De Indiarum Iure, Vol. 1

Juan de Solórzano Pereira

IOANNES
DE SOLORZANO PEREIRA, I.V.D.
Ex Primarijs olim Academiæ Salmanticensis Antecessoribus. Posteà Limensis Prætorij in Peruano Regno Novi Orbis Senator:
Nunc verò in Supremo Indiarum Consilio Regij Fisci Patronus;
DISPVTATIONEM
DE INDIARVM IVRE,
Ex Ob. Dr Joseph Sive de Pastorij Thora
De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, et retentione
TRIBVS LIBRIS COMPREHENSAM,
D. E. C.

CVM PRIVILEGIO. MATRITI.
Ex Typographia Francisci Martinez. ANNO 1629.

De Indiarum Iure, Vol. 1

Juan de Solórzano Pereira
Matriti 1629
(Francisco Martinez)

The School of Salamanca
A Digital Collection of Sources and a
Dictionary of its Juridical-Political Language
https://www.salamanca.school

Volume 22.1

Directors:
Duve, Thomas
Lutz-Bachmann, Matthias

Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz
Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie
Goethe-Universität Frankfurt/Main

Electronic publication, 2021-03-15
Online:
https://id.salamanca.school/texts/W0096:vol1

Editors:

da Silva Santos, Pedro
Rico Carmona, Cindy
Wagner, Andreas
Glück, David
Birr, Christiane

PDF Production:

Kupreyev, Maxim N.

Digitized original(s):

Bibliotecas de la Universidad de Salamanca
https://brumario.usal.es/permalink/34BUC_USAL/1rt5o3i/
alma991002774369705773

Google books
https://play.google.com/books/reader?
id=03N0p36BkpkC&hl=es_419&pg=GBS.PA518

Proposed citation:

Solórzano Pereira, De Indiarum Iure, sive de Iusta Indiarum
Occidentalium Inquisitione, Acquisitione, et Retentiones
Tribus Libris Comprehensum. 2 vols. (2021 [1629]), in:
The School of Salamanca. A Digital Collection of Sources
https://id.salamanca.school/texts/W0096:vol1

This pdf edition does not render the layout of the original print. For detailed information about editorial interventions consult our Edition Guidelines: https://www.salamanca.school/en/guidelines.html. Marginal notes of the original appear as consecutively numbered end notes.

[[i]] D. Philip. IV. Hisp. et Ind. Regi Opt. Max

Ioannes De Solorzano Pereira I.V.D.

Ex Primarijs olim Academiæ Salamanticensis Antecessoribus. Postea Limensis Prætorij in Peruano Regno Novi Orbis Senator: *Nunc vero in Supremo Indiarum Consilio Regij Fisci Patronus,*

Dispvtationem *De Indiarvm Ivre,*

Sive De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, aquisitione, et retentione Tribvs libris comprehensam, D. E. C.

Cvm privilegio. Matriti. *Ex Typographia Francisci Martinez. Anno 1629.* Roberto Cordier ex.

[[iii]] *CENSVRAR. ADMODVM PATRIS*

Philippi Fernandez de Meca Societatis Iesv Presbyteri & generalis Procuratoris.

EX commissione D.D. Ioannis Velasco Azevedo Vicarij generalis Matritensis Curiæ, vidi librum hunc eruditissimi utriusque Iuris, & Orbis utriusque Doctoris D. Ioannis de Solorzano Pereira, Regij olim Peruani Regni Limani Conventus Senatoris, nunc in Regalis Patrimonij Senatu causarum Fisci meritissimi Patroni, de Indiarvm ivre, sive de Indiarvm Occidentalivm inqvisitione, acqvisitione, et retentione. In quo nihil Catholicæ Fidei, aut bonis moribus adversum inveni: imò omnia eximiâ pietate, & Orthodoxæ fidei zelo, ac pro dignitate, & auctoritate Regum Hispaniæ, & totius Hispanæ gentis conscripta: varia, & multiformi eruditione condita, rerum varietate, dicendi proprietate, copiâ & elegantiâ perpolita, argumenti novitate & utilitate à quibusque bonæ notæ ingenijs expetenda. Ideoque meritò liber iste excudi permittetur, futurumque censeo maximè ex re litteraria si excudatur. In Collegio Imperiali Societatis Iesv Matritensi 28. Martij anno 1628.

Philippus Fernandez de Meca.

NOS el Licenciado don Iuan de Velasco i Azevedo Vicario general desta villa de Madrid i su partido, damos licencia por lo que à Nos toca, para que se pueda imprimir è imprima este libro, atento que por nuestro mandado se ha visto i examinado, i no consta aver en el cosa contra nuestra santa Fè, i buenas costumbres. En Madrid à 30. de Março de 1628. años.
Licent. Velasco i Azevedo.

Por su mandado.

Iuan Perogila Notario.

[[iv]] ALIA ADPROBATIO, SIVE Censura Dom. D. Roderici ab Aguiar, & Acuña, ex commissione Regij ac Supremi Indiarum Senatus, cuius ipse meritissimus Decanus existit.

PERLEGI librum, cum istac oblatum Auctoris epistola, de Indiarvm ivreinscriptum; elaboratum planè opus miror, multi iugâ eruditione refertum, nostris haud minus indigenis gloriosè perutile, quàm exteris iucundè mirabile, & invidiosum. Pulchra in eo miscellanea rerum, & pervenusta ratio styli: nobilis, & selectus ordo dicendi, & qui tantum Virum (omnium ex consensu) redolear. Quid mirum Genitori similem? cùm & Patres Latinos, & Consultos mirè sapiar. Senatus iccirco noster typis mandari permittat, & alterum eiusdem instituti volumen, quod in huius calce emissurum Auctor promittit, absolvendum hortetur, utpotè quod foro ac praxi pluris conferat, & municipalia regiminis nostri iura contineat. Ea censui, Matriti 9. Februarij anno 1628.

Licenciat. don Rodericus ab Aguiar &Acuña.

[[v]] *ALIA EX COMMISSIONE SVPREMI Hispani Senatus, Domini Licentiati Iosephi Gundisalvi, in eodem dignissimi ac facundissimi Regij Fisci Patroni.*

TRactatum de Indiarvm ivre, sive de iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione à Doctore Ioanne de Solorzano Pereira, Primario olim Iuris Civilis Academiæ Salamanticensis Antecessore, posteà Regio in Limana Curia Novi Orbis Senatore, nunc in Consilio Regij Patrimonij dignissimo Patrono, elaboratum, ex decreto Supremi Senatus perlegi. In quo nihil Orthodoxæ Fidei, & Christianis moribus adversum reperio. Ideoque tam ad iustitiam Potentissimi Catholici nostri Regis commendandam, quàm ad detractorum temeritatem reprimendam, dignum censeo, qui typis mandetur. Nam si ad scientiam Iuris attendimus, in utroque magnum Doctorem se præbet. Si ad quæstiones Theologicas & lectionem Sanctorum, non hospitem, sed magistrum se ostendit. Si ad Historiarum, Geographiæ & Cosmographiæ notitiam, se diligentissimum præstat, ita ut nihil ad rem accuratius seu illustrius excogitari valeat. Datum Matriti die 5. mensis Iunij ann. 1628.

Licentiat. Ioseph. Gonçalez.

SVMMA PRIVILEGIj PER SVPREMVM Senatum expediti.

CAVTVM est Regis nostri diplomate, ne quis intra decennij metas tractatum hunc de Indiarvm ivre, D. Ioannis de Solorzano Pereira absque ipsius permissu typis mandare, vel venundare possit. Qui secus fecerit, pœnis subdatur legibus Hispanis indictis, & in eodem diplomate latius comprehensis. Dat. Matriti 20. Iulij anno 1628.

Ioan Lasso de la Vega Regius Secretarius.

[[vi]] SVMMA ALTERIVS PRIVILEGIj Consilij Indiarum.

IDEM cautum est quoad Indiarum Occidentalium Provincias alio privilegio supremi earundem Indiarum Senatus. Dat. Matriti 9. die mensis Martij ann.1628.

Don Fernando Ruiz de Contreras.

FIDES CORRECTORIS.

LIBRVM hunc vidi, qui de Indiarum iure titulum præfert, & cum suo archetypo contuli, & nihil in eo notatu dignum inveni, quod ei fideliter non respondeat, pag. 45. num. 45. præsens, lege prænsis, pag. 46. num. 51. Caroloni, lege Carolini, pag. 390. num. 101. nitibus, lege ritibus, pag. 528. num. 37. natus, lege natum, pag. 636. num. 39. gentium, lege genitum. Dat. Matriti die xiix. Martij ann. 1629.

Licentiat. Franciscus Murcia de la Llana.

SVMA DE LA TASSA.

EN tres dias del mes de Abril de 1629. años, los Señores del Consejo tassaron este libro à cinco maravedis el pliego, segun consta por certificacion de don Fernando de Vallejo, Secretario del Rei nuestro señor, i su Escrivano de Camara mas antiguo del dicho Consejo. Tiene dozientos i veinte pliegos, que montan mil i cien maravedis.

[[vii]] D. PHILIPPO. IV HISPANIARVM, ET INDIARVM REGI OPT. MAX. I DEST, OMNIVM FERE NASCENTIS, OBEVNTISQVE SOLIS regionvm Imperatori semper Avgvsto, Pio, Foelici, et Bono Reipvbl. nato, D. Ioannes de Solorzano Pereira, eivs in Regio Limano Conventv Pervani Regni Novi Orbis Senator S.P.D.

CVm Divi Parentis tui, Pij pariter ac Desiderati, honestissimis codicillis (Rex omnium, quos Sol usquam adspexit, Avgvstissime & Potentissime) ex Primarijs Salmanticensis Scholæ Cæsarei Iuris Antecessoribus ad Regium hoc, & egregium Peruani Regni Novi Orbis Prætorium, nihil tale ambiens, aut cogitans, fuerim delegatus, vel, ut alij fortè dixerint, relegatus, nihil prius, aut antiquius habui, quàm oblatam mihi Provinciam hilari atque alacri mente capessere, & omni studio curare, ut me non solùm tanti muneris, verùm tanti quoque Electoris dignum administrum ostenderem. Nam si æquabilis (ut cum Cassiodoro loquar) prædicandus est, quem iustus elegerit, si continentiâ præditus, quem moderatus adscivit, omnium profectò capax debet esse meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum. Spartam igitur, quam nactus eram, ornare desiderans, multis primùm vigilijs indagare, & cognoscere cœpi situm, provincias, & terminos huius vastissimi & ditissimi Imperij, quod Catholicis Hispaniæ Regibus in Fidei, Pietatis & Religionis præmium Divinitùs datum, vulgò ementito, & suffurato vocabulo Americam nuncupant, alij tralatitio Indias Occidentales, & alij veriùs, & Propriùs Orbem Novum appellant; cùm sola hæc globi terreni pars, tres alias, antiquis cognitas, magnitudine superet, efficiatque ut Maiestatis tuæ opes, atque fastigia, margine cœli claudantur, & eisdem, quibus terrarum Orbis, finibus terminentur. Deinde verò peculiares leges, schedulas, atque ordinationes inquirens, quæ**[[viii]]** varijs temporibus, prout & ipsorum varietas, & rerum cursus exegit, ad eiusdem Novi Orbis detectionem, conquisitionem, & gubernationem expeditæ videntur, plurima sese mihi obtulerunt, quæ cùm in se nova, & gravissima essent, vel prorsus (etiam à peritioribus) ignorata, vel certè non satis pro necessitate & utilitate comperta, nedum pro dignitate tractata, & ex suis primordijs deducta, conspicerentur. Hæc me ratio movit, ut huius veluti municipalis Indiarum iuris speciales lucubrationes, & disputationes tam voto, quàm mente conciperem, & conceptas, subcisivis temporibus pro tenui facultate mea disponerem, summariumque illarum indicem Augustissimo Parenti tuo per litteras mitterem, ut si meus hic labor utilis atque opportunus supremo eius Consilio iudicaretur, alacriùs & attentiùs in eisdem expoliendis, & expediendis incumberem. Is mihi perhumanè respondens, susceptum, atque oblatum studium non solùm probare, sed laudare etiam, & quàmcitius fieri posset,

exigere dignatus fuit. Quo honore, mihi spontè currenti calcar admovit, & frigidam aquam (ut est in proverbio) suffudit, licèt rei gravitas, & quotidianæ, atque adventitiæ huius muneris, quo fungor, curæ, & sollicitudines, aliquas comperendinationes extorserint. Inter prædictas autem disputationes, illæ, ut primum locum, ita & præcipuum laborem occupasse videntur, quæ de iustis titulis & rationibus agunt, quibus Catholici, & Gloriosi Hispaniæ nostræ Reges, hunc, ita longè ac latè patentem, & potentem Orbem Novum, detegere, acquirere, & retinere possunt, & potuerunt; in quibus quidem disserendis, & asserendis, non potui non latiùs, quàm initio putaveram, calami cursum extendere. Nam etsi multi, & prudentes, Viri sæpè censuerint, Regnorum iam diu constitutorum initia repeti non debere, neque amplius in disceptationem vocari, sed veluti præscriptum iam sit, optimâ side agi oportere: cùm tamen in hoc, de quo agimus, Hæretici, Ecclesiæ & Hispanæ gloriæ ac Maiestatis perpetui hostes, & alij Scriptores malè feriati, & parum rebus & historijs nostris instructi, passim invidiæ suæ, ne dicam impudentiæ, virus, potius quàm vires effundant: & non solùm importunis latratibus, sed lividis etiam, ac Theoninis dentibus quotidie Reges nostros impetere, & mordere conentur; & ut verbis Horatij utar, loliginis succum, atque salem nigrum inspergere, studiosè agendum fuit, ut eorum technis, sophismatibus, & obiectionibus satisfieret, ne quis silentium, & patientiam nostram in conscientiam duceret, & audaciæ ac procaciæ suæ commodum capientes, se solos sapere, & Minervæ arcem tenuisse putarent. Præsertim cùm nullus ex **[[ix]]** Nostratibus hucusque illis plenè responderit, quin potius, ubi hunc articulum vel seriò, vel persunctoriè tractandum susceperunt, frigidè nimis, ac ieiunè, & (absit iniuria verbo) oscitanter, vel hæsitanter scribant, quod iuxta Agellij sententiam, magis ad vituperationem, quàm ad laudationem,vel adprobationem spectat.V t pleniùs in secundo huius operis libro, capite primo manifestamus. Vassallorum quippe munus, & veluti insita à natura conditio requirit, ut pro Domini honore, fama, & existimatione sarta, ac tecta tuenda, non minus quàm pro eius vita, aut pro aris, & focis pugnare debeant, & si verbis, aut scriptis proscindi, aut labefactari conspexerint, quibus possint modis, calumniantium iniquitatibus obviam ire conentur. Quo fit,ut si quid ego hac in parte præstiterim (quod planè exiguum esse fateor, & solâ obsequij, & voluntatis ratione pensandum) non minus meruisse censeri debeam, quàm qui olim tibi, Rex Maxime, imperium hoc armis, laboribus, & sudoribus compararunt, vel hodie à continuis hostium classibus, invasionibusque tuentur. Nam & hostes ijdem, priùs quàm hæc tentent, libros illos emittunt, quasi causæ, quam fovent, & victoriæ, quam frustrà sperant, vades & antecursores futuros. Vnde qui hos frangit, atque convincit, ipsos quoque ut frangat, & vincat necesse est, tormenta per argumenta convellens. Rectè enim Propertius scribit:

Frangit, & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Et D. Bernardus: *Si bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit.* Quò fortè respiciens M. Tullius in oratione pro Murena, hanc curam respondendi, scribendi, cavendi, urbanam militiam appellat, & longè melius, & ad id, de quo agimus, accommodatius, Leo, & Anthemius Imperatores non solùm pro Imperio eos militare testátur, qui gladijs, clypeis, & toracibus nituntur, sed eos etiam qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus, sæpè publicis in rebus, ac privatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, & non minus humano generi provident, quàm si prælijs, atque vulneribus patriam, parentesque salvarent. Tractationem porrò istam, nunc cùm foras prodire, & publicam lucem aspicere parat, tuæ omnino Maiestati dicari, argumentum ipsius, & civilis ratio desiderabat. Cui

enim nisi Regi, tanti Regni defensio iure consecraretur? maximè ab eo profecta, qui se tuum tot titulis libens agnoscit, & cernuus modis omnibus profitetur, in cuius ingenij partus, veluti ex re propria natos, posses rectè ex iure Quiritum manum inijcere. In quo planè, est cur mihi, & meis lucubrationibus vehementer congratuler, cùm illum **[[x]]** Patronum necessariò invocare teneamur, quo, quamvis spontanea foret electio, nullus inter mortales Augustior, aptior, & ornatior nullus eligi potuisset. In te enim Maiestas, & Regij solij auctoritas, & splendor, omnium quidem animos cogit, non, ut in alijs, oculos duntaxat perstringit; celsitudinis quippe gloriam cum mirabili quadam prudentia, & morum suavitate coniungis, teneram adhuc, & fluxam ætatem salutaribus prudentissimorum virorum consilijs, monitisque confirmas, & ita reliquis virtutibus defers, ut in te omnes, veluti in proprio domicilio consistant, iunctisque manibus, Gratiarum instar, ad commune Hispanæ, imò verius totius Christianæ Reipublicæ bonum, semper incedant. Tutanus Deus Romanis, & Tutilina Dea à tuendo, teste Nonio, nuncupabantur, eosque hac propter (ut inquit Varro) omnes, qui laborabant, invocare solebant. Colebatur eisdem tantâ veneration Ceres, ut qui ad eius asylum ope indigentes confugerent, non tantùm securitatem, verùm & panes, quibus vescerentur, acciperent; unde verbum Pandere, quòd nunquam Fanum talibus clauderetur, quasi à pane dando originem traxit. Quin & Romani Principes, non Deorum modò nomina, sed & religionem, ac iura sibi usurpantes, magnam adeò suis imaginibus vim, & auctoritatem esse voluerunt, ut qui secum eas prætulissent, præsidium & tuitionem ab aliorum iniurijs consequerentur. Vnde multos ausos non fuisse, adversarium in ius ducere ob effigiem Imperatoris oppositam, Tacitus refert; & sub Tiberio impietatis quendam damnatum, quòd servum suum verberasset, qui drachmam argenteam, Tiberij imagine signatam, gestabat, Philostratus memorat. Sed & sic portari Principum imagines solitas, ut eæ vestibus intexerentur, ex Ausonio, & alijs conijcimus. Quæ cùm ita se habeant, cur non ego, Rex Maxime, longè tutiùs mihi, ac securiùs patrocinium, sub tuo nomine, numineque pollicear? Vel cur favoris, sive Favonij tui dulci, & salutari aurâ non recreabor? cùm me, & mea tibi sacraverim, & ad tantæ Maiestatis asylum indigens ope confugerim, eiusque titulum, & imaginem lucubrationes istæ vel in limine ipso præferant, & ostendant. Quam non dubiè spero, rigidos Aristarchos, & improbos, atque invidos alienorum operum, & librorum censores, religiosè veneraturos, ut V estæ olim, quæ in primis ingressibus, & spatijs domorum apponi solebat, unde & illa vestibula dicebantur. Apud vulgus enim, quæ potentiorum non sunt vallata præsidijs, valore carent, facilè contemnuntur: Principum verò oculi, veluti succina gemma, sive (ut digno compellem nomine) pretiosi carbunculi, iacentes humo paleas ad se trahunt, ele-**[[xi]]**vantque, & exiguis, vel minimis quibusque, pondus, Maiestatem, ac proinde æstimationem conciliant. Humile igitur munus (invictissime, et Clementissime Domine) quâ tibi voluntate dicatur, aspicere, & accipere, tueri, atque intueri dignare. & à calumniatorum iniurijs, & adversariorum telis excelsæ Maiestatis tuæ scuto, longè septemplici illo Aiacis fortiori, defendere, quam Pia Numina sospitent, & multos annos, ad commune totius Orbis bonum, & Hispanæ gloriæ maximum incrementum, incolumem servent. Limæ 1. April. anno 1626.

D. Ioannes de Solorzano Pereira.

Cedulas Reales por las quales se mandò al Auctor que escribiesse este libro.

EL REY.

DOCTOR Iuan de Solorzano Pereira, Oidor de mi Audiencia Real de la Ciudad de los Reyes de las Provincias del Perù, en carta que me escribistes en ocho de Abril del año passado, dezis, que en el tiempo que os aveis desocupado del continuo exercicio de vuestro cargo, aviades compuesto un libro Latino del derecho particvlar de las indias occidentales, i tratado de recopilar las cedulas, provisiones, cartas, einstrucciones i ordenanças, que los señores Reyes mis antecessores, iyo avemos mandado librar, i despachar para la buena governacion de essas Provincias, reduziendolas à titulos, i poniendolas en forma de leyes, i me suplicais lo mandasse aprobar, i que por tiempo de dos años se os acuda con el salario de vuestra plaza, no embargante que no acudais à la dicha Audiencia. **[[xii]]** *I aviendose visto por los de mi consejo de las Indias, i la suma de los capitulos, i titulos en que se reparten ambos libros, que me embiastes con la dicha carta: ha parecido mui bien el estudio i trabajo que en esto aveis puesto; i os lo agradezco, i encargo continueis el libro de Latin hasta ponerle en enter a perfeccion: porque lo que toca à la recopilacion de las cedulas, està pendiente en el dicho mi Consejo de las Indias, el recogerlas, i ponerlas en orden, i assi no se os remite. Comoquiera que ha parecido bien vuestro cuidado i discurso: i ansi lo serà, en que me aviseis de lo que fueredes haziendo, que con vuestra persona, estudios i trabajos se tendra la cuenta que es justo, para que recibais merced. De Madrid à veinte de Março de mil i seiscientos i diez i nueve años.*

YO EL REI.

Por mandado del Rei nuestro señor.

Pedro de Ledesma.

EL REI.

POR quanto por parte de vos el Dotor Iuan de solorzano Pereira Oidor de mi Audiencia Real, que reside en la ciudad de los Reyes de las Provincias del Perù, se me ha hecho relacion, que aviendo ofrecido en mi consejo de las Indias, componer unos libros Latinos, que trataban del particular derecho i govierno de las Indias, i otros de la recopilacion de las cedulas i ordenanças despachadas para el buen govierno dellas, se os ordenò los pusiessedes en limpio, i embiassedes al dicho mi Consejo con toda brevedad. I que aunque lo estavades baziendo, por ser mui grande el estudio que aviades de poner en ello, no lo podiades concluir en mucho tiempo, respeto de las grandes ocupaciones que teniades con la dicha plaça, i otras juntas que se os cometen. Suplicandome os diesse licencia para que por tiempo de dos años os pudiessedes escussar de su exercicio i ocupacion, i gozassedes del salario que con ella teniades, para que en ellos acabassedes los dichos libros, i aviendose visto por los de mi Consejo de las Indias, he tenido por bien de daros licencia, como por la presente os la doi, para que por tiempo de seis meses os podais escusar de ir à la dicha Audiencia, i de las demas cosas concernientes al exercicio de la dicha vuestra plaça, para que en ellos acabeis los libros en que estais entendiendo, como os encargo lo hagais; i acabados los embiareis al dicho mi Consejo, para que en el se vean: i mando al Virrei, Presidente, i demas Oidores de la dicha Audiencia,

que no os obliguen à acudir a ella, ni os cometan ningun negocio que os estorve, i a los oficiales de mi Real Hazienda de la dicha ciudad de los Reyes, que durante el dicho tiempo os continuen la paga de vuestro salario, que yo lo tengo assi por bien. Fecha en Madrid à tres de Enero de mil i seiscientos i veinte i an años.

YO EL REI

.

Por mandado del Rei nuestro Señor.

Pedro de Ledesma.

[[xiii]] EXCEL^{mo} PRINCIPI DOM.

D. Gaspari de Guzman Comiti de Olivares, Duci de Sanlucar, &c. à Consilio Status & Belli Regis ac Domini nostri Philippi IV. Equilis eius Præfecto Maximo, Maiori Cubiculario, & Alcantarensis Equestris militiæ Ordinis Maiori Commendatario, &c. D. Ioannes de Solorzano Pereira I. C. in Regio Limano Prætorio Senator, S.

GRaves iuxtà ac difficiles de Indiarum iure disputationes (Excellentissime Princeps, quas nunc publicam lucem habituras, & periculosam tot iudiciorum aleam subituras emitto, & veluti in gustum, & specimem aliquod aliarum mearum lucubrationum exhibeo, Potentissimo Augustissimoque Regi nostro dicari, & argumentum ipsarum, & ratio civilis expostulavit. Sed cùm mihi esset cum eo per litteras colloquendum, animo quidem cadere, & auctoritate carêre ad tantam Maiestatem interpellandam animadverti. Et tanquàm si propiùs ad ardentissimos Solis radios essem accessurus, æstuare cœpi, meque in omnes partes versare, & quid consilij capere possem, sedulò meditari, quousque illorum exemplum mente concipiens, qui ubi igneum Solis ardorem ferre non valent, se umbellâ oppositâ contegere solent, tv mihi unus occurristi, quem, ad eundem modum, illius clarissimi, nitidissimique Solis radijs opponerem, & cuius me umbræ, & protectioni securè submitterem:

— *Sicut Parnassia laurus*
Parva sub ingenti matris se subijcit umbra.

Et verò non iniuriâ, cùm tu ferè solus sis, qui illustrissimam illam lucem non caligantibus oculis adspicere, & maximum illum calorem possis sustinêre, quin & præclarâ consilij tui face, sub utroque Polo, per totum Hispanum Orbem diffundere; cuius moles in tuis plus quàm Herculeis humeris ab eodem Maximo Atlante Philippo deposita, securè quiescit, & cum summa, & mirifica quadam Omnium ferè gentium, nationumque consensione, & alacritate mo-**[[xiv]]**vetur atque fovetur, lustratur, & illustratur, te namque omnes ubique uno ore Patria e Parentem appellant, & eo, quem apud Regem obtines, loco dignissimum prædicant, quod ego in summa tua fœlicitate, non immeritò reponendum existimo. Conciliavit, coniunxitque te ei quondam excellens tua, præstansque natura, quæ ad res quasque maximas à Deo ficta, & formata videtur, & postmodum, Regni susceptis habenis, amorem, & æstimationem adauxit, quod experiendo cognoverit tvam in rebus agendis, & arduis quibusque negotijs capessendis, & expediendis dexteritatem, singularem prudentiam, ingenium ad miraculum maximum, consilium solers, & promtum, magnificum,

ac munificum animum, Fidei, Pietatis, Religionis, Fortitudinis, & cæterarum virtutum dotibus exornatum; quæ omnes in te cohonestando ita decertare videntur, ut cui primas deferre possis, haud facilè discreverit quispiam. Sed omitti non potest morum, quâ eas condis, Suavitas, Benignitas, & Humanitas, agere siquidem narraris (ut cum Sydonio loquar) in supremo hoc, quo fungeris, munere, sine superbia Nobilem, sine invidia Potentem, sine superstitione Religiosum, sine ineptia Gravem, sine asperitate Constantem, sine iactantia Prudentem, & sine popularitate Communem. Quibus magnis ac maximis humani tvi animi bonis ac donis, absque dubio demonstras, te tanti Regis electione dignissimum: ille enim verè suis incrementis maior est, quem sublimitas parti honoris inclinat, & in quo nihil fortunæ amplitudinem mutasse videmus, nisi ut prodesse tantundem possit, quantum vellet, ut aliàs Plinius, de Tito loquens, scriptum reliquit. Sed verò, poterat quis ex Parentum virtutibus prolis iudicare successus, cùm origo nesciat deficere, quæ consuevit radicitus pullulare; fuit enim hoc insitum, innatum, & ut ita dicam, fatale, illustrissimæ Familiæ tuæ (Princeps Excellentissime) & iam inde ab heroicis, & antiquis illis temporibus usurpatum, ut Hispaniæ Reges vestro potissimum Auxilio, Consilio, & Auctoritate utantur, & gubernentur. Quod, vel me tacente, satis ostendent:

Fortia facta Patrvm, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Quis enim amplissimi Gvzmanij nominis non novit ornatum? Quis eius non vidit, & invidit gloriosa trophœa? Quis triumphos & historias non canit? in quibus tot numeras Principes, quot maiores, qui manu fortes, nec consilio minores Hispaniam **[[xv]]** nostram Maurorum invasione penè vastatam, suis Regibvs acquisierunt, & sibi maius Regno nomen, nullo unquam sæculo interiturum, pararunt. Et ut unum pro omnibus memoriæ nostræ proximum, & posteritatis dignissimum, specialiter designemus, quis Præclarissimi Comitis Parentis tui nomen, ac famam non extollit, ac veneratur? Quo nullus manu Promptior, prudentiâ Nobilior, gravitate Conspectior, & Belli atque Status Consilijs Vtilior tempestate suâ nostris Regibvs adfuit, vel gravius & validius Hispanæ nationis decus, & æstimationem in Romana legatione, & Siculi ac Napolitani Regni gubernatione firmavit. Parum est quin laudes tvas aggredi videar, & planè studium rapiebat, & obvia quoquoversus multa tva magnaque decora id suo veluti iure citra ullum invidiæ, vel adulationis timorem desiderabant. Profanatur enim laus, & vilescit vulgo communicata, at merentem laudare (Senecæ verbis dico) iustitia est, & universis redditur, quod pro voto omnium Primatibus indulgetur. Sed attigisse tantùm fufficiat, quæ omnino persequi ingentis esset laboris:

— Nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.

Præsertim cùm neque meâ tv indigeas celebratione, quem omnis eruditorum chorus unicum Mecænatem agnoscit & canit: & illi præcipuè, qui se inclytæ Salmanticensis Scholæ Alumnos esse gloriantur, quam tv olim Auditor ornasti, Rector, & Gymnasiarcha in tenera adhuc ætate, generis Splendore, ingenij Gloriâ, & morum Exemplo multifariam beasti. Quo tempore ego ibîdem Antecessoris, sive Nomodidactis officium, non sine publica adprobatione, & acclamatione gerebam, & in primorum Patrum Orchestra, non in imis subselijs honoratissimum locum meis mihi studijs, & indefesso labore pepereram. Cuius rei, cùm plures possem, te unicum atque oculatum testem, omni exceptione maiorem, produco, qui Gymnasia nostra in publicis, & privatis relectionibus fæpissimè frequentasti, litterarijs concertationibus interfuisti, & victoriæ triumphos de clarissimis, & validissimis

antagonistis agentem, semel atque iterum salutasti. Perge igitur, & si quam de me adhuc iuvene opinionem habere cœpisti, nunc, ubi & mens, & mentum incanuit, neutiquam desere, quin potius ex sublimi hoc, quem occupas, loco, ad hunc in remoto Orbe orbum favore hominem oculos aliquando converte, oblitum semper tibi oblatum humaniter respice, & laudabiles istos studio-**[[xvi]]**rum meorum conatus hilari vultu prosequere. Neque enim cuiquam (ut Plinij Iunioris verba usurpem) tam clarum statim ingenium, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam, commendatorque contingat; & tantùm quis ex Proceribus cæteris præstat, quantum & moribus probis, & benè faciendi voluntate reluxerit. Quæ eadem, si Pythagoræ credimus, illos Deo simillimos reddit, & omnium populorum, fæculorumque memoriâ, & prædicatione commendat. Librvm verò istum, tanquam tuum, ut cætera soles, Regi nostro Potentissimo offeres, sin indignus videbitur, qui ad tantæ Maiestatis manus perveniat, tibi servabis, quod etiam mihi summo honori, ac gloriæ futurum existimo, & eo me ad maiora in dies molienda, & offerenda proculdubio excitabis. Faxit Devs Opt. Maxim. ut per multos annos Regi nostro, atque adeò Hispaniæ toti, & litteratorum auxilio incolumis, fœlix, florensque permaneas, & *Troica vincas sæcula, & Euboici transcendas pulveris annos.* Limæ 1. Aprilis anno 1626.

D. Ioannes de Solorzano Pereira.

[[xvii]] CLARISSIMVM ORBIS VTRIVSQVE LITTERARVM DECVS, Doctorem D. Ioannem Solorzanum, Lycæi Salmanticensis olim in vespertina Cathedra iuris sacri atque profani lumen: Limani columen, in hoc Regio Senatu Consulem, in omni disciplina Principem, non pro elogio, sed pro veritatis studio, & gratitudinis argumento, discipulus Præceptorem in prima fronte eximij sui operis sic profatur

Doctor D. Bartholomæus de Benavides & Cerda, Almæ Ecclesiæ Metropolitanæ Limensis Canonicus, & Academiæ Cancellarius.

DVM maturo fruges, dum grata thura ex collibus Musarum paro, ut tuas aras imbuam, profanam libo vocem, Antistes Maxime litterarum; tu verò assurge, Calame, ad sacros, si vales, sonos, qui doctas deceant Solorzani aures, quod si laudum tantarum pondere cecideris, non tamen cadas animo, nam sic maximè ostentas, nullam esse orationem tantæ moli parem. Ex Occidenti nostro orîtur, novo miraculo, Phœbus utrique mundo non alternatâ luce lumina diffusurus, expectata tandiu Divini ingenij soboles oborîtur, Liber Auctori suo compar, magnum dico, maius exclamare non potero; huic Lucina favet, Musarum chorus arridet, & universa litteratorum curia assurgit, veneratur. Procul abit invidia: nam livor alta culmina mortalibus studijs inaccessa non ferit. Nemo enim (docuit Stoicus) invidet, quod se facere posse desperat. Celsitudo verò eius ingenij tanta est, ut de ea, ac de Olympi vertice, an cœlestia atria pertingat? an Divinum aliquid præse ferat? dubitetur. Rea erat Hispania, & heu totus Orbis huic infœlici glebæ, se se alieno decori exvisceranti, incredibilis auri, argentique copiæ, nec tam ingentes thesauros solvendo esse poterat, sed ecce fecit unico

pignore debito suo cumulatè saris, mittit ad Nos Solorzanvm, & quasi foret pretium ultra sortem, Decumanos reditus libro isto rependit, & cum thesauro Regio operiosiores Orbi divitias remittit. O navis, quem tibi creditum debes thesaurum, serves incolumem precor, non solùm à ponti fluctibus, sed à longè sævioribus Hæreticorum thedis, vanè huic imperio, id est Fidei Catholicæ, minitantibus; etenim si contra invicta arma Catholica accensum furiarum flammis Orbem audimus, ut hoc Imperium, quod fulcrum est, & columen veritatis labefactent, classesque solvuntur, ut oras nostras, infamibus olim carinis negatas, inquietent; liceat mihi iamiam victoriam canere tanto fœlici augurio, quando prima defensio iustæ retentionis, & piæ**[[xviii]]** conversionis Indiarum ab hoc libro exoritur, ut ab Herculis clava, ut prius, robustâ vi voluminis, Hæreticorum mentes confundantur argumentis, quàm corpora, arma, naves tormentis comprimantur. Discantque exitio suo, arma nostra, & Divina decreta revereri. Ad quod ex sacro, atque profano penu, tanquam in copioso armamentario iacula omnium notitiâ scientiarum imbuta continentur. Liceat ergo de te Indica tellus, quod olim de Ægypto cecinit Hieronymus: *Quod si nullum alium Divum protulisset Ægyptus, satis erat Antonius.* Cum hoc enim Nostri Solorzani libro poteras de principatu litterario cum cæteris Orbis oris decertare. In quo Sacer interpres arcana non arcana miratur, luris utriusque arbiter stuper erutus legum thesauros, & rediviva veterum nomina; Philosophus videt exhaustos physicæ fontes, Cosmographus emensos Orbes immensos, Historicus omnium retro sæculerum gesta revocata, Licurgos, Solones, Tullios, Augustinos, Aquinates promiscuè loquentes, & illa omnia veteris censuræ lumina, in solo hoc Solorzani Sole noviter splendentia. Quem Divina Providentia huic Orbi dedit, ut suo detrimento immortalia incrementa huic Imperio compararet. Et sicut olim inter custodes Angelos provinciarum, Persarum scilicet, & Hebræorum, in captivitate sua certabatur, altero libertatem, altero detentionem procurante, ut Perfæ, qui Dei cognitione carebant, bono fidelium exemplo fruerentur: non aliter cum huius litterarum Principis excelsas sapientiæ dotes, inauditamque prudentiam, severam in Civili Iure censuram, cæterque propè Divina considero, quæ prima Regni subselia requirebant, mihi persuadeo, preces Angeli Custodis Indiarum, Peruano Regno consulentis, prævalere, in quo illum non Consulem, fed exulem potius compellabo. Loquatur si ego sileam Guancavelica rupes, cui, nisi illius cura, & indefessus labor præcaveret, non divitiarum cumulus, sed mortalium sarcophagus diceretur. Testes Peruani huius Regni subselia, iuri dicundo Augusta, que illius spectant oracula non responsa. Testis olim Salmantica, cuius si litterarium Orbem iuvenis sustentavit, breviores digito motitabit sphæras: & si tanti Solis crepuscula meridiem fecerunt, nunc eius meridie Polus exardescet. Nobis equidem lucet, sed radios in omni Catholico Imperio iaculatur, qui enim plures Curias, confilia, fedes Consulares, Pontificasque administrant, radij illius sunt. Qui exercitus terrestres, classesque gubernant, radij illius sunt. Qui invictissimo semper Augusto Philippo (cui Deus Orbem unicam faciat insulam Philippinam) à Consilijs, à Cubiculis, penes quos imperij prora, & puppis, radij illius sunt, eique lumen, quod mortalibus deferunt, referunt acceptum. Inter quos, si me nullius notæ sileo, non meum sanguine fratrem, auctoritate parentem, quem sine philautia virum superioris censuræ, insignis prudentiæ, & rerum gerendarum Divinæ penè industriæ sensit Belgium, sensit Neapolis, utrobique in supremo Consilio, & Regalibus pensis intentum, sentiunt & Veneti, ad quos Legatus missus à Rege Catholico his difficillimis Italiæ rebus, gentis illius politicis Mæandris inspiciendo. Is mihi ex legatione scribit, se eâ, quam ab eo accepit invenis disciplinâ, quasi Theseo filo, aut ramo aureo, per umbras, per Syrtes securum

incedere. Sed si hæc omnia essent oratione perstringenda, ipsum Solorzanvm requirebant Oratorem: nunc magna desinam modis tenuare parvis, dum cogar semper dicere.

Nihil dixi

.

[[xix]] P. FRANC. DE AGVAYO E SOCIETATE IESV PRESBYTERI, ET THEOLOgiæ Lectoris ad Clariss. Senatorem, & utriusque Iuris Consultissimum Virum D. Ioannem Solorsanum Pereira

ANAGRAMMA.

solorsanvs. solvs ornas.

PRAELA tuos sitiunt, musæaq́ue, docta labores,
Vrge iuris opus iure in utroque Potens.
Orbi pande sacros radios, & lucis honorem
Desine congeftas abdere mentis opes.
Divitias Polus ecce suas manifestat amicus,
Terra suas aperit, detegit unda suas.
Ius amat ornari, Propriamq́ue extendere famam
Quâ Tagus auriferis, quâ meat Indus aquis.
Das utrumque, tuo ius ORNAS SOLVS, & illi
AEternum calamo nomen in Orbe facis.
Horreat ergo tuos Proserpina tangere crines,
Et meritum Libris gloria pandat iter.

P. Didaci de Avendaño ex Societate Iesv Presbyteri, & Artium Lectoris alterum ad eundem D.D.

ANAGRAMMA.

ioannes solorsanvs. solon sanvs es, iorna.

Impia iura SOLON dum temperat, ornat Athenas,
Quas Draco sanguineis terruit antè notis.
Vnicus ingento patria inter vulnera Sanus
Ornat Cecropios, & Salamina suo.
Ardet in imperium fidei contemptor Iberum,
Indorumq́ue vetat margine iure frui,

Pande tuas Hispane Solon SOLORSANE curas
Ne nos infesto torqueat ore Draco.
I celer adversas ornaq́ue interminus oras,
Cùmq́ue volet celeri Sole Solonis honos.
SANVS ES, I, scriptisq́ue SOLON sapientibus ORNA
Iura, meraq́ue meros comprime lege logos.

[[xx]] P. Ignatij de Arbieto Societatis Iesv, Vesperariæ Cathedræ Theologiæ Professoris in Limensi Collegio in laudem Auctoris & Libri

EPIGRAMMA.

HAVD cassura manet ter Magni Fama Colomi,
Quòd prior Occiduis litora legit aquis.
Quòdq́ue arte instructus, male fida pericula Ponti
Cavit, & ignotas monstrat adire vias.
Tu, quem Doctorem coluit Salmantica Magnum,
Peruvij cautus litora nauta legis
Primus & ipse legis Peruanica litora iuris,
Et veluti charta pervia cuique facis.
Ergo Peruvij Solorzane Magne Colomus,
Inclytus aut Iason iure vocandus eris.

P. Ioann. Freilin ex Societate Iesv Presbyteri in laudem Auctoris

EPIGRAMMA.

MIRANTVR Superi primum, qui sydera novit,
Pondera labentis sustinuisse Poli,
Tu, quem torquentem studijs gens Hespera vidit
Semper Apollinei culmina Celsa poli,
Mitteris Occiduis magni laturus Olympi
Pondera, cum reliquis regia iura dare.
Nec satis excelsi defendere culmina iuris
Sed reseras calamo iuris utramque viam.
Inde tuæ Sophiæ fœtu ditione tenere
Orbem, tum leges dicere quisque potest,
Vtraque cùm præstes Solorzane munera, iure,
Atlas Peruvij Maximus Orbiseris.

[[xxi]] Licentiat. Don Fructus de Solorzano in Auctoris & Libri laudem Epigramma, cuius ultimum carmen Anagrammaticum est, & Auctoris nomen totidem litteris exhibet.

Doctor Ioannes Solorzanvs Pereira Prisca novo, raro Sale, nitore Docens.

TVTIVS est, inquit, de magnis dicere nunquam
Crispus, quàm multis pauca referre nimis.
Vnde nihil de te, Patrue ô Clarissime, dicam
Facta gennusque tuum sæcla priora canunt.
Scripta quid attingam, nequeam cum claudere cuncta,
Quætua, vir Prudens, copia iuris agit.
India sola potest tantam reserare sophiam,
Quæ benè concepit, quod parit Hesperia.
Ergo vale, & semper vivas, SOLORZANE fœlix,
Ter magnus, doctus terque, quaterque bonus.
Terque, quaterque bonus iuris, legumque peritus
PRISCA NOVO, RARO, SALE NITORE DOCENS.

IN LAVDEM PRÆCLARI OPERIS CLARISSIMI Viri D.D. Ioannis de Solorzano Pereira Regij Fisci in Supremo Indiarum Senatu Patroni, Ludovicus Tribaldus à Toleto Primarius rerum Indicarum Historicus.

Migrasse in Sedes dicta est Atræa Deorum
Flagitijs offensa hominum, terrisque protervis
Incubuisse nefas, nullo sub iure relictis.
Tunc Acherontæ as furialia monstra sorores,
Intortorum instar, cristatorumque Draconum,
Implicuisse ferunt populos, silvasque, ferasque.
Plura igitur passim sceleris monumenta pudendi
[[xxii]] *Cernere erat prorsus deformia, nulla mariti*
Vxorísve fides, fratrum Concordia rara,
Extorris pietas, soboli reverentia patrum
Vix fuit, aut recti species. Feralis Enyo
Imis summa diu miscens, mortale subinde
Attrivit sæclum infelix, immania donec
Tot scelera ex summo Vindex speculatus Olympo
Non tulit ulterius, quin pulsis undique noxis,

Virtute afflavit mentes animosque virorum,
Vincirent totum validis ut legibus Orbem.
Hinc ortum regimen, sancîta & iura videmus,
Tradidit arcano quæcunque volumine Minos.
Inde Ceres Siculis sanctum ius condidit, inde
Mileto Hippodamus, Lelegi, vaga gentibus Isis
Niligenis, frustraque olim quæsitus Osiris.
Cecropijs sua scita Solon, Spartæque Lycurgus,
Atque alijs alij leges cum laude tulerunt.
Nec veteris pars ulla Orbis caruisse putanda est
Hac arte innocua populos in pace regendi.
Nostrorum tandem felicia sæcula Avorum
Post gelidi metas atque imbriferi Capricorni,
Orbem alium, fœcundum auro, silvilque iugosis
Inventum, nobis pridem exhibuêre colendum,
Exlegem tamen, & rudibus, trucibusque frequentem
Agminibus bipedum sævo, qui more ferarum
Cædebant alios, avidamque recondere in alvum
Audebant: immane nefas, grave, turpe: sed ipsos
Non armis pubis domitavit robur Iberæ,
Magnâ ni indigenæ Martis virtute coactum.
Quin docuit sacras venerari numen ad aras:
Legibus: at mentes horum frænare superbas
Nunc demum licuit, postquàm novus ecce Lycurgus
Actæúsve Solon, maiorque Solorzanvs Auctor
Edidit in lucem monumenta perennia iuris
Magna & docta simul, queis subsit Iberica dives,
(Turpiter Ammericen quam quis vocitaverit ultrà,
Iudice me: satis est externæve ambitioni,
Invidiæve datum. Nos hæc indigna feremus
Discincti, ut nostro decorentur nomine Vernæ?)
At prius hunc vidit salmantica iura docentem;
Æmula, ubi doctæ superavit vota iuventæ.
Reddidit Indigenis tandem sua iura Senator
Limensis lux Conventus, quà sceptra Philippi
Imperitant, legesque ferunt bellacibus Indis.
Nunc igitur iudex Indæ telluris & undæ
Iustitiæ partier lancem suspendit utramque,
Præcavet atque simul ne quid deliret a musis,
Quod si inventores rerum laudamus abundè,
[[xxiii]] *Et meritò, quoniam præclara inventa dederunt*
Terrigenis alijs quovis sub Sole, recentem
Hunc inventorem cur non laudabimus unà
Hesperij, vel qui lucos habitamus opacos
Quà pollet vernans, opulentaque Iberica floret,

Quive Indi rapidi bibimus, Gangisque fluenta,
Quique Philippinas urbes, & amœna vireta
Incolimus, ferroque hostes excindimus? Omnes
Huic ergo Avctori meritos tribuamus honores,
Tanto quoque Themis veneranda exultat alumno,
Perque mare & terras Indi hæc prudentia iuris
Ornetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

IDEM AD EVNDEM

EPIGRAMMA.

Et ivs & ratio tegmen venere sub unum,
Hærerent vinclis, Hymen, ut inde tuis,
Quà Novus Occiduis latè patet Orbis iberis,
Quàque sagitti potens Indica vernat humus.
Defuit auspicijs atqui genialibus auspex
Hactenus, & thalamis ultima meta pijs.
Noctifer his gelidam iam deserit Hesperus Oëtam,
Spargere fagineas & licet usque nuces.
Sacra maritali dum læta, Solorzane, ritu
Hæc peragis, sancis fertile connubium.
Ivs rationi etenim sociali est fœdere iunctum,
Redditaque est ivri nunc ratio ipsa suo.
Inde fidem Cornix stabilem, vitamque perennem
Fausto pollicita est omine coniugibus,
Complexu ex quorum placido expectare licebit
Inviolata sacræ pignora iustitiæ.
Nunc ergo Hispanus tacitis sibi vindicet armis
Id quod adhuc bellis noluit armisonis.
Ivs itidem (sileat quamvis arma inter) id omne
quod domitet, piterit dicere iure suum.
Quòd licet at nobis latum imperitare per Orbem,
Et verum dominas carpere divitias.
Hoc dedit Auctoris tanti dictante Minerva
Acre, memor, vegetum, nobileque ingenium.

[[xxiv]] VINCENTII MARINERII Valentini de libro & libri Auctore Clarissimo

EPIGRAMMA.

Πάντασοφὸν Μούσησι παρέδραμες ἐσθλὸνἐόντα

Τόσσον γὰρ μηδεὶς ἤνυεν οὔτε δρόμον.
Σοῖο ποτὴ μεγάλη μὲν τ# ἵκανεν οὐρανὸν ἐυρὺν
Καὶ ποσὶ τῆς σοφίης ἀστέρας ἀυτὸς ἄγεις.
Τῶν δε νόμων κατέχεις πάντως μέγα κύδος ἀρίστων
Αστραίας μοῦνος παρθένου ἐσσὶ πατήρ.
Ἰνδῶν ἐσσὶ φάος πάντων καὶ ἅμα ἄκρον Ἰβήρων
Καὶ σοὶ μὲν φήμη ἄκρα νόμων ἐχει..

EIVSDEM INTERPRETATIO.

MVsarum levibus superas tibi quemlibet alis
Ceu tu, nam cursum denique nemo debit.
Pertransit cœlos velox tuus inde volatus,
Et sophiæ pedibus tu simul astra teris.
Tulegum præbes divinum semper honorem
Astræ es quoniam Virginis ipse pater
Hispanis, Indisque simul iubar ipse ministras
Atque tibi legum fama cacumen agit.

[[xxv]] INDEX CAPITVM, SIVE SVMMARIA COGNITIO OMNIVM quæstionum, & disputationum, quæ in his tribus libris de iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione continentur, & discutiuntur.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I. Quid propriè Indiarum nomine veniat? ubi latè de Orientalium situ, & divisione tractatur, & de antiqua Orbis partione, pag. 3 .

CAP. II. De earundem Indiarum Orientalium dignitate, & excellentijs, & an, & quatenus ab antiquis cognitæ, & lustratæ fuerint? 16 .

CAP. III. De eisdem Indijs Orientalibus, & fœlicissimis Lusitanorum in illis inquirendis, subigendis, & Christi Fide illustrandis, expeditionibus. 24 .

CAP. IV. De Occidentalibus, & Meridionalibus Novi huius (ut vocant) Orbis regionibus, & cur Indiæ, & America dictæ? 37 .

CAP. V. De initio, & progressu detectionis Novi Orbis, & ijs, qui in hoc magis meruisse videntur. 49 .

CAP. VI. De situ, & descriptione Novi Orbis, & de linea Meridionali, qua Alexan. VI. R. P. Castellanorum, & Lusitanorum navigationes divisit. 61 .

CAP. VII. De natura, & excellentijs Novi Orbis, & aliqua de terræmotibus, montibus ignivomis, & eorum causis. 78 .

CAP. IIX. De Oceano, quo Novus Orbis undique cingitur, & eius utilitatibus, & nominibus, & naturali Atlantici, & Australis per fretum Magallanicum communicatione: & an hominum industria isthmus aliquis perforari possit, quo hæc duo maria faciliùs, & commodiùs iungantur, & adeantur. 93 .

CAP. IX. De origine gentium in Novi Orbis regionibus repertarum, & quomodo ad eas transire potuerint? 109 .

CAP. X. De eadem Indorum origine, & quod verosimilius videatur terrestri, aut brevi navali itinere per has regiones disseminatos fuisse. Et an à posteris Chami descendant? & aliqua de colore eorum, & Gigantibus, qui in aliquibus locis reperti dicuntur. 123 .

CAP. XI. De Auctoribus, & argumentis, quibus probatur, Hispanos omnium primos hunc Novum Orbem detexisse, & alijs ante eos prorsus incognitum, & certè nec leviter adumbratum. 134 .

CAP. XII. In quo latè Auctores, & argumenta contrariæ senteniæ referuntur, & refelluntur: & nullis ante Hispanos hunc Novum Orbem cognitum fuisse, magis ostenditur. 148 .

CAP. XIII. De Regione Ophira, cuius frequens est in sacris Litteris mentio, & an ea huic Orbi Novo respondeat; & appellationi Regni Pirù originem dederit? 168 .

CAP. XIV. An in Novo hoc Orbe ante Hispanorum adventum ullibi Evangelium prædicatum fuerit? 177 .

CAP. XV. De locis sacræ Scripturæ, quæ huius Novi Orbis detectionem & conversionem prænuntiare, & Hispanis reservare videntur. 195 .

CAP. XVI. De ingenti gloria, & maiestate, quæ Hispaniæ Regibus, & gentibus ob inventionem, lustrationem, & conversionem huius Novi Orbis accessit. pag. 208 .

[[xxvi]] LIBER SECVNDVS.

CAPVT I. Quàm sit nobilis & difficilis hæc de iusta Indiarum acquisitione tractatio, & à quibus fuerit seriò, aut etiam perfunctoriè agitata. 225 .

CAP. II. De primo debellationis, & dominationis Indiarum Occidentalium titulo, quem gloriosissimi Hispaniæ Reges ex Divinæ voluntatis concessione habere posse videntur, à qua omnium Regnorum iura dependent, & quibus illa vaticinijs, & prodigijs fuerit insinuata? 234 .

CAP. III. De secundo titulo, qui ex Divino impulsu, & inspiratione colligi poteft, qua Deus Hispaniæ Reges, & homines ad hunc Novum Orbem inquirendum, & acquirendum movisse videtur, 247 .

CAP. IV. De pluribus miraculis, quæ in Novi Orbis detectione, conversione, & acquisitione intervenerunt, & Divinam tanti operis voluntatem, inspirationem, & vocationem manifestarunt. 259 .

CAP. V. De alijs magis peculiaribus, notandisque miraculis, quæ in Indiarum Occidentalium conversione, & conquisitione acciderunt. 272 .

CAPVT VI. De tertio titulo, qui ex iure inventionis, & occupationis huius Novi Orbis, per Hispanos primùm factæ, & desumitur: & an, & quatenus instus, & legitimus censeri debeat? 283 .

CAPVT VII. De quarto titulo, qui ex barbaris, & incultis Indorum moribus ab aliquibus sumitur, ob id iustè debellari, & subiugari potuisse censentibus. Pro quorum opinione plurima latè, & novè considerantur. 298 .

CAPVT IIX. De Auctoribus, & argumentis, quibus superior barbarismi Indorum titulus insufficiens videtur; & qualiter Aristoteles & alij, qui contrarium tenent, accipi debeant? 313 .

CAPVT IX. De superioris quæstionis resolutione, & Indorum in tres classes distributione, & quantum oporteat, quòd rudes, & insipientes à prudentioribus, & sapientibus gubernentur, 338 .

CAPVT X. De quinto titulo, qui ad debellandos & subiugandos Indos ex eorum infidelitate à multis desumitur: in quo latè aientis & negantis sententiæ Auctores, & argumenta referuntur, & illustrantur, 350 .

CAPVT XI. In quo vera prædictæ quæstionis resolutio proponitur, & problematicè utramque partem defendi posse monstratur, utriusque argumentis peculiari responsione solutis, 364 .

CAPVT XII. De sexto titulo, qui ad eosdem Indos iustè debellandos, & subigendos ab alijs frequenter adstruitur, quòd plurima, fædissimaq́ue peccata contra legem naturæ committerent, tyrannidem exercerent, antropophagi essent, & idololatriæ, cruentisq́ue hominum sacrificijs immanissimè dediti, 375 .

CAPVT XIII. De eodem titulo, & alijs varijs rationibus, & argumentis, quibus magis ac magis probari videtur, ad observandam legem naturæ, & idololatriam relinquendam, Indos, & quoslibet alios infideles rectè, vi, & armis compelli posse, 396 .

CAPVT XIV. De Auctoribus, & argumentis, quæ in superiore articulo pro negativa sententia urgere videntur, & contrariorum solutione, 413 .

CAPVT XV. De tituli, sive articuli præcedentis resolutione. Et quid veriùs, aut probabilius in conflictu dictarum pugnantium opinionum videatur? 431 .

CAPVT XVI. De septimo titulo, qui ex causa prædicandæ, & propagandæ Christianæ Religionis desumitur, & de Auctoribus, & argumentis, quibus Indorum, & aliorum infidelium **[[xxvii]]** *debellatio hoc prætextu facta probatur, 445 .*

CAPVT XVII. De Auctoribus, & argumentis, quibus præcedens titulus debellationis Indorum ob solam causam Fidei, & Ecclesiæ propagandæ reprobari, & infirmari videtur, 466 .

CAPVT XIIX De dictarum opinionum concordia, & explicatione. Et qualis demum vis, aut coactio Fidei propagandæ causa infidelibus licitè inferri possit? 485 .

CAPVT XIX. In quo de solutione argumentorum, quæ in prædicta quæstione ad utramque partem expensa sunt, specialiter agitur, 501 .

CAPVT XX. De octavo titulo, qui ex obligatione deducitur, qua Indi, & reliqui infideles ad Fidem audiendam, & Prædicatores tuto hospitio excipiendos, tenentur, & ad concedendum liberum transitum in alias provincias, in quibus Evangelium annuntiare voluerint. Et an, & quatenus contra eos, qui hæc negant, vel impediunt, iustè pugnetur? 520 .

CAPVT XXI. De nono titulo, qui ex auctoritate, & potestate desumitur, quam aliqui Romano Imperatori in elargiendis, & debellandis quorumlibet infidelium provincijs, concedunt. Quod an verum sit? latissimè disputatur, & de Imperij iuribus obiter plura traduntur, 537 .

CAPVT XXII. De decimo, & efficacissimo titulo, qui ex Romani Pontificis donatione, & concessione deducitur. Et an, & quatenus verum sit, illum circa personas, bona, & Regna fidelium, & infidelium tam in spiritualibus, quàm in temporalibus disponere posse? 553 .

CAPVT XXIII. De eodem titulo, & magis peculiari Pontificiæ potestatis, in concedendis Regnis, provincijs, & bonis infidelium, disputatione, 572 .

CAPVT XXIV. De eadem temporali Sedis Apostolicæ potestate. Et qualiter Alexander VI. & alij Romani Pontifices ea usi reperiantur: quorum Bullæ specialiter referuntur. Et de vi argumenti, quod ex auctoritate, consuetudine, seu observatione Ecclesiæ desumitur, 605 .

CAPVT XXV. De iuribus, ac rationibus, quibus Apostolica Sedes curam, & facultatem convertendi, & acquirendi Novi Orbis Hispaniæ Regibus potiùs quàm alijs indulserit. Et cur etiam quoscunque alios Reges, Principes, aut privates ad eundem Orbem accedere; vel eius maria navigare veluerit? 631 .

LIBER TERTIVS.

CAPVT I. De iustitia retentionis Novi Orbis; & an verum sit, quod Bodinus tradit, Catholicos scilicèt Hispaniæ Reges ob illius concessio nem effectos fuisse sanctæ Romanæ Sedis vassallos, & feudatarios, & obiter nonnulla de feudis Ecclesiæ, 646 .

CAPVT II. De alio titulo, qui eiusdem Novi Orbis retentionem magis iustam, & legitimam reddit: nempe, quòd Reges Catholici illius acquisitionem magno, & maturo consilio habito, ac probabili opinione ducti, tentaverint. Et quæ semel ritè discussa sunt, vel legitimè præscripta, non debent iterum in examen vocari, 661 .

CAPVT III. In quo specialius de eodem præscriptionis titulo agitur, eiusque virtute, etiam maris tractus, & littora quæri, & aliorum in illis navigationes, & negotiationes prohibere posse, probatur, 673 .

CAPVT IV. De alijs titulis, & rationibus, quæ eandem retentionem iustiorem efficiunt: & præcipuè de bellis contra Indos perduelles, vel apostatantes illatis, vel causa sociorum initis, & de voluntario populorum in Regni translatione consensu, 688 .

[[xxviii]] *CAPVT V. De ultimo, & efficacissimo eiusdem retentionis titulo, qui ex difficultate, aut verius impossibilitate restitutionis descendit, Indis iam ad Fidem conversis, & eorum, & Hispanarum rebus mutuis inter se nexibus complicatis, 698.*

CAPVT VI. Reges nostros piè semper, & sanctè ea omnia ordinasse, quæ in detegendis, & convertendis Indis fieri conveniebat, & excessus, atque iniurias à Ducibus, & militibus irrogatas, nihil eorum pietati, & iustificationi nocere, 707 .

CAPVT VII. Indos, & reliquos infideles, qui Fidei prædicandæ, & conservandæ causa Christianis Principibus subijciuntur, naturali libertate privandos non esse: idque summo semper studio à Catholicis nostris Regibus cautum, 726 .

CAPVT IIX. & ultimum. In quo Auctor volumen alterum de peculiari Indiarum iure, sive de iusta earum gubernatione promittit, & quid in eo tractare intendat, Laconica brevitate recenset. Et parænesim, sive admonitionem subnectit adversus eos, qui miseros Indos iniurijs, & molestijs afficiunt, 744 .

PROTESTATIO.

SI quidpiam uspiam, hîc, aut alibi me ignaro elapsum, quod Catholicæ Fidei, & Christianæ Religioni aliquatenus adversari, vel ignavo, quod Doctioribus minus probari contingat. Id omne indictum, inscriptum, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ censuræ, ac cuiuslibet melius sentientis correctioni subiectum exdebito voveo, ex animo volo.

1

[1] IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA

DE INDIARVM IVRE, *SIVE* De iusta indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER PRIMVS.

In quo, quæ ad inquisitionem pertinent specialiter pertractantur.

CAPVT PRIMVM. *Quid propriè Indiarum nomine veniat? Vbilatè de Orientalium situ, & divisione tractatur, & de antiqua Orbis partitione.*

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Operis huius institutum proponitur.*

2 *Præfationes inutiles, & verbosos commentarios facere stultum est.*

3 *Verbis qui abundant, in rerum substantia deficiunt.*

4 *Brevis est, qui non dicit plus quàm oportet, & inita tractatio desiderat.*

5 *Perfectum est, quod ex omnibus suis partibus constat.*

6 *Præfationum utilium necessitas, & laudatio. Lex 1. D. de orig. iur. exornatur, ibidem.*

7 *Principium dimidium totius.*

8 *Adagium, quo illotis manibus, aut pedibus aliquid agere vetamur, quid significet, & unde sumatur.*

9 *Mundus à Deo ex nihilo, sed pulcherrimus conditus.*

10 *Mundi appellatio generaliter sumpta, quid contineat?*

11 *Mundus an dicatur à movendo, vel à munditie?*

12 *Mundus Græcè dicitur* Κόσμος, *quod significat ornamentum.*

13 *Cosinetæ ancillæ quæ, & cur dictæ?*

14 *Mundus muliebris quid significet?*

15 *Mundi climata, sive plagæ quæ, & quot?*

16 *Venti præcipui, & Cardinales dicti, qui sint?*

17 *Oriens & Occidens quid?*

18 *Septentrionalis mundi plaga quæ, & cur dicta?*

19 *Meridies, sive Meridionalis mundi plaga, quæ & cur ita dicta?*

20 *Antarcticus polus solet vocari Meridionalis & Australis, & cur?*

21 *Septentrionalis pars cur etiam Aqui-* **[2]** *lonaris dicatur?*

22 *Ventorum plurium nomina, situs & differentiæ remissivè.*

23 *Mundi nomen contractum ad inferiora elementa, dividitur communiter in tres partes, Europam nempe, Asiam, & Africam.*

24 *Orbis partes antiqui qua ratione diviserint.*

25 *Asia sola dimidium Orbis olim cogniti continebat.*

26 *Orbis partium nomina unde? & situs, provinciæ, historiæ, mores, & excellentiæ, remissivè.*

27 *India iacet in Asia, & in sacris Litteris dicitur Evilath, & cur?*

28 *India dicitur regio Orientalis Asiæ ab Indo flumine, quod eam aluit, vel ab Indo at nepote Noë.*

29 *Indi fluminis magnitudo, & an & quatenus Gangem, & Nilum excedat?*

30 *Indus fluvius, quot alios in se recipiat, & quot ostijs Oceanum ingrediatur?*

31 *India Asiæ, cur dicatur Orientalis? & de eius situ, & Geographia.*

32 *Indiæ Orientalis magnitudo immensa pluribus demonstratur.*

33 *Indiæ Orientalis divisio varia reperitur apud auctores.*

34 *Ganges fluvius celebratissimus, qui, & in Scriptura Phison, à Paradiso exiens.*

35 *Indiæ Orientalis divisio à Paulo Veneto tradita reprobatur.*

36 *Abasia, & Abyssinorum Imperium hodie est in Africa, & an olim in Asiæ, & intra Indiam fuerit?*

37 *Indiam Orientalem novo & obscuro modo dividit Abdias Babylonius.*

38 *Abdias Babylonius quis, & quando vixerit? & de fide historiæ Apostolorum, quæ eius nomine circumfertur.*

39 *Aethiopia ubi, & unde dicta? & quòd sit duplex.*

40 *Media regio Asiæ, & eius Geographia.*

41 *Mædi sunt populi Thraciæ in finibus Europæ.*

42 *Indiæ divisio tradita ab Abdia Babylonio defenditur, & latè exponitur.*

43 *Vergere verbum quid significet apud Geographos?*

44 *Geographi regiones magis nobiles, quamvis remotiores, pro confinibus ponere solent.*

45 *India versus Aethiopiam est illa, quæ Citerior dici solet, & quid comprehendat? & num. 51.*

46 *Arabes, Sabæi, & Homeritæ, Indi vocantur.*

47 *Indiam vocat Curtius omnem terram, quam aluit mare Rubrum.*

48 *India etiam vocatur Aegyptus superior, & cur?*

49 *India dicitur utraque Aethiopia Asiana, & Africana.*

50 *India Orientalis tota dicitur ab aliquibus magna Aethiopia, & cur?*

51 *India, quæ ab Abdia dicitur Prima, est eadem quæ Citerior, & quid contineat?*

52 *D. Bartholomæus prædicavit in India Citeriori.*

53 *India Citerior dicitur etiam Fortunata, & Beata, & Aethiopiæ adhærens.*

54 *India, quæ Abdiæ dicitur Secunda, est illa, quæ alijs dicitur Interior sive intra Gangem, & eius situs.*

55 *India intra Gangem, per Septentrionalem partem, non multum distat à Medis.*

56 *Medorum nomine, non tam illorum provincia, quàm Imperium denotatur.*

57 *Medorum Imperium Abdiæ Babylonij, & Artabani tempore latissimum fuisse.*

58 *Medi etiam à Parthis victi, ipsis nomen dederunt.*

59 *Media in Sacra Pagina quas nationes comprehendat?*

60 *India, quam Abdias Babylonius Tertiam vocat, est eadem, quæ alijs Vlterior, sive extra Gangem dicitur.*

61 *Indiæ Vlterioris, sive extra Gangem Geographia, & quòd amplissimum Sinarum Regnum complectitur.*

62 *India Vlterior, est pars extrema mundi, & ideò dicitur finem facere, & Indico Oceano claudi.*

63 *Sabæa regio cur dicatur finis terræ?*

64 *Gadiræ verbum, & adagium, Non ultra Gadira, quid?*

65 *India Vlterior cur dicatur Abdiæ tenebrarum regionem gerere?*

[3] 66 *Tartarorum nomen & Imperiu quando extendi cæperit.*

67 *Tenebrarum regio dicitur pars Septentrionalis, & cur?*

68 *Aquilonares regiones plurimæ, in quibus Sol rarò, vel nunquam apparet.*

69 *Tenebrarum regio dicitur quædam provincia infinibus Tartarorum.*

70 *Regio quædam est ultra Lapones perpetua caligine oppressa, ubi Pygmæi reperiuntur.*

71 *Cimmerij populi, & Cimmeriæ tenebræ.*

72 *Nebulosa povincia in Regno Georgiorum, & eius mirabilis historia.*

DEo volente, et ivvante, de **[sect. 1]** iustitia & iure dicturus, quâ Potentes pariter ac Catholici Hispaniarum Reges & Domini nostri, nunquam sine gloriæ & laudis titulis nominandi, Occidentales & Meridionales Novi huius (ut vocant) Orbis provincias, & longè, ac latè patentia Regna inquirere, & acquirere potuerunt & acquisita retinêre: necnon de legibus, peculiaribusque sanctionibus, quibus eadem Regna, Divino Numine parta, tuentur

& moderantur; arbitrore re esse, si quædam priùs de ipsorum nomine, situ & inventione tractaverim. **[sect. 2]** Non quia velim longos & verbosos commentarios facere, aut tempus in præludijs, vel parergis consumere, & in ipso opere posteà succingi, quod stultum esse docemur lib. 2. Machab. c. 2. vers. ultim. & optimè post Serarium exornat Martinus Delrius in adagial. sacris, 1. tom. adag. 1033 pag. 607. Vvesembechius cons. 37. n. 12. **[sect. 3]** & Iust. Lips. instit. epis. c. 7. ubi ait: *Vt corpore tenues veste se dilatant, sic qui ingenij, aut sapientiæ inopes, diffundunt se in verbis:* cui simile est illud Prov. 14. *Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.* **[sect. 4]** Sed quia iuxta consilium Quintil. lib. 4. institut. Orator. c. 2. *Nos brevitatem in eo ponimus, non ut minus, sed ne plus dicatur, quàm oportet,* Pliniumque iuniorem secuti lib. 5. epist. 6. *Primum Scriptoris officium esse existimamus, ut titulum suum legat, & identidem interroget se quid cœperit scribere, sciatque si materiæ immoratur, non esse longum, longissimum si aliquid accersit, atque attrahit.* **[sect. 5]** Et cùm illud perfectum sit; quod ex omnibus suis partibus constat, inconveniens iudicamus, iuris Indiarum tractationem promittentibus, omissis initijs, atque origine non repetitâ, protinus materiam aggredi. **[sect. 6]** Præsertim ubi ipsæ præfationes & libentiùs nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cùm eò venerimus, evidentiorem eius præstant intellectum, prout in simili scripsit Caius I. C. in l. 1. D. de orig. iur. & Imp. in l. vnic. vers. *Nulla enim,* C. de imponen. lucrat. descript. Quorum dictum ornari potest ex plurimis, quæ de præfationum utilitate, & rebus ex suis primordijs deducendis & explicandis, tradunt Doctores in d. l. 1. præcipuè Zassius, Corras. Everlin. & novissimus Anton. Mornacius, Bart. In l. 1. n. 16. C. de novo Codice facien. idem Bart. & Ias. per text. ibi in l. 3. §. fin. D. de pact. & in l. Titia 133. §. idem respondit, D. de verb. oblig. Tiraq. qui plures refert in tract. de primog. in præfat. num. 64. Mascard. de probat. lib. 1. in proœm. n. 4. Mieres in tract. de maiorat. in initio n. 1. Bobadilla in Politica lib. 1. c. 3. n. 3. Claud. Prat. Gnoseon general. iuris lib. 3. tit. 1. c. 2. Ferdinand. Mendoça lib. 3. disput. de pact. cap. 8. Mar. Anton. Peregrin. de fideicom. art. 16. Fusius in singulari 107. sub litter. P. & Seraphinus de virtute iuram. privil. 75. n. 9. **[sect. 7]** Vnde natum adagium, *Prin-***[4]***cipium dimidium totius,* quod ex Platone, Aristot. Ciceron. Polyb. Horatio, Ausonio, & alijs deducunt & illustrant auctores suprà relati, Lucian. in Dialogo de Domo, Paul. Fuscus in tract. de visit. lib. 1. cap. 1. n. 2. & Aldus Manutius in adagijs pag. 95. Ncc latuit Caium in d. l. 1. ibi: *Et certè cuiusque rei potissima pars principium est.* **[sect. 8]** Vbi alterius quoque adagij meminit, quo *illotis manibus,* aliquid tractarevetamur, hoc est, ex abrupto, & nullâ præfatione, imparatis adhuc audientium animis, rem quampiam, & præsertim gravem & seriam aggredi: locutione scilicet proverbiali ex Deorum sacris ductâ, quæ manibus illotis peragere nefas erat; cui similis est alia, *illotis pedibus,* de quibus apud Hesiodum, Agellium, Macrobium & Gregor. cognomento Theologum, quos refert Manutius, sive Erasmus in adagijs pag. mihi 388. & fusè explicat Maldonatus sup. Matthæi cap. 27. num. 24. Genebrar. sup. Psalm. 25. Gasp. Sanct. sup. Isai. cap. 1. num 47. & Ioan. Steph. Durantius de ritibus Ecclesiæ lib. 2. c. 28.

Sciendum **[sect. 9]** est igitur, Deum Optimum Maximum Mundum universum pro immensa bonitate & sapientia sua ex nulla præexistente materia condidisse, & quidem pulchrum, prout est & ipse pulcherrimus, ut habetur Genes. & Ioan. c. 1. & tradit D. Paul. 11. ad Hebr. & ad Roman. Seneca lib. 1. qq. natural. ad Lucil. in princ. & lib. 2. cap. 45. & eleganter Boëtius lib. 3 de consolat. Philosoph. metro. 9. dum ait:

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum, cœlique Sator, qui tempus ab ævo

Ire iubes, stabilisque manens, das cuncta moveri,
Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
Materiæ fluitantis opus: verum insita summi
Forma boni, livore carens: tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum, pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans.

Continet **[sect. 10]** autem mundi appellatio, si generaliter sumatur, cœlum, terram, mare, & quæ in eis opera Dei sunt, cœlestes ac terrenas creaturas, sive naturas, ut post Arist. lib. 1. de cœlo & mundo, & Cleomedem in lib. de Orbium cælest. contempl. docet Origen. lib. 2. Periarchon c. 9. D. Aug. tract. 2. in Ioan. Possido. in metheor. Hygin. de Astron. c. 1. Cœlius Rhodigin. lib. 1. antiq. lectio. c. 4. Chassan. in Catal. glor. mundi part. 12. consider. 10. Iustus Lipsius omnino legendus in Physiolog. Stoic. lib. 2. disser. 6. & 7. & eleganter Festus Pompeius de verb. significat. verb. *Mundus,* D. Isidor. lib. 3. Etymol. cap. 39. & lib. 13. cap. 1. Qui **[sect. 11]** duo à movendo dictum putant, quòd in sempiterno motu consistat, licèt veriùs M. Varro, & Plin. lib. 2. de natur. histor. cap. 2. & 4. à perfecta, absolutaque elegantia vocatum dicant: quòd nihil eo mundius, pulchrius, vel ornatius sit. **[sect. 12]** Vnde illum Græci *Κόσμον* dixerunt quod significat ornamentum, **[sect. 13]** & *Κόσμ#τας* ancillas, quæ ornandis poliendisque uxoribus deserviebant, de quibus Iuvenal. Satyr. 6. *Ponunt Cosmetæ tunicas,* quæ Ornatrices Latinè dicuntur, in multis locis congestis à Brisson. verb. *Ornatrices.* Quam Etymologiam idem etiam Isidor. præsensit d. cap. 1. & alijs reiectis magis probat Ioan. Fungerus in Etymologico Latino-Græco, verb. *Mundus,* pag. 652. & Iustus Lips. d. c. 6.

Et **[sect. 14]** ob id ea, quæ mulieres ad sui lauticiem & ornatum parant, sub mundi muliebris appellatione contineri, scripsit Varro lib. 4. de ling. Latin. Cato apud Livium lib. 37. Seneca lib. 1. nat. qq. ad fin. Iul. Paul. lib. 3. Sent. c. 6. & Vlpian. in l. argumento 25. §. *Mundus,* D. de auro & arg. leg. & in alijs locis, quæ plenè congerunt Brisson. Prateius, & Ioan. Calinus in suis libris de verb. signific. verb. *Mundus muliebris.*

Huius **[sect. 15]** mundi climata, sive plagas quidam septem esse dixerunt, maximè Ptolemæus, & auctor libri de locorum **[5]** ac mirabilium mandi descript. cap. 55. Easque & gentes, quæ sub eis habitant, specialiter commemorat Chassaneus in Cathalogo glor. mundi part. 12. consider. 16. & alij, quos refert Martin. Delrius in adag. sacr. 1. to. adag. 924. pag. 508. Sed alij magis communiter & generaliter in quatuor tantùm dividere solent, nempè Orientem, Occidentem, Septentrionem & Meridiem, ut docet Cicero lib. 2. de natur. Deorum, Hiero. in quæst. in Genes. cap. 13. Servius ad illud Georg. 1:

Mundus ut ad Scythiam Riphæasque arduus arces.

D. Isidor. d. lib. 13. Etymolog. c. 1. Agellius lib. 2. noct. Attic. c. 22. Cœl. Rhodigi. lib. 1. lect. antiq. c. 19. & 21. Chassaneus d. part. 12. consider. 13. ubi tractat, quæ ex his plagis nobilior sit, Carol. Stepha. & Ioan. Funger. in dictionarijs sub illis verbis, P. Ioá. Pineda in comment. in Iob c. 23. vers. 8. & novissimè & latissimè P. Ludovic. Ballester. è Societate Iesv in Hierologia lib. 2. c. 4. per totum, & eleganter insinuavit Ovid. lib. 1. Metamor. **[sect. 16]** Simul etiam primores ventos enumerans, qui ab his quatuor Orbis partibus, sive cardinibus irruere solent qui cardinales ob id à quibusdam nominantur:

Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit,
Persidaque & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper, & Occiduo, quæ littora sole tepescunt

Proxima sunt Zephyro, Scythiam Septemq́ue triones
Horrifer invasit Boreas: contraria tellus
Nubibus assiduis, pluvioq́ue madescit ab Austro.

Orientalis, & **[sect. 17]** Occidentalis plaga, ut notum est, & supradicti auctores advertunt, à Solis ortu occasuq́ue dicuntur. **[sect. 18]** Septentrionalis, quæ inter polum Arcticum, & Æquinoctialem circulum interijcitur, à septem stellis nomen sumpsit, in ea cœli parte sitis, ex quibus quasi iuncti triones, id est boves, figurantur. **[sect. 19]** Meridionalis autem inde appellatur, quòd ad eam orbis partem inclinat, ubi Sol facit medium diem, iuxta Varronis & Ciceronis etymologiam, velut addit D. Isidor. ubi suprà, quia tunc puriùs micat æther, merum enim purum dicitur. Iacet autem hæc pars inter eundem æquinoctialem circulum, & polum Antarcticum, Arctico oppositum, qui terræ obiectus, ab ijs, qui superiorem eius partem habitant, cerni non potest, sed ut ille dixit:

Sub pedibus Styx atra videt, manesq́ue profundi.

Vnde **[sect. 20]** idem Antarcticus polus à nostris Meridionalis vocari solet, & frequentiùs etiam Australis, ab Austro vento, qui à tropico Æstivali ad hanc plagam iacente suum flatum emittit. **[sect. 21]** Quemadmodum & Septentrionalis, communiter dicitur Aquilonaris, à vento inde vehementissimo volatu Aquilæ instar irruente. Quod apertè ostenditur Isaiæ c. 43. *Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquileni: Da; & Austro: Noli prohibere, & Gen. 13. vers. 14. Leva oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es, ad Aquilonem & Meridiem, ad Orientem & Occidentem:* & in multis alijs locis sacræ Scripturæ, quæ plenè congerit & illustrat Ballest. d.c. 4. & est videndus Agelli. d. lib. 2. noct. Attic. c. 22. **[sect. 22]** Qui dictorum, & aliorum ventorum nomina, situs & differentias eleganter prosequitur, & melius Chassaneus ubi sup. consider. 14. Pontanus in Meteoris, Lilius Girald. in hist. Deorum syntagm. 5. ad finem, Cœlius Rhodig. lib. 20. lect. antiq. cap. 18. & 19. Simon Maiol. in dieb. Canic. to. 1. Colloquio 1. Levinus Lemnius de occultis naturæ miraculis lib. 3. c. 3. Hadria. Iunius in suo nomenclatore part. 2. n. 255. & 256. Pineda in Eccles. cap. 1. vers. 6. n. 7. 8. & 9. Ioan. Fungerus in Etymolog. verb. *Ventus,* Petr. Mexia in Sylva var. lect. 4. part. cap. 22.

Si verò **[sect. 23]** Mundi nomen ad inferiora elementa contrahamus, scilicet aquam & terram, quæ simul unum corpus globosum constituunt, & Orbem **[6]** terrestrem vocamus, constar eum à veteribus in tres partes magis communiter fuisse divisum, nempè Europam, Africam & Asiam, ut præter Ptolem. Pompo. Melam, Strabonem, Herodotum, & Diod. Sicul. passim docent omnes antiqui & recentiores Cosmographi, quorum Cathalogum apponit Possevinus 2. tom. Biblioth. lib. 15. cap. 19. pag. 253. & seq. & optimè prosequitur Plin. in princip. lib. 3. de natura. histor. Paul. Oros. lib. 1. hist. c. 2. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 2. & Ioan. Boëm. lib. 1. de morib. omn. gent. c. 3. Pet. Mexia in Sylva 3. p.c. 19. licèt M. Varro lib. 4. de ling. Latin. Salust. in hist. Iugurt. Isocrat. in Panegyr. & Servius in lib. Aeneid. in duas tantùm secaverint, Asiam scilicet & Europam: Africam nimirum cum Europa coniungentes. ¶ **[sect. 24]** Has tres orbis partes veteres non æqualiter diviserunt: nam Asia à Meridie per Orientem usque ad Septentrionem pervenit. Europa à Septentrione usque in Occidentem porrigitur. Africa ab Occidente in Meridiem iacet: **[sect. 25]** ac proinde sola Asia dimidium totius orbis olim cogniti tenêre videbatur, ut advertit D. Isid. ubi sup. & Auctor libri de mirabilium mundi descript. c. 1. Ideò autem hæc inæqualitas contigit, & alterius dimidij, duæ partes evaserunt, quòd ab Oceano, mare Magnum, sive Mediterraneum se insinuans, eas intersecuit. **[sect. 26]** De quarum nominibus, situ, provincijs, moribus, historijs, religione,

& excellentijs, plura quidem dicere possem, si id nostri instituti ratio pateretur, aut ab alijs diligenter præstitum non fuisset, & præcipuè à D. Isidor. d. lib. 14. Etymolog. c. 3. 4. & 5. Ptolem. & Gerard. Mercatore in suis tabulis Geographicis, Ioan. Magin. Patavino in enarration. & illustration. ad easdem tabulas, Abraham. Ortel. in Theatro magno orb. terrar. tab. 1. 2. 3. & 4. ubi alios allegat. Eodem Ortel. in Thesauro Geograph. in verbis *Africa, Asia, & Europa,* Carol. Stephan. & Ioan. Funger. in eisdem verbis, Ioan. Boëm. de moribus omn. gent. lib. 1. 2. & 3. Auctore tabulæ Cosmograph. quæ habetur in præfatio. ad relationes novi Orbis. Chassa. in Cathalog. glor. mundi d.p. 12. consider. 17. Textore in officin. 1. tom. pag. 371. Theatr. vitæ huma. lib. 3. vol. 3. pag. 695. Iacob. Ponta. in progymnas. Latinit. 1. p. vol. 3. progymnas. 18. ex pag 315. latissime Ioan. Boter. in relation. universal. p. 1. lib. 1. 2. & 3. Pet. Opmeer. in chronograph. pag. 19. Ant. Possevin. in Bibliot. 2 tom. lib. 16. sect. 5. 6. & 7. & fr. Thom. à Maluenda de Antichristo lib. 3. c. 6. 7 & 8.

Quibus ita breviter & opportunè præiactis, ut ad rem magis accedamus, rursus sciendum est. **[sect. 27]** intra prædictos Asiæ terminos, latissimam quandam, & totius terrarium Orbis nobilissimam regionem continêri, quæ India Orientalis vulgò cognominatur, licèt in sacris litteris Genes. 2. & 10. & alibi passim appellari soleat *Hevilath,* ab Hevila filio lectan, qui aliquas eius provincias primus incoluit, ut post alios doctè observant Pererius, & Delrius ad Genes. d.c. 10. Pineda de rebus Salom. lib. 4. c. 16. q. 11. pag 217. Maluenda de Paradis. c. 41. pag. 124. & novissimus, & eruditissimus Bernard. Aldrete de varijs Hispaniæ & aliarum provinc. antiquitatibus lib. 4. c. 9. **[sect. 28]** Sumpsit autem Indiæ nomen ab Indo filio Gogi, Noë at nepotis, & Sabi nepotis, quem ipse Noë ad Arabiam Fœlicem, sive Sabæam, & indiæ regiones incolendas misit, ut tradit Berosus lib. 2. & Pineda in Monarchia lib. 1. c. 24. §. 2. Vel ut observat D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 3. & alij auctores infrà citandi, ab indo flumine, quòd Persiæ limes est, & eam ab Occasu usque ad Orientem alluit, tantâ **[sect. 29]** magnitudine aquarum, ut cum Nilo & Gange à multis contendere dicatur, & absque dubio excedere, si ad cursus longitudinem inspiciamus, ut ostendit Cicero lib. 2. de natu. Deorum, Diodor. Sicul. lib. 5. Pompon. Mela lib. 3. c. 4. D. Basil. in Hexam. homií. 3. & latè**[7]** Plin. lib. 5. cap. 18. & lib. 6. cap. 17. ubi prodit, Alexandrum Magnum nullo die minus sexcenta stadia in Indo navigasse, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adiectis paucis diebus. **[sect. 30]** Et ibi etiam addit sexaginta perennes fluvios, & torrentes centum in se recipere, quamvis Arrianus in Peripio decem & novem ingentium fluminum mentionem duntaxat faciat, & septem ostijs magnam illam aquarum vim in Oceanum evomere tradat, quorum nomina sigillatim recenset Ptolemæus. A quibus tamen dissentiens Abraham. Ortelius in Thesaur. Geograph. verb. *Indi fluminis,* duo tantùm ostia illi assignat, secutus Melam, Strabonem & alios. Idque Lusitanorum attestatione confirmat, qui nostris temporibus eas regiones sedulò perlustrarunt, & plura alia de codem fluvio comminiscuntur, prout & saciunt auctores suprà relati, & ultra cos Ioan. Funger. in Etymolog. verb. *India,* Simon Maiol. in dieb. Canicular. tom. 1. colloq. 11. pag. mihi 293. & Ioan. Baptist. Scortia de natura & incremento Nili lib. 1. cap. 5.

Orientalis **[sect. 31]** verò ea de causa India hæc appellatur, quia eius termini ad Orientem Asiæ, imò & totius orbis, ut plurimùm tendunt, & Eoo pelago clauduntur, hoc est, Oceano Orientali, sive Auroræ, quam Græci *Eoos* appellabant, ut tradit Pompon. Mela lib. 1. c. 2. A Septentrione autem Tauri montis iugis concluditur, & à Meridie Indico Oceano. Occupatque, teste Magino tabul. 32. fol. 251. maximum cœli tractum, tam in longum, quàm in latum: nam secundùm longitudinem complectitur circiter quinquaginta tres meridianos, quorum

Occidentalissimus est in gradu 106. Orientalissimus in gradu 159. Atverò iuxta latitudinem extenditur ab æquatore, quem propemodum attingit, usque ad gradum 43. latitudinis Boreæ: quamobrem ad medium usque sexti climatis expanditur, ubi contingit maxima æstatis dies horarum quindecim cum dimidio: atque una eius pars, quæ ad Meridiem vergit sub Torrida Zona, altera verò Borealis sub temperate cadit. **[sect. 32]** Vnde quidam tradunt, ut ipse Maginus ait, hanc Orientalem Indiam adeò esse immensam, & tantum littoris occupare, quantum per quadraginta dies, noctesque velificantibus cursus est. Et Pomp. Mela lib. 3. cap. 7. sexaginta dierum, ac noctium navis velocissimæ cursum vix sufficere tradit. Nearchus quatuor mensium iter per campum habêre ait. Et ex Cthesia affirmat Strabo, & Photius in sua Bibliotheca, non esse minorem reliquâ Asiâ, & Indos solos, cæteros ferè universos mortales superare: alij eam tertiam partem universi orbis continêre affirmant, ut constat ex Plinio d. lib. 6. c. 17. Solin.in Polyst. cap. 55. Strab. in Geograph. lib. 15. P. Ioan. Mafæio histor. Indic. lib. 6. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 12. & ex alijs infrà citandis. Quibus addere licet Philostrat. lib. 6. de vita Apoll. cap. 1. ubi sic ait: *Magnitudine quidem India non conferenda est Æthiopia, neque ulla alia continentis pars, quæ hominibus nota sit. Quòd si totam Æthiopiam toti Ægypto adijciamus, non tamen ambæ coniunctæ, magnitudinem Indiæ adæquabunt.* ¶ Hinc **[sect. 33]** factum est, ut in divisione huius tam vastæ & immensæ regionis, non satis inter auctores conveniat. Veteres namque, nempè Strab. lib. 15. Ptolem. lib. 7. cap. 1. in tabulis 10. & 11. Asiæ, & Pompon. Mela lib. 1. cap. 2. ex Gange fluvio nobilissimo, qui illam interfluit, in duas dividunt partes, & eam, quæ Occidentalior est, & flumini Indo proximior, Indiam intra Gangem appellant: alteram verò, quæ magis ad Orientem vergit, Indiam extra Gangem cognominant, & ad Sinas usque inclusivè protendunt. Est autem **[sect. 34]** fluvius hic Ganges longè inter alios celebratissimus à Gange filio Gogi, & fratris Indi, ita dictus, si Beroso fidem habemus, & idem ille, qui in Scriptura appellatur Phison, & ex **[8]** Paradisi fontibus exire dicitur, quem Græci perperam Indvm vocant, ut constat ex Ioseph, lib. 1. antiquit. cap. 1. D. Hieronym. de locis Hebraic. verb. *Phison,* Augustin. lib. 8. de Genes. ad litter. cap. 7. Ambros. de Paradis. cap. 3. Epipha. in Anchorato, & ex pluribus alijs, quos eruditè refert & illustrat Maluenda de Paradiso cap. 39. Multa alia satis notanda de eodem amne ibîdem, & in cap. seq. prætexens. **[sect. 35]** Alij autem, scilicet Pet. Niger, & Paul. Venetus lib. 3. c. 43. ex relatione illorum, qui ex Ægypto in hanc Indiam navigarunt, ipsam in tres partes diviserunt, Maiorem, Mediam & Minorem: sive Superiorem, Mediam & Inferiorem; quarum nomina antiqua, & noviora benè prosequitur Maginus d. tab. 32. ubi alias divisiones adducit. Sed nemo sanus huic Veneti partitioni consentiet, quoniam Abassiam in illa comprehendit, & Indiam Mediam appellat: eam verò, quæ intra Gangem est, Maiorem, sive Superiorem: Minoris autem, sive Inferioris Indiæ terminos neutiquam signat. **[sect. 36]** Constat autem Abassiam esse Orientalissimam Africæ partem, quæ Arabici sinus & maris Rubri oris circundatur, & nullus unquam ex Historicis & Geographis Indiam Orientalem propriè extra Asiam collocavit: quamvis sint aliqui, qui, ut Venetum defendant, affirment, ante ducentos plus minus annos, quo tempore ille suas relationes vulgavit, verè Abyssinorum Imperium in Media India fuisse, posteà tamen ob bellorum eventus in eam Africæ partem, ubi hodie est, transmigrasse, ut constabit ex Iacobo Navarcho in sua epist. Asiatic. & Gerard. Mercat. in sua tab. univers. & Abraham. Ortel. in theat. mag. tab. 108. de regione Abyssinorum. Sed hoc nullo satis fixo pedamento fulcîtur: & quovis modo fiat, India intra Gangem Media deberet dici, non autem Abassia, tum quia

inter alias duas medium tenet locum, tum etiam, quia inter Citeriorem, quæ minor est, & Vlteriorem, quæ amplissima, & maior, media apud omnes magnitudine iudicatur.
[sect. 37] Invenio quoque novam quandam Indiarum partitionem, sed obscuram satis, & à paucis animadversam apud Abdiam Babylonium lib. 8. histor. Apostol. **[sect. 38]** qui & Salvatorem in carne vidit, & Simonem & Iudam in Persiam secutus, primus Babylonis Episcopus creatus fuit, a quo Babylonis nomen accepit, & Apostolorum vitas, & virtutes Hebraico sermone conscripsit, quas in Græcum vertit Eutropius eius discipulus, & in Latinum Iulius Africanus, ut ipse idem Iulius testatur, & Iacob. Archiepiscopus Genuensis in lib. annuarum solemnit. & Petrus Episcopus Equilinus in lib. 9. Cathalogi sanctorum. Et licèt non ignorem auctorem hunc in his, quæ de Apostolorum actis scribit, multa pro arbitrio finxisse, velei à sectarijs impicta fuisse, ita ut incertum sit, an legitimus extet, atque adeò meritò, ut side indignum, à Paulo Papa IV. inter scripta à se damnata reiectum, ut refert Sixtus Senensis lib. 2. Bibliothec. Alanus Coppus Dialogo 2. cap. 1. pag. 170. Illustris. Cardinal. Baronius in Annal. Eccles. tom. 1. ann. 44. num. 44. & ann. 51. num. 51. Bellarmin. de Script. Eccles. sæcul. 1. Anton. Possevinus in apparatu verb. *Abdias,* & Iacob. Gualterus in 1. sæculo à Christo nato, pag. 18. Cùm tamen damnatus non fuerit in indice librorum prohibitorum Concilij Tridentini, & in hoc, de quo agimus argumento, historiam magis, quàm religionem, prosequatur, non verebor in eius verbis referendis & ex ponendis paulisper subsistere. Is ergo d. lib. 8. vitam Divi Bartholomæi Apostoli scribere parans, sic exorditur: *Indiæ tres esse ab Historiographis asseruntur. Prima est India, quæ ad Aethiopiam vergit: secunda, quæ ad Medos: tertia, quæ finem facit, nam ex uno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum. In Indiam ergo veniens Bartholomæus Apostolus, &c.* In quibus verbis **[9]** primâ facie, non tá aperire, quàm obscurare & confundere videtur Indiarum Orientalium divisionem, & terminos ab antiquis & recentibus Geographis constitutos. Nam **[sect. 39]** Æthiopia, tam inferior, quàm superior, propriè India dici non potest, neque Indiæ contermina, cùm sit Regio Africæ ab Æthiope Vulcani filio sic dicta, qui ei præfuit: seu potius à verbo Græco *παρὰ τὸ ἄιθειν τὸ κάιειν*, quod apud nos cremo sonat, vel faciem combustam habêre, quandoquidem ipsa region sub Torrida Zona iacet, ardoribusque Solis maximè opposita est, ut latiùs prosequitur Plinius lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 30. Ptolem. lib. 4. cap. 7. Strabo lib. 15. Volaterra. lib. 12. Carol. Stepha. Abraham. Ortel. & Ioan. Funger. in suis thesauris, sive dictionarijs verb *Æthiopia,* & Maginus in tab. Geograph. tab. 23. vbi de Africa ex pag. 195.
Rursus quod Abdias subdit de secunda India, quæ vergit ad Medos, & tertia quæ finem facit, vix est ut intelligi queat, cùm neque nomina, nec situm earum aperiat, & nullus sit auctor, qui huiusmodi confines admittat. **[sect. 40]** Etenim Media, licèt sit Regio Asiæ latissima, nullam Indiam vicinam habet, sed à Septentrione Hircano mari: ab Occasu maiori Armenia, & Assyria terminatur: à Meridie Persiam: ab Ortu Hyrcaniam, & Parthiam habet, quæ Cassaorum montibus ab ea excluditur, ut post Ptolem. observat Paul. Orosi. lib. 1. cap. 2. Ortel in Theat. tab. 3. & 102. & in Thesaur. Geograph. verb. *Media,* Stephan eodem verbo, & Magin. sup. pag. 247. **[sect. 41]** Quòd si de Mædis cum æ Diphthongo Abdiam accipiamus, longè remotiores à qualibet Indiarum plagâ eos reperiemus, sunt enim Thraciæ populi, vicini Macedonibus, quos constat in Europæ finibus claudi, ut prædicti auctores testantur. **[sect. 42]** Sed nihilominus si rem attentiùs consideremus, rectè defendi poterit hæc Abdiæ divisio, & eadem fermè cum illa censeri, quam suprà ex veteribus Geographis proposuimus; nisi quod rem antiquam verbis novis proponit, & insolitis limitibus signat,

tripartitam Indiam faciens, quam illi bipartitam constituerunt. Etenim quod ait, Primam Indiam ad Æthiopiam vergere, Secundam ad Medos, non eâ mente dictum videtur, quasi in his regionibus Indiæ consistant, aut illis omnino circunscribantur; sed duntaxat vergere, hoc est tendere, spectare, declinare, vel inclinari. **[sect. 43]** Hæc est enim illius verbi vis, & proprietas, ut constat ex Iul. Cæsar lib. 1. belli Gall. *Vergit ad Septentriones:* Cice. Philip. 11. *Et eius auxilium ad Italiam vergere, quàm ad Asiam maluissemus.* Lucan. lib. 1.

Nec Polus adversi calidus quà vergitur Austri.

& rursus lib. 9 Libyæ quod fertile terræ est Vergit in Occasus.

Et **[sect. 44]** est communis describendi modus, quo sæpiùs Geographi, & Historici utuntur, signantes vel Provinciam, vel cœli tractum, vel civitatem, vel montem, aut magnitudine, aut potentiâ, aut nomine, insignem, versus quam describenda regio magis declinet, ut illius situs certis signis commodiùs cognoscatur, quamvis alijs terminis propinquioribus, sed non adeò notis circunscribi potuisset, ut patet ex locis suprà relatis, & ex Strabone d. lib. 15. ubi inquit, Trapobanem insulam esse longitudine octo millia stadiorum versus Æthiopiam, quas tamen ob hoc nemo vel propinquas, vel conterminas, dicet, cùm sint ferè immenso maris & terræ intervallo distantes. Et ut hæc deficerent, posset quoque Abdiæ divisio defendi, si animadvertamus, quòd ultra Indiam intra Gangem, & extra Gangem, quas ipse secundam & tertiam appellat, ut insrà trademus; prior illa **[sect. 45]** India, quam versus Æthiopiam constituit, à plurimis alijs Scriptoribus cognita etiam fuit, & Citerior appellata, quasi plures Provincias citra Indum comprehendens. Inter quas Plinius **[10]** lib. 6. c. 2. Gedrosos, Arachotos, Arios & Paropamisadas nominat, & Indiæ nomine donat, licèt, ut ipse ait, ad Occidentem vergant, & Indo amne non terminentur. His quintam addit Philostratus lib. 3. cap. 15. & Volaterran. lib. 12. utramque scilicet Carmaniam. Easque, quamvis non exiguo spatio, citra Indum fluvium iaceant, Indiæ nomine etiam hodie complecti affirmat Maginus d. tab. 32. & Nicolaus de Conti Venetus in suis relation. primam Indiæ partem vocat, & Ormuciam regionem addit, & reliquas, quæ à Perside ad Orientem Indo flumine terminantur. **[sect. 46]** Fœlicem quoque Arabiam, & Sabæos, & Homeritas illam habitants, Indiam, Indosque vocat Nicephor. lib. 8. bistor. Eccles. cap. 35. & lib. 9. c. 18. Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verbo *Indi primum:* & quòd Vniversæ Arabiæ ad mare usque Rubrum eodem etiam nomine complectantur, auctor est Andreas Corsalis in epistola ad Iulianum Mediceum magnum Hetruriæ Ducem, quam ex India de rebus Indicis scripsit anno Domini 1515.

Potestque **[sect. 47]** auctoritate Quinti Curtij innixus videri, qui lib. 8. universam terram, quam abluit mare Rubrum, Indiam etiam appellat, & ob hoc forsitan mare Indicum, nunc vocat Ortelius in tabula de Persiæ Regno, sive de Sophiorum Imperio, quod mare Rubrum dicebat antiquitas.

Rursus **[sect. 48]** superiorem Ægyptum Indiam etiam vocat Higinius fabula 275. nimirum, quia iuxta hanc Ægypti Asiaticam partem Aethiopes ab Indo flumine consurgentes consederunt anno mundi 3580. ut post Herodot. tradit Euseb. & Torquemada in Monarch India. lib. 1. cap. 6. pag. 23. **[sect. 49]** Et quod generalius est, & ad locum Abdiæ magis accommodatum, tam Æthiopiam Orientalem, quæ sub Asia collocatur. quàm Occidetalem, quæ in Africa sub Aegypto, & Rhizophagos, & alios Aethiopas, qui ad Nilum, & omnes illos, qui cis & citra fluvium Indum habitabant, licèt Aethiopes essent, Indiam & Indos fuisse vocatos, apertè ostendit Virgil. lib. 4. Georg. ubi hac de causa illos, Indos coloratos appellat, & Servius explicans illud eiusdem Maronis carmen:

Sola India nigrum fert Ebenum.

Etiam in Aethiopia inquit Ebenum nasci, ac propterea annotate, Indiam intelligi à Virgilio, & alijs totam Aethiopiæ plagam. Cui assentiuntur Higin. Theodoret. Procop. & alij, quos referunt Ortel. in Thesaur. verb. *Rhizophagi,* & verb. *Æthiopia,* & diligentissimi & eruditissimi Patres Ioan. Pineda de rebus Salom. lib. 5. c. 14. §. 5. pag. 405. & fr. Thom. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 12. & lib. 5. cap. 9 & de Paradis. cap. 37. & 38. ubi etiam de prædicta utriusque Aethiopiæ divisione pertractant; de qua item agit Herodo. lib. 7. Strabon. lib. 7. Plin. lib. 5. Seneca in Hercul. furent. scen. 1. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 5. Solin. c. 26. Abulens. in cap. 5. epistol. D. Hieron. ad Paulin. Ioan. Baptist. Scortia. lib. 1. de natur. & increm. Nili, cap. 2. pag. 16. & Torniellus in annal. 2. mun. ætate, anno 1931. num. 25. Et iuxta hunc sensum benè defendi posset Pauli Veneti opinio, quam suprà reiecimus, dum Abassiam intra Indiam constituit, licèt in reliquis à veritate, & aliorum Geographorum descriptione dissentiat. Quinimò **[sect. 50]** S. Epiphan. in Anchorato, & Anastas. Nicœnus quæ st. 24. in Script. totam hanc Indiam Orientalem, de qua loquimur, Magnam Aethiopiam appellant, & satis appositè, ut inquit Maluenda de Paradis. c. 39. pag. 118. quòd Indi colore sint cremato, & adusto fermè, ut Aethiopes, teste Plin. lib. 6. cap. 19. & Pompon. Mela lib. 3. cap. 7.

Iuxta **[sect. 51]** quæ omnia, prima illa India, quam Abdias inquit ad Aethiopiam vergere, hæc intelligi debet, quæ citra Indum, & Occasum perducta, ad mare usque Rubrum extenditur, ita ut maio-**[11]**rem partem Regni Cambaiæ comprehendat; per cuius medium Indus amnis præterlabitur, & provincias Parapamisam, Ariam, Aracosiam, & Gedrosiam, utramque Carmaniam, Ormuziam regionem, & maioris nominis insulas Persici sinus, & universas Arabias, atque ipsas etiam Æthiopias. Et **[sect. 52]** in hac India, quæ, ut diximus, Citerior appellari solet, prædicavit D. Bartholomæus, quamvis id Abdias non satis aperiat, ut egregiè constat ex Eusebio lib. 3. histor. Eccles. cap. 1. qui cum provincias enumeraret, quas Apostoli ad prædicandum sortiti sunt, *Thomas, inquit, sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam Citeriorem, &c.* Et idem sub eodem nomine Indiæ Citerioris docet Origenes in Genesim lib. 3. D. Hieron. de Script. Eccles. in Panteno. Zozomen. lib. 2. c. 24. Theodoretus lib. 1. cap. 23. Nicephorus lib. 4. cap. 32. Rufinus lib. 1. continuation. histor. Eccles. Eusebij cap. 9. Surius in histor. Sanct. 24. die Augusti, Baronius in Martyrolog. sub eodem die, & anno Christi 44. num. 34. & Petr. Opmeerus anno mundi 4010. & Christi 44. Vbi non solùm Citeriorem, **[sect. 53]** sed Fortunatam quoque hanc Indiæ partem appellat, in qua D. Bartholomæus evangelizavit, quemadmodum & Solinus c. 33. Beatam vocavit, quia Fœlix Arabia magna ipsius pars est. Et eam esse finitimam Æthiopiæ tradit Socrates lib. 1. histor. Eccles. c. 15. sic scribens: *Cùm Apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam obtinuit, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam, quæ huic sinitima est, sortitione cœpit,* & Rufin. ubi suprà, dum ait: *Thomæ Parthia, & Matthæo Aethiopia, eiúe adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta.*

Secunda verò India, **[sect. 54]** quam Abdias ad Medos vergere tradit, illa est procul dubio, quæ in communi aliorum Geographorum partitione interior, sive intra Gangem vocatur, & ultra Indum amnem ab Occasu, ad Gangem ad Orientem extenditur, à Meridie Oceano Indico, à Septentrione, monte Caucaso terminatur. **[sect. 55]** Et per hanc partem non multum distare India à Media videtur, cùm solùm intercedat, quæ ab Aquilone ad Meridiem est ipsius Caucasi latitudo, & Ecbatana Medorum Regum sedes à Caucaseis portis, non plus quàm

viginti millia passuum distare dicatur, ut constat ex Philostrat. lib. 2. cap. 1. ubi tradit, Caucasum Mediam, atque Indiam terminare, & in mari Rubro altero cubitu descendere, & ex Strabone lib. 2. & 15. Plin. lib. 6. cap. 17. & eodem Philostrat. d. lib. 2. cap. 3. & 4. ubi Alenxandri Magni itinera referentes, quibus usus est cum Besum ex Parthia in Bactrianam persequeretur, post traiectum Caucasum, mox Indicas regiones ingressum testantur, adeò, ut à Caucaso ad Cofen fluvium Indiæ Septuaginta tantum leucarum distantia extet, & ad Indum novem, iuxta eiusdem Plinij supputationem. Neque abest Quintus Curtius lib. 7. dum ait: *Tandem septemdecim dierum spatio Caucasum superavit Alexandri exercitus, ex Media versus Indiam profectus*, & Polybius lib. 11. num. 32. de Antiochi Magni expeditione Indica sic scribens: *Superato Caucaso Indorum fines ingressus amicitiam cum Sophagaseno Rege renovavit.* Quòd si quis urgeat, prædictorum limitum propinquitate Mediam multo magis spectare Citeriorem Indiam, de qua primo loco, Abdiam exponentes, locuti sumus, quàm interiorem hanc, de qua nunc agimus, & ab ipso Abdia secunda esse dicitur: responderi potest, Abdiam non dicere, eam vergere ad Mediam, sed ad Medos, ut Medorum **[sect. 56]** nomine non provinciam, sed universum Imperium intelligeremus: quemadmodum olim omnes gentes, quæ Romanorum Imperio subijciebantur, vocabantur Romani, & hodie uni-**[12]**versi Asiæ populi, qui linguâ loquuntur Persicâ, Persæ vocantur, ut refert Pater Trigaultius expenditionis ad Sinas lib. 4. cap. 3. Porrò **[sect. 57]** Medorum Imperium Artabani temporibus, quibus Abidas Babylonius viguisse comperitur, latissimum quidem erat, & victricibus armis nomen, & fines suos usque ad ipsam Indiam dilataverat, Parthisque sub iugum missis, omnis illa Regnorum & Provinciarum congeries, quibus Parthica componebatur Monarchia, uno Mediæ nomine, & Regno cognoscebatur, ut constat ex his, quæ de eius, magnitudine & potentia scribit Polybius lib. 5. & 9. histor. Strabon. lib. 11. Solinus cap. 59. Plin. lib. 6. cap. 26. Philostrat. lib. 1. de vita Apol. cap. 8. Quod mirum videri non debuit, **[sect. 58]** cùm tanta fuerit semper Medorum auctoritas & exiftimatio, ut etiam cùm à Parthis superati essent, ipsi Parthi honoris causâ Medi appellarentur, ut scribit Zonaras 2. tom. Annal. Turnebus apud Robert. Stephan. in Thesaur. liter. M. Horat. lib. 1. carmin. Od. 2. ad August.

Neu sinas Medos equitare inultos
Te duce, Cæsar.

Et eodem lib. Ode 29. ad Iccium:

Non antè devictis Sabææ
Regibus, horribiliq́ue Medo
Nectis catenas.

Et lib. 3. Ode 3. de iusti constantisq́ue viri præmijs:

— Stet Capitolum
Fulgens, triumphatisq́ue possit
Roma ferox dare iura Medis.

Super quibus locis, ex antiquis commentatoribus Mancinelus, & Ascensius, & ex novis Labin. Torrentius, & Cruchis Medorum nomine Parthos intelligent, qui solùm tempore Augusti, cæteris Asiæ prouincijs iam subactis, ferè reliqui erant, ad solam Romani nominis & Imperij gloriam, ut oftendit Paul. Oros. lib. 1. cap. 2. **[sect. 59]** Vbi etiam docet in sacra Scriptura omnia Persarum, Parthorum, Assyriorum, & aliarum prouinciarum adiacentium Regna Mediam vocari, prout & nos colligimus ex 4. lib. Esdr. cap. 1. Danie. cap. 5. Machab. lib. 1. cap. 14. & Ierem. 51.

Superest, ut ad Tertiam Indiam accedamus, quam ultimo loco proponit Abdias, & sinem facere dicit: *Nam ex uno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum.* **[sect. 60]** Quibus verbis licèt obscuris, nisi meum me argumentum fallit, arbitror Abdiam designare voluisse Tertiam illam ulteriore Indiam, quam suprà diximus ab alijs Geographis communiter appellari, *extra Gangem,* quia ab hoc fluvio ad ultimos usque Sinas extensa, Indiarum & totius terræ continentis, quæ ad Orientem terminatur, finem facit. **[sect. 61]** Nam ab Occasu Gange flumine, ab Oriente & Meridie, mare Indico Meridionali, & Eoo, ab Aquilone Septentrionalissimis Tartarorum regionibus cingitur. Quam adeò amplam limitum circunscriptionem, non Abdias solus Indiæ Vlteriori tribuit, sed antiqui etiam, & nonnulli nostri temporis Scriptores, ut constat ex Strabo. lib. 15. Pompon. Mela lib. 3. cap. 7. Cornel. de Iudæis, Mercator. Volaterran. Robert. Stephan. Ortel. & alijs, quos suprà retulimus, & ex Philostr. lib. 6. cap. I. ubi sic ait: *Aethiopia totius terræ, quæ sub Sole est, Occidentale cornu occupat, sicut India id quod ad Orientem terminatur.* Magin. d. tab. 32. dum inquit: *India extra Gangem, quæ est provincia Mangi, sive Chinense regnum amplissimum.* Atque hoc nimirum significare voluit Abdias, **[sect. 62]** dum Indiam hanc finem facere dicit. Quid enim aliud est finem facere, quàm terram omnem, quæ versus Orientem habitabilis est Indiæ huius limitibus terminari? Sic enim Cthesias in Indicis, quem refert Photius in sua Bibliotheca, ultra Indos nullos habitare homines affirmat, & idem colligitur ex verbis Pompon. Melæ lib. 1. cap. 2. & Paul. Orasij lib. 1 ubi Indos ultima **[13]** mundi occupare inquiunt, quia a Meridie, & Occidente Eoo, & Indico Oceano terminantur, quod Abdias exprimere voluit in illis verbis: *Ex alio latere mare Oceanum.* Et confirmat Cornelius de Iudæis in speculo Geograph. ubi Sinarum Regnum, quod præcipuè, ut diximus, per hanc Indiæ partem extenditur, sic depingit: *Ingens, latissimumque Regnum Sina, & quod ab ortu Solis ultimum terrarum meritò existimatur, ab Occasu nouissimis Indiæ terminis definitur, versus Septentriones à Scythis, quos Tartaros appellant, mutuo metu aut montibus, quin & muro separatur: cætera Oceanus ambit latos sinus, & immensa spatia complectens.* Idem latiùs tradit elegantissimus & oculatissimus Sinensium rerum scriptor Nicol. Trigaultius lib. 1. Christi expeditio. in Sinas, c. 2.

Neque mirum videri debet, si ad hanc partem India finem facere dicatur, **[sect. 63]** cùm & illa Arabiæ Fœlicis regio, quæ Sabæa vocatur, & ad Indiam Citeriorem pertinet, ut suprà retulimus, eò quòd extremum Oceanum Australem pertingit, finis etiam terræ, & remota ac longinqua in multis locis sacræ Scripturæ appelletur, ut constat Ioël. 3. Ierem. 16. Isaiæ 43. Matthæi cap. 12. Vbi agitur de Regina Sabà, quam Christus Dominus de finibus terræ ad potentiam Salomonis videndam venisse inquit: ad quorum, & aliorum explicationem ita doctè observat Pineda de rebus Salom. lib. 5. cap. 14. num. 20. pag. 404. & num. 33. pag. 409. Et conducunt quæ, de eâdem Sabæa loquens, scribit Nicephor. lib. 8. cap. 35. & meliùs de universis his Indijs S. Epiphanius in Anchorato, ubi cùm Phisonis, sive Gangis fluvij cursum describeret, & totam terram Hevilath, id est Indiam parvam & magnam circundare, ostenderet: *Penetrat autem, inquit, magnam Aethiopiam, & cadit ad Austrum, & subit intra Gadiræ in magnum Oceanum.* **[sect. 64]** Etenim hoc loco, per Gadira verbum fines terræ significavit: antiquorum more, quibus proverbium erat, *Non ultra Gades,* quando terrarum finem significare volebant, ut apertè constabit ex Manutio in adagijs pag. mihi 879. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 15. & de Paradis. cap. 39. pag. 118. & ex his, quæ latiùs trademus infrà hoc lib. c. 9. n. 52.

Id autem **[sect. 65]** quod de Tenebrarum regione adiecit Abdias, procul dubio appositum esse videtur ad Aquilonares, sive Septentrionales huius Indiæ partes denotandas, quas Tartaris

conterminas esse ostendunt auctores suprà citati: **[sect. 66]** Quorum tamen nomen, & imperium Abdiæ tempore, nondum Asiæ, vel Europæ populis innotuerat, sed omnis ille terræ Septentrionalis tractus, quo nunc adeò longè, ac latè Tartari dominatur, utriusque Scythiæ nomine & situ cognoscebatur, & Nomades etiam dicebantur, qui ad Orientale Indorum mare spectabant, ut constat ex Strab. lib. 1. & 11. & Nicephor. Gregora. lib. 2. histor. Roman. Quousque Tartari, qui inter eosdem Scythas magis Orientales & Asiaticos, parvam quandam regionem occupabant ultra Caspium mare, & intra Imavum montem, ex ea instar torrentis egressi, in Romanas Provincias irruentes, Asiam penè omnem, & partem Occidentis debellarunt, circa annum Christi 1220. ut latiùs refert Martin. Chromerus de reb. Polonicis lib. 7. Nicephor. Greg. d. lib. 2. Leonicus Calcocondilas rerum Turcica. lib. 3. Genebrard. anno Domini 1222. Nauclerus 2. vol. generat. 41. & Abraham Bzovius hist. Eccles. ann. 1241.

Ideo **[sect. 67]** autem hunc cœli & terræ tractum, quem nunc Tartari occupant, quemque Borealem, Aquilonarem, vel Septentrionalem appellare potuit Abdias, tenebrarum regionem gerere dixit; quoniam tam antiqui Scriptores, quàm novi Septentrionales plagas tenebras appellarunt, ut latè & optimè prosequitur Strab. lib. 1. & 10. ubi Ho-**[14]**meri carmina citat, eumque totius Geographiæ parentem appellat, qui de Ithaca Vlyssis patria, & de quatuor mundi climatibus agens, sic cecinit:

Hæc humilis iacet ad tenebras multum æquora supra,
Hæsecus Auroram spectant, Solisque nitorem,
Dextera sive adeant Auroram, & Solis ad ortum,
Sive petant illi lævam obscurasque tenebras,
Novimus haud socij tenebræ loca, lucis & ortum,
Aut ubi Sol nitidus terræ succedit ad ima,
Aut ubi conscendit.

Vbi manifestè per tenebrarum loca, quæ Septentrionalia sunt, intelligenda veniunt. Quo loquendi genere, non Poëtæ tantùm, sed alij etiam Historici, & probatæ fidei auctores uti solent, **[sect. 68]** eò quòd multo per annum tempore in plurimis Aquilonaribus regionibus Sol non appareat, & nedum noctu tenebræ sint, verùm & interdiu aer in modum Crepusculi caliginosus, & quo unaquæque earum à cardinibus Septentrionum propinquior, vel remotior existat, dies ac noctes breviore, vel longiore dimensione transigantur, prout in Riphæis. Arimaspis, Hiperboreis, Arimphæis, Attacis, Hibernicis, & alijs contingit. Quas ideò Plin. lib. 4. c. 12. partem mundi appellat damnatam à natura rerum, & densâ mersam caligine, neque in alio quàm rigoris opere, gelidisque Aquilonis conceptaculis, & lib. 2. c. 68. de extremis mundi axibus, sive verticibus loquens, quorum unus Septentrio vocatur, & alter illi adversus Austrinus: *Perpetua, inquit, caligo utrobique, & alieno molliorum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantùm albicans lux.* Et idem tradit Solinus in Polyst. cap. 12. Pompon. Mela lib. 3. cap. 2. & sequentibus, Cæsar lib. 5. de bello Gallic. Et de Suctia, Elsingia, Angermania, Noruegia, Scythia, Gothia, Moscovia, Livonia, Russia, Scandia, Engrovelandia, Andogitia, Novogrodia, Biarmia, Finmarchia, & alijs, quarum aliquæ unius diei, uniusque noctis integrum annum habent, aliæ trium, quatuor, quinquéve mensium dies continuos, & totidem continuas noctes, Olaus Magnus in histor. Septentrio. Maginus tab. 24. de Tartarorum Imperio, Anton. Bonfinius rer. Vngar. lib. 1. Paul. Iov. in Moscovia, & Simon Maiolus, omnino videndus, in diebus Canicul. tom. 1. colloquio 17. de proprietar. locorum pag. mihi 393. & seq.

Quibus **[sect. 69]** adijcio Mar. Paul. Venetum, qui in suis relationibus lib. 3. cap. 49. circa ultimam partem Regni Tartarorum, se quandam regionem invenisse tradit, quæ peculiari nomine regio Tenebrarum dicebatur, à perpetua, quam ibi Sol habebat, obscuritate; & Paul. Iovius ubi suprà **[sect. 70]** aliam regionem ultra Lapones esse scribit, inter Corum, & Aquilonem perpetuâ caligine oppressam, in qua Pygmæi reperiuntur.
[sect. 71] Vt sic interim Cimmerios populos silentio prætteream, qui ad Occidua Asiæ supra Albaniam positi, adeò tenebris, densisque caliginibus circumsepti esse dicuntur, ut alter alterum oculis vix conspicere queat; de quibus loquitur Herodot. lib. 4. Plin. lib. 6. c. 6. Cicero lib. 4. Academ. quæst. Ovid. lib. 11. Metamorph. ubi apud eos somni Dei regiam domum constituit, Erasm. in adag. *Cimmeriæ tenebræ,* Fest. Pompeius, Ortelius, & Stephan. verb. *Cimmerij,* Maiol. ubi suprà, & eleganter Homerus Odysseæ 11. sic inquiens:

Ast ille Oceani pervenit summa profundi,
Illic sunt populique, & mœnia Cimmeriorum
Nubibus & cæca assdiuè caligine tecta:
Illos haud unquam radijs Sol aspicit ardens,
Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
Nec rursum ad terras magno devectus Olympo,
Sed nox incumbit miseris mortalibus atra.

Et qui velit **[sect. 72]** mirandam historiam, de quadam alia Provincia nebulosa,**[15]** quæ vocatur, *Hamsem,* & est etiam intra Asiæ fines, in Regno Georgiorum, legat Haitonum de Tartaris cap. 10. Ortelium ubi suprà, & Maluend. de Antichrist. lib. 3. cap. 7. pag. 120.
Est autem adeò certum hanc Vlteriorem, & Sinarum Indiam, de qua nunc loquimur, ex hoc latere, quoad Septentrionem vergit, vel ad regionem tenebrarum, ut loquitur Abdias, esse admodum Borealem, sive Septentrionalem, ut à Borealissimis non multum distare videatur. Nam ingentes illi muri, quibus à Tartaris Sinæ disiunguntur, ad secundum, & quadragesimum versus Septentrionem gradum elevati Poli pertingunt, ut auctor est Pater Trigaultius d. lib. 1. expedit. ad Sinas c. 2. Nec dissimiles huius tractus hyemes cæterarum Aquilonarium regionum, rigidis brumis, & intolerabili frigore, ut ipse Pater lib. 4. cap. 4. *Sinenses omnes fluvij in Borealibus plagis sub ipsa hyemis initia, ita gelu concrescunt, ut navigijs pervadi minimè possint, ac plaustris etiam fidum transitum præbeant, &c.*

CAPVT II. *De earundem Indiarum Orientalium dignitate, & excellentijs; & an, & quatenus ab antiquis cognitæ, & lustratæ fuerint?*

SVMMARIVM Capitis II.

1 *Longa non sunt, quibus nihil demi potest.*

2 *Supervacua dicere satius est, quàm omittere necessaria.*

3 *Indiarum Orientalium divitiæ, & excellentiæ, & auctores, qui de eis agunt.*

4 *Indiæ Orientalis fœlicitas, & plura in ea naturæ miracula ex Plinio, Isidoro, & alijs.*

5 *Paradisus voluptatis in Orientali India positus dicitur.*

6 *India Orientalis est terrarum principium, & dextera mundi manus.*

7 *Indiæ Orientalis monstra, quæ à Plinio, & alijs recensentur, sabulosa sunt.*

8 *Auctores antiqui, qui de India Orientali scripserunt, in multis fallunt.*

9 *Indicas mulieres aprinos dentes habere, & centum vicibus parere, quidam referunt.*

10 *Indi Ortentales longævi, & de quodam nostri temporis, qui 335. annos excessit.*

11 *Gigantes an hodie sint, vel olim fuerint in Orientali India, & in alijs regionibus, & plura de illis remissivè.*

12 *Salomonis vigiles erant Gigantes, & hodie Regis Sinarum.*

13 *Gigantes nostra ætate reperti apud Canibales, & fretum Magellanicum.*

14 *Anthæi proceritas excedebat sexaginta cubitos.*

15 *Gigantes an vi magica nasci possint? Alphonsus Carranza I. C. eximius laudatur, ibidem.*

16 *Indiæ Orientales olim cognitæ, & à quibus lustratæ, & num. 29.*

17 *Bacchus in Orientalem Indiam penetravit.*

18 *Herculis expeditio in Indiam Orientalem.*

19 *Alexander Magnus quousque Indiarum Orientalium pervenit.*

20 *Sesostris Aegyptiorum Rex ultra Gangem processit.*

21 *Sesostris superba monumenta, quæ in India reliquisse dicitur.*

22 *Sesostris crudelitas in Reges victos, & tophæa inverecunda.*

23 *Antiochus tentavit expeditionem in Indiam Orientalem.*

24 *Brachmanes Indorum Philosophi ex Iudæis descendebant.*

25 *Indi Orientales Ierosolymis convenerunt in Pentecoste.*

26 *Indi Orientales Romam olim venerunt, & umbras suas mirabantur.*

27 *Indiarum Orientalium navigatio à quibus olim tentata.*

28 *Indi Orientales olim in Germaniam naufragio delati.*

29 *Antiqui cognoverunt Indiam Orientalem, Aethiopiam, & Trapobanam.*

30 *Apostoli, & præsertim D. Bartholomæus, Indiam Orientalem prædicando lustrarunt.*

31 *D. Bartholomæus Evangelium Matthæi in Indiam tulit, & Indicè transtulit.*

32 *D. Thomas maximos in prædicatione Indiæ interioris progressus fecit, & illius Apostolus meritò vocatur.*

[16] 33 *D. Thomas etiam apud Sinas, & Brasilienses prædicavit.*

34 *Socrates & Ruffinus convincuntur, dumtradunt, nullum ex Apostolis in India Vlteriori prædicasse.*

35 *Parthia olim generale nomen erat, & universas ferè nationes Asiæ denotabat.*

36 *D. Thomæ prædicationis in India Interiori multa vestigia nostris temporibus reperta.*

37 *D. Ioannem in India Orientali prædicasse aliqui tradunt.*

38 *D. Thomæ corpus Maliapuræ inventum, & eius miracula.*

39 *D. Thomæ miraculum insigne apud Indos.*

40 *D. Thomæ vaticinium de Lusitanorum adventu ad Indos Orientales. Et n. 44.*

41 *Crucis Maliapuræ à D. Thoma erectæ miracula.*

42 *Lusitani D. Thomam Apostolum in India, ut patronum agnoscunt & venerantur.*

43 *Christiani S. Thomæ in India quales.*

ATqve hæc quidem hactenus de vero & proprio Indiarum nomine, earumque situ & divisione. In quo **[sect. 1]** si quis fortè me nimis longum sermonem texuisse succenseat, audiat precor Martialem dicentem:

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Et Plin. lun. lib. 6. epist. 2. **[sect. 2]** dum inquit: *At quædam supervacua dicuntur etiam, sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria.*

Fuerunt autem eiusmodi Orientales **[sect. 3]** Indiæ, tam soli, quàm cœli ratione, & ob divitias, temperiem, ubertatem, gentium mores, ac portentosas varietates, oppidorum & urbium incredibilem multitudinem, & alia plura, quæ in se continebant naturæ miracula, omni semper sæculo ab auctoribus commendata, ut constat ex Herodot. lib. 3. Ethesia Gnidio in lib. Indicorum, apud Photium in Biblioth. num. 66. 67. 69. Diodor. Sicul. lib. 3. & 5. Plin. lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 17. lib. 7. cap. 2. & lib. 37. cap. ult. Solin. c. 55. Strab. lib. 15. Arriano, Quinto Curtio lib. 8. Plutarc. in vita Alexand. Magni, Philostrat. lib. 3. devita Apollonij, Pompon. Mela lib. 1. cap. 4. & lib. 3. cap. 7. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 8. A. Gellio lib. 9. noct. Attic. cap. 4. Nicephor. lib. 9. hist. c. 19. Paul. Oros. lib. 1. cap. 2. M. Paul. Veneto in relation. Oriental. lib. 3. Cœl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 31. Ioan. Boëm. de moribus gent. lib. 2. c. 8. Carol. Stephan. & Ioan. Funger. in dictionar. verb. *India,* Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. eodem verbo, & in Theatro magno tab. 94. ubi alios auctores, qui de eis scribunt, adducit. Quod & præstat Magin. tab. 32. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 16. § 9. num. 6. Maluenda omnino videndo lib. 3. de Antichristo c. 21. & 22. & de Paradiso cap. 52. Iacob. Pontano in 1. tertij progym. 16. pag. 292. & seq. & de monstris agens Franc. Torreblanca lib. 2. de Magia cap. 33. & nos insrà plures ex novioribus adducemus.

Quæ omnia sigillatim prosequi, & illustrare supersedemus, quia res quidem sine exitu esset, si cuncta huius sœlicissimæ regionis bona huc vellemus attexere, quam præ cæteris pulchritudine excellere, & omnibus, quæ ad vitam necessaria sunt, quævè ad delicias, atque opes spectant, eleganti sermone tradit Diodor. vbi sup. & **[sect. 4]** Plin. non minus eleganter, aliam illius cœli faciem esse, alios syderum ortus, binas messes in anno, binas æstates, mediam **[17]** inter illas hyemem, lenes ibi auras, mare navigabile, gentes, & urbes innumerabiles, & arbores, atque homines eximiæ proceritatis, quorum aliqui centenos & ducenos annos absque ulla ægritudine degunt, & quina cubita longitudine excedunt: alij aversas habent plantas, & octonos digitos in singulis pedibus: alij caninis sunt capitibus, & pro voce latratum edunt: alij singulis cruribus, qui Monosceli, vel Sciopodæ dicuntur: alij sine cervice, oculos in humeris habentes: alij narium loco tantùm foramina: alij sine ore halitu tantùm viventes, & odore, quem naribus trahant: alij, qui se totos proprijs auribus contegant: alij Pygmæi, qui cum Gruibus bella gerunt, à quibus insestantur.

Sed præstat ut omnium vice, ac voce D. Isidor. sic loquentem audiamus: *India vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: hæc à Meridiano porrecta, usque ad ortum Solis, & à Septentrione, usque ad montem Caucasum pervenit, habens gentes multas, & oppida, insulam quoque Trapobanam elephantis refertam. Chrysem, & Argyrem auro, argentoque fœcundas, Tilen quoque arboribus folijs nunquam carentem. Habet & fluvios Gangem, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Favonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Ethesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephantos ingentes, Monoceron bestiam, psittacum avem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrisopassos, & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas, & uniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter Dracones, & Gryphas, & immnensorum hominum monstra, impossibile est.*
Inter **[sect. 5]** quæ huius Indiæ bona illud omittendum non est, quod iudicio meo ad eius maximam commendationem spectat, ibi scilicet Paradisum voluptatis à Deo Positum fuisse, secundùm probabilem, & magis communem opinionem Lact. Firmian. lib. 2. divin. instit. c. 13. Isidor. d. lib. 14. Etymol. c. 3 Nicephor. d. lib. 9. hist. c. 19. Damasc. lib. 2. c. 11. S. Thom. 1. p. q. 102. art. 1. & aliorum multorum Patrum, quam eruditè refert, & illustrat Maluenda de Paradiso c. 51. Martinus Delrius in Adag. sacris Adag. 789. pag. 379. & Ludovic. Ballester. in Hierologia lib. 2 cap. 4. pag. 101. quibus consentit S. Alcim. Avítus lib. 1. de initio mundi, dum ait:

Est locus Eoo mundi servatus in axe,
Secretis natura tuis, ubi Solis ab ortu
Vicinos, nascens Aurora, repercutit Indos.

Ad eandem **[sect. 6]** quoque eiusdem Indiæ laudem pertinere videtur, quòd eam terrarum principium, & universi Orbis manum dexteram esse, communiter auctores testantur, ut patet ex D. Thom. d.q. 102. Aristot. lib. 2. de cœlo c 15. Cœlio Rhodigin. lib. 1. antiq. lect. c. 21. Chassa. in Catalog. glor. mundi p. 12. considerat 4. ad finem, & consider. 10. fol. 246. Maluenda d. tract. de Paradiso c. 21. Optimè, ut solet, Pat. Ioan, Pineda in comment. in Iob, cap. 23. vers. 9. & Iacob. Pontano d. progymnas. 16. pag. 292.
Licèt non ignorem, non omnia, quæ à Plinio & alijs antiquis de hac India traduntur, certa esse, **[sect. 7]** & præsertim quæ de illis monstrosis hominibus produnt. Hodiernâ quippe experientiâ contrarium nostri comperiunt, qui illas oras diligenter quotidie perlustrant. Neque ipse Plinius adeò levis fuit, ut ea pro veris traderet, nam lib. 37. c. ult. agnoscit. multa, quæ de India scribuntur, fabulosa esse; & ea etiam irridet Strabo. lib. 2. Geograph. **[sect. 8]** Et idem generaliter de universis Indiæ Scriptoribus tradit Theatr. vitæ humanæ vol. 6. pag. 1591. col. 1. in fin. quos, inquit, ut plurimum falsa locutos fuisse. Quale & illud videri potest, quod scribit Oderic. lib. 1. **[sect. 9]** Indicas scilicet mulieres aprorum more dentes prominentes habêre, & compertas fuisse centum vicibus peperisse, & alia admodum portentosa, quæ ex varijs auctoribus **[18]** recolit Sim. Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 3. pag. 71.
Planè **[sect. 10]** quod de longa & propagata hominum Indicorum vita Plinius, & alij recensent, ad Soli & cœli temperiem referri posset; sed rarò quoque id hodie conspicitur, & portenti loco narratur hominem quendam ibi ex Gangaridum gente, quam Bengalam vocant, annos trecentos & tringinta quinque excessisse, cui aliquoties iam deciderant dentes, alijs continuò subnascentibus, & barba ubi prorsus incanuisset, in atrum denuò colorem, idque paulatim, semetipsa vertebat, ut latiùs ex Ferd. Castañeda lib. 8. & alijs Lusitanicis rerum

Indicarum Scriptoribus commemorat Maffæius lib. 11. hist. Ind. pag. 259. Pet. Damariz de varia hist. Dialog. 5. c. 1. pag. 322. Fr. Anton. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 3. c. 18. Mart. Delrius, qui rem istam alijs exemplis confirmat lib. 2. disquisit. Magic. q. 23. Maluenda d. tract. de Paradiso cap. 52. pag. 164. & novissimè Anton. Vasconcel. in Annacephal. Reg. Lusit. pag. 297.

Rursus **[sect. 11]** quod de Gigantibus eiusdem Indiæ tradunt, hodie falsum esse, experimur; nam frequentius est, ut pusillo corpore sint, licet negari non possit, in aliquibus Insulis Orientalibus, & Occidentalibus, & in alijs regionibus Gigantes olim fuisse, imò & hodie esse, licèt non ita communiter, eò quòd mundus homines nunc staturâ breviores ubique educat, qui recens dum esset, & florente iuventâ, maximos & proceros protulit, ut habetur apud Esdram lib. 4. c. 5. De quo articulo, qui velit plura ad multa sacræ Paginæ, & prophanorum auctorum testimonia intelligenda & comprobanda, legat omnino Theod. Oleastrum, Pererium, Delrium, & alios sup. Genes. c. 6. philonem in lib. de. Gigantibus, D. August. lib. 15. de Civit. Dei c. 9. & 23. & ibi Lud. Vives in addit. D. Isidor. lib. 11. Etymol. c. 3. D. Greg. lib. 7. Moral c. 11. Ioseph. lib. 1. antiq. Iudaic. c. 10. & lib. 5. c. 2. Summam Tabien. post D. Thom. verb. *Gigantes.* Funger. in Etymol. sub eodem verb. Hieron. Magium lib. 1. Miscellan. c. 4. Iustum Lipsium in Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 5. Gasp. Sanch. sup. Isai. c. 26. n. 34. &c. 35. n. 37. Maluenda de Paradiso c. 57. Petr. Opammeer. in opere Chronograph. pag. 9. Pineda in Iob. 2. tom. pag. 419. & seqq. & de rebus gestis Salom. lib. 5. c. 13. §. 13. pag. 398. n. 26. **[sect. 12]** Qui vigiles & excubitores Salomonis Gigantes fuisse tradit, prout hodie esse dicit Regis Sinarum ex relatione Patris Melchior. Nunesij in litteris de rebus Iaponicis, & Sinarum ann. 1555. & plura Miranda exempla Gigantum omnium sæculorum recenset Bap. Fulgos. lip. 1. memorab. c. 6. de miraculis fol. 52. & seq. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 2. pag. 47. & sequentib. & tom. 2. colloq. 1. pag, 49. vers. *Fabulam de Gigantibus*, & tom. 3. colloq. 3 pag. 547. & Antonius Pigafetta, **[sect. 13]** qui affirmat apud Canibales Armeniæ visum à se Gigantem, qui supra nostrates homines à cingulo emineret. Et alios repertos fuisse tradit sub Polo Antarctico ad fretum Magellanicum, & in alijs partibus nostrarum indiarum Occidentalium, de quo nos peculiariter agemus infrà c. 10. n. 54 Videantur **[sect. 14]** etiam quæ de monstrosa Anthæi proceritate sexaginta cubitos excedente refert Plutarch. in Sertorio. Strab. lib. 17. Geograph. sol. 170. Pompon. mela lib. 3. c. 11. Ioan. Brodæus lib. 1. Epigram. Græc. & novissimus Bern. Aldrete antiq. Hispan. lib. 4. c. 3. pag. 500. qui alia quoque notanda de Gigantibus tradit eodem lib. 4. c. 12. pag. 552. & 553. & latissimè Theatrum vitæ humanæ vol. 2. lib. 2. ex pag. 274. ad 277. Fr. Ioa. Torquem. in Monarch. Ind. lib. 1. c. 3. & Doct. Huert. in annot. Plin. lib. 7. c. 2 fol. 16. &c. 17. fol. 42.

Et an **[sect. 15]** vi magicâ Gigantes nasci possint, & alia plura de eis doctè & diligenter, ut solet reliqua, tractat Mart. Delrius lib. 2. disquis. magic. quæst. 15. pag. 86. & eius transcriptor, sive epitomator Franc. Torreblanca, meus olim **[19]** Salmanticæ auditor, lib. 2. de Magia, c. 32. Et novissimè, cùm iam hæc prælo committebamus, eruditissimus Alphons. Carranza, in præclara Disputatione de vera humani partus naturalis & legitimi designatione, c. 17. pag. 591. ex n. 50. ad 59. In qua nos quoque, licèt immeritos, honorificis interdum titulis, interdum censorijs notis, & obelis prosequitur, quibus sanè respondêre facile esset, nisi magis modestiæ, quàm vanæ existimationis periculum vereremur. Maximè cùm:

Non ego vel primus patiar, vel talia solus,
Sæpè præmit magnos ista ruina viros.

Huiusmodi verò **[sect. 16]** Orientales Indias iam olim ab antiquis non tantùm cognitas, sed & magna ex parte lustratas, apertè constat ex auctoribus suprà relatis. **[sect. 17]** Nam de Baccho, sive Libero Patre legimus, illuc cum exercitu commeasse, & gentes illas anteà agrestes & feras, in civilem & politicam vivendi formam reduxisse. **[sect. 18]** Herculem quoque Ægyptium eandem Indiam appetijsse ex Magasthene, & Plinio tradit Cœlius Rhodig. lib. 18. antiq. lect. c. 31. Et idem ab eisdem & in lib. I. Machab. c. 1. narratur **[sect. 19]** de Alexandri Macedonis expeditione, qui magnam harum Indiarum partem peragravit, & subegit: & plutarc. teste, nisi segnities & vecordia militum eius conatus impedijsset, non priùs inde arma revocasset, quàm omnes illarum angulos penetrasset, & suo imperio subiecisset. Sesostris **[sect. 20]** quoque Ægyptiorum Rex septima post Merim Soboles, qui, Salomone desuncto, Ierosolymam cepit, ut est 3. Reg. 14. Asiæ magnam partem, Thrachas, ac Scythas devicit; & in his Indijs ultra Gangem processit, si credimus Diodor. Sicul. & Herod. lib. 11. & Thom. Bocio de sig. Eccles. lib. 23. c. 14. Qui referunt eum, **[sect. 21]** multos passim ibídem Cippos, suarum victoriarum monumenta, reliquisse, in quibus hæc erat inscriptio: *Hanc ego regionem meis obtinui humeris, vel, hanc provinciam subegit Rex Regum, & Dominus Dominorum Sesostris*; sic enim se appellare saciebat, regnoque impotenti insolens, eò ferociæ, & superbiæ processit, **[sect. 22]** ut sorte ductos Reges annis singulis ad currum iungeret: vt eâ pompâ per omnium ora triumphans vectaretur, ut ostendit Lucan, lib. 10. cùm cecinit:

Venit ad Occasum, mundique extrema Sesostris,
Qui Pharios currus Regum cervicibus egit.

Et si cum hostibus, qui magno certamine dimicassent, & præsenti animo restitissent, rem gessisset; ibi trophæum cum coleis, & virili membro erigebat; si verò remisso & languido animo, per ignaviam segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent, contra eos, mulierum instar, depingebat, tanquàm desides & ignavos, & ita in trophæum ponere consueverat, ut ex eodem Herod. lib. 2. & Diod. lib. 2. c. 1. tradit Alex. ab Alex. dier. genial. lib. 1. c. 22. & ibi Tiraq. in addition.

Anthiochus **[sect. 23]** etiam si Polybio credimus, & alij Duces & Imperatores eandem expeditionem tentarunt, sed parum in ea profecerunt, ut in c. seq. trademus.

Iudæos **[sect. 24]** in eisdem Indijs colonias posuisse, quinimò & Brachmanes Philosophos Indorum celebratissimos ex Hebræorum gentibus esse, & illorum sectam & disciplinam in multis rebus sequutos fuisse, ex Megasthene observat Georg. Venet. in harmon. mundi tom. 1. cant. 1. c. 1. Clearchus apud Ioseph. lib. 1. contra Apion. Gram. & diligentissimus P. Mag. fr. Ioan. de la Puente Regius Chronista de convenien. utriusque Monarch. lib. 2. c. 17. Et Oecumenius narrat lib. 1. Actor. Apostol. **[sect. 25]** Indos, & Scythas Ierosolymis convenisse in die Pentecostes. Quod mirum videri non debet, **[sect. 26]** nam & Romam petijsse tradit Plin. lib. 6. c. 22. adijciens, quòd *ijs maximè mirum erat, umbras suas in nostrum cœlum cadere, non in suum, Solemque à læva orirt, & in dexteram occidere, potius quàm ex diverso.* Quod etiam de Arabibus prius eâdem ratione Lucan. scripserat, lib. 3. Pharsal.

Ignotum vobis Arabes venistis in Orbem
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

[20] Idem etiam Plinius ibîd. & lib. 2. c. 67. aliquas **[sect. 27]** Hannonis, & aliorum navigationes scribit; quibus videtur, non terra tantùm, verùm & mari, commercium cum his regionibus institutum. Nam in sinu Arabico res gerente Caio Cæsare, Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragijs cognita fuerunt: & Quinto Metello celeri C. Affranij in

Consulatu Collegæ, sed tum Galliæ Proconsuli, Indi à Rege Suevorum dono dati, **[sect. 28]** qui ex India commercij gratiâ navigantes, in Germaniam tempestatibus abrepti erant. Quæ Plinij loca recensens Ioseph. Acosta lib. 1. de natu. novi orbis c. 11. & 19. & fr. Greg. Garc. lib. 1. de Indor. orig. c. 2. §. 7. pag. 42. & cap. 4. §. 1. pag. 67. non amplius modo à Lusitanis per navigari inquiunt, quàm illo utroque naufragio, & Indorum usque ad Germaniam, & Hispaniensium usque ad Sinum Arabicum Percursum est. Et idem de alijs ad easdem Indias navigationibus tradit Maluenda de Antichristo lib. 3. c. 15. pag. 143. & novissimè post hæc scripta Doct. Seraphinus Freitas de iusto Imperio Lusitan. Asiatico cap. 5.

Et generaliter **[sect. 29]** antiquos notitiam Æthiopiæ, atque huius Orientalis Indiæ, & Aureæ Chersonesus habuisse, quamvis hæ provinciæ infra terminos Torridæ Zonæ consistant, pluribus probat Ioan. Boterus in relationibus universal. 1. p. vol. 2. lib. 1. ubi inter alia citat illud Ovidij:

Quid tibi si calida prosit, laudere Syene,
Aut ubi Trapobanem Indica tingit aqua?

Apostolis **[sect. 30]** quoque curam fuisse in his adeò latis, & vastis Indiarum Orientalium regionibus Christi Domini fidem & Evangelium prædicare, D. Bartholomæus ostendit; de quo scribit Dionys. Areopagita in lib. de Mystica Theolog. ad Indos profectum esse, illucque lato secum volumine Evangelij D. Matthæi Christum annuntiasse: & consentit Venantius Fortunatus de gaudio vitæ æternæ, dum canit:

Inde triumphantem fert India Bartholomæum.
Matthæum eximium Naddaver alta virum.

Quam Indiam Citeriorem fuisse suprà cap. præced. num. 52. pluribus comprobavi. **[sect. 31]** Quibus addit D. Isidor. in lib. de ortu, & obitu S. Patr. cap. 75. Indis Evangelium D. Matthæi in vernaculum eorum sermonem vertisse. Et cùm posteà circa annum Christi 178. Indi legatos misissent ad Demetrium Alexandriæ Episcopum, postulandorum Doctorum gratiâ, & is Panthænum Philosophum demandasset, hic illud Evangelium à S. Bartholomæo transcriptum reperit, & in reditu Alexandriam detulit, ut inquit D. Hiero. de Script. Eccles. in Panthæno, & in epistol. 84. ad Magnum, Genebrard. in Sotere, & in Victore, & novissimè fr. Io. de la Puente de convenient. utriusque Monarchi. lib. 2. cap. 28. §. 2.

Sed qui **[sect. 32]** maiores in his Indijs Orientalibus fecit progressus, præcipuè in illa, quam Interiorem, sive Vlteriorem vocari diximus, & propriè eius Apostolus vocari meruit, fuit D. Thomas cognomento Dydimus. Is enim Provincias Parthiæ in Orbis terrarum Apostolicâ distributione sortitus, in has quoque Interioris Indiæ regiones pervenit; & cum omnes ferè earum populos perlustrasset, & in Christiana religione cum mirabili fructu instituisset, tandem Regis iussu lanceis transfixus occubuit, ut testatur Martyr. Roman. die 21. Decemb. ubi latè Baron. in notis. Idem Baron. ann. Christi 44. n. 35 Greg. Nazianz. in oration. ad Arrian. Greg. Papa hom. 17. in Evang. Isidor. ubi sup. c. 76. & Niceph. lib. 2. hist. Eccles. c. 40. ubi ait, quòd eum viderunt, & audierunt quicunque in extrema Orientis ora ad ultimum Oceanum colunt: & idem affirmat Haytonus Armenius in hist. Tartarorum c. 6. Eòque producit Maluenda lib. 3. de Antichrist. c. 10. **[sect. 33]** Vt ad Sinas usque penetrasse contendat, sicuti Maffæius quoque affirmare videtur lib. 1. hist. Ind pag. 45. & lib. 6. pag. 142. Pet. Iarric. in Thesau. rer. Indic. lib. 2. c. 17. & P. Nicol. Trigaultius **[21]** de Christiana expedit. ad Sinas lib. 1. c. alt. in sin. Seraph. Freit. ubi sup. c. 4.

Nec desunt, qui scribant inter Brasilienses etiam aliquo tempore fuisse, & prædicasse, ut ex relatione Eman. Nobrigæ advertit Thom. Bocius lib. 4. de sign. Eccles. Dei c. 3. pag.

132. & lib. 5. c. 12. pag. 207. & Maluenda d. lib. 3. c. 25. ad sin. **[sect. 34]** Quo sit, ut parum auctoritati Socratis deferre debeamus, dum nullam Evangelij lucem usque ad tempora Constantini Interiori Indiæ illatam assirmat, lib. 1. hist. Ecclef. c. 15. sic inquiens: *Cùm Apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam, in qua munere Apostolico perfungeretur, obtinuit, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione cepit. India autem interior, quam permultæ gentes barbaræ accolunt linguis inter ipsas discrepantes, non ante tempora Constantini verbi Christi, & eius religione illustrata est.* Et idem tradit Ruffinus lib. 1. continuat. hist. Eccles. Euseb. c. 9. his verbis: *In illa divisione Orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei, sorte per Apostolos celebrata est, cum aliæ alijs provinciæ obvenissent, Thomæ Parthia, & Matthæo Aethiopia, eiǵque adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam, Parthiamǵque media, sed longo interior tractu, India Vlterior iacet, multis, varijsǵque linguis, & gentibus habitata, quam velut longè remotam nullius Apostolicæ prædicationis vomer impresserat.* Etenim certius longè est D. Thomam in hanc quoque Indiam penetrasse, ut cæteri auctores suprà relati testantur; & Socrates, & Ruffinus absolutam eius excursionem, & prædicationem ignorarunt, sortitionem nimirum solam inter Apostolos factam agnoscentes, & attendentes. Quamvis & hanc D. Thomas transgressus non videatur, **[sect. 35]** quoniam Parthia eo tempore generale nomen erat, & universas ferè Asiæ nationes comprehendebat, ut ostendit Plin. lib. 6. c. 26. Solin. in Polystor. c. 59. & Paul. Orosius lib. 1. c. 2. sic inquiens: *A flumine Indo, quod est ab Oriente usque ad flumen Tigrim, quod est ad Occasum, regiones sunt istæ Arachosia, Parthia, Assyria, Persis, & Media situ terrarum montoso & aspero. Hæ à Septentrione habent montem Caucasum, à Meridiemare Rubrum, & Sinum Persicum, in medio autem sui flumina præcipua Hidaspem, & Arabim. In his sunt gentes 32. Sed generaliter Parthia dicitur, &c.*

Et utcunque olim hæc D. Thomæ in Interiori India prædicatio in dubio esse posset, **[sect. 36]** hodie tamen extra omnem controversiam posita est, cùm plurimi & gravissimi viri, qui eas regiones nostris temporibus peragrarunt, & alij, qui eorum scripta, & epistolas recolunt, passim testentur extare in illis multa & aperta huius sancti Apostoli, & fidei, quam propagavit, vestigia, & præcipuè templa ab eo ædificata, cruces, & imagines sculptas, & Christianos qui eius nomen retinentes Sancti Thomæ vocantur, ut constabit ex Iosepho Indo in sua navigatione pag. 142. Pet. Alvarez in suis relat. pag. 132. Lud. Vartomano lib. 6. c. 1. 2. & 14. Hiero. Osior. lib. 3. & 4. de rebus gest. Eman. Alano Copo Dialogo 3. c. 19. pag. 438. ubi alios affirmare tradit, etiam **[sect. 37]** D. Ioan. Evangelistam apud eosdem Orientales Indos prædicasse, Maffæio d. lib. 1. pag. 45. & seq. & lib. 8. pag. 191. & lib. 12. ad fin. & alibi sæpè, fr. Ant. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 1. c. 13. & lib. 2. c. 31. & lib. 3. c. 30. Illescas in hist. Pontis. 2. p. lib. 6. c. 22. §. 1. & 3. p. lib. 2. ex pag. 159. Botero in relatio, universal. 1. p. lib. 6. Maluenda d. lib. 3. de Antichristo c. 7. & 10. Pineda in Monarch. lib. 10. c. 41. fr. Ioan. de la Puente in d. convenientia utriusque Monarch. lib. 2. c. 29. §. 2. & latissimè Iarricius d. lib. 2. cap. 17. & 18. & Ioan. Lucena in vita S.P. Xaverij lib. 1. & Freitas ubi sup. d. cap. 4.

Qui etiam tradunt, **[sect. 38]** qualiter à Lusitanis in ruinis antiquæ urbis insulæ Maliapuræ venerandum huius Sancti cadaver inventum fuerit, & eidem insulæ ipsius nomen in posterum dederit, li-**[22]**cet Martyrologium Romanum, & alij auctores Calaminæ mactatum perhibeant, ac sacrum deinde corpus ad urbem Edessam Mesopotamiæ à Christianis translatum. Sed verius est Maliapuræ, aut integrum, aut maiorem illius partem repositam fuisse: nam id semper indigenæ affirmarunt, & propter innumera, quæ ibi edebat, miracula,

eximiè locus ille ab omnibus licèt in fidelibus colebatur, ut Ioseph. Indus, Petr. Alvarez, & alij in prædictis relationibus tradunt, & M. Paul. Venetus lib 3 de Oriental. region. cap. 27. Neque est omittendum **[sect. 39]** quod Maffæius, larricius, & alij subiungunt, in eâdem nempe urbe sacram ædem extruere aggressum Apostolum cùm à Dæmonum sacrificulis, & à Sagamo Rege prohiberetur, rem interim insignem accidisse, ad Christi virtutem, & fidem Evangelij comprobandam. Inusitatæ quippè magnitudinis truncum, ut fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas ferè decem ab urbe distabat. Eam Rex materiam cùm in usum ædificij cuiusdam vehementer expeteret, robusti primùm homines in cassum funibus, ergastisque amovêre conati; deinde adhibiti complures elephanti, cum toto connixi impetu nihil omninò proficerent, Apostolus Regi conditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templum vero Deo ædificandum daret, nullis machinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus ad urbem attracturum. Cùm Rex, insanire videlicet hominem ratus, per ludibrium annuisset, tunc D. Thomas zonâ, quâ erat præcinctus, ad prominentem ex caudice ramusculum annexâ, signo tantùm facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, universâ ad spectaculum effusâ civitate, in ipso pomærio statuit: ibidemque defixâ lapideâ Cruce, **[sect. 40]** vaticinatus est; cùm ad eum lapidem usque pertingeret pelagus, tunc divino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem, quæ ipse intulisset, sacra instauranda venturos. Neque fefellit prædictio; siquidem sub Lusitanorum appulsum, occultis tot annorum accessibus, locus Oceano demum albui cœptus, & lapidea **[sect. 41]** illa crux, sive alia marmori insculpta, ad quam posteà genuflexus Apostolus interfectus fuit anno 1548. ab eisdem Lusitanis reperta est; quæ exinde, singulis propemodum annis, die vigesimâ primâ Decembris eidem Sancto dicatâ, splendescit, ac liquorem fundit, perinde ac si oleo delibuta fuisset, & mox multas sanguinis guttas stillat, eo ipso tempore, quo à Sacerdote Missam celebrante, Evangelium recitatur. Quo miraculo adducti innumeri Indorum Orientalium, quotannis ad Christi fidem convolare dicuntur, ut præter auctores suprà relatos refert Thomas Bocius de sign. Eccles. Dei lib. 2. c. 11. pag. 81. Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. c. 12. pag. 136. & 137. Pet. Damariz Lusitan. in Dialogo 5. de varia histor. pag. 328. Horat. Turselinus lib. 1. de vita S. Pat. Xaverij c. 16. Iacob. Gretserus lib 2. de Cruce c. 1. Iacob. Gualter. in Chronographia pag. 741. & fr. Ioan. de la Puente in d. Conven. utr. Monarch. lib. 2. c. 29. §. 2. in fin. pag. 294. Et quòd **[sect. 42]** Lusitani propter hæc miracula D. Thomam in India Patronum elegerint, illumque iussu Regis in prælijs simul cum D. Iacobo invocare soleant, auctor est Maffæius lib. 13. pag. 326. Maluenda ubi sup. c. 7. & seqq. Iarricius d. lib. 2. c. 17. & 18. Freitas de Imper. Asiat. c. 18. n. 10. ubi alia congerunt de huius sanctissimi Apostoli in hac India prædicatione, **[sect. 43]** & de varijs Christianorum populis, qui ibi etiam hodie fidem ab illo annuntiatam retinent, licèt multis erroribus obscuratam ¶ Sed **[sect. 44]** audiamus elegantem quendam nostri temporis Poëtam illud D. Thomæ oraculum his carminibus resonantem.

Pone modum lacrymis, nec tempora fausta doloris
Obducant nubes, Asiæ dum Regna micanti
Lysiadum splendore, novum sortita decorem.
Auroræ primos obscurant liminis ortus,
Quæ mihi consilio Superum sunt dedita curæ
[23] *Regna Asiæ tradam sceptro dominanda potenti*
Emmanuelis, amat sibi fœlix India nomen
Lysiacum: visura citò victricibus armis

Alphonsum dantem Mahometi in Tartaræ Regnum,
Quo pietas, & casta Fides in pristina surgant.

CAPVT III *De eisdem Indijs Orientalibus, & fœlicissimis Lusitanorum in illis inquirendis, subigendis, & Christi fide illustrandis expeditionibus.*

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Indiæ Orientales non satis antiquis cognitæ.*

2 *Marcus Paulus Venetus totum pene Orbem lustravit.*

3 *Mahometani quando primùm ad Indiam Orientalem accesserint.*

4 *Lusitani magis quàm reliqui Orientalem Indiam perlustrarunt.*

5 *Lusitanorum laudis ob navigationem, & acquisitionem Indiæ Orientalis.*

6 *Herculis & Alexandri expeditiones in Indiam Orientalem.*

7 *Semiramis Indicum bellum frustrà tentavit.*

8 *Selostris Aegypti, & Tharco Aethiopiæ Rex nunquam Indiam viderunt.*

9 *Nabocrodosorus, Idantyrsus, & Cyrus ad Indiam Orientalem non pervenerunt.*

10 *Traianus habuit in votis expeditionem in Indiam.*

11 *Adrianus Imperator ad Eufratem tantùm pervenit.*

12 *Aemiliani expeditio in Indiam Orientalem parum proficua.*

13 *Cæsarion filius Cæsaris, & Cleopatræ in Indiam missus.*

14 *Indi Orientales nunquam bellum alijs moverunt, & rarò susceperunt.*

15 *Lusitanorum navigationis in Indiam Orientalem initia.*

16 *Henricus Portugalliæ Infans plures insulas adinvenit.*

17 *Terceræ Insulæ quando detectæ.*

18 *Maderæ Insulæ detectio, & magnitudo.*

19 *Insulæ de Arguin, & de Caboverde repertæ.*

20 *Insulæ de Caboverde an eædem, ac Fortunatæ?*

21 *Henricus Insans insulas à se detectas, & detegendas Lusitanis Regibus donavit.*

22 *Romani Pontifices qualiter concesserint Lusitaniæ Regibus exquisitionem, & acquisitionem Orientalium Indiarum?*

23 *Alphonsus Lusitaniæ Rex quid in Africæ, & Indiæ conquisitione præstiterit?*

24 *Insulæ de Fernan Po, Anni boni, Sancti Thomæ, & aliæ quando repertæ?*

25 *Ioannes Secundus Rex Lusitaniæ multum profecit in navigationibus Indiæ Orientalis.*

26 *Premontorium Ganariæ quando superatum, & cur Tormentosum, & Bona spei dictum?*

27 *Ioannes Secundus Lusitaniæ Rex mittit exploratores navigationis in Indiam.*

28 *Ioannes Secundus Rex Lusitaniæ mittit legatos in Indiam ad quærendum Preti Ioannem.*

29 *Emanuel Rex Lusitaniæ plures classes in Indiam Orientalem misit.*

30 *Vasci Gamæ Lusitani fœlicissimæ navigationes, & expeditiones in Indiam.*

31 *Petrus Alvarez Capralis ingentem classem in Indiam ducit.*

32 *Brasilia Provincia qualiter à Caprali detecta, & Sanctæ Crucis dicta?*

33 *Malabaricum bellum cum Calecuti Regulo cur cœptum?*

34 *Francisci Almeidæ, & Alphonsi Alburquercij egregia facinora.*

35 *Goa urbs Imperij Lusitanici in Oriente sedes quando capta?*

36 *Insula sancti Laurentij quando reperta.*

37 *Malaca urbs, & eius expugnatio.*

38 *Sumatra insula, & an eadem, quæ Trapobana, vel Aurea Chersonesus?*

39 *Zeilan insula detegitur, & eius ubertas, & an sit Trapobana?*

40 *Paradisus Terrenalis creditur fuisse in insula Zeilan.*

41 *Molucæ insulæ quales, & quando repertæ?*

42 *Sinarum latissimum, & ditissimum regnum, & quando à Lusitanis lustratum?*

43 *Abyssinorum Regis ad Pontisicem Romanum, & Lusitaniæ Regem legatio.*

[24] 44 *Aethiopiæ Africanæ partem antiquis incognitam habitat Abyssinorum Imperator, vulgò dictus Presbyter Ioannes.*

45 *Insularum Iaponij, Lequij, Bornei Iavarum, & Philippinarum detectio, & magnitudo.*

46 *Ormucij Regnum in confinibus Persiæ à Lusitanis captum, & eius emporij celebritas.*

47 *Auctores plurimi recensentur, qui de rebus, & historijs Indiæ Orientalis scripserunt.*

48 *Emanuel Rex Lusitanorum scripsit historiam Indiarum Occidentalium.*

49 *Abyssinorum de rebus qui scribunt.*

50 *Lusitanorum virtus, & constantia in navigationibus, & expeditionibus Indiæ Orientalis à multis extollitur.*

51 *Lusitani Reges Indiæ Orientalis opes, & commercia in se transtulerunt.*

52 *Indiæ Orientalis commercium, & negotiatio semper fuit quæstuosa.*

53 *Indiæ orientalis divitiæ admirabiles.*

54 *Lusitaniæ Reges quibus titulis usi sunt post Indiæ Orientalis acquisitionem.*

55 *Emanuel Rex globum sphæricum suis insignibus addidit.*

56 *Lusitaniæ Reges cur à Deo titulis Orientalis Indiæ ornari meruerint?*

57 *Lusitaniæ Reges primam curam expeditionum Indiæ in propagatione Evangelij collocarunt.*

58 *B. Franc. Xaverij in convertendis Orientalibus Indis labores & in vita, & post mortem miracula, & quàm iustè fuerit in numerum Divorum relatus.*

59 *B. Ignatij à Loiola eximius zelus conversionis Indorum Orientalium, & pijssimæ litteræ, quas super hoc ad Abyssinorum Regem scripsit.*

60 *Emanuelis Lusitaniæ Regis cura conversionis Indorum, & pia legatio ad Leonem X. Pont. Max.*

61 *Ioannis Tertij Lusitaniæ Regis elegantissima & pijssima epistola ad eius in India Orientali Proregem.*

62 *Lusitanorum gloria & triumphus, ob detectam & subiugatam Indiam Orientalem, carminibus venustissimis celebratur.*

Fvit quidem, ut vidimus, antiquioribus sæculis aliqua Orientalium Indiarum cognitio, confusa tamen illa, & multis fabulis, & erroribus involuta. **[sect. 1]** Et sanè posteà magis in obscuro esse cœperunt, & ferè extra commercium, imò & notitiam cæterarum, Europæ nationum constitui, propter navigationis ignorantiam, itinerum terrestrium difficultatem, & propter pericula, quæ ex tot diversarum sectarum hostibus imminebant. Adeò, ut vix fidem meruerit **[sect. 2]** Marcus Paulus, natione Venetus; qui cùm ex anno ab Incarnatione Domini 1269. totam penè Asiam, Africæque, & Europæ magnam partem ausus fuisset lustrare, & circumnavigare, in partiam tandem reversus, earum omnium regionum, quas adiverat, & præcipuè istarum Orientalium relationes scripsit. Quem meritò hac de causa laudat Thomas Bocius Eugubinus lib. 6. de sign. Eccles. Dei cap. 6. pag. 236. & lib. 8. c. 1. pag. 291. **[sect. 3]** Post hunc Mahometani aliqui, ante ducentesimum quadragesimum annum, ex Provincijs confinibus paulatim in plures huius Orientalis Indiæ oras appulerunt, & per vim compulsis ad montana incolis, maritimam planitiem, & loca maximè opportuna commercijs occuparunt; & quod peius fuit, suæ sectæ pestem invexerunt, ut refert Maffæius lib. 4. histor. Indi. pag. 96. Sed nulli unquam, mortalium maiores in hoc progressus fecerunt, **[sect. 4]** quàm **[25]** præclarissimi, & invictissimi Lusitani. Hi enim patrum nostrorum memoriâ Indicam navigationem tentantes, nullis sumptibus parcentes, nullisque laboribus, difficultatibus, aut periculis territi, incredibili virtute & constantiâ eò usque processerunt, ut extima, & intima totius Orientis sedulò penetrarent; & non tantùm vastas, & immensas illius Provincias lustraverint, verùm & Christi fidem docuerint, atque earum plures, à Saracenis Possessas, suæ ditioni & imperio subiecerint.

Quorum **[sect. 5]** laudes multis verborum encomijs prosequitur Thom. Bocius ubi sup. & lib. 21. cap. 2. pag. 372. & sequentibus; ubi eventa fœlicia prosapiæ Regum Lusitanicorum commemorans, eorum navigationes ultra ducentos gradus progressas considerat, & nullam unquam gentem fuisse, quæ navali peritiâ Lusitanos excesserit, aut tam diuturnas, & opulentas navigationes aperuisse legatur, commerciaque induxisse inter tot, ac tam barbaras, efferatasque gentes, ita maximè facientia ad humani generis societatem devinciendam, ut iam ridicula videri possint, quæ de Tyrijs, & Carthaginesibus rei nauticæ peritissimis ab antiquis iactabantur, & quæ somniando de Baccho, Hercule, & his similibus fabulæ prodiderunt. Idem latè & eleganter memorat & extollit Paul. Iovius lib. 12. histor. qui anteà lib. 4. paucis

multa perstringens, sic scripserat. *Indici maris emporia nobis Lusitanica classis aperuit, cùm ab Atlantico Oceano ultimum Aethiopiæ promontorium, ingenti spe, unde ei nomen, inusitatoque ausu prætervecta, ultra Arabicum, Persicum, & Gangeticum vastissimos sinus, ad Auream usque Chersonesum, extremaque Sinarum littora coëmundis aromatibus negotiationem extenderet.* Et Ioan. Voerthusius lib. sing. Phœnicis Augustæ fol. 21. dum inquit: *Lusitani autem longum ab Afris Numidisque provecti, ad Nili fontes, & Rubrum ad usque mare progressi sunt: & hinc Gangi, illinc Euphrati, Deo, ut par est credere, auctore, & ipso invitante cœlo, magna se tum nominis, tum famæ gloria inseruerunt. O Reges dignos omnium favore, dignos Antipodum, & adversi quaqua patet Orbis imperio!*

Et reverâ mirabilis & inusitata hæc navigatio, & tanti Orbis subiugatio appellari potest. Nam longo intervallo Indicas Herculis, **[sect. 6]** Alexandri, & aliorum expeditiones excessit, quos scimus, quàm parum in illis profecerint.

Semiramis **[sect. 7]** quoque, quæ bis hoc bellum tentavit, semel ad Indum fluvium. iterum paulò interiùs: priùs victrix sed deinde victa recedere coacta est, ut ex Magasthene recensuit Strabo, & Diodor. Sicul. lib. 3. & Ludovic. Vives in annot. ad D. August. lib. 18. de Civitat. Dei, cap. 2. ubi subiungit, **[sect. 8]** Sesostrim Ægypti Regem, & Tharconem Æthiopiæ, licèt usque ad Europam, & Herculis columnas pervenerint, nunquam tamen Indiam vidisse. **[sect. 9]** Neque Nabocodrosorum, quem Chaldæi Herculi quoque præferunt. Idantyrsum verò, licèt Ægyptum sit ingressus, ad Indos tamen non venisse constat: & Cyrum Massagetas solùm armis sollicitasse, Indis intactis. Traianum **[sect. 10]** etiam legimus eandem expeditionem in votis habuisse, iactasseque se, ultra quam Alexander penetrasset, in India progressurum; quod & Senatui per epistolam significavit, ut refert Dio, & Cuspinian. in eius vita, & Eutrop. lib. 8. hist. Roman. sed certum est, ad regiones tantùm, quæ citra Tigrim sunt, pervenisse, **[sect. 11]** & Adrianum ad Eufratem; quamvis hi duo longiores Romanæ Monarchiæ terminos in his partibus collocaverint, ut optimè in eorum vitis Sueton. Dion. Cassius, Petr. Mexia, & alij Scriptores observant. **[sect. 12]** Neque magis profecit Æmilianus Imperij tyrannus, qui ut Trebellius Pollio auctor est, in Ægypto agens, aliam contra eosdem Indos expeditionem paravit. **[sect. 13]** Aut Cæsarion filius **[26]** Iulij Cæsaris & Cleopatræ, quem teste Plutarcho in Antonio, cum magna pecuniæ summa miserat mater per Æthiopiam in Indiam. Atque **[sect. 14]** hoc est, quod ex Strabone lib. 15. tradit & affirmat Cœl. Rhodigin. lib. 18. antiq. lect. cap. 31. ab Indis nusquam foras missum exercitum, & exteras gentes bello appetitas, ne quid parum iusti committerent; neque extrinsecùs etiam adversus eos bellum ingruisse, exceptâ Herculis, Bacchi & Alexandri expeditione.

Huius **[sect. 15]** Lusitanicæ navigationis prima fundamenta Ioannes Portugalliæ Rex, eo nomine Primus, iecisse videtur; nam anno millesimo trecentesimo octuagesimo tertio maximam classem instruxit, quâ Septam, urbem Mauritaniæ munitissimam, in ora maritima Gaditani freti sitam, expugnavit: & inde fuit oblata occasio Lusitanis, qui in illius urbis præsidio constituti fuerant, armis latiùs evagandi.

Henricus **[sect. 16]** deinde, huius Ioannis filius tertio genitus (quem Infantem dicunt) alias classes ædificavit, quibus Africæ littora, & eas Mauritaniæ regiones, quæ extra Fretum ad Austrum pertinent, infestas redderet, & hoc pacto varias insulas ab hominibus nunquam habitatas adinvenit: & inter alias, eas, quas **[sect. 17]** Terceras appellant, quæ numero sunt septem, & ex his una Angra nomine quadraginta milliaribus ambitur. Altera sancti Michaëlis plusquàm nonaginta milliaria continet; detexit etiam aliam, nomine Portvs Sanctvs, **[sect. 18]** nec procul inde Maderam anno millesimo quatercentesimo vigesimo,

vino & saccaro præstantissimam, quæ Regina Insularum Oceani atlantici est, & centum & sexaginta milliaribus cingitur. Vnde maiore cupiditate incensus, terras ignotas explorandi, dedit operam, ut ij, quos classibus præficiebat, multò longiùs progrederentur. Quo studio factum est, ut non solùm bona pars Africæ, quæ ad Æthiopiam pertinebat, verùm & insulæ permultæ in Oceano sub Imperium Lusitaniæ redigerentur. Anno **[sect. 19]** quippè millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio, sex aut septem parvæ insulæ repertæ sunt, quæ vocantur De Argvin. & posteà anno 1460. ab Antonio Nelli Genuensi decem aliæ, quæ dictæ fuerunt De Cabo verde, quoniam ad Occidentem Promontorij huius nominis iacent, centum leucis distantes, **[sect. 20]** easque ab antiquis Geographicis Fortunatas dici, Ioan. Barrus testatur lib. 1. Decad. 1. & eum sequitur Petr. Damariz in Dialog. 4. de var. hist. c. 4. in fine, licèt alij aliter sentiant, ut alio loco dicemus.

Quibus & alijs, quæ procedente tempore repertæ sunt, mirum est, quantum gloriæ & incrementi Lusitanæ ditioni comparatum sit. **[sect. 21]** Nam Henricus Infans eas, quas detexerat, & quas deinde detegendas conceperat, usque ad Indiam inclusivè, Regibus Portugalliæ in perpetuum donavit: & anno millesimo quatercentesimo quadragesimo primo Martinum Quintum summum Romanæ Ecclesiæ Pontificem eorum, quæ gessit, & quæ gerere sperabat, certiorem fecit, & ut prædictam donationem confirmaret, expostulavit, simulque, ut plenariam indulgentiam illis omnibus concederet, qui in huiusmodi navigationibus & expeditionibus decessissent. **[sect. 22]** Quod prædictus Pontifex, rei gravitate & utilitate maturè perpensâ, libens indulsit. Et posteà Eugenius Papa Quartus, & Nicolaus Quintus idem suis plumbatis & Apostolicis litteris confirmarunt. Et tandem Sixtus Quartus, qui præ cæteris excommunicationis & interdicti pœnas adversus alios Principes & personas indixit, qui oras illas absque Lusitanorum Regum consensu ingredi, & subiugare tentarent; ut præter alios tradunt Maffæius lib. 1. hist. Indi. pag. 5. fr. Anton. de San Rom. in eâd. histor. lib. 1. cap. 2. pag. 2. & cap. 3. pag. 10.**[27]** Petr. Damariz in Dialog. 4. de var. histor. cap. 4. sol. 152. Thom. Bocius lib. 4. de sign. Eccles. Dei cap. 3. pag. 134. & P. Fernand. Rebellus de obligat. iustitiæ lib. 18. quæst. 23. Vbi progressum harum expeditionum perstringit, Calixti & Nicolai Bullas ad litteram refert, & titulos Lufitanorum Regum ad hanc Indiæ Orientalis conquisitionem, & prædicationem eleganter defendit, & novissimè post hæc scripta Seraphinus de Freitas de iusto Imperio Asiatico cap. 1. num. 1. & seqq. & August. Barbosa in Pastorali 1. part. tit. 3. cap. 2. num 41.

Henrico autem sub anno salutis 1460. vitâ functo, **[sect. 23]** Rex Alphonsus Odoardi Regis, qui fuerat Henrici frater, filius, nihil ulteriùs potuit explorare ob bella gravissima, quæ in Africa gessit, unde Africani nomen adeptus est: licèt verum sit, sub eius imperio detectas fuisse in Æthiopiæ, seu Guineæ ora, **[sect. 24]** eas insulas, quas vocant De Fernan Po, Capitis Catherinæ, Principis, Anni boni, & aliam, quæ dicitur Sancti Thomæ, quæ sub æquinoctiali linea iacet, & Madera aliquanto maior, saccari abundè dives est.

At **[sect. 25]** Ioannes Secundus Alphonsi filius, cùm incredibili cupiditate arderet Indicæ regionis penitùs explorandæ, novas classes instruxit, quæ maximam partem Æthiopiæ perlustravêre: & extra æquinoctialem circulum evectæ, cum essent à conspectu Septentrionis remotissimæ, alia sydera in cœlo notarunt, ad quæ cursum dirigerent.

Iam cùm quilibet alium navigationis longitudine superare contenderet, factum est, **[sect. 26]** ut inciderent in Promontorium, quo nullum unquam maius in terris apparuit; longitudine triginta & novem graduum, qui efficiunt supra duo millia & septingenta milliaria: ab ortu verò latus illius multò longiùs est. In eo superando tantis tempestatibus iactati sunt,

ut sæpenumero omnem spem salutis abijcerent. Quo factum est, ut illud Tormentosum appellarent, à *Tormenta,* hoc est, tempestate adversa, licèt antiquis Ganariæ promontorium diceretur. Reversi, cùm Ioanni eius situm & longitudinem demonstrarent, tantâ lætitâ affectus est, ut existimaret, esse sibi iam aditum in Indiam patefactum: & quasi fœlicis eventus augurio commotus, Promontorium illud Bonae spei nominare iussit, **[sect. 27]** & homines interim partim Hebræos, partim Christianos, Alexandriam misit, inde in Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, & in Indiam, ut quâ ratione commodiùs ille cursus post illum promontorij flexum, in Indiam consici posset, intelligerent. **[sect. 28]** Et etiam anno millesimo quatercentesimo octuagesimo sexto misit Alphonsum Paivam, & Ioannem Petreium Covillanium, ut inquirerent quendam Christianum Imperatorem, quem audierat Presbyterum Ioannem appellari, & Indias imperio continêre.

Sed hos Ioannis conatus mors oppressit. **[sect. 29]** Emanuel verò, qui ei successit, motus Ioannis consilio, multis licèt dissuadentibus, classem quatuor navium instruxit, & ei summum illum, & nunquam satis laudatum virum Vascum Gamam præfecit, **[sect. 30]** qui ex portu Lusitanico solvens nonâ die Iulij, anni millesimi quatercentesimi nonagesimi septimi, & superato Promontorio Bonæ spei, legit Orientalem oram Æthiopiæ, repertis ibi insulis Sofalæ, Mozambicæ, Melindæ, & alijs; quarum situs, mores, & instituta diligenter advertens, delatus posteà fuit in amplissimum illud Regnum Malabaricum, quod Calecutum vocant; ubi cum eius Rege fœdus percussit, & alia gloriosa facinora gessit: ac tandem regresus, in Olyssipponensem Lusitaniæ portum appulit, anno millesimo quatercentesimo nonagesimo nono.

Post hæc Emanuel classem tredecim navium anno millesimo quingen- **[28]** tesimo, mense Martio in eandem Indiam Orientalem destinavit, mille & quingentos milites habentem, **[sect. 31]** eamque Petro Alvaro Caprali commisit, eique præcepit, ut quoad fieri posset, amicitiam cum Calecutij Rege firmaret, ab eoque peteret facultatem arcis prope urbem ædificandæ, quâ Lusitani possent vitam ab hostium immanitate tueri, & sine ullo periculo negotiari: si recusaret, bellum ei inferre minimè dubitaret. Eundem cursum, quem Gama, tenuit Capralis, donec ad Insulam sancti Iacobi pervênit. Cùm verò ulterius progrederetur, ortâ tempestate, Occasum versus navigavit, & in terram incognitam descendens, quam **[sect. 32]** Brasiliam appellant, & ipse Sanctæ Crucis nomine celebrari voluit, columnam marmoream ibi collocari iussit, in qua erat Crux cum Emanuelis insignibus incissa, & Gasparem Lemium in Portugalliam remisit, qui Emanueli de huius terræ situ nuntiaret, de qua illud dici posse, tradit Alanus Copus Dialogo 4. cap. 16. *Tu non inventa, reperta es*, & plura alia scribunt Maffæius histor. Ind. lib. 2. Ioannes Barros decad. 1. lib. 5. cap. 2. Petr. Damariz Dialog. 5. c. 2. & ex fol. 336. & fr. Anton. de San Roman lib. 1. histor. Ind. Orient. cap. 11. pag. 57. & alij de quibus infrà cap. 6. num. 59. Inde profectus, tempestate quatuor naves amisit, & consueto iam itinere decimâ tertiâ die Augusti Calecutum pervenit. **[sect. 33]** Vbi ob iniurias Lusitanis à Rege illatis, Arabum mercatorum æmulatione, bellum Malabaricum inchoavit, & accepta damna gravioribus damnis rependit; licèt hoc bellum vix tredecim annis subsequentibus finiri potuerit. Et tandem domum redijt pridie Kalendas Augusti anno millesimo quingentesimo primo.

Miserat autem eodem anno Rex Emanuel in Indiam aliam classem trium navium; cui præerat Ioannes Nonius, quòd confideret in ea classe, cum qua Capralis anno proximo missus fuerat, satis præsidij fore, vel ad pacem cum Calecutij Rege constituendam, vel ad spiritus Regis insolentis & elati comprimendos. Sed cùm ex Caprali cognovisset insidias, quibus

circumventus fuerat, misit rursus anno sequenti millesimo quingentesimo secundo Vascum Gamam in Indiam cum classe decem navium: & alim prætereà classem instrui præcepit, cui Vincentius Soderius præerat, ut tenêret Indicum mare, bellumque Saracenis, qui in Indiam navigabant, inferret.
Aliam insuper classem quinque navium comparari iussit, cui Stephanum Gamam, Vasci Gamæ fratrem patruelem præfecit, qui Kalendis eiusdem anni Olyssippone profectus, eundem cursum tenuit. Et anno 1503. rursum sex naves in Indiam misit: tribus Alphonsum Alburquercium, alijs Franciscum illius fratrem patruelem præfecit. Et anno **[sect. 34]** sequenti primum Indiæ Proregem constituit Franciscum Almeidam, sub quo, & prædicto Alphonso, qui posteà Almeidæ in officio successit, & ob egregia, quæ patravit, facinora, Magni cognomen consecutus est, insignes victorias Lusitani terrâ & mari in illis regionibus reportarunt; & fusis Calecutanis, & Cambaiæ Rege, vectigali Lusitano reddito, Goa **[sect. 35]** urbs capta est, iam destinata Imperij Lusitanici in Oriente sedes, insulaque **[sect. 36]** sancti Laurentij reperta, cuius ambitus trecentas & amplius leucas complectitur.
Et tandem anno 1511. **[sect. 37]** Malacam urbem expugnarunt, Regni Malacensis Emporium; circa cuius oras complures insulæ iacent, & inter eas **[sect. 38]** Sumatra, quæ omnium totius Orientis maxima est, & à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ambitum 700. leucarum obtinet. Positaque est sub æquinoctiali circulo, ac sub Torrida Zona, & eam antiquorum Trapobanam fuisse, plures gravissimi auctores **[29]** consentiunt, licèt alij non minoris eruditionis Auream Chersonesum esse putent, & ob id antiquis ceu peninsulam creditam, ut constabit ex Plin. lib. 6.cap. 22. Eliano lib. 15. histor. c. 17. D. Isidos. lib. 14. Etymolog. c. 6. Ptolem. lib. 7. Vartomano, Ramusio, Odoardo, Barbosa, & alijs, quos refert Maiolus in dieb. Canicul. colloq. 14. pag. 342. Et ei magnam Britanniam cedere fatetur Forcatulus lib. 7. de Gallor. Imperio.
In **[sect. 39]** sinu quoque Bengalico, qui Ptolemæo est Angaricus, alia insula præstans inventa fuit, quæ vocatur, Zeilan, & incolis Arabibus, Tenarisim, quam Andreas Corsalus Ptolemæi Tranpobanam fuisse existimat; cui subscribunt Ioan. Barros Maffæius, Gaspar Barrerius, Laurent. Anania, Blasius Viegas, Ortelius, & alij, quos refert & sequitur Maluenda de Antichristo lib. 3. cap. 23. & de Paradiso c. 10. Mercator verò, & Maginus Ptolemæi Naningerim esse putant; cuius ambitus ad 240. leucas extenditur: & licèt sub Torrida Zona consistat, cœlo nihilominus temperatissimo, aëre saluberrimo, agro uberrimo, & perpetuò virescenti, & multis alijs divitijs, & commodis fruitur: adeò **[sect. 40]** ut isthic Paradisum terrestrem olim fuisse, multi auctores scribant quos latè refert Maluenda d. cap. 10. & d. cap. 23. & ultra eos Laurentius Surius ann. Domini 1565. & Maiolus ubi sub. pag. 341.
Anno deinceps 1512. ijdem invictissimi Lusitani ad **[sect. 41]** Molucas insulas penetrarunt; quarum licèt nulla ambitum sex leucarum excedat, celebres tamen sunt ob ingentem aromatum copiam, præsertim Gariophyllorum, quam toti orbi subministrant. Postinodum anno 1515. **[sect. 42]** ad extremos usque Sinas navigationem inierunt, & cum illis commercia exercêre cœperunt: cuius vastissimæ regionis descriptionem, ubertatem, divitias, incolarum mores, & tributa, quæ Regi præstantur, quæ milliones sex & triginta quotannis excedere dicuntur, latissimè prosequuntur auctores, quos infrà referemus.
Et hoc etiam anno insignis illa legatio contigit, **[sect. 43]** missa à Davide Abyssinorum Æthiopum Rege, & Helena eius avia ad Romanum Pontificem, & ad Emanuelem Lusitaniæ Regem cum Sacrosanctæ Crucis fragmento. Hic enim erat Imperator ille, quem Ioannes, ut diximus, anno 1486. convenire studuerat, quem Petreius tandem invenit, licèt non in India,

neque sub nomine Presbyteri Ioannis, ut tunc omnes opinabantur: **[sect. 44]** sed in Superiori, sive Interiori Æthiopiæ Africanæ parte: quam quòd esset vastis, horridisque desertis, & feris & serpentibus infensis intercepta, vix antiqui Cosmographi cognoverunt, ut ex Herodo. lib. 2. Strabo. lib. 17. Plin. lib. 6. c. 29. Lucan. lib. 9. Pharsal. & Thom. Bocio lib. 15. de signis Eccles. Dei cap. 18 planè constare potest, & ex Abraham Ortelio in Theat. tab. 108. Magino in tab. Africæ 23. pag. 195. & seq. Vt sic appareat, huius quoque amplissimi Imperij notitiam eisdem ferè Lusitanis deberi. Qui institutum prosequentes, anno 1542. **[sect. 45]** Iaponiam Insulam detexerunt, quæ Marco Paulo, Zipangri, dicitur, & olim Chrise vocabatur, & omnes alias Orbis insulas magnitudine superat, ut post Surium in Commentar. anno 1552. concludit Maiol. d. colloq 14. pag. 342. Denique Borneum, Lequios, Philippinas, & utramque lavam pervestigarunt, quam Iulius Cæsar Scaliger omnium rerum facili, ubereque proventu, Compendium Orbis appellat.

Neque **[sect. 46]** in India tantùm, verùm etiam in Asia, potiores oræ Occidentalis partes occuparunt: inter eas valdè potens Regnum Ormuzij in confinio Persici Imperij iacens. Quod Armusam ptolemæi, & Armuciam Plinij esse, quidam existimant. Eiusque caput **[30]** est Insula Ormuz prope fretum Persici Sinus, circa Arabiam Fœlicem posita, quæ ambitum continet novem milliarium, & urbem eiusdem nominis, emporium celeberrimum, & licèt annonæ sterilis sit, & aquarum suavium potu, propterea quòd tota ex Sale esse dicitur, ut tradit Marc. Paulus lib. 1. c. 15. Surius in comment. anno 1565. & Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 18. pag. 410. 1. tom. Omnibus tamen maritimis urbibus situs elegantiâ, & unionum copiâ præferri solet; adeò ut Arabibus in proverbium abierit:

Si terrarum orbis quaqua patet annulus esset,
Illius Armuzium gemma, decusque foret.

Huius Rex Saracenus est, qui tributi nomine quindecim ducatorum millia singulis annis Portugalensibus pendet, qui isthic arcem munitissimam, & optimè provisam collocarunt.

Et denique nihil prorsus terræ, ac maris in Orientalibus regionibus reliquerunt, quod solerti curâ, & indefessâ constantiâ non perlustrarent, prout Stepha. Forcat. agnoscit lib. 7. de Gallor. Imperio, & Philosoph. Vbi tamen livorem, quem Hispanis habet, effundens, hæc tam præclara Lusitanorum facinora paupertatis odio gesta esse subiungit.

De quibus sanè, & de peculiari, atque hodierna istorum Orientalium Regnorum, Provinciarum, & insularum nomenclatura, situ & descriptione, & de diversis incolarum ritibus, ac moribus, plura adijcere supersedeo: quoniam ea nostri instituti ratio haudquaquam expostulat, **[sect. 47]** & passim ab alijs tradita, & quâ oportuit diligentiâ illustrata reperiuntur, ut constabit ex relationibus M. Pauli Veneti, Lud. Patricij, aliàs Vartomani, Alovsij Cadamusti, & Iosephi Indi, & ex Cosma Indopleute, Petr. Gillio, Gerard. Mercatore & alijs pluribus auctoribus antiquis & modernis, qui de Geographia Indiæ scripserunt; quos latè recenset Anton. Postevin. in Biblioth. tom. 2. pag. 254. & seq. & lib. 16. sect. 6. c. 24. pag. 389. Abraham. Ortelio in Theat. magno tab. 93. ubi de China, & tabula 94. ubi de India Orientali, & alijs insulis adiacentibus, Ioan. Anton. Magino Patavino ad tab. Ptolem. part. 2. in descriptione Indiæ Orientalis tab. 32. ex pag. 251. usque ad 269. Haiton. Armenio, qui eisdem temporibus, quibus M. Paul. Venetus vixit, in relationibus Imperij Tartarorum, & reliquorum Orientis, quæ sunt in India, quas mandante Clemente V. Pontifice Maximo scripsit, Ioan. Boëm. de moribus omn. gent. lib. 2. cap. 8. ubi agit de India, & Indorum, ac Sinarum prodigiosis ritibus, moribusque vivendi. Ioan. de Barros Lusitano in Asia, qui egregium se Scriptorem nostrâ ætate ostendit, licèt maternâ linguâ

suas vulgaverit Decades; quibus quintam nuper addidit Didac. de Couto. Hieron. Ossorio Episcop. Sylvens. in duodecim libris, quos gravi admodum, & eloquenti stylo conscripsit, de virtute & gestis Emanuelis Regis Lusitaniæ, Ioan. Pet. Maffæio ex Societate Iesv in sexdecim libris historiarum Indicarum, qui meritò poterunt cum Tito Livio contendere, Damiano Goës in lib. satis etiam eleganti de rebus Lusitanorum in India gestis, Anton. Galvano, Ferdin. Lop. Castañeda, Gaspar. Barrerio, Odoard. Barbofa, Bernard. de Escalante, in suis Indic. histor. Petr. Damariz Dialog. 4. de varia histor. Garcia de Horta, & Garcia de Resende. in Chronic. Regis Ioan. Secundi, Francisc. de Andrada in Chron. Regis Ioan. Tertij, Alphon. de Alburquerque, cognomento Magnus, in suis Commentarijs, quos, ut Cæsar alter, districto ense paravit, & docto calamo exaravit, prout & fecit insignis ille earundem Indiarum Prorex D. Ioan. de Castro. Plurima etiam elegantissimis carminibus Lusitano sermone cecinerunt Ludov. Camoës, & Hiero. de Corte Real, quos **[31]** non iniuria Virgilio, & Horatio pares esse, quis dixerit, **[sect. 48]** Ipse quoque Rex Emanuel, cuius virtute tot, ac tales expeditiones in India factæ comperiuntur, luculentam earum historiam scripsit, ut testatur Zamalloa lib. 1. c. 3. & ex eo refert Fr. Ioan. de la Puente in convenien. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 2. §. 1.

Extant etiam de eodem argumento Italico sermone navigationes Ramusij, & relationes satis uberes Ioan. Boteri 2. part. lib. 2. per totum, & 3. part. lib. 2. Vbi specialiter recenset regna & provincias, quas Lusitani in Africa, Æthiopia, Asia, & India Vlteriori, & Citeriori perlustrarunt, & occuparunt, & progressum, ac statum, quem hodie in illis Christiana fides accepit: quod linguâ Gallicâ copiosiùs, & uberius exposuit Petr. Iarricius ex Societate Ies v in suo Thesaur. rerum Indicar. quem nunc in Latinum sermonem transtulit M. Mathias Martinez; & Hispanâ, sive Castellanâ Oratione eandem generalem Indiarum Orientalium historiam prosecuti sunt P. Ludovic. Guzman, & Ribadeneira ex eâdem Societate, & melius cæteris Fr. Anton. de San Roman Monachus Benedictinus in quatuor libris, quos de eâdem historia conscripsit, omnia, quæ ante ipsum ab alijs dicta fuerant, pulchro ordine & stylo contexens.

Audio etiam Germanorum Bibliopolarum curâ plurimos auctores, qui de his Indijs Orientalibus agunt, congestos fuisse, & in decem volumina dispertitos, quæ tamen nec dum ad meas manus pervenêre Pervenit autem Nicol. Trigaultius Societatis Iesv, qui nuper libros quinque edidit de Christiana expeditione apud Sinas, ubi plurima de rebus Sinarum gravi & vero sermone pertractat. Et alius liber, qui complectitur peregrinationes Ferdin. Mendez Pinto Lusitani, nunc Castellano sermone donatas à Licent. Francisc. de Herrera, quæ, si veræ sunt, planè apparet Orientalis illius Orbis exiguam adhuc partem perlustratam, præ Regnis & Provincijs, quas ibi recenset, & necdum à nostris cognitas esse tradit.

Multa quoque leguntur in epistolis annuis, & missionibus Patrum Societatis Iesv, & in aliorum commentarijs, qui de rebus Indiæ Orientalis, Sinarum, Iaponiorum, & similium, & de propagatione Fidei Catholicæ apud illos scribunt, præcipuè Francisc. Bencius in insigni poëmate quinque Martyrum, Fr. Gaspar de la Cruz, Fr. Ioan. Gonç. de Mendo. in suo itinerario, & in histor. de la China, Fr. Hieron. Romanus in lib. de Republica Orientali, & Sinarum, Fr. Alphonsus Fernandez Dominicanus in hist, Eccles. nostrorum temporum lib. 2. per totum, Fr. Iaime Rebullosa in eâdem hist. lib. 2. Fr. Marcel. de Ribadeneira in histor. Sinarum, Tartar. Cauchinchinæ, Malacæ, Sian, Camboxæ, & Iaponij, Anton. Possevinus in Biblioth. 1. tom. lib. 9. cap. 26. pag. 404. & seq. ubi aliqua adducit de Sinensium historia, & quomodo iuvandi sunt, ut ad Fidem Catholicam convertantur. Et plurima quidem satis

notanda, & admiranda recenset liber, qui continet vitam & gesta Illustris. & Reverendis. Antistitis D. Fr. Alexij de Meneses Árchiepiscopi de Goa, & postmodum Bracharensis, & alter quem nuper de rebus Sinarum vulgavit, & in Epitomen redegit dictus Licent. Francisc. de Herrera.

Et qui velit plura de Æthiopia Orientali, & rebus Abyisinorum, & Imperio Presbyteri (ut vocant) Ioannis, videat commentaria Franc. Alvarez, qui apud eos legatione sunctus quæ diligenter observavit non indiligenter scripsit, Damianum Goës in libello de fide, religione, moribusque Æthiopum Abyssinorum, ubi apponit tenorem legationis & epistolarum quas suprà diximus Davidem illius Imperij Dynastem ad Romanum Pontific. & Regem Lu-**[32]**sitaniæ misisse: & post eum Ioan. Bermudez, Petr. de Mesquita, & Hieron. Cherubin in historia & relationibus Æthiopiæ, & novissimum Fr. Ioan. de los Sanctos Dominicanum in quatuor libris, quos de varia historia eiusdem Indiæ Orientalis Lusitano sermone edidit, in quibus multa satis admiranda recenset, & P. Nicolaus Godignus Societatis Iesv in tribus libris, quos in lucem emisit de rebus Abyssinorum, deque Æthiopiæ Patriarchis, Ioan. Nonio Barreto, & Andrea Oviedo, Sabellic. Encad. 10. lib. 8. Othofrisingens. lib. 7. cap. 73. Vincent. Bellovacens. lib. 31. Specul. cap. 9. Abraham Ortel. in Theatr. Magn. tab. 108. & Maluenda lib. 3. de Antichristo cap. 8.

Sunt **[sect. 50]** quoque obvia apud varios Historicos & Chronographos eiusdem Indiæ Orientalis, & Lusitanicæ virtutis in ea detegenda, & subigenda præconia, ut præter Thom. Bocium, & Paul. Iovium suprà num. 5. relatos, constare poterit ex Genebrardo lib. 4. Chronog. ann. 1492. Surio in Commenta. ab ann. 1500. Zurita lib. 3. Annal. c. 4. Sabellico d. lib. 8. Guicciard. lib. 17. hist. Tarcañota 3. part. histor. mundi, lib. 7. fol. 335. & seq. Vbi etiam agit de rebus Sinarum, & Iaponiorum, Theat. vitæ human. vol. 20. lib. 2. pag. 3653. Maluenda d. lib. 3. cap. 7. & de Paradiso cap. 42. 44. 45. & 46. & pleniùs cap. 52. Pineda de rebus Salomo. lib. 4 cap. 16. pag. 217. & in Commentar. in Iob, cap. 28. Illescas in Histor. Pontif. 2. part. lib. 6. cap. 22. ubi etiam apponit historiam Preti Iannis, & Abyssinorum, P. Gordono in Chronogr. I. tom. cap. 10. pag. 165. & in 2. tom. pag. 442. cum multis seqq. Opemeero in opere Chronograph. pag. 423. & 437. Mariana in histor. Hispan. 2. tom. lib. 25. c. 11. & seqq. Didac. de Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. num. 7. Simon Maiol. in diebus Canicular. colloq. 14. de insulis, Rutil. Benzon. de anno Iubil. lib. 1. cap. 10. Alan. Cop. Dialog. 6. cap. 36. pag. 951. & seq. Fr. Thom. à Iesv de proc. omn. gen. salute lib. 7. p. 1. cap. 7. & seq. Vbi non solùm agit de India Orientali, sed etiam de natione, erroribus, ac ritibus Abyssinorum, & methodo illos iuvandi, D. Franc Mosquera de Barnuevo in sua Numantinac. 10. fol. 73. & 74. Et Passim ex novissimo Seraphino Freitas in d. lib. de iusto Imper. Astiatico.

Ex hac **[sect. 51]** autem tot, tantorumque Regnorum & Provinciarum communicatione & acquisitione, mirum est, quantum gloriæ & potentiæ accesserit inclytis Lusitaniæ Regibus, ut passim prædicti auctores observant. Etenim totius Orientis opes, & immanes mercium copias, incredibilemque aromatum, & aliarum pretiosissimarum rerum opulentiam, & negotiationem in se transtulerunt, ut benè advertit Ludovic. Vartom. lib. 5. cap. 11. & seq. Guicciardinus lib. 17. histor. Theatr. vitæ humanæ vol. 20. lib. 2. pag. 3653. & Fr. Anton. de San Roman lib 1. hist. Oriental. cap. 6. in fin &c. 9. pag. 49. Thom. Bocius, & Paul. lovius in locis suprà citatis, quæ iam ab antiquis temporibus **[sect. 52]** ingenti quæstu, per omnes Orbis partes comportari solebant, ut constat ex Plinio lib. 6 cap. 20. ubi celebrat emporia Indica, & cap. 23. ubi ait, Romæ Indiæ merces centuplicato venijsse, & in illam,

& Seres, aliasque adiacentes peninsulas, minimâ computatione singulis annis millies S.H. hoc est duos milliones & semis à Romano Imperio commercij gratiâ asportari solere, & latè prosequuntur, plurima **[sect. 53]** satis admiranda de earundem Orientalium regionum divitijs, & fertilitate tradentes, alij auctores, quos sup. cap. 2. n. 3. recensui, & Aloysius Cadamustus in sua navigat. c. 37. Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 17. pag. 391. & colloq. 23. pag. 511. & 512. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. c. 16. & 17. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hispan. cap. 8. fol. 63. & Maluenda **[33]** omnino videndus lib. 3. de Antichrist. cap. 12. pag. 134. & cap. 22. pag. 160. Vbi inter alia notat hanc Indiam ab Isaîa cap. 18. versic. 1. ex versione Kimchij, metaphoricè appellatam fuisse obumbrantem alis, quòd suis mercibus totum fermè orbem compleat, & obumbret; & mirabiles narrationes adducit de eximijs divitijs, monilibus, & cultu Regis Calecuth, & Pegu.

Vnde factum **[sect. 54]** est, ut ipsi Lusitaniæ Reges hoc Dei donum venerantes & æstimantes, illud antiquis Regni sui titulis adiecerint. Nam Ioannes Secundus se Guineæ Dominum appellavit, ut ait Petr. Damariz in Dialog. 4. de var. histor. cap. 7. fol. 192. & Aloys. Cadamustus ubi suprà cap. 63. Et posteà Rex Emanuel cùm ex reditu Vasci Gamæ navigationem Indiæ non detectam tantùm, verùm & fundatam cognovisset, his titulis uti cœpit: *Emanuel Dei gratia Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra, & ultra mare in Africa. Dominus Guineæ, & conquisitæ navigationis, ac commercij Aethiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ.* Globumque **[sect. 55]** sphæricum suis insignibus addidit, quasi primus eius pervestigator extiterit. Et eisdem titulis, & insignibus deinceps eius in regno successores usi sunt, ut tradit Frat. Anton. de San Roman d. lib. 1. cap. 10. in fine, pag. 54. quos splenidissimos esse, & à Deo gloriosè concessos, meritò testatur Ioan. de Barros decad. 1. lib. 6. cap. 1. & Alanus Copus Dialog. 6. cap. 36. 3 pag. 951. & P. Rebellus de obligation. iustit. lib. 13. quæst. 23. sectione 3. & Seraphin. Freitas d. tractat. de Imper. Asiatico cap. 8. & cap. 14. num. 33. & sequentibus, **[sect. 56]** ob id, quod Reges ipsi non tam propria commoda, & temporalium Regnorum augmentum, quàm ipsius Dei laudem, & Catholicæ Fidei propagationem semper in votis habuerint: de quo plurima tradunt auctores suprà citati, præcipuè Boter. & Fr. Alphons. Fernandez, Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 7. in fin. pag. 123. Didac. Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. num. 54. & seqq. **[sect. 57]** Nulla quippe classis instructa, nulláve expeditio inita fuit, in qua non primum locum Evangelicæ prædicationis cura obtineret, & ministrorum electio ex Dominicano, Franciscano, Augustiniano, & Iesuitarum Ordinibus, & alijs probatæ vitæ Presbyteris, per quos dignè res tanta tractari posset. Quod meritò multis laudibus extollit Thomas Bocius lib. 4. de sign. Eccles. Dei, cap. 2. pag. 129. & 130. ubi connumerat viros religiosos, qui maximè in hoc munere profecerunt.

Et inter eos **[sect. 58]** præcipuam laudem omnium consensu B. Francisco Xavierio Societatis Iesv deberi ait. Is enim postulante Ioanne Lusitaniæ Rege à Paulo III. Pontifice Maximo ad id muneris designatus cum potestate Legati à Latere Vlyssiponâ solvens anno 1541. cunctas oras, quas Oceanus ab Indico mari usque ad extremos Sinas circumfluit, & sic dimidium ambitum totius Orbis, Evangelij prædicatione illustravit. Et præsertim insulam Iaponij, in qua altissima religionis fundamenta iecit anno 1549. linguarum, & prophetiæ donis ab Spiritu sancto donatus, quibus plusquàm trecenta hominum millia ab impijs ritibus ad Christianum cultum perduxit, obijtque anno 1552. Indicæ peregrinationis undecimo, in insula Santiano, Sinis adiacente, multis miraculis in vita & post mortem conspicuus, corporeque & vestibus eius integris, & suaviter olentibus post plures menses ab humatione repertis, prout hodie etiam

in urbe Goa maiori miraculo reperitur, ad quam ex Malacca translatum fuit; ubi tanquàm verus, & novus Indiæ Apostolus veneratur, & eodem ferè in honore apud Indos habetur, quo apud **[34]** Italos D. Francisc. de Assisio. Et hoc ipso, quo hæc scribimus anno 1622. sub die 12. mensis Martij à sanctissimo D.N. Gregorio XV. Roman. Ecclesiæ Pontis. Opt. Max. summâ totius Orbis alacritate & Consensione inter Divos relatus est, pijs ac gloriosis, & admirandis eius gestis, atque virtutibus id suo veluti iure iustissimè postulantibus. De quibus qui velit plura, legat Maffæium, Hect. Turselinum, & Ioan. Lucenam, qui eius vitam lucidissimis commentarijs prosecuti sunt, & omnes fermè auctores, quos suprà citavimus, & præcipuè Boterum, & San Roman, & Fr. Alphons. Ferdinand. lib. 2. de histor. Eccles. nostr. temp. ex cap. 34. usque ad 39. Alan. Cop. Dialog. 3. cap. 29. pag. 443. & sequentib. Pet. Damariz d. Dialog. 4. fol. 327. 332. & 335. eundem Bocium lib. 6. cap. 3. pag. 220. & lib. 12. cap. 21. pag. 547. ubi eius vitam cœlestem fuisse affirmat, Rutil. Bezan. de anno Iubil. lib. 1. cap. 9. pag. 48. Theat. vitæ humanæ lib. 3. volum. 27. pag. 4095. Vbi tradit ordinem, quem summus hic vir in convertendis & catechizandis Indis observabat, Frat. Thom. à Iesv de proc. omn. gent. salu. lib. 2. part. 1. cap. 5. P. Gualter. in Chronograph. pag. 739. & Pat. Gordonus ex anno 1541. usque ad 1552. Iarricium in Thesaur. rerum Indicarum lib. 1. cap. 6. & sequentib. & novissimum Ferdinand. Mendez Pinto in suis peregrinat. ex cap. 203. usque ad 218. & Mendozam lib. 1. Reg. cap. 2. pag. 675. Freitas de Imper. Asiat. cap. 18.
Beatissimus **[sect. 59]** quoque vir Ignatius à Loyola, qui eiusdem Societatis Iesv primus fundator & Præpositus extitit, & propter eximium religionis zelum, vitæ & instituti miracula, eâdem die, quâ Beatus Xaverius inter Sanctos referri meruit, hanc Indiæ Orientalis conversionem pro virili sua ardentissimè procuravit. Nam ut ait Maffæius lib. 16. histor. Indic. pag. 389. non solùm opi divinæ implorandæ assiduis per se, perque socios votis & supplicationibus excubabat, sed ministros in ram arduam expeditionem, tamque laboriosum, atque longinquum iter alacriter offerebat: & etiam fessâ iam ætate, viribusque suum ipse nomen & operam Summo Pontifici spontè detulerat: cùmque eius ætati & valetudini maximis prætereà occupationibus parceretur, accuratâ meditatione ad Claudium Æthiopiæ Imperatorem, & Abyssinorum Regem, eius Davidis filium, cuius suprà mentionem fecimus, gravissimas & pijssimas litteras scripsit, quibus Patriarcham, & duodecim socios commendavit, quos ad eum Apostolicâ auctoritate mittebat, & simul missionis causas exposuit, & Primatum, ac unitatem Romanæ Ecclesiæ luculenter adstruxit, Regemque, ut ad illam rediret, permovit. Quarum litterarum tenorem hìc libens insererem, nisi Latino sermone legi possent apud Maffæium d. lib. 16. ex pag. 389. usque ad 394. & Hispano apud Fr. Anton. de San Roman, lib. 4. histor. Indiæ Orient. cap. 26. ex pag. 767. ad 773. ubi etiam titulos addit, quibus ille utitur Imperator.
Cùm autem hic zelus disseminandæ, & propagandæ fidei in omnibus Portugalliæ Regibus enituerit, maximus tamen fuisse conspicitur **[sect. 60]** in Emanuele, ut multa, quæ circa hoc dixit, gessit, & sanxit, apertè demonstrant, de quibus passim prædicti auctores mentionem fecerunt. Sed inter alia dignissima scitu est pia illa & devota legatio, quam anno 1523. ad Leonem X. Pontif. Maxim. cum elegantissimis litteris misit, quibus de regionibus in India detectis, Goa, Ormutio, Malacca, & alijs urbibus à suis Ducibus subiugatis, & à Mauris ereptis, illam certiorem effecit, & obedientiam, tantarum Provinciarum nomine, Sanctæ Apostolicæ sedi humiliter promisit. Pretiosis simul donis oblatis rarisque,**[35]** & exquisitis frugibus, aromatibus, & animalibus ab eâdem India adductis, cuius opum primitias religionis causâ libandas existimavit. Quæ omnia Romæ & novitatis, & Pietatis ergò magnæ

lætitiæ, & admirationi fuerunt: præsertim cùm Rex in prædictis litteris enuntiaret, inter bellicos illos successus, divino suffragante Numine, per universam Indiam plurimos Spiritus sancti gratiâ, igneque afflatos, depositis gentilitijs erroribus, indies ad nostram Religionem conversos, veram Dei Fidem agnovisse, & ob id summas ei gratias meritò referendas, quòd tam procul à nostro Orbe, in tam remotis regionibus, Lusitanorum operâ sedulò suam veram Fidem, cultumque celebrari, publicari, ac propagari dignatus esset: sperandumque fore, extremas Orientis oras, quò & sacras Apostolorum voces intonuisse, compertum est, Occidentalibus propediem iungendas, & ad Dei veri cultum, ipsius suffragante, Numine, traducendas, sanctæ sedi Apostolicæ, Christiani gregis more, debitum obsequium & obedientiam oblaturas.

Cuius epistolæ, & legationis meminerunt Dam. Goës, & Hieron. Ossor. lib. 3. de reb. gest. Eman. Paul. Iov. lib. 18. hist. cap. 8. Maffæius lib. 5. hist. Ind. pag. 123. Petr. Damariz Dialog. 4. de var. hist. cap. 19. pag. 301. Alphons. de Alburquerque in suis Comment. 3. p. cap. 31. ubi resert elegantem orationem, quam Camillus Portius tunc temporis coram eodem Pontifice habuit, expugnationem urbis Malacæ, & alia Lusitanorum, in India præclara gesta commenmorando, Illescas in histor. Pontif. 2. p. lib. 6. cap. 22. Fr. Ant. de San Roman lib. 2. hist. Ind. Orient. cap. 6. pag. 228. Petr. Opmeerus in opere Chronogra. pag. 449. & epistolæ verba ad litteram inveniuntur in relationibus Novi Orbis pag. 184.

Extat quoque aliud non minus nobile huius curæ & pietatis, quàm Lusitaniæ Reges circa Indorum Orientalium conversionem adhibuerunt, in epistola illa, **[sect. 61]** quam Ioannes Rex Emanuelis filius, huius nominis Tertius, ad Ioannem Castrium eius in eâdem India Vicarium, sive Proregem, scripsit; ubi postquam ei serijs, ac gravibus præceptis plurima iniunxit, quæ ad Indorum idololatriam tollendam, Fidem promovendam, templa ædificanda, & Lusitanorum militum, ac mercatorum excessus cohibendos, pertinebant: tandem concludit: *Quandoquidem in ista mea ditione mihi primum omnium, & maximum est obsequium Dei, & Christianæ religionis amplificatio. Atque ut omni ex parte intergri, incolumesque serventur, qui à dæmonum castris ad Chrisstiana signa transierint: & citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio, quam lenissimè populos rationibus, ac disputationibus edoceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel perversum, vel impium sit, cultum uni debitum Deo, simulachris, lapidibusque ab homine tribui.* Cuius epistolæ verba leguntur apud Maffæium, d. lib. 12. pag. 300. & ab eo sumpsit Fr. Thom. à Iesv lib. 2. de. proc. omn. gen. salu. 1. p. cap. 8. pag. 56. Lucena in vita S. Xaverij lib. 2. cap. 22. & novissimè Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiatico cap. 18. n. 5. & Hispano sermone traduxit Fr. Anton. de San Roman lib. 3. de hist. Orient. c. 29. pag. 589. qui se eam originalem reperisse tradit inter schedas, quas D. Ferd. Alvar. de Castr. Proregis Ioannis nepos, ut reliquias tanti avi, servabat.

Sed finiemus tandem hoc caput, si ei pro coronide elegantissima quædam carmina subiecerimus, quæ Lusitanorum in his expeditionibus virtutem & gloriam, in quadam Tragicomœdia Vlyssiponæ recitata anno 1619. coram potentissimo Rege nostro Philippo III. (immaturo heu fato nobis erepto) sic verè & luculenter sub devictarum nationum præconijs extollunt:

Chorvs Trivmphalis.

Aurum ceu calidis fulget in ignibus,
Lucent ut gelidis sydera noctibus,
[36] *Ortu dum rutilo nubila dissipant,*

Virtus Herculeis pressa laboribus
Fulget sydereis æmuia sedibus.
Robur Lysiacum trans maris æquora
Insanæ Thetidos turgida belluis,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.
Frustra mamoreis mœnibus undique
Circunstat pelagus gressibus invium,
Ne tellus pateat dissociabilis
Mortali, superat marmora Lysius,
Neptuni rabidi dentibus inserens
Frænum: syderea tentat iter via,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.
Naturæ validis claustra repagulis
Cedunt Lysiadis diruta sortibus.
Quid bello valeant brachia lugubri,
Expertus didicit Persa, leonibus
Cùm sentit gravidas littoris ostia
Naves, Ormusij mœnibus ultimam
Cladem pollicitas, colla iubentibus
Ni cives domino subdita Lysio,
Dedant, & properet victor in ardua,
Mortalem renuens, quærat Olympicum
Laude triumphum.
Romanis valuit Persa cohortibus
Deiectis acie, non semel urbium
E muris spolium tendere Martium
Devictas Aquilas. Lysiacum tamen
Aspectat pavidus signa, patentibus
Valvis Ormusij, mœnia dividit,
Ac tandem validis Persia viribus
Succumbens, meritum syderibus locat,
Mortalemque negans, quærit Olympicum
Laude triumphum.

Quibus carminibus alia addere licet, quæ novissimè ex Georg. Bucanano, & Iulio Scaligero adducit Seraph. Freitas ubi sup. cap. 5. num. fin.

CAPVT IV. *De Occidentalibus, & Meridionalibus Novi huius (ut vocant) Orbis regionibus, & cur Indiæ, & America dictæ?*

SVMMARIVM Capitis IV.

1 *Indiæ Occidentales cur ita dictæ?*

2 *Indi, qui hodie dicuntur Occidentales, qualiter olim appellarentur.*

3 *India Occidentalis, secundum Ortelium, potiùs debuit dici Amazonia, vel Orelania.*

4 *Indias Occidentales vocavit Columbus provincias à se repertas, ut earum divitias significaret.*

5 *Americæ nomen falsò impositum fuit Orbi Novo à Columbo reperto.*

6 *Americus Vesputius quis, & qua arte sibi Novi Orbis detectionem adrogaverit?*

7 *Christophorus Columbus, ut insulas, sic etiam continentem Novi Orbis primus aperuit.*

8 *Americi fraus, & impostura à Columbo coram Regio Senatu convincitur.*

9 *Alphonsus Oxeda magis quàm Americus Novi Orbis inventor dici debuisset.*

10 *Americi fraudem plures auctores aperuerunt.*

11 *Veritas, etsi aliquando obscuretur, tandem tamen emergit.*

12 *Americus ob rei nauticæ peritiam à Regibus Castellæ, & Lusitaniæ invitatur.*

13 *Indias Occidentales aliqui Atlanticam vocant.*

14 *Atlantica insula quæ? & Platonis de ea narratio mirabilis.*

15 *Platonis narrationem de insula Atlantica multi veram esse opinantur.*

16 *Insulas, & terræ tractus plures mare submergere solet, & alias etiam detegere.*

17 *Hispania ab Africa, & Sicilia ab Italia maris interruptione separatæ.*

18 *Ovidij elegans locus de insulis mari submersis.*

19 *Rhodos, & Delos insulæ repentè ex marinis fluctibus emerserunt.*

20 *Aegypti Regio olim occupabatur mari Mediterraneo, & qualiter detecta.*

21 *Peruani Regni planities, vulgò los llanos del Perù, olim erant mare.*

22 *Pharon insula qualiter à mari relicta.*

23 *Syrtes Libiæ quid sint, & unde procedant? cum Lucano.*

24 *Lex Relegatorum 7. §. est quoddam, D. de interdict. & relegat. illustratur, & emendatur.*

25 *Ovasis, sive Oasis insula quæ? & pœna deportationis in eam.*

26 *Oceanus Atlanticus multis sæculis innavigabilis iudicatus fuit.*

[37] 27 *Mare gramineum reperit Columbus in prima navigatione, & an id manserit ex reliquijs Atlanticæ?*

28 *Atlanticæ appellatio non benè convenit Orbi Novo.*

29 *Atlanticæ insulæ narratio Platonis fabulosa esse probatur.*

30 *Insulæ plures hodie reperiuntur in mari Atlantico.*

31 *Insulæ plures diluvij tempore enatæ, & immutatæ: posteà verò rarò.*

32 *§. Insula, inst. de rerum divis. exornatur.*

33 *Mare gramineum, & virens sæpè reperitur.*

34 *Oceanus Atlanticus cur ita appelletur?*

35 *Atlanticus mons & Atlantidis insula ubi, & unde dicantur?*

36 *Atlas Rex Africæ antiquissimus, & fabulæ de eo.*

37 *Galli voluerunt Orbem Novum appellare Franciam Antarcticam.*

38 *Famæ in templo non dedicantur improba monumenta.*

39 *Orbem Novum aliqui appellant Terram Sanctæ Crucis.*

40 *Brasiliæ Provincia appellatur Sanctæ Crucis, & quare? Et quam iniustè hoc nomen vulgus pro Brasilia mutaverit.*

41 *Indiæ Occidentales vocantur ab aliquibus, Orbis Carolinus, & quare?*

42 *Provinciæ noviter repertæ, aut subactæ, à Duce, aut exploratore nomen sumere solent.*

43 *Carolus V. Imper. symbolum Columnarum Herculis cum inscriptione Plus ultra, cur assumpserit?*

44 *Alexander Magnus plorabat, audiens plures mundos esse, quòd ne unum quidem subegisset.*

45 *Auctor pictæ poësis qualiter exponat symbolum Caroli V. Plus ultra.*

46 *Franciscus I. Galliæ Rex quid adiecerit symbolo Caroli V. Plus ultra.*

47 *Gloria eximia sæpiùs fortunæ, quàm virtutis est beneficium.*

48 *Caroli V. virtus, & religio, eius fortunam prosperam fecerunt.*

49 *Caroli V. epitaphia.*

50 *Caroli V. laudes, & egregia facinora remissivè.*

51 *Orbis Novus à multis vocantur Indiæ Occidentales, & quare?*

52 *America dicitur quarta pars Orbis, & est maior tribus alijs anteà detectis.*

53 *Europa nihil esse videtur comparatione habita ad Indias Occidentales.*

54 *Orbem terrarum qualiter dividat Gerar. Mercator post Americæ detectionem.*

55 *Orbis universus quot gradus, & leucas contineat, & quot Orbis Novus Indiarum Occidentalium.*

56 *Iacobi Pontani scrupulus ineptus reijcitur.*

57 *Scandinavia Germaniæ insula, quia magna erat, vocabatur ab antiquis alter Orbis, & etiam Trapobana.*

58 *Americæ, & Indiarum Occidentalium appellatione auctor utetur, quamvis impropria sit.*

59 *Verbo utendum ut nummo cui publica forma sit.*

60 *Verborum proprietati derogat usus communis loquendi.*

VIdimvs quæ, quota, & qualis Orbis terrarum pars propriè sub Indiarum nomine veniat, & quantum in illis inquirendis & conquirendis Lusitani profecerint: nunc autem ad institutum nostrum magis accedentes, videamus oportet, cur idem nomen his etiam provincijs inditum

fuerit, quæ ad Occidentem & Meridiem vergunt, & quando ac qualiter à Catholicis Hispaniarum Regibus inquiri, & detegi cœperint?
Et planè **[sect. 1]** quod ad nomen pertinet, valdè mihi probatur opinio doctissi-**[38]**mi, & elegantissimi Pat. Iosephi Acostae lib. 1. de natura Novi Orbis, c. 14. pag. 36. & in procem. ad libros de procuranda Indorum salute, dum tradit, ob id Indias appellatas fuisse, quòd apud veteres India diceretur remotissima illa regio Orientalis, quæ fines Orbis terrarum claudere putabatur, ut suprà cap. 1. retulimus: ex quorum imitatione Nostri nomen ad novas à se inventas regiones & gentes impropriè derivarunt, quæ etiam, ut plurimum, Occidentis extrema claudebant & occupabant, quanquam **[sect. 2]** initio non Indi, sed Insulani, aut Antiliani hi Occidentales Barbari vocarentur.
Quam sententiam repetit idem P. Acosta in sua historia naturali, & morali Indiarum, Hispanâ linguâ conscripta, lib. 1. c. 14. & sequitur Thom. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Anton. Possevin. in Biblioth. 1. tom. lib. 9. c. 15. pag. 368. Camillus Borrellus in tract. de præstantia Reg. Cathol. c. 46. n. 217. Fr. Greg. Garc. Dominicanus in tract. de Indorum origine lib. 1. c. 3. §. 5. D. Sebastian. Covarru. in Thesaur. ling. Castel. verb. *India,* P. Gaspar. Sanct. in Comment. in Isáiam c. 2. n. 19. pag. 36. ubi neminem ex prædictis referens, ait: *India à nobis communiter vocatur quæcumque regio anteà incognita, longèque dissita: quia ex incognitis, longinquisque regionibus ea, quam Indus fluvius perluit, primum explorata est.* Et Abraham. Ortelius in Thesaur. Geograph. verb. *Atlantis insula.* Qui subijcit, falsò & impropriè ab Hispanis has regiones Indias esse appellatas. **[sect. 3]** Quibus si à flumine primario nomen imponere libuisset, ut in Orientalibus contigit, Amazonias, vel Orelanias potius, quàm Indiam indigitassent. Ne hanc tamen cum vera India confunderent, eam Occidentalem, aut Hispanicam cognominarunt, cum altera, Orientalis, aut Lusitanica vulgò vocetur, ab orbis plagis, & Regibus nempe, quibus subsunt, ascitis nomenclaturis.
Eandem rationem, alijs reiectis, sequi videntur Ant. Herrera in hist. general. Indiar. decad. 1. lib. 1. c. 6. pag. 23. & Fr. Ioan. Torquem. in Monarch. Indiana lib. 1. c. 7. Nisi quod ij adijciunt, **[sect. 4]** hoc nomen ob id etiam à Columbo confictum, ut magis eius Orbis, quem detexerat, magnitudinem commendaret, & auro, argento, gemmis, & aromatibus alijs Indijs non esse inferiorem ostenderet, quæ iam tunc à Lusitanicis perquirebantur. Cui opinioni assentitur Fr. Ioa. de la Puente in convenient. utriusque Monarchiæ lib. 3. c. 7. pag. 53. dum ait, ob id tantùm, quòd Americanæ Provinciæ in remittendis ad Hispaniam thesauris Orientalibus similes sint, Indiarum nomen illis communicatum fuisse.
Sed quamvis improprium hoc nostrarum Indiarum nomen esse fateamur, aut etiam falsum, ut Ortel. affirmat, **[sect. 5]** longè tamen improprior, & falsior est alia locutio, quæ apud eundem Ortelium, & reliquos Cosmographos, imò & apud omnes ubique gentes invaluit, teste Tho. Bozio de sign. Eccles. Dei, lib. 4. c. 3. pag. 131. & lib. 6. c. 7. vers. *Sed ne videamur.* Porcaccho in insulario lib. 3. pag 162. Ortelio in Theat. mag. tab. 5. Magino Patavin. tab. 34. pag. 279. Pet. Opmeero in opere Chronograph. pag. 437. Iacob. Pontano in prima tertij progymnasmate 18. pag. 315. Didac. Valdes de dign. Reg. Hisp. c. 19. n. 55. & alijs communiter, dum has in universum regiones Occidentales, & Australes, Americam uno ore appellare solent, **[sect. 6]** tracto nimirum nomine ab Americo Vesputio Florentino, qui cùm esset Geographiæ, & rei nauticæ peritissimus, & Alphonsi Oxedæ, atque aliorum ducum in prioribus illis huius Novi Orbis navigationibus, & investigationibus socius, se primum in eo terram continentem quæ ad Pariam incipit, invenisse iactavit, & id vulgo persuasit, sparsis ubique relationibus, & tabellis Geographicis, quas ipse propriâ manu scitissimè exarabat,

& nomine suo his provincijs, & alijs posteà reper-**[39]**tis, imposito. Hoc etenim falsò, & per summam fraudem, & calliditatem ab eo confictum fuit. Nam **[sect. 7]** verius est, ut & priores insulas, sic terram illam, & reliquam continentem, quæ ad Cumanam usque protenditur, & oras, quæ *del Dragon, & de la Sierpe* dicuntur, iam priùs à Christoph. Columbo inventas, & signatas fuisse anno 1497. in tertia navigatione & expeditione, quam ad has oras Catholicorum Regum Ferdinandi & Elisabethæ iussu & nomine fecit. In quorum **[sect. 8]** Senatu cùm de Americi fraude, & tanti tituli usurpatione Columbus causam ageret, & eius partes Fisci quoque Advocatus defenderet, id manifestis & apertis probationibus constitit, testimonium inter alios proferente prædicto Alphonso de Oxeda, cui, **[sect. 9]** si Columbus deficeret, potius quàm Americo hæc gloria tribuenda meritò esset, cùm in illo itinere, in quo Vesputius se continentem invenisse iactavit, Oxeda ipse ducem ageret, & Ioannes de la Cosa classis navarchum, uti refert, & ex Regijs Archivijs comprobat Ant. Herrera in hist. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 4. c. 2. 4. & 11. & lib. 7. c. 1. pag. 224. & decad. 4. lib. 8. cap. 12. & in descriptione earundem Indiarum Occid. pag. 15.
Et de **[sect. 10]** eâdem fraude, & impropria Americæ appellatione queritur Frat. Thom. Maluend. lib. 3. de Antichrist. c. 16. in princ. iniustum, & suffuratum hoc vocabulum dicens, cum hæc palma Christophoro Columbo Liguri, & Castellanis deferenda esset; & idem agnoscunt & fatentur Abraham. Ortel. d. tab. 5. Opmeerus d. pag. 437. Carol. Stephan. in dictionar. verb. *America,* Iuft. Lips. de Physiolog. Stoic. lib. 2. dissert. 19. doctissimus Bern. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. c. 17. pag. 567. & Mosquera de Barnuevo in Numantina c. 10. fol. 74. qui totam hanc inventionem Columbo tribuunt, & ab eo magis quàm ab Americo Novum Orbem, Coloniam, sive Columbaniam, nominari debuisse affirmant: ut sic appareat, detectam satis mundo fuisse huius impostoris audaciam, & veritatem **[sect. 11]** rerum gestarum erroribus non mutari, l. illicitas, §. veritas, D. de officio Præsid. quin potiùs tantam semper potentiam habêre, ut nullis machinis, aut cuiusquam hominis ingenio, aut arte subverti possit. Et licèt in causis nullum patronum, aut defensorem obtineat, tamen per se ipsa defendatur, ut pulchrem ait Cicero in orat. in Vatin. qui etiam non minus eleganter in orat. pro Cœlio sic inquit: *O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque sictas ominum insidias, sacilè se per se ipsa defendat.* Quapropter Thrive. apoph. 48. eam rectè Soli similem facit; qui quemadmodum à nubibus sæpè intercipitur, sed nunquam nubibus suffocatur: ita veritas aliquando laborare potest, extingui verò nunquam. Licèt negari non possit, Americum **[sect. 12]** quoque plurimum eâ, quâ pollebat industriâ in his profectionibus invisse, atque ideò à Ferdin. Rege Catholico ad eas invitatum, & nautarum examini, chartisque nauticis conficiendis præfectum, ut tradit idem Herrera d. decad. 1. lib. 6. c 16. pag. 214. & lib. 7. c. 1. pag. 224. Et qualiter etiam ab Emanuele Lusitaniæ Rege vocatus fuerit, & iussu eius duas alias navigationes ad Austrum fecerit, & Brasiliam Provinciam exactissimè exploraverit, ipse idem Americus in suis relationibus commemorat, & alia de eo tradunt Theat. vitæ hum. vol. 20. lib. 2. pag. 3654. Maffæius lib. 2. hist. Ind. pag. 37. & Fr. Ant. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 1. c. 2. pag. 6. Cùm ergo his regionibus à Columbo detectis Indiarum nomen propriè non conveniat, & multò minus illud Americæ, quod ementitum ostendimus: sunt alij, **[sect. 13]** qui putant, melius & proprius totam hanc Orbis partem Atlanticam appellari potuisse, & ita eam appellat Gerardus Mercator, & alij Cosmographi, quos refert & sequitur Ortel. in d. Thesauro Geograph. verb. *Atlantis insulæ*, Theat. vit. hum. vol. 5. lib. 3. pag. 1258.**[40]** Patavinus d. tab. 34. pag. 279 Ioan. Fungerus in Etymolog. verb. *Atlas,* & Opmeerus in

opere Chronographic. pag. 9. eo argumento moti, quòd existiment, **[sect. 14]** illam verè esse Atlanticam insulam, de cuius ingenti magnitudine, ubertate, & divitijs nobilem illam, & mirabilem narrationem, iam olim scriptam, reliquit Plato in Thimæo, sive Critia; ubi sic Athenienses alloquitur; *Traditur vestra civitas restitisse olim innumeris hostium copijs, quæ eò Atlantico mari profectæ, prope iam cunctam Europam, Asiamque obsederunt. Tunc enim erat fretum illud Columnarum Herculis navigabile, habens in ore & quasi vestibulo eius insulam Lybia simul, & Asia maiorem, per quam ad alias proximas insulas patebat aditus, atque ab illis ad omnem continentem ex conspecta iacentem, vero mari vicinam. Pelagus illud verum mare, terra quoque illa verè erat continens. Verùm post hæc ingenti terræmotu, iugique unius diei, noctesque illuvione factum est, ut terra dehiscens, omnes illos vestros bellicosos homines absorveret. & Atlantis insula sub vasto gurgite mergeretur. Quapropter innavigabile pelagus illud propter absorptæ insulæ limum relictum fuit.*

Hactenus Plato, plura alia non minus admiranda de eâdem insula adijciens. Cuius **[sect. 15]** narrationem veram esse, non solùm prædicti auctores, sed alij etiam plures sapientissimi viri sibi persuaserunt, ut constat ex Plinio lib. 2. cap. 90. Strab. lib. 2. Geograph. Diodor. Siculo lib. 4. ubi eam Tritoniam vocat, Plutarc. in vita Sertorij, Amian. Macel. lib. 17. Tertul. in Apolog. cap. 4. & lib. de Pallio, cap. 2. Arnob. lib. 1. advers. gent. Proclo Philosopho Platonico apud Marsil. Ficin. in Commentar. Thimæi, ubi citat Marcelum quendam historiæ Æthiopicæ Scriptorem, eandem historiam egregiè confirmantem, Crantore, & Plotino, & nouissimo Ioan. Serran. in Commentar. ad Platon. Cœlio Rhodigin. lib 17. antiq. lect. cap. 18. Vgone Blosio in oration. quodlibet. Ioa. Becano in origin. Antuerpiens. lib. 3. Turnebo lib. 20. adversar. cap. 11. Ludovic. Vives in not. ad D. August. lib. 16 de Civit. Dei, cap. 9. latè Pamelio in scholijs ad Tertul. sup. annot. 528. Thom. Bocio de sign. Eccles. Dei lib. 20. cap 3 Ludovic. Legionensi Augustinian. in Commentar. sup. Abdia, cap. ult. pag. 670. Petr. Mexia Hispalens. in Sylva 4. part. cap. 3. Maluenda de Ántichrist. lib. 3. c. 16. pag. 149. Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap. 15. pag. 205. Iust. Lips. lib. 1. de Constantia c. 16. & in Physiolog. Stoic. lib. 2. dissert. 19. Fr. Greg. Garc. de Indor. origin. lib. 4. cap. 8. & seq. ex pag. 351. ad 406. & lib. 1. cap. 3. ex pag. 46. Basilio Pontio q. 8. expositiva, c. 1. pag 467. Maiolo in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 1. pag. 30. & colloq. 14. pag. 337. Fr. Ioan. de la Puente in convenientia utriusque Monarchiæ lib. 3. cap. 21. §. 3. ex pag. 143. & Ioan. Fungero in Etymolog. Latino-Græco, verb. *Atlas,* pag. 97.

Et hanc continentem à Platone indicatam, esse hunc Novum Orbem à Columbo repertum, & insulas, quas illi vicinas facit: esse Cubam, Hispaniolam, Borriquenam, Xamaicam, & alias, quas vocant *De Barlovento,* Columbumque Platonis auctoritate ductum, ad has regiones investigandas, permotum fuisse, apertè tradunt Mercator. Ortel. Turneb. Pamel. Vives, Bocius, Maiol. Garcia, Funger. Opmeerus, & Theat. vitæ humanæ ubi suprà, & ultra eos Gomara I tom. hist. Ind. sol. 120. ad fin. August. Zarate in proœm. hist. Perus. Petr. Cieza 2. tom. rerum Indic. Ioseph. Acosia lib. 1. de natura Novi orbis cap. 12. & Fr. Stephan. de Salazar sup. symbol. Apost. discurs. 16. c. 3.

Neque mirum videri debet, quod ingenti terræ motu, & maris illuvione Atlanticam illam insulam absorptam, & sub vasto gurgite merfam, commemorat Plato. Cùm **[sect. 16]** id frequentissimum fuisse legamus, & divino iudicio **[41]** ita disponente, maria, suis sedibus migrantia, vastissimas insulas, & longos terræ tractus occupasse. Contrà etiam in ipso mari novas insulas, & multas terræ plagas repentè emersisse, quasi paria secum saciente naturâ, & uno loco reddente, quod alio hauserat; ut plurimis exemplis ostendit Plin. lib. 2. ex cap.

85. ad 90. Titus Livius lib. 39. quem refert Brisso. de verbor. signific. verbo *Insula,* fol. 305. Pompon. Mela lib. 1. cap. 5. & lib. 2. c. 7. Strab. lib. 1. ad medium, Seneca lib. 6. natur. quæstio. cap. 31. Solin. in Polysth. cap. 8. & 36. Auctor de mirabilibus Sanctorum inter opera D. August. lib. 1. cap. 7. Bap. Fulgos. lib. 1. tit. 6. de mirac. fol. 54. & seq. Genebrard. sup. Psal. 1. 6. vers. 33. Balduin. & Hotman. in §. insula, instit. de rerum divis. Maluenda de Antichrist. lib. 7. cap. 14 pag. 378. & seq. Fr. Greg. Garc. d. lib. 4 de Indor. origin. cap. 11. & 12. Fr. Ioan. de la Puente in d. convenientia lib. 2. cap. 29. pag 294. & lib. 3. cap. 26. pag 164. & 165 Florian. Ocampus lib. 1. histor. Hispan. cap. 4. 35. & 40. Theat. vitæ human. vol. 23. lib. 1. ex pag. 3938. Auctor de mirab. SS. inter opera August. lib. 5. cap. 7. Maiol. colloq. 1. pag. 17. 30. & 31. & colloq. 10. ex pag. 270. & colloq. 14. ex pag. 335. & Iustus Lipsius d. lib. 1. de constantia, cap. 16. ubi inter alia de Siciliæ **[sect. 17]** ab Italia, & Hispaniæ ab Africa separatione, maris interruptionibus factâ, meminerunt. Ovidius quoque lib. 15. Metamorphos. hoc argumentum elegantissimè iuxta Pythagoræ opinionem illustrans, qui docêre solebat, omnia in novas formas mutari, sic canit: **[sect. 18]**

Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras,
Et procul à pelago conchæ iacuere marinæ,
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit; & eluvie mons est deductus in æquor,
Si quæras Helicen, & Burim Acheidos urbes,
Invenies sub aquis, & adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

Philo etiam in lib. quôd mundus sit incorruptibilis **[sect. 19]** de Rhodo, & Delo clarissimis insulis agens, scribit, eas ex marinis fluctibus emersisse, unde à Pindaro Θεόσμκτ dicuntur, id est, *Divinitus conditæ.* Et Carol. Stephan. in dictionar. verb. *Aegyptus* ait, **[sect. 20]** totum eum tractum, quem hodie Ægypti regio occupat, olim sinum maris Mediterranei fuisse, Nilique alluvione exaggesto limo oppletum, & terram factam. Quod etiam plurimi alij ex antiquioribus & recentioribus tradiderunt, quos refert Ioan. Goropius in Nilo Scopio, & Ioan. Bapt. Scortia. lib. 1. de natur. & increm. Nili, cap. 1. & 8. asserentes Nilum ita dictum, quòd Νέα ἰλὺς, idest, *Novus limus,* ab eo quotannis deferatur. Memineruntque eiusdem rei Vlp. in l. 1. § ripa, D. de flumin. Imp. in C. & Novellis sub tit. de alluvionibus, & Cassiodor lib. 3. epistol. 52. Michaël quoque Cabello Balboa in Miscellan. Australi manuscripta 2. part. cap. 15. tradit, ex constanti Indorum relatione, ab antiquis ad posteros derivata, & ex alijs signis compertum esse, **[sect. 21]** ingentes istas terræ planities, quæ in hoc Peruano Regno circa maris littora adeò longè & latè diffunduntur, olim salsis & undosis eiusdem pelagi fluctibus occupatas fuisse.

Quibus adstipulatur, quod de Insula **[sect. 22]** Pharo, & alijs canit Lucanus lib. 10. Pharsaliæ:

Tunc claustrum pelagi cœpit Pharon, insula quandam
In medio stetit illa mari sub tempore vatis.
Protheos, at nunc est Pellæis proxima muris.

Et Ovid. lib. 15. Metamorph.

Fluctibus ambitæ fuerant Antissa, Pharosque,
[42] *Et Phænisa Tyros, quarum nunc insula nulla est.*

Et de causa **[sect. 23]** Syrtium, quæ prope Lybiam conspiciuntur, idem Lucan. lib. 9. sic inquiens:

Syrteis vel primam mundo nascente figuram
Cùm daret, in dubio pelagi, terræque reliquit.
Sic malè deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui, vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat:
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens
Aequora subduxit Zonæ vicina perustæ,
Et nunc pontus adhuc Phæbo siccante repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit: nam iam brevis unda supernè
Innatat, & latè periturum deficit æquor.

Tradunt alia Albericus Gentilis lib. 4. lection. cap. 14. & Stephan. Forcat. lib. 2. de Gallorum Imperio sol. 82. ubi quod **[sect. 24]** Vlpianus scribit in leg. Relegatorum 7. §. est quoddam, D. de interdictis & relegatis: *Est quoddam genus quasi in insulam relegationis in Provincia Aegypto in novas insulas relegare.* Sic explicat, quasi illæ nativitate sint novæ, vel quia eas recenter investigatio solers hominum, aut insomnis avaritia navigantium periculi secura detexit. In quo tamen animadvertere debuit, textum illum secundùm veriorem emendatiorum Codicum litteram, non dicere, *In novas insulas,* sed *in Ovasin.* Est autem, **[sect. 25]** *Ovasis,* sive *Oasis,* tam parva, quàm magna, locus desertus in medijs Lybiæ arenis ad Ægypti confinia versus Occidentem, culicibus & muscis grandioribus infestus, ut Græci interpretes notant, in quem nocentes olim relegari solebant, ut benè docuit Duaren. lib. 2. disputat. cap. 39. qui infinitos locos ex omni genere Scriptorum huc pertinentes congessit, & ultra eum Cuiacius lib. 8. observat. cap. 27. Barnabas Brissonius lib. 3. de verb. signific. verb. *Ovasis* fol. 471. Prateius & Calinus eodem verbo, & Abraham. Ortelius in Thesaur. Geographic. qui hinc etiam intelligunt illud, quod de Oasena deportatione traditur in l. 1. C. Theodos. de Nili agger.

Id autem, quod à Platone in prædicto loco subijcitur, illud scilicet pelagus, ubi olim Atlantica insula absorpta fuit, innavigabile propter limum mansisse, ex eo confirmari potest, quòd multis **[sect. 26]** sæculis huius sreti navigationem pauci tentarunt, ut tradit Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap. 14. pag. 196. & cap. 15. pag. 205. & nos infrà cap. 11. latiùs ostendemus. Atque item ex eo, quòd **[sect. 27]** Columbus, cùm per illud mare primam navigationem instituit, per dierum aliquot iter tantam graminis ubertatem classi occurrentem invenit, ut tandem tota circumsepta, tanquam in pratis herba virentibus, navigare videretur. Quæ graminis vis potuit ex reliquijs Atlantici limi, de quo Plato loquitur, permansisse, alijs iam scopulis & impedimentis, tanti temporis spatijs, & continuis maris agitationibus comminutis. Et de hoc gramineo mari à Columbo reperto locupletissimi testes sunt ij, qui eiusdem res gestas scriptis mandarunt, ac præcipuè Gomara 1. tom. histor. Ind. Ovetus in eâdem hist. lib. 2. cap. 5. Francisc. Vlloa apud Ramusium in navigation. tom. 3. Anton. Herrera in histor. general. Indiar. decad. 1. lib. 1. cap. 9. & 10. & ultra eos idem referunt Pamelius in annot. ad Apologet. Tertul. scholio 528. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pag. 149. & Simon Maiol. in diebus Canicul. 1. tom. colloq. 10. pag. 262. & colloq. 20. pag. 451.

Verùm autem verò licèt his argumentis defendi posse videatur Atlanticæ nomen, quod nostro Novo Orbi suprà dicti auctores attribuunt: adhuc tamen **[sect. 28]** arbitror, ei parum aptè

applicari. Nam si Atlantis insula tot retro fæculis, ut ipse Plato scribit, submersa **[43]** fuit; quâ ratione eius vocabulum ad continentem hodie stantem, & longè dissitam, extendemus? Tum etiam quia hoc quod de Atlantica cum Platone retulimus, etsi ut verum à multis admittatur, ut patet ex suprà relatis, meritò tamen **[sect. 29]** ab eximijs alijs ipsius Platonis sectatoribus fabulæ magis quàm historiæ tribuitur, allegoricèque ea omnia à summo Philosopho dici volunt, ut constat ex Proclo, Porphirio, Orig. & alijs relatis à Marsil. Ficino in Commentar. sup. Thimæ. cap. 4. & in Critia. cap. 1. Neque distentiunt Plin. Tertul. & Arnob. quos sup. citavimus; nam licèt Platonis narrationem sequantur, sub mendacij tamen dubio, & periculo, eam proponunt. Idemque facit Pat. Ioan. Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap. 14. pag. 201. & latius & elegantius cæteris, & in nostræ Americæ terminis loquens Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 22. per totum, & eruditissimus vir D. Greg. Lopez Madera Regius, & dignissimus in supremo Castellæ Senatu Consiliarius in lib. de excellentijs Monarch. Hispa. cap. 9. & Fr. Basilius Pontius Legionens. 1 part. variar. disputat. 48. expos. cap. 1. pag. 467. & novissimè post hæc scripta Seraph. Freitas de iusto Impetio Asiatico cap. 5. num. 20. Quorum argumentis nunquam plenè respondêre potuit Fr. Greg. Garcia in d. tract. de Indor. orig. lib. 4. cap. 9. cum seqq. quamvis in hoc multum olei & operæ collocaverit. Etenim Plato ipse à Critia puero inter Cantilenas eam narrationem traditam esse fatetur, & novem mille annis ante illud tempus, quo scribebatur, contigisse: quod quàm sit à vero alienum, nemo non videt, cùm nec hodie à mundi creatione tot sæcula præterierint.

Et rursus quia, quæ de immensitate illius insulæ subdit, & templi in ea positi divitijs, & magnitudine, Neptuni, & Clytus amoribus, gemellis quinquies ab eis susceptis, colle in quinque orbes diviso, & repentina tam vastæ telluris subversione, & summersione, quæ universam Asiam, simul & Africam amplitudine superabat, nemo vel mediocriter sanus fabulosè dicta, & meras nugas esse negabit. Præsertim **[sect. 30]** cum quotidianâ experientiâ comperiamus, in eodem mari & situ, quem Atlanticæ suæ Plato designat, alias minores insulas remansisse, quales sunt Fortunatæ, sive Canariæ, & quæ vocantur *de la Madera, y de los Azores,* & similes, quæ cùm illuvionem à Platone confictam effugerint, non obscurè ostendunt, quid de eius hac in parte fide sentire debeamus. Neque dixerit quispiam eas insulas, quas hodie conspicimus, post absorptam Atlanticam nasci, & emergere potuisse, iuxta ea, quæ suprà retulimus: nam etsi hoc aliquando contigerit, **[sect. 31]** & præcipuè diluvij tempore, quo alias, atque alias insulas enatas, immutatasque tradit D. August. & post eum Maiol. d colloq. 10. pag. 266 rarum tamen est, & facilè non probandum, ut inquit Imperator Iustin. **[sect. 32]** in §. insula, instit. de rerum divis. & Theodoret. lib. 4. de curat. Græc. affection. dum generaliter docet, *Mare quamquam inde nubes vim aquarum incessanter exhauriant, imbresque pariant, terrisque diffundant, imminutum olim exhaustumvè esse non cerni, neque ab his littoribus recessisse, quæ olim fluctibus suis obduxit.*

Accedit his, nullum uspiam tantæ insulæ monumentum, nisi fictitium illud Platonis reperiri, nullumque subversionis eius vestigium alicubi comparuisse Nam quod de gramineo diximus mari, **[sect. 33]** sæpè navigantibus in alijs etiam oris occurrit, ut multis exemplis ostendit Maiol. in locis suprà citatis.

Et quod quidam arguunt de **[sect. 34]** Oceani Atlantici appellatione, quam mare illud ab illa Atlantica insula, quæ olim in eo erat, traxisse opinantur, inter quos Iustus Lipsius d. Physiolog. lib. 2. dissert. 19. confutatione planè non **[44]** eget, cùm certum & apertum sit ab Atlantico monte denominari: **[sect. 35]** quod scimus in extremæ Mauritaniæ terminis situm, trecentis plus minus millibus ultra Gaditanum fretum, & Herculis Columnas, ex cuius

regione sita est Atlantidis insula, parva tamen, & ignobilis, ut tradit Plinius lib. 6. cap. 5. & 31. & lib. 5·cap. 1. & alij relati ab Ortelio in Thesaur. Geograph. verb. *Oceanus Atlanticus.* Atlas autem mons ab **[sect. 36]** Atlante Promethei fratre nomen accepit, qui antiquissimus Rex Africæ fuisse perhibetur, & Hesperidum pater, & primus Astrologiæ artem excogitasse, ob quod cœli machinam, atque astra sustinêre humeris fabulabantur, & à Perseo in montem eximiæ altitudinis, qui etiam cœlum tangeret, fuisse conversum, ut constat ex Diod. Sicul. lib. 4. cap. 5. & lib. 5. cap. 2. Cicer. lib. 5. Tuscul. Herodot. lib. 4. Ovid. lib. 4. Metamorph. Solin. cap. 37. D. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 8. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 8. & ex plurimis alijs Græcis & Latinis Poëtis, atque Historicis, quos latissimè congerit Bernard Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. ex cap. 10. usque ad 15. & ab eo mutuatus Francisc. Torreblanca in epitom. de Magia, in defensione cap. 5. inter quos Virgil. lib. 6. Æneid. sic canit:

— Iacet extra sydera tellus,
Extra anni Solisque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero tollit, stellis ardentibus aptum.

Silius Ital. lib. 1.

Nec patitur nomen proferri longiùs Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice cœlum.

Et expressiùs Festus Avienus vers. 105.

Vltima proceras subducit ad astra columnas
Hìc modus est Orbis, Gadir locus, hic tumet Atlas,
Arduus, hìc duro torquetur cardine cœlum,
Hic circumfusis vestitur nubibus axis.

Reiectâ ergo Atlanticæ appellatione, quam aliqui, ut vidimus, huic Novo Orbo tribuere voluerunt, multò magis reijciendum videtur nomen *Franciæ Antarcticæ,* quod ei Galli impone **[sect. 37]** re conati sunt, dum inaniter ostendere cupiunt, se primos illius inventores fuisse sub Villagagnonis Domino, ut tradit Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Nam perijt in flore hæc calumnia, quæ in gloriæ Hispanorum invidiam à Gallis prætexebatur: neque uspiam terrarum tale virus vires accepit, **[sect. 38]** ut sic appareat, in Famæ templo non dedicari improba, & petulca monumenta, ut aliud agens tradit Iustus Lipsius in cent. 2. ad Belg. epist. 6.

Neque magis audiendi sunt alij, qui, eodem Porcaccho teste, **[sect. 39]** has omnes novas regiones Terram Sanctæ Crucis appellant, nimis quidem imperitè; cùm **[sect. 40]** hoc nomen solùm Brasiliæ conveniat, quam ubi primùm Alvarus Capralis detexit, Sancto illo nomine & signo pijssimè communivit, ut diximus sup. cap. proximo, num, 32. eoque multis annis appellata & cognita fuit, licèt posteà, dæmonis fortasse astu, Brasiliæ appellatio magis invaluerit, à ligno huius nominis tingendis pannis admodum apto, quod ex ea exportari solet, de quo graviter dolet & queritur Ioan. Barros decad. 1. lib. 5. cap. 2. & Petr. Damariz Dialog. 5. de var. hist. cap. 2. fol. 338. & Fr. Anton. de San Roman lib. 1. histor. Indic. Orient. cap. 11. pag. 57. Quia non debuit ligni Crucis venerandum nomen, quo non solùm tincti, sed redempti fuimus, ob alterius ligni nomen omitti, quod eius comparatione vilissimum est.

Convenientior planè videtur alia appellatio, quam his regionibus communiter impositam tradit Camillus Borrellus de Reg. Catholic. præstantia cap. 42. num. 77. eas nimirum **[sect. 41]** vocans *Orbem Carolinum,* à nomine invictissimi Imperatoris Caroli V. Hispaniarum Regis Optimi Maximi, sub cuius Imperio, & auspicijs, detectio & conquisitio, à Columbo

& alijs Ducibus iussu Regum Catholicorum Fer-**[45]**dinandi & Elisabethæ fœliciter cœpta, fœlicissimè ad Mexicanam & Peruanam Provinciam, & alias ditissimas, & latissimas extensa fuit, ut in cap. seq. trademus. Pro qua opinione licèt ipse Camillus nihil alleget, mihi considerari posse videtur, frequentissimum omni sæculo fuisse, **[sect. 42]** ut noviter inventæ, aut subiugatæ provinciæ à Rege, aut Imperatore nomen assumant, qui de illis cum maiore laude triumphavit, ut multis exemplis ostendit Ioseph. lib. 1. antiq. cap. 6. D. Isidorus lib. 9. Etymolog. cap. 2. Pereira, & alij sup. Genes. cap. 6. & 10. M. Mantua in Enchiridio. lib. 12. cap. 273. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hispan. cap. 3. pag. 19. Gaspar Sanctius in Isai. cap. 2. num. 20. & Fr. Ioan. de la Puente in convenient. Monarch. lib. 3. cap-28. §. 2. pag. 174. Gregor. Garcia de Indor. origine lib. 4. cap. 18. & notabiliter Fabius Pictor lib. 1. de aureo sæculo inquiens: *Denominare enim, aut imponere gentibus, & locis nomina tum Regum, Ducumque ius est.*

Rursqus quia Carolus **[sect. 43]** ipse hunc titulum sibi assumere velle, apertè significavit, dum insignibus suis Herculis columnas adiecit, cum illa inscriptione Plvs vltra, sive Plvs ovtre, ut legendum contendit Hieron. Ruiscellus lib. 2. de le Imprese fol. 28. quasi diceret, suæ virtuti & fortunæ Herculeum fretum non obstitisse, quamvis ibi Orbem finiri, nec ultra progredi licêre veteres credidissent; sed alium novum & maiorem Orbem detectum, & quæsitum fuisse, ad quem sui Imperij ac nominis fines, & famam extenderet. Tanti quippè Cæsaris virtus & gloria unius Orbis angustijs claudi non poterat, quin potius illis tanquam stricto carcere circumclusa, non minus æstuabat, **[sect. 44]** quàm olim Alexander Macedonum Rex, de quo Iuvenal. Satyr. 10. scriptum reliquit:

Vnus Pellæo inveni non sufficit Orbis,
Æstuat infœlix angusto limite mundi,
Vt giaræ clausus scopulis, parvaque Seripho.

Alludens nimirum ad illud, quod recenset Valer. Maxim. lib. 8. cap. 15. Ælian. lib. 4. de var. histor. circa finem, Theat. vitæ humanæ volum. 11. lib. 4. pag. 2573. & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. pag. 150. Alexandrum nempe Anaxarcho Philosopho, ex auctoritate Democriti præceptoris, innumerabiles mundos esse, referente, sortem suam tanquam miseram deplanxisse, quòd ne uno quidem adhuc fuisset potitus.

Sed audiamus **[sect. 45]** pictæ Poësis auctorem, qui ipsum idem Caroli symbolum, & utrisque Orbis Imperium, his carminibus egregiè declarat:

Carolus Occiduæ Princeps Austrasius oræ
Divisum Imperium cum Iove cæsar habet.
Iupiter in cœlo, terrarum Cæsar in Orbe,
Inter hic humanos imperat: ille Deos.
Nec mirum. Mars fortis enim, sapiensque Minerva
Dant manibus præsens talibus auxilium.
Parva foris sunt arma, Domi, nisi consilium sit
Magnanimus prudens Cæsar utroque viget,
Vt nunquam (his velut Herculeis firmata columnis)
Gloria Cæsarei corruat Imperij.
Nec dum finis hic est. Duce sed virtute sequentem
Fortunam eventis proferet ulterius.

Et eòdem pertinet expositio Riuscelli suprà, Ioan. Horoscij Covar. in Emblemat. cap. 10. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. Monarch. lib. 3. cap. 21. in fine, & Martini Delrij in

Adag. sacris, 2. tom. Adag. 459. pag. 576. ubi narrat, **[sect. 46]** quòd cùm Magnanimus ille Franciscus Primus Francorum Rex, Matriti captus ab eodem Imperatore detineretur, & in pariete dictum eius symbolum, Plvs vltra, scriptum legisset, adscripsit, Hodie mihi, cras tibi, fortunæ vicissitudinem ostendere **[46]** volens, quæ gloriosa illa trophæa mutare solet, & ab alijs in alios tranferre. Quod cùm Cæsar Maximus perlegisset, ut se mentem adversarij intellexisse monftraret, subscripsit: Fateor me hominem. Sed quamvis in alijs vera esse soleat **[sect. 47]** illa sententia Quinti Curtij lib. 8. *Eximia gloria sæpiùs fortunæ, quàm virtutis est beneficium,* **[sect. 48]** in Carolo tamen, cùm pietate & virtute solidâ niteretur, Deo eius religioni, conatibusque favente, non solùm mutata non fuit, verùm indies magis ac magis extensa, & ad Imperium usque cœleste producta, ita ut meritò quidam imagini eius inscriptionem hanc dicare potuerit. **[sect. 49]** *D. Carolus V. Imper. Cæs. cui, cùm unum vicisset mundum, adiectus est alter, cùm utrumque, vicit utriusque victorem. Nec virtus Plvs vltra progredi potuit, inter cœlites vixit, antequàm inter homines esse desineret.* Et alter in tumulo hoc epitaphium:

Plvs vltra famam extendi, nomenque decusque
Quam capit tellus, quam capit Oceanus.
Nec mihi Plvs vltra, quin parva conderer urna
Profuit, aut magna Martia vis animi.
Quid Regna, Imperium invere, atque Indicus Orbis?
En gaudet spolijs trux libitina meis.
Plvs vltra tamen, & tantarum gloria rerum
Inter concessit sydera clara locum.
Invictumque animum cœlo divina locavit
Virtus, & sanctæ religionis amor.

Et alius: *D. Carolo V. Imperat. Cæs. Aug. Max. Indico, Turc. Afric. German. Regi potentissimo & invictissimo, quod eius ductu, auspicijsque, ac nominis auctoritate, gentes Indicæ omnes, quæ à Septentrione ad Meridiem usque protenduntur, ut iure Novvs orbis appellentur, tam longè, latèque patent, auro, argento, gemmis, aromatis, alijsque rarissimis rebus abundantissimæ, per legatos sint inventæ: ac sub Imperium Hispaniæ Regum, magno Christianæ religionis commodo & augmento redactæ. Ioanna Lusitaniæ Princeps, Hispaniarum gubernatrix Patri Optim. & Maxim. F. I.* De cuius Magni Cæsaris laudibus & egregijs facinoribus plura adijcere supersedeo, quoniam **[sect. 50]** id exactissimè præstiterunt Alphonsus Vlloa, Petr. Mexia, & Prudent. Sandovalius in eius vita, Promptuarium Iconum pag. 222. & plurimi alij auctores, quos refert Camillus Borrellus d. cap. 42. num. 78. & ultra eos Ioan. Voërthusius in lib. singul. Phœnici, sive consecrationis Augustæ per totum, & Alanus Copus Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. vid. Valdes de dign. Reg, Hispan. cap. 20. num. 14.

Sed licèt hæc ita pro appellatione Orbis Caroloni defendenda & illustranda non incongruè dicta videantur, **[sect. 51]** adhuc tamen mihi magis semper arrisit aliorum sententia, qui has omnes regiones Occidentales & Meridionales, de quibus loquimur, generaliter solent Novvm Orbem vocare. Non quia plures mundos esse opinentur, prout nonnulli malè fecerunt, quorum errorem insrà cap. 12. num. 75. convincemus; sed quia cùm veteres totius Orbis terrarum, & circumambientis Oceani effigiem in tres partes diviserint, Africam scilicet, Europam & Asiam, ut diximus sup. cap. 1. num. 23. Inventâ denuò hac, quæ America dicitur, eam pro quarta numerare cœperunt, **[sect. 52]** & Novum Orbem, sive hemisphærium appellare, ob immensam eius amplitudinem, quâ tres partes anteà cognitas superare videtur,

atque etiam ob diversitatem morum, rituumque incolarum, & dissimilitudinem animalium, arborum & stirpium, ut benè observat Abraham. Ortel. in Theatr. Magn. tab. 1. & 5. & in Thesaur. Geographiæ, verb. *Atlantis insulæ,* Pet. Martyr in decadibus, quibus de Orbe Novo titulum fecit, Epitom. navigat. Americi Vesputij in relation. Novi Orbis cap. 114. pag. 122. Præfatio Cosmograph. ad easdem relationes, §. 3. Epi-**[47]**taphium Caroli V. sup. relatum, Ioseph. Acosta in elegantissimis libris de natura & historia Novi Orbis, Latinâ & Hispanâ linguâ conscriptis, Iustus Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. 2. dissert. 19. Zurita lib. 3. Annal. Arag. cap. 4. Ioan. Mariana lib. 26. histor. Hispan. cap. 3. Scip. Ammirat. lib. 2. discep. Politic. discurs. 4. Genebrard. lib. 4. Cosmograph. anno 1497. Maginus tab. 34. pag. 279. Petr. Damariz Dialog. 4. cap. 2. fol. 338. Ioan. Boterus in relation. univers. 1. part. vol. 2. lib. 1. pag. 348. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 4. & in descript. Ind. lib. 1. cap. 1. Torquem. in Monarch. Indiana lib. 1. c. 2. Didac. Valdes de dignitat. Reg. Hispa. cap. 12. n. 7. & cap 19. num. 55. Hericus Martinez in repert. tractat. 2. cap. 7. pag. 102. Bernard. Aldrete lib. 1. origin. ling. Castel. cap. 12. Doctis. Ioan. Bapt. Valençuela consil. 82 num. 69. Nos infrà c. 16. num. 42. & seqq. pasism Maiolus in diebus Canicular ubi easdem regiones sub appellatione Orbis Novi comprehendit, & præcipuè 1 tom. colloq. 10. pag. 266. Vbi ait, **[sect. 53]** Europam, si comparetur cum reliquo Orbe anteà cognito, exiguum eius angulum esse, comparatione autem habitâ ad hunc nostrum posteà repertum, nihil esse, videri posse. Et idem sentit Gerard. Mercator in suis tab. univers. in princip. & Boterus ubi suprà. **[sect. 54]** Vbi totum terrarum Orbem in tres continentes distinguunt: primam faciunt eam, quam diximus, veteres in Europam, Africam & Asiam fuisse partitos. Secundam, quam hodie Americam, vel Indiam Occidentalem vocamus. Tertiam dicunt terram Australem, quam nonnulli Magellanicam nuncupant, paucis hactenus littoribus detectam.

Quod adeò verum est, ut iuxta eosdem auctores, **[sect. 55]** cùm universus Orbis contineat in circuitu, quò maximè patet, milliaria Germanica 5400. sive Italica 21600. hoc est 360. gradus altitudinis, sive elevationis Poli, qui si ad leucæ Castellanæ dimensionem reducantur, constitunnt 3600. leucas: hæc nova eius pars, quæ America dicitur, & reliqua, quæ Regibus Castellæ & Legionis inquirenda obtigerunt, centum & octuaginta gradus complectantur, qui tria millia & nongenta leucarum Caftellanarum efficiunt, de quo etiam latiùs agemus infrà cap. 6. ex num. 6. Atque huc respiciens Ioseph. Acofta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 6. meritò inquit, nobis, quæ hactenus certâ fide comperta sunt, satis esse debêre, ut Orbis terrarum portionem universâ Europâ, atque Asiâ & Africâ non minorem, ex altera hac parte iacêre intelligamus: & utrumque Mundi Polum æquê sibi, & terras & mare vindicare, quod antiquis, aut negare, aut dubitare impune licuit. Et idem probat Thomas Bocius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. vers. *Sed ne videamur,* dum tradit, *Has regiones Antipodum recenter detectas continere dimidium totius Orbis terrarum, & omnium rerum quas Deus hominibus est fabricatus.*

Vnde **[sect. 56]** iustè reijciendus venit Iacob. Pontanus in prima tertij progymnasmate 18. page. 315. dum nimis scrupulosè, aut etiam ineptè tradit, se non audêre, Americam quartam mundi partem vocare, quia de ea neque tam multa adhuc, quod ipse sciat, neque tam side digna extent litteris publicata. Etenim nihil iam eo tempore, quo scripsit, erat certius, aut vulgatius, ut ex superioribus satis apparet. Et cùm Scandinaviam **[sect. 57]** Germaniæ insulam versus Septentrionem, eò quòd maxima, & incompertæ magnitudinis esset, alterum Orbem terrarum veteres appellarent, ut tradi Plin. lib. 4. cap. 13. & alij relati ab Abrah. Ortel.

in Thesaur. Geograph. verb. *Basilia.* Necnon etiam Trapobanem, ut patet ex eodem Plin. lib. 6. cap. 22. ibi: *Trapobanem alterum Orbem terrarum esse diu existimatum* **[48]** *est Antichthonum appellatione.* Quanto iustiori titulo idem nomen his vastissimis provincijs conveniet?
Et hæc planè sunt, quæ ultra alios, pro inquireda vera & propria istarum regionum appellatione, elucubrare potuimus, **[sect. 58]** quas tamen in huius operis discursu non verebimur vulgari, & magis cognito Indiarum Occidetalium, vel Americæ nomine indigitare, propterea quòd, ut **[sect. 59]** admonet Quint. lib. 1. instit. orator. utendum est verbo ut nummo, cui publica forma sit, & **[sect. 60]** vulgaris loquendi usus proprietate verborum potentior est, l. anniculus 132. de verbor. significat. l. Labeo, D. de supell. legat. l. talis scriptura, D. de legat. 1. ubi Doctores; cùm rude hominum vulgus de exactiori verborum interpretatione & significatione non magnopere laborare soleat, ut latè prosequuntur Alciatus, & Brechæus in rub. de verbor. significat. & plurimi alij relati per Ioan. Gutierrez lib. 3. practic. quæst. 14. à num. 132. & Hieron. Zevall. commun. opin. 1. tom. quæst. 409. & novissimum Marium Burgium in tract. de laudimio part. 1. cap. 1. num. 24. & 25. ubi hoc etiam in verbis peritorum, imò & Principum, legum & statutorum admittunt.

CAPVT V. *De initio, & progressu detectionis Novi Orbis, & ijs, qui in hoc magis meruisse videntur.*

SVMMARIVM Captitis V.

1 *Hispani Duces, qui Novum Orbem detexerunt, laude dignissimi sunt.*

2 *Ioan. Bapt. Ramusius notatur.*

3 *Memoria eorum, qui pro Repub. præclarum aliquod facinus gesserunt, semper commendari debet, & quare? Occultator alienæ laudis furi par est, ibid.*

4 *Columbi prima laus in detectione Novi Orbis, & eius patria & mores.*

5 *Columbus quibus argumetis ductus fuerit ad detegendum Novum Orbem.*

6 *Columbus à quodam hospite naufragium passo Novi Orbis notitiam accepisse dicitur.*

7 *Hospes, qui Columbo Novi Orbis notitiam dedit, cuius nationis fuerit?*

8 *Navigationes admirandæ fortuitò factæ.*

9 *Ptolemæus Aegypti Rex qualiter ab Indo naufrago navigationem Indiæ Orientalis edoctus fuerit?*

10 *Eudoxij Gnidij ingens navigatio.*

11 *Trapobanæ insulæ certior notitia quando & qualiter à Romanis habita?*

12 *Navis ex India vi ventorum in Germaniæ portum delata.*

13 *Indi septem Occidentales in portatili cymba tempestate in Galliam delati, & eorum descriptio.*

14 *Columbus qualiter Angliæ, Lusitaniæ & Castellæ Reges adierit pro detectione Novi Orbis.*

15 *Columbus tandem à Regibus Catholicis ad Orbem Novum inquirendum mandatur, & de eius classi & commeatu.*

16 *Novi Orbis ingens, & quæstuosa detectio ex parvis initijs processit.*

17 *Indiæ Occidentales Hispaniæ Regibus utilissimæ.*

18 *Initia rerum magnarum solent esse minima.*

19 *Columbi prima navigatio, & eius labores, & effectus.*

20 *Columbus plures insulas detegit, & pro Hispaniæ Regibus earum possessionem apprehendit.*

21 *Columbus cum primitijs insularum, quas detexit, ad Reges Catholicos redijt.*

22 *Columbus à Regibus Catholicis honoratur, & remuneratur.*

23 *Admirali, sive Almirantis dignitas quæ? & de vocis etymologia.*

24 *Columbus repetit navigationem in Indiam, & plures alias insulas detegit, & eius obitus.*

25 *Columbi historia de ovo apud convivas.*

26 *Navigationes in Novum Orbem repetuntur.*

27 *Blaschi Nonij de Balboa laudes, & historia.*

28 *Mare del Sur primus nostrorum dete-***[49]***texit, & conspexit Balboa, & iter ad illud aperuit.*

29 *Ferdinandi Cortesij laudes, & qualiter Novæ Hispaniæ Regna detexit, & subegit.*

30 *Ferdinandi Cortesij præclarum facinus in navibus perforandis.*

31 *Naves, qui duces perforaverint, aut incenderint, & qui equos, aut scalas ademerint, ut milites animosius pugnarent.*

32 *Ferdinandi Cortesij patria, & qualiter sortitus, & expertus fuit patrocinium D. Pet.*

33 *Ferdinandus Cortesius natus fuit eodem anno, quo Mart. Lutherus.*

34 *Ferdinandi Cortesij honores, præmia, & obitus.*

35 *Ferdinandi Magallani laudes, & historia in detegendo freto magallanico.*

36 *Magallanicum fretum quando, & quomodo detectum?*

37 *Magallanus quid fecerit in insula Zebu, & qualiter occisus?*

38 *Magallani socij ad Moluccas perveniunt, & diverso itinere in Hispaniam redeunt.*

39 *Ioannis Sebastiani à Cano, & sociorum reditus in Hispaniam cum nave Victoria post universum Orbem circumdatum.*

40 *Diem unum Calendarij cur amiserint nautæ navis Victoriæ?*

41 *Ioan. Sebastiano à Cano honores, & insignia à Cæsare conceduntur.*

42 *Navis Victoriæ laudes, & memoria.*

43 *Francisci Pizarro laudes & historia in detectione & subactione Regni Peruani.*

44 *Milites tredecim qui cum Pizarro manserunt in insula Gorgona privilegijs honestantur.*

45 *Atahualpa, sive Atabaliba Tyrannus Peru bello capitur, & temerè occiditur.*

46 *Præda capti Atahualpæ quanta fuerit, & inter quos distributa?*

47 *Auctores plurimi referantur, qui ex professo, vel etiam obiter agunt de historia Indiarum Occidentalium.*

48 *Americæ historiæ libri, novem voluminibus comprehensi, & ab hæreticis publicati, cum cautione legendi sunt.*

49 *Gundis. Fernandez de Oviedo historia Indiarum Occidentalium laudatur.*

IN huius Novi Orbis indagatione, & acquisitione adeò enituit Hispanæ gentis industria, virtus, atque constantia, ut Græci Herculis facinora, & labores superasse à multis meritò indicetur. Quapropter **[sect. 1]** necessarium esse arbitror, aliqua ex plurimis, quæ sese hac in parte dicenda offerebant, breviter delibare, & nostris quoque, licèt obscuris, monumentis, eorum Ducum nomina, & præclara gesta, in Memoriæ templo consignare, qui in re ita utili, pariter atque ardua, magis excelluisse comperiuntur. Nec enim scio, **[sect. 2]** quid, præter nostrorum invidiam, movêre potuerit Ioan. Bapt. Ramusium, dum in proœm. 3. vol. suarum navigationum Hispanos auctores irridet, quòd libris suis illorum nomina, & patriam sedulò inquirere, & commendare studuerint.

Semper **[sect. 3]** quippè iustum, & rationi consentaneum visum est, ut benè gerentibus laudis tribuatur assensus, & ut gloriosa sit, & diuturna apud omnes eorum memoria, qui pro Republica præclarum aliquod sacinus exhibuerint, ut & ipsi audaciores in posterum fiant, & alij eorum exemplis permoveantur, ut tradit Arist. lib. 3. Ethic. cap. 6. & lib. 2. Polit. cap. 6. eleganter Cicer. in orat. pro Milo. & pro Arch. Poët. Theodos. Imp. in 1. & virtutum, C. de stat. & imagin. Iustinian. in §. 1. instit. de excusat. tut. Cassiodor. lib. 1. epis. 13. D. Gregor. lib. 22. Moral. cap. 7. & D. Basil. homil. in Gordia. Marty. ubi sic inquit: *Sicut enim aromata tunc maximè spirant, cùm vel confricantur, vel conteruntur, sic virtutum opera tunc maximè movent, cùm laudantis oratione explicantur, sicut etiam oves Iacob intuentes virgas maculosas, & varias, similes agnos parie-***[50]***bant: sic iuxta exempla, quæ cernimus, sive bona, sive mata volunt as hominis operatur.*

Idem quoque Cicero Philip. 14. nos præclarè cum his agere tradit: *Quorum virtutem, nec oblivione eorum, qui sunt, nec reticentiam posterorum sepeliri patimur.* Et Plat. in lib. de legib. multum laudat Tyrtæum Poëtam, quòd suis carminibus viros bello præstantes extulerit: *O divine, inquit, Poëta Tyrtæe, sapiens certè ac bonus nobis esse videris, quiæ excellentibus eos extulisti laudibus, qui in bello excelluerunt.* Cui convenit doctrina las. in fin. tit. inst. de actio. ubi occultatorem alienæ laudis, furi parem esse dicit, per tex. in l. hæreditatum in fin. D. ad leg. Falc. & Plin. Iun. epis. 8. lib. 5. ubi sic ait: *Mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur; aliorumque famam cum sua extendere.*

Prima **[sect. 4]** igitur tantæ detectionis laus omnium consensu Christophoro Colono, sive, ut alij vocant, Columbo, debetur. Hic natione Ligur, sive Genuensis ex vico Nervij, non magnæ fortunæ, sed acris ingenij fuit, reique nauticæ peritissimus, & Cosmographus solertissimus, & in Lusitaniam profectus, ut tabulis nauticis conficiendis, & emendandis quæstum faceret, uxore ex insula Madera ductâ, eò commigraverat. **[sect. 5]** Ibi, ut plures existimant, ex Astronomica discipliana, & nonhullis veterum monumentis, alijsque argumentis, quæ variè varij auctores pro suo captu confingunt, & præcipuè Ant. Herrer. in hist. gen. Ind. decad.

1. lib. 1. c. 2. & 3. secum cogitare, & tandem statuere cœpit, ultra noti Orbis terminos magna terrarum spatia, quemadmodum in Orientem, ita etiam in Occidentem Patêre.
Alij verò **[sect. 6]** tradunt in hanc notitiam, & spem cuiusdam hospitis sui relationibus motum, qui naufragium in Oceano Atlantico faciens, vi tempestatis ad terram, nullis anteà Cosmographis cognitam, reiectus fuit; quam cùm diligenter delineasset, vix tandem ad Maderam appulit, & in domo, & manibus Columbi moriens, ei rem omnem in hospitij mercedem aperuit. Cui traditioni multum novissimè defert Torniel. in Annal. sacr. to. 1. ann. mundi 1931. n. 48. etsi in Columbi fraudem, & ut eum suâ gloriâ privarent, ab Hispanis consictam esse, imprudenter affirmet Hiero. Benzo. lib. 1. histor. Novi Orb. cap. 5.
Hunc **[sect. 7]** quidam Lusitanum fuisse affirmant, inter quos Pet. Damariz Dial. 4. de var. hist. c. 4. fol. 151. qui inde Lusitanis huius Novi Orbis inventionem tribuendam contendit. Sed alij magis frequenter Bæticum, sive Andalusium nautam, & mercatorem fuisse opinantur, eiusque nomen & patriam in obscuro latêre, Deo ita disponente, ne alij, quam sibi negotium adeò ingens homines tribuere possent, ut observat Ioseph. Acost. lib. 1. de hist. Ind. c. 19. Fr. Greg. Garc. de Indor. orig. lib. 1. c. 4. §. 1. pag. 65. & Fr. Ioan. Torquem. in Monarch. Ind. lib. 18. c. 1. Quamvis nuper Garcia Lassus Inca in suis Comment. de Incar. orig. lib. 1. cap. 3 que refert, & sequi videtur Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. c. 17. pag. 567. nullo, quod sciam, fundamento ductus, Alphonsum Sanchez nominatum scribat, & eius naufragium circa annum 1484. contigisse. ¶ Nec **[sect. 8]** mirum, aut novum videri debet, huius detectionis initium fortuitum fuisse. Nam præter alia nostrorum exempla, de quibus infrà c. 9. n. 49. si Straboni fidem habemus lib. 3. Geogr. Plin. lib. 2. c. 67. Pomp. Mel. lib. 3. c. 10. similis casus in Indijs Orientalibus accidit. **[sect. 9]** Custodes quippè sinus Arabici Indum quempiam in navi solum mortuo similem littori appellentem invenerunt, eumque ad Ptolemæum Evergetem Ægypti Regem deduxêre, Is linguâ Græcâ eum curavit institui, quâ perceptâ, ex India se tempestatibus iactatum, amissis fame comitibus, in ea loca devenisse declaravit. Quòd si liber dimitteretur, assumptis comitibus, se Regi ad Indos usque facilem ostensurum navigationem. Credidit homini Ptolæmeus, & inter alios Eudoxium quoque Gnidium Astrologum ei adiunxit. **[sect. 10]** Qui hac occasione usus, Indiam perlustravit, & in reditu ad Æthiopiæ littora Gaditanorum gubernaculo, cui equi figura insculpta erat **[51]** cognito, quod tempestatibus eò iactatum fuerat: ad Occidentem quoque per Meridionalem Oceanum viam patere deprehendens, Alexandriam reversus, inde per mare Mediterraneum extra columnas Herculis evectus, littora Africæ circuivit.
Romanis **[sect. 11]** quoque certiorem notitiam insulæ Trapobanæ alterius naufragij occasione contigisse, Plin. lib. 6. c. 22. his verbis enarrat: *Nobis diligentior notitia,* scilicet Trapobanæ, *Claudij principatu contigit, legatis etiam ex insula advectis. Id accidit hoc modo, Annij Plocami, qui maris Rubri vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam quinto decimo die Hippuros portum eius invectus, hospitali Regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio percontanti posteà enarravit Romanos & Cæsarem,* &c. **[sect. 12]** Quarum navigationum mentionem facit, sed fabulosas esse contendit Doct. Freitas ubi sup. c. 5. n. 13. & seqq.
Otto etiam Frisingensis auctor est, sub Friderico Æneo Barbo, navem ex India cum Indis negotiatoribus fortuitò appulisse Lubec Germaniæ portum ultra Cimbricam Chersonesum. Et Continuator Palmerij anno Domini 1509. quem refert Simon Maiol. colloq. 23. pag. 534. tom. 1. **[sect. 13]** delatam fuisse eo anno Rothomagum usque Galliæ Lugdunensis oppidum cymbam quandam portatilem, similem his, quæ in Orbe Novo conspiciuntur,

& in ea septem ex ipsis Indis, qui fuligineo colore erant, ceu homines sylvestres, grossis labris, stigmata in facie gerentes, ab aure admedium mentum instar lividæ venulæ per maxillas deductæ, & nudi incedebant, solum baltheum gestantes, in quo erat borsula ad verenda tegenda. Barba per totum corpus nulla, neque pubes, neque ullus pilus, præter capillos, & supercilia. ¶ Sed utcumque **[sect. 14]** sit, cum Colonus incredibili huius rei experiendæ studio flagraret, simulque vidêret, sine magno apparatu tentari non posse, Bartholomæum fratrem ad Angliæ Regem Henricum VII. expedivit, cuius regnum eâ tempestate pacatum erat & opulentum, ut exponeret, si sibi naves & facultates darentur, effecturum se, ut novis & auriferis regionibus repertis Angliæ regnum omnium regnorum totius Europæ florentissimum redderetur. Sed passus hìc repulsam, non tam odio rei, quàm quòd Italum hominem lucro inhiantem Angli suspectum haberent idem Christophorus de eodem negotio Alphonsum V. Lusitaniæ Regem convenit; qui non modò negavit, quod petebat, sed tanquam inania & fabulosa afferret, eum, ut delirum hominem reiecit, & irrisit, persuasus à Calçadilla Episcopo Viseensi, & Roderico Magistro Theologiæ, præclaris alioqui Cosmographis, nec terras, nec aurum esse in Occidente. Tertiò igitur rem tentans, ad finitimos Castellæ, Legionis & Aragoniæ Reges Catholicos Ferdinandum & Elisabetham eodem consilio se se contulit, & ibi cum nihilo magis audiretur, Regibus præsertim id temporis bello Granatensi impeditis & exhaustis, invictâ quadam animi pertinaciâ totum sermè septennium contrivit vorando repulsas, urgendo, instandoque per se, & per amicos. **[sect. 15]** Quousque superatis tandem Mauris, ac totâ expulsis Hispaniâ, retulit quod voluit, & perbenignè à Regibus habitus, obtinuit, ut in occiduam illam navigationem, sive inquisitione, tria sibi regio sumptu adornata navigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberetur, cum centum & viginti hominum comitatu, & septemdecim ducatorum millibus, ut sibi de his, quæ ad talem expeditionem necessaria iudicaret, commodiùs provideret: quam pecuniam Ludovicus Sanctangelus regiarum rationum scriba Columbo numeravit, imò & Regibus mutuam dedit. Quod ideò advertere volui, **[sect. 16]** ut intelligatur, hoc tam parvo apparatu, tantas, tamque inauditas posteà res, quantæ hodie de his Indijs constant, origine habuisse: & tantillam pecuniam, tantum eisdem Regibus Catholicis auri, argentique tulisse, ut **[sect. 17]** testante Ioan. Metello, quem refert Theatr. vitæ huma. vol. 10. lib. 2. pag. 2417. in fine, eius summa præter margaritas & gemmas, quæ innumeræ fuerunt, sexaginta, quos vocant, milliones **[52]** feratur excessisse, ut taceam incredibiles proventus subinde aliorum Regum temporibus in Hispaniam delatos, de quibus alio in loco dicemus: quorum maximè subsidio, ut ait Maffæius lib. 1. hist. Ind. pag. 18. postmodum tantos, tamque assiduos terrâ, mariique sumptus propè infinitâ pecuniarum erogatione sustinuerunt, Nimirum **[sect. 18]** quia in hoc, ut in alijs, initia, sicuti & femina rerum naturalium solent esse minima, quæ tamen suis progressibus augentur, ut docet Cicer. lib. 5. de finibus.

Sed ut ad Columbum redeamus, **[sect. 19]** is cum exigua hac classe ex Hispanijs solvens anno à Christo nato 1492. tertio nonas Augusti, vastissimo se Oceano Atlantico commisit, & Canarias primùm insulas petijt. Inde, continuatâ dierum aliquot velificatione, gramineum mare invenit, de quo c. 4. n. 27. locuti sumus, ut tanquam in pratis herba virentibus navigare viderentur. Quo tandem superato, post multa pericula, post duram toleratam famem, in incognitas, quas quærebat regiones, nudâ, barbarâ, & inermi gente habitatas, fed auri divites appulit, trigintâ trium dierum navigatione, Occiduum semper Solem secutus, Primamque **[sect. 20]** insulam, quam invenit, quæ ab incolis *Guana bani* dicebatur, Sancti Salvatoris appellatione insignivit, & in ea, aliarum nomine, quæ posteà detegeretur, possessionem pro

Catholicis Castellæ & Legionis Regibus apprehendit: eaque de re publicum instrumentum conscribi, curavit. Mox inde solvens, alias maiores insulas adinvenit, quas Conceptionem, Fernandinam, & Isabellam nuncupavit. & ulteriùs progrediens Cubam, & Hispaniolam longè maiores, & aurifodinis ditissimas, patefecit. Castrisque **[sect. 21]** ibi idoneo loco, & præsidio communitis, incolas fermè duodecim, aurum, Gallipavos, Psittacos varij coloris, & alia inventæ regionis argumenta secum in Hispaniam triumphabundus revexit, vix septem mensibus, postquam ex ea solverat, lapsis; ubi Catholicis Regibus, tunc Barchinonæ commorantibus, ea, quæ acciderant, retulit, **[sect. 22]** & ab eisdem honorificè, ut meruerat acceptus, Admirali & Proregis Indiarum titulo, & multis alijs privilegijs, ac muneribus donatus fuit: Regijsque insuper armorum insignibus cohonestatus, hoc addito elogio, *Por Castilla, i por Leon, nueuo mundo hallò Colon.*

Admirali autem, **[sect. 23]** sive Almirantis, ut Hispanè vocamus, Vox, & officium pro eo illustri præfecto usurpatur, cui maris imperium, & littorum à Rege concreditum est: qui classes & navalia curat, uti sarta tecta sint, & ut exarmata reparentur, piratæque arceantur, aut fugentur, ut de eiusdem Columbi historia loquens advertit Forcat. lib. 2. de Gallorum Imperio fol. 83. & melius lex nostra 24. tit. 9. par. 2. & l. 3. tit. 24. eâdem part. Nomenque sub Oct. Augusto adinventum, & probatum, idem Forcat. tradit, ob id, quòd quendam Galliæ legatum, qui multa admiranda maris portenta à se visa reserebat, classi Gallicæ præfecit, & Admirandum appellavit. Quod tamen ridendum videtur, cùm teste Leone Africano, & alijs, quos refert Sebast. Covar. in Thesaur. ling. Castellanæ, verb. *Almirante,* hæc vox Arabica sit, quæ Architalasum, sive summum maris Ducem, aut præfectum significat: de quo etiam alia non contemnenda novissimè tradit doctissimus vir Pet. de Salazar & Mendoça Canonicus Toletanus in lib. 2. de origin, & progressu dignitatum, & titulorum Hispaniæ cap. 15. & Barnab. Morenus de Vargas de nobil. Hispan. discurs. 13. num. 18.

Post hæc **[sect. 24]** autem idem Columbus ab eisdem Regibus cum maioribus copijs & classibus iterum, tertiò, & quartò ad easdem insulas incolendas, & gubernandas, & ad alias inquirendas reversus est. Quod ita fœliciter gessit, ut poft innumeras, quas detexit, & subegit, tandem in continentem devenerit, & ostia totius Americani Orbis primus, ut diximus, refera verit. Obijtque in Hispania anno salutis 1506. ubi constans **[sect. 25]** traditio est, quòd cùm fortè celebri quodam convivio exciperetur, in quo simul plures Hispaniæ proceres discumbebant, & orto inter **[53]** eos sermone de Novi Orbis detectione, essent nonnulli, qui præclarum hoc Columbi facinus extenuaret, quasi ab alijs quoque præstari potuisset: ille ad ea nihil respondens, ovum in mensam inferri iussit, & convivas omnes experiri rogavit, ut illud in apicem, nullis adminiculis fultum, sive nixum stans & erectum in mensa constituerent id nullus cum posset, ipse altero eius fastigio mensæ illiso, & leniter quassato, rectum, firmumque constituit: quod cùm cæteri, se etiam eodem modo facturos, offerrent, Nunc, inquit, quia vidistis. Sic innuere volens, inventam iam Indiam inventu facilem tunc videri, cùm priùs esset difficillimum, & vel à nemine cogitatum.

Crescentibus verò **[sect. 26]** deinceps magis atque magis apud istos Occiduos Indos Hispanorum rebus, & iussu Ferdin. Reg. Cathol. & Carol. V. lmp. Max. qui ei in Regno, & virtute successit, classibus, & auxilijs indies renovatis, plures alij strenui Duces, & Navarchi claruerunt; qui non minus gloriæ. quàm divitiarum spe incitati, & allecti, Columbi vestigia prementes, aliquid novi aggredi semper meditabantur. Inter quos **[sect. 27]** magnam quidem laudem mihi promeruisfe videtur Blasc. Nuñez de Balboa. Ab eo cnim diu pervagante Pariæ terræ, & Darienis regionis littora, anno tandem 1513. die 25. Septembris repertus est

Isthmus ad Vrabanum sinum, quo duo ingentia maria dirimuntur, quæ vulgò, *Del Norte, y del Sur* appellantur. A Comagre siquidem ingentis amnis ostio, Darienisque littore, per inaccessos prope montes monstrantibus iter Indigenis, Blaschus summa iuga tenuit, **[sect. 28]** & subiectum in adverso littore vastissimi pelagi sinum conspexit; postquem ditissima auri, argenti, & unionum regna, & insulæ repertæ sunt. Itaque invento multo auro Blaschus breviorem transitum quærens, quo duo illa maria coniungerentur, non plus inter se distare. quàm cetum milliaribus deprehendit. Verùm itinere adeò densissimis nemoribus, abruptis petris, & frequentibus fluvijs impedito, ut non nisi magno cum labore, periculoque illac Nostri permeare possent: præsertim cum passim inhospitæ, ac insidiosæ Barbarorum gentes, venenatis instructæ. sagittis, occurrerent. Quibus de causìs Blaschus eius tractus regulis, aut muneribus delinitis, aut cruentâ acie subactis, quatuor castella opportunis intervallis constituit, ut commeantibus ab utroque mari tutissimus esset receptus: ædificatâ etiam classiculâ in proximo portu, cui D. Michaëlis nomen dedit. Quibus egregijs & fœlicibus ausìs ad Regem delatis, Præsidis illarum provinciarum nomine & honore remuneratus fuit, & magnam sui apud Hispanos & Indos existimationem pepererat, Cæterùm, dira auri sitis, novique Imperij libido effecit, ut Petrus Arias Davila Blaschi socer, qui summum in eisdem provincijs Regio diplomate imperium exercebat, illum perduellionis accusatum in carcerem duceret, eo rerum exitu, ut affectati Regni crimine damnatus, capite plecteretur. Indignus herclè co supplicio (quod multi tradunt, iniuriâ & invidiâ magis, quàm perfidiæ ratione perpessum) cùm ad lævam maris à se primum reperti Peruana, & Cuzcana regna auro & argento, ac gemmis scatentia Francisco Pizarro, & Didaco Almagro successoribus demonstrârit. Et qualiter mare *del Sur,* ab eo salutatum fuerit, tradit additionator Benzonis pag. 110.

Sed longè magis **[sect. 29]** Nostrorum, & exterorum historijs celebratur Ferdinandus Cortesius, qui, fœliciori ausu, & successu, res maximè claras ac memorabiles in eiusdem Novi Orbis indagatione, & acquisitione persecit. Etenim cum anno 1517. à Franc. Ferdin. de Cordova, & Did. Velazquez Havanam gubernante, ad dextram terreæ Pariæ navigantibus, Iucatana Provincia reperta esset, & aliarum notitia sumeretur, quæ tunc ab eis plenè inquiri non potuerunt. Anno sequenti 1518. die 18. Novemb. missus fuit Cortesius ab eodem Gubernatore cum un-**[54]**decim navibus, & quingentis hominibus, ut regiones illas penitùs perlustraret, & commodis locis Hispanorum castra & colonias communiret. In qua expeditione se ita prudenter & Viriliter gessit, ut quamvis Didacum Velazquez facti pœnituerit, & mandata, quæ ei dederat, revocaverit, adhuc Cortesius milites sibi parentes habuerit, & in postremum Occidui littoris sinum delatus, Iucataniam & Cozumeliam provincias inviserit, Tavascum expugnaverit, & ulterius progrediens, alias ditiores & vastiores regiones patesecerit, quas Novae Hispaniae titulo commenda. Portuque congruenti reperto, qui dicitur *San Iuan de Vllua,* & ibi oppido Veræ Crucis ædificato, cùm **[sect. 30]** ad opulentissima Mexicana Regna terrestri itinere contendere niteretur, timeretque ne milites de fuga cogitarent, naves, quibus vecti fuerant, & revehi poterant, clanculum perforavit, ut omni spe reditus intercisâ, fortiùs atque animosius institutum iter adorirentur.

Quo in facto, **[sect. 31]** licèt aliquos ex antiquis Ducibus habuerit, quos sibi imitandos proponere potuit, nempe Alexandrum Magnum, victis ad Granicum Darij Ducibus, captâque Mileto: Menecrarem, Salaminem in Cypro capere volentem: Agathoclem Syracusiorum tyrannum adversus Carthagineses pugnantem: Tymarchum Ætolum, dum locum Asiæ multitudine hominum abundantem expugnaret: Quintum Fabium Maximum, & alios, qui

veriti ne quâ fiduciâ navium, ad quas refugium erat, minus constanter pugnaret exercitus, incendi eas, vel solvi iusserunt, priusquam prælium inirent. Sicuti eâdem ratione equos dimittere solebat Caius Iulius Cæsar, & Philippus Macedo scalas amovêre, per quas milites in muros iam ascendissent ut referunt Diod. Sicul. lib. 17. & 18. Polyænus lib. 4. & 5. Sueton. in Iul. Frontinus lib. 1. c. 51. & Theat. vitæ humanæ vol. 7. lib. 3. pag. 1795. Negari tamen non potest, quin Cortesius quantum tempore superioribus cedit, tantum magnitudine huius præclari facinoris illos antecellat, cum in terris incognitis, & adeò remotis, & inter tot Barbarorum millia, omni prorsus auxilij spe destitutus, & cum paucis militibus, longinquis navigationibus fessis, tantis se bellis & periculis exposuerit, & redeundi viam voluntariè præcluserit.

Sed nec cum fefellit eventus: nam varijs bellis prosperè gestis Tlaxcatecas & Mexicanos expugnavit, potentissimo illo Imperatore Motezumâ deleto. Et anno tandem 1521. die Augusti 13. celebri illâ Themistitanâ, seu Tenuxtitlanâ urbe potitus est, quam hodie Mexicum vocant, & salso in stagno positam, ædificijs & incolarum frequentiâ Venetæ urbi similem faciunt. Alia deinde Novæ Hispaniæ Regna detexit & subegit, & per Occidentalem lineam terrestri itinere ex Mexicanâ regione profectus, non longè abesse maria ab incolis didicit, paucisque diebus ad littus exterioris Oceani, quod del Svr dicunt, pervenit. Vnde (nec srustra, ut posteà docuit experientia) coniecit, si classes adessent, peti posse per Antipodas Sinarum Regna, Catainasque oras ad Orientem nostrum iam anteâ Lusitanis aditas necnon & Moluccas insulas, multo aromate, atque unionibus beatas, & ab omnibus expetitas, quæ sub Æquinoctiali linea sitæ esse dicerentur. Natus **[sect. 32]** fuit summus hic vir anno 1485. in oppido de Medellin Provinciæ Bæturiæ, vel Vectonum, quæ vulgò, Estremadvra vocatur: & cum in puerili ætate morbo quasi desperato laboraret, parentes eum voverunt duodecim Apostolis, ductâque sorte, exijt D. Petrus, cui solemnes quasdam oblationes, aliaque sacrificia fecerunt: & cùm ita servatus esset, semper Divum hunc, quem patronum & tutelarem nactus suerat, maximâ coluit veneratione, eiusque auxilio in magnis & arduis negotijs clarus & victor evasit, ut post Gomaram cap. 21. observat Cardanus de rerum varietate lib. 16. cap. 92 **[55]** Theatr. vitæ humanæ vol. 5. lib. 4. pag. 1362. & volum. 27. lib. 3. pag. 4153. & Mart. Delrius disquisit. mag. 1. tom. lib. 4. cap. 2. d. 7. sect. 3. pag. 292. ubi benè advertit, decuisse Evangelium in illis adeò remotis regionibus plantaturo, rigatorem savêre, quo rigante nunquam non incrementum dat Christus Iesvs.

Et eòdem **[sect. 33]** respiciens, considerat Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 4. in proœmio pag. 373. eo ipso anno, quo Islebij apud Saxones execrandus ille hæresiarcha Lutherus natus fuit, Cortesium quoque apud Hispanos in lucem prodijsse, veluti providente Deo, ut damnum, quod illius malitiâ Ecclesia acceptura erat, huius virtute, & industriâ uberrimè sarciretur. In quorum **[sect. 34]** præmium à Carolo V. Cæsare gubernationem, & præfecturam supremam Novæ Hispaniæ, tam togatam, quàm militarem accepit, & Marchionatum Vallis de Guaxaca, & aliorum locorum cum viginti tribus millibus vassallorum tributariorum, de quo expeditum fuit Regium satis honorisicum diploma Barchinonæ 6. Iulij anno 1529. & ipse postmodum anno 1547. in fata concessit, die secundâ Decembr. in oppido de Castilleja prope Hispalim, ætatis suæ anno 63.

Dignum quoque est, **[sect. 35]** vt silentio non involvatur memorabile & insigne incœptum, quod Ferdin. Magallanes natione Lusitanus tentare ausus est, cui fretum, quod ex eius nomine Magallanicum vocant, unâ navigatione simul & immortalem gloriam, & mortem attulisse perhibetur, ut susè & eleganter præter alios, quos insrà referemus, licèt in multis

variantes, enarrant Paul. Iovius lib. 34. hist. Ossor. de rebus Emanuel. lib. 11. Maffæius lib. 8. histor. Ind. Genebr. lib. 4. Chronograph. pag. 707. Hieron. Benzo in hist. Novi Orb. lib. 1. cap. 15. ex pag. 65. & Theat. vit. human. vol. 3. lib. 9. pag. 985. vol. 5. lib. 2. pag. 1218. vol. 8. lib. 4. pag. 2137. vol. 12. lib. 3. pag. 2734. & volum. 20. lib. 2. pag. 3653. & seqq. Is enim à Lusitano suo Rege deficiens, quòd pro meritis se non satis remuneratum quereretur, cum priùs publico testimonio fidem, & Regi & patriæ debitam abiurasset, ad Carolum V. Imper. Castellæ & Legionis Regem confugit, ei persuadens, si sibi socij, & naves darentur, non anteà à navigatione destituturum, quàm aut moreretur, aut fretum aliquod inveniret, quà Occidentem versus compendiosiore viâ, & omnino diversâ, quàm qua Lusitani navigarent, ad insulas Moluccas aditum patefaceret, quas ad Castellæ limites pertinêre asserebat, & ab Emanuele Lusitaniæ Rege contra pactionem iam initam usurpari. Rex ergo ei quinque navium classem, Commeatum, armamenta, ducentos & viginti tres homines in comitatum suppeditavit, & anno 1519. decimâ die Augusti mari vasto se commisit, ut terras, atque regiones perlustraret, quas neque viderat, neque ab alijs exploratas audierat; sed suspicione tantùm adiri posse coniectabatur. Ad tractum itaque Peruanum cursum dirigens, inde Meridiem versus littora legens, post acerbas quasdam clades, amissâ unâ navi, & alterâ invito eo ad Hispaniam reversâ, **[sect. 36]** sretum, quod cogitârat, invenit, quinquagesimo secundo latitudinis gradu ad Austrum, anno 1520. die octavâ Octobris, & post vigesimum septimum diem, ex quo sinum intrârat, in apertissimum Oceanum evectus est: indeque ad Moluccas Occasum versus deflectens, in diversas, nunquam visas, lectas, aut auditas insulas incidit. In quarum una **[sect. 37]** nomine Zebu, cùm Magallanus regulum sibi amicum, & deinde Christianum, cum uxore, ac liberis, & popularibus circiter octingentîs, effecisset, atque hic armis eo tempore cum finitimo Mathani Rege contenderet, & à Magallanio ferri sibi suppetitias postularet, ille & Christiano, & Hospiti eas negare non potuit: belloque illato, semel, iterumque hostes fuderunt: tertiò verò ex insidijs circunventus, confossus, & **[56]** dilaceratus à Barbaris, multis quoque ex suis desideratis, gloriâ, quæ tanto facinori debebatur, frui non potuit.

Nihilo **[sect. 38]** tamen segnius, qui supererant socij, iter institutum prosecuti sunt, & ad Moluccas pervenerunt anno 1521. die octavâ Novembris. Atque hîc tertiâ nave ob remigium desectum crematâ, & Serrano amisso, qui Magallano suffectus fuerat, Cariophyli, & Cinnamomi, nucisque mirysticæ surculos ex natali solo colligentes, ut testimonij certam fidem referrent, ad duas, quæ restabant, quasque resecerant naves, se receperunt; quarum alteri Trinitatis, alteri Victoriæ nomen erat: Eurisque vela dantes, non quà venerant redire, sed totum Orbem circuire volentes ab Oriente in Occidentem rectà Procurrunt, omnes sinus, & emporia à Lusitanis in illis oris occupata prætervecti. Et Trinitas quidem in Novum Orbem properans, ut ibi reficeretur, circa Hesperides insulas contra Praxium promontorium à Lusitanis insulæ præsidibus capta fuit, ubi viginti duo non amplius homines, qui in ea vivi pervenerant, & totum undique ambitum Orbis emensi, Barbatorum mille insidias, & omnem maris sævitiam evaserant, custodiæ traditi sunt. **[sect. 39]** Victoriâ verò Lusitanis elapsâ, cum decem & octo vectoribus, quibus præerat Ioannes Sebastianus à Cano insignis nauclerus ex oppido Guetaria Vardulorum ad Pyrenæum, post enavigata duodecies mille milliaria Germanica, hoc est, iter quatuordecim millium leucarum nostrarum, post sexies sine læsione transmissam Torridam Zonam, tertio tandem anno, quàm ex Hispanis solverant, eòdem cum maxima Caroli Imperatoris Regisque Catholici voluptate redierunt, cùm diem unum in Calenda **[sect. 40]** rio anticipassent: nam diem illi Mercurij putabant esse, cùm esset

dies Iovis. Cuius erroris causam eruditè exponit Ioseph. Acosta in histor. Ind. lib. 3. cap. 25. & Anton. Herrera decad. 3. lib. 4. cap. 1. pag. 140. **[sect. 41]** Sebastianus autem à Rege arma, sive insignia gentilitia accepit, Orbem terrarum sphærico globo delineatum, hoc addito symbolo, Hic primvs Geometres, sive Tv primvs circvmdedisti me. Eius **[sect. 42]** verò navis reliquiæ Hispali memoriæ causâ iure, meritòque posteritati reservantur: ut cum Ioan. Metello testatur Theat. Vitæ humanæ volum. 3. lib. 9. pag. 985. Alanus Copus Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. Stephan. Garibay lib. 3. hist. Hispan. cap. 5. pag. 70. Thomas Canus in suis Dialog. fol. 5. Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 464. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 25. Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 3. & decad. 3. lib. 4. cap. 1. & cap. 4. & cap. 24. Vbi aliorum etiam nomina ponit, qui cum Sebastiano à Cano in eâdem navi redierunt: & qualiter à Rege accepti, & remunerati fuerint. Sed lubet Iosephi Acosta verba
subijcere, qui lib. 1. de natur. Novi Orbis cap. 2. sic inquit: *Vna navis Victoria prorsus inclyta de toto terrarum Orbe, simul de veterum immenso inani triumphavit, Oceani magnitudinem cursu suo emensa, minoremque terræ quantamcunque molem, vel ipsis vestigijs hominis exemplo novo declarans.* Sed posteà idem iter annis duobus & decem mensibus fecit Franciscus Dracus, & alij plures fœliciori etiam successu tentarunt: de quibus infrà cap. 8. ex num. 44. tractabimus. Plurimi quoque alij, & Præclarissimi Duces extiterunt, qui egregiam sibi laudem in eiusdem Novi Orbis detectione, & expugnatione pararunt, quorum si peculiarem sermonem habêre vellemus, plus nimio ab instituto opere excedere videremur. Sed omitti tamen non potest **[sect. 43]** Franciscus Pizarrus, vir animi fortitudine, peritiâ gubernandi, & inauditis expeditionibus, quas intrepidê, & fœliciter gessit,**[57]** sanè promeritus, ut ipsius, ac patriæ nomen nullus unquam casus, nulla teporis longinquitas obruat. ls enim anno 1524. cum Didaco de Almagro, & Ferdinando de Luque societate initâ in Panamensi portu ad mare del Svr, quod, ut suprà retulimus, Blascus Nonius Balboa primus omnium detexerat, exigua in quandam classem construxit, & Dux eius Conftitutus, multis periculis & laboribus exantlatis, Orientalem oram continentis Americanæ terræ perluftrans Peruanam hanc regionem invenit quam cùm auri, & argenti nimis feracem cognovisset, in Hispaniam redijt anno 1528. ubi Carolo Cæsari quae viderat & gefserat, prolixè narravit. A quo benignissimè habitus, & multis honoribus sibi, & socijs, & militibus impetratis, præcipuè tredecim illis, qui **[sect. 44]** secum in insula Gorgona manentes, tot ac tantas ærumnas & famem sustinuerunt: quorum nomina & privilegia refert Regia schedu. dat, Tolet. 26. lulij ann. 1529. quæ habetur in 2. to. impres. pag. 11. & Anton. Herrera decad. 4. lib. 6. cap. 5. ad eandem expeditionem prosequendam reversus est: priùs urbem Truxillo in Eftremadura, in qua ortus erat, invisens, & quatuor, quos habebat, fratres secum adducens, nempe Ferdinandum, Gundisalvum & Ioannem cognomento Pizarros, & Franciscum Martinum de Alcantara.
Initio igitur anni 1530. ex Hispania solvens, & in Panamam fœliciter delatus, compositis quibusdam querelis, quæ inter eum, & Didacum de Almagro exortæ fuerant, & eandem, quam cœperat oram ulterius & penitius inquirens, tandem latissimo & ditissimo hoc Peruano Regno, & alijs provincijs ei adiacentibus sub auspicijs Caroli V. potitus est, **[sect. 45]** Bello capto eius Tyramno Atahualpa, sive, ut alij vocant, Atabaliba, qui tunc adversus fratrem natu maiorem, & Regni verum hæredem, Guascarum nomine, exercitum moverat, illumque à suis ducibus captum interfici iusserat. **[sect. 46]** Fuit verò adeò ingens victi Atahualpæ præda, ut vel testante Pet. Opmeero in opere Chronograph. pag. 463. auri tricies centum & sexaginta mille solidos superaverit, & argenti puri Centum & quinquaginta mille marcas,

pluraque indies Tyrannus in pretium libertatis, uti pactus erat, inferret, nisi à Pizarro & socijs ob suspicionem tentatæ adversus Hispanos conspirationis, capite damnatus fuisset, non parvâ Casoli Imper. iactura, ut tradunt Surius Comment, sub anno Domini 1558. Simon Maiolus 1. tom. dier. Canicul. colloq. 19. pag. 427. & Anton. Herrera d. histor. gener. Ind. decad. 5. lib. 3. per totum, ubi cap. 3. sigillatim commemorat eos omnes, qui in hac expeditione contra Atahualpam militarunt, & prædam cum eo habitam, partiti sunt.

De quibus omnibus, **[sect. 47]** de alijs, quæ ad historiam huius Novi Orbis expectant, & ad cognoscendos antiquos, & præsentes incolarum mores, & religionem, & quantum in eius inquisitione, & veræ fidei propagatione à nostris laboratum fuerit, qui pleniores Commentarios desideraverit, legat librum, qui inscribitur Relationes Novi Orbis, ubi ipsius Columbi, Americi, & Alberici Vespucij navigationes inveniet, Ioan. Bapt. Ramusium de eisdem, & alijs agentem, & eruditas octo decades Petr. Martyris de Angleria Mediolanensis, & ea, quæ Ferdinandus Columbus de vita genitoris sui, & Alphonsus Oxeda, Ferdinandus Cortesius, & Nunius Guzmanius de suis factis scripserunt: necnon libros Ioan. Metelli, Maximiliani Transylvani, Hieronymi Benzonis, & aliorum, **[sect. 48]** qui continentur in undecim voluminibus, sive partibus diversis titulis, & editionibus distinctis de historia Americæ, qui tamen cautè legendi sunt; nam hæretici, qui illos scripserunt, congesserunt, & evulgarunt, nihil magis curasse **[58]** videntur, quàm ut veræ fidei, & Hispanorum gloriæ, & præclaris facinoribus tenebras offunderent, sub prætextu aliquarum crudelitatum, quas in Indos commisisse recensent: & ita meritò in tertia classi librorum prohibitorum Cathalogi anni 1612. Illustris. & Reverendis. Cardinalis Sandovalis numerantur, & expurgari iubentur ex pag. 49. ad 52. Et præcipuè legat Gundis. Fernandez de Oviedo, Petr. Ziezan **[sect. 49]** Legionensem, & Franc. Lopez de Gomara, qui de eisdem historijs Hispano sermone plenissimos commentarios ediderunt, iam tamen varijs linguis traductos. Et Oviedus quidem ita luculenter, & eruditè, ut hunc solum inter historicos nostræ ætatis antiquis adnumerari dignum, censeat Cardanus de subtilitat. in lib. de metallis, & Theatr. vitæ humanæ volum. 6. lib. 2. pag. 1587. Fumus quoque Gallicâ linguâ Indiarum Occidentalium historiam edidit, & Augustinus de Zarate, Christophorus Stella Calvete, & Lævinus Apollonius de rebus Peruensibus. Extatque liber ex his, & alijs confarcinatus, qui inscribitur Chronica Peruensis tripartita, editus Venetijs anno 1560. Didacus Fernandez Palentinus de bellis civilibus, & seditionibus eiusdem provinciæ egit: & Iosephus Acosta ex Societate Iesv tum Latinis, tum Hispanis commentarijs naturalem & moralem harum Indiarum historiam eleganter prosecutus est. Extat etiam Latinum Poëma Ioan. Bapt. Stellæ, quod vocavit Columbeidem, sive de Christophori Columbi gestis, & navigationibus. Et aliud eiusdem nominis, & argumenti auctore Iulio Cæsare, duobus libris partitum, in quorum secundo aliquid non positum esse præstaret, ut ait Anton. Possevinus in Bibliothec. 2. tom. lib. 17. cap. 29. pag. 457. qui alios auctores de eodem Novo Orbe agentes connumerat in eodem tom. lib. 6. cap. 14. pag. 389. & in apparatu pag. 52. & 53. Plures etiam alios citavit Anton. de Herrera in initio suæ historiæ generalis Indiarum Occidentalium, qui cæteris plenius, & fidelius quatuor in hunc usque diem volumina edidit in octuaginta annorum decadas, & viginti libros distributa.

Nuper item de rebus Peruensibus, & Incarum origine, & Imperio Commentaria quædam Hispano sermone vulgavit Garcilassus Inca, qui se ab eisdem Regibus per maternam lineam prognatum esse commemorat. De quibus anteà tres libros non contemnendos scripserat Michaël Balboa Cabello Peruensis Presbyter sub nomine *Miscellaneæ Australis,* qui apud

me manuscripti servantur. Et de eorundem Occidentalium Indorum origine in communi integrum tractatum edidit Fr. Gregor. Garcia Dominicanus. Novissimè quoque de historijs, & rebus huius Novi Orbis, & præcipuè de his, quæ ad Novam Hispaniam pertinent, viginti duos libros tribus voluminibus contentos, prælo & luci mandavit Fr. Ioan. de Torquemada Franciscanus, quibus Monarchiæ Indianæ titulum fecit. Et aliud ingens volumen Fr. Pet. Remesal de historia provinciæ Guathemalensis.

Atque hi quidem ex professo Americani Imperij historias contexuisse videntur. Cæterùm ex alijs, qui alias diversorum temporum, vel nationum scripserunt, nullus ferè est, qui, licèt obiter, aliqua ad idem argumentum spectantia non referat, ut constabit ex Paulo Iovio in elogijs illustr. virorum lib. 6. & lib. 18. & 34. histor. Petr. Bemb. lib. 6. histor. Venet. Mambrino Roseo de Fabriano 3. part. lib. 1. Tarcañota lib. 21. fol. 517. Natal. Comite in histor. sui temp. lib. 1. fol. 8. & lib. 21. sol. 445. Guiciardin. lib. 17. Theatr. vitæ humanæ volum. 20. lib. 2. pag. 3653. Bapt. Fulgos. lib. 8. memorab. cap. 11. in fin. Alphons. Alvar. in specul. Rom. Pontif. cap. 31. Alano Copo Dialog. 6. **[59]** cap. 9. Anastas. Germon. de sacror. immunitat. lib. 3. cap. 13. num. 30. & 31. Ioan. Laurent. Anania in fabr. mundi tract. 4. Lucio Marinæo Sicul. in hist. Hispan. lib. 19. cap. 16. Ioan. Bodin. de Repub. lib. 1. cap. 9. Ioan. Nicolao Doliono in Compendio histor. lib. 4. Gauden. Merulâ in Sylva var. lectio. lib. 5. per totum, Pet. Mexia in sua Sylva 4. part. cap. 1. Fr. Hieron. Romano in libris de rebus pub. mundi 3. part. lib. 1. de Republic. Indiarum Occident. pag. 125. Stephan. Garibai lib. 19. & 28. cap. 1. & Zuritâ in suis annal. Hispan. ex anno 1492. Maffæio in histor. Ind. Orient. lib. 1. pag. 17. & 18. & lib. 8. pag. 172. Genebrard. lib. 4. Chronogr. ex pag. 1493. Laurentio Surio in suis Commentar passim ex anno 1500. Petr. Opmeer. in opere Chronograph. pag. 437. 455. & 463. Hieron. Giglio de moribus gentium lib. 4. & Fr. Tamarâ in eodem tractat. lib. 3. Illescas in histor. Pontif. lib. 6. cap. 22. §. 2. ex pag. 279. usque ad 284. & cap. 24. §. 8. & cap, 26. §. 14. Ioan. Bctero in relation. 1. part. volum. 2. & 3. ubi sex integros libros in hoc consumit, & 2. part. ex pag. 217. Ioan. Marianâ de rebus Hispan. lib. 26. cap. 3. Pet. Damariz de var. histor Dialog. 4. pag 211. Pet. Gordonio in Chronograph, anno 1492. pag. 441. & 450. Maluendâ de Antichristo lib. 3. cap. 15. ex pag. 143 Tho. Bozio de stat. Ital. lib. 4. cap. 1. Didac. Valdesio de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. & cap. 19. num. 52. cum seqq. Camillo Borrel. de præstant. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 217. & cap. 42: ex n. 38. Gregor. Lop. Maderâ in Monarch. Hispan. cap. 6. fol. 44. Rutolio Benzon de anno Iubil. lib. 1. cap. 10. & Mosquerâ de Barnuevo in Numantina cap. 10. qui omnes multa de prædictorum, & aliorum Ducum laudibus memorant, & progressum extollunt, quem Fides Catholica nostrotum Regum, & gentium curâ in his regionibus accepit. Quod argumentum latè etiam, & optimè prosequitur Boterus in dict. relation. 4. part. lib. 1. 2. & 3. Fr. Augustin Davila in historia Mexicana Ordin. Prædicat. eleganti admodum stylo conscriptâ, Fr. Alphonsus Ferdin. Dominican. in hist. Eccles. nostri temporis lib. 1. per totum, Frat. Thomas à Iesv de proc. omn. gen. salute lib. 2. part. 1. cap. 5. pag. 52. & passim Thom. Bozius Eugubinus in libris de signis Eccles. Dei præsertim lib. 4. cap. 3 pag, 131. & feq. lib. 6. c. 6. pag. 236. & cap. 7. pag. 240. & lib 20. cap. 6. pag. 333.

CAPVT VI. *De situ, & descriptione Novi Orbis, & de linea Meridionali, qua Alexand. VI. Roman. Pontif. Castellanorum, & Lusitanorum navigationes divisìt.*

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Mundus puncti rationem obtinet.*

2 *Plinij, & Boetij gravis reprehensio adversus eos qui pro huius exigui mundi occupatione laborant.*

3 *Mundus quodammodo videtur auctus, post Novi Orbis detectionem, licèt multa detegenda supersint.*

4 *Orbis Novi situs, divisio & descriptio generaliter proponitur, & plures auctores qui de ea agunt, recensentur.*

5 *Orbis Novus videtur exprimere cordis figuram secundum Acostam.*

6 *Orbis Novus dividitur communiter in duas peninsulas, tenui isthmo distinctas, & qualiter illæ appellentur?*

7 *Orbis Novi peninsulæ Septentrionalis & Meridionalis longitudo & latitudo quæ? secundùm varios auctores, quorum dicta referuntur.*

8 *Navigationes longissimæ aliquorum ad Polum Antarcticum.*

9 *Insulæ Oceani Atlantici ab Hispanis detectæ innumerabiles sunt, & aliquæ amplissimæ, & opulentissimæ.*

10 *Insulæ Sancti Dominici, sive Hispaniolæ descriptio, & nominis error.*

11 *Iamaica insula describitur.*

12 *Cubæ insulæ descriptio.*

13 *Insulæ dictæ Iardin de la Reyna, & los Lucayos describuntur.*

[60] 14 *Insula sancti Ioannis de Puerto Rico, sive Borriquena describitur.*

15 *Canibalorum insulæ quæ, & cur ita dictæ?*

16 *Insula de la Trinidad describitur.*

17 *Cubagua, & Margarita insulæ describuntur.*

18 *Cancellaria, & Metropolis insulæ sancti Dominici quid comprehendat.*

19 *Americæ Septentrionalis provinciæ. Estotilandia, Terra laboratoris, & Norumberga.*

20 *Terra de Bacallaos quæ, & cur ita dicta, & à quo detecta?*

21 *Nova Francia.*

22 *Virginia provincia ab Anglis occupatur, & eius descriptio.*

23 *Florida provincia, & eius descriptio, & historiæ.*

24 *Iucataniæ provinciæ descriptio.*

25 *Nicaraquæ provinciæ descriptio.*

26 *Honduras, & Costa Rica provinciæ.*

27 *Guatemalensis provinciæ descriptio, & Cancellaria.*

28 *Chiapa provincia, & eius descriptio.*

29 *Novæ Hispaniæ provinciæ descriptio, & cur ita dicta?*

30 *Nomina suarum urbium, & provinciarum solent duces ad extraneas à se detectas transferre.*

31 *Novæ Galleciæ, Mechoacan, Guaxacæ & Tlascalæ provinciæ describuntur, & Cancellariam habent.*

32 *Mexicanæ urbis, & regionis descriptio, & laudes, & Cancellaria, ac Metropolis.*

33 *Mexicum urbs dicta fuit antea Tenuchtitlan, & utriusque nominis etymologia.*

34 *Americæ Septentrionalis regiones innumeræ.*

35 *Panamensis provinciæ, sive Terræfirmæ descriptio, & cur dicta Castilla del Oro.*

36 *Aurum retibus expiscari in Panamensi provincia publicavit Bacchalaureus Encisus.*

37 *Panamæ & Portusbelli urbes sunt veluti emporia commercij Americæ Septentrionalis, & habent Cancellariam.*

38 *Dominus D. Franciscus Valverdi de Mercado Præses, & Gubernator Panamensis laudatur.*

39 *Calumnias excitat virtus, & à viris probis contemnendæ sunt.*

40 *Novi Regni Granatensis descriptio, & Cancellaria, ac Metropolis.*

41 *Beatus Aloisius Beltranus prædicavit, & multa miracula fecit in Novo Regno Granatæ.*

42 *Peruani Regni descriptio, & longitudo.*

43 *Quitensis urbs, & provincia describitur.*

44 *Vrbes Piura, & Paita quales?*

45 *Truxilli urbis Peruanæ descriptio, & ingens terræmotus.*

46 *Limensis urbis, quæ aliàs Regum civitas dicitur, descriptio & laudes, & utriusque nominis causæ.*

47 *Prorex Peruanus per plus mille leucas suam gubernationem extendit.*

48 *Auctor dolet quòd per quatuordecim annos in Limensi Senatu tam longè à patria, & Curia Regia inservire iussus fuerit, & quare hoc opus scribere cœperit?*

49 *Cancellariæ Limensis districtus.*

50 *Vrbes Chachapoyas, Moyobamba, Leon de Guanuco, & Guamanga describuntur.*

51 *Guancavelica oppidum argenti vivi fodinis nobile.*

52 *Arequipæ urbis Peruanæ descriptio.*

53 *Cuzco urbs Peruana Incarum olim Regia describitur, & laudatur.*

54 *Arica urbs, & eius portus pertinet ad Limensem Cancellariam, non ad Argenteam, ut tradit Herrera.*

55 *Argentea urbs, sive de los Charcas, à la Plata, & eius Cancellariæ districtus describitur.*

56 *Potosi mons argenti fodinis celeberrimus, & oppidum ingens iuxta illum.*

57 *Chuquiabo urbs, alio nomine la Paz, describitur.*

58 *Provinciæ de Santacruz de la Sierra, Tucuman & Paraguai describuntur.*

[61] 59 *Brasiliæ regionis descriptio, detectio, & historiæ.*

60 *Chilensis, Regni descriptio, & Cancellaria, & incolarum robur & superbia.*

61 *Magallanica terra vastissima, & necdum satis detecta.*

62 *Indiæ, quæ dicuntur del Poniente quales?*

63 *Malucarum, sive Molucarum insularum descriptio, & qualiter ad Castellæ terminos pertineant?*

64 *Philippinarum insularum descriptio, & Cancellaria.*

65 *Dominus D. Anton. à Morga Quitensis Cancellariæ Præses laudatur.*

66 *Insulæ Salomonis, quæ, & quando detectæ?*

67 *Petrus Fernand. de Quiros scripsit latissima commentaria de suis navigationibus in insulas Salomonis, & alijs peregrinationibus, quæ auctori communicavit eius filius don Franciscus de Quiros insignis Mathematicus, & Cosmographus.*

68 *Lis, & controversia inter Reges Castellæ, & Lusitaniæ super terminis Indiarum unde orta, & qualiter composita?*

69 *Alexander VI. Roman. Pontifex composuit lites Regum Castellæ, & Lusitaniæ assignando eis distinctos navigationis, & conquisitionis terminos.*

70 *Linea Meridionalis qualiter Orbem dividat?*

71 *Magallanus cur de aperiendo freto tractaverit?*

72 *Molucæ insulæ à Lusitanis, & Castellanis prætendebantur, & quare?*

73 *Auctores qui agunt de linea, quæ ducta fuit inssu Alexandri VI. ad assignandos limites Lusitanis, & Castellanis.*

74 *Portugalliæ Regnum Castellæ iungi maximè conveniens fuit, ut cessarent contentiones de terminis Indiarum.*

75 *Lusitani semper cum despectu, & superbia de Castellanis loqui solebant.*

76 *Portugalliæ Regnum quo iure, & modo consolidatum suerit cum Regno Castellæ, cuius feudum olim fuerat?*

77 *Ludovicus Cabrera Regius Chronista laudatur.*

MVndvm universum, ad cœli spacium collatum, puncti rationem **[sect. 1]** obtinêre veteres Cosmographi tradiderunt. Inter quos Plin. lib. 2. cap. 68. **[sect. 2]** meritò homines ridet, & Christiano potius, quàm gentili stylo reprehendit, quòd pro re adeò parva, & vix in minima

sui parte detecta, tot lites, & bella movère soleant, & nemo cogitet, cùm ad mensuram avaritiæ suæ terminos propagaverit, quam tandem portionem terræ defunctus obtineat? Idem quoque non minus piè, & eleganter tradit Seneca lib. 1. Nat. quæst. in præfat. & ab utroque mutuatus Boëtius lib. 4. de Consol. Philosoph. prosa 7. sic inquiens: *Omnem terræ ambitum sìcuti Astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cœli spacium puncti constat obtinere rationem: id est, ut si ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spacij prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta ferè portio est, sicut Ptolemæo testante didicisti, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quartæ, si quantum maria, paludesque premunt, quantumque siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncto circumsepti, atque conclusi, de pervul-* **[62]** *ganda fama, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum magnificumque gloriæ, tam angustis exiguisque limitibus arctata?* Et Iustus Lipsius lib. 2. Physiolog. Stoic. lib. 2. cap. 18. in fin. ubi ait: *Et ipsa terra penè est nihilum, universi comparatione, & velut punctum. O miseri, cœlum adspicite, & in terram despicite: punctum est illud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo Regna disponitis: minima etiam cum illis vtrimque Oceanus occurrit.*
Sed licèt hoc verissimum sit, atque hodie etiam mundus eandem puncti rationem obtineat, & multæ eius partes nondum cognitæ, aut exploratæ sint, ut pluribus ostendit Ioseph. Acosta in hist. Ind. lib. 3. cap. 25. & Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 14. pag. 141. & seqq. **[sect. 3]** Satis tamen omnibus constat, quantum extensionis, vel, ut ita dixerim, accessionis receperit, ex detectione huius Novi Orbis, de quo in superioribus capitibus sermonem inivimus. Cuius situm, **[sect. 4]** longitudinem, & latitudinem, atque universalem divisionem, & descriptionem variè constituunt, & exponunt auctores suprà relati, & præcipuè Gerard. Mercator. Petrus Appianus, & Gemma Frisius in pluribus locis suæ Cosmograph. Abraham. Ortel. in Theatr. magn. tab. 5. ubi de America in communi, & tabulis sequentibus, ubi de alijs eius provincijs specialiter agit. Ioan. Boter. in relatio. universal. 1. part. volum. 2. & 3. ex pag. 347. usque ad 466. Thom. Porcacchus Anetinus in insulario lib. 3. per totum, Carol. Stephan. in dictionar. Histor. & Poët. verb. *America,* Maginus in tab. Cosmograph. 2. part. tab. 34. ex pag. 279. usque ad 292. Hieronym. Iarava Tarraconens. & Carol. Ventouvius in parallel. Didac. Valdesius de dign. Reg. Hispan. cap. 12. Camill. Borrel. de. præstan. Reg. Catholic. cap. 43. & cap. 46. num. 217. Gregor. Lopez Madera de Monarch. Hispan. cap. 6. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 44. & 45. Ioseph. Acosta lib. 1. de. nat. Novi Orbis cap. 6. Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 437. & 463. Anton. de Herrera in suis octo decad. hist. gener. Indiar. Occident. & melius in descriptione, & tabulis huius Novi Orbis, quas in calce quartæ decadis collocavit, Fr. Alphons. Fernandez in histor. Ecclesiast. nostri temporis lib. 1. per totum, Frat. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 6. Anton. Possevinus, qui alios recenset in apparatu, pag. 52. & 53. Roder. Zamoranus in repertorio lib. 1. cap. 46. & Michël Balboa Cabello in Miscellan. Australi manuscriptâ part. 2. cap. 19. Et quamvis nemini satis compertum este possit, quænam verè sit forma, aut facies eiusdem Novi Orbis, quoniam extremi eius fines necdum hodie cogniti, aut explorati sunt, utcunque tamen **[sect. 5]** aliquid concipiendo, cordis figuram aliqualiter exprimere videtur, ut tradit Ioseph. Acosta lib. 3. de histor. Ind. cap. fin. subdens, latissimam eius partem esse terram Brasiliam usque in Perù, terminum verò, sive apicem fretum Magallanes; basim, quà perficitur, Terram firmam. Atque hinc paulatim usque in Floridam expandi, & ad illa loca, quæ nondum nota sunt.

Reliqui autem **[sect. 6]** magis communiter, & apertè, prætermissis insulis, quæ in Oceano Atlantico, sive (ut vulgò dicunt) Del Norte, à Columbo & alijs detectæ sunt, atque adeò ad hunc etiam Novum Orbem pertinêre videntur; universam eius continentem posteà repertam & perlustratam, in duas maximas peninsulas dividunt, quæ ad Panamaticum saltum tenui isthmo connectuntur. Earumque illam, quæ Novam Hispaniam, & alias regiones continet, quas statim connumerabimus, Americam Septentrionalem appellant, alteram verò, quæ ad Panamam incipiens, Peruanum Regnum, Brasiliam, & reliqua continent, quæ statim etiam recensebimus, vocare solent Americam**[63]** Meridionalem, eò quòd magis ad hunc cœli tractum respiciat. Et ut ex aliorum relatione scribit Valdesius ubi suprà **[sect. 7]** peninsula illa Septentrionalior circiter quinquies mille ducentisque milliaribus longa est, quibus si coniungantur Mediterranea confinia Septentrionem Versus, non minus quàm novem mille milliaria efficient. Meridionalior verò habet oræ maritimæ duodecies mille sexcenta milliaria, circulumque utrumque Arcticum, & Antarcticum perstringit, ut tradit Carolus Stephan. d. verb. *America.*

Surius autem in Commentar. anni Dom. 1558. quem refert Simon Maiol. 1. tom. dier. Canic. colloq. 10. pag. 266. littora Borealia maris Novi Orbis ad triginta Italicorum milliariorum millia protendi, ait: littora verò Australis maris eiusdem Orbis, ter mille & quingentas leucas continère, idest, quatuordecim Italicorum milliariorum millia. Quibus subscribens. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 2. **[sect. 8]** aliquos eius exploratores usque ad septuagesimum ad Antarcticum gradum, immensâ navigatione progressos; commemorat.

Et Ioan. Boter. in d. relat. universal. 1. part. volum. 2. lib. 2. pag. 348. inquit, dictam peninsulam Septentrionalem habêre in circuitum sexdecim millia milliariorum, quatuor millia verò in longum ab ortu ad Occasum, & à Iacobo Cartiero anno 1535. per eius oram maritimam navigatum fuisse usque ad gradum quinquagesimum. A Gasparo Corte Reali Lusitano usque ad sexagesimum, à Sebastiano Gaboto Italo usque ad sexagesimum septimum, neque ultra progredi potuisse eum, & Martinum Forficierum, qui eandem navigationem posteà tentavit, ob immensum frigus. Et in eâdem part. & volum. lib. 3. pag. 371. loquens de altera peninsula, quæ dicitur Australis, sive Meridionalis, tradit, quòd similiter habet sexdecim millia milliariorum in circuitum, & quatuor millia in longum, in latum verò admodum variare, propterea quòd terra, iuxta maris sinus interdum restringitur, & interdum multum ampliatur.

Maginus quoque tab. 34. fol. 280. eandem divisionem, & dimensionem probans, subiungit, Americæ Septentrionalis regionem à Meridie, ubi tota circumnavigata est, duobus ingentibus Oceanis pulsari per spacium sexdecim millium milliarium; septentrionalem verò eius limitem porrigi versus polum Boreum, nec hactenus circumnavigari potuisse: & fol. 282. loquens de regionibus alterius Americæ Meridionalis ait; totius eius continentis circumnavigationem complecti alia sexdecim millia milliaria: & idem concludit fol. 279. dum docet, totam Americæ circumnavigationem, ut tradunt probatiores, complecti circiter triginta duo millia milliarium, occupareque dimidium penè terreni globi spacium secundum longitudinem clauditur enim inter Meridianum gradu 190. & Meridianum gradu 360. & secundùm latitudinem expaciatur utrinque ab Æquinoctiali longo tractu; ad Austrum quidem, ubi prorsus patefactus est, ad gradum usque 52. Ad fretum scilicet Magallanicum: & à Septentrione ad gradum 67. latitudinis Boreæ. Et hoc etiam observant, & sequuntur Abraham. Ortel. in Theat. d. tab. 1. & 5. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 4. & in descript. Ind. cap. 1. & seq. & novissimè Frat. Ioan. Torquemada in Monarch. Indian.

lib. 1. Cap. 2. & 6. ubi sigillatim connumerat leucas, quibus Novus hic Orbis extenditur per utramque oram maris Borealis, & Australis, hoc est del Norte, i del Svr, ut vulgò vocant, & nos etiam aliqua tetigimus sup. cap. 4. num. 51. & seqq.
Atque hæc quidem in genere de forma, & latitudine Novi Orbis dixisse sufficiat, ut verò aliquam etiam, licèt **[64]** brevem, & summariam cognitionem de eius provincijs, & regionibus specialiter habeamus, ab insulis Oceani Atlantici eidem Orbi adiacentibus, sermonem ineuntes, sciendum est, **[sect. 9]** illas tot numero esse, ut ferè congnosci non possint, & aliquas adeò amplas, & opulentas, ut vel grandi Regno constituendo sufficerent, ut præter auctores suprà relatos advertit Petr. Mexia in Sylva var. lect. 5. Part. cap. 2. & seq. & Maiolus colloq. 10. pag. 266. & colloq. 14 pag. 338. cum multis seqq.
Inter quas **[sect. 10]** Principem locum obtinêre videtur insula Sancti Dominici, quæ olim ab incolis Hayti, & Qvisqveia vocata fuit, à nostris autem la Española, quod nomen exteri Latinum reddere cupientes, & idioma nostrum non satis callentes, Hispaniolam verterunt, cùm verè Hispanam, sive Hispanicam vertere debuissent, ut optimè advertit Bernard. Aldretede antiq. Hispan. lib. 4. cap. 8. pag. 521. Eius ambitus est 350. Leucarum, seu mille & quadringentorum milliarium, longitudo quingentorum milliarium, latitudo verò varia, sed ubi maior 300. Milliaria capit. Mediumque ipsius insulæ distat ab æquatore gradibus penè 19. versus Boream, & eius forma longa est ab Ortu ad Occasum, gaudens eximiâ cœli temperie, soli ubertate, auri & argenti fodinis, saccharique in primis immensâ copiâ, & alijs utilissimis frugibus, de quibus latiús agunt Petr. Martyr. de Novo Orbe decad. 1. & 2. Gomara 1. Part. Paul. Iov. lib. 34. Hieron. Giglius lib. 4. cap. 1. Franc. Tamar. de mor. gent. lib. 3. cap. 7. & 8. Hieron. Benzo. & eius additionat. lib. 1. histor. Novi Orb. cap. 29. in 4. part. histor. Americæ pag. 137. Ortelius tab. 7. Maginus d tab. 34. fol. 290. Porcacchus in insulario lib. 3. Pag. 165. Boter in relation. 1. part. lib. 3. pag. 461. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 3. 4. & 5. ex pag. 84 & in descript. cap. 5. & 6. ex pag. 7. Fr. Augustin. Davila in histor. Mexicana lib. 1. cap, 101. & sequent. Fr. Gregor. Garcia de Ind. orig. lib. 2. c. 1. & Fr. Alphons. Fernand. in histor. Eccles. nostr. tempor. lib. 1. cap. 1. 2. & 8. Vrbes Præcipuæ huius insulæ sunt Sancti Dominici, quæ Archiepiscopalis, & Præsidis ac Cancellariæ Regiæ sedes est: Sancti Ioannis à Meguana, Portus Platæ, Portus Regius, Cavana, Xaragua, & aliæ, quæ Hispanorum sunt Coloniæ. Ab Occasu **[sect. 11]** autem Hispaniolæ iacet insula Iamaica, quæ à nostris S. Iacobi vocatur, & ambitu suo 150. leucas, hoc est sexcenta milliaria complectitur, in longum verò 55. leucis patet, & in latum circiter 25. illis omnibus rebus abundans, quæ in Hispaniola proveniunt. Et duo Continens oppida, nimirum Oristan & Sevilla, in quo quidem est principalis Ecclesia, titulo Abbatiæ insignita, de qua etiam latiùs agunt auctores suprà relati, præcipuè Maginus d. fol. 290. Boter. pag. 463. Porcacchus pag. 175. Fr. Alphons. Fernand. cap. 8. & Herrera in d. descript. cap. 7.
Proxima his insula **[sect. 12]** Cuba ab Occasu eiusdem Hispaniolæ conspicitur, relinquens à Meridie Iamaicam, quæ appellata fuit à Christophoro Columbo in honorem Ferdinandi Regis Catholici *Fernandina,* sive *Ferdinanda,* & extenditur ab Ortu ad Occasum 300. leucis, hoc est 1200. milliaribus, eius verò maxima latitudo 65. leucas, seu 250. milliaria non excedit, sed pluribus in locis 20. leucas vix superat, multis utilibus rebus abundans, & præcipuè magnâ Rubiæ tinctorum copiâ, & quodam bituminis seu picis genere ad naves oppicandas idoneo, Continet autem sex Hispanorum colonias, quarum præstantiores sunt, S. Iacobi, ubi Episcopails sedes, & Havana totius insulæ emporium, & navale, ad quod appellunt navigia, quæ ex Peruvia, & Nova Hispania in Europam redeunt, atque etiam aliquando, quæ

ex Europa **[65]** ad has Novi Orbis regiones proficiscuntur, ut latiús scribunt Maginus, & Borter. ubi sup. Porcacchus pag. 172. Herrera d. decad. 1. & d. descript. cap. 6. ex pag. 10. & Fr. Alphons. Fernand. d. lib. 1. cap. 1. & 2.

Hanc Cubæ insulam **[sect. 13]** septingentæ aliæ, eæque amœnissimæ in coronæ forma circunstant, quæ à Columbo, ob sui pulchritudinem & viriditatem, appellatæ sunt *Iardin de la Reyna,* ut recolit Petr. Mexia d. 5. part. cap. 9. Herrera decad. I. lib. 2. cap. 13. pag. 69. & Maiol. d. colloq. 14. pag. 343. qui etiam de vicinis alijs insulis agunt, quæ vocantur *de los Lucayos,* & quadrigentas numero esse testantur, de quibus latè etiam tractat Boter. d. 1. part. lib. 3. pag. 465. & idem Herrera decad. 1. lib. 7. cap. 3. & lib. 9. cap. 11. & in descript. cap. 7.

Vicina quoque est ab Ortu Hispaniolæ duodecim, vel quindecim leucis **[sect. 14]** insula S. Ioannis, quæ incolis dicitur *Borriquen,* longitudinem trecentorum milliarium habens, sive 45. leucarum, & latitudinem septuaginta milliarium, sive viginti leucarum. Asfluit frugibus, fructibus, animalibus, & piscibus, ac auro prætereá & Guaiaco ligno perfectissimo, quod vulgò dicunt *el palo santo.* Est in ea urbs præcipua S. Ioannis, optimo gaudens portu, quem hac de causa Hispani *Puerto Rico* appellarunt, & habet (ultra minores alias) tres nobiles Hispanorum colonias, & Episcopalem, ac Gubernatoris sedem, ut latiùs videbis apud Herreram d. cap. 7.

His insulis adiacent aliæ, **[sect. 15]** quæ Canibalorum, seu Caribum dicuntur, ex habitantium viribus, & ferinis moribus vocabulis sumptis; sunt enim bellicosi admodum, & antropophagi insignes. Quorum arma sunt sagittæ, & utuntur scaphis ex unico lingo excavato elaboratis, quas ipsi *Canoas* appellant. Iacent autem hæ insulæ ab Ortu & Meridie Hispaniolæ duplici serie protensæ, ex regione, seu in conspecta Terræfirmæ, & quæ magis cognitæ, & ab Hispanis perlustratæ sunt, licèt necdum cultæ, vocantur *santa Cruz las Virgines, San Estacio, San Bartolome, la Barbada, la Deseada, la Dominica, Todos Santos, Guadalupe, Marigalante*, & aliæ, quæ dicuntur *de Barlovento,* ad quas aquæ faciendæ causâ appellere solent classes, quæ ex Hispania ad Americam veniunt. Circa Dominicam autem ad Meridiem repertæ sunt aliæ insulæ, quæ appellantur *Matanino, Santa Lucia, los Barbudos,* & ad continentem Terræsirmæ magis accedunt. Illarumque **[sect. 16]** prior, maior & Orientalior nominatur *la Trinidad* ducentis circiter leucis ab Hispaniola, & sexaginta à Dominica, longitudine quinquaginta leucarum ab Ortu ad Occasum, & latitudine triginta, eamque detexit Christophorus Columbus anno 1498. & de illa & alijs Canibalorum plura tradit Maginus d. tab. 34. fol. 291. Boter. d. lib. 3. pag. 459. & Herrera decad. 1. lib. 3. cap. 10. & d. descript. cap. 7.

Post has verò insulas **[sect. 17]** Cubagua iacet, quæ olim Margaritarum Copiâ nobilis fuit; sed posteà ob aquæ & Concharum inopiam derelicta, translato huius piscationis emporio ad aliam insulam, ab ea unâ tantùm leucâ remotam, cui Margaritæ nomen inditum est. Distatque viginti leucis ab insula Trinitatis ad Occasum, & 170. ab Hispaniola, habens in longum sexdecim leucas, sive ut alij putant, viginti, & in latum octo, aut decem, & duo oppida, unum prope mare, ubi est arx, in qua residet Gubernator: alterum interiùs, quod vocatur vallis Sanctæ Luciæ, de quibus etiam latiùs agunt auctores sup. Citati, & præcipuè Herrera d.c. 7. pag. 15. & 18. Hæ autem **[sect. 18]** insulæ omnes, & pars continentis, quæ ad eas propiùs accedit, & comprehendit Gubernationes, quas vocant *de la Florida, i de Venezuela,* ubi est sedes Episcopalis, *de la Nueva Andaluzia, del Rio de a Hacha, i de Santa Marta,* ubi est altera sedis Episcopalis, subsunt iurisdictioni Regalis Prætorij, sive Cancellariæ, quæ, ut

diximus, residet in insula S. Dominici, sive Hispaniola, & prima fuit omnium huius Novi **[66]** Orbis, habetque sub territorio suo ab Ortu ad Occasum, quod vulgò dicunt, *de Leste, à Oeste* 550. leucas, & à Septentrione ad Meridiem, quod dicunt *Norte Sur* plus 300. ut latius refert Anton. de Herrer. dictarum Insularum & Provinciarum peculiarem descriptionem & relationem apponens in d. descript. Ind. Occident. cap. 5. 6. 7. & 8. & Fr. Alphones. Fernand. in hist. Eccles. nostr. temp. lib. 1. cap. 8.

Sed ut relictis insulis ad continentem accedamus, pars eius, quæ **[sect. 19]** America Septentrionalis (ut diximus) vocari solet, quà ad Orientem vergit, tres amplissimas, & nondum satis cognitas, aut Hispanis subiectas regiones comprehendit, quæ vocantur Estotilandia, Terra laboratoris, & Norumberga, de quibus agunt Magin. fol. 282. Boter. sup. pag. 349. & seq. & Herrera in descript. c. 8. pag. 20. Vicina est his terra, **[sect. 20]** quæ dicitur *de Bacallaos* à Sebastiano Gaboto Veneto sub nomine Henrici Regis Angliæ primum inventa, & sic appellata, eò quòd in eius pelego tanta invenitur piscium huiusmodi copia, ut etiam navigia retardent, de cuius descriptione, & natura ultra prædictos auctores aliqua tradit Petr. Zieza tom. 2. hist. Perù, Illescas in hist. Pontif. lib. 9. c. 22. pag. 284. Theat. vit. hum. vol. 5. lib. 2. pag. 1218. Nova **[sect. 21]** quoque Francia ijs succedit, quæ iuxta ripas fluvij Canadæ, vel S. Laurentij extenditur, illamque Galli primum sub Francisco Primo eorum Rege detexerunt; sed propter eius inopiam ad eam contendere desierunt, ut tradunt Magin. & Boter. ubi sup.

Sequitur alia regio ab incolis Apalchem vocata, ab Anglis verò **[sect. 22]** Virginia, qui aliquot in ea colonias fecerunt, & hodie etiam renovatis auxilijs, & expeditionibus retinent, exiguo tamen fructu, & successu, quia ut plurimum est sterilis, & inculta, ut præter Magin. & Boter. sup. tradit Beierlinchius in opere Chronog. pag. 306. & P. Gordonius in Chronog. pag. 475. quamvis admirandas historias, & commoditates huius regionis nobis suadêre velit Thom. Hariot. Anglus in relationibus & Iconibus, quas de ca vulgavit, & habentur in initio primi tomi auctorum, qui de historia Americæ scripserunt, & Raphe Hamor Virginiæ Secretarius, & Ioannes Schmidt, in alijs descriptionibus & relationibus, usque ad ann. 1616. quæ novissimè prodierunt in 10. part. eiusdem Americæ sumptibus, ac studio Ioan. Theodori de Bri, ann. 1619.

Succedit proximè provincia **[sect. 23]** Florida vocata, quæ iuxta sinum Mexicanum, & mare *del Norte* in immensum extenditur, & est quidem, ut plurimum, satis amœna, ac omnium fructuum fertilis, oras tamen habens asperas, & scopulis ac brevibus refertas, & incolas barbaros, sordidos & inhospitales. Quo fit, ut parùm nostri in ea proficere potuerint, licèt aliquoties sub Pamphilo de Narvaez, Ferdinando de Soto, Petro Melendez de Avilès, & alijs ducibus eam penitissimè adierint, & perlustraverint. Galli quoque sæpè, irritis tamen conatibus, eius occupationem adorti sunt; de quibus ultra Magin. sup. fol. 282. & Borter. pag. 352. latè scribit Herrera decad. 4. lib. 4. c. 4. & seq. & decad. 6. lib. 7. cap. 9. cum seqq. & decad. 7. lib. 1. ex cap. 10. usque ad cap. 8. lib. 2 & lib. 7. ex cap. 1. ad 12. & Cabrera in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. & in descrip. cap. 8. pag. 19. Illescas in hist. Pontis. 2. tom. pag. 544. & 793. Abrah. Ortel. tab. 8. Fr. Aug. Davila in hist. Mexic. Ordin. Prædicat. lib. 1. ex cap. 55. usque ad 69. Garcilassus Inca in hist. Floridæ, & hist. Americæ 2. part. ubi variæ relationes, & Icones apponuntur de rebus ad eandem provinciam pertinentibus. Et rursus in 6. part. ubi Ioan. Ribauldi insœlicem expeditionem commemorat.

Post has regiones **[sect. 24]** Iucatania conspicitur, peninsulæ formam referens quæ in mare *del Norte* porrigitur, eiusque ambitus patet milliaribus 900. & in præcipua urbe, quæ

Merida dicitur, Cathedralis Ecclesia residet. Est autem segetum, fructuum, mellis, ceræ, ac animalium quorundam ferax, ut sunt anates, gallinæ, lepores & cervi. Incolæ animosi sunt **[67]** ac bellicosi, qui arcubus utuntur, & clypeis; & carnem humanam non vorant, sed humani potius & hospitales sunt, & Crucem etiam, ut multi tradunt, ante Christianorum adventum venerabantur: de quibus agunt Magin. fol. 281. Boter. pag. 365. Herrer. decad. 4. lib. 3. cap. 4. & lib. 10. cap. 3. & in descrip. cap. 10. pag. 27. & hist. Americ. part. 4. circa fin.

Nicaragua **[sect. 25]** quoque provincia in eâdem Americæ parte versus ortum, & Meridiem reperitur, quæ quidem, ut plurimum, arenosa est, ac calori æstivo obnoxia, sed iuxta fluvios admodum fertilis. In ea est lacus valdè ingens, qui 300. milliaribus extenditur, & crescit, ac decrescit perinde ac mare; · & mons continuò ardens. Habet quinque Hispanorum oppida, in quorum præcipuo, quod dicitur La civdad de Leon, Episcop. residet. Incolæ huius tractus ad albedinem magis accedunt, quàm reliquæ Novi Orbis gentes, suntque staturâ satis convenienti, & humani, & ante Christi Fidem susceptam iustitiæ quoque specimen aliquod habebant, ut post Magin. sup. & Boter. pag. 368. tradit Herrera decad. 4. lib. 8. cap. 3. & seqq. & in descript. cap. 13. pag. 35. Fr. Alphoms. Fernand. lib. 1. cap. 54. pag. 187. Et aliqua adducit Americæ histor. d. 4. part. circa finem; ubi etiam agunt de alijs vicinis provincijs, quæ **[sect. 26]** dicuntur Hondvras i Costa rica, in quibus alter Episcopus residet in civitate, quæ dicitur de Valladolid.

Inter Iucataniam & Nicaraguam regionem iacet **[sect. 27]** Guathenmalensis urbs, & provincia in Mediterraneis, quæ agro potitur fertili & amœno, aëreǵue salubri, & in ea est sedes Episcopalis, & Regia Cancellaria. Nec longè ab hac urbe sunt montes, qui ignem, fumum & lapides emittunt. Et alia provincia appellata Chiapa, **[sect. 28]** & alia, quæ dicitur la vera Paz, ubi etiam Cathedrales Ecclesiæ præfulgent. de quibus, & de territorio dictæ Cancellariæ Guathemalensis agit Bot. pag. 366. Herrera decad. 4. lib. 8. cap. 8. pag. 204. & in descript. pag. 26. 32. & 34. Fr. Alphons.

Fernan. in hist. Eccles. nostr. temp. lib. 1. cap. 37. & novissimè Remesalius, qui de his provincijs integrum volumen scripsit.

Sed inter has omnes provincias caput extollit ea, quæ **[sect. 29]** Nova Hispania vocatur: est enim amplissima, & cæteris cultior, amœnior, ac populis frequentior, incipiensǵue à sinu Californiæ, quem vulgò mar Bermejo dicunt, extenditur usque ad sinum Mexicanum ad mare del Norte, ad Iucatanam regionem. Fuit autem ita appellata ab insigni illo Duce Ferdin. Cortesio, qui illam primum occupavit ann. 1518. quoniam eius situs, temperies & dispositio Hispaniæ similis videbatur, ut tradit Herrer. decad. 3. lib. 2. c. 10. & decad. 4. pag. 79. **[sect. 30]** Vel quoniam antiquam omnium nationum consuetudinem sequi voluit, quæ semper populis, aut provincijs à se novè in alienis, & remotis finibus conditis, propria suarum urbium, aut regionum nomina imponere solebant, ut pluribus exemplis ostendit Fr. Ioan. de la Puente in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 23. §. 4. pag. 153. & in hoc Novo Orbe passim observatum invenimus. Continet verò Novæ Hispaniæ appellatio plures alias satis celebres & utiles provincias, quas latè recensent Magin. fol. 280. Pet. Martyr decad. 4. & seqq. Abraham. Ortel. in Theat. magn. tab. 6. Boter. ex pag. 354. Herrera in descript. cap. 9. ex pag. 21. & decad. 3. lib. 2. cap. 10. & seqq. Ludovicus Cabrera in vita Regis Philippi II. lib. 13. cap. 11. & Fr. Ioan. Torquem. in Monarch. Ind. 1. tom. per totum, ubi in lib. 5. ex cap. 37. ad. 40. tractat de rebus, & expeditionibus ad Novum Mexicum, & cap. 41. & 42. de Californijs, & ex cap. 45. ad 58. de alijs expeditionibus ad detegendum caput Mendocinum.

Sed præcipuæ **[sect. 31]** & magis cognitæ, & habitatæ provinciæ sunt Xalisco, & Cvliacan, quæ à nostris appellatur Nova Gallecia, ubi est sedes Episcopalis, & Regia Cancellaria: de cuius districtu & proprietatibus tractat Magin. d. fol. 280. Abrah. Ortel. tab. 7. Bote. pag. 364. Herrera in descript. cap. 11. ex pag. 29. & de-**[68]**cad. 4. lib. 9. c. 12. & 13. & decad. 8. lib. 8. cap. 12. Mechoacana, Guaxaca, & Tlascala, in quibus etiam proprij Episcopi resident, & de eis agit idem Magin. sup. fol. 281. Boter. pag. 362. Herrera in descript. cap. 10. ed pag. 25. & Frat. Alphons. Fernand. lib. 1. ex cap. 36.

Et **[sect. 32]** Mexicana civitas, & regio, quæ est cæterarum Metropolis, & sedes Proregis & Cancellariæ Novæ Hispaniæ, & plurima alia continet, quæ eam non solùm inter Americæ urbes, verùm & Europæ nobilem faciunt, ut latiùs prosequuntur Magin. sup. fol. 281. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 157. Boter. pag. 356. Herrera in descript. cap. 9. ex pag. 21 & decad. 2. lib. 7. cap. 14. & seqq. Fr. Alphons. Fern. d. lib. 1. cap 36 Fr. Ioan. Torquem. in d. Monarch. Ind. tom. 1. lib. 2. per totum, & lib. 3. c. 22. & 23. Petr. Balbuena in carminibus Hispanis de laudibus Mexici, & Sim. Maiol in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 23. pag. 506. & 507. ubi multa mirabilia refert de situ & magnitudine urbis Mexici, & incolarum multitudine, & colloq. 12. pag. 304. ubi agit de lacubus, circa quos Venetiarum instar ædificata est, qui cum se proximè contigant, & alternatis vicibus procellosis motibus aquas suas communicent, unus tamen salsus, & alter dulcis est. Fuit **[sect. 33]** autem hæc insignis urbs ab indigenis olim appellata Tenuchtitlan, à lapide quodam, & Tuna in eo nata, quam in lacu invenerunt, ubi primum illam ædificarunt. Qua de causa hodie hæc insignia eadem civitas obtinet, posteà verò Mexici nomen accepit, quòd maternâ eorum linguâ scaturigines aquarum significat, ut tradit Herrera d. decad. 3. lib. 7. cap. 13. Torquem. d. lib. 2. cap. 11. & lib. 3. cap. 23. & Sebast. Covarr. in Thes. ling. Hisp. verb. *Mexico,* ubi etiam alias huius nominis etymologias adducunt.

Ad alteram verò **[sect. 34]** Americæ partem, sive peninsulam accedentes, quam Meridionalem appellari retulimus, immensi quidem operis esset, si omnia eius oppida, vel regiones sigillatim describere vellemus: sunt enim innumeræ, & earum nonnullæ vix nomen notum habentes, ut benè observat Magin. d. tab. 34. fol. 283. Sed de præcipuis aliqua delibantes, imprimis occurrit **[sect. 35]** provincia Panamensis, sive Terræ firmæ, quæ â nostris vocata fuit castilia del Oro, eà fortè ratione, quòd ibi aurum plurimum reperiebatur, adeò ut quidam **[sect. 36]** Bacchalarius Encisus retibus in multis fluminibus expiscari publicaverit: quod in causa fuit, ut plures hac spe allecti, ad hanc regionem cum Petro Arias Davila ann. 1514. confluerent, ut refert Herrera in descript. cap. 15. pag. 41. Continet hæc provincia sub se gubernationes, quas vocant del Darien, Veragva, Vraba, i Nata, & alia minora oppida, & duas satis nobiles urbes, quæ dicuntur Pvertobello, y Panama. Prior ad mare del Norte constructa, commodissimum portum habet, à quo & nomen accepit, relicto alio antiquo portu & oppido, quod vocabatur Nombre de dios. Altera iuxta mare del Svr apposita est, eo isthmo à priore divisa, quo has duas Novi Orbis peninsulas constringi tradidimus, cuius quidem latitudo decem & octo leucas occupat, seu septuaginta duo milliaria. **[sect. 37]** Et hæ urbes quæcunque vel ex Peruana regione in Hispaniam, vel ex Hispania in Peruviam advehuntur, fido portuum hospitio recipiunt: siquidem divitiæ, ac merces utrobique à navibus exonerandæ sunt, & terrestri itinere, aut per amnem, qui dicitur Chagre, per illas decem & octo leucas comportandæ, ut rursus navibus impositæ per unum mare, vel alterum traijciantur. Qua de causa ob classium concursum, & navale commercium, quod hîc exercetur, Episcopalis Ecclesiæ Darienis sedes

ad hanc urbem Panamensem translata est, & ibídem Regia Cancellaria constituta, cuius Præses simul Gubernatoris, & Capitanei generalis munus exercet.
Quo **[sect. 38]** pluribus annis summa cum laude, & vitæ integritate functus est Dominus Don Francisus Valverdi de Mercado levir meus, hoc est, meæ sororis maritus, postquàm dictam urbem &**[69]** portum de Pvertobello Regiâ auctoritate construxit & communivit, & gravissimis alijs obsequijs, atque servitijs, ad hunc & alios maiores honores sibi aditum præparaverat: & objit ibídem ann. 1614. adversariorum quorundam calumnijs impetitus, quas tamen iustiùs contemnere debuistet, cùm **[sect. 39]** semper calumniatorum virus provocet ipsa virtus, & ut locis lævibus, & politis ægrè sordidum aliquid adhærescit: sic maledictum sedem vix inveniat in vita puriore, ut præclarè advertit Iust. Lips. in orat. de calumniat. & in hoc casu experientia monstravit, tanti viri fama, & virtutibus à morte eius clarioribus redditis, & Regij Indiarum Senatus ac bonorum omnium approbatione, & acclamatione desideratis. Et qui de hac provincia plura scire voluerit, legat Pet. Martyr decad. 2. & 3. Magin. ubi sup. Boter. 1. par. vol. 2. lib. 3. pag. 371. & seqq. Herrer. in descr. cap. 15. & decad. 2. lib. 3. cap. 5. & seqq. Fr. Alphons. Fern. lib. 1. c. 54. pag. 187.
Ad eandem **[sect. 40]** partem Amerciæ pertinet alia non minus celebris provincia, quæ vocatur Novum Regnum Granatæ, & sub se comprehendit gubernationes Popaiam, sanctæ Marthæ, & Carthaginis, sive Cartagenae, ubi est civitas, & portus ad Hispanienses classes excipiendas tutissimus. Abundat hæc provincia omnium fructuum copiâ, & auro, & Smaragdis, alijsque pretiosis lapillis ditescit: habetque in longum trecentas leucas, & in latum totidem ferè, & inter plura nobilia Hispanorum oppida eminet urbs, & quæ dicitur Santa Fede Bogota, quam Licentiatus Gundisalvus Ximenez de Quesada anno 1528. ædificare cœpit, & in ea residet Præses & gubernator cum Regia Cancellaria, & Archiepiscopus cum Metripolitana Ecclesia: cuius suffraganei sunt Episcopus Popaianensis, Carthaginis, & Sanctæ Marthæ. Et plura alia de eâdem provincia & incolarum moribus tradunt Gomara in hist. Ind. 1. part. mores gent. lib. 3. c. 14. Hier. Gigl. lib. 4. c. 12. & 13. Boter. d. lib. 3. ex. pag. 375. usque ad 378. Herrera in d. descript. cap. 16. ex pag. 41. & decad. 8. lib. 4. ex cap. 6. ad 12. & Frat. Alphons. Fernand. d. lib. 1. ex cap. 46. usque ad 50. ubi etiam agit **[sect. 41]** de mirabilibus, quæ in convertendis huius provinciæ Indis per integros septem annos patravit Beatissimus ille vir Fr. Aloisius Beltranus Dominicani Ordinis fulgentissimum decus, qui in Beatorum numerum referri meruit ann. 1608. de quo etiam plura tradit Thom. Bocius de sig. Eccl. Dei lib. 6. sig. 19. & lib. 7. sig. 25. c. 1.
Sequitur **[sect. 42]** statim ea terræ pars, quæ Perv, sive Peruana dicta est, totius huius Novi Orbis nobilissima, detecta primum, vt alio loco diximus, à Francisco Pizzarro anno 1525. & tota ferè intra Æquatorem, & tropicum Capricorni iacens: sunt autem eius fines à Septentrione Nova Granata, & Castella aurea, ab Occasu Oceanus, sive mare del Svr, à Meridie provincia Chilensis, & ab ortu, montes altissimi. Occupat verò longitudine suâ mille & octingentas plus leucas, & in latum usque ad Andes, ut plurimum, quinquaginta, quarum decem pertinent ad planities, quæ per totam regionem ad oram maritimam reperiuntur, viginti ad montana, quæ per eandem regionem longo tractu extenduntur à Septentrione ad Meridiem mille circiter leucis, & vulgò vocantur la Cordillera del Perv, aliæ viginti ad Vltramontana, quæ vulgò dicuntur los Andes, & sunt etiam montes, qui pariter à Septentrione in Meridiem incedunt continuâ serie producti, densissimi tamen, & absque vallibus, cùm tamen inter alios de la Cordillera multæ amplæ valles ac profundæ, fertilissimæque & populo numerosissimæ contineantur, cùm aëre potiantur calidiore, de quibus omnibus, qui

pleniorem historiam, & descriptionem desideraverit, legere poterit Lævinum Apollonium de rebus Peruensibus, Pet. Ciezam, Aug. de. Zarate, & alios quos citavimus in fin. cap. præcedentis, qui de historijs Regni Peruani ex professo tra-**[70]**ctarunt Hiero. Benzo, & eius additionator. lib. 3. per totum in 6. part. histor. Americæ, Ioseph. Acosta in hist. Ind. lib. 3. cap. 21. & seqq. Abrah. Ortel. in Theat. mag. tab. 8. Magin. ex fol. 283. usque ad 287. Ioan. Boter. d. lib. 3. ex pag. 386. Herrera in descrip. cap. 16. in fin. pag. 46. & seqq. & in hist. gener. Ind. decad. 4. 1ib. 9. cap. 3. & decad. 5. lib. 1. c. 1. & 5. Inter plurima verò Hispanorum, & Indorum oppida huius latissimi Peruani Regni, quæ connumerare longissimum esset, præstantiores sunt, **[sect. 43]** urbs de san Francisco del Qvito à Sebastiano Belalcaçar Francisci Pizarri commilitone anno 1534. fundata, quæ æquatoris lineæ ferè subiacet, nec tamen fervido ac æstuoso cœlo, sed potiùs frigido potitur, eiusque ager semper virens est, & omni frugum beatitudine floridus, atque etiam auri, & argenti vivi mineris scatens. Residet hac in urbe Quitensis Episcopus cum Ecclesia Cathedrali, & Præses cum Regia Cancellaria, quæ ducentis & plus leucis in longum, & in latum suum territorium extendit, & gubernationes de los Qvixos, i la Canela, Pacamoros, i Gvalsongo, & partem Popaianæ comprehendit, atque etiam urbes de Riobamba, Cvenca, Loxa, Zamora, Iaen, Gvayaqvil, i Pvertoviejo, ut latiùs prosequuntur Magin. sup. fol. 286. Boter. pag. 396. Herrera in descript. cap. 17. & 18. & decad. 5. lib. 6. cap. 6. & lib. 10. cap. 10. cum multis seqq. & Fr. Alphons. Fernan. d. lib. 1. cap. 54. in fin.

Post Qviti verò provinciam eminet alia urbs, **[sect. 44]** quæ à nostris D. Michaëlis, à Barbaris Pivra vocatur, cui vicinus est portus, qui dicitur Paita, ad quem naves per hoc Peruanum mare transfretantes frequenter appellunt. Sed magis nobilis est **[sect. 45]** Trvxillo à Francisco Pizarro condita anno 1533. agrum feracissimum habens, & plures Hispanorum domos, quæ tamen omnes ingenti terræmotu momento temporis conquassatæ fuerunt anno 1619. ita ut vix, & ne vix quidem, aliqua pristinæ urbis sigura remanserit. In qua ob sui dignitatem & commoditatem, & plura Hispanorum & Indorum oppida, quæ illi confinia sunt, Cathedralis Ecclesia cum proprio Episcopo creata & erecta est anno 1612. & de ea peculiarem mentionem faciunt auctores suprà relati, præcipuè Herrera d. descript. cap. 19. pag, 56. & decad. 5. lib. 7. cap. 6.

Longè verò nobilior, atque excellentior est alia urbs, quæ octuaginta à Truxillo leucis in eâdem planitie Peruana conspicitur, sub duodecimo gradu ad Antarcticum, quæ à Barbaris **[sect. 46]** Lima vocatur, non ex nomine Reguli, sive Caciqve, qui ei dominabatur, ut putavit Herrera, sed corrupto vocabulo à Rimac fluvio eam interluente, quod maternâ linguâ, sonans, sive loquax interpretatur, à nostris verò dicitur *Civitas Regum,* sive quòd sub Epiphaniæ die à Francisco Pizarro ædificari cœpta anno 1533. sive quòd Magorum Regum patrocinium sortita fuerit, & pro insignijs tres coronas in campo cœlesti, cum stella micanti, quæ Regibus eisdem apparuit, de quo Imperatoris Caroli V. diploma satis honorificum habet.

Iacet urbs hæc in valle amœnissima, mirâǵque aëris temperantiâ gaudet, & agro rerum omnium fertili, præsertim frumenti, fabarum, pisorum, & omni ferè leguminum, atque etiam fructuum nostratium genere. Est prætereà populo frequentissima, ambitum coprehendens valde spatiosum, in quo sunt latæ viæ, amplum forum, insígnia templa, illustris Cathedralis Archiepiscopalis Ecclesia, magnifica ædificia, nobilis Academia, & plura tribunalia & Collegia, prout decet tanti Regni Metropolim, & totius maritimi tractus excultissimum emporium. Portum quoque tutissimum habet, duabus leucis ab ea semotum, qui dicitur el Callao, ubi alterum oppidum ornatissimum constructum est. Et residet in ea **[sect. 47]**

Prorex, qui supremam iurisdictionem, & gubernationem per plus mille **[71]** leucas exercet, & est Præses Regiæ Cancellariæ ibîdem commorantis, quæ duos Fiscales, quatuor criminum quæstores, & octo causarum civilium Senatores, sive Auditores habet.
In quorum numerum **[sect. 48]** ego iam inde ab anno 1610. nihil tale ambiens, aut cogitans, D. Fhilippi III. Regis ac Domini nostri Potentissimi honestissimis codicillis cooptatus, quâ potui maximâ fide, puritate & induftriâ suscepti muneris pensa explêre curavi, id tantùm mœroris habens, quòd tam longè à patria, & Regijs oculis studij & ingenij mei (quod scio, quàm sit exiguum) proventum & specimen edere, atque eodem semper loco manens, consenescere coactus fuerim, alijs intereà, quibus sors benignior arrisit, post plurium honorum gradus in supremis Consilijs meritissimè collocatis. Sed Deus, si oportuerit, nos quoque ab inferis (ut aiunt) ad superos revocabit; cui semper mearum rerum curam, quâ decet humilitate & veneratione relinquo, & ad patriæ desiderium leniendum succissivis horis opus hoc in prædicta nobilissima Regum urbe meditari, & scribere cœpi.
Cuius **[sect. 49]** Cancellaria, ut ad institutum redeamus, trecentis plus minus leucis territorij sui habenas extendit; in quibus ultra urbes Pivra, & Trvxillo de quibus locuti sumus, & plures alias satis divites & frequentes Hispanorum villas & colonias, Indorumque oppida, continentur etiam **[sect. 50]** urbes de los Chachapoyas, de Moyobamba, de leon de Gvanvco, & alia quæ dicitur Gvamanga, sive san Ivan de la Frontera, de qua specialiter agit Herrera decad. 6. lib. 6. c. 9. à Francisco Pizarro primum condita ann. 1539. & posteà in loco, ubi hodie conspicitur, multis cœnobijs & nobilibus ædificijs decorata, & demum anno 1612. in Cathedralem erecta, diœcesi eius à Cuzquensi, cui anteà suberat, competenter divisâ.
Et prope eam est **[sect. 51]** villa de Oropesa, alio nomine Gvancavelica argenti vivi ditissimis fodinis per totum terrarum Orbem maximè nobilis; de quibus aliqua notat Acosta lib. 4. cap. 11. Pat. Lælius Bisciola lib. 16. horarum subsecivarum cap. 3. colum. 1165. & Nos alibi latiùs agemus.
Pertinet etiam ad eiusdem Cancellariæ districtum urbs **[sect. 52]** Areqvipa, 130. leucis à Limensi remota, ab eodem Pizarro condita anno 1534. quæ duodecim à mari milliaribus fœcundo ac salubri in agro ædificata est, & ob portus & vinearum commoditatem multis nobilium ædificijs, Monasterijs, & frequenti populo aucta, & nuper Episcopali sede illustrata eodem tempore, quo Gvamanga, & Trvxillo.
Sexaginta autem leucis ab Areqvipa, & 125. ab urbe Regum sive Lima, sub decem & tribus gradibus cum dimidio elevationis ad Austrum, & septuaginta octo longitudinis, iacet alia mediterranea urbs, **[sect. 53]** nomine Cvzco, quæ cum Lima tentat de principatu contendere, & totius Regni Peruani se caput appellat, & fuit certè ante Hispanorum adventum Regia Incarum Regum sedes, magno procerum, & gregariorum Indorum commercio celebrata, munitissimis quadratorum saxorum maximæ magnitudinis ædificijs ornata, & inter Peruanas sola, quæ faciem urbis præferret. Easdem ædes, quas Incolæ quondam possedêre, politiore paulò ornatu instauratas hodie Hispani tenent, & templum admirandum Solis, Dominicani Monachi in Ecclesiam consecrarunt; octo parochias, & sex virorum Episcopum cum insigni Cathedrali Ecclesia, quæ ante divisionem aliarum de Areqvipa, & Gvamanga ditissima erat. De quibus omnibus, & alijs, quæ brevitatis causâ prætereo, latiùs scribunt Levinus Apollonius, & alij suprâ relati. Magin. fol. 286. Boter. pag. 389. & 393. Herrer. in descript. cap. 19. & 20.**[72]** & decad. 5. lib. 6. cap. 2. 4. & 12. & lib. 7. cap. 6. 10. & 13. Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom. 1. colloq. 23. pag. 506. & Fr. Alphons. Fernand. d. lib. 1.

cap. 50. 51. & 54. & plura de urbe Cuzquensi, & eius ædificijs tradens Garcias Lassas Inca in suis Commentar. lib. 7. cap. 8. & cap. 27. & feqq.
Spectat quoque ad eandem Cancellariam **[sect. 54]** urbs de san Marcos de Arica, & eius Provincia, licèt Herrera in d. descript. cap. 21. pag. 63. ad Argenteam pertinêre tradiderit, ubi est portus hoc in Regno pariter notus ac utilis, in quo naves & classes Regiæ commodissimè recipiuntur, dum merces ad superiores provincias evehere, & earum divitias præcipuè Potosianas revehere solent.
Supradictis urbibus meritò adijcienda venit ea, **[sect. 55]** quæ Argytopolis, seu Argentea dici potest, & vulgò de la Plata vocatur, quæ licèt habitantium copiâ cum Lima, & Cvzco comparari non possit, eximiâ tamen eorum opulentiâ insignis est, & à Petro Anzures Duce Francisci Pizarri, iussu eius condita fuit anno 1538. iacetque in decimo nono gradu elevationis ad Austrum, trecentis leucis distans à civitate Limensi, & decem & octo à celebri illo & Imperiali oppido & monte, cui nomen **[sect. 56]** Potosi argenteis fodinis supramodum referto, ex quibus, & alijs, eis vicinis, immensa eruitur argenti copia, quæ universam Hispaniam, & Europam implet, & in Asiam etiam, & Africam magna ex parte dilabitur: de quo pluribus agit Acosta lib. 4. de Ind. histor. cap. 6. & sequentib. Quapropter prædicta urbs Argentea dicta est, & cùm anteà Episcopalem sedem haberet, anno 1607. in Archiepiscopalem, sive Metropolitanam erigi meruit, & Regia Cancellaria in ea residet: cuius districtus per trecentas, & amplius leucas excurrit, & ultra plura alia Indorum oppida, & Hispanorum municipia, comprehendit nobilem urbem, & provinciam, quæ dicitur Chvqvito, & del Collao, & aliam, quæ dicitur Chvqviabo, sive de la Paz, quam **[sect. 57]** anno 1549. Præses de la Galca condere iussit, & hodie proprium Episcopum habet cum satis ampla diocœsi, quæ ab Argentea divisa fuit.
Continet prætereà dicta Cancellaria sub territorio suo quatuor amplissìmas gubernationes, **[sect. 58]** quæ dicuntur de Santacrvz de la Sierra, del Tvcvman, del Paragvay, del rio de la Plata, ò Bvenos Ayres, in quibus omnibus proprij etiam Episcopi constituti sunt, & de eis, & alijs ad montem Potosium & Argenteam Cancellariam pertinentibus, multa specialiter tradunt Magin. fol. 287. & 289. Boterus pag. 383. 392. 397. 401. & 403. Herrera in descript. cap. 21. & cap. 14. & decad. 4. lib. 1. cap. 1. & lib. 8. cap. 11. & decad. 5. lib. 10. cap. 15. & Fr. Alphons. Fernan. d. lib. 1. cap. 54 pag. 186. & 187.
His proxima est **[sect. 59]** Brasilia regio, licèt iam Peruani Regni, & Proregis gubernationis sines excedat, quæ inter duos ingentes fluvios iacet, nempe Maragnonem à Septentrione, & Argyreum, vulgò Rio de la Plata, à Meridie, & partim ab Occasu, à qua etiam parte ad altissimos Peruviæ montes accedit; sed tamen ab Ortu, mari Vastissimo (vulgò del Norte vocato) pulsatur. Huius longitudo, quæ à Septentrione in Austrum accipitur, traditur mille & quingentorum milliarium, sive 450. leucarum, latitudo ab Ortu ad Occasum quingentorum milliarium, sive 200. leucarum, & eius circumnavigatio iuxta mare del Norte milliarium plus minus trium millium, sive 900. leucarum. Detecta autem fuit, & à Lusitanis coli. & lustrari cœpta eo modo & tempore quo diximus sup. cap. 3. num. 32. licèt priùs eam iussu Regum Catholicorum Ferdinandi, & Elisabethæ detexisset Vincentius Yañez Pinzon, & Didacus de Le-**[73]**pe. Et qui de eius descriptione, historijs, & incolarum moribus plura scire voluerit, legat Maffæium histor. Ind. Oriental. lib. 2. & 15. ex pag. 360. San. Romanum in eâdem histor. lib. 1. cap. 11. pag. 57. & lib. 4. cap. 14. pag. 689. Magin. d. tab. 34. ex fol. 287. Boterum d. lib. 3. ex pag. 378. usque ad 383. & rursus 4. part. lib. 4. per totum ex pag. 104. ad 119. Herrera in descript. cap. 25. & decad. 1. lib. 4. cap. 7. & decad. 4. lib. 8.

cap. 12. & 13. Repertor. Mexican. fol. 225. & 271. Pet. Gordon. in Chronograph. pag. 443. Benzon. de anno Iubil. lib. 1. cap. 10. Possevinum in Bibliothec. 1. tom. pag. 390. & historiam & epistolas aliquot navigationis in Brasiliam à Gallis, & Germanis auctoribus, parum tamen fidedignis, scriptas, quæ habentur in fine tertiæ partis histor. Americæ, & novissimè D. Thomas Tamaio de Vargas in libro vulgari linguâ, sed non vulgari eruditione, & diligentiâ conscripto de eiusdem Brasiliensis Provinciæ ab Hollandis interceptæ restauratione cap. 5.

A Meridie autem eiusdem Peruanæ regionis iacet ingens alia provincia, sive Regnum, **[sect. 60]** quod de Chile vocatur; quo nomine incolæ frigus signisicant, quia reverâ cæteris Peruanis frigidior est, & sub eà Zonæ parte sita, quam antiqui hac de causa inhabitabilem iudicabant; sed nihilominus experientia monstravit, non solùm habitabilem, verùm cœli & terræ temperie commodissimam esse, & Hispaniæ nostræ in omnibus ferè simillimam, cui opposita, sive Antipoda est, cùm à gradu Australi 27. usque ad 52. excurrat, & bellicosos, ac robustos homines gignat, qui in hunc usque diem nostros continuis bellis exercent, & fidem ac pacem multoties susceptam, & oblatam durâ cervice, & protervo corde reijciunt. Sunt tamen hoc in Regno à nostris plusquam 300. leucæ in longum, & viginti in latum possessæ, & pluribus colonijs, & urbibus illustratæ, præcipuè Valdivia, la Serena, i la Imperial, quæ ab hostibus destructæ fuerunt, & la Concepcion quæ hodie viget, ubi sedes Episcopalis refolget, & alia nobilior de Santiago, quæ Metropolis regionis iudicatur, & in qua alter etiam Episcopus residet, & Regia Cancellaria, quatuor Auditoribus, & Fiscali ac Præside constans, qui etiam Capitanei generalis munus in omnibus ad bellum necessarijs exercet, de quibus & alijs ad huius Regni historias, & pleniorem descriptionem pertinentibus, latiùs tractant Gomara in histor. Ind. 1. part. Acosta in hist. Indiar. lib. 7. cap. ult. pag. 531. Mores Gent. lib. 3. cap. 10. Nobilis eques ac Poëta D. Alphons. de Arcilla in Araucana, Boterus d. lib. 3. pag. 385. Magin. fol. 287. Herrera in descript. cap. 22. & decad. 7. lib. 1. cap. 6. & 7. & Fr. Alphons. Fernand. lib. 1. cap. 55.

Denique post hoc Regnum Chilense, & flumen, quod Argenteum, sive de la Plata vocatur, iacet famigeratum illud fretum, dictum **[sect. 61]** Magallanicum; de cuius inventione plura diximus sup. cap. proximo ex num. 35. & post illud versus Antarcticum Polum vastissima illa terræ pars, Magallanica etiam nuncupata, quam licèt nullus hucusque penitus perlustraverit, plures tamen opinantur, Europâ, Asiâ, atque Africâ maiorem esse, ut tetigimus d. cap. præced. num. 54. & pleniùs scribunt Boter. pag. 403. & 404. & Herrera d. descript. cap. 23. Et cum his planè absolvi id omne videtur, quod ad prædictas duas Americæ peninsulas pertinet. Verùm **[sect. 62]** cum aliæ insulæ, & continentis regiones reperiantur, quæ licèt ab America distinctæ, & remotæ sint, atque ad Orientem declinent, intra fines tamen occidentales clauduntur, quibus navigatio, & conquisitio Indiarum Regum Castellæ, & Legionis circunscripta fuit, iuxta pactionem cum Lusitanis Regibus initam, nempe Malucæ, sive **[74]** Molucæ, Philippinæ, Lequij, Iaponium, Sinarum littora, Insulæ Salomonis, & aliæ; sunt nonnulli, qui eas, veluti tertiam partem Indiarum constituant, & sub nomine Occidentalium comprehendant; de quibus in genere aliqua notavimus sup. cap. 3. num. 41. & 45.

Et quod attinet **[sect. 63]** ad Malucas, earum nomina, descriptionem, detectionem, aromata, titulos, ac iura, quibus Castellæ Regibus competunt, specialiter prosequitur Petr. Martyr. decad. 7. cap. 6. & decad. 8. cap. 8. Petr. Cieza tom. 2. histor. Perù cap. 62. Paul. Iov. lib. 34. histor. Herrera d. descript. cap. 26. ex pag. 72. & decad. 3. lib. 1. cap. 10. & 11. & lib.

6. cap. 3. ad 8. & lib. 9. cap. 9. & seqq. & decad. 4. lib. 5. ex cap. 6. ad 11. Petr. Maffæius in hist. Ind. Orient. lib. 5. pag. 219. & 220. Porcacchus in Insulario lib. 3. pag. 189. Magin. tab. 32. fol. 265. & sequentib. Boterus in relation. universal. 1. part. volum. 3. lib. 1. pag. 424. Pat. Gordonius in Chronograph. pag. 450. Henric. Martin. in repert. Mexican. fol. 242. Bartholom. Leonard. de Argensola in decem libris, quos de natura & historijs dictarum Insularum scripsit; & est etiam videndus elegantissimus Hieron. Ossorius lib. 11. de rebus Eman. relatus à Theatr. vitæ humanæ volum. 5. lib. 3. pag. 1259. ubi de eisdem insulis agit, & conatur ostendere, quòd ad terminos Lusitanæ navigationis, & detectionis pertinent.
De **[sect. 64]** Philippinis autem, & quot numero sint, & quando detectæ, & à nostris habitari cœptæ, & qualiter in eis Regia Cancellaria constituta fuit, & sedes Episcopalis in urbe Manila, quæ posteà in Metropolim erecta esta, & de alijs historijs scitu dignis ad easdem insulas pertinentibus, ultra Herreram in d. descript. cap. 26. pag. 73. & decad. 4. lib. 1. cap. 6. plura tradunt Magin. d. fol. 265. Boter. pag. 420. & sequentib. Illescas in histor. Pontif. 4. tom. pag. 284. Henric. Martinez in Repertor.
Mexican. fol. 252. Fr. Alphons. Fernandez in hist. Eccles. nostr. tempor. lib. 2. ex cap. 34. ad 39. Benzonius de anno Iubil. lib. 1. cap. 10. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. 1. tom. lib. 5. cap. 61. & 62. Cabrera in vita Philippi 11. lib. 7. cap. 8. Pleniùs cæteris **[sect. 65]** Dominus D. Anton. de Morga nunc meritissimus, præses Regiæ Quitensis Cancellariæ, qui cùm in Philippinis Gubernatorem, & Senatorem ageret, luculentam de illis historiam, & relationem scripsit. Apud quos auctores, & alios, quos retuli in fine d. cap. 3. reperiuntur plura de Iaponiorum, & Sinarum vastissimis Regnis, & insulis eis adiacentibus, & de expeditionibus, quas nostri in illis fecerunt.
Et **[sect. 66]** de Nova Guinea, & insulis Salomonis, & Latronum ab Alvaro Mendaña primùm repertis anno 1567. & posteà ab eodem, & rursus à Petr. Fernandez de Quiros, vano tamen labore, indagatis, plenam relationem apponit idem Dom. Præses Ant. de Morga ubi sup. ex pag. 29. Herrera d. des. cript. cap. 27. Torquem. in d. Monarc. lib. 5. ex cap. 64. ad 70. & aliqua tradit Ioseph. Acosta de natur. Novi Orbis lib. 1. cap. 16. & lib. 3. cap. 11. & 25. & Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 15. pag. 142. & 147. Et ego apud me servo **[sect. 67]** manuscriptos commentarios dicti Petri Fernandez de Quiros, precario concessos ab eius filio Don Francisco de Quiros Mathematicarum scientiarum peritissimo, & Regio huius Peruani Regni Cosmographo, & nautarum examinatore, quibus ea omnia, quæ in dictis navigationibus contigerunt, latissimè scripta reliquit, & simul alias suas peregrinationes recenfet, non minus certè mirabiles, aut scitu iucundas, quàm quæ de Vlysse olim, & hodie de Emanuele Mendez Pinto Lusitano circunferuntur.
Sed quoniam suprà mentionem fecimus de limitum divisione, & pactione circa Indiarum navigationes, &**[75]** conquisitiones inter Reges Castellæ & Lusitaniæ celebrata, ex re erit, ut eam paucis pro coronide huius capitis adijciamus. **[sect. 68]** Sciendum igitur est, quòd cùm Lusitaniæ Reges, post detectas Africæ interioris oras, ad Orientales Indias cum suis classibus penetrare cœpissent, impetrarunt à Martino V. Romanæ Ecclesiæ Pontif. Maxim. ut quidquid à Ganariæ promontorio (quod posteà *Caput Bonæ spei* appellari iusserunt) ad ultimam usque Indiam patefieret, id quàm optimo iure, & conditione Lusitaniæ ditionis esset: quam concessionem deinde alij Pontifices consirmarunt, ut diximus sup. cap. 3. num. 21. & 22. Cùm autem posteà Christophorus Columbus Regum Catholicorum copijs, & nomine, Occidentales insulas explorare, & fœlici iuxtà ac fructuoso eventu detegere cœpisset, Ioannes Secundus Lusitaniæ Rex id ægrè admodum tulit, vel quòd efflorescenti,

tum maximè ad maritimæ rei gloriam, nomini Lusitano, partum ab alijs in eodem genere decus officeret; vel quòd relicto sibi a maioribus inclyto navigationis iure spoliari, & vasti Oceani possessione pelli, quodammodo videretur. Qua de causa, cùm bellum utrinque imminêret, & plures hinc inde legationes, & pacis media tentata fuissent: tandem inter eos convenit, ut tota illius litis, sive controversiæ disceptatio ad Alexandrum VI. tunc temporis Romanæ Ecclesiæ Pontif. Maxim. remitteretur: qui **[sect. 69]** cognitâ Regum causâ, ut regiones definiret, quas quilibet explorare, & debellare sine alterius iniuria posset, ultra Hesperidum insulas, vulgò dictas, de Caboverde, ad tricentesimam fermè, & quadragesimam leucam, ducto à Septentrionibus ad Australem polum circulo, sive **[sect. 70]** lineâ, quam Meridianum appellant, totum terrarum Orbem ex æquo bifariam divisit; ita ut pars, quæ ad Orientem vergeret, Lusitaniæ ob iuris antiquitatem cederet; Occidua Castellæ Regi relinqueretur; statuens, ut Castellani non viam à Lusitanis apertam, sed diversam sequerentur, & hi ad Solis Ortum, illi ad Occasum navigantes, orbem marium, atque terrarum secarent: & cùm hic constet 360. gradibus, unusquisque centum & octoginta partes ad pervestigandum, & debellandum sibi deposceret. Quæ divisio in causa fuit, ut adeò anxiè à Magallano, **[sect. 71]** & alijs navigatio ad Moluccas, per maria extra Lusitanorum limites posita quæreretur, & ut super eisdem **[sect. 72]** Insulis novæ lites suscitarentur, dum uterque Rex eas suis finibus comprehendi contenderet, varijs rationibus, & prædicti Meridiani computationibus hinc inde perpensis, quousque convenit, ut Castellæ Reges illas Lusitanis pro trecentis & quinquaginta ducatorum millibus pignori darent.

De quibus **[sect. 73]** omnibus peculiarem mentionem fecerunt Maffæius lib. 1. histor. Ind. Orient. pag. 5. & 18. Hieron. Ossorius lib. 11. de reb. Emanue. Fr. Anton. de San Roman lib. 1. de hist. Orient. cap. 6. & lib. 3. cap. 13. Episcop. Chiapensis in tractat. comprobat. fol. 30. Marquardus in tract. de Iudæ. & in fide. 1. part. cap. 14. Petr. Bembus lib. 6. histor. Venetæ relatus à Balduino in §. Insula num. 5. & 6. instit. de rerum divisione, Garibai lib. 28. Annal. anno 1493. petrus Matthæus in addition. ad septimum decretal. lib. 1. tit. 9. pag. 74. & in summa constitut. Pontif. pag. 152. Ioan. Boter. in Cosmograph. 2. part. lib. 4. pag. 384. & part. 4. libro. 2 pag. 49. Hieron. de Monte in tractat. de finib. regund. cap. 7. num. 8. Thom. Bocius de sign. Eccles. Dei lib. 17. cap. 4. pag. 212. & de Italiæ statu lib. 3. cap. 5. pag. 342. & seq. Doctor Marta in tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 32. Molina Theologus de iustitia & iure tractat. 2. disp. 103. pag. 424. Petr. Opmeer. in Chronograph. pag. 437. P. Gordonus pag. 441. melius & fidelius **[76]** cæteris Anton. de Herrera in d. histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 5. 8. & 10. & decad. 3. lib. 6. ex cap. 3. ad 8. & decad. 4. ex cap. 6. ad 10. & alij, quos retulimus sup. hoc cap. num. 63. & infrà lib. 2. cap. 24. num. 18. & tetigit Anton. Possevinus in Bibliothec. lib. 1. cap. 7.

Vbi **[sect. 74]** benè considerat, has omnes contentiones cessasse, postquam Occidentales & Orientales Indiæ in unum Regem coierunt, Lusitaniæ nimirum Regno Castellæ & Legionis, à quo exierat, copulato. Idque sapientissimè à Deo effectum fuisse, tum, ut sub unius imperio facilior ratio esset religionis cum sapientia propagandæ; cùm etiam, ne Philippinis inventis, quæ proximiùs ad Lusitaniæ limites accedebant, novæ contendendi occasiones excitarentur, **[sect. 75]** quas Lusitani semper nimis superbè, & cum magno Castellanorum despectu prosequebantur, ita ut teste Petro Martyre decad. 8. cap. 10. in fine, plures cordati viri, ruinam illis venturam, vel ex hoc vaticinarentur, & prædictam unionem, vel reductionem ad Castellæ coronam desiderarent.

Quæ **[sect. 76]** tandem quomodo, & quibus titulis facta fuerit, latè & optimè prosequitur Ioan. Anton. Viperanus in commentarijs de obtenta Portugallia. Hieron. Connestagius Genuensis in decem libris, quos de eâdem unione Italico sermone conscripsit, Michaël ab Aguirre, Franciscus Alvarez à Ribera & alij quamplures, qui tractatus, & allegationes super eiusdem Regni successione ediderunt, & egregius nostri temporis Chronista, mihiíque, dum Matriti agerem, ob ingenium, & variarum litterarum studium, admodum familiaris **[sect. 77]** Ludovic. Cabrera in vita Regis Philippi II. lib. 12. & 13. & obiter Parlador. lib. 2. rer. quotid. cap. 21. in fine, Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 210. & novissimè Salazar de Mendoça de origin. dignit. Hispan. llb. 4. cap. 4. §. 4. fol. 169. ubi ex Hispaniæ annalibus, & historiographis probant, Regnum illud Castellæ & Legionis feudum fuisse, & Comitatus titulo ab illis separatum, de quo etiam benè agit Mariana de rebus Hispan. lib. 1. cap. 4. & lib. 10. cap. 13. Ioan. Tarcagnota 2. part. lib. 12. Stephan. Garibai lib. 5. suæ histor. & Petr. Damariz in Dialogo 2. de varia historia cap. 3. Tamaio de Vargas in defens. Petr. Ioan. Marianæ pag. 42. & D. Ioan. Briz Martinez in histor. S. Ioan. de la Peña lib. 5. cap. 2.

CAPVT VII. *De natura, & excellentijs Novi Orbis: & aliqua de terræmotibus, montibus ignivomis, & eorum causis.*

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Repetere, aut transcribere quæ ab alijs benè tractata sunt, otiosum est.*

2 *Novi Orbis excellentias cur Auctor notare voluerit?*

3 *Novi Orbis provinciæ, ut plurimùm, amœnissimæ & temperatissimæ sunt.*

4 *Terræ elementum inæquale, & cum aliquibus defectibus, etiam ante diluvium à Deo creatum fuit, & quare?*

5 *Tellus eadem non parit omnia, sicut nec mare.*

6 *Terræ defectus Deus induxit ad cohibendam idololatriam secundùm Theodoretum.*

7 *Columbus putavit Paradisum voluptatis in Novo Orbe inveniri.*

8 *Paradisi locum sub Æquatore positum, multi senserunt.*

9 *Regiones plurimæ admodum temperatæ, & habitabiles reperiuntur sub linea Æquinoctiali contra veterum opinionem.*

10 *Paradisi locus ubi sit, incertum est, & Deus occultum esse vult.*

11 *Novi Orbis temperies & amœnitas describitur & comparatur Tempe, aut campis Elysijs secundùm Acostam.*

12 *Homines beatissimè in Novo Orbe vivere possent, si pecunijs congerendis non inhiarent.*

[77] 13 *Orbis olim cogniti partes, Europa scilicet, Asia & Africa de principatu contendebant.*

14 *Novus Orbis ferè in omnibus antiquam excellit.*

15 *Flumina Novi Orbis mirabilia.*

16 *Descriptiones & relationes rerum, & locorum Novi Orbis semper fieri iussæ sunt.*

17 *Comes Lemorum Excellentissimus laudatur, & eximia eius cura in petendis descriptionibus, & relationibus Novi Orbis.*

18 *Romani qualiter disponebant notitiam utriusque Imperij.*

19 *Augustus Cæsar qualiter curaverit peculiarem descriptionem, & relationem totius Orbis habere.*

20 *Europam cæteris mundi partibus præponit Boterus.*

21 *Hispaniæ laudes, & excellentiæ.*

22 *Novus Orbis hodie excellentior est, cùm ultra proprios fructus, & animalia, quibus antè abundabat, reliqua ab Hispanis allata possideat, & uberrimè reddat.*

23 *Vbertas incredibilis fructuum, & frugum Novi Orbis.*

24 *Peponum insulæ Hispaniolæ mira fertilitas.*

25 *Fœnum abscissum quinta die ad cubitum crescit.*

26 *Frumenti bis mille grana ex una arista in Novo Orbe, & spicas ad brachij magnitudinem.*

27 *Fructus tres quotannis redduntur in aliquibus provincijs Novi Orbis, & aliæ plures fruges intra decimum, aut vigesimum diem maturescunt.*

28 *Frumentum Hispanorum maturescit intra duos menses in aliquibus regionibus Nobi Orbis, & Indicum bis in anno metitur, & centuplum reddit.*

29 *Novi Orbis arbores toto anno frondent & virent.*

30 *Novi Orbis feracitas & vbertas præfertur Asiæ, & Indiæ Orientalis secundùm Maiolum.*

31 *Arborum, & arundinum Novi Orbis*

ingens magnitudo: & quædam in Perù quæ Venerem domat, num. 33.

32 *Lignum quoddam Novi Orbis noctu lucem emittit.*

33 *Maguei arbor Novi Orbis ad innumera seruit.*

34 *Animalium Novi Orbis mira fœcunditas.*

35 *Animalium quadrupedum tria tantùm, vel quinque genera erant in Hispaniola ante Hispanorum adventum, eaque minutissima, nunc plurimis & magnis scatet.*

36 *Hispaniola insula armentis abundat, & ingentem coriorum copiam in Hispaniam mittit.*

37 *Oves duæ in Novo Orbe intra decem annos quadraginta mille uni domino reddiderunt. Vacca una octingentos aureos domino 20. annis reddidit, ibid. Bezaar lapis, & eius inventio & virtus, ibid.*

38 *Metallis, & lapidibus pretiosis abundat Novus Orbis.*

39 *Lapidei globi admodum rotundi reperiuntur in insula Cuba, qui ad ænea tormenta proficiunt.*

40 *Pulvis pyrius, sive tormentarius, vulgò* polvora *reperitur à natura creatus in provincia Quautemallan.*

41 *Novus Orbis intra breve spacium terræ habet varia temperamenta.*

42 *Arbores, quæ ex una parte uno semestri, ex alia alio virent & fructus producant, & huius rei ratio.*

43 *Pluviæ nullæ in planis Regni Perù, & quare?*

44 *Nebulæ planorum Regni Perù, quas vocant,* Garvas *ad plura utiles sunt.*

45 *Pluit nunquam in montibus Hyrsaniæ, & in alijs regionibus.*

46 *Terræmotus solent esse frequentes in Novo Orbe, & aliqui referuntur.*

47 *Terræmotus Regni Chilensis vehementissimus.*

48 *Dominus Ioannes à Sancta Cruce Senator Panamensis laudatur, & eius infœlix mors.*

[78] 49 *Atheistæ si bonis viris aliqua mala contingebant, providentiam negabant.*

50 *Mors quolibet modo contingens mala dici non potest, si eam bona vita præcessit.*

51 *D. Simeon Stylites fulmine percussus interijt.*

52 *Naufragium horrendum, & miserandum, quod Indica classes circa Habanam passa est quinta die Septembris anno 1622.*

53 *Pat. Paulus Ioseph. ab Arriaga Societatis* Iesv *laudatur, & eius exitus refertur.*

54 *Terræmotuum causas aliqui ignivomis montibus tribuunt.*

55 *Montes ignivomi plures reperiuntur in Novo Orbe, Ætna & Vesuvio mirabiliores.*

56 *Terræmotus causæ, & eorum præcipuè, qui contingunt in oris maritimis.*

57 *Terræmotus Neptuno attributi, & quare?*

58 *Terræmotus notabiles, qui in varijs Orbis partibus contigerunt, remissivè.*

59 *Terræmotuum mentionem & considerationem etiam habuerunt I. C.*

60 *Terræmotus, aliqui ex Iure Consultis, vi divinæ tribuunt, alij vi naturali, & de eorum concordia. Lex fluminum 24. §. Servius, D. de damno infect. & l. Martius, D. locati conciliantur, & illustrantur, ibid.*

61 *Deus, & Natura idem sunt.*

62 *Terræmotus etsi ex naturalibus causis contingere possit, semper tamen Dei iræ & indignationi tribuendus est.*

63 *Terram Deus stabilem, & immotam esse voluit.*

64 *Philastrius appellat hæreticos eos, qui terræmotus adscribunt causis naturalibus, & non peculiari Dei iussioni, & indignationi.*

65 *Terræmotum semper ut rem prodigiosam & divinam acceperunt Romani.*

66 *Terræmotibus plura gravia delicta Deus vindicavit.*

67 *Ferias extra ordinem terræmotuum causa indicebant Romani, & qualiter?*

68 *Feriæ repentinæ, & extraordinariæ, quæ?*

69 *Terræmotus ratione aliquæ votivæ feriæ Limæ indictæ.*

70 *Terræmotus ne damnum inferant, quæ verba foribus, & parietibus scribere oporteat.*

71 *Doctor Franciscus Carrascus del Saz Senator Panamensis laudatur.*

72 *Terræmotus notabilis urbis Arequipæ, & eructatio montis ignivomi, qui circa eam erat.*

73 *Cinis ad torrentis modum fluxit in Arequipa.*

74 *Terræ pars quædam corruit circa oppidum Ango Ango, & per sesquileucam aquæ instar profluxit.*

75 *Aquæ magna vis subitò ex terræ visceribus erupit in provincia Chumbivilcas.*

76 *Aquæ sub terru, & flumina reperiuntur.*

77 *Pericula undique hominibus imminent, ut Deum timeant.*

78 *Terræmotus qui non timent, stupidi sunt, & sensus expertes secundùm Aristotelem.*

PErstrinxi quidem, & maiori, quâ potui, brevitate ea omnia delibavi, & ni fallor, aliquatenus illustravi, quæ de Novi Orbis, sive utriusque Americæ regionibus à varijs scriptoribus tradita sunt, & omnino observatione digna ad susceptæ tractationis scopum videri potuerunt. Etenim si peculiariter singula prosequi vellem, non solùm nostras paginas onerare,**[79]** verùm & alienas transcribere necessarium esset. **[sect. 1]** Quod semper fugiendum censui, sequutus Polybij sententiam lib. 1. histor. dum ait: *Profectò neminem puto iudicaturum, necessarium fuisse, ut de his, quæ rectè, & à multis dicta sunt, denuò sermo haberetur.*
Sed ne aliquis arbitretur prædictas provincias longitudinis & latitudinis suæ immensam vastitatem, cœli, aut soli infœlicitate, vel sterilitate pensare, **[sect. 2]** operæpretium duxi, aliqua etiam sub eâdem brevitate connectere, quibus earum ubertas, salubritas & utilitas aperiatur.
Et planè quamvis negari non possit, multa in eis loca sabulosa, aut saxosa reperiri, & præruptis collibus, opacis nemoribus, aut altissimis & infructuosis montibus occupata, & ob nimium calorem, vel frigus parùm habitationi hominum commoda; hoc neutiquam **[sect. 3]** impedit, quin cætera, quæ, ut plurimùm, amœnissima & temperatissima sunt, celebrare debeamus.
Hæc **[sect. 4]** enim terrarum inæqualitas in omnibus mundi partibus invenítur, non solùm post diluvium, ut aliqui erroneè sensenrunt, sed ab ipso suæ creationis die, & summi Opificis immensitatem, ac benignitatem ipsâ varietate commendat, quando tot locorum diversas proprietates effecit, alijs quædam, alijs alia tribuens, alijs alia negans; tum, ut patêret omnibus, quæ fecerit, voluntatis suæ fuisse, non necessitatis: cùm etiam, ut multa hominibus, cæterisque animalibus bona præstaret, quæ ex prædicta varietate descendunt, prout egregiè probatur in Psalm. 103. ex vers. 8. usque ad 19. & Proverb. cap. 8. vers. 25, & prosequitur Aristotel. lib. de Mundo cap. 2. Virgil. lib. 1. & 2. Georgicor, Strabo. lib. 3. de situ Orbis, **[sect. 5]** Ovidius lib. 1. de Arte amandi, dum ait:
Nec tellus eadem parit omnia vitibus illa Convenit, hæ oleis, bìc benè farra virent.
Horatius eadem de mari scribens lib. 2. Satyr. 4.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ
Murice Baiano melior lucrina peloris, Ostrea Circëis, Miseno oriuntur echini: Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

D. Chrysost. ad cap. 13. epist. 1. Corint. homil. 34. Hug. de Sancto Victore lib. 1. de invisib. Dei, §. 1. relatus à D. Antonin. 3. part. histor. tit. 18. pag. 2. Albert. Magn. de Problem. lib. 1. tractat. 2. cap. 4. Abulensis sup. Genes. cap. 1. Maiol. collog. 17. de propriet. locorum in princip. vers. *Cogitemus,* Acosta de proc. Ind. sal. lib. 2. cap. 13. Pat. Salazar sup. d. cap. 8. Proverb. Pat. Lorinus sup. d. Psalm. 103. Augustin. Torniellus in annal. sacris, 3. die Mundi, num. 3. pag. 38. & anno 1956. n. 21. pag. 167. Fr. Ioa. à Ponte in convenient. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 14 §. 2. pag. 94. & Iust. Lips. de Physiolog. Stoic. lib. 1. dissert. 13. quibus arridet Theodoret. lib. 3. de curand. Græc. affection. in princip. **[sect. 6]** nisi quòd hos terræ defectus ad cohibendam hominum idololatriam à Deo inductos fuisse opinatur, sic inquiens: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiens, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorum quidem species ac magnitudo intuentes homines, ad Opisicem demirandum, attolleret; ipsæque vicissim labes ac patientiæ homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adoranda censerent.*

Talis est ergo, ac tanta Americanarum insularum, & regionum continentis pro maiori parte fœlicitas, ac temperies, **[sect. 7]** ut primus earum investigator Christophorus Columbus, hâc consideratione ductus, ferè opinatus sit, Paradisum terrestrem in illis inveniri, ut tradit Gomara in histor. Ind. lib. 1. quem refert Martin. Delrio in adag. sacris 1. tom. adag. 789. pag. 378. & latiùs prosequitur Anton. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 12. pag. 106. Ad quod suspicandum, il-**[80]**lorum **[sect. 8]** sententiâ non ineprè moveri potuit, qui Paradisi locum sub æquatore, sive æquinoctiali linea plantatum existimarunt; quos sequuntur D. Thom. 2. 2. quæst. 164. art. 2. ad 5. S. Bonaventura, & Durand. in 2. sentent. distinct. 17. Nicolaus de Lyra, & Ludov. Istella sup. Genef. cap. 2. Cœlius Rhod. lib. 1. lect. ant. cap. 22. & alij relati à Ludovic. Vives in addition. ad D. Augustin. lib. 13. de Civit. Dei, cap. 21. & Maluenda de Paradiso cap. 10. pag. 25. & 26.

Circa & infra quam **[sect. 9]** lineam, & sub Zona præusta, plures Novi huius Orbis insulas & provincias iacêre, satis compertum est, & contra antiquorum opinionem eas admodum temperatas, fertiles & habitabiles esse, ut benè probat idem Maluenda ubi sup. & lib. 3. de Antichrist. cap. 14. Benedict. Pererius sup. Daniel. lib. 4. ad illa verba, *Benedicat terra Dominum,* Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 10. in fine, & lib. 2. cap. 1. cum sequentib. & Fr. Ioan. à Ponte in d. Monarch. lib. 3. cap. 19. §. 1. & nos repetimus infr. cap. 11.

Sed licèt hoc, quod de Paradiso dicitur, admitti sine temeritate non possit, teste Acostâ d. lib. 2. cap. 14. & Delrio d. pag. 378. **[sect. 10]** Cuius situm multi opinantur post diluvium evanuisse, & alij in India Orientali, vel sub Zeilana provincia, & in alijs varijs locis constituunt, & alij de eius loco disputare inanem quæstionem esse; quoniam Deus omnibus occultissimum esse voluit, nec nisi Divinâ revelatione cognosci, nec nisi Divino auxilio adiri potest, ut tetigimus sup. cap. 2. num. 5. & cap. 3. num. 40. & latiùs docent D. Augustin. de peccato origin. contra Pelagium lib. 2. cap. 23. Mag. Sentent. d. distinct. 17. Chassan. in Catalog. gloriæ mundi part. 12. considerat. 4. Maluenda d. tract. de Paradiso per totum, Simon Maiol. colloq. 17. ex pag. 381. Delrius d. adag. 789. Rutil. Benzonius de anno Iubilæi lib. 2. cap. 43. & August.

Torniellus in dictis annal. sacris die mundi 3. num. 13. ex pag. 41. ad 52. & Pat. Ludovic. Ballester. in Onomathograph. verb. *Paradisus,* pag. 305. ubi plurimas quæstiones de Paradiso proponunt, & prosequuntur: adhuc tamen idem Acosta concludit, **[sect. 11]** consideratâ quamplurium regionum huius Novi Orbis temperie, & veluti perpetui Veris benignitate,

tanquam voluptatis hortum & alteram Tempe meritò reputari posse. Cùm neque hyems premat frigore, neque æstas caloribus coquat, adeò ut parvo cespite iniuriæ omnes satis propulsentur, vestiumque vicissitudine vix opus sit. Ita ut si homines cupiditatis, pravarumque opinionum vinculis expedirentur, & ingenuâ libertate dominari potiùs, quàm servire pecuniæ decrevissent, facilè hîc iucundam, ac beatam vitam fuissent victuri. Nam quod poëtæ de Elysijs, quod de Tempe, quod Plato de sua illa Atlantide, vel fingit, vel narrat, id certè in his regionibus reperirent. De quibus etiam non ineptè ea omnia prædicare possumus, quæ eleganti stylo, de fœlicibus illis insulis in Oceano sitis canit Horatius lib. Epod. Ode 16. quas licèt omnes eius expositores pro Fortunatis accipiant, Bernard. tamen Aldret. Hesperides esse dicit lib. 4. de antiq. Hispan. cap. 17. pag. 566. quæ huius Novi Orbis partem constituunt; verba autem Horatij sic habent:

Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum, Hetrusca præter & volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata Petamus, arva divites & insulas:
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis, Et imputata floret usque vinea:
Germinat & numquam fallentis termes olivæ,
Suamque pulla ficus ornat arborem:
Mella cava manant ex ilice: montibus altis **[81]** *Levis crepante lympha desilit pede. Illic iniussæ veniunt ad mulctra capellæ, Refertque tenta grex amicus ubera: Nec vespertinus circumgemit ursus ovile, Nec intumescit alta viperis humus. Pluraque felices mirabimur, ut neque largis Aguosus Eurus arva radat imbribus, Pinguia nec siccis urantur semina glebis, Vtrumque rege temperante cœlitum.*
Non hùc Argoo contendit remige pinus, Neque impudica Colchis intulit pedem.
Non hùc Sidonij torserunt cornua nauta, Laboriosa nec cohors Vlysseì. Nulla nocent pecori contagia, nullius astri Gregem æstuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piæ secrevit litora genti, Vt inquinavit ære tempus aureum.
Ære, dehinc ferro duravit sæcula: quorum Pijs secunda vate me datur fuga.

Vnde quemadmodum olim collatis inter se tribus Mundi cogniti partibus, Europâ **[sect. 13]** scilicet, Asiâ & Africâ, de earum præstantia & excellentia disputari solebat, ut constat ex traditis à Chassaneo in Catal. glor. mundi part. 12. considerat. 17. Iacob. Pontano in 1. part. volum. 3. progymnasmate. 18. ex pag. 315. & alijs, quos retulimus sup. cap. 1. num. 26. Ita nunc detectâ hac, quæ quarta vocatur, an illis præftantior, & excellentior censeri debeat? in quæstionem adduci solet. Et ferè in omnibus **[sect. 14]** præstare, Novumque hunc Orbem antiquo præponi debêre, apertè concludit Ioseph. Acosta in lib. 3. & 4. de histor. natur. & moral. Indiar. & Anton. Herrera in eâdem histor. decad. 1. lib. 1. cap. 5. pag. 11. Quibus ego non gravatè subscriberem, si ita cultus, & habitatus ut antiquus reperiretur: cùm & ingenti magnitudine & temperie, ut diximus, longè superior sit, **[sect. 15]** & aquarum, fontium, lacuum, ac fluviorum mirabilium, & navigabilium copiâ, de quibus plura tradit idem Acosta d. lib. 3. cap. 18. 19. & 20. Fr. Gregor. Garcia de Ind. origin. ex pag. 163. ad 172. Simon Maiol. colloq. 10. pag. 264. Maffæius lib. 2. histor. Indiar. Boterus d. lib. 3. pag. 377. ubi de insigni flumine dicto Orellana, ò el Marañon, & 383. ubi de altero non minore, quod Argenteum, sive Rio Dela Plata vocatur, Garcilassus Inca in suis Commentarijs lib. 8. cap. 22. & Ioan. Bapt. Scortia lib. 1. de natur. & increm. Nili cap. 5. ubi Nilum, qui fluminum Rex ab antiquis iudicabatur, teste Sil. Ital. lib. 6. & Agellio lib. 10. cap. 7. longè superari fatetur à prædicto Orelanio Novi Orbis flumine, cuius tanta est aquæ abundantia, ut in fine ad nonaginta quinque leucas pateat, adeò, ut in medio navigans, nonnisi cœlum & aquam

conspicias. Vnde meritò dixit Hieronym. Cardanus, esse maximum totius Orbis flumen, *Vincitur etiam* (inquit) *ab Argento fluvio in eadem America, qui ostio patente ad quadraginta leucas adeò violentus currit in Oceanum, ut nautæ prius quàm tellurem ex alto conspiciant, dulces latices hauriant.* Pascuis etiam, fructibus, & varijs arboribus, quin & plurimis radicibus, ad vitæ sustentationem utilissimis, abundantior: & auri, & argenti, aliorumque metallorum, & pretiosiorum lapidum ditior reperiatur.

Quæ omnia sigillatim prædicti auctores prosequuntur, **[sect. 16]** & manifestiùs constare poterunt ex relationibus & descriptionibus, quæ Regum nostrorum repetitis decretis & schedulis fieri iussæ sunt de omnibus huius Novi Orbis insulis & regionibus, & de his, quæ in unaquaque earum procreantur, & puculiari animadversione digna videntur. Inter quas schedulas, una expedita est sub anno 1606. **[sect. 17]** Excellentissimo Lemorum Comite Domino ac Domino meo semper colendo, & venerando D. Petro Ferdinandez à Castro in Regio Indiarum Senatu Præside, quæ tanti auctoris curam, prudentiam, & solertem indagationem satis ostendit, cùm nihil, vel minutissimum, excogitari possit, ad provincia-**[82]**rum situs, gentes, mores, maria, littora, fluvios, fontes, montes, valles, pascua, itinera, pecudes, aves, fructus, arbores, metallorum fodinas, & denique ad cœlum & solum huius Novi Orbis spectans, de quo distinctam & peculiarem notitiam ab eorum Prætoribus, & Gubernatoribus non exegerit. Exemplo **[sect. 18]** forsitan ducto à Romanorum libris, sive laterculis, quibus utriusque Imperij vires & rationes similiter ordinabant; circa quos luculentos & eruditos commentarios scripsit Alciatus, & Guido Pancirolus: **[sect. 19]** vel ab Augusto cæsare, de quo scribit Priscianus in princ. suæ Cosmograph. Philip. Bergomens. in suo supplem. Chronic. lib. 7. Chassan in d. Catal. glor. mund. part. 12. consider. 10. in fin. & Simon Maiol. d. colloq. 10. pag. 262. & pag. 266. & colloq. 16. de insulis pag. 342. quòd per omnem terrarum Orbem, per triginta continuos annos dimensores legatos viros doctissimos, & in Geometrica arte peritos, ad Præsides, Duces, & Iudices provinciarum misit, ut describerent, mesurarentque terras, aquas, nemora, plana, concava, montes, colles, itinerarium, atque etiam maria, & maritima loca, & quidquid ubique vel arte, vel naturâ mirandum, aut prodigiosum occurrisset, ea que omnia Senatui diligenter notata, & fideliter scripta, nuntiarent.

Et quamvis Ioan. Boter. in relatio. univers. 1. part. vol. 2. lib. 1. cap. 4. & 5. ex pag. 339. hoc, quod de excellentia Novi Orbis asserimus, in dubium vocare velit, **[sect. 20]** Europeis regionibus, cæterisque primas deferens, quæ ad Arcticum Polum spectant. Quod etiam **[sect. 21]** Hispaniæ nostræ laudes exaggerans, sentire videtur Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 11. & 30. Paniam, sive Iubaliam dictam fuisse considerans, quasi omnia bona, quæ in reliquis Orbis partibus divisa conspiciuntur, in ea cumulatissimè reperiantur, de quo pluribus agit Plin. lib. 3. cap. 1. & seqq. & lib. ult. cap. ult. Strabo lib. 3. Iustin. lib. 44. Latin. Pacat. in Panægyr. ad Theodos. Claudian. de laudibus Serenæ, Apian. Alex. lib. 2. cap. 22. Lucius Flor. lib. 2. Archiep. Tolet. 1. part. hist. Hispan. cap. 13. & 4. Philip. Bergom. in supplem. Chron. lib. 2. Lucius Marinæus Siculus de rebus Hispus. lib. 1. & 5. Ioan. Vasæus in Chron. Hispan. cap. 9. Zamalloa lib. 1. Chassan. in Catal. glor. mun. part. 12. consider. 17. Ambr. Moral. in descript. Hispan. tom. 2. cœl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. cap. 12. Didac. Davalos in Miscellan. Austral. colloq. 37. Conradus in templo Iud. lib. 1. cap. 2. §. 3. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. ferè per totum, Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 14. §. 5. Madera, & Valdesius in libris, quos de excellentijs, & dignitate Hispaniæ luculenter scripserunt. Tandem tamen ipse idem Pater temperiem, & communem

ubertatem Americani Orbis extollit: & Boterus etiam fatetur, **[sect. 22]** hodierni temporis consideratione habitâ, negari non posse, quin antiquum Orbem excedat, cùm animalibus, arboribus & fructibus, quibus anteà abundabat, illi ferè omnes accesserint, qui apud Europeos in usu erant. Quorum **[sect. 23]** in his regionibus ingens, & propè incredibilis fœcunditas, & ubertas passim experitur, & multorum testimonijs celebratur, ut constat ex mirabilibus relatis à Pet. Mrtyre in decad. de Novo Orbe, Dida. Fernand. de Oviedo in summa rer. Indic. cap. 79. & 81. & in hist. lib. 9. cap. 16. & lib. 11. cap. 1. Aloisio Cadamusto, Alumno Cortesij, & alijs, qui relationes Novi Orbis scripserunt, Acosta d. lib. 3. & 4. per totum. pet. Mexia Hispalens. in Sylva var. lect. 5. part. c. 26. & 27. Herrera decad. 1. lib. 10. cap. 9. & alibi sæpè, Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 1. colloq. 14. de Iusulis ex pag. 340. & colloq. 17. de propriet. locorum ex pag. 391. & passim colloq. 20. & 21. ubi de herbis & plantis, Torquem. in Monarch. Ind. lib. 14. ex c. 36. ad fin. libri, & Gar-**[83]**cilassus Inca in suis Commentar. lib. 8. ex cap. 9. ad 21. & lib. 9. ex cap. 16. ad 30. **[sect. 24]** Vbi inter alia referunt, pepones in Hispaniola insula in tantam amplitudinem inaugeri, ut vix unus homo, unicum peponem humeris ferre possit, totoque ibi anno semper maturescere, semperque sapidos, & ad vescendum gratos esse: **[sect. 25]** sœnum quoque falce abscissum, quintâ die ad cubiti proceritatem rursum adolescere. Et in eâdem insula, & plurimis circa illam alijs, & in aliquibus continentis eiusdem Novi Orbis regionibus, **[sect. 26]** ex una arista frumenti bis mille grana numerata fuisse, spicas adeò ingentes esse, ut humano brachio æquentur, **[sect. 27]** tres fructus quotannis reddi, & cucumeres, pepones, ac cucurbitas post vigesimam à satione diem maturas colligi: lactucas, betas, buglossa, caules, decimâ: frumentum **[sect. 28]** verò nostrum, intra duos menses. At illud Indicum, cui *Maiz* nomen est, semper centuplum referre, bisque in anno satum, bis meti.

Denique **[sect. 29]** totum hunc Novum Orbem tum in continenti, tum in insulis, toto anno penitus virere: nulla enim arbor frondibus unquam destituitur, præter paucas quasdam.

Quæ exactè perpendens **[sect. 30]** Maiol. d. colloq. 17. pag. 391. meritò concludit, feracitatem Novi Orbis feracitati, quæ de India Orientali, & alijs Asiæ regionibus celebrari solet, proculdubio præferendam esse. Non enim (inquit) *ita passim in illis hæc fructuum exuberantia est, sed alicubi tantùm in locis, immensis inter se intervallis, disiunctis.* Idem quoque Auctor d. colloq. 21. & alij ex sup. relatis plura miranda recensent **[sect. 31]** de natura, & ingenti magnitudine arundinum, & aliarum arborum eiusdem Orbis, & præcipuè **[sect. 32]** de ligno quodam Novæ Hispaniæ; in quo cùm vetustior putredo est, lux quædam, splendorque nocturnis in tenebris enascitur, & noctu itinerantibus percommodum est, ut comitem quisque suum videat, & absque errore sequatur. Et de alia arbore, nomine, **[sect. 33]** Magvei, quæ una omnium rerum officia præstat, ex ea enim parantur aquæ, vina, oleum, acetum, mel, syrupi, fila, acus, tigna, & domorum tecta. & res aliæ infinitæ, ut latiùs recenset Acosta d. lib. 4. cap. 23. & Garcilassus Inca in suis comment. lib. 8. cap. 13. Nec minus memorabilis videtur alia quæ in Peruvia reperitur materie spongiosa, quæ venereos stimulos perdomat. Eamque ob causam Indi nunquam ex ea ignem struunt, ne eius calore fumóve impotentes in venerem reddantur, ut ex Ioan. Metello narrat Theat. vitæ humanæ volum. 23. lib. 2. pag. 3973.

Quantum **[sect. 34]** verò animalia ex Hispania adducta multiplicent, vel ex eo cognosci poterit, **[sect. 35]** quòd cùm in insula Hispaniola ante Nostrorum in eam adventum tria tantùm quadrupedum genera nascerentur, ut ait Magin. tab. 34. pag. 290. vel quinque, eaque minutissima, cuniculorum instar, quorum nomina refert Ovetus lib. 12. histor. Ind. cap. 1.

& 5. & Maiol. d. colloq. 17. pag. 391. nunc verò innumerabilibus domesticis animalibus scatet, & armentis præcipuè, **[sect. 36]** ita ut hinc ingens coriorum, ac pellium copia in Hispaniam comportetur, ut præter alios tradit Acosta d. lib. 4. cap. 33. & eadem fœcunditas in equis, porcis, capris, ovibus, & avibus Castellæ in eâdem insula, & reliquis ferè Americæ regionibus invenîtur, ut observat idem Acosta d. cap. 33. & seqq. & Ant. de Herrera decad. 4. lib. 9. cap. 5. pag. 231. & cap. 14. pag. 250. **[sect. 37]** Vbi tradit, in quadam valle prope Mexicum ex duabus ovibus cuidam Hispano homini, nomine, *Camargo,* intra decem annos quadraginta mille, & plures natas fuisse. Et Pet. Ciez. 2. tom. hist. Ind. c. 35. Cardan. de variet. rer. lib. 7. c. 27. & Theat. vit. hum. vol. 3. lib. 1. pag. 611. narrant in d. insula Hispaniola vaccarum carnes mercedis loco offerri excoriare volenti, & Decanum Rodericum Bap-**[84]**tistam, ex una vacca octingentos ducatos aureos viginti annorum spacio collegisse, cum quovis anno bis pareret.

In solis prætereà **[sect. 38]** Peruanis montibus animal reperitur, *Vicuña,* ab indigenis appellatum, quod rufum colore est, hircis Indiæ Orientalis simile, cornua non habens, & cursu super reliqua velocissimum. Hoc animal herbis salutiferis, quæ sunt ibi plurimæ, nutritur, & lapides Bezaares in marsupio quodam latenti gignit, in quo herbas ruminandas reponit. Quorum lapidum usum, & utilitatem puer annorum duodecim, in vîtis Indis Hispanos admonuit, & ob id à suis mox sacrificatus fuit. Adeò Hispanis sua mysteria invident, ut tradit Ioan. Mettel. relatus à Theat. vitæ humanæ volum. 1. lib. 1. pag. 106. Ioseph. Acosta in hist. nat. & moral. Indiar. lib. 1. cap. 21. & lib. 4. cap. 41. & 42. & Doct. Huerta in annot. ad Plin. lib. 8. cap. 53. folio 289. Et Auctor libri qui de lapide Bezaar novissimè prodijt, Herrera decad. 5. lib. 4. cap 9. pag. 123. & Camill. Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 28. num. 40. qui pluribus probat hunc lapidem in aliquibus partibus fodinalem, aut mineralem reperiri.

Et **[sect. 39]** ut alia mirabilia prætereamus, quæ natura in metallis & lapidibus earundem regionum auxisse videtur, de quibus videndus erit Acosta in d. hist. Ind. lib. 5. per totum & Garcilassus Inca in d. commentar. lib. 8. cap. 23. 24. & 25. omitti non potest, quod de insula Cuba narrant Ovetus lib. 17. hist. Ind. cap. 7. & in sum. Ind. cap. 5. Pet. Mexia in d. Sylva, 5. part. cap. 9. Porcacchus in Insular. lib. 3. pag. 173. Magin. d. tab. 34. fol. 290. & Maiol. colloq. 17. pag. 391. & colloq. 18. pag. 418. In qua vallis est, ad duodecim millia passuum porrecta, quæ tota referta visitur lapideis globis, sive silicibus prærotundis à natura ipsa perfectè ad sphæricam formam tornatis, perinde ac si arte nimiâ fuissent confecti, extant minimi, magni, maiores, maximi, amplissimi, ut singulis tormentorum æneorum, sive bombardarum formis aptari possint, ceu de industria ad hostes profligandos parati, ad quem effectum ingentem illorum copiam Hispalim adduci à Catholicis Regibus iustam, scribit Petr. Martyr decad. 7. cap. 7.

Et quod admirabilius est, **[sect. 40]** testante eodem Pet. Mexia d. 5. part. cap. 23. & Maiol. d. colloq. 18. pag. 418. natura, velut quæ expectasset Christianorum in has regiones adventum, post globos adeò ingenti copiâ, adiecit, non minore tormentarium pulverem, etiam sulphuream materiam suppeditans, in provincia Quautemallan, mirumque est, nullâ arte egêre, ut conficiatur is pulvis, quandoquidem sulphur eâ naturâ ibi inditâ nascitur, ut idem opus, efficaciamque præstet in ipsis bombardis, quam apud nos absolutissimus tormentarius pulvis præstare solet.

Est quoque in eisdem regionibus, & præsertim **[sect. 41]** in istis Peruanis nimis mirabile, quod intra brevissimum terræ spacium, magna climatis, aut temperamenti variatio, &

diversitas invenîtur, & prout loca ad montana, vel ad valles respiciunt, frigoris vel caloris, & Hyemis, ac Veris differentiam, & effectus præsentiunt, ut cognosci potest ex traditis ab Acosta d. lib. 4. cap. 32. Pet. Mexia in Sylva 5. part. cap. 25. & Boter. in relatio. univers. 1. part. vol. 2. lib. 3. pag. 390 **[sect. 42]** Vbi ex hoc descendere dicunt, ut arbores uno semestri ex uno latere, seu parte, altero ex alia fructus producant, qualem esse ficulneam produnt in valle de Mala tredecim leucarum intervallo ab hac civitate de los Reyes, quæ parte dimidiâ, quà Austrum spectat, frondet, & fructus fert eo anni tempore, quo in montanis æstas viget, alterâ verò, quæ ad planities maritimas respicit opposito, aut contrario anni tempore quo illæ vernant, viret, atque fructificat. Cuius diversitatis causa à diverso aëris temperamento dimanat, ab hoc,**[85]** vel illo latere arborem afflantis, & percutientis.
Sed neque minus mirabile est, quod in eisdem planis, **[sect. 43]** sive maritimis oris totius Peruani Regni quotidie experimur, & præter alios plures scriptis suis commendant Augustin. Zarate in histor. Peru lib. 1. cap. 7. Acosta d. lib. 3. cap. 22. & 23. Boterus in relation. d. lib. 3. pag. 387. Petr. Mexia d. cap. 25. Simon Maiol. colloq. 16. pag. 378. & colloq. 1. pag. 18. Anton. Herrera decad. 4. lib. 9. cap. 3. & in descriptio. cap. 19. Michaël Balboa Cabello in Miscellan. Austr. M.S. part. 3. cap. 4. & D. Didac. Davalos & Figueroa in sua Miscellan. colloq. 35. ex fol. 157. scilicet, quod in illis nunquam pluat, aut ningat, nec tonitrua, fulgura, aut fulmina sentiantur, cùm tamen in montanis, quæ ab his oris decem (ut plurimùm) milliaribus distant, & sub eâdem linea & gardibus iacent, hæc omnia frequentissima sint. Cuius rei cùm plures philosophicas rationes prædicti auctores excogitaverint, in eam tamen magis conveniunt, ut id siccitati horum littorum tribuatur, ex quibus nulli humores, aut vapores crassi suscitantur, qui faciendis pluvijs idonei sint; sed tenues nimis halitus, qui solùm nebulas, sive, ut loquuntur, Garvas causare possunt. Et præterea, quia Australis ventus, qui vocatur, Svr, & perpetuo flatu in eisdem littoribus dominatur, nubes in montanis exhalatas repellit, & cùm hîc contrarium non habeat, vapores ibi elatos solus in altum promovêre non potest, sed eosdem, in inferiore statione relictos, tantùm in nebulas disponit. **[sect. 44]** Quæ tamen nebulæ apprimè utiles sunt, quoniam & gramini incrementum præstant, & fruges producunt. Nam etsi universa huius terræ loca undarum ex fluminibus eductarum magnam copiam habeant, ros tamen, & nativa cœli humiditas plus efficaciæ possidet, præstatque, eo enim solo, arenosa admodum, & aliàs arida, & sterilia non solùm splendidè virent, sed pabulum etiam uberrimum nanciscuntur, quo pecora promprè & facilè pinguescunt. A quibus **[sect. 45]** non multum abesse videtur, quod de Hyrcaniæ montibus ex Onesicrito commemorat Plinius lib. 31. cap. 3. tradens in illis à Meridiano latere nunquam pluere, sylvasque ab Aquilonis tantùm parte nasci, fertilissimam tamen regionem esse, & idem de alijs regionibus Ægypti, Babylonis & Arabiæ scribit Strabo lib. 16. Mela lib. 1. cap. 5. & alij, quos refert Simon Maiol. d. colloq. 17. pag. 386. & 387. & d. colloq. 1. de meteoris pag. 18. Verumtamen est, hæc tot ac talia cœli & terræ bona, quæ in his Americanis regionibus reperiuntur, terræmotuum **[sect. 46]** damnis, & ruinis prægravari, qui in illis, ac præsertim in maritimis, valdè frequentes & aliquando vehementissimi esse solent, qualis in hac Regali Regum urbe illi fuisse perhibentur, qui annis 1582. 1586. & 1609. acciderunt, & alius in urbe Quitensi anno 1587. & in urbe Arequipa anno 1582. quo omnes ferè eius domus prostratæ sunt, interemptis tantummodo viginti duobus viris, & alius in Regno Chilensi **[sect. 47]** anno 1562. qui ita vehemens fuit, ut per 300. oræ maritimæ leucas percurrens, montes suis sedibus moverit, fluminum alveos præcluserit, maria suos terminos exire coëgerit, & urbes quassaverit, de quibus & alijs latiùs agit Acosta d. lib. 3. cap. 28. Boterus d. lib. 3. pag. 386.

Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. pag. 385. Herrer. in descript. Ind. cap. 20. pag. 59. & in hist. gener. decad. 5. lib. 10. cap. 6. Magin. tab. 34. fol. 285. & Fr. Ioan. Troquemad. in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 35.
Et his ultimis annis ingens alius terræmotus accidit in urbe Trvxilo, qui momento temporis omnia eius ædificia funditùs subvertit, & alter in urbe Panamensi, die 2. Maij, ann. 1621. quo plure etiam domus prostratæ**[86]** sunt; & inter reliquas, ea, **[sect. 48]** ubi præstantissimus, mihiíque amicissimus vir D. Ioannes à Sancta Cruce, Regius eiusdem urbis Senator morabatur, qui dum matrem ægram, & luxatam, lecto iacentem, ut Æneas alter, à tanto periculo eruere satagit, labentis trabis ictu miserè collisus interijt. Dignus profectò ob talem pietatem, & vitam anteactam exitu fœliciore, **[sect. 49]** si rem humanis oculis inspiciamus, ut Atheus ille fecit, qui dixit:
Cùm rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso, Sollicitor nullos esse putare Deos.
At si divinæ mentis arcana animo, & cogitatione lustremus, parui referre iudicabimus, igne quis, aquâ, ferro, fame, aut quavis aliâ **[sect. 50]** morte moriatur, cùm hæc mala dici non possit, nisi cùm mala vita præcessit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod sequitur mortem: & ijs, qui necessariò morituri sunt, non multum curandum est, quid accidat, ut moriantur, sed moriendo, quo ire cogantur, ut piè docet D. Augustin. in lib. de dono disciplinæ, & lib. 1. de Civitate Dei, cap. 11. D. Ambros. in orat. de obitu Valentiniani, tom. 5. ibi: *Nec putet aliquis meritis eorum, obitus celeritate detractum &c.* & latè prosequitur Seneca in lib. quare bonis viris mala accidant. Muretus ibîdem in oratione de provident. Iustus Lipsius de Phystolog. Stoic. lib. 1. dissert. 13. & sequentib. & Francisc. Petrarcha de remed. advers. fort. Dialog. 54. ubi ait: *Nescio quid terribilius adeò sit, in aquis mori, quàm in terris, quandoquidem in alterutro moriendum est, seu quid optabilius, vermium cibum esse, quàm piscium.*
Quorum sententijs, **[sect. 51]** & exemplo Divi simeonis Stylitis, quem Sophronius in Prato spirituali narrat, fulmine percussum interijsse, ingentem mœrorem leniebam tristis nuntij, in hanc urbem, ipfo, quo hæc; transcribimus tempore, allati, de plurimis eius civibus, **[sect. 52]** qui in Hispaniam navigantes, horribili, & tremendo naufragio circa Havanam periêre. Equibus unus fuit **[sect. 53]** insignis ille Pater Paulus Ioseph. ab Arriaga ex Societate Iesv, quem omnes ob vitæ puritatem, religionis observantiam, morum sanctimoniam, atque etiam ob variam eruditionem, cum maxima humilitate coniunctam, reverenter suspiciebamus, & nunc etiam magis venerari debemus: cùm fidedignis testibus compertum fuerit, paulò ante navis submersionem, concionando, & a audiendis naufragantium confessionibus fessum, Christi Domini crucifixi imagini innixum, piam animam exhalasse. Sed valet hîc illud, quod apud Homerum Iupiter effatur, *Habeo curæ & pereuntes,* quasi diceret, tunc quoque cum pereunt, non negligi à Deo, sed bono aliquo fine perire. Vnde ut D. Damascen. docet lib. 2. de fide Orth. cath. 29. *Omnia admirari, omnia laudare, omnia sine inquisitione suscipere Providentiæ opera debemus, etiam si multis iniusta videantur, quia scilicet ignota est, imò comprehendi nobis impotens Divina Providentia.*
Dictorum **[sect. 54]** autem terræmotuum causas aliqui ignivomis montibus tribuunt, vulgò dictis Volcanes, quorum plures in hoc **[sect. 55]** Novo Orbe apud Mexicum, Tlascalam, Nicaraguam, Guathemalam, Terenatem, Pastum, Quitum, Arequipam, & alibi passim reperiuntur, non minus Ætnâ, ac Vesuvio mirabiles, de quibus, & de causis, quòd ignis & sumus in eis tamdiu duret, post Aristot. de admiran. cap. 36. Plin. lib. 2. cap. 106. & lib. 3. cap. 8. Solin. cap. 10. & 11. Trogum lib. 4. D. August. lib. 21. de Civit. Dei cap. 4. & Ludov. vives in notis, Paul. Oros. lib. 5. cap. 10. & 11. & lib. 7. cap. 9. D. Isid. lib. 14.

Etymol. cap. 8. plura tradit Acosta lib. 3. de hist. Ind. cap. 26. & 27. Petr. Mexia in Sylva, 5. par. cap. 23. & seq. Ravis. Textor in officin. 2. tom ex pag. 379. Maluend. de Antich. lib. 1. c. 35. pag. 50. Simon Maiol. **[87]** colloq. 16. ex pag. 368. & 373. ubi de montibus ignivomis utriusque Orbis multa congessit, & colloq. 17. pagina 396. & colloq. 22. ex page. 498. Georg. Agricola lib. 1. & 2. de ortu & caus. subterraneorum, & lib 4. de natur. eorum quæ effluunt ex terra, Cardan. lib. 2. de subtilit. Herrera in descript. cap. 18. pag. 53. Torquemada d. lib. 14. ex cap. 30. ad 34. & Basil. Pontius Legionens. 1. part. variar. disput. quæst. 8. exposit. cap. 4. ubi de his montibus ignivomis Novi Orbis exponit illud Iob cap. 28. *Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igni subversa est,* de quo latiùs agimus infrà cap. 15. num. 62. Sed quoniam **[sect. 56]** multoties accidit, ut etiam in regionibus ab huiusmodi montibus, & eorum eruptionibus nimis distantibus, & præcipuè in planis, & littoralibus locis, terræmotus sentiantur, ut suprà retulimus. sunt alij, qui eorum caulas esse opinantur, quòd pori & cavernæ terræ, per quas halitus egressuri erant, maris aquâ obturentur, atque etiam superficiei humiditas efficiat, ut ferventes vapores, humoresque interiùs conclusi, & quasi captivati maneant; qui si post nimiopere incaluerunt, latissimè diducuntur, & quasi difflantur, eo maiori impetu, quo exhalatio maior fuerit. Atque ita nonnulli observarunt, terræmotus tum potissimum excitari, cùm siccum annum frequentes pluviæ insequuntur.

Quas rationes aperuit Aristot. lib. 2. Meteror. Seneca lib. 6. natur. quæst. cap. 1. 12. 21. & 23. & lib. 7. capit. 25. ubi. *spiritus, inquit, intrat terram per occulta foramina, quæmadmodum ubique, ita & sub mari. Deinde cùm est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipsi occurens, terram labefactat. Ideò frequentissimè mari opposita vexantur,* **[sect. 57]** & *inde Neptuno hæc assignata est movendi potentia. Quisquis primas litteras Græcas didicit, scit illum apud Homerum* Εννοσίγαιομ *vocari*, idest, terræ motorem, aut concussorem.

Eandem rationem, & causam nominis Neptuni exponit plutarc. in lib. de Homer. & in vita Cimonis, Ammian. Marcellin. lib. 1. Natal. Comes in mitol. lib. 2. cap. 8. & luvenal. satyr. 10. dum ait:

Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum.

Et **[sect. 58]** plurima simul de alijs causis, & de varijs terræmotibus congerentes, qui in varijs Orbis partibus contigerunt, prolixiùs prosequntur Plinius lib. 2. cap. 80. 83. & 84. Lucretius lib. 6. de natur. rer. idem Senenca lib. 2. natur. quæst. cap. 30. & 31. & lib. 9. cap. 25. Diodor. Sicul. lib. 15. Biblioth. Nicephor. lib. 13. cap 36. & lib. 14. cap. 46. & lib. 18. cap. 13. D. Antonin. tit. 6. cap. 21. §. 2. & tit. 22. cap. 14. §. 2. & 3. Acosta d. lib. 3. cap. 28. Torquemad. d. lib. 14. pag. 35. Petr. Fab. lib. 1. Semest. cap. 9. & lib. 3. cap. 4. pag. 63. & 64. Simon Maiol. omnino videndus colloq. 1. de Meteoris ex pag 29. & colloq. 13. de fontibus pag. 319. & colloq 17. de propriet. loc. ex pag. 397. Rutil. Benzonius de ann. Iubil. lib. 6. cap. 12. ex pag. 675. Berbard. Aldret. de antiq. Hispan. lib. 3. cap. 6. ex. pag. 349. Maluenda de Antichrist. lib. 7. cap. 14. Pined. in Iob cap. 9. vers. 6. & in Eccles. cap. 1. vers. 4. Ludov. Ballester. in Hierologia lib. 2. cap. 10. & alij relati à Torreblanca de Magia divinatr. lib. 1. cap. 2. ex nu. 21. & cap. 6. per totum, & lib. 2. cap. 11. ex num. 28. Theatr. vitæ hum. vol. 3. lib. 2. pag. 632. 636. 637. & 646. & seq. Fr. Greg. Gracia de Ind. orig. lib. 4. cap. 12. & Nos sup. c. 4. num. 16. & Ioan. Bapt. Scortia de nat. & increm. Nili, lib. 1. cap. 8. ubi causam exponit cur in Ægypto nunquam intremiscat, & P. Ioan. Ludov. Cerda in comment. sup. Virgil. lib. 8. Æneid. vers. 241. not. 5. ubi sex terræmotuum species commemorat.

Neque **[sect. 59]** absunt nostri I. C. qui de eisdem terræmotibus mentionem faciunt in l. fluminum 24. §. hæc stipulatio, & **[88]** §. Servius, D. de damn. infect. l. propter incendium 4. D. de pollicitat. l. ex conducto. 15. §. Si vis tempestatis, l. si merces 25. §. vis maior. l. Martius 59. D. locati. **[sect. 60]** Inter quas tamen aliquod dissidium esse videtur. Nam priores illæ, terræmotum inter casus fortuitos numerant, & ex ira, sive indignatione Dei provenire docent, indeque illum θeoybian, hoc est *vim Divinam* appellant. Posterior autem vi naturali tribuit, causas nimirum, & rationes naturales, ut apparet, considerans, ex quibus terræmotus oriri retulimus. Neque placet concordia Petr. Fab. d. lib. 3. cap. 4. ad finem, qui vim Divinam, & naturalem pro synonomis à Iurisconsultis usurpari putant, **[sect. 61]** cùm Natura Deus ipsa sit, iuxta illud Ovid. 1. Metamorphos.
Hanc Deus, & melior litem Natura diremit.
Et Senecæ lib. 4. de benefic. capit. 7. *Quid enim aliud est Natura, quàm Deus, & Divina ratio toti mundo, & partibus eius inserta?* cum alijs, quæ eleganter congerit Iustus Lipsius de Physiologia Stoic. lib. 1. dissert. 5.
Quare **[sect. 62]** verius esse arbitror, quòd etsi naturali aliqua vi, aut ratione terræmotus causari, & impelli possit, atque hoc inspecto ad vim naturalem eum referat Iavolen. in d.l. Martius: id tamen nihil vetat, quominus alij Iurisconsult. ipsum quoque Dei iræ adscribant, atque adeò vi Divinæ, quam & vim maiorem appellant. Quoniam cùm **[sect. 63]** terram firmam, stabilem, & immotam Deus manère iusserit, iuxta illud Eccles. cap. 1. vers. 4. *Terra autem in æternum stat.* & Psalm. 133. *Fundasti terram super stabilitatem suam,* cum alijs, quæ ibídem eruditè tradit Pineda, & sup. Iob cap. 28. vers. 7. & cap. 38. vers. 4. & Iustus Lipsius ubi sup. lib. 2. dissert. 19. Benzonius d. lib. 6. cap. 27. pag. 696. nunquam eiusdem terræ commotiones, quantumvis ex causis naturalibus fluant, nisi in signum Divinæ potentiæ, aut indignationis accipere debemus, quibus vel peccatores punit, vel commonet, ut convertantur, ut ostendit sacra Pagina Iob 9. versic. 6. Ecclesiastici 16. 18. & alibi passim. Quare **[sect. 64]** Philiastrius in lib. de hæresib. appellat hæreticos, & vanos illos Philosophos, qui terræmotum rerum, & elementorum naturæ adscribunt, non Dei peculiari iussioni, & indignationi. Et **[sect. 65]** prodigiosum semper extitit antiquitati, atque adeò Divinum, *si terra movit,* & ad portenti significationem aucupandam libros Sybillinos adibant, ut tradit Livius lib. 34. Seneca lib. 6. nat. quæst. ferè per totum, Agel. lib. 2. noct. Attica. cap. 28. Ludov. Carrion lib. 1. emend. cap. 11. & 12. Lorin. in Act. Apostol. cap. 4. vers. 31. Clavius ad cap. 1. Sphæræ. **[sect. 66]** Et plura exempla Divinæ indignationis & vindictæ, per terræmotus sumptæ, adducit Maiolus d. colloq. 1. pag. 29. & 30.
Ferias **[sect. 67]** quoque, cùm moveri terram senserant, eius rei causâ edicto imperabant Romani, teste eodem Agell. ubi sup. *Dei tamen, inquit, nomen, ita uti solet, cui servare ferias oportere, non edicebant, ne alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset, hostiam immolabat. Idque ita ex decretis Pontificum observatum Marc. Varro dicit, quoniam & qua vi, & per quem Deorum, Dearumve terra tremeret incertum esset.* ¶ Ad quarum feriarum imitationem, & aliarum, quæ ob alios **[sect. 68]** prodigiosos, aut repentinos casus indici solebant, de quibus agit text. in l. fed etsi, §. si feriæ, D. de ferijs, l. 1. C. eodem, l. 38. tit. 2. part. 3. Covarr. lib. 4. var. cap. 19. Anton. Thesaur. decis. 39. num. 6. Brissonius in l. Dominico, C. de spectacul. & Rosinus de antiquit. Roman. lib. 4. cap. 3. Nos, **[sect. 69]** qui unum & verum Deum, ut omnium causarum causam in eius Sanctis veneramur, solemnia vota emittere, & anniversaria festa celebrare solemus, illis diebus, quibus violentiore **[89]** aliqui terræmotus contigerunt, ut in hac Limensi urbe observatur

in die Visitationis Deiparæ, & D D. Crispini & Crispiniani, & olim in Gallia Mamertum Episcopum observasse legimus apud Iornandes in Annal. Sigon. lib. 14. Imper. Occident. & lib. 4. Reg. Ital. & Theat. vitæ humanæ volum. 16. lib. 2. pag. 3049. Et at Dei iram, atque indignationem placandam **[sect. 70]** illa etiam verba foribus, & Parietibus nostrarum ædium affigi curamus, Christvs NoBiscvm, State, quibus quasi cœlitus missis Antiochenæ urbis ingentem terræmotum sedatum fuisse tempore Iustiniani Imperatoris commemorat Anton. Contius in eius vita, & Nicephorus Calist. lib. 17. histor. Eccles. cap. 3. Et de eiusdem urbis Limensis terræmotibus agens litteris mandavit eruditissimus **[sect. 71]** Doctor Franciscus Carrascus del Saz, qui postquàm in ea pluribus annis honorificum advocationis, & adsessoris Dominorum Proregum officium exercuit, Regij Panamensis Senatus Consul creatus fuit, in suo lib. pract. quæst. sup. novam Recop. cap. 2. ex num. 18. ad 24.

Sed ut his, quæ de terræmotibus diximus, finem imponamus, lubet hic notabilem, **[sect. 72]** & admirandum casum cuiusdam terræmotus, & ignivomi montis eruptionis huius Peruani districtus inserere, qui præter quàm quòd in eo omnibus notissimus est, Reverendi Patris Martini Delrio asseveratione communîtur lib. 4. disquisit. magic. cap. 3. q. 2. pag. 299. ubi sic ait: *Anno superiore 1600. die 18. Februarij prope Arequipam ex illis, qus multi in Peruana sunt montes ignivomi, (Vulcanos vocant) unus eorum, Guaina Putina, principio candidam nubem visus pecorarijs ex longinquo eructare, quam consecuta est procella fragminum ingentium, quasi avulsorum à rupibus, sed ignitorum: hæc paulum spacij progressa comminuebantur in minores lapides, & paulatim, centesimo fermè passu à cratere, in cinerem. Vbi saxa decidebant, cuncta revulsa, diruta, comminuta, interempta: ubi lapides, pauci mortales evasere, vel iumenta. Fors Hispanus iter faciebat eques, cùm vim grandinis lapillaceæ non ferret, descendit, & se sub equo locat; sed equus non valebat subsistere præ vi ictuum. Herus videns, nec tutum, nec quietum sibi sub equo refugium, epiphium aufert, equum deserit, capiti sellam imponit, sic ægrè evasit crani fragium. Torrentes & fluvij, ac fontes nonnulli penitus exaruere, alijs lapsus facultas interclusa, cineris multitudine, idque per leucas plus trecentas. Arequipæ primùm ortæ clara luce tenebræ, integrum ferè mensem durarunt. Intereà initio cœlum fulminibus visum dehiscere, & audiri tonitrus, sammeique globi, instar artilleriæ bellicæ aciebus hinc inde dispositis mutuò explosæ, vicissim huc illuc discurrere. Ingens globus semel decidit, & à templo in proximum ambitum, inde in viam publicam patente porta erupit, & subito disparuit, relicto sulphureo nidore. Terræmotus iugis fuit, adeò ut multæ domus conciderent, reliquæ quasi tripudiarent nutantes. Nec cessavit interea pluere terram albam instar cinerum, seu calcis tritæ, ut nemo per plateas incederet, quin mox digiti spissitudine cooperiretur, Domus quæ minimum tectæ essent, crassitudine semipedali: sic pleræque sub onere gemebundæ subsiderunt. Malum durabat, luce per intervalla potius ostentante se, quàm diem præbente. Mense ferè exacto cessatio fuit, & nonnulla intermissio, ut nostri, qui illic degunt perscripsere; sed adhuc metus manebat graviorum. Magnam morum in melius tum timor expressit commutationem, omnes ad pedes Sacerdotum devolvi, adeò, ut quies nulla daretur, & vi in cubicula pœnitentes irrumperent. Sic Deo lucrum animarum multarum accessit. Sed nec Satanas neglexit occasionem; nam cùm Indi Pagani viciniores flammis, solita superstitione, Magos accessissent, & simul ad montem illum properarent, & malis cantibus, ac sacrisicijs procurarent, Magos, & viciniores quoque flammæ consumpserunt, cæteri omnes malè mulctati,* **[90]** *desperabundi, pars suspendio, pars aliter sibi mortem consciverunt.* **[sect. 73]** Quibus addo ex relatione multorum, qui huic spectaculo interfuerunt, cineres torrentium more magno impetu per plures leucas, etiam transvadatis fluminibus decurrisse, & domos aliquas in agris positas, illensis habitantibus, suis sedibus motas, & in alias exportatas.

Addere [sect. 74] etiam libet ingens aliud naturæ miraculum, quod narrat Acosta d. lib. 3. cap. 28. in fine, & post eum Herrera in descript. Ind. cap. 20. pag. 59. scribens anno 1581. circa urbem Chuquiavo, aliàs de la Paz, magnam partem altissimæ rupis ad Indorum pagum respicientis, qui dicitur Ango Ango, subitò corruisse, & eorum plures, qui idololatræ, & malefici erant, obtrivisse. Et quod maius est, rupem ipsam non secùs ac undam, aut ceram liquefactam, ad sesquileucæ spacium procurrisse, aut profluxisse, lacumque vicinum, & omnem illum ambitum terrâ expletum fuisse.
In alia quoque provincia Peruana, quæ Chumbivilcas [sect. 75] appellatur anno 1612. iuxta oppidum de Alca repentè parvus torrens, qui illud alluit, in magnum fluvium erupit, regionem universam per dies aliquot cum maximo incolarum damno inundavit, ingentia saxa rapidissimè volvens, nullis aquis pluvijs adauctus, sed ijs, ut apparet, quæ, dehiscente ibîdem tellure, ex intimis eius penetrabilibus effluxerunt: iuxta [sect. 76] quæ de aquis terræ immixtis, & fluminibus, & abyssis sub ea latentibus, ex aliorum Philosophorum sententia commemorat Plinius lib. 2. cap. 68. & Seneca omnino videndus lib. 3. natural. quæst. per totum, & præcipuè cap. 8. 19. & 30. & lib. 5. cap. 14. & lib. 6. cap. 7. & Simon Maiol. d. colloq. 10. de mare pag. 262. Vt sic appareat undique, [sect. 77] & ubique hominibus pericula imminêre, l. Senatus 35. §. mortis causa, D. de donat. caus. mor. l. 1. §. cùm tamen, D. depos. Deumque eiusmodi naturæ portenta, ut timeatur, ordinasse, sicuti docemur Psalm. 33. ita ut Arist. lib. 3. Moral. Nicomach. docuerit, non esse [sect. 78] fortes appellandos, sed insanos potiùs, ac sensu vacantes eos, qui non habitu virtutis, sed immanitate quadam naturæ, terræ concussionem non perhorrescerent, quæ videtur inferorum ad superorum sedem eruptionem minitari. Vnde ad stupidæ conditionis hominem designandum in Proverbium abijt: *Neque terræmotus timet, neque fluctus.* De quo plura post Erasmum scribit Paul. Manutius in adagijs pag. mihi 1160.

CAPVT IIX. *De Oceano, quo Novus Orbis undique cingitur, & eius utilitatibus, & nominibus & naturali Atlantici & Australis per fretum Magallanicum communicatione, & an hominum industria Isthmus aliquis perforari possit, quo hæc duo maria faciliùs, & commodiùs iungantur, & adeantur?*

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 *Oceani etymologia.*

2 *Oceanus terram cingit, non terra Oceanum.*

3 *Oceanus terram omnem quasi insulam coronare, cingere, ambire, concludere, & circumfluere dicitur.*

4 *Mare utrum connumerari debeat inter bona, vel inter mala?*

5 *Mare nihil bonum producit secundùm Plat. & Homer. & dicitur quasi amarum, & ab Ægyptijs pernicies vocatur.*

6 *Mare dicitur Tharsis, quasi egenum, & eiectum.*

7 *Adagium Neptuni, sive maris filij, quid significet?*

8 *Maris plurima bona, & commoda recensentur.*

9 *Navigationis, & commercij navalis utilitas expenditur.*

10 *Maria ferè omnia navigabilia sunt.*

11 *Senecæ quoddam veluti vaticinium navigationis ad Indos.*

12 *Navigatio, & navis apud Oneirocriticos bona portendit.*

13 *Mare, & aqua marina Regem & Regias opes significat.*

14 *Maris mentio in Scriptura sacra ponitur pro loco pleno thesauris. Et inter benedictiones, habitare loca maritima, & commercijs opportuna.*

[91] 15 *Orbis Novus undique Oceano Atlantico, & Australi abluitur, maritimis commoditatibus gaudet.*

16 *Mare ad Polum Antarcticum maximè diffunditur. Sed terræ tamen magna spacia relinquit, contra opinionem antiquorum Philosophorum.*

17 *Terra à mari vix unquam distat plus mille leucis Hispanicis.*

18 *Mare in universum plus multo occupat huius globi inferioris, quàm terra.*

19 *Auftralis plaga fub nomine* maris *solet denotari in sacris Litteris, & quare?*

20 *Oceani propria sedes est in Meridie.*

21 *Novus Orbis à multis insula esse dicitur.*

22. Insulæ *nomen quid propriè signisicet, & unde dicatur?*

23 *Orbis universi partes non tantùm peninsulæ, sed insulæ à veteribus dicebantur.*

24 *Creta insula qualiter dividit Europam, Asiam & Africam.*

25 *Oceanus Atlanticus quis & unde dictus? & quare etiam Borealis, del* Norte *dicatur?*

26 Norte *nomen est Belgicum, & signisicat Septentrionem.*

27 *Oceanus Australis, sive* del Sur, *quis, & unde dicatur?*

28. Sur *nomen est Belgicum, aut Gallicum, & signisicat ventum Australem.*

29 *Mare* del Sur, *sive Australe, dicitur etiam Mare Pacificum, & quare?*

30 *Mare* del Sur, *cur adeò tranquillum sit? & de maris fluxibus & refluxibus, & eorum causis remissivè.*

31 *Mare diversas appellationes habet, pro varietate provinciarum, quas alluit, sed unum tamen est.*

32 *Maria omnia inter se mutuò perforata sunt, & cum Oceano varijs modis communicantur, & quid in Hyrcano, Caspio, Mediterraneo & Rubro.*

33 *Mare Mediterraneum cur ita dicatur? & cur etiam Magnum vocetur, cur Oceanus, maior, & re vera Magnus, imò & Maximus sit?*

34 *Oceans Atlanticus, sive* del Norte, *qualiter coëat cum Oceano Australi, sive* del Sur.

35 *Magallanus aperuit fretum diu desideratum, quo uterque Oceanus adiri posset.*

36 *Naves Commendatoris Loaysæ, & Episcopi Placentini post Magallanum, fretum ab eo inventum transierunt.*

37 *Francisci Draque Angli ad Magallanicum fretum, & alias provincias Novi Orbis expeditiones, & eius obitus.*

38 *Thomas Candisch Anglus fœliciter fretum Magallanicum transijt, & in patriam opimis spolijs onustus reversus est.*

39 *Richardi Achini Angli expeditio ad fretum Magallanicum, & qualiter captus fuerit?*

40 *Oliverius Vandernort Batavus varijs fortunæ casibus iactatus, post traiectum fretum Magallanicum in Amsterdamum redijt, & etiam Guilhelmus Schouten.*

41 *Batavorum sex militares naves anno 1615. fretum Magallanicum transierunt, & cum nostris bis navale certamen ineuntes, primò victrices, secundò victæ perierunt.*

Hollandensium, & aliorum sectariorum relationes de rebus in Indijs gestarum tractantes, cautè legendæ sunt, & quare? bidem.

42 *Fretum novam ultra Magallanicum anno 1619. à fratribus Nodalibus supremi Indiarum Senatus iussu, quæsitum, & inventum fuit, & eius descriptio.*

43 *Fretum non esse ad terram Magallanicam, sed mare apertum pluribus insulis disiunctum, multi optinantur.*

44 *Magallanicum fretum quando & qualiter ex parte maris* del Sur *lustraverint, & transierint Ioannes Ladrillerus. Petrus Sarmientus, & Ferdinandus Lamerus.*

45 *Didacus Flores de Valdes mittitur ad ostium freti Magallanici muniendum, & incolendum.*

46 *Fretum aliud, quo uterque oceanus coniungatur versus Polum Arcticum esse nonnulli opinantur, & in vastissima***[92]** *regione Floride reperiendum.*

47 *Oceani utriusque commercia hodie qua via ineantur.*

48 *Isthmus Panamensis utrumque Oceanum dividens, leucas septem habet.*

49 *Viæ plures quæsitæ sunt, quibus Oceani Atlantici ad Australe facilior transitus aperiatur, & quæ illæ?*

50 *Isthmus Panamensis ut perfodiatur, & canali per eum aperto, uterque Oceanus communicetur, sæpè tractatum est, & an id possibile sit?*

51 *Nicanor Rex Syriæ nunquam perficere potuit fossam, quam ex Caspio mari ad Euxinum ducere destinavit. 52 Isthmum Peloponnesi inter mare Egeum, & Ionium frustrà perfodere multi tentarunt.*

53 *Nero irrisus fuit, quod Isthmum Peloponnesi perfodere voluit.*

54 *Isthmum perfodere adagium, eos notat, qui frustrà aliquid moliuntur.*

55 *Xerxes frustra pontem navium in mari facere tentavit, ut Asiam Europæ coniungeret, & Athon montem effodit.*

56 *Nechaus Rex Ægypti fossam ex Nilo ad Rubrum mare fodere cœpit, in cuius opere centum viginti millia Ægyptiorum perierunt.*

57 *Opera Dei velle mutare, aut emendare piaculum est.*

58 *Alphonsus X. Castellæ & Legionis Rex à Deo punitus dicitur, quòd eius opera reprehenderet.*

59 *Isthmi lapides, quem Gnidij perfodere tentarunt, in fodientium oculos resilibant, & quid oraculum responderit?*

60 *Caroli Magni historia mirabilis, dum fossam ex Rheno in Ararim Facere voluit.*

61 *Isthmus Panamensis si aperiretur, tota illa regio aquis mergeretur.*

62 *Sesoostris, & alij cessarunt mare Rubrum in Nilum ducere, ne terra Ægypti inundaretur.*

63 *Europam insulam facere quidam Imperatores voluerunt, & cur ab incœpto destiterint.*

64 *Mare etiam in prono ultra littus non potest excurrere.*

65 *Mare unum si alij pronum sit, & inter iacentis terræ impedimentum auferatur, in illud influet.*

66 *Mare nullis aquis augetur, etiam si aliud mare in illud influat.*

67 *Mare an sit inferius, & depressius terra remissivè.*

68 *Isthmum Panamensem, aut alium aperire, ad utrumque Oceanum communicandum, si id loci natura permitteret, utilissimum esset.*

69 *Deus non offenditur si homines arte, & industria naturæ defectus supplere, & suis usibus aptare conentur.*

70 *Fossam, quam ex Rubro mari ad Nilum cœpit Sesoostris, posteà alij perfecerunt, & qualis ea fuerit?*

71 *Cleopatra ab Augusto fugiens, voluit aperire fossam, sive euripum Maris Rubri.*

72 *Fossam magnam in Gallia ad Navigandum ex Rhodano in Ararim, Mossellam, & Rhenum usque ad Oceanum facere voluit Lucius Verus.*

73 *Hercules Gaditanum fretum iniecto aggere claudere voluit.*

74 *Hispania olim angustissimo maris freto distabat ab Africa, imò & cum illa continuabatur.*

75 *Hercules qualiter Scyllæ, & Charybdis scopulos sustulerit, & ingentia alia, utiliaque opera alibi fecerit.*

76 *Opera plurima ingentia, & laboriosa hominum arte, & industria confecta, remissivè.*

77 *Caspiæ seu Caucasiæ portæ, & famigeratum illarum opus.*

78 *Cloacarum urbis Romanæ opus ingens, & admirandum.*

79 *Muri, quo Sinæ provincias suas à Tartaris dividunt, & tuentur, maxima, & penè incredibilis fabrica.*

80 *Alphonsus Alburquercius Nilum in Arabicum Sinum divertere tentavit, & sic totam Ægyptum in Turcarum odium sterilem reddere.*

81 *Turcæ cur imponant leviora tributa* **[93]** *Abyssinis, in Terram Sanctam religionis causa venientibus.*

82 *Isaiæ locus expenditur, & exornatur.*

83 *Cyrus Persarum Rex quare, & qualiter Gangem diviserit?*

OCeanvm **[sect. 1]** mare secundùm Solinum in Polysth. cap. 26. de Hispan. D. Isidor. lib. 13. Etymolog. cap. 15. pag. 256. & Ioan. Funger. in Etymolog. verb. *Oceanus,* quidam à celeri fluxu, quasi ocyus currentem, dictum existimant, etenim *ὠκὺς* est celer, *Τόγειται* est fluere, vel natare. Sed alij veriùs tam Græci, quàm Latini Scriptores, ut idem Isidor. observat, ita nominari tradunt, quòd in circuli modum Orbem terrarum ambiat, & universas eius oras amplectens, alternis æstibus accedat, atque recedat. Quam etymologiam Eratosthenis, & doctissimorum quorumque Philosophorum opinio confirmat, qui rectè prositentur, **[sect. 2]** Oceano potiùs terram cingi, quàm illum ab ea circumdari, ut benè advertit Martin. Delrio in adag. sacr. 1. tom. adag. 789. pag. 378. & de Oceano huius Novi Orbis loquens, Acosta lib. 1. de histor. Indi. cap. 6. & lib. 3. cap. 10. & 27. Eòque respexit Dionys. Alexandr. Cosmographus sub initium sui poëmatij de situ Orbis, **[sect. 3]** dum universam terram nihil aliud esse dixit, quàm Insvlam OceaNo Coronatam, & Orpheus in hymno Iovis & Iunonis, dum laudat circulum indefessi pulchrè fluentis Oceani, quorum Græca carmina adducit Forcatulus lib. 2. de Gallor. Imper. & Philosoph. fol. 82. & Petr. Fab. libro 3. Semestr. cap. 25. pag. 403. & Iustus Lipsius omnio legendus in Physiolog. Stoicorum lib. 2. dissert. 16. & 17. Nec abest M. Tull. lib. 6. de Republic. ubi inquit: *Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angustis verticibus, lateribus latior, parva quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticvm, quod Magnvm, quod Oceanvm appellatis in terris.* Quem imitatus Iulius Firmicus lib. 1. Mathes. tradit: *Atlanticvm Mare terræ spacium in modum Insvlae undarum suarum circumfusione concludere.* Idem quoque sentit Catùllus de nupt. Pelei & Thet. dicens:

Oceanvsque pater totvm qui Amplectitvr Orbem.

Et Horatius in Epod. Ode 16. qui Homericum epithetum mutuatus, ut Lambinus ibîdem observat, illum circumvagum vocat:

Nos manet Oceanvs circumvagus, &c.

Et expressiùs Manilius lib. 4. Astronom. inquiens.

Ipsa natat tellus Pelagi lustrata corona Cingentis medium liquidis amplexibus Orbem.

& Seneca in Oedipo:

Lucida dum current annosi sydera mundi
Oceanvs clausum cum fluctibus AmBiat Orbem.

Vtrum verò **[sect. 4]** mare inter mala, vel inter bona connumerari debeat? in quæstionem vocari solet. **[sect. 5]** Et sanè nihil memorabile, vel Iove dignum producere, Plato in Phædone scriptum relîquit, cui consentiens Homerus, mare nullius frugis esse dixit, & arridet **[94]** nominis etymologia, siquidem mare, quòd amarum sit, dictum putat Honorius, quem refert Ioan. Funger. in etymolog. verb. *Mare,* vel quòd aquæ eius amaræ sint, secundùm D. Isidor. lib. 14. etymolog. cap. 14. atque adeò Ægyptij Sacerdotes illud perniciem appellare soliti sunt, ut testatur Pierius in Hierogl. lib. 31. pag. 285. Et Simon Maiol. colloq. 10. pag. 264. & pagina 277. inquit, mare malum esse, & mala significare iuxta illud Isaiæ 57. *Cor impij mare fervens.* Eâdem **[sect. 6]** quoque de causa mare Tharsis appellatum putant Forerius, atque Mercerus, quos refert Maluenda lib. 5. de Antichrifto cap. 14. pag. 283. à verbo Hebræo Rasas, vel Rvs, quod pauperem, eiectum, destitutum, desertumque esse significat,

quasi nimirum omnia eijciat, exterminet, depauperet, vel potiùs, quod ipsum sit egenum, inops, pauper, exterminatum, & eiectum. **[sect. 7]** Quod & sentit Agellius lib. 15. noct. Attic. cap. 21 & alij relati à Paul. Manut. in adag. filij maris, vel Neptuni pag. 1404. & Fr. Ioan. à Ponte lib. 3. de conven. utriusque Monarch. cap. 7. §. 1. pag. 50. dum docent, nihil benevolum, aut mite in mari gigni, & ideò ferocissimos, immanes, & alienos ab omni amore, & ingenij suavitate Neptuni filios dicere Poëtas consuevisse.

Sed in contrarium **[sect. 8]** plurima esse, & magni quidem semper facienda commoda & bona, quæ ex Oceano, & eius terræ circuitu proficiscuntur, latê & eleganter ostendunt D. Ambros. lib. 3. & D. Basil. lib. 4. Hexamer. & Pat. Ludovic. Ballester. in Hierologia lib. 2. cap. 9. pag. 146. Primùm, quia terras necessario suffulcit humore, quibus per venas quasdam occultè succum quemdam haud inutilem subministrat. Est etiam bonum mare tanquam hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulentur, quo præliorum removeantur pericula, quo barbaricus furor clauditur; subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluvia in terras transfunditur, siquidem de mari radijs Solis aqua hauritur, quod subtile eius est, rapitur: deinde quanto altiùs elevatur, tanto magis etiam obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solùm terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arva fœcundat.

Hactenus ex Ambrosio & Basilio, qui benè inter alia **[sect. 9]** utilitatem navigationum considerant, quæ per hanc ingentem aquarum congregationem, quam Oceanum appellamus, iniri ab hominibus possunt: quarum medio facilis eis reddita est regionum, quantumvis longè distantium, communicatio, quæ terrestribus itineribus difficilis, & quandoque impossibilis esset. De quo etiam optimè post alios agit Boter. in relation. universal. part. 1. vol. 2. lib. 1. pag. 340. & Anton. de Herrera in histor. general. Ind. decad. 1. libro 5. cap. 8. pag. 172. Atque **[sect. 10]** inde Devm Optim. Man. omnia ferè maria navigabilia fecisse, licèt in aliquibus aliqua impedimenta sese navigantibus offerant, pluribus probat Simon Maiol. d. colloq. 10. circa finem, & multa exempla magnarum navigationum omnium sæculorum recensens Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 15. **[sect. 11]** Vbi inter alia refert Senecæ verba in præfat. ad lib. natural. quæst. Qui quasi hanc navigationem, quæ hodie à nostris in utramque Indiam initur, inspiceret, inquit: *Quantum enim est, quod ab ultimis littoribus Hispaniæ usque ad Indos iacet? paucissimorum dierum spacium si navem suus ventus implevit.* Quibus conveniunt plurima alia, quæ de utili, & necessario navigationum usu congerit Arist. lib. 1.; Politicor. cap. 7. l. 1. §. si is qui **[95]** navem, D. de exercit. act. lex 24. tit. 9. part. 2. Angelus cons. 290. Benvenut. Stracha in tract. de mercatura tit. de navigatione, part. 1. num. 1. Camill. Borrel. de præst. Reg. Cath. cap. 8. num. 4. Petr. Fab. lib. 1. Semest. cap. 25. pag. 171. D. Marta in tract. de iurisdict. 2. part. cap. 24. num. 27. & Callistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 14. & novissimè post hæc scripta Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 1. num. 16. & sequentib. Et **[sect. 12]** iudicium Oneirocriticon, sive eorum, qui somnia interpretantur, apud quos navigatio, & navis bona portendit: atque etiam **[sect. 13]** mare ad Regis personam refertur, in quod se opes universæ, quasi universi amnes exonerent. Atque adeò aqua marina Regias opes repræsentet, & qui aquam marinam bibat, divitias ex recondita pœnu, aut ex Regalibus promptuarijs haurire possit, ut tradunt Artemidor. lib. 2. Oneiro. crit. cap. 23. Achmetes cap. 198. & sequentib. & Pat. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 3. pag. 166. & in Commentar. in Iob cap.

28. vers. 14. num. 3. pag. 497. **[sect. 14]** Vbi maris mentionem ibi factam ostendit, propter reconditos rerum pretiosissimarum thesauros, qui vel in mari sunt, vel per mare advehuntur. Et eodem modo intelligit illam Zabulonis benedictionem Deuter. 33. 19. *Inundationes maris quasi lac suggent, & thesauros àbsconditos arenarum,* ubi Septuaginta legunt, *Divitiæ maris lactabunt te, & emporia maritimam habitantium,* & simplicius Theodoret. *Divitias maris suggent, & mercaturam habitantium iuxta mare,* quasi dicant, beatissimos illos esse, quorum provinciæ mari vicinæ sunt, & navigationum commercijs fruuntur. Prout etiam similis ex mari abundantia, & opulentia indicatur Ezech. 31. 4. *Aquæ multæ nutrierunt illum, Abyssus elevavit eum*, & Genes. 49. 13. *Zabulon in littore maris habitabit, & in statione navium pertingens usque ad Sydonem;* unde de Alexandria dicitur Nahum. 3. *Cuius divitiæ mare, & aquæ muri eius,* & de Tyro Ezech. 27. *Perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.*
Hæc cùm ita se habeant, iam planè apparebit, non solùm terræ bonis hunc Novum Orbem excellere, ut in superiore cap. ostendimus; **[sect. 15]** sed maritimis etiam commodis, & navigationum utilitatibus frui, cùm omni ex parte vastissimi pelagi undis abluatur. Habet quippè ab ortu Solis Oceanum illum, qui Atlanticus dicitur, sive, ut vulgò loquuntur, mare del Norte. Ab Occasu autem ingentiori alio, & vastiori æquore circumdatur, quod Australe, & vulgò del Svr, nuncupari solet, ut præter alios auctores, quos passim in præcedentibus capitibus recensuimus, optimè observant Abraham. Ortel. in Theat. mag. tab. 1. 5. & sequentib. Acosta d. lib. 1. cap. 6. & d. lib. 3. cap. 10. & 29. Maginus in Cosmograph. part. 2. tab. 34. fol. 279. Boter. d. lib. 1. 2. & 3. per totum, & Anton. de Herrera in descript. Ind. Occid. cap. 2. in princip. pag. 3. **[sect. 16]** Experientiâ nimirum ostendente, veram fuisse opinionem antiquorum Philosophorum, quos refert Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap. 9. 10. & 11. & D. August. lib. 16. de Civitat. Dei, cap. 9. dum existimarunt, ad Polum Antarcticum mare quaquà versum esse diffusum: falsam tamen, dum putabant, nullum uspiam terræ locum ibîdem relictum. Constat namque ita aquas rerræ vicissim cedere, ut non tota huius congeries hinc, tota illarum inde se teneat, sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur, ut dicemus insrà cap. 11. n. 9. & 11. Adeò, ut **[sect. 17]** plenè observatum sit, vix unquam terram à mari amplius quàm viginti quatuor millia stadiorum distare, idest, leucas Hispanicas mille, sicuti ex aliorum relatione advertit Ácosta d. cap. 6. Quamvis **[sect. 18]** negari non possit, multò maximam terreni globi partem aquas possidêre, & præcipuè in hac **[96]** Australi plaga, ut post alios benè notat Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. cap. 4. pag. 337. Quapropter **[sect. 19]** tota ipsa sæpè in sacris Litteris mare vocatur, & sub hoc verbo Aquilonari regioni opponitur, appellatione scilicet sumptâ à parte, quæ in ea magis excellit, iuxta illud Psalm. 88. *Aquilonem & mare tu creasti,* & Psalm. 106. *A Solis ortu & Occasu, ab Aquilone & mari.* Quæ loca, & alia ita exponi posse testantur D. Basil. Theodoret. Iansen. & Lorin. ibîdem, & Genebrard. huius **[sect. 20]** rei rationem reddens: *Quòd propria sedes* Oceani *est in Meridie.* Pat. Gaspa. Sanctius in Isaiam cap. 49. num. 54. & doctissimus Pat. Ioan. Pineda in Commentar. in Iob capti. 23. vers. 9. num. 3. & 4.
Et ob hunc nimirum Oceani ambitum, cuius undis hunc Novum Orbem undique cingi probavimus, **[sect. 21]** sunt qui illum insulam appellent, ut tradit Torquemada in Monarchia Ind. lib. 1. cap. 6. pag. 18. Proprio enim & vulgari nomine **[sect. 22]** insula locum signisicat, qui undique aquis ambitur, & inde originem sumpsit, quasi in salo idest, in mari posita sit, ut observat D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 6. in princ. Martian. Capella lib. 6. de nuptijs philolog. Ripa in 1. si insulam num. 22. D. de ver. bor. obligat. Peregrin. de iure sisci lib. 8. num. 61. & Brisson. de verbor. signif. lib. 9. fol. 304. in fin.

Neque **[sect. 23]** hoc mirum videbitur ijs, qui cognoverint, reliquas etiam mundi partes, Europam nempè, Asiam & Africam, eâdem ratione, quòd mari tandem ex omni latere proluantur, non tantùm peninsulas, verùm & insulas veteribus appellatas suisse, ut constat ex locis Dionysij, Tullij, & Firmici suprà relatis, Isocrate in Panegyrico, Iusto Lipsio d. lib. 2. Physiolog. dissert. 17. & ex Ioanne Episcopo Gerundensi lib. 1. rerum Hispan. in princip. ubi ait, in Orbis divisone sub Noë, filio Iapeto Europam pro insula in portione contigisse, cùm alijs fratribus aliæ quoque insulæ partitæ fuissuent, Asia scilicet Sem, & Africa Cham. Intra quas tres Orbis partes illud ut mirandum ex Bocatio refert Simon Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 14. in sin. **[sect. 24]** naturam nempè Cretam insulam collocasse, ut omnes ipsa sola disterminaret, velùt umbilicus, cùm ab Oriente Asiam, à Meridie Africam, ab Occidente, & Aquilone Europam teneat.

Appelatio autem **[sect. 25]** Oceani Atlantici, quo diximus, Americam nostram ab Ortu circumflui, originem traxit ab Atlante antiquissimo Africæ Rege, & à monte, & insula eiusdem nominis, non multum à Gadibus in extremæ Mauritaniæ terminis sita, ut sup. cap. 4. num. 34. & 35. notavimus. Eoque nomine veteres propriè illud mare significabant, quòd Europam & Africam ab Occidente alluit, & largè & impropriè interdum etiam pro universo Oceano accipiebant, ut patet ex verbis Tullij & Firmici ubi sub. Macrob. lib. 1. de. somn. Scipion. Plin. lib. 3. cap. 5. Herodot. Strab. Suid. Zosim. & alijs, quos refert Abraham. Ortel. in thesau. Geograph. verbo, *Oceanus Atlanticus,* Funger. in etymol. verb. *Oceanus* pag. 697. & passim ex Strabone, qui scribit, Indiam desinere ad mare Orientale, & ad Austrinum Atlantici partem, & alibi, eius Australe & Orientale latus in Atlanticum pelagus procurrere. Borealis verò, sive del Norte, idem ipse Oceanus vulgò appellari cœpit secundùm Acostam d. cap. 10. quoniam harum Indiarum Occidentalium terra, per illus navigationem à nostris primum reperta, tota ad Polum Arcticum & Aquilonem, sive Septentrionem sita sit. Quam cœli plagam, nautæ **[sect. 26]** sub hoc nomine Norte significare solent, quod proprium esse linguæ Belgicæ Noort, vel North scribit Goropius Becanus in originibus Antuerp. & Carolus Bobilius de different. vulg. linguarum, cap. 10. & Don Sebastian. Covarru. in The-**[97]**saur. ling. Hispan. verbo, Norte.

Altervm autem **[sect. 27]** mare, ab Occasu hunc Novum Orbem interluens, ideò Australe appellatur, quoniam postquam Blascus Nuñez de Balboa primus illud post Panamensem tractum detexit, iuxta ea, quæ diximus sup. cap. 5. num. 27. & 28. eò nostri navigare cœperunt, quousque lineam Æquinoctialem transgressi, & in alterum hemisphærium delati, Septentrionis stellas, & Arcticum Polum ex suo conspectu amiserunt, & pro illo Antarcticum nacti sunt, qui Australis etiam ab Austro vento, ex ea parte perflante, vocari solet, prout tetigimus sup. c. 1. num. 20. & alio nomine Svr, ut advertit Acosta. d. cap. 10. Magin. d. fol. 279. & Abrah. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Mar del Sur,* ubi etiam idem mare, & reliquum ad Sinas usque pertingens, *Chryse* dictum scribit.

Et quamvis maxima huius Novi Orbis pars ad Septentrionem vergat, prout in universa ora Novæ Hispaniæ, & plurimis alijs provincijs videmus, quarum mentionem fecimus sup. cap. 6. ex num. 19. ad 34. totus tamen iste Oceanus Antarcticus, etiam ubi vltra utriusque Americæ terminos exspatiatur, Australis appellationem ex prædicta ratione retinuit: & del Svr ex ea, quia **[sect. 28]** Belæ, à quibus, & alijs gentibus Septentrionalibus, nautæ nostri, ut plurimùm, ventorum nomina mutuati sunt, quos in triginta duos partiuntur, Australem Zvydt vocant, Galli autem Sv, aut Svd, ut tradit Bobilius suprà, Levinus Lemnius de occultis

natur. mirac. lib. 3. cap. 3. Orontius Finæus lib. 5. Geograph. cap. 5. de ventis, & Hadrian. Iunius in suo nomenclatore 2. part. sub tit. de elementis, verb. *Auster,* pag. mihi 255.
Pacifici quoque **[sect. 29]** nomen idem mare usurpat, ut notant Magin. & Ortel. sup. quod ei à Ferdinand. Magallanio impositum fuit, ut testatur Anton. de Herrera. d. histor. general. Ind. Occid. decad. 1. lib. 9. cap. 12. pag. 319. eò quòd tranquillum & pacatum ut plurimùm sit, & per ingens illius pelagus naves, ut per placidissimum fluvium, fœlici, & indesinenti aurâ vehantur. Cuius tranquillitatis **[sect. 30]** causas, & alia, quæ pertinent ad Oceaniu fluxus, & refluxus, & diversos alios motus cognoscendos, optimê prosequitur Ovetanus in sum. Ind. cap. 9.; Petr. Mexia in Sylva part. 5. cap. 1. idem Herrera. d. cap. 12. Acosta. d. lib. 3. cap. 16. & 29. Roderic. Zamoranus in suo repertor. lib. 3. cap. 14. & ante eos Plinius lib. 2. cap. 97. D. August. de miracul. sacræ Script. lib. 1. cap. 7. D. Basilius in Hexam. homil. 6. D. Thom. 1. part. q. 105. artic. 6. Simon Maiol. colloq. 10. pag. 268. & seq. & novissimè Ioan. Bapt. Scortia lib. 2. de nat. & incremen. Nili c. 9.
Sed quamvis diversas istas **[sect. 31]** maris Oceani appellationes connumeraverîmus, & alias plures alij Auctores comminiscantur, præsertim postquàm hic Novus Orbis, & Sinarum & Iaponiorum regiones detectæ sunt, ut constat ex Plinio lib. 6. cap. 23. Pompon. Mela lib. 3. Solino cap. 26. Seneca lib. 3. nat. quæst. cap. 8. & 19. Macrob. libro 2. de somn. Scipion. cap. 9. Martian. Capel. d. lib. 6. de nupt. Philolog. Theodoret. q. 12. in Genes. Pererio, Delrio, Martineng. & alijs ibîdem, Acosta. d. lib. 3. de hist. Ind. cap. 10. Priscian. & Bergomate apud Maiol. colloq. 10. pag. 262. Gerard. Mercat. in Europa, Paul. Merula in sua Cosmograph. part. 1. lib. 3. cap. 7. & seqq. Ballester. in Hierologia. lib. 2. cap. 9. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 9. & in Ecclesiast. cap. 1. vers. 7. num. 4. pag. 151. Verius tamen est, vnum ubique mare esse, quod tamen pro regionibus, quas alluit, vel alijs de causis, varijs nominibus nuncupatur; sicut etiam terra, cùm una sit, pro diversis locis varia nomina sumit, ut rectè, ultra aliquos ex suprà relatis, observavit Homerus libro 12. Iliad. dum ait: *Profundi magna potentia Oceani, ex quo omnes fluvij, & totum mare, & omnes* **[98]** *fontes & putei alti fluunt,* Strabo relatus ab Ortelio. d. verb. *Oceanus,* qui uno in loco Austrinum Oceanum Atlantici partem facit, & alio in se utrunque coire testatur, D. Isidor. libro 13. Etymolog. cap. 15. & 16. D. Ambros. lib. 3. Hexam. cap. 3. & Gregor. Nissenus ibídem, apertè concludens, quòd licèt innumerabilia maria esse videantur, & sub numero multitudinis appellentur Genes. 1. 10. dum dicitur: *Congregationem aquarum appellavit maria,* unum tamen, & continuum est mare, in sese per universum Orbem commeans, nec ullo pacto à coniunctione sua divulsum. Idem docet ex nostris Peregrinus lib. 8. de iure fisci, num. 1. & luculentiùs prosequitur D. Basilius in eod. Hexam. homil. 4. ubi ait, quòd etsi multa sint nomina propria, variaque marium, ut Caspium, Hyrcanum, Mediterraneum, Rubrum, Septentrionale, Austrinum, Orientale, Occidentale, Euxinum, Hellesponticum, Ægeum, Ionium, Sardonicum, Germanicum, Britannicum, Siculum, Tyrrhenum, & infinita alia genera pelagorum, quæ nimirum à regionibus, quas alluunt, varia nomina sumunt, & ob id Deus congregationem aquarum Maria nominaverit: **[sect. 32]** credendum tamen est Geographis asserentibus, ea omnia inter se mutuo perforata esse, & permeatus suos commisceri, ac simul ad Maximum mare, hoc est Oceanum, ostijs suis confluere, quemadmodum etiam Rubrum mare dicunt, ad id, quod ultra Gades est, connecti. Eandem sententiam sequitur D. Theodoret. & Pineda ubi sup. docentes, hanc marium communicationem, vel deorsum fieri per occultos & latentes terræ meatus, veluti per tubulos, & canales, aut siphones subterraneos, vel secundùm superficiem terræ, dum ex alijs

in alia proprijs & apertis ostijs in Maximum mare Atlanticum, vel Oceanum derivantur. Et priore modo communicari putant mare Hyrcanum & Caspium, quantumvis Aristot. Herodot. & Ptolem. tradant, ea per se suis undique littoribus circumscripta esse, & nullam cum Oceano coitionem habêre: quod probare etiam videntur Conimbricenses tract. 8. in Meteor. cap. 3. Merula d. lib. 3. cap. 5. 6. & 7. Bened. Pererius lib. 1. comment. in Genes. Casaubonus in not. sup. Strabonem lib. 2. & lib. 11. in princ. & Scaliger. contra Cardanum exercit. 46. Posteriore autem Mediterranei, & aliorum pelagorum in illud desinentium commixtionem & confluxum ad Oceanum fieri docent, cùm circa Gades per fretum, quod Herculeum vocant, coniungantur, vulgò el Estrecho de Gibraltar. Atque etiam maris Rubri, quod ab alijs Mediterraneis divulsum per se in Oceanum Indicum influit. Vnde cautè legendus est D. Basil. ubi sup. qui Rubrum cum Mediterraneo confundit, & ad Gades connecti testatur.

Porrò Mediterraneum **[sect. 33]** mare sic dictum est, quia per mediam terram ab Occasu ad Orientem usque perfunditur, & in Meridiem vergens, deinde ad Septentrionem tendit, Europam, & Africam, Asiamque disterminans. Quapropter Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt, ut ait D. Isidor. d. lib. 13. cap. 16. Paul. Merula ubi sup. cap. 7. & in comment. ad lib. 17. Annal. Ennij, Pontan. & Cerda in illud Virgilij Æneid. 5. vers. 628:

Syderaque emensæ ferimur, dum per mare Magnum.

Ianus Douza in præceden. pro Catùllo cap. 6. Robert. Titus lib. 6. locorum controvers. cap. 6. & plures alij Auctores sacri, & profani relati à Pineda. d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 11. pag. 179. num. 5. & d. cap. 1. Eccles. vers. 7. num 4. pag. 152. Quod tamen, ut rectè observat idem Pineda, intelligendum est respectu internorum marium, hoc est, quæ terræ internas regiones interluunt, non tamen respectu Oceani, in quem ipsum Me-**[99]**diterraneum, & reliqua, ut diximus, influunt, & reverâ Magnvs, imò & Maximvs dicitur, ut constat ex Tullio d. lib. 6. de Republic. Plinio d. lib. 3. cap. 5. D. Basil. d. homil. 4. in Hexam. & Ludovic. Ballester. in d. Hierolog. lib. 2. cap. 9. pag. 144.

Potuit quoque ab eisdem Auctoribus nobilius aliud exemplum coitionis, sive perforationis unius maris ad alterum in hoc, de quo agimus, reperiri. **[sect. 34]** Etenim Oceanus ille Atlanticus, qui reperta continenti Americani Orbis finiri videbatur, posteà vastior & ingentior ultra illam protendi ad Panamaticum Isthmum inventus fuit, in eo mari, quod Australe, vel Del Svr appellatum diximus. Cùmque **[sect. 35]** homines diu hærêrent, quærentes, unde nam tantum pelagus originem sumeret, vel per quem locum cum illo Oceano Atlantico, sive del Norte communicari posset, tandem Ferdinand. Magallanes famigeratum illud ostium, sive fretum, ab eius nomine deinde vocatum, invenit anno 1519. de quo latiùs egimus sup. cap. 5. ex num. 35. & hàc utrumque mare coire, & quod magis fuit, utrumque Orbem indesinenti navigatione adiri & perlustrari posse, manifestavit, veram reddens illam Macrobij coniecturam d. lib. 2. in somn. Scipio. cap. 9. qui quasi præsagiens hanc utriusque maris coitionem aperiendam fore, sic scripsit. *Nec dubium est in illam quoque Australis generis temperatam, mare de Oceano similiter influere, sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseverat.*

Eandem **[sect. 36]** navigationem postea fecisse dicitur altera navis Commendatarij D. Fr. Garcia de Loaysa, & alia Episcopi Placentini D. Gutierrij de Carvajal, eiusque malum diu miraculi causâ in Regia hac Limensi urbe pro foribus Palacij servatum scribit Acosta d. lib. 3. cap. 10. & tetigit Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. lib. 1. cap. 6. pag.

12. Franciscus **[sect. 37]** quoque Drachus insignis Pyrata, natione Anglus, idem iter cum quinque navigijs tentavit anno 1577. sub auspicijs Elisabethæ Angliæ Reginæ, & duobus annis & decem mensibus, per hoc Magallanicum fretum delatus, totum Orbem, utrunque Oceanum navigans, circuivit, ut tangit Acosta ubi suprà, Nicolaus de Indæis in nova totius Orbis terrarum descriptione, latè Hieronym. Benzo, & eius Additionator. lib. 1. histor. Novi Orbis, cap. 15. Bartholom. Leonard. de Argensola in histor. Malucarum lib. 3. pagina 105. & sequentibus, Doctor Christophorus Suarez de Figueroa de vita & fact. Marchionis de Cañete lib. 5. pagina 209. & 210. Ludovicus Cabrera in vita Reg. Philip. II. lib. 12. cap. 23. Henricus Martinez in Repert. Mexicano folio 271. historia Americæ, 8. parte per totam, ubi latissimas relationes reperies, & Laurent. Beierlinch. in suo opere Chronograph. pagina 66. qui posteà pagina 149. tradit, qualiter anno 1586. idem Pyrata insulam Hispaniolam cepit, & devastavit, & pagina 238. qualiter anno 1597. miserè cum pluribus socijs apud Portum Bellum occubuerit, dum Panamam urbem aggredi tentat, quod & refert Pat. Gordonus in sua Chronograph. anno 1595. pag. 482. Et de eiusdem Drachi expeditione in Hispaniolam, & Carthaginem extat etiam peculiaris narratio Noribergæ typis excussa anno 1594. & optime agit Fr. August. Davila in histor. provinc. Mexicanæ lib. 1. capit. 105. 106. & 107.

Drachi deinde vestigijs **[sect. 38]** Thomas Candisch popularis ipsius, anno 1587. fœliciore paulò successu institit: navim enim quandam ex Philippinis in Novam Hispaniam redeuntem, multis divitijs onustam, expilavit: cuius sericeis telis sui navigij vela, & carbasa cooperiens, superbo fastu in patrium Londini portum rever-**[100]**sus fuit, ut ijdem Auctores recensent, præcipuè Doct. Figueroa d. libro 5. pag. 211. & Dom. Præses Morga in sua histor. Philippin. fol. 10.

Anno **[sect. 39]** rursus 1594. Richardus Achines natione itidem Anglus per idem Magallanicum fretum ad has Peruensis Oceani oras transfretavit, qui tamen à nostris petitus, & navali bello superatus, in Hispaniam sub vinculis remissus fuit ab Excellentissimo, & multis semper honorum titulis commendando Prorege Dom. D. Garcia Hurtado de Mendoça Marchione de Cañete, ut in eius vita & gestis latiùs commemorat d. Doct. Figueroa lib. 5. ex pag. 211. ad 220.

Iterum **[sect. 40]** anno 1600. Oliverius Vandernot ex Batavis vera Neptunia prole, in eodem cursu casuum varietate alijs palmam præeripuit. Nam cum per Magallanicum fretum in nostrum mare del Svr fœliciter effugit impetum classis, quàm adversus eum instruxit, & misit excellentissimus Prorex D. Ludovicus à Velasco Salinarum Marchio, cuius Prætoria navis cum eius Architalasso D. Ioanne de Velasco, & alijs pluribus militibus circa Californias naufragio absorpta fuit. Et posteà idem Pyrata circa Philippinas aliâ nostrorum classe petitus, unâ ex duabus navibus navali conflictu demersâ, cum altera semiquassata discessit, & in Amsterdamum 26. die Augusti anno 1601. cum novem tantùm socijs repedavit, ut exactiùs refert dictus Dom. Præses Morga in d. histor. Philippin. ex fol. 71. & tursus ex fol. 132. Et idem Oliverius in narratione, quam de sua expeditione Anglico sermone conscripsit, quam posteà Latino donatam typis excussit Theod. de Bri Germanus Francfurti anno 1602. & extat in histor. Americæ 9. part. Vbi etiam in undecima parte refertur novissima alia & certè notabilis navigatio alterius freti, quod Guilhelm. Schouten Hollandus detexisse dicitur ex anno 1615. ad 1616.

Anno **[sect. 41]** deinde 1615. idem fretum fœlicissimè traiecerunt sex naves Batavorum, seu Hollandensium mercatorum, & militum, ad Philippinas, ut apparuit, suæ navigationis scopum protendentes, duce Georgio Spelbergio, quibus cum obviam nostra classis exiret,

iussu excellentissimi Proregis Marchionis de Montesclaros, & circa littus oppidi, quod de Cañete vocant, navalis conflictus acerrimus iniretur, duas naves, & plures ex militibus nostris amisimus, adversarijs licèt tunc victoribus, non leviter comminutis, qui tamen posteà nostrâ classe petiti, cuius Architalassus, sive dux generalis fuit D. Ioannes Ronquillo, audaciæ suæ pœnas cum fœnore persolverunt, omnibus ferè, quas secum duxerant, navibus & militibus bellicâ nostrorum virtute occissis, atque submersis, ut omnibus notissimum est. Quamvis nuper in lucem prodierit longissima huius expeditionis relatio à Batavis ipsis scripta, & sub nomine appendicis undecimæ partis historiæ Americæ typis excussa à dicto Ioanne Theodoro de Bri, anno 1620. In qua omnes salvos, & spolijs opîmis triumphantes, in patriam redijsse commentantur, & plura alia pro libito confingunt, ut suæ gentis gloriam extollant, & Hispanæ detrahant. Qui præcipuus scopus omnium illarum relationum fuisse videtur, unde cum hac cautione legendæ sunt, ut iam sup. cap. 5. num. 48. notavimus, & infrà lib. 2. cap. 25. in fin. repetimus.

Denique **[sect. 42]** anno 1618. die Sept. 27. iussu supremi Indiarum Consilij, atque id enixè curante eximio eius Præside Dom. D. Ferdinando Carrillo, duo sratres peritissimi naucleri nomine Petrus & Guandisalvus de Nodal, cum Didaco Ramirez insigni Cosmographo, & duabus celocibus Regio sumptu constructis, & instructis, Vlyssipona **[101]** solventes, vastissimo se Oceano commiserunt, ad quærendum & describendum novum aliud fretum, quod ultra Magallanicum Belga ille, sive Batavus nauta Schoulten invenisse dicebatur, & cum 19. die mensis Ianuarij anni sequentis 1619. ostium freti Magallanici detexissent, ulteriùs progredientes 22. die eiusdem mensis inter duo promontoria, quibus sanctorum Vincentij & Bartholomæi nomina indiderunt, aliud novum & magis apertum ostium invenerunt, sub 55 gradibus & 13. minutis elevationis ad Polum Antarcticum iacens, quod quinque in longum leucas, & in latum tres, & in profundo canalis sexaginta ulnas habêre iudicarunt, & per illud facili cursu ad mare del Svr delati, eius insulas & adiacentia loca considerantes, & depingentes, per antiquum Magallani fretum rursus in mare del Norte redierunt, & tandem septimâ die Iulij in Hispaniam reversi sunt, novem duntaxat mensibus, & paucis diebus in adeò ardua navigatione consumptis, cuius ephemericam narrationem typis excussam eidem Domino Præsidi consecrarunt.

Ex qua, **[sect. 43]** & ex his, quæ iam pridem multi prudentes Cosmographi tradidêre, quos referunt Ioseph. Acosta d. lib. 3. cap. 10. Herrera decade 1. lib. 1. cap. 6. pag. 12. & in descript. Ind. cap. 1. & 23. pag. 67. Boterus in relatio. universal. 1. part. volum. 2. libro 3. pag. 404. non ineptè opinari possumus, nullum verum fretum ibi inveniri, sed insulas aliquas Oceani circumfusione disiunctas, ad quarum finem si pervenire licèret, in latissimum pelagus deduceremur, quo Oceanus uterque coniungitur, vel, ut melius loquar, unus & idem esse, qui Orbem utrumque ambiat, ostenderetur.

Atque hi quidem ex parte maris del Norte Magallanicum fretum transijsse reperiuntur, **[sect. 44]** ex parte autem maris del Svr, idem fretum quærere, & describere cum duabus navibus præsidiarijs, & sexaginta hominibus missi fuerunt dux quidam nomine Ioannes Ladrillerus, & Dida. cus Gallecus insignis nauclerus anno 1558. iussu Domini Don Garciæ Hurtado de Mendoça, qui tunc Regnum Chilense moderabatur, qui varijs naufragijs, & periculis iactati, tandem illud detexerunt, & in Chile cum tribus, aut quatuor duntaxat socijs reversi sunt, reliquis fame, & navigationis labore consectis, ut tangit Acosta d. lib. 3. capit. 10. qui se huius expeditionis notabilem relationem legisse testatur, & eam nuper scriptis suis latiùs inseruit d. Doct. Suarez de Figueroa in vita Marchion. de Cañete lib.

3. in princip. Deinde verò anno 1579. cùm Franciscus Drachus, hoc fretum emensus, in has Peruanas oras, ut diximus, delatus esset, Excellentissimus ille, & nunquam pro meritis laudatus Prorex Dominus Don Franciscus de Toledo, cupiens eundem Pyratam punire, & in posterum eiusdem freti transitum alijs intercludere, ad illud recognoscendum &, si possibile esset, muniendum, insignem alium ducem nomine Petrum Sarmiento, & nauclerum nomine Ferdinandum Lamerum cum duabus alijs præsidiarijs navibus, & ducentis hominibus misit. E quibus Sarmientus, & suæ navis socij, licèt varijs tempestatibus agitati, ita perstiterunt, ut tandem fretum invenerint, & omnes eius sinus, canales, & insulas annotantes, ad mare Atlanticum, sive del Norte, & per illud in Hispaniam delati fuerint. Cuius navigationis mirabilem historiam recenset Acosta d. lib. 3. cap. 11. & longè pleniùs, & luculentiùs Argensola omnino legendus in d. hist. Malucarum, lib. 2. & 3. ex pag. 109. usque ad pag. 137. Cabrera d. lib. 12. cap. 23. Martinez d. repert. Mexican. fol. 271. Et alia de eodem freto, & eius signis adducens, historia Americæ 2. tom. part. 8. & 9. ubi **[102]** extant relationes Anglorum, qui hoc iter fecerunt, Anton. de Herrera in d. descript. Ind. cap. 23. **[sect. 45]** ubi addit, anno 1582. suasionibus Petri Sarmienti missam fuisse ex Hispania aliam classem, satis instructam, Duce Didaco Flores de Valdes, ut in dicti freti ostio ad mare del Norte arces aliquas conderet & muniret, quod tamen, licèt ab eo tentatum fuerit, ob nimiam illius regionis srigiditatem & intemperiem durare non potuit.

Svnt etiam **[sect. 46]** qui putent, multis, & satis philosophicis argumentationibus ducti, quemadmodum Oceani Borealis ad Australe, versus Polum Antarcticum, repertus est aditus per dictum Magallanicum sretum, ita necessariò alium quoque aditum, & utriusque maris communicationem ad Polum Arcticum reperiendam, cùm hic nobilior sit, & recto naturæ ordini convenire videatur, ut ei non negetur, quod in altero reperitur. Atque hoc quidem fretum in regione Floridæ iacêre coniectabatur Præfectus Petrus Melendez vir rei militaris, & nauticæ peritissimus apud Acostam d. lib. 3. cap. 12. & eo non relato, idem tradit Herrera d. decad. 1. lib. 1. cap. 6. pag. 12. & novissimè Licent. Anton. de Robles Cornejo in suo examine herbarum simp. medicin. lib. 5. cap. 21. Nimirum, quia regio illa ita latè protenditur, ut usque adhuc quò ultimi eius fines pertingant, penitus ignoretur, & quidam ad mare Germanicum, alij ad extremos Europæ fines pervenire contendant. Et, ut idem Acosta testatur, huius freti aliqualem notitam habuisse videtur insignis ille Pyrata Franciscus Drachus, de quo sup. loquuti sumus, & quod plus est, alij per illud Thomam Candisch in hoc mare del Svr delatum existimarunt.

Sed cùm Floridæ fretum, si quod est, nondum cognitum fuerit, & Magallanicum adeò sit remotum, & ingentibus difficultatibus plenum, **[sect. 47]** nulla commodior via à Nostris hucusque reperta est, qua ex uno Oceano in alium transire, & navale commercium in his Occidentalibus Indijs, Præsertim Peruanis, exercêre possint, quàm si oneratiæ naves in Portubello maris del Norte ad Panamaticum saltum exonerentur, & merces terrestri itinere transferantur ad contrariam oram maris Australis, sive del Svr, atque ibi aliâ classe susceptæ, quò libitum fuerit, dirigantur. **[sect. 48]** Ibi namque utrumque mare tenui Isthmo secernitur, qui septem duntaxat leucis rectâ, & diametrali lineâ ductâ, distare comperitur, licèt propter itineris vortices, gyros, & anfractus, octodecim communiter dimetiantur, quarum tamen tredecim, vel duodecim per fluvium *chagre* dictum, biremibus, & scaphis, aut orarijs naviculius, qui volunt, ascendere possunt, ut diximus sup. capit. 6. num. 36. & 37. & latiùs tradit Acosta d. lib. 3. capit. 10. Herrera in d. descript. Ind. c. 1. pag. 2. & cap. 15. pag. 40. & decad. 4. lib. 1. cap. 9. pag. 20.

Qui etiam **[sect. 49]** d. descript. cap 13. pag. 31. de alio itinere & transitu loquitur, qui est per provinciam dictam de Honduras ex portu dicto de Cavallos ad Baîam dictam de Fonseca. Et decad. 3. lib. 5. cap. cap. 12. pag. 216. & decad. 4. lib. 3. cap. 2. pag. 53. Proponit alios angustos terræ tractus, per quos prædicta duo maria facilè adiri, imò & canalibus quibusdam labore & industriâ hominum confectis, mutuò intermisceri & communicari Possent, videlicet per dictum flumen *chagre,* aut per septem illas leucas Panamatici Isthmi, vel per ingentem illam lacunam, quæ iacet in provincia Nicaraguæ, & cum tribus, vel quatuor leucis ab Australi mari originem sumat, posteà in magnum quoddam flumen prolabitur, & in Oceanum Atlanticum, sive del Norte suas aquas post longum cursum exonerat. Aut per flumen Novæ Hispaniæ, Veræ Crucis vocatum, usque ad oppidum Tecoantepec, per quod incolæ scaphas mercibus **[103]** plenas ex uno mare ad aliud traijcere solent. Eandem relationem dictorum locorum, & itinerum facit Ioannes Boter. in relat. universal. 1. part. volum. 2. lib. 2. pag. 369. & Acosta d. cap. 10. Ioquens tantùm de illo Panamensi, & qualiter à multis multoties de eo aperiendo, & mare utrinque communicando sermo habitas fuerit, & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 33. pag. 202.

Sed ipsi **[sect. 50]** Auctores subiungunt, hoc opus neutiquam tentari debêre. Primò, quia per quamcunque ex suprà dictis partibus, & quantumvis magnâ hominum vi, & perseverantiâ illud aggrediamur, difficile, & penè impossibile esse arbitrantur, durissimos illos, inaccessos, & impenetrabiles montes, ac rupes succindere, quibus Deus utriusque maris impetus dividere, & infringere voluit. **[sect. 51]** In cuius rei confirmationem considerat Boterus ubi sup. Nicanorem Syriæ Regem potentissimum nunquam perficere potuisse fossam, sive canalem, quam ex Caspio mari ad Euxinum designaverat, de qua Plin. lib. 6. cap. 11. Nec Romanos **[sect. 52]** aperire illud breve quinque milliarium spacium, quod inter Ægeum & Ionium mare ad Peloponnesum, nunc vulgò Morea, reperitur, & efficit, ut naves longo & ancipiti ambitu, iuxta illam peninsulam circumagantur. In quo opere post Demetrium Poliorcetem, plurimum laboravit Dictator Caius Cæsar, & omnium maximè Domitius Nero, ut prodit Plin. lib. 4. capit. 4. Strabo. lib. 1. & Sueton. in eius vita capit. 19. **[sect. 53]** Vbi inquiunt, quòd hunc Isthmum perfodere tentans, Prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est, tubâque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris extulit. Sed eius conatus tanquam imperfectos, & nunquam ad optatum finem perventuros, meritò irrisit Apollonius Tyanæus apud Philostrat. in eius vita, lib. 4. cap. 8. & lib. 5. cap. 2. & Lucianus in Dialogo Nero, sive de fossione Isthmi, fol. mihi 338. ubi alia similia opera ab alijs frustrà tentata commemorat. Et hinc **[sect. 54]** adagium originem sumpsit, quo Isthmum perfodere dicebantur, qui magno quidem conatu, sed irrito, aliquid molirentur, de quo agit Erasmus pag. 1064. 7 Cœlius Rhodigin. lib. 21. lect. antiq. cap. 19.

Xerxes **[sect. 55]** quoque Persarum Rex, non magis fœlici successu, pontem navium facere tentavit, quo Asiam Europæ coniungeret, ut post D. Isidor. & alios Græcos Scriptores recenset Ioan. Fungerus in Etymol. verb. *Asia.* Et Athon montem absque ullo fructu, solâ iactantiæ gratiâ, & potentiæ ostentandi cupidus, à suis copijs sub verberibus effodi iussit, per vices alijs succedentibus, adiuvantibus etiam in effodiendo accolis, uti latiùs commemorat Herod. lib. 7. Brisson. de Regno Persar. lib. 3. pag. 335. & Bapt. Fulgos. lib. 9. memorab. cap. 5. de superbia fol. 326.

Herodotus **[sect. 56]** etiam lib. 2. relatus à Petro Opmeero in Chronograph. pag. 98. & Maluenda de Paradiso cap. 35. pag. 98. narrat, Nechaum, seu Nechepsum Ægypti Regem fossam ex Nilo ad Rubrum mare fodere cœpisse, in qua centum viginti millia Ægyptiorum

re insectâ perierunt. Et idem scribit Paul. Iovius lib. 36. histor. ubi subiungit, in medio eius opere Nechaum destitisse, territum Oraculo eum id Barbaro præmunire. Et alia similia exempla congerit. Theat. vitæ humanæ volum. 10. lib. 2. pag. 2400. & sequentibus.
Secundò: Acosta & Boterus prædictum opus eâ consideratione dissuadêre conantur, quòd licèt fossarum, aut canalium constructio non ita difficilis esset, homines tamen ab ausu tam arduæ & periculosæ rei, meritò, tum pietas honestasque, tum impendentis pœnæ metus avocare debêret, **[sect. 57]** ut quibus probrosum omnino, & piaculare futurum esset, si opera, quæ Deus inexhaustâ suâ sapientiâ, & infinitâ providentiâ **[104]** in creando mundo, ita condita & constituta voluit, eadem nos temerario & nefando molimine, destruere, evertere, & in Creatoris contumeliam emendare satageremus. Pro qua ratione exornanda, **[sect. 58]** ego illud, quod vulgò circumfertur de Alphonso X. Castellæ & Legionis Rege perpendo, qui Regni privatione, & alijs supplicijs à Deo punitus dicitur, quòd inanis suæ sapientiæ persuasione inflatus, Divina opera notare & emendare ausus fuerit, & cum Momo illo Lucianico asserere, se, si à creationis exordio Divinæ menti affuisset, de multis rectiùs creandis admoniturum fuisse, ut refert Roderic. Sanct. part. 4. cap. 4. & 5. Thom. Bozius de ruinis gent. lib. 7. cap. 4. pagina 636. Theatr. vitæ humanæ volum. 17. lib. 7. pag. 3196. & Mariana de rebus Hispan. lib. 14. cap. 4. pag. 685. licêt hoc falsò pijssimo illi Regi à calumniatoribus eius fæculi impictum, satis doctè probet novissimus D. Ioannes Briz Martinez in histor. S. Ioan. de la Pena lib. 5. cap. 27.
Adduco etiam **[sect. 59]** aliam mirabilem historiam, quæ habetur apud Herod. lib. 1. Pausan. in Corinth. & Erasm. d. adagio, dum narrant, Gnidios Isthmum quà angustissimo spacio, nempe quinque stadiorum, spectabat continentem, perfodere adortos, quo insulam facerent, cæterùm ictos scopulos in fodientium oculos resilijsse. Deinde Delphicum Apollinem ab eis consultum, trimetris respondisse:

Neque cingite Isthum mœnibus, neque fodite,
Nam si Iovi id visum, locasset in salo.

Æmilius etiam lib. 2. & Aimoinus lib. 4. cap. 84. rerum Franc. & Aventin. lib. 4. annal. Boior. tradunt, quòd **[sect. 60]** cùm Carolus Magnus fossam ex Rheno in Ararim, & subsequentes fluvios facere tentasset, ut sic ex Mediterraneo navigari posset, & commercia rerum in promiscuo forent, & iam opus processisset ad trium millium passuum longitudinem, trecentorum latitudinem, quò longius tendebatur, eò magis velut palustri limo in se residente, quidquid inter diu egerebatur, noctu humo relabente subsidebat, noctibusque audiebantur voces mugientium, & lascivientium confusi strepitus circum superiorem fossam, quo quasi miraculo pavefactæ operæ ac curatores, id religiosum rati, tandem pervicêre, ut Rex a conatu desisteret. Atque ita facies rerum naturæ, quam mutare Francus statuerat, ut ab ævo fuerat, permansit.
Tertiò considerant, quòd **[sect. 61]** si prædictum opus perficeretur, universa illa regio absque dubio aquis submergenda esset, cùm unus Oceanus altero multo pressior, & humilior decumbat, quam ob causam **[sect. 62]** dicunt Sesoostris primum tempore, & posteà sub Turcarum Imperio, cœptam maris Rubri in Nilum deductionem intermissam fuisse, quia excelsius tribus cubitis Rubrum mare, quàm terra Ægypti compertum erat, ut scribit Herodot. d. lib. 2. Plinius lib. 6. cap. 29. D. Basil. homil. 4. in Hexam. D. Ambros. ibídem lib. 3. cap. 2. Procop. in 1. Genes. S. Thom. 1. par. quæst. 69. artic. 1. ad 2. Acosta d. cap. 10. Maluenda de Antichrist. lib. 5. cap. 7. & de Paradiso cap. 35. pag. 98. licèt contradicere videatur Strabo lib. 17. de situ Orbis.

Et addere potuerunt exemplum aliquorum Romanorum Imp. **[sect. 63]** qui Europam, quæ peninsulam facit, in insulam prorsus hominum industriâ redigere voluerunt, verùm id fuit prætermissum, quòd Oceano aditus aperiebatur ad Orbem illum nimijs inundationibus affligendum, ut tradit Simon Maiolus colloq. 14. ad finem, pag. mihi 350.
Etenim licèt **[sect. 64]** aliquorum sententia fuerit, mare nec quidem in prono ultra littus excurrere posse, nisi ita imperet Deus, ut colligitur ex verbis Ieremiæ cap. 5. vers. 22. Iob cap. 38. vers. 10. & 11. *Circumdedi illud terminis meis,* **[105]** *& posui vectem, & ostia, & dixi: Vsque huc venies, & non procedes amplius, atque hìc infringes tumentes fluctus tuos.* Solini cap. 27. ubi de Hesperidum hortis agens, inquit, illud in eis mirum videri, *quod solùm inferiore licèt libra depressius, nunquam tamen accessus freti superlabitur, sed obstacula naturalis repaguli in ipsis marginibus habet undæ, & intimis orarum supercilijs spontè fluctus in gyrum resistunt. Ita spectando loci ingenio nimirum planities manet sicca, quamvis prona superveniant æquora.* Et D. Basilij in Hexam. hom. 4. qui piè non Naturæ, sed Dei iussui id tribuens, scribit, *Furiosum sæpè ex ventis mare, & in maximam altitudinem per undas exurgens, ubi littora tantùm contigerit, impetu in spumam desoluto, retrocedit, debilissima re arena, id quod violentia intolerabile est, frænatur. Alioqui quod prohiberet Rubrum mare omnem Ægyptum caviorem, ac depressiorem ipso existentem invadere, & cum Ægyptio pelago coniungi, si non præcepto Conditoris ligatum esset, &c.* Hoc tamen ita accipiendum est, ne maria, in suo naturali alveo relicta, littora prætergrediantur, **[sect. 65]** at si aliud mare alij pronum sit, & interiacentis Isthmi impedimentum auferatur, dubio procul in illud influet, nec redibit, ut perspicuè docet Seneca lib. 4. nat. quæst. cap. 2. *Pontus,* inquiens, *in inferum mare assiduè fluit rapidus, non ut cætera maria alternatis ultro citroque æstibus, in unam partem semper pronus, & torrens:* & idem recolit Maiol. colloq. 10. pag. 274. Hinc aliud memorandum miraculum animadvertens cum eod. Seneca lib. 3. cap. 5. **[sect. 66]** Vt adeò verum sit, mare nullis unquam aquis crescere, ut neque alio mari illuente possit augêri. Et est videndus eruditissimus Pat. Ioan. Pineda in comment. in Iob cap. 26. vers. 10. & d. cap. 38. vers. 10. & 11. ubi eleganter tractat, an mare sit inferius, & depressius terrâ? & an **[sect. 67]** miracula, vel naturali aliquâ ratione contineatur, ne exundet? & idem tractat Pat. Ioan. Bapt. Scortia lib. 2. de natur. & increm. Nili, cap. 11. resolvens mare nunquam esse altius terrâ, & eius superficiem semper esse in æquilibrio, & Augustin. Torniel. in annal. sacris, 1. tom. 3. die Mundi, num. 4. & 5.
Sed licèt hæc ita considerari possint. **[sect. 68]** Ego tamen hanc utriusque Oceani communicationem, ut rem universo Orbi, & præcipuè Hispanis utilissimam absque ulla hæsitatione Potentissimis Regibus nostris consulerem, si id alicuius ex prædictis locis qualitas & conditio, licèt difficulter, fieri pateretur. Nihil est enim, quod non labori & industriæ hominum cedat, **[sect. 69]** Neque usquam Deum offensum iri putarem, si ingenio, & arte, quam illis beneficentissimâ suâ pietate concessit, naturalem cursum, & statum aliquarum rerum, aut locorum aliquando & aliquatenus mutent, & eorumdem necessitate, aut utilitate suadente, montes, flumina & maria ipsa suis usibus aptare conentur. Sic **[sect. 70]** enim videmus inchoatam illam à Sesoostri ex Rubro mari ad Nilum fossam, & navigationem, posteà ab alijs eius successoribus vanis timoribus derelictam, tandem à Ptolemaicis Regibus persectam fuisse, quæ latitudinem habebat cubitorum centum, profundum quantum navigio satis esset decem millia ferenti. Et hunc Euripum clausum fecisse, ut cùm vellent, in exterius mare navigarent, ac rursum sine periculo reverterentur, ut tradit Diodor. lib. 1. cap. 3. Strabod. lib. 17. & Plutarc. in Antonio, ubi ait, Cleopatram **[sect. 71]** ab Augusto victam, per

hunc locum reseratâ fossâ transferre classem instituisse in Arabicum sinum, & cum auro & argento, & magna suorum manu in ignotas sedes commigrare, fugiens bellum, ac servitutem. Nerone **[sect. 72]** etiam III. & Valerio Messala Consulibus, Lucius Verus, quem exercitui præfecerant, in Gallia ex Mossella navigabilem alveum perdu-**[106]**cere in Ararim aggressus est, ut sic ex Rhodano per Ararim fossam, Mossellam in Rhenum ad Oceanum posset navigari, & perfecisset, nisi ab hoc tam utili conatu eum deterruisset Iulius Gracilis Belgicæ Legatus, ut recolit Pineda Franciscanus in Monarch. Ecclesiast. 2. part. lib. 11. cap. 4. §. 4. pag. 96. & lib. 18. capit. §. 3. ubi agit de Carolo Magno idem opus tentante, & Petrus Opmeer. in opere Chronograph. pag. 223.

Herculem **[sect. 73]** quoque, Gaditanum fretum, quo Africa ab Hispania dividitur claudere olim voluisset, tradit Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 3. Mariana lib. 1. histor. Hispan. cap. 2. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 25. §. 4. pag. 165. nimirum **[sect. 74]** quia eo tempore angustissimum erat, ut constat ex Plinio in præfat. lib. 3. Solino cap. 36. imò & olim fuisse terram continuatam tradit Eratosthenes apud Strab. lib. 1. de situ Orbis ad medium, Seneca lib. 6. natur. quæst. cap. 29. Pompom. Mela libro 1. cap. 5. & Puente ubi sup. §. 3. Alia **[sect. 75]** similia eiusdem Herculis opera, quibus Charybdis, & Scyllæ nocivos scopulos sustulit, Acheloum fluvium in alium cursum divertit, Nilum altissimis aggeribus ductis compressit, & Tempe, & Thessaliæ stagnantes regiones, apertis ingentibus fossis, utiles & fertiles reddidit, latè scribunt & laudant Diodor. lib. 1. cap. 2. & d. lib. 4. cap. 2. Sabellicus lib. 6. Enead. 1. Cœlius Rhodigin. lib. 7. antiq. lect. cap. 20. Natal. Comes lib. 8. Mythol. cap. 12. **[sect. 76]** & plurima congerens de huiusmodi Isthmis perfossis, & alijs mirabilibus operibus hominum operâ, industriâ & labore confectis Theat. vitæ humanæ omnino videndum vol. 10. lib. 2. per totum, Simon Maiol. 1. tom. colloq. 15. & 23. Cœlius Rhodiginus d. lib. 21. cap. 19. Ravif. Textor. in officina, 2. tom. ex pag. 222. & Maluenda lib. 5. de Antichrist. cap. 17. & lib. 6. cap. 13. ubi inter alia de insigni opere **[sect. 77]** illarum portarum agunt, quas Caucasias, sive Caspias dicunt, & Tartaros à Georgianis, & alijs nationibus dividunt, de quibus etiam plura tradit Plinius lib. 6. cap. 11. & 14. D. Hieronym. in epistol. ad Ocean. de epitaph. Fabiolæ tom. 1. Iornandes in lib. de. geftis Goth. Marcus Polus lib. 1. cap. 5. Paul. Iovius lib. 17. histor. cap. 5. & Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 2. cap. 18. pag. 205.

Et **[sect. 78]** de cloacis urbis Romanæ, quas Plin. lib. 36. cap. 15. operum omnium maximum vocat, suffosis montibus, atque urbe pensili, subterque navigata, & Cassiodor. lin. 3. var. epistol. 30. stuporem visentium, cùm possint aliarum civitatum miracula superare, de quarum etiam laude & admiratione multa scribit Tit. Livius lib. 1. & 5. Eutropius lib. 1. Alexand. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 14. pag. 366. & & Iustus: Lipsius de admir. mag. vebis Romæ, lib. 3. cap. 12.

Neque **[sect. 79]** potest silentio involvi ingentis, & penè incredibilis fabrica illius muri, quem Sinæ fecerunt, ut Regnum suum à Tartarorum invasionibus tutarentur; durat enim adhunc per quingentas leucas extensas, ut ex varijs Auctoribus, qui de rebus Sinarum scripserunt, recolit Maiolus d. colloq. 23. pag. 515. & post eum P. Nicolaus Trigaultius de Christ. in Sinas expeditione lib. 1. cap. 2. in sin. & lib. 5. cap. 13. in princip. & longè, melius testis oculatus Ferdin. Mendez Pinto in suis mirab. peregrinat. cap. 95. ubi leucas longitudinis muri 350. esse dicit, altitudinem sex ulnarum, latitudinem quadraginta palmorum, & in eo construendo, & montibus ac rubibus, quæ se offerebant, cum illo coniungendis &

complanandis, viginti quinque continuis annis, septingenta & quinquaginta homimum, millia indesinenter laborasse.
Clarissimum **[sect. 80]** quoque Lusitaniæ**[107]** Ducem Alphonsum Alburquecium animo concepisse operâ Abyssinorum uti, & Nili fluenta novo & breviori alveo in Arabicum sinum avertere, ut sic totam Ægyptum Turcis Christianæ nostræ Fidei hostibus prorsus infractuosam redderet, & fame sitiǵque extingueret, apertè scribit, & vel solum conatum multis laudibus extollit Maffæius lib. 5. histor. Ind. Maluenda de Antichrist. lib. 2. cap. 5. pag. 70. & de Paradiso capit. 35. ubi addit ex Laurent. Anania in fabric. mundi tractat. 3. Turcarum **[sect. 81]** Sultanum Abyssinis peregrinis religionis ergò in terram Sanctam venientibus leviora tributa, quàm alijs Christianis imperare, quod in eorum potestate sit, Nilum in Rubrum mare derivare, atque ita ne in Ægyptum descendat efficere.
Sed finiamus hoc caput **[sect. 82]** adiecto Ifaîæ Prophetæ loco cap. 4. vers. 4. ubi similia opera non solùm non damnat, sed potiùs homines ad ea facienda cohortatur, sic inquiens: *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava indirecta, & aspera in vias planas,* quasi diceret, iuxta paraphrasim Gaspar. Sanctij ibîdem: Iniecto aggere, & congesta humo attollatur vallium depressa profunditas, & contrâ deiectis scopulorum fastigijs, demittantur colles. Et quod anfractuosum est, dirigatur ad regulam, quod verò clivosum & inæquale, in planiciem æquetur, ut fecisse dicitur Annibal, dum obstantes Alpium rupes aperuit, & Vespasianus, cùm castra movêret contra Ierusalem, de quo Ioseph. lib. 3. de bello Iudaico, capit. 5. Eâdem quoque **[sect. 83]** licentiâ, sed culpabili tamen superbiâ usus est Cyrus Persarum Rex, ut post alios refert Baptist. Fulgosus lib. 9. memorab. cap. 5. de superbia, fol. 326. Nam cùm ad Babylonicam expeditionem proficisceretur, fluvium Gangem immensæ magnitudinis, rapidumǵque, in trecentos ac sexaginta parvos alveos divisit, quòd in eo eques Persa unà cum equo absorptus esset. Superbæ rei insolens quoque verbum addens, affirmans, se ita diminuturum amnem, qui equiti suo se pervium facere noluerat, ut etiam prægnans fœmina pedibus sine labore eum traiectura esset.

CAPVT IX *De origine gentium in Novi Orbis Regionibus repertarum, & quomodo ad eas transire potuerint?*

SVMMARIVM Capitis IX.

1 *Hominis primi de ortu, & creatione variè Philosophi sentiebant.*

2 *Homines omnes ab Adamo originem ducunt.*

3 *Cap. 17. Actor. Apostol. exponitur, & illustratur.*

4 *Adam fuit auctor totius generis humani.*

5 *Adam idem significat Hebraicè, quod Latinè homo, & cur ita vocatus?*

6 *Adami ad formationem Deus terram ex quatuor mundi partibus sumpsissè dicitur, & quare?*

7 *Adami inter filios, & descendentes qualiter Orbis dividi cœperit?*

8 *Noë post diluvium constitutus fuit à Deo veluti parens cæterorum hominum, & qualiter illis provincias diviserit?*

9 *Homines qualiter sub Noe, & post canfusionem linguarum divisi fuerint?*

10 *Plato quo sensu dixerit Deos singulatim Orbis regiones sortitos fuisse?*

11 *Noe à veteribus sub Iani nomine colebatur, & quare etiam consuvius, & Chaos mundi diceretur?*

12 *Noe velut mundi hæres à Deo constitutus, qualiter Orbem inter filios divisit?*

13 *Adami ossa in Arca servavit Noe, & qualiter illa inter filios cum Orbe divisit?*

14 *Noe posteri solum tres antiquas Orbis partes divisisse, & habitasse leguntur.*

15 *Indi in Novo Orbe reperti unde originem ducant? difficilis quæstio. & n. 19.*

16 *Iapheti filios insularum incolas fuisse, quo sensu in sacra Scriptura dicatur?*

[108] 17 *Diluvium universale Noe, etiam Indos Novi Orbis, si tunc aliqui erant, delevit.*

18 *Diluvij generalis aliquam notitiam Indi Occidentales habuisse videntur.*

20 *Divus August. putavit Australes Regiones non habitari, & quare?*

21 *Indi nil nisi somnia, & meras fabulas narrant de sua origine, & propagatione, & earum plures breviter referuntur.*

22 *Romani, & alij crediderunt à Deucalione lapides in homines versos.*

23 *Aeginetæ putabant se ex fomicis homines factos.*

24 *Corybantes ac Curetes ex monte Ida prodijsse fabulantur.*

25 *Athenienses se terrigenas esse iactabant, & cur Cicadas capillis intexerent?*

26 *Cicadæ semper manent in loco ubi natæ sunt, & de adagio* Cicadis operti, *quid significet?*

27 *Terrigenas se esse plures nationes gloriabantur.*

28 *Terræ filius dictus fuit Saturnus, & quare? Et de usu, & significatione adagij,* Terræ filius.

29 *Spurij cur dicantur Terræ filij, Gigantum fratres, & Favonij?*

30 *§. Si adversus, institution. de nupt. illustratur.*

31 *Indi Occidentales nullas litteras habuerunt, & quibus modis, & nodis historias suas conservarent, & annos computarent.*

32 *Indorum omnium historiæ antiquæ parum fidei habere possunt.*

33 *Antiqua semper sunt obscura, & leviores probationes exigunt.*

34 *Græci, pueri dicti fuerunt, quia res antiquas ignorabant.*

35 *Indos suæ propagationis initia ignorare mirum non est, & quare?*

36 *Batueocorum Hispaniæ notabilis historia.*

37 *Indos Occidentales ex terra primùm, vel putri aliqua materia formatos, aliqui erroneè putarunt.*

38 *Animalia imperfecta & insecta benè possunt generari ex putrefactione.*

39 *Mures in Ægypto qualiter generentur?*

40 *Animalia perfecta, & præsertim homo, non possunt nasci, nisi ex semine parentum.*

41 *Arnaldi de Villanova hæretica opinio, qui hominem dixit, & tentavit fieri posse per artem Alchimiæ, & magiam naturalem.*

42 *Homo non potest generari per magiam dæmoniacam, neque ex coitu cum aliquo bruto animali, & historiæ, quæ contrarium produnt, qualiter accipiendæ? remissivè.*

43 *Pegusiani, & Sianitæ dicuntur à cane quodam cum muliere rem habente originem ducere.*

44 *Indos procedere ab ijs, qui data opera, vel fortuito ad regiones Novi Orbis olim navigarunt, multi opinantur, qui reijciuntur, num. 48.*

45 *Navigationes antiquorum longissimæ, remissivè.*

46 *Hispani Maurorum invasionem per mare fugientes tempore Regis Roderici ad provincias Novæ Hispaniæ appulisse dicuntur, ubi cruces posteà repertæ sunt.*

47 *Insula septem urbium dicitur reperta, & habitata à septem Episcopis, & Hispanis Maurorum cladem fugientibus.*

49 *Animalibus perfectis non minus quàm hominibus via in Novum Orbem quærenda est, quia etiam diluvio perierunt.*

50 *Animalia domestica, & fera qualiter post diluvium ad insulas longinquas transierint? anceps est quæstio.*

51 *Animantia omnia qualiter adducta fuerint coram Adam, ut eis nomina imponeret, & coram Noe, ut ea in arcam includeret?*

52 *Animalia durante statu innocentiæ linguam Hebræam quodammodo intellexisse, imò & locuta fuisse, quidam fabulantur.*

53 *Animalia post diluvium in insulis denuò creata fuisse opinatur D. Augustinus, quod reijcitur.*

[109] 54 *Genesis locus cap. 1. vers. 24. de productione animalium exponitur.*

55 *Indos Novi Orbis quidam tradunt procedere à phænicibus, & Carthaginensibus, vel à Romanis & alijs; nationibus, remissivè.*

56 *Indi Novi Orbis, secundùm plures, procedunt ex incolis insulæ Atlanticæ, quod reijcitur, licèt valdè probetur à Iusto Lipsio.*

57 *Indi Occidentales à Tubali, & Hispanis originem ducunt secundùm Maluend.*

58 *Tubal filius Iaphet, & nepos Noe omnium primus in Hispaniam venit.*

59 *Indos Occidentales ab Hespero XII. Hispaniæ Rege, & Hispanis ab eo missis originem trabere putat Ovetus, & alij.*

60 *Hispanæ Coronæ iure postliminij unitas fuisse Indiarum regiones olim ab Hespero eius Rege possessas.*

61 *Hesperus quo tempore in Hispania regnavit.*

62 *Hesperides insulæ propriè & verè sunt illæ, quas vocamus* de Barlovento, *licèt aliqui eas confundant cum Gorgadis, aut Fortunatis.*

63 *Hesperus nomen dedit insulis Hesperidis, & Hefperiæ, hortis Hesperidum, & Hespero stellæ, & de his aliqua remissivè.*

64 *Dionysij Alex. elegans locus de insulis Hesperidis ab Hispanis iam olim habitatis expenditur.*

65 *Hispani olim Hiberi dicebantur.*

66 *Hesperides insulas à Floridensibus primum coli cœptas opinatur Herrera.*

67 *Indos Novi Orbis à Iudæis à Salmanasare captis procedere, multi arbitrantur, & quare? & num. 70. & reprobatur num. 71.*

68 *Esdræ locus exponitur.*

69 *Indorum mores, & proprietates, & in quibus Iudæis similes sint.*

72 *Iudæi decem Tribuum capti à Salmanasare, ubi hodie consistant, & cur clausi dicantur, & alia de eis.*

73 *Iudæi decem Tribuum non videntur in Americam pervenire potuisse, & quare?*

74 *Esdræ liber quartus ab Ecclesia non est receptus, licèt non sit reprobatus.*

75 *Licentiatus Petrus Ruiz Bejaranus Regius Senator in Argentina Cancellaria laudatur.*

76 *Indi Novi Orbis an procedant ab Isaachar quinto filio Iacob?*

77 *Isaachar, & eius posteris, quæ pater Iacob prædixit, Indis omnino convenire videntur.*

78 *Isaachar Tribus terram optimam Chananææ possedit, & asinum pro insigni sui vexilli portavit.*

REiectis variantibus Philosophorum Ethnicorum sententijs, **[sect. 1]** qui de primo Hominis ortu vanas iuxta ac prolixas disputationes habuerunt, de quibus plura tradit Plutarch. lib. 5. de plac. Philosoph. cap. 18. Lucret. lib. 2. & 5. de natur. rerum, Ovid. lib. 1. Metamorphos. Censorinus de die Natali cap. 2. & 3. Lactan. lib. 2. Divin. Instit. cap. 12. & lib. 7. cap. 7. & Iustus Lipsius omnino videndus in Physiolog. Stoicorum lib. 3. cap. 4. Apud nos quidem, qui Catholicam Fidem agnoscimus, ut certissimum, ita & vulgatissimum est, omne **[sect. 2]** mortalium genus, per quascunque Orbis partes diffusum existat, ex primi illius parentis nostri Adami semine propagatum, quem Deus de terræ limo formavit, ut totius Orbis terrarum pater existeret, & eorum omnium, quæ erant super terram, potestatem acciperet. Hoc expressè colligitur ex Genes. cap. 2. Sapient. cap. 10. Ecclesiasti-**[110]**ci cap. 17. & D. Auguft. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 8. in fin. ubi concludit, ea, quæ de monstrosis gentibus à nonnullis Auctoribus proferuntur, omnino nulla esse: *Aut si sunt, homines non sunt: aut ex Adam sunt, si homines sunt.* Et idem apertiùs probatur **[sect. 3]** ex cap. 17. Act. Apostol. vers. 26. ubi sic habetur: *Fecit Deus ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum.* Quem locum, etsi Arias Montanus de Noë, & temporibus post diluvium acceperit, verius tamen est, multò magis Adamo convenire, **[sect. 4]** qui propriè fuit auctor omnium hominum generis, ut ibi glossa Interlinealis, Lyranus & alij senserunt, & sequitur Ioan. Lorin. pag. 669. Et eapropter **[sect. 5]** nullo proprio, sed speciei duntaxat nomine fuit appellatus, cùm idem sit Latinè Homo, quod Hebraicè Adam; siquidem omnes, ab eo descendentes, homines nuncupantur, ut benè considerat D. Epiphanius initio Panarij, Pineda sup. Iob capit. 40. vers. 9. & August. Torniellus in Annal. sacr. 1. tom, die 6. Mundi, num. 6. in fine.

Quibus addo **[sect. 6]** notabilem illam doctrinam D. Cypriani in lib. de monte Sion & Sina contra Iud. & Augustin. tractat. 9. in Ioan. quæst. 10. qui tradunt, Deum ad creationem Adami ex quatuor cardinibus Orbis terrarum limum pugno comprehendisse, sicut scriptum videtur apud Isai. capit. 40. vers. 12. secundùm Septuaginta: *Palmo mensus sum cœlum, & pugno comprehendi terram, & formavi hominem ex omni limo terræ,* eâ fortè ratione, quia ad easdem etiam quatuor eiusdem Orbis partes illius successio iugiter propagari & extendi debebat. Quemadmodum **[sect. 7]** verè extendi cœpit in generali illa & priori mundi divisione, quæ Adami temporibus inter eius filios facta fuit, de qua præter alios optimè agit Ieseph. lib. 1. antiq. cap. 2. D. Aug. lib. 15. de Civitate Dei, cap. 8. Genebrard. lib. 1. chronic. Anton. Possevinus in Bilioth. tom. 2. lib. 15. cap. 19. pag. 252. & Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 7.

Quamvis negari non possit, **[sect. 8]** deleto postea per diluvium Orbe, &, omnibus, qui in eo habitabant, exceptis Noë, & eius uxore, & filijs Sem, Cham & Iaphet cum uxoribus suis, & animalibus, quæ ex præcepto Domini in arca servata sunt, ipsum Noë à Deo veluti universalem parentem cæterorum hominum, qui ab illo processerunt, constitutum fuisse, & aucto nimis humano genere, alias alijs subinde stationes, provincias, civitates, ac populos designasse, in quibus commodè vitam degere possent, ut docemur Genes. cap. 9. vers. 19. ibi: *Tres isti filij sunt Noë, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram.* Qui **[sect. 9]** etiam deinde magis divisi sunt, in septuaginta duas Respublicas mundum partiti, post linguarum confusionem, quæ in ædificatione turris Babylonicæ contigit, ut habetur Genes. cap. 7. 10. & 11. Deuteronom. cap. 32. & latè prosequuntur Berosus, & Ioan. Annius lib. 2. & 4. Ioseph. & Genebrard. ubi sup. D. Augustin. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 4. 5. & 6. Philo Iudæus in libro de confusion. lingua. Diodor. Sicul. lib. 1. Bibliothec. Origenes homil. 11. sup. Numeros, D. Isidor. de Origin. Goth. in princ. Archiepisc. Toletan. in Chron. Hispan. lib. 1. cap. 3. Episcop. Tudens. ibîdem lib. 3. Abulens. cap. 14. Genes. quæst. 1. D. Antonin. 1. part. Chronic. cap. 3. Ado Archiepiscop. Viennens. in Chronic. ætate 2. anno 1758. Istela, Pererius & Delrius in Genes. cap. 11. Arias Montanus in Phaleg. quæ vox divisionem significat, Pineda Franciscan. in Monarch. lib. 1. cap. 16. & sequentib. Anton. Possevinus in Bibliothec. 2. tom. lib. 15. cap. 16. pag. 252. & 253. Thom. Bocius Eugubin. de ruinis gentium lib. 4. cap. 1. 2. & 3. Mariana **[111]** de reb. Hispan. lib. 1. cap. 7. Petr. Opmeerus in d. opere Chronograph. pag. 17. ubi satis distinctas tabulas huius divisionis apponit, & melius Augustin. Torniellus in Annal. sacris, 1. tom. anno mundi 1909. num. 2. & 3. & 1931. ex pag. 201. ad 238. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 3. cap. 33.

A quibus **[sect. 10]** non valdè abest Plato in Critia, dum ait: *Dij quondam universæ terræ Orbem singulatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum, &c.* Deos enim appellat Principes, ac præcellentes in Republica viros, qui, ut manifestum est, Dij antiquitus dicebantur, Exod. 7. & 21. Psalm. 46. & 81. Iud. 5. & Ioan. 10.

Vnde veteres **[sect. 11]** Noë sub Iani nomine celebrantes, omnium Deorum maiorum & minorum patrem appellaverunt, necnon etiam Consuvium, à conserendo, idest, generis humani propagine, ut tradunt Beros. d. lib. 2. Macrob. post Cicer. lib. 1. Saturnal. cap. 9. & Opmeerus ubi sup. pag. 18. Et, quod plus est, doctissimus Grammaticus Festus Pompeius lib. 3. de verbor. significat. Chaos, & semen mundi illum fuisse scribit, sic inquiens: *Chaos appellat Hesiodus confusam quandam ab initio unitatem hiantem, patentemque in profundum: ex eo & χάινειν Græci, & nos hiare dicimus. Vnde Ianus detracta aspiratione nominatur, ideò,*

quòd fuerit omnium primus, & à quo rerum omnium factum putabant initium. Arridet **[sect. 12]** prædictis Epiphanius in Anchorato, dum ait, Noë velùt mundi hæredem à Deo constitutum, tribus filijs suis universum mundum sub sortem misisse, & unamquamque partem iuxta sortem singulis distribuisse. Quibus in verbis aliud mysterium ex traditionibus Syrorum latêre putat Torniellus ubi sup. & anno 930. num. 4. pag. 128. post Andream Massium in Comment. in Iosue circa finem, **[sect. 13]** nempe Noë, ossa primi parentis Adami religiosè in arcam ad se recepisse, & post siccatum à diluvio Orbem terrarum, illa inter suos tres liberos cum Orbe ipso distribuisse: Semoque, quem anteferebat cæteris, calvariam donasse, & cum ea regionem illam, quam modò Iudæam appellamus.

His ergo svppositis, cùm omnes homines ab Adamo, sive Noë, & eius posteris originem ducant, **[sect. 14]** quos scimus intra illas tres partes, Asiam scilicet, Africam & Europam, quæ olim duntaxat cognitæ erant, se continuisse, iuxta ea, quæ tradunt Ioseph. & D. Hieronym. ubi sup. Arias Montanus in Phaleg. Torniellus anno mundi 1931. num. 45. pag. 230. meritò in dubium à doctissimis viris vocari solet, **[sect. 15]** unde hi Occidentales & Australes Indi originem ducant, & quomodo, quâ viâ, quóve duce gens adeò innumerabilis in has provincias pervenire potuerit, quæ & ab alijs toto fermè Oceano dividuntur, & ab antiquis penitus ignoratæ videntur. Nam, ut præclarè inquit Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 16. neque alteram Noë arcam hùc appulisse cogitare possumus, neque Angelum quempiam (ut olim Habacuc Prophetam ex Palæsthina in Babylonem) suspensos per aëra transvexisse Indicæ gentis progenitores. Non enim quid Deus potuerit, quæritur, sed quid humanarum rerum ratio, atque ordo patiatur.

Rursus, **[sect. 16]** quia licèt constet Mosem Genes. 10. vers. 5. ubi de Iapheti filijs verba facit, eos insularum incolas fuisse, affirmare, omnes tamen consentiunt, quòd eo loco Moses Græciam, Galliam & Italiam designavit, quas regiones, quòd interiectum sit mare, insulas appellavit, & minimè consentaneum esse, illud ad Americam referre, præter alios advertit Ioan. Lerius Burgund. in histor. navigat. in Brasiliam cap. 15. Et **[sect. 17]** multò minus putare debemus, maximo illo diluvio sub Noë temporibus contingente, hos **[112]** homines salvos mansisse, si qui tunc in his regionibus habitabant: nam hoc Catholicæ veritati repugnaret, quæ omne humanum genus aquis suffocatum docet, excepto Noë cum familia sua, quæ in arca liberata est, & aquas prævaluisse nimis super universam terram, opertosque esse montes excelsos sub universo cœlo, ut refertur Genes. cap. 7. & affirmat Berosus lib. 1. antiq. Philo Iudæ. de vita Mosis lib. 2. Ioseph. lib. 1. antiq. Iudai. cap. 3. & in nostris terminis de his Indis Occidentalibus loquens, & quod, ut reliqui alij, generali cathaclysmo perierint, Camillus Borrellus de præstantia Reg. Cathol. cap. 43. num. 2. & Acosta. d. lib. 1. cap. 25. & in histor. Ind. lib. 6. cap. 19. pag. 431. **[sect. 18]** Vbi apud eos aliquam diluvij generalis memoriam reperiri fatetur, quod etiam cum Augustin. de Zarate, & Francisc. Lopez Gomara testatur Iustus Lipsius in Physiolog. Stoicorum lib. 2. dissert. 21. Ioan. Boterus in relation. univers. 4. part. lib. 2. pag. 35. & de incolis Cubæ Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 9. cap. pag. 296.

Quibus **[sect. 19]** de causis meritò concludit idem Acosta. d. lib. 1. capit. 24. facilius esse aliena improbare, dum de origine Indorum disseritur, quàm certi aliquid de suo afferre, & idem sentit eruditissimus Pat. Ioan. de Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. §. 4. pag. 212. & Fr. Gregor. Garcia Dominicanus, qui cùm de hoc argumento libros quatuor non vulgari studio, quamvis vulgari linguâ conscripserit, postquàm in referendis duodecim diversis opinionibus insudavit, nullam tamen earum admittit, & rem sub eodem, aut maiori dubio relinquit.

De quo tamen parum mirari debemus, **[sect. 20]** cùm eadem difficultas adeò torserit D. Augustin. d. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 9. ut affirmare maluerit, impossibile esse, has Australes plagas ab hominibus habitari, quàm argumento tam molesto pressus fateri, aliquos ullibi terrarum homines reperiri posse, qui ab Adami semine non descenderent. Nimirum, quia summus ille vir valde absurdum esse putabat, ut dicatur, aliquos homines in illam partem, Oceani immensitate traiectâ, navigare & pervenire potuisse.

Quòd si ab ipsis Indis **[sect. 21]** suæ propagationis exordia inquirere & perscrutari conemur, nullius pertij id esse videbitur, ut rectè inquit Acosta. d. lib. 1. cap. 25. Nam cùm nullam prorsus memoriam habeant, unde hùc commigraverint primi ipsorum auctores, somnia potiùs quædam, atque ægri deliria narrare videntur: & ut variæ sunt eorum nationes, varias etiam fabulas suæ generationis confingunt. Quæ tamen eò ferè recidunt, ut sese in eodem Orbe, quem habitant, natos & conditos opinentur, & vel à Sole, vel à mari, vel à certis antris, lacubus, fontibus, montibus, aut rupibus primos eorum parentes creatos fuisse, vel exijsse, inaniter credant, ut constabit ex ijs, quæ de Indis Hispaniolæ tradit Petr. Mart. in decad. Novi Orb. lib. 10. Fr. Gregor. Garcia. d. tractat. de Ind. origin. lib. 5. cap. 2. Anton. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 3. pag. 86. de Mexicanis, Chichimecis, Mistechis, Chapanechis & alijs Novæ Hispaniæ Acosta. d. lib. 1. cap. 25. & lib. 7. cap. 2. Fr. Hieron. Romanus 1. part. Rerumpub. lib. 2. cap. 15. Fr. Gregor. Garcia ubi sup. cap. 3. cum tribus sequentibus, Henricus Martinez in Repertor. Mexicano tractor. 2. capit. 10. ex fol. 106. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 11. & 12. & Fr. Anton. Remesal. de provincia Guatemal. lib. 1. ex cap. 3. Et de origine Cuzquensium, Xauxensium, Andaguilensium, Collaorum, Chiriguanensium, & aliorum Peruanorum, idem Acosta. d. lib. 1. cap. 25. & lib. 6. cap. 19. Ioan. Betanzus & Fr. Gregor. Garcia, qui eum refert. d. lib. 5. c. 7. 8. & 9. Franc. Lopez **[113]** Gomara 1. part. histor. Ind. fol. 68. Levinus Apollonius lib. 1. de reb. Peruens. Petr. Cieza 1. part. Chronic. Perù cap. 99. Ioan. Boterus in relation. univers. 1. part. volumine. 2. pag. 344. Michaël Cabello Balboa in Miscellan. Australi manu scripta 2. part. cap. 18. & 19. & Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 6. pag. 12.

Et planè mirandum non est, Indos, qui ut plurimùm Barbari erant, huiusmodi figmenta suæ originis credidisse, cùm **[sect. 22]** Romani, & aliæ magis cultæ nationes sibi persuaserint, post diluvium Deucalioneum hominum genus ex lapidibus reparatum fuisse, ut latè canit Ovid. lib. 1. Metamorph. & Ludovicus Vives, fabulæ causam aperiens, in not. ad D. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 10. Et **[sect. 23]** Aeginæ colonîs morbo assumptis, Æaci precibus, qui solus superstes in ea insula mansit, Iovem formicas, quæ in annosa quercu vagabantur, in homines mutasse, qui inde Myrmidones dicti sunt, ut tradit idem Ovid. lib. 7. Metamorph. & Natal. Comes lib. 3. Mythol. cap. 9.

Sunt **[sect. 24]** etiam, qui Corybantes, ac Curetes natos ferunt ex Ida Cretæ monte, in quem Opis, sive Rhea fugiendo delata, monti manus impegit, ac inde emersisse Curetas, quibus â montis nomine, & facti qualitate Dactylorum nomen inditum fuit, & Curetæ etiam ex oculorum formosa specie nuncupati, ut observat Cœlius Rhodigin. lib. 17. lect. antiq. cap. 12.

Athenienses **[sect. 25]** quoque litterarum & Philosophiæ Principes in similem stultitiam inciderunt, iactantes, se omnium hominum primos, & Terrigenas, sive ex ipsa terra, quam incolebant, procreatos & enutritos, ut produnt Isocrat. in Panegyr. & in Panath. Lysias in funeb. orat. Plat. in Menexen. Herod. lib. 7. Aristoph. in avibus, Apule. lib. 11. Sophocles

in Aiace, Strab. lib. 8. Laërtius de vita Philosoph. lib. 3. cap. 1. in Antisthene, & expressius omnibus M. Tullius in orat. pro Lucio Flacco, & Auson. Gallus in Catalogo urbium, dum ait:

Nunc & Terrigenis patribus numeremus Athenas.

Qua de causa pro capitis ornamento cicadas ex auro, capillis implicatas, gestare solebant, indigenas se esse, non advenas, significantes. In **[sect. 26]** ea siquidem regione vivunt, & moriuntur cicadæ, in qua genitæ sunt, non aliunde commigrant, sicut pleraque alia animalia: unde Proverbio ansam præbuerunt *Τεττιφογόροι*, sive *Τεττίγων ἀναμεσοι*, idest, *Cicadis operti,* quod in gloriosos ac stultos olim, aut obsoletis, ac iam desitis utentes, usurpabatur, ut ex Thucydide, Aristophanis Scholiaste, & alijs observat Erasmus in adagijs, pag. 847. Cœl. Rhodig. lib. 12. lect. antiq. cap. 6. Alciatus Emblem. 136. & Ioan. Fungerus in etymol. verb. *Indigenæ,* licèt Natal. Comes lib. 4. Mythol. cap. 10. ideò Athenienses cicadis uti tradiderit, quoniam cùm musicæ sint, Appollini sacratæ sunt, qui patrius Deus, & defensor illorum erat. Et **[sect. 27]** eandem terrigenij laudem sibi usurpasse Arcades, Aeginetas & Thebanos, scribit Suidas in dictione *ἀυτόχθονες*, Apollon. lib. 4. Argonauticôn, & de Parnasijs idem commemorat Strab. lib. 9. de Germanis, Cornel. Tacitus de moribus German. & de Ægyptijs, Indis Orientalibus, & Æthiopibus Diod. Sicul. lib. 1. cap. 1. lib. 2. c. 10. lib. 3. cap. 1.

De Saturno etiam legimus, **[sect. 28]** Terræ filium dictum fuisse, quòd apud Italos esset ignotis parentibus proditus. Vnde & adagium originem traxit, quo homines ignobiles, & qui certum patrem ostendere nequeunt, *γκγονεῖς*, idest, Terriginæ, sive Terræ filij dicuntur, ut ex Alexi Comico, & Minutio Felice in Octavio docet Paul. Manut. in adag. *Lutea proles,* pag. 1360. & ex Cicer. Lactan. Tertul. Persio, Iuvenali, & alijs, Angelus Politian. lib. 1. Miscellan. cap. 18. & Adrian. Turneb. lib. 26. advers. cap. 22. ubi etiam declarant **[sect. 29]** cur ijdem **[114]** spurij Gigantium frates, & Favonij dicerentur. Quod **[sect. 30]** notare licebit ad illustrationem text. in §. si adversus, institut. de nupt.

Supradictis etiam adijci potest, **[sect. 31]** apud istos Indos Occidentales nullas litteras in usu fuisse, neque certa aliqua maiorum monumenta, quibus primordia suæ propagationis ad pofteros transmittere possent, cùm picturæ illæ, quibus Mexicani utuntur, & filorum nodi, quibus Peruani (vulgò Qvipos vocati) vix quadringentorum annorum memoriam retinêre possint, & ultra id ætatis nihil aliud, quàm densæ tenebræ ignorationis occurrant, ut benè advertit Acosta. d. lib. 1. de. nat. Novi Orb. cap. 25. & in hist. Ind. lib. 1. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. 3. 4. 7. 8. & 9. Hieron. Romanus de Rep. Ind. lib. 2. cap. ult. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 11. Henric. Martinez in repertor. Mexican. tract. 2. cap. 9. Garcilassus lib. 6. de Incarum orig. cap. 8. & lib. 2. cap. 22. & 23. & Fr. Alphons. Ram. Gavilan in hist. Virgin. de Copacavaria lib. 1. cap. 11. Vbi simul eorum Calendarium, & annorum computandorum rationem diligenter exponunt.

Et idem dissertè sentit **[sect. 32]** de incertitudine originis Britannorum Cornel. Tacit. in vita Agric. Postinit. & reliquarum historiarum, quas omnes Indi ex antiquis sæculis repetunt Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 2. adducens illud Strabonis lib. 1. Geograph. dum ait: *Sanè quicunque de India scripserunt, pleraque mentiti sunt.*

Semper **[sect. 33]** enim antiqua obscura, & confusa ad posteros derivantur, & quia difficile est eorum memoriam & notitiam habêre, levioribus probationibus adstringuntur, l. census, & monumenta, & l. penult. D. de probation. cap. olim de censib. cap. veniens, de testib. cum latè traditis à Craveta de antiq. temp. part. ult. primæ part. princip. ex num. 30. Mascard. de probat. vol. 1. conclus. 103. & seqq. & Fulvio Paciano in eod. tractat. lib. 2. cap. 38. ex num. 39. Et cùm à multis, & persæpè laudata sit illa Sacerdotis Ægyptij increpatio, qui

(sicuti Plato in Timæo refert) Soloni respondit, **[sect. 34]** Græcos nihil aliud, quàm pueros esse: res enim antiquas eos ignorare. Quid mirum, **[sect. 35]** si ab Indis ignorentur? qui, ut tradit Acosta. d. lib. 1. cap. 24. & 25. in fine, ab hominibus Sylvestribus & palantibus propagati videntur, & etiam si ex culta & benè morata Republica aliquando profecti essent, ipsâ tamen diuturnitate, & desuetudine, humana penè omnia oblivione deleverint, cùm tales esse in ipsa Hispania & Italia hominum greges, nihil præter os, & figuram hominis habentes, notius sit, quàm ut testibus egeat.

Aliud **[sect. 36]** quoque recens exemplum ad eiusdem rei comprobationem adducit Fr. Basilius Pontius Legionensis in 1. part. var. disput. q. 6. expositiva cap. 1. de antiquis illis Hispanis, qui Maurorum invasionem fugientes, se intra illam locorum planitiem abdiderunt, quam Batvecas vocant, altissimis undique montibus & rupibus naturâ vallatam, & ferè inaccessam, in qua octingentis fermè annis latuerunt, aliam atque aliam subinde prolem generantes, quousque proximis temporibus, ab Albano Duce illàc venatum exercente, reperti sunt, ita iam Barbari, & suæ originis obliti, ut nullum ferè Christianorum vestigium apud illos remanferit.

Sed vt vanis Indorum traditionibus insuperhabitis, aliorum opiniones de illorum origine & propagatione expendere incipiamus, non minùs stolida, & erronea illa iudicari debebit, quam quidam ex doctrina Avicennæ proponunt, tradentes, **[sect. 37]** primos istarum regionum accolas ex terra, vel putri aliqua materia, mediante Solis calore, generari potuisse, quod saltim quoad corpus possibile esse, multis probare conatur Andr. Cæsalpinus lib. 5. Peripatet. quæ. q. 1. Nam hoc rectè confutatum est ab Averroè lib. 8. Physic. text. 46.**[115]** & ab omnibus cordatis Theologis & Philosophis, quos referunt Conimbricenses in 2. de cœlo, cap. 3. q. 6. art. 3. & 4. & in nostris terminis à Camillo Borrello in tract. de Reg. Cathol. præstantia, cap. 43. num. 3. Etenim **[sect. 38]** licèt animalia imperfecta, utpotè muscæ, vermes, ranæ, & huiusmodi insecta, sæpè ex putrefactione nascantur, ut docet Aristor. lib. 5. de hist. animal. cp. 1. & cap. 19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 5. de insectis, & Diodor. Sicul. lib. 1. cap. 1. ubi ait, Ægyptios prima animantia apud se orta esse, eâ coniecturâ probare, **[sect. 39]** *quod nunc etiam in Thebaidis agro certis temporibus multi ac magni ex terra generentur mures, qua ex re plurimum stupent homines, cùm videant quorundam anteriorem usque ad pectus, & priores pedes murium partem animatam moveri, posteriori nondum inchoata, sed informi,* quod & tradit Plutarc. q. convival. cap. 4. & Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. ult. Animalia tamen **[sect. 40]** perfecta, & præsertim hominem, qui omnium terrenarum creaturarum perfectissimus est, 1. iustissime, D. de ædilit. edict. §. in pecudum, instit. de rer. divis. ex putrefactione nasci non posse, longè verius est, nec nisi ex prolifico parentum semine ab Adami posteris, ut diximus, propagato, ut præclarè post alios sup. relatos observant Abulensis paradox. 1. cap. 36. Mariana de rebus Hispan. lib. 14. cap. 9. in fin. Martin. Delrius lib. 1. disquisit. magicar. cap. 5. quæst. 4. circa finem.

Qui **[sect. 41]** ex hoc reprobant, tanquam stultam, impiam & hæreticam, opinionem Arnaldi de Villanova, Iulij Camilli, & Thom. Garzoni in foro univers. discursu 41. qui hominem verum per Alchimiæ artem produci & formari posse putarunt, imò & tentarunt, humano semine vase cum quibusdam simplicibus medicamentis incluso. Neque abest Macrob. d. cap. ult. ubi: *Natura* (idest Deus, inquit) *primùm singula animalia perfecta formavit; deinde perpetuam legem dedit, ut continuaretur procreatione successio.* Quod in hominibus etiam ex Stoicorum disciplina certissimum esse, pluribus probat Iustus Lipsius in Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 6. & 7.

Vnde idem Delrius lib. 2. q. 14. pag. 82. & seq. & eius Epitomator Torreblanca lib. 1. de Magia, cap. 4. ex num. 9. & lib. 2. cap 32. & cap. 33. ex n. 36. ex eâdem **[sect. 42]** ratione concludit, etiam per Magiam dæmoniacam verum hominem creari non posse, neque ex coitu cum simijs, canibus, vaccis, aut alijs brutis animantibus, prout & tradit Aristot. lib. 5. de hist. animal. cap. 18. & lib. 4. de generat. animal. cap. 3. Lucretius lib. 5. de natura rerum, Manilius lib. 4. Astronom. Licentiat. Huerta in comment. sup. 7. lib. Plin. cap. 2. & respondent ad plurima exempla, quæ in contrarium adduci solent, de aliquibus hominibus, qui ex brutis animalibus, vel concepti, vel editi esse dicuntur, de quibus agunt Plin. d. cap. 2. Aelian. lib. 1. cap. 6. & lib. 6. cap. 42. Lycosthenes de prodig. Saxo Gram. lib. 10. hist. Dan. Ioan. Magnus lib. 18. cap. 2. Alexand. ab Alex. lib. 2. dier. genial. cap. 31. Cardan. lib. 16. de rerum variet. Levin. Lemnius lib. 1. de occult. nat. mirac. cap. 8. Pet. Cieza in hist. Perù, 1. part. cap. 95. Ferdin. Castañeda in hist. Ind. Orient. 2. part. Ioan. de Barros decad. 1. qui loquitur **[sect. 43]** de Pegusianis, & Sianitis Indiæ Orientalis, & ait, originem ducere à cane, qui cum muliere corpus miscuerat, quod verum esse sibi persuasit Michaël Balboa Cabellus in Miscell. Australi m.s. part. 2. cap. 11. & alia similia recolit Torquemada in hortu flor. Dial. 1. Fr. Raph. de la Torre in D. Tho. 2. tom. pag. 328. Pet. lib. 2. rer. iud. tit. 4. cap. 8. Pet. Caball. variar. resolut. casu 139. num. 3. Pet. Garc. de locis affectis q. 73. cap. 3. Lælius Bisciola horar. subseciv. lib. 12. cap. 4. tom. 2. Gasp. Bahuinus de Hermaphrod. lib. 1. cap. 10. Ioan. Huarte in exam. ingen. cap. 21. Theatr. vitæ humanæ vol. 9. lib. 3. pag. 2298. & novissimè atque eruditissimè **[116]** Alphons. Carranza in Disput. de part. hum. cap. 17. num. 91. vers. 5. qui tandem resolvit & probat ex eiusmodi commixtionibus aliquando monstrosos foetus gigni & edi solêre.

Superiore igitur opinione reiectâ, & damnatâ, **[sect. 44]** veritati propriús accedere videntur, qui docent, primos Indorum Auctores vel certo cursu, fixoque consilio in hunc Novum Orbem ex antiquo, instructis ad id navibus, commeasse, ut nunc nostris Hispaniensibus accidit, quia, ut ait Cornel. Tacit. de moribus German: *Non terra olim, sed classibus advehebantur, qui mutare sedes quærebant.* Vel saltim ex illis fuisse, qui dum ad proximas civitates, vel provincias mercimonij gratiâ, sive alia de causa navigarent, vi ventorum & tempestatis per vastum Oceani pelagus iactati, sortè fortunâ in aliquam ex his regionibus appulerunt, ex qua paulatim in reliquas illi vicinas progressi sunt. Quod satis probabile esse scribit Acost. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. ex cap. 16. ad 20. & apertè sequuntur Goropius Becan. in Hispanicis, Barrerius in libello de regione Ophira, Maluend. lib. 5. de Antichrist. cap. 14. Fr. Greg. Garc. d. tract. de Ind. origine lib. 1. ex cap. 1. ad 4. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 15. §. 4. pag. 206. novissimus August. Torniellus in Annal. sacr. anno Mundi 1931. n. 48. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 4. cap. 17. in fine, & idem generaliter tradit Berosus lib. 4. & ibi Ioan. Ann. & Cornel. Tacitus ubi sup. de reliquis omnibus, qui olim terras, & insulas incoluerunt, ad quas occupandas, mare traijciendum erat. Potestque non leviter confirmari ex his, quæ prædicti Auctores **[sect. 45]** de longis antiquorum navigationibus tradunt, tum datâ operâ initis, tum maximè inopinato peractis, de quibus Nos etiam plura congessimus sup. cap. 3. ex num. 5. & cap. 5. ex num. 6.

Et potest afferri aliud exemplum, quod est **[sect. 46]** apud Gomaram tom. 1. hist. Ind. cap. 53. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 25. pag. 169. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 3. pag. 20. qui narrant in provincijs de Cozumel & Iucatam à nostris (ubi primùm illuc delati sunt) cruces ligneas, & æreas repertas fuisse, indeque in eam suspicionem multos devenisse, ut putarent, tempore Hispanicæ cladis per Arabes

sub Roderico Rege in eas terras aliquos Hispanorum in summa desperatione profugos, ac tempestatibus delatos appulisse, illicque tandem vitæ concedentes, curasse supra busta sua cruces erigi. Et eòdem respicit **[sect. 47]** historia illa insulæ Septem urbium sæpiùs à Lusitanis, & alijs, sed frustrà quæsitæ, quam existimarunt à septem Episcopis & Hispanis eandem cladem fugientibus, fortuitò inventam, atque ibi urbes illas, propriam unicuique sedem erexisse & habitasse, ut latiùs refert Anton. de Herrera, d. decad. 1. lib. 1. cap. 2. in fin. & Iulianus del Castillo in histor. Reg. Goth. discursu; ubi has insulas invisibiles esse inquit, & *Antilias* vocari, quod tamen fabulosum esse censeo, & Antiliarum nomen ad insulas Occidentales pertinêre, de quibus diximus sup. cap. 4. num. 2.

Sed adhuc **[sect. 48]** ego cum eodem Acosta & Anto. de Herrer. decad. 1. lib. 1. cap. 9. huic opinioni acquiescere nequeo. Nam primum de navigatione certo & fixo consilio in has regiones susceptâ, credibile non est, cùm earum nulla olim notitia haberetur, & usus atque peritia navigandi deficeret, qua vastissima æquora, quibus ab alijs disiunguntur, homines traijcere possent, ut latè in sequentibus capitibus ostendemus. Secundum autem, quòd fortuitò à naufragium facientibus inventæ & occupatæ sint, etsi probabilius videatur, ex eo tamen difficile redditur, quòd ut demus viros & fœminas, unde hominum genus propagaretur, eo modo in has provincias appellere potuisse, cum tamen in eis plurima etiam animalia reperta sint, non modò hominibus utilia, verùm etiam fera, & illis noxia, ut sunt **[117]** lupi, vulpes, pantheræ, leones, tigres, & alia similia, nusquam satis constare poterit, qualiter in remotas adeò plagas delata fuerint: nam absurdum erit dicere, aut opinari, naufragos illos ea secum adsportasse. Et tamen constat, sicut **[sect. 49]** hominibus, ita & belluis alijsque animantibus, quæ perfecta dicuntur, ex veteri Orbe in hunc Novum viam quærendam esse, cùm divinorum librorum auctoritate tradente doceamur, in magno illo mundi cataclysmo, non homines tantùm, verùm & terrena quæque animalia perijsse, ijs exceptis, quæ in Noë arca servata leguntur, ut patet ex Genesi c. 7. & 8. & ex his, quæ ibîdem Interpretes latè notarunt.

Quam difficultatem **[sect. 50]** in simili casu de animalibus post diluvium in insulis longinquis repertis, graviter movit D. August. de Civit. Dei, lib. 16. cap. 7. nec se satis ab ea explicare potuit, sicuti neque Ludov. Vives in eius annotat. & in nostris terminis. d. Fr. Greg. Garcia lib. 2. de Ind. origin. cap. 4. ubi per undecim §§. ei respondêre conatur, & tandem concludit, quòd **[sect. 51]** sicut Angelorum ministerio omnia animantia ad conspectum Adæ perducta fuerunt, ut eis convenientia nomina imponeret, ut tradit D. Augustin. lib. 9. sup. Genes. cap. 14. & D. Thom. 1. part. quæst. 102. art. 2. ad 2. & similiter ex omnibus Orbis partibus adducta sunt ad Noë, ut diluvij tempore ea in arcam includeret, iuxta sententiam D. August. lib. 15. de Civit. Dei, cap. 7. Philon. lib. 2. de vita Moysis, Pet. Comest. in Genes. cap. 33. ita post diluvium per eosdem Angelos in easdem Orbis regiones unde advenerant, & ubi creata fuerant, Deo iubente reducta fuisse, quod etiam variando tetigit D. August. d. cap. 7. & sequuntur alij Theologi communiter post Abulens. sup. Genes. cap. 6. & 7. novissimè Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 8. in fin. & de animalibus ad Adam, & Noë adductis Didacus Matute de prosap. Christi, 1. ætate mundi, cap. 6. §. 5. fol. 39. & 2. ætate, cap. 5. §. 8. pag. 103. **[sect. 52]** Vbi ex Moyse Barcephas in lib. de Paradiso deducit, initio mundi, & innocentiæ statu durante, animalia Hebræam linguam quodammodo intellexisse, & Græcorum item fabulam refert ex Philone lib. de Confusione linguarum, qui etiam eo tempore locuta fuisse putarunt, atque ideò Evam non exhorruisse, cùm dæmonem in serpentem versum, in Paradiso loquentem audivit.

Verùm hæc evasio propositam difficultatem non tollit, quia, ut sup. dictum est, hîc non quærimus, quid Deus per miraculum facere potuerit, sed quid secundùm ordinem & rationem naturalem rerum humanarum contigisse videatur. Quo fundamento August. Torniel. ubi sup. num. 49. **[sect. 53]** aliam etiam opinionem D. August. d. cap. 7. meritò notat, qui in his insulis, & novis regionibus animalia Dei ordinatione de novo post diluvium à terra producta esse arbitratur, iuxta illud Genes. cap. 1. vers. 24: *Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundùm species suas.* Hoc enim secluso miraculo fieri non potuit. Et ille Genesis **[sect. 54]** locus de prima animalium perfectorum productione necessariò intelligi debet. Posteà namque naturaliter non nisi per sui seminis propagationem procreari potuerunt, ut diximus sup. hoc cap. num 40. & patet ex d. cap. 7. Genes. vers. 3. ubi hâc ratione de cunctis animalibus masculum, & fœminam in Noë arcam assumi Dominus iussit: *Vt salvetur semen super faciem universæ terræ,* quod sanè frustrà factum, iussùmve fuisset, si posteà Deus eadem animalia iterum à terra mirabiliter produci vellet.

Quare alij varijs, sed incertis tamen, coniecturis & argumentationibus ducti, **[sect. 55]** has Novi Orbis nationes à Phœnicibus & Carthaginensibus, vel à Romanis & Italis, vel à Tartaris & Sinis originem sumpsisse opinantur, quorum **[118]** fundamenta latissimê prosequitur Fr. Gregor. Garcia. d. lib. 2. per totum, & lib. 4. ex capit. 18. & breviter recolit Pat. Ioan. Pineda de reb. gest. salom. lib. 4. cap. 16. §. 4. pag. 212.

Sunt etiam, **[sect. 56]** qui eximiam illam Atlanticam insulam à Platone in Timæo, vel Critia, descriptam & celebratam, veram fuisse putantes, ex ea facili admondum transitu, ut idem Plato ait, primos homines ad insulas, & continentes regiones huius Novi Orbis pervenire potuisse, affirment, necnon animalia tam domestica, quàm fera, quæ in illis reperta sunt, quod multùm placêre video Gomaræ in hist. Ind. 1. part. folio 120. Augustin. de Zarate in proœm. histor. Perù, Gregor. Garc. d. lib. 2. ex cap. 8. ad 16. Fr. Stephan. de Salarzar sup. Symbol. Apostol. discurs. 16. cap. 3. & omnino probandum esse contendit Iustus Lipsius in Physiolog. Stoicorum lib 2. differt. 19. & lib. 1. de Constantia cap. 16. Sed mihi nullâ ratione pervincit, maximè cùm illam Platonis narrationem fabulosam esse pluribus testimonijs, & argumentis oftenderim sup. cap. 4. ex num. 28. ad 37. prout novissimè etiam facit August. Torniel. in Annal. sacris, anno 3314. num. 11. in fin. pag. 181. Seraph. Freit. de iusto Imp. Asiatico cap. 5. num. 19.

Ac **[sect. 57]** si divinandum est, magis verosimilis videri debet opinio Maluendæ lib. 3. de Antichrist. cap. 18. in fine, qui ait, Tubalem Iapheti filium, & Noë nepotem, **[sect. 58]** qui post diluvium mortalium primus in Hispaniam venit, ut ex communi omnium consensu testantur Berosus lib. 5. antiq. Eufeb. lib. 9. demonftrat. Evang. cap. 3. D. Hieron. in quæst. Herbr. super Genes. & in Isai. c. 66. Roderic. Tolet. lib. I. de reb. Hispan. cap. 3. Florian. lib. 1. cap. 4. Vasæus in princip. Marin. Sicul. lib. 1. cap. 1. Mariana lib. 1. cap. 7. Tarraph. de. Reg. Hispan. cap. 1. Philip. Bergom. in supplement. Chron. lib. 2. Chassan in Catal. glor. mund. 5. part. consid. 28. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 2. cap. 36. §. 2. pag. 368. & lib. 3. cap. 33. pag. 201. & Nos infrà cap. 15. num. 51. postquam Hispaniæ provincias multis colonijs implevit, per Oceanum illis finitimum novos colonos in Occiduum etiam istum Orbem misisse, cuius fortè à patre, aut ab avo notitiam accepit.

Et sanè si hoc alicui non suadeatur, aspernari tamen non usquequaque debebit iudicium Ferd. Gund. ab Oviedo 1. part. hist. Ind. lib. 2. cap. 3. **[sect. 59]** ubi tentari posse inquit, saltem ab Hespero duodecimo eiusdem Hispaniæ Rege initium incolendi & habitandi primas

huius Novi Orbis insulas datum fuisse. Quo præiacto, facilis transitus ad alias illis vicinas redditus fuit, & ad continentis regiones posteà repertas. Quam coniecturam optimè exornat Fr. Gregor. Garc. d. lib. 4. cap. 17. & 18. & sequi videtur doctissimus Bernar. Aldrete de antiq. Hisq. lib. 4. cap. 17. in fine. Hinc notantes, **[sect. 60]** optimo iure, Deo ita disponente, postliminio quodam has provincias ad Hispani Regni Coronam redijsse, cùm Hispani primi earum inventores, & habitatores fuisse reperiantur iam inde à temporibus Hesperi, qui **[sect. 61]** secundùm Berosum lib. 5. & Ioan. Ann. de Reg. Hisp. cap. 13. & & alios sup. relatos 1658. annis ante Christum natum in Hispania regnavit, atque ita hodie 3280. fluxisse videntur.

Hesperum porrò, & Hispanos ab eo missos, insulas huic Novo Orbi finitimas incoluisse, ex eo efficaciter probant, **[sect. 62]** quòd illæ, quæ hodie dicuntur de Barlovento, nempe Hispaniola, Cuba, Borriquena, & similes, eædem verè funt ac illæ, quas veteres Hesperides appellarunt, & in mari Atlantico sitas, quadraginta dierum navigatione à Gorgadis distare tradebant, ut constat ex Plin. lib. 6. cap. 31. Plutarc. in vita Sertorij, Solino in Polystor. c. ult. Pompon. Mel. lib. 3. cap. 11. Ptolemæo lib. 4. cap. 7. D. Isidor. lib. 14. Etymol.**[119]** cap. 6. Nonio Marcello ex auctoritate Sallusti de num. & casib. Abraham. Ortel. in Thesau. Geog. in verbis, *Atlantis insula, Fortunatæ, Gorgones, & Hesperides,* & Additionat. Hieronym. Bezonis lib. 1. histro. Amer. cap. 5. in fine, pag. 28. & 29. licèt Abulensis in Euseb. de tempor. lib. 3. cap. 79. Alexius Venegas lib. nat. quæst. cap. 21. Mariana de reb. Hispan. lib. 1. cap. 22. Postellus in Geograph. Iodius Hondius in globo terrestri, & Henricus Alegren. in Mappa generali, perperam eas confundant cum Fortunatis, quæ verè sunt Las Canarias, aut cum Gorgadis, sive Gorgonis, quæ sunt Las De CaBoverde, ut ex suprà dictis Auctoribus constat.

Hæ autem **[sect. 63]** Hesperides insulæ nomen sumpserunt à prædicto Hispaniæ Rege Hespero, Atlantis Mauritaniæ Regis fratre, sub cuius Imperio primùm detectæ, & cultæ esse videntur, ut expressè affirmat Abulensis ubi sup. Calepinus in Thesaur. linguæ Latinæ, verb. *Hesper,* Carolus Stephan. verb. *Hesperia, Hesperides, & Hesperus,* & ostendit antiqua consuetudo nominum provincijs novis imponendorum, de qua egimus sup. cap. 4. num. 42. Quemadmodum & ab eodem Hespero, aut ab Stella, in quam conversus narratur, Italia & Hispania, quarum summum Imperium tenuit, Hesperia etiam nominari solent; & Hesperidvm horti illi, in quibus à dracone pervigili aurea mala servari Poëtæ fabulantur, ut constat ex traditis à Diodoro Sicul. lib. 5. cap. 2. Higinio apud Annium in lib. de Reg. Hispan. cap. 15. Floriano lib. 1. capit. 19. Nat. Comite in Mytholog. lib. 4. cap. 7. & lib. 7. cap. 7. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Hesperia, & Hesperides,* Carol. Stephan. Garcia & Aldrete ubi sup. eodem Aldrete lib. 4. cap. 4. cum sequentib. ubi latè de Hesperidum hortis, Francisco Torreblanca in defensione ad suos libros de Magia cap. 5. per totum, & Fr. Ioan. à Ponte in. d. convenient. utr. Monarch. lib. 3. cap. 32. §. 2. pag. 199. ¶ **[sect. 64]** Extat quoque expressius aliud earundem insularum ab Hispanis iam olim possessarum testimonium apud Dionys. Alex. in sua Geograph. vers. 564:

Νήσους θ# Επερίδας τόθι κασσιτέροιο γενέθλη,
Αφνειοὶ ναίουσιν, ἀγανῶν παῖδες ΙΒΗΡΩΝ.
Insulasque Hesperidas, ubi stagni origo
Divites habitant illustrium filij Iberorvm.

Quæ carmina ita exposuit Andreas Papius:

— Et Hesperidum stagni fœlicibus oris

Magnanimùm dites nati dominantur Ibervm.

Hispanos **[sect. 65]** enim Iberos olim dictos fuisse, apertissimum est, & ex Plinio, Strab. & alijs latè probat Ortel. in. d. Thesau. verb. *Hispania*, & verb. *Iberia,* Funger. in Etymolog. eisdem verb. Puente. d. lib. 3. capit. 33. & latiùs Maluend. lib. 1. de Antichrist. cap. 12. Quod **[sect. 66]** si verum est, manifestè corruet opinio, quam ut certiorem probat Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 9. cap. 4. in fin. docens, prædictas omnes insulas à Floridensibus illis vicinis primùm habitatas fuisse.

Sed licèt hæc ita probabiliter considerati potuerint, frequentiùs tamen receptam video illam aliorum opinionem, quæ habet, **[sect. 67]** totum hoc Indorum Occidentalium genus ab Hebræis illarum decem Tribuum originem trahere, quæ sub Osea Rege Israël à Salmanasare Assyriorum Rege bello captæ, & in novas regiones translatæ dicuntur 4. Reg. cap. 17. & 18. & apud Ioseph. lib. 11. antiq. c. 5. D. August. lib. 17. de Civitat. Dei, cap. 23. Paul. Oros. lib. 3. cap. 7. & latiùs in lib. 4. Esdræ c. 13. Vbi inter **[sect. 68]** alia tradit, Tribus illas divinitùs in terram aliam fuisse deductas, ubi nunquam habitavit genus humanum, regionemque, quam incoluerunt, adeò esse remotam, ut habêret iter anni unius & dimidij, quod nostræ Americæ convenire **[120]** inquiunt, & ad eam per summam Tartariam, & Mexicanam plagam ex Media aliquando pervenisse. Prætereà considerant, gentem illam ab eodem Esdra appellari Pacificam, quòd aiunt in his Indis Occidentalibus reperiri, sicut & plura alia, quæ certum indicium præbêre putant ad probandum, ex Iudæorum gente descendere, **[sect. 69]** nempe quòd meticulosi, quòd fracti, quòd ingrati, quòd mirè superstitiosi, quòd acuti, mendacesque sint, & in ipsis vestibus, imò & in loquendi genere plurima Iudaicæ nationis vestigia retineant. Quibus **[sect. 70]** & alijs coniecturis hanc sententiam amplectitur Genebrar. lib. 1. Chronograph. pag. 159. tradens, se mirari, quòd hoc à nullo suerit animadversum; sed priùs idem tentasse videntur Isidorus de Isolanis Mediolanensis lib. 1. de Imper. Milit. Eccles. tit. 6. quæst. 2. Frider. Lumnius in libello de extremo Dei iudicio, & alij quos refert Acosta lib. 1. histor. Ind. cap. 23. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 9. ubi dicit, à se quasdam schedas repertas, quarum auctorem fuisse putant insignem illum Episcopum Chiapensem Fr. Balthas. de las Casas, in quibus eadem opinio, non solùm relata, verùm & luculenter exornata conspicitur, & Michaël Cabello Balboa in Miscellan. Austr. manu scripta 1. part. cap. 5. testatur, se idem Salmanticæ excepisse à doctissimo illo viro Licentiat. Ioanne del Caño Almæ illius Ecclesiæ Canonico Magistrali, dum illum David Psalmum exponeret: *In omnem terram exivit sonus eorum,* & novissimè, & diligentissimè de eâdem opinione agunt Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 18. Gregor. Garcia in dicto tractaru de Ind. originis lib. 3. per totum, qui nihil omisisse videntur, quod vel ad eam affirmandam, vel infirmandam spectet, & eis non relatis, illam eximiè laudat, & multis sacræ Scripturæ locis communire intendit Camill. Borrell. de præst. Reg. Catholic. cap. 43. per totum. Quibus adijcio optimum locum D. Severi, lib. 2. sacræ histor. ubi de eisdem decem Tribubus sub Salmanasare dispersis hæc habet: *Decem verò Tribus prius ductæ, per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopes dispersæ, nunquam in solum patrium sunt regressæ, hodieque Barbarorum Imperijs coërcentur.* ¶ Verùm autem verò **[sect. 71]** ego adhuc huic opinioni assentire non possum, adversus quam vrgentissimè pugnant plures rationes & argumenta, quibus eam manifestè convincunt Acosta, Maluenda, & Torquemada ubi suprà, Cabello in d. Miscellan. 2. part. ex cap. 3. ad 7. Fr. Hieronym. Romanus 3. part. in Republic. Ind. lib. 2. cap. 9. Ioan. Boterus in relatio. universal. 4. part. lib. 2. pag. 27. & 28. novissimus Augustin. Torniellus in Annal. sacris, 2. tom. ann. 3314. num. 11. pag. 180. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch.

libro 2. cap. 18. pag. 203. & cap. 25. pag. 258. & Fr. Seraphinus Freitas dicto cap. 5. num. 19. neminem referens. Certius quippe est, **[sect. 72]** Iudæos illarum decem Tribuum eandem nunc, quam anteà captivitatem, servare, ibiq́ue usque ad ultima tempora mansuros, nec nisi per eosdem angustos Euphratis aditus, per quos venerant, redituros, sistente iterum Deo fluminis venas, ut in eodem Esdræ loco apertè subijcitur, & tradit Ioseph. d. lib. II. antiq. cap. 5. & lib. 9. capit. 15. D. Hieron. in Ezech. cap. 22. in princip. & cap. 27. & sup. Zachar. cap. 2. Paul. Orosius lib. 3. cap. 7. & novissimus Pomarius Iudæus in lib. de germ. David, ubi tradit, hodiernis temporibus illos Iudæos ibi consistere, quem & alia de illis, & cur à multis clausi dicantur, optimè refert Maluenda, & Ioan. à Ponte ubi sup. & novissimè Barradas in tractat. de peregrinat. filiorum Israël.

Et prætereà nusquam certa via assignari potuit, per quam gens illa in **[121]** Americam traijcere posset, nam si per Occiduam, Euphrate iterum transmisso, incessisse dicamus, ut apertè citatus Esdræ locus indicare videtur, necessarium fuit, eos vel universæ Syriæ, Arabiæ, Africæq́ue latitudine longis itineribus peragratâ, ad Atlanticum usque Oceanum, & inde, eo magnis navigijs, ac longâ admodum navigatione dimenso, tandem ad Americam pervenisse, vel ab Assyria ad Occiduos Syriæ fines terrestri itinere, mox navibus totâ Mediterranei longitudine usque ad freti Gaditani exitum emensâ, inde per vastissima, & tunc omnino incognita Oceani maria ad Novi Orbis oras postremo appulisse. Quod (ut benè observat Torniellus ubi sup.) profectò tam longam tanti populi navigationem, utpote magnum quid, & novum, & nunquam anteà auditum, nullatenus Esdras silentio involvisset.

Vt omittam **[sect. 74]** librum illum quartum, qui eius nomine circumfertur inter apocryphos connumerari ab eodem Genebrard. lib. 2. Chronic. pag. 188. Sixto Senens. lib. 1. Biblioth. sanct. sectio. 3. Nicol. de Lyra in 3. lib. Esdr. cap. 1. Bellarm. lib. 1. de verb. Dei, cap. 20. Acosta. d. cap. 23. & Anton. Possevin. in Apparatu 1. tom. verb. *Esdras,* licèt verum sit ab Ecclesia non reprobari, sed potiùs eam, & Sanctos eius Patres, eiusdem libri auctoritatibus uti solêre, ut refert à Ponte. d. libro 2. cap. 18. in fin. pag. 206.

Et cùm hæc **[sect. 75]** de superiore opinione iudicemus, longè magis eam reijcere debemus, quæ placuit viro alioqui doctissimo Petro Ruicio Bejarano, olim primi nominis in Curijs Regalibus causarum Patrono, & posteà, in Argentino Conventu huius Regni Peruani meritissimo Senatori, dum in quibusdam manu scriptis scholijs, quæ de Indij adscriptitijs, sive ut vulgò loquuntur, Yanaconas, elucubravit, Indorum **[sect. 76]** progeniem ab Isaachar quinto Iacobi filio, & eius Tribu originem ducere tradit, motus eò quòd Genes. 49. vers. 14. & 15. sic de eo, atque eius posteris pater prophetasse videtur: *Isaachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem, quod esset bona, & terram, quod optima, supposuit humerum suum ad portandum, factusq́ue est tributis serviens.* Quam opinionem ex paraphrasi Nicolai de Lyra ad illum locum confirmare contendit, & eam multum laudat & extollit Doct. Carrascus in suis interpret. ad ll. Novæ Recop. cap. 6. §. 3. n. 4. pag. 65. Eò quòd **[sect. 77]** omnia, quæ de Isaachar ibi dicta sunt, his Indis omnino conveniant, cùm inter utriusque Oceani terminos iaceant, optimas & feraces admodum terras possideant, & otio & ignaviæ valdè dediti sint, & ad serviendum, & onera ferendum nati videantur. Sed animadvertere debuissent, aliud esse, Indos Isaachar similes vidêri, aliud ab eo originem ducere, quod novum est, & nullo fundamento subnititur. Præsertim **[sect. 78]** cùm ex eâdem Sacra Pagina constet, Isaachar terram totius Chananeææ optimam, atque supra modum fertilem in sortem obvenisse, & in ea patris benedictionem impletam, ac proptereà Tribum illius ita se ultrò agriculturæ operibus addixisse, ut ab his divelli posse non videatur, & mallet tributa maiora pendêre,

quàm de terra sua, sive ad bella gerenda, sive ad alia Principum servitia exire. Et in huius rei significationem Tribus illa pro insigni sui vexilli asinum posuit, ut implêret præceptum à Domino traditum Numer. cap. 2. sicuti produnt Ferdinand. Mexia in Nobiliario lib. 3. cap. 4. Fr. Hieronym. Romanus Rerump. lib. 6. capit. 4. Salazar super symbol. Apostol. discursu 1. cap. 3. & novissimè Barnabas Morenus de Vargas de nobilit. Hisp. discursu 18. in principio.

CAPVT X. *De eadem Indorum origine, & quòd verosimilius videatur, terrestri, aut brevi navali itinere per has regiones disseminatos fuisse. Et an à posteris Chami descendant? & aliqua de colore eorum, & Gigantibus, qui in aliquibus locis reperti dicuntur.*

[122] SVMMARIVM Capitis X.

1 *Indorum de origine nihil certè affirmari potest, & quòd multis modis initium habere potuerint.*

2 *Orbis Novus per aliquam partem est antiquo coniunctus, aut vicinus.*

3 *Indi Novi Orbis, & reliqua animalia, quæ in eo reperta sunt, ad eum pervenire potuerunt terrestri, vel brevi navali itinere, & quomodo?*

4 *Terrarum primariæ plagæ etsi vastissimo mari dividantur, alicubi tamen coniunctæ, vel valdè proximæ sunt: & exempla.*

5 *Auctores recensentur, qui Indos Occidentales terrestri itinere ad eas regiones pervenisse dicunt.*

6 *Hominum per Orbem disseminatio magis frequens, & ordinaria terrestri itinere, aut brevi mari traiecto facta est.*

7 *Terras ita Deus disposuit, ut facilè homines de alijs ad alias transire possent, cùm iusserit eos Orbem replere.*

8 *Insulas maris cur hic, atque illic Deus collocaverit ab initio Mundi?*

9 *In insulis Dei sapientiam elucere cur dixerit Augustinus?*

10 *Noe posteri brevi tempore nimis aucti, & sparsi sunt.*

11 *Homine ex uno, & ex eius coniuge quot liberi procreari possint spatio 210. annorum?*

12 *Noe plus decem annis per Mediterraneum navigavit, posterorum suorum familias, seu colonias invisens.*

13 *Humanum genus semper dilatationi, & propagationi studuit, & qualiter paulatim omnes Orbis regiones, & insulas etiam longè positas occuparit?*

14 *Theophili Antiocheni elegantissima verba de hominum propagatione.*

15 *Tertulliani de eadem propagatione hominum duo loca elegantissima proferuntur.*

16 *Franciscus Vallesius insignis Medicus & Philosophus, quid senserit de hominum per universum Orbem disseminatione?*

17 *Iosephus Acosta putat habitatores Novi Orbis non esse valdè antiquos, & ab hominibus sylvestribus propagatos: & id qualiter accipiendum.*

18 *Homines sylvestres, & omnino bruti reperiuntur in aliquibus locis.*

19 *Homines veri reperiuntur, qui sylvas, & antra habitantes, brutis assimilantur, sed rectè instituti rationales evadunt.*

20 *Migrationes, & coloniæ variarum nationum & auctores plurimi, qui de illis scribunt.*

21 *Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado Regius Consiliarius laudatur.*

22 *Orbis Novus ubi antiquo coniungi, aut proximus esse credatur?*

23 *Orbis Novus supra Floridam creditur extendi ad Polum Arcticum usque ad Grotlandiam, Lappiam & Noruegam.*

24 *Curlantia provincia Septentrionalis in Regno Poloniæ habet gentes Indis Occidentalibus simillimas.*

25 *Annian fretum ultra promontorium Mendocinum dividit Indiam Orientalem & Occidentalem.*

26 *Orbis Novus ex parte Poli Antarctici ultra fretum Magallanis plures regiones nondum detectas habere creditur.*

27 *Arctico sub Polo sunt plures regiones habitatæ, & sub Antarctico alias reperiendas esse verosimile est.*

28 *Septentrionales nationes plurimæ, & qui de illis scripserint.*

29 *Regio in qua iuxta Æthiopiam Asia & Africa iungebantur, & alia Narbonensis, Polybij tempore lustratæ non erant.*

30 *Indos Orbis Novi ex pluribus partibus ad eum transire potuisse, & maximè ex Orientalibus, aut Sinis, & Tartaris.*

31 *Indos Occidentales, sicuti & Orientales ab Ophir genus ducere putat Arias Montanus, & alij.*

32 *Indiam Orientalem fuisse olim coniun-***[123]***ctam Occidentali Auctor quidam scribit*

33 *Indi Occidentales in omnibus ferè similes sunt Orientalibus.*

34 *Indi Novi Orbis possunt procedere ex filijs Sem, aut Iaphet, & etiam ex filijs Cham secundùm Torniellum.*

35 *Indos Occidentales originem ducere ex posteris Chami filij Noe, aliqui tradunt.*

36 *Ioannis Lerij Burgundi levis coniectura de origine Indorum Occidentalium.*

37 *Indi Occidentales, & Orientales quem colorem communiter habeant? Et numero 52.*

38 *Cubæ insulæ incolæ historiam Noe, & filiorum eius narrabant.*

39 *Coloris Indorum, & Æthiopum causæ.*

40 *Homines varios colores habere non est ita mirandum, quàm ex Æthiopibus albos nasci, vel ex contrario.*

41 *Mexicani homines nimis albos servabant, & mirabantur.*

42 *Homines in monte Zantone Indiæ Orientalis, quà vergit ad Orientem nascuntur albi, quà ad Occidentem nigerrimi, & de quodam homine bicolori.*

43 *Coloris & crispaturæ Æthiopum causam Soli tribuit Theodectes.*

44 *Indi cur non sint ita nigri & crispi, sicut Æthiopes.*

45 *Coloris hominum causas non pendere ex temperie Soli, aut Cœli, sed ex habitudine, & similitudine parentum, multi opinantur, & quibus rationibus?*

46 *Æthiopes, & Indi, & eorum liberi nunquam mutant colorem, etsi ad frigidas regiones transferantur.*

47 *Cham cur destitutus fuerit paterna benedictione, & Chanaan eius filius cur maledictus?*

48 *Chus filius primogenitus Chum fuit nigerrimus, & Æthiopum auctor.*

49 *Mizraim filij deformes.*

50 *Getuli nigri sunt, & ore putidi, unde salem semper in eo portare solent.*

51 *Phut tertiogenitus Chum quales liberos genuerit?*

53 *Æthiopem dealbare adagium, & alia de Æthiopibus remissivè.*

54 *Gigantes in Novo Orbe viguisse, & hodie vigere aliqui tradunt, & latè de eis.*

HÆc fermè sunt, quæ à doctissimis viris circa Indorum Occidentalium originem, & propagationem considerari solent, in quibus tamen congerendis & illustrandis, an Nos aliquid præstiterimus? viderint alij. Et quidem **[sect. 1]** in re adeò lubrica & antiqua nihil omnino respuendum est; nam si in id incumbere acrius quodvis humanum ingenium perrexerit, in quamvis rem ludet potiùs, quàm firmas rationes inveniet. Quo fit, ut minus displicere debeat iudicium Gregor. Garciæ ubi sup. lib. 4. cap. ult. qui in dubio positus, cui ex prædictis opinionibus adhærêret, tandem affirmari posse inquit, non ab una tantùm gente, neque unâ tantùm viâ, sed ab illis omnibus, quas commemoravimus, casu, & consilio, mari, ac terrâ primos huius Novi Orbis habitatores propagari potuisse.
Ergo fruatur unusquisque sententiâ suâ. Et **[sect. 2]** ut ego meam sub aliorum etiam correctione proponam, semper verosimilius arbitratus sum, hunc Novum Orbem non esse penitùs ab altero **[124]** illo divisum, quin potiùs aliqua in parte, vel hærêre, vel sanè valdè vicinum esse, arcto aliquo duntaxat freto disiunctum, eòque, uti assolet, alijs atque alijs insulis interrupto, per quæ loca facile, **[sect. 3]** promptumque est, existimare, genus hominum, & simul reliqua perfecta animantia paulatim terrestri, vel brevi navali itinere defluxisse, ac sedes subinde, & novas quærendo, & inventas mutando, pro varia regionum commoditate tot populos & nationes esfecisse, quemadmodum **[sect. 4]** etiam Divinæ providentiæ dispensatione factum est ut primariæ aliæ terrarum plagæ, tametsi, ut plurimùm, vastissmis disiunctæ maribus, alicubi tamen aliquo, vel tenui Isthmo copulatæ sint, vel exiguo freto inter se distinctæ. Videmus enim in universalibus Orbis terrarum descriptionibus, Asiam cum Africa, Isthmo, qui est inter mare Mediterraneum & Arabicum, Coniungi, & in duabus Americæ nostræ peninsulis idem in Panamensi tractu contingere, ut diximus sup. cap. 6. num. 6. 3 & 36. Videmus item Africam ab Europa circa Hispaniæ, ac Mauritaniæ fines, freto tantùm Herculeo, seu Gaditano seiungi, & eodem modo Europam ab Asia, Hellesponto,

& duobus Bosphoris, Thracio scilicet, & Cymmerio, quamquam eadem Europa supra paludem Mæotidem, fluvio duntaxat Tanai ab Asia dirimitur, in parte magis Boreali invicem Asia amplo, qui à fontibus prædicti fluminis rectà ad Granicum Aquilonaris Oceani sinum excurrit. Asia quoque à regionibus Arcticis ad novam Zemblam modico freto secernitur, & ab America altero, nimirum Aniano, dirimi creditur. Americam item Australem, seu Peruvianam certum est freto tantùm Magallanico separari, de quo egimus sup. cap. 8. ex num. 35.

Quam **[sect. 5]** sententiam optimè proponit & illustrat Acosta. d. lib. 1. cap. 20. & 24. & alijs neglectis probat & sequitur Ioan. Boterus in relat. univers. vol. 2. part. 1. lib. 1. pag. 343. & 344. doctissimus Arias Montanus tomo 7. in lib. quem inscripsit Phaleg. hoc est, de primis gentium sedibus, cap. 9. Genebrar. in d. Chronogr. lib. 1. pag. 35. Maluen. d. lib. 3. de Antichr. cap. 18. pag. 155. & cap. 14. pag. 141. & 142. Cabello in d. Miscell. Austral. m. s. 2. part. cap. 19. sol. 98. & cap. fin. sol. 122. Gregor. Lopez Madera in excellent. Monarch. Hisp. cap. 8. pag. 70. Gregor. Garcia. d. tract. de Indor. orig. lib. 4. cap. 1. & sequent. Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. capit. 6. pag. 12. & 13. Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 1. cap. 10. pag. 32. Ioan. Lorin. in Act. Apost. cap. 17. verf. 26. pag. 669. & novissimè ac doctissimè August. Torniel. in Annal. facris 1. tom. anno mundi 1931. num. 47. pag. 232. Qui **[sect. 6]** hanc viam ordinariam ac saciliorem esse dicit, ad hominum per cunctas Orbis terras disseminationem. Quia **[sect. 7]** cùm Dominus homines crescere, multiplicari, & terram universam habitatoribus replêre iussisset Genes. cap. 1. credendum quidem est, priùs omnes eius regiones ita disposuisse, ut ab una ad alteram, alicubi saltem, non incommodè transiretur.

Et ad hoc **[sect. 8]** certè non casu, sed mirâ dispensatione & providentiâ an initio mundi in medio maris plures hîc, atque illîc insulas collocavit, tum ut vastos eius sinus speculari, & scrutari securius homines possent, cùm etiam ut post diluvium ab Armenia exeuntes, commodiùs sese in altum conferrent, & paulatim ac successivè à proximis ad remotissimas quasque provincias disseminarentur, quapropter **[sect. 9]** elucêre in insulis Dei sapientiam meritò dixit D. August. de mirab. Script. lib. 1. capit. 7. quem refert & laudat Simon Maiolus in dieb. Canicul. colloq. 10. pag. 266. & colloq. 14. pag. 334.

Et posteri **[sect. 10]** Noë hoc modo totum **[125]** Orbem varijs colonijs replêre cœperunt, ut sup. cap. proximo num. 8. retulimus, ac brevi tempore ita creverunt, ut secundùm Philonem lib. 1. antiq. Iud. & Pineda in Monarch. lib. 1. cap. 18. §. 2. decem annis ante eius mortem, qui fuit 340. post diluvium, Principes familiarum, qui inter se Orbem diviserant, suas familias numeraverint, invenerintque 732 U 702. quod mirum non est: nam **[sect. 11]** iuxta evidentem computationem August. Torniel. in Annal. sacr. 1. tom. ann. 2329. num. 19. pag. 394. unum par coniugatorum in septimo tricennario, hoc est in fine anni ducentesimi decimi, potest generare plus quàm sexies & decies centena millia, & quadraginta septem millia hominum 1647 U 86. Et de eodem **[sect. 12]** etiam Noë tradit idem Philo in lib. de multip. gen. hum. Annian. sup. Beros. lib. 4. Gregor. Garcia. d. lib. 1. cap. 2. §. 1. & Torquemad. d. lib. 1. cap. 10. pag. 33. plus decem annis Mediterranei maris littora navigasse, suos filios & nepotes invisens, & familias & colonias requirens, quas in varijs regionibus collocaverant.

Quod propagandi **[sect. 13]** studium, & novas sedes quærendi, cùm discursu temporis prætermissum non fuerit, sed imò quotidie magis auctum, augescente etiam hominum genere, & sese internecinis bellis exagitante, mirum non est, si neque ab incolendis insulis, & alijs quantumvis longè positis regionibus abstinuerint, ut præclarè ostendit D. August. lib.

16. de Civit. Dei, cap. 6. tradens, homines ex tribus filijs Noë procedentes, multiplicato genere humano, etiam insulas implevisse, *ad quas* (inquit) *inhabitandas, navigio transire potuisse, quis ambigat?* Idem **[sect. 14]** docet Theophil. Antiochenus lib. 2. de Antol. in hæc verba: *Cùm enim primis temporibus pauci forent homines in Armenia, & Chaldæa, post linguarum divisionem aucti & multiplicati paulatim sunt. Hinc quidam abierunt versus Orientem, quidam concessere ad partes maioris continentis, alij porrò profecti ad Septentrionem sedes quæsituri. Postmodum sensim inde progressi homines etiam reliquas Orbis partes invaserunt: cœptæque sunt habitari insulæ maris, necnon reliqua Orbis climata. Nec priùs desierunt terram ubique occupare, quàm etiam Brittannos in ultimis climatibus accesserint.*

Et non minus eleganter **[sect. 15]** Tertullian. lib. de Pallio, ubi Carthaginenses alloquens, ita eandem diversarum nationum per universum Orbem dispersionem & migrationem proponit: *Nam & primitus maiore ambitu terra cassa, & vacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibimet soli erat. Itaque cogitans omnia sibi domum, intelligens alibi stipantem copiam, alibi deserentem runcare, ac ruspare, ut inde velùt ex surculis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus per ubique Orbis pangerentur. Transvolant redundantium gentium examina, Scythæ exuberant in Persas, Phonices in Africam eructant, &c.* elegantiùs lib. de anima Cap. 30. *Invenimus (inquit) apud commentarios etiam humanarum antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse, dum Aborigines vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythæ Parthicas, ut Mænidæ Pelopponnesum, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phœnices Africam, dum solemnes etiam migrationes, quas* μετοικιας *appellant, consilio exonerandæ popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam & Origines in suis sedibus permanent, & alibi plus Gentilitatis fœneraverunt. Certè quidem ipse Orbis in promptu est, cultior de die in diem, & instructior pristino. Omnia iam pervia, omnia nota, omnia negotiosa, solitudines famosas retrofundi amœnissimi oblitteraverunt. Sylvas arva domuerunt, feras pecora fugaverunt, barenæ seruntur, saxa panguntur, paludes eliquantur, tantæ urbes, quantæ non casæ quondam. Iam neque insulæ horrent, nec scopuli terrent, ubique domus, ubique populus, ubique Respublica, ubique vita summum frequentiæ humanæ. Onerosi sumus Mundo, &c.*

Insignis quoque ille **[sect. 16]** Medicus, &**[126]** Philosophus Franc. Vellesius de sacra Philosoph. cap. 26. pag. 209. magis ad nostram quæstionem accedens, cùm probasset, hominum dispersionem non intra angustos duarum Zonarum fines stetisse, ut veteres reputabant, sed in universum terræ Orbem esse factam, sic subiungit: *Atque quanquam alij aliorum ob magna locorum disidia sint obliti, tamen Dei providentiam eos, more eius, qui seminat hàc, & illàc, quoquoversus diffudisse, ita ut nulla pars hominibus alendis idonea sine Adami semine relinqueretur.*

Iose. etiam Acosta **[sect. 17]** lib. 1. de nat. No. Orb. c. 24. & iterum lib. 7. hist. Ind. c. 8. in fin. hunc Novum Occidentalem Orbem non multis ab hinc annorum millibus habitari cœptum existimat, magisque id ab hominibus Sylvestribus, & palantibus, quàm ab aliqua Republica obitum: *Cùm errore* (inquit) *potiùs, aut patriæ angustijs, novas sedes paulatim habitare cœpissent, atque his assueti, nihil nisi naturalis lucis ductum, eumque obscuratum, aut patriæ fortassis gentilitiæ aliquas consuetudines retinerent.* Quod non est intelligendum de **[sect. 18]** hominibus omnino sylvestribus, quos nos *Selvages* vocamus, qui præter humanam effigiem, nihil hominum habent, & muti sunt, ac inter belluas computantur, quales in Noruegia, & alibi repertos esse, tradit Hieron. Boëthius in Scotia, Theat. vitæ huma. vol. 1. lib. 1. pag. 94. & Simon Maiol. in dieb. Canic. 1. tom. colloq. 2. pag. 60. & 61. Sed de hominibus veris ab Adamo profectis, qui **[sect. 19]** tamen à suis divulsi, per Sylvas, & nemora, ac incultas

regiones nudi, & sine certa sede pererrantes, hirsuto & villoso corpore facti sunt, & adeò brutis animantibus similes, ut aliqui etiam proni quadrupedum more incedere, & antra, & speluncas habitare soleant, quorum plures iam olim commemorantur à Plin. lib. 5. cap. 8. lib. 6. cap. 24. 30. & 31. Solino c. 32. 33. & 35. Pompon. Mel. lib. 3. cap. 4. Agellio lib. 9. cap. 4. & D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 33. & hodie in nostris Ind. Orient. & Occidental. passim reperiuntur, ut ex Pigaffeta, Oder. Barbosa, Petr. Martyre, Haittonio, & alijs tradit Maiol. ubi suprà, qui adhuc rationis mentisque vestigia in illis apparêre, rectissimè tradit, & cùm veri homines sint, sensim in legitimum rationis usum, Dei gratiâ, & melioris vitæ institutione accedente, posse traduci.

Vltra quos Auctores **[sect. 20]** de varijs variarum gentium incrementis, migrationibus, & colonijs per Orbem extensis, plurima congerit M. Cato in lib. de Originibus, Seneca in lib. de consolat. ad Albin. c. 6. Strab. lib. 1. & 15. Alex. ab Alex. lib. 4. gen. cap. 10. Goropius Beccanus in libris peculiaribus, quos de hoc argumento conscripsit, Theat. vitæ huma. vol. 3. lib. 1. ex pag. 586. Ioan. Vasæus in Chron. Hisp. lib. 1. cap. 11. Vvolfgango Lazio lib. 12. de Rep. Rom. per tot. Simon Maiol 4. tom. dier. Canicul. collog. 4. Greg. Lopez Madera de excellent. Hisp. cap. 8. pag. 66. Pined. de reb. gest. Salom. lib. 3. c. 5. num. 5. pag. 101. & lib. 6. cap. 2. pag. 423. num. 1. & cap. 20. pag. 476. Villalp. in Ezechie. in appar. tom. 2. part. 2. lib. 5. disp. 3. cap. 57. & 58. Petr. Opmeerus in opere Chronogr. pag. 18. Bernard. Aldret. de orig. ling. Hisp. lib. 3. cap. 1. & de antiq. Hispan. lib. 1. cap. 30. & lib. 3. capit. 27. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 2. cap. 15. cum multis seqq. & lib. 3. cap. 5. pag. 34. & seq. & **[sect. 21]** Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado Regius primùm & meritissimus rei Dominicæ Consiliarius, & nunc in Supremo Indiarum Senatu iure optimo constitutus, & ad honorificam valdè erga Christianissimum Franciæ Regem legationem adlectus, mihique ob egregias animi dotes, & politissimas litteras magni semper, iam inde ab studijs Salmanticensibus habitus, in terso illo & satis docto libello, cui *Tesera legum* titulum fecit, sub explicatione l. certâ formâ 4. C. de iure fisci, lib. 10. Et de colonijs Indorum Regni Peruani Garcias Las-**[127]**sus Inca in suis commentarijs libro 3. cap. 4. & 19. & lib. 7. cap. 1.

Vbi autem **[sect. 22]** eiusmodi terræ vicinitas, vel continuatio reperiatur, per quam homines ex Orbis regionibus antiquitùs cognitis, ad has denuò detectas transire potuerint, latè præfati Auctores examinant. Et sunt **[sect. 23]** qui putent, forsitan illam ad Polum Arcticum reperiri, cùm hactenus certo documento contrarium non patuerit, nec omnis terræ ad eam partem tendentis longitudo satis explorata sit, quin potiùs multi dicant supra Floridam latissimam esse terram Septentrionalem, & Vulpellus tradat Grotlandiam cum Estotilandia coniugi, & à Terra laboratoris parum distare. Quod si certum est, verosimile sit, ut ait Boterus. d. vol. 2. part. 1. lib. 1. pag. 343. Gomara 1. part. fol. 7. & alij relati à Gregor. Garc. de Ind. orig. lib. 1. cap. 4. §. 4. ex pag. 79. Lappianas, & Noruegas gentes propagine suâ, & sedium mutatione paulatim in has partes pervenisse. Quibus adstipulatur, quod de provincia Europæ, **[sect. 24]** Curlantia nomine tradit Henric. Martinez in repert. Mexican. 2. part. cap. 8. pag. 104. quæ iacet in 56. altitudinis gradibus, longitudinis autem 45. & peculiares Duces habet, qui Poloniæ Regibus subsunt, cuius incolæ vultu, habitu & moribus Indos Novæ Hispaniæ ferè in omnibus referunt.

Vltra **[sect. 25]** Promontorium quoque Mendocinum, ut ait Acosta. d. lib. 1. cap. 20. non est satis cognita terræ amplitudo, quam tamen oppidò ingentem esse plurimi ferunt, & ibi fretum Regni Anian, quod non multum à Tartaris & Sinis, & à regionibus Indiarum

Orientalium distare cognoscitur, & inde docent planam viam in has Americanas esse potuisse, ut constat ex Genebrard. in Chronograph. lib. 1. pag. 150. Pet. Planc. Henrico Alegren, & alijs doctissimis Cosmographis, quos refert Fr. Greg. Garcia. d. §. 4. & lib. 3. capit. 1. pag. 181. & sequentib. & lib. 4. cap. 2. pag. 325.
Ex parte **[sect. 26]** quoque Australis nostri verticis, sive Antarctici Poli, quem vocamus Del Svr, nemo hactenus exploravit quousque procurrat continens ultra Patagones, & fretum Magallanicum posita. Et quemadmodum **[sect. 27]** repertæ sunt regiones in altitudine Septuaginta, & amplius graduum ad Septentrionem, imò & sub ipso Arctico, & rigente cingulo habitatæ, ut sunt Groenlandia, Scandinavia, Iurha, Corelia, Gothia, Biarmia, Lapia, Finlandia, Finmarchia, Scrifinnia, & aliæ multæ, **[sect. 28]** quas Iordanus Gentium omnium officinam, & quasi vaginam nuncupat; de quibus plura tradunt Olaus, & Ioan. Magnus, qui de illis gentibus integra volumina condiderunt, Plin. lib 4. cap. 3. Mathias Michoviensis lib. 1. de Sarmatia cap. 14. Abraham. Ortelius in tabula Scandiæ, & Scotiæ, Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 14. pag. 141. Magin. Patavinus in sua Cosmograph. 2. par. tabul. 9. ex fol. 96. Ita quoque aliæ similes provinciæ reperiri poterunt sub alia Zona frigida huius Poli Australis, versus quam cum multi post Magallanum constantissimè navigaverint, de quibus sermonem fecimus sup. cap. 8. ex num. 35. nullum planè terminum oculis perlustrarunt, quo per eam partem terra deficeret. Quod mirum cuipiam videri non debet, **[sect. 29]** nam & Polybij tempore, ut ipse ostendit lib. 3. illa regio, quæ iuxta Æthiopiam est, ubi Africa, atque Asia iunguntur, penitus ignorabatur, nesciebaturque, utrum perpetua esset & continens, an clauderetur pelago? Et idem ait de eo, quod Narbonensis regio ad Septentrionem excurreret. Apparet igitur **[sect. 30]** per has omnes partes facilem fuisse primis hominibus transitum, quo in hunc Novum Orbem perducerentur. Et cùm extrema Orientalis, & Occidentalis Indiæ hucusque (ut diximus) explorata non sint, mihi valde probabile videtur, huius priores accolas ab illa, & à redundanti fortè Sinarum, aut Tartarorum copia originem duxisse, prout tenent multi ex auctoribus relatis sup. num. 5. præcipuè **[sect. 31]** Arias Montanus in Phaleg. qui inde Americanos **[128]** Ophiritas appellat, quasi à duobus filijs Iectan, scilicèt Ophir & Hevila, initium suæ propaginis sumpserint, qui primi Indiam Orientalem tenuerunt, ut habetur Genes. 2. & 1. Reg. 9. atque deinde Ophir etiam Occidentalem, ut idem auctor probare nititur, *Non enim (inquit) aliam verosimiliorem originem Indis Occidentalibus assignare possumus.* Idem tradit Genebrard. ubi sup. Pet. Opmeerus in opere Chronogr. pag. 16. qui inter aliquos filios Hebri Iectanum connumerat, subditque huic tredecim filios fuisse, qui à Chaldæa ad Indiam usque migrarunt. *A quibus, inquit, Indorum, Sinarumque variæ gentes originem trahunt, ingenio, industria, arte, atque Philosophiæ studijs excellentes.* His subscribunt Michaël Balboa Cabello in Miscell. Austr. m.s. 1. part. cap. 12. & 3. par. capit. 15. & 20. & capit. 6. fol. 153. Vbi quod **[sect. 32]** plus est, absque ullo certo fundamento suadêre intendit, utramque Indiam olim coniunctam, & continuam suisse, quousque maris fluctibus dividi cœperunt, Greg. Garcia lib. 4. capit. 1. & 23. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hisp. cap. 8. pag 70. & Ioan. Boter. d. lib. 1. pag. 345. qui **[sect. 33]** ad eandem sententiam fulciendam similem ferè in omnibus conditionem, corporis habitudinem, ritus & mores, ac præcipuè colorem Indorum utriusque Indiæ rectè considerant. Quamvis Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 3. capit. 7. pag. 53. contrarium, scilicet Americanos ab Orientalibus nequaquam procedere, suâ tantum auctoritate nixus existimet. ¶ Sed prædictam opinionem, licèt in origine Ophir reijciat, in reliquis tamen sequitur etiam, & optimè exornat Torniellus. d. anno Mundi 1931. num. 47. pag. 232. **[sect. 34]** Vbi ait, quòd si quæratur,

ex quibus filijs, aut posteris Noë hic Novus Orbis impletus fuerit, possumus respondêre, ex filijs Sem per partes Indiæ Orientalis, & Chinæ, & Iaponij provincijs atque insulis, quæ Americæ Aquilonari vicinæ sunt: aut etiam ex posteris Iaphet, qui postquam per plagas Asiæ Aquilonares, quas nunc Tartari incolunt, disseminati fuerunt, tandem ad Orientales eiusdem Asiæ fines, qui supra Chinam nonnihil flectunt, ad Aquilonem devenerunt, prope fretum Anian, quo ut diximus, parvo intervallo, ipsa Asia ab America seiungi perhibetur. Ad illas autem Antarcticas provincias, quæ nobis omnino Australes esse videntur, & contra extremum Africæ promontorium, quod *Caput Bonæ spei* appellant, respiciunt, licèt nobis adhuc benè cognitæ non sint, probabiliter conijci posse, primùm penetrasse posteros Cham, qui prædictum Promontorium, cæterasque Africæ partes incoluisse dicuntur: hi enim à prædictis Antarcticis regionibus omnium minus remoti fuisse videntur, & consequenter ad eas potuisse commodiùs pertransire.

Quo **[sect. 35]** sensu accepta, vera esse potest opinio Gomaræ in hist. Ind. lib. 5. cap. 217. dum existimat, Peruenses à Chamo originem ducere, ac maledictionis Divinæ in Chamum hæredes esse, & idem de Brasiliensibus, & alijs Americanis tradit Ioan. Lerius Burgundus in sua historia navigationis in Brasiliam, quæ habetur in 3. part. hist. Americæ cap. 15. in fin. pag. 233. Qui tamen hoc levissimâ **[sect. 36]** aliâ coniecturâ confirmat, dicens, quòd cùm Iosue, iuxta promissiones Patriarchis factas, mandatumque sibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, testatur Scriptura, Iosue 2. 9. tantum terrorem irruisse super illius terræ incolas, ut diffluerent metu Israëlitarum: unde etiam fieri potuit, ut Americanorum nostrorum maiores, Israëlitarum conspectum fugientes, mari se commiserint, ac tandem in terram Americam appulerint.

Ioannes quoque à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 10. pag. 33 & latiùs lib. 14. cap. 18. & 19. Ioan. Lucena in vita Sanct. Xavierij lib. 1. cap. 13. & lib. 10. cap. 22. Hieronym.**[129]** Offorius de reb. Emanu. lib. 8. pag. 320. Petr. Bertius in descript. Iavæ, pag. 611. & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 5. num. 15. & 20. eandem originem constituit Indorum Orientalium & Occidentalium, putantque eos ab aliquo ex filijs, vel nepotibus Cham propagari cœpisse; atque **[sect. 37]** ideò colorem æneum sub fuscum habêre, sive oleastrinum, & ut plurimùm cineritium quibus adstipulatur, quod refert Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 9. cap. 4. pag. 296. Nempe in **[sect. 38]** Cuba insula veteres indigenas Nostris apertè Noë, & filiorum eius historiam retulisse, dicentes, se ex filio, cui ille maledixit, procedere, & deò rudiores, & versicolores esse ac nudos incedere. Nos verò ex altero, cui benedixit, & ideò vestibus uti, equis incedere, atque alijs cœli donis, & commoditatibus perfrui.

Quod ut melius intelligamus, sciendum est, **[sect. 39]** coloris Indorum causas, ut & nigredinis, & crispaturæ Aethiopum a plurimis doctissimis viris in Solis ardorem & temperamenta locorum, quibus habitant, referri solêre, ut constat ex Ptolem. in op. quadripert. & ejus comment. Haly cap. 2. Hippocrat. in tract, de aëre & aqui, Albert. Mag. de. nat. cœl. lib. 2. & 4. Galen. lib. 2. de temperam. cap. 11. Cabello ind Miscell. Austr 1. p. cap. 9. Fr. Gregor. Garc. d. tract. de Ind. orig. lib. 2. c. 5. pag. 149 & seq. & Simon Maiol. in dieb. Canic. tom. 1. colloq 3. pag. 62. Vbi **[sect. 40]** tradit non esse monstrosum, quòd cutis adeò variæ formæ, & colores in hominibus sint: nam cœli in id climata plurimum influunt: sed magis admirandum esse ex albis nasci Aethiopem, aut ex Aethiopibus album; ac propterea in **[sect. 41]** Mexico ab eius antiquis Tyrannis Motechumis homines aliquos publicè ali solitos, quibus ab ipso ortu cutis, crines, supercilia, ac palpebræ albæ fuerint, idque valdè ibi pro admirando

habitum fuisse, ut tradit Cortesius in relat. 2. Et idem Maiol. colloq. 17. pag. 395. ex Oder. Barbosa, & alijs commemorat **[sect. 42]** in India Orientali tantam esse climatis in unico monte Zantone vim variam, ut quà vergit ad Orientem albi sint, qui & nascuntur, & incolunt: quà verò vergit in Occidentem, nigerrimi; cùm tamen omnes belluino more vivant.
Illud porro magis monstrosum videtur, quod de homine quodam bicolore à Ptolemæo Lagi filio in Aegyptum deducto narrat Cœl. Rhodig. lib. 7. antiq. lect. c. 18 cuius quidem medietas ex æquilibrio summè erat nigra, & reliqua portio eximiam albedinem præferebat.
Theodectes **[sect. 43]** etiam apud Strabonem lib. 15. pag. 799. eandem coloris varietatem Soli his carminibus tribuit:

Quorum propinqua Sol adurens orbita
Fuliginoso corpora colore imbuit,
AEstuque totas sicco crispavit comas,
Materiemque adolescendi consumptam abstulit.

Vnde idem Strabo infert, **[sect. 44]** Indos Orientales non crispari, nec eorum colorem in totum aduri, sicut Aethiopum, propterea quòd sint humidi aëris compotes, & minus perpendiculariter radijs Solis feriantur.
Alij tamen putant, **[sect. 45]** neque Soli, neque solo id esse tribuendum, sed à spermatis naturâ proficisci: quoniam sub æquatore, & locis utrique Tropico vicinis inter nigerrimos sparsi reperiuntur albi, vel cineritij, qui illic in sua albedine perseverant, ut in Regno Melinda & Mombaza, & benè observat Abraham Ortel. in comment. tab. 4. sui Theatri, & Auctor hist. Regni Congiani cap. 3. in calidioribus quibusdam locis sub eodem paralello; atque adeò, sub eâdem cœli constitutione videmus nasci alicubi homines albos, ut in hac America, alicubi subfusci coloris, ut in Abyssinorum regionibus, alicubi nigerrimos, ut in Asiæ Provincia, quam Malabaricam vocant. Et quia **[sect. 46]** Æthiopes etiam, &**[130]** Indi, si per multa sæcula in srigidas regiones transferantur, semper tamen nigros, vel oleastrinos liberos generant: sicuti & Hispani albos, quamvis in Indiæ, aut Æthiopiæ littoribus perseverent. Et in insula S. Thomæ, quæ primùm à Lusitanis habitari cœpta est, non impedit calor quominus ipsorum filij usque ad centesimum iam annum albi sint, & maneant: cùm tamen Sol ibi æquè ac in alijs insulis Æthiopicis calidus sit.
Quapropter affirmant à stirpe & sanguine **[sect. 47]** Cham Æthiopes provenire, qui destitutus fuit patris sui Noë benedictione, ob culpam, quam contraxit in eius temulentia irridenda, & inde magnam plagam posteritati suæ attulit, ut & ipsa indignationem Dei in suum parentem testaretur, ut habetur Genes. cap. 10 & Paralip. 1. Chanaan enim filius Cham quarto genitus, quia patri avum temulentum ostendit, maledictus fuit, & iugo servitutis subiectus: & ideò Chananæi, & aliæ undecim gentes ab eo descendentes, deletæ sunt. Chus **[sect. 48]** verò ipsius Cham primogenitus, quamvis multò ante patris impietatem natus fuisset, niger tamen ipse, velut in pœnam effectus, nigerrimos filios produxit, & Ætiopum auctor esse perhibetur. Filij autem **[sect. 49]** Mizraim secundo geniti nigri, & deformes nati sunt, ut Ægyptij, ac **[sect. 50]** Getuli præter nigrorem ore putidi, ut cogantur perpetuò salem in eo habêre. Filij denique Plut **[sect. 51]** tertio geniti (ut Mauri) nigri, simi, labeones, alióve modo prodigiosè affecti. Ex quibus **[sect. 52]** coloribus utriusque Indiæ incolæ habent, & præcipuè illius Oleastrini, quo, ut diximus, magis frequenter præditi esse videntur. Quod ultra Torquemadam d. lib. 14. cap. 18. & 19. ubi supr. apertè proponit, & prosequitur Anton. Possevinus in Biblioth. 2. tom. lib. 15. cap. 19. pag. 252. & 253. Didacus de Yepes in suis discurs. de var. histor. & August. Torniell. in annal. sacris tom. 1. ann. Mundi 1931.

num. 26. & 27. Et **[sect. 53]** qui de Aethiopibus plura voluerit, & de usu illius adagij *Aethiopem dealbare, & Aethiops non albescet,* legat Plinium lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 30. Erasmum in adagijs, Alciat. Emb. 59.

Abluis Aethiopem quid frustra? ah desine, noctis
Illustrare nigræ, nemo potest tenebras.

Vbi Sanctius Brocensis, & Claudius Minoës alios allegant, & eruditissimus pariter ac pijssimus vir Martin. Delrio in adag. sacr. 1. tom. adag. 851. pag. 448. & sequenti.

Illud **[sect. 54]** tandem pro huius capitis coronide subijciemus, hodie Indos omnes, ut plurimùm, mediocristaturâ reperi, cuius rei causas examinat Torquemad. d. lib. 14. cap. 24. & 25. & Fr. Ioan. à Ponte in Monarch. lib. 3. cap. 9. pag. 75. Quamvis non ignorem, tam incolarum traditionibus, quàm multorum Scriptorum testimonijs, compertum esse, in aliquibus huius Novi Orbis regionibus quondam Giganteæ magnitudinis homines viguisse, & hodie quoque vigêre, ut etiam de Indis Orientalibus diximus suprâ capite 2. ex numer. 11. Nam Americus Vespucius in suis relat. navig. 2. tradit, se in quandam insulam appulisse altissimis hominibus cultam, quam ob id Gigantum appellarunt. Et Ant. Pigafetta, qui fuit socius Magallanis, dum nobile eius nominis fretum detexit, affirmat, se iuxta illud Giganteos populos conspexisse, quorum cervix ad brachij dimidium longitudine protenderetur. Qui Gigantes posteà sæpè ab alijs illud fretum navigantibus conspecti sunt. Et de eis ita scribit Cardanus lib. 8. de rerum variet. capit. 43. relatus in Theatr. vitæ human. vol. 2. lib. 2. pag. 277. *Constat iuxta fauces freti Magallanici in Boreali littore ad quinquaginta duas partes altitudinis esse***[131]** *Patagones Gigantes, octo palmis longiores, magnis pro statura pedibus, qui crudis carnibus vescuntur, piscibus assatis, pane carent. Vna bucca libras duas carnis, aut piscium sumunt: tantùm aquæ uno haustu bibunt, ut duodecim hominibus sufficere possit. Cæterùm forma decenti sunt, membrisque pro altitudine commensuratis: cursus velocissimi, bilares, fortes, robustissimi etiam supra magnitudinis rationem. Furtis mirum in modum delectantur: crudeles tamen, quod mirum est, non sunt, nec humana carne vescuntur. Sagittas adeò profundè in gulam demittunt, ut in ventriculum pervenire existimentur, quod ipsi pro egregio spectaculo habent.*

Idem de antiquis Iucatanæ Provinciæ Indis monumentis suis mandavit Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 4. lib. 2. cap. 7. ad finem, pag. 44. & lib. 10. cap. 4. pag. 268. & de Chichimecis, & alijs gentibus Novæ Hispaniæ Acosta in hist. Ind. lib. 7. cap. 3. pag. 457. ubi ait, se molam cuiusdam ex his Gigantibus pugno maiorem vidisse, & Fr. Ioan. de Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 13. ubi de alia restatur duobus pugnis maiore, quæ ex sepulto iam diu hominis cadavere extracta fuit, cuius caput grandis dolij vinarij magnitudinem excedebat, quod & tradit Cardanus. & Theatrum ubi suprà, docens ex ossis horum Gigantum in sepulchris repertis, partium ad totum habita ratione constare, viginti palmos magnitudine excessisse, hoc est triplum iustæ magnitudinis fermè hominum nostræ regionis, & ævi. Apud eundem etiam Ioseph. Acostam lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 19. pag. 53. Petr. Ciezam. 1. part. histor. Perù. cap. 52. August. Zarate in eâd. histor. lib. 1. cap. 5. Maginum in 2. part. suæ Cosmogr. tab. 34. fol. 286. Torquemad. d. cap. 13. pag. 38. Fr. Gregor. Garc. lib. 1. de Ind. orig. cap. 4. §. 1. pag. 67. Garcilassum Incam in suis comment. lib. 9. cap. 9. fol. 234. Herreram decad. 5. lib. 3. cap. 1. pag. 64. & Ioan. Metellum relatum à Theatr. vitæ hum. ubi supr. reperimus, celebrem esse famam in hac Peruensi regione, ubi nunc Manta, & Portus Vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ædificatum est, circa *Caput S. Elenæ,* reperiri ossa hominum Gigantea, tantæ magnitudinis, ut duplo, aut certè semiduplo corpora eorum proceriora fuisse demonstrent, quàm sint communia præsentium

Indorum. Illos autem Gigantes olim mari ad hæc littora esse delatos, ibi cum indigenis bella gessisse, & quædam extruxisse immania opera, cuius generis profundus puteus hodie visitur, lapidibus immensis ædificatus. Ac tandem homines illos sævos & portentosos, quòd nefariâ, & impurissimâ libidine abuterentur, cœlitus esse consumptos. De quibus Gigantibus mentionem etiam facit Did. Davalos & Figueroa in miscell. Australi colloq. 33. pag. 147. & subiungit, in valle de Tarija similia Gigantium ossa reperiri, seque unius mandibulam vidisse, quæ semi ulnam excedebat, cum tribus dentibus pugno maioribus; & à Dom. Laurentio Suar. de Figueroa, Provinciæ Sanctæ Crucis de la Sierra Gubernatore, audivisse, à se aliud integrum cadaver in eâdem valle iuxta cuiusdam torrentis ripam conspectum, adeò portentosæ magnitudinis, ut ensis per oculi cava demissus, vix ad cerebrum perveniret.

CAPVT XI. *De Auctoribus & argumentis, quibus probatur, Hispanos, omnium primos hunc Novum Orbem detexisse, & alijs ante eos prorsus incognitum, & certè nec leviter adumbratum*

SVMMARIVM Capitis XI.

1 *Orbis Novus an antiquis ullo modo cognitus fuerit?*

2 *Auctores, qui tenent, Orbis Novi nullam antiquis notitiam fuisse, latè recensentur.*

3 *Ioseph. Acosta, Abraham Ortelius, Ma-***[132]***luenda & alij mertò mirantur, hunc Novum Orbem, adeò magnum & divitem, antiquos tot sæculis latuisse.*

4 *Orbis Novi notitia si aliqua fuit apud antiquos, posteà in totum evanuit.*

5 *Franc. Vallesius sentit, Orbis Novi habitationem nulla memoria, vel historia ante Columbum cognitam.*

6 *Alani Copi sententia & verba de omnimoda ignoratione Novi Orbis apud antiquos.*

7 *Thomas Bozius Eugubinus laudatur, qui tradit, ne tenue quidem nomen Novi Orbis ad maiores nostros pervenisse.*

8 *Orbem Novum non fuisse antiquis sæculis cognitum, pluribus argumentis Auctor evincit.*

9 *Mundum ex una tantùm parte cœllum, & terram habere multi ex antiquis cum Epicùro opinabantur. Alij cum Stoicis & Peripateticis contrarium sentiebant. Et num. 11.*

10 *Lucretij carmina adversus eos, qui Mundum rotundum esse putabant.*

12 *Terra constituta est à Deo in medio globi cœlestis, & duas superficies habet.*

13 *Terra cur dicta à Græcis,* ἰσορρόπον.

14 *Globosa figura sive forma, perfectissima est.*

15 *Terra in medio cœlestis globi pendens, quomodo sustineatur?*

16 *Orbis Etymologia à rotunditate.*

17 *Manilij locus elegans de Orbis rotunditate.*

18 *Plinius qualiter aperiat ineffabilem rationem qua elementa inter se colligata sunt.*

19 *Australes mundi plagas, aquis omnio regi multi, ex veteribus opinabantur: & quare?*

20 *Procopij Gazæi notabilis locus, terram in aquis subsistere, & infra nos nullam esse putantis.*

21 *Photius reprehendit D. Clementem, quòd putavit, terram reperiri ultra Oceanum, & Phœnicem avem veram esse.*

22 *Australes & Occidentales regiones ultra Oceanum inhabitatas esse, multi ex antiquis putarunt: & quare?*

23 *D. Augustini locus expenditur.*

24 *Caietanus putat, nullo Scripturæ loco concludi, omnem terram esse habitabilem.*

25 *Antipodes, sive Antictones esse multi auctores constantissimè negarunt, & de horum nominum etymologia.*

26 *Antipodes Hispanis, & alijs Europeis sunt plures regiones Novi Orbis, remissivè.*

27 *Antipode esse, qui olim ridebant, hodie magis ridenti sunt.*

28 *Lactantius Firmianus multum invehitur in eos qui Antipodes esse affirmabant.*

29 *Lucretius vanos & stolidos vocat eos, qui Antipodes agnoscunt.*

30 *D. Isidorus Antipodes fabulosos appellat.*

31 *Procopius Gazæus quasi contra Fidem esse inquit Antipodes dari.*

32 *Virgilius Episcopus Saleburg. reprehensus fuit, quòd Antipodes dari pro concione dixit.*

33 *Antipodes esse plures ex antiquis affirmarunt.*

34 *Antipodes esse, qui olim agnoverunt, putabant alterus generis esse, & aditum ad eos non dari propter calorem Torridæ Zonæ.*

35 *Zonas quinque, quibus terra dividitur, qualiter describat Cicer. Plin. & alij, & num. 38.*

36 *Australem Zonam, & gentes sub ea habitantes à nobis agnosci non posse, multi putarunt.*

37 *Nili origo agnosci non potest ob æstum Torridæ Zonæ, cum Lucano.*

38 *Auctores plurimi recensentur, qui de Zonis Orbis scribunt.*

39 *Zonam Torridam esse impertransibilem, & inhabitabilem, hodie etiam aliqui nimis supinè scribunt.*

40 *Picus Mirandulanus publicè Romæ defendit Zonam Torridam inhabitabilem esse.*

41 *Zonas omnes habitabiles esse, & Torridam placidissimam, hodie certissimis experimentis compertum est, & auctores, qui de hoc agunt: & num. 43.*

42 *Philosophicis argumentis non est deferendum plus quàm oculis.*

[133] 44 *Servius quid sentiat de Antipodibus, & eorum cum nostris communicatione?*

45 *Zonas tres anteà inhabitabiles, post Christi adventum habitabiles factas, piè probare nititur Thomas Bozius.*

46 *Christi Domini fœlicissimus adventus plurima bona mundo attulit, & Sybillæ carmina de hoc.*

47 *Oceanum innavigabilem esse, veteres crediderunt, & loca Nazianz. Origen. & Cicer. num. 49. 50. & 51.*

48 *Antipodes negavit D. August. & alij Ecclesiæ Patres, quia ad eas regiones transijsse per Oceanum Adami posteros impossibile iudicarunt.*

52 *Adagium,* non ultra Gadira, *sive,* quæ ultra Gades inaccessa, *explicatur & exornatur.*

53 *Oceanus in sacra Pagina sumi solet pro fine totius Orbis.*

54 *Gades sumitur pro ultimo termino Occidentis.*

55 *Hercules columnas Gadibus fixit, tanquam illic esset suprema Orbis meta.*

56 *Imperatorum antiqua consuetudo fuit aliquas columnas, vel alia monimenta erigere in extremis locis, ad quæ pervenissent.*

57 *Gades nomen terminum, seu finem Latinis significat.*

58 *Finis terræ Promontorium Hispaniæ in Regno Galleciæ.*

59 *Hispania tota, & præsertim Provinicia Bætica dicitur Occidens Occidentis, & id significare eius antiqua nomina Sepharad, & Spania.*

60 *Hesperi nomine à quo Hesperia dicta Græci totum Occidentem appellabant.*

61 *Epitaphia antiqua, quæ Hispaniæ oras terrarum ultimas faciunt.*

62 *Promontorium sacrum, id est,* El Cabo de S. Vicente, *Orbis ultimum dicitur Straboni.*

63 *Tartessus Bæticæ urbs eadem ac Gades.*

64 *Tartarum ubi defunctorum animas mitti credebant, in ultimis Hispaniæ oris, tanquam in extrema totius Orbis regione antiqui collocabant.*

65 *Elysij campi, & Beatorum sedes in Hispaniæ finibus esse putabantur, secundum Homerum & alios.*

66 *Hesperidum horti, quamvis circa Hispaniam positi, ab antiquis ignorabantur, & quare?*

67 *Oceani navigatio ultra fretum Herculeum olim nimis periculosa, & quare?*

68 *Maria omnia innavigabilia olim Atlantica dicebantur.*

69 *Navigationes per altum olim incognitæ erant.*

70 *Navium & navigationis inventio, & usus à Noë temporibus initium accepit.*

71 *Atlantem Lybicum primum naves fabricasse testatur Clem. Alex.*

72 *Navium forma, astrolabium, & alia nautica instrumenta, quibus hodie utimur, antiquis ignorabantur.*

73 *Magnetica acus, & eius præcisa necessitas ad navigationes per altum ineundas.*

74 *Navigationis aliquam peritiam, & certitudinem ex syderum observatione Phœnices nacti fuerunt.*

75 *Navigantes nubilo, aut procelloso tempore syderum observatione se iuvare non poterant.*

76 *Virgilij elegans naufragij, & procellæ descriptio.*

77 *Magneticæ acus inventum extollitur, & quòd priscis ignoratum fuit.*

78 *Navigandi peritia antiquorum cum hodierna, & præcipuè Hispanica conferri non potest.*

79 *Magneticæ acus inventor quis? & de eius commodis & usibus, remissivè ad plures auctores.*

80 *Magnetis proprietates mirandæ, & unde ei nomen, remissivè.*

81 *Magnes cur semper Septentrionem requirat remissivè.*

82 *Magnetis novum, & mirum experimentum.*

83 *Magnetica acu multi etiam utuntur in terrestribus itineribus: & de montibus magneticis, qui attrahunt ad se navigia, quibus ferrum inest.*

[134] HVivs ergo adeò vasti, & immensi Orbis detectione, descriptione, & indigenarum origine patefactâ, superest **[sect. 1]** nunc, ut eâdem curâ, nobilem illam quæstionem examinemus; an scilicet ante Columbi, & Hispanorum in eundem Orbem adventum, ab aliquibus antiquorum sæculorum hominibus cognitus, & lustratus fuerit, aut saltem certis, & constantibus litterarum monumentis ostensus? Et planè mihi semper eorum opinio magis arrisit, qui tantæ detectionis & cognitionis primam laudem ac gloriam Hispanis tribuunt, aliis ante eos, has Occidentales & Australes regiones penitus ignoratas, esse testantur. Quod **[sect. 2]** multis rationibus defendunt, & extollunt Pet. Malferit. inter consilia Mandelli vol. 2. cons. 769. n. 17. Marquardus de Susanis in tract. de Iudæ. & infidel. 1. par. cap. 14. in princ. Petr. Bellin. in tract. de bello. 2. par. tit. 11. Tarapha de Regib. Hisp. cap. ult. Victoria in relect. de Ind. insulanis in princ. Barrer. in libello de regione Ophira. Lud. Leo Augustinian. in comment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 662. & sup. Cant. cap. 8. Ioseph. Acosta lib 1. de nat. Novi Orb. cap. 1. & seqq. Perer. lib. 3. in Gen. Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Boterus in relat. universal. vol. 2. lib. 1. ex pag. 329. usque ad 338. Ant. de Herrer. in hift. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. ca. 1. & cap. 6. 12. in fin. Greg. Lopez Madera in lib. de excell. Hispan. Monarc. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. ex. fol. 67. Iacob. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. n. 7. cum sequent. & cap. 19. ex n. 55. ad. 63. Camillus Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 43. num. 7. & 8. & c. 46. n. 225. & 226. Bern. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Hisp. c. 13. Pet. Opmeer. in opere Chronograph. pag. 417. Fr. Ioan. à Ponte in Conven. utr. Monarch. lib. 3. c. 7. §. 10. pag. 49. &c. 19. §. 1. pag. 152. & §. 2. pag. 125. Traian. Bocacin. in nuptijs Parnasi. centur. 2. cap. 90. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarc. Ind. lib. 1. c. 4. in fin. August. Torniell. in annal. sacris ann. mundi 1931. n. 46. & 48. pag. 230. & seq. & ann. 3043. n. 7. & 8.

Idem tradit ipse Acosta eodem lib. c. 11. Vbi **[sect. 3]** monstri simile reputat, & alterum Orbem esse tantum quantum hunc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse, & nullum prorsus vestigium inveniri, quo ostendi possit, ex Europæ nationibus aliquem ante Hispanos in has oras appulisse.

Abrahamus etiam Ortel. in Theat. Geograph. tab. 5. & Carol. Stephan. qui eius verba transcribit, in diction. Hist. & Poët. verb. *America,* in eâdem opinione sunt. Et æquè mirum sibi vidêri dicunt, hoc Hemisphærium tantæ & tam immensæ amplitudinis, veteribus tot sæculis in cognitum mansisse, & tamdiu potuisse latêre, consideratâ præcipuè cum antiquorum in describendo terrarum Orbe diligentiâ, & amplissimorum imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitateque tum humani generis dirâ, atque

insaciabili auro, atque argento inhiante cupidine, nihil non tentante, quo his potiatur, quibus hæ reigones incredibili copiâ abundant.
Doctissimus quoque Fr. Thom. Maluenda lib. 3. de. Antichris. cap. 16. in prin. apertè resolvit, veteres Scriptores, & quoscunque qui ante Columbum fuerunt, nullam habuisse vel tenuem suspicionem istius tam vastæ, & immanis terræ portionis, quæ per Hispanos patefacta est, ut planè sit inter maxima miracula computandum, voluisse **[135]** Deum, per tot sæcula ab Orbe condito maiorem partem totius Orbis terrarum ita in obscuro delitescere. Et in fine eiusdem capitis subdit, quòd **[sect. 4]** etsi concedamus apud priscos aliquam quamvis confusaneam, atque interturbatam extitisse Novi istius Orbis notitiam, eiusmodi tamen cognitionis vel tenuem auram paulatim postmodum oblitteratam, ac penitus tandem evanuisse.
His adsentiens **[sect. 5]** eruditissimus Franc. Vallesius in lib. de sacr. Philosoph. cap. 26. explicans illud Deuter. cap. 30: *Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet;* inquit, tempus, omnium rerum magistrum, evidenter indicasse, omnes. Mundi partes ad utrunque Polum habitabiles esse, & verè ab hominibus coli ab Adami semine disseminatis. Hanc autem disseminationem, nullâ neque memoriâ hominum, neque historiâ cognitam, nobis in hoc sæculo velùt digito indicasse Hispanos Christicolas, incarnati Verbi disseminationem procurantes.
Alanus **[sect. 6]** Copus natione Anglus, eidem opinioni semel & iterum se subscribit. Nam in Dialog. 6. adversus Hæret. cap. 9. pag. 783. summam divinæ providentiæ curam extollens, quæ cùm Fides Catholica in Septentrionalibus regionibus labebatur, eiusdem prædicationem & agnitionem ad Australes Orbis Novi perduxit, sic addit: *Quæ anteà ne extitisse quidem ullis unquam libris est traditum, ulla fama, & auditione acceptum.* Et in eodem Dialogo cap. 34. pag. 642. Sleidani hæretici fraudem incusans, qui Catholicæ Fidei propagationem in Orbe Novo eo tempore ab Hispanis factam perfidioso silentio involverat, inquit: *Incredibili Dei benignitate alterum quemdam Orbem, de quo nihil à Ptolemæo, nihil à veteribus Cosmographis, nihil ab alijs vel fando quidem prius accepimus, intra hominum memoriam repentè emersisse.*
Extant quoque **[sect. 7]** plurima eiusdem rei præconia, & testimonia in illis pijs pariter ac eruditis libris, quos insignis Thomas Bozius Eugubinus de signis Eccles. Dei in vulgus mandavit, præcipuè lib. 17. cap. 1. sig. 74. ubi ait. *Non ita pridem loca plurima, & latissima reperta fuisse navigationibus Lusitanorum & Hispanorum, quorum ne tenue quidem nomen pervenerat ad maiores nostros.* Et lib. 6. cap. 7. ubi Divinitus hunc Novum Orbem, qui continet dimidium totius Orbis terrarum, Catholicis Regibus detectum ostendit, & idem tradit in lib. de robore belli, cap. 9. pag. 312. & cap. 13. pag. 337.
Pro cvivs sententiae confirmatione, & illustratione, ego cum alijs, **[sect. 8]** & præter alios, sequentia argumenta perpendo. Primvm, quòd Novus hic Orbis non videtur ullo prorsus modo antiquioribus sæculis innotescere potuisse, cùm eorum plurimi, & ij quidem gravissimi Scriptores extiterint, qui **[sect. 9]** mundum universum domui similem reputabant, cui tectum ex una parte non quaquàversus immineat. Atque ita ad Polum Antarcticum & Australes & Occidentales plagas nullo pacto cœlum extendi posse contendebant, & longè minus terram, cuius gravem molem in medio aëre suspensam tenêri, nulla ratio (ut ipsi sibi suaserant) patiebatur: quam opinionem sæpe sæpius repetijt D. Chrysost. homil. 14. & 27. in epist. ad Hebr. & homil. 6. & 13. in Genes. & homil. 12. ad populum Antioch. irridens eos, qui cœlum rotundum & Sphæricum esse opinabantur, cum Scriptura potius tabernaculum à Deo fixum commemoret. Cui etiam hac in parte assentiuntur Theodor. & Theophyl. in

comment. ad Hebr. cap. 8. & illis antiquior Lactan. Firmian. lib. 3. divin. institut. cap. 24. qui Epicuri probans sententiam Peripateticos, & Academicos circa cœli ambitum, & figuram damnat, & terram ad Chaos quoddam immane definit, **[136]** prout & facit **[sect. 10]** Lucretius lib. 1. de nat. rerum, qui cum eodem Epicùro sic inquit:

Illud in his rebus longè fuge credere, Memmi,
In medium summæ quod dicunt, omnia niti:
Atque ideò mundi naturam stare, sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque ima, quòd in medium sint omnia nixa.

Quod attingere quoque videtur D. Hieronym. lib. 2. in Epist. ad Ephes. cap. 4. Auctor apud Iustin. q. 130. Orthod. Procop. Gazæus in cap. 1. Genes. & alij relati à Sixto Senensi lib. 5. Bibliot. annot. 3. Pererio lib. 2. in Genes. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 1. Maluenda lib. 3. de Antichris. cap. 14. pag. 141. Et licèt sub dubio proponit D. August. lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 9. & sup. Psal. 135. *Quid ad me pertinet, inquiens, utrum cœlum, sicut sphæra, undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper veluti discus operiat?*

Secvndò, **[sect. 11]** quia quamvis Stoici & Peripatetici in contrariam sententiam euntes, cœlum rotundum esse, atque in circulum volvi affirmarent, & terram etiam **[sect. 12]** in medio huius cœlestis globi constituerent, duas superficies habentem, ut tradi Aristot. lib. 1. de cœlo cap. 3. Plutarc. de placit. Philosoph. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. 2. cap. 5. & 65. Ovid. 6. fast. dum ait:

Terra pilæ similis nullo fulcimine nixa Aëre subiecto, tam grave pendet onus.

Et ex multis sacræ Scripturæ locis probant & defendunt D. August. lib. Categor. cap. 10. D. Chrysost. sup. illud Psalm. 123. *Fundasti terram super stabilitatem suam.* D. Basil. in Hexam. homil. 1. D. Ambr. in eod. Hexam. lib. 1. cap. 6. Acosta ubi supr. cap. 2. 3. & 4. Cœl. Rhodig. lib. 1. antiq. lect. cap. 4. & 13. Vbi **[sect. 13]** inter alia ait, terram hac ratione à Græcis, *ἰϐοῤῥοπον*, aliquando appellari, id est æqui nutantem, & rectè mundum in globi figura fabricatum: quia **[sect. 14]** ut ab scientissimis proditur:

Hæc æterna manet, Divisque simillima forma,
Cui neque principium est usquam, nec finis in ipsa,
Sed similis toto remanet, perque omnia par est.

Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 16. pag. 367. & 368. Iustus Lipsius in Physiologia Stoicorum lib. 2. cap. 9. & 18. Pat. Ioan. Pineda in Eccles. cap. 1. vers. 4. num. 3. explicans illa verba: *Terra autem in æternum stat,* & sub. lob 26. 6. explicans illa: *Appendit terram super nihilum.* Vbi simul rationem exponunt, quomodo **[sect. 15]** terra, cui aërem undique substratum dicimus, per se ipsa pendeat, nec nobiscum cadat. Quibus subscribens D. Isidor. lib. 14. Etymol. c. 1. & 2. & Higin. lib. 1. de Astrono. cap. ultim. Orbem **[sect. 16]** à rotunditate circuli dictum putant, & terram in media Mundi regione collocatam, omnibus partibus æquali intervallo dissidentem, centrum sphæræ obtinêre. Vnde eleganter **[sect. 17]** Manilius lib. 1. Astron. sic cecinit:

Est igitur tellus medium sortita cavernam
Aëris, & toto pariter sublata profundo,
Nec patulas distenta plagas, sed condita in Orbem
Vndique surgentem pariter, pariterque cadentem.
Hæc est naturæ facies, sic mundus & ipse
In convexa volans teretes facit esse figuras

Stellarum, Solisque Orbem, Lunamque rotundam
Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret cursus mundi subeuntibus astris
Phœbus ad Occasum, & nunquam remearet ad Ortus,
Lunave submersos ageret per inania cursus.

Et Plin. **[sect. 18]** d. cap. 5. hanc ineffabilem rationem, quâ inter se elementa colligata sunt, sic tradi: *Mutuo complexu diversitatis effici nexum, & levia ponderibus inhiberi, quominus evolent: contraque gravia ne ruant, suspendi levibus in* **[137]** *sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsus constricta circuitu: quo semper in se currente, imam, atque mediam in toto esse terram, eandemque uni veri cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat, ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti; eidemque omnia inniti.*

Adhuc tamen ipsi ijdem Auctores frequentiùs opinabantur, Australes & **[sect. 19]** Occidentales Mundi plagas undis omnino tegi. Nam cùm ex duobus elementis terra, & aqua unus efficiatur globus, intelligebant ad Polum Antarcticum mare quaquà versum esse diffusum, ut constat ex ijs, quæ tetigimus sup. cap. 8. num. 16 & latiùs adduxit Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap. 9. 10. & 11. D. August. lib. 16. de civit. Dei, cap. 9. Lactan. Firmian. lib. 3. div in. instit. cap. 23. Greg. Nazianz. epist. 27. ad Pusthum. & in orat. funeb. ad Basil. & procop. Gazæus in comment. ad cap. 1. Genes. Vbi sic **[sect. 20]** inquit: *Quòd autem universa terra in aquis subsistat, nec ulla sit pars eius, quæ infra nos sita est, aquis vacua, & denudata, omnibus notum reor. Nam sic docet Scritura: qui expandit terram super aquas; & iterum, quia ipse super maria fundavit eam. Sola igitur superficies, quæ penes nos est, intelligitur, dam ait: Congregentur aquæ, quæ sub cœle sunt in locum unum. Nec decet, ut credamus aliquam terram infra nos cœli nostri Orbi oppositam.* Et hæc fuit ratio, **[sect. 21]** ob quam Photius in excerptis ex clement. epist. ad Corint. 2. cap. 26. illi inter alia succenset, quòd aliquas terræ Provincias ultra Oceanum collocasset: *Reprehendat verò,* inquit, *hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet. Deinde fortè & illud, quod Phænicem avem unicam tanquam pro verissimo adhibet argumento.* Tertiò, **[sect. 22]** quia tametsi aquis nudum in parte aliqua hemisphærium Australe reperiretur, non tamen ideò necessariò sequi afirmabant, illud ab hominibus habitari. Præsertim cùm non perciperent, quando, aut quomodo posteri Noë ad has regiones transierint, à quibus certum est, omnes mortales fluxisse, ut sup. probavimus. Qua propter **[sect. 23]** D. August. d. lib. 16. de Civit. Dei cap. 9. *Nec attendunt* (inquit) *etiam si figura conglobata, & rotunda mundus esse credatur, sive aliqua ratione monstretur: non tamen esse consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiam si nuda sit, neque hoc statim necesse est, ut homines habeat: quando nullo modo Scriptura ista mentitur, &c.*

Et Cardinalis **[sect. 24]** Caietanus explicans illud Genes. 1. vers. 26. ubi Deus, hominem universæ terræ præesse mandavit, nullam esse eius partem, docet, quæ dominationi hominis subiecta non sit: *Non tamen ex eo (inquit) valet concludi; omnem partem terræ esse habitabilem, vel habitandam esse ab homine.*

Atque hoc nimirum in causa etiam fuit, ut ipse idem Augustinus, & alij plures Ethnici, & Christiani Philosophi, quos sup. num. 19. retulimus, Antipodes, **[sect. 25]** sive Antictones esse, constantissimè negaverint, sic appellatos, quòd contraria nobis vestigia figant, & oppositam terram incolant, distentque à nobis diametro, toto medio terræ centro interposito, ita ut cùm nobis est æstas, illos premat hyems: cùm nobis dies, illis nox sit, ut præter

alios observant Ambros. Calepinus & Carol. Stephanus in diction. verb. *Antictones,* & verb. *Antipodes,* Ioan. Funger. in Etymolog. sub eisdem verbis, & Maluend. de Antichrist. lib. 1. cap. 2. quod apertè ostendit, nullam illis huius Novi Orbis, & gentium in eo habitantium notitiam fuisse.

Constat **[sect. 26]** namque, Antipodes esse plurimos, qui aliquas eius Provincias inhabitant, quos plenè recenset Ovetus lib. 4. hist. Ind. cap. 2. Iosehus Iesuita de rebus Brasil. ann. 1560. Surius in comment. ann. 1501. 1552. Ra-**[138]**musius 1. tom. suarum navigat. Petr. Mexia insylva var. lect. cap. 25. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. to. colloq. 1. pag. 36. & colloq. 17. pag. 395. & 396. & colloq. 11. pag. 281. Vt sic iam satis appareat, **[sect. 27]** non tam ridendos esse, qui olim Antipodes agnoverunt, quàm eos, qui vanis suis coniecturis, & argumentationibus ducti, illos irridebant, & præcipuè **[sect. 28]** Lactan. Firmianus d. lib. 3. cap. 23. qui mirum est, quam nimis longè in illus explodendis & reprobandis provehatur. Quos **[sect. 29]** etiam vanos & stolidos appellavit Lucretius d. lib. 1. sic canens:

Illi cùm videant Solem, nos sydera noctis
Cernere, & alternis nobiscum tempora cœli
Dividere, & noctes pariles agitare diebus,
Sed vanus stolidis hæc omnia parturit error.

Et **[sect. 30]** fabulosos D. Isidor. lib. 14. Etymol. cap. 5. ubi ait: *Extra tres autem partes Orbis quarta pars trans Oceanum interior est in Meridie, in cuius fines Antipodes fabulosè inhabitare produntur.*

Procopius **[sect. 31]** etiam Gazæus in comment. d. cap. 1. Genes. eosdem Antipodes apertissimè negat: *Nam si Antipodes forent (inquit) certè Christus eò quoque profectus esset, & cætera, quæ pertinent ad salutem humani generis, ibi perfecisset. Sed & Adam prima generis nostri origo & serpens, qui humanum genus circumvenit, & diluvium quoque penes oppositam regionem extitisset.* Quo **[sect. 32]** argumento refert Aventinus in annal. Boiorum lib. 3. & Tobias Hallerus in Oratione quòd antiquitati non ubique credendum sit, apud Ioan. Rosinum pag. 488. & novissimè Seraph. Freitas de Imp. Asiat. in præfat. & cap. 4. num. 5. Reprehensum & accusatum fuisse Virgilium Episcopum Salæburgensem in Germania à Bonifacio Episcopo Moguntino, quòd pro concione dixerat, Antipodes esse, eiusque opinionem damnatam & explossam fuisse circa annum Christi 745.

Qvartò, quia illi quoque Auctores & Philosophi, qui melius docti Antipodes sive Antictones esse affirmarunt, utpotè **[sect. 33]** Cicero lib. 4. Academic. quæst. Pythagor. apud Laërt. in eius vita, Plin. lib. 2. cap. 65. & lib. 6. cap. 22. Pomp. Mela lib. 1. cap. 5. Servius in 6. Aeneid. Origenes lib. 2. Periarch. cap. 3. & plures alij, quos refert Maiol. ubi sup. & Maluenda lib. 3. de Antichr. cap. 14. per totum. Fatebantur **[sect. 34]** tamen, tales Antipodes, & situs terrarum, quas incolebant, nusquam agnoscere licuisse, non nostri, sed alterius generius mortalium esse putabant: propterea quòd ob ardorem intercedentis mediæ Zonæ, quam Torridam vocavêre, nemo nostrorum ad illos, vel illorum ad nos potuerit commigrare, ut expressè oftendit Cicero in fragment. lib. 6. de Rep. & in somnio Scipion. Vbi hos, qui incolunt vtranque Mundi partem ita interruptos esse ait, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit.

Et **[sect. 35]** ex quinque Zonis, quibus terra redimitur, duas maximè inter se diversas, & cœli verticibus ipsis ex utraque parte subnixas, pruina obriguisse mediam autem, & maximam Solis ardore terreri: duas autem esse habitabiles. Earumque **[sect. 36]** Australem illam, in qua qui insistunt, adversa nobis urgent vestigia, nihil ad nostrum genus pertinêre. Idem

docet lib. 1. Tusculan. inquiens: *Globum terræ eminentem ex mari fixum in medio mundi universi loco duabus oris distantibus habitalilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita sit ad septem stellas, unde horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur nives: altera Australis ignota nobis, quam vocant Græci,* ἀυτάξονα, *à contrario axe.* Plinius etiam lib. 2. cap. 6. in eâdem sententia est, & cùm pulcherrimè earundem Zonarum divisionem scripsisset, sic subdit: *Duæ tantùm inter exustam, & rigentes temperantur, eaéque ipsæ inter se non perviæ propter incendium syderis.*

[139] Macrobius quoque lib. 1. Saturnal. cap. 19. & lib. 2. de somn. Scipion. cap. 5. postquam easdem Zonas depinxit, & terras illas Australes, quæ in temperata iacent, habitari probavit, ita prosequitur: *Sed à quibus, non licuit nobis unquam, nec licebit agnoscere: interiecta enim Zona utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi.* Quæ verba eo non citato transcribit Philipp. Bergomensis in supplem. Chron. lib. 1. & sequitur Pomp. Mela d. lib. 1. cap. 1. his elegantissimis verbis eandem sententiam exponens: *Huius medio terra sublimis cingitur utique mari, eodemáque in duo latera, quæ Hemisphæria nuncupantur, ab Oriente divisa ad Occasum Zonis quinque distinguitur: mediam æstus infestat, frigus ultimam. Reliquæ habitabiles paria agunt anni tempora, verùm non pariter, Antictones alteram, nos alteram incolimus, illis situs ob ardorem intercedentis plagæ incognitus.*

Et **[sect. 37]** ad eandem causam refert Lucanus lib. 10. Pharsal. Nili originis ignorantiam, sic inquiens:

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Hæc Pharijs, Persisque fuit, Macedumque Tyrannis
Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander Regum, quem Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
Æthiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit Nilum videre calentem. &c.

Quæ opinio, & prædictarum **[sect. 38]** Zonarum natura & divisio ab alijs priorum, & posteriorum fæculorum Philosophis, Historicis, Poëtis & Theologis libenter, & frequenter usurpari videtur, ut constat ex Arist. lib. 2. Meteor. cap. 5. Cicer. lib. 1. de nat. Deorum. Plinio lib. 2. cap. 68. Strab. lib. 3. & 17. Geograph. Virgil. lib. 1. Georg. & 7. Æneid. & ibi eleganter Servio, qui per digitos manus totam Zonarum intelligentiam facillimam reddit, Lucretio lib. 5. de nat. rerum, Ovid. lib. 1. Metamorph. Horatio lib. 1. carmin. Ode 22. Tibull. lib. 4. de laudib. Messal. Claudiano lib. 1. de rapt. Proserp. D. Isidor. lib. 3. Etymol. cap. 44. Philon. in lib. quis rer. divin. hæres sit, Beda de ratione temp. lib. 11. cap. 32. D. Tho. 1. p.q. 102. art. 2. ad 4. Scoto & Durand. 2. sentent. dist. 17. Ludov. Vives in notis ad D. Aug. d.c. 9. Ioachin. Vandiano in not. ad Pomp. Melam d. cap. 1. & plurimis alijs relatis à Chassaneo in Catal. glor. mundi par. 12. consider. 15. Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 9. & 10. & lib. 2. per totum, Thom. Bocio de sign. Eccles. Dei lib. 1. cap. 1. & lib. 15. cap. 18. Maluend. d. lib. 3. cap. 14. Fr. Gregor. Garcia lib. 2. cap. ult. §. 4. & sequent. pag. 162. & Seraph. Freitas d. cap. 4. num 5.

Et adeò hominum animis hæsisse videtur, ut illi etiam hodie **[sect. 39]** aliqui Neoterici assentiantur, Torridam Zonam afflatu continui caloris incensam nullo modo habitari, vel navigari posse affirmantes. Nam ut refert Maluenda ubi sup. pag. 139. Avorum nostrorum memoriâ **[sect. 40]** Ioannes Picus Mirandulan. Romæ in publico doctissimorum virorum cœtu

coram Alexandro VI. P.M. propositis assertionibus ausus est, id accerrimè propugnare, Et idem tenet Petr. de Aliaco q. 3. super Sphæram, Apian. & Gemafrisius in Cosmograph. & Blasius Alvarez Miraval. in lib. Hispanâ linguâ Salmanticæ edito ann. 1599. cui titulum fecit De conservatione salutis corporis & animæ cap. 12. Quorum tamen errorem, sive desidiam, meritò notavit Henric. Martinez in repert. Mexic. tract. 3. cap. 5. pag. 169. & ab eo sumens fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. pag. 8. Etenim **[sect. 41]** cum hoc posteriori sæculo tot, & tam certis experimentis constiterit, Antipodes esse, & omnes Orbis plagas, tàm quæ ad glaciales Zonas, quàm quæ ad Torridam pertinent, non solùm habitabiles **[140]** esse, verum & humano genere cultas, atque etiam multis in locis, & præsertim sub ipsa Æquinoctiali refertissimas & placidissimas reperiri, atque habitationi & navigationi admodum pervias, emoti prorsus, & amentis iudicij erit, ea in dubium velle revocare, & **[sect. 42]** Philosophicis rationibus, quæ sæpè fallaces existunt, plus, quàm oculis nostris, deferre, ut optimè **[sect. 43]** advertunt Ludov. Vives, Acosta, Maluenda & Torquemada ubi sup. lust. Lipsius in Physiolog. Stoic. lib. 2. dissertat. 19. Lambinus sup. Horatium d. Ode 22. Franc. Vallesius in libris de sacra Philosoph. cap. 26. Ioan. Boter. in relat. univers. vol. 2. 1. par. lib. 1. pag. 229. & sequent. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 2. & 4. Conimbricenses in 2. lib. Arist. de cœlo, cap. 14. q. 1. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 15. §. 2. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. monar. lib. 3. cap. 19. pag. 121. Tobias Hallerus in d. orat. de antiquit. ap. Rosinum pag. 487.

Qui omnes latissimè de Zonarum (Præcipuè Torridæ) naturâ & temperie latissimè agunt, & ex antiquis idem iam olim tentarunt Aristot. & eius commentator Averroës lib. 4. de cœlo, Avicen. fen. 2. doctr. 1. cap. 8. Posidonius apud Cleomedem, cuius verba refert Iust. Lipsius in d. Physiolog. Stoic. lib. 2. dissertat. 27. in fin. Albert. Magnus de nat. loc. cap. 6. & **[sect. 44]** Servius sup. Virgil. 6. Æneid. ubi elucidans illud: *pelagi ne venis erroribus actus,* disquirit, qui potuerit dicere Virgil. Æneam erroribus maris ad inferos vivum devenisse? respondetque hisce verbis: *Altius hoc intellige secundùm corographos, qui volunt terram sphæricam esse, & undique aqua & aëre sustentari. Quod si est, ad Antipodes potest navigatione perveniri, qui nobis inferi sunt, ut nos illis. Hinc est quod sub terram inferos dicimus. Tyberianus etiam dicit, epistolam esse ab Antipodibus ad nos vento allatam, quæ habet superi inferis salutem.* Et melius, & latiùs cæteris prosequitur Thom. Bocius d. tract. de sign. Eccles. Dei, lib. 15. cap. 18.

Qui **[sect. 45]** tamen pio quidem zelo, & subtilibus, licèt non usquequaque solidis rationibus ostendere conatur, tres illas terræ fascias, quas antiqui Scriptores, ut diximus, inhabitabiles esse, asseruerunt, reverâ ab Orbe condito ad Christum usque semper desertas mansisse, & semper, vel saltem ex maiori parte inhabitatas, & tales repertas eo tempore à pluribus fuisse, qui eas diligentissimo studio explorarunt: Post Christi verò fœlicissimum in mundo Ortum, cœpisse illas hominibus incoli, quousque tandem iam nostris temporibus cultoribus sunt repletæ: atque hanc **[sect. 46]** inter alias Christum in Mundum importasse fœlicitatem, ut eius præsentiâ terra melior, atque usibus humanis commodior sit reddita, sic explicans Psalm. 8. vers. 1. & 4. & locum Isaiæ cap. 35. vers. 1. & cap. 43. & Sybillæ carmina, quæ habentur apud Lactan. lib. 7. divin. instit.

Et tunc sanè gaudium magnum Deus hominibus dabit
Etenim tellus, & arbores & innumera pecora terræ
Dabunt fructum verum hominibus
Vini, & mellis & candidi laetis,
Et frumentum, quod est hominibus optimum omnium

Qvintò, quo magis ostendatur, hunc Novum Orbem antiquis penitùs ignoratum, aut certè inhabitabilem iudicatum fuisse, considero illos non solùm existimasse ob ardorem æstuantis Zonæ ad eius oras aditum omnino præcludi, sed eâ quoque ratione, quàm vrgentiorem, imò & insuperabilem reputarunt, nempe totius **[sect. 47]** Oceani spacium inter ipsum, & alias mundi partes obversari, neque ullum modum reperiri, quo infinito illo abysso traiecto, homines huc commeare potuerint. Quod argumentum **[sect. 48]** adeò pressit D. August. d. lib. 16. de Civit. Dei cap. 9. ut nimis absurdum esse dicat, & sacræ**[141]** Scripturæ contrarium, Antipodes in his regionibus habitare, cùm ex Adami, aut Noachi posteris; à quibus necessariò petenda est universi humani generis propagatio, nullus ad eas navigare, ac pervenire potuerit. Cui **[sect. 49]** ex antiquis Ecclesiæ Patribus hærêre videtur Gregor. Nazianz. in epist. 71. ad Posthumian. & in orat. funeb. Basilij, dum pro certo confirmat, ultra Gades mare esse hominibus impermeabile, & finem non habêre, neque tellurem penetrari posse. Et **[sect. 50]** Origen. lib. 2. Periarch. cap. 3. ubi locum D. Clement. exponens, qui alios mundos trans Oceanum esse insinuavit, de quo in cap. seq. latiùs agemus, ait illum Antichtones significare voluisse, atque illius Orbis terræ partes, ad quas, quia Oceanus intransibilis est, nostrorum quisquam accedere non potest. Idem **[sect. 51]** etiam de impossibile Oceani penetratione apertissimè scripsit Cicer. d. lib. 6. de Rep. & Plin. d. lib. 2. cap. 67. sic inquiens: *Maria circumfusa undique dividuo globo partem Orbis auferunt nobis, neque inde huc, neque hinc illò pervio tractu.*

Et hanc fuisse constantem veterum omnium sententiam, **[sect. 52]** satis ostendit illud Pindari in Olymp. Ode 3. in fine, dum ait, quod ultra Gades est, æquè sapientibus, & stultis inaccessum fuisse. Quod proverbij loco à cæteris usurpatum apparet, teste Pedone Albinovano apud Senec. Plin. in proœm. lib. 3. & alijs relatis à Paulo Manut in adag. *Non ultra Gadira,* pag. 879. Maluenda de Antichris. lib. 3. cap. 15. in princ. & de Paradis. cap. 39. pag. 118. Fr. Ant. de S. Roman. in hist. Ind. Oreint. lib. 1. cap. 4. pag. 12. Theatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 3. pag. 1258. & noviss. Suarez de Salazar de antiquit. Gaditanis lib. 1.

Vnde **[sect. 53]** & Oceanum ipsum sacræ Paginæ pro Occidentali plaga, & fine totius. Orbis apponunt, Isaì. 49. vers. 12. Ezech. 48. vers. 17. & in multis alijs locis relatis à Ludov. Ballester. in Hierolog. lib. 2. c. 4. in fin. Iuvenalis **[sect. 54]** quoque Satyr. 10. in eodem sensu Gades accepit, cùm ait:

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram, & Gangem, pauci dignoscere possunt
Vera bona, atque illis multum diversa remota
Erroris nebula.

Et propterea Hercules, **[sect. 55]** cùm boves Geryonis vestigans, ad Gades pervenisset, columnas ibi fixisse narratur, tanquam illic esset suprema Orbis meta, ut tradit idem Pindarus in Nemeis, Strabo lib. 3. circa finem, Pomp. Mela lib. 2. cap. 6. D. Isidor. lib. 13. Etymol. cap. 15. Dionys. in libello de situ Orbis his carminibus:

Obliquas narrate vias, mihi dicite Musæ
Oceani Hesperijs à gentibus incipientes,
Ad fines, ubi sunt erectæ fortè columnæ
Herculeos (mirum) iuxta suprema Gadira.

Et Festus Avienus vers. 105. sic canens:

Vltima proceras subducit ad astra columnas
Hìc modus est Orbis Gadir locus; hic tumet Atlas

Arduus; hìc duro torquetur cardine cœlum:
Hìc circumfusis vestitur nubibus axis.

Fuit **[sect. 56]** enim antiqua Imperatorum consuetudo, ad quæ loca extrema cum exercitu, vel classe penetrassent, ibi aliqua suæ expeditionis monimenta relinquere: sicut Bacchus columnas duas magnas erexit in Oriente, & Alexander Indicæ militiæ terminos aras apud extremos Indos instituit, atque ordinavit, super quibus vota Dijs persolvit, ut testatur Strabo lib. 3. & de eisdem Herculis columnis agens Natal. Comes lib. 7. Mythologiæ, cap. 1. pag. 582. Atque hoc ipsam **[sect. 57]** Gaditanæ urbis, sive insulæ appellationem ostendere, docet Arias Montan. in sua Geograph. relatus ab Ortelio in Thesaur. verb. *Gades,* ubi sic inquit: *Gades non sepem, sed terminum, seu finem Latinis* **[142]** *dici mihi auctor est Arias Montanus, & apertius Stephanus in sua Geograph. dum inquit, Gadeira urbs, & insula in mari Oceano angusta, & oblonga quasi fascia, sic dicta, velut γῆς δείρα, idest extremitas terræ.*

Quod nomen, **[sect. 58]** *Finis terræ,* alteri quoque promontorio inditum fuit, quod in Galleciæ Regno mari adiacet, ut ait Florian. in hist. Hisp. cap. 2. Et **[sect. 59]** tota Provincia Bætica, imò & ipsa Hispania in universum, ex eâdem ratione Occidens Occidentis, & angulus Occidentis vocata est, ut ex D. Hieronym. Theod. Bellarm. & alijs probat Pineda lib. 4. de reb. gest. Salom. cap. 14. pag. 196. & cap. 15. pag. 210. Idque denotare videbantur antiqua nomina Hebræa, quibus appellabatur, nempè *Sepharad,* & *Spania.* Significant quippe terram absconditam, & in extremo termino, sive fine mundi iacentem, ut benè advertit, & post alios probat Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 19. pag. 123. & Dom. Greg. Lopez Madera de excell. Hisp. c. 3. fol. 21. Vbi Hesperi **[sect. 60]** nomine, à quo Hispania & Italia Hesperia vocantur, Græcos totum Occidentem appellasse considerat.

Extant quoque celeberrima quædam, & memoriâ dignissima **[sect. 61]** epitaphia in eâdem Hispania apud Caparram, Eboram & Gades, quæ citantur ab eruditiss. Ambros. Morales de antiq. Hispan. lib. 8. cap. 20. & 48. Petr. Apian. & Cyriaco Anconitano in libris antiq. inscrip. Fr. Roder. Yepes in antiq. Astigit. Salazar in d. antiq. Gaditan. Ponte ubi subr. & Matute in prosap. Christi 2. ætate, cap. 2. fol. 76. in quibus ultimas Orbis aras ibîdem concludi, veteres fatebantur. Illa autem sic habent:

Qvam. varia. hominvm. fata. ortvs. in Marsis. Domicivs. Thoranvs. vltimas. adii terras. arma. seqvvtvs. infoelicia. Gn. Pomp. Hic. occvbvi. &c.

Aliud:

Sertor. Lvsit. Dvx. extrem. Orb. plaga D. Immort. vovet. anim. bvsto. corpvs. &c.

Aliud:

Heliodorvs. insanvs. Cartaginensis. ad extremvm. Orbis. sarcophago. testamento. me hoc. ivssi. condier. vt. viderem. si. me. qviqvam. insanior. ad. me. visendvm. vsqve. ad haec. loca. penetraret.

His adijcere possumus Strabonem lib. 3. in princ. ubi **[sect. 62]** de sacro Promontorio loquens, quod; hodie dicitur, Cabo de S. Vicente, hoc esse inquit non Europæ modò, sed Orbis universi in Occidentem remotissimum signum; & coniecturam facit, **[sect. 63]** à Tartesio Bæticæ Provinciæ urbe (quà eandem esse cum Gadibus tradunt Ortelius in thes. Geogr. verb. *Tartessus,* & plures alij antiquiores relati à Pineda de reb. Salomon. d. lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 187.) Tartarum esse **[sect. 64]** vocatum à veteribus locum illum subterraneum, in quem defunctorum animas mitti credebant. Quasi hîc in extrema illa Hispaniæ, sive totius Orbis parte consistere debêret: sicuti ipsi etiam Elysij **[sect. 65]** campi, ubi piorum sedem collocaverunt. Sic enim Proteus Menalaum apud Homerum alloquitur lib. 4. Odyss.

Sed te quà terræ postremus terminus extat
Elysium in campum cœlestia numina ducent,
[143] *Quem Rhadamantus habet, quà vita facillima multo*
Ducitur: Haud operit campos nive Iupiter istos;
Hybernum tempus, neque multo prorogat anno
Nulli imbres. Spirat semper grata Aura Favonij
Missaque ab Oceano nimios demitigat æstus.

Et eandem Homeri, & Strabonis sententiam, Elysios campos Hispaniæ tribuentium, sequitur Ludov. Vives in not. ad D. Aug. lib. 20. de Civit. Dei, c. 27. Carol. Stephan. in d. verb. *Elysij* campi, Cœli. Rhodig. lib. 18. lict. antiq. c. 22. Ioan. à Ponte in d. conven. lib. 2. c. 24. pag. 255. licèt alij in cavo lunaris globi eos statuant: alij in duabus insulis Atlanticis, Gaditano Freto vicinis, Canarijs, aut Fortunatis: alij in Paradiso, vel etiam circa Aegyptum, aut Lesbon, ut constat ex Plutarc. in Sertorio, & in libello de facie Orbis Lunæ, Servio, Pontan. & Cerda in illud Virgil. in 6. Æneid.

Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum sedesque beatas.

Lucan. lib. 9. Pharsal. Hesychio. Cœl. Rhodig. lib. 1. c. 4. & alijs, quos refert Vives ubi sup. Ortel. in Thesaur. verb. *Elysius,* Carol. Stephan. in d. verb. *Elysij campi,* & verb. *Atlanticæ insulæ,* & Ioan. Funger. in Etymolog. sub eodem verbo.

Sextò & ultimò, quia mirum videri non debet, has Occidentales & Australes plagas antiquos latuisse, cùm **[sect. 66]** neque de Hesperidum hortis notitiam habuerint, qui prope ipsum Hispaniæ Oceanum, sive Atlanticum mare ad Lixi oras extitisse dicuntur, ut ex Hesiod. in Theog. Euripi in Hippolyt. coronat. & in Hercul. furen. & ex alijs plurimis Græcis & Latinis Auctoribus eruditè ostendit Natal. Comes lib. 7. Mythologiæ cap. 1. pag. 583. &c. 7. pag. 619. & seqq. & Bern. Aldert. lib. 4. de antiq. Hisp. c. 6. & Lucret. lib. 5. de nat. rer. in princ. Qui illam huius rei causam reddit, quòd nostrorum nemo ad eas navigasset, nec Barbari eo accedere propter Draconis metum ausi fuissent, sic enim inquit:

Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
Aspera, acerba tuens immani corpore serpens
Arboris amplexus stirpem? quid denique obesset
Propter Atlantæum littus, pelageque severa
Quo nec noster adit quisquam, nec barbarus audet.

Fuit enim olim **[sect. 67]** navigatio freti Gaditani, & transmissio columnarum Herculis infrequens & intentata, propterea quòd nimis periculosa reputabatur, ut latè probat Pined. de reb. Salom. lib. 4. c. 6. pag. 171. &c. 15. §. 3. pag. 205. Cui addo Cornel. Tacit. in. lib. de morib. Germ. qui Germanos indigenas esse, eo argumento ostendere nititur: *Quia immensus ultra, utque sic dixerim, adversus Oceanus, raris ab Orbe nostro navibus aditur. Quis porro propter periculum horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu, aspectuque, nisi sibi patria sit.* Et Suidam, verb. *Atlantica maria,* relatum & sequutum ab Ortelio in Thesaur. Geograph. verb. *Oceanus Atlanticus, ubi tradunt,* **[sect. 68]** *Omnia maria innabigabilia Atlantica vocari.*

Huius autem periculi, sice difficultatis ratio in eo consistebat, quòd priscis illis temporibus, **[sect. 69]** nondum navigationes per altum institutæ erant, & licèt **[sect. 70]** navium inventio, & navigandi usus cognosceretur, utpotè qui ab ipso Noë, & eius arca initium accepit, ut constat ex Genes. c. 7. Ioseph. lib. 5. antiquit. Philo. in lib. de multipl. gen. huma. Methastene,

Fabio Pictore, & Annian. sup. Beros. lib. 4. Polid. Virg. lib. 3. de invent. rer. c. 15. Ravis. Text. in officina, 1. to. pag. 326. Carol. Steph. in diction. verb. *Noë,* pag. 319. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Navis,* pag. 674. Camil. Borel. de præstan. Reg. Cath. c. 19. n. 51. & 55. Theat. vit. hum. vol. 20. lib. 3. pag. 1715. & vol. 20. lib. 1. pag. 3628. & ex Clem. Alex. lib. 1. stromat. c. 7. pag. 336. Qui **[sect. 71]** Atlantem Lybicum primum naves fabricasse, & mare navigasse commemorat. Minimè **[sect. 72]** tamen na-**[144]**vium forma, astrolabium, & alia instrumenta ad hoc necessaria ita hominibus innotuerant, ut sese tam immani abysso committere audêrent. Præsertim **[sect. 73]** sine ferrea acu magnete attacta, quam vulgò maritimam vocant, quæ perpetuò Septentrionem respicit; & eo uno navigationis præsidio sublato, certa magni Oceani traiectio prorsus impossibilis est, ut præclarè confiderat Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 16. pag. 45. & Thom. Bozius loquens de Columbi & Lusitanorum navigationibus lib 4. de statu Italiæ, c. 1. n. 68. Nam etsi, ut Plin. lib. 8. cap. 56. de Phœnicum navigatione scribit, **[sect. 74]** ex Syderibus, Sole & Luna, ex terrarum promontorijs, littorumque differentijs aliquid maritimæ peritiæ habêri possit, quod latè etiam illustrat Pineda d. cap. 15. §. 5. pag. 208. cum Cicer. lib. 1. Academ. & Arato in Phœnomen. ubi sic habet:

Hic Iovis altrices Helice, Cynosuraque fulgent,
Dat Graijs Helice cursus, maioribus astris
Phœnicas Cynosura regit; sed candida totis
Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor,
Quippe brevis totam fido se cardine vertit.

Si tamen **[sect. 75]** hæc omnia nubilo tempore obducerentur, & in medio mari deprehensi, ut Virg. ait lib. 1. Aeneid.

Vnà Eurus Notusque ruerent, creberque procellis
Africus, & vastos volverent ad littora fluctus.

Fieri non poterat, ut nauta dempto magnetis usu, quo dirigeret proram nosceret, non magis quàm ut oculis captus, quid in monte procul posito emineat, quid iaceat, digito oftenderet. Vt vel ipse **[sect. 76]** idem Virgil. egregiè insinuat lib. 3. Aeneid. sic canens:

Postquam altum tenuere rates: nec iam ampliùs ullæ,
Apparent terræ: cœlum undique & undique pontus
Continuò venti volvunt mare, magnaque surgunt
Aequora; disper si iactamur gurgite vasto
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes
Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis
Ipse diem, noctemque negat discernere cœlo.
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda:
Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago, totidem sine sydere noctes.

Quapropter meritò Acosta d. lib. 1. cap. 16. & seqq. nimis extollit **[sect. 77]** ingens hoc naturæ miraculum, quod in acu magnetica reperîtur, probatque veteribus ignoratam fuisse, neque eam illos in navigando peritiam habuisse, **[sect. 78]** ut cum arte nautica hominum nostri temporis, & præcipuè Hispanorum, conferri possit. Qua unâ incredibili & celeritate, & certitudine Oceanum undevis, & quovis enavigant, illiusque regiones, & clymata accuratè

callent, ut ubi sistendum, ubi dextrorsum nonnihil inclinandum, ubi lævorsum, non minus constanter noscant, quàm si per terram progrederentur.
Huius autem adeò magni benesicij auctorem **[sect. 79]** incertum esse dicit Polid. Virg. d. lib. 3. de invent. rer. c. 13. sed alij magis frequenter id tribuunt Flavio cuidam Amalfitano circa annum salutis 1300. De cuius laudibus & commodis, & usbus acus magneticæ ultra prædictum Acostam plurima cumulant Pandulfus Collenucius hist. Neapolit. lib. 1. & 10. Bapt. Carraf. in eâdem hist. lib. 1. Petr. Zieza 2. tom, rer. Ind. cap. 9. Gomara 1. p. hist. Ind. cap. 10. Lævinus Lemnius de occult. nat. mirac. lib. 3. cap. 4. Pet. Medina artis navigat. lib. 6. cap. 1. Hieronym. Ossorius lib. 1. de rebus Eman. ubi pyxidem nauticam eleganter describit. Gilbert. de magnete, lib. 1. cap. 1. Iovius lib. 25. histor. Ioan. Barros in sua Asia, decad. 1. lib. 1. c. 4. Adrian. Turneb. lib. 20. adversar. c. 20. Guid. Pancirol. in novis repertis c. 11. Philander. comment. in Vitruvium lib. 10. cap. 14. Abraham Ortel. in Theatr. Geograph. tab. 5. Ioan. Boter. in relat. univers. 1. p. vol. 2. lib. 1. pag. 332. & seqq. Lil. Girald. lib. de navigat. cap. 1. Thom. Bozius lib. 6. de sign. Eccl. Dei,**[145]** cap. 7. sign. 24. pag. 240. & seq. & lib. 8. cap. 1. sign. 33. pag. 291. & lib. 20. sign. 87. cap. 6. pag. 334. & de Italiæ statu. d. lib. 4. cap. 1. Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 78. ex num. 22. Pat. Guzman in 1. part. hist. Iapon. Pet. Garcia Ferrandus & Andreas Cretensis in peculiaribus libris, quos de navigandi arte scripsêre, Pet. Opmeerus in opere Chronog. pag. 100. & pag. 357. & 373. Ant. Possevinus in Biblioth. 2. tom. lib. 15. cap. 20. pag. 257. Mariana de rebus Hispan. lib. 1. cap. 22. Maluenda de Antichr. lib. 3. cap. 24. Theatr. vitæ huma. vol. 20. lib. 1. pag. 1628. ubi ait hoc ipso invento Hispanis Novi Orbis investigandi instrumentum datum fuisse, Fr. Anto. de San Roman in eâdem hist. lib. 1. cap. 2. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 10. pag. 32. Ant. Herrera in hist. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 1. cap. 1. & seq. & in descriptione in dicto cap. 1. pag. 1. Simon Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. pag. 540. & seq. & colloq. 18. pag. 404. & seq. & pag. 422. ubi alium acus magneticæ inventorem agnoscit, & plura de magnetis proprietatibus tradit, quod **[sect. 80]** & præstat Plinius lib. 36. cap. 16. Lucret. lib. 6. de nat. rerum, D. August. lib. 21. de Civit. Dei, cap. 4. & 6. ubi Ludov. Vives in notis, Goropius Becanus lib. 3. Hispanic. Pineda. d. lib. 4. cap. 15. §. 4. ex pag. 206. & capit. 18. pagina 222. ubi etiam explicat, cur ita appelletur, & unde trahatur, Theatr. vitæ humanæ vol. 5. lib. 2. pag. 1226. Et causam, **[sect. 81]** cur magnes Septentrionem semper requirat, adducere conatur Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 2. cap. 23. pag. 249. & novum, & notandum magnetis experimentum Herrera in dict. descriptione pag. 2. **[sect. 82]** Nimirum magnetem serro maiorem attrahendi vim communicare, quàm ipsa habeat; etenim si magneti ferrum iungatur, longè maius pondus alterius ferri elevabit, quàm si per se sola ad id peragendum accommodaretur. Et quod etiam in terrestribus itineribus **[sect. 83]** multi magnete utantur, & quòd montes magnetici trahant ad se navigia circa eos transeuntia, quibus ferrum vehitur, recolit Maiolus ubi suprà, & Aloys. Cadamust. in sua navigat. 55. Vbi refert, non longè à mari Arabico ad insulas Calechut esse magnam magnetis copiam, adeò ut multæ ibi fiant naves absque ferro, quòd vim magnetis paveant. Idem tradit Ludov. Vives ubi sup.

CAPVT XII. *In quo latè auctores & argumenta contrariæ sententiæ referuntur, & refelluntur: & nullis ante Hispanos hunc Novum Orbem cognitum fuisse magis ostenditur.*

SVMMARIVM Capitis XII.

1 *Opinionem aliquam probare non sufficit, nisi contrarijs satisfiat.*

2 *Auctores plurimi recensentur, qui Novum Orbem veteribus cognitum dicunt.*

3 *Iustus Lipsius quid senserit de notitia Novi Orbis? Basilius Pontius Legionens. Augustinianus laudatur, ibid.*

4 *Novum nihil est hodie, quod anteà non præcesserit. Et num. 10.*

5 *Novus Orbis aliquando antiquis cognitus, & posteà ignoratus, ac denuò à Columbo repertus.*

6 *Nova multa videri, quæ iam olim in usu fuerunt.*

7 *Arietis machinam invenit Carthago, & posteà eius oblita stupuit contra se per Romanos admotam.*

8 *Fontei & Thuani carmina de novis antiquis.*

9 *Res omnes suas mutationes habent, & quæ cecidere, resurgunt, secundùm Horatium.*

10 *Novum nihil sub Sole Proverbium qualiter accipiatur?*

11 *Homines non omnia simul Iupiter docuit.*

12 *Erato, una inter Musas, à novis inventis nomen accepit.*

13 *Thaletis Milesij apophthegma.*

14 *Tempus est rerum omnium inventor & magister.*

[146] 15 *Inveniendis inventa non obstant secundùm Baldum.*

16 *Inventa de novo plurima, & utilissima omnibus sæculis leguntur, & aliqua eorum exempla.*

17 *Antipodum & Novi Orbis inventio instar omnium inventorum valet.*

18 *Munera maxima, & clarissima naturæ fortuitò sæpè reperta sunt, & aliqua exempla.*

19 *Fortuito quæ apud nos fieri videntur, Dei consilio reguntur.*

20 *Magnes lapis fortuitò repertus.*

21 *Lyræ, sive Citharæ inventio qualiter cœperit?*

22 *Purpuræ inventio cum Cassiodoro.*

23 *Nili origo, & incrementum his ultimis temporibus à Lusitanis detecta.*

24 *Nili originis cognitio veteribus frustra tentata, & impossibilis reputata.*

25 *Navigationes per altum antiquitus in usu fuisse quidam tradunt, & earum exempla. Et num sequentib.*

26 *Mare universum non solùm navigabile, sed de facto etiam antiquitus navigatum.*

27 *Hannonis navigatio similis fuisse dicitur tertiæ Columbi.*

28 *Carthaginenses olim per Atlanticum navigasse dicuntur.*

29 *Euthymenes Massiliensis olim Atlanticum navigavit.*

30 *Navigatio quem progressum olim habuerit, cum Claudiano.*

31 *Magnetis usum sunt qui veteribus tribuant. Et num. 42.*

32 *Plauti versoriam aliqui acum Magneticam fuisse putant. Et num. 46.*

33 *Navigandi peritia veterum cum nostra comparari nequit.*

34 *Navigationes per altum raræ olim, & portenti loco habitæ.*

35 *Hannonis navigationes parum fidei habuerunt, & Proverbium de eis.*

36 *Navigationes tantùm littorales priscos exercuisse, qui affirment?Et numero 37. 38. 40.*

39 *Navigationem sine remis veteres nusquam exercebant.*

41 *Astrolabij inventum, & utilitas.*

42 *Magneticæ acus usum veteribus omnino ignoratum fuisse probatur.*

43 *Magneticæ pyxidi Novi Orbis detectio debetur.*

44 *Trapobanenses qua industria in navigando vterentur.*

45 *Magneticæ acus nullum extat nomen apud antiquos.*

46 *Versoriam capere apud Plautum significat dar,* ò tomar la buelta.

47 *Atlanticam Platonis quidam Novum Orbem esse putant, sed reijciuntur, n. 52.*

48 *Aristotelis locus de insulis à Carthaginensibus detectis à multis accipitur pro Novo Orbe, qui reijciuntur, num. 53.*

49 *Americanos à Carthaginensibus procedere aliqui putant, & quare?*

50 *Æliani optimus locus exponitur, ubi Novum Orbem depingere videtur, sed reijcitur, num. 56.*

51 *Novi Orbis incolas eosdem esse ac Hyperboreos tradit Goropius, sed reijcitur, num. 60.*

54 *Aristotelis, sive Theophrasti liber de mirabilibus auditionibus fabulosus est.*

55 *Luciani fabula de quadam navigatione à se in novas regiones facta refertur, & ridetur.*

57 *Sileni narrationem de Novo Orbe à Theopompo relatam, ut meram, & nugatoriam fabulam accepit Ælianus & Tertul.*

58 *Theopompus quis fuerit?*

59 *Goropius Beccanus audaciæ, & levitatis notatur.*

60 *Hyperborei & Riphæi montes ubi sint, & unde dicantur? Et num. 62.*

61 *Riphæos, & Hyperboreos montes incolentium mira fœlicitas, & salubritas.*

63 *Novi Orbis scientiam videntur habuisse, qui & Antipodum: & respondetur, num. 70.*

64 *Novum Orbem agnovisse videtur Lucian. Plutarch. 7 Avìtus: & eis respondetur, num. 71. & 72.*

65 *Divi Clementis Romani verba de mundis, qui sunt trans Oceanum, multi pro Novo Orbe accipiunt: & respondetur, num. 74.*

[147] 66 *D. Clementis epistolæ ad Corinth. auctoritas.*

67 *Seneca Philosophus scripsit tragœdiam Medææ, & in ea vaticinari videtur de Novi Orbis detectione. Et num. 76.*

68 *Columbum, Senecæ auctoritate inter alia ductum, ad Novum Orbem quærendum, multi opinantur.*

69 *Hispanis adimi non potest vera gloria primæ detectionis Novi Orbis.*

70 *Antipodes esse licèt aliqui ex antiquis agnoverint, ignorabant tamen regiones eorum, & alterius generis mortalium esse putabant.*

71 *Plutarchi, & Luciani narrationes, quibus videntur Orbem Novum denotare fabulosæ sunt.*

72 *Avìtus declamator Novum Orbem non agnovit, sed potiùs apertè negavit.*

73 *Avìti elegantissima verba, quibus Alexandrum hortatur, ne novas terras ultra Oceanum quærat.*

74 *D. Clemens Romanus sub mundis trans Oceanum Antipodes significare voluit secundùm Originem.*

75 *Mundos plures esse, qui affirmant, graviter errant.*

76 *Seneca quo sensu, & modo Novos orbes detegendos esse prædixerit?*

77 *Divinatio viris prudentibus familiaris quæ sit?*

78 *Seneca non secùs ac cæteri sui temporis Philosophi Oceanum finem Orbis esse putabat.*

79 *Pedonis carmina elegantissima apud Senecam, Oceanum mundi finem esse tradentis.*

80 *Poëtæ, & alij Auctores multa temerè vaticinantur, quæ posteà impleta videmus.*

81 *Senecæ locus alter, quo prænuntiasse videtur detectionem huius Novi Orbis.*

83 *Gentium plura examina repentè ex regionibus Aquilonaribus exierunt, & bellis Orbem turbarunt.*

83 *Virgilij vaticinium, quod trahi potest ad detectionem Novi Orbis.*

84 *Argonautarum fabulam qui tractaverint.*

85 *Aurei velleris Ordinis Equestris origo.*

86 *Ducatus Burgundiæ veri successores sunt nostri Reges Catholici.*

87 *Virgilij locus Aeneid. 6. exponitur contra Iust. Lipsium.*

88 *Aethiopia Maurorum cur à Virg. & Lucano dicatur iacere extra sydera.*

89 *Seneca in Medæa non loquitur de regionibus Occidentalibus, quales sunt Novi Orbis, sed de Septentrionalibus.*

90 *Thule insula ubi? Et plura de ea remissivè.*

91 *Novæ terræ, & insulæ repertæ sunt in Oceano Septentrionali.*

92 *Hunni, & Gothi in alio veluti Orbe ignoto habitare olim dicebantur.*

93 *Mare Septentrionale navigare, non ita mirum ac Oceanum Occidentale.*

94 *Mare ultra Groenlandiam unius diei cursu fertur innavigabile.*

95 *Navigationes mirandæ Battavorum per mare Glaciale remissivè.*

96 *Lucius Marinæus Siculus debili argumento ductus tribuit Romanis Novi Orbis detectionem. Et num. 99.*

97 *In Regno Chile in valle Cauten repertæ sunt figuræ aquilarum bicipitum. Et num. 102.*

98 *Clavus ferreus antiquus repertus lapidi cuidam inclusus dicitur in argenti fodinis de Caxatambo. Et num. 105.*

99 *Marinæi figmentam de numismate Augusti Cæsaris in mineralibus Orbis Novi reperto à multis exploditur, & qualiter ibi esse potuerit?*

100 *Imposturæ plures sæpè fiunt sub prætextu antiquitatis.*

101 *Carmina quædam Indiarum Orientalium Inquisitionem suadentia Vlyssipone confecta sunt, antiquitatem simulantia.*

102 *Chilenses quo pacto potuerint effigiare aquilas bicipites.*

103 *Aquila Romanorum signum quando & quare biceps portari cœperit?*

104 *Germani cur sumpserint pro insignis aquilam bicipitem?*

105 *Clavus ferreus quo pacto pervenire potuerit ad fodinas Caxatambi, & lapidibus earum includi.*

[148] 106 *Lapides intra, multa a miranda reperta sunt, & exempla remissivè.*

107 *Naves in altissimis montibus, & longè à mari positis aliquando repertæ sunt.*

VErvm autem verò, quoniam **[sect. 1]** parum est fundamenta opinionis nostræ iecisse, quæ totam laudem detectionis huius Novi Orbis Hispanis tribuit, nisi contrarijs quoque satisfaciamus, ut in simili dicebat Baldus in notabili cons. Schismatis, col. penult. quod est in titul. si quis aliquem testari prohibuerit. Sciendum est, **[sect. 2]** plurimos alios, & sanè doctissimos Scriptores, non extraneos tantùm, verúm etiam nostrates existere, qui dum plus æquo antiquitati deferre volunt, eundem Orbem priscorum monumentis manifestè insinuatum, imò & à Carthaginensibus, Tyrijs, Phœnicibus, Romanis, Hebræis & alijs nationibus lustratum esse contendunt, ut constare potest ex ijs, quæ latè tradunt Vatablus sup. 3. lib. Reg. cap. 9. & 22. & lib. 2. Paralip. cap. 3. Arias Montanus in apparatu ad Phaleg. cap. 9. Genebrard. lib. 2. Chronog. pag. 158. Lud. Vives sup. D. August. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 9. Lucius Marinæus Siculus de reb. Hispan. lib. 19. cap. 16. Alexan. Vanegas lib. 2. natur. quæst. capit. 22. Adrianus Turnebus lib. 20. advers. cap. 11. Pamelius in notis ad Tertullian. in Apolog. num. 528. Isaac Casaubonus in animadvers. ad Athenæ. lib. 3. cap. 7 Gorop. Becanus lib. 7. orig. Hispan. & in origin. Antuerpiens. lib. 3. & 9. pag. 1026. & seq. Ioan. Mariana de rebus Hispan. lib. 2. cap. 2. Stephan. de Salazar Carthusianus

sup. Symbol. Apost. discurs. 16. cap. 3. Gregor. Garcia Dominicanus in tractat. de Ind. orig. per totum, Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. Ioan. Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. per totum, præcipuè §. 4. pag. 213. num. 4. & latè & eleganter Iustus Lips. **[sect. 3]** lib. 2. Physiologiæ Stoicorum, cap. 21. & post eum, eo non relato, Mag. Fr. Basilius Pontius Legionensis Augustinian. quem ego Salmanticæ ob religionem, variam eruditionam, & incomparabilem memoriam, multum suspexi, in lib. cui variarum disput. titulum fecit, & post hæc scripta ad meas manus pervenit, sub quæst. 8. exposit. capit. 1. & 2. ubi concludunt: *Fuisse iam olim istam partem mundi, & auditione acceptam, & ratiocinatione stabilitam, etsi inspectione fortasse non usurpatam.*

Pro cvivs sententiæ confirmatione primò considerant, nihil **[sect. 4]** nunc in mundo contingere, quod novum, aut recens vocari possit, quodque iam prioribus illis sæculis non præcesserit, licèt memoriâ fortè eorum exciderit, ut habetur Eccles. 1. vers. 9. & 10. ubi plura novissimè congessit Pineda ex pag. 177. Martinus Delrio in adag. sacris 2. tom. adag. 292. pag. 366. & idem Pineda in nostræ quæstionis terminis loquens. d. lib. 4. de rebus Salom. cap. 15. §. 4. pag. 206. & cap. 16. §. 5. pagina 214. Atque ita opinantur antiquis planè temporibus **[sect. 5]** hunc Orbem, & Oceani ad illum navigationem incomperto fuisse, posteà tamen temporum, & casuum varietate in usu, & memoria hominum esse desijsse, quousque rursus Divinâ providentiâ, Columbi industriâ, & Hispanorum virtute, res non tam nova, quàm antiqua inventa fuit, seu potiùs repetita, atque **[149]** instaurata. **[sect. 6]** Quemadmodum in alijs pluribus contingit, de quibus loquitur Tertullianus lib. de Pallio, cap. 1. relatus à Basilio Pontio. d. quæst. 8. cap. 3. pag. 475. ubi sic notanter inter reliqua inquit: *Nam* **[sect. 7]** *& aritem, nemini unquam libratum, illas dicitur Carthago, studijs asperrima belli, prima omnium armasse, in oscellum penduli impetus commentata vim tormenti debile pecoris capite vindicantis. Cùm tamen ultimarent tempora patriæ, & aries Romanus in muros quondam suos auderet, stupuere illicò carthaginenses, ut novum extraneum ingenium. Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas.*

Atque eòdem respexisse videtur poëtica **[sect. 8]** illa paraphrasis Fontei:

— Quæ nunc dici, fierique notamus
Vt nova præteritis iam dicta, aut gesta fuere
Temporibus, sed cum semel interiere resurgunt,
Atque renascuntur quasi facta recentia, cum sint
Antiqua, & Patribus iamdudum cognita nostris.

Et Thuani:

— Nempe omnia quæ nunc
Miramur, prisca ea visa, auditaque sæclis
Temporis exacti veniens oblivia tempus
Inducit.

Quod profectò illud est **[sect. 9]** Horatianum in arte Poët. Dum non solùm de vocabulorum. sed de rerum omnium, atque humanarum consuetudinum ætate, ortu, interitu, mutationibus, iterumque redivivis vicissitudinibus, sic scripsit:

— Mortalia facta peribunt,
Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet usus, &c.

Sed hoc argumentum parum quidem iudicio meo evincit, cùm nimis generale sit, nec certâ aliquâ & solidâ ratione muniatur. Non enim quærimus, an potuerit Novus hic Orbis veteribus

innotescere? Sed an reverâ innotuerit? & aliquod sufficiens testiomonium ad id probandum reperiatur. Neque urget **[sect. 10]** proverbialis illa Eccles. locutio, quâ nihil sub Sole novum esse docemur: nam hoc varias expositiones habet, quas copiosè congerunt, & illustrant novissimi Pineda, & Delrius ibîdem. Et hyperbolicè, vel argumento sumpto à communiter accidentibus à Salomone dictum esse videtur, ut comprimeret & corrigeret insaturabilem illam hominum libidinem videndi, ex periendiǵque novas ad voluptatem, & fœlicitatem vias, oftenderetǵque non successuras fœlicius, quàm hucusque, vel ipsi, vel priores alij in similibus casibus experti fuerint. Quis enim negabit **[sect. 11]** omnino verum esse, quod Aratus in lib. Phænomenon scripsit, *Παντα γὰρ οὔπω ἐκ διὸς ἄντρωτοι γινοσκομεν*, idest, non omnia simul edoctos homines à Iove, sed adhuc pleraque occulta manêre, quorum aliqua in posterum dabit. Vnde **[sect. 12]** & inter Musas, quarum cuilibet suæ artis, disciplinæve institutionem veteres assignarunt, Erato, idest, *Εὑρων ὅμοιομ* dicitur, ut inquit D. Fulgent. lib. 1. Mytholog. cap. de. decem Musis, quasi simile inveniens, quia post scientiam & memoriam nova invenire deceat, eaǵque commoda, ut divinitatis opinio acquiratur.
Et **[sect. 13]** Thales Milesius referente Laërtio lib. 1. c. 1. sciscitatus, quidnam in tota rerum natura esset sapientissimum? respondit. **[sect. 14]** Tempvs: invenit enim omnia: quem sequutus Tertullianus in Apolog. cap. 1. Tempvs (inquit) *omnia revelat*; & Senec. lib. 7. nat. quæst. cap. 31. veluti præsagiens hanc tanti Orbis detectionem, de qua sermonem habemus, sic scribit: *Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat.* Quibus adsentiens Sinesius Cyrenensis Episcopus epist. 57. *Multas, inquit, rerum utilium tempus invenit, aut correxit, non omnia ad exempla fiunt, sed singula, quæ facta sunt, initium semel habuerunt:* & Baldus **[sect. 15]** in proœmio Decretal. de se, ac suis scriptis obijciens, sic ait: *Ad quid loqueris, cum tot scripserint, & mundum illuminaverint? Adhuc multum restat operis, multumǵque restabit;* **[150]** *quia inveniendis inventa non obstant.*
In cuius rei comprobationem plurima quoque exempla omnium sæculorum adduci etiam possent, **[sect. 16]** in quibus aliqua recenter inventa in mundum prodierunt, de quibus latè agit Polidor. Virgil. in suis libris de invent. rerum, Theat. vitæ human. volum. 21. lib. 3. ex pag. 3798. Ravisius Textor in officina 2. part. ex pag. 97. Simon Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. Thom. Bocius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. Vbi **[sect. 17]** instar omnium esse posse inquit: *Quòd à nostris Antipodes certo atque explorato inventi, & aperti fuerint, & facillima, & expedita navigatio ad illos relicta, dimidium scilicet totius Orbis terrarum, & omnium rerum, quas Deus hominibus est fabricatus.* Et omnino legendus Iacobus Pomerus in oratione, quòd antiquitas non ubique novitati præferenda sit, apud loan. Rosinum, pag. mihi 490. ubi sulphurei pulveris, & æneorum tormentorum, Nauticæ pyxidis, saccari ex arundinibus excoquendi artem, & plurima alia superioris ætatis utilissima inventa, multis & meritis laudibus efferunt.
Et idem præstat Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 19 illud. etiam tanquam valdè mirabile rectè commendans in maximis clarissimisǵque naturæ muneribus, quòd **[sect. 18]** casu, atque fortuito multoties reperta sint, non industriâ hominum conquisita: *Plerasque enim (inquit) herbarum vires, hominum vitæ salutares: & lapidum, & stirpium usum, & fossilium, quæ vocant, mineralia, gemmas quoque & auri venas, proprietates quoque magnetis, succini, ada. mantis. & cæterorum talium, casus potiùs ostendit mortalibus, quàm ulla industria, ut in ijs non hominum ingenium, sed Dei providentia commendetur; quæ* **[sect. 19]** *enim fortuito apud nos fieri videntur, ea consilio Divino prorsus eveniunt.*

Et potuit adducere aliud exemplum de fortuita inventione **[sect. 20]** magnetis ferrum ad se trahentis, de qua Plin. lib. 36. capit. 16. & lyræ, **[sect. 21]** sive citharæ, quam Mercurius casu etiam reperisse, & adaptasse fertur, cùm testudinem mortuam ad ripas Nili invenisset, consumptâ iam carne, sed superstitibus nervis, & percussione digitorum sonum excitasset, ut latiùs commemorant Pausan. in Eliacis, Lucian. in Dialog. Appoll. & Vulca. & Natal. Comes lib. 5. Mythol. cap. 5 pag. 375.

Quibus adijcio **[sect. 22]** quod de inventione purpuræ his elegantissimis verbis prodidit Cassiodor. lib. 1. var. epist. 2. pag. 11. *Verùm talis tantaque res, quàm facili legitur inventa compendio! Nam cùm fame canis avida in Tyrio littore proiecta conchilia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum deftuentia, ora eius mirabili colore tinxerunt. Et ut est mos hominibus, occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditantes, fecerunt Principibus decus nobile dare, quod substantiam noscitur habere mediocrem.*

Nec omittere volo originis **[sect. 23]** incrementi Nili cognitionem his ultimis temporibus à Lusìtanis detectam, dum navigandi peritiâ totâ Africâ circunvecti, extremâque orâ occupatâ, sibi aditum ad Abyssinos, aliosque populos in Africæ meditullio aperuerunt, eiusque fontes lustrarunt; de quo agunt Ioan. Barrus decad. 1. lib. 10. cap. 1. Ioan. Boter. in relat. univers. 1. par. lib. 3. cap. de Nilo, Philip. Pigaffeta lib. 2. de Regno Cõgi cap. 10. Damian. Goës lib. de morib. & relig. Æthiop. Ioan. Bapt. Ramusìus in fine Æthiop. navigat, Francisci Alvarez, Simon Maiol. 1. tom. colloq. 11. pag. 281. & 282. Nicolaus Godignus lib. 1. de reb. Abyssino. c. 11. Thom. Bozius in tract. imperia pendêre à virtut. C. 12. & Ioan. Baptista Scortia lib. 1. de nat. & increm. Nili c. 2. Cum tamen **[sect. 24]** antiquioribus sæculis hoc omnino latuisset, & frustra à potentissimis Regibus, & sapientissimis Philosophis quæsitum & disputatum, semper magis abstrusum manêret, ut notavit Lucan. lib. 10. Pharsal. & Franc. Petrarcha in fine itinerarij **[151]** Syriaci, adeò ut quæsierit Lactan. Firmian. lib. 3. divinar. instit. capit. 8. num cœli, & Nili fontis cognitio hominem beare posset? & ut Herodot. lib. 2. & 4. Solinus capit. 34. Seneca lib. 4. natur. quæst. capit. 2. Horat. lib. 4. Carm. Ode 14. Ovid. lib. 2. Metamorph. Procopius Cæsariens. lib. 1. de reb. Goth. & alij Auctores relati ab Scortia. d. cap. 2. impossibile prorsus esse putaverint Nili fontes ullo tempore reperire. Vnde Ammian. Marcellin. lib. 11. *Origines (inquit) fontium Nili, sicut adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates,* & Claudian. Epig. de Nilo:

Secreto de fonte cadens, qui semper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli,
Hoc vidisse caput: fertur sine teste creatus.

Eâdemque de causa dixit Tibullus lib. 1.

Nile pater, quanam possum te dicere causa,
Aut quibus in terris occuluisse caput?

Et Lucanus. d. lib. 10.

Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam, sed vincit adhuc natura latendi.

Et Post alia:

Et te terrarum nescit cui debeat Orbis
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre, &c.

Et ad hoc idem allusit Auson. Epigr. 10. cùm ait:

Inveniet fontes hic quoque, Nile, tuos.

Secundò, quò suam sententiam magis confirment, & Orbis Novi notitiam veteribus asserant, eâ ratione prædicti Scriptores utuntur, & præcipuè Pineda. d. lib. 4. de rebus Salom. cap. 14. §. 4. pag. 192. & Gregor. Garcia. d. lib. 1. de Ind. orig. cap. 2. per totum, & libro 4. cap. 2. Quod mirum non sit, cum ab antiquis cognitum, & lustratum fuisse, licet ad hoc totius Oceani vastitas traijcienda esset, cùm constet etiam tunc navigationes **[sect. 25]** per altum, & quidem longissimas in ipso Oceano Atlantico, & alibi sæpè iniri solêre, ut adversus Eratosthenem contendit Strabo. lib. 3. & 16. de situ Orb. & pluribus exemplis sumptis ex navigationibus Phœnicum, Tyriorum, Sydoniorum, Gaditanorum, Samiorum, Herculis, Bacchi, Osiridis, Semiramis, Darij, Alexandri, Hannonis & aliorum ostendunt Herodot. lib. 1. & 4. Diodor. Sicul. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. 3. cap. 1. & lib. 6. cap. 23. lib. 2. cap. 67. lib. 5. cap. 1. lib. 18. capit. 16. Arrian. lib. 8. Solinus in Polysth. cap. ult. Pompon. Mela lib. 3. cap. 10. Ælianus lib. 5. histor. animal. cap. 39. & alij plures relati à Pineda, & Garcia ubi sup. & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 15. ubi probare nititur **[sect. 26]** universum mare non solùm navigabile esse, verùm & de facto navigarum, etiam antiquorum attestatione, & cap. 16. Vbi Hannonis **[sect. 27]** navigationem ab his auctoribus commemoratam simillimam fuisse existimat tertiæ, quam Columbus in Novum Orbem fecit, cùm Pariam aperuit anno Redempt. 1497. ut patet ex relationibus Novi Orbis cap. 105. & Gomara in histor. Ind. lib. 1. Idem quoque latè prosequitur Bernard. Aldrete de antiquit. Hispan. lib. 1. cap. 24. ex pag. 107. & lib. 2. cap. 24. & sequentib. & Isaacus Casaubonus lib. 3. animadvers. in Athenæ. capit. 7. ubi sic ait: **[sect. 28]** *Iam olim Carthaginiensses navigationem in Atlantico Oceano instituerunt, & terrarum aliquas plagas, multis posteà sæculis incognitas, aperuerunt. Classis præfectus fuit Anno, cel potius Hanno ex proceribus Carthaginiensium.*

Vltra quos addo Senecam lib. 4. nat. quæst. cap. 2. Plutarch. lib. 4. de placitis Philosoph. cap. 1. & Galenum libro de histor. Philosoph. Qui **[sect. 29]** Euthymenem Massiliensem referunt, testantem, se Atlanticum mare navigasse, & experientiâ comprehendisse, inde Nilum fluere, eumque maiorem, quandiu Etesiæ tempus observant.

Et perpendi etiam possunt **[sect. 30]** elegantissima Claudiani carmina in raptu Proserpinæ, qui priscos illos nautas ex littoralibus primùm navigationibus, paulatim ad longissimas & altissimas prorupisse, sic graphicè & disertè testatur.

[152] *Inventa secuit primus qui nave profundum, Et rudibus remis sollicitavit aquas.*
Qui dubijs ausus committere flatibus alnum, Quas natura negat, præbuit arte vias.
Tranquillis primum trepidus se credidit undis, Littora securo tramite summa legens.
Mox longos tentare sinus, & linquere cerras, Et leni cœpit pandere vela Noto.
Ast ubi paulatim præceps audacia crevit, Cordaque languentem dedidicere metum.
Iam vagus irrupit pelago, cœlumque secutus, Ægeas byemes Ioniumque domat.

Magnetis **[sect. 31]** quoque sive acus nauticæ usum veteribus tribuit idem Pineda ubi sup. cum Lævin. Lemnio lib. 3. de occult. nat. mirac. capit. 4. & Gorop. Becano in orig. Hisp. lib. 3. atque ita magis commodè, & securè per altum navigare potuisse contendunt. Ad quod probandum **[sect. 32]** Plauti auctoritate movetur Lævinus, qui in Mercatore, ubi de navigando sermo est, sic Eutychum loquentem inducit:

Huc secundus ventus nunc est, cape modò versoriam,
Hic Favonius serenus est, isthic Auster imbricus:
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet

Vbi sub nomine *Versoriæ,* proculdubio intelligendum dicit instrumentum nauticum, non solùm cœli, sed ventorum indicem, qualis est acus, sive pyxidicula nautica, quam hodie

calamitam vocant, quâ sine tutum non esset navigationi se committere. Eodem fermè modo Plautum interpretatur Ioannes Baptista Pius, & Lambinus ibîdem, Lilius Giraldus de navigijs capit. 1. Cœlius Calcagninus in sua supellectile nautica, & Stephanus in suo Thesauro, verb. *Capio.*

Verùm hoc argumentum superiore validius non videtur. Nam quod dicitur **[sect. 33]** de antiquorum navigationibus per vastum Oceani pelagus, insolens quidem fuit, & eorum rei nauticæ peritia, cum hodierna ullo modo comparari nequit, ut latissimè ostendimus in cap. præced. ex num. 47. Et ideò **[sect. 34]** portenti loco excursiones illæ memorantur, quæ à prædictis auctoribus referuntur; & **[sect. 35]** Hannonis præcipuè, quæ ita parum fidei apud eosdem antiquos meruerunt, ut Democritus apud Athenæum veluti Proverbij loco de eis dixerit: *Si quid horum retulit in libros suos Iuba, dignus est, quem oblectent Lybici libri de erroribus Hannonis.* Quod Proverbium notat Casaubonus in animadvers. ad eundem Athenæ. lib. 3. cap. 7. & addit simile illi: *Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Nævi.* Et inde natum, quòd neque Periplus ab Hannone editus, neque libri de eodem argumento ab alijs confecti, fidem apud homines invenerunt. De quo invenio, post hæc typis excudi cœpta, latè etiam agentem Doct. Seraphin. Freitas de iusto Imperio Asiat. cap. 5. ex num. 5. ubi similes fabulas in longis alijs antiquorum navigationibus notat.

His convenit sententia **[sect. 36]** Eratosthenis apud Strabonem lib. 3. qui constanter afirmat: *Priscos navigasse, & prædatum, & mercatum, non ut in altum inveherentur, sed tantùm littus legerent & antiquitus Euxinum mare, neque iuxta Africam, aut Syriam, aut Ciliciam quemquam navigare ausum.* Et **[sect. 37]** Arrianus in Periplo matis Erithræi, etsi Hippalium navigationes per altum invenisse tradat, eas tamen certis locis & temporibus circumscriptas fuisse, his verbis ostendit: *Vbi primus Hippalus gubernator animadverso emporiorum situ, de maris figura, invenit navigationem per altum mare, eo tempore, quo spirantibus ex Oceano apud nos Etesijs, Libonotus in Indico pelago exist it.*

Iosephus **[sect. 38]** etiam Acosta prudentissimi iudicij vir lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 18. ita scribit: *Equidem navigationem altissimo Oceano commissam, neque apud veteres lego, neque ab illis aliter Oceanum navigatum puto, quàm à nostris* **[153]** *hodie Mediterraneum. Quo* **[sect. 39]** *circa docti viri sentiunt, veteres sine remis nusquam navigare solitos, quòd oras ferè terrarum legerent: id quod divina Scriptura insinuat in longa illa navigatione à Iona suscepta, ubi ad terram nautas tempestare compulsos remigasse narrat.* Et idem probare potuit ex Virgil. 4. Æneid. dum Æneæ naufragium recensens, ait:

Quarto terra die primum se attollere, tandem
Visa aperire procul montes, ac volvere fumum
Vela cadunt, remis insurgimus, &c.

His adstipulatur **[sect. 40]** Petr. Matthæus in notis ad lib. 7. Decretal. tit. 9. de Indis insulanis, pag. 79. Vbi expilcans Bullam Alexandri VI. quâ detectas navigatione Columbi insulas, & alias in posterum post Oceanum detegendas Regibus Catholicis concessit: *Navigandi verò, inquit, ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia, maritimo videlicet usu Astrolabij nondum excogitato, ut ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent. Sed littora cautè legentes, ubi ad æstus maris, aut brevia periculosa pervenerant, quasi repagulis quibusdam à Natura, seu Numine obiectis, reciperent illico sese, & longiùs tendere quodammodo nefas arbitarentur.* De cuius **[sect. 41]** Astrolabijs præclaro invento, & qualiter illud, cùm anteà ad colligendos stellarum motus duntaxat ab Astronomis adhiberetur, posteà ad usum rei maritimæ à Lusitanis translatum suerit, plura etiam eleganter scribit Maffæius

lib. 1. histor. Ind. pag. 6. & 7. Petr. Damariz Ioan. Barros, & Damian. Goës in vita Regis Ioan Lusitan. 11. Fr. Anton. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 2. & 3. & Freitas ubi sub. cap. 8. num. 6.

Sed neque **[sect. 42]** magis admitti debet, quod de acus magneticæ usu veteribus explorato præcitati Auctores conijciunt. Nam verius est, novum id fuisse Amalfitani cuiusdam inventum, circa annum 1300. ut probant plurimi alij doctissimi & gravissimi viri, quorum mentionem feci sup. capit. proximo ex num. 73. & ultra eos Iustus Lipsius lib. 2. Physiologiæ Stoicor. dissert. 19. ad finem, & Iacob. Pometus in orat. quòd antiq. non ubique præferenda sit novitati, apud Ioan. Rosin. pag. 491. ubi ait: *Quid dicam de nautica, atque in omnes universi oras navigatione, quæ tertia ætatis nostræ laus est. Hæc* **[sect. 43]** *enim magnetis, & pyxidis nauticæ beneficio (de quo veteres nihil nefando quidem audierunt) renovata à Columbo anno 1491. à Vespucio anno 1501. Antipodes terrarumque, atque Oceani tractus omnes nobis aperuit.* Et vel ex eo probatur, quòd cùm veteres Historici, aut Philosophi satis multa de magnete commemorent, hoc tamen unum, & maximum, certè ac præclarissimum eius miraculum, attritu suo ferrum ad Septentrionem convertendi, nullo modo attingunt, ut constat ex Plinio lib. 36. cap. 16. & lib. 34. cap. 14. & lib. 37 cap. 4. Lucret. lib. 6. de nat. rer. & D. August. lib. 21. de Civit Dei, cap. 4.

Deinde, quoniam etsi idem Plinius lib. 7. cap. 56. navalium rerum inventores, & reliqua, quæ ad rem nauticam eo tempore pertinebant, diligentissimè recenseat, magnetem tamen penitus tacet. Et quod plus est in libro 6. capit. 22. **[sect. 44]** Trapobanensium miram industriam in navigando extollit, eò quòd cùm apud illos Septentrio non cernatur, volucres secum vehunt, easque sæpè emissas, terram petentes observant, & comitantur. Quod etiam tradunt Solinus in Polysth. capit. 56. Marcian. Capella lib. 6. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 6. pag. 209. Et certè necessarium non esset, si magnetis usus illis innotuisset.

Denique, **[sect. 45]** quia eiusmodi nautici instrumenti, quod patrio vocabula dicimus *Aguja de marear,* nullum extat **[154]** nomen apud Latinos & Græcos, neque etiam apud Hebræos. Quod si illis nota esset, minimè peculiari nomine res tam præclara caruisset, ut rectè argumentatur Acosta. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 16.

Neque adversatur locus Plauti, versoriæ mentionem faciens, quem ad nauticam istam pyxidem Levinus & alij traducunt. Nam **[sect. 46]** verè & propriè de ea intelligi non potest, ut benè observat Pineda. d. capit. 15. §. 4. ex num. 3. pag. 207. & ante eum Turnebus libro 20. advers. capit. 4. ubi alias expositiones recensent; inter quas ego illam simplicissimam æquè ac verissimam probo, ut *capere versoriam,* idem sit apud Plautum, quòd reverti, sive velificationem, aut viam mutare, Hispanè dicimus, *dar, ò tomar la buelta.* Nam id apertè locus ille significat, & alter eiusdem in Trinummo, ubi cùm quis servum ab hero fugientem, ut ad eum redeat, suadêre conaretur, sic præcipit:

Cape versoriam, recipe te ad herum.

& ita hæc vox accipitur ab Henrico in suo Thesauro, & à Calepini auctoribus in voce *Versorius.* Tertiò aliqui ex citatis auctoribus, **[sect. 47]** præsertim Iustus Lipsius. d. lib. 2. Physiolog. dissert. 19. Fr. Gregor. Garcia lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. & lib. 4. capit. 18. Fr. Stephan. de Salazar sup. Symbol. Apost. discurs. 16. cap. 3. & eis non relatis Basil. Pontius. d. quæst. 8. exposit. capit. 1. probare contendunt, hunc Novum Orbem priscis illis temporibus cognitum & lustratum fuisse, ex historia (sive ut veriùs loquar fabula illa) insulæ Atlanticæ, quæ à Platone in Thimæo & Critia refertur, ubi plura eius miracula congerit, & quòd post illam

ad alias proximas insulas patebat aditus, & ad omnem continentem alteri vero mari vicinam; quam Novum Orbem esse absque dubitatione opinantur.
Et adijciunt idem, non minus apertè insinuatum esse **[sect. 48]** ab Aristot. in lib. de mirab. audition. ubi ait: *In mari extra Herculis columnas, insulam desertam inventam fuisse, silva nemorosam, fluvijs navigabilem, fructibus uberem, multorum dierum navigatione distantem, in quam crebro Carthaginienses commearint, & multi sedes etiam fixerint; sed veritas primores nenimis loci illius ipes convalescerent, & Carthaginis laberentur edicto cavisse, & pœna capitis sanxisse, ne quis eò navigasse deinceps vellet.* Quem locum de insulis Sancti Dominici, Cubæ, vel alijs à Columbo repertis, intelligendum esse, vel etiam de Brasilia, aut alia parte continentis huius Novi Orbis, non tantùm prædicti, sed plures alij gravissimi Auctores existimarunt, ut constabit ex Florian. de Ocampo lib. Chron. Hisp. cap. 20. Gomara in hist. Ind. 1. tom. ad finem, Oveto. 1. part. lib. 2. cap. 3. Genebrard. lib. 2. Chronograph. pag. 258. Mariana lib. 2. de reb. Hispan. cap. 2. Gregor. Garcia. d. lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. §. 2. pag. 48. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pagina 148. Et eò progreditur Alexius Vanegas lib. 2. natur. quæst. capit. 22. ut hac Aristotelis narratione ductus **[sect. 49]** etiam putaverit, Americanas gentes ex Carthaginiensibus propagatas fuisse, illò ex Africa ductis colonijs. Cuius dictum latè exornat, & multis argumentis confirmare & defendere nititur Gregor. Garcia, ubi sup. lib. 2. per totum.
Extat quoque apud **[sect. 50]** Ælianum lib. 3. de varia historia cap. 18. longa alia narratio Theopompi, quam Sileni & Midæ colloquium comprehendit, in quo Silenus videtur ostendere, Europam, Asiam & Lybiam insulas esse, quas Oceanus circumfluat. Continentem verò unicam extra hunc mundum existere, & magnitudinem ipsius infinitam & immensam esse, alereque diversa animalia grandia, & homines duplo nostris maiores, & vivaciores, alios quidem nimis pacificos, alios admodum pugnaces, auri, argentique maximam copiam possidentes, ut minoris **[155]** apud ipsos æstimetur aurum, quàm apud nos ferrum. Eos etiam quodam tempore conatos fuisse in has nostras insulas transire, & traiecto Oceano mille myriadas hominum usque ad Hyperboreos pervenisse, cùmque audivissent hos populos inter nostrates esse fœlicissimos, contempsisse, tanquam vilem, humilemque, & minimè gloriosam vitam degentes, & id circo indignum duxisse progredi ulteriùs. His plura alia, nimis meo iudicio ridicula & fabulosa miscet Ælianus. d. capit. 18. Cuius tamen narrationem cum ipsissima rei veritate, quam nostro sæculo in hoc Novo Orbe experimur, convenire, tradit Basil. Pontius ubi sup. pag. 468. & refert de eâdem historia multa non solùm ingeniosè, sed valdè verosimiliter deduxisse Ioan. Gorop. Becanum in origin. Antuerp. lib. 9. pag. 1026. & sequentib. Qui **[sect. 51]** inter alia probare contendit, incolas huius Novi Orbis eosdem esse cum illis, quos veteres Hyperboreos appellarunt.
Sed argumento, quod ex his auctoritatibus sumitur, facilè responsum præstabimus, si earum fidem & constantiam examinemus. Et quidem primum illud de Atlantica **[sect. 52]** Platonis, latissimè retulimus, & reiecimus sup. cap. 4. ex num. 13. usque ad 37. ita ut nihil desideretur, quod hîc addi posse videatur.
De loco autem **[sect. 53]** Aristotel. sive Theophrasti, cui alij illum librum mirabilium auditionum attribuunt, non magis curandum est; tum, quia non loquitur de Novo Orbe, sed de quadam insula deserta, quales plures in Oceano nostris etiam temporibus repertæ sunt, ut diximus sup. cap. 3. tum etiam, quia liber ille nullam habet auctoritatem, cùm **[sect. 54]** somnia potiùs, & aniles fabulas contineat, quàm res fide & historicâ auctoritate dignas,

ut omnes Scriptores passim animadvertunt, teste Ant. Possevino in apparatu, 1. tom. verb. *Aristoteles.*

Sicut & alter **[sect. 55]** Luciani, cui ipse historiæ veræ nomen inscripsit, in cuius initio se egressum olim ab Herculeis columnis similiter narrat, & in Occidentalem Oceanum secundâ navigatione delatum, animi curiositate, & novarum rerum desiderio, quòd scire cuperet, quis esset Oceani finis, quiḱque homines ultra illum inhabitarent, & octuagesimâ navigationis die in insulam sublimem, & arboribus consitam pervenisse, & stadijs circiter tribus à mari, columnam quandam æream reperisse, quæ indicaret eò usque Herculem, & Bacchum penetrasse, quod certius reddidit flumen vini totam insulam secans, & portentosæ vites, quæ in crasso trunco incipientes, superiore parte mulieres erant, ab utero ferè sursum perfecta omnia habentes, à quarum summis digitis exoriebantur palmites ubis pleni. Post quæ narrat, qualiter duo ex socijs, qui se his mulieribus copulaverunt, cum eis semper connexi, & in similes vites conversi manserunt. Reliqui verò inde solventes, turbine quodam in sublime elati supra Lunæ Cœlum deducti sunt, ubi alia longè mirabilia conspexerunt.

Sed hæc, ut videmus, iocosè & per fabulam à cane illo Atheo traduntur, neque tam impudentibus mendacijs docti viri moveri debuerunt, ut gloriam primæ detectionis huius Novi Orbis nobis adimerent. Nam potiùs contrarium ex his fabulis elici potest. Etenim cùm nugatores, qui eas scripserunt, inauditas & mirandas historias consingere intenderent, has navigati Oceani, & insularum trans illum repertarum, ut rem eo tempore impossibilem creditam, commenti videntur.

Et eodem modo, & sensu Sileni narrationem apud **[sect. 56]** Ælianum accipio; plurima enim figmenta satis aperta & ridicula continet, & tanquam mera fabula reijcitur, & damnatur à Tertulliano adversus Hermogen. cap. 25. & lib. de Pallio cap. 2. Vbi ait, eam solùm **[sect. 57]** Midæ auribus dignam esse; &**[156]** idem censuit, & satis luculenter expressit ipse Ælianus; nam postquam illam longo sermone recoluit, sic epilogum facit: *Hæc si cui fidedignus videtur Chius credat. Mihi egregius fabulator, tum in his, tum in alijs videtur.* Notans nimirum Theopompum eius auctorem, quem licèt Beatus Rhenanus in notis ad Tertullian. d. cap. 25. **[sect. 58]** historicum fuisse putet, melius tamen doctissimus Pamelius ibîdem, de alio, qui Poëta fuit, intelligit, cuius & Suidas meminit, asserens ipsum viginti quatuor fabulas scripsisse.

Quæ cùm ita se habeant, nescio certè **[sect. 59]** quid super fundamento adeò ludicro ædificare potuerit Goropius Beccanus, de quo non immeritò dixit P. Ioan. Pineda de reb. Salem. libro 4. cap. 7. & 8. & in commentar. in Iob 2. tom. capit. 28. vers. 16. pag. 500. argutiorem & diligentiorem videri in novis regionum originibus, & nominum notionibus tentandis, aut somniandis, quàm fœlicem in iudicando, & eligendo, & nullum suæ doctrinæ solidum, firmûmve fundamentum præter suspiciones adducere.

Quod **[sect. 60]** vel ex eo constat, quòd Hyperboreos & Riphæos montes & gentes ad hunc Novum Orbem transferre voluerit, quos scimus Septentrionales & Scythiæ conterminos esse, sic dictos à flatuum vi, quòd vento Boreæ sint expositi, sive quòd supra Boreæ flatum siti esse crederentur. Vel, ut Festus ait, quoniam humanæ vitæ modum excendant, vivendo ultra centesimum annum. Ferunt quippe **[sect. 61]** magnam ijs de cœle clementiam concessam esse, auras spirare salubres, domos esse nemora, victum arbores ministrare, discordiam nescire, ægritudine non inquietari, ad innocentiam omnibus æquale votum esse, mortem accersere, & voluntario interitu obeundi tarditatem castigare, ut refert Plin. lib 4. capit. 12. Pompon. Mela & Ammian. Marcellin. lib. 26. histor. ubi ad eorundem Riphæorum montium defectum

Arimaspos iustos homines, & placidos habitare scribit, Carol. Stephan. in diction. Ioan. Funger. in Etymolog. Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. Hyperborei & Riphæi. Quamvis **[sect. 62]** Ptolemæus lib. 5. Geogra. cap. 9. quasdam Hyperboreos populos in Sarmatia Asiatica ponat, & Athenæus lib. 6. cap. 4. Riphæos montes pro Pyrenæis intelligere videatur, ex historia, quam de argenti rivis, ex incensa sua sponte sylva, procedentibus addit. Diodorus quoque Siculus insulam quandam esse scribit, oppositam Celtis Oceani accolis, haud multò Siciliâ minorem, valdê fertilem, & biferam, hoc est, his quotannis fructus ferentem, habitariq́ue ab his, qui Hyperborei appellantur, eò quòd vento Boreæ sint expositi. Quartum argumentum, **[sect. 63]** quo Iustus Lipsius, & alij probare intendunt Novi Orbis non solùm notitiam, verùm persectam etiam scientiam apud veteres inveniri, desumi solet ex locis Cicer. Pomponij Melæ, & aliorum, quos citavimus sup. cap. præced. num 20. & 23. Vbi Antipodes esse agnoverunt, eosq́ue in terra Australi nobis opposita constituebant, quam *ἀνταθονα* à contrario axe, sive *ἀντικθονα*, quasi adversam terram nuncupabant. Quod non nisi de hoc Novo Orbe verisicari posse inquiunt. Cuius **[sect. 64]** etiam mentionem fecisse dicunt Lucianum in Hermotimo, sive de sectis, Plutarch. in lib. de Socrat. dæmo. & de facie in Orbe Lunæ, & 8. Symphosia, quæst. 9. & in lib. de defect. Orac. dum loquuntur de quibusdam Oceani insulis, post quas *μεγάλκ ἔπεῖρ*, id est, *quædam magna continens reperiatur.*

Et eòdem expressius respicere putant Avîtum declamatorem, dum apud Senecam suasoriâ 1. testatur: *Fertiles in Oceano iacere terras, ultraq́ue Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem*

[157] Et **[sect. 65]** Divum Clementem Roman. Pontif. Quartum à Divo Petro in epist. posteriore ad Corinth. ubi ait: *Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.* Quibus verbis nostram hanc Americam veluti digito ostendere voluisse fatentur Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 11. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pag. 149. Gregor. Garcia lib. 1. de Indor. orig. cap. 3. §. 7. pag. 61. & Iustus Lipsius & Basil. Pontius ubi suprà, qui notant *Mundos* plurali numero dixisse Clementem, magnitudinem nimirum huius Novi Orbis indicantem, quæ vel in terris notis & lustratis mirifica est, etsi tractus ille Australior, & trans fretum Magallani nondum innotuerit, nisi à præternavigantibus libatus.

Et **[sect. 66]** huius Clementis epistolæ, quam se ignorare fatetur Acosta. d. cap. 11. celebris habetur mentio apud antiquos Patres, pluraq́ue ex illis collecta reperiuntur apud Sixt. Senens. libro 2. Biblioth. in Clement. illustris. Cardin. Baronium tom. 1. Annal. anno Christi 95. & Anton. Possevin. in apparatu, 1. tom. verb. *Clemens,* & in specie apud D. Hieronym. in cap. 2. epistol. ad Ephes. ubi elucidans illa verba Pauli, *Secundùm sæculum mundi huius, hæc habet: Quærimus quid sit, quod ait Paulus secundùm sæculum mundi huius? Vtrum nam & aliud sæculum sit, quod non pertineat ad mundum istum, sed ad mundos alios? de quibus & Clemens in epistola sua sic scribit: Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.*

Senecam **[sect. 67]** quoque Philosophum, & Romanæ eloquentiæ Magistrum, in eandem sententiam adducunt: ei enim tragœdia illa Medææ tribuitur, ut tradit lust. Lips. d. cap. 19. & in initio animad. ad trag. Senecæ, & Ianus Gruter. in præfat. ad eius opera, in qua actu 2. vers. 374. sic cecinit:

Venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisq́ue novos

Detegat Orbeis, nec sit terris
Vltima Thulæ.

Quibus verbis non adumbrasse tantùm, verùm & expressisse has Novi Orbis regiones videtur, & eius detectionem possteà per Hispanos factam veluti præsagire. Eisque **[sect. 68]** tanquam quodam oraculo motum fuisse Columbum, ad Indias Occidentales perquirendas, seriò tradit Pet. Cieza 2. tom. rerum Indic. relatus à Theatr. vitæ humanæ volum. 5. lib. 3. pag. 1258. & lib. 4. pag. 1376. & volum. 21. libro 3. pag. 3822. Abraham Ortel. in Theat. Mag. tab. 5. August. Zarate in histor. Perù, lib. 1. cap. 2. Acosta de nat. Novi Orb. lib. 1. cap. 11. Forcatul. de Gallo. Imperio lib. 2. fol. 83. Ioan. Boterus in relat. univers. vol. 2. part. 1. lib. 1. in princip. Stephan. Salazar sup. Symb. Apost. discurs. 16. cap. 3. Garcia de Ind. orig. lib. 1. cap. 3. §. 3. ex pag. 50. Maluenda de Antichrist. lib. 3. capit. 16. pag. 148. Anton. Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 4. cap. 17. pag. 567. Etenim seros annos, si à Seneca Philosopho, qui Neronis tempore vixit, usque ad Columbum dinumeremus, plus mille & quingentos inveniemus, si à Medæa, plus quàm bis mille. Oceanum quoque rerum laxasse vincula, omnibus incomperto est, cùm tot navigationibus per illum exactis, quas antiqui impossibiles reputabant, alios terrarum fines ostenderit, & Novi Orbes detecti sint, totâ certè Asiâ, Africâ & Europâ maiores.

Verùm **[sect. 69]** autem verò his quoque argumentis, & auctoritatibus non obstantibus, rectè adhuc affirmare possumus, Hispanorum gloriam in prima & vera tanti Orbis inventione, & cognitione illibatam manêre, ut benè concludit Ioseph. Acosta ubi sup. & Greg. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 9. fol. 68.

Etenim quamvis **[sect. 70]** Cicero, & alij, quorum testimonia citavimus, philo-**[158]**sophicis coniecturis, & argumentationibus ducti, Antipodes esse affirmarent, eòque nomine verum sit, incolas huius Novi Orbis, ut plurimùm, designari: ipsi tamen in eisdem locis apertè fatentur, Australes regiones ab illis habitatas prorsus incognitas fuisse, sive ob ardorem intercedentis Zonæ, sive quia interiectus Oceanus utrique hominum generi commercium ad se commeandi denegabat. Vnde & alterius generis mortalium eos esse putabant, ut latiùs in cap. præcedent. ex num. 34. retulimus.

Plutarchi verò, **[sect. 71]** & Luciani loca, quæ in contrarium expendi solent, eodem modo vitari possunt, præterquam quòd meras nugas, & sabulosas narrationes continent, & nihil peculiare commemorant, quod nostris Occidentalibus Indijs magis quàm Orientali conveniat. Expressior quidem videtur **[sect. 72]** Avîti declamatoris auctoritas. Sed si integra perlegatur, se ipsam facilè prodet. Seneca namque in ea declamatione diversorum Rhetorum exercitationes, & suasiones congessit, quibus Alexandrum Magnum suadêre conabantur, ut Orbe, quam vicerat, contentus, ab alio per Oceanum quærendo, abstinêret. Cùmque omnes in eo convenirent, quòd neque Oceanus navigari posset, neque in illo, aut ultra illum terrarum aliquid reperiri, Avîtus ingenij ostentandi causâ finxit, Alexandrum eò fortè moveri potuisse, quòd putaret, fertiles in Oceano terras iacêre, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem, neque usquam naturam rerum desinere, sed semper inde ubi desijsse videatur, novam exurgere. Sed statim quid ipse sentiret, enuntians, sic inquit: *Facilè ista finguntur, quia Oceanus navigari non potest. Satis* **[sect. 73]** *sit hactenus vicisse Alexandro, qua mundo lucere satis est. Intra has terras cœlum Hercules meruit, stat immotum mare, & quasi deficientis in suo fine naturæ pigra moles, nouæ, ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit, confusa lux, alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipsum verò*

grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota sydera. Ita est, Alexander, rerum natura, post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.

Ad auctoritatem verò **[sect. 74]** Divi Clementis Romani respondeo, eum quidem nullam magis certam huius Novi Orbis notitiam habuisse, quàm reliquos alios, qui eo tempore, & multis posteà sæculis viguerunt. Oceanum quoque intransibilem esse, ut cæteros existimasse. Atque adeò, quòd de mundis trans ipsum positis dixit, pro Antipodum gentibus dixisse credendus est, quos licèt dubio, & obscuro iudicio aliqui ex veteribus ethnicis & Christianis Philosophis agnoverunt, ut sæpè tetigimus, Et hanc fuisse Clementis sententiam, apertissimè ostendit Origenes lib. 2. Periarch. cap. 3: *Meminit sanè (inquit) Clemens Apostolorum discipulus etiam eorum, quos Antichtonas Græci nominant, atque illius partis Orbis terræ, ad quas nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis, qui ibi sunt quisquam transire ad nos, quos, & ipsos mundos appellavit, cùm ait: Oceanus intransibilis est hominibus, & hi, qui trans ipsum sunt mundi, qui ijs eisdem Dominatoris Dei dispositionibus gubernantur.* Accedit his, quòd nisi ita D. Clementem intelligamus, meritò notandus videbitur, quòd plures **[sect. 75]** mundos constituerit, prout re ipsâ illi hoc inter alia succenset Photius in excerptis ad eius epistol. capit. 29. ibi: *Reprehendat verò hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet, &c.* D. Hieronym. sup. Paul. Ephes. 2. cuius verba sup. retulimus, ubi non confirmat Clementis sententiam, sed eam potiùs sub dubitatione refellit. Etenim licèt Anaximander, Leusipus, Democritus, Anaxarchus & alij Philosophi plures mundos esse opinati sint, eo-**[159]**rum tamen errorem optimè convincit, & meritò damnat D. Augustin. de hæresib. cap. 77. D. Isidor. lib. 6. Etymolog. cap. 5. Iustus Lipsius lib. 2. Physiolog. dissertat. 20. Martinus Delrio in adag. sace. 1. tom. adag. 789. pag. 378. & refertur in cap. quidam, vers. *Sunt & aliæ, 24.* quæstio. 3. & ante eos docuit Aristotel. lib. 1. de cœlo capit. 10. dum ait: *Nec plures mundi sunt, nec plures esse possunt, si modò hic ex universa materia constet, sicuti constat,* Tertullianus quoque adversus Hermogen. cap. 25. & de Pallio cap. 2. eundem errorem notat, sic inquiens: *Viderit Anaximander si plures mundos putat. Viderit, si quis uspiam alius mundus sit apud Meropas, ut Silenus penes aures Midæ blattit, aptas sanè grandioribus fabulis.*

Senecæ **[sect. 76]** autem verba, quæ ultimo loco pro contraria opinione perpendimus, non magis nostræ adversantur, si consideremus, quòd Seneca novos illos Orbes, de quibus loquitur, non vidit, neque ab alio visos narravit, sed fortuitò id, ac temerè, & velut hyperbolicè cecinit, aut certê divinando, & vaticinando, eo genere **[sect. 77]** divinationis, quod prudentes viri familiare habent, ut optimè tradit Acosta. d. libro 1. cap. 11. & novissimè Francisc. Torreblanca in Epitome, disputatione de Magia, lib. 1. cap. 3. num. 15. Et series ipsa verborum Senecæ satis ostendit: nam cùm in præcedentibus carminibus dixisset, iam illo tempore mare navigationibus inusitatis solicitari, & nihil industriæ, & audaciæ hominum impervium esse, aut intentatum relinqui, subiecit, eò fortè aliquando progressuros, ut magno Oceano enavigato, novos terrarum Orbes aperirent. Quod tamen apparet ab ipso tunc temporis impossibile reputari, qui cùm **[sect. 78]** cæteris sentiebat, terrarum terminos in Hispania finiri, & non ultra Gades navigationem extendi, ut satis denotavit in illis verbis.

— Quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, &c.

Et in carmine, quod de Corduba scripsit, ubi Oceanum, qui eam alluit, supremum vocat:

Et Gratare tibi, quod te natura supremo
Alluit Oceano.

Et expressiùs in lib. unico suasoriarum cap. 1. Vbi ex multorum declamatorum opinione concludit, Oceanum navigari non posse, & nullas ultra illum terras existere, & inter reliqua, elegantissima Pedonis carmina refert, quibus Germanicum per Oceanum navigantem, ab incœpto desistere suasit, quæ sic **[sect. 79]** habent:

Iam pridem post terga diem, Solemq́ue relictum,
Iam pridem notis extorres finibus Orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras
Hesperij metas, extremaq́ue littora mundi,
Nunc illum pigris immania monstra sub undis,
Qui fert Oceanum? Qui sævas undique Pristis
Aequoreosq́ue canes ratibus consurgere prensis,
Quo ferimur? Ruit ipse dies, Orbemq́ue relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris,
An ne alio positas ultra sub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus
Orbem? Dij revocant, rerumq́ue vetant cognoscere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis,
Et sacras violamus aquas, Divumq́ue quietas
Turbamus sedes.

Neque est novum **[sect. 80]** Poetas, & alios Auctores hoc loquendi & vaticinandi modo aliqua protulisse, quæ posteà ipsis ignorantibus impleta videmus; ut apparet in alio loco eiusdem Senecæ lib. 7. natur. quæst. capit. 31. cuius mentionem fecimus sup. num. 14. & **[sect. 81]** libro 5. earundem quæst. cap ult. ubi *Nulla,* inquit, *terra tam longè remota est, quæ non mittere aliquò suum malum possit:***[160]** *unde scio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito Dominus, fortunæ indulgentia tumens, non continueat intra terminos arma, an paret classes ignota molliens? Vnde scio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi.* Quæ quidem omnia in notitia, detectione & debellatione huius Novi Orbis evenisse videmus: & iam olim similiter contigerunt, **[sect. 82]** cùm ex insulis, universisq́ue regionibus septentrionalibus tot, tantæq́ue gentes innumeræ, & vix de nomine notæ, diversis temporibus velunt aves egressæ fuêre, ut fuerunt Gothi, Ostrogothi, Vestrogothi, Vvandali, Franci, Cimbri, Gepidæ, Dani, Hunni, Suedi, Heruli, Rugi, Alani, Longobardi, Alemani, & alij plures, qui Danubio & Rheno superatis, omnem Europam, & præsertim & ipsam Italiam altricem Imperij & Dominam, quadringentis & plus annis perpetuâ quadam Regnorum sucessione subiugarunt, ac Romani nominis gloriam ferè omnem extinxerunt.

Virgilius **[sect. 83]** etiam eodem vaticinij genere usus censeri potest, dum Ecloga 4. ait:

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Tethyn ratibus, Quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri insindere sulcos:
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos Heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hunc enim locum ex Sibyllarum libris Virgilium mutuatum, optimè considerat Thomas Bocius lib. 20. de. signis Ecceles. capit. 6. pag. 333. & lib. 22. capit. 1. pag. 416. eoq́ue remotissimas navigationes designari, inquit, quæ post Christi adventum à varijs nationibus, & præcipuê ab Hispanis in Orientales & Occidentales Indias institutæ sunt, quibus gentes,

& opes plurime ad Christi Ecclesiam augendam & illustrandam adducerentur, veluti ab Argonautis illis aurem vellus sub Iasone Duce & Typhi, eius in Colchica expeditione socio, & primæ navis, quæ Argo dicta fuit, gubernatore. De **[sect. 84]** qua fabula latè agit Orpheus lib. 1. Ovid. lib. 7. Metamorph. Propertius lib. 1. Statius lib. 5. Appollonius in Catalog. heroum lib. 2. Valer. Flaccus in suis Argonauticôn libris, Pontanus lib. 5. de Stellis, Textor in officina, 1. part. pag. 328. Natalis Comes in Mytholog. fabul. lib. 6. cap. 8. Micha. Boschius in Oratione de aureo vellere, & Simon Maiolus in tom. 4. dier. Canicul. colloq. 5. pag. 377. & sequent. Vbi simul tractant **[sect. 85]** de Origine, & institutis Equestris Ordinis aurei Velleris, vulgò dicti, del Tvson de Oro, quem Philippus cognomento Bonvs Burgundiorum Dux anno 1429. instituit, & hodie nostri Potentissimi Hispaniarum Reges conservant, & moderantur, utpotè **[sect. 86]** veri, ac legitimi illibus status successores, iuxta ea, quæ fusius congerit Camillus Borrellus in tract. de præst. Reg. Catholic. capit. 46. ex num. 254.
Extat quoque **[sect. 87]** locus alter apud eundem Virgil. lib. 6. Æneid. ubi Augusto Cæsari blandiens, novas terras & regna ei promittit, quæ ultra Oceanum, imò & Solis orbitam iaceant. Sic enim inquit:

— Super Garamantas, & Indos
Proferet Imperium, iacet extra sydera tellus
Extra anni Solisque vias, ubi cœliser Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum.

Quibus verbis Iustus Lipsius. d. capit. 19. ad hunc Novum Orbem respicere putat. & extra anni, & Solis vias interpretatur, idest, *Vltra Torridam Zonam.* Et quod de Atlante subijcitur, exponit, non de illo Asricæ, sed de alio, qui regnavit in insula Atlantica à Platone descripta. Sed in hoc magnus ille **[161]** vir, aut falli, aut fallere, velle videtur. Nam Virgilius id nullo certo argumento, sed similiter per Hyperbolem, aut vaticinationem Poëticam dixit, & in Cæsaris adulationem. Et non loquitur de Novo Orbe, sed de Maurorum Æthiopia, ubi est mons Atlas, Stellis aptum, sive vicinum, prout observat Servius, Cerda & Pontanus ibîdem, & diximus sup. cap. 4. & ostendit ipse Virgilius eisdem fermè verbis utens lib. 4. Æneid.

Oceani finem iuxta, Solemque cadentem
Vltimua Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Hanc autem **[sect. 88]** Provinciam dicit esse extra sydera, non quia ulla sit tellus, quæ non subiaceat syderibus, & cœlo non tegatur, sed quia extra maiora sydera ferè sit, id est, duodecim signa, in quibus est circulus Solis, aut Planetas, qui intra Tropicos decurrunt. Quemadmodum & Lucanus de eâdem regione loquens lib. 3. Pharsal. scriptum relîquit:

Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione Poli, nisi poplite lapso
Vltima curvati procederet ungula tauri.

Sed, ut ad Senecam **[sect. 89]** redeamus, advertendum etiam est cum Botero, Madera, & Herrera ubi supr. eius vaticinium, ut ad istius Novi Orbis detectionem propriùs applicari posset, loco ultimi carminis, ubi de Thule loquitur, dicere debuisse:

Nec sit terris ultima Gades.

Etenim ad Occidentem, & ultra Gades, ut sæpè diximus, detectus est, non ad Septentrionem, **[sect. 90]** ubi Thule insula iacet, quæ ultima terrarum illius Climatis reputabatur, iuxta illud Virgilij lib. 1. Georg.

Tibi serviat ultima Thyle.

Et plura alia, quæ de eâdem insula habent Plin. lib. 2. cap. 75. & lib. 4. c. 16. Pompon. Mela lib. 3. cap. 3. Solin. cap. 24. D. Isidor. lib. 14. Etymol. cap. 6. Procop. de bello Goth. lib. 2. Surius in comment. sub ann. Domin. 1537. Boter. in relat. univers. lib. 1. vol. 1. pag. 168. Ortel. in Theatr. Orb. tab. 97. & in Thesaur. Geogr. verb. *Thule,* Maginus Patavinus in tab. Geograph. fol. 96. & fol. 10. Tho. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 9. pag. 495. & seq. & pag. 557. & Simon Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 1. pag. 35. & colloq. 14 pag. 341. Vbi eandem esse docent, quam hodie Islandiam, aut Scandiam dicimus, in ditione Scotorum ad Septentrionem vergentem ultra Orcades, latitudinemque habêre graduum 65. ad 69.
Et licèt negare non possimus, **[sect. 91]** etiam ultra Thulem, sive Islandiam, alias novas terras antiquis, & nostris temporibus repertas, in quibus ad litteram vaticinium Senecæ impleri potuerit, ut sunt Groenlandia, Frislandia, Icaria, Nova Semla, Finamarchia & aliæ, de quibus agunt auctores suprà citati. Cùm **[sect. 92]** & Hunni & Gothi in alio veluti Orbe ignoto, & inaccesso ultra Mæotidem paludem habitare dicerentur, iuxta ea, quæ tradit Plinius, loquens de Scandinavia, unde illi eruperunt lib. 4. cap. 13. Hoc tamen neque Americanæ Hispanorum detectioni, de qua agimus, nocet, neque ita **[sect. 93]** magnâ admiratione dignum ullo sæculo iudicatum est. Nam ibi solùm Glacialis maris, & frigidæ Zonæ transitus, navigandi & progrediendi ulterius avidos retardabat. Hîc verò, & Torridæ æstus, & Oceani vortices deterrebant, quem semper, ut vidimus, ultra Herculis columnas inaccessum, & impertransibilem iudicarunt.
Planè **[sect. 94]** etiam ad Septentrionem ultra Groenlandiam mare unius diei cursu fertur innavigabile, quia, caligantibus ante ora mundi finibus, immane abyssi barathrum reperitur, ut constat ex mirandis relationibus, quas refert Cranzius in præfat. Noruegiæ, relatus in Theatr. vitæ humanæ, vol. 5.**[162]** lib. 2. pag. 1216. & aliæ non minus mirandæ **[sect. 95]** navigationes Battavorum, sive Olandensium per mare Glaciale ad Novæzemlæ, & Lappianorum fines extant in tertio tom. hist. navigat. Orient. circa finem.
Denique urgent adhuc alij, & Romanos in regiones huius Novi Orbis aliquando transfretasse auctoritate Lucij **[sect. 96]** Marinæi Siculi probare conantur, qui lib. 19. de reb. Hisp. c. 16. scriptum relìquit, Catholicorum Regum tempore, quo primùm prædictæ regiones repertæ sunt, in ea, quæ vulgò Terra firma appellatur, repertum fuisse à quibusdam hominibus, qui auri venas perscrutabantur, numisma quoddam cum nomine & imagine Augusti Cæsaris, quod cùm ad Dom. Ioannem Ruffum Archiepiscopum Consentinum devenisset, ille, ut rem mirabilem, Romam ad summum Pontificem misit. Quæ res inquit Marinæus: *Hispanis gloriam & famam ademit, quam pepererant, dum se primos Indias Occidentales invenisse iactabant. Illo namque mumismate constitit, Romanos iam multis anteà sæculis ad easdem oras pervenisse.* Eandem historiam refert Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. & levibus alijs coniecturis communit Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. lib. 4. cap. 19.
Quibus aliam adijcit Iust. Lipsius. d. lib. 2. cap. 19. & Basilius Pontius. d.q. 8. expos. cap. 1. ex Nostrorum relatione tradentes, **[sect. 97]** in Chile Provincia, in valle, quæ *Cauten* dicitur, urbem esse, quam Imperialem ab hac causa nominarunt, quoniam in plerisque domibus, & portis reperunt Aquilas bicipites, eodem modo effigiatas, ac illæ, quibus Romanum Imperium pro insignibus uti iam pridem consuevit. Vnde suspicari posse inquiunt à Romanis illuc ea insignia fuisse perlata, maximè cùm nulla eo in Orbe aquila, sive avis biceps reperiatur, quam indigenæ adumbrare potuerint.
Quibus argumentis simile etiam videri potest aliud, quod tradit Didac. Davalos in Miscell. Austral. colloq. 36. fol. 165. dicens, **[sect. 98]** triginta abinde annis clavum quendam ferreum,

politè nimis fabricatum, repertum fuisse in hoc Regno Peruano in argenti fodinis, quæ iacent circa oppidum Caxatambo intra durissimi cuiusdam saxi argentei viscera circumclusum. Inde deducens, antiquam videri utriusque Orbis communicationem, cùm clavus ille magnam præ se ferret vetustatem, & a priscis huius terræ accolis fieri non potuerit, quibus nec ferrum eo tempore erat, neque artifex, & instrumenta ad illum construendum necessaria.

Sed ab his argumentis faciliùs quidem, quàm à superioribus nos expedire possumus, Marinæum imprimìs **[sect. 99]** meritò ridentes & reijcientes, qui adeò levi, & fallaci consideratione Hispanorum gloriæ tenebras offundere voluit, quem iustè illi omnes, qui eum citant, reprehendere solent, ut constat ex Lipsio, Maluenda & Basilio, ubi supr. Camillo Borrello de præst. Reg. Cathol. capit. 46. numer. 225. & 226. & August. Torniello infrà citando: & novissimè ex Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. capit. 5. numer. 16. & 17. ubi minus aptè subiungit potuisse numisma illud per manus Sinarum facillimè a Trapobana in Americam Romanorum sæculo deferri. Imprimìs namque negamus numisma illud ea in parte, quâ Marinæus dicit, repertum, cùm id nullo satis certo testimonio constiterit. Neque sufficit, quòd Archiepiscopus Consentinus, eo nomine, quasi ibi inventum acceperit, & ad summum Pontificem miserit. Nam cum plures ex Italia viri simul cum Hispanis in prioribus illis classibus ad has partes navigassent, potuit eorum aliquis, ut gentis suæ gloriam augêret, illius numismatis inventionem Archiepiscopo suadêre. Aut etiam ex composito, quo maiorem sibi fidem conciliaret, latenter in auri fodinas **[163]** deijcere, ut statim à fossoribus repertum, multis retrò temporibus ibi fuisse crederetur.

Novum **[sect. 100]** quippe non est, similes fraudes, & imposturas sub prætextu antiquitatis artisiciosè confingi, & ad decipiendos alios à nostri sæculi ingeniosis, & malè feriatis hominibus affabrè concinnari, ut benè advertit Tobias Hallerus in orat. contra Antiquarios apud Rosinum pag. 488. & in quodam casu, huic, de quo loquimur, admodum simili, contigisse videmus. Nam Valentinus Moranus, Iacob. Navarch. Iesuita, & Ferdinand. Lop. Castañeda in sua hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 28. referunt **[sect. 101]** quædam carmina, quæ sub Emanuele Lusitaniæ Rege, anno Domini 1505. refossa fuerunt in promontorio Lunæ, quod vulgò appellatur *Roca de Sintra,* insculpta in quadrata vetusti operis columna marmorea, quæ sic habebant:

Volventur saxa, litteris & ordine lectis,
Cùm videas Occidens Orientis opes
Ganges, Indus, Tagus erit mirabile visu
Merces commutabit suas uterque sibi.

Quos versus Sibyllinos esse, prædicti Auctores sibi persuaserunt, eisque quasi ex Sibyllæ antro profusis fidem præbuerunt. Cùm tamen posteà compertum fuerit confictos & impositos fuisse à quodam Hermo Charado Lusitano, qui illos marmori inscripserat, defoderatque, ut situ, humoreque terræ aliquantulum deformati, vetustatis indicium exhibêrent, rursusque per mercenarias operas refoderat, ut hoc tam nobili, atque peregregio antiquitatis monumento Regis gratiam avidè in Orientis opes intenti, pecuniamque aucuparetur, ut testantur Cæsar Orlandius, & Gaspar Barrerius, quos refert Ortelius in Theat. mag. tab. 5. Novi Orbis, & ab eo mutuatus Maluenda d. lib. 3. de Antichris. c. 16. pag. 150. & novissimus August. Torniel. in annal. sacris, 2. tom. ann. mundi 3043. num. 7. pag. 48.

Quod **[sect. 102]** verò de bicipite Chilensium aquila diximus, quamvis verum esse fateamur, non multum stringit. Potuit quippe ab Indis eiusmodi avis, etiam citra Romanorum exemplum, excogitari & effingi, & ad rei longè distincte signum usurpari, quemadmodum

& à Romanis ipsis excogitata fuit, quibus etiam triceps Proserpina, Cerberus & alia monstra nunquam similiter visa confingebantur. In obeliscis quoque Ægyptiorum narrat Ammian. Marcellin. lib. 17. *Scripta conspici volucrum, ferarumque, etiam alieni mundi genera multa,* id est, ignota ipsa, & Orbi, qui tunc lustrabatur invisa.
Aquila **[sect. 103]** autem Romani Imperij antiquissimum, & usitatissimum signum, teste Ioan. Rosin. lib. 10. antiq. cap. 5. pag. 445. & Alex. ab Alex. lib. 4. dier. gen. cap. 2. quare & quando biceps portari cœperit, varijs opinionibus ab scribentibus decertatur, de quibus agit Ioan. Curio, Ioan. Bocatius & alij, quos refert Simon Maiol. in diebus Canicul to. 4. colloq. 5. pag. 365. Guardiola de nobil. c. 13. Vargas in eod. tract. discurs. 16. n. 4. Didacus Davalos in Miscell. Austral. colloq. 20. fol. 99. ultra quos ego addo Cuspianum relatum in Theat. vitæ hum. vol. 3. lib. 10. pag. 1029. qui ex Suetonio tradit, signum hoc esse **[sect. 104]** apud Germanos antiquissimum. Illi enim Quintilium Varum cum legionibus Romanis tribus apud Bructeos Frisijs conterminos delevêre: signaque, & aquilas duas cepêre, quas adhuc hodie possident: *Non enim,* inquit, *biceps est aquila, sed duæ simul, quarum altera alteram expansis alis obtegit. Nec unquam hæ redditæ sunt Imperatoribus Romanis, sed semper in hunc usque diem servatæ.*
Denique narratio illa **[sect. 105]** de clavo ferreo in Caxatambi fodinis reperto, non maiorem fidem, quàm Marinæi numisma meretur: nisi dicere etiam malimus, potuisse iam olim, ligno alicui navis adfixum, maris fluctibus ad hanc **[164]** Peruanam oram appellere, & illuc ad argentum commodiùs excavandum ab Indis transportari, & per oblivionem relinqui, indeque factum, ut intra lapidis viscera, lapide ipso crescente, concluderetur, prout multoties in alijs similibus rebus accidisse referunt, & mirandis **[sect. 106]** exemplis demonstrant Alex. lib. 5. Geni. cap. 9. Bapt. Fulgos. lib. 1. rer. memor. cap. 6. fol. 55. Petr. Mexia in sylva var. lect. 2. par. cap. 13. & Simon Maiol. 1. tom. colloq. 16. pag. 379. & colloq. 18. pag. 419. Vbi inter alia commemorant, in altissimis, & longè a mari positis montibus, dum excavarentur, **[sect. 107]** compertas suisse interdum naves, humore prope modum absumptas, cum instrumentis omnibus ferreis, & in alijs terræ visceribus erui solêre lapides, in quibus sunt Conchylia redacta in duritiem lapideam, & ossa animantium, & quod magis mirum est pisces, bufones, & serpentes vivos.

CAPVT XIII. *De regione Ophira, cuius frequens est in sacris Litteris mentio, & an ea huic Orbi Novo respondeat, & appellationi Regni Pirù originem dederit?*

SVMMARIVM Capitis XIII.

1 *Novis Orbis mentionem & notitiam in sacris Litteris reperiri aliqui tradunt.*

2 *Salomon & Iosaphat classes mittere solebant in regionem Ophir, & quare?*

3 *Tharsis & ophir navigatio à Salomone inita, an esset eadem, vel diversa? & num. 18.*

4 *Ophir regio secundùm Montanum, & alios est eadem cum Mexicana & Peruana Novi Orbis.*

5 *Christophorus columbus ubi primum detexit Insulam Hispaniolam, Ophiram se reperisse iactabat.*

6 *Franc. Vatablus in Insula Hispaniola, & in Pirù & Mexico constituit ophir.*

7 *Perù, vel Pirù vox multis videtur eadem cum ophir, aut certè maximè cum illa colludere.*

8 *Paruaijm dictio, qua utitur sacra Pagina, est dualis, & duplex Perù signare videtur.*

9 *Nomina locorum, & Provinciarum facilè inverti & mutari solent.*

10 *Perù in Regno plura nomina reperiuntur affinia nomini Ophir.*

11 *Iobab filius Iectan videtur incoluisse regionem Paria.*

12 *Iectan secundùm Montanum nomen dedit Provinciæ Iucatan.*

13 *Sephar mons, dicitur idem cum montibus Andes del Perù, qui sunt totius Orbis longissmi.*

14 *Salomon fuit omnium mortalium sapientissimus, & non videtur Orbem Novum ignorare potuisse.*

15 *Salomon fuit cumulandarum divitiarum studiosissimus.*

16 *Ophiram regionem qui in Novo Orbe constituunt, communiter à viris doctissimis reprobantur.*

17 *P. Ioannis Pinedæ iudicium de regione Ophira.*

18 *Tharsis & Ophir Provinciæ, & navigationis earum diversæ erant.*

19 *Tharsis nomine in sacra Pagina quænam regio designetur?*

20 *Tharsis idem esse cum Tartesso plures opinantur, & in Hispaniæ Bæticis oris constituunt. Alij verò hoc negant.*

21 *Tartessus urbs Hispaniæ olim ditissima & fœlicissima.*

22 *Pineda Franciscanus non satis iustè à Fr. Ioan à Ponte notatus.*

23 *Ophir regio nullatenus pertinet ad Novum Orbem.*

24 *Peruana in regione non reperiuntur ea, quæ ex Ophira ad Salomonem asportabantur.*

25 *Salomonem, navigationem longam, & difficilem ob Novi Orbis divitias instituisse, credibile non est, relicta India Orientali ditiori & viciniori.*

26 *Asion gaber portus ubi? & quòd ex eo solvere non opporteret classes Salomonis, si ad Novum hunc Orbem navigarent.*

27 *Ophira regio ubinam esset, varijs opinionibus decertatur, quæ breviter referuntur.*

28 Sophala auri fodinis abundat, & ibi extare dicuntur libri ostendentes, quòd Salo-**[165]**mon ad eas suas classes mittebat.

29 *Ophir regio propriè pertinet ad Indias Orientales.*

30 *Auctores recensentur, qui agunt de regione Ophira, & eam Indiæ Orientali tribuunt.*

31 *Pegusij dicuntur trahere originem à Iudæis damnatis a Salomone ad Ophirinas auri fudinas.*

32 *Indiæ Orientales trahunt originem ab Ophir, & Hevila, & sunt ditissimæ.*

33 *Aurum Indiæ Orientalis dicebatur Paruaijm, & erat probatissimum.*

34 *Obrizum aurum secundùm plures dicitur quasi Ophirizum, id est, à regione Ophir deductum.*

35 *l. 3. C. de vet. num. potest. & l. 1. C. de oblat. vot. de nummis Obryzatis loquentes explicantur & emendantur.*

36 *Oloberæ vestes, idest, Olobrizæ in Rub. & l. temperet, C. de vest. olob. quæ? & aliæ emendantur.*

37 *Obrizum aurum potest deduci ex voce Græca, quæ sincerum & purum significat secundùm Plin. vel a colore obradiante secundùm Hier. & Isid.*

38 *Obrusa vox Latinis significat probationem, vel expugnationem auri, & inde dicitur Obryzum.*

39 *Ciceronis, Suetonij & Senecæ loca explicantur & emendantur.*

40 *l. 5. C. de suscept. & arcar. l. 2. C. de metallar. ubi habetur mentio Obryzæ emendantur.*

41 *Aurum Phaz, sive Ophaz, & aliæ eius appellationes in Scriptura remissivè.*

42 *Phez Regnum apud Arabes unde dictum?*

43 *Ophiram qui in Novo Orbe constituunt, levissimis coniecturis ducuntur.*

44 *Nominum similitude, aut affinitas ad alicuius rei identitatem probandam fallacissima est.*

45 *Paruaijm dictio an verè in Scriptura reperiatur, & quid significet?*

46 *Perù, vel Pirù nomen Novum est in his regionibus Occidentalibus, & quas comprehendat.*

47 *Perù, vel Pirù nominis variæ causæ, sive etymologiæ referuntur. Et num. 49. 50. 51. & 52.*

48 *Garcilassus Inca scripsit commentarios de origine & Imperio Incarum, & quid sentiat de nomine Pirù?*

53 *Nomina qualiter Provincijs novè detectis, aut subactis imponi soleant?*

54 *Mexici urbis nomen unde mutuatum?*

55 *Iectan, aut Iobab, & Ophir ad Provincias Novi Orbis nunquam pervenerunt.*

56 *Iucatana Provincia non habet nomen à Iectan: & unde, & qualiter illud habere Hispanorum tempore cœperit?*

57 *Sephar mons nihil habet commune cum Andibus Peruanis.*

58 *Salomonem habuisse cognitionem peculiarem Novi Orbis nullo certo argumento probari potest.*

59 *Salomon quamvis sapientissimus, didicit navigationem Tharsis, & Ophir à servis Regis Hiram.*

60 *Tyrij diu sevarunt epistolas Salomonis, & Regis Hiram, quæ agebant de navigationibus in Tharsis & Ophir.*

61 *Hiram Rex ostendit Salomonis ministris navigationem longiorem, & sibi reservavit alium breviorem & utiliorem.*

62 *Tyrij & Phœnices fuerunt olim præstantissimi in arte navigandi.*

63 *Phœnices unde dicti secundùm Aristotelem.*

64 *Tyria maria Proverbium quid significet? Et unde originem traxerit?*

65 *Salomonis divitiæ & thesauri incomparabiles fuerunt.*

66 *Divitijs, & thesauris Salomonis, qui alios aliorum Regum æquare volunt, stultitiæ notantur.*

68 *Templi Ierosolymitanum Salomonis Barbari etiam, & hostes reverebantur.*

69 *Templum Salomonis cùm Crassus expilavit, aurum præ copia plus dimidio viluit.*

[[166]] VRgent porro adhuc alij, **[sect. 1]** & ut hunc Novum Orbem priscis innotuisse defendant, cum profanis testimonijs satis evincere non potuerint, sacris propugnare conantur, affirmantes, frequentem eius mentionem, atque cognitionem in sacra Pagina reperiri lib. 3. Reg. cap. 9. & lib. 4. c. 22. & lib. 2. Paralipom. c. 9. & 20. & alibi possim, **[sect. 2]** quatenus in illis de celeberrimis classibus agitur, quas duo illi potentissimi & sapientissimi Hebræorum Reges Salomon & Iosaphat in regionem Ophir misisse memorantur simul cum navibus, & servis Regis Hiram, ut inde aurum & argentum, ebur, simias, pavos & alia pretiosa asportarent.

Quam expeditionem, seu **[sect. 3]** navigationem multi eandem faciunt cum illa, quæ in eisdem sacræ Scripturæ locis semel annis tribus in Tharsis fieri solita, dicitur. Aut certè eodem itinere eandem classem appellere ad Tharsis & Ophir, ut constat ex relatis a Barrerio in libello de regione Ophira, Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 13. Barradas lib. 3. concor. cap. 11. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 20. & Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 16. q. 2. pag. 211. & ultra eos Fr. Gregor. Garcia lib. 1. de Indor. orig. cap. 2. §. 3. & 4. & novissimè eis non relatis Fr. Basil. Pontius in q. 8. exposit. cap. 2.

Ophir **[sect. 4]** autem, sive Ophiram regionem Novum hunc Orbem esse, & præcipuè ad prècipuas eius Provincias, Mexicanam scilicet, & Peruanam pertinêre, apertè, & constanter tradit & defendit doctiss. Bened. Arias Mont. in apparatu in Phaleg. sive de primis gentium sedibus, in præfat. & in cap. 9. quem sequuntur Guillel. Postellus, & Goropius Beccanus relati ab Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Atlantis insulæ,* qui ab eâdem opinione non abhorret. Genebrard. in Chronolog. lib. 1. pag. 35. & lib. 4. pag. 705. Marinus Brixianus in sua arca in voce *Ophira, & Paruaijm,* Pomarius in lexico in eisdem verbis, Ioan. Avenar. in Epher. Anton. Possevin. lib. 3. Bibliot. cap. 5. Michaël Balboa Cabell. in Miscellan. Austr. m.s. 2. p. c. 3. & 16. Thom. Bozius de sig. Eccl. Dei lib. 20. c. 3. pag. 130. Panigarola in speculo belli, loco 146. advert. 4. Ioan. Funger. in Etymolog verb. *Ophir,* & admittitur ab Eman. Saa, 3. Reg. 9. & argumentis non futilibus niti tradit Martin. Delrius in scholijs ad Medæam Senecæ act. 2. & nervose eam proponit & tueri conatur Fr. Greg. Garc. ubi sup. & latiùs lib. 4. c. 1. & seq. doctiss. P. Ioan. Pineda d. lib. 4. c. 16. §. 3. 4. 5. & 6. ex pag. 211 usque ad 215. ubi argumentis contrarijs respondêre intendit, & neminem referens Fr. Basil. d.q. 8. c. 2. & 3. & ante omnes sensisse videtur **[sect. 5]** clarissimus ille æquè, ac fœlicissimus Dux Christophorus Columbus, qui cùm in navigatione Oceani Occidentalis ad insulam Hispanam, sive Hispaniolam (ut aiunt) appulit, Ophiram se reperisse dictitabat, ut

ab illo sæpius narrante, se audivisse scribit Petr. Martyr. in decad. Novi Orb. lib. 1. Neque ab eis abest Franc. **[sect. 6]** Vatabl. qui lib. 3. Reg. cap. 9. & 22. in eâdem insula ante ingressum Perù constituit Ophir, quanquam idem etiam asserat, esse ipsum interius Perù, simulque Mexicum, 2. Paralip. cap 3. vers. 3. annot. 16.

In cuius opinionis consirmationem à**[167]** multis ex prædictis auctoribus perpendi solet, **[sect. 7]** ipsam vocem *Ophir,* quæ etiam aliquando *Ophire,* vel *Opire,* pronuntiatur, per Metathesim, sive littetarum transpositionem, in vocem *Perù,* vel *Pirù,* quâ nunc utimur, permutatam fuisse, & maximè cum ea colludere videri. Præsertim si adijciamus, quod ubi d. lib. 2. Paralip. cap. 3. dicitur Salomon: *Texisse domum laminis de auro probatissimo,* in Hebræo legitur: *Aurum Parvaijm.* Quæ **[sect. 8]** terminatio, & inflexio vocis videtur esse dualis, cuius singulare sit *Perù,* vel *Perù,* ut iuxta Grammaticos Hebraicæ linguæ canones observat Pineda in comment. in Iob c. 28. vers. 16. pag. 500. & de reb. Salom. d. lib. 4. cap. 16. §. 4. pag. 212. num. 3. unde duplex *Perù* illâ voce significari videbitur, videlicet Peruana regio, & altera Mexicana, illi contermina: licèt illa tantùm nomen proprium *Perù* hodie retineat: prout novissimè etiam advertit P. Ludovic. Ballester. in Onomotograph. verb. *Ophir,* pag. 289. & ita Vatablus super illum locum sic scribit: *Paruaim numero duali dicitur apud Hebræos fortasse locus ille, qui nostro tempore le grand Peron, & le petit Peron dicuntur, nam est maxima affinitas nominum.* Quam **[sect. 9]** coniecturam magis urgent, & extendunt Montanus ubi sup. Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 19. & Fr. Greg. Garcia d. lib. 4. de Ind. origin. cap. 1. & sequent. considerantes, frequentissimam esse huiusmodi vocum depravationem: & **[sect. 10]** plures alias in his Regnis *Perù* reperiri in fluvijs, oppidis & montibus, quæ cum voce *Ophir* eandem affinitatem habêre videntur.

Deinde superioribus additur ex sententia Montani ubi suprà, & Possevini libro 2. Bibliothec. capit. 5. Iobab, **[sect. 11]** cuius mentio est Genesis cap. 10. vers. 28. incoluisse videri regionem huius Novi Orbis, quæ *Paria* vocatur, auro, margaritisque abundantem, & Iectan, **[sect. 12]** de quo in eodem cap. versic. 26. nomen dedisse ingenti eiusdem Americæ Chersoneso, dicto *Iucatan,* & Sephar **[sect. 13]** montem Orientalem, de quo eod. cap. vers. 29. esse montes *Andes,* Peruanæ regionis, longissimos omnium montium, qui hactenus in Orbe sunt visi, ut tradit Acosta d. lib. 1. cap. 13. & lib. 3. hist. Ind. cap. 22.

Denique **[sect. 14]** perpenditur ab eodem Pineda & Gregor. Garcia in locis sup. relatis, affirmari quidem oportêre, Salomoni, qui fuit omnium mortalium sapientissimus, & cui Deus ipse dedit horum, quæ erant, scientiam veram, ut sciret dispositionem Orbis terrarum, & virtutes elementorum, ut habetur lib. 3. Reg. cap. 4. & lib. Sap. cap. 7 vers. 17. minimè fuisse Novum Orbem ignoratum: quod imprimìs erat scitu dignissimum, atque iucundissimum. Præsertim **[sect. 15]** si hanc cognitionem coniungamus cum studio, quod habuit cumulandi aurum & argentum, quorum eiusdem Novi Orbis natura facundissima reperitur.

Sed quamvis prædicta sententia his argumentis, & tantorum virorum auctoritatibus muniatur, **[sect. 16]** meritò tamen ab alijs doctis & diligentibus nostri seculi scriptoribus improbari solet, ut parum solida, & potius novitatis, quàm veritatis amore, & studio excogitata, ut constabit ex traditis à Bened. Perer. lib. 3. in Genef. ubi de Hevilat, Gaspar. Barrerio in lib. de regione Ophira, Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 13. & 14. Barradas lib. 5. concord. c. 11. Mart. Delrio sup. Genes. cap. 10. Maluenda lib. 3. de Antichris. c. 20. & 21. & seq. & de Paradiso cap. 23. & 41. Ant. Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. pag. 2. Bernar. Aldrete de orig. ling. Hisp. c. 13. & antiq. Hisp. lib. 3. c. 9. pag. 360. August. Torniel. in annal. sacris, 1. tom. anno mundi 1931. num. 45 pag. 229.

& susiùs 2. to. ann. 3043. n. 7. & 8. Ioan. Drugo lib. 6. Obser. c. 3. & lib. 9. cap. 12. M. Ant. Palau in paradox. classis Salomonis, Ioan. Pineda **[168]** in comment. in Iob, cap. 28. vers. 16. pag. 500. & 501. & iterum de reb. Salom. lib. 4. cap. 16. §. 4. 5. & 6. Vbi **[sect. 17]** tamen ab ijs, quæ anteà dixerat, aliquantulum flectens, rem in medio relinquendam decernit, & id tantùm superiori opinioni tribuit, ut minus levis, minusque deformis censeri debeat; & minimè indigna, quæ à sapientibus benignè audiatur.

Et planè, quod pertinet **[sect. 18]** ad Tharsis, etsi a nonnullis cum Ophir confundatur, ut suprà retulimus, longè tamen verius est, diversas per se esse navigationes & classes, quas ad eas Salomon, & Iosaphat mittere solebant, & ex diversis portubus, & per diversa maria, ut latissimè probat doctis. Ribera sup. Ionam, cap. 1. & Thom. Bocius de ruin. gent. lib. 5. cap. 7. pag. 483. licèt verum sit, utranque regionem nihilominus eâdem navigatione, & eâdem classe obiri potuisse, exportatis primum ex Ophir, auro, lignis, pavonibus, simijs, ebore: ex Tharsis verò, etiam auro, argento, gemmis, ac rebus alijs pretiosissimis. In quibus omnibus probandis, **[sect. 19]** & in vero loco designando, ubi Tharsis illa consisteret, adeò latè & doctè insistit Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 5. cum multis sequentib. & cap. 16. §. 1. & 2. pag. 211. Fr. Gregor. Garc. d. lib. 1. de Ind. orig. cap. 2. §. 4. ex pag. 34. ad 40. Acosta d. lib. 1. cap. 14. Gaspar Sanctius in Isaìam, cap. 2. vers. 18. pag. 38. & cap. 19. vers. 22. pag. 199. & cap. 23. vers. 26. pag. 236. Thomas Bocius d. pag. 483. & pag. 326. Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 20. pag. 157. cum seq. & lib. 5. cap. 14. pag. 281. Ludov. Ballester. in Onomotograph. verb. *Tharsis,* ex pag. 535. & in Hierolog. lib. 2. cap. 9. Torniel. d. anno 3043. num. 9. pag. 50. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 6. & 7. & lib. 2. c. 23. pag. 249. ut otiosum vidêri possit, si Nos, qui ad alia tendimus, in eorum scriptis transferendis subsistamus.

Illud **[sect. 20]** tamen in nostræ Hispaniæ gloriam præterire non possumus, quod Gorop. Becanus tradit lib. 7. Hispanicorum, & ex pluribus alijs defendi Pineda ubi supr. cap. 14. & 15. Bocius d. cap. 7. & de sig. Eccles. Dei lib. 15. cap. 18. Mariana de reb. Hispan. lib. 1. cap. 2. Ludo. Nonius in descript. Hispan. cap. 12. ad fin. & ante eos S. Athanas. Synaîta in Hexam. lib. 10. in 3. lib. Reg. Tharsis scilicet ad Hispaniam, & præcipuè Bæthicas eius oras pertinêre, neque aliam regionem fuisse, quàm Tartessum, **[sect. 21]** cuius beatam auri & argenti, & aliarum rerum omnium copiam, tum veterum Scriptorum testificatio, tum præsens rerum status satis declarat. Quod latè etiam, & non vulgari studio, licèt vulgari sermone prosequuntur Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 6. & Franc. Torreblanca in epit. lib. de magia in defensione cap. 4. & novissimè & eruditissimè Alphons. Carranza in libro, quem edere parat de monetarum valore & augmento 1. p. Quamvis contrarium asserat alter Pineda Francisc. lib. 3. suæ Monarch. cap. 22. §. 4. Quem **[sect. 22]** non satis iustè hac de causa reprehendit, & inscium & barbarum vocat à Pont. ubi supr. Nam id etiam alij viri doctissimi negant, & novissimè Aldrete de antiq. Hisp. lib. 1. cap. 24. in fine, pag. 108. & latiùs Torniell. d. anno 3043. num. 9. pag. 51. & 52.

Quod verò **[sect. 23]** ad Ophiram regionem spectat, non posse illam ullo prorsus modo cum Peruana, sive Novo hoc Americano Orbe convenire, evidentissimis argumentis meo iudicio convincunt Auctores suprà pro hac opinione relati, præsertim Acosta, Barrerius, Barradas, & præcipuè Maluenda d. lib. 3. cap. 24. & Torniell. d. anno mundi 3043. num. 7. & 8. à quibus se nunquam satis expedire potuerunt Greg. Garc. d. lib. 4. de Ind. orig. cap. 1. & seq. Pineda d. cap. 16. §. 5. & Basil. Pont. d.q. 8. exposit. cap. 3. Et ut omittam, quæ sæpè à nobis in superioribus repetita **[169]** sunt de omnimoda huius Orbis apud antiquos ignoratione, &

inaccessa Oceani magnitudine, & de insuperabili difficultate navigandi per altum, necdum cognito acus Magneticæ usu: illud certè unum **[sect. 24]** refellendæ isti opinioni satis superque esse videtur, quod constet in regione Peruana nec gemmas, nec elephantes esse, nec pavos, nec simias, nec ligna Thyna pretiosissima, qualia ex Ophir asportari solita narrat Scriptura. Neque rationi consentaneum vidêri, **[sect. 25]** Salomonem ex mari Rubro, relictâ Arabiâ, & Indiâ Orientali viciniori, atque notiori, multarumque rerum pretiosissimarum fertiliori, immenso circuitu, & maiori dispendio, quàm quæstu, navigationem instituisse ad regiones Americanas, aut Peruenses. Quod evidentius erit, si animadvertamus ex eisdem locis sacræ Scripturæ constare, prædictas classes **[sect. 26]** ex portu Asiongaber solvere solitas fuisse, qui portus in littore maris Rubri continebatur, ut post longam disputationem probat & concludit Pineda d. lib. 4. cap. 7. & 8. & sequentib. Abrah. Ortel. in Thesau. Geograph. verb. *Asiongaber,* quidquid dissentiat Basil. Pontius d. cap. 3. At verò si in Perù expeditio facienda erat, quorsum attinebat ex eo portu solvere, & per tot vastissima maria vagari, & universum Orbem laboriosissimâ navigatione, infinitis penè casibus, & laboribus obnoxiâ peragrare, cùm potuissent ex Ioppe, vel alio portu maris Mediterranei proficisci, & per illud & fretum Herculeum multo breviori, ac faciliori, magisque usitatâ navigatione, spacio circiter quinque mensium ad Peruanam regionem pervenire.

Sed ubi terrarum **[sect. 27]** Ophira Provincia sita, & an alio etiam nomine cognita esset, hactenus ignoratum est, & variantes auctorum sententiæ rem incertam & dubiam, magis obscuram & ancipitem reddiderunt. Nam quidem eam in Sophala constituunt sub ima Africa ad Oceanum Æthiopicum posita; quæ **[sect. 28]** regio etiam nunc adeò auri sodinis abundat, ut nihil præter aurum exteris mercatoribus communicet, quem admodum Lusitanorum peregrinationes testantur. E quibus Thomas Lopecius scribit, Sophalenses habêre libros Indicâ linguâ conscriptos; in quibus legitur, Salomonem Regem tertio quoque anno hinc aurum tulisse, atque hodie etiam eam regionem habêre sui nominis auri fodinas.

Alij verò Ophiram collocant in insula Armutia. Alij ad Philippinas, vel Moluccas reijciunt, aut certè ad insulas ann. 15. ab Alvaro Mendaña repertas, quas inde Salomonis appellatas existimant. Alij denique frequentiùs, & certiùs cum Ioseph. lib. 8. antiq. cap. 2. & 6. & D. Hieronym. epist. 140. de locis Hebraicis, **[sect. 29]** ad Orientales Indias pertinêre scribunt, & præcipuè ad nobilissimam earum insulam, quæ Trapobane, sive Samatra dicitur, & hodie Malaca, veteribus Terra aurea, sive Aurea Chersonesus vocabatur, & ad ei adiacentes Pegusiorum Provincias. Quas **[sect. 30]** opiniones diligenter congessit & illustravit Gaspar Barrerius in d. libello de regione Ophira, Abrah. Ortel. ind. Thesaur. Geograph. verb. *Ophir,* Carol. Stephan. in dictionar. eodem verb. & plures alij relati a Ribera, Acosta, Delrio, Gregor. Garcia, Maluenda, Pineda, Torniello, Aldrete, & Ballestero in locis sup. num. 16. relatis, Pet. Cieza lib. 1. hist. Ind. cap. 3. Christian. Adricom. in Theatr. Terræ sanctæ in Tribu Phares, cap. 15. Ant. Herrera d. lib. 1. cap. 1. Thom. Bocius lib. 20. de sig. Eccles. Dei, cap. 3. pag. 320. Ioan. Boterus in relat. univers. part. 1. lib. 2. pag. 235. Camillus Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 19. num. 51. Fr. Ioan à Ponte in d. convenient. lib. 2. cap. 17. pag. 190. & 191. & Maffæius lib. 1. histor. Ind. pag. 20. qui etiam lib. 16. pag. 397. Loquens **[sect. 31]** de Pegusiorum origine ex Bonserri litteris tradit, stirpem eos **[170]** à Iudæis exulibus ducere, qui a Salomene damnati ad Ophirinas auri fodinas, ea loca primi tenuerunt.

Facitque in confirmationem huius ultimæ sententiæ, quæ Ophiram indijs Orientalibus tribuit, quod sciamus, eas ab **[sect. 32]** Ophir, Hevila nomen, & originem incolarum

accepisse, ut habetur Genes. 10. & ijs rebus omnibus mirum in modum abundare, quæ sacrâ Paginâ referente ex illis navigationibus ad Salomonem adducebantur. Vt præter id, quod hodiernâ experientiâ cognoscimus, latè recolit, & usque ad portentum extollit Maluenda d. lib. 3. cap. 21 & 22. & alij veteres, & recentes auctores, de quibus sup. capit. 2. ex numer. 3. Inter **[sect. 33]** quæ aurum laudatissimum, & probatissimum erat, ut habetur Paralip. 2. cap. 3. ibi: *Porro autem aurum erat probatissimum.* Vbi Pagnin. Vatabl. Montanus, & Caiet. vertunt & legunt: *Aurum ex loco Paruaìm, vel de Paruaìm.*

Vnde apud Romanos, & alias nationes in, maximo pretio semper extitit, & corrupto vocabulo, **[sect. 34]** Obryzvm quasi *Ophirizum,* vel *Ophirisum,* id est, à regione Ophir deductum, dicebatur. Vt observant D. Hieron. sup. Ierem. & sup. Daniel. Acosta d. cap. 13. Funger. & Steph. d. verb. *Ophir,* Pineda sup. Iob cap. 28. vers. 15. & 16. & cap. 31. vers. 24. Beroald. Torrent & Casaubonus sup. Sueton in Nerone cap. 44. cum inquit: *Illum à populo exegisse argentum pustulatum, & aurum Obryzum, ut plerique omnes Palàm collationem recusarent.*

Et hinc **[sect. 35]** nummi sive solidi obryzati dicuntur in 1. 3. C. de vet num. potes. lib. 12. & in l. 1. C. de oblat. vot. lib. 10. quamquam in utroque loco mendum sit in antiquis Codicibus, & Obryziati legatur. Quemadmodum & in **[sect. 36]** rub. & 1. temperent, C. de vestibus oloberis & auratis, lib. 11. ubi passim legitur, *Oloberis, & Olabera,* cùm *Olobrycis, & Olobryzas,* legundum sit, quasi vestis, quæ tota est ex Obryzo, & ibi rectè Alciat. Cuiac. & Gothofred. advertunt, & ad emendationem dictorum, & aliorum iurium, quæ extant in Codice Theodosian. observavit Brisson, de verb. sign. verb. *Obryza,* Ioan. Prateius & Ioan. Calinus eod. verb. & ante eos Catellian. Cotta in memorab. iur. verb. *Obryzati solidi,* & Tiraq. in 1. 3. connub. num. 17. qui tamen prædictam auri Obryzi etymologiam non omnino probant. Nam **[sect. 37]** magis videtur ex Græco fonte descendere, quasi *ἀβριθομ*, id est, sincerum, purum, delicatum, quod sæpè igne excoctum est, ita ut amplius in coctione non diminuatur, ut constat ex Plin. lib. 33. cap. 3. dum ait: *Auriq́ue experimento ignis e*st, ut *simili colore rubeat, quo ignis, atque id ipsum Obryzum vocant.* A quo non discrepat D. Isidor. qui lib. 16. Etymolog. cap. 17. ab eo dictum censet, quod obradiet splendore, sitq́ue colorus optimi, & D. Hieronym. qui utramque etymologiam complectens in epist. 140. ad Principiam Virginem, sic ait: *Ophir genus auri est, vel à loco Indiæ, vel a colore nomine indito.* Et congerit alia Martin. Delrio in comment. in Cantica cap. 5.

Sunt etiam, qui Obryzi auri nomen ex **[sect. 38]** Latina voce, *Obrussa,* deducant, quam signisicare volunt examen, probationem, expurgationem & coctionem auri, ut latiùs probat Turneb. lib. 27. advers. cap. 18. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 18. § 5. pag. 226. Qui ita emendant **[sect. 39]** locum Suetonij sup & explicant illud Cicer. de clar. Orat. *Expurgandum esse sermonem, & adhibendam rationem quasi obrussam,* & Senec. lib. 4 nat. quæst. cap. 5. *Si omnia argumenta ad lancem cœperimius exigere, silentium indicetur,* ubi Ioan. Opsopæus ex optimis membranis legit, *Ad obrussam.* Quæ omnia **[sect. 40]** conducunt ad explicationem 1. 5. C. desuscep. & arcar. & 1. 2 C. de metallar. lib. 12. ubi obryzæ mentio habetur.

Et **[sect. 41]** de Phaz sive Ophaz, & Mvphaz, & alijs appellationibus, quibus **[171]** aurum in sacris Litteris appellatur, plura Lector, si velit, vidêre poterit apud Pined & Delrium sup. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 24. & Bernard. Aldrete lib. 3. de antq. Hispan. cap. 8. ubi **[sect. 42]** addit, inde apud Arabes Regnum *phez,* fuisse denominatum.

Constat **[sect. 43]** ergo (ut ad propositum redeamus) Ophiram regionem ad Americanum Orbem nullatenus pertinêre. Neque adversantur coniecturæ, quibus Auctores num. 4. relati in contratiam sententiam adduci videntur. Nam reverâ tenues & leves admodum sunt. Atque

imprimìs illa parum stringit, quæ ab ipsis ut fortissima traditur, de affinitate, sive collusione nominum Ophir & Pirù. Sæpè quippe deficiunt **[sect. 44]** nomina, sæpè; mutantur, & a sua primæva origine degenerant. Sæpè etiam nullo consilio, sed casu res diversissimæ in uno, & eodem nomine apud remotas nationes, & varijs linguis utentes, conveniunt, ut latè docet Xenophon. in peculiari huius argumenti libello, quem de æquivocis nominavit, & in eâdem tractatione, de qua agimus, optimis exemplis ostendunt Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Acosta d. cap. 13. Maluend. d. cap. 24. pag. 167. & 168. & Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. §. 4. num. 3. pag. 212. Vbi plenè **[sect. 45]** respondent ad illud, quod dicitur de auro Paruaijm, & quid hoc nomen significet, & an in Scriptura reperiatur.

Præsertim, quia verius est, **[sect. 46]** nunquam hanc vocem Perv, vel Pirv ab Indis Occidentalibus cognitam fuisse, ut has Provincias significarent, sed posteà ab Hispanis impositam, & ad id omne extensam esse, quod est post Panamam usque ad Provinciam de Pasto, & hinc usque ad flumen Maule, quod ultra Provinciam de *Chile* dilabitur, ut tradit Acosta d. lib. 1. cap. 13. Ant. Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. pag. 2. & decad. 3. lib. 10. cap. 2. pag. 356. & in descript. cap. 16. pag. 46. Maluend. d. lib. 3. cap. 24. pag. 167. Pineda sup. Iob, cap. 28. vers. 16. pag. 500. & 501. & Bernar. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Castellanæ cap. 13 Vbi tradunt **[sect. 47]** veram huius nominis rationem & occasionem casualem fuisse. Nam cùm primi Hispani post longam navigationem hæc littora tenuissent, atque indigenam quemdam piscationi intentum ex improviso comprehendissent, gestu, ac signis rogare cœperunt, quænam illa terra esset, quibus ipse (quod naturale est) de proprio nomine rogari suspicatus, frequenter respondebat & repetebat *Beru, Beru* quod nomen familiarissimum est maritimis hominibus Peruanis. Indeque Hispani, vel responsione decepti, vel occasione sumptâ, regionem ipsam Perù appellaverunt, prout ipse Pineda, & Aldrete se audivisse dicunt **[sect. 48]** à Garcilasso Inca, qui maternam originem ducebat ex Incarum Peruanorum sanguine, & eorum historiam parabat. Quam quidem posteà typis mandavit, & in eius lib. 1. cap. 4. & seq. hanc eandem narrationem proponit, & subdit, quòd Incarum tempore, eorum regnum, appellabatur Tavantinsviv, quod quatuor Regni partes signisicabat.

Sunt etiam **[sect. 49]** qui putent, Hispanos ubi primùm ad has oras pervenerunt, cùm auri cupiditate potissimum ducerentur, ab Indijs sibi obvijs ante omnia quæsijsse, an, & ubi in eis aurum inveniretur Hispanâ voce *Oro, Oro,* quam Indi non intelligentes, nec rectè pronuntiare valentes, repetebant Birv Birv, ut tradit Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 24. pag. 167. & Sebast. Covar. in Thesaur. ling. Casteli. verb. *Perù,* fol. 586. Vbi **[sect. 50]** aliam etiam aliorum etymologiam addit, qui volunt, Perù nomen Hebræum esse, quasi *Pere,* deductum ex verb. *Parad.* quod partiri, dividere, seu separare significat, eò quòd terra hæc ita ab alijs remota & seiuncta sit.

Alij verò **[sect. 51]** has opiniones, ut ani-**[172]**les fabulas, mertiò reijcientes, prædictum nomen non casu his regionibus impositum dicunt, sed sumptâ occasione ex nomine reguli, quem in tractu Panamatico circa littora maris Del Svr invenerunt, qui appellabatur BiRvqvete, indeque ad Provincias successivè lustratas appellationem derivasse, ut scribit Herrera in d. hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 14. pag. 27. & decad. 1. lib. 1. cap. 1. in sin. Aut certè ex **[sect. 52]** prima Provincia, quam Franc. Pizarrus & socij, prædictum mari traijcientes, occuparunt; vel ab amne quodam illam interluente, qui *Pirù*, sive *Piura,* dicebatur, qui duobus gradibus ab Æquinoctiali iacet, ducentis viginti leucis post Panamensem regionem, ut constat ex Gomara 1. par. hist. Ind. fol. 9. & 62. August. Zarate

lib. 1. hist. Perù, cap. 1. Levino Apollonio lib. 1. de reb. Peruens. in princ. Acosta d. lib. 1. cap. 13. Herrera d. cap. 1. pag. 2. Fr. Gregor. Garc. lib. 4. de Ind. orig. cap. 1. pag. 321. & cap. 4. pag. 334. & pag. 348. Didac. Davalos in Miscellan. Austral. colloq. 27. fol. 114. Cabello Balboa in altera Miscell. m. s. 2. part. cap. 6. Est enim **[sect. 53]** frequentissimum Provincijs noviter inventis, aut subiugatis, à loco, vel flumine earum primùm explorato, vel ab earum Regibus, aut exploratoribus nomen imponere, ut ostendunt auctores, quos citavimus sup. cap. 4. num. 42. & de Mexici urbe observat Gregor. Garc. d. lib. 4. de Ind. orig. cap. 3. §. 3. pag. 507. dicens **[sect. 54]** nomen traxisse ab antiquo Indorum Duce dicto Mexi, qui olim eum locum bellicâ virtute possedit.

Sed neque magis **[sect. 55]** obstat, quod ex sententia Montani & Possevini num. 11. & 12. retulimus de Iobab & Iectan, qui ad has regiones incolendas devenisse dicuntur: nam, ut rectè observat Acosta. d. cap. 13 & Maluenda. d. lib. 3. capit. 24. in sin. pag. 168. hoc nullis solidis rationibus, auctoribus, aut coniecturis stabiliri potest; quin potiùs secundùm Torniellum. d. anno 1931. num. 45. verosimile non videtur Iectan, aut eius filios, Ophir scilicet & Iobab, sedes usque adeò remotas sibi deligere potuisse, aut voluisse, cum præsertim tunc temporis non deessent aliæ regiones multò viciniores & commodiores, quas ratio prius incoli suadebat, deinde paulatim & successivè ad remotiores pertransire, ut reverâ factum fuisse videmus, siquidem filij Iectan in Orientalibus Asiæ partibus habitarunt, ut idem ipse Torniell. ostendit num. 51. Et. illud de **[sect. 56]** nomine Iectan, Iucatanæ Provinciæ indito vanissimum & sutilissimum est, præsertim si sidem habemus Ant. de Herrera in d. hist. Ind. decad. 2. lib. 2. cap. 18. in fin. pag. 64. qui docet, ante Hispanorum adventum nullum proprium generale nomen eam Provinciam habuisse, & fortuitò impositum esse ex nomine radîcis, quæ Ivca vocatur: ex quibus apud eos panis conficitur, & locis, ubi plantatur, quæ indigenæ Ilatli vocant. Vel quia cùm primi exploratores maritimos Indos de nomine terræ rogarent, illi responderunt, Toloqvitan, peculiare quoddam oppidum designantes; unde Hispani univeriam regionem Ivcatam, & posteà magis corrupto vocabulo IvcaTan appellare cœperunt.

Et **[sect. 57]** pari, aut maiore levitate nititur illa montis Sephar, & Andium Peruanorum commixtio à Montano commenta, quam etiam in hoc reijcit, & convincit Acosta d. cap. 13. Denique non obstat, quod ultimo loco de Salomonis sapientia, & ingenti studio cumulandarum opum consideravimus. Nam, ut ait Pineda, d. cap. 16. §. 4. num. 4. pag. 213. **[sect. 58]** etsi ei concedamus absolutissimam Cosmographiæ, & Geographiæ, & totius Philosophiæ scientiam, ac proinde cognovisse, hunc Orbem esse Sphæricum, & ex parte nobid opposita ab Antipodis habitari. Nusquam tamen certo **[173]** argumento probabitur, quòd peculiariter Americam notam, vel exploratam habuerit, & vel capiendi experimenti, vel opes cumulandi gratiâ, classem in eam destinaverit. Illud quippe, quod de Ophir adducitur, iam satis superque reiecimus.

Quibus non **[sect. 59]** incongruenter addere licet, ipsam in Ophiram, & Tharsis navigationem à Salomone non antè tentatam, quàm ab Hiran Rege Tyriorum, & eius servis illius notitiam habuisset, & cum eo societatem inijsset, quod plures tradunt post vicesimum quartum Regni sui annum contigisse, ut constat ex prædictis locis sacræ Scripturæ & ex epistolis **[sect. 60]** quas duo Reges sibi invicem scribebant, quæ olim apud Tyrios religiosè observabantur, earumque meminit Dius in historijs Phœnicijs, & post eum Ioseph. lib. 1. advers. Appion. & Anton. Possevin. in apparatu, 1. tom. pag. 776. & ex alijs, quæ tradunt Caietan. Abulens. & alij, quos refert Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 4. pag. 167. & Bernard. Aldrete de antiq.

Hisp. lib. 1. cap. 24. pag. 107. & 108. & lib. 2. cap. 2. Vbi addit, **[sect. 61]** Regem Hiram sibi & suis faciliorem & quæstuosiorem navigationem reservasse, & Salomonis classibus, & ministris longiorem & difficiliorem communicasse.
Tyrios autem sive Phœnices **[sect. 62]** fuisse eâ tempestate omnium hominum in navigandi arte, & navali militia præstantissimos, satis ex eisdem auctoribus constat, & ex Isaìa cap. 23. Ezechiel cap. 27. Herod. lib. 1. Arrian. lib. 2. Strabo. lib. 16. ubi inquit: *Quantum classi potuerint, argumento evidenti est multitudo, & magnitudo coloniarum ab eis deductarum.* Aristot. lib. de mirab. auscultat. dum tradit: *Aiunt* **[sect. 63]** *quidam phœnices appellatos, quòd primi maria navigantes, quocunque appellerent, omnes necarent.* Et ex Festo Pompeio de verbor. signific. pag. 301. ubi inquit: *Hinc* **[sect. 64]** *in proverbium deductum esse, Tyria maria, quòd Tyro oriundi Pœni adeò potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa.*
Planè **[sect. 65]** ingentes Salomonis divitias fuisse, & summo studio undique conquisitas, negare non possumus, cùm id passim Scriptura testetur, quæ Paralip. 2. ait, illi a Deo promissum: *Divitias & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in Regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui.* Et Reg. 3. cap. 10. inter alia inquit, quòd præ auro, gemmis & margaritis, quas congesserat: *Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis:* & 2. Paralip. cap. 9. tantam fuisse argenti copiam in domo Salomonis, ut in campestris lapidum. Quod latè prosequitur, & specialiter enumerat, atque exornat lib. 1. Paralip. cap. 22. Ioseph. lib. 7. antiq. cap. 12. Pineda Franciscanus in Monarch. lib. 7. cap. 19. §. 5. alter Pineda d. lib. 4. de reb. Salomon. per totum, August. Torniell. in annal. sacris tom. 2. ann. 3043. num. 4. pag. 46. & Budæus lib. 4. de asse, ubi thesauros Regis David centum viginti trium millionum fuisse dicit, Salomonis autem eius filij decuplo maiores, hoc est, 1230. milliones.
Quapropter idem Pineda d. lib. 4. cap. 19. pag. 232. eorum **[sect. 66]** ridet, & reprehendit stultitiam, vel invidiam, qui divitias aliquorum Regum nostri temporis cum thesauris Salomonis volunt comparare. Quod & facit novissimè Franc. Torreblanca in epit. lib. de Magia in defensione cap. 4. per totum. Soli enim **[sect. 67]** sumptus, & expensæ extructionis & cultus templi Ierosolymitani omnium Regum divitias, imò & omnem admirationem excedunt, ut constat ex ijs, quæ latissimè scribunt Arias Montanus, & Ribera in libris de Templi fabrica & ijs, quæ ad templum pertinent. Salmeron. to. 1. proleg. 42. Barradas tom. 2. concord. lib. 3. ex cap. 9. ad 52. Ioan. Azor. tom. 1. instit. moral. lib. 6. ex cap. 24. usque **[174]** ad 56. Villalpand. in apparat. sup. Ezechiel. Pineda de reb. Salom. lib. 5. c. 5. cum seq. & compendiosè Torreblanca d. cap. 4. Et ultra relatos ab eis Simon Maiol. in dieb. Canicul. to. 1. clloq. 19 pag. 431. & colloq. 23. pag. 527. & seq. ubi inter alia tradit, totum templum, quod erat sexcentorum pedum longitudinis, latitudinis cubitorum centum, à summo vertice usque in imum pavimentum, aureis laminis fuisse contectum: & universum locum. qui Sancta–Sanctorum dicebatur, ex puro auro fabricatum, quod sexcentis auri talentis æstimaretur. Et unam trabem inter alias in eo positam, penitus auream, trecentarum minarum auri, id est, septingentarum & quinquaginta librarum. Et quod clavis aureis omnia hæc affigebantur, quorum singuli ad quinquaginta siclos æstimatione pretij valuisse feruntur. In eoque ædificando artifices centum quinquaginta millia & sexcentos occupatos fuisse, ultra innumeros alios, qui terrâ, marique operi necessaria conquirebant & præparabant, deservisseque in eo Sacerdotum quatuor & viginti millia, & ut videtur alijs, quadraginta quatuor millia. Musicen profitentes sex millia, Levitarum octo millia. Vnde

memorat Ægesipp. lib. 5. de excid. Ierosolym. c. 43. tantam fuisse illius templi maiestatem, ut **[sect. 68]** etiam Barbarorum gentes illud venerarentur, & inferrent munera prædones religionis. Adeò, ut eodem teste lib. 1. c. 17. Pompeius, cùm eò pervenisset, maluerit admirari, quam prædari. Quod tamen non fecit Crassus, qui rapacior fuit, illud expilans, ut constat ex Zonara to. 1. annal. ubi ait, tantam **[sect. 69]** fuisse auri prædam, ut dimidio minus in Syria valuerit, quàm reverâ alibi æstimaretur.

CAPVT XIV. *An in Novo hoc Orbe ante Hispanorum adventum ullibi Evangelium prædicatum fuerit?*

SVMMARIVM Capitis XIV.

1 *Christi fidem in Novo Orbe iam olim prædicatam plures affirmant. Et numer. 3.*

2 *Apostolos per universum Orbem Evangelij lucem disseminasse, multi opinantur.*

4 *Ioan. del Caño Canonicus Salmant. laudatur.*

5 *Christus Dominus plurimos sua trium annorum prædicatione convertit.*

6 *Apostoli unde ita dicti, & quando, & ad quid a Christo delecti?*

7 *Apostoli brevissimo tempore totum Orbem prædicando penetrarunt. Et num. 11.*

8 *Psalm. 18. versus, & D. Pauli locus ad Rom. 10. exponitur & illustratur.*

9 *D. Paulus quo tempore scripserit epistolas ad Romanos & Colossenses.*

10 *Cap. Dominus 19. distin. & cap. fundamenta, de election. in 6. exornantur.*

12 *Christi vaticinium de consummatione ventura post universalem Evangelij prædicationem, plurimi exponunt de excidio & consummatione materialis Ierusalem.*

13 *Ierusalem distructio quo tempore contigit?*

14 *Apostoli triginta & octo annis, & ut aliqui intendunt, undecim tantùm post Christi mortem in universis mundi partibus prædicarunt.*

15 *Divi Marci locus exponitur cap. ult. & quando ille suam Evangelicam historiam scripserit?*

16 *Vbique dictio quid significet?*

17 *Lex urbana 166. D. de verb. sign. emendatur cum Cuiac.*

18 *Apostoli cur dicti fuerint sagittæ volantes Psal. 127. & Zachar. 9. & quadrigæ Habac. 3.*

19 *Apostoli dicti sunt nubes velocissimæ, & cœli, & pedes Domini. Et quare?*

20 *Maria Magdalena cur unguento unxerit pedes Domini?*

21 *Clementis Alexandrini insignis locus expenditur.*

22 *Apostolos Dominus multis donis, & gratijs insignivit ratione prædicationis.*

[175] 23 *Apostoli Christo, & eius beatissimæ Matri cedunt, cum alijs verò Sanctis temerè comparantur.*

24 *Apostoli alios septuaginta duos comites ad prædicandum elegerunt, & an hi propriè Apostoli vocari possint, & cur eo numero electi?*

25 *Cap. in novo 21. dist. illustratur.*

26 *Fideles Christi ob persecutionem Iudæorum in varias Orbis Partes dispersi, eum prædicarunt.*

27 *D. Paulus in multis Orbis partibus Evangelium annuntiavit.*

28 *Romani tempore mortis Christi Domini per totum ferè Orbem dominabantur, & ita fuit facilior eius prædicatio.*

29 *Prudentij carmina expenduntur. Et num. 51.*

30 *Fidei, & propagationis Evangeliæ quam brevis & universalis fuerit progressus ex Theodor. Iusti. Beda & alijs.*

31 *Evangelij progressum tempore Apostolorum Baronius, & alij diligenter scribunt.*

32 *Ecclsiæ plures tempore Apostolorum Deiparæ erectæ.*

33 *B. Virginis del Pilar Cæsaraugustanæ urbis ad D. Iacobum apparitio, & templi ibìdem ab eo constructi historia refertur & comprobatur.*

34 *D. Iacobi Apostoli adventus & prædicatio Hispaniæ licèt ab aliquibus malè negetur, à plurimis alijs rectè defenditur, qui recensentur.*

35 *Ioan. Fernandez à Velasco, excellentissimus Castellæ Comestabilis, laudatur.*

36 *D. Iacobum Hiberniam adijsse, & in ea prædicasse narratur.*

37 *D. Paulus in Hispania prædicavit, & D. Petrus.*

38 *Fides & Evangelium chirsti miraculosè, & per ipsorum etiam oraculorum prædictiones propagatum fuit.*

39 *Oracula plura perpenduntur, quæ christi adventum, & Fidem Gentibus annuntiasse videntur.*

40 *Templi ab Argonautis constructi, & per Oraculum Virginis Mariæ sacrari iussi, notabilis historia refertur.*

41 *Ignoto Deo Ara ab Atheniensibus & Romanis erecta & quare?*

42 *Christi mortem doluisse, & sub Panis nomine dæmones Gentibus annuntiasse ex notabili historia Plutarc. & aliorum.*

43 *Apostolos potuisse celerrimè per miraculum ad prædicandum in remotissimas regiones deduci, pluribus exemplis ostenditur.*

44 *Habacuc per aëra ab Angelo ductus, & etiam Phillipus Diaconus.*

45 *Apostoli nubibus ducti in transitu B. Mariæ miraculosè momento temporis ex diversis mundi partibus convenerunt. Regina Sabà ex relatione, & vocibus avium habuit notitiam Salomonis, ibidem.*

46 *Ecclesia sancta Dei dicitur Apostolica & Catholica, & quare?*

47 *Catholica dicta est Ecclesia Dei ab ipsis Apostolis: & quid hoc homen designet?*

48 *Hæretici multum dolent, quòd Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica.*

49 *Sanctus Ignatius Martyr quid senserit de unitate Ecclesiæ Catholicæ.*

50 *Vincentius Lirensis optimè exponit causam cur sides & Ecclesia Dei dicatur Catholica.*

52 *Evangelicæ Fidei prædicatæ in Novo Orbe aliqua antiqua testimonia, & vestigia reperi, videntur. Ft numer. 55.*

53 *Tertulliani locus expenditur, quo Fidem Catholiam sua ætate etiam in Provincijs, & insulis ignotis prædicatam tradit.*

54 *D. Thomas Apostolus prædicavit apud Sinas, & alias extremes nationes Indiæ Orientalis, & apud Brasilienses, num. 60.*

56 *Cruces, & aliqua alia signa mysteriorum Fidei in Novo Orbe repertæ dicuntur.*

57 *Apostolorum, qui in Novo Orbe quondam prædicarunt, quædam vestigia hodie reperiri aliqui tradunt.*

[176] 58 *Miraculum cuiusdam Apostoli, qui olim apud Peruanos prædicasse dicitur.*

59 *Effigies antiquissimæ hominum, habitum Apostolorum referentium, in Novo Orbe inveniuntur.*

60 *Brasilienses conservant memoriam prædicationis D. Thomæ.*

61 *D. Thomæ Apostoli pedum vestigia scopula impressa ostendunt Brasilienses.*

62 *Christus Dominus in cœlum ascensurus pedum vestigia petræ impressa reliquit.*

63 *Crucis de Crabuco, quæ apud Peruanos hodie religiosissimè veneratur, historia.*

64 *Crucisixi imagines inventæ in ruinis urbis Goæ historia.*

65 *Imaginum sacrarum usum improbant sectarij, contra quos plurimi ex Catholicis scripserunt.*

66 *Granadilla frutex Novi Orbis in flore, & folijs omnia signa Passionis Christi repræsentat; & plures, qui de hoc scripsere.*

67 *Omnipotenti divinæ nihil occultum est, aut inaccessum.*

68 *Apostolorum temporibus, imò nostris, Fides Christi in toto Orbe prædicata non est. Et num. 70. & 71.*

69 *D. Matthæi locis cap. 24. vers. 14. exponitur & illustratur.*

70 *Consummatio, de qua Christus apud Matth. de extrema mundi destructione accipienda est.*

71 *Evangelij prædicationem ante finem mundi non perficiendam Orig. August. & alij plurumi docent.*

72 *D. Chrysost. sibi contrarius videtur in tempore, quo universalis Evangelij prædicatio implenda est.*

73 *Indis Novis Orbis nullatenus fuisse annuntiatum Evangelium usque ad Hispanorum adventum, plurimi tradunt, quorum dicta recensentur.*

74 *S. Vincetij Ferrer vaticinium de Orbis prædicatione per Religiosos diversarum Ordinum efficienda & perficienda.*

75 *D. Ambrosij locus insignis Indorum conversionem quodammodo vaticinantis.*

76 *Apostolos per totum Orbem Evangelium prædicasse, Scripturæ, & Auctores, qui docent qualiter exponendi. Et num. 79.*

77 *Lex in Orbe 17. D. de. ijs, qui sunt sui, illustratur.*

78 *Scriptura sacra sæpè utitur vulgaribus loquendi formis.*

80 *Apostolorum aliquem in religionibus Novi Orbis prædicasse, nullo certo testimonio, aut vestigio comprobari potest.*

81 *Apostoli ad prædicandum Evangelium, quas Provincias, & qualiter sortiti sint?*

82 *Iacobi Christopolitani opinio reijcitur.*

83 *Oracula Idolorum, quæ gentibus Christi adventum annuntiarunt, ab eis intellecta non fuerunt.*

84 *Evangelij prædicatio non fit per solam famam, & rumorem adventus, & Fidei Christi, sed per illustrationem & suasionem Gentilium ad eam capessendam.*

85 *Ecclesia verè dicitur Apostolica & Catholica, quamvis post Apostolorum prædicationem auctior indies, & universalior evadat. Et num. 88.*

86 *Vrbem totam incendisse dicitur, qui eius partibus ignem iniecit, qui crescendo & serpendo eam absumpsit.*

87 *Apostoli totius Orbis prædicatores dici potuerunt.*

89 *Christi promissiones Apostolis factæ, etiam in eorum successoribus verificari possunt secundùm August.*

90 *Evangelij per Apostolos prædicati apud Indos Novi Orbis vestigia, quæ quidam commendant, alij vanissima esse docent.*

91 *Crux de Carabuco ab Hispanis fabricata fuit.*

92 *Indorum traditiones in rebus antiquis parum fidei habere debent, & quare?*

93 *Barbari ad historias retinendas minùs idonei sunt.*

94 *Diabolus est Dei simia, & sæpè Gentibus arrogando sibi divinum cultum, illudit.*

95 *Indi Novi Orbis si fortè olim lucem aliquam Evangelij babuerunt, eam prorsus suis vitijs vel barbariè obscurarunt.*

96 *Caroli V. Imp. epistola quædam ad Reges & gentes Novi Orbis missa perpenditur.*

[177] SVperest ut alij aliorum argumentationi satisfaciamus, qui adhuc ostendere curantes, Occiduas istas, & Australes plagas priscis etiam sæculis, ante Columbi & Castellanorum in eas adventum, cognitas, & lustratas fuisse, eò progrediuntur, ut quod magis est, Christi

[sect. 1] quoque Fidem, & Evangelij lucem in illis prædicatam affirment. In quo argumento proponendo, & promovendo, ultra ea, quæ latè, & generaliter **[sect. 2]** de universali Apostolorum prædicatione loquentes tradunt D. Hylar. Chrysostom. Hieronym. Thomas, Ethym. Theophyl. Tostatus, Gagnæius, Iansenius, Maldonatus, & alij sup. Matthæ. capite 24. & 25. D. Ambros. in Luc. capite 10. Beda in Marc. capite 13. Adrian. Finæus libro 2. flageli, capite 12. Pinstus in Daniel. capite 2. Leo Castrens. libro 1. Apolog. pagina 261. Genebrard. libro 2. Chronograph. pag. 223. 368. 369. Specialiter **[sect. 3]** insistit, de nostra America agens, Fr. Stephan. de Salazar sup. Symbol. Apostol. discursu 16. capite 3. Acosta in histor. Ind. libro 5. capite 25. Fr. Ioan. à Ponte in convenienti. utriusque Monarch. libro 2. capite 2. per totum, Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indiana libro 15. capite 4. 7. 48. & 49. & quâ solet diligentiâ illud exornat Maluenda libro 3. de Antichrist. capite 2. & capite 25. & sequentibus, & olim idem Salmanticæ affirmavit insignis **[sect. 4]** ille Canonicus sacræ Scripturæ interpres Ioannes del Caño, cùm publicè exponeret illud Psalm. 18: *In omnem terram exivit sonus eorum,* ut refert Michaël Balboa Cabello in Miscellan. Austr. 3. parte capite 6. Pro cuius sententiæ confirmatione hæc fundamenta, quæ sequuntur, præcipuè considerari posse videntur.

Primum, **[sect. 5]** quòd licèt Thomas Bozius libro 20. de signis Eccles. Dei, capite 1. & Acosta libro 1. de procur. Ind. salut. capite 3. pagina 139. sentire videantur, Christum Dominum paucos ex mortalibus ad se suâ prædicatione traxisse, certius tamen est, copiosam & admirabilem Gentium conversionem operatum fuisse tribus illis annis, quibus Ierosolymæ, & alibi prædicavit, ut pluribus ostendit Illustris. Baronius in Annal. Eccles. tom. 1. anno 39. num. 144. Suarez 3. part. quæst. 41. disputatione 30. sectione 3. Ioan. à Ponte dicto libro 2. capite 4. 5. 6. 7. & 8. & ante eos Euseb. Cæsariensis libro 1. capite 13. qui ait: Christi *Divinitas in omnes homines crebris sermonibus pervagata, infinitos prope, cùm ex longinquis regionibus, tum ex ipsa Iudæa ad se traxit:* quæ propagatio statim multò magis extendi cœpit, per discipulos ab eodem Christo delectos, quos **[sect. 6]** & Apostolos vocavit, idest, missos, legatos, vel nuntios, ut explicat D. Hieronym. in epist. ad Galat. capit. 1. & ante resurrectionem, & post resurrectionem per Orbem terrarum misit, sicut ipse à Patre missus fuerat, summâ curâ præcipiens, ut Evangelium in omni loco, & omni creaturæ prædicarent, omnesque gentes docêrent & baptizarent, ut habetur Luc. 6. 10. & 24. Ioan. 20. Marc. 3. & 16. Matth. 10. 18. & 28. & Actuum Apost. capit. 1. & trasumptivè in cap. in novo, dist. 21. ubi Anacletus scribit, huiusmodi Apostolos, iubente Domino dispersos, in toto Orbe Evangelium prædicasse. Quod Oraculum cùm deficere nequeat, & omnem prorsus Orbis regionem suâ generali prolatione comprehendat, necessarium esse inquiunt, in **[178]** has etiam Americanas, quantumvis dissitas & remotas, aliquem ex Domini discipulis pervenisse, qui Catholicam Fidem Barbaris istis hominibus annuntiaret.

Neque hoc mirum, aut obscurum videri potest, cùm eâdem Scripturâ tradente doceamur, **[sect. 7]** eosdem Apostolos brevissimo tempore Evangelij sono, & luce omnen terram implêsse, iuxta illud, quod longè antè vaticinatus fuerat David Psalm. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines Orbis terræ verba eorum.* Quæ **[sect. 8]** verba de Apostolis intelligit Tertullian. lib. 4. adversus Marcion. cap. 43. ubi dictum Christi mandatum elucidans, ait: *Siquidem & Apostolos mittens ad prædicandum universis nationibus, in omnem terram exire sonum eorum, & in terminos terræ voces eorum, Psalmum adimplendo præcepit.* Et idem probant omnes Patres Ecclesiæ, ut observat Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 27. 28. & 29. Vbi varias eius loci versiones, & expositiones adducit, & est expressum

D. Pauli testimonium in Epistol. ad Romanos capit. 10. vers. 18. Vbi probare intendens, nullum mortalium, sive Iudæum, sive Gentilem potuisse iam illo tempore iustam aliquam suæ infidelitatis causam prætexere, quòd Evangelium non audivissent. Nunquid (inquit) *non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines Orbis terræ verba eorum;* quod etiam repetit, quantum ad prædicationem in universo mundo, & universæ creaturæ, quæ sub cœlo erat, suo tempore factam, in Epistol. ad Colossens. cap. 1. vers. 5. & 23. Quas **[sect. 9]** Epistolas D. Paul. scripsisse anno 24. & 26. post passionem Domini, benè considerat Maluenda dicto lib. 3. capit. 2. pagina 109. Leo quoque Papa epistol. 87. relatus **[sect. 10]** in cap. ita Dominus, distinctione 19. & ab eo desumens Nicolaus Tertius in cap. fundamenta de elect. in 6. dissertè testantur, veritatem, quæ anteà legis, & Prophetarum præconio continebatur, per Apostolicam tubam in salutem universitatis exijsse. Vnde **[sect. 11]** rectè dixisse videtur D. Chrysost. homil. 76. in Matth. Theophyla. in Euthym. sup. eundem Matth. capit. 24. & Iacob. Gualtherus in sua Chronograph. anno 100. pagina 13. columna 6. prædicationem Evangelij brevissimo temporis spacio per totum Orbem quasi fulgur rutilasse. Idque maximum argumentum omnipotentiæ Christi esse. *Viginti enim annis,* inquit Divus Chrysostomus, *aut ad summum triginta ad omnes oras Orbis Evangelium transscurrit.* Quod & tradunt D. Ignatius & D. Hieronym. in locis relatis a Maluenda. d. cap. 2. Tertullian. lib. contra Iudæos, cap. 7. Theodoret. lib. 4. de curat. Græc. affectio. Ægesip. lib. 2. de excid. urb. cap. 2. & Euseb. Cæsariens. lib. 2. hist. Evangel. cap. 3. & Nicephor. lib. 2. cap. 8. ubi notanter scribunt: *Cœlesti, divinaque virtute, & præsidio, repentè, nulla ferè mora interposita, tanquam quoddam Solis iubar salutare Dei verbum, universum terrarum Orbem suo splendore collustrasse, sacrarum litterarum testimonio appositè respondens; in omnem terram sonus divinorum Evangelistarum & Apostolorum exivit, & in fines Orbis terræ verba eorum, &c.* Vltra quos Eleutherus de eodem fermè tempore loquens, inquit: *Fidem Thrax, Fidem Lybis, Fidem Hispanus, & omnes populi receperunt,* & Lactant. lib. 5. capit. 13 ita ait: *Cùm ab ortu Solis usque ad Occasum lex Divina suscepta sit, & omnis sexus, omnis ætas, & gens, & regio unitis, ac paribus animis Deo serviant, &c.*

Accedit his **[sect. 12]** quod iuxta plurimorum Sanctorum Patrum sententiam, quam latè proponit & exornat Maluenda dicto lib. 3. capit. 1. pag. 107. & capite 4. pagina 111. id quod Christus dixit apud Marcum capite 13. & Matth. capite 24. tunc futuram esse destructionem, & consummationem, quando iam in omnes gentes prædicatum fuisset Evangelium, ad excidium **[179]** tantùm Templi, & materialis Ierusalem referendum videtur, quam tunc præ oculis habebat. Quæ **[sect. 13]** destructio contigit anno Christi 72. ut prodit Baron. tom. 1. eodem anno. Et si hoc verum est, **[sect. 14]** apparet, triginta & octo annis post initium Evangelicæ prædicationis, iam fuisse ab Apostolis, & alijs Christi discipulis per universum Orbem propagatum. Quinimò & undecim annis post eius mortem idem etiam factum fuisse probare intendit Fr. Ioan. à Ponte. d. cap. 2. §. 3. pag. 93. considerans, **[sect. 15]** D. Marcum suam Evangelicam historiam scripsisse anno Christi 45. ut observat Baron. d. tom. 1. in eodem anno, & tamen cùm legationem Apostolis iniunctam narraret, ita scribit cap. ult: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Illa **[sect. 16]** quippe dictio, *ubique,* idem valet, quòd *ubicunque,* & in omnibus locis, ut apparet ex l. in lege 77. D. de contrahenda emptione, l. quod nisi in fine, D. de oper. libert. & ex Tito Livio lib. 45: *Resque omnes, quæ ubique depositæ essent, & pecuniam Regiam conferri.* Quibus ex locis rectè Cuiacius **[sect. 17]** in l. Vrbana 166. D. de verborum significatione,

pro *ibique,* legit, *ubique,* & idem observant Brissonius, Hotman. Prateius, & Calinus de verborum iuris signisicat. verb. *Vbique.* Et in nostris terminis Tertullian. d. lib. contra Iudæos capit. 7. sic inquiens: *Christi regnum, & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter, &c.*
Secvndò: in eiusdem opinionis confirmationem considerari potest, Apostolos, ut mandatum Domini implêrent, ipso præsertim, qui mandaverat, adiuvante, eâ alacritate & velocitate per universum Orbem discurrisse, ut meritò **[sect. 18]** sagittarum volantium nomen acceperint, iuxta illud Psal. 127: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum;* quod sic explicat Titelman.
ibîdem, & Zachariæ 9. 13. *Extendi mihi Iudam quasi arcum, implevi Ephraim: & exibit ut fulgur iaculum.* Quem etiam locum, & alia similia de eisdem Apostolis intelligit Pineda lib. 5. de reb. Salom. cap. 4. §. 6. pag. 283. & conducit illud D. Ambros. sup. Habac. cap. 3. ubi exponens ills verba: *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio,* sic inquit: *Agitavit Christus Apostolos suos, quos per diversa mundi direxit, ut toti Orbi Evangelium prædicarent.*
Dicit quoque sunt **[sect. 19]** nubes velocissimæ, & cœli, qui perpetuo & indesinenti motu volvuntur, iuxta illud Isaiæ cap. 60: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* quod Ecclesia de Apostolis canit, & illud Psalm. 18: *Cœli enarrant gloriam Dei,* quod D. paul. ad Roman. 10. de eis similiter accipit. Necnon etiam ob eandem rationem appellati sunt pedes Domini, **[sect. 20]** qui & à Maria Magdalena in huius rei significationem unguento delibuti videntur, ut piè considerat **[sect. 21]** Clemens Alexandr. lib. 3. Pædag. capit. 8. ubi de hac unguenti sparsione agens, sic inquit: *Potest autem hoc esse symbolum doctrinæ Domini, & eius passionis; pedes enim, qui unguntur unguento odorifero, doctrinam Divinam significant, quæ cum insigni gloria Orbem terræ pervadit. Exijt enim sonus eorum in fines terræ. Atque adeò pedes Domini sunt Apostoli prophetia delibuti, qui suave olentis ungenti, sancti scilicet Spiritus, sunt participes. Itaque Apostoli, qui universum terræ Orbem obierunt, & Evangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus in loco, ubi steterunt pedes eius; hoc est, quò pedes eius pervenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ.*
Vnde mirum non est, si ex alijs regionibus in alias transmigrantes, & ubi opus fuit, mare etiam transfretantes,**[180]** adeò brevi spatio totum Orbem impleverint. Manus **[sect. 22]** quippe, & zelus Domini erat cum illis, qui eos, ut tantæ legationi sufficerent, peculiaribus gratiæ sanctitatis, & charitatis donis, & divinorum, ac humanorum mysteriorum notitiâ præmunivit: ita **[sect. 23]** ut Christo, & eius Matri duntaxat cedentes, cum alijs Sanctis absque erroris, & temeritatis nota comparari non possint, ut ait D. Thom. 1. 2. quæst. 16. art. 4. & sup. Ioan. cap. 13. lectio. 2. ad Roman. cap. 8. lectio. 5. ad Ephes. capit. 5. lectio. 3. & Chassaneus in Catalogo glor. mund. part. 3. considerat. 26. Præsertim, quia ad prædicationis munus obeundum, cùm vidêrent messem esse multam, operarios autem paucos, iuxta illud Lucæ cap. 10. & Matthæi cap. 9. **[sect. 24]** Septuaginta duos alios discipulos, & eorum comites & sectatores in auxilium acceperunt, ut ait **[sect. 25]** text. in d. capit. in novo, qui etiam aliquando Apostoli nominantur per D. Paulum ad Philip. cap. 2 & ad Corinth. 2. cap. 8. S. Irenæum lib. 4. cap. 37. Tertullia. contra Marcion. cap. 4. Lorin. in Acta Apostol. capit. 1. vers. 2. licèt verius sit, solos duodecim, & D. Paulum proprio Apostolorum nomine dignos esse, alios autem non tam Apostolos, quàm Apostolicos esse dicendos, ut resolvit Suarez in 3. D. Thom. quæst. 28. disput. 5. sect. 4. ubi simul agit quantam illi præ his in auctoritate, & potestate Apostolici muneris excederent, de quo etiam tractat Glo. & Doct. in

d. cap. in novo, & Domin. Bañes 2. 2. quæst. 1. art. 10. Et cur prædicti discipuli septuaginta duo numero fuerunt, vide quæ tradit Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 14. §. 6. pag. 172.
Constat etiam ex Act. Apostol. cap. 8. & 11. Fideles **[sect. 26]** Christi, quòd eos Ierosolymis igni, atque ferro persequerentur Iudæi, in varias terrarum partes dispersos fuisse, quas sigillatim enumerat D. Ambros. lib. 2. de vocat. omn. gent. Baron. ann. 35. & ex nostris Marquar. de Susanis in tractat. de Iudæis, & infidel. 3. part. capit. 1. num. 25. In quibus partibus fidem, quam imbiberant, insinuasse ijdemmet auctores ostendunt.
Tot igitur, & talibus operarijs, benê potuit messis, licèt ita magna & dispersa, brevi tempore colligi, cùm unus Paulus **[sect. 27]** tam longè, latèque Evangelium suâ prædicatione disseminaverit, nempe à Ierusalem & Syria, & circum adiacentibus regionibus, usque ad Illyricum & Hispaniam, ut ostendit Maluenda. d. lib. 3. capit. 2. in fin. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 11. & sequentibus.
Eò magis, **[sect. 28]** quòd peculiari Dei providentiâ contigerit, ut quo tempore Christus decessit, Romani per totum fermè Orbem securè regnarent, ut sic, commercijs inter omnes nationes institutis, faciliùs possent Apostoli, quà vellent, discurrere & commeare, prout eleganter advertit Eusebius Cæsariens. lib. 3. de demonstrat. Evangel. capit. 9. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. in princ. Bernard. Aldrete lib. 1. de antiq. Hisp. cap. 2. & ante eos **[sect. 29]** Prudentius libro 2. contra Symmachum, dum canit:

Discordes linguis populos, & dissona cultu
Regna volens sociare Deus, subiungier uni
Imperio quidquid tractabile moribus esset
Concordiáque iugo retinacula mollia ferre Constituit.

Qua propter **[sect. 30]** Theodoretus de curand. Græc. affec. lib. 9. in hunc modum scribit. *At nostri illi piscatores, & publicani, sutoráque ille noster, cunctis nationibus legem Evangelicam detulerunt. Neque solùm Romanos, & qui sub Romano vivunt Imperio, sed Scythas quoque ac Sauromatas, Indos prætereà, Æthiopas, Persas, Seras, Hirconas, Cymmerios, Germanos, & Britannos, utáque semel dicatur, omne hominum genus, nationesque omnes introduxerunt, Crucifixi leges accipere.*
Idem quoque tradit S. Iustin. martyr in disputatione contra Triphon. concludens triginta annis Apostolos Evangelicam Fidem, per universum Orbem disseminasse. Ita ut neque Scytha, nec Æthiops, neque alij Barbari, quamvis valdè remoti, remanserint, qui illam non audierint, & receperint. B. etiam Beda in Marc. cap. 13: *Ecclesiasticæ, inquit, testantur historiæ, quòd Apostoli omnes multo ante excidium Iudææ provinciæ toto fuerint Orbe dispersi.*
Quas historias à Beda citatas, & sancti Evangelij **[sect. 31]** apud varias nationes progressum, summâ fide, & diligenti, quâ solet, pietate recoluit Illustrissim. Cardin. Baronius tom. 1. Annal. Eccles. anno 44. Thomas Bozius de signis Eccles. Dei, lib. 4. sign. 6. cap. 1. 2. & 3. Iacob. Pamelius in scholijs ad Tertullian. d. libro contra Iudæos cap. 7. Maluenda. dicto lib. 3. de Antichrist. ex cap. 5. ad 9. Camill. Borrellus de præstan. Reg. Catholic. cap. 43. num. 8. & sequentibus, Boter. in relation. universal. 2. part. & Fr. Ioan. de Ponte. d. lib. 2. per totum. Vbi cùm provincias connumerent, quas Apostoli, & eorum discipuli prædicando peragrarunt, nulla fermè ex toto Orbe omissa videri potest, in quam aliquis eorum non penetraverit.
Quinimò, quod plus est, in multis earum **[sect. 32]** Ecclesias sacras Deiparæ, & quibusdam Apostolis, adhuc viventibus, erectas fuisse, commemorat Maluenda ubi sup. capit. 3. Bozius libro 9. cap. 6. & latè Iacob. Gretserus libro 2. de Cruce cap. 1. Inter quas **[sect. 33]**

illa ut præcipua recolitur, & commendatur, quam D. Iacobus in urbe Cæsaraugustana ad ripas amnis Iberi Beatæ Mariae sibi super Iaspideam columnam apparenti, eiusdem monitu consecravit, ut totius Orbis, & Hispaniæ cum primis fidelis traditio est. Quam latè & securè probant Guibertus in Chronic. Reg. Aragon. prol. 3. Hartmanus Schedel. in histor. ætat. mundi in vita Sanct. Iacobi, Rapha. Volaterran. lib. 11. Geograph. fol. 110. Anton. Beuter. 1. part. histor. cap. 23. Ioan. Vasæus in Chronic. Hispan. cap. 22. Ambros. Morales in eâdem Chronic. lib. 9. capit. 7. Ioan. Mariana de reb. Hispan. libro 4. cap. 6. Ioan. Stephan. Durantius de ritibus Ecclesiæ lib. 1. cap. 2. num. 4. Canisius lib. 5. de Virgin. Deipar. cap. 23. Martin. Delrio lib. 2. disquisit. magic. quæst. 26. sectio. 4. Don Ferdinand. de Mendoça de confirmando Concilio Illiberitano lib. 2. capit. 45. Illescas in histor. Pontisic. lib. 1. Zamalloa libro 7. cap. 2. Gaspar Ortigas in patrocinio pro gymnas. Cæsaraugust. 3. part. Paredes de adoratio. imag. lib. 2. cap. 4. Cenedo in collectaneis sup. Decret. collect. 43. fol. 62. num. 2. Valdes de dignitat. Reg. Hispan. capit. 6. Madera de excellent. Hispan. capit. 6. fol. 4. & de Monte Sancto Granat. discurs. 1. Morlanes, qui alios plurimos refert, in allegatione De nvestra Señora del Pilar, & Fr. Didac. Murillo, qui novissime integrum librum de historia eiusdem Virginis Del Pilar eruditè conscripsit.

Quod ideò adijcere libuit, ut sic obiter **[sect. 34]** eos reijciendos appareat, qui cùm Divum Iacobum in Hispaniam advenisse inficiantur, hanc quoque ita constantem historiam Virginis Del Pilar subvertere tentant. In quorum numero esse videtur Roderic. Ximenius Archiepiscop. Toletan. in collect. Concil. Hisp. apud Garciam de Loaysa pagina 290. & apud Anton. August. epistol. Iur. Cano. tom. 2. lib. 19. titulo 16. cap. 2. pag. 179. & 1. part. libro 1. tit. 11. cap. 2. Ioan. de Bosco in sua Bibliothec. Floriacens. qui ad hoc adducit D. Gregor. lib. 1. registr. epistol. 64. ad Episcop. & Reg. Hispaniæ, Cardin. Batonius. d. 1. tom. anno 44. num. 30. & tom. 9. ann. 816. & in notis ad Martyrolog. Roman. 15. Maij, & Ioan. Lorin. in Act. Apostol. capit. 12. versic. 2. pag. 536.

Contra quos tamen validissimis testimonijs & argumentis utrumque novissimè propugnarunt omnes ferè aucto- **[182]** res suprà relati, & ultra eos additio ad Beat. Isidor. lib. de ortu & obitu S. Pat. cap. 71. Thomas Bozius lib. 4. de sign. Eccles. Dei, capit. 1. pag. 123. Pat. Suarez de Religione lib. 2. cap. 6. ex num. 13. Ioan. Belethus in explicat. divin. Offic. cap. 140. Ioseph. Stephan. Valentin. in lib. de potestate coactiva Roman. Pontif. cap. 8. Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. capit. 6. pag. 115. & seq. Fr. Ioan. de Ponte. d. lib. 2. de conven. utriusque Monarch. cap. 14. & 15. Pamelius. d. cap. 7. schol. 41. Hieron. Romanus de Republic. Christian. libro 1. cap. 3. Fr. Ioan. de Pineda in Monarch. Eccles. 2. part. lib. 10. cap. 25. §. 3. Excellentis. **[sect. 35]** Dominus Ioannes Ferdinand. à Velasco Magnus Castellæ Comestabilis, pietate insignis & armis, & ut cum Auson. dican Epigram. 7: *Consilijs belloque bonus, quæ copula rara est,* in eruditissimis discursibus, quos de adventu D. Iacobi in Hispaniam adversus Baronium typis excussit, & Latinâ linguâ eleganter donavit Erycius Puteanus, illos vindicias tutelares Hispaniarum appellans, & Ioannes Mariana, Fr. Francisc. à Iesv, & Didacus del Castillo in peculiaribus eiusdem argumenti libellis, Calistus Remirez in tract. de lege Regia in initio num. 42. & sequent. pag. 10. & 11. & Don Maurus Castella Ferrer in sua exactissima historia Divi Iacobi Hispaniarum Patroni lib. 1. per totum, & novissimè D. Ioan. Briz Martinez in histor. S. Ioan. de la Peña, pag. 569. & D. Salazar de Mendoça Canon. Toletan. in lib. 1. de orig. Dign. Hispan. cap. 5. fol. 5

Quinimò **[sect. 36]** & Hiberniam, quam nunc Irlandam dicimus, D. Iacobum adijsse, ibique prædicasse, tradit Flavius Dexter in sua omnimoda historia, Henricus Fitsim. lib. 1. de

Missa, & lib. contra Rider. in præfatio. Legenda nova Angliæ in vita S. Patricij, & Vincent. Belvacens. in specul. histor. lib. 4. cap. 3.
Et non solùm D. Iacobum, verùm etiam **[sect. 37]** D. Paulum in nostra Hispania prædicasse, testis est Beatus Hieron. in Catalog. Vir. illustr. B. Chrysostom. 2. ad Timot. 4. Dorot. Athanas. & Epiphan. in locis relatis à Pamelio sup. Tertullian. d. lib. contra Iudæos capit. 7. schol. 41. Cæsar Baronius, qui latissime loquitur, & respondet ad text. in cap. Beatus 22. q. 2. in 1. tom. Annal. Ecclesiast. anno Christ. 61. & in Martyrol. Rom. die 22. Martij, Pined. in d. Monarch. lib. 10. c. 33. Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. cap. 13. pag. 162. & Maluenda. d. cap. 6. pag. 116. vers. *Paulum quoque.*
Quinimò Divum etiam Petrum Apostolorum Principem Hispaniam nostram, suo adventu & prædicatione illustrasse, expressè testatur S. Innocent. Papa Primus in epist. ad Decentium Episcopum. Nimirum, quia ut ait Ioseph. Stepha. ubi sup. licèt alijs Apostolis secundùm cuiusque mensuram & regulam singulatim sua regio contigisset, solius tamen Petri auctoritas, nullis certis terminis circunscripta, non solùm singulas, sed omnes provincias moderabatur, omniaque auctoritate divinâ sibi commissa gubernabat.
Tertiò, quia hoc commodiùs peragi potuit, & citius ad omnes gentes veræ Fidei notitia pervenire, **[sect. 38]** si ut veram admiserîmus opinionem Iacobi Episcopi Christopolitani relatam à Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 3. pag. 110. qui apertè docuit, non solùm per prædicationem Apostolorum, sed occultâ etiam Dei inspiratione, sanctorum Angelorum annuntiatione, ac ipsorum quoque dæmonum oraculis, in omnes mundi partes Evangelium promulgatum fuisse, atque hoc pacto completa vaticinia Davidis. d. Psalm. 18. Matth. 24. & Paul. ad Roman. 10.
In cuius rei confirmationem **[sect. 39]** perpendi quidem possunt plura Sibyllarum carmina, & Virgilij, Suetonij & aliorum antiquorum loca, & testimonia, quæ adducit Maluenda ubi suprà, Thomas Bozius libro 1. de signis Eccles. Dei, cap. 4. in fin. pag. 12. & Simon **[183]** Maiolus in. 3. tom. diet. Canicul. colloq. 1. de perfidia Iudæorum, pag. 307. & sequentib. Ex quibus constat, multa per totum terrarum Orbem Oraculorum responsa edita esse, quæ Christi fœlicissimum ortum prænuntiarent.
Et ego eis addo **[sect. 40]** historiam notabilem, quam ex Cedreno refert idem Bozius lib. 9. cap. 6. pag. 356. & Rutilius Benzonius de anno Iubilæi lib. 3. cap. ultim. pag. 396. & paucis mutatis ex Procopio Martyre, & Simeone Metaphraste, Surius tom. 4. mense Iulij die 8. & Ioan. Stephan. Durantius ubi suprà, qui tradunt ab Argonautis ædificatum fuisse templum omnium nobilissimum, quod Plin. lib. 36. cap. 1. maximè admirandum appellat; eo autem absoluto, ab ipsis Oraculum consultum, cuinam illud consecrari debêret? Responsumque accepisse his carminibus, quæ æneis litteris in ipsius templi fronte ab antiquis Gentilibus, cunctis legenda, æternæ memoriæ commendata sunt:

Assidua virtute decus sublime parate,
Atque unum (sic mando) Deum, qui cuncta gubernat
Cœlesti residens solio, colite, atque timete,
Illius æternum, atque ante omnia sæcula Verbum
Nescia Virgo viri nostras emittet in auras,
Quod volut igniferis implusa sagitta procellis
Edomitum reddet Divino munere mundum
Huius, cui Mariae nomen, sanctissima Mater
Agnoscet templum proprium sibi rectè dicatum.

Potest etiam hùc referri, **[sect. 41]** quod de Ara ab Atheniensibus primùm, & posteà à Romanis Ignoto Deo erecta, narratur cap. 17. Act. Apostol. vers. 73. In cuius explicatione plura tradunt Chrysostom. Oecumen. & Lorinus ibîdem Sixt. Senes. lib. 2. Biblioth. sanctæ, Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. ubi additio Tiraquel. pag. 1007. Cœl. Rhodigin. lect. antiq. lib. 22. cap. 2. Baronius tom. 1. anno 52. num. 8. Pat. M. Marquez in Guberna. Christ. lib. 2. cap. 32. pag. 346. & novissimè Calistus Remirez de lege Regia, §. 3. num. 41. & sequent. pag. 47.

Sed illud quidem, si verum fuit, maiori notâ dignum videtur, **[sect. 42]** quod Plutarchus commemorat in lib. 2. de defect. Orac. & post eum Euseb. lib. 5. de præparat. Evang. capit. 9. & in epist. ad Theodor. Episcop. Petr. Crinitus lib. 14. de honest. discip. 3. Petr. Crespetius in sum. Eccles. discipl. verb. *Idololatria,* Baron. d. 1. tom. ann. 34. num. 129. Simon Maiol. d. tom. 3. Canicul. colloq. 1. pag. 308. & Fr. Ioan. de Ponte lib. 3. convenien. utr. Monarch. cap. 29. pag. 181. Eo scilicet tempore, quo Christus Dominus pro humano genere Crucis mortem subire dignatus fuit, Æpitersem cum alijs in Italiam navigantem, circa insulas quas Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente, noctu prope Paxas devenisse: cùmque omnes, qui simul navigabant, attentiores vigilarent, repentè à Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, quâ ipsius navis gubernatori, Thamo, vel Thramno nomine mandabatur, ut quando iuxta paludem esset, tunc Pana Magnum mortuum esse annuntiaret. Quod cùm ipse, licèt ingenti terrore perculsus, ad paludem veniens præstitisset, magnus multorum gemitus, imò verò innumerabilium, miraculo quodam commixtus, subitò auditus fuit. Et hæc fama citò Tiberij Imper. aures, & totam Romanam urbem implevit. In qua variè & vanè, quis ille Pan esset, qui mortuus nuntiabatur, dubitatum fuit. Sed benè Eusebius, & Baronius sup. resolvunt, Panem illum, pro Christo universorum Domino intelligendum esse, eiusque mortem ut suam ipsorum cladem, luxisse dæmones, quippè qui adhuc eo vivente sæpiùs fuissent lamentati, se ab ipso torqueri.

[184] Et planè, **[sect. 43]** si miraculosè factam Apostolorum prædicationem affirmare audemus, sicuti, ultra Auctores suprà relatos, assirmat etiam Fr. Stephanus de Salazar. d. discursu 16. sup. Symbolum capit. 3. pag. 191. nihil erit, cur non fateamur, brevissimo tempore in omnes mundi partes, quantumvis longè dissitas, & illis sæculis ignoratas, penetrare potuisse, cum maiore celeritate **[sect. 44]** Habacuc ex Palæstina Babylonem Angelicâ manu deductus fuerit, ut esurienti Danieli in Leonum lacu succurreret, ut habetur Daniel. 14. & Philippus Diaconus ex Gaza in Azotum Actuum cap. 8. & in alijs admirandis exemplis relatis à Bapt. Fulgos. lib. 1. & Andrea Eborensi in tit. de miracul. & Theat. vitæ humanæ vol. 2. lib. 5. pag. 417.

Et cùm ipsi **[sect. 45]** Apostoli in transitu B. Mariae virginis, & Dominæ nostræ, ingenti quodam miraculo parvo temporis momento ex toto Orbe nubibus assumpti Ierosolymis convenerint, ut funeri eius interessent. Quod licèt perfunctoriè, & velut apocryphum referat Baronius. d. 1. tom. anno 48. num. 14. verissimum tamen fuisse ostendit ipsa antiqua & communis Ecclesiæ traditio, & ut certissimum scribunt S. Melito de transitu Virgin. cap. 4. & 5. S. Iuvenal. Ierosolymitan. Episcopus, qui vixit imperante Theodosio iuniore, Dionys. Areopagita libro 1. de divinis nominibus cap. 3. & explicatiùs Singellus in vita ipsius Dionysij apud Lyppoman. tom. 7. Nicephor. hist. Eccles. lib. 2. cap. 21. S. Ioan. Damascen. in sermone de dormitione Deiparæ sub finem, ubi sic ait: *Ex antiqua accepimus traditione, quòd tempore gloriosæ dormitionis Beatæ Virginis, universi quidem sancti Apostoli, qui Orbem terræ ad salutem gentium percurrebant, momento temporis in sublime elati, convenerunt Ierosolymis.*

Et non esse de re huiusmodi dubitandum, apertè tradit Simon Maiolus in diebus Canicul. tom. 1. colloq.
1. pag. 21. & iterum colloq. 4. pag. 94. & Thom. Bozius lib. 15. de signis Eccles. Dei, cap. 4, pag. 107. & cap. 5. pag. 112. Vbi alia similia miracula tradit.
Quibus addo, quod de Regina Sabà scribunt aliqui, quos refert Raph. de la Torre in 2. tom. pag. 312. tradentes, eam ex relatione, & vocibus avium habuisse notitiam Salomonis.
Qvartò ad confirmandam prædictam sententiam de Apostolica Evangelij per universum Orbem disseminatione, ipsius Ecclesiæ nomina perpenduntur, quæ **[sect. 46]** ex magni Concilij Nicæni auctoritate, & definitione dicitur *Apostolica,* quasi per Apostolos, licèt in diversis gentibus, uno tamen ore, & spiritu congregata, ut latè prosequitur Salazar. d. discursu 16. capit. 14. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. cap. 1. & sequentibus. Simulque etiam **[sect. 47]** ab Apostolis ipsis Catholicæ nomen accepit, quòd universalis esset: & in omnibus locis, personis, & temporibus æqualiter observanda, ut docet D. Augustin. cap. 7. de vera relig. & de utilit. cred. contra Manich. capit. 17. & contra epistol. Manich. capit. 4. tom. 6. & contra Faust. Manich. lib. 11. & contra litteras Petilian. lib. 2. cap. 51. eod. tom. & serm. 131. & 181. de tempore, Doctores in rub. & l. 1. C. de summ. Trinitat. & Fide Cathol. Bañez, Aragon, & alij Theologi post D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. Turrecremata in summa de Ecclesia. lib. 1. capit. 14. Salazar. d. discursu 16. cap. 3. latissimè Thomas Bozius lib. 17. cap. 1. Anton. Possevin. in Biblioth. lib. 6. cap. 31. pag. 268. & sequentib. Balthas. Chavasius de not. veræ religionis capit. 3. Illustris. Cardin. Bellarminus in eodem tractat. cap. 4. & seq. Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cathol. capit. 41. num. 51. & sequentib. Alanus Copus Dialog. 6. cap. 21. pag. 884. Vbi **[sect. 48]** inquit, multum dolêre hæreticos, quòd Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica. Pat. Gordonius in controvers. de auctor. Ec-**[185]**cles. controvers. 2. capit. 19. pag. 249. Pat. Francisc. Suarez in defens. Fidei advers. Sectam Anglican. lib. 1. capit. 15. & alij plurimi Auctores, qui de quatuor Ecclesiæ proprietatibus scripserunt, quos congerit Possevin. in apparatu sacro tom. 1. verb. *Ecclesia.*
Vnde Sanctus Ignatius **[sect. 49]** Martyr in epistola ad Philip. inquit: *Vna est Ecclesia, quam suis sudoribus, & laboribus fundaverunt Apostoli à finibus terræ usque ad fines in sanguine Christi.*
Et **[sect. 50]** Vincentius Lyrinensis ait: *Fides Catholica ita dicitur, quia semper, quia ubique, quia apud omnes, quia tempore, loco multitudine, antiquitate, universitate consensu, novitati, parti & paucorum dissentioni antistat.* Et Aurel. **[sect. 51]** Prudentius lib. 2. contra Symmach.

— Deus undique gentes
Inclinare caput docuit sub legibus ijsdem,
Romanosque omnes fieri, quos Rhenus, & Isther,
Quos Tagus aurisuus, quos magnus inundat Hiberus
Comiger Hesperidum, quos interlabitur, & quos
Ganges alit, tepidique lavant septem ostia Nili,
Ius fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.
Vivitur omnigenis in partibus haud secùs ac si
Cives congenitos concludat mœnibus unis,
Vbi patria atque omnes lare conciliemur avito.

Et in eandem rem alia quoque perpendit Fr. Ioan. Bapt. Fernandez Minorita in demonstrat. Catholic. lib. 3. discursu 6. & 7. Fr. Ludovic. Granatens. in Symb. Fidei, 2. part. capit. 13. & 29. & Illust. Cardin. Bellarmin. de notis Eccles. cap. 4. & 5.

Qvintò, **[sect. 52]** & vltimò, magisque in nostræ quæstionis terminis facit, quod aliqua satis vetusta testimonia, & vestigia prædicationis Evangelicæ in his Novi Orbis regionibus reperiri videntur. Nam Tertullian. **[sect. 53]** d. libro contra Iudæ. cap. 7. cùm suâ ætate Apostolorum sonum, & Christi Fidem in omnes gentes propagatam affirmasset, specialiter enumerat Parthos, Medos, Elamitas Mesopotamiam habitantes, Armenios, Phrygios, Cappadoces, incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphyliam, Ægyptios, Africanos, Romanos, Iudæos, Getulos, Mauros, Hispanos, Gallos, Britannos, Sarmatas, Dacos, Germanos & Scythas, & posteà subdit: *Et abditarum multarum gentium, & provinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus, in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat, utpotè ante quem omnium civitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ, ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valvæ æreæ sunt apertæ:* quibus verbis has ignotas, & inaccessas eo tempore provincias velut digito ostendisse videtur.

Et **[sect. 54]** cùm certum sit ad ultimas usque Indiæ Orientalis nationes, & ad remotos, & ferè ignoratos eo tempore Sinas D. Thomam Apostolum, & alios eius discipulos prædicando penetrasse, ut inquit Nicephor. libro 2. cap. 4. ibi: *Quicunque in extrema Orientis ora ad ultimum Oceanum colunt;* & latè tradunt Auctores suprà relati, præcipuè Thom. Bozius lib. 5. cap. 1. & 2. & sequentib. Ioan. Boter. in relat. univers. 3. part. pag. 7. & 14. Maluend. lib. 3. de Antichrist. cap. 7. & 10. Maffæius lib. 6. histor. Ind. M. Paul. Venetus lib. 2. suarum relation. capit. 61. Nicolaus Trigaultius de Christian. expeditione in Sinas lib. 1. cap, ult. Ferdinand. Mendez Pinto in suis peregrinat. capit. 96. & Nos sup. cap. 2. num. 32. & sequent. Mirum sanè videri non debet, si in has quoque Occidentales & Meridionales plagas lux Evangelij priscis illis temporibus fulserit.

Ad quod probandum, **[sect. 55]** plura Christianismi vestigia, quæ in his partibus **[186]** reperta sunt, diligenter congessit Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 5. cap. 14. & sequent. Gomara tom. 1. eiusdem histor. cap. 53. & 121. Fr. Stephan. de Salarzar. d. discursu 16. cap. 3. Boter. in dictis relatio. univers. 4. part. pag. 7. & seq. & Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 25. per totum.

Inter quæ **[sect. 56]** illud, quod à prædictis refertur de Crucis imaginibus, & earum adoratione, & quibusdam sacrosanctæ Trinitatis, confessionis auricularis, Eucharistiæ, atque aliorum mysteriorum Fidei fulgoribus apud Iucatanos, Cumanenses, Mexicanos, Peruanos, & alios repertis, etiam traditur à Petro Martyre de hist. Novi Orbis decad. 4. Fr. Hieronym. Romano in Rebuspub. 3. part. lib. 1. de Repub. Ind. Iust. Lipsio in notis ad lib. 3. de Cruce, Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 17. & lib. 3. capit. 1. pag. 75. & decad. 3. lib. 4. cap. 11. pag. 163. & decad. 4. cap. 4. pagina 266. & 268. Fr. Gregor. Garc. lib. 1. pag. 95. orig. cap. 21. pag. 471. & lib. 1. pag. 95. & seq. ubi addunt, idem apud Indos suæ Diœcesis Episcopum Chiapensem comperisse, & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. capit. 49. ubi alia quoque indicia satis notanda commemorat.

Illud verò **[sect. 57]** quod dicitur de quibusdam barbatis, & candidis hominibus, quos Indi Mexicani & Cuzquenses, acceptâ per manus à maioribus relatione, tradebant, quondam has regiones perambulasse, novam quandam doctrinam & religionem docentes, & idola subvertentes, simile est ei, quod Petr. Martyr sup. in Iucatana provincia accidisse narrat, & in Peruana Didac. Davalos in Miscellan. Austr. colloq. 23. sol. 162. Herrera decad. 5. lib. 2. cap. 6. pag. 77. Vbi tradunt, **[sect. 58]** quòd cùm quemdam ex his hominis ob id, quod Fidem prædicabat, & idola destruebat, Indi lapidare vellent apud oppidum, cui nomen Pachacama, huic nobili urbi Regum vicinum, ipse in mare delapsus extenso pallio, tanquam securo

navigio devectus, excessit. Et eundem, vel alterum ei similem iterum prædicasse in Cuzquensi provincia apud oppidum, cui nomen est Chacha, & quia eius doctrinam non recipientes, de illo intersiciendo tractabant, ignem de cœlo descendisse, quo omnes abusumpti sunt, in quorum sidem hodie crematum quendam montem ostendunt, qui dicitur Cerro Qvemado. Idem narrat Michaël Balboa Cabello in sua Miscell. Austr. manu scripta 3. part. cap. 6. adijciens, **[sect. 59]** antiquas effigies istorum virorum in aliquibus locis reperiri: & latiùs cæteris novissimè prosequitur Fr. Alphons. Ramus in histor. Beatæ Virgin. de Copacavana lib. 1. cap. 7. & sequentib.

Quod haud difficulter credet, qui legerit, in reconditis illis regionibus Brasiliæ **[sect. 60]** provinciæ conservari memoriam Beati Thomæ Apostoli, qui dicitur, ad eas oras appulisse, ostendereque **[sect. 61]** eosdem Brasilios vestigia pedum divini Apostoli, scopulo impressa, quæ se vidisse testatur Emanuel Nobrega Societat. Iesv in epistol. anno 1552. ex cuis relatione, ita produnt Thom. Bozius ubi sup. & lib. 4. cap. 3. pag. 132. & lib. 17. capit. 1. pag. 196. & lib. 20. capit. 3. pag. 319. Maluenda d. cap. 25. Cabellus. d. cap. 6. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 29. pag. 295. qui adijcit, hoc ideò factum fuisse, ut Christi verbum impleretur: *Opera, quæ ego facio, & ipse faciet,* cùm legamus **[sect. 62]** ipsum etiam Christum in cœlum ascensurum, pedum suorum vestigia in petra quadam impressa reliquisse, ut tradit D. Hieron. de locis Hebraic. Actuum 5. S. Paulin. Nolanus epist. 11. ad Sever. Sulpicius Severus lib. 2. histor. Sacræ, Beda de locis Sanct. cap. 7. Bracardus in Geograph. terræ Sanctæ, par. 1. cap. 7. Baron. 1. tom. anno 34. num. 232. Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 77.

[187] Perhibent quoque **[sect. 63]** ipsimet Peruani Indi, iuxta relationem Didac. Davalos ubi sup. multis retrò temporibus alium hominem, qui ex Paragvai partibus ad eos accessit, secum attulisse ligneum quoddam, satisque venerabile signum Crucis, quod hodie in provincia De Los Charcas in oppido De Carabvco religiosissimê custoditur, & superioribus annis ex lacu quodam à quibusdam piscatoribus extractum fuit, in quem antiquâ Indorum perfidiâ proiectum fuisse dicunt, cùm illud prius frustrà comburere tentassent.

Quæ historia **[sect. 64]** similis illi esse videtur, quam de Cruce, cum pendente Christi simulacro in ruinis urbis Goa inventa, tradit Maffæius lib. 4. historiæ Ind. pag. 106. Fr. Anton. de San Roman in eâdem histor. lib. 3. capit. ultim. pag. 594. & seq. Evidenti planè, ut ipsi inquiunt, argumento in ijs olim regionibus, non modò Christianam Fidem, sed cum ea salutarem quoque usum imaginum ex Apostolica traditione viguisse: quem **[sect. 65]** recentes isti & deplorati sectarij, qui se nominant Pietatis antiquæ assertores, ac divinæ voluntatis interpretes, funditùs extirpare conantur. Contra quos piè & graviter agit S. Tridentina Synod. sess. 25. cano. 2. Alphons. à Castro lib. 8. adversus hæres. verb. *Imago,* Alanus Copus Dialog. 4. & 5. Simancas in Catholic. institution. capit. 33. Cardin. Bellarmin. in disputat. Fidei Catholic. lib. 2. controvers. 7. Simon Maiolus, & Pat. Vazquez in peculiaribus tractat. de sacris imagin. sive de adoration. imagin. Ferdinand. Mendoça in not. ad Concil. Illiberitan. lib. 3. cap. 5. per totum, P. Azonius lib. 9. Instit. Moral. cap. 6. & 8. P. Iacob. Gualtherus in sua Chronograph. 1. sæculo, ex pag. 69. & sæculis sequentib. in assert. 3. veritatis, Rutil. Benzon. de anno Iubilæi lib. 6. cap. 15. pag. 650. & sequentib. Magist. Fr. Anton. Perez in Laurea Salmant. certam. 2. de imaginum usu per totum, Specul. Mag. exemp. verb. *Imago,* Ioan. Stephan. Durantius de ritib. Ecclesiæ lib. 1. cap. 5. & plures alij congesti ab August. Barbosa in remission. ad Concil. Trident. d. cano. 2.

Neque erit incongruum, si hîc illud etiam notaverîmus, **[sect. 66]** in flore scilicet, & folijs cuiusdam fructicis in his Novi Orbis regionibus, & præsertim Peruanis, satis communis,

quem Granadillam vocamus, omnia passionis Dominicæ signa, præter Crucem, expressa reperiri, nempe clavos, columnam, flagella, plagas, spineam coronam & lanceam. Quod efficit, ut flos ille aspectu elegantissimus, & consideratione pijssimus reputetur, ut tradit Carol. Clusius ex Nicolao Menardo in histor. plantarum lib. 10. exoticorum, Ioseph. Acosta in histor. mortal. & nat. Ind. lib. 4. cap. 27. Ioan. Boter. in veris descriptione metro. 8. cuius carmina Latina fecit Iacob. Gretserus in hortis de Cruce, 5. part. pag. 282. referens etiam plura testimonia, & insignia poëmata, quæ in comprobationem & laudem huius arboris, & mysteriorum, quæ repræsentat, Bononiæ vulgata sunt, anno 1609. inter quæ unum sic habet:

O multum gratare tibi Pervana Deoque
Grates innumeras nocte, dieque refer:
De radijs Fidei, tenebras hæc sola fugavit
Perfidiæ & vitij, quæ tibi numen erant,
De Cruce vera salus, en obtigit. En eadem Crux,
Per florem hunc cedit pignoris usque loco,
Crimen abundavit, successit gratia maior,
Hanc tibi adaugebunt cultra trophæa Crvcis.

Et aliud:

Sic inculta Dei meminit natura dolores,
Vt Crvcis in multo stigmata flore notet,
Non desunt clavi, columella, & spinea serta,
[188] *Nec sacer à quino vulnere sanguis abest,*
India ne paucos dicas Crvcis esse magistros,
Pullulat in medio spontè magister agro.

Hæc sunt, quæ præcipuè considerari posse videntur, pro universali Apostolorum prædicatione asserenda, & ad istas etiam Novi Orbis regiones extendenda.

Ego verò, ut pio, quo decet, affectu & animo fateor, **[sect. 67]** nihil usquam Deo occultum, aut eius omnipotentiæ impervium, & inaccessum, atque ita verum esse posse, priscis illis temporibus Evangelij lucem per omnes Mundi plagas, quantumvis remotas, & ignoratas, disseminatam fuisse; maximè si id miraculosè sactum, cum Iacobo Christopolitano, & alijs sup. relatis concesserîmus. Adhuc tamen si communes naturæ regulas attendamus, nihil esse video, cur id tanquam certum admittere debeamus. Nam **[sect. 68]** si Divina Oracula, & Sanctorum Patrum doctrinam convideremus, multa quoque testimonia reperiemus, quæ apertè probant, non solùm Apostolorum tempore ubique terrarum Christi Fidem minimè propagatam fuisse, verùm etiam in hodiernum hunc diem plures Orbis partes superesse, quibus necdum Evangelium revelatum sit, imò neque usque ad mundi consummationem revelandum esse. Christus quippè Dominus hoc signum finis rerum indubitanter apposuit, dum **[sect. 69]** Matthæ. 24. vers. 14. ait: *Prædicabitur hoc Evangelium Regni in universo Orbe in testimonium gentibus, & tunc veniet consummatio.* Et idem ostendit Marci cap. 13. Quæ loca, etsi de clade, sive excidio templi, & materialis Ierusalem multi Patres & Doctores accipiant, ut diximus sup. num. 12. & 13. Plures **[sect. 70]** tamen ex antiquioribus, & recentioribus ad extremam rerum, & mundi consummationem referenda esse censent, ut constat ex relatis a D. Thom. in 1. 2. quæst. 106. artic. 4. Caietano, Iansenio, Titelm. Saa, Maldonato, & alijs in. d. cap. 24. Matthæ. Marquardo de Susan. in tract. de Iudæis & Insidel. 3. part. capit. 1. num. 29. Federic. Lumnio lib. 1. de extremo iudicio cap. 11. Soto in 4. distinct. 49. quæst. 1. art. 1. Viguer. institut. cap. 21. §. 2. Honcala in Genes. cap. 22. Sonio lib. 2.

demonst. Christ. relig. tractat. 8. cap. 3. Martino Martinez lib. 3. Hypotipos cap. 2. Arboreo lib. 2. Theosoph. cap. 12. Sandero de visib. Eccles. Monarch. lib. 8. capit. 14. Ribera sup. Micheam cap. 4. num. 23. Enriquez de fine homin. cap. 22. num. 1. Cardin. Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. 4. Card. Toleto sup. epist. ad Roman. cap. 10. annot. 11. Ioseph. Acosta lib. 1. de novissim. tempor. cap. 16. & libro 1. de procur. Indorum salute capit. 2. pag. 131. eruditissimè Maluenda dicto lib. 3. de Antichrist. capit. 1. & 4. 31. & 32. Lorino in Acta cap. 1. vers. 8. Pat. Suarez in 3. part. D. Thom. to. 2. quæst. 59. art. 6. disputat. 56. & in tract. de fide disput. 17. sectio. 1. & Gaspar Sanchez in Isaiam cap. 2. num. 4. pag 30. Inter quos **[sect. 71]** Origenes tractat. 28. in Matthæ. agens de mundi consummatione, ita inquit: *Et in hoc statu constitutis rebus Evangelium, quod priùs non fuerat prædicatum in toto mundo; multi enim non solùm Barbarorum, sed etiam nostrarum gentium usque nunc non audierunt Christianitatis verbum: tunc autem prædicabitur, ut omnis gens Evangelicam audiat prædicationem, & nemo derelinquatur, qui non audiat, & tunc erit sæculi finis.*
Et non minus expressè D. August. epistol. 78. & 80. ad Hesychium sic habet: *Sed qui putant hoc, quod dicitur, prædicabitur Evangelivm Regni in universu Orbe; per ipsos Apostolos factum esse, non ita esse certis documentis probatum est: sunt enim apud nos, hoc est, in Africa, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum Evangelivm quotidie nobis addiscere in promptu est.*
[189] Idem docet ipse D. Augustin. lib. 2. de serm. Domin. in monte, capit, 10. & contra epist. Donatist. & de unitat. Eccles. Cathol. cap. 15. & in lib. de nat. & gratia, cap. 2. & pluribus exemplis, & rationibus traditis, probant & sequuntur D. Anselmus sup. Matthæ. d. capit. 24. D. Damascen. lib. 4. cap. 27. D. Cyril. Carech. 15. D. Gregor. lib. 35. Moral. cap. 15. Ruffin. lib. 1. histor. Eccles. cap. 9. Socrates lib. 5. cap. 15. Niceph. lib. 8. capit. 35. S. Prosper. ad capitula Gallorum, cap. 4. & lib. 2. de vocat. gentium cap. 17. & de prædict. & promiss Dei, part. 3. cap. 4. D. Bernard. lib. 3. de considerat. ad Eugen. D. Thom. in epistol. ad Roman. cap. 10. lect. 3. & Iuvencus Presbyter Hispanus Poëta clarissimus, qui illud ipsum Christi apud Matthæ. Oraculum hunc in modum suis carminibus reddidit:

Regnorum cœli celebratio pervolitabit
In cunctas terræ metas, gens omnis habebit
Testem lucifluo sanctæ sermone salutis,
Et tunc finis erit, currentia sæcula solvens.

Quinimò, **[sect. 72]** quod plus est, D. Chrysost. qui contrariam sententiam magis tutari videtur, in hanc quoque inclinavit in Acta Apostol. dum ait: *Nunc terra à Solis ortu & Occasu, ab Aquilone ad mare Christvm resonat, & ad finem omnia mundi latera concurrent.*
Atque ita **[sect. 73]** in nostræ quæstionis terminis, quòd huius Novi Orbis in fœlices nationes, immanium suorum peccatorum demeritis, iusto Dei iudicio à sua primæva propagatione relictæ fuerint in impietatis barathro volutari, nec usquam illis Evangelij iubar affulserit, quousque tandem Hispani illud ingenti Dei benignitate eò importavimus, expressè affirmant Viguerius ubi sup. vers. 8. Alciatus in rubric. C. de summ. Trinit. num. 7. & 8. Vbi ait, non esse verosimile, Apostolos ad Antipodas penetrasse, vel ad regiones ab Hispanis classe nuper repertas. Isidor. de Issolanis Ordin. Prædicator. de imper. militan. Eccles. lib. 1. tit. 6. quæst. 2. inquiens: *Eà propter sicut post Apostolos multæ nationes ad Fidem Catholicam venere, ita fiet in novissimis diebus de his, qui habitant insulas remotissimas magni maris Oceani,* Fr. Luisius Legionensis in comment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 162. & 163. Vbi cùm multis de causis harum regionum detectionem ut mirabilem extollat, maximè tamen novum, &

admiratione dignum sibi videri ait, ipsos earum incolas per tot annos in tantis iacuisse vitiorum tenebris, ut ne rumore quidem Evangelicæ doctrinæ afflati unquam fuerint, cuius clarissimus sonus ad aures credebatur pervenisse omnium, Paulus Palacius sup. d. capit. 24. Matth. inquiens, prædicationi totius Orbis, de qua ibi Christus Dominus locutus fuit, ab annis sexaginta nostris temporibus strenuam operam navari, cùm ignotæ omnibus sæculis nationes audierint Evangelium Christi. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 15. in fin. Vbi ait, reverâ quandiu finis mundi moratur, gentes restare adhuc, quibus Christus non sit annuntiatus, veteribusque plurimam Orbis partem incognitam fuisse, & nobis non minimam hodie quoque restare.

Idem etiam probat Nicol. Sanderus de visibili Monarch. lib. 8. cap. 14. Gaspar Sanctius sup. Isai. capit. 2. num. 4. Thom. Bozius lib. 17. de signis Eccles. Dei, cap. 1. pag. 196. Camillus Borrell. de præstan. Reg. Cath. cap. 43. num. 4. & 61. Maluenda. d. lib. 3. de Atichrist. cap. 25. in fin. & cap. 26. ubi dicit, se in hac opinione persistere, donec certiora argumenta pro contraria proferantur, latè Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 47. & 49. in fin. & Fr. Ioan. à Ponte sibi contrarius de conven. utr. Monarch. lib. 2. cap. 14. §. 3. pag. 166. & cap. 25. pag. 258. Rutilius Benzonius de ann. Iubilæi lib. 3. cap. 3. pag. 324. Vbi scribit, nostris quoque temporibus in Novo Orbe Occidentali, & in plerisque Orientis provincijs in dies gentes ad Fidem converti, quæ illam **[190]** nunquam audierunt. Licèt verum ut plurimum sit, quod spiritu prophetico asseruit vir **[sect. 74]** ille Apostolicus S. Vincent. Ferrer in epistol. ad Bened. XIII. Rom. Pontis. relata à Maluend. d. cap. 26. pag. 171. Mag. F. Vincent. lustinia Antist. in opusculis S. Vincent. pagina 101. & Fr. Alphons. Fernandez in prolog. ad hist. Eccles. nostri tempor. Nempe sacrum Christi Evangelium per Fratres Prædicatores, addo etiam Minores, Augustinianos, Iesuitas, & alios, ab eorundem Ordinum institutione continenter prædicari, ac tandem plenariè, & generaliter prædicandum in totius Orbis humano genere cultis regionibus, tam apertis, quàm aperiendis, tam in cognitis, quam in cognoscendis.

Sed audiamus oportet **[sect. 75]** Divum Ambrosium lib. 2. de vocat. Gent. cap. 6. ita loquentem: *Quòd si fortè etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes, quibus nondum gratia Salvatoris illuxit, non ambigimus etiam circa illas occulto indicio Dei tempus vocationis esse dispositum, quo* Evangelivm, *quod nondum viderant, audiant, atque suscipiant; quibus tamen illa mensura genralis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur; quamvis tam acerbo vulnere humana natura sauciata sit, ut ad cognitionem veri Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis lux vera discusserit.* Quibus profectò verbis Indorum, quos hodie cernimus, causam à Divo Ambrosio veluti propheticè tactam, nemo non videat, ut præclarè advertit Acosta de procur. Ind. salute lib. 1. c. 5. pag. 153.

Hâc igitur sententiâ retentâ, quæ Evangelij lucem affulsisse negat his Novi Orbis nationibus ante Hispanorum ad eas adventum. Non obstat primum argumentum, quod supra pro contraria ex tot Scripturæ locis, & Sanctorum Patrum testimonijs construximus, de nimis copiosa & universali Christi & Apostolorum per totum Orbem prædicatione. Nam **[sect. 76]** ultra innumeras solutiones & expositiones, quas ad prædicta loca tradunt auctores sup. citati, & præcipuè Maluenda, qui eas accuratè congessit. d. lib. 3. cap. 26. & quatuor seqq. Thom. Bozius. d. lib. 17. c. 1. pag. 193. F. Ioan. de la Puente. d. lib. 2. cap. 2. Torquemada. d. cap. 47. satis vera & plana iudicio meo censeri potest illa, quæ placuit Caietan. Iansen. Alciato, Bellarmin. & alijs ubi sup. & Acostæ. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. capit. 8. & de

proc. Ind. salu. cap. 2. pag. 131. ut scilicet largo modo per siguram, quæ Hyperbole dicitur, universus mundus, & omnes gentes per Apostolos conversæ dicantur: vel per Synedochen, absoluta illa, & generalis enuntiatio ad partes contrahatur, illas nimirum, quæ tunc cognitæ erant, & Romanorum Imperio, & commercijs patebant, atque integrum Orbem complecti credebantur, iuxta **[sect. 77]** legem in Orbe Romano 17. D. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iur. & ea, quæ circa illam notat Alciat. lib. 1. dispunct. cap. 21. & Franc. Iuret. in notis ad Symmach. pag. 184.

Quo loquendi schemate non semel utitur Scriptura, quæ sæpè **[sect. 78]** se vulgaribus sententijs, & dicendi modis accommodat, ut notat D. Chrys. homil. 37. in Genes. Acosta. d. capit. 8. Franc. Vallesius de sacra Philosoph. per totum, Gasp. Sanctius in Isai. cap. 13. n. 25. & cap. 23 num. 29. & Doct. Huerta in notis ad Plin. lib. 7. cap. 2. pag. 17. & Nos infrà lib. 2. cap. 21. num. 56. & seqq. Et in simili patet ex illo Luc. 2: *Exijt Edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.* Act. 2. *Ex omni natione, quæ sub cœlo est*, & 1. Machab. ubi de Alexandro Macedone dicitur pervenisse ad terræ fines, & terram universam cessisse illius Imperio.

Et **[sect. 79]** eodem modo responderi potest ad illud Marci cap. ult. dum ait: *Vbique Apostolos prædicasse;* & ad illud Pauli ad Colossens. 1. ubi ait: *Verbum veritatis prædicatum iam eo tempore esse omni creaturæ, quæ sub cœlo est, & fructificasse, & crevis-***[191]***se.* Vsitato enim, & hyperbolico more universus Orbis accipitur, portio illius maxima, ad illa usque tempora cognita. Vel, ut ait Bellarmi. d. lib. 3. de Roma. Pontis. cap. 4. non illud asserere voluit Apostolus, quasi iam actu ubique diffusum, & expansum fuerit Evangelium, sed virtute tantùm, ac potentiâ, quia nimirum iam per Apostolos iactum fuerat semen Verbi Divini in mundum, quod paulatim fructificando, & increscendo per successores ministros, impleturum erat, & occupaturum universum Orbem ut infrà in solutione quarti argumenti latiùs aperiemus.

Non etiam obstat **[sect. 80]** secundum argumentum, quod de celeri, & mirabili Apostolorum, & aliorum discipulorum prædicatione confecimus, & de innumerabilibus provincijs, quas ad Fidem convertisse auctores enarrant. Nam fatemur quidem sedulam illos, & diligentem operam navasse in commisso sibi evangelicæ propagationis officio: negamus tamen aliqua certa signa, & testimonia depromi, quibus sufficienter evinci possit, ad vastas & ignotas Austri & Occidentis regiones penetrasse, quamvis aliqui auctores ita latè & generaliter loquantur. Præsertim **[sect. 81]** cùm notum sit ex Divinis libris & alijs probatis historicis, atque Ecclesiasticis traditionibus, eosdem Apostolos post passionem Domini sortitos sibi fuisse provincias, quarum prædicationem susciperent, neque unum in alterius provinciam præter Divum Paulum se immiscuisse. In quibus hæ, quæ ad hunc Novum Orbem pertinent, nullo modo connumerantur, ut constat ex ijs, quæ de prædicta sortitione & divisione latè scribunt Abdias Babylon. in vitis Apostol. D. Isidor. de ortu & obitu Patrum cap. 78. & seqq. & lib. 7. Etymol. cap. 9. Nicephor. lib. 3. hist. Eccles. cap. 1. Euseb. lib. 3. cap. 1. Socrates lib. 1. cap. 15. Flavius Dexter in suo Chronico ann. Christi 34. Chassaneus in Catalo. glor. mund. 3. par. consid. 29. & 30. Cardin. Baron. in Martyrolog. & tom. 1. Annal. ex ann. 36. fol. 319. Thom. Bozius lib. 4. de sig. EcclesDei, cap. 1. & seqq. Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 5. 6. 7. & 8. Torquemada in Monarch. Ind. d. lib. 15. cap. 47. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cath. d. cap. 43. ex num 9. ad 24. & latissimè Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. ferè per totum, & Fr. Thom. à Iesv de procuran. omn. gentium salute lib. 4. 1. par. cap. 1. pag. 125. & Ioseph. Stephanus Valentinus omnino videndus in lib. de potest. coact.

Rom. Pontific. cap. 8. & novissimè D. Pet. Pantoja de Aiala in comment. ad l. sin. C. de Aleatorib. folio 147. & seq. ubi hanc divisionem, non per sortem humanam, sed providentiâ Spiritus sancti factam fuisse advertit, cum Socrate, Dextro & Baronio ubi suprà.
Deinde non obstat tertium **[sect. 82]** ex loco Iacobi Christopolitani, & aliorum, qui per miracula, divinas revelationes, & oraculorum prædictiones, lucem Evangelij ad remotas quaslibet gentes penetrasse, considerant. Nam etsi id verum esse potuerit, nullo tamen certo testimonio comprobatur. Et oracula, quæ reserunt de Octaviano Cæsare, & alijs diversis modis à Romanis, & reliquis gentibus accipiebantur, ut constat ex Suetonio in vita Cæsaris, & in Octav. c. 49. Virgilio & Servio 6. Æneid. ibi:

Huius in adventu iam nunc & caspia regna
Responsis horrent Divum, & Meotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.

Ita ut tenebras potiùs inducerent, quàm lucem ad Evangelij, & Fidei mysteria, ut oportebat intelligenda.
Praeterqvam quòd nostræ quæstionis tractatio, **[sect. 84]** & loca sacræ Scripturæ, quæ pro eius examinatione perpendimus, non sunt accipienda de annuntiatione Fidei per solam famam, & rumorem sparsa; sed de prædicatione per proprios & præsentes Apostolos & ministros, cum Ecclesiarum fundatione, & necessaria rei adeò novæ, & seriæ declaratione, atque illustratione, ne ulla gens aliquem suæ infidelitatis prætextum ostendere posset, ut post D. Chrysost. Theophyla. & alios docet D. Thom. & Caietan. sup. Matth. d. cap. 24. Abulensis ibîdem, q. 92. & eruditè observat Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 30. Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. c. 2. §. 2. & ostendit Theodoret. lib. 8. Græc. affectio. in princ. ubi de Apostolis loquens, sic ait:
Clara luminaria, quæ non unam modò gentem lumine illustrarunt, sed quotcumque Sol hic, quem cernimus, iubare suæ lucis illustrat.
Rvrsvs non obstat quartum inde deductum, quòd Ecclesia sancta iam tunc ab Apostolorum temporibus Apostolica, & Catholica dicitur, quòd universalem fuisse, & ab ipsis Apostolis per totum Orbem plantatam insinuat. Nam hæc nomina **[sect. 85]** iure, & meritò Ecclesiæ applicari potuerunt, quamvis non simul neque uno tempore per universum Orbem extensa reperiatur. Quia ex quo instituta est, ius & potentiam universalis prædicationis, & propagationis accepit, iuxta loca Matth. & Marci sæpè relata, & illud: *Eritis mihi testes in Ierusalem & Samaria, & usque ad ultimum terræ.* Et quemadmodum qui **[sect. 86]** diversis partibus urbis ignem iniecit, dici sanè potest, urbem incendisse, quia ignem partibus supposuit, qui crescendo totam urbem corripuit, sic Apostoli iacto semine Verbi Divini in pluribus mundi partibus, totius **[sect. 87]** Orbis prædicatores appellari potuerunt, ad fructum & incrementum respiciendo, quod paulatim per alios eorum discipulos, & successores recepturum erat, quousque universum Orbem impleret.
Et quia **[sect. 88]** sciebant, promissionem Christi esse infallibilem, & non multò pòst perficiendam, ideò Ecclesiam, etiam tunc nascentem, Apostolicam & Catholicam vocaverunt, & ita de illa statuerunt ac si iam actu mundum occupasset. Quia in moralibus quod parum distat, nihil distare videtur; & maximè apud illos, qui per Fidem rem futuram tanquam iam factam æstimabant. Quam docendi rationem eleganter adducit Bellarmin. d. lib. 3. de Rom. Pontif. cap. 4. Suarez tom. 2. disput. 56. sect.
1. & in defens. Fidei contra Sect. Anglic. lib. 1. cap. 16. n. 5. Thom. Bozius. d. lib. 17. c. 1. pag. 199. & 197. Maluenda. d. lib. 3. cap. 31. & ante eos prævidit Tertullian. lib. 4. adversus

Marcion. c. 43. iuncto cap. 2. & D. August. d. epist. 80. ad Hesichium, ubi concludit, hanc & alias **[sect. 89]** similes Christi Domini promissiones suis Apostolis factas, intelligendas esse non de illis solis, quibus tunc temporis loquebatur, sed de eis quoque, qui in carne tunc erunt, cùm omnia compleri contigerit.

Deniqve non obstat ultimum argumentum de vestigijs prædicationis Evangelicæ & Apostolorum, quæ in aliquibus ex istis Americanis regionibus reperta esse dicuntur. Nam **[sect. 90]** ea parum fidei habêre rectè concludit Ant. Herrera in descrip. Ind. Occid. cap. 10. pag. 28. & decad. 5. lib. 3. cap. 6. in fin. ubi docet, vanum esse eorum discursum, qui aliquem ex Apostolis ad Peruanas regiones pervenisse arbitrantur. Quod etiam generaliter observat Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 15. cap. 49. in fin. & Didac. Davalos in d. Miscell. Austr. colloq. 23. fol. 164. & seq. ubi ait, pius & illustrem virum D. Alphonsum Ramirez de Vergara Argentinæ civitatis Episcopum diligentem inquisitionem fecisse, ut vestigiorum, quæ de hoc Peruano Regno referebantur, veritatem agnosceret. Et tandem vana omnia comperta fuisse, & **[sect. 91]** Crucem illam De Carabvco ab Hispanis, qui primi ad eam provinciam pervenerunt, fabricatam, & in aliquo loco relictam, ex quo Indi eam in lacum deiecerunt, ubi posteà à piscatoribus citra ullum miraculum inventa fuit.

Neque **[sect. 92]** ipsorum Indorum traditionibus in rebus adeò antiquis ulla fides haberi potest ex his, quæ diximus sup capit. 9. num. 31. & 32. & in simili tradit Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 29. pag. 295. ubi benè notat cum Strabone lib. 15. Geograph. in princ. **[sect. 93]** hos incultos, & Barbaros homines ad historiam minimè idoneos esse, & errare **[193]** sæpè, ubi de antiquis moribus & temporibus aliqua tradere volunt. Atque ut hæc deficerent, & prædicta Christianæ religionis indicia, quæ in his regionibus inveniri dicuntur, maiore probatione constarent, vereri tamen possemus **[sect. 94]** a diabolo summi Dei simia, & improbo histrione, excogitata fuisse, qui perpetuò eisdem quibus Deus ritibus adorari concupivit, ut pravo, ac detestabili superstitionis errore miseris Gentibus illuderet, ut benè in proposito advertunt Acosta in hist. moral. Ind. lib. 5. c. 23. Maluend. d. lib. 3. de Antichris. cap. 25. in fin. Boter. latè in relat. univers. 4. p. lib. 1. pag. 14. & seqq. & aliud agens Franc. Valles. de sacra Philosoph. cap. 30. pag. 252.

Illud tandem **[sect. 95]** certissimum est, quod etsi concedamus, aliquam Fidei lucem olim in his regionibus illuxisse, penitus tamen incolarum memoriâ exciderat, vel propter eorum incuriam & barbariem, vel propter bella, & Regum, ac Regnorum mutationes, ut tradit Thom. Boz. ubi sup. Bened. Perer. in c. 10. ad Roman. & novissimè Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. cap. 31. §. 2. pag. 310. & apertè proponitur **[sect. 96]** in egregia quadam epistola per invictissimum Cæsarem, & Regem nostrum Carolum V. ad gentes Occidentales & Meridionales scripta Barchin. 1. Maij, ann. 1543. quæ extat 4. tom. Sched. pag. 221. ubi inter alia sic habet: *I porque hemos entendido, que entre otras partes del mundo que carecen deste conocimiento, en essas vuestras Provincias i tierras hasta aora no ai noticia de nuestro Dios verdadero, ò porque èl con sus secretos, è incomprehensibles juizios no ha querido hasta aora manifestarse en essas partes, ò por ventura por la negligencia i flaqueza de vuestros antecessores se ha perdido la memoria de la predicacion de su nombre, i Fè, que en ellas se hizo en tiempos passados.*

CAPVT XV. *De locis sacræ Scripturæ, quæ huius Novi Orbis detectionem & conversionem prænuntiare, & Hispanis reservare videntur.*

SVMMARIVM Capitis XV.

1 *Orbis Novi detectio & conversio Prophetarum vaticinijs prænuntiata videtur.*

2 *Auctores referuntur, qui Orbis Novi detectionem & conversionem in sacris Scripturis insinuari tradunt.*

3 *Scriptura divina ampla est, & mysterijs abundans.*

4 *Novi Orbis inventio & conversio adumbrari debuit à Prophetis, cùm fuerit res ita notabilis, & ad progressum Evangelicæ historiæ maximè pertinens.*

5 *Deus solet magnarum rerum fundamenta multò antè iacere.*

6 *Prophetarum vaticinia licèt sub magna verborum obscuritate omnia includunt, quæ ad futuræ Ecclesiæ historiam pertinent, & antequàm eveniant à nobis intelligi nequeunt.*

7 *Sibyllina oracula ante eventum rei quam designant, benè explicari non possunt.*

8 *Prophetiæ procedunt ex inspiratione divina, & absque ea etiam aperiri non possunt.*

9 *Psal. 71. verba expenduntur, & ad Novi Orbis conversionem & subiugationem, per Hispaniæ Reges faciendam, trahuntur.*

10 *Isaiæ prophetiæ cap. 43. & 51. pro eadem conversione considerantur.*

11 *Hispaniæ Regibus concessa videtur eadem benedictio, quæ Ecclesiæ tribuitur per David & Isaiam.*

12 *Hispania olim dicebatur Thubalia, sive Pania, quod significat universa, quasi in vaticinium eius magnæ Monarchiæ. Et num. 51.*

13 *Psal. 3. expositio & illustratio de conversione Novi Orbis ex verbis D. Hilar.*

14 *D. Hilarius annuntiasse videtur conversionem Antipodum, & regionum Novi Orbis.*

15 *Crux Christi annuntiavit conversionem, & redemptionem totius Orbis.*

16 *Crucis forma quid significaret ex sententia D. Hieronym. & Lact. Firmian.*

17 *Matth. cap. 24. à quatuor ventis colliget eos, exponitur cum D. August. & Palacios.*

18 *Isaias Propheta vocatur Apostolus & Evangelista, & eius scriptura multa continet Sacramenta.*

19 Vaticinia ostendentia conversionem Novi Orbis passim reperiri videntur in **[[194]]** Isaia, Ieremia & alijs locis sacræ Scripturæ.

20 *Isaiæ locus difficillimus ex cap. 18. Væ terræ cymbalo alarum, &c. latè explicatur, & elegans eius Paraphrasis. n. 25.*

21 *Lusitanorum navigationes ad Indiam Orientalem Isaiæ vaticinio prænuntiatæ videntur.*

22 *Societatis Iesv Religiosi, & aliorum Ordinum Prædicatores apud Indos Evangelium prædicantes, dicuntur esse Angeli veloces, & Nubes volantes, de quibus loquitur Isaias.*

23 *Novi Orbis conversio per Hispanos facta, verè & propriè annuntiata videri potest per Isaiam cap. 18. ut affirmant plures, quamvis aliqui refragentur.*

24 *P. Gaspar. Sanctij opinio reijcitur.*

26 *Naves papyraceæ quæ, & ubi?*

27 *Indi Orientales quo sensu dici potuerint ab Isaìa convulsi, dilacerati, conculcati, terribiles & expectantes.*

28 *Væ, sice Veh dictio quid in Scriptura significet?*

29 *Abdiæ Prophetæ vaticinium obscurum exponitur, & ad conversionem Novi Orbis per Hispanos factam accommodatur.*

30 *Pauli Burgensis prædictio de conversione Novi Orbis.*

31 *Iudæi plures olim in Hispaniam transmigrarunt.*

32 *Apostoli & sancti in die iudicij cum Christo sedebunt iudicantes duodecim Tribus Israel.*

33 *Sepharad nomen apud Hebræos Hispaniam significat.*

34 *Hispania varia nomina olim habuit, & inter alia Sepharad, remissivè.*

35 *Iudæi Sepharadij qui, & quare dicerentur?*

36 *Hesperia dicta fuit Hispania litteris transpositis à nomine Sepharad, secundùm Montanum.*

37 *Canticorum cap. 8. vers. 8. Soror nostra parvula est, &c. explicatur, & ad gentes Novi Orbis recens conversas accommodatur.*

38 *Indi Occidentales cur minores fructus fecerint in Fide, quàm aliæ nationes, quibus olim annuntiatum fuit Evangelium.*

39 *Conversionem Indorum arte, & interdum vi aliqua adiuvandam, videtur ostendi in cap. 8. Cantic.*

40 *Conversioni Indorum Novi Orbis, divitiæ, quæ apud illos reperiuntur, illecebras præbent, & loca Scripturæ, quæ hoc indicare videntur. Et num. 58.*

41 *Isaiæ vaticinium cap. 60. exponitur, & conversionem Orbis Novi prænuntiare probatur.*

42 *Columbi inventoris Novi Orbis mentionem apud Isaiam reperiri, affirmat Thomas Bozius.*

43 *Isaiæ aliud vaticinium ex cap. 66. expenditur, & de eadem conversione Novi Orbis per Hispanos facienda explicatur, maximè secundùm editionem vulgatæ. Et n. 48*

44 *Signi nomine, sub quo Isaias gentes congregandas & convertendas dicit, intelligitur signum Crucis.*

45 *Lex Titia, §. Seia, D. de auro & argen. dum loquitur de signo Dei, illustratur.*

46 *Crucis signo plures Provinciæ Novi Orbis vocatæ, & plura miracula in illis edita sunt.*

47 *Hispani dicuntur Salvati, & Salvatores apud Isaiam; & quare?*

49 *Iavæ maioris & minoris, & Iaponij sive Iaponis mentio fieri videtur ab Isaia.*

50 *Iaponensium insulæ Christi cultum agnoscunt, & legationes varias ad Romanos Pontifices miserunt.*

51 *Thubalia propriè, & verè dicitur Hispania, & quare?*

52 *Sophoniæ prophetia cap. ult. agere videtur de conversione Novi Orbis.*

53 *Christvs mortuus est, ut filios Dei dispersos congregaret in unum.*

54 *Æthiopiæ flumina, de quibus Isaias & Sophonias, quid significent?*

55 *Chus, apud Hebræos, quas regiones comprehendat.*

56 *Fr. Basil. Pont. Legion. qualiter tractet argumentum de Prophetis annuntiantibus conversionem Novi Orbis.*

57 *Psal. 64. verba notanter expenduntur pro vaticinio conversionis Novi Orbis*

58 *Divitiæ Orbis Novi maximæ sunt, & cur à Deo ibidem servatæ videantur.*

[195] 59 *Classes plures mittuntur ad Indias Novi Orbis, & quare?*

60 *Indi Novi Orbis maximè perterriti sunt ad primum Hispanorum adventum, & Fidei inter eos promulgationem.*

61 *Indi Orientales & Occidentales ad Fidem conversi, Deo valdè grati & multis benedictionibus repleti sunt.*

62 *Iob cap. 28. prænuntiasse videtur detectionem & conversionem Novi Orbis, & proponitur brevis eius Paraphrasis, & expositio.*

63 *Auctor cur laboraverit in congerendis, & exponendis prophetijs, quæ Novi Orbis possessionem & conversionem Hispanis prænuntiant.*

64 *Concionatores Indorum eis aperire debent prophetias, quæ earum conversionem ab antiquo prædixerunt.*

65 *Alexander Magnus lætatus est, audiens de se loqui Danielis Prophetiam de eversione Imperij Persarum.*

66 *Iudæos per totum Orbem dispergi cur Deus ordinaverit?*

SEd quamvis satis (ni fallor) apertè superioribus disputationibus ostenderimus, nullam certam huius Novi Orbis notitiam, vel Evangelij in eo prædicati vestigia in sacris, vel profanis auctoribus antiquitus reperiri, vix tamen **[sect. 1]** negare possumus, plura esse sacræ Scripturæ vaticinia, quibus multis iam retrò sæculis, Spiritu sancto in Prophetis loquente, tantæ detectionis & conversionis gloria prænuntiari: & quod magis est. Hispanis Regibus & hominibus reservari videtur. Quam **[sect. 2]** sententiam expressè probant Federic. Lumn. in libris quos de extremo Dei iudicio, & Indorum vocatione conscripsit, Guid. Boderia. in epist. ad Philippum II. Reg. Hisp. quæ habetur tom. 5. Bibl. Regior. Zumarrag in hist. Hisp. in princ. Arias Mont. sup. Abdiam cap. unico, Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. c. 15. & lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & de Christo revelato, c. 4. Th. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 4. cap. 5. sign. 6. pag. 122. & lib. 20. cap. 1. & 3. Fr. Luis. Legionens. qui elegantissimè & latissimè loquitur in comment. sup. d. c. Abdiæ ex pag. 660. ad 682. &

sup. Cant. cap. 8. pag. 432. & seq. thom. Maluend. lib. 3. de Antichris. cap. 12. & seq. &c. 17. in princ. Camill. Borrell. qui neminem ex prædictis adducit, de præst. Reg. Cathol. cap. 43. per tot. Fr. Greg. Garc. lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. §. 6. Dom. Greg. Lop. Madera in hist. Montis sancti, cap. 16. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hisp. c. 12. n. 8. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Mart. Delr. in adag. sacris, 1. tom. adag. 723. in fin. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 44. & Fr. Basil. Pont. var. disp. q. 8. expos. cap. 4. Pro cuius confirmatione & illustratione sequentia argumenta & testimonia, alijs levioribus omissis, efficaciter considerari posse videntur.

Primvm, quod, ut rectè observant Legionens. Acosta, Maluenda, Madera, & Basilius ubi suprà, non est verosimile, Scripturam divinam, **[sect. 3]** quæ adeò ampla est, & fœcunda, ac sublimibus mysterijs abundans, de tanti Orbis inventione, conversione subiugatione aliquid Prophetarum oraculis non adumbrasse, cum **[sect. 4]** hoc in se maximum, & omnino memorabile fuerit, & ad Ecclesiæ rationes, & Evangelici cursus, atque progressus historiam summopere pertinens. Solet **[sect. 5]** quippè Deus magnarum rerum fundamenta multò antè iacêre, ut tradit Nazianz. orat. 18. earumque mentionem **[sect. 6]** Prophetarum suorum vaticinijs inclusas, licèt sub involucris verborum,**[196]** posteris tradere, non antè cognoscendas à nobis, quàm ipsi rerum eventus, tanquam illato lumine, sinuosis & tenebrosis scriptis irradient. Quod eleganter expressit D. Irenæus lib. 4. contra hæreses, cap. 43. inquiens: *Vaticinia occulta sæpè non intelliguntur, donec completa sint.* Et de **[sect. 7]** Sibyllinis Oraculis docet Procopius lib. 1. de bello Goth. dum ait: *Sibyllinorum oraculorum mentem ante rem gestam aperire homini arbitror impossibile.* Et generaliter consirmari potest ex ijs, **[sect. 8]** quæ de inspiratione Spiritus sancti per Prophetas loquente, & de nimia obscuritate & diffcultate intelligendi & aperiendi prophetias, nisi ipse Deus earum intelligentiam concesserit, tradit D. Petrus epist. 2. cap. 1. vers. 20. & 21. D. Hieronym. lib. 14. in Ezechiel, cap. 45. D. Augustinus in lib. quòd apparuit Deus Moysi, ad finem, D. Iustin. Martyr in dialog. cum Triphon. D. Irenæus lib. 2. cap. 4. D. Chrysost. homilia 25. in Genesi. D. Gregor. homil. 1. in Ezechiel. & Theodoret. in prologo in Daniel. quos in simili refert Bernard. Aldrete lib. 2. de antiquit. Hispan. cap. 18. pag. 296. & 297. Pat. Suar. tract. de Fide, disp. 5. sect. 3. num 11. & 12.

Secvndò : in prædictæ sententiæ confirmationem expendunt Thomas Bozius, & Valdesius ubi supr. & Camillus Borrellus dicto cap. 43. num. 60. & Anton. Cervera in. de obitu Reg. Philip. II. discurs. 2. cap. 20. verba illa **[sect. 9]** Psalm. 71. *Et dominabitur à mari usque ad mare: & a flumine usque ad terminos Orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis, & insulæ munera offerent. Reges Arabum, & Sabà dona adducent.* Isaiæ **[sect. 10]** cap. 43: *Noli timere, quia ego tecum sum, ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; & Austro: Noli prohibere. Affer filios tuos de longinquo, & filios meos ab extremis terræ.* Et cap. 49. *Dedi te in fœdus populi mei, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres ijs, qui vincti sunt: Exite; & qui in tenebris sunt: Revelamini.* Et rursus cap. 51. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida, ad dexteram enim, & ad lævam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit.* Quæ loca & plurima alia similia, quæ de Regno Christi, & Ecclesiæ propagatione in finibus terræ, insulis & mari loquuntur, non obscurè ostendunt ad Australes & Occidentales peninsulas, & incultas Novi Orbis nationes aliquando producendam.

Eandemque **[sect. 11]** benedictionem ad Regnum temporale Nostrorum Hispaniæ Regum aptè etiam applicari posse, ipsimet auctores advertunt, quasi eisdem prænuntiata, & re ipsâ concessa fuerit ob curam propagandæ & conservandæ Catholicæ Fidei, quam semper habuerunt. Quod ipsum **[sect. 12]** quoque antiquum Hispaniæ nomen non absque divino Numine designasse, litteris mandavit Fr. Ioan. à Ponte de conveni. utr. Monarc. lib. 3. cap. 30. §. 1. dicens: *Thubaliam,* sive *Paniam,* vocatam fuisse, quod Chaldaicè & Græcè idem quod *universa* siganiscat, quas in vaticinium eximiæ & universalis totius ferè Orbis dominationis, quam prædicandæ Fidei causâ consecutura erat.

Neque longè ab eodem vaticinij genere abesse videtur **[sect. 13]** illud Psalm. 3. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ*: maximè si D. Hilarij ibîdem expositionem sequamur, qui observat, id forsitan dici pro ijs, qui in inferna terræ regione, vastaque abyssu incolatum habent, quos tanquam terminos terræ, Christo in possessionem donatos, Regius Propheta canit, ut iuxta Paulum: *In nomine* Iesv *omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum.* Quibus sanè **[sect. 14]** verbis, ut notat Maluenda d. lib. 3. de Antichris. cap. 16. pag. 150.**[197]** innuisse & annuntiasse videtur D. Hylarius Antipodas, atque Americanos tandem ad Fidem Christi fore reducendos. Hi enim propriè sunt inferni, vastæque abyssi, seu inferæ regionis cultores, iuxta ea, quæ latiùs diximus sup. cap. 11. num. 26.

Et eandem Occidentis conversionem & redemptionem in forma sanctissimæ **[sect. 15]** Crucis, ex qua Sotera noster pependit, agnoscunt Nissenus in orat. 1. de resurrectione, Nazianzenus in Apologet. orat. 1. Damascen. lib. 4. de Fide, cap. 12. circa medium, D. Hieronym. super Marc. cap. 15. sic inquiens: *Ipsæ species* **[sect. 16]** *Crucis quid est, nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgens, Arcton dextra tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur. Vnde Apostolus dicit: Vt sciamus, quæ sit altitudo, & latitudo, & longitudo, & profundum.* Et Lactan. Firmian. lib. 4. de vera sapient. cap. 26. ubi de Christo Domino in Cruce pendente sermonem instituens: *Extendit, inquit, in passione manus suas, Orbemque dimensus est, ut iam tunc ostenderet ab Ortu Solis usque ad Occasum magnum populum ex omnibus linguis, & tribubus congregatum sub alas suas esse venturum, & signum illud maximum, ac sublime frontibus suis suscepturum.*

Atque **[sect. 17]** hùc etiam conferunt secundùm Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 52. & 53. quæ dicit Matth. cap. 24. *A quatuor ventis colliget eos;* quod interpretatur Aug. in Ioan. tract. 118. *A quatuor mundi partibus Aquilone, Meridie, Oriente & Occidente,* sive ex abditissimis terræ locis, ut subiungit Paul. Palac. ibîd.

Tertiò, in comprobationem eiusdem annuntiationis Evangelij in his Novi Orbis regionibus per Hispanos ultimis Ecclesiæ temporibus prædicandi, Gentiumque ibidem commorantium ad Christi ovile deducendarum, plurima alia Isaiæ vaticinia considerari possunt, **[sect. 18]** qui, ut dicit D. Hieron. in epist. ad Eustochium, vocatur Apostolus & Evangelista, & eius scriptura continet omnia Sacramenta. Sed præcipua **[sect. 19]** verba, & expositiones eorum latissimo sermone proponit Dom. Greg. Lop. Madera. d. cap. 16. ubi nimis extollit illud cap. 42. vers. 10. *Cantate Domino canticum novum, laus eius ab extremis terræ: qui descendit is in mare, & plenitudo eius insulæ, &c.* & cap. 24. vers. *cùm glorificatus fuerit Dominus hinnient de mari, propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, insulis maris nomen Domini Dei, à finibus terræ laudes, audivimus gloriam iusti.* Et Camil. Borred. d. cap. 43. ubi etiam expendit similes alias auctoritates Ieremiæ cap. 3. 23. 31. 32. 50. Ezech. cap. 37. Oseæ 3. Soph. 5. Ioan. cap. 10. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam*

audient, & fiet unum ovilie, & unus Pastor. Matth. cap. 8. & Luc. 13. *Quapropter multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in Regno cœlorum.*
Verùm inter reliquas, admodum notabilis est, & peculiari observatione dignissima, illa obscura, & interpretum varijs commentationibus obscurior reddita, eiusdem Isaiæ prophetia cap. 18. Vbi **[sect. 20]** inquit: *Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ, qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite Angeli veloces ad gentem convulsam & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius, ad gentem expectantem, & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius.* In quibus verbis exponendis valdè, & variè laborant antiqui & recentes sacræ Scripturæ Interpretes, ut constat ex ijs, quæ adducunt Pintus, Ferrerius, Vatabl. Arias Montanus, Leo Castrius, & novissimus Gaspar Sanchez ibîdem, Federicus Lumnius lib. 4. de extrem. iudic. capit. 4. Ioan. Ferdin. in Thesaur. sacr. Script. lib. 1. capit. 58. Ribera super Sophon. cap. 3. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 12. Mart. Delrius in adag. sacris, 1. tom. adag. 723. & sequenti,**[198]** Pined. de reb. Salom. lib. 4. cap. 14. §. 3. pag. 191. & Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 1. cum multis sequentibus, qui nullum non lapidem movet, ut vaticinium istud de Hispaniæ nostræ conversione accipiendum ostendat.
Sed **[sect. 21]** communior interpretatio est, sicuti ex eisdem Auctoribus constat, ut accipiatur de navigationibus à Lusitanis causâ prædicandi Evangelij initis & susceptis ultra flumina Æthiopiæ, in totam illam oram, & regionem Orientalem Indiæ ac Sinarum, ab Indo flumine ad extremam usque Chinam & Iaponios, quod etiam securè admittit P. Rebellus de obligat. iust. lib. 18. q. 23. sect. 3. Pat. Ioan. Lucena in vita S. Xavierij, lib. 5. c. 21. & novissimè Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 4. num. 8. & latiùs cæteris prosequitur Maluenda d. cap. 12. vers. *Cæterum,* ex pag. 131. qui hanc opinionem valdè probabilem dicit; & aptam & mirificè cohærentem cum verbis, & instituto sacri Vatis per duodecim integras columnas egregiè demonstrat. Qua in expeditione cùm multum laboraverint **[sect. 22]** religiosissimi Patres Societatis Iesv, inquit Lumnius ubi sup. lib. 2. cap. 6. eis congruere appellationem Angelorum velocium, de quibus loquitur Isaias. d. cap. 18. & nubium volantium, de quibus agit cap. 6. & eum refert & sequitur Rutilius Benzonius lib. 1. de anno Iubilæi, cap. 8. pag. 39. licèt D. Thomas in opusculo de Religione, omnibus Religionibus Mendicantibus eadem verba Isaiæ optimè etiam, & pijssimè, applicet.
Quæ sententia & expositio alijs ansam præbuit, ut non minus **[sect. 23]** propriè, & verè, eundem locum accipiant, & exponant de inventione & conversione huius Novi Orbis ab eisdem Hispanis facta, ut constat ex Montan. ubi supr. Delrio. d. adag. 723. in fin. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. c. 15. Borrel. d. cap. 43. ex n. 30. ad 46. Maluend. d. cap. 12. pag. 137. in fin. Greg. Garc.
lib. 1. cap. 3. §. 6. Thom. Bozio d. lib. 20 cap. 3. pag. 321. & cap. 6. ferè per tot. Basil. Pontio. d.q. 8. exposit. cap. 4. & omnium elegantissimè Luisio Legionens. in d. c. ult. sup. Abdi. ex pag. 663. Quos licèt reijciant Ribera & Rebell. sup. & Gasp. **[sect. 24]** Sanch. in eod. cap. 18. num. 1. pag. 196. dicens, eorum expositionem non solùm novam, sed etiam alienissimam à toto textu, reliquis interpretibus visam esse, & se non credere, quòd ita eius asseclæ sentiant, sed quòd elati patriæ studio, eius laudi intemperantiùs indulgeant, quàm sacræ historiæ fides persuadeat: mihi tamen ab Isaiæ verbis excedere non videtur. Quasi sensus **[sect. 25]** eorum sit, Hispaniam, quam per periphrasim, *Alarum cymbalum* vocat, vel ut vertunt Septuaginta, *Navium alarum,* id est, terram navigijs abundantem, aut navigationibus, arteque navigandi celebrem, quæ naves & earum vela impulsa ventis sonitum cymbalorum

imitantur, vel internavigandum instar avium volantium perstrepunt, ut cum Symmacho, & alijs exponit Pineda ubi sup. Dei iussu & mandato *legatos* suos, id est, Evangelij nuntios, & prædicatores cum maxima celeritate missuram ultra flumina Æthiopiæ, id est, ad huius Orbis nuper reperti incolas: *In vasis papyri super aquas,* id est, in **[sect. 26]** navibus velocibus & papyraceis, quibus olim navigatio Indica & Ægyptia fiebat, ut tradit Herodot. lib. 2. Plin. lib. 6. cap. 22. & lib. 7. capit. 56. & lib. 13. capit. 11. Strabo lib. 17. Solinus capit. 56. & Lucanus lib. 4.

— *Sic cùm tenet omnia Nilus,*
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Quos incolas huius Novi Orbis, etsi proprijs non appellet nominibus, suis tamen coloribus ita pingit, ut eos prope oculis subijciat. Nam **[sect. 27]** eos *gentem convulsam* vocat, quòd ab aliorum antiqui Orbis hominum commercio longè divisi essent, vel ipsi inter se dispersi viverent, aut per **[199]** immensa terrarum spatia longè, latèque diffusi, *Dilaceratam,* verò, *conculcatam & terribilem,* ob corporis ipsorum habitum & squalorem, abiectissimam vitæ conditionem, ingenium ad serviendum natum, & ob incultos, ac ferinos mores, quibus ut plurimum præditi erant: *Postquam non est alia & expectantem,* quòd ultimi essent hi populi ex omnibus gentibus, quibus Evangelium promulgaretur, & diu, multumque à diluvio ad extrema usque mundi tempora lætum, & salutare illius nuntium expectarent, id est, tanti beneficij munere, quanquam necdum sibi cogniti, caruissent. Cui expositioni non minus aptè respondent reliqua verba, quæ posteà ab eodem Isaìa in illo loco subduntur, ut eleganter ostendunt Legionens. & alij ex suprà relatis. Nec refragatur **[sect. 28]** particula Veh. quâ exorditur, quæ dolentis & comminantis esse solet, ac proptereà non convenit Hispanis, quibus potiùs iucundum, & gloriosum erat, ac proinde gratulandum magis quàm dolendum & succensendum, dissitas illas nationes sui Regis imperio subiugare, & intra Ecclesiæ septa per Evangelium adigere. Nam respondemus, diversimodè dictionem illam in Scriptura sacra usurpari solêre iuxta ea, quæ latè congerit Bercorius in suo dictionario, verb. *Veh*; & aliquando signum admirantis esse, ut ibîdem intelligi docet Adamus Delph. relatus à Borrell. d.c. 43. num. 31. Et alios, ut Sanctes. Pagn. Isidor. Clarius, & Forer. pro Veh, ponere, aut vertere, O, vel Hevs, quasi Hispanos, ad quos sermonem destinat, attentos, & tanti nuntij præmonitos reddat, ut aiunt Maluenda, Rebellus, & alij ex sup. relatis.

Qvarto, pro eâdem annuntiatione, & promissione conversionis & subiugationis Novi Orbis per Hispanos faciendæ, perpendi potest **[sect. 29]** aliud vaticinium Abdiæ Prophetæ, cap. ult. ubi post alia sic habet: *Et transmigratio Ierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates Austri, & ascendent Salvatores in montem Sion, iudicare montem Esau, & erit Domino Regnum.* Etenim quamvis contradicant Forsterus, & Ribera ibîdem num. 107. & seqq. & Pined. d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 14. §. 2. pag. 189. alij plures Auctores ad hanc conversionem Novi Orbis intrepidè applicant, & præcipuè Arias Montan. & Legionens. ibîdem, Guido Boderian. Zumarraga, Acosta, & Greg. Garc. in locis sup. relatis, & doctissimè Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 17. per totum.

Quibus facem prætulisse videtur **[sect. 30]** Paulus Burgens. dum multis annis ante eiusdem Orbis detectionem scripsit, sibi videri eo capite prædici gentium quarundam ipsi ignoratum extremo mundi tempore ad fidem Christi conversionem futuram, quod in nulla alia veriùs, aut commodiùs impleri potuit. Iuxta quam sententiam, Abdiæ sensus erit, fideles, qui Hispaniam habitaturi erant, **[sect. 31]** quam ob veri Dei cultum & zelum, transmigrationem Ierusalem vocat, vel ob id, quod plures coloniæ Iudæorum ad eam diversis temporibus

transmigrarunt, ut latè ostendit Maluenda d. cap. 17. & Fr. Ioan, à Ponte de conveni. utr. Monarch. lib. 2. c. 16. §. 1. pag. 184. & cap. 17. §. 1. pag. 188. & cap. 24. §. 1. pag. 251. & seqq. & lib.
3. cap. 3. §. 4. pag. 21. & cap. 5. §. 4. pag. 36. &c. 13. §. 3. pag. 91. Civitates Austri possessuros, id est, Novum hunc Orbem, qui Hispaniæ Australis est, aut certè in plurimum sub Australi plaga constitutus. Et ita demum Evangelio per universum mundum prædicato, supremi iudicij diem eventurum, quando **[sect. 32]** Deus publicè de singulorum vita, atque factis sententiam feret, Salvatoribus, id est, Apostolis, reliquisque Sanctis ad iudicium secum vocatis, quibus hoc Christus promisit apud Matth. cap. 19. vers. 18.
Quæ interpretatio manifestior redditur ex eo, **[sect. 33]** quòd iuxta Hebraicam lectionem, ubi Vulgata *Bosphori* nomen vertit & apposuit, reponitur nomen Sepharad, quo Hebræi Hispaniam nominare solebant: & idem Chal-**[200]**daica paraphrasis magis etiam apertè ostendit, dum transtulit: *Transmigratio Ierusalem, quæ est in Hispania.*
Et quòd inter diversa nomina, quibus Hispania **[sect. 34]** nostra olim vocabatur, quorum latè meminit Lud. Noni. in Hispan. cap. 1. Maluenda lib. 5. de Antichrist. cap. 12. Gorop. Becanus lib. 4. rer. Hisp. Mariana de reb. Hispan. lib. 1. cap. 1. Madera de excell. Hisp. Monarch. cap. 3. Pineda de reb. Salom. d. lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 188. & 189. & Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 28. §. 2. unum & satis nobile esset illud, *Sepharad,* quo Abdias usus refertur, optimè ultra suprà dictos, de eiusdem etiam Abdiæ expositione agentes, probant Biblioth. Hispan. tom. 1. cap. 1. Lyranus, Burgens. Pagnin. Vatabl. Clarius, Zamorens. Marin. Palac. Arias Montanus, & alij relati a Maluenda d. cap. 17. pag. 152. Fevardentius in notis ad D. Irenæum lib. 1. cap. 3. Paraphras. Chald. Rabbi Ionath. Abenhuciel, &: Seder Holam Hebræorum, Minorita in triumpho Christi, tit. 19. fol. 211. Anton. Possevin. in Biblioth. 2. to. lib. 16. cap. 14. pag. 356. Zamalloa lib. 4. hist. Hispan. cap. 14. Fr. Ioan. à Ponte d. §. 2. & lib. 3. cap. 17. pag. 53. cap. 19. §. 1. pag. 122. & Didac. Matute in prosapia Christi, 2. ætate, cap. 3. fol. 78. & novissimè Fr. Ioan. Salaz. in Polit. Hisp. annot. 9. pag. 391. Vbi aiunt, **[sect. 35]** Iudæos olim per varias Orbis regiones dispersos, ex nomine Sepharad Sepharadios dictos, quòd illi se ab ijs, qui in Hispanias transmigrarunt, originem ducere, gloriarentur. Et **[sect. 36]** Arias Montan. suprà solerti satis ratione ductas, existimat, transpositis litteris à *Sepharad* Hesperidam, sive Hesperiam deduci, quo etiam nomine Hispania antiquitus vocabatur, ut advertunt sup. citati, & diximus sup. cap. 9. num. 63.
Qvintò, in **[sect. 37]** eandem rem adducitur, & explicatur à Luis. Legionens. super Cantic. c. 8. pag. 432. & seq. illud, quod habetur in eod. cap. vers. 8. *Soror nostra parvula est, & ubera non habet: quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda, est?* Scribunt enim Hebræi quidam Doctores, hæc dici de gente ultra flumina Æthiopiæ ad Dominum tandem adducenda. Quæ certè gens hæc ipsa est, de qua agimus: eamque sponsa intelligit sub persona sororis natu minoris, & parum forma præstantis. De cuius collocatione ideò sollicitari dicitur, quia in die quando alloquenda est, id est, quando mediante Hispanorum prædicatione vocanda est ad Fidem, &: ad cœlestes agni nuptias suadenda parvula est, & ubera non habet, id est, imbecilla est, & mentis acumine, & rectæ institutionis, atque doctrinæ uberibus caret, quibus ali possit. Eò quòd homines isti agrestes, ac barbari, &: duris in plurimum moribus instituti, parum apti Evangelio suscipiendo videntur. Quod sicut in bona satum terra sructum edit uberrimum, sic ineptæ commissum, ac sentibus plenæ, malè provenit.

Vnde **[sect. 38]** gens ista, quæ his omnibus malis laborare dignoscitur, minus uberes fructus tulit, quàm olim tulerunt gentes, quibus principio Ecclesiæ annuntiatum est Evangelium. Atque ideò subiungit: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium, compingamus illud tabulis cedrinis*; significans, **[sect. 39]** ad prædictas difficultates tollendas, cùm earum gentium conversionis tempus advenerit, quod in eis, aut deest, aut pravum est, arte, & industriâ corrigendum esse, & interdum vim aliquam, & armorum terrorem adhibendum fore.

Cuius rei, ut ipse Legionensis scribit, quædam significatio, atque prædictio in prædictis metaphoris inest. Nam neque muro addi propugnacula possunt, neque cedrinæ fores confici sine ferro, atque vi. Nisi dicere velimus, istis argenteis & cedrinis propugnaculis, atque ostijs, **[sect. 40]** divitias harum Novi Orbis regionum significari, quarum **[201]** illecebræ maiores Hispanis animos addiderunt, & quotidie addunt, ut conversionis earum curam susciperent, & susceptam conservare, atque indies magis ac magis promovêre conentur, ut pulchris verbis scripsit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. lnd salute, cap. 18. pag. 352. Dei bonitatem, summamque providentiam admirans: *Qui pro nostrorum hominum ingenio, ut gentes adeò remotas & barbaras Evangilio adiungeret, aurum argentumque his terris tam copiosè donavit, hisque veluti illexit nostrorum cupiditatem, ut si charitas non invitaret animarum, auri saltem cupiditas inescaret.*

Quo in sensu accipit etiam Thom. Bozius d. lib. 20. cap. 3. pag. 319. **[sect. 41]** illud vaticinium Isaiæ cap. 60. *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longè; argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorisicavit te.* His etenim verbis nihil propriùs significare potuit Isaias, quàm nova hæc, & insolita, ac penè aërea Hispanorum itinera, qui suis celerrimis, & continuis navigationibus, veluti aërem secantes, columbarum more ad has Occiduas, & ad Eoas Indias properarunt, ut Christi doctrinam disseminarent, eique, & eius Ecclesiæ de populis adeò longinquis tot filios adducerent: & simul argentum & aurum, quo, ut satis constat, hæ Provinciæ affluentissimè gaudent, & uberrimè Hispanas nostras oras quotannis adimplent.

Quinimò **[sect. 42]** aliud etiam expressius signum in verbis Isaiæ reperiri posse considerat Bozius ubi supr. si tentare velimus Prophetam sub vocabulo illo *columbæ* voluisse quodammodo alludere ad Christophorum Columbum, qui nobis iter primus ad regiones illas aperuit Has enim alludendi formas Hebræis frequentissimas esse, ipse Bozius ostendit.

Sexto, non **[sect. 43]** minus aptè eadem huius Novi Orbis conversio designata videri potest ab eodem Isaia cap. 66. ubi cùm docêre vellet, ad mundi finem omnes gentes congregandas esse, ut ad Domini gloriam videndam accedant, ut ostendat qualiter hoc ad effectum perducendum sit, hæc in verba prorumpit. *Venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis; & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longè, ad eos, qui non audierunt de me. Et annuntiabunt gloriam meam Gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis Gentibus donum Domino.* Etenim **[sect. 44]** signi nomine, sub quo tot gentes congregandas esse, Isaias vaticinatur, signum Crucis haud dubiè intelligitur, de quo idem Isaias cap. 5. in simili dixit: *Et elevabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce festinus velociter veniet*, & Matt. cap. 24. *Tunc parebit signum Filij hominis in cœlo.* Vbi Hieron. inquit, signum esse Crucem. Et eodem **[sect. 45]** modo accepit glossa verba: *Signum Dei,* in 1. Titia 40. §. Seia, D. de auro & arg. leg. & in tit.

C. nemini licêre signum Salvatoris Christi humi insculpere, aut pingere, ubi alia tradunt Cuiac. & Gothofred. idem Ghothofred. in notis ad Novell. Leon. 72. Bernard. Vvalth. lib. 2. Miscel. cap. 2. & lust. Lips. in notis ad lib. 3. de Cruce, cap. 15.
In quo sancto & salutifero **[sect. 46]** signo, ac ligno plures huius Novi Orbis Provincias vocatas, & plurima ibîdem miracula operata esse latè ostendit Ioan. Barros decad. 3. cap. 11. & decad. 5. c. 2. Gomara in 2. part. hist. Ind. Occid. cap. 34. 46. & 81. & Alanus Cop. dialog. 4. cap. 16. & nos infrà lib. 2. cap. 5. ex numer. 12. alia Deo dante dicemus.
Eorum autem nomine, qui salvati sunt **[sect. 47]** Hispanos significat Isaias, quo-**[202]**rum opera, ut notum est ad remotissimas quasque nationes veræ Fidei lumen illatum videmus: præsertim ultimis hisce temporibus ad Orientales & Occidentales, quarum miseri habitatores nunquam Dei Optim. Max. gloriam agnoverant, & in cæca tot errorum caligine pererrabant. Quo factum est, ut plurimi a servitute peccati, in Christianam libertatem afferti, ipsi Deo in donum adducerentur, quo nullum ei gratius offerri potest.
Quam expostionem expressè admittit Legionens. ubi sup. Ioseph. Acosta de proc. Ind. salu. lib. 43. numer. 53. & Thom. Bozius d. cap. 3. pag. 320. qui ad eam magis constabiliendam, perpendit, in editione vulgata **[sect. 48]** sic legi: *Mittam ex eis evasores ad gentes Tharsis, Phul trahentes arcum, Tubal & Iavan ad insulas longinquas.* Nam cum Sanctus sermo brevitatis amantissimus paucis multa etiam inter se dissimillima complectatur, nimine **[sect. 49]** Iavan, non Ioniam modo, à qua Græci profecti sunt, designavit, sed quæcunque eo vocabulo regiones continentur. Constat porrò in his novis Provincijs ab Hispanis repertis, tres esse nominis illuis amplissimas insulas, Iavam scilicet maiorem, ac minorem, quæ Moluchis adiacent, & Iapam positam ex regione Sinarum; de quarum situ, & descriptione aliqua diximus sup. cap. 3. num. 45. In **[sect. 50]** quibus cultus Christi Hispanorum religiosorum prædicatione maxima incrementa fecit, & in donum Domino perductæ videntur: adeò, ut superioribus annis plures legati Romam venerint, ut obedientiam Pontisici Romano Iaponensium Regum nomine pollicerentur, & dona pretiosissima asportarent: de quibus meminit Bozius & Borrel. ubi sup. num. 55. & peculiarem historiam scripsit Guido Gualter. Maluenda de Antichris. lib. 3. cap. 13. pag. 138 Petr. Matthæus in notis ad constitut. summ. Pontis. sub Gregor. XIII. pag. 843. & seqq ubi huius legationis annum hoc numerali disticho eleganter designat:

InDIa tres Reges fIDeI sVb pIgnore Papæ
ObtVlIt Ista, IVbet, quI regIt astra DeVs.

Et de alia ultima anni 1615. missa ab Idate Massamune Rege Voxij in Imperio Iaponico ad Paulum V.P.M. plenam relationem facit Fr. Abraham Bzovius in continuat. annal. Baronij tom. 13. in fin.
Adstipulatur his, **[sect. 51]** quod de Thubal ab Isaia in prædicto loco subijcitur, quam vocem licèt Vulgata *Italiam* interpretetur, commodè tamen pro Hispania accipere possumus, quæ Thubalia verè dicta fuit, ut potè à Thubale nepote Noë, & quinto filio Iaphet coli & habitari cœpta, ut constat ex ijs, quæ diximus sup. cap. 9. num. 58. & ex Floriano lib. 1. hist. Hispan. cap. 4. Pineda in Monarch. lib. 1. cap. 18. Paralipom. Hisp. lip. 1. cap. de primis Hisp. incolis Anacephaleosis c. 3. Archiep. Roder. lib. 1. cap. 3. Tarapha de Reg. Hisp. cap. 1. valera 2. part. cap. 1. Marian. de reb. Hispan. lib. 1. cap. 7. Madera de excell. Hispan. cap. 3. Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 68. num. 48. & plurimis alijs relatis à Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 32. & 33. ubi in hoc eodem loco Isaiæ explicando versatur, quamvis ei alias expositiones accommodet.

Septimo, **[sect. 52]** idem cum Isaia annuntiare videtur Sophonias cap. ult. ubi eandem mundi consummationem designans, & quomdo tunc omnes gentes congregandæ sunt, ut Deo uno, ore & humero uno deserviant, ita subdit: *Vltra flumina Æthiopiæ inde supplices mei, filij dispersorum meorum deferent munus mihi.* Quibus verbis signisicare voluit de ultimis Indiæ, Sinarum, Iaponiorum, & alijs huius Novi Orbis finibus supplices, oratores & legatos gentium dispersarum, & à vera Dei co-**[203]**gnitione alienarum in Christi, & Ecclesiæ obedientiam venturos, magnificaque ei munera allaturos. Nimirum ipsis Evangelij luce per Hispanos, ut videmus, aperta. Etenim **[sect. 53]** ad hos dispersos in unum congregandos Iesvm moriturum esse Cayphas prophetavit, ut habetur Ioan. cap. 11. *Sed cùm esset pontifex anni illius prophetavit, quòd* Iesvs *moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* Has autem gentes **[sect. 54]** ultra flumina Æthiopiæ esse, inquit Sophonias, prout & Isaias d. cap. 18. in Hebræo tamen est, **[sect. 55]** *Chus,* quo Hebræi eas omnes regiones significabant quas magnis terrarum spatijs versus Orientem filij Chus, & eius posteri occuparunt; in quibus non solùm Æthiopia interior, sed & aliæ iuxta Sinum Persicum, atque ultra ipsum positæ usque ad Sinas, & Novi Orbis terras continentur. Quod idem magis insinuat paraphrasis Chaldæa, quæ ut testatur Arias Montan. Vatabl. & Ribera ibîdem, & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 13. loco illorum verborum: *Vltra flumina Æthiopiæ,* vertit, *ab ulteriori ripa fluviorum Indiæ.* Et ita licèt Ribera huic Sophoniæ explanationi, quam tradimus, parum æquas aures adhibeat; illam tamen securè probant Feder. Lumn. d. lib. 2. de extrem. Dei iudic. cap. 10. Ioseph. Acosta d. lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 15. pag. 41. Fr. Luisius Legionens. super Abdiam d. cap. unico, pag. 667. Thom. Bozius d. cap. 3. circa finem, Maluenda d. cap. 13. pag. 138. Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 57. in fine: & novissimè **[sect. 56]** Fr. Basilius Pontius Legionensis in docto illo variarum disputationum libro, q. 8. expos. cap. 4. pag. 475. ad finem.

Quo in capite, hoc idem argumentum conversionis Novi Orbis in veteri testamento varijs locis prænuntiatæ, sibi tractandum proposuit, & cùm in suprà dictis exponendis, parum aut nihil immoretur, solâ Luisij Legion.

Magistri sui allegatione contentus, ex eiusdem tamen doctrina & auctoritate subiungit, ad eandem prædictionem omnino spectare **[sect. 57]** Psalm. 64. ubi cùm Regius Vates animo volveret Iudæorum ad Christi Fidem reditum postliminio, & Gentium extremis mundi temporibus vocationem, & ab omnibus in Ecclesia laudes Deo canendas, diceret; dum vocationis Gentium meminit, videtur has regiones Novi Orbis, & quod in earum conversione accidit mirificè in illis versibus delineare: *Exaudi nos Deus Salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longè. Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis: exitus matutini, & vespere delectabis. Visitasti terram, & inebrasti eam: multiplicasti locupletare eam, &c.* Constat enim, Deum tamdiù expectatum his gentibus Americanis, læto Evangelij nuntio, se nunc manifestare voluisse, quæ in ultimis terræ finibus, & post longa maris intervalla occultæ iacebant. Et ad hoc **[sect. 58]** faciliùs consequendum, constat etiam, eundem pijssimum Dominum ab antiquo virtute, & potentiâ suâ montes harum regionum præparasse, id est, argento & auro, ac pretiosissimis quibusque replêsse, ut sic homines ad eos perquirendos illicerentur, & Evangelium annuntiarent, ut etiam probavimus suprà hoc capit. num. 40. & dicemus infr. c. seq. n. 96.

Quod in **[sect. 59]** causa fuit, ut profundum maris, & sonus fluctuum eius conturbaretur, hoc est, ut vastissimus, & anteà impervius Oceanus, copiosis & frequentibus nostrorum

hominum casibus & navigationibus adiretur. Ad quorum **[sect. 60]** primum adventum, & signi Crucis, & Evangelij ostensionem & prædicationem, nemo ignorat, quantum hæ Indorum gentes turbartæ & commotæ fuerint. Necnon etiam alijs signis, id est, miraculis, ac portentis, quæ**[204]** in eiusdem Evangelij comprobationem passim facta comperimus, de quibus alio loco tractabimus. Vnde **[sect. 61]** effectum est, ut exitus matutini, & vespere delectabiles fuerint, id est, extremæ Orientis & Occidentis regiones ad Fidem adductæ, Deo gratissimæ extiterint, & multis donis & beneficijs repletæ, quæ in sequentibus carminibus a Propheta Regio exponuntur, qui simul Evangelij cursum in illis locis sub metaphora anni fœcundi, & ubertatis aliarum rerum temporalium eleganter describit.

Expendit quoque & exornat idem auctor in eandem rem **[sect. 62]** aliud vaticinium ex lib. Iob cap. 28. quod à nemine præter Luis. Legionensem animadversum profitetur, cùm tamen illud olfecisse videatur Anton. Herrera in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Eo enim in loco cùm Iob ostendere vellet, omnia quantumvis abdita, & ab oculis hominum remota fieri posse, ut aliquando vel temporis lapsu, vel hominum industriâ, & diligentiâ lucem accipiant, solam autem sapientiam nisi à Deo donetur, nec pecuniâ emi, nec arte humanâ comparari posse, sic ait: *Dividit torrens à populo peregrinante eos, quos oblitus est pes egentis hominis & invios. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subversa est, locus saphyri lapides eius, & glebæ illius aurum. Semitam ignoravit avis, neque intuitus est eam oculus vulturis. Non calcaverunt eam filij institorum, nec transivit per cam leæna, &c.* Quibus verbis, satis graphicè hic Novus Orbis, & eius gentes, & divitiæ depingi videntur, quæ cum ingentis Oceani spatijs (quem Iob metonymicè, vel per elatosin, seu diminutionem torrentem appellat) a nobis divisæ, tamdiù in oblivionis tenebris delituissent, & hominibus quantumvis curiosis, & navigationibus & negotiationibus deditis, ignoratæ essent: quinimo & avibus, & alijs animantibus imperviæ, tandem occultis & secretis Dei iudicijs, maiorum nostrorum ætate Hispanæ nationi patuerunt, auri & argenti, saphyrinorum, aliorumque pretiosiorum lapidum, & margaritarum eximiam copiam habentes, licèt in aliquibus locis propter ignivomos montes, & vulcaneos flatus, qui in his regionibus reperiuntur, terras fructiferas flammis subverti contingat: de quo plura diximus suprà capite 7. numero 55.

Atque hæc **[sect. 63]** de sacrorum librorum vaticinijs, & oraculis tradidisse sufficiat, quæ specialiùs Fidei, & simul Imperij semina per Hispanos in Novo isto Orbe iacienda esse, tot retrò sæculis annuntiare videntur. In quibus congerendis & expendendis, non frustrà me laborasse arbitror; quoniam etsi aliqui collegerint aliqua, nullus tamen adhuc omnia proposuit, & consideravit ut singula. Et quì de Nostrorum Regum iure in eiusdem Orbis occupatione & retentione muniendo & stabiliendo sermonem paramus, non parum profecisse credemur, si hæc divinæ vocationis cœmenta firmaverimus.

Præcipuè **[sect. 64]** cùm magni etiam momenti videatur, ut Indi faciliùs ad Fidem protrahantur, si concionatores nostri eis inter reliqua has adeò antiquas sacrorum Vatum prædictiones, de ipsorum conversione loquentes, aperiant, ut benè advertit Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 10. in fin. adducens exemplum **[sect. 65]** Alexandri Magni relatum à Iofeh. lib. 11. antiq. cap. 8. qui Iudæis admonentibus, ipsum esse, quem Daniel Propheta longè antè præviderat eversurum Persarum Imperium, vehementer lætatus fuit.

Cui addere licet ob eandem maximè causam divino consilio factum esse, **[sect. 66]** ut Iudæi per omnes gentes usquequaque dispersi habitent, ut, quæ à Christianis prædicantibus Evangelium Prophetarum vaticinia proferrentur, ea ethnici in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta in-**[205]**telligerent, quin potiùs Evangelium tot, tamque manifestis

antiquorum Vatum oraculis confirmatum, proniori assensu, studioque amplecterentur, ut testantur D. Hieronym. sup. Isaiam cap. 16. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 46. & 47. Theod. orat. 10. de provident. & Fr. Thom. à Iesu de procur. om. gen. salute, lib. 4. c. 4. infin. pag. 143.

CAPVT XVI. *De ingenti gloria & maiestate, quæ Hispaniæ Regibus & gentibus ob inventionem, lustrationem & conversionem huius Novi Orbis accessit.*

SVMMARIVM Capitis XVI.

1 *Patria unicuique præstantior alijs videtur.*

2 *Patriæ amor quàm dulcis & potens sit.*

3 *Auctor cur non vereatur Hispaniæ gloriam extollere?*

4 *Hispania non minus laudari solet ab exteris, quàm a proprijs.*

5 *Hispania & Hispaniæ Reges summam laudem merentur ob solam detectionem, & conversionem Novi Orbis.*

6 *Rebus arduis & estrenuis immortale nomen debetur.*

7 *Gloria virtutem comitari debet, & eius veluti umbra esse.*

8 *Auctores recensentur, qui summè laudant Hispanos ob detectionem & conversionem Novi Orbis.*

9 *Ioan. Voërthusij notanda verba de inventione Novi Orbis.*

10 *Navigationes & peregrinationes Hispanorum in Novo Orbe admiratione dignissimæ sunt.*

11 *Hispani ab antiquo bellicosi, & navigationum, ac rerum novarum studiosi fuerunt.*

12 *Navigationes, & navigantes, ac peregrinates multis nationibus exossi.*

13 *Locrenses res novas horrebant.*

14 *Ægyptij nautas alloquio non dignabantur.*

15 *Lacones, Sinæ, & aliæ nationes suos cives peregrinari vetabant.*

16 *Regni Var incolæ navigantes à ferendo testimonio repellunt.*

17 *Navigantes insanire, aut mori cupere, aut mendicos esse, aliqui dixerunt.*

18 *Navigationis in detestationem, plura remissivè*

19 *Mare non fecit Deus ad navigandum secundùm sententiam D. Ambros.*

20 *Mare cur periculis plenum fecerit Deus?*

21 *Novarum rerum studium, & experimentum laudatur.*

22 *Heroës & sapientes antiqui ad scientiam consequendam peregrinabantur.*

23 *Homerus cur in Hispania peregrinatus fuerit?*

24 *Vlysses ob peregrinationum labores ab Homero laudatur.*

25 *Abraham cur Deus peregrinum esse voluerit?*

26 *Peregrinationum utilitas maxima esse solet, remissivè.*

27 *Athenienses minoribus, qui biennio non peregrinassent, rerum suarum administrationem interdicebant.*

28 *Patriam interdum negligere expedit, ut sapientiam, quis possit adquirere, cum Cassiod. & Lipsio.*

29 *Antisthenes Athenienses, domi semper manentes, qualiter exprobraverit?*

30 *Romani cur finxerint currum Cybeles à Leonibus trahi?*

31 *Navigationum usus utilissimus.*

32 *Hispani suis navigationibus omnes alias antiquorum superarunt.*

33 *Navigationum priorum ad Novum Orbem audacia, & pericula carminibus exprimuntur.*

34 *Regnum nullum reperitur, quod tot Provincias patefecerit, & lustraverit, ac Hispanum.*

35 *Vtilia, quæ alicui sint reperire, magnam laudem meretur ex Aristotele.*

36 *Deorum in numerum relati fuerunt plures apud antiquos, ob aliqua commoda, & beneficia, quæ invenerunt.*

37 *Hispanis maxima laus debetur, ob inventionem Novi Orbis, & tot bona, & commoda hominibus inde consecuta.*

38 *Petri Martyris verba de laude, & utilitate inventionis Novi Orbis expenduntur.*

39 *Maius nihil accidit à Mundi constitutione, quàm Novi Orbis detectio, ex sentenia Fr. Luis. Legionens.*

[206] 40 *Indis ipsis multa, & ingentia commoda attulit Novi Orbis detectio ab Hispanis facta.*

41 *Divinitatis gloriam Romulo, Baccho, Opheo, Amphioni, Mercurio, & alijs communicavit antiquitas, quòd Sylvestres homines civiles, & politicos fecerint, & carmina Horatij ad hoc.*

42 *Regum Hispaniæ maiestas & potentia valde aucta est ex accessione Novi Orbis.*

43 *Regnum nullum fuit ab initio mundi, quod cum hodierna Hispaniæ Monarchia comparari possit.*

44 *Auctores recensentur, qui expendunt, & extollunt potentiam, latitudinem & divitias Regni Hispani.*

45 *Regibus Hispaniæ inter reliquos primus locus debetur, & quare? & qui auctores de hoc tractent? Et num. 48.*

46 *Regis dignitas consistit in multitudine, potentia & divitij gentium, quibus dominatur.*

47 *Franc. Petrarchæ carmina expenduntur de laudibus Regis Syphacis.*

49 *Chassaneus videtur agnoscere præcedentiam Regum Hispaniæ.*

50 *Elisabetha Angliæ Regina Regis Catholici Philippi II. inter omnes Christianos Principes præstantiam agnovit.*

51 *Reges Hispaniæ quot Regna, & Provincias in utroque Orbe possideant, remissivè.*

52 *Regum Hispaniæ Imperium maius est, quàm Sinensium & Romanorum. Et n. 67.*

53 *Romanorum Monarchia fuit amplissima omnium, & tamen viginti & pluribus partibus ab Hispana hodie superatur.*

54 *Hispanorum Regum Imperium circumdat totum Orbem.*

55 *Orientis & Occidentis termini, & cœli à terra distantia in sacra Scriptura, & alijs auctoribus hyperbolicè ponuntur.*

56 *Imperij Hispani Monarchia verè pertingit terminos Solis Orientis & Occidentis, & excedit distantiam, quæ est inter cœlum & terram.*

57 *Ortus ab Occasu longius distat, quàm cœlum à terra.*

58 *Persarum Reges aquam, & terram ex omnibus fluvijs, & Provincijs ærario suo inferri iubebant, ut sui Imperij magnitudinem ostenderent.*

59 *Hispaniæ Reges veriùs, quàm Persæ de dominatione totius Orbis gloriari possunt.*

60 *Hispani Imperij encomia cum Virgilio & Claudiano.*

61 *Paulini carmina de laude, & finibus Regni Hispani, propheticè scripta videntur.*

62 *Regum & Ducum mos antiquus fuit, ex Provincijs subactis titulos, & nomina sumere.*

63 *Tituli superbi, quos sibi sumit Turcarum Imper. & alij Reges Gentiles, remissivè.*

64 *Reges Hispaniæ non possunt facilè scribere, aut numerare omnes titulos suorum Regnorum, aut Provinciarum.*

65 *Caroli V. Imp. symbolum, & præstantius trophæum ex detectione Novi Orbis.*

66 *Symbolum, quod in Ticinnensi Academia positum fuit ad ostendendam latitudinem & magnitudinem Imperij Hispani, & aliud Vlyssipone. Et num. 67. M. Ægidius Gonçalez Davila Regius Chronista laudatur, & qualiter Ovidij carmina ad Hispanum Imperium detorqueat, ibidem.*

68 *Regum Hispaniæ præcipua gloria ex cura conversionis Novi Orbis.*

69 *Hispanorum diligentia plures* Christo *nationes dedit, quàm omnes aliæ simul.*

70 *Alanus Copus fatetur post Orbis conditionem, & incarnationis beneficium, nullum illustrius reperiri, conversione Novi Orbis.*

71 *Iani Boissardi carmina de laudibus conversionis Novi Orbis.*

72 *Auctores, qui laudant, & extollunt Novi Orbis ad Fidem conversionem.*

73 *Ecclesia post conversionem Novi Orbis verè dicitur vitis abundans, & filios habere in circuitu mensæ.*

74 *Hispanorum cura effectum esse, ut hodie omnibus horis, & locis Deo sacræ preces fundantur, piè considerat, & evidenter probat Thomas Bozius.*

75 *Scripturæ plura testimonia, quæ Deum laudandum omni loco, & ab omnibus gentibus dicunt, hodie impleta sunt post*

[207] 76 *Genebrardi testimonium, & consideratio de initio conversionis Novi Orbis.*

77 *Hispanorum opus esse videtur Mauros & Turcas profligare, & Indos convertere.*

78 *Indiæ Occidentalis expeditiones fieri cœperunt à Regibus Catholicis post Maurorum ex tota Hispania expulsionem.*

79 *Novi Orbis ad Fidem Catholicam conversio fieri cœpit, quando plures hæretici ab ea discedebant.*

80 *Reges Catholici per conversionem Novi Orbis plus Ecclesiæ dederunt, quàm hæretici adimere conati sunt.*

81 *Ecclesiæ nunquam defuturæ oracula quomodo impleantur?*

82 *Ecclesia, summa Dei providentia ita disponente, ubi in aliqua regione deficit, in alijs augetur.*

83 *Austriaca domus & familia augeri cœpit, quando Turcarum Imperium initium habuit.*

84 *Beatum Ignatium à Loyola, & eius Societatem videtur Deus contra Lutherum, & eius sequaces præparasse.*

85 *D. Hilarij verba elegantissima de Ecclesia in persecutionibus florescente.*

86 *Antichristo obviam iri per conversionem factam ab Hispanis in Indijs Orient. & Occident. Genebrardus & Maluenda affirmant.*

87 *Conversio Novi Orbis ubi in antiquo hæresis dominabatur, carminibus celebrata.*

88 *Hispanorum Regum maiestatem, & potentiam Deus auxit, quòd ipsi divinam augeri, & ad Indos extendi curaverint.*

89 *Machiavelli impium dogma damnatur, tradentis, religionis curam Imperiorum incrementis officere.*

90 *Deus se eorum gloriam & potentiam aucturum promisit, qui suam augeri curaverint.*

91 *Ethnici etiam, Imperij fœlicitatem in religionis cura constituebant.*

92 *Imperia non magis stare, vel augeri possunt sine religione, quàm homines sine uxorum consortio.*

93 *Austriaca domus ob religionis curam tot meruit incrementa; & quid eius insignia significent?*

94 *Invidia gloriæ, & virtutis comes semper præclara aliorum facinora calumniatur.*

95 *Hispaniæ Regibus, & nationi aliqui detrahunt, quòd magis avaritiæ, quàm religionis zelo Novi Orbis detectioni, & conversioni insudaverint.*

96 *Hieronymus Benzo in sua historia Novo Orbis ingens odium Hispanorum ostendit.*

97 *Hæretici multum Hispanorum gloriam in conversione Novi Orbis evacuare conantur. Traianus Bocalinus Novi Orbis detectionem imprudenter irridet, ibid.*

98 *Honorati Fasitelli, & alterius Poetæ carmina Hispanorum avaritiam notantia.*

99 *Calumnia eorum depellitur, qui Hispaniæ Reges avaritiæ notant.*

100 *Reges Hispaniæ semper ardentissimè Indorum conversionem curarunt, & omni lucro præposuerunt. Et num. 104.*

101 *Christophori Columbi pia oratio, & protestatio, ubi primam Novi Orbis insulam detexit.*

102 *Conversionem Indorum, & Fidei exaltationem & dilatationem, ut ante omnia curarent Duces ad Novum Orbem missi, semper in mandatis habuerunt. Et num. 100.*

103 *Reges Catholici si divitiarum tantùm amore in Indicis expeditionibus ducerentur, intra ipsa Hispaniæ regna non minores thesauros invenire possent.*

105 *Zelum purum, & ardentem Reg. Cathol. in conversione Novi Orbis plurimi auctores adversus calumnias hæreticorum defendunt, & extollunt.*

106 *Philipp. II. Reg. Catholici pijssimum dictum circa conversionem Indorum.*

107 *Deus ad pia opera, & sibi placitura gerenda, non eligit, nec iuvat Principes avaros, sed pios & religiosos.*

108 *Reges Catholici, quo tempore Co-* **[208]** *lumbum miserunt ad quærendum Novum Orbem, divitiarum, quæ in eo repertæ sunt, notitiam non habebant.*

109 *Pietati & gloriæ Hispanorum Regum non detrahit, quòd divitijs in Novo Orbe repertis utantur.*

110 *Vtilitatis specie obiecta omnes natura etiam ad pia & honesta, magis accendimur.*

111 *Bella suscipere pro terris, aut rebus inutilibus operæpretium non esse, Herodotus scribit.*

112 *Laborem nemo suscipit, si utilitatis, & commodi alicuius spem non habeat.*

113 *Epigramma de Novo Orbe Hispaniæ Regibus à Deo meritissimè oblato.*

ETsi unicuique **[sect. 1]** propria patria maior, & præstantior alijs videri soleat, ut ait text. & glossa in l. fin. C. si servus export. væneat. Barbac. inter consilia Alex. cons. fin. n. 6. lib. 4. Chassane. in Catal. glor. mund. par. 11. consid. 24. Nimirum **[sect. 2]** quia dulcis est eius amor, & omni ratione valentior, ut canit Ovid. lib. 1. de Ponto, eleg. 4. adeò ut amori parentum, & liberorum præferri debeat, teste Cicer. lib. 1. & 3. Offic. & lib. 1. & 6. de Repub. Valer. Max. lib. 5. cap. 6. in princip. cum alijs, quæ latè tradit Stobæus serm. 37. Fortun. Garcia in l. veluti, D. de iustit. & iure, Camill. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. capit. 32. numer. 92. Petr. Cened. collect. 20. ad Decretum, num. 4. & ego in meo tractat. de crimine parricidij, lib. 2. cap. 4. §. 123. & cap. 6. pag. 129. & novissimè Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litter. P. conclus. 133. & Valençuela cons. 36.
Parum tamen **[sect. 3]** vereor, ne quis testimonium meum in nostra gloriosissima Hispania extollenda & prædicanda, ut domesticum, & pro patria latum reijciat, cùm exteri quoque auctores eam passim illustrent, & **[sect. 4]** omnibus cœli, & soli donis, incolarumq́ue virtute, industriâ, & laborum constantiâ beatissimam prædicent, eiq́ue primum locum inter alias Orbis nationes concedant, ut constabit ex ijs, quos plenè retulimus sup. cap. 7. num. 21. Camill. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. cap. 68. ex num. 64. & cap. 82. ex num. 15. & ex novissimo Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. status & belli. 2. par. consid. 18. ex num. 54.

Et **[sect. 5]** ut alia deficerent, hæc Novi huius Orbis detectio, conversio & subiugatio, de qua in superioribus egimus per se sola sufficere posset, ut sempiternis ad memoriam titulis, & monumentis consignari debeant nomina Catholicorum Regum Ferdinandi & Elisabeth, Caroli V. Imperatoris Optim. Max. & Philippi Secundi, Tertij & Quarti, sub quibus res tanta fœliciter incœpta, fœlicissimè continuatur, & adeò eximium incrementum quotidie habêre dignoscitur: simulque ipsa Alma nostra Parens Hispania, quæ tot præclaros duces, milites, nautas, & religiosos viros produxit, qui se tantis laboribus, & periculis exponentes, hoc ingens, & incomparabile facinus operati sunt, & alterum prope terrarum Orbem ipsi Orbi communicarunt, & in veri Dei lucem, & cognitionem adduxerunt.

Rebus **[sect. 6]** quippe arduis, & strenuè gestis, perpetuum & immortale nomen debetur, ut doctè ostendit Alciat. Emblem. 131. & 135. ubi Brocens. & Minoës alia notarunt, nullamque **[sect. 7]** virtus aliam mercedem laborum, periculo-**[209]**rumque desiderat, præter hanc laudis, & gloriæ, iuxta sententiam Ciceron. in orat. pro Archia Poëta, Senec. epist. 79. ibi: *Gloria umbra virtutis est, etiam invitos comitabitur.* Et alia, quæ adduximus sup. cap. 5. num. 1.

Et ita hanc tantæ detectionis laudem **[sect. 8]** multis nominibus extollunt, & omnibus encomijs maiorem esse fatentur Paulus Iovius libro 12. histor. Genebrard. libro 4. Chronic. anno. 1492. Laurentius Surius in commentar. ab anno 1500. Adrian. Turneb. libro 20. adversar. capit. 11. Natalis Comes in histor. sui tempor. lib. 1. folio 8. & libro 21. anno 1570. folio 445. Alanus Coppus omnino legendus Dialog. 6. capit. 36. pagina. 951. & 952. Hieronym. Ossor. lib. 4. de gloria, Alphonsus Vargas de iurisdict. Episcop. confirmat. 10. Fr. Luisius Legionens. in commentar. sup. Abdiam capit. unico, ex pag. 662. Anastas. Germon. de sacr. immunitat. lib. 3. cap. 13. num. 30. Camillus Borrellus de præstan. Reg. Catholic. capit. 46. ex num. 217. & cap. 79. ex numero 34. latè, & sæpè Thomas Bozius Eugub. in tractat. Imperia pendere à virtutibus adversus Machiavel. capit. 13. in fine, & capit. 14. de statu italiæ libro 3. capite. 5. & de ruinis gentium libro 8. capit. 5. & signis Eccles. Dei, libro 4. capit. 3. & 5. libro 6. capit. 6. & 7. libro 8. capit. 1. libro 17. capit 4. pag. 212. lib. 21. cap. 3. lib. 23. cap. 14. pag. 554. & 557. & in prætermiss. pag. 633. Zurita lib. 1. histor. Reg. Cathol. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hispan. Monarch. cap. 6. fol. 44. & capit. 9. fol. 67. & sequent. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispa. cap. 12. num. 6. & cap. 19. num. 52. cum sequentib. Marian. de reb. Hispan. lib. 26. capit. 3. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in fine, Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. in fine, & Fr. Basil. Pontius Legionens. 1. part. variar. disput. quæst. 8. exposit. capit. 2. & plurimi alij, quos retulimus sup. cap. 5. num. 49. & capit. 11. num. 2. & sequentib.

Quibus addere licet **[sect. 9]** Ioan. Boërthusium in Phœnice Augusta, pagina 21. sic loquentem: *Occidentem porro, Mexicumque, & auri divites Antipodum tot insulas, quas Cæsaris ter Maximi virtus aperuit, quas fausta, fœlicique velificatione monstrorum domitrix Hispania reclusit, orbis totius celeberrimi Scriptores, aut undante solutæ vocis eloquio, aut immortali Musarum cantu illustrabunt.*

Vervm ut specialiùs aliqua ex multis expendamus, quæ hoc singulare, & insigne facinus æterniati commendant: merito imprimìs admirari debemus **[sect. 10]** navigationes, & peregrinationes, quas Regum Hispaniæ classes, & gentes, multoties numero paucæ, per adeò vasta, & impervia maria, & per insulas, ac regiones adeò incognitas, & remotas fœlicibus eventis fecerunt, & quotidie novis ausibus facere tentant. Antiquum nimirum morem eiusdem **[sect. 11]** Hispanæ nationis prosequentes, cuius homines armis, & novis rebus investigandis naturâ ipsâ assueti, nunquam otiosi esse potuerunt; quin potiùs semper huiuscemodi curis,

navigationibus, & laboribus insudarunt, & ut constat ex verbis Titi Livij libro 22. cap. 21. Plin. libro 2. capit. 27. Agellij libro 1. noct. Atticar. capit. 22. Strab. lib. 1. & 3. Geograph. Iustini libro 44. & ex plurimis alijs antiquorum, & recentiorum Scriptorum testimonijs, quæ refert Nonius in Hispan. capite 9. P. Pineda de reb. Salom. libro 4. capit. 14. §. 5. pagina 193. Bernard. Aldrete libro 1. de origin. ling. Castellanæ capit. 3. & 15. & de antiquit. Hispan. libro 3. capite 27. pag. 443. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. libro 3. capit. 3. pag. 19. & capit. 15. pag. 98. & 99. & capit. 17. & 18. ex pag. 116. & Valençuela in dict. discursu status & belli confiderat. 18. num. 78. & sequentib.

[210] Et quamvis aliquæ gentes **[sect. 12]** huiusmodi navigationes, & peregrinationes odio habuerint, & suis finibus contentæ, novas res inquirere, mariáve traijcere, suis civibus non permitterent, **[sect. 13]** ut de Locrensibus tradit Plutarch. lib. de curiosit. & Balduin. in §. sed naturalia, num. 25. institut. de iur. natur. De Indis Orientalibus Strabo lib. 15. & Cœl. Rhodig. lib. 18. lection. antiquar. cap. 31. De Ægyptijs, **[sect. 14]** qui hac de causa nautas alloquio non dignantur, Plutarch. in quæst. convival. & Theat. vitæ human. volumin. 20. libro 1. pag. 3640. De **[sect. 15]** Laconibus, Seris, sive Sinis, Tartaris & Moscobitis idem Plutarch. in Laconi. Solin. capit. 53. Maffæius lib. 6. histor. Ind. Boterus in relation. univers. 1. part. libro 1. pag. 198. & part. 2. lib. 2. in princip. & par. 3. pag. 154. & 239. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 10. & 12. pag. 137. Freitas de Imper. Asiat. capit. 2. num. 8. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 3. capit. 3. §. 4. pag. 22. Vbi inquit, apud Anglos eandem consuetudinem viguisse. Et de **[sect. 16]** incolis Regni Var in partibus Orientalibus M. Paulus Venetus lib. 3. de region. Orient. capit. 25. Vbi ait, apud eos in iudicio pro testimonio ferendo repelli, qui in mari navibus se committere ausi fuerint: nam aiunt homines illos desperati animi esse.

Quibus convenit **[sect. 17]** illud Alexis apud Stobæum serm. 19: *Quisquis navigat, aut insanire, aut mori cupere, aut mendicum esse,* & Plauti in Ruden. *Qui homo sese miserum, & mendicum dolet, Neptuno credat sese atque ætatem suam:* & alia, quæ eleganter in detestationem **[sect. 18]** navigationis, vetitum nefas eam appellans, tradit Horat. 1. Carm. 3. Senec. in Medæa, act. 2. Propert. lib. 3. Eleg. 5. Claudian. in præfatio. 1. de rapt. Proserp. & graviter, & Philosophicê Francise. Petrarcha de remed. utr. fortu. Dialog. 54. & Menchaca lib. 1. controvers. Illustrium, c. 20. num 11. unde D. Ambros. in lib. de Elia, & ieiunio cap. 19. relatus à Gregorio Lopez in l. 24. tit. 9. part. 2. verb. *Andar por ella,* dicit, **[sect. 19]** quòd mare non fecit Deus ad navigandum: *Sed propter elementi pulchritudinem pelagi fudit æquora, certè ut freto includeret terras, ne longiùs tu vagus exul errares.* Et Maiolus 1. tom. dier. Canicul. colloq. 10. pag. 267. dicit, **[sect. 20]** quòd Deus posuit pericula in mari, ne homines navigarent.

Longè tamen utilior, **[sect. 21]** & laudabilior videri debet Hispaniæ nostræ, & aliarum nationum conditio, quæ novarum rerum cognoscendarum, & experiendarum desiderio tenentur, & ut id opere compleant, navigationibus, & peregrinationibus uti solent. Sic enim legimus veteres **[sect. 22]** Heroas, ac sapientes solo scientiæ, & Philosophiæ studio omnem Orbem circuisse, ut tradit D. Hieronym. in epistol. ad Paulin. & Strabo libro 1. dum inquit: *Poëtæ Heroas illos singulari præditos sapientia fuisse declarant, qui ad multa peregrinantes loca, longis vagabantur erroribus.* Inter quos, eodem Strabo. lib. 3. testante, cognoscimus, **[sect. 23]** Homerum in Hispaniam hac de causa pervenisse, qui lib. 1. Odysseæ **[sect. 24]** ob id Vlyssem extollit:

Quòd mores hominum multorum vidit, & urbes.

Et eadem ratio inter alias in causa fuit, ut Deus Genes. 12. **[sect. 25]** Abrahamum patriâ extorrem, & per varias nationes peregrinum esse voluerit, ut eleganter tradit Pererius ibîdem tomo 3. in princip. plura **[sect. 26]** alia de utilitate peregrinationum adducens, & Rutilius Benzonius lib. 6. de anno Iubilæi ferè per totum, & Petr. Andr. Canonherius in comment. Politic. ad aphor. Hippocr. pagina 347. & 528. Neque hoc latuit **[sect. 27]** Athenienses, qui, ut refert Bladuin. in prolegom. ad tit. inst. de curator. non aliter minoribus rerum suarum administrationem accipere permittebant, quàm si biennio **[211]** vicinas regiones perambulassent, quia secundùm Philostrat. libro 1. de vita Apollonij cap. 13: *Maximè adolescenti convenit non secùs ac si patria pulsus esset, quam longissimè peregrinari.*

Quod Aurel. Cassiodor. non minus eleganter scripsit lib. 1. var. epistol. 39. Concludens, Vlyssis exemplo, **[sect. 28]** expedire interdum, patriam negligere, ut sapientiam quis possit adquirere, & illos semper sapientiores habitos esse, qui multorum hominum conversationibus probantur eruditi. Natura siquidem humana sicut duris instruitur, ita per otia torpentia fatuatur: quem imitatus Iustus Lips. in Cent. Miscell. epist. 88. *Peregrinatio, inquit, instrumentum est usui rerum, & prudentiæ,* & in Cent. 1. epist. 22: *Humiles & plebeiæ animæ domi resident, & adfixæ sunt terræ, illa divinior est, quæ cœlum imitatur, & gaudet motu.* Atque **[sect. 29]** ea propter Antisthenes, ut refert Diog. Laërt. lib. 6. in princip. Atheniensibus, quòd indigenæ essent, gloriantibus, exprobrans, dicebat, illos brucis, & cochleis nihilo nobiliores, quæ in eisdem, quibus nascuntur, domibus commoriuntur.

Neque omittendum est, quod tradit M. Varro, relatus à Pierio Valeriano lib. 1. Hierogl. pag. 13. ideò scilicet Romanos finxisse currum **[sect. 30]** Magnæ Deæ, quam Cybelem, sive Terram vocabant, à leonibus domitis trahi, quia leo utique terræ symbolum sit, & cùm id animalium genus in longinquis, & à nobis remotis regionibus inveniatur, significare volebant, nullam esse terræ partem tam remotam, quàm coli, subigiqúe non oporteat.

Navigationum **[sect. 31]** verò usus, quàm sit utilis, & necessarius, & quot bona ex eo consequantur, ipsa rerum experientia satis ostendit, & latè diximus sup. cap. 8. num. 8. & sequentib. & novissimè tangit Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 11. num. 32. In quibus navigationibus tam ad Orientales, quàm ad Occidentales Indos susceptis, **[sect. 32]** Hispanos nostros Herculis, Bacchi, Ossiris, Alexandri & aliorum omnium, qui usquam navales expeditiones fecerunt, gloriam, industriam, & labores superasse, multis probavimus sup. cap. 3. ex num. 4. & passim commemorat Thomas Bozius. d. lib. 6. de sign. Eccles. Dei, cap. 6. & 7. & in reliquis locis sup. num. 8. relatis, Freitas ubi sup. cap. 8. ex num. 3. & alij plures auctores, quorum ibîdem fecimus mentionem.

Quibus **[sect. 33]** addo carmina Iani Iacobi Boissardi, quæ extant in princip. 4. part. hist. Amer. qui de eisdem navigationibus Ioquens, sic canit:

Gloria prima tibi hæc debetur, magne Colvmbe,
Fama Magellano deinde secunda venit.
Ac tibi, qui invento fecisti nomina mundo
Vespvsi Hetrusce laus celebrata plagæ,
Hi primi curvis pelago se puppibus ausi
Credere, & Occidui ferre pericla maris.
Ignotam tentare Tethim, nec cognita cœli
Antipodum adversis astra subire polis.
Quam sæpè undisonis bærentes fluctibus ipsa
Exemit fida Doris amica manu!

Exanimi quoties videre immania Cete
Cæteraque æquorei monstra pavenda freti.
Proteaque, & rauca squamosum clangere concha
Tritonem invita sustinuere mora.
Incolumes redijsse, sali solique pericla
Iuvit, & emensas tot superasse vias
Intrepidis post hæc verret vada cærula tonsis,
Et classe assuetum nauta parabit iter.

Secvnda verò ratio, quæ non solùm impellit, sed cogit, ut immensa gloria Hispanis debeatur ob prædictas navigationes & peregrinationes, ad detegendum & subigendum hunc Novum Orbem adhibitas, ex eo sumi **[sect. 34]** potest, quòd nullum unquam Regnum ab Orbis constitutione reperiatur, quod suis auspicijs tot regiones priùs incognitas, & inauditas hominibus aperuerit,**[212]** & omnino exploratas, & pervias reddiderit, ad instituenda societatis humanæ commercia, simulque inde aditum patefecerit, ad exploranda immensa alia terrarum spatia, longissimosque tractus perlustrandos, quos explorari, & perlustrari quotidie videmus. Quam considerationem piè & graviter prosequuntur omnes ferè auctores. d. num. relati, & præcipuè Thomas Bozius. d. lib. 6. cap. 6. pag. 236. & cap. 7. pagina 240. & lib. 21. cap. 3. pag. 377. Pro cuius confirmatione & illustratione perpendo, **[sect. 35]** quòd si iuxta doctrinam Aristotel. lib. 1. Ethic. cap. 10. præclarè nobiscum agitur, si quod uni soli sit utile, reperire possimus, longè profectò id pulchrius, ac divinius censeri debet, quod omnibus gentibus, & civitatibus usui est, quale ingens hoc beneficium fuisse constat, & reliqua, quæ illud insequuta dispiciuntur.

Quòd si olim **[sect. 36]** secundùm sententiam Ciceron. lib. 1. de nat. Deor. fructuosa solertia alicuius præclari inventi divinitatem quibusdam mortalibus communi gentium consensione adscripsisse perhibetur, qualis contigit Cereri dum frumentum, & leges prima monstravit, Herculi apud Eleos, quòd primus albas ulmos in Græciam induxit, Pixidoro pastori, quòd fortuitò in agro Ephesino marmorem album invenit, & aliquibus Regibus, qui utiles quasdam, & salutares herbas mundo communicarunt, de quibus agunt Plin. lib. 35. cap. 7. Pausan. libro 1. Eliacor. Lactant. Firmian. lib. 1. divin. inst. cap. 15. Dioscorid. lib. 3. capit. 3. Vitruvius lib. 10. capit. 7. Polid. Virgil. de invent. rer. in princ. Forcat. de Gallor. Imp. & philosoph. lib. 4. fol. 284. & plures referens Tiraquel. de nobilit. capit. 31. per totum, & Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. & eleganter Franc. Petrarca lib. 1. de vita solit. capit. 6. his verbis: *Inventores artium quarundam post mortem, Divinitatis honore cultos, audivimus, gratè quidem potiùs quàm piè. Nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur; sed erga memoriam de humano genere benè meritorum inconsulta gratitudo mortalium, humanis honoribus non contenta, usque ad sacrilegas processit ineptias, hinc Apollinem cithara, hinc eundem ipsum atque Æsculapium medicina, Saturnum, Liberumque, & Cererem agricultura, Vulcanum fabrica Deos facit. Hinc Ægyptus Ossirim, Athenæ docta urbs Minervam coluere, quòd ille lini, hæc olei usum, artemque lanificij reperisse fertur. Longum est singula prosequi, quòd apud veteres huiusmodi vanitatum nullus est modus.*

Quantò maiorem **[sect. 37]** gloriam & laudem Hispaniæ nostræ deberi necesse est, sub cuius vexillis repertæ & detectæ sunt tot provinciæ, tot gentes, tot maria & flumina, tot divitiæ, tot herbæ & fruges, & innumera alia bona ad vitam & salutem hominum valdè proficua, ut in proprijs terminis argumentatur Thom. Bozius sup. Gregor. Lop. Madera. d. tract. de excellent. Hispan. Monarch. cap. 9. fol. 69. & ante omnes Petr. Martyr Angleira in suis

Decad. Novi Orb. decad. 1. in princ. ubi ita eleganter scribit: **[sect. 38]** *Solebat grata vetustas pro Dijs habere viros, quorum industria, & animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderentur. Nobis autem, qui Deum habemus unicum sub triplici persona, quem colamus, restat, ut huiuscemodi genus hominum si non coluerimus, admiremur tamen. Reges verò observemus, quorum ductu, & auspicijs datum est illis cogitata perficere; utrosque etiam extollamus, & pro viribus illustremus iure merito.*

Idem quoque non minus eleganter observat Fr. Luis. Legionens. sup. Abdiam pag. 662. ubi ait: **[sect. 39]** *Quamvis superioris ævi omnem historiam evolvamus, tamen nos reperturos non esse aliquid, quod vel magis sit, vel magis præter omnium opinionem & expectationem acciderit, quàm id quod patrum nostrorum ætate accidit, cùm novus, & hoc Romano non minor, sed latior fortasse, atque maior Orbis ab Hispanis, vastissimo navigato Oceano, repertus est. Alias* **[213]** *enim terras esse, præter eas, quas colebamus, nemo putabat, & ut suspiceretur aliquis, tamen incoli eas, & frequentari ab hominibus posse, nemo credebat.*

His addendum est, hoc tantæ detectionis beneficium, cùm nobis magnum fuerit, ex ipsorum **[sect. 40]** quidem Indorum parte longè maius reputari debêre, quibus præter Fidei lucem, de qua statim agemus, tot, & tam ingentia bona, ex nostro Orbe traducta, communicavimus, & cùm omnes, ut plurimùm, diris, & efferatis moribus uterentur, & dispersam, & incultam vitæ formam transigerent, ad humanitatem, atque omnem civilem cultum nostrâ curâ perduximus, latissima loca prius horrentia exornare, terras excolere, oppida condere docuimus, & barbaros, & omnis disciplinæ, litteraturæque ignaros, bonis artibus instructos reddidimus. In quo nullam fuisse gentem, quæ tantum laboraverit, tantumque de humano genere merêri debuerit, apertè fatetur Thomas Bozius lib. 7. cap. 4. per totum, & d. lib. 21. cap. 3. pag. 337. & cap. 4. pag. 384. & lib. 22. c. 10. pag. 500. & in prætermiss. pag. 633. Atqui hæc, imò & alia leviora tantæ fœlicitatis ab antiquis habita fuerunt, **[sect. 41]** ut ob ea quoque divinitatis gloriam multis communicaverint, ut testatur Horat. ita scribens ad August. lib. 2. epist. in princip.

Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus: aspera bella
Componunt, agros adsignant, oppida condunt.

Et in Arte Poëtica:

Sylvestres homines sacer, interpresque Deorum,
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque leones,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet. fuit hæc sapientia quondam
Publica privatis se cernere, sacra profanis
Concubitu prohibere vago: dare iura maritis:
Oppida moliri: leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen divinis vatibus, atque
Carminibus venit.

Et lib. 1. Carm. Od. 10:

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti catus, & decoræ
More palæstræ:
Te canam magni Iovis, & Deorum
Nuntium, &c.

Tertia verò ratio, quæ eandem Hispanorum Regum & Regnorum gloriam, de qua agimus, mirum in modum auget, **[sect. 42]** ex insigni maiestate, & potentiâ descendit, quam ob inventionem, & subiugationem huius Novi Orbis sibi compararunt. Nam cùm anteà in Europa tot regna, & status obtinêrent, & Africæ quoque magnam partem occuparent, & in Asia Indijs Orientalibus dominarentur, adiectâ posteà hâc quartâ totius Mundi parte, quæ una reliquas fermè omnes magnitudine, ubertate, & divitijs superat, ut latè ostendimus sup. cap. 4. ex num. 52. & cap. 6. & 7. per totum, & novissimè ostendit Ioan. Bapt. Valençuela consil. 82. num. 69. pag. 603. & in discurs. stat. & belli part. 1. consid. 1. n. 22. & 29. manifestum fit, nullum **[sect. 43]** unquam Regnum, aut Imperium ab Orbe condito extitisse, quod cum Hispano ullo modo conferri possit, & adeò longè, ac latè sua confinia protulerit, tot gentes tam remotas, & inter se dissentientes, in suam potestatem adduxerit, & tot denique locis auro, argento, metallis omnibus, ac gemmis quibus libet abundantibus, potitum fuerit. Quæ omnia iure optimo **[sect. 44]** expendunt, & exaggerant auctores suprà relati, & præcipuè Laurent. Surius in comment. anno 1558. Alanus Copus **[214]** Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. & sequent. Tho. Bozius. d. lib. 21. cap. 3. pag. 377. & lib. 8. cap. 1. pag. 292. & capit. 7. ex pag. 325. Abrah. Ortel. in Theat. Orb. tabulâ de Hispan. Iacob. Mainold. in tract. de titulis Reg. Philippi, Garibai, lib. 10. hist. Hisp. capit. 11. & 21. Menchaca in præfat. quæst. illust. per tot. Camil. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. c. 43. 45. 76. 78. & sequentib. Madera de excellen. Hisp. Monarch. cap. 9. fol. 63. & 70. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. num. 7. & Fr. Ioan. à Ponte de conven. utr. Monarch. lib. 1. c. 2. §. 2. & 4. & cap. 9. pag. 54. & seqq. Ioan. Bapt. à Costa cons. 44. num. 22. Mastrillus de magistrat. lib. 1. cap. 4. num. 18. & novissimè Fr. Ioan. de Salazar in Politica Hispan. proposit. 1. per totam.

Vnde multi ex prædictis auctoribus concludunt, **[sect. 45]** Potentissimis, & clarissimis Hispaniæ Regibus, ac Dominis nostris, vel hac de causa inter reliquos totius Mundi Reges primum locum deberi, cùm plures provincias, imò & regna possideant, quàm alij civitates, & oppida, ex celebri doctrina Baldi in l. 1. D. de offic. præfect. Prætor. & in l. sed etsi milites, D. de excusat. tut. Quæ **[sect. 46]** fulcîtur illo Proverb. cap. 4: *In multitudine populi dignitas Regis, & in parcitate plebis ignominia Principis,* & auctoritate D. Thom. lib. 2. de regim. Princip. cap. fin. Sallust. D. Gregor. & aliorum, quos refert Chassan. in Catalog. glor. mund. 5. part. consider. 37. & Alvar. Pelag. de planct. Eccles. art. 62. concl. 6. Quibus addo **[sect. 47]** Franc. Petrarch. lib. 3. Africæ, ubi Scipionem Africanum inducit, Syphacem Numidiæ Regum alijs ob prædictos titulos præferentem:

— Nomen fortasse Syphacis
Audisti, cunctos illum præcedere Reges
Fama refert opibus, nec avorum sanguine quisquam
Altior incedit, populis, vel ubere Regno.

Et idem potest confirmari ex multis alijs, quæ de præcedentia, & excellentia eorundem Regum agentes, **[sect. 48]** tradunt etiam Thom. Gram. in cons. civil. 169. num. 10. Mar. Ant. Natta in cons. 638. 19. in fin. vol. 3. Philipp. Portius cons. 167. num. 85. Ioan. Bolognet. Cons. 1. num. 209. in fin. qui dicit ob hoc Regem Catholicum esse maiorem Regem fortè, qui sit in mundo, & idem dicit, & prosequitur Pet. Lindebergius, rerum Europ. memorab.

lib. 2. Marzarius consil. 26. Fulvius Pacian. de probat. lib. 2. capit. 35. & 38. Simon Maiol. in dieb. Canic. 4. tom. colloq. 5. ex pag. 324. & novissimè Hieron. Zevallos in tract. de las Fuerças 1. par. glos. 18. num. 2. Neque hoc **[sect. 49]** inficiari potuit Chassaneus in 5. part. consid. 27. & 37. licèt Galliæ partes defenderet, & de hoc Americano Imperio mentionem non fecerit. Elisabetha **[sect. 50]** quoque impia illa Angliæ Regina in edicto quodam anni 1591. de Philippo II. Prudentissimo & invictis. Hispaniæ nostræ Rege sermonem effundens, apertè professa fuit, plures eum coronas, plura Regna, & nationes, plures etiam divitias possidêre, quàm ullus unquam Christianus Princeps habuerit, ut refert Camillus Borrellus. d. cap. 45. num. 8.

Et **[sect. 51]** qui pleniorem notitiam Regnorum, quæ Hispaniæ Reges in utroque Orbe possident, habêre voluerit, adeat Boter. in relat. univers. par. 2. lib. 2. Borrellum. d. cap. 46. Maluendam. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 15. in fin. Bernard. de Aldret. de antiq. Hispan. lib. 3. cap. 27. in princ. & Bozium lib. 8. de sign. Eccles. Dei, cap. 1. pag. 291. & cap. 7. pag. 325. & de ruinis Gentium lib. 8. cap. 5. & de robore belli cap. 4. pag. 272. Castellum de Bobadilla in Polit. lib. 3. cap. 5. num. 2. Anton. Cervera in lib. de obitu Reg. Philip. II. discurs. 2. capit. 20. & novissimè Fr. Ioan. à Salazar in Politica Hispana per tot. præcipuè proposit. 1. §. 5. **[sect. 52]** Vbi eos conferunt cum Sinensibus, probantque potentiâ, & maiestate imperij præstare, maximè postquàm illis hic Novus Orbis accessit, & cum Romanis, **[sect. 53]** quorum Monarchia **[215]** fuit omnium, quæ unquam extiterunt, amplissima, ut habetur Daniel. 2. & apud Dionys. Halicarnas. & Polyb. lib. 1. in princip. & concludunt, viginti ac pluribus etiam partibus ab Hispana superari. Nam **[sect. 54]** circundat, ac planè cingit universum ipsum terrarum Orbem, & ab Oriente ad Occidentem diffunditur, ita ut possit quis totum Orbem circumnavigare Hispani semper Imperij terras pertingens.

Et cum per modum hyperboles **[sect. 55]** in Sacra Scriptura, & in profanis auctoribus Solis Orientis & Occidentis termini proponantur, vel cœli à terra distantia, cùm ingens aliquod intervallum designare intendunt ut patet ex Psalm. 5. & 122. Senec. in Hercul. furen.

Patrem probavit inde qua lucem premit
Aperitque Thetis.

Virgil. 6. Æneid.

Quantum ad Ætherium cœli suspectus Olympum.

cum alijs traditis ab Erasmo in adagio, *Ingens intervallum,* & Mart. Delrio in adag. sacris 2. tom. adag. 112. & 113. pag. 101. hoc tamen **[sect. 56]** non solùm hyperbolicè, sed verè de diffusa Monarchia; Hispani Imperij affirmare possumus: nam nascentis, & Occidentis Solis terminos, ut diximus, perstringit, & consequenter longè etiam maior est, quàm cœli à terra distantia. Etenim, ut rectè notat Eugubinus sup. d. Psal. 5. longiùs distat **[sect. 57]** Ortus ab Occasu, quàm cœlum à terra: nam à cœlo ad terram est hemisphærium, ac dimidium diametri, ab Ortu ad Occasum tota diametros.

Quòd si **[sect. 58]** Persarum Reges pro gloria ducebant, omnium fluviorum aquam, & omnium provinciarum glebam aliquam penes se habêre, ut sic ostenderent, se omnem terram, & mare imperio possidêre, veluti ex parte totum quærentes, ut prodit Plutarch. in vita Alexand. D. Cyrill. sup. Isaiam cap. 14. Gaspar Sanctius ibîdem, num. 18. pag. 170. & Brissonius de Imper. Persarum lib. 1. pag. 61. Quantò **[sect. 59]** veriùs, & præstantiùs Catholici nostri Reges gloriari possunt, qui non glebas tantùm, & vascula aquæ, sed integras provincias, & regna in omnibus ferè mundi partibus suo imperio possident, atque coërcent.

Et ita **[sect. 60]** de Hispania nostra non solùm illud prædicari potest, quod de Roma olim Virgil. hyperbolicè dixit:

Imperium Oceano, famam qui terminet astris,

Sed illud etiam encomium, quod Claudian. in 4. panægyr. de Consul. Honor. licèt in alium sensum scripsit:

Subdidit Oceanum sceptris, & margine cœli Clausit opes.

Vel illud **[sect. 61]** Paulini Episcopi in epistol. 3. ad Auson. Gallum, inter ipsius Ausonij opera, dum eandem Hispaniam celebrans, veluti propheticê dixit:

Qua geminum fœlix Hispania tendit in æquor
Lataque distantis pelagi divortia complet
Orbe suo, fines ponens in limite mundi.

Non enim, ut anteà, Oceani tantùm & Mediterranei maris limitibus clauditur, ad quos Paulinus respexit, sed imò ipsum quoque Oceanum, & tot in eo repertas insulas possidet, & ultra illum, hunc Novum Orbem, adeò latè patentem & novum etiam æquor Oceano anteà cognito longè maius, quod mare del Svr appellatur, ut alibi diximus.

Qua de causa si Reges nostri hac in parte aliorum ducum exempla sequerentur, quorum **[sect. 62]** antiquus mos fuit, à gentibus, & provincijs subactis nomina mutuari, ut constat ex princip. inst. Iustinian. ubi Balduin. Hotmanus, Pichard. & alij, & ex latè traditis ab Alexan. ab Alexand. & eius additionat. Tiraq. lib. 2. dier. geni. cap. 11. Thom. Bozio de sign. Eccles. lib. 11. capit. 2. pag. 439. Vbi **[sect. 63]** superbos aliquos titulos adducit, quos sibi Gentiles Reges adscribunt, & Simon Maiol. d. 4. tom.**[216]** Canicul. colloq. 5. pag. 337. & 338. Vbi de vanis Turcarum Imperatorum titulis loquitur, plures **[sect. 64]** profectò paginæ in illis specialiter numerandis implendæ essent. Quis enim recenseat, ut verba Poëtæ detorquam:

— Victas longo ordine gentes
Quàm varias linguis, habitu tam vestis, & armis,
Aut genus Occiduum, & distinctos numeret Indos.

Vel ut alter non minus verè, & poëticè dixit:

Oceani ingentes terras, vasta æquora, linguas
Hactenus ignotas, atque aurea sæcula nosces,
Et gentes nudas expertes seminis atri
Mortiferi nummi, populisque auroque feracem
Torrentem Zonam. Parcat veneranda vetustas.

Quod cernens **[sect. 65]** invictis. ille Rom. Imper. & Rex noster Hispanus Carolus V. satis habuit insignibus suis adijcere Herculis columnas cum nobili illa inscriptione *Plus ultra,* circa cuius expositionem & illustrationem, plura congessimus sup. cap. 4. ex num. 43. ad 51. & Alanus Copus Dialog. 6. capit. 34. pag. 942. addit, inter reliqua illa clarissima, atque ornatissima eiusdem Cæsaris trophæa, quæ in honoratissimis illis Bruxellensibus exequijs memoriæ eius posita sunt, meritò primum locum illud obtinuisse, quod Novum Orbi nostro Orbem patefecerit, exteris gentibus Christiano nomini additis, & multis Regnis, provincijsque aucto Hispano Imperio.

Et in idem respicit **[sect. 66]** symbolum aliud, quod in Ticinnensi Academia Regi Catholico Philippo 11. aptè appositum fuisse scribit Camillus Gallinius lib. 10. de verb, significat. cap. 35. num. 18. & post eum Didac. Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. globus videlicet inferioris Orbis terrarum, à stellari octavæ sphæræ cœlo æquinoctiali circulo distinctus, hâc litterâ, sive inscriptione adiecta, *Cum Iove,* ut significaret, quòd quemadmodum de Augusto

Cæsare assentatoriè à Virgilio dictum fuit, divisum Imperium cum Iove habuisse, in illo disticho, quod vulgariter circumfertur:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane
Divisum Imperium cum Iove Cæsar habet.

Ita Deum, cuius omnia sunt, & per quem Reges regnant, cœlum quidem sibi sumpsisse, Philippo verò, ut eius Vicario, totius Orbis temporalem gubernationem tribuisse, postquàm eum ultra alia, quæ possidebat, his Occidentalibus Regnis, & Provincijs præfecit.

Quod **[sect. 67]** non minùs egregiè Vlyssiponæ expressum legimus in coronatione Desideratissimi Philippi III. anno 1619. dum Cybeles, & Neptuni effigies in triumphali arcu collocatæ fuerunt, Solis & Lunæ radijs insignitæ cum hac inscriptione:

Telluris, marisque simul, cui numina parent
Lunaque, Soláque simul, lex est, famulentur ut illi
Quem colimus tuus est Sol quando illuminat Orbem
Antipodas (gens ista tua est) illuminat illa.

Et post hæc scripta, ad meas manus pervenit liber, cui titulus: *Theatro de las Grandezas de Madrid,* Auctore Mag. Ægidio Gonçalez Davila Regio Chronistâ, sive Chronographo, viro ob morum probitatem, & omnigenæ litteraturæ, ac præcipuè historiarum cognitionem, quavis laude dignissimo. Qui in præfatione hunc articulum, relato duntaxat Bocio Eugubino, breviter pungit, & carmina illa Nasonis lib. 1. Fastor.

Iupiter arce sua cùm totum spectet in Orbem,
Nil nisi Romanum, quod tueatur habet.

Veriùs & Propriùs de Hispana Monarchia, paucis mutatis, ita Christianè proferri posse eleganter animadvertit:

Cùm Deus ex alto totum prospectet in Orbem
Vix nisi Iberiacum, quod tueatur habet.

Qvarta denique ratio, **[sect. 68]** quæ præcipuè Hispanorum Regum, & Regnorum gloriam in hac tanti Orbis detectione commendat, inde peti potest, quòd videamus, eorum iugi curâ, & nunquam intermissâ pietate effectum esse, ut tot, ac tales provinciæ, quot, & quales suprà commemoravimus, in unam veri Dei religionem divinique cultus consensionem adducerentur, & coniungerentur; ita ut ex omnibus mundi partibus legati cum donis, ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ præstandam, advenerint, & **[sect. 69]** nostrorum diligentiâ, posteriori hoc sæculo, plures Christo nationes dederit, quàm superiora ferè omnia simul, ut passim considerat & ostendit Thomas Bozius in tract. Imper. pend. à virt. cap. 13. in fin. & cap. seq. & de Ital. stat. lib. 3. capit. 5. & in sæpè citato tract. de sign. Eccles. Dei, lib. 4. capit. 3. in princ. pag. 131. & cap. 4. pag. 137. & capit. 6. pag. 140. & lib. 7. cap. 6. pag. 282. & lib. 8. capit. 1. pag. 292. & lib. 17. capit. 4. pag. 212. & lib. 20. cap. 6. Pag. 333. & 334. & libro 21. cap. 3. pag. 377. Alan. Copus **[sect. 70]** Dialog. 6. cap. 34. pag. 943. qui hanc religionis Novi Orbis immutationem his elegantissimis verbis sublimat: *Huius verò in Orbe Novo detegendo, & ad rectam Fidem traducendo, divini beneficij magnitudo tanta est, ut secundùm illud, quo mundi opifex atque ædificator Deus hunc condidit, & Incarnati Christi beneficium, nullum vel profanæ, vel sacræ litteræ illustrius complecti videantur.*

Ianus **[sect. 71]** etiam Iacobus Boissardus, non ineleganter eiusdem conversionis magnitudinem satetur, & laudat, sic canens:

Inter quos terra illa Notis Zephyrisque subacta, Quæ toto à nobis dissidet Oceno;
Cui nunquam conspecta Helice septemque Triones, Aut instat gelidis, quæ Cynosura rotis.

Gens Ogyge sata antiquo, Ianiq́ue nepotum Progenies, duris edita syderibus.
Gens patribus priscis incognita, suetaq́ue duri Sub Dio quovis tempore corporibus.
Nunc Christo assertam maiore ex parte videmus Puraq́ue thuri cremis dona adolere focis,
Nunc passim ingenijs melioribus esse politam Cernimus, & mores erudijsse feros
Artes, & cultum versatæ discere terræ, & Martia consulta Pallade bella sequi, &c.

Et idem tractant, **[sect. 72]** & extollunt Paul. Iovius lib. 12. suæ histor. zurita lib. 1. hist. Reg. Cathol. cap. 13. & 19. Camil. Borrell. de præstan. Reg. Cath. cap. 43. ex num. 58. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 13. num. 30. Didac. valdes de dign. Reg. Hispan. cap. 19. num. 52. Dom. Greg. Lop. Madera de excellen. Hispa. Monarch. c. 6. fol. 44. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salute lib. 2. 1. par. capit. 8. & alijs, quos adducimus insrà, lib. 2. cap. 4. num. 25. Balthas Chavasius de notis Eccles. lib. 3. cap. 3. pag. 738. & seq. Vbi ait, sic impletum fuisse illud: *A Solis Ortu usque ad Occasum laudabile nomen Domini.* Et sic Ecclesiæ **[sect. 73]** filios in circuitu mensæ Domini, per quatuor Orbis partes expansæ, & præparatæ, sedentes, Sacrorum Sacramentorum, Catholicæq́ue doctrinæ sructibus oppiparè, ac dulcissimè perfrui. Et sic denique Ecclesiam Romanam sicuti abundantem vitim, omnibus in lateribus domus, idest, in universis terrarum angulis, radices & ramos extendisse.

Quibus **[sect. 74]** adijci potest aliud, quod non minori veritate, quàm pietate notavit Bozius lib. 9. de sign. Eccles. Dei, signo 37. cap. 11. pag. 376. Videlicet mediante Hispanorum curâ, hodie effici, ut semper & in omni loco Deo piè preces sundantur, & quòd omnibus horis laudent eum omnes populi, sacrarum Missarum solemnia celebrent, & illum versiculum canant: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto,* supposito, quòd ubi in una parte Orbis Sol illucescit Catholicis, & prima vocatur, alibi occidit, vel est Solis hora Tertia, aut Sexta, aut Nona, Vesperi, aut Matutini, & preces istis horis assignatæ recitantur. Quo in sensu **[sect. 75]** accipit, & impleri dicit illud Psalmographi: *Dies diei eructat verbum, nox nocti indicat scientiam: &: Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi*, & Habacuc: *Laudis eius ple-***[218]***na est terra, & Isai. cap. 6: Plena est omnis terra gloria eius,* & Malach. 1: *Ab Ortu Solis usque ad Occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

Genebrard. **[sect. 76]** quoque eandem nostrorum Regum curam, & diligentiam in Christi Fide extendenda, & disseminanda, multis nominibus laudat libro 4. Chronic. anno 1492. Vbi rectè inter alia considerat, quo anno bellum Hispanum perfectum est contra Mauros, initium habuisse **[sect. 77]** expeditionem ad Indos Occidentales: *Quasi Hispanorum opus sit, expugnare Infideles & Paganos.* Quod etiam, ut peculiari animadversione dignum, notavit Antonius de Herrera in histo. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. c. 3. pag. 51. & Alan. Copus. d. Dialog. 6. cap. 36. pag. 952. Vbi cùm Regum Hispaniæ admirabilem in Fide constantiam commendasset, & quòd Mauros tandem prorsus totâ Hispaniâ Granatensi bello fortissimè exegerint, subdit: **[sect. 78]** *Qui gloriosus finis, initium fuit Novi Orbis pervestigandi, ita ut in eos nova Deus in dies beneficia veteribus accumularit, & in perfidos Mauros, licèt seram, iustissimam tamen vindictam rependerit.*

Sed non minùs in eodem articulo expendenda, & attendenda est alia consideratio **[sect. 79]** eiusdem Alani Copi. dicto Dialog. 6. capit. 34. pag 945. & cap. 39. pag. 969. & 970. Thomæ Bozij dicto libro 4. de signis Eccles. Dei, capit. 4. pag. 135. & seq. Anton. Possevini 1. tom. Bibliothec. libro 1. cap. 7. pag. 5. in fin. Fr. Anton. de San Roman in histor. Ind. Oriental. lib. 1. capit. 1. Fr. Thomæ à Iesv in prolog. ad librum de procur. omn. gent. salu. pag. 2. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. in prologo 3. tomi, & in libr. 18.

cap. 2. Qui advertunt, hanc Fidei propagationem, & per adeò remotas & Barbaras nationes prædicationem eo tempore factam fuisse, quo maiores adversus sanctam Dei Ecclesiam per hæreticos, & alios eius hostes tempestates concitatæ sunt, & quo plures ex antiquis eius asseclis à Fide semel ei data desciverant. Idque ad summa Catholicorum **[sect. 80]** Hispaniæ, Portugalliæque Regum ornamenta, egregiamque laudem referendum esse, per quos Deus Novum quendam Orbem ostenderit, non tam fœlicem gemmarum, & auri, quibus abundat, copiâ, quàm quòd idolis excussis, verum Christi Evangelium magna ex parte susceperit, eòque beatiorem, quò longiùs maximo maris, & terrarum tractu ab istis sectis divulsus est. Vt **[sect. 81]** sic divina oracula impleantur, quæ pollicentur, Ecclesiam nunquam desuturam, & in locum eorum, qui ei perfidè oblatrant, & resistunt, alios, atque alios colonos, & agricolas ex Gentibus Deum evocaturum, quibus vinea ipsius, sacrarum cilicèt rerum observatio, administratio, & cultus commendetur, ut habetur in Psalm. 2. & apud Isaiam cap. 6. & Matth. cap. 21.

Est **[sect. 82]** enim in hoc, ut in reliquis, Dei providentia summè admirabilis, & quemadmodum in rebus naturalibus nihil interit, ut non aliud generetur, sic in Christiana religione, iam inde à fœlici ipsius ortu, usu venisse observatum est, ut nunquam alicubi interversa sit Catholica Fides, quin alibi fœliciter succrescat, quod illam decessionem resarciat, ut plurimis exemplis ostendunt auctores suprà citati, præcipuè Thomas Bozius. d. capit. 4. per totum, & de ruinis Gentium lib. 6. cap. 9. Genebrard. lib. 4. Chronic. anno 1297. & 1521. & elegantissim. Fr. Ioan. Marquez in Gubernato. Christian. lib. 2. capit. 24. in fine. Vbi inter alia observant, **[sect. 83]** gloriosissimæ Austriacæ familiæ trophæa eo tempore in Occidente augêri cœpisse, quo in Oriente Turcarum Imperium radices agebat, & ubi Lutherus diram tot hæresium labem per Germanians evomuit, **[sect. 84]** Bea-**[219]**tissimum Hispaniæ decus Ignatium à Loyola suæ Societatis instituta, & milites præparasse, qui adversus perfidum illum Hæresiarcham, & eius sequaces, & verbo, & scriptis, ut faciunt, & fecerunt semper, acriter & fœliciter decertarent. Et hoc est, quod ante omnes monuisse videtur **[sect. 85]** D. Hilarius, dum inquit: *Ecclesia, dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tum denique stat, cùm superari videtur.*

Idem etiam Genebrar. sup. Psal. 67. vers. 37. mirabiliter ostendit, **[sect. 86]** Antichristo obviam iri per hanc Fidei in Orientalibus & Occidentalibus Indijs dilatationem, illumque ab earum Regibus, & incolis esse conficiendum: *Cui mysterio (inquit) Portugallenses & Hispani in suis ad illos populos navigationibus, & conversionibus iam ab anno M.D. inserviunt,* Genebrardum refert & sequitur Maluenda lib. 5 de Antichrist. cap. 18. pag. 299. & lib. 4. cap. 16. pag. 432. ubi adducens verba Caietani sup. Lucam cap. 18. dicentis, suo iudicio, Antichristum propè esse, cùm exiguus verè fidelium numerus iam apparêre videretur, & magna mundi pars Mahumetana esset, & parva Christianis relicta, tot Hæresibus & Schismatibus, ac pravis usibus repleta esset, subdit Maluenda: *Sed ut minus eius (Caietani scilicet) ceu vaticinium pertimescamus, facit amplissima per Novum Orbem Fidei propagatio, & quæ etiam hoc tempore paratur Sinarum conversio, plantato iam Evangelio in Iaponijs, Philippinis & innumeris novis, tum insulis, tum regionibus, atque etiam nostris temporibus Ecclesiarum Ægypti, & Æthiopiæ, at que Ruthenorum ad Ecclesiam mira Dei benignitate facta aggregatio.*

Sed subijcere libet **[sect. 87]** duo ad eandem rem spectantia incertorum auctorum Epigrammata, quæ extant apud Iacob. Gretserum in hortu S. Crucis, part. 5. pag. 289. & 291. & primum sic habet:

Post se Sol tenebras linquit, qua cedit ab ora Vmbris opacans hanc tegit caligine.
Hinc syncera fides retrahit sua lumina, quare Incumbit errorum gravis nox Ocyius.
Partibus ex nostris sensim demigrat ad Indos Gloria Crucis, dum furit, & ardet hæresis
Antipodas sed adit, qui grato pectore lucem hanc Captant, honorant mente pura, & simplice.

Secundum verò sic:

Hæresis heu pridem convicta est argumentis Impia, mirandis, Prodigijsque Crucis.
Et quia de templis insignia sancta salutis Sustulit, & pessum, quà potis illa dedit:
En ex Orbe Novo mittit natura peregrè Nostro Orbi sobolem, munera rara suam.

Hæc cùm ita se habeant, mirum videri non debet, Devm Opt. Max. **[sect. 88]** Hispanorum Regum Maiestatem, & potentiam extulisse, cùm ipsi Divinum eius nomen, numen, & cultum tot sumptibus, & laboribus inter has incultas & ignoratas nationes ex tolli & propagari curaverint. Quod rectè & piè considerant Bozius & Thom. à Iesv in locis suprà relatis, idem thom. Bozius de ruinis Gent. lib. 2. per totum, Valençuela in monit. contra Venetos, 5. par. num. 207. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 43. num. 60. idem Bozius lib. 20. de sign. Eccles. Dei, signo 32. capit. 1. & de ruinis Gentium lib. 2. per totum, & magis in terminis lib. 7. cap. 4. pag. 636. & seq. Ant. Possevin. in Biblioth. 2. tom. lib. 16. cap. 9. pag. 270. Torquemada. d. lib. 18. capit. 2. P. Marquez in d. Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 30. & latè & eleganter P. Balthas. Chavasius de notis veræ religio. lib. 4. cap. 4. Vbi vel hoc exemplo **[sect. 89]** nefandum Machiavelli & Bodini dogma convincunt, qui religionis Christianæ curam, & fidelem observationem inter præcipuas causas proponere ausi sunt, quæ multa Regna, atque imperia everterunt. Contra expressas divini Spiritus promissiones, **[sect. 90]** qui se eos honorificaturum, **[220]** & glorijs, victorijs, atque Imperijs aucturum, sæpè pollicetur, qui Dei gloriam, & honorem quæsierint, & eius Fidei, ac nominis defensionem, & dilatationem susceperint, de quibus agitur 1. Reg. 2. Proverb. 1. Levit. 26. & ad Hebræ. 11. vers. 32. 33. & 34. & dicam infrà lib. 2. cap. 16. num. 41. & 59. & cap. 22. num. 33. Neque **[sect. 91]** hoc ipsos etiam Ethnicos latuit, quorum veteres, si Athenæo credimus lib. 12. ita vaticinati fuerunt:

Semper eris fœlix, venerans gens numina Divum,
Donec plus superis fueris venerata virum quem
Intima seditio tunc, & tibi prælia surgent.

Et Poëta alter dissertissimus, **[sect. 92]** imperium sine religionis cura non magis stare, vel augêri posse, quàm humanum genus sine uxorum consortio. Atque ob hanc causam **[sect. 93]** Austriacam domum tot incrementa habuisse, & pro armorum insignibus albam fasciam in campo sanguineo gestasse, sic elegantissimè ostendit:

Humanum cum Plasta genus sibi conderet unum,
Non vidit satis esse hominem, nisi iungeret illi
Consortem, sine qua nequeat consistere Regnum,
Quod Medus, quod Persa habuit, quod Græcus, &
inde Romanus, genuit Mavors sine coniuge prolem.
At Medus sic Persa ruit sic Græcus, & ipse
Romanus, Deus imperium sine fine daturus
Connubio Marti coniunxit Religionem;
Austriacamque habitare domum per sæcula iussit,
Et spargat cum Sole simul sua sceptra per Orbem.
Candida Religio est, rubet alter sanguine coniux,

Austriacæ hinc insigne domus cum sanguine candor.

Sed cùm invidia **[sect. 94]** semper virtutis, & gloriæ comes esse soleat, & præclara aliorum gesta insectetur, teste Cicer. lib. 4. ad Heren. & lib. 2. de orat. Ammian. Marcellin. lib. 30. hist. Iust. Lips. in cent. 1. ad Belgas epist. 14. & in oper. crit. lib. 5. epist. 14. Auct. pictæ poësis, pag. 41. & alijs, quorum dicta copiosè refert Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. status, & belli, par. 2. consid. 18. ex num. 42. non defuerunt **[sect. 95]** aliqui Scriptores parum Regibus, & gentibus nostris affecti, qui eorum gloriam inde evacuare conantur, quòd magis auri, & argenti cupiditate, quàm religionis zelo in prædicto opere laboraverint. In quo præsertim nimis nos insectatur **[sect. 96]** Hieron. Benzo in toto sua hist. Novi Orbis, quam videtur ad Hispani nominis odium excitandum, duntaxat scripsisse. Quapropter **[sect. 97]** hæretici eam festivè arripientes quibusdam prooemijs carminibus, & additionibus, quæ similes, & maiores alias Hispanorum iniurias continent, locupletarunt, & Latino sermone donatam, typis, & iconibus excusserunt in 4. 5. & 6. part. hist. Americæ. In octava etiam parte reposuerunt relationem quandam secundæ navigationis factæ à Britannis in regionem Guianam sub Gualthero Ralegh ann. 1596. ubi pag. 90. alia in eandem rem procacissima verba reperiuntur. Quæ omnia meritò expurgari iussa sunt in ultimo indice librorum prohibitorum anno 1613. ut & suprà cap. 5. num. 48. monuimus.

Idem odium non obscurè detegit Traianus Bocalinus in suis nuntijs Parnasi cent. 2. cap. 90. dum futilibus quibusdam rationibus motus, tanti Orbis detectionem, & detectores imprudentissimè (ne dicam impudentissimè)notat, & damnosam potiùs, quàm utilem hominibus fuisse ostendere nititur.

Honoratus **[sect. 98]** quoque Fasitellus epigram. ad Scipionem Capycium, 1. tom. deliciarum Italorum poëtarum, pag. 959. eiusdem avaritiæ crimen his carminibus Hispanis impingit:

O ego quid cesso? populiq́ue, urbesq́ue valete, Et quæcunque levis compita vulgus amat
Vulgus, in extremis quæsita Themistita terris Cui placet, incertis, & Calicuta vijs.
Nescio quæ Calicuta novo sub Sole reposta Æternum Hispanæ munus avaritiæ
Nempe parum fuerat, nostris ditescere regnis, Et versare avida fasq́ue nefasq́ue manu.
[221] *Intactos nisi classe nova penetrasset ad Indos, Intentata rudis Tethyos ad spatia,*
Scilicet à curvo miles digressus aratro Præceps trans terras, & maria alta ruit;
Iamq́ue super solis cursusq́ue æstusq́ue perennes, Audet in ignotum tendere vela salum.
Sic alius nobis alio micat Orbe Bootes Mersaq́ue sub stygio gurgite terra patet,
Quid facis ah demens? gemmas, aurumq́ue reconde, Muneribus perdis teq́ue, tuosq́ue tuis.

Alter etiam Poëta non minùs acutè, circa idem argumentum sibi lusisse visus est, dum scripsit:

Celtiber Indorum sitiens (ut fama) salutem, Et Christo multas quærere certus oves:
It, redit, ædificat, templis imponit honorem, Corporaq́ue infusis Barbara lustrat aquis,
Nec labor incassum, & quid ni converteret Indos Voce, manu montes vertere qui potuit?

Verùm huic **[sect. 99]** calumniæ facilè responderi potest, quòd etsi plures vulgaris conditionis homines, qui in has olim regiones transfretarunt, divitiarum desiderio potissimè ducerentur, atque eis conquirendis intenti, plura mala miseris Indis irrogaverint, **[sect. 100]** Gloriosissimi tamen & Pijssimi Reges, & Domini nostri, haudquaquam hunc sibi scopum præposuerunt; sed Divini nominis honorem, & Fidei exaltationem, ac propagationem imprimìs exoptantes, reliqua temporalia emolumenta accessoria esse iudicarunt: ad quod indesinenti curâ, & nunquam intermissâ pietate, innumera mandata, instructiones, ordinationes, & leges ab initio

huius conquisitionis ediderunt, de quibus alio in loco specialiùs agemus, & adversus duces & milites, qui earum transgressores fuisse probati sunt, severissimè animadverti iusserunt.
Cuius pietatis, zeli, & mandati memor **[sect. 101]** insignis ille Dux Christophorus Columbus, simul atque excendit in terram illius parvæ insulæ Guanahani, in genua procidit, atque sublatis ad cœlum manibus, fusisque præ gaudio lacrymis, hanc ad Deum orationem habuit, ut narrat Petr. Martyr in decad. 1. Novi Orbis, & additionator Benzonis lib. 4. capit. 8. pag. 34: *Domine Deus æterne, & omnipotens; sacro tuo Verbo cœlum, terram, & mare creasti. Benedicatur & glorificetur nomen tuum; laudetur tua maiestas, quæ dignata est, per humilem servum suum procurare, ut eius sacrum nomen agnoscatur, & publicetur in hac altera mundi parte.*
Eandemque **[sect. 102]** protestationem, ac professionem reliqui sequentes Duces & Archiguberni in suis detectionibus eorundem Regum Catholicorum nomine fecisse reperiuntur, prout Anton. de Herrera in libris histor. gener. Ind. Occident. passim ostendit.
Quòd si **[sect. 103]** hi ad divitias, & thesauros Indiæ mentis aciem duntaxat intenderent, intra proprios Hispaniæ limites alios profectò non minores invenire possent, iuxta ea, quæ de uberrimis, & ditissimis eius auri & argenti fodinis latè tradit Pineda lib. 4. de reb. Salom. ferè per totum, & nos alijs in locis opportuniùs diximus, & dicemus.
Regnum igitur **[sect. 104]** Christi & Ecclesiæ magis quàm proprium amplisicare præcipuè conati sunt, & non avaritia, sed religionis ardentissimus zelus, tantos animos occupavit, eximijs semper votis optantes, ut suo labore, sumptibus & industriâ veri Dei cultus ubi coaluit, altas radices mitteret, utque eò protenderetur, quò antea nunquam pertigerat, & ut candidissimum Fidei Catholicæ lumen ad eos transitum faceret, qui in tenebris, atque in umbra mortis per tot sæcula iacuisse, comperti sunt.
Quam certam & verissimam **[sect. 105]** assertionem adversus malè feriatos nebulones illos, quorum suprà meminimus, optimè tuentur reliqui doctissimi & gravissimi Auctores sup. numero 69. 72. & 84. relati, & gnaviter pro **[222]** ea pugnat Greg. Lopez Madera de excellen. Hisp. Monarch. capit. 6. fol. 44. & cap. 9. fol. 74. Bartholom. Leonard. 2. pag. 84. & 85. & novissimè Regius Chronographus Ludovic. Cabrera in vita Philippi 11. lib. 7. cap. 8. pag. 419. & pag. 424. **[sect. 106]** Vbi huius Regis pijssimum dictum enarrant, qui cùm Philippinis insulis detectis, & plurimis indigenis aquâ baptismali lustratis, de eis deserendis ob terræ inopiam, & plures Regij ætarij sumptus rogaretur, respondit, se pro unius tantùm sacelli, aut Christiani conservatione, non solùm Indiarum proventus, verùm & Hispaniæ reditus omnes, si illi non sufficerent, libentissimè expensurum. Neque ullo pacto absque Evangelij luce quaslibet provincias, quantumvis inopes & incultas, derelicturum, cùm Apostolici muneris vices sibi, & suis in hac prædicatione iniunctas agnosceret, quod re ipsâ completum tam in his insulis, quàm in alijs provincijs, & plurimis Regijs schedulis cautum videmus, quarum alio in loco meminimus.
Potestque ex ipso opere, quod per actum est, satis evidenter ostendi. Etenim **[sect. 107]** Deus ad facinora ita præclara non tam eos eligere & iuvare solet, qui divitiarum cupiditate, & Regni proprij amplificandi ardore ducuntur, quàm qui Religionem totis nervis defendere & extendere conantur, iniurias propellunt, & divinum amorem, & timorem mentibus & animis subditorum incutiunt, ut probavimus sup. n. 89. & seq. & appere docemur Deuteron. cap. 7. vers. 7. & auctoritate D. Prosper. in lib. Sent. ex August. c. 295. ubi inquit: *Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quibus alia adijcit P. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 30. & 31.

Præterquam quòd eo tempore, quo Catholici Reges Ferdinand. **[sect. 108]** & Elisabeth, Columbo ductore, navales illas expenditiones cœperunt, divitiarum cumulos, qui in his regionibus latebant, penitus ignorabant, atque ita nihil de eorum gloria, & pietate **[sect. 109]** detrahere potest, quod illos postea sorte oblatos acciperent, & in suscepto propagandæ Fidei voto huiismodi veluti illecebris, aut retinaculis diligentiùs, & alacriùs perseverarent, cum Deus forsitan hoc etiam fine tales, divitias præparasse vidêri possit, ut notavimus sup. cap. prox. num. 40. 41. & 58. Et **[sect. 110]** omnes homines eâ naturâ simus, ut etiam ad res pias & honestas magis accendamur, cùm aliqua simul species utilitatis obijcitur, ut præclarè docet M. Tullius lib. 3. offic. Ovid. lib. 2. de Ponto, Eleg. 3:

Nec facilè invenies, multis in millibus unum Virtutem pretium, qui putet esse sui.
Ipse decor recti facti si præmia desint, Non movet, & gratis pœnitet esse probum.

Et de bellicarum **[sect. 111]** expeditionum materia loquens Herodot. lib. 5. inquit: *Operæpretium non est, suscipere prælia pro terra, neque multa, neque ita feraci, & pro exiguis finibus, adversus eos, quibus nihil est, neque auri, neque argenti, quarum rerum cupiditate quis inducitur ad mortem periclitandum*, & Lactantius Firmianus lib. 7. cap. 4. de præm. Divin. ita ait: *Quis est,* **[sect. 112]** *vel tam ineptus, vel tam otiosus, ut aggrediatur facere aliquid frustra, ex quo nullam utilitatem, nullum commodum speret?*

Maneat ergo gloria & maiestas Regum & Regni nostri adversus invidorum calumnias Dei providentiâ, directione, protectione, & tanti Orbis conversione, & accessione suffulta, & ut virulentis illis poëmatijs, num. 99. relatis, alio priori, & **[sect. 113]** veriori, satisfiat, caput, & librum istum, sic Regem, & Hispaniam nostam alloquentes claudamus:

Magnus Alexander, quem frustra optaverat Orbem Æqualem meritis Dì tribuere tuis.
Quem vincas, quem pace regas, cui sydera monstres, Æterno doceas sacrificare Deo.

2

[223] IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA

DE INDIARVM IVRE, *SIVE* De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER SECVNDVS,

In quo de acquisitionis titulis singulari studio, & diligentia disseritur.

CAPVT PRIMVM. *Quàm sit nobilis, & difficilis hæc de iusta Indiarum acquisitione tractatio, & à quibus fuerit seriò, aut etiam perfunctoriè agitata.*

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Auctor cur in primo libro Historicum, & Cosmographum egerit?*

2 *Scriptores librorum omnibus disciplinis uti debent.*

3 *Apes imitari debent, qui libros legunt, & scribunt.*

4 *Auctoris tractatio in hoc libro secundo circa quid versari debeat? & qualiter instituenda. Et num. 50.*

5 *Indiarum Occidentalium acquisitionis disputatio multis difficilis visa est.*

6 *Gloria maior ex arduis, & difficilibus comparatur.*

7 *Labor maior impendi debet, ubi maior utilitas speratur.*

8 *Regum Hispaniæ dignitas, & maiestas, ob Indiarum acquisitionem, temerè ab aliquibus calumniatur.*

9 *Subditi debent famam, & honorem dominorum sicut vitam tueri.*

10 *Vassalli qualiter iurent defendere vitam, & honorem Domini.*

11 *Auctor nunquam intendit aliorum scriptorum dicta supprimere, aut pro suis venditare.*

12 *Scriptorum priorum laus posterioribus quoque iustè aliquando debetur.*

13 *Librum suum quis illum appellare potest, in quo aliorum dicta benè, & distinctè congessit, etsi de suo nihil adijciat.*

14 *Accursius in Iuris glossis pauca de suo habet.*

15 *Speculator fatetur, se ex aliorum velleribus telam suam ordiri.*

16 *Græci Philosophi, & Poëtæ, plurima ab alijs dicta pro suis venditarunt.*

17 *Macrobij elegans locus expenditur.*

18 *Lucianus qualiter eos laudet, qui alienis scriptis commodè uti sciunt.*

19 *Auctores recensentur, qui generaliter tractant de dominio Infidelium, & an ab illis auferri possit?*

20 Auctorum operosa nomenclatura proponitur, qui de iustitia acquisitionis Novi Orbis ex professo, vel perfun-**[224]**ctoriè tractarunt. Et numero 39.

21 *Ioannes Lupus de Palacios Rubios omnium primus de iure acquisitionis Indiarum disputare cœpit. Chiapensis Episcopus laudatur, & plurima de eius vita, & virtutibus, & auctoribus, qui de eis agunt, ibid. Et n. 27.*

22 *Bartholomæus de las Casas in sæculo manens, & posteà Ordinem Prædicatorum professus, & Episcopus creatus, pro Indorum libertate, & utilitate anxiè laboravit. Et num. 26.*

23 *Episcopus chiapensis, quos libros, seu tractatus de Indorum materijs ediderit? Et num. 25.*

24 *Episcopi Chiapensis tractatus de iure Indiarum, & præcipuè confessionarium, cur colligi iussi fuerunt?*

28 *Ioannis Ginessij à Sepulveda vita, & scripta, præsertim quæ de iustitia debellationis Indiarum vulgavit.*

29 *Ginesij Sepulveda libri de iustis causis belli Indorum, cur à Regio Consilio intercipi iussi fuerint?*

30 *Licent. Frias de Albornoz scripsit tractatum parum constantem de conversione, & debellatione Indorum.*

31 *Petrus Malferitus scripsit responsum Apologeticum pro iustitia debellationis Indorum.*

32 *Marquardus de Susanis specialiter egit de iuribus acquisitionis Novi Orbis.*

33 *Franciscus à Vargas aliqua tradit pro tuenda acquisitione Novi Orbis, & refert se longiora commentaria de hac quæstione edidisse, quæ auctor non vidit.*

34 *Dominic. à Soto quid scripserit, & scribere promiserit de iuribus acquisitionis Indiarum, & de ratione promulgandi Evangelij.*

35 *Ioan. Matiençus quos libros ediderit, & qualiter referat se in uno eorum de Indorum debellatione defendenda latè tractare.*

36 *Ioan. Matiençus scripsit librum Hispano sermone de moderatione Regni Perù, & quid de eo auctor censeat?*

37 *Fr. Francisc. à Victoria doctas relectiones scripsit de Indis insulanis, sive de veris, & affectatis titulis dominationis eorum.*

38 *Gregorius Lopez laudatur, & qualiter scripserit de iuribus dominationis Indiarum, refertur.*

39 *Acquisitionis, & retentionis Novi Orbis iura, & titulos multi Doctores varijs in locis examinant, qui numerantur.*

40 *Iosephi Acosta scripta laudantur.*

41 *Iust. Heurnius scripsisse dicitur librum de legatione Evangelica ad Indos capessenda, quem auctor non vidit.*

42 *D. Marta scripsit latè de dominio Infidelium, & Indorum, & Romani Pontif. potestate super eos.*

43 *Hieron. Zevallos laudatur, & qualiter scripserit de iustitia acquisitionis, & retentionis Novi Orbis.*

44 *Novi Orbis acquisitionis, & retentionis tituli à præstantissimis Hispaniæ 1. C. tractari debuissent.*

45 *Magnos in magnis occupari decet.*

46 *Auctor sperat, se aliquid in titulis acquisitionis Novi Orbis congerendis, & illustrandis præstiturum.*

47 *Primum locum in scribendo qui assequi non potest, non ideò intenti sui proventum continere debet, ex Cicerone.*

48 *Mare liberum, titulus est cuiusdam libri, ab Anonymo aliquo hæretico editi, contra iura acquisitionis & retentionis Indiarum.*

49 *Hæretici, & sectarij contumeliosi, & procaces sunt, ubi cum Catholicis certant.*

50 *D. Seraphinus Freitas Lusitanus laudatur, & eius tractatus contra alterum Maris liberi.*

51 *Bened. Ægidius etiam Lusitanus eidem libro, licèt non ita ex professo, respondet.*

52 *Mendax meretur, ut etiam cùm vera dicat, ei non credatur.*

53 *Adulatores sibi, & ijs, quibus adulantur, damnosi sunt.*

[225] SVperiore libro ea omnia (ni fallor) satis dilucidè exposui, & illustravi, quæ necessaria visa sunt, ad cognoscendum nomen, situm, naturam, historiam, ac gloriam detectionis Indiarum Occidentalium, de quarum iure sermonem & tractationem inivimus. In quo **[sect. 1]** parum vereor Aristarchorum censuram, si qui fortè me potiùs Historicum, aut Cosmographum, quàm Iureconsultum egisse causentur. Susceptum quippè opus id, ut apparet, desiderabat, neque aliter eius compago constare poterit, quàm si ex separatis, & diversis disciplinis, ædificij huius universitas construatur. Vt in **[sect. 2]** simili scribit Iabolen in l. eum qui ædes 23. D. de usucap. & Senec. epist. 74. dum ait: *Invicem hæc studia commutanda esse, & alterum altero temperandum, ut quidquid lectione collectum est, stylus redigat in corpus, apum imitatione,* **[sect. 3]** *quæ vagantur, & flores, ad mel faciendum idoneos, carpunt; deinde quidquid attulere disponunt, ac per favos digerunt: & ut Virgil. noster ait:*

— Liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

Quâ etiam eleganti similitudine usos reperio Lucret. lib. 3. de nat. rer. in princip.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant.
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.

Horat. lib. 4. Carmin. Ode 2. Simonidem apud Plutarc. in eius vita, Isocrat. in fin. orat. ad Demonic. ubi sic inquit: *Nam ut apes videmus omnibus quidem flosculis insidere, de singulis*

autem utilia carpere: sic eruditionis comparandæ studiosos, nihil inexploratum relinquere, sed profutura quæ sunt, undique colligere licet. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 1. ubi verba Senecæ ad litteram mutuatur, & tetigi ego in meo tract. de crim. parric. lib. 1. cap. 13. Neque abest D. Hieronym. adversus Vigilant. sic scribens: *Operis mei est, & studij, multos legere, ut ex plurimis diversas flores carpam: non tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt, electurus: assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam.*

Nunc **[sect. 4]** verò rerum ordine ita exigente, Nomocanonicum sermonem (idest mixtum ex Civilis, & Canonici iuris disciplina) & maxima etiam ex parte Theologicum instituemus, dum in secundo hoc nostræ tractationis libro de iuribus, sive titulis agere destinamus, quibus fœlicissimi & potentissimi Hispanorum Reges, & Domini nostri has Novi Orbis Provincias tot laboribus, & expensis (ut diximus) perlustratas, ditioni suæ subijcere, & adijcere potuerunt.

In quo planè agnosco, **[sect. 5]** arduum me, & difficile onus meis humeris imposuisse, cum hæc disputatio tot opinionum & argumentorum nodis, & anfractibus implicetur, & plures doctissimi & præstantissimi viri eam suscipere ausi non fuerint, vel susceptam, non satis pro dignitate & utilitate tractaverint.

Sed vel hoc ipsum movêre me potuit, & debuit, ut in hanc curam totis viribus & nervis intenderem. Nam, **[sect. 6]** ut ait Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 3.

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Et Propert. lib. 4. eleg. 11.

Magnum iter ascendo, sed dat mihi gloria vires Non iuvat ex facili lecta corona iugo.

Et Horat. lib. 1. Serm. satyr. 2.

Leporem venator ut alta
In nive sectatur, positum sic tangere nolit:
Captat, & apponit: meus est amor huic similis: nam
[226] *Transvolat in medio posita, & fugentia captat.*

Quibus adijcio verba D. Petr. Chysologi serm. 91. dum inquit: **[sect. 7]** *Aurum de terra legere qui noverunt, ubi divitem senserint venam, ibi quidquid artis est, quidquid laboris impendunt.*

Accedit his nostrorum Regum auctoritas & maiestas, **[sect. 8]** quæ cùm huius acquisitionis causâ ab exteris, & alijs non benè instructis, nec res, & historias Indiarum satis doctis hominibus labefactetur, pro ea vindicanda, & sarta ac tecta tuenda, non minùs quàm pro aris, & focis pugnare debemus. Subditorum quippè **[sect. 9]** munus, & veluti insita à natura conditio requirit, ut sicut vitam Domini, ita etiam honorem, famam & existimationem tueantur: & si verbis aut scriptis proscindi viderint, quibus possint modis calumniantium cavillationes repellant, ut habetur in cap. 1. de forma fidel. iunctâ l. iusta, D. de manum. vind. & in cap. tibi Domino, dist. 36. & cum communi feudistarum Schola latè tradit Henricus Rosenthal. 2. tom. cap. 10. concl. 17. & Matth. de Afflict. in cap. 1. num. 19. qualiter iurare deb. vassal. dom. fidelit. ubi inquit: **[sect. 10]** *Sacramento fidelitatis contineri, quod vassallus dominum suum in totum exaltabit, quantum poterit, & nunquam vitam, aut membrum, neque honorem, quem habet, sua voluntate, consilio, vel exhortatione perdet, sed in ijs omnibus adiutor eius erit secundum suum posse.*

Operi ergo manum admoventes, videamus imprimìs oportet, quid in hoc argumento ante Nos præstiterint alij, **[sect. 11]** ut sua cuique gloria tribuatur, & sicut latentia cum laude sunt prodita, ita ab eis inventa cum vituperatione, aut ignoratione non videantur esse neglecta, ut utar verbis Cassiod. lib. 4. var. epist. 34. semper enim in more habui, sua cuique etiam

minutissima reddere, & fateri malle per quos profecerim, quàm in furto deprehendi, iuxta consilium Plinij in præfat. ad lib. nat. hist. Cùm præsertim, ut ipse inquit, sors fiat ex usura & **[sect. 12]** laus, quæ primis Scriptoribus iussè conceditur, non minor interdum posterioribus deferenda sit, qui multa inventis addiderunt, vel quæ à primis arripuerunt, hauseruntque, illuminatiùs, & ordinatiùs posteris tradunt, ut novissimè advertit, & probat Pat. Ioan. Pineda in Eccles. cap. 12. versic. 12. num. 3. pag. 1206. & ante eum ex nostris, plura congerens, Sim. de Prætis proœmio ad lib. de interpret. ult. volunt. n. 16. ubi asserit, **[sect. 13]** hâc solâ ratione posse Doctorem, suum appellare librum illum, in quo omnia dicta aliena reposuit, de suo autem nihil adiecit, arg. l. 2. circa princ. D. de orig. iur. ibi: *Non quia Papyrius de suo quicquam ibi adiecit, sed quòd leges sine ordine latas in unum composuit;* auth. ut cùm, de appellat. cognosc. §. aliud quoque capitulum, ibi: *Et dispersas,* **[sect. 14]** & eorum, quæ de glossis Accurs. dicit Bart. in l. 2. D. de concussion. Paul. de Castro in auth. cessante, circa fin. C. de legit. hæred. & de suis operibus Speculator **[sect. 15]** in tit. de not. crim. §. ut autem, dicens: *Vt autem ex aliorum sparsis velleribus telam nobis ordiamur politam, &c.* Quod sumere potuit ex D. Hieronym. in præfat. comment. epist. ad Ephes. dum ait: *Nunquid aut Tertullianus Beatum Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium à scribendo deterruit? stamina & filannonum, quam ponunt priores, ut posteri vestem inde conficiant.*

Quibus addo **[sect. 16]** Clement. Alexand. lib. 6. Strom. cap. 1. ubi ostendit Philosophos & Poëtas Græcos, quorum variæ sectæ fuerunt, confessos esse, præcipua sua de moribus dogmata à Socrate accepisse. Quin & plura alios ab alijs invicem surripuisse, & aliorum libros ab illis obletos tanquam suos sibi vendicasse. Macrob. ubi supr. qui ait, quòd quemadmodum apes succum varium in unum saporem misturâ quadam, & proprietare spiritus sui mutant: **[sect. 17]** *Nos quoque quidquid diversa lectione quæsivimus, committemus* **[227]** *stylo, ut in ordinem eo digerente coalescat. Nam & in animo melius distincta servantur, & ipsa distinctio non sine quodam fermento quo conditur universitas, in unius saporis usum libamenta confundit, ut etiam si quid apparuerit, unde sumptum sit, aliud tamen esse, quam unde sumptum noscetur, apparet.*

Et Lucian. in Dialog. Piscator, sive reviviscentes in princ. **[sect. 18]** qui cum antiquis Philosophis loquens, sic ait: *Quin & hæc ipsa, quæ proloquor, unde quam à vobis accepi? ac instar apiculæ decerpens, hominibus ostendo? At illi laudant, ac uniuscuiusque florem, unde, & a quo, & quemadmodum collegerim, cognoscunt, meque oratione ob floriferam hanc messem commendant. Sed verius vos ipsos, ac prata vestra amœnissima, qui tam varia, & versicoloria produxistis, extollunt.*

D. quoque August. q. de Trinit. cap. 3: *Vtile est (inquit) plures libros à pluribus diverso stylo etiam de eisdem quæstionibus fieri, ut ad plurimos res ipsa perveniat ad alios quidem sic, ad alios autem sic.* Et Hippoc. in lib. de arte: *Scientiæ, inquit, votum ac opus est, invenire aliquid eorum, quæ nondum inventa sunt, similiter & semiperfecta ad finem perducere & absolvere.*

Et ut omittam **[sect. 19]** celebrem illam Hostiensis, Innocentij, Abbatis, & aliorum disputationem in cap. quod super his devoto, ubi generaliter tractant de dominio rerum, quæ ab infidelibus possidentur; & an, & quando ab illis auferri possit? de quo etiam latè agunt omnes Theologi post D. Thom. in 2. 2. q. 10. artic. 10. idem D. Thom. de regim. Princip. lib. 3. cap. 9. D. Anton. in 3. part. sum. tit. 22. cap. 5. §. 8. Sylvest. verb. *Papa,* q. 7. Franc. Topius in tract. de post Princip. sæcul. §. 7. num. sinal. Navarr. in cap. novit, de iudic. notab. 4. doctissimus Præses Covarrub. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. Ferdin. Menchaca lib. 1. quæst. illust. cap. 24. Molina de iust. & iure, tract. 2. disput. 106. Ludovic.

Turrian. de Fide, Spe, & Charitat. q. 10. per duodecim articulos, ex pag. 619. ad 662. & plures alij relati per Thom. Sanchez in sum. 1. part. lib. 2. cap. 1. & seq. & Sayrum in Clavi Regia, 2. tom lib. 9. cap. 4.

Peculiariter **[sect. 20]** de his nostris Indis Occidentalibus omnium primus disputare cœpit insignis ille **[sect. 21]** Doctor Ioannes Lupus de Palacios Rubios, edito in hanc rem tractatu, cui titulum fecit: *Insularum maris Oceani,* ad quem se remittit in tract. de obtemp. Regn. Navarr. 2. par. §. 1. in fin. cuius tamen copiam nusquam habêre potui.

Posteà etiam in eodem argumento valdè insudavit notissimus ille Chiapensis Episcopus, D. Fr. Bartholomæus de las Casas, qui Hispali bonis parentibus natus, & post sacrorum Canonum studium Sacerdotij ordinem adeptus, cum ad insulam Hispaniolam, sive Sancti Dominici inter primos illius ætatis homines traiecisset, & in sæculo manens, sæcularibus negotijs implicatus, militares adversus Indos expeditiones observasset, & damna, & iniurias quas illis sieri videbat, toto animo **[sect. 22]** dolêrat, pio semper, & ardenti eorum tuendorum zelo, & charitate flagravit, & cum parum suis consilijs, & sermonibus prosicere cerneret, anno 1515. primum, & iterum anno 1517. in Hispaniam redijt, & enixis ac repetitis libellis, & orationibus Indorum causam defendit apud Ferdin. Regem Catholicum, & eo paulò pòst ex vita discedente, apud Caroli Cæsaris, tunc Flandriæ commorantis, Gubernatorem & Consiliarios, & posteà eundemmet Carolum Barchinonæ personaliter adiens, plura pro illorum libertate, meliori conversione, gubernatione, & tractatione proposuit, & aliquibus pro voto impetratis, alijs per illius temporis comperendi nationes suspensis, rursus insulam S. Dominici repetijt, ibiq́ue ordinem Prædicatorum ingressus & professus, & multa pro eisdem Indis iuvandis constantissimè passus, ad Novam Hispaniam transitum fecit, in qua non minori curâ sus-**[228]**ceptam Indorum clientelam prosecutus fuit.

Posteà verò Episcopatu *de Chiapa* donatus, prout maiori fulgebat auctoritate, maiori etiam ardore, & solicitudine in idem studium incubuit. Sed cùm ob militum duritiam, & auri, atque argenti semper crescentem cupiditatem, non ut oportebat, iustissimis & sanctissimis Regijs edictis in regionibus adeò longinquis obtemperari videret, suaq́ue monita multis exosa, alijs verò difficilia, aut impossibilia iudicari, Episcopatui, quem hâc tantum causâ susceperat, consulto prius romano Pontifice, renunciavit, & iterum in Hispaniam reversus, anno 1539. nullum non lapidem movit, ut verbo, & scriptis iniurias & calamitates Indorum ostenderet, & ut eis obviam iretur expostularet.

Sumptâq́ue **[sect. 23]** hinc occasione, & ut apologijs respondêret, quas eodem tempore Ioan. Gines. Sepulveda contra aliquas eius propositiones evulgaverat, libros quosdam scripsit, quorum primus continet tractatum comprobatorium supremi Imperij, & universalis dominij, quod Reges Castellæ, & Legionis super Indis Occidentalibus habent, eiq́ue triginta propositiones, & aliqua principia ad idem argumentum pertinentia subiunxit.

Secundus, capita cuiusdam disputationis amplectitur, quæ anno 1550. coram Regio Senatu, & alijs doctissimis viris inter Episcopum & Ginesium habita fuit eiusdem Senatus auctoritate, ab eruditissimo Fr. Mag. Dom. Soto, qui ibîdem interfuit, in summam redacta.

Tertius, quartus & quintus de damnis, quæ Indi patiebantur, eorum libertate asserenda, commendisq́ue tollendis pertractant.

Sextus quoddam confessionarium continet, cuius terrore, ij, qui cum Indis versabantur, à confessarijs examinandi essent. Hi libelli Hispali typis excussi anno 1550. & 1552. per omnium ora, & manus vagari cœperunt. Sed posteà **[sect. 24]** quia sine Regij Senatus auctoritate editi erant, & alijs iustis de causis colligi, & asservari iussi sunt, & præcipuè

dictum confessionarium, ad quod intercipiendum Regia schedula expedita reperitur Vallisoleti 5. Septembr. ann. 1550. quæ extat in 1. tom. sched. impr. pag. 231.
Vltra hos tractatus **[sect. 25]** alium scripsit, quem appellavit testamentum, & alium, cui codicilli nomen apposuit, quos ante mortem Regi Philippo II. præsentasse, auctor est Fr. Eman. Roderic. 2. tom. quæst. Regul. q. 99. art. 4. Refert etiam Fr. Aug. Davila Padilla in hist. Mexic. Ord. Prædic. lib. 1. cap. 99. alium librum scripsisse Latino, & Hispano sermone de promulgatione Evangelij, & alium ingentis voluminis, cui de iuvandis & fovendis Indis titulum fecit, & Mexici in Biblioth. Dominicani Cœnobij asservatur.
Et tandem summus hic vir, **[sect. 26]** libertatis Indorum usque ad mortem propugnator acerrimus, plenus dierum & virtutum Vallisoleti occubuit, ut latiùs hæc omnia, & alia ad eius vitam, laudes & labores, quos pro Indis suscepit, spectantia, recenset **[sect. 27]** Hieron. Benzo hist. Ind. lib. 1. c. 16. Fr. Aug. Davila ubi sup. ex c. 97. usque ad 107. Fr. Thom. Castell. in hist. Lat. Ind. 1. par. Fr. Vincent. de las Casas in hist. Mexic. lib. 1. Fr. Alfons. Ferdin. in hist. Eccles. nostri temp. lib. 1. cap. 6. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. p. lib. 3. pag. 63. Ant. Herrera in hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 11. pag. 20. & lib. 2. cap. 3. pag. 33. & 34. & cap. 6. pag. 40. & cap. 15. & 16. & 21. & lib. 4. cap. 2. 3. 4. & 5. & decad 3. lib. 2. cap. 3. 4. & 5. ubi notabiles rationes continentur, quas Barchinonæ ann. 1519. coram Imperatore Carolo V. Episcopus Darienis, & Licentiatus de las Casas habuerunt, de quibus etiam agit Hieron. Benzo in sua hist. Novi Orb. lib. 1. cap. 16. & aliqua tangit Ludovic. Cabrer. in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. pag. 419.
Episcopi Chiapensis temporibus **[229]** prædictus **[sect. 28]** etiam Ioan. Ginesius de Sepulveda floruit, qui, ut præter alios refert Ant. Possev. in apparat. 1. tom. pag. 880. Cordubensis fuit, Theologiæ, & bonarum litterarum impensè doctus, ac Caroli V. Imper Historicus. Hic annos 81. cœlebs, & in diversis studijs versatus, insumpsit, & obijt ann. 1572. sepultus in Putalbani municipij æde maximâ prope Cordubam & varia opera scripsit, quæ cùm sparsim varijs temporibus fuissent à Typographis evulgata, demum ab Arnoldo Myllio conquisita, simul in lucem edita sunt in officina Birmanica Coloniæ anno 1602.
Et inter reliqua, ut audio, peculiarem librum elucubravit de iustis causis belli contra Indos suscepti: cuius ratione, cum in pluribus Episcopi Chiapensis assertionibus contrairet, & inter illos, verbo & scripto, privatim & publicè multæ contentiones habitæ fuissent, apologiam quandam pro prædicti libri defensione vulgavit. Horum librorum copiam usque adhuc habêre non potui, **[sect. 29]** fuerunt quippe auctoritate Regiâ in Hispaniæ, & Indiarum Provincijs interdicti, schedulâ ad id apud D. Martinum expeditâ 19. Octob. ann. 1550. quæ extat in d. 1. tom. sched. imp. pag. 230. ubi huius prohibitionis ratio ea esse dicitur, quia extra Regnum typis excussi fuerant, & quia non convenit, ut materiæ eiusmodi sine expressa & peculiari Regis licentia pertractentur, & publicæ factæ, vulgi linguis, & manibus conterantur.
Accipio etiam ex relatione Fr. Aug. Davila in d. hist. Mexic. Ord. Præd. lib. 1. cap. 103. pag. 403. quendam **[sect. 30]** Licenciat. Frias de Albornoz in eodem argumento laborasse, & tractatum de conversione & debellatione Indorum scripsisse, qui tamen, quoniam aliqua continebat, quæ Evangelicis præceptis adversabantur, Quæstorum Fidei sedulâ diligentiâ interclusus fuerit.
Viguit quoque eâdem ætate **[sect. 31]** quidam Pet. Malferitus I.C. Patricius Balearis, ad cuius manus cum confessionarium Episcopi Chiapensis pervenisset, & in eo aliqua perlegisset, quæ iustitiæ Nostrorum Regum in occupatione harum Provinciarum nocêre poterant, copiosum quoddam, & non malè doctum consilium, sive apologeticum (ut ipse vocat) iuris responsum

commentus est, quo intrepidè illam defendit, illudque ad potentiss. D.D. Maximilianum Bohemiæ Regem, Austriæ Archiducem, direxit, qui eâ tempestate Carol. V. in Regnis Hispaniæ vices gerebat. Quod responsum extat inter consilia Iacobi Mandeli Albani, vol. 2. & est 769. in ordine.

Marquardus **[sect. 32]** etiam de Susanis tractatum eodem fermè tempore fecit de Iudæis & infidelibus, in cuius prima parte cap. 14. per tot. an, & quando infideles debellari, & proprijs bonis spoliari possint? pertractat, & de his nostris Indis, & eorum subijciendorum titulis speciatim nonnulla considerat.

Idem etiam licèt magis perfunctoriè tetigit **[sect. 33]** Franc. à Vargas in tract. de auct. Pontif. & Episcop. iurisd. qui habetur inter tract. Doct. tom. 13. p. 1. ex pag. 113. ubi confirmatione 10. fatetur, multum in hac re Scriptores suæ ætatis super conciliandis contrarijs Innocent. & Hostiens. opinionibus dissentire, se tamen omnium eorum sententias omnibus collatis disputationibus ad concordiam, meramque veritatem reducere conatum in suis commentarijs: quos tamen ego vidêre non potui, & an typis excusserit, prorsus ignoro.

Doctissimus **[sect. 34]** item Mag. P. Domin. Soto aliqua hunc articulum concernentia doctè, & graviter pungit in lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. & seq. & in 4. dist. 5. q. unicâ, art. 10. pag. 266. & seq. ubi addit, sibi in animo esse in lib. 4. de iust. & iur. tractatum edere de ratione promulgandi Evangelij, primum in obsequium Fidei, deinde in gratiam Christianorum Principum. Quem tamen tractatum an ediderit, nescio; nunquam enim **[230]** illius copiam assequi potui, licèt eum citari videam à Ferd. Menchaca, lib. 1. quæst. illustr. cap. 10. num. 10.

Idem mihi contigit in scriptis **[sect. 35]** Ioan. Matienço, qui fuit in his Peruanis Provincijs Argentini Prætorij pluribus annis Senator, & ultra Dialog. Relatoris & accurata commentaria, quæ edidit sup. lib. 5. Recop. alium etiam librum, quem ipse in illis citat, paraverat, sub titolo de stylo Cancellariæ, & refert se in eo plura pro defendenda Indorum debellatione & subiectione dixisse in tit. 1. præeminentia 17. casu 20. declar. 9. §. 1. gloss. 1. Adquem etiam se remittit nonnulla eiusdem argumenti leviter tagens, in alio libro manuscripto Hispani sermonis, quem penes me habeo, & inscribitur de moderatione, sive gubernatione Regni Perù; **[sect. 36]** qui tamen iudicio meo tumultuariè ab auctore scriptus videtur, & pauca continet, quæ nobis eandem rem pertractantibus usui, & adiumento esse potuerint, ut ex utriusque operis collatione patebit.

Franciscus **[sect. 37]** etiam à Victoria, Dominicani Ordinis fulgentissimum Sydus, ultra celebres illas disputationes, quas de iure belli conscripsit, duas alias elucubravit, quibus *de Indis insulanis,* titulum fecit, ubi plures rationes, sive causas enumerat, ob quas illis bellum infligi possit, & veros dominationis Regum nostrorum titulos à falsis, & affectatis magistrali resolutione distinguit. Dom. quoque Gregorius **[sect. 38]** Lupecius Regius in supremo Indiarum Senatu Consiliarius, & ob eximiam utriusque iuris peritiam & indefessum laborem omni sæculo commendandus, ut aurea, & ardua glossemata, sive commentaria ostendunt, quæ circa Hispanas septem Partitarum leges scripsit, sine quibus manca profectò Hispani fori iurisprudentia videri posset. Hic inquam talis, tantusque Præceptor, totis nervis in hoc idem argumentum dominationis Indiarum intendit, & cùm plura hinc inde allata tentasset, tandem relectiones Victoriæ, de quibus diximus, summopere probans, eas ad litteram transtulit, & viginti columnis consumptis, vix, & ne vix quidem se ab hoc labyrintho extricare potuit in l. 2. tit. 23. part. 2. verb. *Acrecentar el pueblo a su Fè.*

Alia quoque **[sect. 39]** alij tam Theologi, quàm utriusque Iuris, atque etiam historiæ professores de eodem articulo varijs in locis tetigisse reperiuntur, ut constabit ex Ioan. Maior. in 2. Sent. dist. 44. q. 3. Alfons. à Castr. de iusta hæret. punit. cap. 14. Alfons. Guerrer. in speculo Princip. cap. 3. num. 5. Pet. Bellino in tract. de bello, 2. part. tit. 12. Ioseph. Acosta in libris de procuran. Ind. salute, præcipuè lib. 2. cap. 2. Cuius doctissima **[sect. [40]]** & elegantissima scripta meritò laudat Ant. Possevin. in apparat. 1. tom. pag. 964. Ferdinand. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 10. n. 10. & 11. & cap. 24. per tot. Fr. Ant. à Corduba in suo quæstionario, lib. 1. q. 59. Dominico Bañez, Aragone, Salone, Lorca, & alijs Theologis recentioribus in 2. 2. q. 10. art. 10. Lud. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 105. & 106. Greg. de Valent. in 2. 2. disp. 1. punct. 7. in resp. ad 2. & punct. 8. per totum, Ioanne Azorio lib. 8. instit. moral. cap. 24. & 25. Eman. Roderic. 2. tom. quæst. Regul. q. 99. art. 4. & tom. 3. quæst. 32. art. 4. Anastas. Germonio de sacror. immunit. lib. 3. cap. 13. per tot. præcipuè ex num. 29. Petr. Matthæo in lib. 7. Decretal. sub t t. 9. de insulis Novi Orb. pag. 74. & seq. illust. & eruditiss. Card. Bellarm 1. tom. controvers. 3. de Rom. Pontif. lib. 5. c. 2. & in recognitione suorum librorum in addition. eiusdem cap. §. 2. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 224. Ant. Possevin. in Bibliot. tom. 1. lib. 9. cap. 15. & seqq. ubi de conversione Indorum aliqua tradit Fr. Thom. à Iesu in tract. de procuran. omnium gentium salute, lib. 2. par. 1. cap. 5. & lib. 5. p. 1. P. Lud. Turriano in tract. de Fide, q. 19. disput. 51. & 52. & sequentib. P. Ioan. de **[231]** Salas de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 4. pag. 120. & q. 96. disp. 10. sect. 3. pag. 227. Ioan. Boter. in suis relat. univers. 2. part. lib. 4. ex pag. 238. ad 240. & 4. part. lib. 3. per totum, præcipuè pag. 72. Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. Lud. Cabrera in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. Ferdin. Rebell. de obligat. iust. lib. 18. q. 23. per tot. ubi licèt de titulis Indiarum Orientalium dumtaxat pertractet, idem est ac si de Occidentalibus disseruisset, Lud. à Paramo de origin. Inquis. lib. 3. q. 1. opin. 3. n. 123. ubi citat, de eodem agentem quendam auctorem nomine Vazquez cons. 8. quem invenire non potui; **[sect. 41]** sicuti neque admonitionem quandam de legatione Evangelica ad Indos capessenda, quam audio his temporibus scripsisse Iust. Heurnium Ioan. filium, & typis editam Lugdun. Batavor. apud Elzivericum in 8.

Vidêre autem licuit, & iuvit, quod latissimè, & multum in nostris terminis scribit **[sect. 42]** D. Marta in tract. de iurisd. lib. 1. cap. 24. ubi Romani Pontificis potestatem super Regnis, & bonis infidelium intrepidè admittit, & Hieron. Zevall. 1. tom. pract. commun. q. 735. ubi occasione illius quæstionis, quam disputat, an filij infidelium possint invîtis parentibus baptizari, de titulo subiectionis Indorum aliqua tangit. Quod idem **[sect. 43]** ipse auctor, quæ eius est diligentia, & studium de Republica litteraria, & Nostrorum Regum dignitate benèmerendi, in eorum, ut inquit, gratiam, latiùs prosequutus est in quarto tom. earundem pract. commun. q. ult. ex n. 168. usque ad num. 324. ubi num. 174. mutuatis verbis Petri Malferiti. d. cons. 769. insano labori se indulgêre velle testatur, ut veritas huius quæstionis, & Indiarum Regni retentio luce meridianâ clarior omnibus illucescat, quod an impleverit, aliorum iudicio relinquo. Meritò **[sect. 44]** tamen ibîdem ex num. 175. ad 182. ad hoc opus ex professo suscipiendum desiderat, & appellat insignes illos, & præstantes Iurisconsultos, & Regis nostri potentissimi Præsides & Consiliarios, quorum nomina refert. Magnos **[sect. 45]** enim magna aggredi, & in magnis laborare ratio suadet, ut latè docet Arist. lib. 4. & hîc cap. 3. & egregio schemate ostendit Lucianus in dialogo 4.

Sed nos **[sect. 46]** eo tempore, quo Zevall. hanc ultimam quæstionem in vulgus emisit, scripta hæc, quæ nunc in publicum edimus, in privatis schedis continebamus, gavisiǵque sumus, & ingenio nostro gratulati, quòd post tantos viros, qui in hoc studio, sive stadio certarunt, & in hanc uberrimam messem manum miserunt, prodire adhuc in lucem, Deo votis nostris annuente, non usquequaque contemnendi, possîmus, & piam illam Moabitidem imitati, spicilegium, neque sterile forsitan, neque infructuosum conficere.

Et quamvis **[sect. 47]** summa illa eruditionis fastigia, quæ Zevallos exoptat, æquare non valeamus, neque in Orchestra, sed in imis istis subselijs locum habêre meruerimus, non ideò tamen ab incœpto itinere desistemus. Potest enim non inconcinnè huc referri quod in Oratore Cicero ait: *Si quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenij vis fortè deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis, tercijsǵque consistere. Nam in Poëtis non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar) aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec verò Aristotelem in Philosophia deterruit à scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia cæterorum studia restinxit.*

Alacrior quoque ad hanc pugnam capessendam insurgo, quoniam audio etiam his ultimis annis librum quendam sine Auctoris nomine pervulgatum esse, de his Indicanæ dominationis iuribus plura tractantem **[sect. 48]** cui titulus **[232]** est, *Mare liberum,* cuius copiam hucusque nancisci non potui; nam in extremas istas mundi plagas rarò similes libri perveniunt, & huius nundinatio, & relectio per sanctæ Inquisitionis officium interdicta videtur, ut constat ex ultimo indice librorum prohibitorum ann. 1612. pag. 77. Nimirum, quia ut à viro docto & pio, qui Hispaniæ ante prohibitionem illum legit, accepi, hæretici Auctoris manum & ingenium redolebat impiè in Reges nostros, & quod gravius est, in Romanam Ecclesiam debacchantis. Pro accepta scilicet eiusmodi **[sect. 49]** Sectariorum inverecundia, qui nullam veritatis, aut decori rationem in suis doctrinis asserendis & adstruendis habentes, quidquid in buccam venit, affirmant, & contumelijs & iniurijs magis quàm rationibus certant, ut rectè observat Balth. Chavas. de not. veræ relig. lib. 4. cap. 2. ut planè ad eos pertineat illud Greg. Nazianz. in orat. 1.: *Veritatis doctrinam adulterant, omnibus assentantur, ventriloqui sanè, & vaniloqui, voluptatibus suis servientes, verbis ex terra prolatis, & in terram pessum euntibus, ut maximam apud vulgus gloriam, & nominis celebritatem consequantur.*

Cui **[sect. 50]** libro, postquam hunc nostrum typis cudendum tradidimus, plenè respondisse video, doctum pariter ac reverendum Patrem D. Seraphinum Freitas Lusitanum in altero cui de *iusto Imperio Asiatico,* titulum fecit, ubi Indi Orientalis navigationem, & conquisitionem per Lusitanos factam, eruditè defendit, & nonnulla etiam breviter pungit, quæ ego latiùs pro his nostris Occidentalibus disserueram, ut Lectori facilè ex utriusque tractationis collatione patebit.

Eundem laborem, licèt non ita serio, aggressus quoque videtur alter novissimus Lusitanus, cui nomen Benedictus Ægidius, in commentarijs ad l. ex hoc iure, D. de iustit. & iur. 1. part. cap. 3. ex num. 13. ad 32. sed neque hic nostrum usquequaque inutilem reddet. Pergam igitur macte animo, distinctis capitibus singulos titulos, qui mihi in hanc rem perpendi posse videntur trutinans, & exornans, obsoletis nitorem, ut cum Plinio loquar, fastiditis gratiam, dubijs fidem, & vetustis novitatem adstruere curans, & in unoquoque quid affirmandum, quid improbandum sit ex animi mei sententia citra omnem amoris, & lenocinationis speciem resolvens. Non enim ignoro, **[sect. 51]** mendacis hanc pœnam esse, ut etiam cùm vera dicat,

ei non credatur, sicuti apud Laërti. lib. 3. Arist. tradit, & D. Hieronym. epist. 37. ad Iulian. & habetur Eccles. 20. 26: *Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore disciplinatorum assiduè erit.* Et adulatores **[sect. 52]** sibi, & ijs, quibus arridere cupiunt, necem inferre, ut præter alios optimè & novissimè probat Dom. Regens Valençuel. cons. 99. num. 76. & eleganti carmine ostendit Iacob. Billius Carthus. in Antholog. sacra, sic inquiens:

Lingua assentatrix vitium loquentis acerbat, Et delectatum crimine laude ligat.
Nulla sit ut lapso reparandæ cura salutis Blanditur soniti dum malè suasus honor.
Libera sit potius vox correctoris amici, Serpere ne fibris cæca venena sinat.
Nec credens medici verbis fallacibus æger, Noxia laudatæ vulnera pestis amet.

CAPVT II. *De primo debellationis & dominationis Indiarum Occidentalium titulo, quem gloriosissmi Hispaniæ Reges ex divinæ voluntatis concessione habere posse videntur, à qua omnium Regnorum iura dependent, & quibus illa vaticinijs, & prodigijs fuerit insinuata?*

SVMMARIVM Capitis II.

1 *Deus omnium rerum est auctor, actor & moderator.*

2 *Deus non solùm præest rebus omnibus sed interest, & inest.*

3 *Deus omnium Regnorum arbitrium in sua manu habet.*

4 *Regna & Imperia omnia immediatè à Deo proveniunt, & pendent, & plurima iura & auctores, qui de hoc tractant.*

5 Reges omnes, & Imperatores cur in suis **[233]** titulis scribant, se Dei gratia regnare?

6 *Dei gratia se regnare dicunt aliqui Reges & Duces, ut ostendant, se nullum alium superiorem in terris agnoscere, & plurimi auctores, qui de hoc tractant.*

7 *Dom. D. Franc. de Alfaro, Senator Limensis meritissimus, laudatur.*

8 *Regna & Imperia omnia cur Deus caduca, & instabilia esse voluerit?*

9 *Regnum a gente in gentem potest transferre Deus cum causa, & sine causa.*

10 *Regnorum innumeri casus, & mutationes remissivè adducuntur, & plurimi auctores, qui de hoc agunt, latissimè recensentur.*

11 *Gens nulla reperitur, quæ certam suæ originis & Regni rationem & successionem reddere possit, præter Hebræam.*

12 *Romanorum Monarchia, sicut aliæ, cecidit; quamvis se æternam futuram iactaret.*

13 *Fortuna adversus imperia, & civitates idem ius habet, quod adversus imperantes.*

14 *Regna suas ætates habent, sicut homines, & internas causas pereundi.*

15 *Manilij poëtæ elegantia carmina de imperiorum mutatione.*

16 *Diogenis iocus in mutationem rerum.*

17 *Imperiorum & Regnorum mutationes & casus, qui Lunæ & Stellis tribuunt, graviter errant.*

18 *Fati, fortunæ, & sortis nomine Ethnici, Dei absolutam voluntatem significare volebant.*

19 *Mundi æterna lex est, ut omnia in eo morti, & mutationi sint subiecta.*

20 *Deus solus mortis & mutationis est expers.*

21 *Iusti Lipsij elegantissima verba de rerum & Regnorum mutationibus expenduntur.*

22 *Hispaniam summum Imperium Orbis habituram Vaticinij in modum proponit Iust. Lipsius.*

23 *Hispaniæ Reges titulum dominationis Novi Orbis ex promissione & concessione divina habere videntur. Et numer. 31.*

24 *Rem suam quilibet potest ad alium transferre.*

25 *Deo auctore & ductore quæ fiunt, iniusta censeri non possunt.*

26 *Cap. Dominus noster 23. q. 2. expenditur, & illustratur.*

27 *Moysis bella contra Amorrhæos, & alios ex sola divinæ voluntatis observatione excusant August. Abulens. & alij, quorum loca expendutur.*

28 *Sapientia locus cap. 12. vers. 12. explicatur, & exornatur.*

29 *Deus iustè potest, omnes gentes etiam innocentes perdere, imò & beatos damnare, si id sibi placeret.*

30 *Deus cur comparetur figulo, & creatura luto ab Isaia, & D. paulo.*

32 *Repetitionis & prolixitatis vitium fugiendum.*

33 *Thom. Bozius securè admittit concessionem Novi Orbis à Deo Hispaniæ Regibus factam, ob zelum religionis, & alias virtutes. Et num. 35.*

34 *Cantic. cap. 4. de Austro perflante, & aromatibus fluentibus, intelligitur de conversione Indorum.*

36 *Sibyllarum carmina à Virgilio relata, commodè de Hispaniæ Regibus applicantur.*

37 *Alanus Copus titulum, quem Reges Hispaniæ in utraque India habent, multum extollit, tanquam à Deo concessum.*

38 *Reges Catholicos Hispaniæ videri electos, & vocatos à Deo ad reducendos, & gubernandos populos Indorum, sicut olim Moysis ad reducendum & gubernandum populum Israelit. Camill. Borrel. apertè testatur.*

39 *Benedictionem & pro missionem dilatationis Imperij sui factam Ecclesiæ à Prophetis, posse etiam intelligi de Regibus Hispaniæ, docet D. Valdesius.*

40 *Indiæ Orientalis titulum Regibus Lusitaniæ ex divina approbatione, & quasi concessione competere, docet Pet. Rebellus, & idem procedit in Occident.*

42 Novi Orbis Imperium, & conversionem Hispanis Deum reservare, & concedere voluisse, multis prodigijs & os-**[234]**tentis prædictum fuit. Et numer. 47.

42 *Regnorum calamitates & mutationes solet semper Deus prodigijs, & portentis ostendere, quod plurimis exemplis, & auctotibus remissivè probatur, & quæ sit causa? Num. 43.*

44 *Calamitatum & suppliciorum imminentium Deus priùs homines monet, ut resipiscant.*

45 *Psalm. 59. versus expenditur.*

46 *Ieremiæ verba cap. 6. & 18. expenduntur.*

48 *Evangelij propagationem inter Gentiles faciendam multis vatincinijs, & carminibus Sibyllarum Deus prædixit.*

49 *Indi Insulæ Hispaniolæ habuerunt notabile oraculum de Hispanorum adventu.*

50 *Dæmon sæpè compellitur à Deo veritatem dicere.*

51 *Prodigia & ostenta plura notanda, quæ Mexicani habuerunt de adventu, & dominatione Hispanorum & auctores, qui de illis scribunt.*

52 *Mexici prædixit adventum, & dominationem Hispanorum quidam captivus, qui de more sacrificabatur.*

53 *Mexici ante adventum Hispanorum homines armatos, fleviles voces, cometes, igneos globos, & alia ostenta apparuisse.*

54 *Motezuma Monarcha Imperij Mexicani plura habuit oracula, & ostenta suæ calamitatis, & adventus, & dominationis Hispanorum. Et num. 55. & 56. & sequentibus.*

56 *Avis nimis peregrina, & prodigiosa Motezumæ adducitur.*

57 *Papania Motezumæ soror, mortua revixit, & ei suum interitum, & Hispanorum adventum prænuntiavit.*

58 *Quæcalcoati vir prudens, Novæ Hispaniæ incolis priscis, temporibus, Hispanorum adventum, & dominationem prædixit.*

59 *Mexicani quator sæculis ante adventum Hispanorum, illius vaticinium habuerunt, & a maioribus in posteros derivarunt.*

60 *Iucatanenses vaticinium habuerunt, bomines Crucis vexillum, & vaccas secum afferentes, eorum dominaturos.*

61 *Misteca in regione reperitur notabile præsagium adventus, & dominationis Hispanorum à dæmonibus editum.*

62 *Argentei fluminis in regione, Origuara prænuntiavit incolis adventum Hispanorum, & Novæ Religionis Prædicationem.*

63 *Vaticinium, notabile adventus Hispanorum, quod Rex Tidore, se habuisse, illis significavit.*

64 *Rex insulæ de Tidore voluntariè imperium suum Hispanis reliquit, se ita à Deo monitum dicens.*

65 *Peruano in Regno multa vaticinia, prodigia, & ostenta Hispanorum adventum, & dominationem prænuntiarunt, & quæ illa?*

66 *Mures & locustæ Peruanis nunquam visæ, in adventu Hispanorum, eos prodigiosè infestarunt.*

67 *Potosi montis argentei divitias Hispanis à Deo servari, vox cœlitus emissa prædixit.*

68 *Psalm. 64. versus, qui de gentibus signis Dei turbandis loquintur, de Indis Novi Orbis accipitur.*

69 *Fortunæ casibus omnia mundi bona, & Regna, etiam tunc, cùm maximè florent, subiecta esse.*

[235] DEvs **[sect. 1]** omnium rerum est auctor & actor, æterna & provida mens, quæ cœlorum perennes orbes, quæ syderum inæquales cursus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res superas, inferas, temperat, moderatur gubernat. Spargit quoquo versum æterna illa lux suos radios, & uno eodemque, ut ita dicam, ictu, sive nictu, sinus omnes, & abyssos penetrat cœli, terræ maris. Nec **[sect. 2]** præest solùm Divinitas hæc rebus omnibus, sed interest, imò inest, res omnes inspicit, adit, cognoscit; & cognitas, immotâ quadam & ignotâ nobis serie dirigit, ac gubernat, ut præclarè scriptum reliquit Iust. Lipsius lib. 1. de constant. c p. 13.
Quo fit, ut pariter in sua voluntatè & potestate habeat **[sect. 3]** omnium Regnorum & Imperiorum arbitrium, & distributionem, **[sect. 4]** nullusque temporalis status, aut principatus reperiatur, qui à Deo auctore naturæ immediatè non proveniat, atque dependeat, licèt ipsi Principes, & Monarchæ mediante humanâ volutate & institutione ad eorum sastigia provehantur, ut habetur 1. ad Rom. 13. Timot. 3. Proverb. 8. & egregiè probat l. 1. 1. inter claras, C. de summ. Trinit. l. 1. C. de veter. iur. enuc. in princ. l. ult. C. de quadr. præscript. cum alijs, D. August. in cap. quo iure, 1. distinct. cap. Constantinus, cap. duo sunt, cap. si Imperator. 96. distinct. cap. si ex bono de pœn. distinct. 4. D. Chrysost. hom. 23. in d. epist. ad Rom. l. 5. 6. & 7. tit. 1. par. 2. D. Thom. lib. 1. de regim. Princ. Dom. Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. Did. Perez in proœmio ordinam. col. 7. Minchaca in præfat. controvers illustr. num. 119. & 139. Covarrub. in pract. cap. 1. Mich. Salon. de iust. & iur. tom. 1. tract. de Dom. q 2. art 1. concl. 2. Omphali de civili Polit. lib. 2. cap. 1. num. 1. & plurimi alij relati à Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 17. num. 2. vers. *Puedense,* Zevall. in pract. lib. 4 q. fin. ex num. 237. P.M. Fr. Anton. Perez in Laurea Salmantina, certamine 5. exposit. de hom. præfect. pag. 296. & seq. Pat. Franc. Suar. omnino videndo in defens. contra sect. Anglican. lib. 3. cap. 2. num. 10. & seqq. & Petr. Andrea Canonherio in Aphorism. Hippocrat. polit. 1. tom. pag. 1. & 2.
Qua de **[sect. 5]** causa omnes benè cordati Reges & Imperatores suorum titulorum initio, se Dei gratiâ regna, quibus potiuntur, habêre, piè & humiliter profiteri solent. Quamvis **[sect. 6]** aliqui ambitiosiùs, simul etiam sub hac præfatione ostendere velint, nullum alium in terris supperiorem agnoscere. Vt constat ex ijs, quæ latè notant Castell. & Burg. de Paz in proœm. leg. Taur. n. 30. Gregor. Lop. & eius additionat. Barth. Humada in proœm. part. gloss. 7. Paris de Puteo in tract. de Duell. lib. 7. §. an Comes, num. fin. Redin. de maiest. Princ. in princ. n. 22. Chassan. in proœm. ad consuetud. Burgun. verb. *Par la grace,* Francisc. Marc. decis. 163. num. 1. part. 1. Petr. Foller. in tract. de censib. fol. 15. n. 8. cum seqq. Carol. Tapia de constit. Princip. in rubr. num. 3. Anton. Scappus de iure non scrip. lib. 2. cap. 2. ex num. 3. Menoch. cons. 2. num. 104. Anastas. Germon. de Indul. Apost. in initio, fol. 30. Camil. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 2. Zevall. ubi sup. num. 267. & novissimè alios citans Caldas Pereira in tract. de emption. & vend. cap. 1. num. 4. Et **[sect. 7]** illustris pariter, atque eruditus Dom. Don Francisc. de Alfaro huius Limani Conventus Senator meritissimus, mihique semper ob iustitiæ zelum, tuendorum Indorum

ardorem, probatissimos & incorruptissimos mores, & alios necessitudinis, & familiaritatis titulos plurimum observandus, in suo eleganti tract. de offic. Fiscal. gloss. 2.
Et ad hanc supremam potestatem ostendendam **[sect. 8]** eadem Dei providentia disponit, ut Regna & Imperia ipsa **[236]** caduca, & instabilia sint, & sub perpetua quadam mutatione, & volubilitate constituta, ne à nobis ipsis stare, ac perdurare in sceptri semper dignitate existimaremur, sed ut standi, ita & cadendi, resurgendiḱque fatur, ex eius nutu, & voluntate pendêre, **[sect. 9]** quæ cum causa & sine causa, illa ab alijs ad alios, & de gente in gentem transferre potest, & solet, ut apertè docemur Eccles. cap. 10. Dan. cap. 2. vers. 21. ibi: *Deus mutat tempora, & ætates, transfert regna, atque constituit, & cap. 4. ibi: Dominatur excelsus in Regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud,* Sap. cap. 7. vers. 27. ibi: *Omnia innovat,* 2. ad Corinth. cap. 6. ibi: *Regnum à gente transfertur;* & innumeris **[sect. 10]** exemplis ex sacra Scriptura, quatuor Orbis Monarchijs, & omni antiquitate petitis, ostendunt, & illustrant Doctores per text. ibi in cap. translato de constitut. cap. per venerabilem 34. de elect. auth. de non alienan. rebus Eccles. §. ut autem, Cicer. lib. 1. offic. elegantissimè Ovid. lib. 15. Metamor. Propert. lib. 2. eleg. 9. Plutarc. in paralel. & apophtegm. Valer. Maxim. lib. 2. cap. 7. lib. 6. cap. 9. Tacit. lib. 6. annal. Ammian. Marcell. lib. 14. Trogus Pomp. lib. 44. Luc. Florus lib. 2. cap. 19. Polyb. lib. 8. hist. Paul. Æmil. in Dione, Auso. epig. 8. & in Lud. Sep. Sapian. in Solone, Tzetzes Chil. 4. Bocacius de casib. Princip. & plurimos alios referens Petr. Gregor. lib. 18. Syntagm. c. 1. & lib. 21. de Rep. per totum, & lib. 6. cap. 3. num. 10. & in syntax. art. mirab. lib. 22. cap. 4. Menchac. lib. 1. quæst. illustr. cap. 20. num 34. Balduin. qui eleganter loquitur in §. item ea, quæ ex hostibus, instit. de rer. divis. Thom. Bozius Eugubinus de sign. Ecclesiæ Dei, lib. 24. cap. 3. cum tribus sequentibus, & latiùs in prætermissis cap. 5. ex pag. 627. & in integris octo libris, quos de ruinis gentium & Regnorum scripsit, Theatr. vit. hum. vol. 3. lib. 4. pag. 734. & seq. Ant. Poss. in Biblioth. lib. 2. cap. 62. pag. 92. ubi ait **[sect. 11]** omnes mundi nationes, omniaḱque regna sæpè mutata fuisse, ita ut nulla ferè gens inveniatur præter Hebræam, quæ certam sui originis rationem, suorumve regnorum successionem tradere valeat, doctè & copiosè Fr. Thom. à Maluenda lib. 1. de Antchrist. cap. 4. & lib. 4. ex capit. 8. ad 16. Vbi inter alias **[sect. 12]** Monarchias, quæ pessum ierunt, etiam Romanam constituit, quamvis stabilitatis, ac diuturnitatis suæ plura testimonia, & vaticinia iactaverit, & se æternam appellare ausa fuerit. Lælius Bisciola lib. 1. horarum subsecivar. cap. 1. Petr. Faber. lib. 1. semest. cap. 8. & 9. Vbi eleganter **[sect. 13]** probat, fortunam adversus urbes, & imperria idem ius habêre, quod adversus Imperantes. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. num. 9. Sim. Maiol. in dieb. canicul. tom. 2. colloq. 2. ex pag. 104. & tom. 3. colloq. 2. pag. 338. & sequentibus, Mart. Delrio in adag. sacr. 2. tom. adag. 286. pag. 335. Fr. Ioan. Torquem. qui in nostris terminis loquitur in Monarch. Indian. lib. 4. cap. 105. & novissimè Pet. Andr. Canonher. in d. 1. tom. Aphoris. Polit. Hippoc. pag. 543. ubi post plures, quos resert, **[sect. 14]** comparat Regna, & Regnorum status cum ætatibus hominum, & ortum, infantiam, adolescentiam, inventutem, virilitatem, senectutem, & interitum habêre, luculenter ostendit. Quod insinuavit etiam Iust. Lips. in centur. 3. ad Belgas epist. 31. dicens: *Magna Imperia limites suos habent, quò cùm venerunt, sistunt, retroëunt, ruunt;* & meliùs lib. 1. de constan. cap. 15: *Vt ferro consumens quædam rubigo per naturam adgnata est: ligno exedens caries, aut teredo, sic animalibus, oppidis, Regnis, internæ & suæ causæ pereundi.* Sic adeò omnia verti, ut Poëta ille eleganter scripsit:

Cernimus atque alias assumere robora gentes
Concidere has.

Et elegantiùs **[sect. 15]** Manil. lib. 1. Astron. sic istos Regnorum casus, & vicissitudines canens, vel ut veriùs dixerim, lugens:

[237] *Quot post excidium Troiæ sunt eruta Regna?*
Quot capti populi? quoties fortuna per Orbem
Servitium Imperiumque tulit, varièque revertit?
Troianos cineres in quantum oblita refovit
Imperium, fatis Asiæ iam Græcia pressa est.
Sæcula dinumerare piget, quotiesque recurrens
Lustraret mundum vario Sol igneus Orbe:
Omnia mortali mutantur lege creata,
Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis
Exutas variam faciem per sæcula gentes.

Atque hùc etiam spectat **[sect. 16]** Diogenis iocus relatus a Laërtio lib. 6. Rogatus enim, quomodo sepeliri vellet? in faciem inquit: Percontanti causam quoniam, inquit, paulò pòst futurum est, ut inferiora fiant superiora: eò alludens, quod id temporis Macedones rerum potirentur, atque ex humilibus fierent excelsi. Quòd si inverterentur omnia, fore, ut cadaver etiam ex prono fieret supinum.

Vnde apparet, **[sect. 17]** graviter errare eos, qui harum mutationum & variationum causas ad cœlestes circuitus, qui intra Lunam sunt, referendas putarunt, ut ex Plat. & Socr resolvit Arist. lib. 5. Polit. cap. 12. vel ad aliorum stellarum decreta, ut tenet Ptolom. lib. 1. quadripart. oper. cap. 2. & Peucerus in lib. de divinat. gen. Est enim verius ex divina, ut diximus, voluntate & providentia pendere, atque ordinari, **[sect. 18]** quàm naturæ, fortunæ, sortis, sive fati nomine Ethnici designabant, ut docet idem Arist. lib. de mundo, in fine, Arnob. lib. 2. advers. gent. D. August. & eius addition. Lud. Vives lib. 5. de Civit. Dei, cap. 9. & eruditè prosequitur Pet. Greg. d. lib. 21. de Repub. cap. 3. Mar. Ant. Muret. omnino legendus in orat. de fato apud Senecam pag. 279. & Iust. Lips. lib. 1. de constan. cap. 17. & 18. & sic est explicandus Manil. lib. 4. Astron. dum ait:

Fata regunt Orbem, certa stant omnia lege.
Longaque per certos signantur tempora cursus.

Lucan. lib. 1. Pharsal.

Invida fatorum series, summis qui negatu
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus.

Et Seneca in Octavio:

Regitur fatis mortale genus,
Nec sibi quisquam spondere potest
Firmum, & stabile: perque casus
Volvitur varios semper nobis
Metuenda dies.

Alterna **[sect. 19]** quippe lex, ut inquit Iust. Lips. d. lib. 1. de constan. c. 16. à principio dicta est omni huic mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquam stabile, aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, præter ipsum, **[sect. 20]** cui Soli ut Sophocles dixit:

Nunquam senectus, atra nec mors imminet Sed alia miscet domitor ætas omnia.

Sed audiamus eundem **[sect. 21]** Iustum Lips. qui in eodem cap. post alia, quæ in hanc rem graviter, & philosophicè considerat, sic concludit: *O mira, & nunquam comprehensa necessitatis lex! Abeunt omnia in hunc nascendi, pereundique fatalem gyrum: & longævum aliquid in hac*

machina est, nihil æternum. Attolle, & circumsert mecum oculos, & vide rerum humanarum alternas vices, & ut in Oceano æstus. Tu surge, tu cade. Tu impera, tu servi. Tu occultare, tu emerge, & eas hic rerum in se remeantium Orbis, quamdiù erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti, & inopes? Delicijs, ac divitijs Ægyptios provocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc serviat. Vos Gothi, vos Vandali, vos Fex Barbarorum prodite ex latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos Scythæ, & potenti manu paulisper habenas temperate Asiæ, atque Europæ. Sed isti ipsi mox discedite, & ceptrum relinquite illi ad Oceanum genti: fallor enim? an Solem nescio, quem novi Imperij surgentem video ab Occidente. Hactenus Iust. Lips. **[sect. 22]** qui hoc vaticinium dominationis gentis, ad Occidentem sitæ, quod de Hispanis intelligendum videtur, serio etiam repetijt lib. 1. de magn.**[238]** Rom. cap. 3. sic inquiens: *Nescio, quo providentiæ decreto res & vigor ab Oriente in Occasum eunt.*

Hæc cùm ita se habeant, **[sect. 23]** nemo planè dubitare poterit, pios & Catholicos Hispanorum Reges, & dominos nostros, iustum & legitimum titulum ad inquirendos, convertedos, & gubernandos Novi Orbis Indos habuisse, & habêre, si id sibi summi, atque omnipotentis Dei permissione, imò & promissione iniunctum & concessum ostenderimus. Nihil etenim tam **[sect. 24]** conveniens est naturali æquitati, quàm voluntatem Domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi, 1. quâ ratione. 9. §. hæ quoque res, D. de adq. rer. dom. l. in re mandata, C. mandat. §. per traditionem, inst. de rer. divis. Et ea, **[sect. 25]** quæ Deo auctore, & veluti ductore fiunt, nullo pacto possunt, aut debent iniqua, aut iniusta censeri, ut præclarè inquit D. Aug. lib. 3. de lib. arbitr. c. 5. & lib. 6. contra advers. leg. & Proph. cap. 14. & magis in nostræ quæstionis proposito lib. 6. quæst. q. 10. relatus **[sect. 26]** in cap. Dominus noster 23. q. 2. sic scribens: *Illud genus belli sine dubitatione iustum est, quod Deus præcipit, apud quem non est iniquitas, & novit, quid cuique fieri debeat: in quo bello ductor exercitus, vel ipse populus, non tam auctor belli, quàm minister iudicandus est.* Quâ etiam **[sect. 27]** ratione bella per Moysen gesta, quæ Faustus Manichæus accusabat, idem Aug. defendit lib. 22. cont. Faust. cap. 74. his verbis: *Nec bella per Moysen gesta miretur, aut horreat, quia in illis Divina sequutus imperia, non sæviens, sed obediens fuit. Nec Deus cum iubebat ista, sæviebat, sed digna dignis retribuebat, dignosque terrebat.*

Et sequitur Abulens. sup. Num. c. 21. & sup. Iosue cap. 11. ubi tractans, quo iure potuit Moyses Amorrhæorum tertas invadere, voluntatis Divinæ titulum dumtaxat considerat: *Cuius, inquit, in manibus omnium Regnorum iura consistunt, & tanquam omnium Dominus ab alijs auferre, & alijs dare pro libito potest.* Et posteà subdit, quòd quamvis Amorræi se, & sua defendendo non peccarent, quia invencibili ignorantiâ voluntatis Divinæ meritò excusabantur, Israëliticus etiam populus nullum crimen in illis debellandis & spoliandis admittebat, cùm Dei voluntatem implêret, quam ob transitum sibi negatum, & alio quovis colore quæsito, iustissimè exequi potuit.

Eandem sententiam apertiùs comprobat **[sect. 28]** illud Sapient. 12. vers. 12. *Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Vbi rectè advertit eruditiss. P. Ioan. Lorin. **[sect. 29]** posse iustè Deum, gentes, quas ipse fecit, perdere, cùm mereantur posse id ipsum quoque licèt nulla præcederent demerita, vel hoc nomine dumtaxat, quia dominium absolutum habet: imò, si beatos omnes, nullo excepto, aut ad æternas deijceret pœnas, aut redigeret in nihilum, nullam ijs iniuriam faceret.

Michaël quoque Salon. in 2. 2. tract. de domin. q. 2. art. I. concl. 2. in fin ex eodem loco concludit, Deum esse Dominum absolutum, posseque rebus pro libito uti, naturas mutare,

destruere, annihilare, & quocumque volurit, vertere, nullamq́ue alicui facere iniuriam, si vellet in nihilum redigere cuncta creata, aut occidere innocentes; hac nimirum de causa **[sect. 30]** Isai. & D. Paul. Deum figulo, & creaturas luto optimè comparasse; potest enim figulus ex lucto facere quidquid sibi placuerit.

Porrò Devm Opt. Max. hoc Novi Orbis Imperium, eiusq́ue detectionem & conversionem **[sect. 31]** Hispanis Regibus designasse & concessisse, in quo præcipua huius capitis argumentatio consistit, non obscurè ostendere videtur Abdias Propheta, cap. un. dum dixit, Hispaniæ gentes civitates Austri possessuras, iuxta eius expositiones & translationes, quas latè tradidimus sup. lib. 1. cap. 15. ex num. 29. ubi etiam per totum illud caput plurimis alijs sacrorum Prophetarum vaticinijs, & gravissimorum auctorum testimonijs eandem prædictionem luculenter adstruximus, quæ**[239]** omnia hîc non incongruè perpendi possent, nisi repetitionis **[sect. 32]** & prolixitatis vitium vereremur, & in illud, quod Iuvenal. satyr. 7. scribit incidere:

Nam quæcunque sedens modò legerat, hæc eadem stans
Proferre, atque eadem cantabit versibus ijsdem
Occidit miseros Crambe repetita magistros.

De quo Erasmus, sive Paul. Manut. in Adagio, *Crambe bis posita mors,* pag. mihi 207.

Quæ vaticinia latè congerens, & exponens **[sect. 33]** Thom. Boz. de sign. Eccles. Dei, lib. 4. cap. 1. & seqq. & lib. 20. cap. 1. & 3. securè probat, populos, qui in illis ad Ecclesiam adducendi dicuntur, eos esse, qui ex Orbe Novo Indiarum, sive Orientalium, sive Occidentalium hodie Pòntifici Romano parent, atque humero uno, ut Sophonias inquit, Deo serviunt, & Hispanos nostros esse illas nubes & columbas, quæ divinitùs missæ volarunt, ut ex insulis longinquis filios novos ad Deum adducerent, & simul Divini Tabernaculi, & sui Principatus pelles, tentoria, sive fines extenderent, & plurimâ copiâ auri, & argenti potirentur, quæ ex his Orbis Novi regionibus, & Antipodum locis adducitur.

Et in eodem lib. 4. cap. 6. alias Prophetias ad idem adducit, & tandem concludit, **[sect. 34]** illud Cant. 4. *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata,* significare eos omnes, qui ex Indijs, sive Orientalibus, sive Occidentalibus Christi doctrinam sequuntur, & Hispanorum Regum curâ instar aromatum benè olentium cunctos Christianos intimâ voluptatis suavitate, cæteros autem iucundissimo exempli optimi odore perfundunt.

Et lib. 2. de imper. virt. advers. Machiavel. cap. 12. in fin. hanc **[sect. 35]** tanti Orbis concessionem Hispaniæ Regibus à Deo factam affirmat, quod veris, & non simulatis virtutibus religionem colerent, & Pontifici Romano obsequentes, Crucis, heroicas, germanasq́ue virtutes designantis, vexillum Divinitùs
acceperunt. Quod est signum, quod in nationibus procul elevandum prædixit Isaias cap. 5. & 66. ut latiùs ostendimus. d. cap. 15. ex num. 43. Atque hoc nimirum **[sect. 36]** Sibyllas insinuasse, dum Christvm alloquentes, dixerunt:

Aggredere, ò magnos aderit iam tempus honores,
Chara Deum soboles, magni Iovis incrementum.
Aspice convexo nutantem pondere mundum,
Terrasq́ue tractusq́ue maris, cœlumq́ue profundum,
Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.

Quæ carmina cum Virgil. Ecloga 4. de Augusto Cæsare acceperit, longè verius & commodius ad inclytos nostros Hispaniæ Reges transferre possemus, quibus Dei munere contigit, imperium suum per utrunque Orbem extendere, & ut ille dixit:

Solis in terra domibus negata.

Eandem Dei benignitatem & concessionem utriusque Indiæ Castellanis, & Lusitanis Regibus factam, optimè considerat, & extollit **[sect. 37]** Alan. Cop. Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. & seq. & cap. 36. pag. 951. & 952. dicens, hac de causa eorum titulum splendidissimum censeri debêre, cùm Deus ipse eorum potissimum navibus stupendam, & inauditam fortè hactenus ad extremum usque Orientem & Occidentem itineris rationem ostenderit, neque ab ullis Christianorum, sed infidelium regionibus expugnatis, & à totius navigationis, expeditionis, & maritimi commercij ab Oceano Occidentali ad Indicum, & Australe latissimè patenti dominio amplificari, gloriosè concesserit.

Camillus etiam Borrel. de præstan. Reg. Cath. cap. 43. num. 60. apertè testatur, plurimas Prophetias, quas per totum illud caput exponit, huic Novo Orbi per Reges Hispanos converso, & occupato convenire, **[sect. 38]** videriq́ue Regem Catholicum, tanquam Moses, electum, ad reducendos populos Indorum à servitute diaboli, cui hucusque steterunt obstricti. Eidemq́ue Regi convenienter dici posse verba Isaiæ, cap. 49: *Dedi te* **[240]** *in fœdus populi mei, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres ijs, qui vincti sunt, exite; & qui in tenebris sunt, revelamini.*

Huic quoque sententiæ **[sect. 39]** subscribit Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. num. 8. fol. 110. ubi Bozium sequutus advertit, ob Fidei zelum & conservationem concessam esse à Deo Regibus Hispaniæ hanc tanti Imperij dominationem, & illam multò antè annuntiatam & pro missam per Isaiam cap. 43. & cap. 51. & in illa benedictione Ecclesiæ, quæ habetur Psal. 71: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos Orbis terrarum: & Psal. 3: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ.*

Denique ut alios omittam, **[sect. 40]** eruditissimus P. Ferdin. Rebell. de oblig. iust. lib. 18. q. 23. sect. 3. n. 10. pag. 885. quæ quæstio adiecta est in libris impressis Lugdun. ann. 1608. & in alijs desideratur, agens de titulo Regum Lusitaniæ ad conquistionem & commercium Indiæ Orientalis, cuius eadem prorsus ratio, & causa est, ac Occidentalis, de qua nos sermonem habemus, apertè asserit ex Divina approbatione, & quasi concessione iustè sibi illos Reges præfatum conquisitionis, & commercij titulum adscribere: idq́ue eos, ultra alias rationes humanas, ex sacris Litteris probare posse (si modè absit verbo invidia) & ad hoc adstruendum adducit, & latè exponit illum locum Isaiæ cap. 18: *Ite Angeli veloces, &c.* de quo, & alijs plurimis Nos pleniùs locuti sumus d. cap. 15. ex num. 29.

Sed & præter sacræ Scripturæ Oracula, quibus ut d. cap. ostendimus, hanc Novi Orbis inventionem, conversionem, & subactionem Devs Opt. Max. Hispanis promisisse, & præparasse videtur, afferri **[sect. 41]** quoque possunt alia non contemnenda prodigia & vaticinia, quæ eandem summi rerum, & regnorum omnium Parentis, ac Domini voluntatem, & dispositionem, manifestis quodammodo signis, demonstrasse videntur.

Solet **[sect. 42]** quippè Deus, cum aliquid novi, diri, vel adversi alicui Regno, vel nationi, aut eorum Regibus & Principibus imminet, portentis & prodigijs id suturum ostendere, venturasq́ue mutationes & calamitates nuntijs, prophetijs, minisq́ue cœlestibus revelare, ut in excidio Ægypti sub Pharaone apparet Exod. & Sap. 7. & in diluvio Noë, Gen. 6 & 7. & in eversione Persici Imperij, & aliarum Monarchiarum, Dan. cap. 8. & in adventu Antichristi, 2. Machab. 5. & in alijs innumeris exemplis, quæ ex sacris & profanis historijs latè commemorat Ioseph. de bello Iud. lib. 7. cap. 12. Paul. Oros. Paul. Diacon. de gestis Longob. lib. 4. cap. 4. Euseb. Cæsariens. lib. 9. demonstr. Evang. cap. 1. & de hist. Eccl.

lib. 1. Alex. ab Alex. & eius addition. Tiraq. lib. 2. Genial. cap. 31. ad medium, & lib. 3. cap. 15. per tot. Theat. vit. hum. vol. 5. lib. 4. pag. 1479. cum multis seqq. Pet. Gregor. lib. 21. de Repub. cap. 3. ex num. 37. Richard. Dinothus de dictis & fact. memorab. lib. 6. cap. 3. Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. cap. 4. de prodig. Simon Maiol. in dieb. Canic. 2. tom. colloq. 2. ex pag. 19. & 4. tom. colloq. 4. pag. 269. Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 24. cap. 5. pag. 603 & passim in libris de ruinis Gentium, præcipuè lib. 4. cap. 1. Fr. Lud. Granatens. loquens de signis excidij Ierosolym. in Symbolo Fidei, par 4. cap. 14. pag. 490. & de hoc ipso Novo Orbe tractantes, Acosta lib. 7. hist. Ind. cap. 23. Henric. Mart. in Repertor. Mexicano, tract. 2. cap. 24. pag. 119. & Fr. Ioan. â Torquemada in Monarch. Indian. lib. 2. cap. 90. & alij, quos statim referemus. Et plura congerens novissimus Petr. Andr. Canonherius in aphoris. Polit. Hippocr. 1. tom. lib. 2. Aphoris. 5. pag. 609. Cuius **[sect. 43]** rei causam licèt quidam auctor, ab eodem Canonherio relatus se ignorare fateatur, Manil. tamen lib. 2. Astronom. de Cometis loquens, Dei miserationi eleganter attribuit:

[241] *Sive Deus instantis fati miseratus in Orbem*
Signa per effectus cœliq́ue incendia mittit.

Et idem sentiunt alij ex suprà citatis. Neque enim **[sect. 44]** populum ferire, antequàm moneat, intendit, & quos punire parat, his veluti minis pro sua pietate ad pœnitentiam, & resipiscentiam hortatur, iuxta **[sect. 45]** illud Psal. 59.: *Dedisti metuentibus te signa, ut fugiant à facie arcus.* Et Ierem. **[sect. 46]** cap. 6. & 18: *Repentè loquar adversus gentem, & adversus Regnum, & eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum adversus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem ei.* Eodem igitur **[sect. 47]** modo, & ratione Deus hanc mutationem, & subiectionem Imperij Novi Orbis, & conversionem per Hispanos faciendam prænuntiasse, ut diximus, reperitur, quemadmodum **[sect. 48]** & olim Christianæ Fidei, & Evangelij propagationem inter Gentiles multis Sacræ Scripturæ locis, Sibyllarum carminibus, & alijs portentis insinuavit, quæ passim Iustin. Martyr. Lactant. Firmian. Athenagor. Arnob. Clemens Alexand. & Thomas Bozius suis libris interserunt. Etenim **[sect. 49]** paulò antequàm Hispani de India cogitarent, & in insulam Hispaniolam, sive S. Dominici pervenissent, Rex eius Guarionex Idolum Zemi consuluit, ieiunio quinque dierum religiosè observato, flagellis etiam laceratus, quid de Regno suo post eius obitum futurum esset. Respondit autem dæmon **[sect. 50]** (qui à Deo veritatem dicere sæpè compellitur, ut apparet Matth. 7. Luc. 4. Actor. 16. & alibi passim) homines barbatos, & vestitos ex Hispanis oris venturos, eòq́ue potituros, & novum Deum, novamq́ue religionem introducturos. Quod Oraculum Rex ad placandum numen carmine comprehendi, & festis diebus præsertim tristibus, cum solemni cæremonia cantari iussit. Quapropter multi incolarum ubi primùm Hispanos adventantes viderunt, fuga sibi consuluerunt oraculi memoriâ, ut narrat Petr. Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 23. Gom. in histor. Ind. 1. part. fol. 18. Petr. Martyr de Angler. in decad. Novi Orb. lib. 10. Hieron. Benzon. lib. 1. hist. Novi Orb. cap. 8. pag. 35. Mores gent. lib. 3. capit. 8. Theatr. vitæ humanæ volum. 5. libro 4. pag. 1468. & 1479. Petr. Gregor. d. cap. 3. num. 41. Anton. Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 4. Fr. Alphons. Fernand. in histor. Eccles. nostri temp. lib. 1. cap. 2. pag. 18. & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 18. c. 7.

Mexici **[sect. 51]** quoque & Tlascalæ plura monstra, & ostenta circa Hispanorum adventum apparuisse, latè recensent Ioseph. Acosta. d. lib. 7. de histor. Ind. c. 23. & seqq. Henricus Martinez. d. tractat. 2. pag. 125. & seqq. Rutilius Benz. de anno Iubil. lib. 1. c. 10. pag. 53. Ioan. Boter. in relation. univers. 4. par. lib. 2. pag. 35. & seqq. Anto. de Herrera in

d. hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 6. cap. 15. & decad. 3. lib. 2. cap. 8. & 9. & latissimè Fr. Ioan. à Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 2. capit. 90. & seq. Vltra eos Cardanus lib. 13. de variet. rerum cap. 78. Theatr. vitæ huma. d. vol. 5. lib. 4. pag. 1484. & Thom. Bozius lib. 5. de signis Eccles. cap. 2. pag. 157.

Inter quæ illud valdè notabile est, Mexici **[sect. 52]** nempe, ante invasionem per Hispanos factam, captivo qui de more dæmonibus sacrificandus, ubertim flebat, Deumque cœli invocabat, astitisse quendam, qui hortatus est eum, ne adeò mortem formidaret. Deum misertum eius esse, annuntiaret Sacerdotibus brevi desiturum hoc genus sacrificij, venire iam eos, qui terram essent mundaturi. Sacrificarunt illum eo loco, ubi nunc damnati suspenduntur, eoque anno excidium urbis initium accepit, nam tertio pòst capta est. Notata autem fuêre diligenter verba hæc: cùmque Mexicani ab Hispanis victi, Angelos; more Christiano pictos vidêrent, dixerunt; talem fuisse, qui à damnato visus esset.

Ijdem etiam auctores ubi suprà re-**[242]**censent, eodem tempore **[sect. 53]** Mexici per aërem visas suisse hominum armatorum Hispanis similium essigies, eòque factum, ut publicâ voce Regnum ab his evertendum prædicaretur. Apparuisse quoque ex Orientis parte, ubi condita est Colonia Hispanorum, Veracrux dicta, flammas igneas ascendentes, & hominem, qui capite cœlum attingere videbatur, quod non parum eos perterruit. Præsertim cum eodem tempore duo præcipua maiorum idolorum templa subitò conflagrassent, & à mari pluribus diebus exorientem lucem, sive cometem, duabus horis ante diem conspicerent, qui cùm cœli medium obtinuisset, subitò evanescebat.

Tertiò etiam antè captam Mexicum anno, mare inundasse, commemorant, effusis maximis piscibus, & lacum iuxta Mexicum positum ebullisse, vocem etiam quasi mulieris lamentatis aliquoties insonuisse, cum gravi fletu dicentis: Heu filij mei, vestrum iam ante fores exitium, quonam vos agere? ubi vos misera recondere potero, ne ita citò universim pereatis?

Motezumæ **[sect. 54]** quoque huius Mexicani Imperij Monarchæ, plura alia auguria, vaticinia, & ostenta contigisse, quibus apertè Deus indicabat, se eum punire velle, & Imperium illius in Hispanos transferre, latè auctores supràdicti recensent, præcipuè Acosta dicto cap. 23. Herrera. d. capit. 9. & Torquemad. d. cap. 90. & lib. 18. capit. 7. Inter quæ illud valdè memorabile est. Agricolam quendam, seminationi intentum, repentè ab ingenti aquila per aëra raptum, & in speluncam, sive antrum quoddam perductum, eiusdem aquilæ vocem audivisse, dicentis: Potentissime Domine, en ad te detuli quem iussisti. Nec vidisse agricolam cum quo loqueretur, vocem tamen se compellantem audijsse, quæ eum rogabat, an hominem ibi humi iacentem agnosceret? Tunc verò se oculos quoquo versum contorquentem, hominem Regiâ veste indutum, solo tensum porrectumque vidisse, qui gravi sopore oppressus pastillum, seu fasciculum sragrantem ellychiniorum manu premebat, & suffitum odoriferum, prout Indis in more est naribus admovebat. Quem cùm attentiùs conspexisset Motezumam esse cognovit, vocemque iterum dixisse: Vide, quàm vecors & supinus iaceat, & dormiat, laborum & ærumnarum, quæ brevi ipsum manent oblitus, atque securus. Tempus tamen iam est, ut superbi fastus, ac tyrannidis suæ in Divinæ Maiestatis offensionem commisit, abundè luat, & expiet. Vt autem testari possis, quàm altè & securè dormiat, nihil horum sentiens, aut timens, ardentem ellychinium ex manibus eius evelle, & illud eiusdem fœmori applica. Cumque rusticus, ob Regis metum & reverentiam id facere recusaret, vocem denuò clamasse: Nihil metuas, ego enim Motezumâ longè superior & potentior sum, quem vel delêre, vel servare mei arbitri est, & te ipsum destruere possum, nisi mandata mea illico exequaris. Quo audicto ignem fœmori Regis admovit, nihil planè sentientis, nec quoquam se moventis.

Tunc verò vocè dixisse, ut quando Regis veternum, sive læthargum agnosceret, eum domi conveniret, & à somno excitatum, ipsi omnia, quæ viderat, sigillatim enarraret. Hisce dictis, iubente Domino, ictu oculi ab aquila in eundem locum, ex quo asportatus fuerat, reductum esse, indeque Regem adijsse, & suo ordine omnia, quæ viderat & audierat, enarrasse. Qui his auditis, suum fœmur inspiciens & recentis ignis ulcera, sive stigmata idîdem inusta deprehendens, tristis admodum, & confusus novo illo & admirando prodigio remansit.
Rursus, **[sect. 55]** cùm iam insignis ille Dux Ferdinandus Cortesius cum suis militibus prope Mexicum pervenisset, Motezuma eius aditum intercipere cupiens, plurimos ex suis Magis, ariolis congregavit, ut Cortesio obviam euntes, cum vi non possent, saltim maleficijs, & carminibus exitium inferrent. Quibus ad hoc in **[243]** montem ascendentibus, unum ex idolis, quod præcipuè colebant, apparuit: Et quo tenditis? inquit, quídve Motezuma vestris carminibus curat? serò iam pœnitentiam aget, decretum est quippe, ut Regno, & bonis omnibus, atque adeò vitâ etiam privetur, ob scelera, & tyrannidem, quibus subditos oppressit, atque vexavit. Et ut intelligatis, quid de Mexici urbe futurum sit, in illam inspicite. Cùmque ita fecissent, illam undique conflagrantem viderunt. Quo facto, dæmon ab oculis eorum evanuit, ipsi autem ad Motezumam reversi, quæ acciderant, enarrarunt, qui inde tantam animo tristitiam, & dolorem concepit, ut per multum temporis vocem edere non valuerit.
Piscatores **[sect. 56]** etiam lacus Mexicani avem in eo nunquam visam Gruis magnitudine, specie tamen omnino peregrinâ, & ignotâ comprehenderunt, quam Motezumæ oblatam, eum tristiorem reddiderunt. Habebat namque monstrosum, & infaustum hoc animal supra caput concham quandam, quæ pellucidi, & transparentis speculi vicem exhibebat. In qua Motezuma mediâ diei luce pulchritudinem cœli, ac universas eius stellas, & astra cum stupenda admiratione primò conspexit, & posteà iterum idem speculum inspectans, illud stellis penitus orbum vidit, & grandem exercitum, veluti ab Oriente surgentem, & fortiter contra Indos pugnantem, contuitus est. Quod cùm ipse confusus valdè perciperet, ariolos suos, & veneficos vocandos, & consulendos putavit, qui licèt idem quod Rex, & cum eâdem admiratione conspicerent, nullam tamen rationem tanti ostenti reddere potuerunt, neque quid esset, aut significaret, exponere. Avis autem illa, his visis, ab eorum oculis magnâ Motezumæ contristatione disparuit.
His addit Torquemada. d. lib. 2. cap. 91. notabilem historiam **[sect. 57]** de Papania, eiusdem Motezumæ sorore, quæ mortua, & sepulta revixit, & à multis visa,
fratrem ad se accersiri iussum, plura de Hispanorum adventu, & Regni sui internecione commonuit.
Alia quoque portenta congessit Fr. Hieron. Roman in 3. par. suarum Rerum public. lib. 1. de Repub. Ind. cap. 2. folio 128. Inter quæ tradit, **[sect. 58]** Novæ Hispaniæ incolas summâ veneratione priscis temporibus hominem coluisse, cui nomen Quecalcoati, eò quòd prudentiâ, & reliquis virtutibus plurimùm eminêret, eiusque auxilio, & gubernatione per viginti continuos annos sœlicissimè usi fuissent. Quibus transactis, cùm ab eis discederet, & eò unde venerat, reditum faceret, seriò illis prædixisse, futuris temporibus albos, & vestitos homines, prolixisque barbis utentes, esse venturos, qui eorum dominarentur. Quamobrem cum primum nostros Hispanos conspexerunt, vaticinium sui Semonis impletum fuisse reputarunt. Et hoc forsan est, quod scribit Torquemada. d. lib. 2. c. 90. **[sect. 59]** Mexicanis nempe quatuor ante Hispanorum adventum sæculis illum innotuisse, adeò, ut parentes silijs

hanc veluti prophetiam per manus traderent, & signa, atque effectus eiusdem adventus apertè commonêrent.
In **[sect. 60]** Iucatania etiam provincia, ut tradit Herrera decad. 4. lib. 10. cap. 4. pag. 264. antiquus quidam Indus nomine Chilam Cambal prædixit, Crucis vexilum in eam perventurum, & homines sub illo militantes eius imperium consecuturos. Et alter vaccas depictas in quodam libro reliquit, posteris suis tradens, tunc suorum Idolorum cultum immutandum, cùm homines in eas regiones penetrassent, qui secum magnos illos cervos portarent.
In regione **[sect. 61]** quoque Misteca circa oppidum Cuextlavac, in abrupta, & eminenti adeò rupe, ut impossibilis fermè ad eam hominum ascensus videatur, repertos esse dicunt Hispanos milites satis eleganter depictos, equis insidentes, & antiquo more vestitos, & prope eos ingentem Gallinarum Hispanicarum numerum. Memorant autem indigenæ, picturam illam ibi ab eorum dæmonijs, **[244]** quæ tunc pro idolis colebant, collocatam, decem & septem annis antequàm Hispani in illas provincias pervenissent, quod iuxta computationem Torquemadæ ubi sup. fuit anno 1501.
Quo etiam referente, comperimus, in **[sect. 62]** regione, quæ confinis est cum flumine Argenteo, vulgò; *Rio de la Plata,* virum quendam nomine Origuara, multis ornatum virtutibus, vaticinatum fuisse, citò illis gentibus novam religionem annuntiandam esse per extraneos homines, illuc proxime perventuros, atque id quibusdam etiam carminibus expressisse.
Sed longè præclarius illud **[sect. 63]** vaticinium esse videtur, quod ex Maximiliano Transilvano refert Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 43. n. 64. Petr. Opmeer. in suo opere Chronog. pag. 455. Ant. Herrera decad. 3. lib. 1. cap. 11. pag. 22. & lib. 4. c. 2. pag. 141. & Barth. Leonard. de Argensola in sua hist. Malucar. lib. 1. pag. 4. & 20. Regem nimirum insulæ *de Tidore,* ad quem Imperator Carolus Quintus cum Ferdinando Magallano, & socijs dona quædam cum epistolis miserat, legatione libenter acceptâ, & in cœlum suspicientem, dixisse; iam biennium agitur, cùm vos à Maximo Rege Regum ad inquirendas has terras dimissos cognovi. Quare adventus vester tam mihi gratior, iucundiorque est, quantò diutius animi mei dubitatione præscitus. Et cùm nihil huiusmodi evenire sciam, quod non iam diu Supernorum decreto statutum sit, **[sect. 64]** non ero is, qui supernis nutibus adversari moliar; sed volens, libensque post hac, deposito Regio fastu, me tantummodò Regis vestri nomine huius insulæ procurationem gerere existimabo.
Historijs etiam huius **[sect. 65]** Peruani Regni proditum est, Viracocham Incam eius Imperatorem, multis retrò annis Hispanorum adventum per somnium, vel oraculum accepisse, & inter eius posteros hoc per manus traditum esse, quousque Guainacap moriens, & extraneas gentes ad has regiones appulisse sciens, in illis Oraculum Solis impleri significavit, & testamento comprehendit, ut eis obedientiam, & famulitium præstarent, utpotê qui armis, viribus, religione, & prudentiâ, cæteris nationibus antistarent, & à Sole, ipsorum Incarum parente, ad Imperium illud multis retrò sæculis destinati viderentur, ut tradunt Petr. Zieza lib. 1. hist. Perù, cap. 44. Gomara cap. 115. & Garcilassus Inca in sua hist. de Incar. orig. lib. 5. cap. 28. & lib. 9. c. 14. & 15. Vbi etiam tradit aliud augurium aquilæ, quæ ab accipitribus insecuta, ad pedes eiusdem Guainacapæ in urbe Cuzquensi solemnia Solis festa de more peragentis, implumis ferè, & scabiosa confugit, & brevi tempore expiravit. Quod omnes Arioli, exitium eius Imperij portendere, interpretati sunt, citò ab exteris hominibus debellandi. Et eodem modo explicuisse diversorum cometarum apparitiones, &

tres circulos circa Lunam eo tempore visos, quorum primus sanguineus erat, secundus ceruleus, tertius veluti fumosus, significantes, Regium Incarum sanguinem intestinis bellis inter ipsius Guainacapæ filios fundendum, Regni statum tristes, & ingentes clades, strages, & mutationes passurum, ac tandem omnia fumi instar disparitura.
Eandem **[sect. 66]** cladem, & vastationem Peruanorum Indorum significasse ingentem, & nunquam illis visum numerum murium, & locustarum, quæ repentè in eorum regionibus apparuerunt sub adventum Blasci Nuñez Vela, qui eò à Carolo Quinto Imp. missus fuerat, auctor est Pet. Ziez. ubi sup. ex quo sumpsit Carda. & Thea. vitæ hum. d. vol. 5. lib. 4. pag. 1470. qui advertunt, non potuisse hæc animalia, navibus advecta, ita brevi adeò magnam in copiam multiplicari, ut maizum, cannas, arbores, cæteraque sata corroderent.
Mirabilis quoque est alia prædictio, quam ex Hieron. Rom. ubi sup. observat Fr. Basil. Pontius Legionens. 1. part. var. disp. q. 8. exposit. c. 4. pag. 476. Etenim **[sect. 67]** cum Indi Peruani vellent celebrem**[245]** illum montem effodere, cui nomen *potosi,* & pretiosa argenti metalla, quæ sub eo clauduntur, eruere, vox quædam cœlitus sonuisse narratur, quæ illos ab incœpto desistere iussit, & Hispanis eas opes à Deo reservatas admonuit.
Vnde non ineptè idem Basilius Psalmum 64. de hac inventione, & conversione Indorum xponens, concludit, Versum **[sect. 68]** eiusdem Psalmi: *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis,* sic exponendum, quasi sensus sit, gentes huius Novi Orbis stupefaciendas esse prodigiorum multitudine, quæ antequam imperium illarum mutaretur, intervenerunt.
Vt sic appareat, **[sect. 69]** quàm incertis fortunæ casibus omnia mundi bona, & imperia subiaceant, & vel in ipsa eorum fruitione, & possessione plura amara, & acerba ruinæ præsagia immiscêre solitam esse. Vnde Ovid. sic de ea meritò canit lib. 5. Trist.

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat, Et manet in nullo certa tenaxque loco,
Sed modò læta manet, vultus modò sumit acerbos, Et tantùm constans in levitate sua est.

Et non minus eleganter Politicus quidam: *Quod Regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & carnifex? Nec magnis ista intervallis divisa; sed horæ momentum interest inter solium, & aliena genua.*

CAPVT III. *De secundo titulo, qui ex Divino impulsu, & inspiratione colligi potest, qua Deus Hispaniæ Reges, & homines ad hunc Novum Orbem inquirendum, & acquirendum movisse videtur.*

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Reges Hispaniæ ad Novum Orbem inquirendum & subiugandum Divino impulsu, & revelatione ducti videntur. Et num. 16.*

2 *Impulsus, inspirationis, sive revelationis magna est vis, & de plurimis auctoribus, qui hoc latissimè tractant.*

3 *Revelatione, aut inspiratione Divina mediante, quæ fiunt, non subiacent regulis ordinarijs. Et num. 12.*

4 *D. Paul. ad Rom. 28. & in alijs locis de Divina inspiratione tractantibus expenditur.*

5 *Cap. licèt 18. de Regular. & capit. duæ sunt 19. quæst. 2. expenduntur.*

6 *Facta multa ab hominibus improbari solent, quæ Dei testimonio approbantur, & laudantur secundùm D. August.*

7 *Cap. cum ex iniuncto 12. de hæretic. explicatur. Et num. 37.*

8 *Electio Roman. Pontif. & aliorum Prælatorum, quæ per inspirationem fit, unde descendat?*

9 *Cap. quia propter, vers. Nisi, de electio. exornatur.*

10 *Lex 21. tit. 5. part. 1. explicatur.*

11 *Romani Pontificis in electione quæ formæ, & solemnia servari soleant remissivè.*

13 *Samsonis factum dum se, & Philisthæos in templo occidit, ex Divina inspiratione, aut missione à peccato excusatur.*

14 *Moysis factum Ægyptium propria auctoritate occidentis, qualiter à peccato excusetur?*

15 *Phinees cùm Zambri interfecit, non peccavit, & quare?*

17 *Henricus Lusitaniæ infans habuit expressam, & repetitam revelationem, ut navigationem, & conquisitionem Indiarum Occidentalium prosequeretur.*

18 *Reges Cathol. Ferdinand. & Elisabeth Divina inspiratione, & afflatu tentasse detectionem Novi Orbis, plures auctores tradunt. Et num. 29.*

19 *Antonij Possevini gravissima, & elegantissima verba expenduntur, quibus probat in inquisitione & acquisitione Novi Orbis Divinum impulsum adfuisse. Et num. 20.*

21 *Signa plura, quæ ostendunt opus, manum, & impulsum Divinum intervenisse in detectione & conversione Novi Orbis*

22 *Thomas Bozius, Ioan. Boter. Rutil. Benzonius, & alij agnoscunt Spiritus sancti afflatum in Alexandro VI. dum concessit Indiarum Oriental. & Occident. conquisitionem Regibus Lusitaniæ & Castellæ magis quàm alijs.*

[246] 23 *Christoph. Columbum ad detegendum Novum Orbem Divinam spem, impulsum, sive inspirationem habuisse, ex testimonijs Bozij, & aliorum latè probatur, & quòd fuit ad hoc afflatus, & electus à Deo, num. 31.*

24 *Christoph. Columbus, & socij quot, & quantos labores ope Divina superaverint in detectione Novi Orbis.*

25 *Christoph. Columbus habuit in somno mirandam visionem de brevi conspectu terræ Novi Orbis.*

26 *Novi Orbis detectionem & acquisitionem divinitus fuisse operatam, ex prævijs dispositionibus viri gravissimi coniectantur.*

27 *Rutilij Benzonij verba gravissima expenduntur, quibus latè probavit Divini consilij, & impulsus argumenta in detectione, & conversione Novi Orbis.*

28 *Indorum conversionem quàm appositè, & opportunè Deus ordinaverit tempore Reg. Catholicorum.*

30 *Nauta ille, qui dicitur Columbo notitiam Orbis Novi præstitisse, ab Angelis delatus esse ab aliquibus perhibetur.*

32 *Pat. Mag. Victoria putat, non esse securum titulum Divine revelationis, & quare?*

33 *Inspirationes & missiones, quæ Divinæ esse creduntur, multoties sunt diabolicæ, & fallaces.*

34 *Spiritus iuxta Verbum Domini sunt probandi, an à Deo sint? Et num. 44.*

35 *Miracula nulla, vel pauca in detectione, acquisitione, & conversione Orbis Novi intervenisse Victoria, & alij putarunt.*

36 *Missiones & inspirationes, quæ non confirmantur testimonijs Scripturarum, vel miraculorum, non sunt securæ.*

38 *Christus Dominus, D. Paulus, & alij suam missionem, & prædicationem ex miraculis comprobabant.*

39 *Hispanis Novum Orbem quærentibus, & convertentibus aliqui cupiditatem, & curiositatem, & damna Indis illata obijciunt.*

40 *Cap. si quis præpopera, distinct. 50. expenditur.*

41 *Iusta tantùm quæ sunt à Deo mandari, & procedere, credendum est.*

42 *Titulus Divini impulsus, sive revelationis in detectione & conversione Novi Orbis à Victoriæ impugnationibus defenditur.*

43 *Inspirationes & revelationes non sunt respuendæ, quando circa res graves, sanctas & utiles interveniunt.*

45 *Deo vocanti & impellenti reluctari periculosum est.*

46 *Aristotelis elegans doctrina de cognoscendis Divinis impulsibus, & inspirationibus.*

47 *Inspiratio detectionis & conversionis Novi Orbis non destituitur Scripturæ, & miraculorum auctoritate, ut Victoria putavit.*

48 *Vocationes & inspirationes Divinæ multis modis contingunt, & confirmantur, neque semper miraculis egent.*

49 *Miracula rara esse debent. Et cur in Novi Orbis conversione pauca intervenerint? Et num. 52.*

50 *Indi ad suam conversionem non tam egent miraculis, quàm bonis, & prudentibus prædicatoribus.*

51 *Miracula Deus ut plurimùm per viros bonos, & sanctos operatur.*

53 *Lex 68. tit. 4. part. 1. explicatur.*

54 *Miracula aliquando fiunt à malis, & flagitiosis hominibus, & quare?*

55 *Miracula vera, & proficua nunquam fiunt ab hæreticis, Magis, & diabolis, neque fient ab Antichristo, sed quædam tantùm illusiones & præstigia.*

56 *Miracula plurima quæ olim præcesserunt in fidei prædicatione, efficiunt, ut hodie plura passim fieri necesse non sit.*

57 *Hispanorum gloria, & pietas in detegendo, & convertendo Novo Orbe non obscuratur ex avaritia, & maleficijs aliquorum militum.*

58 *Christiana professio non ideò bona, & divina esse desinit, quòd aliqui inter Christianos vitiosi, & peccatores existant.*

59 *Divina Sapientia laudatur ob religionem, & alia plura bona, quæ Novo Orbi ita brevi, & facilè communicavit.*

[247] 60 *Orbis Novi detectio, & conversio ab Hispanis magis ob zelum religionis, quàm ob divitiarum cupiditatem operata est.*

61 *Deus sæpè solet per media humana, & aliquando humilia, & infirma, res magnas, & sanctas perficere. Et num. 64.*

62 *Deus summa providentia disposuit Hispanorum Regum, & hominum militarium, & religiosorum animos ad conversionem Novi Orbis.*

63 *homines multoties Dei causam agunt, dum suam se agere putant.*

65 *Deus extenui principio res magnas operari, & deducere solet.*

66 *Hostis ignarus consilium exequitur Dei.*

67 *Deus etiam opera supernaturalia faciens, consuetas naturæ leges, quatenus potest, tuetur.*

68 *Miraculum illud magnum exsiccationis maris Rubri multa naturalia habuit.*

69 *Deus suaviter omnia disposuit.*

70 *Anni tempora cur ita Deus ordinaverit, ut inter Hyemem, & Æstum, Veris, & Autumni benignitas interveniat.*PRSS

SEd quoniam non defuturos video scrupulosos aliquos Zoilos, parum rebus Hispanis affectos, qui superiorem Divinæ concessionis titulum minus plenè, & securè probari contendent, quamvis tot Sacræ Scripturæ, & aliorum auctorum vaticinijs, & testimonijs munitum, & illustratum remaneat. Addere **[sect. 1]** libet secundo loco titulum alium, qui ex Divino impulsu, inspiratione, aut revelatione descendit, quæ, ubi intervenit, eandem cœlestis Numinis voluntatem plenissimê aperit, & dubio procul Pijssimos Hispaniæ Reges, Duces & vassallos ad egregium istud, & omni ævo memorandum Novi Orbis inquirendi, & acquirendi facinus movit.

Primum **[sect. 2]** enim apertè liquet ex ijs, quæ de Divini Imperij potestate, & executione in præcedenti capite diximus, & quæ de vi, & effectu cœlestis impulsus, inspirationis, aut revelationis doctê, & graviter disputant Iustin. Martyr ad Orthodox. q. 2. & q. 146. Tertullian. in Apolog. cap. 20. D. August. de consens. Evangelist. ex cap. 28. usque ad finem, & lib. 12. de Civit. Dei, cap. 10. D. Chrysost. homil. 18. in Ioan. Bened. Pere. lib. 2. de magia, & lib. 5. commentar. sup. Daniel. q. 4. Franc. Picus Mirandul. lib. 2. prænot. capit. 3. & fin. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 2. pag. 213. & seq. Mart. Delrio lib. 4. disquisit. magic. cap. 1. & 2. à quo habuit Franc. Torreblanca de magia divinat. lib. 1. cap. 1. ex num. 30. P. Suarez in D. Thom. part. 3. q. 30. art. 1. disp. 9. sect. 2. & novissimè in tract. de fide disp. 1. sect. 1. num. 3. & disputat. sect. 2. & 3. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 2. ex pag. 89. Rutil. Benzonius de ann. Iubil. lib. 6. cap. 19. & 25. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 3. capit. 3. pag. 131. latissimè, &

eruditissimè Fr. Raphaël de la Torre in 2. 2. tom. 2. q. 95. art. 3. disput. 2. per totam ex pag. 177. & novissimè P. Rosignolus de discip. Christian. religion. lib. 3. ex cap. 13. & P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. cap. 25. pag. 129. & sequent.
Qui omnes, & alij ab eisdem relati concludunt, **[sect. 3]** ea, quæ his inspirationibus, vel revelationibus mediantibus fiunt, non esse ordinarijs aliarum rerum legibus, aut regulis æstimanda, iuxta **[248]** illud **[sect. 4]** D. Pauli ad Roman. capit. 28. vers. 9: *Vbi spiritus Dei est, ibi ilbertas est,* & 1. Timoth. 2. Corinth. 5. ad Hebræ. 8. ad Roman. 2: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.*
Quod in optimo proposito adducit Innocent. III. in **[sect. 5]** c. licèt 18. in princip. de Regular. & Vrban. III. in capit. duæ funt 19. quæst. 2. ubi sic eleganter scribit: *Dignior est enim lex privata quam publica, spiritus quidem Dei lex est, & qui spiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur, & quis est, qui Spiritui sancto possit dignè resistere? Quisquis igitur hoc spiritu ducitur, etiam Episcopo suo contradicente, eat liber nostra auctoritate. Iusto enim lex non est posita, sed ubi spiritus Dei, ibi libertas etsi spiritu ducimini, non estis sub lege.*
Idem non minus eleganter tractavit D. Augustin. lib. 4. confes. capit. 9. ubi ait: **[sect. 6]** *Multa facta, quæ hominibus improbanda videntur, testimonio Dei approbata sunt, & multa laudata ab hominibus, Deo teste, damnantur.*
Et magis in nostris terminis Innocent. III. in capit. **[sect. 7]** cùm ex iniuncto 12. de hæretic vers. *Quòd si fortè,* loquens de ijs, qui se officio prædicationis, & conversionis animarum immiscent, scribit, quòd fæpè *tales invisibiliter mittuntur à Deo, & si non visibiliter mittantur ab homine, cùm invisbilis missio multo sit dignior, quàm visibilis, & divina longè melior, quàm humana.*
Atque hinc descendit usitata **[sect. 8]** illa, & à iure approbata forma eligendi Romanum Pontificem, & alios minores Prælatos, quæ per inspirationem, vel quasi inspirationem dicitur, de qua loquitur **[sect. 9]** text. in cap. quia proper vers. *Nisi,* de elect. ubi Abb. Hostiens. Ioan. Andr. & alij, & Oldrad. Consilio 155. incip. *Quia de forma,* optimus text. **[sect. 10]** de iure nostro Regio in l. 21. tit. 5. part. 1. ubi Gregor. Lopez, ibi: *E esta eleccion tienen por mas noble que las otras, porque non ay otro movedor de las voluntades de los omes, sino solamente el Espiritu santo.* Tradit Simon Maiolus in dieb. Canicul. 2. tom. colloq. 6. pag. 465. Vbi **[sect. 11]** omnia solemnia, quæ in electione, & in auguratione Romani Pontificis observari solent, plenè & planè recenset.
Svnt etiam plurima alia, **[sect. 12]** quæ eiusdem Divini impulsus, & inspirationis ratione contra ordinarias iuris regulas defenduntur, de quibus latè agunt Doctores suprà relati, & exemplis ex Sacra Scriptura deductis abundè confirmant. Inter quæ dignissimum relatu videri potest illud, **[sect. 13]** quod de Samsone se ipsum, & populum Philisthæorum simul occidente, habetur Iudic. cap. 16. & 17. In quo sacto communis est Theologorum opinio, illum minimè peccasse. Nam tacitâ quadam Dei inspiratione, & invisibili missione ad id ductus fuisse videtur, ut tradunt D. August. lib. 1. de Civitate Dei, cap. 21. D. Ambros. lib. 1. offic. cap. 40. D. thom. 2. 2. quæst. 64. art. 5. ad 4. & ibi Aragon & alij, latè Soto de iust. & iur. lib. 2. quæst. 3. art. 8. & 5. quæst. 1. art. 4. ad finem, Plaça de delictis capit. 23. num. 2. Ludovic. Lup. in instructor. 1. part. capit. 65. in sin. Lessius de iustit. & iur. lib. 2. cap. 9. num. 33. Gomez de Mescua in tractat. de potestate in seipsum lib. 1. capit. 8. num. 28. & novissimè Franc. Torreblanca de magia divinatr. lib. 4. cap. 31.
Afferri quoque potest aliud Moysis factum Exod. 2. **[sect. 14]** Vbi narratur, propriâ, & privatâ quidem auctoritate Ægyptium occidisse quòd Hebræum hominem acerbè vexabat. In

quo licèt, illum peccasse, expressè affirmet D. Hieronym. epist. 142. ad Damas. in fine, cui assentiri videtur D. Augustin. lib. 22. contr. Faust. cap. 70. & D. tho. 2. 2. quæst. 61. art. ult. veriùs tamen est contrarium, ut magis communiter omnes Doctores Theologi sentiunt, eò quòd in actu illo secretâ quadam Dei inspiratione motus, & honoris eius zelo ductus Moyses videatur. Sicut & Phinees **[sect. 15]** cùm Zambri ad meretricem **[249]** Madianitam coram populo ingredientem transfodit, cuius facinus non solùm ut licitum, sed ut laude dignum Sacra Scriptura recenset, ut patet ex Psalm. 105. vers. 31. 1. Machab. 2. 26. Numer. 25. 7. 8. & ita probant D. August. à priore opinione discedens, q. 2. in Exod. tom. 4. Ambros. lib. 2. de ofsic. capit. 36. Hieron. in qq. Hebr. sup. lib. 1. Reg. in fine, D. Thom. 2. 2. quæst. 61. artic. ult. Burgens. sup. cap. 2. Exod. Pereira sup. idem cap. quæst. 10. & Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 6.

Secvndvm autem, **[sect. 16]** videlicet quòd Hispaniæ Reges, Duces, & homines militares, & religiosi ad huius Novi Orbis detectionem, conversionem, & subactionem divinis impulsibus & inspirationibus invitati videantur, plurimi, & doctissimi viri suis scriptis testatum reliquerunt. Etenim quemadmodum **[sect. 17]** Henrico Lusitaniæ infanti, novas illas navigationes disponenti, quarum medio Orientales Indiæ lustratæ sunt, fama est, per quietem cœlesti monito revelatum, ut cœpta perficeret, & iterum clementer increpitum, quòd cogitatâ conquisitione tamdiu supersederet, remque adeò piam, & laudabilem ultrà differret, ut auctor est elegantis. Ioan. Petr. Maffæ. lib. 1. histor. Ind. Orient. pag. 4. & Fr. Anton. de San Roman in eâdem histor. lib. 1. cap. 2. in fine. Ita alij **[sect. 18]** Scriptores non solùm ex nostris, sed etiam ex exteris, qui de his Indijs Occidentalibus, & earum inventione, & conversione sermonem faciunt, eundem Divinum impulsum, & afflatum Ferdinando & Elisabethæ Regibus Catholicis tribuunt, & opus hoc omni ex parte Deo adscribendum esse, seriò & doctè proclamant, ut constat ex ijs, quæ tradit Antonius Possevin. **[sect. 19]** 1. tom. Bibliothec. lib. 1. cap. 7. pag. 5. sic inquiens: *At ut antiquiora omittamus, emersus penè ex Oceano ætate nostra Novus Orbis, quantam non gemmarum modò atque auri, verùm divitiarum sapientiæ Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hispaniæ, ac Lusitaniæ Regibus desiderium eos remotissimos tractus pervestigandi, quantos veterum Philosophorum errores sustulit, & quot veritatis recessus abditos patefecit, tot quidem animarum myriades per id desiderium, tanquam per escam ad salutem allectæ, non tam fecerunt, ut Ecclesia ipsa quæ, hæresibus contaminata, videri iam poterat moribunda, revivisceret, quàm ut verissimum experiremur, quod vir sanctus Hilarius olim scripsit. Ecclesia, dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tunc denique stat, cùm superari videtur.*

Idem **[sect. 20]** auctor apertiùs eandem inspirationem, imò expressam Dei in hoc tam magno opere voluntatem, agnoscit. d. Biblioth. lib. 9. capit. 21. & 22. ubi ait: *Testantur autem plurima, factum infinita Dei clementia fuisse, ut fidem hoc sæculo Christianam Indi susciperent, ut prorsus de ipsius voluntate nullus restet ambigendi locus, id quod & de medijs divinitus ad tam insigne opus promovendum, negandum non est. Porrò illa Dei sunt* **[sect. 21]** *propria, quæ in id simul concurrerunt, Verbi Divini prædicatio, Domini Iesv notitia, conversio plurium populorum, salus plurimarum animarum infantium, virorum, mulierum, ægrotorum etiam, qui diu lecto affixi; denique baptismo accepto ad cœlum illico evolarunt. Quæ omnia magno cum rerum variarum eventu, atque miraculis contigerunt, atque ad illos, ut audirent, & converterentur, misit concionatores, atque ut hi eò proficiscerentur, eos ipse, & reliquos impulit, à quibus denique missi, transvecti per maria, conservati, & custoditi sunt. Inde igitur universa huius conversionis moles, & ratio ortum progressumque cœpit, ut quidquid ex ea boni manaverit, id divinitus factum sit,*

quidquid autem mali acciderit, iustissimè id à Deo fuerit permissum, quippe qui hominibus semel traditam liberatem adimere non vult. Opus autem **[250]** *divinum fuit, quoniam hæc tanta res absque eius voluntate, ac patrocinio nunquam fieri potuisset; tot enim maria, atque universæ terræ ambitum obire, ac sanctum eius nomen, & Iesv Christi Domini fidem in tam adversas gentes, easque adeò barbaras & efferas, atque indomitas inferre, ut in toto terræ spatio nullus sit locus, in quo Christi fama, & nomen non percrebuerit, certè non potuit non esse digitus ac dextera Dei, quæ tantam virtutem fecerit, ut habetur Exod. 3. & Psalm. 117. & affirmandum est, in hoc imprimis Divinam concurrisse voluntatem, quæ Summo Pontisici desiderium, Regibus zelum, Religiosis solicitudinem & labores permultis probis, ac pijs charitatem indidit, ut gentes quæ longissimæ aberant, fierent proximæ, &c.*

Hoc idem argumentum sæpè repetic **[sect. 22]** doctissim. Thom. Bozius, & præcipuè lib. 10. de signis Eccles. Dei, cap. 13. cuius verba refert Fr. Thom. à Iesv lib. 2. de procur. omn. gent. salu. cap. 8. pag. 56. & latiùs prosequitur Ioan. Boter. in relatio. universal. 4. part. lib. 2. pag. 48. 49. & 50. & Rutil. Benzonius de anno Iubli. lib. 1. capit. 10. pag. 53. ubi Divino consilio, ac Spiritus sancti afflatu factum fuisse docent, & probant, quod Alexand. VI. Roman. Pontific. Orientales & Occidentales Indias inter Hispaniæ & Lusitaniæ Reges magis quàm inter alios diviserit.

Et **[sect. 23]** idem Bozius lib. 4. capit. 3. in princip. cuius etiam meminit Thom. à Iesv ubi sup. capit. 6. pag. 52. eundem Divinum impulsum, & cœlestem quandam spem, sive inspirationem in Christophoro Columbo, suprà dictam expeditionem tentante & exequente his verbis expressit: *Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo Christophorus Columbus natione Genuensis, Divino, ut exitus ostendit, impulsu afflatus, acceptis à Regibus Hispaniæ Ferdinando & Isabella navibus tribus, Hispali solvens, post longam multorum mensium navigationem, tandem pervenit ad insulam quandam, quam quòd sancti Dominici die festo invenissent, eiusdem nomine nobilitarunt. Inde aditus patefactus ad amplissimas regiones, quæ proculdubio conficiunt tertiam totius Orbis partem, in quibus longè, latèque varijs temporibus per nostros Christi cultus est disseminatus, & hodie maximè viget, floret, & uberrimos fructus producit.*

Idem prosequitur lib. 5. capit. 2. in princip. ubi mutuatis verbis à Petr. Martyre in histor. Novi Orb. decad. 1. sic inquit: *Avorum nostrorum memoria Christophorus Columbus Indias Occidentales aperuit nobis anteà ignotas. Aggressus est* **[sect. 24]** *autem tantam rem, non nisi Divinitatis æternæ benignissimo impulsu, quamvis à multis usu rerum prudentiaque valentibus irrideretur, cùm Principes viros, potentissimosque Reges alioqueretur, petens, ut auxilio sibi essent, cogitanti Orbem Novum, novasque terras priscis sæculis ignotas, in lucem quodammodo proferre, aggredi iter insuetum, emetiri maria vastissima, ex obvijs quibusque periculis enavigare. Vbi verò mari se cum socijs commisit altumque tenuit, & Oceani fluctibus, remotissimi ab omni terræ conspectu, undique iam nautæ cuncti circundarentur, parum sæpè abfuit, quin à vectoribus corriperetur, & in undas proijceretur, sed mirabile visu in sommis confirmatus sic & ipse socios confirmavit, ut tandem voti compos amplissimas terras invenerit.*

Rursus lib. 6. capit. 6. circa finem, & in lib. de robore bellico capit. 13. eiusdem Columbi, Vasquij Gamæ, & Ferdinandi Magallani longas, & priscis sæculis incognitas navigations multis nominibus extollens, ita concludit: *Hi proculdubio omnes sola spe Divini auxilij talia sunt aggressi, qualia nemo ante illos, & quibus maiora nemo aperuit ad ineundam, coniungendamque maximè totius humani generis societatem, commerciaque in illius bonum commune instituenda, barbariemque, & feritatem ex innumeris nationibus tollendam. Nam cuius* **[251]** *mens non horreat, ait Scriptor quidam, immensos à Columbo exhaustos labores, cœli iniurias, atrocissimas*

tempestates, quibus sæpè penè est obrutus? Quis non admiretur incredibilem audaciam, constantem patientiam, nunquam infractum animi robur ad ea perficienda, quæ novis iste consilijs, atque ausibus est aggressus?

Petrus quoque Martyr **[sect. 25]** in quadam narratione, quam Italico sermone conscripsit, cuius meminit additionator Hieronymi Benzonis lib. 1. hist. Ind. cap. 6. in 4. part. Americæ pag. 32. expressis verbis testatur: *Columbum triduo antequàm ullam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse, ut excitatus lætabundus, & alacris omnes convocari iusserit, eosque confirmaverit, brevi terram conspecturos.*

His conveniunt, **[sect. 26]** quæ aptè, & latè observat Nicola. Sander. libro 7. de visib. Monarch. per totum, Ioseph. Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 7. capit. 28. & Ioan. Boter. in d. relat. universal. 4. part. lib 2. per totum, de prævijs dispositionibus, quas Divina sapientia, & providentia, cùm ex parte Regum, & Ducum nostrorum, tùm ex parte Indorum ipsorum ordinavit, & præcedere voluit tanti Orbis conversionem, & conquisitionem, ut facilius & commodiùs in eo Evangelium disseminaretur. Ex quibus apertè deprehendi inquiunt, Divino consilio, & inspiratione omnia, quæ illis temporibus acciderunt, ordinata, & determinata fuisse.

Quod argumentum post eos urgens, & exornans **[sect. 27]** Rutil. Benzon. d. lib. 1. de ann. Iubil. cap. 10. pag. 52. & 52. ita concludit: *Hæc autem commemoravimus, ut liquidò cognoscatur, hanc Novi Orbis adinventionem Divino consilio, summaque Dei inscrutabili providentia his temporibus reservatam fuisse. Despiciens enim Deus, ut Act. 17. Areopagitis dixit Paul. tempora ignorantiæ, cæcitatis, & deceptionis illorum populorum, qui à dæmone per Idolorum cultum fascinati erant, nunc illis annuntiare facit Evangelij veritatem, ut unusquisque illorum pœnitentiam agens, convertatur ad Dominum, qui fecit illos, quique in hunc mundum misit Iesvm Christvm filium suum, ut salvos faceret omnes homines, & ad agnitionem veritatis veniant. In manibus enim tuis, inquit David Psal. 30. tempora mea. Verù quàm appositè* **[sect. 28]** *& opportunè Indorum conversio hisce temporibus acciderit, ac Divino consilio determinata fuerit, deprehenditur ex multis prævijs dispositionibus, quibus Divina sapientia uti voluit, ut faciliùs, & commodiùs Evangelij prædicatio introduceretur, ac fides Christiana ab illis populis cum fructu reciperetur, multa impedimenta ab illis removendo, ut eos idoneos, aptosque redderet ad lucem Evangelij recipiendam &c.*

Plvrima **[sect. 29]** quoque alia, ut hanc Dei voluntatem, sive motionem, & inspirationem confirmet, & omni ex parte miraculosam, & soli Deo tribuendam horum Indorum inventionem, subactionem, & conversionem esse probet, optimè considerat Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 4. cap. 104. & sequent. & lib. 15. capit. 45. & 46. & rursus lib. 18. capit. 1. & 2. Vbi apertè **[sect. [29a]]** tradit, nautam illum, qui Columbo huius post Oceanum terræ notitiam præstitit, de quo diximus suprà lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7. non humano consilio, nec casu fortuito, sed Divino mysterio ab Angelis fuisse delatum, ut tantæ conversionis iter aperiretur, ipsumque Columbum ab eodem Deo afflatum, & electum, ut eius medio executioni mandari posset.

Sed quoniam **[sect. 30]** eruditissimus noster Theologus P. Franc. à Victoria in 1. relect. de Ind. insulan. num. 38. vers. *Sed miracula,* & num. 40. vers. *Septimus titulus,* huic titulo parum fidendum esse monet, vidêre oportet, quibus ille argumentis & rationibus moveatur. Et primò quidem considerat huiusmodi **[sect. 31]** missiones, & inspirationes multoties fallaces esse, & per dia-**[252]**boli suggestionem immitti, ut tradunt auctores sup. num. 1. relati, præcipuè Delrius, Maiol. & Rosignolus capit. 210. & Torreblanca. d. lib. 1. de Magia cap. 29. Vnde

[sect. 34] meritò admonet Dominus apud Marcum cap. 13. *Videte, ne quis vos seducat,* & D. Ioan. epist. 4: *Nolite credere omni spiritui,* & Canon. 1. cap. 3: *Probate spiritum an sit à Deo.* Secvndò subiungit, nulla **[sect. 35]** miracula proferri posse, quibus hanc Hispanorum missionem in Novum Orbem à Deo ordinatam, & occultis eius impulsibus & inspirationibus fultam affirmare valeamus. Idemque, quoad paucitatem miraculorum, sentire videtur Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 9. Vbi quærit, cur miracula in conversione Gentium non fiant nunc, ut olim à christi prædicatoribus, & Fr. August. Davila in histor. Mexicanæ provin. lib. 1. cap. 80. pag. 320. Vbi affirmat, pauca miracula in his provincijs visa fuisse. At verò **[sect. 36]** missiones & inspirationes, quæ, vel specialibus Scripturæ testimonijs, vel apertis miraculis non adstruuntur, parum fidei & securitatis habêre, latè etiam docent, & probant Theologi sup. relati, & præcipuè Pat. Raphaël de la Torre in 2. 2. 2. tom. pag. 178. col. 2. & meliùs Innocent. III. quem ipsi non referunt in. d. capit. **[sect. 37]** cùm ex iniuncto, de hæret. inquiens: *Quòd cùm interiores istæ missiones, inspirationes, sive revelationes sint occultæ, & incertæ, non sufficit cuiquam nudè tantùm asserere, quòd ipse sit missus à Deo, cùm hoc quilibet hæreticus asseveret; sed oportet, quòd astruat illam invisibilem missionem per operationem miraculi, vel Scripturæ testimomium speciale. Vnde cùm Dominus Exod. 7. vellet mittere Moysen in Ægyptum ad filios Israël, ut crederent ei, quòd mitteretur ab ipso, dedit ei signum, ut converteret virgam in colubrum, & virgam iterum reformaret: Ioannes quoque Baptista speciale suæ missionis testimonium protulit de Scriptura, dicens: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domino sicut ab Isaia Propheta capit. 40. &c.* Qua etiam de causa Christus **[sect. 38]** Dominus ut suam à Patre missionem confirmaret, sæpiùs obstinatis Iudæis sua obijciebat miracula, dicens: *Si mihi non creditis, operibus credite,* & iterum: *Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me.* & D. Marcus cap. ult. de Apostolis à Christo missis sermonem habens: *Illi autem (inquit) profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis;* ut ostenderet, illi missioni, & doctrinæ firmitatem fore cœlestem, quam signa subsequerentur. Quod & Paulus Apostol. varijs in locis de sua prædicatione restatur, & pluribus alijs Sacræ Sripturæ testimonijs illustrat D. Chrysost. tom. 3. in 2. Corinth. Tertullian. in Apolog. cap. 27. Arnobius lib. 1. adversus Gent. D. August. lib. 10. de Civitate Dei, capite 12. & lib. 16. & 17. Thomas Bozius de signis Eccles. lib. 5. cap. 1. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 4. cap. 3. Balth. Chavasius de notis veræ religio. lib. 4. cap. ult. & Torreblanca. d. cap. 29. num. 25.

Tertiò idem Victoria insinuat, & alij magis apertè nobis obijcere solent, videri non posse ex Dei inspiratione, sive impulsu, aut voluntate, hanc Indorum detectionem, & conversionem ordinatam fuisse, cùm **[sect. 39]** in ea plurimi nostrorum tot scelera, & damna in miseros Indos commiserint, & magis auri & argenti quærendi, Regni proprij ampliandi cupiditate, & rerum novarum investigandi curiositate, quàm Dei, & animarum zelo ducti videantur.

Pro quibus ego perpendo insignem locum D. Cypriani in sermone de lapsis, relatum **[sect. 40]** in cap. si quis præpopera 27. distinct. 50. Vbi tunc demum, quæ Martyres, idest, Sacerdotes & Religiosi viri mandant, sacienda, & sequenda esse tradit: **[sect. 41]** *Si iusta, si licita, si non contra ipsum Dominum à Dei sa-***[253]***cerdote facienda, sed si scripta non sunt in Domini lege, quæ mandant, antè est, ut sciamus, illos de Deo impetrasse, quod postulant, tunc facere quod mandant: neque enim statim videri potest de Divina Maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum.*

Vervm Avtem verò, prædictis argumentis non obstantibus, **[sect. 42]** defendi adhuc potest vis, & auctoritas tituli, de quo in hoc capite disputamus, quem si Victoria videret tot

gravissimorum Sciptorum testimonijs, & rationibus comprobatum, forsitan de eius fide non dubitaret.
Et ad primum respondemus, **[sect. 43]** certum quidem esse, magnum periculum, & fallaciam in his inspirationibus, impulsibus & revelationibus imminêre, non ideò tamen prorsus, aut temerè damnandas, & respuendas esse, cùm negari non possit, quin aliquando à Deo deriventur, maximê cùm in rebus & personis serijs, & gravibus accidunt, & effectus, qui illas sequuntur, in Dei obsequium, aut communem salutem, & utilitatem alicuius populi diriguntur, ut eleganter prosequitur D. Thom. & post eum Theologi omnes, præcipuè Fr. Barthol. à Medina in 1. 2. quæst. 9. art. 4. & quæst. 22. art. 3. & Caietanus 1. par. q. 82. art. 4. circa tertium argumentum: Dicit **[sect. 44]** enim D. Paul. ad Thessalon. 5: *Spiritum nolite extinguere, prophetiam nolite contemnere, omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos.* Et D. Ioan. *Probate spiritus, utrum ex Deo sint.* Cui **[sect. 45]** vocanti, & impellenti reluctari, & non obedire, quàm sit periculosum, multis probat Gaspar Sanctius in Isaìam capit. 14. num. 8.
Quibus arridens **[sect. 46]** Aristotel. lib. 6. Ethic. ad Eudemum circa finem, docet: *Quod sæpènumero nobis nihil cogitantibus venit in mentem cogitatio efficax, & impetuosa, quæ secum trahit voluntatem, quam motionem non possumus nobis tribuere, neque in nostram inventionem referre, cùm de hac re nihil unquam cogitaverimus. Neque verò possumus eam referre in substantiam Angelicam, quæ non potest efficaciter movere nostram voluntatem. Vnde talis cogitatio in Deum est reducenda.*
Ad secundum autem respondeo, hunc impulsum, **[sect. 47]** missionem, sive inspirationem Divinam, de qua agimus, non destitui Sacræ Scripturæ testimonijs, & prophetijs, si ea omia in memoriam revocemus, quæ suprà cap. præced. & lib. 1. cap. 15. congessimus. Et multo minus miraculis caruisse, ut Victoria, & alij malè putarunt, cùm potius innumera extiterint, & extent quotidie, quæ Divinam huius magni operis volutatem, & penè dixerim voluptatem, evidenter ostendunt, ut ait Anton. Possevinus ubi sup de quibus in cap. sequenti copiosè tractabimus.
Quinimò, ut daremus in huius Novi Orbis conversione, nunc tot, ac tanta miracula non operari, quot & quanta olim initio nascentis Ecclesiæ à Christi prædicatoribus facta cernuntur, ob hoc tamen Divinæ vocationis vis excludi non posset, **[sect. 48]** quæ interdum signis externis, aliquando etiam interno potiùs impulsu fit, & sive in singulis hominibus, sive in populis, atque in ipso genere humano, per temporum opportunitates operatur, & altæ & profundæ ordinationis est, ut præclarè tradit, & Sacræ paginæ exemplis illustrat D. August. lib. 83. quæst. q. 68. & **[sect. 49]** in lib. de utli. creden. ubi de eisdem miraculis agens scribit: *Cur ista modò non fiunt? quia non moverent, nisi mira essent, at si solita essent, mira non essent.* Et in nostris terminis loquens Ioseph. Acosta. d. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 9. & 10. Vbi doctè & eleganter hanc miraculorum parcitatem, partim naturæ, docilitati & ignorantiæ Indorum, quibus nunc prædicatur, attribuit, qui **[sect. 50]** tot miraculis non egent, ut ad Fidei receptionem à nostris suadeantur; sed prædicatoribus tantùm, quorum mores cum fide & lege, quam annuntiant, **[254]** conveniant, ut optimè iam olim in simili scripsit D. Chrysost. homil. 6. in 1. ad Corinth. Partim **[sect. 51]** exiguo iposorum prædicatorum zelo, & merito, cùm dubium non sit, ut quò quis fide, & sanctitate magis eminuerit, eò aptius instrumentum sit, per quod Spiritus santus tam præclara opera perpetret, qui ad suam potentiam, & gloriam declarandam, eius puritatis, atque humilitatis viros ut plurimum exigit, & assumit, qui veris

virtutibus, & incorruptis moribus niteant, & nihil sibi sumentes, totum Deo, cuius est omne donum perfectum, & saluti proximorum syncerè refundant.
Quas rationes, Acosta non relato, ab eo desumpsit Ioan. Boter. in relat. univers. 4. part. lib. 2. pag. 73. 74. Fr. August. Davila. d. cap. 80. pag. 320. addens forsitan **[sect. 52]** etiam in causa fuisse, quòd Evangelicæ prædicationis forma adamussim servata non fuerit. Martin. Delrius lib. 4. disquis. magic. cap. 4. q. 5. sectio. 2. pag. 331. in fin. Ant. Possevin. in Biblioth. 1. tom. lib. 9. cap. 24. pag. 402. Fr. Thom. à Iesv d. lib. 4. de procur. omn. gen. salut. cap. 4. pag. 147. & 148.
Et conducit **[sect. 53]** lex nostra 68. titulo 4. part. 1. quæ ex doctrina Hostiens. in summ. de reliq. & vener. Sanct. inter reliqua, quæ ad veri miraculi comprobationem requirit, merita sanctitatis, & bonitatis illius apponit, per quem Deus miraculum operatur. Respiciens nimirum ad id, quod magis communiter accidere diximus. Aliquando **[sect. 54]** enim à profanis & flagitiosis hominibus vera miracula fiunt; fed non nisi Divinâ virtute, & ad confirmationem veræ fidei, vel Dei laudem, & voluntatem ostendendam, aut exequendam, ut Nos sæpè in his ipsis regionibus contigisse, cap. seq. probabimus, latè prosequitur D. August. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 16. & lib. 83. quæst. q. 79. & habetur in capit. multæ, cap. teneamus, cap. prophetavit 1. q. 1. cap. 1. de reliq. & vener. Sanct. D. Tho. 1. par. q. 110. art. 4. ad 2. & 2. ad Thessalonic. cap. 2. lect. 2. & 2. 2. q. 178. art. 2.
D. Chrysost. hom. 2. in Matth. capit. 7. Viguerius inst. Theol. tractat. de virt. Dei, cap. 10. Sotus 4 Sentent. dist. 43. q. 2. art. 23. Bapt. Fulgosius lib. 1. memorab. cap. 6. de miraculis, Malleus malef. q. 61. art. 10. ad 8. Acosta. d. cap. 10. in princ. Zerola, qui plures refert, in praxi Episcop. verb. *Miraculum,* num. 3. & ultra eos Pet. Gregor. lib. 13. de Repub. cap. 24. & 25. Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib. 6. cap. 24. Francisc. Tolet. sup. Ioan. & Maldonat. sup. Matth. cap. 7. Martin. Delrius lib. 2. disquil. magic. q. 7. pag. 63. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 2. pag. 112. & seq. Maluenda de Antichrist. lib. 6. cap. 1. q. 5. & seqq. & lib. 7. cap. 15. & feqq. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cath. cap. 55. Annæus Robert. lib. 1. rer. iudic. cap. 5. fol. 18. Raph. de la Torre in 2. 2. quæst. 9. artic. 2. disp. 4. pag. 751. & in 2. tom. de vitijs oppositis Religioni. q. 95. in prælud. disp. 2. Torreblanca de magia divinatr. lib. 2. capit. 11. & 26. Pat. Suar. de side. disput. 4. sect. 3. num. 8. & sect. 4. Vbi de his miraculis agunt, quæ per profanos homines, aut malos, & peccatores fieri solent.
Et **[sect. 55]** simul concludunt, ab hæreticis in comprobationem falsæ fidei, & à magis, & diabolis, & ab Antichristo nunquam vera, solida, consistentia, aut prosicua miracula facta fuisse, nec fieri posse, fed quædam duntaxat præstigia phantastica, & simulata, semper perniciosa, aut inutilia, ad ludificationem sensuum humanorum: de quo etiam præclarè tractat idem D. August. in d. capit. teneamus 1. quæst. 1. & lib. 3. de Trinitat. cap. 8. & lib. 18. de Civitate, Dei. cap. 17. Orig. lib. 2. contra Celsum Auctor vitæ D. Bernardi, lib. 3. capit. 6. & elegantissimè D. Isidor. libro 8. Etymolog. cap. 9. cuius verba habentur in cap. nec mirum 26. quæst. 5. & Theatr. vitæ humanæ volum. 5. libro 4. ex pag. 1512. ad 1531. Vbi plura exempla verorum, & fictorum miraculorum congessit.
[255] Suprà dictis **[sect. 56]** adijcere possumus, prædicationem, & conversionem huius Novi Orbis pluribus miraculis non eguisse, si attendamus celebrem illam doctrinam D. Chrysostom. 1. Corinth. 2. dum monstrat, signa Evangelicæ prædicationis iam olim patrata, non illo tantùm sæculo, sed & futuris fidem peperisse. Quod etiam D. Thom. luculenter expressit lib. 1. contra Gent. cap. 6. dicens: *Hæc autem tam mirabilis mundi conversio ad fidem*

Christianam, indicium certissimum est præteritorum signorum, ut ea ulteriùs iterari necesse non sit, cùm in suo effectu appareant evidenter, quamvis non cesset Dominus, nostris etiam temporibus, ad confirmationem Fidei, per sanctos suos miracula operari. Vnde meritò disputat D. Gregor. in homil. Ascension. & Ioan. Gerson. in 2. quæst. an hodie sint necessaria vel utilia miracula? Denique **[sect. 57]** tertio argumento, desumpto ex delictis, & excessibus ab aliquibus Hispanis in detectione, & conversione huius Novi Orbis commissis, & ex humanis medijs & finibus, qui hanc missionem præcessisse & promovisse videntur, ultra ea, quæ de hoc articulo latiùs inferiùs lib. 3. cap. 5. dicere destinamus, nunc facilè respondemus cum Ant. Possevin. 1. tom. Bibliothec. lib. 9. cap. 22. pag. 401. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. ferè per totum, Thom. Bozio de sign. Eccles. lib. 7. cap. 5. in fine, non propterea negari posse hoc opus Dei fuisse, & ex Divino eius impulsu manasse, quod zelum, & pietatem, quæ in eo requirebatur, scelus avaritiæ, crudelitas, & impietas aliquorum militum maculaverit. Alioqui **[sect. 58]** etiam inter Christianos non licêret, vim ullam Divinam agnoscere, inter quos vivunt tot peccatores, hæretici multi, plurimi vitiosissimi, meretrices innumeræ. Sanè etenim, **[sect. 59]** quorum mens in Divinæ Sapientiæ vias acutiùs inspicit, flores inter spinas, triticum intra paleas, aurum sub terra dignoscens, Divinam eò magis bonitatem commendat, quò magis ille tectam & sartam tuetur apud nos Fidem, pietatem Regum & Principum, disciplinam Antistitum, virtutem bonorum Christianorum, usum frequentem sanctorum Sacramentorum, Divini Verbi prædicationem, studia scientiarum, lucem atque notitiam Dei, hoc est totius boni. Nec reprobandus est hortus, qui totus non sit floridus nec palea abijcienda, quæ tota non sit triticum, nec terra illa existimanda est inutilis, quæ universa non sit aurum. Quin & hinc tantò maior de misericordia Dei concipienda spes est, quòd inter gentes adeò barbaras tantam fidem plantaverit, fodinas, ut ita dicam, tot animarum aperuerit, Ecclesiam tot Archiepiscopis, Episcopis, Clericis, Religiosorum Ordinibus munitam excitaverit, tot item paræcias, Doctrinam Christianam, Scholas & Academias, totque Principes viros ibîdem constituerit.

Et idem respondêre possumus **[sect. 60]** ad id, quod de avaritia, & divitiarum cupiditate nobis objicitur. Nam omissis ijs quæ sup. lib. 1. cap. 16. num. 94. tradidimus, verius est, Christi amorem, & animarum zelum in hoc opere primas partes tulisse, ut fatetur Thomas Bozius lib. 12. cap. 21. circa finem, sic inquiens: *Primumque horum sit hoc, nunquam tot homines ad exteras & ignotas terras è Christianis abijsse, ut Christi cultum latè propagarent, ut sæculo hos nostro contigisse certò videmus. Id verò non nisi ab ardentissimo, ac longè diffuso Christi amore nasci potest. Et cùm hac de causa totus Orbis circumnavigatus sit, ventumque iam propè ab extremo Arcto ad Austrum supremum, igitur longissimè pertinet amor nostrorum in Christum.*

Et ut aliquatenus **[sect. 61]** verum esse fateamur, divitiarum studio nostros permotos fuisse, non quidem ideò Divinæ inspirationis, & missionis vis excludetur; sed longè admirabilior Divinâ providentiâ & sapientiâ iudicari debebit, quæ tam infirmis usa sit medijs, ut tantam rem suaviùs, secretiùs, pacatiùs,**[256]** sine multis miraculis ac prodigijs, ac quasi sine sensu, quod ferè facit promovêret. Et **[sect. 62]** quanquam dena leucarum millia itineris, quina per Orientem, totidem per Occasum, & tot maris & terræ pericula superasse, sola ipsa videatur humana cupiditatis, certissimum tamen est, in hoc imprimìs Divinam concurrisse voluntatem, quæ Summo Pontifici desiderium, Regibus zelum, nautis & militibus animum & spem, religiosis solicitudinem & labores, permultis probis ac pijs viris charitatem indidit, ut gentes, quæ longissimæ aberant, fierent proximæ. Ac dum alijs maria cupiditas æquabat, ut aurum consequerentur, eadem inserviebat Deo, ac servis suis, ut ipsamet illa maria traijcerent

ad animas Christo lucrandas, ut etiam tetigimus sup. lib. 1. capit. ult. ex num. 99. & cap. 15. ex num. 40. Quibus **[sect. 63]** enim medijs homines sua negotia agunt, ijsdem nec cogitantes Divinum agrum excolunt, & findunt terram, ex qua cœlestis horrei seges Deo semper serente, & operante maturescat ad frugem.
Quam **[sect. 64]** eandem sententiam, licêt aliud agens, benè prosequitur & illustrat Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 44. num. 54. & 56. pag. 446. & cap. 51. n. 7. pag. 513. & cap. 13. n. 8. docens Deum multa, & magna per infirma instrumenta, & interdum indigna præstare solitum, & **[sect. 65]** ex tenui principio opera mirabilia, & eximij momenti futura deducere, & aliquando **[sect. 66]** per hostes suos, etiam ignaros, sua consilia exequi.
Neque abest, quod ex communi omnium Theologorum placito resolvit eruditissimus Pat. Ioan. Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap. 13. pag. 184. **[sect. 67]** Videlicet, ita naturæ Auctorem res supra naturam efficere, ut quoad fieri possit, consuetas naturæ leges & ordinem tueatur. Vt satis demonstravit in exsiccatione maris Rubri, ut transitum per illud Hebræis Pharaonem fugientibus aperiret. **[sect. 68]** Quo in facto cùm ingentia miracula ederet parcissimum se miraculorum patratorem præbuit, ut ipse auctor benè considerat.
Et eandem **[sect. 69]** Dei providentiam & in rebus magnis, atque arduis disponendis, & exequendis suavitatem in nostris terminis rhetoricè extollit Ioan. Botet. d. lib. 2. in princip. adducens illud Sapient. 8: *Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.* Et anni **[sect. 70]** tempora, inter alia, exempli gratiâ perpendens, quæ ordinante Deo ex Æstate ad Hyemem deducuntur; sed ita tamen, ut hinc Veris, inde Autumni benignitas interveniat, ne de uno extremo in aliud cum hominum damno prolaberentur. Quod benè agnovit Poëta, dum cecinit:

Nec res hunc tantæ posset perferre laborem
Si non tanta quies inter frigusque caloremque
Iret, & exciperent cœli indulgentia terras.
PRSS

CAPVT IV. *De pluribus miraculis, quæ in Novi Orbis detectione, conversione, & acquisitione intervenerunt, & Divinam tanti operis voluntatem, inspirationem & vocationem manifestarunt.*

SVMMARIVM Capitis IV.

1 *Deus miracula necessaria in Novo Orbe non prætermisit, quamvis in illis edendis parcissimus sit.*

2 *Deus semper res novas & magnas, novis & magnis miraculis iuvat, ex insigni loco D. Augustini.*

3 *Ecclesiæ primitivæ, & prædicationis Apostolicæ fundamenta Deus multis miraculis communivit.*

4 *Miracula si deficiant, rarò prædicantibus creditur.*

5 *Miracula tot ac tanta cur Deus initio nascentis Ecclesiæ patraverit, ex August. & Gregor.*

6 *Miracula multa & magna semper Deus edidit in conversione novarum provinciarum, & exempla Angliæ, Flandriæ, Holandiæ & aliarum.*

7 *Ecclesia Dei semper habuit, & habebit potestatem & continuationem miraculorum, & est unum de præcipuis eius signis.*

8 *Fidei Christianæ Deus tribuit, ut montes transferre possit.*

[257] 9 *D. Gregor. Thaumaturgus, & alij sancti viri multoties montes de uno loco in alium miraculosè transtulerunt.*

10 *Fides naturam superat.*

11 *Miracula in Novi Orbis conversione Deum omisisse credibile non est, cùm illis semper egeant tyrones in Fide.*

12 *Infideles non tenentur fidem sibi prædicatam credere, nisi rationibus, aut miraculis convincantur.*

13 *Credentes citò, leves sunt corde.*

14 *Fidei mysteria an, & quatenus evidenter credibilia sint?*

15 *Miracula multa, & maxima in detectione, conversione, & acquisitione Orbis Novi intervenisse, latè probatur contra Victoriam, & alios.*

16 *Miracula aperta, & repetita Ecclesiæ qui negat, maius ipse miraculum facere dicitur, ex August. & alijs.*

17 *Indorum Novi Orbis ita facilis, & brevis ad fidem conversio, vicem obtinet plurimorum miraculorum, ex Balt. Chavasio, & alijs.*

18 *Hispani non potuerunt sine ope, & vocatione Divina, ita facilè & breviter Novum Orbem detegere, & convertere.*

19 *Ecclesiæ primitivæ Dei signum, & argumentum fuit facilis, & suavis multiplicatio credentium.*

20 *Indi innumeri brevissimo tempore Fidem, & Baptismum receperunt Mexici, & in alijs Novi Orbis provincijs.*

21 *Sacerdos quidam solus baptizavit septies centena Indorum millia.*

22 *B. Fr. Mart. Valencia Franciscanus, & socij innumerabiles Indos converterunt & baptizarunt.*

23 *S. Franc. Xavier. solus plures homines ad Fidem convertit & baptizavit, quam hæretici omnes ad suas sectas traduxerunt.*

24 *Conversionis Indorum cursus & progressus semper Regibus Catholicis maximè in votis fuit.*

25 *Auctores recensentur, qui narrant, & extollunt mitaculosum incrementum Christianitatis Novi Orbis.*

26 *Indos hyssopo aliquando ab Hispanis Sacerdotibus baptizatos fuisse, an verum sit?*

27 *Hispanam gentem ob eximiam curam dilatandæ Fidei inter varias Indorum nationes, multum laudat Thom. Bozius.*

28 *Miraculi instar videri debent præviæ dispositiones, quibus Deus ordinavit detectionem & conversionem Novi Orbis.*

29 *Regum Catholicorum in audiendo, & iuvando Columbo mansuetudo, & liberalitas, miraculosa videtur.*

30 *Christophori Columbi constantia in proponenda & exequenda navigatione, & detectione Novi Orbis miraculum ingens à plurimis iudicatur.*

31 *Oceanus veteribus inaccessus, post Columbi ad Novum Orbem navigationes, miraculo quodam mitis, facilis, & navigabilis redditus esse videtur.*

32 *Pontus Euxinus, olim Axenos, idest, inhospitalis dictus, posteà se navigantibus hospitalem & placidum præbuit.*

33 *Mare Pamphylium portentoso naturæ miraculo recessisse, & siccum iter præbuisse dicitur, Alexandro Magno contra Persas exercitum ducenti.*

34 *Cangio Cham Tartarorum Regi, & exercitui eius, dicitur mare miraculosum novem pedum transitum aperuisse.*

35 *Hispani Divino beneficio, & quasi per miraculum, ea omnia in detegendo, & subigendo Orbe Novo consecuti videntur, quæ adulatoriè de suo Traiano Plin. recenset.*

36 *Ecclesiæ, & Fidei Christianæ veritas probari solet ex fœlicitate bellorum, quæ pro eius defensione, aut extensione suscepta sunt, & auxilijs de cœlo per miraculum missis.*

37 *Theodosius Imperator auxilijs cœlestibus victoriam reportavit, & carmina Claudiani de hoc.*

38 *Auctores recensentur, qui plura exempla, & testimonia adducunt de prosperitate bellorum, & auxilijs cœlestibus à Deo Catholicis datis.*

39 *Hispaniæ, in bellis contra Mauros susceptis, omnia miracula contigerunt, quæ olim Deus Israelitis indulsit.*

40 *Bellis iustis, & ad Dei vocationem, & exaltationem suscepits, semper ipse exitus fœlices concedit.*

41 Deus non secundùm armorum potentiam,**[258]** sed, prout ipsi placet, dat dignis victoriam.

42 *Causa pugnandi, si bona est, pugnæ exitus malus esse non potest.*

43 *Miracula, & auxilia cœlestia in bellis nullibi magis frequentia fuerunt, quàm in expeditionibus Hispanorum, ad Novum Orbem factis.*

44 *Promissio Levit. cap. 26. in. Hispanis in Novo Orbe præliantibus sæpissimè impleta fuit.*

45 *Milites Hispani duodecim in insula Hispaniola fugarunt duo millia incolarum*

46 *Ferdin. Cortesius exigua valdè Hispanorum militum manu plurimas victorias reportavit, Motezumam cepit, & totius Novæ Hispaniæ Imperium adeptus est.*

47 *Franc. Pizarrus miraculosas victorias in Peruani Regni conquisitione habuit, & qualiter Atahualpam eius tyrannum superavit.*

48 *D. Iacobus Hispanorum Patronus multoties pro eis contra Mauros pugnare visus fuit.*

49 *D. Iacobus sæpissimè Hispanorum partes defendere visus est in bellis, quæ cum Indis Novi Orbis, & etiam cum Orientalibus habuerunt: & ideò in illis regionibus religiosissimè veneratur.*

50 *Historia mirabilis & peculiaris D. Iacobi pro Hispanis pugnantis apud Cintiam Novæ Hispaniæ oppidum, cùm ab Indis maximopere premerentur.*

51 *Beatissima Virgo* MARIA *Hispanis sæpè in Novo Orbe præliantibus opem tulit, & præsertim cum Mexici obsessi essent.*

52 *Tacubano in monte apud urbem Mexicum templum B. Virginis extructum fuit, & quare?*

53 *Cuzquensi in urbe Hispani numero pauci ab innumeris Indis obsessi, & graviter impetiti B. Virginis præsentissimo auxilio liberantur.*

54 *Araucanorum exercitus, qui Hispanos in urbe Imperiali Regni Chilensis obsidere tentabat, ad conspectum B. Virginis retrocessit*

55 *Miraculum ingens, & notabile, quod initio detectionis Regni Peruani contigisse narratur.*

56 *Tumpiz, sive Tumbez oppidum Regni Peruani Indorum tempore erat nobilissimum, & munitissimum.*

57 *Petrus Candia unus exsocijs Fr. Pizarri Crucis signo Tumbecinorum insidias, & ferocissimum leonem, & tigrim superavit.*

58 *Victorias ferè omnes, quæ ab Hispanis in Novo Orbe partæ sunt, cœlestibus auxilijs tribuunt plurimi, & gravissimi Auctores, qui de illis scripserunt.*

59 *Castellus à Bobadilla tribuit victorias Hispanorum in Novo Orbe militari eorum disciplinæ.*

60 *Impossibile fuisse ostenditur, Hispanos tot, & tam fœlices victorias in Orbe Novo habuisse, nist Divina Voluntate, & miraculosis auxilijs iuvarentur.*

61 *Vicotrias de Indis ab Hispanis partas quidam malè ex eo extenuant, quòd Indi Barbari, inermes, & pusillanimi essent.*

62 *Ferdinan. Cortesium eques quidam apud Argeriam derisisse narratur, quòd putaret, se cum Indis pugnare.*

63 *Indi nostrorum comparatione pusillanimi sunt.*

64 *Meridionales omnes gentes timidæ sunt; Septentrionales animosiores & robustiores.*

65 *Indi quàm plures non adeò timidi, & inermes erant, ut quidam generaliter tradunt.*

66 *Deus Indos magis politicos, & robustos inter se bellis intestinis divisit, ut à Nostris faciliùs subigi possent.*

67 *Deus hostes suos suis ipsorum manibus sternit.*

68 *Deus Hispanorum vires, & animos auxit, & Indis terrorem immisit.*

69 *Samsoni vires Deus miraculosè restituit, & auxit, ut de Philisthæis vindictam sumeret.*

70 *Amorrhæos, & Chananæos Deus timidissimos reddidit, ut terram eorum Israëlitæ faciliùs occupare possent.*

71 *Deuter. 2. vers. 25. verba expenduntur.*

72 *Panicus terror qualis esset, & plura de eo*

73 *Terror Divinus etiam fortes, & strenuos fugat.*

74 Dæmon non potest alicui vires supra **[259]** naturales contra alios concedere.

75 *Indi plures ex fœlicitate & prosperitate Hispanorum in bellis, Deum verum pro illis stare agnoverunt.*

76 *Caretæ Reguli Terræfirmæ notabile dictum.*

77 *Hispanorum gloriæ nihil detrahitur ex eo quòd plures Novi Orbis victorias cœlesti auxilio, vel miraculosè partas dicamus.*

78 *Successus fœlices rerum omnium, & maximè bellorum semper Deo à viris, & Ducibus pijs, & prudentibus tribuuntur.*

79 *Superbia execrabilis Aiacis, Capanei, Mezentij & aliorum, qui à se ipsis victorias sperabant.*

80 *Titus Imper. victoriam à se de Iudæa partam in Deum omnino retulit, qui suis manibus Iudæos punire voluit.*

81 *Dæmonum expulsio, & Oraculorum defectus fuit in primitiva Ecclesia signum veræ fidei, & Divinæ vocationis ad eam.*

82 *Indiarum Occidentalium missio, detectio, & conversio à Deo esse probatur ex dæmonum, & idolorum expulsione, & ruina.*

83 *Dæmones post adventum Hispanorum in Novo Orbe ab Oraculis, & illusionibus cessarunt, quibus anteà Indos fallebant.*

84 *Crucis signum semper fuit dæmonijs terrificum.*

85 *Virgilij carmina de excessu Oraculorum accommodantur.*

86 *Auctores plurimi referuntur, qui agunt de excessu dæmonum, & defectu Oraculorum in Novo Orbe post adventum Hispanorum*

87 *Eucharistiæ Sacramentum, ubicunque in Novo Orbe consecratum fuit, statim dæmones fugavit.*

88 *Terræmotus & tempstates Novi Orbis magna ex parte cessarunt post Chirsti Fidem in eo receptam.*

89 *Sacerdotes in Indijs maximè ab incolis reverentur, & quare?*

90 *Cumanensium Sacerdotum ritus in dæmonibus consulendis.*

91 *Pat. Fr Petrus Corduba qualiter dæmonem apud Cumanenses convicerit, & eiecerit?*

92 *B. Fr. Alois. Bertrandus miraculum in cuiusdam dæmonis expulsione.*

93 *B. Fr. Ioan. à S. Francisco notabilis historia circa cuiusdam dæmonis expulsionem.*

QVamvis **[sect. 1]** certum sit, Devm Opt. Max. in patrandis miraculis parcissimum esse, adhuc tamen non minus certè affirmare poterimus, eâ in detectione & conversione istarum gentium Occidentalium neutiquam omississe, sicubi ad fidem introducendam, stabiliendam,

& propagandam, necessaria esse iudicavit. Semper **[sect. 2]** quippè Divina eius providentia, res novas & magnas, novis etiam & magnis signis iuvare & fulcire consuevit, ut in Solis cursu ad Iosue vocem subsistente videmus, & in conflagratione montis, in quo Moysi legis tabulas dedit; de quo D. Aug. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 13. sic habet: *Cum enim lex dabatur populo, qua coli unus iubebatur Deus, in conspectu ipsius populi mirabilibus rerum signis ac motibus apparebat Creatori servire creaturam.*

Et **[sect. 3]** quemadmodum initio nascentis Ecclesiæ eius incrementa, & Apostolorum, atque aliorum prædicatorum auctoritatem miraculorum potestate, & frequentiâ disposuit, & constabilivit, sine quibus rarò prædicantibus **[sect. 4]** creditur, c. cum ex iniuncto de hæret. Matt. 10. Marc. ult. Actor. 2. Paul. ad Hebræ. 2. & 2. ad Corint. 12 & alibi passim. Quo **[sect. 5]** respiciens D. August. lib. 22. de Civ. Dei, c. 8. necessaria **[260]** Inquit, miracula suisse, priusquàm crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus; & in lib. de utilit. creden. cap. 14:

Christus afferens medicinam humano generi primum miraculis conciliavit auctoritatem, deinde auctoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit religionem.

Et. cap. 16: *Ac primum quidem facta sunt miracula, cùm Deus ipse in vero homine huic mundo apparebat, ut ijs tandem multitudine crescentium congregata, atque propagata in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.* Et D. Greg. hom. 29. *in Evang. Sed hæc signa in exordio Ecclesiæ fuerunt, ut enim ad fidem cresceret multitudo credentium, miraculis fuerat nutrienda.* Ita pariter **[sect. 6]** in remotis quibusque provincijs, quæ posterioribus sæculis Evangelij nuntios audire meruerunt, eisdem miraculis incolarum animos præparavit, ut in Anglia contigisse refert idem D. Greg. lib. 9. epist. cap. 58. Beda lib. 1. hist. Ang. c. 31. & lib. 2. cap 2. & seqq. & in Flandria, Hollandia, & alijs incultis nationibus Illustr. Cardin. Baron. in annal. Eccles. ann. 632. n. 6. & ann. 666. n. 9. & 12.

Semper namque **[sect. 7]** hæc miraculorum potestas, necessitas, & continuatio in sancta Dei Ecclesia viguit, & vigebit; estque unum ex præcipuis signis, quod ad eius veritatem & auctoritatem confirmandam præstantissimum quique illius assertores notare, & perpendere solent. Vt constabit ex adductis ab illust. Cardin. Bellarm. tom. 1. lib. 4. de not. Eccles. cap. 14. & tom. 2. de Sacram. Confirm. cap. 2. Ioan. Lorin. in Acta Apost. cap. 2. n. 44. Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 3. cap. 6. pag. 107. lib. 5. cap. 1. lib. 20. cap. 1. pag. 310. in sin. Ant. Pos. sev. in Biblot. 1. tom. lib. 2. cap. 37. pag. 77. Fr. Lud. Granat. in symb. Fidei, 1. p. cap. 27. cum seqq. ex pag. 260. ad 287. & 5. p. pag. 80. Balth. Chavas. de not. veræ Relig. lib. 4. cap. ult. per tot. Bern. Aldrete, de antiq. Hisp. lib. 2. cap. 15. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 15. c. 45. & Iust. Lips. in Diva Virg. Hallens. cap. 1. ubi ait: *Omni ævo fuere miracula plerisque omnibus locis: & erunt in ævum, etsi parciùs, densiùsve, ut divinæ providentiæ visum.* Adeò **[sect. 8]** ut propagationi, & comprobationi Christianæ Fidei hoc sit à Deo tributum, ut montes ex uno loco in alium transferre possit, Matt. 17. & Marc. 11. quod **[sect. 9]** à D. Gregor. Thaumaturgo, & ab alijs sanctis viris multoties factum esse, historiarum monumentis proditum est. Vt apparet ex relatis à D. Greg. Magno lib. 1. Dialog. cap. 7. Nicephor. lib. 6. cap. 17. Euseb. Cæsariens. lib. 7. hist. Eccl. cap. 2. Speculo exempl. exemp. 145. Rutil. Benzon. de ann. lubil. lib. 6. cap. 2. & Simone Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 16. pag. 375. & colloq. 4. pag. 79. Vbi inde concludit **[sect. 10]** quòd fides naturam superat, & efficit, quæ nulla ars, naturàve poteft.

Vnde **[sect. 11]** credibile non est subigendis, & convertendis tot, ac tantis infidelium huius Novi Orbis provincijs, miracula defuisse. Nam planè, ut Iuft. Lips. scribit in Diva Virg. Sichemiensi cap. 2: *Sicut pueris lac necessarium est ad alimentum, viris etiam utile, & iuvat: sic tyrones, aut errones in fide miraculis nutriuntur, viri, & robusti etiam oblectantur.* Et in Hallens. cap. 2: *Miracula communiter religionem in animis excitant, & Deum credere, Deum colere suadent, & inducunt.* Præsertim cùm Catholici omnes Doctores, & ipse **[sect. 12]** etiam Mag. Victoria in d. relect. de Ind. num. 34. concludant, exteras gentes, quales Indi isti Occidentales erant, & quoscunque quæ Nostri de Fide Catholica prædicant, nisi aut apertissimis argumentis credibilia fiant ea, quæ proponunt, aut si hæc argumenta desint, miraculis, vel vitæ prædicantium illustrissimâ puritate doctrinam commendent; quia **[sect. 13]** qui citò aliter credunt leves corde dicuntur Ecclesiast. 19. & in multis alijs locis ex omni litteratura congeftis à Tiraq. in tract. de pœn. temp. caus. 51. & Neviz. in sylv. nup. lib. 4. De quo articulo, & an & quatenus **[261]** sidei **[sect. 14]** mysteria evidenter credibilia sint, videndus est D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 4. Bañez, q. 10. art. 1. dub. 3. conclus. 2. Aragon ibîd. art. 1. pag. 255. vers. *sed dubitabit,* Tolet. in sum, lib. 4. cap. 2. n. 2 Petr. de Ledsm. in summ. 2. tom. tract. 1. cap. 5. concl. 4. Azor. lib. 8. inst. mor. Cap. 7. q. 6. Gab. Vazq in 1. 2. q. 76. art. 2. disp. 120. cap. 1. num. 4. pag. 162. Fr. Thom. à Iesu, de procur. omn. gen, salu. lib. 4. cap. 3. pag. 130. & cap. 4. pag. 141. Fr. loan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 34. pag. 362. novissimus P. Thom. Sanch. in summa lib. 2. cap. 1. ex. n. 4. & Nos insr. cap. 10. in sin.

Sed ne coniecturis tantùm niti videamur, age precor, **[sect. 15]** & quoniam Victoria nullum, & alij pauca miracula in tanto hoc opere intervenisse scripserunt, ac proinde Divinæ voluntatis, & vocationis titulos, de quibus egimus, in dubium revocarunt: ex historiarum side, non quidem omnia (quod nimis prolixum esset) sed nobiliora tantùm proferamus, & referamus, quibus eorum convincatur opinio, & prædictio tituli magis ac magis, cœlestibus signis muniti, corroborentur. Quorum si quis adhuc inficiator vel contemptor existat, maius **[sect. 16]** ipse miraculum fecisse videbitur, ut in simili scripsit D. August. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 8. Scotus in 2. q. prolog. sup. lib. Sent. Ioan. Maldonat. sup. Matth. cap. 7. col. 180. & in nostris terminis Fr. Ioan. Torquem. in Monarc. lib. 15. c. 46. & Balth. Chavas. de not. veræ Relig. lib. 4. cap. ult. pag. 938, Vbi ipsam **[sect. 17]** adeò brevem ac facilem tot animarum conversionem plurimorum miraculorum vicem obtinêre posse, & debêre, his elegantissimis verbis ostendit: *Tertium sit, recens infinitorum Indorum tam Orientalium, quam Occidentalium conversio, quæ nisi admiratione digna videatur, quid videri possit nescio? Nam profectò minimè humanarum est virium homines, qui terræ toti prius affixi erant, & cupiditatum suarum inveterata mancipia, totos se dare contrarijs studijs, videlicet Christi obsequio, atque ut significantius loquar, se ipsos exuere in se ipsos armari, sibi ipsis bellum indicere, de se ipsis triumphare. Hæc profectò mutatio est dexteræ Excelsi, digitus Dei est hìc. Hanc mundi conversionem reponit D. August. inter præcipua miracula. Et certè dilemmate isto uti possumus; Aut populi illi barbari ad Christi fidem nullo interveniente miraculo conversi sunt, aut aliquo interveniente? Si aliquo, est mihi quod volo: si nullo, hoc ipsum magnum est miraculum, potuisse converti sine miraculo, cùm multi eo etiam posito non convertantur, sicut scriptum est, Ioan. 12. Cùm tanta signa fecisset coram eis, non crediderunt in eum.*

Eandem considerationem, & argumentationem fecerunt, & non minùs graviter illustrarunt Ant. Possev. Thom. Boz. Ioan. Boter, Rutil. Bonzon. & reliqui Auctores, quorum verba sup. cap. precedenti exnum. 18. retulimus. Etenim, ut ipsi rectissimè animadvertunt,

[sect. 18] non potest non Divinæ vocationis, & operationis miraculo tribui, quòd Hispani nostri adeò numero pauci per terras sibi prorsus ignotas, & linguis, ac moribus admodum varias incedentes, ita ingentes progressus in disseminanda & inducenda vera Dei Fide brevissimo tempore fecerint, & tot barbaros, & incultos homines relictis patrijs religionibus, ad Christianam disciplinam converterint. Hoc enim **[sect. 19]** signo & argumento tanquam fortissimo & evidentissimo veritatem ipsius Fidei Catholicæ in exordio nascentis Ecclesiæ, & voluntatem Dei, ut mundus eam amplecteretur, apertè comprobavit D. Paul. Cotint. 2: *Videte fratres vocationem vestram, quia non multi sapientes, non multi nobiles.* Et eodem latè utuntur Iuftin. in Apol. 2. D. Chrysos. hom. 34. in Mat. D. Aug. d. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 5. Damascen. lib. 4. de Fide orthod. cap. 4 & latifsimè & eruditissimè Thom. Bozius de sign. Eccl. Dei, lib. 4. per totum, Maiol. to. 3. colloq. 1. pag. 265. chavas. d. lib. 4. c. 1. & Fr. Ioan. Bap. Fernand. Frãcis. in demonst. Cath. lib. 2. discur. 6. & 7.

[262] In solo namque **[sect. 20]** Mexicano Regno, paulò poft eius detectionem, baptismum susceperunt quater, vel, ut aliqui asserunt, octo aut decem decies centena hominum millia. Et in archivijs Caroli V. Cæfaris habetur, quendam **[sect. 21]** Sacerdotem baptizasse septies centena millia, alium tercena millia, alium centena millia, & alios plures, alios pauciores. Cùmque posteà in easdem oras delatus suisset B. Fr. **[sect. 22]** Martinus à Valencia ex Ordine Franciscano cum duodecim socijs ahn. 1524. incredibile est, quot ipse cum suis Indos ad Christi cultum perduxerit. Nemo enim ex illis duodecim fuit, qui usque ad annos 1531. plus quàm centum millia hominum baptismali lavacro non lustrasset.

Quod mirum videri non debet cùm de **[sect. 23]** uno Beato, & iam meritò inter Divos relato S. Francisco Xaviero referat Thom. Boz. lib. 6. de sign. Eccles. Dei, cap. 3. pag. 221. in insulis Mauri ultra Malluccum in solo uno oppido, cui nomen *Tholo,* Christianorum omnis ætatis amplius viginti quinque millia ab eo facta & in alijs Indiæ Orientalis, Sinarum & Iaponiorum locis plures homines ad Christi Caulam annis undecim reduxisse, quàm innumera hæreticorum millia ex omni gente & natione, & toto Orbe terrarum per annos 1500. ad suas fectas traduxerint: & dixi alia sup. lib. 1. cap. 3. num. 58.

Qui Conversionis **[sect. 24]** cursus atque progressus fœlici ætate Catholicorum Regum Philippi Secundi, Tertij & Quarti haudquaquam intermissus esse videtur; sed potiùs eorum prudent â, piâque, & singulari gubernatione radia lucis Evangelicæ undique per inauditas anteà regiones diffunduntur, & Episcopis, Presbyteris; alijsque egregijs, & Religiosis viris indefinenti studio, & expensis maximis commendantur; qui, iuvante Deo, quotidie colligunt fructus maximos & uberrimos, ut præter alios tradit Torque. in Monarc. Ind. lib. 17. c. 19. & 20.

Et possem quidem latiùs in hoc argumento vagari, **[sect. 25]** nisi prædicti Auctores pluribus encomijs, & exemplis miraculosum & magnum hoc Christianitatis Novi huius Orbis augmentum suis scriptis plenisimè prodidissent, præcipuè Thom. Boz. Boter. & Possevin. & alij de quibus sup. lib. 1. cap. 16. n. 69. & seqq. & ultra eos idem Ioan. Boter. in d. 4. p. lib. 3. pag. 55. & pag. 76. Nicol. Sander. de visib. Monarch. lib. 7. Laurent. Surius in comment. an. 1518. fol. 515, Alanus Cop. Dialog. 6. cap. 9. pag. 783. & cap. 34. pag. 943. & seqq. Simon Maiol. I. tom. colloq. 23. pag. 506. Didac. Vald. de dignit. Reg. Hisp. cap. 19. n. 53. & seqq. Fr. Alfons. Ferd. in hist. Ecclef. nostri tempor. in prologo lib. 1. pag. 3. & cap. 10. 11. & 44. Fr. loan. à Ponte de convenient. utriusque Monarch. lib. I. pag. 54. & Fr. Ioan. à Torquem. in. d. Monarch. Ind. lib. 15. cap. 45. & 46. & lib. 16. cap. I. & 8.

Vbi tractat **[sect. 26]** post Boterum. d. pag. 76. an verum aliquando fuerit, quod quidam Sacerdotibus nostris impingunt, tradentes, eos hyssopo Indos interdum baptizasse.
Vnde rectè **[sect. 27]** dicere potuit idem Thom. Boz. lib. 8. cap. 1. *Nulla unquam gens, ex quo Adamus habuit liberos, tot nationes moribus ac ritibus dissimiles ad unius Religionis cultum, vel earundem legum studium perduxit, ut Hispana. Vix enim quisquam possit enumerare gentium varietatem, moresque illarum prorsus inter se dissidentes, quas Hispani sub Imperium suum miserunt, & ad Christi venerationem perduxerunt, uniusque Dei cultum. Sunt in promptu historiæ, legat qui volet;* & idem repetit lib. 12. cap. 21. circa fin. & lib. 21. c. 3.
Sed ut pergamus ulteriùs, meritò etiam eisdem auctoribus **[sect. 28]** pro miraculo sunt, præviæ illæ dispositiones, quas Deus summâ providentiâ ad faciliorem huius conversionis, & acquisionis exitum ordinavit, ut in cap. præced. tetigimus: necnon Catholicorum **[sect. 29]** Regum Ferdinandi & Elisabeth in audiendo Christophoro Columbo mansuetudo, & in eo iuvando **[263]** & classe, & militibus instruendo liberalitas, eo præsertim tempore, quo Granatensi bello totum fiscum exhauserant, & quo à multis usu rerum, prudentiâque valentibus viris irridebatur, & ab alijs Regibus, quos priùs adierat, tanquàm nugator, & delirus expulsus fuerat.
Miraculosam **[sect. 30]** quoque, nec immeritò, iudicant ipsus Columbi in concepta Novi Orbis inveniendi, & detegendi cogitatione constantiam, & per vastum, inusitatum, & procellosum Oceani pelagus navigationes. Quod **[sect. 31]** non minori miraculo, cum antiquis prorsus inaccessum, & impervium existimaretur; & reverâ esset, ut multorum experientia monstravit, iuxta ea, quæ latè diximus sup. lib. 1. cap. 11. ex num. 47. Posteà Deo ita disponente, mite, facile, & permeabile redditum esse videtur; ita ut de eo illud dicere possimus, quod de **[sect. 32]** Nigro, sive Constantinopolitano Ponto refert Strab. lib. 7. Carol. Stephan. & Ioan. Funger. in suis dictionarijs, verb. *Euxinus,* qui cùm olim nullis navigationibus patuisset, ac proinde Axenos, ideft, inhospitalis diceretur, posteà, Ionibus eas oras habitantibus, frequentari, & veluti domari cœpit, ita ut deinceps *Euxinus* vocatus sit, quod hospitibus placidum, commodum, & pervium esse significat. Vnde Ovid. lib. 5. Trist.

Frigida me cohibent Euxini littora Ponti, Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

Magno **[sect. 33]** etiam Alexandro, & eius militibus Pamphylium mare, portentoso naturæ miraculo, cessisse, sicut olim Rubrum filijs Israël, Exod. 1. & Sapient. 19. & illàc inter aperuisse, cum aliam viam non haberent, antiquitas tradit, & seriò affirmant Ioseph. lib. 2. antiquit. cap. 7. & Genebrard. lib. 2. Chron. eam rationem reddentes, quòd Deus eius operâ ad destruendum Persarum Imperium uti decrevisset. Licèt vita eiusdem Alex. Strab. lib. 14. Petr. Crinit. de honest. discipl, lib, 17. cap. 13. & Maluend. de Antichr. lib. 5. cap. 16. pag. 295. Vbi cum Haithono in hist. de Tartar. cap. 17. aliud non minus fabulosum simile refert **[sect. 34]** de Cangio Cham Rege Tartarorum, cui mare per novem pedes à montibus, quibus anteà adhærebat, retrocessit, ut latam viam ad transeundum cum exercitu suo versus Occidentem relinqueret.
At verò **[sect. 35]** nostris Hispaniæ Regibus, & eorum militibus, si Oceanus siccum transitum non dimisit, ita tamen (Divino ut diximus beneficio) se placidum, & facilem præbuit, ut verè illis in detegendis, conquirendis, & convertendis his Barbarorum provincijs illud applicari possit, quod adulatoriè Plinius de Traiano suo in Panægyric. scriptum relîquit: *Quòd si quis Barbarus Rex eo insolentiæ, furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur, ne ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur? Omnia hæc tam*

prona, tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.
Rursus **[sect. 36]** nemo est, qui nesciat inter præcipua figna & miracula, quæ Fidei Catholicæ, & Ecclesiæ Romanæ veritatem oftendunt, constitui etiam, & perpendi solere prosperitatem & fœlicitatem, quam ferè semper eius sectatores, & favitores habuerunt in bellicis expeditionibus pro eius defensione, aut propagatione fusceptis: & auxilia cœlitus missa, quibus Deus cum paucis plurimos fudit, & alia multa miraculosè operatus est, quæ mortales vires assequi non valêrent, ita fimul ostendens, eiusmodi bellorum causas iustas, & sanctas esse, & victorias tales non solùm permittere, sed iubêre. Vt in illa **[sect. 37]** Theodos. Imper. contigisse videmus, cùm adversus Eugenium prope Aquileiam pugnaret, de qua Claudian. vates, quamvis non Christia- **[264]** nus, sic cecinit in Panægyric. ad Honorium:

Te propter gelidis Aquilo de monte procedis
Obvius, adversas acies revoluta, quæ tela
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas:
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas acies, cui militat Æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Et in multis **[sect. 38]** alijs exemplis, & gravissimorum Auctorum testimonijs, quæ latissimè ad prædicta signa comprobanda, & exornanda tradunt Tertullian. & eius additionat. Pamelius in lib. contra Scapul. D. Chrysost. orat. 3. contra Iudæ. Medina lib. 2. de recta in Deum fide, Thom. Boz. de sign. Eccles. lib. 8. cap. 7. lib. 17. cap. 7. per tot. & lib. 20. cap. 10. & lib. 21. & 22. per tot. Bapt. Fulgos. lib. 1. cap. 6. Theatr. vitæ hum. vol. 3. lib. 3. pag. 1048. & seqq. Fr. Lud. Granat. in Symbol. Fidei, lib. 3. pag. 1. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 436. vers. *Et quidquid fœlici,* & 3. tom. colloq. 2. pag. 302. & 362. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gen. salu. lib. 2. cap. 3. pag. 136. Balth. Chavas. de not. ver. Relig. lib. 4. cap. 4. per tot. Fr. Ioan Marquez in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 17. Pag. 97. & lib. 2. cap. 25. pag. 310. Zevall. in practic. 4. tom. q fin. ex num. 149. novissimè & eruditissimè Dom. Ioan. Bapt. Valençuela in discursu de iure stat. & belli. part. 2. consid. 22. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 1. & meliùs lib. 2. cap. fin. pag. 370. Vbi vel **[sect. 39]** in solius Hispaniæ prælijs omnia miracula intervenisse ostendit, quæ olim Deus populo Israëlitico clementer indulsit.
Est enim semper **[sect. 40]** in bellis fœlix successus eorum, ad quæ Deus vocat, qui non secundum **[sect. 41]** armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam, ut habetur 2. Machab. cap. 15. & 2. Paralip. 13. & 16. Vnde D. Bernar. serm. ad Milites Templi, cap. 1. rectissimè inquit: **[sect. 42]** *Si bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit, & D. August. epist. 194: Quando pugnatur, Deus spectat, & partem, quam inspicit iustam, ibi dat palmam.* Quibus conveniunt alia, quæ ultra auctores suprà relatos tradit Sim. Maiol. 3. tom. colloq. 2. de bellor. eventib. pag. 359. P. Gaspar Sanctius in Isai. cap. 44. num. 66. pag. 447. Pat. Fr. Ioa. Marq. d. lib. 2. cap. 27. Pag. 324. & Nos tetigimus supr. lib. 1. cap. ult. num. 89. & 90. & 107. & insr. lib. 3. cap. 2. ex nume. 22.
Quæ cùm ita se habeant, **[sect. 43]** dubitari quidem non potest, hæc eadem miracula nullibi apertiùs, & frequentiùs contigisse, quàm in Indicis istis expeditionibus & debellationibus: cùm passim legamus, Hispanos nostros paucissimos numero, omni sociorum auxilio destitutos, in terris sibi prorsus incognitis, innumerabiles Indorum exercitus, quos vel ipsi adoriebantur, vel à quibus adorti erant, facilè Deo auxiliante fudisse, & eorum insidias,

obsidiones, & incursus fœliciter superasse. Ita **[sect. 44]** ut in illis impleta videatur promissio, quæ Deo inservientibus facta est in Levit. cap. 26. vers. 7. & 8: *Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis: persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro.*

Quod, vel exemplo **[sect. 45]** illorum duodecim militum comprobari potest, qui in insula Sancti Dominici in provincia Higuei duo incolarum millia fugarunt, & alibi ducenti, centena millia, ut tradit Herrera decad. 1. lib. 2. cap. 17. & lib. 6. cap. 9. pag. 202. Et insignis illius, nunquamq́ue satis laudati Ducis **[sect. 46]** Ferdin. Cortesij, qui exiguâ valdè militum manu tot nobiles victorias sæpissimè reportavit; & tandem maximum illum Mexicani Imperij Monarcham Motezumam, tercentis & ampliùs suorum millibus stipatum, intra propriam urbem prostravit, & in vin-**[265]**cula coniecit, totiusq́ue Imperij summâ pari brevitate, ac fœlicitate potitus fuit.

Quod idem **[sect. 47]** in hoc Peruano Regno strenuo alteri Duci Francisco Pizarro cum Atahualpa supremo eius dominatore apud Caxamarcam contigisse comperimus, de quibus & similibus alijs eventibus pleni sunt libri Pet. Martyr. Pet. Ziezæ, Gomaræ, Oveti, Ioan. Metelli, Levini Apollonij, Ant. de Herrera, Garcil. Incæ, & aliorum quamplurium, qui de rebus Novi Orbis scripserunt: & aliqua in nostris terminis notat Thom. Bozius. d. lib. 8. cap. 7. pag. 329. Illescas in hist. Pontis. lib. 6. §. 8. fol. 212. & §. 14 fol 337. Castill. de Bobadilla in Politica, lib. 4. cap. 1 num. 6. & Fr. Ioan. à Torquem. in d. Monarch. Ind. lib. 4. per totum.

Et similiter certum est, auxilia cœlitus missa in eisdem bellis frequentissimè intervenisse. Nam **[sect. 48]** D. Iacobus Hispaniæ nostræ gloriosissimus fidissimusq́ue patronus, sicut in antiquis eius contra Mauros expeditionibus pro Hispanis Potenter pugnare solebat, ut apertè testatur Rex Ranimirus in diplomate cuiusdam donationis Ecclesiæ Metropolit. eiusdem Apostoli sactæ Episcop. Palent. in anacephaleosi rer. Hispan. par. 3. cap. 26. Ambros. de Moral. lib. 9. c. 7. Th. Bozius ubi supr.

Sic **[sect. 49]** etiam multoties in his Indijs Occidentalibus visus est, non minori curâ dimicare, pro nostris, valdè a Barbaris opressis, & in maximo periculo constitutis, ensem, quem manu gestabat, adversus eos acerrimè movens, & illorum animis ingentem terrorem incutiens: unde sanctissimus hic Apostolus in omnibus his regionibus religiosissimè veneratur, ut resert Alanus Copus Dialog. 3. cap. 29. pag. 437. & seqq. & alij Auctores statim citandi. Et idem in Orientali India accidisse tradunt Lud. Roman. Patricius, lib. 6. suar. navigat. cap. 40. pag. 289. Petr. Maffei. in hist. Ind. Orient. lib. 4. pag. 106. & lib. 8. pag. 182. & Fr. Anton. de SanRoman. in eâd. hist. lib. 1. cap. ult. pag. 194. & lib. 3. cap. 23. Pag. 560. Freitas de Imp. Asiat. cap. 18. num. 10.

Sed libet **[sect. 50]** peculiarem historiam subijcere, quam ex nostris Scriptoribus accepit, & ut mirabilem recoluit Cardan. lib. 15. de rer. var. cap. 81. & Theatr. vit. hum. vol. 3. lib. 3. pag. 1051 Nam. cùm Hispani pedites vix numero ducenti, à quadraginta Indorum millibus premerentur iuxta Cinciam, Novæ Hispaniæ pagum, partim ob loci inæqualitatem, partim ob arborum copiam, supervenire visus est eques quidam, qui cuiusdam militis (nomine Franc. Morla) aspectum referebat, qui tot, tantaq́ue urgendo, terrendoq́ue peregit, ut Indi pedem retraherent.

Mox & ipse abijt, & cùm Indi multitudine freti, iterum premere Hispanos tentarent, cùmq́ue iam in manifesto discrimine positi essent, supervenit denuò idem eques, ac Indos resilire coëgit; quòd cum tertiò fecisset, abijssetq́ue, rursus instantibus Indis supervenit

Ferdin. Cortesius Dux Hispanorum cum tredecim equitibus, Indosque in fugam compulit, exercitumque dissipavit. Cum autem Hispani ad urbem quam occupaverant, redijssent, constavit, equitem illum non suisse Franc. Morlam, cùm ob viarum difficultatem illuc pervenire non potuisset. Equo vehebatur eques ille rubeo, & maculoso, & eius auxilio nullus ex Hispanis in tam diuturno prælio census fuit, sed septuaginta tantùm vulnerati: ipse quoque eques nullum ex Indis occidit, nullum vulneravit, sed solùm turbavit, & perterræfecit, eumque Hispani Div. Iacobum communem ipsorum Patronum, Cortesius D. Petrum proprium eius tutelarem, & dominum esse affirmabat.

Idem **[sect. 51]** quoque cœleste, ac supernum auxilium Hispani nostri non minus frequenter, & Opportunè Beatissimæ Virginis Dei Matris Mariae interventione experti sunt, & tunc **[266]** Præsertim cùm Novæ Hispaniæ debellatores multitudinem, & obsidionem Mexicani exercitus ferre non valentes, clanculum à civitate exierunt, ad Tacubanum montem confugientes, ut se ibi commodiùs defendere possent.

Alma quippe hæc, & sanctissima Domina ante Hispanos adstans conspecta est, illos tanti numinis auxilio defendens, & in adorientes Indos terram purissimis, & Virgineis manibus iactans, quâ eorum oculos excæcavit, & in sugam convertit. In cuius beneficijs memoriam Hispani posteà **[sect. 52]** templum eximiâ hodie devotione, conspicuum, super dictum montem ædificarunt, sub advocatione, *De nuestra Señora del Socorro.*

Similisque, propemodum casus **[sect. 53]** in urbe Cuzquensi, quæ huius Peruani Regni caput, & Incarum sedes habebatur, contigisse comperitur. Nam cum innumerabilis Indorum turba Hispanos inopinatò obsedisset, ipsi qui vix ducenti erant, in domum quondam se receperunt, ubi nunc Cathedralis Ecclesia ædificata est, & poft varios in curfus, & conflictus, in quibus D. Iacobi Apostoli visibili patrocinio miraculosè liberati sunt; cùm tandem Indi in tecta domus, quæ ex palleis constabant, ardentes tædas validissimis conatibus mitterent; nullum tamen damnum, neque incendium inferre potuerunt, eò quòd mulier quædam, specie decorâ, supra tectum residens, ignem, mox ubi ardêre cœperat, extinguebat, & pulverem, sive rorem in Indorum oculos spargebat, quo excæcati, ubi essent, aut quò irent, penitus ignorabant, ut ipsi posteà testati sunt, & cum magno simul timore, & admiratione prædicarunt.

In **[sect. 54]** Chilensi etiam Regno eadem Domina, venerabili Sene comitata, retrocedere fecit ingentem Araucanorum exercitum, qui ad expugnandam urbem Imperialem, tunc omni auxilio, & munimine destitutam, alacriter properabant, & hâc Divinâ ope liberata fuit; cuius miraculum posteà ex ipsorum Araucanorum relatione constavit.

His aliud **[sect. 55]** non incongruenter adijcere possumus, quo Deus initia conversionis & acquisitionis huius Peruani Regni disposuisse videtur. Etenim cum primò Franc. Pizarrus, & socij eius oras præter navigantes ad oppidum *Tumpiz,* sive *Tumbez,* nomine pervenerunt: quod **[sect. 56]** tunc munitissimam arcem habebat, & a plurimis Indis plebeis, & militaribus incolebatur, ad tanti populi conspectum anxij animo substitêre, quidnam facerent dubitantes: quousque unus ex illis, **[sect. 57]** Petr. Candia vocatus, se in terram iturum obtulit, & Indorum vires, mores, & divitias exploraturum. Ad quod faciendum, suis armis indutus, Crucem prætrereà ligneam hastæ loco dexterâ sumpsit, & scaphâ in littus delatus, intrepidè per medias Indorum turmas progredi cœpit; qui hominis proceritatem, habitum & audaciam mirati, illum impetere ausi non suerunt, Divinum quidpiam esse verentes. Sed posteà, mutato consilio, ut hoc securius experirentur, ferocissimum leonem & tygrim, quos in prædicta arce (& ad hunc effectum, ut fama est) à Guainacapæ temporibus asservabant, in advenam immiserunt, existimantes illicò rabidis animalium dentibus, & unguibus dilaniandum, ut

in alijs sæpè viderant contigisse. At Candia illorum impetum impavidus spectabit, Christi Domini nomen, & auxilium fideliter invocans, & Crucis eius signum illis obijcens. Quo adeptus est, ut animalia, naturali feritate depositâ, pedibus ipsius prosternerentur, & instar domesticorum canum bladientia, & adulantia, eiusdem manibus per dorsa, & ora tractari, & demulcêri permitterent. Quod cernentes indigenæ in priore opinione confirmati, illum quasi Solis filium genibus flexis venerati sunt, & ostensâ arce, templo &**[267]** Regiâ gazâ, quæ ibîdem custodiebatur, salvum, & donis onustum ad suos redire permiserunt.

Quas miraculosas **[sect. 58]** cœlestis auxilij in bellis Novi Orbis narrationes, & alias eis similes, passim recensent Auctores, quide eiusdem Orbis historijs scripserunt, & præcipuè Gomara 2. p. lib. 2. Petr. Zieza 1. part. cap. 54. Ioseph. Acosta in histor. moral. Ind. lib. 7. cap. 7. & ab eo transcribens Ioan. Boter. in 4. part. suar. relat. univers. lib. 3. pag. 84. & seqq. Anton. de. Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 10. cap. 9. & alibi sæpè, Thom. Boz. d. lib. 8. cap. 7. & lib. 17. cap. 7. Alan. Cop. Dial. 3. cap. 29. ex pag. 437. Henric. Mart. in repert. Mexic. tract. 2. pag. 151. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 4 cap. 69. pag. 542. Garcilas. Inca in 2. part. comment. Reg. Perù, lib. 1. cap. 11. & 12. & lib. 2. cap. 24. & 25. Vbi simul concludunt, minimè dubitandum esse, omnes ferè victorias, quas Hispani in his provincijs habuerunt, per miracula partas. Quamvis **[sect. 59]** eas militari disciplinæ tribuere videatur Bobadilla in d. Polit. lib. 4. cap. 1. num. 6. Nam licèt hæc, ut ipse ibîdem probat, efficere soleat, ut à paucis strenuis adversus multitudinem benè pugnetur: impossibile tamen **[sect. 60]** erat, nostros adeò paucos, advenas, & maris ac terræ sibi incognitæ mutationibus fatigatos, tot discrimina superare, & tot, ac tantas victorias, ita facili, ac fœlici exitu de innumerabilibus Indorum miriadibus consequi, prævalidis quidem, & in proprijs & natalibus sedibus constitutis, atque ita æstui, frigori, & similibus cœli, & Soli climatibus assuefactis, nisi Deus id miraculosè pro eximia sua sapientia, & potentia disponeret, cùm ut Religionem Christianam extenderet, tum etiam ut Indorum peccata, & abominationes puniret, ut benè considerant Auctores suprà relati, præsertim Acosta d. lib. 7. cap. 7. &c. 24. 25. & 28. Thom. Boz. d. lib. 8. cap. 7. pag. 329. Henricus Mart. d. pag. 151. & Torquem. d. lib. 4. cap. 69. & cap. 105.

Qui **[sect. 61]** eodem modo obiectioni aliquorum respondent, qui prædictas victorias ignaviæ, barbariei, & pusillanimitati Indorum adscribunt. In quo adeò delirat Hieron. Benzo, male semper in res Hispanas affectus, lib. 1. suæ histor. Americ. cap. 24. ut asserere ausus fuerit, Hispanos in Occidente nihil præter bruta animalia, & bestias subegisse. Idque **[sect. 62]** quemdam Hispanum equitem optimè intellexisse videri, qui cùm in Africa ad Argeriam sub Carolo V. militaret simul cum Ferdinando Cortesio, qui Mexicanum Regnum aperuit, & subegit & reliquis fugientibus ob Maurorum multitudinem, quibus impares se esse cognoscerent, Cortesium vidêret, clamore fugientes sistere, & hortari socios, ut in hostem versi, eum strenuè exciperent. Bellua isthæc inquit, putat sibi rem esse cum suis Indis, quorum viginti quinque millibus fundendis decem equites suffecerint.

Etenim **[sect. 63]** licèt negari non possit, Indos nostrorum comparatione pussilli animi esse; quod **[sect. 64]** omnibus Meridionalibus accidere tradit Cæl. Rhodig lib. 18. lect. antiq. cap. 20. cum contrà Septentrionales robustiores, & animosiores sint. Adhuc **[sect. 65]** tamen, ut re ipsâ in primis illis expeditionibus constitit, & quotidiano experimento cognoscimus, Indi non adeô imbecilles, ignavi, & inermes erant; sed in multis provincijs satis armati, fortes, & bellicosi, reique militaris peritiâ suo more sufficienter instructi, & ubique copiâ, numero, ac præliandi commoditate adeò nostris portentiores & superiores, ut pro quolibet Hispano

milite decies centena millia Indorum numerarentur. Vnde si nostris obsistere, & aditum præcludere cognovissent, vix multis annis in eorum regionibus pedem figere possent.
Sed [sect. 66] DevsOmnipotens, qui illas (ut sæpè diximus) Hispanis Regibus **[268]** tradere destinârat, ipsosmet Indos bellis intestinis inter se divisos, in Mexicano præsertim, & Peruano Regno, propriâ ipsorum manu prostravit: [sect. 67] ut contigit in Madianitis sub Gedeon, Iud. 7. vers. 12. mutuò se ferro perimentibus, & in Philisthæis 1. Reg. 14. vers. 20. & in Ægyptijs, iuxta Propheticum Isaiæ sermonem cap. 19. vers. 3. ubi Gasp. Sanch. num. 7. pag. 206. plura notavit. Et sicut [sect. 68] tam in his provincijs, quàm in alijs, Hispanorum vires, & audaciam supra modum adauxit; ita Indorum cordibus adeò magnum terrorem immisit, ut ad equi conspectum, vel ænei tormenti tronitum, formidarent, & facili invasione manus, & colla submitterent. Non secùs atque [sect. 69] Samsoni vires restituit, & corroboravit, ut de Philisthæis vindictam sumere posset, Iud. c. 7. & ex contrario [sect. 70] Amorrhæos & Chananæos timidissimos reddidit, ut filijs Israël eorum terram dare posset, quam illis iam inde ab Abrahami temporibus pactus erat, ut habetur Genes. cap. 15. & [sect. 71] Deuter. 2. vers. 25. ubi Deus ad Moysen hæc verba locutus proponitur: *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cœlo, ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore conterantur.* Quibus alia similia habentur Exod. 23. vers. 27. & Iosue 2. vers. 9. & 11. & cap. 5. vers. 1.
Est enim exploratissimum animum cadere ijs, contra quos Deus pugnat, ut benè prosequitur Gasp. Sanctius in Isai. cap. 13. num. 14. pag. 153. & cap. 17. num. 8. pag. 194. Martin. Delrius in adag. sacr. 1. tom. adag. 41. pag. 39. Vbi [sect. 72] hunc terrorem ei similem facit, quem vetustas, falso Deorum cultu seducta, Panicum appellabat; de quo Orph. in Panis hymno:

Panicum immittens æstrum in fines terræ.

Et Pindar. in Nemeis, qui [sect. 73] etiam impavidis, & aliàs bello strenuis, contigere aliquando solêre, his verbis insinuat:

In Divinis enim terroribus
Etiam filij Deorum fugiunt.

Cum alijs, quæ in hanc rem tradunt Angel. Politian. in Miscellan. cap. 26. Erasm. in adag. *Panicus casus,* pag. mihi 933. Lilius Giral. de Dijs Gent. sytagin. 15. & Theatr. vitæ hum. vol. 1. lib. 1. pag. 92.
Quo in facto Dei virtus, atque potestas mirè conspicitur; [sect. 74] Dæmon quippè non potest alicui vires supra naturales ad alios profligandos concedere, ut latiùs probat Martin. Delrius in disquis. mag. lib. 2. q. 12. pag. 77. & post eum Franc. Torrebl. de magia, lib. 2. cap. 13. num. 40. Et hoc ita ut dicimus verum esse, vel ipsi [sect. 75] Indi agnoverunt, quandoquidem ex hac fœlicitate, & prosperitate Hispanorum in bellis, ad agnoscendam, & sequendam fidem Dei, quem prædicabant, se valdè provocari fassi sunt, ut de Nigritis loquens tradit Aloys. Cadamust. in relation. suar. navig. cap. 16. & 25. & de Careta regulo Terræ firmæ, post Over. Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 10. Vbi [sect. 76] illum dixisse narrat, se planè agnoscere, magis à Sole amari Castellanos, quàm Indos, cùm eis tot victorias concesserit, & cœli fulmina ad inimicos occidendos tradiderit, & musicæ artem, quâ languentes amicos levare possent.
Neque [sect. 77] existimet aliquis quidquam officere, aut detrahere virtuti, & gloriæ, quàm Hispani nostri tot præclaris facinoribus in detegendo, & subigendo hoc Novo Orbe sibi compararunt, quòd victorias ab illis partas, ut plurimùm, in Dei specialem favorem, &

cœlestium Numinum præsentissimum auxilium referamus. Nam satis ipsi laudandi videntur, cùm se tot, ac tantis periculis impavidis animis semper obtulerint.
Et ut superiora Divini auxilij testimonia & argumenta deficerent, pij omnes, **[sect. 78]** & prudentes Duces, ac viri omnium rerum successus, & præcipuè**[269]** bellorum, in quibus fortuna, ut adagium ait, plurimum dominatur, Deo tribuere debent, ut habetur Isai. 14. vers. 31. Esdræ lib. 1. cap. 1. & 2. Paralipom. cap. 16. ubi Hannani Propheta ad Asam Regem Iuda inter alia ita ait: *Oculi Domini contemplantur super universam terram, & præbent fortitudinem bis, qui in corde perfecto credunt in eum. Item illud: Hi in curribus, illi in equis: nos autem in nomine Domini spem repositam habemus: ipsi confracti ceciderunt: nos autem erecti victoriam reportavimus:* & multis alijs exemplis, & sacræ Scripturæ locis probat Simon Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. pag. 361. & seqq. Gasp. Sanct. sup. Isai cap. 14. n. 52. pag. 175. & doctiss. Mart. Delr. in adag. sacr. 1. tom. adag. 57. pag. 52. & 53. Ne in execrabilem Aiacis, & **[sect. 79]** aliorum Imperatorum superbiam incidere videantur, quos Poëtæ à suis dextris, & armis victorias præsumentes, etiam Dijs iratis, & adversis inducunt, ut constat ex illo Sophoclis in Aiace:

Adiuvante, mi pater, Deo
Victoria potitur ignavissimus:
At destitutus ope Deorum scio
Belliqúe me confido habiturum decus.

Papin. 2. Thebai. de capaneo loquens:

— Virtus mihi numen, & ensis,
Quem teneo.

Et rursus lib. 10. iactantiùs:

— Ades ò mihi dextera tantùm
Tu præses bellis, & inevitabile numen
Te voto, te solam Superior contemptor adoro
Sic ait, & voti sese facit ipse potentem.
Et Mezentius apud Virgil. lib. 10. Æneid.
Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro.

Quibus **[sect. 80]** planè longè cordatiùs, & ad rem nostram accommodatiùs Titus Imper. cum de Iudæis, Ierosolymâ captâ, se victorem vidêrat, admiratus tantam urbem, tamqúe munitam fuisse superatam, dixit: *Planè Deo adiuvante pugnavimus:* ut tradit Ioseph. de bello Iud. cap. 16. Et ut refert Philostrat. lib. 6. de vita Apollonij, propter illam victoriam coronari noluit, quia Divinâ virtute opus illud perfectum esse videbat, non suâ. Sic autem Philostr. *Finitimæ gentes ob victoriam coronare ipsum voluerunt: ille verò tali honore indignum se esse respondit: non enim se talium operum auctorem, sed Deo, iracundiam contra Iudæos demonstranti, manus suas præbuisse.*
Denique **[sect. 81]** cùm dæmonum expulsio, & Idolorum, sive Oraculorum silentium, & ruina, evidens signum Divinæ vocationis, & prædicationis veræ fidei in primitiva Ecclesia præstiterit, quod ipsi quoque dæmones, vel invîti, fateri cogebantur, ut vidêre licet apud D. Chrysos. hom. 26. in Matt. Hieron. cap. 9. Matt. Lactan. Firmian. lib. 3. divin. inst. cap. 23. Niceph. lib. 1. hist. Eccl. c. 17. Ruffin. lib. 10. c. 10. & 19. Porphyr. in lib. de elogijs Philosoph. Thom. Boz. de sign. Eccl. lib. 14. cap. 3. & 4. & lib. 23. cap. 1. Maiol. d. tom. 3. colloq. 1. pag. 307. & Fr. Thom à Iesu de proc. omn. gent. salu. lib. 3. cap. 3. pag. 135. ubi notanda oracula, hoc apertè testantia, recensent, & Nos infrà cap. 13. num. 38.

Sic **[sect. 82]** pariter in his Indijs Occidentalibus, ubi primùm Nostrorum prædicatione Evangelicæ veritatis lumen illuxit, dæmones, & idola eos a Deo missos declaraunt, ut vidimus supr. hoc lib. cap. 2. n. 49. Et has **[sect. 83]** provincias continuò relinquentes, nullum amplius Oraculum reddiderunt, & ab spectris, & illusionibus cessarunt, quibus anteà miseros indigenas fallebant, & deterrebant: videlicet tenebras dispelit lux, mendacium veritas, & sanctæ **[sect. 84]** Crucis signum, magnum illicò silentium dæmonum, magnam fugam induxit, quod semper illis terrisicum fuit, ut, præter alios, pluribus probat Petr. Fab. lib. 3. semestr. cap. 1. pag. 20. ita ut commodè **[sect. 85]** hùc Virgilian. illud applicare possimus:

Excessere omnes adytis sacrisque relictis
Dij quibus imperium hoc steterat.

Vt pluribus exemplis scitu iucundissimis ostendunt **[sect. 86]** Pet. Martyr in decad. **[270]** de Novo Orbe, Gonçal. Ovetus in sua hist. Ind. lib. 5. cap. 10. Gomara lib. 3. cap. 6. Ludovic. Vives lib. 2. de verit. Fid. Christ. quem refert Teatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 4. pag. 1468. Hieron. Benzo in hist. Ind. lib. 1. c. 27. pag. 119. Thom. Boz. d. lib. 23. cap. 1. pag. 504. & rursus lib. 2. cap. 11. pag. 81. & lib. 5. cap. 2. & lib. 12. cap. 21. pag. 143. & lib. 15. cap. 17. pag. 146. Mart. Delr. lib. 6. disquis. magic. cap. 2. sect. 3. q. 3. Thom. à Iesu lib. 4. cap. 5. pag. 143. & Torquem. in d. Monarch. Ind. lib. 18. cap. 7.

Vbi inter alia referunt, **[sect. 87]** hoc miraculum commune fuisse, ubicunque Columbus, & eius socij, & successores in his Occidentalibus insulis, & provincijs pedem fixerunt, & sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum collocarunt, aut Christianæ doctrinæ magistris uti cœperunt; nam continuò dæmones obmutescebant, cum anteà frequentissima responsa præstare solêrent: & **[sect. 88]** terræ motus ac tempestates etiam cessarunt, quibus prædictæ provinciæ ab eisdem dæmonibus conquassari, & miserè deformari solebant.

Idem in Sinarum, & Iaponiorum regionibus contigisse narrant libri Societ. Iesv, & Fr. Ioan. Gonçal. de Mendoça, & Thom. Boz. ubi sup. referentes, dæmones ibi acerbè, & miris cruciatibus obsessos vexasse, nec inde priùs discedere solitos, quam obsessi iureiurando firmarent, se illis Divinos honores in omnibus præstaturos; quod cessavit **[sect. 89]** ubi Christi Sacerdotes in eas provincias pervenerunt, & minis torquêre, sanctisque verbis dæmones fugare cœperunt: ob quod ab incolis in honore maximo habiti sunt.

Narrat etiam Fr. Aug. Davila inhist. Mexic. Ord. Prædic. lib. 1. cap. 40. Ant. Herrer. in. d. hist. gen. Ind. decad. 3. lib. 4. c. 11. pag. 164. & Fr. Alfons. Fernand. in hist. Eccl. nost. temp. lib. 1. cap. 3. in fin. apud **[sect. 90]** Cumanenses, Sacerdotes eorum, Piaches dictos, in speluncas intrare solitos, & post longam invocationem, & magicorum carminum recitationem veluti à dæmone obsessos, & constrictos in terram cadere, tuncque interrogantibus Oracula præbêre. Quod cum intelligeret **[sect. 92]** Religiosus ille Pat. Fr. Petrus à Corduba, velletque rem hanc penitus aperire, cruce, stolâ & aquâ benedictâ munîtus in speluncam cum multis Castellanis ingressus, Piachem correptum exorcismis liberavit, dæmonemque de pluribus interrogatum, & aptè respondentem, tandem fateri compulit, se miseros illos eousque suis imposturis fraudasse, eorumque animas in barathrum deduxisse. De Beato quoque **[sect. 93]** Fr. Aloisio Bertrando, qui maximè Religionem nostram in his Occidentalibus provincijs amplificavit, & mortuos ad vitam revocavit, aliaque plura miracula edidit, refert Tho. Boz. lib. 5. de sign. Eccl. Dei, c. 2. pag. 157. quòd cum incolæ cuiusdam vici ad eum confluerent, nomen Christo dare parati: interrogati quid eos ad hoc adduceret: responderent, in publico quodam atque universali eorum conventu dæmonem adstitisse, quem cuncti specie horribili viderunt, ac dixisse; Quid me adstantibus duobus Christianis

invocatis? (aderant quippè fortè duo ab Aloisio ad fidem perducti) abripite eos hinc. Vbi hæc dixit, homo quidam ab Aloisio missus, repentè in medium conventum processit, & in conspectu omnium, disputatione initâ, dæmonem convicit; quibus actis ex oculis adstantium evanuit.
Et idem Bozius lib. 12. cap. 21. narrat **[sect. 94]** de B. Ioan. à S. Francisco, quòd cum in provincia Mexicana plurima idola Indorum multitudine ingenti vidente à pueris Christianis confringi iussisset, eâdem die dæmon facie deturpatâ, membrisque mutilatis apparuit Indo cuidam, qui aberat passuum millibus sexaginta, dicens: En, ut à Ioanne malè habitus sum: remque, uti gesta erat, explicavit, efflagitans, ut adversus Ioannem suam contumeliam ulcisceretur, se ipsi opem laturum, docuitque rationem, quâ flagitium perpetraret. Aggresius est rem Indus, expectatumque Ioannem per insi-**[271]**dias adortus, prægrandi fuste percussit, aufugiensque, irrito eventu, & a persequentibus nonnullis comprehensus, rem detexit, & Christo se dedit, sic dæmone tanti viri meritis & pietate, templis & famulis spoliato.

CAPVT V. *De alijs magis peculiaribus, notandisque miraculis, quæ in Indiarum Occidentalium conversione, & conquisitione acciderunt.*

SVMMARIVM Capitis V.

1 *Miracula ostendunt favorem, inclinationem, & vocationem Divinam, cum Lipsio.*

2 *Miracula plura, & specialia Novi Orbis congeruntur: & ostenditur, idem in eius conversione contigisse, quod olim in primitiva Ecclesia.*

3 *Spiritus sanctus dona sua partitur, ut vult.*

4 *David Psalm. 64. prænuntiasse videtur miracula quæ in conversione Novi Orbis facienda erant.*

5 *Auctores recensentur, qui plura miracula in Novo Orbe facta commemorant.*

6 *Linguarum variarum locutio, & intellectio fuit donum Dei Apostolis concessum.*

7 *Linguarum donum, & miraculum multis Novi Orbis prædicatoribus concessum fuit.*

8 *B. Franciscus Xavierius habuit donum linguarum.*

9 *B. Aloisius Bertrandus, Martinus à Valentia, & alij Novi Orbis prædicatores habuerunt donum linguarum.*

10 *Christus Dominus, Apostoli, & D. Vincent. Ferrer, una lingua loquentes, à varijs diversarum linguarum populis intelligebantur: & idem accidit aliquibus concionatoribus Novi Orbis.*

11 *B. F. Ioan à S. Francisco, & Fr. Hieron. de Mendieta linguam Mexicanam repentè, & nullo studio adhibito assecuti, & locuti sunt.*

12 *Crucis Christi signo plurima miracula in Novo Orbe operata sunt, & in India Orientali. Num 14.*

13 *Crucis sanctæ laudes, & effectus mirabiles ex D. Ioan. Damasceno.*

15 *Auctores enumerantur, qui agunt de miraculis S. Crucis in Novo Orbe.*

16 *Crucis insulæ Hispaniolæ notabilis, & miraculosa historia.*

17 *Crucis Christi frustrà quæ præciduntur, statim in ea succrescunt. Et idem contigit in Cruce Hispaniolæ.*

18 *Crucis à Magallano in insula Zebu positæ, & alterius provinciæ Nicaraguæ miracula.*

19 *Cruces in suis agris odio Hispanorum defodiunt Indi Hispaniolæ, & fruges ibi natæ Crucis signum habuerunt.*

20 *Isabella Roderici solo Crucis signo plures Cortesij milites sanavit, in Mexicano bello graviter saucios.*

21 *Lanzerus Peruanus miles Crucis signo ægris, & saucijs adhibito, magnas curationes exercuit.*

22 *Alvarus Nunius Cabeça de Vaca, & eius socij ad Floridam naufragium facientes multa miracula in ægrorum curatione patrarunt.*

23 *Crucis invocatione & adoratione ingentem pluviam Indis impetrat miles quidam facinorosus in provincia Sanctæ Crucis de la sierra.*

24 *Indorum Sanctæ Crucis de la Sierra miraculosa conversio.*

25 *Miles, qui miraculum fecit, posteà furcæ damnatus fuit.*

26 *Ferdin. Cortesius in Mexicana provincia imbrem desideratissimum Indis, oratione ad Crucem habita, impetrat.*

27 *Imbrem, & alia bona miraculosè consequuntur aliqui Religiosi viri in Nova Hispania per invocationem Sanctæ Crucis.*

28 *Crucis de Carabuco miracula remissivè.*

29 *Indi cuiusdam miraculosa ultio, quòd templo in Christianorum cum uxore rem habuit.*

30 *Indi cuiusdam notabilis, & miraculosa historia & conversio, qui in faciem Crucifixi imaginis expuere ausus fuit.*

31 *B. Fr. Pet. à Corduba, & eius socius miraculosè ab Indorum insidijs liberantur, & mare crucibus innixi traijciunt.*

32 *B. Virginis Mariæ imago, & devotio plura miracula in Novo Orbe fecit.*

35 *Reguli cuiusdam insulæ Cubæ notabilis, & miraculosa historia, & victoria ob solam invocationem Virginis Mariæ.*

34 Indus quidam, invocato nomine Virginis **[272]** Mariæ, à fulmine liberatur, tribus alijs socijs eius ictu pereuntibus.

35 *Deiparæ imaginem ex altari, ubi eam Cortesius collocaverat, Indi nullo modo deturbare potuerunt, & conantes, cœlestibus supplicijs puniti sunt.*

36 *Baptismi, & aliorum Sacramentorum susceptio plura miracula in Novo Orbe causavit. Et Auctores, qui de eis agunt.*

37 *Ferdinan. Magallanius in Zebu insula Regis nepotem, & plures alios infirmos aqua baptismali sanavit.*

38 *Miraculosa historia fœminæ cuiusdam Indæ, quæ baptismum suscipere usque ad mortis articulum recusaverat.*

39 *Indi cuiusdam Mexicani baptismus, & qualiter eius susceptione fuerit à dæmonis unguibus liberatus.*

40 *Eucharistia evolare ex manibus Sacerdotis, & in os devotæ cuiusdam Indæ ingredi visa est.*

41 *Indus Christianus, pro mortuo iam deploratus, surrexit, & plurima, & miranda de vita futura narravit.*

42 *Curmacurialis, & Steelsius in ecstasi multa de gloria, & inferno viderunt.*

43 *Miraculum, quod Mechoacani accidit Indo cuidam confessionem paranti.*

44 *Inda quædam, quia peccata gravia in confessione celaverat, graviter à dæmone vexata & afflicta fuit.*

45 *Miracula plura operata in Novo Orbe per varios omnium ordinum religiosos remissivè ad Auctores, qui de illis scribunt.*

46 *Martyrum confessio, & passio est unum ex signis veræ Fidei, & Ecclesiæ Dei.*

47 *Ioan. 2. 3. verba explicantur.*

48 *Martyres plures in Novo Orbe fuisse probatur.*

49 *Hieronymi Badesij epigramma refertur de Martyribus Novi Orbis.*

POssem quidem signis, & miraculis, quæ in cap. præcedenti recensui, Victoriæ scrupulo, atque obiectioni satis fecisse videri, & Divinæ voluntatis & vocationis in hoc egregio opere conversionis, & acquisitionis Novi Orbis non levia argumenta considerasse, atque **[sect. 1]** appositè cum Iust. Lips. in Virg. Hallens. cap. 2. & 5. exclamare: *Vbi ea miracula video, & tam certa, & crebra video, quid nisi favorem, & inclinationem Numinis agnosco? Quid etiam, nisi velut tubam, & classicum audio, quod ad talem Fidem, & cœtum appellat. Non certius Divinæ voluntatis argumentum, quam a miraculis, quæ Deus ipse homo factus, ut talem se ossereret, atque ostenderet, palam exhibuit, & vulgavit.*
Sed tamen **[sect. 2]** adhuc alia non minus certa, & magis specialia commemorare operæpretium existimavi, quæ Lectorem, ut arbitror, recreabunt, & evidentiùs ostendent, signa & miracula, quæ olim in primitiva Fidei prædicatione innotuerunt, his etiam temporibus & regionibus non defuisse, quamvis charitas usque adeò refrixit, & ita exactè, ut oportebat, Evangelicæ prædicationis forma alicubi servata non fuit. Spiritus **[sect. 3]** quippè sanctus dona, & charismata sua partitur, ut vult: & si credimus Fr. Basil. Pontio Legion. in 1. p. suar. disp. q. 8. exposit. cap. 4. iam **[sect. 4]** hoc olim per Davidem prædixerat Psal. 64. dum ait: *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis.* Quem Psalmum de gentibus huius Novi Orbis accipiendum contendit, ut latiùs diximus lib. 1. cap. 15. n. 57. & sic versum illum exponit; quasi Regius Vates commovendas dicat Indorum gentes ad Christi Fidem amplectendam signis, atque portentis, quæ dum eis annuntiatur Evangelium, & facta sunt, & hodie fiunt a religiosissimis viris. Ioseph. etiam **[sect. 5]** Acosta, & Fr. Aug. Davila, qui pauca miracula in hac conversione intervenisse dixerunt in locis relatis sup. cap. 3. num. 35. plura quidem suis in libris recensent, & plurima alia Alanus **[273]** Copus, Thom.

Bozius, Ioan. Boterus, Anton. de Herrera, Fr. Alphons. Fern. Fr. Ioan. Torquemad. & alij gravissimi auctores, quorum peculiarem mentionem in huius capitis discursu faciemus.
Et ut hinc eius initium sumamus, nemo planè ignorat, **[sect. 6]** diversarum linguarum scientiam, & extraneorum sermonum intellectionem, & interpretationem donum Dei esse, quo maximè Apostolorum missionem, ac Fidei prædicationem per eos factam confirmavit, ut patet Marc. 16. Paul. 1. Corint. 12. vers. 4. Act. 24. & ultra Scribentes in his locis præcipuè Maldonat. Cornel. à Lapide, Lorin. & alios, latè prosequitur Thom. Bozius de signis Eccles. Dei, lib. 6. capit. 5. & Bernard. Aldrete omnino legendus de antiq. Hispan. lib. 2. cap. 16. pag. 288. & sequent. & cap. 25. pag. 326. At verò, **[sect. 7]** hanc quoque miraculosam gratiam in primis huius Novi Orbis concionatoribus inveniri, idem Thom. Bozius signanter advertit. Nam omissâ admirandâ huius doni abundantiâ, quam Deus **[sect. 8]** B. Francisco Xaviero in India Orientali communicavit, de qua etiam aliquid notat Acosta lib. 1. de procur. Ind. salu. capit. 9. in fin. Idem ætate nostrâ **[sect. 9]** in hac Occidentali contigisse legimus B. Aloisio Bertrando ex Ordine Prædicatorum; & Martino à Valencia ex Ordine Minorum, qui nullo sæpè interprete, nullo adiumento, diversarum linguarum populos, simul atque ad eos accesserant, alloquebantur, & ita Deus per illos innumeros ad verum pietatis cultum traduxit, & plurima suæ liberalitatis beneficia his populis est impertitus.
Et quod **[sect. 10]** magis mirabile est, cùm unâ linguâ loquerentur, ad innumeros diversarum linguarum homines in unum coactos, quorum multi haud percipiebant aliarum vim, nihilominus ab omnibus adstantibus intelligebantur, & quilibet ex audientibus cum sono vocis assequebatur etiam sensa verborum, ut de Christo Domino affirmat Arnob. lib. 1. contra Gent. & de Apostolis D. Cyprian. Chrysost. Oecume. Basilius Seleucens. Arator, & alij, quos refert Lorin. ubi sup. & de D. Vincen. Ferrer, Vincent. Iustin. Antist. in eius vita. De **[sect. 11]** Ioanne etiam à Sancto Francisco, & Fr. Hiero. de Mendieta narrat idem Thom. Bozius lib. 12. cap. 21. pag. 548. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 4. capit. 5. pag. 146. & Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarch. Ind. solis precibus, ac nullo prorsus studio assecutos fuisse linguæ Mexicanæ cognitionem, ita ut maximè cunctis admirationi fuerit, cùm repentè auditi sunt, eâ linguâ innumeris præsentibus concionari.
Per **[sect. 12]** Crucis etiam signum, ac reverentiam innumera miracula Deus in Indiarum regionibus operatus videtur. Et meritò quidem, nam ut piè, & eleganter scribit D. Ioan. Damascen. lib. 4. de Fide Orthod. cap. 4: *Nulla alia re peccatum* **[sect. 13]** *deletum, primi parentis delictum extinctum, infernus spoliatus, resurrectio donata, vis contemnendarum rerum præsentium, atque ipsius quoque mortis nobis concessa, reditus ad veterem beatitudinem comparatus est, Paradisi portæ patefactæ sunt, natura nostra ad Dei dextram considet, filij denique Dei, & hæredes facti sumus, quam Crucis Domini nostri Iesu Christi beneficio.*
Et ut ea, **[sect. 14]** quæ in Orientalibus, & in Regno Congiano acciderunt, silentio prætеream, de quibus solitâ eloquentiâ scribit Maffeius libro 1. pag. 11. & 15. pag. 121. & 122. Ioan. Barros decad. 3. cap. 11. Alanus Copus dial. 4. cap. 16. pag. 557. & Thom. Bozius lib. 5. cap. 2. pag. 160. plurima alia in his Occidentalibus reperiemus **[sect. 15]** apud Franc. Lop. Gomar. in sua earum hist. 2. part. capit. 34. 46. & 81. Theat. vitæ huma. vol. 5. lib. 4. pag. 1468. Tho. Bozium de sign. Eccles. lib. 4. c. 2. pag. 157. Idem de robore bellico c. 12. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 8. c. 10. pag. 314. & lib. 10. c. 12. pag. 361. Illescas in **[274]** histor. Pontific. lib. 6. §. 5. fol. 283. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 4. cap. 5. pag. 144. Camil. Borrel. de præst. Reg. Cathol. cap. 43. ex num.

27. Fr. Alphos. Fernand. in hist. Eccl. nost. temp. lib. 1. capit. 2. pag. 18. & Fr. Ioan. à Torquem in Monarch. Ind. lib. 16. cap. 26. & seqq. & lib. 18. cap. 7.
Inter quæ **[sect. 16]** legimus, quòd cùm Columbus in insula Hispaniola super excelsam collem ligneam Crucem altissimam desixisset, ut ab itinerantibus procul inspici posset, & sub tali munimine urbs dicta la Concepcion de la Vega, quam ibi ædificavit, magis tuta consisteret, indigenæ quamdam die, eam validissimis ictibus & funibus convellere, & in terram prosternere conati sunt, nimis quippe Christianis infesti, maximam iniuriam se illis facturos existimabant, si lignum illud penitus extirparent, quod ab eis magnâ veneratione coli solitum viderant. In quo cum nihil proficere potuissent, terram ad illud eruendum excavare cœperunt, quæ tamen miraculosè ad locum, ubi educebatur, statim redibat, & maiori soliditate constipabatur. Vnde cùm se hoc etiam labore frustratos viderent, multis undique lignis congestis, Crucem comburere tentarunt. Quæ tamen, licèt satis arida esset, non conflagravit, neque admoti ignis aliquod vestigium exhibuit, nisi quandam veluti maculam fumi, quæ in eius inferiori parte remansit. Procedentes verò Indi, eoque maiori furore perculsi, quo magis suis conatibus ludi cernebant, tandem securibus, & gladijs siliceis, quibus tunc temporis pro ferreis utebantur, Crucem secare, & in frusta dividere proposuerunt, nihilo tamen magis voti compotes evadentes: nam quantum ex illa secabant, tantum miraculosâ Dei operatione crescebat. Quibus signis permoti multi eorum ad veri Dei fidem conversi sunt, Hispanis narrarunt, in Crucis brachio venerabilem quandam fœminam stantem vidisse, quæ eam evellere, comburere, & scindere prohibuerat. Eademque Crux multis alijs posteà miraculis claruit, & per annos plures, quidquid ex illa fuit Christianâ devotione præscissum, iugiter succerscebat; ut de **[sect. 17]** ipsa Christi Cruce narrat S. Paulin. epist. 11. S. Cyril. cathec. 10. Cæs. Baron. in Annal. Ecclesiast. anno Christi 326. num. 50. Simon Maiol. in dieb. Canic. 1. tom. colloq. 21. pag. 477. & Pat. Iacob. Gretser. in comment. de Cruce lib. 1. cap. 78. qui etiam plura tradit de frustis eiusdem Christi Crucis diversis Principibus dono datis, & missis in 2. part. Horti S. Crucis pag. 127.
De alia **[sect. 18]** etiam Cruce, quam Hispani, qui cum Magallano ad Zebu insulam pervenerunt, in eâdem insula ante Ecclesiam, quam ibi construxerant, collocarunt, refert Anton. de Herrera decad. 3. lib. 1. cap. 9. pag. 18. ab Indis nullo modo convelli potuisse, licèt expulsis Christianis id maximopere niterentur. Et idem narrat de alia in provincia Nicaragua eâd. decad. 3. lib. 5. capit. 12. pag. 216. cuius causâ, inquit, indigenas Cruces spontè petere, & baptismum desiderare cœpisse.
Illud quoque mirabile est, quod refert idem Herrer. decad. 1. lib. 3. cap. 4. pag. 88. in prædicta scilicet **[sect. 19]** insula Hispaniola, quosdam Indos Cruces, & alias Sanctorum imagines ex templo Christianorum subripuisse, & in suis agris defodisse, dicentes, maiores nunc erunt vestri fructus, illisque in locis semina radices egisse, Crucis in modum formatas, quod nusquam anteà ab Indis visum erat, quapropter miraculo tributum fuit.
Et cùm **[sect. 20]** Ferdin. Cortesius cum Tlascalensibus socijs adversus Mexicanos pugnaret, pluresque ex nostris, & auxiliaribus, multis lethalibusque vulneribus sauciati, sese in castra reciperent, & ob medelæ defectum perirent, Dei beneficio, & ingenti miraculo factum fuit, ut Castellana quædam mulier, Isabella Roderici vocata, sanctissimum **[275]** Crucis signum manu super vulnera faciens, & Divinæ Trinitatis auxilium implorans, illicò eos pristinæ sanitati restitueret, & bello aptiores, & fortiores remitteret, quod satis comprobabat huius pugnæ causam Deo gratissimam esse, ut hanc historiam narrans advertit idem Anton. de Herrera. d. decad. 3. lib. 1. cap. 22. pag. 49.

Eâdem **[sect. 21]** curationis formâ in Peruano Regno usum fuisse militem, cui nomen *Lanzero,* tradit Acosta in hist. Moral. Ind. lib. 7. cap. 27. & Ioan. Boter. in d. 4. part. suar. relat. lib. 3. pag. 85. Vbi **[sect. 22]** etiam enarrant, in admiranda illa peregrinatione, quam fecit, & scripsit Alvarus Nuñez Cabeça de Vaca continêri, quòd cùm ipse, & alij duo, vel tres socij, quorum unus Æthiops erat, ex classe remansissent, quæ ad Floridam naufragium fecit, ibiḱque inter Barbaros per decennium vitam agerent, quousque ad oppositum mare del Svr penetrarunt, compulsos sæpè ab eisdem Barbaris sub necis interminatione fuisse, ut illis in varijs, quos patiebantur, languoribus & ægritudinibus mederentur. Quod cùm ipsi principio aggredi non audêrent, quia nec artem medicam noverant, neque remedia morbis necessaria secum portabant, metu tamen perculsi, Evangelicum medendi modum capesserunt, & signum sanctæ Crucis super ægros facientes, aliasḱque Ecclesiæ orationes recitantes innumeros sanavêre, Domino mirabiliter eorum votis, & precibus annuente; ita ut ipsi de se ipsis maximè dubitarent, cùm nihil in se dignum tanto favore conspicerent, sed communem profanorum militarium hominum vitam egissent. Propter quas sanitatum operationes, vitæḱque quam eo tempore servaverant, innocentiam, tantum admirationis, & gloriæ apud Barbaros sunt consecuti, ut propemodum pro Dijs adorarentur, & quicquid imperarent, non aliter quàm de cœlo profectum acciperetur. Quam historiam repetijt idem Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 9. in princip. & latiùs narrat Anto. de Herrera decad. 4. lib. 5. cap. 5. pag. 106. & Garcilas. Inca in hist. Floridæ lib. 1. cap. 3.

Idem quoque Acosta, & Boterus ubi suprà commemorant, **[sect. 23]** in remota huius Peruani Regni provincia, cui ab eventu nomen sanctæ Crucis de la Sierra ab Hispanis inditum fuit, antequàm plenè detegi, & converti cœpisset, facinorosum quendam militem, metu Argentini Senatus iudicum, inter Indos delituisse, qui cùm eos nimis anxios ob annonæ & pluviæ defectum vidêret, & varijs pro more, superstitionibus uti, ad iram suorum idolorum placandam, bono animo esse iussit, & si imperata peragerent, præsentissimum ærumnarum suarum levamentum promisit. Cùmḱque illi annuissent, Crucem ingentem fabricari, & in eminenti loco constitui præcepit, utḱque genua ante illam flecterent, pluviamḱque postularent, admonuit. Quo facto, dictu mirum, imber adeò ingens descendit, ut pro votis sibi Crucis numen respondisse profiterentur, tantamḱque ei in posterum fidem, & venerationem exhibuerunt, ut in reliquis publicis, & privatis laboribus ad illam accederent, & quæ petebant, facili negotio consequerentur. Vnde **[sect. 24]** idolis relictis, & humi prostratis Crucis insignijs condecorati incedebant, ac paulò pòst Divini Verbi prædicatores voluntariè petierunt, à quibus doceri, & baptizari possent. Atque ut appareat, quo medio & modo Deus hæc miracula operabatur, **[sect. 25]** ille idem miles antiquam vitæ consuetudinem repetens, & scelera sceleribus addens, tandem comprehensus fuit, & in Potosiensi oppido furcæ pœnam meritissimè pertulit.

Simile **[sect. 26]** miraculum in Mexicana urbe accidisse tradit Fr. Ioan. Torquemada in d. Monarch. lib. 4. capit. 53. pag. 510. Nam cùm præstantissimus ille **[276]** Dux Ferdin. Cortesius à Rege Motezuma, & eius sacerdotibus ægrè obtinuisset, ut in maioris templi fano Christi Crucifixi imago sublatis idolis collocaretur, & posteà Indi queruli ad eum accederent, causantes magnam, quam patibantur, siccitatem, & fructuum sterilitatem eâ ratione contingere quòd Dijs patrijs spretis, alienum venerari cœpissent. Cortesius bono animo eos esse iussit, & ad diem crastinum facturos periculum, quantum sua illos opinio deciperet. Vocatisḱque ad se socijs, & sacris solemnibus de more peractis, cùm omnes cœlestium imbrium copiam ad Spiritus sancti ignem in Indorum cordibus accendendum,

enixis, & devotis precibus postularent, vix oratione finitâ, cœlum anteà serenum nigris nubibus obscuratum, ingentes nimbos per aliquot dies effudit, quibus terra fœcunditatem desideratam accepit, & uberrimos eo anno fructus exhibuit.
Beati **[sect. 27]** quoque Toribius Motolinia, & Fr. Martinus à Valencia, ut refert Thom. Bozus lib. 12. capit. 21. in provincijs Tezcuco, & Tlascala eadem miracula in imbribus impetrandis, & alijs calamitatibus depellendis per invocationem, & supplicationem sanctæ Crucis, secisse reperiuntur. Crucis **[sect. 28]** quoque oppidi de Carabuco, quæ in Peruano Regno religiosissimè colitur, notabilem historiam, & plura antiqua, & recentia miracula latè commemorat Fr. Alphons. Ramos Gavilan in hist. Virginis de Copacabana lib. 1. cap. 9. 10. & 11.
Rursus **[sect. 29]** secundùm eundem Thom. Bozium. d. lib. 5. cap. 2. & Torquemad. d. lib. 18. cap. 7. cùm quidam ex regulis Novæ Hispaniæ ausus fuisset cum sua coniuge, ne quidquam repugnante, habêre rem in templo ubi Crucem, & alias imagines sacras Christiani collocaverant, quibus illa orationem faciebat, protinus usu linguæ, ac membrorum spoliatus est. Ad mentem reversus, inde nunquam voluit egredi, neque sivit à quoquam templum verri; sed omnia à semetipso perficere volebat, ut omnibus palàm fieret, quid accidisset.
Et iterum, **[sect. 30]** cùm fortè in manus Principis cuiusdam, qui non longè aberat à finibus Regni Perù, effigies Christi Crucifixi venisset, ille acceptam conspuere, ac multis modis irridêre cœpit in conspectu plurimorum. Ibi mirabiliter imago, quasi verè spiraret, cœpit ex oculis lumen emittere, caput motare, & aspectu minaci Regem, cunctosque terrêre. Quo circa pavore perculsi omnes, & tremore correpti, partim cecidêre in terram, partim cùm se vidêrent obrigescere, neque posse loco recedere, exclamare cœperunt, factique pœnitentes, misericordiam suppliciter implorare. Ob id pristino statui protinus restituti, magnum Christianorum Deum palàm confiteri, & altissimâ voce rem cunctis, ut acciderat, enarrare. At Princeps unà cum multis ex numero suorum, se Cuzcum contulit, & factum divulgans Christo devovit. Quam historiam latiùs narrat P. Anton. Valera in ann. Ind. Occid. soc. Iesv, & Speculum Magn. exemplorum, verb. *Imago,* pag. 426. & seq.
Memorandum est etiam **[sect. 31]** miraculum aliud relatum à Fr. August. Davila in histor. Ordin. Prædic. Mexic. provinc. lib. 1. cap. 40. & Fr. Alphons. Fernand. in histor. Ecceles. nostr. temp. lib. 1. cap. 3. pag. 21. de B. Fr. Petro à Corduba, & eius socio, qui cùm ex insula S. Dominici ad Margaritam Evangelij prædicandi gratiâ, transfretassent, & ibi Indorum insidijs Hispani omnes occissi essent, duo illi religiosi viri, singulas Cruces manibus capientes, & ita mortem suaviter expectantes, ab illis nunquam interfici potuerunt, quin potius salvi, & illæsi ad oras pelagi pervenientes, in navem desertam & dissipatam, quæ ibi fortè relicta erat, & solum malum habebat, ascenderunt, & nullo humano ductore, intra viginti quatuor horarum spatium, ducentarum **[277]** leucarum iter egerunt. Sed internavigandum Christum Dominum in rostris navis, & B. Dominicum in puppi sedentes conspexerunt.
Hoc quoque sæpissimè in his ijsdem Occidentalibus Indijs contigisse, scribit idem Thomas Bozius libro 9. cap. 10. pagina 369. Vt **[sect. 32]** per imaginem Beatissimæ, & purissimæ Virginis Mariæ, maxima item miracula efficerentur, quibus latiùs Christiana religio propagaretur. Et inter alia recenset quòd **[sect. 33]** in insula Cuba Regulus quidam multas victorias consequutus fuit adversus finitimos populos, non aliâ ratione, quàm quòd usus est Christiano quodam copiarum suarum duce. Is enim pergebat in hostes, portans in pectore imaginem Virginis, ac protinus illos in fugam versos superabat; cùmque dissensione ortâ inter Indos, præstantior ne foret imago Mariæ, an verò Indicorum Deorum, idcirco

ad arma veniretur, convenêre, ut in lata quadam planicie duo iuvenes hinc inde brachijs ad terga ligarentur arctissimè, & duo quidem nomine Mariæ ab adversaria parte vinculis obstringerentur, duo verò Indicorum Deorum nomine similiter ab alia parte, quorum verò manus spontè solverentur, ij victores essent, ac pro veritate crederentur pugnare. Res ita acta, & continuò innumeris videntibus inclamante Regulo, Ave Maria, astitit Matrona mirabili maiestate, quæ ad suos adpropinquans, & virgâ manus tangens illos exolvit, vinculaque se ad alios duos ex adverso positos devinciendos, continuò contulerunt. Quo peracto visum est idem certamen renovari, ac rursus idem mirabiliter evenit. Hoc passim divulgatum plurimos ad Christum traduxit.

Torquemada item dicto lib. 18. capit. 7. tradit, iterum accidisse, **[sect. 34]** quòd cùm quatuor Indi ob imminentem pluviæ, & fulgurum tempestatem, in speluncam se recepissent, eorum unus fulminum metu Deiparæ nomen, & auxilium frequenter invocabat, quod cùm socij riderent, ecce tres omnes uno ictu fulminis perierunt, Mariæ tantùm devoto illæso manente. Et in illo Mexicano conflictu, cuius suprà cap. præcedent. num. 51. meminimus, cùm Indi **[sect. 35]** Deiparæ imaginem ex altari templi, ubi eam Cortesius collocaverat, deturbare voluissent, id nullo modo consequi potuerunt, quin potiùs conantibus illam apprehendere, manus hærebant, aut brachia rigebant, vel crura tumescebant, ita ut per templi gradus, multis modis sauciati conciderent, ut refert Herrera decad. 2. lib. 10. cap. 9. & Torquemada lib. 4. cap. 69. pag. 542.

Commune etiam in eisdem provincijs fuit, ut per **[sect. 36]** baptismalis aquæ susceptionem, confessionemque & communionem sacramentalem multi à varijs languoribus sanarentur, & plura alia miracula fierent, quorum aliqua recenset Alanus Copus Dialog. 3. capite 29. pagina 437. & sequentibus, & Dialog. 2. capite 28. pagina 296. & sequentib. A costa libro 1. de procur. Ind. salu. cap. 6. Thom. Bozius lib. 1. cap. 15. pag. 38. & lib. 5. cap. 2. pag. 159. Illescas in histor. Pontific. lib. 6. pagina 535. Fr. Augustin. Davila in d. histor. Ord. Prædicator. lib. 1. cap. 27. & capit. 71. pag. 177. & Torquemad. d. lib. 18. capit. 7. Ferdinandus **[sect. 37]** enim Magallanius cùm novum Isthmum, sive Euripum reperijsset, quo duo maria coniungerentur, & ad Zebu insulam pervenisset, Reguli eius nepoti, quem valdè ægrum, & anxium invenit, bonam valetudinem pollicitus est, si ad veram Dei fidem conversus, baptismali aquâ lustraretur; cùmque ille annuisset, statim ab ardentissimis febribus, quibuis tenebatur, liber evasit, & posteà retulit cœlistia multa à se in somnijs maximâ animi iucunditate conspecta. Quocirca Rex, innumerique alij tum Christo nomen dederunt, & Magallanius, quæ fausto **[278]** initio cœperat prosequuturos, plurimos alios morti proximos eodem baptismalis aquæ mysterioso beneficio sanavit.

Fœmina **[sect. 38]** quoque in hoc Regno Peruano secundùm Acostam dicto capit. 6. in suæ infidelitatis errore obstinata, & superstitioni cuidam veneficæ addictissima, quæ, cæteris omnibus in illa familia baptizatis, sola repugnaverat, morbo iam ultimo laborans, misit ad Sacerdotem, ut ad se festinaret, non enim se posse exire de vita, nisi aquâ prius salutari perfunderetur. Semel atque iterum accersitus, tandem venit, invenitque anum in extremis agentem, & baptismum magno affectu poscentem, rogat, cur tam diu distulerit? respondet illa, sibi nihil minus fuisse semper in animo, quàm fieri Christianam, oderat enim vel ipsum nomen; sed tamen morti iam propinquanti, astitisse sibi iuvenem candidum, qui anteactam vitam acriter reprehenderit, & Christi religionem quantociùs suscipere persuadêret; contrà verò tetrum quendam Æthiopem ex altera parte patriam superstitionem diu inculcasse, & cùm anxia diu hærêret, tandem vicisse iuvenem Christi, statimque tantum sibi baptismi

desiderium accensum, ut nihil aliud lamentaretur, quàm se à prima ætate non fuisse Christianam. Quid multa? interrogata de fide pro more, & pœnitentiam anteactæ vitæ, magno dolore significans, baptizatur, & baptizata protinus animam efflat, ipso Sacerdote cum cæteris, qui aderant, vehementer admirante.

In Mexicana provincia **[sect. 39]** alium sermè similem casum cuidam Indo ægroto accidisse refert Fr. August. Davila dicto libro 1. capit. 39. Nam cùm hic baptismum suscipere distulisset, & morti proximus esset, dæmon ei teterrimâ specie comparuit, inferni pœnas eam ob causam minatus. Quod æger animadvertens, humi serpens, ut potuit, se ad Monasterium contulit, & quæ viderat parocho narrans, ubi ab eo baptismum accepit, lætus admodum spiravit. Idem auctor **[sect. 40]** eodem libro 1. capit. 29. ex fidedignis testimonijs commemorat in Mechoacana provincia anno 1540. sacratum Christi Eucharisticum corpus ex Sacerdotis manibus evolasse, & in os Indiæ miraculosè ingressum, quæ sacram synaxim ardentissimè præstolabatur.

Indus **[sect. 41]** alius baptizatus, & testimonium bonum habens in simplicitate, & sobrietate sua, ut narrat Acosta dicto capite 6. cùm mortuus omnino crederetur, triduum integrum iacuit, panno coopertus ab uxore, quæ in loco satis remoto degens, adiutorium alicuius ad sepulturam expectabat: tunc repentè movêre se cœpit, & uxorem admirantem, ac paventem vocans, vera esse dixit, quæ à Christianis dicerentur de vita futura; nam se, perductum à quodam, multa ac stupenda vidisse, quæ posteà coram Archiepiscopo, & alijs viris sapientibus interrogatus, ita aptè & apertè narravit, eâque vultus constantiâ, lacrymis, ac profundo quodam affectu, ut evidenter patêret, illa omnia non aliter sibi potuisse innotescere, quàm factâ super eum manu Domini, per mirabilem ecstasim, ut in illo **[sect. 42]** Curmacuriali, de quo Augustin. scribit in lib. de cura pro mort. agen. cap. 12. vel altero Steelsio, de quo Beda in sua hist. Angl. lib. 2.

Neque abest notabilis relatio **[sect. 43]** alterius miraculi, quod in Mechoacana provincia cuidam Indo confessionem paranti accidisse, latè scribit Ioan. Boter. d. 4. par. lib. 3. pag. 86. & 87. Et pag. 91. & sequentib. multò latiùs enarrat aliud exemplum cuiusdam **[sect. 44]** Indiæ dictæ Catherina in provincia Sanctæ Crucis de Monte, quæ quia protervè nimis in confessionis Sacramento gravia aliqua peccata conticuit, multis **[279]** magnisque dæmonum visionibus, & supplicijs in morte, & post mortem afflicta fuit.

His non ineptè addere possem **[sect. 45]** plurima alia miracula, quæ passim operata leguntur à multis religiosissimis omnium Ordinum, & alijs Ecclesiasticis viris, qui ad has provincias animarum zelo, & piâ Regum nostrorum curâ primis conversionis temporibus transfretarunt, & præcipè à venerandis patribus Toribio Motolinia, Ioanne à Sancto Francisco, Martino à Valencia, Andrea de Olmo, Ioanne ab Oveto, Francisco Colmenario, & alijs eorum socijs, & sequacibus ex Ordine Minorum, & Fr. Petr. à Corduba, Dominico Betanços Aloisio Bertrando, Iuliano Garces, Dom. à Cruce, Domin. à S. Maria, Thom. à Rosario. Ludovic. Cancel, & alijs ex ordine Prædicatorum, nisi plenè satis & eleganter de eis scripsissent Franc. Gonçaga Episcopus Cæphalenus in histor. Minorit. ad sinem, Marcus Vlyssipon. Episcopus Porti in 3. par. Chronic. eiusd. Ord. lib. 8. Thom. Bozius lib. 12. de sign. Eccles. Dei, sign. 57. cap. 21. Fr. August. Davila in tota sua aurea hist. fundat. Ordin. Prædicat. provinciæ Mexicanæ, Ioan. Boter. in suis relationib. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 51. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 4. cap. 5. passim Anton. de Herrera in d. histor. gener. Ind. Fr. Alphons. Ferdinand. in historia Eccles. nost. temp. lib. 1. per totum, & novissimè, ac multum copiosè Fr. Ioan. à Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 17. ex capit. 14. usque ad

19. & lib. 18. cap. 8. & lib. 20. & 21. per totum, & Fr. Anton. Remesal in histor. provin. Guatemalæ, & Fr. Ioan. Nuñez de Torres in instructione statuum Eccles. tracta. 6. cap. 4. §. 2. & 3. ex pag. 551.
Neque **[sect. 46]** eidem conversioni, & vocationi ad eam factæ, defuit aliud signum, & testimonium quod Ecclesiæ Dei fidem inter alia confirmat, & Spiritus sancti assistentiam ostendit, scilicet continuata Martyrum series, & proprij sanguinis effusio pro Christi cultu inter gentes disseminando, **[sect. 47]** iuxta illud 1. Ioan. 3: *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt, & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Et alia quæ de prædicto martyrij signo eleganter congerit Thomas Bozius lib. 7. sign. 27. cap. 3. Suarez in tractat. de fid. disputat. 4. sectio. 3. num. 6. Nam idem Thom. Bozius ibídem, vers. *In Occidentalibus verò Indijs* **[sect. 48]** aliquos numerat, qui constanti animo, & religione pro Fide in illis prædicanda, & propaganda, martyrij coronam meruerunt, & alios quindecim addidit in lib. 12. cap. 22. & plures præter eos commemorat Torquemada dicto capit. 8. & dicto lib. 21. & Fr. Alphons. Ferdinan. d. lib. 1. cap. 4. pag. 23 & capit. 5. & capit. 45. pag. 156. & pagina 183. Et de his Martyribus sic Hieronymus Badesius **[sect. 49]** apud Bozium. dicto capit. 22. nimis verè, & poëticè cecinit:

Vos ò qui primùm extremos properastis ad Indos, Vt nossent verum pectora cæca Deum.
Quàm benè pro tali vestrum pietate cruorem Fudistis! maior se feret inde seges.
Nec quicquam ferro proscinderet arva colonus, Semine ni gravidos spargeret imber agros.
Cernitis ut magno crescat iam fœnore messis, Et vestra uberior sit labore ille nece?

CAPVT VI. *De tertio titulo, qui ex iure inventionis, & occupationis huius Novi Orbis, per Hispanos primùm factæ, desumitur. Et an, & quatenus iustus, & legitimus censeri debeat?*

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Divina voluntas ubi certa est, plenissimum titulum Regnorum inducit.*

2 *Dei providentia, & dispositione etiamsi aliqui puniantur, & suis Regnis spolientur, non tamen ob id à culpa excusantur punientes, vel spoliantes.*

[280] 3 *Babyloniæ Reges populum Dei ex Divina providentia, & consilio captivum duxerunt, & nihilominus in eo facto peccarunt.*

4 *Ieroboam peccavit avertendo populum à Roboam, quamvis Deus id præordinavit.*

5 *Deus aliquando victorias concedit, non tam ob merita vincentium, quàm ob peccata eorum, qui debellantur.*

6 *Dona dantur ab Spiritu sancto ad perficiendas virtutes.*

7 *Fides, vel auctoritas sacra ubi ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona.*

8 *Miracula Divina facilè ad exemplum humanarum actionum producenda non sunt.*

9 *Hispani omnium primi Novum Orbem detexerunt, & occuparunt.*

10 *Titulus primæ inventionis, & occupationis iuvat Hispanorum Regum causam in dominatione Novi Orbis, eiusque meminerunt Victoria, & Gregorio Lopez.*

11 *Pat. Ferdinand. Rebellus in conquisitione Indiarum Orientalium per Lusitanos facta, multum probat titulum primæ occupationis.*

12 *Dominia rerum à naturali possessione cœperunt.*

13 *Primò invenientes, & occupantes res aliquas mobiles, vel immobiles naturali iure earum domini fiunt.*

14 *Occupationis primæ alicuius rei titulus, omnibus alijs acquisitionis modis antiquior, & excellentior est, secundùm Aristot. Ciceron. & alios.*

15 *Libera quæ sunt, transeunt in ius occupantium.*

16 *Omnibus, quod nascitur, industriæ præmium est.*

17 *Inventionis primæ titulus solus non sufficit ad rem aliquam acquirendam, nisi eius etiam apprehensio, & occupatio sequatur.*

18 *Statuta quæ inventos cum armis puniri iubent, an etiam apprehensionem requirant?*

19 *Insulæ maris, & quæ posteà in illis ædificantur, primò invenientium, & occupantium fiunt.*

20 *Venetorum Respublica semper libera fuit, & quare?*

21 *Insulæ maris dominium, licèt primo occupanti quæratur, suprema autem eius iurisdictio ei competit, qui in illo mari imperium habet.*

22 *Mari ille imperare videtur, qui in continenti proxima imperium habet.*

23 *Bello ab hostibus capta communi omnium gentium iure capientium fiant, & plurimi auctores, qui de hoc articulo agunt. D. Melchior de Valentia citatur & laudatur, ibid.*

24 *Bellicam artem secundùm naturam acqusitivam esse Plato, Aristotel. & alij Philosophi tradunt.*

25 *Victoria, inter præcipua genera rerum acquirendarum, à Cicerone connumeratur.*

26 *Bello capta capientium fiunt, etiam inspecto iure Divino ex doctrina D. Ambrosij.*

27 *Virgilij locus 9. Æneid. expenditur.*

28 *Novi Orbis plures regiones titulo iusti belli Hispanorum Regum effectæ sunt.*

29 *Reges & Principes supremi, licèt personaliter bellis non intersint, quæ à suis vassallis geruntur, earum tamen terrarum, quæ ab illis conquiruntur, dominium acquirunt.*

30 *Conquisitores Novi Orbis semper pacti sunt, provincias à se detectas, & subiugatas, Regum Hispaniæ Imperio, veluti eorum procuratores, acquisituros.*

31 *Protestatio facta à Columbo, & alijs ubi primùm novas provincias occupabant.*

32 *Fecisse non tam videntur, qui iussis parent, quàm qui iubent.*

33 *Testis dictum valet dicentis, Titium ligna amputasse, quamvis Titius id per alium fecerit.*

34 *Regis Fisco, aut Demanio cedunt terræ omnes, quæ à vassallis bello quæruntur, etiam si bella vassallorum expensis fiant.*

[281] 35 *Bello capta qualiter dividantur, & plures auctores, qui de hoc agunt.*

36 *Lex si captivus 20. §. expulsis, D. de captivis explicatur, & illustratur.*

37 *Præda quælibet post exitum belli capta publicari solet.*

38 *Belli in ipso conflictu quæ capiuntur, qualiter dividantur?*

39 *Prædarum dividendarum varij modi, & mores, remissivè.*

40 *Princeps supremus ultra immobilia debet habere quintam partem prædarum moventium & semoventium, quæ bello capiuntur.*

41 *Regale ius est habere quintam partem moventium, & semoventium bello captorum.*

42 *Princeps non potest in perpetuum alienare regale ius sibi competens in bonis, quæ bello capiuntur.*

43 *Imperia & Regna mundi ferè omnia bello parta sunt.*

44 *Monarchia Romanorum & aliæ, quæ in Orbe maximæ fuerunt, per tyrannidem partæ sunt.*

45 *Auctores plures referuntur, qui exempla adducunt Regnorum ambitiosè, & per bella captorum.*

46 *Regnorum iam diu constitutorum origo repetenda, & discutienda non est.*

47 *Imperium, ut inter animalia, valentioribus, & robustioribus sui generis datur: ita etiam inter homines, victores, & potentiores victis imperare debere, quidam docuerunt.*

48 *Legitimum dici non debet, nisi quod de iure, & legibus venit.*

49 *Bella ob nullam omnino causam movere licere, hæresis est, à multis pijs, & doctis viris damnata.*

50 *Bella, quæ iustè & legitimè inferuntur probari debent, & ius acquisitionis victoribus præbent.*

51 *Bella iniusta, & per solam violentiam illata, nullo iure probantur, neque legitimum dominium præstant. Et auctores qui de hoc agunt.*

52 *Bellum ut iustum sit, quibus ex causis, & qua intentione inferri debeat? Lex ut vim, D. de iustitia & iure exornatur, ibidem.*

53 *Cap. dispar. 23. quæst. 8. & cap. militare 23. quæst. 1. exornantur.*

54 *D. Isidor. & Augustin. qualiter bellum iustum definiant?*

55 *Cap. Dominus 23. quæst. 2. explicatur, & illustratur.*

56 *Alexandri Magni bella magna latrocinia vocantur à D. August.*

57 *Herodoti elegantissima verba adversus eos, qui iniusta bella inferunt.*

58 *Senecæ locus de latrocinijs Alexandri Magni expenditur, & emendatur.*

59 *Cineas qualiter Pyrrhum bella iniusta sola inani gloria moventem dissuaserit.*

60 *Antigonus expressè docuit, bella iniusta inferentes, iustitiæ amatores esse non posse.*

61 *Titulus primæ inventionis, & occupationis Novi Orbis parum sufficiens iudicatur à Victoria, & Greg. Lopez.*

62 *Regula iuris gentium, quæ primò invenientibus, & occupantibus dominia rerum concedit, qualiter sit accipienda.*

63 *Novi Orbis regiones & provinciæ non erant vacuæ & desertæ, quando ab Hispanis detectæ sunt.*

64 *Indi multò antè quàm Hispani provincias Novi Orbis invenerunt, & occuparunt, ac per consequens veri illarum domini effecti videntur.*

65 *Indi si fortè invenissent, & occupassent terras ab Hispanis anteà possessas, earum domini non efficerentur.*

66 *Ius naturale, & gentium omnibus nationibus commune est & æquale.*

67 *Lex 1. §. ius naturale, & §. ius gentium cum similib. perpenditur, & illustratur.*

68 *Ius gentium quibus nominibus designetur à varijs auctoribus?*

69 *Iure gentium introductæ sunt divisiones hominum, provinciarum, Regnorum, & dominiorum, & quare?*

70 *Communio semper rixas, & discordias producit. Et num. 73.*

71 *Gentium, Vrbium, & Imperiorum separatio, & constitutio ante, & post diluvium quomodo cœperit?*

[282] 72 *Lex ex hoc iure, D. de iustit. & iure, & similes illustrantur.*

73 *Lex cùm pater 69. §. dulcissimis, D. de legat. 2. exornatur.*

74 *Auctores Philosophi, Theologi, & Iurisperiti, qui tractant de gentium, imperiorum, & dominiorum distinctione.*

75 *Dominiorum, & provinciarum distinctio ab aliquibus iure Divino constituta esse dicitur.*

76 *Fabula notabilis à Platone relata de dominiorum, & provinciarum distributione.*

77 *Ius Divinum immutabile, & invariabile est.*

78 *Iuris Divini præceptum est aliorum bona, & possessiones non concupiscere.*

79 *Lucra honesta appellat Cassiodorus ea, per quæ nemo læditur, nec suis bonis exuitur.*

80 *Inventionis, & occupationis primæ titulus, licèt non prosit Hispanis ad provincias Novi Orbis, quas ab Indis possessas, cultas, & habitatas invenerunt, proderit tamen quoad desertas, & vacuas.*

81 *Provinciæ, & loca aliqua Novi Orbis deserta reperta sunt ab Hispanis.*

82 *Victoriæ, & Molinæ verba referuntur de iusta occupatione insularum, & provinciarum desertarum Novi Orbis.*

83 *Insulæ de Caboverde, quas Hesperides aliqui appellant, & insula D. Thomæ sub Æquinoctiali vacuæ, & desertæ à Lusitanis inventæ sunt & aliæ, n. 85.*

84 *Desertarum insularum, & regionum habitatio & cultura est unum ex signis, sive argumentis excellentiæ Christianæ religionis secundùm Thom. Bozium.*

86 *Isaiæ Prophetia cap. 32. 35. & 59. de locorum desertorum habitatione, & cultura in Ecclesia Novi Orbis impleta est.*

87 *§. Feræ, inst. de rerum divis. expenditur.*

88 *Loca. deserta, & inculta hodie etiam primo occupatium fiunt.*

89 *Fundi qui apparent nunquam fuisse culti, præsumuntur nullius in bonis fuissse, & occupantis fiunt.*

90 *Loca, quæ non constat per aliquem fuisse occupata, & culta, nullius in bonis censeri, & occupantis fieri, censuit Aretin. etiamsi iaceant intra territorium alicuius civitatis, vel Principis: sed contraria opinio magis verior, & receptior est.*

91 *Possessione ex antiqua alicuius territorij, vel castri quidquid intra illud est terrarum, vel locorum ad castri dominum pertinere videtur.*

92 *Terræ omnes sive sint zerbidæ, & incultæ, sive montuosæ ad Regem in dubio spectare censentur.*

93 *Rex fundat suam intentionem in omnibus terris, quæ in suo Regno desertæ, & incultæ reperiuntur.*

94 *Aelius Pertinax Imperat. quidquid in Italia, aut alibi incultum, & desertum erat, occupantibus concessit.*

95 *Agrorum desertorum nomine, qui ad culturam redigebantur, decima pars fructuum Reipubl. pendebatur.*

96 *Terræ & provinciæ, quæ à prioribus dominis deseruntur, occupantis fiunt.*

97 *Res suas, qui pro derelicto habet, eas primo occupanti donare videtur.*

98 *Res eisdem modis amittuntur, quibus acquiruntur.*

99 *Terras desertas, & incultas ex consuetudine in multis Castellæ partibus acquirit is, qui primo eas occupat, & ad culturam redigit.*

100 *Consuetudo immemorabilis, ut terræ zerbidæ fiant occupantium, servari debet.*

101 *Locorum desertorum, & zerbidorum alienatio facilior est, quàm aliorum.*

102 *Lex quicunque, & aliæ plures tit. C. de omni agro deserto, lib. 11. explicantur.*

103 *Agri deserti novis possessoribus, & cultoribus post biennij lapsum in perpetuum applicantur, & quare? num. 105.*

104 *Agros desertos qui invadit, & colit, non incidit in pœnam l. cùm quærebatur, & l. si quis in tantam, C. unde vi.*

106 *Agri deserti præscriptio quo modo, & tempore currat?*

107 *Auctores recensentur, qui agunt de materia titul. C. de omni agro deserto lib. 11.*

108 *Inventionis & occupationis titulus quo sensu acceptus securus, & legitimus sit.*

[283] PAtet ergo ex superioribus satis abundè, nec leves, nec improbabiles esse titulos acquisitionis, & dominationis huius Novi Orbis, quos ex Divina concessione, aut saltem inspiratione deduximus, tot signis, & miraculis insinuata. Et planè **[sect. 1]** si de expressa Dei voluntate omnino constaret, nihil ampliùs quærere opus esset, cùm in ea omnium Regnorum iura consistant, ut latê probavimus sup. cap. 2. ex num. 3. Atverò cùm argumenta, considerationes & testimonia, quæ ad illam ostendendam, & comprobandam perpendimus, etsi efficacissima sint, possint tamen ad solam providentiam, & dispositionem Divinam referri, & evidenter probari prædicta concessio non possit, ulteriùs nos procedere convenit, & alios atque alios titulos indagare, quibus prædicta occupatio, & dominatio magis iusta, & secura reddatur, ut in simili, de occupatione terræ Amorrhæorum loquens, tradit D. Aug. quæst. 20. in Iosue, relatus à Suarez in tractat. de charit. disputat. 13. de bello sectio. 5. num. 2.

Etenim **[sect. 2]** quamvis Deus suo peculiari iudicio istorum Barbarorum punitionem, & conversionem decreverit, atque ut in manus & potestatem Hispanorum inciderent, ex eo tamen non sequitur, quòd illi, qui eos punirent, & suis provincijs, & imperijs privarent, essent sine culpa, aut occupationem, vel invasionem hoc colore factam, iustam reddere possent, ut patet exemplo **[sect. 3]** Regum Babyloniæ, qui ex Dei providentiâ, & consilio contra Ieroboam pugnarunt, filiosque Israël in captivitatem duxerunt; & eiusdem Ieroboam, **[sect. 4]** qui eodem modo avertit populum à Roboam, & tamen graviter peccasse, & puniti esse dicuntur, Reg. 3. cap. 12. & 4. 17. & 34. & ex alijs traditis à Marquard. in tractat. de Iudæ. & Infidelibus 3. part. capit. 1. num. 41. & in nostris terminis advertit Victoria. d. relectio. 1. de Indis circa finem, vers. *Septimus titulus,* Covarru. in regu. peccatum, 2. part. §. 10. num. 2. vers. *Non obstat primum,* M. Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. col. 530. vers. *Sed est argumentum,* & procem. hist. Indiarum Hieron. Benzonis in 4. part. Americæ pag. 5. & 6.

Solent **[sect. 5]** quippe aliquando Principum, & populorum peccata ita Dei animum commovêre, ut magis propter eorum punitionem, quàm ob merita debellantium, victorias largiatur, iuxta celebrem doctrinam D. August. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 43. ubi sic inquit; *A moyse, & Iesu Nave duobus mirabilibus Ducibus bella prosperrima, ac mirabiliter gesta sunt, Deo contestante, non tam propter merita Hebræi populi, quàm propter peccata earum, quæ debellabantur, gentium, illas eis provenisse victorias.*

Rursus. ne prædictis titulis usquequaque fidamus, idem Victoria perpendit, quòd ex doctrina D. Thom. 1. 2. quæstio. 68. dona **[sect. 6]** dantur à Spiritu sancto ad perficiendas virtutes, ac proinde ubi **[sect. 7]** fides, aut auctoritas, aut providentia ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona, neque Divina **[sect. 8]** & admiranda miracula ad humanarum actionum exemplum, vel excusationem facilè produci debent, capite ultim. §. ultim. in fine 4. quæst. 3. cum alijs traditis à Corras. in paraphras. Sacerd. 1. par. cap. 1. num. 4.**[284]** & Mainard. decis. Tholos. 93. num. 5. lib. 4.

Quamobrem ipse idem Mag. Victoria in d. relect. de Indis num. 31. versic. *Et ideò alius titulus,* ex aliorum opinione, alium titulum breviter refert, qui dicebant, **[sect. 9]** iure inventionis, & occupationis ad eos rectissimè pertinêre, cùm Hispani primi fuerint, qui ipsorum Regum iustu tot, ac tantis periculis superatis, has regiones detegere, lustrare, & occupare cœperunt, quas neque de nomine antiquitas noverat, ut docet Thomas Bozius in libro de robore belli cap. 9. pag. 312. & capit. 13. pag. 337. & latissimè ostendimus sup. lib. 1. cap. 11. Subditque

Victoria, nullum alium **[sect. 10]** titulum initio huius detectionis prætensum fuisse, eoque solo insignem illum Columbum Ianuensem primò navigasse.
Et eiusdem tituli verba Victoriæ ad litteram referens meminit Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. colum. 3. & colum. 9. vers. *Subdit etiam,* & probare videtur Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 2. cap. 8. pag. 54. inquiens, rationi consonum fuisse, ut Hispaniæ Regibus à Roman.
Pontificibus Indiæ concederentur: *Cùm & illorum auspicijs, atque ope primùm inventa utraque India sit, & navigationi Oceani opportunissima Hispania sit. Denique primi illi eam provinciam, & petiverunt, & studiosè curarunt.* Et ipsum Alexand. VI. huius concessionis diploma, quod (huc nimirum, ut apparet respiciens) sæpè sæpiùs repetit, has insulas & terras firmas ab alijs Christianis Principibus hactenus cognitas, repertas, & possessas non fuisse.
Neque abest **[sect. 11]** eruditissimus P. Ferdinand. Rebellus lib. 18. de iustitia & iur. quæst. 23. sectio. 4. in princip. ubi agens de simili indagatione, & occupatione Indiarum Orientalium à Lusitaniæ Regibus facta, eam iustam, & legitimam esse dicit: *Vel ex iure ipso primæ conquisitionis, primæque occupationis non multò secus ac primi illi terræ habitatores, & occupatores in divisione terræ ius habebant ad maria, & provincias, quas indagabant, & primò occupabant; præsertim cùm longè difficilior fuerit Lusitanis Oceani omnino anteà clausi apertio, & complurium Barbararum gentium, Christo Domino hostium, debellatio.* Idemque de eisdem Lusitanorum conquisitionibus agens novissimè probat Seraphi. Freitas de iust. Imper. Asiat. capit. 3. adducens Pet. Nanium in epist. ad Damianum à Goës, quæ habetur in princip. suæ Hispan. 1. tom. histor. Hispan. pag. 1160. Vbi post alia sic habet: *Denique Antipodum munera duplici ratione Hispanorum sunt, vel quòd ipsi hunc Orbem invenerunt, vel quòd soli inde omnia reportant in suas apothecas, &c.* Quæ omnia quanto magis validè, & securè procedant in hac Castellanorum Regum Novi Orbis detectione, conversione, & occupatione, nemo non videt.
Potestque cum ipsis, & ultra ipsos non inefficaciter idem titulus confirmari ex vulgata illa iuris regula, quâ docemur rerum **[sect. 12]** dominia à naturali possessione cœpisse, l. 1. D. de acquir. posses. quæ possessio illis, naturali etiam & gentium iure inspecto, tribuitur, qui primi insulas, **[sect. 13]** vel alias terras, aut res quasliber invenerint, & occupaverint, d.l. 1. de acquir. posses. l. 1. §. 1. & legib. sequentib. D. de acquir. rer. dom. §. feræ, & §. insula, inst. de rerum divis. cap. ius naturale, cap. ius gentium, ibi: *Sedium occupatio.* 1. distinct. l. 17. cum seq. tit. 28. part. 3.
Et hunc esse **[sect. 14]** primum, & præcipuum rerum omnium acquirendarum modum, eleganter agnoscit Aristotel. lib. 1. Polit. Cicer. lib. 1. Offic. Quint. de clamat. 13. his verbis: *Multa,* **[sect. 15]** *quæ libera fuerant, transeunt in ius occupantium: &,* **[sect. 16]** *Quod omnibus nascitur, industriæ præmium est.* Et tradunt alia Balduin. & Vulteius in d. §. feræ, & in d. §. insula, Gifanius in d.l. 1. de acquirend. rer. dom. num. 13. Alexand. Turaminus lib.**[285]** singul. de legib. 2. part. capit. 10. num. 27. Anton. Faber in Iurisp. Papinian. tit. 2. princip. 4. illat. 4. & Osualdus in Donello Enucleato lib. 4. cap. 7. & 8.
Ideò autem diximus **[sect. 17]** *invenerint, & occupaverint,* quia solam inventionem non sufficere ad hunc naturalem quærendi modum, nisi & occupatio accedat, tenet Bart. Alexand. Ias. Ripa, Romuleus, & alij in dict. l. 1. de acquir. poss. arg. eiusdem text. in ultim. verb. l. 3. §. Neratius, D. eod. & l. si Barsatorem, C. de fideiussor. reiectâ sententiâ glos. quæ contrarium existimavit in §. item Lapilli, & §. thesaurus, instit. de rer. divis. Inde inferentes **[sect. 18]** ad statuta, quæ inventos cum armis puniri iubent, ut verè, cum eisdem captos,

& apprehensos esse, requirere videantur. Quam doctrinam, etsi in dubium revocet Ias. in l. 1. §. hæc verba, num. 7. ff. quod quisque iuris, & absolutè reprehendat Cuiacius lib. 12. observat. capit. 38. sub aliquibus tamen distinctionibus cæteri magis communiter recipere solent, ut constabit ex Socino in d. § Neratius, Hippol. de Marsil. sing. 303. & ex plurimis alijs relatis per Anton. Gomez in l. 45. Tauri num. 48. Redin. de maiestat. Princip. verb. *Armatam* ex num. 193. Iul. Clar. & eius additionatore Baiardo recept. senten. §. fin. quæst. 82. statut 6. versic. *Quæro, stat statutum,* Tiber. Deciano lib. 8. criminal. cap. 4. n. 5. vers. *Quid si fiat,* Menoch. de arbitr. casu 394. num. 50. Bobadilla in Polit. lib. 4. cap. 5. num. 12. Flores de Mena in addition. ad Anton. Gamam decis. 167. Hieronym. Zevallos pract. commun. quæst. 651. & novissimè Ludov. Rodolphino lib. 2. quæst. q. 34.

Et est adeò verum, **[sect. 19]** insulas, maris invenientium & occupantium fieri, ut non solùm insulæ ipsæ, sed etiam urbes, & oppida, quæ in illis posteà construuntur & ædificantur, propriæ incolentium fiant, & ab omni iurisdictione, liberæ maneant, ut de **[sect. 20]** Venetorum inclyta urbe, & sui semper iuris asserta Republica tradit Salicet. in l. 3. C. de naut. fœno. Cœpola in tractat. de servit. rustic. tit. de mari, cap. 29. Ias. Ripa, & alij in l. si insulam, D. de verb. obligat. idem Ias. in l. ex hoc iure num. 26. D. de iust. & iur. & Pereg. de iure fisci lib. 8. num. 62. & 63. & Freitas d. tractat. de Imp. Asiat. cap. 10. num. 32. & seq. Licèt alij doceant, **[sect. 21]** dominium quidem occupantibus quæri, superioritatem verò & iurisdictionem huiusmodi locorum ad eum pertinêre, qui in illo mari imperium habet. Mari **[sect. 22]** autem imperare videri, qui in continenti proxima imperat, ut argumento l. venditor, D. commun. præd. apertè scribit glos. in capit. ubi periculum, de elect. in 6. ubi Dominic. Angel. Aretin. in d. §. insula; arg. l. decernimus, C. de sacros. Eccles. Bart. in tractat. Tyberiadis, verb. *Insula,* Castrensis in l. insulæ, D. de iudicijs, Felin. in cap. cùm olim de except. Decius in cap. licèt causam, de probation. Cœpo la ubi sup. num. 14. Corneus cons. 322. vol. 1. & cons. 152. num. 1. vol. 4. Ant. Corset. in sing. verb. *Iurisdictio,* Hiero. de Monte in tract. finium regundor. c. 39. Angelus Matthæatius de via & ratione iuris lib. 1. cap. 36. Pereg. de iure fisci lib. 8. num. 25. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. n. 234. & novissimè alios citans idem Borrel. in summa decis. tit. 41. de iurisd. & imp. num. 125. fol. 158. pag. 2. Dom. Ioan. Bapt. Valençuela cons. 100. num. 55. & Nos infrà cap. 25. num. 70.

Accedit his, quòd secundùm communem aliam eiusdem iuris gentium introductionem, **[sect. 23]** ea etiam quæ ab hostibus bello capiuntur, propria capientium fiunt. d.l. 1. vers. *Item capta,* D. de acq. poss. l. naturalem 5. §. ult. l. transfugam 51. D. de acq. rer. dom. l. hostes 24. l. si quid in bello 28. ff. de captivis, §. item ea, quæ ex hostibus, inst. de rerum divis cap. ius gentium, 1. distinct. l. 1. & per tot. tit. 26. part. 2. l. 20. tit. 28. par. 3. cum latè traditis à D. Thom. 2. 2. quæstio. 40. artic. 1. & lib. 3. de regim.**[286]** Princip. cap. 11. Sylvest. in summ. verb. bellum, Alphons. à Castro de iusta hæret. punit. lib. 2. capit. 14. Victor. in relat. de iure belli, num. 51. & sequentib. Covarru. in reg. peccatum 2. part. §. 9. & §. 11. num. 1. Menchaca lib. 1. de succes. creat. §. 1. num. 43. Alciato in 1. hostes num. 7. de verbor. signif. Vaconio lib. 1. declarat. iur. cap. 21. & lib. 2. cap. 35. Conano lib. 1. commentar. iur. cap. 3. num. 4. Anto. Concio lib. 1. disput. cap. 12. Romuleo in d.l. 1. de acq. posses. ex num. 23. eruditis. Petr. Faber. lib. 2. semest. cap. 3. & 4. Osualdo in Donel. Enucl. lib. 4. cap. 21. Cardin. Tusch. pract. concl. iur. tom. 1. verb. *Bellum,* conclus. 39. 40. & 41. Petr. Cenedo collectan. 59. ad Decretum, pag. 84. Camillo Borrello omnino videndo in tract. de præst. Reg. Cath. cap. 47. ex num. 135. Calist. Remirez de lege Regia,

§. 26. num. 64. & novissimè D. Melchior de Valencia illust. tract. iur. tract. 2. cap. 5. num. 24. & sequent. Qui bellorum originem & effectus satis eruditè recenset, & se dignum Primariæ Cathedræ Iuris Civilis in Salmanticensi schola Nomodidactem ostendit, in qua ego eundem olim auditorem habuisse, & exercuisse, non parum lætor & glorior, Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. tom. 1. cap. 1. per totum, & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 9. num. 11.
Et ante omnes **[sect. 24]** docuit Plato lib. 1. de legib. Aristot. lib. 1. Polit. cap. 4. & 5. Thucydides lib. 5. Cyrus apud Xenoph. lib. 3. & Menalaus apud Libanium, quorum Græca verba refert Balduin. in d. §. item ea, & Ioan. Borcholt. in §. servitus, inst. de iur. person. Vbi hac de causa bellicam artem secundùm naturam acquisitivam esse inquiunt, & hanc legem omnibus hominibus esse communem, & ex iure gentium profectam, Cicer. d. lib. 1. offic. Vbi inter **[sect. 25]** præcipua rerum acquirendarum genera, post occupationem, victoriam numerat, & D. Ambros. lib. 1. de Abraham, cap. 3. Vbi inspecto etiam iure **[sect. 26]** Divino Genes. 14. ad illum pertinuisse ait res illorum Regum, quos bello superaverat, quamvis eas accipere noluisset, cuius sententia refertur in cap. dicat aliquis 23. quæstio. 5. Neque **[sect. 27]** abest Virgil. 9. Æneid. sic inquiens:

Si verò capere Italiam sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem.

Vnde **[sect. 28]** cùm hæ Occidentales & Meridionales regiones, non solùm inventæ & occupatæ, sed in multis etiam partibus per bellum, iustis de causis illatum, ab Hispanis subiugatæ fuerint, ut in capitibus sequentibus ostendemus, multò planius affirmare possumus, illarum possessionem, & mediante possessione dominium, iurisdictionem, & imperium communi omnium hominum iure Nostris Catholicis Regibus acquisitum fuisse. Nam **[sect. 29]** licèt ipsi huiusmodi occupationibus, & militaribus expeditionibus personaliter non interfuerint, Christophorus tamen Columbus, & reliqui Duces, qui post illum ad has provinhcias navigarunt, veluti procuratores Regum Hispaniæ erant, & eorum nomine acquisierunt, quidquid uspiam terrarum occuparunt, & debellarunt. d.l. 1. §. adipiscimur, D. de acq. poss. l. 1, C. eod. l. 1. C. per quas personas nob. acq. l. 3. §. cùm igitur, D. de vi & vi armata, cum similib. Sub **[sect. 30]** his quippe pactis, & conditionibus ad eas inquirendas semper missi sunt, ut refert Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. capit. 1. & 2. & decad. 2. lib. 3. cap. 11. pag. 99. & constat ex plurimis schedulis, mandatis & instructionibus Regijs, quæ habentur in tomo 4. ex pag. 236.
Et ita **[sect. 31]** ipsi Duces protestari solebant, ubi primùm easdem provincias ingrediebantur, sequentes eiusdem Columbi exemplum, qui simulatque in primam Novi Orbis insulam Guanahani dictam excendit, deiectâ arbore, Crucem ex ea factam in nomine D. Iesu Christi crucisixi in littore statuit, eique debitas **[287]** pro tanto benesicio gratias agens, illius Novi mundi ius, ac possessionem Regum Catholicorum nomine coram tabellione publico cepit, cuius actus, formam, & aliorum similium tradunt Pet. Martyr in decad. 1. Hieron. Benzon. & eius additionator lib. 1. histor. Americæ cap. 7. Ant. de Herrera in histor gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 12. & alibi passim. In quo, ut in alijs, magnam Hispanorum erga suos Reges fidelitatem meritò extollit idem Herrera decad. 4. pag. 114.
Vnde mirum non est, si hæc omnia Regali iuri Nostrorum Principum cesserint, **[sect. 32]** quia fecisse non tam videntur, qui iussis parent, quàm qui iubent, & alicuius expeditionis faciendæ auctores sunt, l. qui mandat. l. cum iussu, D. de solution. l. 1. §. penult. & fin. D. de legat. 1. l. 1. §. deiecisse, D. de ijs qui deiec. l. unum ex familia 72. §. si de Falcidia,

D. de legat. 2. cap. qui facit per alium 72. de regul. iur. in 6. cum alijs, quæ notanter congerit Menchaca in præfat. controvers. illust. num. 112. Petr. Pechius in d. capit. qui facit, & Marian. Socin. cons. 135. lib. 2. Vbi ex hoc concludit, valêre **[sect. 33]** dictum testis dicentis, Titium ligna amputasse, etiamsi ipse Titius per se hoc non fecerit, sed per alium.
Præter quam quòd, ut isthæc omnia desicerent, Regali iure, quod Nostri potentissimi Reges in vassallos utuntur, idem consqui possent. Certissimum namque **[sect. 34]** est ad Reges, & eorum fiscum ac Demanium pertinêre provincias, populos, arces, agros, & terminos, qui à subditis sibi hominibus occupantur, vel militari manu acquiruntur, etiamsi ipsi subditi id proprijs expensis effecerint, **[sect. 35]** mobilibus duntaxat, & semoventibus bonis sub militum occupantium iure manentibus, ut eleganter docet Pompon. 1. C. in **[sect. 36]** l. si captivus 20. §. expulsis, ibi: *Publicatur enim ille ager, qui ex hostibus captus sit,* D. de capt. & postlimin. revers. l. penult. D. ad leg. Iul. pecul. tradit glos. per tex. ibi in l. Divus 31. D. de iure fisci, l. 20. tit. 18. part. 3. l. 28. tit. 26. part. 2. ubi Gregor. Lopez. d. cap. dicat aliquis 23. q. 5. cap. ius militare 1. distinct. Bart in l. si quid in bello, D. de capt. idem Bart. Alexan. Ias. & Romuleus num. 25. in d.l. 1. de acquir. poss. Martin. Laudens. in tract. de bello. §. 4. Roderic. Suarez alleg. 7. à num. 13. Menchaca de succes. 1. part. lib. 2. §. 17. num. 13. Valascus de iure emphyteut. q. 8. ex num. 38. Camill. Borrel. d. cap. 47. n. 139. & est communis Theolog. secundùm Victoriam, & alios sup. Petr. Navarram, qui plures allegat in tract. de restit. lib. 2. capit. 3. num. 287. Armillam in §. bellum num. 23. Greg. de Valencia tom. 3. disputat. 3. q. 16. de bello, puncto 3. col. 701. versic. *Quarta propositio,* & Iuristarum secundùm Covarru. in d. reg. peccatum, 2. par. §. 11. num. 6. Avendañ. de exequen. mand. 1. part. cap. 4. num. 2. Azeved. in l. 20. tit. 4. lib. 6. Recopil. Vaconium. d. cap. 35. Pet. Fabr. d. lib. 2. semest. cap. 4. & Ant. Pichard. in §. quod si fugerit, num. 10. instit. de empt. & vendit.
Quinimo **[sect. 37]** & quamlibet prædam, etiam rei mobilis, vel semoventis in ipso prælio non captam, sed exitu belli posteà occupatam, publicari solêre, & in fiscum redigi, aliquibus exemplis ostendit Agellius lib. 7. noct. Atticar. cap. 4. & lib. 13. cap. 24. Et ea **[sect. 38]** etiam, quæ in ipso belli conflictu capiuntur, non aliter capientium fieri quàm si ante Principem, vel Ducem exercitus afferantur, ut is ea secundùm virtutes, & merita militum inter illos distribuat, communis est omnium Doctorum assertio post Bartolum in d.l. si quid in bello, ut testatur Balduin. in d. §. item ea, num. 7. & 8. Pet. Bellinus in tract. de re milit. par. 2. cap. 12. & 18. Romuleus in d.l. 1. de acq. poss. n. 26. licèt ipse solus ab ea discedere tentet. Et iure nostro apertè deciditur in d.l. 4. 5. & sequent. tit. 26. part. 2. Vbi **[sect. 39]** varij prædarum partiendarum modi connumerantur, de quibus solitâ eruditione fusè agit Per.**[288]** Faber. d. lib. 2. Semestr. cap. 3. & 4 Pet. Gregor. lib. 2. Syntagm. cap. 4. num. 6. Pat. Suarez in tract. de Charit. disput. 13. sect. 7. num. 2. & 7. Ægid. Benedict. d.l. ex hoc iure capit. 1. num. 9. & seqq. Osualdus in Donello Enucleat. lib. 4. cap. 21. & Melchior de Valencia dict. cap. 5. num. 25. & seqq.
Ad supremum **[sect. 40]** autem Principem ultra immobilia, de quibus iam diximus, quinta quoque pars aliarum prædarum moventium & semoventium pertinet, ut in prædictis legibus Partitæ dispositum est, & in l. 20. tit. 4. lib. 6. novæ Recopil. Quæ pars **[sect. 41]** adeò ad Imperij dignitatem spectat, ut inter Regalia computetur, & à Principe in perpetuum **[sect. 42]** alienari non possit, ut cavetur in d.l. 4. part. ubi Gregor. verb. *Non lo podrian fazer,* & in d. l. 20. recopil. Palac. Rubeus in repetit. cap. per vestras notab. 2. versic. *Sed est pulchra*

dubitatio, num. 43. Rolandus à Valle cons. 1. num. 101. vol. 2. & Ioan. Garcia de nobilit. glos. 1. §. 1. num. 21.
Ex quibus videmus **[sect. 43]** omnia ferè mundi Regna & Imperia bellorum quidem eventibus parta, & ex alijs gentibus, & dominis ad alios translata. Quod Tertul. in Apolog. relatus ab Hotma. lib. sing. qq. illust. cap. 1. adeò verum esse existimavit, ut scribat, se *arbitrari, Regnum omne, vel Imperium armis quæri, & victorijs propagari.* Et idem tradit Thucydides lib. 1. ubi Principatibus Græcorum hoc initium attribuit & Cicer. lib. 3. Rhetor. c. 3. Vbi ait, **[sect. 44]** Romanos partim ense partim consensu potentiam adquisijsse, & idem generaliter de reliquis Regnis, & insignibus illis quatuor Orbis Monarchijs docet D. August. lib. 4. de Civit. Dei, cap. 6. Claudian. Panægyrico 3. ad Stiliconem, his versibus:

Sic malè sublimes fregit Spartanus Athenas
Atque idem Thebis cecidit,
Sic Medus ademit Assyrio,
Medoque tulit moderamina Perses,
Subiecit Persem Macedo,
Cessurus & ipse Romanis, &c.

Et innumera **[sect. 45]** exempla ex Divinis & humanis antiquis, & recentibus omnium gentium historijs petita refert Theat. vitæ human. vol. 11. lib. 4. ex pag. 2597. Oldrad. cons. 68. Tiraq. de primog. q. 17. opin. 4. num. 25. Castaldus in tract. de Imperat. q. 4. n. 3. Pacianus de probat. vol. 2. cap. 35. num. 53. Metienç. in Dialog. Relat. 2. part. cap. 4. ex num. 2. Balduin. in § item ea, inst. de rer. divis. ubi hac de causa concludit, **[sect. 46]** Regnorum iam diu constitutorum initia repeti non debêre, Simon Maiol. 3. tom. dier. Canicul. colloq. 2. de bellorum eventib. ex pag. 333. & tom. 4. colloq. 4. de orig. societ. humanæ ex pag. 252. & novissimè alios referens Hieron. Zevallos in tract. de cognitio. per viam violent. gloss. 18. ex num. 88. & Doct. Melchior de Valenc. d. tract. 2. cap. 5. num. 9. & sequentib.
Vnde quidam in ea opinione fuerunt, ut **[sect. 47]** quemadmodum necessariâ naturæ lege in taurorum, aprorum, gallinaceorum cæterarumque animantium genere, quæ corporis robore, atque audaciâ alias sui generis vincit, & excellit, eas huc illuc ducit, ipsæque velut imperium habenti obsequuntur, & parent: sic etiam inter homines is potissimum imperet, regatque cæteros, qui corporis, animique robore præstantissimus ac valentissimus esse videatur. Id quod his omnino verbis à Polybio vetustissimo, & gravissimo auctore Græcè traditur in initio lib. 6. & Brennus Gallorum Rex ferociter Romanis respondit apud Livium lib. 5. & Plutarch. in Camillo, & Tencterorum legati apud Tacit. libro 20. Annal. & Ioseph. Ierosolymitanis deditionem suadens lib. 5. de bello Iudai. capit. 26. & Aristid. in pluribus locis, quæ solitâ eruditione congessit Pet. Fab. lib. 2. Semestr. Cap. 2. pag. 25. & 26. & lib. 3. cap. 14. in princip. pag. 191.
Sed licèt prædictæ iuris regulæ, & auctorum sententiæ, ita generaliter sumptæ verissimæ sint, & titulum, de quo agimus, sufficienter probare, & fulcire videantur: Nos tamen, qui illud tantùm **[sect. 48]** iustum, & legitimum iudicamus, **[289]** quod iure, legibus & ratione ex omni sui parte subsistit, l. quemadmodum 7. C. de agric. & cens. lib. 11. l. legitima, D. de pactis, l. nec ex Prætorio, D. de reg. iur. Cassiod. lib. 9. epis. 2. nullatenus volumus, huius Novi Orbis imperium ob solam acquisitionem bellicam, de qua ultimo loco tractavimus, Regibus nostris asserere, nisi prius eadem bella iustè, & legitimè Indis inferri potuisse probaverimus; quod argumentum in tota huius libri disputatione prosequimur.

Etenim **[sect. 49]** licèt damnemus & explodamus, ut re ipsâ damnamus & explodimus Manichæorum hæresim, à Lutheranis renovatam, qui ob nullam causam bellum etiam adversus Turcas, hæreticos, & alios Fidei hostes inferre licêre afsirmarunt, quam evidentibus rationibus, & testimonijs convincunt Alsons. à Castro lib. 3. advers. hæreses, verb. *Bellum,* Sebast. Medices in sum. omn. hæres. 1. p. eod. verb. Lanzelot. Conrad. in templo omn. iud. lib. 1. §. 4. verb. *Infidelibus,* Ant. Rubeus lib. 2. assert. Cathol. advers. Erasm. errore 2. Gregor. de Valencia, qui latissimè, & elegantissimè loquitur, 3. tom. disp. 3. quæst. 16. punct. 1. Iulius Ferret. in integ. tract. de iust. & iniust. belli, Thom. Boz. de sign. Eccl. lib. 17. cap. 7. Suar. tract. de charitat. disput. 13. sect. 1. Cam l. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. num. 113. cum multis sequentibus, Pat. Lorea in 2. 2. D. Thom. sect. 3. disp. 52. num. 8. & plures alij statim citandi, & relati à Cenedo in. d. Collectanea 59. super Decretum, & a Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat & bell. 2. p. consider. 3. ex num. 16. & in Monitorio contra Venetos, 7. part. num. 56. & seqq. & a Nobis infrà hoc lib. cap. 19. num. 37. & Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 9. n. 10. Rectè **[sect. 50]** tamen, & certè affirmare possumus, & debemus, regulam illam iuris, quæ statuit, ex communi & naturali omnium gentium lege & introductione bella originem, & approbationem habuisse, & ut ea, quæ in illis ab hostibus capiuntur, victoribus cedant, de bellis utique iustis, & legitimè indictis accipiendam esse.

Bella etenim **[sect. 51]** iniusta, & innocentibus atque immerentibus per solam violentiam, aut cupiditatem illata, nullo modo ius Divinum, Gentium, vel Civile approbavit, neque dominium, aut imperium aliquod legitimum inducere possunt, sed potiùs magna latrocinia reputari debent, & restituendi necessitatem important, ut latissimè probant, & resolvunt Theologi omnes post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. Lucas de Pena in l. un. C. ut arm. usus, lib. 11. Petr. Malferit. apud Mandell. cons. 769. num. 13. cum sequentib. vol. 2. Alfons. à Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. per totum, Victoria in relect. de iure belli, Bañez 2. 2. q. 4. art. 1. Covarr. in. d. reg. peccatum. §. 10. n. 3. Lanzelot. d. lib. 1. §. 3. verb. *Bellum,* Petr. Navarr. de ressitut. 1. part. lib. 2. cap. 3. num. 258. Gregor. de Valencia ubi sup. punct. 2. per totum, Balth. Ayala de iure & offic. belli, lib. 1. cap. 2. reliqui Auctores, qui de bello scripserunt in tract. Doct. tom. Borrel. d. cap. 32. ex num. 38. Cuiacius in l. ut vim, D. de iust. & iure, Molin. in eod. tract. disput. 99. & sequentib. Lorca d. disp. 52. Cenedo d. collectan. 59. Gabr. Vazq. in 1. 2. distinct. 64. cap. 3. Cardin. Tuschuspract. conclus. iur. tom. 1. verb. *Bellum,* concl. 34. & 35. Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos, 7. part. n. 60. 61. 65. 120. & seqq. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellor. event, ex pag. 359. Hieronym. Campanil. in diversorio iuris Canon. rub. 11. cap. 24. num. 11. & novissimè plures alios recensens Zevall. in commun. opin. tom. 4. q. ult. ex num. 117. & Calist. Remirez in tract. de lege Regia §. 30. num. 55. & P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 35. pag. 369. & seqq. & D. Melchor de Valenc. d. cap. 5. num. 13. & 14.

[290] Quapropter **[sect. 52]** Vlpian. in. d.l. ut vim, ita demum bella probare videtur, si iniurias & damna, quæ nobis inferuntur, propulsent, vel illatas vindicent, & resartiant. Et idem docent **[sect. 53]** Pontifices in cap. dispar. 23. q. 8. cap. militare 23. q. 1. ubi eam intentionem in bellis desiderant, ut ad malum vitandum, & bonum promovendum irrogentur; quod mirè convenit sententiæ **[sect. 54]** D. Isidor. lib. 18. Etymol. cap. 1. ubi bellum iustum definit: *Quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorum hominum causa:* & D. Aug. lib. 6. quæst. q. 10. **[sect. 55]** relati in cap. Dominus 23. q. 2. ubi sic ait: *Iusta autem*

bella diffiniri solent, quæ ulciscuntur iniurias, si qua gens, vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniurias ablatum est. & lib. 22. cont. Faust. *Adversus iniuriam resistentium gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, sive Deo, sive aliquo legitimo Imperio iubente.*

Et non minus verè, & **[sect. 56]** eleganter idem D. August. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 6. reprehendens Alexandri Magni insatiabilem imperij sui propagandi cupiditatem, & bella, quibus iniustè totum Orbem hâc solâ consideratione vexabat, sic inquit: *Inferre enim bella finitimis, & inde in cætera procedere, & populos sibi non molestos, sola Regni cupiditate conterere, & subdere, quid aliud, quàm grande latrocinium, nominandum est?* Et posteà illud vulgatum Pyratæ dictum commemorat, qui coram eodem Alexandro adductus, cùm interrogaretur, qua de causa mare infestaret? respondit: *Quid tibi Orbem terrarum habes infestum? sed quia ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu autem, qui magna classe id facis, Imperator,* quod & narrat Policrat. lib. 4 in princip. & Palac. Rub. de obten. Navarræ in fine procœmij. Quam sententiam mutare potuit D. August. **[sect. 57]** ex verb. Herodot. lib. 3. ubi similiter ait: *Qui iustus est, non alienam regionem affectat, sed sua est contentus; nec homines, a quibus nihil lacessitus est, in servitutem redigit.*

Neque longè est **[sect. 58]** Seneca lib. 1. de benesic. cap. 13. ubi de eodem Alexandro loquens, sic habet: *At hic à pueritia latro, gentiumque vastator, tam hostium pernicies, quàm amicorum; qui summum bonorum duceret terrori esse cunctis mortalibus.* Vbi melius esset, ut legamus, vel saltem intelligamus: *Tam amicorum pernicies, quàm hostium,* iuxta animadversionem Petr. Fabri lib. 1. Semestr. cap. 23. pag. 152. Eaque propter prædonis iudicium & infamiam numquam effugiet, ut rectè observat Noster Matthæus Lopez Bravo in terso illo, & eleganti tractatulo, quem de Rege & regendi ratione conscripsit lib. 1. fol. 7. ubi adducit illud Poëtæ:

Illic Pellæi proles vesana Philippi
Fœlix prædo iacet terrarum, vindice fato
Raptus, sacratis totum spargenda per Orbem
Membra viri posuere adytis.

Et conducit elegans oratio, quam Cineas **[sect. 59]** ille, magni ingenij, & eloquentiæ vir, apud Pyrrhum habuit, eum à bellis dissuadêre intendens, quibus nullo iure, aut bono, sed solâ inanis gloriæ voluptate Italiam primò, mox Siciliam, ac deinde totam Africam bello sibi subijcere conabatur, ut resert Plutarc. in vita eiusdem Pyrrhi, & ex nostris Borrell. dict. cap. 32. numero 87.

Et illud **[sect. 60]** Antigoni Macedonum Ducis, de quo apud eundem Plutarch. lib. 4. apophthegm. qui Sophisæ cuidam librum de iustitia scriptum prorrigenti: *Desipis,* inquit, *qui cùm me videas alienas urbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia disseris.* Sentiens, nimirum illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri iustitiæ leges; prout etiam ex Nostris observat Menchaca libro 1. controvers. illustr. cap. 10. n. 6. & seqq. unde Sallust. in Catil. lib. 1. hoc vitium notans eleganter dixisse videtur:

Libidinem dominandi causam belli habent **[291]** *& maximam gloriam in maximo imperio putant sua retinere privatæ domus, de alienis certare Regiam laudem esse.*

Qvod verò **[sect. 61]** spectat ad aliam rationem primo loco à nobis suprà relatam, & exornatam, inventionis scilicet, & occupationis istarum regionum, quâ mediante legitimum earum Imperium, quidam Nostris Regibus tribuunt, parum quoque sufficiens M. Victoriæ, & Greg. Lopez esse videtur; eò quòd illa iuris communis **[sect. 62]** & naturalis regula, quæ dominium rerum omnium primis inventoribus, & occupatoribus præbet, de rebus quidem, &

insulis, aut provincijs desertis intelligenda est, & quæ anteà in aliorum hominum potestatem, & possessionem neutiquam pervenissent, ut constat ex d.l. 1. D. de acq. rer. dom. cum similib. sup. relatis, & ex d. §. feræ, inst. de rer. divis. ibi: *Quod enim antè nullis est, id naturali ratione occupanti conceditur:* quod in his **[sect. 63]** Novi Orbis insulis, & regionibus practicari non potuit, quæ desertæ non erant, sed ut plurimùm Barbaris istis habitatoribus plenæ, & ab illis, primò quàm a nostris, inventæ, occupatæ, cultæ, & possessæ. Qui ob hoc **[sect. 64]** verum, & proprium earum dominium acquisijsse censendi erant, cùm iam inde à primis Mundi temporibus, Deo ita disponente, eis in sortem obtigissent. Quapropter dicere non possumus, eas in nullius bonis esse, vel Nostrorum Regum dominationem hoc dumtaxat titulo securè defendere, non magis, quàm **[sect. 65]** si ipsi Indi nos, & Regna nostra invenissent, & occupassent. Ius enim naturale, **[sect. 66]** & gentium omnibus hominibus, & nationibus commune est, & æqualiter inter omnes observari & conservari iubetur, **[sect. 67]** l. 1. §. ius naturale, & §. ius gentium cum sequentib. D. de iust. & iur. l. quod attinet 32. D. de reg. iur. ibi: *Quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt,* l. hos accusare 12. §. penult. ibi: *Sed cùm natura communis est, similiter & in eos animadvertitur,* D. de accusationib. capite ius naturale, 1. distinctione.

Qua de causa **[sect. 68]** ius istud ab Isocrate, Seneca, Apuleio, Lactantio, & alijs bonis Auctoribus, quorum verba latè refert Petr. Faber. lib. 2. Semest. cap. 7. in fin. passim appellatur: *Communis omnium hominum lex, commune ius totius generis humani, & commune ius humanitatis.* Et ex **[sect. 69]** hoc iure separationem gentium, provinciarum, Regnorum, atque urbium occupationem & conditionem, dominiorumque introductionem & divisionem initium habuisse, certissimum est, rerum usu, & humanis necessitatibus ita exigentibus, quæ colluvionem multorum in unum locum coactam ferre non poterant, neque eorundem bonorum communionem, quæ **[sect. 70]** semper rixas, & discordias producere solet, ut constat ex **[sect. 71]** divisione urbium, & possessionum facta per Cain ante diluvium, & per Nembroth post diluvium, quæ habetur Genes. 4. & 10. & ex alia, quæ intercessit inter Abraham & Lot, Genes. 13. & ex traditis à Beroso lib. 4. de florib. Chald. Ioseph. lib. 4. antiquit. D. Aug. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 17. Tertul. lib. de pallio, cap. 2. Pineda in Monarch. Eccles. lib. 1. cap. 11. §. 3. fol. 37. & ex nostris Iuriscons. **[sect. 72]** in l. ex hoc iure, D. de iustit. & iur. ubi novissimus Ægid. Benedict. 1. tom. cap. 3. ex n. 5. §. us autem, inst. de iur. natur. cap. ius naturale, & cap. ius gentium, 1. distinct. iunctâ **[sect. 73]** . l. cùm pater 69. §. dulcissimis, D. de legat. 11. ibi: *Cùm discordijs propinquorum sedandis prospexerit, quas materia communionis solet excitare,* & alijs, quæ circa hoc congerit Tiraq. de primogen. q. 4. num. 27. Roxas in epit. success. cap. 5. num. 37. Hieron. Savaro in notis ad Sidon. Apollinar. pag. 223. & Castel. de Bobadilla in Polit. lib. 1. cap. 1. num. 19.

Idemque observat, & ex professo disserit **[sect. 74]** Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. & 2. & lib. 2. c. 3. lib. 3. cap. 11. & lib. 5. cap. 10. & ex Theologis, D. Thom. in 1. 2. q. 95. art. 4. & lib. 1. de Regimin. Princip.**[292]** cap. 1. & in 2. 2. q. 66. art. 2. ubi Caiet. & alij, Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 3. art. 1. concl. 3. Molin. in eod. tract. disp. 20. P. Ferdin. Rebell. de oblig. iust. lib. 1. q. 2. sect. 4. pag. 12. P. Ioan. Salas de legibus, dip. 2. sect. 3. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 12. & 13. & alij plures relati per Greg. Sayrum in Clavi Regia, lib. 9. cap. 8. num. 15. Ex iuris interpretibus, Bart. n. 9. Ias. 14. & eleganter Cuiacius, & alij antiquiores, & recentiores in. d.l. ex hoc iure, Innocent. in capit. quod super, de voto, Bald. in l. in rebus, C. de iure dot. Alex. in l. cùm hæredes, De. de acq. poss. Romuleus in l. 1. n. 16. eod. tit. Felin. n. 49. Decius n. 122. Beroi. 145. in cap. quæ in

Ecclesiarum de constit. Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. p. 2. gloss. 6. Hieron. de Monte de finib. regund. cap. 3. & 4. Tiraq. d.q. 4. n. 27. Navarr. in cap. novit de iudicijs, notab. 3. n. 150. cum seqq. elegantissimè Franc. Conanus lib. 1. comment. cap. 5. 6. & 12. Pinel. in rub. C. de rescinden. vend. 1. p. cap. 1. n. 16. & cap. 2. n. 4. Menchaca in præfat. controvers. illust. num. 105. & cap. 1. n. 25. Alvar. Valasc. de iure emphyt. 1. p.q. 3. num. 4. Pet. Greg. lib. 1. de Repub. cap. 2. Molin. de primog. lib. 2. cap. 7. n. 29. Menoch. cons. 1. n. 396. & cons. 181. n. 54. & de præsumpt. lib. 3. præsumpt. 10. à num. 12. Carol. Tapia in rub. de constit. Prinicip. à n. 50. Bobadilla in Polit. d. lib. 1. cap. 1. n. 4. & sequent. & n. 19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 4. colloq. 4. pag. 255. & novissimè Calist. Remirez intract. de lege Regia, §. 30. n. 17. & 19. & in nostræ quæstionis terminis Episc. Chiapensis in tract. comprobat. sump. dominj Indiarum, fol. 39. & sequent. M. Victoria d. relect. 1. de Ind. insulanis ex n. 4. & n. 29. vers. *Et ideò alius titulus,* Greg. Lop. in. d.l. 2. tit. 23. p. 2. Hieron. Zevall. in pract. commun. to. 4. q. fin. ex n. 19. & Ant. Scappus lib. 2. de iur. non script. cap. 2. Vbi disputat, an hæc dominiorum divisio etiam infidelibus sit servanda? Quòd si quis **[sect. 75]** altiorem, & antiquiorem originem dictæ divisionis provinciarum, & dominiorum sumere velit, eam non solùm naturali hominum iure, sed Divino potius constitutam, & inductam existimans, ut ex Genes. cap. 1. Ecclesiast. cap. 17. Sapient. cap. 9. & alijs sacræ Scripturæ locis novissimè præter alios probare conatur D. Marta in tractat. de iurisdict. 1. par. cap. 1. & ante eum Episcop. Chiapens. in d. tract. comprobat. fol. 41. & sequent. Quibus alludit fabula **[sect. 76]** illa Platon. in lib. Sophistæ, dum tradit, quòd cùm fatale tempus generationis hominum advenisset, Dij, qui eos ex igni, terraque finxerunt, Promethæo, Epimethæoque mandarunt, ut suas cuique generationi provincias, urbesque distribueret. Hoc **[sect. 77]** divinum ius multo magis innumerabile, & invariabile est, & omnibus, & ab omnibus æqualiter observandum, cap. sunt quidam 25. q. 1. cap. 1. dict. 5. cap. quæ contra mores, distinct. 8. cap. iubemus 16. q. 3. cap. celebritatem, de consecr. distin. 3. §. sed naturalia, inst. de iur. natur. cum alijs, quæ tradunt Doctores ibîd. Claud. Prat. lib. 3. gons. gen. iur. tit. 2. cap. 1. pag. 158. Pat. Suar. de legib. 2. cap. 13. & P. Salas in eod. tract. disp. 5. sect. 7. ex pag. 81. Atque adeò terras, quas infideles isti Divinâ providentiâ sortiti sunt, eis auferre non debuimus: sed potius **[sect. 78]** secundùm præcepta eijsdem Divini iuris liberas, & salvas relinquere, iuxta illud Exod. 20. & Deuteron. 5: *Non furtum facies, non concupisces domum, aut agrum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.* Cui conveniunt alia sacræ Scripturæ, & sanctorum Patrum testimonia à Gratiano congesta in causa 14. q. 5. & 6. & verba Cassiodori lib. 9. epist. 3. ubi ait: **[sect. 79]** *Aurum per bella quærere, nefas est, per maria periculum, per familiaritates opprobrium; in sua verò natura honesta sunt lucra, per quæ nemo læditur, bona benè quæruntur quando de nullo domino abrogantur.*

[293] Sed quamvis **[sect. 80]** superior inventionis, & occupationis titulus per se sumptus, parum, ut diximus, prodesse videatur, quoad illas Indiarum provincias, & regiones, quæ tunc, cùm ab Hispanis detectæ, & occupatæ sunt, certos Reges, & dominos habuerunt. Cùm tamen in **[sect. 81]** lato hoc, & immenso terrarum spatio, quod eorundem Hispanorum labore, & industriâ repertum, & perlustratum est, multa loca inhabitata essent, ad quæ vel Indi ipsi nondum pervenerant, vel deserta & inculta reliquerant, ut passim quotidianis experimentis cognoscimus, & narrant auctores, qui de eisdem provincijs scribunt: Affirmandum utique est, saltem quoad hæc præfatum titulum, utilem & legitimum esse, ut idem **[sect. 82]** Mag. Victoria concludit in relect. 2. de Indis, circa finem, dum ait: *Item multa etiam sunt,*

quæ ipsi pro desertis habent, vel sunt communia omnibus volentibus occupare, & Pat. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 34. col. 165. & 168. ubi de Lusitanorum navigationibus agens, ait: **[sect. 83]** eos anno 1446. reperisse insulas Viridis Promontorij, quas veteres Hesperides appellarunt, easque vacuas invenisse, & colere, atque habitare cœpisse: *Quo fit, inquit, ut gentium iure Lusitanorum dominio, tanquam primò occupantium legitimè accesserint.* Et ann. 1473 suis navigationibus progredientes reperisse sub libea Æquinoctiali insulam D. Thomæ similiter vacuam: *Quam colere, & inhabitare, gentiumque iure tanquam primò occupantium legitimè possidere cœperunt.*

Idem quoque tradit, **[sect. 84]** & illustrat Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 20. cap. 7. sig. 88. pag. 338. ubi inter alia argumenta, quibus Ecclesiam Dei excellere probat, illud urgentissimum esse inquit, quòd per eius alumnos, ac studiosos innumera terrarum spatia prius deserta, inculta, & horrentia, quæ ferarum potius erant cubilia, quàm sedes hominum, perlustrata, & occupata fuerint, & castris, urbibusque ædificatis ornata, & omni agriculturæ ratione exculta. Viderique Deum iter Catholicis ostendere, ut quas ipse terras habitabiles effecit, ipsi habitationibus repleant. Et ad hoc probandum, post enumeratas alias regiones, luculentissima huius veritatis exempla relucêre inquit, **[sect. 85]** in insulis Tertiarijs, Canarijs, Capitis Viridis, & in latissimis etiam regionibus Indiarum, sive Orientem, sive Occidentem, Solem vel Austrum, Boreâmve spectantibus. Sicque **[sect. 86]** impletum fuisse illud Isai. 58: *Et ædificabuntur in te deserta sæculorum, fundamenta generationis & generationis suscitabis:* & cap. 32: *Erit desertum in charmel, & charmel in saltum reputabitur, & habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in charmel sedebit:* & cap. 35: *Lætabitur deserta, & invia, & exultabit solitudo, & storebit quasi lilium.*

Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: Gloris Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron.

In cuius verissimæ doctrinæ comprobationem, ultra prædictos Auctores, & ea, quæ generalier de iure primæ inventionis, & occupationis suprà retulimus, **[sect. 87]** expendi potest magis specialiter reg. tex. in. d. §. feræ, inst. de rer. divis. ubi Balduin. quærit, an eadem semper manserit libertas occupandi loca deserta, & inculta, cuiusmodi passim multa sunt? & subdit: **[sect. 88]** *Et ego quidem crediderim, & adhuc esse debere industriæ præmia, ut fiant occupantis, & excolentis, idque Reipub. utilius est.*

Quibus adstipulatur, quod notanter insinuat Bartol. in l. rem quæ nobis, num. 4. D. de acquit. poss & in l. si duo, in fine princ. D. uti possid. nimirum, sundos, **[sect. 89]** qui nunquam apparent fuisse culti, præsumi debêre, in nullius bonis fuisse, & sic primò occupanti concedi. Quam doctrinam sequitur Ias. ibîdem num 32. Bald. in rub. de præscript. col. 3. & eius auctoritate motus tenuit magis notabiliter Aretin. in l. 1. in princ. 2. notab. D. de acq. poss. Quod **[sect. 90]** etiam si res immobiles sint intra territorium **[294]** vel districtum alicuius civitatis, vel Regni, si tamen non extat memoria, quòd prædicta bona fuerint per aliquem culta, & occupata, non dicentur esse populi, vel Principis, sed potius in nullius bonis esse iudicabantur, & sic primo occupanti concedentur. Atque ita dicit se consuluisse in causa Episcopi Mantuani, & de hac doctrina multum gloriatur, in. d.l. rem, quæ nobis, & in cons. 15. incip. Reverendis. Domine. Quæ tamen in specie ab eo proposita, & generaliter accepta, falsa quidem videtur, & ideò semper in praxi damnatur, ut resolvunt Paul. Castrens. & Bart. Socin. in. d.l. 1. ex num. 17. idem Crastrens. cons. 259. in causa quæ vertitur, idem Socin. cons. 89. & cons. 127. Quia **[sect. 91]** ex antiqua possessione, vel concessione territorij, vel castri, quidquid intra illius fines includitur, ad Principem, vel urbem, cuius est castrum,

pertinêre videtur, ut colligitur ex l. æde sacrâ, §. sin. D. de contrahend. empt. Ioan. Fab. in l. cunctos populos, C. de sacros. Eccles. Bald. in rub. C. de contrah. empt. vers. 22. quæro, Corneo cons. 247. vol. 2. Oldrad. cons. 121. Chassan. in consuetud. Burg. rub. 9. §. 4. Gregor. Lop. in l. 7. tit. 20. p. 3. Avendañ. de exequend. mand 1. p. cap. 4. num. 4. & 5. Bobadill. in Polit. lib. 2. cap. 16. n. 52. & 53. & latissimè Mieres de maiorat. 4. p.q. 20. ex n. 48. ubi practicabiliter docent, quòd **[sect. 92]** si civitas, aut villa, vel dominus vassallorum non habet territorium specialiter designatum, omnes terræ, sive sint zerbidæ & incultæ, sive montuosæ ad Regem in dubio spectabunt, quas Hispano vocabulo, *Realengas,* nominare solemus: & in eis Reges **[sect. 93]** suam intentionem fundatam habêre videntur. Quod & **[sect. 94]** apud antiquos obtinuisse non malè conijcere possumus ex Herodiano in vita Imp. Ælij Pertinacis, ubi refert, eum quidquid in Italia, aut usquam gentium inculti soli esset, permisisse occumpantibus, colentibusque donata singulari beneficio immunitate decem annorum. Et ex Appian. Alexand. lib. 1. cum scribit, **[sect. 95]** decimam partem fructuum Reip. solitam pendi pro vectigali eorum agrorum, qui deserti ad culturam redigerentur.

Planè **[sect. 96]** si huiusmodi terras à Regibus, civitatibus, vel alijs inferioribus dominis omnino derelictas fuisse, probari posset: tunc absque dubio dicendum esset, liberè & securè occupantibus cedere. Qui enim res suas **[sect. 97]** deserit, aut pro derelicto habet, donare videtur: ideoque continuò occupantium fiunt, l. 1. D. pro derelict. eisdem quippè **[sect. 98]** modis nostræ esse desinunt, quibus adquiruntur, l. 2. & 4. §. hoc amplius, l. quicunque & l. quâ ratione, §. ult. D. de adq. rer. dom. §. pen. & ult. inst. de rer. divis. l. quemadmodum, §. 1. D. de noxal. action. l. quod servus, ubi Bartol. D. de stipul. servor l. 36. tit. 5. p. 1. l. 49. tit. 28. p. 3. ubi Gregor. Lop. & in l. 26. tit. 31. p. 3. verb. *Poblassen,* Rip. in. d.l. rem quæ nobis, num. 37. Aymo Parmens. in tract. de iure alluvion. lib. 1. cap. 6. num. 9. Petr. Greg. lib. 20. Syntag. cap. 2. n. 3. Petr. Gilkenius in tract. de præscript. 2. par. memb. 1. cap. 20. Calistus Remir. de lege Regia, §. 26. num. 55. Borrell. de Magistr. lib. 4. cap. 12. Avendañ. d. cap. 4. n. 7. vers. *Hodie verò.* Vbi resolvit **[sect. 99]** in multis Castellæ partibus vigêre consuetudinem, quòd primò occupans terras, quas desertas, incultas, sive, ut dicunt, zervidas invenit, sibi eas in perpetuum acquirat.

Eamque **[sect. 100]** consuetudinem si immemorialis sit, servandam esse affirmant plurimi Auctores, quos refert Aym. Crav. in tract. de antiq. tomp. 4. p. num. 148. Covarrub. in regul. possossor. de regul. iur. in 6. 2. p. §. 3. n. 7. Guid. Pap. & eius additionator, decis. 408. Burgos de Paz cons. 15. num. 12. cum sequent. Mascar. de probat. lib. 1. concl. 279. n. 11. & Mieres d. 4. par. q. 20. num. 52. in ultima impressione. Et esse **[sect. 101]** faciliorem alienationem, & acquisitionem huiusmodi locorum, quàm aliorum, tradit Felin. in cap. ad audientiam, de præscrip.**[295]** & Mandell. cons. 62. numer. 33. lib. 1.

Eâdem quoque ratione subsistit, quod de agris desertis habetur **[sect. 102]** in l. quicumque 7. l. iura 14. C. de omni agro deserto, lib. 11. dum **[sect. 103]** statuunt, novis possessoribus, & cultoribus post biennij lapsum perpetuo, ac privato iure applicandos esse, velùt si essent domesticâ & avîtâ successione quæsiti, ubi Bartol Ioan. de Platea, Iacob. Rebus. & alij, & Anton. Corset. in singul. verb. *Occupatio,* meritò notant, in eorum iurium specie non incidere **[sect. 104]** occupantem in pœnam l. cum quærebatur, & l. si quis in tantam, C. unde vi, cum à prioribus dominis derelicta, & quoad possessionem, & dominum amissa, impunè ab alijs occupari potuerint. Et **[sect. 105]** quia agriculturæ favor, & tributorum, quæ ex illis prædijs solvenda erant Principi, vel Reipublicæ, suadebat, ne ea vacantia, & inculta relinquerentur.

Quapropter **[sect. 106]** & illud inductum fuit, ut etiam cum mala fide, aut saltem cum scientia novi cultoris, qui alienum prædium occupavit, retentio, & præscriptio illius per spatium biennij concedatur: etsi admonitio veteris possessoris præcesserit, sex tantùm menses habet ad repetendum agrum, quem incultum dimiserat. Vt habetur in. d.l. locorum, & in alijs sup. citatis. Circa quas **[sect. 107]** ultra Doctores ibîdem, ita notanter signavit Bart. in l. Celsus, D. de usucap. Felin. & Doct. per tex. ibi in cap. 1. de præscrip. & in rub. eod. col. 4. vers. *Nonò fallit,* Ias. n. 33. Rip. 37. in. d.l. rem quæ nobis, idem Rip. in tract. de peste, num. 20. col. 2. idem Ias. in §. omnium, num. 72. inst. de action. Balbus in tract. de præscript. fol. 231. col. 2. Montalv. in. l. 1. tit. 11. lib. 2. fori, & in l. 9. tit. 29. par. 3. Gregor. Lop. in. d.l. 49. tit. 28. part. 3. Covarr. in Reg. possessor. 2. part. §. 11. num. 8. Cuiac. de divers. præscript. cap. 18. & 21. & Petr. Gikenius, d. tract. de præscript. 2. par. memb. 2. cap. 2. n. 7.
Et hoc **[sect. 108]** modo ac sensu acceptus hic titulus inventionis & occupationis, de quo sermonem inivimus, satis quidem securus & legitimus esse videtur. Neque ei officiunt levia quædam & communia argumenta, quæ opponit Incognitus in libro, *Maris liberi,* cap. 5. quibus aliter etiam respondet Seraph. Freit. de Imp. Asiat. cap. 3. 10. & 11. quem Lector adire, & cum his nostris scriptis componere facilè poterit.

CAPVT VII. *De quarto titulo, qui ex barbaris, & incultis Indorum moribus ab aliquibus sumitur, ob id iustè debellari & subiugari potuisse censentibus. Pro quorum opinione plurima latè, & novè considerantur.*

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Barbariem & feritatem Indorum iustum titulum præbere, videri, ut bello domari, & suis Imperijs privari possint.*

2 *Auctores citantur, qui hunc titulum barbarismi, & feritatis Indorum probare videntur.*

3 *Barbarus nomen varias habet significationes.*

4 *Barbaria provincia, quæ hodie dicitur Berberia, unde sic dicta? remissivè.*

5 *Barbari propriè dicuntur, qui ingenio nimis obtuso & fero sunt, & à naturalis rationis regulis deviant.*

6 *Barbarus nominis etymologia.*

7 *Barbari, ut bruta furioso impetu ducuntur ad ea, quæ appetunt.*

8 *Ferarum nomen cur impositum sit brutis animantibus?*

9 *Bruta animalia nihil habent rationis, aut prudentiæ, ut falsò quidam existimarunt.*

10 *Rever. P.M.F. Ant. Peretius Benedictinus, laudatur.*

11 *Bruta an loqui possint, vel humanum sermonem intelligere? remissivè.*

12 *Brutis propriè non dicitur inferri vis, aut iniuria.*

13 *Barbari, & impoliti homines brutis æquiparatur, & sub eorum appellatione in Scriptura, & alijs Auctoribus designantur.*

14 *Saracenos bestias appellavit Oldrad.*

15 *Alfonsus Aragoniæ Rex barbaros non homines, sed homones cum Ennio appellabet.*

16 Homines non ex solo adspectu, aut for-**[296]**ma, sed ex ratione potius iudicandi sunt, quæ eos Deo similes, & aliorum animalium dominos reddit.

17 *Homo dicitur parvus mundus, quia de natura omnium creaturarum mundi participat: & quomodo?*

18 *Auctores plures congeruntur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt.*

19 *Lex in pecudum, D. de usur. lex iustissimè de ædil. edict. & §. in pecudum, inst. de rer. divis. exornantur, & numer. 55. Blasis Robles de Salzedo citatur & laudatur, ibidem.*

20 *Natura varias quotidie formas edere conatur.*

21 *Monstra plura, humanam effigiem referentia, reperta sunt, tum terrestria, tum marina, & aërea, & qui de eis agant.*

22 *Ciceron. locus expenditur, ubi hominum, & belluarum discrimen eleganter proponit.*

23 *Homines barbari, & indocti appellatione hominum digni non videntur, & lignis ac lapidibus comparantur. Et numer. 25.*

24 *Pœna tolerabilior est, vivere non posse, quàm scire.*

26 *Boëtij carmina referuntur, in quibus hominum, & belluarum discrimen apponit.*

27 *Indi Occidentales ut plurimùm barbari, sylvestres, & belluis ferè similes erant.*

28 *Indorum Occidentalium barbaries, feritas, & rusticitas testimonijs plurimorum auctorum comprobatur.*

29 *Iosephi Acostæ de Indorum Occidentalium ruditate, & feritate iudicium.*

30 *Ludov. Legionensis graviter exprimit feritatem, barbariem, & incultos mores Indorum Occidentalium.*

31 *Ioan. Boterus plura de Indorum Occidentalium barbarie, & incapacitate recenset.*

32 *Indi aliqui reperti sunt, qui ultra quinque numerare nesciebant.*

33 *Thom. Bozius Eugubin. Indorum Occidentalium barbariem, & incultos, ac ferinos mores sæpissimè exaggerat.*

34 *Indos omnes Occidentales barbaros, squalidos, & abiectissimos esse scribit Fr. Gregor. Garcia Dominican.*

35 *Ant. Herrera multa passim prodit de barbarie, & feritate Indorum Occidentalium.*

36 *Indi insulæ Hispaniolæ & Cubæ & alij, ob ruditatem & memoriæ defectum nihil, aut parum in disciplina Christiana proficiebant.*

37 *Indi plures in montibus, & speluncis se abdebant, ne ad Christi doctrinam suaderentur.*

38 *Indos olim nonnulli veros homines non esse, nec Fidei Christianæ capaces, sibi persuaserunt.*

39 *Indorum eximiam, & insuperabilem barbariem, ac feritatem, & alia plurima animi, & corporis vitia coram Imper. Carolo V. Episcopus Darienis F. Thom. Orticius, & alij vehementer exaggerarunt.*

40 *Indi barbas sibi expilabant, corpora pingebant, ægrotos deserebant, & ab humanis & politicis moribus adhorrebant.*

41 *Caribes, Canibales, Chichimeci & Chontales omnium ferissimi, & barbarissimi sunt.*

42 *Indi navigia Hispanorum valdè mirati sunt.*

43 *Equos, & Hispanos eis insidentes Indi unum corpus esse putarunt: & qualiter hunc errorem agnoverint?*

44 *Bombardæ, & scopleti magno terrori Indis fuerunt.*

45 *Indorum de litteris, & scriptura Hispanorum admiratio, & iudicium.*

46 *Hispanos saltantes Indi vehementer mirabantur.*

47 *Indorum simplicitas, & barbaries multum aliquando Hispanis profuit.*

48 *Eclypsis Lunaris observatione qualiter Indos deluserit Columbus.*

49 *Hispani ab Indis immortales habiti, & Solis filij reputati sunt.*

50 *Hispani cur ab Indis Peruanis dicti fuerint Viracochæ.*

51 Barbaries, & feritas antiqua Indorum Occidentalium cuiusdam Poetæ **[297]** carminibus explicatur.

52 *Barbari homines, ex sententia Aristot. & aliorum, servi sunt & ad serviendum nati, & cogi possunt, ut prudentioribus pareant.*

53 *Venatoriam bellicæ artis partem concedit Calcagninus adversus barbaros, qui feros mores deponere nolunt.*

54 *Aristotelis doctrinam, Barbaros natura servos esse, tradentis, plurimi Auctores explicant, qui recensentur.*

55 *Homo ob excellentiam mentis, & rationis cæterorum animalium dominus à Deo constitutus fuit.*

56 *Stulti & barbari sapientioribus, & politioribus subijci debent.*

57 *Servitutem nasci in manu imprudentis, quo sensu dicatur Proverb. 1. & 26.*

58 *Sapientes solos vera libertate gaudere, & insipientes eorum servos esse, graviter ostendit D. Ambros.*

59 *Cham cur effectus fuerit servus fratrum suorum?*

60 *Iacob sapientiæ meritò prælatus fuit fratri seniori.*

61 *Esau idem significat, quod ignorans.*

62 *Insipientiam deteriorem servitute esse, quibus rationibus probet D. Ambros.*

63 *Populis semper præficiendi sunt Rectores sapientes, & quare?*

64 *Bella licita dicuntur ea, per quæ victis consulitur & pietatis, ac iustitiæ observatio procuratur.*

65 *Improbis, & barbaris hominibus melius, & utilius est servire, quàm dominari, ex D. August.*

66 *Indorum barbarie, & feritate supposita iustum, & ipsis valdè utile fuit Hispanorum Imperio gubernari. Et num. 79.*

67 *Indi, qui nunc sunt, fortunatiores antiquis dici possunt.*

68 *Barbari ab Alexandro victi beatiores fuerunt secundùm Plutarch. quàm qui eum effugerunt.*

69 *Æthiopum, qui à Lusitanis adsportantur, servitus, multis alijs bonis compensatur, quæ ea mediante recipiunt.*

70 *Iniuriæ sunt, quibus gratiæ debentur.*

71 *Manumissionis alapæ, & iniuriæ fœlices vocantur Claudiano. Lex ult. C. de emancip. liber. illustratur, ibidem.*

72 *Romani multum laudantur ob gentes barbaras, & efferas, quas belluis domuerunt, & politicas reddiderunt.*

73 *Romani sui Imperij augmentum ob bonos mores, & leges, quibus subditos gubernabant, & excolebant, meruisse dicuntur.*

74 *Romanorum Imperium legitimum, & Dei permissione quæsitum, & ab Ecclesia approbatum fuisse, plures affirmant.*

75 *Gothi cur nome & gloriam Romani Imperij abolere desierint?*

76 *Hispani longè superant Romanos in bonis, quæ subactis à se Indis communicarunt.*

77 *Indi, anteà barbari & efferi, hodie Hispanorum cura, Religione, & bonis moribus, atque artibus admodum pollent.*

78 *Hispana gens plures barbaras, & esseratas nationes excoluit, quàm reliquæ mundi.*

80 *Indi supposito quòd natura servi essent, iustè suis imperijs, & bonis spoliari potuisse, videntur.*

81 *Servi nihil proprium habere possunt.*

82 *Servi sine domino, & pro derelictis habiti, a quocunque occupari possunt.*

83 *Lex quod servus, D. de stip. serv. & lex si usumfructum, D. de lib. caus. exornantur.*

84 *Indi etiam sub proprijs Regibus constituti ab illorum imperio eximi potuerunt.*

85 *Regere qui se ipsos non valent, alios regere non debent.*

86 *Lex sic evenit, D. de adult. lex homo liber, §. fin. de acquir. rer. dom. lex ult. C. de legit. tut. expenduntur, & exornantur.*

87 *Cap. indecorum, de ætat. & qualit. ord. illustratur.*

[298] SVperiori titulo **[sect. 1]** ille alter à nonnullis subijci solet, qui ex ipsa Indorum, has Australes, & Occidentales regiones habitantium, natura & conditione descendit. Aiunt

namque ita feros, barbaros, incultos, & agrestes, ut plurimùm, repertos fuisse, ut vix hominum appellatione digni viderentur; ac proinde & potuisse, & oportuisse Nostris Regibus subijci, & supremo Imperio, iurisdictione, & gubernatione suarum provinciarum, ac personarum privari, ut sic tandem ad humanitatem, & civilitatem adducti, Christianæ Fidei & Religionis capaces reddi valêrent. Quem **[sect. 2]** titulum inter præcipuos Apologiæ suæ considerasse dicitur Ioan. Ginesius Sepulveda, & expressè refert & sequitur Marquard. de Susanis in tract. de Iudæ. & & Infidel. 1. part. cap. 15. num. 1. Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinct. 44. opin. 3. Alfons. Guerrer. in Specul. Princip. cap. 31. num. 5. & sequentib. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 8. cap. 5. pag. 309. & lib, 10. cap. 13. Et de eius veritate sub quibusdam distinctionibus inquirunt Victoria in 1. relect. de Indis, num. 4. & num. 20. cum sequentibus, Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. 3. col. 2. vers. *Subdit etiam,* & col. 3. vers. *Præterea,* &col. 6. vers. *Et posteaquàm,* & col. 14. versic. *Alius titulus,* Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. artic. 10. col. 533. vers. *Arguitur tertiò.* Egoque pro eius comprobatione, & illustratione hæc, quæ sequuntur, argumenta, satis, ni fallor, efficacia perpendo.

Primum, **[sect. 3]** quia licèt veteres hoc nomine *Barbarus* variè uti solêrent, pro ijs, qui linguam Græcam, vel aliam, quam loqui conabantur, non benè callebant, nec pronuntiabant: vel pro ijs, qui Græci non erant, aut Imperio Romano non parebant, ut constat ex D. Paul. ad Roman. 1. & 1. ad Corinth. 14. Platon. in Polit. Varrone lib. 6. de ling. Latin. Strab. lib. 14. Agellio lib. 5. noct. Atticar. cap. 2. l. penult. D. de bonis damnat. 1. nulli 26. C. de Episcop. & Cler. l. ult. C. de postlimin. revers. cum alijs, quæ tradit Alciat. in l. scrinij, C. de Palatin. sacr. largit. lib. 12. Turneb. lib. 9. adversar. cap. 18. Gent. Hervet. in not. ad Clem. Alexan. pag. 4. Lorin. in Act. Apost. cap. 1. vers. 1. Ioan. Ferdin. in Thesaur. Script. verb. *Barbarus,* Ioan. Funger. in Etymol. eod. verb. pag. 119 & Bernar. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 28. Vbi agit **[sect. 4]** de causa nominis provinciæ Barbariæ, quæ hodie *Berberia* dicitur. Propriùs tamen, **[sect. 5]** & frequentiùs ad eos referri solet, qui rudes, & imperiti sunt, vel naturali quadam feritate, aut cæcitate ducti, à communibus humanæ vitæ regulis deviant, rectum rationis usum non habent, nec legibus & moribus naturali rationi consentaneis utuntur, ut apertè docet D. Thom. 1. Polit. lect. 1. & 9. ubi inquit: *Barbarus hoc signo declaratur, quòd homines non utuntur legibus irrationalibus,* Albert. Magn. 7. Ethic. tract. 1. cap. 1: *Barbari dicuntur, qui nec lege, nec civitate, nec alicuius disciplinæ ordine disponuntur ad virtutem,* Carolo. Steph. in diction. verb. *Barbarus: Barbari etiam dicuntur illitterati, malis moribus, feri, crudeles,* & idem tradit D. Sebast. Covarrub. in satis docto thesauro linguæ Hispanæ,**[299]** eod. verb. & de his nostris Indis agentes Ioseph. Acosta in procem. ad lib. de procur. Ind. salu. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. pag. 65. & Fr. Ioan. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 28.

Quibus favet **[sect. 6]** eiusdem nominis etymologia, quam quidam deducunt ex Hebræo nomine *Bahar,* quod brutum significat, vel ex verbo *Bahar,* idest furenter agere, **[sect. 7]** quasi Barbari quoque furenter agant, &, ut bruta solent, furioso impetu ducantur ad ea, quæ appetunt. Vnde **[sect. 8]** & ipsa bruta ferarum etiam nomen acceperunt secundùm M. Varronem relatum à Balduin. in §. feræ, num. 1. inst. de rer. divis. quod naturali suo impetu ferantur, & ruant, nullo hominum commercio, mansuefacta, vel imperio domita. Et **[sect. 9]** licèt aliqua faciant, quæ rationis & prudentiæ specimen habêre videantur, instinctu tamen magis quàm intellectu ad ea diriguntur, & finem propter quem operantur, non assequuntur. Vt contra vanam aliquorum opinionem, qui brutis aliquid rationis & prudentiæ

inesse docuerunt, ex rectæ Philosophiæ, & Thelogiæ regulis concludunt Aristot. lib. 3. de anima, ubi Alber. Magn. Philopon, & Cardin. Tolet. q. 6. D. Thom. 1. 2. q. 13. art. 3. Gregor. l.d. 3. q. 1. Hieron. Fracastor. lib. de intellect. à fol. 191. Andr. Libanius in disp. de contemp. intellect. bestia. par. 2. eruditiss. Mart. Delr. lib. 2. disquis. magic. q. 20. pag. 101. Menchaca controvers. illust. lib. 1. cap. 21. num. 14 & sequent. **[sect. 10]** Reverend. P.M. Fr. Anton. Perez, Benedictinæ congregationis fulgentissimum decus, in laurea Salmant. certam 7. per totum, ubi etiam tractat, **[sect. 11]** an bruta loqui, aut sermonem humanum intelligere possint? & Sim. Maiol. in diebus Canicul. 4. to. colloq. 1. de dignit. hom. pag. 105. ubi resolvit, **[sect. 12]** brutis hac de causa iniuriam & vim propriè inferri non posse, utpotè quæ rationis iuris, atque dominij capacia non sint. Quibus similes **[sect. 13]** esse, meritò iudicantur prædicti Barbari, qui vel omnino rationis lumine destituuntur, vel illud ferociâ, aut stoliditate suâ adumbratum, & obscuratum habent, ut constat ex Isai. cap. 11. 43. & 65. ubi eos sub appellatione bestiarum agri, luporum, pardorum, ursorum, leonum, draconum & struthionum designat, & ex Horat. lib. 1. epist. 2. à quo canes immundi, & sues, vel porci nominantur:

Sirenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs lætus, cupidusque bibisses,
Vixisses canis immundus, vel amica lutosus.

Et alibi:

Cùm videre voles Epicuri de grege porcum.

Et **[sect. 14]** eâdem ratione, multum in nostris terminis, Saracenos, bestias appellavit Oldrad. cons. 72. num. 3. in princip. relatus ab Ant. Scapp. de iure non scrip. lib. 2. cap. 2. num. 17. & Calisto Remir. de lege Regia, §. 32. num. 5. Et **[sect. [14a]]** bellissimè **[sect. 15]** Alfonsus Aragoniæ Rex, ut in eius dictis & factis refert Ant. Panormit. lib. 1. §. 54. eos, quos videbat ex homine nihil præter effigiem possidêre, non homines, sed homones appellandos esse dicebat, Ennianum illud adducens:

Vulturis in sylvis miserum mandabat homonem.

Et Socrates homines sine ratione simias vocabat, ut Ego notavi in libello de crim. parric. pag. 79.

Non enim **[sect. 16]** ex solo adspectu, & forma homines iudicandi sunt, sed ex ratione potiùs, quæ eos ab alijs animantibus distinguit, & separat: & ob quam ad imaginem & similitudinem Dei homo formatus dicitur, Genes. 1. reliquorum animalium dominus, & Imperator constitutus fuit, & **[sect. 17]** *μικρόκοσμος*, idest, *Parvus mundus,* appellatur, quasi de omnium mundi creaturarum natura participans; habet enim commune esse cum lapidibus, vivere cum plantis, sentire cum brutis, & intelligere cum **[300]** Angelis, ut benè **[sect. 18]** in hominis diffinitione consideravit Plato, relatus à Theatr. vitæ hum. volum. 4. lib. 4. pag. 1177. col. 1. Arist. lib. de mundo ab Alex. Plin. lib. 7. nat. hist. cap. 1. D. Greg. sup. Marc. c. 16. homil. 29. Cæl. Rhodig. lib. 1. lect. antiq. cap. 2. & 39. & lib. 24. cap. 50. Guillelm. Benedict. in cap. Raynutius, verb. *Adiectæ,* num. 19. de testam. Chassan. in Catal. glor. mun. 2. part. consid. 1. & 2. Petr. Greg. lib. 7. Syntagm. cap. 1. n. 3. Gentian. Hervet. in Scholijs ad Clem. Alexand. pag. 8. in princip. Doctores per text. ibi **[sect. 19]** in l. in pecudum 28. D. de usuris, l. iustssimè 44. D. de ædil. edict. §. in pecudum, inst. de rer. divis. Navarr. in cap. novit. num. 83. col. 104. de iudicijs, M. Ant. Camos in Microcosmia, 1. par. dial. 2. & 3. Raimun. Sebundius in tractat. de nat. & cond. hom. dial. 1. per totum, Castillo de Bobadilla in Politic. lib. 2. cap. 21. num. 1. & novissimè alios allegans Calist.

Remirez in. d. tract. de lege Regia in initio, num. 3. & seqq. & eruditissimus Blasius Robles de Salzedo in egregio tractat, de repræsentatione, lib. 1. cap. 1.
Quapropter licèt Natura, **[sect. 20]** quæ varias temper conatur edere formas, l. 2. §. sed quia, C. de vet. iur. enucl. inter alia monstra, **[sect. 21]** quædam etiam, humanam effigiem referentia, confinxerit, hæc tamen, si intellectu, & ratione carent, inter homines computari non debent, ut post Plin. d. lib. 7. observat Aul. Gellius lib. 9. noct. Atticar. capite 4. Strab. lib. 1. ad medium, D. August. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 8. D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 3. D. Antonin. 1. par. hist. tom. 1. cap. 1. §. 2. Ioan. Bohem. de morib. omn. gent. lib. 2. cap. 8. & de Satyris, Faunis, Sylvanis, Hypocentauris, Syrenis, Tritonibus, Nereadis, Harpijs, & alijs monstris terrestribus, marinis, & aëreis, idem Plin. lib. 10. cap. 49. Ælianus lib. 10. cap. 18. Alex. ab Alex. & eius locupletissimus additionator Tiraquel. lib. 3. Genial. cap. 8. Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. cap. 6. Petr. Mexia in sylva var. lection. 1. p. cap. 8. & 21. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 1. colloq. 2. pag. 55. & multis sequent. & tom. 2. colloq. 1. pag. 40 & 41. & novissimè Franc. Torreblanca lib. 2. de Magia, cap. 34.
Sed præstat, **[sect. 22]** ur Ciceronem audiamus, qui lib. 3. Offic. prædictum discrimen belluarum, & hominum ita eleganter expressit: *Inter hominem, & belluam hoc maximè interest; quòd hæc tantum quantum sensu movetur, ad id solùm, quod adest, quodq́ue præsens est, se accommodat, paulùm admodum sentiens præteritum, aut futurum: homo autem, quoniam rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumq́ue progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adiungit, atque adnectit futuras; facilè totius vitæ cursum videt, ad eamq́ue dirigendam præparat res necessarias. Eademq́ue natura rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem, ingeneratq́ue imprimìs præcipuum quemdam amorem in eos, qui procreati sunt: impellitq́ue, ut hominum cœtus & celebrari inter se, & à se obiri velit, ob easq́ue causas studeat parare ea, quæ suppeditent & ad cultum, & ad vitam: nec sibi soli, sed coniugi, liberis, cæterisq́ue, quos charos habeat, tueriq́ue debeat. Quæ cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisq́ue hominis est propria veri inquisitio, & investigatio.*
Hoc idem non **[sect. 23]** minus eleganter notarunt Sallust. in princip. coniurat. Catilinæ, Horat. lib. 2. Serm. satyr. 6. & Ladislaus Rex Hungariæ ac Bohemiæ relatus ab Æn. Sylv. lib. 3. comment. in Panorm. & in Theatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 1. pag. 1198. col. 2. ubi homines barbaros, segnes, & indoctos appellatione hominum indignos, & brutis similes vocant: & Senec. in Proverb. dum **[sect. 24]** ait: *Tolerabilior est pœna vivere non posse, quàm scire,* & D. Clemens Alex. in epist. adhort. ad Gent. pag. 2.**[301]** Vbi **[sect. 25]** inquit; non solùm belluas, verum lapides, & ligna esse homines insipientes, & quod lapidibus est minus sentiens, qui est tinctus ignorantiâ, idem etiam sentit Boëtius de consolat. Philosoph. lib. 5. metro. 5. Vbi **[sect. 26]** ex recta hominis figura, animum quoque eius rectum, & cœlestium spectatorem esse debêre, & in hoc à brutis differre, sic piè & graviter scriptum relîquit:

Quàm varijs terras animalia permeant figuris,
Namque alia extento sunt corpore, pulveremq́ue verrunt,
Continuumq́ue trahunt vi pectoris incitata sulcum.
Sunt quibus alarum levitas vaga, verberetq́ue ventos,
Et liquido longi spatia ætheris enatet volatu.
Hæc presisse solo vestigia gressibusq́ue gaudent,
Vel virides campos transmittere, vel subire sylvas
Quæ varijs videas licèt omnia discrepare formis,

Prona tamen facies hebetes valet ingravare sensus.
Vnica gens hominum celsum elevat altius cacumen,
Atque levis recto stat corpore, despicitque terras.
Hæc nisi terrenus malè desipis, admonet figura,
Qui recto cœlum vul tu petis, exerisque frontem.
Insublime feras animam quoque, ne gravata pessum
Inferior si dat mens, corpore celsius levato.

Secvndò facit, **[sect. 27]** quòd Indi, de quibus loquimur, sub prædictis Barbarorum & belluarum notis comprehendi videntur, cùm pro maiori parte, ut diximus, eis similes reperti sint, & vix quidquam humanum præter effigiem hominum retinentes. Quod benè ostendit Adrian. Turneb. lib. 20. advers. c. 11. & omnes Auctores, qui de eisdem Indis peculiares historias scripserunt. Inter quos **[sect. 28]** Ovetus lib. 3. cap. 6. & Amer. Vespetius relatus à Maiolo, d. tom. 1. colloq. 2. pag. 61. apertè testantur, gentem huius Antarctici Poli sylvestrem esse, ferarum more viventem, palàm, & ubique fœminis commiscentem, nihil adorantem, nudamque indecentem, & Pet. Martyr in decad. 1. Novi Orb. idem scribit de Indis insulæ Hispaniolæ, præcipuè in provincia Guaccaiarima, quos inquit: *Sylvestres esse, antra, sylvasque habitare, absque ullo hominum societatis commercio, nudos, sineque loquela esse: captos, nusquam cicures fieri, sine ulla lege vivere, solaque de facie homines rationales videri.*

Doctiss. **[sect. 29]** etiam Pat. Ioseph. Acosta eorundem Indorum propugnator acerrimus lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. ult. in fin. rationem ipsam persuadêre ait, hoc genus hominum sylvestre fuisse ex Barbaris, profugisque hominibus maximè propagatum, & quòd licèt tempore procedente in Mexicano, & Peruano Regno aliqua forma Reip. introducta fuerit, Barbara quoque ipsa, sed à cætera barbarie Indorum plurimùm abhorrens, diutissimè tamen omnes nullos habuerunt Reges nullam certam constitutam Rempublicam, sed promiscuè turmatim habitasse, ut modò Floridi, Brasillenses, & Chiriguani, & pleræque gentes Indorum, qui nullos habent certos Reges, sed prout belli, pacisve fortuna tulerit, subitò ac temerè Duces creant, atque eos mores probant, quos libido, furorque persuaserit. Eandem sententiam luculentiùs idem Auctor prosequitur in proœm. ad libros de procur. Ind. salu. ubi tres Indorum classes constituit, & barbariem earum sigillatim expendit, de quibus Nos inferiùs agemus: & rursus in eodem tractat. lib. 1. cap. 2. pag. 134. & 135. de omnium Indorum ruditate, & feritate, ex multorum iudicio, & opinione agens, & quàm difficilis ob id **[302]** illorum conversio censeri debeat, *At natio, inquit, Indorum (etsi alij alijs præstat) universa tamen est ab omni ingenuitate alienissima, tota sordida, tota servilis, ingenio ut plurimum obtuso, iudicio perquam imbecilli, inconstans prorsus, & lubrica. Moribus infidi, ingrati, metu solùm cedere, & vi, honoris viæ sensum habere, pudoris propemodum nullum. Neque servile tantùm ingenium est, verùm etiam quodammodo brutum: ut faciliùs putes feras cicurare quàm istorum vel frænare temeritatem, vel excitare torporem: adeò ad percipiendum rudes, ad cedendum sunt duri, & pervicaces. Denique ut irrationalia pecora naturaliter in captionem, & in prædam apta in corruptione perpetua degunt: neque matrimonij leges, neque naturæ reveriti, libidine pro ratione utuntur.* Et post alia his similia, quæ ibîdem commemorat, & in cap. sequent. subdit: *Videas plerosque ferarum instar non urbes & oppida, sed rupes, atque antra incolere, neque gregatim vitam degere, sed sparsim sæpè incertis vagari sedibus. Itinera cervis, aut ibicibus tantùm pervia. Domus nullæ, non tectum, non paries fundamento surgens, caulas pecorum, aut vivaria dicas potius, quàm hominum cœtus.*

Idem non minus graviter, & dissertè scriptum reliquit **[sect. 30]** M. Fr. Ludovic. Legionens. sup. Abdiam, cap. ult. pag. 668. & sequent. ubi exponens illud Isaiæ cap. 18. de quo latiùs locuti sumus sup. lib. 1. cap. 15. ex numer. 20. *Ite Angeli veloces ad gentem convulsam, conculcatam, & dilaceratam, ad populum terribilem, &c.* ait, hæc verba propriè de nostris Indis intelligi, qui convulsi dicuntur propter vivendi morem varium, & agrestem: maxima enim ex parte nullo communis, aut unius Reipub. vinculo coniungebantur, sed vel per agros dispersi ferarum more vitam degebant, vel qui urbes, & oppida colunt, pro urbium ferè numero, alij alios vitæ mores, alias religiones, alia sequuntur instituta Reipublicæ. Dilacerati verò, & conculcati ob corporis ipsorum habitum, & cultum horridum, & squalidum, imberbem, & depilatum, & propter ingenium, & conditionem vitæ ipsorum: sunt enim abiectissimi, & ingenio humili, & ad serviendum nato. Terribiles autem ob incultos atque ferinos mores. Nam & humanis carnibus vesci soliti erant, & idolis humano sanguine sacrificabunt, & ad bellum procedebant ora picti coloribus horrendum in modum, iusti porro, atque iniusti discrimen non tenebant, ac plerique eorum promiscuâ, & masculâ venere palàm utebantur. Ipse etiam Legionensis idem repetit in comment. sup. Cantic. cap. 8. pag. 433. de eisdem Indis propter morum barbariem, & pravitatem exponens illud: *Soror nostra parvula est, & ubera non habet,* de quo etiam egimus d. cap. 15. ex num. 37.

Eandem quoque Indorum barbariem & feritatem adhuc magis in specie prosequitur **[sect. 31]** Ioan. Boter. d. 4. p. relat. univers. lib. 3. pag. 66. & sequentib. Vbi connumerat ridiculos, & simplices, ac feros etiam impios & crudeles mores, & ritus quamplurium nationum, veluti Hispaniolorum, Popaianorum, Mexicanorum, Peruensium, Chilensium, Salomoniorum, & aliorum similium. Et **[sect. 32]** in eâd. 4. p. lib. 2. pag. 23. in omnibus Indis, exceptis Mexicanis & Peruanis, eandem hebetudinem, & sylvestrem vivendi modum agnoscit, ita ut eorum plures ultra quinque numerare nescirent.

Thom. **[sect. 33]** item Bozius Eugubinus in suis doctis, pijs, & sæpè à nobis citatis libris de sign. Ecclesiæ Dei, hoc argumentum passim pertractat. Imprimis enim lib. 7. cap. 4. sign. 28. cùm ostendere vellet, barbaras, indomitas, & efferas gentes, per Ecclesiam Christi, & eius Fidei susceptionem, ad humanitatis cultum perductas fuisse, ut implerentur plures Prophetiæ, quæ id prænuntiabant: *Accedamus,* inquit, *ad Indias***[303]** *occidentales, quarum si efferos omnes mores in medium adducere vellemus, nullus esset dicendi finis.* Et posteà aliquos valde notabiles recenset, quorum peculiarem tractationem insrà cap. 10. prosequimur. Et iterum lib. 8. cap. 5. pag. 309. de eisdem seris, & inhumanis gentibus agens, per Rempub. Catholicam omnibus sæculis pios, & humanos mores edoctis, sic ait: *Iam verò quis enumeret tot nationes in Africa, Asia, Indijsque Orientalibus, & Occidentalibus? ut illæ nihil habebant plerumque, nisi humanam figuram: nam cætera belluina omnia. Quo circa necesse fuit Hispanis interdum facere, quòd illis agricolis, qui locum aliquem vepribus obsitum, dumetis undique implexum & obseptum, arboribus infructuosis, & venenatis abundantem, excolendum susceperunt, ferro, & igne terram purgare.* Et lib. 10. cap. 13. tractans, liberalitate Ecclesiasticorum persectum esse, ut efferatissimæ gentes potuerint ad Christvm adduci, in imperio continêri, & ad omne bonorum genus excoli, apponit exemplum in eisdem Indis Occidentalibus, quorum conversio mediante Sedis Apostolicæ curâ, & Catholicorum Regum pietate, & liberalitate peracta fuit, & honestam contentionem inter Columbum, & Fr. Builium Catalanum sæpè intervenisse ait, an in gentes illas à nostris aliquo modo sæviri posset, cum aliter ad veræ Fidei, imò nec ad rationis cultum adduci valêrent? *Belluinis namque,* inquit, *factis belluas omnes*

superabant. Nam quæ bestiæ sui generis bestias devorant, ut illi mutuò sese comedebant? quæ bestiæ filios suos alunt, ut pinguiores & adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dicto!) pro cibo, &c. Quam eandem feritatem, & proprios filios comedendi inhumanitatem idem auctor repetit lib. 21. cap. 3. & lib. 22. cap. 1. ad medium, & in tract. Imperia pendêre a virtutib. cap. 12. in fine pag. 176. explicans eventa fœlicia prosapiæ Regum Castellanorum, eis à Deo ob Fidem Catholicæ observationem & propagationem concessa: & generaliter concludit, quòd inter Indos nulla lex, nullus mos paulò humanior, disciplina nulla, aut ars nobilis vigebat.
Denique lib. 20. cap. 7. sig. 88. agens de locis desertis per Catholicos cultis, & ornatis, in eisdem Indijs exemplum proponit; in quibus ait: *Oppida innumera, & civitates pulcherrimæ passim conduntur, in quibus constituuntur cœtus hominum, excitantur fundamenta generationis, & generationis eorum, qui bestiarum modo prius incertis sedibus vagabantur, & in stabulis ipsis habitabant.*
Notanda etiam hac in parte sunt verba **[sect. 34]** Fr. Gregor. Garciæ in tract. de origin. Ind. lib. 3. cap. 4. in princip. pag. 237. ubi ait, Indos omnes communiter admodum rudes, atque hebetes esse, corporeque, & adspectu squalidos, & magis servilis atque abiectæ conditionis quàm Æthiopes, aut aliæ mundi nationes.
Sed qui plenius cæteris hoc pertractat, est **[sect. 35]** Ant. de Herrera in sua hist. gen. Ind. ubi multa passim commemorat, ex quibus hæc barbaries ferè omnium Indorum coligi possit. Nam decad. 1. lib. 3. cap. 3. & 4. & lib. 9. cap. 7. de Indis insulæ **[sect. 36]** Hispaniolæ, & Cubæ agens, eorum feros, spurcos, & inconstantes mores recenset, & à dæmone possessos fuisse, ita ut rationis vestigia vix tenêrent, neque ullo modo domari, aut corrigi possent: & quòd adeò rudes erant, ut ultra decem numerare nescirent, ac multis annis nihil ex orationibus Christianorum discere potuerunt, præter illa verba salutationis Angelicæ, Ave Maria .
Et decad. 2. lib. 2. cap. 3. pag. 35. de eisdem Indis generaliter loquens, tradit, adeò rudes, & barbaros, & memoriâ fragiles fuisse, ut quod unâ aure à prædicatoribus accipiebant, aliâ exiret, & nihil in christiana disciplina, & politicis moribus prosicere possent.**[304]** Et lib. 2. cap. 15. pag. 56. quod cùm reverendi illi, & pijssimi Patres Ordinis D. Hieronymi ad Hispaniolam accessissent, missi à Rege, ut de Indorum salute temporali, & spirituali curarent, experiendo cognoverunt, eos, propter naturalem hebetudinem, & ferociam, ac memoriæ desectum, parum aptos esse ad Fidem recipiendam, si liberi, & pro arbitrio suo vagantes, atque ab Hispanorum dominio, & communicatione separati, relinquerentur. Quia eam **[sect. 37]** solam ob causam, quòd ad Christianam doctrinam, & civiles mores audiendos, & imbibendos suadebantur, prosugi in montibus, & speluncis latitabant; ita ut multi religiosi viri eo tempore extiterint, qui **[sect. 38]** illos veros homines non esse, nec capaces Eucharistiæ, & aliorum nostræ Religionis mysteriorum opinarentur.
Et lib. 4. eiusdem decad. 2. cap. 3. & 4. eadem **[sect. 39]** Indorum vitia ex quamplurium affirmatione recenset, & disputationes illas proponit inter Episcopum Darienis, & Licentiatum Barthol. de las Casas, coram Carolo V. Imperat. Barchinonæ habitas; in quibus Episcopus seriò affirmavit, Indos omnes, quos ipse ad id usque temporis viderat, in insulis, quas vocant de Barlovento, & in provincia Darienis, quam dicunt de Tierra firme, mirum in modum barbaros & servos à natura esse. De quo etiam agit Petr. Martyr in decad. Nov. Orb. fol. 95. Hieronym. Benzo in histor. Ind. lib. 1. capit. 17. pag. 78. & sequentibus, & eius additio, & Ioan. Boter. in dict. relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pagina 64.
Et rursus idem Ant. de Herrera decad. 3. lib. 8. cap. 10. pag. 312. & 313. refert, in eâdem sententia fuisse alios viros admodum Religiosos Dominicani & Franciscani Ordinis, & inter

eos Fr. Thom. Ortizium in supremo Indiarum Consilio, cui eo tempore præsidebat Fr. D. Garcia de Loaisa Episcopus Oxomens. oculato testimonio asseruisse, prædictos Indos antropophagos, & masculæ nefandæ veneri ultra omnes nationes deditos esse, nullo pacto iusti, & iniusti discrimen agnoscere, nudos, & sine aliquo pudore bestiarum more vagari, nihili ducere alijs, vel sibi ipsis necem inferre, ebrios, ignaros, ignavos, impios, irreverentes, inconstantes, infideles, ingratos, superstitiosos, religionis Christianæ incapaces & mendaces supra modum esse, & adeò sordidos, & sine politia, ut pediculos, araneas, vermes, & his similia comederent: **[sect. 40]** barbas sibi expilarent, facies & corpora varijs modis pingerent, aut potius sœdarent: ægrotos morti vicinos, quantumvis propinquos, in campis solos relinquerent: & denique nullam omnino gentem Deum creasse, tot vitijs imbutam, & ita a bono, & æquo, atque humanis & politicis regulis abhorrentem.
Denique idem Auctor decad. 2. lib. 1. cap. 8. pag. 15. lib. 2. cap. 22. pag. 72. lib. 9. capit. 7. pag. 289. lib. 10. cap. 5. pag. 328. & sequenti & in descript. Indiarum pag. 14. hoc ipsum **[sect. 41]** de Indis insulæ Guadalupæ testatur, & de alijs eis vicinis, qui Antropophagi, & omnino barbari sunt, & ob ingenitam serociam, & crudelitatem Caribes, & Canibales appellantur, & multis decretis Regijs debellari, & in servitutem redigi permittuntur. Et decad. 3. lib. 2. pag. 75. & lib. 7. cap. 3. & in d. descript. pag. 30. idem refert de Chichimecis, & alijs Chontalibus Novæ Hispaniæ, inde etiam sic dictis, quòd barbari, & sylvestres essent, & hodie sint, nullam religionem, nullumque superiorem habentes. De quibus agunt etiam, & idem concludunt Boterus d. lib. 3. Acosta in. d. proœm. lib. de procur. Ind. salu. Fr. August. Davila in histor. Mexic. Ordin. Prædicat. lib. 1. pag. 243. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 29. & addition.**[305]** Hieron. Benzoni in hist. Amer. lib. 1. c. 2. in sin. pag. 13. ¶ Neque **[sect. 42]** omitti potest; ut generaliter omnium Indorum simplicitas, & ruditas denotetur, quantâ admiratione navigia nostra sine remis ambulantia conspexerint: equos **[sect. 43]** item, & equas, cum quibus insidentes homines unum corpus esse, centauri specie, etiam Mexicani putarunt quousque equi duo confossi spatis, mactatique clavorum ictibus conciderunt, & deprehenso errore, detractâ statim equi scoriâ, usque adeò exactè tomento repleverunt, ut vivorum effigiem repræsentarent, & in templo tamquam admirabilis rei spectaculo suspenderunt. Bombardarum **[sect. 44]** etiam & scopletorum iacula, ut cœli tonitrua, & fulmina maximopere expavescebant: & **[sect. 45]** litterarum usum, quarum scripturâ, se veluti quodam veneficio illigari, multi censebant, & alij id Divinitatis certissimum argumentum esse putabant, vel rem viventem & animatam, & in qua aliquis spiritus latêret, cum chartæ scriptæ vocem occultam inesse vidêrent. Et pari **[sect. 46]** fermè modo terrebantur, cum Hispanos homines, aut fœminas saltantes conspicerent, eos insanire putantes, multòque magis eos tam subitò ad sese redire mirati sunt.
Quibus alia plura huiuscemodi adijcere possem, quæ tradunt omnes huius Novi Orbis historici, præsertim Petr. Martyr. decad. 1. Pet. Zieza 2. tom. c. 34. Ovetus lib. 2. c. 6. Ant. de Herrera d. decad. 1. lib. 2. c. 3. & lib. 3. c. 6. & lib. 4. c. 2. & lib. 5. c. 7. & 8. & lib. 9. c. 8. & 15. & lib. 10. c. 1. & alibi passim, Garcilassus Inca in suis comment. 1. part. c. 12. & 2. par. lib. 9. c. 16. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. de reb. memorabil. pag. 548. Paul. Iovius lib. 34. hist. relatus à Theat. vitæ hum. vol. 1. lib. 1. pag. 28. Ludovic. Vives de Christianæ fœm. instit. lib. 1. relatus ab eodem Theat. vitæ hum. vol. 7. lib. 6. pag. 2024. & vol. 15. lib. 1. pag. 2956. & Hieron. Benzon. lib. 1. hist. Americæ c. 13.
Quæ Indorum **[sect. 47]** simplicitas & barbaries multum Hispanis aliquando profuit, ut alibi diximus, ut eos ad se faciliùs perducerent, & iuxta relationem Ant. de Herrer. d. decad.

1. lib. 6. c. 6. eâ in optimo casu usus fuit **[sect. 48]** Christophorus Columbus. Nam cum Lunæ eclypsim proximum esse observasset, id Indis prædixit, & ob eam rationem eventurum suasit, quòd Luna eis irata erat, quia Hispanos grato hospitio non excipiebant, neque annonæ copiam subministrabant, quem illi tunc maximo risu exceperunt; sed cum nocte, & horâ à Columbo signatâ Luna obscurari cœpisset, pavidi & ululantes nihil non ei promiserunt, & exhibuerunt, ut pro eis Lunam exoraret: quod cum is, simulans se eorum precibus flecti, libenter concessisset, & noset, citò eclypsis vim transituram, oratione pariter simulatâ, bono animo esse iussit, & id quod petierant, brevissimè impetraturos renuntiavit. Quod cùm statim impletum viderent, magni posteà Columbum tanquam Deorum amicum æstimare cœperunt.

Imò **[sect. 49]** & in eam plures opinionem sæpè delati sunt, ut Hispanos immortales, & Solis filios existimarent, ut prædicti auctores scribunt, & Hieron. Benzon. d. lib. 1. cap. 4. Vbi prolixè narrat, qualiter Indi insulæ Borriquenæ occiso quodam milite, cui nome *Salzedo,* contrarium deprehenderint.

Et **[sect. 50]** eòdem spectat Peruanorum iudicium, qui Hispanos cœlitus missos reputantes, maximè venerati sunt, & inde eos Viracochas appellarunt, ut tetigimus infrà cap. 12. num. 22. & novissimè tradit Fr. Alphons. Ramos in histor. Virg. de Copacavana lib. 1. cap. 3. Quamvis alij alias huius nominis causas, & significationes comminiscantur, de quibus plenè agit Michaël Balboa Cabello in Miscellan. Austr. m.s. part. 3. capit. 14. & Garcilas. Inca in histor. Incarum lib. 5. cap. 21.

Et tandem, ut hoc argumentum de barbarie **[sect. 51]** & feritate Indorum claudamus, notatu digna videntur cuiusdam Poëtæ de re hac carmina, quæ sic habent:

*Gens Ogyge sata antiquo Ianiq́ue nepotum***[306]** *Progenies duris edita syderibus:*
Gens patribus priscis incognita, suætaq́ue nudis Sub dio quovis tempore corporibus,
Quæ flavæ Cereris, nec Bacchi munera novit, Cruda sed humana viscera carne replet,
Sola hominem facie referens risu atque loquela In reliquis similis vita, habituq́ue feris.
Divinum numen cognoscere nescia, quamq́ue est Præstigijs solitus detinuisse Satan.

Tertiò in confirmationem tituli de quo agimus, fortiter urget, quod si huiusmodi Occidentales Indi ita rudes, feri, & barbari erant, ut ex superioribus patet, iure optimo ab Hispanis debellari, & subiugari potuisse videntur, **[sect. 52]** cùm secundùm doctrinam Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. 3. & 4. & lib. 7. cap. 14. Platon. in Dial. 3. de legib. Ciceron. parad. 5. similes homines naturâ servi sint, & ad serviendum nati, ad idq́ue ferarum more venari, capi, & etiam per vim, aut alijs modis adigi possint. Illa namque præcipitur, ut sicut corpus subditur animæ, sic hebetiores sapientioribus subijciantur, & ut qui doctrinâ, & ratione ad bonum & rectum duci non possunt, quasi belluæ quædam sub iugo ponantur, & legum auctoritate coërceantur, ut per hunc modum coacti recta operantes, virtutum actibus assuesiant, & tandem in bonos viros evadant, ut præclarè idem ipse Aristot. tradit lib. 2. & 10. Ethicor. & d. lib. 1. Polit. cap. 5. ubi inquit: *Bellum iustum est natura contra eos homines, qui cùm nati sint ad parendum & obediendum, nolunt tamen parere.* Quæ loca explicans, & exornans **[sect. 53]** Cælius Calcagninus in paraph. ad Polit. Arist. cap. 32. ait: *Venatoriam bellicæ artis partem esse, qua non modò adversus feras pugnemus; sed in eos etiam homines arma vertamus, qui ad parendum nati parere detrectant, & per contumaciam mores non patiuntur. Huiusmodi bellum iustum est, utpote quod auspicijs naturæ geritur.*

Et circa eundem articulum **[sect. 54]** est videndus D. Tho. de regim. Princip. lib. 3. cap. 10. & 11. & quæ doctè tradunt, & prosequuntur Dominic. & Præposit. in c. ius gentium,

n. 9. 1. dist. & ibi Cardin. Turrecre. art. 4. Imola in proœm. Greg. n. 4. Cepola in tract. de servit. tit. de servit. person. c. 1. n. 2. Ægid. Roman. in 3. P. lib. 2. de regim. Princip. cap. 13. & 14. Domin. Soto lib. 4. de iust. & iure, q. 2. art. 2. Cagnol. in l. quod attinet, de reg. iur. Alphons. Guerrer. in Thesau Christ. relig. c. 41. & in Specul. Princip. c. 31. ad fin. Menchac. lib. 1. controv. illustr. c. 9. n. 3. Andr. Tiraq. in lege 1. connub. num. 48. Covarru. in regul. peccatum 2. par. §. 11. num. 5. Montalvus in l. fin. tit. 6. glos. fin. lib. 3. fori, Capicius decis. 130. à n. 35. Chrysost. Iabel. in epist. lib. 3. Polit. tract. 5. c. 1. vers. *Secunda species,* pag. 193. Paleothus de sacro Consis. 2. p.q. 3. vers. *Quibus addimus,* Vacon. lib. 1. declar. iur. c. 26. n. 8. Ioan. Borcolthen. & alios in §. servitus instit. de iure person. ¶ Quibus etiam favet, quòd sicut **[sect. 55]** reliqua bruta animalia hominibus natura, hoc est Dei ordinatione deserviunt, ob id tantùm, quia mente præcellunt, iuxta illud Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves, & boves, insuper & pecora campi,* l. iustissimè, D. de ædil. edict. l. in pecudum, D. de usuris, & Ovid. lib. 1. Metamorph. dum canit:

Sanctius his animal, mentisque capacior altæ
Deerat adhuc, & quod dominari inter cætera posset,
Natus homi est.

De quo plura tradit D. Aug. lib. 19. de Civit. Dei, c. 15. & Simon Maiol. in dieb. Canic. 4. tom. colloq. 2. pag. 97. & pag. 137. & Calistus Remirez de lege Regia, §. 1. Sic etiam **[sect. 56]** homines barbari qui brutis, ut suprà diximus, assimilantur, aliorum prudentiorum imperio subijci debent, à quibus doceri, & politicè gubernari possint, ut præclarè ultra alios docet Petr. Fab. lib. 3. Semest. cap. 14. pag. 191. intelligens namque gubernacula possidebit, & qui stultus est, serviet sapienti, **[sect. 57]** quia servitus nascitur in manu imprudentis, ut habetur Proverb. c. 1. ves. 10. & 26. Quæ verba **[307]** exponens D. Ambros. lib. 2. epistolarum, epist. 7. ad Simplicium **[sect. 58]** eleganter ostendit, solos sapientes verâ liberatate gaudêre, & insipientes eorum servos esse, exemplum **[sect. 59]** Cham adduens Genes. 9. qui quoniam insipiens erat, & insipienter nudatum patrem irriserat, fratum suorum servus effectus fuit, qui sapientiores, patris senectutem honorandum putarunt. Et **[sect. 60]** in Iacob, qui Genes. 25. Sapientiæ etiam meritò prælatus est fratri seniori, qui Esaù vocabatur, quod **[sect. 61]** nomen, Philone testante, idem significat, quod ignorans. Vnde sufficienter ostendi subdit idem Ambros. *Deteriorem esse servitute* **[sect. 62]** *insipientiam, ut remedio ei servitus sit, quia ad virtutem stultus se proprijs viribus erigere nequit, nec spontaneum gressum attollere, & nisi moderatorem habeat, præcipitatur proprijs voluntatibus. Ideò* **[sect. 63]** *inconsultis populis sapientes quoque adhibentur rectores, qui plebeiam insipientiam vigore proprio regunt, ut potentiæ specie dominentur. Quo vel invitos auctoritate potestatis subijciant ad obediendum prudentioribus, & obsequendum legibus. Imposuit igitur insipienti veluti indomito iugum & cui in gladio suo vivendum dixerat, libertatem negavit, ne temeritate laberetur, præfecit ei fratrem, cuius autoritate, & moderatione subiectus prosiceret ad conversionem.*

Qvartò pro eodem titulo communiendo, & illustrando considero, quòd regulariter **[sect. 64]** licita ea bella dicuntur, per quæ. ad pietatis, iustitiæque pacatam societatem, victis faciliùs consulitur, & pacis studio geruntur, ut mali coërceantur, & boni subleventur, ut in nostris terminis observat Marquard. de Susan. in tract. de Iudæ. & in fid. 1. part. cap. 14. fol. 57. & præclarè scripsit D. Aug relatus à Gratian. in c. paratur, & in cap. apud veros 23. q. 1. & in lib. 19. de Civit Dei, cap. 21. ibi: *Iustum esse, quòd talibus* **[sect. 65]** *hominibus sit utilis servitus, & pro utilitate eorum fieri, eùm rectè fit, idest, cùm improbis aufertur iniuriarum licentia, &*

domiti se melius habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt. Quemadmodum eadem ratione Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, cæterisque vitiosis animi partibus.
Vnde positis ijs, quæ de istorum Indorum barbarie, & feritate retulimus, & quòd **[sect. 66]** non aliter ad humanos, & politicos vivendi mores reduci, nec naturæ, & Christianæ disciplinæ legibus assuescere poterant, quàm sub iugum missi, & Hispanorum ductu, & imperio mansuefacti, non erit mirum, aut novum, si iustum, licitum, imò & voluntate Dei quæsitum, eiusmodi imperium asseveremus, quo mediante tot, ac talia animi, & corporis bona victis contigerunt, eorum cultâ barbarie, feritate frænatâ, mentis cæcitate Evangelij radijs illuminatâ, dæmonum captivitate depulsâ, præclaris, ac salutaribus legibus institutis, fœdis ac spurcis moribus in politicos commutatis, & commercijs, & artibus adeò necessarijs, quibus anteà carebant, communicatis.
Quare **[sect. 67]** iustissimè Thomas Bozius lib. 22. de sig. Eccles. Dei, cap. 1. ad medium, Indos, qui nunc sunt, præ antiquis illis fortunatissimos vocat ob cultum, & disciplinam, quam mediante Hispanorum dominatione habuerunt. Et ut ante Nos advertit Otalora in tract. de nobilit. 1. part. cap. 2. n. 23. de his nostris Indis meritò dici potest, quod Plutarch. in lib. de fortuna, & virtut. Alexand. **[sect. 68]** de Barbaris ab ipso propugnatis scripsit, scilicet: *Beatiores fuisse multo ab Alexandro victos & subactos, quàm qui eum effugerunt, cùm hos, perditissimè vitam agentes, nullus arcuit, nec à vitijs redemit, illos verò ad fœliciorem vitam, & statum vel invitor traduxit, ut ipsi cum Themistocle dicere iam possint: Perieramus, nisi perijssemus.*
Quam rationem generaliter ad excusandam omnium Barbarorum servitutem expressit D. August. ubi sup. & multo etiam considerare solent **[sect. 69]** pro **[308]** captivitate Æthiopum, qui ex Africa à Lusitanis adsportantur, ut refert P. Ludovic. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disputat. 34. col. 167. litt. C. Pat. Rebellus de obligat. iust. libro 1. quæst. 1. sect. 2. num. 16. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 10. & Nos infrà lib. 3. capit. 6. n. 5. **[sect. 70]** Vbi iniurias esse, quibus gratiæ debeantur concludit, & illud Tertul. allegat lib. de Pallio capit. 1. num. 10. *Post iniuriæ beneficium.* Et potuit allegare Claud. in lib. de IV. Consulatu Honorij, ubi **[sect. 71]** contumelias illas alaparum & iniuriosa *Rhapismata* quæ olim in servorum manumissionibus interveniebant, de quibus agitur in Novel. 18. & in l. ult. C. de emancip. liber. iniurias fœlices nominat, quòd earum interventu libertas concederetur:

Tristis conditio pulsata fronte recedit
In civicem, rubuere genæ, tergoque removit
Verbera, promissi fœlix iniuria voti,

prout benè observat Cuiacius lib. 5. observat. capit. 13. Pet. Fab. in l. 2. de orig. iur. & lib. 2. Semestr. cap. 20. pag. 304. Et Cassiodorum lib. 12. epist. 9. Vbi de exteris agens, qui ad Romana beneficia admittebantur: *Fœlix,* inquit, & *prædicanda captivitas, Romana civitate perfrui, & Afrorum privilegijs potuisse misceri.*
Et non minus aptè atque urgenter perpendi potest, quòd profani, & sacri Scriptores multis laudibus extollunt Romanos, **[sect. 72]** eò quòd barbaras nationes bello domuerint, & ad naturæ leges & politicam vivendi normam reduxerint, ut constat ex D. August. lib. 5. de Civit. Dei; cap. 12. 15. & 17. relato in capit. omnes § ecce 28. quæst. 1. & ex D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 4. 5. & 6. Thom. Bozio de Imper. virtut. lib. 2. capit. 6. Rutil. Benzonio lib. 3. de anno Iubil. cap. 7. pag. 340. & seq. Iust. Lipsius de magn. Roman. Imper. lib. 4. capit. 1. & fequentib. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 19. pag. 436. Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 1. capit. 2. & alijs novissimè congestis à Ioan. Bapt. Valençuela in

discurs. stat. & belli, part. 2. consid. 22. Vbi **[sect. 73]** propter præcalros mores, & instituta, quibus se, & subactos populos gubernabant, meruisse inquiunt, ut Deus verus, quamvis eum non colerent, sed dæmonijs, ut aliæ gentes immolarent, illorum augêret imperium, ipsisque gentibus dominari voluerit, iuxta illud Virgil.

Tu regere Imperio populos Romanæ memento,
Hæ tibi erunt artes, paciq́ue imponere nomen,
Pacere subiectis & debellare superbos.

Et Sulpiciæ Poëtriæ relatæ à Pet. Fab. lib. 1. Semestr. cap. 19. pag. 119.

— Duo sunt, quibus extulit ingens
Roma caput, virtus belli & sapientia pacis.

Quinimò, quod plus est, **[sect. 74]** prædictum Imperium, his rationibus comparatum, legitimum fuisse, & permissione Dei ob egregias Romanorum virtutes eis in mercedem temporalem concessum, & posteà ab Ecclesia approbatum, idem August. & Thom. definire videntur, & ultra eos Baldus in l. Barbarius, 3. lect. ad finem, D. de offic. Præt. Greg. Lopez in l. 1. verb. *Las gentes,* tit. 1. part. 2. latissimè Anton. de Rosellis in tract. de Concilijs fol. 96. Covarru. in Reg. peccatum 2. par. §. 9. num. 5. vers. Tertiò, *à iure divino,* Mieres de maiorat. 4. par. q. 1. num. 46. Bobadilla in Polit. lib. 1. capit. 2. num. 14. & novissimus Doct. Marta in tract. de iurisdict. 1. part. capit. 5.

Quod adeò verum fuit, ut teste D. Hieron. apud Paul. Oros. lib. 7. cap. 43. ipsi **[sect. 75]** Gothi. quamvis Barbari & Romano Imperio admodum infensi, illus nomen, & gloria, abolêre desierint, proper iustitiam, & utilitatem legum, quas eo vigente in universum Orbem sparsas agnoverant.

In quibus omnibus, **[sect. 76]** quantum Hispani Romanos excellant, & quanto utiliores, ac salubriores leges, mores, artes, & **[309]** plurima alia ad humanam vitam humaniter ac civiliter transigendam Indis communicaverint, apertius est, quàm ut probatione aliquâ egeat, & vel ex suprâ relatis liquidò constat, & ex alijs, quæ adduximus suprà libro 1. capit. ult. ex num. 34. & expressè docet **[sect. 77]** eruditissim. Thomas Bozius libro 7. de signis Eccles. Dei, capit. 4. ad finem, ubi concludit: *At nunc populi omnes* (scilicet Barbarorum Indorum) *ad Christi cultum Hispanorum cura traducti, superant, vel æquant prope Europeos cunctis humanitatis ac religionis officijs, ut ex illis, qui diu per illas regiones vagati sunt, Romæ audivi, & usu percepi; cùm noverim nonnullos ex ijs oriundos, & indigenas, eorumq́ue cofessiones in urbe audiverim,* & lib. 8. cap. 5. post princip. ubi eandem curam commendans, sic inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate, religione, ac bonis moribus nos superant,* & lib. 21. capit. 3. ubi ait: **[sect. 78]** *Neque legitur ulla gens tot nationes tam diris, & efferatis moribus ad humanitatem perduxisse, & excoluisse ad omnem civilem cultum, ut Hispanica. Quin si coëant cunctæ nationes, haud poterunt ostendere tot populos, tam belluinis moribus horrentes ad humanum vivendi genus expolijsse, ut Hispani fecere.*

Qvintò & ultimò, pro eâdem opinione considerari potest, **[sect. 79]** quòd si Indi ob barbariem, & dementiam naturâ ipsâ servi erant, ut ex Aristot. diximus, neque illis ratio sufficiebat, ut se ipsos regere possent, iustius fuit, eos servire, quàm imperare: quinimò, **[sect. 80]** & dominio particulari rerum suarum privari potuisse videbantur. Tum quia illius solùm est capax intellectualis creatura, ratione liberi arbitrij, ut infrà cap. sequent. dicemus: cùm etiam, **[sect. 81]** quia, ut argumentatur idem Victor. sup. numero 4. si ratione insipientiæ erant servi, ea planè est servorum conditio, ut neque rerum dominium, neque aliquid proprium habêre possint, sed quidquid acquirunt, illico ad eorum dominos transeat, 1. placet. D. de

acquirenda hæreditate, princip. instit. de ijs qui sunt sui, §. item vobis, instit. per quas person. Atque ita **[sect. 82]** ubi diffusi per agros, & sine certo Rege, aut Principe, vel forma Republicæ reperti sunt, meritò tanquam servi sine domino ab Hispanis occupari, & imperio suo subijci potuerunt, **[sect. 83]** l. quod servus, ubi Bartol. D. de stipulat. servor. l. si usumfructum, ubi glossa, D. de liberal. causa, circa quas plura notat idem Bartolus & Baldus in l. si servus, D. de noxal. act. Forcatul. in rub. D. de servit. num. 6. & 7. & Morla in empor. iur. tit. 6. in rub. num. 18. Quòd si **[sect. 84]** proprios Reges & Imperatores habebant, ut in hoc Peruano & Mexicano Regna, & in alijs provincijs habuisse cognovimus, adhuc non minus licitè à barbaro & tyrannico eorum iugo eximi potuisse videntur. Nam cùm **[sect. 85]** hi quoque Reges, iuxta eandem doctrinam Aristotel. naturâ servi essent, & sapientiorum dominio, & gubernatione egêrent, alios sub se habêre non poterant, neque eorum feritati, aut facilitati tanti Orbis imperium, & moderatio relinqui debuit, argument. **[sect. 86]** l. sic eveniet 21. D. de adulter. ibi: *In sua enim potestate, non videtur habere, qui non est suæ potestatis,* l. homo liber, 54. §. fin. D. de acquirend. rer. domin. ibi: *Quia nec possidere intelligitur, qui ipse possidetur.* Quibus arridet Seneca declamat. 1. dum ait: *Nec filio, qui est in patris potestate adoptate licet. Nec enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est.* Melior text. in l. ult. C. de legitim. tut. ibi: *Et naturalis ordo per omnia conservabitur, cui enim ferendum est, eundem esse tutorem, & sub tutela constitui, & iterum eundem esse curatorem, & sub cura agere,* **[sect. 87]** cap. indecorum 3. de ætat. & qualit. ordin. ibi: *Indecorum est, ut ij debeant Ecclesias regere, qui non noverunt gubernare se ipsos.* Facit illud Paul. 1. ad Timoth. 3. Qui domui **[310]** suæ præesse nescit, quomodo præerit alienis? Vbi D. Chrysostom. & D. Ambros. epist. 82. *Quis ferat, inquiens, si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit?* Et alia similia, quæ tradit Ioan. Nevizan. in sylva nuptia. lib. 5. num. 100. Simancas lib. 5. de Republ. cap. 14. Castillo de Bobadilla in Politica lib. 1. cap. 1. num. 29. & Nos infrà cap. 9. ex num. 57. repetimus & lib. 3. cap. 4. num. 5.

CAPVT IIX. *De auctoribus, & argumentis quibus superior barbarisimi Indorum titulus insufficiens videtur, & qualiter Aristotel. & alij, qui contrarium tenent, accipi debeant?*

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 *Barbaries, & feritas Indorum absolutè considerata non præbet iustum, & sufficientem titulum ad eos debellandos, & spoliandos.*

2 *Auctores plures adducuntur, qui negant, infidelibus ob solam barbariem bellum inferri posse.*

3 *Dominij est capax solùm naturalis, & intellectualis creatura.*

4 *Homines licèt alicubi multum barbari, sylvestres, & corpore deformes reperiantur, si tamen habent aliquem intellectum, inter creaturas rationales computari debent. Et num. 6.*

5 *Monstra omnia hominum rationalium reformatis corporibus resurrectura sunt.*

7 *Hominum monstrosorum variæ species connumerantur.*

8 *Homines quantumvis sylverstres, & monstosi, si lumen aliquod rationis habent, doceri, & excoli possunt.*

9 *Barbaris, cùm veri homines sint, ius gentium servari debet, & dominiorum distinctio eo introducta.*

10 *Deus fecit nos, non ipsi nos.*

11 *Homini imputari non debet, qua forma, regione, vel docilitate nascatur.*

12 *Homines ex natura soli, vel cœli, sub quo nascuntur, animi & corporis temperiem ut plurimùm sumunt.*

13 *Lex quod si nolit, §. qui mancipia, D. de ædil. edict. illustratur.*

14 *Nationem cœlo, & solo fœlicem sortiri gloriosum est.*

15 *Indis si ob barbaram, & sylvestrem vitam bellum inferre liceret, idem licuisse dicendum esset in alijs plurimis nationibus, quæ olim non minus barbaræ fuerunt.*

16 *Homines initio mundi sylvestrem vitam egisse, & sermonis usum non habuisse, quidam falsò affirmarunt.*

17 *Adam fuit sapientissimus, & eloquentissimus.*

18 *Cain Adæ filius materialem civitatem ædificavit.*

19 *Humanum genus ubi augeri cœpit, & in varias regiones dividi, multi homines sylvestrem, & erraticam vitam egerunt.*

20 *Homines quo pacto ad urbes, & sociabilem ac politicum vivendi modum reduci cœperint, cum Cicerone, & alijs.*

21 *Lucretij carmina referuntur de statu, & conditione hominum antiquorum tractantia.*

22 *Nationes plurimæ barbaræ etiam hodie reperiuntur, quarum comparatione paucæ sunt, quæ politicè vivunt.*

23 *Barbari nominis communem definitionem non ineptè notat Ioan. Boter.*

24 *Nationes aliæ alijs semper barbaræ visæ sunt.*

25 *Anacharsis apophthegma.*

26 *Græci, omnes nationes Barbaras, & Barbariam appellabant.*

27 *Latini Barbari, & Italia Barbaria dicitur à Plauto.*

28 *Germani, & aliæ quamplures nationes Septentrionales olim non minus feræ, & barbaræ, quàm Indi Occidentales fuisse perhibentur.*

29 *Saxonum & Hungarorum prisca feritas, & barbaries.*

30 *Scytharum quanta fuerit olim ruditas, & barbaries.*

31 *Scythas cur Horatius profugos & campestres appellet.*

32 *Batavi, qui hodie Hollandi dicuntur, olim nimis truces, & agrestes reputabantur.*

33 *Auris Batava proverbium unde?*

[311] 34 *Bæotiorum ruditas, & crassities tanta olim fuit, ut in proverbium abierit.*

35 *Beodos Hispanè cur ebrios appellemus.*

36 *Asiæ præcipuæ provinciæ Phrygia, Mysia, Caria & Lydia nimis barbaræ erant, & plura adagia hoc denotantia.*

37 *Phryges per anthonomasiam Barbari dicti fuerunt.*

38 *Tibia Barbara quæ?*

39 *Barbaricarij dicebantur, qui vestibus Phrygio more acu pictis & auratis utebantur.*

40 *Lex 1. C. de excusat. artisic. lib. 10. lex 1. C. de privileg. schol. lib. 12. & l. 1. de fabricens. in C. Theodos. exponuntur.*

41 *Phrygiones dicti, qui vestibus auro intextis induebantur.*

42 *Franjas & Franjones Hispanæ voces, unde originem ducant?*

43 *Turcarum barbaries, & morum feritas maxima est, & fuit.*

44 *Afros, Gallos & Hispanos inter Barbaros, & feros collocat Cicero.*

45 *Hispanos antiquos tanquam agrestes, & inhumanos notat Strabo, & Trogus Pompe. & quare? Et num. 65.*

46 *Asturianorum barbaros mores refert Ammian. Marcellin.*

47 *Iberi, Cantabri & Galleci, quibus olim moribus fuerint?*

48 *P. Ioan. Marianæ elegantissima verba de agrestibus, & feris moribus Hispanorum antiquorum.*

49 *P. Ioan. Mariana laudatur, & à reprehensione Fr. Ioan. à Ponte defenditur.*

50 *Indos non esse veros homines, nec capaces Fidei Christianæ, aliqui falsò, & erroneè principio detectionis Novi Orbis disseminarunt.*

51 *Indorum primo detectorum feritas effecit, ut illis, & reliquis multa damna inferrentur, & de omnibus in susceptione, & progressu Fidei, & morum politicorum parum speraretur.*

52 *Indorum natura, & differentia penitius animadversa, fidei, & quarumlibet artium capaces reperti sunt.*

53 *Indorum capacitas, & docilitas, & in Fide suscepta pietas, & progressus multorum Scriptorum testimonijs, & argumentis confirmatur.*

54 *Indi possunt dicere multis ex nostris illud Iob capit. 15. Ergo vos estis soli homines, &c.*

55 *Fr. Iulianus Garces Tlascalens. Episcopus laudatur.*

56 *Epistola F. Iuliani Garcesij Episcopi Tlascalensis ad S.P. Pauli III. pro Indorum defensione piè, & eleganter scripta ad litteram ponitur.*

57 *Indorum parvuli bonam, & suavem indolem habent, & Hispanis pueris dociliores, & frugaliores sunt. Et num 63.*

58 *Evangelium ex præcepto Domini omnibus indistinctè gentibus, & nationibus prædicari iubetur.*

59 *Ecclesiæ porta nulli est claudenda, qui ex fide spontanea baptismum petat. Et num. 80.*

60 *Satanica est vox eorum, qui Indos incapaces faciunt salutis æternæ, & quo fine introducta.*

61 *Indos, qui incapaces esse dicunt, eos parum tractarunt, & agnoverunt.*

62 *Indis gravissima damna inferunt, & intulerunt, qui eos esse incapaces affirmant.*

64 *Indi maiores, quo magis feri, & vitiosi sunt, eo magis ad fidem suaderi debent.*

66 *Sertorius qualiter deluserit Hispanos cerva fatidica?*

67 *Hispani post Fidem Christi receptam veram, & politicam nobilitatem assecuti sunt.*

68 *Indi si, ut oportet, in Fide instruantur, forte non minores fructus, quàm Hispani præstabunt.*

69 *Indorum ruditas, & barbaries multis rationibus excusatur.*

70 *Indi Mexicani quibus picturis pro litteris uterentur? & plura de eorum artibus & ingenio?*

71 *Indi in confessionibus sacramentalibus, & alijs ad Dei cultum pertinentibus qualiter se habeant?*

72 *Romanæ sedis cura quanta esse debeat in procuranda Indorum conversione, & Fidei dilutatione.*

73 Vaticinia aliqua Prophetarum referuntur, quibus Ecclesiæ de remotis **[312]** gentibus magnum incrementum promittitur. Et num. 81.

74 *Christus Dominus quanta diligentia miserit D. Thomam, & Bartholomæum ad prædicandum Indis Orientalibus.*

75 *Indi mexicani, & alij quàm faciles sint ad Fidem audiendam, & recipiendam.*

76 *Romanus Pontifex est velut Comes stabilis exercitus Dei, & Prædicatorum Verbi Divini.*

77 *Paulus III. Roman. Pontif. pijssimam constitutionem edidit pro capacitate, & libertate Indorum, cuius littera refertur, num. 79.*

78 *Carolus V. Imperat. multa pro salute, libertate, & conversione Indorum pijssimè sanxit.*

82 *Indi quantumvis barbari, non sunt obliti à Deo, qui æqualiter omnium Pater, & Redemptor est.*

83 *Apostoli non tantùm sapientibus, verùm & Barbarus, ac ferocissimis nationibus prædicarunt.*

84 *D. Augustinus scribit, se hominibus monstrosis oculos in pectore habentibus prædicasse.*

85 *Indorum barbaries, & ruditas miserationem potius, quàm punitionem requirit. Et num. 90.*

86 *Ingenia hominum miserijs & calamitatibus stolida fiunt.*

87 *Indorum hebetudo, & rusticitas ex quo proveniat?*

88 *Agros & rura habitantes ubique hebetiores sunt.*

89 *Idololatria excæcavit maxima ex parte Indorum ingenia, sicut & aliorum, qui eam secuti sunt.*

91 *Educatio recta, & continuata doctrina, quoslibet homines, quantumvis barbaros, cultos & politicos reddere valet.*

92 *Indis succenseri non potest, quòd primo adspectu Hispanos, & eorum equos, navigia, litteras, & alia inventa mirati sint.*

93 *Nova quæque, & repentè conspecta quamvis pusilla sint, communiter admirationem incutiunt, & de cœlo missa creduntur, cum Seneca, & Tertulliano.*

94 *Naturale est magis nova, quàm magna mirari.*

95 *Litterarum usu non solùm Indi Occidentales, verùm & Orientales, & aliæ nationes caruerunt.*

96 *Mexicani litterarum loco picturis utebantur.*

97 *Peruani chordis versicoloribus, multis nodis distinctis, pro litteris utebantur, & Arithmeticam suo modo peritissimè callebant.*

98 *Albani ultra centum numerare nesciebant, in reliquis, quæ ad urbanitatem, & culturam pertinebant, prorsus ignari.*

99 *Thraces ad quatuor usque numerare didicerunt.*

100 *Meletides toto ingenij captu vix ad quinque numerare potuit.*

101 *Vettones Hispaniæ populi, olim, Romanos ambulantes, valdè mirati sunt.*

102 *Eclypsi Lunæ Indos à Columbo deceptos mirum non est, cùm idem fermè militibus Romanis acciderit.*

103 *Pannonicarum legionum mirabilis casus ex Lunæ eclypsi contingens verbis Cornelij Taciti recensetur.*

104 *Indi Mexicani, & Peruani compti, & politici erant.*

105 *Huaynacapac Peruanorum Imperator à debellandis quibusdam Indis abstinuit, quòd nimis spurci, & squalidi essent.*

106 *Inca Yupanqui cur Chilenses subigere suo Imperio desierit?*

107 *Hispanorum quorundam quanta esset olim ruditas, & spurcities?*

108 *Hispani olim capillorum longitudine oblectabantur, & illos, ut leonis iubam sine ullo artificio quatiebant.*

109 *Barbas, & pilos non solum Indi, sed plures aliæ nationes expilant.*

110 *Nationes plures corpora ad effectus varios pingunt, aut tingunt.*

111 *Britanni præ cæteris corpora radebant, & glasto inficiebant.*

112 *Martialis epigram. de cæruleis Britannis agens exponitur.*

[313] 113 *Iulij Cæsar locus lib. 5. de bello Gallico exponitur, & emendatur.*

114 *Romani Imperatores triumphantes corpora minio illinire solebant.*

115 *Alphonsi Aragon. Regis dictum notabile.*

116 *Zigantes Afri, Hiperborei, Æthiopes, Duci, & Sarmatæ, varijs coloribus copora pingebant. Nationes quædam natura imberbes, ibidem.*

117 *Aristotelis sententia, quæ docet Barbaros natura servos esse, qualiter accipienda sit?*

118 *Dominium verum rerum suarum habent infantes, pupilli, & furiosi.*

119 *Barbaris natura necessitas inest, ut à sapientioribus regantur qui tamen Barbarorum commodis magis, quàm suis prospicere debent.*

120 *Servitutem Barbarorum quomodo explicet D. Thom. & an à naturali, vel à gentium iure originem ducat.*

121 *Auctores plurimi recensentur, qui agunt de naturali servitute Barbarorum ab Aristot. considerata.*

122 *Barbaros posse ut feras venari, & occidi, quomodo, & quando intelligendum sit?*

123 *Aristotelis ad infernum damnati, doctrina, legibus, & moribus christianis prævalere non debet.*

124 *Aristot. dum dixit homines barbaros, & servos venari posse, forsitan Alexandro Magno assentari voluit.*

125 *Bella ab Alexandro Magno, & Romanis, ampliandi Imperij cupiditate innocentibus illata, non laudantur, nec laudari potuerunt August. & alijs.*

126 *Naturalis ratio non patitur, alterum cum alterius iactura locupletari.*

127 *Mala non sunt facienda quamvis inde eveniant bona.*

128 *Bellorum strepitus, & strages non præstat congruum medium prædicationi, & conversioni Barbarorum.*

129 *Romanorum bella, & Imperium vi, & injuria magis quàm iure & ratione constitisse, plurimi tradunt.*

HÆc sunt, quæ pro fulciendo & defendendo prædicto titulo, qui ex ruditate, & incapacitate Indorum desumitur, magis urgêre, & præstare videntur; **[sect. 1]** sed nihilominus gravissimi alij, & eruditissimi viri reperiuntur, qui eum absolutè, & generaliter sumptum, parum firmum, & securum esse arbitrantur. Inter quos caput extulit **[sect. 2]** Episcopus de Chiapa, prolixis, & repetitis apologijs, & antapologijs contra Ginesium Sepulvedam hoc erudite defendens præcipuè in replicat. octavæ obiectionis, & in tractat comprobat. fol. 66. Et in responsione, quam coram Imper. Carolo V. Barchinonæ fecit adversus orationem Episcopi *del Darien,* quæ habetur apud Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. capit. 4. & 5. & idem docet Caietan. in 2. 2. quæst. 66. artic. 8. ad 2. Vbi deplorat damna sub hoc barbarismi prætextu miseris Indis illata, Domin. Soto in 4. distinct. 5. quæst. unic. art. 10. pag. 272. & libro 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2. Victor. in relect. de Ind. 1. part. ex num. 20. Gregor. Lop. in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. 2. col. 2. 3. 6. & 14. Ioseph. Acosta omnino videndus lib. 4. de procurat. Ind. salut. cap. 3. 4. & 5. & lib. 2. cap. 5. Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, Menchaca lib. 1. quæst. illust. cap. 10. ex num. 4. usque ad 14. & in præfa-**[314]**tione à num. 5. Domin. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 3. col. 553. vers. *Arguitur tertiò,* Fr. Eman. Roderic. in 2. tomo quæst. Regular. quæst. 99. artic. 4. pag. 292. Mich. Salon. in 2. 2. 1. tomo sub tractat. de domin. quæst.

2. art. 1. & 2. Pat. Ludovic. Molina de iustit. & iure, tractat. 2. disput. 32. per rotam, & disputat. 105. vers. ult. Auctor tractatus *Maris liberi,* cap. 2. quem refert Seraphin. Freitas de iusto Imperio Asiat. capit. 3. num. 4. & novissimè eruditis. Pat. Francisc. Suarez, qui post hæc scripta ad meas manus pervenit in tract. de Charit. disput. 13. sectio. 5. num. 5. pro cuius opinionis confirmatione, & exornatione ego ex eorundem auctorum mente sequentia argumenta conficio, quibus simul contraria convelli videntur.
Primvm, **[sect. 3]** quia licèt fateamur, falsam esse, & erroneam Gersonis, Sylvestri, Conradi, & aliorum sententiam, qui verum dominium rerum, quas occupant, etiam in brutis animalibus constituebant, certum quippe est, illud tantùm in creaturis rationalibus, & intellectualibus considerari posse, ut docent communiter reliqui omnes Theologi post D. Thom. 1. 2. quæst. 1. art. 1. & 2. & quæst. 6. artic. 1. & lib. 1. contra Gent. capit. 110. Caietan. ubi sup. artic. 1. Victoria. d. num. 20. Soto d. distinct. 5. quæst. unic. artic. 2. & alij relati à Rebello de obligat. iustit. lib. 1. quæst. 7. sectio. 1. num. 4. & 5. Negamus tamen **[sect. 4]** hominibus, quantumvis Barbaris & Sylvestibus, & colore, aut corporis habitudine, vel hebetudine deformatis, ob hanc solam causam rerum suarum dominium adimi posse, quia quamvis in multis ob suam feritatem, & ruditatem bellius assimilentur, ut concludunt rationes, & auctoritates in primo argumento contrariæ partis consideratæ: interim tamen dum aliqualem rationis usum, mentisque vestigium habuerint, dubium non est, quin inter creaturas intellectuales, & veros homines connumerari debeant, ut expressè resolvit D. August. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 8. sic inquiens: *Quisquis uspiam nascitur homo, idest, animal rationale mortale, quamlibet nostris inusitatam sensibus gerat corporis formam, seu colorem, sive motum, sive sonum, sive quamlibet vim qualibet parte, qualibet qualitate naturæ, ex illo Protoplasto uno originem ducere nullus fidelium dubitaverit.* Et in Enchirid. ad Laur. cap. 87. & 91. **[sect. 5]** Vbi scribit, in die resurrectionis resurrectura esse monstra omnia, reformatis membris in decora, cœloque dignam formam.
Idem quoque de varijs alijs **[sect. 6]** sylvestrium, & monstrosorum hominum formis sentire videtur D. Isidor. libro 11. Etymolog. cap. 3. & Simon Maiol. omnino legendus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 2. pag. 55. & sequentibus. Vbi ait, **[sect. 7]** etiam eos, qui usu linguæ carêre, vel equinis, aut lunatis pedibus, caudatis clunibus, sylvestibus, hirtis, & pilosis corporibus, caninis dentibus, labris pendulis, stidore terrifico reperti sunt, etiamsi nihil adorent, & eò impietatis, & stoliditatis pervenerint, ut humani officij, & ritus obliviscantur, & propria nomina non habeant, & sine veste, ac fruge, sine pecore ac sedibus per campos ferarum more reptantes potius quàm incedentes vagentur, ut de Atlantidis, Carmanijs, Arthabatritis, Mantopodis, & alijs scribunt, Mela lib. 3. cap. 4. Solin. cap. 32. & 33. **[sect. 8]** Non ideò statim irrationales & belluinos esse censendos, sed periculum fieri debêre, an rationis humanæ lumen agnoscant, cùm possint ad meliorem frugem, si alliciantur, & edoceantur, converti, & sensim persuasi ad rationis plenum usum traduci, *Vt in Antropophagis (inquit) tam in Orientali, quàm in Occidentali Indicis regionibus hoc nostro sæculo Iesuitarum opera factum videmus.* Et idem ostendit ipse Maiol. eodem 1. tom. colloq. 19. pag. 439. docens, nulla adeò stupida **[315]** ingenia nasci, quæ solertiâ non possint maximum in modum excoli, & ad tantam frugem pervenire, ut maximis ipsâ naturâ ingenijs comparari possint.
Quo fit, **[sect. 9]** ut prædictis Barbaris, tanquàm proprijs, & veris hominibus naturale & commune omnium hominum ius servandum etiam esse videatur, quo inspecto omnes æquè liberi, & rerum, ac provinciarum nostrarum domini nati sumus, l. ex hoc iure, l. manumissiones, D. de iustitia & iure, l. libertas 4. D. de stat. hom. cum alijs, quæ in nostra

specie considerat Domin. Soto. d. lib. 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2. & Menchaca dicto capit. 10. num. 4. & 5.
Etenim **[sect. 10]** cùm summus ille rerum Opifex, ac Parens Deus, nos omnes creaverit, non ipsi nos, ut habetur in Psalm. 99. vers. 3. Nihil **[sect. 11]** illis imputandum est, qui altiorem, aut acutiorem mentem arripere non potuerunt, vel meliorem, & elegantiorem formam assumere, aut hanc, vel illam cœli, aut soli plagam sortiri: **[sect. 12]** ex cuius situ, & intemperie multoties animi quoque vitia & morum feritas, aut ruditas generari solet, ut benè docet Ioan. Boëmus de morib. omn. gent. lib. 3. cap. 1. pag. 184.
Et ostendit **[sect. 13]** Vlpianus in l. quod si nolit. 31. § qui mancipia, vers. Præsumptum, D. ædil. edict. dum ait. *Præsumptum etenim est, quosdam servos bonos esse, quia nationis sunt non infamatæ, quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est.* Circa cuius illustrationem plura more suo congerit Tiraquel. in l. 7. connub. num. 12 & sequentib. & in tractat. de nobilit. capit. 12. per totum, Marcus Mantua in glossar. iur. classi. 17. capit. 32. num. 1. Chassan. in Catal. glor. mund. part. 2. consider. 24. Menoch. de præsumpt. lib. 1. quæst. 16. num. 28. & lib. 6. præsumpt. 58. ex n. 1. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. Monarch. lib. 4. cap. 1. pag. 214. & Franc. Iuret. in notis ad Symmach. lib. 1. epis. 88. pag. 70. **[sect. 14]** Vbi adducit Ammian. Marcellin. lib. 14. histor. qui cum Simonide Lyrico docet: *Beatè perfecta ratione victuro ante alia patriam convenit esse gloriosam,* & Rutil. Claud. lib. 1. itinerar. ubi de Romanorum laudibus agens, sic inquit:

O quantum, & quoties possem numerare beatos Nasci fœlici, qui meruere solo,
Semina virtutum demissa, & tradita cœlo Non potuere alijs dignius esse locis.

Secvndò facit, **[sect. 15]** quia si ob solam sylvestris vitæ consuetudinem, & ingenij feritatem, ruditatem, sive barbariem licêret Indis bellum inferre, & eos in servitutem redigere, dominioque & imperio suarum rerum, & provinciarum privare, idem quoque in reliquis ferè universi Orbis nationibus licuisse probandum est, ut benè advertunt Doctores suprà relati. Quoniam etsi **[sect. 16]** falsum sit, atque à Christiana religione alienum, quòd quidam nimis generaliter tradunt, homines scilicet initio nascentis mundi per sylvas, & campos erraticam vitam degisse, nec ullo inter se sermonis, aut iuris vinculo cohæsisse, cùm sacrâ docente Paginâ, **[sect. 17]** Adam, à quo omnes originem ducimus, sapientissimus, & eloquentissimus fuerit, & sine dubio non permiserit posteros suos bestiarum more vagari. Quin potius **[sect. 18]** Cain eius filius materialem etiam civitatem ædisticasse legatur, ut observat Lactan. Firmia. lib. 6. divin. institut. cap. 10. & eo non relato Card. Bellarmin. tom. 2. contr. 2. lib. 3. de laicis cap. 5. in fine, Maiol. in dieb. Canicul. 4. tom. colloq. 4. pag. 252. & novissimè Calistus Remirez de lege Regia in initio num. 18. pag. 6.
Adhuc tamen receptissimum, & vulgatissimum est, & absque ullo periculo affirmari potest, **[sect. 19]** sequentibus sæculis, ubi genus humanum augeri, & in varias regiones migrare, & dividi cœpit, ita naturam rerum tulisse, ut ho-**[316]**mines in agris passim bestiarum more vagarentur, & sibi victu ferino, tectisque sylvestribus abditi vitam propagarent, nec ratione animi quidquam; sed pleraque viribus corporis administrarent, nondum Divinæ religionis, non humani officij ratio colebatur, nemo legitimas viderat nuptias, non certos quisquam inspexerat liberos, non ius æquabile quid utilitatis habêret, acceperat. Ita propter errorem, atque inscitiam cœca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explendam viribus corporis abutebatur, perniciosissimis satellitibus, **[sect. 20]** quousque ab aliquibus, qui prudentiores, & sapientiores esse cœperunt, reliqui rudiores, primò propter insolentiam reclamantes, deinde rationem, atque orationem studiosius audientes, edocti, & persuasi

tandem sunt in urbes congregari, ex feris & immanibus mites, & mansuetos reddi, & ad unamquamque rem utilem, atque honestam induci, ut his prope verbis M. Tul. Cicer. scriptum relíquit lib. 1. de invent. & in orat. 32. pro P. Sextio, post medium, pag. mihi 475. cui consentiunt Plutarc. de placit. Philosoph. libro 1. capit. 7. Virgil. lib. 8. Æneid. de primis Italiæ gentibus loquens, Horat. in arte Poët. circa finem, Vitruvi. libro 2. cap. 1. Ioan. Boëm. in præfatio. ad lib. de moribus gent. Chassan. in Catalog. glor. mund. part. 12. considerat. 72. Simancas de Republ. lib. 1. cap. 3. num. 3. 6. & sequentib. Tapia de vera hom. nobilitat. lib. 2. pag. 187. colum. 2. elegantissimè Ioan. Mariana de Rege & Reg. inst. lib. 1. cap. 1. Forcat. in l. omnes populi, num. 1. de iustitia & iure, Asinius in praxi Iudic. tit. de mod. proced. in civil. capit. 2. num. 2. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 22. & lib. 3. capit. 1. & 2. & ante omnes **[sect. 21]** antiquissimus Poëta T. Carus Lucretius lib. 5. de natur. rerum sic inquiens:

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset:
Multaque per cœlum Solis volventia lustra
Volgivagam vitam tractabant more ferarum,
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva,
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibus ramos.
Quod Sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat corpora donum,
Nec dum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, & spolijs corpus vestire ferarum,
Sed nemora atque cavos monteis, sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare, imbreisque coacti:
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, neque legibus uti,
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna ferebat
Sponte sua, sibi quisque valere, & vivere doctus.
Et Venus in sylvis iungebat corpora amantum,
Et manuum mira freti virtute, pedumque
Consectabantur sylvestria sæcla ferarum
Missilibus saxis, & magno pondere clavæ,
Multaque vincebant, vitabant pausa latebris,
Setigerisque pares suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ. nocturno tempore capti,
Circum se folijs, ac frondibus involventes, &c.

Quæ priscorum hominum feritas, & cæca barbaries in aliquibus provincijs & regionibus prius, in alijs poste-**[317]**rius, & magis ac minus coli, & temperari cœpit. Pluresque **[sect. 22]** etiam hodie reperiuntur, quæ vix humanæ rationis usum percepisse videntur: ita ut non ineptè dicere potuerit Ioannes Boterus in relatio. univers. 4. part. libro 3. pag. 65. admitti non posse eorum Scriptorum definitionem, qui barbaros eos popolos nominant: *Quorum mores longè à ratione, & communi hominum vita abesse reperiuntur.* Nam si hoc, **[sect. 23]** inquit, ultimum

verum est, Græci potius, Latini & similes, qui nunc politicè vivunt, barbari appellandi sunt, cùm ij numero pauci diversam ab innumeris alijs gentibus vitam agant, quæ adhuc in antiquo illo barbarismo persistunt.
Et reverâ **[sect. 24]** semper illud obtinuit, at aliæ nationes alijs barbaræ videantur, ut iam dudum apud Laërtium lib. 1. de vita Philosoph. capit. 9. ostendit Anacharsis, **[sect. 25]** qui cuidam obijcienti, quòd esset barbarus: Certè, inquit, apud Athenienses, sed vicissim Athenienses barbari sunt apud Scythas. Quinimò **[sect. 26]** Græci omnes nationes generaliter Barbaras, & Barbariam appellabant, ut post Homer. Platon. & Epinom. observat Strabo lib. 14. Et quod plus est, Plautus sæpè **[sect. 27]** ipsos Latinos, qui inter prudentiores, & sapientiores habiti sunt, eodem nomine donat, & Italiam Barbariam appellat, ut eruditè observat Lambin. in illud prologi Asinariæ. *Demophilus scripsit, Marcus vertit Barbarè,* & Curculion:

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Fite mea causa Lydij Barbari,

& Mostellariæ:

Non enim hæe pultifagus opifex opera fecit Barbarus,

& in Pænulo:

Hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.

Germani **[sect. 28]** etiam, Saxones, & aliæ gentes Septentrionales, ut fuerunt Sarmatæ, Pannonij, Hungari, Poloni, Suevi, Eruli, Russiani, Britanni, Gothi, Alani, & similes, quæ hodie quantum spectat ad humanitatis cultum, meritò nulli natinoni cedunt, plurimas vincunt, adeò seræ, & barbaræ non multis ab hinc sæculis censebantur, ut forsan ipsis nostris Indis, Æthiopibùsve deterioris naturæ viderentur, ut constat ex illarum Scriptoribus, & ex alijs, quæ latissimè post Cornel. Tacit. Strab. Procop. & alios tradit Cœl. Rhodig. lib. 18. lectio. antiq. capit. 21. Thomas Bozius lib. 7. de sign. Eccles. cap. 4. lib. 10. cap. 13. lib. 20. cap. 7. & lib. 22. cap. 11. & Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 1. capit. 11. pag. 37. & lib. 4. 1. part. capit. 1. Inter quos Seneca lib. de gubernatio. mun. *Germani,* inquit, *errant incertis sedibus, sunt apud eos perpetuæ hyemes, solum infœcundum, nullæ ædes, venationibus vivunt, ubicunque nox fessos laboribus deprehendit, cubant sub frondibus, aut in speluncis foveisvè: non habent domos, sed casas folijs, & culmis contectas. Incolæ circumaguntur chorizantium more in congelato mari victitantes carne ferina, gens nuda, & pellibus solum ferarum vestita, & propterea vilis despectaque ab omnibus.* Et Fortunat. libro 3. ad Fœlicem Episcop. Nannetens. **[sect. 29]** sic de Saxonibus ab eo conversis, & mansuefactis scribit:

Mitibus alloquijs agrestia corda colendo Munere Fœlicis de grege nata seges.
Aspera gens Saxo, vivens quasi more ferino Te medicante sacram bellua reddit ovem.

Rheginus quoque, qui sub annum mlxxv . vixit, idem de Hungaris his verbis scribit: *Vivunt Hungari non hominum, sed belluarum more, carnibus, ut fama est, crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum, quos capiunt, particulatim dividentes, veluti pro remedio, devorant; nulla ratione flectuntur, aut miseratione afficiuntur.* Et Eginarthus Caroli Magni scriba in eius bita, sic de omnibus Germanæ nationibus loquitur: *Saxones sicut omnes ferè Germaniam incolentes nationes, & natura feroces, &***[318]** *cultui dæmonum dediti, nostraque religioni contrarij, neque divina, neque humana iura vel polluere, vel transgredi inhonestum arbitrantur.*
Cæteri quoque populi ad Boream positi, **[sect. 30]** qui Germanis Orientaliores sunt, & ab antiquis communi nomine Scythæ vocabantur, secundùm Strabon. lib. 11. & Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 9. eâdem barbarie, & rusticitate laborabant, teste Herodot. lib. 4. qui sic ait: *Nullæ*

sunt Scythis urbes, nulla mœnia structa, domos secum ferunt singuli, equestrasque sunt sagittarij, non pane victitantes, sed ex pecoribus, pro domibus plaustra habentes, quid ni imbelles alioqui futuri, & ad dimicandum inhabiles.
Quò respexit **[sect. 31]** Horat. lib. 1. Ode 35. dum eos profugos appellat, & lib. 3. Od. 24. dum canit:

Campestres melius Scythæ, Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos
Vivunt, & rigidi Getæ: Immetata quibus iugera liberas
Fruges & Cererem ferunt: Nec cultura placet longior annua.

Et **[sect. 32]** de Battavis eiusdem Germaniæ populis, qui nunc, ut plerisque placet, Hollandi nominantur, narrat Cornel. Tacit. lib. 20. nimis agrestes, inelegantes, tetricosque fuisse. Vnde natum est Proverbium **[sect. 33]** *Auris Battava,* quod Erasmus pro pingui, crassaque, & indocta interpretatur, illud Martial. adducens lib. 6. epigram. 82:

Tu ne es, tu ne ait, ille Martialis,
Cuius nequitias, iocosque novit
Aurem qui modò non habet Battavam.

Vbi Domit. Calderin. Raderus & Marcilius plura notarunt, & conducit Lucanus lib. 1:

Vangiones Battaviique truces, quos ære recurvo Stridentes acuere tubæ.

Bæotij **[sect. 34]** etiam, licèt in Græciæ finibus siti essent, eâ ingenij ruditate, & crassitie fuisse commemorantur, ut hoc nomine proverbiali sigurâ ignavi, stolidi, & supini homines notari solêrent & quidquid insulsum esset, ac stultum, ide Bæoticum diceretur, iuxta illud Horatij lib. 2. epist. 1:

Bæotum in crasso iurares aëre nasci.

Et Plutarch. in comment. de esu carn. qui ipse Bæotus scribit, ab Atticis notatos Bæotos tanquam brutos & stupidos, ac pingues, tradit plura Erasm. in adag. *Bæoticum ingenium,* & in adag. *Bæotissare, & in adag. Bæotica aures,* & Carol. Stephan. in. diction. verb. *Bæotica.* Vnde **[sect. 35]** non inani coniecturâ dicere possumus Hispano nostro sermone vocem illam *Beodos* inductam, quâ ebrios, & voraces homines significamus, 1. 5. tit. 8. part. 7. ut benè observat Fr. Ioan. à Ponte in coven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 4. pag. 27. quamvis D. Sebastian. Covarru. in Thesaur. ling. Hispan. aliam etymologiam comminiscatur, & *Beodo,* quasi *Bevido* dictum interpretetur.
In Asia quoque **[sect. 36]** præcipuæ provinciæ erant Phrygia, Mysia, Caria, Lydia, ut tradit Cicer. in oratio. pro Flacco, quæ tamen, eodem ibîdem testante, barbariei, feritatis, & ruditatis nomine malè semper audierunt, ita ut non nisi flagris & verberibus ad doctrinam, & bonos mores allici possent, quod locum fecit adagijs *Phryx verberatus melior, Mysiorum ultimus, Cùm Caro Carizas. Lydus in meridiem, Lydus in planiciem provocas.* De quibus optimè agit M. Varro lib. 6. de ling. Lat. Athen. lib. 12. Erasm. in. eisdem adagijs, Cœl. Rhodig. lib. 2. lect. antiq. cap. 14. Lorin. in Act. Apostol. cap. 28. vers. 1. Puente in d. convenien. Monarch. lib. 2. cap. 11. §. 2. pag. 144. & cap. 26. §. 3. pag. 272. Vbi aiunt, has nationes **[sect. 37]** per anthonomasiam Barbaras appellatas, iuxta illud Horatij:

Græcia barbariæ lento collisa duello:

& Maronis:

Barbarico postes auro spolijsque superbi:

Quod de Phrygia rectè accipiunt interpretes. Ita **[sect. 38]** ut musicum quoddam instrumentum ab eisdem Phrygijs inventum, quo tristitiæ tempore ute-**[319]**bantur *Tibia Barbara* diceretur, quò respexit Horatius:

Sonante mixtum tibijs Carmen lyra,
Hac Lydium illis Barbarum.

Et similiter Imperatores **[sect. 39]** Barbaricarios eos nominarunt, qui vestibus Phrygio more acu pictis & deauratis utebantur, ut apparet **[sect. 40]** ex. l. 1. de fabricens. in. C. Theodos. l. 1. C. de excus. artif. lib. 10. ubi doctissimus Cuiacius l. 1. C. de præpos. agent. in reb. & l. 1. C. de privil. schol. lib. 12. & observat Pancirolus in notitia utriusque Imperij lib. 2. capit. 83. sol. 173. Donat. sup. Virg. 2. Æneid. Brisson. & Calinus de verb. iur. verb. *Barbaricarij,* & Turneb. lib. 5. advers. cap. 25. Vbi advertit, hos ipsos, **[sect. 41]** Phrygiones etiam dictos, quòd Phryges vestes auro intexere, & acu pingere primi instituerint. Quod etiam notavit Alexan. ab Alex. lib. 4. Genial. cap. 8. Polidor. Virgil. lib. 3. de invent. rer. cap. 6. Chassan. in Catal. glor. mundi, par. 11. consid. 34. & D. Sebast. Covarru. in d. Thesaur. ling. Hispan. verb. *Franjas.* Vbi **[sect. 42]** benè considerat, hinc sortè apud Hispanos vocem *Franjas & Franjones* originem ducere.

Has & alias plures maioris & minoris Asiæ provincias hodie **[sect. 43]** occupant Turcæ, qui etiam tunc, cùm in Scythia pererrabant, & nunc quoque, cum adeò late Imperij sui terminos extendisse comperiuntur, ita Barbari, & feroces naturâ sunt, ut nulla gens magis efferata, crudelis, libidinosa, infida, ac truculenta reperiri possit, quæque peioribus, & durioribus legibus ac moribus vitam agat, ut post Laonicum Calchocondilam, & alios qui de rebus Turcicis scripserunt, benè narrat Fr. Hieron. Romanus in lib. de Republ. Turca, Ioan. Boter. in. relat. univers. 2. part. lib. 4. ex pag. 184. Busbequius in relat. suæ legat. ad Turcas, & Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom. 4. colloq. 5. pagina 337. cum sequentib.

Denique ne in his plus temporis conteramus, Afri, **[sect. 44]** Galli, & nos ipsi Hispani olim non minori barbarie, ruditate, & feritate laborare dicebamur, quàm hodie Indi, quos quidam hac tantum de causa servos efficiunt; sic enim de eis generaliter scribit Cicero in epist. ad Quint. Fratrem: Quòd si te sors *Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfecisset immanibus, ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuæ consulere eorum commodis, & utilitati salutique servire.* Et de **[sect. 45]** Hispanis in specie, præcipuè Asturibus, Gallæcis, & Vasconibus, agens Strabo. libro 3. geograph. eos agrestes vocat, & inhumanos eâ ratione additâ, quæ longè magis pro Indis militare videtur, sic enim inquit: *Agrestis autem eorum immanitas non solùm ex ipso bellandi usu, verùm etiam ex alia locorum longinquitate provenit. Longinqua enim ad eos est navigatio, longinqua etiam itinera cùmque nullis commisceantur advenis, quæ inter homines communia sunt abiecere, & omnem exsuerunt humanitatem.* Et posteà eodem lib. immansuetos, sylvestres & alienos à moribus humanis eosdem Hispanos appellat. Idem facit Trogus Pomp. libro 44. suæ hist. in sine, dum ait: *Nec prius perdomitæ provinciæ iugum Hispani accipere potuerunt, quàm Cæsar Augustus perdomito Orbe victricia ad eos arma transtulit, populumque barbarum, ac ferum ad cultiorem vitæ usum traductum in formam provinciæ redegit.* Et Ammian. Marcellin. bella Leptitanorum cum Asturibus memorans tempore Imper. Ioviani, & initio Valentiniani, quod fuit anno Christi ccclxiiii. & sequenti, sic ait: **[sect. 46]** *Asturiani bis contermini Barbari in discursus semper expediti veloces, vivereque assueti rapinis & cædibus paulisper pacati in genuinos turbines revoluti sunt.*

Alia quoque similia **[sect. 47]** de Iberorum, Cantabrorum & Gallæcorum moribus reperiuntur apud Cœl. Rhodig. d. lib. 18. capit. 22. & alios, post quos noster Ioan. Mariana **[sect. 48]** lib. 1. hist. Hisp. cap. 6. sic inquit: *Veteres Hispani moribus fuere rudes sanè, & sine more, feris propriora* **[320]** *quàm hominibus ingenia, secreti etiam inter tormenta tenaces, inquieto animo, corporum celeritate maxima, dediti religionibus, à sapientiæ studijs abhorrentes: tametsi*

ingenio maximo, quod translati in alias provincias declararunt, neque mentis perspicuitate, neque memoriæ laude, ac ne orationis quidem copia ab ulla gente superari. Armis aliquanto adversus hostes, quàm consilio meliores fuerunt, cultu vitæ agresti, victu copioso magis, quam exquisito vino parcissimo, aquæ sæpè potu contenti vitam propagabant: adversus sontes severi, in advenas humani & hospitales. Quæ omnia verba transcribere volui, quoniam priora tantùm recensens, **[sect. 49]** hunc nostræ ætatis auctorem, iudicio meo gravissimum & elegantissimum, graviter hoc nomine reprehendit Fr. Ioan. à Ponte in d. conven. Monarch. lib. 3. cap. 21. pag. 134. Quasi propriæ nationi iniuriam irrogaverit, eam ruditatis, & feritatis incusans. Quod ipse multis argumentis depellere tentat, cum Alphonso Matamoros in lib. de Academ. Hisp. cùm tamen constet eo in capite Marianam plura de laudibus, quàm de vitijs Hispanorum dixisse. Nec verè vitio illa antiqua ruditas verti debeat, quæ illi ætati magis quàm genti tribuenda videtur, & tunc reliquis ferè nationibus communis erat, ut ex superioribus patet. Vt omittam hæc eadem, quæ in Mariana notat, & alia longè graviora, ipsum Fr. Ioan. fateri, & Hispanis obijcere lib. 1. c. 2. §. 3. pag. 10.

Tertiò **[sect. 50]** pro supradictæ sententiæ confirmatione, & contrariæ reiectione considero, falsum utique esse, & semper fuisse, quod quidà primis illis detectionis & conquisitionis huius Novi Orbis temporibus, pravâ suggestione disseminarunt, videlicet, Indos non solùm barbaros esse, ut aliæ nationes, de quibus diximus, sed prorsus inhumanos, stupidos, atque amentes, & per montes, & agros ferarum more vagantes, ita ut vix hominum appellatione digni videri possent, & omnino incapaces essent Fidei Christianæ percipiendæ, & retinendæ. Etenim licèt **[sect. 51]** aliquid horum primâ facie censeri potuisset, inspectâ naturâ, & feritate Indorum, qui in primis insulis, quas dicunt de Barlobento, reperti sunt, & aliorum, quos Caribes, & Canibales appellamus, atque hoc colore multa damna miseris Indis generaliter à militibus irrogata fuerint, qui eos bestiarum instar tractabant, onerabant, & spoliabant, gravissimum hac propter impedimentum eorum conversioni generantes. Re tamen **[sect. 52]** posteà maturius, & penitius inspectâ, & pijs ac religiosis viris à Regibus nostris commissâ, manifestè constitit, non esse omnes Indos eâdem lance trutinandos, cum alij, & quidem numero plures, politicam vitam agerent, & pro captu suo proprijs legibus, ac Regibus civiliter gubernarentur, ut in cap. seq. dicemus, ac planè nullos adeò usu rationis & intellectus carêre, ut ab hominum appellatione, & Fidei prædicatione exclude debêrent; quin potius plerosque eorum, si rectè instituantur, faciles admodum, & supra omnes alias gentes dociles esse ad Catholicam Fidem percipiendam, recipiendam & retinendam, & ad quaslibet artes etiam liberales addiscendas, quas etiam ante Hispanorum adventum suo more, ac modo in aliquibus regionibus plusquàm mediocriter exercebant.

Quod **[sect. 53]** etiam multis exemplis, & argumentis latè probavit pijssimus in Indos Chiapensis Episcop. in fine suæ Apologiæ fol. 17. & in replicat. 8. ad obiect. Sepulvedæ, Ioseph. Acosta omnino legendus lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & 8. 17. & 18. cum multis seqq. & lib. 4. cap. 3. 4. 5. & in hist. moral. Ind. lib. 6. cap. 1. 8. & seqq. Vbi concludit, nullam nationem hominum obsequentiorem esse, nullam subiectiorem: esseque Indos, præcipuè Peruanos, & Mexicanos, ingenio nequaquam duro & obtuso, sed potius docili & mansueto, imitandi quidquid viderint mirè cupidos. In quibus potentiam, & regendi auctoritatem conspiciunt, nimis venerabundos, dicto citius obsecundantes. Bonorum, & Sacerdotum amatores, &**[321]** obedientes factus, opumque contemptores, & quód multi minus credunt, si semel seriò, atque ex animo Religionem, virtutemque susceperint, in sententia constantes. Et **[sect. 54]** quòd fortè multis ex nostris id dicere possint, quod Iob

cap. 15. amicis suis dixisse narratur: *Ergo vos estis soli homines, & vobiscum moritur sapientia, & mihi est cor, sicut & vobis: neque inferior vestri sum: quis enim ea, quæ nostis, ignorat?*
Idem ostendit Th. Boz. de sign. Eccl. lib. 7. cap. 4. & lib. 8. cap. 5. vers. 58. ubi de efferatis Indorum gentibus loquens, quæ per nostros ad Fidem conversæ fuerunt, inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate. Religione, ac bonis moribus nos superant,* & lib. 10. c. 13. vers. *Hinc ut legimus,* ubi per Episcopos & Religiosos viros Indorum ruditatem & feritatem emendatam fuisse commemorat.
Idem tradunt Ioan. Boter. in relat. univers. 4. p. lib. 3. pag. 58. 96. & seqq. Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Arguitur tertiò,* F. August. Davila in. d. hist. Mexic. lib. 1. cap. 30. pag. 109. & cap. 42. Fr. Eman Roderic. in quæst. regul. tom. 2. q. 99. art. 4. pag. 292. Fr. Alfons. Ferdin. in. hist. Eccles. nost. temp. lib. 1. cap. 21. Fr. Greg. Garcia de Ind. orig. lib. 3. cap. 4. §. 5. & cap. 5. & 6. & novissimè ac latissimè Fr. Ioan. à Torquem. in Monarc. Ind. lib. 11. 12. 16. & 17. per tot. ubi Indos a tarditatis & feritatis nota defendunt, & plurimorum facta, leges, mores, & instituta recensent, quæ cum præceptis Decalogi, & aliorum nationum legibus in multis conveniebant, & eos nullo modo ingenij, & Catholicæ Fidei expertes fuisse convincunt, sed, magna ex parte prudentes, subtiles, acutos, pios & religiosos, & regendi, ac gubernandi arte usquequaque non imperitos. Idem etiam in sua generali huius Novi Orbis historia passim præstat Ant. de Herrera, & præcipuè decad. 3. lib. 2. cap. 18. & seq. decad. 4. lib. 10. cap. 1. & 9. lib. 8. cap. 3. lib. 9. cap. 12. ubi politiam, & mores Mexicanorum, lucatanorum, Chiapensium, Nicaraguensium, & aliorum provinciarum Novæ Hispaniæ commemorat, & decad. 4. lib. 1. cap. 10. & seqq. ubi agit de Indis Terræfirmæ, & lib. 5. cap. 9. ubi de moribus Malucorum, & decad. 5. lib. 4. cap. 1. & seqq. ubi de moribus Peruanorum.
Et ante omnes luculenter de eodem argumento disseruit **[sect. 55]** Reverendiss. Pat. Fr. Iulianus Garcesius ex Dominicano Ordine, Primus Ecclesiæ Tlaxcalensis Episcopus, qui cùm maximâ religione, & eruditione pollêret, & pluribus annis inter Indos Novæ Hispaniæ versatus suisset, ac proinde idoneitatem eorum, & iniurias, quas sub prætextu incapacitatis immeritò patiebantur, simul explorasset, & deplorasset, piam **[sect. 56]** quondam, & elegantem epistolam misit ad Paul. III. fœlicis recordationis S.R.E.P. anno 1536. in qua multa verè, ac graviter de eorundem Indorum moribus, ingenio, docilitate, & in Fidem Catholicam propensione, & profectione recensuit, quam non pigebit candidis & Christianis Lectoribus ob oculos ponere, quoniam maximè ad nostrum institutum conducit, & cùm à suprà dictis Auctoribus multum laudetur, à Fr. August. Davila dumtaxat refertur d. cap. 42. ea igitur sic habet.
Sanctissimo D.N. Paulo III. Pontif. Maximo, Fr. Iulianus Garces Ordinis Prædicatorum, Episcopus primus Tlaxcalensis in Nova Hispania Indiarum Cæsaris Caroli, salutem sempiternam dicit.

QVÆ circa novellum gregem, Ecclesiæ sanctæ aggregatum, tibi (Beatissime Pater) acquisitum noverim, declarare non pigebit, quatenus exultare valeat spiritus tuus in Domino salutare. Et ne pro-**[322]**logi longâ enarratione, tibi præcipuè, qui tot, ac tantis totius Orbis negotijs providêre debes, fastidium generem; rem ipsam in valvis aggredior. Nulla **[sect. 57]** sunt obstinatione orthodoxæ sidei infesti, aut pervicaces (ut Iudæi, & Mahumetani) Indorum parvuli. Christianorum decreta non hauriunt modò, sed exhauriunt, ac veluti ebibunt: citiùs hi, & alacriùs articulorum Fidei seriem, & consuetas orationes, quàm Hispanorum Infantes ediscunt, & tenent, quidquid à nostris traditur. Aluntur intra Monasteriorum ambitum per

suas classes, & contubernia per scholas & doctrina ex ditioribus trecenteni, quadrigenteni, quingenteni, & sic de singulis ordinatim, secundum magnitudinem civitatum, & oppidorum. Non clamosi, non iurgiosi, non litigiosi, non inquieti, non discoli, non tumidi, non iniuriosi: placidi, pavidi, disciplinati, ad magistros obtemperatissimi, obsequiosi ad sodales, non querulosi, non mordaces, non contumeliosi, omni prorsus vitio (quod nostrates pueruli scatent) liberi: secundum quod illa ætas patitur, ad liberalitatem propensissimi; utrum uni, vel multis des, nihil interest, quia quod uni datum est, singulis impartiendum currant. Parcimoni â mirabili, non bibaculi, non gulosi, ingenitâ, & velut innatâ modestiâ, ac disciplinâ. Siquidem videri est, eos ordinatè, seriatimque incedentes, seu sedère, seu stare iubeantur, seu flexis poplitibus prosterni ad pulvinaria. Præter suum Tlacuali (sic enim communem escam appellant) post panem, seu Tlaxcali, nihil obnixè flagitantes Habent enim & nostrates fructus omnes, idest, quorum semina ab Hispania allata sunt: tanta est terræ feracitas, ac fœcundia. Habent & suos fructus. Iam verò ingenij docilitas supra modum, seu cantare iubeas, seu legere, scribere, pingere, fingere, cæteraque id genus liberalium artium, & aliarum, ad rudimenta omnia perspicaces, & acutissimi intellectus dexteritate singulari, quod præter cœli clementiam, ac temperiem (ut sæpè mihi animo revolventi occurrit) præstat mira in cibo simplicitas ac parcimonia. Cum intra monasteria Fratrum ad disciplinam arceantur, nulla a maioribus querimonia quæstióve fit, quòd inæqualisparitate tractentur, quòd severiùs castigentur, quod à pædagogis tardiùs ad domos dimittantur, quòd æquelibus inæqualia, aut imparibus paria demandentur officia. Contradicit nemo, nullus obiurgat; sed parentum cura, ac solertia ad id tendit, ut quàm eruditissimus in Christianismo suus natus evadat. Iam verò Eccsiasticus cantus, seu organicus, seu harmonicus, seu rhytmicus absolutissimè ab eis perdiscitur: ita ut extranei musici non magnopere desiderentur. Qui in campo pugiles exercebantur, campestrati vocabantur (teste August.) quia fœmoralibus eorum pudenda velabantur, quæ campestria dicebantur, & perizomata in litteris sacris, Indi Tomastli dicunt: Apud quos tanta cura, & verecundiæ observatio, ut in publicum etiam tantilli infantuli (de Mexico loquor) sine Thomastli, idest, subligari prodeat nemo. ¶ Nunc contra eos, quos de indigenis malè sensisse, comperimus, dicendum erit: refellendo vanissimam opinionem illorum, qui eos incapaces insimulant, inculpantque atque ex Ecclesiæ gremio abijciendos asseverant. Prædicate (ait **[sect. 58]** Dominus) Evangelium omni creaturæ, qui crediderit, &c. de hominibus planè loquebatur, non de brutis, nullam excipiens gentem, nullam nationem excludens, quippè in rete Evangelico omne piscium genus conclausuris Apostolis, quibus prædixerat: Faciam vos piscatores hominum. Nam quod dicit, elegerunt bonos, malos foras miserunt: non de hac militantis, sed de illa triumphantis Ecclesiæ piscatione loquebatur, quando segregabit oves ab hœdis. Vnde in piscatione Petri ante passionem retia rumpebantur præ multitudine piscium, etiam naviculæ penè mergebantur, sed post Resurrectionem (ait Ioannes) cùm tanti essent, non est ruptum rete,**[323]** quia de piscatione triumphantis loquebatur Ecclesiæ. Multi enim retia militantis Ecclesiæ pisces implent, rumpunt, & egrediuntur, sive hæresibus, sive pravis moribus, qui triumphantis retia non intrabunt. Vnde de piscatione post Resurrectionem Dominicam numerum determinatum apposuit piscium: quia novit Dominus, qui sunt eius (ait Apostolus) quia hæc retia multi exituri intrant, illa nullus egressurus intrabit. Lauda Ierusalem Dominum (ait Psalmista) quia confortavit seras portarum tuarum: benedixit silijs tuis in te. Et ne putaremus in cœlum tantùm centum quinquaginta tres, idest, beatorum animas: mysticè usque ad decem & septem ab uno ascendendo, ac intermedios numerando, is numerus surgit centum quinquaginta

tres, quia decem præceptorum observatores, & septenaris numeri in donis Spiritus sancti perceptores tantùm intrabunt: quia multi sunt vocati, pauci verò electi. Restat igitur, ut nulli apertum, quod vidit Ioannes in Apocalypsi, ostium claudamus, quia ille, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit, solus novit numerum electorum in fœlicitate superna. Nulli ergo hominum, qui **[sect. 59]** ex side spontanea petat Baptismum, Ecclesiæ est porta claudenda, iuxta Augustini sermonem 15. de verbis Apostoli, Cyprianum super hac re citantis. Nullum ergo retrahat, quæso, ab hoc opera falsa talium assertio, qui diabolicis instigati suggestionibus, incapaces religionis nostræ asserunt Indos istos.

Hæc certè vox **[sect. 60]** Satanica est, & dolentis dæmonis suum subversum iri cultum, ac ex avarissimorum Christianorum faucibus erumpens; quorum tanta est cupiditas, ut sitim eius explêre volentes, rationabiles creaturas ad Dei imaginem factas, bestias, & iumenta esse contendant, nullo alio fine, nisi ut quibus illarum cura commissa est, nulla sit liberandi eas ex rabidissimis minibus cupiditatis suæ: quin potius illarum obsequio uti pro arbitrio permittant. Quis enim tam impudenti animo, ac perfricatâ fronte incapaces fidei asserere audet, quos mœchanicarum artium capacissimos intuemur, ac quos etiam ad ministerium nostrorum redactos bonæ Indolis, fideles & solertes experimur?

Etsi quando (Beatissime Pater) tua sanctitas aliquem Religiosum **[sect. 61]** virum in hanc declinare sententiam audierit, etsi eximia integritate vitæ, vel dignitate sulgêre videatur is: non ideò quicquam illi hac in re præstet auctoritatis, sed eundem parum, aut nihil insudasse in illorum conversione certo certius arbitretur, ac in eorum addiscenda lingua, aut investigandis ingenijs parum studuisse perpendat. Nam qui in his charitate Christianâ laborarunt, non frustrà in eos iactare retia charitatis affirmant: illi verò, qui solitudini dediti, aut ignaviâ præpediti, neminem ad Christi cultum suâ industriâ reduxerunt, ne inculpari possint, quod inutiles fuerint, quod propriæ negligentiæ vitium est, id infidelium imbecillitati adscribunt, veramque suam desidiam falsæ incapacitates impositione defendunt, ac non minorem culpam in excusatione committunt, quàm erat illa, à qua liberari conantur.

Lædit **[sect. 62]** namque summè istud hominum genus, talia asserentium, hanc Indorum miserrimam turbam; nam aliquot Religiosos retrahunt, ne ad eosdem in Fide insruendos prosiciscantur.

Quamobrem nonnulli Hispanorum, qui ad illos debellandum accedunt, horum freti iudicio, illos negligere, perdere, ac mactare, opinari solent non esse flagitium. Vnde apparet, quòd hoc Satan ille, humani generis hostis, in lucis Angelum tranfiguratus invenit, ut gentium illarum differendo sidem, sibi exhibitum cultum conservet. Nunc verò de horum sigillatim hominum ingenio, quos vidimus ab hinc decennio, quo ego in patria conversatus, eorum potui perspicere mores, ac ingenia perscrutari,**[324]** testisicans coram te (Beatissime Pater, Qui Christi in terries Vicarium agis) quod vidi, quod audivi, & manus nostræ contrectarunt de his progenitis ab Ecclesia, per qualecunque ministerium meum in verbo vitæ, quod singula singulis referendo, idest, paribus paria. Rationis optimæ compotes sunt, & integri sensus & capitis; sed **[sect. 63]** insuper nostratibus pueri istorum, & vigore spiritus, & sensuum vivacitate dexteriori in omni agibili, & intelligibili præstantiores reperiuntur. De maioribus, **[sect. 64]** quod barbarâ feritate, ac crudelitate ultra humanum modum fuerint, audivi: utpotè antropophagi, idest, humanarum carnium voratores, truces, ac cruenti: sed quanto crudeliores, & immaniores suêre, tanto acceptius Deo holocaustum offeretur, si benè convertantur: cuius pars maxima nos sumus, si tales erga eos extiterimus verbo, & exemplo, manu, linguâ, quales eos nobis, si in similem casum incidissemus, voluissemus habêre.

Lucrifacere animas eorum laboremus, pro quibus Christvs fudit sanguinem. Barbariem eis, & idololatriam obijcimus, **[sect. 65]** quasi meliores habuerimus patres nostros àquibus ductamus originem, quousque B. Iacobus Apostolus eisdem prædicavit, eosque ad Fidei cultum convertit, ex pessimis optimos reddens: unde tot clarissima Martyrum, Doctorum, & Virginum lumina emicuerunt, quos hîc longum esset, & non necessarium recensere. Quis dubitat, durante sæculo, multos ex his sanctissimos futuros, & omni virtute conspicuos? Numquid Sertorio **[sect. 66]** apud Hispanias res agente, submissa est cerva, quæ fatidica putaretur? Ecce cervam, idest, brutum animal Hispani prophetissam, idest, fatidicam, ac Deam adorabant. Feritas Hispanorum quondam tanta erat, ut Silius Italicus ex Italica Bethicæ civitate oriundus, dicat de maioribus suis eulogium inclytum:

Prodiga gens animi, & properare facillima morte:
Namque ubi transcendit storentes viribus annos,
Impatiens ævi, spernens venisse senectam
Et fati modus in dextra est.
PRSS

Viriatus ille, quem teste Iustino (de Gentilitate loquor) Hispania habuit clarissimum Ducem, pastor erat armentarius. At post **[sect. 67]** Christianismum susceptum, cum fide veram nobilitatem hæreditate possidemus, tot milites, tot Duces præclarissimos, quibus & Roma Imperatoribus usa, mirum in modum crevit, ac in id, quod de ea audivimus, provecta est. Si tam **[sect. 68]** inculta, & vepribus errorum obsita Hispania ante Apostolorum prædicationem, posteà tales fructus, sive in sæculo, sive in Ecclesia parturivit, quales futuros nunquam antè credidissent, quia hæc mutatio dexteræ Excelsi: dent mihi tales pro eodem Omnipotentis Dei, ac Domini liberatoris cunctorum auxilio, favore, & patrocinio, mirabilem fortasse Indorum populum in hoc Novo mundo reperto futurum. Numquid (ait Isaias) abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat? Quo tempore Sertorius in Hispania apud semiferos homines Romanorum Dux erat, litteras Hispani, & Græcas & Latinas noverant, ab his nationibus subiugati: verumtamen est, quòd si Hispania proprias vires agnovisset (ait Trogus) nunquam Romanis colla dedisset: litteras ergo Hispani didicerant, nec eorum linguam minus callebant, & semibarbari adhuc erant. Quid mirum, **[sect. 69]** si miselli isti in extremo terrarum margine constituti, nullo cultorum hominum commercio, nullas usque hodie litteras assecuti, belluarum instar essent, nullum animal habentes pro vectura, ipsi aselli bipedes omnia ruri, domique vectitarent, nullâ exterorum hominum notitiâ, nullo cultu, aut victu, aut vestitu, alijsque humanæ vitæ ornamentis præditi, nullo litterarum **[325]** commercio, nullo vehiculorum, aut navigiorum usu, inculti essent, ac pené barbari. Si omnibus ijs præditi Hispani, tales prisco tempore extitêre, quid de his desperandum, cùm de nobis a nostris minimè desperatum sit, cùm in ea regione tam illustres viri evaserint in utroque homine? Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum, ait Psalmista, & sequitur: Et videas silios siliorum, qui sunt homines Novi mundi indigenæ, qui Fide, & virtutibus eos, quorum sunt ministerio, ad Fidem conversi, fortè superaturi sunt. Et quoniam eos penitus **[sect. 70]** litteras non didicisse prædixerim, palinodiam cano: pingebant enim, non scribebant, idest, non litteris, sed imaginibus utebantur, si quid absentibus seu tempore, seu loco memorabile vellent significare. Quod & Lucanus insinuat in hæc verba:

Phœnices primi, famæ si creditur ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris,
Nondum flumineas Memphis contexere Biblos

Noverat, & saxis tantum volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Nunc verò tanta est ingenij eorum fœlicitas (de pueris loquor) ut & Latiné, & Hispanè scribant, nostris pueris elegantiùs: Latinè sciant, atque loquantur non minùs quàm nostri, qui se eius rei studio dedidêre. Confessiones **[sect. 71]** ab eis sunt, quæ vel maximè novellis in Ecclesia difficultatem asferunt, & arduitatem præseferunt, ubi fides præcipuum locum tenet, cùm secreta cordis extrinsecùs revelentur, ac alteri pandantur lapsos humani, & peccata non minori perspicuitate ac veritate, quàm a Christianis natis (ne dicam propensiori) earumque frequentiâ gaudent, imò aliqua vel minus enucleata, vel a confessoribus forsan non intellecta, quæ semel confessi sunt, examussim repetere spontaneè non verentur columbinâ sanè simplicitate; ita ut quoad confessiones apud illos totus annus habetur, ut Quadragesima inter nostros, disciplinas ordinarias & à pueris, idest, flagella, non modò renuentes, sed & ultrò suscipientes, clam tempore & loco, ultra communes, quæ fiunt in die Veneris sancti, & omnibus sextis serijs anni. Quodque adhuc difficilius existimatur à nostris (qui nec in abijciendis quidem concubinis dicto pareant prælatorum) tantâ facilitate uxorum pluritatem abijciant, quas in paganismo habuerunt, unicâque continenti, ut miraculi instar sit. Furta, quorum confuetudo (de parvulis loquor) genti innata est, apertissimè pro confessione accusant. Non restitutionem recusant, aut procrastinant. Construunt Ecclesias magnas, quas armis Regijs adornant, conventus Fratrum protectorum suorum, & domos devotarum mulierum ab Imperatrice domina Elisabeth missarum, quibus bono animo dant suas silias, sicut Fratribus filios, ut ex ipsis quantocius sancta Ecclesia augeatur. Cum indigent aquâ, ad Fratres cum oblationibus veniunt, processiones petunt. Idem similiter faciunt pro pueris infirmis, petentes Evangelium sibi dici, & manus sacras super ipsos imponi. Cum infans nascitur, ad Sacramentum Baptismi suscipiendum à patre, vel matre portatur, & quando moritur ad Fratres concurrunt, ut sepeliatur. Cùm vir scit, uxorem non Christianam, illam ad Baptismum ducit, & mulier virum, ut desponsentur ad modum Christianorum, & pater filium, mater siliam, frater sratrem, & vicinus vicinam. Quo circa quæ per me ipsum, & à sidedignis Religiosis personis de fide, & moribus istorum acceperim, compendio dicam.

Rogatus quidam, cur extra tempus Quadragesimæ consiteri vellet? respondit: Se ægritudine pressum spopondisse consessionem Deo, si evaderet, ideò voti reum consiteri debere.

[326] Item alius, ad quid tam citò confessionem repeteret, à confessore rogatus, qui sciret, eum paulò antè alij confessum: respondit: Verùm equidem esse; sed quòd confessorem eum non plenè intellexisse, suspicaretur, repetere se velle confessionem: insuper & posteà nonnullorum recordatum fuisse peccatorum, quæ fassus anteà non fuisset.

Petrus quidam, & Iacobus Neophiti ex primoribus eorum, post confessionem Sacramentalem, imaginariâ visione, duas vidêre videbantur vias: olidam alteram, alteram odoramentorum, atque rosarum refertam: contemplatosque Magdalenam & Catherinam; quarum simulacra ex pictura didicerant, fœtida dicentes, quam antea tenebatis, via est; rosarum spiramine odora, quam sequimini post Baptismum. Quod in conspectu decem millium animarum animoso & ferventi sermone referentibus, multi Baptismum petierunt.

Quâ nocte Salvator noster, secundùm Ecclesiæ repræsentationem, natus est: Gloria in excelsis Deo à cantantibus linguâ suâ auditum est à pluribus. Cùm tamen hymnus iste tunc in eorum linguam conversus non esset, ut pòst: unde arguitur, non humanâ industriâ, sed Divinâ virtute miraculum accidisse.

Anhelanti cuidam violentiâ comprimere puellam, ait illa: Numquid non Christianus es tu? Cui respondenti, sum: hoc quod agis (addidit illa) Christiana pietas prohibet. Quo audito, ille ab inCœpto protinus resilivit.
In quadragesima admonitus pro Religione haberi ieiunium, cùm ægritudine laboraret, nullo modo persuaderi potuit à Christianis, ut carnibus vesceretur.
In confessione se accusavit eorum quidam quòd cùm propriam cognosceret uxorem, alterius, cuius ardebat desiderio, recordatione fuerit voluptuosâ allectus.
Rogatus fuit a quodam religiosus quispiam, utrum orare deberet in sacris mysterijs, an cessare, atque attentius Verba Divina auscultare?
Alius similiter audito, quòd Iudas inconfessus, & impœnitens laqueo vitam finiverit, ait confessori: Ego sum Iudas, qui etsi confessus fuerim, non integrè tamen, ideò confessionem repetendam putavi.
Duo alij ex rubore peccatum pessimum in confessione occultantes, nimiâ ægritudine pressi, fassi Sacramentaliter crimen, compunctionis, & lacrymarum imbre perfusi, utroque morbo absoluti sunt.
Christiana eorum, maritum Gentilem sortita, rogat, num Baptismum acceperit, illo abnuente? , debitum imò indebitum maritale negat, quousque lovacro sancto perfusum viderit.
Plures confessi ex eis non absoluti, vel quia in fornicatione erant, vel quia restitutionem procrastinarent, quantociùs adimpleto confessoris præscripto recurrunt, & se repræsentant pro absolutione: quod, mcâ opinione, fidei non exiguum argumentum est.
Si confessio eisdem ex occupatione confessoris, aliáve causa denegatur, dolent, flent, gemituque ostendunt Sacramenti famem, sitimque iustitiæ.
Plusculi post Baptismum petunt baptizari, quibus, cùm Christianâ religione id non licêre, dicatur, respondent: Scimus id quidem, sed tunc non credidimus aut verba baptizatoris non intelleximus.
Martinus vocabatur, qui in extremis paulò antequàm decederet, assistenti matri ait: Cede parens, nonne vides fraters advenire cum Cruce, & Dominam quondam per magnisicam lineam mihi Rosarij offerentem?
Cùm in Thecoacan agerent Christiani in hospitio primùm, essentque aliò profecti, ait quidam eius oppidi indigena socijs: Nunc maximè Christianâ religione fratres vivendum est, cùm soli simus, & testes Fidei nostræ Christianos non habeamus.
[327] Sed dices, nullo teste res gesta probatur, quasi & testes ipsi mentiri non possint. Rursum in iudicio humano res est nullius ponderis, aut momenti. Quasi verò super hoc humanum iudicium requiramus, & non Divinum potius admiremur, quo velit Omnipotens in novo nascentis Ecclesiæ cespite, fructum promittere, ac miracula suscitare, quæ apud Sanctos, quos ab antiquo veneratur Ecclesia, penitus floruere. Suffragatur tamen huic nationi, maximè hic mos duplici de causa: tenuitate victus, vilitate, & simplicitate vestitus, humilitas & obedientia genti innata, quibus nullæ regiones mundi abundant sicut ista.
Quia explicuisse videor, **[sect. 72]** Beatissime Pater, quæ mea dicere, quæque tua audire intererat, super emporio Indico, idest, earum commercio rerum, quæ Creator, & Plasmator omnium suâ providentiâ præparaverat in termino iam labentis sæculi, in quo fines sæculorum devenerunt; reliquum est, contestari Sanctitatem tuam, Paule Beatissime, Doctor Gentium, ne tantam nactus occasionem, segnitiei, aut torpori locum des: quominus id agas, ut omnes nos commonefacias, exhorteris, excites, atque promoveas, ne in tam excelsi Opificis opere dormitare, sed vigilare, & non segniter ageres tudeamus. Hoc tibi ipsi imprimis

persuadeas, Sanctissime Pater, velim, ex quo Evangelij veritas in mundum effulgere cœpit, idest, nostra sœlicitas declarari, quoque Dei in filios per gratiam liberationis adoptati sumus, post promulgatam per Apostolos duces, ac præceptores nostros salutis viam, nihil unquam pensi maioris (quod sciam ego) in Ecclesia extitisse Catholica, quàm hæc apud Indos talentorum dispensatio. Si enim pro caducis fragilibus huius miseræ vitæ rebus tantopere laboramus, quanto magis niti debemus universi, te duce, Paule Beatissime Pater, ne oblatam in præsentiarum opportunissimam benè gerendæ rei facultatem desidiâ, ac negliagentiâ nostrâ perdamus? Videant universi in Apottolico pectore nihil gratiùs insidere, quàm huic tanto negotio vi omni, & nisu, nutu, voce, voto, te velle fideles tuos excubare, adesse, vigilare. Quâ parte nobis Verbi ostiam (ut ait Apostolus) apertum est, illuc plurimos operarios destinare, quò in sœcundo huius Indiæ cespite centeno consurgat spica fructu, quæ divitem spem alat, charitatem augeat, sidem sustentet. Tanto idololatras alacriori animo & ampliori ardore certemus ad nostræ professionis vexilla colligere in Asia, quanto Turcarum in Europa sævitiam in nostros amplius cernimus debacchari. Hinc aurum eruamus ex visceribus sidei Indorum, istud aurum mittamus in subsidium militum nostrorum, longè ampliores ab India terminos à diabolo arripiamus, quàm ipse cum Mahumetanis suis nobis subducat ex Europa. Duplici dæmonum muros ariete quatiamus, ut hinc ab eorum possessione antiqua indigenas eruamus, & istinc auro eruto, eosdem ab Europæ finibus excludamus. Promoveantur, Rex Christe bone, fidelium tuorum termini, **[sect. 73]** Isaiæ vaticinium impleatur iam. Ecce isti de longè venient: ecce illi ab Aquilone, & mari: & isti de terra Australi. Laudate cœli, & exulta terra: iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum: & pauperum suorum miserabitur. Et dixit Sion: Derelinquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Et infrà: Leva in circuitu oculos tuos, & vide; isti congregati sunt, venerunt tibi. Ego vivo (dixit Dominus) quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circundabis tibi eos quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ nunc angusta erunt pro habitatoribus, & longè fugabuntur, qui absorbebant te. Si tantâ diligentiâ **[sect. 74]** Dominus lesus Christus, Deus ac liberator noster, Thomam Indos **[328]** adire persuadet renuentem, ac dicentem: quocunque mitte me, præter quam ad Indos: & Bartholomæum, qui ibîdem dæmones mirabiliter torsit, Indosque ad Fidem convertit, eorum divitias respuens, ac Fidei Evangelicæ potiores auro fodinas, quas sequerentur, ostendit: & te, sanctissime Pater, Imperatorem tuum Deum imitari, æmulari, comitari convenit, cùm illum milites suos Apostolos in Indos destinantes, ac penè urgentem videas. Sed dices: Non credent Idololatræ Christo, non parebunt Evangelio. Crediderunt (inquit in gestis Apostolicis Lucas) prædicante Paulo, quotquot prædestinati erant à Deo ad vitam æternam. Nullus certè non credidit ex prædestinatis. Quàm **[sect. 75]** verò libenter Fidem suscipiant, prædicatores revereantur, & audiant, Ecclesias ædificent, religiosis subdantur Indi istius Novæ Hispaniæ, testes sumus omnes, qui inter istos versati sumus: de valde autem distantibus ad huius provinciæ terminis, à venerabili Patre Fratre Bernardino de Minaya, nunc Priore sancti Dominici huius civitatis Tenuxtitlan, sec Mexico, verum habemus testimonium, qui cum duobus socijs religiosis usque in Provinciam de Nicaragua, viam trecentum leucarum, & ampliùs peragravit, idololatras docendo, idola confringendo, & comburendo, vexilla Regis Christi erigendo, & Ecclesias fundando. Ad quæ omnia libentissimos & promptos Indos (qui nunquam viderant Religiosos prædicantes eis) invenit: Baptismum spontaneè petentes, cum laureolis roseis, cibo, & potu ei obviantes, viasque ampliantes, atque tergentes, & suo modo cum gratiarum actione dicentes: Benedictus, qui venit in nomine Domini. Stabilem quippè

[sect. 76] Comitem (quem Reges sæculi appellant) te supernus cælestisque Rex constituit, ut circa stationem tuam pervigil semper insistas, hûc tamen, & illûc, ubi maior necessitas poscat, transmittendos milites, ac comites tuos, vestimentaque, & alimenta gregarijs tuis distribuere debeas, ne si stipendiorum inopiâ, equitum, peditumque penuria res militaris segniùs agatur, minusque procedat, Imperatori culpa adscribatur, id te agente, ut confidimus, coronam (sicut par est) reportaturo beatam.

Hactenvs epistola Episcopi Tlaxcalensis, cuius & aliorum auctoritas, & fida relatio eiusdem Romani Pontificis Pauli III. piam solicitudinem excitavit, **[sect. 77]** ut peculiare deplomate Indorum capacitatem, & libertatem assereret. Divinique, & humani iuris non secus ac nos, & reliquas Europæ, sive antiqui Orbis nationes participes esse definiret. Idemque **[sect. 78]** Pijssimus, & Catholiciss. Imp. Carolus V. pluribus legibus, edictis, & schedulis declaravit, contrarias abrogans, quæ illorum servitutem, aut vexationem quovis modo permittere videbantur, ut constat ex ijs, quæ scribunt Hieron. Benzo in hist. Amer. lib. 1. cap. 17. & sequen. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. pag. 323. & 367. & decad. 2. pag. 7. 19. 91. 118. & 114. & decad. 3. pag. 312. & decad. 4 pag. 299. & 270. & seq. & alibi passim, & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. & Nos infrà lib. 3. cap. 5. & 6. diligentius trademus. Paulianæ autem sanctionis verba, quoniam gravissima sunt, & tractationi, de qua agimus, maximè conducentia, in lectorum quoque gratiam hîc inserere libet, quæ sic habent.

Paulus **[sect. 79]** *Papa III. universis Christi Fidelibus, præsentes litteras inspecturis salutem, & Apostolicam benedictionem, & infrà. Veritas ipsa, quæ nec falli, nec fallere potest, cùm Prædicatores Fidei ad officium prædicationis destinaret, dixisse dignoscitur: Euntes, docete omnes gentes. Omnes dixit, absque omni delectu, cùm omnes Fidei disciplinæ capaces existant. Quod videns, & invidens ipsius humani generis***[329]** *æmulus, qui bonis operibus, ut pereant, semper adversatur, modum excogitavit hactenus inauditum, quo impediret, ne Verbum Dei gentibus, ut salvæ fierent, prædicaretur: ac quosdam suos satellites commovit; qui suam cupiditatem adimplere cupientes, Occidentales, & Meridionales Indos, & alias gentes, quæ temporibus istis ad nostram notitiam pervenerunt, sub prætextu, quòd Fidei Catholicæ expertes existant, uti bruta animalia ad nostra obsequia redigendos esse, passim asserere præsumant, & eos in servitutem redigunt, tantis affictionibus illos urgentes, quantis vix bruta animalia illis servientia urgeant. Nos igitur, qui eiusdem Domini nostri vices, licèt indigni, gerimus in terris, & oves gregis sui nobis commissas, quæ extra eius ovile sunt, ad ipsum ovile tot nixu exquirimus: attendentes, Indos ipsos, ut potè veros homines, non solùm Christianæ Fidei capaces existere, sed ut Nobis innotuit, ad Fidem ipsam promptissimè currere: ac volentes super his congruis remedijs providere, prædictos Indos, & omnes alias gentes ad notitiam Christianorum in posterum deventuras, licèt extra Fidem Christianam existant, sua libertate, ac rerum suarum dominio huiusmodi uti, & potiri, & gaudere liberè, & licitè posse, nec in servitutem redigi debere: ac quicquid secus fieri contigerit, irritum & inane: ipsosque Indos, & alias gentes Verbi Dei prædicatione, & exemplo bonæ vitæ ad dictam Fidem*Christi *invitandos fore, auctoritate Apostolica per præsentes litteras decernimus, & declaramus, non obstantibus præmissis, cæterisque contrarijs quibuscumque. Datum Romæ anno 1537. quarto Nonas Iunij, Pontificatus nostri anno tertio.* Cuius decreti executio com3missa fuit Illustriss. Cardin. Taveræ, ut videbis infrà lib. 3. cap. 8. num. 54.

Qvartò facit, quia etsi concedamus, omnes omnino Indos obtuso, hebeti, aut fero ingenio præditos esse, cum tamen veri homines sint, valdè absurdum, imò & impium iudicari debuit, & semper debebit eorum iudicium, qui illos a Fidei Catholicæ participio, &

sanctæ Apostolicæ Ecclesiæ consortio excludere voluerunt, cuius ianua omnibus pariter aperta est, ut Episcopus Tlaxcalensis, & Paulus III. meritò declararunt in epistolis suprà relatis. Etenim **[sect. 81]** cùm Prophetæ, omnes insulas gentium, & qui in extremis terræ habitant, Dominum adoraturos, eiúque; laudem cantaturos, & dona adducturos prædixerint, ut apparet ex Sophon. cap. ult. & Isai. cap. 42. & 64. & alibi passim, arbitrari non oportet **[sect. 82]** contemptos, ac sempiternæ oblivioni datos hoc Indos apud pium Conditorem, & benignissimum Redemptorem, cùm sit unus omnium hominum Pater, ut cum Lucretio rectè tradit Lactan. Firmian. lib. 6. Divin. instit. cap. 10. & eodem sanguine, quo Græci, & Romani, isti Indi, quantumvis barbari, redempti fuerint.

Quapropter **[sect. 83]** ipsos Christi Apostolos scimus ad remotissimas quasque, & ferocissimas nationes Evangelij seminandi gratiâ penetrasse, neque earum belluinis moribus deterritos, neque sensus stupore pertæsos; se crediti talenti debitores Græcis pariter ac Barbaris, sapientibus atque insipientibus agnoscentes, ut scribit D. Paul. Rom. 1. & optimè prosequuntur Acosta. d. lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & sequentib. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 1. cap. 11. pag. 37. & 38. & lib. 4. par. 1. cap. & lib. 11. in præfat. pag. 759. & Thom. Bozius lib. 8. de sign. Eccl. cap. 4. & lib. 10. cap. 13. ubi latè agit de efferatis gentibus ad humanitatem, & Religionem disciplinâ Christianâ perductis, & novissimè post hæc scripta P. Suarez in tract. de Fide, disput. 6. sect. 9. num. 4. ubi indubitanter asserit, omnes viatores per se Fidei esse capaces.

Quibus addere licet D. August. qui serm. 37. ad Fratres in Erem. tradit, se ad monstra sine capite, & oculos in pectore habentia, serendi Evangelij causâ profectum, cùm nosset eos Gen-**[330]**tilitatis errore implicitos, & ratione alicuius tametsi falsæ Religionis, duci. Quod etiam refert Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. capit. 6. de miraculis, fol. 53. & novissimus Alfons. Carranza in Disp. de partu humano, cap. 17. num. 80. ubi eiusmodi homines læmnios appellari, tradit, de quibus Agell. lib. 9. capit. 4. & D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 3.

Et similiter **[sect. 85]** prædictæ ruditatis & hebetudinis Indorum causa sufficiens iudicari non debuit ad eos debellandos, affligendos, onerandos, & spoliandos, cùm potiùs ob eandem rationem illis ut hebetioribus magis miserendum, quàm irascendum suerit, magisque consulendum & subveniendum, quàm persequendum. Constat **[sect. 86]** quippè stolida hominum ingenia miserijs, ærumnis, & adversis, ac calamitosis rebus stolidiora fieri, ut Ovid. in epist. Sapho. his verbis ostendit:

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat,
Ingenium meis subsistit omne malis.

Et certum etiam est, **[sect. 87]** eiusmodi hebetudinem rusticitatem aut feritatem Indorum non tam ex natalium, stirpisve, aut aëris nativi causis descendere, quàm ex prava, & diuturna educatione, & vitæ agrestis consuetudine, austeritate, doctrinæque defectu, & ex nuditate, & ciborum crassitie, atque intemperie, quâ ut plurimùm utebantur, ut in nostris rusticis, & agricolis Hispanis quotidie experimur, & **[sect. 88]** generaliter de omnibus, qui rura, & agros inhabitant, tradit Arist. sect. 30. probl. 1. Galen. in lib. de temper. capitis, & in lib. quòd animi mores corporis temperamenta sequantur, latissimè Tiraq. de nobilit. cap. 2. ex. num. 57. & ultra relatos ab eo Otalora in eodem tract. p. 5. cap. sin. num. 20. Doct. Huarte in tractat. de examine ingeniorum, cap. 4. & in specie de Indis nostris loquentes Ioseph. Acosta d. lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 8. Fr. Ioan. Bapt. in dict. advertent. confess. 1. part. sol. 59. & Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. lib. 3. cap. 4. §. 2.

Quibus hebetudinis Indorum causis, addi etiam potest **[sect. 89]** idololatriæ cæcitas, cui maximè dediti erant, quâ interveniente, homines hebetari D. Paulus ostendit, 1. Corint. 2. & 3. D. Greg. lib. 12. Moral. qui habetur incap. Salomon 32. q. 4. & veluti lapides fieri Clemens Alexand. in Orat. hort. ad Gent. ubi sic eleganter scribit: *Testis nobis accedat vox Prophetica veritati concinens: potens est enim Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Qui miseratus multam nescitiam, & cordis duritiem eorum, qui lapiduerunt adversus veritatem, excitavit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempè Gentibus, quæ crediderunt lapidibus,* & de nostris Indis in specie loquens Fr. August. Davila lib. 1. hist. Mexic. cap. 81. pag. 323.
Quæ omnia **[sect. 90]** non ferro ac flagris, non servitute, & spolijs punienda fuerunt, sed doctrinâ, mansuetudine, morumque nostrorum exemplo suaviter medicanda: cùm re verâ **[sect. 91]** nulla sit tam Barbara natio, nulla tam stupida, quæ, si aliquâ temporis intercapedine accuratè, & generosè educetur, & instruatur, non deponat barbariem, induat humanitatem, & morum elegantiam, & ad tantam frugem perveniat, ut maximis ipsâ naturâ ingenijs comparari possit, ut videmus in rusticis ad scholas, aut curiam, vel celebres urbes traductis, qui miræ solertiæ, & ingenij præstantis effici solent, & in Æthiopibus, & eorum liberis in palatijs enutritis, qui adeò ingenio prompti, & ad quidvis parati frequenter evadunt, ut si colorem detrahas, ex nostris putari possint, sicuti observat D. Chrysost. hom. 4. epist. ad Titum, Acosta d. cap. 8. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 439. & 4. tom. colloq. 3. de hominum educatione per totum, & exemplo canum, quos Lycurgus educavit, probat Plutarch. in eius vita,**[331]** Cœl. Rhodig. lib. 20. lect. antiq. c. 28. & alia tradens Tiraquel. in lege septima connub. Annæus Robert. lib. 1. rer. iudic. cap. 9. Castill. de Bobadill. in Polit. lib. 2 cap. 13. ex numer 62. & P. Ioan. Pineda de reb. gest. Salomon. lib. 1. cap. 19.
Atque huic nimirum doctrinæ, & politici defectui, & agrestis vitæ consuetudini adscribenda sunt, quæ supr. cap. proximo ex num. 27. pro Indorum barbarie exaggeranda consideravimus.
Neque **[sect. 92]** enim mirum fuit, quòd primis adspectibus Hispanorum navigia, equos, bombardas, & litteras mirarentur, ac formidarent, & Hispanos ipsos, his & alijs utentes, de cœlo missos existimarent: cùm hæc omnia verè in se admiranda essent, & ab Indis nunquam visa, nec cogitata. Nam communiter accidit, ut **[sect. 93]** nova quæque, etsi pusilla sint, admirationem incutiant, & ut ea, quæ repentè, & ex inopinato videntur, tanquam de cœlo missa credamus, ut scriptum reliquit Seneca lib. 7. nat. quæst. in princip. sic inquiens: *Nam quamdiù solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita eniam compositi sumus, ut nos quotidiana, etiam si admiratione digna sunt, transeant: contrà minimarum quoque rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Adeò* **[sect. 94]** *naturale est, magis nova quàm magna mirari,* & Tertul. in Apol. cap. 10: *Ex consuetudine humana ignoti, vel ex inopinato apparentes, de cœlo supervenisse dicuntur: proinde Saturno repentino adventu ubique Cœlitem contigit dici.*
Mirandum etiam non fuit, **[sect. 95]** quòd omnes Occidentales Indi litterarum usu carêrent; nam idem Orientalibus, & alijs nationibus commune fuit, ut tradit Alex. ab Alex. lib. 2. Genial. cap. 30. qui res gestas, & memoratu digna Pythagorico more memoriâ tenuêre, illasque à parentibus traditas per manus posteris dedêre, qui tamen haud multò pòst in syndonibus scribere inceptarunt, totasque paginas monumentis rerum gestarum impleverunt. Quod de Phœnicibus tradit etiam Lucanus, & in Mexicanis **[sect. 96]** nostris experti fuimus, qui si non litteris, imaginibus tamen, & figuris ea omnia, quæ sibi memoranda videbantur, signisicabunt, & conservabant. Et in Peruanis, **[sect. 97]** qui mirabili modo chordis versicoloribus, multisque nodis insignitis, & artificio singulari contextis, quarum

domus sunt perplenæ, multorum sæculorum res gestas solerter involvunt, & ubi opus est, sine ulla hæsitatione explicant, & declarant, ut cum Ioan. Metello, & Petr. Zieza refert Theatr. vitæ hum. volum. 6. lib. 2. pag. 1593. & volum. 5. lib. 3. pag. 1275. Ioseph. Acosta lib. 1. histor. Ind. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. & sequentib. Garcilas. Inca de Incarum histor. lib. 2. capite 22. & 23. & libro 6. capite 8. & alij, quos citavimus sup. libro 1. cap. 9. numer. 31. Idemque in Arithmetica contingebant, quam suo more, ac modo, certis lapillis adhibitis, peritissimè callent, ut testatur Acosta dict. lib. 6. cap. 8. Et ut essent alij, qui ultra quinque, vel decem numerare nescirent, id valdè culpandum non fuit. Nam Bonfinius lib. 1. rer. Vng. decad. 1. scribit, **[sect. 98]** Albanis, Caspij maris accolis, simplex ingenium fuisse, mercaturæ, & cupiditatis expers: & quod numerum supra centenarium non noverant; ponderum, mensurarum, urbanitatis, agriculturæque ignari. Et de **[sect. 99]** Thracibus refert Alex. lib. 2. Genial. capite 25. quòd ad quatuor usque numerare didicêre: & quod **[sect. 100]** Meletides adeò vecors fuit, ut vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret.

Pari etiam ratione excusari potest, quod de Hispanis saltantibus diximus, quos Indi furiosos putabant. Nam idem Vettones **[sect. 101]** Hispaniæ nostræ populi fecisse dicuntur, cùm primùm Romanorum castra intuentes quosdam Centuriones, deambulationis causâ in via **[332]** progredientes, reflecti cernerent, insanire quippè homines suspicati sunt, atque ita eis viam ad tabernacula commonstrabant, quasi semper aut quiescere, aut pugnare necessarium arbitrarentur, ut refert Strabo lib. 3. & post eum Theat, vit. hum. vol. 7. lib. 6. pag. 2024. & vol. 15. lib. 1. pag. 2956.

Et longè minus, **[sect. 102]** quod de eclypsi Xamaicensium retulimus, barbariem, & ignorantiam Indorum demonstrat, cùm Romanis militibus, apud quos totius Orbis Imperium, & gubernatio residebat, idem fermè contigisse ostendat Cornel. Tacitus lib. 1. annal. Dum legiones **[sect. 103]** Pannonicas iamiam ad seditionem, & alia sævissima scelera prorumpentes, alio Lunari eclypsi turbatas, & a Druso sedatas, his verbis scripsit: *Noctem minacem, & in scelus erupturam, fors lenivit. Nam Luna claro repentè cœlo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem syderis adsimulans, prosperèque cessura quæ pergerent, si fulgor, & claritudo Deo redderetur. Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve lætari, aut mœrere. Et postquàm ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris (ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes) sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari Deos lamentatur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet, &c.*

Similiter in consideratione non est, quod **[sect. 104]** quidam de sordidis, & spurcis Indorum moribus circa corporis cultum obijciunt. Nam licèt plures ita comperti fuerint, alij tamen, ut Mexicani & Peruani magis compti, & politici erant. Ita **[sect. 105]** ut Huainacapac Inca, Peruanorum Imperator, cum fœlicissimis expeditionibus plurimas nationes sibi subiecisset, in eam tandem perveniens, quæ eum tractum incolit, quem hodie Cabo de Passaos appellamus, ab indigenis debellandis, & imperio suo aggregandis, abstinuerit, quòd eos sordidos valdè, squalidos esse, comperisset, ut refert Garcil. Inca in suis commnentarijs, 1. tom. lib. 9. cap. 8. in fine.

Et idem Auctor lib. 7. cap. 20. scriptum reliquit, **[sect. 106]** alium eorundem Peruanorum Regem, nomine Incalupanqui, Chilensium ferocitate conspectâ, qui imperio suo facilè colla submittere noluerunt, exercitum ab illorum finibus eduxisse; eò quòd diceret, nullo graviori

supplicio eorum proterviam afficere posse, quàm si illos Imperij, gubernationisque suæ moribus, & legibus non donaret.
Etsi antiquitatis monumenta requirimus, fortè non minorem spurcitiem in **[sect. 107]** nostris Hispanis, maximè Iberis, & Cantabris reperiemus, cùm de illis narret Cœl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 22. ferinos prorsus ac depravatos mores habuisse, quando non abnuebant ex lotio, quod intra cloacas asservatum diutiùs fuisset, lavacra comparare: retrimentisque contusis, dentifricia sibi, atque coniugibus quærere, & humi cubitare. Et idem scribit Ravis. Textor in offcina, 1. tom. tit. de divers. morib. popul. pag. 370. & 372. addens, quòd res minimas plurimi faciebant, & avaritiæ studio semel tantùm inter diu cibum capiebant, hydropotæque erant: quòd oblectabantur capillorum **[sect. 108]** longitudine, crinemque sibi, sine ullo artisice formosi, quatiebant, non aliter quàm iubam generosa animalia. ¶ Barbæ **[sect. 109]** etiam & pilorum abrasio, & corporum **[sect. 110]** ad effectus varios pictura, & tinctura non Indis tantùm, verùm & pluribus alijs nationibus communis fuit, ut ipse Rhodig. prodit d. lib. 18. cap. 21. & Maluenda lib. 8. de Antichrist. cap. 20. Theatr. vitæ hum. vol. 2. lib. 2. ex. pag. 298. Fr. Alphons. de Mendoza in quodlibet, q. 5. positivâ, & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. capit. 14. & præcipuè **[sect. 111]** Britannis, qui teste **[333]** Iulio Cæsare lib. 5. comment. de bello Gallico, capillo utentes promissiore, cæterum corpus curiosius abradebant, præter labrum superius, & glasto, quod (ut Cæsar inquit) cæruleum exhibet colorem, se totos inficiebant, ut eâ ratione horridiores hostibus se se in prælijs ingererent. Vnde aliter quam **[sect. 112]** veteres interpretes acceperunt, interpretandi sunt Martial. versiculi lib. 11. epigram. 54.

Claudia cæruleis quum sit Rufina Britannis Ædita, cur Latiæ pectora plebis habet?

Et idem de eisdem Britannis docet Gentianus Hervetus in notis ad Clem. Alex. lib. 3. Pædagog. cap. 3. pag. 259. & Petr. Fab. lib. 1. semest. cap. 20. pag. 137. qui **[sect. 113]** Cæsaris verba diligenter explicat, & emendat, post Petrum Victorium lib. 19. var. lect. cap. 3. & eodem lib. 1. cap. 6. pag. 36. notat ipsorum **[sect. 114]** etiam Romanorum Imperatorum triumphantium corpora minio illini solita, sicque Camillum triumphasse, ut memorat Plin. lib. 33. cap. 7.
Quò respiciens, narrat Anton. Panorm. de rebus gest. Alphonsi, quòd cum Alphonsus **[sect. 115]** Aragonum Rex triumphalem currum ascenderet, non defuerunt, qui admonêrent, ut triumphantium Romanorum more vultum minio illiniret. Quibus ille respondisse, fertur, minium Baccho soli convenire; qui non solùm triumphi, sed vini etiam repertor extitisset. Zigantes **[sect. 116]** etiam Afri, qui simijs tantùm vescuntur, corpus minio inficiunt, teste Herodoto lib. 4. & Hyperborei Æthiopiæ populi, atri coloris, tota corpora rubricâ illinunt, & Daci, & Sarmatæ ea succis herbarum inscribebant, ut testatur Theatr. ubi sup. pag. 301. & de Cathainis, sive Sinensibus, quod naturâ imberbes sint, litteris mandavit Ioan. Boëm. lib. 2. de morib. gent. cap. 8. pag. 112.
Qvintò, pro eiusdem sententiæ confirmatione considerari potest, **[sect. 117]** id, quod sup. cap. proximo, ex num. 52. pro contraria perpendimus, naturâ scilicet secundum sententiam Philosophi, & aliorum, quos ibi retulimus, quosdam servos esse, hoc est, barbaros, & rudes homines naturâ sapientioribus subiectos esse debêre, non eô spectare, ut verè servi sint, & ob hanc causam libertate, & dominio bonorum suorum publicè, aut privatim spoliari possint, alioqui idem de infantibus, & pupillis, & multo magis de perpetuò furiosis affirmari debêret, **[sect. 118]** quos tamen nemo dubitat, verè liberos, & rerum suarum dominos esse, ut post alios, quos refert, concludit Victoria in relect. 1. de Indis, nu ner. 21. & 22. Greg. Lop.

in l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. 2. col. 5. versic. *Et postea quàm,* & Michael Salon de iust. & iure, q. 2. artic. 1. vers. *Offert se hìc dubium,* & insinuat Iustinian. in §. 1. instit. de tutelis, ibi: *Tutela est vis ac potestas in capite libero, &c.* & ut Vlpianus in l. qui furere 20. D. de stat. hom. ubi dicit furiosum statum, dignitatem, & magistratum, ac potestatem, in qua fuit, retinêre videri. Ex quo ibîdem Bartol. Bald. & Mornacius inferunt, iurisdictionem æquè ac dominium retineri à furioso: sola enim administratio aufertur, quamdiù animus deest, cohibetque inumbratæ quietis timor. Sed id tantùm significare voluit Philosophus, huiusmodi barbaris & ignorantibus **[sect. 119]** hominibus naturâ necessitatem & indigentiam quandam inesse, ut ab alijs, qui prudentiores, sapientiores, ac magis politici sunt, regantur, & gubernentur, oportereque, ut eis hac de causa subijciantur, sicut filios ante adultam ætatem parentibus, & uxores viris subijci convenit. Atque hoc sanè, non ut prudentiores pro suo commodo in illos tanquam in servos dominationem exerceant, sed potius ut hebetioribus consulentes, illorum utilitatem omni modo curent, miserijs, & imbecillitati provideant, & voluntarijs obsequijs utentes, absque omnis laboris molestia, cum gaudio, cordisque lætitia ad observationem natura-**[334]**lis, & Divinæ legis, ad ampliorem sapientiam, disciplínam, iustitiam & providentiam dirigant: & denique ad reliqua omnia, quæ observant cæteri homines liberi, prudentes, atque politici.

Quam expositionem verba Philosophi, si adamussim perpendantur, non obscurè recipiunt, & expressiùs idem ostendit lib. 3. Politic. cap. 10. & lib. 7. cap. 14. D. **[sect. 120]** Thom. 1. part. quæst. 96. artic. 3. & 4. & 2. 2. quæst. 57. artic. 3. ad 2. dicens: *Quòd hunc hominem esse servum absolutè considerando magis quàm alium, non habet rationem naturalem, sed solùm secundùm aliquam utilitatem consequentem, in quantum utile est huic, quòd regatur à sapientiori, illi, quòd hoc iuvetur: ut dicitur in 1. Polit. Et ideò servitus pertinens ad ius gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo:* hactenus Thomas. Qui optimè aperit, quò tendat hæc servitus minus prudentis ad sapientiorem, & quamvis eam ad ius gentium referre videatur, idem tamen quæst. 96. artic. 3. & 4. à natura institutam, & statui innocentiæ convenisse docet, ut sic magis distinguatur à vili, abiecta, & miserabili servitutis conditione, quæ posteà iure gentium ob bella, & captivitates inducta fuit. Et hoc idem tradit eâdem 1. part. quæst. 92. artic. 1. ad 2. his verbis: *Duplex est subiectio, una servilis, secundùm quam præsidens utitur subiecto ad sui ipsius utilitatem, & talis subiectio introducta est post peccatum: Alia œconomica, vel civilis, secundùm quam utitur subiectis ad eorum utilitatem; & ista fuit etiam ante peccatum. Defuisset enim bonum ordinis in humana multitudine si quidam per alios sapientiores gubernati non fuissent.*

Eandem doctrinam **[sect. 121]** probavit etiam Cardin. Turrecrem. in cap. ius gentium, art. 4. dist. 1. Cepola in tract. de servitut. tit. de servit. person. cap. 1. Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 2. art. 2. Victoria ubi sup. num. 23. vers. *Superest respondere,* Ioan. Driedon. de libertat. Christ. lib. 1. pag. 8. cuius elegantissima verba refert & sequitur Covarr. in regul. peccatum, 2. part. §. 11. num. 5. Ioseph. Acosta, omnino videndus lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 5. Navar. in cap. ita quorundam, de Iudæis, notab. 2. gloss. penult. num. 5. Menchaca controvers. illustr. in præfat. ex num. 5. & lib. 1. cap. 10. num. 4. 11. & 12. M. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. vers. *Arguitur tertiò,* col. 533. Salon in d. tract. de dominio, q. 2. art. 1. in 3. conclus. & q. 3. art. 1. per tot. Greg. de Valentia in 3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 7. col. 417. & sequenti, Molina de iust. & iure, tract. 2. disp. 32. in princip. & disp. 35. & Nos infr. cap. seq. & num. 21. & seqq. & lib. 3. cap. penult.

Neque **[sect. 122]** obstat, quod ex eodem Philosopho, & alijs sup. tradidimus, posse nempè huiusmodi barbaros, & feroces homines coërceri, & etiam obtorto collo, ac reluctantes sub iugum mitti, imò & ut feras venari, ut rectè, & innoxiè vivere discant. Nam hoc falsum, & absurdum esse, multis argumentis præcitati Auctores evincunt; & si aliquatenus verum esse posset, de illis tantùm debêre intelligi aiunt, qui sunt prorsus veluti furiosi, aut amentes, vel ferarum more viventes, nullis legibus, vel institutis, adducti, per alienas provincias præliando, latrocinando, & invadendo, grassantur, & divagantur, quales olim Gothi, Scythæ, & Alani fuisse, & hodie in Asia, & Africa Arabes, & Alarabes esse dicuntur. Cuiusmodi nusquam totam ullam Indorum Rempublicam inventam esse contendunt, cùm neque amentes sint, & in totum rationis expertes, ut suprà probavimus: neque nobis, aut alijs aliqua damna, vel iniurias intulerint, ob quæ ferarum instar venari, & occidi possint, aut suis provincijs, & pagis privari, in quibus ipsi quietissimè, mansuetissimèque vivebant.

[335] Quibus addere licet, quod utcunque Aristot. verba accipiantur, **[sect. 123]** eis standum non est, si Christianæ disciplinæ legibus, & moribus adversentur: cum ille ethnicus fuerit, & in inferno sepultus, ut acriter coram Carolo V. Imp. Opt. Max. Chiapensis Episcopus declamavit apud Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 5. pag. 119. & in replicat. contra Sepulvedam: & non obscurè sentiunt Sotus, Acosta, Menchaca, & Bañez ubi sup. **[sect. 124]** qui docent, fortassis Aristotelem assentari voluisse Alexandro Magno, qui eius discipulus erat, & tunc temporis totum Orbem sibi subijcere, his, & alijs coloribus, ac mentitis rationibus conabatur; quas tamen meram potius tyrannidem, rapinam, & violentiam appellare possemus, sicuti facit D. August. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 6. & diximus sup. cap. 6. num. 56. & sequentibus.

Sextò, pro eâdem opinione facit, **[sect. 125]** ei contrarium non esse, quod similiter in cap. præcedenti ex num. 66. cum Plutarc. D. August. Thoma, & alijs de Alexandri Magni, & Romanorum laudibus diximus, dum ob id eorum imperium extollere & legitimum, ac voluntate Dei quæsitum docêre videntur, quòd feras, & barbaras nationes bellis domuerint, & optimis legibus ac moribus cultas, & mansuetes reddiderint. Etenim si attentè istorum Auctorum verba considerentur, procul dubio constabit, longè aliam mentem habuisse, & id tantùm in illis commendasse, quòd subiectorum disciplinæ, & rectæ institutioni, ac gubernationi sedulam operam dabant, & præclaris monitis, atque institutis ad politicam vivendi formam reducere conabantur, ut benè ultra alios observat Ioseph. Acosta dict. cap. 5. sic enim Augustin. scribit dict. lib. 5. de Civitat. Dei, cap. 17: *An verò aliquid nocuerunt Romani gentibus, quibus subiugatis imposuerunt leges suas, nisi quia id factum est ingenti strage bellorum, quod si concorditer fieret, id ipsum fieret meliore successu: sed nulla esset gloria triumphantium.*

Bella igitur, & bellorum strages, ac damna, iniurias, & spolia innoxijs nationibus quantumvis barbaris irrogata, non laudat, nec probat August. prout verè laudare, imò vel excusare non poterat, cùm fuerint iuri, & naturali rationi contraria, quæ **[sect. 126]** non patitur alterum cum alterius iactura locupletari, vel in alios facere, quod nobis ipsis fieri nollemus, l. 1. §. iuris præcepta, D. de iustit. & iure, l. 1. D. quod quisque iuris, l. nam hoc natura, D. de condict. indeb. cum alijs, quæ adducit Rebuff. in l. unica, C. de sentent. quæ pro eo quod interest, num. 130. & eruditissimus Petr. Fab. in l. iure naturæ 206. D. de regul. iur. ubi illud Cicer. allegat lib. 3. offic. *Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ possunt, aut corpori accidere, aut rebus externis.*

Cui conveniunt similia verba Lactant. in epit. Divin. instit. cap. 4. & Cassiodor. lib. 9. var. epist. 3. Et addi potest illa altera, satisque efficax ratio, **[sect. 127]** quòd non sunt facienda mala, quamvis inde bona evenire posse sperentur, de qua in cap. fortè 24. quæst. 5. cap. sic non sunt 32. quæst. 4. cap. ult. 32. quæst. 8. cap. super eo de usuris, cap. 3. ne clerici, vel monachi, cum alijs, quæ tradit Claud. Pratus Gnos. gener. Iur. lib. 5. tit. 1. cap. 3. pag. 282. & latè Dom. Regens Valençuela in monit. contra Venetos, 5. part. num. 200. & seqq. Atque etiam **[sect. 128]** quod bellorum strepitus, & damna, quæ ex illis contingere solent, non videntur aptum medium illis præstare posse, qui agrestes homines, & incultos meliores & politiores efficere volunt, & ad iustitiæ cognitionem & observationem suadêre, iuxta ea, quæ diximus sup. hoc cap. n. 85. & de bellorum damnis alio in loco **[336]** dicemus, & in nostris terminis observat Acosta dict. lib. 2. cap. 4. & 5. & Menchaca dict. cap. 10. num. 6. & sequentibus.

Atque ita **[sect. 129]** de ipsis Romanorum bellis aptè quidam scripsit:

Non ius arma dedit, potius ius arma dedere.

Et quod per vim sedes alienas occuparunt, & Orbis Imperium assequuti sunt, apertè concludit Innocent. in cap. quod super his, de voto, Bald. & Alber. in l. 1. num. 20. C. de summa Trinit. Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, inst. de iure natur. Angel. in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, & alij relati à Castaldo in tract. de Imp. q. 4. num. 3. & Zevall. in tract. de violentijs, gloss. 18. num. 130. & sequenti.

CAPVT IX. *De superioris quæstionis resolutione, & Indorum in tres classes distributione: & quantum oporteat, quòd rudes, & insipientes à prudentioribus, & sapientioribus gubernentur.*

SVMMARIVM Capitis IX.

1 *Indi nullo modo belluarum numero haberi debent.*

2 *Indi nulli in Novo Orbe reperti sunt, qui omnino lumine rationis careant, aut monstrosas formas habeant.*

3 *Indi etiam illi, qui magis politici reperti sunt, nostrorum comparatione eo tempore barbari appellari potuerunt.*

4 *Indi alij ab alijs in plurimis, & plurimum differunt.*

5 *Homo homini præstat.*

6 *Arabum quidam nimis barbari, alij nimis sapientes, & politici sunt.*

7 *Lex inter artisices 31. D. de solution. exornatur.*

8 *Indi Occidentales ad tres classes optimè ubi de eorum capacitate agitur, rediguntur à Ioseph. Acosta, & alijs.*

9 *Indi primæ classis censeri possunt Sinenses, Iaponij & alij Orientales.*

10 *Indi secundæ classis vocari possunt Mexicani, Peruani, & alij ex provincijs Novæ Hispaniæ.*

11 *Indi tertiæ classis illi vocantur, qui sylvesrem & omnino feram, ac barbaram vitam agebant, quorum plures nationes recensentur.*

12 *Indos, qui omnino barbaros, & brutis similes affirmabant, de quibus intelligendi sunt?*

13 *Indi primæ classis, prætextu sui barbarismi licitè debellari non possent.*

14 *Sinenses putant, se cæteris mortalibus prudentia, sapientia, & artium subtilitate antecellere.*

15 *Sinensis cuiusdam Doctoris dictum.*

16 *Indi secundæ classis ob solam barbariem non possunt debellari, & spoliari.*

17 *Reges nostri nunquam permiserunt, Indos secundæ classis debellari, vel servos fieri.*

18 *Indorum Mexicanorum, Peruanorum, & aliorum simillum capacitas, & conditio magnum fructum in Fide Catholica, & politicis moribus, si benè instituantur, promittit.*

19 *Indorum secundæ classis barbaries, & status exegit, ut plantata inter eos Fide Reges nostri supremam eorum gubernationem acciperent.*

20 *Auctorum nomina, & verba recensentur, qui Indis secundæ classis, semel ad Fidem conversis, Regum Catholicorum supremam saltim dominationem concedunt.*

21 *Dominatio suprema Reg. Cathol. respectu Indorum, qui noviter ad Fidem Catholicam conversi sunt, qualis esse debeat?*

22 *Prælatio quæ inducitur ob utilitatem subditorum magis his, quàm illis utiles & proficua esse debet cum D. Thom. & August.*

23 *Aristotelis sententia de barbaris natura servis, quo pacto in Indis secundæ classis practicari debeat? & qualiter in tertiæ? num. 25.*

24 *Indis tertiæ classis, hoc est, omnino barbaris, & sylvestribus omnimoda coactio, iurisdictio, & gubernatio Regibus Catholicis competit.*

26 Auctorum sententiæ recensentur, &**[337]** expenduntur, qui Indos omnino barbaros, & feros debellari, & suis imperijs spoliari posse concedunt.

27 *Inferior ratio debet servire fortiori.*

28 *Ratione qui excellunt, dominatione excellere debent. Et num. 35.*

29 *Plato sex causas dominandi alijs, eleganter constituit, & inter eas, ignorantium subiectionem respectu prudentiorum.*

30 *Indorum & Hispanorum Respublica ubi iuncta esse cœpit, eorum gubernatio multis de causis Regibus Hispanis, concedi debuit. Et num. 42.*

31 *Stulti non debent esse melioris conditionis, quàm sapientes.*

32 *Regum eligendorum inter varias formas illa usitatior fuit, ut ex prudentioribus, & sapientioribus eligeretur.*

33 *Magi olim vocabantur Reges, idest sapientes, & quare?*

34 *Ezechiel. locus cap. 27. illustratur.*

36 *Doctrina Moralis vocatur in l. 13. tit. 2. lib. 7. ordinam. sapientiorum gubernatio & dominatio.*

37 *Plato dicebat, tunc Respublicas beatas esse futuras, quum à sapientioribus regerentur.*

38 *Diomedes cur sibi Vlyssem in socium apud Homerum deposcat?*

39 *Tutela, & cura cur à iure inventa sit?*

40 *Regna qua de causa introducta fuerint?*

41 *Oppidis ab ope mutua nomen inditum fuit.*

43 *Mentis infirmitas semper in iure sublevatur.*

44 *Menti humanæ totius animi Regnum à natura tribuitur.*

45 *Mentis languor damnum in bonis solet afferre.*

46 *Amentibus quæcumque pietatis opera conferenda sunt.*

47 *Pupillorum, furiosorum, minorum, aut prodigorum tutelam, vel curam suscipere, inter præcipua opera charitatis connumeratur.*

48 *Res & personæ minorum, & furiosorum multis periculis, & captionibus expositæ sunt.*

49 *Tutela est munus publicum, & de tutorum potestate & dominatione.*

50 *Parvuli & furiosi nihil à servis differre videntur, iuxta sententiam D. Pauli.*

51 *Furiosi ex lege 12. tab. administratione, & veluti dominio rerum suarum privabantur.*

52 *Proverbium, Ad agnatos deducatur, unde originem sumpserit?*

53 *Homines barbari, & ignorantes semper pueri sunt, & ut tales tractandi.*

54 *Ecclesiastes locus cap. 10: Væ tibi terra, cuius Rex puer est, explicatur.*

55 *Reges Catholici obligati erant ad recipiendam gubernationem Indorum.*

56 *Apostolici muneris ratio, ius quoque regendi, & gubernandi animas, complecti videtur.*

57 *Regibus Indorum gubernatio relinqui non potuit, cùm eisdem vitijs, quibus Indi cæteri laborarent.*

58 *Regni aut Imperij hæreditarij, vel alio modo quæsiti, gubernationi, si non sit aptus is, qui illud habere cœpit, qualiter provideri debeat?*

59 *Populus, qui habet facultatem magistratus sibi creandi, debet illa privari, si malè ea ut cœperit.*

60 *Rerum suarum dominio abutens, ipso privari meretur.*

61 *Gubernare alios non debet, qui se ipsum regere nescit.*

62 *Lex in quæstione, §. minori, C. de sent. passis, expenditur.*

63 *Rex insipiens perdet populum suum, & qualis ille tales subditi eius. Dom. Licent. Ioannes Ortiz de Cervantes Senaor meritissimus in Cancellaria Novi Regni Granatens. laudatur, ibidem.*

64 *Indi omnino barbari, & efferati iustè coërceri, & imperio privari possunt.*

65 *Furiosi & amentes non solum suarum rerum administratione privari, verùm & puniri, & in vinculis contineri possunt.*

66 *Humanum genus imperijs regi debet.*

67 *Regibus qui non parent, nec politicè vivunt, sordidi esse censentur, & Belial in sacris Litteris appellantur.*

[338] 68 *Gubernator ubi non est, populus corruet.*

69 *Proverb locus cap. 26. exponitur cum D. Ambros.*

70 *Insipientis & ebrij comparatio, & quòd illis servitus convenit, & libertas recidenda est.*

71 *Liberum aliquem relinqui ad malefaciendum potius est imperfectio, quàm libertus.*

72 *Reges nostri non solùm potuerunt, sed omnino debuerunt barbarorum à se detectorum, & conversorum gubernationem accipere.*

73 *Charitas, quæ erga proximos haberi iubetur, etiam Iudæis & infidelibus impendenda est.*

74 *Charitas nulla maior Indis barbaris impendi potuit, quàm illos ad bonos mores, & Fidem convertere & Christianis rectoribus gubernare.*

75 *Reges Hispaniæ Indos omnes etiam impense barbaros summa charitate prosequuti sunt, & liberos esse iusserunt.*

HÆc planè sunt, quæ in superiori articulo ad utramque partem disputari posse videntur. In quo ego, ut meam tandem sententiam libero & Christiano, ut decet, iudicio proponam. Primò quidem agnosco, Indos **[sect. 1]** omnes, qui huius Occidui, & Meridionalis Orbis plagas incolere hucusque reperti sunt, nullo prorsus modo belluarum numero aggregari debêre, ut contra imprudentem aliquorum opinionem, de qua egimus in capit. 7. defendunt cæteri auctores in capit. præcedenti relati, & egregiâ suâ constitutione Paul. III. meritò definivit. Etenim licèt aliqui Indi alijs barbariores, & efferatiores existant, nullos **[sect. 2]** tamen invenimus, qui ad monstrosas illas formas declinent, de quibus agunt D. August. Isidor. & alij in eisdem capitibus allegati, vel qui aliqualem mentis, rationis, & sermonis usum non habeant. Atque quoad hoc absque dubio verior, & securior est eorum sententia, qui pro Indorum capacitate asserenda, & à brutalitatis specie vindicanda declamant.
Secvndò constituo, **[sect. 3]** quòd etsi Indi belluæ non sint, neque belluarum more tractandi, verè tamen negari non potest, nostrorum & aliorum Europæorum comparatione Barbaros eos omnes vocari posse, quos Hispani, & Lusitani suis classibus, & terrestribus expenditionibus invenerunt, utpotè non solùm ab Evangelica luce alienos, verùm ab humanis quoque institutis in plurimum abhorrentes. Quamvis adhuc firma aliqua, & perpetua regula de illis tradi non possit, **[sect. 4]** cùm eorum provinciæ, & nationes plurimæ sint, atque inter se diversos mores, & ordines habeant, & Indus ab Indo, Barbarus à Barbaro ingenio, naturâ, doctrinâ, & institutione longè, latèque differat, ut **[sect. 5]** aliàs generaliter de omnibus hominibus à Comico dicitur, de **[sect. 6]** Arabis à Bernard. Aldrete in antiq. Hispan. lib. 1. capit. 41. & de artificibus ab Vlpiano **[sect. 7]** in l. inter artifices 31. D. de solution. & in nostris terminis benè observat Ioseph. Acosta in proœm. ad lib. de procur. Ind. salu. quem meritò referunt, & cum laudis approbatione sequuntur Ant. Possevin. in Biblioth. 1. part. lib. 9. capit. 15. & seqq. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pag. 65.**[339]** Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 28. & 29. & Fr. Thom. à Iesv de procur. omnium gent. salu.

lib. 11. 2. part. capit. 1. pag. 819. & sequentib. **[sect. 8]** Vbi rectè concludunt, ad tres veluti classes Indicas istas gentes, & nationes redigi posse.
In quarum **[sect. 9]** prima eos constituunt, qui à recta ratione, & consuetudine generis humani non ita multum recedunt, sed constantes Respublicas habent, leges scriptas, civitates munitas, & operum magnisicentiâ conspicuas, magistratus insignes, certa, atque opulentia commercia, litterarum celebrem usum, & studiorum florentes Academias, quales Sinenses & Iaponij esse reperiuntur, & pleræque aliæ Indiæ Orientalis provinciæ, ad quas Asiatica, atque Europæa instituta olim pervenisse dubitari non potest.
In secunda classe **[sect. 10]** eos Barbaros numerant, qui quamvis, neque litterarum usum noverint, neque leges scriptas, neque Philosophica, aut civilia studia habeant; habent tamen suos certos Reges, aut Magistratus, habent Rempublicam, habent frequentes & certas sedes, ubi politiam suam servant, habent militiæ duces, & ordinem, & religionis suæ celebritatem, ac denique ratione quadam humanâ reguntur. In quo genere collocant Mexicanos, & alias Novæ Hispaniæ provincias, & Peruenses nostros, ac etiam Chilenses, quorum Imperia, Respublicas, leges & instituta, & numerandi, ac res & historias suas retinendi rationem meritò admirari in multis possemus, nisi plurima alia habêrent, & à recta ratione, & à consuetudine generis humani prorsus aliena, & tot morum, rituum, & superstitionum monstra, & tantam in subditos sæviendi licentiam, ut vix pleno humani iudicij lumine affulsi viderentur.
Tertiam verò, **[sect. 11]** atque extremam Barbarorum classem ex innumeris alijs huius Novi Orbis nationibus, & regionibus componunt, qui sylvestres, & feris similes repertæ sunt, & vix quicquam humani sensus habentes, sine lege, sine Rege, sine fœdere, sine certo Magistratu, & Republica sedes identidem commutantes, aut ita fixas habentes, ut magis ferarum specus, aut pecudum caulas imitentur. Et huc, inquiunt, imprimìs pertinent quicumque à Nostris Carybes dicuntur, nihil aliud, quàm sanguinolentiam exercentes, in hospites omnes sævi, qui humanâ carne vescuntur, nullâ veste, vix ipsa virilia tegenges, & similiter Chunchi, Chiriguani, Moxi, Iscaycingæ, plerique ex Floridis & Brasiliensibus, & alij etiam Barbari, qui etsi atroces non sunt, neque tigrides, aut pantheræ, tamen à pecudibus parum distant, nudi ipsi & timidi, fœdissimæ veneri, aut etiam Adonidi vulgò dediti, quales esse ferunt, quos Nostri Moscas vocant in Novo Regno, quale Carthaginis, omnisque eius oræ promiscuum vulgus, & qui per magnos Paraguai fluvij maximi campos incolunt. Tum etiam plurimæ gentes, quæ infinitum utriusque Oceani medium tenent, nondum à nobis satis exploratæ, sed famâ certæ. In Orientali quoque India insulares permulti eius generis esse videntur, ut Malachiani.
Huc etiam spectat aliud Barbarorum genus mansuetum, sed sensu valdè exiguo, qui non nihil superiores excellere videntur, quandam Reipub. imaginem præ se ferentes, sed nugarum persimiles & leges & cultus gerentes, cuiusmodi esse narrantur, qui apud insulas Salomonis dictas innumerabiles habitant, & maximæ continenti hærêre dicuntur.
Quorum **[sect. 12]** Indorum huius tertiæ classis consideratione habitâ, illorum scriptorum dicta accipienda videntur, qui nimis generaliter omnium **[340]** Indorum barbariem & feritatem exaggerant, & eos brutis similes faciunt, de quibus egimus dicto capit. 7. ex numero 27.
Qvibvs ita præiactis, si de Indis prioris classis ageremus, **[sect. 13]** dubitandum non esset, nullum iustum, & legitimum titulum ad illos subiugandos, & gubernandos, ex eorum barbarie, & ruditate prætendi posse, quia quamvis barbari aliquatenus sint, & à recta & naturali lege plerisque in rebus discrepent, ut ostendunt auctores statim citandi, adhuc tamen

non aliter iudicandi sunt, quàm Græci & Romani, cæteriqúe Asiæ, aut Europæ populi. Nam & potentiâ (ut diximus) præstant, & nonnullâ humanâ sapientiâ, atque suâ ipsi ratione politicam vitam agere comperiuntur.
Ita ut **[sect. 14]** Sinæ persuasum habeant, se præ cæteris mortalibus artium subtilitate, & scientiâ longè antecellere, & magno ingenij acumine, sed iactantiâ maiori affirmare audeant se solos hominum duobus oculis cernere, reliquos mortales nullo, vel uno duntaxat, ut latiùs tradunt Ioan. Boëm. de moribus omnium gentium libro 3. cap. 8. pagina 112. Fr. Hieronym. Roman in Repub. Sinarum, Maginus in Geograph. 2. part. capit. 262. Ioan. Gonçal. à Mendoça in histor. Sinar. Nicol. Trigautius in elegantissimis commentarijs de Christi in Sinas expeditione, Ferdinand. Mendez Pinto in suis admirandis ad Sinas, & alias gentes peregrinationibus; ex quorum libris plurima sumpsit Licent. Francisc. de Herrera in epit. histor. Sinarum. Et idem Trigautius libro 4. capit. 5. refert **[sect. 15]** Sinensem quendam Doctorem, cùm à nostris aliqua accepisset, quæ anteà ignorabat, graviter doluisse, eâ ratione redditâ, quòd putaret, nos in ea classe Sinas omnes numerare, in quam ipsi Tartaros exleges, ac cæteros Barbaros redigunt.
In Indis verò secundæ classis, qui proprius ad nostram disputationem spectant, **[sect. 16]** idem planè dicendum videtur, quoad hoc, ut ob solam barbariei causam, quæ in illis prætenditur, non possint, nec potuerint, libertate, & dominio rerum suarum exui, quas vel privatim, vel publicè possidebant, quemadmodum **[sect. 17]** nunquam ex nostrorum Regum voluntate exuti, aut privati sunt. Qui potius eorum favori, defensioni, & conservationi summis semper votis, & laboribus studuerunt, ut in alio loco probavimus, & optimè advertit Ioseph. Acosta dict. lib. 1. de procur. Ind. salute capit. 15. ad finem. Eiusmodi **[sect. 18]** quippè Indorum non talis, nec tanta esse feritas, & ruditas reperîtur, ut si patientiâ, & pio labore cum illis agamus, sperari non possit, quòd Christianis, & politicis moribus imbuantur, & Catholicæ Fidei semine in eorum cordibus ritè & religiosè diffuso, maximi & uberrimi fructus quotidie colligantur, prout iam collectos esse experimur, & in posterum uberiores etiam colligendos dubitare non licet. Erunt namque eorum nati, ut verosimile est, parentibus politiores & suaviores, omni vetustatis & feritatis sapore abolito: erunt fidei magis idonei, paternis superstitionibus minus imbuti, & religioni, ac bonis artibus diligentius innutriti, ut graviter etiam, atque eleganter advertit idem Acosta dict. lib. 1. per totum, præcipuè capit. 17. & 18. & reliqui auctores sup. citati.
Cæterùm, quia adhuc negari non potest **[sect. 19]** Indos istos eo tempore, quo primùm à nostris reperti sunt, eorum respectu & comparatione, velut amentes iudicari potuisse, sive ea inspiciamus, quæ œconomicam, sive quæ politicam spectabant, & multa observasse, quæ à recta ratione, & à consuetudine generis humani valdè abhorrebant, ac reverâ in plurimis; **[341]** ut plurimùm Barbaros, incultos, sordidos, & inhumanos mores profiteri, & cruenta, atque execranda sacrificia, Satanicis illusionibus & suasionibus obcæcatos, multisque alijs vitijs laborasse, quæ perpendit idem Acosta in præfat. ad dict. lib. de procur. Ind. salu. & lib. 1. capit. 2. & alij auctores, quos retulimus sup. hoc lib. cap. 7. & referemus infrà capit. 12. Necessarium fuisse arbitror, & à iuris Divini, Naturalis, & Civilis regulis non alienum, ut Pientissimi & Catholicissimi Hispaniæ nostræ Reges, mediantibus ministrorum & vassallorum suorum personis, qui inter Indos habitare, & fidem propagare cœperunt, ac unum veluti Reipubl. corpus cum ipsis Indis constituere, supremam eorum iurisdictionem ac gubernationem, & reliqua, quæ his adnexa sunt, sibi vindicarent & exercêrent, quæ posteà magis libera & absoluta, & verè Regia reddi potuit, proprijs istarum provinciarum

dominatoribus deficientibus, atque alijs & alijs titulis concurrentibus, quos in hac tractatione discutimus.

Quam **[sect. 20]** docendi rationem non obscurè insinuavit Ioan. Maior. 2. Sentent. distinctio. 44. quæst. 3. & optimè prosequitur, & defendit Episcopus Chiapensis in tractat. comprob. Imp. Ind. folio 56. & 57. & licèt sub dubio proponit Victoria in dict. relect. 1. de Indis, num. 23. in fine, & in relectio. 2. num. 18. & Gregorio Lopez, qui eius verba transcribit, in l. 2. tit. 22. part. 2. glos. 2. col. 14. vers. *Alius titulus,* & apertè tradit Ioseph. Acosta in d. præfat. quem sequitur Anton. Possevin. in d. Biblioth. 1. part. lib. 9. cap. 15. Vbi docent, rem ipsam deposcere, & Ecclesiæ auctoritatem præcipere, ut his Indis, cum ad vitam Christianam transierint, Christiani Principes & Magistratus præficiantur, quorum superiore potentiâ, & auctoritate regantur, quia alioqui, vix aut Evangelij lucem, aut dignam homine ingenuo vitam accipere poterunt, aut si semel acceperint non facilè in ea perseveraturi intelliguntur. Sed ita tamen, ut facultatibus fortunisque suis, & legibus, nec naturæ nec Evangelio contrarijs uti libere permittendi sint.

Acostæ verba Italico sermone transcribit, & ampliat Ioan. Boter. in relatio. univers. 4. par. lib. 3. pag. 72. ita inquiens: *Ma perche ne gli uni ne gli alteri perseverano nella fede una volta ricevuta soto i prencipi loro naturali, & perchee i Prencipi, è i subditi ritornano facilmente all' idolatria, è ail vomito, percio egli fa cimesticri, Christiano soto il governo, è la superiorita de un Prencipe Christiano. Che ne prenda quasi tutela è cura, è tenga in officio, è in fede i populi, è i signoriloro immediati. Per che unicuique datum est de proximæ suo. Ne io vego incio materia di dubbio, o di scropolo pur che da tal impresa è tutela si escluda l'ambitione, e l'avaritia.*

Idem etiam sequitur M. Aragon. in 2. 2. quæst. 10. art. 8. pag. 292. vers. *Tertia conclusio,* M. Salon de iustitia & iure tom. 1. tract. de dom. q. 3. artic. 1. pag. 347. & M. Fr. Pet. de Lorca in 2. 2. sectio. 3. quæst. 49. disput. 52. art. 4. num. 12. pag. 970. & sequentib.

Qui tamen recte subijciunt, **[sect. 21]** hanc dominationem, sive gubernationem, quæ ob prædictam causam inducitur, non despoticam, sed politicam esse debêre, hoc est, non talem, quæ Indos servituti subijciat, cùm sint naturâ liberi, sed quæ suaviter eorum, qui gubernandi sunt commodum, & utilitatem respiciat, & ad meliorem, & politiorem vitæ, & religionis ipsorum institutionem dirigatur. Quod etiam observarunt Chiapensis & Acosta ubi suprà, & Nos tetigimus in capit. præced. num. 78. & dicemus infrà lib. 3. cap. penult.

Conducitque sententia D. Thom. 2. Sentent. distinct. 44. q. 1. art. 3. ad 1. & q. 2. artic. 2. ad 1. ubi ait: **[sect. 22]** *Quòd illa prælatio, quæ est ad utilitatem subditorum, libertatem subditorum non tollit,* **[342]** *nec ullum præiudicium affert libertati, dum subditi ad bonum Præpositi non ordinantur, sed ex converso regimen Præpositi ad bonum subditorum: unde non incongruè se eorum servos appellant,* D. etiam Augustin. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 3. *Vtile est,* inquit, *ut boni longè, latèque diu regnent. Neque hoc tam ipsis, quàm illis utile est, quibus regnant,* & eleganter D. Gregor. Nazianz. in Apologetic. multum in nostris terminis ait: *Hic enim omnis spiritualis imperij finis est, ubique privata utilitate neglecta, aliorum commodis consulere.*

Atque hoc modo, **[sect. 23]** & quoad hunc effectum in eo genere Barbarorum huius secundæ classis, de qua nunc agimus, intelligenda est illa Aristotel. doctrina sæpè relata, quæ, si generalius accipiatur, ut eos verè servos, & irrationabiles faciat, aut dominij suarum rerum expertes, periculosa quidem, aut potiùs falsa censeri debebit, iuxta ea, quæ in d. cap. præcedenti ex num. 117. notavimus.

In reliquis autem **[sect. 24]** Indis, quos suprà in tertia classi constituimus, & omnino feros, sylvestres, antropophagos, & sine certa lege, certóve Rege vitam agere diximus, & per campos

palantes ferarum more oberrare, laxius quidem, aut latiùs procedi posse arbitror, ita ut non solùm circa eos concedatur ius illud supremæ gubernationis, quod in Indos secundæ classis concedi tradidimus; sed etiam per vim capi, domari, & in servitutem redigi possint, imò & reluctantes occidi, si alijs medijs adhibitis ad eorum barbariem minuendam, & immanitatem cohibendam, fidemque introducendam, nihil proficere valeamus, ut sic suam feritatem, & stoliditatem deponant, & bonis moribus perpoliti, naturalem & Evangelicam legem suscipere queant, iuxta **[sect. 25]** ea, quæ latè cum Aristotel. & alijs notavimus sup. capit. 7. ex num. 52. Quæ in hoc Barbarorum genere accepta valdè probabiliter affirmari posse videntur.

Pro qua sententia stat **[sect. 26]** Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinctio. 44. quæstione 3. apertè docens in his Barbarorum terris, in quibus regimen Regale non erat, sed vaga tantùm, & irregularis administratio, posse capientem, ipsorum politiam in melius mutare & dignum esse, ut pro plantatione Fidei ipse Regnum accipiat. Mag. quoque Victoria & Gregorio Lopez ubi suprà in eandem sententiam, licèt sub aliqua hæsitatione, propendent; tradunt namque tali hebetudine suppositâ, posse Catholicos Principes eiusmodi Barbarorum administrationem suscipere, & constituere illis per oppida præfectos & gubernatores. Imò, quia semper manet ista causa, constituere etiam illis novos dominos, dummodo constaret, hoc illis expedire.

Idem probat Acosta in d. procem. ad lib. de procur. Ind. salu. quem sequuntur, & transcribunt Possevinus. d. lib. 9. cap. 15. & Fr. Thom. à Iesv . d. lib. 11. 2. part. capit. 1. Vbi seriò affirmant, ad hos nimirum Barbaros tertiæ classis Aristotelis servitutem, & venationem omni modo pertinêre.

Quod etiam sequitur Ioan. Boter. dict. lib. 3. 4. part. pag. 71. ubi Italico sermone sic habet: *Ma per che non tutti i popoli sono d' una dispositione, & capacita, non è anco bene l' ammaestrarli, è l' insegnarli tutti a un modo Co Canibali divoratori di huomini, è con altri che mangiano indifferentemente carne humana, si puo procedere come contra nemici del genero humano, ò come contra matti furiosi, è si debbono render prima capaci di raggione, è de humanita è poi addotrinare è instruire nella virtu, è nella via de Dio. Ne disconviene usare con esso loro de la forza, è delle arme affin che si riconoschino per huomini, è poi si annontij loro l' Evangelio Anche Aristotele dize, che simil gente si debono tratar come fiere, è domar per forza, &c.*

[343] Idem concludit M. Bañez 2. 2. quæst. 10. art. 1. vers. *Ex hac conclusione,* pag. 535. resolvens, quòd Barbari, qui more ferarum carnibus humanis vitam propagant, possunt debellari, neque opus est admonitione, esset enim otiosa; sed possunt occidi, etiam à Principibus non proprijs, pro defensione innocentium, quia illi actu sunt invasores generis humani. Sed si speretur, quòd aliâ viâ abstinerent ab hac immanitate, non possunt occidi, quia hoc esset punire non subditos.

Aragonius etiam in eâdem 2. 2. quæst. 10. art. 8. pag. 292. vers. *Tertia conclusio,* apertissimè docet, quòd si qui infideles sint adeò barbari, ut vivant more ferarum, & sit illis pro lege sui animi libido, vi, & armis poterunt compelli à quocunque Principe, ut feritate depostâ, vivant humano more. Nam talis vivendi modus necessariò debet esse coniunctus cum plurimorum innocentum iniuria, quibus opem ferre unusquisque pro sua virili & potest & debet.

Salonius item dict. tractat. de domin. quæst. 3. artic. 1. pag. 347. eandem servitutem, ac subiectionem in huiusmodi Barbaris probat, monet tamen cum Victoria ubi sup. suavem esse debêre, & quæ maximè ad eorum salutem, & utilitatem respiciat.

Idem probat Mag. Lorca in d. 2. 2. sectio. 3. quæst. 49. disputat. 52. artic. 4. adijciens, hanc servitutem, & coactionem cedere in magnam eorundem Barbarorum utilitatem, cùm sint insufficientes, ut seipsos benè gubernent in politica & rationali vita, posseque hac de causa

bellum illis movère eum, cui primo, occurrat, & suppetat facultas, & auctoritatem Summi Pontif. multum iuvare, tanquam indicentis, & mandantis opus pietatis.
Neque abest eruditissimus Pat. Ludovic. Molina de iustitia & iure tract. 2. disputat. 106. in fine, ubi tradit plerumque usu evenire, ut possit Princeps Catholicus integrum dominium earum regionum assumere, quas anteà feri, & crudeles Barbari possidebant, nempe si id ad innocentum defensionem, illiusque Reipub. bonum spectet.
Et novissimè eandem sententiam tenet Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 29. pag. 630. in Barbaris Chichimecis Novæ Hispaniæ exemplum apponens, & idem expressè concludens de omnibus, qui agrestem, & incivilem vitam traducunt. Quos ait naturâ servos sapientiorum esse, ut Philosophus tradit, & venari, & capi uti feras non immeritò posse.
Addere possumus P. Franc. Suarez in tract. de Charit. disputat. 3. de bello sect. 5. num. 5. Vbi concludit, quòd licèt hic titulus debellandi infideles ob solam barbariem, parum securus sit, dato tamen, quòd aliqua natio ita ingenij, & intellectus inops reperiretur, ut regulariter potius ferarum more, quàm hominum viveret, quales dicuntur ij, qui nullam habent humanam politiam, & nudi prorsus incedunt, carnibus vescuntur humanis, &c. Etsi qui tales sunt debellari poterunt, non ut interficiantur, sed ut humano modo instituantur, & iustè regantur.
Pro quarum opinionum confirmatione, dum in Barbaris secundæ classis aliqualem, in tertiæ pleniorem, & absolutiorem dominationem constituunt. Primò considerari potest, **[sect. 27]** quòd secundùm doctrinam D. Augustin. sup. Genes. quem refert Covarru. in reg. peccatum 2. part. §. 11. num. 5. hæc in dominationibus, & servitutibus clara iustitia est, ut inferior ratio serviat fortiori, & **[sect. 28]** qui excellunt ratione, excellant dominatione. Vnde Plato Dial. 3. de legib. cuius dicta recoluit Ioan. Stobæus serm. 42. **[sect. 29]** scribit, primam dignitatis rectam rationem esse, ut genitores ubique natis imperent: secundam, ut ignobilibus generosi: tertiam, ut iunioribus seniores: quartam, ut domini servis:**[344]** quintam, ut potentioribus imbecilliores serviant: sextam autem, & omnium maximam esse, quâ secundùm naturam ignorantes sequi iubentur, prudentiores autem ducere, ac dominari.
Ergo ubi semel hæc **[sect. 30]** Indorum & Hispanorum Respubl. iuncta esse cœpit, & ad Christianum, & verè politicum vivendi modum institui, induci etiam oportuit & debuit, ut illi à nobis, non verò nos ab illis gubernaremur, cùm Indi omnes, ut diximus, non solùm tertiæ, verùm etiam secundæ classis, etsi aliquali iudicio præstarent, longè tamen Hispanis imbecilliores, & imprudentiores existerent, & hoc fini prædicationis, & propagationis Evangelij, quæ desiderabatur, omnino expediret **[sect. 31]** quæ docet, non debêre stultos melioris conditionis esse, quàm sapientes & peritos. De qua loquitur Pontifex in cap. eum cui de præb. lib. 6. capit. legi epistolam 16. quæstione 1. l. nam & Servius, D. quod vi, aut clam. l. regula, §. antepen. D. de iur. & fact. ignor. l. non solùm D. de noxal. action.
Quapropter inter varias **[sect. 32]** eligendorum Regum causas & formas, quibus variæ nationes utebantur, quas latè recenset Alexand. ab Alex. & eius addition. Tiraquel. lib. 4. Genial. cap. 23. de Ægyptijs legimus, primos Reges, ex magnis semper Sacerdotibus & Philosophis eligere solitos fuisse, ut tradit Diod. Sicul. lib. 1. cap. 2. & Guardiola de nobilit. cap. 15. fol. 40. quos à Persis eâdem ratione **[sect. 33]** Magos, idest, sapientes vocatos agnoscimus, teste Cicerone de divinatione, ubi ait, Regem Persarum esse non potuisse, qui non ante Magorum disciplinam, atque scientiam percepisset & Illustr. Cardinal. Baron. anno Christi 1. num. 24. Vbi agit de Magis, qui ad Christum adorandum venerunt, & an Reges Persarum fuerint?
Et inde **[sect. 34]** Ezech. capit. 27. meritò dicitur, *Sapientes tui Tyri facti sunt gubernatores tui,* ubi D. Hieronym. addit: *ad sapientes enim propriè pertinet gubernatio,* & idem **[sect. 35]**

concludit text. in cap. Porrò 84. distinct. l. 2. § post originem, D. de orig. iur. & alia, quæ congerit Simancas lib. 9. de Republ. cap. 10. Lancelot. Conrad. in temp. iud. lib. 1. capit. 1. §. 3. num. 8. & capit. 2. §. 2. num. 5. & innumeri alij relati per Bobadilla in Politic. lib. 1. cap. 9. num. 32. & novissimus Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 4. Atque hæc est doctrina **[sect. 36]** moralis, cuius apud nos meminit lex Henric. IV. quæ extat in l. 13. tit. 2. lib. 7. ordin. dum ait: *Porque segun dotrina moral los omes de buen entendimiento deven de ser hechos señores, è regidores de los otros: è quando estos tales los rigen y goviernan, entonces la Republica se llama bien aventurada.* Ad illud nimirum Platon. respiciens libro 5. de Republ. **[sect. 37]** qui docêre solitus erat, tum denique Respublicas beatas fore futuras, cùm aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne suum studium in doctrina, ac sapientia collocarent; cuius dictum maximè commendat Plutarch. in eius vita, M. Tul. ad Quint. frat. Valer. Maxim. lib. 7. de dict. sapient. Boëtius lib. 3. de consolatione, Simancas dict. lib. 9. capit. 9. & alij plures apud Bobadilla dict. capit. 9. num. 28. & sequentib. Eo autem & spectat **[sect. 38]** quod scripsit Homerus Iliad. K. Vbi Diomedem inducit, anxiè deposcentem, Vlyssem sibi in socium adscribi: *Præcellit enim* (inquit) *ingenio & consilio.* Quibus alia adijcimus infrà lib. 3. cap. 4. num. 5.

Secvndò facit, quòd ut **[sect. 39]** tutela, & cura inventa fuit, ut liberi homines, qui propter ætatem, aut iudicij, & rationis defectum se commodè tueri non possent, ab alijs maioribus, & prudentioribus tuerentur, & gubernarentur, l. 1. D. de tutel. princip. instit. eod. Ita Regnum, Regniq̃ue prudens, & politica administratio in id inducta con-**[345]**spicitur, ut potentiorum, ac sapientiorum manu, & consilio tueri, & dirigi cæteri valeant, qui quavis corporis, aut animi imbecillitate, sibi ac fuis minus aptè consulere possent. Humanis necessitatibus id exigentibus, quæ hanc mutuam inter homines opem, & societatem exposcunt, ut præclarè concludit Iustinus in principio suæ historiæ, Bald. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, & in suo cons. Schismat. Alphons. Guerrero in Thesau. Religion. Christ. cap. 54. in princip. Menchaca in præfat. ad lib. controver. illust. num. 120. & Rutil. Benzon. de anno Iubil. lib. 5. cap. 9. in princip. pag. 529.

Quibus adijcio **[sect. 40]** Sophoclem in Aiace, qui Græcè in hunc sensum eleganter scribit: *Parvi, sine magnorum auxilio, dubium sibi constituunt, quasi in arce præsidium. Optima enim illa societas qua qui divitior est, pauperiorem sibi adiungit, & qui minor est, maiorem industria sua erigit.* Inde **[sect. 41]** & urbibus factum fuisse nomen oppidi, nempe ab ope mutua tradit non modò Pompon. 1. C. in l. pupillus, D. de verbor. significat. sed & D. Chrysost. ad cap. 13. epist. 1. Corinth. homil. 34. cuius verba refert Anto. Mornacius in l. 5. D. pro socio, & alia congerit Alciat. Bræcheus & Forner. in d.l. pupillus, & Ioan. Funger. in etymolog. verb. *Oppidum,* pagina 710.

Quo fit, **[sect. 42]** ut quamvis Indi secundæ classis, de quibus locuti sumus, liberi, & rerum suarum domini relinqui debeant, ut sup. resolvimus, cùm tamen se ipsos, & suas Respublicas non satis commodè, ac politicè gubernare comperti fuerint, etsi in libera sua potestate relinquerentur, nec barbaros mores deponere, nec humanis & civilibus assuefieri, nec in Fide quicquam proficere possent, ut observant Acosta, & alij ex suprà relatis, permittendum nostris Regibus fuit, pro communi ipsorum Indorum utilitate, eorundem administrationem suscipere & supremam iurisdictionem ad illos tuendos, & imbuendos in his partibus exercêre, quâ simul, suos etiam Hispanos inter Indos commorantes, gubernare, & compescere possent. Semper enim **[sect. 43]** infirmitas mentis à iure sublevatur, l. 3. D. de testament. l. 3. C. qui testam. fac. poss. l. sanum mente, C. de transaction. Quia cùm ei regnum **[sect. 44]** totius

animi à natura tributum sit, cavendum est, ne eius **[sect. 45]** languor damnum etiam in bonis adferat, l. 4. D. de privil. credit. l. iusto, §. eum qui, D. de usucap. Atque eapropter **[sect. 46]** amentibus, quæcunque pietatis opera conferenda esse docet text. in cap. qui recedunt cum sequentib. 26. quæst. 6. & inter præcipua opera charitatis connumeratur, **[sect. 47]** si quis pupillorum, vel furiosiorum patrocinium, & curam suscipiat, aut etiam adolescentium, vel prodigorum, qui licèt mentis & rationis capaces sint, adhuc tamen propter ætatis, vel iudicij lubricum, suarum rerum administratione prohibentur, quia **[sect. 48]** multis captionibus, dolis & insidijs expositi sunt, l. 1. D. de tutelis, l. 1. D. de minor. l. 1. & per totum, D. & C. de curat. furiosi vel prodigi, l. 1. §. si quis tutor. D. quando appell. sit, l. qui fundum, §. si tutor. D. pro empt. l. ad ea quæ non habent, D. de regul. iur. l. is cui bonis, D. de verbor. obligat. princ. inst. de excusat. tut. §. 1. inst. de curat. Quibus **[sect. 49]** in locis munus hoc publicum esse docemur, & talibus tutoribus vel curatoribus ratione administrationis, quam exercent, quædam veluti potestas & dominatio in eos, quos gubernant, concedi videtur, prout & **[sect. 50]** D. Paulus expressit ad Galat. 4: *Quanto tempore* (inquit) *hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit dominus omnium, sed sub tutoribus & curatoribus* est, & Cicer. 3. Tuscul. ubi **[sect. 51]** de furioso loquens: Qui ita sit (inquit) *affectus eum dominum esse rerum suarum, vetant duodecim tabulæ,* illâ nimirum lege, quæ his erat verbis concepta: *Si furiosus esse***[346]** *incipit, agnatorum gentiliumque in eo, pecuniaque eius potestas esto.* De qua idem Cicer. lib. 2. de inventione, & plura tradens Balduin. ad leg. 12. tab. capit. 23. & 24. Hotman. & Revard. capit. 13. Prateius cap. 27. Anton. August. cap. 11. pag. 229. & Budæus in notis ad leg. 2. D. de ædilit. edicto. Atque hinc natum **[sect. 52]** est proverbium illud, cùm veteres, quem insanire, vel furere significantes, dicebant, ad agnatos, & gentiles deducendum esse, ut ostendit Varro lib. 1. de re rust. cap. 2. ibi: *Qui salubrem locum neglexerit, mentecaptus est, atque ad agnatos, & gentiles deducendus,* & Horat. 2. serm. satyr. 3:

Interdicto huic omne adimat ius
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

Porrò **[sect. 53]** homines Barbaros & ignorantes semper esse pueros, & licèt annis excedant, puerorum adhuc more tractari debêre, eleganter docuit Plato in Thimæo, Lucret. lib. 1. de natur. rer. & post eum Seneca epistol. 4. Vbi ait, quod quotidie vivere incipiunt, cùm plus quàm infantes non assequantur, & Strabo. lib. 1. Geograph. Vbi inquit, omnes Idiotæ, & doctrinarum expertes quodammodo pueri sunt appellandi. Eòque magis in terminis spectat illud **[sect. 54]** Ecclesiast. cap. 10. vers. 16. *Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt.* Nam ut ibi benè advertit Pat. Ioan. Pineda non solùm de Rege verè puero Salomon intelligi debet, sed de quocunque, qui sensu, & moribus etiam in maiori ætate laborat. Is enim planè stultescit, & repuerascit, qui puerilibus vitijs, immaturo de rebus iudicio, petulanti sensu, & effrænatâ libidine omnia moderatur.

Tertiò considero, quòd eiusmodi superioris gubernationis cura in Indis secundæ classis, aut etiam absoluta, & omnimoda in alijs magis Barbaris, quos in tertia collocavimus, non debuit à Christianis nostris Principibus aliena censeri: **[sect. 55]** tenebantur quippe ex charitatis præcepto, & iniuncto sibi, & fœliciter inito Apostolicæ prædicationis officio, ea omnia disponere, quibus id melius, securius, & durabilius consequi posset, iuxta doctrinam D. August. ad Macedon. epist. 52. relatam in cap. debet 53. 23. quæst. 4. ubi ait: *Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, ut quem potuerit hominem, vel beneficentiæ consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ coërcitione adducat ad colendum Deum.* Et ad perfectam rationem **[sect. 56]** muneris Apostolici, ius quoque regendi, & gubernandi animas, propriè

spectare videtur, ut optimè tradit D. Thom. in 1. ad Corinth. cap. 12. & Rutil. Benzon. lib. 2. de anno Iubil. cap. 23. pag. 150.
Nec **[sect. 57]** Regibus aut iudicibus, quos Indi eâ tempestate habuerunt fidelis, ac conveniens tanti muneris expeditio committi potuit, qui tyranni & crudeles ut plurimùm erant, & eisdem ac reliquum vulgus, barbaris moribus & ignorantiæ tenebris involuti. Vnde succedit altera iuris ratio, quæ habet quòd **[sect. 58]** quoties incidit casus, in quo populorum gubernationi non potest per eos provideri, quibus electione, hæreditate, vel alijs modis usus iurisdictionis concessus est, ea ad populos, à quibus exierat, redit, vel aliter debet publicis necessitatibus subveniri, ut apertè docuit Bald. in capit. 1. colum. 2. lectio. 2. de iudicijs, & in tit. de allodijs, Iacob. Almain. in lib. de auctorit. Papæ, & alij, quos refert & commendat doctis. Navarrus in cap. novit, notab. 3. num. 120. pag. 108. & in nostris terminis affirmat Episcop. Chiapens. in d. tractat. comprob. Imp. Ind. fol. 22. vers. *Lo sexto,* ubi adducit optimum locum D. August. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. Qui **[sect. 59]** cùm docuisset, quòd licèt populo, qui benè & moderatè procedit permitti possit creare sibi magistratus, per quos sua res, id est publica, administretur, statim subdit: *Porrò si***[347]** *paulatim depravatus idem populus rem privatam Reipublicæ præferat, habeat venale suffragium, corruptusque ab eis, qui honores amant, regimen in se flagitiosis, sceleratisque committat, nonne item rectè si quis tunc extiterit vir bonus, qui plurimum possit, adimat huic populo potestatem dandi honores, & in paucorum, vel unius redigat arbitrium?*
Eâ nimirum ratione, quia **[sect. 60]** rerum suarum dominio abutens, ipso privari meretur, l. 1. D. de ijs qui sunt sui, cum alijs, quæ tradit Bald. in cap. 1. qualiter dom. seud. Peralta in l. 3. § qui fidei commissariam, num. 45. D. de hæred. instit. Palac. Rub. in tractat. de iusta obtent. Reg. Navarræ 5. part. §. 2. & plures cumulans doctissimus, mihique amicissimus D. Ioan. Bapt. Valençuela Velazquez in monitor. comtra Venet. 4. part. num. 274. & sequentib. Neque iustum est, **[sect. 61]** ut in aliorum gubernatione persistat, qui seipsum regere nescit, iuxta ea, quæ diximus sup. hoc lib. capit. 7. ex num. 85. & latè exornat & prosequitur Bart. Philip. de Consiliar. discurs. 9. §. 6. fol. 68. Simancas de Republic. lib. 5. capit. 14. & Bobadilla in Polit. lib. 1. capit. 1. num. 29. P. Franc. Suarez in defens. fidei lib. 3. cap. 23. num. 22. & facit text. optimus **[sect. 62]** in l. in quæstione. § minori, C. de sent. pass. Vbi furioso, dementi, prodigo, libidinum omnium vitiorumque servo non esse committendam filij, vel minoris administrationem docemur, cùm sua gubernare non possit. Vnde Eccles. 10. dicitur: *Rex insipiens perdet populum suum, & civitates inhabitabuntur per sensum prudentium. Iudex sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit: secundùm iudicem populi. sic & ministri eius: & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.* Et in **[sect. 63]** nostrorum Indorum terminis rectè novissimè adnotavit eruditissimus Licentia. Ioan. Orticius Cervantes, nunc pro meritis Senatoris munere in Cancellaria Novi Regni Granatensis cohonestatus in allegatione typis excussa pro perpetuandis Indorum commendis numero 42.
Qvartò, quia non debet novum, aut mirum videri, quod **[sect. 64]** Indi omnino feri & immanes, & sine certo Rege, aut lege viventes, quales sunt illi, quos in tertia classi connumeravimus, suarum provinciarum gubernatione, & iurisdictione absolutè priventur, & debellari, ac subiugari possint, donec vitæ humaniori, & Christianæ disciplinæ assuefiant. Nam idem contingere videmus in illis, qui prorsus **[sect. 65]** furiosi, aut amentes existunt, quibus etiam iustè & licitè suarum rerum administratione interdicitur, sub vinculis, & severiori disciplina contineri iubentur, quousque sanam mentem recipiant, l. 4. § sin. cum legib. sequentib. D. de privileg. cred. l. 1. §. fin. cum quatuor sequent. D. de postulan. l.

his qui, §. Divus Pius, D. de tutor. & curator. dat. ab his, auth. ut qui obligat. se perhib. habe. §. 1. in fin. collat. 6.
Et cùm **[sect. 66]** humanum genus, ipso communi omnium gentium iure ita dictante, imperijs regi, præstantiǵque aliquâ auctoritate, & potestate moderari necesse sit, ut ex Philosophorum doctrinis resolvit Petr. Fab. lib. 3. semest. capit. 14. Rutil. Benzon. d. lib. 5. de ann. lubil. cap. 9. & Mag. Fr. Anton. Perez Benedictin. in Laurea Salmantina certam. 5. exposit. de hominum præfectura nu. 20. pag. 273. Vbi ostendit, **[sect. 67]** quàm insimæ notæ in sacris litteris habeantur, qui Regibus non parent, & iugum societatis politicæ non patiuntur, & quòd hac de causa dicuntur Belial, idest, inutiles, temerarij, & iugi, ac disciplinæ expertes. Meritò prædicti Barbari, qui eiusmodi ferinis, & incultis moribus utebantur, Christiani Principis Imperio frænari, & auctoritate protegi, & gubernari debuerunt. Nam ut Salom. Proverb. 11. sapientissimè dixit: **[sect. 68]** *Vbi non est gu-***[348]***bernator populus corruet,* & ut D. Ambros. notat lib. 2. epistol. 7. exponens alium locum eiusdem Salomon. Proverb. cap. 26: **[sect. 69]** *Recidenda insipienti potestas, non adijcienda libertas est, servitus enim ei convenit.* Ideòǵque adiecit Salomon: *Spinæ nascuntur in manu inebriosi, hoc est valdè ebriosi, servitus autem in manu imprudentis,* **[sect. 70]** *quia sicut ille suis vulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibendo se peccato inserit, iste operando se culpæ adiudicat, & factis suis trahitur in servitutem.* Liberum **[sect. 71]** quippe aliquem relinqui ad malefaciendum, potiùs est imperfectio, & defectus libertatis, ut optimè in simili probat Pat. Ferdinand. Rebellus de obligat. iustitiæ lib. 2. quæst. 14. sect. 1. num. 9. pag. 293.
Imò, quod plus est, **[sect. 72]** citra peccatum, & præcepti charitatis iacturam, tales Barbari à nobis detecti in sua feritate, & cœcitate relinqui non potuerunt, cùm **[sect. 73]** omnes rationales creaturæ, quamvis Iudæi & infideles sint, humanitatis ratione fovendi, & naturæ nostræ participes, & proximi nostri esse dicantur capit. proximos, & cap. charitas, de pœnitent. distinct. 2. cum traditis per Abbatem in cap. Iudæi de testibus, Pat. Suarez in tract. de Charitate disputat. 1. sectio. 1. num. 3. & novissimè per Docotr. Martam in tractat. de iurisdictio. 1. part. capit. 24. num. 43. Vbi multum in nostris terminis tradit: *Quòd hæc* **[sect. 74]** *charitas procedit reducendo Barbaros infideles ad bonos mores, & vitam æternam, ut idem text. ostendit in vers.* Proinde. *Et quia charitas unicuique est impendenda secundùm eius conditionem, iuxta gloss ibidem verb.* Participes, *& infidelium Regna, & iurisdictiones translata sunt in Christum, & eius Vicarium, summa charitas est dare illis rectorem, qui defendat prædicatores Verbi Dei illosǵque reducat ad Fidem.*
In quibus omnibus quantum effulserit **[sect. 75]** Regum nostrorum pietas, & fovendorum Indorum zelus & charitas, nemo planè ignorare poterit: nam etsi secundùm prædictorum auctorum opinionem, plures ex illis, propter eximiam barbariem & feritatem, quâ præditi esse dicebantur, debellare, & ut servos habêre & vendere posset, atque ita aliquando permissum fuerit contra Caribes, Canibales & alios, ut constat ex his, quæ tradit Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 8. capit. 10. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. & lib. 10. cap. 5. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. posteà tamen id abrogatum fuit, & omnium pariter Indorum libertati, doctrinæ & suavi gubernationi multifariam consultum, ut ostendit idem Herrera decad. 2. lib. 10. cap. 5. & decad. 4. lib. 6. capit. 11. & lib. 10. cap. 7. & ex alijs quæ tetigimus suprà cap. 8. num. 78. & inferiùs lib. 3. capit. penult. latiùs, Deo dante, dicemus.

CAPVT X. *De quinto titulo, qui ad debellandos, & subiugandos Indos ex eorum infidelitate à multis desumitur, in quo latè aientis, & negantis sententiæ auctores, & argumenta referuntur, & illustrantur.*

SVMMARIVM Capitis X.

1 *Indi ante adventum Hispanorum omnino infideles erant.*

2 *Infideles ob solum vitium infidelitatis, verum dominium suarum rerum, & proviniciarum non habere, & licitè eis spoliari posse Hostiensis, & alij plurimi, & gravissimi Doctores scribunt.*

3 *Hostiensis fuit Divini, & humani iuris peritissimus, & alia de eius laudibus & auctoritate.*

4 *Infideles debellari licitè possunt, maximè si interveniat auctoritas Papæ.*

5 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*

6 *Iudæi servi sunt Christianorum, licèt ex pietate sustineantur in libertate.*

7 *Idololatræ & Pagani nullam unquam habuerunt iurisdictionem.*

8 *Iudicem qui quærit, debet eum eligere Catholicum.*

9 *Iudæi & infideles habent bona, ut peculium, & inde licitè eis auferri possunt à Christianis.*

[349] 10 *Opinio quæ absolutè imperium, & dominium infidelium negat, magis communis, vera, & Catholica appellatur à Doct. Marta, & alijs.*

11 *Anton. Scappus probat opinionem Hostiensis, si infideles dominium Ecclesiæ recognoscere nolint.*

12 *Auctores recensentur, qui specialiter probant, Indos ob solum vitium infidelitatis debellari potuisse.*

13 *Christi post adventum omnis principatus, & iurisdictio ad fideles transferri cœpit.*

14 *Christus Dominus omnium creaturarum universalis Rex constitutus fuit.*

15 *Psalm. 8. in illis verbis, Oves & bobes, &c. expositio.*

16 *Christus Dominus Petro, & eius successoribus, gentibusque fidelibus sui sacerdotij, & imperij potestatem communicavit.*

17 *Infideles cùm extra ovile Christi reperiantur, nullum legitimum dominium, neque iurisdictionem habere possunt.*

18 *Constantinus Magnus Imper. cur ensem resignaverit in manibus Pontificis?*

19 *Ecclesiæ Catholicæ dominatio supra infideles in Sara & Agar significatur.*

20 *Infideles sunt servi, & filij ancillæ, & sic dominij incapaces.*

21 *D. Bernardi verba expenduntur pro supremo dominio Christi in Ecclesiam translato.*

22 *Innocentius etiam sentire videtur infideles ad Papæ iurisdictionem pertinere.*

23 *Papa omnes mortales habet subditos, & est omnia & super omnia.*

24 *Catholici videntur licitè auferre posse bona infidelium.*

25 *Iudæi Ægyptiorum bona citra peccatum abstulerunt, & exportarunt.*

26 *Cap. si de rebus, & cap. quemadmodum 23. quæst. 3. expenditur & exornatur.*

27 *Infideles ex sententia D. Augustini, & Clementis non videntur habere posse veram Rempublicam, neque bona.*

28 *Infidelitatis peccatum cæteris gravius reputatur.*

29 *Cap. quid in omnibus 32. quæst. 7. expenditur.*

30 *Omne quod non est ex fide, peccatum esse, qualiter accipiatur?*

31 *Iniqui apud D. Paul. sumuntur pro infidelibus, & sancti pro fidelibus.*

32 *Infidelium omnes actiones esse peccata concludere videtur D. Augustin. & alij sancti Patres, & Gregor. Ariminens. Infideles cur in Evangelio deserti nonime significentur, ibidem.*

33 *Infidelium opera omnia ideò peccata esse dicuntur, quia in Deum non referuntur.*

34 *Concilij Arausicani locus expenditur.*

35 *Infidelitas Deo maximè invisa est.*

36 *Bona non sunt opera, quæ non innituntur Fidei fundamento.*

37 *Ecclesia potest iustè ex sententia D. Thomæ infideles meritò suæ infidelitatis iure dominij, & prælationis supra fideles privare.*

38 *Infideles non debent habere fideles sibi subiectos hodie aucta Ecclesiæ potestate, sed potius ex converso. Et num. 40.*

39 *Divi Pauli locus 1. Corinth. cap. 6. explicatur.*

41 *Infideles ob solam infidelitatem suis Regnis, & dominijs privari non posse, multis rationibus, & auctoritatibus suadetur.*

42 *Innocent IV. auctoritas qualis & quanta sit?*

43 *Innocentius IV. noluit sua commentaria iuris decisivi auctoritatem habere.*

44 *Auctores plurimi referuntur, qui cum Innocentio tenent, ob solam infidelitatem suis bonis privari non posse.*

45 *Princeps infidelium etiam sibi subditorum bona, sine causa auferre non potest.*

46 *Indorum Occidentalium debellationem, & spoliationem prætextus infidelitatis multi auctores specificè negant.*

47 *Pauli III. Bulla Indis, quamvis infidelibus, sua bona conservanda esse statuit.*

48 Dominia rerum, & provinciarum in-**[350]**specto naturali, & gentium iure, infidelibus æque ac fidelibus competunt. Et num. 58. Et etiam iure Divino, numero 66 & 67.

49 *Orbem Deus subiecit rationabili creaturæ.*

50 *Ordo principandi est beneficium naturæ ex sententia Aristotelis.*

51 *Homines cur Deus voluerit toti Orbi dominari?*

52 *Homines sumus quodammodo omnium rerum finis.*

53 *Ius Divinum, quod est ex gratia, non tollit humanum, quod est ex naturali ratione.*

54 *Dominij fundamentum aliqui erroneè ingratia, & charitate constituunt, & inde peccatores eo privari tradunt.*

55 *Hæretici dicti Apostolici, & Vvaldenses, sive Pauperes de Lugduno qui fuerint?*

56 *Vvaldensium hæresis, quæ peccatores, dominium rerum suarum non habere dicebat in Concilio Constant. damnata fuit.*

57 *Hostiensis opinio videtur aliquibus in errorem Vvaldensium incidere.*

59 *Natura & ratio hominis, quæ est fundamentum dominij, etiam in peccatoribus reperitur.*

60 *Bona non solùm bonis dantur à Deo, sed malis etiam, & interdum magis quàm bonis: & quare? Ex sententia D. Augustini. Et num. 70.*

61 *Infidelibus & impijs iure Divino dominia, & imperia concedi videntur, eisque parendum esse docemur. Et numero 67.*

62 *Psalm. 2. versus expenditur.*

63 *Nabuchodonosoris, & Cyri, quamvis infidelium, Imperium in sacris litteris probari videtur.*

64 *Ioseph, qui fidelis erat, totam Ægyptum Pharaoni infideli tributariam fecit, & in eo non peccavit.*

65 *Tobias reddi iussit hœdum à Gentilibus captum, ne furti reus efficeretur.*

68 *Cap. non frustra, & cap. Regnum 23. quæst. 5. explicantur.*

69 *Regna terrena Deus etiam impijs concedere solet.*

70 *Capit. remittuntur vers. perscientes 23. quæst. 3. expenditur & illustratur, & cap. sequent. num. 26.*

71 *Genitivus propriè dominium designat.*

72 *Lex Christianis 6. C. de Paganis, expenditur.*

73 *Iudæi & Pagani quietè degentes non debent molestari, nec suis bonis spoliari.*

74 *Paul. III. motus proprius expenditur circa bona, & tractationem Iudæorum, & infidelium qui ad Fidem convertuntur.*

75 *Saracenis etiam ob solam infidelitatem iustè bellum inferri non potest, ex sententia Pontif. m. cap. dispar. 23. q. 8.*

76 *Pœna sina culpa esse non potest.*

77 *Infidelitas in ijs, quibus fides annuntiata non est, non habet rationem peccati.*

78 *Ignorantia invencibilis an possit admitti in ijs, quæ fidei sunt?*

79 *D. Pauli locus ad Roman. 10. Quomodo credent, nisi audiant? exponitur.*

80 *Fidelis & salvus sola natura nemo esse potest, nisi ei Divini Verbi splendor affulgeat, ex sententia D. Clement. Alex.*

QVintvs & firmior quidem titulus, pro stabilienda, & defendenda huius Novi Orbis occupatione, & subiugatione, ex eo à multis deduci solet, quòd omnes Indi, eius re-**[351]**giones incolentes, non solùm barbari, & obtusi erant, ut in superioribus diximus, verum **[sect. 1]** omnino infideles, & ita à Christiana, & Orthodoxa nostra Religione seiuncti, ut ne vestigium quidem illius apud eos repertum fuerit, sicuti in lib. 1. cap. 13. manifestavimus. Quam **[sect. 2]** ob causam ipso iure fidelibus principibus subiectos esse inquiunt, & posse rectè bellis lacessiri, & dominio ac iurisdictione rerum, & provinciarum suarum privatim, & publicè spoliari, tanquam iniquos & iniustos illarum detentatores, si requisiti fidem, & imperium sanctæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ non accipiant, & recognoscant.

Quæ sententia generaliter in omnibus infidelibus, & quod ij post adventum Christi nihil proprium habêre, nec iustê possidêre potuerint, apertè proponitur & probatur ab Henrico Cardinali Hostiensi in capit. quod super his de voto; qui **[sect. 3]** humani, diviniq́ue; Iuris peritissimus fuit, floruitq́ue anno Christi 1255. & Alex. Pontifice suadente super Decretalibus commentarios scripsit, & summam etiam composuit, ut refert Catel. Cotta in memorab. iur. verb. *Iurisperiti,* & Valent. Forsterus in histor. iur. civil. lib. 3. pag. 232. Vbi addit, quòd hoc proprium sibi sumpsit, ut Innocentij opiniones duras reprobaret.

Et post Hostiens. eandem opinionem sequi videntur Abb. Panormit. & Ant. de Butrio in eod. cap. quod super, Bald. cons. 389. incipit, *Consuetudo est,* num. 10. lib. 1. Vbi ait, **[sect. 4]** quòd contra Reges & Principes infideles auctoritas suscipiendi belli maximè residet penes Papam. D. Antonin. in sum. 3. p. tit. 3. cap. 2. col. 5. Oldrad. cons. 72. incip. *Centra Saracenos,* ubi ait, quòd saluâ reverentiâ Innocentij videtur, quòd opinio Hostiensis sit verior. Idem Oldra. cons. 54. idem Bald. in l. fin. C. de captivis, & Franc. Aretin. in auth. navigia, C. de furtis, ubi docent **[sect. 5]** infideles esse hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi posse, idem Abb. & latiùs Ioan. de Annania per text. ibi in cap. etsi Iudæos de Iudæis, Anchar. & Præposit. in capit. qui sincera, 45. dist. Henric. Boic in cap. sicut col. 2. de Iudæis, & novissimè Phil. Paschalis in tract. de virib. patr. potest. part. 1. cap. 7. num. 13. Vbi ex hac ratione concludunt, **[sect. 6]** Iudæos servos esse Christianorum, licèt in libertate sustineantur ex pietate, Albertin. in rub. de hæret. in 6. q. 8. concl. 1. Vbi dicit, **[sect. 7]** Idololatras & Paganos nullam unquam habuisse iurisdictionem, & ideò Regna illorum omnia pertinêre ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi, Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. art. 13. & 37. litt. 1. Vbi multis rationibus ex Theologia, & Iurisprudentia petitis Hostiensis assumptum verum esse defendit Petr. Belluga in specul. Princip. rub. 27. §. miles, num. 23. Vbi inquit, quòd **[sect. 8]** quicumque aveat habêre, vel quærere iudicem, debet habêre Catholicum, quia apud infideles nulla est iurisdictio, vel dominium. Et iterum rub. 39. §. nouissimè num. 3. ubi concludit, bona **[sect. 9]** Iudæorum, & aliorum infidelium ab eis auferri licitè posse per Principes Christianos, cùm illa solùm habeant, ut peculium, ut notat Archidiac. in cap. fraternitatem, 54. distinct.

Idem ex eâdem ratione resolvunt Alex. de Ales in 3. par. summæ tract. de septem præcept. Decal. q. 5. & novissimè Simon Maiol. in dieb. Canic. colloq. 1. de perfidia Iudæor. docentes quòd Indæi possunt spoliari à Princibus Christianis omnibus præter necessarijs. Quod pariter affirmant, & ad omnes infideles extendunt Doctores in cap. cui est, 50. dist. Card. Turrecremata in cap. dispar. 23. q. 8. Mart. Laudens. & Ioan. de Fantuc. in c. si de rebus 23. q. 7. idem Laudens. in tract. de Principe, versic. 49. incip. *Italia alias fuit,* Ioan. Maior. in 2. sentent. dist. 44. q. 3.**[352]** Matth. de Afflictis in rub. quæ sint Regalia, num. 26. vers.

Et pro ista opinione, col. 4. Marquard. de Susannis in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. par. cap. 14. & latiùs 2. par. cap. 6. ex num. 26. & novissimè & latissimè Doct. Marta de iurisdict. 1. par. cap. 24. ex num. 10. qui constanter tradunt **[sect. 10]** hanc opinionem non solùm magis communem, sed etiam magis Catholicam & Christianæ Fidei magis utilem esse. Quod etiam admittit **[sect. 11]** Ant. Scappus de iure non script. lib. 2. cap. 1. Vbi licèt primò dixisset, dominia rerum iure naturali, & gentium inspecto, æquè infidelibus, ac fidelibus competere, posteà tamen subdit cum Hostien. Oldrad. & alijs, quòd post adventum Christi hæc omnia mutata & translata sunt, ita ut Infideles hodie, nec iurisdictionem, nec dominium, nec honorem, nec potestatem habêre possint, & his omnibus licitè spoliari valeant, si dominium Ecclesiæ non recognoscant.

Et specialiter **[sect. 12]** de ipsis Indis Occidentalibus & Australibus, de quibus tractamus, & eorum infidelitate loquentes, & quòd propter illam iustè debellari, & spoliari possint, & potuerint, & iure optimo nostris potentissimis Regibus quæri, latè olim disputavit Ginesius Sepulveda in Apologia, quam de hac re scripsit ad Episcopum Segoviensem, & in responsione ad obiectiones Episcopi de Chiapa, & absque ulla hæsitatione resolvunt Marquard. & Marta in locis sup. relatis, Pet. Malferitus, qui ad hoc integrum, & satis copiosum consilium elucubravit, quod est 769. inter consilia Mandelli Albani, vol. 2. ex num. 40. Alphons. Guerrerus in Specul. Princip. cap. 31. & Pet. Bellinus in tract. de bello. 2. part. tit. 12. num. 5. Vbi, quod plus est, concludit, eiusmodi Indos hac de causa ab Hispanis bello subactos, meritò ab eisdem in servitutem redigi potuisse.

Pro cuius sententiæ confirmatione, & illustratione, primò, cum Hostiensi & alijs auctoribus sup. relatis, considerari potest, **[sect. 13]** post adventum Christi omnem Principatum, dominium, & iurisdictionem ex iustis causis translatam fuisse ab infidelibus ad fideles, arg. cap. translato, ubi Doct. de constit. Ecclesiast. cap. 10. ibi: *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitiam, & iniurias & diversos dolos;* & Matth. 21. ibi: *Ideò dico vobis, quia auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam,* cum similibus. Quia Christus Dominus **[sect. 14]** propter suam passionem, humilitatem & obedientiam æterni Patris, & ob immensam charitatem erga genus humanum, non Sacerdos tantùm constitutus fuit, verùm & Rex universalis omnium hominum & Angelorum, & reliquarum creaturarum, quæ sunt in cœlo & in terra & inferno, & eius imperio & obedientiæ Pater omnia subiecta esse voluit, iuxta illud Psalm. 71. versic. 11: *Omnes Reges terræ adorabunt eum, & omnes gentes servient ei,* de quo in cap. displicet. 23. q. 4. Isaiæ 60: *Gens & Regnum, quod non servierit tibi, peribit,* Psal. 23. *Domini est terra, & plenitudo eius,* de quo in capit. quo iure 8. dist. cum multis alijs similibus, quæ adducit Salon in 2. 2. tract. de dom. q. 2. art. 1. concl. 2. pag. 113. & melius **[sect. 15]** Psal. 8. ibi: *Omnia subiecisti sub pedibus eius oves, & boves universas insuper & pecora campi.* Quo loci, per oves Christiani, per boves & pecora infideles intelliguntur, ut cum Afflictis & alijs advertit Mart. d. cap. 24. num. 12. & ad eum respiciens, D. Paul. ad Hebræos cap. 2. inquit: *In eo enim, quod omnia subiecit, nihil dimissum est, quod ei subiectum non fuerit.*

Et **[sect. 16]** hanc talem, ac tantam huius sacerdotij, & imperij dignitatem, & potestatem ipse Christus Dominus Petro, & successoribus eius, gentiq́ue Christianæ concessisse, & communicasse videtur, ut probatur in capit. in scripturis 8. q. 1. & expressiùs in cap. 1. distinct. 22. capit. per venerabilem,**[353]** §. rationibus, qui filij sint legit. cap. pro humani, de homicid. lib. 6. cum alijs, quæ dilucidè de hac translatione, & concessione loquens tradit Præpos. Mediolan. in cap. cùm ad verum 96. distinct. & in capit. 1. 15. distinct. col. 3. in

fine, Malferitus dict. consil. 769. ex n. 46. & exactè prosequitur Paramus de orig. Inquisit. lib. 3. q. 1. opin. 3. n. 26. Valençuela in monit. contra Venet. 4. par. n. 177. & seq. & novissimè plurimos referens Camil. Borrel. in sum. decis. tit. 4. de summ. Pontif. num. 1. 2. & 3.

Quo fit, **[sect. 17]** ut infideles cùm extra ovile Christi, & Ecclesiæ reperiantur, & ab hoc limpidissimo fonte dominium, & iurisdictionem suorum Regnorum non ducant, neque Christvm, & eius Vicarium recognoscant, sed potius offendant; meritò iudicari possint iniusti, & intrusi eorum detentatores, & non veri, & legitimi possessores ac domini, prout & **[sect. 18]** Magnus ille Constantinus Imp. significavit, de quo refert Bald. in 1. const. Cod. & in l. cùm multa, C. de bon. quæ liber. quòd in resignatione Regalium, quam post Baptismum fecit in manibus B. Sylvestri R.P. inter alia ensem illi resignavit, ostendens, se illuc usque gladij potestate legitimè usum non fuisse, nec iustè imperium, & iurisdictionem exercuisse, quod etiam refert Matth. de Afflict. in dict. rub. quæ sint Regalia num. 6. & Mastrill. de Magistratib. lib. 1. cap. 9. num 9.

Quibus addere possumus aliam considerationem Alfonsi Guerreri ubi suprà, dum ait, de **[sect. 19]** Ecclesia Catholica intelligi posse illud Genes. 16. quod Abraham uxori suæ Saræ, conquerenti de illa infideli ancilla Agar, dixisse, memoratur: *Ecce ancilla tua in manu tua, utere ea.* Per Saram enim nostra sancta Catholica Ecclesia significatur: per ancillam secta infidelium. Vti ergo potest domina ancillâ, prout Sara fecit, illam affligendo, &, ut præcepit Dominus, eijciendo, & expeliendo filios eius ab hæreditate & possessione, ne partem habeant cum filijs liberæ. Nam **[sect. 20]** cùm sint filij ancillæ, & sic servi, non sunt capaces dominij, iurisdictionis, vel honoris.

Et pro eâdem translatione non abs re erit, **[sect. 21]** verba D. Bernardi ad Eugenium referre cum Præpos. in sum. dist. 15. col. 15. & Malserito d. cons. 769. num. 54. quæ talia sunt. *Tu, qui es Sacerdos Manus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum, hæres Apostolorum primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus.*

Conducunt **[sect. 22]** etiam mirum in modum verba Innocentij in cap. licet, de foro competent. qui, quamvis contrariæ sententiæ Dux, & Antesignanus esse videatur, ut statim dicemus, hanc non obscurè probat, cùm dicat, quòd tempore Noë cœpit Deus creaturas regere per ministros, quorum primus fuit Noë, cui successerunt in hac Vicaria Patriarchæ, Iudices, Reges, Sacerdotes, & alij, qui pro tempore fuerunt in regimine populi Iudæorum, & sic duravit usque ad Christvm, qui fuit naturalis Dominus, & Rex noster, ut habetur in Psalm 71: *Deus iudicium tuum Regi da.* Et ipse Iesvs Christvs Vicarium suum constituit Petrum, & successores suos, quando ei dedit claves Regni cœlorum, & quando ei dixit *Pasce oves meas;* quibus verbis insinuavit, etiam Iudæos, Saracenos, Gentiles, atque Scismaticos quoquomodo ad Papæ iurisdictionem pertinêre.

Et idem sentire, & docêre videtur Ludov. Gomecius sup. regul. Cancellar. de infir. resign. q. 5. vers. *Sed prædictis,* dum tradit, **[sect. 23]** quòd Papa omnes mortales habet subditos, & in cap. 1. de constitut. lib. 6. num. 28. 36. & 37. ubi post Bald. & alios scribit, quòd Papa est unus omnium Princeps, & Rex Regum, **[354]** & Causa causarum, & Dominus dominantium, & maior omnibus sanctis, excepto Petro: Afflictis etiam decis. 265. num. 14. concludit, quòd Papa est omnia, & super omnia, & Iul. Clar. lib. 5. recept. §. fin. q. 35. vers. *Videndum,* quòd Papa in terris vices Dei gerit, & est maior omnibus hominibus, de quo articulo infr. cap. 23. & 24. latiorem disputationem inibimus.

Secvndò, nec minus urgenter, pro eâdem opinione perpenditur, adeò certum videri, impios infideles verum & legitimum dominium rerum, quas possident, non habêre, ut **[sect. 24]** ab eis citra ullius peccati labem, & restitutionis obligationem capi, & auferri à Catholicis possint, ut probatur Exodi capite 3. & 12. ubi **[sect. 25]** Iudæi exeuntes de Ægypto secum Ægyptiorum bona ex Domini præcepto exportarunt, quod licitè & sine peccato ab eis fieri potuisse affirmat Nicol. de Lyra ibîdem, & sequitur D. Thom. in 1. 2. quæst. 10. artic. 8. ad. 3. & in 2. 2. quæst. 66. artic. 5. Ad 1. & D. August. in lib. quæst. Exod. quæst. 3. cuius verba habentur in cap. dixit Dominus 12. 14. quæst. 5. idem August. lib. 2. advers. litt. Petilia. cap. 43. cuius verba referuntur in **[sect. 26]** cap. si de rebus 23. quæst. 3. ubi cùm hæretici quererentur, ablatas sibi à Catholicis eas Ecclesis fuisse, quas ipsi ædisicaverant, & alia bona, quæ suo labore, & industriâ congesserant, sic respondit: *Si de rebus, & locis Ecclesiasticis, quæ tenebatis, & non tenetis, querimini, possunt Iudæi se iustos dicere, & iniquitatem nobis obijcere, quia locum, in quo impiè regnaverunt, modò Christiani possident. Quid ergo indignum, si ea quæ tenebant hæretici, secundùm parem Domini voluntatem Catholici tenent? Ad omnes enim simles, idest, ad omnes impios, & iniquos illa vox Domini valet: Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam. An frustra scriptum est, Labores impiorum iusti edent? quapropter magis mirari debetis, quòd adhuc tenetis aliquid, quàm quòd aliquid amisistis:* hactenus Augustin. cuius verba in nostræ quæstionis terminis multum commendat Abbas in dict. cap. quod super, col. 2.

Et conducunt etiam alia, quæ scripsit in epist. ad Bonifac. relatâ in cap. quemadmodum eâd. caus. & quæst. ubi citat illud Sapient. 10: *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum,* & illud quod legitur Proverb. cap. 13.: *Custoditur iusto substantia peccatoris,* sive secundùm versionem Septuaginta Interpretum: *Thesaurizantur autem iustis divitiæ impiorum.*

Quibus adsentiens Cardin. Turrecrem. in. d. cap. si de rebus, sic illud idem caput paraphrasticè, & his, quæ probare intendimus, valdè consequenter exponit: *Auferetur Regnum, non solùm spirituale, & æternum, sed temporale. Et dabitur genti facienti iustitiam in populo Christiano, quid infideles utuntur dominio, & iurisdictione ad offensam Dei, & voluit Christus, ut omnis homo esset Christianus, ut constat per totam Evangelicam doctrinam.*

Neque abest elegans alia **[sect. 27]** eiusdem Augustini disputatio lib. 19. de Civit. Dei Cap. 21. ubi ex prædictis, & alijs argumentis concludit, apud infideles ius aut iustitam, vel verum populum sive Rempublicam esse non posse, & D. Clem. Alex. lib. Pædag. 3. cap. 6. ubi post alia, hæc elegantissima verba subnectit: *Bona solùm possideri possunt à bonis: boni autem Christiani sunt, homo autem insipiens, vel intemperans, nec boni sensum habet, nec passionis à solis ergo Christianis bona possunt haberi.*

Tertiò facit, quòd mirum videri non debeat, si infideles ex Dei voluntate, rerum dominio carêre dicantur, & licitè eo à fidelibus spoliari possint, cùm **[sect. 28]** infidelitatis peccatum cæteris alijs, quæ contra virtutes morales committuntur, gravius reputetur, ut probat D. Thom. 2. 2. quæst. 10.**[355]** artic. 3. & ibi communiter Theologi, præcipuè novissimus Pater Ludovic. Turrian. disp. 50. dub. 2. col. 627. & Pat. Suar. post hæc scripta in tract. de Fide, disp. 16. sect. 1. ex num. 1. & sect. 2. ex num. 2.

Quibus ego adijcio nobilem **[sect. 29]** text. in cap. quid in omnibus 16. 32. q. 7. ibi: *Quoniam quidem in pœnis primum illi obtinent locum, qui aberrant à Deo, etiam si sobriè vixerint,* & D. Paul. Hebræor. 11. ibi: *Sine fide impossibile est placere* Deo, & ad Roman. 14. dum **[sect. 30]** ait: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est,* quem etiam locum de fide, quâ credimus, & Christiani sumus, interpretatur August. lib. 1. contra duas epistol. Pelagij capit. 3. Fulgent.

lib. de incarnat. & gratia Christi, cap. 24. & D. Prosper. in epistol. ad Ruffin. de grat. & liber. arbitr. Vnde **[sect. 31]** Divus Paulus 1. Corinth. 6. iniquos sumit pro infidelibus, & sanctos pro fidelibus, ut statim dicemus.
Et D. August. lib. 4. contra Iulian. cap. 13. concludere videtur, **[sect. 32]** omnes infidelium actiones esse peccata, nullasque in eis virtutes consistere, quia sine Fide Christi rectè vivere non possint, & ad nihil aliud liberum arbitrium sine gratia Christi valeat, nisi ad peccandum. Cui simile est, quod in eodem argumento scriptum reliquit D. Gregor. lib. 3. Moral. capite 33. D. Bernard. serm. 23. in Cantica, Beda in lib. de substant. D. Prosper. ad excerp. Genuens. respons. 3. & 8. & melius in disputat. contra Cassian. dum ait: *Nihil operis ex mortuis, nihil iustitiæ procedit ex impijs:* & deinde: *Nullus est bonæ voluntatis motus, nisi quem creaverit diffusæ per Spiritum sanctum charitatis affectus, sine fide enim impossibile est placere Deo.* Quo fortè sensu eosdem infideles deserti nomine in Evangelio significari, Magnus Aurelius Cassiodorus his verbis scribit: *Sæpè enim desertum ponitur, ubi infideles populi convenire noscuntur. Sicut in Evangelio dicitur. Vox clamantis in deserto: ubi desertum appellati sunt, qui adhuc necdum fidei dona perceperunt.*
Divus quoque Hieronymus ad Galatas 3. explicans illa verba: *Quia iustus ex fide vivit,* sic inquit: *Faciamus & nos aliquid simile huic, quod dicitur iustus ex fide vivit, & dicamus, castus ex fide vivit, fortis ex fide vivit, & à cæteris virtutum partibus vicinam sententiam proferamus adversus eos, qui in Christum non credentes, fortes & sapientes, temperantes se putant esse, vel iustos: ut sciant, nullum absque Christo vivere, sine quo omnis virtus in vitio est.* Et eandem sententiam mordicùs tenent, & latè defendunt ex Theologis Scholasticis Gregor. Arimin. in 2. Sentent. distinct. 39. quæst. 1. art. 2. corol. 3. Michaël Bayus assert. 26. & Catherin. in lib. Genes. cap. 2. asseverantes, infideles etiam, dum parentes venerantur, ac de se benemeritis gratias agunt, habentque, cùm indigentibus opitulantur, pacta servant, promissa exolvunt, deposita reddunt, & in alijs similibus operibus peccare. Non **[sect. 33]** quòd hæc opera sint ex re obiecta, vel fine, vel aliquâ adiectâ circunctantiâ, peccata, sed eò quòd circunstantia debita careant: sieri enim causâ, & amore Dei deberent, & proinde cùm in Deum minimè referantur, sunt mala. Vnde Concilium **[sect. 34]** Arausicanum secundum, Can. 17. inquit: *Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quod decretum desumptum est ex D. August. lib. 2. de patientia, capit. 17. Atque hæc omnia eâ nimirum ratione nituntur, quam sup. retulimus, nempè quòd infidelitas **[sect. 35]** Deo maximè sit invisa, & bonis careat operationibus. Bona **[sect. 36]** enim non sunt opera, quæ non innituntur firmissimo, & stabilissimo fidei fundamento, ut præclarè tradit Gentian. Hervet. exponens & exornans verba D. Clement. Alexandr. in epist. adhortat. ad gentes, pag. 14. & tra-**[356]**dit alia pro eâdem assertione novissimè Pat. Suar. in. d. tract. de Fide, disp. 17. sect. 3. num. 1.
Qvartò, & ultimò eidem sententiæ arridere videntur verba D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 10. dum expressè docet, **[sect. 37]** posse iustè per sententiam, vel ordinationem Ecclesiæ, quæ Dei auctoritatem habet, ius dominij, vel prælationis ab infidelibus tolli, quia infideles meritò suæ infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei. Etenim licèt secundùm eundem Angelicum Doctorem ibîdem, ante **[sect. 38]** divisionem fidelium ab infidelibus non cessasset fidelium prælatio in totum, propter conversionem limitatam aliquorum ad Fidem, non sequitur quòd idem sit, auctâ pòst multitudine fidelium. Ideoque D. **[sect. 39]** Paul. 1. ad Corint. cap. 6. in princip. reprehendit fideles Corinthios, quòd audêrent provocare proximos suos coram iudicibus infidelibus, dicens: *Audet aliquis*

vestrum habens negotium adversus alterum, iudicare apud iniquos(idest, infideles) & *non apud Sanctos,* idest fideles, ut interpretatur Cardin. Turrecrem. in summ. de Eccles. lib. 2. cap. 96. vers. *Licèt enim,* Arevalus de correction. fraterna, conclus. 4. vers. *Ad hæc,* Valençuela in monit. contra Venet. 4. part. num. 179. & sequent. Pat. Suarez in defens. Fidei, lib. 3. cap. 4. numer. 6. & idem advertit Marta dict. cap. 24. num. 42. & 44. allegans insignem D. August. locum in epistol. 204. ad Donatum, qui habetur in cap. displicet 23. q. 4. de quo latiùs agemus infr. cap. 16. ex num. 96. & proinde infideles **[sect. 40]** debent subijci fidelibus, & non ex converso ex notatis in cap. 1. cap. multorum, & cap. si index de Iudæis. Sed licèt superior sententia tot auctoribus & rationibus fulciatur, **[sect. 41]** contraria tamen à pluribus alijs non minoribus argumentis probari, & defendi solet; qui seriò affirmant, nullos infideles, atque adeò multo minus Indos istos, de quibus sermonem habemus, ob solam infidelitatis causam bellis infestari posse, aut dominio, & iurisdictione suarum rerum, & provinciarum privari.

Pro qua imprimìs laudatur Innocentius in d. cap. quod super, de voto, cuius **[sect. 42]** auctoritas talis ac tanta esse fertur, ut non solùm Hostiensem, sed & alios omnes iuris Canonici professores excellat, & pater, & organum veritatis dicatur, ita quòd eius doctrina pro communi sententia prævaleat, neque adversus eam disputare fas sit, ut tradit additio ipsius Innocentij in proœmio Decretalium, in princ. Felin. in cap. cùm olim, num. 9. de re iudic. Alex. Ias. Calcan. & alij, quos adducit Catel. Cotta in memorab. iur. verb. *Iuris Civilis,* pag. mihi 384. Valentin. Forster. in hist. iur. Civil. lib. 3. pag. 231. Everard. loco 48. ab auctoritate, seu exemplo maior. Petr. Malferit. apud Mandellum d. cons. 769. num. 44. ubi eius additio, Vivius decis. Neapol. 370. num. 2. lib. 2. & noviss. Cæsar Barzius decis. Bononiensi 107. n. 5. Quinimo ipse idem Hostiensis fatetur in cap. solet, de sentent. excom. in 6. se multoties **[sect. 43]** ab eodem Innocentio audijsse, nolle, ut sua commentaria ius facerent, quasi aliàs, tanquam à Pontifice scripta, & tali, ac tantâ eruditione suffulta, non tam opinionum, quam decisionum robur habitura essent, ut post alios refert Forsterus ubi sup. P. Ioan. de Salas in tractat. de legib. disp. 8. sect. 13. pag. 170. & novissimè Christoph. de Anguiano in eod. tract. lib. 2. controvers. 29. num. 24.

Post Innocentium autem **[sect. 44]** eandem opinionem defendunt, & sequuntur Ioan. Andr. Cardin. & communis Doct. in eod. cap. quod super, Oldrad. consil. 87. & 263. idem Ioannes Andr. in addition. ad Speculat. in tit. de Iudæis, Petr. de Ancharran. in reg. peccatum, in 3. quæst. & in reg. sine possessione, quæst. 2. lib. 6. Baldus in l. cunctos **[357]** populos in princip. C. de sum. Trinit. & Bartol. in l. hostes, D. de captivis & postlim. revers. Abbas num. 22. Felin. & Decius num. 109. Beroius n. 134. in cap. quæ in Ecclesiarum, de constit. ex quorum doctrina securè concludit Carol. Tapia in rub. de constit. Princip. cap. 1. num. 54. quòd **[sect. 45]** Princeps infidelium etiam sibi subditorum bona, sine causa auferre non potest. Dominicus cons. 96. idem Domin. & Archidiacon. in cap. si quis viduam in fine, 50. destinct. & in cap. cui est 11. q. 3. idem Archidiac. in cap. ult. 3. quæst. 7. Cardin. Turrecrem. in cap. dispar. 23. quæst. 8. & in cap. qui nos 24. quæst. 4. D. Thom. 2. 2. quæst. 12. artic. 2. Durandus in 2. distinct. 44. quæst. 3. Sylvest. verb. *Infidelitas,* quæst. 7. Caietan. 2. 2. q. 66. art. 8. Florent. 3. part. tit. 2. 2. cap. 5. §. 8. Petr. de Ferraria in praxi, tit. de form. libelli in act. reali, verb. *Veris & legitimis,* col. 7. vers. *Sed hìc quæro,* Ant. Corsetus, qui plura considerat in tract. de potest. Regia, part. ultim. quæst. 82. ex num. 20. Franc. Topius in tract. de potest. Princip. sæcul. §. 7. num. ult. ubi resolvit, quòd infideles sunt veri, & supremi Principes suorum Regnorum, & allegat D. Thom. de regim. Princip.

lib. 3. cap. 9. Sotus in 4. distinct. 5. quæst. unic. art, 10. eleganter doctiss. Covarrub. in reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 2. illustriss. Cardin. Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. Petr. Arag. 2. 2. quæst. 10. artic. 10. vers. *Secunda conclusio,* pag. 311. & sequent. Ioan. Azorius lib. 8. moral. inst. cap. 24. vers. *Sextò quæritur,* col. 1276. Balthas. Ayala de iure & offic. belli, lib. 1. cap. 2. num. 29. Pat. Lorca in 2. 2. sect. 1. disp. 52. num. 10 pag. 970. ubi de causis belli iusti agens, resolvit, communem & certam resolutionem esse, solam infidelitatem non esse causam iusti belli, quia Ecclesia non habet iurisdictionem super infideles, & ideò non potest eos propter peccatum infidelitatis punire. Idem concludit Pat. Ludov. Turrianus de Fide, disput. 52. dub. 1. col. 645. Gregor. Sayrus in clavi Regia, 2. par. lib. 9. cap. 4. ex num. 10. Pat. Fr. Ioan. Pineda Franciscan. in Monarch. Eccles. lib. 16. cap. 34. §. 17. & novissimè eruditiss. & laudatiss. P. Franc. Suarez in defens. Fidei contra sect. Anglican. lib. 3. cap. 4. num. 8. & in tract. de legib. lib. 3. cap. 10. Pat. Ioan. Salas in eod. tract. disp. 7. sect. 15. num. 72. & per totum, & D. Garsias Mastrill. de Magistrat. lib. 1. cap. 9. idem Pat. Suar. in tract. de charitate, disp. 13. sect. 5. ex num. 1.

Et specialiter de nostris Indis agentes **[sect. 46]** Episcopus de Chiapa in tract. comprob. suprem. dom. Ind. fol. 36. & 37. & sequent. & in Apolog. contra Sepulved. in replication. ad obiect. eiusdem, ubi latè in hoc argumento diffunditur, & opinionem contrariam erroneam esse, & falsò Hostiensi tribui, probare conatur. Idem sequuntur Victoria in dict. 1. relect, de Indis, ex num. 7. usque ad 18. & de potestate civili num. 9. Gregor. Lop. in. d.l. 2. tit. 23. part. 2 gloss. 2. Fr. Anton. de Cordoba in quæstionario lib. 1. quæst. 57. dub. 4 ex pag. 497. Menchac. lib. 1. controvers. illust. cap. 24. ex num. 2. usque ad n. 11. elegantiss. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 2. ubi hoc verum esse defendit, quamvis Indorum infidelitas omnino pertinax reperiatur, Domin. Bañez 2. 2. q. 10. art. 10. col. 530. vers. *Quinta conclusio,* optimè Navar. in cap. novit, notab. 3. corol. 7. num. 58. & sequent. pag. 101. ubi reprehendit Alvar. Pelagium, & alios contrariæ partis sectatores, & ait, eorum errorem in causa fuisse, ut multi nostrâ ætate in hoc Novo Orbe suis provincijs spoliati sint: latissimè Michaël Salon 2. 2. 1. tom. tract. de domin. q. 2. art. 2. per totum, Gregor. de Valentia 3. tom. disp. 1. quæst. 10. punct. 7. col. 413. vers. *Nunc his constitutis,* Molin. da iustit. & iure, tract. 2. disp. 27. in fin. cum novem alijs præcedentibus, & rursus disp. 105.**[358]** Hieron. Zevallos 1. tom. commun. q. 735. & latiùs, & copiosiùs in 4. tom. q. ult. ex num. 188. & rursus ex n. 237. & ex num. 266. Fr. Eman. Roder. 2. tom. quæst. regul. q. 99. art. 4. pag. 292. ubi etiam multum quæritur de damnis, sub prætextu contrariæ opinionis, miseris Indis illatis, & pro eis **[sect. 47]** expendit illam sanctionem, sive Bullam Pauli III. fœlicis recordationis, de qua egimus sup. cap. 8. num. 79. ubi expressè deciditur, prædictos Indos, & omnes alias gentes, ad notitiam Christianorum in posterum deventuras licèt extra Fidem Christi existant, suâ libertate, ac rerum suarum dominio privatos, seu privandos non esse, imò libertate, & dominio huiusmodi uti, & potiri, & gaudêre liberè, & licitè posse: idem etiam novissimè tractat Agust. Barbosa in Pastorali, 1. part. tit. 3. cap. 2. num. 32. & sequentib. & Doct. Melchior de Valent. illust. tract. iuris, tract. 2. cap. 5. num. 22. & seq. Incognitus in lib. Maris liberi, cap. 2. & 4. & Seraph. Freitas, doctè contra eum scribens, de iust. Imp. Asiat. cap. 3. num. 4. & cap. 9. per totum.

Pro cuius sententiæ comprobatione: Primò, cum prædictis auctoribus considero, **[sect. 48]** dominia rerum, provinciarum, & regionum, naturali, & communi omnium gentium iure, primis earum possessoribus competere, absque ulla distinctione fidelium, & infidelium, l. 1. §. ius naturale, l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. cap. ius naturale, 1. dist. cum alijs, quæ

latè congessimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 61. & tradunt Innoc. & Abbas supra Scappus lib. 2. de iure non scripto, cap. 1. num. 10. eam rationem reddentes, **[sect. 49]** quòd Deus subiecit Orbem rationabili creaturæ, & nullam inter homines distinctionem fecit, ad quos pariter pertinet illud: *Quidquid calcaverit pes tuus, tuum erit,* & doctrina Arist. lib. 1. Polit. dum ait, ordinem **[sect. 50]** principandi unius super alterum esse beneficium naturæ, hoc est Dei Opt. Max . qui ob id **[sect. 51]** tantùm, quòd homines ad sui imaginem fecit, menteque, & facultate liberi arbitrij donavit, omnibus rebus inferioribus dominari voluit, iuxta illud Genes. 1: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs terræ, &c. Et infr. Replete terram, & subijcite eam, & dominamini.* Quod assecutus idem Philosoph. lib. 2. Ethic. **[sect. 52]** inquit: *Nos sumus finis quodammodo omnium, & utimur tanquam propter nos omnibus, quæ sunt.* Quæ omnia non minus militant, & reperiuntur in paganis, & infidelibus, qui nunquam Fidem receperunt, quàm in Christianis, & fidelibus: ac proinde non minus illi, quàm isti veri dominij rerum suarum participes sunt. Quam consequentiam, & Divinæ, ac naturalis iustitiæ inter omnes homines distributionem, proposuisse videtur **[sect. 53]** Dionys. lib. 8. de Divin. nomin. relatus per Episcopum de Chiapa in d. tract. comprob. fol. 37. sic inquiens: *Oportet videre in hoc ceram Dei esse iustitiam, quòd omnibus tribuit propria, secundum uniuscuiusque existentium dignitatem. Et uniuscuiusque naturam in proprio salvat ordine & virtute:* & expressiùs D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 10. ubi de eâdem quæstione agens scribit: *Quòd dominium, & prælatio introducta sunt ex iure humano, distinctio autem fidelium, & infidelium est ex iure Divino. Ius autem Divinum, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione.*

Secvndò considero, **[sect. 54]** quòd etsi nonnulli olim existimaverint, gratiam, & charitatem esse fundamentum dominij, iurisdictionis, & potestatis tum Ecclesiasticæ, tum civilis, atque adeò solos iustos, existentes in gratia, suorum bonorum dominos esse, eâ verò per mortale peccatum amissâ, continuò etiam omne dominium, omnemque potestatem amitti. In qua opinione fuerunt D. Bernardi temporibus quidam hæretici, qui **[sect. 55]** se Apostolicos vocabant, ut ipse **[359]** refert serm. 66. in Cantica, & posteà Vvaldenses, qui alio nomine vocabantur Pauperes de Lugduno, à Vvaldensi quodam, cive Lugdunensi, temporibus Alex. Papæ III. de quibus legendus est Æneas Sylvius de orig. Boëmor. cap. 33. & 35. Eamque deinde sequuti sunt Ioan. Vviclef. & Ioan. Hus, & Armachanus, vir alioqui Catholicus lib. 10. quæst. Armen. cap. 2. & 4. & in Dialog. inscripto Defensorium pacis. Hæc tamen opinio **[sect. 56]** meritò damnata fuit in Concilio Constantiensi sess. 8. & sess. 15. & inter alias hæreses connumeratur, & multis rationibus, & argumentis convincitur à pijs & Catholicis Scriptoribus, qui de hac materia tractarunt, ut constat ex D. Bernardo ubi sup. D. Hieronym. in epist. ad Titum, D. Irenæo lib. 4. adversus hæres. cap. 70. Tertul. in Apolog. cap. 31. D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 4. Ioan. Maior. 2. Sentent. distinct. 42. Iacob. Almain in 4. distinct. 15. q. 2. col. 10. Gerson. de vita spirit. lect. 3. Castro adversus hæreses, verb. *Potestas,* Episcopo Chiapens. Victor. Covarrub. Banez, Navarr. Bellarm. Valentia, Molina, Aiala, & Sayro ubi sup. eodem Bellarm. 1. to. controv. 8. de laicis, lib. 3 in princip. eodem Bañez in præamb. ad tract. de domin. q. 1. in fine, Petr. Navarr. lib. 3. de restitut. cap. 1. in princ. Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 1. & 2. Thom. Vvaldens. lib. 2. doctr. fid. cap. 81. cum seqq. Martin. de Ledesma 2. 4. q 18. art. 1. dub. 9. fol. 224. Zevall. d.q. fin. ex num. 266. & P. Suar. in d. defenf. Fidei, lib. 6. cap. 4. num. 3.

Quo fit, **[sect. 57]** ut pariter prædicti Auctores cavendum moneant ab opinione Hostiens. & sequacium, qui infidelibus negant dominium, & iurisdictionem rerum, & provinciarum

suarum, quam communi omnium gentium iure, & ante legem Evangelicam consequuti sunt. Hæc enim opinio in superiorem errorem incidere videtur; nam nulla est ratio, ob quam infideles dominio privari possint, nisi peccatum mortale infidelitatis, quod eos extra Dei gratiam constituit. Concilium autem Constantiense, nullam speciem peccati mortalis excipiens, quoslibet peccatores, atque adeò etiam infideles, verum & legitimum rerum suarum dominium habere rectissimè definivit. Illud **[sect. 58]** quippè, ut suprà diximus, non solùm pro iustis, & fidelibus Deus induxit, sed pro omni rationabili creatura. Qui, ut ipse innocent. subdit in. d. cap. quod super, Solem suum oriri facit super bonos, & malos, super iustos, & iniustos, & volatilia pascit, & dat escam omni carni, ut habetur Matth. 5. & 6. & Psalm. 135. Et ut suprà etiam tetigimus, fides, aut gratia non est fundamentum dominij; sed natura, & ratio hominis, quæ **[sect. 59]** etiam in peccatoribus, & infidelibus reperîtur, licèt careant gratiâ.

Quod egregiè confirmari potest ex insigni loco D. Augustini in Psalm. 67. ubi huius doctrinæ rationem scribens, sic eleganter **[sect. 60]** edisserit: *Non enim soli boni plenas habent domos rebus necessarijs, aut soli boni salvi sunt, vel ab ægritudine convalescunt, aut soli boni filios habent, soli boni pecuniam, soli boni cætera bona apta huic vitæ temporali, aut transeunti. Habent hæc & mali, & aliquando desunt bonis, sed desunt & malis, & plerumque illis magis, quàm istis, aliquando illis potius quàm istis abundant. Permixta temporalia voluit esse Deus, quia si solis bonis ea daret, putarent & mali, propter hæc colendum Deum. Rursus si ea solis malis daret, timerent boni infirmi converti, ne illa illis deessent.*

Tertiò, pro eâdem opinione facit, quod, ut ijdem Doctores observant, & ante eos D. August. lib. 5. de Civit. Dei, cap. 1. non solùm naturali, & communi omnium gentium iure, **[sect. 61]** sed Divino etiam atque Evangelico, non tantùm privata dominia, verùm Regna quoque, & Imperia hominibus impijs,**[360]** & infidelibus, & quod magis est, idololatris concedi videntur, eisque parendum & obsequendum esse docemur, ut apparet **[sect. 62]** ex Psalm. 2: *Adstiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum.* Ierem. 27. & Ezech. 26. ubi Nabuchodonosor **[sect. 63]** Rex erat, non solùm malus, & in peccato mortali; sed etiam idololatra & infidelis, & tamen, teste ipso Deo, dominium habuit super gentes, & Regna: Deus eis, non solùm illum, verùm filium, & nepotem eius præfecit. Vnde Daniel. 2. dixit ei Daniel: *Tu es Rex Regum, & Deus cœli dedit tibi Regnum,* & idem dicitur de Cyro peccatore, & infideli, Isaiæ 45: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro: Cuius apprehendi dexteram, ut subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum revertam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum.* Et Genes. 47. Ioseph, qui **[sect. 64]** fidelis erat, suo consilio totam Ægyptum Pharaoni Regi infideli tributariam fecisse dicitur: in quo procul dubio peccasset, si Pharao verus Rex, & dominus esse non posset. Et **[sect. 65]** Tobiæ 2. ubi Tobias iubebat reddi hœdum à Gentilibus captum, tanquam furtivum; quod non esset, si Gentiles dominium non habêrent. ¶ Matth. **[sect. 66]** quoque 22. ait Dominus: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &* Luc. 22: *Reges Gentium dominantur eorum, &* D. Paul. Roman. 13: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit,* & 1. Petr. 2.: *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam à Deo missis: &* statim: *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis, & modestis, sed etiam discolis.* Quæ loca, **[sect. 67]** & alia similia adducta per Auctores suprà relatos, præcipuè Sayrum dict. lib. 9. cap. 4. num. 11. satis ostendunt, vera dominia, & principatus in peccatoribus, & infidelibus reperiri, cùm Principes, de quibus loquuntur, infideles essent: & **[sect. 68]** habentur in cap. non frustra,

& in cap. Regum 23. q. 5. ex quibus expressè deducit Cardin. Turrecrem. in cap. indignitate distinct. 3. quæst. 3. vers. *Respondeo,* etiam Principibus infidelibus obediendum esse.
Atque ad ea respiciens August. lib. 5. de Civit. Dei **[sect. 69]** cap. 21: *Non tribuamus* (inquit) *dandi Regni, vel Imperij potestatem, nisi vero Deo, qui dat fœlicitatem Regni cœlorum solis pijs: Regnum verò terrenum & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniustè placet:* & infrà: *Ille verè unus Deus, qui nec iudicio, nec adiutorio deserit genus humanum; quando voluit, & quantum voluit Romanis Regnum dedit, qui dedit Assyrijs, vel etiam Persis. Qui Imperium dedit Mario, ipse etiam dedit Caio Cæsari: qui Augusto, ipse & Neroni: qui Vespasianis vel patri, vel filio suavissimis Imperatoribus, ipse etiam Domiciano crudelissimo: & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse apostatæ Iuliano, cuius egregiam indolem decepit amore dominandi sacrilega, & detestanda curiositas.*
Quod idem pulchrè ostendunt D. Chrysost. Ambros. Origen. Epiphan. Iustin. Ignat. Optatus, Tertullian. Prosper. & alij relati à Petr. Aragon. in 2. 2. pag. 609 & à doctiss. P. Suar. in d. defens. Fidei, lib. 1. cap. 4. per. totum. Quibus addere possumus eiusdem Ambrosij locum lib. 2. de Cain & Abel. c. 4. relatum à Gratiano **[sect. 70]** in cap. remittuntur, vers. *Per scientes* 23. q. 5. ubi ait, per lsraëlitarum manus Deum punire voluisse peccata Amorrhæorum, & Chananæorum, & aliarum Gentium, quarum terram Israëlitis possidendam dedit. Quibus verbis ostendit, apud prædictas gentes, quamvis infideles, & idololatras, non solùm possessionem, verùm & proprietatem illarum provinciarum stetisse. Nam ille **[sect. 71]** genitivus, *Quarum,* propriè dominium significat, ex doctrina Bartol. quem sequuntur Alex. Ias. & alij in rub. de novi oper. nuntiat. & plures alij relati à Mandello de Alba cons. 151. num. 7. Menoc. de recup. poss. remed. 1. num. 51. & latè**[361]** Cardin. Tuschus pract. conclus. litt. G. conclus. 37.
Qvartò, supradictæ sententiæ favet optimus **[sect. 72]** text. in l. Christianis 6. C. de Paganis, ubi Honor. & Theodos. Imp. specialiter prohibent Christianis, qui verè sunt, vel esse dicuntur, ne Iudæis, aut Paganis quietè degentibus, nihil tentantibus turbulentum, legisque contrarium, manus inferre audeant, religionis auctoritate abusi, & si contra securos fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non solùm ea, quæ abstulerint, sed convicti, in duplum, quæ rapuerint, reddere compellantur. ¶ Et idem **[sect. 73]** de illorum molestijs vitandis, & bonis conservandis habetur in l. nullus 6. C. de Iudæis, cap. sicut extrà eodem, & per Apost. 1. Corinth. 10. in sine, ibi: *Sine offenssione estote Iudæis, & Gentibus,* de quorum praxi, & interpretatione plura tradit Marquard. in tract. de Iudæis, & infidel. 1. p. cap. 2. & Roland. à Valle cons. 25. vol. 3. & Phil. Paschal. de virib. pat. potes. 1. par. cap. 7. num. 14. Nos infr. lib. 3. cap. 6. num. 47. & seqq. & extat **[sect. 74]** Motus proprius Pauli III. de ann. 1542. cuius mentionem sacit Possevin. in Bibliot. 1. tom. lib. 9. cap. 5. pag. 391. quo conceditur, ut Iudæi, cæterique infideles, ad agnitionem Catholicæ fidei venientes, bona patrimonialia, maternaliaque, & omnia eorum consuetudine acquisita, seu quæ verum dominium habere reminiscuntur, etiam vivis, & invitis parentibus habere, tenere, & possidere valeant. Eodemque diplomate iubetur, quâ charitate quisque venientes ad lumen Christi fovêre, contumelias ab alijs prohibere debeat: quin & ut civitate, privilegijs, immunitatibus, libertatibus fruantur, quandoquidem per gratiam Baptismi cives Sanctorum, & domestici Dei efficiuntur.
Et non solùm in Iudæis, & Paganis, verùm & **[sect. 75]** in Saracenis, qui nobis magis infesti sunt, eandem sententiam probat Alex. Papa II. ad Hispaniæ Episcopos scribens in cap. dispar. 23. q. 8. dum docet, tunc demum adversus eos iustè pugnari, ubi Christianos persequuntur,

& ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt, sic manifestè demonstrans, ob id tantùm, quòd Saraceni, aut infideles essent, iustè bello infestari non posse, aut suarum rerum dominio, & possessione privari. De cuius dicti veritate, dum de Saracenis loquitur, alio loco tractabimus. Qvintò, & magis in Indorum nostrorum terminis facit, quòd si, insidelitatis tantùm contemplatione habitâ, hi debellari, & suis bonis spoliari possent, utique sine fraude, & culpa pœnam, & quidem gravissimam, sustinêrent, **[sect. 76]** quod iura neutiquam patiuntur. l. aliud est fraus, cum similib. D. de verb. signif. optimus text. in cap. cognoscentes, cum allegatis ibi per gloss. de constitut. Etenim cùm ad eos nulla prorsus lux veræ, & Evangelicæ Fidei pervenerit usque ad Hispanorum adventum, ut sup. lib. 1. cap. 14. luculenter probavimus, & vel ipse Malferitus agnoscit d. cons. 796. num. 17. omni prorsus culpâ, & peccato infidelitatis caruerunt, quamvis in Christvm non crederent: sive ut apertiùs loquar cum D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. **[sect. 77]** infidelitas in eis non habebat rationem peccati, sed magis pœnæ. Talis quippè ignorantia Divinorum, ex peccato primi parentis sequuta est. Vnde Ioan. 15. Dominus inquit: *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent,* quod exponens D. Aug. de illo peccato intelligendum tradit, quo non crediderunt in Christvm . Et idem docere videtur S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 6. & q. 34. art. 2. ad 2. Caiet. Valentia, & alij moderni expositores ibîdem, & in nostra specie probat Victoria d. relect. 1. de Indis insul. num. 32. reprobatâ opinione Altisiodorens. Guiller. Paris. Hugon. Gerson. Adrian. & aliorum, qui contendebant, in **[sect. 78]** his, quæ fidei, & iuris Divini sunt, invenicibi-**[362]**lem ignorantiam in neminem cadere, cùm facienti quod in se est, Deus semper assistat, paratus illustrare mentem quantum oportebit ad salutem, & erroris evitationem. Hoc enim est contra D. Thom. & auctoritatem suprà relatam, & expressiùs contra illud **[sect. 79]** D. Pauli ad Rom. 10: *Quomodo credent, nisi audiant? quomodo audient sine prædicante?* & latissimè & doctissimè prosequitur Pat. Gab. Vazquez in 1. tom. comment. 1. 2. q. 76. art. 2. disp. 120. per totam, Vega lib. 6. in Concil. Trident. cap. 18. Soto in 4. distinct. 1. q. 1. art. 2. Canus in relect. de Sacram. in genere 2. part. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 32. vers. *Sed hic opportunè,* Azor tom. 1. lib. 1. cap. 13. q. 2. Sanchez in summ. lib. 1. cap. 16. num. 32. Raphaël de la Torre, qui de eiusdem loci D. Pauli explicatione optimè tractat in 2. tom. de Religione, q. 94. art. 2. disp. 3. vers. *Ad secundum respondetur,* & novissimè Pat. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 17. sect. 1. per totam, & Nos insr. cap. 15. num. 29. Quibus adstipulantur, quæ contra Basilidem, & Valentinum egregie disputat Clemens Alexand. lib. 5. Strom. in princip. docens, **[sect. 80]** neminem solâ naturâ fidelem, & salvum esse posse, nisi ei Divini Verbi aliquis splendor esfulgeat. De quo vide quæ optimè congerit Covarrub. in cap. Alma mater, 1. par. § 4. num. 3. Et conducunt alia, quæ supr. hoc lib. cap. 4. num. 14. post alios tradidimus, ad infideles excusandos, qui fidem sibi minus sufficienter propositam & annuntiatam, nullisque evidentibus signis, aut rationibus communitam, credere & recipere nolunt.

CAPVT XI. *In quo vera prædictæ quæstionis ressolutio proponitur, & problematicè utranque partem defendi posse monstratur, utriusque argumentis peculiari responsione solutis.*

SVMMARVM Capitis X.

1 *Problematicè disputari potest in quæstione de infidelibus ob solam infidelitatem debellandis.*

2 *Hostiensis opinio ab Ecclesia recipitur, & practicatur secundùm Martam, & alios.*

3 *Christiani Scriptores non deberent opinionem Hostiensis veneno afficere.*

4 *Innocentij opinio reiecta esse, aliquibus videtur, & quòd ipse sibi contrarius fuerit.*

5 *Dominatio unius hominis super alterum non fuit ex iure naturali.*

6 *Dominia & imperia licèt infideles habere possint, ea tamen illis Rom. Pontifex adimere potest.*

7 *Infidelium Regna ad fideles ex iusta causa auctoritate Pontificis transferri possunt.*

8 *Charitas unicuique secundùm eius conditionem est impendenda.*

9 *Oratio, quam Ecclesia pro infidelibus facit, arguit eos verum dominium non habere.*

10 *Ecclesia errare non potest.*

11 *Imperia & dominia illa tantùm legitima sunt, quæ à Deo dantur, vel ab Ecclesia confirmantur.*

12 *Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum tyrannorum Imperium iniustum fuit, & cur à Deo permissum?*

13 *Deus ex peccatis hominum multa bona operari, & dirigere solet.*

14 *Imperia ad tyrannos, crudeles, & impios aliquando Deus transferre solet in punitionem peccatorum. Et numero 18.*

15 *Cap. audacter 18. 8. q. 1. & cap. ex merito 6. q. 1. exornanur. Saul fuit electus per extortam à Deo voluntatem, ibidem.*

16 *Iob locus cap. 34. de Regno Hypocritæ explicatur.*

17 *Cap. his itaque, 6. distinct. explicatur.*

19 *Proverb. locus, cap. 8. ibi: Tyranni per me tenent terram, explicatur.*

20 *Tertulliani elegans locus refertur de his, quæ à Deo veluit invito permittuntur, & non approbantur.*

21 *Permittimus quod non approbamus, aliudque est præcipere, aliud permittere.*

22 D. pauli, & alia Scripturæ loca, quæ Dominis, & Principibus infidelibus **[363]** obediendum esse dicunt, qualiter accipiantur?

23 *Ecclesia hodie, cùm magis aucta sit, multa facere potest, quæ olim non expedirent.*

24 *Omnia suis conveniunt temporibus.*

25 *Papa maior est administratione Paulo; & contra eum rectè dispensat in ijs, quæ Fidei non sunt.*

26 *Genitivus iuxta subiectam materiam aliquando solam posseessionem, vel detentationem significat.*

27 *Lex Christianis 6. C. de Paganis, explicatur.*

28 *Insideles apud christianos degentes Ecclesia suaviter tractari præcipit. Et quare?*

29 *Christus B. Petro terreni simul, & cœlestis Imperij iura concessit.*

30 *Cap. solitæ de maiorit. & obed. exornatur.*

31 *Tolerantia Ecclesiæ circa dominia, & imperia infidelium, qualiter procedat?*

32 *Puniri quis aliquando, & re sua privari potest, sine culpa sua, non tamen sine causa.*

33 *Religionis favor, & ampliatio est causa causarum, & omnibus rebus præponitur.*

34 *Voluntate ex mera quod dependet, ex eadem adimi potest.*

35 *Innocentij sententia auctori verior, & communior videtur.*

36 *Hostiensis opinio, quæ infidelibus dominium adimit, debet intelligi de Saracenis.*

37 *Ecclesiæ, & eius Pontificis summa, & universalis potestas debet intelligi in spiritualibus.*

38 *Isaiæ locus cap. 60. & alia, quæ loquuntur de dominio Christi, qualiter sint accipienda?*

39 *Infideles non solùm habent dominia, & imperia ex permissione Dei, sed etiam ex eius concessione, & approbatione.*

40 *Scripturæ sacræ plura loca expenduntur, ad probandam veram dominationem, & iurisdictionem infidelium.*

41 *Dareverbum significat dominium transferre.*

42 *Iudæi potuerunt licitè auferre bona Ægyptiorum, qui Dei mandatum habuerunt, & in compensationem damnorum. Et num. 44.*

43 *Dei auctoritate quæ fiunt, omni vitio, & scrupulo carent.*

45 *Captivi Christiani possunt licitè fugere a Saracenis, à quibus iniustè capti sunt, & secum bona eorum adsportare.*

46 *Cap. si de rebus 23. quæst. 3. vera interpretatione donatur.*

47 *Hæretici, & apostatæ à Catholicis puniri, & spoliari possunt.*

48 *Scripturæ loca, quibus Deus impijs bonorum amissionem, & imperiorum translationem comminatur, qualiter accipienda sint?*

49 *Deus licèt possit quoslibet impios & infideles punire; homines tamen ob hanc solam causam debellare, & deprædari non possunt.*

50 *Infideles multa opera præstare possunt, quæ sint undecunque bona.*

51 *Concil. Trident. sess. 6. de iustis. canon. 7. exponitur.*

52 *Infidelium omnia opera qui peccata esse dicunt, qualiter accipiendi sunt?*

53 *D. Pauli ad Roman. 14. locus, Omne quod non est ex fide, &c. explicatur.*

54 *Cap. omne 28. q. 1. & cap. quoniam omne, & cap. ult. de præscript. explicantur.*

55 *Infideles qui, & quando privari possint dominio quod habent supra fideles? Et num. 58.*

56 *Lex 1. & similes, C. ne Christ. mancip. explicatur & illustratur.*

57 *Vxorem conversam potest Papa eximere a potestate mariti infidelis*

59 *D. Thom verba difficilia 2. 2. q. 10. art. 10. qualiter accipi debeant?*

60 *Infideles indirectè possunt privari dominio supra fideles.*

[364] HÆC planè sunt potiora, & urgentiora argumenta, quæ in prædicta quæstione ad utranque partem adduci, & expendi possevidentur, levioribus alijs omissis, quæ ab utriusque sectatoribus congeruntur. Et quidem in re **[sect. 1]** adeò ambigua, & quæ tot, ac tantis rationibus, & auctoritatibus hinc & inde corroboratur, nullum piaculum admittet, qui pro hac, vel pro illa opinione pugnaverit, aut se utriusque problematicum assertorem obtulerit. Nam prior **[sect. 2]** Hostiensis, & sequacium, quæ absolutè infidelibus dominium, & iurisdictionem adimit, à sancta quoque Romana Ecclesia amplexatur, & ubi expediens videtur, practicari & exerceri solet, ut seriò affirmat D. Marta in. d. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. in fine, adijciens, quòd **[sect. 3]** non debêrent Christiani Scriptores illam veneno assicere, & **[sect. 4]** quòd contraria Innocentij reiecta iam est. Et idem testatur Petr. Malferitus apud Mandellum d. cons. 769. num. 93. lib. 4. addens, eundem Innocent. directò contrarium docuisse in cap. licèt, de foro compet. & quòd illius opinio, & auctoritas in dict. cap. quod super, Scripturæ & Canonum, & gravissimorum Doctorum auctoritatibus est reprobata.

Cuius argumentis, si quis respondere voluerit; ad primum de iuribus, & auctoribus, quibus probavimus, dominia rerum naturali iure indistinctè fidelibus, & infidelibus quæri, dicere possumus cum eodem Malferito num. 95. & Marta num. 34. & sequentib. id, **[sect. 5]** quoad dominationem unius hominis super alterum, locum non habêre, cùm potius Natura initio omnes homines liberos procreaverit, l. manumissiones, D. de iustitia & iure, cap. ius naturale, 1. distinct. cum traditis à D. August. lib. 19. de Civitat. Dei, capit. 14. & D. Thom. 1. part. quæst. 69. art. 4. & à nobis infr. lib. 3. cap. 6. ex numer. 1. Aut quod planius, pleniusque est, **[sect. 6]** verum quidem esse, dominium rerum, & iurisdictionis propter infidelitatem nequaquam excludi, posse tamen Romanum Pontificem, ex potestate sibi à Christo communicata, illud ab infidelibus ad fideles ex iusta causa transferre, ubi Ecclesiæ convenire videbitur, & spolia impiorum pijs applicare iuxta text. in dict. cap. translato de constitut. cum alijs sup. pro confirmatione opinionis Hostiensis adductis.

Secundum autem, quo evicimus, dominia & imperia rerum, Regnorum, & provinciarum, non fundari precise in gratia & charitate Dei, sed in libero arbitrio & ratione, ac proinde verum dominium etiam in peccatoribus, & infidelibus dari; eodem fermè modo dissolvi potest. Hoc enim non tollit, quin **[sect. 7]** summus Ecclesiæ Romanæ Pontifex, iustâ causâ interveniente, prædictâ potestate uti valeat, infidelium Regna, & iurisdictiones ad Christi ovile transferendo, illisque rectorem assignando, qui Verbi Divini prædicatores defendat, & eosdem infideles ad bonos mores, Catholicam Fidem, & vitam æternam reducat. Charitas quippè, **[sect. 8]** quâ proximos quoslibet naturæ nostræ participes, atque ita etiam infideles, & Saracenos, sicut nos ipsos diligere debemus, de qua agitur in cap. charitas, de pœnitent. distinct. 2.**[365]**

& diximus sup. cap. 9. num. 74. unicuique secundùm eius conditionem est impendenda, ut ibîdem testatur gloss. verb. *Participes,* & in terminis nostræ quæstionis observat Marta dict. cap. 24. num. 32. subijciens in n. 45. quòd oratio **[sect. 9]** sanctæ Matris Ecclesiæ quam facit contra infideles, & Saracenos, satis ostendit, penes ipsos iustum & irrevocabile dominium non consistere; habet enim in hunc modum: *Deus, in cuius manu sunt omnium potestates, & omnium iura Regnorum, respice in auxilium Christianorum, ut gentes Paganorum, quæ in sua feritate confidunt, dexteræ tuæ potentia conterantur.* Et quòd hæc sola oratio ad hoc probandum sufficeret, quia **[sect. 10]** Ecclesia errare non potest, cap. sancta Romana, 15. distinct. & cap. 1. §. quibus 19. distinct.

Tertiò verò argumento, ex locis sacræ Scripturæ deducto, quibus dominia, Regna, & Imperia non solùm humano, verùm & divino iure in peccatoribus & infidelibus dari, & revereri, sive agnosci debêre, probavimus, responderi potest, ea **[sect. 11]** solùm dominia iusta, & legitima appellari posse, quæ sunt à Deo data, vel ab Ecclesia confirmata: illa verò Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum, de quibus in prædictis locis Scripturæ sit sermo, iusta non fuisse, neque ex Divina voluntate concessa, sed **[sect. 12]** tantum in illis tyrannis, & iniquis usurpatoribus permissa, ut ex malis bonum aliquod eliceret, & supplicia, quæ operari decreverat, his veluti flagellis implêret. Est **[sect. 13]** enim Deus tam bonus, ut velit, tam potens, ut possit, tam sapiens, ut sciat, nec fieri hominum, quæ nec ipse fecit, nec fieri vult, in bonum convertere, & ad aliquid, quod facturus est, mirabiliter dirigere, vel ad suam misericordiam, & clementiam demonstrandam, vel ad rectitudinem & rigorem iustitiæ suæ ostendendum, dum illa temporalibus, aut æternis supplicijs castigat, ut copiosè ostendit D. August. lib. 1. de Civitat. Dei, cap. 8. 9. & 10. Euseb. lib. 3. de præpar. Evang. cap. ult. Seneca in lib. cur bonis mala, & malis bona eveniant, si est providentia? Pererius lib. 4. in Genes. to. q. 4. & Rutil. Benzon. de ann. Iubil. lib. 6. pag. 665.

Et ita videmus **[sect. 14]** ad pessimos interdum, & crudelissimos tyrannos imperia transferri, non quòd Deus illos eligat, sed quòd in sui Numinis ultionem illorum electionem, & dominationem permittat, scelera sceleribus puniens, & atrocia delicta atrocibus pœnis etiam per manus suorum inimicorum rependens, ut pluribus exemplis probatur in cap. remittuntur 23. q. 5. & in alijs locis congestis à Simon. Maiol. in diebus Canicul. tom. 2. colloq. 2. pag. 109. & tom. 3. colloq. 2. pag. 371. Et Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 6. cap. 8. Et hoc est quod D. Hieronymus inquit in **[sect. 15]** cap. audacter 18. 8. q. 1. iudices nempè, & Principes iniquos non per Dei arbitrium dari, sed prout nostra merita deposcunt, ut in Saule contigit, qui secundum Archidiac. ibîdem, fuit electus per extortam à Deo voluntatem, non spontaneam, ut probatur 1. Reg. c. 8. & idem traditur in cap. ex merito 6. q. 1. ibi: *Ex merito populi nonnunquam Episcopi depravantur, quatenus proclivius cadant, qui sequuntur,* & **[sect. 16]** lob cap. 34. dum inquit: *Facit Deus regnare hypocritam propter protervitatem popouli,* ubi subintelligitur, puniendam, vel vindicandam, ut advertit additio Hugonis, & Laurentij in. d c. audacter, & **[sect. 17]** text. iunctâ gl. in cap. his itaque 6. dist. quæ illa verba: *Vnde in Genesi legitur, Nembroth robustus venator coram Domino,* interpretatur, idest: *Hominum oppressor permittente Domino.*

Quod in nostris terminis observat Petr. Malferit. dict. cons. 769. num. 66. & 67. Marta dict. cap. 24. ex num. 37. Marquar. de Susanis in tractat. de Iudæis & infidel. part. 3. cap. 1. num. 4. & sequentib ubi latè **[sect. 18]** tradit causas, cur Deus imperia, & victorias infidelium,**[366]** & hæreticorum aliquando permittat; & tetigit Matienz. in Dialog. Relator. 3. par. cap. 6. num. 5. Pet. Mexia in sylva. 1. pat. cap. 35. Alfons. Guerrer. in specul. Princip.

cap. 54. Menchac. lib. 1. controvers. illustr. cap. 21. num. 10. & seqq. Petr. Gregor. de Repub. lib. 21. cap. 3. num. 29. pag. 238. Maluend. latè explicans illud Iob. d. cap. 34. in tract. de Antichrist. lib. 6. cap. 1. pag. 314. P. Pineda latissimè in commentar. sup. Iob eod. cap. 34. Madera de excellent. Monarch. Hisp. cap. 1. fol. 3. Torquemad. in. d. Monarch. Ind. lib. 11. cap. 6. pag. 338. Garcias Mastrillus de magistrat. lib. 3. cap. 1. num. 100. pag. 142. Et pulchrè præsensit D. August. lib. 19. de Civit. Dei cap. 14. sic legens, & exponens **[sect. 19]** illud Proverb. cap. 8: *Per me Reges regnant, & tyranni per me tenent terram,* & Tertullian. in lib. de exhortat. ad castitatem sub initium, ubi sic **[sect. 20]** ait: *Nam si quædam videntur voluntatem Dei sapere, dum à Deo permittuntur, non statim omne quod permittitur, ex mera, & tota voluntate procedit eius, qui permittit. Ex indulgentia est, quodcunque permittitur, quæ etsi sine voluntate non est, quia tamen aliquam habet causam in loco, cui indulgetur, quasi de invita venit voluntate, passa causam sui, quæ cogit voluntatem.* Aliud namque est **[sect. 21]** præcipere, aliud permittere, & id, quod permittimus, non approbamus, cap. nec mirum 26. q. 5. cap. hac ratione 31. q. 1. cum traditis à Præposito in cap. qui sincera, col. ult. 45. distinct. Malserit. Guerrer. Menoch. & alijs ubi supr. & illustriss. Cardin. Bellarm. omnino videndus lib. 3. de laicis cap. 6. per totum.

Neque obstabit, si quis **[sect. 22]** loca D. Petri, & Pauli in eodem tertio argumento relata, nobis obijciat, quibus, obediendum esse dominis, & Principibus, admonemur. Nam imprimìs respondet Marta ubi sup. numero 38. & sequentibus, ibi de Ethnicis, & infidelibus non tractari. Et ut hoc excludamus ex rationibus & argumentis, quæ in contrarium perpendit Pater Suarez in desens. Fidei, lib. 3. capite 4. numer. 5. responderi etiam poterit, monitiones illas ad iustum dominium in personis infidelium fundandum nequaquam sufficere, cùm ab Apostolis traditæ fuerint pullulantis Ecclesiæ temporibus, quibus verendum fuit, ne Gentibus scandalum præberetur, si suis bonis, aut servis spoliarentur, ut idem D. Petrus expressè subiungit. Quod non **[sect. 23]** excludit, quin posteà Ecclesia magis auctâ, & extensâ, aliud statuatur, & Romanus Pontifex, qui non solùm Dei Vicarius dicitur, sed Deus vivens in terris secundùm Ioan. de Annania in cap. quod olim de Iudæis, laudatum à Malferito dict. cons. 769. numer. 51 & 52. ex facultate, quam sibi à Christoconcessam esse retulimus, dominia, & imperia infidelium auferre, & ad fideles transferre possit. Omnia quippè **[sect. 24]** suis conveniunt temporibus, ut eleganter probat D. Augutst. in cap. si Ecclesia 23. q. 4. Malferit. sup. n. 79. Anastas. Germon. lib. 3. de Sacr. immum. cap. 13. n. 107. & seqq. Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 17. num. 7. pag. 766. Corduba in quæst. lib. 1. q. 53. dub. 5. pag. 502. & 503. & Nos infrà latiùs trademus. Et Pontificis, manus illis Pauli consilijs alligari non potuerunt; Papa **[sect. 25]** quippè maior est administratione Paulo cap. 1. dist. 2. cap. sacrosancta, distinct. 22. & contra Apostolum rectè dispensat in ijs, quæ non concernunt Articulos Fidei, ut docet gloss. in cap. sunt quidam 25. q. 1. Histiens. in summ. tit. de bigamis, vers. *Et an cum bigamo,* Præpost. in cap. lector. distinct. 33. Marta ubi supr. num. 40. & gloss & cæteri Canonistæ in cap. propusuit, de conces. præbend.

Neque etiam obstabit ponderatio tex. in cap. temittuntur, vers. *Perscientes* 23. q. 5. Nam **[sect. 26]** licèt genitivus, de quo ibi, plerumque dominium, & proprietatem significet, aliquando tamen, iuxta subiectam materiam, solam admi-**[367]**nistrationem, possessionem, aut usumfructum, imò & violentam detentationem designat, ut in cap. pro illorum gloss. 2. de præben. l. in venditione, in princip. de bon. auct. iud. cum alijs, quæ congerit Malferit. sup. num. 100. Menoch. de recuper. posses. remed. 1. num. 51. & Cardin. Tuschus concl. 37. litt. G.

Ad quartum argumentum constructum ex l. Christianis 6. C. de Pagan. & alijs iuribus, & auctoritatibus, quibus Iudæis, Paganis, & alijs infidelibus quietè degentibus nullam iniuriam in personis, vel bonis faciendum esse decernitur. Responderi **[sect. 27]** potest cum eod. Malserit. num. 88. ea iura de Iudæis dumtaxat, & infidelibus agere, qui apud fideles existunt, & commorantur, quos nostris monitionibus, & prædicationibus ad Fidem suscipiendam possumus exhortari. Quamobrem **[sect. 28]** voluit Ecclesia ita blandè, & suaviter cum illis procedere, & in quantum fieri potest, eos, eorumque ritus permittere, ac tolerare, ut per huiusmodi consortium valeamus, eos Christo lucrifacere cap. infideles 24. q. 4. & cap. ad mensam 1. q. 8. Nostram autem quæstionem de illis infidelibus agere, qui non apud nos, sed in suis provincijs degunt, numero, & divitijs potentes: quos potest Ecclesia, ut sæpè diximus, si opportunum esse censuerit, suis Regnis, & dominijs privare, cum **[sect. 29]** Christvs B. Petro æternæ vitæ clavigero terreni simul, & cœlestis imperij iura concesserit. Vt expressè dicitur in cap. 1. dist. 22. & de eius suprema potestate intelliguntur illa verba Ierem. 1: *Ecce constitui te super gentes & Regna, ut evellas, dissipes, ædifices, & plantes.* Secundùm explicationem, & applicationem, quam facit **[sect. 30]** text. in cap. solitæ, de maior. & obed. & alia, quæ de potestate Romani Pontificis in concedendis, & gubernandis Regnis temporalibus fidelium, & infidelium alio loco trademus. Quibus adijcit Marta d. cap. 24. num. 55. tolerantiam, **[sect. 31]** sive permissionem, quam Ecclesia in illis infidelibus facit, veluti à nolente procedere, quia malam voluntatem in totum cohibêre non potest dict. cap. hac ratione 31. q. 1. quòd in dominio, imperio, & iurisdictione istorum non semper tolerandum fuit, cùm sint eorum incapaces, & esset nimia, ac longa tolerantia in præiudicium fidelium, ad quos ex præcepto Domini, Ecclesiâ iubente omnium Regnorum iura translata esse intulimus. Ad quintum ex eo desumptum, quòd Indi infideles, si ob solam infidelitatem Regnis, & dominijs suis spoliari possent, sine culpa utique punirentur, respondet idem Malferit. sup. numer. 91. quòd licèt verum sit, **[sect. 32]** neminem regulariter sine culpa puniri, aut re suâ privari debêre, ut probant iura, & Doctores in argumento relati; multoties tamen contigit, ut quis privetur iure suo sine culpa sua, non tamen sine causa, ut notanter dicit glossa communiter recepta in dict. cap. cognoscentes, de constit. & in cap. fin. schol. 2. de eo qui cognos. consang. uxor. suæ, Rebuf. in. d.l. aliud est fraus, pag. 688. & latè Petr. Pechius per text. ibi in cap. sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus, de reg. iur. in 6. Quo fit, ut in quæstione proposita, secure & licitè dicta translatio fieri possit, cum tot causæ & rationes interveniant, ut suprà tradidimus. Et **[sect. 33]** Christianæ Religionis favor, & utilitas ad idem impellat, quæ causa omnium causarum appellari solet, & est res incomparabilis, & hominum vitæ, cæterisque rebus anteponenda, l. sunt personæ. l. si quis sepulcrum, D. de relig. & sump. funer. l. sancimus, C. de sacros. Eccles. cap. recipimus 12. q. 2. ubi gloss. verb. *Religionis,* de dolo & contum. cum latè traditis à Ias. in l. 1. lect. 1. num. 18. C. de sacros. Eccles. & in auth. si qua mulier, n. 14. eod. tit. Mar. Mantua in Enchirid. cap. 242. Marc. Ant. Marsil. in tract. de Eccles. redit. orig. 3. p. cap. 13. num. 23. & 65. Beroi. q. 14. num. 2.**[368]** & Rebuff. in concord. rub. de Regia ad prælat. nomin. §. 1. gloss. consanguineis in fin. Præsertim, quia, si (ut supponimus) hæc ademptio, & translatio ex Divina voluntate procedit, ubi per Pontifices declaratur, nihil est, de quo infideles querantur, aut se insontes puniri causentur: **[sect. 34]** cùm id, quod ex mera & absoluta alterius voluntate dependet, ex eâdem tolli, & adimi possit, l. iudicium solvitur 58. D. de iudicijs, l. 1. §. 2. l. & habet 15. D. de precario, l. 21. tit. 4. part. 3. cum alijs.

Si quis autem pro Innocentij sententia stare malit, quæ in infidelibus veram dominationem, & iurisdictionem agnoscit, **[sect. 35]** quam ego veriorem existimo, & frequentiori scribentium calculo receptam invenio. Ad Hostiensis, & sequacium argumenta ita satisfacere poterit. Ad primum, satis probabile esse, quod Episcopus Chiapensis advertit in. d. tract. comprobat. fol. 42. & 45. Hostiensem **[sect. 36]** scilicet non generaliter de omnibus infidelibus esse locutum, sed de Saracenis dumtaxat, qui Christianos infestant, & bona, quæ quondam illorum fuerint, iniustè detentant, in quibus diversa ratio, quàm in alijs infidelibus militat, ut infrà dicemus. Et ut concedamus, illum indistinctè procedere, parum **[sect. 37]** tamen firmum, & securum esse quod asserit de dominio, & translatione Sacerdotij, & reliquis, quæ in Christo, & eius Ecclesia, & vicarijs post adventum Christi considerat, ut ob hæc infideles suis bonis, & potestatibus à fidelibus spoliari possint, cùm ea de spiritualibus tantùm intelligi debeant, ita ut iam extra Ecclesiam non sint Sacramenta, nec sacrificia; nec ulla via ad salutem, ut habetur in cap. firmiter de sum. Trinit. & in nostris terminis post alios observat Salon dict. tract. de domin. q. 2. art. 2. Sayrus in. d. clavi Regia 2. part. lib. 9. cap. 4. in fine, & latiùs disputabimus insr. cap. 17.

Et hoc est, **[sect. 38]** quod tradere voluit Isaias in. d. cap. 60. gentem, & Regnum, quod Christo non servierit, periturum; & reliqua loca, quæ ad Christi Domini potestatem asserendam adduximus: spiritualem namque dominationem & iurisdictionem respiciunt, ut prædicti Auctores defendunt, non verò temporalem, quam ante, & post adventum Christi, infidelibus sartam, & illibatam mansisse, tot utriusque testamenti, & iuris locis probatum reliquimus. Quæ non **[sect. 39]** ad solam Dei permissionem referenda sunt, ut Marquard. Malferit. Marta, & alij opinantur; verùm etiam expressam Dei concessionem, & approbationem ostendunt, ut benè advertit Sayrus ubi sup. & P. Mag. Fr. Ant. Perez in Laurea Salmant. certam. 5. exposit. c. 2. pag. 269. num. 11. Nam **[sect. 40]** & Ierem. 27. *Ego, inquit, Dominus dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis servi mei, insuper & bestias agri dedi ei, ut serviant illi, & servient ei omnes gentes.* Et Ezech. 29. de eodem loquens, ait: *Dedi & terram Ægypti, pro eo quod laboravit mihi, ait Dominus Deus, & Daniel. 2: Tu es Rex Regum, & Deus cœli dedit Regnum tibi,* & Sapient. 6: *A Domino data est potestas nobis, & cùm essetis ministri Regni illius, non rectè iudicastis,* & Ioan. 18. Dominus sermonem habens cum Pilato, qui impius, & infidelis erat, inquit: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper,* & Matth. 23: *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite, secundùm opera verò eorum nolite facere.*

Verbum **[sect. 41]** autem *dare,* quod sæpè Scriptura in prædictis auctoritatibus repetit, plenam, & irrevocabilem dominij translationem significare solet, l. ubi autem non apparet 75. §. fin. D. de verbor. obligat. ubi. Ias. & alij, numer. 2. l. quod quis 49. D. de condict. indeb. l. 1. ubi Cynus, & Salic. C. de fundo dotali,**[369]** cum alijs latè traditis ab Ant. Gomez 2. tom. variar. capit. 10. num. 22. Ioan. Gæd. in tractat. de contrah. stipul. cap. 9. concl. 4. ex num. 17. & Card. Tusch. pract. concl. iur. lit. D. concl. 17.

Ad secundum verò respondetur, spolia, **[sect. 42]** quæ Iudæi fugientes ab Ægyptijs abstulerunt, non ob id à peccati, & iniustitiæ labe defendi, quòd Ægyptij infideles essent, sed quòd expressum Dei mandatum præcessit, qui id facere præcipiebat: **[sect. 43]** cuius auctoritas, ubi intervenit, omne vitium eluit, & omne crimen purgat, ut aliàs de præscriptione longissimi temporis dicitur in l. sicut, & in l. omnes, C. de longi temp. præscript. & de lege in l. Gracchus, C. de adulter. & in nostris terminis eleganter notavit

D. Augustin. relatus à Gratiano in cap. Dominus noster 23. q. 2. cum alijs, quæ adduximus sup. cap. 2. ex num. 25.

Præsertim **[sect. 44]** cùm illud præceptum eo magis rationi consonum videretur, quòd Ægyptij Hebræos per tot annos durissimâ servitute compresserant, cuius vindicta maiori quidem compensatione digna videri potuit, ut benè observat Abulensis in quæstio. sup. Exod. cap. 3. & 12. & ante eum B. Irenæus lib. 4. cap. 49. Vbi vide adnotationem Fevardentij, qui similes allegat B. August. Theodoreti, & Alcimi Viennensis locos, & elegantissimè Tertullian. lib. 2. contra Marc. c. 20. Vbi inquit, quòd etsi solo iniuriarum iudicio Hebræi Ægyptios reconvenirent, & scapulas suas, flagellorum contumeliosâ atrocitate laceratas, ostenderent, non paucis lancibus, & scyphis pauciorum utique divitum, sed totis, & ipsorum facultatibus, & popularium collationibus, eis satisfieri non posset. Et lib. 4. advers. eund. Marcionem capit. 24. eandem sententiam non munùs eleganter reposuit, sic inquiens: *Christus dignos pronuntians mercede operarios, excusavit præceptum illud creatoris de vasis aureis, & argenteis Ægyptiorum auferendis, qui enim villas, & urbes operati fuerint Ægyptijs, digni utique operarij mercede, non ad fraudem sunt instincti, sed ad mercedis compensationem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant.*

Et eodem exemplo ac ratione defenduntur etiam **[sect. 45]** Christiani, qui Saracenos, à quibus iniustè capti sunt, evadentes, non solùm proprio ipsorum servitio, sed bonis, quibus possunt, spoliant, & secum in provincias Christianorum adsportant, ut contra Ancharranum in cap. peccatum, de regulis iuris in 6. tradit glossa & Doct. in cap. ius gentium 1. distinctio. Innocent. in capit. olim el 1. de restitutione spoliatorum, communis apud Martam dicto capit. 24. ex numero 46. P. Sà in summa, verb. *Bellum,* numero 1. Pat. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disputat. 37. in princip. & novissimè Anton. Naldus in pract. quæstio. verb. *Christianus,* verb. *Infidelis,* & verb. *Servus.*

Quâ solutione pariter respondêre possumus ad auctoritatem d. Augustini **[sect. 46]** in dicto cap. si de rebus. Apparet namque de hæreticis agere, qui Catholicis ipso iure subduntur, **[sect. 47]** ab eisque puniri, coërceri, & bonis omnibus spoliari possunt, quousque ad veram, & puram religionem redeant, à qua, semel promissa & professa, protervè, & iniustè desciverant, ut docet D. Thom. 2. 2. quæst. 10. artic. 12. Alphons. à Castro de iusta hæret. punit. cap. 12. & 14. per totum, Victor. dict. relect. 1. de Indis, num. 8. & seq. & Nos latiùs prosequimur infrà capit. 19. ex num. 47. & idem in reliquis infidelibus apostatis concludit glos. quam ibi sequitur Archidiac. in sum. 23. quæst. 6. dicens, quòd non sunt compellendi ad bonum non susceptum, sed ad bonum susceptum.

Et licèt **[sect. 48]** Scripturæ loca, à Divo August. in suæ sententiæ comprobationem expensa, generaliùs loqui videan-**[370]**tur, & omnes impios, & infideles indistinctè comprehendere, quibus Deus imperiorum, & bonorum translationem, & amissionem comminatur, intelligenda tamen sunt quoad bona spiritualia, non quoad temporalia, ut advertit Menchac. dict. cap. 21. num. 5. vel meliùs, & elegantiùs ad punitionem Divinæ Maiestatis referri debent, ut rectè notat Covarru. in dict. reg. peccatum 2. part. §. 10. num. 2. vers. *Non obstat primum, quæ* licèt **[sect. 49]** ob scelera, & crimina infidelium ab eis tollere possit Principatus & Regna, ut multoties ablata, & de gente in gentem translata esse ostendimus sup. capit. 2. ex num. 5. Nos tamen ob id iustè eiusmodi homines ob hanc solam infidelitatis causam punire, bellari, & deprædari non possumus, nec à peccato, & restituendi necessitate excusamur, interim dum illa Divina voluntas sufficienter nobis revelata non fuerit, ut sup. etiam capit. 6. ex num. 2. cum eod. Covarru. & alijs animadvertimus.

Deinde tertio argumento fit satis, si consideremus, eam assertionem, quæ docet, omnia opera infidelium esse peccata, etsi à multis recipiatur, quos ibi retulimus, magis tamen communiter à reliquis Theologis Scholasticis impugnari, **[sect. 50]** quia multa præstare possunt, quæ in genere moris, & virtutis bona undecunque sint, ut deciditur in Concilio Arausicano 2. circa finem, & post D. Thom. 2. 2. quæst, 10. art. 4. probat Caietan. & alij Scribentes ibîdem, & in 1. Sentent. distinct. 41. Sotus lib. 1. de natura & gratia, cap. 19. 20. & 21. Medina in 1. 2. quæst. 109. artic. 2. pag. 984. vers. *Ad 5. respondetur,* Aragon. in 2. 2. quæst. 10. art. 10. pag. 310. vers. *His tamen non obstantibus,* & latiùs art. 4. per totum, Bellarm. tom. 3. lib. 5. de gratia & liber. arbitr. ex capit. 9. Bened. Pereira ad Roman. 14. disputat. 5. Valencia 3. tom. disputat. 1. quæst. 10. punct. 2. Vega libro 6. in Trident. capit. 34. & 40. Navarrus de finib. hum. act. §. 2. num. 15. pag. 356. Covarru. loquens generaliter de operibus extra charitatem factis, in capit. Alma mater 1. part. §. 4. num. 7. Ioan. Azor lib. 3. instit. Moral. cap. 29. quæstio. 6. & lib. 4. cap. 25. quæst. 14. Pat. Gabr. Vazquez sup. 1. 2. tom. 2. disputat. 191. num. 7. & sequentib. P. Lorca in 2. 2. sect. 1. disputat. 35. per totam, P. Ludovic. Torres de Fide, Spe, & Charitate disputat. 50. dub. 3. colum. 628. & sequentib. P. Suarez in tractat. de Fide disputat. 17. sectio. 3. ex num. 2. & eruditissimus P. Ioan. Maldonatus in commentar. sup. Matth. cap. 7. colum. 176. Vbi ait, meritò contrariam opinionem nuper esse damnatam **[sect. 51]** in Concil. Trident. sess. 6. de iustisicat. can. 7. Vbi ita cavetur, *Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quantò vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tantò eus gravius peccare, anathema sit.* Et quod D. Augustin. Gregor. Prosper. & alij in contrarium definire videntur, **[sect. 52]** dum in Ethnicis veras virtutes reperiri inficiantur, eò respicit secundùm auctores sup. relatos, quòd illas steriles iudicabant, & absque cœlesti, & æterno præmio, & fructu, ac plerumque studio, & gratiâ humanæ laudis, honoris, vel gloriæ, & quia qui Fidem non habent, charitate quoque vacant, quæ sine fide in hac vita esse non potest.

Neque his adversatur **[sect. 53]** Apostolus ad Roman. 14. dum ait: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Nam licèt aliqui ex sanctis Patribus, ut in argumento diximus, id de Fide, quâ in Deum credimus, explicent, communior tamen sensus est, & Apostoli verbis conformior, ut fides ibi pro conscientia accipiatur, quasi Apostolus dicat, omne, quod fit contra conscientiam, aliquid suadentem, esse peccatum, ut cum Orig. Chrysost. Ambros. Theodor.**[371]** Theophylact. Æcumen. Anselmo, & alijs resolvit Azorius dict. capit. 29. quæst. 6. in fine, & latiùs lib. 2. capit. 8. quæst. 3. Mag. Lorca dict. disputat. 35. Et in hunc sensum prædicta Pauli auctoritas sæpè à nostris Pontificibus allegatur **[sect. 54]** in capit. omne 28. quæst. 1. cap. quærat aliquis de pœnitent. distinct. 3. cap. per tuas 2. de simonia, cap. per litteras, de restitut. spol. capit. quoniam omne 9. & cap. ult. de præscript. cum alijs, quæ benê notat Didac. Covarru. in Reg. possessor. 2. par. §. 6. num. 1. de reg. iur. in 6.

Denique quarto argumento ex verbis D. Thom. deducto, responderi potest cum Mag. Bañez in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. in fine, col. 536. Angelicum Doctorem intelligendum esse **[sect. 55]** de infidelibus, qui habent repugnantiam ad fidem; hi enim causâ talis infidelitatis indigni sunt, ut fidelibus dominentur, eorumque dominio, & prælatione ab Ecclesia iustis de causis privari, & spoliari possunt, maximè si infideles in terris fidelium degant, aut fidelium numerus augeri incipiat, illorumque conversioni infidelium prælatio impedimento esse censeatur. Nefas quippe iudicatum est, religiosa mancipia impijssimorum inquinari dominio, ut ait **[sect. 56]** l. ult. ne Christian. mancip. in C. Theodos. l. 1. & per totum, C. eodem cap. cùm sit nimis, cap. multorum, capit. ad hæc, cap. nulli de Iudæ. cap. mancipia.

54. distinct. capit. etsi, cap. præsenti, cap. multos, capit. Iudas 17. quæst. 4. l. fin. tit. 21. part. 4. l. 13. titul. 9. part. 6. l. 10. titulo 24. part. 7.
Et quemadmodum potest Papa uxorem **[sect. 57]** conversam eximere à potestate viri pagani, iuxta doctrinam D. Pauli 1. ad Corinth. 7. capit. gaudemus de divortijs, ita potest fideles baptizatos à iure, & obedientia infidelium, & paganorum Principum liberare, si Christianismum impediant, ut observant & resolvunt D. Thom. in addition. 459. DD. in 4. distinct. 39. Caietan. 2. 2. quæst. 66. artic. 8. Bertachin. in repertor. verb. *Iudæus,* num. 56. Gregor. de Valentia 3. tom. quæstio. 10. punct. fin. Aragon in 2. 2. quæstio. 10. artic. 10. conclus. 1. pag. 310. Salon in 2. 2. tractat. de dominio, quæst. 3. artic. 1. & Ioan. Azor. in summa lib. 8. capit. 26. vers. *Duodecimò quæritur,* col. 1278. Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 7. Fr. Eman. Roderic. in quæst. Regular. tom. 3. quæst. 32. artic. 4. & doctis. Pat. Suarez in defens. Fidei, lib. 3. capit. 4. num. 5. & sequentibus, & cap. 23. num. 22. pag. 340. & novissimè in tractat. de Fide disputat. 18. sectio. 5. à num. 6. Vbi etiam post D. Thom. & alios suprà relatos ex eisdem principijs deducit, non licêre fidelibus sibi de novo Regem infidelem creare.
His autem non intervenientibus verior, & communior sententia est, infideles **[sect. 58]** ob solam infidelitatis causam non posse regulariter privari dominio, quod habent supra fideles, ut concludit D. Thom. Caietan. Bañez, Aragon, & alij ubi suprà, Sylvester verbo *Infidelitas,* quæst. 4. Driedon. libro 3. de liber. Christian. capit. 9. in fine, Victor. dict. relectione 1. de Indis numero 6. & 7. Sotus in 4. distinctio. 5. quæst. 1. artic. 10. ad 5. & lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 2. Bellarmin. 1. tom. controvers. 3. lib. 5. capit. 2. Salmeron Actor. 13. tractat. 37. & 38. Pat. Torres de Fide, Spe, & Charit. disput. 52. dub. 1. col. 645. Anton. Perez in dict. Laurea Salmant. certam. 5. exposit. cap. ult. pag. 296. num. 61. latè & optimè Pater Suarez. d. lib. 3. capit. 3. per totum, & d. sect. 5. num. 3. & 4. ubi fundamenta huius opinionis adducit, & P.M. Lorca in 2. 2. q. 10. art. 10. ex pag. 235. Vbi admonet, quòd licèt verba **[sect. 59]** D. Tho. in argum. relata difficilia sint, nam Ecclesia non habet aliquam iurisdictionem supra infideles non subditos Christianis, reducenda sunt ad bonum**[372]** sensum, ut dicatur, per ordinationem Ecclesiæ posse tolli ius dominij **[sect. 60]** indirectè, præcipiendo Christianis, ne infidelibus serviant, & hoc iustè fieri; quia infideles propter infidelitatem occasionem præbent, ut iustè fideles ab eorum dominio subtrahantur, quia inconveniens est, fideles infidelibus servire. Et hoc esse inquit, quod D. Tho. tradit: *Meritò infidelitatis merentur privari dominio super fideles.*
Et eandem expositionem, licèt alijs verbis, præsensit Aragon d.q. 10. art. 10. in fin. vers. *Vltima conclusio,* dicens quòd quia regulariter, & ut plurimùm fideles, servientes infidelibus, versantur in maximo periculo amittendæ Fidei; propterea Ecclesia, quæ respicit ea, quæ magis frequenter contingunt, sine alio maiori examine potest condere legem, quâ tales servi à servitute liberentur, cum possit, & debeat, ea omnia prævenire & disponere, quæ conveniunt ad salutem spiritualem. Et idem in effectu concludit, & latius probat P. Suarez in. d. lib. 3. defens. cap. 23. n. 21 & d. sect. 5. num. 6. & seqq.

CAPVT XII. *De sexto titulo, qui ad eosdem Indos iustè debellandos, & subigendos ab alijs frequenter adstruitur, quòd plurima, fœdissimaque peccata contra legem naturæ committerent, &*

tyrannidem exercerent, antropophagi essent, & idololatriæ, cruentisque hominum sacrificij simmanissimè dediti.

SVMMARIVM Capitis XII.

1 *Indi, & alij infideles an possint debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam?*

2 *Auctores plurimi recensentur, qui generaliter affirmant, licitè debellari posse infideles non servantes legem naturæ.*

3 *Auctores plurimi recensentur, qui specialiter de Indis agentes, eos ob idololatriam, & crimina contra naturam debellari posse docuerunt.*

4 *Indorum omnium Principes, & Reguli tyranni erant: & quomodo?*

5 *Reges Indorum, præsertim Peruani & Mexicani, quàm tyrannicè & crudeliter vassallos suos vexarent, & gubernarent?*

6 *Indi inter alia durissima, quæ à suis Regibus patiebantur, servilibus semper, & laboriosis operibus exerceri solebant ne usquam requiescere possent.*

7 *Ædificiorum, & aliorum ingentium operum, quæ olim Indi fecerunt, hodie plura vestigia manent, quæ remissivè recensentur.*

8 *Pyramides, & Mausolea Ægyptiorum & lateres à populo Israelitico facti, tyrannidem, & crudelitatem iubentium, & eximium laborem ædificantium ostendunt.*

9 *Tyramnorum vitia, & proprietates quæ?*

10 *Lex 10. tit. 1. par. 2. quæ apponit definitionem tyranni illustratur.*

11 *Princeps rectus, & iustus magis subditorum commodis, quàm proprijs studet, & qualiter à tyranno differat? Reges infideles ut plurimum tyrannicè dominantur, ibid.*

12 *Tyrannis quàm grave peccatum sit.*

13 *Tyranni citò pereunt, & Regnorum brevi amissione & translatione puniuntur.*

14 *Sapientiæ locus cap. 16. vers. 10. expenditur.*

15 *Iob verba cap. 15. vers. 10. explicantur.*

16 *Ecclesiastes cap. 8. vers. 9. explicatur.*

17 *Isaiæ locus cap. 16. vers. 4. explicatur.*

18 *Potentia nulla scelere quæsita potest esse diuturna.*

19 *Tyranni pauci sicca morte pereunt, vel ad posteros suos Regna transmittunt cum Iuvenali, & Æliano.*

20 *Indorum tyranni rarò in suis Imperijs consenuerunt.*

21 *Indi Peruani fassi sunt ob tyrannidem Atahualpæ se à Deo sub iugum Hispanorum missos.*

22 *Viracochas cur dicantur Hispani ab Indis Peruanis?*

23 *Indi omnes plurima, & fœdissima peccata contra legem naturalem committebant.*

24 *Auctores plures citantur, qui de vitijs Indorum latissimè tractant.*

25 *Motezuma simul centum quinquaginta uxores ex se gravidas habuit.*

26 *Filios sexcentos ex se genuit quidam Rex Indus alius 650. alius, 325.*

[373] 27 *Indorum præcipua vitia aliquibus regijs schedulis comprehenduntur.*

28 *Masculæ veneris usus apud omnes ferè Indos frequentabatur.*

29 *Indorum in templis asservabantur, qui præpostera libidine uterentur.*

30 *Indi adeò erant dediti sodomiæ, ut pædiconis imaginem pro amuleto gestarent.*

31 *Sodomiæ peccatum quàm execrandum, & detestabile sit.*

32 *Sodomia antonomaticè appellatur peccatum contra naturam.*

33 *Sodomitarum quorundam Indorum provinciæ Esquaraguæ notabilis punitio, & historia.*

34 *Indi omnes Occidentales, ut plurimùm antropophagi erant, etiam Mexicani, Brasilienses & Peruani, num. 39.*

35 *Canibales & Caribes Indi præa alijs, humanis carnibus vescebantur. Et n. 38.*

36 *Indus quidam Canibalis tercentum homines esitaverat.*

37 *Indi qualiter humanas carnes condirent & asservarent, & mirabantur, quòd eis non vesceremur.*

40 *Indi qualiter se erga senes, & ægrotos haberent?*

41 *Indi plurimi proprios filios, aut parentes epulantur.*

42 *Indi filios procreabant & incrassabant, ut posteà illis vescerentur.*

43 *Antropophagiæ vitium monstrosum, & detestabile est.*

44 *Pythagoras non solùm ab humanis, verùm ab aliorum animalium carnibus abstinendum esse docebat.*

45 *Carnibus quibus libet vesci, magis ferarum, quam hominum esse dicebat Pythagoras.*

46 *Iuvenalis & Ovidij loca expenduntur de esu carnium agentia.*

47 *Paul. Orosius explicatur, dum infames escas humanæ carnis esum appellat.*

48 *Humanis carnibus vesci Barbarum & Scythicum esse tradit Strabo.*

49 *Carnibus humanis obsidionum necessitate urgente plures gentes usæ sunt.*

50 *Carnium humanarum esum, nullius necessitatis prætextu excusari posse tradit Valer. Maxim.*

51 *Indos carnibus humanis vescentes Hispani occidere, & captivare solebant.*

52 *Elisabetha Regina Catholica Indis alioqui pijssima, vehementer in illos escandescebat, qui humanis carnibus vescebantur.*

53 *Ferdinand. Cortesius crudelissimus fuit in indos, quos humanis carnibus vescicomperiebat.*

54 *Sacrificia varia, & hominum mactationes horrendæ ab Indis exercebantur.*

55 *Auctores plurimi recensentur, qui agunt de cruentis sacrificijs Indorum.*

56 *Mexici plerumque mille homines singulis diebus immolabantur, & aliquando quinque mille, quot annis plusquàm septuaginta millia.*

57 *Carolinæ Insulæ Indi qualiter infantes suis Idolis sacrificarent.*

58 *Indorum omnium crudelissima, & cruentissima hominum, & infantium sacrificia ex relatione P. Acostæ.*

59 *Peruani Indi etiam post Incarum Imperium utebantur sacrificijs hominum, virginum & infantium, præsertim in Regum inauguratione, aut sepultura.*

60 *Vxores & famulos vivos simul cum defunctis regulis sepeliebant Peruani.*

61 *Schedula Regia ad litteram recensetur, quæ vivos famulos, aut axores cum mortuis Indis tumulari prohibet.*

62 *Hominum immolatio præceptis legis naturalis repugnat.*

63 *Sacrificia hominum non Christianis tantùm, verùm & Ethnicis execrabilia videbantur.*

64 *Senatuscons. laudatur, quo hominum immolationes à Romanis prohibitæ sunt.*

65 *Busiris infamis habitus, & graviter ab Hercule punitus dicitur, quòd hospites Iovi immolaret.*

66 *Illaudatus & monstris dignus, cur dicatur Busiris apud Virgilium & Statium?*

67 *Busiris in aris, quas hospitibus paravit, mactatus fuit, ex Claudiano.*

68 *Busiridis aræ adagium quid significet?*

69 *Imilcis vxor Annibalis qualiter queratur de sacrificio filij sui, apud Sil. Italicum?*

[374] 70 *Quintiliani elegans locus expenditur in detstationem humanorum sacrificiorum.*

71 *Deus non lætatur, sed potius offenditur humanis victimis, & quibus gaudeat? ex D. Clem. & Catone.*

72 *Catonis disticha, quæ circumferuntur, cuius fuerint?*

73 *Arnobius graviter, & meritò excandet in eos, qui homines immolant, & ex ijs cibos capiunt.*

74 *Indorum sacrificia eò crudeliora erant, quòd etiam virgines, & infantes filios immolabant.*

75 *Filios proprios idolis sacrificare semper Deo infestissimum fuit, & pluribus locis sacræ Scripturæ prohibitum.*

76 *Sapientiæ locus capit. 12. vers. 5. & 6. expenditur, & exponitur.*

77 *Animæ inauxiliatæ in sacra Pagina, cur dicantur filij à parentibus immolati?*

78 *Belluæ pro catulis suis defendendis usque ad mortem pugnant.*

79 *Iudæi quibus exemplis filiorum immolationes defendebant?*

80 *Abraham dum Isaac filium sacrificare voluit, qualiter excusetur.*

81 *Iephte factum dum propriam filiam ex voto immolavit, an & qualiter à peccato excusetur?*

82 *Saturni in memoriam Gentiles filios suos immolare solebant, id tamen variè punitum fuit.*

83 *Gello Siciliæ tyrannus sub comminatione belli Carthaginensibus hominum sacrificia interdixit.*

84 *Sacrilegium magis quàm sacrum appellat Curtius puerorum immolationes.*

85 *Tiberius in Africa graviter punivit sacerdotes Saturni, qui ei infantes immolabant.*

86 *Tertullia. & Lactan. graviter dolebant, suo tempore sacrificia infantium durare.*

87 *Lex si quis necandi penult. C. ad leg. Cornel. de sicar. exponitur ex mente Rævar. contra Cuiac.*

88 *Infans homo est, & eius occisio lege Cornelia vindicatur. Abortum qui violenter facit, lege Cornelia punitur, ibidem.*

89 *Piaculi nomen variè sumitur, sed proprius refertur ad infantum crudelissima sacrificia.*

90 *Piacularis, piatrix, vel expiatrix hostia quæ esset?*

91 *Infantes ante septimum diem necari solebant, & cur eo tempore baptizari, & nomina sumere cœperint?*

92 *Cataphrigarum hæreticorum Eucharistia ex farina infantum sanguine mixta conficiebatur.*

93 *Infanticidia cur olim Christianis impicta?*

94 *Indi iam ferre non valebant cruenta sacrificia, quæ à suis Regibus, & sacerdotibus patrio more fiebant, & ideò Fidem nostram facilius receperunt.*

95 *Hispani vehementer commoti sunt, ubi crudelia Indorum sacrificia conspexerunt.*

96 *Indi cuiusdam immolati mirabilis casus. 97 Animalia in sacrificijs interfecta extracto iam corde, mugire, & respirare contigit.*

98 *Angelus apparuit Indo sacrificando.*

99 *Victimas humanas Mexicanorum Deo odiosas, esse, & brevi desituras, ingenti miraculo ostensum fuit.*

100 *Ferdin. Cortesius natus fuit eodem anno & die, quo Mexici plusquam octuaginta hominum millia immolata fuerunt.*

101 *Indi omnes Occidentales summopere idololatriæ dediti erant.*

102 *Indi non Solem tantùm, & Stellas; sed vilissima quæque, & spurcissima animalia, & dæmonem, sub varijs & horrendis formis sibi apparentem, adorabant.*

103 *Auctores plures citantur, qui agunt de varijs idolis Indorum.*

104 *Mexici duo idolorum millia colebantur.*

105 *Sacerdotes Indorum qualiter olim ieiunabant, & suis idolis sacrificabant?*

106 *Dæmon Indos excæcabat, & divinos honores, & ritus æmulabatur.*

107 *Crocoton dæmon se mulieribus in Hispaniola miscebat, & ex eo nati bicornes erant.*

108 *Idololatriæ vanitas hebetudinem ingenij demonstrat.*

109 Idololatriæ scelus semper Deo valdè infensum, & multis supplicijs punitum **[375]** fuit, & plurima alia de eius nomine differentijs & effectibus remissivè.

110 *Idololatriæ ad flagitium obstupescunt cœli, & portæ eius desolantur.*

111 *Auctores innumeri adducuntur, qui idololatriæ crimen exaggerant.*

112 *Simulacrorum cultus extrema impietas & stultitia omnibus maior appellatur.*

113 *Idololatra omnis hæteticus est censendus*

114 *Idololatriæ crimen ignorantia non excusatur.*

115 *Idolum unde dictum?*

116 *Idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est gravior infidelitate.*

117 *Antichristus idola auferet.*

118 *Idololatria semel extincta, an iterum sit sub finem mundi reditura?*

119 *Idololatria appellatur à Iob iniquitas maxima, & de alijs varijs nominibus quibus in eam invehitur sacra Pagina.*

120 *Carmina Sibyllæ, & Sedulij Paschalis in detestationem idololatriæ.*

121 *Deus semper occasiones idololatriæ vitare curavit,*

122 *Serpentem æneum à Moyse in deserto levatum, cur contriverit Ezechias?*

123 *Moysi cur denegatum in terram Promissionis ingredi? & cur eius sepulchrum occultum esse Deus voluerit?*

124 *Terram, & alia elementa cur post diluvium Deus minus perfecta reliquerit?*

PErgamvs verò ulterius, & instituti nostri rationem prosequentes sedulò disquiramus, an Indis, de quibus agimus, bellum iustius inferri potuerit; quòd non solùm Barbari, & infideles simpliciter effent, ut in superioribus capitibus demonstravimus, **[sect. 1]** sed eorum Principes impiè & tyrannicè dominarentur, & universi ut plurimùm Indorum populi ferissimis, & fœdissimis moribus contra naturæ legem multifariam peccarent, humanis carnibus vescerentur, & quod peius est, execrabili idololatriæ cultui mirum in modum dediti, falsis & portentosis simulacris, quæ sibi adoranda dæmonis suasione confinxerant, crudelissimis, & infandis hominum sacrificijs, & varijs alijs ritibus litare, & immolare solêrent.

Et planè has **[sect. 2]** causas, non pias tantùm, sed omnino iustas, & legitimas esse, ut infideles bello infestari, & suarum rerum, & provinciarum dominio, & iurisdictione privari possint, maximé si ad id Summi Pontificis auctoritas interveniat, intrepidè affirmavit Innocent. in cap. quod super, de voto, num. 4. & 9. quem ibîdem sequuntur Hostiens. Petr. de Ancharran. & Abb. Panormitan idem Ancharran. & Henric. de Boich. in capit. gaudemus, de divortijs, Ioannes Andreas in reg. peccatum, de regulis iuris libro 6. Bartol. in extravagant. ad reprimendum, Cardin. Zavarela in Clement. 1. de testibus num. 6. glossa in extravagant. si fructum, ne sede vacant. Ancharran. consilio 15. Calderin. consil. 2. sub tit. de Iudæis, August. de Ancona, & Florentin. in summa 2 part. tit. 12. cap. 3. §. 1. & 3. part. tit. 22. capit. 5. §. 8. Sylvester verb. *Iudæus,* numero 4. verb. *Infidelitas.* quæst. 8. & 9. & verb. *Papa,* q. 7. sum. Armilla in eod. verb. *Infidelitas,* summ. Tabiena verb. *Inquisitor,* n. 32.

& 33. Locatus in iudicial. Inquisit.**[376]** verb. *Invocare* à num, 2. Marquard. in tractat. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 14. Albertin. in rub. de hæretic. quæst. 8. Brunus in eod. tract. cap. 2. & Zanchinus, & eius additionator Campegius cap. 36. Ioan. de Lignano in tractat. de bello capit. 9. Alvar. Pelagius de planct. Eccles. lib. 1. art. 37. colum. 5. Ioan. Maior in 2. Sentent. distinct. 44 quæst. 3. & in 4. distinct. 15. quæst. 20. Gabr. in 4. distinct. 15. quæst. 4. art. 1. Caietan. 2. 2. quæst. 10. artic. 8. & 9. Nicol. de Lyra sup. Num. cap. 31. Abulens ibîdem, quæst. 6. Turrecremat. de potest. Eccles. lib. 2. capit. 114. Holcoth. in Sapient. lect. 65. Honcala in peculiari huius argumenti tract. Petr. Belluga in Specul. Princip. rub. 39. §. novissimè, num. 1. Director. Inquisit. Eimerici. 2. part. quæst. 46. ubi Franc. Peña in comment. 71. idem Repertor. verb. *Iudæus,* §. item quod Iudæi, Rojas de hæreticis 1. par. num. 557. & singul. 211. num. 1. Simancas in Cathol. institution. tit. 35. nu. 10. & 11. & in Enchirid. tit. 17. nu. 2. Paramus obiter rem attingens, & solum Sylvestr. allegens de orig. Inquisit. lib. 3. quæst. 1. opinio. 4. num. 144. & D. Garcias Mastrillus de Magistrat. lib. 1. capit. 9. num. 10.

Et in specie & quæstione **[sect. 3]** istorum Indorum Occidentalium eandem doctrinam expressè defendunt, & copiosè illustrant Gines. Sepulveda in Apolog. ad Episcop. Segoviens. & in responsione ad obiection. Episcopi de Chiapa, ferè per totum, Ioan. Maior d. quæst. 20. Lucas de Penna in l. unica. C. ut armor. usus lib. 11. colum. 4. vers. *Prima est,* & vers. *Tertiadecima,* & col. 6. in princip. Vbi quæstionem movens, utrum Indi, qui in Occidente Regna, & terras non ab Imperatore habêre reperti sunt, eas licitè, an illicitè possideant? & iustè ob prædicta peccata puniantur? & quid supra illos Roman. Pontifex discernere possit? se remittit ad sententiam Innocentij in dict. cap. quod super, & inter alia resolvit, tyrannidem præsidentium, iustam bellandi causam præstare, argum. eorum, quæ habentur 1. Machab. & apud Policraticum de Curialium nugis lib. 3. cap. ult.

Doctissimus etiam Alphonsus à Castro lib. 2. de iusta hæretic. punitione capit. 14. fol. 127. post longam disputationem concludit, iustum esse bellum, & Divini testimonij auctoritatibus niti, quod Catholici Hispaniarum Reges contra Barbaras gentes & Idololatras, quæ Deum ignorabant, versus Occidentem & Austrum inventas, ante aliquot annos gesserunt, & nunc etiam gerunt, ob tollendam idololatriam, & alia crimina contra legem naturæ, dummodo prius blandè moneantur, ut falsorum Deorum cultum relinquant, & ab illis delictis abstineant.

Idem non minus apertè docet Marquard. dict. cap. 14. Vbi absque aliqua difficultate resolvit, quòd etsi concederemus, bellum infidelibus indici non posse ob solam infidelitatem, secus tamen esset, si etiam legem naturæ non servarent, & idola colerent peccando contra legem naturalem, contemnendo verum Deum, & immolando innocentes, & hac ratione Bullam Alex. VI. defendit, & concessionem ac debellationem Novi Orbis eius virtute Hispaniæ Regibus factam.

Idem tradit, & latiùs prosequitur Petr. Malferit. apud Mandellum dicto consil. 769. ex num. 70. lib. 4. Vbi refert aliqua scelera, quæ ab Indis ferino more, & contra legem, & rationem naturalem perpetrabantur, & concludit, ad ea punienda, & extirpanda, non solùm potuisse; sed debuisse à Romano Pontif. & nostris pijssimis Regibus illis bellum indici.

Insignis etiam noster Senator Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. glossa mag. col. 16. eius glossæ, vers. *Ego verò submittens me, usque ad finem, eandem***[377]** sententiam contra Victoriam multis argumentis defendit, & ait, communiter esse receptam à Doctoribus Canonistis &

Legistis, & placêre etiam multis Theologis, neque videri ab ea recedendum, cùm non habeat contra se aliquam sacræ Paginæ auctoritatem, ex qua convincatur.
Hoc etiam probant absque aliqua hæsitatione Alphons. Guerrer. in Specul. Princip. cap. 31. & Franc. Vargas in tractat. de Episcop. iurisdictio. confirm. 10. num solùm excusantes, verùm eximiè quoque laudantes Reges Catholicos, quòd Barbaros Indos, contra tot naturæ præcepta peccantes, & idolorum cultui ita pertinaciter deditos, ad meliorem vitæ, & religionis formam adduxerint.
Extat quoque de eodem articulo optima disputatio apud Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, quæst. 57. dub. 5. per totum, ubi utriusque partis argumenta recenset. Quibus subscribens D. Marta in tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 28. 29. 30. & 32. mordicùs defendit, posse Romanum Pontificem istorum infidelium Indorum Regna, dominia & iurisdictiones ab eis auferre, & alicui Principi Christiano concedere, prout Alexand. VI. insulas Occidentales mundi Novi Regibus nostris concessit, ob id, quod illi idololatræ essent, & contra naturæ legem peccarent, quæ qui puniunt, Deo servire dicuntur cap. fin. 23. q. 5. Et in hac eâdem sententia, licèt sub quadam distinctione, residêre videtur P. Ioan. Azorius 1. tom. institut. Moral. lib. 8. cap. 24. quem refert & sequitur Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 5. part. 1. dub. 4. pagina 207. Plura item circa eundem articulum congessit magis quàm digessit Hieron. Zevallos lib. 4. practic. commun. quæst. fin. ex num. 229. usque ad 324. Vbi licèt de alijs titulis dubitet, hunc tamen vitandorum criminum contra naturam, & idololatriæ extirpandæ, sufficientissimum putat ad Indos, de quibus loquimur, & alios quoslibet infideles debellandos, si licentia & auctoritas Pontif. Maxim. ad id concurrat. Et novissimè P. Mag. Fr. Pet. de Lorca in 2. 2. sect. 3. disput. 52. num. 2. pag. 968. Vbi causas iusti belli recensens, inter eas ponit innocentium defensionem & liberatione, & in nostris Indis exemplam adducit, sic inquiens: *Et ex hoc capite potuit esse bellum iustum contra Indos Barbaros, apud quos frequenter in usu erant cædes hominum innocentium ad sacrificia, & ad vescendum humanis carnibus.* Et ex historicis idem probat Ioan. Boterus in relat. universal. 4. part. lib. 2. pag. 59. Anton. Herrera decad. 1. lib. 2. capite 4. pag. 51. Ludovic. Cabrera in vita Reg. Philip. II. Pag. 420. & Thom. Bozius omnino videndus in tractat. de Italiæ statu, lib. 4. cap. ult. pag. 445. ubi citat D. Antonin. & Cardin. Toletum, quorum verba adducimus infrà capit. 23. num. 60.
Pro qua sententia tam in facto, quàm in iure fulcienda, & comprobanda à tyrannidis peccato initium capessentes, primò considerare possumus, **[sect. 4]** Principes & Regulos Indorum, de quibus tractamus, in omnibus provincijs hucusque detectis, & præcipuè in Mexicanis & Peruanis, quæ magis politicæ erant, tyrannos proculdubio fuisse, non solùm quod sua imperia metu magis, & crudelitate, quàm iure & legibus, ac subditorum consensu constabilierant, verùm etiam, quia in eorum gubernatione nihil nisi per fraudem, violentiam, & tyrannidem agere solebant, ut abundè constare poterit exijs, quæ Gundisalv. de Oviedo, Franc. Lopez Gomara, Petr. Cieza, Ioseph. Acosta, Anton. de Herrera & alij huius Novi Orbis historici passim in suis commentarijs scribunt, quos pleniùs connumeravimus supr. lib. 1. capit. 5. num. 47. & ultra eos Fr. Hieron. Roman. in Republic. Mundi **[378]** 3. part. lib. 1. de Republ. Indiana. Ioan. Boter. in dict. relat. univers. 4. par. lib. 2. ex pag. 25. ipse Anton. de Herrera decad. 2. lib. 7. capit. 12. & Ioan. Arce ab Otalora in tractat. de Nobilitat. 1. part. capit. 2. num. 13. pag. 11. Vbi recensent, **[sect. 5]** subditos ab illis non ut homines, sed ut bestias tractatos, & servitijs, tributis, angarijs, & parangarijs oneratos fuisse.

Pro dijs namque coli, & adorari volentes, omne ius vitæ & necis sibi in vassallos usurpabant, nec solùm de bonis & prædijs, verùm de filijs quoque, & uxoribus ipsorum pro libito disponebant, tertiam fructuum partem tributorum nomine vindicabant, & pœnis gravissimis exigebant: auro argento, alijsque metallis fodiendis, pannis fabricandis, thesauris cumulandis, sine ulla requie, aut intermissione compellebant, plurimos pro victimis immolabant, vel maiorum suorum templis, & sacrificijs in perpetuum devovebant, alios etiam ex alijs levissimis causis in magnum numerum occidebant, vel ex natalibus sedibus in remotas, & incultas provincias transferebant, & sæpè, ob unius culpam, omnes, qui illum vel remotissimo sanguinis gradu contingerent, sine spe veniæ trucidabant.
Ac **[sect. 6]** prætereà ne unquam requiescere possent, aut aliquid pro sua libertate moliri, servilibus semper, & laboriosissimis operibus mancipabant, veluti montibus excidendis, vallibus complanandis, vijs sternendis, ingentibus lapidibus extrahendis, & congerendis mansionibus, quas Peruani *Tambos,* monumentis, quæ *Huacas* vocabant, & alijs ædificijs, quamvis parum, aut nihil utilibus extruendis. Quorum vestigia **[sect. 7]** hodie quoque in pluribus locis reperiuntur, eximium ac prolixum laborem & sudorem ædificantium, & vanitatem simul, ac crudelitatem iubentium, satis ostendentia, ut præter alios observat Ioseph. Acosta lib. 6. histor. Ind. cap. 14. & Fr. Gregor. Garcia lib. 3. de Ind. orig. cap. 3. §. 1. pag. 221. & lib. 4. cap. 19. §. 8. pag. 459. Garcilas. Inca de Incarum orig. lib. 9. capit. 13. Ioan. Boter. in relatio. pag. 388. & Maiolus 1. tom. colloq. pag. 379. Prout in **[sect. 8]** antiquis etiam illis Ægyptiorum Regum Pyramidibus, & Mausoleis, & in lateribus ab Israëlitico populo, simili ratione, & tyrannide per Pharaonem exactis, egregiè adnotavit Ioseph. lib. 2. antiquit. cap. 5. Genebr. lib. 1. chronogr. & ante eos Aristot. lib. 5. Polit. cap. 11. Strab. lib. 17. Herodot. & Diodor. Sicul. lib. 2. & Plin. lib. 36. cap. 12.
Quæ omnia quàm sint **[sect. 9]** Tyrannorum propria, manifestè colligitur ex ijs, quæ de tyranni Principis indicijs, & diffinitione tradit Arist. lib. 8. Ethic. cap. 10. & lib. 4. Polit. cap. 10. Plutarc. in lib. de doct. Princip. D. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 18. D. Thom. in tract. de regim. Princ. ferè per totum, gloss. verb. *Regum,* in Clem. 1. de baptis. Bartol. in tract. de tyrannide, Alberic. in 1. decernimus, C. de sacrosanct. Eccles. Roland. à Valle cons. 3. ex num. 104. Capicius decis. 130. num. 35. Pet. Gregor. lib. 6. de Repub. cap. 18. Bodinus in methodo hist. cap. 6. Theatr. vitæ hum. vol. 11. lib. 1. pag. 1613. & plures alij relati à Petr. Andr. Canonherio in aphor. Hippocrat. polit. pag. 277. & sequentibus, & de iure nostro Hispano **[sect. 10]** celebris text. & omnino legendus in l. 10. tit. 1. part. 2. ubi Gregor. Cùm contrà, is, **[sect. 11]** qui iustè, rectèque dominatur, magis subditorum commodis, quàm proprijs studeat, & tunc tantum ad supplicia, ac neces (& id quidem cum dolore) descendat, ubi aliquem puniri publica utilitas suadet, neque sævitiam, ut tyrannus, cordi habeat, qui ad eam ex voluptate potius, quàm ex causa, ac necessitate movetur, ut graviter scripsit Seneca lib. 1. de Clement. cap. 12. Fr. Barthol. à Medina in 1. 2. q. 90. art. 2. pag. 822. &**[379]** copiosè, & eleganter prosequitur Stephan. Iunius in vindic. contra tyran. quæst. 3. quem refert & transcribit Canonherius ubi supr. pag. 801. & alia tradit Mag. Fr. Ant. Perez in Laur. Salmanti. certam. 5. exposit. de homi. præfect. cap. 4. num. 36. pag. 282. Petr. Fernandez Navarrete in discurs. Polit. cap. 2. & illustris. Cardin. Bellarm. lib. 5. de Romano Pontif. cap. ult. §. *Dico secundò,* ubi ex his concludit, Reges ignorantes Deum, id est infideles, tyrannos potiùs esse, quàm Reges: quod explicat in recognitionibus ad illud cap. quoad modum dominandi, sive quoad usum potestatis.

Porrò **[sect. 12]** tyrannidem gravissimum peccatum esse, & quasi seminarium crudelitatis, omnes hominum iniurias, sceleraque complecti, præclarè ultra Auctores sup. relatos tradit Polybius lib. 2. histor. ac ea propter brevem semper & execrabilem fuisse, **[sect. 13]** & a Deo ipsorum tyrannorum morte, & Regnorum, quæ tyrannicè invaserunt, vel gubernarunt, brevi amissione ac translatione, alijsque supplicijs punitam, apertè constat **[sect. 14]** ex illo Sapient. 16. vers. 10: *Oportet illis sine excusatione quidem supervenire interitum, exercentibus tyrannidem:* ex simili loco **[sect. 15]** Iob vers. 10. & seqq. *Cunctis diebus impius superbit: & numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Non ditabitur, neque perseverabit substantia eius, neque mittet in terram radicem suam,* &c. **[sect. 16]** Eccles. cap. 8. vers. 9: Interdum dominabitur homo homini in malum suum. Vbi novissimus & diligentissimus P. Ioan. Pineda plura congessit, & alia tradunt Seneca. d. lib. 1. de Clement. cap. 12. D. August. lib. 4. de Civ. Dei, cap. 3. & 4. D. Thom. de regimine Princip. lib. 1. cap. 10. Policraticus de Curial. nugis lib. 3. cap. ult. Petrarcha de prosp. & adversa fortun. dialog. 95. Petr. Gregor. lib. 6. de Republ. cap. 19. & lib. 21. cap. 1. & seqq. Stephan. Iun. in d. tract. vindic. cont. tyran. & Mart. Delrius in adag. sacr. to. 1. adag. 718. pag. 310. qui sic explicat illud **[sect. 17]** Isaiæ cap. 16. vers. 4: *Finitus est pulvis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram.* Quibus adsentiens Q. Curtius, **[sect. 18]** nullam inquit potentiam scelere quæsitam, cuiquam esse diuturnam. Et Iuvenal. Satyra 10:

Ad generum **[sect. 19]** *Cereris sine cæde & vulnere pauci*
Descendunt Reges, & sicca morte tyranni.

Et Ælianus lib. 6. de var. hist. cap. 13: *Pulcherrimè a Dijs immortalibus comparatum est, ut nullam tyrannidem usque ad tertiam generationem propagent: sed aut confestim tyrannos tanquam proceras piceas perdant, & extirpent, aut liberos eorum viribus denudent, ac spolient.* Et Constantinus Manasses annal. pag. 79: *Accidere plerumque solet, ut Imperia non diù maneant apud illos, qui ea rapuerunt; sed avolent citò, quasique aufugiant, tanquam si paulatim dominos ipsos incipiant agnoscere.*

Atque hinc factum est, **[sect. 20]** ut prædicti Indorum tyranni rarò in suis Imperijs consenuerint, vel illa ad liberos & nepotes transtulerint, ut ex eorum historijs, & monumentis observant Auctores suprà citati. Ipsique **[sect. 21]** Peruani Indi profitebantur, se iusto Dei iudicio ab Hispanis, ita numero paucis, sub iugum missos, quòd tyrannidem & fratricidium Atahualpæ Ingæ eorum medio punire voluerit: quapropter & tunc, & hodie Hispanos **[sect. 22]** Viracochas appellant, eo nomine gentem à Cœlo missam significantes, ut præter alios commemorat Ioseph. Acosta in histor. moral. Indiar. lib. 6. cap. 22. Hieron Benzo lib. 4. cap. 21. pag. 73. in 4. par. histor. Amer. Ant. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 5. lib. 2. cap. 12. pag. 59. Michaël Balboa Cabello in Miscel. Austr. 3. par. cap. 14. Henric. Martinez in Reper. Mexican. pag. 238. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. pag. 39. Garcilas. in histor. Incar. lib. 5. cap. 21. & novissimè Fr. Alphonsus Ramos in historia Beatæ Virginis de Copacavana lib. 1. cap. 3.**[380]** in fine, & tetigimus suprà hoc lib. cap. 7. num. 50.

Secvndò considero, **[sect. 23]** eosdem Indos ultra vitium tyrannidis, alijs multis, fœdissimisque peccatis naturalem legem violare, & ipsum naturæ auctorem Deum Opt. Max. graviter offendere consuevisse. Nam etsi Episcopus Chiapensis in tract. comprob. Imp. Ind. fol. 96. & 67. illos pro maiori parte his criminibus aspersos fuisse insicietur: reliqui tamen auctores graviter probant, & exprobrant communem eorum ignaviam, stoliditatem, ingratitudinem, crudelitatem, nuditatem, ebrietatem, poligamiam, promiscuam libidinem, quam cum matribus, & sororibus exercebant, & plura alia vitia, quibus Indi ferè omnes

dediti erant; de quibus aliqua **[sect. 24]** tetigimus sup. hoc lib. cap. 7. & latè agunt Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. & decad. 4. lib. 6. cap. 11. Fr. Hieronym. Roma. d. lib. 1. de Repub. Ind. cap. 2. cum seqq. Fr. Ludo. Legionens. in comment. sup. Abdiam pag. 669. Ioseph. Acosta de procu. Indor. salu in procem. & in hist. Ind. lib. 6. cap. 18. Fr. Greg. Garcia de Ind. origin. lib. 3. cap. 2. 3. & 4. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 7. cap. 4. 5. & 6. lib. 8. cap. 5. lib. 10. cap. 13. lib. 21. cap. 3. Maluenda de Antichr. lib. 6. cap. 22. pag. 347. Torquemad. in monarch. Ind. lib. 2. cap. 28. pag. 250. Vbi inter alia, de plurimis **[sect. 25]** Motezumæ Mexicani Imperatoris uxoribus meminerunt, & quòd simul centum quinquaginta ex se gravidas habuit. Quod **[sect. 26]** mirari non debemus, cùm Ant. Pigaffeta tradat de Rege insulæ Gilolo, sexcentos filios ex se genuisse, eosque viventes omnes sibi obsequi solitos: quin addit, & alium Regem sexcentos & quinquaginta suo ex corpore filios procreasse, eosque viventes vidisse. Et Marc. Polus lib. 3. capit. 6. prodit, Ziambæ Indiæ Orientalis Regi fuisse filios tercentos viginti quinque, quod & recolit Simon Maiolus in diebus Canicular. tomo 1. colloquio 4. pag. 101.
Extatque inter Regias schedulas 4. volu. pag. 269. summarium quoddam, quo **[sect. 27]** præcipua Indorum vitia prænotantur, & Christianis prædicatoribus iniungitur, ut eos ab illis dimovêre totis viribus pugnent: & idem habetur, & cavetur in instructione data Ferdinando Cortesio anno 1523. eod. vol. pag. 248. & in Epistola Caroli V. Imper. ad Occidentales, & Meridionales Regulos missa ann. 1543. pag. 221. Vbi adijcitur, quòd in pluribus provincijs masculam **[sect. 28]** quoque venerem publicè & turpiter exercebant; prout etiam testantur multi ex auctoribus suprà relatis, præcipuè Anton. de Herrera decad. 1. lib. 3. cap. 4. pag. 88. Vbi loquitur de insula Hispaniola, & decad. 4. lib. 6. cap. 1. ubi de insula Coro, & decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. ubi de alijs in communi, Garcilas. Inca in suis comment. 1. par. lib. 6. cap. 11. ubi tradit, Incarum tempore apud Peruanos hoc vitium puniri cœpisse; & Thom. Bozius d. lib. 7. cap. 4. Vbi ait, **[sect. 29]** quòd asservabantur in plurimis inanium Deorum templis, qui præposteræ libidinis usibus nesandissimis publicè, & quidem, ut putabatur, religioso decreto servirent: sanctumque & pium reputabatur, tam immane facinus cum ijs admisisse.
Et hoc adeò verum erat, ut ex Bodino libr. 3. dæmon. capit. 15. narret Theat. vitæ hum. volum. 17. lib. 1. pag. 3114. **[sect. 30]** quòd cùm ab Hispanis America subigeretur, compertum fuit, pederastiæ imaginem, pediconis inquam & cinædi, ab insulanis, suspensam collo, gestari pro amuleto, turpissimo instituto. *Etenim circumfluebant (inquiunt) gentes illæ sodomiæ turpissimis, & detestandis sceleribus, magicisque artibus omnis generis: ideoque omnes ferè sunt ab Hispano profligatæ.*
Quod **[sect. 31]** peccatum quàm detestandum, & execrabile sit, satis constare **[381]** poterit exijs, quæ congessit Gratian. in Docreto causa 23. q. 4. & 5. cap. flagitia. 32. q. 7. D. Thom. 2. 2. q. 154. art. 11. l. cùm vir, C. ad leg. Iul. de adulter. authent. ut non luxurien. contra nat. cap. Clerici, de excessib. Prælat. cap. si gens Anglorum. 56. distinct. Vbi dicitur, quòd iram Dei, pestilentias, & tempestates inducit, l. 1. & 2. tit. 21. part. 7. ubi Gregor Lop. l. 2. tit. 9. lib. 4. fori, ubi Montalvus, lib. 1. tit. 21. lib. 8. Recop. ubi Azeved. & plurimi alij relati ab Ægid. Bossio in praxi crimi. tit. de stupro detestab. in masculos, pag. 339. Menoch. de arbitrat. casu 286. Mascard. de probation. concl. 1313. Iul. Clar. & Baiard. §. sodomia, Bermon. Choveroneo de publ. concubin. rub. de peccato sodom. pag. 17. Salzedo in addition. ad praxim Bern. Diaz, cap. 86. D. Ioan. Vela de delict. cap. 33. Pet. Cened. in collectan. ad Decret. 130. num. 1. & feq. Bobadilla lib. 2. cap. 14. num. 20. & Farinac.

in praxi criminal. q. 10. num. 414. Vnde [sect. 32] antonomaticè appellari solet peccatum contra naturam, ut præter suprà dictos Auctores observat Fr. Barthol. de Medina in 1. 2. q. 71. art. 2. pag. 624.
Et extat [sect. 33] notabilis historia apud Petr. Martyr. decad. 3. cap. 1. Gomar. in d. histor. gener. Ind. cap. 62. & additionator. Benzonis lib. 1. cap. 23. pag. 109. de Blasco Nuñez Balboa, qui cum provinciam Escaraguam, superato & cæso eius Regulo, & alijs Indis, occupasset, invenit Reguli fratrem, & alios quosdam, muliebri vestitu ornatos: quod valdè admiratus, cùm causam ab incolis sciscitaretur, responderunt, cæsum Regulum, & omnes eius aulicos nefando hoc peccato, naturæ adverso, infectos; ideoque Reguli fratrem, & omnes eius comites muliebri ornatu amictos incedere, quibus neque arcus, neque sagittas tractare licêret, ut reliquis viris, sed in servilibus officijs, in quibus aliàs fœminæ solêrent esse occupatæ, vitam traducere necesse esse.
Quam relationem Balboa ferè attonitus audiens, & ægrè dolens, adeò detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasse, corripi statim omnes illos sodomitas iussit, numero ferè quadraginta, & canibus, quos circunducebat, lacerandos obiecit. Pagi incolæ conspectâ castigatione à Balboa factâ, comprehenderunt etiam quotquot huic crimini obnoxios cognoverant, & illorum conspuentes faciem ad Balboam adducunt, ipsum orantes, ut provinciam eâ peste liberet. Atque inter reliquos, senex quidam, sublatis ad Cœlum manibus, & oculis, & converso ad Solem vultu, inquit; meritò adversusillos iratum esse, ob nefandum hoc scelus: cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequentia fulgetra & fulmina in eam provinciam iacere, tam crebras aquarum illuvies ex montibus cadere, quæ ipsorum agros eluerent, & Maizum corrumperent, unde fames per universam regionem subsequeretur. Nunc autem his monstris sublatis, sperandum esse, Solem iram mitigaturum, & se fruges sine noxa aliqua collecturos: omnesque Christianos, tanquam ex Cœlo delapsos, venerari cœperunt.
Tertiò perpendo, [sect. 34] quòd ijdem Indi antropophagi ut plurimùm erant, hoc est, humanis carnibus vesci solebant, & ad hoc hostes, & captivos quærebant, & trucidabant, ut referunt auctores, & schedulæ suprà citatæ, & ultra eos Pet. Malferit. d. cons. 769. nu. 72. & 76. Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Antropophagi,* & Sebastian. Covarr. in Thes. ling. Hispan. eod. verb. ubi dicunt, eos hodie passim reperiri in Novo Orbe, Petr. Bemb. lib. 6. hist. ubi [sect. 35] de Canibalibus & Caribibus agit, Christoph. Columbus in relat. suar. navigat. cap. 92. pag. 96. & cap. 111. pag. 118. quem refert Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. pag. 79. ubi de eisdem Canibalibus tradunt, aliquando longa metiri itinera supra mille milliaria, ut carnibus **[382]** vescantur humanis, Alberic. Vespucius in relat. suar. navigat. cap. 117. pagina 125. Vbi ait, se vidisse in insulis Barloventi [sect. 36] quendam Indum Canibalem, qui pro gloria non mediocri iactabat, se esitavisse supra tercentum viros, & urbem, [sect. 37] ubi in contignatione humanas carnes, easdemque salitas, persiles habebant, uti nos carnes aprinas sole, vel fumo siccatas, appendimus in culina trabibus, & in primis insitia, & id genus alia. Imò mirabantur plurimum, quod nos non vesceremur hostibus, quorum carnes aiebant, appetentiam cibi facere, & miri saporis esse.
Idem tradit Americus Vespuc. de Indis Hispaniolæ in sua navigatio. 1. pag. 161. & navigat. 2. pag. 170. & navigat. 3. pag. 178. dicens, [sect. 38] quòd alijs carnibus præter quàm humanis rarò vescebantur, & quòd in his vorandis sic erant inhumani, & immansueti, ut omnem feralem, ac bestialem modum superarent. Omnes enim (inquit) hostes suos, quos aut perimunt, aut captos detinent, tam viros, quàm fœminas indistinctè cum ea feritate

deglutiunt, ut nihil ferum, nihìlve brutum magis dici, vel inspici queat. Indos quoque **[sect. 39]** Novæ Hispaniæ, quamvis magis politicos, in hoc idem vitium antropophagiæ delapsos, & quando id originem habuerit, latè recenset Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. tom. 2. lib. 14. cap. 26. Et quando, & quomodo Motezuma illorum Imperator his cibis uteretur, tradit idem auctor. 1. tom. lib. 2. cap. 18. pag. 249. Et de simili Brasiliensium feritate Herrera decad. 4. lib. 8. capit. 13. pag. 218 Et de Peruanis Petrus Cieza 1. parte capit. 26. & latè Garcilas. Inca in suis commentarijs 1. par. lib. 1. cap. 12. licèt post Incarum Imperium hoc desijsse tradat lib. 2. cap. 7.

Et quod peius est, non solùm in hostes, & captivos sævire solebant, ut eorum carnibus vescerentur, verùm & senes **[sect. 40]** quoque parentes, & propinquos interficere, & edere consueverunt, tanquam inter senes, & mortuos nullum esset discrimen, ut refert Ludovic. Gomezius in reg. Cancellar. de infirm. resign. quæst. 7. colum. 1. & ægrotantes, & moribundos in sylvas deducere, ibiḱque solos relinquere, aquâ, & cibo ad pauculos dies erga illos apposito, ut recolit Americ. Vespucius in d. sua navigat. 1. pag. 160. Et de Bactrianis, & alijs Indis Orientalibus tradidit Cicero lib. 1. Tusculan. quæst. Valer. lib. 2. cap. 1. Alexand. ab Alex. lib. 3. Gen. cap. 2. Cœl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. capit. 28. & Theatr. vitæ humanæ vol. 19. lib. 2. pag. 3606.

Quinimo (quod adhuc magis mirandum videtur) adeò huic nefario vitio dediti erant, **[sect. 41]** ut sæpè pater filios epularetur, & vicissim nati parentem, prout sors tulisset, aut eventus, ut narrat Alber. Vespucius ubi suprà, pagina 125. & Petr. Martyr, Ferdinand. Lupecius, & alij relati à Bozio dict. lib. 7. cap. 4. 5. & 6. in fine, & lib. 10. cap. 13. & lib. 21. cap. 3. post medium, & Garcilassus dict. cap. 12. Vbi his Indorum nationibus commune esse dicunt, ut sese mutuò homines ederent, **[sect. 42]** & ut multas concubinas habêrent, ex quibus plurimos filios suscipiebant, & huic uni rei operam dabant, ut ij pinguibus alimentis infarcirentur, & adipe repleti, ad ætatem paulò adultiorem pervenirent, quam simul atque attigissent, in frusta eos discerpabant, & assos, vel coctos (quod vel cogitatu horrendum videtur) proprios natos summa cum voluptate ipsimet genitores crudelissimè comedebant.

Quod **[sect. 43]** antropophagiæ vitium Plin. lib. 7. natur. histor. cap. 2. meritò incredibile, & monstri instar videri ait; & portentosum, ac immane vocat Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. capit. 1. & lib. 3. cap. 3. & lib. 7. Stroma. cap. 3. Vbi eius additionator Gentianus Hervetus **[sect. 44]** Pythagoricum illud dogma **[383]** prosequitur, quo non solum ab humanis, verùm ab aliorum etiam animalium carnibus abstinêre docebat: quia carnibus **[sect. 45]** vesci, magis esse ferarum, quàm hominum reputabat, ex ratione, quam in eius vita tradit Laërtius, & Erasm. in adag. *Amiclas silentium perdidit.* Et eòdem respiciens Iuvenal. satyr. ultima, utrumque his elegantibus carminibus comprehendit:

Adspicimus populos, quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem, sed pectora, brachia, vultum
Crediderant genus esse cibi, quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras? cunctis animalibus abstinuit, qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen.

Neque abest Ovid qui lib. 15. Metamorph. de eodem Pythagoræ præcepto loquens, sic canit:

Heu quantum scelus est in viscere viscera condi,
Congestoḱque avidum pinguescere corpore corpus,
Alteriusḱque animantem animantis vivere lætho:

Ergo ne pietas sit victa cupidine ventris,
Parcite vaticinor cognatas cæde nefanda
Exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur.

Paulus **[sect. 47]** etiam Orosius humanæ carnis esum infames escas appellat; sic enim accipiendum est illud, quod lib. 5. cap. 23. de Calaguris obsidione scriptum reliquit: *Vxamam Pompeius evertit, Calagurim Afranius iugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, ultima cæde incendioque delevit.*

Et Strabo lib. 4. Geograph. pagina 139. **[sect. 48]** Barbarum & Scythicum esse refert, carnibus humanis vesci, licèt id inquit, usurpasse, **[sect. 49]** obsidionum necessitatibus urgentibus Galli etiam, Hispani, alijque complures feruntur. De quibus plura exempla commemorat Theatr. vitæ humanæ volum. 14. lib. 3. pag. 2939. & est valdè memorabile illud, quod habetur lib. 4. Reg. capit. 6. quamvis Valer. Maxim. lib. 7. capit. 6. **[sect. 50]** etiam cuiuslibet necessitatis fato, hoc tam infandum crimen excusare non audeat. Sic enim de Numantinis scribit: *Numantini à Scipione vallo, & aggere circundati, cùm omnia, quæ famem eorum trahere poterant, consumpsissent, ad ultimum humanorum corporum dapibus usi sunt: quapropter capta iam urbe, complures inventi sunt, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes: nulla est in his necessitatis excusatio; nam quibus mori licuit, sic vivere necesse non fuit.*

Et hac de causa narrat Anton. de Herrera in dict. histor. gen. Ind. decad. 1. lib. 6. cap. 10. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. & lib. 9. cap. 8. **[sect. 51]** primis temporibus detectionis huius Novi Orbis, hanc feritatem humanorum ciborum urgentissimam inter alias rationes reputatam fuisse, ut Indi eis vescentes debellari, & in servitutem redigi possent.

Pijssimamque **[sect. 52]** & Indis alioqui mirum in modum faventem Elisabetham Reginam Catholicam, ubi audiebat, aliquos eorum hominivoros esse, sic excandescere solitam, ut ad internecionem usque deleri iuberet.

De insigni quoque illo Duce **[sect. 53]** Ferdinand. Cortesio narrat idem Herrera decad. 3. lib. 3. cap. 8. pag. 282. quòd cùm Mexici existens, indigenam quendam videret, alterius occisi crura mandentem, ita rei feritate, & illius abominandi vitij extirpandi desiderio commotum, ut Indum statim abduci, & vivum cremari iusserit. Et decad. 2. lib. 6. capit. 14. refert quantum cum Tlascaltecis pugnaverit ut eos ab humanarum carnium esu diverteret. Et decad. 3. lib. 3. capit. ult. pag. 137. scribit, eundem Cortesium Panucenses **[384]** & Chilanos Novæ Hispaniæ funditus subvertisse, quòd huic vitio nimis dediti essent.

Qvartò facit, quòd præter supradictam feritatem, & crudelitatem, alias, & quidem longè graviores, usitabant, **[sect. 54]** occasione sacrificiorum, quæ dæmonis astu cæcati, varijs, modis in varijs provincijs peragebant, innumera innocentium hominum corpora, non solùm hostium, aut extraneorum, verùm propinquorum, atque etiam filiorum, nefarijs & cruentis ritibus suis idolis immolantes. De quibus **[sect. 55]** ultra ea, quæ habentur in dicto Summario pro extirpandis vitijs Indorum, & in instructione Cortesij, & epistolâ Caroli V. quorum mentionem fecimus sup. hoc cap. num. 27. sigillatim tractant Petr. Martyr omnino videndus in decadibus Novi Orbis pag. 58. Fr. Hieron. Roman. dict. lib. 1. de Republ. Ind. capit. 11. & sequentib. Marquard. in dict. tract. de Iudæ. & infidel. 1. part. cap. 14. fol. 57. Pet. Malferit. apud Mandel. dict. cons. 769. ex num. 76. Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 5. cap. 19. ubi de Peruanis, & cap. 20. & 21. ubi de Mexicanis, Ioan. Boter. in dict. relat. univers. 4. part. lib. 1. pagina 22. & lib. 2. pag. 28. Fr. Augustin. Davila in histo. Mexic. Ordin. Prædicat. lib. 1. cap. 24. & 25. Fr. Ludovic. Granatens. in Symbol. Fidei. 4. par. cap. 10. §. 1. pag. 461. Ioan. Magin. Patavin. in tab. Geograph. 2. part. tab. 32. Anton. Possevinus

in Bibliothec. 1. tom. pag. 431. Vbi agit de varijs sacrificijs Iaponiorum, & unde originem habuerint, Fr. Alphons. Ferdinand. in histor. Ecclesiast. nost. temp. lib. 1. per totum, ubi cap. 1. & 2. agit specialiter de sacrificijs Indorum insulæ S. Dominici, & ex cap. 9. ad 36. de Mexicanis, cap. 42. & 43. de Guathemalensibus, cap. 146. 47. & 48. de Novo Regno Granatæ, cap. 50. & 51. de Peruanis, & cap. 55. ex pag. 188. de Chilensibus, Fr. Ioan. à Torquemada in dict. Monarch. Ind. lib. 6. cap. 33. & lib. 7. per totum, præcipuè capit. 17. ubi agit de Nova Hispania, Garcilassus Inca lib. 1. commentar. cap. 9. & sequentib. & lib. 2. per totum, ubi de sacrificijs Peruanorum, Anton. de Herrera decad. 2. lib. 6. cap. 15. ubi de Tlascaltecis, & lib. 7. cap. 12. & 18. & decad. 3. lib. 1. cap. 15. 16. 17. & 20. & lib. 2. cap. 11. & sequentib. ubi de Mexicanis, & lib. 7. cap. 9. pag. 285. ubi de sacrificijs multarum virginum, & decad. 4. lib. 10. capit. 3. & 4. ubi de Iucatanis decad. 5. lib. 1. per totum, ubi de Peruanis, Laurent. Surius in commentar. anno Domini 1558. Simon. Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. pag. 79. & tom. 1. colloq. 23. Vbi inter alia tradunt, mille **[sect. 56]** plerumque homines uno die in civitate Mexicane dæmonibus immolari solitos, & aliquando quinque mille, diemque extitisse, in quo diversis locis plusquám viginti hominum millia immolata fuerunt.

Et communiter in sola Mexicana urbe quot annis septuaginta millia hominum sævissimum in modum immolari, scriptis suis mandavit Thom. Bozius dict. lib. 7. de sign. Eccles. cap. 4. in fine, & lib. 12. cap. 21. in fine, ubi alia miranda de eisdem mactationibus tradit, & Pat. Ribadeneira lib. 2. de Princip. Christian. capit. 35. & Pat. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 30. pag. 333. Lilius quoque Giraldus in histor. Deor. syntag. 17. pagina 529. & Ludovic. Vives in annot. ad D. August. lib. 7. de Civitate Dei, cap. 19. pag. 362. se legisse tradunt, paucis ante annis ab Hispanis nautis Orbem lustrantibus insulam repertam, quam ipsi à Carolo Carolinam dixêre, **[sect. 57]** in qua frequentes visebantur statuæ æneæ suorum numinum, quæ intrinsecùs cavæ, manibus iunctis, pansisque fuerant, in quibus infantes, & puerulos, quos dijs illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimè incendebant in caveis statuarum,**[385]** & simulacrorum igne accenso, & ære calorum concipiente, Ioseph. etiam Acosta idem omnibus ferè nostris Indis commune fuisse repetit libro 2. de de procur. Ind. salu. capit. 3. in fine, sic inquiens: **[sect. 58]** *Manifestum verò est inter istos innumerabiles innocentium cædes perpetrari, cùm & obvios quosque capiunt, & trucidant, & in suos quoque immaniter sæviunt, pueros, fœminas, & miserabile genus neci dantes, adeò ut cruore humano, macelli cuiusdam instar, per multa loca redundare comperta sint. Quorum testis locuples esse potest Mexicana Provincia.*

Et licèt Garcilassus Inca lib. 2. cap. 7. ex relatione Patris Valera **[sect. 59]** affirmet, Indos Peruanos post Incarum Imperium his hominum sacrificijs usos non fuisse: contrarium tamen verius est, ut ex prædictis Scriptoribus constat, & præcipuè ea exercebant, ubi Rex inaugurandus erat, vel ubi sepeliendus: quo tempore plus mille infantes masculi, & fœminæ à quadriennio usque ad decennium devovebantur: & **[sect. 60]** prætereà uxores & famulos, adhuc viventes, cum viris, aut dominis vita functis, in idem sepulchrum intrare cogebant, ut testantur relationes Novi Orbis cap. 76. pag. 72. & cap. 139. pag. 151. Ioan. Boëm. de moribus omn. gent. pag. 110. 117. & 208. Acosta d. lib. 5. hist. Ind. cap. 19. Ioan. de Betanzos in hist. Incarum, Gomara 1. p. hist. Ind. fol. 41. Fr. Gregor. Garcia de Ind. orig. lib. 3. cap. 3. §. 4. & Fr. Hieronym. Roman. d. lib. 1. de Rep. Ind. cap. 7. & 9. ubi etiam apud Mechoacanos hoc magno cum excessu usitatum fuisse commemorat.

Et adeò in omnibus ferè Indiarum regionibus, præcipuè Peruanis, mos idem increbuit, ut etiam post Christi Fidem disseminatam, vix Indi ab hac superstitione desisterent; **[sect. 61]** unde emanavit Regia schedula Philippi Secundi, quæ id in posterum fieri sub gravissimis pœnis interdicit, & habetur in volum. 4. pag. 351. data Tauri die 18. Ianuarij anno 1552. in hæc verba: *El Principe. Presidente i Oidores de la Audiencia Real de las Provincias del Peru, à Nos se ha hecho relacion, que los Caziques de essa tierra han tenido por costumbre al tiempo que mueren, mandar matar Indios, è Indias para enterrar con ellos, è yà que ellos no lo mandan, se haze. I comoquiera que no es de creer que cosa semejante se haga al presente en essa tierra: i que si se oviesse hacho, ò hiziesse despues que vosotros estais en ella, lo avriades mandado castigar i remediar como conviniesse. Por ser el negocio de la calidad que es, he acordado de mandar dar esta mi cedula para vos: por la qual vos mando, que esteis mui advertidos de no consentir, ni dar lugar que en ninguna manera, ni por ninguna via se haga lo susodicho: i si por caso alguno lo hiziere, lo hagais castigar con todo rigor como convenga. Fecha en Toro à diez i ocho dias del mes de Enero de mil i quinientos i cincuenta i dos años.* Yo el Principe . *Por mandado de su Alteza. Francisco de Ledesma.*

Hæc autem **[sect. 62]** talis ac tanta tot sacrificiorum humanorum feritas, & barbaries satis constat, quàm sit contraria præceptis legis naturalis, quæ homines ab hominibus iuvari, filios à parentibus procreari, atque educari, non autem trucidari desiderant: & quod nobis nolumus, alijs fieri prohibent, l. 1. §. ius naturale, & §. iuris præcepta, §. ut vim, d. de iust. & iure, cap. 1. & cap. ius naturale, cum alijs, 1. distinct. Atque ita **[sect. 63]** eiusmodi sacrificia, non solùm nobis, qui piam, & Christianam religionem Dei beneficio colimus, verùm ipsis quoque Ethnicis, & infidelibus execrabilia, & abominabilia visa sunt, ut tradit Petr. Malserit. dict. cons. 769. num. 76. & Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. ex pag. 79. Indeque Gn. Cornel. Lentulo, & Pub. Licin. Crasso Conss. **[sect. 64]** S. C. cautum fuit, ne novam inducere religionem, néve **[386]** hominem immolare, aut humano sanguine litare licêret. Quod laudans Plin. lib. 30. cap. 1.: *Non satis, inquit, æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum, mandi verò, etiam saluberrimum.* & Cicer. in oratione pro Fonteio, quem refert Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccles. capite 4. immanem ac barbaram hanc consuetudinem immolandorum hominum vocat, & alia adducit Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. cap. 26. ubi Tiraq. in addit. plura congessit, & Pat. Pradus in Ezechiel. cap. 20. vers. 26. Lilius Girald. d. syntag. 17. in fine, Martin. Delrius in Troad. Senecæ vers. 297. Servius, Cerda, & Pontanus in illud Virgilij 3. Georg.

— *Quis aut Eurysthea durum,*
Aut illaudati nescit Busiridis aras.

Vbi Busiridem, & eius aras eximiè re **[sect. 65]** prehendit, quòd iste crudelissimus Ægypti tyrannus, hospites omnes Iovi immolabat, quosque ab Hercule unà cum Amphidamante filio, & reliquis aræ ministris interfectus fuit. Vt præter alios refert Agell. lib. 2. noct. Attic. cap. 6. ubi. **[sect. 66]** adiectivum, *Illaudati,* finem, & extremitatem malitiæ denotare inquit. Statius quoque Papin. lib. 12. Thebai. ob idem scelus, eundem Busiridem trucibus monstris dignum vocat:

Non trucibus monstris Busirim infandumque dedisti
Cercyona.

Et Claudian. libro 1. in **[sect. 67]** Eutrop. inventorem adeò infandi sacrificij meritas luisse pœnas, sic eleganter scribit:

Quàm benè dispositum terris, ut dignus iniqui

Fructus consilij primis auctoribus instet.
Sic multos fluvio vates arente per annos
Hospite qui cæso monuit placare Tonantem
Inventas primum Busiridis imbuit aras,
Et occidit sævi, quod dixerat, hostia sacri.

Quod locum fecit **[sect. 68]** Adagio, *Busiridis aræ,* de quo Ald. Manuti. in adagijs, & Martin. Delrius in adag. sacris, 1. tomo, adag. 861. pag. 464. & 2. tomo, adag. 30. pag. 36. & latè Pat. Serarius super Esther cap. 7. vers. 10. Atque hùc etiam respicit **[sect. 69]** elegans illa querela Imilcis, uxoris Annibalis, quæ cùm Aspar, eius filius, esset mactandus, sic dolens ait apud Silium Italic. in calce quarti libri Punicor.

Quæ porro hæc pietas delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris
Naturam nescire Deum: iusta ite precari
Thure pio, cædisque feros avertite ritus:
Mite & cognatum est homini Deus, hactenus oro,
Sit satis ante aras cæsos vidisse invencos,
Aut si velle nefas superos, fixumque, sedetque
Meme, quæ genui, vestris absumite votis
Cur spoliare iuvat Lybicas hac indolæ terras?

Et **[sect. 70]** Quintil. in Fanatico eadem hominum sacrificia non minus graviter dolens, quàm reprehendens: *Istud,* inquit, *si Deus cogit, iratus est. Etiam ne hæc sacrificia sunt? Nonne satius est pecudum more vivere, quàm Deos tam impios, tam profanos, tam sanguinarios colere?* Nimirum, quia ut præclarè tradit Clem. Alex. lib. 3. Strom. cap 3. in fin. oportet, Deo **[sect. 71]** offere sacrificia non fumptuosa, nec splendida, sed quæ sint pia, & ei accepta, & suffitum illum in lege compositum, qui constat ex multis linguis, & vocibus in oratione, vel potius, qui ex diversis gentibus, & sexibus per donum testamentorum constituitur in unitatem fidei, & in laudibus congregatur, mente quidem purâ, iustâ autem, & rectâ vitæ institutione, ex fanctis operibus, & iustâ oratione. Nam quis tam stultus, ut ait Lepor Poëticus, & tam ignavi est animi:

Tam credulus est vir quisquam, ut speret Deos,
[387] *Quæ non habent carnem ossibus, tosta, & bile,*
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere.

Quod præsentiens **[sect. 72]** Cato, sive quisquis ille est, qui vulgata Disticha, certè Catone digna, composuit, de quibus, & eorum Auctore plura tradit Martin. Delr. in præfat. ad comment. sup. Thren. Ierem. & Tiraquel. de nobilit. cap. 31. num. 386. pag. 302. non solùm hominum, verum, & pecudum victimas Deo infensas esse, his verbis ostendit:

Thure Deum placa; vitulum sine crescat aratro,
Ne credas placare Deum, dum cæde litatur.

Et graviter **[sect. 73]** Arnobius lib. 7. contra Gent. dum ait: *Postremò, quod gaudium est innoxiorum animantium mactatione lætari, miserabiles sæpè exaudiri gemitus, rivos sanguinis fluere, & semiferinos homines, quinimo feri, quos infœlix necessitas, & malus usus docuit, cibos ex his capere. Miseratione interdum commovemus illorum, arguimusque nos ipsi, penitusque re visa atque inspecta damnamus, quòd humanitatis iure deposito, naturalis initij consortia reperimus.*

Augebaturque **[sect. 74]** prædicta istorum Indorum feritas, & impietas ex eo, quòd ingentem etiam, ut diximus virginum, & infantium filiorum numerum immolare solêrent, quod scelus, etsi ab Hebræis quoque, & alijs nationibus aliquando usitatum suerit, ut colligitur ex 4. Reg. 3. & 17. & Sapient. cap. 14. Semper **[sect. 75]** tamen Deo infestum, & hominibus nefarium reputatum fuit: & de eo queritur David Psalm. 105. vers. 37. & sequent. dum ait: *Et immolaverunt filios suos, & filias suas dæmonijs: & effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan,* Ierem. capite 19. ubi cùm multa mala habitatoribus Ierusalem comminatus fuisset, hoc scelus inter alia, ut gravissimum, memorat: *Et repleverunt locum istum sanguine innocentum, & ædificaverunt excelsa Baalim, ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.* **[sect. 76]** Sapient. 12. vers. 5. & 6. ubi refertur supplicium, quod Deus Chananæis pro huiumodi criminibus irrogavit: *Et filiorum suorum (inquit) necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & devoratores sanguinis à medio sacramento tuo, & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum.* Quibus in locis plura de hoc sacrificij genere, & de illius forma, & ratione tradunt Expositores, præcipuè Genebrard. Iansen. Bellarm. & Ioan. Lorinus, idem Lorin. sup. Acta Apost. cap. 7. vers. 43.

Inauxiliatæ **[sect. 77]** verò vocantur animæ, idest, corpora filiorum, qui à parentibus immolabantur, & comedebantur, quòd omni ope, & auxilio destituerentur: cum nec cæsi se defendere possent, nec parentes, qui ipsi cæsores, & comestores erant, tueri eos vellent, multò bestijs peiores; quæ non **[sect. 78]** modò suos occidere fœtus non sustinent, verùm etiam pro illis, dum pugnant, sæpè morti se offerunt, ut latiùs dixi in tract. de crim. parric. lib. 2. cap. 10. & inde Cantacuzenus loco illius verbi: *Auctores,* reponit, *Solutos,* quippè qui inquit, vincula naturæ perruperint, ut genitores desijsse viderentur eorum, quorum erant interfectores.

Prætexebant **[sect. 79]** autem Hebræi Abraham, & Iephte exemplum Genes. 22. & Iudic. 11. 31. & sequentib. quorum prior **[sect. 80]** aggressus est sacrificare filium, & perfecisset, nisi Deus, qui præceperat, progressum inhibuisset. Posterior devotam filiam re ipsâ immolavit. Quod tamen quàm parum eis prodesset, satis apparet; nam Abraham, Auctore Deo, id tentavit, qui tamen perfici noluit, contentus præparatione mentis ad obediendum; Iephte **[sect. 81]** verò**[388]** factum nonnulli vel non excusant, vel animum dumtaxat, & ignorantia, admittunt, ut advertit Lorin. sup. d. cap. 12. Sapient. pag. 424. Ioan. Azorius 1. part instit. Moral. lib. 11. cap. 14. q. 2. & Doctor Ribera in epist. ad Hebr. cap. 11. num. 89.

Gentiles quoque, etsi idem sacrificium in **[sect. 82]** Saturni memoriam frequentarent, quem infantes filios suos devorasse, fabulæ narrant: & apud eos etiam celebretur Iphigeniæ filiæ Agamemnonis mactatio, & filiarum Erichthæi Attici, filij Creontis; gravissimis tamen pœnis, & edictis (ut diximus) ne id fieret, cautum est; ut præter Plin. & alios suprà relatos ostendit Plutarch. in Apophteg. dum **[sect. 83]** scribit, Gelonem tyrannum Siciliæ, cùm Carthaginenses vicisset, eis iussisse, ne homines immolarent, alioqui se illis bellum facturum. Et Quint. Curtius lib. 4. dum ait: *Sacrum, quod quidem Dijs minimè cordi esse crediderim, nostris sæculis intermissum, repetendi Auctores quidam erant, ut ingenuus puer Saturno immolaretur. Quod* **[sect. 84]** *sacrilegium veriùs, quàm sacrum,* & tradit alia D. August. sup. Iud. q. 49.

Et inde legimus, quòd cùm in Africa Saturno infantes palam à parentibus immolarentur, blanditijs, & osculo comprimente vagitum, ne flebilis hostia offeretur, **[sect. 85]** Tiberius,

cùm ibi Proconsulem ageret, hoc graviter vindicavit, eosdem Sacerdotes in ijsdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votivis crucibus exponens, ut scribit Tertul. in Apolog. cap. 3. Qui **[sect. 86]** tamen dolebat, suo tempore in occulto, hoc sacrum facinus perseverare, prout refert etiam Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. inst. cap. 25.

Et ad huius cruenti, & infandi sacrificij pravam consuetudinem puniendam, & penitus extirpandam, respicere putat (& meo iudicio rectè) Iacob. Rævard. lib. 3. coniectaneorum cap. 1. quod ab Imperatoribus Valente, Valentiniano, & Gratiano ad Probum rescriptum est in **[sect. 87]** l. si quis penult. C. ad leg. Cornel. de sicarijs, dum inquiunt: *Si quis necandi infantis piaculum aggressus, aggressave sit, sciat se capitali supplicio esse puniendum.* Nam quod Cuiacius existimat lib. 6. observat. cap. 21. nempè ibi legem Corneliam extendi, ut licèt de homine tantùm loqueretur, ad infantis occisionem trahatur, eo argumento diluitur, **[sect. 88]** quòd infans homo est, & eius occisio lege Corneliâ vindicabatur, non solum postquàm in lucem editus erat, verùm & dum visceribus vis infertur, ut abigatur, l. si mulierem 8. D. ad l. Cornel. de sicar. l. Ciceri, D. de pœnis, cumm alijs, quæ Ego pleniùs congessi dict. lib. 2. de crim. parric. cap. 12.

Atque hinc est, quòd **[sect. 89]** piaculi mentionem faciunt Impp. in. d.l. penult. quæ vox etsi pro quolibet irreligioso scelere sæpè sumatur. l. 7. §. ult. D. de iure deliber. ibi: *Ea, quæ sine piaculo non possunt præterire,* Iul. Paul. lib. 1. Sentent. tit. 23: ibi: *Piaculum admittit, qui corpus sepulturæ traditum nudaverit, & Solis radijs ostenderit;* peculiariter tamen ad hoc impium, & triste sacrificium significandum, eâ utitur Lanctantius sup. ibi: *Itaque ut diligentius piaculum solverent ducentos nobilium filios immolasse,* & ad alia similia refertur à Virgilio lib. 6. Æneid.

Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.

Et **[sect. 90]** piacularis hostia ea vocabatur, quam pro exolvendis populi peccatis devovebant, precibus solemnibus à Saga, sive Sacerdotissa conceptis, ut malum omne in eam converteretur. Quam eâdem ratione piatricem, sive expiatricem vocabant, ut ex Barrone, Festo Pompeio, & alijs doctè observat Girald. d. syntagm. 17. pag. 472. & Anton. Clarus Silvius in comment. ad leg. Reg. cap. 14.

Et de his **[sect. 91]** infantibus, ante septimum diem necari solitis, alia notat Pet. Fab.**[389]** lib. 1. Semestr. cap. 6. pag. 34. docens, ideò apud Græcos receptum, ut septimo die pueris imponerentur nomina, tanquam saluti, & incolumitati eorum hoc pacto magis consuleretur, ut observat Aristot. lib. 7. de histor. animal. ad finem.

Eratque huic errori, & impietati similis alia **[sect. 92]** Cataphrigarum, & præpuciatorum, qui infantis sanguinem, quem de toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extorquebant, farinam miscebant, panemque inde facientes, quasi Eucharistiam suam confecisse perhibentur. Quod forsitan dedit causam, **[sect. 93]** ut infanticidia Christianis olim a Paganis obijcerentur. Quod dolet, & omnino falsum fuisse, convincit Eusebius lib. 4. histor. Eccles. cap. 6. Tertull. in dict. Apolog. Marquard. in tractat. de Iudæ. & Infidel. 3. parte, capit. 11. numer. 7. & 8. & Martin. Delrius lib. 3. disquisit. magic. part. 1. quæst. 2. pag. 188. & quæst. 3. sect. 2. pag. 207.

Neque mirum est, Romanos omnium nationum prudentissimos, & politissimos eo tempore habitos, cruenta hæc, & feralia sacrificia abhorruisse cùm **[sect. 94]** & ipsos barbaros Indos, de quibus agimus, iam eorum tæderet, & maximopere ab illis eximi cuperent, atque aliam legem, & cæremonias amplecti, quamvis Sacerdotum metu, & reverentiâ cohiberentur. Et hoc in causa fuit, ut fidem nostram ita facilè, & voluntariè reciperent, ut ex aliorum relatione testatur Acosta dict. lib. 5. cap. 22. Ioan. Boter. d. 4. par. lib. 2. pag. 30. & 35. & Anton.

de Herrera decad. 3. lib. 2. cap. 16. pat. 91. ubi narrat, Hispanos **[sect. 95]** diris istorum sacrificiorum spectaculis motos, & quasi Divinis impulsibus percitos, seriò deliberasse, usque ad mortem pugnare, ut execrandas illas innocentium cædes in posterum impedirent.
Præsertim cùm die quadam, nimis ob socios ab Indis immolatos, commoti, quemdam **[sect. 96]** eximiæ formæ adolescentem Indum mactari viderent; qui, extracto iam corde, ubi per templi gradus de more iactus fuit, quasi Hispanorum opem implorans, patrio sermone clamavit: Heu Equites, miserè me miserum occiderunt.
Quod non est cur alicui incredibile videatur, cùm **[sect. 97]** naturaliter contingere potuerit, iuxta ea, quæ tradit Galen. lib. 2. de Hippocrat. & Platon. placit. cap. 4. referens, aliquoties in animalium sacrificijs accidisse, ut extracto eorum corde, iamq́ue super aram, & rogum coniecto, respirarent, validèq́ue mugirent, & tantisper hâc & illâc decurrerent, ut omittam alia, quæ de quibusdam, qui post mortem locuti sunt, tradit Martin. Delrius lib. 2. disquisit. mag. q. 19.
Sed & alia expressiora argumenta præcesserunt, quibus manifestiùs constitit, quantum hæc infausta sacrificia Dei ultionem provocassent. Nam ut præteream illud, quod ex Cardano, & alijs retulimus suprà hoc libro capit. 2. numer. 52. de **[sect. 98]** Angelo, qui cuidam immolando adstitit, & brevi desiturum hoc genus sacrificij, Deumque vindictam pro eo sumpturum, fignificavit. Extat quoque aliud mirandum, & portentosum testimonium apud Acostam lib. 7. cap. 23. pag. 511. Boter. dict. lib. 2. pag. 36. & Herreram decad. 3. lib. 2. capit. 8. pag, 70. qui **[sect. 99]** narrant, quòd cùm Motechuma, Mexicanorum Imperator, multis, & tristibus augurijs anxius esset, quæ vitæ, & imperij eius interitum prænuntiabant, Deorum iram placare conatus, ingentem lapidem ad templum afferre curavit, ut supra illum plures, & srequentiores solito, hominum victimas immolaret: cùmq́ue primò lapis, multis licèt urgentibus, & funes validissimos adhibentibus, loco vel tantillum dimoveri non posset, & rursus maioribus hominum copijs & validioribus vectibus urgeretur, vox **[390]** prope illum intonuit, quæ eos, frustrà laborare, commonuit: quoniam iam cœli, & terræ Dominus eiusmodi sacrificia summopere haberer exossa. Quo audito, Motechuma, ibîdem victimas secari, & immolari præcepit: sed iterum vox personuit, quæ Domini prohibitionem repetijt; & ut certam, inquit, esse credatis, me paululum moveri sinam, sed posteà vires, & conatus vestros irritos reddam. Cùmq́ue hoc ita contigisset, & posteà multis, & enixis Regis, & populi precibus, veluti persuasus usque ad Mexici portas ferri pateretur; ibi tandem in aquæ canalem subitò cadens, penitus disparuit, & ad locum, unde prius evolutus erat, confusis, & paventibus omnibus, remeavit.
His addo **[sect. 100]** notabilem considerationem Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. 1. tom. lib. 4. in prolog. pag. 374. ubi inquit, anno 1485. quo Ferdinand. Cortesius Hispaniæ natus fuit, Mexici octuaginta hominum millia solemnis cuiusdam festi occasione, uno die immanitet idolis sacrificata fuisse. Quasi Deus Omnipotens tanti, & tam diri facinoris vindicem, & punitorem eodem illo anno, quo admissum fuit, & forsitan eâdem ipsa die, pararet, nec impium illud scelus, & gementis populi afflictionem ultra progredi vellet, ut in simili habetur Exod. 3: ibi: *vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audivi. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum filios Israël de Ægypto, &c.*
Qvintò facit, quòd Indi non solum prædicta scelera committebant, quæ adeò gravia esse ostendimus, & naturali legi contraria: verùm & aliud adhuc peccatum, & quidem gravius, communiter frequentabant, **[sect. 101]** idololatriam scilicet varijs, vanis, & interdum portentosis nitibus exercentes, & cultum, quem vero & soli Deo exhibêre homines debent,

falsis & spurcis idolis deferentes. Etenim **[sect. 102]** non Solem tantùm, Lunam, aut Stellas colebant, quod alijs multis gentibus commune fuisse, doctè ostendit Pet. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 1. pag. 11. sed arbores quoque, montes, fluvios, fonres, lapides, ursos, leones, tigres, angues, & vilissima quæque sibi obvia animalia, mortuorumq́ue cadavera, & sepulchra, atque horrifica dæmonum simulachra sub diversis, & planè ridendis, aut veriùs lugendis figuris, venerabantur: quibus ingentia templa construxerant, & superstitiosis cæremonijs, cruentisq́ue sacrificijs, ut abundè ostendimus, immolabant.
De **[sect. 103]** quo pessimo idololatriæ Indorum vitio latè agunt Pet. Martyr in suis Novi Orb. decad. Christ. Columb. Amer. Vespuc. Frac. Lop. Gomara, Gonzal. Ovetus. Petr. Cieza, & Ioan. Bapt. Ramusius in eiusdem Orbis relationibus, & navigationib. & reliqui Auctores, quos sup. hoc cap. n. 55. citavimus; præsertim Roman. lib. 1. & 2. de Rep. Ind. Hieron. Bezon. in hist. Ind. lib. 1. cap. 26. & seq. ubi eius Addition. & lib. 2. cap. 20. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 5. per totum, & de procur. Ind. salu. lib. 5. cap. 10. & 11. Boter. dict. 4. par. relat. lib. 1. August. Davila in. dict. hist. provin. Mexic. lib. 1. cap. 34. & 25. Fr. Alfons. Ferdin. in histor. Eccles. lib. 1. per totum, Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 6. per totum, & lib. 8. 9. & 10. Garcilas. libro 1. capit. 9. & lib. 2. capit. 4. & sequentibus, & passim Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. præcipuè decad. 2. lib. 7. cap. 18. pag. 253. Vbi **[sect. 104]** Mexici duo millia idolorum diversorum fuisse commemorat, & de eis, & eorum Sacerdotibus aliqua tangit Bodinus lib. 1. dæmonomaniæ, relatus à Theatr. vitæ human. volum. 27. lib. 4. pag. 4189. ubi ita inquit: In america antequàm Hispani illa potirentur, **[sect. 105]** *Sacerdotes ieiunia maxima, preces, & supplicationes celebrasse constat; labaris idola circumgestasse***[391]** *eorumq́ue honores decantasse: tum occupatos à spiritibus malignis, res mirabiles pronuntiavisse. Illis uxores non erant, præterquàm ijs, qui peccata audiebant, pœnitentiam temperabant, & confessionem sub gravi pœna non audebant retegere. Omnes persæpè ieiunabant, maximè si quando facienda messis, aut bellum, aut Deus ipsorum, id est diabolus consulendus. Vt autem vehementiùs raperentur, oculos occludebant aut eruebant sibi, cùm sacrificandi essent homines, & omne genus animalia idolis suis: Multa puellarum habebant monasteria, quas homines castrati, naso, labisq́ue præcissis, asservabant, indicta adversus incestam capitali pœna. Qui ambibant Sacerdotium, cum Sacerdotibus se in sylvas, albis vestibus indutos abdebant, ubi annos quatuor, aut quinque transigebant. Hoc facto cum litteris testimonialibus (syllabos Imperatores vocant) abire solebant. Maximum Deum adorabant Solem, quem vocabant Guaca, & Pachacamac Solis & Lunæ filium, &c.* Nimirum **[sect. 106]** quia dæmon, infestissimus semper hostis generis humani, his, & alijs erroribus Barbaros obcæcabat, & ambiguis responsis illudebat, ut non solùm sibi Divinos honores usurparet, verùm & ritus, quibus Deus colitur, emularetur, ut benè advertit Acosta ubi sup. & Raph. de la Torre in 2. 2. quæst. 85. art. 3. disput. 1. pag. 418. 1. tom Eratq́ue illis adeò familiaris, & socius, ut legamus apud Petr. Ciezam 2. par. cap. 27. & Hieron. Benzonum, & eius additionatorem, dict. lib. 1. cap. 26. pag. 124. in insula **[sect. 107]** Hispaniola Crocoton dæmonem misceri solitum mulieribus, & ex eo natos bicornes nasci: cuius dictum refert Martin. Delrius lib. 2. disquisit. magic. quæst. 15. & eius epitomator Franc. Torreblanca lib. 2. de Magia cap. 31. num. 40.
Quod **[sect. 108]** idololatriæ scelus ita absurdè apud omnes Indos, & pertinaciter frequentatum, eorum ruditatem imprimìs coarguit: nam ut rectè, de Ægyptijs loquens, scribit Cæl. Rhodig. lib. 16. lect. antiq. cap. 4. *Vt hebetissimus quisque est, ita facillime superstitionum vanitatibus mancipatur, quas ingenium vegetum, doctrinæ nitore defæcatum, excultumq́ue præcipuè aversatur, alliditq́ue.*

Quam verò idem istud idololatriæ crimen execrabile, & **[sect. 109]** Deo Opt. Max . semper infensum fuerit, apertè constat ex maledictionibus, & supplicijs, quæ adversus illud perpetrantes minatur Isai. 41. & 42. Deuter. 27. Exod. 22. Psal. 96. Ierem. 2. 11. Sapient. 14. 17. ubi dicitur, **[sect. 110]** quòd ad tantum flagitium obstupescunt cœli, & portæ eius desolantur vehementer, Apocal. 18. 1. Corinth. 6. & in alijs plurimis locis diligenter congestis à Petr. Nanio in Polianthæa, verb. *Idololatria,* quæ **[sect. 111]** latè exornant, & prosequuntur D. Augustin. lib. 19. de Civit. Dei cap. 21. & 23. Tertullian. in peculiari libro de idololatria, Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. instit. cap. 3. D. Clement. Alexand. in Orat. adhort. ad Gentes pag. 52. & rursus pag. 108. ubi **[sect. 112]** cultum simulachrorum manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam appellat, & Gentian. Hervetus ibîdem, stultitiam omnibus maiorem, D. Cyprian. in orat. contra idola, D. Athanas. in tract. de vanitate idolorum, Iustinus Martyr in Oratione Parænetica, D. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 12. D. Thom. 2. 2. q. 94. art. 1. & sequentib. D. Antonin. 1. part. cap. 3. tit. 2. §. 7. ubi inquit, quòd idololatria habuit initium Babyloniæ, tempore Beli, quamvis Suidas in dictionario aliam originem tradat, dicens: *Seruch defunctos præstantes viros quot annis adorari iussit, tanquam adhuc viventes, & memoriam eorum celebrari, & in sacros commentarios referri, & Deos iudicari, tanquam benefactores. Hinc orta est idololatria, & multitudo Deorum, atque usque ad Tharram Abrahami patrem duravit,* Abulensis cap 1. in Exod. quæstion. 7. Pereira ibîdem disput. 7. ubi tradunt, Hebræos propter idololatriam, quam inter Aegyptios didicerant, & exercuerant, tot divinis **[392]** supplicijs afflictos, Marquard. d tract. de Iudæ. & Infi. 3. part. cap. 1. num. 23. & seqq. Petr. Crespecius in summa fidei, verb. *Idololatria.* Fr. Ant. à Corduba dict. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 500. Anton. Possevin. in Biblioth. 1. tom. lib. 10. cap. 5. pag. 431. & Anton. de Herrera in. d. hist. gen. Ind. decad. 3. lib. 2. cap. 15. pag. 85. ubi docent, quid sit idololatria, unde provenerit, & quos effectus operetur; & aliqua de idololatria nostrorum Indorum subiungunt Marta dict. tract. de iurisdict. 1. par. cap. 24. ex num. 29. ubi quòd licitum sit, idololatras debellare, Simancas in Cathol. instit. tit. 32. ubi de materia, & pœnis idololatriæ. Et **[sect. 113]** quòd omnis idololatra hæreticus est censendus, Gregor. de Valencia tom. 3. disp. 6. q. 11. Tolet. de instruct. Sacerd. lib. 4. cap. 14. rubr. de superstit. num. 2. vers. *Est igitur idololatria,* Fr. Lud. Granatens. in Sym. Fidei, 4. par. cap. 10. & 5. par. cap. 26. Lælius Zechus in summa, part. 1. tit. de Fide, cap. 14. rubr. idololatria, per tot. Leonar. Lessius de iust. & iure lib. 2. cap. 43. dub. 3. & 4. P. Franc. Suar. de statu Relig. lib. 2. cap. 3. ubi, quid sit idololatria, & cap. 4. ubi quotüplex sit, & cap. 5. ubi de eius origine, & cap. 6. ubi de eius gravitate, & pœna, Ioan. Azorius instit. Moral. par. 1. lib. 9. cap. 11. & seqq. ubi quid sit idololatria: & quod **[sect. 114]** eius crimen ex ignorantia non excusatur Thom. Sanchez in præcep. Decalog. lib. 2. cap. 37. Martin. Delr. in adag. sacris, 1. tom. adag. 855. pag. 462. ubi **[sect. 115]** concludit, idolum inde dictum, quòd cultoribus nihil nisi dolorem, & turbelam adferat, & Deum ad iram provocet. Ludovic. à Paramo de orig. Inquisit. lib. 1. tit. 3. cap. 2. per totum, ubi curiosè recenset, eos omnes, qui idololatriæ crimen in mundo commiserunt, Fr. Raph. de la Torre in 2. 2. D. Thom. tom. 2. q. 94. artic. 3. & ex pag. 98. usque ad pag. 124. ubi **[sect. 116]** quòd idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est gravior infidelitate, & de eius causis, & initijs, & alia plura de ea Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 11. cap. 10. pag. 787. & sequent. ubi quàm fuerit vana istorum Indorum, & aliorum idololatrorum secta, Fr. Thom. Maluenda de Antichristo, lib. 1. cap. 3. pag. 6. & 7. ubi quòd Belial fuit Princeps idolorum, & quid significet, & lib. 7. cap. 3. pag. 349. ubi **[sect. 117]** quòd Antichristus

idola auferet, & alia plura de gravitate huius criminis, Torquem. in Monarch. Ind. lib. 6. cap. 5. &c. 33. ubi de idololattia diversarum nationum, & Indorum, & quando cœperit, Simon Maiol. in diebus Canicul. tom. 2. colloq. 1. per tot. præcipuè pag. 22. & 23. ubi de varietate, & abominatione idolorum, Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 20. ubi quid sit idolum, & de initio idololatriæ, Illustriss. Bellar. lib. 1. de Verb. Dei, cap. 13. pag. 17. ubi idem tractat, & lib. 4. de Roman. Pontif. cap. 19. pag. 340. ubi de idolatriæ punitione, Franc. Torreblanca de magia lib. 1. cap. 17. & 18. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Idololatria,* pag. 448. & 449. Basil. Pontius 1. part. var. disp. q. exposit. 6. & 7. ubi plura tradit de materia idololatriæ, & an illa cœperit ante diluvium, tempore Henos? & **[sect. 118]** an seme extincta, sit iterum sub finem mundi reditura, Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 12. §. 2. & sequentib. ubi plura omnino videnda de eâdem idololatria, & eius initio, & quando in Ægypto, & in Hispania ortum habuerit, & qualiter à Deo punita fuerit? eruditiss. Pat. Ioan. Pineda in commentar. sup. Iob, cap. 31. vers. 26. 27. & 28. ubi pòst quàm de hoc crimine multa satis curiosè congessit, ostendit, meritò **[sect. 119]** a Iob. in illo loco appellari: *Maximam iniquitatem,* & quòd vix de alia tam graviter conqueritur Deus, atque de idololatria: vix alicuius improbitatis tam multæ, tamq́ue graves appellationes; iam enim appellantur idola: *Offesiones, & dolores ocu-***[393]***lorum,* ut quæ Deus non sustineat vidêre: iam *abominationes,* ut quas non sine ingenti nausea coram se videat: iam *odium, spurcitiæ, immunditia, sordes.* Denique nihil esse immundum, cum quo maxima hæc iniquitas non comparetur. Circa quod plura alia etiam congerit, & considerat Dom. Valençuela in discurs. stat. & belli, 2. part. consid. 2. num. 17. & 18. & novissimus P. Mendoça sup. lib. 1. Reg. cap. 2. vers. 25. n. 12. pag. 503.

Quam reprehendes **[sect. 120]** etiam Sibylla relata à Lactan. d. lib. 1. cap. 3. sic scripsit:

Græcia quid confidis in viros Principes?
Ad quid dona inania mortuis ponis?
Immolas idolis, quis tibi in mentem dolorem
Imposuit, ut hæc perficias, magni Dei ore Relicto?

Et Sedulius Paschalis, vetus & Christianus Poëta, eandem cæcitatem, & stultitiam his elegantissimis versibus carpit, qui istorum Indorum in hac parte vitia, & mores denotare videntur:

Heu miseri, qui vana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulachra, suumq́ue
Factorem fugiunt, & quæ fecere verentur.
Quis furor est? quæ tanta animas dementia ludit?
Vt volucrem, turpemq́ue bovem, torvumq́ue draconem,
Semihominemq́ue, canem supplex homo pronus adoret.
Ast alij Solem, cæcatis mentibus, acti
Affirmant verum esse patrem, quia ritè videtur,
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare Polum, cùm constet ab istis.
Motibus, instabilem rapidis decursibus ignem.
Officium non esse Dei.

Et est summè notandum Concilium Illiberritanum, Canone 1. ubi hoc crimen capitale, vel principale dicitur, & ibîdem plura in eius detestationem graviter & eruditè congessit Nobilis noster D. Ferdinand. Mendoça, cap. 4. & 5. citans inter alia Tertul. d. lib. de idololat.

in princip. dum ait *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, toto causa iudicij idololatria.*
Talisque, ac tanta fuit **[sect. 121]** Dei Opt. Max . cura in idololatriæ occasione vitanda, ut ob hanc causam æneum illum Serpentem quem Moyses iussu Domini in deserto levavit, Ezechias religiosâ potestate, Deo serviens, cum magna pietatis laude contriverit, **[sect. 122]** ne ab Israëlitis tanquam idolum coleretur, ut tradit D. August. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 8. & eidem Moysi in terram Promissionis populum introducere denegatum, illiusque sepulchrum occultum hominibus fuerit, ne **[sect. 123]** Iudæi omnia benficia, quæ a Deo receperant, illis prorsus tribuerent, & Divinis honoribus inservirent, ut optimè considerat Abulensis, Gagneius, & Montan. sup. Canon. Epist. Iud. Apostoli, & insinuat Chrysost. homil. 5. in Matth. D. August. vel quisquis ille est, qui de mirabil. sacr. Scriptur. conscripsit, lib. 1. cap. ult. gloss. Lyran. & Caietan. sup. Deuteron. 34. Theodoret. q. 43. in Deuter. & novissimè prosequitur P. Franc. Suarez in defens: Fidei contra sect. Anglican. cap. 13. n. 9. & 10. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. c. 32. pag. 201. Quibus addo elegantissimum locum eiusdem Theodor. lib. 3. de curat. Græcar. affect. ubi, **[sect. 124]** ob eandem vitandæ idololatriæ rationem, Deum post diluvium in terra, & alijs elementis aliquid minus undequaque perfectum reliquisse, his verbis ostendit: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiens, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorum quidem species ac magnitudo, intuentes homines ad Opificem demirandum attolleret, ipsæque vicissim labes ac patientiæ, homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adorandos, censerent.*

[394] CAPVT XIII. *De eodem titulo, & alijs varijs rationibus, & argumentis, quibus magis ac magis probari videtur, ad observandam legem naturæ, & idololatriam relinquendam, Indos, & quoslibet alios infideles rectè vi & armis compelli posse.*

SVMMARIVM Capitis XIII.

1 *Indorum vitia, & scelera summatim congeruntur verbis Pat. Ioseph. Acostæ.*

2 *Bellum rectè videtur inferri Indis, qui moniti desistere nolunt à vitijs contra naturam.*

3 *Pontifex Romanus habet potestatem in infideles peccantes contra naturam.*

4 *Dei facta nobis exemplaria esse debent.*

5 *Pius Quintus statuit, ut omnes Indi ad legem naturalem servandam compellerentur.*

6 *Princeps quilibet Christianus, data sibi opportunitate, potest compellere infideles ad servanda naturæ præcepta.*

7 *Divinam in legem, vel naturalem quæ committuntur peccata, in omnium iniuriam tendunt.*

8 *Respublica aliqua si vergat ad idololatriam, vel innocentes afficiat iniuria, quilibet ei adversari potest.*

9 *Peccata contra naturam qui extirpant, Deo servire dicuntur.*

10 *Bella iusta dicuntur, per quæ victis ad pietatis & iustitiæ societatem consulitur, ex D. August.*

11 *Cap. flagitia 32. q. 7. expenditur.*

12 *Homo hominem vel sola humanitatis ratione iuvare debet, & ad bonum dirigere.*

13 *Lex ut vim, D. de iustit. & iure, & l. non tantùm, de appellation. & similes exornantur.*

14 *Pater infidelis si velit occidere filium parvulum, ne baptizetur, quilibet ei resistere potest.*

15 *Cap. fortitudo, cap. non inferenda 23. q. 3. exornantur.*

16 *Iniuriam, & peccatum alterius qui non excusat, cùm poßit, tam est in vitio, quàm ille, qui facit.*

17 *Cap. qui potest 23. q. 5. perpenditur.*

18 *Proverb. locus cap. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, &c. explicatur.*

19 *Moysis facinus Ægyptium propria auctoritate occidentis, qui iniustè Iudæum vexabat, qualiter excusetur?*

20 *Psal. 81. Eccles. cap. 17. & Iob 29. verba expenduntur, de oppressorum liberatione tractantia.*

21 *Cap. non est. & cap. Regum officium 23. q. 5. illustratur.*

22 *Idololatriam compescere, quilibet tenetur, si id facere possit.*

23 *Deus sæpissimè facultatem debellandi, & puniendi idololatras concessisse comperitur.*

24 *Deuteronomij loca cap. 12. & 20. expenduntur, & explicantur.*

25 *Filijs Israël qualiter præceperit Domimus, Amorrhæis, & alijs idololatris bellum inferre.*

26 *Idololatriam qui extirparunt Reges, plurimum in sacra Scriptura laudantur.*

27 *Cap. qui vult, & cap. non invenitur 23. q. 3. illustratur.*

28 *Nicolaus de Lyra, & alij inter iustas belli causas idololatriæ punitionem apponunt.*

29 *Asa matrem suam Maacham ob idololatriam Regno privavit.*

30 *Mathathias idololatram interfecit.*

31 *D. Paul. 1. ad Roman. dignos morte esse dicit eos, qui idololatriam non vindicant.*

32 *Romanam urbem ob reliquias idololatriæ tot cladibus fuisse punitam, plurimi tradunt.*

33 *Legis antiquæ præcepta de puniendis idololatris post Christi adventum magis stringunt.*

34 *Cap. si non audieris 23. q. 5. explicatur.*

35 *Christi post adventum idololatriam cessaturam, omnes ferè Prophetæ prænuntiarunt, quorum plura loca expenduntur.*

36 *Idola plura Christi adventu corruerunt, & obmutuerunt.*

37 *Colossus Rhodius Christi adventu dissipatus fuit.*

38 *Oracula aliqua recensentur testantia, Christi adventu Gentium idola obmutuisse.*

39 *Idololatria maius crimen est, quàm blasphemia.*

[395] 40 *Blasphemiæ ratione possunt Christiani infidelibus bellum indicere.*

41 *Blasphemiæ peccatum gravissimum est, & de eius pœnis. Dom. Petr. Pantoja de Aiala citatur & laudatur, ibid.*

42 *Subditos contra proprium Regem iniustè rebellantes quilibet etiam extraneus coërcere potest.*

43 *Christiani, præcipuè Pontifices, & Reges, debent Dei honorem tueri.*

44 *Mali sunt prohibendi ad malum, & cogendi ad bonum.*

45 *Vindicta, quæ tendit ad peccantium correctionem, est actus misericordiæ.*

46 *Cap. ea vindicta, cap. mali 23. q. 4. & cap. Dominus noster 23. q. 2. expenduntur & illustrantur.*

47 *Lex 35. tit. 2. part. 3. quæ vocat amicos Dei eos, qui illius inimicos quomodolibet occidunt, perpenditur & illustratur.*

48 *Cap. si is qui 23. q. 4. illustratur.*

49 *Peccata, quæ in Dei iniuriam, & contemptum tendunt, non possumus impunita relinquere.*

50 *Dei iudicia pro virili sequi, & imitari debemus.*

51 *Deus propter tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam plura Regna subvertit. Et num. sequentib.*

52 *Regna transferri ob iniustitiam, & peccata pluribus Scripturæ locis probatur, quorum præcipua perpenduntur. Et numer. 54.*

53 *Capit. si de rebus, & capit. quemadmodum 23. quæst. 7. exponuntur & exornantur.*

55 *Auctores plurimi recensentur, qui subversiones, & mutationes Regnorum peccatis attribuunt.*

56 *Regna sine virtutibus instabilia esse Seneca tradit.*

57 *Africanorum, & Sodomorum scelera qualiter Dei iram excitaverint? cum Salviano.*

58 *Peccata videntur clamorem habere, quo Deum ad punitionem vocant.*

59 *Regnorum mutationes, & declinationes non proveniunt ex vi Astrorum, sed peccatorum.*

60 *Religionem, & pietatem servare est fulcrum Imperiorum.*

61 *Dei vindicta lenta, sed certa.*

62 *Habacuc verba capit. 23. expenduntur.*

63 *Iusti Lipsij elegentissima verba de Dei vindicta referuntur.*

64 *Peccata numerantur, quæ Deus acerbissimè punire solet, etiam si ea usque ad certam metam, vel periodum dissimulaverit, cum Benedicto Pererio.*

65 *Amorrhæorum iniquitates quando completæ dicantur in Scriptura?*

66 *Indorum ob maximas, & inveteratas iniquitates, & ut via aperiretur Evangelio, Deus Hispanorum victorias, & dominationem disposuit.*

67 *Ignorantia non videntur excusari posse Indi, qui contra legem naturæ peccabant.*

68 *Lex naturalis est lumen rationis humanæ, natura ipsa omnium hominum mentibus insitum.*

69 *Indis, quantumvis Barbaris, non denegavit Deus lumen rationis naturalis.*

70 *Lex Divina, & naturalis omnibus hominibus intrinsecùs à Deo communicata videtur, ex D. Paulo, Augustino & Cassiano.*

71 *Ignorantia invencibilis non admittitur in puris ac primis præceptis naturalibus, & exempla eorum.*

72 *Cap. turbatur 1. q. 1. explicatur.*

73 *Rusticitatis excusatio non admittitur in his, quæ naturali ratione suadentur.*

74 *Consuetudo non excusat ab implemento præceptorum naturalium, & eò est peior, quò diuturnior.*

75 *Natio nulla ita hebes, & Barbara est, cui permitti possit, ut Deum saltim generaliter non agnoscat, & revereatur.*

76 *Deum aliquem esse, cuius providentia regatur hoc omne, quod cernimus, nemo ignorare potest; & Auctores plurimi, qui de hoc argumento tractant.*

[396] 77 *Idololatræ per ignorantiam non excusantur.*

78 *Deus est ultimus finis hominis.*

79 *Prosperi Aquitanici elegantissima carmina de cognitione Dei.*

80 *Indi, quamvis extranei, & remoti, ad cognitionem veri Dei, & observantiam legis naturalis ab Hispanis perduci debuerunt.*

81 *Necessitate in extrema existenti quilibet tenetur opem ferre.*

82 *Inimicos etiam diligere, & iuvare debemus, cùm sint naturæ nostræ participes.*

83 *Cap. charitas 5. de pœnitent. dist. 5. explicatur & exornatur.*

84 *Infideles corrigere tenemur, non solùm ut fidem recipiant, verùm & à peccatis contra naturam desistant.*

85 *Homines hominibus ex lege naturæ consulere debent, ex Cicerone, & alijs.*

86 *Ciceronis locus lib. ultim. de finibus emendatur.*

87 *Dei imago est homo benefaciens.*

88 *Auxilium miseris denegare turpe semper reputatum est, & talionis pœna punitum.*

89 *Indi iuvari, & à suis miserijs, & peccatis erui debuerunt, quamvis nostrum auxilium non peterennt, & sua sorte contenti viverent. Et num. 92.*

90 *Invito beneficium non confertur.*

91 *Lex ult. D. de usu & habit. perpenditur & illustratur.*

93 *Indi non potuerunt tyrannidi, cruentis sacrificijs, & alijs damnis, quæ olim patiebantur, consentire.*

94 *Vitæ alterius, imò nec propriæ nemo est dominus, nisi ad custodiendam illam.*

95 *Humanitatis, & pietatis officium exigit, ut proximis in periculo positis, etiam invitis, auxilium feramus.*

96 *Lex non tantum, D. de appellat. & l. addictos, C. eodem, exornantur.*

97 *Captum ab hostibus possumus etiam invitum redimere, & debet contractum servare.*

98 *Vassallos a dominis crudeliter habitos, etiam auxilium non potentes debet Princeps liberare, & ab eorum iurisdictione eximere.*

99 *Invitos etiam ac nolentes servare, pulcherrimum opus est, ex Seneca, & Cassiod.*

100 *Indos voluntariè consensisse in tyrannides, sacrificia, & alia damna, quæ sub antiquis dominis patiebantur, falsum esse probatur.*

HÆC quidem **[sect. 1]** omnia, & alia gravissima, & fœdissima Indorum scelera, ultra Auctores suprà relatos, non solùm commemorat, verùm & re ipsâ comperisse testatur, & dolet disertiss. Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 3. dicens, longum esse ea recensere; quoniam præter idololatriam, nefaria sacra, dæmonum frequentes collocutiones, concubitum masculorum, incestuosam pollutionem sororum, ac matrum, & reliqua id genus flagitia: alij alios indictâ causâ enecabant: compotationes ac tumulentias suas cruore miscebant: humanis multi carnibus pro summis delicijs vescebantur: alij pueros innoxios simulachris mactabant: alij suorum inferias aliorum sanguine peragebant: plerique potentiam ad nihil aliud, quàm ad nocendum, & sæviendum, sibi datam arbitrabantur, perinde atque immanes feræ, quæ naturali-**[397]**ter gradu inferiores ac viribus imbecilles pecudes, prædæ suæ vendicant: ut idem sit apud istos dominari, & prædari: nihil aliud subditum esse, quàm potentioris libidini obnoxium esse, ita ut iustum volumen impleri oporteret, si exactè referre vellemus, quanta essent eorum vitia, & quàm latè patens, hæc feritas barbarorum in hoc vastissimo Orbe, qui ritus portentosi, & quæ denique legum, ac dominorum tyrannis.
Quæ cùm ita se habeant, prædictorumque criminum gravitas, & atrocitas adeò magna sit, ut abundè probatum reliquimus: dubitandum non videtur, **[sect. 2]** quin nostri Catholici Reges bellum adversus Indos movêre potuerint, ut ab his sceleribus abstinêre, & legem naturæ servare compellerentur. Interveniente præsertim auctoritate romani Pontificis, qui **[sect. 3]** hoc in casu adversus omnes infideles iurisdictionem habet, tanquam generalis Christi Vicarius, cap. 1. & 2. de translat. Episcop. & eos, si detur facultas, punire potest, ad **[sect. 4]** Dei facta imitanda, quæ nobis exemplaria esse debent, ut apertè tradit Innocent. Hostiens. Ancharran. Florentin. Sylvest. & reliqui Doctores, quos in præcedentis capitis initio retulimus, & in nostris terminis definisse videtur Pijssimus ille, & omni ævo venerandus, Pius Quintus **[sect. 5]** Rom. Eccles. P.M. qui cum multa præclarè pro Indorum spirituali & temporali salute providisset, illud etiam expressè sanxit, ut omnes Indi, quamvis Ethnici, ad legem naturalem observandam compellerentur, ne pravo exemplo alijs Indis iam conversis officerent, vel Hispanis inter eos degentibus scandalum generarent, ut tradunt Hieron. Cater. in eius vita, pag. 105. Anton. à Fuenmaior. in lib. 4. & Fr. Alfons. Ferdinand. in histor. Eccles. nostr. tempor. lib. 1. cap. 52. pag. 182. Quinimo **[sect. 6]** etiam sine speciali licentia Romani Pontificis quemlibet Christianum Principem hoc idem officium data sibi opportunitate exercêre debêre, optime docet & probat Fr. Ant. à Corduba lib. 1. quæstionarij,

q. 57. dub. 5. in princip. pag. 498. & sequitur Pat. Molina dict. disp. 106. vers. *Tertia conclusio.*
Pro cuius sententiæ maiori comprobatione, & illustratione, ultra ea, quæ in cap. præcedenti retulimus, rursus primò considerari potest, **[sect. 7]** quòd id, quod in legem Divinam, & naturalem committitur, in omnium tendit iniuriam, l. Manichæos, vers. *Ac primum,* C. de hæretic. l. 40. tit. 5. lib. 16. C. Theodos. Bartol. in l. Gallus, §. ille casus, numer. 3. de liber. & posthum. cap. urgentis, ubi gloss. de hæretic. Iust. Lips. lib. 4. civil. doct. cap. 3. Salvian. de Gubernat. Dei lib. 4. Melchior Iunius quæst. Polit. p. 3. q. 94. Annæ. Robert. lib. 1. rerum iudicat. cap. 12. Lælius Zech. in tract. de Princip. cap. 5. n. 1. Ioan. Baptist. Valençuela in monitor. contra Venetos, 7. part. num. 117. & Petrus de Aragon in 2. 2. quæst. 10. artic. 3. vers. *Secunda conclusio:* ubi ait, quòd **[sect. 8]** quotiescunque aliqua Respublica vergit ad idololatriam, vel in ea innocentes efficiuntur iniuriâ, licitum est unicuique, illos bello & armis defendere, lege naturæ id ordinante, ut eius observantia salva, & libera maneat. Et idem latiùs in nostra specie sequuntur, & probant reliqui Auctores suprà rclati, præcipuè Caietan. 2. 2. quæst 40. artic. 1. Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. par. 2. gloss. magna, versic. *Alium titulum,* & vers. *Quinta conclusio,* Marquard. dict tract. de infidel. 3. par. cap. 1. num. 39. Covarrub. in regu. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. versic. *Tertiò,* in fine, Corduba ubi suprà pag 499. & Doct. Marta dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 28. & sequentib. docentes, **[sect. 9]** quòd qui talia crimina impediunt, vel puniunt, Deo servire dicuntur, argum. cap. ult 23. q. 5. cap. paratus, cap. apud 24. q. 1. ubi licita ea bella dicuntur, per **[sect. 10]** quæ**[398]** ad pietatis, & iustitiæ societatem victis faciliùs consulitur, prout & D. Augustin. ostendit epistol. 5. dum ait: *Agenda sunt multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius utilitati consulendum est, quàm voluntati. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur: quoniam nihil est infœlicius fœlicitate peccatorum, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur,* & lib. 3. confess. capite 8. relatus in **[sect. 11]** cap. flagitia 13. 32. quæst. 7. sic inquiens: *Flagitia, quæ sunt contra naturam, ubique & semper detestanda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt; quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu Divina lege tenerentur: quæ non sic fecit homines, ut se illo uterentur modo. Violatur quippè illa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura cuius ipse auctor est, libidinis perversitate polluitur.*
Debent namque **[sect. 12]** homines, vel solâ humanitatis, & cognationis naturalis ratione cogente, aliorum hominum mores ad bonum dirigere, insignia scelera, & facinora vindicare, & iniurias, atque oppressiones, quas sub tyrannorum iugo patiuntur, pro viribus impedire, ut optimis exemplis ostenditur in lib. Machabæ. cap. 1. 3. & 4. Zachariæ cap. 14. & Oseæ cap. 10. & communiter notant Bart. & Doctores per text. ibi **[sect. 13]** in l. ut vim, D. de iustit. & iure, l. 1. D. de ijs, qui sunt sui, l. si servus eâ lege, D. de servis exportand. l. metum 9. §. sed licèt, D. quod met. caus. l. non tantum 6. ibi: *Humanitatis ratione,* D. de appellat. l. culpâ caret, D. de regul. iuris, l. 1. §. sed in eo, D. ad Syllanian. cap. quantæ, de sentent. excommun. cap. dilecto, eodem tit. in 6. iunctis alijs, quæ observant D. Ambros. lib. 3. offic. cap. 3. D. August. lib. de moribus, cap. 27. Marc. Mantua lib. 4. observat. 36. Tiraquell, de pœn. temper. caus. 24. Menchaca in præfat. controvers. illustr. num. 2. & sequentib. & lib. 1. cap. 8. ex num. 18. & cap. 16. num. 10. & cap. 21. num. 29. & sequentibus, Pinelus in rubr. C. de rescindend. vendit. 1. p. cap. 2. num. 26. Cuiacius in recit. posthum. ad dict. l. ut vim, Bobadilla in Politic. lib. 5. cap. 2. num. 2. litter. D. dixi Ego in meo tractat. de crimin. parric. lib. 2. cap. 2. & in eleganti casu resolvit Dominic. Soto in 4. dist. 5. q. 1.

art. 10. inde concludens, **[sect. 14]** quòd si pater infidelis velit occidere filium parvulum, ne baptizetur, licitè id ei prohiberi posset, & ab eius manibus filius abduci; quod etiam sequitur Gabriel in 4. distinct. 4. quæst. 2. artic. 3. Victoria in 2. relect. de Indis num. 15. & omnes Theologi communiter secundùm Cordubam ubi suprà.

Atque ea propter D. Ambros. lib. 1. offic. capit. 27. & 36. relatus in **[sect. 15]** cap. fortitudo, & in cap. non inferenda 23. quæst. 3. hanc veram fortitudinem & plenam iustitiæ vocat, quæ à latronibus defendit infirmos. Qui **[sect. 16]** enim non repellit à socio iniuriam, li potest, tam est in vitio, quàm ille, qui facit; quæ verba mutuatus videtur à Cicerone lib. 1. offic. dum ait: *Qui enim non defendit, neque obsistit iniuriæ, si potest, tam est in vitio, quàm si parentes, aut patriam, aut socios deserat.* Et à D. Anastas. & Damascen. relatis in **[sect. 17]** capite qui potest 23. quæst. 5. dum inquiunt: *Qui potest obviare, & perturbare perversos, & non facit, nihil aliud est, quàm favere eorum impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare.* Quibus arridet Iustus Lipsius lib. 5. civil. doctr. cap. 4. ubi inquit: *Nec similis ratio in oppressis, quos si gravior aliqua vis, aut extrema tyrannis urget, videtur cogere te communis societatis vinculum, ut adiuues.*

Et melius **[sect. 18]** Salomon Proverb. capite 24: *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses;* quem locum exponens Glossa in dict. capite non inferenda: *Erue,* inquit, *per vim si iniustè ducan-***[399]***tur, vel per supplicationem si iustè, &* eius auctoritate Div. Ambros. ibîdem, Div. Augustin. quæst. 2. in Exod. tomo 4. Hieronym. in quæstion. Hebrai. sub. lib. 1. Regum, in fine, Div. Thom. 2. 2. quæst. 61. articul. ultim. Burgens. sup. capite 2. Exod. Pererius ibîdem disput. 10. Primum illud Moysis facinus, **[sect. 19]** non solùm Divinæ inspirationis titulo liberant, sed iustitiæ etiam ratione commendant: qui cùm vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, illum defendit, it ut Ægyptium prosterneret, atque in arena absconderet. Nimirum, quia debuit Moyses vim vi repellere, & pauperem & egenum oppressum de manu peccatoris liberare, ut **[sect. 20]** habetur Psalm. 81. & Eccles. 17: *Vnicuique mandavit Deus de proximo suo,* & Iob 29. vers. 17. ubi gloriatur, quòd semper se se his iniquitatibus opponebat: *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*

Potest etiam ad idem adduci insignis alter Div. Augustini locus ad Macedon. epistol. 54. relatus **[sect. 21]** in capite non est 23. quæst. 5. ubi ait: *Non est iniquitatis, sed potius societatis humanitate devinctus, qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator*; & Div. Hieronym. sup. Ierem. capite 2. relatus in capite Regum offcium, eâdem caus. & quæst. ubi scribit: *Proprium Regum officium esse, vi oppressos liberare, & contra potentes innocentibus, & imbecillis auxilium præbere, & ne quidem per conniventiam pati, ut ab alijs contristentur,* & Pelagius Papa in cap. omnis 7. quæst. 1. ubi ait, quòd qui negant misericordiam, & oppressis favorem debitum, videntur negare Christvm . Circa quorum iurium illustrationem, & praxim in materia vitandi violentias, quas iudices Ecclesiastici sæcularibus faciunt, plura novissimè congessit Hieronym. Zevallos in tractat. de violentijs, 1. part. gloss. 5. ex numer. 27. & magis in nostris termis Azevedo consil. 37. numer. 13. & Valençuel. in discurs. sta. & bell. parte 2. consid. 2. ex numer. 99. idem Valençuela contra Venet. 7. parte, numer. 62. Petr. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 11. num. 3. & sequentib. & Nos infr. lib. 3. cap. 3. num. 15. & sequentibus.

Secvndò facit, quia si defensio, & vindicta, de qua suprà locuti sumus, ita iustè permittitur, ut iniuriæ hominibus illatæ cessent, & vindicentur, multò **[sect. 22]** magis iustum, & licitum esse videtur, infidelibus pro eorum idololatria compescenda, & castiganda, bellum

inferre, cùm per eam ipsi Deo ita gravis iniuria irrogetur, & talis sit, ac tanta (ut videmus) huius delicti gravitas, & impietas, **[sect. 23]** cuius puniendi, & cohibendi ratione ipse Devs Optim. Maxim. hanc bellandi adversus idololatras facultatem sæpènumero permisisse, imò & præcepisse comperitur, ut apparet ex pluribus locis expensis à Corduba dict. quæst. 57. dub. 5. versic. *Tertiò,* pag. 500. & præcipuè ex: Levit. capit. 18. & **[sect. 24]** Deuter. capite 12. ubi filijs Israël, antequàm terram Promissionis intrarent, hoc veluti primum, & præcipuum mandatum iniunxit: *Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, Deos suos super montes excelsos & colles,* & *subter omne lignum frondosum. Dissipate aras eorum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuite: disperdite nomina illorum de locis illis.* Et infrà: *Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt Dijs suis, offerentes filios, & filias, & comburentes igni.* Et eiusdem Deuteron. cap. 20. ubi **[sect. 25]** ex promissis civitatibus omnes omnimo in ore gladij interficiendos esse, Dominus iubet, Hethæum videlicet, & Amorrhæum, & Hevæum, & Gebusæum, ne fortè docerent populum facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt Dijs fuis. In alijs au-**[400]**tem civitatibus non promissis eas belli conditiones apponit, ut si pacem prius oblatam accipere noluissent, sed bello se defendere, omnes mares occiderent, omnem prædam exercitui dividerent, & de spolijs hostium comederent; Sic facies (inquit) *cunctis civitatibus, quæ à te procul valdè sunt, & non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es:* quò loci Glossa Interlinearis, verba: *Quæ à te procul sunt,* interpretatur, idest: Religione diversa, sic apertè ostendens, ob solam idololatriam urbes illas debellari permissas, & non ratione alterius iniuriæ populo Israëlitico illatæ.

Et propter **[sect. 26]** hanc idolorum, & idololatrarum debellationem & dissipationem, multum laudari videmus Ezechiam, Iosiam, & Nabuchodonosorum lib. 4. Reg. capite 18. & 23. & Daniel. cap. 14. quorum exemplo D. August. epist. 48. & 50. ad Bonifacium Comitem, Christianos Principes ad prælium contra idololatras adhortatur. *Omnes,* inquiens, *Reges, qui in populo Dei non prohibuerunt, nec everterunt idola, & alia, quæ contra Dei præcepta fuerant instituta, culpantur: & qui prohibuerunt, & everterunt, super aliorum merita laudantur:* quod recoluit Gratianus in **[sect. 27]** capite qui vult, & in capite non invenitur 23. quæst. 3. Et **[sect. 28]** Nicolaus de Lyra sup. Numer. capit. 31. eorundem locorum auctoritate permotus: *Vna,* inquit, *belli iusta causa est contra terram, in qua Deus per idololatriam blasphematur.* Idemque expressè affirmant Marquard. Lucas de Penna, Malferitus, Alsons. à Castro, Guerrerus, Marta, & plurimi alij utriusque censuræ Doctores, quos initio capitis præcedentis retulimus.

Quibus addere licet, quod **[sect. 29]** in lib. 3. Reg. capite 15. legimus de Asa Iudæorum Rege, qui matrem suam Maacham, Absalonis filiam, propter ædificatum Pani sacellum Regno privavit. Et 1. Machab. 2. **[sect. 30]** de Mathathia, qui dicti, præcepti, & vigoris memor, interfecit eum, qui ad aras sacrificarutus accesserat.

Conducit etiam auctoritas **[sect. 31]** Divi Pauli 1. ad Roman. ubi cùm seriò idololatriam, & alia obscœna crimina infidelium connumerasset, & supplicia, quæ pro illis passuri erant, concludit: *Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, ubi* D. Ambros. exponit, idest: *Qui non vindicant.*

Romanam **[sect. 32]** quoque urbem ob reliquias idololatriæ ingentibus cladibus, & excidijs Alarici, Genserici, Odoacris, & Totilæ Divino iudicio affectam fuisse, quousque tandem Imperium Orbis in varios Reges, Regnaque distractum atque divulsum, ipsa penitus amiserit, piè & eleganter insinuat, & lacrymatur Paul. Oros. lib. 7. cap. 37. & 39. D. August. in opusc.

de excid. urb. & passim in libris de Civit. Dei. & lib. 2. retract. cap. 43. Sozomen. lib. 9. hist. Eccles. cap. 6. Salvian. in septem libris de vero iudicio, & providentia Dei, S. Gelas. in epist. contra Andromachum, tom. 1. epistolar. Roman. Pont. & alij, refert Maluenda lib. 4. de Antichristo cap. 6.

Neque dixerit aliquis **[sect. 33]** ea legis antiquæ præcepta, post Novi Testamenti promulgationem, exolevisse; nam contrarium, & meritò quidem affirmat D. Cyprian. lib. de exhortat. martyr. cap. 5. relatus à Gratian. in **[sect. 34]** cap. si non audieris 32. 23. q. 5. ubi postquàm prædicta Deuteronomij, & Mathathiæ exempla commemoravit, hæc elegantissima verba subnectit: *Quòd si ante adventum Christi circa Deum colendum, & idola spernenda, hæc præcepta servata sunt, quantò magis post adventum Christi servanda sunt, quando ille veniens non verbis tantùm nos adhortatus est, sed & factis?*

Etenim **[sect. 35]** omnes ferè Prophetæ prædixerunt, post adventum Christi**[401]** idolalatriam exterminandam fore, ut constat ex illo Isai. 2. *Elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur.* Et Zachariæ 13: *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum. Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà.* Idem etiam habetur Isaiæ 31. Ezech. 6. & 30. Oseæ. 10. Miche. 1. Daniel. & Sophon. 2. & latè observant Marquard. d. tract. de Iudæ. & Infid. 3. par. cap. 1. num. 24. Bellarmin. lib. 1. controvers. cap. 8. de Christ. pag. 105. lit. D. Gaspar Sanctius sup. Isai. in locis suprà; relatis, & Fr. Lud. Granatens. in Symb. Fid. part. 4. cap. 10. pag. 458. Et pluribus exemplis **[sect. 36]** idolorum, quæ Romæ, & in Ægypto, & alibi adveniente Christo corruerunt, & Oraculorum, quæ responsa ampliùs reddere non valuerunt, luculenter confirmant Nicephor. lib. 1. cap. 17. Porphirius, licèt ipse fuerit magnus idolorum cultor, in lib. de deficientia Oraculorum, Pat. Ioan. Pineda sup. Iob, tom. 2. pag. 634. & 1071. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 1. pag. 307. & sequentib. & tom. 2. colloq. 1. pag. 78. & tom. 1. colloq. 21. pag. 476. Thom. Bozius lib. 14. de sign. Eccles. cap. 3. & 4. lib. 23. cap. 1. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 5. pag. 32. ubi ad hanc causam refert **[sect. 37]** ruinam, & dissipationem magni illius idôli, Rhodij olim erecti, quod colossum appellarunt, & inter ingentia mundi miracula connumeratum fuit, & Nos alia congessimus sup. hoc libro, cap. 4. ex num. 81.

Suntque valdè notatu digna ipsorum **[sect. 38]** Oraculorum responsa, quæ de hac re apud prædictos auctores circumferuntur, quorum unum sic habet:

Puer Hebræus iubet me Dijs beatis imperans,
Has ædes relinquere, & statim Orcum abire.
Cæterum abi tacitus à nostris aris.

Aliud sic.

Tripodes congemiscite, abijt Apollo,
Abijt, quia flammeum me cogit cœleste Numen.
Erat Iupiter, & nunc est, & erit, ò magne Iupiter.
Hei mihi oraculorum defecit me claritas.

Et Sacerdoti, qui ultimus Apollinem de vera religione consuluit, respondisse narratur.

Ne me extremum, & ultimum, velis ipse rogare,
Infœlix Sacerdos, de Divino genitore,
Deque charo, & unico Filio celeberrimi Regis,
Et Spiritu, qui omnia circum affatim continet.

Mentes, terram, fluvios, mare, Tartara, aërem ignem.
Hei me etiam nolentem Spiritus ille his ædibus expellet.
Ac tutumque desertum linquetur limen hoc fatidicum.

Vt omittam vulgatum Virgilij locum Æneid. 6. quem in eundem sensum plures auctores accipiunt, dum canit:

Huius in adventum iam nunc & Caspia Regna
Responsis horrent Divum, & Mæotica tellus.

Tertiò, in maiorem suprà dictorum fidem, & comprobationem, illud etiam addere possumus, quod **[sect. 39]** idololatria, & infidelitas maiora, & graviora crimina sunt, quàm blasphemia, & eam in se includunt, in quantum subtrahunt Deo, singularitatem dominij, & fidem opere ipso impugnant, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 3. & q. 94. art. 3. ad 2. Fr. Raph. de la Torre ibîdem, ex pag. 98. Pet. de Aragon in eâd. 2. 2. q. 13. art. 4. pag. 369. & Ant. a Corduba dict. q. 57. dubit. 5. pag. 500. ubi aiunt, quòd idololatria ipsi fidei unius veri Dei, & Christi Redemptoris magis directè, quàm alia peccata, ipso facto contrariatur, & fundamentum Christianæ Religionis evertit. Sed sic est, quòd propter **[sect. 40]** blasphemiam **[402]** potest bellum adversus infideles indici, quoties hi fidem blasphemijs, pravisque persuasionibus impediunt, vel legis Evangelicæ prædicatores etiam in eorum Provincijs infestant, ut colligitur ex D. Thom. 2. 2. q. 10. articul. 8. & 11. & Caietan. ibîdem, & notat Albertin. in rubr. de hæretic. q. 8. Albert. Pius Campensis contra Erasm. cap. 21. de bello. Covarru. in d. regu. peccatum, 2. p. §. 1. num. 3. vers. *Quartò licitum,* & Victoria in relect. 1. de Indis n. 31. & Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 52. vers. 7. pag. 544. ubi probat, quàm ægrè ferat Deus suum nomen blasphemari: ergo multo magis propter idololatriam, adeò gravem, cruentam, & perniciosam Indis, de quibus agimus, bellum iustè moveri potuit. Quod argumentum fortissimum reputat, & appellat Sepulveda in Apolog. contra Episcop. de Chiapa, & confirmari potest **[sect. 41]** ex his, quæ de pœnis contra blasphemos, & huius criminis gravitate referunt Castro de iusta hæretic. punit. lib. 1. cap. 12. Domin. Bañez d. 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Dubitatur,* Iul. Clarus, & Baiard. lib. 5. Sentent. §. blasphemia, Tiber. Decian. lib. 6. crimin. cap. 1. & sequentib. Director. Inquisit. 2. part. q. 41. commentar. 66. pag. 333. Aragon. ubi sup. pag. 369. Azor lib. 3. instit. moral. cap. 38. D. Ioan. Vela in tract. de pœnis delictor. cap. 4. & innumeri alij relati a Farin. in prazi crimin. tom. 1. q. 20. Bobadilla in Polit. lib. 3. cap. 15. num. 11. & lib. 5. cap. 1. num. 108. cum sequentib. & lib. 2. cap. 17. num. 77. Parlador. lib. 3. rer. quotid. cap. 18. Pet. Matthæus in notis ad summam constit. Pontif. circa constit. Iul. III. contra balsphem. pag. 355. Simon Maiol. in colloq. de perfidia Iudæ. pag. 54. & seqq. Camillus Borrel. de Magistrat. edict. lib. 3. cap. 1. & cons. 43. per totum cent. 1. & novissimè Licentiat. Barnuevus de Mosquera in peculiari tract. de blasphemia, & eius pœnis, & eruditus pariter ac nobilis D. Petr. Pantoja de Aiala in commentar. ad leg. fin. C. de aleatoribus, numer. 10. fol. 137. & sequent.

Qvartò, suprà dictis non incongruenter adijcio, quòd secundùm eundem D. Thom. 2. 2. q. 40. art. t. **[sect. 42]** iusta causa bellandi contra aliquos est, quando hoc illi merentur propter aliquam culpam, quapropter si subditi negarent honorem suo Regi, possent etiam ab extraneis puniri, ut omnes cum Angelico Doctore concludunt, & expressè resolvit Caietanus 2. 2. quæst. 10. articul. 8. & 9. Quod cùm ita le habeat, longè **[sect. 43]** magis ex charitate, sive pietate, quinimo & ex lege iustitiæ, Christiani tenemur, & illi præsertim, qui Pontificali, aut Regali auctoritate præfulgent, unici & veri Dei, ac Domini nostri honorem tueri, & iniurias, quas infideles Idololatræ ei quotidie ferunt, prohibere, ac vindicare.

Mali **[sect. 44]** quippe sunt prohibendi à malo, & cogendi ad bonum, eaque vindicta, **[sect. 45]** quæ valet ad correctionem, non solùm non reprobatur, sed imò ad misericordiam pertinet, & si ea, de quibus Deus vehementer offenditur, insequi, vel ulcisci deserimus, ad irascendum utique Divinitatis patientiam provocamus, ut ex varijs D. August. sententijs recoluit Gratian. **[sect. 46]** in cap. si ea 50. cap. ea vindicta 51. cap. mali. 54. 23. q. 4. & docet idem August. lib. 6. quæst. q. 10. relatus in cap. Dominus noster 23. q. 2.
Quam eandem sententiam latiùs prosequitur D. Hieron. in cap. qui malos 23. q. 5. D. Chrysost. sup. Matthæ. 5. q. 324. ad 4. & q. 338. Gabriel. in 4. dist. 15. q. 4. Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 5. pag. 499. & post hæc scripta D. Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. status & belli part. 2. consid. 2. ex numer. 99. & consider. 3. num. 41. Et conducunt **[sect. 47]** elegantissima verba legis 35. titul. 2. part. 3. ubi ex antiquorum sapientium doctrina **[403]** hoc proverbium deducitur: *Amigo de Dios es, quien enemigo de Dios mata en tiempo qualquier.* Quod prosequitur Abbas in cap. 1. de ferijs, Albericus in l. provinciarum, C. eodem, & latè exornat Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 13. num. 38. & sequentib. ubi etiam allegat opt. text. **[sect. 48]** in cap. si is qui 23. q. 4. vbi dicitur: *Et licèt ea, quæ nobis committuntur, faciliè possimus indulgendo dimittere,* **[sect. 49]** *ea tamen, quæ in Deum commissa sunt, cum magna districtione, nec sine pœnitentia possumus relaxare.*
Qvintò considero, quòd Innocent. & Doctores suprà citati, iure optimo tradere potuerunt, hanc vindictam, quæ de tyrannis, idololatris, & alijs peccatoribus sumitur, qui contra legem naturalem delinquunt, ex Dei imitatione descendere, **[sect. 50]** quia iudicia Dei debent esse exemplaria iudiciorum nostrorum, ut docet August. in cap. 1. cap. qui peccant, cap. quoniam, cap. quando, cap. non invenitur 23. q. 3. & in terminis tradit Corduba dict. dub. 5. vers. *Maior autem,* pag. 500. ubi ad idem D. Thom. Caietan. & alios allegat. Et videmus Deum ipsum, qui in sua potestate, & voluntate habet omnium iura Regnorum, ut latè ostendimus in cap. 2. huius libri, **[sect. 51]** propter eiusmodi peccata, præcipuè ubi diuturna, & iterata sunt, imperia evertere, mutare, & ab alijs in alios transferre, solitum esse: eorumque Principes, & Respublicas, etiam tunc, cùm maximè florent, opprimere, & extraordinarijs modis punire, ubi ordinarij non sufficiunt, ut præter sacræ Scriptuæ loca, exempla, quorum sup. meminimus, satis constat **[sect. 52]** ex illo Eccles. cap. 10. vers. 8: *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diversos dolos,* Sapient. 10. *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum, &* Proverb. 13. *Thesaurizantur autem iustis divitiæ impiorum.* Matthæi 21. *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam.* Quas Domini voces ad omnes impios, & iniquos valêre, graviter docet D. Augustin. adversus litt. Petilia. cap. 43. & in epist. 50. ad Bonifac. cuius verba referuntur **[sect. 53]** cap. si de rebus, & in cap. quemadmodum 23. q. 7. Et re ipsâ ostendit historia **[sect. 54]** Nabuchodonosor, Balthasaris Regis, Daniel. cap. 4. & 5. Saulis 1. Regis, Daniel. morrhæorum Deuteron. cap. 21. & Parabola vineæ, de qua apud Matthæ. d. cap. 2. Marc. cap. 12. & translatio Imperij, quæ de Græcis facta est ad Germanos, de qua in cap. per venerabilem 34. de electione, & alia innumera testimonia, & exempla, quæ ab omni antiquitate petita **[sect. 55]** recolunt Nicolaus de Lyra, & alij noviores scribentes in dictis locis, Doctores in cap. translato de constitut. Oldrad. cons. 69. & 72. Martin. Laudens. in tract. de Principe, q. 155. Lancellot. Conrad. in templo iudicum, lib. 1. cap. 1. §. 2. q. 2. n. 16. fol. 14. Ioan. Salisberiensis in Policratico, sive de Curialium nugis, lib. 4. cap. 12. Pet. Greg. lib. 18. Syntagma. cap. 1. & lib. 5. de Repub. cap. 2. & lib. 21. cap. 1. Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 6. num. 1. pag. 74. & cap. 27. num. 6. pag. 276. & cap. 28. num. 46. pag. 290. Palac. Rubeus de obten. Navar. part.

5. §. 4. & 9. Thom. Bozius de *sign. Eccle*s. in prætermis. ad lib. 24. cap. 3. pag. 627. & de ruinis Gent. lib. 2. cap. 15. pag. 199. & in integro tract. de imperio virtutis, Pet. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 8. pag. 101. & cap. 20. pag. 308. Simancas lib. 3. de Repub. cap. 9. n. 11. Iust. Lips. lip. 2. Politicæ, sive civil. doctr. cap. 7. & 10. Pat. Ribadeneira in Princip. Christ. lib. 2. cap. 4. pag. 513. Rutil Benzon. de anno Iubil. lib. 6. cap. 17. Pat. Ioan. Pineda commentar. in Iob. cap. 34. vers. 24. & de rebus Salom. lib. 7. cap. 2. num. 1. pag. 482. Calistus Remirez in tract. de lege Regia, §. 8. n. 22. Simon. Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. de bellorum eventib. pag. 341. Petr. Andr. Canonh. in Aphorism. pol. Hippocrat.**[404]** pag. 643. & sequentib. Valençuela in dict. monitor. contra Venetos, part. 5. n. 196. Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 2. num. 11. & 12. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 26. pag. 318. & Fr. Ioan. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 4. cap. 106.

Et ante eos hoc idem optimè præsensit Demosthenes in Oratione Olynthiaca 2. **[sect. 56]** & Seneca in Tyeste, actu. 2. scena 1. dum ait:

— Vbi non est pudor,
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile Regnum est.

Et Salvianus lib. 7. de providen. Dei, ubi **[sect. 57]** cùm Afrorum gravissima scelera recensuisset, ea Deum quasi reluctantem ad illorum internecionem movisse, his gravissimis verbis ostendit: *Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi ut cùm eam Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret, ut periret? Vnde & quòd Vvandali ad Africam transierunt, non est Divinæ severitati, sed Afrorum sceleri deputandum: gravi enim eos antequàm illuc pergerent, ac longa iniquitate traxerunt,* & lib. 1. de Sodomæ, & Gomorrhæ peccatis sic inquit: *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est.* **[sect. 58]** *Pulchrè clamorem, dixit, in se habere peccata. Grandis absque dubio peccantium clamor est, quia terra ascendit ad cœlum. Quare autem peccata hominum quasi clamare testatur? Scilicet, quia cædi aures suas, Deus dicit, clamoribus peccatorum, ut non differatur pœna peccantium. Et verè clamor, & grandis clamor est, quando pietas Dei peccatorum clamoribus vincitur, ut peccantes punire cogatur. Ostendit ergo Dominus, quàm invitus puniat etiam gravissimos peccatores, dicens, quòd clamor Sodomorum ad se ascenderit, hoc est, misericordia quidem mea mihi suadet, ut parcam: sed tamen peccatorum clamor cogit, ut puniam.*

Et ad hanc causam **[sect. 59]** (non ad astrorum vim, syderumque influxus) mutationes, & declinationes Regnorum referendas esse, piè, & doctè advertit Marquez ubi sup. & Simon Maiol. quem transcribit Canonherius in locis citatis, ubi sic ait: *Cùm ergo causas periodorum, & mutationum in Imperijs quærimus, non procùl vagemur animis, nec ad sydera evolemus, sed quid in Ecclesia politijs, & œconomijs fiat, consideremus. Si regnant in Ecclesia falsæ, impiæ, fanaticæ, blasphemæ opiniones, aut idola, & conflictantur inter se docentes: si in politijs impunæ grassantur tyrannides, seditiones, latrocinia, imposturæ, fraudes, & licet cuilibet, quod libet: si dissident coniuges, & vagis ac prohibitis libidinibus contaminantur œconomiæ, & adulterantur familiæ: non dubitemus, impendere tristes, atroces, & propinquas pœnas.*

Etenim, ut præclarè inquit Iust. Lipsius in præfat. ad Poliorcert. **[sect. 60]** fulcrum Imperiorum est, servare religionem & pietatem, & qui secus faciunt, rarò Dei vindictam effugiunt, **[sect. 61]** quæ certa semper est, licèt aliquando lentis, & laneis pedibus, ut est in adagio, incedere videatur, ut dixit Horatius lib. 3. Ode. 2.

Rarò antecedentem scelestum
Deseruit pœna pede claudo.

Et **[sect. 62]** Habacuc cap. 23: *Licèt visus sit procul, tamen apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum; quia veniens veniet, & non tardabit:* Vigilat quippe Divinus ille oculus, **[sect. 63]** ut ait Iustus Lipsius lib. 2. de constant. cap. 15: Et cùm dormire eum censes, connivet. Atque ut in uno, eodemque homine iure in senecta ætate delictum aliquod punitur admissum in inventa: sic Deus in imperijs, aut Regnis peccata vetera, quia externæ communionis ratione unum quiddam Deo sunt, & coniunctum. Et sicut in homine cùm manus furto pœnis libidine venter ingluvie peccavit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu paucorum delictum expetere, sæpè in omnes, præsertim si ij, qui peccant, velut digniora quædam membra **[405]** sunt, ut Reges, Principes, Magistratus. Tradunt plura alia Caietan. & alij Patres, exponentes illud Genes. 15. *Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum.*

Inter quos Benedict. Pererius, cùm tres causas doctè admodum expressisset, ob quas solet Deus **[sect. 64]** peccata punire, quæ usque ad certam aliquam metam, vel temporis periodum impunita reliquit, nempe multitudinem, inverecundiam, & consuetudinem, sive incorrigibilitatem peccantium, quartam tandem causam, & valdè ad rem nostram convenientem, his elegantissmis verbis scribit: *Quando improbitas, & impietas alicuius gentis eò usque procedit, ut sit admodum exitialis humanæ societati, ipsam hominum communitatem, & societatem pervertens, ac destruens. Humana verò societas tribus maximè rebus, & initio coalescit, & deinceps continetur, atque conservatur: ante omnia Religione, pietateque adversus Deum, tum erga homines æquitate, ac iustitia, ac demum recta vivendi disciplina, & rationabili quadam morum institutione, & compositione. Contra primum facit atheismus, & fœda ac pestilens idololatria, qualis fuit olim quarundam gentium, quibus vel proprios suos filios, aut iugulando, aut igne comburendo, Dijs immolare moris erat. Quòd si hæc scelera in ipsum etiam Dei populum invaserint, mirum dictu! quantum iram Dei provocent, & contra se vindictam eius accelerent. Huius criminis sæpè accusatos esse Iudæos à Prophetis, legimus in sacris Litteris. Alterum humanæ societatis vinculum, iustitiam dico, planè dessolvunt frequentes, & immodicæ bonorum rapinæ, tyrannicæ oppresiones, frequentes bonorum, & innocentium cædes: tale fuisse legimus peccatum Ægyptiorum adversus Hebræos: idem crimen sæpènumero Hebræis ipsis exprobrarunt Prophetæ, extrema eis mala ob eam causam comminantes. Contra tertium humanæ societatis caput faciunt promiscuæ, atque indifferentes virorum, atque mulierum coniunctiones, nulli distinctione, ac respectu cognationis, vel affinitatis, ut patris & filiæ, filij & matris, fratris & sororis, & quod multò detestabilius est, nefandæ commixtiones marium cum maribus, & hominum cum iumentis: atque* **[sect. 65]** *hoc fuisse complementum iniquitatum Chananæorum, ad quod ubi pervenère, punitos esse eos à Deo, & eiectos de terra sua, nec obscurè, nec uno tantùm loco docet Scriptura.*

Et in specie **[sect. 66]** istorum Indorum Occidentalium, de quibus loquimur, similiter contigisse, antiquaque eorum Regna, & Imperia ob gravissima, quæ committebant, peccata, tunc, cùm maximè florebant, concidisse, & Deum Opt. Max. tum ut illa puniret, cùm etiam ut Divini Verbi prædicationem inter ipsos Indos disseminaret, Hispanorum adventum, & dominationem disposuisse, apertè docet, & multis argumentis ostendit Ioseph. Acosta lib. 7. de hist. moral. Ind. cap. 24. & sequentib. & Fr. Ioan. Torquemad. in Monarch. Indian. lib. 4. cap. 105. & 106. Secreta Dei iudicia laudantes, qui simul his gentibus & supplicium, & salutem paravit, iuxta dictum D. Pauli ad Roma. cap. 11. vers. 11. & 12. & idem observat Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 24. cap. 3. & Ioan. Boter. in relat. universal. 4. part. lib. 1. ex pag. 25. ubi tyrannides, & alia scelera Indorum recenset, & ea in causa fuisse, tradit,

ut Regnis suis spoliarentur, & Divinæ voluntatis decreto ad Hispanos transirent. Quod ipsi quoque Peruani Indi sibi persuaserunt, ut diximus suprà cap. 12. num. 21.
Neque obstabit, si suprà dictis obiecerit quispiam, **[sect. 67]** Indos istos, ut plurimùm, rudes, & barbaros fuisse, ut suprà hoc. lib. cap. 8. latè probavimus: ac proinde ob ingenij hebetudinem, & morum feritatem excusari, si Deum, ut oportebat, non agnoverint, nec coluerint, & alijs delictis, & sceleribus legis naturalis præcepta fœdaverint. Etenim cùm **[sect. 68]** lex naturalis sit lumen **[406]** rationis humanæ, quod Deus naturæ conditor unà cum natura inseruit mentibus hominum ad aliquid faciendum, vel non faciendum, ut observant Theologi post D. Thom. 1. 2. q. 94. ubi Medina artic. 1. Raphaël de la Torre tom. 1. de Religione, q. 85. artic. 1. disput. 2. Suarez de legib. lib. 2. cap. 5. cum seqq. Sayrus in Thesaur. 3. par. cap. 2. a num. 6. & plures alij relati à Salas in eod. tract. disput. 5. per tot. non est credendum, **[sect. 69]** Indis quantumvis barbaris, cùm verè homines sint, hoc lumen à Deo negatum fuisse, nec ea ignorasse, ad quæ natura ipsa inclinat, & amplectenda, vel fugienda esse docet, etiam nullâ institutione, aut ordinatione præmissâ, **[sect. 70]** iuxta illud D. Pauli ad Roma. 2: Gentes, *quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt,* D. August. lib. 2. confess. cap. 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est, quam nec ulla unquam delet iniquitas,* quod exponens Cassianus collat. 8. cap. 23. Sic excellentissimè inquit: *Deus hominem creans, omnem naturaliter ei scientiam legis inseruit, quæ si fuisset ab homine secundùm propositum Domini, ut cœperat, custodita, non utique necessarium fuisset, aliam dari, quæ per litteram posteà promulgata est: erat enim superfluum extrinsecùs offerri remedium, quod adhuc intrinsecùs tenebatur insertum.*
Atque ita **[sect. 71]** in eiusmodi puris, ac primis præceptis naturalibus, qualia sunt, Deum colere, bonum sequi, malum fugere, quod tibi non vis, alteri non facere, & similia, non cadere, nec admitti ignorantiam invencibilem, tradunt Alex. de Ales. 2. par. q. 153. num. 3. Durandus in 3. distinct. illat. 25. q. 1. ad 1. Alfons. de Castro lib. 2. de lege pœnal. cap. 14. Cardin. Tolet. in summa. lib. 4. cap. 6. num. 9. & plures alijs, quos refert Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. 1. tom. q. 76. art. 2. dispu. 122. pag. 1049. Ioan. Azor. tom. 1. lib. 1. instit. moral. cap. 13. q. 1. Valentia tom. 2. disput. 6. quæst. 6. puncto 1. corol. 7. Sanchez lib. 1. Decalog. cap. 16. num. 33. & post hæc scripta P. Fran. Suarez in tract. de Spe, disput. 17. sect. 2. num. 7. & expresse probat Gratian. **[sect. 72]** in cap. turbatur 12. 1. q. 1. ubi naturalis iuris ignorantiam omnibus adultis damnabilem esse, docet. Quem locum exponens glossa ibidem, allegat text. & glos. in l. 2. C. de in iur vocan. **[sect. 73]** ubi quod plus est, non solùm in his, quæ merè iuris naturalis sunt, verùm in his quoque, quæ naturali tantùm ratione suadentur, veluti benefacientibus benefacere, rusticitatis excusationem admittendam non esse docemur. Quemadmodum neque **[sect. 74]** consuetudinis excusatio admittetur, quæ reatum potiùs auget, quàm minuit, & cùm mala sit, & sacris ac naturalibus institutis contraria, nullo tempore convalescit, & nullius momenti debet iudicari, l. capitalium, §. solent, D. de pœnis, cap. ex litteris, cap. cùm venerabilis, cap. fin. ubi glos. de consuetud. cap. mala. 8. distinct. cum multis alijs, quæ de perfidia, & blasphemijs Iudæorum loquens, tradit Simon Maiol. 3. tom. dier. Canicular. colloq. 1. pag. 55. & 56.
Et generaliter tam de Indis, quàm de alijs gentibus, & nationibus tractantes, **[sect. 75]** nullam ita rudem, & hebetem fuisse, cui permitti possit, ut laboret ignorantiâ invencibili unius Dei, cùm ad illum saltim generaliter cognoscendum, ac colendum, tanquàm principium omnium rerum, excedens omnia, & à quo omnia dependent, & gubernantur, omnes solo lumine naturali ducantur, & teneantur, latè **[sect. 76]** post Epicurum comprobat Cicero. lib. 1. de

nat. Deor. Aristot. lib. de cœlo, & lib. 8. Physicor. Ælian. lib. 2. de varia hist. Plutarc. de placitis Philosoph. cap. 6. & 9. Lactan. Firmian. lib. 3. Divin. instit. cap. 11. & lib, 1. cap. 2. ubi ait: Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, quin oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cuius Dei providentia **[407]** regatur hoc omne quod cernitur, non aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia utilitate, pulchritudine, temperatione? nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliquo sit instructum Boëtius lib. 3. prosa 10. D. Cyprian. lib. de idol. vanitate, ubi ait: *Hanc esse summam delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis.* D. Gregorius Nazianzenus orat. 34. concludens, hoc adeò verum esse, ut vel oculis corporeis videri possit, D. Thom. & post eum Theologi, lib. 3. contra Gentes, & in 1. par. summæ, quæst. 2. & 2. 2. quæst. 85. & plures alij, quos refert Mag. Medina lib. 4. de rect. in Deum fide, cap. 8. August. Eugubinus de perenni Philosophia lib. 3. Cæsar Baronius lib. 1. Annal. anno Christi 82. num. 40. & seq. Petrus Malferitus loquens in nostris terminis, inter consilia Mandelli, volum. 2. cons. 769. num. 72. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 6. in Prologo, & cap. 1. & 2. Fr. Lud. Granatens. in Symb. Fidei, 1. part. cap. 3. pag. 9. Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib. 2. cap. 23 pag. 294. & 295. & doctè Raphaël de la Torre de Religione tom. 2. quæst. 94. art. 2. disp. 3. ubi ex hoc concludit, **[sect. 77]** idololatras non excusari per ignorantiam ab idololatriæ crimine, cùm neque a cognitione unius veri Dei excusentur.

Et **[sect. 78]** quòd Deus sit ultimus finis hominis, & ad id homo creatus, & de rationibus, quibus tenetur Deum colere Fr. Thomas a Iesv de procuran. omnium gent. salute, lib. 11. cap. 3. 4. 5. 6. & sequentib. ex pag. 761. ad 797. Tradit etiam alia novissimè circa hoc Caldas Pereira de emptione & venditione, cap. 1. num. 1. Et optimis carminibus exposuit **[sect. 79]** Prosperus Aquitanicus lib. de providentia Dei in hæc verba:

Quà iacet extremo tellus circundata ponto:
Et quà gens hominum diffusa est corpore mundi:
Seu nostros annos, seu tempora prisca revolvas,
Esse omnes sensere Deum: nec defuit ulli
Auctorem natura docens, et si impius error
Amisit, multis tribuens quod debuit uni:
Innatum est cunctis genitorem agnoscere verum;
Hic auctore carens, & tempore permanet idem
Semper, & immensum nec sæcula, nec loca claudunt.
Hic nullis mundi causis extantibus in se
Quidquid vellet habens cùm visum est, omnia solus
Condidit ut voluit formas, numerosque, modosque,
Et genera, & vitas statuens, & semina, rebus,
Quidquid inest cœlo, quidquid terraque, marique,
Quidquid quocunque est in corpore, sive, animatum,
Sive expers animæ, calida, humida, frigida, sicca,
Vno extant auctore Deo: qui divite Verbo
(Quod Deus est) rerum naturas, atque elementa
Protulit, & summis opifex intentus, & imis.
Est igitur Deus, & bonus est, & quidquid ab illo
Effectum est, culpa penitùs vacat, atque reatu,
Omnem autem hanc mundi molem, qui condidit ipse.

Rvrsvs non obstabit, huiusmodi infideles, de quibus agimus, prorsus à nobis & fide, & solo, & imperio extraneos fuisse, **[sect. 80]** atque ita tanquam foris positos Christianorum disciplinâ compesci non potuisse, quantumvis prædicta crimina perpetrarent, sed Dei iudicio reservari debêre, iuxta locum Pauli. 1. Corint. 5: *Quid mihi de his, qui foris sunt,* de quo statim latiùs tractabimus. Nam cum scelera illa in adeò magnam Divinæ, & naturalis offensionem, & innocentum oppressionem prolaberentur, & ut suprà latè probavimus, commune societatis **[408]** humanæ vinculum eorum vindictam, & liberationem expostularet, etiam ad extraneos & infideles extendi potest, & debet, ut expressè affirmant omnes Doctores, quos pro hac opinione citavimus, & tetigimus supr. cap. 11. in fine, & gravissimis verbi illustrat Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 6. pag. 232.

Quoniam **[sect. 81]** existenti in extrema necessitate quilibet tenetur opem ferre, ut docet glos. verb. *Esurientium,* in cap. sicut, 47. distinct. & plures referens Petr. Cenedo in collect. 27. ad Decretum, num. 1. Pet. Roicius decis. Lituanica 3. n. 296. Corduba de Lara in l. si quis à liberis, §. etsi impubes, num. 37. D. de liber. agnoscend. & Calistus Remirez de lege Regia, §. 30. num. 23.

Et non solùm infideles extraneos, verùm **[sect. 82]** & inimicos (quod plus est) diligere & auxiliari debemus; & eis eleemosynas præbêre, cùm sint naturæ nostræ participes, iuxta doctrinam D. Clem. Alexandr. lib. 2. Stromatum, cap. 9. D. Prosperi lib. 3. de vita contempl. qui refertur **[sect. 83]** in cap. charitas 5. de pœnitent. distinct. 2. ubi glos. verbo, *Participes,* Alexan. cons. 130. super eo, num. 3. lib. 7. ubi loquuntur de Iudæis, Saracenis, & alijs Infidelibus, sequitur Abbas in cap. Iudæi, de testib. Decius & Cagnolus in l. culpâ caret, de regul. iur. Sylvester in summa, verb. *Charitas,* §. 5. Marta de iurisdict. 1. par. cap. 24. num. 49. Cardin. Tusch. pract. concl. iur. lit. l. concl. 125. pag. 491. & exornat Menchaca lib. 1. controvers. illustri. cap. 2. num. 29. Pat. Franc. Suarez in novissimo tract. de Charit. disp. 5. sect. 5. per totam, Mag. Pet. de Aragon in 2. 2. quæst. 10. art. 8. pag. 292. vers. *Tertia conclusio,* art. 9. pag. 625. & in q. 33. art. 2. pag. 788. Vbi ait, quòd **[sect. 84]** tenemur infideles corrigere, quando adest spes emendæ: & quòd quamvis non sit spes, quòd infidelis corrigetur quantum ad fidem falsam, quam habet, si tamen est spes, quòd cessabit ab alijs peccatis, quæ contra naturam committit, adhuc tenemur, illum, de illis corrigere.

Et conveniunt verba Ciceron. lib. 1. Offic. dum inquit: **[sect. 85]** *Homines hominum causa sunt generati, ut ipsi inter se alij alijs prodesse possent;* & lib. 3: *Hoc Natura præscribit, ut homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam tantùm, quod is homo sit, consultum velit,* & lib. 5. & ult. de Finibus, ubi hanc coniunctionem hominum inter homines, sive societatem, communicationem, & charitatem generis humani à primo statu natam, eleganter philosophatur. Ita **[sect. 86]** enim legendum est, non *statu,* ut vulgò corruptè legitur, ut benè advertit Tiraquel. de pœn. temper. caus. 24. num. 3.

Ac re verâ, ut ait D. Clemens ubi supr. **[sect. 87]** *Dei est imago homo benè faciens, qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul servat, & servatur.* Vnde semper **[sect. 88]** turpe, & indecorum iudicatum est, miseris auxilium denegare, & talionis pœnâ punitum, ut eleganter canebat Ovidius lib. 13. Metamorphos.

Et eget auxilio, qui non tulit, utque reliquit,
Sic linquendus erit, legem enim sibi dixerat ipse.

Deniqve non obstabit, si replicetur, **[sect. 89]** hos Indos Hispanorum opem, auxilium, vel vindictam nunquam expostulasse, quin potiùs suâ sorte contentos, in Reges, sive Tyrannos, quibus suberant, ritus & leges, sive mores, quantumvis feros, aut fœdos, quibus

gubernabantur, & cruenta ac immania sacrificia, quæ exercebant, voluntariè convenisse, & consensisse videri, ut ait Episcop. de Chiapa in Apolog. contra Sepulved. fol. 15. & sequen. & in responsion. ad obiectiones eiusdem, replic. 11. sol. 45. Ac proptereà sub prætextu liberationis, & instructionis eorum, bello & armis compesci non potuisse, cùm secundùm Cassiodor. lib. 1. var. epist. 38. & lib. 5. epist. 39. non **[sect. 90]** sit be-**[409]**neficium, aut defensio, quæ præstatur invitis, nec cuiquam videatur utile, quod adversâ voluntate conceditur, suspectumque reddatur, quod patiuntur nolentes. Vnde Horatius in Arte Poëtica rectissimè inquit:

Invitum qui servat, idem facit occidenti.

Et Lesbonius apud Plaut. in Trinum. act. 3. scen. 2. *Nullum beneficium esse duco id, quod cui facias, non placeat.* De quo extat egregia regula iuris in l. invito 69. D. de regul. iur. & optimum exemplum **[sect. 91]** in l. ult. D. de usu, & habita, ubi in perniciem meam id omne fieri dicitur, quod fit contra meam voluntatem, etiam si in meliorem statum res commutetur, cum latè adductis ab Alexand. in l. cùm quid, num. 1. D. si cert. petatur, & cons. 55. in fin. vol. 2. Ias. in l. 2. num. 99. C. de iur. emphyteut. Tiraquel. in præfat. de retract. n. 25. & Sarmiento lib. 3. selectar. cap. 7. n. 3.

Nam **[sect. 92]** huic argumento responderi potest cum Victoria. d. relect. de Indis 2. par. num. 15. in fine; Gregor. Lop. in dict. l. 2. part. vers. *Alium titulum,* in fin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Tertia conclusio,* col. 535. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 52. num. 2. pag. 968. & Molina de iust. & iure tract. 2. disp. 106. vers. *Tertia conclusio,* Indos **[sect. 93]** non ita sui iuris fuisse, ut se ipsos, vel filios suos morti tradere possent, vel tyrannis vexantibus, & occidentibus consentire: **[sect. 94]** cùm nemo sit dominus vitæ alterius, nec etiam propriæ, nisi ad custodiendum illam, l. liber homo 13. D. ad leg. Aquiliam, cap. displicet 22. q. 4. cum alijs, quæ tradunt Theologi post D. Thom. in 1. 2. q. 73. art. 9. ad 2. & in 2. 2. q. 59. art. 3. Victor. in relect. de homic. num. 23. Soto lib. 4. de iust. & iure q. 2. art. 3. Corduba dict. lib. 1. q. 57. dub. 3. vers. *Neque valet dicere,* pag. 499. Gregor. de Valencia, Michaël Salon, Aragon, & plures alij, quos plenè congessit Gomez de Amescua in tract. de potestate in seipsum lib. 1. cap. 1. & 5.

Ac proptereà voluntas Indorum pium & debitum humanitatis officium non potuit excludere, **[sect. 95]** quod exigit, ut proximis in periculis, ærumnis, & necessitatibus positis, licèt invitis, & reluctantibus, subveniamus; ut in eo contigit, qui laqueo aut alio modo vult sibi ipsi manus inferre, mortemque conciscere: & in eleganti exemplo ab Vlpiano relato **[sect. 96]** in l. non tantum. 6. D. de appellat. & ab Impp. in l. addictos, C. eod. ubi humanitatis ratione omnis pro altero provocans in capitali supplicio, audiendus esse dicitur, etiam si adversus provocationem damnatus resistat, eamque admitti nolit, perire festinans. Tradunt alia his similia Decius Mayner. Cagnol. Pet. Faber, Rævard. & cæteri in d.l. invito: inter quæ illud **[sect. 97]** de capto ab hostibus, quem etiam invitum redimere possumus, & compellere, ut contractum de hac re gestum ratum habeat, Auth. si captivi, ubi Cynus & Salicet. C. de Episcop. & Cler. Alexand. num. 7. in l. fin. C. de negot. gest. Decius cons. 691 num. 6. Carrocius de locato in tit. de Medico, quæst. 2. num. 5. Et idem obtinet in eo, qui non patitur, se à servitute, vel carcere liberari, & generaliter in omnibus, qui suam personam, vitam, libertatem, aut etiam civitatem defendere negligunt, ut arg. l. 1. & 2. D. de liberal. caus. concludit Bald. in dict. l. fin. Bart. in l. Stichus num. 1. D. de pecul. legat. Decius num. 2. Mayner. in. d. l. invito num. 15. Ioan. Andr. & Francus in cap. cùm C. laicus, de for. compet. lib. 6. Imola in cap. ex litteris, de pignor. Tiraquel. de nobilit. cap. 6. num.

39. Carrocius de locato, tit. de locat. ad long. temp. quæst. 6. n. 145. fol. 62. & Gomez de Amescua in d. tract. de potestate in seipsum lib. 1. cap. 16. num. 10. & seq.
Quibus arridet alia doctrina, quæ habet, **[sect. 98]** quòd si dominus subditum enormiter, & atrociter oneraret, quilibet alter Princeps, viribus, & auctoritate superior, posset, & deberet talem**[410]** vassallum omnino à crudelis domini potestate, & iurisdictione eximere, etiam tacente ipso subdito, & nihil petente, ut argum. tex. in l. 1. D. de his qui sunt sui, vel alieni iur. §. sed & maior instit. eodem, loquentium in servis a dominis malè tractatis resolvit Ioan. Faber ibîdem. Guido Pap. decis. 62. incipit, *Si quis Baro.* Thom. Grammat. in addition fin. ad Matth. de Afflict. decis. Neapol. 265. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 8. nu. 18. & lib. 3. de success. creat. §. 26. nu. 47. & elegantis. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 6. pag. 31. & lib. 2. cap. 15. in fine. Etenim **[sect. 99]** ut ait Seneca lib. 2. de benefic. cap. 14. *Pulcherrimum opus est, etiam invitos, nolentesque servare.* Et eleganter Cassiodor. lib. 1. var. epist. 5. fic inquiens: *Cogi enim debet ut sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacisicus. Nam & medendi peritus invitum frequenter salvat ægrotum: dum voluntas recta in gravibus passionibus non est, sed potiùs illud appetitur, quod a salutis iudice gravare posse sentitur.* His addere possumus, quod, ut ego considero, non potest securè affirmari Indos **[sect. 100]** prædictis malis voluntariè consensisse, cùm vel cæcitate & ignoratione suâ, vel tyrannorum metu ita oppressi essent, ut non possent ad meliorem statum aspirare; cùm tamen reverâ plurimi ipsorum tyrannidis dominantium, & legum, & sacrificiorum crudelitatis, & asperitatis maximè pertæsi reperirentur, cuperentque, si possibile eis fuisset, adeò gravi onere liberari, ut refert, & testatur Pat. Ioseph. Acosta lib. 5. hist. Ind. cap. 22. affirmans, se ita à multis antiquis Indis audivisse, atque hac præcipuê de causa ita facilè Indos in omnibus ferè huius Novi Orbis provincijs sanctissimam & mitissimam Christi Domini legem recepisse, neque magis gravatè Hispanorum dominationem, & gubernationem subijsse. Quod eam iustiorem reddere potest, ut tradit Victoria. d. relectione de Indis, 2. parte, num. 16. & Nos alio in loco diligentiùs examinabimus.

CAPVT XIV. *De auctoribus, & argumentis, quæ in superiore articulo pro negativa sententia urgere videntur, & contrariorum solutione.*

SVMMARIVM Capitis XIV.

1 *Homines ad dissentiendum, & variè opinandum faciles sunt.*

2 *Infideles non posse debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam, multi Doctores affirmant.*

3 *Auctores plurimi referuntur, qui titulum debellationis Indorum ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam admittere nolunt.*

4 *Bellum, ut sit iustum, debut esse defensivum, vindicativum, aut punitivum.*

5 *Indi non videntur iustè debellari posse ex causa defensionis, vindicationis, aut punitionis.*

6 *Bellum punitivum propriè ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, & inter subditos exercetur.*

7 *Princeps nullus, etiam Papa, & Imperator, in alienis Reginis temporalem iurisdictionem exercere potest. Et nume. 18.*

8 *Civis unus non habet potestatem puniendi alium, quantumvis vitiosum.*

9 *Respublica una non acquirit potestatem in aliam sibi non subditam ratione scelerum, quæ in ea committuntur.*

10 *Iurisdictionem nemo habet extra suum territorium.*

11 *Territorium quid sit, & unde dicatur?*

12 *Siculi Flacci locus refertur, & emendatur.*

13 *Imperij, & iurisdictionis propriæ terminos excedere etiam charitatis, aut pietatis ratione non licet.*

14 *Bonum, & rectum excedere nullatenus licet, etiam propter salutem alterius.*

15 *Mendacium quantumvis leve dicere non licet pro totius mundi conservatione.*

16 Pontifex Roman. ex sententia D. Bernardi se in temporalibus Principum **[411]** sæcularium negotijs immiscere non debet.

17 *D. Pauli ad Romanos 14. locus expenditur.*

19 *Deus peccata, & iniurias contra se factas facilè, si vult, vindicare potest, prout sæpissimè fecit.*

20 *Vindictam peccatorum, quæ contra Maiestatem divinam committuntur, sibi relinquendam Dominus tradit.*

21 *D. Pauli locus 1. Corinth. 5. Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? de infidelibus exponitur à D. Hieronym. Anselm. Athanas. Thom. & alijs. Et num. 23. & 27.*

22 *Infidelium extra Ecclesiam positorum peccata, Divino iudicio punienda relinquuntur.*

24 *Vicario Christi directè non fuit concessa potestas super non baptizatis.*

25 *D. Theodoret. qualiter exponat locum D. Pauli Coloss. 4. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt.*

26 *Trident. Synodus sess. 14. declarat Ecclesiam non iudicare de non baptizatis.*

28 *D. August. elegantissima verba in sermone 6. de verb. Dom. referuntur, & perpenduntur.*

29 *Ritus infidelium non esse ab Ecclesia tolerandos, ex doctrina D. Thom. qualiter accipiendum sit?*

30 *Infidelium etiam nobis subditorum ritus tolerandi sunt, si Christianæ religioni non adversentur.*

31 *Indi si puniri possunt pro peccatis contra naturam commissis, pro omnibus puniri posse videntur.*

32 *Peccata omnia, legi, sive rationi naturali repugnant, & sic contra naturam esse videntur.*

33 *Pontifex non solùm infideles, verùm neque fideles debellare potest propter peccata legi naturali contraria.*

34 *Ignorantia aliqua invencibilis iuris naturalis dari potest.*

35 *Fidei prædicatio continet etiam prædicationem pœnitentiæ.*

36 *Prædicationis Christi Domini, & D. Ioannis Baptistæ propositum, quod fuerit?*

37 *Infidelibus fidem prædicare, & peccata eorum velle punire, contraria videntur.*

38 *Christus non venit iudicare, sed salvare mundum.*

39 *Indorum vitia, religionis & doctrinæ insinuatione, magis quàm armorum terrore tollenda fuerunt.*

40 *Homo secundùm Plutarch. non ita efferum animal est, ut disciplina, & alijs modis cicurari non possit.*

41 *Religio Christiana, quàm potens sit, ad hominum barbariem, feritatem, & vitia tollenda?*

42 *Clem. Alexandr. elegans locus expenditur: & alter num. 45.*

43 *Lactantij Firmiani elegantissima verba de effectibus veræ Religionis.*

44 *Iustus Lipsius optimè tradit, nulla re magis mores componi, quàm Religione.*

46 *Indorum Reges legitimè suo more creati, ob solum tyrannidis vitium suis imperijs ab Hispanis privari potuisse non videntur. Et num. 48.*

47 *Princeps fidelis respectu infidelis sibi non subditi, perinde se habet ac privatus cum altero privato.*

49 *Tyrannum iusto titulo regnantem nemo privata auctoritate occidere, vel spoliare potest.*

50 *Auctores plurimi referuntur, qui disputant, an & quando liceat tyrannum privata auctoritate interficere?*

51 *Pat. Iacobi Gordoni verba de occisione Regis Galliæ Henrici III.*

52 *Indi, & alij infideles non videntur iustè debellari posse ob esum carnium humanarum, & alia peccata contra naturam.*

53 *Indis quæ imputantur scelera, aliæ plures nationes commiserunt, quæ tamen ob ea debellatæ non leguntur.*

54 *Sodomiæ vitium Iudæis, & Romanis olim frequentissimum fuit.*

55 *Adrianus Imperator Antinoo, Ganymedi suo, divinos honores indulsit.*

56 *Ierosolymis iuxta templum effœminatorum ædiculæ structæ fuerunt.*

57 Amorrhæi, & cæteri Palæstini gravis-**[412]**sima peccata committebant: ob quæ tamen citra præceptum Domini debellari non possent.

58 *Afrorum vitia, vitijs Indorum longè maiora, verbis Salviani connumerantur.*

59 *Carpocratianorum, sive Gnosticorum hæreticorum nefanda flagitia.*

60 *Lestrigones antropophagi erant, & ideò striges eò nomine dictæ.*

61 *Carnium humanarum convivia plures gentes exercuerunt.*

62 *Britanni, & Poloni carnes humanas edere solebant.*

63 *Brasilienses, Æthiopes, & aliæ gentes Orientales hodie edunt carnes humanas.*

64 *Carnes humanas palato gratissimas dicebant Brasilij, & querebantur, quòd baptizatorum non tanti saporis essent.*

65 *Romani maximas turpitudines in suis Deis & eorum festis admittebant.*

66 *Lupercalibus in festis qualiter fœminæ verberarentur?*

67 *Assyriorum, & Lydorum obscœnus mos in virginibus maritandis.*

68 *Turcæ, & aliæ nationes quàm feros & fœdos mores hodie habeant, & olim habuerint?*

69 *Auctores multi citantur, qui agunt de varijs valdè feris ac fœdis variarum gentium moribus & ritibus.*

70 *Indi etiam ob defensionem innocentum, quos in sacrificijs immolabant, debellari posse non videntur, & quare?*

71 *Ecclesia quatenus tolerare soleat ritus infidelium?*

72 *Consuetudo etiam improba excusat à pœna temporali.*

73 *Barbaros quosdam, qui ex consuetudine homines immolabant, impunitos reliquerunt Romani, ex Plutarcho.*

74 *Sacrificia humanarum victimarum non videntur naturali iure prohibita, cùm eis olim omnes ferè mundi nationes usæ reperiantur.*

75 *Idolum Moloch, & Baal quale? & alia plurima, quæ Hebræi coluerunt, eis humano sanguine litantes.*

76 *Carthaginenses, & generaliter reliqui Africani qualiter filios suos Saturno immolarent.*

77 *Romani etiam olim hominum immolationes exercuerunt.*

78 *Suetonij locus in Octavio perpenditur.*

79 *Virgilij carmina exponuntur.*

80 *Captivi in sepulchris virorum fortium à Romanis necari solebant.*

81 *Gladiatores Romæ unde originem habuerint, & cur bustuarij dicti?*

82 *Gladiatorum spectacula crudelissima erant, & Traianus uno munere decem millia gladiatorum populo exhibuit.*

83 *Lex unica, C. de gladiator. lib. 11. qua gladiatorum spectacula prohibita sunt, declaratur, & illustratur.*

84 *Marius filias suas Dijs Averruncanis immolavit.*

85 *Achaz Hebræorum Rex filium immolavit idolo inimicorum suorum.*

86 *Hostia, & victima quid significent, & de horum nominum etymologia.*

87 *Romani frequenter se ipsos occidebant, vel occidendos vendebant.*

88 *Tauri, Thessali, Cretenses, & alij humanis victimis utebantur.*

89 *Galli, Franci, Germani, Britanni, & alij populi Septentrionales homines immolabant, & quomodo? num. 92.*

90 *Lucani locus exponitur.*

91 *Theutates erat Gallis Mercurius, & Mars Hæsus.*

93 *Hispanos antiquos humanis victimis in sacrificijs uti solitos, plures scribunt.*

94 *Concilium Illiberitanum exponitur.*

95 *Religionis vanæ pretextu multoties gravia peccata fiunt.*

96 *Infideles nobis non subiecti idololatriæ causa non videntur posse puniri, aut debellari.*

97 *Romani antiqui maximè idololatræ fuerunt, & plusquàm triginta deorum, sive potius dæmoniorum, millia coluerunt.*

98 Ægyptij fuerunt idololatriæ magistri: & de multis ridendis, & contem-**[413]***nendis rebus, quas adorabant.*

99 *Iuvenalis locus expenditur de vana idololatria Ægyptiorum.*

100 *Dij, sive idola diversarum nationum qualia?*

101 *Hebræi quàm varia idola coluerint.*

102 *Abrahamum aliquando idololatram fuisse, aliqui tradunt, qui ab alijs reprobantur, remissivè.*

103 *Contumelia, & Impudentia pro Deabus ab Atheniensibus colebantur.*

104 *Morti, Senectuti, & Paupertati Lacedæmonij sacrificabant.*

105 *Romani adversæ Fortunæ, Pallori, febri, & Rubigini peculiaria templa, & sacrificia erexerunt.*

106 *Arbores, & serpentes cur olim pro Dijs ab aliquibus gentibus colerentur?*

107 *Indi Zeilani Simiæ dentem adorant.*

108 *Christianos quosdam accusat D. Paulus, quòd simul cum Christo idolo colerent.*

109 *Auctores plurimi recensentur, qui de idololatria diversarum nationum latissimè agunt.*

110 *Blasphemia, quæ in idololatria inest, qualis fit, & quòd ob eam tantùm infideles debellari non possint?*

111 *Blasphemia vera, & propria requiritur, ut infideles ob eam puniri possint.*

112 *Idololatriæ in sacra Scriptura punitæ exempla quatenus imitanda sint?*

113 *Legis veteris exempla admiranda interdum potius quàm sequenda.*

114 *Israelitæ quibus rationibus potuerunt debellare, & spoliare Amorrhæos, Chananæos, & alios?*

115 *Amorrhæorum, & Chananæorum templa, & idola cur Deus ad Israelitis subverti præceperit?*

116 *Deuteron. locus cap. 20. de civitatibus procul positis explicatur.*

117 *Infideles idololatræ qualiter convincendi, sive expugnandi sint, iuxta glossam Interlinealem?*

118 *D. August. & Cypriani loca de punitione idololatrarum, qualiter accipienda?*

119 *Idololatras qui punientes laudantur, de subditis intelligendi sunt.*

LVcvlenter satis, ut opinor, ostendimus, quàm multis ac magnis auctoribus, & argumentis nitatur titulus iste debellationis Indorum, qui ex peccatis contra naturam, cruentisque sacrificijs, & idololatrijs eorum colligi solet. Verum autem verò **[sect. 1]** cùm nihil ita certum sit inter homines, quod dubitationem aliquam, & opinionum discrimina non recipiat, ut præclarè inquit Iustinian. in authen. de tabellionib. collat. 5. Vlpian. in l. item si unus 19. §. principaliter, D. de arbitris, & in l. 1. & 2. D. de acqui. poss. glos. verb. *Diversas,* in cap. super litteris, de rescript. Terent. in Phorm. act. 2. scen. 4. ibi: *Quot homines, tot sententiæ,* Horat. saty. 2. ibi:

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,

Quintilianus declamatione 9. in Gladiat. Polybius lib. 4. ibi: *Vsque adeò natura hominum non solùm corpora, verum etiam animos dissimiles finxit.* Ioan. Sambucus in suis Emblemat. pag. 63. ubi hoc etiam ad mortuos, sub lepida quadam anus fabella, extendit, sic inquiens:

Quædam anus in Sacrum portabat crania collem. Ossibus humanis ne minuatur honos:
Sed titubans ægris pedibus cùm verticem adiret, Concidit, ac varium crania versat iter.
Illa videns labi diversè cuncta retrorsum, Quodque adeò discors semita ferret onus:
[414] *Quid mirum si tot sensus, quot in orbe figuræ Sunt, ait, invivis, num ossibus una via est?*

Cum alijs, quæ tradit Edmun. Meril. lib. 1. obs. cap. 2. Seraphinus de virt. iuramen. privil. 71. num. 4. Fran. Connan. lib. 1. commen. iur. civi. cap. 1. Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 21. num. 144. Antonius Faber. in Iurisprud. Papin. pag. 4. & Hieronym. Zevallos in præfat. comm. opin. ex num. 113. novissimè Alphonsus Carrança de partu human. cap. 9. num. 79. Plurimi alij, gravissimique Doctores reperiuntur, qui non minus validis argumentis, & considerationibus moti, contrariam sententiam veriorem, & tutiorem esse contendunt; expressè docentes, **[sect. 2]** infidelibus, qui Principibus Christianis subiecti non sunt, etiam cum auctoritate Pontificis, bellum moveri non posse, quantumvis sub tyrannorum imperio detineantur, idolis inserviant, & pessima, ac nefanda crimina contra legem, & rationem naturalem admittant: & etiam si prius admoniti, ut ab his sceleribus abstinerent, id facere recusaverint.

Quam sententiam **[sect. 3]** in primis probasse videtur Caietan. 2. 2. q. 66. art. 8. & nervosè defendit Episcop. de Chiapa in Apolog. contra Sepulved. & in tract. comprobatorio fol. 66. & 67. Victoria in 1. relect. de Indis, num. 40. & sequentib. Soto in 4. distinct. 5. q. 1. art. 10. pag. 266. Covarru. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. num. 4. & 5. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 24. & licèt sub dubio, in ea magis residêre videtur Gregor. Lop, in d. l. 2. tit. 22. part. 2. glossa magna, col. antepen. ad medium, Corduba in quæstionar. 1. part. q. 57. dub. 5. per totum, & sequitur Mag. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 531. vers. *Sexta conclusio,* & sequent. ubi illam confirmat, & respondet argumentis, quæ in contrarium adducuntur; docetque, eam securos fuisse omnes Magistros Theologos in Cathedris suis usque ad nostra tempora. Idem latè probat Ioseph. Acosta de procur. Ind. salu. lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 3. 4. 5. & 6. Gregor. de Valencia, 3. tomo, disput, 1. q. 10. puncto 7. versicul. *Nihilominus contraria,* col. 414. Molina de iust. & iure, tract. 2. disput. 106. per totam, Ioan. Azorius lib. 8. instit. moral. cap. 26. versicul. *Octavò quæritur,* col. 1276. in fine, Fr. August.

Davila in hist. Mexicana lib. 1. cap. 24. & 25. pag. 95. & 96. Pat. Ludovic. Turrianus de fide, articul. 11. disput. 52. dub. 2. colum. 646. & 647. multa tamen commiscens, quæ sigillatim tractari, & expendi debuissent Fr. Thomas à Iesu de procur. omn. gent. salute lib. 4. part. 1. dub. 4. pag. 207. Et tandem in eandem opinionem magis inclinare videtur Hieron. Zevallos 4. tom. commun. q. sin. num. 189. cum sequentib. videndus, ex num. 129. & novissimè post hæc scripta Pat. Suarez in tract. de Charit. disput. 13. sect. 5. num. 1. & sequentibus, & Auctor libri Maris Liberi cap. 2. quem refert. Seraph. Freitas de Imp. Asiatico, cap. 3. num. 4. & idem Freitas magis ex professo de hoc titulo disputans. eod. lib. cap. 12. & Ant. Ricciullus de iur. person. lib. 2. cap. 31.

Pro qua sententia hæc potissima argumenta considerari posse videntur. Primum, **[sect. 4]** quòd cùm ea bella dumtaxat iusta & legitima esse definiantur, quæ defensiva, vindicativa, aut punitiva sunt, hoc est, quæ iniurias, & damna, quæ nobis inferuntur, propulsant, vel illatas vindicant & resarciunt, aut subditorum proterviam, delicta, & excessus compescunt, & puniunt, iuxta ea, quæ tradunt Doctores in l. ut vim, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Doct. Melchior de Valencia, tract. 2. cap. 5. num. 15. & sequentib. & Nos latè exornavimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 52. Non videtur ullo modo **[sect. 5]** bellum, quod infidelibus infertur, licitum esse posse, cùm ipsi **[415]** nihil in nostrum damnum, & offensionem meditarentur, neque aliquid usurpassent, quod ab eis repetere, & recuperare possemus. Necnon etiam cùm tertium illud genus belli punitivi dificiat, quod propriè **[sect. 6]** ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, ut præter alios observant Covarru. & Soto ubi sup. & Molina d. disput. 106. verf. *Sit prima conclusio,* atque ita inter subditos duntaxat exerceri debet, & ad extraneos, quantumvis impios & infideles, extendi non potest, **[sect. 7]** adversus quos nullus Princeps, quamvis sit Imperator, imò nec etiam Summus Pontifex, iurisdictionem temporalem habent, neque item spiritualem, nisi quatenus ea necessaira est ad Christianæ Reipublicæ quietem, & utilitatem, prout idem Covarru. vbi suprà resolvit, & Acosta d. lib. 2. cap. 4. & Molina d. tract. 2. disput. 110. de quo Nos in capitibus sequent. pleniùs agemus. Et **[sect. 8]** sicut unus civis potestatem puniendi alium civem quantumvis vitiosum non habet: ita **[sect. 9]** similiter una Respublica nullum ius in alia, sibi non subditam ob id acquirere potest, quòd in illa gravissima quævis scelera perpetrentur.

Etenim discretis gentibus, & Regnis conditis, ut in d. l. ex hoc iure, iurisdictiones quoque, & imperia distingui cœperunt, **[sect. 10]** ultra quæ nemo alijs ius dicere potuit, l. ult. D. de iurisdict. omn, iudic. cap. novit de iudicijs, cap. si duobus de appellation. cap. causam el 2. qui filij sint legiti. cap. quoniam, distinct. 10. cap. duo, distinct. 96. cap. celebritatem in fine de consecrat. distinct. 3. Et inde **[sect. 11]** territoria dicta, esse scribit Pompon. I. C. in l. pupillus 239. §. territorium, D. de verb. signif. quòd magistratus intra fines cuiusque civitatis, sive universitatis, terrendi, idest, submovendi, & puniendi ius habeant. Quod **[sect. 12]** Siculus Flaccus in lib. de conditionib. agrorum his verbis expressit; *Bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quibus victos eiecerunt publicè atque universaliter territorium dixere, intra quos fines ius ducendi esset.* vbi malim legere: *Iuris dicundi ius esset,* cum Brissonio & Ioanne Calino de verb. signif. verb. *Territorium.*

Hanc autem **[sect. 13]** naturalem, & legitimam imperiorum divisionem turbare, & in alienos & extraneos homines iurisdictionem exercêre, etiam sub prætextu Charitatis, seu pietatis, non oportet, cap. cùm ad verum, cap. si Imperator 96. distinct. cum notatis à Baldo in l. 1. in princip. colum. 2. D. de constitut. Princip. Decio in dict. cap. novit. 2. notab. & in nostris terminis à Ioseph. Acosta dict. lib. 2. cap. 4. Quia nullatenus est **[sect. 14]** à bono, & recto ne

tantulum quidem discedendum, vel propter salutem alterius, cap. 1. versicul. *Septimum genus,* cap. mihi autem, cap. ne quis, cap. faciat, & cap. si quis ad te 22. q. 2. & tradunt Theologi omnes in 3. Sentent. distinct. 38. & Tiraquel. de pœnis temper. causa 24. in princip.
Et conducit, **[sect. 15]** quod de levi mendacio, etiam ob conservationem totius mundi non excusando, piè, & graviter docet F. August. lib. de mendacio ad Consentium cap. 3. Alexan. 111. in cap. super eo de usuris, Theologi communiter in 3. distinct. 37. & 38. Lessius lib. 2. de iust. & iure cap. 47. dubit. 6. num. 37. Castrus adversus hæreses, verb. *Mendacium,* Canus lib. 2. de locis Theol. cap. 2. Corduba lib. 1. quæstionarij, q. 29. Suarez in tract. de bonit. & malitia, disput. 7. sect. 1. & lib. 2. de legibus, cap. 16. num. 12. & in tract. de Fide, disput. 3. sect. 5. num. 8 & Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 14. & lib. 2. cap. 7.
Quâ ratione D. Bernard. lib. 1. de considerat. ad Eugenium **[sect. 16]** etiam Summum Pontificem notat, ubi se civilibus & sæcularibus negotijs immiscet, & temporalium Principum iurisdictio-**[416]**nem assumit: *In criminibus, inquiens, non in possessionibus potestas vestra: propter illa siquidem, & non propter has, claves accepistis Regni cœlorum, prævaricatores exclusuri, non possessores. Habent hæc infima, & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Et lib. 2. Vicario *Christi non dominatus in orbem, sed Apostolatus convenit. Nam Principes gentium dominantur eorum, at non ita inter vos.* Et præsensit **[sect. 17]** D. Paul. ad Roma. 14. dum ait: *Tu quis es, qui; iudicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit:* quo in loco D. Hieronymus paraphrasticè inquit: *Cuius tu auctoritatis es, ut iudices eum, quem lex non iudicat?* **[sect. 18]** Sic apertè insinuantes, nullam potestatem, quantumvis Regiam, aut Pontificiam, infidelibus sibi non subditis, & invitis, leges, & præcepta morum dare posse, & longè minus ad eorum punitionem procedere, vel ob hanc causam adversus illos bellum inferre.
Secvndò pro eâdem opinione considerari potest, quòd licèt fateamur, ratione tyrannidis, idololatriæ, sacrificiorum, & aliorum criminum contra naturam, quæ Indi committere prohibentur, Divinæ Maiestati iniuriam inferri: **[sect. 19]** Hæc tamen quo ad nos sufficiens causa belli iudicari non potest, neque ob eam vindicandam nobis adversus infideles sævire permittitur, cum Deus ipse facillimè valeat, si velit, eas iniurias avertere, sceleratosque homines pro meritis coërcere, prout multoties fecisse, pluribus exemplis ostendimus suprà hoc lib. cap. 2. ex numer. 5. & cap. 11. num. 49. & latè prosequitur Simon Maiol. in dieb. Canic. 1. tom. colloq. 19. pag. 433. & 2. tom. colloq. 1. **[sect. 20]** Et manifestiùs doceri videtur in illo Deuter. 32. vers. 35. Paul. ad Romanos 12. & ad Hebræos 10: *Mihi vindictam, & ego retribuam,* & meliùs atque expressiùs, **[sect. 21]** 1. ad Corinth. 5. ubi sic urgentissimè inquit: *Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de ijs qui foris sunt, iudicare? Nonne de ijs, qui intus sunt, vos iudicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.*
Quem locum exponens D. Hieronymus ibîdem, & in epist. ad Oceanum, eam fuisse Apostoli mentem, ostendit, ut ratione dictorum criminum liceat, in fratres, hoc est, in eos, qui semel Christo, & Ecclesiæ nomen dederunt, competenter animadvertere. **[sect. 22]** Alieni autem & qui foris, idest, extra Ecclesiam sunt, veluti Iudæi, Hæretici, atque Gentiles, Divino iudicio puniendi relinquantur, & D. Anselmus sic inquit: *Quid mihi attinet iudicare de ijs, idest, infidelibus, qui sunt foris, idest, extra Ecclesiam? His enim blandiendum est, ut per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari. Nam eos, qui foris sunt, non commisit vobis Deus iudicandos,*

sed ipse iudicabit eos in futuro secundùm districtionem iustitiæ suæ. Et D. Athanas. super eundem Pauli locum sic non minùs expressè, eleganter scribit: *Neminem equidem nunc eorum, qui exteriores sunt, alloquor, id enim leges meas excederet. Super vacaneè igitur Christi præcepta illis iniungerem, qui extra Christi aulam divagantur; quæcunque enim lex disserit, his qui sub lege sunt, disserit.*

In quem sensum eandem auctoritatem citant **[sect. 23]** Pontifices in cap. maiores, de baptism. cap. gaudemus, de divortijs, cap. qui sincera, cap. de Iudæis 45. distin. cap. si quis inquit 1. q. 1. cap. inter verba 11. q. 3. cap. multi 24. q. 1. ubi etiam Turrecremata concludit, de infidelibus esse intelligendam, qui nunquam fidem agnoverunt, & ideò Divino iudicio reservantur. Et idem docent D. Thom sup. eand. epist. Pauli & Ricard. de Mediavilla in 4. Sen-**[417]**ten. distinct. 7. q. 2. art. 1. & distinct. 17. quæst. 4. art. 2. & novissimè post hæc scripta Pat. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 3. num. 5. pag. 288. dicentes, quòd Vicario **[sect. 24]** Christi, cæterisque Prælatis non fuit directè concessa potestas super his, qui Sacramentum Baptismi non susceperunt, quod est ianua, quâ intratur in Ecclesiam Militantem: sed super eos tantum, qui se Fidei Christianæ subdiderant. Theodoret. **[sect. 25]** etiam exponens alium locum eiusdem Pauli ad Colos. 4. in illis verbis: *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt,* sic inquit, *Hoc est, ad eos, qui nondum crediderunt, nullam damni occasionem eis date, pro ipsorum salute omnia molimini.* Neque abest **[sect. 26]** Trident. Synodus sess. 14. cap. 12. ubi assignans discrimen inter ministros Baptismi, & Pœnitentiæ, ait: *Constat certè Baptismi ministrum iudicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per Baptismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de ijs qui foris sunt, iudicare? Secus est de domesticis Fidei, quos Christus Dominus lavacro Baptismi sui corporis membra semel effecit.*

Atque **[sect. 27]** in eundem fermè sensum tendere, & respicere videntur aliæ plures eiusdem loci interpretationes, quas referunt Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. art. 37. Episcop. de Chiapa in disp. contra Sepulv. fol. 9. Melchior Canus de locis Theolog. lib. 4. cap. 2. Navarr. in cap. ita quorundam, de Iudæis notab. 8. numer. 4. Ioseph. Acosta d. lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 2. Aragon in 2. 2. q. 10. art. 8. pag. 291. Molina d. disp. 106. vers. *Sit tamen prima conclusio,* Valençuela in. d. monitor. contra Venetos, 4. par. num. 181. & 182. Zevall. in 4. tom. pract. q. ult. num. 109. & Pat. Suar. ubi sup. easque omnes eleganti paraphrasi comprehendisse, & exornasse videtur **[sect. 28]** D. August. in lib. de Verbis Domini, serm. 6. de Puero Centurionis, ubi exponens locum Deut. cap. 7. in illis verbis: *Cum data fuerit vobis terra in potestatem, &c.* sic inquit, *prius dixit, in potestatem, & sic ait, quæ facienda sunt: Aras eorum destruetis, lucos eorum comminuetis, & omnes titulos eorum confringetis. Cum acceperitis potestatem hoc facite. Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? ipse Apostolus ait: Vbi non est nobis data potestas, non facimus: ubi data est, non permittimus: multi pagani habenti istas abominationes in fundis suis. Num quid accedimus & confringimus? prius enim agimus, ut idola eorum cordibus confringamus. Quando christiani, & ipsi facti fuerint, aut invitant nos ad tam bonum opus, aut præveniunt nos: modò orandum est pro illis, non irascendum illis, ut audiant veritatem in vobis resecanda putredo est.*

Vnde **[sect. 29]** quod D. Thom. docet 2. 2. q. 10. art. 11. ritus scilicet infidelium non esse aliqualiter ab Ecclesia tolerandos, intelligendum est de ritibus infidelium habitantium inter Christianos in provincijs ipsorum Christianorum, vel cum tales ritus, & idolorum templa, & sacrificia Christianæ Religioni alíquod impedimentum præstant, ut optimè disputat Covarr. d. regul. peccatum, 2. par. §. 11. num. 5. vers. *Quod autem,* Gregor. de Valencia 3. tom. disp.

1. q. 10. punct. 7. per tot. Pat. Lud. Turrianus in tract. de Fide, disput. 51. art. 11. col. 644. & P. Mag. Lorca in 2. 2. art. 11. q. 10. n. 2. Alioqui si extranei, & liberi sint à Christianorum Principum imperio, & iurisdictione, nihil potest ea de causa adversus illos statui.
Quinimo & subditorum **[sect. 30]** infidelium ritus in quantum Fidei, & Religioni nostræ non adversentur, tolerandi erunt, ut sic faciliùs Christo eos lucrari possimus, & ne alia damna, & graviora scandala generentur, cap. infideles 24. q. 4. cap. ad mensam 11. q. 3. cum traditis a D. Thom. d. art. 11. & Azorio. 1. par. instit. Moral. lib. 8. c. 24. vers. *Vndecimò quæritur,* & cap. 25. versic. *Duodecimò quæritur,* Covarrubias & alijs suprà relatis, & in nostrorum Indorum terminis eleganter tradit **[418]** Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind salu. cap. ult. & Lic. Ferdin. Zurita in libello de quæst. concernentibus materias Indorum, Matriti excusso anno 1586. q. 25.
Tertiò huius opinionis Auctores eâ consideratione nituntur, **[sect. 31]** quòd secundùm Innocent. & sequaces, infideles lege tantùm naturæ reguntur, & ideò si contra illam delinquant, per Pontificem puniri posse aiunt, & eius auctoritate à Principibus Christianis. Quod si ita est, universaliter affirmare debemus, non solùm puniri, & debellari posse pro peccatis contra naturam, de quibus D. Thom. 2. 2. quæst. 154. artic. 1. 2. & 12. verùm & pro reliquis, quæ contra legem naturalem committuntur, ut por furto, fornicatione, adulterio, homicidio, & generaliter pro quibuslibet alijs peccatis similibus: cùm **[sect. 32]** omnia legi, sive rationi naturali repugnent, ideoque contra naturam esse videantur, ut docet D. Thom. in 1. 2. q. 71. art. 6. & q. 94. art. 3. ad 2. D. Damascen. lin. 2. de Fide orth. c. 30. D. August. lib. 12. de Civit. Dei cap. 1. Gregor. de Valencia 1. tom. disp. 7. q. 4. punct. 4. & Ioan. de Salas de legib. disp. 5. sect. 12. pag. 95. Hoc autem absurdum esse contendunt, cùm his **[sect. 33]** de causis nec possit, nec debeat Pontifex, bellum inferre, non solùm barbaris, & infidelibus, quibus non facilê potest ostendi, hæc omnia peccata contra legem naturæ esse: sed ne Christianis quidem, quamvis in eis ratione scientiæ graviora sint. Alioqui si propter hoc terras Christianorum publicaret, & alijs Principibus concederet, quotidie posset Regna mutare, cùm in omni provincia multi peccatores existant, ut graviter, & eruditè præter alios consideravit Victoria d. relect. 1. de Indis num. 40. & Aragon. d. art. 8. pag. 291. & sequenti.
Quibus adijcio, plures **[sect. 34]** Theologos tenuisse, aliquam iuris naturalis ignorantiam esse omnino inculpabilem, & invencibilem, præsertim in iunioribus, hebetioribus, & idiotis; maximè ubi non de primis ipsis, ac puris principijs naturalibus agitur, quale est illud; quod tibi non vis, alteri ne feceris, & similia; sed de alijs præceptis, quæ ab illis paulò remotiora sunt, & obscuriores aliquas conclusiones habent, ut colligitur ex D. Thom. in 1. 2. q. 94. art. 6. & ex cap. obijciuntur 7. 32. q. 4. & latè prosequitur Ant. à Corduba in quæst. lib. 2. q. 4. per tot. Dominic. Soto lib. 1. de iustit. & iure, q. 4. art. 4. Aragon d. q. 10. art. 1. pag. 254. Gabr. Vazq. in 1. 2. q. 76. disp. 122. cap. 1. & 2. Gabr. de Valencia, Zumel. Medina, & alij, quos refert, & sequitur Ioan. Salas in d. tractat. de legibus, disp. 5. sect. 5. & 6. pag. 76. & 80. & novissimè P. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 17. sect. 2. ex numero 5.
Qvartò, **[sect. 35]** pro eâdem opinione perpenditur, in prædicatione Fidei contineri etiam prædicationem pœnitentiæ, & remissionem peccatorum, ut habetur Luc. ult. ibi: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportuit, Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes.* Et hoc fuit **[sect. 36]** propositum prædicationis Divi Ioannis, & Christi domini, quod generaliter ad omnes gentes spectat, secundùm D. Paul. ad Roman. 10. & ad Gal. 3. unde contraria inter se, & repugnantia esse videntur, **[sect. 37]** infidelibus istis Fidem suadêre, quæ omnium

præteritorum peccatorum remissionem indulget, & eos ob eadem peccata, quæ commiserunt, punire, & vi & armis debellare. Non enim Christvs **[sect. 38]** venit, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum; & ita Propheta insinuavit, dum dixit: *Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus sedens supra asinam*. Prædictaque **[sect. 39]** Indorum vitia, quamvis gravis, & illis innata essent, Religionis, ac doctrinæ Christianæ insinuatione, & consuetudine, magis quàm **[419]** armorum terrore, & violentiâ ab eorum animis removeri, & ablegari debuerunt. Nam, **[sect. 40]** ut præclare tradit Plutarch. in vita Pompeij: *Homo suapte natura neque efferum est, neque quod domari non possit animal; sed vitijs contra naturam utendo, degenerat. Disciplina porrò, locorumque, & victus mutatione etiam feræ cicurantur, sævitiamque suam cultui mansuetiori addictæ, exuunt:* unde Horatius: *Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit Si modò culturæ patientem accommodet aurem.*

Et multis experimentis **[sect. 41]** compertum est, nihil Religione Christianâ piè, & suaviter hominum cordibus insinuatâ, potentius, atque efficacius esse, ad tuenda naturæ iura, ad barbariem, & feritatem deponendam, & benefaciendum omnibus, ad lædendum neminem, ad vitam quietissimè traducendam, ut piè & eleganter prosequitur **[sect. 42]** Clemens Alexand. in epist. exhortat. ad Gentes, pag. 2. docens, quòd Deus veræ Fidei, & Religionis canticis, & carminibus, longè melius, quàm Thracius ille Orpheus, & Thebanus, & Methymnæus: *Difficillimas feras homines mansuefecit. Volucres quidem, eos, qui ex ipsis sunt leves: serpentes verò, eos qui deceptores: & leones, eos qui sunt animosi, & ad iram concitati: sues autem, eos, qui sunt voluptati dediti: lupos autem, eos, qui sunt rapaces: lapides autem, & ligna sunt insipientes; vide quantum potuerit novum canticum homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris,* Thom. Boz. de sign. Eccles. lib. 7. c. 6. pag. 282. lib. 10. cap. 16. & lib. 22. c. 2. Acosta omnino legendus de procur. Ind. salut. lib. 4. cap. 4. pag. 396. Balthas. Chavasius de notis veræ Religion. lib. 4. §. 2. in fine, pag. 907. Gaspar Sanctius sup. Isai. capite 11. numer. 14. Fr. Ludovic. Granatens. in Symb. Fidei, 4. part. cap. 1. 2. & 5. par. cap. 25. & ante eos **[sect. 43]** Lactantius lib. 3. de falsa sapien. capit. 26. ubi. sic ait: *Dei præcepta quantum valeant in animis hominum quotidiana experimenta demonstrant. Da mihi virum, qui sit iracundus, maledicus, effrænatus, paucissmis Dei verbis tam placidum, quam ovem reddam. Da cupidum, avarum, tenacem, iam tibi cum liberalem dabo, & pecuniam tibi plenis manibus largientem. Da timidum doloris ac mortis, iam cruces, & ignes, periculum omne, & taurum contemnet. Da libidinosum, adulterum, ganeonem iam sobrium, castum, continentem videbis. Da crudelem, & sanguinis appetentem, iam in veram clementiam furor illius mutabitur. Da iniustum, insipientem, peccatorem, continuò æquus, prudens, & innocens erit; uno enim lavacro malitia omnis abolebitur.*

Idem non minus eleganter notavit Iust. **[sect. 44]** Lips. in monit. ad Polit. cap. 2. sic scribens: *Nulla res magis animos, & mores componit, quàm religio: & illa, ubi in pectus demissa, virtutum agmen sequitur. In primìs mansuetudo quædam animi, & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles, obnoxiosque præceptis reddit.* Quod sumere potuit à Clem. **[sect. 45]** Alex. lib. 4. Strom. cap. 6. pag. 527. ubi ait, Spiritum sanctum, quo Christiani unguntur, reddere mentem benè compositam, & Deo gratam, & ei talem indere qualitatem, ut perpetuâ fruatur lætitia, cùm in se inhabitantem habeat Spiritum Sanctum, qui est lucidus; & abstergit ac expellit omnes vitiorum sordes, & maculas.

Quam opinionem si quis defendere velit, ad argumenta, quæ pro contraria retulimus, respondêre poterit. Non obstare primum **[sect. 46]** ex tyrannidis vitio desumptum, quo Indorum Reges, ut plurimùm, uti probavimus. Nam omissâ solutione Episcopi Chiapensis in Apolog. contra Sepulved. fol. 15. & sequentib. & in respons. ad obiect. eiusd. replicat. n.

fol. 45. qui respondet, hanc causam sufficientem non esse; cùm Indi sub illorum imperium pacificè viverent, & Hispanorum opem non implorarent, de qua egimus sup. cap. præcedenti n. 89. & seq. perpendi etiam potest, duos **[sect. 47]** Principes, quorum **[420]** unus sit fidelis, & alter infidelis, eo modo se habêre inter se se, quo duo homines privati, ut considerat Aragon d. 2. 2. q. 10. art. 8. pag. 291. & Acosta d. lib. 2. cap. 4. pag. 221.
Vnde **[sect. 48]** ubi Indorum Reges legitimè suo more, ac modo imperio potiebantur, non potuerunt co ab Hispanis privari, & multo minus debellari, aut interfici, quamvis crudeliter & tyrannicè dominarentur: cum **[sect. 49]** iuxta veriorem, & receptiorem sententiam nemo possit privatâ auctoritate spoliare, vel occidere tyrannum, titulo iusto regnantem, adeò ut contrarium asserere hæreticum sit, ut post D. **[sect. 50]** Thom. lib. 1. de. regim. Princip. cap. 6. & Concil. Constantiense sess. 15. resolvit Caietan. 2. 2. q. 64. art. 3. Castrus lib. 13. advers. hæres. vers. *Subditus,* & lib. 14. verb. *Tyrannus,* Sylvester in sum. eod. verb. Gregor. Lopez in l. 10. tit. 1. par. 2. Sepulved. lib. 1. de Regno, Castaldus in tract. de Imperatore, q. 82. & plures alij, quos refert, & sequitur Gigas in tract. de crim. læsæ Maiest. q. 65. per tot. Covar. in 4. 2. par. cap. 3. §. 4. num. 6. Sotus de iust. & iure lib. 5. q. 1. art. 3. Menchaca lib. 1. controvers. illust. q. 8. n. 33. Menoch. de recup. poss. remed. 10. num. 83. Petr. Gregor. lib. 26. de Repub. cap. 5. num. 24. Gregor. de Valencia 2. 2. disp. 5. quæst. 8. punct. 3. Lessius lib. 2. de iustit. & iure, cap. 9. dub. 4. Ioan. Mariana lib. 1. de Rege cap. 6. Franc. Vivius in commu. opin. conclus. 310. Molina tom. 4. tractat. 3. disput. 6. Azorius part. 1. lib. 8. cap. 12. quæst. 17. & capite 26. quæst. 7. & part. 3. lib. 2. cap. 2. quæst. 1. & cap. 7. q. 30. Balthas. Ayala de iure & offic. belli, lib. 1. cap. 25. & sequentib. Ioan. Garcia in tract. de nobilit. gloss. 2. numer. 28. & latisisimè & novissimè Pat. Suarez in defens. Fidei lib. 6. cap. 4. per totum, Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 8. Petr. Andr. Canonherius in Aphoris. moral. Hippocrat. pag. 335. & novissimè **[sect. 51]** Pat. Iacob. Gordon. in sua Chronograph. anno 1589. pag. 478. ubi cùm narret necem illatam Regi Galliæ Henrico 111. cui similis altera contigit in Henrico IV. ann. 1610. sic elegantissimè inquit: *Sed parce Lector quisquis es, facere non possum, ut hoc malè feriati hominis, & iniqui percussoris facinus temerarium vehementer non damnem. Scribant exterarum nationum homines, quæ velint: ego nullo unquam Divino, vel humano iure permissum puto, subdito privato aut cuivis personæ, his artibus in Principem insurgere, quamvis ille hæreticus foret, ne dum si legitimus, si Catholicus est, si Rex Christianissimus, in scelere nulla religio est, & malis artibus Divinum Numen nunquam benè colitur.*
Secundo verò argumento ex multitudine, & gravitate aliorum delictorum desumpto, quæ Indi isti contra legem, & rationem naturalem perpetrare solebant, & ex eo, quòd humanas carnes edebant, respõderi etiam potest, negando hoc suffciens **[sect. 52]** esse, ut Christiani possint adversus infideles sibi non subiectos animadvertere, neque ad id Romani Pontifices interventionem quicquam proficere, quem infideles recognoscere non tenentur, ut huius opinionis Auctores affirmant. Præsertim cùm reverâ eadem **[sect. 53]** sint, vel etiam minus gravia eorundem Indorum crimina, quam quæ olim, & hodie de alijs nationibus memorantur; quibus tamen nunquam legimus ob hanc causam bellum indictum, ut observat Ioseph. Acosta d. lib. 2. cap. 5. & Fr. August. Davila in d. hist. Mexican. lib. 1. cap. 30.
Nefariæ **[sect. 54]** namque libidinis vitium frequentissimum olim fuit etiam Iudæis Divinâ lege institutis, & Romanis rerum dominis, plurimisque alijs gentibus, & usque adeò non fastiditum, ut etiam in media Roma antiquitùs essent publica, apertissimaque obsoletorum loca, & gravissimi Philosophi publicos habuerint concubinos, & **[sect. 55]** Adrianus Imperator

Ganymedi suo Divinos honores indulserit, temploque **[421]** urbe, & publicis sacrificijs honestandum curaverit: & in Stellam cœlestem conversum asseruerit, ut pluribus tradunt Dio Cassius, & Spartian. in Adriano, Pausanias in Arcadicis lib. 8. D. Hieronym. lib. 20. advers. Iovin. Nicol. Leonic. de var. histor. lib. 2. cap. 19. & Constant. Landus in explicat. veter. numismat. pag. 91.

Ierosolymis **[sect. 56]** etiam circa Templum, omnium eo sæculo sanctissimum, effœminatorum ædiculæ, lupanaris instar, structæ fuerunt, ut constat ex 4. Reg. cap. 24. & 2. Machab. cap. 4. & ex alijs, quæ latè prosequitur D. Hieron. explicans illud Isaiæ cap. 2: *Et pueris alienis adhæserunt,* Thom. Boz. de signis Eccles. lib. 7. cap. 4. & Gaspar Sanctius ibîdem num. 12.

De **[sect. 57]** Amorrhæis quoque, & cæteris Palæstinis tot, & tam immania scelera sacra Scriptura recenset, ut non videantur horribiliora Indis obijci posse, etiam ijs, quos *Caribes* vocant, qui sunt omnium truculentissimi, ut constat ex illo loco Sapient. 12. vers. 5. & 6. cuius sup. cap. 12. num. 76. meminimus. Et tamen non ob hæc ab Hebræis bellari potuissent, nisi expressum Domini præceptum intervenisset, cui imputari non potest, si delêre iubeat nationes, quas fecit; novit enim quid cuique fieri debeat, ut subijcitur in dict. c. 12. Sapient. vers. 12. & seq. Et prætereà aliæ quoque causæ illius belli fuisse perhibentur, de quibus insrà in responsione quìnti argumenti susiùs agemus.

Afrorum **[sect. 58]** item vitia adeò extollit Salvian. lib. 7. de provident. ut Indos su turpitudine vincere videantur: sic enim de illis scribit: *Omnes nationes habent, sicut peculiaria mala, etiam quædam bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malum? Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt: si ebrietas, ebriosi sunt: si falsitas, fallacissimi: si dolus, fraudulentissimi: si cupiditas, cupidissimi: si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum, atque blasphemia his omnibus admiscenda non sunt, quia illis suprà diximus malis aliarum gentium, his autem etiam sua ipsorum vicerunt. Ac primum, ut de impuritate dicamus, quis nescit, Africam totam obscœnis libidinum tædis semper arsisse, non ut terram, ac sedem hominum, sed ut Ætnam putes impudicarum esse flammarum? &c.* Et post alia: *Nam sicut in sentinam profundæ colluviones omnium sordium, sic in mores eorum, quasi ex omni mundo vitia fluxerunt.*

Carpocratiani **[sect. 59]** etiam hæretici, qui alio nomine Gnostici dicti sunt, adeò turpem, & flagitiosum vivendi modum profitebantur, ut nefando concubitu matres, & sorores violarent, uxores communes haberent, omnem speciem virilis coitus, ac libidinosæ ad mulieres consuetudinis in singulis corporis membris exercêrent. Incantationes quoque veneficia, ac idololatrias perficientes, abortus procurantes, & ipsam suam sinaxim, ac communionem turpitudine multiplicis coitus polluentes: comedentes, ac contingentes tum humanas carnes, tum alias immunditias. Et quod peius fuit, has tam nefandas, & scelestas actiones Religionis Christianæ velo persuasione diabolicâ contegentes, ita ut turpem ignominiæ notam universæ Christianorum multitudini suo tempore inuserint, ut graviter narrat, & dolet Epiphan. hæresi. 26. & 27. Irenæ. lib. 2. cap. 24. Tertul. de præscript. advers. hæres. cap. 48. Clem. Alexand. & eius addition. Gentian. Hervet. lib. 3. Strom. cap. 1. & in notis collectan. pag. 807. Euseb. Cæsariens. lib. 4. hist. Eccles. c. 7. & alij, quos refert Cardin. Baron. in annal. Eccles. rom. 2. ann. Christi 120. num. 21. & 22. & Martin. Delr. lib. 3. disquis. magic. par. 1. q. 1. pag. 188. & quæst. 3. sect. 2. pag. 207.

De **[sect. 60]** Lestrigonibus quoque narrat Homer. Odiseæ K, quòd antropophagi erant, unde in veteri glossario ita cognominantur Striges, & magi nostri temporis, qui pueros maximè adhibent ad sacrificia, eorumque sanguinem lambunt, & carnes vorant.

[422] Plures **[sect. 61]** item aliæ gentes olim fuisse commemorantur, quæ profana convivia humanarum carnium exercebant, ita ut nec parentibus parcerent, ut constare poterit ex traditis à Tertulliano lib. 1. contra Marcion. D. Hieron. lib. 2. contra Iovinian. D. Chrysost. hom. 10. in Matth. Euseb. lib. 1. de præparat. Evang. cap. 3. Alex. ab Alexan. lib. 3. Genial. cap. 1. ubi eius additionator Tiraq. quâ solet diligentiâ plura congessit. Et de **[sect. 62]** Britannis & Polonis idem scribit Plinius lib. 30. cap. 1. D. Hieronym. d. lib. 2. advers. Iovini. Radevicus lib. 3. hist. cap. 1. Bap. Fulgos. lib. 9. memorab. cap. 2. fol. 314. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 2. in fine.

Et **[sect. 63]** de Brasiliensibus, Æthiopibus, & alijs Orientalibus Maffæius lib. 15. hist. Ind. pag. 360. & Molina de iustit. & iure, tract. 2. disp. 34. pag. 167. ubi aiunt, maximum fuisse Christianis Prædicatoribus laborem apud Brasilienses in cohibenda huius funesti ac feralis cibi consuetudine: **[sect. 64]** quo illi nullum palato gratius edulium norant, atque ob id ipsum gravia non semel adiere discrimina. Et quòd aiebant Barbari, intinctis sacro baptismate carnibus, multum de pristina saporis gratia deperire.

Vt sic interim omittamus turpitudines, quas **[sect. 65]** Romani in festis Floralibus, Bacchanalibus, & Venereis admittebant, & præsertim **[sect. 66]** in Lupercalibus, in quibus tanta erat stultitia, ut superstitiosæ fœminæ, quæ fœcunditatem suam desperabant, ministris tam infamis ac execrandæ solemnitatis se exponerent, & dorso, ventre ac palmis scuticæ verbera acciperent. De quibus Ovid. lib. 2. Fast. sic loquitur.

Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ Iam socer optatum nomen habebit avi.
Iussæ sua terga puellæ Pellibus exsectis percutienda dabant
Luna resumebat decimo nova cornua mense Virque pater subitò, fœmina mater erat.

Assyrij **[sect. 67]** quoque, & Lydij vetustis, & spurcis moribus, virginum nuptias non aliter celebrabant, quàm si priùs in honorem Veneris alicui peregrino sui corporis copiam fecissent, aut dotem scortando coadunassent.

Varios item alios non minus fœdos, **[sect. 68]** quàm feros, ac tyrannicos vivendi ritus, hodie Turcæ exercent, & olim plures aliæ gentes exercuerunt: de quibus multa tradunt **[sect. 69]** Solinus lib. 5. cap. 43. Iustin. Athenagor. Tertul. Origen. August. Cyprian. Arnob. Clem. Alexand. Prudentius, Nazianz. & alij, qui apologias, & orationes contra Gentes scripserunt, Ioan. Boëm. in lib. de morib. omn. Gent. Tiraq. in suis legib. connubial. Ioan. Boter. in relat. univers. Th. Boz. omnino legendus de sign. Eccles. lib. 7. cap. 4. & lib. 2. cap. 10. & in tract. de iure stat Eccles. lib. 2. cap. 15. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. per tot. & tom. 4. colloq. 4. de origine humanæ societ. ex pag. 1. Perei. sup. D. Paul. ad Roman. 2. disp. 11. 12. & 13. Lilius Girald. in sua histor. Deor. & in nostris ferè terminis Acosta, & Fr. August. Davila ubi suprà, Gregor. de Valencia disput. 7. quæst. 4. punct. 1. Alphons. à Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. 14. Sotus lib. 1. de iust. & iure, q. 4. art. 4. Azor 1. p. inst. Moral. lib. 6. cap. 60. & seqq. & par. 2. lib. 3. cap. 14. q. 3. & 4. & Pat. Ioan. Salas, qui plurima congerit in dict. tract. de legib. disp. 5. sect. 6. pag. 79.

Ad tertium argumentum de cruentis Indorum sacrificijs, & horrendis innocentum mactationibus, respondetur, id **[sect. 70]** quoque sufficiens non esse, ut infidelibus bellum iustè inferatur; quia moraliter loquendo, si per viam belli eiusmodi scelerum extirpatio, & innocentium defensio quærenda est, plures tali bello absumentur, quàm ulla Barbarorum tyrannide, aut sacrificiorum immolatione perire potuissent. Et ita **[423]** omni prorsus ratione carêre videtur, eos velle defendere quorum graviorem perpetres cædem, ut advertit Acosta

dict. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 6. pag. 232. & Mag. Bañez dict. 2. 2. q. 10. artic. 10. pag. 535. versic. *Tertia conclusio.*
Quibus ego non incongruenter adijcio, **[sect. 71]** Ecclesiam tolerare solêre ritus Paganorum etiam nobis subiectorum, ob maiora damna, & scandala vitanda, ut sup. n. 30. probavimus: unde multò magis in non subditis idem ob eandem rationem tolerare debebit, saltem pro eiusmodi peccatis, quæ ante exactam fidei nostræ intelligentiam & susceptionem commiserunt: cùm **[sect. 72]** consuetudo eorum, etiam improba, à temporali pœna eos excusare videatur, iuxta ea, quæ latè tradit Glossa & Ancharr. in cap. cùm venerabilis, de consuetud. Roman. singul. 19. & cons. 283. Oldrad. cons. 9. Ias. in l. de quibus, n. 8. D. de legibus, Cremensis singul. 149. D. Covarrub. in cap. quamvis pactum, 1. part. §. 7. n. 12. de pact. lib. 6. Aviles in c. 18. Prætor. num. 28. Hippol. de Mars. in prax. crim. §. ulterius num. 9. & §. quoniam, n. 97. & 98. Tiraq. de pœn. temper. caus. 42. & eo non relato Pet. Pechius in cap. sine culpa 18. de regul. in 6. n. 4. Vbi multum in nostris terminis tradunt ex Plutarch. problem. capite 83. quod cum **[sect. 73]** Romani olim Barbaros quosdam Dijs immortalibus hominem immolasse accepissent, Magistratus eorum accersendos, puniendosque putaverunt. Quos tamen posteà cùm id consuetudine quadam fecisse accepissent, impunitos dimiserunt, aliasque id posthac facere prohibuerunt.
Prætereà responderi etiam poterit iuxta mentem Episcopi de Chiapa, Victoriæ, & aliorum, quos suprà citavimus, **[sect. 74]** seclusâ omni lege positivâ, Divinâ, vel humanâ, non facilè demonstrari posse, an eiusmodi hominum sacrificia naturali iure prohibita sint, cum videamus olim in usu fuisse apud omnes sermè nationes, non solùm barbaras, verùm & eas, quæ maiori scientiâ, & prudentiâ pollêre videbantur, ut de Hebræis passim deplorat Scriptura, deuteronom. 12. 4. Regum 3. Sapient. 14. & in alijs locis, quæ retulimus sup. cap. 12. num. 76. Vbi **[sect. 75]** inter alia mentio fit idoli Moloch, de cuius initio, & significatione, & qualiter illi humanæ victimæ immolarentur, & an Salomon ei proprium filium sacrificaverit? & etiam de alijs idolis Hebræorum plura post alios, quos refert, tradit diligentiss. Pat. Ioan. Pineda de reb. gestis Salomon lib. 7. cap. 11. per totum, Pat. Ludovic. Ballester. in Onomatograph. verb. *Gehenna,* pag. 157. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 16. §. 4. pag.108. & Bernar. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 2. cap. 2. ex pag. 184. ubi etiam de Arabis, Palæstinis, & alijs nationibus agunt.
Africanos **[sect. 76]** quoque, & præcipuè Carthaginenses, huic sceleri valdè deditos fuisse, comperimus. Nam non captivos tantùm, & extraneos homines, verùm & proprios filios spontè Saturno immolare solebant, & qui liberos non habebant, à patribus emptos, ipsis adstantibus, & lacrymas, & gemitum comprimentibus, immanissimè trucidabant: ut ultra ea, quæ d. cap. 12. commemoravimus, latè probant Dionys. Halicarnas. lib. 1. Plutarch. in lib. de superstitionib. Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. inst. cap. 25. D. August. lib. 7. de Civit. Dei capit. 19. & 26. Nizephor. lib. 18. cap. 13. Minutius Fœlix in Octavio, Quint. Curt. lib. 4. ubi de Tyrij obsidione, Simon Maiol. tom. 2. colloq. 1. pag. 74. Petr. Fab. lib. 3. Semest. cap. 2. pag. 26. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 2. & novissime Fr. Raph. de la Torre in 2. 2. q. 93. art. 5. pag. 37. & Franc. Torreblanca de Magia divinatrice lib. 1. cap. 17. & 18. unde Silius Italicus inquit:

Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido.
[424] *Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris,*
Infandum dictu, parvos imponere natos.

Romani **[sect. 77]** etiam eâdem cæcitate, & feritate laborarunt, antequàm S. C. id severè prohibuissent, ut suprà cum Plinio, & alijs tradidimus, & constat ex Suetonio in Claud. cap. 24. & in Octavio cap. 15. ubi **[sect. 78]** agens de obsidione Perusij, inquit: *Scribunt quidam trecentos ex deditijs electos utriusque ordinis, ad aram Divo Iulio structam, Idibus martij ostiarum more mactatos.* Et conducunt **[sect. 79]** carmina Virgilij lib. 2. Æneid.

Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa.

Et lib. 10. ubi Æneam inducit, octo iuvenes uno sacrificio immolantem:

— Sulmone creatos
Quatuor hic iuvenes, totidem, quos educat Vfens,
Viventes rapit, inferias quos immolet Vmbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Quibus in locis Servius, Pontanus, & Cerda plura de eisdem sacrificijs notarunt, & Tertul. in lib. de spectacul. cap. de munere, & Petr. Fab. lib. 2. Semestr. cap. 10. pag. 139. docentes, in **[sect. 80]** sepulchris virorum fortium captivos necari à Romanis solere, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat. Quod postquam crudele visum est, **[sect. 81]** placuisse gladiatores ante sepulchra dimicare; qui à bustis bustuarij dicti sunt. Sic impietatem voluptate adumbrantes. Atque hinc gladiatorum munera, & spectacula originem habuisse.

Quibus planè (ut rectè advertit Thomas Bozius d. lib. 7. cap. 4.) nihil **[sect. 82]** atrocius fingi potuit, cùm pro ludo, atque adeò honore existimarent, homines conducere, qui se mutuis vulneribus confoderent, ut alijs essent oblectamento. Quod sæpius quotannis fiebat. Et laudi Traiano datur, quem vocant Optimum Imperatorem, quòd uno munere decem millia gladiatorum populo exhibuisset. Quousque **[sect. 83]** cruenta hæc spectacula à pijssimo Imperatore Constantino prohibita sunt in l. unica, C. de gladiatorib. lib. 11. ad cuius illustrationem prædicta adnotasse iuvavit, & plura alia, quæ observat Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 22. Pet. Fab. dict. cap. 10. & in Agonistico, Observat. Divini, & human. iur. pag. 196. Casaubonus in vit. Cæsar. pag. 146. Brissonius, verb. *Ludus gladiatorius,* Rævard. lib. 2. coiectan. cap. 8. & Iacob. Duran. Cassellius lib. 1. var. cap. 8.

Eandem etiam Romanorum inhumanis immolationibus consuetudinem exemplo suo gravius adhuc ostendit Marius, **[sect. 84]** Dijs Averruncanis, seu malorum depulsoribus, filias suas sacrificans, ut ex Doroth. lib. 4. rer. Italic. refert Clemen. Alexand. in lib. adhortat. advers. Gent. pag. 46. non aliter atque Achaz **[sect. 85]** Hebræorum Rex proprium filium inimicorum suorum idolo simili ratione immolase refertur lib. 4.

Reg. cap. 16. & lib. 2. Paralipom. cap. 28. Ioseph. Iudæus lib. 9. antiquitat. cap. 12. & post alios tradit Ioan. Lorinus sup. Sapient. cap. 12. pag. 428. & Didac. Matut. de prosap. Christi in 4. ætate mundi, cap. 5. §. 5. fol. 216.

Qua de causa ego aliquando existimabam, hostiarum **[sect. 86]** victimarumque nomen, quod Romani posteà pro animalibus in sacrificium oblatis, & cæsis usurparunt, inde originem habuisse, quòd antiquitus illis erat in more, ipsos hostes victos, & ad id servatos, sacrificare; licèt D. Isidor. lib. 6. Etymol. capit. 19. pag. 115. & lib. 1. different. pag. 44 doceat, quòd hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequàm ad hostem pergerent: victimæ verò, quæ post victoriam devictis hostibus immolabantur; cui conveniunt aliæ etymologiæ, quas ex Agelio, Festo Pompeio, & alijs refert Lilius Girald. de Dijs Gent. syntagm. 17. pag. 464. Blondus de Roma. triumph. lib. 1. pag. **[425]** 23. & 49. & Ioan. Funger. in Etymologico, verb. *Hostia,* & verb. *Victima,* & ita explicant illud Ovidij 1. Fastor. dum inquit:

Victima, quæ cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus à cæsis hostia nomen habet.

Neque **[sect. 87]** mirum videri debet, Romanos his cruentis mactationibus aliquando indulsisse, cùm se ipsos occidere, & devovere, vel occidendos vendere facile, & gloriosum existimarent, prout & Thebanis, & alijs in more fuisse, multis probat Alciat. lib. 4. Parergon, capit. 4. Tiber. Decian. lib. 9. cap. 2. Iust. Lips. lib. 2. Saturnal. cap. 5. & Gomez de Amesc. in tract. de potestate in se ipsum lib. 1. cap. 3. ex n. 16.

De **[sect. 88]** Tauris item, Thessalis, Cretensibus, Lesbijs, Focensibus, Albanis, Sardis, Scythis, Leucadibus, Liceis, & Pergæis, multisque alijs populis, qualiter humanis victimis dæmonibus fuis libarent, plura tradunt Herodot. in Melpom. Strabo lib. 11. D. August. lib. 18. de Civit. Dei cap. 53. & in lib. ad quod vult deum num. 26. & 27. to 6. Clem. Alexand. Simon Maiol. & Torreblanca ubi suprà, Lilius Girald. dict. syntag. 17. pag. 529. Marquard. d. tract. de Iudæis, & infidel. 3. par. cap. 1. num. 16. & Lorin. in dict. cap. 12. Sapient. pag. 425.

De Gallis, **[sect. 89]** Francis, Germanis, Britannis, Lithuanis, Northmanis, Dannis, & alijs Borealibus idem tradunt Plin. lib. 30. cap. 1. Titus Livius lib. 2. decad. 3. Iul. Cæsar de bello Gallico lib. 6. Cornel. Tacit. in lib. de morib. German. Strabo lib. 4. in fine, Lactan. lib. 1. Divin. instit. cap. 8. Euseb. lib. 4. de præparat. Evangel. Procop. lib. 2. belli Got. Diethmar. lib. 1. hist. Northman. Cromerus lib. 15. de reb. Lituan. Giraldus syntag. 9. pag. 295. & Thom. Bozius dict. lib. 22. cap. 2. ubi referunt, apud has gentes hunc ferum morem non ita pridem desijsse. Quem in Gallis, & Germanis notavit etiam Lucan. **[sect. 90]** libro 1. Pharsal. dum ait:

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrensque feris altaribus Hæsus.

Theutatem **[sect. 91]** enim illi, Mercurium, & Martem, Hęsum appellabant, ut docet nos Livius lib. 6. decad. 3. Cæl. Rhodig. lib. 22. lect. antiq. cap. 16. Lilius Giral. & Bozius ubi sub. & Carol. StePhan in dictionar. verb. *Theutates,* addens ex Strabone, **[sect. 92]** ad hæc sacrificia Gallos Druidibus ministris usos fuisse: & quòd alij immani magnitudine simulachra habebant, quorum, contexta viminibus membra, vivis hominibus complebant; quibus succensis, circunventi homines flammâ exanimabantur: quosdam sagittis configebant, & intra sacras ædes patibulo suffigebant.

In quod vitium tandem **[sect. 93]** nostros etiam Hispanos Phœnicum, Græcorum, Carthaginensium, & aliarum nationum imitatione, & communicatione delapsos, innumeros homines, & plerumque proprios liberos immolare solitos fuisse, testis est Strabo lib. 3. de situ Orb. Euseb. in orat. inm laud. Constantini Magni, Florian. de reb. Hisp. lib. 2. cap. 18. Zamallo lib. 5. capit. 5. Ludovic. Nonius in Hispan. capit. 66. Ambros. Morales lib. 6. cap. 10. & post eos Fr. Ioan. à Ponte in dict. conven. utri. Monarch. lib. 3. cap. 16. §. 4. & 5. ubi in hunc morem adducit, & illustrat Concilium **[sect. 94]** Illiberitanum cap. 2. & 3. ubi de pœna flaminum, sive Sacerdotum tractatur, qui cruenta hæc sacrisicia peragebant.

Tantum **[sect. 95]** *religio potuit suadere malorum,*
Quæ toties peperit scelerata atque impia facta.

Qvarti verò argumenti vis, quæ ex gravissimo & Deo semper infesto idololatriæ crimine sumitur, quod Indorum gentes ita turpiter, & enormiter exercuisse probavimus, non difficulter evitari poterit, si cum Auctoribus **[426]** huius ultimæ opinionis negaverimus, infidelibus **[sect. 96]** nobis non subiectis ob eam tantùm rationem bellum iustum inferri

posse, quemadmodum nunquam ab Ecclesia illatum legimus, quamvis ubique gentium hoc scelus multifariam frequentatum fuisse reperiamus. Quis enim hac in parte **[sect. 97]** antiquorum romanorum cæcitatem, & stoliditatem ignorat? qui in id stultitiæ prolapsi sunt, ut spurcissimâ impuritate Venerem, Cupidinem, pudendaque etiam membra cœlo dignarentur, & Divino honore colerent. Et ut refert D. August. lib. 2. de Civit. Dei cap. 25. & lib. 4. cap. 8. & 16. præter propria idola, quæ colebant, omnes Græciæ, & aliarum subactarum nationum superstitiones in patriam transtulerunt, & singulis actibus, imò & singulis motibus Deos diversos præfecerunt. Cui consentiens Leo Papa serm. 1. de Petr. & Paul. ait: *Cùm penè omnibus Roma dominaretur gentibus, omnium gentium serviebat erroribus: & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem;* ita ut plusquàm triginta Deorum millia Roma triumphans coluerit, & trecenti Ioves extiterint, atque ut canit Virgilius Æneid. 8.

Maxima tercentum totam delubra per Vrbem.

Vt ex Marco Varrone, & alijs prodit D. August. ubi sup. Blond. de Roma. triumph. lib. 1. per totum, Lilius Giral. in sua hist. de Dijs Gent. & alij relati à Ioan. Pineda de reb. Salomon. lib. 5. cap. 5. sect. 1. num. 4. pag. 307. lib. 7. cap. 10. num. 8. pag. 508. Maiol. in diebus Canicul. 1. tom. colloq. 2. pag. 51. Thom. à Iesu de procur. omnium gent. salut. lib. 11. part. 1. cap. 1. pag. 761. & seqq. & Bern. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 6.

Ægyptij **[sect. 98]** quoque, ad quos omnes profani Scriptores initium idololatriæ referunt (unde Celm. Alexan. in epist. exhortator. contra Gentes, pag. 22. Ægyptum impietatis, & superstitionis magistram appellat) non solùm cœli Astra, Solem, Lunam, & Stellas, reliquaque elementa, ut Deos adorarunt, & obscœnos, & iniuriosos homines, perditosque latrones, ut Iovem, Saturnum, Martem, Mercurium, Venerem, Isidem, & Osirim, & aliorum sceleratorum turbam; sed etiam Nilum fluvium, & crocodyllos in eo nascentes, & vix aliquod animal utile, aut nocivum reliquerunt, quod eâdem veneratione non prosequerentur, ut canes, boves, oves, hircos, catos, ibices, vulpansares, fenices, anguillas, & similia; & multa item herbarum, & leguminum genera, ut post Herodot. Diodor. Sicul. Plin. Solin. Strabon. & alios, tradit D. Augdict. lib. 2. cap. 22. Clem. Alexand & eius additionator Hervetus in epistol. contra Gent. Euseb. de præparat. Evang. cognit. lib. 13. D. Epiphan. in Anchorat. & novissime Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 2. vers. 27. pag. 37. Vnde Anaxandrides Rhodius Poëta eos lepidissimè irridet, & etiam **[sect. 99]** Iuvenal. satyr. 15. dum inquit:

— Quis nesciat qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodyllon adorat,
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus Ibim,
Effigies sacri nitet aurea Circopitheci,
Illic cæruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam;
Porrum, & cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur inhortis
Numina!

Habebant **[sect. 100]** aliæ nationes peculiares Deos, quos in hac, aut illa imagine sibi adorandos proponebant, utpotè Babylon Belum, Africa Neptunum, Mauritania Iubam, Rhodus Solem, Samos Iunonem, Lemnos Vulcanum, Paphos Venerem, Delphos Apollinem,**[427]** Roma Quirinum, Latini Faunum, Athenæ Minervam, Syria Atergatin, Arcadia Panem, Ammonitæ Molochum, Persia Cœlum & Iovem, Arabia Iovem & Bacchum, Gallia, præter Mercurium,

Theutatem, & Hæsum. Et ut Sibylla canit de Græcis, *ἔργα δὲ χειροποιητὰ ἔργα ρομεν αἰῤρινι μύθῳ*, ut refert Ioan. Funger. in Etymol. verb. Idololatria, pag. mihi 489.
Ad **[sect. 101]** Hebræos item, & Chaldæos hoc crimen fœdissimè prorepsisse, & varia idola sub varijs formis, & nominibus coluisse, veluti Miplezet, Tamuz, Beel, & Baal (quod erat quasi commune omnium idolorum nomen, & Iovem significabat) Dagon, Astaroth, Meleketh, Moloch, & alijs similibus, passim Scriptura sacra testatur, ut constat ex 1. Reg. 15. Ezech. 8. Ierem. 7. & 50. Amos 5. Iudic. 2. & 16. Samuel. 5. Deuter. 7. & tradit Funger. ubi suprà, verb. *Idolum,* & plenissimum Catalogum congerens Polyanthæa, verb. *Idololatria,* pag. 610. & P. Pineda d. lib. 7. de reb. Salom. cap. 3. Ita **[sect. 102]** ut quidam, Abrahamum, qui posteà fuit dictus, *Pater credentium,* aliquando idololatriæ inservisse, doceant, ut constat ex traditis à Clem. Alexand. lib. 1. recognit. Suida, verb. *Abraham,* Philon. in lib. de Abraham, Genebrar. in Chronograph. anno mundi 2049. Cedren. in compend. histo. Andr. Masio in comment. sup. Iosue cap. 24. Gasp. Sanctio in Isai. cap. 43. n. 51. pag. 460. & Didaco Matute de prosap. Christi, 3. ætate, cap. 1. §. 3. licèt contrarium verius, & certius esse videatur ex ijs, quæ observat Mag. Fr. Raph. de la Torre de vitijs opposit. Relig. tom. 2. q. 94. art. 4. pag. 115.
Et, ut ad rem redeamus, Scythæ Acinacem, Arabes lapidem, Persæ fluvios, & ligna, Thessali formicas, & Athenienses (quod plus est) **[sect. 103]** Contumeliam, & Impudentiam Deas effecerunt, proprijs fanis, & sacrificijs institutis, ut notavit Tullius lib. 2. de legib. Clem. Alex. & Hervetus ubi sup. Erasmus in Proverbio: *Dea impudentia.* Sicuti & Lacedæmonij **[sect. 104]** Morti, Senectuti, & Paupertati: Romani **[sect. 105]** adversæ Fortunæ, Pallori, Febri, & Rubigini, templa & peculiaria sacrificia destinarunt, ut observat Plin. lib. 2. cap. 7. Abulens. sup. Euseb. Alex. ab Alex. & eius additionat. Tiraq. lib. 1. Genial. cap. 13. Valer. Max. lib. 1. cap. 1. Columel. de re rustic. lib. 10 & Matute ubi suprà §. 1.
De **[sect. 106]** arboribus quoque, & serpentibus, & cur olim ab alijs nationibus pro Dijs coli solêrent, & hodie etiam colantur, plura congerit Thom. Boz. lib. 1. de signis Eccles. cap. 4. Et **[sect. 107]** Zeilanos Indos Simiæ dentem magno pretio emisse, ut eum adorarent, Simon Maiol. recenset in dieb. Canicul. colloq. 7. de quadrupedibus, pag. 174. tom. 1.
Quinimò **[sect. 108]** & inter Christianos quosdam, hanc olim corruptelam viguisse, ut simul cum Christo idola colerent, apertè ostendit D. Paul. 1. Corint. 5. & ibîdem expressiùs D. Chrysost. & D. Greg. lib. 7. epistol. 20. & lib. 8. epist. 5. quos refert Alanus Copus dialog. 4. cap. 7. in fine.
Et possem quidem innumera alia de idololatria omnium nationum explorare simul & deplorare, & quàm varios, ridendos, & portentosos Deos coluerint, & quàm impijs, obscœnis, & detestandis sacrificijs illos prosecuti fuerint, nisi de hoc argumento latissimè scripsissent **[sect. 109]** Auctores suprà citati, præcipuè D. August. Clem. Alex. Arnob. Tertul. Cyprian. Lactan. Firmian. Iustin. D. Thom. & alij, qui apologias adversus Gentiles ediderunt. Lilius Giral. in integro, & eruditissimo lib. de Dijs Gent. Alex. ab Alexand. & eius additionat. Tiraq. lib. 6. dier. Genial. cap. fin. lib. 2. cap. 22. lib. 3. cap. 12 & lib. 4. cap. 14. Thom. Boz. lib. 2. de sign. Eccles. cap. 10. & lib. 12. cap. 15. & lib. 22. cap. 2. Pet. Fab. lib. 3. Semest. cap. 1. cum quatuor seqq. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Idololatria, & idolum* **[428]** Ioan. Bohem. de morib. Gent. pag. 33. & 57. Simon Maio. tom. 2. colloq. 1. per tot. Ioseph. Acosta in hist. Moral. Ind. lib. 5. in proœm. & de procur. Ind. salu. lib. 1. cap. 2. 3. 4. & 5. Fr. August. Davila in hist. Mexic. lib. 1. cap. 24. & 25. Simon Maiol. in diebus Canicul. tom. 2. colloq. 1. Torquem. in Monarc. Ind. tom. 2. in proœm.

& lib. 6. cap. 1. 2. 3. & 4. Raph. de la Torre ubi sup. q. 94. per plures disputationes, Franc. Torreblanca de Magia divinatr. lib. 1. cap. 17. & 18. Fr. Ioan. dela Puente in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 12. & 13. ubi etiam agit de antiquorum Hispanorum idololatria, & quando apud illos initium habuit: & Bern. Aldrete d. lib. 3. de antiq. Hisp. cap. 6.
Et ad illud, **[sect. 110]** quod de blasphemiæ crimine addidimus, quæ in idololatria virtualiter inest, & ob quam bellum iustè infidelibus inferri posse, ex communi opinione probavimus, responderi etiam potest cum Doctoribus suprà citatis, & præcipuè cum Gregorio de Valencia dict. disp. 1. q. 10. punct. 6. vers. *Illud autem,* blasphemiam, quæ in idololatria, inest, materialem esse, & in facto consistere; quia reipsâ idololatræ Christvm Devm verum suis superstitionibus negant. Hanc autem non sufficere ad hoc, ut illis bellum legitimum inferatur, alioqui omnes Infideles, Paganos, & Iudæos debellare licêret; sed illam **[sect. 111]** tantùm, quæ verè & proprie blasphemia appellatur, scilicet quæ in verbis consistit, & nostræ Religioni, ac Christianæ Reipublicæ iniuriam, & scandalum irrogat: ut tradit D. Thom. 2. 2. quæst. 13. art. 1. Etenim in idololatria, etsi blasphemiam contineat, & maius peccatum esse videatur, nulla nostræ Religioni, sed soli Deo iniuris sic, cuius vindictam, ut sup. diximus, ipse sibi reservat.
AD quintum autem argumentum **[sect. 112]** de locis & exemplis sacræ Scripturæ, D. Augustini, Cypriani, & aliorum Patrum, quibus, solam idololatriam, legitimam bellandi causam præbêre, contendimus, responderi potest, **[sect. 113]** veteris legis exempla, maximè quæ ad delictorum punitionem spectant, admirari à nobis potius, quàm imitari debêre, ut multis argumentis ostendit Gratian. in cap. nos si incompetenter 41. vers. *His ita respondetur,* 2. q. 7. D. August. in cap. dixit Dominus 12. 14. q. 5. & in cap. si quis 19. 22. q. 2.
Et prætereà, nunquam **[sect. 114]** populum Israël, auctoritate propriâ, Chananæorum, Amorrhæorum, & aliorum Gentium provincias occupasse, ob id tantùm, quòd infideles, aut idololatræ essent, vel alijs criminibus contra naturam operam darent; sed propter specialem, & expressam Dei sussionem, & donationem, qui eis illas terras ad habitandum promiserat: vel quia eis transitum impediebant, aut aliter infensi erant: vel quia ut ait D. August. lib. 6. quæst. q. 10. in Iosue, & lib. 44. quæst. 4. sup. Numer. cap. 20. serm. 105. de tempore, tom. 10. & Cassian. collat. 5. cap. 24. Sem filius Noë illarum dominus fuerat, & posteà, per vim & arma, Chananæi, filij Cham, eas sibi usurparunt: unde cùm filij Abrahæ à Sem originem ducerent, illas repetendi & vindicandi, ius prætendere potuerunt.
Quibus rationibus alias addit D. Thom. in 4. distinct. 39. artic. 1. ad. 1. ob quas bella illa non iniquè ex iure gentium gesta declarat, & prosequitur Sotus lib. 5. de iustit. & iure, quæst. 3. artic. 3. in fine, Acosta de procur. Ind. salu. lib. 2. cap. 5. Bañez d. art. 10. col. 532. Aragon in 2. 2. q. 10. artic. 8. pag. 292. vers. *Respondetur,* novissimè Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 27. pag. 159. & sequent. & Pat. Franc. Suar. post hæc scripta in tract de Charitat. disp. 13. sect. 5. n. 2. Licèt verum sit, in horum consequentiam, **[sect. 115]** Deum etiam Israëlitis præcepisse, ut idolorum templa destruerent,**[429]** & radicitùs dissiparent, ne prædictarum nationum exemplo dilectus sibi populus contaminaretur, quem nimis his superstitionibus deditum esse sciebat.
Et eodem modo accipiendus est locus ille **[sect. 116]** alter Deuter. cap. 20. quo civitates procul positas deleri Dominus iusserat. Etenim non ob diversitatem Religionis, sed ob alias causas, & iniurias bellum illis indici, eiusdem capitis initium demonstrat, ubi aperto ore eos hostes appellat: *Si exieris ad bellum contra hostes tuos.* Etsi ratione idololatriæ, & aliorum criminum contra naturam, puniendi essent, non exciperet Dominus fœminas, quæ & ipsæ eisdem

peccatis tenerentur, neque cum illis pacem, & sœdus inire permitteret, quod cum alijs septem nationibus terræ Promissionis strictè vetuerat in cap. 7. 9. & 12. eiusdem Deut. ut benè advertunt Abulens. & Lyran. ibîdem, idem Abulens. 2. Paralipom. cap. 8. Magist. Histor. cap. 11. sup. Deuter. Episcop. Chiapens. in Apolog. contra Sepulved. & Mag. Bañez ubi supr. Vt omittam Glossam Interlinealem, quæ, *Gentes procul positas,* interpretatur, idest, *Religione diversas* (cuius verbis Sepulveda nimis exultat) in sensu allegorico & morali accipiendam esse, & de hæreticis, & spiritui adversantibus hominibus, non de idololatris, aut infidelibus textum illum exponere: **[sect. 117]** quos etiam in pace, & Scripturæ testimonijs, & in ore gladij, quod est Verbum Dei, expugnandos esse testatur. Similemque expositionem admittunt **[sect. 118]** loca Divi Augustini, & Divi Cypriani in argumento relata: nam ut advertit Gregor. de Valencia dict. disp. 7. col. 413. vers. *Ad tertium,* loquuntur de idololatris à fide apostatis, ut ex eorum verbis apparet, vel secundùm Bañez ubi suprà, quando bellum idololatris, & facinorosis infligitur ab his, quibus ipsi subiecti sunt, quod omni iure licêre, iam diximus, ut **[sect. 119]** ostendunt exempla Ezechiæ, & Nabuchodonosor, ab eisdem Sanctis considerata, & Mathathiæ, qui interfecit Iudæum, qui ad aram sacrificaturus accesserat, 1. Machab. 2.

CAPVT XV. *De tituli, sive articuli præcedentis resolutione: & quid verius, aut probabilius in conflictu dictarum pugnantium opinionum videatur?*

SVMMARIVM Capitis XV.

1 *Opinio affirmativa, & negativa in articulo debellationis Indorum ob idololatriam, & vitia contra naturam, anceps & problematica est.*

2 *Infideles nobis non subiecti, dubium est, an propter solam idololatriam debellari possint?*

3 *Infideles subditi Principibus Christianis absque dubio compelli possunt ad deserendam idololatriam, & alia vitia contra naturam.*

4 *Infideles omnes indistinctè debellari possunt, si tyrannidem exercent, & innocentes opprimunt, vel sacrificant, aut edunt.*

5 *Auctorum verba peculiariter recensentur, qui ob defensionem innocentum, infideles debellari posse concedunt.*

6 *Sanguis innocentum iniquè effusus, clamat, à proximis auxilium petens.*

7 *Iusti Lipsij peculiaris sententia de debellatione Barbarorum infidelium.*

8 *Infideles debellari possunt, ob immolationem, aut comestionem hominium, quamvis ij, qui immolantur aut eduntur, sint delinquentes, & alias ad mortem damnati.*

9 *Bellum iustum non solùm infertur pro defensione propria, sed etiam pro liberandis innocentibus, etiam auxilium nostrum non postulantibus.*

10 *Abraham in liberationem Lot iustè quinque Reges Amorrhæos percussit.*

11 *Pat. Franc. Suarez apertè affirmat, bellum indici posse infidelibus, ad tollenda hominum sacrificia, & innocentes defendendos.*

12 Bellum, quod suscipitur pro defendendis innocentibus, & tollendis humanis **[430]** sacrificijs, monitio præcedere debet.

13 *Remedijs severioribus nemo uti debet priusquàm mitiora experiatur.*

14 *Iudex quando possit uti manu militari?*

15 *Doli præsumptionem contra se habet iudex, qui utitur remedijs duris, ubi blanda sufficerent.*

16 *Bellum quacunque ex causa, & pia præsertim, illatum, regulariter monitio præcedere debet.*

17 *Romanorum mos in bellis per Feciales indicendis, & denuntiandis.*

18 *Bellum non requirit præviam monitionem, ubi infertur Turcis, hæreticis, & alijs Fidei hostibus.*

19 *Bellum ubi infertur pro defensione innocentium, & immolandorum, mitissimè quantum fieri potest exercendum est.*

20 *Opinio Iosephi Acostæ, & Dom. Bañez examinatur.*

21 *Belli propositum, quod esse debeat?*

22 *Innocentes per accidens, in bello iustis de causis suscepto, sine peccato occiduntur.*

23 *Bellum suscipientes pro defendendis innocentibus, quid ab illis recipere, aut exigere possint, ex opinione P. Molinæ?*

24 *Imperium quando licitè auferri possit infidelibus, ob defensionem innocentium, debellatis?*

25 *Reges nostri quid semper sanxerint, & cupierint, in debellationibus Indorum?*

26 *Indos, & alios infideles debellari posse propter peccata contra naturam, probabiliter affirmari potest.*

27 *D. Marta piaculum esse dicit, dubitare de debellatione infidelium, ob peccata contra naturam.*

28 *Ioan. Azorius & alij, qualiter distinguant in articulo debellationis infidelium ob peccata contra naturam?*

29 *Error in cognitione, & cultu veri Dei, & fidei, invencibili ignorantia aliquando in infidelibus excusatur.*

30 *Numen aliquod superius esse, quo hæc inferiora regantur, nemo sanus negare potest.*

31 *Dei veri cognitio res maxima, & obscurissima est.*

32 *Simonides quid responderit Hieroni roganti de Deo, & eius natura?*

33 *Præcepta naturalia primæ classis non admittunt ignorantiæ excusationem.*

34 *Infideles ob peccata contra naturam subijciuntur punitione cuiuslibet Principis Christiani.*

35 *Lex 1. C. quando liceat unicuique sine iud. se vind. expenditur, & exornatur.*

36 *Iudex ubi deficit, & in mora periculum inest, omnis homo iudex, & miles est adversus latrones, & facinorosos.*

37 *Fures nocturnos, & agrestes quatenus quis possit propria auctoritate punire?*

38 *Forum alienum sortitur quis ratione delicti.*

39 *Delictum dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non haberet.*

40 *Cap. in Archiepiscopatis, de raptorib. explicatur.*

41 *Infideles, & Saraceni crimen sodomiæ committentes puniri possunt à iudice Ecclesiastico.*

42 *Vindictam scelerum Deo relinquendam esse, quo modo & sensu in Deuter. & apud D. Paulum dicatur? & num. sequentibus.*

43 *Delicta in Deum, & homines commissa, etiam in hoc sæculo ab hominibus puniri debent.*

44 *Hæretici aliqui falsò tenuerunt, delicta non esse à Magistratibus punienda.*

45 *Vindicta Magistratuum, est vindicta Dei.*

46 *Auctoritas D. Pauli 1. Corinth. 5: De his qui foris sunt, multis solutionibus & expositionibus illustratur.*

47 *Ecclesia qualiter directè, aut indirectè pœna excommunicationis, & alijs, infideles punire possit.*

48 *D. Pauli series, & paraphrasis epistolæ 1. ad Corinth. proponitur.*

49 *Trident. synodus, quæ infideles ad Ecclesiæ iudicium spectare negat, qualiter accipiatur?*

50 *Augustini locus in serm. 6. de puero Centurion. exponitur.*

51 *Ecclesia cur sæpiùs usa non fuerit iurisdictione, quam habet in infideles?*

[431] 52 *Infideles priusquàm debellentur, de suis erroribus admonendi sunt.*

53 *Infideles ubi puniri, & debellari posse dicimus ob peccata contra naturam, intelligendum est de his, quæ committunt postquam moniti sunt, ut ab illis desistant, non de præteritis.*

54 *Malum, cùm sine punitione perseverat, augetur.*

55 *Infideles licèt de præsenti turbentur, vel indignentur, ob id quod eos compellamus ad observandam legem naturæ, perseverandum tamen est propter spem boni futuri.*

56 *Pœnarum, & suppliciorum impositio quo fine, & intentione fieri debeat?*

57 *Pœna omnis non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.*

VIdimvs, & bonâ quidem fide sigillatim propalavimus, & communivimus omnes auctoritates, atque argumenta, quæ in hoc controverso iuris articulo, pro affirmativa, & negativa sententia stare, & urgêre videntur. De **[sect. 1]** quibus non immeritò illud Lucani. 1. Pharsal. dicere possumus:

— *Quis iustiùs induat arma*
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur.

Atque ita non est mirum, si Auctores modò in hanc, modò in illam opinionem propendeant, & eorum aliqui, veluti problematicè, pro utraque decertent. Inter quos præcipuè caput effert Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 55. dub. 5. pag. 498. & sequentib. Quod ego nullatenus reprehenderem, ubi **[sect. 2]** de infidelibus nobis non subiectis sermo esset, qui solo idololatriæ vitio laborarent, & quæreretur, an ob hoc illis bellum inferri possit?

Ideò autem de infidelibus non subditis dixi, **[sect. 3]** quoniam in illis, qui Principibus Christianis subiacent, omnes communiter utriusque partis assertores consentiunt, vi, & armis, alijsque suplicijs compelli posse, ut ab idololatriæ crimine abstineant, & Divini, & naturalis iuris præcepta sequantur, ut constat ex relatis a Mag. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 505. vers. *Dubitatur secundò,* Aragon. ibîdem art. 8. versic. *Quinta conclusio,* pag. 292. Molina de iust. & iure, tractat. 2. disput. 106. col. 436. vers. *Secunda conclusio,* & in materia de Fide, quæst. 10. art. 11. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 4. 1. parte, dub. 4. pag. 208. & 209. & novissimè Pat. Francisc. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 4. ex n. 6.

Si verò **[sect. 4]** non solùm idololatria in infidelibus reperiatur, sed sæva quoque & effrænata tyrannis, humanæ carnis ingluvies, & cruenta, & execranda innocentium sacrificia, qualia ea esse suprà probavimus, quæ nostri Indi, ut plurimùm, frequentabant: tunc veriorem & probabiliorem eorum sententiam existimo, qui, ob has iniurias, & oppressiones tollendas, bellum adversus omnes infideles permittunt, quamvis nobis subiecti non sint, & procul positi auxilium nostrum non exigant, & suâ sorte contenti vivere dicantur. Hoc enim urgentisimè evincunt rationes, & testimonia quæ in eiusdem sententiæ comprobationem adduximus.

Neque omnino reijcere audent, qui contrariam sequuntur, ut patet **[sect. 5]** ex Victoria in relect. 2. de Indis, num. 15. Greg. Lop. in d.l. 2. tit. 22. par. 2. gloss. mag. col. antepenult. & col. ult. vers.**[432]** *septima conclusio,* elegantissimo Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Indor. salut. cap. 63. & Covarrub. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. num. 5. vers. *Vnde ad subveniendum,* ubi, licèt acerrimè defendisset, infidelibus, qui nobis nihil nocuerunt, bellum iustè moveri non posse; concludit tamen, quòd si isti infideles in subditos tyrannicè agerent, & innocentium sanguinem idolis funderent, iustè bello lacessiri poterunt, non solùm auctoritate Divinâ, sed etiam humanâ, & publicâ: quia **[sect. 6]** sanguis, inquit, innocentium, qui iniquissimè occidebantur, clamare eo casu videtur, à proximis auxilium petens.

Idem etiam resolvit Mag. Bañez d. art. 10. col. 535. vers *Tertia conclusio,* apertè docens, infideles, etiam non subditos, posse compelli, ne homines immolent idolis, etiam volentes immolari, & Molina d. disp. 106. vers. *Tertia conclusio,* ubi ait, fas esse movêre bellum adversus infideles, iuraque illius persequi, etiam absque ulla summi Pontificis auctoritate, si innocentes immolent, aut eos interficiant, ut eorum carnibus vescantur, aut quovis alio modo iniustè perimant, vel si subditos tyrannicis legibus opprimant, aut aliâ simili ratione divexent. Neque necesse esse expectare, ut innocentes ad mortem ducantur, sed cogi posse, ut statim cessetur à pessimo ritu, aut consuetudine, & ut iniquæ, & pessimæ leges abrogentur, inferendo, si ad id opus fuerit, belllum, iuraque illius prosequendo, ac deponendo Principes iniquos, aliosque, si opus fuerit, creando, quantumvis barbari, ac subditi ipsi velint, eos mores, & sacrificia retinere, nolintque, extraneos ea de causa bellum inducere.

His **[sect. 7]** proximè accedit Iust. Lipsius in Polit. lib. 5. cap. 4. ubi inquit: *Iam & invasio quædam legitima videtur, etiam sine iniuria, ut in barbaros, & moribus aut religione prorsus à nobis abhorrentes: maximè si potentes ij, & aliena ipsi invaserunt, aut invadunt. Causa enim hic est coërtio, & in malo repressio.* Eisdem assentitur Ioan. Azor. lib. 8. inst. Moral. cap. 24. vers. *Decimò quæritur,* col. 1278. quem sequitur, & transcribit Fr. Thom. à Iesu de proc. omn. gent. salu. lib. 4. dub. 4. pag. 208. concludens, adeò licitum esse bellum, ob vitandas has hominum immolationes, aut mactationes, ut eorum carnibus vescantur more ferarum, ut procedat etiamsi sontes homines, alioqui capitis pœnâ damnati, Dijs immolari apud infideles soleant, aut mactari, ut eorum carnes edantur. Sontes **[sect. 8]** enim (inquit) iure quidem

capite puniuntur, nefariè tamen, & impie dijs immolantur, aut ob humanarum carnium esum necantur. Quod ultimum eo notabilius videtur, quoniam Mag. Bañez ubi sup. & Suar. statatim citandus, contrarium expressè affirmant, docentes, non posse compelli infideles, ne eos immolent, qui aliàs à Republica iustè erant ad mortem damnati: quia tali in casu magis idololatræ, quam homicidæ esse censentur, & non contra iustitiam, sed tantùm contra Religionem peccant, & ita cessat defensio innocentum.
Pat. quoque Mag. Lorca in 2. 2 sect. 3. diip. 52. num. 2. pag. 968. cùm iustum **[sect. 9]** esse bellum asseruisset, quod defensivum appellatur, eandem conclusionem ampliat, ut non solùm in propria defensione procedat, sed & in alterius cuiuslibet innocentis, etiam auxilium nostrum non postulantis, vel liberari renuentis: & ideò, inquit, iustum fuit bellum, quo **[sect. 10]** Abraham in liberationem Lot percussit quinque Reges Amorrhæorum, Genesis 14. Et ex eodem capite potuit esse bellum iustum contra Indos barbaros, apud quos srequenter in usu erant cædes hominum innocentium ad sacrificia, & ad vescendum humanis carnibus.
Et tandem **[sect. 11]** eidem opinioni hac in parte assentitur eruditis. P. Fran. Suar.**[433]** in dict. tract. de Fide, disput. 18. sect. 4. numer. 2. & 4. & in tract. de Charitate disput. 13. sect. 5. ex numer. 5. ubi ait, ad defendendos innocentes licitum esse vim inferre his infidelibus, ne sacrificent infantes Dijs suis, quia hoc iuxta ordinem charitatis licet: imò præceptum est, si commodè fieri potest. Additque etiam, id fieri posse, non solùm ad liberandos infantes, fed etiam adultos, etiam si ipsi consentiant, & velint sacrificari idolis, quia in hoc peiores quàm amentes sunt, & quia non sunt domini propriæ vitæ, propter quod quilibet potest ab alio cogi, ne se occidat.
Bene tamen verum est, quod, ut supràdicti auctores advertunt, præsertim Anton. à Corduba dict. quæst. 57. dub. 6. per totum, pag. 505. & sequentibus, **[sect. 12]** ad iustitiam huius belli, quod pro innocentium defensione, & liberatione adversus barbaros irrogatur, necessarium esse videtur, ut priùs blandè, & sufficienter moneantur, ut à suis cruentis sacrificijs, tyrannicis oppressionibus, & feralibus convivijs abstineant. Nemo **[sect. 13]** etenim prudens remedijs durioribus, & severioribus uti debet prius quàm mitiora illud & faciliora experiatur, iuxta illud Ovid. 1 Metamor.

Cuncta prius tentanda sunt, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars syncera trahatur.

Et doctrinam Vlpiani in l. 3. vers. *Sed melius,* D. ne vis fiat ei, ubi tradit, **[sect. 14]** non aliter posse iudicem decreta sua per manum militarem defendere, quàm si iure suæ potestatis id exequi nequeat; quod latè exornat Bart. & Doct. îbîdem, in l. sed si possessor de iur. iuran. Andr. Gail. lib. 2. Observat. 6. num. 2. & Menoch. cons. 221. num. 7. lib. 1. ubi resolvit, **[sect. 15]** doli præsumptionem contra se habêre eos, qui aliter faciunt, & conducit illud Cicer. lib. 1. offic. dum ait: *Nam cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim; cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non liceat superiore.*
Ac quemadmodum in alijs causis, quæ bellum iustum reddere solent, **[sect. 16]** admonitio, & requisitio adversæ partis præcedere debet, ut ab iniurijs, quas ferre parat, abstineat, vel quæ intulit damna compenset, ut præclarè ostendit D. August. relatus in cap. Dominus noster 23. q. 2. & alij auctores, quos adduximus sup. cap. 12 num. 3. Bald. in l. si manumissor, C. de obseq. patron. præstand. idem Bald. in l. 2. num. 71. C. de servit. & aqua, Angel. cons. 14. col. 1. Martin. Laud. de bello, § 37. & §. 39. Lancelotus Conrad. in temp. iudic. lib. 1. cap. 1. §. 3. in verb. *Bellum,* numer. 5. ita & in hac, quæ pietatis causâ suscipitur, longè

maiori ratione nihil impium. & crudele intervenire oportet, nisi priùs seria hæc animadversio præcedat, illiusque effectus irriti esse videantur, ut repetimus infrà cap. seq. ex num. 5. & infrà hoc eodem cap. num. 52. Et exemplo suo ostendebant **[sect. 17]** Romani, qui per Feciales, iam inde à Numa Pompilio constitutos, ita demum bellum comminabantur, ac decernebant, si præmoniti hostes, res ablatas non redderent, & iusta facere recusassent, ut insinuat Cicero dict. lib. 1. offic. *Bella* (inquiens) *non nisi iustis de causis suscipiantur, nec inferantur, nisi rebus repetitis, ne sæviatur ultra modum in victos*; ut latè tradunt Dionys. Halicar. Livi. Fenestel. Plutarc. & alij, quos refert Rosin. de antiq. Roman. lib. 10. cap. 1. & 2. latissimè Alexan. & eius additionat. Tiraq. lib. 5. Genial. c. 3. Zassius in l. 2. §. & ita leges, D. de orig. iur. Andr. Gail. de pignorationib. sive repræsalijs cap. 2. Balthasar Ayala de iure, & officio belli lib. 1. cap. 1. & Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. num. 15. & sequentib. **[sect. 18]** qui tamen n. 107. hoc non requiri docet, ubi de inferendo **[434]** bello Turcis, infidelibus, & hæreticis, & alijs fidei hostibus agitur. Ex eodem quoque fonte dimanat, eximiè **[sect. 19]** curare debêre Principes, qui hæc bella pro innocentium defensione suscipiunt, ut defensio ista cum minimo infidelium damno adhibeatur, ita ut neque dominio, neque vitâ spolientur, si possunt terrore, aut subiectione aliquâ contineri. Et cùm primis caveatur, ne plures innocentes eiusmodi bellorum occasione absumantur, quàm ipsorum barbarorum tyrannide, & cruentis sacrificijs, aut mactationibus perire potuissent. Quod optimè advertit, & parum in his Indicis bellis curatum fuisse, dolet Ioseph Acosta dict. lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 6. pag. 232. & Bañez d. quæst. 10. art. 10. pag. 535. vers. *Tertia conclusio,* in fine. **[sect. 20]** Nimis tamen absolutè docentes, ab hoc bello abstinendum, si ex eo sequeretur mors plurium innocentium, quàm esset numerus immolandorum. Nam supposito, quòd propter hanc causam iustè pugnatur, ut cum ipsis, & alijs auctoribus asseruimus, omnia quoque licêre, affirmare debemus, quæ ad comparandam victoriam, & compescendos barbaros necessaria, & commoda fuerint: & licèt ex intentione nullum damnum innocentibus inferri possit, **[sect. 21]** quia semper bellum eo proposito fieri debet, ut malum vitetur, & bonum promoveatur, cap. militate 23. q. 1. **[sect. 22]** Per accidens tamen, & ex consequenti, contra eos quoque præliari potest, præsertim, ubi ab alijs interpugnandum distingui nequeunt, vel cum ipsis nocentibus, ut semper fieri assolet, arma sumunt, impediuntque, ne victoria paretur, & finis prædictis sacrificijs, & mactationibus hominum imponatur, ut perspicuè colligitur ex ijs, quæ in materia de bello communis omnium Theologorum, & Iurisconsultorum opinio, & resolutio testatur, de qua per Victoriam in relat. de bello ex num. 15. Covarru. in reg. peccatum, 2. part. §. 11. Sylvest. verb. *Bellum,* quæst. 9. & 10. Caietan. eod. verb. Adrian. quæst. de bello, §. *Sed an,* Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Ayala de iure, & offic. belli, lib. 1. cap. 5. Molina de iust. & iure tract. 2. ex disput. 117. usque ad 122. Lorca in 2. 2. sect. 3. disput. 53. membr. 1. pag. 981.

Atque ita **[sect. 23]** Molina dict. disputat. 106. in fine, quamvis in his bellis, quæ ad subveniendum innocentibus inferuntur, illis multum consulendum esse suadeat, in quorum gratiam pugnatur, quorumque partes aguntur: fas tamen esse, inquit, bellantibus, expensas belli de bonis adversariorum, etiam innocentium, sibi usurpare, & recompensationem iniuriarum, & damnorum, si quæ ab adversarijs interbellandum acceperunt, necnon iustum præmium sui laboris, & industriæ: Neque enim gratis tenentur, se exponere periculis, suamque operam, & industriam collocare. Ipsi quoque hostes tenentur, hæc omnia solvere, qui causa iniusta fuerunt, ut bellum iustum adversus eos susciperetur. Quinimo **[sect. 24]** & imperium ab eis auferri posse resolvit, si ad innocentum, illiusque Reipublicæ bonum spectet,

ut bellantes dominium integrum earum regionum assumant. Id quod plerumque usu, inquit, eveniet, & in his Indiarum Occidentalium provincijs contigisse videmus, tum ipsorum barbarorum factis, & fatis, tum bellorum eventibus, Ducumque, & militum facinoribus ita desiderantibus. **[sect. 25]** Licèt semper nostris pijssimis Regibus curæ fuerit, & inviolabili lege sanxerint, ut in omnibus expeditionibus, quæ fiunt, faciendæque sunt, sive ad novas gentes quærendas, sive ad iam quæsitas pervestigandas, Indi omnes liberi maneant, suisque rebus, & dominijs liberè uti relinquantur, neque **[435]** nostri milites illos aggrediantur, vexent, aut cædant non lacessiti: neque undecunque captos servire compellant, de quo aliqua tradit Ioseph. Acostad. lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 7. & Nos suprà sæpè tetigimus, & pluribus inferiùs agemus.

Svperest, ut de tertio membro dispiciamus, scilicet de peccatis, quæ ab istis Indis passim perpetrari probavimus, Deum verum non colentes, nec cognoscentes, & fœdis suis, ac spurcis moribus omnia naturalis iuris præcepta turbantes, & transgredientes. Et in hoc, quamvis auctores, ut vidimus, maximopere digladientur, satis **[sect. 26]** probabilem censeo Innocentij, & sequacium opinionem, qui propter hæc crimina puniri, & debellari posse à Christianis Principibus de licentia Summi Pontificis tradunt, si moniti ab illis non desistant: quod tenuit, & latè contra Victoriam defendere conatus fuit insignis noster Gregor. Lupus in l. 2. titul. 23. part. 2. glos. magn. colum. 16. vers. *Ego verò,* dicens, hanc sententiam esse communem omnium Canonistarum, & Legistarum, & aliquorum theologorum. Et **[sect. 27]** adeò certum esse concludit Marta in tractat. de iurisdictione 1. part. cap. 24. ut piaculum ducat de ea dubitare, & Marquard. in tract. de Iudæis & Infidelib. 3. par. cap. 1. num. 39. ubi apertè inquit, quòd non peccarunt Hispani, qui punierunt Indos delinquentes contra naturam. Et licèt idem Gregor. Lupus in eâdem glos. colum. ultim. vers. *sexta conclusio,* in angustia, ut ipse inquit, decidendi positus, consulere ad præsens ausus non fuerit, quòd in acquisitione istorum Indorum illâ doctrinâ Innocentij utamur: eam tamen sub quadam distinctione novissimè admittunt **[sect. 28]** Ioan. Azorius dict. lib. 8. instit. mora. cap. 24. quæst. 9. & eam sequens, & transcribens Fr. Thom. à Iesu de procur. omni. gent. salu. lib. 5. dub. 4. pag. 207. dicentes, quòd licèt infideles iustè puniri nequeant, ubi id ius naturæ non servant, quod debitum Deo cultum, & honorem tribuendum præscribit. Si verò illud aliud ius eiusdem naturæ dissolvant, perrumpant, & negligant, quod cuique homini reddendum, quod suum est, iubet, & alijs non fieri, quod nobis fieri nollemus, tunc iure optimo puniri possent, ut si furta, latrocinia, adulteria, homicidia, falsa testimonia, incestus, stupra aut ipsi perpetrarent, aut liberam facultatem, huiusmodi mala perpetrandi, concederent, vel passim in subditis sine ulla pœna ac supplicio permitterent. His etenim legibus naturæ violatis, planè consequitur, ut innocentes multis damnis, incommodis, & malis afficiantur, communisque humanæ Reipublicæ salus, pax, & tranquillitas in tuto consistere nequeat. Pro quibus defendendis licitum est, vi, & armis adversus quoslibet infideles certare, ut iam suprà probatum reliquimus.

Quæ distinctio in utraque sui parte verâ esse videtur. Nam **[sect. 29]** errorem in Dei cognitione, & cultu, ac mysterijs fidei, etiam quæ ad salutem sunt necessaria, omnes auctores magis communiter in infidelibus excusare solent, & invencibilem sive inculpabilem ignorantiam admittere tradunt, si illis talia mysteria proposita non fuerint, nec per eos steterit, quominus proponerentur, ut constat ex D. Thom. 2. 2 quæst. 10. artic. 1. Durand. in 3. distin. 25. q. 1. ad 1. Victoria in relect. de Indis, conclus. 1. & sequentib. Conrad. de contract. quæst. 100. Almain. tract. 1. moral. cap. 4. propos. 2. Vega lib. 6. de iustificat. cap. 18. Alphons. de Castro lib. 2. de lege pœnali, cap. 14. Pet. de Soto in tract. de ration.

meden. peccat. lect. 2. post medium, Gabriel Vazquez in 1. 2. q. 76. artic. 2. disput. 120. Pat. Suarez in tract. de fide, disput. 17. sect. 1. & 2. per totam, & diximus suprà hoc lib. cap. 10. num. 79.

[436] Etenim **[sect. 30]** licèt nihil esse possit tam apertum, tamque perspicuum, quàm esse aliquod Numen præstantissimum, quo inferiora hæc, & superiora regantur: ita ut qui neget, vix sanæ mentis existimari debeat, ut ait Aristot. lib. 1. Topic. cap. 9. Cice. lib. 2. de nat. Deor. Arnob. lib. 1. advers. Gent. & sup. cap. 13. ex num. 75. in argumentis contrariæ sententiæ retulimus, & novissimè adversus Atheistas eleganter concludit Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernatore Christ. lib. 2. cap. 23. ex pag. 294. Res tamen **[sect. 31]** maxima, & obscurissima est Dei veri cognitio, & quæ nec doceri, nec exprimi satis sine fide ab hominibus potest; quia non est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Estque Deus res quædam captu, ac venatu difficilis, semper recedens, atque a persequente procul se removens, ut præclarè prosequitur Clemens Alexand. lib. 2. Stromat. cap. 1. & 5. & lib. 5. cap. 1. & lib. 7. cap. 4. & D. Augustinj. in alijs locis relatis à Vazquez dict. cap. 3. & præsensit Plato in Timeo, dum dixit, Genitorem universitatis tam difficile est invenire, quàm inventum impossibile dignè profari. Et **[sect. 32]** Simonides, qui ut refert Cicero lib. 1. de nat. Deor. cùm quæsitus fuisset à Hierone Tyranno, quid aut qualis esset Deus? deliberandi causâ sibi unum diem postulavit, cùm idem ex eo postridie quæreret; biduum petijt: cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto res mihi videtur obscurior. Atverò, **[sect. 33]** si de præceptis naturalibus agamus, & præsertim illis, quæ prioris classis esse dicuntur, & hominibus, eo ipso quòd homines sint, natura præscribit: planè constat, nullam in eorum transgressione ignorantiam, vel excusationem admitti, ut communiter docent omnes Theologi post D. Thom. in 2. 2. quæst. 94. art. 6. & plures alij, quorum mentionem fecimus sup. cap. proximo, num. 34. & eruditissimus, & illustriss. Cardin. Toletus in summa lib. 4. cap. 6. num. 9.

Quâ sententiâ, & resolutione retentâ, non erit difficile respondere ad argumenta, quæ pro contraria consideravimus. Nam circa primum dicere possumus, quòd etsi verum sit, bellum punitivum regulariter inter subditos exerceri, & etiam si concedamus infideles, extra imperium, iurisdictionem, aut territorium Romani Pontificis, & aliorum Christianorum Principum reperiri, **[sect. 34]** ubi tamen prædictis vitijs, & sceleribus inquinantur, & moniti, ut ab illis desistant, id facere nolunt, statim incipiunt sub illius Principis imperio, & coërtione constitui, qui naturalis iustitiæ vindictam, & innocentum defensionem suscipiens, eos compescere, & punire voluerit; ut satis evincunt rationes, & auctoritates, quas suprà in favorem huius opinionis expendimus, & insinuat Anto. a Corduba d. quæst. 57. dub. 5. vers. *Sed certè,* pag. 501.

Quibus addere possumus **[sect. 35]** elegantem Impp. Valent. Theod. & Arcad. constitutionem in l. 1. C. quando liceat unicuique sine iudice se vindicare, ubi tradunt, in publicos hostes, latrones, & pacis, ac quietis publicæ turbatores, **[sect. 36]** omnes homines, quantumvis privatos, iudices, & ultores esse: *Nam quod serum est punire iudicio, subiugamus edicto.* Cui conveniunt verba Tertull. in Apolog. quem refert Iacob. Durantius Cassellius lib. 1. var. cap. 1. *In reos maiestatis, & publicos hostes omnis homo miles est,* Catonis apud Sallust. in Catil. *Nam cætera maleficia tum persequere, ubi facta sunt, hoc nisi provideris, ne accidat, ubi evenerit, frustra iudicia implores:* & alia, **[sect. 37]** quæ de nocturnis, & agrestibus furibus, & latronibus occidendis, & iure sibi propriâ auctoritate dicendo, ubi iudex deficit,**[437]** vel in

mora periculum inest, docet text. in l. itaque, D. ad leg. Aquil. l. furem, D. ad leg. Cornel. de sicar. l. fi pignore, §. furem, D. de furt. l. de pupillo, §. si quis rivos, D. de oper. novi nuntiat. l. quæ situm, D. de pignor. l. ait. Prætor. §. si debitorem, D. quæ in fraud. cred. l. ult. C. in quib. caus. in integr. rest. cum alijs, quæ latè cumulant Alberic. in dictionar. verb. *Vindicta,* Hippolit. de Marsil. in l. uni. numer. 4. C. de rapt. virgin. Fuscus in sing. verbo, *Occidere,* numer. 3. Tiber. Decian. in tract. criminal. lin. 6. cap. 28. numer. 2. & lib. 9. cap. 29 Cuiacius lib. 14. observation. cap. 15. Forcatulus in necyom. dialog. 96. u. 11. & 12. & Guiller. Fornerius lib. 1. selectar. cap. 22. Neque longè abest alia iuris regula, quâ docemur, **[sect. 38]** ratione delicti reos forum alienum sortiri, & à iudice, aliàs non suo, puniri posse, de qua in l. 1. & auth. qua in provincia, C. ubi de crimin. agi oport. l. 1. C. ubi Senat. vel Clariss. l. si cui, §. idem Imper. & l. ultim. D. de accusat. cap. 1. de raptor. cap. postulasti, cap. ultim de for. comper. ubi glos. verbo, *Ratione delicti,* ita inquit: *Nota, quòd ratione delicti efficitur quis de iurisdictione alterius;* **[sect. 39]** & *ita delictam dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non habebat:* idem probat. l. 32. titul. 2. part. 3. l. 15. tit. 1. part. 7. ubi Gregor. alia plurima congerit, & latè prosequitur Covar. in pract. cap. 11. Maranta de ord. iudic. 4. part. distinct. 8. ex num. 1. Dueñas regula 378. Clar. & eius addition. Baiard. in prax. crimin. § .fin. q. 38. Bobadilla, qui plures refert in Polit. lib. 2. cap. 13. ex num. 71. & cap. 16. n. 154. & novissimè Barbosa in l. hæres absens, §. proinde, D. de iudicijs.

Quibus ego magis in terminis nostræ quæstionis adijcio **[sect. 40]** celebrem text. in cap. in Archiepiscopatu, de raptor. ubi cùm summus Pontifex tradat, Saracenos, crimen sodomiæ committentes, ab Archiepiscopo Panormitano puniri posse, advertunt Abbas, & Ioan. de Annania ibîdem, ideò illud crimen mixti fori effectum, & puniri potuisse, non solùm à iudice sæculari, verùm etiam ab Ecclesiastico: **[sect. 41]** quia infideles illi contra legem naturæ peccarunt, & ad hoc probandum allegant doctrinam Innocent. & Ioan. Andr. in d. cap. quod super, & idem latiùs tradit Tiber. Decian. lib. 4. crimin. cap. 27. num. 2. & Bobadilla d. lib. 2. cap. 17 num. 67. Inquit tamen Decianus, hoc intelligendum esse in defectum iudicis sæcularis, & fic mediatè: immediatè enim subsunt sæculari, & legibus Imperialibus, non Canonicis, cap. gaudeamus, ubi omnes, de divortijs, & toto tit. C. de Iudæis. Et Posteà prosequitur alios casus, in quibus Ecclesiastici iudices contra Iudæos, & infideles procedere possunt.

Ad secundum autem argumentum, ex sacræ Paginæ auctoritatibus sumptum, quibus probavimus, prædictorum scelerum ultionem, & vindictam Deo relinquendam esse: Respondetur, **[sect. 42]** loca illa Deuter. 35. Pauli ad Roman. 12. & ad Hebræ. 10. non eam mentem habêre, ut humanam punitionem excludant, quâ mediante, solet Deus sua iudicia exercêre. Alioqui (ut ait Corduba dict. dub. 5. pag. 504. vers. *Sed certè*) sequeretur, nullum compelli posse, ut à peccato vel errore, aut hæresi recedat, modò Christianus sit, modò non. Quod haud dubiè esset contra **[sect. 43]** doctrinam Sanctorum, & Ecclesiæ, ut patet ex cap. nimirum, cap. displicet, cap. si duo, cap. si Ecclesia, cap. qui peccat 23. quæst. 3. cap. ea vindicta 23. quæst. 4. & ex traditis à D. Thom 2. 2. quæst. 3. articul. 2. ad tertium. Quapropter Caietan. in dict. epist ad Hebræ. cap. 10. sic illum locum exponit: *Nullus enim iustè vindicat, nisi Deus, aut Divina auctoritate.* Et Cornel. à Lapide d. cap. 12. ad Roman. num. 156. Postquàm communem illius loci expositionem esse tradidit, **[438]** ut ibi D. Paulus loquatur de propria iniuria remittenda, eiusque vindicta Deo relinquenda, ita subiungit: **[sect. 44]** *Ex hac Mosis, & Pauli sententia Manichæi Anabaptistæ, Lutherus, & Erasmus docent, apud Christianos non licere Magistratui bello, aliove modo vindicare Reipublicæ*

iniurias, & improborum peccata: sed errant gravissimè: **[sect. 45]** *Nam vindicta Magistratus est vindicta Dei, ut probatur cap. seq. initio. Privata ergo vindicta hìc tantùm prohibetur, non autem illa, quæ fit per iustitiam, & potestatem publicam, &c.*
Idem auctor in Comment. sup. Deuter. d. cap. 32. vers. 35. ultionem hanc, quam sibi Deus reservare dicit, per mala, & plagas, in quæ corruere solent, impleri notavit, & præsertim per manus hostium, Deo ita ordinante, puniri. Et Nicol. de Lyra in postilla. 11. dict. cap. 10. ad Hebræ. iuxta eundem sensum observat, quòd etsi per iudices, & alias humanas potestates dicta scelera sæpesæpius puniri contingat: ideo tamen illorum vindicta Deo servari dicitur: *Quia etsi iudices vindicent, hoc tamen non convenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri.* Quam eandem humanorum iudicum, seu Principum potestatem agnovit etiam Paul. Burgens. in 2. addit. ad d. postillam Lyrani, nisi quòd hic verba illa: *Mihi vindictam* magis exponenda esse, inquit, supplendo defectum iudicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat: *Etsi iudices huius sæculi talia non vindicent; tamen mihi vindictam, & ego reddam.*
Quod autem ex alio testimonio eiusdem D. Pauli 1. Corinth. 5. evincebamus, dum nobis de his, qui foris sunt, iudicare, inhibêre videtur, difficilius quidem est; quoniam id de infidelibus accipiunt plurimi ex SS. Patribus, & alij Doctores, quod in argumento retulimus. Sed **[sect. 46]** adhuc plures, & satis quidem congruas solutiones habet, quas exactè prosequuntur Alvar. Pelag. lib. 5. de planct. Eccles. cap. 37. vers. *Licèt enim,* Navar. in cap. ita quorumdam, de Iudæis notab. 8. num. 4. Corduba dict. dub. 5. pag. 502. vers. *Sed certè neque hæc auctoribus,* Marta dict. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 24. ex num. 56. Valençuela in monit. contra Venet. part. 4. ex num. 181. & Simon Maiolus de perfidia Iudæor. pag. 72. Inter quas receptior, & Apostoli verbis congruentior esse videtur, ut neutiquam neget Ecclesiæ potestatem cohibendi, & puniendi infideles, si prædictis sceleribus inquinati reperiantur. **[sect. 47]** Sed tantùm dicat, non posse adversus illos directè Ecclesiasticum gladium distringere, hoc est, maiori, vel minori excommunicationis sententiâ uti, cùm foris, idest extra Ecclesiæ gremium positi sint. Vnde verbum illud, *iudicare,* explicat Hugo Cardin. ibídem, idest: *Non debeo eos excommunicare,* vel ut ait S. Thom. *In eos sententiam condemnationis ferre.*
Benè autem ex causa legitima, monitione debitâ præcedente, & iudicat, & iudicare potest de eisdem infidelibus iudicio punitivo indirectè, eos pœnâ spirituali excommunicationis puniendo, veluti cùm fideles prohibet, ne cum illis communicent, ut habetur in cap. sæpe 28. quæst. 1. Et etiam pœnâ temporali, & corporali directè, ut dicitur in eod. cap. sæpè, & in cap. Iudæi, cap. postulasti, & cap. consuluit, de Iudæis, cap. Iudæi, de testibus, cap. post miserabilem, de usuris, & cap. in Archiepiscopatu, de raptorib. & in multis alijs casibus, & exemplis à nobis suprà relatis, & à Sylvestr. verbo, *Iudæus,* q 4. & 5.
Quam expositionem tradit, & probat D. Thom. in eod. cap. 5. lect. ult. & 2. 2. quæst. 10. articul. 9. 10. & 11. & latiùs Caietan. ibîdem, Alexand. de Ales part. 2. q. 160. membr. 1. glos. in cap. Iudæi, de Iudæis, & in cap.**[439]** multi. 2. q. 1. & in cap. constituit, 22. q. 4. Turrecremata in summ. de Eccles. lib. 2. cap. 114. proposit. 13. Florentin. 2. part. tit. 12. cap. 13. §. 1. Innocent. in d. cap. quod super, de voto, Calderin. cons. 2. de Iudæis in fine, Dominic. in dict. cap. multi, & Navarr. Corduba, Valençuela, & Marta ubi suprà.
Egoque, **[sect. 48]** ut hæc interpretatio manifestior reddatur, cum eod. Divo Thom. Ambros. Ansel. Dionysio, & alijs animadverto, D. Paulum aliam scripsisse Epistolam, quam Corinthijs priùs miserat, quæ modò non extat in Canone, in qua (ut apparet) illos admonerat, ut à se quemdam peccatorem separarent. Quod cùm Corinthij facere distulissent, ex prava intelligentia cuiusdam verbi in eâdem Epistola contenti, Apostolus hanc iterum ad eosdem

scripsit, in cuius capite quinto, primò eos graviter increpat, quòd incestum hominem in suo cœtu tolerarent, asseritque, tradendum esse Satanæ in interitum carnis, id est, excommunicandum esse maiori excommunicatione: secundò, alios quoque palàm criminosos fratres Christianos vitari præcipit, ita ut cum eis nec cibum sumere liceat, quasi dicat, huiusmodi peccatores Christianos excommunicandos esse. Et non loquor (inquit Paulus) de peccatoribus Gentilibus, fornicarijs, avaris, ebrijs, &c. Sed de Christianis, quia de his, qui foris sunt, idest, extra Ecclesiam, quid mihi iudicare? idest, non habeo potestatem, illos excommunicandi, etiam minori excommunicatione. Vel iuxta sensum Abulens. sup. Matthæ. cap. 19. quæst. 63. quem etiam suprà relati auctores admittunt, quænam utilitas mihi est, illos excommanicare, qui ad meam curam, & solicitudinem non pertinent? Nam neque illi obedient, neque excommunicationis sententia in alios ferenda est, quàm fideles, ut sic Paulus, non tam Ecclesiæ potestatem, quàm utilitatem, & opportunitatem in puniendis infidelibus neget, & ut Claud. Guilland. & Titelman. ibîdem advertunt, quasi supervacaneum censeat, illis Christi leges imponere, qui nolunt eum recognoscere, & Divino iudicio secundum opera eorum iudicandi servantur, vel eo ipso quo non credunt, iam iudicati sunt, ut dicitur Ioan. 3. & optimè considerat Abulens. ubi sup.

Neque huic expositioni repugnat Trident. Concilij auctoritas dict. sess. 14. cap. 2. dum ex eodem loco Apostoli probat, Ecclesiam in neminem exercêre iudicium, qui non sit per ianuam Baptismi in eam **[sect. 49]** ingressus. Nam apertè constat, quòd de iudicio spirituali Sacramenti Pœnitentiæ loquitur, de quo ibi sermo habebatur; de alio autem iudicio temporali nihil decidit: & secundùm Cordub. dict. dub. 5. pag. 502. vers. *concilium autem,* Ecclesiæ potestatem non negat, sed quòd de facto illud non exercet supra infideles, quia eis non prodest, neque expedit regulariter, & præcipuè tunc, tempore Beati Pauli, quando erant pauci credentes, & parva potestas temporalis de facto in Ecclesia, ut probat idem Abulens. sup. Matthæ. cap. 20. q. 96.

Et hoc etiam est, **[sect. 50]** quod D. August. tradere voluit in sermon. 6. de puero Centurion. in argumento relato; debat enim intelligi, quòd Ecclesia non habet hanc potestatem, non quidem iuris, sed facti tantùm, vel exercitij: vel quòd non expedit eam nisi in Christianos regulariter exercêre, & eapropter utitur illis verbis: *Vbi non est nobis data potestas, non facimus, ubi data est, non permittimus,* quæ sic exponit Corduba suprà, pag. 504. vers. *Sed certè,* quamvis aliter accipiat Domin. Soto in 4. distinct. 5. q. 1. articul. 10.

[440] Ad tertium argumentum respondeo, quòd ubicunque infideles talia, & tam nefaria crimina contra naturalem legem, & rationem committunt, qualia hos Indos commisisse probavimus, aut alia, quæ etiam si leviora sint, eisdem adhuc principijs iuris naturalis repugnent, affirmare possumus, Ecclesiam, & Christianos Principes pro illis extirpandis suam auctoritatem interponere posse, & si ab eis, sufficienter moniti, non desistant, bello & armis eorum proterviam, & incorrigibilitatem punire, ut probant iura, auctores, & rationes, quas suprà pro hac opinione perpendimus. Neque obstare, **[sect. 51]** quòd Ecclesia rarò, aut nunquam hoc iure usa reperiatur, quia id non tam ex defectu iurisdictionis, quàm potentiæ, voluntatis, aut opportunitatis processit, vel ne maiora, & graviora damna, & scandala sequerentur, ut sup. infinuavimus, & in terminis nostræ quæstionis advertit Malferit. dict. cons. 769. num. 79. Marta dict. cap. 24. num. 42. 44. & 58. & Corduba d. dub. 5. pag. 503. & 504. de quo articulo latiùs in cap. sequenti tractabimus.

Et ad illud, quod in eod. argumento addidimus, adnotantes, aliquando dari invencibilem ignorantiam in præceptis naturalibus, respondetur, id non procedere in his, quæ prioris

classis dicuntur, qualia hæc sunt, quæ Indi communiter infringebant, ut diximus sup. hoc cap. num. 32. Præsertim **[sect. 52]** cùm præsupponamus, eos, antequàm hac de causa bello infestentur, sufficienter, & pacificè priùs de suis erroribus admonendos esse. De cuius monitionis requisitis plura doctè congessit Victoria in d. relect. 1. de Indis insulanis ex num. 34. Corduba dict. q. 57. dub. 6. & nos latiùs infrà hoc. lib. cap. seq. trademus.

Deniqve non obstat quartum, & ultimum argumentum, & ex eo deductum, quòd non possunt infideles ob prædicta peccata puniri, cum id repugnet Evangelicæ prædicationis effectui, quæ anteacta delicta potius purgat, & delet, quàm vindicat, & magis per paces, & mansuetudinem, quàm per bella, cædes, & supplicia operatur. Respondetur namque, **[sect. 53]** falsum esse, supponere, quòd infideles ob peccata antiqua puniantur, cùm potius illa illis Divino, & humano iudicio remittenda, & condonanda esse dicamus, si Christianorum fidei, & monitionibus acquiescant, veteresque, spurcos, crudeles, & sceleratos vivendi mores, ac ritus deponant. Cæterùm si adhuc in eis protervè persistere malint, neque spes sit, quod aliâ viâ se ad meliorem frugem convertent: tunc, ne damnum impunitum manens, in posterum protrahatur, ad ultionem, & punitionem etiam bello illato procedi posse proponimus: **[sect. 54]** *Malum enim* (ut ait Cassiod. lib. 3. variar.) *cùm perseverat, augetur, & remediabile bonum est in peccatum, accelerata correctio.*

Neque est curandum **[sect. 55]** de præsenti infidelium indignatione, ut benè advertit Corduba dict. quæst. 57. dub. 5. pag. 504. vers. *Sed certè,* sed de maiori fructu eorum, vel posterorum, rationabiliter sperato, sicut Doctores communiter dicunt de correctione fraterna. Nam fieri potest, ut ipsi posteà edocti, vel illustrati de suo errore, placentur, & libenter antiqua vitia, & idololatriam relinquant: vel saltem, ut eorum posteri extra eiusmodi scelera nati, id libentiùs faciant, & sanctoribus moribus instituti salventur.

Quod **[sect. 56]** valdè consonum est fini, & intentioni, quæ generaliter haberi solet in cuiuslibet delinquentis punitione. Teste enim Senecâ lib. 1. de Ira circa fin. *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur,* & lib. 1. de Clementia cap. 21: In iniurijs vindicandis hæc tria lex sequuta est, quæ Principes quoque sequi debent, aut ut eum, quem puniunt, emendent, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis securio-**[441]**res cæteri vivant. Et secundùm Quintilia. declama. 274: **[sect. 57]** *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.* Quam sententiam optimè etiam exprimit Pontifex in extravag. de pœn. dum ait, compescendam esse malorum audaciam, ut saltem pœnæ formidine retrahantur à noxijs, sicque boni sectando virtutem meliores effecti, non cogantur cum illis perire.

Quod qui facere differunt, ignoscendo malis, bonos perditum eunt, ut docet Sallust. in Iugurt. & nocentes absolvendo, innocentes exitio tradunt, iuxta sententiam D. Ambros. lib. 1. offic. & plura alia, quæ ad hoc expendunt Ioan. Nevizan. in Sylva nupt. lib. 1. à num 71. Guillel. Benedict. in cap. Raynutius de testamen. verb. *Mortuo,* el 1. & Ego in meo tract. de crim. parricid. lib. 1. cap. 1. Ac prætereà incidunt in suspicionem, quam Salvian. lib. 7. de gubernat. Dei, his verbis eleganter exponit: *Potestas quippe magna, & potentissima, quæ inhibere scelus maximum potest, quasi probat, debere fieri, si sciens patitur perpetrari.* De qua etiam loquitur text. in cap. consentire 83. distinct. cap. ult. 23. cap. 3. cap. prætereà 23. q. 8. Cassiodor. lib. 5. var. epist. 39. & Iulius Cæsar Roman. in libello de regimine Princip. cap. 7. pag. 61.

CAPVT XVI. *De septimo titulo, qui ex causa prædicandæ, & propagandæ Christianæ Religionis desumitur, & de auctoribus, & argumentis, quibus Indorum, & aliorum infidelium debellatio hoc prætextu facta probatur.*

SVMMARIVM Capitis XVI.

1 *Fidei propagandæ causa infidelibus bellum indici posse multi opinantur; quorum dicta sigillatim expenduntur.*

2 *Indi, ex doctrina Ioan. Maioris & aliorum, prius comprimendi sunt, ut fides inter eos seminari possit.*

3 *Fidei, & Religionis introducendæ negotium non ubique eodem modo tractandum.*

4 *Barbaris ex sententia Alphonsi à Castro iustè bellum infertur, si sufficienter moniti suos errores non deponant.*

5 *Armis non debet sapiens uti, nisi cùm alia remedia non proficiunt.*

6 *Monitio, & suasio blanda punitionem præcedere debet.*

7 *Remedijs severioribus uti non debet Princeps, nisi priùs alia tentaverit, ex Seneca & alijs.*

8 *Monitio canonica præcedens, iustificat excommunicationem sequentem.*

9 *Reges Catholici summo studio curarunt, & curant, ut Indi priùs moneantur, quàm puniantur.*

10 *Protestatio, seu requisitio, quæ ordinata fuit ad Indos ad fidem suadendos, & quòd eius auctor fuit Doct. de Palacios Rubios.*

11 *Ecclesia, & eius alumni possunt, & debent fidem per totum orbem, disseminare.*

12 *Christi præceptum, de Fide ubique prædicanda, quomodo implendum sit?*

13 *Verbum Domini non esse alligatum, quo sensu scribat D. Paulus.*

14 *Evangelij, & Ecclesiæ per omnem orbem dilatationem, multi ex Prophetis annuntiarunt.*

15 *Fidei ingens, & indesinens propagatio est unum ex signis veræ Ecclesiæ Dei.*

16 *Fidem inter Indos quantumvis barbaros, & remotos esse dilatandam, multis vaticinijs prædictum fuit.*

17 *Infideles non minus obligati sunt ad Fidem sibi propositam accipiendam, quàm fideles ad eam prædicandam, & extendendam.*

18 *Fides est medium simpliciter necessarium ad salutem animarum.*

19 *Infidelitatis peccatum gravissimum est, & quare?*

20 *Fides non potest à Christianis extendi, nec ab infidelibus audiri, nisi plures Prædicatores ad hoc mittantur, sufficienti auxilio muniti.*

21 *D. Pauli locus ad Rom. 10. expenditur.*

22 *Infideles, qui nihil de vera fide audierunt, qualiter excusentur?*

23 Reges Hispaniæ, & eorum vassalli magnam laudem merentur ob curam dila-**[442]**tandæ Fidei Catholicæ per Novum Orbem.

24 *Principes sunt ministri, & vindices Dei contra eos, qui male agunt, vel eius nomen, & Fidem recipere nolunt.*

25 *Bellum iustè moveri potest contra eos, qui suis Principibus non obediunt, & multo magis contra rebelles Deo.*

26 *Causa Dei non debet esse peioris conditionis, quàm hominum.*

27 *Deo proximus ille habetur, qui eius Maiestatem vindicat.*

28 *Malos qui punit, & percutit in eo, quod mali sunt, Deo gratissimus est.*

29 *Cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q. 4. & cap. quod sicut de elect. explicantur.*

30 *Charitas est proprium Christianorum bonum.*

31 *Animarum convertendarum zelus Deo gratissimus est, & in quibus potissimum eminere debet.*

32 *Isaiæ locus cap. 24. vers. 27. exponitur.*

33 *Deum in Doctrinis & in Insulis maris glorificat, qui Fidem per varias, & remotas Orbis plagas extendit.*

34 *D. Chrysostomi verba expenduntur, quibus super omnia curandam esse infidelium conversionem enixè suadet. Et num. 36.*

35 *Christus ascendens in cœlum, præceptum propagandi Evangelij tanquam ultimum, & omnino servandum, & implendum Apostolis iniunxit.*

37 *Testatorum morientium ultima verba, fideicommissa vocantur, & magis hæredes obligare videntur.*

38 *Fideicommissa, commendationesque morientium, naturali iure, & pudore implementum expostulant.*

39 *S. Franciscus Xaverius quàm anxiè pro Fide propaganda, & animabus Indorum convertendis laboraverit, & laborari ab omnibus debere, censuerit.*

40 *Infideles convertendi cura præcipuè tangit Romanum Pontificem, & Christianos Reges, ac Principes.*

41 *Regum Christianorum summam fœlicitatem in dilatatione, & exaltatione cultus divini collocat D. Augustin.*

42 *Reges Catholici Hispaniæ non tantùm ex charitate, sed ex obligatione iustitiæ tenentur Fidem inter Indos pro viribus propagare, & conservare.*

43 *Fides, & Religio Christiana inter Indos, ob varias rationes sine aliquo militari apparatu, & terrore, prædicari & conservari potuisse, non videtur.*

44 *Alexand. VI. R. P. Bulla concessionis Indiarum, earumdem debellationem, & conquisitionem permittit, ad meliorem Fidei prædicationem, & propagationem.*

45 *Indos non aliter potuisse ad Fidem converti, quàm si priùs domarentur, & debellarentur, multi auctores expressè testantur.*

46 *Hispanos excusat Thomas Bozius, & Calistus Remires, quòd aliquando in Indos sævierint, quoniam ob feritatem eorum, aliter ad Fidem, & meliorem vivendi normam reduci non poterant. Et num. 49.*

47 *Religionis negotium non est omnibus temporibus, & locis eodem modo tractandum.*

48 *Ioan. Boterus quid sentiat de ingenio Indorum, & de modo prædicationis, & conversionis eorum.*

50 *Novi Orbis conquisitionem Divina providentia per Hispaniæ Reges factam agnoscit Benzonius, quoniam Indi aliter ad Evangelij doctrinam disponi non possent.*

51 *Cura cui competit de spiritualibus, temporalia, quæ ad ea ordinantur, disponere potest.*

52 *Potestas, ad quam pertinet fines, potest etiam curare, & disponere de medijs.*

53 *Consequenti concesso tam in spiritualibus, quàm in temporalibus actionibus, ea omnia concessa videntur, sine quibus ad illud perveniri non potest.*

54 *Finem ad aliquem, quæ sunt instituta, secundùm ea, quæ ille exigit, ordinari & extendi debent.*

[443] 55 *Finis prior est intentione, & intellectione, licèt posterior in executione.*

56 *Fine adepto non est multum curandum de medijs ad illum requisitis.*

57 *Architectus qualiter se habeat in domus dispositione, & constructione?*

58 *Reges nostri ad modum Architecti omnia necessaria ad Indorum meliorem conversionem disposuerunt.*

59 *Religionis observatio, & amplificatio est summum hominum bonum, & Regnorum fulcrum, & præcipua Regum, & Imperatorum cura. Et num. 61.*

60 *Theodosius Imper. Religionis curam, & augmentum filijs suis moriens præ omnibus commendavit.*

61 *Novellæ Theod. & Valent. notabilia verba expenduntur.*

62 *Romani ob curam, & cultum Religionis ad summum tanti Imperij fastigium pervenisse dicuntur.*

63 *Bella, quæ Reges Religionis tuendæ, aut propagandæ causa suscipiunt, valdè pia, & laudabilia iudicantur.*

64 *Guiller. Benedict. notabilia verba referuntur de laude bellorum contra infideles, & idololatras.*

65 *Vrbano II. R. P. orationem pro bello contra infideles habente, audita fuit vox de cœlo, quæ illud approbavit.*

66 *Reges potentes potenter fidem introducere debent.*

67 *Bellum pro Fide, aut contra excommunicatos, qualiter fieri posse dicat Fran. Arias.*

68 *D. Ioan. Bapt. Valençuela in explicatione loci Ciceronis, de bello pro fide suscipiendo, notatur.*

69 *Fides solùm apud Christianos pro Religione accipitur, propriè tamen fœdera, & dictorum, promissorumque constantiam significat.*

70 *Romani fœdera, & conventiones etiam cum hostibus initas religiosissimè observabant.*

71 *Iustus Lipsius indistinctè probare videtur bellum, quod infertur Barbaris à nostra Religione abhorrentibus.*

72 *Reges Divinæ potentiæ famulari debent, ad Dei cultum maximè dilatandum, ex Valerio, & D. Augustino.*

73 *Mœcenatis notabile consilium ad August. Cæsarem circa Religionem extendendam, & peregrinarum Religionum sectatores debellandos.*

74 *Religionem propriam defendere, & pro ea contra alias bella suscipere, communis omnium gentium natura, & conditio esse videtur Ciceroni, cuius verba referuntur.*

75 *D. Eulogij testimonium de pietate bellorum contra impios, & infideles expenditur.*

76 *Iustinian. Imper. se ipsum laudat ob bella, quæ pro Religione amplianda suscepit.*

77 *Lex. 2. tit. 23. part. 2. primam causam iusti belli in eo constituit, quod pro amplianda Fide, & Religione suscipitur.*

78 *Cap. si non ex fidei 23. q. 4. expenditur, ubi D. Gregor. valdè commendat bella à Gennadio pro Religione dilatanda suscepta.*

79 *Gennadius Exarchus Africæ quis fuerit, quo tempore vixerit, & qualiter sæpius à D. Gregorio laudari meruerit?*

80 *Cap. dispar. 23. q. 8. inducitur, & expenditur pro iustitia belli contra infideles, qui Fidem sibi prædicatam recipere nolunt.*

81 *Ecclesia hodie, cùm maiorem potestatem, & auctoritatem habeat, quàm olim, maiori etiam vi contra infideles procedere potest. Et num. 90.*

82 *Fines sæculorum, de quibus D. Paul. agit. 1. Corinth. 10. iam devenerunt.*

83 *Prædicatores nostri temporis cur in virtutibus, & miraculis non sint paris potentiæ cum antiquis.*

84 *Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet. 23. q. 4. in quibus D. August. agit de differentia status, & potestatis Ecclesiæ, ponderantur, & illustrantur. Et num sequentib.*

85 *Nabuchodonosoris historia, duo tempora Ecclesiæ designat, secundùm D. Augustinum.*

87 Ecclesia hodie, quia maiores vires ha-**[444]**bet, non tolerat ritus infidelium, quos olim tolerabat.

88 *Apostolorum tempore sola patientia & humilitate voluit Christus mundum convertere.*

89 *Pontifices Romani olim sub Ethnicis Imperatoribus constituti potestate sua plenè non utebantur.*

91 *Hæreticos, & Schismaticos hodie flammis. & alijs supplicijs punit Ecclesia, cùm olim cummunione privaret.*

92 *Communionis Sacramentalis privatio, quæ pœna olim esset? remissivè.*

93 *Temporibus suis omnia conveniunt, & secundùm eorum varietatem statuta quoque humana varianda, & accomodanda sunt.*

94 *Evangelium ipsum secundùm differentiam temporum varia præcepta dedit circa conversionem infidelium.*

95 *Parabola Evangelij Lucæ 14. de patre familias, non solùm vocantis, sed etiam compellentis, designat coactionem, qui Ecclesia hodie uti potest in conversione infidelium.*

96 *Cap. displicet. 23. q. 4. & cap. 1. 23. q. 6. expenduntur.*

97 *Gentes qualiter Deus vocaverit ad Ecclesiam, ex sententia Thom. Bocij, & aliorum?*

98 *Indorum, & aliorum barbarorum conversio quia aliqua coactione eget, refertur ad terriam legationem parabolæ D. Lucæ. Et num. 100.*

99 *Mag. fr. Lud. Legionens. qualiter exponat tres vocationes, seu legatione Parabolæ D. Lucæ.*

101 *D. paulus ad Ecclesiam Dei venire coactus est, & plus cæteris in ea profuit.*

102 *Cap. quis nos 23. q. 1. cap. 1. 23. q. 6. cap. displicet 24. q. 3. ubi D. August. agit de coactione D. paul. perpenduntur, & exornantur.*

103 *Conversio ad Fidem, sive Fidei receptio per aliquam vim indirectam, vel causativam elicita, non est reprobanda.*

104 *Cap. vides. 23. q. 6. & cap. quid faciet, 23. q. 4. & alia similia expenduntur.*

105 *Rationis forma in vi appetitiva solet imprimi ex actibus noluntarijs.*

106 *Infideles gravioribus tributis, & pensionibus onerari possunt, ut ad Fidem alliciantur.*

107 *Conversio infidelium per vim causativam facta, magnum fructum saltem in eorum filijs, & posteris operabitur, qui voluntariè Fidem recipient.*

108 *Constantinus & alijs Impp. pluribus præmijs, & pœnis infideles ad Fidem profitendam adduxerunt.*

109 *Leges, quibus Impp. Romani hæreticos, & infideles ad Fidem adigebant, B. August. vladè commendat.*

110 *Carolus Magnus plura bella movit adversus infideles idololatras, hortatu hardriani R. Pontificis.*

111 *Iustinianus Imp. Paganos, & hæreticos ex suo Imperio eiecit.*

112 *Iudæos qualiter Sisebutus Rex Hispaniæ, & Dagobertus Galliæ, & plures alij Reges à suis Regnis, si baptizari nollent, eiecerint?*

113 *Iudæos à suis Regnis non tantùm Reges Christiani, verùm & Tiberius Imp. exulare iussit.*

114 *Hispaniæ Reges olim peculiare iuramentum præstabant, de Iudæis in suis Regnis non permittendis.*

115 *Concilium Toletanum, quod induxit iuramentum de Iudæis expellendis, à multis laudatur.*

116 *Reges Catholici Hispaniæ Ferdinandus & Elisabeth, & Emanuel Lusitaniæ, qualiter Iudæos, & Mauros à suis Regnis eiecerint?*

117 *Baiacetes Turcarum Imp. qualiter succensuerit expulsionem Iudæorum per Reges Catholicos factam.*

[445] SEptimvm quidem titulum ad debellationem, & acquisitionem huius Novi Orbis iustius adhuc, & efficacius nostris Regibus asserendam, ex eo alij sumere solent, quòd ubi eius notitiam habêre cœperunt, & gentium, quæ ibîdem sub dæmonis mancipio, & cæca tot errorum caligine pererrabant, debuerunt utique totis nervis intendere, ut christiana, & Catholica fides, atque religio, ad eumdem Orbem, quantumvis dissitum, & remotum, extenderetur: **[sect. 1]** & quoslibet barbaros infideles, qui illam recipere nollent, competenti severitate compescere, quousque ad Christi caulas adigerentur, & sacro baptismate perlustrati, sanctæ Romanæ Ecclesiæ dominium agnoscerent: summoque eius Pontifici, Christi in terris Vicario, debitam obedientiam præstarent.

Quam opinionem præter Hostiensem, & plurimos alios, quos suprà cap. 10. ex num. 2. retulimus, qui generaliter docent, omnes infideles debellari, & bonis suis spoliari posse, ob id solùm, quòd infideles sint, & dominium, ac iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ non recognoscant. Magis specificè in terminis nostræ quæstionis sequi videtur Lucas de Penna in l. unica, C. ut armor. usus, vers. *Est ergo iustissima,* lib. 11. & in l. devotissimos, C. de Metat. & Epidemit. lib. 12. ubi inter septem causas iusti belli, quas latè prosequitur, eam primo loco constituit, quæ propagandæ Fidei Christianæ zelo fundatur. Quod & facit, & eximiè in Regibus Christianis commendat Guillerm. Bened. in cap. Raynuntius, verbo, *Duas habens filias,* num. 112. fol. 21. de testament.

Et idem **[sect. 2]** apertiùs & enixiùs, de nostris hisce Indis specialiter agens, tuetur Ioan. Maior. in 2. Senten. distin. 44. Quæst. 3. docens, barbariem & feritatem eorum exigere, ut prius aliquo modo comprimerentur, & Regibus, quibus anteà parebant, privarentur, ut sic posteà Christianorum moribus assuescerent, & Verbi Divini prædicatores faciliùs, & ac securiùs inter eos versari possent, & comparatâ linguarum peritiâ suum munus implêre.

Quâ auctoritate, & ratione suffulti, eandem sententiam probant Gines. Sepulveda in Apolog. ad Episcop. Segoviens. fundam. 3. & in respons. ad Episcop. de Chiapa, Pet. Malferitus in sæpè allegato cons. 769. apud Mandellum lib. 4. ex num 79. usque ad 92. Marquardus in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 14. vers. *Non obstat,* ubi expressè tradunt, ultimis hisce Ecclesiæ temporibus licitum fuisse, & esse, ob Fidem prædicandam, & propagandam, Indis & alijs infidelibus bellum inferre, & Regna ita debellata à fidelibus occupari.

Neque abest Gregor. Lupus in l. 2. titul. 23. part. 2. glos. magn. col. 1. & sequentib. ubi cum D. Thom. & alijs quæstionem ad partes examinans, in hanc ferè inclinare videtur, prout & facit Hieronym. Zevallos in pract. commu. 2. part. quæst. 735. num. 28. ubi relatis verbis Ioan. Maior. & alijs Iosephi Anglesij, quæ ipse considerat, defendi posse ínquit titulum, & dominium, quod ab antiquo obtinuerunt Reges nostri **[446]** Hispaniæ in Regnis Indorum, ex eo quòd illos reduxerunt ad Fidem Catholicam. Et idem tradit in 4. part. quæst. ultim. num. 114. licèt posteà id in disputationem adducat ex n. 168.

Possunt quoque pro eiusdem opinionis patrocinio laudari eruditissimus Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 7. cap. 5. & lib. 10. cap. 13. & 14. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind.

salut. cap. 8. & 9. & 12. Ant. Possevin. 1. tom. Biblioth. lib. 9. cap. 15. & 24. pag. 402. Fr. Lud. Legionens. in comment. super Cantic. cap. 8. pag. 431. Ioan. Boterus in relation. univers. part. 4. lib. 3. pag. 55. 56. & 71. cum sequentib. Fr. Thom. à Iesu lib. 2. de procur. omn. gent. sal. cap. 8. pag. 55. & lib. 4. 1. par. cap. 1. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. Fr. Ant. de S. Roman. in hist. Ind. Orient. lib. 4. c. 26. Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 32. n. 6. pag. 346. & Ludovic. Cabrera in vita Phil. II. lib. 7. cap. 8. pag. 420. Quibus in locis **[sect. 3]** seriò affirmant, Fidei & Religionis ampliandæ, & introducendæ negotium, non ubique eodem modo tractandum, ac propterea cum Barbaris istis ferro, & virgis interdum agi potuisse, & debuisse, ut priùs se esse homines discerent, & posteà prædicatam sibi Evangelicæ veritatis lucem admitterent.
Eisdem etiam assentiri videtur Alfons. a Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. sol. 127. Vbi **[sect. 4]** eiusmodi bellum iustum esse tradit, si Barbari isti, priùs moniti, ut falsorum Deorum cultum deserant, & Deum verum, qui est cunctorum Creator & Rector, adorent, id facere noluerint, nec talibus monitionibus obtemperaverint, sed obstinati in suo errore perstiterint, & præsertim si Verbi Dei prædicationem impediant.
Sub qua cautione reliqui etiam auctores suprà relati accipiendi sunt, ut & sup. cap. præced. ex num. 13. tetigimus. Nam, **[sect. 5]** ut rectè Terentius scripsit: *Omnia prius experiri verbis, quàm armis sapientem decet.* Et secundùm Cicer. lib. 1. de officijs: *Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim: cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.* Quo **[sect. 6]** respiciens Theodor. Rex apud Cassiodorum lib. 4. epist. 29. ad nimiam districtionem Principes, & Magistratus processuros non esse dicebat: *Quàm lenis patientia non præcedat, quia non habet veniæ locum, qui delinquit admonitus. &* Seneca lib. 1. de Clemen. cap. 14. relatus ab Annæo Rober. lib. 2. rerum iudicat. cap. 9. Principes, **[sect. 7]** ut parentes, non priùs verberibus, quàm verbis, & blandis suasionibus uti debêre, his elegantissimis verbis scribit: *Numquid aliquis sanus filium à prima offensa exhæredat? Nisi magnæ, & multæ iniuriæ patientiam evicerint: nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & peiori loco iam positam, revocet; simul deplorata est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigenda pervenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum est, quem appellamus Patriæ Patrem, non adulatione vana adducti.*
Et inde dicimus, **[sect. 8]** quòd Canonica monitio præcedens, iustificat prolationem excommunicationis sequentis, cap. omnes decimæ 17. quæst. 8. cap. de presbyterorum 17. quæst. 3. cap. illicita 24. quæst. 3. cap. statutum de sentent. excom. in 6. cum alijs, quæ latè adducit Ioan. de Lignia. in tract. de censur. Eccles. §. 24. num. 4. Covarru. in cap. Alma mater, 1. par. relect. §. 9. numer. 4. & 7. Paul. Borgasius in tract. de irregular. 6. part. quæst. 8. num. 3. & 7. Greg. Sayrus de censur. lib. 1. cap. 12. per totum, Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 3. ex num. 1. & Molina de iust. & iure, disput. 29. col. 147.
Neque hoc latuit **[sect. 9]** Pijssimos, &**[447]** Catholicissimos Hispaniæ nostræ Reges, qui semper summâ curâ, & studio Ducibus, quos ad has expeditiones mittebant, hunc modum procedendi in Indorum conversionibus iniunxerunt, & specialem huius monitionis, sive requisitionis formulam scribi mandarunt; cuius **[sect. 10]** litteram infrà cap. 24. subiungimus, & extat apud Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 7. cap. 14. pag. 249. qui refert, eam ab insigni illo sui temporis Doctore Ioan. de Palacios Rubios ordinatam fuisse, eâdem decad. 1. lib. 10. cap. 17. pag. 348.

Pro qua sententia primò considerari potest, certissimum, & vulgatissimum esse, **[sect. 11]** apud Ecclesiam, & eius alumnos non solùm ius, & potestatem esse, Fidei per universum Orbem prædicandæ, & disseminandæ, verùm præcisam quoque huius muneris obeundi necessitatem, & obligationem reperiri; cùm aliter **[sect. 12]** Christi verbum impleri non possit: qui omnes homines salvos fieri cupiens, & unum esse, atque in unum ovile reduci, ad omnes quoque, suæ lucis radios perventuros, signisicavit, & ubique terrarum Evangelium suum prædicari mandavit, ut constat Ioan. 7. & 10. Matthæi. 24. & ult. Marci ult. Act. 1. 2. Petr. 3 Paul. 1. Corinth. 5. & 9. ad Ephes. & Thessalonicen. 4. 1 ad Timoth. 2. & 2. 2 ubi inquit: **[sect. 13]** *Verbum Domini non esse alligatum.* Et 1. Corinth. 10: *Si non Evangelizavero, væ mihi est: necessitas enim mihi incumbit*: ad hanc nimirum eius extensionem, & propagationem respiciens: quam Prophetæ **[sect. 14]** etiam innumeris penè locis prænuntiasse videntur, quorum aliqua retuli suprà lib. 1. cap. 15. & plurima alia usque ad satietatem congerunt, de hac potestate, & necessitate prædicationis, & dilatationis Fidei latissimè disputantes, eamque inter **[sect. 15]** alia signa veræ Ecclesiæ Dei recensentes, D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. ubi Caietan. & alij & in 2. Senten. distinct 41. Ioan. Maior distinct. 49. q. 3. Ricard. & Durand. in 4. distinct. 4. Sotus distinct. 5. q. unic. art. 10. Victor. in relect. de Indis, 2. part. n. 9. Nicol. Sanderus de visib. Monarch. lib. 4. cap. 5. ex pag. 143. & lib. 8. cap. 50. ex pag. 795. Fr. Lud. Granatens. in Symbol. Fidei. 1. part. cap. 36. & 2. part. cap. 1. Pat. Ioan. Pineda de rebus Salomon. lib. 6. cap. 20. §. 8. seqq & §. 19. pag. 479. Maluend. de Antichrist. lib. 3. cap. 32. Rutil. Benzo. de anno Iubil. lib. 2. cap. 4. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 1. cap. 3. & 5. lib. 4. cap. 3. 5. 6. & 7. lib. 7. cap. 28. lib. 17. cap. 1. & lib. 20. cap. 1. 3. & 6. Balthas. Chavas. de notis veræ Religionis, pag. 809. 825. & 858. novissimè post hæc scripta eruditissimus Pat. Fran. Suarez in tract. de Fide disput. 18. sect. 1. Et in nostris terminis **[sect. 16]** de prædicatione facta, & facienda Indis & alijs infidelibus, quantumvis barbaris & remotis Ioseph Acosta lib. 1. de procur. Ind. sal. cap. 6. Ant. Possevin. in Biblioth. 1 tom l. b. 9. cap. 15. & seqq. pag. 398. Fr. Tho. à Iesu de procur. omn. gent. sal. in prologo pag. 1. & 2. & lib. 11. in præfat. pag. 75. & Fr. Ioan à Torque. in Monar. Indian. lib. 18. cap. 4. & 5.

Cui necessitati, & obligationi, quæ fidelibus, ut diximus, iniuncta conspicitur, alia, eâdem rationem, ex parte infidelium respondet; nempe, **[sect. 17]** ut Catholicam nostram Fidem sibi sufficienter annuntiatam, & prædicatam, sub peccato mortali admittere, & profiteri debeant, ut docet D. Thom. 2. 2. q 10. art. 1. Covar. in regula peccatum, 2. part. §. 10. n. 1. vers. *Tertiò licet,* & Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 16. sect. 1. & 2. Non est enim aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, ut habetur Act. 4. Et qui crediderit. & baptizatus fuerit, salvus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur, Marci ult. & qui non credit, iam iudicatus est Ioan. 3.

Et enim **[sect. 18]** Fides simpliciter medium necessarium ad salutem, ut tradit **[448]** D. Thom. 2. 2. quæst. 2. art. 3. & ibi omnes Expositores, scholastici cum Mag. in 3. Senten. distinct. 23. Sotus in 4. distinct. 5. art. 1. Fr. Lud. Granaten. in d. Symb. Fidei. 2. part. cap. 1. Suarez disput. 12. sect. 1. numer. 2. Concil. Triden. sess. 6. cap. 7. unde dicit Apostol. ad Hebræ. 11: *Sine fide impossibile est placere Deo,* & D. Thomas d. art. 3. Infidelitatis **[sect. 19]** peccatum esse gravissimum inter alia, quæ contingunt in perversitate morum, quia directè Fidei opponitur, & tollit principium conversionis in Deum. De quo latiùs egimus suprà, hoc lib. cap. 10. & plura tradit Suarez d. disput. 18. sect. 2.

Quæ cùm ita se habeant, & hæc fides, **[sect. 20]** de qua agimus, neque à fidelibus extendi, & propagari, neque ab infidelibus recipi, & admitti posset, si ingens Prædicatorum copia, sufficientibus auxilijs fulcita, ad has adeò populosas, barbaras, & remotas nationes non mitteretur, clamante **[sect. 21]** Apostolo ad Roman. 10: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem, Evangelizantium bona. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi;* iunctis alijs, **[sect. 22]** quæ de excunsandis infidelibus, qui nullum omnino auditum sensibilem Fidei habuerunt, diximus sup. hoc lib. cap. 10. ex num. 77. & novissimè tradit Pat. Suarez dict. tract. de Fide, disput. 17. sect. 1. num. 7. Meritò laudandi, & extollendi videntur Hispaniæ **[sect. 23]** nostræ Pijssimi Reges, eorumq́ue fidelissimi subditi, quatenus prædicationis, & extensionis Fidei Catholicæ munus, & præceptum tot curis; laboribus, & expensis, in vastissimis huius Novi Orbis regionibus implêre curarunt, & interdum ultricibus armis contra eos usi sunt, qui propositam sibi Fidem audire, vel recipere contumaciter noluerunt. Sunt **[sect. 24]** enim Principes Dei ministri, & vindices in iram eis, qui male agunt, ut docet D. Paul. ad Rom. 13. Et ad eorum officium pertinet curare, & præstare, ut sicut unus est Regum & populi Rex Deus immortalis, ita nulla alia religio, & veneratio, nisi unius Dei tenenda sit, ut præclarè scripsit Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. instit. cap. 20.

Quòd si licitum est bellum, **[sect. 25]** quod adversus aliquam nationem movetur, ut suis Principibus obediat, & pareat, etiam si is, qui bellum movet, extraneus sit, ut dixi sup. hoc lib. cap. 13. num. 42. multo magis moveri potuisse videtur adversus barbaros, Deo vero sibi annuntiato, credere, & parêre nolentes; cùm **[sect. 26]** peioris conditionis Dei, quàm hominum causa esse non debeat, ut dixi sup. cap. 9. num. 33. & egregiè probat l. 3. vers. *Proinde,* ibi: *Præferenda humanitati religio est,* C. de his, qui ad Eccles. confug. auth. Gazaros, C. de hæret. cap. urgentis, eodem, ibi: *Gravius est æternam, quàm temporalem lædere Maiestatem,* optimus textus in authen. ut non luxur. contra nat. col. 6. ibi: *Si enim contra homines factæ blasphemiæ impunitæ non relinquuntur, multo magis, qui ipsum Deum blasphemat, dignum est supplicia sustinere:* Et secundùm Iustin. histor. lib. 8. **[sect. 27]** Deo proximus ille habeatur, qui eius Maiestatem vindicaverit. Quod & Pelagius Papa scriptum reliquit in cap. de Liguribus 23. quæst. 5. & D. Hieronym. sup. Ezech. lib. 3. cap. 9. relatus in cap. qui malos, ead. causa, & quæst. inquiens, quòd **[sect. 28]** percutiens malos in eo quod mali sunt, & habens vasa interfectionis, ut occidat pessimos, minister est Domini: & D. August. in Epist. ad Bonifac. dum ait: *Quomodo Reges servient Domino in timore, nisi ea, quæ contra iussum Domini fiunt, religiosa severitate puniendo, atque plectendo?* Cuius dictum refertur **[sect. 29]** in cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q. 4.**[449]** cap. quod sicut, de elect. & pluribus illustrat Roland. a Valle consil. 20. numer. 2. volum. 2. Ioan. Nevizan. lib. 1. Sylvæ nupt. numer. 97. & sequentibus, Iust. Lips. lib. 4. civil. doctr. cap. 2. Elias Reusner. lib. 1. artis strat. ag. capite 10. pag. 37. & Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. star. & bell. 2. parte, consider. 2. ex numer. 100. & consider. 3. ex num. 40.

Quibus accedit, **[sect. 30]** quòd charitas, quam proprium Christianorum bonum meritò appellavit Clemens Alexandr. libro 2. Pædago. capite 1. & Gentian. Hervet. ibîdem pagin. 179. & Pat. Suarez in tractat. de Charitat. disputat. 5. sect. 1. per totam. Nulla in re meliùs, atque utiliùs exerceri potest, quàm **[sect. 31]** in hoc animarum infidelium convertendarum zelo, qui semper Deo gratissimus fuit, & præcipuè Summis Pontificibus, & Ecclesiæ Præsulibus, Christianis Principibus, religiosisq́ue alijs, & Apostolicis viris, &

reliquis prætereà fidelibus, pro captu, & statu cuiusque, summopere commendatus, ut plurimis sacræ Scripturæ locis, & gravissimis Sanctorum Patrum testimonijs, & exemplis ostendunt Salmeron tomo 12. super Act. Apostolor. tractat. 38. Suarez de Fide, dict. disput. 18. sect. 1. numer. 5. 6. & 7. Ioseph. Acosta de procuran. Ind. salut. lib. 1. capite 3. & 4. Balthas. Chavasius de notis veræ Religion. ex pag. 501. Torquemada in Monarchia Ind. lib. 18. capite 4. & 5. & copiosè, & diligenter Fr. Thom. à Iesu omnino legendus de procur. omn. gent. salute, lib. 1. capite 1. 2. 3. & 9. & lib. 2. per totum, & lib. 11. in præfat. ubi specialiter de zelo, & cura convertendorum Indorum pertractat.

Quibus Ego adijcio **[sect. 32]** illud Isaiæ 24. vers. 27: *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini.* Quibus verbis Glossa Interlineal. Div. Thom. Lyra, Dionys. & asij, quos refert Gaspar Sanctis ibîdem, **[sect. 33]** admoneri viros Apostolicos docent, ut glorificent Deum in doctrinis, id est, docendo gentes, percursando aridam, & insulas, cœlestem hanc lucem omnibus irradient.

Idque ipsum D. **[sect. 34]** Chrysost. homil. 4. in cap. 1. epist. 1. ad Corinth. super omnia curari à nobis debere, his verbis strictè suadet: *Nos, Ethnicos, muliebri, vel etiam maiori ululatu deploremus, quoniam communem salutem non intelligunt, neque enim adeò uxorem virum suum amare opotet, ut nos universum genus humanum, idque ad salutem allicere sive Ethnicus sit, sive quivis alius.*

Et Div. Augustin. serm. 6. lib. 16. egregiè considerat, **[sect. 35]** hoc fuisse ultimum præceptum Christi ascendentis in cœlum, & veluti testamentum scribentis, ut sic maiori, & ardentiori desiderio hæredes eius illud implêre teneantur. Quod D. etiam **[sect. 36]** Chrysost. tom. 9. in 1. Canon. Ioan. eleganti prosopopeiâ patris languientis, ac filijs aliquid commendantis exornat, & tandem ita concludit: *Fratres, cogitate visceribus Christianis, si hæredibus sunt tam dulcia, tam grata, tam magni ponderis verba patris ituri in sepulchrum: hæredibus Christi qualia debent esse verba novissima.*

Quæ suprema, **[sect. 37]** novissimaque verba fideicommissa vocantur à Tertullian. lib. ad uxor. in princ. & ad ea refert Plutarc. in vita Homeri Andromachæ lacrymas, quam Homerus ipse in fine Iliad. flentem super Hectoris cadaver inducit, quòd moriens manus ei ex lecto non porrexerit, neque aliquod prudens verbum, cuius recordaretur, dixerit. Cato item Stoicus ex naturali animorum affectione tessamenta, commendationesque mortuorum natas, ait, apud Tullium 3. de finibus. Quarum implementum **[sect. 38]** vel solo naturali pudore eorum, qui rogabantur, contineri, Iustin. scribit in princ. inst. de fideic. hæred. & Seneca lib. 1. de tranquil. vitæ,**[450]** cap. 11. & alij, quos refert Claudius Chislerius de iure fideicommissorum, lib. 1. pag. 217. Sed non possum **[sect. 39]** citra piaculum præterire verba illius viri Apostolici, etiam meritò inter divos relati, S. Francisc. Xavierij, qui, ut narrat Thomas à Iesu ubi suprà lib. 1. capite 1. pag. 4. Hanc mortalium salutis universalem, ac incredibilem necessitatem magna ex parte non tam in tabulis depictam, quàm factis ipsis expressam, cùm cognovisset, ita ad suos in Europa commorantes scripsit: *Mihi verò persæpè venit in mentem circum Europæ Academias, ac præcipuè Parisiensium, cursare, ac insani rictu vociferari, eosque qui doctrinæ plus habent, quàm charitatis, his compellare verbis. Heu quàm ingens animarum numerus, vestro vitio, exclusus cœlo, deturbatur ad inferos.*

Secvndò facit, **[sect. 40]** quòd cùm in reliquis Regibus, & Principibus Christianis maxima, ut diximus (post Romanum Pontificem) cura esse debeat, ut quoad possint Ecclesiæ Regnum amplificent, & non solùm conatibus universis enitantur, ut Religionis cultus ubi coaluit, altas mittat radices, sed ut protendatur eò, quò fortè anteà nunquam, pertigerat, ac deinde, ut

suo labore, & industriâ ijs, qui iacent in tenebris, & in umbra mortis, candidissimum Fidei Catholicæ lumen perferatur: ut præclarè ostendit D. Augustin. lib. 5. de Civitat. Dei, capite 24. ubi inquit, **[sect. 41]** eos demum Christianos Reges & Imperatores esse fœlices, qui iustè imperant, & inter honores & obsequia non extolluntur, sed se homines esse meminerunt: quiq́ue *Suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt, &c.* & alia tradens Thomas à Iesu dicto libro 2. capite 8. ex pag. 53. In **[sect. 42]** nostris tamen Catholicis Hispaniæ Regibus, ut idem Auctor ibîdem observat, & Pat. Suarez dict. disput. 18. sect. 1. num. 7. non charitatis tantùm, sed & iustitiæ obligatio concurrit, cogitq́ue ut nihil prætermittere debeant, quod ad Indos Christo lucrandos, Fidemq́ue in his vastissimis regionibus promulgandam pertineat, eò quòd ab Alexandro Sexto, & alijs Romanæ Ecclesiæ Pastoribus, delatum eis, & commissum specialiter fuerit, ut hoc munus tanquam proprium & peculiare agnoscerent, & curarent, Indosq́ue tuerentur, & de Fide per idoneos ministros instruerent, instructosq́ue bonis, & politicis moribus informarent. Quod **[sect. 43]** cùm non posset aliter effectum sortiri, quàm si crebris, & magnis classibus, ingentiq́ue apparatu, & terrestribus, ac navalibus expeditionibus uterentur: tum propter immensam Oceani navigationem, terrarum intervalla, gentium, morum, & idiomatum varietates, provinciarum amplitudinem, & commerciorum difficultatem: tum etiam quia barbari, naturà esse rati, & insolentes, prædicatores parùm tuto hospitio excipiebant, fœdera, atque amicitias nihil curantes, rationem quamlibet facilè contemnentes, sylvaticamq́ue, & agrestem vitam ducentes, ut dixi sup. cap. 7. ex num. 27.

Et similiter cùm Fides in tot populis recens, & tenera non posset aliter permanêre, nisi nostrorum, Principum patrocinio, side, potentiâ adversus Barbarorum, & aliorum inimicorum Christi iniurias defenderetur; permittendum illis utique fuit quòd militaribus interdum copijs conversionem eorumdem infidelium disponerent, & supremam eorum tuitionem, & dominationem reciperent, ut sic ad politicam, & sociabilem vivendi formam redacti, melius, & faciliùs Fidem sibi prædicandam audire, prædicatam recipere, receptam retinêre, & inter veros Christi cultores numerari possent.

Quæ argumentandi ratio **[sect. 44]** ipsâ**[451]** Bullâ Alexandri Sexti efficaciter comprobatur, quæ priùs expeditionem, & dominationem harum provinciarum Regibus Catholicis hac de causa concedit, & quidem repetitis, & geminatis verbis, & clausulis, quæ, ut vulgare est, maiorem in qualibet re voluntatem, & deliberationem ostendunt, l. Balista, D. ad Trebellian. cum latissimè adductis à Catel. Cota in memorab. iur. verb *Geminatio,* & Cardinal. Tuscho in practicar. conclus. iur. eodem verb. ut constat ex tota eiusdem Bullæ decisione, quæ incipit in versic. *Nos igitur,* & ex narratione, ibi: *Ac Barbaræ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur:* & ibi: *Aliquas insulas, & terras firmas remotas, & incognitas quærere, & invenire ut illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendum reduceretis: & ibi: Terras firmas, & insulas prædictas, illarumq́ue incolas, & habitatores, vobis Divina favente clementia subijcere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis.* Et hanc fuisse potissimam causam bellorum, quæ in his Occidentalibus Indijs intervenerunt, recte advertit Gregor. Lopez in dict. l 2. par. gloss. magn. col. 4. in princip. & in vers. *Quid ergo.*

Et impossibile fuisse, **[sect. 45]** Indos ab Hispanis converti, nisi priùs fuissent debellati, aut aliquâ vi, & terrore armorum perdomiti; quia eorum feritas, & occisiones prædicantium, & aliæ difficultates suprà relatæ, aliter superari non poterant, expressè affirmat Marquard. dict. tractat. de infidel. 1. part. cap. 14. versic. *Non obstat* Malferitus dict. consil. 769. ex numer. 90.

Ioseph. Acosta, Anton. Possevin. Thom. à Iesu, & alij, quos suprà num. 2. & cap. 7. ex num. 27. citavi, & infrà capit. 18. ex num. 2. diligentiùs expendam. Inter quos **[sect. 46]** Thomas Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 7. capite 5. in fine, agens de nimia charitate Catholicorum, apponit exemplum in ijs, qui zelo convertendarum animarum ad has Occidentales Indias navigarunt. Et inquit, quòd licèt plures Indorum sint armis domiti, non tamen omnes, nam quidam Religione, & beneficijs nostrorum deliniti, ad meliorem vivendi normam concessère: *Vt mirum non sit, si cum belluis istis, humana effigie contectis, Hispani interdum asperius egerint.* Et lib. 10. cap. 13. versic. *Hinc ut legimus,* agens de efferatis gentibus, per Catholicos ad humanitatem perductis, eorundem Indorum exemplum adducit, docens, quòd belluinis factis belluas omnes superabant; & tantâ erant immanitate, ut ad humanæ naturæ studia vix, & ne vix quidem ullo modo revocari possent nisi aliquando Hispani aliqui eos supplicijs & terroribus cohibuissent, & ab hoc crimine nostram nationem excusat.
Ioannes etiam Boter. in relationib. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. ad 75. latè in eodem argumento diffunditur, docens, **[sect. 47]** Religionis negotium non esse omnibus temporibus, & locis, sive apud omnes gentes æquâ lance tractandum, apponensque exemplum in Indis huius Novi Orbis, contra quos, inquit, **[sect. 48]** quia barbari erant, & interdum bestiales, non tam miraculis, aut rationibus, & argumentis utendum fuit, prout in conversione Iudæorum, Græcorum, & Romanorum contigisse videmus: sed omnino curandum, ut priùs rationis, & humanitatis capaces efficerentur, procedendumque contra eos tanquam contra furiosos: *E si debbono (inquit) render prima capaci di ragione ex d'humanità, ex poi adottrinare, è instruire nella virtu, ex nella via di Dio Ne disconviene usare con eso loro de la forza ex dell' arme, affinche si richonoschino per huomini, ex poi s'annontij loro l'Evangelio. Pone eis Domine Legislatorem, à Che fine? ut sciant, quoniam homines sunt.*
Idem novissimè **[sect. 49]** tradit Calist. Remir. **[452]** in tract. de lege Regia §. 32. numer. 6. pag. 346. relatis verbis Thom. Bozij ubi sup. & adijciens initio efferas istas gentes, ferarum more viventes, instar ferarum fuisse interdum necessariò tractandas: *Atque ita (inquit) fiebat, ut quos amor virtutis non poterat, saltem acerbioris supplicij metus, intra cancellos humanitatis consistere, & cohibere valeret.*
Rutilius quoque **[sect. 50]** Benzon. de ann. Iubil. lin. 1. cap. 10. pag. 53. agnoscit Divinam dispositionem in eo, quod Novus hoc Orbis fuerit sub unius Principis potestatem redactus, ut hoc modo, & maiori pace, & idiomatum uniformitate, populorumque hinc inde sparsim degentium coadunatione, & barbariei depositione aptius hæ gentes ad Evangelicam doctrinam disponerentur; & ut per Catholicos hic Orbis acquisitus fuerit, ut evanescerent conatus hæreticorum, qui illum occupare tentarunt.
Et arridet valdè doctrina **[sect. 51]** D. Tho. lib. 3. de regimin. Princip. cap. 13. & in 2. 2. q. 40. art. 2. ad 3. & in 3. par. q. 2. art. 4. tradentes, eum, cui cura aliqua in rebus spiritualibus commendatur, temporalia quoque, quæ ad illam ordinantur, disponere posse, quia **[sect. 52]** potestas, ad quam pertinet finis, debet etiam de his, quæ ad finem pertinent, potestatem habêre, & iuxta provinciam sibi commissam idoneis medijs, & qualitatibus operari; ad quod probandum, allegat inter alia illud Divi Pauli 2. Corinth. 3: *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti:* & potuit allegare l. officium 12. D. de re militari, & nobile consilium Oldrad. 161. incip. *Orta materia,* numero 2. in fine, ubi dicit, quòd Architectus de omnibus curat.
Et idem D. Thom. lib. 4. summæ contra Gent. cap. 74. addit, ad **[sect. 53]** Divinam liberalitatem pertinêre, ut cui confertur potestas ad aliquid operandum, conferantur & ea, sine quibus huiusmodi operatio convenienter exerceri non potest.

Quod etiam nostri iuris Auctores plurimis in locis constituerunt, ut constat ex l. 2. D. de iurisd. omn. iud. l. ad rem mobilem, l. ad legatum, D. de procur. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rustic. cap. prudentia, cap. præterea, & cap. suspicionis, de offic. delegat. cum mille alijs latè congestis ab Everard. de locis argument. cap. à concessione consequentis, Claud. Prato Gnosecon. general. iur. lib. 3. titul. 1. capite 2. & 4. Cardinal. Tuscho practicar. conclus. iur. verb. *Consequens,* conclus. 757. Prosp. Farinacio in fragm. 1. part. verbo, *Extensio,* numer. 229. & in nostris ferè terminis Ludov. Paramo de origin. Inquis. lib. 3. q. 1. opin. 3. ex numero 35.

Et inde etiam dicimus, **[sect. 54]** quòd ea, quæ ad aliquem finem sunt instituta, secundùm ea, quæ ille finis exigit, ordinantur, extenduntur, & contrahuntur, cap. prodest 23. q. 5. quem ad hoc citat Archidiac. in cap. si peccaverit 2. q. 1. docet Bart. in l. ambitiosa, num. 17. & sequentib. D. de decretis ab ord. faciendis, ubi ait, finem **[sect. 55]** priorem esse in intentione, & intellectione, licet sit posterior in executione, & illud dici finem esse principaliter, ad quod consequendum intellectus finaliter tendit, atque adeò **[sect. 56]** fine adepto, non esse multum curandum de medijs, quæ requiruntur ad finem, l. 1. §. fin. D. de dot. prælegata, iunctâ l. non cogendum, §. Sabinus, de procurat. & l. hæc stipulatio, §. Divus, D. ut legator. Quam doctrinam ante Bartol. exposuit Philosoph. lib. 2. Physic. qui citatur in hanc rem à D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 1. post 3. argumen. & sum. in 1. 2. q. 20. art. 1. ad 2. & 1. part. q. 77. art. 3. ad 1. argument. Rodolph. Agricol. lib. 1. invent. dialect. cap. 4. & sequitur & exornat Aymon Craveta cons. 137. n. 14. & cons. 304. num. 3. Covar. lib. 1. var. cap. 20. Navarr. in cap. novit. notab. 3.**[453]** num. 97. de iudicijs, & in tractat. de finibus humanorum actuum, numer. 27. Menchac. lib. 1. controvers. illustr. cap. 28. num. 7. Ioan. Garcia in tractat. de nobilitat. in divisione, num. 9. & eruditissimè Petr. Fab. in l. nihil dolo 129. §. cùm principalis, & in l. cùm principalis 178. D. de regul. iur. & in lib. 3. Semestr. cap. 9. pag. 120. & sequenti, ubi allegat insignem locum Salvian. lib. 4. de provident. qui Aristotelis exemplum de **[sect. 57]** Architecto, finem domus, quam construere parat, ante ipsius domus constructionem animo concipiente, ita eleganter expressit: *Et qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etsi necdum habitationem paratam habeat (quam scilicet animo præcepit) iam tamen ipsa, quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Propter hanc autem qui parat cætera, ipsum construendi operis effectum, atque consummationem, ut animi effectu, & consideratione longè anteà præceperit necesse est. Atque ita effectu effectum priorem esse convenit.* Quod idem **[sect. 58]** nostri Reges mente etiam versare debuerunt, & ut finem conversionis Indorum, quem præcipuè intendebant, consequerentur, iam inde ab initio ea omnia (ut diximus) pensare, disponere, & ordinare, quæ illos pacatos, dociles, sociabiles, & in Fide semel recepta securos reddere possent.

Tertiò **[sect. 59]** considero, nullum maius, & magis desiderandum bonum in hominibus reperiri posse, quàm Religio, & exacta eius observatio, & amplificatio, utpotè in qua præcipuum omnium Rerumpublicarum, & Imperiorum fulcrum, atque stabilimentum consistat, ut tetigi suprà lib. 1. capite ult. ex numer. 89. & latissimè prosequuntur Aristotel. lib. 7. Polit. cap. 8. Cicero lib. 1. de nat. Deorum, Plin. lib. 14. nat. hist. Valer. Maxim. lib. 1. & lib. 4. cap. 1. Lactan. Firmian. lib. 3. Divin. instit. cap. 10. & de ira cap. 12. & de vera sapientia cap. 28. D. August. lib. 19. de Civit. Dei cap. 24. & epist. 48. 50. & 165. lib. 3. epistol. 32. lib. 5. epist. 63. & lib. 7. epist. 5. Iustinian. Imp. in epist. inter claras, C. de summ. Trinitat. & in proœm. Digestorum, Clemens Papa lib. 1. const. Apost. Constantin. Magn. Imp. apud Sozomen. lib. 1. hist. Eccles. c. 8. Theodos. **[sect. 60]** Imp.

filijs suis hoc præceptum in agone mortis relinquens apud Nicephor. lib. 13. histor. Eccles. cap. 1. & Evagrium lib. 1. cap. 1. idem Imp. Theodosius, & Valentinian. in epist. ad Dioscorum, & in epist. 17. inter Cyrilli epistolas, & melius in Novellis tit. 2. ubi **[sect. 61]** inquiunt: *Inter cæteras sollicitudines, quas amor publicus pervigili cogitatione nobis indixit, præcipuam Imperatoriæ maiestatis curam esse perspicimus, veræ Religionis indaginem, cuius si cultum tenere potuerimus, iter prosperitatis humanis aperimus inceptis.* Et plurimi alij, quos referunt Hieronym. Ossorius lib, 1. & 4. de Reg. instit. Simancas lib. 3. de Repub. cap. 8. Petr. Gregor. lib. 2. de Repub. capite 2. & lib. 8. capite 2. sect. 1. Cardin. Bellarmin. lib. 1. de Principe Christ. cap. 11. Iustus Lipsius lib. 1. & 4. civil. doctrin. cap. 2 & 3. & adversus Dialogist. cap. 2. & in monitis, & exemp. Polit. lib. 1. capite 2. Hieron. Fracheta lib. 1. de Principe, cap. 3. pag. 24. Balduin. in Prolegom. de iure civil, pag. 75. & sequenti, Pat. Ribadeneira de Principe Christ. lib. 1. cap. 16. & lib. 2. capite 5. Tiber. Gamba in discurs. Polit. cap. de Religione, pag. 39. Chericus in Coronid. quæst. Polit. §. 1. Ioan. Boter. de ratione status, lib. 2. cap. penult. de Relig. Pat. Lud. Torres lib. 4. Philosoph. Moral. Princip. libro 7. capite 2. Thomas Bozius in integris tractat. Imperia pendere à virtutib. & de antiquo, & novo Italiæ statu, quos adversus Machiavel. scripsit, Petr. Andr. Canonherius in Aphorism. Polit. Hippocratis, vol. 1. lib. 5. aphori m. 25. pag. 779. & seqq. Pat. Fr. Ioan. Marquez. **[454]** in Gubernat. Christ. lib. 2. capite 34. Doctiss. Ioan. Baptist. Valençuela in monitu contra Venetos, ex numero 178. & novissimè in discurs. stat. & belli, 2. part. consid. 2. ex numer. 89. & consid. 9. ex num. 34. & consider. 22. per totam, Francis. Torreblanca lib. 3. de Magia, cap. 2. & Rutilius Benzon. lib. 3. de ann. Iubil. capite 7. pag. 340. & sequenti, qui cum Tertulliano in Apolog. cap. 24. & Div. August. lib. 5. de Civit. Dei, capit. 15. & 16. præsumptionem quorundam refert, **[sect. 62]** dicentium, Romanos pro merito Religiositatis diligentissimæ, in tantum sublimitatis elatos, ut Orbem occuparint, & adeò gratos Deos habuisse, ut præter cæteros floreant, qui illis officium præ cæteris faciant, scilicet ista merces, Romanis à Dijs pro gratis expensa est. Quemadmodum ex contrario semper puniti, & perpetuò infelices fuisse videntur, qui Ecclesiam, & Religionem contemnunt, ur pluribus ostendit Palac. Rub. de obtent. Navarr. par. 4. §. 6. & Calist. Remirez de lege Regia, §. 8. num. 22.

Vnde iure, ac meritò **[sect. 63]** pia, & laudabilis eorum Regum, & Principum cura videri debet, qui pro eâdem vera Religione tuenda & propaganda, totius potentiæ suæ nervos intendunt, & armis, ac bellis, ubi ad id opus est, infidelium, & Barbarorum regiones, & falsas Religiones invadunt, ut colligitur ex doctrina Lucæ de Penna suprà numer. 1. relata; qui causas iusti belli proponens, hanc quidem primo loco constituit, & ex Guillelm. Bened. ibîdem citato, qui ita scriptum **[sect. 64]** reliquit: *Inter laudabilia omnia Catholicæ Fidei opera, quæ Rex explere debet pro suæ dignitatis, ac totius Religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius Deo offerri potest, quàm barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritus, ac Deos colunt alienos, expugnare, atque in fræna submittere sub Christi Fide, prout talia sancta exercitia apud Francos Reges semper floruerunt.* Quod idem in nostris terminis docuit Pet. Malferitus dict. consil. 769. num. 15. ubi ait; hoc adeò verum esse, ut Divino veluti testimonio confirmatum fuerit. Nam cùm **[sect. 65]** Vrbanus Secundus P. Rom. in Claramontensi Conventu orationem habuisset pro bello infidellibus inferendo, audita fuit vox de cœlo: *Deus Vult, Deus vult;* de qua historia latiùs agit Anton. Sabellicus Enead. 9. lib, 3. pag. mihi 354. Et consentit Tuccius Lucens. in annotat. super Cantic. fol. ult. relatus à Pat. Magist. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2.

capite 26. pag. 322. dum tradit, **[sect. 66]** quòd Reges potentes, potenter Fidem introducere debent. Et Franc. Arias in tractat. de bello, & eius iustitia, num. 145. concludens, Prælatorum **[sect. 67]** auctoritate posse fieri bellum, præcipuè pro Fide, vel contra eos, qui excommunicati pro mortali, parêre nolunt, & pro subditorum suorum iniuria.
Quem referens **[sect. 68]** Ioan. Bapt. Valençuela in dict. monit. contra Venet. p. 7. numer. 60. pag. 448. ait, simile ei esse, quod Cicero tradit lib. 3. de Repub. dicens: *Nullum bellum a civitate optima suscipitur, nisi aut pro fide, aut pro salu*te. In quo tamen animadvertere debuit, Ciceronem ibi non de fide loqui, quatenus idem cum Religione sonat, hoc **[sect. 69]** enim sensu solùm apud Christianos accipitur; sed fidem intelligere, initum cum socijs fœdus, cuius observatio plurimum **[sect. 70]** Romanis commendabatur, l. conventionum 5. D. de pactis, cum ibi præter alios notatis a Ferdinand. Mendoça libro 2. capite 9. Canano lib. 5. comment. capit. 1. Guiberto Costano quæst. iur. capite 3. Rævard. lib. 4. varior. capite 1. & Vincentio Cabotio lib. 2. disputation. cap. 10. & sequentib. & in specie advertit D. August. ita Ciceronem**[455]** intelligens lib. 22. de Civit. Dei cap. 6. & Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 4. pag. 223.
Iustus **[sect. 71]** etiam Lipsius lib. 5. Polit. capite 4. eiusdem sententiæ fuisse videtur, dum tradit, quòd invasio quædam legitima est, etiam sine iniuria: *Vt in Barbaros, & moribus, aut religione prorsus à nobis abhorrentes, maximè si potentes ij, & aliena ipsi invaserunt, aut invadunt.*
Pro quibus ego expendere soleo verba Valerij Maximi lib. 4. cap. 1. §. de Lucio Furio, dum **[sect. 72]** de cura extendendæ Religionis antiquorum Romanorum pertractans, scribit: *Non dubitaverunt sacris imperia servire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si Divinæ potentiæ benè, & constanter fuissent famulatæ.* Quem loquendi modum sequi videtur D. August. d. lib. 5. de Civit. Dei, capite 24. eos Reges, ut sup. diximus, laudans, qui suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt.
Et conducit valdè, notabile **[sect. 73]** illud Mœcenatis prudentissimi viri consilium ad Octavian. August. quod refert Dio Cassius lib. 52. hist. Simanc. in Cathol. instit. titul. 46. numer. 21. & Petr. Greg. lib. 33. Syntagm. cap. 7. num. 8. & lib. 8. de Repub. cap. 2. num. 14: *Deum semper, & ubique cole, ut moribus patrijs est receptum, ad eundemq́ue cultum alios compelle. Peregrinarum verò religionum auctores odio, & supplicijs prosequere.*
Et hanc **[sect. 74]** esse veluti certam, & communem omnium gentium naturam, & conditionem, apertè docêre videtur Marcus Tullius in Orat. pro M. Fonteio, ubi ideò Gallos execratur, quòd ut cæteræ nationes bella pro religione sua non suscipiebant, dicens: *An istas nationes* (scilicet Gallorum) *religione iurisiurandi, ac metu Deorum immortalium in testimonijs dicendis commoveri arbitramini, quæ tantum à cæterarum gentium more, ac natura dissentiunt, quòd cæteræ pro religionibus suis bella suscipiunt, istæ contra omnium religionem.*
Divus quoque **[sect. 75]** Eulogius, expressiùs adhuc, eiusmodi bellio iustitiam comprobat, & commendat in memorab. Sanct. lib. 1. ita scribens: *Magni meriti esse credo, subvertere impios, & Ecclesiæ hostibus contraire bellum parare, in incredulos.*
Et Iustin. Imp. idem **[sect. 76]** non obscurè demonstrat, dum in auth. ut liberti de cætero, §. hoc similiter, collat. 6. scriptum reliquit, se desiderio augendæ Reipublicæ, & pro recta ad Deum religione, & subiectorum pariter libertate in Lybia, & in Hesperia multa bella suscepisse.
Eòdem **[sect. 77]** etiam respicit nobilis illa Hispani nostri Septem partiti iuris, l. 2. titul. 23. part. part. 2. Scholijs quidem eruditissimi viri Gregor. Lopez nobilior reddita, quibus hanc

quæstionem acquisitionis Novi Orbis curâ, quâ potuit, maxima pertractavit. Qua in lege Rex noster Alphonsus, cùm causas exponere vellet, ob quas beslum iustum, & legitimum fiat, de quibus latè agunt Auctores, quos suprà hoc libro 2. capite 6. numero 51. congessi, hanc, de qua agimus, primo loco proponit his verbis: *La primera, por acrecentar el pueblo su Fè, è para destruir los que la quisieren contrallar.*

Cui decisioni ansam fortè præbuit auctoritas Div. Gregor. Magn. libro epistol. 7. ad Gennadium, quæ refertur à Gratiano in capite si non ex Fidei 49. 23. quæst. 4. Vbi **[sect. 78]** bella ab eo frequenter gesta, & Divinis auxilijs prosperata; multis laudibus ornat, quia non desiderio fundendi sanguinis agebantur: *Sed dilatandæ causa Reipublicæ, in qua Deum coli conspicimus, quatenus Christi nomen per subditas gentes Fidei prædicatione, circumquaque discurrat.* Fuit autem, **[sect. 79]** iste Gennadius **[456]** Exarchus Africæ anno Domini 591. quem alibi etiam laudat idem Greg. lib. 1. epist. 59. indict. 9. dicens: *Vos Dei præ oculis indesinenter habere timorem, ac sectari iustitiam submissa hostium colla testantur, & epist.* 72. quæ habetur in cap. sicut excellentiam 23. q. 4. & in pluribus alijs epistolis, de quibus plenam mentionem facit illustr. Cardin. Baron. in Annal. Eccles. anno Christi 591. num. 9. 28. & 29. & anno 593. num. 30. & 597. num. 18. & Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. cap. 25. Potestque in eiusdem doctrinæ confirmationem expendi celebris **[sect. 80]** text. in cap. dispar 23. q. 8. iuxta inductionem Gregor. Lop. in. dict. l. 2. gloss. magn. col. 4. in princ. Nam cùm ibi Alexand. II. omnibus Episcopis Hispaniæ rescribat: *Disparem esse Saracenorum, & Iudæorum causam: in illos enim, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt, iustè pugnatur: Hi verò ubique servire parati sunt.* A contrario indicare videtur, quòd si Iudæi, & quilibet alij infideles admoniti, & requisiti Christi, & Ecclesiæ supremum dominium non agnoscerent, eiǵque servire parati non essent, iustè in eos, sicut in Saracenos, bellum indiceretur.

Qvartò, pro eodem titulo communiendo multi ex Auctoribus sup. relatis perpendunt, **[sect. 81]** Ecclesiam olim, cum inermis esset, & auxilio Catholicorum Principum distituta, inermibus quoque prædicatoribus usam fuisse, qui verbis tantùm, & miraculis, Apostolico more, ac modo, Christi Fidem per diversas mundi regiones disseminarunt. Hisce autem posterioribus **[sect. 82]** temporibus, cùm iam fines sæculorum devenerint, ut inquit D. Paul. 1. Corint. 10. relatus à D. Hieron. in c. quis ignorat 32. q. 4. & **[sect. 83]** Ecclesia Prædicatores non habeat, qui paris potentiæ esse possint in virtutibus, & miraculis cum antiquis Apostolis, & Martyribus ob defectum nostrorum temporum, in quibus corpora, & merita defecerunt ut ait text. in cap. fraternitas 34. distinct. & Abb. in cap. Deus qui, de vita & honest. cler. habeat autem tum in se, tum in plurimis, & pijssimis Imperatoribus, Regibus & Principibus eius alumnis, plus roboris, & auctoritatis, quàm olim obtinuit, rectè potest utrumque gladium adversus infideles distringere, ut Evangelij legem audiant, & recipiant, & ipsi Romanæ Ecclesiæ debitum obsequium exhibeant.

Quo argumento, ex hac temporum distinctione deducto, in simili specie usus est **[sect. 84]** D. August. in epist. 50. ad Bonifacium Comitem, quæ habetur apud Gratian. in cap. si Ecclesia 42. 23. q. 4. docens, Ecclesiam hodie benê; posse à Principibus Catholicis impetrare, ut eius iura defendant, & impios, atque hæreticos persequantur; & statim subdens: *Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petijsse a Regibus terræ Apostolos talia: non considerant, aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat Imperator? qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo*

serviret, &c. quem text. omnes huius articuli scrupulos tollere affirmat Malferit. dict. cons. 769. num. 79.
Et ei similis est text. in cap. non invenitur 41. eâd. causâ & quæst. ubi ipse D. August. idem argumentum alijs verbis prosequitur, & exemplo Nabuchodonosoris illustrat; in **[sect. 85]** quo utrumque tempus figuratum esse inquit, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia: Temporibus enim Apostolorum, & Martyrum illud implebatur, quod figuratum est, quando Rex memoratus pios, & iustos cogebat adorare simulacrum, & recusantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur, quod paulò pòst in eodem Rege figuratum est: cùm conversus ad honorandum verum Deum, decrevit in Regno suo, ut quicunque blasphemaret Deum Sidrach, Misaac, & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius **[457]** ergo tempus illius Regis significabat priora tempora Regum infidelium, quos patiebantur Christiani pro impijs. Posterius verò tempus eiusdem, significabat tempora posteriorum Regum iam fidelium, quos patiuntur impij pro Christianis, &c.
Et rursus **[sect. 86]** in cap. displicet 38. eâdem caus. & q. ad Donatum presbyterum scribens, & multis rationibus probans, quòd hæretici ad salutem, etiam inviti, sunt trahendi *Repetis,* inquit, *sicut audio, quod in Evangelio scriptum est recessisse a Domino LXX discipulos, & arbitrio suæ malæ, atque impiæ discesionis fuisse permissos: cæterisque duodecim, qui remanserunt, fuisse responsum: Numquid & vos vultis ire? Et non attendis, quia tunc primum Ecclesia novello germine pullulabat, nondumque in illa fuerat completa illa prophetia: Et adorabunt eum omnes Reges terræ; omnes gentes servient illi; quod utique quanto magis impletur, tanto maiore utitur Ecclesia potestate, ut non solùm invitet, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc Dominus significare volebat; cui quamvis haberet magnam potestatem: prius tamen elegit commendare humilitatem.*
Quam sententiam ultra D. August. probare videtur D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. & 11. & Gabr. in 4. dist. 4. q. 2. quos in nostris terminis refert, & sequitur Palacios Rubios de obtent. Regni Navarræ 2. part. §. 8. ad finem, Corduba in quæstion. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 503. dum **[sect. 87]** docent, hodie ritus infidelium, & idololatrarum non esse aliqualiter tolerandos: *Quia si alicubi, & aliquando eos tolerabat Ecclesia, ideò est, quia tunc non habebat tantum robur ut de facto prævalere posset tantæ multitudini infidelium, sine maiori iactura, aut scandalo, aut quia habebat spem eos dulcius convertendi ad Fidem per prædicationem eius.*
Et ad idem est **[sect. 88]** Abulens. Matth. 20. q. 96. dicens, quòd diversa est ratio potestatis quoad factum, vel exercitium in coërtione corporali per gladium materialem in hæreticos, & infideles tempore Apostolorum, à tempore præsenti. Nam tunc humilitas, & mansuetudo, & patientia Christi, atque fidelium ostendenda erat, dum implebatur illud principium Psalm. 2: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* & illud Psalm. 43. & Roman. 8: *Propter te mortificamur tota die,* &c. Nunc autem non est prætermittendum, ut etiam impleatur, quod sequitur ibîdem: *Reges eos in virga ferrea, &c.* Psalm. 17: *Persequar inimicos meos, &c.*
Pater quoque Franc. Suarez eandem temporum Ecclesiæ differentiam agnoscit in defensione fidei contra sect. Anglican. lib. 4. cap. 6. ex num. 4. pag. 400. **[sect. 89]** docens, olim Pontifices Romanos, cùm sub Ethnicis Imperatoribus constituti fuissent, suâ potestate, aut immunitate plenè usos non esse, & novissimè in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 10 pag. 285. tradens, aliquo modo infideles hodie coërceri posse, si prædicationi Fidei locum non dederint, hæc verba subnectit: **[sect. 90]** *Quod si in principio Ecclesiæ hic etiam modu coactionis non fuit usitatus, non ideò fuit quia non liceret: sed quia tunc Ecclesia non habebat temporales*

vires ad resistendum hostibus Fidei, voluit etiam Christus Dominus in principio vincere mundum efficacia verbi, & miraculorum, ut potentiam suam, & veritatem suæ doctrinæ magis ostenderet.
Quo etiam ex fonte **[sect. 91]** descendere videmus, quod licèt Ecclesia olim adversus hæreticos, apostatas, aut schismaticos nullis pœnis, aut coërcitionibus corporalibus uteretur, habitâ dumtaxat ratione, quâ potius admonerentur ab errore discedere, quàm pro scelere punirentur, ut docet D. August. in d. cap. non invenitur 23. q. 4. in fine, & constat ex Concil. Arelatens. cap. 23. & Concil. Elibertin. Can. 1. & 3. ubi propter hæc delicta lapsis solùm imponebatur perpetua Sacramentalis communionis privatio, ita ut etiam in articulo mortis eis non daretur, quam-**[458]**vis resipiscerent, iunctis alijs, **[sect. 92]** quæ ad huius pœnæ explicationem, & qualiter deinceps fuerit immutata, doctè congerit Ferdin. Mend. in notis ad idem Concil. Eliber. & novissimè Suar. dict. tract. de Fide, disp. 21. sect. 4. ex num. 3. Posteà tamen, ubi eiusdem Ecclesiæ auctoritas, & potestas magis aucta, & corroborata fuit, iure optimo potuit, & cœpit, prædicta crimina capitalibus supplicijs, & ignis, atque flammarum combustione compescere, & adversus eiusmodi delinquentes, & eorum bona, possessiones, & regna bella movêre, si moniti non resipiscerent, & ad Fidem, & Religionem non redirent, quam prius voluntariè professi fuerant, ut constar ex toto tit. & de Decret. de hæretic. tota causa 23. & 24. & ex alijs, quæ cap. 19. ex num. 45. trademus.
Nimirum, **[sect. 93]** quia, ut sup. diximus, omnia suis conveniunt temporibus, & ex eorum distinctione Scripturæ, & iura ipsa concordari solent, cap. 1. 2. & 3. distinct. 29. cap. quod scripsi 35. q 3. cap. si peccaverit 2. q. 1. & pro varietate temporum varia invenitur dispensatio conditoris, & statuta mutantur humana, ut pluribus exemplis docemur in cap. recurrat 32. q. 4. cap. 1. & per totum, dist. 31. cap. fraternitatis, cap. vidua, distinct. 34. Clement. 1. de iudicijs, cap. non debet, de consang. & affinit. cum alijs traditis à Claudio Prato lib. 3. Gnoseon, sive regul. gen. iuris, tit. 2. cap. 3. & Petr. Gregor. de Repub. lib. 10. cap. 5. num. 10. ubi singulariter inquit: *Vnumquodque tempus suos mores adfert, quibus accommodandæ sunt leges, sicuti aliæ leges in antiquo Testamento Divino, aliæ in novo, aliæ priscæ Romanorum inter rudem populum, aliæ posterioribus sæculi probatæ reiectis, vel emendatis primis, aliæ, quæ sint senibus, quam fuerint iuvenibus, infantibus, & viris. Sic accidit in Rebuspublicis, quibus non eadem est facies, non vigor, non imperium, nec alia plura quæ his viguerunt.*
Quintò facit, quòd non solùm san **[sect. 94]** ctorum Partum auctoritatibus hæc temporum differentia, & potestas Ecclesiæ ad reducendos infideles insinuata videtur: verùm & ipsa quoque fancti Evangelij doctrina. In quo videmus, quòd in prima missione Discipulorum à Christo, Luc. 10. quamvis dictum sit, ut irent sine baculo, & pera: posteà tamen tempore persecutionis, eiusdem Lucæ 22. dictum est eis, ut tollerent sacculum, & peram ad provisionem victus, & gladium ad defensionem, si expediret. Et priùs Matth. 26. & Luc. 10. permissum est Apostolis, ut, si eos persequerentur, fugerent, ut conservarentur, ad prædicandum gentibus post Passionem Christi . Posteà verò Matth. 10. & 24. dictum est ipsis iam factis Episcopis, quod tradendi effent ante Reges, & Præsides, &c. Et tunc certè non deberent fugere, si inde periculum Fidei in ovibus imminêret, sed ut boni pastores persistere, & animam suam ponere pro ovibus suis, ut habetur Ioan. 10. Quæ loca in hanc rem considerat Corduba d. lib. 1. quæstion. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Ad quod etiam.*
Sed longè commodior, atque expressior est locus **[sect. 95]** alter D. Lucæ cap. 14. ubi sub parabola illa Patris familias ad magnam cœnam suam multos convivas convocari iubentis, mirabiliter triplex legatio Dei ad homines destinata videtur, ut ad Evangelij veritatem amplectendam adducerentur. Quatenus primò servis suis dumtaxat mandavit, ut convivas

vocarent. Secundò, ut eos introducerent. Tertiò, ut venire tardantes, & recusantes, intrare compellerent. Hoc enim significant illa verba: *Compelle eos intrare,* quæ absque dubio de compulsione intrandi ad Ecclesiam omnes S. Doctores accipiunt, ut constat ex D. Gregor. homil. 39. in Evang. Chrysost. hom. 14. in Luc. & ex alijs citatis à Franc. Luca, & Ioan. Maldonat. ibîdem, & P. Franc. Suar. d. disp. 18. sect. 3. num. 1. Et ante omnes luculenter, & multum in nostræ **[459]** quæstionis terminis exposuit D. Aug. in epist. 204. ad Donatum Presbyterum, quæ refertur in. d. **[sect. 96]** cap. displicet 23. q. 4. sic inquiens: *Hoc & in illa convivij similitudine satis evidenter ostendit, ubi misit ad invitatos, & venire noluerunt; & ait servo: Exi in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc. Et ait servus Domino: Factum est, ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait Dominus servo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Vide nunc, quemadmodum de his, qui prius venerunt, dictum est: Introduc eos: nunc dictum est: Compelle. Ita significata sunt Ecclesiæ primordia adhuc crescentis, ut essent vires etiam compellendi:* idem rursus expendit ipse D. August. epistol. 50. ad Bonifac. relatus in cap. 1. 23. quæst. 6. hæc in verba prorumpens: *Vnde & ipse Dominus ad magnam cœnam suam prius adduci iubet convivas posteà cogi. Nam cùm ei servi sui respondissent: Domine, factum est, quod iussisti, & adhuc locus est. Exite, inquit, in vias, & sepes, & quoscunque inveneritis, cogite intrare. In illis ergo, qui primò leniter adducti sunt, completa est prior obedientia in istis autem, qui coguntur, inobedientia coërcetur.*

Eandem **[sect. 97]** prædicti loci expositionem facit, & specificè ad ipsos Indos, de quibus tractamus, accommodat Thom. Boz. Eugub. de signis Eccles. Dei, lib. 4. cap. 7. 8. & 9. quem transcribit Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 4. part. 1. cap. 1. pag. 122. & sequitur Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 16. cap. 4. Nam ad primam legationem pertinêre, inquit, homines divites, qui in suis sedibus, & medijs civitatibus habitabant, & ut subiungit D. Matth. cap. 22. eandem parabolam referens, nuntios contemnebant, & occidebant, quales olim Romani fuerunt, dum Imperium eorum florebat, in quo tot Martyrum millia trucidata sunt: & hos tantùm vocandos esse, Evangelista testatur. Ad secundam verò spectant inopes, cæci, claudi, debiles, qui habitant in plateis, & vicis civitatum, quales fuisse, inquit, Paganos & Gentes in Romani Imperij confinibus, quasi in suburbibus, plateis, & vicis apertis degentes, qui non solùm vocari, verùmetiam ad convivium adduci iussi sunt. Ad tertiam denique **[sect. 98]** legationem referendos esse constituit populos maximè omnium barbaros, & efferos, qui ad Christvm cultumque Divinum non solùm vocati sunt, & beneficijs adducti, sed quibusdam etiam licitis modis veluti compulsi, & coacti. Quales fuisse videmus hos barbaros, rudes, & incultos Indorum populos, in sylvis, & horridis locis habitantes, apud quos Evangelicæ prædicationis munus absque vi aliqua, & humanis præsidijs exerceri non potuit.

Invenio quoque **[sect. 99]** eruditissimum Mag. Fr. Lud. Legionens. Augustinian. sacræ Scripturæ apud Salmanticenses olim professorem Primarium, melius adhuc & expressiùs in savorem prædictæ opinionis eandem parabolam explicuisse. Nam in commentarijs ad Abdiam cap. ult. pag. 661. omnem cursum divulgationis Evangelij in illa comprehendi docet, & tres esse vocationes, sive tria hominum genera, qui ad nuptiale illud convivium invitati, atque vocati sunt. Primò enim inquit, vocati dicuntur ij, quibus iam anteà per servos suos triclinij magister fore ut, vocarentur, prædixerat. Quâ vocatione Iudæos intelligi tradit. Secundo loco ij vocati sunt, & in triclinium introducti, quos per urbis vias, atque plateas vagos atque palantes ijdem servi invenerunt; quod de Romanis, & alijs Romano Imperio subditis Gentibus accipiendum notat. Tertio, & ultimo loco, non vocati modò, sed **[sect. 100]** ut

in triclinium etiam ingrederentur, coacti sunt ij qui extra urbem per agros vagabantur, quiq́ue ruri vitam degebant. Quo, inquit, declaravit Christvs, futurum, **[460]** ut ultimo mundi tempore, quidam extra Orbem Romanum egressi, progressiq́ue ultra notas, & semper pro ultimis habitatas mundi metas, alium Orbem invenirent, agrestibus cultum, & planè feris hominibus. Quos ipsi homines, partim vi, partim doctrinâ ingredi in Ecclesiam facerent, & à feritate, & immanitate, cultuq́ue idolorum vanissimo, ad mansuetudinem paulatim, & ad vitæ magis humanum cultum emollirent, denique efficerent huius ut convivij cœlestis participes esse vellent, prout his postremis temporibus in istorum Occidentalium Indorum ad Christvm conversione contigisse videmus: in qua, vis quædam est adhibita, non enim Evangelium illis annuntiatum est, ut olim annuntiabatur, per inermes homines, sed armati, aut certè ij, quibus armati præsidio erant, pietatis doctrinam ipsis tradiderunt.

Hactenus Legionensis, qui rursus eandem alicuius violentiæ necessitatem in hac conversione cognoscit, in comment. super Cantic. cap. 8. pag. 435. in differentia illarum duarum sororum, quæ ibi proponitur, de qua Ego etiam aliqua dixi sup. lib. 1. capit. 15. num 39. & idem probat Acosta de procur. Ind. salut. lib. 3. capit. 13. pag. 329. docens, quòd hi barbari, quia impetu magis, quàm iudicio feruntur, severitate quadam salutari in Ecclesiam intrare compellendi sunt.

Quibus auctoritatibus congruentissimè & urgentissimè addere possumus aliam, **[sect. 101]** ex Divi Pauli exemplo petitam, qui, ut habetur Act. 9. cùm Ecclesiam Dei persequeretur, in itinere excæcatus, tremens, atque stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? & ad Deum converti coactus est. Vnde rectè argumentatur D. Augustin. **[sect. 102]** in dict. capite quis nos 23. quæst. 4. & in dict. cap. schismatici 1. 23. q. 6. quòd cùm legamus à Christo Paulum esse coactum, benè potest, & debet Ecclesia malos, & infideles sub hac imitatione Domini sui ad bonum, & Fidem adigere. Et quod mirandum est; quomodo ille, qui pœnâ corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit. Et quem maiot timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timorem.

Eandem argumentationem urget idem August. dict. capit. displicer 24. quæst. 3. docens, quòd etsi homines liberum arbitrium habeant, non tamen ideò malæ suæ voluntati impunê, & crudeliter permittendi sunt; sed ubi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi: *Quare enim Paulus non est permissus uti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiam; sed prostratus est, ut excæcaretur: excæcatus, ut mutaretur: mutatus, ut mitteretur: missus, ut qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur.* Et hoc etiam sequitur D. Gregor. homil. 16. sup. dict. cap. 14. D. Lucæ: *Compelle eos intrare*

Sextò, & ultimò, in favorem eiusdem tituli & sententiæ considero, quòd etsi coactione absolutâ, & præcisâ nullus ad Fidem recipiendam compelli possit, ut infrà dicemus, **[sect. 103]** non ideò tamen improbanda videtur illa receptio Fidei, quæ tandem voluntariè suscipitur, quamvis metus, & timor belli præcedentis, aut imminentis, vel quælibet alia vis indirecta, & causativa ei forsitan occasionem præbuerit, ut notanter insinuat D. Augustin. in epistol. 48. ad Vincent. relatus in **[sect. 104]** cap. vides 23. quæst. 6. ubi concludit, eiusmodi coactiones licitas esse, & interdum efficere, ut quis timendo, quod non vult pati, vel relinquat impedientem animositatem, vel ignoratam agnoscat veritatem: ut timens, vel respuat falsum, de quo contendebat, vel quærat verum, quod nesciebat, & volens iam teneat, quod nolebat.

[461] Idem docet in epist. 167. ad Festum, quæ refertur in cap. quid faciet 23. q. 4. docens, Ecclesiam, quæ salutem omnium maternâ charitate conquirit, tanquam inter phreneticos, &

lethargicos æstuans, medicinali semper severitate curare, ut mali, quamvis inviti, ad bonum cogantur; quia licèt illis, quamdiu ægri sunt, medicina molesta sit, posteà tamen sanati gratulantur.
Et melius in epist. 48. ubi prædictos terrores probat, si ad melioris disciplinæ viam aperiendam dirigantur, sic inquiens: *Si terrerentur, & non docerentur, improba quasi dominatio videretur: & rursus si docerentur, & non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurarentur, & ad capessendam viam salutis priùs moverentur.*
Quibus similis est text. in dict. cap. displicet, cap. quis nos, cap. non invenitur 23. quæst. 4. & cap. Schismatici 23. quæst. 6. in quorum specie resolvit Archidiac. ibîdem, Ioan. Andr. in cap. 2. de hæret. in 6. & Marquard. dict. tractat. de infidel. cap. 14. num. 1. pag. 57. vim talem non esse vitio vertendam, quia **[sect. 105]** ex eo quòd multoties agitur secundùm rationem, etiam contra nolentes, imprimitur forma rationis in vi appetitiva, quæ impressio nihil aliud est, quàm virtus moralis. Et ad eam respiciens D. Gregor. Magn. lib. 3. epistol. 26. ad Ianuar. Episcop. Caralitan. quæ habetur in **[sect. 106]** cap. iam verò 23. quæst. 6. docet, homines rusticos, & ignaros, qui tantæ perfidiæ, & obstinationis sunt, ut ad Deum minimè venire consentiant, tanto pensionis onere gravandos esse, ut ipsa exactionis suæ pœna compellantur ad rectitudinem festinare. Et lib. 4. epistol. 6. inquit, **[sect. 107]** ex tali coactione magnum commodum sperari posse. Nam, licèt fortasse illi, qui coguntur, minus fideliter, aut fictè convertantur: eorum successores, qui multo plures erunt, faciliùs credant, & multi parvuli innocentes per Baptismum salvabuntur. Quod etiam considerat Ioseph. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 1. cap. & Pat. Suar. dict. tract. de Fide, disp. 18. sect. 3. n. 1. & 3. in fine.
Neque deficiunt exemple, quibus hoc satis commodè comprobetur. Nam de **[sect. 108]** Constantino Cæfare, Theodosio Magno, & alijs Romanis Imperatoribus legimus, plurima bella adversus Paganos, hæreticos, apostatas, Iudæos, Cœlicolas, & alios infideles suscepisse, ut Romanum Imperium a perversis erroribus, & idolorum cultibus liberarent, & Domino nostro Iesv Christo, eiusque sanctæ & Apostolicæ Fidei, omnes sub eo degentes adijcerent. Quæ bella plenè commemorat hist. Eccles. lib. 10. ex cap. 9. & Illustr. Cardin. Baron. in Annal. Eccles. ann. Christi 326. & seq.
Et similiter ijdem Imperatores plures leges tulerunt, ut prædicti errores cessarent, & subditi sui, pœnis, & præmijs propositis, ore, atque humero uno, Dei veri veram, & puram Religionem, piè purè, & verè, ut oportebat, ubique profiterentur. De quibus legibus agitur in titulis C. de sum. Trinit. & Fide Cathol. de Hæreticis, & Manichæis, & Samaritis: de Apostatis, de Iudæis & Cœlicolis, de Paganis, & sacrificijs, & templis: & in l. 2. 4. 6. & 7. eodem tit. de Paganis in C. Theodosian. Quas **[sect. 109]** leges eximiè laudat, & extollit D. August. in dict. cap. non invenitur, vers. *Quis nostrum,* & in cap. ad Fidem 23. q. 5. & in dict. cap. vides 23. q. 6. ibi: *Ad unitatem Catholicam timore legum Imperialium conversa est,* D. Ambros. epist. 30. & Ioan. Azor. 1. tom. institut. Moral. lib. 8. cap. 24. q. 5.
Et in cap. hortatu 23. q. 8. legimus, hortatu, & precibus Adriani Romanæ urbis Episcopi, Carolum **[sect. 110]** Magnum Francorum Regem, bellum contra Longobardos suscepisse, ut eorum impietates, & idololatrias cohiberet; cuius text. meminit D. Thom. in 2. 2. q. 40.**[462]** art. 2. versic. *Tertiò præterea.* Eâdemque de causa Saxones etiam debellavit, ut tradit Marquard. dict. cap. 14. vers. *Non obstat,* & Eguinar. Paul. Æmilius, Aimoinus, Gaguinus, & Massonius in eius vita.

Hinc **[sect. 111]** & Iustinianus Imperator, ut Paulus Diaconus in eius vita recenset, tertio sui Imperij anno legem tulit, quâ ex suæ ditionis terris Paganos, & hæreticos exclusit, datis inducijs trium mensium, ut si vellent, ad Christvm converterentur.
Sisebutus **[sect. 112]** quoque Hispaniæ Rex anno Domini circiter 616. Iudæos omnes in Hispania degentes, ad suscipiendum Baptismum, sub gravissimarum pœnarum interminatione, coëgit, eaque re nonaginta millia hominum aversa à pestifera illa secta referuntur, ut constat ex Concil. Tolet. 4. cap. 56. relato in cap. de. Iudæis 45. distinct. & in cap. maiores, vers. *Item quæritur,* de Baptismo: ubi tamen nihilominus Rex idem Religiosissimus appellatur.
Cuius actionem imitati Dagobertus, Philippus Pulcher, & alij Galliæ, & Angliæ Reges, & Sabaudiæ, & Mediolani Duces, idem in suis Regnis, & dominijs iusserunt, ut scribunt Iacob. Meyerus histor. Oland. lib. 1. Camillus Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 69. num. 43. Iustus Lipsius in lib. de una Relig. adversus Dialogist. versic. *Divinum illud,* Guillerm. Bened. in capit. Raynuntius, de testam. verbo, *Duas habens filias,* numer. 97. Maiol. in colloq. de persid. Iud. pag. 33. & 60. Vincentius in speculo historiali, lib. 2. capite 25. Ab exea in repetit. capit. Canonum statuta, de constit. num. 254. & sequenti, Carol. Tapia in 1. lib. iur. Regni sup. prag. 2. de Iudæis, numer. 1. & sequent. Stephan. Gratian. qui de his, & alijs Iudæorum ex varij provincijs expulsionibus agit in 4. parte, discept. forens. cap. 658. & alij, quos citabimus infrà cap. 18. num. 51. & novissimè Anton. Mornacius in notis ad leg. 4. D. de ferijs, & ad l. 33. C. de Episcop. & Cler. pag. 94. & Fr. Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 1. capite 12.
Quod non est mirandum à Christianis Principibus factum, **[sect. 113]** cùm de Tiberio Cæsare memoret Tacitus lib. 2. Annal. eosdem Iudæos Vrbe Româ expulisse, illorumque sacrificia interdixisse.
Sed hæc tamen cura, Hispanorum Regum magis propria fuisse **[sect. 114]** videtur, cùm sub ipsis regnandi auspicijs, hac de re Sacramentum præstarent, ut patet ex Concil. Tole. 6. cap. 3. cui S. Eugenius Toletan. Archiepiscopus præfuit, ubi hoc ita constitutum reperitur: *Inspiramine summi Dei, excellentissimus, & Christianissimus Princeps, ardore Fidei inflammatus, cum Regni sui Sacerdotibus, prævaricationes, & superstitiones Iudæroum eradicare voluit funditus, nec sivit degere in Regno suo eum, qui non sit Catholicus: & ut quisquis succedentium temporum Regni sortitus fuerit apicem, non antè conscendat Regiam sedem, quàm inter reliqua conditionum Sacramenta pollicitus fuerit, nullum non Catholicum in Regno suo se permissurum.* Cuius **[sect. 115]** Canonis, cum summa eius laude, & commendatione meminerunt Albertin. in rubr. de hæret. in 6. q. 3. n. 6. & seq. Lucius Martin. Sicul. de reb. Hispan. lib. 19. Simanc. in Cathol. instit. tit. 35. num. 9. Azor. d. cap. 24. q. 4. & Illustr. Garsias à Loaisa in notis eruditissimis, quas ad hispaniæ Concilia vulgavit, Bleda in d. hist. Mauror. lib. 8. cap. 2. pag. 873. & novissimè atque elegantissimè Pet. Fern. Navarrete in discurs. Politicis, cap. 7. Et cùm illius implementum lapsu, & malitiâ temporum obliterari cœpisset, tandem renovatum fuit per celebratissimum illud **[sect. 116]** edictum Regum Catholicorum Ferdinandi, & Elisabeth; qui ut habetur in l. 2. 3. & 4. tit. 2. lib. 8. Recopil. plus quàm octoginta Iudæorum, & Maurorum millia ex toto suo Regno intra quadrimestre exulare **[463]** iusserunt, quia Baptismi optionem sibi oblatam recipere recusarunt, & ut Emanuel Lusitaniæ Rex, eorum gener, idem faceret, obtinuerunt. Quod factum referunt, & tanquam pientissimum laudant plurimi Auctores, quos infrà cap. 18. num. 51. reperies, Picus Mirandulan. lib. 5. adversus Astronom. Valera, Nebrissens. Tarapha, Mariana, & alij in vita Regum Cathol. Zurita ibîdem lib. 1. cap. 6. idem

Zurita lib. 2. Annal. cap. 2. anno 1492. Albertin. & Simancas ubi suprà, numer. 8. Illescas in histor. Pontif. 2. parte, lib. 6. cap. 20. §. 2. & plurimi alij congesti per Cenedum in collectan. 15. ad Decretal. numer. 2. Didac. Valdes de Dignit. Reg. Hispan. capite 19. numer. 68. fol. 171. eruditiss. Dom. Greg. Lopez Madera in Monarchia Hispa. cap. 6. fol. 41. Simon Maiol. in colloq. de perfidia Iudæorum, pag. mihi 188. Pat. Gordonus in Chronograph. ann 1492. pag. 441. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 8. pag. 47. & 50. & lib. 3. cap. 3. pag. 21. & 22. Fr. Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 5. cap. 27. Pet. Aznar. in histor. expuls. Morisc. 2. part. cap. 5. & 6. Bernard. de Aldrete de antiq. Hispan. lib. 3. cap. 28. pag. 464. & Camillus Borrell. dict. capit. 69. per totum, & præcipuè num. 44. & Petr. Ferdin. Navarrete dict. discurs. 2. ubi referunt **[sect. 117]** Baiacetem Turcarum Imperatorem, Iudæos à Regibus Catholicis, & Emanuele expulsos, in suo Imperio alacriter recepisse, & barbaro ingenio suo, præclarum illud facinus succensentem, eorum stoliditatem, sive imprudentiam mirari dixisse, quòd se tantis viribus voluntariè privaverint. Quod longè magis mirari potuisset in novissima Maurorum expulsio

ne anni 1610. de qua infrà cap.

19. num. 92. sermonem

habebimus.

(? §?)

CAPVT XVII. *De auctoritatibus, & argumentis, quibus præcedens titulus debellationis Indorum ob solam causam Fidei, & Ecclesiæ propagandæ, reprobari, & infirmari videtur.*

SVMMARIVM Capitis XVII.

1 *Infideles nullo modo, ob fidem propagandam, & recipiendam, debellari, aut compelli posse, plurimi Auctores sentiunt, quorum dicta latè expenduntur.*

2 *Indos Occidentales causa Fidei introducendæ, & propagandæ, debellari non posse, qui specialiter tractent?*

3 *Iudæi etiam ubi tolerantur, non sunt per vim ad Fidem cogendi, imò neque facilè admittendi.*

4 *Baptismi Character non imprimitur, ubi quis ad illum recipiendum per vim, & metum absolutè compellitur.*

5 *Vim, & metum longè abesse debere à conversione Iudæorum, & aliorum infidelium etiam Christianis subditorum, passim admonent sancti Patres.*

6 *Cap. ad Fidem 23. q. 1. cap. qui sincera, distinct. 46. & cap. sicut, de Iudæis perpenduntur, & illustrantur.*

7 *D. Gregor. qualiter aliquos Prælatos monuerit, & reprehenderit, qui Iudæos etiam Christianis contumeliosos, puniebant, & Fidem profiteri cogebant.*

8 *Cap. de Iudæis 45. dist. & alia Conciliorum decreta, quæ Iudæos invitos baptizari vetant, commemorantur.*

9 *Conversionem, sive receptionem Fidei per vim extortam, damnosam, & illicitam esse, plurimi Auctores tradunt, qui recensentur.*

10 *Vocationibus Divinis parere, aut non parere, Deus in nostra voluntate reliquit.*

11 *Velle credere est munus animæ, & ad id nemo cogi potest, nec debet.*

12 *Homo cætera potest nollens, credere non, nisi volens, proverbialis sententia D. Augustin.*

13 *Religio imperari non potest, quia voluntaria esse debet, & nemo cogitur, ut credat invitus, ex Lactant. Cassiodor. & alijs.*

14 Fides suadenda est, non imperanda ex **[464]** Div. Bernard. Athanas. Ambros. & Chrysost.

15 *Psalm. 33. vers. 12. exponitur.*

16 *Militer voluntarios vult Deus.*

17 *Nemo potest venire ad Fidem, nisi Deus traxerit eum, Ioan. 6.*

18 *Fides ratione naturali non est demonstrabilis, & requirit spontaneam voluntatem, Divinitus per gratiam motam.*

19 *D. Paul. ad Galat. 4. dum inquit, eos, qui ad novam legem pertinent, filios liberæ esse, qualiter accipiatur?*

20 *Liberum arbitrium Deus hominibus dedit, & in eo ipsorum conversionem, vel damnationem reliquit.*

21 *Amicus nemo invitus fieri debet.*

22 *Victimam involuntariam, vel reluctantem à sacrificijs reijciebant Romani.*

23 *Filij parvuli Iudæorum, & aliorum infidelium, etiam nobis subditorum, invitis parentibus, baptizari non debent. Et quare?*

24 *Auctores plurimi ex Theologis, & Iuristis recensentur, qui indistinctè tenent, filios parvulos infidelium, invitis parentibus baptizari non debere.*

25 *Ecclesia nunquam consuevit, parvulos infidelium, parentibus invitis, baptizare.*

26 *Iulius III. specialiter sanxit, ne parvuli infidelium à parentibus auferrentur, vel eis invitis baptizarentur.*

27 *Infideles secundùm veriorem, & communiorem opinionem habent iura, & effectus patriæ potestatis.*

28 *Filij familias ex lege duodecim tab. sacra, & religionem parentum sequi debebant.*

29 *Filij sub patria potestate constituti, cur in sacris paternis esse dicerentur?*

30 *Pater filio venerandum quoddam simulacrum videri debet.*

31 *Matres non habent filios in potestate.*

32 *Pater infidelis, si moriatur, an possit eius filius parvulus baptizari, invita matre, vel invitis tutoribus, & quid si adsit avus paternus?*

33 *Filij parvuli Iudæorum, ubi parentes longè ab eis absunt, benè possunt citra eorum voluntatem baptizari.*

34 *Filij parvuli servorum nostrorum an parentibus invitis baptizari possint?*

35 *Concilium Toletanum 17. cap. 8. agens de baptismo parvulorum ex nostris servis vel ancillis natorum, expenditur.*

36 *Filios parvulos servorum nostrorum an liceat alienare, ut fiant Christiani, remissivè.*

37 *Filij infidelium mentis capaces benè possunt, si ipsi velint, invitis parentibus baptizari.*

38 *Mater si fidelis sit, & pater infidelis, sufficit consensus matris, ut filius, etiam invito patre baptizari possit.*

39 *Filij parvuli hæreticorum, vel in extremo vitæ periculo constituti, benè possunt invitis parentibus baptizari.*

40 *Baptismus, licèt parvulis infidelium parentibus invitis conferri non debeat, semel tamen collatus valet, & tenet, & amplius parentibus tradendi non sunt.*

41 *Multa facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur.*

42 *Infideles, qui ipsi baptizari nolunt, an suaderi possint, ut filios suos offerant baptizandos?*

43 *Ecclesia nunquam videtur concessisse fidelibus potestatem cogendi infideles ad Fidem, aut eos propter Fidem debellandi.*

44 *D. Paul. 1. Corint. 5. & ad Thesal. 4. de his qui foris sunt, id est, infidelibus, iudicare vetat.*

45 *Christi omnis actio nostra est institutio.*

46 *Apostoli, in quorum locum Prædicatores succedunt, qualiter à Christo missi, & instructi fuerint ad prædicandum?*

47 *Evangelistarum loca de missione Apostolorum loquentia cum D. Hieronym. Ambros. & alijs explicantur.*

48 *Coactio infidelium ad Fidem Christianæ Religioni adversatur.*

49 *Cap. quid autem 45. distinct. explicatur.*

[465] 50 *Prædicationem, quæ minis, & verberibus fit, novum & inauditam vocat D. Gregor.*

51 *Prædicatores, qui non procedunt more, mansuetudine, & humilitate Apostolorum, qualiter reprehendant D. Chrysost. & Ambros.*

52 *Apostoli non cogendo, sed docendo, non terrendo, sed patiendo Eccelesiam plantarunt, & dilatarunt.*

53 *Martyrum sanguinis, & Sanctorum patientia, & afflictiones Ecclesiæ Dei semina fuerunt.*

54 *D. Petrus qualiter miserit Martialem, & socios ad prædicandum in Germaniam, & D. Gregorius, Melitum, Augustinum, & Ioannem in Angliam.*

55 *Angli in Fidei Catholicæ receptione, Hispanis, & Gallis se antiquiores esse contendunt.*

56 *Argumentum, quod sumitur ex actionibus, & exemplis Christi, vel Apostolorum, aut ex antiquo Ecclesiæ usu, & traditione urgentissimum est.*

57 *Ecclesia nunquam reperitur infideles nolentes per vim sibi subiecisse, vel ad Fidem coëgisse.*

58 *Deum fuisse mutatum, aut aliam nunc formam prædicationis, quàm olim, exerceri velle, credendum non est.*

59 *Schedulæ aliquæ Regiæ expenduntur, quibus iubetur, ut in prædicatione, & conversione Indorum Apostolico more procedatur.*

60 *Fidem per metum, & armorum terrorem inducere, & propagare, quamvis licitum esset, adhuc tamen his medijs uti non expediret.*

61 *Infideles, qui nihil de Fide audierunt, infidelitatem negativam inculpabilem habent.*

62 *Scandala maxima ex bellis, ratione Fidei suscipiendæ, illatis orirentur.*

63 *Scandali vitandi ratione, plura excusari debent, quæ alioqui legitimè fierent.*

64 *Princeps non punitur, ubi timetur de scandalo.*

65 *Excommunicandus aliàs, excommunicari non debet, si de scandalo timeatur.*

66 *Ritus infidelium aliquando tolerat Ecclesia, maioris mali, vel scandali vitandi causa.*

67 *Fidei prædicationi, & suasioni nihil magis officere potest, quàm bellum, & violentia.*

68 *Christi legem annuntiantes charitate niti debent.*

69 *Charitas perfecta foras mittit timorem.*

70 *Indi, & alij infideles, Christi legem odio habebunt, & blasphemabunt, & apostatabunt, si violenter prædicetur, & introducatur.*

71 *Indi Novæ Hispaniæ exossum habuerunt nomen Christianorum, propter damna, quæ ab aliquibus eorum acceperant.*

72 *Matrimonia coacta difficiles exitus generare solent.*

73 *Fidem qui simulant, cùm eam verè non receperint, immane sacrilegium admittunt, & qui eos ad id compellunt.*

74 *Christi lex, & Fides, in mansuetudine, & suavitate prædicationis, differt à lege Machometi, & verba D. Vincentij circa hoc, num. 78.*

75 *Fides Catholica, sola mansuetudine, & veritatis energia, vicit mundum.*

76 *Fides nostra, quia in aliquibus Indiarum partibus more Apostolico prædicata non fuit, plura mala contigerunt, & Hispani ab exteris notati sunt.*

77 *B. Fr. Michael Benavides Archiepiscopus de Manila qualiter doleret de modo conversionis Indorum?*

79 *Deus semper ubi Fidem suam propagari voluit, media, & tempora pacifica elegit.*

80 *Pax summa erat in toto Orbe tempore Nativitatis Christi, & ad hoc Prophetiæ aliquæ Oseæ, Micheæ, & Isaiæ expenduntur.*

81 *Iani Templum clausum fuit tempore Nativitatis Christi, quod non nisi in summa pace claudi solebat.*

[466] 82 *Virgilij carmina de Templo Iani claudendo illustrantur.*

83 *Pacis descriptio ab Isaia tradita de gladijs, & lanceis in vomeres, & falces conversis elegantissima est, & alijs locis similibus exornatur.*

84 *Martialis epigr. 34. lib. 14. cui titulus: Falx ex ense, explicatur.*

85 *Evangelij lex homines non ad bellum, & sanguinis effusionem inflammat, sed potius ad pacem adducit.*

86 *Arnobij elegans locus de suavitate legis Christi, & pace per illam in Orbem allata, perpenditur.*

87 *Zachariæ locus cap. 14: Quod super frænum equi est Sanctum Domino, explicatur.*

88 *Constantinus Magnus unum ex clavis Crucis Christi in fræno equi sui posuit.*

89 *Ingenia hominum melius suavi, & facili fræno reguntur, ex Seneca.*

90 *Lex Christi maximam libertatem, & suavitatem in sui introductione requirit.*

91 *Vis, & metus multum minuunt de voluntario, imò consensum excludunt.*

92 *Fidei in propagatione, qui se plus vi, & armis, quàm suavitate, & patientia profuturos putant, graviter errant.*

93 *Infidelibus ut ad Fidem alliciantur, blandiendum, non irascendum, multis Sanctorum Patrum testimonijs probatur.*

94 *Prædicatorum bona, & exemplaris vita plus movet infideles ad Fidem amplectendam, quàm vis, & metus armorum.*

95 *Gentiles veritatem dogmatum Fidei magis ex rebus, & exemplis, quàm ex verbis iudicare solent.*

96 *Prædicatores Fidei quantum moneant ad benè vivendum D. Petr. Paul. Hieron. Chrysosto. & alij, qui referuntur.*

97 *Prædicatores Apostolici quibus virtutibus eminere debeant, remissivè.*

98 *D. Chrysost. locus de signis boni Prædicatoris.*

PRaedictis quidem argumentis, & auctoritatibus superior titulus ita probatus, & fulcitus relinquitur, ut vix contrariæ sententiæ aditus patêre videatur. Sed nihilominus, sunt etiam in hoc, ut & in alijs, plurimi, & gravissimi viri, qui longè veriùs, & Catholicæ Fidei, quam profitemur, congruentiùs esse contendunt, **[sect. 1]** etiam ob prædicandam, & propagandam Christi Fidem, nullos omnino infideles, quamvis Principibus Christianis subditi sint, bello, & armis lacessiri posse, aut suarum rerum, & provinciarum dominio ac iurisdictione privari. Nec sufficere ad hoc belli genus iustificandum, quòd priùs blandis verbis, monitionibus, & obtestationibus suasi, & requisiti fuerint, ut eandam Fidem sibi oblatam, & seriò prædicatam recipiant, & sanctæ Apostolicæ Ecclesiæ dominium, & iurisdictionem agnoscant, cùm ad

hæc ipsi inviti, & reluctantes, nullâ humanâ potestate, & auctoritate cogi, ac compelli possint. Quam opinionem post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. & 12. expressè sequitur communis Theologorum, quam resolvit Caietan. ibídem, & Gabriel in 4. Sent. distinct. 4. q. ult. idem Caietan. quæst. 66. art. 8. vers. *Circa primum,* D. Anton. 2. par. tit. 12. cap. 2. Ricard. in 4. distinct. 6. art. 3. q. 3. Durand, eâd. dist. q. 6. Paludan. q. 4. à num. 3. Alfons. à Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Sotus dist. 5. q. uni. art. 10. pag. 266. & seqq. & distinct. 9. q. 1. art. 3.**[467]** Abulens. lib. 1. Reg. cap. 8. quæst. 34. 182. & 183. Sylvester verb. *Baptismus,* 4. q. 6. Salmeron tom. 12. tract. 37. Henriquez lib. 2. de Baptismo, cap. 4. num. 8. Et de Indis nostris specialiter diputantes Episcopus de Chiapa in Apolog. advers. Sepulved. fundam. 3. & in replicat. 9. ad obiect. eiusdem, fol. 41. & sequentib. Victor. in relect. de Indis 1. part. num. 31. vers. *Et ideò quartus titulus,* & de iure belli, quæst. 3. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. col. 526. vers. *Est ergo quarta dubitatio,* Aragon ibîdem ex pag. 287. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 2. & 3. Ioan. Arboreus lib. 1. Theosoph. cap. 36. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. q. 10. punct. 6. vers. *Tertiò certum est,* & q. 16. ubi affirmat, hanc opinionem non habêre contradictorem, & adeò certam esse, ut videatur inniti Ecclesiasticâ traditione, Molina de iust. & iure tract. 2. disput. 105. vers. *Cùm suprà,* Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. in fine, Beccanus in sum. Theolog. 2. tom. cap. 13. q. 4. Fr. Eman. Roderic. in qq. regul. 3. tom. q. 32. art. 4. Vbi nè admittit quidem, ut intuitionem Prædicatorum milites associentur, Pat. Lud. de Torres de Fide, disput. 51. dub. 1. col. 638. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 4. 1. part. cap. 1. pag. 123. vers. *At hisce,* Ioan. Azor 1. part. instit. Moral. lib. 8. cap. 26. vers. *Secundò quæritur,* & Pat. Mag. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 52. num. 10. ubi intrepidè tradit, Fidei receptionem, vel observantiam, solùm contra hæreticos iustam causam belli præstare, & sect. 1. disput. 36. num. 5. & 6. ubi ait, nullo modo licêre suscipiendæ Fidei ratione, infidelibus bellum inferre, & contrarium iuri naturali adversari. Et novissimè, post hæc scripta, eandem sententiam tuetur eruditiss. Pat. Fran. Suarez in tract. de Fide, disput, 18. sect. 1. n. 9. & sect. 3. ex num. 4.

Et ex nostris iuris Interpretibus, idem docet celebris glossa in cap. debet. 53. 23. q. 4. & in cap. de Iudæis, verbo, *Coacti,* 45. distinct. Innocent. in cap. maiores de baptis. ubi ait, nullum compellendum esse, ut fiat Christianus, Marquard. sibi contrarius d. tract. de infidelib. 1. part. cap. 6. num. 10. Vbi etsi adversus Saracenos, & alios Fidei hostes bellum indistinctè concedat, notandum tamen esse inquit, non posse simpliciter indici contra infideles, quia sint infideles, vel ut fiant Christiani. Quod etiam post alios, quos refert, sequitur Covarruvias in reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. vers. *Tertiò licèt infideles,* latè Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 21. & cap. 24. num. 5. Ayala de iure belli lib. 1. cap. 2. num. 28. & plurimi alij relati à Petro Cenedo in collectan. 59. ad Decretal. ¶ Et tandem **[sect. 2]** in nostrorum Indorum quæstione magis in hanc partem inclinare videntur, Chiapa, Victoria, & Acosta, & alij ex suprà relatis, Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. part 2. col. 20. & novissimè Hieron. Zevallos in pract. commun. tom. 4. quæst. fin. ex num. 184. cum multis sequentibus, & Seraphin. Freitas de iusto Imp. Asiatico cap. 9. num. 5. & 6. & cap. 12. per totum. Et est omnino videndus Paul. Paris. cons. 2. ex num. 17. lib. 4. & Steph. de Gaeta in repet. cap. ad limina. 30. quæst. 1. §. 1. num. 63. & 67. **[sect. 3]** ubi plenissmè probant, quòd in locis, ubi Iudæi tolerantur, nullo modo cogi debent ad Fidem suscipendam per vim: quin potius, etiam volentes, non statim sunt baptizandi, sed per aliquod tempus sunt benè instruendi, ne facilè ad vomitum perfidiæ revertantur. De quo etiam novissimè,

& latissimè integrum caput scripsit Anto. Ricciul. in tract. de iure person. extra Eccl. const. lib. 1. cap. 31. ubi probat hac de causa non esse bonis, neque iure succedendi, aut dote privandos, neque gabellis extraordinarijs gravandos.

[468] Pro cuius sententiæ confirmatione primò considerari potest, vim, metum, armorum terrorem, & quamlibet aliam violentiam, adeò à Christianæ Fidei receptione abesse debêre, ut certissimum sit, **[sect. 4]** eos, qui his medijs, ac modis absolutè coguntur, characterem baptismi nequaquam accipere, ut pro regula traditur in cap. maiores, §. item quæritur de baptismo, cap. in sacris de his quæ vi, cap. ubi. & cap. fin. iunctâ glos. verbo, *Coactio,* 74. distinct. cap. gratia de consecrat. distinct. 4. cum alijs, quæ congerit glossa in cap. contra Christianos, verb. *Absoluti,* de hæret. in 6. Innocent. & Anton. de Butrio in dict. cap. maiores, & cap. quod super his, de voto, Malferitus dict. cons. 769. num. 8. Paul. Paris. dict. cons. 2. num. 21. & seqq. lib. 4. optimè Lofredus cons. 48. Aragon. in 2. 2. pag. 287. & sequentibus, Cenedus, qui plurimos refert dict. collectan. 59. ad Decretal. num. 1. Ioseph. Acosta lib. 6. de procur. Indor. salu. cap. 3. & novissimè Simon Maiol. 3. tom. dier. Canicul. in colloq. de perfid. Iudæor. pag. 185. & Pat. Suarez d. tract. de Fide disput. 18. sect. 3. num. 5. & 7.

Vnde meritò, ac passim à sanctis Patribus Christianos Principes admoneri videmus, **[sect. 5]** ne in Iudæorum, vel aliorum infidelium conversione, etiam si suis imperijs temporalibus subsint, vim aliquam interponant, cùm ad Fidem nullus sit cogendus invitus: sed per severitatem, imò per misericordiam Dei, tribulationum flagellis soleat perfidia castigari, ut constat ex doctrina D. Augustini, **[sect. 6]** relata in cap. ad Fidem 32. quæst. 1. & D. Gregor. in cap. qui sincera 3. distinct. 45. ubi ait: *Qui sincera intentione extraneos à Christiana Religione ad Fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis, non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita ad planum ratio poterat revocare, pellat procul adversitas. Nam quicumque aliter agunt, & eos sub hoc velamine à consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis, quàm Dei causas probantur attendere.*

Quibus adsentiens Clemens III. in cap. sicut. 9. de Iudæis, *Statuimus,* inquit, *ut nullos invitos, vel nolentes Iudæus ad baptismum venire compellat, quippe Christi fidem habere non creditur, qui ad Christianorum baptismum non spontaneus, sed invitus cogitur pervenire.*

Et **[sect. 7]** ipse D. Gregorius lib. 1. epist. 34. & 45. ubi Petrum Terracinensem, Vigliumque, & Theodorum Episcopos Massilienses, qui Iudæorum Synagogas disturbarant, graviter reprehendit, iubetque, ut admonendo, & suadendo, potius quàm persequendo, & cogendo, ad Fidem eos deinceps traducere laborent; quoniam inviti ad Baptismum pertrahendi non sunt. Et lib. 7. epist. 5. ubi refertur, Petrum quemdam Iudæum, ad Christianismum conversum, sequenti die baptismatis sui, ipso Paschate, imaginem Christi, & Virginis unà cum cruce, & birro alvo, quo de fonte surgens, indutus fuerat, quorundam petulantium catervâ stipatum, in Synagogam Iudæorum, quæ Caralis sita erat, intulisse. Quod punire volens Ianuarius eiusdem civitatis Episcopus, graviter in Iudæos, & eorum Synagogam animadvertere cœperat. De quo à Iudæis monitus D. Gregor. eidem Episcopo scripsit, zelum hunc sine scientia esse: in eo potius elaborandum, ut à Iudæis obtineatur velle non reniti, quàm ut adducantur inviti: quia scriptum sit, Psalm. 53: *Voluntariè sacrificabo tibi,* idest, ex voluntate mea confitebor tibi. Proinde iubet, ut sublatis imaginibus, & Cruce, Synagoga libera Iudæis restituatur. Cuius loci meminit Theat. vitæ human. vol. 17. lib. 5. pag. 3093.

[469] Et idem statutum fuit in Concil. Tolet. 4. cap. 56. cuius verba **[sect. 8]** habentur in cap. de Iudæis, d. distinct. 45. generaliter præcipientia: *Nemini deinceps ad credendum vim*

inferri; cui enim vult Deus, miseretur, & quem vult, indurat, & inviti salvandi non sunt, sed volentes, ut integra sit forma iustitiæ.
Concilium quoque Chalcedonense quartum actione prima, eandem assertionem defendit, ut bis repetitur in Concilio Constantinopolitano sub Flaviano, actione 7. & tradit Pet. Crespetius in sum. Eccl. discip. verb. *Fides*, pag. 409. illamque **[sect. 9]** latè illustrant, & prosequuntur Alvar. Pelagius lib. 1. de planct. Eccles. cap. 37. vers. *Licet enim,* Parisius dict. cons. 2. Petr. Gregor. lib. 12. de Repub. cap. 4. num. 11. Tiber. Decian. lib. 5. crimin. cap. 11. num. ult. Anastas. Germon. lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. num. 33. Iust. Lipsius lib. 4. Polit. cap. 4. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. n. 5. & 6. Simon Maiol. 3. tom. colloq. de perfid. Iudæor. ex pag. 185. & Valençuela in monit. contra Venet. part. 4. num. 181.
Et eâ ratione subnititur, **[sect. 10]** quòd Deus, ut præclarè docet Clemens Alexand. lib. 2. Stromatum. cap. 3. pag. 399. vocationibus Divinis parêre, & non parêre, in nostra voluntate reliquit. Est autem **[sect. 11]** velle quidem munus animæ, cui ad hoc nulla unquam vis inferri potest, nec debet. Quod insinuavit D. August. in lib. de utilit. creden. & in tract. 16. in Ioan. dum dixit: **[sect. 12]** *Cætera posse hominem etiam nolentem, credere non nisi volentem,* quæ verba proverbij loco usurpari posse; alia ad hoc considerans, tradit Ioseph. Acosta de procurant. Ind. salut. lib. 1. cap. 13. & Iuculentiùs expressit Lactan. Firmian. lib. 5. Divin. instit. cap. 14. sic inquiens: *Quis enim imponat mihi necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi*? **[sect. 13]** *Nihil tam voluntarium, quàm Religio est, in qua si animus aversus est, iam sublata, iam nulla est.* Conducitque illud Quinti Curtij lib. 8: *Nemo Rex perinde animis potest imperare, ac linguis*, & quod multum in nostris terminis, dixit Theodoricus Rex apud Cassiodor. lib. 2. var. epist. 27: *Religionem imperare non possumus: quia nemo cogitur ut credat invitus,* & iterum Theodahadus Rex lib. 10. epist. 26: *Nam cùm Divinitas patiatur multas Religiones esse, nos unam non audemus imponere: Retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandum esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio,* & D. Bernard. serm. 66. in Cantic: **[sect. 14]** *Fides suadenda est, non imperanda.* Cui conveniunt alia similia verba D. Athanasij in Epistola ad solit. vit. agentes: *Piæ Religionis proprium est, non cogere, sed suadere.* Et D. Ambros. in 2. ad Corint. cap. 1. ad calcem, ubi exponens illud: *Non quia dominamur fidei vestræ, ait, Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est: ideò dicti: Non quia dominamur fidei vestræ: dominatus enim necessitatis causa est.* & Ioan. Chrysost. opere 2. in Matth. homil. 30: *Nequè enim est Fides, quæ ex necessitate timoris procedit, aut desiderio muneris terreni.* Atque hoc est, **[sect. 15]** quod Regius Psaltes enuntiat Psalm. 33. dum inquit: *Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam?* &c. Quasi ostendat, ab ipso Deo hanc vocationem fidelium ordinari, **[sect. 16]** illumque voluntarios tantùm, & spontaneos milites cupere, ut ait D. Ambros. lib. 1. de Iacob. & vita beata, cap. 3. relatus in cap. non est, quod cuiquam 15. quæst. 1. Vnde Ioan. 6. docemur: **[sect. 17]** *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quem locum exponens D. August. tract. 26. rectissimè subdit: *Neminem à Deo invitum trahi, sed spontaneo amore.* Et D. Thom. 2. 2. quæst. 2. art. 9. & quæst. 4. art. 1. quem refert, & sequitur Sotus in 4. distinctio. 5.**[470]** quæst. uni. art. 10. pag. 267. vers. *Tertia conclusio,* ex eodem principio deducit, Fidem **[sect. 18]** suapte naturâ ob id, quod supra naturalis existit, non esse hominibus in hoc sæculo demonstrabilem, ut possit intellectus ad ipsam amplectendam convinci, iuxta illud Eccles. 3: *Altiora te ne quæsieris,* id est, ratione naturali ne Fidei mysteria perscruteris, atque inde consequi, non nisi

per spontaneum voluntatis obsequium, Divinitus per gratiam motæ, adquisibilem esse, iuxta verba Pauli 2. Corinth. 10: *In captivitatem reducentes omnem intellectum in obsequium Fidei.* Et secundùm testimonium **[sect. 19]** eiusdem Pauli ad Galat. 4: *Hi, qui ad novam legem pertinent, filij liberæ sunt,* idest, ut ibi Sancti Patres exponunt, nullo servitutis, aut timoris spiritu ad Fidem, & Religionem Christianam compellendi sunt, sed gratâ, rectâ, & liberâ voluntate ducendi, & amore, ut dicitur filiali. Quo enim modo placere poterit Deo, infidelis coacti conversio. **[sect. 20]** Cùm ipse omnes homines in hoc, ut in alijs, sub suo libero arbitrio relinqui voluerit, & per suam solam gratiam ad Fidem revocari desideret. Atque ut homo ex suo libero arbitrio perijt, ita etiam ex libero arbitrio convertatur, ut benè considerat text. in dict. cap. de Iudæis, dict. cap. gratia, & dict. cap. ad Fidem, & D. Thom. Alvar. Pelagius, & Decianus ubi suprà. Maximè, si animadvertamus, **[sect. 21]** quod vel in amicis requirit Aristot. lib. 8. Ethicor. Tertul. in lib. ad Scapul. & D. Isidor. lib. 2. de sum. bono cap. 2. ut nemo invitus amicus fiat. Necnon etiam, **[sect. 22]** quòd victima, quæ aliquo modo se invitam ad aram, & cultum trahi significabat, ut si ab ara profugisset, aut nimis esset reluctata, aut percussa mugitus ederet, à Romanorum, & aliarum gentium sacrificijs reijciebatur, quia putabatur, ingrata esse Deo, ut tradit Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 5. Plin. lib. 8. cap. 45. Plato lib. 8. Sympos. cap. 8. Tiraquel. in notis ad Alex. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 16. Brisson. lib. 1. de formul. pag. 17. & Gaspar. Sanctius in Isaîam cap. 53. num. 37. Vnde illud Virgil. 2. Georg.

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

ubi Servius, Pontanus, & Cerda plura alia notarunt.

Secvndò pro eâdem sententia perpendo, adeò verum esse, Iudæos, & alios quoslibet infideles natu maiores, & intellectu aliquali pollentes, per vim, & metum ad Fidem compelli non posse, ut Ecclesiasticis etiam præceptis, traditionibusque **[sect. 23]** repugnet, parvulos ipsorum filios per Principes sæculares, aut Ecclesiasticos ab illis abducere, ut ipsis parentibus invitis baptismum recipiant, quamvis tales parentes eisdem Principibus subditi sint, imò & sub nostra privata servitute, & mancipio constituti. Nam cùm voluntarios milites, ut suprà diximus, eligat Christus, & parvuli isti intellectum non habeant, ut ea, quæ sibi utilia sunt, prospicere, & eligere possint, in ipsorum parentum voluntate, & fide persistere creduntur, argum. text. & eorum, quæ ibi notantur in d. cap. maiores, vers. *Item quæritur,* de baptism. cap. quæris, cap. parvuli de consecrat. distinct. 4. cap. quanto de divortio.

Quâ ratione, **[sect. 24]** & alijs, hanc sententiam expressè defendit D. Thom. in 2. 2. quæst. 10. art. ult. & 3. par. q. 68. art. 10. & communis Theolog. quam resolvit Caietan. ibîdem, Bañez 2. 2. q. 10. art. 11. Aragon. pag. 312. Duran. Ricard. Palud. & alij in 4. dist. 5. & 6. Sotus eâd. distinct. 5. quæst. uni. art. 10. Acosta d. lib. 6. de procu. Ind. salu. cap. 3. pag. 574. Henriq. de baptismo lib. 2. cap. 25. Ant. Possevinus in Biblioth. 1. tom. lib. 9. cap. 7. pag. 392. Cardin. Tolet. in sum. lib. 2. cap. 21. num. 2.**[471]** doctè, & eleganter Pat. Suarez in 3. tom. 3. part disput. 25. sect. 3. 4. 5. & 6. ad quas se remittit, novissimè in tractat. de Fide, disput. 18. sect. 5. num. 11. & 15. Gabr. Vazquez tom. 2. 3. part. disput. 155. cap. 5. Azorius dict. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 11. Lud. de Torres de Fide, art. 12. disput. 53. dub. 1. col. 648. Mag. Lorca in 2. 2. sect. 1. disput. 37. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gen. sal. lib. 5. part. 1. dub. 6. pag. 210. Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 8. Ant. Naldus in quæst. pract. verbo, *Baptismus,* quæst. 6.

Et ex nostri iuris Interpretibus idem docent glossa in cap. Iudæorum 28. quæst. 1. dum tradit, quòd ficut adulti, ita nec parvuli ad Fidem sunt trahendi per vim, Ioan. Andr. Abb.

Annanias, & Felinus in d. cap. sicut, de Iudæis, Cardinal. clem. 1. eod. tit. Calderin. cons. 3. in fine, sub eodem tit. Marquar. de Susanis in tract. de Iudæ. & Infid. 3. part. cap. 2. num. 6. Paris. cons. 2. num. 17. & 34. Natta cons. 434. per totum, lib. 2. plenè Bursat. cons. 152 num. 11. volum. 2. & cons. 231. per totum lib. 1. Lælius de Zanchis de privileg. Eccles. privileg. 142. num. 10. & 13. Borgnin. Cavalcan. decis. 21. num. 14. part. 2. Simancas in Cathol. instit. tit. 29. num. 51. & sequentib. Did. Perez. in l. 3. titul. 4. lib. 8. ordin. & plurimi alij relati à Matth. de Afflict. decis. Neapol. 151. Emanuel. Suarez in Thesaur. commun. opinio. verb. *Iudæorum liberi,* Vivio lib. 2. opin. 151. & Petro Cenedo in collectan. 59. ad Decretal. numer. 1. & ultra eos Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 8. num 12. Sebast. Ximenez in collectan. ad d. cap. Iudæorum, ubi refert hanc opinionem Salmanticæ publicè disputasse, & probasse, insignem illum Doctorem Decretorum, & iuris Canonici Primarium, Didacum à Vera, Hierony. Zevallos in pract. comm. tom. 2. quæst. 753. num. 1. & 7. 4. tom. quæst. fin. num. 188. Anton. Cardosus in Report. Advocat. verb. *Sacramentum,* num. 22. Steph. Gratian. 4. part. discept. forens. cap. 114. & Philippus Paschalis in novissimo tract. de virib. patr. potest. cap. 7. per totum, & plenè Anton. Ricciullus in dict. tract. de iur. pres. extra Eccles. grem. const. lib. 2. cap. 32. per totum, ubi plures ampliationes, & declarationes adducit.

Pro quibus facit generalis **[sect. 25]** Ecclesiæ usus, & consuetudo, quæ nunquam talem vim parentibus intulit, specialis constitutio **[sect. 26]** Iulij Tertij data die 9. Iunij anno 1551. incipit, *Cùm sicut accepimus,* quam adducit Naldus ubi suprà, num. 20. ubi expressè inhibet sub pœna suspensionis à Divinis, & mille ducatorum auri, ipso facto incurrenda, ne quælibet persona Ecclesiastica, aut sæcularis, filios Iudæorum in locis status Ecclesiastici habitantium, tam masculos, quàm fœminas, invitis parentibus violenter auferre, seu subducere, nec præter formam sacrorum Canonum quomodolibet baptizare debeat, vel præsumat, &c.

Est namque verior, & receptior opinio, **[sect. 27]** infideles iuribus, & effectibus patriæ potestatis tam in spiritualibus, quàm in temporalibus gaudêre, ut probat text. in cap. 2. de convers. infidel. & contra Afflict. dict. decis. 151. num. 8. & alios, quos refert & sequitur Æmil. Ferretus cons. 76. & Zevallos d. quæst. 735. num. 12. optimè docent reliqui omnes auctores suprà citati, præcipuè Vazquez, Torres, & Marquez, Lorca d. disput. 37. n. 13. & 18. & plurimi alij congesti per Ascanium Clementinum in tract. de patria potest. effectu 7. num. 6. Paris. d. cons. 2. num. 40. lib. 4. Tiraquel. de primog. quæst. 66. num. 2. Chassan. in consuet. Burgun. rub. 6. §. 3. num. 22. Palac. Rubeu. in repet. rubr. de donat. inter. §. 35. n. 6. Vivium d. lib. 2. commun. opin. 150.**[472]** Bursatum cons. 21. volum. 1. num. 5. & cons. 152. vol. 2. num. 7. Rolandum cons. 35. num. 28. volum. 2. Vrsillis in addit. ad Afflict. d. decis. 151. num. 6. Riminald. Iunior. cons. 275. num. 24. & Petr. Cenedum in collecta. 72. sup. Decretales num. 2.

Inter quos effectus, ille unus esse videtur, iam inde à duodecim tabularum legibus ductus, **[sect. 28]** ne filijfamilias aliam religionem, aliàve sacra colerent, quàm eorum parentes. Vnde & ipsi filij sub patria potestate constituti in **[sect. 29]** sacris paternis esse dicebantur, l. si vivâ matre, C. de bonis quæ liber. l. cùm oportet in princip. C. eod. tit. l. filiæ licet in sacris, C. de collation. cum alijs, quæ latè observat Duaren. ad tit. solut. matrimon. cap. de nuptijs in principio, Alciat. lib. 1. prætermiss. verb. *Sacra,* Balduin. in rub. inst. de patr. potest. Sylvest. Aldobrandinus in §. 1. inst. eod. num. 33. Brisson. & Calinus de verb. iuris, verb. *In sacris,* Rævardus lib. 2. coniectan. cap. 11. Arias Pinel. in rub. C. de bon. matern. 2. part. num. 4. & in nostris terminis Ascanius Clementinus, & Philipp. Paschalis ubi sup. num. 1.

Quamvis Fran. Connan. lib. 2. comment. cap. 13. num. fin. Inde id dictum putet, **[sect. 30]** quòd filio pater, in cuius potestate est, sacrum quoddam, & venerandum simulacrum videri, & iudicari debeat; quod ego pluribus ornavi in meo tract. de crimine parric. lib. 2. cap. 2. pag. 109. Et sentire etiam videtur Forcat. in Necioman. dial. 15. num. 1.
Quinimo etiam semotâ patriæ potestatis consideratione, **[sect. 31]** quæ in matribus, & in servis non reperitur, l. illud, §. ad testamenta, D. de bon. poss. contra tabul. l. nulla fœmina, D. de suis & legit. §. fœminæ, inst. de adoption. §. 1. inst. de patr. potest. princip. inst. de nupt. adeò parentum voluntati in parvulorum baptismate standum esse, tradit doctis. Navarrus in cons. 4. sub tit. de convers. infidel. in 1. part. lib. 3. **[sect. 32]** ut si patrem infidelem mori contingat, non possit infans eius filius baptizari, reluctante matre, quamvis supersit eius avus paternus ad Christianam Fidem conversus, qui instet, nepotem penes eum educari, & baptizari debêre.
Idemque observandum esse docet eod. cons. num. 17. & 18. utroque parente defuncto, ut non possit parvulus Iudæus baptizari invitis tutoribus, etiam si sit spurius ancillæ filius: quia tales pueri, inquit, Divinæ providentiæ relinquendi sunt, argument. text. in d. cap. de Iudæis, 45. distinct.
Quæ tamen opinio Navarri in utroque casu difficultate non caret. Nam in primo, ipse in calce eiusdem consilij fatetur, contra suam opinionem latam fuisse sententiam & infantem avo Christiano traditum, & baptizatum. In secundo verò, **[sect. 33]** quia communis est Theologorum sententia, quòd ubi parentes infideles longè a suis filijs parvulis absunt, benè tales filij à Christianis baptizari possunt, ut resolvit Azorius d. lib. 8. cap. 25. quæst. 11. & Fr. Thom. à Iesu d. lib. 5. dub. 6. pag. 211. Vnde multo magis parentibus mortuis idem fieri poterit, etiam spretâ tutorum contradictione. Nam licèt Paludan. in 4. distinct. 4. quæst. 4. articul. 3. doceat, ad eos parentum officium, & curam transire: Sotus tamen in eod. 4. distinct. 5. quæst. 1. articul. 10. benè concludit, non esse ita magnam iniuriam, si invitis tutoribus, filij infidelium baptismate donarentur. Et rursus, quia **[sect. 34]** quod Navarrus de filijs ancillarum adiecit, supponens, eos invitis parentibus baptizari non posse: etsi conveniat cum opinione D. Thom. & aliorum, quos suprà citavimus: plures tamen oppositam sententiam in hoc casu magis admittunt, affirmantes, filios parvulos Iudæorum, & aliorum infidelium, qui in servitutem Christianorum redacti sunt, posse à parentibus auferri, & eis invitis baptizari, ut constat ex Soto in 4. distinct. 4. q 9.**[473]** & ex multis alijs citatis à Simancas, d. titul. 29. num. 51. Pat. Lud. de Torres dict. disput. 53. dub. 2. colum. 652. Ricciullo d. num. 29. & Paschali dict. cap. 7. num. 12. ubi ad hoc considerant patriæ potestatis in servis defectum, & expressum decretum **[sect. 35]** Concilij Tolet. 17. cap. 8. ubi ita cavetur: *Qui Iudæos in servitutem acceperint, in nullo eos permittant rituum suorum ceremonias celebrare, aut colere, & filios eorum à septimo anno, nullam cum parentibus suis habitationem, aut societatem habere permittant; sed fidelissimis Christianis nutriendos tradant, & filios eorum, & filias Christianis in matrimonium tradant, ne infidelium patrum suorum semitas quibuslibet occasionibus iterare possint.*
Iuxta quam sententiam, si vera est, inutilis erit labor Pet. Aragon. in dict. 2. 2. pag. 309. **[sect. 36]** dum in quæstionem adducit, an homini Christiano liceat, alijs suorum mancipiorum parvulos dare, ut alienati à parentibus, fiant Christiani? Cùm domini ipsi, ut diximus, id suo iure facere possint.
Planè, secundùm omnes, prædictæ patriæ potestatis effectus, & parentum reluctatio, & contradictio nullatenus attendetur, **[sect. 37]** ubi filij Iudæorum, vel aliorum infidelium

mentis compotes, & pubertati proximi, sacri baptismatis lavacrum spontè petierint, & Christianam Fidem amplecti velint; quia eo ipso quòd rationis usum attingunt, sui iuris effecti sunt, in his, quæ ad suam salutem spiritualem spectant, ex doctrina D. Thom. 3. part. quæst. 108. articul. 10. & ad hoc decem annos cum dimidio ad minus requiri, benè observat Bursatus dict. cons. 231. numer. 4. & seq. & Natta dict. cons. 434. num. 16.

Idemque erit, **[sect. 38]** si mater ad Fidem conversa, voluntariè filium parvulum baptizandum obtulerit. Hoc etenim cusu, favore Religionis, potiùs matri fideli, quàm patri infideli defertur, argum. text. & eorum, quæ ibi glossa, & DD. adducunt in d. cap. 2. de convers. infidel. & in cap. Iudæorum 28. quæst. 1. & est elegans cons. 57. Barbatiæ, volum. 3. ubi plenè hanc quæstionem examinat, quem refert & sequitur Vrsillis, dict. decis. 151. num. 8. Bertazolus cons. 250. num. 8. Paschalis d. cap. 7. num. 8. & sequentibus, & Ant. ricciullus d. cap. 132. num. 14. ubi sufficere docet, quòd unus tantùm parens consentiat, & num. 29. ubi probat, quòd si unus parens est fidelis, poterit filius eius parvulus baptizari, etiam si dissentiat tam pater fidelis, quàm infidelis.

Limitatur etiam prædicta conclusio **[sect. 39]** in filijs hæreticorum, & ubi parvuli in extremo vitæ periculo reperiuntur, ut præter alios observat Suarez dict. 3. tom. 3. partis, quæst. 68. articul. 10. dispu. 25. sect. 3. Azorius d. cap. 25. quæst. 11. & Fr. Thom. à Iesu d. dub. 6. pag. 211. & Ricciul. sup. num. 31. & 33. Et generaliter sub ea cautione accipienda est, ut quamvis baptismum parvulis infidelium, parentibus invitis, conferendum non esse, dicamus, valeat **[sect. 40]** tamen, & teneat, si de facto collatus fuerit, neque amplius suis parentibus sint tradendi, ut argum. text. in d. cap. Iudæorum 28. quæst. 1. & cap. 2. de convers. infidel. docet Caietan. d. 3. part. quæst. 68. articul. 10. Sylvester verb. *Baptismus* 4. quæst. 7. Angles, Scotus in 4. distinct. 5. quæst. 1. articul. 10. & communis Theologorum, quam resolvit Thom. à Iesu ubi sup. vers. *An filij,* conclus. 6. & ex nostris Æmil. Ferretus d. cons. 76. num. 6. Zevallus d. q. 735. num. 2. & 22. Paschalis d. cap. 7. num. 11. & Ricciullus dict. tract. lib. 2. cap. 34. Quia **[sect. 41]** multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent, l. patre furioso, ubi Ias. D. de his qui sunt sui, l. 1. §. quamvis, de postulando, cap. si vir, distinct. 23. cap. ad Apostolicam de regularib. cap. 2. de verbor. sign. cum latè traditis à Iason. ibîdem num. 11. Lud. Gomecio in cap. 1. de iudicijs ex **[474]** num. 88. Niconicio in rub. solut. matrim. num 11. & Claudio Prato lib. 4. Gnoseon. general. iur. tit. 8. cap. 4. pag. 195. & a nobis infrà lib. 3. cap. 1.

Quibus addere licet quæstionem à prædictis non valdè distantem, & in his Indiarum partibus sæpè contingentem, quam movet Ferdinan. Zurita in suis quæstion. Theolog. quæst. 17. An scilicet **[sect. 42]** suaderi licitè possint infideles, qui ipsi baptizari nolunt, ut saltem filios suos offerant baptizandos? In qua ipse benè respondet, pium hoc, & licitum esse; quia quamvis infidelis malè agat, & graviter peccet, tradendo filium legi, cui non adhæreat; benè tamen exhortari potest, ut filium suum baptizari permittat, & cum Christianis educari; in hoc etenim illi non tam peccatum suadetur, quàm pium opus erga infantem exercetur, ex traditis à D. Thom. in 2. 2. quæst. 10. art. 12. & quæst. 78. art. 4. & in 3. part. quæst. 64. art. 6. & quæst. 68. art. 10. Et an oblati baptismo à parentibus infidelibus sanitatis causâ, sint cogendi ad fidem? plenè post alios, disputat, & affirmativè resolvit Ricciullus d. cap. 32. num. 32.

Tertiò, **[sect. 43]** eiusmodi bellorum, quæ Fidei, & Religionis propagandæ causâ inferri dicuntur, iustificationem impugnat, quòd sive sacræ Scripturæ testimonia, sive Ecclesiæ traditiones, vel antiquum usum, & observationem consideremus, nunquam inveniemus potestatem cogendi infideles ad Fidem, aut belli sub hac occasione illis infligendi, fidelibus

concessam fuisse. Cùm potiùs **[sect. 44]** D. Paul. dicat. 1. Corinth. 5: *Quid mihi de ijs, qui foris sunt? nam eos Dominus iudicabit;* de quo loco, & alijs similibus plura diximus suprà hoc lib. cap. 14. ex num. 21. Et ad Thessal. 4: *Rogamus vos fratres, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.*
Et Christus ipse, **[sect. 45]** cuius omnis actio nostra debet esse institutio, cap. significasti, ubi Abb. de election. cap. qualiter & quando el 2. de accusationib. **[sect. 46]** Apostolis per universum mundum ad Evangelium prædicandum dimissis, in quorum locum hodie Prædicatores succedunt, cap. in novo 21. distinct. se eos tanquam oves, aut agnos in medio luporum mittere dixit, & pacem tantùm, humilitatem, mansuetudinem, prudentiam serpentum & simplicitatem columbarum commendaverit, & ut baculum, virgam, aut gladium non ferrent, sed incredulorum, fidem non recipientium, pœnas Divino iudicio reservarent, pulveremque de pedibus excutientes, ab illorum domibus & civitatibus exirent, ut constat Matth. 10. Mar. 16. Lucæ 9. & 10. & Ioan. 3. Quæ **[sect. 47]** verba exponens ibîdem D. Hieron. notat, omnia instrumenta coactionis Dominum prohibuisse, & pacem docuisse; & melius D. Ambros. lib. 6. in Lucam: *Qualis (ait) debeat esse, qui Evangelizat Regnum Dei, præceptis Evangelicis designat, ut sine virga, sine pera, sine calceamentis, sine pane, sine pecunia, hoc est subsidij sæcularis adminicula non requirens, fideque tutus, putet sibi quominus ea requirat, magis posse suppetere.*
Vnde in d. cap. maiores, de baptism. dicitur, **[sect. 48]** eiusmodi coactiones Christianæ Religioni adversari, quod etiam sentit Gregor. Papa lib. 1. epistola 91. & lib. 11. epist. 15. & melius lib. 2. epist. 52. relatus **[sect. 49]** in cap. quid autem 45. distinct. ubi similia bella damnans, quæ sub Religionis prætextu suo tempore aduersus infideles peragebantur, sic inquit: **[sect. 50]** *Nova verò, & inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, cùm Christus id primum dicere Apostolis iusserit, ubicumque ingressi fuissent, Pax vestra revertetur ad vos.*
D. quoque Chrysost. homil. 34. sup. d. cap. 10. Matth. ita eandem **[sect. 51]** Apostolorum missionem exponit: Omnem mansuetudinem eos habere iubet, nec id solùm, sed columbæ quoque simplicitatem,**[475]** Magis certè, atque mirabilius est mentem, atque animum adversariorum commutare, quàm gladios ipsos superare. Erubescant igitur qui contra facientes, quasi lupi adversarios suos persequuntur, cùm videant innumeros lupos; hoc est Gentiles ab ovibus vinci paucissimis, videlicet à discipulis. Et certè quousque sumus oves, facilè hostes vincimus: cùm verò in naturam luporum transimus, tunc superamur: tunc enim nullum à pastore nobis patrocinium adest, qui non lupos, sed oves poscit habere.
Et D. Ambros. lib. 2. sup. Luc. cap. 54: *Humilis, inquit, magistri officium exequantur, eos enim misit ad seminandam Fidem, qui non cogerent, sed docerent, nec vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putavit etiam patientiam copulandam, quia ipse iuxta testimonium Petri, cùm male diceretur, non maledicebat, cùm percuteretur, non percutiebat. Et cùm Apostoli ignem de cœlo petere vellent, ut consumeret Samaritanos, qui Iesum intra civitatem suam recipere noluerunt, conversus, increpans illos, ait; Nescitis, cuius spiritus estis: filius hominis non venit animas perdere, sed salvas facere.*
Quibus arridens D. Paul. 1. Corint. 1. & 2. 10. **[sect. 52]** non in nobilitate, sapientia, aut potentia fundamentum Apostolicæ vocationis, & prædicationis constituit, neque in armis carnalibus, & temporalibus, sed in sola Fide, & Verbo Dei. Cuius scuto muniti Apostoli, & eorum successores totius Orbis conversionem tentarunt, & non inferendo Regibus bella, non præsidijs militaribus stipati, non invadendo Principum civitates, non occupando per vim

alienas terras, non mortem minitando, non tormenta inferendo, Ecclesiam plantarunt, ac per Orbem terrarum longè, latèque propagarunt: sed obediendo, patiendo supplicia, martyria, mortes tolerando, & sanguinem suum fundendo, sancta, stabiliaque Ecclesiæ Christi initia dederunt. **[sect. 53]** Qui hanc vim, & efficaciam sanguini Martyrum, Sanctorumque afflictionibus dedit, ut multorum bonorum semina essent, & sicut ex grano frumenti, quod in terram cadit, & mortuum est, multus fructus consequitur: ita ex morte Martyrum magna sementis novorum Christianorum copia succresceret.
De quo, historiæ plenissimæ sunt, & plurima tradit Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 2. cap. 11. & lib. 7. cap. 3. & in nostris terminis Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 123. & habetur in cap. 1. de reliq. & vener. Sanct. & cap. 1. iunctâ glos. penult. de sacra unct. ubi refertur, qualiter D. **[sect. 54]** Petrus, Christum Dominum imitatus, Martialem & socios in Germaniam misit, ut Evangelium prædicarent: & extat simile exemplum D. Gregorij, Melitum, Augustinum & Ioannem ad Britannorum, sive Anglorum, conversionem mittentis, in cap. si gens Anglorum 56. distinct. & apud Bedam in hist. Anglica, lib. 1. cap. 25. Polid. Virgil. in eâdem hist. lib. 4. ex pag. 63. & Thom. Bozium de sign. Eccles. Dei lib. 4. cap. 1. vers. *Gallijs adiacet,* Qui etiam **[sect. 55]** antiquiorem aliam in eâdem Anglia prædicationem commemorant, quam indigenæ ab Arimathia, temporibus Regis Lucij, factam affirmant, adeò ut se prius, quàm Hispania, & Gallia Fidem suscepisse contendere velint; quorum tamen errorem convincit Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 7. num. 15.
Quæ cùm ita se habeant, parum tuta, & secura videtur prædicatio, & conversio, quæ minis & terroribus Fidem inducit. Nam apud omnes **[sect. 56]** constat, urgentissimum, & efficacissimum esse illud argumentum, quod ex Divinis actionibus, atque Scripturis, Sanctorum Patrum testimonijs, & exemplis, vel ex longævo Ecclesiæ usu, auctoritate, aut traditione deducitur, sive affirmativè, sive negativè sumatur, ut patet Matth. 12. Iaon. 8. Paul. ad Ephes. 5. & ad Philip. 3. cap. consuetudine, cap.**[476]** ridiculum, cap. Ecclesiasticarum, distinct. 12. cum alijs, quæ latè adducit D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 12. Canus de locis Theologicis lib. 3. & 7. Simancas in Cathol. instit. tit. 22. & tit. 24. num. 16. & 26. Valdes ubi sup. cap. 2. in princ. eruditiss. Senator. Madera in discurs. mont. Sanct. Granat. cap. 22. & 38. Pineda in Ecclesiast. cap. 12. vers. 11. pag. 1204. Valençuela in monit. contra Venetos 6. part. num. 240. & seqq. & in discurs. status, & belli 2. part. consider. 12. per totam, & alia in nostræ quæstionis specie adijciens Episcopus Chiapens. in Apolog. contra Sepulved. fol. 12. 13. & 42. Sotus in 4. distinct. 5. quæst. unica, art. 10. vers. *Quartò, id evidentissimè,* Malferitus d. cons. 769. num. 8. & Ioseph. Acosta d. lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 2. & 3. ubi inquit, **[sect. 57]** quò Ecclesia per mille & quingentos annos nullum iurisdictionis actum exercuit in infideles, nec eos bonis spoliavit, vel sibi subijci nolentes coëgit, & idem novissimè concludit, eodem argumentationis genere usus, Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 18. sect. 1. num. 9. & iterum sect. 3. num. 5: *Quia in traditione, inquit, Ecclesiæ nullum est talis potestatis indicium, neque in usu eius, neque in scriptura: imò est contra morem, & praxim Ecclesiæ. Nam Apostoli, & successores eorum profectò non illo modo prædicarunt Evangelium:* & Fr. Thom. à Iesu ubi sup. qui addit, **[sect. 58]** existimandum non esse, Deum esse mutatum, eiusque sapientiam aliam nunc formam in hominum conversione sequi, quàm anteà sequi solita fuerit, & prædicationem Evangelij militari custodiâ, & strepitu armorum munitam à Christi schola ita discrepare, ut incredibile appareat, eo prædicationis genere insignem aliquem proventum expectari posse, licèt fortuitò aliqui per insinuationem convertantur.

Extatque sæpesæpius **[sect. 59]** Regijs schedulis & instructionibus cautum, ut expeditiones, quæ in his Indiarum partibus ad Fidem propagandam, & spiritualem Indorum salutem curandam, aguntur, Apostolico more, ac modo omnino procedant, & ab eis militum, atque armorum manus, & terror longissimè absint, ut præcipuè constat ex quadam schedula, data en el Pardo 20. die Februar. anno 1609. ad Excellentis. Marchionem Montesclarium directa, quæ de conversione Indorum Chiriguanensium agens, ita habet: *I que estas entradas se hagan sin intervencion de armas i soldados, como lo tengo ordenado.* Et postea: *I no consentireis, que en estos descubrimientos, i conversiones intervenga gente de guerra.* Idem disponitur in alia schedula, Matrit. 30. Ianua. anno 1607. ad eundem Marchionem missa, & in alia 2. Octobr. eiusdem anni, ibi: *Porque aunque en la instruccion de nuevos descubrimientos se previno todo lo necessario para que esto se haga por el orden que conviene, i està determinado, entrando por medio de la doctrina, i suavidad del Evangelio sin ruido, ni estrepito de armas, &c.* Quod idem repetitur, & præcipitur in alia epistola Matrit. 5. Decembr. & schedul. ult. eiusdem mensis ann. 1608. ad eundem Marchionem directa, de quibus insrà lib. 3. cap. 5. num. 33.

Qvartò adversus superiorem titulum facit, **[sect. 60]** quòd etsi, licitum esse, concederemus, infidelibus, & barbaris gentibus eâ de causa bellum movêre, ut Christi Fidem eis prædicatam vel prædicandam reciperent: adhuc tamen Christianos Principes hoc iure uti non expedirent. Tum quia **[sect. 61]** infideles, quibus anteà Fides sufficienter annuntiata non fuit, infidelitatem negativam inculpabilem habent, atque ita sine aliquo suo crimine punirenrur, ut diximus sup. hoc lib. 2. cap. 10. ex num. 76. Tum etiam, **[sect. 62]** quia gravia, & ingentia scandala eiusmodi bellorum ratione inter ipsos infideles generarentur, quæ Fidei nostræ receptioni magnum impedimentum afferrent; cùm **[477]** notissimum sit, nullam, in bellis clementiam reperiri, sed potius omnia damnis, iniurijs, & calamitatibus subiacere; quæ latè enumerat D. Augustinus epist. 186. & lib. 3. de civit. Dei, cap. 24. & cap. 30. D. Hieronym. lib. 1. epist. 3. & Nos infrà lib. 3. cap. 5. num. 42. prosequemur.

Scandali **[sect. 63]** autem vitandi ratione, plura excusanda esse, quæ alioqui legitimè fierent, multis exemplis, & argumentis probatur in cap. 1. & 2. de novi oper. nunt. cap. 3. de iure patron. cap. quia circa, de consang. & affinitate, cap. 1. de offic. delegat. lib. 6. cap. unusquisque 22. quæst. 4. cap. si ergo, ubi glossa verb. *Clamoribus,* 8 quæst. 1. l. qui cædem, D. ad leg. Cornel. de sicarijs, D. Thom. 2. 2. q. 8. art. 1. in fine, ubi dicit, **[sect. 64]** quòd Princeps non punitur, ubi timetur de scandalo, glossa ult. in cap. si quis ordinatus 90. distinct. ubi inquit, **[sect. 65]** quòd aliàs excommunicandus excommunicari non debet, si scandalum timeatur, iunctis alijs, quæ latissimè adducit Abbas, & notanter eius additio, in cap. consideravimus, in fine, de electione, Romanus in repet. l, si verò, §. de viro, fallen. 7. D. solut. matrimon. Barbat. cons. 11. lib. 1. & cons. 20. lib. 2. Felin. in cap. 2. de præscript. Decius cons. 151. col. 3. Tiraquel. de pœn. temper. causa 46. per totam, & de primog. quæst. 4. in fine, Paris. cons. 68. num. 132. vol. 4 Mar. Mantua cons. 121. n. 64. Quintil. Mandos. in tract. de signat. gratiæ, tit. dispensation. matrim. vers. *Ad evitandum,* pag. 88. Covar. in Reg. peccatum. 1. part. ex num. 1. & 6. Sebastian. a Ximenez in remission. ad cap. qui scandalizaverit de regul. iuris, Bobadilla in Politica lib. 3. cap. 7. num. 55. & novissimè Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litt. S. conclus. 51. & 52. Gabriel Vazquez in opusculo de scandalo, & Pat. Suarez in tract. de charit. disput. 10. sect. 1. & 2.

Et hoc nimirum est, quod in simili quæstione tradit D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 11. docens, **[sect. 66]** ritus infidelium, etiam nobis subditorum, tunc tolerandos esse, quando, si de eis auferendis ageretur, aliquod scandalum, vel dissidium provenire posset, vel aliquod

impedimentum salutis eorum, qui paulatim sic tolerati, converterentur ad Fidem. Propter quod, inquit, etiam hæreticorum, & paganorum ritus aliquando Ecclesia toleravit, quando erat magna infidelium multitudo.
Vnde in nostra eâdem quæstione concludit Azorius d. lib. 8. instit. Moral. cap. 26. quæst. 11. multo maiori ratione adversus infideles non subditos, bella ob solam Fidei receptionem inferenda non esse, quia esset potius illam impedire, & retardare, quàm promovêre.
Quod etiam probant, & latiùs prosequuntur Sotus in 4 distinct. 5. quæst. unica, art. 10. pag. 267. Victor. in 1. relect. de Indis, num. 3. Chiapa in Apolog. contra Sepulved. fol. 12. 13. & 42. Acosta de procur. Ind. salu. lib. 2. cap. 13. Fr. August. Davila in histor. Mexicana Ord. Prædicat. lib. 2. cap. 53. & 54. Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 123. & 124. & Pat. Suarez d. tract. de Fide dispu. 18. sect. 1. num. 9. & sect. 3. num. 6. pluribus demonstrantes, **[sect. 67]** damna, strepitus, & scandala, quæ ex bellis oriuntur, omnino Evangelij prædicationi, & introductioni adversari, & nihil Fidei magis, quàm violentiam officere.
Nam, **[sect. 68]** cùm ij, qui Christi legem annuntiant, & in ea proficere student, in charitate vivere debeant, finis enim omnium præceptorum est charitas, ut inquit D. Paul. in epist. ad Titum cap. 1. Perfect **[sect. 69]** autem charitas foras mittat timorem, ut habetur 1. Ioan. 4. non poterunt infideles utilissima hæc charitatis rudimenta percipere, si ab illis, qui ea prædicant, primo ingressu terrentur, & se debellari, bonis spoliari, & occidi conspiciunt. Neque ullo modo eiusdem legis mansuetudinem, sua-**[478]**vitatem, & æquitatem agnoscent, si illius professores ac magistros omnia per sævitiam, duritiem, avaritiam, & iniquitatem facere vident. Quin potius **[sect. 70]** illam blasphemabunt, & detestabuntur, existimantes, nostram legem dare licentiam violandi iura gentium, imò & ius naturæ, occupando res alienas invitis dominis, & inferendo bellum sine titulo iusto. Vnde duriores etiam fient, & magis indispositi ad Fidem suscipiendam, & Christiani infestissimi hostes Barbaris ipsis reddentur, atque de eorum numero erunt; de quibus Michæas Propheta cap. 2. prædixit: *Et eos, qui transibant, simpliciter convertistis in bellum.*
Prout **[sect. 71]** re ipsâ contigisse tradit Fr. August. Davila dict. cap. 54. pag. 219. narrans, Indos aliquos Novæ Hispaniæ, ob militum nostrorum scelera, & sævitiam, ita nomen Christi, & Christianorum exossum habuisse, ut Religiosis viris, qui posteà ad eos convertendos, puriori, & ardentiori Fidei zelo accesserunt, necessarium fuerit, illis suadêre, se non Christianos, ut illos milites, sed patres Christianorum esse, & licèt sub eâdem Fide, aliud tamen vitæ institutum, & veræ Christianæ religionis officium profiteri.
Et ut daremus, huius timoris ratione infideles ad Fidem devinctis manibus pervenire: adhuc tamen posteà ex hac conversione plura quidem damna, & scandala nasci, & timeri potuissent, prout advertit, & exemplis ostendit Episcopus Chiapens. ubi sup. & Marquard. in tract. de Iudæis, & infidel. 3. part. cap. 2. num. 5. Nam **[sect. 72]** quemadmodum coacta matrimonia difficiles solent exitus generare, ut aliàs dicitur in cap. requisivit 17. de sponsal. ita & spirituale connubium, quod in baptismatis susceptione contrahitur, si metu, vel terrore fiat, aut quavis alia animi concussione, in blasphemiam, apostasiam & alios errores degenerat, & frequentiùs, non tam infideles ad credendum movet, quàm ad fingendum se credere, & Fidem Christianam recipere, ut multis exemplis ex historijs petitis cum Sigiberto, Cranzio, & alijs probat Maiolus de perfid. Iudæor. pag. 186. & sequentib. quod **[sect. 73]** immane sacrilegium est, ut rectè docet Victor. sup. d. num. 39. Et ante eum Caietan. 2. 2. quæst. 10. art. 8. qui hoc argumento convincit eos, qui metu pœnæ ad Fidei professionem infideles inducunt, qui illam priùs voluntariè, saltem indirectè non susceperunt, & ad sacrilegium

concurrere docet, & sequitur Gregor. de Valencia d. punct. 6. col. 409. rectiùs agitur, & Sotus d. quæst. unic. art. 10. pag. 269. ubi refert, quòd **[sect. 74]** in hac mansuetudine, & suavitate prædicationis Fides, nostra differt à perfidia Machometi; nam illa tanquam quæ nullâ ratione persuaderi poterat, vi, & armis in mundum obtrusa est; nostra **[sect. 75]** verò per homines inermes, & mites, solâ veritatis energiâ mundum vicit, iuxta illud Ioan. 1. 5: *Hæc est victoria, quæ vicit mundum, fides nostra.*

Quod quia exactè aliquando servatum non est, **[sect. 76]** plura mala contigerunt, quæ referunt Chiapa, Acosta, & Avila ubi sup. & Hispani homines, qui primis illis harum Indiarum expeditionibus militarunt, malè apud nostros, & exteros audire cœperunt, quòd hoc Religionis prætextu, magis tamen divitiarum, quàm animarum, lucro inhiantes, plures Indos deleverint, quàm converterint, ut ex Petro Zieza, Ioan. Metello, & alijs narrat Theatr. vitæ hum. volum. 12. lib. 3. pag. 2739. & 2753. & diximus sup. lib. 1. cap. 16. ex num. 94. & lib. 2. cap. 3. num. 60. & repetimus infrà lib. 3. cap. 5.

Et hoc dolens Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 2. cap. 5. §. 2. pag. 108. in margine, refert se audijsse **[sect. 77]** à B. Fr. Michaële de Benavides Archiepiscopo de Manila, quòd in aliquibus partibus Indiarum Macho-**[479]**metani suam sectam Indis iuxta legem, & normam Evangelicam proponebant, & prædicabant: at Catholici nostram, iuxta regulas, & præcepta Machometis: væ autem, inquit, Theologis, qui talia consulunt.

Et **[sect. 78]** conducunt verba D. Vincentij lib. 1. quem refert Chiapensis ubi sup. sol. 13. ubi illud Machometis reprehendens, qui dicebat, se in terrore gladij, & vi armorum missum fuisse: *Adverte (inquit) si huiusmodi prædicatio ad Dei Prophetam debeat pertinere, in quibus nihil est aliud, quàm fraus & violentia, & humani sanguinis effusio, & quidquid prorsus latrones & viarum insidiatores faciunt, agebatur.*

Quibus addere licet cum Rutilio Benzonio lib. 5. de ann. Iubil. cap. 10. pag. 131. & seq. Tantùm abesse, **[sect. 79]** ut Deus mediantibus bellis fidem suam extendi desideret, quòd pacem potius sæpè, tanquam medium opportunum elegerit, vel ad Evangelium prædicandum, vel ad Divinas, Canonicasque leges promulgandas, vel denique ad Religionem tuendam. Sic **[sect. 80]** enim Oseæ 2. dicitur: *Et arcum, & gladium & bellum conteram de terra.* Et Micheæ 4. atque etiam Isaiæ 2: *Concident gladios suos in vomeres, & lances suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Quæ loca ad litteram intelliguntur de summa pace temporali, quæ in universo Orbe tempore Nativitatis Christi vigebat, ut commodior via Evangelio per totum illum prædicando patêret, ut constat ex D. Hierony. ibîdem, qui adnectit, tunc impletum esse illum Angelorum concentum: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in diebus eius orta est iustitia, & multitudo pacis.* Tunc etiam **[sect. 81]** Templum Iani Quirini clausum fuit, quòd non nisi in summa tranquillitate fiebat, ut prodit Suetonius in Augusto cap. 22. & in Nerone cap. 14. Orosius lib. 6. cap. 22. Eutrop. lib. 9. in Gordiano, Euseb. lib. 9. demonstr. Evang. cap. 17. Cardin. Baron. tom. 1. annal. Martyrol. Roman. in die Natalicio Domini, ibi: *Toto Orbe in pace composito.* Et **[sect. 82]** Virgilius ita de Augusti tempore canens lib. 1. Æneid.

Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis.
— Diræ ferro compagibus arctis,
Claudentur belli portæ furor impius intus,
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Est **[sect. 83]** autem elegans descriptio pacis, quam Isaîas proponit, ab eventu nimirum sumpta. Nam ut belli tempore agri vastantur, agricultura cessat, & rustica instrumenta in arma bellica convertuntur, ut bellè ostendit Virgil. 1. Georg. & 7. Æneidos, Ovid. 1. Fastor. & habetur Ioëlis 3. Sic regnante pace contraria vigent studia, & quæ Martis anteà, Cereris posteà ministerijs arma deserviunt, iuxta illud **[sect. 84]** Martialis lib. 14. epigr. 34. cuius titulus: *Falx ex ense:*

Pax me certa ducis placidos conflavit in enses Agricolæ nunc sum, militis antè fui.

Neque minus appositè nostro instituto favet alia expositio, quam ad prædicta loca tradit post alios Gasp. Sanctius sup. d. cap. 2. Isaîæ n. 9. vers. *Sed ego;* **[sect. 85]** nempè Prophetarum sensum esse, illam futuram esse Christi œconomiam, & illam Evangelij legem, ut homines non ad bellum inflamment, sed ad pacem adducant. Pro qua Ego ultra illum expendo **[sect. 86]** insignem locum Arnobij lib. 1. contra Gentes, ubi ostendens, quantum mundus hac in parte legi Evangelicæ debeat, sic eleganter scribit: Cùm magisterijs Christi acceperimus, ac legibus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti, quàm irrogare esse præstantius, suum potius fundere, quàm alieno polluere manus, & conscientiam cruore. Habet à Christo beneficium iamdudum Orbis ingratus, per quem feritatis mollita est rabies, atque hosti-**[480]**les manus cohibere à sanguine cognati animantes occepit.

Et utramque etiam interpretationem accipere poterit **[sect. 87]** illud Zachariæ cap. 14. *In die illa erit, quod super frænum equi est Sanctum Domino,* idest, ut D. Hierony. & Cyrillus exponunt, tunc summa pax erit (scilicet nascentis Christi, vel legis gratiæ temporibus) nec indigebunt equis, qui ad pugnam apti sunt, Proverb. 12. ac propterea omnia eorum ornamenta Domino consecrabuntur. Quamvis D. Ambros. in Oratione de obitu Theodos. Imperatoris, Theodor. lib. 1. historiæ Ecclesias. cap. 18. Sozomen. lib. 2. cap. 1. Nicephor. lib. 8. cap. 29. & idem D. Cyrillus in eundem locum Zachariæ supra dicta eius verba interpretentur **[sect. 88]** de fræno Constantini Magni, in quo unus ex clavis Crucis Christi ab eo positus, fuit, ut per sacrarum rerum venerationem victoriam in prælijs obtinêret, atque eiusdem clavi præsidio, pericula belli evitaret; licèt hæc expositio ridicula D. Hieronymo videatur.

Qvintò & ultimò, superioribus inhærendo, considero, quòd si, ut assertores contrariæ sententiæ perpendunt, ideò armatis militum manibus, & bellorum concussionibus, in conversione Indorum utendum fuit, quoniam media suis finibus convenire debent, & potestati, cui competit finis, competit etiam cura de medijs: longè maiori ratione affirmare debemus, hæc omnia, fidem prædicare, suadêre, & propagare volentibus, summopere fugienda esse. Nam cùm in omnibus multum valeat **[sect. 89]** illud Senecæ dictum lib. 1. de Clementia: *Ingenia nostra, ut nobiles, & generosi equi, melius facili fræno reguntur.* In hoc tamen munere animarum ad Fidem convertendarum, plurimum quidem id observari debebit: **[sect. 90]** quoniam lex Christi maximam libertatem, voluntatem, & suavitatem in sui introductione, & suasione requirit, ut docet D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 8. Rainerius in Panteologia 1. par. cap. de infidelibus, & Nos suprà in primo, & tertio huius capitis argumento latissimè probatum reliquimus. Vis **[sect. 91]** autem, timor, aut metus multum minuit de voluntario, ut docet Aristot. lib. 5. Ethic. ad Nichom. imò nihil voluntati, & consensui tam contrarium est, quàm vis, atque metus, ut ait Vlpian. in l. nihil consensui 116. D. de reg. iuris, ubi Petr. Faber. & Rævard. plura alia in eiusdem sententiæ comprobationem adducunt. Atque adeò in medijs **[sect. 92]** errare videntur, & igniculos fidei opprimire, quos fovere desiderant, qui verberibus, loco verborum utuntur, & dum voluntatem quærunt, voluntarium excludunt, &

Apostolorum officium contra morem Apostolicum exercentes, plus se per minas, bella, & armorum terrorem profuturos sperant, quàm per pacem, mansuetudinem & prudentiam, ita enixè à Christo Domino commendatam, & per exemplum puritatis, & sanctitatis vitæ ab omni avaritia, & turpitudine liberæ. Quibus dumtaxat armis in hac militia procedendum esse, Christus ipse Ioan. 6. & D. Paul. 1. Corinth. 1. & 2. 10. **[sect. 93]** & omnes Ecclesiæ Patres passim scribunt.

Inter quos Gregor. relatus in d. cap. quid autem, & cap. qui sincera 45. distinct. novam, & inauditam illam prædicationem appellat, quæ verberibus exigit fidem, & blandimentis, non asperitatibus prædicandam animadvertit. Et iterum lib. 1. epist. 34. sic ait: *Eos enim, qui à Religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate admonendo, suadendo ad unitatem Fidei, necesse est congregare. Ne quos dulcedo prædicationis, & prætentus futuri iudicij terror ad credendum invitare poterat, minis, & terroribus repellantur. Oportet ergo, ut ad audiendum de vobis verbum Dei benignè conveniant, antequàm austeritatem, quæ supra malum extenditur, expavescant.*

[481] Et Div. Athanas. in epistol. ad solitariam vitam agentes, quem refert Balthas. Chavasius de notis veræ religionis, pag. 845. hoc veluti signo religionem nostram ab hæreticorum perfidia distinguit, sic inquiens: *Nova ista, & execrabilis hæresis, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur; atque ita vel seipsam, quàm non sit pia, & Dei cultrix manifestat. Piæ enim religionis proprium est, non cogere, sed suadere, siquidem Dominus non cogens, sed libertatem voluntati permittens dicebat: Si quis vult venire post me, &c.* Chrysost. quoque & Ambros. quorum verba retulimus suprà hoc capite numer. 14. mansuetudine, exemplo, & doctrinâ, non coactione, aut terrore ministerium istud peragendum esse testantur; & tunc in eo Prædicatores proficere, cùm oves sunt, tunc verò retrocedere, & superari, cùm in naturam luporum transierint.

Et hoc etiam est, quod docuit Div. Augustin. in sermon. de puero Centurion. *Infidelibus blandiendum est, non irascendum, ut per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari.* Et Div. Dionysius in epistol. ad Denophil. in fine, ita scribens: *Doceri quippè ignaros decet, non supplicijs affici; sicut & cæcos non cruciamus, sed ad manum ducimus. Ingentis enim horroris est, quòd is, quem Christus summè bonus errantem in montibus requirit, fugientemque revocat, & vix repertum sacris humeris revehit, abs te affligitur, repudiatur, abijcitur.*

Planè enim, qui **[sect. 94]** his passibus ambulant, & quæ verbis suaviter docent, factis ipsis exemplariter implent, faciliùs, & securiùs infideles, quantumvis barbaros, movent, & sibi, & Deo, quem prædicant, maiorem Fidem, amorem, & auctoritatem conciliant; cuius ex contrario blasphemiam, aut vilipendium illi, ut suprà diximus, suscitare noscuntur, qui armis, & terroribus Evangelij legem extendere volunt, & adversam disciplinæ suæ vitam agere non verentur. Etenim, ut præclarè inquit Div. Chrysostom. in homil. 4. sup. 2. ad Titum, non **[sect. 95]** ex verbis dogma verum, sed ex ipsis rebus, atque vitâ Gentiles iudicare consueverunt. Et S. Leo serm. de S. Laurentio: *Facilis ad cohortandum sit oratio, efficax ad suadendum: validiora tamen sunt exempla, quàm verba, & plenius est, opere docere, quàm voce.*

Et ita Paul. ad Philip. 2. **[sect. 96]** Prædicatores commonefacit, ut sine reprehensione vivant in medio nationis pravæ, atque perversæ, & modestia eorum nota sit omnibus hominibus, & 1. Petr. 2: *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, & in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.*

Idem etiam disertè docet Div. Hieronym. sup. capite 5. Matth. inquiens; Prædicatores verbi, auri, & argenti cupidos esse non debêre, ne infideles existiment, ea de causa prædicare, & ne incurramus in illud Pauli, qui prædicas non furandum, furaris, qui prædicas non mœchandum, mœcharis, execraris idola, & sacrilegium facis.
Et non minus aptè, & eleganter div. Chrysostom. in homil. 1. Imperfect. super idem cap. Matthæi: Per illos quidem (inquit) qui dicunt, & non faciunt, blasphematur Deus: utpotè, si benè docent, & melius vivant, videntes Gentiles dicunt: Benedictus Deus, qui tales habet servos. Verè enim illorum est Deus verus: nisi enim ipse esset iustus, nunquam populum suum circa iustitiam sic teneret. Nam scientia domini ex moribus familiæ demonstratur. Si autem benè doceant, & malè conversentur, videntes Gentiles dicunt: Qualis est Deus eorum, qui talia agunt? Numquid sustineret eos talia facientes, nisi consentiret operibus eorum? Vide quomodo Deus per malos Christianos blas-**[482]**phematur, nec potest dominus bonam opinionem habere, qui malam familiam habet. Vnde Paul. ad Roman. 2. unum dictum est ad populum Dei: Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. His concordat D. Augustin. in lib. de vita Christi, dum inquit: *Sanctum esse populum suum Deus voluit, & ab omni contagione iniustitiæ & iniquitatis alienum, ut nihil in eo gentes, quod redargueretur, invenirent, sed quod admirarentur, & dicerent: Beata gens, cuius Dominus Deus eorum, populus, quem elegit hæreditatem sibi.* Et D. Polycarpus Martyr, unus ex S. Ioannis Discipulis, in epistol. quam ad Philip. scripsit, ita ait: *Omnes vos invicem subiecti estote, conversationem vestram considerantes irreprehensibilem in gentibus, ut ex bonis operibus vestris, & vos laudem accipiatis, & Dominus in vobis non blasphemetur. Væ autem illi, per quem nomen Domini blasphematur. Sobrietatem ergo docete omnes, in qua & vos conversamini.*
De quo argumento, & **[sect. 97]** vitæ eorum, qui inter infideles Evangelium propagare desiderant, integritate, oratione, fiduciâ in Deum, ferventi charitate, beneficentiâ, prudentiâ, castitate, paupertate, patientiâ, labore, longanimitate, scientiâ, exemplo, & alijs, quæ in operarijs Evangelicis requiruntur, plura quidem dicere possem, nisi ea alij multis in locis sigillatim propusuissent, & illustrassent: & præcipuè, de Indis nostris loquens, Ioseph. Acosta de procur. Ind. salute, lib. 1. capit. 14. lib. 2. cap. 16. & sequent. & lib. 4. cap. 5. Anton. Possevin. in Biblioth. 1. tomo, lib. 9. capite 19. & sequentib. Thomas à Iesu de procuranda omn. gent. salut. lib. 4. part. 2. per totum, & Pat. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 5. cap. 4. §. 6. num. 5. pag. 283. ubi inquit, Verbi Dei ministrum instar politæ, & acutæ sagittæ instructum esse debêre doctrinæ splendore, acuminis subtilitate, velocitatis pennis, & fervore discurrendi, neque in alium scopum ferri debêre, quàm in corda mortalium collimanda.
Sed omittere nolo alia verba D. Chrysostom. homil. 44. in Matth. ubi ex vita, & moribus Evangelizantium sumi posse, inquit, argumentum an virtutis zelo, vel avaritiæ, aut inanis gloriæ cupiditate ducantur: *Si Magister, aut Doctor in sanctitate versatur, cognosce, quòd propter Deum errantem corrigere vult. Si autem in malis versatur, quomodo alium propter Deum corrigere valet ad bonum? Numquid enim aliquis magis misericors potest esse alteri, quam sibi?*

CAPVT XIIX. *De dictarum opinionum concordia, & explicatione. Et qualis demum vis, aut coactio Fidei propagandæ causa infidelibus licitè inferri possit?*

SVMMARIVM Capitis XIIX.

1 *Indorum, & aliorum infidelium conversio si more, & modo Apostolico fieri potest, absque dubio utilior, & laudabilior erit.*

2 *Praxis, & experientia quotidiana ostendit, Apostolicum prædicandi modum inter Indos exactè servari non posse. Et num. sequentibus.*

3 *Præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelij semper, & ubique pro viribus impleri debet.*

4 *Deum tentare, vel miracula expectare nemo debet, dum humana, & rationabili via incedere potest.*

5 *Cap. quæritur 22. q. 2. & cap. si nulla 23. q. 8. expenduntur.*

6 *Ioannes Metellus deridet eos, qui volunt inter Indos sine armis prædicare, & historiam circa hoc enarrat.*

7 *Iosephi Acostæ elegans testimonium expenditur de causis difficultatis, aut impossibilitatis prædicandi Apostolico modo inter Indos.*

8 *Indi, qui barbari sunt, & agrestes, severitate salutari compelli possunt, in Ecclesiæ gremium intrare.*

9 *Anton. Possevin. apertè sentit, hodie inter Indos, considerata eorum feritate, varietate, & distantia Apostolicum prædicandi modum servari non posse.*

[483] 10 *Antonij Cordubensis sententia de modo conversionis Indorum.*

11 *Prædicatores ut sint tuti inter Barbaros, de quorum conversione agunt, benè possunt secum aliquos milites ducere, & arces munitas extruere, ex sententia Ioannis Maioris, & aliorum.*

12 *Ioseph. Acosta quæ auxilia, quasve militares expeditiones admittat, ut Fides tutò inter Barbaros prædicari possit.*

13 *Fr. Thom. à Iesu præsidia militaria concedit ad frænandos Indos, & prædicatores tuendos.*

14 *Pat. Franc. Suar. Prædicatores Indorum cum præsidio, & exercitu sufficienti mitti posse, resolvit.*

15 *Schedulæ plures Regiæ expenduntur, quibus opinio Ioan. Maior. in modo prædicationis Indorum probatur.*

16 *Indos infideles vi præcisa, & absoluta per bellum, aut alio modo ad Fidem convertere, nunquam Hispani voluerunt, nec cogitarunt.*

17 *Schedulis, & instructionibus Regijs semper cautum fuit, ut Indi, qua maxima fieri posset suavitate, & humanitate, ad Fidem allicerentur.*

18 *Indis, ob Fidem recipiendam, vel ex alijs causis, quæ gravissimæ & urgentissimæ non essent, nunquam Reges nostri bellum fieri permiserunt.*

19 *Schedulæ, & instructiones plures, referuntur, quæ violentias, & iniurias, Indis illatas, graviter punire iusserunt.*

20 *Bella per Hispanos Indis illata, ut plurimùm, legitima fuerunt.*

21 *Fidei receptio voluntariè facta, post bella, quæ ad eam directò ordinata non sunt, violenta appellari non potest.*

22 *Coactio indirecta ad Fidem non est per se, & intrinsecè mala.*

23 *Infideles licèt expugnari non possint, ut credere compellantur, expugnati tamen, benè hortari possunt ad credendum.*

24 *Bellum & armorum terrorem inter Indos Fidem introduxisse, qualiter intelligendum sit.*

25 *Fidei, & Ecclesiæ propagationem multoties Deus bellis & alijs ærumnis mediantibus, ordinavit.*

26 *Percussio Christianorum Ierosolymis facta, causa fuit, ut faciliùs per totum Orbem Evangelium diffunderetur.*

27 *Gothorum, & aliarum nationum barbararum bella, & incursiones, eisdem, & alijs multis gentibus aditum ad Fidem disposuerunt.*

28 *Armenij à Tiridate subacti ad Christi Fidem devenerunt.*

29 *Burgundiones propter Hunnorum incursiones Christo se devoverunt.*

30 *Franci cum Alemanis bella suscepturi, Religionem Christianam profiteri cœperunt.*

31 *Constantini Magni Imper. conversio ob belli causam facta fuit.*

32 *Saxones, Bohemi, Slavini, & Rugiani, qualiter occasione bellorum ad Fidem pervenerint.*

33 *Prussis Boleslaus pepercit sub conditione, ut Fidem acciperent.*

34 *Heraclius, Sisebutus, & Dagobertus Iudæos omnes in suis Regnis degentes baptismum recipere coëgerunt.*

35 *D. Isidorus quid senserit de facto Sisebuti, Iudæos sui Regni baptizari cogentis.*

36 *D. Paul. ad Philip. 1. vers. 18. quid senserit, dum ait, se gaudere, sive per veritatem, sive per occasionem Christus annuntietur.*

37 *Infideles degentes in terris Christianorum licite possunt secundùm sententiam aliquorum directò ad Fidem Christianam compelli, quæ tamen non probatur.*

38 *Infideles subditi, vi indirecta & causativa benè possunt ad Fidem deduci.*

39 *Cap. debet, & cap. ult. 23. q. 4. ubi D. August docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos, ad bonum, qualiter sit explicandum?*

40 *Infideles possunt pecunijs, donis, & muneribus ad Fidem allici.*

[484] 41 *Simonia est aliquid dare, vel pacisci expressè pro rebus spiritualibus, vel ut quis ingrediatur religionem, aut si detur in vim modi, vel conditionis.*

42 *Deus sæpè promitti bona temporalia servientibus eum.*

43 *Fœminæ legatum licitè relinqui potest, sub conditione, si ingrediatur religionem.*

44 *Insidelibus vitam donare ea conditione, si baptizentur, usu receptum est.*

45 *Fidelis fœmina licitè convenit de matrimonio contrahendo cum infideli, ea conditione, si fiat Christianus.*

46 *Infidelis licèt peccet, baptismum, ob pretium sibi datum recipiens: non tamen peccat ille, qui eum invitat.*

47 *Cap. iam verò 23. quæst. 6. illustratur.*

48 *Iudæi, & alij infideles subditi, possunt tributis, oneribus, & alijs servitijs gravioribus, non tamen insolitis premi, & honoribus & privilegijs privari, ut ad baptismum recipiendum alliciantur.*

49 *Psal. 32. & Isaias cap. 26. ad ignominias, & angustias, quas Iudæi hodie ubique patiuntur, respiciunt.*

50 *Iudæis non debet servari æquitas.*

51 *Iudæi à Christianis habitu distingui debent.*

52 *Iudæi, & alij infideles an, & quando bonis privari, & a terris Christianorum licitè expelli possint, si baptismum non receperint?*

53 *Fidem semel etiam minus religiosè, & voluntariè receptam & professam, deserere non licet.*

54 *Cap. de Iudæis 45. distinct. perpenditur, & illustratur.*

55 *Cap. contra Christianos, de hæretic. lib. 6. expenditur, & illustratur.*

56 *Infidelis, qui amore alicuius puellæ fidelis ductus simulatè se baptizari permisit, & cum ea matrimonium contraxit, in baptismo, & matrimonio perseverare in foro contentioso cogendus erit.*

57 *Baptismus a parvulis Iudæorum, vel aliorum infidelium inter se invicem factus, validus erit, etiam si per ludum fiat, cum intentione tamen baptizandi.*

58 *Athanasij baptismus qualiter factus fuerit?*

59 *Baptismum si quis omnino invitus, & coactus recipiat, an si posteà metu cessante, per longum tempus non contradicat, verè Christianus, & baptizatus censeri debeat?*

60 *Indi, qui ob eam tantùm causam baptismum recipiunt, ut suis Regibus placeant, vel eos imitentur, an sint verè Christiani?*

61 *Principum auctoritas, & exemplum multum inter infideles barbaros prodest, ad eorum faciliorem conversionem.*

62 *Schedulis pluribus cautum est, ut Prædicatores Indorum, eorum Principes & Gubernatores ante omnia sibi gratos reddere curent.*

63 *Media omnia licita excogitare, & exequi oportet, per quæ Barbari faciliùs ad Fidem deveniant.*

64 *Prædicatores Indorum, ut ornatiori culta incedant, & musicis instrumentis utantur, Regiæ schedulæ monent.*

65 *Indorum Prædicatores non peccant, si vestibus ornatioribus, & cibis lautioribus utantur, ut eos pluris Barbari æstiment, & sic melius ad Fidem alliciant.*

66 *S. Franc. Xavierus qualiter, & qualiter vestem mutaverit in Christiana apud Iaponios expeditione?*

67 *B. Pat. Matth. Riccius vestem ornatiorem sumpsit, cùm inter Sinas prædicare voluit. Vestibus ornatioribus semper bonos habitus fuit, ibid.*

68 *Prædicator Indorum an licitè possit maiorem sanctimoniam, quàm re vera habeat simulare, ut eos melius convertat?*

69 *Fidem, & eius mysteria levioribus, & futilibus argumentis is etiam inter Barbaros prædicare, & suadere non licet, alijs solidioribus omissis.*

70 Barbarus ita nemo est, ut quasdam **[485]** evidentes de Fide credenda persuasiones percipere nequeat.

71 *Fides Christi, sicut neque per vim, ita nec per mendacium, aut fallaciam introducenda, & suadenda est.*

72 *Deus non indiget mendacijs hominum ex Iob. & D. Paulo.*

HIS Argumentis, & considerationibus affirmativa, & negativa supràdictæ quæstionis, sive tituli pars, ita muniri, & corroborari videtur, ut mirum non sit, utramque tot, ac tantis sectatoribus placuisse. Sed ego, ut eas, quatenus fieri possit, ad concordiam redigam, & certa ab incertis separem. Primò constituo, posteriorem istam, quæ nullo modo coactam, & violentam Fidei prædicationem, & propagationem admittit, in puncto quidem iuris veriorem, & securiorem videri, solidioribusque rationibus niti. Quis **[sect. 1]** enim negare poterit, conversionem Gentium omni militari apparatu remoto, & more & instituto Apostolico factam, magis laudabilem esse? & officij, atque æquitatis, plenam, cùm exemplo, & doctrinâ ipsius Christi Domini, & Discipulorum eius confirmata reperiatur, qui pace, ac patientiâ suâ, & eximiâ paupertate, & humilitate potentiam mundi vicerunt, ut concludunt rationes, & auctoritates pro eâdem opinione toto capite præcedenti perpensæ, & Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. capite 8. pag. 236. in actu tamen **[sect. 2]** practico, suppositâ omnium fermè Indorum, qui olim reperti sunt, & hodie etiam reperiuntur, feritate, & stoliditate, & innumeris alijs difficultatibus, quas suprà capite 16. ex numero 43. consideravimus, vix quidem esse arbitror, ut progressus aliquis in Fide apud eosdem seminandâ, & promovendâ fieri potuerit, aut possit, si vis aliqua non misceatur, quâ & Barbari ipsi ad humanitatis officia prius redigi valeant, & Divini Verbi prædicatores securè inter eos versari, atque iniunctum sibi Evangelizandi munus explêre.

Et hoc sensu acceptæ prioris opinionis auctoritates, & argumentationes, non usquequaque reijciendæ, aut contemnendæ videntur. Nam **[sect. 3]** cùm præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelium, omnibus temporibus, & in omnibus nationibus vigeat, his se accommodare Catholici nostri Reges, & Prædicatores ab illis missi, debuerunt, & non **[sect. 4]** Deum tentare, vel miracula expectare, aut sub specie perfectionis Evangelicæ, temerè se Barbarorum arbitrio committere; sed viâ potius humanâ incedentes, rationabili consilio id facere, quod tempus, occasio, convertendorum conditio, & intentio suscepti muneris

exigebat, argument. text. in **[sect. 5]** capit. quæritur 22. quæst. 2. ibi: *Et in hoc ostenditur, quòd nemo debet tentare Deum suum, dum habet, quod rationabili consilio faciat:* & in cap. si nulla 23. quæst. 8. ibi: *Ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet, quod faciat, & suæ, ac aliorum saluti consulere non procurat, & sanctæ Religionis detrimenta non præcavet.*
Quorum iurium, in specie nostra, meminit Malferitus dict. cons. 769. apud Mandellum, num. 14. & seq. & Gregor. Lop. in d. l. 2. partitæ, col. 4. vers. *Et id quod Caietanus.*
Quam sententiam, ultra Auctores, quos **[486]** retulimus d. cap. 26. num. 2. & seqq. expressè agnoscit **[sect. 6]** Ioan. Metellus in epist. procemiali, quam ad historiam Hieron. Ossorij Episcop. Siluens. scripsit, & ex eo resolvit Theatr. vitæ humanæ, volum. 27. lib. 3. pag. 4090. tradens, diu quidem in Hispania disceptatum, num Indi bello, an solâ Divini Verbi Christiani promulgatione, prædicationéve ad nostra sacra, & ritus traducendi forent? obtinuisseque (reclamantibus tamen multis) aliquorum Dominicanorum sententiam, qui benevolentiâ potius, & persuasione, quàm ferro, ad Christianam Religionem convertendos esse putarent. Cùm autem ex ijs quidam sese inermes in Floridam, hoc nomine, contulissent, statim a Barbaris fuisse trucidatos, stultitiæque suæ pœnas dedisse. Atabalibamque Peruanorum Regem Fidei notitiam, & librum sibi à nostris ante bellum oblatum, in terram, tanquam ridiculum, proiecisse: *Necessariò igitur (inquit prædictus Auctor) usus alteram sententiam, nimirum vi, armisque Indos ad Christianam Fidem esse deducendos, compellendosque comprobavit.*
Idem quoque, piùs, & **[sect. 7]** elegantiùs tradit Ioseph. Acosta dict. lib. 2. cap. 8. pag. 238. ubi ait, quòd si veterem illam, & Apostolicam Evangelizandi rationem in plerisque huius Occidentalis Orbis gentibus adamussim tenêre quis pergat, nihil aliud, quàm amentiæ extremæ damnandus erit: neque immeritò, cùm experientia ipsa, omni exceptione superior testis, rem abundè monstraverit. Nam in multis expeditionibus, & præcipuè in illis, quæ semel, atque iterum, & tertiò ad Floridam factæ sunt, prædicatores, qui pacificè, & Evangelico modo ad Indos ingressi sunt, inauditi, indicta causâ, miserè, & absque ullo animarum fructu trucidati fuerunt; quod & Dominicani probarunt, & alij Religiosi viri plus satis experti sunt. Propterea quòd hæ gentes, sicut bestiarum moribus utuntur, ita humanitatis parum permittant, sine fœdere, sine misericordia, prout quidvis collibitum est, ita temerè agentes: in hospites, & externos nullum gentium ius observantes, cùm ne inter se quidem naturæ leges sciant. Quamobrem qui horum se ratione, & arbitrio commiserit, poterit is cum apris, & crocodillis amicitiam inire. Neque verò ab istis martyrium expectandum est, quæ fortassis spes tantum discrimen levaret: non enim pro Fide, pro Christo, pro Religione moriendum est: sed vel ut suaviores epulas de te præbeas, quod Brasiliensibus, & toti Septentrionali oræ huius Orbis vulgare est, vel spolium præbeas barbaris elegans, vel denique quia visus es nunquam, & quid in te sibi liceat, experiri iuvat. Vnde non est prudentiæ, specie iustitiæ sanctioris committere, ut salutem ipse abijcias, & alienam nihilo amplius compares.
Hactenus Iosephus Acosta, qui iterum lib. 3. cap. 13. pag. 329. **[sect. 8]** docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis (cuiusmodi barbari pene omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuetudine impulsi) hos certè severitate quadam salutari in Ecclesiæ gremium intrare, compellendos esse.
Acostæ vestigia premens **[sect. 9]** Anton. Possevin. in Bibliot. 1. tom. lib. 9. cap. 24. pag. 402. ita, non minus eleganter scribit: *Verumtamen, quoniam non desunt, qui specie perfectioris boni cogitent, nihil aliud esse curandum ijs, qui ad Indias pro Evangelio navigant, & adeò reliquis,*

*qui Christiani sunt, quàm ut illuc in baculo, & pera proficiscantur: uni Deo absque alijs præsidijs innixi. Certè non omnino omnibus in locis ita pensanda res est: quin secundò addendum, non solùm destrui finem, cùm media tolluntur, sed***[487]** *diversa quædam pro diversis mundi quasi ætatibus requiri. Potuisse quidem illud ab Apostolis præstari, quibus varia charismata, linguarum donum, & peculiaris à Deo concessa facultas fuerat, donec grandesceret, quæ plantabatur Ecclesia. At irrigatio cessat (inquit Gregorius Magnus) ubi arbor egit radices. Et quod non valet Sacerdos efficere per Doctorum sermonem (ait Isidorus) iam potestas hoc debet implere per disciplinæ terrorem. Sanè verò plurimis, qui sub Regum patrocinio, atque imprimìs à Sede Apostolica ad Indias transmiserunt, si naucleri, naves, remiges, milites, commeatus, vestes, libri, portus, domicilia, defuissent, ecquid inter illas truces gentes sine miraculorum & linguarum dono efficere potuissent? Aut quomodo sine magistratu, præsidijsve ullis salvi fuissent? Et verò qui absque his medijs, specie quidem zeli, sed non integra fortasse scientia impulsi, in easdam gentes aliquando procurrerunt, paucissimi fuere, qui aut re infecta, aut omnino non redierint, non perseveraverint, aut denique miserè trucidati non sint in Florida, in Nova Hispania, in Brasilia, in Peruano tractu, in philippinis, in Malucis, in Macano, Malaca, & in reliqua India. At contra reliqui Divinum negotium benè gessere, qui pristinam viam institerunt in eadam Florida, Chichimecis, California, Nova Mexico, multis tractibus Perù, Brasiliæ, in plurimis item insulis Archipelagi Philippinarum, Babuyanæ, Lequijs, China, Cochinchina, Camboxa, Ciana, Iava, Burneyo, & plerisque alijs insulis.* Hæc Possevinus.

Cui arrident verba Anton. Cordubens. in quæst. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Non est ergo,* ex eisdem rationibus concludentis; non **[sect. 10]** esse nunc Fidem prædicandam, neque gentes, & idololatras ad Fidem convertendos omnino eodem modo sicut in Ecclesia primitiva, ubi sæpè miracula fiebant, quando paucissimi fideles Christiani erant, quia non est eadem ratio, & causa, ut dictum est.

Et iuxta hanc sententiam benè potest admitti, & securè defendi doctrina Ioan. Maioris in 2. Sentent. dist. 44. quæst. 2. dum **[sect. 11]** ait; posse hodie Principes Christianos ad convertendos Barbaros mittere prædicatores cum sufficienti exercitu, non ut bellum inferant, sed ut prædicatores securi incedant, turresque & arces munitas in terminis provinciarum infidelium construere, ut facilior, & securior aditus, & exitus fidelibus pateat; quod licèt reijciant, imò & irrideant Victoria, Bañez, Eman. Rodericus, & Pat. Lud. de Torres in locis sup. cap. prox. numer. 1. relatis: rectè tamen & prudenter probat, & laudat Gregor. Lopez in d. 1. 2. partitæ, gloss. magn. col. 2. & col. 16. vers. *Tertia conclusio,* & Ioseph. Acosta, istarum Indicarum rerum, & expeditionum oculatissimus, & expertissimus testis, dict. lib. 2. cap. 11. 12. & 13. docens, quòd **[sect. 12]** ut in militari disciplina non rectè provincia aliqua expugnatur, & in ditionem redigitur, nisi deductâ coloniâ, & præsidio imposito, gradus figatur; ita profecto in horum infidelium conversione nihil sperandum est lucri, nisi obfirmato animo, ijs corripiendis, instruendis, atque ad profectum usque promovendis, consilia, curæ, conatusque omnes admoveantur. Neque enim repentè quicquam legitima incrementa suscipit. Et ad hoc commodè faciendum, simul proficisci oportêre viros militares, necessaria humanæ vitæ præsidia in tam longa, tamque periculosa peregrinatione ferentes, simul vitæ æternæ præcones Castris Christi militantes, ut diabolicâ tyrannide captas animas Deo expugnent. Hocque ita coniuncto officio fieri oportère, non solùm rationem docuisse, verùm ipsam iam longo usu comparatam experientiam. Et quod si quà spes est salutis Barbarorum, in his certè expeditionibus posita est. Nam si prædicatione Evangelij commonendi,**[488]** excitandique sunt, neque id sieri unius, & alterius

Sacerdotis peregrinatione permittit, vel ipsorum ingenium ferox, vel regionum immensa distantia, necessario præsidio destituta, perspicuum est complurium hominum cœtu, & rerum opportunarum apparatu opus esse; quæ sanè duo in harum expeditionum ratione continentur.

Idem disertè docet Possevinus ubi sup. & **[sect. 13]** Fr. Thom. à Iesu lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 8. pag. 55. ubi. ait, ad propagandam, & defendendam Fidem, quæ inter hos Barbaros prædicatur, necessarium esse Christianorum Principum patrocinium, & potentiam, & ut Barbari ipsi, naturâ efferati, vim nostrorum pertimescant, & aliquo fræno fœdera, & amicitias, quas parum curare solent, observare cogantur. Et iterum lib. 4. par. 1. cap. 1. pag. 120. ubi item ait: *Et quod sine controversia esse videtur, possunt ministri, qui inter Barbaros versantur, suæ vitæ indemnitati consulere, & præsidijs illis, quæ defensionis sunt propria, ut sunt præsidia militaria, & alia, quæ Barbaros ipsos, quorum natura est maximè constans, & infida, in officio terrore, ac metu contineat, muniri.*

Eruditissimus quoque Pat. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 10. mitti **[sect. 14]** posse Prædicatores cum præsidio, & exercitu sufficienti propter rationes suprà factas admittit; requirit tamen, ut priùs infideles blandè & pacificè de audienda & recipienda prædicatione moneantur.

Quibus conveniunt **[sect. 15]** plurimè nostrorum Regum schedulæ, & instructiones, curam istam Ducibus ad has expeditiones missis præcisè iniungentes. Et præcipuè cavetur in provisione Caroli V. Imp. dat. Granat. 17. Novemb. ann. 1526. quæ extat in 4. tom. sched. impr. pag. 224. ibi: *Otrosi mandamos, que despues de hecha, è dada a entender la dicha amonestacion i requerimiento a los dichos Indios, si vieredes que conviene i es necessario para servicio de Dios nuestro Señor, i nuestro, i seguridad vuestra, i de los que adelante huvieren de vivir i morar en las dichas islas, i Tierrasirme, de hazer algunas fortalezas, ò casas fuertes ò llanas para vuestras moradas procuraràn con mucha diligencia i cuidado de las hazer en las partes i lugares donde esten mejor, i se puedan conservar i perpetuar, procurando que se hagan con el menos daño, i perjuizio, que ser pueda, sin los herir, i matar por causa de las hazer, i sin les tomar por fuerça sus bienes, i hazienda: antes mandamos, que les hagan buen tratamiento, è buenas obras, i les animen, i alaguen, i traten como a Christianos, i proximos: demanera, que por ello, è por exemplo de sus vidas de los dichos Religiosos, ò Clerigos, è por su dotrina, predicacion, è instruccion vengan en conocimiento de nuestra Fè, i en amor i gana de ser nuestros vassallos, &c.*

Et novissimè idem expressius disponitur in alia epistola dat. Matr. 17. Martij anno 1619. ad Excellentissimum Proregem Principem Esquilacensem scripta; cui cùm ibîdem iniungeretur, ut pro viribus faveret expeditionem, & prædicationem, quam Gundisalvus de Solis ad Indos Toxococies, noviter repertos, facere destinabat, statim præcipitur: *I pues el principal intento es la predicacion del Evangelio, i lo demas secundario, os encargo con particulares veras, è instancia, que procureis con buen consejo, i medios a proposito, proseguilla, i fenecella, pues serà obra de tanta estima: i porque serà caso feo entrar en tierra tan populosa sin las fuerças necessarias, procurareis autorizarlas, demanera que la gente se acredite, i no se aventure, i que se vayan siempre assegurando las espaldas con buenos bastimentos, i algunos abrigos, ò fuertes, demanera que en caso repentino i de impetus de gente, tengan abrigo i reparo, procurando, que pues en aquella tierra no se ha visto gente de acavallo, ni armas de fuego, que desto aya el mejor recaudo que se pueda. I sobre todo os encargo afectuosamente el buen tratamiento de los Indios, i***[489]** *el regalo i caricias con que es justo atraerlos, conservando la autoridad que conviene entre barbaros, pues sabeis, que la*

conquista de las voluntades es la vitoria preciosa en el acatamiento de Dios, i la mas acepta al bien publico, i a mi servicio.

Secvndò constituo, **[sect. 16]** nostram quæstionem in eo non versari, an vi præcisâ per bellum, aut alio modo, infideles ad Fidem, & baptismum recipiendum, compelli possint? Certissimum namque est, hoc casu characterem baptismi non imprimi, & reliquas rationes, & auctoritates militare, de quibus in primo argumento capitis præcedentis meminimus. Neque existimari debet, Hispanos aliquo modo id ullibi tentasse, vel igonorasse, cùm viros pios & religiosos secum semper in omnibus expeditionibus ducerent, quos hoc vulgatissimum Christiani iuris, & institutionis principium latêre non potuit. Præsertim, cum **[sect. 17]** id satis animadversum in Regijs codicillis, & instructionibus reperirent; quibus seriò, & graviter cavebatur, qualiter se cum Indis in Fidei prædicatione, & introductione habere deberent in omnibus expeditionibus, quæ factæ faciendæve sunt, sive ad novas gentes quærendas, sive ad iam quæsitas pervestigandas, districtè præcipiendo, ut Barbari humanissimè, quantum sieri posset, & suavissimè tractarentur, blandisque verbis, assiduis prædicationibus, & Christianæ vitæ exemplo, commercijs quoque, donis, & muneribus ad Fidem suaderentur, & allicerentur, non autem vi, & armorum, ac bellorum terrore; **[sect. 18]** ad quæ nunquam nostris pervenire concessum fuit, nisi priùs graviter ab Indis aggressi, & lacessiti fuissent, & omnibus alijs medijs, requisitionibusque tentatis, vitæ, & incolumitati suæ aliter consulere non valerent.

Quod optimè in nostræ quæstionis terminis advertit Gregor. Lop. in. d. 1. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 4. versic. *In modo tamen bellandi,* Acosta lib. 2. de procur. Ind. lalut. cap. 7. & manifestè colligitur ex **[sect. 19]** schedulis sup. relatis, & ex prima, & pijsima illa instructione Christophoro Columbo à Regibus Catholicis data, quam refert Episcop. Chiapens. in. replicat. ult. ad obiection. Sepulvedæ fol. 52. Anton. de Herrera in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. & lib. 3. & ex alijs, quæ posteà Nicolao de Ovando, Licentiato Figueroa, Ferdinando Cortesio, & alijs Ducibus successivè traditæ sunt, quarum passim meminit idem Herrera in dict. histor. gen. Ind. præcipuè decad. 1. lib. 4. cap. 11. & 12. lib. 5. cap. 11. lib. 6. cap. 19. lib. 9. cap. 5. & 14. & decad. 2. lib. 3. cap. 8. decad. 3. lib. 5. cap. 1.lib. 9. cap. 2. lib. 10. cap. 9. & 10. & deced. 4. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 11.

Et ad idem tendunt plures aliæ schedulæ, & instructiones, quæ extant inter impressas, 4. tom. pag. 221. & multis sequentib. Præsertim nobilis illa provisio Philipp. 11. quæ vocatur: *Del bosque de Segovia,* 13. Iulij ann. 1573. & reperitur dict. 4. tom. pag. 245. in qua hoc gravissimis verbis, & pœnis cautum fuit. Et in alia schedula, data Guadalupi 1. April. ann. 1. 86 dict. 4. tom. pag. 246. Gubernatori Philippinarum præcipitur: *Que proceda severamente contra los descubridores, que no guardan las instrucciones, porque ai algunos que piensan que por ser los Indios infieles pueden ser conquistados i sujetados por fuerça de armas, &c.*

Quod igitur nostri secerunt, fuit, **[sect. 20]** prost bella varijs de causis, & plerumque legitimis, & aliquibus Indiarum regionibus exantlata, & alijs provincijs, diversis rationibus, & eventibus in nostrorum Regum supremum dominium, & gubernationem redactis, ut ex serie historiarum apparet, per religiosos viros, & prædicatores enixè curare ut Indi Christianam Fidem, & religionem agnoscerent, & ad eam recipiendam blandis, suavibus medijs adducerentur. Quod cùm innumeri eorum libentissime, & cum maxima animi alacritate fecissent, iuxta ea, quæ sup. cap. 4. ex num. 20. tradidimus, non **[sect. 21]** potest ullo modo hæc Fidei receptio violenta appellari, ad quam bella, & armorum strepitus directo

ordinata non sunt, licèt per indirectum videri possit, ipsis bellis mediantibus, prædicationi, & receptioni eiusdem Fidei faciliorem viam, atque aditum præparatum fuisse. Constans quippe apud omnes Theologos opinio est, **[sect. 22]** coactionem indirectam non esse per se, & intrinsecè malam, si debitis circunstantijs siat, & finis conversionis prudenter, & cum spe perseverantiæ intendatur, ut tetigimus sup. cap. 16. ex. n. 103. & egregiè docet gloss. in cap. debet 53. 29. q. 4. D. Anton. 2. par. tit. 12. cap. 2. Gabr. Angelus, & plurimi alij, quos refert, & sequitur Gregor. de Valencia tom. 3. disp. 1. punct. 6. Thom. Sanchez lib. 1. de matrim. disp. 36. Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 5. cap. 14. num. 1. Azorius tom. 1. instit. Moral. lib. 8. cap. 24. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 5. par. 1. dub. 2. pag. 204. & novissimè P. Suarez in d. tract. de Fide. disp 18. sect. 3. ex num. 8. & Didac. Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. num. 6. ubi ita **[sect. 23]** ait: *Igitur infideles hi non baptizati expugnandi sunt, non ut credere compellantur, sed ut hortentur ad verè credendum,* & allegat illud Taciti lib. 3. Annal. *Vt rei agi possint, acie vincendi sunt.*

Et hoc sensu **[sect. 24]** accipiendum est, quod tradit Thom. Bozius, statim citandus, cap. 9. in sine, Ioan. Boter. in relat. universal. par. 4. lib. 3. pag. 55. & 56. Ant. Herrera in. dict. hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 5. cap. 4. pag. 167. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 3. §. 3. pag. 19. in margine: bellum sciliccet, & armorum favorem Christianam Religionem inter Indos Occidentales introduxisse. Non enim loquuntur de coactione precisa, & directa, sed de indirecta, & causativa, quæ, ut diximus, licita est, & permissa, & in Dei Ecclesia multoties visa, & observata. Cuius **[sect. 25]** propagationem, & dilatationem per omnia ferè sæcula in plurimis gentibus, & nationibus, Deus ipse non solâ Evangelij voce disposuit, sed plerumque mediantibus bellis, & alijs persecutionibus vel rerum præsentium beneficijs, aut depulsione malorum, quæ Christi Fide non receptâ timeri potuissent, ut latè, & copiosè prosequitur Thom. Boz. lib. 4. de sign. Eccl. Dei, ferè per totum, & præcipuè cap. 8. & 9. Theatr. vitæ humanæ omnino legendum, volum. 16. lib. 1. pag. 3004. & seq. & Medina in C. de restitut. q. 27.

Ecce enim **[sect. 26]** persecutio illa Ierosolymis Christi, & Apostolorum eius discipulis facta, causam præbuit, ut quindecim & plus Christianorum millia per omnem Orbem spargerentur, & omnia regna ad Fidem traducerent, ut ait D. Lucas in Acta Apostol. cap. 8. & 11. & prosequitur Cardinal. Baron. in Annal. Eccl. 1. tom. ann. 35. ex num. 1.

Gothi **[sect. 27]** quoque, Hunni, Suevi, Vandali, Alani, in Occidentales Europæ partes glomeratis examinibus irruentes, eas gravissimis bellis, & calamitatibus affecerunt, & labefactarunt. In quo tamen Paul. Orosius scribit. lib. 7. cap. 14. laudandam, & attollendam Dei misericordiam videri, quandoquidem hoc modo, per Orientem, & Occidentem, Ecclesiæ Christi, innumeris eorundem Barbarorum credentium populis repletæ suerunt, & tantæ gentes agnitionem veritatis acceperunt, quam invenire anteà illæ nisi hac occasione non possent.

Quibus exemplis, adhuc magis in specie, cum Bozio ubi **[sect. 28]** sup. Armeniorum historiam subijcere possumus; qui à Tiridate subacti, edicto ad Christvm addicti sunt. Et **[sect. 29]** Burgundiorum; quorum gens, cum incursionem Hunnorum timêret, Christo se de-**[491]**vovit, si profligaret hostes; quod illi Divinitus est concessum. Idem contigit multò pòst **[sect. 30]** Francis, qui Gallias occupârant, & eorum Regi Clodoveo, cum prælium commissurus esset adversus Alemanos, & eorum robur, & innumeram multitudinem maximè formidaret.

Constantinus **[sect. 31]** quoque Magnus Christo se adiunxit ob victoriam, quam retulit de Maxentio per Crucis signum, aliaque beneficia cœlitus illi concessa, ut post alios enarrat Baronius tom. 3. ann. 312. ex num. 56.

Saxoniæ **[sect. 32]** etiam incolas Carolus Magnus undecim prælijs diverso tempore domitos, Christianæ Religioni, quam se ultrò accipere professi fuerant, & decies abiecerant, integrè adiecit anno 785. ut Rheginus, Eguinart. & Aimoinus scribunt. Borivorius item, & Otho Magnus armorum vi inter Bohemos Fidem instituerunt, & restituerunt, ut testatur Dubravius lib. 5. & 6. Et Slavini, ut refert Helmodius lib. 6. cap. 9. 16. 19. & 24. cùm Othonis Magni punitionem timêrent, qui eos bello delêre volebat ob quædam latrocinia, & incursiones in Christianos factas, illam Christi cultum complectendo redemerunt: à quo cùm posteà perfidè discesssissent, ab Henrico 1. & Conrado eius successore, prælijs fracti, ad Fidem redire coacti sunt.

Rugiani quoque, eodem Helmod. teste lib. 1. cap. 43. & lib. 2. cap. 12. & 13. Ludovico Imperante, Christo nomen dare cœperunt: mox ab eo hi defecerunt, donec Vvaldemarus Dannorum Rex, exercitu ducto, illos devicit, & gentem rudem, & belluinâ rabie sævientem, partim prædicatione assiduâ, partim minis, ab innata sibi feritate, ad novæ religionis coversionem perduxit, anno 1186.

Boleslaus **[sect. 33]** item Polonorum Rex, ut tradit Arnold. lib. 7. cap. 9. Prussos, qui ob plurimas Christianorum cædes errant pœnæ capitali obnoxij, bello, ferro, & incendijs punire decreverat: illi supplices pacem postularunt, & eâ conditione obtinuerunt, si Christi legem admitterent; quod & statim, ut sibi erat imperatum, fecerunt, demolitique sunt fana, & simulacra falsæ superstitionis.

Heraclius **[sect. 34]** etiam Imperator, & Sisebutus Hispaniæ, & Digobertus Galliæ Reges, Iudæos omnes in suis ditionibus degentes, baptismum recipere coëgerunt, ut latiùs patebit infrà cap. 19. num. 38. Quod factum **[sect. 35]** licèt non valdè probet D. Isidor. in histor. Goth. Æra. 650. inquit tamen, scriptum esse, Christvm sive per occasionem, sive per veritatem annuntiandum, alludens nimirum ad illud **[sect. 36]** D. Paul. ad Philippens. 1. vers. 18: *Dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.*

Quem locum exponens D. Thom. ibîdem, docet, per occasionem annuntiare Christvm, qui non intendit hoc principaliter, sed propter aliud, puta lucrum, vel gloriam. Perveritatem autem, quando ex recta intentione. Vtroque autem modo hoc fieri ad utilitatem Ecclesiæ, dummodo verè Christvs annuntietur, & falsa doctrina non misceatur. Quia ut ait D. Augustin. Pastor, qui propter veritatem annuntiat, est amandus; mercenarius, qui propter lucrum, est tolerandus, qui falsus, expellendus. Et eòdem tendit Tertull. qui 5. contra Martionem sic vertit: *Nihil mea, sive causatione, sive veritate Christus annuntietur, quia unus annuntiabatur, sive ex causatione sive ex veritate Fidei:* Glossa quoque Ordinaria, & D. Anselmus ibîdem, eos ab Apostolo notari tradunt, qui temporalibus lucris, & commodis inhiantes, prædicationem suscipiunt, quos, quamvis mercenarios, non prohibet Apostolus, sed permittit, quia & ipsi utiles sunt ad aliqua. Neque abest D. August. in serm. 49. in Ioan. ubi cùm hunc locum per transennam incidisset, sic ait: *Sunt homines in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus ad Philip. I Qui ex occasione Evangelizant quærentes ab hominibus commoda sua, sive pecuniaria, sive bonorum, vel laudis humanæ, quomodolibet volentes accipere munera Evangelizant, & non tam salutem eius quærunt, cui annuntiant, quàm commodum suum:* Brevius Oecumenius: *Quid mihi curæ est, quo quis scopo prædicet, qui interim rectè prædicet? sive*

per occasionem propter invidiam adversum me, sive per veritatem Christus annuntietur, Dionysius verò Carthusianus, & Caietan. ut alios recentiores omittam, verba illa: Sive per occasionem, interpretantur, id est: Incidentaliter, scilicèt, ex invidia, seu contentione, seu alio quovis prætextu. Pro quibus Græca versio stare videtur, quæ ubi Vulgata dixit: *Occasionem,* apponit: *Prophasim,* quod idem est ac prætextus, occasio, excufatio, vel simulatio, quasi sensus sit, prædicationem veram quolibet colore, aut intentione operatam, ijs quidem utilem esse, qui eius occasione conversi sunt, quamvis prædicantibus potius noceat, quàm prosit. Vt tandem D. August. non minus eleganter expressit Psal. 115. sic inquiens: *Qui non ex charitate, sed ex occasione prædicabant Verbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat: & aliud prædicabant, ut sancto nomine placerent hominibus. Quos tamen Christum annuntiare permittit, quamvis enim ea potius crederent, quæ ipsi faciebant, ut morerentur, ea tamen prædicabant, quæsi alij credentes facerent, salvarentur. Terrenis namque cupiditatibus consulentes, Regnum cœlorum annuntiabant, habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatem.* Tertiò constituo, quod **[sect. 37]** si de illis infidelibus loquamur, qui Principibus Christianis subditi sunt, & in eorum terris, & imperijs habitant, plures Auctor*es reperiemus, qui gravibus argumentis* & rationibus ducti, affirmare audent, religiosè, & utiliter eosdem Christianos Principes facere, ubi eiusmodi sibi subditos infideles, etiam invitos, & reluctantes compellunt, ut Fidem, & Religionem Christianam suscipiant, postquâm sufficientem illus propositionem habuerint. Hanc enim sententiam expresse tenuit, & probavit Scotus in 4. dist. 4. q. ult. & sequitur Gabr. ibid. q. 2. dub. 5. circa finem, Alfons. à Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. & non esse improbabilem tradit Mag. Lorca in 2. 2. sect. 1. disp. 36. num. 7.

Et licèt contraria verior sit, ex rationibus, & auctoritatibus cap. præcedèt. relatis, quæ non minus in subditis, quàm in non subditis militant, & ex alijs, quæ contra Scotum cum magis communi Theologorum Schola post D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. & 11. docet Caiet. ibid. D. Antonin. in summ. 2. p. tit. 12. cap. 2 Palud. in 4. dist. 4. q. 4. Durand. q. 6. Soto dist. 9. q. 1. art. 3. Victor. in relecti. 1. de Indis, Henric. lib. 2. de Baptism. cap. 4. num. 8. Greg. de Valenc. d. 3. tomo, disp. 1. punct. 6. Torres de Fide, art. 7. disp. 51. dub. 1. col. 638. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 5. in princ. pag. 204. & Doctiss. P. Suar. qui alios allegat, in eod. tract. disp. 13. sect. 3. ex n. 4. Vbi tamen **[sect. 38]** non agitur de coactione directa, & præcisa, sed de indirecta, & causativa, ijdem Auctores resolvunt, licitum esse, omnia media quærere, & tentare, per quæ ad Fidem suscipiendam, & capessendam alliciantur. Atque ita D. Aug. in epist. 204. ad Donatum, quæ refertur à Gratian. in **[sect. 39]** cap. ult. 23. q. 4. meritò docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonum, nimirum per hanc coactionem, quæ iustis, & opportunis medijs irrogatur, ut ibi explicant Glos. & Doct. & idem Aug. in epist. 52. ad Macedon. relatus in cap. debet 53. eâd. caus. & q. ubi inquit: *Debet homo diligere proximum tanquam se ipsum: ut quem potuerit hominem, vel beneficientiæ consolatione, vel reformatione doctrinæ, vel disciplinæ coërtione adducat ad colendum Deum.* Ex quo text. gloss. argumentum de-**[493]**ducit, quòd **[sect. 40]** pecunijs, donis, & muneribus rectè possumus infideles ad Fidem allicere, prout eos invitat August. in cap. quod autem 23. q. 7. ibi: *Vtinam Catholici fiant, & non solùm quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobiscum & charitate possideant*: & sequuntur Archid. in. d. cap. debet homo, & in cap. qui sincera 45. dist. glos. in cap. quam pio, verb. Interventu, & ibi Turrecrem. col. 2. 1. q. 2. Aloisius Leo in l. 1. num. 57. C. de Iudæis, & noviss. Anton. Ricciullus in tract. de. iur. pers. lib. 2. c. 36. n. 5. & 6.

Nam quamvis alioqui **[sect. 41]** omnes pactiones, & nundinationes, quæ in rebus spiritualibus siunt, prohibitæ sint, & simoniæ labem videantur habêre, cap. quàm pio 1. q. 2. cap. primum 22. q. 2. cap. ult. de transact. cum notatis à D. Thom. 2. 2. q. 189. art. 9. ubi ex eo, inquit, simoniam contrahi, si detur aliquid pretio æstimabile alicui sub pacto expresso, ut ingrediatur religionem. Attamen ubi pecunia non datur sub tali pacto, neque in vim pretij, & emptionis rei spiritualis, sed in modum conditionis, si infidelis voluerit ad Fidem converti, nulla simonia committitur: quoniam temporale commodum pro re spirituali non datur, sed muneribus, blandimentis, & officijs pagani voluntatem, & animum conciliamus, ut consulat suæ saluti, & ad id, quod alioqui iure Divino præstare debêret, nobis devincimus. Quod nullam in se turpitudinem habet, sed potius magnum charitatis, & pietatis officium. Cùm **[sect. 42]** Deus ipse sæpè promittat bona temporalia sub conditione, si benè operentur illi, quibus sit promissio, ut vidêre est Genes. 17. & ut omnes fatentur, licitum **[sect. 43]** sit legatum fœminæ relictum sub conditione, si ingrediatur religionem, ex notatis à Thom. Sanch. de matrim. lib. 1. disp. 33. & seqq. & Perez de Lara, qui alios plurimos refert, de anniversar. lib. 1. cap. 21. ex num. 24. Et **[sect. 44]** quod magis est, vitam infidelibus donare eâ conditione, ut baptizentur: quod esse usu receptum, testatur Medina in C. de restitut. q. 27. & Azorius statim citandus.

Et similiter possit **[sect. 45]** fidelis fœmina, remoto quolibet iure humano, cum infideli de matrimonio contrahendo convenire, eâ conditione, si siat Christianus, cap. cave, & cap. non oportet, 28. q. 1. & gloss. in. d. cap. debet. & in cap. qui sincerâ, verb. Blandimentis, 45. distinct. cum qua post alios, quos referunt, ita optimè distinguunt, & resolvunt Sylvest. verb. Iudæus, quæst. 6. Thom. Sanchez lib. 1. de matrimon. disput. 36. Ioan. Azorius dict. 1. tom, institut. Moral. lib. 8. capite 24. versic. Quæres, col. 2274. & Fr. Thom. à Iesu dict. lib. 5. de procur. omn. gent. sal. par. 1. dub. 2. pag. 205.

Quibus Ego adijcio, quòd etsi reverâ daremus, infideles **[sect. 46]** ad baptismum suscipiendum primò, & principaliter ob temporale commodum, vel excusandam pœnam mortis adductos fuisse, ipsi quidem sic suscipiendo peccarent, licet non tantum, quantum si prorsus baptismum renuerent; invitantes tamen non ita: cùm licitum sit invitare ad minus peccatum, ut singulariter sentit Div. Augustin. lib. 2. de adulter. coniug. cap. 15. & habetur in cap. si quod verius 33. q. 2. & sequuntur Adrian. quodlibeto 9. litt. E. Caietan. in. 2. 2. q. 78. art. 8. Navarr. in Manual. cap. 17. num. 263. & in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 5. num. 14. & Ant. Naldus in quæst. pract. verb. Baptismus, num. 8. & verb. Infidel. numer. 6.

Quâ etiam ratione subsistit **[sect. 47]** doctrina D. Gregor. relata in dict. capite iam verò 23. q. 6. & probata post glos. in. d. cap. debet; quæ habet, poste Christianos **[sect. 48]** Principes, Iudæos & alios infideles sibi subditos ad Fidem inducere, eos à tributis & oneribus aliquatenus relevando, si converti voluerint, vel maiora eis tributa, & servitia imperando, atque iniungendo, si in sua perfi-**[494]**dia pertinaciter maneant, quod sequuntur, & ad privationem etiam honorum & aliorum favorum, & privilegiorum extendunt gloss. & Præposit. in. d. cap. de Iudæis, 45. distinct. Abbas in. d. cap. maiores, §. item quæritur, de Baptismo, Marquard. in. tract. de. Iudæ. & Infidel. 3. par. cap. 2. num. 8. & 1. par. cap 14. pag. 57. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 3. cap. 13. Gregor. de Valencia 3. tom. disp. 1. q. 10. art. 6. col. 410. Azor. d. vers. *Quæres,* Ricciullus d. lib. 2. cap. 36. num. 7. & 8. Suar. d. disp. 18 sect. 3. num. 8. & 9. Vbi tamen advertit, in huiusmodi servitiorum, vel tributorum impositione iustitiam, & terminum, quem vocant rigorosum, excedi non posse. Nam servitijs, vel exactionibus insolitis gravari non debent, ex doctrina text. in cap. sicut, de

Iudæis, Div. Thom. in epist. ad Ducissam Lotharingiæ, Ioan. Andr. in addition. ad Specul. tit. de Iudæis, sup. rubr. & Innocent. & Panormit. in. d. cap. quod super his, de voto. Et est videndus Simon Maiol. dict. colloq. de perfid. Iudæ. pag. 256. & sequent. ubi addit, Iudæos in vilioribus, & sordidioribus officijs, & laboribus occupari posse, & debêre, cùm sint veluti servi Christianorum, & hoc multum ad eorum conversionem proficiat. Quod Regius Vates orasse videtur **[sect. 49]** *Psalm. 32. dicens: Imple facies eorum ignominia, ut humilientur, & tunc requirant nomen tuum, Domine. Et Isaîas cap. 26: Domine, in angustia requisierunt te, & in tribulatione, murmuris doctrina tua eis.*

Idem novissimè tradit Steph. Gratian. in discept. forens. tom. 4. capite 658. pag. 114. pluribus probans, **[sect. 50]** Iudæis, ob prædictam rationem, non debêre servari æquitatem, de quo etiam agit Ricciullus d. lib. 2. cap. 20. & Petr. Cenedus in collect. 59. ad Decretales, pag. 198. num. 3. ubi **[sect. 51]** ait, Iudæos à Christianis habitu distingui debêre, per text. in cap. in nonnullis 15. de Iudæis, & alia, quæ tradit Guillel. Bened. in cap. Raynuntius, verb. Raynuntius de Clara, num. 64. Palac. Rub. in repet. rub. §. 70. num. 29. & Did. Perez in 1. 8. 37. & 38. tit. 3. lib. 8. ordin. & Tiber. Decian. dict. lib. 5. criminal. cap. 12. num. 16. Ricciullus ubi sup. cap. 43.

Vtrum autem **[sect. 52]** prædicti Iudæi, vel infideles, Christianis Principibus subditi, ab eorum Regnis expelli, & bonis spoliari possint, si Evangelij Fidem amplexari noluerint, maiorem quidem difficultatem habet, propter aientes, & negantes Doctorum sententias, quæ in hoc articulo reperiuntur: quarum Auctores, & argumenta latè adducit Camill. Borreil. de præstan. Reg. Cath. cap. 69. per totum, Cened. in collect. 15. ad Decretal. num. 2. pag. 122. Decian. ubi sup. cap. 11. num. 1. & seqq. & cap. 13. num. 2. & Simon Maiol. in. d. tractat. de persid. Iudæ. ex pag. 40. ubi inserit consilium circa hoc à Doctoribus Mediolanensibus factum, quando Iudæi ab illo Ducatu expulsi fuerunt, & novissimè Ricciullus dict. lib. 2. cap. 51. per totum.

Sed verior, & communior opinio est, quâ etiam contrariæ ad concordiam redigi possunt, ut regulariter, si quietè, & pacificè inter Christianos degant, nullumque ab eis incommodum religioni, & saluti publicæ timeatur, tolerari debeant, & ab omnibus iniurijs defendi, & sic resipiscere possint, & voluntariè ad Fidem converti, dict. cap. dispar 23. q. 3. cap. Iudæi, de testibus, dict. cap. qui sincerâ 45. distinct. cap. quiescamus 42. distinct. cap. non satis 86. dist. cap. si cupis 16. q. 1. l. nullus, C. de Iudæis, cap. etsi Iudæos, cap. sicut, eod. tit. Gloss. Bart. & Doct. in l. multum interest, D. de verbor. obligat. Præposit. in. d. cap. qui sincerâ, col. 2. Oldrad. cons. 87. & 264. Alex. cons. 71. vol. 2. & cons. 99. vol. 6. Paris. cons. 71. vol. 4. Marquard. de Susanis d. tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 7. Roland. cons. 25. vol. 3. & Ioan. Bapt. Ferretus **[495]** Cons. 37. & cons. 381. per tot. Vbi tamen proterviâ, & ingratitudine suâ Christianorum gratiam, & charitatem demeruerint, vel aliquid in eos moliti sint, aut pravo suo exemplo, & superstitiosis ritibus Christianum populum turbare, aut fœdare potuerint, aut aliæ similes causæ intervenerint, quæ iustum religiosi Principis animum moveant, tunc rectè expelli, & bonis privari possint, ut sæpesæpius cum magno consilio, & Catholicæ pietatis, & Religionis exemplo factum videmus in casibus sup. c. 16. ex. n. 113. relatis, & im plurimis alijs, quos, hanc sententiam sub hac distinctione sequentes, commemorant Oldrad. Alexand. Paris Roland. Decian. Borrell. & reliqui ubi sup. Socin. cons. 86. lib. 4. Corsetus de potestat. Regia, quæst. 81. Pet. Malferit. cons. 769. num. 90. apud Mandel. vol. 4. Albertin. de hæretic. lib. 6. q. 7. Hermes Lethmatius de instaurata relig. lib. 2. capit. 12. Conrad. in templo omn. Iud. lib. 1. c. 1. §. 3. verb. *Vsuras,* ex n. 12.

Didac. Perez in l. 4. tit. 3. lib. 8. ordin. Simancas in Cathol. institut. titul. 35. num. 5. & sequentibus, Andr. ab Egea in cap. Canonum statuta, numer. 254. & seq. de constitut. Aviles in cap. Prætor. verb. *Servitio,* num. 5. Rojas de hæret. 1. part ex num. 565. & singular. 37. vers. *Et ita,* Simon. Maiol. dict. colloq. de perfid. Iudæ. ex pag. 48. & 188. & 203. ubi agit de Iudæis iuste spoliandis, Carol. Tapia in 1. lib. iur. Regn. Neapol. sup. prag. 2. de Iudæis, num. 1. & sequenti, Philipp. Paschalis de virib. patriæ potestat. 1. part. cap. 7. num. 14. & 15. Thom. à Iesu dict. lib. 5. de procur. omn. gent. salut. dub. 5. pag. 209. Ricciullus dict. cap. 51 num. 11. & seqq. & alij, quos cap. sequenti, num. 89. citabimus. Pro quibus facit Motus proprius Pij. V. incip. He*bræorum gens,* dat. ann. 1568. 4. Kalend. Martij, & alia plura, quæ novissime congerit Fr. Iacob. Bleda in defensione Fidei pro expulsione Moriscorum, tract. 2. cap. 1. §. 2. & in hist. Mauror. lib. 1. cap. 12. pag. 37.

Qvartò constituo, quòd **[sect. 53]** etsi in eiusmodi indirecta, & causativa Fidei introductione & receptione aliquis fortè excessus intervenerit, cuius prætextu infideles ipsi magis coacti, quàm suasi, aut verius compulsi, quàm impulsi videri possint; adhuc tamen illis permitti non debet a Fide semel ita recepta desciscere. Quia quamvis disciplina Christina hunc modum conversionis graviter prohibeat, & detestetur: eadem tamen, Religionem ipsam semel five iure, sive iniuriâ susceptam nullo modo deserendam esse decernit, ex rationibus, de quibus in Concilio Tolet. IV. cap. 56. **[sect. 54]** relato in cap. de Iudæis 45. distinct. ubi ita habetur: *Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt venire (sicut factum est temporibus religiosissimi Principis Sisebuti) quia iam constat eos, Sacramentis Divinis sociatos, baptismi gratiam suscepisse, & chrismate unctos esse, & corporis, & sanguinis Domini extitisse participes, oportet, ut Fidem quam etiam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, & Fides, quam susceperunt, vilis, & contemptibilis habeatur.* Quod late probat Lofred. consil. 48. sub num. 3. versic. Alia verò, Henric. de Boic. in cap. 1. num. 7. de baptismo, Stephan. de Gaëta in repet. cap. ad limina 30. quæst. 1. §. 1. num. 15. Philip. Paschal. de virib. part. potest. 1. par. cap. 7. num. 20. Ricciullus d. lib. 2. de iure person. cap. 35. per totum.

Et in nostris terminis considerat Ioseph. Acosta dict. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 11. pag. 252. ubi allegat Div. Augustin. epistol. 50. ad Bonifac. dicentem: *Plus enim habet iuris, quod in eis Dominicus character agnoscitur:* & potuit allegare id, quod in simili de filijs parvulis infidelium, de facto contra parentum voluntatem baptizatis, diximus sup. cap. præcedenti **[496]** num. 40. & Ricciullus ubi sup. cap. 34. Et spem integrioris, & purioris Fidei in filijs, & successoribus infidelium prædicto modo conversorum, quam etiam cum D. Gregor. & alijs consideravimus cap. 16. num. 108. Et facit **[sect. 55]** text. in cap. contra Christianos, de hæret. lib. 6. ubi hoc procedere dicitur, etiam si infideles metu mortis, aut corporis cruciatus, baptizari se permiserint, modò absolutè non fuerint coacti, puta ligati, vel vi aquâ baptismali abluti, & chrismate illiniti.

Quorum iurium argumento rectè resolvit Tiber. Decian. lib. 5. crimin. cap. 10. numer. 21. quòd si **[sect. 56]** infidelis philocaptus amore alicuius puellæ Christianæ, simulatè factus sit Christianus, ut illam sibi copularet, & baptismum receperit: fi posteà reversus sit ad pestem infidelitatis, cogendus est in Fide perseverare, & uti Christianus Apostata punietur, & valebit matrimonium, neque illa mulier poterit alteri nubere, & verè dicetur character baptismi impressus, cap. sicut ficti 1. quæst. 1. cap. solet, & capite quamvis, de consecrat. distinct. 4. Quæ tamen, ut idem Decianus advertit, intelligenda sunt quoad forum contentiosum, secus in foro conscientiæ, ut per Innocent. in cap. 1. circa finem, de baptismo, & Abbat. in. cap. ultim. eodem; quia cùm Ecclesia ignoret intentionem, & quilibet præsumatur bonus, poterit

illum cogere, ut perseveret, & punire nolentem: & ita etiam in terminis tenuit Marquard. de Iudæis, 3. part. cap. 2. num. 8. Beroius q. 2. incip. *Ex facto quærebarur,* Paschalis dict. cap. 7. num. 21. Ricciullus dict. lib. 2. cap. 31. num. vit.
Quinimò, **[sect. 57]** etsi per ludum cum intentione tamen baptizandi, pueri Iudæorum, vel infidelium se ipsos invicem baptizarent, servatis verbis, & forma baptismi, dicerentur verè baptizati, & cogerentur perseverare, prout factum fuit ab **[sect. 58]** Alexandro Alexandrino Episcopo; qui cùm per viam incedens, vidisset puerum Iudæum, Athanasium nomine, in ludo puerorum se pro Episcopo gerentem, & baptizantem alios pueros, coëgit omnes perseverare in Fide Christiana. Quo factum fuit, ut Athanasius maximus evaderet Fidei propugnator, ut refert hist. Eccles. lib. 10. & Tiber. Decian. d. lib. 5. cap. 12. num. 28.
Et, quod plus est, sufficere, quod infidelis suâ sponte petierit baptizari, ad hoc ut ad baptismum suscipiendum compelli possit, licet posteà pœniteat, & reluctetur, tenet Marquard. d. 3. part. cap. 3. num. 1. quem refert & sequitur Ricciull. dict. cap. 31. num. 26.
Quinimo, **[sect. 59]** si Iudæus, vel Saracenus ætate maior per vim præcisam coactus sit sacrum baptisma recipere, & per longum temporis spatium nihil in contrarium dixisset, sed per aliquos actus illum baptismum tacitè approbasset; tunc characterem impressum remanêre, absque dubio existimat Marquard. d. cap. 2. n. 9. Paul. Paris. cons. 2. num. 26. lib. 4. & Ricciull. d. lib. 2. cap. 35. n. 3. cùm ila præcisa coactio per actus sequentes videretur purgata, præterquam si perpetuò durasset eadem causa coactionis, iuxta ea, quæ in simili tradit Decius consil. 219. n. 7. & frequent. & in proprijs terminis allegant Henric. Boic. in cap. maiores, de baptismo. Qui tamen re verâ hoc non dicit, sed potiùs contrarium; quia cùm nihil receptum sit, non invenitur, quod ratificetur, ita adverus Paris. benè resolvit Paschalis ubi sup. num. 19.
Idem etiam erit dicendum in quæstione, quam movet Licentiatus Zurita in suis quæst. Theolog. cap. 40. de India, nimirum, **[sect. 60]** qui ob eam causam Christianam Religionem suscipiunt, ut suum Regem imitentur, alioqui ipsam non suscepturis. Nam etsi verum sit, quòd qui hac tantùm sui **[497]** Principis auctoritate, & exemplo ducti ad Fidem, & baptismum accedunt, admitti non debêrent, ex doctrina D. Thom. 1. 2. quæst. 109. art. 6. quia id facientes, non modò irreligiosi, verùm & impij sunt, ut docet idem D. Thom. 2. 2. quæst. 5. art. 2. semel tamen admissi, disciplinam Christianam servare compellentur, ex dict. cap. de Iudæis.
Imò nullatenus sperni debebit in hac conversionis infidelium, præsertim Barbarorum, expeditione, principum eorum auctoritas, **[sect. 61]** quæ, ubi Indis tantùm servit in modum præviæ dispositionis, licita est, & admodum necessaria, ut faciliùs ad Fidem alliciantur, iuxta doctrinam eiusdem D. Thom. 2. 2. quæst. art. 3. & quæst. 100. art. 3. Nam ut Cicero in epist. inquit, quales in Republica Principes sunt, tales reliqui cives esse solent, & cum Claud. teste, totus componatur Orbis Regis ad exemplum, ubi Rex boni, & honesti curam habuerit, subiectos sibi cives eandem viam amplecti docebit, ut Velleius Paterc. lib. 2. & Seneca in Thieste dixerunt.
Et in specie receptionis Fidei ostendunt **[sect. 62]** plures Regiæ schedulæ, quæ hanc curam conquisitoribus, & Prædicatoribus Indorum iniungunt, ut eorum Regulos, Tecles, sive, Caciqves, primùm ad Fidern allicere studeant, ut deinceps pronior, & facilior aditus reliquis aperiatur, quæ extant in 4. tom. impress. ex pag. 221. & præsertim in instructione data Ferdin. Cortesio Vallisoleti 26. Iunij an. 1523. pag. 248. ibi: *I porque como sabeis de causa*

de ser los dichos Indios tan sujetos a sus Tecles I señores, i tan amigos de seguirlos en todo, parece, que seria el principal camino para esto començar a instruir a los dichos señores principales, &c.
Quibus etiam cavetur, **[sect. 63]** ut omnia alia media excogitentur, & exequantur, per quæ Fides, & Religio Catholica faciliùs, & commodious Barbaris suaderi posse videatur. Et inter cætera animadvertitur in instructione: *Del Bosque de Segovia,* ann. 1573. dict. tom. pag. 245. vers. *Aunque de paz,* ut **[sect. 64]** prædicatores ornatiori, quantum sieri possit, cultu, in primis ad Indos concionibus incedant, albis saltem stolis, & superpelliceis induti, & ut musicis etiam instrumentis, atque concentibus, ubi oportuerit, utantur, quo maiorem in animos Indorum Venerationem, & admirationem incutiant. Quod mirè convenit cum quæstione, quam proponit Zurita ubi suprá cap. 32. **[sect. 65]** an scilicet, si qua Indorum gens minus ædificaretur, pauperi Evangelizantium cultu, & tenui victu; propterea Prædicatores splendidiorem ornatum assumere, lautioremque mensam instruere debêrent? Et resolvit, quòd poterunt, si id tendit ad dignitatem religionis inducendam, vel augendam ex doctrina D. Thom. 2. 2. quæst. 129. art. 8 & quæst. 87. art. 1. & q. 186. art. 3. dum hic ornatior splendidiorque cultus, cum gravi pauperum vexatione, & eleemosynæ detractione non fieret, ut idem D. Doctor insinuat in eâd. 2. 2. q. 30. art. 4. & quæst. 185. art. 7.
Et **[sect. 66]** à sanctissimo illo Indiarum Orientalium Apostolo B. Francisco Xaviero factum videmus; qui cùm aliàs paupertatis, & humilitatis observantissimus fuisset, ubi tamen prædicando ad Iaponios pervenit, cultiorem vestem assumpsit, & maiori comitatu, atque exteriori ornatu usus est, quia id, iuxta illarum gentium mores, necessarium esse cognovit, ut reserunt Horat. Turselinus, & Ioan. Lucena in eius vita, Ioan. Maffæius histor. Indic. lib. 14. pag 335. Fr. Ant. de San Roman. in hist. Ind. Orien. lib. 4. cap. 10 pag 664. & melius Ferdin. Mendez Pintus, qui se oculatum testem fuisse affirmat, in suis peregrin. cap. 109. Et idem fecit **[sect. 67]** B. Pat. Matthæus Riccius in suis Christianis inter Sinas expeditionibus, **[[498]]** ut narrat Nicol. Trigaultius in historia quam de eis elegant stylo composuit, lib. 3 cap. II. Novum **[sect. 68]** quippe non est, sed multis retrò exemplis, & sæculis comprobatum, ut honor vestibus pretiosioribus, vel ornatioribus adhibeatur, atque eàpropter illis quilibet citra vanitatis, & luxus notam secundùm dignitatem, quam gerit, vel officium & legationem, quam exercêre studet, uti potest, & debet, ut latè probat Chassan. in Catal. glor. mundi 1. part. consid. 23. in princip. & part. 7. consid. 44. & part. 12. consid. 96. Speculat. loquens de iudicibus, & advocatis, tit. de advocat. & Sequitur videndum de vestibus, colum. 2. & Stephan. Gratian. discept. sorens. cap. 284. num. 39. & seq.
Quinimó licitum etiam esse, infideles, exemplo & sanctimoniâ Prædicatorum inducere, quamvis aliquando in his salli auditores contingat, idem Zurita docet cap. 8. motus auctoritate, & argumentis D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 2. & in 1. 2. q. 54. & 57. art. 2.
Et ibîdem in quæstionem deducit, utrum **[sect. 69]** si Indus non intelligat graviora, & firmiora argumenta, quibus ad Fidem adduci posset, liceat levibus alijs & imbecillis rationibus illum attrahere? Et non licêre resolvit, quin potius graviter pecare, qui solidas rationes omittit, & salsis, levibus, aut sophisticis rem adeó gravem pertractat, & in qua vix quisquam prudenter credere possit, qui causas credenda sufficientes non habuerit, secundùm D. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 5. & 2. 2. q. 189. art. 9. & quæst. 4. art 1. Maximé cùm **[sect. 70]** nemo ita rudi, & barbaro ingenio esse possit, ut capere non valeat evidentes quasdam de Fide credenda persuasiones, ex traditis ab eodem D. Thom. 1. 2. q. 58. art. 4. & q. 65. art. 3. & in 2. 2. q. 45. art. 5.

Et faciunt, quæ in simili tradit Tiber. Decian lib. 5. crimin. cap. 10 num. 18. docens, **[sect. 71]** quòd quemadmodum minis, & timore infideles ad Fidem allicere non permittitur, ita nec fallacijs aut deceptionibus, ex dict. cap. qui sincerâ, cum alijs suprà relatis. Et Simon Maiolus d. tract. de persidia Iudæorum, pag. 220. ubi resolvit, nemini permissum esse, se defendere, aut Fidem suam adstruere cum iniuria Christi, & contumelia Ecclesiæ. Vnde **[sect. 72]** Iob. 13. dicitur: *Nunquid Deus indiget vestro mendacio?* Et D Paul. ad Roman. 3: *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundat in gloriam ipsius, quid adbuc & ego tanquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam, nos dicere, faciamus mala, ut inde eveniant bona, quorum damnatio iusta est?*

CAPUT XIX. *In quo de solutione argumentorum, quæ in prædicta quæstione ad utramque partem expensa sunt, specialiter agitur.*

SVMMARIVM Capitis XIX.

1 *Auctores, qui ad Fidem introducendam vim aliquam permittunt, qualiter sunt accipiendi, & defendendi.*

2 *Apostolicum modum in prædicando observare, ubi illud commodè fieri potest, congruentissimum est.*

3 *Indorum Novi Orbis conversio media quadam via curanda fuit.*

4 *Fidei in negotio, inter Barbaros & protervos, levem aliquam compulsionem & severitatem salutarem admittit D. August. & alij, quorum verba referuntur.*

5 *Auctores, qui nullam omnino vim, nec armorum terrorem in conversione infidelium admittunt, securiorem opinionem sequuntur, & qualiter argumentis contrariæ respondeant.*

6 *Fidei prædicationem, & propagationem quamvis Christiani curare teneantur, non tamen debent hac causa Apostolicos prædicandi canones transilire.*

7 *Sancta que sunt, sanctè tractari debent.*

8 *Finis bonus non iustificat actum, nisi per iusta media exequatur.*

[499] 9 *Intentio bona non excusat eum, qui illicita facit.*

10 *Infideles quamvis peccent non recipiendo Fidem, non tamen possunt à fidelibus hoc prætextu puniri.*

11 *Præceptum de prædicanda Fide non obligat ad transgrediendum aliud, quo insontes puniri, & debellari vetantur.*

12 *Conversionem aliorum nemo curare debet, si se exponat periculo peccandi.*

13 *Peccatum quantumvis veniale quis committere non debet, etiam propter lucrandas omnes animas mundi.*

14 *Principes licèt sint Divinæ legis, & Fidei custodes, illam tamen debitis modis tueri debent, non autem illicitis & violentis.*

15 *Natio nulla est, ex qua aliqui non sint prædestinati.*

16 *Ecclesiæ Dei omnes gentes promissæ sunt, non tamen omnes homines omnium gentium.*

17 *Reges Hispaniæ curam conversionis Indorum sibi à Sede Apostolica demandatam, qualiter exercere debeant.*

18 *Finis curam qui habet, licèt possit disponere media, intelligitur de medijs permissis, & ad illum finem proportionatis.*

19 *Arma, quibus Christiani milites, & Prædicatores in conversione Indorum uti debent, qualia sint?*

20 *Ministri, si idonei fuerint, etiam hodie, Apostolico more prædicando, multum inter barbaras nationes proficient.*

21 *Apostoli olim inter nationes non minus feras, & barbaras, quàm Indorum, soli, & inermes prædicarunt.*

22 *S. Fran. Xavierus modo, & fructu suæ prædicationis utile, & recens dedit nostris temporibus Apostolicæ imitationis exemplar.*

23 *Indorum salus desperanda non est, quos iam Deus ad Evangelium vocare videtur.*

24 *Prædicatoribus Fidei certissimum auxilium Deus, Isaiæ 55. & Psal. 67. promittit.*

25 *Linguarum varietas, & ignorantia veros prædicatores Fidei à conversione Indorum terrere non debet.*

26 *Prudentia caret, qui quod cœlesti virtute vacuum est, humanis consilijs explere intendit.*

27 *Apostoli magis virtutibus, quàm miraculis, Orbem converterunt.*

28 *Infideles hodie etiam magis virtutibus, quàm signis Prædicatorum movebuntur, & quare? cum D. Chrysost.*

29 *Miracula non defuerunt hoc sæculo prædicantibus inter Indos.*

30 *Regula de concessione antecedentis ad positionem consequentis, fallit, quando hoc sine illo exerceri potest.*

31 *Zelus extendendæ Christianæ religionis tunc laudari debet, cùm eiusdem Religionis præcepta non frangit.*

32 *Cap. si non ex Fidei 23. quæst. 4. vera explicatione donatur.*

33 *Intentio recta in bellis semper requiritur, & laudatur.*

34 *Infidelibus quibus, & quando bellum licitè inferri possit?*

35 *Cap. Dispar. 23. quæst. 8. explicatur. Et num. 38. & 41.*

36 *Saraceni, & alij infideles, qui sunt hostes Fidei, & occupant Provincias Christianorum semper debellari possunt.*

37 *Bellum à Christianis contra Turcas licitè moveri non posse, fuit hæresis Lutheri & Erasmi, quæ reprobatur.*

38 *Argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo resultat absonus intellectus, vel aliorum iurium correctio.*

39 *Relativum quis vel qui aliquando restrictivè, aliquando declarativè, & generaliter ponitur.*

40 *Lex 2. tit. 23. part. 2. explicatur.*

42 *Ecclesia licèt hodie maiorem auctoritatem, & potestatem habeat, quàm anteà; non tamen ea utitur adversus simplices infideles quietè & pacificè degentes.*

43 *Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. vera expositione donantur. Et num. 53.*

44 Deus semper vult, ut infidelium **[500]** conversio suæ divinæ dispositioni, & non humanis medijs tribuatur.

45 *Fides semper spontanea esse debet.*

46 *Deo non placent servitia coacta, & hilarem datorem diligit.*

47 *Hæreticos, Schismaticos, & Apostatas non posse ab Ecclesia puniri, aliqui censuerunt, quorum error convincitur, & damnatur. Et numeris sequentibus.*

48 *Infideles quamvis Ecclesia non puniat, benè tamen punire potest, & debet, Hæreticos, Schismaticos, & Apostatas, & quare?*

49 *Inquisitores causarum Fidei non puniunt infideles non baptizatos, sed eos tantùm, qui a Fide semel professa recesserunt.*

50 *Hæretici non solùm puniri, verùm si opus fuerit, aperto Marte ab Ecclesia debellari, & funditus deleri possunt.*

51 *Auctores plurimi recensentur, qui de iustitia punitionis, & debellationis Hæreticorum, latissimè disputant.*

52 *Hæretici, & Schismatici, Saracenis, & cæteris infidelibus, imò & lupis, deteriores sunt, & magis puniendi.*

53 *Ecclesiæ auctoritas, & potestas post Constantinum maior esse cœpit, & magis publicè, ac liberè exerceri.*

54 *Parabola Patrisfamilias invitantis ad nuptias, & intrare compellentis, quos ultimo loco vocaverat, multifariè cum SS. Patribus explicatur.*

55 *Cap. Schismatici 23. quæst. 6. explicatur.*

56 *Cogi quodammodo dicitur, qui importunis precibus suadetur.*

57 *Infideles licitè possunt ad fidem per efficacem & importunam etiam suasionem compelli.*

58 *D. Paul. locus 2. ad Timoth. & Ierem. 1. 24. de instantia prædicationis Fidei expenditur.*

59 *Cap. Maiores de baptismo ponderatur, & illustratur.*

60 *Conversio coacta D. Pauli humanis regulis metiri non debet. Miraculosè quæ à Deo facta sunt, in exemplum vel consequentiam adduci non debent, ibidem.*

61 *Deus res, quas condidit, suos cursus agere sinit.*

62 *Sacræ Scripturæ exempla quæ à communibus Theologiæ regulis exorbitant, veneranda sunt, non imitanda.*

63 *Deus animas hominum multis modis invitat, etiam stupefaciendo, ex D. Thom.*

64 *Cap. vides 23. q. 6. & cap. quid faciet 23. q. 4. explicantur.*

65 *Coactio infidelium ad Fidem etiam si vi indirecta fiat, reprobata est.*

66 *Voluntas prorsus libera non reperitur in eo, qui etiam causativè, aut conditionatè ad baptismum compellitur. Et quatenus voluntas coacta, voluntas sit?*

67 *Velle eius est, qui potest & nolle, & aliorum imperio non obsequitur.*

68 *Res imperiosa est timor.*

69 *Voluntatem liberam qualiter diffiniat D. Augustin.*

70 *Bella per Constantinum, & alios Christianos Principes adversus infideles non ob id solum gesta fuerunt, ut Fidem reciperent, sed ex alijs causis, quæ referuntur.*

71 *Carolus Magnus qua de causa Longobardis bellum intulerit?*

72 *Leges, quas Constantinus, Theodos. & alij Imp. contra Paganos & eorum sacrificia tulerunt, de infidelibus, eisdem Imperatoribus subditis, accipiendæ sunt.*

73 *Princeps quilibet potestatem habet in eos, qui sibi politicè subsunt, ut quæ sibi expedire videbitur, custodiant, etiam si diversæ religionis sint.*

74 *Athanasij notabilis historia, & prophetia de templis Paganorum lege Constantini claudendis.*

75 *Lex 1. C. de Paganis illustratur.*

76 Paganorum nomen unde, & qua-**[501]**re olim Gentilibus datum fuerit, latè discutitur.

77 *Pagani in iure dicuntur, quotquot à militia erant immunes, & liberi.*

78 *Infideles, sibi subditos, à suis Regnis Princeps Christianus ex iustis tantùm causis expellere potest.*

79 *Sisebutus Hispaniæ Rex, & Dagobertus Galliæ, an præcisè, vel causativè Iudæos sui Regni ad baptismum recipiendum coëgerint?*

80 *Heraclij Imperatoris Constantinopolitani notabilis historia refertur, ob quam omnes Iudæos sui Imperij baptizari coëgit, & ut in Hispania & Gallia cogerentur, curavit.*

81 *Sisebuti actionem tanquam iniustam Concilium Tolet. IV. pro parte rescidit. Et plures alij Auctores apertè damnant. Et num 83. & 85.*

82 *Concilio Tolet. IV factum Sisebuti circa conversionem Iudæorum reprobanti, ipsum Sisebutum interfuisse, docet Episcopus Palentin. Qui reprobatur.*

84 *D. Isidorus Hispalens. qui floruit temporibus Sisebuti, eius factum etiam tunc prudentioribus non fuisse probatum, affirmat.*

86 *Reges Catholici Ferdinan. & Elisabeth, Iudæos, & Mauros ab Hispania expellentes, iustissimis rationibus moti sunt, & eis vim directam non intulerunt. Et num. 90.*

87 *Iudæos, & infideles inter Christianos morari periculosum est. Et num. 94.*

88 *Oculi dum spectant læsos, læduntur & ipsi, ex Ovidio.*

89 *Dissimilibus non conversari salutare est.*

91 *Status, & Religionis tuendæ ratio, efficit, ut infideles iam baptizatos à suis Regnis Princeps expellere possit.*

92 *Philippus III. Rex noster pijssimus, & invictissimus laudatur, ob expulsas à suis Regnis Maurorum reliquias.*

93 *Mauri, sive Morisci ultimo ab Hispania per Philippum III. expulsi, quot fuerint? & historia huius expulsionis remissivè. Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regius Secretarius citatur, & laudatur ibidem.*

95 *Pepecornus Iudæus conversus multa flagitia admisit, & carmina de eo Vlrichi ab Huten.*

QVibvs ita præhabitis, & constitutis, prior opinio in quæstione, sive titulo, de quo agimus, iuxta modum suprà dictum accepta, non ineptè defendi poterit, cùm pro ea militent rationes, & auctoritates adeò lato calamo peroratæ. Et **[sect. 1]** ad contrarias responderi potest. Primum, & secundum argumentum non obstare, quia loquuntur de vi directa, & absoluta, quâ verum est, neminem ad Fidem compellendum esse, cùm hæc sit suadenda, non imperanda, aut cogenda: Nos tamen, non de eiusmodi vi, sed de indirecta, & causativa tractare, quæ, ut diximus, non reprobatur, & sæpè per medium bellorum, & comminationem inducitur.

Ad tertium verò, quartum, & quintum respondemus, **[sect. 2]** fatendo, verissimum quidem, & certissimum esse, Christi Fidem suaviter, & pacificè, atque Apostolico more, & instituto congruentiùs, & citra aliquod damnum, & scandalum prædicari, & ubi illud teneri commode potest, nihil prius, neque melius reperiri, ut sæpè retulimus,**[502]** in istis autem Novi Orbis regionibus ob rationes suprà consideratas, exactè observari non posse, nec potuisse, **[sect. 3]** ac propterea aliâ media viâ, horum barbarorum conversionem curandam fuisse, qui in sua infidelitate relinqui non debuerunt.

Quam solutionem, ultra Auctores sup. cap. præced. ex num. 5. allegatos expressis, & elegantibus verbis tradidisse videtur D. August. epist. 1. ad Bonifacium ita inquiens: **[sect. 4]** *Melius quidem esse quis dubitaverit, ad Deum colendum homines doctrina duci quàm timore pœnæ, vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideò illi, qui tales non sunt, negligendi sunt. Multis enim profuit, prius timore, vel dolore cogi, ut possint posteà doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari.* Cuius loci mentionem faciens Iust. Lipsius advers. Dialog. vers. *Divinum illud,* in fine, se non vereri, ait, in Fidei negotio, *Levem aliquam, & cùm spe fructus compulsionem admittere, minantem tamen magis, quàm cogentem.*

Nec dissentit Ioseph. Acosta, qui ultra ea, quæ ab ipso mutuavimus suprà prox. cap. num. 7. iterum lib. 3. cap. 13. pag. 229. docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiusmodi Barbari penè omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuedine impulsi, hos certè severitate quadam salutari in Ecclesiæ gremium intrare compellendos esse.

Siqvis autem adhuc posteriorem **[sect. 5]** opinionem defendere voluerit, quæ nullam coactionem, nec armorum interventionem in Fidei prædicatione, & propagatione permittit, quamq́ue in puncto iuris veriorem & securiorem esse tradidimus, & novissimè probat Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 9. num. 5. argumentis contrarijs ita suo ordine satisfacere poterit.

Non obstare primum, inde constructum, quòd Ecclesia, & eius alumni non solùm habeant potestatem, verùm & præcisam necessitatem Fidei per Orbem universum disseminandæ,

prout & infideles illam recipiendi; & in hoc magis, quàm in cæteris omnibus rebus charitatis officium ac præceptum impleri. Nam **[sect. 6]** respondetur, hæc quidem omnia verissima esse; ita tamen infidelium conversionem disponi debêre, ut nulla violentia eis hac de causa inferatur, nec doctrinæ Apostolicæ limites excedantur, sed poitùs res adeò pia, **[sect. 7]** & sancta, piè quoque, & sanctè tractetur, ut alias dicitur de matrimonio in Concilio Trident. sess. 24. de reformat. matr. cap. 10.

Finis **[sect. 8]** quippe bonus alicuius actionis non facit eam bonam, aut legitimam, nisi per iustos, & legitimos tramites fiat, princip. procem. inst. ibi: *Et per legitimos tramites,* D. Paul. ad Rom. 3. vers. 8. cap. qui sine Salvatore 26. q. 2. cap. admoneant, cap. Non observetis 26. quæst. 7. Navarrus in tract. de finib. Human. Act. Num. 8. Quemadmodum neque **[sect. 9]** bona intentio, etiam cum vincibili ignorantia coniuncta, eum à peccato excusat, qui facit, quod scire debuit, sibi non licêre, ut probatur Act. 3. vers. 7. & per D. Thom. Medinam, & alios in 1. 2. q. 74. art. 5. & q. 76. art. 2. communi Theolog. in 2. distinct. 22. & ex alijs relatis à Gregor. de Valencia disput. 2. q. 3. punct. 6. & quæst. 5. & Mart. Delrio in disquisit. Magic. Lib. 4. Cap. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 334. & lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. pag. 486. ubi tractat, an liceat, remedium petere à maleficis?

Et quamvis **[sect. 10]** infideles, prædicatam sibi, & sufficienter propositam Christi Fidem non recipientes, graviter peccent: non tamen possunt Christiani, eos sub hoc prætextu punire, aut debellare, cùm id sibi nequaquam permissum, sed potius prohibitum reperiatur Matth. 10. Marc. 6. & Lucæ 9. **[503]** Quia **[sect. 11]** præceptum illud affirmativum de Fide prædicanda, & disseminanda, & de idololatria vitanda, nequaquam fideles constringit, ut ad illud implendum alterum fortius, & potentius præceptum, negative conceptum, transgrediantur, quo insontes, & innocentes non esse occidendos, nec bello, & iniurijs lacessendos docemur, ut habetur Exodi cap. 23. & Matth. cap. 19. Cùm **[sect. 12]** nemo teneatur aliorum conversionem curare, si se exponat periculo peccandi. Quia non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona, & **[sect. 13]** etim ob lucrandas omnes animas mundi, non potest quis peccatum, quantumvis venial, committere, ut in nostræ quæstionis terminis benè observant, & probant Ioan. Andr. in reg. peccatum in Mercurialibus, Ant. à Corduba dict. lib. 1. quæstionarij, quæst. 57. Eman. Roder. in quæst. Regular. 3. tom. quæst. 32. Ferdin Rebellus de oblig. iust. lib. 1. quæst. 14. sect. 8. num. 58. Pag. 123. Beccanus in sum. 2. tom. cap. 13. quæst. 4. Simon Maiol. De perfid. Iudæor. Pag. 103. Pat. Fran. Suarez in tract. de Charitate, disput. 9. sect. 1. ex num. 2. & alia adducens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos, 5. part. num. 200. & Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 25. pag. 132. & seqq. & cap. 28. pag. 171.

Neque hoc excusat, **[sect. 14]** quòd Christiani Principes, ut in argument subiecimus, esse debeant Divinæ legis custodes, & vindices: nam, ut rectè advertit Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. col. 407. vers. *Ad secundum,* id sic intelligendum est, ut debeant recta ratione, modoque consentaneo illius observationem tueri, ac promovêre. Non est autem in proposito recta ratio ea, quæ est per vim, cùm potiùs hoc alienum sit ab ipsa lege Divina, & modo quo Christus Evengelium suum prædicari voluit; qui, ubi sibi visum fuerit oportere; illorum conversionem disponet. Cùm **[sect. 15]** nulla natio sit, ex qua non sint aliqui prædestinati, Apocal. 7. Et secundùm doctrinam D. Augustini epistol. 80. **[sect. 16]** in omnibus gentibus, ubi nondum est Ecclesia, oportet, ut aliquando sit, licét non oporteat, vel necessarium sit, ut omnes, qui ibi fuerint, credant: quia omnes gentes promissæ sunt, non omnes homines omnium gentium: non enim omnium est fides. Quod, Augustino non

citato, cum Lyrano, & Hadriano Fino rectè advertit P. Ribera in Michæam cap. 4. num. 23. docens, non omnes omnium gentium homines venturos esse ad Christum, & ad Ecclesiam; venturos tamen esse multos ex singulis nationibus, & optimè probat, & prosequitur Pat. Fran. Suarez in 3. par. D. Tho. tom 4. 59. art. 6. disput. 56. sect. 1. pag. 661.
Secvndo Verò **[sect. 17]** argumento refponderi potest cum Episcopo Chiapens. in replic. 5. & 12. ad object. Sepulvedæ, & Dom. Soto in 4. distinct. 5. quest. Unic. art. 10. pag. 270. vers. *Alij verò.* Quod, etsi Reges nostri non solùm ex communi charitatis præcepto, verùm & ex præcisa obligatione, sibi per Bullam Alexan. VI. iniuncta, conversionem Indorum curare debuerint, & sic etiam ad eos pertinêre videatur cura de medijs, ad eandem conversionem tendentibus, cùm ordinaria non sufficiant, propter difficultates, feritatem, & barbariem Indorum, & alia impedimenta, quæ in eodem argument, & suprà cap. proximo ex num. 2. consideravimus. Hoc tamen **[sect. 18]** intelligi debet, quatenus ea, quæ sunt ad finem, eidem fini proportionantur, & ad eius consecutionem permissa, utilia, & conducibilia censentur, argumento l. legata inutiliter, D. de adimend. legat. Et eorum, quæ tradit Covarru. lib. 1. variar. cap. 1. vers. *Medium autem.* Secus verò contingit, quando **[504]** talia media prohibita sunt, & finem, ad quem diriguntur, potius impediunt, retardant, aut destruunt; qualia ea omnia esse dicunt, quæ violentiam aliquam & bellorum, atque armorum terrorem includunt, & ab antiquo Apostolorum instituto discedunt, ex rationibus, & auctoritatibus toto cap. 17. perpensis. Tunc enim melius esse inquiunt, à prædicatione, & conversione desistere, quàm lege Dei perfractâ, eiusdem legis observationem prohibitis, & repugnantibus medijs, inducere velle.
Arma **[sect. 19]** etenim, quibus Christiani milites in hac expeditione uti debent, ut sæpè consideravimus, & benè advertit Hieron. Zevallos dict. 4. tom. pract. commun. quæst. ult. num. 200. & seqq. illa duntaxat sunt, de quibus D. Paul. loquitur 6. ad Ephes. *Estote succincti lumbis mentis iustitiæ, & calceate pedes in præparatione Evangelij pacis.* Quibus mediantibus, si parum, aut nihil profecerint, & exitus votis non responderit, omni prorsus culpa vacabunt.
Præterquàm **[sect. 20]** quòd absurdum esse putant, existimare, ob difficultates & impedimenta suprà relata, Evangelij cursum, more, & exemplo Apostolorum servato, hodiernis, ut antiquis temporibus, etiam inter feras, & barbaras nationes, ingentem progressum non habiturum, si idonei ministri eligantur, qui Dei causam magis quàm suam agere curent, & patientiâ, labore, ac vitæ puritate susceptum ministerium, prout rei gravitas, ac dignitas postulat, exequantur. Nam **[sect. 21]** ipsi Apostoli, olim ad alias gentes non minus barbaras promulgandi Evangelij causâ, humanis prorsus suppetijs destituti, destinati sunt, ut late memorant Auctores, quos citavimus suprà lib. 1. cap. 14. num. 81. & Thom. à Iesu statim allegandus.
Et tempestate nostrâ **[sect. 22]** sanctus Fran. Xaverius, & alij eius socij Evangelium Evangelicè cum magno sructu in India Orientali prædicasse leguntur Indis, Persis, Arabibus, Æthiopibus, Malabaribus, Iapponensibus, Sinensibus, & infinitis alijs. De quo, ultra alios, solitâ eloquentiâ plura scribit Maffæius in sua Ind. Orient. hist. lib. 12. & 14. ubi inter alia ait: Huius mihi profectionem viri paulò fusius persequi est animus: ut promulgandi Evangelij studiosis hominibus recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis exemplar.
In qua sententia exornanda, & comprobanda plura eleganter expendunt Ioseph. Acosta dict. lib. 1. & 2. de procur. Ind. salu. per totam, Corduba dict. lib. 1. quæstionar. quæst. 57. dub. 6. colum. 507. & Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 41. part. cap. 1. ex pag. 123. dicentes, **[sect. 23]** nullo modo spiritualem Indorum salutem desperandam

esse, aut ab eius cura à viris Apostolicis desistendum, cùm Indos iam Deus ad Evangelium vocare videatur, sperandumque sit, quòd paulatim, & successivè convertentur; tum ex eorum docilitate, tum etiam **[sect. 24]** ex auxilio Divino Prædicatoribus Fidei promisso Isaiæ 55: Quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & inebriat terram, & germinare eam facit; sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, paulatim producet fructum suum. Et Psalm. 67: Dominus dabit voci suæ vocem virtutis: Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa.

Quod efficit, **[sect. 25]** ut nec propter linguarum varietates diffidere oporteat; scriptum est enim Matth. & Lucæ 10: Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

Neque obstare, quod Christus, Apostoliq́ue omnes miraculis Orbè flexerint, vel subiugarint, ætasque nostra eiusmodi viros non sit adepta, **[sect. 26]** quia non est prudentiæ genus, quod cœle-**[505]**sti virtute vacuum est, humanis consilijs explêre: **[sect. 27]** & quia maior verarum virtutum, quàm miraculorum gloria in Orbis conversione resplenduit. Etenim, ut præclarè docet D. Chrysost. homil. 46. super Matth. **[sect. 28]** *Non ita signis adducuntur Gentiles ad Fidem, ut bona vita & exemplo Prædicatorum: qui enim miracula faciunt sine vita studiosa, sæpè deceptores ab eis æstimantur.* Et homil. 6. in. 1. epist. ad Corinth. de eâdem re agens, inquit: *Quod etsi in præsentia signa viderentur, quis tamen persuaderet? quis externorum aures nobis accommodaret, cùm tantopere increbrescat malitia? Etenim probata Christianorum vita, Maiorem apud multos auctoritatem sibi vindicabit, quàm signa: siquidem hæc apud impudentes, & malos homines malam concitant opinionem. Vita autem pura etiam ipsum diaboli os maiorem in modum obstruere poterit.*

Vt omittam, compertum etiam hoc ipso saeculo esse, **[sect. 29]** apertis miraculis Deum præsentissimum non modò viris Apostolicis, verùm & militibus, Fidei Catholicæ causam, utcunque agentibus, affuisse, quemadmodum considerat Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 125. Et Ego latissimè ostendi sup. hoc lib. cap. 4. sequent. Quo supposito **[sect. 30]** cessat regula illa, quam pro contraria sententia perpendimus, de concessione antecedentis consequenti concesso; non enim procedit, ubi consequens sine tali antecedenti exerceri, & subsistere potest, ut patet ex exemplo l. 1. §. igitur, D. de exercit. act. & erudite ostendit Romanus cons. 451. num. 1. & cum eo Felin. in cap. prætereà n. 4. de offic. delegat. Everardus in loco à concessione consequentis, limit. 2. Didac. Perez nihil allegans in l. 1. tit. 5. lib. 8. ordin. fol. 177. col. 2. & Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Consequens,* conclus. 757. ex. num. 71.

Ad tertium argumentum, dum generaliter laudat curam, & zelum defendendæ, & extendendæ Christianæ Religionis, respondetur, **[sect. 31]** id quidem certissimum, & sanctissimum esse, dummodo, ut diximus, legitimè fiat, & iuxta eiusdem Religionis præcepta. Quod supponendum, sive supplendum est in omnibus locis, & auctoritatibus in argumento relatis. Et præcipuè **[sect. 32]** in d. cap. si non ex Fidei 23. quæst. 4. in quo maior vis argumenti consistit. Nam, ut benè advertunt Sotus in 4. distinct. 5. quæst. uni. art. 10. pag. 271. vers. *Quartum argumentum,* Episcop. Chiapens. in dict. Apolog. contra Sepulvedam, & in 3. replicat. ad obiect. eiusdem. Covar. in Reg. peccatum 2. par. §. 10. numer. 2. vers. *Quartum,* Banez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Iam verò,* col. 529. Gregor. de Valentia dict. 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. vers. *Secundò certum est,* Zevallus quæst. fin. ex num. 170. Torres dict. disput. 51. dub. 1. & novissimè Pat. Suarez dict. tract. de Fide, disput. 18. sect. 3. num. 5. Divus Gregor. ibi intelligendus est de bello, quod Gennadius, Africæ Exarchus, Fidei

causâ adversus Hæreticos, & Apostatas gessit, qui, ut statim trademus, non ferendi, sed feriendi sunt, ubi adversus Ecclesiam, cui semel nomen dederunt, colla subrigere audent, veramque Evangelicæ legis doctrinam prædicari impediunt, aut Fidem volunt Christiani nominis inclinare.

Quæ solutio colligitur ex epist. 72. eiusdem D. Gregorij ad eundem Gennadium scripta, cuius etiam meminit Gratianus in cap. sicut, eâd. causâ, & quæs. Et si cui forte non probetur propter generalitatem verborum D. Gregor. in dict. cap. si non ex Fidei, quæ de alijs bellis agere insinuant, quæ Gennadius adversus infideles nondum Ecclesiæ, & Romano Imperio subditos gerebat, dilatandæ Fidei causâ, & ut Christi nomen per subditas gentes, Fidei prædicatione circunquaque discurreret. Omissa, aut si mavis reiectâ, aliâ solutione Gregor. Lop. in dict. l. 2. part. glo. mag. col. 6. dicentis, Divum **[506]** Gregorium ibi, bella, quæ Gennadius gerebat, non approbare, **[sect. 33]** sed tantùm rectam eius intentionem laudare, quæ semper in bellis plurimum commendatur, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. quæst. 40. art. 1. & alia, quæ tradit Covar. dict. reg. peccatum. 2. part. §. 9. num. 1. & 2. Possumus quidem secundo modo cum eisdem Auctoribus respondêre; de illis infidelibus loqui, qui ditiones, & provincias Christianorum infestabant, aut occupabant, aut Fidei prædicationem suis blasphemijs, pravisque persuasionibus impediebant, ut colligitur ex illis verbis: *Plurima enim pro pascendis ovibus Beati Petri Apostolorum principis excellentiam vestram præstitisse didicimus, ita ut non parva loca patrimonij eius, proprijs nudata cultoribus, largitis Dacorum habitationibus restauraverit.* Quibus, **[sect. 34]** & similibus casibus, Infidelibus iuste bellum inferri potest, cùm non sint solùm infideles, verùm & Fidei, & Christianorum hostes, iuxta differentiam, quam inter eos facit Marquard. in tract. de Iudæ. & Infid. part. 1. cap. 5. fol. 21. atque ita militent adversus illos omnes rationes iusti belli, defensivi, & vindicativi, de quibus egimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 49. & doctrina Bald. cons. 140. in fine lib. 4. quem refert Cardinalis Tuschus in pract. conclus. verb. Hostes Fidei, conclus. 173 ubi tradit, quòd hostes Fidei impunè possunt prædari à fidelibus. Et Michaëlis Salon in 2. 2. tom 1. quæst. 66. art. 8. ubi probat, quòd infidelium bona, & personæ subditæ sunt Christianis de iure, quando occupant ea, quæ aliquando fuerunt Christianorum.

Alioqui autem, si infideles quietè, & pacificè viverent, & nihil occuparent, quod aliquando Christianorum fuisset,non posset eis iusté bellum ob solam infidelitatis causam moveri, iuxta ea, quæ laté disputavimus suprà cap. 15. etiam si Saraceni essent, ut per argumentum à contrario sensu probare videtur Alex. P. II. **[sect. 35]** in cap. dispar. 23. quæst. 8. dum docet, iustè pugnari adversus Saracenos, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt: cuius tex. auctoritate idem expressè probavit glos. ibidem. & consuluit Oldrad. cons. 264. incip. *Illa videtur probabilior.*

Quamvis in hoc contraria sententia verior videatur, **[sect. 36]** scilicet adversus Saracenos, quamtumvis in pace degentes, semper, & quolibet modo, sine aliqua nova causa iure optimo bellum indici, quoniam sunt perpetui, & infesti Christiani nominis hostes, & detinent provincias, quæ olim Christianorum fuerunt, & præcipuè terram Ierusalem, & terram Promissionis, quam Dominus Abrahæ, & semini eius promisit, & Catholicis debetur, quia semen Abrahæ sunt, secundùm Apostolum ad Roma. 9. vers. 7. & ad Corinth. 11. vers. 22. quod tenet idem Oldrad. sibi contrarius cons. 72. incip. *Contra Saracenos,* & sequitur Calderin. cons. 95. num. 2. aliàs 1. de tregua, & pace, Geminian. cons. 96. incip. *Pro huius dubij,* num. 5. & seqq. Alex. cons. 130. incip. *Super* eo, num. 4. & 5. lib. 7. & eos referens Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus,* conclus. 124. & verb. *Bellum,* conclus.

36. num. 14. latissimè Marquardus ubi sup. cap. 6. ex num. 10. fol. 30. Victoria in relect. de Indis, 1. part. num. 7. in fine, Gregor. Lop. in. 1. ult. tit. 18. part. 2. verb. *En la conquista,* ubi dicit, quòd Papa approbat hæc bella, & quotidie dat indulgentias, & Cruciatam contra illos Saracenos Africæ in favorem Regis Hispaniæ, Anton. Gam. decis. Lusit. 335. Boërius decis. 178. num. 10. Cacheran. in disput. inserta post decis. Pedemon. num. 19. Gail. lib. 1. de pace pub. cap. 2. num. 40. Molina de iust. & iur. tract. 2. disput. 99. & disput. 105. Bellarmin. lib. 3. de laicis cap. 16. Zevallos dict. quæst. fin. ex num. 210. Marta de iurisd. 1. par. cap. 24. ex num. **[507]** 22. P. Mag. Lorca in 2. 2. sect. 3. dispu. 52. num. 8. & Fr. Iacob. Bleda in hist. Maur. lib. 8. & novissimè Seraph. Freitas de Iust. Imp. Asiat. cap. 9. num. 10. & 11. ubi plures alias causas recensent, ob quas bellum contra Saracenos iustificatur.

Et **[sect. 37]** hæresim Lutheri notantes, qui asseruit, non licêre Chistianis bellare in Turcas, optimè prosequuntur Alfons. à Castro, & Sebast. Medices adversus hæreses, verb. *Bellum,* Covar. d. reg. peccatum 2. part. §. 10. ex prin. Lancellot. Conrad. in temp. omn. iud. lib. 1. §. 3. verb. *Infidelibus in auxilium,* quos citat Petr. Cenedus in collect. 59. ad Decretum, pag. 84. num. 1. in fine, & contra Erasmum idem advertit Anton. Rubeus in assertion. Cathol. lib. 2. err. 2. & Nos suprà cap. 6. num. 49. & Mag. Lorca sup. D. Thom. sect. 3. disput. 49. num. 1.

Neque his refragatur **[sect. 38]** d. cap. dispar, quoniam argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo absurdus, vel absonus intellectus resultat, aut aliorum iurium correctio, l. nemo, D. de iurisd. omn. iud. glos. celebris in l. conventicula, C. de sacros. Eccles. cum notatis ab Everardo loco. 4. pag. 58. Canciuncula loco 13. Bellon. de argum. leg. cap. 11. Mantua singul. 541. Corras. lib. 5. Miscel. cap. 9. num. 9. & Ioan. Gutierr. in repet. l. nemo potest, num. 288. de legat. 1. Et Pontifex ibi nullo modo voluit aliquam differentiam Saracenorum facere, quoad hoc, ut his magis, quàm illis bellum iustè inferri posset; sed illa verba: *Qui Christianos persequuntur, &c.* generaliter, vel causativè apposuit, quasi diceret, omnes Saracenos esse, & fuisse perpetuos Christianorum hostes, persecutores, & spoliatores, & ideò in eos iustè pugnari. Nam **[sect. 39]** relativum *quis* vel *qui,* non ponitur ibi restrictivè, sed generaliter & declarativè, cuilibet de genere competat, iuxta doctrinam Bart. per text. ibi in l. omnes populi, D. de iust. & iure, l. 1. C. de sum. Trinit. l. iubemus, C. ad Trebel. quam sequuntur communiter Doct. in eisdem iuribus, Paul. Castrens. cons. 84. num. 3. & cons. 418. lib. 1. & Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litt. R. conclus. 127. num. 28. & 38. Et iuxta hanc expositionem textus in d. cap. si non ex Fidei, possumus etiam accipere **[sect. 40]** text. in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. dum probat iustam causam bellandi esse: *Por acrecentar el pueblo su Fè.* Non enim simpliciter loquitur de bello quibuslibet infidelibus ob solam infidelitatem, vel diversitatem Religionis illato, sed de eo, quod augendæ, & defendendæ Fidei ratione legitimè infertur, nimirum contra Saracenos, Hæreticos, Apostatas, & alios eiusdem Fidei hostes, qui eam impedire, aut impugnare conantur, & ideo cum mysterio adiecit illa verba: *E para destruir los que la quisieren contrallar,* ut benè advertit Zevallos ubi sub. num. 171.

Ad ponderationem autem **[sect. 41]** dict. cap. dispar, in finalib. verbis, quam cum Grego. Lop. fecimus sup. cap. 16. num. 80. potest etiam ex suprà dictis facilè responderi. Quoniam illatio, quæ ex eo per argumentum à contrario desumitur, vincere non debet tot, & tam apertas decisiones, & Sanctorum auctoritates, quibus probatur, neque Iudæos, neque alios infideles bellorum terroribus ad Ecclesiæ Fidem, & obedientiam cogendos. Et Pontifex ibi de Iudæis tantùm, inter Christianos degentibus, sermonem habuit, eosque bello lacessendos

non esse, inquit, quia ubique servire parati sunt, idest, non audent contra nos bellare, aut expressè, & apertè, sicut Saraceni, & alij infideles, Ecclesiæ, & Christianorum quietem, & servitium aliquid molirentur, iustè bello compesci possent, sicut & Saraceni. De alijs verò infidelibus Ecclesiæ in temporalibus non subiectis,**[508]** nihil disposuit, nec utrum ij ad eius obsequium, & servitium inviti adducendi essent? sed aliorum Canonum auctoritate definiendum reliquit, ut constat ex his, quæ tradunt Archidiac. Turrecrem. Domin. & alij ibîdem, & Simon Maiol. d. colloq. de perfid. Indæorum pag. 221.

Ad quartum argumentum, **[sect. 42]** quod sumpsimus ex maiori auctoritate, & potestate, quam Ecclesia hodiernis temporibus habet, quâ mediante ad debellationem, punitionem, & coactionem quorumlibet impiorum procedere potest, ut habetur **[sect. 43]** in d. cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. & in alijs locis, & exemplis in argumento relatis, facilè respondetur, iura illa de Hæreticis, Apostatis, Schismaticis, & alijs impijs hominibus agere, qui Ecclesiæ Fidem semel promissam, & obsequium debitum negant, aut alio modo ei adversantur: non autem de simpliciter infidelibus, quietè, & pacificè degentibus, in quorum prædicatione, & conversione Ecclesia ipsa tam hodie, quàm olim nullâ potestate, aut coactione uti vult, ut sæpè probavimus, Deo Opt. Max. eorum vocationem relinquens, **[sect. 44]** qui semper desiderasse videtur, ne rei adeò perfectæ laus, in homines, aut hominum vires, præsidiaque transferatur, sed quod omnino Divinum est, ipsi Deo cum gloria tribuatur, iuxta illud Apost. 1. Corinth. 2: *Ne glorietur omnis caro, & sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis,* cum alijs, quæ adducit Fr. Thom. à Iesu d. lib. 4. de procur. Ind. sal. 1. part. cap. 1. pag. 123.

Neque refragatur, quòd idem de hæreticis, & Apostatis dici debêret, **[sect. 45]** cum Fides spontanea esse debeat, non solùm quando à principio credit homo, sed etiam quotiescunque credit, **[sect. 46]** quia servitia coacta Deo non placent, qui hilarem datorem diligit, & ex necessitate Evangelizantibus gloriam non tribuit, 2. Corinth. 9. Nam licèt non defuerint, qui, hoc argumento moti, malè putarunt, **[sect. 47]** Hæreticis, Schismaticis, & Apostatis, sicut neque infidelibus, vim inferri non posse, à quibus non multum distare videtur opinio Marsilij Paduani relata, & meritò reiecta à Navarro in cap. novit, notab. 3. pag. 106. num. 98. de iudicijs, & Valençuela in monit. contra Venetos part. 7. Qui in suo pacis defensorio omnem coërcitionem, & iurisdictionem Ecclesiæ auferebat. Hic tamen error ab omnibus Catholicis Doctoribus plurimis rationibus damnari, & convinci solet, **[sect. 48]** quia infideles, cùm nusquam baptismum receperint, neque Ecclesiæ Fidem de servandis præceptis Evangelicis dederint, ab eâdem Ecclesia, & Christianis Principibus puniri, aut debellari hac de causa non possunt, quod in Hæreticis, Apostatis, & Schismaticis contrà observatur, qui cùm semel voluntariè crediderint, eo ipso quòd baptizantur, Ecclesiæ subijciuntur, quæ custos est Religionis Christianæ, ac proinde potest pœnis spiritualibus, & corporalibus usque ad pœnam ignis, & confiscationem bonorum, eos ad Dei legem servandam compellere, & ut Fidem impleant semel in baptismo promissam, atque professam, quia nisi hanc iurisdictionem, & potestatem habêret, parum potens esset ad inducendum finem, quem ipsius Sponsus Christvs Opt. Max. prætendit, arg. cap. 1. 2. & 3. 24. q. 3. & eorum, quæ tradit Navar. d. num. 98. Valençuela d. part. 7. num. 56. & seqq.

Vnde **[sect. 49]** in sacris Fidei apud Hispanos prætorijs non puniuntur infideles non baptizati, sed solùm Apostatæ, & Hæretici baptizati, qui negant, & deficiunt in fide, quam semel professi sunt, ut præter alios observat Didac. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 19. num. 6. pag. 162.

Quinimò **[sect. 50]** si numerus, & potentia hæreticorum id expostulet, poterit quo-**[509]**que adversus illos bellum indicere, ut funditus extirpentur, & ne eorum pessimo exemplo, pravisque suasionibus Christiana Respublica maius in dies nocumentum accipiat.
Quam sententiam expressè definire videtur August. in d. cap. si Ecclesia, & simil. D. Hieronym. à Gratiano relatus in cap. resecandæ 24. quæst. 3. & text. in l. 4. C. de hæret. cap. ferrum, cap. cùm secundùm leges eod. tit. lib. 6. l. 1. & per tot. C. de Apostat. & Schismat. l. 1. tit. 26. part. 7. l. 1. & 2. tit. 1. lib. 4. fori. l. 1. & per tot. tit. 4. lib. 8. ordin. Tertu. adversus Gnosticos cap. II. dum ait: *Ad officium Hæreticos compelli, non allici dignum est, duritia vincenda est, non suadenda hæresis.* Et latissimè **[sect. 51]** probant, & ab hæreticorum argumentis, & calumnijs defendunt Theologi omnes post D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 12. Alfons. a Castro de iusta hæret. punit. cap. 12. & 14. Victoria dict. relect. de Indis 1. part. num. 8. & seq. Conrad. de contract. lib. 1. quæst. 7. conclus. 2. & 3. Director. Inquisit. lib. 3. tit. 9. Bodius in collect. tit. de Hæreticis, Didac. Perez in l. 3. dict. tit. 4. lib. 8. ordin. col. 115. Palac. Rub. in allegat. in mat. hæresis, & in tract. de obten. Reg. Navarræ, part. 4. §. 4. **[sect. 52]** ubi probat, magis damnandos esse Hæreticos, & Schismaticos, quàm Saracenos, Villadiegus in tract. de hæret. q. 6. Albertus Brunus in eod. tract. lib. 3. cap. 3. Covar. lib. 2. varia. cap. 10. num. fin. Pet. Gregor. lib. 33. Syntag. cap. 6. num. 4. Decian. lib. 5. crim. cap. 11. n. 16. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 20. pag. 449. & seqq. ubi aiunt, quòd sunt deteriores cæteris infidelibus, & colloq. 7. pag. 191. ubi quòd sunt deteriores lupis, Simancas in Cathol. instit. tit. 45. & 46. & plures alij relati à Petr. Cenedo in colle. 55. ad Decretal. num. 3. & ultra eos Navarrus, & Valdes ubi sup. Ioan. Azor. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 13. quæst. 8. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. col. 525. Aragon ibîdem, pag. 294. & 297. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. in princip. & *vers. ad* 4. col. 407. D. Ioan. Vela de delictis cap. 2. de Apostasia, & cap. 14. de Hæreticis, Lorca 2. 2. sect. 3. disput. 52. ex num. 10. Iust. Lipsius lib. 4. civil. doct. cap. 4. & advers. Dialogist. cap. 2. Pet. Herodius lib. 1. rerum iudicat. tit. 6. cap. 13. Simon Maiol. de perfid. Iudæorum, pag. 186. Pet. Cened. qui alios refert in collect. 59. ad Decretal. pag. 198. num. 2. Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 33. ubi ait, Hæreticos puniri posse, etiam si ad id nulla ipsorum fraterna correctio præcesserit, Pet. Andreas Canonherius in Aphorismis polit. & moral. Hippocratis vol. 2. ex pag. 248. Farinac. plurimos congerens in tract. de hæret. quæst. 198. Martin. Delrio lib. 6. disquisit. magic. cap. 2. sect. 3. q. 3. pag. 509. & iterum pag. 537. Et novissime, & eruditissimè P. Fran. Suarez in tract. de Fide, disput. 20. sect. 3. ex num. 9. ubi loquitur de Hæreticis, & disput. 16. sect. 5. ex num. 1. ubi de Apostatis, Ioan. Bapt. Valençuela in d. monit. contra Venetos, part. 7. per totam, & in discursu status, & belli, part. 2. considerat. 6. num. 17. & consid. 9. ex num. 23. & novissimè Anton. Ricciullus in tract. de iur. person. extra Eccles. grem. existen. lib. 5. cap. 12. ubi cum veriori Bellarm. opinione adversus Alph. à Castro defendit, Hæreticos non esse in Ecclesia, quia ad eam nemo pertinet nisi per Fidem, licèt eius iurisdictioni, & punitioni subiaceant, ex rationibus suprà citatis.
Quibus congruenter addere possumus, **[sect. 53]** id, quod Augustinus in prædictis locis commemorat de maiore vi, & auctoritate, quam Ecclesia suis temporibus habebat, eo fine dici, ut probet, post Constantini, & aliorum Principum Christianorum favorem, Christi Fidem prævaluisse, & non in occulto, ut anteà, sed publicè doceri, coli,**[510]** & defendi cœpisse, ut ex multis locis eiusdem Augustini, quâ solet eruditione, ostendit Pat. Fran. Suarez in defens. Fidei contra sect. Anglican. lib. 1. cap. 16. num. 11. & seqq.

Ad quintum argumentum ex Parabola Patrisfamilias invitantis ad nuptias, & compellentis intrare eos, quos ultimo loco vocaverat, **[sect. 54]** multifariè responderi potest cum D. Tho. & reliquis Theologis in 2. 2. quæst. 10. art. 8. Soto in 4. distinct. 5. quæst. un. art. 10. pag. 270. vers. *Tertiò argumentantur,* Covar. in d. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. Gregor. de Valencia dict. disp. 1. q. 10. punct. 6. vers. *Ad primum,* col. 407. & alijs relatis à Suarez dict. disput. 18. sect. 3. num. 12.

Primò, locum illum, & coactionem, quæ in eo permittitur, non esse intelligendum de his, qui nunquam Fidem susceperunt, quales sunt Indi, de quibus tractamus. Sed de illis, qui semel Christianam Fidem professi, ab ea divertunt, quales sunt Hæretici, Apostatæ, & Schismatici, ut suprà retulimus: quemadmodum expressis verbis ostendit D. Augustin. in epist. 50. ad Bonifacium, de qua in **[sect. 55]** dict. cap. Schismatici 23. quæst. 6: *Si per potestatem, quam per religionem, ac Fidem, Regum tempore, quo debuit, Divino munere accepit Ecclesia, ij, qui inveniuntur in vijs, & sæpibus, idest, in Hæresibus, & Schismatibus coguntur intrare; non quia coguntur reprehendant, sed quo cogantur attendant.*

Secundò, quòd, ut demus, sub parabola illa etiam vocationem, & compulsionem infidelium designari, nullo modo debemus de ea coactione intelligere, quæ vi, & metu armorum fit, sed de ea tantùm, quæ blandis verbis, ac suasionibus, & argumentorum, & rationum pondere fit, docendo magis, quàm iubendo, monendo, quàm minando, ut utar verbis D. Augustini epist. 65. **[sect. 56]** Nam & hoc modo aliquando quis cogi, & compelli dicitur, l. fin. D. &c. si quis aliquem testari prohib. l. 26. & 27. tit. 1. part. 6. cum alijs latè traditis ab Hippol. de Marsil. sing. 526. Palac. Rub. in repet. rubr. de donat. inter. §. 81. num. 11. Menchaca de success. creat. lib. 2. §. 17. ex num. 4. Menochio de arbitrarijs, casu 395. num. 42. Vincent. Carrocio decis. 15. num. 23. & Hartman. Pistor. 1. par. Miscel. quæst. q. 29. Quæ tamen coactio **[sect. 57]** in re, de qua agimus, sancta, & licita est, ut pluribus probat Ioan. Arboreus lib. 1. Theosoph. cap. 36. & ad expositionem directæ parabolæ D. Chrysost. in Imperfect. homil. 41. D. Thom. in disput. de verit. quæst. 22. art. 9. ubi inquit, ibi mentionem fieri de compulsione, non quæ est coactionis, sed efficacis persuasionis, vel per aspera, vel per lenia, prout & **[sect. 58]** D. Paulus insinuat. 2. ad Timoth. 4: *Prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa,* & ad Tit. 2. & Ieremiæ 1. 24: *Nunquid non verba mea sunt sicut ignis, & malleus conterens petras.* Et idem dicit Deus Angelis Custodijs, & Prælatis, ut per Dionys. Eccles. Hierarch. cap. 9. Eandemque solutionem tenuit Innocent. **[sect. 59]** in cap. maiores de baptism. ubi ita inquit: *Nec obstat, quòd servo dicitur, ut ad nuptias invitatos compellat intrare; quia intelligitur de compulsione facta per instantiam rationis, non per severitatem gladij materialis, vel violentiam temporalem, quia executio materialis gladij, est isti servo, idest ordini Prædicatorum, vel Apostolis in persona Petri, & Domini interdicta.*

Ad exemplum autem **[sect. 60]** de conversione D. Pauli, responderi potest cum Hostiensi, & Zabarella in cap. quod super his, de voto, Azone in summa, C. de Iudæis in fine, Marquard. d.tract. de Iudæis, & Infidel. 3. par. cap. 2. num. 5. Soto ubi sup. pag. 271. Suarez dict. sect. 3. num. 12. Ea, quæ Deus per miraculum facit, suam voluntatem apertè significans, humanis nostris legibus ac regulis obnoxia non esse, neque in consequentiam adduci debêre,**[511]** ut ait glos. in cap. maiores de baptism. l. 1. D. de constit. Princip. cap. quæ exorbitant, de regul. iuris in 6. Etenim ut habetur ad Roman. 9: *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, & voluntati eius quis resistit? aut quis tu es homo, qui respondeas Deo?* Atque ita cùm D. Paulus, iuxta hanc Divinam voluntatem inter ipsa flagella mutatus fuerit, & de nolente factus sit volens, ut Ecclesiam iuvaret, quam anteà persequebatur, fœlix illa necessitas

appellanda fuit, quæ ad meliora compellit, ut inquit D. August. in d. cap. displicet 23. q. 4. Sed non in exemplum ad alios trahenda, quos, ut ait Sotus ubi suprà, non licet sic ad Fidem compellere, nisi quatenus disciplinæ norma permittit; cùm regulariter Divina providentia, quæ in sui dispositione non fallitur, arbitrium nostrum in Fide recipienda, suâ semper, ut diximus, libertate potiri decreverit.

Vnde **[sect. 61]** præclarè dixit idem Augustin. lib. 10. de Civit. Dei cap. 30: *Sic Deus res, quas condidit, administrat, ut suos cursus agere sinat.* Et Simon. Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 8. pag. 211. Sacræ **[sect. 62]** Scripturæ exempla, quæ à communibus & receptis Theologiæ regulis deviant, veneranda esse, non imitanda. A quibus non abest D. Tho. 3. part. quæst. 44. art. 3. ubi exemplum huius conversionis D. Pauli, & Magdalenæ, & Matthæi adducens, concludit, Deum **[sect. 63]** Divinâ virtute animas hominum invitare, non solùm iustificando, sed sapientiam infundendo, vel stupefaciendo. Cui benè addit Gregor. de Valencia ubi sup. vers. *Ad tertium,* quòd si deus metum incutiat, ipse quoque simul potest inclinare cor hominis ad Fidem, ut voluntariè prorsus eam suscipiat, tametsi à metu excitatus: hoc verò non perinde sperare possumus, si metus ab hominibus incutiatur, cùm potius infideles eo ducti magis durè, & difficulter credere soleant, ut suprà retulimus.

Deniqve ad sextum argumentum de coactione causativa, & legibus, & edictis aliquorum Impp. & Regum, qui infideles à suis Regnis exire iusserunt, vel alijs modis gravarunt, si ad Fidem Catholicam non converterentur. Responderi potest, **[sect. 64]** D. Augustini auctoritates relatas in d. cap. vides 23. quæst. 6. & in d. cap. quid faciet 23. quæst. 4. loqui de Hæreticis puniendis, & mediante pœnarum terrore, ad Fidem Catholicam revocandis. Quorum iam diximus longè aliam esse rationem, quàm infidelium. **[sect. 65]** In quibus quidem convertendis, licèt in ratione baptismalis characteris aliquod possit esse discrimen inter vim præcisam, & eam, quam vocant causativam, sive conditionatam ut probat text. in dict. cap. maiores, §. item quæritur, de baptismo, & alia iura, & auctores, de quibus sup. cap. 17. num. 4. & cap. 18. num. 16. Quod tamen attinet ad iniustitiam, sive iniuriam bellorum, & damnorum, quæ eis ob prætextum seminandæ, & introducendæ Christianæ religionis inferuntur, nihil planè inter utramque referre videtur, cùm blandè, & suaviter prædicari, & suaderi iubeatur, ut sæpè retulimus. Et secundùm doctrinam Dominici in cap. de Iudæis 45. distin. num. 2. & in d. cap. qui sincerâ, num. 1. & 2. Abb. in cap. sicut de Iudæis num. 3. quam refert, & sequitur Marquard. d. tract. de Iudæ. & Infid. 3. part. cap. 2. num. 8. & Cavalcanus decis. 21. numer. 16. 2. part. prohibita sit in Fidei materia omnis illa coactio, quæ fit per violentiam illatam personæ, vel per ablationem rerum suarum, ut per indirectum baptizari, & ad Fidem converti cogantur. Quoniam, ut in nostra eâdem quæstione egregiè considerant Dom. Sotus in 4. distinct. 5. quæst. un. art. 10. pag. 270. & Emanuel Roder. lib. 3. quæst. Regul. quæst. 32. art. 4. si nativa fidei conditio admonet, nullam coactionem esse medium licitum ad eius persuasionem, nulla **[512]** quoque coactio adhiberi, neque tanquam necessaria probari debebit. Mirabile enim est, quod mihi non liceat, Ethnicum cogere, ut sit Christianus, & tamen ad cum finem liceat illum cogere, ut mihi sit subditus.

Quibus ego addo, **[sect. 66]** liberam illam voluntatem, quam Ecclesia in Fidei receptione desiderat, in hac, quæ bellorum, & armorum interventione, atque subactione extorquetur, minimè reperiri videri. Nam etsi voluntas, quæ causativè, aut conditionaliter cogitur, voluntas dicatur, ut vulgò circumferri solet, quia maluit quis facere, quàm talia pati, ut tradit Aristotel. lib. 3. Ethic. cap. 1. l. si mulier, §. si metu, D. quod met. causa, l. si patre cogente, D. de ritu nupt. cap. meritò 15. quæst. 1. cum alijs latè congestis à Tiraquel. de pœn. temper.

causa 36. Simancas in Catholic. instit. tit. 27. num. 30. & Cuiacio lib. 16. observat. cap. ult. Eadem tamen iura testantur, quod, qui ita consentit, si liberum esset, noluisset, ut in d. §. si metu. **[sect. 67]** Et sic, eius est velle, qui potest nolle, & velle non creditur, qui aliorum imperio obsequitur, sub quorum potestate constitutus est: ut disertè scribit Vlpian. in l. 3. & 4. de regul. iur. Aristot. lib. 3. Ethicor. ad Nicomach. cap. 5. Seneca lib. 2. de benef. cap. 18. ad finem: *Si vis scire an velim, effice, ut possim nolle,* & lib. 3. cap. 19. Vbi de illo agens, possit, necne servus domino beneficium dare? multum ad rem, de qua agimus, inquit: *Omnia tamen ista, quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante servo ministeria sunt. Beneficium enim est, quod quis dedit, cùm illi liceret, & non dare: servus autem non habet negandi potestatem: ita non præstat, sed paret, neque id se fecisse iactat, quod non facere non potuit:* idem docet idem Seneca epist. 97. lib. 16: *Paret potius quam assentitur, qui alieno subest imperio, nec tam illum ex animo, quàm quia necesse est, sequitur,* Cornel. Tacit. lib. 14. annal. de Nerone scribens: *Suasio, imò donum, & merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert.* Res **[sect. 68]** quippe imperiosa est timor, secundùm Martial. lib. 2. epigr. cui consonat illud Quintil. declamat. 181: *Abdicatus,* inquit, *in solitudine est, locus opportunus insidijs: habet gladium instrumentum parricidij, accedit ad patrem, manuque sublata, rogo dicit, imò iubet: Non sunt enim preces, ubi negandi libertas non est.* Et meliùs D. August. in lib. de duab. animab. **[sect. 69]** qui voluntatem ita definit: *Voluntas est animi motus cogente nullo, ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum. Vnde omnis, qui volens facit, non cogitur: Et ideò qui metu illato rogat, non tam rogat, quàm imperat, qui metu perculsus promittit, non intelligitur voluisse obligari, cùm id spontè non fecerit.*

Neque his adversatur, quod in eodem argumento consideravimus, de bellis à Constantino Magno, Theodosio, & alijs Impp. Romanis adversus Paganos & Infideles illatis, ut tandem Christianam Religionem admitterent. **[sect. 70]** Nam etsi hoc, ut certum, affirmet Sepulveda in d. Apolog. & Marquard. d. tract. de Infidel. 1. part. cap. 14. nullâ tamen securâ auctoritate subnititur, & potius contrarium apparet ex traditis à Dom. Soto d. art. 10. pag. 270. & ex cap. quam pio 10. quæst. 2. ubi constat, multa potius temporalia commoda infidelibus contulisse, ut sic faciliùs, & suaviùs ad Fidem adducerentur. Et bella, quæ narrat hist. Tripart. lib. 10. ex cap. 6. aliam quidem considerationem habebant, nempe quòd Gothi, Sarmatæ, & aliæ gentes, contra quas gesta sunt, totum Orbem latrocinijs, & invasionibus infestabant, & sæpius ipsos etiam Romanos aggredi ausæ, atque Arrianâ item labe maculatæ fuerant, ut scribit Paul. Orosius lib. 7. & D. August. ad Heliodorum. Et eadem hist. Trip. lib. 8. cap. 13. Vnde iusta utique & sancta censeri debuerunt; & ubi à prædictis damnis inferendis Barbari illi cessabant, à bello **[513]** quoque Romani abstinebant, quamvis in sua idololatria manerent, ut paulò antè eadem historia Ecclesiastica tradit. Idemque de bello gesto **[sect. 71]** per Carolum Magnum, adversus Longobardos affirmare debemus, quod suadente Adriano Pontis. illatum dicitur in dict. cap. hortatu 23. quæst. 8. Erant quippè hi etiam acerrimi hostes Ecclesiæ, & in Arrianam hæresim declinaverant, & multa damna Christianis intulerant, ut ex Paulo Diacono lib. 1. cap. 1. hist. Longobard. & ex alijs Scriptoribus constat.

Neque magis urget quod diximus de **[sect. 72]** legibus Constantini, Theodosij, & aliorum Cæsarum adversus Paganos, & alios infideles, & eorum sacrificia severiter latis, quas tantopere laudat Div. Augustin. in dict. captit. non invenitur 23. q. 4. cap. ad Fidem 23. quæst. 5. cap. vides 23. quæst. 6. & D. Ambros. epist. 30. Nam leges illæ non sunt simpliciter, & absolutè de omnibus infidelibus accipiendæ, sed dumtaxat de Paganis, qui Romanorum Imperio subditi erant, & inter fideles commorantes, eis scandalum movebant, vanisque ritibus, &

sacrificijs turbabant, & idololatriæ dediti, leges, & præcepta iuris naturalis transgrediebantur. Quos meritò Imperatores suis legibus compescere potuerunt, & sub illarum prohibitionibus, comminationibus, & interdictis saltem causativè ad Fidem amplectendam, & idola, & templa sua deserenda perducere. Nam **[sect. 73]** ut præter alios observat Greg. de Valencia ubi supr. vers. *Ad quartam,* P. Torres in tract. de Fide, art. 11. disput. 3. dub. 2. Ioan. Azor. institut. Moral. lib. 8. cap. 24. q. 5. col. 1275. & Fr. Thom. a Iesu de proc. omn. gent. salut. lib. 8. cap. 24. q. 5. quilibet Princeps potestatem habet erga eos, qui sibi politicè subsunt, ut quæ sibi expedire visa fuerint, ad Reipublicæ bonum custodiant, ac proinde in primis unius ac veri Dei cultum, & leges naturæ, quarum præcipuus custos, & vindex esse debet, ut latè diximus sup. cap. 16. num. 24. Et hoc præcipuè legibus illis curatum fuisse passim ostendit D. Aug. in dictis locis, & præsertim epist. 48. ubi sic ait: *Pagani magis non blasphemare possunt de legibus, quas contra Idolorum cultores Christiani Imperatores tulerunt. Et tamen ex eis multi correcti, & ad Deum vivum, verumque conversi sunt, & quotidie convertuntur.*
Neque omitti potest **[sect. 74]** notabilis historia, quam Cassiod. & Sozomenus in hist. Tripar. lib. 5. cap. 27. & Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 13. contigisse **[sect. 75]** narrant circa d.l. 1. C. de Paganis, quæ eorum templa concludi iubet, & sub capitali supplicio, & bonorum publicatione à sacrificijs abstinere. Nam cùm Athanasius ob multa mira, quæ fecerat, & prædixerat, à Paganis, & hæreticis magus, & aruspex crederetur: qua de causa à Synodo Antistitum aliquando condemnatum fuisse scribit Ammian. Marcellin. lib. 15. inter iurgandum quadam die supervolitavit cornix, quæ cùm clarius crocitaret, adstans multitudo Paganorum, velut mago derogantes, ab Athanasio petebant, ut eis aperiret quid cornicula illa significaret. Ille verò fertur ad eos dixisse subridens, Scitis, quid vox oscinis prædicat? Cras Latinâ linguâ dies ventura significatur, hoc ergo clamans cornicula, tristem vobis crastinum diem portendit, Imperatoris Romani iussione, ut de vestris templis eijciamini. Nec fefellit Divinum hominem expectatio, sed potius ita contigit, ut eius fermo, licèt derisus, venerit ad effectum; sequenti namque die allatæ sunt ad iudices Constantini Imperatoris litteræ, iubentes, ut Pagani sua ingredi non permitterentur ad templa, neque solemnes superstitiones, festivitatesque celebrare, sed sub gladij pœna universos Gentilium sacrificijs abstinêre.
Paganorum **[sect. 76]** autem nomen, ut hoc obiter advertamus, à pagis originem traxit, quæ Græcis villæ sunt, ita à fonti-**[514]**bus, sive ut alij malunt, à montibus dictæ, circa quos semper villæ condi consueverunt, ut ex Servio, & alijs tradunt Prateius, Brisson. Berrucius, Hotmanus, & Calinus de ver. iur. verb. *Paganus,* Beda in Cantic. lib. 6. cap. 30. & in Marc. cap. 15. & in Luc. lib. 6. cap. 23. & hom. in Feriam 3. Psal. Ioan. Punger. in Etymol. sub eod. verb. Stephan. de urbib. Lorin. in Acta cap. 17. vers. 19. & Gasp. Sanct. in Isai cap. 42. num 45. pag. 445. Quàmvis Philaster lib. de hæresib. cap. 3. eos dictos fuisse putet à Pagano quodam huius nominis, quem, ait, fuisse filium Deucalionis & Pyrrhæ, Regemque potentem & inclytum, & proinde tanquam Deum habitum. ¶ Sed cur Deorum fasorum cultores hoc nomine vocare usitatum fuerit, secundum D. August. lib. 2. retract. cap. 43. difficilioris quidem indagationis esse videtur. Cùm in hoc tot, & tam variæ Scriptorum sententiæ reperiantur. Nam D. Isidor. lib. 8. Etymol. cap. 70. eos ita dictos existimat ex pagis Atheniensibus, ex quibus orti. Ibi enim in locis agrestibus, & villis, gentiles lucos, idolaque sua, & delubra constituerunt, & ideò idolorum cultor cœpit appellari Paganus. Alciatus autem d. lib. 1. Parerg. cap. 13. & Connan. lib. 9. commentar. cap. 13. eam rationem comminiscuntur, quia Christi milites non sint, neque eius Ecclesiæ Militanti nomina dederint. Scimus **[sect. 77]** enim in iure dictos esse Paganos quotquot à militia erant

immunes, & liberi, l. quædam, D. de pœn. l. ius nostrum, de reg. iur. l. 1. C. de militari testam. cum alijs. Paul. autem Orosius, & Beda ubi sup. quos refert, & sequitur Cuiacius in Parat. c. de Paganis, quasi ex agrestium locorum compitis, & pagis longè distent à superna, & cœlesti civitate, ab eaque sint alieni, sive ut ait Dionys. Gotthofr. in notis ibîdem, in contemptum, quasi diversos à Christianis, & eis ignobiliores, sicut & Ethnici, Gentiles, & nationes dicti sunt, comparatione habitâ ad Christianos, qui eo tempore paucissimi erant. Vvesemb. autem in eâd. Paratitla tradit, Gentiles, & Infideles Paganorum nomen sortitos, quia diutius Gentilica superstitio in pagis, quam in civitatibus perduraverit, propter rudiora Paganorum ingenia, Pet. Opmeer. in Chronol. ann. Christi 411. pag. 307. quia Gentiles, & illa hominum colluvies, qui cùm non merérent stipendia, sumptis armis, Romæ restaurari Gentilium lacra volebant, ex pagis, cæterisque agrestibus locis exurrexerunt. Gaspar Sanct. ubi sup. quia qui Evangelicis legibus exculti non sunt, extra Evangelium tanquam in pagis, & desertis habitant, & varijs abducti erroribus incerti vagantur.

Mihi verò, his reiectis, magis probatur sententia Illustriss. Cardin. Baronij in notis ad Martyrolog. Roman. ad diem 11. Ianuarij, qui putat, à temporibus Christianorum Imperatorum, Gentiles Paganos vocari cœpisse, eò quòd, ut proximè diximus, Imperatorijs legibus claudi cœperant idolorum sana, & delubra, & sacra Gentilium prohiberi in oppidis: quare urbibus exclusi, pagos, villas, & agros adire cogebantur, & illic suos inanes Deos colere, & superstitiosa sua sacra facere, unde & Pagani dicti sunt. In pagis autem & villis superstitionum cultum frequenter usitatum fuisse, iam olim ostendit Cicero lib. 2. de legibus, & usque ad tempora Honorij Imperatoris, quæ erat idololatria in pagis residua fuisse videtur. Vnde S. August. qui ijsdem temporibus vixit, serm. de verb. Domin. inquit: *Multi Pagani habent istas abominationes in fundis, &c.* Quam rationem luculenter idem Auctor prosequitur, & eo non citato Ioan. Azorius dict. lib. 8. cap. 24. quæst. 1. col. 1273. & multum probat, & laudat Ant. Mornacius in observation. ad lib. 1. Cod. sub dict. titul. de Paganis, pag. 95.

Denique non obstant exempla in **[515]** eodem sexto argumento perpensa, de Regibus, qui Iudæos, & alios infideles, si intra præfixum tempus baptizari nollent, morte mulctari, vel a suis Regnis exulare iusserunt. **[sect. 78]** Quoniam hoc procedit in infidelibus, qui Christianis Principibus subditi sunt, quos, iustis, ac magnis causis suadentibus, prædicto modo punire possunt, ut latiùs diximus sup. cap. præcedenti, ex num. 37.

Et quidem factum illud **[sect. 79]** Sisebuti non ad vim præcisam, sed ad conditionalem referre videtur text. in dict. cap. maiores, vers. *Item quæritur,* de baptismo, & Genebrard. in Chronolog. ann. 623. a quo non abest Ioan. Gotthus in hist. Gotth. lib. 16. cap. 14. tradens ob ardentem fidei zelum Sisebuti piâ eius exhortatione, nonaginta Iudæorum millia in Hispania conversa fuisse. Quod si ita contigit, nihil in eo est, quod notare possimus.

Sed verior opinio est, Regem illum nullâ conditione, aut optione oblatâ, Iudæos ad baptismum recipiendum metu, & pœnis propositis coëgisse ann. 616. Cuius factum posteà sequutus fuit Dagobertus in Gallia an. 631. diem Iudæis præstituens, intra quam, nisi Religionem nostram susciperent, hostes iudicarentur, pertinaciamque capite luerent. Vterque **[sect. 80]** autem id precibus, & hortatu Heraclij Imperatoris fecisse narratur. Qui item omnes sui Imperij Iudæos baptizari coëgit, quoniam à circumcisis hominibus ei excidium imminere, vanâ astrorum observatione compererat; quod posteà in Saracenis, sive Mahometanis impletum fuit, ut latiùs produnt Aimoinus lib. 4. histor. Francor. cap. 22. Platina de vitis Pontif. in Adeodato, Ioan. Mariana lib. 6. de reb. Hisp. cap. 3. Zamalloa

in compend. hist. Hisp. lib. 25. cap. 25. & Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 1. cap. 12. pag. 36.

Vnde respondendum est, **[sect. 81]** Sisebuti actionem tranquam iniustam, & Ecclesiæ disciplinæ contrariam Concilium Tolet. IV. Can. 56. relatum in. d. cap. maiores, & dict. cap. de Iudæis 45. distinct. pro parte rescidisse, decernens, ut qui iam sacro lavacro tincti essent, cogerentur ad servandam Fidem, quam acceperant, sed ne posteriùs Iudæi ad baptismum compellerentur. Cui Concilio, **[sect. 82]** eundem Sisebutum assensisse, tradit Roder. Sanctius Episcopus Palentinus in eius vita, eò quòd cerneret, multos ex Iudæis, à se per vim compulsos, recidivisse, & Iudaizasse. Sed mihi hoc falsum videtur, quoniam Concilium illud, ut ex eius initio apparet, anno tertio Regni Sisenandi, Æra 681. celebratum fuit circa Pontificatum Honorij I. atque adeò Sisebuti religiosissimi Principis tempora, tanquam iam longè præterita, nominat.

Ioannes etiam **[sect. 83]** Mariana ubi sup. & ante eum Episcop. Tudens. Tarapha, & alij rerum Hispanicarum Auctores, coactionem illam succensent, quòd in christianorum moribus nefas est, quemquam malo cogi ad professionem veræ pietatis. Neque **[sect. 84]** tunc quoque Sisebutus factum illud temerè usurpatum, prudentioribus illius sæculi viris probavit, & præsertim D. Isidoro, qui in histor. Gotthor. pag. 161. sic scriptum reliquit: *Æra Dei anno Imp. Heraclij II. Sisebutus Christianissimus post Gundemarum ad Regale fastigium evocatur. Regnat ann. IIX. menses VI. qui initio Regni Iudæos ad Fidem christianam permovens, æmulationem quidem habuit, sed non secundùm scientiam, potestate enim compulit, quos provocare Fidei ratione oportuit.*

Idem **[sect. 85]** quoque in terminis nostræ quæstionis tradunt communiter Theologi omnes, & præcipuè Caiet. post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. dicentes, factum illud Sisebuti, & Dagoberti, ferventioris quidem fidei, & animi, quàm iustitiæ exemplum præstare posse, & zelum eius, bonamque intentionem in dicto Concilio laudari, factum **[516]** autem non laudari. Quod etiam probat, & sequitur Gregor. de Valencia dict. 3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 6. col. 410. Iust. Lipsius in lib. de una Relig. sive adversus Dialogist. vers. *Divinum illud,* & Madera in Monarch. Hispan. cap. 6. fol. 41.

Expulsio **[sect. 86]** autem Iudæorum, & Maurorum à Ferdinando & Elisabetha Catholicis Hispaniæ Regibus facta, longè minorem, aut planè nullam difficultatem habet, cùm in subditis infidelibus, & ex rationibus suprà relatis, processerit. Et ne in Regnis adeò Catholicis, alia Religio, quàm una fides, & unum baptisma haberetur, aut ex **[sect. 87]** fece, & sentina eorum, aliquâ labe Christiani macularentur. Quod semper summo studio curandum, & vitandum esse iura testantur, cap. omnes, cap. sæpè, & cap. nullus, cum alijs 28. q. 1. cap. etsi Iudæos 13. ibi: *Mus in pera,* de Iudæis. Nam, ut inquit Ovid. lib. 2. de remed. amor.

Dum **[sect. 88]** *spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,*
Multaque corporibus transitione nocent.

Et Senec. ad Lucill. **[sect. 89]** epist. 82: *Salutare est, non conversari dissimilibus.*

Quibus alia addit (de eisdem expulsionibus agens) Camill. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 69. ex numer. 21. & in addition. ad Bellug. rub. II. in princ. litt. C. & relati à Cenedo dict. collectan. 15. num. 1. & Madera dict. cap. 6. fol. 45.

Neque in hoc facto **[sect. 90]** vis simpliciter infidelibus inferri videtur, sed libera optio datur, ut vel Christianorum provincias deserant intra certum tempus, vel Christiani fiant. Quod sanè non esse prohibitum constat ex d. cap. maiores, vers. *Item quæritur,* & ad alios infideles non subditos (quales erant Indi, de quibus tractamus) tam ex disparitate rationis, quàm ex

causæ, & potestatis defectu, applicari non potest, ut in specie nostræ quæstionis ad prædicti argumenti solutionem benè considerant Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. col. 525. versic. *Ad secundum respondetur,* Arag. ibîdem artic. 8. pag. 290. vers. *Ad aliud de Regibus,* Gregor. de Valencia ubi suprà, vers. *Ferdinandus,* Azorius dict. lib. 8. institut. cap. 26. vers. *Quartò quæritur,* Torres de Fide, disput. 51. dub. 1. & novissimè Suarez in eod. tract. d. sect. 3. num. 5. & plures alij, quos refert Petrus Cenedus in dict. collectan. 15. ad Decretal. num. 2.

Estque adeò potens prædicta **[sect. 91]** status, & religionis tuendæ ratio, ut non solùm Iudæos, & infideles subditos non baptizatos expellere liceat, verùm & iam baptizatos, si de illorum moribus, perfidia, aut proditione, aliqua in commoda, vel pericula Christianis immineant, **[sect. 92]** ut Pio pariter ac Magnanimo, & omnibus sæculis admirando exemplo nobis ostendit Catholicus, & ardens Fidei zelus Amantissimi, & Desideratissimi Regis nostri Philippi Tertij, qui prædictis rationibus motus, & re (ut oportebat) mature consultâ, ac perpensâ, anno 1610. ex tota Hispania, quamvis summâ hominum inopiâ laborante, exire, & in perpetuum exulare iussit spurcas, & nunquam satis quietas, vel a suis erroribus defæcatas Maurorum reliquias, licèt omnes iam baptismali inundatione lustratas; quarum **[sect. 93]** numerus ad quingenta, vel sexcenta, sive (ut alij tradunt) ad novies centena millia pervenisse narratur, ut constat ex peculiaribus commentarijs, quos de historia, iustitia, & laudibus huius expulsionis scripserunt Fr. Iacob Bleda, Marc. Guadalajara, & Petr. Aznarius, & ex Mercurio Gallo in hist. sui temporis, tom. 2. Philip. Paschali in tract. de virib. patr. potest. 1. par. cap. 7. num. 25. qui edicta Regia in hanc rem prolata ad litteram referunt, Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 10. in præfatione, pag. 643. ubi discrimen, **[517]** in quo Hispania versabatur ob has reliquias Arabum, narrat Iacob. Gordon. in sua Chronolog. ann. 1610. pag. 494. Magist. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 3. pag. 16. Calist. Remirez de lege Regia, §. 32. numer. 12. & 13. Bernard. Aldret. de antiquit. Hispan. lib. 4. cap. 18. pag. 570. D. Didac. Guzman in lib. de vita, & exitu Margaritæ Reginæ Cathol. 2. parte, cap. 20. Salazar de Mendoça de orig. dignit. Hispan. lib. 4. cap. ult. §. 6. fol. 183. & novissim. Dom. Mart. Carrillo in suis elaboratissimis annalib. Chronol. ann. 1610. fol. 419. Fr. Ioan. de Salazar in Politica Hispana, proposit. 2. §. 2. pag. 32. & eruditissimus omnique laude ob prudentiam, & morum suavitatem dignissimus Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regum nostrorum Secretarius in suis Politicis, & eximiè politis Discursibus, de conservatione Monarchiarum, cap. 7. Vnde **[sect. 94]** recenti hoc exemplo admoneri possumus, quantum damni nobis à consortio Iudæorum, vel Saracenorum immineat, licèt fidem nostram profiteri videantur, & aptè hîc accommodari possunt carmina Vlrichi ab Hutten, de **[sect. 95]** quodam Pepecorno Iudæo, qui postquàm baptismum accepit, in omne flagitiorum genus portentosè prorupit, quæ refert Simon Maiol. in colloq. de per fid. Iudæor. pag. 30. & inter alia sic habent:

Merserat indignum Christi baptismate corpus,
Dissimulato errore patrum. Ne tingite cives,
Si tinxisse nocet, ac nostro adscite periclo,
Stirpis inhumanæ sobolem, sinite esse sepultam
Nocte sua, diramque iterum ne admittite gentem
In patrios ritus: Poterit seiuncta caveri,
Quæ coniuncta nequit.
PRSS

CAPVT XX. *De octavo titulo, qui ex obligatione deducitur, qua Indi, & reliqui infideles ad Fidem audiendam, & Prædicatores tuto hospitio excipiendos, tenentur, & ad concedendum liberum transitum in alias provincias, in quibus Evangelium annuntiare voluerint. Et an, & quatenus contra eos, qui hæc negant, vel impediunt, iustè pugnetur?*

SVMMARIVM Capitis XX.

1 *Infideles quamvis cogi non possint ad Fidem recipiendam, cogi tamen possunt ad eam audiendam, & eius prædicationem, & propagationem non impediendam.*

2 *Iudæis in provincijs Christianorum habitantibus, licitè mandari potest, ut Prædicatores Fidei admittant, & audiant.*

3 *Auctores plurimi referuntur, qui bellum permittunt contra Indos, & alios infideles, Prædicatores recipere, & Fidem audire nolentes, & maximè ubi eam impediunt.*

4 *Eccleßia ius habet ubique prædicandi, & impedientes removendi, & puniendi.*

5 *Constitutiones Nicol. III. & Gregor. XIII. expenduntur, quæ certis diebus, Iudæos ad Fidei prædicationem audiendam, convenire præcipiunt.*

6 *Cap. Episcopus nullum, de consecrat. distinct. 1. illustratur.*

7 *Concilium Basiliense quid statuerit circa Iudæos cogendos ad audiendam prædicationem Fidei?*

8 *Concilium Basiliense an fuerit approbatum?*

9 *Prædicandi per totum Orbem præceptum, quod Eccleßiæ Christus iniunxit, inutile esset, si non posset ad audiendum Evangelium infideles compellere.*

10 *Fidei doctrina sine auditu esse non potest, ex D. Paul. ad Rom. 10.*

11 *Fidem definiunt B. Basil. & Clem. Alex. ut sit assensio indubitata ad ea, quæ audiuntur.*

12 *Doctrina Dei, Verbum Divinum, & Evangelium appellatur, quia ex annuntiatione & auditione dependet.*

13 *Consequens qui vult, vult & antecedens. Correlativorum uno concesso, alterum concedi necesse est, ibidem.*

14 Confessionis peccatorum præceptum, ex eo colligit Ecclesia, quòd Christus po-**[[518]]**testatem ea remittendi Apostolis dedit.

15 *Fidei praedicationem qui audire nolunt, ei resistere videntur.*

16 *Infideles ad Fidem audiendam compelli posse negat Sotus, Valentia, & alij, ex eo quod ad illam recipiendam compelli non possunt.*

17 *Apostoli ex praecepto Domini, Luca 3. & Matth. 10. solum sponte audire volentibus Fidem annuntiasse videntur.*

18 *Fidem audire qui cogitur, non ob hoc ad eam credendam, & recipiendam compellitur.*

19 *Ecclesia sicut potest cogere infideles sibi subditos ad audiendam Fidem, ita & non subditos.*

20 *Apostolorum tempore Ecclesia in multis suo iure non utebatur.*

21 *Matth. verba cap. 10:* Neque audierit sermones vestros, *qualiter exponantur?*

22 *Apostoli pulverem excutiendo de pedibus, ubi ab aliqua rebelli civitate exibant, eam anathematizabant.*

23 *Pulveris pedum iactatio adversus aliquam civitatem erat signum bellum indicentis, & eius eversionem minantis.*

24 *Prædicatores sunt legati Christi Domini ex D. Paul. a. Corinth. 5. & ad Ephes. 6.*

25 *Legatos etiam ab hostibus missos audire, & benevolè tractare omnes gentes naturali iure tenentur.*

26 *Legati cur Sancti dicerentur?*

27 *Lex ult. D. de legation. & lex sanctum 7. de rerum divis. explicantur.*

28 *Dion. Chrysost. elegantia verba circa immunitatem legatorum expenduntur.*

29 *David ob derisos legatos intulit bellum Ammonitis.*

30 *Legatis iniuria facta, censetur fieri Principibus, a quibus mittuntur.*

31 *Eccleßia ius habet tuendi, & defendendi suos Prædicatores.*

32 *Indi nulla ignorantia excusari possunt, si Prædicatores, & legatos ad se pacifice missos interficiant.*

33 *Schedulæ plures citantur, & expenduntur, quæ Indorum debellationem permittunt, si Prædicatores non recipiant, aut alijs modis malitiosè Fidei propagationem impediant.*

34 *Commercia innoxia qui negant, iure gentium inspecto, puniri possunt.*

35 *Littorum apulsum, & suarum provinciarum hospitium qui peregrinis iniustè denegant, iniuriarum tenentur, & contra omnes leges humanitatis peccare censentur.*

36 *Lex iniuriarum, §. si quis, D. de iniurijs, & §. littoram, instit. de rer. divis. cum similibus illustrantur.*

37 *Ciceron. Ovid. Virgil. & Paul. Orosij elegantissima loca expenduntur, littorum commune refugium, & hospitalitatis officium iuri naturali tribuentia.*

38 *Hospitalitatis, & promiscui commercij usus sæpe in sacra Pagina commendatur.*

39 *Lot & Abraham, quia hospitales erant Angelos hospitio recipere meruerunt, ex D. Paulo 13. ad Hebræ. 2.*

40 *Cap. offerebatur 32. q. 7. exponitur.*

41 *Hospitalitatis virtutem diffinit, & commendat Clemens Alexandrin.*

42 *Sara Angelum paravit panes subcineritios, & Cleobuli filia paternorum hospitum pedes lavit.*

43 *Romani erant valdè hospitales, & qualiter Iuvem Xenium, sive Hospitalem colerent.*

44 *Hospitalitatis & commerciorum utilitatem, & necessitatem plures Auctores tractant, qui referuntur.*

45 *Hispani semper fuerunt hospitibus perhumani.*

46 *Commerciorum, & hospitalitatis usus summopere conducit ad Fidem propagandam.*

47 *Hospites olim simul & Doctores erant, ex Luciano, & alijs.*

48 *Abraham, dum fuit hospes in Ægypto, viros, & Sara fœminas in lege Dei instituit.*

49 Sinæ non admittunt exterorum com-**[[519]]**mercia, & ideo Fides apud eos difficile propagatur.

50 *Nationes aliquæ remissivè referuntur, quæ hospites, & peregrinos admittere prohibent.*

51 *Lacedæmonij, Derinoxeni, quasi fallentes hospites, dicebantur.*

52 *Commercia cum Indis infidelibus, bona fide, & secundùm iuris naturalis principia institui, qualiter Reges nostri curarint?*

53 *Schedula, sive epistola elegans Caroli Quinti refertur, & illustratur, commercia cum Indis, & hospitalitatis iura requirens.*

54 *Commercia, ut inter homines diversarum nationem essent, Deus non omnia ubique nasci permisit: ex Div. Chrysostomo.*

55 *P. Lud. Molinæ opinio notatur, qui indistinctè, nullam Rempublicam teneri peregrinos recipere docet.*

56 *Homo ille verè dicitur esse humanus, qui alios hospitio exhibet ex Div. Augustino.*

57 *Infideles, si fidelibus transitum negent ad alias provincias, in quibus prædicare velint, licitè possunt debellari.*

58 *Moyses bella gessit contra Amorrhæos ob denegationem transitus ad terram Promissionis, secundum D. August. & alios.*

59 *Cap. ul. 23. q. 2. exornabatur.*

60 *Iudas Machabæus urbem Efren debellavit, quia transitum sibi dare nolebat, Machab. 1. 5.*

61 *Ammonitis, & Moabitis templo Domini interdictum fuit, quia Dei populum fatigatum itinere non foverunt.*

62 *Ecclesia potest licitè bellum indicere contra eos, qui ei transitum impedierint ad recuperationem Terræ Sanctæ.*

63 *Navarræ Regnum, tum alijs causis, tum ratione transitus denegati, iusstè à Ferdinando Rege Catholico captum fuit.*

64 *Genebrardus & Bodinus notantur, dum obtentionem Regni Navarræ temerè calumniantur.*

65 *Anton. Mornacius circa obtentionem, & retentionem Regni Navarræ multa contra historia fidem commentus est.*

66 *Doct. Navarrus testatur se nunquam scripsisse contra iustitiam obtentionum Regni Navarræ.*

67 *Regnum Navarræ restitui nunquam Reges nostri suis testamentis iusserunt, ut perperam Mornacius affirmat.*

68 *Galliæ Reges ad Navarræ Regnum semper aspirant.*

69 *Excellentiss. Dominus D. Petrus à Toleto Villæ-Francæ Marchio laudatur: & magnanimum eius factum, & dictum coram Rege Galliæ super Navarræ obtentione, & defensione refertur.*

70 *Iob locus cap. 15. vers. 19. explicatur.*

71 *Cap. 1. 1. distinct. explicatur. Et numer. 75.*

72 *Transitus per alienas provincias, ubi necessarius, & innoxius est, nullo iure negare potest.*

73 *Hostes, antiqui, omnes alienos, & peregrinos homines appellabant, & reputabant.*

74 Transire *verbum hostiles grassationes aliquando significat.*

75 *Div. Isidorus Divinæ legi tribuere videtur innoxij transitus concessionem.*

76 *Fas est lex Divina.*

77 *Virgilius 1. Æneid. exponitur.*

78 *Lex Divina nulla hominum conditione, aut consuetudine abrogari potest.*

79 *Ius naturale non mutatur, nec commune esse desinit, etiam si aliquæ gentes barbaræ eius transgressores non puniant.*

80 *Lacedæmonijs furta impunita erant, sed non ideò furtum desinit esse contra ius naturale omnium gentium.*

81 *Fidem qui impediunt blasphemant, aut deludunt, absque dubio puniri, & debellari possunt.*

82 *Lex 1. 2. & aliæ, C. de Paganis, explicantur. Et num. 88.*

83 *Gregor. XIII. constitutio expenditur, quæ casus enumerat, in quibus Iudæi, & alij infideles per quæstores Fidei puniri possunt.*

[520] 84 *Iudæi plura detestanda exempla in odium & blasphemiam Christi, & Christianorum ubique ediderunt.*

85 *Infantes in ludibrium Passionis Christi sæpè Iudæi crucifixerunt, & de illo oppidi de la Guarda, & altero urbis Cæsaraugustanæ.*

86 *Iudæi cuiusdam Vitriarij notabilis historia refertur, filium suum in furnum immittentis, quia cum Christianis agebat.*

87 *Infidelium, maximè Indorum, templa, & idola, an & quando liceat Christianis Prædicatoribus, qui inter eos ambulant, destruere, & demoliri? Et numer. 92.*

88 *Sancti patres non solùm laudarunt, sed suaserunt leges Imp. de templis idola, & infideles expelli iubentes.*

89 *Concilij Illiberit. & Carthaginens. Canones referuntur de tollendis, & diruendis templis, & idolis Paganorum.*

90 *Circumcelliones vocat August. eos, qui passim infidelium idola frangunt.*

91 *Concil. Illiberit. locus expenditur, ubi martyrij palmam ei denegat, qui occiditur propter subversionem idolorum.*

93 *Religio vera ut plantetur inter Indos, multum expedit eis prius idola tollere.*

94 *D. August. & Concilij Illiberitani loca, quæ idola confringi prohibent, qualiter explicari debeant.*

95 *Apostoli, & alij Sancti solo verbo, flatu, aut Crucis signo idola etiam ærea constringebant.*

96 *D. Ioannes Evangelista templum Dianæ Ephesinæ sola oratione destruxit.*

97 *S. Procopij, Fœlicis, & aliorum plurium insignia miracula in subvertendis idolis infidelium referuntur.*

98 *Ioannes Boterus ob licentiam militum in destruendis idolis Indorum, eosdem Indos faciliùs ad nostram Religionem adductos tradit, & quare?* PRSS

VErvm autem verò, licèt hæc, quæ ita lato sermone in superioribus disputavimus, admitti quidem possint, aut debeant, cùm de vi & coactione disseritur, quæ mediatè, vel immediatè infidelibus irrogatur, ut Fidem, & Baptismum suscipiant, ubi **[sect. 1]** tamen coactio ad hoc dirigitur, sed eò tantùm tendit, ut infideles ipsam Fidem, sibi à Catholicis Prædicatoribus annuntiandam, & proponendam, quietis, & attentis animis, atque auribus audiant, & seriò de ea recipienda, vel respuenda deliberent, nostrosque, hoc tam utile & salutare commercium erga illos exercêre volentes, tuto, & fido hospitio recipiant, vel liberum transitum ad alias provincias concedant, in quibus Evangelium annuntiare, & propagare desiderent. Frequentissima, & verissima est omnium ferè Theologorum, & Iurisperitorum opinio, quæ docet, talem coactionem licitam esse, atque adeò iure optimo posse his de causis infidelibus **[521]** bellum inferri, qui protervè Fidem audire recusant, vel eiusmodi pias, & laudabiles expeditiones impediunt; dum tamen prius quàm ad illud deveniatur, omnia alia media tententur, quæ ad munus Apostolorum Apostolicè, & pacificè obeundum conducere potuerint, & in eiusdem belli illatione inculpatæ tutelæ moderamen servetur, eaque cautio adhibeatur, ne ulterius progrediatur supplicium, quàm reperiatur commissum, ut aliàs dicitur in l. 1. C. unde vi, & in l. sancimus, C. de pœnis, & in simili notavimus, & ornavimus sup. hoc lib. cap. 16. num. 5. & 6.

Quam sententiam **[sect. 2]** de Iudæis loquens, qui in terris Romani Pontificis aut aliorum christianorum Principum degunt, apertè tradit Innocent. in cap. quod super, col. ult. vers. *Item licèt,* de voto, relatus a Bertachin. in repertor. verb. *Infideles,* fol. 28. docens, quòd infideles, licèt non debeant cogi ad Fidem, tamen Papa potest eis mandare, quòd admittant Prædicatores Evangelij in terris suæ iurisdictionis, & si eos non admittant, peccant, & ideò puniri debent. Idemque, re ad utramque partem disputatâ, resolvit Borgnin. Cavalcan. in decis. 21. num. 13. & sequentib. 2. par. Ioan. Azor. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 6. vers. *Tertiò quæritur,* & novissimè Philip. Paschal. in tract. de vilib. patr. potest. 1. par. cap. 7. num. 17. Bañez, Torres, Suarez, & alij in locis infrà relatis, & novissimè Ant. Ricciullus in tract. de iur. person. extra Eccles. grem. exist. lib. 2. cap. 37. Et generaliter **[sect. 3]** in quibuslibet infidelibus, etiam Principibus christianis non subditis: & in specie ipsorum Indorum, de quibus sermonem habemus, eandem opinionem sequuntur Theologi omnes communiter post D. Thom. in 2. 2. q. 10. artic. 8. Ioan. Maior. in 2. dist. 44. q. 2. & 3. Albertinus in rub. de hæreticis lib. 6. q. 8. Gines. Sepulveda in obiect. 10. contra Episcop.

de Chiapa, Doctiss. Alfons. à Castro de iusta hæret. punit. lib. 2. cap. 14. vers. *Prima igitur,* ubi asserit, quòd licèt infideles ad Dei veri cultum, & sacri baptismatis susceptionem inviti compelli non possint: attamen si monitionem hanc recipere recusent, & maximè si prædicationem sancti Evangelij propulsent, erit iustum bellum, quod contra eos motum fuerit.
Mag. Victoria in relect. 1. de Indis, ex num. 36. & in relect. 2. ex num. 1. ad 12. ubi ex Divini præcepti auctoritate concludit, Indos, & quoslibet infideles ad Fidem audiendam tenêri, ac proinde à peccato mortali non excusari, si rogati, & admoniti, ut audiant pacificè loquentes de rebus spectantibus ad Religionem, ac de ea maturè deliberent, id facere nollent; quia tenentur, inquit, saltem audire, & consultare, & si hoc impediant, & Hispanos inter se ad commercia, & prædicationem securè non admittant, neque aliter Religionis negotium procurari valeat, hic titulus iustissimus est ad eos debellandos, & conquirendos, terrasque, ac provincias eorum occupandas, novos dominos creandos, & antiquos deponendos, & ad reliqua alia iura belli prosequenda, quæ in alijs bellis iustis licitè fieri possent.
Gregor. Lupecius in l. 2. tit. 23. par. 2. col. 11. & 12. & col. 20. vers. *3. 4. & 8. conclusio,* & Hieron. Zevall. in pract. commun. lib. 4. q. fin. num. 172. & sequentib. & rursus, & melius num. 295. & sequentib. ubi verba Victoriæ sequentes, & transcribentes, iustitiam eiusdem belli contra impedientes Fidem audire, & Christianos à suis provincijs removentes, enixè tuentur.
Eruditissimus D. Præses Covarruv. in reg. peccatum. 2. par. §. 10. num. 13. vers. *Quartò licitum* & §. 11. n. 5. vers. *Fateor planè,* ubi cum D. Tho. & alijs Theologis docet. Christianos non posse, nec debêre iustè impediri in prædicatione Christianæ Fidei, & quòd si impediantur, eis fit iniuria, ad quam propulsan-**[522]**dam possunt iustum bellum movêre, vel quando infideles moniti ab idolorum vano cultu non abstinent, ubi is impedimentum affert Religioni Christianæ, & legis Evangelicæ prædicationi.
Dom. Soto in 4. distinct. 5. q. un. artic. 1. pag. 267. vers. *Secunda conclusio,* & in summario disputationis, sive Apologiæ Episcopi Chiapensis contra Sepulved. pag. 14. & 15. Et in cons. quod ann. 1550. dedit circa Indiarum conquisitonem, versic. *La segunda cabeça,* Salmeron tom. 12. tract. 38. vers. *Deinde,* pag. 323. Card. Bellar. lib. 5. de Rom. Pontit. cap. 7. Beccan. in sum. 2. tomo, cap. 13. q. 4. num. 12. & seq. Fr. Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. q. 57. dub. 4. vers. *Tertia pars,* & dub. 6. vers. *Quartum dictum,* Gabriel de Valencia 3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 6. col. 410. post Caietan. 2. 2. q. 10. art. 8. P. Gabr. Vazquez in 1. 2. q. 76. disp. 120. cap. 3. & cap. 5. in initio, Petr. de Aragon. in 2. 2. q. 10. art. 8. col. 254. Toletus in sum. lib. 4. cap. 2. num. 2. Petr. Ledesm. 2. tom. sum. tract. 1. cap. 5. Torres de Fide, art. 8. disp. 51. dub. 2. Thom Sanchez in summa lib. 2. cap. 1. num. 4. & novissimè Pat. Suarez de Fide, disput. 18. sect. 2. num. 8. & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 9. numer. 6. & 7. ubi licèt infidelium debellationem non omnino probent, ob id tantùm, quòd Fidem audire recusent; benè tamen admittunt, quòd si nobis prædicationem impedirent, aut alios volentes illam audire, & forsan Fidem suscipere, ad nos accedere prohiberent, nec sinerent prædicatores loqui Verbum Dei sine vi, ac fraude volentibus audire; iure possemus eorum violentiam etiam armis propulsare, & bello, si opus esset, illato, acriter coërcere; quia omnino **[sect. 4]** semper manet ius integrum Ecclesiæ ad prædicandum in quolibet Regno, & ad defendendum innocentes, ut sic dicam, id est, particulares personas, quæ voluerint audire verbum, & ita nulla fit tali in casu coactio ad audiendam Fidem, sed solùm ad non impediendum prædicationem Evangelij, nec eos, qui voluntariè illud audire voluerint.

Idem sentit Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Indi. salut. cap. 13. ubi eleganter, & generaliùs ait, hoc ius ab ipso omnium conditore conditum videri, ut quæ Christiani à Deo didicerunt, doceant ipsi cæteros mortales, quorum salutem optare, & quærere debent. Qui enim dixit: *Ite in mundum universum, & prædicate Evangelium omni creaturæ,* certè aditum liberum quocunque terrarum aperuit, quem qui nobis præcludere velint, & summi Dei præcones, ac legatos inauditos à se relegant, contra ius Divinum, & naturale, & contra salutem suam facere putandi sunt.

Mag. Domin. Banez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 528. vers. *Tertia, & quarta conclusio* & col. 534. vers. *Ex his sequitur.* Vbi licèt primò in quæstionem vocasset, an infideles subditi, & etiam non subditi, ad Fidem audiendam compelli possent: posteà tamen concludit, insideles non subditos iure compelli, ne ullo modo Christi Fidem impediant. Et ex hoc sequi, quòd si nuntius Evangelij perveniat ad exteras, & barbaras nationes, & impediatur prædicare populis â Principibus illarum nationum, tunc potest Princeps Christianus, ut minister Pontificis, debellare illos Principes, ne impediant Prædicatorem. Hoc enim non est compellere ad audiendum, sed defendere innocentes, quosdam quidem ad prædicandum ius habentes, quosdam verò quia ius habent ad audiendum, si velint.

Pat. Lud. Molina de iust. & iur. tractat. 2. disp. 105. & in materia de Fide, q. 10. art. 8. ubi concludit, quòd cùm Christiani ius habeamus denuntiandi Evangelium ubique terrarum, pariter quoque potestatem habemus concionatores, ad quoscunque infideles deferendi, eos protegendi, & infideles **[523]** ipsos cogendi, non quidem ut Evangelium suscipiant, sed ne impedimento sint, tum concionatoribus, quominus illud denuntient, tum etiam suis, quominus illud audiant, suscipiant, & iuxta illud vivant. Et quòd hoc fine, etiam vel invidis, & invitis ipsis infidelibus, possumus cum navibus ad eos accedere, tandiuque & cum ea potentia in eorum portubus, & terris commorari, quamdiu, & quantum necesse fuerit, ut hæc tutò fiant, eâque ratione commercium aliquod cum ipsis exercêre. Quòd si gentes aliquæ, aut Reges, & Dynastæ resistant, & impediant, fas nobis est, bello illos coërcêre, iniuriamque Fidei, & Evangelio in ea parte illatam punire.

Mag. Salon in 2. 2. tom. 1. tract. de domin. q. 3. art. 1. ubi, postquàm illam quæstionem tractavit, liceatne unum hominem alteri dominari? Et quo iure, ac quibus de causis iusta servitus inducatur? subdit, Indos & Æthiopes, qui à Lusitanis, & Hispanis capiuntur, tutâ conscientiâ capi, & ad nos deferri, ac vendi, si volentibus Evangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant; quia resistentibus prædicationi Evangelicæ legitimè bellum infertur.

Pat. Ioan. Azor. dict. lib. 8. cap. 26. vers. *Septimò quæritur,* quem sequitur, & ad verbum transcribit, Fr. Thom. à Iesu lib. 5. de procur. omn. gent. salut. 1. p. dub. 3. pag. 206. ubi resolvunt, non solùm infideles Christianis subditos, verùm & quoslibet Paganos, & Barbaros, etiam non subditos, ad audiendum Christi Evangelium compelli posse, quia non ideò dici debet, quòd ad credendum etiam compellantur, & quia negari non potest, quin si viri probatæ vitæ, & spectatæ virtutis mitterentur ad Christi Evangelium Paganis annuntiandum, iure naturali digni essent, qui audirentur, nec iure ullus Paganorum Princeps, aut prohiberet, quominus, Pagani qui vellent Evangelium audirent, aut idoneos Christi nuntios, aut præcones, & interpretes impediret, ne illud annuntiarent. Alioqui enim his, aut illis vim, & iniuriam manifestam afferret.

Mag. Petr. Lorca in 2. 2. artic 8. q. II. sect. 3. ubi pluribus probat, omnes infideles indistinctè compelli posse, ut Fidei, & eius prædicationi iniuriam, & impedimentum non inferant. Et conducunt alia quæ tradimus infrà lib. 3. cap. 3. ex num. 1. & novissimè Ægid. Bened. in l.

ex hoc iure, D. de iust. & iure, cap. 3. num. 16. ubi pluribus probat, summum Pontificem posse mittere Prædicatores in mundum, & subijcere alicui Principi Christiano eos, qui Prædicatores non acceperint, vel malè affecerint, ad quod allegat Bellarmin. lib. 1. de Rom. Pontis. cap. 9. & seq. & Pat. Suarez lib. 3. contra sect. Angl. cap. 10.

Pro **[sect. 5]** qua sententia dum docet, infideles, & præsertim eos, qui Principibus Christianis subditi sunt, ad Fidei prædicationem audiendam compelli posse, apertæ sunt hodie Romanorum Pontificum constitutiones, præsertim Nicolai III. quæ incipit: *Vineam,* & Gregor. XIII. quæ incipit: *Sancta Mater Ecclesia,* quas ad litteram invenies apud Laërtium Cherubinum in suo Bullario, Anton. Naldum in quæstion. pract. verb. *Iudæus,* fol. 305. Paul. Piasecium in praxi Episcop. 2. parte, cap. 4. pag. 254. & Thom à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 9. par. 1. in fin. pag. 373. & earum summam recensent Azor, Suarez, Ricciullus & alij ex sup. citatis; quibus cavetur, ut Iudæi semel in hebdomada ad Fidem prædicationem audiendam accedere compellantur, pœnâ impositâ his, qui audire recusant. Quarum vim non satis effugiunt illi, qui hanc non esse pœnam respondent, sed quoddam tributum, quod illis infidelibus tanquam subditis potest iustè imponi; cùm hoc à verbis, & mente pontificum alienissimum sit,**[524]** ut benè advertit Pat. Suar. dict. sect. 2. num. 3. & ostenditur in d. Bulla Gregor. ibi: *Ad quos sermones, & lectiones volumus universos & singulos utriusque sexus Iudæis à duodecim annis supra, infirmitate, aut alia legitima causa, de qua Ordinarios docere debeant, non impeditos, in civitate, & locis, ut præfertur habitantes, vel aliunde obvenientes, etiam si inibi domicilium non habeant, ita per circuitum convenire, ut tertia saltem eorum pars, nec unquam minor, semper adsit. Quod si facere neglexerint, interdicti cum fidelibus commercij, & alijs penis arbitrio Ordinarij pro contumaciæ modo imponendis, donec satisfecerint competenter, ad ipsos sermones audiendos compellantur.* ¶ Idemque ante prædictas constitutiones statutum fuisse videtur: **[sect. 6]** nam in cap. Episcopus nullum de consecrat. dist. 1. ad templa, & missas cathecumenorum hac de causa accedere non prohibebantur, & **[sect. 7]** in Concilio Basiliensi sess. 19. quod extat in 4. tom. Concil. pag. 57. idem ferè quod Gregor. statuit, his verbis cautum reperitur: *Sancta Generalis Synodus in primis statuit, ut omnes Diœcesani, quosdam in litteris Divinis benè eruditos, aliquot vicibus annuatim deputent, in locis ubi Iudæi, aut alij infideles degunt, ad prædicandum & explanandum taliter Catholicæ Fidei veritatem, ut ipsi infideles, qui audiunt, suos valeant errores recognoscere. Ad quam prædicationem sub pœnis tam commercij per fideles illis interdicendi, quàm alijs ad hoc opportunis, ipsos infideles cuiuscunque sexus in annis discretionis constitutos, accedere compellant.* ¶ Et **[sect. 8]** quamvis de hoc Concilio, & an fuerit legitimum, & approbatum, plura tradant Doctores, quos refert Marquard. de Susan. in tract. de Iudæ. & Infidel. 3. part. cap. 8. & Cavalcan. dict. decis. 21. num. ult. tamen idem ibîdem resolvit, quoad hoc ubique in Italia observari, & ita in Senatu Fivizanensi, & Papiensi decisum fuisse. Et in Aragonia quoque iamdudum cautum reperiri edicto Regis Iacob, ann. 1242. quod fuit confirmatum per Innoc. IV. tradit Ricciullus dict. cap. 37. num. 5.

Secvndò, pro eâdem sententia, quatenus generaliter probat, licitam esse eandem compulsionem ad Fidem audiendam in omnibus infidelibus, etiamsi Christianis subditi non sint, ex mente prædictorum Auctorum perpendo. Quòd **[sect. 9]** cùm Ecclesia, ut sæpè diximus, non solùm potestatem, verùm & necessitatem habeat, Evangelium per universum Orbem docendi, ac disseminandi, inutilis quidem, aut impossibilis hæc potestas, & obligatio redderetur, si infideles omnes ad eiusdem Evangelij præcones audiendos compelli non possent; quia **[sect. 10]** doctrina sine auditu esse non potest, ut inquit Div. Paul. Rom. 10:

Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem! Evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Christi.
Quamobrem **[sect. 11]** D. Basilius in Asceticis sic Fidem definit: *Fides est assensio indubitata ad ea quæ audiuntur, certa veritatis per suasione ad ea, quæ prædicantur per Dei gratiam,* & Clemens Alex. lib. 1. Pædagog. *Catechesis,* inquit, *seu quæ per auditum deducitur institutio ad Fidem deducit.* Ipsamque **[sect. 12]** Dei doctrinam totam, nomine *Evangelij,* & *Verbi Divini* communiter appellamus. At Evangelium nihil aliud significat, nisi annuntiationem; verbum autem, id, quod ore profertur, ut, præter alios, in specie nostra optimè advertit, & prosequitur Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 3. cap. 2. primum hoc signum veræ, & Catholicæ Ecclesiæ nostræ constituens, quòd eius fides ex auditu dependeat.
Vnde **[sect. 13]** consequenti concesso, vel uno ex correlativis, alterum, sine quo **[525]** illud esse non potest, necessariò concedere debemus, l. 2. D. de iurisdict. omn. iud. l. 3. §. qui habet, D. de servit, rust. præd. ibi: *Qui habet haustum, iter quoque habere videtur ad hauriendum, & si quis tantum haustum cesserit, nihil agit,* l. qui fundum 40. §. 1. D. de contrah. empt. l. 6. tit. 31. part. 3. cum alijs, quæ notant Bart. & Doct. in l. si sideiussor. 52. D. de fideiuss. Ripa in l. 1. num. 103. D. de vulgar. Ludovic. Vital. lib. 2. variar. cap. 9. Pat. Suarez de legib. lib. 8. cap. II. & diximus sup. cap. 16. ex num. 52.
Cuius rationis vis à simili consirmatur per aliquos ex suprà relatis. Nam quia **[sect. 14]** Christvs dixit Apostolis suis, Ioan. 20: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* optimè colligit Ecclesia, præcepisse fidelibus, ut peccata sua confiteantur, quia non possunt remitti, nisi audiantur, & cognoscantur. Ergo similiter, si dedit Ecclesiæ potestatem docendi infideles, consequenter dedisse videtur, ut possit illos ad audiendum compellere. Præsertim cum **[sect. 15]** eo ipso quòd audire nolunt, prædicationi Fidei resistere, & impedimentum ex parte sua apponere videantur, quod ubi faciunt, Auctores omnes iustè debellari posse concedunt.
Neque **[sect. 16]** huic sententiæ adversatur consideratio soti, Valenciæ, Banez, Arag. Torres, Suarez, Beccani, Freitas, & aliorum, qui in hoc articulo compulsionis, & debellationis ob id tantùm, quòd Fidem audire nolint, contrariam defendunt, dicentes, quòd cùm non possint cogi ad credendum, ad audiendum etiam compelli non debent, & quod ijs tantùm est prædicandum, qui sponte suâ prædicatores audire, & recipere volunt, **[sect. 17]** Apostolorum exemplo, quibus hoc ita Christvs Dominus commendasse videtur, Lucæ 3. & Matth. 10: *Et quicunque non receperint vos, neque audierint sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.* Nam rectè respondet Azorius dict. lib. 8. cap. 24. q. 3. & 7. **[sect. 18]** coactionem in receptione Fidei expressè prohibitam esse, quia libertati, quæ in ea requiritur, directò repugnat, ut latè ostendimus sup. cap. 17. num. 4. At verò, in compulsione audiendi Fidem, hanc prohibitionem non reperiri, quin potius ex præcepto prædicandi, & Evangelizandi deduci videri, quoniam eo facto tantùm curatur, & efficitur, ut sacris Divini Verbi concionibus intersint, & posteà spontè, ac liberè audita credant, vel respuant. Non enim consequens est, ut si ad audiendum adigantur, eo ipso compellantur ad credendum, sicut potest quis cogi, ut audiat prædicationem consiliorum Evangelicorum, vel de concessione indulgentiarum, & non propterea cogitur, vel ad sequenda consilia, vel ad lucrandas indulgentias.
Et **[sect. 19]** quemadmodum Ecclesia non errat, dum infidelibus subditis hanc audiendi necessitatem iniungit, ut ipsi ijdem Auctores tandem agnoscunt, & in primo argumento

probavimus: ita non errabunt, qui idem ad non subditos protrahunt, cùm in omnibus eadem prorsus militet ratio, eademque in receptione Fidei libertas desideretur, possitque hodie Ecclesia ubique suum munus, & officium implêre, & competenti auctoritate, & severitate defendere. Quod **[sect. 20]** tempore apostolorum secus se habebat, & ideò suo iure in multis non utebatur, ut abundè satis ostendimus sup. cap. 16. ex num. 82. & in terminis docet Pat. Suarez d. tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 10.

Præterquam **[sect. 21]** quòd verba illa Matthæi: *Neque audierit sermones vestros,* magis de contempta, quàm de non audita prædicatione intelligi debent, ut ibîdem Franc. Lucas advertit. Et quod subdit **[sect. 22]** de excussione pulveris pedum, inter varias significationes, quas ibi ex Sanctis Patribus idem Franc. Lucas, & Maldonatus adducunt, anathematis, maledictionis, atque condem-**[526]**nationis signum importat, ut D. Hilarius ostendit, dum inquit: *In eos, qui audita Regni Cœlestis prædicatione, Apostolorum præcepta respuerint, signo pulveris ex pedibus excussi, æterna maledictio relinquatur.* Et sic Apostoli, eis, quibus tunc poterant, pœnis, non auditam, vel spretam prædicationem, vindicabant. Quinimò **[sect. 23]** & bellum ea de causa indicebant; iactatio quippè pulveris pedum adversus aliquam civitatem, videtur esse signum denuntiantis bellum, & eversionem minitantis, & ut rectè advertit, & pluribus illustrat Pat. Ioan. Pineda de rebus Salom. lib. 6. cap. 20. §. 9. num. 19. pag. 473.

Tertiò, pro eâdem sententia facit, quòd infideles ubilibet constituti, non possunt à culpa excusari, si Divini Verbi nuntios, & prædicatores recipere, & Evangelium pacis, aliaque sibi convenientia ab illis proponenda, audire recusent: **[sect. 24]** cùm hi non solùm censendi sint Regum Christianorum, aut Romani Pontificis legati, quorum curâ, & auctoritate ad hoc pium, & Apostolicum munus mandari solent, verùm & ipsius Christi Domini, pro quo legatione sunguntur, iuxta illud D, Pauli 2. Corint. 5: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* Et ad Ephes. 6.: *Pro quo legatione fungimur in catena ista,* ubi D. Thom. exponit, id est: *Sumus legati Christi.*

Legatos **[sect. 25]** autem, etiam ab hostibus missos, fido, & securo hospitio recipi debêre, & grato, ac benevolo vultu audiri, & expediri, constans est omnium gentium consuetudo, ac velut religio, ex ipsius naturæ humanæ legibus hausta, quæ ubi violatur, legitimam belli causam adversus violantes inducit. Quâ ratione **[sect. 26]** legati ipsi Sancti appellari solebant, cap. ius gentium, 1. distinct. ibi: *Legatorum non violandorum religio,* **[sect. 27]** l. ultim. in princip. D. de legation. ibi: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia Sancti habentur legati,* l. sanctum 7. D. de rer. division. l. 15. tit. 28. par. 3. iunctis alijs, quæ, ultra Scribentes in his iuribus, latissimè tradunt Duaren. lib. 1. disput. cap. 37. Conan. lib. 3. comment. iur. civil. cap. 1. num. 6. & 7. Emanuel Suarez lib. 1. observat. cap. 10. & 15. Sigon. lib. 1. de iudicijs, cap. 4. Pet. Crinitus de honest. discip. lib. 7. cap. 3. Alban. Spinasatus lib. 2. Polit. cap. 5. Petr. Faber. lib. 2. Semest. cap. 1. pag. 10. Pet. Gregor. lib. 33. Syntag. cap. 14. num. 4. Tiber. Decian. in praxi crim. lib. 2. capite 20. numer. 4. & lip. 7. cap. 5. à num. 11. Durant. Cascell. lib. 1. var. cap. 1. Balthas. Ayala de iure, & officio belli, lib. 1. cap. 9. Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 27. & lib. 2. cap. 37. pag. 376. Pat. Salas in tractat. de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 2. num. 19. Christophor. Besoldus in dissertat. iurid. polit. de legatis, & eorum iure, cap. 5. & Carol. Paschalis in peculiari, & satis docto tractatu, quem novissimè de legatis scripsit, quem sequutus, alium non minus doctum Hispanâ nostrâ linguâ elucubravit Dom. D. Ioan. à Vera & Zuñiga, nunc titulo Comitatus *de la Roca,* pro meritis insignitus, & maioribus quotidie

honoribus, pro eximia quâ pollet nobilitate, prudentiâ, & eruditione, condecorandus: ubi discursu 1. hunc articulum eleganter exornat. Vnde **[sect. 28]** Chrysost. inquit: *Legatos nudos, legatione fungi ad armatos, pro pace, neque illorum, quemquam iniuria afficere licere, ut qui Deorum sint ministri, quicunque amicitiæ nuntij sunt.* Et David **[sect. 29]** lib. 2. Reg. cap. 10. intulisse dicitur bellum Regi Ammonitarum, propter derisos legatos suos: **[sect. 30]** iniuria enim facta legatis, censetur facta Principi, vel Reipublicæ, cuius legatione funguntur, cap. accusatio, in fin 2. quæst. 7.

Ex quibus principijs rectè post alios **[527]** deducit Pat. Suar. dict. tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. ex num. 1. ad 4. **[sect. 31]** Ecclesiam habêre ius tuendi, & defendendi suos prædicatores. Et Ferdin. Zurita in suis quæstion. Theolog. cap. 21. de ipsis nostris Indis pertractans, concludit, nullâ **[sect. 32]** ratione, aut ignoratione excusari posse, si legatos ad se missos interficiant, à quibus, aut eorum socijs nullum damnum, vel iniuriam priùs accepissent, cùm hoc commune omnium gentium ius, & totius mundi utilitas execretur: cuius ignoratio, transgressio, aut violatio nemini est condonanda ex doctrina D. Thom. in 1. 2. quæst. 10. art. 8. & quæst. 76. artic. 2. & q. 94. art. 2. 4. 5. & 6. & in 1. part. q. 17. art. 3.

Quod idem **[sect. 33]** cautum videmus pluribus Regijs schedulis & instructionibus, quæ olim ad novas expeditiones dari solebant, & reperiuntur in tom. 4. ex pag. 220. ubi dicitur: *Que si los Indios maliciosamente pusieren impedimento, ò dilacion en admitir las personas que les van a tratar de la enseñança de la Fè, ò en estorvar que esten entre ellos, i no se passe adelante con la predicacion, è instruccion de buenos usos i costumbres, ò que no se reduzgan i conviertan los que de los suyos, ò de los vezinos buenamente lo quisieren hazer ò si se armaren, ò vinieren de guerra à matar, robar, ò hazer otros daños a los dichos descubridores, i predicadores: en tales casos se les pueda hazer guerra con la moderacion que conviene, i consultando primero la justificacion i forma della con los Religiosos i Clerigos que se hallaren presentes, ò con las Reales Audiencias, si huviere comodidad para ello, i haziendo los demas autos, protestaciones, i requerimientos que se entendiere convenir.*

Qvartò, in confirmationem, & extensionem eiusdem tituli considerari potest mirum non esse, si adversus infideles, qui Evangelium prædicari, & propagari prohibent, bellum moveri posse, affirmemus: cùm **[sect. 34]** idem plurimi, & gravissimi Auctores cum Victoria ubi suprà licêre concedant, naturali, ac communi omnium gentium iure considerato, ob id solùm quod innoxia commercia, & negotiationes in suis provincijs nobis inhibeant & littorum, ac terrarum suarum apulsum, & aditum intercludant. Etenim qui hæc **[sect. 35]** faciunt, iniuriarum tenentur, quasi qui in publica commoda peccent, & humanam societatem, & cognationem disturbent, quæ his quasi vinculis commerciorum, & mutuæ hospitalitatis connecti, & sustineri videtur, l. ut vim, l. ex hoc iure, D. de iust. & iure. §. ius autem gentium, instit. de iure naturali, l. penult. & ibi communiter Scribentes, D. de pactis, **[sect. 36]** l. iniuriarum 13. §. si quis me prohibeat, vers. *At si quis,* D. de iniurijs, l. nemo igitur, D. de rer. divis. §. riparum, & §. littorum instit. eod. l. littora 51. D. de contrah. empt. l. mercatores, C. de commerc. l. 66. tit. 28. part. 3.

Eòque alludens **[sect. 37]** Cicero in Topicis: *Littora (inquit) omnia publica esse vultis,* & lib. 3. Offic. *Est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica crudelitas. Malè etiam qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pœnus apud patres nostros, Papius nuper. Nam esse pro cive, qui civis non sit rectum est non licere, quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus, & Scævola. Vsu verò Vrbis prohibere peregrinos, sanè inhumanam est.* Et Ovid. 7. Metamorph.

— Litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque, auramque patentem.

Et Virgil. 1. Æneid.

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ,
Bella cient, primaque vetant consistere terra.

Paulus item Oros. lib. 5. cap. 2. sic ait: *Nunc me ista Africa excepit, pace simplici, sinu proprio, iure communi, de qua aliquando dictum, & verè dictum, hospitio prohibemur arenæ, &c.* Cui arridet Cassiod. lib. 11. epist. 17. dum ait: *Hinc est,* **[528]** *quòd sapientes mortale genus unum hominem esse testati sunt: quoniam omnes à cunctis casibus suis indivìsos esse voluerunt:* & idem solitâ eloquentiâ expressit Plin. in Panæg. ad Traian. eum eximiè laudans, quòd ita commercia miscuerit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natus videretur.

Vnde in sacra **[sect. 38]** Pagina hoc humanitatis, hospitalitatis, & promiscui commercij ius sæpissimè commendatur, Deuteron. 10. & 19. Isai. 58. Eccles. 17. 1. Petr. 4. 1. ad Timothæ. 3. Roman. 12. Matth. 25. Lucæ 14. & melius 13. ad Hebræ. 2. in illis verbis: *Hospitalitatis nolite oblivisci, per hanc enim patuerunt quidam Angelis hospitio receptis.* Quibus **[sect. 39]** Divus Paulus Lot, & Abraham historiam respexit, Genes. 18. & 19. & Ioseph. lib. 1. antiquit. Iudai. cap. 19. qui ob id, quòd recipere hospites assueverant, Angelos sub figura hominum hospites habêre meruerunt. De quo loquens D. Ambros. in libro de Patriarch. **[sect. 40]** relatus in cap. offerebatur 32. quæst. 7: *Præferebat* (inquit) *Sanctus Lot domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inviolabilem.*

Neque abest **[sect. 41]** Clemens Alexandrin. lib. 2. Strom. capite 4. ubi charitati hospitalitatem adhærêre tradit, eamque diffinit: *Artificium amicitiæ circa usum hospitum.* Cui addit Gentian. Hervet. quanta autem esset virtus hospitalitatis ex hoc est perspicuum, quòd inter cæteras virtutes, quas Episcopo tribuit Div. Paul. 1. Timot. 3. eum quoque velit esse hospitalem. Et lib. 4. cap. 7. pag. 538. ubi **[sect. 42]** ait, Saram Angelis panes subcinericios parasse, & Cleobuli sapientis, & Lyndiorum Monarchæ filiam non puduisse lavare pedes paternorum hospitum.

Romani **[sect. 43]** etiam tantum huic iuri, & virtuti deserebant, ut in eis significationem & commendationem Iovem Xenium, sive Hospitalem maximâ veneratione colerent, & nationes quasdam hospitalitati deditas celebrarent: contrà verò, alias hospitibus invisas, crudelitatis, & infamiæ notâ prosequerentur, ut latissimè constare poterit ex his, quæ eleganter de commerciorum, & hospitalitatis iure, & utilitate congesserunt **[sect. 44]** Servius, Pontan. & Cerda in illud Virgilij 1. Æneid.

Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur.

Budæus in notis posterior. ad Pandectas ad l. 5. D. de captivis, pagina mihi 194. Alexand. ab Alex. & eius addition. Tiraquel. lib. 4. dier. Genial. cap. 10. Cæl. Rhodigin. lib. 19. lect. antiq. cap. 26. & lib. 18. cap. 5. Doct. Ribera super dict. epistol. ad Hebræ. ex num. 3. ad 16. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 23. cap. 14. circa finem, Tiberius Decian. respons. 66. num. 37. vol. 3. Petrus Cenedus, qui plures refert in collectan. 118. ad Decretales, num. 1. Rutilius Benzon. de ann. Iubil. lib. 6. cap. 6. ex pag. 622. Ioan. Bussæus in viridar. Christ. virtut. verb. *Hospitalitas,* Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christian. libro 1. capite 27. pag. 161. & plura exempla adducens Marullus de memorab. lib. 1. capite 7. Ant. Sabellicus lib. 7. capite 6. & Theatr. vitæ hum. vol. 14. lib. 1. ex pag. 2897.

Quo in numero recensere potuissent Hispanos **[sect. 45]** nostros, quorum eximiam in hospitibus admittendis, & excipiendis humanitatem, iam olim testatam reliquit Diodor. Sicul. lib. 6. Biblioth. capite 3. Macrob. lib. 3. Saturn. capite 13. & alij relati à Bernard. Aldrete lib. 1. de antiquit. Hispan. capite 17. & Fr. Ioan. à Ponte de convenien. utriusque Monarch. lib. 3. capite 21. §. 3. pag. 139. & cap. 24. § 2. pag. 156.
Estque ista **[sect. 46]** commerciorum, & hospitalitatis vicissitudo, tum ad alia, tum maximè ad Fidem introducendam, & propagandam, summopere necessaria. Nam **[sect. 47]** hospites simul olim & Doctores erant, ut testatur Lucian. in **[529]** Dea Syria, dicens, in sacra civitate fuisse publicos hospites, qui ab Assyrijs appellabantur Doctores, quoniam ipsis omnia exponebant, & enarrabant, & melius Ioseph. de antiquit. Iud. lib. 1. cap. 16. & Eusebius lib. 9. de præparat. Evang. cap. ult. ubi tradunt, **[sect. 48]** Abraham, dum fuit hospes in Ægypto, viros, Saram verò, eius uxorem, fœminas in veri Dei cultu instituisse. Quod referens Pineda de rebus Salom. lib. 3. cap. 27. num. 8: *Porro,* inquit, *hospitalits ipsa Abrahami indicat, illum fuisse Doctorem.*
Et ob hanc causam Fr. Ant. de sanRoman. in hist. Ind. Orient. lib. 2. cap. 15. pag. 280. **[sect. 49]** meritò reputat difficilem Evangelij propagationem inter Sinas, & alias nationes, **[sect. 50]** quæ ex patrijs legibus peregrinorum, & advenarum hospitia & commercia strictis legibus prohibent, de quibus aliqua congerit Alex. Cælius, & alij suprà relati, Theat. vitæ huma. vol. 1. lib. 1. pag. 59. Puente omnino videndus d. cap. 21. §. 3. Nicolaus Cragius, de Spartanis loquens, in tract. de Repub. Lacedæmo. lib. 3. tab. 3. inst. 3. **[sect. 51]** qui Derinoxeni, quasi fallentes hospites dicebantur, Pat. Ludov. Cerda in notis ad lib. 1. Æneid. pag. 103. & Ioan. Lorinus in Acta cap. 10. vers. 23. pag. 490. Et Nos plura diximus sup. lib. 1. cap. 16. num. 15.
Plurimis quoque schedulis & instructionibus Regijs cautum invenimus, **[sect. 52]** ut hæc commercia cum Indis iuxta iuris naturalis principia, bonâ fide, ut oportet, instituantur, ipsique, ut nos securè excipere velint, admoneantur, & si contrarium fecerint, bellum eis denuntietur, ut patet ex his, quæ citavimus sup. hoc cap. n. 33. **[sect. 53]** Et præcipuè ex eleganti illa Imper. Caroli V. epistola ad Reges Meridionales, & Occidentales missa, data Barchinon. 1. Maij anno 1543. quæ extat dict. 4. tom. pag. 222. ubi inter alia hæc verba reperiuntur: *Vna de las cosas que mas comun parece entre todas las gentes, es el uso de los comercios i contrataciones que tienen entre si: Porque como la suma Sabiduria de Dios en todas las partes del mundo cria cosas de mucho provecho para los hombres, las quales en otras no se hallen, mediante la continuacion de los tratos y rescates, se buscan, i adquieren, i se vienen a conocer i hermanar unas provincias con otras, &c. Et ibi: sino admitieren las personas que desto les fueren a tratar, o estorvaren, que esten entre ellos.* Quæ verba **[sect. 54]** à D. Chrysost. mutuata videntur, qui in cap. 13. epist. 1. ad Corinthios homilia 34. scriptum reliquit, summâ providentiâ Deum omnia ubique gigni non permisisse, ut inde homines commerciorum causa cogeret commisceri, de quo etiam diximus alia suprà lib. 1. cap. 7. numer. 5.
Quæ omnia saciunt, **[sect. 55]** ut non satis probemus opinionem Pat. Lud. Molinæ dict. tractat. 2. de iustit. & iure, disput. 105. colum. 433. dum contra Victoriam contendit, nullam Rempublicam tenêri cum periculo sui, vel etiam sine periculo, hospitalitatem, vel commercia cum peregrinis, & extraneis exercêre, neque eos intra proprios portus, & limites, nisi gravi imminente necessitate recipere. Nam contrarium ex supràdictis verius esse videtur, ubi nihil est quod de extraneis vereri possimus, & ita Nazianzenus Orat. 1. contra Iulian. Gregor. Nissen. dialog. 2. & Philostratus in epistolis plurima congerunt adversus nationes

inhospitales, quas hac de causa feras, & barbaras vocant, **[sect. 56]** & D. August. de verb. Apostoli, inquit: *Ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet esse hominem, & maximè hospitio suscipit hominem.*

Qvintò, superior titulus evidentiùs confirmari, aut etiam ampliari poterit, **[sect. 57]** si constituamus, infideles eò procedere, ut non solùm prædicatores audire recusent, verùm eisdem quoque**[530]** impedimento sint, ne per suas provincias transitum faciant ad alias, in quibus Fidei mysteria annuntiare, & proponere velint. Hoc enim casu omnes supràdicti Doctores uno ore fatentur, legitimum bellum illis indici posse; quoniam aliter Evangelij aditus præcluderetur, quod Christus Dominus per universum terrarum Orbem prædicari, & propagari præcepit, arg. d. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rust. & eorum, **[sect. 58]** quæ de bellis per Moysen adversus amorrhæos illatis, tradit D. Aug. q. 44. in Numer. relatus à Gratian. **[sect. 59]** in c. ult. 23. q. 2. ubi illorum iustificationem in eo constituit, quòd filios Israël, ad terram sibi à Deo promissam, per regiones suas transire non paterentur, sic inquiens: *Notandum est sanè quemadmodum iusta bella gerebantur à filijs Israel contra Amorrhæos: innoxius enim transitus negabatur, qui iure societatis humanæ æquissimo patere debebat.*

Quod idem admittit, & benè probat Glos. Ordin. Numer. 21. Ruper. Abbas lib. 2. in Numer. cap. 14. D. Tho. lib. 2. de regim Princip. c. 12. Abulen. & Caietan. 2. Deut. q. 6. Sylvest. in sum. verb. *Gabella,* q. 3. n. 12. & 13. Victoria in 2. relect. de Indis, concl. 1. Alfons. à Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. c. 4. Covar. in reg. peccatum, 2. p. §. 9. n. 4. vers. *Quintò etiam,* Fr. Dom. Soto lib. 5. de iust. & iur. q. 3. art. 5. in fine, Lucas de Penna in l. 1. col. 3. C. ut armorum usus lib. II. Molina d. tract. 2. disput. 104. Greg. de Valenc. 2. 2. disp. 3. q. 16. punct. 2. Balthas. Ayala de iure & offic. belli lib. 1. cap. 2. n. 11. in fine, & novissimè Card. Bellarm. in respons. ad Apolog. Regis, Angliæ pro iurament. fidelit. pag. mihi 316. Mag. Marquez in Guber. Christ. lib. 1. cap. 27. ex pag. 160. Carol. Sigonius lib. ult. de reb. Ital. ubi scribit hac ratione Genuenses Venetis bellum fecisse, & novissimè Seraph. Freitas de iust. Imp. Asiat. cap. 1. & 2. ubi tradit qualiter hoc accipiendum sit: & respondet argumentis Incogniti in tract. Maris liberi, cap. 1. prout Nos etiam facimus infrà hoc lib. cap. 25. ex n. 63.

Et consonat aliud exemplum quod habetur 1. Machabæ. cap. 5. **[sect. 60]** ubi Iudas cùm victor, & triumphans de Ammonitis in domum rediret, ad urbem Effren pervenit, & quia eius incolæ transitum, quem petierat, sibi denegarunt, eandem urbem, & masculos omnes illam habitantes delevit. Et **[sect. 61]** Deuter. 23. 3. ubi ex Divinæ legis præcepto à Templo Domini Ammonitæ, & Moabitæ, etiam post decimam generationem, excludebantur, quia in exitu Israël de Ægypto, populo fatigato non occurrerunt, neque ei panem, & aquam, ad prosequendum iter, dare voluerunt.

Vnde colligunt Bartol. in l. 1. C. de Pagan. Ias. in l. ex hoc iure, num. 25. de iust. & iure, Albertin. in rub. de hæret. q. 8. num. 12. Palac. Rubeus in tract. de obtent. Reg. Navarræ, 5. p. §. 3. & Covar. ubi sup. vers. *Quam causam.* **[sect. 62]** Quòd cum Ecclesia licitè possit indicere bellum contra Saracenos, tenentes, & occupantes Terram sanctam Ierusalem, idem quoque indicere poterit contra omnes alios infideles intermedios, impedientes, vel non permittentes Christianos ire, vel transire ad illam sanctam expeditionem.

Et **[sect. 63]** eâdem ratione, ultra plures alias, defenditur titulus, quo Catholicus Hispaniæ Rex Ferdinandus V. Navarræ Regnum debellavit, & occupavit; quia nimirum sibi innoxius transitus ad Ducatum Guianæ in Gallia denegatus fuit, quem Pontificiâ auctoritate debellare intendebat, cùm alius locus aptus ad transeundum non esset, ut latè concludit Palacius Rub.

Bellarmin. & Marquez in locis suprà relatis, Nebrissens. lib. 1. de bello Navar. c. 1. Hieron. Zurita in suis annal. lib. 10. cap. 9. & 10. ann. 1512. Illescas in histor. Pontif. 2. tom. pag. 205. Camil. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 10. & cap. 47. ex num. 69. Fran. Guiciardinus lib. 11. suæ historiæ **[531]** fol. 307. pag. 2. Gregor. Lopez Madera de Monar. Hisp. cap. 9. pag. 66. Nos infrà cap. 21. n. 57 & novissimè Ludov. Cabrera in hist. Reg. Philip. II. lib. 5. c. 16. Vt sic **[sect. 64]** caveamus à Genebrar. in Chronolog. ann. 1513. & Ioan. Bodino. lib. 9. de Repub. c. 6. dum inquiunt: *Ferdinandus Hispaniæ Rex nullo meliori iure, quàm quod sibi utile, & commodum esset, Regnum Navarræ, expulso Ioanne Alberto, occupat anno 1513. & Regnis Castellæ associat,* quos benè notat, & manifestè convincit Mag. Marquez ubi sup. pag. 162. ¶ Et **[sect. 65]** eodem modo notare & damnare possumus Ant. Mornac. in notis ad l. 1. C. de summ. Trinit. pag. 11. ubi eâ libertate, quâ Gallici scriptores quidquid ad sui Regni præstantiam spectat, effutiunt, asserere ausus est: *Toto adversante iure naturali, & gentium Navarram invasisse centum abhinc annis Ferdinandum, qui tandem sibi conscius, restitui eam iussit moriens, posteaque Carolus V. filius, & post Carolum, Philippus; ita ut per inexplicabiles ferè iniustissimæ detentionis modos, impletur nunquam ultimi in re aliena decessoris voluntas. Hoc Ioannes Lopez, hoc Doctor Navarrus, ac Nebrissensis, qui cùm Hispani sint, tanto maiorem rei fidem afferunt, quanto & accuratius exploratum ab eis fuerat, invasisse Ferdinandum, quod alienum sciret, &c.*

In quibus omnibus mera commenta ex suo tantùm capire profert. Nam plures, & iustissimæ causæ ad prædicti Regni obtentionem intervenerunt, quas peculiaribus historijs, & commentarijs recensent, & defendunt auctores suprà relati, & præcipuè ijdem illi, Ioannes Lopez de Palacios Rubios, & Nebrissensis, quos ipse suas partes agere inquit. Et **[sect. 66]** Navarrus in epist. ad Ducem Alburquecium, quam præfixit in comment. ad cap. cùm minister. 23. q. 5. in fine, enixè affirmat, se nunquam contrarium scripsisse, & retentionis illius Regni iustitiam in dubium vocari non posse.

Neque **[sect. 67]** uspiam lecta, aut visa sunt testamenta nostrorum Regum, quibus restitutio fieri iubeatur, quam Mornacius adeò intrepidè comminiscitur: licèt **[sect. 68]** Galli id ubique diffundant, & se Navarram recuperaturos minentur. Qua de re videri potest historia Vandomæ, quam refert Ludov. Cabrera ubi sup. optimum exemplum adducit Dom. D. Ioan. à Vera in dict. lib. de legato, discurs. 2. pag. 146. Nam cùm **[sect. 69]** Henricus IV. Galliæ Rex cum Excellentiss. & celeberrimo Duce Domino D. Petro à Toleto Ossorio Villæfrancæ Marchione, Catholici nostri Regis Philippi III. extraordinario legato, colloqueretur, sermonem de Navarræ Regno permiscuit, illudque iniustè usurpatum, iniustiùs à Philippo retineri conquestus est; se tamen, si viveret, brevi recuperaturum. Cui Petrus respondit, Regnum hoc, inter plura alia à suis gloriosis progenitoribus parta, hæreditario iure Regi nostro delatum fuisse, & iustitiam, quâ illud possidebat, eiusdem conservationi, & tuitioni opem, ubi opus esset, absque dubio laturam. Tunc Rex, benè, ô, inquit, benè, rationem admitto, at ubi Pampilonem meo exercitu obsideam, quis mihi illam defendat, videbimus. Quo audito Petrus, Rege, quâ oportuit urbanitate, resalutato, velocior solito ad cubilis fores pergere cœpit: cùmque eum Rex, quò ita celeri gressu iret, interrogaret: Pampilonem inquit, ut tuam ibi Maiestatem operiar, urbemque illi pro virili defendam.

Neque his obstat **[sect. 70]** illud Iob. 15. vers. 19.: *Quibus solis data est terra, & non transibit alienus per eos,* & auctoritas D. Isidori lib. 5. Etymol. cap. 2. relata à Gratian. **[sect. 71]** in cap. 1. distinct. 1. dum ait: T*ransire per agrum alienum fas est, ius non est.* Nam, ut rectè advertunt glossa in d. cap. ult. 23. quæst. 2. Palacius Rub. dict. 5. part. §. 3. & Pat.

Marquez d. lib. 1. cap. 27. pag. 166. hoc non est intelligendum, [sect. 72] ubi transitus necessarius est, & sine aliquo incommodo, **[532]** vel periculo extraneis præberi potest. Nam tunc, quod tibi non nocet, & mihi prodest, reddere mihi tenêris, l. 3. §. item Varus, D. de aqua pluvia arcen. & nemo prohibetur viâ publicâ uti, l. per agrum, C. de servit. & aqua. Cæterùm si quis hostiliter per alienas provincias transire, & grassari vellet, hoc ei iustè denegari posset, & ita accipienda sunt illa verba Iob: *Et non transibit alienus per eos.* [sect. 73] Veteres enim, ut ibîdem ex Varrone, Cicerone, & alijs ostendit Pineda, alienos omnes, & peregrinos, perduelles, & hostes appellabant, & reputabant: & idem docet Caius I. C. in l. quos nos hostes 234. D. de verbor. signif. ubi Alciat. Brœcheus, & Forner. plura notarunt. Transireque, [sect. 74] aut pertransire apud eosdem, habitum hostis incurrentis, excurrentis, proculcantis, depopulantis regionem aliquam significabat.

Div. [sect. 75] verò Isidor. in d.c. 1. tantum abest, ut innoxium transitum neget, quòd imò illum ex Divina lege concedendum esse fateatur. Fas [sect. 76] enim, ut ibîdem scribit, lex Divina est, cuius, in eâdem materia transitus, meminisse videtur [sect. 77] Virgilius lib. 1. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma, At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.

Quæ [sect. 78] lex Divina nullâ hominum contrariâ constitutione, vel consuetudine abrogari potest, §. sed naturalia, instit. de iure natur. cùm [sect. 79] videamus ipsum etiam ius naturæ, sive gentium non immutari, ex eo quòd aliquæ Barbaræ nationes illius præcepta impunè transgrediantur, [sect. 80] ut exemplo Lacedæmoniorum, quibus furta licita erant, ostendit Agell. lib. II. noct. Attic. cap. ult. & Ioan. Borcolthen. in princ. instit. de furt. num. 10. & 11.

Sextò, prædicta omnia longè planius procedent, & magis iusta, & legitima infidelium punitio, & debellatio reddetur, [sect. 81] si constiterit, eos, non solùm Fidei audiendæ, vel recipiendæ adversari verùm & receptam deserere, aut Fidem, & fideles, qui eam prædicant, vel recipiunt, suis blasphemijs, pravis exemplis, sacrificijs, ac suggestionibus, vel alijs quibuslibet modis, iniutijs, aut opprobrijs deludere, & impedire, ut sæpius in his Christianis Indiarum expeditionibus, & missionibus contigisse, ipsi earum Historici passim enarrant. Quam doctrinam apertè probant omnes auctores suprà n. 2. relati, præcipuè Covar. in d. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 3. vers. *Quintò,* Aragon. pag. 293. Lorca in 2. 2. articul. 8. quæst. II. sect. 3. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. 2. & 3. ¶ Et pro ea faciunt [sect. 82] text. in l. 1. 2. & l. nemo, C. de Paganis, l. Iudæis la 2. C. de Iudæis, cap. contra christianos de hæretic. lib. 6. cap. de Iudæis 45. distinct. cap. sæpè 28. quæst. 1. cap. sicut inquit, 2. quæst. 8. cap. & si Iudæos de Iudæis, cum multis alijs, quæ latè considerant Oldrad. cons. 36. Baldus cons. 100. volum. 2. & cons. 315. volum. 1. Petr. de Ancharr. cons. 15. Calderin. cons. 2. sub titul. de Iudæ. Socin. cons. 102. volum. 1. & cons. 119. volum. 4. Alex. cons. 15. vol. 3. cons. 119. volum. 4. & cons. 223. vol. 6. & plures referens Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 5. cap. 10. num. 30. & 31. & cap. 12. ex num. 4. Navarrus cons. 7. titul. de hæreticis, & Simon. Maiol. in tract. de perfid. Iudæ. ferè per tot. ¶ Extatque [sect. 83] ad hoc expressa constitutio Greg. XIII. incip. *Antiqua Iudæorum improbitas,* quam præter alios refert Anton. Naldus in pract. quæst. verb. *Iudæus,* pag. 306. & Fr. Tho. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 9. part. 2. cap. 4. ubi per Inquisitores hæreticæ pravitatis adversus Iudæos procedi posse constituit, si unum, & verum Deum esse negaverint, si dæmones invocaverint, vel quævis impietatis obsequia eis præstiterint. Si Christianos ad hæc perducere attentaverint, vel à fide semel recepta, **[533]** aut recipenda retrahere, si in

Christum, & eius Matrem, vel in Christianæ Fidei ignominiam, redemptionisque nostræ hostiam salutarem in Ara Crucis immolatam, aut sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum aliquas blasphemias, verbo, vel facto protulerint. Quæ omnia meritò Gregorianâ sanctione animadversa reperiuntur; quoniam gravissima, & impijssima crimina & sacrilegia quotidie circa hæc à Iudæis committebantur. **[sect. 84]** Quorum detestanda exempla reperies apud Decian. & Maiol. sup. & in Fortalitio fidei, 1. part. & in Specul. exempl. verb. *Iudæi,* & verb. *Eucharistia,* Camillum Borellum de præst. Reg. Cathol. cap. 69. ex num. 32. latè Iacob Gretserus in libris de Cruce, tom. 2. lib. 1. cap. 98. & in Horto S. Crucis 1. part. pag. 92. & seq. ubi inter alia referunt, propter sacrilegia in Crucem à Iudæis illata, **[sect. 85]** & infantes in ludibrium passionis Christi Domini in illa mactatos, gravissimas pœnas de eis sumpsisse Philippum Augustum Regem Galliæ, & Benedictum Papam. De quo in Castellæ Regno habemus etiam memorabilem historiam Sancti Innocentis, oppidi de la Guarda, cuius seriem integro volumine prosecutus est Fr. Didac. de Yepes. Et in Regno Aragoniæ in urbe Cæsaraugusta sancti Dominguiti, de qua plenè etiam scripsit Fr. Didacus Murillo in histor. Virg. del Pilar, & excellentijs urbis Cæsaraugustæ tract. 2. c. 27. pag. 231.

Et apud Sigebertum in Chronico, & Evagrium lib. 4. cap. 36. quos refert Theat. vitæ huma. lib. 5. vol. 16. pag. 393. memoriæ traditum **[sect. 86]** est, fuisse sub Iustiniano Constantinopoli Iudæum quemdam Vitriarium, cuius filius cum christianorum pueris in templo corpus, & sanguinem Christi acceperat: ob eam rem pater puerum in furnum ardentem coniecit: ibi per triduum illæsus, & ab igne intactus est conservatus. Hoc cum Iustiniano Imperatori narratum esset, silium quidem, & matrem lavacro regenerationis illuminatos servavit, parentem verò in Sycis tanquam parricidam filij capite multavit.

Vtrum **[sect. 87]** autem licitum sit, infidelium fana, simulacra, aut idola demoliri, & si id impediant, illis bellum inferre, hîc pro coronide non incongruè tractari potest. Et planè si infideles nobis subditi sint, res sine dubitatione procedet; quia quamvis non liceat, eos per vim ad baptismum, Christianamque professionem compellere, ut sæpè retulimus, licet tamen, imò & expedit ab idolis colendis, etiam invitos revocare, & illis confractis, diabolicas eorum superstitiones extrudere, quæ non solùm Evangelij gratiam impediunt, verùm etiam naturæ legem infestant, quam ut servent, compelli posse, latè etiam probavimus suprà cap. 12. & 13. & in specie quæstionis, de qua agimus, resolvit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salut. cap. 13. & lib. 5. cap. 10. in fine. Pro quo faciunt dict. l. 1. & dict. l. nemo, C. de Paganis cum alijs, quibus Paganorum templa claudi, & idola confringi iubenter. Quas mirificè Sancti **[sect. 88]** Patres collaudarunt, neque laudatores modò, sed impulsores, auctoresque se præstiterunt, ut patet ex D. Cypriano in exhortat. ad Martyr. cap. 5. ubi alia citat Pamelius, & ex Euseb. lib. 2. de vita Constantini, cap. 43. & 44. & lib. 4. cap. 23. Ruffin. lib. 2. hist. cap. 19. Niceph. lib. 7. hist. Eccles. cap. 46. & lib. 8. cap. 33. lib. 10. cap. 39. lib. 12. cap. 25. D. Ambros. lib. 5. epist. 30. contra relationem Symmachi, ubi Fortunæ aram à Curia Romana eiectam magnis viribus eloquentiæ defendit. D. Augustin. lib. 1. contra epist. Parmen. cap. 7. & epist. 48. & 50. & Concil. Illiberitanum can. 41.

Extatque **[sect. 89]** decretum Concilij quinti Carthaginensis, can. 15. quo cavetur, ut Patres peterent ab Imperatore, ut quæcunque residuæ essent superstitiones Gentilium, omnino delerentur, sive in lucis, sive in arboribus, sive in simulacris: & idem pluribus alijs Concilijs decretum fuit, quæ congerit Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 18. sect. 4. num. 6. pag. 291. Inter barbaros autem infideles, qui nobis subiecti non sunt, maior quidem difficultas versatur. Nam D. Augustin. in lib. de verb. Domini in sermon. 6. de puero Centurion. apertissimè

scriptum reliquit, blandiendo magis quàm puniendo, cum eis agendum esse, ut audiant, & si non consentiant veritati nostræ, erubescant falsitatis suæ. Et posteà **[sect. 90]** subdit: *Nec aras, aut idola eorum confringatis, quandiu in potestate non est, ut faciatis illa; pravorum hominum est, furiosorum, & circumcellionum, ubi potestatem non habent, sævire, & velle mori. Nam & Deut. 7. legitur; cùm data vobis fuerit terra in potestatem, tunc aras eorum destruetis. Vbi nobis non est data potestas, non facimus, ubi data est, non permittimus, &c.* Ad quam Augustini auctoritatem respexisse **[sect. 91]** videtur Concilium Illiberitanum Can. 60. dum ait: *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in Evangelio non est scriptum, nec invenitur ab Apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi Martyrum.*
Sed ego **[sect. 92]** nihilominus arbitror, quòd licèt hac de causa infideles non subditi puniri, aut debellari non debeant, non tamen usquequaque damnandi erunt Christiani Prædicatores, & eorum socij, qui datâ opportunitate, quorumlibet infidelium templa, & simulacra demoliuntur, dummodo ad hoc, eo, quo oportet, zelo & iudicio procedant, nec temerè infideles commoveant, quos docendo, & exhortando maximè à vano Idolorum cultu avocare deberent. Plurimum quippe **[sect. 93]** expedit ad veram Religionem illorum cordibus imbuendam, ut de ipsorum quoque oculis, atque usu idola removeantur, ut exemplis Moysis, Asæ, & Iosiæ Deuteron. 7. & 12. & 3. Reg. 15. & 4. 23. sacra Historia suadet, iunctis alijs, quæ adducit Acosta dict. lib. 5. cap. 10. & 11. & Nos suprà cap. 13. & 14. **[sect. 94]** ¶ Neque D. Augustini, & Concilij Illiberitani loca hunc zelum excludunt; quoniam ultra plures alias explicationes, quas circa ea congessit D. Ferdin. Mendoça lib. 3. de confirm. Concil. Illiber. cap. 45. eos tantùm taxare videntur, qui intempestivè, & inconsideratè idolorum demolitionem aggrediuntur, & imprudenti pietatis, & Religionis desiderio permoti, eam potius impediunt, quàm promovent, & se vitæ discrimini imprudenter obijciunt, ipsosque infideles concitant, & perturbant. Etenim si eis superiores viribus essent, & tutò, ac securè idola subvertere possent, licitum id, ac laudabile iudicarent, iuxta illud Deuter. 7: *Aras eorum destruite, lucosque; succidite.* ¶ Quemadmodum **[sect. 95]** multoties ab Apostolis, & alijs primitivæ Ecclesiæ discipulis factum videmus: qui Divinâ virtute confissi, inter medias armatorum infidelium turbas, soli ipsi, & inermes idola prosternebant, & conculcabant, & aliquando solo verbo, vel crucis signo, imò & solo afflatu, durissimas æris statuas omnifariam conterebant, quas nulla mallei ferri vis confringere potuisset: ut de **[sect. 96]** D. Ioanne Evangelista, qui famigeratum illud Dianæ Ephesinæ templum unâ prece subvertit, ac veluti plateæ lutum diluit, observat Metaphrastes, & Grego. Turonens. lib. de gloria Martyr. n. 30. quorum traditionem defendit Fr. Ioan. à Ponte in convent. utriusque Monarq. lib. 2. cap. 25. §. 3. & **[sect. 97]** de Sancto Procopio, qui in Pancade in Apollinis templo, solâ oratione triginta ex ære statuas contrivit, eoque miraculo binas cohortes militares ad Christi Fidem convertit, idem Metaphr. in vita ipsius **[535]** Sancti 8. Iulij. Et de sancto Felice, qui cùm in delubrum ingrederetur, ubi plurimæ prostrabant statuæ, moxque eas Divinâ virtute demoliretur, tandem ad æreas Serapidis, cui sacrificium exhibêre iubebatur, adductus, exufflans in eam, deiecit, ob eamque rem, cùm præstigijs id opus tribueretur, ne Christo iniuria irrogaretur, propalam eius virtute id factum contestatus est, ut ex Adone Treverensi 3. Kalend. Septembr. recolit Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 437. Quibus exemplis alia similia addi possunt, S. Satyri in Acaia ex Pet. de Natalib. lib. 2. cap. 66. & Martyrol. Romano. 12. Ianuarij, S. Ianuarij, S. Porphirij in Gaza, ex Metaphras. apud Surium, tom. 1. & Lippomanum tom. 5. ¶ Et idem Martyologium 15. Septembr. narrat. de S. Melitena, quòd semper idola ad eius conspectum prosternebantur, ubi in eorum

templa ingrediebatur, & de S. Pelino 5. Decembr. quòd aliud Idolorum templum Brundusij destruxit, & de S. Marino 26. Decembr. quòd eodem modo Romæ falsorum Deorum plura fana contrivit, quod tradunt etiam Mombutus tom. 2. Vincen. lib. 13. cap. 38. & 40.
Et in his ijsdem **[sect. 98]** Occidentalibus Indijs, de quibus sermonem habemus, licentiam militum, qui eorum delubra, & simulacra primis congressibus destruebant, multum prædicatoribus profuisse ad ipsorum Barbarorum conversionem, latè probat Ioan. Boterus in relation. univers. 4. part. lib. 3. pag. 56. & 57. quoniam cùm illi (inquit) maximè superstitiosi, & cultui suorum Idolorum dediti essent, illis sublatis, facilius in veram Dei nostri cognitionem, & sanctarum imaginum adorationem perducti fuerunt, Fidemque, & Religionem Christianam, ad quam per nostros Prædicatores invitabantur, alacriùs receperunt, præsertim cùm illam longè iustiorem, & suaviorem esse conspicerent, quàm idololatria, cui anteà ita cruentis, & spurcis ritibus, & immolationibus inserviebant.PRSS

CAPVT XXI. *De nono titulo, qui ex auctoritate, & potestate desumitur, quam aliqui Romano Imperatori in elargiendis, & debellandis quorumlibet infidelium provincijs concedunt, quod an verum sit? latissimè disputatur: & de Imperij iuribus obiter plura traduntur.*

SVMMARIVM Capitis XXI.

1 *Imperatoriæ concessionis titulus ad iustificandam Indiarum conquisitionem à quibusdam expenditur.*

2 *Imperator Carolus V. fuit simul Hispaniæ Rex, & qualiter Indiarum acquisitionem probasse, & confirmasse videatur?*

3 *Voluntas non minus declaratur rebus & factis, quàm verbis.*

4 *Antecedentia probat, quia ad ulteriora procedit.*

5 *Indiarum Occidentalium provincias Regno Castellæ, & Legionis annexas esse debere, & ab eo nullo tempore separandas, pluribus schedulis, & provisionibus declaravit, & promisit Imperator Carolus V.*

6 *Actio & passio, & datio & acceptio in eodem subiecto esse nequeunt. Et quando hoc fallit, num. 10.*

7 *Persona una, quæ habet duas, vel plures dignitates, & iurisdictiones distinctas, vices diversarum personarum gerere potest: & exempla huius doctrinæ, num. 9.*

8 *Lex tutorem 22. D. de his, quæ ut indign. & similes expenduntur, & illustrantur.*

11 *Officia duo quando invicem coniunguntur, utrumque retinet iura sua.*

12 *Personæ duæ quando repræsentantur in eodem subiecto, una potest iuvare alteram.*

13 *Rex, qui simul est Dux, consideratur in his, quæ facit ratione Ducatus, tanquam Dux, & non ut Rex. Prælatus quomodo possit venire adversus contractum, quem ipse fecit, suæ Ecclesiæ damnosum, ibid.*

14 Imperator Romanus an habeat potestatem disponendi de bonis, & provin-**[536]**cijs infidelium. Et num. 38. & 60.

15 *Imperator Romanus secundùm multorum opinionem omnia potest in temporalibus, & est immediatus Deo.*

16 *Cap. solitæ de maioritate, & obedientia, & Lucæ 22: Ecce duo gladij, expenduntur. Et num. 40.*

17 *Imperatoris potestatem circa terras, & provincias infidelium concedendas, Abbas, & alijs pleniorem quàm Pontificis faciunt.*

18 *Imperator Romanus in multis iuribus totius mundi Dominus dicitur.*

19 *Lex deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu expenditur. Et rursus latiùs explicatur, num. 52.*

20 *Imperialis fortuna omnes alias supereminet.*

21 *Romanæ Vrbis, & Orbis appellatio synonima erat, & quare?*

22 *Lex in Orbe de stat. hom. & l. Roma ad municipal. & aliæ similes illustrantur. Et num. 50.*

23 *Roma communis sedes, & patria omnium gentium sæpè appellatur.*

24 *Romanos omnem ferè Orbem subiugasse, Polybius scribit, qui notatur, n. 46.*

25 *Cap. futuram 12. q. 1. & cap. in apibus 7. quæst. 1. expenduntur.*

26 *Romani Imperij per totum Orbem dominatio pluribus Scripturæ locis probatur: & præcipuè Lucæ 2. & 20. Matt. 22. Marc. 12. Ioan. 19.*

27 *Regnum gentium apud Aggæum Prophet. cap. 2. de Romano intelligitur.*

28 *Pilatum tanquam Præsidem Imperatoris Romani legitimam iudicandi Christum potestatem habuisse, Anton. de Rosellis affirmat, sed malè.*

29 *Romani Imperij variæ mutationes, & translationes referuntur.*

30 *Romanos Imperatores, etiam hodie Imperio ad Germanos translato, multi totius Orbis Dominos, aut saltem universales moderatores appellant.*

31 *Imperatorem, non esse Orbis Dominum affirmare, contra Evangelium, & fortè hæreticum esse, Bart. & alij dixerunt.*

32 *Imperatorem Romanum de terris, & provincijs Infidelium disponere posse, ex quibus, & à quibus probetur? Et numer. 34.*

33 *Vtilitatis publicæ, & Religionis augendæ ratio plura contra ordinarias iuris regulas operari solet.*

35 *Imperatorem esse dominum rerum singularium, ubilibet consistentium, Hostiensis, & alijs opinantur.*

36 *Lex benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. quæ ait, omnia Principis esse intelligi, illustratur.*

37 *Imperatorem Solem mundi, rerum omnium dominum, caput, & fontem, & dispensatorem omnium regnorum, & dignitatum, quidam esse dicunt, & quòd totum Orbem habet pro territorio.*

38 *Imperator Romanus, secundùm veriorem, & receptiorem sententiam, de rebus & Regnis infidelium disponere non potest.*

39 *Imperatoris Romani auctoritas, & iurisdictio, quamvis maxima sit, non extenditur ultra terras Imperij.*

41 *Potestas Ecclesiastica, quod sit una in universo Orbe, non sequitur, idem dicendum esse de temporali, & quare?*

42 *Imperia, & Regna diversa, commodiùs per diversos Principes, quàm per unum gubernantur.*

43 *Imperator Romanus nunquam fuit totius Orbis dominus, & hoc multis ipsorum Imperatorum legibus comprobari.*

44 *Nationes plures ab Imperio Romano liberas tam de facto, quàm de iure extitisse, verius est.*

45 *Auctores plurimi referuntur, qui ridiculum esse probant, asserere, Imperatorem totius Orbis dominum fuisse, aut esse.*

47 *Lucani locus expenditur.*

48 *Roma latius multo extendit imperium suum Religione Divina, quàm dominatione terrena.*

49 *Imperatorem esse mundi dominum, iura, & auctores qui dicunt, qualiter intelligi debeant?*

51 *Scriptura sacra sæpè utitur hyperbolicis, & alijs figuratis loquendi modis.*

[537] 53 *Imperatores Romani superbè se Deos, & Dominos Orbis appellari faciebant: & Divinos honores usurpabant.*

54 *Domiciani superbia in titulis Dei, & Domini affectandis.*

55 *Domini appellatio terroris magis quam reverentiæ esse videtur.*

56 *Augustus Cæsar, statim post Christum natum se Dominum appellari vetuit, & quare?*

57 *Tiberius, & Traianus ægrè ferebant, se Dominos appellari.*

58 *Cap. in apibus 7. quæst. 1. vera expositione donatur.*

59 *Regum creandorum præcipua causa, quæ fuerit?*

61 *Imperatorum, & Regum potestas, & iurisdictio, quantumvis ampla, & absoluta sit, non extenditur ad non subditos.*

62 *Imperator non potest disponere de bonis subditorum, nisi ex magna causa, & cum congrua satisfactione.*

63 *Lex Lucius, D. de evict. l. 5. §. item si fortè, D. de rei vind. explicantur.*

64 *Lex benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. explicatur.*

65 *Principis omnia esse, qualiter intelligendum sit?*

66 *Dominium Imperatorum, & Principum qualiter distinguat Bartol. & alij?*

67 *Imperator secundùm Senecam omnia habet in Imperio, in patrimonio propria.*

68 *Lex 3. D. ne quid loco pub. exponitur.*

69 *Littora maris, quæ iure gentium communia sunt, quo respectu Pop. Rom. esse dicantur?*

70 *Hispaniæ Reges, neque Imperatorem Romanum, neque ullum alium in temporalibus superiorem agnoscunt.*

71 *Auctores plurimi referuntur, qui Regum Hispaniæ ab Imperio omnimodam exemptionem defendunt.*

72 *Reges Hispaniæ, & alij quilibet, qui superiorem non recognoscunt, in suo Regno sunt Monarchæ, & Imperatores.*

73 *Reges liberi in suis Regnis potentius, & antiquius ius habent, quàm Imperator in Imperio.*

74 *Caroli V. Imperatoris protestatio de exemptione Regni Hispaniæ ab Imperio tuenda.*

75 *Lex 8. tit. 1. lib. 6. Recopil. exponitur.*

76 *Privilegia nobilitatis, & exemptionis, quæ Imperator, ut Imperator, concedit, ultra terras Imperij non extenduntur.*

77 *Leges Imperatorum Rom. allegare, & sequi, an & quatenus in Regnis Hispaniæ licitum sit?*

SVnt etiam qui putent, hanc Occidentalium, & Meridionalium regionum acquisitionem, quæ per Catholicos Hispaniæ Principes facta est, **[sect. 1]** illo etiam titulo communiri, quòd Imperatoris Romani auctoritas, & potestas, eam non tantùm confirmasse, verùm & iussisse, ac iuvisse, videatur; cui omne ius, & arbitrium in elargiendis, & debellandis quorumlibet infidelium provincijs concessum esse, contendunt, ut constare poterit ex ijs, quæ in ipsis nostræ tractationis terminis latè disputavit Ginesius Sepulveda in sua Apologia, & post eum in quæstionem deduxerunt, Victoria in 1. relect. de Indis, ex num. 24. Greg. Lopez in d. l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. **[538]** col. 7. Did. Covar. in reg. peccatum 2. par. relect. §. 9. num. 5. cum sequentib. Menchaca controvers. illustr. lib. 1. cap. 24. Dom. Soto de iust. & iure, lib. 4. q. 4. art. 2. Anton. à Corduba in quæstio. lib. 1. q. 57. dub. 2. pag. 491. Domin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Arguitur quartò,* col. 531. Balthas. Ayala de iure & officio belli, lib. 1. cap. 2. n. 29. Molina de iust. & iure, tract. 2. disput. 30. & Pat. Fran. Suarez in tract. de Charitate, dispu. 13. sect. 5. n. 4. ¶ Hanc verò Imperatoriam **[sect. 2]** confirmationem, & opem, atque operam in prædicta acquisitione interfuisse, eo argumento deducunt, quò cùm in persona Caroli V. Cæsaris Opt. Max. Romani simul Imperij, & Hispani Regni potestas, & moderatio concurrerit, & hic invictissimus Imperator detectionem, & conquisitionem Indiarum à suis gloriosissimis avis Regibus Catholicis cœptam, non solùm notam, & ratam habuerit, verùm & ulterius progredi sub Hispaniæ Regum vexillis, & auspicijs voluerit, tot in id classibus magnis sumptibus expeditis, tot etiam legibus, & sanctionibus summo pariter studio, ac pietate prolatis, affirmare necesse est, Imperatoriâ quoque, quâ pollebat, auctoritate in hac parte usum fuisse, & huius Novi Orbis subiugationem, & dominationem eisdem Hispaniæ Regibus confirmasse. Nihil **[sect. 3]** enim interest, utrum quis, expressis verbis voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis, l. de quibus, D. de legib. l. Paulus 4. D. rem

ratam haberi, l. recusari 74. D. de acquir. hæred. melior text. in l. si tamen, §. ei qui, D. de ædilit. edicto, cum alijs, quæ ultra DD. in his iuribus latè congerunt, Guido Pap. singu. 337. Niconitius in rubr. de novi oper. nunt. num. 239. Marc. Mantua in Enchiridion. rer. singul. c. 246. ¶ Et **[sect. 4]** qui ad ulteriora procedit, & quod est consequens vult, antecedentia velle, & quantum in se est, approbare videtur, l. ad rem mobilem 56. l. ad legatum 62. D. de procurat. cum alijs traditis à Iasone in l. Gallus numer. 4. D. de liber. & posth. Menoch. de recuper. possess. remed. 6. n. 43. & Ioan. Gratia. reg. 79. ¶ **[sect. 5]** Præsertim cùm plures etiam extent eiusdem Imperatoris schedulæ, Regiaque diplomata anni 1519. 1520. 1523. 1535. in 1. vol. impress. pag. 58. & seqq. quibus apertè idem Carolus Imperator declarat, omnes earumdem Indiarum provincias detectas & detegendas Castellæ, & Legionis Regno, atque demanio annexas, &, ut vulgò dicunt, incorporatas censeri deberê, neque ullo tempore ab eâdem Corona in totum, vel in partem alienari, aut segregari posse. ¶ Cui declarationi & concessioni non obstat, **[sect. 6]** quòd idem Imperator sibi, & suis istud ius indulsisse videatur, cum tamen actio & passio in eodem subiecto stare non possit, & inter dantem & accipientem debeat esse discretio, l. debitori, C. de pact. l. 2. D. de stipul. serv. l. Vranius, D. de fideiussor. cap. ult. de institution. unde Seneca lib. 5. de Benef. cap. 9: *Nemo sibi donat non magis quàm credit, dat nemo nisi alteri, debet nemo nisi alteri, id intra unum non potest fieri, quod toties duos exigit.* Nam **[sect. 7]** cùm duplici potestate, & auctoritate fungeretur, duplicis quoque personæ vices subire potuit, & distinctâ, atque separatâ iurisdictione uti voluisse censendus est; ita ut, quod tanquam Imperator præstabat, tanquam hæres, & successor Hispaniæ Regni susciperet, & suis in eodem Regno successoribus quæreret, argum. **[sect. 8]** text. in l. tutorem 22. D. de his quæ ut indign. ibi: *Discreta sunt enim iura, quamvis plura in eâdem personam devenerint, aliud tutoris, aliud legatarij* iunctis alijs plurimis exemplis, **[sect. 9]** quæ deducuntur ex l. 1. §. solet in fine, D. quando appell. sit, l. duorum, D. de oper. libert. l. procuratores, §. si plures, D. de tribut. act. l. cùm quædam, C. de administr. tut. cap. ex litteris de probation. cap. cùm in Ecclesijs, & cap. postulasti de concess. præben. lib. 6. cap. a collatione de appella. eod. **[539]** lib. ubi DD. alia notarunt, & latè Lappus allegat. 99. Calderin. cons. 229. in fine, alias 7. tit. de præb. Bartol. quæst. 15. in princ. vers. *Quartò probo,* Abbas in cap. quamvis de offic. delegat. Bald. cons. 167. lib. 1. Paul. Castrens. cons. 250. & 313. lib. 1. Roman. cons. 422. & in sing. 76. incip. *Scholaris,* & in l. 1. D. de verb. oblig. Fulgos. cons. 118. Socin. cons. 87. vol. 1. Decius in l. rogasti, in princip. num. 7. D. si cert. petat. Rebuf. in concordat. tit. de collation. §. si quis verò, in vers. *Dispositiones,* Chassaneus in Catalogo glor. mund. part. 11. consid. 12. in fine, Menoch. de recuper. rem. 1. num. 36. & cons. 902. num. 71. Stephan. Gratian. discept. forens. cap. 111. num. 13. & iterum cap. 298. num. 26. cum multis seqq. & Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litt. P. verb. *Persona,* conclus. 317. ubi resolvunt, **[sect. 10]** quòd quando in una persona concurrunt diversa iura, quibus mediantibus diversas personas repræsentat, non est iudicandus tanquam unus, sed tanquam plures, & quòd actio, & passio in tali subiecto cadere potest, quia non corporalis, sed intellectualis eius consideratio habetur, de quo plenè etiam innumeros citans, agit Tiraquel. in tract. de nobili. cap. 28. num. 11. & seqq. & de retract. lignag. §. 1. glos. 18. num. 21. & seqq. ¶ Et arridet doctrina glos. & aliorum in cap. 1. ne sede vacante, & in l. 1. D. de legat. 1. Quòd **[sect. 11]** quando ad invicem iunguntur duo officia, utrumque retinet iura sua; quam sequitur Bartol. in l. si convenerit, §. nuda, de pignorat. act. Ioan. Bapt. Ferretus cons. 242. num. 13. vol. 2. & Ioan. Bapt. Valençuela cons. 69. num. 32. ubi etiam num. 37. resolvit, quòd **[sect. 12]** quando considerantur duæ personæ in eodem subiecto,

potest una iuvare alteram, & supplère quod in se non habebat, argum. l. 2. C. de omn. agro desert. lib. II. quemadmodum & unus homo potest se iuvare altero, qui per se solus prævalêre non posset, l. si pariter, ubi Bened. de Plumbino num. 2. D. de libe. causa, l. si plures, ubi DD. D. de pact. l. alimenta, §. Basilicæ, de alimen. & cibar. legat. cap. auctoritate, §. licèt enim, de conces. præb. lib. 6. cum alijs traditis a rota decis. 23. sub tit. de re iudic. in novis. num. 3. & Hieron. Gonçalez ad regul. 8. Cancellar. de alternat. mens. glos. 18. n. 105. **[sect. 13]** ¶ Et potest etiam apponi exemplum in Rege, qui est simul Dux. Nam in Ducatu consideratur Dux, ut Dux, & non ut Rex, secundùm Fed. de Senis cons. 220. col. fin. Gabri. cons. 195. num. 9. vol. 2. Surd. cons. 19. num. 33. Ideoque si Rex iudicat ut Dux, appellatur ad superiorem in Ducatu, non attentâ Regiâ dignitate, ut dixit Bartol. in l. si quando, C. de appellat. Igneus in l. necessarios, §. non alias, num. 428. D. ad Syllanian. Minsynger. cent. 5. obser. 5. Aponte decis. 2. & alij relati à Mastrillo de Magistrat. lib. 3. cap. 8. ex num. 32. & Gratiano d. cap. 298. num. 49. ubi huius rei rationem redit, nempe quòd unaquæque dignitas retinet suam pristinam naturam, & secundùm actum, quem gerit, consideratur, neque in eo ulla alterius personæ vel dignitatis ratio habetur, ut probatur in l. 1. ubi Bald. D. de offic. Consul. idem Bald. cons. 167. num. 1. lib. 1. Paris. de resig. benef. lib. 12. quæst. 10. num. 14. & 15. Menoch. cons. 58. num. 7. Surd. cons. 91. num. 19. & cons. 183. num. 42 & 43. & cons. 365. ex num. 22. ad 27. ubi hoc pluribus exemplis confirmat, & inter alia tradit, quòd si Prælatus fecit aliquem contractum, qui Ecclesiæ sit damnosus, ipsemet potest nomine Ecclesiæ contravenire, cùm duplicem repræsentet personam, per glos. in cap. 1. vers. *Contractum,* de in integ. restit. lib. 6. ¶ Quæ cùm ita se habeant, tota vis huius tituli in illius quæstionis examinatione consistit, an Romano **[sect. 14]** Imperatori talis sit ac tanta potestas in provincias, & personas infidelium, qui nunquam Romano Im-**[540]**perio subditi fuerunt, ut eos possit licitè debellare, & ad eiusdem imperij recognitionem compellere, vel alijs Principibus Christianis ita debellandos, ac subigendos concedere, ut supremum eorum dominium & iurisdictionem adipiscantur. In qua quæstione licèt plurima plurimi dixerint, non tamen gravabor, solito more, præcipua utriusque partis argumenta ob oculos ponere, & quid tenendum sit, verè, & breviter explicare.

Et in primis, **[sect. 15]** pro affirmativa pugnare videtur communis omnium ferè Legistarum opinio, qui Romanum Imperatorem in temporalibus omnia posse contendunt, & immediatè à Deo concessam totius Orbis iurisdictionem, & dominationem habêre, iuxta text. in auth. quomodo oport. Episcop. ordina. quemadmodum & Papa in spiritualibus, iuxta **[sect. 16]** illud Lucæ 22: *Ecce duo gladij hìc,* quibus duas tantùm esse in Orbe potestates, unam spiritualem, alteram temporalem Christus Salvator noster significavit, ut dicitur in cap. solitæ, de maiorit. & obedient. Vnde quemadmodum potestas spiritualis, quoad totum & universum Orbem lege Divinâ ab ipso Salvatore uni tantùm commissa est, sic & temporalem eodem iure uni Principi delegatam esse, quidam argumentantur prout refert Covar. in reg. peccatum, 2. part. §. 9. num. 5. vers. *Quartò,* & plurima novissimè cumulans Marta in tract. de iurisd. 1. part. cap. 20. & cap. 21. num. 27. Et magis in nostris terminis Abb. Panormitan. in cap. quod super num. 7. de voto, & Alphons. Guerrerus in Specul. Princip. cap. 55. ex eodem fonte deducunt, **[sect. 17]** quòd si Romano Pontifici licet terras & provincias infidelium, Christianis Princibus debellandas & occupandas, concedere, multo magis id Romano Imperatori licebit, cuius potestatem in temporalibus pleniorem esse fatentur. Quod etiam probat Gilkenius in auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap. 9. num. 13. docens, quòd etiam inspectâ opinione Canonistarum Imperator habet iurisdictionem temporalem

totius Orbis habitu, & actu, & Pontifex duntaxat habitu: de quibus omnibus in cap. sequenti plura dicemus.
Secundò facit, quia imperiali dignitate inventâ, & constiturâ, **[sect. 18]** Romani Principes eam sibi potestatem adrogarunt, ut totius Orbis dominationi, & imperio præfecti videantur. Atque ea propter Imperator Antonius ab Eudæmone de quadam naufragij quæstione consultus, **[sect. 19]** in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, in illa vulgatissima verba prorupit: *Ego quidem mundi dominus, lex autem maris:* Iustinianus etiam in auth. ut omnes obediant. iudi. provinc. vers. *Hæc considerantes,* Imperij sui ditionem ab Oriente ad Occidentem, & à Meridie ad Septentrionem extendi gloriatur, & in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber. **[sect. 20]** imperialem fortunam omnes alias supereminêre; circa quod plura notant Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 6. de varijs vitæ gener. ex pag. 491. & Bulengerus de Imperat. lib. 1. c. 33. & 34.
Et **[sect. 21]** Iurisconsulti passim Romanæ urbis, & Orbis appellationem synonimam faciebant, & sub Romanis legibus & iuribus comprehendebant, ut constat **[sect. 22]** ex l. in Orbe Romano, D. de statu homin. l. si duas, §. 1. vers. *Vniverso Orbi,* D. de excusat. tut. l. Roma. 33. D. ad nunicipal. l. 1. C. de rapt. virgin. l. 2. C. de iuram. calum. l. rem non novam, C. de iudicib. l. iubemus, C. de testamen. l. 1. §. cùm autem, C. de usucap. transfor. l. fin. D. de interdict. & relegat. cum alijs, quæ circa eas tradunt Alcia. lib. 2. dispunct. cap. 21. Forner. lib. 1. select. cap. 13. Pinel. in rub. C. de bonis matern. 2. part. num. 11. Brissonius de verb. signif. verb. *Roma,* Cæl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. cap. 25. in fine, Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib. 3. cap. 37. pag. 339. & Bernard **[541]** Aldrete omnino videndus lib. 1. de orig. ling. Hisp. cap. 4. & 5. & Fran. Iuretus in notis ad Symmach. lib. 6. epist. 92. pag. 184. Vnde Cassiodor. lib. 11. epist. 2. inquit, **[sect. 23]** Romam sedem esse mundo generaliter præstitam, & Sidon. Apolin. lib. 8. epist. 6. ait, in ea totius Orbis civitate unica solos barbaros, & servos peregrinari, & Rutilius Claudius in itinerario lib. 1:

Fecisti patriam diversis gentibus unam, Profuit iniustis te dominante capi,
Dumque offers victis proprij consorcia iuris, Vrbem fecisti, qui prius Orbis erat.

Et D. Augustin. Psalm. 58. part. 1. sub fin. *Quis suas non cognoscit gentes subiectas Imperio Romano? quæ quidem erant, quando omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur.* Et Claudianus in Panæg. 3. de laud. Stilich. *Quod cuncti gens una simus.* Nimirum, quia, **[sect. 24]** ut inquit Polybius lib. 1. hist. in princip. Romani non aliquam Orbis partem, sed universum sere Orbem subiugarunt.
Quod non tantùm ipsorum Romanorum Imperatorum, & Scriptorum auctoritate inniti & comprobari videtur, **[sect. 25]** sed etiam Melchiadis Papæ in cap. futuram 12. quæst. 1. ibi: *Romani Principes, qui penè totius Orbis Monarchiam tenebant.* Et ibi: *Per universum Orbem suo degentibus Imperio.* Et D. Hieron. in cap. in apibus 7. quæst. 1. dum ait: *In apibus unus est Rex, & grues unam sequuntur ordine litterario, Imperator unus, iudex unus provinciæ, &c.* Vnde glossa argumentum deducit, omnes Reges ab Imperatore coronandos.
Et multis item Sacræ **[sect. 26]** Scripturæ locis, quæ præter alios doctè, & graviter prosequitur Covarruvias ubi sup. §. 9. num. 5. vers. *Ex Divino iure.* Sic enim dicitur **[sect. 27]** Aggæi. 2: *Fortitudinem Regni gentium conteram,* quod de Romano Imperio omnes Expositores accipiunt, ut restatur D. Rib. ibîdem num. 71. & 72. eò quòd omnes gentes subiectas haberet, & Lucæ 2. edictum exijsse à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis: quod non scriberet Evangelista, nisi illum universo quoque Orbi dominari sentiret. Et Lucæ 20. Matth. 22. Marc. 12. Christus Dominus hoc universale Romanorum Imperium magis

ostendisse, imò & approbasse videtur, dum ea, quæ sunt Cæsaris, Cæsari reddi iussit, & Ioan. cap. 19. dum se Pilato tanquam Præsidi Romani Imperatoris submittit, dicens: *Non haberes potestatem adversus me ullam, nisi tibi datum esset desuper.* Cuius **[sect. 28]** loci auctoritate motus Anton. de Rosellis ubi sup. col. 5. veritus non fuit affirmare, Pilatum, tanquam Tiberij Cæsaris Præsidem, habuisse iurisdictionem ordinariam, & potestatem legitimam, & coactivam iudicandi Christum; quod tamen multis rationibus meritò notat, & reprehendit Doct. Navarrus in dict. cap. novit. notab. 3. num. 70. cum seqq. pag. 102. veram illorum verborum expositionem adducens.

Tertiò facit, **[sect. 29]** quòd licèt maiestas, & latitudo, quam Imperium Romanum circa adventum Christi Domini possidebat, posteà valdè angustata, & immutata reperiatur, cùm ex historiarum monumentis appareat, Constantinum Magnum, Romanâ Vrbe Ecclesiæ donatâ, Imperij Romani sedem in Græciæ, sive Thraciæ urbem Constantinopolim transtulisse; & deinceps temporibus Stephani secundi, sive, ut alij malunt, Leonis tertij R. P. idem Imperium à Græcis ad Gallos transierit anno salutis 800. vel 801. & tandem extinctâ Gallorum Imperatorum virili sobole, ad Germanos translatum fuerit; quorum primus Imperator fuisse perhibetur Conradus, tempore Anastasij Tertij R. P. circa annum 912. ut post text. & glos. in cap. venerabilem de elect. & in cap. Apostolicæ de sent. & re iud. lib. 6. & in Clement. Romani verb. *Vestigijs,* de iure iur. plenè tradunt Blondus, Platina, **[542]** Genebr. & alij, quos refert Molina de iustit. & iure tract. 2. disput. 24. Bolateran. lib. 3. Commentar. Ioan. Stunica in lib. de vitis Pontif. sub Stephano II. & Leone III. Cæsar Baron. in annal. Eccles. in dictis annis, Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 1. cap. 4. §. 3. & 4. Thom. Bozius de signis Eccl. Dei, lib. 7. de Roma. Pontis. cap. 8. & in integro tract. quem de translatione Imperij Romani conscripsit.

Adhuc **[sect. 30]** tamen in his Imperijs, quia Romani nominis, Dignitatis, & splendoris verstigia conservabant, ea opinio perduravit, ut sub Imperiali culmine, & ditione universus Orbis contineretur, ut passim testatus glos. in dict. cap. venerabilem, verb. *Transtulit,* & in cap. per venerabilem, qui filij sint legit. cap. convenior. 23. quæst. 4. cap. ult. 50. distin. Bartol. & DD. in l. 1. §. per hanc, D. de rei vend. idem Barto, in proœm. Digest. & in extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis,* Bartol. Bald. Paul. Salicet. & Ias. in l. 1. C. de summ. Trinit. Nicol. Bellon. cons. 2. num. 2. Iulius Ferret. in tract. de bello, num. 24. fol. 27. Hippolyt. Riminald. in §. 1. ex n. 52. inst. quibus alien. licet, Mandellus, & eius additio cons. 62. num. 20. 1. part. Maranta in quæstion. legalib. fol. 44. n. 27. & innumeri alij, quos refert Castald. in dict. tract. de Imper. quæst. 52. Petr. Cenedus in collectan. 64. ad Decretum, num. 2. Hieron Zevallos lib. 1. pract. commu. quæst. 576 & lib. 4. quæst. ulrim. num. 31. & seqq. Marta in tract. de iurisdict. 1. par. cap. 20. & cap. 21. ex num. 23. Cardinal. Tuschus verb. *Imperator,* conclus. 33. Sebast. Medicis in tract. de legib. 1. p. quæst. 18. num. 6. & 7. & receptissimam sententiam esse tradit Alphons. Guerrerus dict. Specul. Princip. cap. 55. in princ. & ab omnibus Italis Doctoribus sequi, Dom. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 4. art. 2.

Et quòd omnes ferè gentes, quæ obediunt S. Matri Ecclesiæ Romanæ sint etiam de populo, sive Imperio Romano. Et **[sect. 31]** quòd si quis diceret, Imperatorem non esse Orbis Dominum, diceret contra text. Evangelij, expressè affirmat Ioan. de Lignano Mediolanensis in tract. de bello cap. 9. ad finem, & Bartol. in l. hostes, num. 7. D. de captivis, ubi, eò tandem progressus est, ut asseruerit, affirmare contrarium, fortè hæreticum esse, quod & tradit Bellon. dict. cons. 22. num. 2. & pluribus confirmare conatur Pet. Gilkenius in d.

auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap. 9. ex num. 7. & in l. properandum, num. 3. C. de iudicijs, docens, negari non posse, Imperatorem, si non dominum, saltem moderatorem totius Orbis intelligi debêre, sive ius Divinum, sive naturale, sive etiam leges, & canones intueamur.

Qvartò perpendi potest, quòd si concedimus, Imperatorem Romanum totius Orbius dominationem habêre, ut superioribus argumentis probari videtur, **[sect. 32]** necesse est etiam ut fateamur, eundem posse Regna, & provincias, quas infideles possident, eisdem auferre, & illas Pijs, & Catholicis Regibus applicare, arg. text. in l. 1. C. de vend. rer. fiscal. lib. 10. l. 1. C. de Curial. rer. alien. l. Lucius, D. de eviction. l. item si verberatum, § item si fortè. D. de rei vend. l. 1. C. ex quib. causis servi pro præm. lib. accip. 1. quæris, D. de natal. restituen. l. 2. tit. 1. part. 2. cum multis alijs, quæ circa hunc articulum, & prædictorum iurium illustrationem congerit Menoch. cons. 156. num. 48. & cons. 147. num. 26. vol. 2. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 5. num. 1. Loazes de iusta reten. Regni Navarr. pag. 188. & novissimè Zevallos d. quæst. fin. per totam. **[sect. 33]** Vtilitatis præsertim publicæ, & religionis favore exigente, cui favendæ, & augendæ semper invigilare debemus, 1. sunt personæ, D. de religios. & sumpt. suner. l. ita **[543]** vulneratus, vers. *multa,* D. ad leg. Aquil. l. Barbarius, ff. de offic. Præt. l. utilitas, C. de Primipilo, cap. Abbate, §. ultim. vers. *Præsertim,* de sent. & re iud. lib. 6. cum latè traditis ab Hippolyt. de Marsil. in pract. §. aggredior, à num. 71. usque ad 74. & Zevallos sup. ex num. 327.

Et ita in specie, **[sect. 34]** ultra ea, quæ suprà num. 17. cum Abbate Panormit. & Alph. Guerrero notavimus, circa potestatem Imperatoris in terris, & provincijs infidelium gubernandis, & concedendis, allegari etiam potest celebris doctrina Cardin. Hostiens. in sum. tit. de præscrip. § quæ autem, ubi ait, **[sect. 35]** Imperatorem Dominum etiam esse rerum singularium, in omnibus & quibuslibet mundi partibus consistentium; quod rursus docuit idem Hostiens. in cap. per venerabilem, qui filij sint legit. num. 37. & Richardus Malumbr. relatus ab Alber. in proœm. Digest. num. 9. & 10. Abbas, Parisius, Anton. de Butrio, & alij relati à Petr. Gilkenio in l. properandum, C. de iudic. num. 4. & conducit **[sect. 36]** text. in l. benè à Zenone, C. de quadr. præscrip. & in cap. convenior. 23. quæst. 8. & cap. quo iure, distin. 8. ubi omnia Imperatoris esse dicuntur. Et **[sect. 37]** Cæsarius lib. 10. illust. miracul. & histor. cap. 24. ubi scribit: *Sol videtur hoc loco designare Romanum Imperium: sicut enim Sol magnitudine, & splendore præcellit universa sydera cœli, sic idem Imperium augustius fulget cæternis Regnis mundi, ut sicut Stellæ lumen habent à Sole, ita Reges, ut regnare possent, haberent ab Imperatore.*

Quod ostendit etiam Zonaras in Claudio, dum ait; quòd Imperatores aliena largiri quasi Domini omnium poterant, Lat. Pacatus in Panægyr. ad Theodos. ubi illum hac de causa vocat terrarum hominumque Dominum, Sidon. Apolin. lib. 2. epist. 13. ubi inquit, esse rerum, Principem, & plura alia, quæ congerit Tuschus dict. conclus. 34. ex num. 18. ubi ex Baldo, & alijs resolvit, quoad Imperatorem in temporalibus totum mundum esse unicum territorium, & quòd est naturalis Dominus totius Orbis, & potest dividere, & unire atque assignare territoria, & pertinentias, sicut potest testator de re sua disponere, & conclus. 36. num. 4. & seq. ubi, quòd potest novos Reges creare, & removêre, infringere, & transferre omnes dignitates, quia est Deus in terris, & omnes dignitates sicut scabellum pedum Imperatoris, & ab eo essentiam, & statum recipiunt; & ad idem respiciens Sebastian. Medicis ubi sup. concludit, ab Imperatore, tanquam à capite, in omnes inferiores, honores, & munera infundi, c. ita Dominus 19. distin. cap. fundamenta de elect. §. 1. quia ipse est

superior, & Dominus omnium provinciarum, cap. Adrianus 63. distinct. d.l. benè à Zenone, Cardin in Clemen. 1. de sum. Trinit. & Ias. in l. 1. lect. 1. num. 6. C. eod. tit.
Sed licèt his rationibus, & argumentis suprà dicta sententia non ineptè defendi posset, maximè cùm tot, ac tantos habeat sectatores, adhuc tamen nobis **[sect. 38]** longè verior, & securior est aliorum opinio, qui negant, Romanum Imperatorem ullum ius in terris, & provincijs infidelium habêre posse, & præsertim in Barbaris istis ab Hispanis detectis, quarum ipsi Romani Cæsares nullam unquam possessionem, nec notitiam habuerunt, ut fusè ostendimus sub. lib. 1. cap. 11. Cui sententiæ apertè subscribunt Victor. Gregor. Lop. Covar. Menoch. Soto, Corduba, Ayala, Molina, & Suarez sup. n. 1. relati, minus iustum, & solidum eum titulum reputantes, qui ex hac sola Imperatoris concessione deducitur: neque sufficienter prædictis argumentationibus confirmari. Quibus ut satisfaciam, & simul fundamenta huius opinionis, quam defendo, proponam.
Primò considero, maximè inter DD. disputari solere, an temporalis Imperatoris Romani potestas à Deo im-**[544]**mediate dimanet, vel ab spirituali dependeat, quæ per Summum Pontificem exercetur, de quo articulo pleniùs in c. seq. tractabimus. Sed quod ad quæstionem, de qua nunc agimus, pertinet, etiam si demus has iurisdictiones distinctas esse, ita ut temporalis ab spirituali non pendeat, & absque ulla Pontificis translatione penes ipsum Imperatorem, Reipublicæ electione, & consensu populorum intercedente, consistat, **[sect. 39]** id tamen non efficiet, ut Romanus Imperator inter alias personas, vel in alijs Regnis, & provincijs dominationem exercere possit, quam in illis, quæ ipsius Romani Imperij limitibus concluduntur, & ad quarum temporalem gubernationem à Deo ipso vocatus, & constitutus videtur, ut rectè observat Covar. d. §. 9. num. 5. vers. *Primum,* Navarrus in d. cap. novit, notab. 3. num. 41. Ioan. Salas d. tract. de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 7. & ostendit doctrina I. C. in l. ult. D. de iurisd. omn. iud. ibi: *Extra territorium ius dicenti impunè non paretur,* cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 14. num. 10. eòque respicit D. Chrysost. Psalm. 44. dum ait: *Imperator Romanorum non potest Persis legem ferre.*
Neque est **[sect. 40]** in consideratione æquiparatio illa utriusque potestatis, ex verbis Evangelij: *Ecce duo gladij hic,* & ex d. cap. solitæ, sumpta; quâ multi probare nituntur, ita laicam, sicut Ecclesiasticam per universum Orbem diffundi. Nam licèt hoc argumento valdè prematur Ioan. Igneus, & alij, quos refert, & sequitur Marta d. cap. 20. facilè tamen ei respondent Covar. d. §. 9. num. 5. vers. *Quartò ratione,* & Navar. dict. notab. 3. num. 41. 88. 94. & 153. docentes, **[sect. 41]** id nullo iure, nec ratione naturali, qut civili probari, quia potestas Ecclesiastica ideò per unam personam in universo Orbe Christiano exercetur, quoniam non ipsis populis, & rebus publicis, sed Petro, & eius successoribus immediatè à Deo concessa est, ut latissimè probat Cardin. Turrecrem. lib. 2. de Eccles. cap. 54. cum sequentib. Albert. Pighius lib. 3. & 4. de Eccles. Hierarch. At temporalis potestas tota, & suprema penes ipsos populos fuit, & inde ad Reges & Principes derivata. Et cùm totus Orbis in unum Principem nec consenserit unquam, nec reverâ consentire possit, vel ab eo regi, & administrari, sequitur, Imperatorem totius Orbis Dominum esse non posse, & temporalem potestatem cum spirituali eo sensu comparari in d. cap. solitæ, quòd utraque à Deo instituta sit, & utraque veneranda, & suscipienda videatur, licèt usus, & exercitium illarum longè diversam rationem, & executionem recipiat. Adeò, **[sect. 42]** ut Aristot. lib. 7. Polit. cap. 4. & D. Augusti. lib. 4. de Civit. Dei concludant, potestatem uniuscuiusque civitatis naturalem esse, & magis politicam, Imperium verò in multos non item, & maiore, cum pace Regi solita

fuisse Regna, cùm unumquodque eorum suæ patriæ terminis finiebatur; à quo argumento non satis se expedit Marta, d. cap. 21. num. 5. 6. & 20.
Secvndò considero, ac pariter secundæ, & tertiæ contrariæ partis argumentationi respondeo; quòd licèt multi, quos ibi retulimus, malè tenuerint, Imperatorem Romanum totius Orbis Dominum esse, **[sect. 43]** longè tamen verior, & communior est contraria aliorum sententia, qui asserunt, neque olim cùm Roma florebat, neque posteà Romano Imperio ad Græcos, Gallos, & Germanos translato, talem fuisse, aut esse Romanis Imperatoribus potestatem, & dominationem; quin potius illam intra subiectos sibi populos contineri, qui licèt plures fuerint, plurimi tamen adhuc restabant, ad quos Romanæ Aquilæ nullatenus pervenerunt, & Imperatoriæ Maiestatis sceptrum nequaquam extendebatur, ut ipsimet Imperatores ingenuè testantur in l. cunctos populos, iunctâ glos. ibi. C. de sum.**[545]** Trinitat. & in proœm. Digest. & institut. §. quarum utramque viam, l. post liminium, & l. non dubito, D. de capt. l. omnibus, D. ad Trebellian. l. mercatores, C. de commerc. & mercat. l. 1. C. de officio præfect. Africæ, l. Romanæ, C. de Eunuchis, l. ult. C. de ædif. privat. auth. ut defuncti seu funera eorum, §. si verò, auth. de non alienandis, seu permutand. reb. Eccles. §. sinimus igitur. Quæ iura examussim expendit Covarruv. dict. §. 9. numer. 5. & number. 7. vers. *His tandem,* ubi futilem, & levem quorundam solutionem irridet, qui de facto potius, quàm de iure Persarum Reges, & alias nationes in illis relatas a Romano Imperio exemptas esse affirmant; quoniam **[sect. 44]** verius, & certius est de iure quoque liberas fuisse, & nec iustum, nec conveniens, aut possibile esse, ut tota mundi moles sub uno & eodem Rectore, ac Moderatore in humanis consistat, ut suprà tetigimus.
Quam opinionem, **[sect. 45]** ultra eundem Covarr. latissimè probant, & sequuntur Iacob. de Ravenna, Ioan. Fab. Fulgos. alciat. & Alij in dict. l. 1. C. de summ. Trinitat. & in dict. l. benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. Oldrad. cons. 69. 3. Alex. cons. 218. vol. 2. & cons. 24. volum. 5. Bald. cons. 327. in fine, & cons. 328. n. 8. lib. 1. & cons. 159. num. 7. vers. *Illud etiam,* lib. 3. ubi resolvit, quòd ut daremus, olim florente Imperio Romano, Imperatorem posse dici Dominum Orbis, secus posteà, & plurimi alij, quos referunt Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. p. consid. 28. Pet. Greg. lib. 12. Syntagm. cap. 2. n. 6. Anton. Gabr. lib. 5. commun. tit. de acq. rer. dom. concl. 3. Greg. Lop. in. d.l. 22. par. glos. 2. Victoria in d. relect. de Indis insulan. 1. par. ex n. 24. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. vers. *Arguitur quartò,* col. 531. Menchaca dict. lib. 1. controvers. illust. cap. 20. & 21. Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. Cenedo dict. collectan. 64. ad Decretum, n. 2. Parlador. lib. 2. rer. quotid. cap. 21. Navar. in d. cap. novit, notab. 3. ex n. 155. Corduba in quæst. lib. 1. q. 57. dub. 2. Menoc. cons. 2. num. 99. vol. 1. Molina Theolog. de iust. & iur. tract. 2. disp. 24. 29. & 30. ubi contrariam sententiam planè ridiculam appellat, prout & facit Lud. Vives in notis ad D. August. de Civit. Dei lib. 5. cap. 25. Pat. Suarez in defens. Fidei contr. sect. Anglic. lib. 3. cap. 5. num. 7. & in tract. de Charit. disput. 13. sect. 5. num. 4. P. Salas in tract. de legib. q. 95. tract. 14. disp. 7. sect. 7. num. 42. pag. 128. & seq. P. Gabr. Vazquez disp. 153. cap. 2. num. 12. & novissimè Calistus Remirez in tract. de lege Regia, §. 3. num. 2. Ioan. Baptista Lupus in tractat. de illegitimis comment. 3. §. 3. num. 6. & seqq. & plures alij relati à Marta dict. cap. 21. licèt ipse aliam opinionem sequatur, & Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 2. cap. 2 §. 3. pag. 92 & cap. 17. §. 1. pag 189. ubi **[sect. 46]** inquit, quòd si Polybius ita magnus Cosmographus, ut Historicus esset, Romanos totum Orbem subiugasse non affirmaret.

Quibus Ego adijcio **[sect. 47]** Lucanum lib. 1. Pharsal. dum queritur, ob bella civilia plures gentes restasse, quæ sub iugum Imperij Romani missæ non fuerunt: *Heu quantum terræ potuit, pelagiq́ue parari Hoc, quem civili fuderunt sanguine dextræ Subiuga iam Seres, iam Barbarus isset Araxes Et gens, si qua iacet, nascentis conscia Nili.* Et Prosperum Aquitanum lib. 2. de vocat. Gent. cap. 6. ubi **[sect. 48]** ait: *Gratia Christiana non contenta est eosdem limites habere, quos Roma, multosq́ue populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.*

Vnde est & illud, quod Leo Papa in serm. 1. Apost. de Roma ad Pontificum potestatem translata scriptum reliquit, latiùs scilicet possidere, Religione Divinâ, quàm dominatione terrenâ & Stanislaus Orichovius de funesta **[546]** Regni Poloniæ secta, relatus à Petro Andr. Canonherio in Aphoris. Polit. Hippocr. pag. 357. Romanum Imperium verè per Evangelij prædicationem totum Orbem possidêre: *Non illud antiquum, & vetus quod ostio Oceani partem aliquam clauditur, sëd hoc novum, & recens latissimum, amplissimumq́ue, quod extra ipsum etiam Oceanum propagatum astris terminatur: quod non Romulum fratricidam. sed Christum servatorem fratrum suorum habet Auctorem.*

Neque obstant iura, & Sacræ Scripturæ loca pro contraria opinione perpensa; quibus varijs modis respondent Auctores suprà relati, **[sect. 49]** quorum summa eò tendit, ut hyperbolicè, & largo quodam loquendi genere Imperatores Romani totius Orbis Domini dicerentur; aut per figuaram Synedochen, eò quòd, cùm tot, ac tantæ nationes iam tunc Romano Imperio parerent, partes illas, quas subiecerant, pro tot sumebant, & absolutè Orbis appellatione donabant, ut **[sect. 50]** in. d.l. in Orbe Romano, D. de stat. homin. quam ita legendam, & intelligendam esse, & non *in urbe,* ut in vulgatis codicibus circumfertur, optimè probat Alciat. lib. 2. dispunct. cap. 21. Covar. d. num. 5. Anton. Mornacius in notis ad eamdem legem, & alij, quorum mentionem fecimus sup. hoc cap. num. 24.

Et **[sect. 51]** conducit doctrina D. Hieronymi sup. Isai. cap. 13. D. Prosperi lib. 2. de vocat. Gent. qui tradunt, Sacram quoque Scripturam sæpèsæpius se his vulgaribus, sive communibus loquendi modis accommodare, & sub illis verbis: *Omnem terram,* illam tantùm provinciam, de qua est sermo, significare, quod etiam ad explicationem cap. 2. Daniel. ubi Nabuchodonosor Rex totius mundi appellatur, rectissimè animadvertit Glos. Interlinearis ibîdem; & alia similia notantes Covarr. & Navar. ubi sup. P. Salas d. sect. 7. pag. 229. & P. Maldonat. & Franc. Lucas super illud Lucæ 2: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis,* & Nos sup. lib. 1. cap. 14. num. 78.

Quam **[sect. 52]** expositionem æquè congruenter recipit text. in. d.l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. ut interim varias alias prætermittamus, quas ultra DD. ibîdem congerit Riminald. in §. 1. ex num. 51. inst. quibus alien. licet, Soto lib. 4. de iustitia & iur. q. 4. art. 1. Alfanus collect 4. Portius lib. 5. conclus. concl. 14. Ioan. Horoscius in l. 2. num. 12. D. de rer. divis. Lancellot. in temp. iud. lib. 1. cap. 1. Alciat. lib. 4. dispunct. cap. 5. Boërius decis. 195. Chassaneus d. Catalog. glor. mundi, consid. 28. & sequentib. Menchaca in præfat. controvers. illustr. num. 25. & lib. 1. cap. 20. Mandellus cons. 62. num. 20. vol. 1. Vivius in commun. opin. verb. *Imperatores,* Roland. cons. 88. num. 7. vol. 1. Mantua in Enchirid. rer. singul. lib. 9. cap. 220. Petr. Gregor. de Repub. lib. 6. cap. 13. num. 14. & sequentib. Vaconius lib. 2. declarat. cap. 106. Mendoça de pactis lib. 1. cap. 5. num. 25. Navarr. dict. no tab. 3. num. 156. & 157. Anton. Roscius lib. 1. memorab. cap. 3. num. 5. Pinel. in rub. C. de rescind. vend. 1. par. cap. 2. num. 25. Covarr. d. num. 5. vers. *Secundò adducitur,* & lib. 3. variar. cap. 6. num. 8. Sarmient. lib. 1. select. cap. 8. num. 20. Cuiacius lib. 15.

observat. cap. 30. & lib. 2. Sent. ad Paul. Andr. Gaill. lib. 2. observat. cap. 55. & 56. Dom. Gregor. Lopez Madera de excell. Hisp. Monarch. cap. 2. fol. 10. & Zevall. dict. quæst. ult. num. 25. & seqq.

Quibus **[sect. 53]** addere possumus Antoninum in dict. l. deprecatio, dum se absolutè mundi dominum vocat, arrogantiam, & elationem quandam præ se ferre, quâ Romani Principes ita aliquando turgebant, ut se non solùm Orbis Dominos appellarent, & appellari sinerent, ac iuberent, verùm Deos etiam, Divinos sibi honores, & cultos temperè deferentes, & usurpantes: unde Ovid. lib. 1. Fast. de Cæsare cecinit:

[547] *Si petat à victis, tot sumet nomina Cæsar, Quot numero gentes maximus Orbis habet.*

Et Lucanus:

Victrices Aquilas alium laturus in Orbem.

Propertius:

Bella Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.

Horatius od. 1. lib. 1:

Terrarum Dominos evebit ad Deos.

Ammianus Marcellinus lib. 19: *Nostris virtutes Constantis extollentibus, ut Domini rerum, & Mundi.* Et lib. 39: *Comes Valentiniani sum, Orbis terrarum Domini.* Et lib. 23: *Saracenorum reguli genibus supplices nixi, tanquam mundi, nationumque suarum Dominum adorarunt Iulianum.* Et Evagrius lib. 3: *Divinissimum Dominum Orbis.* Et **[sect. 54]** de Domiciano scribit Suetonius in eius vita c. 13: *Acclamari etiam in Amphitheatro epulari die libenter audit Domino, & Dominæ fœliciter. Parique arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit, Dominus & Deus noster sic fieri iubet*: eaque propter Martialis ei quamdiu vixit sæpè his nominibus blanditus est, ut constat ex varijs epigra. Amphitheatri, & lib. 1. epigr. 5.

Contigeris nostros Cæsar si forte libellos Terrarum Dominum pone supercilium.

Et lib. 5. epigr. 8.

Edictum Domini, Deique nostri.

Iunctis plurimis alijs, quæ circa hæc notanter congerit Cœl. Rhodigin. lib. 21. antiq. lect. cap. 31. Brissonius de verbor. sinis. verb. *Divi,* Iust. Lipsius in notis secundis ad lib. 2. Annal. Taciti, pag. 509. Petr. Gregor. dict. lib. 6. de Repub. cap 13. Thom. à Maluenda de Antichrist. lib. 7. cap. 11. ex pagina 369. & cap. 13. ex pag. 375. & novissimè Iulius Cæsar Bulengerus, omnino legendus, de Imperatore Romano lib. 1. ex cap. 5. ad 12. & cap. 32. & P. Ioan. de Salas de legibus, quæst. 95. tract. 14. disp. 7. sect. 6. num. 12. pag. III. Ioan. Bapt. Lupus d. tract. de illegit. comment. 3. 3. num. 7.

Cùm tamen **[sect. 55]** prædicta vocabula terroris magis, quàm reverentiæ esse viderentur, & potius ad tyrannidis quàm ad dignitatem honorisque potestatem pertinerent, ut colligitur ex cap. ult. 94. distinct. cap. esto, post princip. 95. distinct. & tradit Lucas de Penna in l. 1. C. de capitar. civium cens. exim. lib. 11. Chaslane. in consuetud. Burg. in proœm. verb. *Signeur,* col. 16. oprimè Alciat. lib. 7. Parerg. cap. 13. & Onusr. Panvinus in interpr. vocum obscur. Eccles. verb. *Dominus.*

Quapropter **[sect. 56]** Augustus Cæsar, ut testatum Sueton. in eius vita, cap. 53. Dominum se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel loco passus fuit. Quod statim post Christi nativitatem contigisse Auctores commemorant, quoniam iride inclusum à Sibylla Tiburtina ostensum fuisse ferunt, ei Christvm simul cum sanctissima eius Genitrice, ac dixisse, illum verum Dominum & Imperatorem totius Orbis fore futurum ut post Tertullian.

in Apolog. cap. 34. recolit Polidor. Virg. lib. 4. de invert. rer. cap. 1. vers. *Item Orosius,* Valençuela in monit. 151. Calistus Remirez de lege Regia Aragoniæ, §. 22. n. 11. pag. 182. & novissimè P. Mendoça sup. 1. lib. Reg. c. 2. pag. 526.

Tiberius **[sect. 57]** etiam, Dominus appellatus à quodam, denuntiavit, ne se amplius contumeliæ causâ nominaret, ut ait idem Sueton. in Tiber. cap. 27. Et Traianus, licèt passim Dominus appelletur à Plin. lib. 10. epist. eamdem appellationem ægrè admodum tulit, ut ostendit Martial. Lib. 10. Epig. 71. ad Traian.

Frustrà blanditiæ venitis ad me
Attritis miserabiles labellis
Dicturus Dominum, Deumq́ue nonsum,
Non est hic Dominus, sed Imperator.

Quemadmodum & Alexander Imper. adorationis cæremoniam ab alijs Principibus usitatam, respuisse narratura à Lampridio in eius vita, his verbis: *Ipse adorari se vetuit, cum iam cœpisset Heliogabalus adorari, more Regum Persarum,* **[548]** & idem tradit de Maximino Seniori Capitolinus in Maximinis, notans superbiam filij eius Maximini Iunioris, sic inquiens: *In salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur: nonnunquam etiam pedes. Quod nunquam passus est Senior Maximinus, qui dicebat: Dij prohibeant, ut quisquam ingenu orum pedibus meis osculum figat.*

Neque his adversatur **[sect. 58]** auctoritas Divi Hieronymi dict. cap. in apibus, quam in eodem argumento perpendimus, dum docet, unum tantùm Imperatorem esse debêre. Nam id non arguit, hunc toti Orbi dominaturum, nec ea fuit, aut esse potuit D. Hieronym. mens, ut rectè observant Covarr. d. §. 9. num 5 vers. *Ad idem facir,* Navarr. dict. cap. novit, notabil. 3. num. 155. pag. 112. & Madera d. cap. 2. quidquid aliud dicat Marta dict. cap. 20. num. 22. Sed imò apum, & gruum exemplo, quo utitur, apertè significat, quòd quemadmodum in quoliber apum examine unus est Rex: & agmina gruum, dum volant, unum rectorem ordine litterato sequuntur: ita convenit in qualiber benè constitura Republica, Regno, vel Provincia, aliquem Imperatorem, Principem, vel Rectorem constitui, qui æquâ lance inter subiectos sibi populos iura reddere possit, & imbecilles à potentiorum iniurijs defendere. Quam fuisse **[sect. 59]** præcipuam Regum creandorum causam, optimè scripsit Iustinus hist. lib. 1. in princip. Aristotel. lib. 3. Polit. cap. 11. & lib. 5. cap. 10. Cicer. lib. 2. Offic. Div. August. lib. 4. de Civit. Dei cap. 6. Div. Thom. de regim. Princip. lib. 1. cap. 14. D. Irenæ. lib. 5. advers. hæreses, & Alsons. Guerrer. Nicol. Boër. & alij, quos refert Menchac. in dict præfat. ad controvers. illustr. num. 102. & seqq. & numer. 120. & lib. 1. capit. 1. numer. 10. & 24. Episcop. Chiapens. in tractat. comprobat. fol. 51. Guillel. Benedict. incap. Raynutius, verb. *Condidit,* el 1. num. 34. in fine, vers. *Propter quos,*, & num. 35. cum seq. & Iustus Lipsius lib. 2. civil. doctrin. cap. 11. Matthæus Lopez Bravo in suo aureo libello de Rege, & regendi ratione lib. 1. fol. 8. & Doct. Melchior de Valencia illustr. tract. iuris, tract. 2. cap. 5. num. 5. & seqq. & Ægid. Benedict. in. l. ex hoc iure, D. de. iust. & iure, tom. 1. cap. 3. num. 7. & 8.

Denique **[sect. 60]** quarto loco perpendo, & ad quartum adversæ partis argumentum respondeo: quòd cùm probatù reliquerimus, Imperatorem Romanum toti Orbi neutiquam dominari, & multo minus Barbaris infidelibus, qui ad eiusdem Imperij notitiam nullatenus pervenerunt, pariter quoque probari videtur, nihil usquam circa eorumdem infidelium personas, bona, & provincias licitè disponere posse. Ampla **[sect. 61]** quippè illa, & absoluta potestas, quam Imperatori, ut supermo Principi, tribuunt iura, & Auctores in argumento

relati, respectu subditorum intelligenda, & restringenda est, ut sup. probavimus: quia erga eos, qui Imperio subiecti non sunt, quemadmodum nullam iurisdictionem exercêre potest, d.l. ult. de iurisd. omn. iud. ita nec dominia rerum, nec terrarum ab illis auferre, ut tradunt Innocent. n. 6. Abb. n. 24. & 25. Felin. n. 9. in dict. cap. novit, de iudicijs, Paul. Castrens. cons. 216. & 181. & in specie de bonis infidelium non subditorum, Beroi. in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 134. de consrit. Oldrad. cons. 87. & 91. Carolus Tapia in rub. de const. Princip. num. 50. & 53. & Hieron. Zevallos d.q. fin. Num. 358.
Præsertim, **[sect. 62]** cum longè verior opinio sit, etiam inter subditos non posse Imperatorem, neque alium Principem, quantumvis superiorem non recognoscat, bona eorum auferre, nisi ubi contrarium urgens aliqua & necessaria causa suaserit; & tunc id quod aufertur, competenti satisfactione pensandum esse, ut ad expositionem **[sect. 63]** text. difficilis in d.l. Lucius, D. de eviction. l. item si verberatum, §. item si forte, D. de rei vend. & aliorum**[549]** iurium, quæ in argumento retulimus, latè observant, & prosequuntur innumeri ex antiquis, & recentioribus utriusque iuris Doctoribus, quos recenset Ant. Gabr. lib. 3. com. opin. tit. de iur. quæsito, q. 1. Portius. lib. 5. commun. conclus. 15. Covarr. lib. 3. var. cap. 6. n. 6. Menchaca lib. I controvers. illustr. c. 4. 5. & 6. Andr. Gaill. Lib.2. observat. practic. cap. 56. Hieron. Francus in reg. id quod nostrum, num 12. D. de reg. iur. Tiraq. in l. si. unquam, verb. *Donatione largitus,* num, 4. C. de revocan. donat. Zevallos d.q. fin. per totam, Castillo de Bobadilla in Polit. lib. 5. cap. 5. numer. 11. D. Ioan. del Castillo lib. 2. controvers. cap. 38. & ultra eos Alciat. lib. 1. Pareg. cap. 38. Duarenus lib. 2. disp. annivers. c. 35. Forcat. in Necyoman. dialog. 18. num. 5. Adrian. Pulvæus in tract. de rei alienæ distract. cap. 2. Ant. Faber lib. 2. coniecturarum cap. 4. Vincent. Cabotius lib. 1. disp. iur. cap. 25. & Guidus Pancirol. in Thesaur. variar. lib. 3. cap. 23. pag 359. & novissimè ac latissime Ant. Petra in tract. de potest. Princip. cap. 24. & sequentibus.
Quibus non adversatur d.l. **[sect. 64]** benè à Zenone, C. de quadrien. præscrip. & similia iura, & auctoritates, quæ omnia bona, ubique consistentia, Imperatoris esse intelligi probant. Nam ad provincias sibi subiectas restringenda etiam sunt, & **[sect. 65]** eâ interpretatione temperanda, ut non ita plenum & absolutum dominium Imperatori tribuant, ut de subditis sibi hominibus, eorumque bonis, & rebus ad libitum disponere possit; sed tantum ut supremam in illis iurisdictionem exerceat, seu dominium quoddam universale, quod magis in gubernatione, & protectione subditorum, quam in eorum spoliatione, aut expilatione consistit, iuxta **[sect. 66]** dominiorum distinctionem, quam tradit Bart. in d.l. §. per hanc, D. de rei vend. & in extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis,* paul. Castrens. cons. 56. n. 2, vol. 2. Alex cons. 1. num. 46. vol. 5. Abb. in cap. significasti, 2. notab. ae præscript. Socin. in l. 1. in princ. col. 3. & 4. D. de acq. poss. Iacob. de sancto Georg. in investit. feud. verb. *Investitura,* Guido Papæ decis. 551. Mandelus cons. 62. lib. 1. n. 21. Covarr. in reg. possessor. 2. p. §. 2. num. 1. Cuiacius lib. 15. observat. cap. 30. & plures alij relati à Pet. Gilken. in l. properandum C. de iudicijs, num. 4. & Cardin. Tusc. d. verb. *Imperator,* concl. 33. num. 3. & 5. & Mastril. de Magistrat. lib. 1. cap. 3. num. 5. & 9. Ad quod **[sect. 67]** alludens Seneca lib. 7. de benef. optimè inquit: *Cæsar omnia habet, fiscus eius privata tantum, sua, & universa in Imperio eius sunt, in patrimonio propria,* Plin. Iunior in Panægyr. ad Traian. *Ecquid cæsar non suum videat? Tandemque Imperium Principis, quàm patrimonium maius est.* Et idem **[sect. 68]** de littoribus maris sensit Celsus I. C. in l. 3. ne quid in loco pub. dum ea populi Romani esse dixit, & eius Imperio subiecta, iuxta expositionem Accurs. ibîd. verb. *Arbitror,* qui ait, **[sect. 69]** hoc (ne alijs iuribus adversetur, in quibus littora maris publica, sive

communia omnium esse dicuntur) de prædicta generali, & suprema tuitione, & gubernatione accipiendum esse; quâ mediante Romanus Imperator legem, ac modum imponere potest, quatenus eisdem ripis & littoribus sit utendum, & cavêre, ne quilibet pro suo arbitrio, & cum damno Reipublicæ usum eorum sibi vindicet. Quam gloss. post antiquiores ibîdem sequuntur Balduin. Vvesemb. & alij in §. & quidem, institut. de rerum divis. Bræchæus in l. bona 5. numer. 1. de verb. signif. & Everard. Broncorst. cent. l. antinom. cap. 13.
Iuxta quæ omina satis apparet, parum aut nihil Imperatoriam concessionem, vel confirmationem profuisse, ad iustitiam dominationis Indiarum fulciendam, cùm hæ regiones ab Imperio exemptæ, ac liberæ essent: necnon **[sect. 70]** etiam cum Catholici Hispaniæ Reges, ac Domini nostri, eiusmodi confirmatione non indigeret; qui, ut **[550]** notissimum est, non solùm postquàm Hispaniam Maurorum invasione penè vastatam, propriâ virtute & labore recuperarunt, verùmetiam ab ipsis Gotthici Regni primordijs nullum alium Principem, atque adeò ne ipsum quidem Imperatorem in temporalibus superiorem agnoscunt, ut docet **[sect. 71]** glossa celebris, & vulgaris in caPit. Adrianus, distinct. 63. cap. & si necesse, de donat. inter, cap. 1. in princ. de pace tenenda in usib. feud. & de iure nostro 1. 8. tit. 1. part. 2. ubi Gregor. Lopez, & post Doct. communiter in cap. per venerabilem, & in cap. causam quae, qui filij sint legitimi, & plures alios antiquiores, quos referunt, latè probant, & prosequuntur Palac. Rub. & eius additionator Barahona in introduct. rub. de donat. inter num. 18. Segura & Didac. Perez in l. Imperator, num. 5. D. ad Trebellian. idem Did. Perez in procem. Ad leg. ordin. quæst. 3. Burgos de Paz in procem. leg. Tauri, num. 31. & seqq. Avendañ. in cap. Prætor. 1 part. cap. 4. num. 5. Covarr. in pract. quæst. cap. 9. & in. d. reg. peccatum, 2. par. §. 9. num. 5. Navarr. in. d. cap. novit. 3. notab. n. 32. 116. & 161. Castald. in tractat. de lmper. quæst. 53. Menchaca lib. 1. quæst. illustr. cap. 1. & cap. 22 num. II. Olanus in præf. antin. n. 2. & 12. Redin. de Maiest. Princ. verb. Imperatoriam, ex num. 35. Anton. Gabr. lib. 5. commun. tit. de acquir. rer. dom. concl. 3. ex num. 3. Parlador. lib. 2. quotid. cap. 3. num. 7. & cap. 21. Pet. Cenedus in collect. 64. ad Decretum, num. 3. Ioan. Garcia de expensis cap. 9. num. 68. & 69. de nobilitat. in inscriptione, num. 25. Humada in addition. ad Gregor. Lopez in l. 49. tit. 6. part. 1. Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. 48. & 53. Angel. Matthæacius de via, & ratione iuris, lib. 1. cap. 30. n. 13. Lasarte de decima empt. & vend. in scholijs ad l. 1. n. 1. & seqq. fol. 6. Dom. Greg. Lop. Madera in excell. Monarch. Hisp. cap. 2. Per totum, Zamalloa lib. II. hist. Hisp. cap. 8. Zurita lib. 12. Annal. in Rege Ferdin. ann. 1455. cap. 37.48. & 51. Mariana de rebus Hisp. lib. 9. cap. 5. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 18. Bobadilla in Polit. 3. cap. 2. num. 5. Gilken. in. dict. auth. quas actiones, cap. 9. num. 16. vers. *Quartù,* & novissimè Post hæc scripta Ioseph. de Rusticis in comment. ad leg. cùm avus, de condit. & demonstr. 5. cap. 10. num. 33. & 34. Garcias Mastrillus de Magistratib. lib. 1. cap. 4. ex num. 15. & lib. 6. cap. 12. ex num. 5. Molinus de pactis nuptial. lib. 1. cap. 2. num. 8. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 12. §. 4. pag. 79. Hieronym. Zevallos in tractat. de violentijs, glos. 18. ex numer. 3. 21. 31. & 80. & idem simul de Regibus Galliæ, Angliæ, & Portugalliæ tradentes Carolus Grassal. lib. 1. Regal. Franc. cap. 6. Rhenat. Choppinus de donat. Franc. lib. 2. titul. 1. num. 3. Chassane. in Catal. glor. mundi, 5. part. consid. 24. n. 179. & considerat. 27. & 28. Thom. Cromerus lib. 7. iuris Rom. & Gallici tit. 1. cap. 2. col. 155. Ioan. Azorius 2. tomo instit. Moral. lib. II. cap. 5. Pater Vazquez disput. 153. cap. 2. Pat. Salas de legibus, quæst. 95. tract. 14. disput. 7. sect. 8. Ioan. Bapt. Lup. in. d. tractat. de illegitimis comment. 3. §. 3. num. 8. & seqq. & novissimè Ludovic. Rudolf. in

tract. deorig. dignit. & potest. Ducum Italiæ, num. 59. cum seqq. & Ant. Petr. de potest. Princip. cap. 3. q. 4. num. 15. ubi perperam doces, hanc Regum Hispaniæ exemptionem ab Imperio, de facto magis, quàm de iure procedere, & Marta dict. cap. 21. num 13.
Quo fit, ut hanc Novi Orbis conquisitionem absque ulla Imperatoris auctoritate iure proprio facere potuerint, **[sect. 72]** cùm ipsi in suo Regno Monarchæ sint, & eadem, quæ de Imperatore dicuntur, in quolibet Rege, eum non recognoscente, procedant, ut post Petr. de Bellapertica, & Bald.**[551]** numer. 4. in. l. exemplo, C. de probat. Andr. Isernia in cap. 1. §. siquis de manso, co. penult. num. 19. de controvers. invest. & plurimos alios, quos referunt, latè docent Roland. à Valle consil. 66. num. 20 lib. 2. & consil. 86. numer. 20. lib. 1. Menchaca dict. lib. I quæst. illustr. cap. 22. numer. 13. Borrellus dict. cap. 53. Mastrillus dict. cap. 4. num. 4. & 25. Rusticis dict. cap. 10. num. 35, cum sequentib. & latiùs num. 45. & Zevall. dict. gloss. 18. num. 4. & 5. & 47.
Quinimò **[sect. 73]** & potentius, dignius, & antiquius esse ius, ac dominium, quod Reges liberi habent in suo Regno, quàm quod Imperator habet in Imperio, apertis Verbis testatur d.l. 8. tit. 1. par. 2. ubi Gregor. Lopez, Andr. de Isernia in cap. 1. de vassallo decrep. ætat. Bald. in l. 1. C de summ. Trinit. Purpurat. in rub. de iurisdict. omn. iud. num. 12. & in l. Imperium, num. 1 2 3. Petr. Belluga in Specul. Princip. rub. 14. §. veniamus, num. 11. Redinus ubi sup. num. 9. Marius Freccia de subfeudis, lib. 1. tit. de orig. Baronum, num. 36. Corsetus de potest. Regis quæst. 104. Petr. Gregor. 3. par. Syntag. lib. 47. cap. 20. numer. 3. & de Repub. lib. 26. cap. 5. num. 7. Alexand. ab Alex. lib. 1. dier. Genial. cap. 2. vers. *Nomen verò Imperatoris,* ubi Tiraquel. in addit. Suarez in quæst. maioratus à num. 23. usque ad 31. Matth. de Afflicts in prælud. ad constitut. Regn. Neapol. quæst. 13. per totam, Boërius decis. 178. num. 9. Burgos de Paz in. d. proœm. leg. Tauri, num. 143 cum seqq. Borrellus d. cap. 48. num. 8. Azeved. in l. 1. num 17. tit. 1. lib. 4. Recopilation. Villalobos in antinom. iur. Civil. & Regij, cap. 1. per tot. Bobadilla in d. Polit. lib. 5. cap. num. 7. pag. 902. Valdes in dict. cap. 18, num. 33. Mastrillus dict. cap. 4. num. 5. & novissimè Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia, §. 2. num. 41. & cap. 4. num. 2. & alij relati à Petr. Gilkenio dict. auth. quas actiones, cap. 9. num. 16. & Petra cap. 34. quæst. 4. num. 33.
Quæ omnia in terminis quæstionis, de qua agimus, longè certius atque apertius procedent, si animadvertamus, **[sect. 74]** ipsum Carolum Quintum Imper. Augustum, simulatque Imperij coronam accepit, solemni sacramento præstito promisisse, se libertatem, atque exemptionem ab Imperio, quam Hispaniæ Regnum habebat, nullo modo refragaturum, & generaliter protestatum fuisse, ea omnia, quæ ad eiusdem Hispani Regni gubernationem facturus esset, Regio tatùm, non Imperatorio iure censeri, ac iudicari debere. Cuius protestationis verba ad litteram refert Valdes dict. cap. 18. num. 4. & Zevallos dict. gloss. 18. num. 34.
Et est simile **[sect. 75]** quod ab eodem Imperatore deciditur in l. 8. titul. 1. lib. 6. Recop. nempè **[sect. 76]** privilegia nobilitatis, & exemptionis, quæ aliquibus Hispani Regni subditis, & vassallis tanquàm Imperator concessit, solùm in terris Imperij vires, & effectum sortiri debêre: circa cuius legis iustitiam, & praxim plura utiliter congessit Ioan. Gutierr. lib. 4. pract. q. 11. per totam.
Vnde illud etiam nascitur, **[sect. 77]** quod dixit Oldrad. cons. 69. num. 6. Hispanos scilicet legem habère, per quam capite puniunt eos, qui in iudicio leges Imperatorum allegant; quod quamvis certum non sit, ut advertit Zevali. d. q. ult. num. 41. attamen certissimum est, quòd saltim prohibemur, eas in vim legum allegare, sed tantùm in vim rationis, ut constat ex l. 1. Tauri, & traditis à Burgos de Paz ibîdem â num. 59. Palac. Rub. in introduct. rub.

de donar. inter. Didac. Perez in proœm. leg. ordin. q. 3. Greg. Lop. in l. 5. verb. *De otra lei,* gloss. 2. tit. 1. part. 1. Matienzo in l. 2. gloss. 1. num. 15. titul. 5. lib. 5. Recopil. & plures alij, quos novissimè refert Pat. Vazquez dict. disp. 153. capit. 2. & Pater Salas dict. disput. 7. sect. 9.

[552] CAPVT XXII. *De decimo, & efficacissimo titulo, qui ex Romani Pontificis donatione, & concessione deducitur. Et an, & quatenus verum sit, illum circa personas, bona, & Regna fidelium & infidelium tam in spiritualibus quàm in temporalibus disponere posse?*

SVMMARIVM Capitis XXII.

1 *Pontificiæ concessionis titulus in quæstionem deducitur.*

2 *Pontifex Summus an sit totius mundi supremus Monarcha in spiritualibus, & temporalibus? ardua est, & antiqua quæstio.*

3 *Labor suus unicuique prodesse debet.*

4 *Papæ nullam omnino iurisdictionem temporalem hæretici concedunt, qui damnantur, & convincuntur.*

5 *Constantini Augusti donatio Ecclesiæ facta pluribus comprobatur.*

6 *Iurisdictionem nullam temporalem extra terras Ecclesiæ Pontificem Romanum exercere posse, multi asseverant.*

7 *Imperia, & Regna temporalia ab Ecclesia non pendere plures affirmant.*

8 *Deum verum, & immediatum Imperij, & temporalis iurisdictionis Auctorem quidam constituunt.*

9 *Lex 1. & 7. tit. 1. part. 2. illustratur.*

10 *Auctores plures citantur, qui temporalem iurisdictionem Pontifici negant, in terris Imperij, vel aliorum Principum sæcularium.*

11 *Dantes, Poeta Florentinus, scripsit librum pro imperij Monarchia.*

12 *Antonius de Rosellis hæreticos vocare audes eos, qui dicunt, Imperium pendere ab Ecclesia.*

13 *Lud. Bavarus Imp. legem condidit contra asserentes, Imperium pendere ab Ecclesia.*

14 *Pontificis Romani eligendi potestas aliquando Imperatori commissa dicitur. Et num. 35.*

15 *Philippus Pulcher Galliæ Rex imprudentes contentiones habuit cum Bonifacio IIX. eum in temporalibus recognoscere nolens.*

16 *Galliæ Reges multum detrectant Papam in temporalibus recognoscere, & de iuramento, & lege ab eis super hoc articulo lata.*

17 *Pontifex Romanus supremam universalem in spiritualibus, & temporalibus iurisdictionem & dominationem habet ex multorum sententia.*

18 *Regna omnia, & Imperia mediatè ab Ecclesia derivari, plurimi docent.*

19 *Auctores plurimi utriusque Scholæ citantur, qui indistinctè utrumque gladium Pontifici tribuunt.*

20 *Pontifex appellatur totius mundi Dominus.*

21 *Imperium potest summus Pontifex de Germanis ad Hispanos, si velit, transferre.*

22 *Iurisdictionem temporalem Ecclesiæ tentans auferre, in sua iniquitate confunditur.*

23 *Gotthifridus Viterbiensis Auctor antiquus universalem, & temporalem Ecclesiæ iurisdictionem agnoscit.*

24 *Papæ qui negant exercitium temporalis iurisdictionis, vel Imperium ab Ecclesia pendere, hæretici à multis censentur.*

25 *Dantes Poeta quare fuerit de hæresi post mortem damnatus?*

26 *Ludovici Bavari Imp. gesta omnia contra Ecclesiam damnata sunt.*

27 *Ioan. Hus error affirmantis, Imperium non pendere ab Ecclesia in Concilio Constantiensi damnatus fuit.*

28 *Philippi Pulchri superbia per Extravagan. unam sanctam correcta fuit.*

29 *Bavariæ duces Religiosissimi, & sedis Apostolicæ devotissimi sunt.*

30 *Lotharius Cæsar Romæ pictus inspicitur à Pontifice Imperij coronam recipiens.*

31 *Henricus Quartus Galliæ Rex qualiter Ecclesiæ auctoritatem, & temporalem iurisdictionem agnoverit.*

32 *Imperatorum, & Regum exempla plura, qui Romanæ Ecclesiæ maximam reverentiam, & obedientiam habuerunt, remissivè.*

33 *Pietas in Deum, & Ecclesiam est præcipuum Regnorum fundamentum.*

34 *Cap. Adrianus, distinct. 63. exponitur, & falsam historiam continere ostenditur num. 39.*

[553] 35 *Pontificis Romani eligendi, & sedis Apostolicæ ordinandæ auctoritas qualiter data fuerit Carolo Magno?*

36 *Cap. in memoriam 3. distinct. 19. cap. 2. distinct. 10. cap. generali 25. q. 1. expenduntur.*

37 *Ludovicus Pius renuntiavit privilegio eligendi Pontificem.*

38 *Cap. ego Ludovicus, distinct. 63. exponitur.*

40 *Papam non habere iurisdictionem temporalem, nisi indirectè, & in ordine ad spiritualia, multi opinantur.*

41 *Herciscundi appellantur, qui inter duas opiniones contrarias, mediam eligunt.*

42 *Iurisdictionis Pontificiæ in spiritualibus, & temporalibus differentia quæ sit?*

43 *Pontifex exigente fine supernaturali Imperatores, Reges, & Principes glaudio etiam temporali coërcere potest, qui tunc verius ratione finis, spiritualis appellari poterit.*

44 *Papa, ubi gladio materiali opus est, illum non sua, sed aliorum Principum fidelium manu exercere debet.*

45 *Auctores plurimi pro hac opinione citantur, quæ solam indirectam temporalem iurisdictionem Pontifici tribuit.*

46 *Gersonem tanquam adulatorem Papæ cur notet Almainus?*

47 *Bellarminus, & alij gravissimi Theologi quibus terminis explicent iurisdictionem temporalem, quam R. P. in sæculares Principes habet?*

48 *Iurisdictionem spiritualem esse omnino distinctam à temporali, qualiter intelligendum sit?*

49 *Reges Hispaniæ, & alij in temporalibus superiorem non recognoscunt.*

50 *Regum exemptio, & libertas in temporalibus, qualiter intelligi debeat?*

51 *Iurisdictio Papæ spiritualis subordinat sibi temporalem Regum, & Principum.*

52 *Papa est iudex Principum non recognoscentium superiorem, maximè ratione peccati.*

53 *Papa est præcipuus Cæsar, & Princeps Regum terræ, & supra omnem iurisdictionem.*

54 *Pontifices Summi sæpè gladio temporali adversus sæculares Principes usi reperiuntur.*

55 *Iura plura citantur, quæ adducunt exempla Imperatorum, & Regum, qui à Pontificibus privati, aut puniti sunt.*

56 *Auctores plurimi recensentur, qui varias historias congerunt Regum à Romanis Pontificibus temporaliter punitorum, & depositorum.*

57 *Navarræ Regnum Iulius II. Ioanni, ut schismatico, ademit, & Regibus Catholicis occupandum concessit.*

58 *Angliæ Regnum ratione hæresis, & schismatis à Pio V. & Sixto V. Philippo II. Hispaniæ Regi adiudicatum est.*

59 *Imperatores, & Principes sæculares dedignari non debent, Pontifici subijci.*

60 *Aurelianus Imperator, licèt Ethnicus, Romani Pontificis dignitatem agnovit.*

61 *Regna & Imperia eò magis augentur, quo magis sedi Apostolicæ subijciuntur.*

62 *Ecclesiæ auctoritatem, & iurisdictionem temporalem augeri, convenientissimum est.*

63 *Othonis Frisingensis dubitatio diluitur, dum quærit, an antiqua humiliatio, vel hodierna exaltatio Ecclesiæ magis convenia?*

64 *Bapt. Fulgosij verba expenduntur de Pontificum in Reges, & Imperatores potestate & auctoritate.*

SVperest modò, ut quando in concessionis, sive confirmationis Impe-**[554]**ratoriæ iure parum roboris esse ostendimus, ad Indorum infidelium provincias occupandas, & adquirendas, diligenti disputatione examinare conemur, **[sect. 1]** an iustior, ac validior ille alter titulus iudicari debeat, qui ex vi, & auctoritate donationis Alexandri VI. Summi Romanæ Ecclesiæ Pontificis peti solet, quâ apertis, & bullatis (ut dicunt) litteris, gloriosissimis, & re ut nomine Catholicissimis Hispaniæ nostræ Regibus Ferdinando, & Elisabeth, eorumque hæredibus, & successoribus omnes insulas, & terras firmas pleno iure donavit, concessit, & assignavit, quæ versus Occidentem, & Meridiem detectæ, & in

posterum detegendæ essent, & per alium Christianum Principem actualiter tunc temporis possessæ non invenirentur.
Cuius quæstionis decisio ex ea dependet, an **[sect. 2]** Summus Pontifex, tanquam Christi in terris Vicarius, omnibus, & in omnibus præesse, & dominari videatur, & de Regnis, & provincijs fidelium, & infidelium non solùm in spiritualibus, verùmetiam in temporalibus disponere possit? Quæ quidem, ita multis & magnis, antiquis, & recentibus utriusque censuræ Auctorum tractatibus, & lecturis passim disputata conspicitur, ut imprudens planè, aut etiam impudens videri possem, si eam ex professo, atque ad longum repetere vellem, & doctis aliorum lucubrationibus expilatis, paginas nostras onerare potius quàm honorare.
Quare, **[sect. 3]** quoniam testante Cassiodoro lib. 2. var. epist. 33: *Æquum est, ut unicuique proficiat labor suus, & sicut laborando agnovit incommoda, ita perfectis rebus consequatur augmenta;* ea cumtaxat brevi stylo perstringam, quæ ad huius articuli veritatem aperiendam, sive enodandam, magis conducere videbuntur. In eo namque, ut rectè in simili scribit Navarr. in cap. novit de iudic. notab. 3. in princip.

Longævam fecit discordia litem,
Assimilemque iugis loris, quæ Gordius olim
Nexuit, atque Iovis Phrygij suspendit ad aras.

Primò, etenim **[sect. 4]** quidam existimarunt, Summum Pontificem ex iure Divino nullam prorsus temporalem potestatem, & iurisdictionem habêre, neque ullo modo Principibus sæcularibus fidelibus, & multo minus infidelibus imperare posse, nedum eos Regnis, & dominijs privare, etiam si illi aliqua peccata commiserint, quæ hanc, vel alias poenas mereantur. Quoniam pugnare inquiunt cum verbo Dei, quòd unus homo sit Princeps Ecclesiasticus & politicus simul. Et in duabus illis clavibus Petro concessis, per alteram significari potestatem Ecclesiasticam, sive spiritualem: per alteram verò scientiam, seu discretionem.
Sed hæc opinio, quæ Calvinum, Pet. Maityr. Brentium & alios huius termporis sectarios habet Auctores, meritò, ut hæretica, iampridem damnata est in cap. omnes 22. distinct. cap. violatores 25. q. 1. extravag. unam sanctam, de maiorit. & obedien. & validissimis alijs rationibus, & testimonijs convincitur ab Illustr. Cardin. Bellarm. tom. 1. suar. controvers. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 1. & 9. Lancelot. Conrad. in templo omn. iud. lib. 2. cap. 1. §. 1. versic. *claves autem,* Lælio Iordano in d. extravag. unam sanctam & in tract. de Roman. sed. orig. cap. 8. num. 36. & seq. Pat. Ioanne Salas de legibus, quæst. 95. disp. 7. sect. 6. Paramo de orig. Inquisit. lib. 3. ubi latissimè agit de Summi Pontificis potestate, q. 1. opin. 1. Marta de iurisdict. i. part. cap. 1. 1. & sequentib. & Calisto Remirez in tract. de lege Regia, Aragon. §. 2. num. 30. qui hæreticorum argumenta, sive sophismata facili negotio convellunt & doctissimè Valençuela in monit. contra Venetos, 7. part. ex num. 34. & part. 3. ex num 50. ubi **[sect. 5]** pluribus comprobat, & eorumdem hæreticorum calumnijs defendit, donationis Occidentalis lmperij à Constantino Imperatore Beato Sylvestro Papæ, & eius successoribus factam, de qua etiam plenissimè agit Paramus dict. opin. 1. ex numer. 40. Hieronym. Albin. de immunit. Eccles. numer. 72. in tractat. de donat. Constan. Marta ubi supr. cap. 20. Iodocus Coccius in Thesaur. Cath. 1. tom. lib. 7. de Hierarch. Eccles. art. 10. ubi plures alias donationes Ecclesiæ Romanæ factas adducit, Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 25. & Illustrissimus Cardin. Baronius in Annal. Eccles. tom. 3. anno Christi 324. ex numer. 1 17. & Camill. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. capit. 47. ex num. 20.

Alij verò, licèt in persona Romani Pontificis utrumque gladium concedant, temporalis tamen usum, & exercitium ad terras Ecclesiæ dumtaxat restringunt. Cæterùm **[sect. 6]** in terris Imperij, & in alijs Regnis, quæ temporaliter Ecclesiæ non subsunt, & circa ipsos Imperatores & Reges, nihil in teporalibus per Pontificem disponi, aut decerni posse asseverant; quoniam eorum **[sect. 7]** dignitas, & potestas ab spirituali, & Pontificia non pendeat, sed potius distincta sit, nec invicem confundenda, cùm utraque a Deo immediatè originem ducat, **[sect. 8]** quem verum, & unicum totius Imperij, & iurisdictionis fontem, atque Auctorem constituunt, de quo etiam Nos aliqua diximus sup. hoc lib. cap. 2. ex num 1. & plura congerit Castellus à Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 17. numer. 2. Valençuela ubi suprà, 5. parte, num. 225. Et potest **[sect. 9]** expendi lex 1. in fine, & l. 7. tit. 1. part. 2. ibi: *E otro si dixeron los Sabios que el Emperador es Vicario de Dios en el Imperio para fazer justicia en lo temporal, bien assi como lo es el Papa en lo espiritual:* quod idem ad Regiam potestatem extenditur in l. 5. 6. & 7. eodem tit. & in Proverb. cap. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt,* & ad Roman. 13: *Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt.* Quam opinionem **[sect. 10]** proponit Bald. in proœm. Digest. col. penult. ubi ait, omnes Legistas eam tenêre pro maxima, Cynus, & Iacob. de. Aretio relati ab alberico in l. benè à Zenone, num. 16. C. de quadr. præscript. Oldrad. consil. 83. Iacob. de Belvis. in auth. de fide instrum. §. 1. Iacob. Almain. in tract. de potest. Eccles. & sæcul. 1. part. cap. 9 & plurimi alij quos refert Restaurus Castaldus in tract. de Imper. quæst. 4. & 5. Michaël Vlcurrunus in tract. de regim. mundi, 2. part. quæst. 2. princip. Navarrus dict. cap. novit, notab. 3. ex num. 21. Menchac. lib. 1. controvers. illustr. cap. 21. num. 21. Paramus d. lib. 3. q. 1 opinion. 2. ubi eam communem Legistarum appellat, Zevall. in 4. tom. pract. com. q. ult. ex num. 240 Osascus Cacheranus decis. Pedem. 30. numer. 4. Ioan. Azor. tom. 2. inst. Moral. lib. 10. cap. 2. Marta de iurisdict. 1. par. cap. 17. num. 23. Petr. Gilkenius in auth. quas actiones, C. de sacrosanct. Eccles. cap. 9. ex num. 7.

Et in eius defensionem **[sect. 11]** Dantes Poëta Florentinus in libro, cui Monarchiæ titulum fecit, integram disputationem scripsit, an Imperium dependeat ab Ecclesia? & viginti fundamenta consideravit Bermondus Choveroneus in tract. de. publ. concubin. verb. *Etiam si Regali,* ex pag. 376. & adeò probatur **[sect. 12]** ab Anton. de Rosellis in tract. de potest. Pap. & Imper. in principio, & in §. ne prolixius, ut ausus fuerit affirmare, hæreticum esse, asserere Romanum Pontificem temporalem potestatem à Deo habuisse, & habêre, eamque Imperatori tradere. Circa quod plura etiam novissimè molitur Gerard. Mainard. omnino videndus, lib. 4. decis. Tholos. decis. 100. per tot.

Vnde ut ijdem Auctores recensent, & Fulvius Pacian. in tract. de probat. **[556]** lib. 2. cap. 35. n. 34. **[sect. 13]** Ludovic. Bavarus Imperator simul cum Imperij Electoribus legem condidit, quâ declaravit, potestatem Imperatoriam esse immediatè à Deo, & maiestatis reatum eos omnes incurrere, qui dicerent, electum ad Imperium ante coronationem verum Imperatorem non esse. ¶ Et **[sect. 14]** in cap. Adrianus, 2. dist. 63. aliquando cautum ab Adriano Papa, & universa Synodo legimus, ut apud Imperatorem Carolum Magnum ius, & potestas eligendi Romanum Pontificem, & ordinandi sedem Apostolicam resideret, circa quod plura congessit Pet. Cenedus in collect. ad Decretum, c. 64. n. 1. pag 93.

Philippus **[sect. 15]** quoque Galliæ Rex, cognomento Pulcher, magnam cum Bonifacio IIX. super hoc contentionem habuit, beneficiorum, & præbendarum occasione, quarum collationem sibi Regio iure pertinêre dicebat: & cum ad eum pontifex scripsisset, ut ab hoc deinceps supersederet, sciretque, quòd in spiritualibus & temporalibus sibi suberat; Rex his

litteris indignatus, eas in suo palatio coram pluribus comburifecit, & liberè nimis, respondit, se in temporalibus alicui non subesse, & mandatis eius circa collationem præbendarum parêre noluit, ut constat ex his, quæ Platina, Massonius, Stunica, illescas, & alij in eiusdem Bonifacij vita scripserunt, & ex Bermon. Choveron. ubi sup. num. 9. Mainard. num. 23. Matta n. 14. Ioan. Lup. de Palac. Rub. in tract. de obtent. & retent. Reg. Navar. 2. p. §. 6. Pet. Belleforest. in Annal. Fran. lib. 4. cap. 43. ubi dictarum epistolarum verba ad litteram referunt, & ex Robert. Gaguino in vita eiusdem Philippi Pulchri, ubi ait, quòd Bonifacius: *Christi præceptorum minimè recordatus, adimere, & conferre Regna pro suo arbitrio conabatur. Cum non ignoraret eius se loco versari in terris, cuius Regnum non de hoc mundo, & terrenis rebus, sed de cœlestibus esset.*

Quod **[sect. 16]** factum (licèt novissimè excusare tentet, & prædictas epistolas ab hæreticis confictas esse, Michaël Mauclerus in tract. de Monarch. 4. p. lib. 7. c. 18.) ita reliqui Galliæ Auctores, imò & Reges probasse videntur, ut in ipsa in auguratione iurare soleant, defensuros se se iura statutaque antiqua Ecclesiæ Gallicæ; priscisque in hunc diem litteris Sacramentum Philippi Valesij legatur, sub eius statua, pro foribus Fani Senonensis, hoc disticho:

Regnantis veri, cupiens ego cultor haberi Iuro rem cleri, libertatemque tueri.

Vt præter alios novissimè tradit Ant. Mornacius in observat. ad l. 2. c. de sum. Trinit. & in l. 4. eod. tit. ubi addit, in Codice libertatis Ecclesiæ Gallicæ, legem quamdam, his verbis conceptam haberi: *Regnum Franciæ dare in prædam Papa non potest, neque eo Regem privare, aut alio quovis modo disponere.*

Verùm hæc sententia meritò etiam damnatur, & multis argumentis convincitur ab innumeris alijs, & gravissimis sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus, qui tertiam opinionem præcedenti omnino contrariam constituentes, **[sect. 17]** absolutè, & indistinctè rosolvunt, in Romanum Pontificem tanquam Petri successorem, & Christi in terris Vicarium, per traditionem duarum clavium, non solùm spiritualem, verùmetiam temporalem universi Orbis dominationem & iurisdictionem translatam fuisse, superiorem utique, & ubique potestate sæculari Imperatorum, & Regum, & etiam in ipsorum Regnis, & personis, ubi opus fuerit, exercendam. Quoniam licêt negari non possit, omne Regnum, & Imperium immediatè à Deo **[sect. 18]** procedere, mediatè tamen, & tanquam à causa secunda ab Ecclesia, & eius Vicario derivari inquiunt, & in Imperatores, Reges, Principes, & alias sæculares potestates ex Divina ordinatione, & dispensatione transferri. Quam **[sect. 19]** sententiam ex Theologis probant D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 10. 15. & 19.**[557]** Dionys. Carthusian. 2. Sentent. distinct. 4. 4. q. 5. Alexand. de Ales in summa, 4. par. q. 10. part. 2. §. 2. in verb. *Pro Rege nostro,* & in 3. part. quæst. 40. membr. 5. Hugo de Sancto Victore lib. 2. par. 2. cap. 4. S. Bonaventura in 4. distinct. 37. in exposit. litteræ, dub. 4. & in lib. de Eccles. Hierarch. par. 2. & in opusculo de auctoritate Papæ, ubi affirmat, idem sentire Hubertinum de Casale, & Petr. de Tarantasia, Rainer. Pisanus in sua summa, verb. *Dominium*, capit. 5. B. Ioan. à Capistrano tractat. de auctorit. Pap. part. 1. 2. p. num. 4. & 5. Gabriel Biel. in exposit. Canon. lect. 23. Ægidius Romanus in lib. de protestat. Eccles. cap. 7. Alexand. de Sancto Elpidio eod. tract. cap. 6. Iacob. de Viterbo, Guiller. Cœmonens. D. Bernar. lib. 4. de considerat. ad Eugen. Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. cap. 13. Sylvester in summa verb. Papa, § 10. & 11. Ioan. Selestadiensis in quadrivio, par. 1. Tartaretus in 4. distinct. 18. quæst. unica, Naclantus lib. de potestat. Papæ, Henricus Gandavensis quodlibet. 6. quæst. 23. Div. Antoninus in summ. titul. 3. de domin. Regn. cap. 2. Augustinus Anconitanus in summa de potestat. Eccles. q.j. artic. 1. 7. 8. & 9. & alibi sæpè, & quæst. 23. art. 1. & 4.

Franciscus de Sylvestris Ferrariensis lib. 4. adversus Gentes, cap. 76. latè probant, & magis communiter sequuntur, DD. in. d. cap. novit de iudic. cap. solitæ de maiorat. & obedient. cap. causam quæ, el 2. cap. per venerabilem, qui filij sint legit. Bart. in l. 1. §. 1. num. 4. D. de requir. reis, Oldrad. cons. 180. num. 15. & cons. 191. Alex. cons. 2. num. 8. vol. 1. & cons. 24. in fine, vol. 5. Alvarotus in cap. 1. in princ. num. 6. quis dicatur Dux, Zabarea cons. 154. Cataldin. in taract. de potestat. Papæ in addition. num. 3. Hugo in tract. de officio quatuor prælat. 1. part. tit. de duplici potest. Papæ, num. 1. & seq. Ioan. Lup. de Palac. Rub. in tract. de libert. Eccles. q. 13. & de obtent. Regn. Navarræ, 2. par. per totam, Cardin. Iacobatius lib. 6. de Concilio, art. 5. num. 19. & lib. 10. art. 8. num. 5. Marquard. de Iudæ. & Infidel. 1. par. cap. 14. Alciat. in epist. inter. claras, C. de summa Trinit. Petr. Malferitus inter consilia Mandelli consil. 769. vol. 4. num. 40. & 86. Lælius Zechus in tractatibus Theologicis loco 5. Bertrandus cons. 331. numer. 6. vol. 4. Hieronym. de Monte in tract. de sin ib. regundis, cap. 4. num. 2. & cap. 11. num. 5. Ioan. Garcia in tractat. de nobilit. gloss. 9. num. 29. & 53. & gloss. 48. §. 3. a num. 4. spino in specul. testam. gloss. 28. num. 23. & seqq. latè, & optimè Anastas. Germonius de sacror. immunit. lib. 3. cap. 13. per tot. Hieron. Balbus in lib. de coronat. Imper. Caroli Quinti, Ioan. Boterus in relation. univers. 2. part. lib. 4. ex pag. 228. ad 240. Camil. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 47. ex numer. 57. & in summa decision. lib. 1. tit. 4. fol. 10. Petr. Cenedus in collect. 167. ad Decretales, num. 1. Cardin. Tuschus, qui plurimos refert, pract. conclus. iur. verb. *Imperator,* concl. 31. 32. & 39. & verb. *Papa,* concl. 41. Marc. Anton. Peregrin. in tract. de iure Fisci, lib. 1. tit. 2. per totum, præcipuè numer. 2. & 20. Thom. Boz. de temporali Eccles. Monarc. & iurisdict. lib. 1. cap. 1. pag. 13. & cap. 23. pag. 231. & de iure stat. Eccles. lib. 2. cap. 9. & seq. & de Italiæ statu adversus Machiavel. lib. 4. cap. 5. pag. 42. ubi securè affirmat, communem opinionem Theologorum, & Canonistarum esse, quòd Papa sit absolutus Dominus spiritualium, & temporalium, & de ruinis Gentium, lib. 1. cap. 18. pag. 106. & 107. ubi quod Dominium spirituale subordinat sibi temporale: & de sign. Eccles. Dei, lib. 17. cap. 3. lib. 18. cap. 1. & 2. ubi multa ad eamdem rem eruditè considerat, & initium, & progressum Pontificiæ dignitatis illustrat: Castellus à Bobadilla dict. cap. 17. numer. 3. & 9. ubi eam securiorem, & receptiorem appellat,**[558]** Andr. Fachin. lib. 5. controvers. iuris civil. cap. 89. ubi defendens dictam epistolam inter claras ab impugnationibis Hotmani, & aliorum hæreticorum, plura circa eamdem temporalem pontificum potestatem congessit, & melius, & copiosius cæteris eruditissimus D. Ioan. Bapt. Valençuela in dict. monit. contra Venet. 4. part. ex num. 178. & p. 5. num. 226 & par. 7. ex numer. 12. 34. & 40. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 47. ex num. 42. novissimè Marta de iurisdict. 1. p. cap. 17 cum multis sequentib. Franc. Torreblanca lib. 3. de Magia, cap. 4. per totum, & cap. 26. num. 31. & sequentibus, & lib. 4. cap. 1. Anton. Cardosus in repertorio iudicum, & advocat. verb. *Papa,* num. 2. & 3. Paleotus de sacro Consistorio in concl. operis, membr. 5. pag. 363. litt. B.D. Garcia Mastrillus de Magistrat. lib. 1. cap. 2. per totum, præcipuè n. 18. ubi **[sect. 20]** quòd Summus Pontifex totius mundi Dominus appellatur, & est Summus Princeps, omnem habens plenitudinem potestatis, & quòd hoc est plus quàm luce clariùs, & licèt aliqui contrarium teneant, nihilominus sine ratione loquuntur, nec allegati merentur, Petr. Andreas Canonherius in Aphorism. Polit. Hippocrat. lib. 1. pag. 319. & sequentib. & Fr. Ioan. à Ponte de conven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 5. in princip. pag. 23. & cap. 6. §. 1. pag. 30. ubi eandem Pontificum potestatem indistinctè tuetur, **[sect. 21]** & resolvit, eos posse, si velint, imperium à Romanis ad Hispanos transferre, & Seraph. Freitas de Imper.

Asiat. cap. 6. qui latè & eruditè loquitur, ac rem ex suis primordijs deducens, argumentis Incogniti in tract. *Maris liberi,* plenè respondet.
Et licèt hanc opinionem in totum non probet, viginti tamen argumento pro ea considerat Bermond. Choveron. in dict. tractat. de public. concubin. verb. *Et si Regali,* ex num. 8. & latè de eâdem agit Navarr. in dict. cap. novit, notab. 3. ex num. 147. Covarr. in dict. reg. peccatum, 2. part § 9. numer. 5. vers. *Primum an verum,* & num. 7. & Menchaca lib. 1. controvers. illustr. capite 20. numer. 2. versic. *Contratiam,* & latissimè Ludovic. à Paramo dict. lib. 3. q. 1. opin. 3. per tot. ubi communem Canonistarum esse testatur.
Quibus addere licet Guillelm. Benedict. in cap. Raynuntius de testam. verb. *Et uxorem,* decis. 1. num. 8. ubi, quamvis natione Gallus, doctè eandem sententiam prosequitur, & num. 21. addit, **[sect. 22]** quòd iurisdictionem Ecclesiæ temporalem tentans auferre, in sua iniquitate confunditur.
Et **[sect. 23]** Gotthifredum Viterbiensem, Auctorem cæteris antiquiorem, qui, ut refert Cardin. Baronius anno Christi 1186. num. 22. eodem anno suam historiam vulgavit, quam ob rerum universalitatem Pantheon appellavit. Eamque Vrbano tertio obtulit, & licèt suerit Friderici Imperatoris, & Henrici eius filij Notarius, qui maximas cum sede Apostolica contentiones habuerunt, minimè tamen destitit, quin liberè sæpè professus sit, Imperatores, & Reges debêre subditos esse Papæ, eiusque auscultare mandatis. Quod præcipuè testatur in præfatione eidem operi præfixa, ubi sic exorditur: *Dum sacrosanctæ Matris nostræ Romane Ecclesiæ culmen inspicio, & eius eminentiæ considero maiestatem: illud ante omnia necessarium esse intueor, ut sicut ipsa omnibus noscitur præesse Principibus: ita omnes Reges, & Principes, & universæ Orbis Ecclesiæ, doctrina eius, & regimine adornentur, & ab ea tanquam à fonte iustitiæ, totius sapientiæ regula instruantur, &c.*
Vnde non malè dixisse videtur Bartol. in. dict. l. 1. §. 1. de requir. reis, negantes **[sect. 24]** in Papa temporalis gladij potestatem, & exercitium, vel quòd Imperium non dependeat ab Ecclesia, hæreticos esse: & Dantem **[sect. 25]** Poëtam post mortem suam quasi propter hoc **[559]** de hæresi fuisse damnatum. Nam licet id audaciæ tribuat Covur. ubi suprà num. 7 vers. *Quartò,* & vers. *Ex qua resolutiones,* & Navarrus dict. notabile 3. numero 39. eò quòd usque adhuc certa huius articuli definitio ab Ecclesia data non sit: expressè tamen idem docet, & sequitur Bellamera in dict. cap. novit, num. 18. Augustinus de Ancona de potest. Eccl. q. 6. 36. 39. & 46. Specul. vitæ hum. 2. pat. cap. 1. Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. cap. 37. 56. & 59. Albanus in l. sin. num. 3. & 4. de iurisdict. omn. iud. Cardin. Alban. de potest. Papæ, 2. p. num. 17. Abb. cons 28. lib. 1. Aretinus cons. 59. Cardin. Iacob. d. lib. 10. de Concil. art. 8. num. 17. Lælius Iordanus de maior. Episop. caus. cap. 8. num. 16. Thom. Bozus dict. lib. 4. de Italiæ status cap. 5. Anastas. Germon. dict. cap. 13. n. 21. & 22. ubi ait, votis frequentioribus, iuris utriusque Interpretes tenere, Pontificem Maximum utriusque gladij potestatem habere, atque adeò ipsum quoque Imperium ab Ecclesia dependere, & ita de necessitate salutis credi, & teneri firmiter oportere, Marta dict. cap. 19. num. 5. Morla in emporio iuris, 1. part. tit. 2. quæst. 4. num. 9. Valençuela dict. 7. par. num. 49 & 50. Mastrillus dict 0 cap. 2. n. 18. ubi ait, quòd tenentes contrarium sine ratione loquuntur, nec allegari merentur, cùm eorum dicta sint novissimè in hoc expurgata per sanctissimam Inquisitionem Hispaniæ.
Qua etiam **[sect. 26]** de causa reijci, & damnari debet illud decretum, Ludovici Bavari Imp. cuius sup. num. 13. meminimus quemadmodum re ipsâ damnatum fuisse cum reliquis eius gestis, quia Romanæ Ecclesiæ magnus persecutor fuit, memorat Baldus cons. 204.

numer. 3. lib. 3. & Oldrar. cons. 85. ad medium, quos refert & sequitur Tuschus litt. B. conclus. 31. & Marta d. cap. 19. num. 13. & 14. ubi graviter Albericum reprehendit, quòd illud defenderit. Et **[sect. 27]** similem errorem Ioan. Hus in Concilio Constantiensi damnatum commemorat, & multo magis reprehendere posset Heervuartum Germanum, qui pro eiusdem Ludovici defensione nuper contra Bzovium integrum tractatum vulgavit cuius mentionem facit novissimus Christoph. Besoldus in dissertat. iuridico politica, de præcedentia, & sessionis prærogativa, cap. 2. pag. 130.
Et eodem modo explossa, & damnata fuit **[sect. 28]** dicti Philippi Pulchri, Regis Galliæ, protervia per d. Extravag. unam sanctam, de maiorit. & obedien. ut. refert Palac. Rub. ubi sup § 6. eam nimis salubrem, & necessariam fuisse inquiens, ad convincendos plures inobedientes, & rebelles Reges, & Principes sæculares, qui nolunt subesse Ecclesiae Romanæ, nec Romano Pontifici.
Possumusque, edicto Ludovici Bavari Imp. **[sect. 29]** eximiam successorum eius in Ducatu Bavariæ pietatem, Religionem, & in Romanam Ecclesia propensionem opponere, cùm nulla sit temporibus nostris, post Imperialem familiam Austriacam, quæ magis eam tueri, ac promovêre conetur, ut benè observat Tuschus ubi sup. num. ult.
Et **[sect. 30]** Lotharium Cæsarem, atque Imp. Augustum (ut alios interim taceam, de quibus latè agit Marta dict. 1. part. cap. 18 & Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. Cap 47. ex num. 46.) qui pietatis, & venerationis ergò, quam in Romanam Ecclesiam exhibit, in Lateranensi Basilica depictus habetur, quasi vassallus ad Innocentij II. Pontificis pedes postratus, Imperij coronam ab ipso recipiens, his versibus, rem magis ostendentibus, ibidem scriptis,

Rex venit ante fores, iurans priùs urbis honores;
Pòst homo fit papæ, sumit quo dante coronam.

Vt habetur apud Radevicum lib. 1. n. 9. & 10. Fran. Hotman. in disp. de. feud. c. 8 Marta de iurisd. cap. 18. num. 22. & Valençuela ubi sup. par. 5. num. 106.
[560] Philippo verò Pulchro **[sect. 31]** Henricum IV. eiusdem Galliæ Regem opponere etiam licebit, apud quem, in hæresim lapsum, & ob hoc à Romano Pontifice anathematis, & privationis Regni sententiâ damnatum, cùm rabulæ forenses coaxarent, & varijs libellis scriberent, nullam in Regno Franciæ Summi Pontificis auctoritatem esse, nec posse Regno privare hæreticum, qui iure agnationis ad sceptrum vocaretur, nec Catholicos iuramento fidelitatis absolvere, quod ipsi Henrico præstiterant, nec ullâ ratione de rebus temporalibus illius Regni statuere; ipse se ad meliorem frugem convertit & verè confiteri cœpit, maiorem Summi Pontificis auctoritatem quàm suam esse, cùm videret anno 1593. ex eiusdem Pontificis iussu omnes Regni ordines ad electionem Regis orthodoxi progredi velle, ut benè observat, & recolit Paramus ubi sup. q. 1. opin. 4. n. ult. & Rutilius Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10, pag. 57. & seqq. ubi addit, hunc Regem Ecclesiæ reconciliatum, & à Clemente IIX. absolutum, & benedictione Apostolicâ donatum fuifse 17. Septembr. ann. 1595. & de eius conversione multum Ecclesiam Catholicam exultasse, & quemdam Poëtam rectè sic cecinisse:

Quem tota armatum mirata est Gallia Regem Mirata est etiam Roma Beata Pium.
Magnum opus est armis stravisse tot agmina, maius Pontificis pedibus procubuisse sacris.

Et qui **[sect. 32]** plura alia exempla voluerit Regum, & Imperatorum, qui maximam reverentiam, & obedientiam Apostolicæ Romanæ sedi in spiritualibus, & temporalibus exhibuerunt, legere poterit Ioan. Stapletonium in tract. de admir. magnitud. Eccles. Rom.

lib. 2. cap. 4. Pet. Gregor. Tholosan. lib. 12. de Repub. Lælium Zechum lib. 2. Polit. capit. 5. numer. 1. Thom. Bozium lib. 5. de iur. natur. & Divino Eccl. libert. cap. 4. & 5. & de sign. Eccles. lib. 20. cap. 5. Henric. Farnes. de perfect. Principe, tom. 3. de Relig. in princ. & c. 3. 20. & 24. Camil. Borrel. de præstReg. Cathol. cap. 47. exn. 75. Ioseph. Stephan. de adoratione pedum Pontificis, cap. 7. & 8. Iodoc. Coccium omnino videndum in Thesaur. Cath. tom. 1. lib. 7. de Hierarch. Eccles. artic. 8. & novissimè Pat. Suarez in defensione Fidei lib. 3. cap. 21. num. 7. pag. 322.
Quod tantum abfuit, ut quidquam eorum gloriæ, & existimationi detraxerit, ut potius inde pluris habiti, & maioribus imperjis potiti fuerint, ut tetigimus sup. lib. 1. cap. ultim. num. 88 & pluribus probat Valençuel. contra Venetos, 3. p. num. 89. 5. p.n. 207. & 7. par. n. 126. & novissimè post hæc scripta Michël Mauclerus in tract. de Monarch. lib. 8. per tot. nimirum, quia ut præclarè inquit D. Cyrill. lib. de recta in Deum, fide: *Gloriosa* **[sect. 33]** *est in Deum pietas, & in Regijs honoribus immobile fundamentum.* Et teste Valerio Maximo lib. 4. capite. I §. de Lucio Furio, tunc Romani, se mundi regimen habere, putarunt, cum sacris imperia servirent, & Divinæ potentiæ bene, & constanter fuissent famulata.
Quibus non obstat, quod sup. num. 14. **[sect. 34]** ex dict. cap. Adrianus retulimus. Nam licèt sine præiudicio veritatis concedamus, quòd tunc Ecclesia, quia magnis vexabatur Longobardorum perturbationibus, se Caroli Magni protectioni commiserit, & ei eligendi Romanum Pontificem, atque ordinandi Apostolicam sedem auctoritatem detulerit; **[sect. 35]** non tamen ob id eadem sedes ius suæ prælationis, & iurisdictionis amisit, sed potius Caroli pietate, & protectione mediante, illud conservare studuit. Quod ipse Imperator satis agnovit, dum **[sect. 36]** dixit: In memoriam Beati Petri honoremus sanctam Romanam, & Apostolicam sedem; ut quæ nobis Sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat **[561]** magistra Ecclesiasticæ rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licèt vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus. Quæ verba ex capitulis Caroli refert Gratianus in cap. 3. distin. 19. & Nauclerus volum. 2. gener. 28. dicit esse unum ex viginti tribus capitulis, quæ Carolus ad suos subditos misit. Et receptum est à Patribus in Concilio Triburiensi canone 30. Vnde etiam dixit Symmach. Papa in sexta synodo Romana: *Non licet Imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, quidquam, quod Apostolicis regulis obviet, agere,* ut refert idem Gratianus in cap. 2. distin. 10. ubi similia verba ex Calixto, Marcellino, & Adriano Papa recenset. Imò idem Adrianus relatus ab eodem Gratiano in cap. generali 25, quæst. I: *Generali* (inquit) *decreto constituimus, ut execrandum anathema sit, & veluti prævaricator Catholicæ Fidei semper apud Deum reus existat, quicunque Regum, vel Potentum deinceps Romanorum Pontisicum decretorum censuram in quocunque crediderit, vel permiserit violandam.* Quapropter **[sect. 37]** Ludovicus Pius, eiusdem Caroli in Regno, & Imperio successor, posteà rebus Ecclesiæ magis auctis, & constitutis, eidem privilegio renuntiavit in persona Paschalis Primi, ut patet **[sect. 38]** ex cap. ego. Ludovicus 63. distin. & tradit Ioan. de Selva de benefic. 2. par. quæst. 236. num. 31. Cened. collect. 64. ad Decretum, num. 1. Quæ **[sect. 39]** omnia, ut diximus, sine præiudicio veritatis notari possunt. Nam si Illustiss Cardin. Baronji censuram sequamur, in annal. Eccles. tom. 9. ann. Christi 774. num, 10. & sequentibus, & anno 964. à num. 22. Bellarmin. in Apolog. pro responsione sua ad libr. Regis Angl. cap. 6. in tom. 7. suor. oper. colum. 737. & seq. & novissimè P. Franc. Suarez in defensione fidei contra sect. Anglican lib. 3. cap. 29. num. 7. pag. 365. & Seraph. Freitas d. cap. 6. num. 101. falsum utique esse constabit, quod de prædicta concessione in d. cap. Adrianus refertur, & in cap. in Synodo, statim sequenti, ut, ibîdem evidentissimis

argumentis ostendunt. Etenim solus Sigebertus Monachus in suis historijs, quas anno 1112. scripsit 342. post Caroli Magni exitum, nimis dolose, & fraudulenter hanc fabulam confinxit, & suis scriptis intexuit, in gratiam Henrici Imperatoris Schismatici, cuius partes impensè fovebat, qui simile privilegium desiderabat, ut saltem aliquis, quamvis commentitius, extaret titulus, quo adversus Romanum Pontificem Imperator Schismaticus iure agere videri posset. Quam imposturam non advertens Gratianus, nec de re adeò gravi diligentiori examine habito, eam suæ rapsodiæ decretorum imprudenter inseruit, & alijs occasionem præbuit, credendi, verum fuisse, quod à Sigeberto esset quàm mendacissimè affirmatum. Et tantum ab fuit, ut Carolus Magnus sibi arrogare voluerit, quod asseritur, ut suo potius promulgato decreto, non solùm Pontificis, verùm & reliquorum Episcoporum electiones liberas esse statuerit, atque ex sacrorum Canonum præscripto decerni, ut constat ex capitularibus, quæ ipse collegit lib. 1. cap. 84. & habetur apud Gratianum in cap. sacrorum 34. eâd. distinctione 63. cuis hæc sunt verba: *Sacrorum Canonum non ignari, ut Dei nomine S. Ecclesia suo liberius potiretur honore: assensum ordini Ecclesiastico præbuimus, ut scilicèt Episcopi per electionem Clericorum, & populi, secundùm statuta Cononum de propria diœcesi, remota personarum, & munerum acceptione, ob vitæ meritum, & sapientia donum eligantur, ut exemplo, & verbo sibi subiectis usquequaque prodesse valeant.*

Sed licèt suprà dicta opinio com- **[562]** munis sit, & multis iuribus, & Sacræ Scripturæ ac sanctorum Patrum auctoritatibus à præfatis auctoribus confirmetur, ut in cap. seq. ostendemus. Sunt tamen **[sect. 40]** alij, qui ad vitanda, & fugienda argumenta, quæ contra eam expendi solent, quorum aliqua infra etiam considerabimus, mediâ viâ incedentes, **[sect. 41]** herciscundorum more, ut in simili inquit Cuiacius lib. 10. observat. cap. 4. & in cap. litteras de restit. spoliat. affirmandum esse docent, Summum Pontificem absque dubio utrumque gladium habêre, & supremam atque amplissimam potestatem spiritualem, & temporalem super omnes Reges, imperatores, & principes sæculares: eâ **[sect. 42]** tamen distinctione, quòd spiritualis actu, habitu apud eum resideat, & semper, & ubique per ipsum exerceri possit, & debeat; sæcularis autem habitu tantùm, & quasi in vagina constricta, quia eius exercitium, sive ordinaria executio ad Principes sæculares spectat; cui Pontifex se immiscere, ant præiudicium irrogare non debet, nisi ex magna, & gravi causa, & in quantum id finis supernaturalis exegerit, hoc est, Fidei, Religionis, & universalis Ecclesiæ necessitas, & utilitas, ad quam potestas spiritualis primò, & principaliter ordinatur. Tunc **[sect. 43]** enum benè posse concedunt, supremam illam iurisdictionem temporalem (sive verius spiritualem, cùm Ecclesiæ causam, & conservationem respiciat) ex habitu in actum deducere, & in Reges, Imperatores, ac Principes Hæreticos, Apostatas, aut Schismaticos rebelles, & contumaces, materialem gladium distringere, illosque deponere, & suis Regnis, ditionibusque privare, & non solùm per censuras Ecclesiasticas, sed etiam pœnis externis, hoc est, vi, & armis procedere. Quamvis **[sect. 44]** maximè congruat Summum Pontificem, ubi ad hoc deveniendum fuerit, id per se ipsum minimè exequi, sed alijs principibus sæcularibus benè de Ecclesia, & Sede Apostolica meritis, exequendum committere.

Quam **[sect. 45]** sententiam magis tandem probare videtur Glos. Innocent. Ioan. Andr. Abbas, Felin. Decius, & alij DD. in d. cap. quop super de voto, & in. d. cap. novit. ubi. Navarr. notab. 3. ex num. 29. idem Abb. in cap. quoniam 13. num. 5. de constitut. & in cap. sicut 6. col. 3. de iur. iur. Bellamera, & alij in d. cap. causam quæ, & d. cap. per venerabilem num. 18. qui filij sint legitimi, Ioan. Parisiens. in tract. de potest. Papæ, cap. 6 & 7. Hugo de sancto Victore lib. 2. de Sacram. pag. 2. cap. 4. quem sequitur Alexand. Alensis 3. p. sum.

quæst. 40. num. 5. & 4, part. quæst. 10. S. Bonavent. in lib. de Eccles. Hierarch. part. 2. cap. 1. Gabriel Biel in explicat. Canonis Missæ, lect. 23, latè Aufrerius in Clement. 1. ex num 23. de offic. ordin. D. Antonin. in 3. part. summæ tit. 22. cap. 5. §. 8. Sylvester in summa verbo *Papa* quæst. 7. &, 10. & seqq. Henric. quodlib. 6. quæst. 23. Pet. de Palud. in lib. de. de potest. Eccles. Vvaldens. in doctr. Fid. lib. 2. articul. 3. cap. 76. & seqq. Turrecremata in summa de Ecclesia cap. 113. & 114. & in cap. cùm ad verum 96. distinct. Ioan. Theutonus in scholijs ad eum text. & ad cap. quoniam 8. distinct. Durand. de orig. iurisdictio. quæst. 3. Caietan. in opuscul. 1. tom. tract. 2. cap. 13. ad octavum argum. & in 2. 2. quæst. 43. art. 8. Ioan. Driedon. de libert. Christ. lib. 1. cap. 15. & 16. & lib. 2 cap. 2. Almain. de potest. Ecceles. I part. cap. 7. ubi **[sect. 46]** asserit, Gersonem absolutam potestatem Papæ concedentem, eius adulatorem esse, Iacobatius de Concilio lib. 7. art. num. 50. & 51. & lib. 10. articul. 8. num. 17. Augustin. Beroius cons. 147. num 22. volum 3. Alphons. Alvarez Guerrerus in speculo Princip. cap. 16. Albanus de potest. Papæ 2. P. num. 17. Maranta de ordin. iudic. 3. part. num. 30. vers. *Quæ potestas,* **[563]** Bermond. Choveron. d. d tract. de. publ. concubin. verbo *Et si Regali,* ex num. 20. Anton. Corset. in tract. de potest. Regia, quæst. 85. Albert. Pighius. lib 6. Eccles. Hierarch. Fortun. Garcia in tract. de ult. fine, vers. *Iustitiæ,* num. 385. Ioan. Blastus de sacro. Eccles. Princip. lib. 2. cap. Bursatus cons. 90. num. 23. & sequentibus, volum. 2. Victoria in relect. 1 & 2. De potest. Ecces. & in relect. 1. de Indis insul. num. 26. Episcop. Chiapens. in tract. comprobat. supremi dominji Indiarum fol. 10. cum multis sequentib. ubi plura congerit, & in hanc sententiam omnes convenire asseverat, Domin. Sotus de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. & 2. Nicol. Sanderus de visib. Monarch. lib. 2. cap. 4. Fran. Duarenus de sacris Eccles. minist. C, 4, Fran. Vargas in tract. de potest. Pontif. & Episcop. confir. 10 Covar. d. reg. peccatum 2. part. §. 9. num. 6 in fine, & num. 7. & in pract. cap. 1. num. 2. Gregor. Lopez in d. l. 2. tutul. 23. glos. mag. colum. 8. part. 2. idem gregor. per text. ibi. in l. 1. titul. 1. part. 2. Avilès in capit. Prætor. verb. *Vsurpan,* num. 4. Anton. Gomez in l. 40. Tauri num. 3. Menchaca in præfat. quæstion. illustr. num. 106. & cap. 20. n. 2. Conrad. in templo iudic. lib. 1. cap 1. §. 2. quæst. 2. in princip. & num. 8. & 18. Pet. Gregor. 3. part. Syntagm. lib. 31. cap. 30. num. 30 Anastas. Germon. d. lib. 3. de sacror. immun. cap. 13. ex numer. 27. ioan. Garcia de nobilit. dict. glos. 9. num. 4. & seq. Cardin. Regional. Polus in defens. Eccles. unit. lib. 1. pag. 88. Nicol. Serarius 2. tom. opusc. Theolog. disput. de legibus, articul. 36. pag. 37. Sebastian. Medices in eodem tractat. de legib. part. 1. quæst. 8. in fine, Simancas in Catho. instit. titul. 45. de Papa, num. 25. Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. vers. *Sexta pars,* de domin. quæst. 4. dub. 2. & in 2. 2. quæst. 20. art. 10. & quæst. 40. art. 1. vers. *Ad quintum,* Aragon. in. eâd. 2. 2. quæst. 63. art. 2. dub. penult. vers. *Et ut argumentis,* Lud. Molin de iust. & iure, tom. 1. tract. 2. quæst. 28. & 29. Eman. Rodericus in quæstion. Regular. lib. 1. quæst. 43. art. 16. vers. *Tertia conclusio,* Michaël Salon de iust. & iure. quæst. 4. de dominio art. 5. colum. 429. Osascus decis. Pedemon. 30. numer. 4. Borrellus d. tract. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. num 43. & seqq. Bobadill. in Polir. d. lib. 2. cap. 17. num. 5. Ioan. Azorius 2. tom. instit. Moral, lib. 10. cap. 6. vers. *Ad hæc ominia,* & lib. 11. cap. 5. vers. *Octavò quæritur,* Morla in Empor. iur. 1. part. tit. 2. quæst. 4. num. 9. latissimè Paramus, qui post longam disputationem hanc opinionem ut veriorem admittit, & inter discipulos. D. Thomæ communem esse ait d. lib. 3. quæst. 1. opin. 4. per totam, Zevallos d. 4. tom. pract. commum. quæst. ultim. ex num. 102. & in tract. *De las fuerças,* in prologo num. 8. & 79. & novissimus Calistus Remirez d. tract. de lege Regia Aragon. §. 2. ex n. 30.

Et **[sect. 47]** idem sequitur Illustr. Cardin. Bellarmin. in controvers. de Romano Pontific. lib. 5. per totum, præcipuè cap. 1. 4. & 6. & de translat. Imperij adversus Illiricum, & de temporali Ecclesiæ potestate adversus Barclaium, nisi quòd rem alijis vocabulis explicans, inquit, directam potestatem temporalem circa Reges, & Principes sæculares Romano Pontifici non competere, indirectam autem, & supereminentem, hoc est, in ordine ad spiritualia competere; quod etiam passim tradit, & docet erudittiss. Pat. Franc. Suarez in 3. part. tom. 1. disputat. 42. sect. 2. in fine, dicens, oppositum non habêre fundamentum, & lib. 3. de legibus, cap. 6. cum sequentibus, & in defens. Fidei contra sect. Anglic. lib. 3. cap. 5. & cap. 11. num. 6. & cap. 21. cum multis sequentibus, & novissimè in tract. de Fide, disput. 20. sect. 3. à num. 21. & dispitat. 22.**[564]** sect. 6. num. 2. & in tract. de charitate, disput. 13. sect. 2. num. 5. & sect. 5. ex num. 4. & Pat. Ioan. Salas omnino videndus in dict. tract. de legibus, quæst. 95. disput. 7. sect. 1. num. 7. in fine, & sect. 4. num. 29. & seqq. & sect. 5. Per totam, & post hæc scripta Gabriel Pereira in tract. manu Regia, lib. 1. cap. 3. Augst. Barbosa in Pastorali, sive de offic. & potest. Episcop. I. part. titul. 3. cap. 2. Egid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1. cap. 3. num. 16. & Seraph. Freitas de iusto Imperio Asiatico cap. 6. ex num. 58.

Iuxta **[sect. 48]** quem loquendi, docendi modum, intelligi debet eorumdem auctorum assertio, dum communiter tradunt, potestatem cemporalem verè distinctam esse ab spirituali. **[sect. 49]** Et Reges, & Principes sæculares Romano Pontifici in temporalibus non subesse, & in suis titulis affirmare posse, se solius Dei gratiâ regnare, ut præter alios, de Catholicis nostris Hispaniæ Regibus loquentes, observant Navarr. dict. notab. 3. num. 99. Borrellus, Zevallos, & Calistus Remirez ubi sup. idem Zevallos dict. tract. De las fuerças, glos. 18. num. 29. pag. 117. Perr. Cenedus in d. collect. 64. ad Decretum, num. 3. Et Nos tetigimus sup. hoc lib. 2. cap. 2. ex num. 5. Id **[sect. 50]** erenim ad directam & ordinariam potestatem temporalem referendum est, non autem ad supremam, supereminentem, sive indirectam, quæ, ut diximus, cum spirituali **[sect. 51]** coniungitur, & legitimâ causâ existente, sæculares Principes & eorum Regna, & Imperia sibi subordinat.

Atque ita ijdem ipsi, & plures alij Doctores resolvunt, **[sect. 52]** Papam esse iudicem Principum non recognoscentium superiorem, maximè ubi materia peccati, vel aliquid spirituale concernens intervenit, ut probat Felinus per text. ibi in d. cap. novit num. 4. de iudicijs, cap. per venerabilem, qui filij sint legit. Guido Pap. in tract. de appellation. num. 7. & 81. Bartol. in l. si Imperialis num. 4. C. de legibus, Lælius Iordanus in tract. de Rom. sed, orig. cap. 12. num. 21. Petr. Gregor. lib. 13. de Repub. cap. 1. num. 20. Pena in director. Inquisit. 3. par. commen. 158. pag. 661. vers. Praterea Romanus.

Et eum **[sect. 53]** præcipuum Cæsarem appellat Baldus in 1. 1. vets. Tertiò nota, D. de offic. Procur. Cæsar, & in l. cùm in antiquioribus, num. 19. C. de iure deliber. inquit, quòd Papa non est sicut homines terreni, sed Princeps Regum terræ, & idem refert, & sequitur Gregor. Lop. in 1. 4. tit. 5. part. 1. glos. 2. Petr. Gregor. lib. 47. Syntag. cap. 4. num. II. & plures alij congesti à Valençuela d. monit. part. 5. num. 95. cum multis sequentib. & ex num. 232. ubi inquiunt, quòd est Dominus dominantium, & supremum culmen omnium dignitatum, & super omnes iurisdictiones, d. cap. solitæ. de maiorit. & obedient. cap. venerabilis, de præbend. cap. duo sunt, cap. si Imperator 96. distinct. cum alijs, quæ latiùs trademus in cap. sequenti ex num. 71. & expressius celebris text. in d. Extravag. unam sanctam de maiorit. & obed. ibi: *Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spiritali subijci potestati, &c.*

Quo iure sæpèsæpius usa videtur sancta Romana Ecclesia, & Pontifices Summi, qui illam pro tempore gubernarunt. Nam ubi sibi expedire visum fuit, adversus Imperatores, Reges, & alios Principes sæculares, non solùm censuras Ecclesiasticas, sed materialem etiam gladium evaginarunt, illosque suis Regnis, & Imperijs privarunt, vel eorum administratione, & iurisdictione, quousque resipiscerent, prohibuerunt, ut apertè constat ex **[sect. 55]** multis exemplis, quæ deduci possunt ex cap. Valentinianus, cap. Adrianus 63. distin. d. cap. duo, & cap. Constantinus 69. distin. c. Sacer-**[565]**dotibus 11. quæst. 1. glos. in cap. nullus, eâdem causa, & quæst. & in dict. cap. si Imperator, verbo *Divinitus,* cap. si quis deinceps 17. quæst. 4. cap. alius 15. quæst. 6. cap. hortatu 23. quæst. §. cap. scelus 2. quæst. 1. cap. nos si incompetenter 2. quæst. 1. cap. venerabilem de elect. dict. cap. novit, de iudicijs, cap. per venerabilem, & cap. causam quæ, el 2. qui filij sint legit. cap. grandi de supplend. neglig. prælat. cap. ad Apostolicæ de re judic. cap. unico de Schismat. lib. 6. glossa verb. *Vrbano,* in Clement. 1. De reliq. & venerat. Sanctor. & ex innumeris alijs, quæ non gravaremur ex omnimoda historia, & chronologicis observationibus promere, & lato calamo recensere, **[sect. 56]** nisi id ante Nos diligentissimè præstitssent omnes ferè auctores suprà relati, & præcipuè Ioan. Lop. Palac. Rub. dict. tractat. de obten. Reg. Navar. 2. part. § 6. & 7. Bermond. Choveron. dict. tractat. de publ. concubin. verb. *Et si Regali* ex num. 4. Turrecremata in sum. de Eccles. lib. 2. cap. 114. per totum, Albertus Pighius lib. 5. Hierarch. Eccles. cap. 14. & 15. Petr. Gregor. dict. lib. 15. Syntagm. cap. 1. ex num. 11. & lib. 26. de Republ. cap. 4. & 5. Pat. Molin. dict. tractat. 2. de iust. & iure, disput. 29. vers. 3. colum. 137. Illustriss. Cardinal. Bellarmin. lib. 2. de Rom. Pontific. cap. 19. & lib. 3. vers. *Hæc opinio,* lib. 4. cap. 13. vers. *Deinde,* ubi latè agit de depositione Henrici IV. Imper. per Gregor. VII. factâ, & latiùs lib. 5. cap. 8. per totum, ubi duodecim insignia exempla proponit, Simancas dict. titul. 45. ex num. 25. Ayala de iure & officio belli, lib. 1. cap. 2. num. 27. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 17. cap. 3. & 4. per totum, & in dict. tractat. de iure Ecclesiast. libert. & potest. lib. 6. cap. 12. & de Italiæ statu contra Machiavel. lib. 3. cap. 5. & 6. Anastas. Germon. dict. lib. 3. sacror. immunit. cap. 13. ex num. 27. ad 50. Ioan. Boterus in relat. univers. 2. part. lib. 4. ubi agit de Romano Pontifice, ex pag. 234. Rutilius Benzonius de ann. Iubil. lib. cap. 10. pag. 57. & 58. Salas dict. tractat. de legibus, quæst. 95. disputat. 7. sect. 4. Angel. Matthæacius de via, & ratione iuris, lib. 1. cap. 34. num. 28. Valençuela dict. 5. part. ex num. 236. ad 258. Bobadilla dict. lib. 2. Polit. cap. 17. num. 5. Camill. Borrell. dict. tract. de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 110. & dict. cap. 47. ex num. 46. Peregrinus de iure fisci lib. 1. titul. 2. ex num. 5. latissimè Paramus omnino videndus, dict. lib. 3. de orig. Inquisit. quæst. 1. opin. 3. ferè per totam, ubi plurima exempla laboriosè congessit, Marta de iurisdict. 1. part. cap. 5. ex num. 15. & cap. 18. ex num. 5. & cap. 22. ex numer. 11. & cap. 23. per. totum, Pat. Suarez in dict. defens. Fidei lib. 3. cap. 23. ex num. 1. & lib. 6. cap. 4. num. 17. & sequentibus, & in tractat. de Fide, disput. 20. sect. 3. à num. 21. & disput. 22. sect. 8. num. 2. & 7. Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia, §. 2. ex num. 44. & novissimus Seraph. Freitas d. cap. 6. ex num. 45. ubi post Bellarm. optimè refert, & refellit argumenta, quibus in contratium pugnare videtur Guiller. Barclaius. Estque **[sect. 57]** inter alia exempla illud Iulij II. Roman. Pontific. valdè notandum, qui Ioannem Navarræ Regem, & ipsius coniugem Schismaticos declaravit, & Regno privavit. Quâ occasione, & alijs à Catholico Rege Ferdinando Quinto occupatum fuit, ut ad longum recensent Platina, Illescas, & alij in vita eiusdem Iulij, Antonius Nebrissens. de bello Navarriensi lib. 1. cap. 2. & 3. Palacius Rub. dict. tractat. de obtent. Reg. Navarr. Garibai

in compend. histor. 2. part. lib. 20. cap. 15. & 3. part. lib. 29. cap. 4. & sequentibus,**[566]** Pineda in Monarch. 27. cap. 8. §. 3. Borrellus d. cap. 46. ex num. 102. & dict. cap. 47. num. 69. Valençuela sup. num. 255. & Nos latiùs sup. hoc lib. 2. cap. 20. num. 63.
Et **[sect. 58]** memoriâ nostrâ Pius V. fœlicis recordationis anno 1569. per suam constitutionem, quæ incipit: *Regnans in excelsis,* Angliæ Regnum, ob Isabellæ Reginæ detestabiles hæreses, & errores, ab ea ademit, & Christianis Principibus illud debellandi, & occupandi potestatem fecit. Et posteà Sixtus Quintus anno 1588. de eodem Regno, ac Brittonum, Philippum II. Regem Hispaniæ Catholicum investivit, ut tradunt Sanderus de orig. & progress. Schism. Ang. lib. 1. Germon. ubi subrà num. 41. Bobadilla num. 5. vers. *I en estos tiempos,* & Camill. Borrell. dict. cap. 46. num. 189. & seqq.
Neque **[sect. 59]** Pij, Christiani Principes iniquo animo hanc Romanæ Ecclesiæ supremam auctoritatem ferre debent, cùm **[sect. 60]** Aurelianus Imperator, licèt à Religione Christiana abhorrens, Romani Pontificis prærogativam agnoverit, ut tradit Euseb. Cæsariens. lib. 7. hist. Eccles. cap. 26. Ruffin. lib. 7. cap. 30. Alanus Coppus dialog. 1. cap. 8. pag. 53. Et **[sect. 61]** reverâ maius imperio sit submittere legibus Principatum, 1. digna vox, C. de legibus, ipsaque temporalis dignitas hoc modo maiora incrementa recipiat, ut tetigimus sup. num. 33. & latè prosequitur Tho. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 20. c. 8. & seqq. & lib. 21. per totum, & in tract. imperia pendere à virtutibus.
Præsertim, **[sect. 62]** cùm propter malitiam temporum, experientia clamet, non solùm utiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei providentia, hac temporali iurisdictione, & coertione donatos esse Pontifices, ut præclarè advertit Bellarmin. dict. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 9. qui ita **[sect. 63]** respondet dubitationi Othonis Frisingensis in prologo ad lib. 4. Chronic. suorum, dum dixit: *Vtrum Deo magis placeat Ecclesiae suae, quae nunc cernitur exaltatio, quàm prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor: videtur quidem status ille fuisse melior: iste foelicior; assentior tamen Romanae sedi, quam super firmam petram aedificatam non dubito, credenda, quae credit, licitè possidenda, quae possidet, &c.*
Idem **[sect. 64]** quoque pluribus exemplis ostendit Bapt. Fulgosus lib. 1 memorab. cap. 1. de cultu Religionis, in cuius initio sic habet: *Huc accedit, quòd multi Reges, Imperatoresque ipsi, Regno, atque Imperatorio honore digni non creduntur, quos Religiosè Sacerdotes non unxerint, quin posteà quàm assumpto diademate in Regno, aut Imperio confirmati fuere, si Ecclesiam hæresi, aut alio modo laeserint, à Pontificibus regnandi, imperandique iure privantur, plurisque apud Christianos populos Religio, Pontificiaque voluntas, quàm arma ipsa, atque Regum Maiestas habita est, &c.* Et alia adducit lib. 6. cap. 3. de severitate, fol. 200. & sequentibus. Quae eò magis adnotanda sunt, quòd ipse idem auctor lib. 2. cap. 1. de priscis institutionibus, fol. 60. sui veluti immemor, eosdem Pontifices Romanos taxare videtur, quòd opibus & maiestate praefulgeant: *Studiumque principalis nominis, sanctissimæque appellationis, item pedum deosculationes, etiam à Regibus, & Augustis, factas, admittant, & prima nomina, à satis humilibus primordijs incoepta, in militarem, atque tyrannicam potestatem transtulerint, quae Principum ignavia diu ferendo incorrigibilia effecit.*

Et alia similia habet lib. 9. cap. 5. de

superbia, fol. 329. quae vel de
lenda sunt, vel cautè

legenda.

(. † .)

[567] CAPVT XXIII. *De eodem titulo, & magis peculiari Pontificiæ & potestatis in concedendis Regnis, Provincijs, & bonis infidelium disputatione.*

SVMMARIVM Capitis XXIII.

1 *Pontifex an possit de provincijs infidelium disponere, iterum in disputationem adducitur.*

2 *Papæ potestatem non extendi ad infideles, qui nunquam de Ecclesiæ gremio fuerunt, multi Doctores tenent, qui latissimè recensentur.*

3 *Infideles per Papam quibus in causis puniri, & iudicari possint, ex sententia Covar. & aliorum.*

4 *Ambrosius Catherinus vocat nimis simplices, & adulatores Papæ eos, qui illum totius Orbis dominum faciunt.*

5 *Alexander VI. ex sententia Episcopi Chiapensis, Acostæ, Caietani, Soti, Victoriæ, Cordubæ, Bellarmin. Bañez, Valenciæ, Molinæ, & aliorum, quorum dicta specialiter ponderantur, solùm concessit Regibus Catholicis curam conversionis, & protectionem Indorum Novi Orbis. Sed contrarium ex num. 63.*

6 *Alexandri VI. bullam, & concessionem erroris nota sugillat Gregorius de Valencia.*

7 *Pat. Fran. Coello ex quæstore Limensi, Societatis Iesu Presbyter admodum religiosus, & eruditus, laudatur.*

8 *Pat. Ioan. de Sales summarium, in Indice parum cautè scriptum, notatur.*

9 *Michaël Salon nunquam dixit, Reges nostros Novum Orbem tyrannicè possidere.*

10 *Hæretici passim rident, & mordent Alexandri VI. concessionem.*

11 *Atabaliba Peruanorum Rex quid respondisse dicatur legatis Caroli V. Imp. ei Alexand. VI. donationem intimantibus?*

12 *Alexandri VI. donationem hæreticus quidam umbratilem appellat.*

13 *Auctor libri, cui titulus: Mare liberum latè, & liberè in eandem Alexandri VI. donationem debacchatur, & quàm iustè idem liber prohibitus sit.*

14 *Hæreticorum deliria notanda sunt, ut illis respondeatur.*

15 *Papæ iurisdictionem temporalem in toto Orbe nullibi pobari, plures affirmant.*

16 *Infidelium personæ, & bona ex sententia multorum non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus Papæ subduntur.*

17 *Ovium nomine, quæ Petro à Christo commissæ sunt, fideles tantùm intelliguntur.*

18 *Infidelium respectu Christus Petro, & eius successoribus solùm curam prædicationis præcepisse videtur.*

19 *Papa diverso modo officio suo uti debet inter fideles, & inter infideles.*

20 *D. Paul. 1. Corinth. 5. nullam omnino iurisdictionem Ecclesiæ adversus infideles concedere videtur.*

21 *Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles.*

22 *Baptismus est ianua, qua Ecclesiam ingredimur, & Christi, & Ecclesiæ membra efficimur.*

23 *Pontificis auctoritas, & potestas non potest esse maior quàm Christi, cuius Vicarius est.*

24 *Subrogatus non potest esse maioris potentiæ, quàm is, in cuius locum subrogatur.*

25 *Christus Dominus in quantum homo non habuit temporalem totius mundi dominationem, ex communi multorum sententia, qui referuntur, num. 30.*

26 *Ieremiæ locus cap. 22. vers. 3. de Regno Ieconiæ loquens, perpenditur. Et num. 32.*

27 *Christus noluit exercere officium divisoris inter fraters.*

28 *Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit. Et. num. 33. & 41.*

29 *Christus, & Apostoli paucarum rerum dominium habuisse dicuntur.*

31 *Divi Augustini, Hieron. Ambros. Basilij, Bernardi, & Theophylati loca expenduntur, temporale dominium Christi negantia.*

34 Christo ut homini, excellens quoddam **[568]** dominium temporale, quidam ex dono, sive virtute unionis attribuunt.

35 *Christus non transtulit in Ecclesiam, & eius Vicarium ea, quæ sibi excellenter, sive eminenter concessa fuerunt.*

36 *Consequentia hæc non semper valet: Hoc potuit Christus in quantum homo, ergo & eius Vicarius.*

37 *Pontifices etsi haberent temporalem iurisdictionem, ea uti non deberent.*

38 *Christus Dominus non abstulit dominia hominum, etiam peccatorum, & tyrannorum.*

39 *Christus iussit, tribute Cæsari solvi, Principibus obediri, & materiali gladio uti noluit.*

40 *Sedulij Paschalis Hymnus expenditur, in Epiphania ab Ecclesia cantari solitus.*

41 *Divus Augustinus elegant paraphrasi ostendit Regnum Christi non esse de hoc mundo.*

42 *Pontifices ipsi spiritualem potestatem à temporali sæpè secernunt, & illam tantùm sibi competere tradunt.*

43 *Cap. quo iure, & cap. quoniam 8. distin. expenduntur.*

44 *Cap. cùm verum, & cap. duo sunt, dist. 96. & cap. nos si incompetenter 2. q. 7. ponderantur, & illustrantur.*

45 *Cap. solitæ de maiorit. & obed. cap. per venerabilem, & cap. causam quæ, qui filij sint legit. cap. novit de iuducijs, & cap. tuam de ordin. cognit. cap. si duobus, §. denique de appellation. perpenduntur.*

46 *Appellatio ad Papam non fit in causis temporalibus ex consuetudine totius Christianismi.*

47 *Cap. convenior 23. q. 8. cap. inter hæc 33. quæst. 2. cap. Imperium distinct. 10. expenduntur.*

48 *Hosius Cordubensis qualiter Imperatorum, & Pontificum potestatem distinguat?*

49 *D. Bernard. temporalem iurisdictionem Regibus terræ relinquendam docet, & alienam à Romano Pontifice vocat.*

50 *Opinionem affirmativam in proposita temporalis potestatis Romani Pontificis quæstione Auctor ut veriorem, & communiorem amplectitur.*

51 *Pontifex Romanus de omnibus Regnis, etiam ab infidelibus possessis, ex iusta causa disponere potest.*

52 *Bartoli doctrina refertur, & probatur, qui Pontifici tribuit facultatem concedendi terras, & insulas infidelium.*

53 *Auctores plurimi referuntur, & expenduntur, qui Papæ dominium, & iurisdictionem etiam in Provincijs & Regnis infidelium agnoscunt.*

54 *Infideles, Iudæi, & Idololatræ non habent verum dominium, & eorum bona pertinent ad Ecclesiam, quæ ratione publicæ utilitatis potest illos privare iure suo, quia illa habent ut peculium.*

55 *Belli contra infideles suscipiendi auctoritas maximè penes Pontificem residet.*

56 *Doct. Marta graviter invehitur contra negantes absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & eorum argumentis respondet.*

57 *Thom. Bozius Eugubinus constantissimè defendit absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & hanc sententiam commune Theologorum appellat.*

58 *D. Thomæ verba notabilia adducuntur pro asserenda temporali dominatione Pontificis.*

59 *Henricus de Gandavo utramque iurisdictionem Papæ concedit, & spiritualem architectonicam facit.*

60 *D. Antoninus iurisdictionem Papæ ad puniendos, & deponendos infideles violantes legem naturæ, ut rem indubitatam agnoscit.*

61 *Rodericus Sanctius Episcop. Zamorensis aperte tribuit Papæ universalem potestatem in spiritualibus, & temporalibus, & eam pluribus Scripturæ locis confirmat.*

62 Calistus Remirez supremam potestatem Papæ in temporalibus, etiam **[569]** ad infideles extendit.

63 *Indos infideles Novi Orbis, & eorum Regna, & Provincias potuisse ab Alex. VI. Regibus Catholicis dari, plurimi Doctores fatentur. Et num. 68.*

64 *Ioan. Lupi de Palacios Rubios peculiarem tractatum fecit de insulis maris Oceani.*

65 *Alexandri VI. Indiarum concessionem Hispaniæ Regibus factam intrepidè, & indistinctè probat Petrus Malferitus.*

66 *Marquardus hæresim sapere inquit, Alexandri VI. donationi contradicere.*

67 *Gregorius Lupus Alexandri VI. donationem validam esse censet, & prout iacet, accipiendam.*

69 *Thomas Bozius Alexandri VI. donationem multis rationibus defendit.*

70 *Episcopi Chiapensis notabilia verba referuntur de viribus tituli, qui ex Pontificia concessione descendit.*

71 *Pontifex est Dei Vicarius, vel Deus vivus in terris.*

72 *Papæ potestatem in dubium vocare sacrilegij instar esse videtur.*

73 *Papæ de potestate, & dignitate varij extant tractatus, & Doctorum encomia.*

74 *Papa est totius Orbis Monarcha, causa causarum, omnia, & super omnia.*

75 *Papæ nullus potest dicere: cur ita facis?*

76 *Papa quidquid agit, agit tanquam Deus.*

77 *Papæ, qui mentitur, Deo mentiri videtur.*

78 *Papa ex sententia D. Pauli etiam Angelos iudicabit, & hoc qualiter accipiatur?*

79 *Pontificem, Tertullianus Regem sæculi appellat, & Ecclesia, omnia mundi Regna ei tradita, canit.*

80 *D. Bernardi verba elegantissima de dignitate Pontificis.*

81 *D. August. miram potentiam Pontificis Romani eleganter exaggerat.*

82 *B. Ignatius qualiter Pontificis potestatem cæteris præferat.*

83 *Petri Blesiensis insignis locus pro excellentia Romanæ sedis in utroque gladio consideratur.*

84 *Anglicus quidam Doctor qualiter Papam alloqueretur?*

85 *Papæ, & Pontifices nominis etymologia.*

86 *Papæ nomen olim inferioribus etiam Episcopis applicari solitum, quando proprium Pontificis Romani fierè cœperit.*

87 *Pontifices sacri apud omnes fere gentes etiam temporalia gubernarunt.*

88 *Sacerdos summus Hebræorum terram Promissionis partiebatur, & quid mundi effigies, in eius superhumerali contexta, significaret.*

89 *Christum etiam in quantum hominem totius Orbis temporalem Dominum fuisse, plurimi ex sanctis Patribus generaliter, & magis communiter docent.*

90 *Thomas Bozius hæreticos esse tradit eos, qui Christo, ut homini, temporalium dominium non concedunt.*

91 *Christus, ut homo, ex sententia magis vera & probabili saltem habuit dominium excellentiæ, ex dono unionis, sibi à Patre concessum.*

92 *Dominio temporali qualiter Christus Dominus vsus fuerit.*

93 *D. Bernardi elegans locus pro dominio Christi perpenditur.*

94 *Auctores plures citantur, qui temporale dominium saltim excellenter, & habitualiter in Christo concedunt.*

95 *Psalm. 2. 23. & 28. pro dominio temporali Christi expenduntur.*

96 *D. Paul. ad Hebræos 6. vers. 7. qualiter Christi dominium insinuare videtur?*

97 *Genesis 49. Isaiæ 9. & Apocalipsis 19. verba explicantur, quibus Christi temporale Regnum asseritur.*

98 *Regnum temporale Christi non solùm inter Hebræos, sed generale totius Orbis fuit.*

99 Christo omnia subiecit Pater, præter seipsum, ex D. Paul. 1. Corinth. 5. Vaticinium de Regno Christi, qualiter **[570]** acceperit Iosephus Iudæus, ibid.

100 *Sibyllæ agnoverunt dominium, & Regnum Christi.*

101 *Virgilius, quod de dominio, seu Regno Christi Sibyllæ prænuntiarunt, ad Augustum Cæsarem adulatoriè traduxit.*

102 *Christus in quantum homo, an, & qualiter omnipotens dici potuerit?*

103 *Christi dominatio temporalis non solùm creationis, verùm & redemptionis titulo nititur.*

104 *Christus Regnum suum temporale Ecclesiæ, & Pontifici communicavit.*

105 *Christi, & Ecclesiæ idem est Regnum.*

106 *Ecclesia sancta Dei sponsa est.*

107 *Sponsæ negandum non est quod sponso conceditur.*

108 *Christus, & Ecclesia unum corpus, & unam vocem constituunt, & insignis ad id Divi Augustini locus.*

109 *Papa ex opinione Scoti Vicarius est Christi, etiam in quantum fuit Dominus mundi.*

110 *D. Petr. Chrysolog. omnem Christi potestatem, & dominationem in Ecclesiam translatam fatetur.*

111 *Ecclesiæ gubernatio perfectè ordinata non esset, si Pontifici omnes Principes non subessent.*

112 *Monarchicum Imperium omnium optimum, & convenientissimum semper est iudicatum.*

113 *Pontificis universalis potestas in temporalibus multis iuribus comprobatur.*

114 *Ieremiæ vaticinium cap. 1: Ecce constitui te, &c. de Pontifice Romano omnes Patres accipiunt, & eius interpretatio.*

115 *Infideles etiam ad Ecclesiæ gubernationem spectant. Et num. 141.*

116 *Cap. 1. distinct. 21. cap. omnes 22. distinct. & alia similia expenduntur.*

117 *Cap. solitæ de maiorit. & obed. explicatur.*

118 *Cap. per venerabilem qui filij sint leg. ponderatur, & illustratur.*

119 *Extravag. unam sanctam, de maior. & obed. latè explicatur, & exornatur.*

120 *Gladium spiritualem, & materialem Ecclesiæ competere, quibus rationibus Bonifacius IIX. evincat.*

121 *Bonifacius IIX. magnam partem extravag. unam sanctam ex dictis D. Augustini, & Bernardi desumpsit.*

122 *Papa ex sententia D. Thomæ utriusque potestatis apicem tenet.*

123 *B. Ignatius à Loyola plura piè, & doctè notavit de utraque potestate Pontificis in epistola ad Regem Abyssinorum.*

124 *Eliachim fuit typus Romani Pontificis.*

125 *Clavium traditio est signum pleni, & absoluti dominij.*

126 *Extravagans Meruit, de privilegijs edita per Clemen. V. an in aliquot derogaverit extraveg. unam sanctam.*

127 *Lex, etiam si corrigatur, rationes tamen eius æternæ, & immutabiles sunt.*

128 *Bella quemadmodum iusta censeri solent, si à Deo, ita si à Pontifice præcipiantur.*

129 *Pontificis auctoritate bellum iustè moveri potest adversus infideles, & in eo capta licitè retinentur.*

130 *Apostolica Sedes solita est, infidelium provincias Principibus Christianis conquirendas, & possidendas concedere.*

131 *Baldi notabilis doctrina refertur circa concessionem terrarium infidelium.*

132 *Infidelium provincias, non solùm ubi anteà Christianorum fuerunt, sed etiam noviter repertas, & nunquam à Catholicis occupatas, Pontifex concedere potest sub ea conditione, si capiantur.*

133 *Hostium terras, aut bona ante victoriam dividere, imprudentiæ tribui solet.*

134 *Conditionem victoriæ, & spoliationis hostium expectare, nullam turpitudinem continent.*

135 *Cap. Abbate sanè de re iudicata, lib. 6. expenditur, & illustratur.*

136 *Ecclesiæ, quæ nondum constructa est, bené potest donari, collata conditione in tempus, quo iam fuerit ædificata.*

[571] 137 *Anastas. Germonij, & Franc. Vargas notabilia verba referuntur circa magnam Pontificis potestatem, in concedendis quibuslibet infidelium provincijs.*

138 *Pontificis temporalem potestatem nullo certo testimonio niti, falsum est.*

139 *Infideles, ob solam infidelitatem, & idololatriam, ad iudicium Ecclesiæ pertinere, plures tradunt.*

140 *D. Paul. locus. 1. Corinth. 5: De ijs qui foris sunt, explicatur.*

141 *D. Ioan. locus: Pasce oves meas, exponitur cum Innocen. Roffensi, Leontio, Bernard. Theophyl. & alijs, quorum verba citantur. Et num. seqq.*

142 *Ovium nomine apud D. Ioan. infideles etiam designantur: & qualiter ij ad Ecclesiæ curam pertineant?*

143 *Pascere in sacra Scriptura sæpè idem significat, quod gubernare.*

144 *Reges Pastores populorum sæpè appellantur, & quare?*

145 *Psalm 77. & 79. versus exponitur.*

146 *Christum in quantum hominem temporale dominium habuisse, verius est, quamvis eo uti noluerit.*

147 *Christus Dominus aliquibus in casibus temporalem iurusdictionem exercuit.*

148 *Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit? Et num. 160.*

149 *Christus Regem appellari sæpè passus est.*

150 *Christus Lucæ 12. cur noluerit esse iudex inter fratres de hæreditate certantibus?*

151 *Extravagans Cùm inter nonnullos, & quia quorumdam, & exijt, qui seminat de verb. signif. explicantur.*

152 *Christus paupertatem in se, & Apostolis affectavit, & ea sola mundum vincere voluit.*

153 *Ecclesiæ communicavit Christus potestatem temporalem, quam habuit, etiam si excellenter in eo consideretur. Et quare.*

154 *Finis ultimo cura ad quem pertinent, subijciuntur reliqui, qui curam habent finium antecedentium.*

155 *Potestas temporalis à Christo in Ecclesiam translata non fuit nuda, & inefficax.*

156 *Apocalypsis cap. 2. verba exponuntur cum Divo Augustino, & Baronio.*

157 *D. Epiphanius quibus verbis explicit Regiam dignitatem in Ecclesiam simul cum Sacerdotio translatam.*

158 *Christus post resurrectionem magis plenè, & absolutè vocari potuit Dominus temporalis totius mundi.*

159 *Christus post resurrectionem D. Petro clavium potestatem, & Ecclesiæ ovium curam commisit.*

161 *Iurisdictio temporalis regulariter distincta est ab spirituali, & una alteram iuvare debet.*

162 *Iura, quæ docent potestatem temporalem ab spirituali distingui, non negant, quin utraque in Pontifice dari possit.*

163 *Summus Pontifex secundùm Baldum est iudex ordinarius totius mundi, & concurrit cum quolibet ordinario.*

164 *Appellare ad Papam à sententijs iudicum, vel Principum sæcularium, an, & quando liceat?*

165 *D. Bernardus benè concedit Papæ secularem iurisdictionem; monet tamen, ut eam per alios exerceat.*

166 *Gladij duo, Christo ab Apostolis oblati, quid designarint, secundùm D. Bernard. & alios.*

167 *Papa regulariter etiam in temporalibus habet auctoritatem, Imperatores verò, & Reges potestatem, & exercitium.*

168 *Solis & Lunæ similitudo qualiter applicetur potestati Pontificiæ, & Regiæ.*

169 *Ecclesia Monarchiam propriam constituit, quæ dicitur Regnum Apostolorum.*

170 *Iuribus, quæ Papæ negare videntur potestatem temporalem, qualiter responderi possit? remissivè.*

171 *Cap. Novit de iudicijs, historia & explicatio, remissivè.*

172 Feudalis causæ cognitio, & iurisdictio **[572]** feudi domino competit, etiam contra personas Ecclesiasticas.

173 *Feudum, qui ab altero habet, & recognoscit, etiam si sit supremus Princeps, ab eo super feudalibus debet iudicari, & quare?*

HIs ita breviter, & generaliter (sed opportunè, ut arbitror) de temporali dominatione, & potestate Romani Pontificis prænotatis, superest adhuc, ut specialibus, & magis in nostræ quæstionis terminis inquiramus, **[sect. 1]** an etiam illam exercêre possit in Regnis, personis, & provincijs infidelium, qui nunquam Ecclesiæ nomen dederunt? Video quippe in hoc alteram litem consurgere ex litis primæ materia, ut alias dicitur in l. terminato, C. de fruct. & lit. expens. Nam omissis duabus illis prioribus absurdis, & damnatis eorum sententijs, qui nullam temporalem iurisdictionem Pontifici tribuunt, vel eam ad Ecclesiæ terras duntaxat restringunt; si tertiæ opinionis auctores sequamur, sub absoluta illa, & universali potestate, quam in eius persona constituunt, nihil planè exclusum videtur. Si verò quartæ sectatores audiamus, qui solam indirectam, sive supremam, & spirituali deservientem agnoscunt; magis communiter sentiunt, non posse eum Reges, & populous infideles suis Regnis, bonis, & dominijs privare, vel alijs Principibus Christianis, etiam sub prætextu Religionis, absolutè concedere, ut eosdem infideles bello subijciant, & in fuam ditionem, & potestatem deducant. Sed præſtat, ut utriusque partis favitores, & præcipua argumenta, quibus nituntur, breviter expendamus, & quænam magis probari debeat, exactiori iudicio consideremus.
Et **[sect. 2]** à negativa initium dicendi capientes, eam sequi videntur Innocent. Ioan. Andr. & plurimi alij, quos sup. hoc lib. cap. 10. ex num. 41. citavimus, dum docent, infideles ob folam infidelitatem, vel quòd de Ecclesiæ gremio non sint, suarum rerum dominio privatos, vel privandos non esse. Et expressè de Papæ potestate, & dominatione loquentes, & quòd non extendatur ad provincias infidelium, neque in eis, vel de eis quidquam disponere possit, Ancharran. in dict. reg. peccatum, vers. *Sed hic quæro*, Ioan. Parisiens. de potest. Regia, & Pap. cap. 12. & seqq. Turrecremata in sum. de Eccles. lib. 2. cap. 113. Caietan. in 2. 2. quæst. 66. Art. 3. vers. *Circa primum,* Anton. Corset. de potest. Reg. quæs. 85. Henric. quodlibeto 6. quæst. 23. Driedon. de libert. Christ. lib. 1. cap. 15. & 16. & lib. 2. Cap. 2. Vvaldens. Durand. Sanderus, Sebastian. Medices, & alij in cap. præced. num. 45. relati, Victoria in relect. l. de potest. Eccles. quæst. Penult. proposit. 5. Albert. Pighius lib. 5. Eccles. Hierarch. cap. 7. & 14. Maior in 4. distinct. 24. quæst. 3. Sotus in eod. 4. distinct. 1. quæst. unica, art. 10. Pag. 272. Navarr. qui Alvarum Pelagium contrarium asserentem graviter notat, in cap. novit de iudicijs notab. 3. num. 58. & sequentib. Covar. dict. reg. peccatum, §. 9. num. 6. vers. ult. & §. 10. num. 4. vers. *Nec item,* **[sect. 3]** ubi apertè docent, in eos, qui nondum Catholicam Fidem per baptismum susceperunt, id solum ius habere summum Pontificem, ut illis prædicari faciat legem Evangelicam, non tamen iurisdictionem nec spiritualem, nec temporalem nisi ea ex parte, qua earum **[573]** usus necessarius sit, ne Christianæ religioni injuria ab infidelibus fiat, Menchaca lib. 1. controvers. illust. cap. 21.

num. 2. & cap. 24. Balthas. Ayala de iure & offic. belli lib. 1. cap. 2. num. 29. Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Pontis. cap. 2. & seqq. Molina de iust. & iure tract. 2. disput. 29. Pat. Suarez in 3. part. tom. 1. disput. 48. sect. 2. & in defens. fidei lib. 3. cap. 8. num. 4. & in tract. de charit. disput. 13. sect. 5. num. 4. Paramus dict. lib. 3. de orig. Inquisit. quæst. 1. opin. 2. num. ult. & opin. 4. num. 4. & 16. Ioan. de Salas, qui alios plures recenset in tract. de legib. quæst. 95. disput. 7. sect. 4. num. 30. & 32. Et **[sect. 4]** adeò securus in ea residet Ambros. Catherin. in comment. epist. ad Roman. Ut scribere ausus fuerit, nimis simplices, vel Papæ adulatores esse, qui aiunt, ad eum de iure pertinêre omnem totius Orbis dominationem, etiam temporalem.

Et specialiter **[sect. 5]** de hac concessione Indiarum Occidentalium tractantes, quam Alexan. VI. Hispaniæ Regibus fecit, & quòd eius virtute plenum & absolutum Imperium in provincijs Barbarorum acquirere non potuerint, sed tantùm ius quoddam, ut eosdem ad Fidem Catholicam, & mores Orthodoxos per idoneos Evangelij ministros adducerent, adductos protegerent, apostatantes, vel turbantes punirent, & reliqua ad hunc finem conducentia superiori curâ, & administratione dirigerent, simulque alios Principes in eisdem novis regionibus negotiari volentes expellerent, post longam disputationem resolvunt Episcopus de Chiapa in peculiari huius argumenti libello, cuius inscriptio est: *Tratado comprobatorio del Imperio soberano, i Principado universal, que los Reyes de Castilla i Leon tienen sobre las Indias.* Et in Apologia contra obiectiones Sepulvedæ, replicat. 12.

Caietanus, & Domin. Sotus ubi sup. Mag. Victoria in 1. relect. de Indis ex num. 26. & in 2. ex num. 1. Gregor. Lopez in dict. l. 2. titul. 23. part. 2. glos. magna, col. 5. & 6. qui, licèt dubius, & anceps, Victoriæ verba transcribit, & tandem in hanc partem inclinare videtur.

Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Indor. salut. cap. 2. & 3. ubi inquit, non oportere falsos titulos comminisci; & Catholicis nostris Regibus, respectu Indorum, solùm ius curæ, & administrationis spiritualis competere, ita ut Indi de commoditatibus, ac dominatu suo non pellantur, nisi quatenus iniurij fidei, & suis perniciosi deprehendantur.

Anton. À Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 4. per totum, Domin. Bañez in 2. 2. quæst. 8. art. 10. vers. *Arguitur tertiò,* col. 531. ubi concludunt, quòd Alex. VI. Non potuit dare Regibus Catholicis amplius, quam ipse habebat super eas nationes. Ac proinde cùm Papa non sit dominus temporalis totius Orbis, nisi in ordine ad gubernationem spiritualem, id tantùm eis concessit, ut essent executores, temporali quadam potestate à se concessâ, non ad destruendos Indos, & spoliandos, sed ut amoverent impedimenta, quæ Barbaræ nationes opponerent contra Evangelij prædicationem, & similiter concessit, & potuit concedere, ut si converterentur ad Fidem Barbari illi homines, Reges Hispaniæ essent illorum tutores, & habêrent erga illos Cæsaream quandam potestatem, quam habet Imperator modò circa quosdam Principes, & Reges. Non autem dedit potestatem, ut deponerent Reges Indorum, & alios de novo crearent, nisi fortè in casu, quo Reges iniquè agerent contra fideles subditos sibi.

Bellarmin. dict. cap. 2. in fine, ubi cùm docuisset, Papam non habêre aliquam potestatem in infideles, neque unquam eâ usum esse, subdit, quòd si adversarij urgeant, dicentes Alexan-**[574]**drum VI divisisse Orbem nuperrimè inventum Regibus Hispaniæ, & Lusitaniæ: *Respondendum eft, non eo consilio id factum, ut Reges illi proficiscerentur ad debellandos Reges infideles Novi Orbis, & eorum Regna occupanda, sed duntaxat, ut eò adducerent Fidei Christiana prædicatores, & protegerent, ac defenderent, cùm ipsos prædicatores, tum Christianos ab eis*

conversos. Et simul ut impediret contentiones, & bella Principum Christianorum, qui in illis novis Regionibus negotiari volebant.
Gregor. de Valencia 3. tom. controvers. Thelog. disput. 1. Quæst. 10. punct. 7. Col. 398. vers. *Ad secundum,* ubi, **[sect. 6]** quod amplius est, sic scribere audet: *Alexander autem VI. (si in eo facto particulari ad Reges illos tantùm, & ad insulas illas pertinente non erravit) solùm concessit illis Regibus ius quoddam superintendentiæ & patrocinij in infideles illos, postquàm debito modo essent ad Fidem conversi. Nec enim potuit infideles illos dominio suo privare, propterea solùm, quòd essent infideles, &c.*
Et idem eisdem ferè verbis observant Molina d. disput. 29. col. 140. & disput. 35. col. 191. vers. *Illud dicam,* Eman. Roder tom. 1. Quæst. Regular. quæst. 45. art. 2. Ludov. Torres de fide quæst. 10. art. 11. disput. 52. dub. 1. col. 646. Pat. Suarez in eod. tract. disput. 13. sect. 2. num. 7. col. 284. Ludo. Paramus d. Opin. 4. num. 20. & 21. novissimus Seraph. Freitas De Imp. Asiat. cap. 7. & cap. 9. n. 2. &c. 12. ex n. 1. ad 8.
Et **[sect. 7]** eruditissimus pariter, ac religiosissimus vir Pat. Franciscus Coellus, qui postquàm in Academia Salmanticensi togâ nobilissimi Collegij maioris Conchensis condecoratus fuit, & publici antecessoris munus exercuit, in hoc gravissimo Senatu Limensi pluribus annis summa cum laude, & approbatione integerrimum quæstorem criminum egit, & tandem sibi vivere cupiens, vanis mundi curis, & honoribus libello repudij dato, Religioni Societatis Iesv se piè devovit, & consecravit, ubi anno 1622. fœliciter requievit, in tract. manu scripto, quem pio, & gravi stylo contra alium Fr. Michaëlis ab Agia in favorem, & defensionem Indorum elucubravit, n. 118. & num. 158. & seqq. Ubi hanc etiam fuisse, & esse Regum nostrorum mentem ex aliquibus eorum provisionibus, & schedulis coniectatur.
Pat. quoque Ioan. de Salas d. tract. de legib. Quæst. 95. disput. 7. sect. 4. n. 29. & num. 31. vers. *Ad illud,* pag. 123 eandem sententiam tanquam veriorem admittit. Qui **[sect. 8]** etiam, quod magis est, in indice eiusdem tractatus verb. *Indi insulani,* ita scripsisse comperitur; *Indi insulani per tyrannidem sunt redacti ad dominium Regis Hispaniæ.* Sed id cautè legendum est, & ab aliquot Gallo typographo, parum Hispanis affecto, adiectum esse videtur. Nam auctor id neutiquam dicit in loco, qui ibi citatur, nempe quæst. 96. disput. 10. sect. 3. num. 14. pag. 227. Sed potius **[sect. 9]** Michaëlem Salonem reprehendit, eò quòd in 2. 2. quæst. 60. art. 6. assertion. 4. vers. *Denique*, supposuisse videatur, Regem Hispaniæ etiam nunc tyrannide Regna illa obtinêre. Quod quidem ipse etiam Salon minime tradit; sed imò contrarium sentiendo, quærit: *Vtrum si ita res haberet, ut Indi insulani per tyrannidem essent redacti ad dominium Regis Hispaniæ, legibus eius obedire tenerentur?*
Hæretici **[sect. 10]** autem non verentur passim in suis scriptis, impudentissimis verbis, prædictam donationem ex defectu potestatis ridêre. Nam Hieronym. Benzo in lib. 3. hist. Novi Orb. cap. 3. qui habetur in 2. tom. histor. Americæ, part. 6. pag. 12. narrat **[sect. 11]** Atabalibam, Peruanorum Regem, cùm ei ab Hispanis Alexandri VI. concessio nota fieret, respondisse: *Pontificem insigniter fatuum, & impudentem esse, eo facilè prodi, quòd aliena tam liberaliter largiatur,* ubi Hæreticus eius additiona-**[575]**tor adiecit: *Quo iure, hæc dare potuit Papa, in qua nullum ius unquam habuit? Nisi forte, quia Christus cœli, & terræ hæres eft, cuius bonus iste Pater Vicarius est scilicet.* Et **[sect. 12]** in eâdem parte, pag. 64. Extat relatio expeditionis à Gallis in Floridam sactæ, cui præfigitur argumentum, ubi hæc verba ponuntur: *Etsi enim nullo iure Hispani latissimas illas in Occidente tum insulas, tum Indica continentis provincias, nisi forte umbratili Pontificis donatione, cuius ea non sunt, possident, &c.* Auctor **[sect. 13]** quoque libri, cui titulus: *Mare liberum, sive de iure, quod Batavis competit ad Indicana*

commercia, quem refert Freitas ubi suprà, plura (ut audio) in eiusdem donationis, & Romanæ Ecclesiæ contemptum inverecundè conscripsit: absolutè negans, cap. 3. & 4. ullam ei in terris, vel bonis infidelium potestatem competere; quæ tamen omnia meritò deleri iussa sunt in Catalogo librorum prohibitorum Illustriss. Cardinalis à Sandoval, anno 1612. in primo indice, pag. 77. & in secundo, pag. 55. & tetigi sup. hoc lib. cap. 1. num. 48. Sed **[sect. 14]** hîc omittenda non fuerunt, ne quis (ut ille dixit) patientiam nostram in conscientiam ducat, & ut commodius illis obviam ire possimus, si tela, quibus petimur, agnoscamus. Nam iuxta D. Leonem in l. concione Parænetica ad Fideles: *Magna est pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis, cui serviunt, diabolum debellare.*

Pro cuius sententiæ confirmatione, omissis alijs levioribus argumentis, quæ à prædictis auctoribus expenduntur, & præcipuè a Navarro, qui decem & septem. Marta, qui viginti duo congessit in d. tractat. De iutisdictio. I. part. cap. 17. per totum. Primò cum eisdem considero, **[sect. 15]** quòd cùm nullo iure, aut testimonio, vel sufficienti Ecclesiæ traditione probetur universalis Romani Pontificis per totum Orbem in temporalibus dominatio, vel iurisdictio, ut latè ostendunt Turrecremata, Victoria, Bellarmin. & alij ex sup. relatis: **[sect. 16]** ea quidem circa provincias, & personas infidelium multo planius deneganda videtur, de quibus non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus cognoscere potest; cùm Petro, **[sect. 17]** & successoribus eius à Christo Domino ovium tantùm cura commissa fuerit, iuxta illud Ioan. ult. *Pasce oves meas,* quod de fidelibus omnes Ecclesiæ Patres interpretantur; nam infideles, oves non sunt, ut inquit Bellarmin. dict. cap. 2. in princip. Baronius in Parenesi ad Remp. Venetam, pag. 30. & Salas dict. sect. 4. numer. 29. Quorum **[sect. 18]** respectu folùm dixisse, & præcepisse Apostolis Christus videtur Matth. 28. & Marci. ult. ut euntes, omnes gentes docerent, & baptizarent. Quæ verba non continent vim coactivam, vel dominativam illorum, sed divinæ tantùm institutionis, & præcepti de baptismo recipiendo denuntiationem, cuius causâ, vel etiam ob solam infidelitatem dominio suarum rerum, quod naturali, & communi gentium iure eis competit, privari non possunt, ut latiùs disputavimus suprà hoc lib. cap. 10. & seqq.

Vnde **[sect. 19]** D. Thomas, & communis discipulorum eius schola, quam refert Paramus d. opin. 4. num. 4. & Molina d. cap. 29. col. 140. in fine, asserit, Papam, quod attinet ad spiritualia, habere amplissimam potestaté, à Christo sibi traditam, cuius vices gerit in terris; in Christianos quidem, ut sanctis legibus eos instituat, & iudicet, in infideles verò, ut illis Evangelium prædicet, vel prædicari curet; non autem, ut in illos aliquam dominationem, vel iurisdictionem exerceat.

Quam **[sect. 20]** Ecclesiæ expressè negat Apostolus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de his, qui foris sunt iudicare?* quod habetur, & de infidelibus, & Paganis, qui foris, id eft, extra Ecclesiam sunt, intelligitur in c. Omnis Christianus II. **[576]** quæst. 3. cap. multi. 2. quæst. 1. cap. 1. de constit. cap. gaudemus de divortijs, cap. 1. de homi. in 6. Concil. Trid. sess. 14. cap. 12. cum multis alijs, quæ congessimus sup. hoc lib. cap. 14. ex num. 21. & in nostris terminis expenditur à Doctoribus suprà citatis, & Gregor. Lopez d. glos. magn. colum. ult. vers. *Sexta conclusio*, Navarro d. cap. novit, notab. 3. num. 41. Covar. d. reg. peccatum 2. part §. 9. num. 6. vers. ult. Salas dict. sect. 7. num. 29. Paramo opin. 2. num. ult. & Suarez dict. tract. de Fide, disput. 9. sect. 1. num. 5. & 17. ubi pluribus probat, **[sect. 21]** quòd Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles, & baptizati.

Vnde **[sect. 22]** Eugenius IV. in Concilio Florentino vocat baptismum spiritualem ianuam: *Per ipsum enim, inquit, membra Christi, ac de corpore efficimur Ecclesiæ*, & D. Hieronym. in

epist. ad Oceanum, alieni & extra Ecclesiam sunt Iudæi, Hæretici, atque Gentiles; de quo etiam plura tradit Canus de locis Theologicis lib. 4. cap. 2.
Secvndò considero, quòd etsi Romani Pontificis potestas, & auctoritas maxima sit, & toto animo veneranda, totisque viribus defendenda: **[sect. 23]** non tamen maior, & validior esse potest eâ, quam Christus Dominus habuit, & exercuit, cuius Vicarius & Petri successor ipsemet Pontifex appellatur, cap. licèt, & cap. quanto de translat. Episcop. cum alijs traditis à Navarro d. notab. 3. num. 12. & seqq. **[sect. 24]** iunctâ l. nemo plus iuris, l. nemo plus commodi, l. in ijs 136. §. non debeo, D. de regul. iuris, l. si eum, §. qui iniuriarum, D. si quis caution. & plurimis alijs, quæ de subrogatorum natura, & similitudine congerit Tiraq. de primogen. quæst. 40. ex num. 43. Everardus loco 93. Catellian. Cotta in memorab. iur. verb. *Subrogatum,* Claudius Pratus Gnoſeœn general. iuris lib. 6. tit. 9. cap. 2. & Cardi. Tuschus in pract. conclus. iur. litt. S. conclus. 756. Atverò **[sect. 25]** Christum Dominum secundùm humanitatem, sive in quantum hominem, totius mundi Regem non suisse, neque temporalem eius dominationem, aut iurisdictionem habuisse, & exercuisse, apertè probari videtur **[sect. 26]** ex illo Ieremiæ cap. 22. vers. 30. ubi loquens de Iechonia, ex cuius semine Christum suisse D. Matthæus cap. 1. testatur, ait: *Hæc dicit Dominus, scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Iudà.*
Lucæ 12. vers. 13. Ubi, **[sect. 27]** cùm quidam de turba Christo dixisset: *Magister, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem, ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos?*
Ioan 18. vers. 36. **[sect. 28]** ubi idem Christus à Pilato rogatus, an Rex Iudæorum esset? Respondit: *Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset Regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudæis: nunc autem Regnum meum non est hinc.*
Et **[sect. 29]** extravagantibus Cùm inter nonnullos, Quia quorumdam, & Exijt qui seminat de verbor. significf. ubi expressè affirmatur, Christum, & Apostolos paucarum rerum dominium habuisse.
Quibus & alijs teftimonijs & argumentis hanc opinioné defendunt, **[sect. 30]** & magis communiter à sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus recipi, tradunt Abulensis sup. Numer. cap. 4. q. II. & sup. Matth. c. 20. q. 63. & cap. 21. q. 3. Vvalden. lib. 2. doctr. fid. art. 3. cap. 76. & 77. Driedonus de dogmat. Sacræ Script. lib. 3. tract. 1. cap. 4. Adria. Finus lib. 5. flagelli contra Iudæos, cap. 5. & 6. Iacob. Nanclantus in tract. de Reg. Christi, titul. 4. Iansenius lib. 4. Concord. Cap. 3. & 141. Franc. à Christo in 3. Sent. dift. 4. quæst. 6. de Regno Christi, Alfons. à Castro lib. 4. contra hæreses, verbo *Beatitudo,* **[577]** hæresi 3. Salmeron 3. tom tractat. 10. num. 26. Victoria in. d. relect. 1. de Indis num. 6. & 27. & de potest. Eccles. q. penult. à num. 15. Soto in 4. distinct. 25. q. 2. art. 1. & 4. de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. Ioan. Parisiens. de auct. Reg. Pap. Cap. 8. & 9. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 21. numer. 2. Barthol. à Medina in 3. part. D. Thom. quæst. 59. art. 4. Domin. Bañez in 2. 2. in præambul. de dominio ad. quæst. 62. quæst. 4. dub. 1. & seqq. Corduba d. q. 57. dub. 1. Cardin. Toletus in d. cap. 28. Ioan. annot. 26. & 27. Benedict. Pererius lib. 8. in Daniel, non longè à fine, Bellarmin. dict. lib. 5. de Romano Pontifice cap. 4. & 5 Molin. dict. disput. 28. Fr. Alfons. de Mendoça Augustinianus in suis quodlibetis relect. de dominio Christi, & 14. & seqq. & esse veram, & magis piam, Sacræ Scripturæ, Patribus, & rationi consentaneam, seriò affirmat Gregor. de Valencia 4. tom. disput. 5. quæst. 22. punct. 6. & 3. tom. disput. 5. quæst. 1 punct. 1. vers. Vbitamen, Pat. Suarez in 1.

tom. 3. par. disput. 48. sect. 2. & in defens. Fidei lib. 3. cap 5. num. 15. & 16. & latissimè Michaël Salon in 2. 2. quæst. 4. art. 4. Paramus de orig. Inquisit. dict. lib. 3. quæst. 1. opin. 4. ex num. 70. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 4. cap. 15. §. 4. & 5. & novissimè alios referens, & optimè hunc articulum tractans Pat. Salazar in comment Proverb. cap. 8. & Pat. Franc. Mendoça in comment. sup. lib. 1. Reg. cap. 2. num. 10. annot. 15. sect. 3. ex num. 1. ad 16. ubi dissertè ostendunt, neque hæreditario, neque belli, aut electionis iure Christvm in quantum hominem temporalem mundi dominum fuisse.

Quod **[sect. 31]** inter plures alios ex antiquis Ecclesiæ Doctoribus, quos latè recenset Bellarm. in recognit. ad lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 4. pag. 510. & seq. benè etiam ostendit D. Augustin. lib. 17. de Civit. Dei cap. 7. ubi inquit: *Populi Israël personam figuratè gerebat Saul, qui populus Regnum fuerat amissurus, Christo Iesu Domino nostro per novum testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.* Et tractat. 115. in Ioan. ubi explicans illud Psalm. 2: Ego autem constitutus sum Rex super Sion, ait: *Sed Sion ille, & mons ille non sunt de hoc mundo; quod est Regnum eius, nisi credentes in eum?*

D. Hieronym. lib. 4. sup. dict. cap. 2. Ierem. ubi **[sect. 32]** quærit, quomodo ibi nullus de stirpe Iechoniæ regnaturus pronuntietur, cùm tamen Christvs, quem D. Matthæus Iechoniæ filium facit, dicatur ab Angelo habiturus sedem David? Et respondit: *Potest solvi; non sedebit quidem super thronum David vir, & homo, sed sedebit Deus, Regnumque eius non terrenum erit, & breve, sed perpetuum, & cœleste.*

Quod item eâdem quæstione, licèt brevius expressit, D. Ambrosius lib. 3. sup. cap. penult. D. Lucæ ad finem, inquiens: Non sæculari honore regnavit Christus, nec in Iechoniæ sedibus. Et eod. lib. **[sect. 33]** cap. 3: *Qui dicit, non esse de hoc mundo Regnum suum ostendit se esse supra mundum, ita Regnum eius erat in sæculo, sed suprà sæculum erat.*

Et D. Basilius in illud Luc. 1: Regnabit in domo Iacob, ait: *Non in materiali sede David Dominus sedebit, sed sedem David appellat, in qua residet Dominus indissolubile Regnum.*

Cui mirè convenit D. Bernard. homil. 4. in Mistus est, inquiens: *Dabit ei Dominus sedem David Patris sui, non typicam, sed veram non temporalem, sed æternam, non terrenam, sed cœlestem*, & Theophylactus Lucæ 1. dum ait: *Sicut David sensibile Regnum suscepit, ita Christus spirituale*, & Lucæ 24. super illud Nos sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël: *Expectabant (inquit) Christum salvaturum, & redempturum populum Israël ad ingruentibus malis, & à servitute Romanorum, ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri.* Et sup. illud **[578]** Matth. 20. ubi discipulis à Christo priores sedes in Regno suo petentibus respondit: Nescitis quid petatis, ait: *Quasi dicat, non est hoc quod credistis, quòd sim corporaliter in Ierusalem regnaturus; sed omnia hæc quæ scilicet ad Regnum meum pertinent, supra intellectum sunt.*

Et Nicol. de Lyra exponens illud Ioan. 28. Nunc autem Regnum meum non est hinc: *Id est (inquit) quantum ad temporalia ista quærenda. Nec obstat illud Psalm 46. Rex omnis terræ Deus: nam dicendum est, quòd secundùm veritatem Divinitatis omnia sunt subiecta Christo: tamen quantum ad humanitatem in primo adventu suo non venit ad dominandum temporaliter sed magis ad serviendum, & patiendum.*

Tertió **[sect. 34]** facit, quia etsi aliorum Theologorum opinionem sequamur, qui mediâ viâ gradientes, negant quidem Christvm in quantum hominem habuisse Regnum temporale, proprium, & humanum, sive inferioris ordinis, quale est illud, quod singuli Reges formaliter habent: affirmant tamen, eminenter habuisse aliud Regnum excellens, & superioris ordinis, sibi à Deo super omnia creata plenè & absolutè ex dono unionis concessum, quo caput

hominum, & Angelorum ex natura rei eo ipso est constitutus; quoniam id dignitas, & excellentia Christi hominis postulabat, ut constabit ex traditis à D. Antonin. 3. part. tit. 3. cap. 2. Almaino in tractat. de potest. Eccles. cap. 4. Turrecrem. lib. 2. sum. de Eccles. cap. 116. & ex alijs, quos infrà num. 90. citabimus. Adhuc **[sect. 35]** tamen negare possemus, hanc talem potestatem in Petrum, & eius successores pertransijsse, cùm certissimum sit, dona illa, quæ in Christo Domino excellenter, & eminenter considerantur, non solùm ubi temporalia, & naturalia respiciunt, verùmetiam ubi Ecclesiasticam, & spiritualem potestatem concernunt in Pontificem translata non esse, ut in facultate instituendi sacramenta, operandi miracula propriâ virtute, & in alijs exemplis ostendit D. Thomas lib. 3. de regim. Princ. cap. 10. in fine, & 3. part cap. 64. art. 4. ad primum, Hostiens. in sum. de pœnit. & remission. quem ad hoc refert Gregor. Lop. d. l. 22. tit. 23. par. 2. glos. magn. col. 6. in princ. Navarr. d. notab. 3 num. 126. & 130. ubi **[sect. 36]** concludit, hanc, consequentiam non semper veram, & legitimam esse: Hoc potuit Christvs, quatenus homo; ergo potest & Papa, quatenus eius Vicarius.

Et de eodem dono excellentiæ dominij temporalis super totum Orbem specialiter loquentes, Victoria de potest. civili 2. propos. in princ. Bellarm. d. cap. 4 §. adde, Sotus in 4. distinct. 1. quæst. 5. art. 4. dub. ult. Bañez d. art. 4. dub. 1. Molina dict. disp. 29. col. 141. Alfons. Mendoça dict. relect. de dom. Christi, art. 2. Paramus d. opin. 3. num. 31. & opin. 4. num. 62. Ioan. Azorius 2. tom. institut. Moral. lib. 4. cap. 19. vers. *Quartò quæritur*, Suarez in defensione Fidei lib. 3. cap. 5. num. 17. & novissimus Calist. Remirez de lege Regia Arag. §. 2. num. 25. & Seraph. Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 6. num. 67.

Qvartò **[sect. 37]** perpenditur, quòd etiam si daremus in Romanos Pontifices, tanquam Christi Vicarios, prædictam potestatem, & generalem dominationem temporalium Regnorum translatam fuisse, adhuc tamen eâ uti non deberent, cum **[sect. 38]** videamus Christvm ipsum, cuius omnis actio, nostra est institutio, cap. significasti, ubi Abbas de elect. cap. qualiter & quando, el 2. de accusation. iura, & dominia Regnorum, & cæterarum rerum proprijs & antiquis possessionibus, etiam incredulis, peccatoribus, aut tyrannis neutiquam abstulisse, sed imò ea, quæ obtinebant, singulis reliquisse, perinde ac si in hunc mundum non venis-**[579]**set. Sic enim **[sect. 39]** Matth. 12. ea, quæ erant Cæsaris, Cæsari reddi præcepit, & Luc. 22. dixit: *Principes Gentium dominantur eorum, vos autem non sic*, & Ioan. 1. *Sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos,* & Ioan. 18. & Matth. 26. materiali gladio uti noluit, sed potius Petro iussit, ut illum in vaginam converteret, ut considerat glos. in cap. causam quæ, qui silij sint legitimi. Et D. Paul Rom. 13. Principibus vectigal, & tributum esse reddendum admonuit, Titumque docuit, Tit. 3. ut suadeat Christianis, subditos esse Principibus, & potestatibus; quod & Petrus præcepit, 1. Pet. 2. cùm dicit: *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum; sive Regi, quasi præcellenti; sive Ducibus tanquam ab eo missis;* & paulò pòst. *Deum timete, Regem honorificate*: iunctis alijs, quæ optimè ad hoc idem congerunt, & expendunt. Molina d. disp. 28. col. 132. litt. E. Navar. d. notab. 3. n. 63. pag. 101 in fine, Bellarmi. d. lib. 5. c. 2. & 3. Paramus d. opin. 4. n. 24 & alij relati à Freitas d. cap. 6. num. 60. Vbi **[sect. 40]** adducunt illud Sedulij in Hymno Epiphaniæ ab Ecclesia sæpè repeti solitum:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui Regna dat Cœlestia.

Quod **[sect. 41]** expressiùs etiam dixit D. August. sup. Ioan. d. c. 28. relatus à Greg. Lop. glos. mag. col. 5. in fin. dum scribit. *Audite ergo Iudæi & Gentes, audi circuncisio, audi præputium, audite omina Regna terrena, non impedio dominationem vestram in hoc mundo, Regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille maior, cùm Christus natus annuntiaretur, expavit, & tot infantes; ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quàm irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite ad Regnum, quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sævire metuendo.*

Qvintò & ultimo considerari potest, **[sect. 42]** ipsosmet Romanos Pontifices, & sanctos Ecclesiæ Patres, non solum ubi de Regnis & Imperijs infidelium tractatur, sed etiam ubi de fidelibus controvertitur, spiritualem potestatem à temporali secernere, & apertè probare videri, illam tantùm apud Pontificem residêre, hanc verò liberè, immediatè & privativè Regibus, & Principibus sæcularibus ex Dei ordinatione competere. Sic enim **[sect. 43]** D. Aug. in cap. quo iure, distinct. 8. humana iura Imperatorum esse inquit; *quia Deus per Imperatores & Rectores sæculi humano generi iura humana distribuit.*

Et Leo. l. in epist. 38. & in multis alijs, quas ad Theodosium, Martianum & Leonem Impp. scripsit, ipsos à Deo ad Imperium electos fatetur, prout & D. Gregor. lib. 2. epist. 61. scribens ad Mauricium, affirmat his verbis: *Potestas super omnes homines dominorum meorum pietati cœlitus data est.*

Et D. Cyprian. in cap. quoniam, d. distinct. & eandem sententiam magis exprimens, ait: *Mediator Dei & hominum Christus Iesus sic utriusque potestatis officia discrevit, ut Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & rursus Pontifices pro temporalium tantummodo cursu Imperatorum legibus uterentur.*

Nicolaus etiam Papa **[sect. 44]** in cap. cùm ad verum, 96. distinct. luculenter scribit: *Cùm ad verum perventum est, ultra sibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium usurpavit. Quoniam idem mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, actibus proprijs, & dignitatibus distinctis, officia potestatis utriusque discrevit.*

Cui convenit Gelasius Papa in cap. duo sunt, eâd. dist. sic inquiens: *Duo sunt Imperator Auguste, quibus hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas*: ubi cum Bellarm. d. c. 3. notandum est, Gelasium non solùm de executione loqui, sed de ipsa potestate & iurisdictone temporali, quam a tota Papæ potestate distinguit.

[580] Quod non minus apertè ostendit Leo Papa in cap. nos si incompetenter. quæst. 7. §. sed notandum dum ait: *Duæ sunt personæ, quibus mundus iste regitur, Regalis videlicet, & Sacerdotalis, sicut Reges præsunt in causis sæculi, ita Sacerdotes in causis Dei*: & paulò pòst: *Sicut Ozias à Domino percusus est, quia Sacerdotum officia usurpare non debuit, sic Sacerdotibus, & Prophetis Regum officia usurpare non licuit.*

Idem **[sect. 45]** tradit Innocent. III. in cap. solitæ, de maiorit. & obed. ubi postquam Soli, & Lunæ has duas potestates æquiparavit, sic addit: *Et non negamus, quin præcellat Imperator in temporalibus illos, qui ab eo temporalia suscipiunt, sed pontisex in spiritualibus antecellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpora, ut quanta est inter Solem, & Lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur.*

Et in cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi, ubi ait: *Cùm Rex superiorem, in temporalibus minimè recognoscat, &c.* & in dict. cap. novit, de iudicijs, ibi: *Non putet aliquis, quòd iurisdictionem illustris Regis Francorum perturbare, aut minuere intendimus; cùm ipse iurisdictionem nostram: nec velit, nec debeat impedire*. Et infrà: *Non enim intendimus iudicare de*

feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium: & cùm iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare vellemus: ubi Pontifex usurpationem alienæ iurisdictionis appellat, si temporalem iurisdictionem in Regno Francorum tentaret assumere.
Quod in simili etiam probat Honorius III. in cap. tuam, de ordin. cognit. ubi pro comperto habet, se non esse legitimum iudicem in causa de successione Reginæ Cypri, sed Regem Francorum, cùm tamen causam natalium eiusdem Reginæ ad Apostolicam Sedem pertinere affirmet: *Vtpotè (inquit) quæ ad forum Ecclesiasticum pertinet.*
Cui consentit Alexand. III. in cap. lator, & cap. causam el 2. qui filij sint legitim. ibi: *Nos attendentes, quòd ad Regem pertinent, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare.* Et in cap. si duobus, §. denique, de appellat. ubi **[sect. 46]** rogatus, an appellatio à iudice sæculari ad Papam teneret? respondit: *Tenet quidem in ijs, qui sunt temporali nostræ iurisdictioni subiecti: in alijs verò secundum iuris rigorem credimus non tenere, etsi de consuetudine Ecclesiæ teneat.* Quam tamen consuetudinem abrogatam iam esse experimur, ut ibidem advertit gloss. verb. *Credimus,* & Navarr. d. cap. novit, num. 25. ubi ait, quòd hoc totus servat Christianismus.
Et in **[sect. 47]** hoc ipsum respiciens Div. Ambros. relatus in cap. convenior 23. quæst. 8. ad Imperatores palatia, id est, res sæculares, ad Sacerdotes Ecclesiam, id est, res spirituales pertinere docet: & Nicolaus Papa in cap. inter hæc 6. 3. q. 2: *Sancta (inquit) Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur: gladium non habet nisi spiritualem, non occidit, sed vivificat:* & in cap. Imperium, distinct. 10: *Nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare: illa quippè nullum Imperio vestro præiudicium infert.*
Hosius **[sect. 48]** item Episcopus Cordubensis in Epistol. Athanasij ad solitariam vitam agentes, Imperatori dixisse narrator: *Tibi Deus Imperium: nobis autem ea, quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.*
Et D. **[sect. 49]** Bernard. lib 1. de consid. ad Eugen. hanc spiritualis, & temporalis potestatis distinctionem sic exprimit: *Habent hæc infima & terrena indices suos, Reges, & Principes terræ; quid fines aliorum invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Et lib. 2. *Quid tibi aliud dimisit Petrus Apostolus? Quod autem habeo, inquit, hoc tibi do, argentum, & aurum non est mihi: Esto ut alia ratione hoc tibi vendices, sed non Apostolico iure. Planè Apostolis interdicitur dominatus, quomodo tu tibi audes usurpare?* & lib. 3: Ira tu hares, & Orbis hæreditas?**[581]** dispensatio tibi credita est, non data possessio: non tu ille, de quo Propheta, & erit omnis terra possessio eius.
Hæc sunt potiora argumenta, & planè satis urgentia, quibus superior negativa opinio maximè adstrui, & confirmari videtur.
Sed **[sect. 50]** Ego adhuc, illis non remorantibus, contrariam affirmativam longè veriorem, & communiorem existimo, quæ in Romano Pontifice utriusque gladij, spiritualis scilicet, & temporalis, auctoritatem, & potestatem, non tantùm indirectam, verùm etiam directam, constituit; atque adeò eidem supremam in omnibus Regnis, & provincjis fidelium, infidelium dominationem, & iurisdictionem, iustâ causâ exigente, concedit. Quam securè & absolutè admittunt omnes Auctores, quos in cap. præcedenti num. 19. pro tertia opinione citavi.
Et **[sect. 51]** specialiter de infidelibus loquentes Hostiens. & alij, quorum sup. cap. 10. ex n. 1. meminimus, qui post adventum Christi omne dominium, & imperium in Ecclesiam translatum fuisse dixerunt; residereque in Romano Pontifice, ut in summi, & veri Regis Christi Vicario, & ideò posse, infidelium Regna, quibus voluerit, iure suo donare; eosque compellere, ut Romanæ sedis auctoritatem agnoscant.

Et **[sect. 52]** ultra eos, expressé eandem sententiam comprobat Bart. in l. liber homo 103. D. de verb. oblig. & in tract. de insula, verb. *Nullius,* num. 7. & in Extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis,* num. 9. ubi hinc deducit, Summum Pontificem non solùm concedere posse Regna infidelium, quæ aliquando Christianorum fuerunt, sed etiam terras, & insulas noviter detectas, quæ ab aliquibus gentibus habentur, & detinentur, & hoc pluries à papa factum esse.

Idem sequitur **[sect. 53]** Oldrad. cons. 72. Henricus Boic, & Petr. Ancharran. in cap. gaudemus, de divortijs, idem Ancharran. in d. cap. quod super, de voto, Ioan. de Lignano in tract. de bello, cap. 9. Sylvester in sum. verb. *Papa, quæst. 2. 7. 10. & sequentibus, verb. Infidelitas,* q. 7. & verb. *Legitimus,* q. 4. August. de Ancona de potest. Eccles. q. 1. art. 17. & seqq. & q. 23. art. 1. & q. 4. & q. 46. art. 2. in solut. tertij, Ioan. Lupi de Palac. Rubios d. tract. de obtent. Reg. Navarræ, par. 2. per tot præcipuè §. 6. & 7. & plures alij relati à Navarr. in. d. cap. novit, notab. 3. num. 19. & 20. Franc. Thaironus cognomento Doctor Illuminatus in 4. dist. 19 q. 4. ubi papam unicum, & supremum mundi Monarcham esse inquiunt, & per consequens etiam ad infideles eius iurisdictionem extendunt.

Alvarus Pelagius lib. 1. de Planctu Eccles. art. 13. litt. D. ubi Ecclesiæ, & Pontificis potestatem summè amplians resolvit, Insideles, Idololatras, & Paganos nullam unquam iurisdictionem habuisse, & ideó Regna illorum omnia **[sect. 54]** pertinere ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi.

Præposit. Mediolanens. in cap. apud misericordem 32. q. 5. fol. 240. col. 4. quem sequitur Sylvester d. verb. *Papa*, num. 141. ubi docet, quòd ratione utlitatis publicæ, potest Papa etiam infideles privare iure suo.

Petr. Belluga in Speculo Princip. rub. 39. §. novissimè, ubi ait, quód Iudæi, & alij infideles bonis suis auctoritate Pontificis spoliari possunt, & illa habent ut peculium.

Bald. cons. 389 *Consuetudo est,* in fine, num. 10. lib. 1. quem refert, & sequitur Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. litt. B. conclus. 36. num. 3. ubi ait, **[sect. 55]** auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Summum Pontificem residere.

Hugo in tract. de officio quatuor Prælat. 1. p. tit. de duplici potest. Papæ,**[582]** num. 1. & seqq. Anastas. Germon. de sacror. immun. lib. 3. cap. 13. per totum, Bobadilla dict. lib. 2. Polit. cap. 17. n. 3. & num. 9. ubi plurimos citat, litt. D. Celsus Mancinus in tractat. de iurib. Principat. lib. 3. per totum & lib. 4. ex cap. 1. ad. 9. Doct. **[sect. 56]** Marta omnino videndus in dict. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 17. & 19. cum multis sequentibus, præcipuè cap. 24. cuius argumentum est: *Papam posse concedere Regna infidelium alicui Christiano.* Vbi num. sin. concludit, quòd, cùm hanc opinionem amplectatur sancta Mater Ecclesia, & quando videtur expediens, illam exerceat, non deberent Christiani Scriptores illam veneno afficere. Et cap. seq. eorum argumentis plenè respondet, qui, Papam solùm indirectam temporalem iurisdictionem, & ratione peccati habere contendunt.

Quod idem latè, & **[sect. 57]** nervosè ostendere, & defendere conatus est Th. Bozius Eugubin. de sign. Eccles. lib. 17. sign. 76. cap. 4. vers. Ioanni Primo, & in peculiari tractatu de temporali Eccles. Monarch. & iurisdict. lib. 1. cap. 1. pag. 13. & cap. 23. pag. 231. & ferè per totum, & in alio tract. de iure naturali, & Divino Ecclesiasticæ potestatis, & libertatis lib. 2. cap. 9. cum multis sequentibus, & in tract. de antiquo, & novo Ital. statu contra Machiavellum lib. 4. cap. 5. & 6. ubi constantissimè affirmat, hanc esse Theologorum communem sententiam, Papam non modò esse Pontificem Summum, sed etiam Regem

summum totius Orbis terrarum; sive numerum Theologorum, qui de hac re scripserunt, consideremus, sive auctoritatem, doctrinam, aut dignitatem.
Et pro **[sect. 58]** ea (inter alia) sigillatim expendit verba D. Thomæ lib. 3. de regim. Princip. cap. 10. 15. & 19. ubi concludit, omne dominium, quodcumque est, non modò in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solum spirituali, sed etiam temporali, quod dedit, ac dat illi Christvs, qui temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spiritualem vitam suum ordinavit Principatum.
Henrici **[sect. 59]** Gandavensis quodlibeto 6. q. 23. ubi resolvit, quòd de iure Divino, & naturali Sacerdotium supereminet Imperio, & penes Pontificem residet utraque iurisdictio, & super spiritualia, & super temporalia, & similiter eius immediate executio. Et secundùm hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & Principes, tanquam Architecti ad artifices, eis leges, & regulas dando, secundùm quas debent iurisdictionem suam exequi, & populous regere.
Sancti Antonini **[sect. 60]** in sum. tit. 3. de domin. Regn. cap. 2. ubi ait: *Credimus, imò scimus, quòd Papa est generalis Vicarius Iesu Christi, & non solùm habeat potestatem, sed plenitudinem potestatis etiam super infideles, qui etsi non habent; legem nisi naturæ, si tamen contra legem ipsam naturæ faciant, licitè per Papam puniri possunt.*
Et **[sect. 61]** Roderici Sanctij Episcopi Zamorensis in lib. de orig. ac differentia Princip. p. 1. ubi ait, quòd nemo nisi Christvs, vel eius Vicarius in terris potest dicere illud, quod Propheta de Christo dixerat: *Mihi alienigenæ subditi sunt*. Nam propter universale dominium nullus mortalium est ei alienus, & non subditus; quia scriptum est de eo: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Et iterum: Omnes gentes servient ei, & dominabitur à mari usque ad mare, & omnis terra possessio eius.* Quæ auctoritates loquuntur de Romano Pont. qui vice Christi principatur in universo Orbe in spiritualibus, & temporalibus; & habet verum, unicum, & immediatum totius mundialis machinæ Imperium, cui Imperator deservit, & subministrat, ita ut ad iussum Principatus Papalis, sit amobilis, revocabilis, corrigibilis, & punibilis.
Idem **[sect. 62]** etiam novissimè probat **[583]** Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia Aragon. §. 2. num. 44. ubi concludit, quòd in finem supernaturalem ubique terrarum Romanus Pontifex utrumque gladium habet, & non solùm Ecclesiasticam, sed etiam sæcularem supremam potestatem, quam, quantum finis supernaturalis postulabit, super omnes Principes fideles, quin imò, & infideles exercere poterit. Quod in provincijs & Regnis Saracenorum securè post alios, quos refert, admittere videtur Freitas de Imperio Asiat. cap. 8. num. 42. Et magis præcisè, in **[sect. 63]** terminis ipsiusmet quæstionis, de qua sermonem habemus, quòd Alex. VI. potuerit Indiarum Occidentalium Inquisitionem, & conquisitionem Regibus nostris concedere, & quòd illi hoc titulo fulti (præter alios, quos supra retulimus) iuste easdem acquirere, & retinere possint, integro tract. probasse, & defendisse videtur **[sect. 64]** Ioan. Lup. Palac. Rubios, cui titulum secit: *Insularum maris Oceani,* ad quem se remittit in dict. tract. de obtent. Navarr. 2. par. §. 1. in fine.
Ginesius Sepulveda in Apologia pro eâdem Indiarum conquisitione ad Episcopum Segoviensem.
Petr. Malferitus **[sect. 65]** I C. Balearis in sæpè allegato consilio 769. apud Mandel. vol. 4. ex num. 40. & ex num. 86. & num. ult. ubi intrepidè concludit, hanc Alex. VI. concessionem validam, & licitam fuisse, & Reges nostros eius virtute in utroque foro has Novi Orbis regions securissimè possidere.

Marquard. **[sect. 66]** de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. par. cap. 14. ubi inquit, quòd contrarium dicere saperet hæresim, & quòd dictæ concessionis virtute iustè bella mota fuerunt Indis noviter repertis per gentes Hispanorum, eodem titulo legitimè possessi sunt, & possidentur.

Greg. Lop. **[sect. 67]** licet parum sibi constans in. d. l. 2. tit, 23. p. 2. glof. magn. col. 3. & magis secure in. l. ult. 18. p. 2. glos. 7. verb. *En la conquista,* ubi quærens, quænam Regna hodie possint dici de conquæsta Regis Hispaniæ, cùm iam, Deo favente, omnis eius terra, quæ olim à Saracenis occupata erat, ab illis ablata fuerit? respondet: *Potest dici, quòd tunc erunt de conquæsta Regis Hispaniæ omnes insulæ, & terræ firmæ maris Oceani, iuxta concessionem Alexandri: multum enim Papæ concessio in his operatur, iuxta notata per Bartolum in tract. de insula, verb. Nullius, col. 2. & 3. & si Papa voluit, potuit, & de eius potestate dubitandum non est, licèt istæ terræ nunquam fuerint in potestate nostra. Cum Papa sit Vicarius Christi, cui omnia sunt subdita.* Et in l. 29. tit. 28. p. 3. verb. *Poblaren*, ubi illum text. ponderans, & multum commendans doctrinam Bart. in d. tract. de insula, verb. *Nullius,* inquit: *Quæ applicare sum solitus concessioni factæ per Summum Pontificem Alexandrum Catholicis Regibus Hispaniæ de insulis, & terra firma Indiarum maris Oceani.*

Idem **[sect. 68]** sequuntur, eandem Alexand. VI. donationem laudantes, & utilem, ac validam fuisse probantes, Franc. Vargas in tract. de Episcop. iurisdict. confirm. 10. Anastas. Germon. omnino legendus d. cap. 13. num. 34. & seqq. Ioan. Metellus relatus in Theat. vitæ hum. volum. 28. lib. 2. pag. 4236. Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cath. cap. 46. num. 224. Ioan. Boterus in relation. univers. 4. par. lib. 2. pag. 49. Rutil. Benzon. de ann. lubil. lib. 1. cap. 10. pag. 53. ubi resert Sanderum de visib. Monarch. lib 7. Bobadilla in dict. cap. 17. num. 7. Marta d. cap. 24. num. 32. Paramus d. lib. 3. de orig. Inquisit. q. 1. opin. 4. num. 145. ubi resert quemdam Doctorem nomine Vazquez cons. 8. de eâdem donatione agentem, quem Ego invenire non potui, Zevell. d. 4 tom. commun. q. fin. ex n. 309. ubi tandem resolvere videtur, quòd licèt Principes per se non possent terras infidelium debellare, benè tamen possunt ex licentia & facultate Pontificis; & quòd hæc fuit **[584]** ratio, propter quam Reges Catholici, & eorum successores possident hæc Regna Indiarum, quæ Alex. VI. eis addixit hac conditione, & lege, ut ad Christianam Religionem eos reducendos studerent; & quòd ita succedit regula l. iuste possidet, D. de acquirend. possess.

Pat. Ferdin. Rebellus de oblig. iust. lib. 18. quæst. 23. per totam, ubi loquitur de alijs similibus aliorum Pontisicum donationibus, Regibus Lusitaniæ factis, ad conquisitionem Indiarum Orientalium.

Antonius de Herrera omnino legendus in sua hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. & seq. ubi Hispano sermone de eâdem Pontificis potestate plenissimè agit, & de causis, & rationibus, quæ Alex. VI. movêre potuerunt, ut supremum huius Novi Orbis Imperium Regibus Castellæ, & Legionis, eorumque successoribus pleno iure concederet.

Et melius **[sect. 69]** Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 10. cap. 13. & lib. 17. c. 4. & de Italiæ statu lib. 3. cap. ultim. pag. 342. & seq. & lib. 4. cap. ult. pag. 445. ubi ita scribit: *His addi posset, quod suprà diximus, ab Alex. VI. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Castellanos, ac Lusitanos fuisse divisas. Quod cùm multis de causis efficere posset ille, tum verò ea quam S. Antoninus tradidit, quia scilicet Pontifex, Christi, Deique Vicarius quodcunque voluerit in terris, ligat, ac solvit ob publicum bonum; iusque ipsi est infideles punire, cùm iuxta lumen naturale nequaquam vivunt, atque omni dominio privare. Atque ita non modò hæc potest, quatenus est necessarium ad salutem animarum, sed etiam quatenus est utile ad bonum publicum.*

Nam cùm Christus Petro dixit: Pasce; iussit, ut subditos aleret omni subsidio spirituali, ac temporali, ut, post clarissimos Doctores, adnotavit omni virtutum genere fiorentissimus Cardinal. Toletus.

Ille quoque **[sect. 70]** Chiapensis Episcopus Fr. Barthol. de las Casas, licèt Indiarum debellationi parum in suis opusculis faverit, earum tamen acquisitionem hoc Pontificiæ concessionis titulo, saltem quoad dominium supremum, inconcussam manêre resolvit in dict. tract. comprobatorio, ubi cum multis medijs Papæ potestatem in gubernandis, restringendis, aut etiam tollendis infidelium dominijs, & provincijs asseruisset, tandem fol. 66. hæc in verba prorumpit: *I este es, i no otro el fundamento fortissimo mas que todas las duras i firmes pennas, sobre el qual tienen los dichos Catolicos Reyes de Castilla i Leon assentado i colocado cerca de aquel universo, amplissimo i estendido Orbe de aquellas Oceanas Indias, su ministerial Principado, i Real señorio; conviene a saber, en el Divino poder del Papa, comunicado al Papa de Christo, i del Papa à los Reyes, i assi les compete per autoridad del Derecho Divino. Por tanto de aqui adelante ninguno debe poner duda en esta justicia, i tampoco deben vaguear fingiendo varios titulos.*

Eamdem etiam sententiam novissime probat, & sequitur August. Barbosa in Pastorali, 1. par. tit. 3. cap. 2. n. 41. & sequentibus, & Nos prosequimur infrà cap. seq. ex num. 19. & lib. 3. cap. 1. ex. num. 13.

Pro cuius sententiæ confirmatione, ex innumeris argumentis, & auctoritatibus, quibus eam fulciunt, & defendunt Doctores suprà relati, præsertim Germon. dict. cap. 13. Paramus d. opin. 3. ex. num. 26. & Marta d. 1. par. ex cap. 18. ad 23. Primò considerari potest, quòd **[sect. 71]** cùm Romanus Pontifex, ex concordi, & necessaria ad salutem, omnium Catholicaorum assertione, officium Dei gerat in terris, & Christi Domini Vicarius esse dicatur, unumque cum eo tribunal constituat, cap. licèt, cap. quanto, cap. inter corporalia, de translatione Episcop. cap. 1. vers. Porrò, ut Eccles. benef. quin imò & sit Deus vivens in terris, iuxta **[585]** elegans dictum Ioan. de Anania in cap. quod olim de Iudæis, quod resert, & multum extollit Socin. Iunior consil. 31. n. 51. & 52. Sacrilegij **[sect. 72]** instar esse videtur, eximiam eius, & omnimodam potestatem, & auctoritatem in dubium vocare, arg. l. 2. C. de crimin. sacrileg. & Solem (quod aiunt) facibus adiuvare, in ea comprobanda, aut commendanda, verba consumere, cùm se ipsam satis ostendat, ut alias dicitur in l. 1. D. de in integ. restit. & in cap. si omnia 6. q. 1. Et de **[sect. 73]** hoc extent integri, & locupletissimi tractatus, & commentarij Ioan. Parisiens. Augustini de Ancona, Barthol. de Spina, B. Ioan. à Capistrano, Hieronym. Albani, Franc. de Vargas, Steph. Aufrerij, Petr. Albiniani, Petr. à Monte, Lælij Iordani, Alfonsi Alvarez Guerrero, Ioan. Stephani de adorat. pedum Pontif. & alij, qui habentur inter tract. DD. tom. 13. par. 1. & 2. Albertus Pighius in tract. de Eccles. Hierarch. & Ioan. Stapletonius in tract. de magnit. Eccles. Rom. ultra quos, plurima etiam congesserunt Palac. Rubeus dict. tract. de obtent. Navarræ, 2. par. per totam, Malferitus, & eius additio dict. cons. 769. Afflict. decis. Neapol. 265. num. 14. Ludov. Gomezius in cap. 1. de constit. lib. 6. ex numer. 28. Chassaneus in Catal. glor. mundi, 4. par. consid. 7. Paulus Fuscus de visitat. lib. 1. cap. 2. num. 2. & 21. & alibi passim. Pet. Bertrand. in tractat. de orig. iurisdict. q. 4. num. 1. & 5. & de iurisdict. Eccles. q. 2. n. 12. Riminald. cons. 57. num. 22. Guillel. Redoanus de spolijs, q. 7. §. his præsuppositis. per totum, Iulius Clar. recept. sent. §. fin. q. 35. vers. Videamus, Pet. Gregor. lib. 15. Syntag. cap. 3. num. 1. & seqq. Peregrin. de iure Fisci lib. 1. tit. 2. ex num. 1. ad 37. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 13. ex num. 4. Petr. Cenedo, qui plures alios recenset in collect. 47. ad

Decretum, n. 2. & 3. & collect. 24. num. 18. pag. 33. Paramus d. lib. 3. q. 1. per totam, & dict. q. 1. num. 31. cum multis sequentibus, Camill. Borrellus in sum. decis. tit. 4. & de præstan. Reg. Cathol. cap. 47. n. 45. Card. Paleot. de sacro Consistorio Cardinal. in conclus. oper. membr. 5. pag. 363. Hier. Zevallos pract. commun. q. 645. num. 2. Petr. Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venetos, assert. 2. §. 1. pag. 143. & 144. Ioan. Baptist. Valençuela in monit. contra eosdem Venetos, 5. part. ex num. 99. & 6. par. ex num. 50. Anton. Cardos. in repert. verb. Papa, num. 5. & novissimè Ioan. Pineda in commentar. sup. Eccles. pag. 1203. & seq. Pat. Suar. in defens. Fidei lib. 3. cap. 14. & 29. & in tract. de Fide, disput. 10. sect. 1. Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 4. pag. 18. Fr. Petr. Ramon. de primatu Petri, Calist. Remirez de lege Regia Arag. §. 2. num. 19. 20. & 48. & Garsias Mastrillus de Magistrat. lib. 1. cap. 2. ubi concludunt, quòd **[sect. 74]** Papa inter omnes mundi Principes supremum obtinet Principatum, & Monarchiam, & est maior omnibus hominibus, & unus omnium Princeps, constitutus super Reges, & Regna, causa causarum, Dominus Dominantium, vertex omnium dignitatum, omnia, & super omnia: & quòd **[sect. 75]** nullus ei potest dicere: Cur ita facis? nec de eius facto iudicare, iuxta glossam in dict. cap. quanto, & in cap. cuncta per mundum 9. q. 5. & tradita ab Innocent. in cap. inquisitioni, num. 3. & 4. de sentent. excommun. & Socin. sup. ubi addit, quòd **[sect. 76]** quidquid agit Papa, agit tanquam Deus, cùm eius potestas ex Deo sit, eò quòd contra potestatem Clavium, quin Papa omnia possit, disputandum non est.

Vnde glossa singularis in cap. serpens, de pœnit. distinct. 1. scriptum reliquit, **[sect. 77]** quòd qui Papæ mentitur, perinde sacrilegium committit, ac si Deo mentiretur. Et D. Antonin. in 3. part. sum. tit. 22. cap. 5. §. 1. & §. 11. & alij quos refert, & sequitur Peregrin. d. tit. 2. num. 2. maiorem **[sect. 78]** esse, inquit, iu-**[586]**risdictionem Papæ, quàm Angelorum, cùm iuxta sententiam D. Paul. 1. Corinth. 6. ipsos etiam Angelos iudicare possit; quod in specie expendit Innocent. in cap. per venerabilem, circa finem, vers. Paulus etiam, qui filij sint legitimi, & Alex. III. in cap. relatum 2. q. 1. & qualiter accipiendum sit, benè explicat Thom. Bozius, plura alia ad nostrum propositum referens in lib. 5. de iure natur. & Divin. Ecclesiast. libert. & potest. cap. 10. & Paramus d. opin. 4. ex num. 59.

Tertullian. quoque lib. 1. ad uxorem, Pontificem **[sect. 79]** Maximum, Regem sæculi appellat, & Ecclesia de eo canit: *Tu es Pastor ovium, Princeps Apostolorum; Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.*

Et D. **[sect. 80]** Bernard. lib. 3. de consider. ad Eugen. sic elegantissime scribit: *Tu, qui es Sacerdos magnus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum, hæres Apostolorum, primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus,* &c. Et in fine libri 4. eum nominat: *Christianorum Ducem, pastorem plebium, ultorem scelerum, malorum metum, malleum tyrannorum, Regum patrem, legum moderatorem, Canonum dispensatorem, sal terræ, Orbis lumen, Sacerdotem altissimi, Vicarium Christi, Christum Domini, Deum Pharaonis.*

Et in hoc idem respiciens **[sect. 81]** D. Augustinus in sermone quodam Apost. Petr. & Paul. incip. *Fortis & humilis*, non minus efficaciter, & eleganter eamdem universalem Ecclesiæ potestatem in spiritualibus, & temporalibus, brevi hoc verborum compendio exposuisse, & constrinxisse videtur: *O mira potentia, & ineffabilis gratia Salvatoris: quis plebeium piscatorem Apostolorum facilè crederet Principem? & Regibus obsistere? Reges sanctificare? Regnis omnibus imperare? mundum refrænare legibus? dæmonem calcare pedibus? iubere virtutibus? cœlum*

hominibus aperire, cum velit, claudere, cùm placeret? conversis donare, negare perversis? merita mundi cognoscere? culpas, & crimina hominibus relaxare?
Quod etiam ante cum **[sect. 82]** agnoscit B. Ignatius, qui vixit temporibus Apostolorum, dum in epistola ad Smyrnenses scribit, post Deum secundo loco, & ante omnes Reges, Pontificem honorandum: *Vt Principem Sacerdotum, imaginem Dei ferentem, Dei quidem propter Principatum, Christi verò propter Sacerdotium.*
Et **[sect. 83]** Petrus Blesiensis luculentissimus sui temporis Scriptor, relatus & laudatus ab Illustriss. Cardin. Baronio in Parænesi ad Remp. Venet. pag. 6. qui Cœlestinum Pontificem his verbis alloquitur: *Princeps Apostolorum adhuc in Apostolica sede regnat, & imperat, & in medio est constitutus iudiciarius rigor: illudque restat, ut exeratis in maleficos, Pater, gladium Petri, quem ad hoc constituit super gentes & Regnæ, Christi crux antecellit Cæsaris aquilas, gladius Petri gladio Constantini, & Apostolica sedes præiudicat Imperatoriæ potestati. Vestra potestas à Deo est, an ab hominibus? Nonne Deus Deorum locutus est vobis in Petro Apostolo, dicens: Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis? &c.*
Quapropter **[sect. 84]** quidam Anglicus relatus a Gloss. in proœm. Clement. Episcopo Chiapensi in dict. tract. comprobator. fol. 63. & à Navarro d. cap. novit. notab. 3. num. 12. hanc amplissimam Pontificis potestatem venerans, & admirans, sic eum alloquebatur:

Papa stupor mundi, qui maximè rerum
Nec Deus est nec homo, quasi neuter inter utrumque.

Quod **[sect. 85]** vel ex ipsis etiam Papæ, aut Pontificis nominibus, quibus hæc summa dignitas nuncupari solet, benè significatur. Nam iuxta veriores eorum etymologias, & acceptiones, Pontifex à summa quam habet faciendi, & ope-**[587]**randi potestate appellatur; & Papa, quasi omnium Pater, sive quasi stupendus, venerandus, & admirandus, ut constat ex his, quæ observant Brisson. Hotman. Berru. Prateius, Ioan. Calinus, & reliqui, qui de verbis iuris scripserunt, Alciat. lib. 2. Parergon. cap. 6. Corras. in. 1. 2. §. deinde ex his, D. de orig. iur. num. 17. & 18. & lib. 5. miscellan. cap. 15. & lib. 3. cap. 22. Ioan. Fungerus in Etymol. Græco-Lat. in eisdem verbis, Gilbert. Regius lib. 1. enantioph. cap. 24. Ant. Cardosus in d. verb. *Papa,* num. 1. & Sebast. Covarr. in Thesaur. ling. Hisp. verb. *Papa,* fol. 577. & verb. *Pontifice,* fol. 592.
Et **[sect. 86]** licèt olim Papæ nomen alijs etiam inferioribus Episcopis tribueretur, ut late observat Hieronym. Savaro in comment. ad Sidon. Apol. epist. 1. lib. 6. & alibi passim, & Corras. d. cap. 15. posteà tamen circa annum 850. Episcopis tribui desijt, & peculiare solius Romani Pontificis ob eminentiam dignitatis factum fuit, ut constat ex Concil. Chalcedon. act. 16. & testatur Baronius in Martyrolog. ad diem 10. Ianuarij, Anton. Mornacius in observat. super Cod. ad l. 4. C. de summa Trinit. pag. 14. & novissimè Mauclerus in epistola dedicator. ad libros de Monarch.
Neque hoc mirum videri debet, cùm apud **[sect. 87]** Hebræos, Athenienses, Lacedæmonios, Ægyptios, Persas, Gallos, Germanos, Romanos, & sapientissimas alias nationes, id commune fuerit, ut ijdem forent Pontifices Maximi, ac Reges, sive in sacra, & prosana simul summum ius Sacerdotes haberent, ut habetur Deut. cap. 17. & apud Ioseph. lib. 14. antiq. cap. 16. & 17. Xenophont. in lib. de Rep. Lacedæmoniorum, Aelian. lib. 14. de varia hist. cap. 34. Strabon. lib. 17. Euseb. in Chronic. Agathiam lib. 2. Cæsar. lib. 6. de bello Gallico, Tacit. de morib. German. Cicer. lib. 2. de legib. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 1. & late prosequitur Cæsar Baronius dict. anno Christi. 57. numer. 33. & seqq. & eo translato, & non relato Th. Bozius

lib. 4. de Ital. statu cap. ult. & de ruinis Gent. lib. 3. cap. 6. Paramus dict. opin. 3. ex num. 53. & Marta dict. 1. par. de iurisdict. cap. 22. num. 7. & 8. & cap. 25. ex num. 50. Petr. Greg. lib. 15. Syntagm. cap. 1. Bobadill. d. cap. 17. n. 3. & 10. & tx. in cap. Cleros, 21. dist. Et **[sect. 88]** conducit, quod magis in specie nostra de Hebræorum Sacerdotibus tradit Boz. d. lib. 3. de ruinis Gent. cap. 2. pag. 234. quòd ad eos præcipuè spectabat, terram Promissionis dividere, & eam quisque partem sortiebatur, quam illi assignassent, ut habetur Iosue 14. qui etiam, eâdem de causa, ut idem Auctor advertit lib. 1. cap. 1. pag. 128. in superhumerali vestis Sacerdotalis, quæ *Poderis* appellabatur, totum Orbem contextum gerebat, quasi totum illum suis humeris gestari, & ex præscripto suo gubernari, significaretur.

Secvndò facit, quòd licèt plures Auctores in ea opinione fuerint, ut in Christo, ut homine, nullum temporale Regnum, nec dominium constituant, ut vidimus suprà in 2. arg. contrariæ, assertionis: verior **[sect. 89]** tamen, & magis communis esse videtur aliorum sententia, qui Christo omnia creata subiecta fuisse dicunt, & à Christo gubernari, non modò uti Deo, sed etiam uti homine, quia sibi hæc omnia habuit. Quam ita **[sect. 90]** constanter à sanctis Patribus tenêri affirmat Thom. Boz. de ruinis Gentium lib. 6. cap. 1. ut ab ea recedere, hæreticum esse dicat. Sic enim tradunt S. Irenæus lib. 4. adversus hæreses cap. 37. Iustinus q. 140. Athanas. lib. 5. cap. 4. Basil. Psalm. 2. Cyril. Ierosolymit. catech. 10. Chrysost. cap. 1. ad. Ephes. & ad Hebræ. Ambros. in eâdem epistol. ad Hebræ. Hieron. par. 7. August. lib. 2. de concup. pag. 109. Hilarius lib. 2. sup. Matth. in princip. Cyril. Alexandrin. lib. 2. in Ioan. cap. 13. & Theologi communiter in 4. distinct. 48. q. 1.

[588] A quibus **[sect. 91]** in substantia non valdè dissentiunt, qui alia consideratione utentes, resolvunt, Christvm ab instanti suæ conceptionis ex dono Patris, & Hypostaticæ unionis virtute, absolutam, & universalem totius Orbis Monarchiam, & quàm in spritualibus habuisse, ita ut absque cuiusquam iniuria, usurpare sibi potuerit, & possit omina mundi Regna, Reges deponere, ac denique de rebus omnibus temporalibus ad libitum statuere, tanquam illi simpliciter, ac plenè subiectis. Quamvis **[sect. 92]** hoc dominium non tollat ab alijs hominibus iura, & dominia Regnorum, cæterarumque rerum, quas Deus illis concessit; neque Christvs ipse eo unquam in eorum damnum uti voluerit, qui propter eximiam suam humilitatem, & mansuetudinem magis venit ministrare, quàm ministrari, & spiritualia, quàm temporalia tractare, ut ipse dicit Matth. 20. & Marc. 10.

Quam opinionem **[sect. 93]** absque ullo ænigmate amplectitur D. Bernard. lib. 3. de consid. ad Eugen. dum ait: *Dispositio tibi super Orbem credita est, non data possessio. Non tu ille, de quo Propheta ait: Et erit omnis terra possessio eius. Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat & iure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris. Cui enim alteri dictum est: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Et **[sect. 94]** ultra D. Antonin. Almain. & Turrecremat. suprà num. 34. relatos, late, & optimè probat, & desendit Burgens. in addit. 2. ad Matth. capit. 2. Roffensis contra Luther. artic. 25. Nicolaus Grandis in illud ad Hebræ. 1. quem constituit hæredem universorum. Alvar. Pelagius de planct. Eccles. lib. 2. Episcopus Chiapens. in dict. tractat. comprobatorio, fol. 20. Malferitus dict. cons. 769. numer. 47 & sequentibus, Marquard. de Iudæis, 2. part. cap. 2. num. 3. August. in. de Ancona in summ. de potest. Eccles. quæst. 1. art. 1. Ant. Corsetus de potest. Regia, 5. par. num. 32. Albert. Pighius lib. 1. Hierarch. Eccles. cap. 3. Navarrus, qui plures alios recenset in dict. cap. novit, notab. 3. num. 8. & seqq. Durand. de origin. iurisdict. q. 3. Sotus in 4. dist. 25. q. 2. art. 1. & 4. Angelus Rocha in Bibliotheca Vaticana pag. 185. & seq. Bañez de iust. & iur. quast. 4. de dom. dub. 1. conclus. 1.

col. 138. Aragon q. 67. art. 1. §. cæterum, Salon quæst. 4. art. 4. vers. *Tertia opinio*, Alfons. Mendoça in quodlibet. de dom. Christi, §. 1. & seqq. Cæsar Baron. in Annal. Eccles. anno Christi 57. num. 28. & seqq. Molina omnino videndus d. tract. 2. q. 28. ver. *Quinta conclusio,* Paramus d. q. 1. opin. 3. in princip. & opin. 4. ex num. 61. & num. 90. ubi plurimos Auctores cumulat, expressè tenentes, nullâ ratione denegari posse Christo prædictam temporalem potestatem, saltem in habitu Zevall. in pract. commun. quæst. 283. & 739. Valençuela in monitor. contra Venetos, 3. par. 1. num. 69. sol. 78. Pat. Suarez in 3. par. 1. tom. disp. 48. Gabriel Vazquez in eâdem 3. par. disput. 87. cap. 2. Pat. Salazar in comment. Proverb. cap. 8. & novissimè Franc. Mendoça in comment. ad cap. 3. Reg. annot. 15. sect. 3. num. 22. pag. 665. Thom. Bozius de ruin. Gentium lib. 6. cap. 1. & Marta dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 22. & in appendice eiusdem capitis, pag. 46. & 47. & novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarchia, 1. parte, lib. 3. cap. 3. & sequentibus, & Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 6. num. 56. & 6.

Quibus **[sect. 95]** apertè Regius Psaltes favere videtur, dum Psalm. 2. & 23. prænuntiat, Christvm à mari usque ad mare dominaturum, Reges cum insulis munera illi oblaturos, gentesque in hæreditatem suam habiturum, & in possesionem suam terminus terræ.**[589]** Necnon illud Psal. 109. ubi Christi Sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech futurum prædicit, quem constat simul Regem, & Sacerdotem fuisse. Quod **[sect. 96]** D. Paul. ad. Hebr. 6. vers. 7. dilucidius interpretatur, scribens, quòd sicut Melchisedech dictus est Rex iustitiæ, itemque Rex Pacis, & ab Abraham decimas accepit, cui & benedixit, ita Christvs, cuius est nomen à Regno, tam in hoc mundo, omnia sibi subijciens, quàm in cœlo esset perpetuò regnaturos.

Ipsi quoque Davidi Psal. 88. pollicitus est olim Deus, ex eius semine perpetuum Regem nasciturum. Et **[sect. 97]** ante eum hoc ipsum præviderat Iacob Genes. 49. dum dixit, non defuturum sceptrum de Iudà, nec Ducem de fœmore eius, donec veniret, cui repositum esset, nempè Christvs, ut omnes interpretantur.

Singulariter tamen audiendum est illud Apocal. cap. 19. *Et habet in vestimento, & in fœmore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium?* ibi enim sermo procedit de Christo, in quo, cùm per vestimentum humanitas, ut vult D. Gregor. hom. 3. in Ezech. & per fœmur Divinitas, quæ secundùm eundem Gregor. est tota Dei firmitudo, & fœcunditas, intelligatur, satis ostenditur, quòd Christvs Dominus non solum est Rex, & Regum radix quantum ad naturam Divinam, sed etiam quantum ad naturam humanam, prout latiùs explicat M. Fr. Ant. Perez in Laurea Salmant. certam. 5. de homin. præfect. cap. 2. num. 11.

Et in idem tendit illud Isaiæ cap. 9: *Et factus est Principatus super humerum eius (scilicet Christi) & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps Pacis: multiplicabitur eius Imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & Regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia amodo, & usque in sempiternum.*

Quod **[sect. 98]** Regnum, non solùm super Iudæos datum fuisse, quis putet, cùm ad omnes gentes extendatur, dum dicitur: *Omnes Reges terræ adorabunt eum, & omnes gentes servient ei,* cap. displicet 23. q. 4. & supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem in hoc sæculo, & in futuro fuisse, scribat D. Paul. ad Ephes. Colossens. Philipp. & Hebræ. 1. Et **[sect. 99]** omnia, quæ Pater habuit, manibus, imò & pedibus eius subiecta dicantur, Psal. 8. Matth. ult. Ioan. 5. 12. 13. & 16. cap. tua nobis, de decimis, cap. fundamenta, in princ. de elect. lib. 6. & Paul. 1. Corinth. 5. ubi concludit, hoc Regnum Christi omnem principatum, potestatem, & virtutem evacuaturum: *Deus enim, cùm illud*

ei tradidit, omnia subiecit sub pedibus eius, cùm autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio, præter eum, qui subiecit ei omnia, &c.

His non incongruè addi posse existimo insignem Ioseph. locum ab alijs nequaquam animadversum, lib. 7. de bello Iudai. cap. 12. in fine, ubi apertè testatur, in sacris libris terrenum hoc totius Orbis Imperium, cuidam ex Iudæorum finibus prænuntiari. Nisi quòd ipse, ut Vespasiani gratiam iniret, de eo temerè vaticinium exponit, sic inquiens: *Sed quòd maximè eos ad bellum excitaverat, responsum erat ambiguum, itidem in sacris libris inventum, quòd eo tempore quidam esset ex eorum finibus Orbis terræ habiturus Imperium. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multiq́ue sapientes interpretatione decepti sunt. Hoc autem planè responso Vespasiani designabatur Imperium, qui apud Iudæam creatus est Imperator. Sed enim homines fatum vitare non possunt, etiam si præviderint, &c.*

Neque hoc **[sect. 100]** ignoraverunt Sibyllæ, à quibus accepit Virgilius Eclogâ 4. quamvis more suo, ut ait Bozius ubi sup. fabulas audeat immiscere, & aliò rem detorqueat, dum **[sect. 101]** canit:

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
[590] *Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia Regna*
Iam nova progenies cœlo demittitur alto,
Pacatumq́ue reget patrijs virtutibus Orbem.

Et paulò pòst, cuncta illius potestati tradita agnoscens, & ab ipso pendêre:

Aggredere, ò magnos, aderit iam tempus, honores
Chara Deum soboles, Magni Iovis incrementum.
Aspice convexo nutantem pondere mundum,
Terrasq́ue, tractusq́ue maris, cœlumq́ue profundum:
Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.

Quibus Ego adijcio, quod in simili quæstione **[sect. 102]** de omnipotentia Christi Theologi disputant. Etenim quamvis Christvs, ut homo, absolutè loquendo, omnipotens non fuerit, ut docet. D. Thom. 3. p. q. 13. ar. 1. & seqq. Caietan. Medin. & Suar. ibîd. & Alex. de Ales, 3. p. q. 14. cæteriq́ue Theologi cum Magistro in 3. Senten. dist. 14. Ipsi tamen resolvunt, omnipotentiam Dei communicatam fuisse humanitati Christi, ut est instrumentum coniunctum Verbo, vel per communicationem idiomatum, ut dixit D. Thom. d. q. 13 art. 1. ad. 1. vel proprius quoniam ipsa Christi humanitas, ob talem unionem ad Verbum, elevata & sublimata fuit, ut esset ad nutum suæ voluntatis, & ex suo arbitrio principium efficiens, & activum, instrumentale tamen, miraculorum, & operationum supranaturam, ut latiùs explicant D. Greg. hom. 28. in Evang. D. Thom. 3. p. q. 56. art. 1. ad. 3. Caiet. in 3. p. q. 13. art. 2. & plurimi Patres, qui varijs in locis de hac virtute omnipotenti humanitatis Christi loquuntur, quos recenset Rutil. Benzonius de anno Iubilæi, lib. 2. cap. 34. pag. 208. & præsertim Euthymius lib. 7. in Lucam cap. 19. ubi sic ait: *Quemadmodum ferrum, quod in igne aliquo tempore permansit, habetq́ue ignis rationes, ita quoque sancta ipsius caro Divinitati unita, quæ Divinitatis sunt, operabatur. Ideò manus quidem mortuum, ac desertum corpus coniunxit, vox autem recedentem animam revocavit.*

Tertiò facit, quòd hâc dominatione in Christi humanitate suppositâ, quam **[sect. 103]** non solùm creationis, verùm & redemptionis titulo ei concedunt plures ex Auctoribus suprà relatis, & præcipuè Marquard. dict. tract. de Iudæis, 2. p. cap. 2. num. 3. Bermon. Choveron. in tract. de pub. concub. rub. De adulter. num. 37. Marc. Anton. Marsilius in tract. de

origine redit. Eccl. 3. par. cap. 23. num. 94. & 95. & Valenç. d. monit. p. n. 70. Piè **[sect. 104]** credendum, & existimandum est, eundem Christvm, hoc tale Regnum, sive dominium temporale, quod habuit & habet, Ecclesiæ, & Pontifici, qui eum repræsentat, communicare voluisse, sicut & cætera privilegia, quæ in primo argumento retulimus, iuxta text. in d. cap. quanto, de translat. Episcop. cap. ut nostrum, ut Eccles. benef. cap. sundamenta. § decet, de elect. lib. 6. cap. pro humani, de homicid. eod. lib. Clem. 1. §. de Magistris, & plura alia, quæ in specie nostra de hac translatione dominij temporalis notat D. Tho. lib. 3. de regim. Princip. cap. 10. Ioan. de Lignano relatus à Cardin. in Clem. ne Romani, § irritum, col. 3. de electione, Episcop. Chiapens. in d. tract. comprobator. fol. 19. & sol. 62. & seqq. ut benè Guillerm. Benedict. in cap. Raynuntius, verb. *Et uxorem,* decis. 1. n. 8. Thom. Boz. omnino videndus lib. 16. de signis Eccl. Dei, cap. 1. per tot. ubi late **[sect. 105]** ostendit, Christi, & Ecclesiæ esse idem Regnum, Marta d. 1. par. cap. 22. ex num. 1. & Valençuela ubi sup. num. 72. Etenim **[sect. 106]** cùm Ecclesia sancta Dei Sponsa sit, ut colligitur ex illo Cantic. 4. & 5: *Veni de Libano Sponsa mea, &c.* Isaiæ cap. 61. Psal. 44. Apocaly ps. cap. 12. Paul. ad Ephes. cap. 1. & expressè probat tex. in cap. 1. 97. dist. cap. nuptiarum 27. q. 1. cap. 1. §. sed ubi, de sacra unct. Clem. 1. §. & quod in hac, de sum. Trin. Clem. Romani, de iur. iurand. D. Bernard. serm. 69. in Cantica, cum alijs traditis à Cosma Gumier. in Prag-**[591]**mat. sanct. tom. 1. tit. de auct. Concil. general. cap. sacrosancta. §. 1. verbo, *Christo,* Fevardentio sup. Ruth. cap. 1. sect. 16. vers. *Hic quoque,* & cap. 3. sect. 4. vers. 3. & Thom. Boz. ubi sup. sponsæ quidem **[sect. 107]** negare non decet, quod in persona sponsi conceditur, 1. Princeps legibus, vers. *Augusta,* D. de legibus, ibi: *Augusta autem licèt legibus soluta non sit, Princeps tamen eadem illi privilegia tribuit, quæ & ipse habet.* Vnum **[sect. 108]** quippé corpus, & unam vocem constituunt, ut præclarè expendit D. August. epist. 120. ad Honoratum, & lib. 3. Doctr. Christ. cap. 31. & tom. 10. serm. 234. sic inquiens circa expositionem Isai. d. cap. 61: *Sponsum & Sponsam Christum intelligimus & Ecclesiam, sed erunt duo in carne una, Sacramentum magnum, inquit Apostolus, in Christo & Ecclesia, igitur iam non duo, sed una caro. Si igitur caro una competenter & vox una. Rursus idem Isaias alibi optimè meminit unum esse ipsos duos: loquitùr enim in persona Christi, & dicit: Sicut Sponso imposuit mihi mitram & sicut Sponsam ornavit me ornamento: unus videtur loqui, & Sponsum se fecit, & Sponsam se fecit: quia non duo, sed una caro: quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: illi carni adiungitur Ecclesia, & fi Christus totus corpus, & caput.*

Vnde **[sect. 109]** doctissimus, & acutissimus Scotus in tract. de perfect. stat. q. 9. quem refert, & sequitur Troilus Malvis. in tract. de Canonizatione Sanct. dub. 2. inquit. quòd Papa est Vicarius Christi, non solùm in quantum Christvs fuit Ecclesiæ Prælatus, sed in quantum fuit totius mundi Dominus, & quòd de statu & bonis hominum potest ordinare. Et **[sect. 110]** D. Cyrill. in. lib. Thesaurorum eandem sententiam his verbis sequitur, & amplificat: *Dedit Filius Dei Petro plenè, & perfectè claves Regni cœlorum, quoniam sicut ipse accepit à Patre Ducatum, & sceptrum Ecclesiæ gentium ex Israël egrediens super omnem Principatum, & potestatem, & super omne quodcunque est ut in eius nomine genua cuncta curventur plenissimam potestatem, sic & Petro, & eius Diadochis, hoc est, succesoribus, non minus, sed plenissimè commisit, &c.*

Quod etiam ex eo magis suadetur, ut prædicti Auctores considerant, & Molina d. cap. 29. col. 135. & plures alij relati à Paramo d. opin. 3. n. 35. & 46. & meliùs Marta d. 1. p. cap. 16. n. 2. & seqq. Quia cum **[sect. 111]** Christvs Dominus Petro, & successoribus universalem potestatem concesserit ad dirigendos homines ad vitam, & fœlicitatem æternam,

& sic ad ultimum finem, debuit etiam subijcere omnes alias potestates sæculares, ad quas spectat dirigere homines ad virtutem, & fœlicitatem temporalem, quæ servit tanquam medium ad adquirendam æternam. Ei quippe, ad quem ultimi finis cura pertinent, subiecti esse debent, habentes curam finium antecedentium, ex doctrina D. Thom. d. lib. 1. de regim. Princip. quam pluribus ornavimus sup. cap. 16. n. 50. & 57. Neque satis perfecté instituta, & ordinata Respublica Ecclesiæ videri posset, si Christvs in eam prædictam potestatem non transtulisset, & sicut ipsa una est, & ipse unus omnium Princeps, & Dominus extitit, ita reliquas omnes potestates Romano Pontifici non subijceret, & ad unum dumtaxat supremum & Monarchicum imperium reduceret, quod **[sect. 112]** esse omnium utilissimum, & perfectissimum pluribus probat Paramus ubi sup. n. 47. & seqq. Pet. Greg. lib. 5. de Repub. cap. 3. Iust. Lips. lib. 2. Politicor. Cap. 2. & Bobadilla lib. 1. Polit. Cap. 1. n. 15. & novissimè & latissimè Michaël Maucler. de Monarch. 1. p. lib. 4. per tot. & in nostris terminis Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 6. num. 1.

Qvartò considero, quòd directa hæc, & generalis Summi Pontificis in temporalibus potestas, & dominatio, non folùm tot, tantorumque Patrum auctoritate, & asseveratione munitur, quos in hoc capite, & præcedenti adeò longâ serie congessimus: verùm **[sect. 113]** multis etiam Sacræ Scripturæ, & Pontificij **[592]** iuris oraculis, quibus vix est, ut congruum responsum à contrariæ partis sectatoribus assignari possit. Inter quæ caput effert **[sect. 114]** illa Ieremiæ vaticinatio cap. 1: Ecce constitui te super gentes, & *Regna, ut evellas, dissipes, ædifices, & plantes,* quam de suprema ista potestate signanter intelligit Div. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 19. relatus à Gregor. Lopez in dict. 1. 2. gloss. mag. col. 3. in fin. vers. *Facit ad ista*, ubi advertit, sub his verbis, non solùm peculiarem iurisdictionem in subditos accepisse videri, dum ait: *Super gentes,* sed etiam generale quoque dominium, & gubernationem Rerumpublicarum, cùm adijciat: *Et Regna,* in quibus amplam potestatem Summi Pontificis agnoscit, ad plantandum, ædificandum & dissipandum quidquid pro bono universalis Ecclesiæ iudicaverit convenire. Et quòd non folùm ad fideles, verùm ad infideles etiam extendatur: ex illo verbo: *Gentes*, deducit Baronius dict. anno Christi 57. numer. 28. Nam **[sect. 115]** & hi, ut diximus, ad Ecclesiæ gubernationem spectant, si id Fidei conservatio, vel dilatatio poposcerit, vel alia iusta causa, quæ animum Pontificis moveat, ut observat Episcop. De Chiapa d. tract. comprobator. fol. 19. & seqq. & fol. 46. & 47. & Roffenfis contra Lutherum art. 25. ubi inquit: Primatum Petri super omnes Reges, & Regna mundi iam impletum esse quoad donum, & ius potestatis, quam traditam habet à Christo, vel quoad habitum in toto mundo, etiam super infideles, cùm Christvs Petro Ioan. 20. omnes generaliter oves ei pascendas commiserit.

Quibus convenit illud, quod de B. Petro canit Ecclesia, dum ait: *Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.* Et Nicolaus **[sect. 116]** Pontifex in cap. 1. distinct. 21. ubi inquit: *Ecclesiam solus ille fundavit, & super petram Fidei mox nascentis erexit, qui Beato Petro vitæ æternæ clavigero iura terreni simul, & cœlestis Imperij commisit.* Quod etiam refertur in cap. omnes 22. dist. & consonat tex. in cap. nos Sanctorum, cap. auctoritatem, in fine 15. q. 6. cap. quia præsulatus 1. q. 4. & cap. duo 96. dist. Extravag. si fratrum, §. sanè in nostram, Ioan. XXII. cap. licèt ex suscepto, de electione, Clem. Pastoralis de re iudicata, cap. ad Apostolicæ, eod. tit. lib. 6.

Innocentius etiam III. in **[sect. 117]** cap. solitæ, de maiorit. & obed. ex d. Ieremiæ loco, & ex illo Ioannis: *Pasce oves meas,* & altero Matth. cap. 16: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis, &c.* eandem supremam, & universalem Pontificiæ sedis auctoritatem, &

potestatem ostendit, quoniam Dominus, inquit, inter has oves, & alias nequaquam distinxit, & nihil excepit: qui dixit: *Quodcunque.*

Et idem **[sect. 118]** Innocent. in cap. per venerabilem 13. vers. *Rationibus,* qui filij sint legitimi, ex eisdem locis, & ex alio Deuteron. cap. 17. ubi in causis arduis, & difficilibus Sacerdotes adiri iubentur, concludit, Romanum Pontificem, non solùm in Ecclesiæ patrimonio, super quo plenam in temporalibus potestatem gerit, verùmetiam in alijs regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercêre. Quò forsitan respicit text. in cap. quincunque litem, & in cap. quæcunque contentiones 11. quæst. 1. Ubi omnes lites, & contentiones tam spirituales, quàm temporales ad iudicium Summi Pontificis pertinere dicuntur.

Sed expressius, & urgentius cæteris idem argumentum, eisdem & alijs auctoritatibus, & rationibus consideratis, prosequitur Bonifacius IIX. **[sect. 119]** in celebri illa extravaganti unam sanctam, de maiorit. & obed. inter communes. Vbi postquàm late sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ unitatem probavit, & eiusdem generalem potesta-**[593]**tem, & superioritatem in spiritualibus, & temporalibus probat, & unius ovilis unicum pastorem esse debêre, & quòd cùm Dominus ipse Petro Pasce oves, & quidem, *Meas* dixerit, & generaliter, non singulariter has, vel illas, per hoc commisisse sibi intelligitur universas. Et posteà addit: *In hac ergo potestate* **[sect. 120]** *duos esse gladios, spiritualem videlicet, & temporalem Evangelicis dictis instruimur. Nam dicentibus Apostolis, ecce duo gladij hic: in Ecclesia scilicet, cùm Apostoli loquerentur, non respondit Dominus nimis esse, sed satis. Certé qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, malè verbum attendit Domini proferentis: Converte gladium tuum in vaginam. Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritualis scilicet & materialis; sed is quidem pro Ecclesia, ille veró ab Ecclesia exercendus: ille Sacerdotis, is manu Regum, & militum, sed ad nutum, & patientiam Sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subijci potestati. Nam cùm dicat Apostolus ad Romanos 13. Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt; non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, & tanquàm inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundùm Beatum Dionysium, lex Divinitatis est, infima per media in suprema reduci. Non ergo secundùm ordinem universi omnia æqué ac immediatè, sed infima per media, & inferior per superiora ad ordinem reducuntur, spiritualem autem, & dignitate, & nobilitate terrenam quamlibet præcellere potestatem, oportet tanto clarius nos fateri, quanto spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, & benedictione, & sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione claris oculis intuemur. Nam veritate testante spiritualis potestas terrenam potestatem instituere habet, & iudicare, si bona non fuerit. Sic de Ecclesia, & Ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Ieremiæ: Ecce constituite hodie super gentes, & Regna, & cætera quæ sequuntur. Ergo si deviat terrena potestas, iudicabitur à potestate spirituali: sed si deviat spiritualis minor, à superiori: si verò suprema, à solo Deo, non ab homine poterit iudicari: testante Apostolo: Spiritualis homo iudicat omnia, ipse autem à nimine iudicatur. Est autem hæc auctoritas (etsi data sit homini, & exerceatur per hominem) non humana, sed potiùs Divina, ore Divino Petro data, sibiqúe, suisqúe successoribus in ipso, quem confessus fuit petra, firmata: dicente Domino ipsi Petro: Quodcunque ligaveris, &c. Quicunque ergo huic potestati à Deo sic ordinatæ resistit, Dei ordinationi resistit, nisi duo (sicut Manichæus) fingat esse principia: quod falsum, & hæreticum iudicamus: quia testante Moyse, non in principijs, sed in principio cœlum Deus creavit, & terram. Porrò subesse Romano Pontifici omni humanæ creaturæ declaramus, dicimus, diffinimus & pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis.*

Cui **[sect. 121]** textui, quatenus de duobus illis Apostolorum gladijs sermonem fecit, facem prætulit D. Bernard. lib. 5. de consid. ad Eugen. ubi eisdem ferè verbis eandem sententiam amplectitur. Quam etiam repetit D. August. in pluribus locis relatis ab Ivone Carnotensi in Decret. part. 10. cap. 59. & 75. & D. Thom. sup. 2. Sent. distinct. ultim. in exposit. text. ad 4. ubi dicit, **[sect. 122]** quòd spirituali potestati sæcularis in Papa coniungitur, qui utriusque potestatis apicem tenet, hoc eo disponente, qui est Rex, & Sacerdos; & tradit alia Paramus dict. opin. 3. per totam, Anastas. Germon. d. cap. 13. num. 18. Fr. Marc. Anton. de Camos in sua Microcosmia 3. part. dialog. 4. pag. 44. Et **[sect. 123]** elegantissima, ac pijsima illa epistola B. Ignatij de Loyola ad Claudium Regem Abyssinorum Romæ scripta 7. Kalend. Marcias ann. 1555. cuius verba ad litteram refert Per. Maffeius histor. Ind. lib. 16. pag. 389. & seq. & Fr. Anton. de San Roman lib. 4. hist. Ind. Orient. cap. 26. pag. 767. ubi plura de Ecclesiæ unitate, & universali potestate notantur **[594]** & qualiter hoc olim per Isaîam Dominus adumbrasse videatur, cùm loquens de **[sect. 124]** Eliachim Pontifice Maximo dixit: *Et dabo clavem domus David super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, non erit qui aperiat.* Quo videlicet typo figuratus est Petrus, eiusque successores, **[sect. 125]** quibus datam integram potestatem declarant claves, consuetum utique symbolum, & insigne pleni, atque absoluti dominij, 1. clavibus 74. D. de contrahen. empt. cum alijs traditis a Covar. lib. 3. variar. cap. 16. num. 11. Tiraquel. de constit. 3. par. limit. 6. num. 4. & ampliat. 3. num. 3.

Et **[sect. 126]** licèt hæc insignis, & nobilis Extravagans unam fanctam videatur posteà aliquo modo correcta, sive temperata per Clementem V. Bonifacij successorem, quatenus in favorem Philippi Regis francorum declaravit in Extravag. meruit, de privileg. per illam nullum Regi, & Regno Galliæ præiudicium generari, nec amplius Ecclesiæ Romanæ subiectos esse, quàm anteà existebant: hoc tamen (ut benè advertit Germon. suprà num. 51. & 67. & Marta d. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 25. num. 30) Ecclesiæ iuribus neutiquam derogavit. Et **[sect. 127]** quantumvis dispositionem pontificiam correxisset, rationes tamen, quibus nitebatur, revocare, & enervare non potuit, quæ æternæ, & immutabiles sunt, 1. eas obligationes, D. de capit minut. & notat Abb. in cap. non debet, de consang. & affin. Anton. de Butrio, & Ioan. de Imola in cap. 1. de constit. & Ioan. Andr. & Geminianus in cap. 1. §. illum autem de restit. spoliat.

Qvintò & ultimo perpendi potest, **[sect. 128]** quòd quemadmodum ea bella iusta censeri solent, quæ Dei præcepto, vel auctoritate peraguntur, iuxta text. in. c. illud 23. quæst. 2. & alia, quæ diximus suprà hoc lib. cap. 2. num. 25. Ita communi omnium Doctorum consensu receptum est, illa quoque iusta censeri debêre, quæ ab eius Vicario ob religionis augmentum, vel ex alijs legitimis causis adversus infideles indici iubentur. Atque adeò, **[sect. 129]** quæ in eiusmodi bellis capiuntur, iuste, & legitimè possideri, & retineri posse, quamvis nunquam anteà Christianorum fuissent, & infideles ipsi quietè & in pace vivere vellent, ut communiter resolvunt Doctores, præcipuè Anto. de Butrio, & Ioan. de Annania in cap. quod olim, de Iudæis Oldrad. cons. 72. Hostiens. Innocent. Anchar. & alij in d. cap. quod super de voto, Bartol. in 1. 1. C. de Pagan. idem Annania in cap. 1. col. 2. de sagittarijs, idem Innocent. in cap. olim de restit. spolia. Calderin. cons. 95. n. 3. vers. *De Papa,* aliàs cons. 1. de tregua, & pace, ubi ait, tenentes contrarium ab hæresi non distare, Bald. cons. 389. incipit: *Consuetudo est,* in fine num. 10. lib. 2. ubi notabiliter inquit, auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Pontificem residêre, Alex. cons. 130. super eo, num. 4. & 5. lib. 7. Marquard. omnino videndus in tract. de Iudæis, & Infid. 1. part. cap. 6. & cap.

14. vers. *Præterea,* Malferitus dict. cons. 769. apud Mandell. num. 78. Georgius Cabedus decis. Lusitan. 2. part. decis. 47. num. 1. & alios congerens Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus,* conclus. 124. & verb. *Bellum,* conclus. 36. & Nos suprà hoc lib. 2. cap. num. 36. & post hæc scripta Seraph. Freitas de iusto imp. Asiat. cap. 9. num. 10. & 11.
Cuius **[sect. 130]** potestatis, & auctoritatis ratione, ijdem Auctores concludunt, licitum, & usu receptissimum esse Apostolicæ sedi, terras, & provincias talium infidelium, aut hæreticorum aliquibus Christianis Principibus debellandas, occupandas, & pleno iure possidendas concedere, etiam antequam ab ipsorum infidelium manibus sive faucibus ereptæ**[595]** fuerint, ut in Regno Ierusalem, Carolo Magno concesso, tradidit Bartol. in l. liber homo, la 2. D. de verb. oblig. 1. fin. D. de action. empti, & in. l. id quod apud hostes, ubi late Iason. D. de legat. 1. Oldrad. cons. 268. Martin. Laudens. in tract. de Principe, §. 246. & generaliter in quibuslibet alijs terris, & insulis Infidelium, Paganorum, & Hæreticorum, idem Bartol. in dict. l. 1. C. de Paganis, & in tract. de insula, verb. Nullius, num. 7. & in Extravag. ad reprimendum, verb. Totius Orbis, num. 9. Bald. **[sect. 131]** in l. 1. C. de iure liber. col. 5. ubi inquit: *Hodie, ubicunque iurisdictiones vacant, ut in Regnis infidelium, apud quos non est vera dignitas, nec naturalis dignitas, nec naturalis iurisdictio, occupanti conceditur Catholico, ut fuit in Regno Hispaniæ, ut notat glossa Decreti.* Quæ glossa, ut advertit Episcopus Chiapens. in d. tract. comprobat. fol. 31. forsitan est cap. Adrianus, verb. Per singulas, dist. 63. idem tradunt Domin. & Phil. Francus per text. in cap. Abbate fanè, §. & allegabatur de re iudic. lib. 6. Angel. disput. incip. *Renovata guerra,* Ioan. de Lignanis in tract. de bello, 1. part. Franc. Vargas in tract. de auct. Pontif. confir. 10. n. 4. & 5. & Anastas. Germon. dict. lib. 3. cap. 13. à num. 27.
Et **[sect. 132]** licèt Episcopus Chiapensis ubi suprà hoc restringere velit ad provincias, quæ olim Christianorum fuerunt, & iniustè ab infidelibus detinentur, & differentiam inter Saracenos, Hæreticos, aliosque Fidei hostes, & inter simpliciter infideles, constituat, quam etiam admittere videtur Petrus de Ravena sing. 585. Bartolus tamen, & reliqui auctores suprà relati, generaliter, & indistinctè loquuntur, & expressius Malferitus, & Marquard. ubi sup. Marta d. 1. part. cap. 24. num. 10. & sequentib. ubi de hac Indiarum donatione specialiter agentes, resolvunt, quòd omnes Doctores indifferenter tenent, etiam res, & provincias, quæ semper infidelium fuerint, posse relinqui, ac donari sub conditione, si ab hostibus capiantur.
Quia **[sect. 133]** licèt alias imprudens & temerarium consilium censeri soleat, hostium bona, & provincias ante victoriam dividere, ut oftendit Ausonius epig. 20. Philip. Comineus lib. 5. comment. post medium, ubi periucundum exemplum adducit, & Mag. Marquez in Gubernat. Christiano lib. 2. cap. 31. pag. 340. & seq. Adhuc **[sect. 134]** tamen expectatio talis conditionis honesta reputatur, iuxta ea, quæ notant scribentes per text. ibi. in. d. liber homo, & in d. l. id quod apud hostes: quibus addere possumus tex. in 1. si quid mater, C. de don. quæ sub modo, & in 1. si servitus, §. futuro, D. de servit. urb. præd. cum notatis a glossa in cap. ad dissolvendum verb. *Accusari* ad fin. de desponsat. impub. Bart. in 1. servos num. 4. D. de alim. & cib. legat. Et **[sect. 135]** tex. in d. cap. Abbate sanè, *vers. Et allegabatur,* ubi Rex Aragonum donavit Hospitalarijs sancti Ioannis Castrum Curvariæ cum suis finibus, inter quos erat locus de Rossellis, quæ ab infidelibus possidebantur, & nunquam Christianorum fuerant, sub ea conditione, si Rex illa ab eisdem hostibus caperet, & talem donationem valuisse Summus Pontifex ibi apertê supponit, & prosequitur Philip. Francus, & Domin. ibîdem num. 40.

Qui ex eodem principio deducunt, quòd **[sect. 136]** licèt Ecclesiæ, quæ nondum constructa est, nihil donari regulariter possit, cap. ad audientiam, el 2. de Eccles. ædific. & in eod. cap. Abbate sanè, ubi tamen talis donatio sub ea conditione sit, quam sit honestum expectare, vel non agitur, ut eidem Ecclesiæ statim acquiratur, sed postquàm iam ædificata, vel constructa fuerit, tunc iure optimo sustineatur, ut latiùs etiam notat & prosequitur Bart. cons. 26. nume. 1. lib. 1. Abbas in dict. cap. ad audientiam, n. 2. Guid. Papæ decis. 267. & ibi eius additionator Ranchinus, Guil. Benedict. in cap. Raynuntius, de **[596]** testam. verb *Et soboles, quam gestabat in utero,* num. 15. Lambertin. de iure patron. 1. part. lib. 1. Quæst. 5. Art. 10. Menochius cons. 29. num. 59. & 60. vol. 1. & Nicol. Garcia de beneficijs, 5. part. cap. 9. num. 49. & 50.

Sed **[sect. 137]** præstat, ut in specie nostra loquentes audiamus Franc. Vargas ubi sup. num. 5. & 6. & Anastas. Germonium num. 29: *Qui securé docent, Summum Pontificem virtute huius supremæ Potestatis temporalis, de qua loquimur, non modò civitates, prouincias, & Regna, quæ anteà Christianam Religionem profitebantur, & deinde fuerunt ab infidelibus usurpatæ, posse, cui libuerit, indubitanter concedere, uti recuperet, suaque faciat: sed ea etiam addicere posse, quæ Christianorum nunquam fuerunt, ad Christianæ Fidei & Evangelij propagationem, & idololatriæ extirpationem: Et quòd his rationibus motus Alex. VI. amplas istas Indiarum Occidentalium regiones Catholicis Regibus, Ferdinando & Isabellæ, eorumque successoribus addixit; qui ex illa acquisitione omnem omnino iurisdictionem ac omne imperium earundem provinciarum sibi iure vendicant; non ipso iure, nec iure belli, sed Romani Pontificis auctoritate, quare iustè dicuntur possidere, arg. l. iustè possidet, D. de acquir. possess.*

Qva sententiâ, ut veriori & receptiori, retentâ, argumentis pro contraria consideratis, breviter responderi potest. Ad primum, **[sect. 138]** falsum esse, quod in eo supponitur, nullo scilicet certo iure, vel Ecclesiæ testimonio probari temporalem Romani Pontificis potestatem; cùm pro ea tot, & tam aperta reperiantur, ut suprà consideravimus; quæ suâ vi, & ratione tam infideles quàm fideles comprehendunt. Vt **[sect. 139]** omittamus eorum opiniones, qui ob solam infidelitatem, barbariem, idololatriam, vel mores contra naturam, ad iudicium Ecclesiæ pertinere putarunt, de quibus late disputavimus suprà hoc libro ex cap. 7. & post D. Antoninum in summa titul. 3. de dom. Reg. cap. 2. latè agit Thom. Bozius in tract. de Ital. stat. lib. 4. cap. 5. & 6. Quibus **[sect. 140]** non obstat ille Pauli locus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare?* de cuius vera, & varia interpretatione plura congessimus, d. cap. 14. ex num. 21.

Et **[sect. 141]** eodem modo responderi potest ad illud Ioan. ult. *Pasce oves meas;* etenim licèt infideles, dum in sua infidelitate persistunt, propriè de Christi, & Ecclesiæ ovili non sint, ut concludunt Auctores in argumento relati: verius tamen est, quòd ad Ecclesiæ curam, & gubernationem spectant, ut tetigimus fup. n. 115. & expressè docet Innocent. **[sect. 142]** in c. licèt de foro comp. resolvens: Quòd quando Christus dixit Petro: Pasce oves meas, & dedit ei claves Regni cœlorum, aliquo modo eius iurisdictioni subiecit Saracenos, Gentiles, & Schismaticos. Et Roffens. contra Luth. articul. 25. ubi. inquit: Primatum Petri super omnes Reges, & Regna mundi iam impletum esse, quoad donum, & ius potestatis, quam traditam habet à Christo, vel quoad habitum in toto mundo, etiam super infideles, qui sunt oves Christi, quamvis extra ovile Ecclesiæ errantes: non tamen omnino quoad executionem, vel actum potestatis. Quia scilicet ad Papam pertinet cura omnium ovium Christi, Ioan. 20. Pasce oves meas, non solùm eas, quæ sunt intra, sed quæ sunt extra ovile Ecclesiæ à fide aberrantes, de quibus Ioann. 10. Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, illas oportet

me adducere; scilicet per me, & per meos ministros, maximè per Papam, ad quem pertinent de prædicatione nunc illis providere, ut qui voluerint liberè, non coactè ad Fidem Christi convertantur, &c. Leontius quoque tradit sub illis verbis, Ioan. 10: Alias oves habeo, &c. Christvm ostendere voluisse, se non tantum Iudæorum, quibus cum loquebatur, sed etiam omnium gentium Regem esse, atque pastorem; & in eâdem expositione Sancti **[597]** omnes unanimi consensu conveniunt. Et D. Bernard. lib. 2. de consid. cap. 8. verba illa: *Pasce oves meas,* explicans, interrogat: *Quas? illius, aut illius populi, civitatis, aut regionis, aut certi Regni? Oves meas inquit: cui non planum non designasse aliquas, sed adsignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.* Cui convenit Theophylactus, dum inquit: *Cùm prandendi finem ipse fecisset, totius Orbis ovium præfecturam Petro commisit:* Et idem sentiunt Orig. cap. 6. epist. ad Rom. Cyprian. de unit. Eccles. Arnob. Psalm. 138. Chrysost. homil. 1. de pœniten. & reliqui Græci, & Latini Patres Ecclesiæ, quorum dicta latè perpendit Thom. Bozius lib. 18. de sign. Eccles. Dei, cap. 1. in sexto argumento. Pascere **[sect. 143]** enim illo in loco ex natura ipsius verbi idem significat quòd regere, & gubernare. Vnde sit, ut ad Reges quoque, & Principes gentium pertineat hæc vox, **[sect. 144]** quos passim ethnici Scriptores, sed in primìs Homerus, pastores populorum appellare solent, ut idem Bozius ostendit, & latiùs Paramus d. opin. 3. num. 29. Nam quemadmodum pastores ovium commodis diligenter invigilant, ita quoque Principes, atque Reges, non tam suæ utilitatis studiosi esse debent, quàm gentium, & populorum, qui sibi subduntur, ut eleganter in eisdem terminis exposuit D. August. tract. 123. dicens: *Nam quid est aliud: Si diligis me, pasce oves meas, quàm si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oves meas, sicut meas pasce, non sicut tuas; gloriam meam in eis quære, non tuam, dominium meum, non tuum.* Et hac de causa **[sect. 145]** in illo versu, Psal. 79: *Qui regis Israël, intende,* in lingua Originali Hebræa legitur: *Qui pascis.* Et in Psalm. 77. ubi in Vulgata legitur: *Et elegit David servum suum, & substulit eum de gregibus ovium, de post fœtantes accepit eum, pascere Iacob servum suum,* in Chaldaica dicitur: *Vt dominaretur in Iacob populo suo.* Qui locus eò pluris faciendus est, quia illum de Christo Domino omnes intelligunt, & D. Hieronym. etiam D. Petro, de cuius nunc potestate agimus, accommodari posse fatetur.

Secvndò verò, argumento contrariæ partis respondere possumus, affirmando, **[sect. 146]** verius esse in Christo Domino, etiam ut homine, temporale regnum, & dominium constitui, & concedi debêre ex rationibus, & auctoritatibus, quas sup. ex num. 89. perpendimus. Neque obstare ea, quæ pro adversa opinione considerantur, & dominium duntaxat spirituale in Christo concedere, & assignare videntur. Nam, si benè inspiciantur, solùm ostendunt, Christvm in quantum hominem se mundi Regno non immiscuisse, neque dominia rerum, quæ liberaliter hominibus indulserat, usurpasse, id verò ex voluntatis potiùs, quàm potestatis defectu processit, quia huiusmodi temporalia contempsit, & humilem vitam agere destinavit. Et **[sect. 147]** ita, ubi sibi oportere visum fuit, exercitium temporalis iurisdictionis accepit: Matth. namque 8. dæmonibus poscentibus: *Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum,* dixit: Ite, & suffocati sunt, & 12. permisit Discipulos per aliena sata vellere spicas, & manducare. Et apud eundem Matth. cap. 21. Ioan. 2. Marc. 11. maledixit ficulneæ, & aruit: & flagello eiecit ementes & vendentes de templo; & adulteram, quia nemo eam accusabat, absolvit; prout etiam habetur in cap. ex multis, & cap. vendentes 1. q. 3. cap. accusatio, el 1. 2. q. 7. glos. in cap. quoniam verb. Sic, distin. 10. & in cap. cùm ad verum, distin. 96. In quibus omnibus Christvs nullam iniustitiam commisit, sed iure suo, & potestate usus est, ut benè advertunt omnes Doctores pro hac opinione relati, & præcipuè Molina d. disp.

28. Marta d. c. 22. Paramus, qui alios refert, d. lib. 3. q. 1. opin. 2. num. 8. & opin. 4. ex n. 79. & n. 127. Baronius d. an. Christi 57.**[598]** num. 28. & 29. Anastas. Germon. dict. lib. 3. de sacror. immun. c. 15. ex num. 18. Bobad. d. lib. 1. Polit. cap. 13. num. 4. & sequentib. & Pat. Franc. Mendoça d. cap. 2. lib. 1. Reg. num. 10. annot. 15. sect. 3. num. 27. & novissimus Michaël Mauclerus de Monarch. 1. part. lib. 3. cap. 4. & 5. qui specialiter respondet omnibus testimonijs in contrarium adductis: & præsertim **[sect. 148]** ad illud Ioan. 18: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Vbi Christvs nullatenus se Regem temporalem esse negavit, sed sibi id potiùs curari, ut humanum genus redimeretur, & peccatores salvi fierent, iuxta ea, quæ notant Augustin. & Chrysosto. ibîdem, & illud Ioan. 3: *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et ita **[sect. 149]** aliàs apud eundem Ioan. d. cap. 18. interrogatus: *Rex es tu?* non negavit, sed dixit: *Tu dicis, quia Rex sum ego.* Nec redarguit Nathanaëlem sibi dicentem Ioan. 1: *Tu es Rex Israël.* Nec obiurgavit, imò & defendit turbam clamantem, & dicentem Ioan. 12: *Hosannà Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israël.*

Quibus non obstat **[sect. 150]** illud Lucæ 12. ubi dixit fratribus de hæreditate certantibus: *Quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos?* Nam illud similiter solùm probat, Christum non assumpsisse munus, & officium iudicis temporalis: non tamen concludit, illum caruisse potestate, ut id, si vellet, efficeret. Et ideò hoc nequaquam negavit, sed solùm innuit, se à nemine ad id munus subeundum fuisse constitutum, ac deputatum, ut benè post alios observat Molina dict. cap. 28. col. 135. vers. *Ad tertium,* Marta d. cap. 22. num. 4. & in append. eiusd. cap. circa finem, & Paramus d. opi. 4. n. 124. vers. *Nam ad primum.* Et hoc est quod voluit dicere D. Ambros. relatus ab Albert. Pighio lib. 5. Eccles. Hierarch. cap. 1. vers. *Rursus: Terrena declinat, qui propter Divina descenderat.*

Et tandem **[sect. 151]** ad illud, quod deduximus ex Extravag. cùm inter nonnullos, & similibus respondetur, ibi de dominio proprietatis rerum in particulari sermonem haberi, quo inspecto, certissimum est, Christvm, & Apostolos paucissimarum rerum dominium habuisse, **[sect. 152]** cùm paupertatis amantissimi fuerint, & eâ solâ mundum vincere destinaverint, ut habetur Zachar. 9. num. 9. Psal. 39. n. 18. Psal. 68. n. 30. Matth. 8. vers. 20. & 2. Corinth. 8. vers. 9. ibi: *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset dives, ut illius inopia divites essetis,* de quo etiam agitur in cap. Dominus distin. 93. & in pluribus alijs locis, quæ congerit Pat. Franc. Mendoça in d. sect. 3. num. 5.

Ad tertium autem, & quartum respondeo, absque dubio probandum esse, illud **[sect. 153]** idem dominium, & imperium temporale, quod Christus habuit, in Petrum, & successores eius translatum fuisse, ut cum D. Thom. & alijs suprà ex num. 104. resolvimus. Nam licèt Christi potestas, quam vocant excellentiæ, quo ad alias res in Ecclesiam non transierit: hæc tamen dominij temporalis, etiam si excellenter in Christo fuisse dicatur, omnino transferri debuit, cùm necessaria fuerit ad universale ipsius Ecclesiæ regimen, quod, ut diximus, aliter nec constare, nec sibi sufficere posset; quia **[sect. 154]** illi, ad quem cura finis ultimi pertinet, subijci debent reliqui, ad quos pertinet cura finium antecedentium, quæ est temporalis potestas, ut probat D. Thom. d. lib. 1. de regim. Princi. c. 14. qui etiam eod. lib. cap. 1. & 6. sic ait: *Romano Pontifici Vicario Christi oportet omnes Principes populi Christiani esse subiectos, sicut ipsis Domino Iesu Christo, qui non solum Sacerdos, sed etiam Rex est vocatus, &c.*

Et quod hæc **[sect. 155]** potestas à Christo in eius Vicarios translata, nomine tenus censenda non sit, nec inefficax iudicanda, benè etiam probat Baronius ubi sup.**[599]** num. 28. ex ijs,

quæ Christvs ipse liberaliter profitetur, **[sect. 156]** apud Ioan. in Apocal. cap. 2. sic dicens: *Qui vicerit & custodierit, usque ad finem opera mea; dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Quem locum exponens D. August. in homil. 2. sup. Apocal. hæc in eandem sententiam profert: in Christo habet Ecclesia hanc potestatem: *sicut dicit Apostolus ad Rom. 8. cum illo nobis omnia donata fuisse. Sic virgam ferream, dixit Ioannes propter iustitiam, & propter rigorem: cum virga corrigantur boni, mali verò confringantur.*

Idem **[sect. 157]** quoque de hac Regia dignitate unà cum Sacerdotio ad posteros in Ecclesiam per Dominum transmissa, eruditè his verbis Epiphanius testatur: *Rex alienigena Herodes advenit, & non amplius successores David diadema imponebant, translapsa Regia sede in Christo ad Ecclesiam. Et à domo quidem carnali Iudà, & Israël Regia dignitas translata est: firmiter autem sedet Thronus in sancta Dei Ecclesia in æternum, ex duplici origine dignitatem habens, Regia, ac Sacerdotali. Et Regiam quidem à Domino nostro Iesu Christo iuxta duos modos, & quia est ex semine David Regis secundùm carnem: & quia est Rex maior à sæculo secundùm Deitatem. Sacerdotalem verò, quia ipse est Pontifex, & Pontificum præfectus, &c.*

Neque his refragatur, **[sect. 158]** quòd cùm Christvs rarò, aut nunquam hanc temporalem potestatem, ex habitu in actum deduxerit, Pontifices etiam ab eius exercitio abstinêre debebunt. Nam secundùm Martam d. cap. 22. num. 4. & 5. & Bobadill. d. cap. 17. num. 3. & 4. & ea, quæ tangit Paramus d. opin. 4. num. 67. in fine, duo tempora circa dominium Christi consideranda sunt, alterum ante passionem, & tunc propter humilitatem iudicare recusavit, ut ostendunt testimonia, quæ pro hac parte citantur. Alterum verò post resurrectionem, & tunc procedunt plenè, & planè reliqua loca, quæ ei datam fuisse omnem potestatem in cœlo, & in terra significant. Vnde sequitur, **[sect. 159]** quòd cùm post resurrectionem Petro clavium potestatem, & ovium omnium curam commiserit, ut constat Matth. cap. ult. & 16. ex potestate Domini, potestatem sui Vicarij metiri debemus, & ei supremam, & universalem iurisdictionem concedere, in spiritualibus semper & ubique, & in temporalibus, ubi id ad commune Ecclesiæ bonum expedire censuerit. Et hoc, **[sect. 160]** secundùm eundem Martam d. cap. 22. in fine appendicis, significare voluit Christvs Ioan. d. cap. 18. ubi postquàm dixerat, Regnum meum non est de hoc mundo, subdit: *Nunc autem Regnum meum non est hinc,* id est, nunc cùm patior, & Regnum, quod habeo, voluntariè relinquere volo, sed post resurrectionem, & redemptionem hominum factam, cùm iam gloriosus, impassibilis, & immortalis existam, omnem Regni mei potestatem atque usum assumam, cuius contemplatione se esse verum Regem eidem Pilato responderat, & ne prædictis repugnet, sic exponendum Mendoça dict. cap. 2. lib. 1. expendit Mendoça dict. cap. 2. lib. 1. Regum num. 10. annot. 15. sect. 3. numer. 18.

Deniqve non obstat quintum, & ultimum argumentum, ex multorum iurium auctoritate desumptum, quibus temporalis potestas à Pontificia, & spirituali distinguitur, & ipsimet Pontifices affirmare videntur, sibi illam nequaquam competere. **[sect. 161]** Nam generaliter cum eisdem Auctoribus responderi potest, verum quidem esse duas istas potestates regulariter distinctas esse, neque invicem confundi, sed potiùs se iuvare debêre, ne aliàs ordo Hierarchicus pervertatur, ut sup. sæpè retulimus, & latè probat Turrecremata in summa de Eccles. lib. 1. cap. 87. cum duob. seqq. Soto de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. Bobad. dict.**[600]** cap. 17. à num. 1. & cap. 18. à num. 2. Anton. Fab. in Cod. Sabaud. lib. 3. tit. 12. de iurisdict. omn. iud. definit. 4. Morla in empor. iur. 1. part. tit. 2. num. 125. Zevallos 4. tom. pract. commun. quæst. ult. à num. 112. & plurimi alij, quos novissimè refert Calistus

Remirez in tract. de lege Regia Aragoniæ, §. 2. num. 1. Non tamen **[sect. 162]** in illis iuribus denegatur, quod in Romano Pontifice, ut in vero, & supremo totius Ecclesiæ capite, & mundi Monarcha utriusque gladij potestas non resideat, & ab eo mediatè totius iurisdictionis spiritualis fons, & origo dimanet, & utrâque uti possit, cùm sibi necessarium visum fuerit, ut apertè disponunt reliqua iura, quæ in ultimo argumento huius ultimæ partis consideravimus. Vnde **[sect. 163]** dicere potuit Baldus in cap. 1. in princip. qui feud. dare poss. quòd Summus Pontifex est iudex ordinarius omnium hominum totius mundi, & concurrit cum quolibet alio iudice ordinario. Et glos. in cap. ex transmissa, de foro compet. Quòd **[sect. 164]** licèt regulariter à iudicibus laicis non appelletur ad Papam, quia non sunt de eius iurisdictione temporali, cap. si duobus, §. denique de appellat. ubi Abb. num. 5. & Francus num. 12. Vbi tamen iniustitia Imperatoris, vel Regis, aut aliorum Principum, non recognoscentium superiorem, esset notoria, & in causis, & casibus arduis versaremur: tunc per viam extraordinarij reccursus ad Papam appellari posset. Quam doctrinam latiùs prosequitur Innocent. in cap. licet ex suscepto de foro compet. Decius in d. cap. si duobus ex num. 10. Afflictis in proœm. consti. Regni, quæst. 21. num. 7. Marc. Ant. Petra in tract. de potest. Princ. cap. 6. num. 94. Et adeò probat Marta d. tract. de iurisdict. 4. part. casu 56. num. 5. & 6. ut asserere audeat, hoc procedere non solùm ratione peccati commissi propter notoriam iniustitiam, vel quia eius causâ posset turbari pax universalis; sed etiam ratione propriæ temporalis iurisdictionis, quam Summus Pontifex habet in universo.PRSS Et hoc idem sentit **[sect. 165]** D. Bernard. lib. 1. de consid. ad Eugen. quatenus inquit, Pontifices in criminibus, non in possessionibus temporalibus potestatem habêre, & infima hæc, & terrena Regibus, & Principibus terræ relinquenda esse. Non enim affirmare voluit, extra potestatem Summi Pontificis esse, ubique de temporalibus iudicare, quando necessitas finis spiritualis, vel alia iusta causa illud expostulat. Sed quod vult, est, ut id, quoad fieri possit, exequatur per alios: per se autem non nisi incidenter, aut quando aliud fieri non potest, & ideò subiungit: *Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere: quippe potioribus occupatis. Denique ubi necessitas exigit, audi quid censeat, non ego sed Apostolus: Si enim in vobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis; sed aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente: aliud ultrò incumbere istis, tanquam magnis, dignisque tali, & talium intentione rebus.*

Quod etiam **[sect. 166]** melius expressit lib. 4. duos illos gladios exponens, quos Apostoli Christo obtulerunt, de quibus, mutuatis verbis ab ipso D. Bernardo, latè loquitur text. in dict. extra vag. unam sanctam, vers. *In hac ergo,* de maiorit. & obed. sup. num. 121. relata, & plures alij ex sanctis Patribus, quos refert B. Ioan. à Capistrano in tracta. de potest. Papæ part. 2. num. 194. & 225. Ioseph. Stephan. de potest. coactiva cap. 8. num. 9. cum seqq. Anastas. Germon. dict. lib. 3. de sacror. immun. cap. 13. ex num. 17. Et sequitur Præposit. in dict. cap. cùm ad verum distin. 96. docens, prædictas iurisdictiones, quoad exercitium esse distinctas. Nam hoc regulariter in temporalibus prohibitum est Papæ, cui dictum est: *Pone gladium tuum in vagina,* & Innocent.**[601]** in dict. cap. solitæ de maior. & obed. ubi eandem distinctionem respiciens, Papæ **[sect. 167]** attribuit auctoritatem, Imperatori verò potestatem: Papæ ius faciendi, Imperatori actum; ita tamen, ut ex hoc non sequatur, quòd una iurisdictio alteri non subsit, & temporalis ab spirituali non pendeat. Nam **[sect. 168]** duo luminaria magna distincta sunt in cœlo, & temen Luna habet lumen à Sole, & ut dicitur in eodem cap. solitæ: *Quanta est inter Solem & Lunam, tanta est inter Papam, & Imperatorem*

differentia, quod novissimè prosequitur Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiatico cap. 6. num. 39. & 40.
Idem etiam post alios probat, & sequitur Ioan Bapt. Valençuela d. monit. contra Venet, part. 4. num 178. ubi concludit, quòd Christvs transtulit omnimodam potestatem in Petrum, & successores, etiam quoad temporalium administrationem. Sed ut reliqui Sacerdotes liberius Divinis vacarent, & Summus Sacerdos saluti animarum intenderet, permissa est Imperatori eorumdem temporalium administratio, d. cap. cùm ad verum 96. dist. & similibus. Vnde **[sect. 169]** Ecclesia, sic à Christo renovata, Monarchiam fuit propriam adepta, quæ dicta est Regnum Apostolorum, cap. ita Dominus 19. distinct. 22. cap. in novo 21. distinct. cap. 2. distinct. 22. cap. loquitur 24. quæst. 1.
Quæ omnia **[sect. 170]** latiùs explicat Ioan. de Turrecremata in summa de Eccles. lib. 1. cap. 29. vers. *Ad quartum,* Anastas. Germon. d. cap. 13. ex num. 17. & 69. Paramus d. opin. 4. ex n. 121. & Marta d. 1. part. cap. 25. per totum, qui sigillatim omnia iura in argumento relata percurrunt, & eis speciales, & evidentes solutiones assignant, quas brevitatis causâ hîc trancribere supersedeo, cùm apud eos videri possint.
Et de historia **[sect. 171]** text. in d. cap. novit plures agit Ioan. Igneus in repetit. l. 5. §. non alias, num. 415. D. ad Syllanian. & in disput. an Rex Franciæ recognoscat Imperium? num. 42. Cuiacius in recitat. posthum. ad Decret. Remundus Ruffus in defensione pro Pontif. Max. totoque ord. Sacredo. & Germon. sub. ex num. 55.
Quibus addere possumus, Pontificem ibi non dixisse, quòd non poterat, sed quòd non intendebat iudicare de feudo, cuius **[sect. 172]** cognitio, & iurisdictio ex magis communi, & recepta Doctorum sententia, feudi domino regulariter relinquenda est, etiam si contra Ecclesiasticas personas agatur, cap. cæterum de iudicijs cap. verum, cap. ex transmissa de foro compet. Bald. in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 21. de constitutionibus, And. de Isernia in cap. 1. §. item si Clericus, colum. 2. de capitul. Conradi, Menoch. de retinenda possess. remed. 3. ex num. 396. Iulius Clarus in § feudum, quæst. 90. Nam quilibet **[sect. 173]** ab altero feudum recognoscens, etiam si sit Summus Pontifex, Imperator, Rex, vel alius Princeps, super feudalibus controversijs debet iudicari à directo domino feudi, Socin. d. cap. ex transmissa num. 36. Marta de iurisdiction. 4. par. cent. 1. casu 89. num. 5. cum seqq. ubi rationem adducit, quia propter feudalem investituram semper censentur esse inferiores directo domino, Bald. in l. sed si hac, §. si liberta, D. de in ius vocando, Zasius de feudis part. 7. num. 19. Henricus Rosental. in eodem tractat. cap. 12. Conclus. 1. num. 10. ubi plurimos alios allegat litt. K. & contrarijs respondet litt. L. & Marta loquens in terminis eiusdem cap. novit, d. cap. 25. ex num. 2. usque ad num. 15.

CAPVT XXIV. *De eadem temporali Sedis Apostolicæ potestate: & qualiter Alex. VI. & alij Romani Pontifices ea usi reperiantur; quorum Bullæ specialiter referuntur, & de vi argumenti, quod ex auctoritate, consuetudine, seu observatione Ecclesiæ desumitur.*

SVMMARIVM Capitis XXIV.

1 *Pontificis temporalis potestas qualiter à Catholicis auctoribus accipiatur.*

2 Papa non nisi ex iusta, & gravi causa **[602]** exercere solet, & debet potestatem temporalem, quam habet super Reges, & Principes etiam infideles. Et num. 6.

3 *Causa ubi requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, necessariò discuti & præcedere debet.*

4 *Papa, vel quilibet alius Princeps supremus, non possunt auferre, nec mutare dominia iure gentium quæsita, sine iusta causa.*

5 *Infidelium bona sine causa Papa non tollit.*

7 *Anastasij Germonij verba expenduntur, circa modum, quo Pontifices ut solent potestate temporali.*

8 *Paramus iustam causam, & prudentum arbitrio discussam, requirit ad exercitium temporalis iurisdictionis Papæ.*

9 *Thomas Bozius eleganter loquitur de modo, & ratione usus temporalis potestatis romani Pontificis.*

10 *Dominia temporalia cùm Papa mutat, vel aufert, ea ad Dominum dominorum reducit, & ius gentium potius conservare studet, quàm frangere.*

11 *Causæ plurimæ, & urgentissimæ intervenerunt ad concedendam conquisitionem Novi Orbis.*

12 *Evangelij propagatio inter Indos facienda, desiderabat, eos alicui Principi Christiano submitti.*

13 *Orbis Novi iusta acquisitio, concurrente cum alijs titulis concessione Pontificis, in dubium vocari non potest.*

14 *Catholici Reges Ferdin. & Elisabeth qualiter Roman. Pontif. certiorem fecerint detectionis Novi Orbis, & illius conversionem, & conquisitionem expostulaverint.*

15 *Alex. VI. ingens gaudium ob detectionem Novi Orbis accepit, & qualiter Apostolicis litteris, eius conquisitionem Regibus Catholicis concesserit?*

16 *Bulla Alexandri VI. qua Regibus Catholicis Novam Orbem concessit, ad litteram refertur. Et num. 24. aliæ duæ, quibus eandem concessionem confirmavit, & ampliavit.*

17 *Bullam Alex. VI. quæ Novum Orbem Regibus Catholicis donavit, qui referant, & laudent?*

18 *Alex. VI. qualiter sedaverit controversiam inter Castellæ, & Lusitaniæ Reges super Novi Orbis partitione subortam.*

19 *Alex. VI. non solùm administrationem, sed etiam plenum dominium Novi Orbis Regibus Catholicis indulsit, cum onere, ut Indorum conversionem curarent.*

20 *Orbem Novum pleno iure Catholicis Hispaniæ Regibus à Pontifice datum, qui tradant? Iacobi Mainoldi verba de pleno dominio Indiarum recensentur, ibidem.*

21 *Alex. VI. sequutus fuit opinionem eorum, qui Pontifici tribuunt temporalem dominationem in Regnis, & bonis infidelium.*

22 *Bellarminus Cardinalis Illustriss. seipsum retractare videtur, & inspecta bulla Alex. VI. plenum dominium Orbis Novi concessam esse agnoscit.*

23 *Thomas Bozius passim agnoscit per Bullæm Alexandri VI. plenum dominium Indiarum Regibus Catholicis datum fuisse, & dari potuisse.*

24 *Alexandri VI. vitia, si quæ habuit, ingenti bono & dono detectionis, & conversionis Novi Orbis pensantur.*

25 *Pontifices Romani sæpèsæpius concessisse reperiuntur terras infidelium Principibus Christianis cum onere conversionis.*

23 *Hiberniæ Regnum Adrianus IV. Henrico II. Angliæ Regi subiugandum, & convertendum concessit.*

27 *Adriani IV. memorandum diploma de concessione Regni Hiberniæ ad litteram recensetur.*

28 *Martinus V. Nicolaus V, & Calistus III. & alijs Romani Pontifices Lusitaniæ Regibus, ut regna infidelium debellare, & occupare possent, concesserunt.*

29 *Calixti III. & Nicolai V. bullæ de concessione Indiarum Orientalium Lusitanis facta, referuntur.*

[603] 30 *Pontificis concessione multum innixi fuerunt Reges Catholici ad occupanda, & possidenda Regna Indiarum.*

31 *Ioan. Lupus de Palacios Rubios fecit generalem quandam requisitionem, sive protestationem, qua Indis præcipuè intimabatur, ut Romani Pontificis obedientiam, & potestatem agnoscerent.*

32 *Requisitionis sive protestationis forma refertur, quæ Indis olim intimari iubebatur.*

33 *Iustè possidet, qui auctore legitimo iudice possidet.*

34 *Sententia à iudice legitimo lata, tribuit dominium.*

35 *Sententijs, & declarationibus Papæ non est negandum, quod alijs inferiorum iudicum concedi solet.*

36 *Papæ una sola sententia, & declaratio generaliter prolata facit ius in similibus causis.*

37 *Calixti III. Bullæ verba expenduntur.*

38 *Opinio quæ magis favet Ecclesiæ, & piæ causæ in dubio sequenda est.*

39 *Opinio, quæ favet potestati clavium prævalet non faventibus.*

40 *Pontifex potest in dubijs opinionibus declarare, quæ sit verior & sequenda.*

41 *Papæ pro sententijs, & declarationibus semper præsumendum est.*

42 *Papæ est fons iustitiæ, & in eo inest summa perfectio, & sapientia.*

43 *Papæ decisionibus & declarationibus stare debemus, licèt totus mundus sentiat contra eum.*

44 *Sententia, & opinio Papæ prævalet opinionibus omnium Episcoporum. Et num. 46.*

45 *Papa quod approbat, vel reprobat, omnes sequi tenentur.*

47 *Principes auctoritate qui contrahunt, vel aliquid recipiunt, decipi non debent.*

48 *Beneficio iuvari nos oportet, non decipi.*

49 *Pontificia dignitas reliquas supereminet.*

50 *Papa appellatur Imperator, & Princeps Principum, & culmen omnium dignitatum.*

51 *Ecclesia est tutrix iustitiæ, & contra eam aliquid fieri non permittit.*

52 *Papæ facta in dubium vocari non debent.*

53 *Papæ auctoritati, & potestati detrahere iniustum est.*

54 *Pontifex Summus ubi aliquid magnum & insolitum facit, admirari potius, quàm notare debemus.*

55 *Apostolicæ Sedis potestas in infinitum pro meliori Ecclesiæ statu ampliari potest.*

56 *Casus ubi accidit à Principe non prævisus, omnia, quæ ipse posset facere, potest is, qui eius vices habet.*

57 *Mandati fines, aut limites non videtur excedere qui ea facit, quæ dominus faceret, si præsens esset.*

58 *Papa quòd aliquid inutiliter, aut frustratoriè faciat, asserere temerarium est.*

59 *Deus, & natura nihil frustra operantur.*

60 *Gesta auctore Deo, vel eius Vicario, convenientissima iudicanda sunt.*

61 *Ecclesia nec decipere, nec decipi potest.*

62 *Ecclesia non solùm est expers erroris in articulis Fidei, sed etiam ubi de concernentibus ad mores universales disponit.*

63 *Papa recusari non potest, nec ab eius sententia appellari.*

64 *Papa quod facit, videtur facere ut Deus.*

65 *Exemplis non est iudicandum, sed legibus, & quare?*

66 *Exempla pauca reperiri possunt in causis iudicialibus, quæ in omnibus circunstantijs similia sint.*

67 *Exempla supremorum iudicum, & tribunalium multum attendi, & venerari debent.*

68 *Exempla sanctorum Patrum in iudicando sequi debemus.*

69 *Maiorum actus, & mores pro lege accipiuntur.*

70 *Papa quod unus fecit, & multo magis quod plures facere consueverunt, probare debemus. Papæ auctoritas maior est quàm Sanctorum, ibid.*

[604] 71 *Consuetudo ex communi Pontificum concessione, & stylo desumpta, in similibus causis ius, & formam inducit.*

72 *Ecclesiæ contra frequentem usum disputare insolentissima insania est, secundùm Divum Augustin.*

73 *Cap. per venerabilem, vers. Quod autem, qui filij sint legitimi, expenditur, & illustratur.*

74 *Hæretici negantes in Ecclesia esse potestatem concedendi Iubilæos, & Indulgentias, & Sanctos esse invocandos, ex contrario, & communi eiusdem Ecclesiæ usu convincuntur.*

75 *Ecclesiam posse dispensare cum monachis in voto castitatis, ut matrimonium contrahant, ex eo quòd id pluries fecit, probant Caietanus, & alij.*

76 *Papam posse temporalem dominationem, & iurisdictionem in Regnis infidelium exercere, inde multi probant, quòd sæpius ea usus sit.*

77 *Pontificem Romanum esse verum caput universalis Ecclesiæ, ex eiusdem communi observatione colligitur.*

78 *Argumentum ab usu, & observatione Ecclesiæ validissimum est.*

79 *Præsumendum est pro ijs, quæ diu in Ecclesia Dei agitata sunt.*

80 *Consuetum fieri, non dicitur arbitrarium, sed necessarium.*

81 *Consuetudo etiam irrationabiliter, & cum peccato introducta, excusat à pœnis, & censuris legis contrariæ.*

82 *Argumentum à solitis, & consuetis fieri, tunc efficacius est, cùm antiquioribus & gravioribus exemplaribus nititur.*

83 *Praxis est vera legum interpres.*

84 *Observantia subsecuta habetur pro lege, & plura de viribus, & effectibus observantiæ.*

85 *Lex de quibus, D. de legibus, l. 1. C. quæ sit longa consuetudo, & similes exornantur.*

86 *Observatum quod diu fuit, censetur prius ita dispositum, & ordinatum fuisse.*

87 *Virginius suam filiam necavit, quòd in eius persona Appius iuris observantiam non custodivit.*

88 *Observantia declaratoria non requirit præscriptionem, nec plures actus.*

89 *Solitum dicitur quid ex sola una vice.*

90 *Consuetudinis, & observantiæ auctoritas, etiam in alienationis materia plurimum operatur.*

91 *Alienatio, vel infeudatio quorumlibet bonorum etiam Ecclesiasticorum à Regibus, Principibus, vel Prælatis iuxta consuetudinem facta, impediri non debet.*

92 *Pontifex Summus dubia, & ardua negotia nunquam expedire solet, sine consilio Cardinalium, & aliorum peritissimorum virorum.*

93 *Papa, etiam cùm utitur plenitudinis potestate, Cardinalium consilium requirere solet.*

94 *Pontifices Summi qualiter olim iusiurandum præstarent de petendo in rebus arduis Cardinalium consilio.*

95 *Ecclesiastes locus cap. 12. vers. 11. exponitur.*

96 *Pontificis Romani decretorum certitudinem qualiter expresserit Salomon.*

97 *Pontifices, & Principes superiores omnia iura in scrinio pectoris habere dicuntur, propter consilia peritorum, quos semper secum habere solent.*

98 *Pontificum Romanorum, & Collegij Cardinalium dexteritatem, & certitudinem in declarandis rebus dubijs, multis probat, & extollit Thomas Bozius.*

99 *Alexandri VI. Bulla etsi non faciat mentionem consultationis Cardinalium, credendum tamen est, eam intervenisse.*

100 *Bullæ sæpè expediri solent sub solo nomine Papæ, quamvis Cardinales ad earum expeditionem consilium, & consensum præstiterint.*

101 *Actus semper denominari solet à principali eius auctore.*

102 *Papa. si nolit, non tenetur de necessitate, Cardinalium consilium petere.*

103 *Cardinalium consilium ut Papa necessariò petere debeat, nulla consuetudine induci potest, & quare?*

[605] 104 *Papæ contra supremam potestatem nulla currit præscriptio.*

105 *Clausula, Ex certa scientia, quid præsupponat, & operetur in Bullis Pontificum.*

106 *Clausula De plenitudine potestatis, nunquam uti solet Pontifex, nisi cum causæ cognitione, & plena negotij informatione.*

Haec igitur cùm ita se habeant, **[sect. 1]** satis quidem apparet, Romanum Pontificem ex concordi omnium Catholicorum scriptorum doctrina, ut minimum dominationem, iurisdictionem & potestatem temporalem habêre super omnes Principes tam fideles, quàm infideles, saltem quantum postulare videbitur finis supernaturalis, ad quem potestas spiritualis ordinatur, cuius ipsum Pontificem supremum caput, & dominum esse, necessariò secundùm fidem affirmare debemus. Et iuxta aliam magis receptam plurimorum Theologorum, & Canonistarum sententiam, quam veriorem, & securiorem esse probavimus; maius etiam & absolutius imperium erga eorundem Principum, præsertim infidelium, Regna, & provincias exercêre posse, Reges nimirum, & gubernatores earum mutando, & alios Catholicos præficiendo, quoties id sibi expedire videbitur. In quo tamen **[sect. 2]** non ex solo arbitrio, aut liberæ voluntatis intuitu procedere debet, ut suprà tetigimus, & novissimè tradit Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 6. num. 48. sed iustâ aliquâ causâ, & bono publicæ utilitatis suadente, & tanquam Deus, qui est veritas, ut præclarè scriptum reliquit Baldus in tit. de pace constantiæ, §. in nomine Christi, ubi allegat doctrinam Innocentij in cap. cùm sit generale de for. compet. & in cap. super litteris de rescript. & in cap. cùm super Abbatia de offic deleg. qui tradit, **[sect. 3]** quòd quando causa requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, oportet, eam inesse, & veram, & discussam esse, aliàs iudicium est nullum ipso iure.

Quod etiam latiùs prosequitur Felinus in cap. quæ in Ecclesiarum col. 9. declarat. 3. de constit. glos. & doctores in cap. 1. si de investit. feud. inter domin. & vassall. Roder. Zamorens. in tract. de orig. & differen. Princip. part. 2. Et in simili probant Bart. in l. 1. C. si contra ius vel utilit. pub. & in l. 1. C. de fund. patrimon. lib. 11. Paul. Castrens. cons. 156. in fine, Ancharran. cons. 178. 229. 252. & 287. vol. 1. Decius d. cap. quæ in Ecclesiarum, num. 31. & cons. 361. col. penult. vers. *Secundò respondetur,* & cons. 588. col. 3. Iason in l. Barbarius, col. 6. vers, *Circa duas,* D. de offic. Prætor. Craveta cons. 5. num. 2. Hyppolitus Riminald. cons. 74. num. 43. & cons. 467. num. 105. & 106. lib. 4. Carolus Tapia in rub. de constit. Princip. cap. 1. per totum, & Mar. Anton. Petra de potest. Princip. cap. 24. num. 56. & 90. ubi resolvunt, quòd **[sect. 4]** Papa, vel Imperator iuri naturali, vel gentium, prout est dominium, sine causa derogare non potest, & quòd Papa non recipit à Deo potestatem peccandi, sed iustè & licitè ligandi, & solvendi. Et quòd ubi vellet id ex causa facere, oporteret, quòd illa respice-**[606]**ret utilitatem publicam principaliter.

Quod **[sect. 5]** etiam in bonis infidelium docuerunt Innocent. & Abb. in cap. quod super, de voto, Præposit. in cap. 1. 1. distinct. Oldrad. cons. 87. & 264. Abb. num. 22. Decius 109. Beroius 134. in cap. quæ in Ecclesiarum de constitut. Tapia d. cap. 1. n. 54. & Nos suprà cap. 21. ex num. 62.
Et in terminis **[sect. 6]** nostræ quæstionis idem docet Episc. Chiapens. in d. tract. comproba. fol. 46. Cardin. Bellarmin. d. lib. 5. de Romano Pontif. cap. 6. Sotus, Victoria, & alij, quos refert & sequitur Molina d. tract. 2. de iust. & iure, disput. 29. col. 141. & 146. vers. *Ex dictis,* Anastasius Germon. d. lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. num. 38. Vbi inquit, **[sect. 7]** neminem sanæ mentis dubitare debêre, quin Pontifex Maximus, nec præter eum alius quisquam, Imperatores, Reges, aliosque magnos Principes Principatu, Regno, atque Imperio privare possit, nec non alios, cùm libet, & opus sit, in eorum locum sufficere, & subrogare, ac gladio, non solùm spirituali, sed & materiali stricto, vice Christi, suo munere fungi: *Licèt id non agat, nisi gravissimis de causis, atque urgentissimis, fidem Catholicam, aut Rempublicam Christianam concernentibus, magnaque & prudenti, an expediat, & quando, & quomodo, & per quem faciendum sit deliberatione habita.* Paramus d. lib. 3. de orig. Inquis. quæst. 1. opin. 4. num. 2. & num. 118. Vbi concludit, **[sect. 8]** in exercitio huius temporalis iurisdictionis, non solùm ex animi sententia, sed ex iusta causa prudentium arbitrio inducta Summum Pontificem procedere debêre.
Et melius **[sect. 9]** Thom. Bozius d. lib. 1. de ruinis Gent. cap. 18. pag. 106. ubi ita eleganter scribit: *Quamobrem Pontifex Summus veræ Religionis iure poterit imperare quibuslibet mortalibus, quoad singulas eorum res, & actiones: ac proinde omnium temporalium dominus erit, non ut pro libito cuncta verset, immutet, distribuat, auferat; sed ut ad virtutes, ad Religionem, sapientiam, Deique amicitiam dirigat, ijs modis, qui videbuntur, pro varietate rerum, quas præ manibus habebit, magis esse necessarij, utiles, & convenientes ad hunc finem; omnes homines erunt illi obligati parere: ad virtutes enim nati sunt, ac producti à Deo, magisque ac minus erunt obligati parere, quo magis aut minus erit necessarius, utilis, & conveniens modus pro conditione rerum, quæ contingunt; quod ad ipsum iure spectabit iudicare.* Et post alia: *Dominium* **[sect. 10]** *quippe Pontificis Summi disponit, atque ut loquuntur, subordinat sibi reliqua dominia, non auferens illa dominis, verùm stabiliens, cùm reducat ad primum dominum dominorum, per quem sunt alij domini. Quod si quando aufert, aufert ne maximè imminuantur ac pereant alijs eiusdem gentis, aut Regni, tum illa, tum cætera, sicut multoties periere. Nam vastitates, ac ruinæ temporalium nascuntur ob defectum virtutum, virtutum defectus ob defectum religionis, sapientiæ, & amicitiæ Dei, à quo sunt, moventur, conservantur, augentur cuncta; ut ipsum, quantum fert eorum natura, participent, & idcirco reducantur ad ipsum, à quo omnis boni multiplicatio & perpetuitas emanat.*
Vnde **[sect. 11]** cùm eiusmodi iustæ, & legitimæ causæ nusquam cumulatius, & urgentius militasse, & concurrisse videantur, quàm in Barbaris istis Occidentalibus, & Meridionalibus Novi Orbis nationibus: rectè potuit Alexander VI. Pontifex Maxim. prædicto iure, & potestate utens, Catholicis nostris Hispaniæ Regibus, non solùm earum ad Fidem convertendarum curam committere, ut prioris opinionis auctores existimant, quorum dicta latè recensuimus in cap. præcedenti ex num. 2. Sed simul etiam plenum, & supremum dominium, ac iurisdictionem concedere, & ubi opus fuisset, debellationem, & conquisitionem, iuxta magis receptam aliorum sententiam, de qua etiam diximus in eodem cap. ex **[607]** num. 53. quoniam, ut præclare, & multum in nostris terminis tradit idem Thom. Bozius dict. lib. 4. de Ital. statu, cap. 5. & 6. & de temp. Eccles. Monar. lib. 1. cap. 1. & cap. 23. & de iure lib. Eccles. lib. 2. cap. 9. cum sequentib. Fran. de Vargas in d.

tract. de Episcop. iuris. confir. 10. num. 4. & sequent. Anastas. Germon. d. cap. 13. num. 29. & 30. & alij suprà in favorem eiusdem opinionis citati, **[sect. 12]** hoc Christianæ fidei, & Evangelij propagatio necessariò desiderabat, & ipsorum Barbarorum remota, inaccessa, & nusquam vel de nomine nota colluvies, feriniq́ue, crudeles, & inhumani mores, tyrannides, superstitiones, idololatriæ, cruenta sacrificia, & alia fœdissima, & spurcissima crimina, quibus Deum graviter offendebant, & ipsam humanam naturam miserè deturpabant, de quibus latissimè egimus in hoc libro ex cap. 12. ad 16.
Qvae **[sect. 13]** omnia, licèt per se tantùm considerata, ad infideles debellandos, subijciendos, & suis bonis, ac dominijs privandos, aliquibus non omnino sufficere videantur: alijs tamen coniuncta, imò & singulatim considerata, iustissimam causam debellationis, & plenissimum, & securissimum acquisitionis titulum Regibus nostris præbêre potuisse, constantissimè placet, ut in dictis capitibus copiosè tractavimus. Et accedente hac Pontificiâ concessione, in dubium vocari non posse, ultra Auctores suprà cap. præced. ex num. 63. relatos, expressè affirmat Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 27. pag. 164. & Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. & sequent. Vbi elegantissimè loquitur, & ex historiæ fide recenset, **[sect. 14]** qualiter Catholici Reges Ferdinandus, & Elisabeth Romanam Sedem Orbis Novi, à se nuper Columbi industriâ detecti, certiorem fecerint, & ab ea donationem, sive confirmationem illius expostulaverint, quo tutiùs, & securiùs inventis potiri, & invenienda occupare, & possidêre valêrent, licèt plures eruditissimi eius temporis viri hanc concessionem nullatenus necessariam ad iustitiam huius conquisitionis existimarent. Quo **[sect. 15]** Nuntio, ut idem Herrera subiungit, Alexander VI. Pontifex Max. qui tunc Petri Cathedram occupabat, non minorem admirationem, quàm lætitiam recepit, ob ingentem Ecclesiæ, & Christianæ fidei propagationem, quam inde eventuram consideravit, & post maturam sacri Cardinalium Collegij consultationem, & approbationem, iustis, ac pijs Regum Catholicorum precibus inclinatus, quartâ die mens. Maij, ann. 1493. eisdem, & eorum in Regno Castellæ, & Legionis hæredibus, & successoribus, omnes insulas, & terras firmas versus Occidentem, & Meridiem eo usque ipsorum curâ, & expensis detectas, & in posterum detegendas, auctoritate Omnipotentis Dei sibi in Beato Petro concessa, & Vicariatus Iesu Christi, quâ in terris fungebatur, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, in perpetuum pleno iure donavit, concessit, & assignavit. Ita tamen, ut linea quædam à Polo Arctico ad Antarcticum duceretur, quæ centum leucis versus Occidentem, & Meridiem à Gorgonum sive Hesperidum insulis, quæ vulgò vocantur: *De los Azores, & de Cabo Verde,* distaret, & pars Orbis, quæ in Oceano ad Occidentem Solem iacêret, ea Catholicis Regibus cederet, quæ verò ad Orientem spectaret, iuris Regum Lusitaniæ censeretur, ne occasione huius novæ gratiæ præiudicium aliquod fieret, alijs sibi prius circa Indiæ Orientalis navigationem, & conquisitionem indultis, de quibus etiam statim agemus. Sed præstat ipsius Bullæ verba ad litteram recensere, utpotè in qua unum ex præcipuis nostræ tractationis fundamentis consistit: Ea igitur sic habent.

[608] ALEXANDER **[sect. 16]** *Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Isabellæ Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, Siciliæ & Granatæ illustribus: salutem, & Apostolicam benedictionem. Inter cætera Divinæ Maiestati beneplacita opera, & cordis nostri desiderabilia; illud profectò potissimum existit, ut Fides Catholica, & Christiana Religio, nostris præsertim temporibus exaltetur, ac ubilibet amplietur, & dilatetur, animarumq́ue salus procuretur, ac barbaricæ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur. Vnde cùm ad hanc sacram Petri Sedem, Divina favente clementia (meritis*

licèt imparibus) evecti fuerimus, cognoscentes vos tanquam veros Catholicos Reges, & Principes, quales semper fuisse novimus, & à vobis præclarè gesta, toti penè iam Orbi notissima, demonstrant, ne dum id exoptare, sed omni conatu, studio, & diligentia, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundendo, efficere, ac omnem animum vestrum, omnesque conatus ad hoc iam dudum dedicasse, quemadmodum recuperatio Regni Granatæ à tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos, cum tanta Divini nominis gloria, facta testatur, dignè ducimus non immeritò & debemus illa vobis etiam sponte, & favorabiliter concedere, per quæ huiusmodi sanctum, & laudabile ab immortali Deo cœptum propositum indies ferventiori animo ad ipsius Dei honorem, & Imperij Christiani propagationem, prosequi valeatis. Sanè accepimus, quòd vos, qui dudum animo proposueratis aliquas insulas, & terras firmas, remotas, & incognitas, ac per alios hactenus non repertas quærere, & invenire, ut illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendum reduceretis, hactenus in expugnatione, & recuperatione ipsius Regni Granatæ plurimum occupati, huiusmodi sanctum, & laudabile propositum vestrum ad optatum finem perducere nequivistis; sed tandem sicut Domino placuit, Regno prædicto recuperato, volentes desiderium adimplere vestrum, dilectum filium Christophorum Columbum, virum utique dignum, & plurimum commendandum, ac tanto negotio aptum, cum navigijs, & hominibus ad similia instructis, non sine maximis laboribus, & periculis, ac expensis destinastis, ut terras firmas, & insulas remotas, & incognitas huiusmodi, per mare, ubi hactenus navigatum non fuerat, diligenter inquireret; qui tandem (Divino auxilio, facta extrema diligentia, in mare Oceano navigantes) certas insulas remotissimas, & etiam terras firmas, quæ per alios hactenus repertæ non fuerant, invenerunt, in quibus quamplurimæ gentes pacificè viventes, & ut asseritur, nudi incedentes, nec carnibus vescentes, inhabitant, & ut præfati Nuntij vestri possunt opinari, gentes ipsæ in insulis, & terris prædictis habitantes, credunt, unum Deum Creatorem in cœlis esse, ac ad Fidem Catholicam amplexandum, & bonis moribus imbuendum, satis apti videntur, spesque habetur, quòd si erudirentur, nomen Salvatoris Domini nostri Iesu Christi in terris, & insulis prædictis faterentur; ac præfatus Christophorus in una ex principalibus insulis prædictis, iam unam turrim satis munitam, in qua certos Christianos, qui secum iverant, in custodiam, & ut alias insulas, ac terras firmas remotas, & incognitas inquirerent, posuit, construi, & ædificari fecit: in quibus quidem insulis, & terris iam repertis, aurum, aromata, & aliæ quamplurimæ res pretiosæ diversi generis, & diversæ qualitatis reperiuntur. Vnde Omnibus diligenter, & præsertim Fidei Catholicæ exaltatione & dilatatione (prout decet Catholicos Reges, & Principes) consideratis, more progenitorum vestrorum claræ memoriæ Regum, terras firmas, & insulas prædictas, illarumque incolas, & habitatores vobis, Divina favente clementia, subijcere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis.

Nos igitur huiusmodi vestrum sanctum,**[609]** & laudabile propostium plurimum in Domino commendantes, ac cupientes, ut illud ad debitum finem perducatur, & ipsum nomen Salvatoris nostri in partibus illis inducatur, hortamur vos quamplurimum in Domino, & per sacri lavacri susceptionem, qua mandatis Apostolicis obligati estis, & viscera misericordiæ Domini nostri Iesu Christi attentè requirimus, ut cum expeditionibus huiusmodi omnino prosequi, & absumere proba mente orthodoxæ Fidei Zelo intendatis, populos in huiusmodi insulis, & terris degentes, ad Christianam Religionem suscipiendum inducere velitis, & debeatis, nec pericula, nec labores ullo unquam tempore vos deterreant, firma spe, fiduciaque conceptis, quòd Deus omnipotens conatus verstros fœliciter prosequetur.

Et ut tanti negotij provinciam Apostolicæ gratiæ largitate donati, liberius, & audacius assumatis, motu proprio, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc Nobis oblatæ petitionis instantiam,

sed de nostra mera liberalitate, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plentitudine, omnes insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegendas versus Occidentem, & Meridiem fabricando, & construendo unam lineam à Polo Arctico, scilicet Septentrione, ad Polum Antarcticum, scilicet Meridiem, sive terræ firmæ, & insulæ inventæ & inveniendæ sint versus Indiam, aut versus aliam quamcunque partem; quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupatur de los Azores, i Cabo-verde, centum leucis versus Occidentem, & Meridiem: ita quòd omnes insulæ, & terræ firmæ repertæ, & reperiendæ, detectæ, & detegendæ, à præfata linea versus Occidentem, & Meridiem per alium Regem, aut Principem Christianum non fuerint actualiter possessæ usque ad diem Nativitatis Domini nostri Iesu Christi proximè præteritum, à quo incipit annus præsens millesimus quadringentesimus nonagesimus tertius, quando fuerunt per nuntios, & capitaneos vestros inventæ aliquæ prædictarum insularum, auctoritate omni potentis Dei nobis in Beato Petro concessa, ac Vicariatus Iesu Christi, qua fungimur in terris, cùm omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, & villis, iuribusque, & iurisdictionibus, ac pertinentijs universis, vobis, hæredibusque, & successoribus vestris (Castellæ, & Legionis Regibus) in perpetuum tenore præsentium donamus, concedimus, & assignamus, vosque, & hæredes, ac successores præsatos illarum dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione, facimus, constituimus, & deputamus. Decernentes nihilominus per huiusmodi donationem, concessionem, & assignationem nostram nulli Christiano Principi, qui actualiter præfatas insulas, & terras firmas possiderit usque ad dictum diem Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, ius quæsitum sublatum intelligi posse, aut auferri debere.

Et insuper mandamus vobis in virtute sanctæ obedientiæ (ut sicut pollicemini, & non dubitamus pro vestra maxima devotione, & Regia magnanimitate vos esse facturos) ad terras firmas, & insulas prædictas viros probos, & Deum timentes, doctos, peritos, & expertos ad instruendum incolas & habitatores præfatos in Fide Catholica, & bonis moribus imbuendum, destinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmissis adhibentes, ac quibuscunque personis cuiuscunque dignitatis, etiam Imperialis, & Regalis status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam eo ipso, si contrà fecerint, incurrant, districtius inhibemus, ne ad insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegendas versus Occidentem, & Meridiem, fabricando, & construendo lineam à Polo Arctico ad Polum Antarctium, sive terræ firmæ, & insulæ Indiam, aut versus aliam quamcunque partem, quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupantur de los Azores i Cabo-verde, Centum leucis versus Occidentem, & Meridiem, ut præfertur, pro mercibus habendis, vel **[610]** quavis alia de causa accedere præsumant absque vestra, ac hæredum, & successorum vestrorum prædictorum licentia speciali: non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrarijs quibuscunque. In illo, à quo imperia, & dominationes, ac bona cuncta procedunt, confidentes, quòd dirigente Domino actus vestros, si huiusmodi sanctum & laudabile propositum prosequamini, brevi tempore cum fœlicitate, & gloria totius populi Christiani vestri labores & conatus exitum fœlicissimum consequentur. Dat. Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Hactenus Alexander VI. cuius Bulla oringinalis in Regijs Archivis servatur, & **[sect. 17]** eam refert, quibusdam notis adiectis, Summarium Constitutionum Pontificum Petri Matthæi pag. 150. Idem Pet. Matthæus in septimo volumine Decretalium lib. 1. tit. 9. de insulis Novis Orbis, & Laërtius Cherubinus in 1. tom. Bullarij, pag. 392. Et de eâdem, tanquam

de re admodum notabili, & **[sect. 18]** de nova controversia, quæ rursus cum Lusitaniæ Regibus intercessit, & ab eodem Alexandro composita fuit, prædictis centum à linea leucis, ad trecentesimam ferè, & quadragesimam leucam extensis, ducto à Septentrionibus ad Australem Polum circulo, atque ita toto terrarum Orbe ex æaquo bifariam diviso, latè etiam meminerunt Auctores, quos plenè congessimus suprà lib. 1. cap. 6. numer. 73. & in cap. præcedent. ex num. 63. & 137. & Alphonsus Alvarez in Specul. Roman. Pontis. cap. 31. Ioan. Laurentius Annania in fabrica mundi, tract. 4. Lucius Marinæus Siculus in histor. Hispan. lib. 19. cap. 16. Francisc. Lopez Gomara in histor. Ind. Occident. 1. par. in princip. Ioan. de Barros in suis commentar. lib. 1. Petrus de Cieza in histor. Regni Perù, 1. part. in princ. Alan. Cop. dialogo 6. cap. 9. Ioan. Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 9. Ioan. Nicolaus Dolionus in compend. histor. lib. 4. Gaudentius Merula in sylva variæ lect. lib. 5. per totum, Petr. Messia in sua sylva, par. 4. cap. 1. Peter. Martyr in suis decadibus Novi Orbis, decad. 1. elegantissimus Petr. Ioan. Maffeius histor. Ind. lib. 1. pag. 18. & novissimus Pat. Ferdinandus Rebellus de oblig. iustitiæ, 2. part. lib. 18. quæst. 23. sect. 2. num. 7. & novissimè post hæc scripta alios referens August. Barbosa in Pastorali, 1 par. tit. 3. cap. 2. num. 41. & seqq. & Seraphin. Freitas de Imp. Asiat. cap. 7. ex num. 1.

Ex cuius Bullæ tenore, **[sect. 19]** & ex his, quæ circa eam prædicti Scriptores observant, & Nos in cap. Prædicti retulimus, num. 63. & sequentib. & lib. 3. cap. 1. ex num. 13. referemus, satis quidem colligitur, Romanum Pontificem plenum, & integrum dominium, & iurisdictionem harum Novi Orbis regionum, & infidelium in illis habitantium Catholicis Regibus concedere voluisse, sub eo onere, & conditione, ut de Fide, ac Religione Christiana inter eosdem prædicanda, propaganda, & conservanda, sedulam operam exhiberent.

Quod **[sect. 20]** idem dissertè etiam tradit Germonius d. cap. 13. num. 30. Rutil. Benzon. lib. 1. de. anno Iubilæi cap. 10. pag. 53. ubi ait, Alexan. VI. ut agnovit Novi Orbis notitiam, indies excrescere, & Hispaniarum Reges eo animo esse, ut non minus temporale ipsorum Regnum, quàm, imò præcipuè, Regnum Dei amplificarent, hoc illis demandasse, eosque adstrinxisse, ut maximâ, quâ possent diligentiâ, in illorum populorum conversionem incumberent, quod ut fortius exequerentur, ipsis quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit.

Et Ioan, Metellus apud Theat. vitæ humanæ vol. 28. lib. 2. pag. 4236. ubi præfatam Bullam in compendium deducens, ita scribit: Alexander VI. PP.**[611]** Ferdinando Regi, & eius posteris Castellæ, Legionisque Regibus, Cardinalibus adprobantibus, in perpetuum plenèque concessit, donavit, & attribuit omnes insulas, continentisque provincias, repertas, & quæ in posterum à suis reperirentur, Occidentem & Meridiem versus: ducta ab Arctico, Borealive Polo ad Antarcticum, hoc est, Australem Polum linea; quæ centum milliaribus (lege leucis) distaret, Occidentem Meridiemque versus, ab ea insula, quæ vulgò Hispanis Azores à falconibus dicitur: & ab altera, quam nunc illi Viridi caput, antiqui autem Hesperides appellabant. Quarum omnium insularum, & continentis provinciarum quæsitarum, & quærendarum, idem Pontifex eundem Regem, & eius successores dominos cum libera omnimodaque in ijsdem potestate constituit.

Relatu etiam digna videntur verba Iacobi Mainoldi in tractat. de titulis Regis Catholici, fol. 3. qui postquàm latissimas & ditissimas Novi Orbis provincias connumeravit, & earum conquisitionem, sic concludit: *Ex quibus omnibus satis quisque intelligere potest,* Philippe Rex, *Maiestatem vestram non immeritò huius Novi Orbis dominatur tenere, cum auspicijs, atque armis Hispaniæ Regum fuerit in Christianorum potestatem adductus. Nam & sub Ferdinando Catholico, & Carolo V. Imperatore patre vestro Hispaniæ Regibus hæ omnes Novæ Regiones fuerunt*

additæ, atque armis subactæ. Cùm autem multa, maximaque Regna contineant Maiestas vestra tribus dumtaxat Regnorum titulis omnia complectitur; quando nimis esset laboris, illa omnia Regna numerando percensere. Quæ quidem Hispanis Regibus ingentem gratiam habere debent, quòd post multa tandem sæcula, abrogatis idolorum superstitionibus, veram Christi religionem nunc susceperint, & perpetua civili pace fruantur. Cum invictæ gentis præsidio terra, marique munitissima, nihil amplius à quoquam finitimo hoste vim & arma extimescant.

A quibus **[sect. 21]** non absunt plures doctissimi Theologi, quos refert P. Ioan. de Salas in tract. de legib. q. 95. disp. 7. sect. 4. n. 31. vers. *Ad illud,* pag 123. qui quamvis sentiant, Pontificem non posse provincias infidelium plenè, & absolutè concedere; inspectis tamen, & consideratis prædictæ Bullæ verbis, fatentur, Pontificem ibi plenam atque omnimodam donationem fecisse, & absque dubio eorum opinionem sequutum fuisse, qui Romanæ sedi hanc potestatem, & auctoritatem concedunt.

In qua etiam sententia **[sect. 22]** tandem residere videtur Illustr. Card. Bellarm. Nam licèt d. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. §. ult. affirmasset, Alexand. VI. solùm concedere voluisse Regibus Hispaniæ ius mittendi Prædicatores ad has provincias noviter repertas, & eos, & infideles, qui converterentur, tuendi, ut latiùs diximus sup. cap. prox. n. 5. Posteà tamen in recognitionibus, sive retractationibus ad eundem librum, & caput, pag. 508. ita scriptum reliquit: *Quod attinet ad Bullã Alexandri VI. de divisione Orbis nuper inventi, & debellatione Indorum Occidentalium, cùm ea scriberem, Bullam non videram, & ideò sequutus sum doctrinam Cardinalis Caiet. in 2. 2. q. 66. art. 8. Fran. Victor. in 2. relect. de iure belli, & Dom. à Soto in 4. sentent. dist. 5. q. unica, art. 10. ad 5. arg. tum propter eorum rationes, tum quia Caiet. vixit tempore Alex. VI. & supervixit, proinde facilè scire potuit, quid sibi voluerit Alexander Pontif. cùm Orbem recèns inventum divisit.* Quibus verbis satis ostendit Bellarminus, quòd postquàm vidit Bullam, cognovit suam, & prædictorum patrum expositionem illius menti, & verbis non convenire.

Quod etiam **[sect. 23]** plenius, ac planius supponit Tho. Boz. lib. 10. de sign. Eccles. Dei cap. 13. & lib. 17. cap. 4. & de Italiæ stat. lib. 3. cap. 5. pag. 342. & 343. & lib. 4. cap. ult. pag. 445. & alibi passim in omnibus suis operibus, ubi huius Orbi Novi detectionem, & Alexandri VI. donationem extollit, & qualiter per illam Hispanorum Imperium provectum, &**[612]** amplificatum fuerit, quia tanquam Vicarius Christi, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra, partitus est inter Castellanos, & Lusitanos quæcunque illi ignota loca invenissent in Occidente, & Oriente, neque ullus posset interturbare acquirendas ab ipsis terras, sibique ullo modo parare.

Et iterum lib. 7. de sign. Eccles. cap. 6. ad finem, Lutheri, Calvini, & aliorum hæreticorum calumnijs satisfaciens, qui Ecclesiam Dei aliquâ notâ inurere volunt, quod **[sect. 24]** hunc Alexandrum VI. Pontificem habuerit, quem pluribus vitijs deditum fuisse contendunt (in quibus etiam enarrandis nimis excedit Franc. Guicciardinus in sua historia Italiæ lib. 1. pag. 3.) respondet, hæc vitia, quæ illi opponuntur, multis alijs virtutibus, quibus enituit, & rebus, quæ præclarè gessit, longo intervallo superasse; & vel hanc concessionem Novi Orbis, quam Regibus Catholicis fecit, & curam, quam adhibuit, ut Occidentales Indi ad humanitatem, & Christi cultum adducerentur, tantum boni peperisse, quantum neque omnium hæreticorum auctoritate ab Orbis constitutione unquam proficisci potuerit.

Sed verò præteriri iustè non possunt aliæ duæ eiusdem Alexand. VI. constitutiones, quæ licèt omnes præfatos Auctores latuerint, ad rem tamen de qua agimus valdè pertinere videntur, & Rom. Pontificis voluntatem & potestatem in concessione harum Provinciarum enixius,

& geminatius ostendunt. Prior, eodem ipso die edita, quâ superior, Catholicis Regibus, ea omnia privilegia concedit, quæ Lusitanis in Guineæ & Indiæ Orientalis conquisitione concessa fuerant, & ita se habet.

ALEXANDER *Episcopus servus servorum Dei, Charisimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionem. Eximiæ devotionis sinceritas, & integra Fides, quibus Nos, & Romanam reveremini Ecclesiam, non indignè merentur, ut illa vobis favorabiliter concedamus, per quæ Sanctum, & laudabile propositum vestrum, & opus inceptum in quærendis terris, & insulis remotis, ac incognitis indies melius & facilius ad honorem Omnipotentis Dei, & Imperij Christiani propagationem, ac Fidei Catholicæ exaltationem prosequi valeatis. Hodie siquidem omnes, & singulas terras firmas, & insulas remotas & incognitas, versus partes Occidentales, & mare Oceanum consistentes, per vos, seu nuntios vestros, ad id propterea non sine magnis laboribus, periculis, & impensis destinatos, repertas, & reperiendas in posterum, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent, cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, villis, iurisdictionibus universis, vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ, & Legionis Regibus in perpetuum, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concesimus, & assignavimus, prout in nostris inde confectis litteris pleniùs continentur. Cùm autem aliàs nonnullis Portugalliæ Regibus, qui in partibus Africæ, Guineæ, & Mineræ auri, ac alias insulas etiam ex similibus concessione, & donatione Apostolica eis facta repererunt, & acquisiverunt, per sedem Apostolicam diversa privilegia, gratiæ, libertates, immunitates, exemptiones, facultates, litteræ & indulta concessa fuerint. Nos valentes etiam (prout dignum & conveniens existit) vos, hæredesque & successores vestros prædictos, non minoribus gratij, prærogativis, & favoribus prosequi. Motu simili, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, ac eisdem scientia, & Apostolicæ potestatis plenitudine, vobis, & hæredibus & successoribus vestris prædictis, ut in insulis, & terris per vos, seu nomine vestro hactenus repertis huiusmodi, & reperiendis in posterum, omnibus, & singulis***[613]*** gratijs, & privilegijs, exemptionibus, libertatibus, facultatibus, immunitatibus, litteris, & indultis Regibus Portugalliæ concessis huiusmodi, quarum omnium tenores ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, & insertis, uti, potiri, & gaudere liberè, & licitè possitis, & debeatis in omnibus & per omnia, perinde ac si illa omnia vobis ac hæredibus & successoribus vestris præfatis, specialiter concessa, auctoritate Apostolica tenore præsentium de specialis dono gratiæ indulgemus, illaque in omnibus & per omnia ad vos, hæredesque, ac successores vestros prædictos extendimus pariter, & ampliamus, ac eisdem modo & forma perpetuò concedimus. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis: necnon omnibus illis, quæ in litteris Portugalliæ Regibus concessis huiusmodi, concessa sunt non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Verùm quia difficile foret, præsentes litteras ad singula quæque loca, in quibus expediens foret, deferri, volumus, ac motu & scientia similibus decernimus, quòd illarum transumptis manu publici Notarij inde rogati subscriptis, & sigillo alicuius personæ in Eclesiastica dignitate constitutæ, seu Curiæ Ecclesiasticæ munitis, ea prorsus Fides in dubia, in iudicio, & extra, ac aliàs ubilibet adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vol ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostrorum indulti, extensionis, ampliationis, concessionis, voluntatis, & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius, se*

noverit incursurum. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Posterior autem Bulla, sive constitutio eiusdem Alexand. VI. eodem anno, vj. Kalend. Octobris expedita, eisdem Regibus alias etiam terras concedit, quæ fortè versus Orientem navigando à suis nuntijs, & vassallis detegerentur, dummodo prius ab alijs Principibus Christianis occupatæ non fuissent: cuius verba sic habent.

ALEXANDER *Episcopus servus servorum Dei. Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionem. Dudum siquidem omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas & inveniendas versus Occidentem & Meridiem, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ & Legionis Regibus in perpetuum motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus: vosque ac hæredes, & successores præfatos de illis investivimus: illarumque dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione constituimus, & deputavimus, prout in nostris inde confectis litteris, quarum tenorem, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, plenius continetur. Cùm autem contingere posset, quòd Nuntij, & Capitanei, aut vassalli vestri versus Occidentem, & Meridiem navigantes, ad partes Orientales applicarent, ac insulas, & terras firmas, quæ inde fuissent, vel essent, reperirent, Nos volentes etiam vos favoribus prosequi gratiosis, motu, & scientia, ac potestatis Apostolicæ plenitudine similibus, donationem, concessionem, assignationem, & litteras prædictas, cum omnibus & singulis in eisdem litteris contentis clausulis ad omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, ac detectas, & detegendas, quæ navigando, aut itinerando versus Occidentem, aut Meridiem huiusmodi, sint, vel fuerint, aut apparuerint, sive in par-***[614]****tibus Occidentalibus, vel meridionalibus, & Orientalibus, & Indiæ existant, auctoriate Apostolica tenore præsentium in omnibus, & per omnia, perinde ac si in litteris prædictis de eis plena & expressa mentio facto fuisset, extendimus, pariter & ampliamus. Vobis ac hæredibus & successoribus verstris prædictis per vos, vel alium seu alios corporalem insularum, ac terrarum prædictarum possessionem propria auctoritate liberè apprehendendi, ac perpetuò retinendi, illasque adversus quoscunque impedientes, etiam defendendi, plenam & liberam facultatem concedentes, ac quibuscunque personis etiam cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam contra facientes eo ipso incurrant, districtius inhibentes, ne ad partes prædictas ad navigandum, piscandum, vel inquirendum insulas, vel terras firmas, aut quovis alio respectu, seu colore, ire, vel mittere quoquomdo præsumant, absque expressa vel speciali vestra, ac hæredum & successorum prædictorum licentia. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusvis donationibus, concessionibus, facultatibus, & assignationibus per Nos, vel prædecessores nostros quibuscunque Regibus, vel Principibus, Infantibus, aut quibusvis alijs personis, aut Ordinibus, & Militijs de prædictis partibus, maribus, insulis, atque terris, vel aliqua eorum parte, ex quibusvis causis, etiam pietatis, vel Fidei, aut redemptionis captivorum, & alijs quantumcunque urgentissimis, & cum quibusvis clausulis etiam derogatoriarum derogatorijs, fortioribus, efficacioribus, & insolitis, etiam quascunque sententias, censuras, & pœnas in se continentibus, quæ suum per actualem & realem possessionem non essent sortitæ essectum, licèt forsan aliquando illi quibus donationes & concessiones huiusmodi factæ fuissent, aut eorum Nuntij ibidem navigassent. Quas tenores illarum etiam præsentibus pro sufficienter expressis & insertis habentes, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus omnino revocamus, ac quoad terras,*

& insulas per eos actualiter non possessas pro infectis haberi volumus, necnon omnibus illis, quæ in litteris prædictis voluimas non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Dat Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, sexto Kalend. Octobris, Pontificatus nostri anno secundo.

Neqve existimet quispiam solùm Alexandrum VI. hac dumtaxat occasione prædictâ potestate usum suisse: cùm **[sect. 25]** sæpèsæpius alij plures Romani Pontifices varijs temporibus, & occasionibus idem fecisse reperiantur, quoties sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac Christianæ Religioni expedire censuerunt, ut præter alios ex suprà relatis, novissimè ostendit Marta dicto tractatu de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 32. & ultra ea, quæ ipse tradit, **[sect. 26]** melius constare poterit ex exemplo Regni Hiberniæ, quod eâdem fermè ratione ac istud Indiarum Occidentalium Adrianus Papa IV. Henrico II. Anglorum Regi, & successoribus eius concessit, & alij subsequentes Pontifices confirmarunt, certo tributi genere adiecto., quod Romanæ Ecclesiæ, veluti in feudi recognitionem penderetur, ut constat ex his, quæ refert Illustrissimus Cardin. Baronius in Annal. Eccles. tom. 12. anno Christi 1159. num. 21. & 22. & ann. 1171. num. 12. & 1186. numer. 16. Matth. Parisiens. in hist Angl. sub Herico II. ann. 1155. Polidor. Virgil. Neubrigens. Genebrard. Orlandus Rogerius, & Ribadeneira in eâd. hist. Angliæ ann. 1171. Cardin. Bellarmin. in Apologia contra Iacob. Reg. Angliæ c. 3. & in Chronic. ann. 1154. Pat. Iacob. Gretserus in alia Apologia contra eundem Regem capit. 5. & 7. Sanderus de Schism. Angl. lib. 1. ann. 1542. & Marta d. 1. par. cap. 26. num. 39. & sequentibus.

[615] Ad quod **[sect. 27]** Adrianus Pontifex diploma quoddam expediri mandavit, quod ex Vaticano Codice descripsit Baronius dicto anno 1159. num. 21. & quoniam elegantissimum est, & huic Alexandr. VI. de quo agimus, valdè consentaneum, hîc illud inserere opportunum existimamus. Illud igitur sic se habet:

ADRIANVS *Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio illustri Anglorum Regi, salutem, & Apostolicam benedictionem.*

Laudabiliter, & fructuosè de glorioso nomine propagando in terris, & æternæ fœlicitatis præmio cumulando in cœlis, tua magnificentia rogitat, dum ad dilatandos Ecclesiæ terminos, ac declarandam indoctis, & rudibus populis Christianæ Fidei veritatem, & vitiorum plantaria de agro Dominico extirpanda, sicut Catholicus Princeps, intendis, & ad id convenientius exequendum, consilium Apostolicæ sedis exigis, & favorem. In quo facto, quanto altiori consilio, & maiori discretione procedis, tanto in eo fœliciorem progressum te, præstante Domino, confidimus habiturum, eò quòd ad bonum exitum semper, & finem soleant attingere, quæ de ardore Fidei, & de Religionis amore principium acceperunt. Sanè Hiberniam, & omnes insulas, quibus Sol iustitiæ Christus illuxit, & quæ documenta Fidei Christianæ cœperunt, ad ius Beati Petri, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ (quod tua & nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Vnde tanto in eis libentius plantationem fidelem, & germen gratum Deo inserimus, quanto id à nobis interno examine districtius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo Charissime, te Hiberniæ insulam, ad subdendum illum populum legibus, & vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, & de singulis domibus annuam unius denarij Beato Petro velle solvere pensionem, & iura Ecclesiarum illius terræ illibata, & integra conservare. Nos itaque pium, & laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, & petitioni tuæ benignum impendentes assensum, gratum, & acceptum habemus, ut pro dilatandis Ecclesiæ terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, & virtutibus inserendis, pro Christianæ religionis augmento, insulam illam ingrediaris, & quod ad honorem Dei, & salutem illius terræ

spectaverit, exequaris: & illius terræ populus honorificè te recipiat, & sicut Dominum veneretur: iure nimirum Ecclesiastico illibato, & integro permanente, & salvo Beato Petro, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ de singulis domibus annua unius denarij pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude, gentem illam bonis moribus informare, & agas tam per te, quàm per illos, quos adhibes, quos fide, verbo, & vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi Ecclesia, plantetur, & crescat Fidei Christianæ Religio, & quæ ad honorem Dei, & salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, ut à Deo sempiternæ mercedis cumulum consequi merearis, & in terris gloriosum nomen valeas in sæculis obtinere. Hucusque in Codice Vaticano. Posterioribus etiam **[sect. 28]** temporibus, ut tetigimus sup. lib. 1. capite 3. numero 21. cùm Henricus Portugalliæ Infans, Alphonsi Quinti Regis patruus, fœlicibus ausis, & auspicijs, novas ac periculosas per vastum Oceani æquor navigationes instituisset, illisque mediantibus plures insulæ, nunquam antiquis cognitæ, inventæ essent, & Christianæ Fidei ad Hesperios Æthiopas, aliasque inaccessas anteà nationes aditus patefactus, ne conquirendi ardor in posteris refrigesceret, anno demum à partu Virginis 1420. à Martino V. Pontifice Max. impetravit, ut quidquid à Ganariæ promontorio, vulgò dicto, ad ultimam usque Indiam patefieret, id quàm optimo iure, & conditione Lusitanicæ ditionis esset. Quod ipsum ab alijs deinde Pontificibus, nempè Nicolao V. & Calixto III. confir-**[616]**matum est, & ad plures alias Africæ, & Asiæ oras, ac regiones extensum, quas Serenissimi Lusicaniæ Reges virtute, & industriâ bellicâ, & navali invenerunt, ac subiugarunt, & ditioni suæ adijciendas curarunt, ut latiùs commemorat Pet. Ioan. Maffæius histor. Ind. lib. 1. pag. 5. Petrus Damariz in variæ historiæ dialogo 4. cap. 4. Fr. Anton. de San. Roman in histor. Ind. Orient. lib. 1. capite 3. pagina 10. & cap. 6. pagina 27. Rebellus de obligat. iust. dict. 2. p. lib. 18. quæst. 23. sect. 2. ubi prolixitatis vitandæ causâ, solùm quædam capita, ex Bulla Calixti III. decerpta, recensuit, in qua etiam inserta est Bulla Nicolai Quinti, quæ, quoniam maximè ad nostrum pertinent institutum, Nos quoque hîc transcribere non gravabimur.

CALIXTVS **[sect. 29]** *servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam, &c. Dudum siquidem fœlicis recordationis Nicolaus Papa Quintus prædecessor noster litteras concessit tenoris subsequentis. Nicolaus Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, &c. Romanus Pontifex Regni cœlestis claviger, omniumque nationum in illis degentium qualitates paterna consideratione discutiens, ac salutem quærens, & appetens, &c.*

Ad nostrum siquidem nuper non sine ingenti gaudio pervenit auditum, quòd dilectus filius nobilis vir Henricus, Infans Portugalliæ, Charissimi in Christo filij Alfonsi Portugalliæ, & Algarbij Regnorum Regis illustris patruus, &c. cùm olim ad ipsius Infantis pervenisset notitiam, quòd nunquam, vel saltem à memoria hominum non consuevisset, per huiusmodi Oceanum mare ad Meridionales, & Orientales plagas navigari, illudque nobis Occiduis foret incognitum, ut nullam de partium illarum gentibus certam notitiam haberemus, credens, se maximum in hoc Deo præstare obsequium, si eius opera, & industria mare ipsum usque ad Indos, qui Christi nomen colere dicuntur, navigabile fieret, sique cum eis participare, & illos in Christianorum auxilium adversus Saracenos, & alios eiusmodi Fidei hostes commovere posset, ac nonnullos Gentiles, & Paganos nefandissimæ Mahometicæ sectæ nomine infectos populos, inibi in medio existentes, continuò debellare, eisque incognitum sacratissimi Christi nomen prædicare, ac facere prædicari, regia tamen semper auctoritate munitus, à viginti quinque annis citra, exercitum ex dictorum Regnorum Gentibus, maximis cum laboribus, periculis, & expensis in velocissimis navibus, ad perquirendum mare, & provincias maritimas, versus Meridionales partes, & Polum Arcticum annis singulis ferè mittere non cessavit, &c.

Cùm autem sicut accepimus, licèt Rex, & Infans præfati, qui cum tot tantisque periculis, laboribus, & expensis, necnon perditione tot naturalium Regnicolarum huiusmodi, &c. Provincias illas lustrare fecerunt, & portus, insulas, & maria huiusmodi acquisiverunt, & possederunt, ut præfertur, ut veri earum Domini, timentes, ne aliqui cupiditate ducti ad partes illas navigarent, & operis eiusmodi perfectionem, fructum, & laudem sibi usurpare, vel saltem impedire cupientes, præterea seu lucri commodo, aut malitia ferrum, arma, lignamina, aliasque res, & bona ad infideles deferri prohibita, portarent, vel transmitterent, aut ipsos infideles navigandi modum edocerent, propter quæ eis hostes duriores ac fortiores fierent, & huiusmodi prosecutio impediretur, vel forsitan cessaret, non absque offensa Dei magna, & ingenti totius Christianitatis opprobrio, ad obviandum præmissis, ac pro suorum iuris, & possessionis conservatione, sub certis tunc expressis gravissimis pœnis prohibuerint, & generaliter statuerint, quòd nullus nisi cum suis nautis, & navibus, & certi tributi solutione, obtentaque prius desuper expressa ab eodem Rege, vel Infante licentia, ad dictas provincias navigare, aut in earum partibus contractari, seu in mari piscare præsumeret; tamen successu temporis evenire posset, quòd aliorum Regnorum, seu nationum personæ invidia, malitia, aut cupi- **[[617]]** *ditate ducti, contra prohibitionem prædictam, absque licentia, & tributi solutione huiusmodi, ad dictas provincias accedere, & sic in acquisitis provincijs, portubus, insulis, ac mari navigare, contractare, & piscari præsumerent, & ex inde inter Alfonsum Regem, ac Infantem, qui nullatenus se in his deludi paterentur, & præsumentes, quòd inter prædictos quàm plurima odia, rancores, dissensiones, guerræ, & scandala in maximam Dei offensam, & animarum periculum verisimiliter subsequi possent, & subsequerentur.*

Nos præmissa, & singula, debita meditatione pensantes, quòd cùm olim præfato Alfonso Regi quoscunque Christi inimicos, ubicunque constitutos, ac Regna, Ducatus, Principatus, dominia, possessiones, & mobilia bona quæcunque per eos detenta, ac possessa, invadendi, conquirendi, expugnandi, debellandi, & subiugandi, illorumque personas in perpetuam servitutem redigendi, ac Regna, Ducatus, Comitatus, Principatus, dominia, possessiones, & bona, sibi, & successoribus suis applicandi, appropriandi, ac in suos, suorumque usus, & utilitatem convertendi, alijs nostris litteris plenam, & liberam inter cætera concesserimus facultatem. Dictæ facultatis obtentu idem Alfonsus Rex, seu eius auctoritate prædictus Infans, iustè, & legitimè insulas, terras portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet, aliasque res quæ ad eundem Alfonsum Regem, & ipsius successores de iure spectant, & pertinent nec quivis alius Christi fidelis, absque ipsorum Alfonsi Regis, & successorum suorum licentia speciali, de illis se hactenus intromittere potuit, neque potest quoquomodo, ut ipse Alfonsus Rex, eiusque successores, & Infans eò ferventius huic tam pijssimo operi, in quo cumillo animarum salus, Fidei augmentum, & illius hostium depressio procurentur, &c.

De præmissis omnibus, & singulis informati plenissimè, motu proprio, &c. auctoritate Apostolica, &c. & ex certa scientia, de Apostolicæ potestatis plenitudine, litteras facultatis præfatas, quarum tenores de verbo ad verbum præsentibus litteris volumus pro insertis, &c. quæcunque etiam alia ante data dictarum facultatum acquisita, & ad ea, quæ in posterum nomine dictorum Alfonsi Regis suorumque successorum, & Infantis in ipsis, ac circumvicinis, & ulterioribus ac remottoribus partibus de Infidelium, ac Paganorum manibus acquiri poterunt, provinctas insulas portus, & maria quæcunque extendi, & illa sub eisdem facultatis litteris comprehendi, ipsarumque facultatis, & præsentium litterarum vigore iam acquisita, & quæ in futurum acquiri contigerit, postquàm acquisita fuerint, ad præfatos Regem, & successores suos, ac Infantem, ipsamque conquestam, quam à capitibus de Boiador, & de Nom, usque per totam Guineam; & ultra versus illam Meridionalem plagam extendi, harum serie declaramus etiam ad ipsos Alfonsum Regem, & successores suos, ac

Infantem, & non ad aliquos alios spectasse, & pertinuisse, ac in perpetuum spectare, & pertinere de iure, &c. Hæc Calistus III.

Vltimò in eâdem Bulla rogat, & exortatur Summus Pontifex omnes personas cuiuscunque qualitatis, etiamsi Imperatores sint, vel Reges, &c. & districtè prohibet omnibus, ne ad præfatas provincias, portus, & loca deferant, nec deferre faciant merces ullas absque speciali licentia præfati Regis, vel Infantis, vel eorum ad quos ipsa conquisitio pertineat, nec ullâ ratione se intromittant in præfata maria; vel regiones; quòd si contrà fecerint, si fuerint personæ particulares; ipso iure sententiam excommunicationis incurrant: si verò fuerit civitas, vel universitas, sive communitas, ipso iure subiaceant interdicto Ecclesiastico, à quibus censuris nullâ Apostolicà auctoritate valeant absolvi ante satisfactionem, vel compositionem cum præfatis Rege, Infante, vel successoribus factam. Quæ omnia fideliter ex Bulla Calisti Tertij decerpsimus.

Et adeò **[sect. 30]** securus hic concessionis Pontificiæ titulus eo tempore vi-**[618]**sus fuit, ut Catholici Reges Ferdinandus & Elisabeth ex consilio doctissimorum virorum, quos semper secum habebant, & præcipuè **[sect. 31]** magni illius sæculi Iurisonsulti Ioannis Lupi de Palacios Rubios (si credimus Anton. de Herrera in historia generali Indiarum, decada 1. libro 10. capite 17. pagina 348.) generalem quandam protestationem, sive requisitionem ordinari mandaverint, quæ per eorum Duces Barbaris infidelibus, ubi primum ad eos appulissent, intimaretur, in qua nihil magis enixè, & expressè continebatur. Cuius exemplar extat apud eundem Antonium de Herrera dicta decada 1. libro 7. capite 14. pagina 249. & sequenti, & iterum decada 2. lib. 1. capite 14. pagina 27. & decad. 4. libro 1. capite 8. pagina 18. Et eadem formula data est ab Imperatore Carolo Qvinto, Francisco Pizarro anno 1533. ubi ad conquisitionem huius Regni Peruani missus fuit, & cæteris subinde Ducibus, qui ad eiusmodi expeditiones delegabantur, ut constat ex 4. tom. schedul. impress. pagina 226. & sequenti, cuius copiam his etiam nostris scriptis inserere, ut necessarium, ita lectoribus valdè gratum futurum existimamus.

Yo **[sect. 32]** *N. criado de los mui altos, i mui poderosos Reyes de Castilla, i de Leon, Domadores de las gentes barbaras, su mensagero i Capitan, vos notifico i hago saber, como mejor puedo, que Dios nuestro Señor, Vno i Eterno, criò el cielo, i la tierra, i un hombre, i una muger, de quien vosotros i nosotros, i todos los hombres del mundo fueron, i son decendientes procreados, i todos los que despues de nosotros vinieren: mas por la muchedumbre de generacion que destos ha procedido desde cinco mil i mas años, que ha que el mundo fue criado, fue necessario que los unos hombres fuessen por una parte, i los otros por otra, i se dividiessen por muchos Reinos i provincias, porque en una sola no se podian sustentar i conservar. De todas estas gentes Dios nuestro Señor dio cargo à uno, que fue llamado san Pedro, para que de todos los hombres del mundo fuesse Señor i Superior, à quien todos obedeciessen, i fuesse cabeça de todo el linage humano, do quier que los hombres estuviessen, i viviessen, i en qualquier lei, secta, ò creencia: i diole à todo el mundo por su servicio i jurisdicion: i comoquiera que le mandò, que pusiesse su silla en Roma, como en lugar mas aparejado para regir el mundo: tambien le prometio, que podia estar, i poner su silla en qualquier otra parte del mundo, i juzgar i governar todas las gentes Christianos, Moros, Indios, Gentiles, i de qualquier otra secta, ò creencia que fuessen. A este llamaron Papa, que quiere dezir, Admirable Mayor, Padre, i Guardador, porque es Padre, i Governador de todos los hombres. A este santo Padre obedecieron, i tomaron por Señor, Rei i Superior del universo los que en aquel tiempo vivian: i assimesmo han tenido à todos los otros, que despues de èl fueron al Pontificado elegidos: i assi se ha continuado hasta aora, i se continuarà hasta que el mundo se acabe.*

Vno de los Pontifices passados, que he dicho, como Señor del mundo, hizo donacion destas islas i tierra firme del mar Oceano a los Catolicos Reyes de Castilla, que entonces eran Don Fernando i Doña Isabel, de gloriosa memoria, i à sus sucessores, nuestros señores, con todo lo que en ellos ai, segun se contiene en ciertas escrituras que sobre ello passaron, segun dicho es (que podeis ver, si quisieredes.) Assi que su Magestad es Rei, i Señor destas islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion, i como à tal Rei i Señor algunas islas, i casi todas, à quien esto ha sido notificado, han recebido à su Magestad, i le han obedecido i servido, i sirven, como subditos lo deben hazer, i con buena voluntad, i sin ninguna resistencia, luego sin ninguna **[619]** *dilacion como fueron informados de lo susodicho, obedecieron a los varones Religiosos que les embiava, para que les predicassen, i enseñassen nuestra santa Fè: i todos ellos de su libre, i agradable voluntad, sin premio, ni condicion alguna se tornaron Christianos, i lo son: i su Magestad los recibio alegre, i benignamente, i assi los mandò tratar como a los otros sus subditos i vassallos: vosotros sois tenidos, i obligados a hazer lomesmo. Porende, como mejor puedo, vos ruego, i requiero, que entendais bien esto que os he dicho, i tomeis para entendello, i deliberar sobre ello el tiempo que fuere justo, i reconozcais a la Iglesia por señora, i superiora de el universo mundo, i al summo Pontifice, llamado Papa, en su nombre, i à su Magestad en su lugar, como superior i señor, Rei de las islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion: i consintais, que estos Padres Religiosos os declaren, i prediquen lo susodicho. I si ansi lo hizieredes, hareis bien, i aquello que sois tenidos i obligados, i su Magestad, i yo en su nombre, vos recebiran con todo amor, i caridad, i vos dexaràn vuestras mugeres, i hijos libres, sin servidumbre, para que dellas, i de vosotros hagais libremente todo lo que quisieredes, i por bien tuvieredes, como lo han hecho casi todos los vezinos de las islas: i aliende desto su Magestad vos darà muchos privilegios, i exempciones, i vos harà muchas mercedes. Si no lo hizieredes, ò en ello dilacion maliciosamente pusieredes, certificoos, que con el ayuda de Dios yo entrarè poderosamente contra vosotros, i vos harè guerra por todas las partes, i manera que yo pudiere, i vos sujetarè al yugo, i obediencia de la Iglesia, i de su Magestad, tomarè vuestras mugeres, i hijos, i los harè esclavos, i como tales los vendere, i disdondre de ello como su Magestad mandare: i vos tomarè vuestros bienes, i vos harè todos los males, i daños que pudiere, como à vassallos que no obedecen, ni quireren recibir à su señor, i le resisten, i contradizen. I protesto que las muertes, i daños que de ello se recrecieren, sea à vuestra culpa, i no de su Magestad, ni nuestra, ni de estos Cavalleros que conmigo vinieron: i de como os lo digo i requiero pido al presente escrivano, que me lo dè por testimonio signado.*

Ivxta quæ omnia suprà dictus titulus magis ac magis communiri, imò & inconcussus reddi videtur. Nam si iustè **[sect. 33]** possidet, qui Auctore iudice possidet, l. iustè possidet, D. de acquirenda possessione: & **[sect. 34]** sententia à quolibet legitimo, & competenti iudice lata, sufficit ad verum dominium uni tollendum, & in alium transferendum, ut voluit glossa in l. ex hoc iure, D. de iustitia & iure, verbo, *Dominia,* & ibîdem Bartolus numero. 6. & plenius in l. Pomponius, §. si iussu, D. de acquirenda possessione, glossa in §. ultimo, verbo, *Cui adiudicatum,* institutionum de officio iudicis, & in capite proposuisti, verbo, *Vacare,* de concessione præbendæ, & notat Innocentius in cap. quia plerique, post principium, de immunitate Ecclesiarum, Divus Thomas in 2. 2. quæstione 62. articulo 3. Baldus in l. id quod pauperibus, quæstione 7. C. de Episcopis & Clericis, Petrus de Ancharranis in regula possessor, de regulis iuris, lib. 6. col. 36. versic. *Tertiò quæro,* Iaso ex numero 4. Lancellotus Decius colum. 3. in dict. l. ex hoc iure, Cumanus, & Ias. numero final. Ripa numero 1. in rubr. D. de re iud. Bertachinus in repertorio, verbo *Dominium transfertur,* numero 3. & alijs, quos in similibus nostræ quæstionis terminis loquens, nempè de adiudicatione Regni

Navarræ per Iulium Secundum eisdem Regibus Catholicis facta, refert & sequitur Palac. Rubios in tractat. de obtent. Regni Navarræ, 5. parte, §. 3. post medium: longè **[sect. 35]** magis hoc in concessione, & declaratione Romani Pontificis admittere **[620]** debemus, qui est supremus, & competens omnium fidelium, & infidelium iudex in spiritualibus, & etiam in temporalibus, iustâ causâ existente, ut suprà probavimus. Et **[sect. 36]** cuius vel una sola sententia faceret ius, & in similibus causis vim, & auctoritatem legis haberet, iuxta text. vulgarem, & summè notandum in l. final. C. de legibus, & in l. apud Iulianum II. in fine, D. ad S. C. Trebellian. capit. in causis, de sentent. & re iudicata, cap. unico, in fine, quæ fuerit prima causa benes. amitten. in usib. feud. l. 14. titul. 1. part. 1. l. 14. titul. 22. part. 3. ubi Gregor. Lopez, cum alijs, quæ observat idem Palac. Rubius in eâdem 5. part. §. 2. circa finem, Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, instit. de iur. natur. Felin. in cap. cùm olim, col. 10. de re iudicata, Ias. in l. 1. col. 4. C. de edendo, Decius consil. 191. Roman. singul. 668. Afflict. decis. 6. num. fin. idem Afflict. post Andr. de Isernia in cap. 1. §. prætereà Ducatus, de proh. feud. alien. Guillerm. de Perno consil. 14. num. 17. fol. 246. inter consil. feudal. Roder. Xuarez in l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. testament. in declar. ad leg. Regias, lim 1. dub. 2. numer. 13. Molin. de primogen. lib. 4. cap. 8. num. 3. Menoch. cons. 501. vol. 6. ubi loquitur de nobili illa causa Comitatus de Palma, Gama decisio 33. numer. 2. 1. par. ubi eius additio, Did. Perez in l. 8. titul. 4. lib. 2. ordin. col. 405. versic, *Neque obsat,* Boërius consil. 8. numer. 10. Bursatus consil. 56. lib. 2. num. 4. & 5. Covarr. in 4. 2. part. cap. 7. §. 4. num fin. & Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. disput. 157. cap. 5. apud quos communis sententia est, id, quod Pontifex, aut Princeps in aliquo negotio decernit, non per viam sententiæ particularis, sed veluti per modum legis generalis, vel eius praxis, aut interpretationis, iu utique in similibus facere, & ad causarum decisionem rectè allegari posse. Et **[sect. 37]** hûc nimirum tendere videntur verba illa Bullæ Calixti Tertij suprà relatæ, ibi: *Dictæ facultatis obtentu, idem Alfonsus Rex iustè, & legitimê insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet.*

Rursus, quia etsi circa potestatem Romani Pontificis in hoc articulo diversæ fint Doctorum sententiæ, & dicendi modi, ut ex suprà dictis apparet. Ea **[sect. 38]** quidem, quæ pro Ecclesia, & eius auctoritate facit, magis probanda, & admittenda est, argum. text. in cap. fin de re iudicata, & in l. sunt personæ, D. de Religios. & sumpt. funer. l. Titia 40. §. Seia testamento, D. de auro & argen. legato, l. lege Iuliâ, D. de manumissionib. cum notatis à Decio in l. semper in obscuris, la 1. numer. 3. D. de regulis iuris, Sarmiento lib. 3. select. cap. Petr. Pechio de Eccles. reparan. cap. 1. Petr. Surdo de aliment. quæst. 10. numer. 17. Tiraquel. de privileg. piæ causæ, privileg. 146. & sequentibus: & **[sect. 39]** eorum, quæ magis in specie notat Hostiensis, & Ioan. Andreas in capit rursus, qui cleric. vel voventes, & eos referens Felinus in cap. 1. de constitution. num. 104. Marta de iursdict. 2 part. cap. 6. num. 7. & Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 2. num. 55. qui docent, quòd opinio, quæ favet potestati clavium, prævalet non faventibus.

Præsertim **[sect. 40]** cùm expressè decisum extet à Clemente Tertio in capit. Capellanus, de ferijs, posse Summum Pontificem in dubijs opinionibus declarare, quæ sit verior, & sequenda, quod in hoc casu, de quo sermonem habemus, toties, ut vidimus, non solùm verbis, verùm & factis ipsis, in negotijs gravissimis declaravit, l. de quibus, verl. *Quid enim interest,* D. de legibus, l. Paulum, D. rem ratam haberi, cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 21. num. 3.

Vnde nemini permittendum videtur, **[621]** hoc amplius in dubium revocare, quia semper **[sect. 41]** præsumere debemus, Papæ sententias, & declarationes esse iustas, & legitimè, ac canonicè promulgatas, ut ait text. in cap. cùm inter vos, §. final. de sent. & re iudic. cap. absit 11. quæst. 3. & alia congerens Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. cap. 26. Quoniam **[sect. 42]** est fons iustitiæ, Clement. unic. de probation. gloss. notab. in l. relegati, verb. *Reliqua,* de pœnis, cum alijs traditis à Gailio lib. 2. pract. observat. cap. 55. & in eo inest summa perfectio, & sapientia, ut probat Cardin. Paleotus in tractat. de sacro Consistorio, par. 2. quæst. 2. pag. 59. Et ideò licèt **[sect. 43]** totus mundus sentiret contra Papam, standum esset eius sententiæ, & declarationi, iuxta ea, quæ latè, & copiosè tradit Cardinal. Iacobat. de Concil. lib. 3. art. 1. n. 36. & lib. 6. art. 2. num. 45. DD. per text, ibi, in cap. hæc est Fides 24. quæst. 1. Philip. Probus in addition. ad Ioan. Monach. in cap. super eo, numer. 29. de hæret. ubi **[sect. 44]** dicit: *Papæ sententiam prævalere sententiæ omnium Episcoporum,* quæ fuit opinio gloss. in cap. in istis, distinct. 4. quam pluribus ornat Ioan. Baptist. Valençuela in monitor. contra Venet. part. 6. ex numer. 91. qui etiam in parte 7. ex num. 122. alia de hac re brocardica congerit, nempè, **[sect. 45]** quod Papa approbat, vel reprobat, omnes approbare, vel reprobare tenentur, & qui non est cum Papa, est contra Christvm, & qui non est Christi, Antichristi est, & quòd gravissimè peccat, qui Ecclesiam, quam defendere debet, impugnat. Cui addo Navarr. lib. 3. consil. tit. de ijs quæ fiunt a maiori parte Capit. num. 1. pag. 169. ubi **[sect. 46]** probat, Papæ solius sententiam præferri sententiæ omnium aliorum Episcoporum, & Doctorum, qui in Concilio generali congregati sint, & eo refragante, nihil fieri posse, argument. cap. significasti, de electione, ubi Ioan. Andr. & Panormit. notab. 7. & aliorum, quæ latiùs congerit Anton. Rosellis in tractat. de Concilijs, quæst. 17.

Tertiò **[sect. 47]** considero, quòd si ij, qui auctoritate cuiuslibet Principis contrahunt, vel ab eo aliquid recipiunt, decipi non debent, neque aliquam molestiam, aut vexationem subire, l. 2. l. benè à Zenone 3. C. de quadrien. præscript. l. 1. C. de his, qui veniam ætat. impetraver. cum pluribus alijs, quæ congerit Dueñas regul. 238. Peregrin. de iure Fisci lib. 6. tit. 4. num. 15. cum sequentibus, Cavallinus in tractat. de eviction. §. 5. num. 88. & latissimè D. Ioan. del Castillo lib. 2. controvers. quotidian. cap. 5. Iuvari **[sect. 48]** quippè nos beneficio oportet, non decipi, l. in commodato 17. §. sicut, in fine, D. de commodat. cap. un. eod. tit. & iniuriæ occasiones inde nasci non debent, unde iura nascuntur, l. meminerint, C. unde vi. Multò planius idem illis servari oportebit, qui donatione & concessione Pontificiâ muniti, has infidelium provincias tot periculis, expensis, & laboribus detexerunt, converterunt, & subiugarunt; Pontificalis quippè **[sect. 49]** dignitas & maiestas reliquas alias supereminet, ut aliàs de Imperiali dicitur in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber. & **[sect. 50]** ita Papa Imperator appellatur in cap. Constantinus, 96. distinct. & per Præposit. in cap. per venerabilem, num. 136. qui filij sint legit. & Princeps Principum mundi, aliàs superiorem non recognoscentium, & culmen omnium dignitatum, capit. corpora, de consecrat. distinct. 1. capit. venerabilis, de præbend. cap. solitæ, de maiorit. & obed. cum latè traditis à Valençuela dict. monitor. 5. par. ex num. 100. & 6. part. ex num. 80. & à Nobis sup. cap. proximo, ex num. 50. Et **[sect. 51]** Ecclesia, quæ est tutrix, & cultrix iustitiæ, non patitur aliquid fieri contra iustitiam, capite 1. §. diversum, de alienat. fendi, Baldus cons. 24. in fine, lib. 2. Ancharran. consil. 231. num. 3. Romanus cons. 298. n. 2. **[622]** Castrensis consil. 116. numer. 2. in fine, lib. 1. & Decius consil. 329. in fine.

Quapropter **[sect. 52]** Papæ facta in dubium vocari non debêre, docet text. in cap. in memoriam, 19. distinct. Anton. de Butrio in cap. 2. num. 60. de translat. Prælat. Franc.

de Curte inter consilia Martianesij consil. 10. num. 6. & alij apud Valençuel. sup. 5. parte ex num. 146. Neque quisquam **[sect. 53]** iustè eius potestati & auctoritati detrahere debet, ut ait Hieronym. Alban. in tractat. de potest. Papæ, 1. par. num. 123. & 2. par. num. 237. & 249. & Lælius Iordanus in tractat. de Romanæ sedis origine, cap. 12. num. 23. Quin **[sect. 54]** potius ubi aliquid magnum, & insolitum, & quod ordinarias iuris regulas excedat, à Pontifice fieri videamus, præsertim si in Ecclesiæ augmentum, & Fidei propagationem, aut conservationem dirigatur, id magis admirari, quàm reprehendere, aut notare debemus, ut optimè in nostris terminis advertit Episcopus Chiapens. in dict. tractat. comprobat. fol. 65. Quia **[sect. 55]** potestas sedis Apostolicæ, cùm in se maxima, & amplissima sit, tum tamen magis extendi, & usque in infinitum, ut aiunt, ampliari potest, quoties Summus Christi Vicarius universalis Ecclesiæ commodiori, & perfectiori statui id viderit convenire, ut tradit D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 19.

Et idem Chiapensis probat **[sect. 56]** ex simili à Bart. Bald. & alij Doctoribus tradito in l. si hominem 30. D. manda. per text. ibi Ias. in l. non solùm, §. morte, col. 21. D. de novi oper. nuntiat. & in l. 1. C. de precib. Imper. offeren. Panormit. in cap. at si clerici, §. de adulterijs, col. 5. de iudicijs, & in cap. final. col. 14. de consuetudine, Felin. in cap. 1. numer. 48. & sequentibus, de constitution. dum docent, quòd quoties aliquis casus occurrit, à Principe non cogitatus, vel à lege non prævisus, potest is, qui vices eiusdem Principis gerit, vel aliàs generale mandatum habet, ea omnia facere, quæ præsens causæ utilitas, vel necessitas exigit, etiamsi mandati fines, excedat, vel eidem aliquatenus contraveniat.

Quibus addere etiam possumus tex. in **[sect. 57]** l. ult. §. fin. D. mandati, & in l. 4. §. ult. D. de re militari, & tradita à Iasone in l. Barbarius, D. de offic. Prætor. ex numer. 24. & in l. nemo potest, col. 1. de legat. 1. Hippol. de Marsilijs in l 1. §. fin. num. 29. D. de quæstionib. Tiraquel. de pœn. temper. in præfat. numer. 25. & in l. si unquam, verb. *Libertis,* num. 48. C. de revocand. donat. Pinel. in l. 1. C. de bonis mater. 3. part. ex numer. 23. & in rub. C. de rescind. vendit. 2. parte, capit. 2. numer. 6. & Caldas Pereira de nomin. emphyt. q. 15. num. 19. ubi eum minimè mandati fines excedere notant, qui facit aliquid vicinum, & annexum mandato.

Qua de causa **[sect. 58]** magnæ audaciæ, & temeritatis, imò & impietatis esse videtur, asserere, vel attentare, quòd Pontifices non possunt prædictas donationes facere, vel quòd eas frustratoriè fecerunt, & tanquam aërem verberantes. Nam **[sect. 59]** ut Deus, & natura, ut inquit Philosophus, ex possibilibus saciunt, quod melius est; nec unquam aliquid frustra efficiunt; ita **[sect. 60]** quod Deo Auctore, vel eius Vicario fit, licitum, & convenientissimum esse, dicendum est, ut ait Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. D. August. lib. 3. de libero arbitr. cap. 5. & lib. 1. contr. advers. leg. & Proph. cap. 14. & eos referens Rutil. Benzon. de anno Iubilæi, lib. 2. cap. 1. pag. 62. &c. 21. pag. 144. Ecclesia **[sect. 61]** quippè nec decipere, nec decipi potest, ut multis probat Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. & 8. Pat. Fran. Suarez de defens. Fidei lib. 1. cap. 3. & in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. per totam.

Et **[sect. 62]** non solùm erroris est expers, ubi de rebus, & articulis Fidei decernit, ut in dict. cap. hæc est Fides 24.**[623]** quæst. 1. verumetiam, ubi de temporalibus, & concernentibus ad mores universales disponit, ut est commune dogma omnium Theologorum, & copiosè probat Turrecremata in summa de Ecclesia, Cardin. Bellarminus in controvers. de Conciliorum auctoritate, lib. 2. cap. 2. & lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 5. Gregor. Lopez in l. 22. tit. 4. par. 3. Avendan. in cap. Prætor. 2 par. cap. 23. nmum. 13. Rebuff. in const. 3. tit

de recusat. Roland. cons. 19. vol. 3. Benzonius dict. cap. 21. pag. 142. vers. *Nam Ecclesia,* & Menoch. de arbitrar. cent. 5. casu 458. ex num. 28. & latissimè, m & elegantissimè Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. & Nos iterum infrà lib. 3. cap. 2. Vnde **[sect. 63]** nascitur, quòd Papa recusari non possit, neque ab eius sententia appellari, ut resolvunt Abbas in capit. querelam, num. 14. de electione, Felinus in capit. inquisitionis, num. 14. de accusation. & in capit. in causis, numer. 4. de sent. & re iudicata, & alij plures, quos refert, & sequitur Menoch. ubi suprà, num. 58. & Valençuela dict. monitor. 6. par. n. 89. & 90. Quia quod **[sect. 64]** ipse Papa facit, videtur facere ut Deus, iuxta notata in c. si quando, & cap. cùm à Deo, de re script. cap. proposuit, de concess. præben. Præpositus in dict. cap. per venerabilem, num. 145. qui filij sint legit. Bald. in cap. 1. de nova forma fidel. in usib. feud. & in l. fin. num. 2. C. sententiam rescindi non posse, Paul. Castrens. consil. 415. num. 1. part. 1. Ioan. de Salas cons. 68. nu. 14. Et cùm sit Dei vicarius, eius facta Deo attribuuntur, cap. quanto, de translat. Episcopi, ubi Anton. de Butrio num. 5. Ioan. Nevizan. in Sylva nuptiali lib. 1. verb. *Non est nubendum,* num. 155. neque præsumitur, quòd aliter iudicet, vel faciat, quàm Deus ipse esset iudicaturus, ut argum. cap. novit 43. de appellat. & l. unicæ, D. de offic. Præfect. Prætorio, optimè notat Ioan. Andr. in cap. cum venissent 12. num. 7. de iudicijs, & facit text. in cap. non nos, 40. distinct. & alia, quæ cumulat Valençuela d. 6. par. ex num. 86.

Qvartò **[sect. 65]** ad eiusdem tituli comprobationem non minus efficaciter considerari potest, quòd etsi regulariter non exemplis, sed legibus iudicandum sit, l. nemo 13. C. de sentent. & interlocut. omn. iud. cum similibus ibi allegatis à gloss. Bart. Baldo, Saliceto, & Castrensi, & à Zepola cons. crimin. 8. Asflict. decis. 383. num. 8. Menoc. cons. 507. num. 3. lib. 6. & de præsumpt. lib. 1. quæst. 1. num. 19. quia ut prudenter advertit idem Menoch. consil. 57. numer. II. lib. 1. si exemplis iudicandum esset, semper res inter alios acta alijs præiudicaret, & rei iudicatæ exceptionem produceret, contra totum titulum, C. res inter alios acta, l. sæpè, D. de re iudicata, l. & an eadem, cum sequentibus, D. de except. rei iudicatæ. Quibus alia addit Anton. Thesaur. in præfat. ad decision. Pedemont. num. 33. inquiens, **[sect. 66]** quòd Curtius Iunior dicere solebat, se, quamvis ætate provectum, ex pluribus exemplaribus, quæ ad decisiones occurrentium causarum allegari audierat, pauca, vel nullum vidisse, quod in omnibus simile esset, & æquales circunstantias haberet, de quo etiam optimè tractat Anton. Mornatius in observation. ad l. 38. D. de legibus, pag. 30. & 31.

At tamen **[sect. 67]** quando exempla supremorum iudicum sunt, & in magnis tribunalibus usitata, multum ponderis, & auctoritatis habent, ut eâdem forma in similibus casibus procedatur, ut in l. filius, D. ad legem Corneliam, de falsis, l. 1. §. si vir, D. ad Syllanianum, l. 1. C. quæ sit longa consuetudo, l. 3. C. de ædificijs privat. ibi: *Probatis ijs, qui in oppido frequenter in eodem genere controversiarum servata sunt,* cum traditis ab Afflictis decisione 45.**[624]** & 190. Gama decis. 33. numer. 2. & decis. 228. per totam, ubi eius additio Vincent. de Franchis decis. 81. num. 2. & decis. 91. num. 16. 1. parte, Osaschana decis. Pedemont. 22. Anton. Thesaur. decis. 21. Petr. Herodio in præfat. ad lib. rerum iudicat. Pinel. in l. 2. C. de rescindend. 2. par. cap. 4. numer. 2. Parlador. lib. 2. quotidian. cap. fin. 5. parte, §. 10. num. 7. Perez de Lara de anniversar. & capellan. lib. 1. cap. 10. num. 43.

Et hac de causa exempla **[sect. 68]** sanctorum Patrum sequenda esse, & secundùm ea iudicandum, docet text. in cap. de quibus 20. distinct. cap. qui de mensa 37. distinct. cap. legimus, 81. distinct. cap. omnes 7. quæst. 1. cap. ult. 9. quæst. 3. cap. non est culpandus 32. q. 2. Et **[sect. 69]** maiorum actus pro lege accipiuntur, l. capitalium, §. ult. D. de pœnis,

l. minimè, D. de Religios. & sumpt. funer. l. 2. D. de vulgar. l. more 8. D. de adquir. hæred. & de iurisd. omn. iudic. l. non omnium 20. D. de legibus, cum multis alijs, quæ circa eas observat Lud. Gomez in reg. de trien. possess. quæst. 2. pag. 672. Fredericus Nausea in princ. inst. quibus ex caus. manum. non licet, Mantua in Enchirid. rer. sing. c. 163. Menoch. de arbitrar. casu 32. numer. 2. Cuiac. lib. 8. observat. cap. 12. & lib. 17. cap. 15. & relati ab Alfano collect. 740.

Vnde multo **[sect. 70]** fortius auctoritas supremi Principis, prout est Papa, sequenda, & veneranda est: maior enim est quàm auctoritas Sanctorum, ut tetigimus sup. hoc lib. cap. 11. num. 25. & tradit gloss. in cap. de libellis, 20. dist. Baldus in l. rescripta, numer. 7. C. de precib. Imp. offeren. latè Felin. in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 29. de constit. Alvarot. in titul. Episcop. vel Abbat. num. 5. & Peregrinus de iur. Fisci, lib. 1. tit. 2. num. 2.

Et omnino tenendum, credendumque est licitum, & validum esse, quod non solùm unus Pontifex, sed plures in aliquo genere causarum fecerunt, & declararunt. Nam **[sect. 71]** tunc videtur inducta quædam consuetudo, quæ similiter ius in negotijs similibus facit, l. de quibus, l. si de interpretatione, l. minimè sunt mutanda, l. in ambiguitatibus 38. D. de legibus, gloss. fin. in dict. l. nemo, C. de sentent. & interlocutionibus, Palacios Rubios, in nostris terminis loquens, in dict. tractat. de obtent. Reg. Navarr. 5. parte, §. 2. ad finem.

Et hac ratione **[sect. 72]** utens Divus Augustinus epist. 118. ad Ianuarium: Si *quid horum* (inquit) *per Orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insaniæ est.* Et **[sect. 73]** Innocent. III. in cap. per venerabilem, in princ. vers. *Quod autem,* qui filij sint legit. inde probat, Sedem Apostolicam habêre potestatem dispensandi cum illegitimis, non naturalibus tantùm, sed etiam adulterinis, tam ad spiritualia, quàm ad temporalia, quòd illud, diversis causis inspectis, sæpè fecisse comperiatur.

Eodemque **[sect. 74]** argumento post Div. Thomam utitur Rutil. Benzonius dict. lib. 2. de anno Iubil. cap. 21. pag. 142. ad convincendos hæreticos, qui perfidè negant, Ecclesiam posse Iubilæos, & Indulgentias concedere. Nam usus inquit, Pontificum, qui per tot annos eas uniformiter concesserunt, absque dubio probat, in Ecclesia esse hanc potestatem.

Et Pat. Leonard. Lessius de iustit. & iure lib. 2. cap. 37. num. 30. vers. *Quartò idem,* pag. 506. eodem modo convicit aliam aliorum hæreticorum hæresim, qui dicebant, Sanctos non esse invocandos, nec ad eos preces fundendas.

Caietanus **[sect. 75]** quoque in 2. 2. q. 88. art. 11. contra S. Thom. constanter asseruit, posse Ecclesiam cum monachis dispensare, ut non obstante Religionis, & castitatis voto, matrimonium contrahere valeant, & hoc præcipuè ratione **[625]** defendit, quòd Ecclesia sæpè eiusmodi dispensationes concesserit: quod novissimè etiam recenset, & pluribus exemplis probat D. Ioan. Briz Martinez in historia S. Ioannis de la Peña, lib. 5. cap. 31. pag. 818.

Et in **[sect. 76]** nostro casu, de temporali potestate Pontificis loquens, idem argumentum expendit Ancharranus in dict. regula peccatum, Ægidius Bellamera in cap. futuram 12. quæst. 1. Præposit. in cap. cùm ad verum 96. distinct. col. 3. Paramus lib. 3. de origin. Inquis. quæst. 1. opin. 3. ex num. 67. & magis in specie circa eandem Alex. VI. donationem Episcop. Chiapens. in d. tract. comprobat. fol. 30. Gregorius Lupus in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 3. vers. *Standum ergo,* Fran. Vargas in tract. de aucto. Episcop. confir. 10. num. 5. Anastas. Germonius lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. num. 30. Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Tertiò principaliter.*

Et ad probandum, quòd **[sect. 77]** Romanus Pontifex, ut verus D. Petri successor, est caput universalis Ecclesiæ, Marta de iurisdict. 1. p. cap. 12. n. 3. & 4. & cap. 24. num. 32. & 35.

Qui omnes concludunt, **[sect. 78]** validissimum, & urgentissimum esse hoc argumentum: *Ecclesia fecit, ergo potest fieri.*
Præsumendum **[sect. 79]** est enim pro his, quæ diu in Ecclesia Dei agitata sunt, cap. constitutus, ubi Abbas de Religios. domib. Et ut Baldus notabiliter inquit in l. quicunque, C. de servis fugitivis, notab. 4. Id, **[sect. 80]** quod consuetum est fieri, non dicitur arbitrarium, sed necessarium. Et **[sect. 81]** consuetudo paulatim vires legum, earumque pœnas & censuras abrogat, & enervat, etiam si ab initio irrationabiliter, & cum peccato fuerit introducta, iuxta doctrinam Panormit. in cap. 1. de tregua, & pace, Sylvestri, verb. *Consuetudo,* quæst. 6. Caietani 1. 2. quæst. 97. art. 3. Soti lib. 1. de iust. & iur. quæst. 7. art 2. ad 2. Avila de censuris, 1. part. dub. 8. & colligitur ex cap. cùm venerabilis, de consuetud. ubi gloss. Ioan. Andr. & Panormit. num. 5 Ias. in l. de quibus, num. 8. D. legibus, Ancharranus, Hostiens. Alexand. & alij plures, quos refert, & sequitur Covarruv. in cap. quamvis pactum, 1. par. §. 7. num. 12. Tiraquel. de pœn. temperan. causa 42. num. 1. & sequentibus, Anton. Gabr. lib. 7. commun. conclus. tit. de maleficijs, conclus. 8. num. 16. & Ioan. Gutier. cons. 38. num. 1. & tetigi sup. cap. 14. num, 72. & Cardin. Tuschus, verbo, *Consuetudo,* concl. 848. Atque ita utriusque iuris DD. multum **[sect. 82]** semper huic argumento deferre solent, quod à solitis, sive consuetis desumitur, & tanto efficacius illud esse censent, quanto consuetudo est antiquior, & universalior, aut à magnis viris inducta, ut constat ex l. certi condictio 9. §. si nummos; ibi: *Cum quotidie,* D. si cert. petatur, ubi Bart. Angel. Alexan. Ias. & reliqui Legistæ communiter, & ex Canonistis in cap. cùm M. Ferrariens. de constitut. ubi Butrius, Immola, Panormit. Felin. & alij, & ex plurimis alijs, quæ latissimè in eandem rem congerit Everardus in locis argumentorum, loco 10. & 63. Est enim **[sect. 83]** praxis vera legum interpres, ut ait Bald. in cap. 1. num. 2. de feud. sine culp. non amitten. Natta cons. 167. n. 7. & cons. 147. num. 17. Roland. cons. 2. num. 7. & sequenti, ol. 2. Et **[sect. 84]** observantia subsecuta, & uniformiter continuata, ius æquale ac lex ipsa constituit, dict. l. de quibus, D. de legibus, l. nulli 3. D. quod cuiusque universit. nom. l. prohibere 3. §. si quis, D. quod vi aut clàm, l. observare 4. §. 5. D. de officio Proconsul. Et non **[sect. 85]** minus quàm lex custodienda est, l. 1. C. quæ sit longa consuetudo, ibi: *Nam & consuetudo præcedens, & ratio, quæ consuetudinem suasit, custodienda est, & ne quid contra longam consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam revocabit Præses provinciæ.* Creditur enim à**[626]** titulo præcedenti, ac sufficienti fluxisse, ita **[sect. 86]** ut dispositum censeatur, quod fuit observatum, l. quædam mulier, D. de rei vend. l. si à te, D. si serv. vind. l. prædia, D. de acquir possess. Alexander consil. fin. lin. 4. ex num. 9. Tusch. verb. *Consuetum,* conclus. 959. & dubietas, si quæ in eo erat, vel opinionum diversitas ex eventu, & observatione subsecuta optimè declaretur, ita ut deinceps illa sit tenenda, quæ fuit observata, non obstante iuris dispositione, l. 1. circa finem, C. de imponen. lucrat. descrip. lib. 10. ibi: *A primordio enim tituli posterior formatur eventus,* l. sed & Iulianus, §. penult. D. ad Macedon. l. si servus plurium, §. fin. D. de legat. 1. l. constitutionibus, in fine, D. ad municipal. ibi: *Cui consequens, ut ne in futurum à forma observata recedatur,* d. l. minimè, & l. si de interpretatione, & l. in ambiguitatibus, D. de legibus, iunctis alijs, quæ notant DD. in cap. cùm dilectus, de consuetudine, Roman. cons. 61. num. 1. & cons. 271. num. 4. Fulgosius cons. 121. num. 3. Bald. cons. 235. lib. 2. Angel. cons. 99. num. 5. & cons. 345. num. 4. Corneus cons. 83. num. 11. lib. 4. Socin. Senior cons. 145. num. 11. lib 1. Socinus Iunior consil. 2. num. 24. & 28. lib. 1. Laurent. Sylvan. consil. 88. num. 28. lib. 2. Ioan. Zephal. cons. 28. num. 32. vol. 1. & cons. 320. num. 37. & sequentibus, vol. 3. Aymon Cravet. in tract. de antiq. temp. 1. par. num. 15.

& cons. 10. cons. 101. num. 7. & consil. 118. Riminaldus in l. 1. num. 110. D de offic. eius, Vldaric. Zasius cons. 14. à num. 86. lib. 1. Ioan. Gutierr. cons. 2. n. 10. Burgos de Paz in proœm. leg. Tauri ex num. 226. & in l. 3. à n. 212. usque ad 217. Roder. Suarez in l. post rem iudicatam, in princ. D. de re iudic. ex num. 18. Redin. de maiestat. Princip. verb. *Sed etiam,* per legit. tram. num 166. Rolandus cons. 70. num. 12. vol. 1. Ioseph. Ludovicus, qui hos, & plures alios notablies effectus observantiæ latè congessit conclus. 38. per totam, & decis. Perusin. 29. num. 32. Molina de Hispan. primog. lin. 2. cap. 6. num. 58. Molina de Medrano in allegatione Proregis extranei Regni Aragoniæ ex numer. 174. ad 180. Zevallos practic. commun. tom. 3. quæst. 762. num. 16. Hieron. Gonçal. ad Reg. 8. Cancel. gloss. 5. §. 7. num. 87. Cæsar de Graffis decis. 2. elect. num. 3. & decis. unica, de Magistris, num. 5. & 6. & novissimè Anton. Mornacius in observat. ad d. l. minimè, & adl. 2. de constiut. Princip. & ad. & l. 2. §. Appius, D. de orig. iur. Vbi **[sect. 87]** Virginius indignatus, quòd vetustissima iuris observantia in persona filiæ suæ defecisset, eam necasse narratur. Leander Galganetus in tract. de condit. & demonstr. 1. par. cap. 8. num. 60. & sequentibus, Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 7. ex numer. 7. & cap. 10. numer. 36. & Ioan. Baptist. Valençuela consil. 52. num 49. & sequentibus, & cons. 53. ex numer. 8. & cons. 63. num. 196.

Quod adeò verum est, ut **[sect. 88]** in ista observantia declaratoria non requiratur præscriptio, sed sufficiat ita aliquando fuisse observatum, ut expressè docent Zas. Molina de Medrano, Gutierrez, & Ioseph. Ludovic. ubi suprà, Burgos de Paz dict. l. 3. Tauri, num. 215. ubi aiunt, hoc absque dubio procedere, si per decem annos ita fuerit observatum, Beroius cons. 94. num. 13. lib. 2. & Valençuela dict. cons. 53. num. 11. ubi tradunt, hanc consuetudinem, sive observantiam induci ex unico actu, etiam si super ipsa iudicatum non fuerit; nam **[sect. 89]** solitum dicitur quid ex sola una vice, l. Mella, §. sed si alimenta, D. de alim. & cibar. legat. ubi Bart. Curtius Iunior cons. 19. num. 4. Angel. & Paul de Castro in l. consentaneum, C. quomodo & quando iudex, Gozadin. cons. 23. num. 5. & Zephal. d. cons. 28. num. 31. vol. 1.

Cuius **[sect. 90]** consuetudinis, & observantiæ, etiam in alienationum materia, magnam vim, auctoritatem esse Doctores fa-**[627]**tentur, inde **[sect. 91]** communiter deducentes, Reges vel Barones, aut Ecclesiæ Prælatos, qui iuxta consuetudinem contrahunt, vel alienant, aut in feudum concedunt, rectè facere, & impediri non posse, cap. 1. ubi omnes, qui feud. dare possint, gloss. & DD. in cap. 2. de feudis, gloss. in cap. 2. 2. 4. quæst. 1. Guido Papæ decis. 560. Natta cons. 367. num. 6. Socin. Iunior cons. 94. num. 29. vol. 2. Calderin. cons. 11. in tit. de feudis, col. 1. Alex. cons. 40. col. fin. & cons. 92. col. 2. vol. 6. Paul. de Castro cons. 146. col. 2. & plures alij, quos refert, & sequitur Roland. à Valle omnino videndus consil. 1. ex num. 81. ad 87. vol. 1. Et vide alia plura quæ de hac consuetudine, sive observantia interpretativa tradimus infr. lib. 3. cap. 1. num. 25.

Qvintò & ultimò facit, quòd cùm Romani Pontificis dignitas, & sapientia per se, ut diximus, maxima, & potentissima sit, ut eius factis, & decisionibus stare debeamus; tum verò ex eo illis **[sect. 92]** magis securè assentiri tenemur, quod certum sit ardua, dubia, vel gravia negotia nunquam sine illustrissimorum Cardinalium, & aliorum sapientissimorum virorum consilio discernere, expedire, aut declarare solere, quos ad hoc sibi tanquam coadiutores assumit, cap. per venerabilem, §. sunt autem, qui filij sing legit. cap. fundamenta, de elect. lib. 6. ubi Ioan. Monachus, Dominicus, Ioan. Andr. & alij, Abbas in cap. quæsivit, num. 3. de is, quæ fiunt à maior. par. Capituli, Paul. Castrens. in l. 1. num. 5. D. de legibus, & plures alijs, quos refert,

& sequitur Riminald. cons. 689. num. 72. & cons. 738. num. 9. Rolandus à Valle cons. 2. num. 101. vol. 1. Benincasius in tractat. de constit. quæst. 7. per tot. Anton. Cardosus in Repert. verb. *Papa,* num. 5. Ioan. Garcia in tractat. de nobilit. glos. 24. num. 2. & glos. 48. numer. 52. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 23. Zevallos 1. tom. pract. commun. q. 645. num. 1. Morla in emporio iuris 1. par. q. 1. & 2. & Cardin. Paleotus omnino videndus d. tract. de sacr. Consistor. 1. par. q. 3. ubi conatur ostendere, **[sect. 93]** Summum Pontificem etiam cùm potestatis plenitudine utitur, Cardinalium consilium in eiusmodi rebus requirere debêre, idque iure Divino, naturali, & gentium probari, & in libro cæremoniali, sive rituum Ecclesiasticorum S. R. E. passim adverti: ac prætereà **[sect. 94]** de hac re olim ab ipsis Romanis Pontificibus simul cum Fidei professione iusiurandum præstari solitum fuisse, quod hac formâ concipiebatur: *Si qua verò emerserint contra Canonicam disciplinam, ego cum filiorum meorum S. R. E. Cardinalium consilio, directione, & rememoratione ministerium meum geram, & emendare curabo:* & conducunt alia quæ de eorundem Cardinalium officio, & dignitate notamus infr. lib. 3. cap. 2. num. 27. & seq.

Vnde hîc inserere licet **[sect. 95]** illud Ecclesiastès cap. 12. vers. 11: *Verba sapientum quasi stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore uno.* Quo in loco Bellarmin. tom. 1. controvers. lib. 3. cap. 4. quod est de iudice controversiarum Ecclesiæ, Summi Ecclesiæ Pastoris, & Pontificis munus significari inquit, & auctoritatem regendi, & docendi, quam habet. Cui **[sect. 96]** Salomon penitus acquiescendum tradit, quando sententia data est à Summo Pastore, adiuncto præsertim consilio sapientum, & eo quidem Pastore, qui amplissimas à Christo promissiones accepit. Quam expositionem admittit etiam & defendit Gretserus adversus Novatores lib. 3 cap. 4. & Pat. Ioan. Pineda in comment. sup. Eccles. ad illum locum, num. ult. pag. 1204.

Et cùm hoc consilium in prædicta Alexand. donatione, de qua agimus, & similibus intervenerit, par est, ut in eis Pontifices nullatenus errasse credamus, qui **[sect. 97]** omnia Divina, & humana **[628]** iura in scrinio pectoris sui habere dicuntur, cap. 1. de constitut. lib. 6. l. omnium, C. de testament. l. penult. C. de ijs, quibus ut indign. habitâ nimirum consideratione ad dictorum Cardinalium, & sapientum consultationem, quos semper secum habêre solent, ut notatur in dict. cap. 1. & in l. humanum, C. de legibus, & per Panormit. in cap. tum ex litteris, de in integr. restit. col. 5. & in nostris terminis per Episcop. Chiapens. dict. tractat. comprob. fol. 30. & Ioan. Garcia, & alios sup. relatos.

Quibus addere **[sect. 98]** possumus Thom. Bozium lib. 6. de sign. Eccl. cap. 8. ubi nimis extollit, & multis testimonijs, exemplis, & rationibus probat eximiam scientiam, prudentiam, dexteritatem, & certitudinem, quâ Maximi Romani Pontifices, & sacrorum Cardinalium Collegium, privilegio Divinitus concesso, in declarandis rebus dubijs, & arduis usi fuerint, & quid verum, quid falsum, quid bonum, quid malum discernendo.

Quibus **[sect. 99]** non adversatur, quòd in dicta Bulla Alexandri VI. nulla mentio de consilio, aut consensu Cardinalium habetur, quæ in alijs Bullis inseri solet; nam **[sect. 100]** frequentius est, ut etiam adhibito Cardinalium consensu, & suffragio, solùm sub nomine Papæ, & non aliorum Bulla expediatur, ut resolvit Quintil. Mandos. sup. reg. 8. Cancell. q. 5. num. 5. & 6. eam rationem adducens, quòd **[sect. 101]** actus denominatur ab eo, qui principalis est, & principaliter facit, non autem à consensu, seu consilium præstante, l. si pater, in fine, D. de manumiss. vind. l. aliud est vendere, D. de regul. iur. Bald. in l. 2. quæst. 20. num. 24. C. de rescind. venditione. Præsertim, quia **[sect. 102]** ut benè advertit Paul. Castrens. ubi sup. Panormit. in cap. 2. num. 3. de cleric. non resident. & plures alij relati ab Anton. Petra de

potest. Princip. cap. 15. num. 83. & Valençuela d. monitor, contra Venet. p. 6. num. 97. & 98. pag. 367. Papa si nolit, non teneatur de necessitate, fratrum Cardinalium consilium petere; neque **[sect. 103]** contrarium præcisè consuetudine induci posset, quia esset præscribere contra supremam potestatem Papæ; contra **[sect. 104]** quam, ut ijdem Doctores advertunt, nulla currit præscriptio, iuxta text. & ibi notata in cap. cùm non liceat, de præscript. & doctrinam Innocentij communiter receptam in cap. bonæ, el 2. de postulat. Prælator. Franc. Marc. 2. par. decis. 1297. num. 5. & 6. Balbum de præscript. 2. par. 5. princip. q. 2. num. 3. Necnon **[sect. 105]** etiam, quia in dicta Bulla apponitur clausula, *Ex certa scientia,* quæ virtualiter præcedentem includit, & Pontificem certioratum esse præsupponit de omnibus, quæ illum movêre possunt ad negandum, aut concedendum; aliter enim non diceretur concedere ex certa scientia, sed per ignorantiam, & subreptionem, cap. nihil, de electione, cap. Pastoralis, §. prætereà ubi Abbas num. 4. de offic. delegati, cap. cùm olim, de sent. & re iudicata, l. 1. C. si servus, aut libertus ad Decurionat. cum plurimis alijs, quæ latè congerit Vital. de Cambanis in tract. clausularum, pag. 23. & Cardinal. Tuschus pract. concl. iur. litt. C. concl. 340. & seq. Quod etiam **[sect. 106]** importat clausula altera, *De plenitudine potestatis,* quæ in eâdem Bulla proponitur, quâ nunquam uti pontisex solet, nisi cum causæ cognitione, neque aliter quàm si plenè de negotio fuerit informatus, ut tradit Aretin. cons. 163. n. 13. Felin. in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 66. vers. *Sextò limita,* de constitution. Tiraq. in tract. res inter alios acta, limit 7. ad finem, & plures alios allegans Ferretus cons. 31. num. 31. vol. 1. Cravet. cons. 241. vers. *Quartò respondeo,* Molin. de primogen. lib. 2. cap. 7. num. 26. & seq. Menoch. cons. 1. num. 426. Tuschus sup. conclus. 342. & Marta de clausulis, 1. par. clausula 259. num. 13. & 14.

[629] CAPVT XXV. *De iuribus, ac rationibus, quibus Apostolica Sedes curam, & facultatem convertendi, & acquirendi Novi Orbis Hispaniæ Regibus potius, quàm alijs indulserit: & cur etiam quoscunque alios Reges, Principes, aut privatos ad eundem Orbem accedere, vel eius maria navigare vetuerit?*

SVMMARIVM Capitis XXV.

1 *Alexandri VI. donatio à calumnijs invidorum defenditur.*

2 *Ecclesia est columna & fundamentum veritatis.*

3 *Pontifex Summus per se ipsum provincias Novi Orbis conquirere, & convertere non potuit, nec debuit. Et quare?*

4 *Ecclesiastici regulariter se militaribus expeditionibus immiscere non debent.*

5 *Principes Christiani Dei, & Ecclesiæ ministri sunt.*

6 *Cap. Principes 23. quæst. 5. & similia exornantur.*

7 *Pontifex gladium materialem habet nutu, Imperator iussu, miles usu, ex D. Bernardo.*

8 *Pontifex potest infidelium conversionem, & conquisitionem Principibus sæcularibus non solùm comittere, sed & præcipere.*

9 *Regibus Catholicis potius quàm alijs conversio, & conquisitio Novi Orbis ab Ecclesia committi debuit, & quare? & Auctores, qui de hoc agunt: & num. 11.*

10 *Hispaniæ Reges præ cæteris potentia, & commoditatibus pollent ad Novi Orbis regiones conquirendas, & convertendas.*

12 *Dei summa providentia intervenit in Novi Orbis conversione, Regibus Hispaniæ potius quàm alijs concedenda. Et quare?*

13 *Hispani Reges, & homines præ cæteris zelo, puritate, & cultu Christianæ Religionis flagrare noscuntur.*

14 *Reges Galliæ, & Angliæ cur à Deo vocati non fuerint ad Novi Orbis conquisitionem, & conversionem?*

15 *Hæreticorum omnes conatus circa Novum Orbem turbandum, & occupandum hactenus evanuerunt.*

16 *Infideles plures ab Hispanis in Novo Orbe ad Fidem redacti sunt, quàm in omni Europa per hæreticos ab ea alienati.*

17 *Hæretici Deo valdè exosi sunt, & a Fidei propagatione semper exclusi.*

18 *Hæretici labruscas potius, quàm veras vites novis Ecclesiæ plantationibus inserunt.*

19 *Hæretici solùm valent ad corrumpendas, & perimendas animas, non ad salvandas.*

20 *Hæreticos cur omnibus infidelibus deteriores esse dicat D. Hieronymus?*

21 *Hispaniæ Reges deputati videntur ad Fidem defendendam, & extendendam.*

22 *Genebrardus agnoscit Hispanorum opus esse expugnare Infideles & Paganos.*

23 *Stanislai Osij ingens encomium de Fide, & Religione Hispanorum.*

24 *Reges Hispaniæ, etiam nolentes, invitandi essent ab Ecclesia ad Novi Orbis conversionem.*

25 *Reges Hispaniæ iam pridem Christianissimorum nomine gaudent.*

26 *Galliæ Reges ratione Imperij, quod olim habuerunt, dicuntur Christianissimi.*

27 *Catholicorum titulus quando ab Ecclesia Hispaniæ Regibus dari cœperit?*

28 *Hæretici vocem, Catholicam, in Ecclesia ferre non possunt.*

29 *Reges Hispaniæ appellantur Orthodoxi, & Defensores Fidei.*

30 *Reges Catholici Hispaniæ gaudent virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum.*

31 *Reges Galliæ, & Angliæ habere dicuntur virtutem curandi strummas.*

32 *Angliæ Reges annulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt.*

33 *Reges Hispaniæ etiam habent virtutem curandi strummas, ut Reges Galliæ & Angliæ.*

34 *Reges Hispaniæ sacro oleo tempore coronationis inungi solent.*

35 *Vnctionis ius passim omnes Reges Christiani sibi usurpant.*

36 *Hæretici negant potuisse Pontificem à conquisitione & conversione Novi Orbis alios Reges excludere.*

37 *Principes omnes Christiani curare debent Fidei propagationem.*

[630] 38 *Commercium de iure gentium inter omnes commune est.*

39 *Maris usus, & navigatio cuilibet communis, & libera esse videtur.*

40 *Hispani iniustè videntur alios navigatione maris Indici prohibere. Sed contrarium num. 63.*

41 *Indi videntur damnum pati ex eo quòd alij præter Hispanos ad eos accedere prohibeantur.*

42 *Terra omnium communis mater est, & esse debet secundùm Apollonium.*

43 *Summum Pontificem rectè potuisse alios Reges præter Catholicos ab Indiarum conquisitione excludere, verior sententia est, & qui eam probent?*

44 *Animarum conversionis cura præcipuè spectat ad Summum Pontificem.*

45 *Papa potest pro arbitrio suo disponere modum & formam conversionis infidelium.*

46 *Papa est velut præcipuus motor conversionis infidelium: & Reges sunt velut organa, & instrumenta.*

47 *Pax inter Principes quantumvis pios, & Christianos conservari non posset, si promiscuè in eandem conversionem, & conquisitionem intenderent.*

48 *Reges Castellæ, & Lusitaniæ ob conquisitionem Indiarum plures simultates habuerunt.*

49 *Apostoli proprias, & distinctas provincias sortiti sunt, & unusquisque, Divo Paulo excepto, in sua dumtaxat prædicavit.*

50 *Diœceses, & Parochiæ distinctos limites habent.*

51 *Multitudo ubi est, ibi & confusio.*

52 *Hominum ad dissentiendum facilitas naturalis est.*

53 *Indi non possent congruenter in Fide edoceri, si diversarum nationum gentes hoc ministerio fungerentur.*

54 *Provincia unaquæque abundat in sensu suo, & habet peculiares conditiones, & affectiones.*

55 *Communio solet discordias generare.*

56 *Nationes diversæ aliæ alijs oppositæ sunt.*

57 *Negotia pluribus commissa segnius expediuntur.*

58 *Multitudo ministrorum onerosa potius, quàm utilis esse solet.*

59 *Negligitur quod communiter possidetur.*

60 *Lex 2. C. quando, & quibus quarta pars debeatur lib. 10. exornatur.*

61 *Communionem rerum omnium qui in Republica utilem esse putant, reprehenduntur.*

62 *Pontificis prohibitione interveniente, non est licitum in alienis terminis prædicare.*

63 *Commercium non est commune, ubi ab alijs prius legitimè præventum est.*

64 *Ecclesiæ, & Fidei bonum quæ generaliter respiciunt, cæteris præferuntur, quæ specialiter quibusdam utilia sunt.*

65 *Præceptum Divinum curandi animarum conversionem præfertur alijs, quæ à iure gentium dimanant. Dom. Doct. Ant. Pichardus Vinuesa Primarius Salmant. & Pincianus Senator, laudatur, ibid.*

66 *Feræ, & pisces licèt iure gentium capientium fiant, fallit tamen ubi capiuntur in loco ab alio præscripto, vel legitimè possesso.*

67 *Mercatores extranei, & peregrini benè possunt ingressu, & commercio nostrarum provinciarum prohiberi.*

68 *Indorum maior utilitas in externis mercibus comparandis non est considerabilis, respectu damnorum, quæ ex commercio extrancorum recipere possent.*

69 *Commercia, & armorum transportatio cum Barbaris, & Infidelibus prohibentur, ubi aliquod damnum timetur.*

70 *Prohiberi quis potest ne accedat ad locum in quo timetur, quòd iniuriosus vel tumultuosus existet.*

71 *Excommunicationis censura, quæ imponitur in Bulla Alexand. VI. transeuntibus ad Novum Orbem, vel eius maria navigantibus sine licentia Regum Catholicorum, iusta est, & legitima.*

72 *Excommunicatio, ut licitè, & validè ferri possit, quæ requirantur?*

73 Excommunicatio ut liget, necessarium **[631]** est, quòd authenticè promulgata sit, & quòd non possit invincibiliter ignorari.

74 *Excommunicationis pœna contra extraneos transeuntes vel navigantes ad Indias, omnibus nota est.*

75 *Schedulis plurimis alienigenæ omnes, atque etiam Hispani sine Regis licentia ad Novum Orbem transire prohibentur.*

76 *Hispani ad Novum Orbem sine licentia transeuntes non incurrunt censuram Bullæ Alex. VI. & quare?*

77 *Censurarum rigor, & vigor abrogari, & enervari solet per contrariam consuetudinem.*

78 *Schedula novissima triremium pœna damnat eos, qui ad Novum Orbem sine licentia transierunt.*

79 *Extraneorum quælibet commercia, & negotiationes etiam per interpositas personas in Novo Orbe prohibentur.*

80 *Navigia, & merces extraneorum, quæ in mari, vel portubus Novi Orbis reperiuntur apprehendi, & confiscari iubentur.*

81 *Pyratæ sunt, qui suis navigijs maria, vel littora Novi Orbis infestant, & de pœnis Pyratarum.*

82 *Pyratæ ex ore Pontificis quotannis excommunicantur.*

83 *Philippi IV. Regis ac Domini nostri zelus, & pietas commendatur, & qualiter initio regnandi treguas cum rebellibus solverit.*

84 *Schedula Regia de solvendis inducijs cum Holandis refertur.*

85 *Holandorum classis, quæ anno 1624. adoras Regni Peruani pervenit, quem exitum habuerit?*

86 *Dominus Don Didacus Fernandez de Corduba excellentissimus Regni Peruani Prorex laudatur.*

87 *Holandi falsò se victores evasisse in expeditione Limana & Brasiliensi confingunt.*

88 *Brasiliæ urbs ab Holandis intercepta, qualiter à nostris recuperata fuerit?*

89 *D. Thomas Tamaio de Vargas Historiographus Regius, citatur & laudatur.*

HIS ergo **[sect. 1]** adeò validis fundamentis, & robustis tibicinibus fulta Alexandri VI. donatio, securè poterit adversantium hæreticorum impetum sustinere, & aliorum malevolorum invidiam, & latratus contemnere, Romanæ quippè Sedis auctoritas, & potestas, tot iuribus exemplis, rationibus, & auctoritatibus hac in parte communiri videtur, ut nullus deinceps piè, & rectè sentientibus dubitandi locus remaneat; præsertim si animadverterint, ipsam **[sect. 2]** Ecclesiam, quæ hoc iure in elargiendis infidelium dominationibus utitur, columnam, & fundamentum veritatis à Divo Paulo appellari, 1. Timot. 3. doctamque à Spiritu Sancto omnem veritatem, Ioan. 14. & 16.

Cùm autem **[sect. 3]** Summus Pontifex hanc ita piam, utilem, & laudabilem Novi Orbis inquirendi, & convertendi provinciam per se commodè exercêre non posset, qua multos ac magnos sumptus, crebras, & ingentes classes propter immensam Oceani navigationem, & terrestres etiam expeditiones, militaresque apparatus desiderabat, quibus Sacerdotalis **[sect. 4]** ordo, Ecclesiasticusque **[632]** status se regulariter immiscere non debet, ut multis Sanctorum Patrum testimonijs adductis, latè probat Gratianus in cap. 1. & seqq. 23. q. 7. cap. quicunque 1. & 2. cap. Clerici, cum plurimis alijs 23. q. 8. & Gregor. de Valencia 3. tom. disp. 3. q. 16. de bello, puncto 4. per totum, columna 726. debuit utique illam aliquibus Principibus sæcularibus Christianis **[sect. 5]** committere, qui Dei, & Ecclesiæ ministri sunt, ut inquit D. Paul. in epist. ad Roman. cap. 13. & pluribus ostendunt Anton. Corset. in tract. de potestate Regia, q. 1. num. 2. Ioan. Igneus in l. necessarios, §. non alias, num. 660. D. ad Syllanian. Petr. Gregor. lib. 35. Syntagmat. cap. 1. num. 1. Fevardentius sup. Ruth. cap. 2. sect. 11. & ut præclarè docet D. Isidorus ab eod. Gratiano relatus **[sect. 6]** in cap. Principes 23. q. 5: *Nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent: ut per eandem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniant, & quod non prævalet Sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem, atque ita per Regnum terrestre, cœleste proficiat.*

Quò etiam respicit text. in cap. prodest, cap. Regum officium, cap. administratores, cap. de Liguribus, c. quali nos, eâd. causa & q. cap. displicet, cap. non invenitur, cap. quando, cum alijs 23. q. 4. & D. Bernard. lib. 2. de considerat. ad Eugen. quem citant Abbas, Andr. Siculus, & alij DD. communiter in cap. novit, de iudicijs, **[sect. 7]** ubi inquit: *Gladium materialem Pontifex habet, nutu, Imperator iussu, miles usu, vel manu.* Et in nostræ quæstionis terminis rectè **[sect. 8]** advertit Palacios Rub. de obtent. Regni Navarræ, 4. par. §. 2. vers. *Principes autem,* Episcopus Chiapens. in tract. comprobat. fol. 29. & 47. Ioseph. Acosta lib.

3. de procur. Ind. salute cap. 2. pag. 218. Ioan. Maior, Mag. Victor. & alij, quos novissimè refert, & sequitur P. Franc. Suarez in tractat. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 7. pag. 284. ubi concludunt, Summum Pontificem potestatem habere, hanc conversionem, & reliqua ad eius executionem necessaria, temporalibus Principibus committendi, eisdemque præcipiendi, ut talem curam assumant.

Porrò, si alicui Christiano Principi hoc opus iniungendum, & demandandum fuit. Sanè **[sect. 9]** nemo sanus negare poterit, optimo, ac veluti præciso iure, Catholicis Hispaniæ Regibus committi debuisse, tum quia ipsi primùm has adeò remotas, & antiquis ignotas Novi Orbis regiones explorare, & occupare cœperunt, ut fusè ostendimus suprà hoc lib. 2. cap. 6. per totum. Cùm etiam, quia littorum, ac marium domini erant, quæ magis ad prædictas regiones accedere videbantur, & **[sect. 10]** potentiâ, divitijs, navigiorum copiâ, nautarumque peritiâ & Imperij amplitudine, præ cæteris, eâ tempestate pollebant, & nunc magis pollere noscuntur, ut diximus sup. hoc eod. lib. cap. 16. ex num. 43. & latè probat Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 5. per totum, & novissimè Fr. Ioan. à Salazar in Politica Hispana proposit. 1. Quæ omnia quàm suerint huic muneri necessaria, satis apparet, ut **[sect. 11]** pluribus ostendunt idem Episcop. Chiapens. ubi sup. fol. 29. & seqq. & fol. 46. & 52. Acosta d. cap. 2. vers. *Cur verò, ibi: Cur verò Hispaniæ Regibus potiùs, aut solis, si modò absit invidia, res tanta commissa fuerit, non est ab æquitate alienum, cùm & illorum auspicijs, atque ope primùm inventa utraque India sit, & navigationi Oceani opportunissima Hispania sit. Denique primi illi eam provinciam & petiverunt, & studiosè curarunt.* Ioan. Boterus omnino legendus in relation. univers. 4. part. lib. 2. per totum, Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. Rutil. Benzon. de anno Iubilæi lib. 1. cap. 10. pag. 53. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 10. cap. 13. vers. *Atque hæc suprema,* Fr. Thom. à Iesu de procuran. omn. gent. **[633]** salute, lib. 2. cap. 8. pag. 55. & 56. Ludovic. Cabrera in histor. Regis Philippi II. lib. 7. cap. 8. pag. 419. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indiana lib. 15. ex cap. 3. ad 9. lib. 7. cap. 19. & 20. & lib. 18. cap. 2. & 3. Fr. Ioan. à Ponte in dict. convenien. utruisque Monarch. lib. 3. cap. 3. pag. 21. & in simili de Indijs Orientalibus, Lusitanis concessis Pat. Ludovic. Molina de iust. & iure, tract. 2. quæst. 35. col. 191. vers. *Illud,* & Pat. Ferdin. Rebellus de obligat. iust. lib. 18. q. ult. sect. 1. in fine, & sect. 4. per totam, & novissimè August. Barbosa in Pastorali, 1. part. tit. 3. cap. 2. num. 44. & Seraph. Freitas de iusto Imper. Afiat. cap. 8. num. 1. & seqq.

Qui etiam inter alia considerant, miram **[sect. 12]** Dei providentiam intervenisse in hac Regum, & ministrorum Hispanorum ad opus ita arduum, & pium electione, ac destinatione, propter **[sect. 13]** Fidei puritatem, & ardentem Divinæ Religionis zelum, & cultum, quo semper flagrasse noscuntur, ut præter alios ostendit Lucius Marinæus Siculus de reb. Hisp. lib. 5. cap. de Hispan. sobriet. ibi: *Quare quidem meo iudicio in Orbe toto terrarum nulla gens est hodie Hispana, ut ita dicam, Christianior.* Ioan. Vasæus Belga lib. 1. Chron. Hispan. cap. 9. ibi: *Fuit profectò Hispania Christianæ Religionis semper observantissima, & Fidem Catholicam, qua semel imbuta, sincerissimè usque coluit, hæreticis infestissima,* Odofred. in l. 2. C. de hæret. his verbis: *Puniuntur suspecti hæreseos in religiosissimis Hispaniæ Regnis, velo hoc maximè hac tempestate triumphantibus, & singulari laude dignis, quòd nulla non solùm planè hæresis, verùm nec suspicio quidem, sine digna vel momento manet nota,* & latè prosequitur Simancas de Catholic instit. tit. 3. num. 3. & 14. Camil. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 81. Valdesius de dignit. Reg. Hisp. cap. 20. à num. 19. Gregor. Lop. Madera in Monarch. Hisp. cap. 6. fol. 46. & cap. 112. à n. 3. & novissimè Fr. Ioan. à Salarzar in. d. Polit. Hisp. proposit.

3. & eruditissimus Petr. Ferdin. Navarrete in præclaro tract. de conservatione Monarch. discurs. 7.
Quod in **[sect. 14]** Angliæ, & Galliæ Regnis, quibus idem negotium committi posset, contra se haberet, quorum gentes varijs, & nefarijs hæreticorum erroribus ut plurimùm deturpatæ, loco veri, ac puri Evangelici seminis, infelix lolium, pravam, ac perfidam Lutheri, aut Calvini doctrinam, sive mavis zizaniam, & steriles avenas inter rudes, & inermes Indos disseminarent. Vnde Deus permisit, ut prædicit Reges Columbi promissis, qui ad eos primùm accessit, non assentirent; & **[sect. 15]** ut ipsorum, atque omnium hæreticorum conatus, qui in has Novi Orbis regiones toties audacter ingredi tentarunt, hactenus, Deo opitulante, evanuerint, nihilque profecerint. Quod idem piè quoque & eleganter advertit Fr. Thom. à Iesu ubi sub. pag. 56. inquiens, hoc ex eo provenisse, quòd benedictione Romanorum Pontificum caruerint. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 20. de herbis, pag mihi 449. & sequenti, ubi **[sect. 16]** ait, ex ingenti hac infidelium conversione, quæ in Novo Orbe per Hispanos Catholicos facta est, plures ibi Christo nomen dedisse, quàm sit hæreticorum eorum numerus, qui in omni Europa à Fide Catholica defecerunt. Ac proptereà patêre, Deo vero magis hærêre nos, qui Catholicam Fidem sequimur, quàm hærericos, **[sect. 17]** quos Deum exosos habêre, & ab ovibus suis seiunctos, inde probari potest, quòd in sua propaganda Fide dedignatus est, quempiam sibi esse ministrum, qui aliquâ hæresi fuerit contaminatus. Sunt enim ij adeò **[sect. 18]** perfidi, ut labruscas potius, quàm veras vites novis Ecclesiæ plantationibus inserere curent, nullamque unquam regionem ad Christi Fidem converterint, sed potius iam conservos suâ perfidiâ corruperint, ut ita **[sect. 19]** valeant tantummodo ad peri-**[634]**mendas animas, ad salvandas autem nulla illis vis, nulla sit concessa facultas.
De quo argumento plura alia congerit Thom. Bozius lib. 2. de sign. Eccles. Dei cap. 11. vers. *Quamvis* sextò, & lib. 4. cap. 1. & cap. 3. & 9. in fine, & lib. 10. cap. 13. Pat. Franc. Suarez in defens. Fidei contra sectam Anglican. lib. 1. cap. 16. numer. 22. & ante eos Tertull. lib. 1. de præscript. cap. 42. dicens: *De verbi administratione quid dicam? cùm hoc sit negotium illis, non Ethnicos convertendi, sed nostros evertendi, ruinas quippè potius operantur stantium ædificiorum, quàm structionem iacentium ruinarum.* Et D. Hieron. qui **[sect. 20]** hac de causa hæreticos deteriores omnibus infidelibus esse, in hæc verba testatur: *Facilius est furori Gentilium occurrere, raptosque populos à bestiali scientia ad Fidei pietatem prædicando convertere, quàm hæreticum quemlibet sui perfidia dogmatis confidentem, ad fidem rectam revocare.*
Quibus addere possumus, gloriosissimos **[sect. 21]** Hispaniæ Reges, quodammodo ab Ecclesia deputatos videri, ad Fidei defensionem, & convertendas, & protegendas novas insulas, & infidelium nationes, ac Sanctum Christi Evangelium per diversa mundi climata, & extremas, atque ignotas provinciarum plagas disseminandum, ut tradit Borrell. ubi sup. cap. 41. num. 56. in fine, & cap. 44. per totum, Genebrard. lib. 4. Chron. ann. 1492. **[sect. 22]** ibi: *Quo anno bellum Hispanum perfectum est, contra Mauros, eorumdem expeditio adversus Indos Occidentales cœpit, quasi Hispanorum opus sit expugnare Infideles & Paganos.* Et **[sect. 23]** Stanislaus Ossius Cardinal. Varmiensis lib. 3. adversus prolegom. Brentij, ibi: *Nullum Regnum est hoc nostro insœlici sæculo magis ab hæresibus intactum, quàm sit, vel hoc solo nomine fœlicissimum, Hispaniarum Regnum, cui propter hanc in Fide Catholica constantiam, & eius tuendæ diligentiam, alias prætereà multas fœlicitates Deus largitur.* Quod ipse etiam Alexander VI. in Bulla concessionis sæpè testatur.

Vnde **[sect. 24]** non potuit eisdem Regibus hoc munus à Sede Apostolica denegari, ad quod ipsi se ultrò offerebant, & multis ac magnis periculis, sumptibus, & expensis iam factis, novas in dies se facturos pollicebantur, cùm etiam nolentes invitandi, imò & compellendi essent. Maximè **[sect. 25]** cùm Christianissimorum nomine iam inde ab Alfonsi temporibus gaudeant, ad quem Ioannes IIX. Pontifex Maximus anno 853. duas cum hac inscriptione epistolas misit, quas ad litteram refert Roder. Archiepisc. Toletan. in hist. Hispan. lib. 5. cap. 17. & citat Camill. Borrel. dict. cap. 41. num. 43. Palac. Rub. de obtent. Regn. Navarræ, 4. par. §. 5. in fine. Vbi **[sect. 26]** addit Galliæ Reges, qui hunc titulum sibi solis præsumunt, non fuisse ratione Regni Christianissimos appellatos, sed propter imperium, quod olim habuerunt: unde posteà, exuti Imperio, illud relinquere debuissent, nisi à Pio Secundo posteà in persona Ludovici XI. confirmatum fuisset, ut in eius vita Philip. Commin. scriptum reliquit, & Mariana de reb. Hispan. lib. 26. cap. 12. in fine.

Et **[sect. 27]** Catholici etiam (titulo velut hæreditario) ipsimet nostri Reges dicantur, non solùm à temporibus Ferdinandi, & Elisabeth, quibus hunc titulum idem Alexander VI. Summus Pontifex ob Mauros demum ab Hispania expulsos meritò renovavit, sed à tempore Recaredi Gothorum Regis, qui in Concilio Nationali Toletano ita appellatus fuit, eò quòd primus Fidem Catholicam inviolabiliter custodivit, & totam Hispaniam ab Arriana hæresi liberavit, sive, ut alij magis communiter putant, à tempore Alfonsi Regis Oveti, huius nominis Primi, qui fuit gener Pelagij, & hoc Catholici cognomine ab Ecclesia appellari cœpit anno 734. & 740. Quo nihil aliud sig-**[635]**nificatur, quàm Catholicæ, id est, universalis Ecclesiæ, & Christianæ Fidei conservandæ, & propagandæ zelus, & amor, quo semper flagrasse conspiciuntur, hæreticis, & schismaticis adversantes, qui **[sect. 28]** hanc vocem: *Catholicam,* in Ecclesia ferre non possunt, ut observat Alanus Copus dial. 6. cap. 21. pag 884.

Et de prædicto titulo, plurima ex authenticis historijs tradentes Archiepisc. Tolet. lib. 2. cap. 15. & lib. 4. cap. 5. historia Palentina in Alph. I. Lucas Tudensis in eod. Æra 776. hist. gener. Hisp. 3. par. cap. 4. Vasæus in Chroni. Hisp. 1. tom. ann. 589. & ann. 737. Ambros. Moral. 3. p. hist. Hisp. lib. 13. c. 12. Mariana de reb. Hispan. lib. 7. cap. 4. & d. lib. 26. cap. 12. in fin. Hieron. Zurita 3. p. Annal. lib. 2. cap. 40. Raphaël Volaterran. lib. 2. cap. *Saracenorum initium belli,* ad finem, & innumeri alij, quos diligenter congessit Camil. Borrell. d. cap. 41. ex num. 48. & cap. 42. per totum, Did. Valdes d. lib. de dignit. Reg. Hisp. cap. 13. per totum, Mader. in. d. Monarch. Hisp. c. 12. Fr. Roder. de Yepes in Genealog. Reg. Hisp. in Alphonso I. Valençuela in monit. contra Venet. 7. p. num. 106. Iacob. Gualther. in Chronogr. 8. sæculo, pag. 567. qui eundem titulum Galliæ quoque Regibus datum contendit, sæcul. 14. pag. 697. & novissimè Simon Maiol. in diebus Canicul. 4. tom. collloq. 5. pag. mihi 362. ubi disputat, an hic titulus maior, & antiquior sit, quàm Christianissimi, de quo Franciæ Reges gloriantur? Doct. Salazar de Mendoça de orig. Dignit. Hisp. lib. 1. cap. 6. pag. 7. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. in epist. ad Regnum, & lib. 1. cap. 3. pag. 14. Vbi **[sect. 29]** probat etiam appellari orthodoxos, & defensores Fidei (de quo titulo speciale caput fecit Borrell. ubi sup. cap. 44.) & Pet. Aznarius in tract. de Mauror. expulsion. 2. p. c. 25. & 26.

Ob quem Fidei Catholicæ **[sect. 30]** zelum, eosdem Catholicos Hispaniæ Reges virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum, Divinitus sibi concessa, gaudêre, apertè testatur Carol. Tapia in rubr. D. de constit. Princip. cap. 1. n. 3. Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. p. consid. 1. vers. *Provisum,* Camill. Borrel. d. tract. de præstant. Reg. Cathol. cap. 55. n. 2. Valdes ubi suprà cap. 16. num. 13. & Fr. Ioan. à Ponte in d. conven.

utriusque Monarch. lib. 1. cap. 6. pag. 113. Vt **[sect. 31]** sic Galliæ, & Angliæ Regibus non invideant, qui iuxta eosdem Auctores, Polidorum Virgilium lib. 8. hist. Angl. & plures alios, quos ipsi recensent, & Alanum Copum dialogo 3. cap. 28. pag. 434. & seq. strummas (vulgò *lamparones*) curare solent, **[sect. 32]** & annulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt.

Præsertim **[sect. 33]** cùm & hoc idem sanandi strummas Divinum privilegium, etiam nostris Hispaniæ Regibus concessum videatur, si credimus Pet. Ant. Beuter lib. 2. hist. Hisp. cap. 50. quem referunt Valdes, & Puente ubi sup. qui Auctor est, Reges Aragoniæ ægrotis prædicto strummarum morbo sæpè salutem contulisse: sicut & illud aliud **[sect. 34]** unctionis sacri olei, de quo etiam prædicti Galliæ, & Angliæ Reges nimis gloriantur, ut latissimè, adductis pluribus exemplis Regum Hispaniæ, qui solemniter inuncti fuerunt, probant Valdesius, & alij ex suprà relatis, Ambros. Moral. lib. 12. cap. 41. 53. & 57. Petr. Anton. Beuter. lib. 2. cap. 8. Hieron. Zurita 1. par. Annal. lib. 5. cap. 17. Garibai lib. 26. cap. 1. & lib. 27. cap. 1. & 4. Garsias de Loaisa, qui narrat hanc sacram unctionem in Ecclesia Toletana recipere solitos fuisse, in Synodo Tolet. sub Gundemaro fol. 277. & alia referens Simon Maiol. d. colloq. 5. pag. 371. Vbi **[sect. 35]** hoc ius unctionis passim omnibus Regibus Christianis commune fuisse ostendit ex cap. 1. de sacra unctione, Clem. 1. de iur. iurand. cap. venerabilem, de elect. & ex traditis à Lactantio Firmiano lib. 4. de vera sap. cap. 7.

[636] Sed quoniam hic **[sect. 36]** hærctici insurgunt, & dato quòd Summus Pontifex potuerit Reges Hispaniæ ad hanc Novi Orbis conversionem, & conquisitionem præficere, eum tamen impudenter irrident, quòd alios, ad has regiones accedere, & per hæc maria navigare vetuerit. Videamus oportet, an hac in parte aliquid adferant, quod magis ipsorum procaciam excuset. Et quidem iuxta mentem P. Ferdin. Rebelli d. lib. 18. q. ult. sect. 1. quem novissimè referunt, & sequuntur August. Barbosa ubi sup. n 44. & seq & Benedict. Ægidius in l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. c. 3. ex n. 13. & Freitas de Imper. Asiat. cap. 8. hæc pro illis argumenta considerari posse videntur.

Primò, quia **[sect. 37]** ex Christi facultate omnibus Principibus Christianis fas esse videtur, procurare infidelium nationum per se, aut per suos subditos conversionem ad Fidem, ut habetur Marci ult. & latiùs ostendimus suprà hoc lib. cap. 16. ex num. 11. Ergo non potuit, nec debuit hæc cura solis Catholicis Regibus cum aliorum inhibitione, & exclusione committi.

Secundò, quia **[sect. 38]** commercium de iure gentium cum quibusvis nationibus videatur esse commune, ut etiam fusè probavimus sup. hoc lib. cap. 20. ex n. 34 Et **[sect. 39]** idem in maris usu, & navigationibus probat celebris tex. in §. 1. inst. de rer. divis. l. 2. D. eodem l. 3. §. ult. D. ne quid in loco pub. ibi: *Littora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror, maris autem communem usum omnibus hominibus,* cum alijs, quæ tradit Angel. ibîd. n. 1. Benedict. Bonius in tract. de censib. n. 40. Francisc. Marcus q. Delphina. 110. n. 11. p. 2. & Camil. Borrel. in tract. de præst. Reg. Cath. cap. 10. n. 4. unde Traian. à Plin. in Panægyr. *Laudari videmus, quòd reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit, diversasque genteis ita commercio miscuit, ut quod gentium esset usquam, id apud omnes natum esse videretur:* contra verò Romanos à Germanis accusatos apud Tacitum 4. hist. quòd *colloquia congressusque gentium arcerent, flumina, terras, & cœlum quodammodo ipsum clauderent.* Iniustè **[sect. 40]** ergo Hispani alijs gentibus prohibere videntur, ne cum Indis sua commercia, & negotiationes exerceant; non minus quàm si Galli Italis prohiberent, ne cum Hispanis commercium haberent, aut per eorum maria navigarent.

Tertiò, quia si prædicta Alexand. **[sect. 41]** VI concessio ad infidelium favorem, & utilitatem dirigitur, non debuit, adiectâ hac prohibitione, in eorum damnum retorqueri. Nam quò plures ad Indos navigarent, vilisque eas emerent, & suas etiam merces cariùs externis venderent. Ergo non potuerunt Summi Pontifices solis Hispanis præfatam Indiarum conquisitionem, conversionem, & negotiationem donare. Et huc **[sect. 42]** transferri posse videtur illud Apollonij apud Philostrat. lib. 1. cap. 12. *Vbi terra (inquit) communis omnium mater est, propterea quod iusta, vos autem iniusti, qui vestram dumtaxat matrem eam esse volustis.*

Cæterùm **[sect. 43]** his argumentis non obstantibus, longè verior, & receptior contraria opinio videtur, quæ in eiusmodi casibus talem prohibitionem non solùm iustam, & utilem, verùm omnino negotio, de quo agimus, necessariam esse supponit. Eamque omnes Catholici Auctores absque ulla hæsitatione sequuntur, ut constat ex Episc. Chiap. in d tract. comprobat. fol. 29. & seqq. & fol. 46. & seqq. Marquard. in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. p. cap. 14. Pet. Malfer. d. cons. 769. apud Mandell. num. sin. Soto in. 4. dist. 5. q. unica, art. 10. M. Victoria in 2. relect. de Indis, ex n. 10. & eum referens Greg. Lop. in. d. l. 2. tit. 23. par. 2. gloss. mag. col. 5. & 6. Card. Bellar. lib. 5. de Summo Pont. cap. 2. vers. *At inquient,* Ioseph. Acosta d. lib. 3. de procur. Ind.**[637]** salute, cap. 2. Franc. Vargas in tract. de Episcop. iurisd. & auctorit. confir. 10. num. 5. & 6. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 13. n. 30. & seqq. Molin. de iust. & iur. tract. 2. q. 35. vers. *Illud,* Rebell. ubi sup. sect. 4. per totam, Ant. de Herrera d. hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. Alphons. Alvarez in specul. Rom. Pontif. cap. 31. col. 2. Pet. Navarr. de restitut. ablator. lib. 4. cap. 2. n. 85. p. 2. Camil. Borrel. de præstan. Reg. Cath. cap. 46. n. 229. Zevallos pract. comm. tom. 4. q. ult. num. 324. & seqq. & novissimè P. Franc. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. n. 7. Georgius Cabedus decis. Lusit. 195. n. 2. 1. par. & decis. 47. per tot. par. 1. & novissimus Ægid. Bened. in. 1. ex hoc iure, D. de iust. & iur. 1. tom. cap. 3. n. 15. & 16. & Seraph. Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 7. & c. 8. n. 18. & seqq.

Qui omnes **[sect. 44]** concludunt, quòd cum hæc cura conversionis animarum, & errantium ovium ad Christi ovile deducendarum, præcipuè ad Summum Ecclesiæ Pastorem spectet, rectissimè potest, pro **[sect. 45]** arbitrio suo, ea omnia disponere, & ordinare, quæ ad hunc finem consequendum magis conducere iudicaverit, & inter Christianos Principes eandem curam dividere, atque unicuique certos terminus præfigere, & assignare; quos posteà sine iniuria aliorum transgredi non poterunt, & non solùm prædicationem, sed etiam commercium in eisdem terminis interdicere, si hoc ita ad Religionis Christianæ propagationem magis expediat. Hoc enim totum **[sect. 46]** ad Pontificem pertinere inquiunt, tanquam ad principalem (ut sic dicam) motorem. Nam Reges sunt veluti organa, & instrumenta eius, & ideò nullus potest transgredi terminos sibi præscriptos, quia non potest moveri, nisi motus.

Pro cuius sententiæ confirmatione primò considerari potest, quòd **[sect. 47]** pax inter Principes Christianos, & eorum ministros conservari non posset, si promiscuè in eandem curam intenderent, quantumvis pio animo, & ab omni divitiarum cupiditate libero, ducerentur, ut **[sect. 48]** constare poterit ex ipso Castellanorum, & Lusitanorum exemplo, qui, quamvis ita Catholici essent, & maximis amicitiæ, & necessitudinis vinculis iuncti, intestinis tamen odijs, & bellis flagrare cœperunt, obi id, quòd alter alterum suos intrasse terminos querebatur, ut diximus sup. lib. 1. cap. 6. ex num. 68.

Et multo melius **[sect. 49]** ex Apostolorum imitatione, qui licèt facultatem sibi à Christo concessam haberent, Evangelij per universum terrarum Orbem prædicandi, iuxta illud Marci

ultim. *Euntes in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Et Lucæ 10: Misit discipulos suos binos antefaciem suam in omnem civitatem, & locum, quo erat ipse venturus.* Adhuc tamen ex historia, & traditione Ecclesiæ novimus, post passionem Domini, Apostolos ipsos inter se omnes Orbis provincias sortitos, & partitos esse, & unumquemque in ea, quæ sibi obtigerat, prædicasse, neque unum (D. Paulo excepto) in provinciam alterius intrasse, ut pluribus ostendimus sup. lib. 1. cap. 14. n. 81. & late prosequitur Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 2. per totum, & Fr. Ioan. Baptista in adverten. Confessor. 2. par. sol. 412. num. 11.

Et **[sect. 50]** idem posteà universalis Ecclesia in divisione Diœceseon, & Parochiarum constituit, eam semper cautionem adijciens, ne unus Episcopus, sive Parochus alterius fines, etiam prætextu Religionis, ingrederetur cap. 1. & per tot. 9. q. 2. cap. 1. 13. q. 1. cap. licèt 16. q. 3. cap. 1. de præscrip. cap. Pastoralis, de his quæ fiunt à Prælat. cum alijs.

Etenim **[sect. 51]** ubi multitudo ibi plerumque confusio est, 1. 2. C. quando, & quib. quarta pars, Bart. in 1. si tamen, §. si arbiter, de recep. arbitr. Bald. in 1. solam, C. de testib. & in 1. data opera, C. qui accusar. non poss. & Panorm. in cap. 1. de iudic. Et cum **[sect. 52]** naturalis sit inter ho-**[638]**mines ad dissentiendum facilitas, 1. item si unus 19. §. principaliter, D. de recep. arbitr. cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. 2. cap. 14. num. 1. Satis constat, quàm **[sect. 53]** varijs, & interdum contrarijs opinionibus, & moribus Indi imbuerentur, si adversarum nationum, & provinciarum homines, & sub diversis Regibus, ac legibus vitam agentes, etiamsi omnes Catholici essent, ad eorundem Indorum conversionem & gubernationem delegarentur. **[sect. 54]** Nam unaquæque provincia abundat in sensu suo, cap. ius Quiritum, 1. dist. cap. utinam, dist. 76. 1. observare, D. de off. Procons. & varijs corporis, & animi affectionibus & inclinationibus ducitur, 1. quod si nolit, § qui mancipia, D. de ædil. edicto, iunctis alijs, quæ eleganter notat Aristot. lib. 3. Polit. cap. 110. Cicer. in orat. de Provinc. Consular. Euphorus in Iconibus omnium nation. Ioan. Boëm. de morib. omnium gent. Tiraq. in 1. 7. connub. num. 12. & de nobilit. cap. 12. Mantua in glossario, classi. 17. cap. 32. num. 1. & Claud. Partus Gnos. gener. iur. lib. 3. tit. 4. cap. 3.

Et **[sect. 55]** cùm communio etiam inter propinquos discordias generare soleat, cùm pater, §. dulcissimis, D. de legat. 2. cum alijs, quæ adduximus suprà hoc lib. 2. cap. 6. n. 70. planum est, longè maiores inter diversas gentes, & nationes futuras, quibus semper **[sect. 56]** aliqua æmulatio, & naturalis veluti repugnantia insita esse cognoscitur.

Secvndò **[sect. 57]** facit, quòd experientiâ comparatum sit, segnius ea geri, & curari solere, quæ pluribus commendantur, ut inquit text. iunctâ gloss. in 1. si plures, D. de administr. tutor. ub. illud vulgatum Carmen adducit:

Segniùs expedient commissa negotia plures; Quisque enim culpam reijcit in socium.

Multitudo **[sect. 58]** enim onerosa nihil habet honestum, quoniam in paucis ex multis, quæ secundùm virtutè est, vita salvatur, auth. d referend. sacr. Palac. §. 1. vers. *Multitudo,* cap. 2. & ibi glos. de rescrip. in 6. & melius est, Domini Sacerdotium paucos habêre ministros, qui possint dignè opus Dei exercêre, quam multos inutiles, qui onus grave ordinatori adferant, can. tales, dist. 23. cap. 1. de prileg. ibi: *Nam curiosè prospiciendum est, ne honor, cui debent excellentiora committi, sui numerositate vilescat.*

Præsertim **[sect. 59]** cùm naturale etiam vitium sit, id negligi, quod communiter possidetur, utque se nihil habêre, qui non totum habeat, arbitretur, denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ, ut eisdem verbis tradunt Impp. Theodof. & Valentinian. **[sect. 60]** in 1. 2. C. quando & quib. quarta pars debeatur lib. 10. Quibus alia

similia habet Arist. lib. 2. Polit. cap. 1. communionis **[sect. 61]** regulam introductam à Socrate in sua Repulica reprehendens & eadem, adversus Anabaptistas, Vvaldenses, & alios hæreticos communionis rerum patronos, rectè usurpari posse, benè observat Gothofred. in notis ad d. 1. 2. & Albanus Spinasat. in Politismo lib. 1. cap. 12.

Neque ita tenendo, quidquam obstabunt argumenta & suprà in favorem contratiæ partis considerata. Nam **[sect. 62]** ad primum responderi potest, fatendo, omnibus quidem Christianis hominibus, & præcipuè Principibus, licitum esse, infidelium nationum conversionem curare: id tamen limitari, nisi à Summis Pontificibus, propter ipsummet bonum conversionis earundem nationum, prohibiti suerint, ad quos propriè ex officio spectat eiusmodi missionum distributio, & ea omnia (ut diximus) benè disponere, quæ ad hunc finem magis expedire censuerint, ac per consequens prohibere, ut quando alteri Principi ea cura prius commissa est, reliqui ab eâdem arceantur, ne mutuò se impediant, & alia damna, & inconvenientia sequantur, de quibus suprà loquuti sumus; & præsertim ubi pravi, & corrupti hæreticalis seminis timor intervenire posset, quod quantum fugi, & vi-**[639]**vitari debeat sup. Ex n. 16. probavimus Ad secundum autem, & tertium pari fermè ratione respondeo, **[sect. 63]** libertatem quidem in commercijs, & maris navigationibus ex naturali, & communi omnium gentium iure originem ducere. Id verò locum habêre, antequam ab alio Principe ex iustis, & legitimis causis hæc iura præventa, vel ab Apostolica sede concessa non fuerint. Tunc enim ea, quæ **[sect. 64]** generalem Ecclesiæ, & Indorum favorem respiciunt, ijs, quæ specialiter quibusdam utilia sunt, præponimus, ut in simili dicitur in auth. res quæ, C. comm. de legat. & in l. unica, §. penult. C. de caduc. toll. iunctis alijs, quæ late observat Ias. in 1. Barbarius, n. 32. D. de off Prætor. & in 1. cætera, §. sed & siquis, n. 2. D. de legat. 1. Decius in 1. id quod nostrum, n. 3. D. de regul. iur. Ioan. Corras. de iuris arte, 1. p. cap. 23. & Andr. Gail. lib. 2. pract. observat. 56. n. 3 & seqq.

Et præceptum **[sect. 65]** Divinum, animarum conversionem curandi, illud aliud vincit, & superat, quod à iure gentium inductum maris navigationem, omnibus liberam facit, & commercia extranearum gentium cum Indis, & quibuslibet nationibus admittit. Quod nemo mirari debet, cum frequentissimum sit, ut vel ipsa Cardinalia, sive primordialia iuris naturalis præcepta aut cedant, aut cessent & obliquentur, quoties cum alijs ex accidenti collidunt, in quibus maior & urgentior communis boni ratio, necessitas, vel utilitas reperitur, ut pluribus exemplis ostendunt DD. in §. sed naturalia inst. de iur. nat. princ. inst. de usucap. 1. eas, D. de cap. minut. 1. Stichum 95. §. naturalis, D. de solution. & Pet. Gregor. omnino videndus Syntag. iur. p. 2. lib. 11. cap. 1. num. 7. & 8. & erudissimus Dom D. Ant. Pichard. Vinuesa ex primario Salmanticensis scholæ Iuris Civilis Antecessore, nunc meritissimus Pinciani Prætorij Senator in repetit. ad. 1. 3. C. de muri legul. lib. 11. n. 69. & seqq.

Et ita **[sect. 66]** in simili casu videmus, quòd licèt aves, & alia fera animantia iure gentium omnium communia esse dicantur, & primò capientibus quæri l. 1. D. de acq. rer. dom. si tamen quis ius venandi, vel piscandi in certo loco sibi conceslum, vel præscriptum habuerit, & alius ibi piscari, vel venari voluerit, eum prohibere potest, & his, quæ cepit, privare, quia non efficiuntur sua, sed illius, cui ius venandi competebat, 1. Divus, & ibi Bart. D. de sevit. rustic. 1. 2. D. de acq. rer. dom. §. ferè, instit. de rer. divis. & Cepola in tract. de servit. cap. de aucupatione, quem vide.

Et licèt mercatores extranei, qui in **[sect. 67]** aliquo loco diu morati sunt, ab eo sine causa expelli non possint, quia mundus communis omnium patria esse videtur: ante tamen quam

ad dictum locum accedant, iustè, & liberè eius ingressu arceri, & prohiberi possunt, ex sola domini voluntate, aut commoditate, ut post alios, quos refert, resolvit Stracha de mercatura 2. p. num. 33. & 34. Rebuff. ad leg. Gallic. 2. tom. tit. de mercatur. art. ult. glos. un. num. 28. & Matienzus inl. 1. glos. 1. n. 5. tit. 12. lib. 5. Recop.

Parumque considerabile est, ac veluti se per accidens habet, quòd **[sect. 68]** Indi aliquo maiori lucro in emptione externarum mercium, & venditione suarum fraudentur. Nam forsitan omnibus gentibus ad commercium admissis, ab eisdem expilarentur, & ut concedamus minorem quæstum ex sola nostrorum negotiatione facturos, eo contenti esse debent, ob alia ingentia commoda, quæ prætextu nostræ detectonis, & communicationis, tot sumptibus, & laboribus reseratæ, habere cœperunt. Et ne hæreses, aut aliæ perversæ sectæ inter eos seminentur, vel arma, & aliæ damnosæ, & prohibitæ merces per extraneos ad illos asportentur.

Cuius **[sect. 69]** incommodi, & aliorum similium vitandi causâ, sæpissimè solet, & potest commercium cum Barbaris, & insidelibus prohiberi, l. unica, C. de littor. lib. 12. l. 1. & 2. C. quæ res export. non poss. l. 2. C. de commer. & mercat. cap. ita **[640]** quorundam, c. quod olim, c. significavit, c. ad liberandum, de Iudæis, extravag. ita quorundam, & extravag. multa eod. tit. & Bulla in cœna Domini §. 22. cum alijs late traditis ab Alex. cons. 137. per tot. vol. 7. Boër. decis. 177. & 178. Gerard. sing. 59. Marquar. de Iudæ. 1. p. c. 5. ex n. 1. Navar. in Manuali, c. 27. per tot. præcipuè n. 63. Stracca de mercatura, p. 4. n. 10. cum seqq. Borrel. de præst. Reg. Cath. c. 9. ex n. 48. & Cabedus decil. 195. n. 2. 1. par. & decis. 47. n. 1. p. 1. Et conducit **[sect. 70]** tex. in l. ult. D. de off. proc. Cæsar. ubiquis prohiberi potest, ne accedat ad locum, in quo timeri potest quod tumultuosus, vel iniuriosus existet. Quod notat etiam Bart. & alij. DD. per text. ibi in l. æquissimum 17. alias incipit si usufructus 13. § si inter duos, D. de usufruct. & sequitur Speculat. in tit. de libelli concept. §. nunc dicendum, n. 14. Paul. Castrens. cons. 3. n. 2. lib. 2. Curtius Sen. cons. 60. Felin. in rub. de tregua & pace. Limit. 4, Guid. Papæ, & eius additio, decis. 578. At. Capicius decis. 13. per tot. & decis. 96. n. 10. & Card. Tuschus pract. concl. iur. litt. S. concl. 215. n. 3. Quæ prohibitio similiter in mari & navigationis usu ex eisdem causis concedi potest, & præscriptione acquiri, ut contra eos, qui hoc negant, & novum atque insolens esse dicunt, latiori sermone lib. seq. probabimus.

Ex quibus **[sect. 71]** descendit iuste potuisse Alex. VI. in prædicta Bulla sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ipso facto incurrenda, præcipere, ut nulla persona, cuiuscunque dignitatis, etiam Imperialis, & Regalis status, gradus, & conditionis, pro mercibus habendis, vel quavis alia de causa, ad Indiarum Occidentalium terras, iurisdictioni Regum Hispaniæ subiectas, & subijciendas, & inventas, & inveniendas, absque speciali eorundem Regum licentia accedere posset. Etenim cum huius censuræ districtio, non ex sola voluntate Pontisicis imposita fuerit, sed exigente legitimâ causâ conversionis Indorum & conservationis iuris nostris Regibus per Ecclesiæ donationem quæsiti, iure optimo adversus contumaces, & in obedientes irrogari potuit, **[sect. 72]** iuxta ea, quæ de requisitione causæ, & peccati ad censuræ validitatem, tradit text. in c. nemo, c. nullus 11. q. 1. Concil. Trid. sess. 25. c. 3. de reform. Navar. cons. 20. de sent. excom. n. 3. Covarr. in c. Alma mater, 1. p. §. 9. eod. tit. lib. 6. Doct.. Frechilla in tract. de excomm. 2. p. art. 3. & plures alij relati à Sayro in eodem tract. lib. 1. cap. 9.

Et in terminis dictæ Bullæ Alex. VI. observat Veracruz in compendio, Rebell. de oblig. iust. lib. 18. q. 24. sect. 1. Ægid. Bened. in. d. l. ex hoc iure, c. 3. n. 18. & Fr. Emanuel Roder. in

quæst. regular. 2. tom. q. 99. art. 7. Qui **[sect. 73]** tamen ad hoc, quòd hæc excommunicatio liget, eius authenticam promulgationem secundùm formam iuris exposcit, & quòd non possit invincibiliter ignorari, arg. tex. in c. fin. de Fide instrum. c. si verò, el 2. de constit. lib. 6. cap. in istis, 4. dist. & eorum, quæ congerit Sotus lib. 1. de irst. & iur. q. 1. at. 4. Dueñas reg. 125. Covar. in c. Alma mater, 1. p. §. 10. n. 7. & Navar. in Man. c. 27. n. 2. 54. & 55. Quod **[sect. 74]** quidem in nostro casu ad effugiendum prædictæ censuræ rigorem obijci non valebit, cùm eius series, ac tenor satis toti Orbi innotuerit, ut benè observat Freitas d. c. 8. n. 21. & seq. teste enim Cassiodor. lib. 11. var. epist. 7: Penè *quidem terrarum oculis offertur, quod in Romana civitate peragitur.* Et quò magis innorescat, quotidie Reges nostri potentissimi current, hanc Alexandri concessionem & censuram alijs Regibus & nationibus intimari, & **[sect. 75]** innumeris schedulis, sub gravissimis poenis, & interminationibus caveant, ne cuiuslibet sexus, ætatis, aut conditionis personæ, non solùm alienigenæ, verùm neque in Hispania ortæ, ad has provincias absque expresse, & speciali licentia transire audeant. Quamvis **[sect. 76]** quod ad Hispanos atti-**[641]**net, probabilius mihi videatur, eos in prædictam censuram nequaquam incidere, etiam si absque licentia transierint, cùm alijs pœns puniri possint: licèt Bullæ verba generalia sint, paulatim tamen hac in parte eius vigor remissus fuerit, imò & totaliter abrogatus, Hispanis omnibus communiter reputantibus, se eiusmodi excommunicatione non irretiri, & nostris Regibus, & eorum miniftris, illus executionem non procurantibus. Quod **[sect. 77]** sufficiens esse ad vitandum legum rigorem, quæ continent pœnas censurarum ipso facto incurrendas, apertè docet Abb. Panormit. in. c. 1. de tregua & pace, Sylvester in summa verb. *Consuetudo,* q. 6. & alij, quos refert, & sequitur Avila de censuris 1. p. dub. 8. pag. 11. & Card. Tusch. pract. concl. iur. litt. T. verb. *Tolerantia,* conclus. 324.

Quarum **[sect. 78]** schedularum plurimæ rèperiuntur in 1. to. impres. ex pag. 396. & 440. & novissimè expedita est alia data Matriti 20. Iulij anni 1624. quâ strictè iubetur, ut omnes, qui sine licentia transierint, inquirantur, & ad galeas, sive triremes, absque aliqua dispensatione aut remissione mandentur. **[sect. 79]** Quibus conveniunt l. 12. tit. 10. lib. 5. & l. 5. tit. 18. lib. 6. recop. quæ disertè prohibent, ne ullus alienigena in his Indiarum Regionibus per se, aut per interpositas personas negotiari, & commercia exercêre valeat. De quarum legum, & schedularum ratione & praxi, plura alio loco trademus.

Et in **[sect. 80]** eisdem schedulis similiter disponitur, ut quælibet navigia, & merces extraneorum, qui ad hæc Indiarum maria, eorumque oras, & portus accesserint, apprehendantur, & fisci iuribus applicentur, ipsis **[sect. 81]** transgressoribus alias Pyratarum pœnis puniendis, qui hostibus Fidei, & Principis æquiparantur, & tanquam latrones & publicorum commerciorum turbatores, ipso iure diffidati sunt, & impunè quolibet deprædari, & occidi possunt. Et **[sect. 82]** ex ore Pontificum quot annis in die Iovis Sancti excommunicari solent, ut constat ex l. 3. §. Labeo, D. de incendio, ruin. nausr. authen. cassa & irrita, C. de sacros. Eccless. auth. navigia, C. de furtis, c. excommunicationi de raptorib. c. 1. de milite vassallo, qui contumax est, cum alijs, quæ ibîdem congerunt Bald. & cæteri, Bart, Soc. cons. 262. col. 2. vol. 2. Ias. cons. 170. col. 2. vol. 2. Angel. cons. 290. Cepola in auth. sed novo iure, C. de servis fugi. Andre. Sicul. in c. cùm sit generale, n. 240. de foro comp. Læl. Zanch. de Milite sacro, & sæcul. lib. 2. c. 2. n. 6. cum seqq. Stracca de mercatura, tit. de navibus, p. 2. n. 16. Pet. Santer. de spons. merc. p. 4. n. 52. & seqq. Camill. Borrel. de præst. Reg. Cath. c. 75. n. 29. cum multis seqq. Tibe. Dec. in tract. crim. li. 9. c. 29. per totum.

Quibus consequenter **[sect. 83]** potentissimus Rex noster Philip. IV. quem Pia Numina sospitent, & multos annos incolumem servent, simulatque defuncto patre Imperij habenas, inter alia plura, quæ pari simul pietate, ac prudentiâ ad Regnorum suorum quietem, augmentum, & ornamentum, adlectis in consilium præstantissimis, atque incorruptissimis viris, statuit, illud primum fuit, ut induciæ cum rebellibus Belgij & Holandiæ populis initæ, quæ eo tempore finiebantur, nullatenus protraherentur: & si quæ illorum navigia in aliquibus Hispaniæ, aut Indiarum portubus hyemandi, vel negotiandi causâ manêrent, protinus ab illis excederent, & ubique tanquam hostes publici tractarentur. Ad **[sect. 84]** quod Regiam schedulam expediri iussit, dat. Matriti 3. Martij ann. 1621.

Cuius occasione **[sect. 85]** Batavi in antiqua perfidia manentes, validissimam classem, undecim præsidiarias & militares naves habentem, pararunt, quam Iacobo Chermitio generali Duci commissam, superato tandem freto, noviter ultra Magallanicum reserato, quod *de Mayre, vel, Divi Vincentij* vocant, in has Peruani Regni oras superiore anno 1624. incolumem deduxerunt, & nonâ die Maij, repentino quodam incursu **[642]** Portum del Callao, & hanc nobilissimam, & ditissimam Regum Vrbem, alio nomine Lima, vocatam, eiusdem Regni Metropolim expugnare, & occupare tentarunt. Sed Deus, eorum conatus, irritos reddidit, ita ut licét per quatuor, aut quinque menses eundem portum obsederint, & in alijs de pisco, & Guayaquil, pedem figere nisi fuerint, semper tamen vicit, & multis armis, ac militibus amissis recesserint: ultra alios, quos diuturnæ navigationnis tædium, & frustratæ spei dolor, & impatientia consumpsit. Inter quos, unus fuit ipse Chermitius Architalassus, quem sui, in insula Callao proxima, sepulturæ mandarunt, & nostri posteà repertum in cineres redegerunt.

In quibus omnibus, **[sect. 86]** mire post Deum valuit, & enituit singularis cura, prudentia, ac vigilantia Excellentissimi Domini D. Didaci Fernandez à Corduba Marchionis de Guadalcazar, meritissimi eiusdem Regni Proregis, nunquam sine multis honoris, & laudis titulis nominandi. Is enim advenientem hostem secutus excepit, invadentem strenuè fugavit, obsidentem, & ex sua classe minantem, multis ad hoc inventis machinis fœliciter impetivit, cùm nobis navigia navali prælio commoda defuissent, &cunctantem, ac portui nostro diutius hærentem, pari cunctatione, ut alter Quintus Fabius, confregit, nulli ex nostris militibus in tot expeditionibus vel levissimo vulnere sauciato.

Quæ hîc breviter adnotare necessarium duxi, eò quòd nuper M. Gotthardus Arthusius tom. 15. Mercurij Gallo. Belgici lib. 1. **[sect. 87]** Hollandis forsitan blandiens, vel extraneis alijs nationibus imponere cupiens, Chermitium falsò Limanæ urbis, & portus victorem enuntiat. Pro solito scilicet istorum Hæreticorum more, qui ut tetigi sup. lib. 1. cap. 5. num. 48. & cap. 8. num. 41. & lib. 2. cap. 1. num. 49. cùm nullam Fidei, vel veritatis rationem habeant, quidquid sibi commodum, aut honorificum, vel Hispanæ gloriæ invidum & damnosum esse posse arbitrantur, non solùm scribunt, sed pingunt, & statim in vulgus spargunt.

Cuius rei expressius aliud eiusdem temporis testimonium adducere possum. Nam cùm universo palnè Orbi notissimum sit, qualiter ijdem Hollandi, victricibus potentissimi nostri Regis armis, **[sect. 88]** à Brasiliensi provincia eiecti fuerint, cuius præcipuam urbem, dictam, *del Salvador i Bahia de Todos Sanctos,* occupaverant, & munierant, anno proximè elapso 1625. omnibus navibus, tormentis, armis, reliquisque rebus, quas secum tolerant, spolijs, quæ à nostris ceperant, penitus denudati, & vivendi, atque abeundi facultate humiliter petitâ, & vix, nec nisi per insignem insignis, & Excel. Domini D. Friderici de Toledo Ossorio Generalis Ducis humanitatem & benignitatem indultâ: veriti non sunt affirmare in eodem Mercurio Gallo-Belgico, d. tom 15. lib. 3. sol 196. an 1625. Hispanos nostros simulatâ

amicitiæ fraude, ad eorum usque propugnacula penetrasse, eâ autem ab Hollandis cognitâ, atque ab omnibus circumiacentibus propugnaculis & castellis, incessabilibus tormentorum displosionibus, vehementer impetitos, hinc inde sugâ dilapsos, quatuor Hispanorum navibus submersis, cæteris, admodum corruptis. Sed hoc **[sect. 89]** adeò insigne mendacium provide detexit, & verâ atque dilucidâ huius expeditionis narratione typis excussâ, manifestè convincit D. Thomas Tamaio de Vargas Historiographus Regius, & ob hunc, & eruditos alios ingenij sui fœtus doctis omnibus commendatus.

3

[643] IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA

DE INDIARVM IVRE, *SIVE* De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER TERTIVS.

In quo tituli, qui ad retentionem pertinent, peculiari observatione discutiuntur & illustrantur.

CAPVT PRIMVM. *De iustitia retentionis Novi Orbis, & an verum sit, quod Bodinus tradit, Catholicos scilicet Hispaniæ Reges ob illius concessionem effectos fuisse sanctæ Romanæ Sedis vassallos, & feudatarios? & obiter nonnulla de feudis Ecclesiæ.*

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Acquisitio Novi Orbis si iusta est, iustior erit retentio.*

2 *Facilius aliquid retinetur, quàm de novo inducitur. Et num. 7. Fieri multa prohibentur, quæ facta tenent, ibidem.*

3 *Lex patre furioso, & aliæ similes illustrantur.*

4 *Actionem cui damus, multo magis exceptionem.*

5 *Ius quæsitum difficilius tollitur, quàm quærendum.*

6 *Retentionis, & conservationis causa favorabilis est.*

8 *Facilius aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur.*

9 *Continuatio, & conservatio alicuius rei, est magis naturalis, quàm nova acquisitio.*

10 *Statutum quod prohibet acquisitionem, non prohibet acquisitorum retentionnem.*

11 *Statutum loquens contra ingredientem possessionem, non habet locum contra retinentem. Et quare?*

12 *Dubijs in causis, vel opinionibus, post factum, quæ possessioni favet, sequenda est, ibidem.*

13 *Alex. VI. R. P. Regibus Castellæ, & eorum successoribus retentionem Novi Orbis donavit.*

14 *Regibus nostris Catholicis non solùm cura conversionis Indorum, sed plena eorum dominatio ab Alexandro VI. concessa fuit.*

15 *Prædicationis Evangelicæ munus per se habet annexam curam, & protectionem Indorum, absque alia concessione Pontificis.*

16 *Romanus Pontifex benè potest concedere plenum ius ad terras infidelium.*

17 *Petr. Malferitus securè defendit Rom. Pont. posse pleno iure Christianis concedere terras infidelium.*

18 *Chiapensis Episcopus reprehenditur à Petro Malferito.*

19 Marquardus de Susanis plenam do-**[644]**minationem Indiarum nostris Regibus tribuit.

20 *Rutilius Benzonius, & alij referuntur, qui plenum dominium Novi Orbis agnoscunt.*

21 *Dominium plenum Indiarum virtute concessionis Alex. VI. semper sibi Hispaniæ Reges tribui censuerunt.*

22 *Tituli à primordio posterior formatur eventus.*

23 *Titulus præcedens talis præsumitur, qualem præsens possessio demonstrat.*

24 *Possessio subsequens est titulorum interpretativa, & declarat, quid venit in concessione.*

25 *Maioratus institutio dubia ex consuetudine, & modo succedendi in eo, recipit interpretationem.*

26 *Consuetudo decennalis est interpretativa legum, privilegiorum, ac scripturarum. Observantia interpretativa legum aut privilegiorum magnam vim habet, ibidem.*

27 *Alex. VI. concessio, necessariò cum omnimoda iurisdictione, & dominatione intelligi debuit.*

28 *Ecclesiastica disciplina, & Religio non potest secura esse inter Indos, sine sæculari dominatione.*

29 *Status spiritualis non potest benè conservari sine temporali.*

30 *Monarchia quælibet constat ex Divino cultu sapientia Theologica, & potentia sæculari.*

31 *Sermo idem ubi duas sententias exprimit, ea sumitur, quæ rei gerendæ aptior est.*

32 *Lex quoties 67. D. de reg. iur. explicatur, & illustratur.*

33 *Actus ut magis valeat, quàm pereat interpretatio sumenda est.*

34 *Intellectus rei gerendæ aptior ille dicitur, qui magis conducit ad meliorem & faciliorem executionem rei, de qua agitur.*

35 *Concesso aliquo negotio, non solùm necessaria, & præcisa concedi videntur, sed & quæ ad illud commodius, vel facilius exequendum conducunt.*

36 *Mandatum qui habet ad quæcunque necessaria, ad utilia etiam habere videtur.*

37 *Populi, qui se alicui principi superiori in clientelam, vel protectionem dant, liberi esse non desinunt: nisi aliter convenerint.*

38 *Protectio in Regibus significat, sive importat iurisdictionem.*

39 *Ioan. Bodinus agnoscit plenum dominium Indiarum Occidentalium ab Alex. VI. Regibus Hispaniæ concessum.*

40 *Reges Hispaniæ quoad Indiarum Occid. Regna esse feudatarios Ecclesiæ, Bodinus, & Marta testantur: qui reprobantur.*

41 *Ioan. Bodinus pluribus Regibus sine causa supremam dominationem negare solet.*

42 *Bullæ Alex. VI. verba nihil Sedi Apostolicæ in provincijs Novi Orbis nomine feudi, vel alio reservant.*

43 *Feudum non inducitur, ubi donationis, & concessionis principalis verba absoluta sunt, & illud non reservant.*

44 *Donatio in dubio potius præsumitur, quàm feudum.*

45 *Hispanis scriptoribus falsò imponit Bodinus, quòd dixerint, Reges nostros ratione Indiarum esse feudatarios Ecclesiæ.*

46 *Regnum, vel provincia, quæ accessoriè alteri unitur, & incorporatur, eisdem iuribus, & privilegijs gaudet, eisdemque legibus gubernatur.*

47 *Reges Hispaniæ nunquam ullum feudum Ecclesiæ, ratione Indiarum, persolverunt, neque Ecclesia illud exegit.*

48 *Lis inter Lusitaniæ, & Castellæ Reges orta super terminis Indiarum à Rom. Pont. ex eorum compromisso sedata fuit.*

49 *Prædicationis munus iniungere, & provincias ad illud obeundum assignare, propriè ad Romanum Pontif. pertinent.*

50 *Reges Hispaniæ cur Sedis Apostolicæ benedictionem, aut concessionem ad Novum Orbem conquirendum expostulaverint?*

51 *Infidelium provincias à quovis Principe Christiano, etiam sine licentia Pontificis converti, & subiugari posse, multi tradunt.*

52 *Frustra precibus impetrat quis, quod proprio iure habet.*

53 Reges Hispaniæ non præiudicarunt **[645]** iuri suo, Pontificem adeundo.

54 *Cap. veniens, de præscrip. & lex si mulier, §. fin. de eo quod met. caus. cum similibus explicantur. Et num. 61.*

55 *Actum si quis propria auctoritate possit expedire, & iudicem adeat, an sibi præiudicet, & ad viam facti redire prohibeatur? Et num. 63.*

56 *Ius proprium, & gratia, ac privilegium quando ad idem tendunt, benè possunt concurrere, & cumulari.*

57 *Cap. post electionem de concess. præben. explicatur.*

58 *Lex forma, §. fin. de censib. & aliæ similes explicantur.*

59 *Inducta ad augmentum non debent operari diminutionem.*

60 *Abundans cautela non solet nocere.*

61 *Titulos plures cumulare, ad ius suum magis ac magis confirmandum, nemo prohibetur:*

63 *Petitio sola gratiæ, aut privilegij non inducit proprij iuris renuntiationem.*

65 *Pluribus remedijs, defensionibus, aut actionibus quando quis uti possit?*

66 *Lex nemo 43. de reg. iur. & similes explicantur.*

67 *Andreæ de Isernia de Siciliæ Regno loquentis Doctrina discutitur.*

68 *Siciliæ in Regno quod ius hodie habeant Romani Pontifices, secundùm Iserniam.*

69 *Regnum Siciliæ olim fuit de patrimonio Ecclesiæ, & posteà varijs Principibus in feudum dari cœpit.*

70 *Argumentum sumi non potest de iuribus concessionis Regni Siciliæ, ad concessionem Novi Orbis.*

71 *Siciliæ Reges nullum in temporalibus superiorem agnoscunt.*

72 *Feudum, quod persolvitur Ecclesiæ pro Regno Siciliæ, Neapolis, & Corsicæ, nihil officit eorumdem Regnorum Monarchiæ, & supremæ dominationi.*

73 *Papæ subesse non minuit ius superioritatis, & ipse omnem, quam habet Ecclesia, transfert in Regnis, quæ in feudum concedit.*

74 *Monarchiam Siculam in temporalibus, & spiritualibus qui asserant?*

75 *Reges Siciliæ ex concessione Pontificis spiritualium cognitionem, tanquam Legatos Sedis Apostolicæ se habere prætendunt.*

76 *Cardin. Baronius Monarchiam spiritualem Regum Siciliæ vehementer execratur.*

77 *Cardinalis Baronij scriptis contra Monarchiam Siculam plures satisfaciunt, & Regijs edictis intercipi iussa sunt.*

78 *Excellentiss. Dominus ac Dominus Ioannes de Mendoça & Luna Montium-Clarorum Marchio laudatur.*

79 *Feuda omnia remissivè narrantur, quæ Hispaniæ Reges & alij totius Orbis, Ecclesiæ persolvunt.*

80 *Hispaniæ Regnum ab antiquis Gothis Ecclesiæ Romanæ quoad dominium directum concessum fuisse, aliqui tradunt.*

81 *Ecclesia Romana, si quod olim ius habuit in Regna Hispaniæ, iam illud amisit, & quare?*

82 *Aragoniæ quidam Reges feudum olim Ecclesiæ pietatis ergò promiserunt, & qualiter illud sublatum fuerit?*

83 *Alphonsus Aragonum Rex cur de manu Pont. Romani Regni coronam accipere noluerit?*

84 *Lusitaniæ Regnum Ecclesiæ feudatarium esse, plures affirmant, & quare?*

85 *Hispaniæ Reges dempta fidei causa, Pontificem in temporalibus superiorem non recognoscunt.*

86 *Reges Hispaniæ, & alij, qui liberi dicuntur, minus dependent ab Ecclesia, quàm Imperator.*

87 *Imperatores coronantur à Rom. Pontifice. Et ei peculiare iuramentum præstare tenentur.*

88 *Imperator, qui Ecclesiæ Romanæ non præstat auxilium, est periurus, & schismaticus.*

89 *Reges Hispanie non tenentur præstare speciale fidelitatis iuramentum Romano Pontifici, licèt tempore coronationis iurent, se Ecclesiam pro virili defensuros.*

90 Reges Hispaniæ per legatos obedien-**[646]** tiam piè præstare solent Pontificibus noviter creatis.

91 *Reges Hispaniæ si (quod absit) hæretici fuerint, ex lege in Concilio Toletano lata, deponi iubentur.*

92 *Ferdinandus V. Hispaniæ Rex, cognomento Catholicus, Tribunal Inquisitionis instituit, & ei, ipsos etiam Hispaniæ Reges, subiectos esse voluit.*

QVÆ **[sect. 1]** superioribus libris de iuribus, ac titulis, qui Novi Orbis inquisitionem, & acquisitionem iustam, & legitimam reddere possunt, adeò lato sermone discussimus, præiudicio quodam ostendunt, longè iustiorem, & tutiorem eiusdem retentionem, & possessionem iudicari debêre. Constat namque **[sect. 2]** facilius aliquid retinêri, quàm de novo induci, & multa ab initio fieri prohiberi, quæ tamen facta tenêre, ac tolerari solent, l. patre furioso 8. D. de ijs qui sunt sui, l. 1. & quamvis autem, D. de postul. l. favor. D. de sponsalib. l. ult. de ritu nuptiar. l. 1. C. de usu, & habit. cap. ad Apostolicam de Regular. Cap. quemadmodum de iureiuran. cap. si vir. distin. 23. cap. nec illud 30. quæst. 5. cap. unico in fine de voto lib. 6. ubi in hanc sententiam citatur illud Ovidij lib. 5. de Tristib. eleg. 7.

Turpius eijcitur, quàm non admittitur hospes.

Ad **[sect. 3]** quorum adagiorum, sive brocardicorum consirmationem, & illustrationem plura alia adducit Iason omnino videndus in dict. 1. patre furioso ex num. 8. ad 39. Alexan. in 1 sæpè, col. 13. D. de re iud. Socin. Iunior cons. 1. num. 57. lib. I. Parisius cons. 28. numer. 11. lib.1. Tiraquel. de iure consti. limit. 7. num. 43. Ludov. Gomecius in cap. 1. num. 88. de iudicijs lib. 6. Damasus reg. 99. & Claud. Pratus Gnesèòn general. iur. lib. 4. tit. 8. cap. 4. pag. 165. & seq. Rebuff. 3. tom. ad leg Gallic. tract. de mater. possessor. art. 2. glos. 2. num 40. & in praxi benef. verb. *Necnon iuris patron. num. 27.* novissimè Ioan. Bap. Valençuela cons. 51. ex numer. 31. Et Nos tetigimus suprà lib. 2. cap. 17. num. 40. & 41. de parvulis infidelium tractantes, qui licèt invitis parentibus baptizandi non sint, baptizati tamen de facto, baptismus tenet, nec amplius illis tradendi sunt.

Quibus **[sect. 4]** simile est, quod ab Vlpiano pro regula constituitur in l. invitus 156. §. cui damus, D. de regul. iur. & in l. 1. §. is autem, D. de superficieb. eum scilicet, cui rem non habenti damus actionem, eidem possidenti exceptionem multò magis competere: circa quam plura congerunt Decius Maynericus, Cagnol. Ferrarius, Pet. Faber, & Rævard. ibîdem. Et ex **[sect. 5]** eodem principio descendit, ut faciliùs toleretur ius quæsitum, quàm acquirendum, l. 2. §. ex his, l. pluribus, §. ult. D. de verb. obligat. l. ut pomum, §. 1. D. de servit. Quemadmodum ex diverso facilius impeditur ius competiturum, quam extinguatur acquisitum, l. Papinianus, §. si conditioni, & ibi glos. D. de inoff. testam. Est **[sect. 6]** enim

retentionis, & conservationis causa favorabilior, quàm acquisitionis, l. purè D. de doli except. l. militis codicillis, §. veteranus, D. de milit. testam. **[sect. 7]** Et ideò faciliùs conceditur retentio, quàm **[647]** nova acquisitio, l. si repetendi, C. de condict. ob caus. l. per retentionem, C. de usuris, l. Paulus, D. de doli except. notat Baldus in l. licèt, num. 2. D. de acquir. poss. dicens, quòd iura promptiora sunt in retinendo, quàm in acquirendo, Cephal. cons. 68. n. 20. to. 1. & cons. 151. n. 7. & cons. 289. n. 5. to. 2. Ruyn. cons. 66. n. 17. lib. 1. Craveta cons. 6. n. 98. Pet. Surdus cons. 551. n. 21. Rota Roman. sacri Palacij decis. 295. n. 2. part. 2. Menoch. de retinen. possess. remed. 3. n. 979. Georg. Acatius lib. 2. de privileg. iur. civil. cap. 5. num. 79.

Vnde etiam similiter **[sect. 8]** faciliùs aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur, cap. cùm olim Abbas de offic. delegati, Cravera de antiq. temp. 5. p. n. 15. Rebuffus in tract. de caus. possessor. benef. art. 6. glos. 1. num. 15. Boër. decis. 283. num. II. & decis. 294. num. 18. Cæsar. de Grass. decis. 46. num. 22. Qui etiam huius rationis rationem subiungunt, **[sect. 9]** quòd continuatio est naturalis, non verò nova acquisitio, ut tradit Abb. in cap. cùm venissent, num. 7. de restit. spol. Ripa in l. 1. num. 36. D. de acquir. poss. Atque ita saciliùs aliquid continuatur, & conservatur in esse, quàm amissum, aut extinctum recuperetur, d. l. 1. §. causam, D. de posula. l. usu retinetur, D. quemadmo. servit, amitt. l. sicut, §. sin. D. quod cuiusque universit. cum alijs traditis à Cravera d. cons. 6. & 299. num. 12.

Et ideò **[sect. 10]** rectè docuisse videtur Abbas in c. Iudæi n. 2. de Iudæis, quem refert, & sequitur Valençuela cons. 4. n. 36. statutum, quod prohibit acquisitionem, non prohibere acquisitorum retentionem, & Alexander cons. 83. incip. Visa facti narratione, num. 4. lib. 2. Vbi ait, **[sect. 11]** quòd statutum loquens contra ingredientem possessionem, non habet locum in retinente ipsam anteà sibi traditam; nam ingredi est, quando ab initio ingreditur, l. clàm possidere in princ. l. si id quod, §. I. D. de acqui. poss. & qui non apprehendit de novo, sed continuat possessionem, non dicitur eam ingredi, sed retinêre, ut in d. l. si id quod, & in l. 1. C. commun. de legatis, & in cap. ex litteris de despons. impuber. c. Monachum 2. q. I. glos. verb. *Innovare,* in Clemen. 2. ut lite penden. Ioan. Andre. in rub. eod. tit. & Bertrand. cons. 253. incip. *Testes,* n. 1. vol. 2. ¶ His addere **[sect. 12]** possumus, quod licèt vera, & vulgaris sit illa iuris regula, quâ docemur, in dubijs, quæ vel ex facto, vel ex iure proficiscuntur, tutiorem partem sequendam esse, cap. illud de Cleric. excomm. c. ad audientiam, &c. significafti el 2. de homicid. cum alijs. Hæc tamen ante factum intelligi debet, nimirum, ut non possit quis facere id, de quo est dubium an sit prohibitum? Sed debeat abstinêre. Nam post factum quis in dubio spoliari, aut re possessâ privari non debet, vel facere actum positivum de cuius obligatione non constat. Quin potiùs tunc alia regula iuris succedit, quòd in dubio, & pari causâ melior est conditio possidentis, c. in pari de regul. iur. lib. 6. Quæ procedit non folùm in materia iustitiæ, sed etiam aliarum virtutum, ut pluribus relatis resolvit Thom. Sanchez de matri. lib. 2. disp. 41. q. 3. & Nicolaus Garcia de beneficijs 7. p. cap. 2. n. II. & seqq. ubi aliqua huius doctrinæ exempla prosequitur, & Dom. Covar. in Clem. si furiosus in princ. 1. part. n. 9. Salzedo in praxi cap. 14. litt. C. Avila de censuris 7. part. disp. 3. dub. 9. & Salas de legib. tract. 8. disput. unica, sect. 20. & seqq. Et idem consuluit in modo in practicandi duas opiniones contrarias Hostiensis, & Innocentij Ægid. Bellamera in cap. ex conquæstione, num. 12. de restit. spoliat. quem refert Pacianus de probation. lib. 1. cap. 69. num. 21.

Quæ omnia in retentione huius Novi Orbis, de qua sermonem habemus, longè planius, & securius procedunt: cum ipse idem **[sect. 13]** Pontifex Alexander VI. Qui illius

conquisitionem Regibus Catholicis assignavit, eiusdem etiam retentionem, & possessionem ipsis, & eorum posteris **[648]** in perpetuum concesserit, ut ex tota Bullæ serie maniseftè colligitur, cuius verba suprà lib. 2. cap. 24. retulimus, & præsertim ex illis: *Omnes insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegendas, &c. Cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, ca*stris, locis, *& villis, iuribusque, & iurisdictionibus, ac pertinentijs universis, vobis, hæredibusque & successoribus veftris (Castella, & Legionis Regibus) in perpetuum tenore præsentium donamus, concedimus, & assignamus: vosque, & hæredes ac successores præfatos illarum Dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione facimus, constituimus, & deputamus.*

Quibus **[sect. 14]** verbis, eorum opinio apertè convincitur, qui, ut sup. d. lib. 2. cap. 23. ex num. 5. ad 14. animadvertimus, solam curam conversionis infidelium Regibus nostris concessam existimarunt, & nudam protectionem, administrationem, sive superintendentiam, quæ ad id commodius exequendum conduceret. Hoc **[sect. 15]** namque ipsummet Apostolicum prædicandi munus suapte naturâ præsefert, quod secundùm doctrinam Bellarmini lib. 1. de Rom. Pontif. cap 23. annexam habet quondam amplissimam, atque à Deo ipso delegatam iurisdictionem. Imò & omnem potestatem, & auctoritatem faciendi omnes spirituales functiones, & regendi, ac gubernandi animas in spiritualibus, cæterisque omnibus, quæ ad salutem earum pertineant, ut optimè tradit D. Thom. in l. ad Corinth. cap. 12. & alijs relatis Rutil. Benzonius de anno Iubilæi lib. 2. cap. 24. pag. 154. Pontifex autem, ut prædicta verba declarant ulterius progredi voluit, cùm non solùm prædicationis curam Regibus nostris iniunxerit, sed ut eos ad hanc provinciam suscipiendam, & exequendam magis promptos, idoneos, atque alacres redderet plenissimum dominium, & omnimodam in temporalibus utilitatem, potestatem, ac iurisdictionem enixis, & geminatis clausulis se illis, & eorum successoribus concedere voluisse profiteatur. Quod iuxta **[sect. 16]** iuris regulas, & sanctæ Romanæ Sedis usum, & consuetudinem rectè sacere potuit, ut resolvunt Palac. Rub. Sepulveda, Franc. Vargas, Gregor. Lopez, Anastas. Germon. Thom. Bozius, Doct. Marta, Rebellus, & alij, quos in eod. cap. 23. ex num. 63. citavimus, & iterum cap. 24. ex num. 19. Inter quos **[sect. 17]** Pet. Malsetitus apud Mandellum cons. 769. num. ult. vol. 4. postquam toto illo consilio iustitiam huius conquisitionis pluribus argumentis ostendere, & ab impugnationibus Episcopi Chiapensis tueri curavit, & quòd mediante prædictâ Alexandri VI. concessione magis securè procedat, ita concludit: *Ex quibus omnibus constat, Maiestatem suam licitè non solum quod ius Fori sed quoad ius Poli, & non solùm quoad iudicium Ecclesiæ sed quoad iudicium animæ, fecisse has terras suæ ditionis, & fore verum Regem istorum, pium, & iustum, & non tyrannum, &* **[sect. 18]** *dictum Episcopum falsò & non absque scandalo dixisse, quæ dixit: & licitè, & iustè eos, qui habuerunt ex Regum concessione bona, magistratus, & dominatus in præmium suorum laborum, possidere quæ possident.*

Cui adsentiens **[sect. 19]** Marquardus de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. l. part. cap. 14. similiter resolvit: *Quòd virtute dictæ concessionis Alex. Sexti, iustè bella mota fuerunt Indis noviter repertis per gentes Hispanorum, ut nomen Salvatoris Domini nostri Iesu Christi in terris, & insulis prædictis facile induceretur, quod non poterat prædicari, nisi prius superatis gentibus illis, natura barbaris, quod rei exitus demonstravit: nam postquàm fuerunt debellatæ, nomen Christi, & eius Evangelium receperunt, & ita iure iusti belli legitimè possessæ sunt, & possidentur per Hispanos.*

Hoc idem **[sect. 20]** non minus apertè post Sanderum, & Boterum, quos refert, scriptum reliquit Rutilius Benzonius **[649]** de anno Iubilæi lib. 1. cap. 10. pag. 53. sic inquiens: *Hanc*

Novi Orbis conversionem inprimis complexus est Alexander VI. qui, ut cognovit illius notitiam in dies excrescere, & Hispaniarum Reges eo animo esse, ut non minus temporale ipsorum Regnum, quàm, imò præcipuè Regnum Dei amplificarent, hoc illis demandavit, eosque adstrinxit, ut maxima, qua possent, diligentia, in illorum populorum conversionem incumberent, quod ut fortiùs exequerentur, ipsis, quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit, &c.
Et reverâ, **[sect. 21]** hoc plenum Novi Orbis dominium, quod hodie nostri Reges obtinent, & exercent, illis ab initio concessum fuisse, vel ex eo colligi potest, quòd semper ita Alexandri VI. donationem acceperint, & eius virtute atque auctoritate subnixi, has provincias per centum & triginta annorum discursum cum omnimoda potestate, & iurisdictione possederint.
Nam **[sect. 22]** quemadmodum à primordio tituli posterior formatur eventus, l. 1. circa fin. C. de impon. lucrat. descrip. cum alijs, quæ congerit Bartol. cons. 243. fuit quidam, n. 2. lib. 1. Alexand. cons. 90. in fine lib. 3. Craveta cons. 158. In fine, Card. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Titulus,* conclus. 314. & tetigimus sup. lib. 2. cap. 24. num. 86. ita **[sect. 23]** ex post facto talis præsumitur titulus, qualem præsens, & præterita possessio demonstrat, cap. cùm dilectus de consuetud. ubi egregiè notant Abbas, Anton. & Imola, cap cùm venissent, ubi DD. de institutionibus, l. quædam mulier, D. de rei vend. l. sicut, §. supervacuum, D. quib. mod. pign. vel hyp. sol. l. 4. titul. 33. part. 7. Bald. cons. 130. volum. 1. & in cap. 1. colum. 2. de Capitan. qui Curiam vendid. Vbi dicit, **[sect. 24]** quòd possessio subsequens, est titulorum interpretativa, idem Baldus cons. 420. vol. 1. & cons. 352. lib. 3. Ubi tradit, quòd possessio, vel usus declarat, quid venerit in concessione, quem sequitur alia congerens Paulus Castrens. cons. 347. volum. 1. Craveta cons. 192. Socinus cons. 3. num. 5. vol. 1. & cons. 58. vol. 3. Curtius cons. 162. col. 3. Aretinus cons. II. num. 6. Alciat. cons. 112. num. II. lib. 4. Bald. Ias. Decius, & cæteri communiter scribentes in l. si certis annis, C. de pactis, idem Decius cons. 156. in sine, Laurent. Sylvanus cons. 66. n. 20. & alios allegans Bertazolus in cons. civili 97. num. 23. vol. 1. & Parisius cons. 140. num. 25. vol. 1. & cons. 3. num. 10. vol. 4. Matth. de Afflictis decis. Neapol. 2. Camill. Borrellus de præstant. Reg. Cathol. cap. 53 n. 37. ¶ Et in materia **[sect. 25]** utili nostrorum maioratuum Hispaniæ ad interpretationem l. 41. Tauri, quod verba dubia scripturæ institutionis maioratus, illum in perpetuum inducant, si concurrat consuetudo, saltem per decennium observata, ut in bonis in ea contentis iure primogenituræ succedatur, optimè resolvunt Roder. Suarez in. l. quoniam in prioribus, ampliat. 10. à num. II. Didac. Perez in l. fin. tit. 13. lib. 3. ordin. verb. *Cien años,* vers. *Vtrum ius primogenituræ,* Mieres de maiorat. 4. par. quæst. 20. à num. 56. latè Burgos de Paz cons. 9. num. 3. Molina de Hispan. Primogen. lib. 2. cap. 6. num. 58. & 59. Alter Molina de maiorat. disput. 596. ubi ex prædictis, & alijs iuribus, & auctoribus probant, consuetudinem **[sect. 26]** esse interpretativam legum, privilegiorum, & scripturarum, quæ ex decennij lapsu interpretantur atque declarantur. ¶ Et quòd non requiratur, quòd sit præscripta, sed sufficiat spatio quantumcunque brevi illius usum invaluisse, Tiber. Decia. cons. 44. per totum, maximè num. 6. volum. 2. Surd. cons. 335. num. 26. & 27. vol. 3. Menochius cons. 163. num. 8. vol. 2. Burgos de Paz cons. 23 num. 5. ubi addit, quòd talis observantia declarativa extenditur etiam ad casus non expressos, quamvis non respondeant proprietati verborum, sed aliquantulum naturali eorum significationi adversetur. Et etiam in **[650]** odiosis, & ubi ius commune resistit, ut latè per Ioseph. Ludovic. de consuet. conclus. unica, illat. 13. 36. 40. 154. cum pluribus alijs. Et quamvis mala appareat, ut constat ex Rota Romana apud Nicol. Garc. de benefic. 5. p. c. 1. n. 137. & seq. & tradit alia Seraph. decis.

454. n. 3. Tiber. Dec. cons. 31. à n. 151. vol. 1. Mascar. de probat. concl. 145. Card. Tusch. tom. 2. concl. 878. & Nos sup. lib. 2. cap. 24. num. 86. & seqq.
Maximè, **[sect. 27]** cum in casu, de quo loquimur, hanc interpretationem, etsi verba ita clara non essent, necessitas rei, quæ gerenda erat, extorquere debuisset. Quis enim non videt, parum securam esse posse **[sect. 28]** Ecclesiasticam disciplinam, quam inter istas barbaras nationes seminare conabantur, si eam sæcularis potentia, & dominatio non comitaretur? Status **[sect. 29]** quippe spiritualis conservari non potest sine temporali, ut pluribus ostendit Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 7. pag. 37. & 38. & historiarum monumentis docemur, **[sect. 30]** quòd in qualibet Monarchia, ab initio sæculi, tria se invicem per ordinem comitata sunt, Divinus cultus, sapientia scholastica (id est Theologica) & sæcularis potentia, ut præclarè tradit D. Thom. lib. 2. de regim. Princip. cap. 16.
Vnde succedit **[sect. 31]** alia regula iuris, quæ habet, quoties idem sermo duas sententias exprimit, eam potissimùm accipi debere, quæ rei gerendæ aptior sit, l. quoties 67. D. de reg. iur. Quò **[sect. 32]** loci Dec. Mayner. Cagnol. Ferrar. Petr. Faber, & Rævardus sic Iulianum exponunt, quasi docêre voluerit, verba dubia iuxta subiectam materiam explicanda esse. Vel **[sect. 33]** ut magis actus valeat, quàm pereat: resque, de qua agitur, in tuto sit, l. quoties, & l. ubi est verborum in fine, D. de rebus dubijs, l. quoties in stipulationibus, D. de verb. obligat. l. non puto, D. fam. erciscundæ, l. si uno, D. locati, l. insulam, de præscrip. verb. cum alijs, quæ adducit Stepha. de Federicis in tract. de interpr. leg. part. 3. & Simon de Prætis de interpret. ult. volunt. lib. 2. fol. 176. solut. 2. num. 17. Ego verò sic etiam exponi posse arbitror, **[sect. 34]** ut intellectus rei gerendæ aptior a. 1. C. Ille dicatur, qui rei, de qua agitur, magis respondet, & ad eam magis promovendam, commodiusque exequendam dirigitur. Nam **[sect. 35]** cum aliquid alicui conceditur, non solùm quod ad illud expediendum, necessarium eft, concessum videtur, l. 2. cum vulgatis, D. de iurisd. omn. iud. Sed & quod maiorem eiusdem negotij commoditatem, & facilitate respicit, ex text. eleganti in cap. prætereà 5. de offic. delegati, 1. penult. D. de usufruct. l. 1. §. si ei quem, vers. fin. D. de institor. l. 1. §. fin. D. de usufruct. legato, l. veteres in princ. D. de itinere actuque privat. cap. fin. de dolo, & contumac. per quem notat ibi Baldus, **[sect. 36]** quòd qui habet mandatum ad quæcunque necessaria, videtur etiam habere ad ea, quæ utilia sunt, Franc. de Aretio in cap. de testibus, col. 3. de testib. Vbi tenet, **[sect. 37]** quod in dispositione hominis uno concesso, veniunt non solùm ea, sine quibus actus explicari non posset; sed etiam ea, cum quibus facilius, & commodius expeditur, quem laudat, & sequitur Iason in dict. 1. 2. de iurisd. omn. iud. num. 11. vers. *Istam regulam,* ubi reprobat opinionem Geminiani, aliter sentientis contra Dom. de Rota, decis. 379.
Quibus addere possumus, **[sect. 38]** quòd licèt regulariter populi, qui se alicuius superioris potestati, & protectioni iure fœderis, vel clientelæ pro pacis medijs, vel aliâ ratione, committunt, liberi esse non desinant, nec sibi aliquam subiectionem imponant, ut tradunt communiter Bartol. & DD. per text. ibi in l. Non dubito 7. §. liber autem, D. de capt. & postlimin. revers. Felin. in cap. cùm non liceat num. 9. & seq. de præscrip. Ioan. de Platea in l. 1. C. de excusat. lib. 10. Ioan.**[651]** Cephalus cons. 328. Modestin. Pistorius cons. 43. num. 30. decis. Cameræ Imper. 1. tom. part. 2. voto 27. num. 10. fol. 159. Ioan. Bodin. in tract. de Repub. lib. 5. cap. 6. Renat. Choppin. de demanio Franciæ lib. 3. tit. 18. num. 7. Pet. Gregor. lib. 20. Syntag. cap. 5. & plurimi alij relati ab Henric. Rosenthal. In epitome. feud. part. 1. cap. 4. conclus. 14. fol. 124. Vbi tamen verba concessionis, vel conventionis ulterius progrediuntur, sæpè solet ex illis superioritatis, & dominationis ius

induci, & acquiri, ut ijdemmet Auctores observant, & Everard. cons. 3. num. 9. Goden. cons. 32. num. 3. & Fulvius Pacianus de probat. lib. 2. cap. 43. num. 16. Præsertim **[sect. 39]** quando Regibus talis clientela conceditur, in quibus protectio significat iurisdictionem, cap. ad audientiam de appellation. ubi DD. & alij, quos refert, & sequitur Guido Papæ decis. 151. num. 9. vers. *Venio ad sextum,* August. Veroius cons. 65. num. 119. vol. 1. & Didac. Perez in l. 3. tit. 3. lib. 1. ordinam. col. 2.

Et hanc **[sect. 40]** plenam Novi Orbis donationem Alexandrum VI. Regibus Hispaniæ fecisse, ultra suprà dictos auctores, apertè etiam fatetur Ioan. Bodinus lib. 1. de Repub. Cap. 9. cuius verba refert Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. c. 27. pag. 163. Addit verò **[sect. 41]** Bodinus, eiusdem concessionis virtute potentissimos Reges nostros effectos fuisse Romanæ sedis vassallos, & feudatarios ligios, quoad insulas maris Oceani, Regnum Peruanum, & reliqua, quæ in utraque India ex Pontificum concessione acquisierunt, & in posterum acquisierint: quoniam hoc, inquit, inter ipsos pactum fuit, ut vel ipsi Hispani scriptores affirmant. Quod etiam admittere videtur Marta de iurisdict. l. part. cap. 26. num. 55. Sed falsum utique est, & nullo iure, ratione, vel auctoritate probatur, sed solâ Bodini calumniâ, **[sect. 42]** qui frequenter pluribus Regibus sine causa supremam dominationem adimere solet, ut benè advertit Dom. Gregor. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 2. fol. 12.

Inprimis namque **[sect. 43]** Bullæ Pontificiæ verba (ut ex illorum serie manifestè constabit) nullam prorsus huiusmodi feudi mentionem directè, aut indirectè fecerunt, neque aliquid Sedi Apostolicæ in his Novi Orbis provincijs ullo pacto reservarunt; sed totum ius, dominium, & iurisdictionem earum plenè, & liberè cum solo onere prædicationis & conversionis Indorum Regibus Catholicis concesserunt. Vnde succedit communis omnium Doctorum opinio, quæ **[sect. 44]** habet, quòd quando Princeps, vel Imperator nihil sibi reservat, sed utitur verbo, *Donamus, largimur, concedimus,* & alijs similibus, non inducitur feudum, neque aliqua feudi reservatio, sed pura & absoluta donatio, ut egregiè probat, & prosequitur Oldrad. cons. 159. Angelus cons. 242. incip. *Super puncto,* in fine, Decius cons. 32. & 498. col. 2 num. 11. Mandellus Albanus multum in nostris terminis loquens, cons. 64. num. 29. & sequent. & num. 64. lib. 1. idem lib. 1. ubi rectè concludit, **[sect. 45]** in dubio potiùs præsumi, & induci donationem, quàm feudum: quod etiam sequitur, & communiter receptum esse testatur Socinus Iunior cons. 102. incip. *Non sum,* n. 9. & seqq. vol. 2. Decius cons. 85. col. 3. & cos. 193. col. I & cons. 208. col. 2. & cons. 269. col. 2. & plures alij relati per Iulium Clar. & eius addition. Baiardum in §. feudum, q. 17. & Henricum Rosenthalium de feudis l. part. cap. 6. conclus. 26. num. 2. & seqq. ubi innumeros citat litt. B. &c. & hoc pugnâ carêre inquit. ¶ Et magis in terminis, quòd Papa dum Regnum confert, dat omnem potestatis plenitudinem, & aliquem investiens omnia Regalia liberè concedere videtur, pluribus, post alios, probat Barthol. Cæpola de servit. Urb. præd. cap. de portu, **[652]** colum. 1. & Camil. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. cap. 48. num. 12. & 16. pag. 352.

Secvndò, **[sect. 46]** quia pariter falsum est, quod idem Bodinus nostris Scriptoribus, rerumque Indicarum Historicis imponit: nam illi potius docent, quòd quemadmodum quoad Castellæ, & Legionis Regna, Reges nostri nullum superiorem in temporalibus recognoscunt, ut late probavimus suprà lib. 2. cap. 21. ex num. 70. ita & in provincijs Novi Orbis, quæ illis adiectæ sunt, eandem omnino exemptionem conservant, ut expressè præter alios advertit Domin. Sotus de iust. & iure, lib. 4. quæ. 4. art. 2. & Camill. Borrel. de præstan. Reg. Cath. cap. 46. ex num. 217. & cap. 47. ex n. 6. 7. & 14. ¶ Vulgaris quippe doctrina est, **[sect.**

47] provincias de novo quæsitas, & alicui Regno accessoriè unitas, & auctas, atque (ut ita loquar) incorporatas, unum & idem Regnum censeri, eisdemque legibus, iuribus & privilegijs gubernari, & gaudere debere, ut pluribus ostendunt Bartol. Bald. Castrens. & alij per text. ibi in l. si convenerit la 2. §. si nuda, D. de pignorat. act. idem Bald. in l. cunctos populos, num. 1. ad medium, C. de summa Trinit. idem Bartol. in l. damni, §. si is, qui ædes, D. de damno infecto, & in tract. Tiberiadis, Rub. de insula, col. 2. Ioan. de Platea in l. neminem, C. de Decurion. lib. 10. in fine, Angel. in l. de quibus, col. penult. D. de legibus, Barbacia in cap. Rodulphus num. 7. de rescriptis, Guido Pap. cons. 134. & decis. 265. ubi eius additio, Iason in § in personam, num. 10. cum seqq. inst. de action. Gregor. Lopez per text. ibi in l. 4. titul. 12. & in l. 27. tit 7. part. 1. & in l. 7. tit. 20. part. 3. glos. 3. & plures alji, quos refert & sequitur Matthæ. de Affictis in tit. quæ sint Regalia, verb. *Portus,* num. 15. in usib. feud. Avilès omnino videndus in cap. Prætorum in procemio, verb. *Islas.* ex num. 2. ad 14. & in cap. 6. verb. *I su tierra,* bum. 5. Mieres de maiorat. 2. part. quæ st. 5. à num. 11. Hierony. Gonçalez in reg. 8. Cancellar. glos. 5. §. 7. à num. 119. Fran. de Clapperijs decisionum caus. fiscal. causa 1. quæst. unica num. 14. & seqq. Lanarius cons. 76. num. 13. Vincent. de Franchis decis. Neapol. 506. num. 11. & in terminis de provincijs Novi Orbis agens Lasarte de decima empt. & vend. in præfat. num. 20. in addition. & novissimè Ioan. Bap. Valençuela cons. 82. num. 70. & cons. 79. num. 39. Quod secus est, quando æquè principaliter uniuntur, nam unumquodque retinet, & conservat iura & privilegia sua, ut tradunt ijdem Auctores suprà relati, & ultra eos de Regno Aragoniæ loquens Sesse decis. 113. num. 20. part. 2. de Neapolitano, & Siculo Gizarel decis. Neapol. 43. n. 23. 29. & Fran. Milanen. decis. 2. Borrel. in compend. decis. tom. 1. tit. 43. num. 158. de Regno Valentiæ, Leo. decis. 2. num. 34. 1. part. Portugalliæ, Aguirre in Apologia 4. part. à num. 55. Gabr. Pereira decis. Lusit. 2. à num. 2. & Did. à Brito in causa maior. Reg. Coronæ, quæst. 1. num. 13. & 20. & de Mediolani Ducatu Lancellot. Gallia ad consuet. Alexan. in præfat. num. 94. Deniqve **[sect. 48]** contra Bodinum facit, quia nullibi legitur, quòd Reges nostri ob prædictam Alexandri Sexti concessionem se in temporalibus Ecclesiæ iurisdictioni quoad istas provincias subiecerint, vel quòd ullo tempore Romani Pontifices hoc iure, & potestate in illis usi fuerint, imò neque uti voluerint. Nam quod Bodinus, & Marta considerant, **[sect. [48a]]** de lite inter Lusitaniæ, & Castellæ Reges ortâ, & ab Alexandro VI. terminorum divisione, & lineæ deductione compositâ, de qua plura diximus sup. lib. 1. cap. 6. ex num. 69. & lib. 2. cap. 24. num. 18. ex communi ipsorum Regum consensu, ad vitandas, & sedandas discordias processit, ut egregiè tradit Thom. Bo-**[653]**zius de sign. Eccl. Dei lib. 17. cap. 4. vers. *Ioanni primo,* & novissimè Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 7. num. 5. Et quia cùm eo **[sect. 49]** tempore de prædicationis, & conversionis munere præcipuè tractaretur, eius descriptio, & assignatio cum primis ad Sedem Apostolicam pertinebat, ut benè observat. Pat. Fran. Suarez in tract. de Fide, dispu. 18. sect. 1. num. 7. & Nos suprà lib. 2. cap. 24. num. 18. resolvimus.

Quod etiam, **[sect. 50]** & eximia pietas, & Religio, quâ nostri Catholici Reges Romanam Ecclesiam semper prosequuti, & venerati sunt, eosdem induxit ad Pontificis concessionem, benedictionem, aut beneplacitum expostulandum, ut melius, & fœlicius detectionem, & conquisitionem Novi Orbis, quam præmanibus habebant, exequerentur. Quamvis **[sect. 51]** non deficiant plures doctissimi viri, qui & nunc censent, & eâ tempestate censuerunt, Christianos Principes etiam absque aliqua Pontificis licentia, & concessione, quorumlibet Infidelium provincias convertere, & sibi subijcere posse, ut tetigi sup. lib. 2. cap. 13. num. 6.

& alibi passim, & constat ex traditis a Petro Malferito d. cons. 769. apud Mandellum, vol. 2. Marquard. d. tract. de Iudæ. & infidel. 1. par. cap. 14. Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, lib. 1. quæst. 57. dub. 5. Ant. de Herrera, qui rem, uti gesta fuit, ex historiæ monumentis recenset in histor. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 2. cap. 4. & Ægid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, cap. 3. num. 21.

Quod non eâ mente dictum quispiam existimet, ut Pontificiæ concessionis vigorem, & effectum aliquatenus infringere velim, de cuius suprema, hac in parte potestate, & auctoritate, ita lato sermone in superioribus egi. Sed ut planiùs appareat, si prædictorum Auctorum sententiam admitimus, nullam fuisse causam prædicti feudi inducendi, & recognoscendi, cùm Pontifex **[sect. 52]** nihil de suo concesserit, & Reges nostri id quod postulabant, iure proprio consequi possent, arg. l. Titia Seio in princip. de legat. 2. l. 1. C. de re iudicata. §. si res aliena, inst. de legatis. Vbi non videtur quis legitimè petere id, quod iam apud se habet, l. 1. in fine, D. ad municipal. l. quæ sub conditione, §. fin. D. de condit. instit. l. unica, C. de thesaur. lib. 10. ibi: *Vt superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est,* cum alijs, quæ tradit Greg. Lopez in l. 6. glos. 4. tit. 11. part. 6. glos. verb. *Componedum,* in cap. nuper de decimis, Surdus cons. 215. num. 21. & in tract. de aliment. tit. 9. quæst. 35. num. 25. Menoch. de adipiscenda possess. remed. 4. num. 179. Hippolyt. Riminald. in l. qui se patris, num. 217. C. unde liberi, Navarr. cons. 1. num. 4. sub titul. de postulat. Prlat. & Valençuela cons. 69. num. 88. & 89. & cons. 74. num. 65.

Neque his obstat, **[sect. 53]** si replicetur, quòd quamvis dicta conquisitio, solâ, & propriâ Regum nostrorum auctoritate fieri potuisset, ex eo tamen, quòd Pontificem adierunt, & eius interventionem, licentiam, & concessionem necessariam esse existimarunt, iam amplius, & hoc totum ius, quod habent Apostolicæ concessioni & liberalitati acceptum ferre debent: **[sect. 54]** argum. cap. veniens de præscrip. l. si mulier, §. sin. de eo quod met. caus. l. si cui, ubi glossa verb. *Mutandæ,* D. de servit. l. de pupillo, §. meminisse, D. de novi oper. nuntiat. & aliorum, quæ in simili ad varios casus notari solent de eo, qui potest **[sect. 55]** actum expedire propriâ auctoritate, quod sibi præiudicat adeundo iudicem, nec ad viam facti redire potest, sed debet expectari iudicis auctoritas, ut tradit Bald. in l. ædem. n. 21. C. de locato, Gregor. Lopez in l. 6. glof. 1. vers. *Si temen iudex,* tit. 8. par. 5.**[654]** Osascus decis. Pedemont. 164. num. 16. in fine, & num. 17. Valascus consultat. 88. à num. 7. lib. 1. & Lancellot. in tract. de attentat. cap. 4. in præfat. à num. 419. & ampliat. 1. per totam. Nam **[sect. 56]** verior resolutio est, quòd prædicta iura loquuntur, quando gratia, vel privilegium, quod petitur, & impetratur, omnino contrarium, & repugnans est iuri, quod alias precator habebat; tunc enim ab eo recedere, eiúque renuntiare velle videtur. Atverò quando hæc contrarietas, vel repugnantia non adest, etiam si quis gratiam aut privilegium impetret, ad id quod semoto eo fecere posset, non inducitur proprij iuris renuntiatio, immutatio, diminutio, aut confusio. Sed. potius unum **[sect. 57]** ius alterum confirmat, ac iuvat, & electivum manet, aur etiam simultaneum, si se invicem non impediant, cap. post electionem de conces. præbend. ubi Abb. num. 4. & in d. cap. veniens, num. 18. cap. auditis de præscription. cap. cùm personæ, §. Quod si tales de privileg. lib. 6. cap. cùm dilectus de consuetud. **[sect. 58]** optimus text. in l. forma, §. fin. D. de censib. ibi: *Si quis veniam petierit, ut censum sibi emendare permittatur, deinde post hoc impetratum cognoverit, se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat: nullum ei præiudicium ex eo quod petijt, ut censum emendaret, fore, sæpissimè rescriptum est,* ubi glos. verb. *Rescriptum,* alios concordantes allegat, l. fin. C. de repud. hæred. per quam solam, de cæteris oblitus, sic in pulchra specie, post

Bald. Alex. & alios, quos refert, docet Molina de Hispan. primogen. lib. 2. cap. 10. num. 75. ibi: *Nam quoties concurrunt quod aliquid ius commune, & privilegium, non confunduntur, sed potest quis quoad id uti iure communi, & etiam privilegio.*
Vnde **[sect. 59]** Regibus nostris nocêre non debuit, quòd ad maiorem sui iuris securitatem, & corroborationem Pontificis assensum, & beneplacitum requisierint, arg. l. legata inutiliter, D. de legat. 1. & de adimen. legat. **[sect. 60]** abundans quippe cautela non solet esse nociva, l. non solent 94. D. de regul. iur. l. testamentum 17. cum vulgatis, C. de testam. quod esse veluti proverbium inter Iurisperitos tradit D. Augustin. lib. 4. de Civit. Dei cap. 27.
Et **[sect. 61]** nemo prohibetur plura iura, & titulos cumulare, tam ad sui iuris confirmationem, cum de eo certus eft, quàm ad maiorem cautelam, quando de eo dubitat, l. 4. D. ad leg. Falci. cap. sacrorum 12. quæst. 2. d. cap. post. electionem, cum alijs, quæ plenè notat Felinus in cap. in nostra, num. 2. de rescript. Ludovic. Roma. cons. 350. num. 13. Paul. Castrens. in l. quidam, §. sed cùm veteres, num. 2. C. de necess. serv. hæred. instit. Zas. in l. 3. §. ex pluribus, num. 34. D. de acquir. post. Lofredus cons. 17. num 57. Cavallinus milleloq. 773. num 1. Molina d. lib. 2. cap. 2. num. 11. in fine, & num. 14. & cap. 7. n. 70. Menochius lib. 4. præsumpt. 4. per totam, & Cervantes in l. 3. Tauri, num. 66. & 72. qui ita rectè **[sect. 62]** respondet ad text. in d. cap. veniens. In cuius specie meritò advertit Abbas ibîdem, num. 19. solam gratiæ impetrationem nocêre, etiam si quis eâ usus non fuerit. Cæterùm **[sect. 63]** quando obtenta, & impetrata non fuit, sed duntaxat petita, non inducitur renuntiatio iuris communis anteà competentis, & impetrans poterit ad illud redire, argum. celebris text. in l. si verò non habuit effectum petitio. 8. D. de bonis legat. præstand. & aliorum, quæ in specie subtiliter expendit Oldradus cons. 313. num. 5.
Et idem **[sect. 64]** responderi, & notari potest circa illam doctrinam suprà relatam; quod qui semel iudicem adijt, ad viam facti redire non potest. Præterquàm quòd in hoc plures alij contrarium defendunt, ex d. l. forma, de censibus & similibus, & ut plurimùm, in iudicialibus tantùm procedere tradunt,**[655]** ad obviandum rixis, & ne iudiciorum auctoritas contemnatur, in quibus variare non licet: secus autem in actibus extraiudicialibus, ubi non requiritur sine figura iudicij, ut constat ex Lancelloto, & Valasco ubi sup. Alexan, cons. 105. num. 27. lib. 3. Menoch. d. remed. 4. de adipiscend. num. 425. & plenius ex ferè omnes utriusque opinionis rationes, & sequaces adducunt. A quibus **[sect. 65]** non multum distat vulgaris regula iuris, quæ docet, neminem prohiberi pluribus remedijs, & defensionibus uti, si ad eundem finem tendant, & dirigantur, de qua in l. nemo, & l. is. qui dicit, D. de exception. l. nemo ex his 43. D. de regul. iur. & in cap. nullus pluribus, eodem titul. lib. 6. ubi Petr. Faber, & Petr. Pechius alia plurima congerunt. Quod licèt in actionibus regulariter prohibeatur, **[sect. 66]** ut dicitur in eâdem l. nemo, & in l. quod in hæredem, §. eligere, D. de tributor. actio. l. cùm filius 76. §. varijs, de legat. 2. cum mille alijs adductis glossa, & Doct. ibîdem, & Dueñas reg. 14. adhuc tamen permitti videmus, quando invicem contrariæ non sunt, neque electione tolluntur, aut absolutoria lata in una, parit exceptionem rei iudicatæ in alia, ut optimè post Plateam, & alios, observat. Ioann. Oinotomus in §. si minus, num. 17. & 18. instit. de action. Vel quando quis incertus est, quæ potius actio teneat, vel de iure suo dubitat: tunc enim potest plures actiones non solùm habêre, sed etiam ad maiorem iuris sui comprobationem, & consequutionem simul eas in iudicium deducere, ut ex altera victus, alteram exequatur, ex alia videlicet causa, ut benè notavit Ioan. apud Accurs. in d. §. eligere, Petrus Faber in d. l. nemo ex his, pag. mihi 192. in fine, & in optimis casibus insinuatur in l. 1. §. quia autem in fine, D. quod legat. l. contra maiores, C. de inoffic. testam.

Rvrsvs **[sect. 67]** non oberit, si quis pro Bodini sententia perpendat doctrinam Andreæ de Isernia in cap. 1. §. præterea, vers. *Ratione peccati,* num. 53. de prohib. feud. alienat. & in §. nec Dominus, vers. *Hoc casu,* num. 45. quem refert, & sequitur Hieron. de Monte in tract. de fin. regund. cap. 29. num. ult. Quatenus inquit, **[sect. 68]** Romanum Pontificem in Regno Siciliæ, quia ex eius concessione possidetur, proprietatis dominum mansisse, atque adeò in illo etiam in temporalibus iudicare posse, & declarare quòd Rex non alienet, quia interest eius ius proprietatis conservare, & ut afflicti subditi à gravaminibus releventur. Nam ut hanc sententiam veram esse concedamus, parum quidem ex ea supremæ Orbis Novi dominationi præiudicabitur. Etenim, **[sect. 69]** ut idem Andreas de Isernia ibîdem, apertè supponit, & colligitur ex cap. ad Apostolicæ de re iud. lib. 6. Clement. Pastoralis eodem, Siciliæ Regnum olim tam in spiritualibus, quàm in temporalibus ad Ecclesiæ Romanæ patrimonium pertinebat ex antiqua illa Constantini donatione, & ab ea in feudum concessum fuit diversis Comitibus, ac Regibus, sub varijs pactionibus, & vectigalibus, ut refert Raphaël Volaterranus lib. 5. comment. cap. Siciliæ, pag. 2. & lib. 2. Geograph. cap. 2. Facellus, Bernard. Corius, & Ioseph. Carnevalius in histor. Reg. Sicil. per totam, Forcatul. de Gallor. Imper. & Philosoph. lib. 2. pag. 118. Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib. 5. 6. & 7. & plurimi alij; quos late recenset Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. & cap. 47. ex num. 1313. Marta de iurisdict. 1. part. car. 5. num. 8. & cap. 26. ex num. 6. ad 34. Scaccia de appellat. quæst. 7. num. 76. & seqq. & quæst. 8. num. 110. Thom. Bozius de sign. Ecclef. Dei lib. 17. c. 4. & Marinus Freccia, qui omnium**[656]** Regum, & investiturarum nomenclaturam, inchoando à Constantini donatione ordinate recenset, in tract. de subfeudis rub. de antiq. stat. Reg. num. 51. & rub. de offic. Mag. Cancel. num. 25. Vnde **[sect. 70]** mirum non est, quòd Summi Pontifices in eo Regno suprà dicto iure aliquando usi fuerint, quod ad has provincias Indiarum Occidentalium transferri non potest, nec debet, in quibus (ut diximus) nulla eiusmodi feudi reservatio invenitur, & id quod ab Ecclesia concessum fuit, ab ea antea non possidebatur; sed Regum nostrorum curâ, & expensis detectum, & acquisitum fuit.
Vt interim taceamus, **[sect. 71]** etiam in Regno Siciliæ omnimodam exemptionem ab Imperio agnoscere eundem Iserniam, & alios, quos refert, & sequitur Camill. Borrellus dict. cap. 47. num 5. & 13. & novissimè Ioseph. de Rusticis in comment. ad leg. cùm avus, de condit. & demonstr. lib. 5. cap. 10. num. 32. Et feudum, **[sect. 72]** quod pro eodem Regno, & Neapolitano, Corsico, & alijs à nostris Hispaniæ Regibus Ecclesiæ Romanæ persolvitur, nequaquam efficere, quin ipsi Reges omnino liberi. & Monarchæ in eisdem, & alijs, & omnia Regnis esse, & appellari possint, & omnia Regalia habêre, & exercêre. Quia **[sect. 73]** Papæ subesse nihil de iure huius superioritatis imminuit, ut benè concludit Borrellus suprà, cap. 48. num. 12. & ipse, dum prædicta Regna in feudum concedit, omnem Regiæ potestatis plenitudinem cum eisdem prærogativis, Regalijs, & superioritatibus confert, quæ erat apud Ecclesiam Romanam, ut post alios docet Cepola de servit. urban. præd. cap. de portu, col. 1. Paris de Puteo in tract. de syndicatu, verb. *Sententia,* cap an si dictum capitulum, in fine, Ioan. Vincentius de Anna in rep. Const. constitutionem divinæ memoriæ, num 7. Menoch. cons. 92. num. 92. & seqq. vol. 1. Et plurimi alij, **[sect. 74]** quos ad eandem Monarchiam Siciliæ in temporalibus asserendam, congessit Marinus Freccia d. rub. de antiq. stat. Reg. num 58. vers. *Hodie tamen,* ubi docet, quòd Ecclesia hodie in Regno Siciliæ nihil obtinet præter annuum censum, omnibus alijs iuribus in Regem, & eius hæredes translatis, & Camill. Borrelus d. cap. 48. per totum. Qui posteà cap. 53. & cap. 71. num. 7. latissimè probat, non solùm in temporalibus, verùmetiam in spiritualibus Reges nostros

quoad illud Regnum Monarchas appellari posse; **[sect. 75]** quoniam in eo Legati de latere Sedis Apostolicæ cum plenissima super omnes Prælatos Ecclesticos eiusdem Regni potestate, ac iurisdictione constituti sunt, ex concessione Vrbani II. R. P. Rogerio Nortmanno, tunc Comiti Siciliæ & Calabriæ, eiusque filijs, hæredibus, & successoribus in perpetuum factâ, anno Domini 1099. tertio Nonas Iulij, cuius verba ibi ad litteram refert, & extant etiam apud Thom. Facellum rer. Sicul. decad. 2. lib. 7. cap. 1. Marianam de rebus Hispaniæ lib. 10. cap. 5. Gaufredum Monachum de rebus à Nortmannis in Italia gestis, lib. 4. cap. 29. Ioseph. Carneval. Siculum lib. 1. de histor. Sicil. Ioan. Lucam Barberium in capit. Brevium Sicil. Hieronym. Zurita lib. 3. Annal. Aragon. cap. 68. Francis. Maurolicum in compend. rer. Sicanicar. lib. 3. fol. 98. Cuius Bullæ vitute, ut ijdem Auctores recensent, Reges Sicilæ ex eo tempore ibi Tribunal tenent, quod Monarchiæ appellatur, in quo introducuntur appellationes ab eius Regni Prælatis, & ad suos Regios Magistratus devol vuntur, ibiḱque uti à Legatis de latere causæ deciduntur. Et idem novissimè tradit Marius Muta ad cap. 3. Regis Ferdin. num. 25. fol. 378. tom. 3. sup. cap. Reg. Sicil. inquiens, quòd Siciliæ Reges, per intermediam personam Comitis Rogerij, ferunt à Summo Pontifice investiti de spiritualibus.

Eodemque modo in Regnis Valen-**[657]**tiæ, & Aragoniæ Regem habere ius cognoscendi etiam super Prælatos exemptos, antiquissimâ, & immemorabili consuetudine, atque ita praxi servari, resert, & testatur petrus Belluga in speculo Principum, rubrica 11. §. videndum, ubi idem Borrellus in addition verb. *Probamus,* plura in huius iuris, ac consuetudinis confirmationem, & defensionem adducit, post Doctores in cap. decernimus de iudicijs, & in cap. cùm contingat, de arbitris, glossam in cap. 1. 93. distinctione, & in cap. Mennam 2. quæstion. 4. Paulum Borgasium in tractatu de irregularitate, regula 7. numero 3. & 4. Beroium quæstion. 7. Num. 6. & 7. Gregorium Lopez in l. 13. titul. 13. partita 2. verb *Costumbre,* Rolandum a Valle cons. 12. num. 58. lib. 4. Menochium de retinenda Possess. remedio 3. num. 400. & Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 18. num. 42.

Quæ omnia, **[sect. 76]** eo magis notare, & repetere volui, quoniam his temporibus maximé hic articulus Monarchiæ Siculæ in spiritualibus disputatus, & exagitatus est, ob id, quòd Illustrissim. Cardinal. Cæsar Baron. in suis Annal. Ecclesiast. tom. undecimo ann. Christi 1097. num 18. cum multis sequentibus, supra dictis Auctoribus, aut non visis, aut insuper habitis, eam seriò improbat, & rigidis, atque asperis verbis Pijssimos Reges nostros, eâ utentes, succenset, Bullamque Vrbani II. commentitiam, vel nimis adulteratam esse ostendere nititur. Contra **[sect. 77]** quem tamen plures docti viri peculiares apologias scripserunt, & præcipuè Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus don Ioannes Beltranus à Guevara Archiepiscopus Compostellanus, quæ iam typis vulgata licèt sine Auctoris nomine, circumfertur. Quapropter Regijs edictis, & schedulis liber ille Baronij intercipi iussus est, ut tradit Iacobus Gordonus in sua Chronograph. anno 1610. pag. 495. quarum quædam ad has Peruani Regni provincias expedita fuit, dar. en el Pardo 5. Ianuar. ann 1611. Cuius me executorem fecit **[sect. 78]** Excellentiss. Dominus D. Ioannes de Mendoça & Luna Montium Clarorum Marchio, eiusdem Regni eâ tempestate dignissimus Prorex, & vigilantissimus Gubernator: de cuius quidem eximijs laudibus plura dicere possem, nisi iam utrique Orbi notissimæ essent.

De seudis **[sect. 79]** autem, quæ ab Hispaniæ Regibus ob aliqua Regna, & Provincias, quas possident, & ab alijs totius mundi Romanæ Ecclesiæ recognoscuntur, plura tradit Camillus Borrellus dicto tractatu de præstantia Regis Catholici, cap. 46. & 47. Thomas Bozius de signis Ecclesiæ lib. 17. cap. 4. Ioannes Azorius 2. part. Institutionum Moralium, lib II. Cap.

2. Vers. *Secundò quæritur,* Ioan. Bapt. Lupus in tract. de illegitimis, commen. 3. §. 3. num. 18. cum seqq. & lib. 4. cap. 34. pag. 512. & latissimè Marta dict. tractat. de iurisdict. l. par. cap. 5. & cap. 18. ex num. 11. & cap. 20. ex num. 17. & cap. 26. & sequentibus. Et potuit **[sect. 80]** allegare Gregorij Septimi Romani Pontificis epistolas lib. 1. epistol. 7. & lib. 4. epistol. tom. 3. epist. Rom. Pontif. quas refert Baron. tom. 8. annal. Ecclesiastic. anno 701. num. 16. & Fr. Ioan à Ponte in conven. utriusque Monarchiæ lib. 1. cap. 6. §. 4. quibus Hispaniæ Regnum ab antiquis Gothorum Regibus Romanæ Ecclesiæ quoad dominium directum concessum fuisse, ostendit, & certâ annui tributi præstatione gravatum.

Sed hoc **[sect. 81]** ut verum fuisse admittamus, ex sola pietate, & veneratione, quam erga Apostolicam Sedem Reges illi ostendere voluerunt, processit. posteà autem Hispaniâ Maurorum invasione occupatâ, & deinceps ab antiquis incolis absque ullo imperij, vel Pontificum**[658]** auxilio recuperata, pristinam libertatem accepit, & Ecclesia ius illud, quod habere potuit, amisit, iuxta tradita à glossa in cap. Adrianus 63. distinct. Chassaneo in Catalogo gloriæ mund. par. 5. consider. 27. & Zamalloa lib. 11. c. 7. Et ita **[sect. 82]** licèt in Aragoniæ Regno Ramirus Primus, & post eum Petrus Secundus antiquum illud feudum agnoverint, & quo maiori honore Christi Vicarium prosequerentur, fasces maiestatis Romano Pontisici submittentes, eius clientes, beneficiarios, seu feudatarios esse professi fuerint, ut tradunt Marta, Bozius, & Azorius ubi suprà Zurita lib. 2. annal. cap. 5. à num 1204. Mariana de reb. Hispan. lib. 6. cap. 7. & novissimè Ioan. Bricius Martinez in historia S. Ioan. de la Peña lib. 4. cap. 20. ex pag. 677. & pag. 525. Posteà tamen, cùm id factum (licèt ob piam mentem laudandum) Regni Proceres, & milites ægrè tulissent, Iacobus Rex eiusdem Petri filius, quamvis à Romano Pontifice Gregorio X. requisitus, censum à patre constitutum solvere renuit, asserens, illud invalidè, & illegitimè factum, Regnorumque suorum rationem, quæ suo, & maiorum robore, ac viribus, à faucibus Saracenorum fuerunt erepta, neminem in temporalibus debere in superiorem agnoscere, ut refert idem Zurita lib. 3. annal. cap. 87. Anno 1274. & lib. 4. cap. 37. anno 1283. Gregor. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 2. fol. 12. Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragoniæ, §. 2. num. 37. & 38. Molinus de pact. nupt. lib. 1. cap. 2. num 18. & Ioan. Bricius Martinez ubi suprà, ubi addit, Alfonsum **[sect. 83]** Aragoniæ Regem de Pontificis manu Regni sui coronam accipere noluisse, ne in temporalibus se ei ullo modo subiectum esse crederetur.

Regnum **[sect. 84]** verò Portugalliæ, sive Lusitaniæ Romanæ Ecclesiæ feudum agnoscere absque aliqua hæsitatione affirmat idem Marta dict. cap. 26. ex num. 95. argument. text. in cap. grandi de supplen. neglig. Prælat. Paramus de origine, & progress. Inquisit. lib. 3. quæst. 1. opin. 3. num. 113. & apertius probat Rodericus Archiep. Toletan. de reb. Hisp. lib. 7. cap. 7. ubi de Alphonso Henricio eiusdem provinciæ Comite loquens, ait: *Hic primus in Portugallia sibi imposuit nomen Regis, & ab Eugenio III. cui nomen suum constituit censuale, multa privilegia, & indulgentias impetravit.* Idem etiam memorat Genebrard. in sua Chronogr. citans Garibaium part. 4. lib. 34. cap. 16. nisi quòd pro Eugenio Alexandri nomen reposuit, inquiens: Alexander *III Alphonsum Portugallensium novo, & primo Regi coronam per Albertum Cardinalem tradit, ea lege, ut quotannis Portugallenses Reges duas auri libras Ecclesiæ Romanæ persolverent.*

Est autem **[sect. 85]** adeò verum, Reges Hispaniæ, absolutè loquendo, Ecclesiæ feudatarios non esse, & demptâ, Fidei & Religionis Causâ, Summum Pontificem in temporalibus superiorem non recognoscere, iuxta ea quæ diximus sup. lib. 2. cap. 22. num. 49. ut meritò dicere potuerit Pet. Gregor. lib. 26. de Repub. cap 5. num. 7. **[sect. 86]** magis independentes

ab ea esse, quàm Imperatores. Imperatores namque **[sect. 87]** recipiunt diadema à Summo Pontifice, & ei speciale iuramentum fidelitatis præstant, de quo in cap. tibi Domino 63. distinctio. clement. 1. de iur. iurand. iunctis alijs, quæ late congerit Marta dict. 1. part. cap. 5. per totum, Paramus dict. opin. 3. num. 80. & Camillus Borrellus in summ. decis. 1. part. titul. 57. titul. 68. & in tract. de magistrat. edict. lib. 1. cap. 14. numer. 77. ita **[sect. 88]** ut Imperator, qui Ecclesiæ non præstat auxilium contra schismaticos, periurus sit, ut probat Palacius Rubeus in tract. de Reg. Navar. 4. par. §. 3. in sine. Atverò **[sect. 89]** Reges Hispa-**[659]**niæ, Galliæ, & alij, qui liberi sunt, hoc speciali iuramento non adiguntur, licét verum sit, quòd pro eximia pietate, & religione, quâ pollent, tempore quo coronantur, iuramentum de Ecclesia pro virili defendenda præstare solent, ut tradit idem Palacius ubi suprà, 5. part. §. 1. Ioseph. Steph. in tract. de osculat. ped Summ. Pontifi. c. 14 Ribadeneira de Principe Christiano lib. 2. cap. 17 & plura congerens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venet. 7. part. num. 96. & seqq. Et **[sect. 90]** per legatos suos eidem Romano Pontifici obedientiam præstare solent, cum noviter Reges creantur, vel pro Regnis, aut provincijs, quas sibi de novo subijciunt, ut benè ostendit Tho. Bozius de sign. Eccl. Dei lib. 17. cap. 5. ad finem. vbi etiam observat, **[sect. 91]** Catholicos Hispaniæ Reges iam inde à temporibus Concilij Toletani Sexti, eam sibi legem imposuisse, ut Rex, qui inciderit in hæresim, sit excommunicatus, & exterminandus. Quam **[sect. 92]** Ferdinandus V. renovavit anno 1492. eodem nimirum, quo Indiæ Occidentales sunt detectæ, instituitque severissimum Inquisitionis Tribunal, cui Reges etiam subiectos esse, ob dictum Canonem, sancivit. Quod Vasæus etiam testatur in Chronic. Hispan. & Marta dict. cap. 26. num. 94. his verbis: *Item Rex Castellæ antequàm Rex fiat, iuramento speciali subijcit se, & totum suum dominium Sanctissimo severissimæ Inquisitionis Tribunali.*

CAPVT II. *De alio titulo, qui eiusdem Novi Orbis retentionem magis iustam, & legitimam reddit: Nempe, quòd Reges Catholici illius acquisitionem magno, & maturo consilio habito, ac probabili opinione ducti tentaverint: & quæ semel ritè discussa sunt, vel legitimè præscripta non debeant iterum in examen vocari.*

SVMMARIVM Capitis II.

1 *Orbis Novi conquisitio multis, ac magnis consilijs præcedentibus inita fuit.*

2 *Reges Hispaniæ res arduas non nisi maximo consilio adhibito aggrediuntur.*

3 *Reges Hispaniæ, licèt eis subiaceat omne, quod volunt, voluntatem tamen suam semper legi, & rationi submittunt.*

4 *Consilium peritiorum in omni re gravi, & dubia sumendum esse, multis iuribus comprobatur.*

5 *Consilia, & Consiliarij Principum, & plura de eorum necessitate, utilitate, dignitate, & qualitate remissivè.*

6 *Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado, Regij Consilij Indiarum Senator, laudatur.*

7 *Consilia, & Consiliarij Regum Hispaniæ alia totius orbis excedunt.*

8 *Reges Hispaniæ omnes alios in suis Consiliarijs exhibendis, & remunerandis excedunt.*

9 *Dom. Licentiat. Ioannes Ortizius Cervantes in conventu Novi Regni Granatensis primùm Fisci Patronus deinde Senator, librum peculiarem de supremis Consilijs Regum Hispaniæ edere parat.*

10 *Consilij utilitas maxima.*

11 *Assuerus laudatur in sacra pagina propter consiliarios, quos semper secum habebat.*

12 *Persarum Reges nihil sine consilio sapientium faciebant.*

13 *Respublica quælibet benè constituta debet omnia cum consilio sapientium expedire.*

14 *Romani qualiter consilia exquirerent, & Deum Consum, sive Consiliarum celebrarent?*

13 *Afri, sive Carthaginenses Astartem Deam, idest, Consiliariam, valdè colebant.*

16 *Marcus Antonin. Imp. qualiter consilia peteret, & admitteret? ex Iulio Capitol.*

17 *Reges Hispaniæ in bellis ineundis, & rebus religionis tractandis, maximo consilio ducuntur. Et num 20.*

18 *Proverb. locus de consilijs bellorum exponitur.*

19 *Bella nonnisi cum magno consilio indicenda, vel ineunda esse, multis probatur.*

21 *Reges Hispaniæ propria auctoritate possunt bellum indicere, sed rarò id faciunt inconsulto Romano Pontifice.*

22 *Reges Hispaniæ in bellis, quæ gerunt, à Deo iuvantur. Et quare?*

[660] 23 *Belli causa ubi iusta est, pugnæ exitus malus esse non poterit.*

24 *Reges nostri ad conquisitionem Indiarum faciendam, Summum Pontificem consuluerunt.*

25 *Lege veteri in dubijs causis Summorum Sacerdotum iudicium exquirebatur.*

26 *Cap. per venerabilem, qui filij sint legit. expenditur.*

27 *Cardinalium prudentia, & in omni scientia peritia, commendatur.*

28 *Cardinales unde ita dicti? & alia de eorum origine & dignitate, remissivè.*

29 *Reges nostri absque ullo scrupulo retinent provincias Novi Orbis, cùm ad eas conquirendas tot consilia exquisierint.*

30 *Lex ult. C. de fideicom. Lex hac consultissima, C. de testam. expenduntur.*

31 *Integrum est iudicium, quod plurimorum sententijs confirmatur.*

32 *Sapientum consilia qui inquirit, & sequitur, in utroque foro excusatur.*

33 *Maioratus possessor, qui rem eius alienavit de consilio sapientis, excusatur, & an alienatio valeat?*

34 *Viro gravi, & fidedigno qui credit, securus est.*

35 *Princeps non peccat, qui sequutus consilium sapientium, aliquid facit, lege humana prohibitum, vel etiam iniustum.*

36 *Papa, & Collegium Cardinalium etiam in ijs, quæ ad mores pertinent, errare posse non videntur.*

37 *Papa etiam ubi solus aliquid statuit in genere morum pro universa Ecclesia errare non potest.*

38 *Opinionum diversitas ubi adest, securè quis probabiliorem sequi potest, imò & probabilem, ut multi opinantur.*

39 *Opinio communis Doctorum ab Ecclesia sequuta, sufficit ad dandam iurisdictionem, licèt falsa sit.*

40 *Rex, qui semel iustitiam belli exactè discussit, iustè retinet, quæ in eo cepit.*

41 *Consilio maturo legitimè facta, posteà in dubium vocari non debent, quia ex eo resultat veluti exceptio rei iudicatæ.*

42 *Belli iustam causam ab initio discussam esse sufficit, etiam si posteà aliqua dubia emergant.*

43 *Indiarum Occidentalium super iusta retentione amplius iam disputare non licet.*

44 *Regnorum antiquorum tituli, & initia repeti non debent.*

45 *Lex dubia, quæ à consuetudine aliquam interpretationem accepit, ita servanda est, licèt posteà constet, alium eius sensum fuisse. Consuetudo, quæ recepit aliquam opinionem, licèt minus communem, servanda & sequenda est, ibidem.*

46 *Opinio antiqua, & generalis habetur pro veritate.*

47 *Ignorantia iuris dubij excusat, ubi diligens, & studiosa eius inquisitio præcessit.*

48 *Bello publicè indicto parta, an & quando restitui debeant, si illud iniustum fuisse constiterit?*

49 *Alienum si quis bona fide accipiat à non domino, illud tenetur vero domino restituere, si postea sciat alienum esse.*

50 *Præscriptio longi, vel longissimi temporis bona fide perfecta omnem repetitionem excludit. Et num. 53.*

51 *Præscriptio quando, & quatenus impium præsidium, & improba temporis allegatio vocetur.*

52 *Titulum nullum allegare melius est, quàm invalidum, aut defectuosum.*

53 *Mala fides superveniens post præscriptionem legitimè completam non nocet.*

54 *Præscriptione completa, res præscripta amplius aliena dici non potest.*

55 *Iustè possidet, qui auctoritate iuris aliquid possidet.*

56 *Lex magis domina est rerum nostrarum, quàm nos ipsi.*

57 *Cessante causa non cessat effectus, quando dispositio effectum suum iam sortita fuit.*

58 Actus perfecti, & absoluti per impedi-**[661]**mentum superveniens non vitiantur.

59 *Reges nostri semper bonam Fidem habuerunt in Novi Orbis acquisitione, etiam si aliqui eius causas posteà in dubium vocaverint.*

60 *Iudicium proprium considerandum est, non alienum, in ijs quæ ad bonam Fidem pertinent.*

61 *Credulitas probabilis habet vim tituli.*

62 *Præscriptio triginta, vel quadraginta annorum titulum non requirit.*

63 *Titulus quilibet putativus, & illegitimus sufficit in præscriptione longissimi temporis, quamvis posteà de eius errore constet.*

EAdem porrò **[sect. 1]** huius Novi Orbis retentio, de qua nunc sermonem habemus, ex eo etiam iustior, & securior efficitur, quòd notissimum sit, Catholicos Reges Ferdinandum & Elisabeth, & posteà Carolum V. Imp. Opt. Max. illorum hæredem, ubi eius inquisitionem, & conquisitionem facere, ac prosequi destinarunt, peritissimos quoque illius ætatis viros de iustitia huius debellationis consuluisse, & nihil planè prætermissse, quod necessarium videretur, ut res tanta bonâ fide procederet, & securâ conscientiâ subnixâ, quàm tutissimo loco esset, ut aliàs dicitur in l. ubi est verborum in fine, D. de reb. dubijs, & testantur Petr. Malferitus in cons. 769. apud Mandellum, vol. 4. Mag. Victoria in 1. relect. de Indis insul. in princ. Anton. de Herrera in hist. gener. Indiar. decad. 1. lib. 2. c. 4. & alibi passim, & eruditiss. Senator Dom. Gregor. Lop. Madera de excellent. Hispaniæ cap. 8. fol. 66.
Semper **[sect. 2]** quippè pijssimi, & potentissimi Hispaniæ nostræ Reges in more habuerunt, res omnes, præsertim graves, & arduas, cum sapientium consilio facere & expedire, & voluntatem suam de ratione, & præscripto legum metiri, licèt **[sect. 3]** eis favente Deo subiaceat omne quod volunt, iuxta l. Divi fratres, ubi Bart. D. de iure patro. l. ex imperfecto, C. de testam. l. humanum, l. digna vox, C. de legib. l. 1. tit. 21. p. 3. l. 2. tit. 9. p. 2. ibi: *Onde si todo ome debe trabajar de aver consejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey,* Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 12. lib. 6. epist. 19. & lib. 8. epist. 9. D. Greg. lib. 11. epist. 29. quæ habetur in c. 1. dist. 84. cap. ult. distin. 20. cap. excellentissimus 11. q. 3. cap. visis 16. q. 2.
Quibus **[sect. 4]** conveniunt quatuor textus, quos benè observat Anton. Mornacius in notis ad leg. illud 40. D. de petit. hæred. ad probandum in qualibet re dubia, vel ubi lis instituenda est, consulendos semper esse peritiores. Primus est in l. si aviam 3. C. de ingen. manum. ibi: *Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres.* Alter in l. 2. §. fin. D. quis ord. in bon. poss. serv. ibi: *Scilicèt consulendo prudentiores, ut diligentem patrem familias consulere dignum sit.* Tertius est in l. 5. C. de ijs, qui accusare possunt. Et quartus in vulgar. l. regula, D. de iuris & fact. ignoran. circa quæ iura videnda sunt, quæ copiosè notat Tiraquel. de pœn. temper. caus. 11. num. 21. Pax ab Scala in tractat. de consil. sapient.**[662]** lib. 1. cap. 10. Lud. Schrader. cons. 2. 1. part. Menoch. de arbitr. lib. 1. q. 23. & Bobadilla in Polit. 2. cap. 6. num. 7.
Et magis in terminis plura alia, quæ de **[sect. 5]** Principum Consilio, & Consiliarijs, eorumque necessitate, utilitate, dignitate, & qualitate tradit Bart. in tract. de consilijs habendis in 3. tom. tract. DD. part. 1. fol. 330. Boërius in tract. de auctor. mag. Cons. Martin. Garatus Laudensis in tract. de consiliar. Princ. in. tom. 16. tract. DD. fol. 212. Barthol. Philip. in tract. de Consilio, & Consiliarijs, discurs. 1. & seqq. Cælius Mancinus lib. 8. de iurib. Principat. cap. 6. Ceriolanus in tract. de Cons. Princip. cap. 1. Hippolyt. à Collibus ibîdem, & cap. 31. Petr. Magnus in tract. de consilio cap. 1. & 2. Paleot. de sacr. Consist. consult. 1. part. 1. q. 1. & 2. Marcus Mantua in Enchirid. rer. singul. lib. 10. cap. 243. Petr. Gregor. de Repub. Lib. 24. cap. 1. cum seqq. Pet. Faber lib. 3. Semestr. cap. 18. ad sinem, Simancas de Repub. lib. 9. cap. 2. Auctor Politiæ de Regno contra Machiavel. Lib. 1. De Princip. Consil. pag. 47. Ioan. Cochier in thesaur. aphoris. Polit. lib. 3. & 4. quem vulgari linguâ, sed non vulgari quidem eruditione transcripsit, & aureis notis, atque additionibus illustravit

[sect. 6] Dom. D. Laurent. Ramirez à Prado, Regij Consilij Indiarum Senator dignissimus, & ob præclaros mores, & omnigenam eruditionem omnibus commendatus, Adam Chellerius lib. 2. de offic. iurid. Polit. cap. 1. Bobadilla d. lib. 2. cap. 6. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 5. de aul. & caula, pag. 405. & seqq. Pat. Mag. Marquez in Guberna. Christ. lib. 2. cap. 18. Pat. Ribadeneira de Princ. Christ. lib. 2. c. 24. Fr. Ioan. à sancta Maria de Repub. & Polit. Christia. c. 6. 7. seqq. Petr. Andreas Canonherius in Aphor. Politi. 1. tom. pag. 374. & 469. Mastrillus de Magistrat. lib. 2. cap. 1. num. 27. & cap. 3. ex num. 56. Calistus Remirez de lege Regia Aragon. §. 4. ex num. 9. §. 10. per tot. Patr. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 5. cap. 13. pag. 388. ubi Consiliarios oculos, atque aures Principum esse probat, & novissimè, & latissimè D. Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos p. 7. num. 128. & in discurs. stat. & belli p. 2. consid. 20 per totam.

Et omnino videndus Camill. Borrellus, quem ipse non refert, de præstan. Reg. Cathol. Cap. 66. & de Magistratuum edictis lib. 1. cap. 8. ubi peculiariter de Consilijs Regum Hispaniæ tractavit, **[sect. 7]** & apertè fatetur, eos in hoc excedere non solùm Christiani Orbis, sed totius, ac varijs Tribunalibus, & magistratuum conventibus, quos habent, spectatissimos Principes, virosque doctissimos semper existere, quorum iudicijs, ac virtutibus totus Orbis posset recto tramite gubernari, **[sect. 8]** plureque stipendia, salaria, & alia donativa in illis exhibendis, & remunerandis Reges nostros expendere, quàm ullus alius Regum totius mundi hucusque impendisse legatur. Et idem novissimè tradit & illustrat. Petr. Fern. Navarrete in discursibus Politicis de conservat. Monar. discurs. 1. ubi plura congerit de utilitate consilij, & discursu 3. ubi optimè agit de auctoritate, & excellentia supremi Consilij Castellæ, referens inter alia verba Paleoti Cardinalis in tractatu de consult. sacri Consistorij. Et latiùs **[sect. 9]** dicere, & prosequi parat D. Ioannes Ortizius à Cervantes, meritissimus nunc in Prætorio Novi Regni Granatensis Auditor, in peculiari tractatu de supremis Regis Hispaniarum Consilijs, cuius methodum, & elenchum mihi per litteras insinuavit.

Quod **[sect. 10]** quantum probari, & commendari debeat, nemo non videt. Nam ut habetur in sacra pagina Proverb. 11. 14. Ibi salus, ubi multa consilia, & Esther. 1. 13. Assuerus **[sect. 11]** nimis laudatur, quia, *Interrogavit sapientes, qui ex more Regio* **[663]** *semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio.* Quod **[sect. 12]** reliquis Persarum Regibus solemne fuisse, ex eodem loco colligitur, & ex alijs, quæ erudite observat Brissonius lib. 1. de Imperio Persarum, pag. 115. cum seqq. & iam olim, **[sect. 13]** cuilibet benè constitutæ Reipublicæ nimis expedire, ostendit Aristoteles lib. 1. Ethicorum, Hesiodi carmina citans, quæ sic habent:

Atqui ex se nescit, cuiquam neque porrigit aures, Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Et Titus Livius lib. 23. in princ. dum Pacuvium Calabium laudat, quòd *Nullam Rempublicam incolumem, orbatam publico consilio, crederet.*

Et apud **[sect. 14]** Romanos ita observabatur, ut peculiarem Deum haberent, Consum appellatum, qui consiliorum Deus putabatur, cui templum sub tecto circo constituerunt, ut ostenderent, tectum esse debêre consilium, & annua festa, quæ Consualia dicebantur, ut tradit Livius lib. 1. Plutarch. in Romulo. Quibus similes **[sect. 15]** Asri, sive Carthaginenses Astartem Deam inter alia nomina *βούλαι αρθεον* hoc est, Consiliariam appellitabant, numen ei Minervæ forsitan tribuentes, iuxta sententiam Apulei, & Appiani, quos refert Pet. Faber d. lib. 3. Semest. cap. 2. pag. 25.

Et hâc petendi, & sequendi consilij virtute ita uti solebat **[sect. 16]** Marcus ille Antoninus, Magnus & Imperator, & Philosophus, ut de eo scribat Iul. Capitol. *Semper sanè cum optimatibus non solùm bellicas res, sed etiam civiles priusquàm faceret aliquid, contulit, denique*

sententia illius præcipua semper hæc fuit: Æquius est, ut ego, tot, & talium amicorum consilium sequar, quàm ut tot tales amici meam unius voluntatem sequantur.
Quod verissimè, & congruentissimè **[sect. 17]** Regibus nostris applicare possumus: qui cùm in cæteris rebus, tum maximè in ijs, quæ ad bella ineunda, & Religionem defendendam, & extendendam spectant, semper magno consilio reguntur, memores illius doctrinæ D. Ambros. lib. 5. epist. ubi ad Theodos. Imperat. scribens, sic. ait: *Si de causis pecuniarijs comites tuos consulis, quanto magis in causa Religionis Sacerdotes Domini æquum est consulas?* Et alterius, **[sect. 18]** quæ habetur Proverb. 20. 18. & 246: *Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella, quia cum dispositione initur bellum: & erit salus ubi multa consilia sunt.*
Et quòd semper **[sect. 19]** tam in indicendis, quàm in ineundis bellis magna, & matura consultatio, & deliberatio desideretur, necnon ut eorum causa, & iustitia per viros prudentissimos ventiletur, rectè tradit Sallust. in Catil. *Nam prius quàm incipias, consulto, & ubi consulueris mature, opus est facto.* Et Claudian. qui eo nomine laudat Honorium Imp. quòd, *Spectarent Aquilæ decreta Senatus,* & pluribus probant Petrus Gregor. dict. lib. 24. de Repub. cap. 1. num. 1. Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. de bellor. event. Marq. dict. cap. 18. Valençuela dict. consid. 20. num. 37. & seqq. & in monit. contr. Venet. 7. par. num. 115. & seqq. Lancello. Conradus in temp. omn. iud. lib. 1. §. 3. verb. *Bella,* Petrus Navarra de restit. ablat. lib. 2. cap. 3. num. 258. par. 1. & remissivè plures alios allegans Petr. Cenedus in collect. ad Decretum, cap. 50. num. 1. Camill. Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. ex num. 88. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 5. Covarr. in. reg. possessor. 2. part. §. 7. Victoria in relect. de bello, Gregor. de Valentia 3. tom. disp. 3. q. 16. punct. 2. col. 711. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 53. num. 1. & 5. Suarez in tract. de charitat. disp. 13. sect. 6. ex num. 1. novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarchia, part. 3. lib. 5. cap. 8. & seqq. & tetigimus sup. lib. 2. cap. 6. num. 51.
In quo **[sect. 20]** Reges Hispaniæ multum excellere, benè observat idem Borre. in c. 67.**[664]** Nam **[sect. 21]** licét ius belli propriâ auctoritate indicendi habeant, quia nullum in temporalibus superiorem agnoscunt, ut concludit Oldrad. cons. 70 incip. *An princeps,* Bartol. in l. hostes, num. 9. & 16. D. de captivis, Fulgos. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Panormit. in cap. sicut el 3. num. 8. de iureiuran. Thom. Grammat. decis. Neapol. 65. num. 74 Covar. in reg. peceatum 2. part. & 9. num. 2. & 9. Soto de iust. & iure, lib. 5. quæst. 3. art. 5. Sebastian. Medicis in sum. decreti 23. quæst. 2. & Borrel. dict. cap. 32. num. 6. & num. 100. & d. cap. 67. per totum: adhuc tamen, ut ibîdem subdit num. 12. & 13. hac perpetuâ observantiâ uti solent, ut non solùm apud se, & suos Consiliarios bellorum, quæ gerere tentant, occasiones, & causas examinant; sed etiam prius quàm bella moveant, coram Romano Pontifice, & omnium Cardinalium Collegio easdem causas perorari, ac referri faciant, & omnes debitas monitiones, & solemnitates præmittant. Et ob id **[sect. 22]** Dei optimi Maximi benesicio semper fœlicissimé omnia eis cedere solent: quia **[sect. 23]** ubi bona suerit, & legitimé discussa causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit, ut cum D. Bernardo, & alijs probavimus suprá lib. 2. cap. 4. num. 42. & ostendit Lucan. lib. 7. Pharsal. dum ait:

Causa iubet superos melior sperare secundos.

Propert. lib. 4. eleg. 6:

Frangit, & attollit vires in milite causa, Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Euripides: *Iniqua bellans bella salvus haud redit*, & Tit. Livius lib. 21: *Plerumque eventus belli, velut æquus iudex, unde ius stabat, ei victoriam dedit: quamvis iusitia belli non ab exitu, sed à causa venanda est,* cum alijs, quæ congerit Ioan. Boterus lib. 3. de ratione status, cap. de iustitia causæ, Simancas lib. 9. de Repub. cap. 15. & 17. Iust. Lips. lib. 5. Politi. cap. 3. Laurea Salmantina certam. 10. scholastico, num. 101. pag. 576. & late Valençuela d. monit. 7. part. num. 115. & in dict. discurs. 2. par. consid. 22. ex num. 16. quibus de iure nostro convenit text. in. l. 2. tit. 23 part. 2.

Quæ omnia in detectione, & conquisitione Orbis Novi, de qua agimus, uberrimè intervenerunt, **[sect. 24]** cùm Reges nostri non solùm prudentissimos, & eruditissimos Regnorum suorum viros consulerint, sed etiam ipsam Apostolicam Sedem, iuxta **[sect. 25]** id, quod in veteri Testamento Deuteron. 17. præcipiebatur, & refertur **[sect. 26]** in cap. per venerabilem, vers. *Rationibus,* qui filij sint legitimi: *Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium inter portas videris variari, venies ad Sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore: qui iudicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, sequerisque eorum sententiam, neque declinabis ad dextram, neque ad sinistram, &c.* Quæ Apostolica Sedes eandem expeditionem probavit, & ut suprà latissimè diximus, omnes has Occidentales, & Australes provincias, detectas, & detegendas eisdem Regibus cum consilio, & communi assensu omnium Cardinalium concessit, & assignavit.

Quorum **[sect. 27]** quanta sit, & esse soleat sacræ Theologiæ, & utriusque Iurisperitia, & in rebus arduis agnoscendis, & decidendis dexteritas, & prudentia, fusè etiam animadvertimus suprà lib. 2. cap. 24. ex. num. 92. & ipsorum nomen **[sect. 28]** ostendit, cùm Cardinales dicantur, quasi in quibus totius Militantis Ecclesiæ cardo consistat, cuius etiam columnæ esse dicuntur, cap. accusatio 15. 2. quæst. 7. cum alijs traditis à Tiber. Deciano cons. 14. num. 127. vol. 3. & Pontificis Maximi, supremi **[665]** eius Rectoris partes, quæ ad puram identitatem cum ipsius persona reducuntur, cap. fœlicis de pœn. lib. 6. cum multis, quæ benè, & copiosè observat Turrecremata in summa Eccles. lib. 1. c. 80. Alvar. Pelagius lib. 2. de planct. Eccles. art. 16. August. de Ancona in sum. de potest. Eccles. quæst. 102. Vvaldens. lib. 2. doctrinal. fidei, art. 3. cap. 54. D. Antonin. 3. part. titul. 220. Ioan. Anton. Delphinus lib. 2. de Eccles. Isidor. Moscovius de potest. Militant. Eccles. Iacobatius. 1. de Concilijs, Andreas, Barbacius, Martin. Laudensis, Hierony. Albanus, Gundisalvus Villadiego, & Augustin. Valerius in tractatibus, quos de Cardinalibus scripserunt, Monachus in cap. 1. de Schismat. lib. 6. Roman. cons. 498. n. 10. Decius cons. 150. col. 1, Anton. de Butrio in cap. antiqua num. 9. de privileg. Ioan. Azorius tom. 2. instit. moral. lib. 4. Rebuff. in concord. tit. de collation. §. si quis verò, Bolognet. in tract. de. indulgen. num. 31. Pet. Gregor. lib. 15. Syntagm. cap. 4. Lancellot. Conrad. in templ. iudic. lib. 2. cap. 2. §. 1. cum seqq. Octavian. Vestrius, & Gravatius in addition. ad eum, in praxi Curiæ Romanæ, lib. 1. cap. 1. Quintil. Mandos. ad regul. Cancellar. reg. 32. Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litt. C. conclus. 95. & seqq. Hieron. Gonçalez in reg. 8. Cancellar. glos. 24. per totam, Camill. Borrellus in sum. decis. 1. part. tit. 5. Cardin. Bellarmin. in Apolog. contra Reg. Angl. cap. 4. Molina de Medrano in allegatione Proregis extranei Regni Arago. num. 73. & seqq. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 1. cap. 3. §. 2. pag. 97. & novissimè post hæ scripta Michaël Mauclerus de Monarch. Eccles. 2. part. lib. 4. cap. 11. & 12. & alij, quos retulimus suprà lib. 2. c. 24. num. 92. ubi plurima de Cardinalium officijs, præstantia,

& dignitate notarunt, & hoc munus non inventione humanâ, ut Rex Angliæ malè putavit, sed institutione Divinâ, & ad Ecclesiæ regimen necessaria, inductum esse demonstrant.
Qvibvs ita suppositis, **[sect. 29]** meritò affirmare debemus, nullum scrupulum in conquisitione, & retentione huius Novi Orbis ex parte Regum nostrorum considerari posse, cùm putare non debuerint id salsum esse, quod omnes, aut complures senserunt, dixerunt, & consuluerunt, ut docet Aristotel. lib. de divinat. per somnia cap. 1. Cui adijcere possumus **[sect. 30]** verba Imp. in. 1. ult. C. de sideicom. ibi: *Vt per ampliores homines perfectissima veritas reveletur,* & in l. hac consultissimâ 8. C. qui testam. facere poss. ibi: *Sed ne locum quidem ullum relinquat insidijs, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper in tuto locata manibus.* Integrum **[sect. 31]** quippe iudicium est, quod plurimorum sententijs confirmatur, cap. prudentiam 21. de offic. delegati, cap. licét causam de probat. cap. extra conscientiam, 64. dist. & quod à pluribus sapientibus quæritur, facilius invenitur, cap. de quibus 20. distinct.
Vnde tritum est, ac certum in iure nostro proverbium, **[sect. 32]** sapientium, doctorumque hominum sententias, & opiniones sequendas esse, & ab omni culpa excusare tam in foro interiori quàm exteriori, etiam si quis fortè eas sequutus erraverit, ut ex dict. 1. si aviam, C. de ingen. manum. d. l. 2. D. quis ordo in bon. poss. ser. dict. l. regula. & sed iuris ignorantiam, D. de iur. & fact. ignor. cum alijs, notat Bartol. per text. ibi in l. in bonorum, D. de bon. poss Alex. in 1. 2. D. quod quisque iuris, Baldus, & alij in l. iuris ignorantia, C. qui admitti Ancharran. & alij in Clemen. ne Romanæ, de elect. Pax ab Scala d. tract. de consilio sapient. feré per totum Sylvester in summa, verb *Dubium,* num. 4. & verb *Ignorantia,* num. 5. Navarr. in Manuali Latino cap. 27. num 289. Cardin. Toletus in summa lib. 5. c. 26. in sine, Saa verb.**[666]** *Dubium,* num. 3. Suarez de censur. disput. 4. sect. 8. num. 18. & latissimè Tiraquel. de pœn. temper. caus. 51. n. 26. Menoch. de arbitr. d. lib. 1. q. 23. & centur. 2. casu 177. num. 5. & in tract. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 71. & de recuperan. remed. 13. num. 34. & remed. 9. à num. 130. Alciat. reg. 3. præsumpt. 5. num. 1. & emblem. 16. & lib. 4. Parerg. cap. 8. & Ioan. Aurpachius singul. alleg. cap. 49.
Atque ita in pulchro casu consuluit Alexand. cons. 184. nu. 7. lib. 2. Securum **[sect. 33]** esse possessorem maioratus, qui ex consilio alicuius insignis Iurisperiti alienavit res fideicommisso subiectas, & alienationem irrevocabiliter tenêre: quod licèt ibi eius additionator reprehendat, & Menoch. suprà, duos sapientes requirat: confirmari tamen potest ex alia doctrina, quæ habet, **[sect. 34]** securum esse, & excusandum eum, qui alicui viro gravi, notabili, & fidedigno crediderit, & ab eo de suo iure, vel facto certior effectus fuerit, cap. de capitulis, ubi notat Dominic. distinct. 10. glos. in extravag. inter nonnullos, de verb. signif. §. 1. verb. *Deinceps,* & latiùs prosequitur Ias. in. l. 1. in fine, D. de eo per quem fact. erit, Tiraq. d. caus. 51. ferè per totam, Corduba lib. 2. quæst. 1. vers. *Quod si homo,* & Sylva Nuptial. quæ latissimè loquitur lib. 4. ex num. 55
Principem **[sect. 35]** quoque non peccare, qui aliquid lege humanâ prohibitum fecerit, imò & iniustum, dum non sit contra legem Divinam, & naturalem, sequutus consilium virorum doctorum, apertè probat glos. per text. ibi in cap. Capellanus de ferijs, ubi Panormitan. num. 6. Innocent. in cap. per tuas el 2. de simonia, Felinus in cap. 1. de re iudic. num. 15. limitat. 7. Archiep. Florentin. in sum. 1. part. tit. 3. cap. 10. col. 6. Navarr. in Manuali, cap. 27. num. 284. & 288. & plura tradens Pat. Ribadeneira in Princip. Christ. lib. 2. cap. 24.
Quod magis certum erit, ubi non solùm uni, aut alteri, sed plurimis, & gravissimis creditur. Et **[sect. 36]** præsertim Papæ, & Collegio Cardinalium, qui non solùm in rebus, quæ Fidem

concernunt, verùm & in alijs, quæ ad mores pertinent, & ut pia, & probabilia sequuntur, errare posse non videntur, ut resolvit Suarez in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. num. 8. & Thom. Bozius de signis Ecclesiæ lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. Idem Suarez eâd. disput. sect. 8. num. 7. ubi etiam docet, ipsum **[sect. 37]** Pontificem, etiam ubi solus aliquid decernit in præceptis, seu rebus moralibus, quas tradit, vel approbat pro universa Ecclesia, errare non posse, nec approbare turpia pro honestis, vel ex converso damnare honesta tanquam iniqua; quia hoc repugnat veritati, & sanctitati Ecclesiæ, & ideò in his etiam non potest errare Pontifex, ut probat, & de side esse docet Antonin. 3. part. tit. 12. cap. 8. §. 2. quem cum aliqua moderatione sequuntur Canus lib. 5. de locis Theolog. cap. 5. Molina de iust. & iure, disp. 325. Bellarmin. Lib. 4. de Romano Pontif. cap. 5. Mauclerus ubi suprà part. 2. lib. 4. cap. 6. cum alijs, quæ adduximus sup. lib. 2. cap. 24. num. 62.

Quinimò **[sect. 38]** etiam si concederemus aliqua dubia in prædicta Novi Orbis debellatione legitimanda intervenisse, & auctores de ea consultos, diversas opiniones habuisse, ex eo tamen, quòd plures illam, quæ debellationi favebat, ut veriorem, & probabiliorem proposuerunt, iustè, & legitimè sequi à nostris Regibus potuit, etiam ubi de invadendis alienis provincijs agebatur, ex communi omnium Doctorum sententia, quos suprà num. 31. retulimus, præcipue Victoria in d. relect. de iure belli, Caietan. & Sylvester in summa verb. *Bellum,* 1. quæst. 1. Navar. in Manuali cap. 15. num. 15. & cap. 25. num. 4. Valentia d. disput. 3. 9. 16. punct. 2. col. 714. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 5. ex col. 1183. Balthas. Ayala de **[667]** iure, & offic. belli lib. 1. cap. 2. num. 31. Lorca d. disput. 53. num. 4. Suarez d. disput. 13. sect. 6. ex num. 2. Molina de iust. & iure, tract. 2. disp. 103. vel 113. & plures alij, quos refert, & sequitur eruditiss. P. Mag. Fr. Anton. Perez in Laurea Salmantina certamin. 10. Scholast. num. 104. & seqq. pag. 576.

Vt interim omittamus aliorum sententiam, qui in hoc, ut in alijs, existimant, securos esse, qui opiniones duntaxat probabiles amplexantur, etiam si aliæ tutiores, & probabiliores existant, præsertim ubi non de facto, sed de iure dubio, & eius interpretatione, aut intelligentia tractatur, de quo videnda sunt, quæ latè & eruditè tradunt Theologi recentiores post D. Thom. in 2. 2. quæst. 63. art. 4. & quodlibeto 8. art. 3. D. Antonin. 1. part. tit. 3. cap. 10. §. 10. circa finem, ubi citat Albertum Magnum, & alios, Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. q. 39. Petr. Navarra de restitut. cap. 1. num. 277. Medina in 1. 2. q. 9. art. 6. pag. 307. & seqq. Armilla verb. *Opinio* Navar. in Manuali cap. 27. num. 277. Sotomayor, Mantius, Orellana, Bañez, & alij Salmanticenses Primarij, & Salon in d. 2. 2. quæst. 63. art. 4. controvers. 2. Laurea Salmantina d. certam. 10. cap. 5. cum multis sequentibus, & latissimè Nicol. Garcia de beneficijs, 7. par. cap. 2. num. 24. & part. 11. cap. 5. à n. 361.

Quibus **[sect. 39]** mirum in modum favet alia aliorum doctrina, qui tradunt, communem opinionem Doctorum efficere, ut Ecclesia det iurisdictionem in multis casibus, etiam si fortè opinio illa sit falsa; cùm enim (inquiunt) licitum sit operari ex opinione probabili, si omnia illa essent irrita, gravissima incommoda sequerentur, de quo pluribus agit Enriquez de pœniten. lib. 2. cap. 14. num. 3. & 4. Thom. Sanchez de matrim. lib. 3. disput. 20. num. 2. & Leonard. Lessius de iust. & iure lib. 2. cap. 29. num. 68.

Vnde & illud descendit, quod huic quæstioni, de qua tractamus, maximè congruit, **[sect. 40]** Reges scilicèt nostros iustè, & securè posse retinêre provincias, quas prævijs istis consultationibus debellarunt, & acquisierunt, etiam si fortè ex post facto dubitari posset, prædictas consultationes minus iuridicas, & legitimas fuisse. Nam **[sect. 41]** ubi Princeps de consilio suorum procerum, ac sapientum aliquid facit, omnia legitimè acta

præsumuntur, & cum iusta causa, ita ut posteà impugnari, vel in dubium revocari non possit, obstante nimirum exceptione sententiæ, & rei iudicatæ, quæ ex eiusmodi consultationibus, assertionibus, & diligentijs orîtur, ut in pulchris casibus latè docent, & probant Socinus Iunior cons. 95. num. 9. & 10. vol. 1. Matthæ. de Afflictis in cap. Domino Guerram. 2. notab ex num. 5. & 10. hîc finitur lex Feder. Thom. Grammat. decis. Neap. 65. num. 62. & 63. Tiber. Decia. cons. 41. num. 29. & 62. vol. 2. Roland. cons. 1. ex n. 86. ad 94. vol. 2. Ludolph. Schrader. cons. 21. lib. 2. num. 111. Anton. Natta cons. 487. ex num. 43. ad 47. vol. 3. fol. 24. Menoch. cons. 100. num. 26. & 27. & Prospe. Farinac. de delict. q. 63. cap. 3. num. 181. Et de consultatione **[sect. 42]** bellorum in communi agentes, quòd sufficiat iustam causam belli ab initio esse discussam, tradunt Valencia, Bañez, & alij ex suprà citatis. Et in ipsis terminis nostræ quæstionis debellationis Indorum, Victoria d. relect. 1. de Indis, num. 3. ubi postquàm resolvit, Principem dubium in bellis, vel alijs rebus gerendis, ut sit tutus in conscientia, debêre consulere illos, ad quos spectat, hæc docêre, concludit: *Quòd si post consultationem rei dubiæ diffinitum sit à sapientibus illud esse licitum, qui sequitur illorum sententiam est tutus, etiam si aliàs sit illicitum.* A quo non dissentit **[sect. 43]** elegantissimus P. Ioseph. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 2. cap. 11. & lib. 3. cap. 3. ubi concludit, non opor-**[668]**tere in hac causa amplius disceptare, sed veluti præscriptum iam sit, optimâ fide agi debêre. Et quod in communi **[sect. 44]** de non repetendis antiquis Regnorum titulis, & initijs cum Balduino, & alijs tradidimus suprà lib. 2. cap. 6. num. 46.

Ponderari etiam potest celebris doctrina **[sect. 45]** Abbatis in cap. cùm dilectus de consuetudine, quam refert, & sequitur Roder. Suarez in proœm. legum fori num. 19. & Burgos de Paz in l. 1. Tauri à num. 214. cum multis sequentibus: qui resolvunt, legem dubiam ita à consuetudine interpretari, ut à tali consuetudine non sit recedendum, licèt posteà appareat, legum id non sensisse, Quò etiam respicit alia doctrina Panorm. cons. 25. quæst quæ ad præsens vertitur, col. fin. vol. 2. quæ habet, consuetudinem efficere, ut ex duabus vel tribus opinionibus Doctorum inter se pugnantibus, illa magis sequenda sit, cui consuetudo suffragatur, licèt contraria sit communior; quam doctrinam repetit idem Panorm. in cap. at si clerici, in prin. num. 25. de iudicijs, ubi Decius col. 13. ex num. 166. in edit. Romana, Gregor. Lopez in l. 53. glos. 1. in fine, tit. 6. part. 1. Ioan. Nevizan. in Sylva nupt. lib. 5. num. 64. & Parlad. lib. 1. rer. quotid. cap. 1. §. 11. num. 40. Opinio **[sect. 46]** quippe generalis ab antiquo derivata, & convenientibus rationibus suffulta, habetur pro veritate, ut egregiè docet Bald. in l. conventicula, C. de Episcop. & Cleric. Cepola cons. civili 38. num. 11. & Menoch. cons. 152. num. 14. vol. 6.

Et ubi **[sect. 47]** in consultatione, & intellectu iuris obscuri, aut controversi studiosa inquisitio, & diligens electio præcedit, omnes fatentur eius ignorantiam à culpa excusare, & iustam usucapiendi causam præbere, ut notat Innocent. per text. ibi in cap. cùm dilectus de consuetud. Ant. Butr. Imola & Panormit. ibîdem, Baldus in proœmio Digest. vers. *Sed contrà videtur,* Lud. Rom. cons. 123. vers. *In casu proposito,* Barthol. Socinus cons. 47. num. 11. vol. 2. Cardinalis in Clement. fin. quæst. 4. de regular. & in Clem. 1. de rebus Eccles. quæst. 25. & in Clem. 1. §. sanè, de usuris in 4. opposit. Felin. in proœm. Decretal. vers. *Et ideò ignorantia iuris,* & in cap. de quarta de præscrip. num. 27. las. in l. iuris ignorantia, C. qui admitti, & plures referens D. Covar. in reg. possess. 2. p. §. 7. n. 12. Pet. Gilken. de præscript. 2. par. mem. 1. cap. 3. num. 2. & 7. Ioan. Garcia de nobilit. in initio, num. 17. Barthol. Medina in 1. 2. quæst. 74. art. 5. & quæst. 76. art. 2. & quæst. 94. art. 2. Scho.

in 2. dist. 22. Valencia disput. 2. quæst. 3. punct. 6. & q. 5. & Mart. Delr. in disquisit. mag. lib. 4. c. 4. q. 5. sect. 2. pag. 334.
Quibus conveniunt, quæ tradit, & latè probat Menchac. lib. 1. controvers. illust. cap. 9. num. 19. & cap. 10. num. 2. **[sect. 48]** docens, ex bello etiam iniusto, si publicè indictum sit, dominium non solùm captivorum, sed etiam reliquarum rerum Prinicipibus quæri. Et quamvis posteà subdat, id omne plenè restituendum esse, si perperam acquisitum fuerit, quod etiam amplecti videtur Sylvest. verb. *Bellum,* quæst. 9. & 10. Caietan. in 2. 2. quæst. 16. art. 1. Victoria in relect. de iure belli, num. 33. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 7. art. 2. Valencia 3. tom. disput. 3. quæst. 16. punct. 2. in fine, col. 718. & Mag. Lorca in 2. 2. sect. 7. disput. 55. ex num. 1. cum seqq. tenentes, quòd si bellum fuerit per se quidem iniustum, per accidens autem iustum ob invencibilem ignorantiam, tunc posteà cognitâ veritate, ea solùm restituenda erunt, quæ supersunt adhuc salva, aut in quibus sit factus quis ditior: non autem ea, quæ bonâ fide destructa, aut consumpta sunt, de quibus etiam latè novissimè agit Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, 1. tom. cap. 1. ex n. 9. Et **[sect. 49]** conducit, quod in simili tradit Petr. Navarra de restit. lib. 3. cap. 4. à num. 181. **[669]** cum seqq. ubi plures Theologos allegans, concludit, quòd accipiens alienum bonâ fide, & titulo habili à non domino, si posteà comperiat, rem esse alienam, efficitur malæ fidei possessor in foro conscientiæ, & peccat mortaliter detinendo, & tenetur ad restitutionem, quem ex nostris refert & sequitur Blasius Flores de Mena lib. un. pract. qq. q. 6. §. 2. n. 15. fol. 57. Hæc tamen **[sect. 50]** in nostro casu non procedunt, qui valdè dissimilis est, cùm eo prædicta bona fides tot consilijs innixa, & tot iuris utriusque titulis ac rationibus fulta, inconcussè per longum, & longissimum tempus perseveraverit, imò iam centenariam præscriptionem excesserit, postquàm omne vitium elui, & omnem prorsus actionem, vel repetitionem sopiri, apertè docent Impp. in. l. sicut, & l. omnes, C. de præscript. trig. vel quadr. ann. & Romani Pontifices in cap. de quarta, cap. ad aures de præscription. cap. 1. A & 2. dilecto 15. quæst. 3. Etenim **[sect. 51]** licèt præscriptionem impium præsidium, & improbam temporis allegationem appellet Iustin. Imp. in Novell. constit. 9. §. 1. quam citat Petr. Gilkenius in tract. de præscrip. 1. part. cap. 1. num. 5. & Everard. Broncorst. cent. 4. antinomiar. assert. 2. Et regulariter **[sect. 52]** melius sit nullum titulum allegare, quàm invalidum, aut defectuosum, ex his, quæ latè adducit Ægid. Bellamera decis. 50. & decis. 113. & clariùs decis. 287. & 393. Felinus in cap. cùm ordinem de rescript. col. 2. Osascus decis. Pedem. 101. num. 31. & alij relati à Cardinali Tuscho pract. conclus. iur. verb. *Titulus,* conclus. 312. Id quidem ubi mala sides & titulus omnino iniustus, aut ineptus intervenit, intelligi debet. Vbi tamen præscriptio bonâ fide, & iustis initijs inchoata, & perfecta est, nihil amplius ad legitimam rei possessæ retentionem desideratur, ita ut **[sect. 53]** etiam si mala fides post completam præscriptionem superveniat, res præscripta restitui non debeat, sive iuris civilis, sive Canonici regulas attendamus, ut cum magis vera, & communi Opinione decidit glossa in cap. vigilanti, & in cap. ult verb. *Temporis,* de præscrip. ubi Innocent. Hostiens. Abb. Baldus, Felinus, Butrius, Collectarius, & alij, Dynus, Ioan. Andre. Ancharr. Philip. Francus, & Pet. Pechius in reg. possessor de reg. iur. in 6. Didac. Covar. ibîdem 3. part. §. 2. num. 1. Bart. in Extravag. ad reprimendum, verb. *Denuntiationem,* Angel. in l. 1. C. de iudicijs, numer. 59. Ias. in l. divisionem, C. de iur. & facti ignor. & innumeri alij, quos referunt & sequuntur Tiraquel. in tract. cessante causâ limit. 12. num. 16. Mencha. lib. 2. controvers. illust. cap. 74. num. 1. Franc. Balbus de præscrip. 2. part. 3. part. princip. quæst. 9. num. 1. Everard. Broncorst. antinom. cent. 4. assert. 7. Hieron. Zevallos commun. contra comm. quæst. 657. per totam, & quæst. 729.

num. 20. Ioan. Garcia de nobilit. glos. 6. num. 5. & novissimè ac latissimè Pet. Gilkenius, qui utriusque opinionis Auctores, & argumenta recenset in eod. tract. 2. p. memb. 2. c. 8. per totum. Et ex Theologis idem probant, & defendunt D. Thom. quodlibeto 12 articul. 24. Scotus, Paludanus, & Maior. in 4. Senten. dist. 15. quæst. 11. Domin. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 5. art. 4. Angel. in summa verbi *Præscriptio,* § 26. & Sylvester eodem verbo num. 13.

Qui inter alias rationes eas præcipuè considerant, quòd **[sect. 54]** cùm mala fides sit scientia rei alienæ, hæc post completam præscriptionem nocêre non potest, cùm iam ex iuris dispositione res effecta fuerit, quæ ab eo amplius avocari non potest; cùm is, **[sect. 55]** qui auctoritate iuris quid possidet, iustè, & benè possideat secundùm D. August. in c. quid dicam 14. q. 4. l. iustè possidet, D. de acquir. poss. l. 14. §. 1. D. de religios. & sumpt. fun. ibi: *Quia bonæ fi-***[670]***dei possessor est, & dominium iustum habet, qui auctore iudice comparavit.* Vnde sumpta est regula iuris, quæ habetur in l. qui auctore 137. D. de regul. iuris, ubi Pet. Fab. Rævard. & alij plura notarunt. Lex **[sect. 56]** namque magis nostrarum rerum domina censetur, quàm nos ipsi, vel ulli privati domini, cùm sit omnium Regina, l. 2. D. de legib.

Et quamvis in multis casibus iuris regula militer, quâ docemur, quòd cessante causâ cessat effectus: **[sect. 57]** illa tamen non obtinet, cùm dispositio suum effectum sortita est, l. sancimus, C. de ad min. tut. ibi: *Non enim debet, quod secundùm leges factum est, ex alio eventu retractari.* Quia **[sect. 58]** actus perfecti, & absoluti per impedimentum superveniens minimè vitiantur, l. inter stipulantem 83. §. sacram, ubi Ias. & cæteri de verbor. oblig. l. in ambiguis 186. §. non est novum, D. de regul. iur. ubi Decius, Maynerius, Cagnol. Rævard. & Petr. Faber. cap. factum legitimè, de regul. iur. in 6. cum innumeris alijs congestis a Petr. Pechio ibîdem, Corrasio in l. pro parte, num. 10. D. de servit. & Anton. Gomez lib. 2. var. cap. 10. num. 21. Tiraquel. ubi sup. limit. 12. Claud. Prato Gnoseon general. iur. lib. 6. tit 7. cap. 3. Quibus non adversatur, **[sect. 59]** quod aliqui forsitan antiquis, vel modernis temporibus hanc Indiarum conquisitionem in dubium vocaverint. Nam cùm Reges nostri suprà dictis consultationibus ducti, semper bonam fidem habuerint, ea duntaxat consideranda est, quia **[sect. 60]** in his, quæ ad bonam fidem & animi sententiam pertinent, proprium iudicium spectandum est, non alienum, & magis facti quæstio, quàm iuris versatur, ut docet text. egregius in l. 1. §. Iulianus, D. de itinere, actuque priva. & in l. bonæ fidei 48. §. per contrarium, D. de acquir. rer. dom. ubi id tanquam singulare notant Alber. num. 1. & Bart. num. fin. & idem Bart. & Salicet. per text. ibi in l. penult. C. de eviction. cum alijs, quæ tradit Ioan. Garcia de nobilit. in intio, num. 15. & 16. Et **[sect. 61]** credulitas probabilis habet vim tituli ut notanter docet Aretin. cons. 42. in fine, Alex. cons. 24. num. 19. & seqq. vol. 5. Mandellus cons. 64. num. 57. & seqq. vol. 1.

Præsertim ubi in præscriptione triginta, aut quadraginta annorum versamur, **[sect. 62]** in qua, cùm titulus necessariò non requiratur, d. l. sicut, & dict. l. omnes, l. cùm notissimi, & l. penult. §. 1. C. de præscrip. trig. vel. quadr. dict. c. de quarta, & cap. ad aures de præscrip. cap. cùm Ecclesia Sutrina de caus. poss. cap. pervenit, de empt. & vend. ubi Iacob. Butrius, & Imola, cum multis alijs, quæ latè adducunt Paul. de Castro cons. 152. Roman. cons. 123. Craveta cons. 165. num. 13. & in tract de antiq. § materia, num. 7. & Petr. Gilkenius de præscript. 2. par. memb. 1. cap. 3. ex num. 8. **[sect. 63]** Quilibet etiam putativus, & illegitimus sufficit, & bonam fidem inducit, quamvis posteà invalidari possit, aut per errorem iniustum obrepsisse dicatur, ut benè post longam disputationem resolvunt Abbas in cap. auditis, num. 8. de præscrip. Felinus in dict. cap. de quarta, num. 27. & seqq. eod. tit. Balbus

in tract. de præscrip. 2. part. 3. part. princip. & in repet. l. Celsus, num. 12. D. de usucap. quam in calce eiusdem tractatus adiecit Mencha. lib. 2. controver. illust. cap. 77. à num. 14. Covar. in reg. possessor. 2. part. §. 7. ex num. 5. vers. *Secunda conclusio,* Burgos de Paz cons. 41. num. 13. Molina de primog. lib. 2. cap. 6. à num. 68. Osascus decis. Pedemon. 160. num. 10. & decis. 101. numer. 31. Sarmient. lib. 1. select. cap. 6. num. 3. Menoch. cons. 2. num. 341. & plures alij relati à Franc. Vivio 1. tom. commun. opin. verb. *Præscriptio,* & verb. *Titulus,* Pinelo, & eius additionatore in auth. nisi tricennale, num 12. C. de bon. mater. & Petr. Gilkenius ubi suprà, & novissimus Ægidius **[671]** Benedictus, qui cùm hæc typis darem ad meas manus pervenit, in l. ex hoc iure, D. de iustitia & iure, 1. p. c. 3. num. 23. & 24. Quinimo, si titulus probabilis, & tolerabilis sit, & per errorem iuris, aut etiam facti dubij conflatus, in quacunque præscriptione etiam ordinaria, & quæ titulum desiderat, sufficere poterit, ut per tex. in c. cùm dilectus de consuetud. probant communiter omnes scribentes ibîdem, & in dict. cap. de quarta de præscrip. post glos. ibi verbo, *Se posse tueri,* & resolvit Covar. vbi sup. n. 9. Molina n. 69. Menoch. num. 305. Vivius pag. 280. Pinel. d. num. 12. vers. *In iurisperito,* & in l. 2. C. de rescind. 2. p. cap. 4. num. 40. & Gilkenius, qui plurimos refert ubi suprà num. 2. & 3.

CAPVT III. *In quo specialius de eodem præscriptionis titulo agitur, eiusque virtute etiam maris tractus, & littora quæri, & aliorum in illis navigationes, & negotiationes prohiberi posse, probatur.*

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Præscriptio aliquando sumitur pro usucapione, & acquisitione.*

2 *Præscriptionis frequentior acceptio, exceptionem, & retentionem significat.*

3 *Præscriptionis variæ definitiones, remissivè.*

4 *Vsucapio à Cicer. & I. C. appellatur finis litium.*

5 *L. 1. D. de usucap. & l. ult. D. pro suo illustrantur.*

6 *Præscriptio non est contra æquitatem naturalem.*

7 *Lites minui, & finiri maximè expedit Reip. propter earum damna & dispendia.*

8 *L. 4. vers. Non tamen, & aliæ quæ de litium execratione agunt, referuntur, & exornantur.*

9 *Themistoclis notabile dictum circa litium detestationem.*

10 *Præscriptionem de iure civili esse, & ideò inter supremos Principes locum habere non posse, opinatur Menchaca, qui reprobatur.*

11 *Principes supremi non ligantur iure civili, sed tantùm naturali, aut gentium.*

12 *Incognitus Auctor Maris liberi, argumento Menchacæ nimis exultat.*

13 *Gloriosum victoriæ genus videtur, quod ex testimonio adversariorum elicitur, ex Claud. Mamertino.*

14 *Præscriptio iuris gentium hodie dici potest, cùm omnes nationes ea utantur. Et num. 17.*

15 *Iuri gentium ea tribui possunt, quæ etiam iure civili inducta ab alijs gentibus communiter recepta fuerunt.*

16 *Præscriptio attenta materia iuris gentium est, & ideò ius per eam quæsitum à Principe tolli non potest, ex Ant. Petra.*

17 *Petrus Gilkenius Menchacæ opinionem ex professo impugnat, & damnat.*

18 *Præscriptionem contra, & inter supremos Principes & Respublicas liberas dari, & practicari debere plura iura testantur.*

19 *Principes suis pactis ligantur, & eorum contractus habent vim legis.*

20 *Præscriptio habet vim pacti, & constituti, & habetur pro veritate.*

21 *Præscriptionis iura & effectus inter nullos magis observari convenit quàm inter supremos Principes. Et quare?*

22 *Regna omnia, & imperia sola antiquitatis tuitione subsistunt.*

23 *Præscriptionem si quis inter Principes tollat, bella gravissima in mundum inijciet.*

24 *Bellorum damna multa sunt, & graviora, quàm quæ ex litibus privatorum oriri possunt.*

25 *Bellum dicitur per antiphrasim quasi minimè bellum, & alia eius etymologia ex Cassiodoro.*

26 *Principes melius faciunt ubi ratione potius & iure, quàm armis & bellis suas lites componunt, & Cassiodori verba hoc graviter suadentia.*

27 *Incognitus quibus rationibus impugnet ius navigationis maris Indici, quod nostri Reges sibi præsumunt.*

28 *Mare & littora maris gentium iure communia omnium esse dicuntur.*

29 *D. Ambros. locus refertur, eos notantis qui maris sinus sibi applicare, aut acquirere cupiunt.*

30 *Ægid. Bened. & Seraph. Freitas Lusitani, qualiter novissimè respondeant argumentis Incogniti.*

[672] 31 *Maris ut terræ ius, cum prohibitione navigationis exterorum per Pontificem nostris Regibus concedi potuit.*

32 *Papa fecit, ergo potuit, valet consequentia*

33 *Pontifex Romanus repræsentat personam Noë, & Christi, qui habuerunt possessionem, & dominium maris.*

34 *Venetorum Respublica habet ius maris Adriatici ex donatione Alex. III. R. Pont. & plenè de eius historia, & an certa sit?*

35 *Maris & littorum proprietas licèt in universum à nemine occupari, vel acquiri possit, eorum tamen protectio pertinet ad Principies, quorum territorijs adiacent. Principes supremi possunt exercere imperium collectas, & vectigalia imponere in mari, & portubus sui territorij, ibidem.*

36 *Maris varios sinus vel tractus proprio iure sibi vendicant plures Principes & Respublicæ liberæ, qui referuntur.*

37 *Mare venit sub nomine territorij.*

38 *Mare sæpè sumit nomen à terris finitimis & in eo summè oportet delicta cohibere.*

39 *Nautarum & maritimorum hominum fera & improba natura est, & quare?*

40 *Princeps concesso castro, concedere videtur ius quod habet in mari, & in aquis ex doctrina Innocentij.*

41 *Maris iurisdictio an etiam ad loca remota extendatur?*

42 *Maris sicut & aridæ confines assignari possunt, & an proprius pertinentiæ vocentur?*

43 *Aëris elementum est commune omnium, & nihilominus habemus ius in cœlo, quod est supra domus nostras vel fundos.*

44 *Immunitate Ecclesiastica gaudet qui in aere supra cœmeterium ex fenestra pendens apprehensus fuit.*

45 *Tributa pro aere & umbra aliqui Imperatores exegerunt.*

46 *Lex deprecatio ad l. Rhod. de iact. in illis verb. Lex autem maris, exponitur.*

47 *Leges ut quis in aliquo loco dare possit, eius Imperium habere debet.*

48 *Maris dominium non pertinere ad Imperatorem ridiculum est secundùm Alciatum.*

49 *Leges Rhodiæ, & aliæ de mari, & rebus ad mare & navigationes pertinentes à diversis Principibus latæ arguunt eos in ipso mari imperium habere.*

50 *Mare, & maris littora hodie ex communi totius Orbis usu, in dominio & iure Principum esse videntur.*

51 *Maris Imperium in Romanis agnoscit Virg. Claud. & alij.*

52 *Ezechiel locus exponitur, ubi insulam Tyri, dominam maris esse dicit.*

53 *Tyria maria adagium unde natum?*

54 *Maris primum dominum Minoëm facit Strabo, & Diodor. Neptunum, & quare?*

55 *Navium inventores primi qui fuerint?*

56 *Reges Hispaniæ iustius quàm Neptunus se maris Oceani dominos vocare possunt, & quare?*

57 *Maris & littorum usus omnibus competit.*

58 *Communia quæ sunt, præoccupanti cedunt.*

59 *Procuratores vel executores si duo aut plures in solidum fuerint nominati, qui præoccupaverit, solus aget.*

60 *Iurisdictionem qualiter quis acquirat, eam exercens in loco, quem non constat esse de alterius iurisdictione?*

61 *Præoccupatio loci communis per Principem facta, ei dominium tribuit.*

62 *Præscriptio longi temporis sufficiens videtur ad obtinenda loca iure gentium publica vel communia.*

63 *L. si quisquam de divers. & temp. præscrip. & l. sanè si maris, D. de iniurijs expenduntur & illustrantur.*

64 *Principes supremi interdictis non indigent ad iura sua retinenda vel recuperanda, cùm ipsi sibi ius dicant.*

65 *L. fin. D. de usucap. explicatur, & conciliatur cum d. l. si quisquam.*

66 *Ius in mari vel alio loco publico longa possessione quæsitum, interim durat, dum quis eo uti non desinit.*

67 *Maris vel alterius loci publici possessioni, longo tempore præscriptæ, qui insistit, alterum eodem iure uti prohibet.*

68 *Piscandi & venandi ius an, & qualiter licitè in locis iure gentium communibus, quæri possit, & alijs prohiberi?*

69 *L. 1. & 2. & aliæ tit. 8. lib. 7. recop. quæ de piscatione agunt, declarantur.*

70 Navigatio maris Indici iustè à nostris **[673]** Regibus alijs nationibus prohibetur.

71 *Præscriptio 30. vel 40. annorum cum titulo concessionis Pontificiæ sufficit ad quærendum ius maris Indici.*

72 *Præscriptio Imperij & navigationis Indiarum non solùm est quadragenaria, sed plus quàm centenaria & immemorialis.*

73 *Centenaria præscriptio est potentior quàm immemorialis.*

74 *Præscriptio immemorialis est sufficiens ad aequirendum non solùm usum sed & dominium maris, & littorum publicorum.*

75 *Veneti præscriptione immemorabili defendunt dominium, & gabellas maris Adriatici.*

76 *Præscriptio immemorialis habet vim tituli & privilegij, & operatur plures alios effectus.*

77 *Præscriptio immemorabilis nunquam censetur exclusa.*

78 *Bona fides requiritur etiam in præscriptione immemorabili.*

79 *Reges nostri semper bonam fidem habuerunt in conquisitione & retentione Imperij Indiarum.*

80 *Bonæ fidei possessor est etiam ille, qui habet conscientiam dubiam.*

81 *Possessor in dubio potius debet sibi ipsi favere, quàm dissuadere, ex notabili doctrina Baldi.*

SEd quando de vi, & effectu præscriptionis circa hanc Indiarum retentionem, de qua loquimur, agere cœpimus, operepretium erit eundem titulum specialius, adhuc, & diligentius examinare, & à vanis quibusdam Novatorum calumnijs defendere. Est enim **[sect. 1]** tum ad acquirendum usitatissimus, quatenus præscriptio sumi solet pro usucapione, sive modo acquisitionis, qui ex longa possessione procedit, ut in l. ei a quo 21. & l. fin. D. de usucap. l. si duo 23. §. 1. D. de iur. iurand. l. 3. D. de requit. reis, l. qui alienam 54. D. de evict. l. quinque pedum, C. fin. regund. cum alijs traditis à Connano lib. 3. comment. cap. 11. numer. 2. Prateio, Brisson. & Calino de verbor. sign. verb. *Præscriptio,* Cuiac. & Hotman. in principio institution. de usucap. ubi etiam Vulteius numer. 6. & 10.

Tum [sect. 2] verò, maximè efficax ad retinendum, cùm præscriptio propriùs, & frequentiùs pro exceptione sumatur, quæ ex definito tempore substantiam capiens, possessorem dominum efficit, & plenam ei in posterum securitatem indulget, ut constare poterit ex l. 1. D. de usucap. l. ult. D. pro suo, l. cùm notissimi, C. de præscript. 30. vel 40. an. l. 1. C. de commun. rerum alien. cap. vigilanti, de præscript. Et [sect. 3] ex varijs ipsius præscriptionis definitionibus, quas tradit gloss. in cap. in summa 4. quæst. 3. Panormit. Felin. Alciat. & alij in rub. de præscrip. Dom. Covarruvias in regul. possessor. 1. part. relect. cap. un. numer. 4. Connan. Brisson. & alij ubi suprà. Parlador. lib. 1. quotid. §. 1. Donel. lib. 5. comment. cap. 4. & lib. 22. cap. 1. ubi Osuald. qui alios adducit, & Petr. Gilken. in tractat. de præscription. 1. par. cap. 2. num. 21. & sequentibus.

Vnde [sect. 4] meritò Cicero in Orat. pro Cecina usucapionem appellat finem solicitudinis à periculo litium, & I. C. in dict. l. 1. D. de usucapion. l. ultim. D. pro suo, princ. inst. de usucap. bono publico inductam esse testantur, ne rerum dominia sint in incerto, & ut ali-**[674]**quis litium finis esset, quæ loca [sect. 5] latè exornant DD. præcipuè Alciat. & Beroius in dicta rubrica de præscription. Theologi omnes in 4. distinct. 5. Summistæ, verb. *præscriptio,* Fortun. Garsia in l. 1. De. de iustitia & iure, Balbus in tractat. de præscript. 1. part. quæst. 5. Covarruvias ubi supr. 3. part. in princip. Pinel. in authent. nisi tricennale num. 39. C. de bon. matern. Menoch. de arbitrar. quæst. 49. Petr. Gregor. lib. 40. Syntag. cap. ultim. Rævard. ad leg. Scribon. capit. 3. Donel. dict. lib. 5. cap. 3. Angel. Matthæacius de via & ratione iuris, lib. 1. cap. 11. num. 10. Everar. Broncorst. cent. 4. antinom. cap. 2. & plures alij relati à Gilken. ubi supr. 1. part. cap. 1. ubi ostendunt, præscriptionis [sect. 6] beneficium non esse contra æquitatem naturalem, reprobatâ Accurs. sententiâ, qui secus existimavit in dict. l. 1. D de usucap. cùm ex ea, inter alia, prædictum commodum finiendarum, vel minuendarum litium resultet.

Quod vel ad ostendendam eius uti [sect. 7] litatem & necessitatem sufficeret, cùm nihil magis providi quique Legislatores, & Rerumpublicarum gubernatores curare debeant, & soleant, quàm ut litibus finis imponatur, propter damna, incommoda & dispendia, quæ ex illis resultant, & generantur, ut [sect. 8] constat ex text. in l. 4. versic. *Non tamen,* D. de alienat. iud. l. 3. §. tametsi, D. de recep. arb. l. servus 19. versic. *Sed si,* D. de obligat. & action. l. 1. C. de novo Cod. faci. cap. finem litibus, de dolo & contum. Clement. dispendiosam, de iudicijs, cum alijs latè congestis à Luca de Penna in l. litibus, C. de agricol. & censit. Cattel. Cota in memor. verb. *Lites citò,* Sylva nupt. lib. 6. num. 8. cum sequenti, Tiraquel. de retract. lignag. §. 8. gloss. 7. ex num. 20. Tiber. Decian. respons. 70. numer. 39. vol. 3. Histor. fori Roman. lib. 5. cap. 17. Balduin. in prolegom. ad tit. inst. de action. Brisson. verb. *Litibus teri,* Radulphus Fornet.

lib. 3. rer. quotid. cap. 1. Gilken. dict. cap. 1. num. 38. & Cardin. Tuscho practic. conclus. iur. litt. L. conclus. 383. & 384.

Quibus addo [sect. 9] Themistoclem, qui, ut refert Ælianus lib. 9. de var. hist. pag. mihi 152. dicere solebat, quòd si duæ sibi monstrarentur viæ, una quæ ad tribunal, altera, quæ ad inferos tenderet, libentiùs multò hanc, quàm illam ingrederetur. Quamvis hoc dictum Demostheni tribuat Pet. Nannius in Polyanthea, verb. *Regnum,* ad finem, pag. mihi 714.

Neque [sect. 10] his aliquid officiet, aut tituli, de quo agimus, vires & auctoritatem comminuet, nova opinio Ferdin. Menchacæ lib. 1. controvers. illustr. cap. 55. num. 28. & cap. 89. num. 32. ubi probare intendit, præscriptionem inter Supremos Principes locum habere non posse, eò quòd iure civili inventa dicatur, dict. princ. inst. de usu cap. quo

[sect. 11] eiusmodi Principes non ligantur, l. Princeps, D. de legib. sed tantùm naturali, aut gentium, secundùm doctrinam Baldi in l. 1. D. de const. Princip. Alex. cons. ult. lib. 4. col. 7. & Anton. de Butrio in cap. quæ in Ecclesiarum, col. penult. de constit.
Nam **[sect. 12]** licèt hic argumento nimis exultet Incognitus in tractat. *Mare liberum,* ut refert Seraph. Freit. de Imper. Asiat. cap. 13. numer. 2. quasi, qui nos auctoritate Hispani Doctoris convincat, ut enim dixit **[sect. 13]** Claud. Mamertinus lib. 11. cap. 10. relatus à Iusto Lipsio advers. Dialogist. cap. 22: *Gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertem, arma capere, quæsitumque adversario testem, illinc stare & isthinc dicere.* Facilè tamen ei respondetur ab eodem Freitas cap. 14. numer. 1. præscriptionem **[sect. 14]** etsi fortè civili Romanorum iure originem, & temporis præfinitionem acceperit, cùm tamen ab aliquibus nationibus, anteà etiam cognita fuisset, & posteà ab omnibus communi consensu recepta reperiatur, iu-**[675]**ris gentium reputari debere, ex **[sect. 15]** latè traditis à Ias. in l. ex hoc iure, num. 46. & sequentib. D. de iust. & iure, Dom. Covarr. in d. reg. possessor. 1. par. §. 1. num. ult. & lib. 1. var. cap. 5. ad. fin. Pinel. in rubr. C. de rescind. vend. 1. part. cap. 1. Alvar. Valasc. de iure emphyt. q. 3. num. 2. D. Ant. Pichard. in rubr. inst. de empt. & vend. num. 19. & novissimè Ægid. Bened. in d. l. ex hoc iure, cap. 8. à num. 6.
Vltra quos **[sect. 16]** eandem sententiam tenet Pet. Ant. Petra in tract. de potest. Princip. cap. 25. num. 34. ubi adversus Rebuf. defendit, præscriptionem, attentâ materiâ iuris gentium esse, argum. l. adeò, §. prætereà, vers. *Planè si longiori tempore,* D. de acq. rer. dom. atque adeò ius per eam quæsitum, per Principem tolli non posse.
Et magis in **[sect. 17]** nostris terminis Petr. Gilken. d. tract. de. præscript. 3. p. c. 11. ubi ex professò contra prædictam Menchacæ opinionem scribens, ac disputans, rectè concludit, nullam sub toto Christiano nomine regionem esse, quæ usucapionis, vel præscriptionis iura, saltem propriâ lege, aut consuetudine non admiserit. Et nedum **[sect. 18]** unam, verum infinitas penè leges extare, quibus edocemur, contra Principes, præscriptionis vires locum habere, sive ius Civile, sive ius Canonicum intueamur, sive spectemus personam Imperatoris, sive Romani Pontificis, ut constat ex l. in omnibus, l. intra quatuor, D. de divers. & tempor. præscript. l. 2. C. de vectigal. & commis. l. querelam, D. de falsis, l. fin. C. de fund. patrimon. lib. 11. cap. cum nobis, capit. ad audientiam, capit. diligenti, de præscription. iunctis alijs, quæ latè congerit Abbas consil. 82. lib. 1. & cons. 62. lib. 2. Socin. regul. 28. & Cardinal. Tuschus littera P. conclus. 534. num. 13. & sequentibus. Hocque admitti etiam, & probari debere, ubi inter Reges, civitates, aut provincias liberas, contentio aliqua orta sit, quæ immemorabilis temporis suffragio sublata dicatur, sive lis sit de rebus privatis, sive de publicis, aut Regalibus, vel confinibus.
Etenim si **[sect. 19]** pactum, aut contractus Principes obligat, l. Cæsar, D. de publican. cap. 1. de probat. imò & vim legis habere dicitur, l. donationes, quas Divus 26. C. de donat. inter. cum innumeris, quæ refert ipse idem Menchaca lib. 3. De success. creat. §. 26. ex num. 2. Cened. in collect. 167. Ad Decretal. sup. dict. cap. 1. de probation. DD. in l. 1. & in l. conventionum, D. de pact. ubi Duarenus, & Ioan. Horozcus, & elegantissimus Ferdin. Mendoça, 1. part. cap. 5. Pinel. in rubrica, C. de rescind. 1. par. cap. 2. Dom. Greg. Lopez Madera lib. singul. animadvers. iur. civil. c. 35. Morla in empor. iur. super titul. de pactis, quæst. 1. ex numer. 67. Everard. Bronc. antinom. centur. 1. cap. 11. & Vincent. Cabotius lib. 2. variar. disput. cap. 10. Cur non dicemus antiquitatis prærogativam, utrique populo, vel Principi competere? Cùm **[sect. 20]** vetustas habeat vim pacti, & constituti & legis, l. hoc iure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotidiana, & æstiva, l. in summa, in principio, & §.

1. & l. ultima, D. de aqua pluvia arcenda, l. quominus, D. de fluminib. ubi Bartolus numero 99. Antonius Gabriel commun. opinion. titulo de præscription. conslus. 1. numer. 76. & plurimi alij, quos refert & sequitur Brunorus à Sole in locis communib. verbo, *Præscriptio,* pagina 874. Imò & pro veritate habeatur, secundùm gloss. in l. 1. C. de servit. & aqua, l. si pupillus, §. fin. de adm. tut. Bald. in l. cùm causam, numer. 5. de probat. Felin. in rubrica de præscription. num. 3. vers. *Fallit,* & in cap. cùm accessissent, num. 48. de constit. Paris. cons. 27. num. 33. vol. 1. Bald. consil. 13. lib. 4. Socin. consil. 86. num. 12. lib. 1. & 166. num. 12. lib. 2. & Peregr. de iure fisci, lib. 8. num. 12.

Quibus **[sect. 21]** (& sanè non minus efficaciter) addere possumus tantum abesse ut iu-**[676]**ris civilis regulis, hoc est boni & æqui rationibus adversetur, quòd inter supremos Principes præscriptionum iura serventur, ut potius inter nullos alios magis custodiri & observari debeant. Nam si ratio excusandarum vel minuendarum litium inter privatos præscriptionem induxit, ut suprà retulimus, longè fortius ad Principum causas eandem porrigere convenit: cùm omnes **[sect. 22]** ipsorum ditiones, hac solâ, ut plurimum, antiquitatis tuitione subsistant, ut diximus sup. lib. 2. cap. 6. n. 43. & seq. & cum Bellarm. Molina, & alijs probabimus infr. cap. seq. ex n. 36. & de Indijs nostris loquens Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 11. & lib. 3. cap. 3. & Seraph. Freit. de Imp. Asiat. c. 14. n. 1. 6. & 7. ¶ Cuius **[sect. 23]** vim, & effectum si quis temerariâ doctrinæ novitate convellat, nihil aliud quàm bellorum semina, quibus totus mundus ardeat, in Orbem inijciet, quorum **[sect. 24]** quanta sint damna, & quàm exitialia, privatorumque litibus graviora, latè, aliud agentes, prosequimur infr. hoc lib. cap. 6. num. 42. & seqq. & novissimè ostendit Balth. Chavas. lib. 2. de perfect. pruden. cap. 8. §. 1. pag. 365. ubi proinde bellum solis inexpertis dulce appellari, inquit: **[sect. 25]** ita vocatum esse per antiphrasim, quòd minimè Bellum sit; sicut Parcæ, quòd minimè parcant, & lucus, quòd minimè luceat, & montes quòd minimè moveantur, quam etymologiam, licèt inter alias probet Ioan. Funger. in etymolog. Græco Latino, verb. *Bellum,* Cassiodor. tamen lib. 1. variar. epistol. 30. à Belo Assyriorum Rege dictum existimat, quòd is primus ferreum gladium produxerit, cùm anteà, inter ipsos quoque adversarios, non essent armata certamina: sed pugnis sed lacesserent, unde & pugna nomen accepit; atque eapropter statim bellum vocat: *Consilium atrox, crudele præsidium, ferinam certationem.* Et **[sect. 26]** longè melius pios Principes facturos inquit, si per legitimos tramites persequantur, quæ ad se pertinêre contendunt: *Quid enim discrepat à peccante, qui se per excessum nititur vindicare? Impœnitenda est ultio, quæ de legibus venit, & excellenter videtur depulsato triumphasse, qui victor pronuntiatur à iudice.* Et lib. 7. epistol. 3. *In causa possint iura non brachia, nam cur eligant quærere violenta, qui præsentia probantur habere indicia.*

Sed adhuc (ut audio) Incognitus urget, & **[sect. 27]** eiusdem Menchacæ vestigijs insistens, probare contendit, neque Pontificiæ concessionis, neque occupationis vel præscriptionis titulos nostris Regibus proficere posse, saltem quoad acquirendum, vel retinendum maris, & littorum maris dominium, quod in his Occidentalibus regionibus sibi vendicant, & multo minus ad navigationes, & commercia extraneorum ad illas, & in illis interdicendas & impediendas. Eò quòd, ut ipsi inquiunt, hæc omnia **[sect. 28]** iure gentium communia sint, & sine eius violatione, ac transgressione à nemine concedi, occupari, præscribi, vel alijs prohiberi possint, iuxta text. in l. nemo igitur, D. de rer. divis. l. venditor, D. commun. præd. l. usucapionem 9. & l. fin. D. de usucap. l. quod in littore, D. de acquit. rerum domin. l. littora 51. D. de contrah. empt. l. 2. §. si quis in mari, & l. littora 3. D. ne quid in loco pub. l. iniuriarum 13. §. si quis me prohibeat, D. de iniurijs, §. & quidem, instit. de rer.

divis. l. 7. tit. 29. part. 3. ibi: *No lo pueda ningum ome ganar por tiempo,* cum alijs, quæ ex Cicerone, Virgilio, Ovid. Plin. & alijs retulimus sup. lib. 2. cap. 20. num. 34. & sequentibus, & cap. 25. ex num. 37. usque ad finem. Quibus **[sect. 29]** arridens D. Ambrosius lib. 5. Hexam. cap. 10. nimiam hanc superbiam, sive cupiditatem aliquorum Principum, qui etiam ad maris spatia suæ dominationis terminos extendere volunt, his verbis notare videtur: *Spatia maris sibi vindicant iure mancipij, pisciumque iura, sicut vernacularum, conditione servi-* **[677]** *tij sibi subiecta commemorant: Iste, inquit, Sinus maris meus est, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes.* Et de Nabuthe cap. 3: *Inducis mare intra prædia tua, ne desint belluæ, producis finem terræ, ne possis habere finitimum.* Et eòdem respicit Balduin. in dict. §. & siquidem, numer. 3. inquiens: *Quo nunc ergo iure nostri Principes, quod natura voluit esse liberum & commune, servum propriumque faciunt? Quo iure Venetis mare Adriæticum, Genensibus Ligusticum servit?* Verùm **[sect. 30]** his argumentis plenè, postquam hæc scripseram, respondisse reperio Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, 1. par. cap. 3. ex num. 13. & plenius Seraph. Freit. de Imp. Asiat. ex cap. 10. ad 15. dum Lusitanorum navigationes ad Indiam Orientalem defendere curant, Lusitani ambo, ambo quidem eruditione florentes, & ut cum Virgil. loquar Æneid. 6:

Et cantare pares, & respondere parati.

Sed nos, qui de Occidentalibus agimus, ut circa eas aliquid etiam præstitisse videamur, ultra ea, quæ ab illis tradita sunt, breviter respondemus. Primò non **[sect. 31]** facilè concedendum esse Incognito, quòd Romani Pontificis donatio Hispaniæ Regibus facta, hoc ius Indici maris, & navigationum, ac littorum eius, etiam cum prohibitione aliorum concedere non potuerit. Nam etsi hoc admittat Seraph. ubi sup. cap. 12. Nos tamen pluribus hanc Romanæ sedis temporalem in totum Orbem potestatem adstruximus sup. lib. 2. cap. 23. 24. 25. ubi ipsas etiam Alex. VI. Calixti III. Nicolai V. & aliorum R. Pont. Bullas retulimus, quibus expressis verbis, maria quoque Indiarum, & ius aliorum navigationes in eisdem prohibendi, Castellæ & Lusitaniæ Regibus concessa videmus. Vnde ut ibîdem sæpè probavimus, amplius apud Catholicos inquirendum non est, cùm valeat consequentia, Papa **[sect. 32]** fecit, ergo potuit, de quo etiam plenè agit Redoanus in tract. de spolijs Eccles. q. 7. §. occurrit, n. 51. & seqq. & Ant. Petra de potest. Princip. cap. 3. q. 4. n. 8. Et in specie, quòd ad maris etiam dominium concedendum extendatur, probat Marta de iurisd. 1. par. cap. 26. num. 55. & magis expressè ac dissertè Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 46. num. 230. & seqq. docens **[sect. 33]** Romanum Pontificem Noë, & Christi Domini personam repræsentare, quorum ille per arcam, hic per lignum Crucis mundum servavit, & ex investitura sibi à Deo sacta, maris dominium, ac corporalem possessionem accepit, iuxta illud Matth. 8. & Marc. 5: *Quis est hic, quia venti, & mare obediunt ei? Et Lucæ 8. Hinc surgens imperavit ventis, & mari, & facta est trenquillitas magna, & ambulavit supra mare.*

Neque hoc **[sect. 34]** novum videri debet, vel solo exemplo donationis Alex. VI. aut Calisti III. subsistere, cùm Serenissima Venetorum Respublica, ex simili alia alterius Pontificis Alex. III. concessione, & longa quasi possessione, Adriatici maris dominium sibi præsumat, & in eo iurisdictionem exerceat, & vectigalium commoda exigat. Iniquiunt enim eiusdem Reipublicæ historici, & alij, qui ab ipsis acceperunt, quòd cum prædictus Pontifex, furorem irati Friderici Aenobarbi Imperatoris sugiens, sese Venetias contulisset, ibi Sebastiano Zanæ Duci XL. à bello, quod in favorem Pontificis contra Imperatorem gesserat, victori reverso, victoriam gratulatus, annulum aureum porrexit: *Accipe* (inquiens) *Ciane, me Auctorem ipsum mare hoc tibi pignore obnoxium reddito, quod tu, tuique succesores quot annis statuto die servabitis,*

ut omnis posteritas intelligat maris possessionem iure belli vestram esse quandoque factam, atque uti uxorem viro, ita illud vestro subiacere imperio. Cuius tam memorandi facinoris solemnia à Principe Venetorum, à Senatu, & universo Magistratuum ordine, purpurâ & ostro induto, maximâ pompâ solemniḱque apparatu, ingenti civium, ac multarum cymbarum frequentiâ, apud littora **[678]** maris singulis annis Ascenionis Dominicæ die peraguntur, & aureo annulo Neptunum, marève ipsum, ut uxorem viro sibi despondent, & subarrhant, ut latè recensent Anton. Sabell. decad. 1. histor. lib. 7. Villamontius lib. 1. suæ peregrinat. cap. 34. Pet. Iustin. & Gabr. Simeon lib. 2. hist. Venet. Gaspar Contaren. lib. 1. de rep. Venet. Nicol. Dolionus in compend. histor. par. 3. Vannoz. 3. par. Politic. numero 8090. Ludov. Grotus Cæcus Adriæ, oratione 7. fol. 38. pagina 2. Martin. Delrius disquisit. Magic. lib. 4. cap. 2. quæst. 6. sect. 3. & novissimè eum transcribens Balth. Chavas. de perfect. prud. lib. 1. cap. 9. pag. 211. Qui tamen tres ultimi Auctores concessionis verba paulò aliter referunt, & Imperatorem, Pontifici adversum, non Fridericum, sed Othonem eius filium fuisse perperam tradunt. ¶ Et ex nostris iuris Interpretibus, eiusdem donationis mentionem faciunt Petr. Gregor. lib. 3. Syntag. cap. 3. numer. 1. Marc. Mantua in Enchirid. rer. singul. cap. 104. Angel. Matthæacius de via & ratione iur. cap. 36. num. 18. fol. 72. Thadæus Piso Toacius in §. & siquidem inst. de rer. divis. qui allegat gloss. in l. usum aquæ, C. de aquæ ductu, lib. 11. & latiùs Camill. Borrell. dict. cap. 46. num. 233. Peregrinus de iure fisci lib. 8. numer. 18. & seq. Ioan. Bapt. Lupus in tract. de illegit. comment. 3. §. 63. numer. 12. Seraphin. dict. cap. 10. numer. 32. Cardin. Tusch. practic. conclus. iur. rom. 8. verb. *Venetiarum,* conclus. 78. & seq. & melius Ioan. Franc. à Ponte in tract. de potest. Proreg. tit. de triremib. numer. 41. & seqq. & eruditissimus & nunquam satis laudatus dom. Regens Ioan. Bapt. Valenç. Velazquez cons. 100. num. 56. ubi benè advertunt, & notant, mirum videri, quòd huius concessionis, nec à Romoaldo, Othone Frisingensi, Gothifrid. Viterbiensi illius temporis scriptoribus, neque à Platina in vita dicti Alex. III. aut à recentioribus Chronologis mentio aliqua facta fuerit. Et ego addo, apud Illustr. etiam Cardin. Baron. nullatenus reperiri, quamvis totum ferè duodecimum tomum Annal. Eccles. in vita & gestis huius Alexand. III. consumat, & anno 1177. §. 6. & §. 18. de eius fuga in Venetias agat, & de Rosa aurea, & alijs gratijs & indulgentijs Sebastiano Zanco, & Reip. Venetorum ab eodem Pontifice concessis.

Secundò respondeo, **[sect. 35]** regulariter quidem verum esse, quod Incognitus tradit, mare nimirum & maris littora, & navigationem, ac commerciorum iura omnibus communia esse, nullumḱque sibi harum rerum dominium, vel proprietatem usurpare, vel occupare posse. Neque enim tam latum & immensum æquor integram possessionem, vel occupationem privatorum admittit, ut benè observat Vvesemb. in §. 1. numer. 4. instit. de rerum divis. Hoc tamen non impedire, quin Imperatores, Reges & alij supremi Principes, protectionem & iurisdictionem marium & littorum, suis imperijs adiacentium, habeant, & cum inhibitione etiam asiorum exerceant, inibiḱque leges statuant, vectigaliaḱque & portagia, prout sibi iustum visum fuerit, imponant & exigant. Quo respectu, nihil magis frequens, aut vulgare inter utriusque iuris Doctores esse videtur, quam ut maris imperium, ad illum supremum Principem pertineat, qui in continenti proxima imperat, ut etiam tetigi dict. lib. 2. cap. 6. num. 22. ubi plures ad hoc Auctores adduxi, & ultra eos, idem graviter & doctè prosequitur Baldus consil. 51: *quæritur an Florentini?* num. 2. lib. 4. probans mare dici de districtu illius civitatis, vel loci, qui confinat cum mari, in quantum se extendit territorium terræ prope mare. Et hoc etiam prosequitur idem Bald. in l. cùm proponas, de nautico fœnore, ubi de collectis & vectigalibus loquitur. Et absque dubio in mari **[679]** Mediterraneo procedere

docent glossa & Bartol. in l. sanè si maris, D. de iniurijs, Ias. in dict. l. ex hoc iure, num. 27. ubi loquitur de Gulpho Venetorum, Hippolyt. de Marsilijs in l. fin. de iurisdict. omn. iud. num. 183. Matthæ. de Afflict. in titul. quæ sint Regalia, verb. *Vectigalia,* numer. 101. Belluga in Speculo Princip. rubric. 30. Anton. Corsetus singul. 154. verbo *Iurisdictio,* Ioannes Garcia de expens. cap. 21. num. 34. & 35. Cancer. 1. part. variar. cap. 13. num. 236. Raudens. decis. 8. num. 2. Vvesemb. in §. insula, instit. de rerum diuis. Sixtinus Regnerus de Regalib. lib. 2. cap. 4. Cabedus decis. Lusitan. 2. part. decis. 46. & 47. Calistus Remirez de leg. Reg. Aragon. §. 30. num. 21. & 22. Peregrin. dict. lib. 8. de iure fisci, num. 4. & seqq Valençuela plures alios recensens dict. cons. 100. num. 55. & latè Osascus decis. Pedemont. 155. ubi loquitur de Duce Sabaudiæ, qui imposuit pedagia, & vectigalia in suo mari, & cum prohibitione aliorum ibîdem iurisdictionem exercet. ¶ Prout **[sect. 36]** & faciunt, & facere possunt, iuxta sententiam eorundem auctorum Veneti, in mari Adriatico, Genuenses in Ligurico, Romani in Tyrrheno, Græci in Ionio & Ægeo, Galli in Narbonensi, & Hispani in Indico Orientali & Occidentali: quia **[sect. 37]** mare & aquæ veniunt sub nomine territorij, arg. tex. in l. venditor, D. com. præd. l. insulæ Italiæ, cum ibi notatis, D. de iudicijs, l. inter eos cum seqq. D. de acq. rer. dom. l. notionem, §. 1. & l. portus, D. de verb. sign. l. 1. §. statio, D. de flumin. l. 1. §. fin. D. de rer. divis. cap. licèt ubi glos. & Bald. num. 2. de ferijs, cap. unic. quæ sint Rega. in usib. feud. & eorum quæ tradit glos. verb. *Territorium,* & post eam Geminian. & alij in cap. ubi periculum, de elect. lib. 6. cap. ex litteris, ad finem, de probat. cap. accedens el 2. ad fin. ubi etiam Bald. in fin. ut lite non contest. Felinus in cap. Rodulphus num. 12. & seq. de rescrip. Decius in d. l. fin. de iurisd. num. 9. Bald. in l. beneficium col. 2. de constit. Princip. Ruinus cons. 18. num. 16. lib. 1. Roder. Suarez allegat. 17. per totam, Anton. Vacca in l. 2. D. de rerum divis. Menchaca lib. 2. controvers. illust. cap. 9. Marin. Freccia de subfeud. lib. 2. tit. quis dicatur Dux vel March. num. 4. & 5. fol. 119. Camill. Borrel. de præst. Reg. Cathol. cap. 9. ex num. 45. & cap. 46. ex n. 227. & in sum. decis. tit. 41. de iurisd. omn. iud. num. 125. fol. 158. Benvenut. Stracca de navigat. num 6. Ponte ubi sup. num. 41. & seqq. Sixtin. Cabedus, & Valençuela ubi sup. Bobad. in Politic. lib. 4. cap. 2. num. 69. & cap. 5. num. 6. Matthæac. dict. cap. 36. num. 11. & 14. & latissimè Peregrin. d. tit. 8. num. 9. cum seqq. Ægid. Bened. & Seraph. Freitas in locis suprà relatis, & Pet. Greg. omnino videndus lib. 9. de Repub. c. 1. n. 27. & lib. 1. Syntag. cap. 3. n. 5. & lib. 3. cap. 14. num. 7. ubi huius rei elegantes rationes adducit, & **[sect. 38]** mari semper a vicinis locis nomina tribui probat, & nulla in parte oportere severius & accuratius legum aculeis delinquentium peccata compescere, quàm in mari, & maritimis regionibus, propter **[sect. 39]** gravia & frequentia nautarum, & incolentium facinora, & inhumanam ac feram eorum naturam, quæ veluti ex salsuginoso humore contracta, quà in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæque impellit, prout etiam animadvertit Levin. Lemnius lib. 5. de occul. nat. mirac. c. 16. ¶ Quibus **[sect. 40]** mirè convenit Innoc. in cap. cùm ad sedem, de restit. spol. cuius doctrinam refert & sequitur Tiber. Decia. respons. 123. num. 25. vol. 3 ubi ait, quòd si Princeps concedit castrum, intelligitur concedere & territorium, & omnia emolumenta, quæ ex eis quoquomodo capere poterat, tam in terra, quàm in mari, & in aquis. Et hoc **[sect. 41]** non solùm ad propinquam maris regionem, vel intra centum milliaria contrahendum est, ut sentire vi-**[680]**detur Bartol. in tract. de insula, §. nullius, num. 1. Paul. Castrens. in l. Cæsar de publi. & vectiga. & Hieron. de Monte in tract. de fin. regund. c. 9. n. 3. quos sequitur Gomez de Leon alleg. 12. n. 2. verumetiam ad valdè remotam, si tamen nulli alij propinquior sit, ut benè ostendit Roder. Xuar. d. allegat. 17. col. 2. &

Cabed. d. decis. 47. num. 3. argum. text. in l. unica, C. de classicis lib. 11. quam non esse alibi inquit Bart. ibîd. & eius notanter meminit Angel. in d. l. sanè si maris, D. de iniurijs, idem Bartol. in d. l. Cæsar, de vectig. & Cepola in tract. de servit. tit. de mari, cap. 26. Qui **[sect. 42]** inde subinferunt, non solùm in arida, sed etiam in mari fines reperiri, & terminos assignari posse, iuxta doctrinam Bald. in l. ultima in fine, C. de instit. & subst. & aliorum quos refert Ægid. in d. l. ex hoc iure, 1. part. cap. 5. num. 9. Quamvis Corneus cons. 273. num. 22. vol. 1. quem sequitur Hieron. de Monte in d. tract. de finib. cap. 39. num. 2. in mari non esse confines, sed pertinentias doceat, quia aqua communiter uniformis est, & quid pertinentiarum nomine veniat, latius exponat, c. 80. per tot. & cap. 90. num. ult.
Possumusque in prædictorum confirmationem, optimum aliud exemplum adducere **[sect. 43]** ex aëris elemento petitum, quod licèt naturali etiam iure commune omnium esse dicatur, in §. & siquidem, instit. de rerum divis. cum similibus, unde Ovid. lib. 6. Metam, inquit:

Nec Solem proprium natura, nec aëra fecit.

Et alibi:

Omnia si teneat, non possidet aëra Minos.

Nihilominus tamen omne cœlum quod est supra nostras domus, vel fundos, quasi occupatione nostrum quoque esse censetur, l. fin. D. de servitutib. l. altius, C. eodem, l. penult. & l. fin. §. penult. D. quod vi aut clàm, & ideò prohibere possumus eos, qui nos huiusmodi iure uti impediunt, vel in agros nostros, etiam spatiandi, aut aëris capiendi gratiâ, ingredi volunt, l. per agrum 11. C. de servit. & aqua, l. ut pomum, D. eod. & post Connan. quem refert, observat Osuald. in notis ad Donel. lib. 4. cap. 2. litt. C. & Freitas dict. cap. 10. num. 44. & 45. ubi hinc **[sect. 44]** notabiliter infert, iustè Neapoli decisum fuisse, Ecclesiasticâ immunitate quendam delinquentem gaudêre debêre, qui in aëre ex fenestra pendens, quæ supra Ecclesiæ cœmeterium erat, comprehensus fuit. Ac proinde legimus, aliquos **[sect. 45]** Imperatores pro aëre etiam & pro umbra tributa à subditis exegisse, ut tradit Cuiac. lib. 10. observat. cap. 7. & Petr. Greg. d. lib. 3. Syntag. cap. 10. num. fin.
Et in hunc sensum accipi potest, quod Imperator Antoninus **[sect. 46]** scripsit in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, dum se mundi Dominum, & maris legem appellat, ad quam ferendam, certum **[sect. 47]** est iurisdictionem & imperium loci, cui promulgatur, desiderari, ut post alios docent Suarez de legib. lib. 1. cap. 8. & Salas disput. 7. sect. 1. Quod docte advertens Alciat. lib. 2. dispunct. cap. 5. **[sect. 48]** perridiculum esse inquit, quod ibîdem aliqui ex antiquioribus tradiderunt, nempè maris imperium non spectare ad Imperatorem. Et Petr. Gregor. dict. lib. 1. Syntag. cap. 3. num. 5. **[sect. 49]** Vltra leges antiquas de mari & navigatione à Rhodijs latas, qui maximè freta sulcabant, de quibus ibi loquitur Anton. & Divus Isidor. in cap. Rhodiæ leges, 2. distinctione, posteà & has approbatas, & alias plures de naufragio, & rebus maritimis à Romanis Nomothetis promulgatas, ostendit in l. quo naufragium 3. D. de incend. ruin. naufrag. l. fin. C. de furt. & in titulis C. de nausrag. de navicular. de nautis Tiberinis, de classicis, & alibi passim.
Et hac **[sect. 50]** propter, iam ex communi totius Orbis observatione, mare, & **[681]** littora maris, quodammodo in dominio & iure Principum & Magistratuum haberi cœpisse, optimè advertit Hubert. Giphanius in l. 50. num. 4. D. de acquir. rer. dom. Ioan. Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 12. pag. 267. Rebuff. in l. littus 96. D. de verb. signif. Pet. Gregor. dict. lib. 3. Syntag. cap. 14. num. 7. Osuald. ad Donel. lib. 4. cap. 2. litt. E. & Peregrinus omnino videndus dict. lib. 8. n. 2. & sequent. & n. 11. & 16. ubi probat, quòd mare possidet, qui in eo iurisdictionem & imperium habet, ut per Bartol. in tract. de alveo, in §. publicæ,

Cepol. in tract. de servit. cap. de mari, num. 9. & Iacobin. de feud. verb. *Et cum fluminibus,* n. 10. Et quòd in mari potest dari imperium, & iurisdictio sicut in terra, cùm fundatum sit in suo alveo, & ideò in terra, cùm terra sit inferior Sphærâ, ut tradit Bald. in dict. rub. de rer. divis. num. 2.

Quod antiquitus **[sect. 51]** etiam invaluisse satis ostendit D. Ambros. in loco sup. num. 29. relato, dum inquit: *Dividunt elementa sibi potentes.* Neque abest Virgil. lib. 1. Æneid. ubi Romanos maris imperium habituros, his verbis vaticinatur:

Certè hinc Romanos olim volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Theucri, Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Et Augusto Cæsari blandiens 1. Georgicor.

— Tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Thetis emat omnibus undis.

Cui similis est Claudia. in 4. panægyr. de Consulatu Honorij, cuius, & aliorum mentionem fecimus sup. lib. 1. cap. 6. num. 6.

Subdidit Oceanum sceptris, & margine cœli
Clausit opes.

Et his certior, **[sect. 52]** & antiquior testis Ezechiel. c. 27. vers. 4. ubi de Tyro insula loquens, eam in maris corde sitam inquit, & quòd se eiusdem maris dominam esse gloriabatur. Vnde & **[sect. 53]** adagium natum est: *Tyria maria,* quod explicans Fest. Pompeius lib. 19. de verb. signif. inde deductum esse ait. *Quòd Tyro oriundi Pœni, adeò potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa.* Refert etiam **[sect. 54]** Strabo lib. 10. Geograph. primum mari imperasse Minoëm. Quod Diod. Sicul. lib. 6. Neptuno tribuit, quem, ob id solùm, quòd primus navigandi arte inventâ, per mare classem induxit, eius Dominum, & Imperatorem fuisse antiquitas fabulatur, prout etiam adnotat Servius in illud Virg. 1. Æneid.

Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Et Silius Italic. lib. 7.

Talibus alloquitur Regem maris,

Quamquam alij aliter sentiant, **[sect. 55]** & navium inventionem, quibusdam Noacho iunioribus tribuant, ut refert Polyd. Virgil. lib. 3. de invent. rer. cap. 15. & Petr. Gregor. dict. lib. 1. cap. 3. num. 5. Quæ omnia **[sect. 56]** cùm in alijs Principibus ita se habeant, longè planius & securius in Catholicis nostris Regibus admitti & probari debebunt, ut benè observat Camill. Borrell. dicto cap. 46. num. 227. cum solido illo Pontificiæ concessionis iure nitantur, de quo sæpè loquuti sumus, & ob primas, & antiquis ignoratas, continuisque classibus repetitas per vastum Oceani æquor navigationes, eius Domini, & Imperatores, melius quàm Neptunus, appellari potuerunt, de quo etiam diximus alia dicto lib. 1. cap. 16. & lib. 2. cap. 4. ex num. 30.

Tertiò respondeo, quòd licèt demus mare, & littora maris quoad proprietatem in nullius bonis esse, neque esse posse, ut concludunt iura pro contraria parte citata, usus **[sect. 57]** tamen eorum omnibus **[682]** hominibus communis est, ut inquit I. C. in l. 4. D. ne quid in loco publ. Iust. in §. 1. inst. de rer. divis. latè Cepola d. tract. de servit. rust. cap. 26. & 27. & Rebuff. in dict. l. littus 96. D. de verbor. sign. vers. 3.

Ea autem **[sect. 58]** quæ sunt communia, prævenienti, & præoccupanti cedunt, reg. qui prior, de regul. iur. in 6. ubi Petr. Pech. §. flumina, instit. de rerum divis. cum alijs.

Vnde cùm Reges nostri hanc Oceani Indici navigationem, & in ipsis Indorum regionibus prædicationem, & negotiationem primi occupaverint, & tot sumptibus, ac per tot annorum curricula, privativè, atque etiam cum inhibitione aliorum Principum exercuerint, meritò in eâdem tuendi, & præferendi sunt, ut diximus suprà lib. 2. cap. 25. num. 63. & sequentibus, & pluribus prosequitur Lud. Roman. cons. 47. visis necessarijs, ubi probat in bonis ad quæ plures ius æquale habent, eum qui prævenit, vel præoccupavit præferri. Et idem **[sect. 59]** in duobus, vel pluribus procuratoribus, vel executoribus testamenti insolidum datis, quòd is, qui præoccupat, ius sibi quærat, & cæteris exclusis solus agere possit, latè etiam tradit Federic. de Senis cons. 124. in fine, & cons. 130. in princip. quos refert & sequitur Cardin. Tuschus littera P. verb. *Præoccupatio,* conclus. 517. Et potest non minus aptè subiungi celebris, ad fin. de offic. Archidia. cuius in terminis nostræ quæstionis meminit Ægid. Bened. dict. cap. 3. num. 15. Qui docet, **[sect. 60]** ex eo solo, quòd quis solitus fuerit aliqua iura exercere in loco, quem non constet esse de alterius iurisdictione, videri acquirere locum, ut sit eius iurisdictionis, & ut ibi omnia iura acquirat de cætero.

Quod **[sect. 61]** certius esse, ubi præoccupatio fit per supremum aliquem Principem, benè observat Donel. lib. 4. comment. cap. 2. Vvesemb. & Claudius Cantiuncula in dict. §. 1. & §. flumina inst. de rer. divis. quos refert & sequitur Freitas dict. cap. 11. num. 5. & urgenter comprobat textus in l. littora, D. ne quid in loco public. ibi: *Littora maris, in quo Populus Romanus imperium habet, Populi Romani esse arbitror,* ponderando genitivum, qui ex sui natura dominium, & proprietatem arguit, ex plenè traditis à Doct. in rub. D. de novi oper. nuntiat.

Et multo magis certum ubi præscriptio **[sect. 62]** longi temporis post eandem occupationem accessit, cùm hæc etiam in privatis ad usum in aliquibus ipsius maris partibus acquirendum, & alios prohibendos sufficiat, esto quòd totum ob sui immensitatem possideri & occupari non possit, & ijdemmet Auctores advertunt, & expressè ostendit Marcian. **[sect. 63]** I. C. in l. si quisquam 7. D. de divers. & temp. præscrip. sic inquiens: *Si quisquam in fluminis publici diverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti prohibet,* & Paul. in l. sanè si maris 14. D. de iniurijs, ubi sic ait: *Sanè si maris proprium ius ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competit, si prohibetur ius suum exercere:* ubi glossa explicans illud verbum, *Pertineat, inquit, Per privilegium, vel per longam consuetudinem;* & allegat dict. l. si quisquam. Et idem observat Bartol. ibîdem, Balbus de præscript. 4. part. 5. principal. quæst. 6. numer. 6. Gregor. in l. 2. titul. 7. part. 3. glos. 2. & in l. 11. titul. 18. part. 5. glos. 4. Covarruvias dict. reg. peccatum, 2. parte, §. 8. num. 10. Mantua lib. 1. locorum cap. 19. & Freitas dict. cap. 10. ex numer. 21. ubi num. 29. rectè notavit, **[sect. 64]** illo interdicto, de quo loquitur Paulus, quoad Principes eiusmodi iure occupantes, & præscribentes opus non esse, cùm ipsi ius sibi in proprijs causis dicere soleant, ex traditis à Molina de iust. & iur. tract. 2. disput. 103. vers. *Quare.*

[683] Quibus non obstat **[sect. 65]** difficile, & ex diametro oppositum Papiniani responsum in l. ultim. D. de usucap. quâ maximè Incognitus pugnat, dum inquit: *Præscriptio longæ possessionis ad obtinenda loca iure gentium publica concedi non solet, &c.*

Nam inter varias solutiones, quas pro hac antinomia componenda refert Curtius Brugens. lib. 1. coniect. cap. 54. Conan. lib. 3. comment. capit. 15. numer. 1. Ioan. Robert. lib. 1. recep. sentent. cap. 17. Charondas lib. 1. verosim. cap. 21. Fachin. lib. 11. controvers. cap. 1. Dom. Anton. Pichard. in §. flumina, instit. de rer. divis. & in §. sed aliquando, inst. de usucapion. Genoa Passera in conciliat. leg. pag. 303. & sequentibus, novissimè Seraphin. Freitas ubi

suprà, cap. 11. num. 16. & capit. 13. ex numer. 15. & 37. & Nos Salmanticæ viginti quatuor, & plus abhinc annis in frequentissimo & florentissimo Gymnasio dictavimus. Responderi potest, Papinianum **[sect. 66]** ibi eo in casu accipiendum esse, quo quis, quæsitum semel longâ possessione ius, & exercitium piscandi, illud iterum non utendo amisit. Nam id nullâ actione recuperare poterit, quia postquàm eo iure uti, & piscari in mari vel in flumine desijt, locus ad causam publicam redijt, & rursus occupantis fieri cœpit, iuxta l. quod in littore 14. D. de acquit. rerum dominio, & in l. in tantum, D. de rer. divis. Quod apud Marcian. in **[sect. 67]** dict. l. si quisquam, contra se habet, cùm de eo loquatur, qui & pluribus retrò annis piscatus erat, & in actu & possessione piscandi non interrupta morabatur. Hic enim propter naturalem, & permissam iure gentium occupationem loci, iuxta dictum §. flumina, & iura similis, alios rectè prohibere poterit. Quam interpretationem ex Ioanne refert, & probat Accus. in dict. iuribus, Bartol. in l. quominus, numer. 30. Ias. 99. Ripa 101. D. de flumin. Cepola de servitut. rust. capite 42. numer. 4. Balbus de præscript. 4. part. 5. part. princip. quæstion. 6. Decius consil. 271. numer. 11. Ægid. Bellamer. consil. 7. per totum, Roderic. Suar. allegat. 16. & 17. Costanus quæst. iur. cap. 17. numer. 36. Cuiac. & Gothofred. in dict. l. final. Zas. in 2. part. antinom. Theodorus Straitman. antin. 3. Craveta de antiquit. tempor. par. 4. cap. 5. numer. 80. Avendañ. de exequend. mand. cap. 12. numer. 16. Dom. Covarruvias in regula peccatum, §. 8. numer. 10. Everard. Broncorst. cent. 4. antinom. 30. & Genoa ubi supr. numer. 34. Qui omnes **[sect. 68]** latè pertractant, an hæc piscandi possessio, facti, & actualis esse debeat? An verò quasi possessio aliqua huius iuris constituatur? & quo tempore, & quibus actibus ius alterum prohibendi acquiratur? Et docent iustissimam esse **[sect. 69]** legem primam, secundam, & similes, titul. 8. lib. 7. novæ Recopil. quæ propter bonum publicum certis casibus venationem, aut piscationem prohibent. Et similiter pacto, aut privilegio Principis posse prohibitionem induci, iuxta dictam l. venditor 14. D. comm. prædior. gloss. receptam in dict. l. si quisquam, & indicta l. sanè si maris. De quibus est etiam videndus Zoanetus in tractat. de duplici venat. ex numer. 36. Sotus lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 6. artic. 5. Tuschus practic. conclus. iur. littera V. conclus. 41. & littera P. verb. *Piscandi ius,* conclus. 358. & verb. *Princeps,* conclus. 678. Andr. Gail. lib. 2. practic. observ. cap. 68. & latè Peregrin. dict. lib. 8. de iure fisci, versic. *Piscationes,* numer. 34. & sequentibus, Tiraquel. de nobilitate, cap. 37. num. 150. Petr. Heig. miscellan. quæst. 1. par. quæst. 15. numer. 44. & 45. Rosenthal. in tractat. de feud. 1. par. conclus. 24. cap. 4. Menoch. consil. 498. num. 30. vol. 4.

Iuxta **[sect. 70]** quæ omnia pariter concludendum videtur, non esse mirum si Prin-**[684]**ceps possit huius Indici maris navigationes & negotiationes exteris prohibere, cùm privati, similia iura, longâ sibi possessione quæsita, interdictis, & alijs actionibus defendere possint, de quo alia diximus sup. lib. 2. cap. 25. & obiter probat Calistus Remirez de lege Regia Aragon. §. 30. numer. 21. & Freitas dict. cap. 13. & in simili Peregrin. dict. lib. 8. num. 14. ubi loquens de iure maris Adriatici Venetis pari præscriptione quæsito, inquit, quòd ratione superioritatis, & iurisdictionis, quam ibi habent, potest Princeps Venetus navigantibus per mare Adriaticum indicere gabellas, leges præscribere, navigationes permittere, & prohibere, & si adversus præscripta factum fuerit, merces confiscare, ex doctrina Rainerij, & Angeli in dict. l. sanè si maris, & latiùs eiusdem Angeli consil. 289. Bald. in dicta rubrica de rerum divis. numer. 2. Angel. Aretin. in §. 1. instit. eodem, Cepol. dict. titul. de mari, numer. 10. Ias. in 1 ex hoc iure, num. 27. de iustitia & iure, & in l. quominus, num. 41. de flumin. Quâ etiam ratione Salicet. in l. 3. C. de naut. fœnore, eleganter dixit valêre decretum Venetorum

quòd navigantes per mare Adriaticum præsentare debeant Venetijs merces, & ibi solvere datia, quem sequitur Bertachin. in tract. de Gabellis, 1. pat. num. 20. & Ripa in l. si insulam numer. 22. D. de verb. eâ nimirum ratione utentes, quia sunt Domini maris.
Qvartò & ultimò respondeo, quòd licèt superiora deficerent, non posset, nec deberet hic Regum nostrorum titulus amplius in dubium vocari, cùm ad hoc ius, de quo agimus, sibi quærendum non tantùm longi, aut longissimi triginta, vel quadriginta annorum præscriptionem allegare possent, quæ sola eis **[sect. 71]** sufficere posset, præsertim tiutlo Pontificiæ concessionis innixa, etiam in casibus in quibus ius resistit, iuxta tex. in cap. 1. ubi glos. de præscription. lib. 6. iunctis alijs, quæ congerit Balb. in dict. tractat. de præscription. 4. par. 5. princip. quæst. 6. numer. 6. & Molina de primogen. lin. 2. cap. 6. numer. 52. Sed **[sect. 72]** per spatium plus quàm centum & triginta annorum, in continua, & indesinenti quasipossessione & consuetudine esse reperiantur, ut soli per hæc maria ad Regiones utriusque Indiæ navigarent, & exteros ad earum portus accedere volentes, arcerent. Centenaria **[sect. 73]** quippè præscriptio est potentior, quàm immemorabilis, ex communiori opinione, quam refert & sequitur Covarruvias dicta regula possessor, 2. parte, §. 3. numer. 7. Anton. Gabriel in titul. de præscription. conclus. 1. num. 71. & 73. Gregor. Lopez in l. 15. titul. 31. par. 3. verb. *Puede,* Molina ubi suprà, numer. 44. Mascard. de probat. conclus. 429. & Craveta de antiquitate tempor. 4. parte, §. absolutis, num. 1. ¶ Porrò, per immemorabilem non **[sect. 74]** solùm usum, verùm & dominium, maris, & littorum publicorum acquiri, & præscribi posse, communis etiam est Doctorum opinio per text. & gloss. in l. diligenter, & in l. usum aquæ, C. de aquæ duct. lib. 11. & in dict. l. final. D. de usucap. & in. l. hoc iure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotid. cap. super quibusdam, §. præterea, de verbor. signif. quam post alios sequitur Bartol. in l. filijs, D. de Decurionib. Balbus dicta quæst. 6. Paulus Fuscus in singul. utriusque iur. littera A. num. 81. sol. 24. Franc. Marcus decis. Delph. 2. par. quæst. 110. numer. 12. & Ioan. Oinotomus in dict. §. 1. inst. de rerum divis. ubi ait **[sect. 75]** Venetos in mari Adriatico iurisdictionem huiusmodi præscriptione consequutos fuisse, unde & novas gabellas transeuntibus per eorum mare imponere possunt, secundum Bartol. & Angel. in dict. l. iniuriarum, §. si quis, D. de iniurijs, & quod ita etiam in Borussia non licet omnibus legere succinum in littore maris, sed soli Principi, & idem resolvit Peregrin. dict. lib. **[685]** 8. num. 10. inquiens, quòd ubi datur inveterata iam, & immemorialis eiusdem maris libera possessio, ex hac sola concedunt Auctores Iurisprudentes, superioritatem, & iurisdictionem in mari, & littoribus maris à Principibus liberis acquiri posse, iuxta glossam celebrem in d. l. sanè si maris, D. de iniurijs, ex qua Ruinus, Bartolus & Angel. speciatim notarunt, quòd Domini Veneti per inveteratam consuetudinem sibi quæsierunt potestatem, superioritatem, & iurisdictionem maris Adriatici. Quibus conveniunt alia, quæ ipse idem Peregrinus anteà tradiderat lib. 1. tit. 1. num. 17. & 18. & quæ posteà magis notabiliter subdit d. lib. 8. num. 23. ubi in quæstionem vertens, an Principes possidendo per inveterata tempora mare in universum, acquirant sibi proprietatem maris, tandem concludit: *Quòd licèt verum dominium, vel possessio maris, per viam naturalem dari non possit, quia materia est liquida fluxibilis, & refluxibilis. Quia autem in mari duo occurrunt, quæ humano usui serviunt, navigationes & piscationes, quorum respectu considerari possunt iurisdictionalia & Regalia, quæ in terrenis exercentur, veluti creare Magistratus, ius dicere, belligerare, vetare, permittere, gabellas indicere, pœnas inobedientibus infligere, & alia huiusmodi: hæc quidem omnia Principes in mari superioritatem habentes, exercent, & per immemoriale tempus, etiam, privativè ad alios quærere possunt.*

Habet enim **[sect. 76]** præscriptio immemorialis vim tituli, & specialis privilegij, ut in d. §. ductus aquæ, & in. l. 2. §. idem Labeo, D. de aqua pluvia, & ideò in illa non requiri tituli ostensionem, nec probationem quasipossessionis, aut scientiæ & patientiæ adversarij, probat latissimè Ias. cons. 208. & 209. Decius cons. 85. num. 2. Roland. cons. 66. num. 43. vol. 1. Anton. Gabr. d. concl. 1. n. 5. & 62. Balb. d. tract. de præscripti. 2. par. 3. princip. q. 6. nu. 25. & 26. Peregri. ubi sup. n. 12. & innumeri alij, quos refert Paul. Fuscus in sing. verb. *Tempus,* n. 3. fol. 341 Ludolph. Schrad. cons. 3. n. 222. Camil. Borrel. cons. 3. num. 29. & Brun. a Sole in locis communib. verb. *Præscriptio,* n. 5. col. 874.

Et hæc **[sect. 77]** præscriptio immemorabilis, vel centum annorum, nunquam censetur exclusa, aut remota, quamvis lex vel statutum per verba universalia negativa loquatur, & caveat, quòd nulla currat præscriptio, ut benè docet Angel. per tex. & glos. ibi, verb. *Præscriptio,* in authent. ut de cætero commutat. non fiant, Alexand. in l. nemo potest, col. ult. de legat. 1. Felin. in rubr. de præscripti. col. fin. Decius cons. 271. & cons. 496. Abbas cons. 26. lib. 2. & Brunor. ubi supr. num. 4.

Quibus **[sect. 78]** non obstabit alia oppositio, quam facit Incognitus, dicens, in nostris Regibus bonam sidem desuisse, quæ de iure Canonico in omni præscriptione etiam centenaria, aut immemoriali secundùm magis communem opinionem desideratur, cap. vigilanti, & cap. ult. de præscript. d. regula possessor, de regul. iur. in 6. cum latè traditis a Craveta de antiq. tempor. §. materia, num. 19. Covar. in d. reg. possessor, 2. p. relect. §. 8. n. 5. Fachin. lib. 8. controvers. cap. 26. & 33. Mascard. de probation. lib. 3. concl. 1213. n. 46. & Pet. Gilken. d. tract. de præscript. 2. p. memb. 2. cap. 1. n. 6. Nam non desunt plures Auctores haud contemnendæ eruditionis & nominis, qui in eiusmodi præscriptione illam minimè requiri constituunt, ut constat ex Saliceto in l. 2. C. de servit. & aqua n. 8. Bald. cons. 352. col. 2. Deci. cons. 46. n. 5. & in l. traditionibus n. 12. C. de pact. Nicol. Boer. decis. 39. n. 7. cum alijs relatis ab Anton. Gabr. lib. 5. commun. opin. tit. de præscript. concl. 1.

Ac prætereà **[sect. 79]** negamus, prædictos Reges ac Dominos nostros, ullo tempore malam fidem habuisse, cùm contrarium certius & evidentius sit, ex titulis & rationibus, quas totâ hac tra-**[686]**ctatione discussimus, & in eisdem nostris terminis probant & prosequuntur Ægid. Bened. d. cap. 3. n. 25. & seq. & Seraph. Freit. d. cap. 13. ex n. 43. & cap. 14. ex n. 38. ¶ Quæ rationes ut etiam suprà tetigimus in fine capitis præcedentes, licèt usque adeò certæ, & securæ non essent sufficere tamen possent, ad hoc ut ex illis bona fides induceretur, argum. text. in l. igitur, D. de liberali causa, ibi: *Iustis rationibus ductus, vel non iustis,* & eorum quæ notat Bartol. in l. Celsus, num. 13. D. de usucap. Menoc. de recuper. poss. rem. 13. numer. 34. & Mascard. conclus. 224. num. 17. Maximè cùm bona fides semper intervenire præsumatur, cap. si diligenti, & cap. ultim. de præscript. Covarr. d. §. 8. num. 2. Petr. Surdus cons. 73. num. 50. lib. 1. præsertim concurrente præscriptione immemoriali, quæ efficit, ut de tali bona fide amplius disputari non possit, nec probatio in contrarium admittatur, ex Salicet. ubi sup. & Gabr. num. 50. Burgos de Paz cons. 15. num. 33. Bursat. consil. 48. num. 8. Menoch. de præsumpt. lib. 3. præsump. 131. num. 50. & Gilken. dict. cap. 1. num. 11. & seqq. qui ita in concordiam contrarias Doctorum opiniones adducit.

Quibus **[sect. 80]** adijcio, quòd etiam si dubiam conscientiam haberent, adhuc bonæ fidei possessores iudicandi essent, ex his, quæ post longam disputationem resolvit idem Gilken. d. 2. par. memb. 2. cap. 2. ex num. 132. & ultra relatos ab eo magistraliter Baldus cons. 298. vol. 1. ubi **[sect. 81]** ait: *Quòd conscientia dubia non dicitur conscientia, nec producit dolum, quia non habet ubi figat pedem intellectus, & in dubio possessor potius debet sibi ipsi favere quàm*

dissuadere. Et ibîdem num. 9. & 10. subiungit: *Quòd dubitans semper interpretatur bonæ fidei, si quam habet occasionem dubitandi; quoniam æquiparatur ei qui ignorat rem alienam, l. manifestissimi, §. si autem dubium, C. de furtis.* Cui simile est etiam quod tradit in l. 1. num. 16. C. de falsa causa adiect. leg. nempè: *Quòd error, & titubatio differunt, quia errans figit intellectum suum in falso, sed dubitans est æqualis inter contrarias persuasiones, ut notatur D. de testam. l. de statu, & l. fin. C. de condict. indeb.* Circa quem articulum aliqua item notat Craveta cons. 412. num. 7. & Nos infr. cap. 5. num. 29. & sequentibus.
Ad alia autem argumenta quæ ab eodem Incognito expendi videntur de leg. ult. D. de usucap. & doctrina Paul. Castrens. ibîd. & de l. 7. titul. 29. par. 3. rectè respondet Freitas dict. ap. 14. Et ad illud quod additur, hanc præscriptionem immemorialem dici non posse, cùm in historijs extent, & passim legantur & repetantur initia, & progressus detectionis, & conquisitionis Indiarum, satisfacit Ægid. Ben. d. c. 3. n. 25. & seq. probans, non requiri ad immemorialem quòd rei, de qua agitur, non extet memoria, sed quod non sint homines, qui initij recordari possint. Vnde cum pauci sint, qui ultra centum annos excedant, ut in l. an ususfructus, D. de usufr. & in l. fin. C. de sacrosanct. Eccles. iam constat immemorabilem esse hanc, quæ ut diximus, plus quàm centum & triginta annorum curriculo innititur, cum indesinenti quasipossessione, qua simul præscriptum est, ut alij prohiberi possint, ut in simili probat Gilken. d. tract. par. 1. cap. 6. num. 122. & in eisdem nostris terminis Balbus de præscrip. par. 5. quæst. 6. num. 10. inquiens: *Quòd prohibere possumus, ne quis intret locum nobis invitis, unde prohibere possumus ratione possessionis navigationem, & piscationem maris & fluminis, quæ aliàs nobis communia sunt de iure gentium.* Et ad hoc non fuisse necessariam peculiarem aliorum Regum prohibitionem, sed sufficere notitiam quam de titulis & navigationibus Hispanorum habuerunt, benè etiam observat Freitas d. cap. 14. n. 33. ex traditis à Iacobin. de feud. verb. *Et cum venationibus,* n. 2. Dec. cons. 197. Menoc. cas. 160. n. 11. & Franc. Marc. decis. 529. num. 16. par. 1.

[687] CAPVT IV. *De alijs titulis, & rationibus, quæ eandem retentionem iustiorem efficiunt, & præcipuè de bellis contra Indos perduelles, vel apostatantes illatis, vel causa sociorum initis, & de voluntario populorum in Regni translatione consensu.*

SVMMARIVM Capitis IV.

1 *Indiarum Occidentalium iusta retentio pluribus titulis confirmatur.*

2 *Indis ob plures causas potuit bellum legitimum irrogari. Et num. 13.*

3 *Indi rebelles, vel apostatæ efficiuntur de dominio Papæ, aut Principis, qui eorum conversioni intendit.*

4 *Princeps omnis potest, & debet subditos suos defendere.*

5 *Lex 3. D. de off. Præsid. expenditur, & illustratur.*

6 *Indis Chiriguanensibus legitimè bellum inferri potest, secundùm Matienz. Et quare?*

7 *Chichimeci, Caribes, & Canibales Indi sæpè debellari, & servi fieri iussi sunt. Lusitani ob fidem sibi fractam, vel iniurias ab Indis Orientalibus illatas, plures eorum regiones debellarunt, ibidem.*

8 *Chilenses Indos iustè hodie bello comprimi, & servos fieri posse, multi opinantur, & quid circa hoc diversis temporibus ordinatum fuerit? Et num. 12.*

9 *R. Patris Ludov. de Valdivia Societatis Iesv zelus, & cura pro Indis Chilensibus à bello offensivo defendendis.*

10 *Reges nostri, & supremum Indiarum Consilium semper ea media fovent, & amplexantur, quæ Indis favorabiliora, & mitiora videntur.*

11 *Indis cum Chilensibus nihil per blanditiem profecit Pat. Ludovicus Valdivia.*

13 *Infideles, apostatæ, rebelles, vel Fidem impedientes iustè debellari possunt. Excellentiss. Princeps Esquilacensis Peruanus Prorex, laudatur, ibidem.*

14 *Fr. Antonij à Corduba notabilia verba expenduntur de casibus tractantia, in quibus adversus Indos, pugnari legitimè potest.*

15 *Cap. Dominus noster 23. quæst. 2. expenditur.*

16 *Armis & bellis tunc rectè ut possumus & debemus, ubi aliter iustitia, nec securitas consequi potest, cum Cassiod. Polyb. Chrysost. & alijs.*

17 *Ferro abscindenda sunt vulnera, quæ medicinæ fomentum non recipiunt.*

18 *Hispani ab aliquibus Indis contra alios sibi infestos in auxilium vocati, rectè militare, & belli spolijs potiri valuerunt.*

19 *Bella sociorum, & confœderatorum causa inita, legitima sunt.*

20 *Christiani regulariter se infidelium actibus, & bellis immiscere non debent.*

21 *Franciscum I. Galliæ Regem multi reprehendunt, quòd Turcam in auxilium vocaverit.*

22 *Asa Rex cur notetur in sacra Pagina?*

23 *Bellum ubi iustum est benè possunt Christiani, scandalo cessante, cum infidelibus, & pro infidelibus militare.*

24 *Christiani nullum peccatum committunt, infideles in bello iusto adiuvando.*

25 *Bonum opus ut exercere, ita & iuvare bonum est, etiam si quis pro eo mercedem accipiat.*

26 *Lex metum 9. §. sed licèt, D. quod met. caus. ponderatur, & illustratur.*

27 *Æquum est, ut si habes bonum propter me, ut & ego habeam propter te.*

28 *Abraham pro vindicando Rege Salem, & alijs suis confœderatis, iustè pugnasse dicitur.*

29 *Iosaphat consulto Domino pugnavit contra Regem Moab in auxilium Regis Ioram.*

30 *Machabæi qualiter petierint auxilium à Romanis?*

31 *Infidelibus quando pacem dare, aut fœdera cum illis inire possimus, etiam inconsulto Romano Pontifice.*

32 *Romani Imperium suum dilatarunt socios & fœderatos iuvando, & alias provincias aliarum vicinarum robore subigendo.*

33 *Indi voluntate sua Regum Hispaniæ dominium admisisse videntur.*

34 Peruani Regni Indi omnes se Regum nostrorum dominationi subiacere **[688]** velle publicis instrumentis testati sunt.

35 *Consensus superveniens purgamentum, aut tyrannidem præcedentem.*

36 *Tyranni ex cursu temporis, & diuturna populorum tolerantia, & concessione efficiuntur veri & legitimi Reges.*

37 *Reges Hispaniæ, data voluntaria Indorum electione, Indias Occidentales legitimè retinent.*

38 *Indos hodie gratam & ratam habere Regum Hispaniæ dominationem, multis probat Ioan. Matienzus.*

39 *Indorum proprij, & antiqui domini cum hodie non extent, rectè possunt Reges nostri, extante præcipuè concessione Pontificis, eorum regna possidere.*

40 *Initio quod nullum, vel vitiosum est, tractu temporis non firmatur, & quando hoc fallat? num. 43.*

41 *Originem Regnorum inspiciendam esse, & vitiosam semper nocere aliqui dicunt, & qualiter intelligendi sint? Et num. 42.*

44 *Acquisitio à principio nulla tanquam facta per forensem, ex posifacto convalidatur, si forensis civis fiat.*

45 *Iudicium à principio nullum, ex iure superveniente interdum firmari solet.*

46 *Alienatio à minore inutiliter facta confirmatur, si post legitimam ætatem eam ratam habuerit.*

47 *Causa confirmans ubi supervenit, actus initio nullus, convalidatur.*

48 *Regni ad legitimam occupationem sufficit, quòd plures, vel præcipuæ eius provinciæ iusto aliquo titulo occupari possint.*

49 *Occasio in tempore arrepta, omnia ferè mundi Imperia peperit.*

50 *Austriaca familia varijs occasionibus varia Regna, quibus hodie fruitur, coadunavit.*

51 *Occasione diligenter utendum Politici docent, & eam Aquilæ similem Nicephor. facit.*

52 *Carolum V. Imper. totius mundi Imperium consequi potuisse, si oblata sibi occasione uti sciret, Campanela testatur.*

SVnt quoque **[sect. 1]** plures alij tituli, qui eandem retentionem confirmant, quos recenset Mag. Victoria in 2. relect. de Indis ex num. 1. Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. par. 2. Fr. Alfons. à Castro de iusta hæret. punit. lib. 2. cap. 14. & Ioan. Azorius 1. tom. instit. Moral. lib. 8. capite 26. versic. *Septimò quæritur.* Sed præcipui eò reducuntur, ut absque ulla dubitatione Pijssimi Reges nostri eas provincias retineant quarum **[sect. 2]** Indi Fidem sibi pacificè, & sufficienter annuntiatam, nec recipere, nec audire voluerunt; vel receptam deseruerunt, blasphemarunt, vel impedierunt, aut Hispanos ad se prædicationis, ac commerciorum causa accedentes, vel ad alias regiones innoxium transitum postulantes, hostiliter adorti sunt, vel

simulato hospitio receptos, postea perfidis, & subdolis invasionibus enecarunt, prout sæpè contigisse narrat Ant. de Herrera in hist. gen. Ind. decad. 3. lib. 1. c. 18. pag. 126. & lib. 9. cap. 2. & lib. 7. c. 7. & decad. 4. lib. 6. cap. 11. & Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. pag. 63. & 64. Etenim cum in his casibus iustè, ac legitimè adversus infideles bellum inferri possit, iuxta ea, quæ plenè disputavimus sup. lib. 2. cap. 20. longè iustius, eiusmodi bello parta, retinebuntur, aut iterum, **[689]** si opus fuerit, pro eorum conservatione, ac retentione bellari poterit, ex regula l. patre furioso, D. de ijs qui sunt sui, cum latè traditis sup. hoc lib. cap. 1. ex num. 1.

Quam traditionem multis comprobat Episcop. Chiapens. in tract. domin. Ind. fol. 21. cum seqq. docens, **[sect. 3]** quòd ubi prædicta contingunt, infideles efficiuntur de dominio & iurisdictione Papæ, vel Principis Christiani, cui eorum convertendorum cura commissa est, ac propterea ab illo puniri possunt, & imperio & gubernatione suarum provinciarum propter eius abusum privari, iuxta sententiam D. Augustini lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. & alia, quæ congessimus sup. lib. 2. cap. 10. num. 59. & seqq.

Quia **[sect. 4]** omnis Princeps potest, & debet subditorum sibi hominum personas, bona, & iura defendere, l. nam salutem, D. de officio præfect. vigilum, cap. 2. de ordin. cognit. cap. 1. de restitut. spol. cap. dilectis, de appellat. ubi Innocent. & Hostiens. cap. Dominus noster 23. q. 2. cap. scire vos oportet 23. q. 8. idem Hostiens. in cap. 1. de treg. & pace, Gregor. Lopez per text. ibi in l. 1. tit. 23. part. 2. & in l. 3. tit. 19. part. 3. And. Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 1. & 4. Bobadilla in Politica lib. 2. c. 10. num. 49. Valençuela in monit. contra Venet. par. 7. ex num. 56. Avendan. in cap. 1. Prætor. num. 12. Et excessus & delicta infidelium efficiunt, ut etiam si extranei sint, nostræ iurisdictioni subdantur, argum. cap. 1. de offic. delegati, & **[sect. 5]** l. 3. D. de offic. Præsid. ibi: *Habet interdum imperium & adversus extraneos homines, si quid malum commiserint. Nam & in mandatis Principum est, ut curet is, qui provinciæ præest, malis hominibus purgare provinciam, nec distinguitur, unde sint.* Cuius legis in optima, & simili quæstione meminit Avendan. de exequen. mand. lib. 2. cap. 6. num. 12. & alia circa eam notantes DD. in l. unic. C. ubi de crim. agi oport. Socin. reg. 120. Donel. & Osuald. lib. 17. comment. iur. cap. 16. Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 4. cap. 16. num. 9. & 17. & Prosp. Farinac. in praxi crimin. lib. 1. quæst. 7.

Et ex his rationibus concludit Ioan. Matienzus in tract. manu scripto de moderamine Regni Peruani lib. 2. c. 9. **[sect. 6]** iustè adversus Indos Chiriguanenses bellum indici posse, eò quòd sæpius a fide nobis data defecerint, & alias Indorum nationes, quæ Evangelium receperunt, vel facilè recepturæ essent, suis minis, & crudelitatibus terreant, & maximam captivorum partem incredibili voracitate, & ferocitate deglutiant.PRSS

Idemque **[sect. 7]** de Chichimecis Novæ Hispaniæ, & Caribibus, ac Canibalibus Terræfirmæ, & adiacentium insularum sæpe in Supremo Indiarum Consilio statutum fuisse, & ut servi capientium fierent, passim in sua historia generali Indiarum Ant. de Herrera scriptum reliquit, & præcipuè decad. 1. lib. 6. cap. 10. & lib. 8. cap. 12. decad. 2. lib. 1. cap. 8. pag. 15. & cap. 22. pag. 72. & lib. 10. cap. 5. pag. 328. & decad. 4. lib. 7. cap. 6. pag. 169.

Neque absunt exempla Lusitanorum qui eisdem de causis plures Indorum Occidentalium ditiones iustis bellis imperio suo adiecerunt, ut testatur Navar. in cap. novit, notab. 3. num. 158. de iudicijs, Molina de iustitia & iure, tract. 2. disp. 104. vers. *Sextò,* & novissimè Seraphi. Freitas de iust. Imp. Asiat. cap. 9. ex n. 9. ad 15. ubi refert ad idem elegantissima verba Hier. Ossorij lib. 3. de reb. Eman. pag. 96. & li. 6. pag. 248.

Quod etiam nostris hisce temporibus de [sect. 8] Indis Chilensibus multi graves & Religiosi viri consulere solent, eò quòd hi magna ex parte Christo nomen dederunt, & ab eo desciscentes, se posteà alijs infidelibus sociarunt. Omnesque, cùm iam ob assiduam nostrorum prædicationem, & communicationem, sufficientem Fidei, ac Religionis Christianæ notitiam habuerint,**[690]** non solùm eam non amplectantur, sed quotidianis potius incursibus, & invasionibus tum Hispanos nostros, tum maximè alios Indos conversos, & amicos perimant, & disturbent, urbesque aliquas, & arces Hispanorum satis munitas deleverint, atque egregium illum virum Martinum Garciam à Loyola Calatravensis Ordinis equitem, eiusdem Regni gubernatorem, per insidias interceptum, occiderint.
Quod attendens Rex noster Pijssimus Philippus III. schedulam quandam expediri mandavit, datam Ventosillæ 26. Maij an. 1608. quâ iussit, ut prædictis Indis aperto Marte bellum infligeretur, & capti, decennio maiores, in servitutem redigerentur. Cuius tamen schedulæ rigorem posteà alijs anni 1610. temperavit, aliquorum Religiosorum enixis libellis, & attestationibus motus, [sect. 9] & præsertim Reverendi Patris Ludovici de Valdivia Societatis IeSv, qui Indos illos adhuc nequaquam eam pœnam mereri profitebantur, securiusque, ac commodius ad Fidem Christianam, & clientelam nostram reduci posse, si nullis bellis offensivis per quadriennium impeterentur, & per viros pios ac Religiosos, alijsque suavibus, & pacificis medijs, eorum conversio, & reductio procuraretur. Quibus [sect. 10] cùm Rex noster, & Regium eius Indiarum Consilium annuisset, (pro solita nimirum benignitate, & dilectione, quâ semper Indorum causas prosequi, & moderari consuevit) ipsummet Patrem, & alios eius socios, honestissimis codicillis donatos, huic expeditioni præfecit. Qui tamen [sect. 11] rebelles Chilensium provincias ingressi, non solùm per quadriennium, verùm nec per decennium quidquam, quod iustum & honestum esset, ab illis consequi potuerunt, & aliquibus a Barbaris trucidatis, re infectâ redierunt: imò & in peius redactâ. Nam Indorum ferocia & protervia succrevit, dum blanditiem nostram metum existimarent, & assiduis, ut solebant, bellis non lacessiti, numerosiores, & expeditiores ad bella, & alia damna nobis inferenda, reperirentur. De quibus [sect. 12] iterum Rex ac dominus noster Philipvs IV qui nunc piè, & fœliciter regnat, & per multos annos maiori semper pietate, ac fœlicitate, ô utinam regnet, commonefactus, aliam schedulam novissimè 13. Aprilis anno 1625. expediri præcepit, quâ Excellentissimo sui Peruani Regni Proregi Marchioni de Guadalcazar ordinat, & iniungit, ut si opportunum factu sibi visum fuerit, Chilensibus Indis, omnibus quibus fieri posset modis, bellum inferatur, sive illud defensivum, sive offensivum, punitivum, aut vindicativum appelles, & ut captivi servi capientium efficiantur. In cuius schedulæ consultatione, inter plures præstantissimos & prudentissimos Viros, ac Proceres nobilissimos, quorum sententiæ rogatæ sunt, unus fuit, qui multorum instar esse potuit, Excellentiss. Dominus Don Franciscus a Borgia Princeps Esquilacensis, qui proximè Peruani Proregis munus non minus laudabiliter, quàm fœliciter egerat, & eorundem Indorum mores expertus fuerat De cuius Magni Herois encomijs, egregijsque animi & corporis dotibus, cum eximia omnium litterarum cognitione coniunctis, plura dicere supersedeo, donec per adeò latum campum latiori, vel laxiori calamo discurrere possim.
Visum quippe est, nihil amplius expectari debere, ut omnia iura belli in eos Indos exequantur, qui toties moniti, & benignè tractati, in sua rebellione & obstinatione persistunt, & Hispanos nostros, atque alios Indos, qui pacem dederunt, & baptizati sunt, quietè & securè vivere non patiuntur, ex [sect. 13] communi omnium Theologorum sententia, quam præter alios, quos adduximus dict. lib. 2. cap. 20. eruditè probat **[691]** Victoria in dict. relect. 2. de Indis

numer. 5. & 7. proposit. 6. & §. 12. conclus. 4. & in relect. de iure belli, num. 56. & 59. Bañez 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 10. & 11. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 117. conclus. 4. Gabriel Vazquez in 1. tom. sup. 1. 2. quæst. 76. art. 2. disput. 120. cap. 5. ubi concludit, quòd infideles, qui sufficienter sibi annuntiatis, & propositis Fidei mysterijs, eis credere nolunt, infidelitatis peccatum committunt, & eam impedientes, aut susceptam deserentes puniri possunt, & meliùs Anton. à Corduba in quæstion. lib 1. q. 57. dub. 6. vers. *Quintum dictum, ubi* **[sect. 14]** *inquit: Quòd si Christiani verosimiliter timeant Barbarorum fraudes sive fallacias, & instabilitatem in vera Fide, vel Religione semel suscepta, vel suscipienda, quodque habita opportunitate in mortem Christianorum moliantur, ita quòd non sunt, neque erunt tuti inter eos etiam Christianos effectos, nisi illis dominentur, & habeant arces, & oppida fortia, ad quæ confugiat tempore necessitatis ad se, & sua omnia, & iam conversos in vera Religione tuendum: tunc certè iustè possunt illos bello subijcere, & eis dominari. Ita quod omnibus tentatis, ut suprà dictum est si Christiani non possunt consequi securitatem, neque esse tuti inter Barbaros, prædicando volentibus audire Fidem, vel post eius prædicationem, & susceptionem, nisi illos debellando, & subijciendo, & civitates eorum occupando, hoc utique iustè facere pussunt, & antiquos dominos deponere, & novos instituere, & prosequi iure belli ea omnia, quæ in alijs bellis iustis iustè, & licitè fieri possunt, quia finis belli est pax & securitas, ut ait August. ad Bonifacium. Ergo postquàm licitum est Christianis bellum suscipere, & etiam si necesse sit inferre, etiam licitum est facere necessaria ad finem belli, scilicet ad securitatem, & pacem obtinendam.* Pro quo etiam sacit **[sect. 15]** D. Augustini sententia super Iosue lib. 6. quæstion. quæst. 6. relata in dict. cap. Dominus 23. quæst. 2. ubi inquit: *Iusta bella solent definiri, quæ ulciscuntur iniurias: si qua gens, vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per iniurias ablatum est.* Cui mirè **[sect. 16]** conveniunt verba Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 5. nostræ legis 1. tit. 23. part. 2. & Cassiodori lib. 3. var. epist. 1. ubi asserit: *Vtile tunc esse ad arma concurrere, cùm locum apud adversarium iustitia non potest invenire.* Eòdemque respiciens Polybius lib. 4. hist. pag. 351. prudentissimè dixit: *Ita existimo, fugiendum quidem esse bellum: non tamen ita fugiendum, ut omnia, ne in id incidamus, sustinere, perpetique velimus: quid enim vel æquabilitatem in Republica, vel fiduciam, vel libertatis incundissimum nomen laudaremus, si nihil omnino esset paci anteponendum? Pax enim si iusta & bona sit, res est certe omnium pulcherrima, atque optima. Nihil tamen est, aut faciendum iniustè, aut patiendum turpiter, ut pace frui valeamus* Et D. Chrysost. tom. 1. homil. in Psalm. 134. sic scriptum reliquit: *A Deo habemus dexteras, ut & nobis ipsis, & alijs iniuria affectis opem feramus, ut scelera de medio tollamus, ut ijs, quibus vis & damnum adfertur, simus portus, & refugium.* Et melius homil. 36. in Matth. ex cap. 10. tom. 2. explicans illa verba: *Non veni mittere pacem, sed gladium,* inquiens, *Tunc enim pax præstatur, quando quod tabe, & sanie corrruptum est, abijcitur, & abscinditur; quando factiosa, & improba pars repellitur, aut omnino destruitur si enim cœlis terra coniungi potest. Num & hoc modo reliquum corpus conservat medicus facilè, si quod reduci ad sanitatem non potest, absciderit, & proiecerit. Et militiæ Dux ad solvendam conspirationem, alterum in alterum concitat, &c.* Quibus **[sect. 17]** conveniunt verba tex. in cap. in Canonibus 16. q. 1. & cap. vergentis, de hæretic. ubi dicitur: *Quòd convenit, ut ferro abscindantur vulnera quæ fomentum non recipiunt disciplinæ,* Senecæ in Agamemn. act. 2. scen. 1.

Et ferrum, & ignis sæpè medicinæ loco est.

[692] Et Sophoclis in Aiace flagellif. act. 2. in fine.

— *Haud profecto esse medici*

Sapientis arbitror; ubi sectionibus
Morbus eget, incantationibus utier.

Cum multis alijs, quæ circa hanc rem cumulant, & exornant Theologi omnes post D. Thom. in 2. 2. q. 40. iuris Interpretes in l. ut vim, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Did. Covarr. in reg. peccatum, 2. par. relect. §. 9. Alvar. Pelag. lib. 2. de planct. Eccles. cap. 46. Paris de Puteo de re militari lib. 1. cap. 14. Petr. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 11. Nicol. Moronus in tract. de fide, tregua, & pace, q. 5. & alij, quos plenè retulimus sup. lib. 2. cap. 6. num. 49. & sequentibus.

Præstat **[sect. 18]** quoque, ut acquirendi, ita longè magis, & retinendi iustissimum titulum, quòd Hispani nostri, Fidei propagandæ causâ, plures Barbarorum provincias adierunt, in quibus ab indigenis benignè suscepti sunt, & in auxilium contra alios convicinos vocati, cum quibus ipsi ijdem Barbari iustis de causis antiqua, & intestina bella gerebant, eâ lege, & conditione fœdus, & amicitiam in euntes, ut quidquid ex hostilibus provincijs eiusmodi expeditionibus caperetur, id Hispanorum iuribus, & commodis cederet, ut in Nova Hispania per Tlascathecas contra Mexicanos factum fuisse passim omnes Indiarum Occidentalium historici narrant, & præcipuè Anton. de Herrera in d. hist. gen. Indiar. decad. 2. lib. 6. per totum, & alibi sæpè, & Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. & 3.

Quod ubi **[sect. 19]** intervenit, Theologi omnes conveniunt, legitimam acquisitionem, & retentionem induci, ut in nostris terminis latè probat Victoria dict. 2. relect. de Indis numer. 17. ubi hunc septimum, & ultimum titulum vocat, quo potuerunt, aut possent venire Barbari, eorumque provinciæ in possessionem, & dominium Hispanorum, & Gregor. Lopez eius verba transcribens in dict. l. 2. titul. 23. part. 2. gloss. magn. col. 14. Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 40. de bello, art. 1. vers. *Dubitatur* 3. col. 1181. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 3. quæst. 16. de bello, punct. 2. versic. *Quartò certum est,* Ioan. Azor. 1. tom. instit. moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 13. Pat. Lud. Molina de iustit. & iure, tractat. 2. disput. 105. ubi ultra exemplum Tlascathecarum, alia similia in India Orientali contigisse commemorat, quibus mediantibus Lusitani varias occasiones habuerunt, nonnulla iure belli occupandi, quod etiam novissimè tangit Seraphin. Freitas dict. cap. 9. numer. 16. & generaliter resolvunt Caietan. & cæteri post Div. Thom. in 2. 2. dict. quæst. 40. art. 1. Sylvest. verb. *Bellum,* el 1. quæst. 8. conclus. 3. Ioan. Maior. in 4. distinct. 15. quæst. 15. Alfons. â Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. causa 10. vers. *Ecce omnes,* Simon Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. pag. 326. & 364. & sequentibus, & novissimè Pat. Suarez in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. num. 25.

Etenim **[sect. 20]** licèt regulariter Christiani infidelium auxilio uti non possint, neque se eorum actibus, & communicationibus immiscere, maximè ubi contra alios Christianos præliandum est, nisi id iustitia belli, & præcisa defensionis necessitas extorqueat, ut præter Auctores suprà relatos tenet Oldrad. cons. 71. Numquid Christianus? Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in rub. de Iudæ. vers. *Convertendo,* Abb. in cap. quod super, vers. *Vltimò hìc quæritur,* de voto, Annania, & Felin. in cap. ad liberandum, de Iudæis, Corsetus in tract. de potest. Regia, 4. par. princip. q. 83. Marquard. de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. par. 1. cap. 6. Tiber. Decian. in tractat. crimin. lib. 5. cap. 10. num. 4. P. Lud. Torres de Fide, disp. 51. artic. 9. col. 642. Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. verb, *Infidelibus,* concl. 123. pag. 490. **[693]** Camill. Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. à num. 88. & 181. Valençuela in monit. adversus Venet. 7. par. ex numer. 56. & 65. Osascus in peculiari disputatione huius articuli, quam post suas decisiones Pedemontanas attexuit, Ioan. Cochier in Thesaur. Polit.

lib. 2. Petr. Binsfeldius de iniurijs & damno dato, cap. 8. quæst. 1. conclus. 17. pag. 528. Petr. Heingius in miscellan. quæst. 1. par quæst. 11. Franc. Mingon. ad consuetud. Andegavens. fol. mihi 67. cum multis alijs congestis per Iulium Ant. Brancalasum in compend. art. Cathol. Regnan. lib. 3. de Religione. pag. 52. & 53. Sandoval. 1. par. histor. Caroli V. lib. 25. §. 48. fol. 242. & Calist. Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 26. num. 65. pag. 264. Quorum **[sect. 21]** plures hac de causa Franciscum Primum Regem Galliæ notare solent, eò quòd Turcas in subsidium contra Carolum V. Imperatorem vocaverit; sicut **[sect. 22]** etiam, ob eandem fortè rationem, 2. Paralipom. 16. reprehensus est Rex Asa, eò quòd accersiverit in auxilium exercitum Syriæ contra Regem Israël. Nisi fortè ideò potius, quia magis confidit in eo exercitu, quàm in Domino, qui tamen ipsum paulò antè liberaverat ab exercitu Æthiopum, 2. Paralipom. 14. ut notavit D. Ambros. in oratione de obitu Theod. Abulens. q. 17. in dict. cap. 16. Bañez, & Valencia ubi suprà.

At verò **[sect. 23]** in bello iusto contra alios infideles, nihil prohibet, Christianos cum infidelibus militare, si scandalum, & periculum Fidei absit, eosque iuvare, ac defendere, & in suam tutelam, & clientelam recipere, atque huius auxilij, & confœderationis causâ, hostium spolijs, ac provincijs, ex pactis conventis, vel ob laboris, & periculi suscepti remunerationem potiri, ut constat ex text. in cap. quid culpatur 23. quæst. 1. & cap. Iulianus 11. q. 3. Tiber. Decian. ubi sup. num. 3. Mag. Marq. in Gubernatore Christ. lib. 2. cap. 25. pag. 311. & seqq. & reliqui omnes suprà relati. Qui eâ consideratione ducuntur, quòd **[sect. 24]** Christiani, qui eiusmodi iustis infidelium bellis opitulantur, nihil iniustum, aut illicitum perpetrant, cum nihil aliud faciant, quàm acceptâ auctoritate ab eo, qui illam potest conferre, ad bonum cooperari, & socijs, atque amicis, cum quibus pro uno, & eodem reputantur, contra extraneos, & inimicos malefactores auxilium præstare. Et sicut **[sect. 25]** exercere opus bonum non potest nisi bonum esse, ita etiam adiuvare in bono opere, quale est iustum bellum, etiam si quis pro hoc labore aliquam mercedem, & remunerationem accipiat, ut **[sect. 26]** eleganter cum Pomponio scribit Vlpian. I. C. in l. metum 9. §. sed licèt, D. quodmet. causa, ubi glos. verb. Meæ, rectissimè addit, æquum **[sect. 27]** esse, ut si habes bonum propter me, ut & ego habeam propter te, ad quod probandum allegat l. idem, §. fin. de condict. ob turp. caus. l. 2. §. æquissimum, ad leg. Rhod. de iactu, l. si pater, §. si quis, D. de donat. & conducunt, quæ in simili notat Bart. in l. ut vim, n. 8. D. de iust. & iur. August. in addit. ad Angel. de malefic. verb. *Che me hai adulterato,* sup. num. 64. Beroius in cap. 1. num. 51. de offic. delegati, Matth. de Afflict. decis. 149. & alij, quos novissimè refert Flores de Mena practic. quæstionum, quæst. 18. à num. 14. & P. Suarez in tract. de charit. disp. 1. sect. 2. ex n. 6. ubi exactè disputat, an & qualiter liceat opera bona virtutis operari propter mercedem temporalem?

Quâ ratione **[sect. 28]** Abraham Genes. 14. ad vindicandum Regem Salem, & alios, qui cum eo fœdus percusserant, iustè pugnasse dicitur contra quatuor Reges illis regionis, à quibus ipse nullam iniuriam acceperat, & in gratiam fratris Lot, quem illi spoliaverant, & captivum ducebant. Et **[sect. 29]** Iosaphat 4. Reg. 3. contra Messam Regem Moab pro Ioram, quia nolebat ei reddere tributum agnorum, & arietum, quod pendere quot annis debebat ex antiquo fœdere cum Achab patre Ioram, & quidem prius consulto Domino. Machabæos **[sect. 30]** quoque à Romanis infidelibus auxilium petijsse Machab. 1. cap. 8. docemur. Quibus exemplis alia addit Marquard. ubi sup. latè concludens, ex **[sect. 31]** iustis causis posse fieri pacem, & fœdera cum infidelibus, etiam inconsulto Summo Pontifice, dummodo contra eum,

& Ecclesiam non fieret, neque eo tempore, quo ab universis Christianis eisdem infidelibus bellum indictum esset.
Ipsi quoque **[sect. 32]** Romani, quorum iustitia, & Imperium valdè à D. Augustin. & alijs laudatur, ut diximus sup. lib. 2. cap. 7. num. 72. & seqq. nullâ profectò ratione illud maxime dilatarunt, quàm socijs, atque amicis auxiliares copias præstando, & alias provincias aliarum vicinarum robore subigendo, ut observat Victoria ubi sup. & constat ex Strabone lib. 6. Tacito lib. 5. Annalium, Paulo Orosio lib. 5. cap. 8. Ambr. de Morales lib. 7. cap. 14. & lib. 8. cap. 2. & 53. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 17. Iulio Cæs. Bulengero de Roman. Imper. lib. 3. cap. 5. & ex l. postliminij 5. l. non dubito 7. D. de capt. & postilimin. revers. ubi DD. hanc materiam confœderationum pertractant, & Sebast. Nævius, qui ibîdem plurimos colligit. Eòque respicit Cicero pro lege Manilia, dum ait: *Propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores vestri cum Antiocho, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt.*
Illud **[sect. 33]** etiam, & quidem urgentius, pro eiusdem Novi Orbis legitima retentione perpendi potest, quod in omnibus ferè illius provincijs Indi antiquis dominis, & Regulis, varijs bellorum eventibus, & alijs modis carêre cœperunt, & cognitâ Regum nostrorum Religione, potentiâ, & gubernandi prudentiâ, ac mansuetudine, se eorum imperio, gubernationi, & iurisdictioni summâ voluntate, atque alacritate dediderunt, & quotidie dedunt, & devovent, ut de Mexicanis, Peruntinis, & alijs passim refert Anton. de Herrera, & alij rerum Indicarum Auctores. Et **[sect. 34]** extant in Archivis huius Regij Limani Conventus quædam publica, & authentica monumenta anno 1562. confecta de mandato excellentissimi Proregis Comitis de Nieva, & aliorum, qui cum eo missi fuerunt, ut in hoc Regno Peruano de perpetuandis Indorum commendis tractarent. Ex quibus constat, quòd cùm hi peritissimum, & prudentissimum virum Licentiatum Paulum Ondegardum ad omnes ferè eiusdem Regni provincias misissent, ut Indorum ea in re voluntatem exquirerent: illi, suis comitijs habitis, & rogatis, seriò semper, & unanimiter responderunt, se nullum alium dominum universalem, vel particularem habere, neque in posterum sortiri, aut agnoscere velle, præter nostrum Hispaniæ Regem Opt. Max. cui se, & sua humiliter & hilariter submittebant. Quo mediante **[sect. 35]** etiam si fortè aliquis excessus, aut iustitiæ defectus in primæ conquisitionis exordijs notari potuisset, iam omnino cessasse, ac purgatus esse videtur.
Communis **[sect. 36]** enim populorum in Regis electione, vel adprobatione consensus, sive is expressè, sive paulatim cursu temporis exhibeatur, etiam tyrannidem in Monarchiam perfectam, & legitimam vertit, ut probat text. in l. ex hoc iure, ibi: *Regna condita,* D. de iust. & iure, l. 1. D. de constit. Princip. l. 2. §. novissimè, D. de orig. iur. §. sed quod Principi, instit. de iur. nat. iunct. l. 2. & 4. D. de eo quod met. caus. cap. ad id, de sponsalibus, cum alijs, quæ latè cumulat Albericus in l. cunctos populos num. 20. C. de summa Trinitat. Navarr. in cap. novit, de iudicijs. notab. num. 158. Molina de iustit. & iur. tract. 2. disput. 24. in fine, Covarr. in pract. cap. 1. num. 9. Illustrissim. Card.**[695]** Bellarm. lib. 3. de laicis cap. 6. in fine, pag. 209. Salas de legib. disp. 7. sect. 12. n. 67. in fin. Leonard. Lessius de iust. & iure lib. 2. cap. 3. num. 41. & cap. 29. dub. 9. Laurea Salmant. certam. 5. de hominum præfectura. cap. 2. num. 12. Pat. Franc. Suarez omnino videndus in defens. Fidei contra sect. Anglic. lib. 3. cap. 2. num. 19. Marta de iurisdict. 1. par. cap. 8. num. 19. Calist. Remirez de lege Regia Aragoniæ, §. 4. num. 8. Freitas ubi suprà, capite 12. in fine, & Bobadilla in Polit. lib. 1. cap. 2. numer. 14. litt. 1. ubi exemplum Romanorum adducit, qui

teste Cicer. lib. 3. Rhetor. cap. 3. partim ense, partim consensu potentiam, & dominationem totius ferè Orbis adquisierunt.
Et in [sect. 37] nostræ quæstionis terminis idem probant Victoria in relect. 1. de Indis, num. 40. vers. *Restat alius,* & securius in 2. relect. num. 16. vers. *Alius titulus,* & eum transcribens Greg. Lopez in dict. l. 2. par. col. 11. vers. *Asserit etiam,* & col. 14. vers. *Alius titulus,* ubi concludunt, omni iure inspecto certissimum esse, per veram, & voluntariam Indorum electionem Reges Hispaniæ iustè has provincias retinere posse, puta, si omnes ipsi Barbari, aut maior eorum pars, intelligentes prudentem administrationem, & humanitatem Hispanorum, ultrò vellent accipere in Principem Regem Hispaniæ, Ioan. etiam Matienz. eandem sententiam dissertissimè sequitur in tractat. manu scripto de moderatione Regni Perù, lib. 1. cap. 3. ubi [sect. 38] multa beneficia commemorat, quæ Indi ex Regum nostrorum tuitione acceperunt, & alia argumenta, ex quibus hodie grata, & voluntaria eorum subiectio colligi potest.
A quibus non abest Franc. Vargas in tract. de auctor. Papæ, & Episcop. confirm. 10. n. 4. & 5. ubi hunc ipsum titulum ex eo magis communit, quòd cùm [sect. 39] inter Indos nullus iam reperiatur, qui eorum dominatum iure sanguinis petere valeat, meritò possunt Reges nostri ex Romani Pontificis concessione harum regionum imperium habere, & exercere, ex celebri doctrina Oldrad. consil. 69. Ancharran. in reg. peccatum, 3. q. principali, & aliorum, quos refert & sequitur Caietan. in 2. 2. q. 10. quibus convenit Bald. in l. unica, C. de iur. deliber. col. 5. relatus ab Episcop. Chiapens. in tract. comprobat. dom. Ind. fol. 31. ubi tradit, quòd hodie ubicunque iurisdictiones vacant, ut in Regnis infidelium, apud quos non est vera, nec naturalis dignitas, & iurisdictio, occupanti Catholico conceditur.
Neque [sect. 40] his adversatur vulgaris iuris regula, quâ docemur, id, quod ab initio nullum, vel vitiosum est, tractu temporis non convalescere, l. quod initio, D. de reg. iur. cap. non firmatur, eod. tit. lib. 6. cuius argumento docuisse videtur Ioan. Igneus in quæst. an Rex Franciæ recognoscat superiorem num. 21. Originem [sect. 41] nactæ possessionis in iure acquirendorum Regnorum inspiciendam esse, l. clàm possideri, in princip. D. de acquir. possess. l. nam origo, D. quod vi, aut clàm: & quod si est violenta, non potest opitulari, l. auctoritatem, C. unde vi, cap. vigilanti, & cap. fin. de præscription. sed imò hoc vitium transit in successores, l. an vitium, D. de divers. & temp. præscription. l. Pomponius, in princ. D. de acquir. possess. l. hæres, D. de usucapion. §. fin. inst. eodem. Nam, ut [sect. 42] benè considerat Marta d. 1. part. cap. 8. num. 15. & 16. postquàm tale ius, vel præscriptione legitimâ acquisitum, vel voluntario subditorum consensu confirmatum est, iuridicè omnia facta fuisse finguntur, arg. l. mulier, §. penult. de condi. instit. & eorum, quæ benè notat Alexand. post Bald. Cuman. Castrens. Salicet. & alios in l. extraneum num. 8. C. de hæred. instituend.
Et [sect. 43] prædicta regula, quod ab initio, ita accipienda est, ut nullum à princi-**[696]**pio, per solum lapsum temporis non convalescat. Contrà verò probandum sit, si præter temporis cursum, aliæ quoque circunstantiæ, vel qualitates accedant, ut notant DD. in dictis iuribus, & glossa celebris, verb. *Terminetis,* in cap. ex tenore, de foro competent. ¶ Vnde [sect. 44] acquisitionem à principio nullam, tanquam factam per forensem, cui acquirere per statutum prohibitum erat, benè reconvalescere, si posteà forensis civis fiat, latè & optimè fundat, resolvit Andr. Barbacia cons. 70. lib. 3. col. 2. Et [sect. 45] iudicium, quod à principio nullum erat, ex iure supervenient consirmari posse, probatur in exemplo l. si rem alienam, § fin. D. de pignor. act. l. conficiuntur, §. si ei servo, D. de iure codicill. l. servum filij 46.

de legat. 1. iunctis alijs, quæ tradit Bart. in l. 1. num. 12. D. de regula Catoniana, Alexand. cons. 27. viso libello, col. 2. lib. 1. Felin. in cap. inter dilectos, n. 6. de fide instr. ¶ Quod **[sect. 46]** idem in alienatione à minore sine decreto facta intercedit. Nam etsi invalida sit, confirmatur tamen superveniente maiore ætate, l. final. C. si maior factus. Etenim quando **[sect. 47]** causa confirmans supervenit, convalidatur id, quod à principio nullum est, iuxta celebrem doctrinam Dyni in d. cap. non firmatur, l. per fundum, D. de servit. rustic. & ibi Bart. num. 3. & text. optimi in l. iure nostro, § ult D. de testam. tutela, Clem. 1. ut lite pendente, & in l. quædam, D. de reb. dub cuius verba sunt: *Quædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, & apparet, quid actum sit.*

Rursus non obstabit, si quis fortè obijciat, hos titulos, de quibus hoc in capite egimus, iustæ scilicet acquisitionis, & retentionis ob defensionem Fidei, vel causa sociorum, aut voluntariæ electionis in aliquibus huius Novi Orbis provincijs non intervenisse, quæ alijs, atque alijs modis in potestatem, & dominium Hispanorum redactæ comperiuntur. Nam **[sect. 48]** ad iustam, & legitimam alicuius Regni occupationem sufficit, quò plures, & præcipuæ eius provinciæ bello iusto, aut alio legitimo modo occupari possint, ut reliquæ eâdem formâ debellari, & possideri valeant, ut post D. Thom. & alios concludit Petr. Arag. in 2. 2. q. 10. art. 1. pag. 312. ver *In quo sit quarta conclusio.*

Vt omittam **[sect. 49]** mirum, aut novum non fuisse, quòd Reges nostri labi non paterentur oblatam sibi tot vijs, & rationibus regnandi, & imperandi in hoc Novo Orbe occasionem (quamvis hoc, ut fæpè diximus, ab eorum mente & pietate alienum fuerit) cùm certum sit, eam, omnia ferè mundi Imperia peperisse, ut Græci, Romani, & alij à nostra ætate remoti testes esse possunt, & vel **[sect. 50]** ipsa familia Austriaca, de qua Auctor tractatus de occasione, relatus à Petr. Andr. Canonher. in Aphor. Polit. Hipo. lib. 1. pag. 249. sic scriptum reliquit: *Quæ hodie familia in universa Europa plura Regna plures regiones, ac ditiones possidet, quàm Austriaca? Atqui eorum pleraque connubijs, tutela, & similibus fortunæ beneficijs sunt quæsita: unus quidem Belgicas provincias suo adiecit imperio, alter Hispanias addidit. Tertius ne quid ad summum illustrissimæ familiæ dcesset fastigium, Lustaniam quoque, & immensas utriusque Indiæ regiones acquisivit, imperiumque suum ijsdem, quibus Solis cursum finibus terminavit.*

Vnde **[sect. 51]** Politici docent occasionem rerum gerendarum summa cum diligentia aucupandam esse, quia secundùm Niceph. lib. 16. 12: *Celerrima Aquila est temporis opportunitas, & occasio, quæ ad pedes advolans, capi à quopiam potest: sin aufugiat in altum aërem, eos, qui se persequuntur, ridet, neque ut ad eos redeat, in animum inducit.* De quo plura alia cumulat Canonherius ubi sup. & novissimè Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat. & belli, 1. par. consid. 3. ex numer. 8. Iustus Lipsius lib. 5. civil. doctr. cap. 16. Pat-Ioannes David in lib. de occasione arrepta, aut **[697]** neglecta per totum, & Fr. Ioan. à Salazar in Polit. Hispan. propos. 11. §. 5. ubi **[sect. 52]** respondet obiectionibus Campanelæ, qui invictum illum & magnanimum Imper. Carolum V. perperam suggillavit, quòd mundi dominus esse desierit, quia oblatis sibi à fortuna occasionibus, opportunè uti noluit, vel nescijt.

CAPVT V. *De ultimo, & efficacissimo eiusdem retentionis titulo, qui ex difficultate, aut verius impossibilitate restitutionis descendit, Indis*

iam ad Fidem conversis, & eorum, & Hispanorum rebus mutuis inter se nexibus complicatis.

SVMMARIVM Capitis V.

1 *Retentio Novi Orbis hodie secundùm omnes sine scrupulo ac difficultate procedit.*

2 *Orbis Novi dominatio hodie à nostris Regibus sine peccato deseri non poterit.*

3 *Sententiæ Victoriæ, Soti, Gregor. Lop. Matienzi, Bañez, Cordubæ, Acostæ, Molinæ, & aliorum circa iustam retentionem Novi Orbis, sigillatim expenduntur.*

4 *Indi semel conversi suæ gubernationi relinqui non debent, & quare?*

5 *Ignorantes secundùm Platonem & Aristotelem sequi debent, & prudentes ducere, ac dominari.*

6 *Stulti secundùm D. August. melius viverent, si sapientium servi essent.*

7 *Indi si suæ potestati, ac gubernationi relinquantur, facilè in apostasiam, & antiqua crimina prolabentur.*

8 *Infidelibus semel conversis, si apostasiæ crimen timetur, potest Papa Principes fideles assignare.*

9 *Cap. de Iudæis, vers. Qui autem, 45. dist. expenditur.*

10 *Vxor fidelis quando à viro infideli separari possit?*

11 *Cap. quanto, de divortijs expenditur, & illustratur.*

12 *Filij baptizati à patrum infidelium potestate liberantur.*

13 *Matrimonium, quod fieri tractabatur inter Sereniss. Mariam Hispaniæ Infantem, & Carolum, Regis Angliæ filium, quibus rationibus dilatum fuerit?*

14 *Matrimonium inter Catholicam, & hæreticum qualiter, & quare prohibitum sit? Et num. 16.*

15 *Dispensatio Pontificis necessaria est ad matrimonium inter Catholicam, & hæreticum, & hæc, non nisi cessante periculo perversionis, & magnis alijs causis intervenientibus concedi solet.*

17 *Fideli cum infideli nulla potest esse societas.*

18 *Servus Christianus liberatur à dominio domini Iudæi, vel infidelis.*

19 *Lex 1. C. ne Christian. mancip. hæreticus, vel Iudæ. &c. cum similibus explicatur, & illustratur.*

20 *Catholicus esse debet, qui multitudini præficiatur.*

21 *Papa potest Principes apostatantes privare dominio quod habent supra fideles.*

22 *Principum peccata perniciosissima sunt, præsertim in materia Fidei.*

23 *Principes, quia gravius, quàm subditi peccant, gravius puniendi sunt.*

24 *Papa, ut bonus Pastor, debet omnia, quæ impediunt Fidei conservationem, & progressum submovere.*

25 *Indorum, & Hispanorum Respublica hodie una est, & mutuò se iuvat.*

26 *Regnum unum etiam iniustè occupatum restitui non debet cum notabili aliorum Regnorum, & statuum iactura.*

27 *Restitutionem rerum alienarum quando excuset necessitas, vel difficultas?*

28 *Navarrensis Regni restitutionem quo argumento excuset Navarrus?*

29 *Reges nostri hodie ex sententia multorum non solùm iustè retinere possunt Indias Occidentales, verùm & rebellantes denuò subiugare.*

30 *Cap. 1. 23. q. 8. & cap. pudenda 24. q. 1. expenduntur.*

31 *Restitutionis in materia multa tolerantur, quæ corrigi non possunt.*

32 *Æmilij Probi elegans locus pro retentione Indiarum expenditur.*

33 *Agrariæ legis effectus, quamvis iniustos, ob maiora damna vitanda Romanus Popul. toleravit, ex Divo Augustino.*

34 Commendas Indorum qua ratione continuandas censuerit Fr. Alfonsus à Castro.

35 *Indiæ Occidentales si hodie à Regibus nostris relinquerentur, aut restituerentur, multa damna, & absurda resultarent.*

36 *Bona inferioris ordinis restituenda non sunt cum iactura superioris.*

37 *Religionis conservandæ ratio multum præponderat.*

38 *Animarum salus cunctis rebus præfertur.*

39 *Lex sancimus 17. C. de sacrosanct. Eccles. expenditur, & illustratur.*

Sed etsi, absque veritatis præiudicio, concederemus, in huius Novi Orbis conquisitione, & Barbarorum ad Fidem conversione, aliquid primis illis temporibus intervenisse, quòd Regum nostrorum occupationem & dominationem minus iustam, & legitimam redderet. Illud **[sect. 1]** tamen apud omnes exploratum esse videtur, hodie post tot in eodem Orbe detegendo, & Catholicis præceptis imbuendo exantlatos labores, & postquàm Hispanorum, atque Indorum gubernatio & conservatio tot inter se nexibus, ac vinculis copulata conspicitur, iustè, & absque ulla peccati labe ab eisdem retineri: imò, **[sect. 2]** quod magis est, citra grave peccatum deseri, ac relinqui non posse. Quod benè insinuavit Episcop. Chiapens. in tractat. comprobat. suprem dom. Ind. fol. 2. & seqq. & in proposit. 19. & in replicat. 12. ad obiect. Sepulvedæ, fol. 54. & **[sect. 3]** signanter, atque eruditè probat Mag. Victoria in 2. relect. de Indis insulanis, num. 13. & 14. & in finalibus verbis, ubi ita concludit: *Tertiò patet, quòd iam postquam ibi facta est conversio multorum Barbarorum, neque expediret, nec liceret Principi omnino dimittere administrationem illarum provinciarum.* Et sequuntur, atque illustrant Dom. Soto. in 4. dist. 5. q. 1. art. 10. Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 13. vers. *Alium titulum,* Matienzus in tract. manu scripto de moderatione Regni Perù lib. 1. cap. 3. in fine, ubi dicit, se circa hoc plura alia notasse in stylo Cancellariæ tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. §. 1. gloss. 1. num. 46. Dom. Bañez in 2. 2. q. 10 art. 10. pag. 536. in fine, ubi concludit, hunc esse potissimum titulum, quo Hispaniarum Rex gubernat gentem Indorum

ad Fidem iam conversam, Francisc. Vargas in tractat. de iurisdict. Pontif. & Episcop. confirm. 11. num. 13. ubi ait Papam in provincijs infidelium ad Fidem conversis, Episcopatus, cæteraque munia erigere, & creare secundùm Bald. & Angel. in l. id quod apud hostes, de legat. 1. & eam quam putat iurisdictionem prosuturam concedere, Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. vers. *Quòd si maior,* pag. 507. ubi notabiliter inquit: *Quod si maior pars Indorum esset iam conversa, aut converti parata, tunc si sine dispendio, sive periculo Papa, vel Princeps aliquis Christianus auctoritate Papæ, etiam per bellum, tollere posset illos dominos infideles, & illis præficere Principem, aut Principes Christianos, qui gubernarent iam fideles effectos, aut converti paratos, & ipsos in vera Religione ab infidelium persecutione tuerentur,* **[699]** *certè ita fieri licitè posset, atque deberet, ad conservationem Religionis, & ad tollendum impedimentum eius, & Fidei, & tyrannidem dominorum infidelium supra Christianos. Et hoc modo Reges Hispaniæ dominantur insulanis per suos Hispanos expugnatis,* Iosephus Acosta de procur. Ind. salut. lib. 2. cap. 11. ubi eleganter scribit. *Certè graviter errant quidam specie fortasse pietatis, ius Regium, & administrationem vocantes in dubium, quærentes interdum, quo titulo, & iure Hispani dominentur Indis? Num hæreditario iure ad nos devoluti sint, an bello iusto subiecti? Quæ sanè disputatio eò pertinet, ut administrationis Indicæ, vel tollatur, vel certè debilitetur auctoritas, quò semel si gradus fiat, quanta sit futura pernicies, quæ perturbatio rerum omnium consequatur, dici vix potest. Atque ideò illud religiosè, & utiliter moneo, non oportere in hac causa amplius disceptare: sed veluti præscriptum iam sit, optima Fide agere debere Christi servum. Neque aliam subtiliorem causæ evictionem petendam esse, quàm quod ut demus, quàm maximè peccatum esse in usurpatione dominatus Indici: tamen neque restitui iam potest, cui enim aut quibus modis, neque si maximè posset Fidei Christianæ semel susceptæ evidens iniuria, & periculum id ullo modo pateretur, &c.* Et inferiùs: *Igitur sive iniuria usurpatus sit dominatus Indicus, sive quod magis existimandum & prædicandum est, quantum attinet ad Regum administrationem iure, & ordine, nequaquam expedit Indorum administrationem, quæ illis utilissima est, ad salutem æternam, Christianis Principibus derogare.* Idem non minus disertè probat ipsemet Auctor lib. 3. cap. 3. sic inquiens: *Verùm cùm de communi ac certo titulo disputatur Ecclesiæ auctoritatem, Fidei periculum, ipsorum Barbarorum salutem, Rempublicam Indicanam administrandi, & æquissimum ius præbere Principibus Christianis, & illud per se abundare, certo nobis persuadet cum ratione valdè experientia ipsa consentiens. Quamobrem sive alij tituli etiam sint, sive non sint, constat ad Regum Catholicorum curam maximè pertinere salutem Indorum, cui procurandæ, & Religionis præceptores, & disciplinæ civiles ad ministros lectissimos mittant oportet, ut Deo, atque Ecclesiæ, iniuncto sibi munere perfungentes, ut & ipsos decet, & causa tanta exigit, satisfaciant.* A quibus non multum distat, quod in eisdem terminis resolvit P. Lud. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 106. in fin. docens; plerumque usu evenire, ut in terris Barbarorum de novo inventis, & subactis, ad eorundem bonum, & innocentium defensionem oporteat, ut bellantes integrum dominium earum Regionum assumant.

Pro cuius sententiæ confirmatione, ut prædicti Auctores animadvertunt. Primò **[sect. 4]** ipsorum Indorum natura, facilitas, & imperitia considerari potest, quæ nullo modo permittit, ut suæ potestati, & gubernationi relinquantur, maximè postquàm Christianæ Religioni nomen dederunt; atque ideò supremo Hispanorum imperio regi, & tueri debent, ex ijs, quæ latè congessimus sup. lib. 2. cap. 9. num. 29 cum sequentibus, & eleganter disserit Plato lib. 3. de Repub. dial. 3. col. 9. in fine. Vbi inter **[sect. 5]** alias causas, quibus homines hominibus imperare solent, sextam quidem, & omnium maximam eam esse inquit, quâ

secundùm naturam ignorantes sequi iubentur, prudentes autem ducere, ac dominari. De quo etiam plura tradit Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 3. & 4. & lib. 7. cap. 14. D. Thom. 1. p. quæst. 6. art. 4. ubi ait, quòd si unus homo haberet super alium supereminentiam scientiæ, & iustitiæ, inconveniens fuisset, nisi hoc exequeretur in utilitatem aliorum, & in nostris terminis docet Victoria dict. relect. 1. de Indis, num. 23. Covar. in reg. peccatum. 2. p. §. 11. num. 5. & Ioan. Matienzus dict. lib. 1. de moderat. Regni Perù cap. 4. ubi se remittit ad ea, quæ latiùs dixit in stylo Cancellariæ tit. 1. præemin. 17 casu 20. declar. 9. §. 1. glos. 1. num. 39. & 40. Et conducit illud D. August. in **[700]** lib. de utilit. creden. contra Manichæ. cap. 12. dum **[sect. 6]** inquit: *Si hominibus non peccare, quàm peccare melius est, melius profecto stulti omnes viverent, si servi possent esse sapientium.*

Secvndò **[sect. 7]** considerant, quòd suppositâ eorundem Indorum barbarie, & cæcitate, facilè contingere posset, ut amoto Hispanorum Imperio, & gubernatione, si sub antiquis dominis, ac Regulis relinquerentur, in apostasiæ crimen, & pristinæ idololatriæ consuetudinem recidivarent, & Evangelium Fidei, & veritatis, quod inter ipsos non modò annunciatum est, sed Dei gratiâ, ut plurimùm, persuasum, & introductum, oblivioni traderetur, vel blasphemijs, & contumelijs illuderetur. Quo **[sect. 8]** periculo interveniente, concors est omnium Theologorum sententia, infideles sive iure, sive iniuriâ ad Christvm conversos, id est, minis, aut terroribus, vel aliàs non servatis servandis, baptizatos, dummodo veri Christiani sint, nullatenus à fidelibus deserendos esse, & posse Romanum Pontificem in favorem Fidei, ipsis petentibus, vel non petentibus dare illis Principem Christianum, & auferre alios Principes infideles, ut cum Div. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 10. eleganter probant, & resolvunt Turrecremat. in summa de Eccles. lib. 2. cap. 114. circa finem, Victoria, Gregor. Lopez, Corduba, & alij ex suprà relatis, & Domin. Bañez d. art. 10. pag. 536. ubi inquit, meritò Pontificem apud Indos Occidentales hâc potestate uti, dando gubernatores fideles Indis ad Fidem conversis, quoniam antiqui Caciques infideles eos abducerent à Fide. Et in eâdem sententia generaliter de omnibus infidelibus loquens, & quòd ratione vitandi periculi apostasiæ, possit eis per Pontificem novus dominus assignari, novissimè etiam residet eruditissimus P. Franc. Suar. omnino legendus in defens. Fidei contra sect. Anglican. lib. 3. cap. 4. num 7. & latiùs cap. 23. n. 24. ubi refert D. Thom. in addit. 459. & DD. in 4. distinct. 39. & idem sequitur Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 7. Eman. Roder. lib. 3. quæst. regul. q. 32. artic. 4. & Valençuela in monit. contra Venet. par. 7. num. 53.

Tertiò, pro eâdem doctrina communienda expendi potest, & solet exemplum **[sect. 9]** celebris text. in cap. de Iudæis vers. *Qui autem,* 45. distinct. ubi Iudæi in Fide semel, quamvis involuntariè, susceptâ, perseverare coguntur, ne vilis & contemptibilis habeatur, prout latiùs animadvertimus sup. lib. 2. cap. 18. num. 53. Cui exemplo simile est alterum, quod de filijs parvulis infidelium, invitis parentibus, baptizatis, in eod. lib. cap. 18. proposuimus ex n. 23. Et aliud **[sect. 10]** de uxore, quæ licèt tantum, vel plus viro adstricta sit, sicut subditus domino, cùm illud vinculum sit iuris Divini, hoc autem non, in favorem tamen Fidei liberatur uxor fidelis à viro infideli; si maritus ei Religionis causâ molestus esse incipiat, vel aliquod circa eius puritatem, & observationem periculum moveat, ut patet ex Apost. 1. ad Corinth. 7. & cap. **[sect. 11]** quanto, de divortijs, & ex ipso Ecclesiæ usu, in qua nunc consuetum est, ut ipso facto quod alter coniugum convertitur ad Fidem, sit liber ab alio infideli. Quemadmodum **[sect. 12]** ex eâdem ratione filij baptizati à patrum infidelium potestate, & consortio liberantur, ne illorum iterum in volvantur erroribus, ut dicitur in

Concilio Toletan. 4. cap. 59. & in cap. Iudæorum 28. q. 1. & resolvunt Victoria, Acosta, Bañez, Suarez & alij ubi suprà.
Quo argumento **[sect. 13]** valdè hac tempestate in Hispania dubitatum est, an matrimonium inter Serenissimam Mariam Catholici nostri Regis Philippi Quarti sororem & Carolum Stuardum Principem de Gales, Iacobi magnæ Britanniæ Regis filium, & hæredem, licitè & securè contrahi posset; eò quòd **[sect. 14]** inter Catholicam, & hære-**[701]**ticum ob Fidei, & cultus disparitatem impedimentum irritans intervenire multi censuerunt, post gloss. in capit. final. de condit. appos. quam Hostiens. & Ancharran. ibîdem sequi videntur, & expressè probat l. 15. tit. 2. par. 4. & canon 72. sextæ Synod. gener. Trullanæ. Quod licèt alij magis frequenter reijciant, & non irritans, sed dumtaxat impediens esse, cum veriori opinione resolvant, ut constat ex innumeris Theologis, & Canonistis, quos latissimè refert, & sequitur Thomas Sanchez de matrimon. lib 7. disput. 72. num. 2. & Nicolaus Serarius in opusculo de Catholicorum cum hæreticis matrimonio, capit. 1. & 2. & novissimè Anton. Ricciullus in tractat. de iur. pers. extra Eccles. grem. exist. lib. 2. cap. 2. Omnes tamen in eo conveniunt, **[sect. 15]** non nisi ex dispensatione Pontificis contrahi posse, & periculum, ne Catholicus pervertatur, cessare debêre, atque alias urgentes, & graves Reipublicæ utilitates attendendas esse, quæ ad id permittendum nimis adstringant, ut tradit idem Sanchez dict. lib. 7. disputat. 71. numer. 10. **[sect. 16]** Alioqui enim eiusmodi matrimonia prohibita sunt, & difficiles solent exitus generare. Vnde in Conc. Agath. can. 67. quod refertur in capit. non oportet 28. quæst. 2. apertè monemur, non oportere cum hominibus hæreticis miscere connubia, & anteà in Concil. Illiberitano, can. 16. ubi habetur: *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, neque ipsis Catholicas dandas puellas, neque Iudæis placuit, ex quo nulla* **[sect. 17]** *possit esse societas fidelis cum infideli.* Et in Concil. Chalcedon. can. 13: *Non debet copulari nuptura Hæretico, Iudæo, vel Pagano, nisi fortè promittat orthodoxam Fidem. Si quis hanc definitionem transgressus fuerit, correctioni Canonicæ subiacebit.* Idem traditur à Div. Ambros. lib. 1. de Abraham, cap. 9. relato in cap. cave 28. quæst. 1. & latè docet Navarrus in Manuali cap. 32. num. 30. Bellarmin. de matrimon. lib. 1. cap. 23. Sotus in 4. distinct. 39. art. 2. ad 3. & Sanchez, & Serarius ubi suprà.
Qvartò facit, quia nulli mirum videri debet, quòd Ecclesia ob Fidei favorem, subditos recentèr ad Fidem conversos, à potestate dominorum infidelium, vel Neophitorum eximat, & Christianis Principibus tribuat: cum eodem favore attento, id, quod longè plus est, edicere soleat, nempè **[sect. 18]** ut omnes servi Christiani, qui sub infidelium dominorum mancipio reperiuntur, ab eorum nexu solvantur, & liberentur, quamvis aliàs legitimi captivi reperiantur, & etiam si postquàm capti sunt, conversi fuerint, ut constat **[sect. 19]** ex toto titul. C. ne Christianum mancip. Hæreticus, vel Iudæ. vel Paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat, & ex l. ultim. eodem titul. in C. Theodos. & cap. cùm sit nimis, de Iudæis, ubi nefas esse dicitur, religiosa mancipia impijssimorum inquinari dominio, cap. Iudas 17. quæst. 4. cap. mancipia 54. distinct. cap. multorum, cap. ad hæc, & cap. nulli, de Iudæis, l. final. tit. 21. part. 4. l. 13. tit. 9. part. 6. l. 22. titul. 11. part. 5. l. 10. titul. 24. part. 7. cum alijs, quæ latè notant Doctores in eisdem iuribus, Innocent. in cap. quod super, de voto, D. Thom. & Theologi omnes in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. Marquard. de Susanis in tractat. de Iudæ. & Infidel. 2. parte, cap. 5. numer. 19. Molina dict. tractat. 2. disput. 110. col. 437. Pat. Suarez, & alij in locis sup. relatis, Michaël Vlcurrunus in tractat. de regim. mundi, 2. quæst. princip. numer. 82. ubi generaliter concludit, eum, qui **[sect. 20]** præesse habet multitudini Christianorum, debêre esse Catholicum, & membrum utile corporis mystici fidelium; quem

refert, & sequitur Valençuela dict. par. 7. n. 98. & idem colligitur ex cap. absolutos, de hæretic. cap. nos sanctorum, & cap. iuratos 15. quæst. 6. Ioan.**[702]** de Ligniano in tract. de bello cap. 15. & ex D. Thom. dict. 2. 2. quæst. 12. art. ult. ubi ostendit, posse **[sect. 21]** Papam Principes à Fide apostatantes privare dominio temporali, quod habent supra fideles, quia contrarium vergere posset in magnam Fidei corruptionem, quia ut dicitur Proverb. cap. 6. Homo apostata in corde suo machinatur malum, & iurgia seminat, intendens homines separare a Fide.

Et ut subiungit Suarez dict. lib. 3. cap. 23. num. 22. Principum **[sect. 22]** peccata, præsertim contraria Fidei, & Religioni, perniciosissima sunt; facilè enim subditos ad sui imitationem pertrahunt, vel exemplo, vel beneficijs, ac promissionibus, vel etiam minis ac terroribus, ut diximus dict. cap. 9. num. 63. & Philosophi ipsi, ratione & experientiâ ducti, docuerunt, ut constat ex Platone relato à Cicerone lib. 1. epist. & ex eodem Cicerone lib. 3. de legibus, ubi inquit, vitiosos Principes, non solùm vitia in se ipsis concipere, sed etiam ea in civitatem infundere. Vnde gravius, **[sect. 23]** quàm cæteri delinquunt, & ideò gravius per pastores suos puniendi sunt, ut ait text. in cap. præcipuè 11. quæst. 3. Et **[sect. 24]** cùm ad Pastorem spectet, non solùm oves errantes corrigere, vel ad ovile revocare, sed etiam lupos arcêre, & ab hostibus defendere, ne extra ovile trahantur, & pereant: ita ad Pontificem pertinet, pericula apostasiæ, & alia quæcunque Fidei conservationem, & progressum impedientia, submovêre, & novos, & Christianos dominos in provincijs infidelium, præsertim Barbarorum, de quibus agimus, constituere. Ac propterea concludit idem Suarez ubi suprà lib. 6. cap. 4. numer. 1. pag. 716. inter Christianos, maximè in tyrannorum nomine, & ordine numerandum esse Principem, qui subditos suos in hæresim, vel aliud apostasiæ genus, vel publicum schisma inducit.

Qvintò, **[sect. 25]** & ultimò considerari potest, quòd quamvis prædicta omnia deficerent, cùm tamen hodie, ut suprà tetigimus, temporis lapsu Hispanorum, & Indorum Religio, & Respublica una esse cœperit, & sub eiusdem Hispani nostri Regis tuitione, & gubernatione constitui, atque utriusque Regni status, vires, & nervi ita commixti, & complicati sint, ut alterum ab altero sine magno, & evidenti amborum periculo, & dispendio separari non possit. Certa est, & **[sect. 26]** communis probatissimorum Auctorem traditio, qui Regem, etiam iniustè possidentem, à restitutionis necessitate excusari, testantur, imò & quemlibet privatum, qui status sui periculum, seu decentiæ eius notabilem iacturam veretur: ut constat ex Div. Thom. in 2. 2. quæst. 66. art. 8. Archiepiscop. Florent. in summ. 2. par. titul. 2. cap. 8. & 3. par. tit. 4. cap. 1. Soto distinct. 15. quæst. 2. §. ult. Palac. Rubios in tract. de obten. Regni Navarræ, 4. par. §. 3. col. penult. Henrico quodlibeto 6. quæst. 24. Medina in Cod. de restitut. quæst. 2. dub. 4. Covarr. in reg. peccatum, 1. par. num. 2. Mich. Salon. de iustitia & iure, 1. tom. controvers. 8. pag. 280. Lessio eodem tractat. lib. 2. cap. 16. numer. 21. Rebello de obligat. iust. lib. 2. quæst. 17. sect. 4. pag. 131. & optimè Navarr. in Manual. cap. 17. numer. 57. & 60. quem novissimè refert, & sequitur Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. capit. 27. pag. 164. ubi **[sect. 27]** resolvit, restitutionem alienarum rerum non esse faciendam, quando per eam consequerentur maxima damna publica, ob idque non esse facilè damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiamsi scirent, non esse sua, modò probabiliter scirent, eorum restitutionem consequutura gravissima suorum Regnorum incommoda.

Cuius doctrinæ argumento **[sect. 28]** idem Navarrus in comment. ad text. in capit. cum minister 23. quæst. 1. ubi tra-**[703]**ctat de finibus humanorum actuum, in epistola, quam

huic tractatui præmisit ad Ducem Alburquerquensem, vers. *Ad primum igitur,* pag. 368. defendit retentionem Regni Navarræ, quod nunc etiam nostri Reges Catholici possident: nam per restitutionem præfati Regni, certum est (inquit) apertum iri ostium Gallis, inferendi maxima damna in alia Regna Hispaniæ per montes Pyrenæos: ut interim alios titulos illius Regni obtinendi omittamus, de quibus egimus suprà lib. 2. cap. 20. nume. 63. & seqq.
Et **[sect. 29]** in terminis retentionis huius Novi Orbis, eâdem doctrinâ & consideratione utuntur Episcopus Chiapensis dict. tractatu comprobat. fol. 30 Magister Victoria in dict. relactione 2. de Indis insulanis ad finem, Acosta dicto lib. 2. de procuranda Indorum salute, cap. 11. pag. 252. & lib. 3. cap. 3. pag. 286. Ioannes Matienzus dict. lib. 1. de moderat. Reg. Peru, cap. 2. ubi refert, se hoc latius probasse in Stylo Cancellariæ tit. 1. præeminent. 17. declarat. 9. §. 1. glossa 1. num. 33. & Ioannes Boterus in relation. universal. parte 4. lib. 2. ex pag. 65. ad 77. Vbi adeò securè hanc retentionem probat, ut addat, posse hodie Reges Hispaniæ easdem Indiarum provincias, si fortè rebellarent, vel antiquos, aut alios novos dominos proclamarent, aperto Marte debellare.
Quibus consentiunt, de retentione Indiarum Orientalium loquentes Rebellus de obligationib. iustitiæ, 2. part. lib. 18. quæst. 23. num. 26. ad finem, & novissimus Freitas de iust. Imper. Asiatic. cap. 13. nume. 46. & sequentibus, ubi probat, Principes supremos, qui bonâ fide rem possidêre cœpêre, & à fortiori illorum successores, non tenèri eam dimittere, & seipsos spoliare, aut consortium pati, vel in arbitros consentire, tametsi res dubia sit: quin potius gravissimè eo in casu peccare quemcunque alium Principem, qui contra talem possessorem arma moveret, & ad damna resarcienda tenêri, cùm melior sit conditio possidentis, ut resolvunt Victoria de iure belli num. 27 & 30. Molina de iustitia & iure, tract. 2. disputat. 103. vers. *In primo,* & vers. *Quare,* Vazquez 1. 2. tom. 1. disputat. 64. cap. 3. a num. 11. Salas in eâdem 1. 2. tomo 1. tract. 8. disputat. unica, nu. 121. & 132. & Antonius Perez in Laurea Salmantina, certam. 10. numl. 105. cum seq.
Pro quibus Ego expendo **[sect. 30]** celebrem textum in cap. 1. 23. quæst. 8. ubi in eâdem materia retentionis rerum alienarum **[sect. 31]** multa tolerari inquit D. Augustinus, quæ corrigi, vel puniri non possunt: quod idem alio in proposito dixit Pelagius Papa in capit. pudenda 33. 24. quæstio. 1. Et arridet **[sect. 32]** Æmilij Probi sententia, quam ad explicationem textus in cap. ult. de restitut. spoliator. expendit Cuiacius ibîdem, qui de bello civili adversus Lepidum scribens, ait: *Ea, quæ hostes sibi invicem eripuerunt, licèt malè capta sint, iure tamen eorum repetitionem non esse, quia civitate iam sedata, & composita, & re labefactata, expediret Reipublicæ, quasi ægræ & sauciæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescindantur.* Et melius, ac congruentius locus alter Divi Augustini lib. 3. de Civitate Dei, cap. 24. ubi loquens **[sect. 33]** de lege Agraria, inquit, quòd fuit initium civilium bellorum, & seditionum: *Volebant enim Gracchi legibus Agrarijs agros populo dividere, quos nobilitas perperam possidebat, sed eis tam vetustam iniquitatem audere convellere periculosissimum, imò verò, ut ipsa res docuit, perniciosissimum fuit. Neque enim legibus, & ordine potestatum, sed turbis, armorumque conflictibus nobiles, ignobilesque necabantur.*
Quo loco, & exemplo motus **[sect. 34]** eruditiss. Fr. Alofonsus a Castro in quodam consilio manuscripto, quod circa conservandas, vel tollendas commendas Indorum in Anglia edidit die 13. mensis Novembris ann. 1558. ad instantiam Imp. Caroli V. defendit, prædictas commendas, quamvis aliqua damna generasse dicerentur, conservandas, & tolerandas esse: quinimò & vendi, & perpetuari posse, si Hispaniæ Regibus id utile videretur, ex traditis a D. Thoma in opusculo 21. ad Ducisam Bravantiæ. De quo articulo alibi plenius agemus.

Et planè nemo non videt, **[sect. 35]** quàm absurdum esset, si Hispani, qui hodie inter Indos commorantur, illis parerent, eorumque gubernationi subijcerentur; qualiaque & quanta damna & incommoda sequerentur, si Catholici Reges nostri has Novi Orbis provincias desererent, quæ eis magni steterunt, ut inquit Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 3. lib. 8. c. 4. pag. 299. & in quibus insigni, & indesinenti eorumdem Regum curâ, ac pietate, tot infidelium myriades ad Christi fidem, & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ obsequium deductæ sunt, & quotidie deducuntur, ut latè ostendimus suprà libro 1. cap. ultimo, ex num. 99. & lib. 2. cap. 4. num. 17. Vnde magis securè procedit prædicta opinio, quæ eiusdem Orbis retentionem iustificat, & restitutionem excusat. Nam **[sect. 36]** bona inferioris ordinis restituenda non sunt cum iactura, & detrimento notabili bonorum etiam temporalium superioris ordinis, ut egregiè resolvunt, & exemplis illustrant Caietanus in 2. 2. quæst. 62. art. 6. Navarrus in Manuali capit. 17. num. 56. & 89. Sotus de iustitia & iure, lib 4. quæst. 6. art. 3. & quæst. 7. art. 2. & alij, quos refert & sequitur Ferdinandus Rebellus de obligatio. iustitiæ lib. 4. quæst. 13. Vnde **[sect. 37]** multo magis idem probandum est, ubi imminet iactura, & periculum bonorum spiritualium, Religionis scilicet, cuius consideratio summa esse debet, l. sunt personæ 43. D. de Relig. & sumpt. funer. ibi: *Nam summam esse rationem, quæ pro Religione facit,* cum alijs, quæ ad eius illustrationem congerit Marcus Mantua in Enchiridione rerum singularium cap. 244. & Ioann. Baptista Valençuela in monit. contra Venetos, 1. parte, num. 15. Et **[sect. 38]** salutis animarum, quæ cunctis rebus præponderat, cap. præcipimus 12. quæst. 1. **[sect. 39]** l. sancimus 17. in fine, C. de sacrosanctis Ecclesijs, ibi: *Quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque vasis, vel vestimentis præferri.* Quò loci Accursius *Animas* pro animatis corporibus, non malè iuxta subiectam materiam exponit. Sed nihil vetat, etiam de spiritibus intelligere, prout facit Felinus, plura similia, quæ pro animarum favore, ac salute constituta reperiuntur, enumerans in cap. in præsentia, quæst. 4. de probation. Abbas cons. 63. lib. 1. Socinus cons. 39. col. penult. lib. 2. & latè Catelianus Cotta omnino videndus in memorab. iuris, verb. *Anima,* & Cardinal. Tuschus eodem verb. concl. 333.

CAPVT VI. *Reges nostros piè semper, & sanctè ea omnia ordinasse, quæ in detegendis, & convertendis Indis fieri conveniebat, & excessus, atque iniurias à Ducibus & militibus irrogatas, nihil eorum pietati, & iustificationi nocere.*

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Auctor quid in hoc opere ultra alios præstiterit, eruditorum iudicio relinquit.*

2 *Invidi, & novatores Indiarum retentionem mordent, quorum calumniæ referuntur, & refelluntur. Et num. sequentibus*

3 *Initium cuiuslibet rei semper inspici solet.*

4 *Fundamentum ubi est erroneum, aut vitiosum, omnia corruunt.*

5 *Cupiditatis vitium, non Religionis zelum Hispanos ad Novum Orbem perduxisse aliqui cavillantur.*

6 *Cupiditas est omnium malorum radix iuxta sententiam D. Paul. 1. ad Timoth. 6.*

7 *Hispanorum avaritiæ, & cupiditatis, initio detectionis Indiarum, aliqua exempla referuntur.*

8 Aurum esse Hispanorum Deum, Indi existimarunt, & de festis ei hac de cau-**[705]**sa à quodam Regulo Cubæ factis.

9 *Encisus Bacchalarius aurum in provincia Darienis retibus piscari publicavit.*

10 *Zenu in fluvio auri glebæ gallinacei ovi magnitudine retibus expiscari solent.*

11 *Divitias Novi Orbis nimis extollit Maiolus.*

12 *Atabaliba Peruanorum Imperator immensas divitias pro sua libertate promisit.*

13 *Hispanis accommodari potest, quod olim T. Livius de Romanis in Africam traijcientibus, scriptum reliquit.*

14 *Senecæ elegans locus refertur, & ad Hispanorum in Orbem Novum adventum accommodatur.*

15 *Charitas aurum optimum, Dei verbum argentum præstantissimum.*

16 *Hispanos milites divitiarum desiderio in expeditionibus Indicis permoveri, mirandum non est.*

17 *Pecuniæ obediunt omnia.*

18 *Aurum omnia scindit, & superat.*

19 *Aurum bella, & alia plura scelera, & damna in mundum invexit, ex Virgil. & alijs Poëtis.*

20 *Pax non potest placere ijs, quibus immodica cupiditas est.*

21 *Hispani propter auri cupiditatem crudeliter Indos tractasse, ac ferè delesse, dicuntur.*

22 *Damna, & iniurias Indis ab Hispanis illatas qui recenseant, & succenseant?*

23 *Christiani, etiam cùm iustis bellis operam navant, mites & temperati esse debent.*

24 *Clementis Alexand. elegans locus ad suadendam Christianorum mansuetudinem ponderatur.*

25 *Auctor non intendit absolutè excusare excessus, & turbines bellorum olim Indis illatorum.*

26 *Peccatum si quid fuit in primis ad Indos expeditionibus, Regibus nostris imputari non debet.*

27 *Reges Catholicos Hispaniæ semper piè ac providè ea omnia ordinasse, quæ ad bonam conversionem, & tractationem Indorum conveniebant, multis ostenditur.*

28 *Christophoro Columbo quid primum Reges Catholici circa Indorum curam dederint in mandatis?*

29 *Nicolao de Ovando summè iniungitur à Regibus Catholicis cura conversionis, & bonæ tractationis Indorum.*

30 *Clausula testamenti Elisabethæ Reginæ Catholicæ de Indorum conversione, & tuitione enixè agens, refertur.*

31 *Carolus V. Imperator Licentiato Figueroæ, & alijs plurimum Indorum causas, & patrocinium commendavit.*

32 *Ferdinando Cortesio multum pacifica In dorum conversio, & tutela præcipitur.*

33 *Schedulæ, & instructiones plures remissivè congeruntur de cura conversionis, & defensionis Indorum multa piè, & utiliter præcipientes.*

34 *Schedula quædam Philipi II. refertur, quæ iniurias Indis illatas graviter dolet, & à Regum nostrorum mente, & voluntate valde alienas esse demonstrat.*

35 *Schedulæ Regis Philippi III. expenduntur, quæ Indorum prædicationem omnino Evangelico modo fieri iubent.*

36 *Reges nostros ab iniurijs Indis illatis plures auctores excusant.*

37 *Leges quantumvis iustæ improborum temeritate violantur.*

38 *Damna omnia Indis illata, insolentiæ, & avaritiæ militum tribuit Ioan. Boterus, cuius verba referuntur.*

39 *Consilium Regium Indiarum semper Indorum damnis, & oppressionibus obviam ire curauit.*

40 *Leges, & præcepta Regum, ubi illi longè absunt, facilè contemnuntur. Et hoc in Indijs contigisse ex Eman. Roder. Acosta, & alijs, quorum verba referuntur.*

41 *Lusitanorum Regum sanctas ordinationes qualiter, & quare in Indijs Orientalibus elusas fuisse tradat Meffeius?*

42 *Bella semper plura damna, & calamitates adducunt.*

43 *Milites vix pij esse possunt.*

44 *Leges inter arma non exaudiuntur.*

[706] 45 *Arma non servant modum, ex Seneca.*

46 *Bellum, & eius damna multoties cohibere non potest Princeps ipse, qui illud incepit. Ex Sallust.*

47 *Michaëlis Hospitalis elegantia carmina de damnis bellorum adducuntur.*

48 *Victi semper solent à victoribus calcari, & spoliari.*

49 *Militaris disciplina à Romanis maximè observabatur.*

50 *Lex postliminium, §. filius, D. de captivis illustratur.*

51 *Romani milites non solùm hostibus, verùm & socijs, ac confœderatis multa damna, & iniurias inferebant.*

52 *Procopij elegans locus expenditur de excessibus militum Romanorum.*

53 *Miseri, & pauperes semper potentiorum iniurijs, & spolijs subiacent, ex Iuvenali.*

54 *Ludovici XII. Galliæ Regis apophthegma refertur.*

55 *Ferdinan. Davalos Marchio Piscariæ milites, Marti simul, & Christo servire, difficile reputabat.*

56 *Milites Hispani in Indijs aliquando iustis ex causis in Barbaros sævierunt.*

57 *Hispani à multis auctoribus excusantur de crudelitatibus, quas olim in Indos exercuisse dicuntur.*

58 *Thomæ Bozij elegantissima verba referuntur, pro excusanda Hispanorum adversus aliquos Indos asperitate.*

59 *Christophori Columbi cum Fr. Builo Catelano contentio super modo, quo Indos adigi conveniebat.*

60 *Milites Hispani, quibus rationibus suam adversus Indos sævitiam excusare solebant?*

61 *Theodori de Bry notabilia verba referuntur, quibus Hispanorum excessus excusat.*

62 *Nationes omnes multa quotidie peccata propter avaritiam committunt, præsertim in militaribus expeditionibus.*

63 *Indorum plurimi non ob sævitiam Hispanorum, sed pestiferis morbis, & alijs varijs causis perierunt.*

64 *Peruanorum Indorum magna pars variolarum lue miserè perijt.*

65 *Novæ Hispaniæ Indi magna ex parte duabus pestibus absumpti sunt.*

66 *Deus occulto suo iudicio Indos varijs calamitatibus affligere solet.*

67 *Indos brevi prorsus absumendos esse quidam vaticinati videntur.*

68 *Indorum pro salute, & conservatione quæ statuuntur, eis plerumque nociva esse solent, quod eorum peccatis aliqui tribuunt.*

69 *Romanæ urbis in excidio sub Alarico, multa contigisse narrat Sozomenus, Indorum vastationi similia.*

70 *Indos quantumvis malos & tyrannos suis rebus spoliari non potuisse, multi asseverant.*

71 *Rem alterius etiam si quis à prædone capiat, legitimus eius dominus non efficitur.*

72 *Pontificiæ concessionis titulum hæretici in dubium vocare nituntur.*

73 *Papæ auctoritas non potest peccatum permittere, neque ab eo excusare.*

74 *Finis bonus solus non facit actum bonum, si per media illicita procuretur.*

75 *Peccare quis potest faciendo bona intentione rem licitam, quæ sibi non competit, aut in ea excedendo.*

76 *Excessus punitur, etiam si aliàs actus esset permissus.*

77 *Mandans, vel permittens delictum fieri, illud facere videtur, etiam si mandatarius excedat.*

78 *Eventus regulariter tribui solet causæ proximæ, & immediatæ, & quando hoc fallat?*

79 *Actus non tribuitur exequenti, sed ordinanti.*

80 *Dominus teneri solet de factis, & delictis famulorum, & ministrorum, quos alicui negotio præposuit, maximè si viles sint. Et num. 83. & 107.*

81 *Magnates non excusantur à restitutione damnorum, quæ famuli inferunt, eorum potentia confissi.*

82 *Damni occasionem dans etiam ex levissima causa, ad damnum tenetur.*

[707] 84 *Damnum debet refici ab ijs, quorum contemplatione causatur.*

85 *Bello imprudenter illato, quæ obligationes oriantur, remissivè.*

86 *Ratum qui habet delictum, vel excessum ab alijs commissum, qualiter teneatur.*

87 *Nobiles, qui in suo famulatu, vel satellitio habent homines sceleratos, ex delictis eorum tenentur.*

88 *Milites si aliquod damnum popularibus faciant, Magister militum illud reficere debet.*

89 *Princeps graviter punire debet milites, qui absque eius licentia bella, vel damna inferunt.*

90 *Maiestatis læsæ tenentur, qui sine licentia Principis bellum movent, & etiam in hostes & alienos grassantur.*

91 *Regum nostrorum iustitia à calumnijs hæreticorum facilè vindicatur.*

92 *Finis sanctus, & rectus ubi consequitur, non multum curare solemus de medijs. Et num. 97.*

93 *Principia in omni negotio longè absunt à perfectione.*

94 *Incrementa regulariter habere non solent, quæ illicitè incipiunt.*

95 *Principia sinistra sæpè ad fœlices exitus perveniunt.*

96 *Operis deformitas non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis.*

98 *Finis contemplatione omne agens operatur, & dicitur causa causarum.*

99 *Novi Orbis in acquisitione, multa multi sanctè & religiosè operati sunt.*

100 *Malorum interventio bonis aliorum operibus nocere non debet.*

101 *Ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt.*

102 *Causa iustior, & potentior prævalet, & attendi debet.*

103 *Causa quæ prodest, ubi concurrit cum ea, quæ nocet, illa attendi debet, non hæc.*

104 *Christianorum fœx quod facit, non est spectandum, sed quod boni Christiani ex D. Augustino.*

105 *Excessus, & abusus rerum earum utilitatem non tollit.*

106 *Dominus de excessibus, & delictis famulorum, & ministrorum regulariter non tenetur.*

108 *Reges nostri semper optimos Duces, ac probatos ministros ad Novum Orbem mittere procurarunt.*

109 *Domino absenti, ignoranti, vel aliàs impedire non valenti, non imputantur ministrorum suorum delicta.*

110 *Dominus in dubio præsumitur ignorare excessus, & delicta suorum famulorum.*

HActenvs de iustis, & legitimis, vel etiam probabilibus titulis, & rationibus acquirendi & retinendi huius Novi Orbis dixisse sufficiat. In quibus **[sect. 1]** quidem exponendis, asserendis, & illustrandis, quid Nos ultra alios præstiterimus, eruditorum iudicio relinquimus. Nunc autem, ut nihil omnino maneat intactum, superest, ut **[sect. 2]**

calumnijs, & obiectionibus novatorum, & invidorum respondere curemus, qui prædicta omnia importunis latratibus perturbare, & lividis ac Theoninis dentibus mordere conantur, & Hispano nomini infensi, quotidie curiosulas quæstiones circa Indiarum dominium movere non desinunt, ut benè observavit Pet. Matthæus in notis ad constitut. Pontif. pag. 153.
Et in primis nobis obijciunt, quòd cùm **[sect. 3]** initium cususlibet rei semper in-**[708]**spiciendum, & considerandum sit, l. 3. §. scio, D. de minor. l. tutor, D. de fideiussor. l. 3. D. de tutelis, l. qui id quod, D. de nonat. l. vetus, cum seq. D. de trit. vino, & oleo legato, l. uxorem, §. agri plagam, D. de legat. 3. l. 1. C. de impon. lucrat. descrip. lib. 10. cum multis alijs, quæ latè congerit Bald. in l. 1. num. 11. D. de orig. iur. Rolandus à Valle conv. 78. num. 2. vol. 4. Riminal. in l. ut vim, num. 38. D. de iust. & iure, & in l. posthumo num. 311. C. de bonor. poss. contr. tab. Pet. Gregor. lib. 2. syntag. cap. 18. num. 1. & seq. Petrus Surd. de alim. tit. 7. quæst. 34. num. 4. Ioan. Salisberiens. in Policrat. sive de Curialium nugis, lib. 9. cap. 20. Claud. Pratus Gnoseon general. iur. lib. 3. tit. 1. cap. 2. & novissimè Ioan. Bapt. Valençuela cons. 4. ex num. 28. & cons. 19. ex num. 1. & cons. 33. num. 117. & cons. 88. num. 2. Et ubi **[sect. 4]** fundamentum erroneum, ac vitiosum est, omnia corruant, neque ullus validus effectus resultare possit, quia totus ordo destruitur, si principium legitimum non servatur, & qui primitiva inficit, derivata vituperat, ut post Aristotel. lib. 1. de cœlo & mundo ostendit I. C. in 1. egi tecum, D. de except. rei iudic. cap. Principatus 1. quæst. 1. cap. cùm Paulus 1. quæst. 2. Bald. in l. nominationis, num. 2. C. de iudic. Paul. Castrens. cons. 5. num. 22. vol. 3. cum plurimis alijs adductis à Tiber. Decian. cons. 8. num. 208. lib. 1. Nevizan. in Sylva nuptial. lib. 1. num. 64. Claud. Prat. dict. titul. 1. cap. 6. & Valençuela cons. 69. num. 129. & seqq. Non potest hæc Indiarum Occidentalium acquisitio, & retentio iusto aliquo titulo communiri, cuius initia vitiosa fuerunt, **[sect. 5]** utpotè non tam Religionis zelo, quàm auri, & argenti illecebris, & divitiarum execrabili cupiditate subnixa, **[sect. 6]** quam omnium malorum radicem meritò appellavit D. Paul. 1. ad Timoth. 6. dum inquit: *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas.*
Ad quod probandum **[sect. 7]** multa de Hispanorum cupiditate notarunt Hierony. Benzo, Honoratus Fasitellus, Traianus Bocalinus, & alij, quorum dicta retulimus suprà lib. 1. cap. 16. num. 95. & seqq. Et potest addi, quod ex nostris, post Episcopum Chiapensem, tradit Fr. Augustin. Davila in histor. Mexican. Ordin. Prædicat. lib. 1. cap. 8. & 9. tantam scilicet auri sitim primis illis conquisitoribus fuisse, ut nihil aliud nisi aurum à Barbaris peterent, illosque pacificè Evangelij promulgationem suscipere iudicarent, qui auri plurimùm offerebant, in negantes verò crudeliter desævirent. Quo factum esse inquit, **[sect. 8]** ut Indi, aurum, Hispanorum Deum esse putarent, cui, Hatuey Cubensis insulæ regulus, publicas hac de causa choreas, & saltationes indixit. Quam historiam narrat etiam Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. cap. 15.
Qui idem **[sect. 9]** quemdam Bacchalarium Encisum plures secum homines ex Hispania ad Darienis provincias adduxisse commemorat, eius suasione pellectos, quòd auri ingentem copiam, retibus ubique in illius regionis flumina iactis, expiscari affirmaret. Quod etiam de **[sect. 10]** Zenu fluvio, non procul à Carthaginis Occidentalis urbe labente, ubi auri glebæ retibus sæpè expiscari solent gallinacei ovi magnitudine, seriò tradit Petr. Mexia in Sylva variæ lection. 5. part. cap. 12. & 13. & ex eo recolit Simon. Maiolus in diebus canicul. 1. p. colloq. 11. ad finem, pag. mihi 298. & colloq. 19. pag. 47. Vbi **[sect. 11]** alia quoque

miranda de ingentibus Novi Orbis divitijs recenset, & cum Surio comm. ann. Domini 1558. Francisci Pizarri, & sociorum avaritiam notat, qui **[sect. 12]** Atabalipam Peruanum Regem violentâ morte necarunt, non parvâ Caroli Cæsaris iacturâ, cùm ille pro libertate sua septies quadraginta auri vasa appendisset, & intra septuagesimum diem septuaginta milliones aureorum Carolinorum, idest, septuagies decem centena millia aureorum se appensurum spopondisset.

Possumusque **[sect. 13]** Hispanorum turmis eâ tempestate in hunc Novum Orbem confluentibus illud Livij applicare lib. 29: *Tantus omnibus ardor erat in Africam traijciendi, ut non ad bellum duci viderentur, sed ad certa victoriæ præmia.* Et melius, elegantissima **[sect. 14]** Senecæ verba lib. 5. natur. quæst. ad finem, qui veluti hæc iam tunc præsagiens & enuntians, sic inquit: *Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm insaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est: nos sine ulla parsimonia nostri, alienique sanguinis, movemus maria, & navigia ducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum fœlicitas est, ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra Orbem suum furere? Sic Persarum Rex stolidissimus in Græciam traijcit, quam exercitus non vincet, cùm impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris, & Indis volet quærere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur, aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit revocantis diras Tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & Deos resistentes. Per hominum, Deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immeritò quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, & inhibito discursu furentium, in sua quemque terra stare iussisset. Magna pars erat pacis humanæ maria præcludi, &c.*

Sed huic calumniæ, & obiectioni plenè respondimus suprà d. lib. 1. cap. 16. ex num. 99. usque ad 113. quæ hîc lector repetere poterit. Addique possunt, quæ in simili de Lusitanorum ad Indiam Orientalem navigationibus & lucris, vix sumptus pro extendenda & conservanda fide factos, æquantibus, novissimè observat Seraphin. Freitas de Imperio Asiat. cap. 17. per totum. Et quamvis non **[sect. 15]** negemus, quin charitas aurum optimum, Dei Verbum argentum præstantissimum sit, & his omnino medijs ac telis hanc Orbis Novi conversionem, & acquisitionem peragi longè præclarius, & convenientius fuisse: **[sect. 16]** mirandum tamen non est, nec usquequaque succensendum, quòd milites, & alij vulgares, & sæculares homines, aliquo divitiarum desiderio permoti, pias Regum nostrorum leges, & sinceram aliorum Religiosorum virorum curam, atque incorruptam prædicandi rationem suâ cupiditate fœdaverint, **[sect. 17]** cùm pecuniæ obediant omnia, ut habetur Eccles. cap. 10. vers. 19. ubi Martinus Delrius in adagijs, & Ioan. Pineda in comment. plura notarunt, & secundùm Diphilum relatum ab Stobæo, sermon. 89. aurum **[sect. 18]** longè validissimum sit, per ipsum enim omnia scinduntur, & conficiuntur. Quod **[sect. 19]** & bella, parricidia, legum transgressionem, & plurima alia scelera in mundum invexisse, eleganter ostendit Virgil. lib. 3. Æneid.

Fas omne abrumpit Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur, quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Ovid. lib. 1. Metamorph:

Effodiuntur opes irritamenta malorum,
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum

Prodierat, prodijt bellum, quod pugnat utroque:

Lucanus lib. 3. Pharsal.

Vsque adeò solus ferrum, mortemque timere
[710] *Auri nescit amor? pereunt discrimine nullo*
Amissæ leges; & pars vilissima rerum
Certamen movistis opes.

Et lib. 7:

Impulit amentes aurique cupidine cæcos,
Ire super gladios, superque cadavera patrum.
Et cæsos calcare Duces.

Propertius lib. 3. eleg. 11:

Aurum omnes victa iam pietate colunt,
Auro pulsa fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Tibullus eleg. 10. lib. 1:

Divitis hoc vitium est auri: nec bella fuerunt, Faginus astabat cum scyphus ante dapes,
Non arces, non vallus erat, somnumque petebat, Securus varias Dux gregis inter oves

Balbus Poëta:

Aurum bella gerit, mucronibus imperat aurum, Aurum ventosis vela dat æquoribus,
Evertitque urbes, & mœnia diruit aurum, Delet & extructis oppida celsa rogis.

Et pleniùs Iacob. Philomusus, dum canit:

Aurum destructor vitæ, princepsque malorum, O quam difficiles nectis ubique dolos:
O utinam natum nunquam mortalibus esses: Dulcia suppeditas, quæ nocumenta viris.
Te propter pugnæ fiunt, & bella moventur, Ad prædam, & cædes corpora nostra trahis.
Prosternis gentes, & totum destruis Orbem: Nulla fides homini, te duce, stare potest.
Fœderatu Regum, & falsos iungis amicos, Imperio servit & genus omne tuo.

Secvndò novatores nobis obijciunt, **[sect. 20]** pacem non posse ijs placêre, quibus immodica cupiditas est, ut eleganter, de Sylla loquens, inquit Velleius Paterculus volum. 2. relatus à Pet. Fab. lib. 1. Semest. cap. 7. pag. 42. in fine his verbis: *Tentavitque iustis legibus, & æquis conditionibus bellum componere sed ijs, quibus & pessima, & immodica cupiditas erat, non poterat pax placere.* Quod in hac detectione & conquisitione Indiarum compertum fuisse aiunt, **[sect. 21]** cùm Hispani propter divitiarum cupiditatem, quâ (ut inquiunt) ducebantur, pacis, mansuetudinis, & prædicationis Apostolicæ nullam curam habuerint, sed bellis, armis, & terroribus omnia turbantes, asperè, nimis, & crudeliter Indos tractaverint, ac ferè deleverint, & ubique plurima damna, & iniurias eorum rebus, & personis tyrannicè, & violenter intulerint. In quibus **[sect. 22]** recensendis, & succensendis totam suam Indiarum historiam Hieronym. Benzo. & eius additionator clausisse videntur, & nimis dolent, & invehunt Episcopus Chiapens. in suis apologijs contra Sepulvedam, & in peculiari libello, cui nomen indidit: *Brevissima relacion de la destruicion de las Indias,* Caietan. 2. 2. quæst. 66. art. 8. ad 2. Victoria in relect. de Indis. §. 4. conclus. 2. 5. 6. & 7. Fr. August. Davila in dict. histor. Mexic. lib. 1. cap. 100. & sequentib. ubi aliqua miracula, & supplicia recenset, quæ Deus pro eiusmodi crudelitatibus vindicandis operatus est, Ioan. Boterus in relat. univers. 4. part. lib. 3. pag. 59. & sequentib. Ioseph. Acosta lib. 3. de procuran. Ind. salu. cap. 4. & 5. Fr. Eman. Roder. in quæst. regular. tom. 2. quæst. 99. art. 4. Petr. Zieza tom. 2. cap. 33. & alij historiæ Indiarum scriptores varijs in locis. Et latè Ioann. Metellus in epistola, quæ

Ossorij operibus præfixa est, à quibus habuit Theatrum vitæ humanæ, volum. 12. lib. 3. pag. 2739. & iterum pag. 2753.
Porrò **[sect. 23]** Christianos, etiam cùm iustis bellis operam navant, mites, atque in parcendo, quantum fieri possit, faciles esse debêre, multis argumentis, ultra alios, novissimè probat Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib. 2. cap. 28.**[711]** & seqq. ubi citat illud Arnobij lib. 1. contra Gentes, cuius verba retulimus sub. lib. 2. cap. 17. num. 86. Et **[sect. 24]** potuit allegare Clem. Alex. lib. 2. Strom. cap. 8. ubi legem Deuter. cap. 20. commendat, quæ etiam in agris ostium redundanti quadam humanitate pomiferas arbores succidi prohibuit, allegoricè ostendens, ut addit Gentian. Hervetus ibîde, ex hostibus eos solùm esse interimendos, qui nobis possunt nocêre, non eos, qui sunt innoxij.
Sed ego **[sect. 25]** licèt absolutè excusare non possim, nec debeam bella omnia, bellorumque gestorum excessus, atque omnes illos superiorum temporum turbines, & quæ in Indos partratæ dicuntur, crudelitates. Illud tamen certè, &, intrepidè moneo, **[sect. 26]** sicubi in his peccatum fuit, id planè nullatenus, ut sæpè diximus, Regum nostrorum pietati, & iustificationi nocêre: quorum ea **[sect. 27]** semper fuit cura, & solicitudo erga Indorum conversionem religiosè, & suaviter disponendam, libertatem asserendam, bonam tractationem, atque instructionem curandam, damna, & iniurias, quæ miseris illis irrogabantur, vindicandas, & depellendas, & viros probos, doctos, ac religiosos, ad hæc omnia commodius exequenda, undecumque quærendos, consulendos & delegandos, ut iniuncto sibi à Sede Apostolica muneri absque dubio satisfecisse videantur, ut constat ex ijs quæ diximus suprà lib. 1. cap. ult. num. 106. & sequentibus, & lib. 2. cap. 8. num. 25. cap. cap. 9. num. 17. cap. 15. num. 25. cap. 17. num. 5. & præcipuè cap. 18. numer. 15. cum quinque sequentibus. Ita enim videmus **[sect. 28]** in primo capite primæ illius instructionis, quam Catholici Reges Christophoro Columbo dederunt, ubi ad insulas à se repertas, cum Almiralij, & Gubernatoris titulo remeavit; cuius verba, ultra alios, refert Episcopus de Chiapa in replicat. ult. adversus obiection. Sepulvedæ pag. 52. sic pijssimè, & prudentissimè cautum fuisse: *Por ende sus Altezas, deseando, que nuestra santa Fè Catolica sea aumentada, i acrecentada, mandan i encargan al dicho Almirante, Visorey i Governador, que por todas las vias i maneras que pudiere, procure i trabaje atraer a los moradores de las dichas Islas i tierra sirme, a que se conviertan à nuestra santa Fè Catolica, i para ayuda dello sus Altezas embian al devoto Padre Frai Buil, juntamente con otros Religiosos, que el dicho Almirante consigo ha de llevar, los quales por mano, è industria de los Indios, que acà vinierom, procuren, que sean bien informados de las cosas de nuestra santa Fè, pues ellos sabran i entenderan mucho de nuestra lengua, è procurando de los instruir en ella lo mejor que ser pueda. I porque esto mejor se pueda poner en obra, despues que en buena hora sea llegada allà la armada, procure, i haga el dicho Almirante, que todos los que en ella van, e los que mas fueren de aqui adelante, traten muy bien, è amorosamente a los dichos Indios, sin que les hagan enojo alguno; procurando, que tengan los unos con los otros conversacion i familiaridad, haziendose las mejores obras que ser puedan. I ansimismo el dicho Almirante les dè algunas dadivas graciosamente de las cosas de mercaduria de sus Altezas, que lleva para el rescate,, i los honre mucho: i si caso fuere, que alguna, ò algunas personas trataren mal a los Indios en qualquiera manera que sea, el dicho Almirante como Visorei, i Governador de sus Altezas lo castigue mucho por virtud de los poderes de sus Altezas que para ello lleva.*
Et posteà, cùm ijdemmet Catholici Reges **[sect. 29]** nobilem, & prudentem virum Nicolaum de Ovando Alcantarensis Militiæ Equitem ad earumdem insularum regimen mitterent anno 1501. hoc ei præcipuè in mandatis dederunt: *Que procurasse con gran vigilancia i cuidado, que*

todos los Indios de la Española fuessen libres de servidumbre, i que no fuessen mo- **[712]** *lestados de alguno, sino que viviessen como vassallos libres, governados i conservados eu justicia, i que procurasse que en la santa Fè Catolica fuessen instruidos; porque su intencion era, que fuessen tratados con mucho amor i dulçura, sin consentir, que nadie les hiziesse agravio, porque no fuessen impedidos en recibir nuestra santa Fè, i porque por sus obras no aborreciessen a los Christianos. I que para que mejor pudiessen ser dotrinados, se procurasse, que se comunicassen con los Castellanos, tratando con ellos, i ayudando los unos a los otros:* ut refert latiùs Anton. de Herrera in dict. hist. gener. Indiar. decad. 1. lib. 4. cap. 11. & 12. & lib. 5. cap. 11. qui etiam eâdem decad. 1. lib. 6. cap. 19. & lib. 9. cap. 5. & 14. alia decreta recenset, quæ eorundem Catholicorum Regum piam hac in parte solicitudinem, & studium commendant.

Sed hoc gravius, & luculentius ostenditur **[sect. 30]** ex clausula quadam testamenti ipsius Elisabeth Reginæ Catholicæ, quam refert Episcopus de Chiapa ubi suprà, & idem Herrera dict. decad. 1. lib. 7. cap. 12. ubi ita cavetur: *Item, por quanto al tiempo que nos fueron concedidas por la santa Sede Apostolica las islas i tierra firme del mar Oceano, descubiertas i por descubrir: nuestra principal intencion fue al tiempo que lo suplicamos al Papa Sexto Alexandro de buena memoria, que nos hizo la dicha concession, de procurar de induzir i traer los pueblos dellas, i los convertir a nuestra santa Fè Catolica, i embiar a las dichas islas i tierra firme, Prelados, i Religiosos, i Clerigos, i otras personas doctas, i temerosas de Dios, para instruir los vezinos, è moradores dellas en la Fè Catolica, è los enseñar, i dotar de buenas costumbres, è poner en ello la diligencia devida, segun mas largamente en las letras de la dicha concession se contiene. Por ende suplico al Rei mi señor muy afectuosamente, encargo i mando a la dicha princesa mi hija, i al dicho Principe su marido, que assi lo hagan i cumplan, è que este sea su principal fin, i que en ello pongan mucha diligencia, i no consientan ni den lugar, que los Indios vezinos, è moradores de las dichas islas, è tierra firme, ganadas, è por ganar reciban agravio alguno en sus personas ni bienes: mas manden, que sean bien i justamente tratados; i si algun agravio han recibido, lo remedien i provean, por manera que no excedan cosa alguna de lo que por las letras de la dicha concession nos es inyungido, i mandado.*

Ipsis quoque Catholicis Regibus vitâ iam functis, **[sect. 31]** & invictissimo Cæsare ac Rege nostro Carolo V. Regni habenas suscipiente, Licenciatus de Figueroa ad easdem insulas missus fuit ann. 1518. eique peculiariter iniunctum, sicuti refert idem Herrera decad. 2. lib. 3. cap. 8. ut quoniam diversis opinionibus agitatum erat, utrum Indi, si in sua libertate, & arbitrio relinquerentur, Fidei suscipiendæ, & retinendæ capaces essent? ipse super hoc vocatis in consilium prudentibus, & integrioribus earum insularum viris, maturè deliberatet: *Teniendo sobre todo respeto a que los Indios fuessen Christianos para la salvacion de sus almas, i para que pudiessen aprender a vivir como hombres de razon, sin darse a vicios, i malas costumbres, i la holgazania que usavan, i fuessen mantenidos en justicia, sin recibir daños ni opressiones. Para lo qual procurasse de formar las mejores ordenes que pudiesse, aprovechandose de las ordenanças para esto dadas por el Rei Catolico, acrecentandolas, i disminuyendolas como le pareciesse, i haziendo otras de nuevo, con lo que mas provechoso pareciesse para la intencion que se llevava, poniendo penas a los transgressores, i dando salarios a los executores dellas de la hazienda Real.*

Et postmodum anno 1523. ut ipse quoque Herrera recenset decad. 3. lib. 5. cap. 1. **[sect. 32]** cùm Ferdinandus Cortesius Mexicani Imperij, quod detexerat, & gentium, rerumque in illo repertarum eundem Imperatore Carolum V. certiorem suis nuntijs, & litteris **[713]** reddidisset, hoc responsum accepit: *Que sobre todas cosas avia holgado su Magestad del descubrimiento de la Nueva-España, i avia dado gracias a Dios, por aver entendido, que aquellos*

Indios eran mas habiles i capazes que los demas, hasta entonces descubiertos, para ser instruidos en la santa Fè como Christianos para salvarse, que era su principal intencion: i que pues todos estavan obligados a los ayudar, i trabajar en este proposito, le encargava quanto podia, que tuviesse especial cuidado con la conversion i dotrina dellos, i que con todas sus fuerças, pospuestos todos interesses, trabajasse quanto en el mundo fuesse possible, como se convirtiessen a nuestra santa Fè Catolica, para que viviessen como Christianos, i se salvassen, procurando reduzir, è instruir primero a sus señores i Caciques, i ponerlos en buenas costumbres, i toda orden de vivir, i desterrando sus vicios, idolatrias, i sacrificios, i darles buen exemplo: i que fuessen acariciados, i bien tratados, para que tuviessen amistad i contratacion con los Castellanos, defendiendo i castigando severa i rigurosamente a los que sin orden i causa justa les enojassen, hiziessen guerras, o malos tratamientos, o les tomassen con violencia cosa alguna contra su voluntad, sino con limpia i libre contratacion i rescate, que era la paga, porque este era el mejor camino para traerlos al conocimiento de la santa Fè Catolica, que era el principal fin que se pretendia, i mas segura cosa convertir ciento por esta via, que cien mil por otra. I que en caso, que por este camino no quisiessen obedecer, sin que se les huviesse de hazer guerra: esta por ningun caso se les hiziesse, sino es siendo ellos los agressores, i aviendo hecho daño a los Christianos. I que aun quando los Indios huviessen cometido algun excesso: todavia antes de romper con ellos, se les hiziessen primero los requerimientos que estavan ordenados, &c.

Quem **[sect. 33]** ardentem Fidei & Religionis Christianæ suaviter, & pacificè inter eosdem Indos prædicandæ, & propagandæ zelum, & indesinentem Regum nostrorum curam in illis instruendis, defendendis, & benè tractandis, non minus efficaciter exprimunt aliæ instructiones, ordinationes, & schedulæ annis subsequentibus, diversis Ducibus, Conquisitoribus, & Gubernatoribus datæ, quæ extant apud eundem Herreram d. decad. 1. lib. 6. cap. 1. decad. 3. lib. 9. cap. 2. & lib. 10. cap. 9. & 10. & decad. 4. lib. 1. cap. 8. & lib. 2. cap. 3 & lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 11. & alibi passim, & in 4. tom. schedularum impressarum, pag. 221. & multis seqq. de quibus aliqua diximus sup. lib. 2. cap. 17. num. 59. & cap. 18. ex num. 15.

Sed omitti non potest **[sect. 34]** notabilis quædam schedula Pijssimi ac Prudentissimi Regis nostri Philippi II. Vlissipone 27. Maij ann. 1582. ad Archiepiscopum Limanum scripta, in qua damna, & vexationes Indis illatas graviter recenset, & dolet, queriturque, quòd ea, quæ ad hoc tollendum, & puniendum statuta fuerant, ut oportebat, servata non fuerint, sic inquiens: *I porque aviendose proveido tan cumplidamente lo que ha parecido convenir al bien espiritual i temporal, i conversion de los dichos Indios, teniendo tanto cuidado de procurar que fuessen dotrinados, è instruidos en las cosas de nuestra santa Fè Catolica, mantenidos en justicia, i amparados en su libertad, como subditos i vassallos nuestros: entendiamos, que nuestros ministros cumplian lo que les aviamos ordenado: i de no averlo hecho ni cumplido, illegado a estado de tanta miseria i trabajos, nos ha dolido como es razon. I fuera justo que vos, i vuestros antecessores, como buenos i cuidadosos pastores, huvierades mirado por vuestras ovejas, solicitando el cumplimiento de lo que en su favor està proveido, ò dandonos aviso de los excessos que huviesse, para que los mandassemos remediar, i se cumpliesse nuestra voluntad, que es de que estos pobres gozen de descanso i quietud, i conozcan a nuestro Señor, para***[714]** *que mediante su Divina gracia, i la predicacion del santo Evangelio, puedan salvarse, &c.*

Extant **[sect. 35]** quoque aliæ schedulæ 5. & ult. Decemb. ann. 1608. ad Excellentiss. Proregem Marchionem Montisclarium directæ, quibus seriò deciditur: *Item ha parecido ordenaros, como lo hago, que si estos Indios no son rebeldes ò enemigos de los vassallos mios, ò*

concurrieren en esta conquista otros de los titulos que lo pueden justificar, no se intente por fuerça de armas, sino por medio de Religiosos, i predicacion del Evangelio, ni se consientan malocas en las provincias de Indios, que aun no se huvieren levantado, siendo vassallos mios, ò infestaren los confines, i vassallos mios: i que si a estos tales quisieren los Religiosos entrar a convertir los, no lleven consigo soldados, aunque las instrucciones antiguas lo permitan, por aver mostrado la experiencia, que los soldados no se contentan con atender a la defensa de los Predicadores, sino que excediendo de los limites de las instrucciones, hazen siempre grandes violencias, vexaciones, i demasias a los naturales.

Qvae omnia attendentes, & pio, quo dccet, affectu considerantes, meritò **[sect. 36]** Reges nostros Catholicos, hac in parte non solùm excusant, verùm etiam laudant, sanctasque, & providas eorum leges, ac ordinationes commendant Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 7. & lib. 3. cap. 5. vers. *Ad quas accedit,* & cap. 15. ubi inquit, semper Indos omnes Regijs legibus liberos esse, & suis rebus liberè uti, declaratum fuisse, & ut neque nostri milites aggrederentur non lacessiti ad vexandos, cædendòsve Barbaros, neque illos undecunque captos servire compellerent, gravissimis pœnis propositis, ijs, qui contrarium fecissent: ita ut quæ Indis incommoda acciderunt, hominum magis nequitiæ, quàm administrationis vitio referenda sint: *Quamvis* **[sect. 37]** *enim (inquit) rectè, & sapienter constituta Respublica, quamvis æquis legibus temperata, facilè improborum temeritate violatur, cùm sit nihil, quod non humana perversitas, si relinquatur sibi, convertat in peius.*

Frat. August. Davila in dict. historia Mexic. lib. 1. cap. 8. pag. 35. ubi inquit, leges iustissimas, & sanctissimas fuisse, quæ tamen ab improbis, & militaribus hominibus malè acciperentur & exequerentur.

Ioan. Boterus ubi sup. pag. 59. & sequentibus, ubi **[sect. 38]** idem tradens, damna omnia, & excessus insolentiæ, & avaritiæ militum tribuit: *Che è di natura sua smisurata, irrationale, è inhumana, è dispietata, è cruda: non la tengono à freno le leggi humane, non le divine, non la tema de la morte, non dell' inferno: Hor che farà ella ne gli animi dè soldati, alla cui discretione siano rimessi populi imbelli, è di niuno potere? Non è fiera al mondo piu indomita, è piu crudele, che il soldato, hor che farà egli, ove lungi dal suo Principe, si vegga padrone, è signor di ogni cosa?*

Eman. Roder. dict. quæst. 99. art. 4. **[sect. 39]** ubi ait, prædictis damnis, & oppressionibus indesinenti curâ Regum nostrorum, & supremi Consilij Indiarum semper obviam itum fuisse: *In quo illustrissimo Senatu id Christianissimè tractatur, & media ad eas oppressiones extirpandas summa consultatione adhibita ordinantur;* **[sect. 40]** *quæ si in illis tam remotis partibus non omnino executioni mandantur, non est mirandum, cùm multa in his Hispaniarum partibus contra iustitiam, contra expressam Regis, & sui supremi Senatus voluntatem moliantur, ratione quorum non possumus Catholicum, & Christianissimum Regem nostrum, nec eius supremum Senatum arguere de peccato.*

Idem non minus dissertè ostendit, & fatetur Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. & Hierony. Benzo. eiusque additionator, quamvis parum nostris rebus affecti, lib. 4. hist. Ind. cap. 17. & 18. in 4. p. Americæ ex pag. 78. & ite-**[715]**rum Ioseph Acosta dict. lib. 3. cap. 4. pag. 290. causam huius inobedientiæ distantiæ locorum attribuens: *Nam cùm remotissimæ (inquit) regiones hæ sint, caputque huius universæ Reipublicæ, sive Regiam, sive Pontificiam Maiestatem spectes, longissimè dissitum licentiæ, ac libidini Præfectorum campus latè patens ostenditur, ut quicquid collibeat, licere sibi etiam opinentur. Quod enim longè distat, quasi nihil ad se pertineat, facilè temeritas humana contemnit. Hinc seditiosa consilia, tumultus etiam, atque adeò totius Reipublicæ perturbatio:*

remedium verò oppido serum, atque incertum. Itaque ut medici pulmonum, si ægrotare cœperint, curandorum perdifficilem esse rationem, docent, quòd ad traducendum eo usque medicamentum longa, & valdè clausa via sit per stomachum, ut pharmaci vis iam debilitata perveniat, aut ne perveniat quidem, ita planè longinquitas supremæ potentiæ, atque auctoritatis huius Reipublicæ ægritudini levandæ remedia opportuna vix plerumque expectare permittit. Quamobrem quicquid in rebus Indicis à Præfectis peccatur, sine emendatione peccabitur, &c.

Et conducunt verba Petr. Maffæij lib. 12. hist. Ind. Orient. circa finem, pag. 303. **[sect. 41]** ubi pari ratione sanctas quoque leges à Lusitanis Regibus pro Indis Orientalibus latas, similiter elusas fuisse, sic inquit: *Cæterum salutaria Principis mandata, itemque Prætoris edicta non quantum par fuerat ponderis habuere observata, & exhausta fermè facillima quæque, reliqua, partim quod privatis obstarent commodis, haud æquo animo accepta: partim nondum maturis ad agendum rebus in aliud tempus dilata.*

Quod valdè mirandum non est primis illius temporibus, in his regionibus, nullam adhuc certam Reipublicæ formam habentibus, & inter homines militares, bellis, sævitiæ, & avaritiæ ut plurimùm deditos, accidisse. Nam bella **[sect. 42]** semper plures calamitates, iniurias, & damna producunt, & **[sect. 43]** milites vix pij, & clementes esse possunt, ut latè, & eleganter, præter alios, ostendit Marcus Tullius in Orat. pro lege Manilia, Vlpian. in l. ex conducto 15. §. si vis, D. locati, l. illicitas, §. ne tenuis, D. de offic. Præsid. l. 2. l. cum affinibus 5. C. de metat. & epidem. lib. 12. Iustini. in Novella 130. de trans. milit. D. August. lib. 19. de Civit. Dei cap. 7. Erasmus in adagio Dulce bellum in expertis, & in pacis querimonia, Menchaca lib. 1. quæst. illust. cap. 10. Petr. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 1. num. 5. Rævard. lib. 3. coniectan. cap. 6. Radulphus Forner. lib. 1. rer. quotid. cap. 21. Andreas Gail. de pace publ. lib. 1. cap. 4. ex num. 34. Pet. Faber lib. 3. Semest. cap. 13. pag. 187. Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib. 5. cap. 10. pag. 532. Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellorum eventibus, ferè per totum, Thom. Bozius de sign. Eccl. Dei, lib. 2. cap. 9. Petr. Andr. Canonherius in Aphorism. Polit. Hippocr. lib. 1. pag. 555. & seqq. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 14. & 31. Theat. vitæ humanæ vol. 7. lib. 4. pag. 1925. Bobadilla, qui plurimos refert, in Polit. lib. 1. cap. 10. num. 34. & lib. 4. cap. 1. num. 10. cum seqq. & Cardin. Tuschus verb. *Bellum mala multa operatur,* conclus. 38.

Inter quæ, illud maximum est, **[sect. 44]** ut leges inter arma non exaudiantur, neque modus servetur, & ut ipse Princeps, qui bellum cœpit, sæpè ab eius iniurijs milites suos cohibere non possit, ut præclarè canit Lucanus d. lib. 3. Pharsal. suprà relatus, & lib. 10. dum ait:

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,
Venalesque manus, ibi fas ubi plurima merces.

Seneca in Hercule furente tragœd. 1:

Arma **[sect. 45]** *non servant modum,*
Nec temperari facilè, nec reprimi potest
Strictus ensis ira, bella delectat cruor.

Sallustius in Iugurth. *Omne* **[sect. 46]** *bellum* **[716]** *sumitur facilè, cæterum ægerrimè desinit, nec cuius potestate initium, eius & finis est. Eleganter Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 12. in fine: Militaribus officijs assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt: dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram. Tradunt alia auctores suprà relati, & Menoch. de arbitr. casu 95. n. 28. Ioan. Garcia de nobilit. glos. 2. num. 4. & 7. Hieron. Zevallos pract. commu. tom.*

4. quæst. 906. num. 6. & 166. & plenius omnibus **[sect. 47]** *Michaël Hospitalis lib. 5. suarum Poët. epist. in epist. ad Carolum Cardinal. Lotharenum, ubi inter alia sic ait:*

Nemo unquam bello melior fit, sive secunda,
Sive mala infelix commiserit alite pugnam,
Bella docent homines peccare, metumque Deorum
Excutiunt, pœnas, infernaque Tartara rident,
Hi quorum Solis fiducia nititur armis
Proposita esse bonis in cœlo præmia rident,
Tolle metum legum, rigidi legumque ministri
Emicat, & nullo retinetur sica pudore,
Imbellem timidumque valentior exuit armis
Et vita zonaque, &c.

Et semper **[sect. 48]** victos à victoribus calcatos, & imbelles, ac timidos à potentioribus spoliatos, multis alijs Sacræ Scripturæ, & bonorum Auctorum testimonijs comprobat Gaspar Sanctius in Isaîam cap. 51. num. 71. & cap. 63. num. 13. Et vel ipsorum Romanorum exemplo satis ostendi potest, **[sect. 49]** quibus licèt militaris disciplina magnæ curæ fuerit, & filiorum charitate antiquior, atque potentior, **[sect. 50]** l. Postliminium 19. §. filius, D. de captivis & postlim. revers. Valer. Maximus lib. 2. cap. 7. Quintilian. in milite Marian. Veget. lib. 1. de re milit. iunctis alijs, quæ doctè & copiosè congerit Petr. Faber lib. 1. Semest. cap. 19. pag. 127. & Balthas. Ayala de iure, & officio belli, lib. 3. cap. 1. Adhuc tamen **[sect. 51]** eò lasciviæ & petulantiæ procedebant, ut non solùm hostibus, verùm neque socijs, & confœderatis parcerent, ut tradit Procopius lib. 3. de bello Goth. his verbis **[sect. 52]** *Romani exercitus Principes, & simul milites ipsi res subditorum diripere, contumelijs, & sceleribus nihil reliquum facere, adamatasque habere in præsidijs fœminas, luxui, ac temulentiæ operam dare. Sed milites ipsi, quum se præfectis inobedientes, contumacesque exhiberent, in omnem absurditatis, & flagitij speciem incidebant, &c.* De quo etiam multum dolet, & queritur Salvianus lib. 4. & 7. de providen. & alia congerens Bernard. Aldrete lib. 4. de antiquit. Hispan. cap. 28. Eòque alludens **[sect. 53]** Iuvenal satyr. 8. inquit:

Curandum inprimìs, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris tollas licet omne quod usquam est
Auri, atque argenti.

Et **[sect. 54]** Ludovicus XII. Galliæ Rex, ut eius annales referunt, dicere solebat, plebem, & rusticos esse pascua tyrannorum & militum: tyrannos autem, & milites pascua esse diabolorum. **[sect. 55]** Et Ferdinandus Davalos Piscariæ Marchio, ut refert Paul. Iovius in eius vita lib. 2: Nihil ijs, qui in bello versarentur esse difficilius, quàm Martem simul & Christum pari disciplinâ coluisse, quando mos bellicus in hac corruptela militiæ, à iustitia & religione penitùs aversus esse videretur.

Vltra quæ, notare etiam possumus, **[sect. 56]** quòd etsi Duces ac milites à nostris Regibus missi, diligenter & exactè traditum sibi ordinem servare voluissent, ubi tamen ad has provincias pervenerant, multa sese illis offerebant, quæ vel omnino ab incœpto desistere suaderent, vel aliquid amplius audere, quàm in mandatis accepissent. **[717]** Nam aliquando Indorum feritas, & barbaries, domanda prius, & ad politicam, ac sociabilem vivendi formam reducenda videbatur, ut sic posteà cum illis de Fidei, & Religionis negotijs seriò, & utiliter agi posse. Interdum etiam alij, nostros ad eos quietis, pijs, & tranquillis animis accedentes, ad hospitium, & commercium, vel ad Fidei legationem, & prædicationem exponendam,

admittere recusabant; sæpè quoque admissos, & initio benevolè exceptos, posteà sine iusta causa per insidias adoriebantur. Quæ omnia, omni iure inspecto, ut in superioribus latè probavimus, legitimam bellandi occasionem Hispanis Ducibus ac militibus præstare potuerunt. Et pariter efficiunt, **[sect. 57]** ut minus notandi, & suggillandi videantur, si quos fortè Barbarorum his rationibus debellaverint, vel alijs supplicijs affecerint, ut tetigimus suprà lib. 2. cap. 16. num. 46. & sequentibus, & expressè observat Ioseph. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 7. cap. 27. in fine, Ioan. Boterus in d. relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pag. 65. & eleganter Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccl. cap. 5. in fine, & lib. 10. cap. 13. vers. *Hinc ut legimus,* quem novissimè refert & sequitur Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 32. num. 6. ubi scriptum **[sect. 58]** reliquit: *Mirum non fuisse, si cum belluis istis humana effigie contectis Hispani interdum asperius egerint. Belluinis namque factis belluas omnes superabant. Nam quæ bestiæ sui generis bestias devorant, ut illæ mutuò sese comedebant: quæ bestiæ filios suos alunt, ut pinguiores, & adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo? Quo circa ut aliquis Hispanus fuerit aliquando in illas crudelis, tanta certè quidem immanitas erat illorum populorum, ut ad humanæ naturæ studia revocari nullo modo possent, nisi edita fuissent in illos exempla illustrissima suppliciorum atrocissimorum; quæ tamen Episcopi, Religiosiq́ue nostri cohibuerunt. Non benè igitur quidam scriptores invehuntur in Hispanos, quòd adeò fuerint diri in Indos. Aliquos ex Hispanis fuisse in aliquos Indos haud negandum, vix tamen erat, ut aliter fieri posset. Peccatum est ab aliquo: non totius est notionis id crimen, &c.*

Idem tradit Pet. Martyr in decad. Novi Orb. decad. 1. ubi refert, **[sect. 59]** sæpè inter Christophorum Columbum, & frat. Builum Catelanum, Monachum Benedictinum, quem Præsulis Ecclesiastici nomine ac potestate Alex. VI. Papa ad Indias misit, contentiones honestas exoriri, quòd Builus nimirum contendebat, ne in gentes illas à nostris aliquo modo sæviretur: Columbus autem, & alij, multoties convenire, ut supplicia de illis sumerentur, asseverarent.

Antonius quoque de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 4. lib. 6. cap. 11. Rationes **[sect. 60]** militum, ac priorum Orbis huius conquisitorum commemorat, quibus subactionem Indorum excusabant, & defendebant.

Sed præstat, ut **[sect. 61]** Theodori de Bry verba subijciamus, qui in epistola quadam, quam historiæ Hieronymi Benzoni præfixit in quarta parte historiæ Americæ, etsi Hispanorum avaritiam, & sævitiam adversus Indos, mutuasq́ue inter se cædes damnet, & ploret: posteà ita concludit: *Verumtamen ne quis in Hispanicæ gentis ignominiam trahat, expendat unusquisque quid ab alijs aliarum nationum hominibus fiat. An* **[sect. 62]** *non similia quotidie à nobis perpetrantur? Frumentum, & vinum coëmimus, & in cellas ac horrea condimus, ut pauperes tempore famis, aut annonæ caritatis iugulemus. Fraudibus, usuris, & imposturis fratres nostros facultatibus suis spoliamus, & exhaurimus. In mutuas cædes ambitione, & avaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus est ullus, aut finis nostræ cupiditati, & crudelitati. Ne simus ergo tam præcipites in damnandis Hispanis, quin prius nos ipsos seriò examinaverimus, num ipsis meliores simus? Multos enim inter Hispanos novi***[718]** *viros pios, & probos, non minus quàm in ulla alia gente, quod absque ullius præiudicio dictum sit. Si quæ sævè, crudeliter, avarè, & iniquè gesta sunt ab Hispanis in India, ea genti imputanda non sunt, sed potius militari licentiæ, quæ in alijs gentibus non minus efferata comperietur. Quis enim ignorat, quàm multa crudeliter patrata sint, atque etiam num hodie patrentur à militibus Gallis, Germanis, Italis, & alijs in omnibus ferè expeditionibus ac bellis? Quis tamen æquus iudex hæc toti genti imputabit, &c.*

His accedit, quòd licèt verum sit, plures Indos bellorum occasione, & aliquorum Hispanorum sævitiâ, atque avaritiâ consumptos esse: **[sect. 63]** plurimi tamen ex ijs, qui hodie in varijs insulis, & provincijs, vel omnino, vel ex magna parte desiderantur, quarum in gentem vastationem ita dolent, & exaggerant Episcopus Chiapensis, & alij ex suprà relatis non Hispanorum causâ, sed varijs, & pestiferis morbis ingruentibus, perierunt, necnon etiam terræ motibus, quinimò & proprijs vitijs, præsertim ebrietatis, & herbæ *Coca,* usu, cui supra modum dediti sunt, ut latiùs recenset Pet. Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 29. Ioan. Boter. d. 4. part. lib. 3. pag. 99. & seqq. Ioseph Acosta in hist. natur. & moral. Ind. lib. 3. cap. 21. Fr. August. Davila in hist. Mexicana lib. 1. cap. 33. & cap. 39. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. lib. 5. cap. 22. & Theat. vitæ humanæ vol. 2. lib. 4. pag. 339. Vbi specialiter referunt, qualiter **[sect. 64]** plurimi Indi Peruani variolarum morbo miserrimè perierint: & in **[sect. 65]** Nova Hispania anno 1545. lue quadam octingenta Indorum millia defecisse: & anno 1576. alteram contagionem exortam, quæ sola duos Indorum milliones absumpsit, idest, bis decem centena millia. Quibus **[sect. 66]** calamitatibus Deus alias quotidie clades occultis suis iudicijs in eorudem Indorum perniciem videtur adijcere, ita ut plures pij, & religiosi viri eos **[sect. 67]** in totum brevi absumendos esse, prænuntiasse dicantur, ut referunt Avila, & Acosta ubi suprà. Maximè cùm experiendo compererint, **[sect. 68]** nihil in eorum salutem, & utilitatem curari, aut statui, quod eisdem maius damnum ac detrimentum non generet. Vnde vindicis Dei iram magis, quàm Hispanorum sævitiam in istorum Barbarorum diminutione, & internecione suprà dicti Auctores agnoscunt, fortè propter ipsorum ingentia scelera & antiquam idololatriam, **[sect. 69]** ut in simili excidio, & eversione urbis Romanæ, & Romanorum, quæ sub Alarico contigit, considerant Socrates lib. 7. hist. Eccles. cap. 10. Nicephorus lib. 13. cap. 35. & Sozomenus lib. 9. cap. 6. qui ita scribit: *Cordatis verò hæc ob indignationem Dei Romanis evenire videbantur, ad eorum pœnam, quæ ipsi quondam præ nimia protervia, ac petulantia in ipsos, & pauperes iniquè deliquissent. Fertur itaque probus aliquis Monachus ex his, qui in Italia erant, Romam cum festinatione profectus, Alarico consuluisse, ut urbi parceret, nec se tantorum malorum auctorem constitueret. Cui & Alaricus respondisse dicitur, se non volentem hoc tentare, sed esse quemdam, qui se obtundendo urgeat, ac præcipiat, ut Romam evertat, quòd ille tandem fecit.* Et diximus alia suprà lib. 2. cap. 13. num. 52. & 63. Tertiò **[sect. 70]** tandem calumniantes insistunt, & iustitiam acquisitionis, & retentionis huius Novi Orbis eâ adhuc argumentatione convellunt, quòd etiam si Indi mali, & tyranni fuissent, non potuerunt, nec debuerunt ab Hispanis puniri, & spoliari, cùm certum sit, **[sect. 71]** quòd etiam si à prædone rem alterius aliquis capiat, non ideò magis iustum eius titulum capiens acquirere possit, iuxta text. in l. qui re, §. si quis alteri, D. de furtis, l. navigia, l. in civile, C. eod. l. superempti. C. de eviction. l. si mancipia, C. de rei vind. & in nostris terminis advertit Ioseph **[719]** Acosta lib. 3. de procur. Indor. salute, cap. 3. Neque **[sect. 72]** titulum concessionis sive confirmationis Romani Pontificis aliquid prodesse contendunt: eius enim auctoritatem in dubium vocare nituntur, de quo latè egimus suprà lib. 2. ex cap. 22. ad 25. & ut aliquam esse concedant, **[sect. 73]** ab excessibus, & peccatis excusare non posse inquiunt, quæ Hispani contra ipsius Pontificis mentem, & intentionem in eiusdem Orbis debellatione, & subactione patrarunt, argumento eorum, quæ latè notant Innocent. & Abbas num. 3. in cap. inquisitioni de senten. excom. Marta de iurisdict. 3. p. cap. 8. num. 31. & 32.
Rursus **[sect. 74]** neque finem bonum prædicationis, & conversionis Indorum admittunt; quia finis bonus solus non facit actum esse bonum, aut legitimum, si per modum illicitum fiat, ut exemplo medici, qui ægro sanitatem conferre tentat per maleficium, aut fornicationem, benè

ostendit Martin. Delrius in disquis. mag. lib. 4. cap. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 333. Et **[sect. 75]** peccare quis potest faciendo bonâ intentione etiam rem licitam, quæ sibi non competat, ut similiter docet, & probat idem Delrius ubi suprà pag. 335. & lib. 3. part. 2. quæst. 4. sect. 8. pag. 241. vel ubi in modo exercendæ rei sibi competentis, & permissæ excedere reperitur. **[sect. 76]** Vnde dicimus, excessum puniri, etiam si alià factum essent licitum, & permissum, ut notant DD. in l. ab executore, C. quorum appellat. & plures alij, quos refert Zevallus pract. commun. tom. 4. quæst. 1. aliàs 897. num. 928. & sequentib. & Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 20. num. 65.

Denique minus probant, quòd Reges nostri culpas, & excessus, qui in his regionibus conquirendis intervenerunt Ducum, & militum vitio, & cupiditati tribuere velint, **[sect. 77]** quoniam is facere videtur, qui iubet, etiam si mandatarius excedat, & ad restitutionem damnorum tenetur, quæ inde fuerint supsequuta, cap. qui per alium 72. de regul. iur. in 6. ubi Petr. Pechius plura notavit, l. si quis id quod, l. si familia, D. de iurisd. omn. iud. l. 1. §. deiecisse, D. de vi, & vi arm. l. 1. & per tot. si familia furt. fecisse dicatur, cap. mulieres de sent. excom. cap. fin. de homicid. Nam **[sect. 78]** licèt aliàs eventus causæ tribus soleat causæ proximæ & immediatæ, l. si mulier, D. rer. amot. hoc tamen locum non habet, quando causa illa immediata ex prima dependat, quæ & ipsam inducit, ut latè prosequitur Tiraquel. in tract. cessan. causa, limit. 10. Hippolyt. de Marsilijs cons. 607. Pechius ubi suprà num. 13. Et ita **[sect. 79]** actum non tribui exequenti, sed ordinanti meritò docet Cons. in l. item eorum, §. si Decuriones, D. quod cuiusque univers. cap. cum aliquibus de rescrip. lib. 6. cum notatis a Petr. Surdo in tract. de aliment. tit. 8. privil. 59. n. 88. ¶ **[sect. 80]** Quinimo, etiam citra mandatum, dominum tenêri de facto famulorum, & officialium suorum, qui in officio deliquerunt, cui à domino præpositi sunt, quia eorum conditionem explorare debuit, apertè ostendit text. in l. ult. §. servorum, D. nautæ caupon. l. ne quid, ubi Bart. Baldus, & alij, D. de incend. ruin. naufr. l. 1. §. familiæ, D. de publican. & vectigal. l. si servus, §. si fornicarius, & §. Proculus, D. ad leg. Aquil. 1. qui insulam, §. ult. D. locati, cum multis alijs quæ latè in varijs causis adducunt, & expendunt Calcaneus cons. 40. col. 2. Annania cons. 71. num. 3. Gozadinus cons. 63. n. 14. & seqq. Roland. cons. 95. num. 11. & seqq. vol. 2. Caravita causar. crimin. divers. cons. 116. lib. 2. Ioseph. Ludovic. decis. Perus. 25. num. 18. Farinac. cons. crimin. 63. num. 1. & in praxi crimin. 1. tom. q. 24. num. 49. & seqq. Ferdin. Rebellus de oblig. iustitiæ lib. 2. q. 11. & q. 14. sect. 4 num. 42. ubi **[sect. 81]** quòd magnates non excusantur à restitutione, cùm famuli, eorum potentiæ fidentes, damna inferunt, Menoch. de arbitrar. casu 390. num. 19. &**[720]** cons. 53. num. 2. & seq. & cons. 1105. num. 2. & 1188. num. 15. & 1194. numer. 4. & 33. Vbi addit, **[sect. 82]** quòd damni occasionem dans, etiam ex levissima causa tenetur ad damnum Felinus in cap. Petrus num. 7. de homicid. Alciatus in l. pronuntiatio, § servientium, num. 34. D. de verb. signif. & de præsumpt. reg. 1. præs. 40. n. 4. Fr. Eman. Roder. in summa, q. 425. n. 8. fol. 121. Vbi **[sect. 83]** quòd dominus habens servos, vel ministros viles, tenetur ex delicto eorum, nec potest allegare propriam ignorantiam, Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Damnum,* conclus. 7. 8. & 15. Vbi **[sect. 84]** quòd damnum debet refici ab illis, quorum contemplatione causatur, Stephan. Gratian. discep. forens. part. 4. cap. 635. & Mag. Lorca in 2. 2. sect. 7. disput. 55. ex num. 1. ubi tractat, quæ **[sect. 85]** obligationes oriantur ex bello imprudenter illato. Et in eo, qui **[sect. 86]** ratum habuit, ut perinde sit, ac si ipse fecisset, tam in contractibus, quàm in delictis, l. 1. §. quoties, D. de vi, & vi armat. glos.

in d. cap. mulieres, plenissimè Salicet. in l. non ideò, C. mandati, & Pechius in d. cap. qui facit ampl. II. & in cap. ratihabitio de reg. iur. in 6.
Quibus addere possumus, quæ multum in terminis, & copiosè more suo persequitur Tiraq. in tract de nobilit. cap. 37. n. 134. docens, **[sect. 87]** nobiles, qui in satellitum, & famulitium suum sicarios, lenones, cæterosque id genus admittunt, aut retinent, ex eorum delictis arbitratu iudicis plectendos esse. Præsumi enim eorum conditionem notam habuisse. Vnde **[sect. 88]** resolvit Chassaneus ad consuet. Burgun. rub. 1. §. 6. in verb. *En mesusage,* num. 2. reficiendum esse à Magistro militum, si damni aliquid milites prædijs dederint, citatque in id. l. 2. C. de pascuis publ. lib. 12. Et hoc ita ex facto, celebri Galliæ Arresto, pronuntiatum fuisse, tradit Ant. Mornacius in notis, sive observat. ad Pandect. ad d. l. si familia, D. de iurisd. omn. iud. Nimirum, quia **[sect. 89]** Principes, & Magistri militum eos punire, & graviter coërcere debent, qui sine ipsorum licentia bellum inferunt, vel in terris proprijs, aut alienis hostiliter grassantur: cùm **[sect. 90]** in hoc crimen læsæ Maiestatis committant, l. 3. D. ad leg. Iul. Maiest. l. si alium, §. est & alia, D. quod vi aut clàm, l. Papinianus, § reiperduellionis, D. de acquir. hæred. l. furem, D. ad leg. Cornel. de sicar. l. 1. C. ut armor. usus lib. 11. ubi DD. & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Bartol. in. l. hostes, D. de captivis, Innocent. in cap. olim, el 1. de restit. spol. & in cap. sicut de iur. iuran. & Oldrad. Andreas de Isernia, Afflictis, & alij, quos refert, & sequitur Marta de iurisd. 1. part. cap. 39. num. 1. & sequentibus.
Vervm autem verò **[sect. 91]** ab his quoque argumentis, sophismatibus, facilè Regum nostrorum iustitiam, & maiestatem liberabimus, si prout sæpè fecimus, piam, & exactam illorum curam in Indis convertendîs, & idoneis medijs, ac ministris ad id deligendis, consideraverimus, & concessioni Pontificiæ, & alijs titulis, sigillatim, à nobis in tota hac tractatione perpensis, eam vim, quam habent, tribuamus. Non enim solo occupationis iure nituntur, ut argumentum videtur supponere: neque dici possunt iniunctum sibi à Sede Apostolica prædicationis munus pro virili non adimplesse, cùm tot, ac tales progressus Christiana Religio in his regionibus fecerit, quot, ac quales suprà, multis etiam in locis post gravissimos Auctores enumeravimus, & quotidianâ præsentiâ, & experientiâ cognoscimus. Quod ubi consequutum est, **[sect. 92]** & rectus ac sanctus finis, qui intendebatur ad effectum perductus, parum eius iustitiæ, & utilitati officit, quod aliquid per militarem lasciviam, avaritiam, aut petulantiam in eius initijs, aut medijs disponendis, vel exequendis excessum sit; licèt non negemus excedentes peccasse, ut au-**[721]**ctoritates in argumento relatæ concludunt. Principia **[sect. 93]** enim in omni negotio longè semper à perfectione abfuerunt, nec ulla res consummata potest esse, dum incipit, ut benè inquit Petr. Faber lib. 1. Semest. cap. 16. in princip. & ante eum Cassiodor. lib. 2. var. epist. 3. dum ait: *Solent enim initia portendere meliora, dum à parvis inchoant, quæ in sequentibus magna se admiratione sublimant.*
Et **[sect. 94]** quamvis regulariter incrementa habêre non possint, quæ illicitè cœperint, sed statim cum sua prava æmulatione desiciant, capite Novatianus 8. quæst. 1. sæpè tamen contingit, ut **[sect. 95]** sinistra principia ad fœlices perveniant exitus, ut Iacob Genes. 27. per supplantationem pervenit ad benedictionem, ut seges, quæ leprosâ manu seritur, munda tamen metitur, ut ex adulterino concubitu pulchra soboles nascitur, quæ sunt exempla text. in cap. nunquam 241. quæst. 1. Et **[sect. 96]** deformitas operis non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis, ut docet Rebellus de obligat. iust. lib. 3. q. 19. sect. 3. Quia **[sect. 97]** finis facti consideratur potius, quàm modus ducens ad finem; & ut vulgò dici

solet, ubi habemus effectum, non multum curamus de modo, l. quæritur, D. de bon. libert. l. fin. C. mand. l. si mater 3. ubi Bald. C. de instit. & substit. l. continuus. §. cùm ita, D. de verbor. obligat. idem Bald. in l. si adrogator, numer. 14. D. de adopt. Tuschus practic. conclus. verb. *Effectus,* conclus. 51. & Ioan. Baptista Valençuela cons. 85. numer. 28. Nam ut ait Probus in addition. ad Monach. in cap. cùm in aliquibus, n. 15. de rescript. in 6. post Bald. in l. eam quam, circa princ. C. de fideicomm. omne **[sect. 98]** agens agit propter finem, & finis dicitur causa causarum, & ab eo denominantur omnia; quod sequuntur plurimi alij relati per Tiraquel. de retract. lignag. §. 1. glos. 7. num. 45. & Molina de Hispan. primogen. lib. 1. cap. 5. num. 15. ubi inquit, hoc esse, quod Philosophi dicere solent in omnibus rebus agendis finem principium esse.

Maximè, quia in dictis principijs, & medijs, ut **[sect. 99]** sæpè etiam diximus, & probavimus, multa rectè, & salubriter non solùm instituta, sed operata sunt, & plures viri pij, & religiosi Apostolicam prædicandi formam tenuerunt, & suis virtutibus, miraculis, & martyrijs hunc Novum Orbem illuminarunt. Vnde **[sect. 100]** interventio aliorum, qui aliter se habuerunt, nocêre non debet. Nam **[sect. 101]** & ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt, ut pluribus probat Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 10. num. 3. Et semper **[sect. 102]** causa iustior, & potentior prævalet, inspiciendaque est, l. si quis neque causam, cum ibi notatis, D. si cert. pet. Bald. in l. reos, col. 5. C. de accusat. Ioan. Zephal. consil. 141. num. 5. vol. 1. Ripa in l. ex facto, num. 14. D. de vulgar. Ioan. Gutier. lib. 3. pract. quæst. 1. num. 11. & Molinus de pact. nuptial. lib. 1. c. 13. n. 40.

Et quando **[sect. 103]** causa, quæ prodesse potest, concurrit cum ea, quæ potest nocêre, illa attendi debet, non hæc, maximè ubi utilior & favorabilior est, l. 3. §. si quis palàm, D. de iure fisci, l. multum interest, ubi Ias. notab. 2. D. de verb. obligat. l. 2. §. si à pupillo, D. de usucap. pro empt. idem Ias. numer. 3. Aretin. & Decius num. 11. in l. si Rufinus, C. de testament. Bartol. in Extravag. ad reprimendum, verb. *Non obstantibus,* Bald. in l. hac consultissimâ, in princ. num. 1. vers. *In contrarium,* C. de testam. cum alijs, quæ notat Ioan. Garcia in tract. de nobilit. gloss. 12. num 42. & Valençuel. cons. 92. num. 222. & sequenti. Et magis in nostris terminis D. Augustin. epist. 49. quem refert, & explicat Alan. Cop. dial. 5. c. 23 pag. 720. ubi **[sect. 104]** docet, non esse spectandum, quod fæx Christianorum, sed quid perfecti Christiani faciant, sic inquiens: *Nolite consectari turbas imperitorum, qui vel in ipsa religione superstitiosi sunt,* **[722]** *vel ita libidinibus dediti, ut obliti sint, quid promiserint, &c.* & Ioseph. Acosta dict. lib. 3. de procur. Ind. salut. cap. 11. in fine, ubi de ipsorum Indorum commendis loquens, sic ait: *Verùm vitio hominum non causæ hoc fit. Neque verò pravorum perversitas bonis detrahere debet.* Quod **[sect. 105]** etiam generalius ad reliquarum rerum excessus, & abusus transtulit Seneca lib. 5. nat. quæst. in fine, dum inquit: *Si beneficia naturæ utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Nihil invenies tam manifestæ utilitatis, quod non incontrarium transferat culpa.*

Neque his quicquam officit, quod de damnis Ducum, & militum nostris Regibus imputandis in eodem argumento prætexitur. Nam **[sect. 106]** verior, & generalior iuris traditio est, dominum regulariter de suorum famulorum delictis, & excessibus non tenêri, ut probat text. in l. 1. §. deiecisse, & §. quoties, & in l. 3. D. de vi, & vi arma. l. 1. de eo per quem fact. erit, l. 2. D. de noxal. action. & in cap. cùm ad Sedem, de restit. spol. cum multis alijs, quæ congerit Felinus in cap. Petrus, num. 2. de homicid. Ias. in l. 1. in princip. D. ne quis eum, qui in ius voc. Curtius Iun. in l. 1. post numer. 13. C. de serv. fugit. Afflict. decis. 82. numer. 2. Alciat. de præsumpt. regul. 40. numer. 2. Curtius Sen. consil. 41. col. 1.

Franc. Marcus decis. Delphin. 423. num. 11. & sequentibus, & decis. 425. 1. part. Iul. Clarus, qui de communi testatur in praxi crimin. quæst. 86. versic. *Hinc infertur,* Farinac. in eâdem prax. 1. tom. quæst. 24. num. 48. Alexand. Ambrosinus decis. Perus. 48. numer. 25. 2. par. Et licèt **[sect. 107]** hoc secundùm ipsos, & alios, quos sup. retulimus, limitari soleat, in dominis, qui delicta mandant, aut rata habent, vel qui ministros viles, aut minus idoneos officijs, & negotijs gerendis tam togæ, quàm belli præficiunt. Satis **[sect. 108]** tamen constat, quantum hoc genus culpæ à Catholicis Regibus nostris semper abfuerit, quibus, ut sæpè diximus, & probavimus, nihil charius, & antiquius fuit quàm pias, & opportunas eiusmodi expeditionum leges edicere, idoneos earum executores diligenter inquirere, & flagitiosam transgredientium petulantiam severissimè coërcere. Cui si aliquando sufficienter, atque efficaciter obviam iri non potuit, id sanè ingenti locorum distantiæ, militum avaritiæ, Indorum ruditati, & feritati, & alijs causis tribuendum est, quarum suprà meminimus. ¶ **[sect. 109]** Vnde succedit alia non minus certa, & communis Doctorum admonitio, quæ habet, dominum absentem, ignorantem, vel prohibentem nullatenus de suorum famulorum, ministrorum, sive officialium delictis tenêri, idemque esse, si eis plenè resistere, quamvis cuperet, non valuerit, ut constat ex traditis à Felino, Curtio Sen. & Afflict. ubi suprà. gloss. in cap. 1. verb. *Archidia.* de officio. Archid. Speculat. in titul. de legat. §. iuxta, versic. *Quid si amici,* Baldo consil. 222. lib. 2. Castrens. in l. videamus, D. locati, Decio in l. 3. numer. 8. C. de pact. Sylvest. in summa, verb. *Dominus,* numer. 7. Calcan. consil. 64. numer. 6. Ruin. consil. 21. num. 1. lib. 4. Grammar. decis47. num. 1. Anton. Gabriel conclus. 8. num. 62. lib. 7. Farinac. dict. quæst. 24. ex num. 55. Ambros. dict. decis. 48. numer. 26. & in nossra specie probat Ioan. Boter. in dict. relat. univers. 4. parte, lib. 3. pag. 59. & sequentibus, Ioan. Matienzus in tract. manu scripto de moderat. Reg. Perù, lib. 1. cap. 2. & 3. ubi se remittit ad ea, quæ latiùs dixerat in altero tractat. de stylo Cancellar. tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. & tangit Fr. Emanuel Roder. in quæst. regular. 3. tomo, quæst. 32. art. 4. vers. *At contrariæ.* Et in dubio **[sect. 110]** semper præsumi dominum ignorare ea, quæ malitiosè, & flagitiosè à suis famulis, vel servis geruntur, docet tex. in cap.**[723]** quia præsulatus 12. q. 4. Alex. cons. 45. num. 5. lib. 1. Boër. decis. 277. num. 7. Ripa in tract. de peste, tit. de remed. ad conservan. ubert. num. 131. & Ambrosin. supr. num. 25. Et in ipsis nostrorum Indorum terminis novissimus Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 12. numer. 12. ubi concludit, quòd licèt per Ducum & militum vim, & tyrannidem contra Pontificis, & Regum Hispaniæ mentem, voluntatem, ac ordinationes Indi bonis suis spoliati fuerint, Regemque Hispaniæ ut superiorem cognoverint, hoc tamen nihil iustæ eiusdem Regis possessioni, retentioni, & administrationi nocêre, ex traditis à Salmeron. tom. 12. tract. 38. ad fin. Acosta lib. 2. de proc. Ind. salut. cap. 2. ad finem & cap. 3. & Salon. 2. 2. quæst. 60. art. 6. controvers. 1. versic. *Denique.*

CAPVT VII. *Indos, & reliquos infideles, qui Fidei prædicandæ, & conservandæ causa Christianis Principibus subijciuntur, naturali*

libertate privandos non esse: idque summo semper studio à Catholicis nostris Regibus cautum.

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Indi Occidentales an servi capientium effici possent? olim dubitatum fuit.*

2 *Opinio erronea aliquorum, qui Indos servos effici posse putarunt, plura damna generavit.*

3 *Libertas naturali iure inspecto omnibus hominibus competit.*

4 *Servitus communi omnium gentium iure ex iustis bellis induci cœpit. Et quare?*

5 *Servi non tam à serviendo, quàm à servando dicuntur.*

6 *Servitutis diffinitio, & qui de eius origine, causis, & differentijs scripserint? Et num. 32.*

7 *Servitus non est contra aliquod expressum præceptum iuris naturalis.*

8 *Bodini opinio damnatur, qui nunquam servitutem licitam, vel utilem esse contendit.*

9 *Cyrus apud Xenophont. & Horatius quid de hominum captivitate sentiant?*

10 *Servi Græcè Sosiæ dicuntur quæsi servati.*

11 *Adagium, Quot servi, tot hostes, qualiter invertat Festus Pompeius?*

12 *Captivitatem iustam etiam ex iniustis bellis oriri posse, putat Menchaca. Contrarium num. 75.*

13 *Servus quis eius fit, à quo superatur.*

14 *Servitutes hominum instar pecudum admissas, & locus D. Augustini.*

15 *Bellum ex utraque parte iustum reperiri, vix possibile est. Et num. 76.*

16 *Militari usu etiam capti in bello iniusto, ut servi detinentur.*

17 *Captivitas etiam citra belli causam exerceri posse videtur.*

18 *Lex postliminij 5. §. 1. D. de captivis expenditur, & declaratur. Et numero 83.*

19 *Romani qualiter captivitatis, & postliminij ius exercuerint?*

20 *Pet. Bellinus Indos Occidentales servos effici potuisse, opinatur. Contrarium num. 89.*

21 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*

22 *Hominibus quibusdam natura stannum dumtaxat infudit. Ex Platone.*

23 *Barbaros servos effici eorum, à quibus excoluntur, aliqui putant.*

24 *Æthiopum captivitas, qua ratione ab aliquibus defendatur. Et 27. & 108.*

25 *Fortuna multis parcit in pœnam, ex Plinio.*

26 *Indi rebelles, apostatæ, vel se ipsos voluntariè vendentes, servi fieri possunt. Et num. 60.*

28 *Iustitiam bellorum, quæ inter se Barbari, & Infideles gerunt, Christiani anxiè indagare non debent.*

29 *Infideles, & Barbari suis legibus tam in pace, quàm in bello reguntur, & nostrarum laqueis non innodantur.*

30 *Cap. 1. dist. 7. & Exodi auctoritas cap. 12. ponderatur.*

31 *Legis veteris auctoritates an, & quatenus possint à Christianis allegari ad decisionem causarum?*

32 *Vendere quis se ipsum potest, ob pretium participandum.*

[724] 33 *Indos servos effici non posse, certior sententia est, & qui Auctores eam expressè sequantur. Num. 53.*

34 *Dominatio quæ conceditur Principibus Christianis in Barbaros infideles ob Fidei receptionem à coacta, & vili subiectione ac servitute aliena esse debet.*

35 *Suavitas multum conducit ad Fidei receptionem.*

36 *Principes, qui populis recenter quæsitis parum affecti sunt, D. Thom. reprehendit.*

37 *Victores cum victis qualiter se habere debeant?*

38 *Ammiani Marcellini elegans locus expenditur.*

39 *Cap. noli 23. quæst. 1. ponderatur, & illustratur.*

40 *Victo, vel capto misericordia debetur, in quo pacis perturbatio non timetur.*

41 *Infideles ubi convertuntur ad Fidem, filij Dei, & liberi fiunt, unumque in Christo, & in Ecclesia cum cæteris fidelibus corpus constituunt, ex D. Paulo, & Clement. Alexand.*

42 *Domini se mitius habere debent cum servis ad Fidem conversis.*

43 *D. Matth. verba cap. 17: Ergo liberi sunt filij, explicantur.*

44 *Fidei susceptione mediante à quintuplici servitute liberamur.*

45 *Christiani quomodo servos possidere, eisque uti debeant, ex D. Augustino.*

46 *Legem ferre summus Pontifex potest, & expedit, ut conversi ad Fidem ab omni humana servitute liberi fiant. Servos, si baptizentur, liberos fieri aliqui Rom. Pontifices statuerunt, ibidem.*

47 *Iudæis conversis multum favent Romani Pontifices.*

48 *Extravag. 2. de Iudæis, inter communes explicatur.*

49 *Iudæis, qui convertuntur, multæ iniuriæ à tyrannis fiunt, & damna, quæ inde proveniunt.*

50 *Conversi de novo ad Fidem miserabilium personarum numero habentur, & privilegijs utuntur.*

51 *Christiani à Christianis in bellis, quantumvis iustis, capti, ex generali consuetudine servi non fiunt.*

52 *Balduinus notatur, dum iniustè damnat morem non effciendi servos eos, qui in bellis Christianorum capiuntur.*

54 *Pauli III. rescriptum, pro libertate Indorum expenditur.*

55 *Clemens IIX. Indos, tanquam tenellos Fidei palmites, suavi mansuetudinis imbre rigari præcepit.*

56 *Reges Catholici plurimas leges, & cautiones fecerunt pro Indorum omnimoda libertate asserenda, & tuenda.*

57 *Columbus graviter reprehensus fuit à Regibus Catholicis, quòd Indos quosdam tanquam servos in Hispaniam misit.*

58 *Caroli V. Imper. temporibus multis modis & pœnis Indorum libertati consultum fuit.*

59 *Indi rebelles, caribes, Canibales, & alij nimus efferati, et si aliquando servi effici iussi fuerint, posteà tamen hoc abrogatum fuit. Et quare? numero 61.*

61 *Indos primis illis temporibus pravi duces ac milites sub varijs, & iniustis coloribus captivabant.*

62 *Granatensium rebellium filij parvuli propter dubium circa eorum servitutem exortum, liberi declarati sunt.*

63 *Æthiopes si quis gregatim mercatus sit, & dubitet de iusta captivitate aliquorum, & qui illi sint, distinguere nequeat, omnes liberos dimittere debet.*

64 *Libertas inæstimabilis, & favorabilis est, & pro ea in dubio pronuntiandum.*

65 *Libertatis datio pia, & meritoria censetur, eiusque favore multa contra communes iuris regulas statuta sunt.*

66 *Libertate nihil gratius præstari potest, & eius privatio omni supplicio gravior censetur, & morti comparatur.*

67 Leges, & schedulæ Regiæ, quæ omnes Indos statim liberos iudicari iubent, & **[725]** in possidentes probandæ legitimæ servitutis necessitatem transmittunt, qua ratione nitantur?

68 *Servitutis in possessione qui morantur, regulariter pro verè servis haberi debent: & quando hoc limitetur?*

69 *Possessio vitiosa non relevat quem ab onere probationis.*

70 *Lex 5. titul. 14. part. 3. & verba Gregor. Lopez ibidem ponderantur, & explicantur.*

71 *Liberi esse omnes homines præsumuntur, & in naturali statu manere.*

72 *Indi nunquam aut rarò ea intentione, aut iustificatione debellati sunt, ut servi effici potuerint.*

73 *Indi rebelles, quo pacto compescendi, & puniendi sint?*

74 *Bellum nunquam potest esse iustum, ubi nulla præcessit iniuria.*

76 *Bellum licèt non verè, probabiliter tamen ex utraque parte iustum esse potest.*

77 *Bellum ut legitimum sit, non solùm iustitiam causæ, sed etiam Principis licentiam, & auctoritatem requirit.*

78 *Legis antiquæ, privata bella prohibentis, verba referuntur.*

79 *Maiestatis læsæ tenentur, qui sine licentia Principis bella inferunt.*

80 *Indi ex bellis, sine licentia Principis illatis, non magis servi effici potuerunt, quàm si à Pyratis, vel latronibus caperentur.*

81 *Bella iniusta secundùm Bald. sunt manifesta latrocinia.*

82 *Belli iusti, & legitimè indicti, si quis ordines excedat, ad restitutionem tenetur.*

84 *Extraneas gentes ob id solum, quòd nobiscum fœdus non habeant, servas efficere non possumus. Et num. 87.*

85 *Hostes veri non sunt, quibus solemni modo bellum indictum non est.*

86 *Bella apud Romanos quibus cæremonijs denuntiarentur? remissivè. Lex mulier 6. D. de captivis, exponitur, ibidem.*

88 *Indi alieno Orbe reperti non pertinent ad Pomponij responsum.*

90 *Romani qualiter hospitij, & confœderationis iura cum provincijs inirent? remissivè.*

91 *Beneficia, quæ Barbaris in Fidei prædicatione impenduntur, servitutis irrogatione pensanda non sunt.*

92 *Servi per Fidei, & baptismi susceptionem liberi non fiunt.*

93 *Baptismi Sacramentum homines liberos fortius in sua libertate confirmat.*

94 *Indi, & Æthiopes quales & quando servi effici poterunt?*

95 *Bella ubi inferuntur, ob bonum, & defensionem alicuius, quid defendens sumere possit?*

96 *Indi Occidentales, exceptis Mexicanis, rarò servitute bello captorum utebantur. Et 103.*

97 *Phœnices olim, ultra alias divitias Hispaniæ, Hispanos furabantur, & in alijs provincijs ut servos vendebant.*

98 *Tyrus, Phœnicum Metropolis, ditissima fuit.*

99 *Tagormæ, sive Togormæ nomen apud Ezechiel. cap. 27. quid significet?*

100 *Ezechielis verba capit. 27. ibi Thubal, & Mosoch, de Hispania accipiuntur.*

101 *Plagiarij sunt, qui homines liberos rapiunt, & vendunt, & quibus pœnis subdantur.*

102 *Lex ult. C. ad legem Flav. de plagiar. remissivè explicatur.*

104 *Indi etiam si venditi dicantur ab alijs Indis, qui eos bello ceperunt, vel quia ipsi se vendiderint, servi esse non possunt.*

105 *Infidelitatis tempore, quæ quis illicitè habuit, ea etiam Christianus effectus restituere debet.*

106 *Infidelium malas leges vitare, vel emendare Christiani tenentur.*

107 *Latro est, qui à latronibus comparare solet.*

108 *Æthiopum servorum venditio & negotiatio difficilis, & periculosa videtur Molinæ, & alijs.*

[726] 109 *Æthiopes servos qui emunt, quando in conscientia securi sint?*

110 *Servus quis ut in perpetuum effici possit, debet pretium servituti æquale esse.*

111 *Mancipia, quæ ex India Orientali adducuntur, quando verè servire debeant? Et num. 116.*

112 *Servorum Indiæ Oriantalis occasione plures lites in Limano Senatu exortæ sunt, & varijs, ac contrarijs sententijs terminatæ, & de earum fundamentis.*

113 *Schedulæ Regiæ referuntur, quæ prohibent Indos etiam Orientales in his Occidentalibus servos fieri, quamvis Mauri esse dicantur.*

114 *Indorum Orientalium servitus, aut libertas non ex Regni Castellæ, sed Lusitaniæ legibus, & ordinationibus iudicanda videtur.*

115 *Auctor in dubio servitutis Indorum Orientalium, consuluit D. D. Anton. à Morga Præsidem Quitensem, & quid ille responderit?*

116 *Sinæ, aut Iapponienses servi effici non possunt, nisi ubi se, aut filios suos vendunt, & tunc temporaliter serviunt.*

Haec, quæ adeò latè de titulis acquirendi, & retinendi huius Novi Orbis in superioribus disputavimus, præiudicio quodam ostendere possent, quid in ea quæstione probemus, quæ olim diu ac multum agitata comperitur. Vtrum **[sect. 1]** scilicet Indi, qui prædictis modis Hispanorum Regum Imperio, & ditioni accesserunt, servi censendi sint, & servorum iure tractandi, vel potiùs in sua naturali libertate remaneant, ita ut à cæteris eorumdem Regum vassallis in nihilo differant? Sed quoniam gravis admodum, atque utilis est, & in his provincijs, primis illis temporibus, plures rixas, & contentiones excitavit, pluresque etiam Regij Senatus consultationes ac declarationes extorsit, operæpretium duxi, illam nunc specialius examinatam pro coronide huius libri subtexere, ut veritas dilucidior appareat: cuius **[sect. 2]** ignorantia, vel tergiversatio tot olim Hispanos in periculum gehennæ deduxit, & tot Indorum millia miserabili strage consumpsit, quam passim multi pij, & docti viri suis scriptis deplorant, & præcipuè Episcopus Chiapens. in peculiari libello, cui destructionis Indiarum titulum fecit.

Et in primis, qui eiusmodi Indorum captivitatem, & servitutem tueri conantur, eâ argumentatione ducuntur; quòd **[sect. 3]** etsi libertas res naturalis sit, & naturali iure inspecto omnibus hominibus competat, l. manumissiones 4. D. de iustitia & iure, l. libertas 4. D. de statu hom. l. quod attinet 32. D. de regulis iuris, l. si id quod 64. D. de condiction. indeb. §. libertas institut. de iure person. l. 1. tit. 22. part. 4. cum alijs, quæ eruditè post Ciceron. lib. 1. de offic. tradit Connanus lib. 2. comment. cap. 1. Alexand. lib. 1. Genial. cap. 10. ubi Tiraquel. idem Tiraquel. de nobilit. cap. 6. numer. 4. & Vaconius lib. 1. declarat. iur. cap. 10. & sequentibus. Vnde meritò dixit Quintilian. lib. 3. cap. 10: Liberos natura omnes, & ijsdem constare elementis, & fortassis antiquis etiam **[727]** nobilibus ortos dici potest. Adhuc tamen cum Barbari, & infideles ob id solùm quòd tales reperiantur, bello domari, & subiugari possint, ex doctrina Aristotel. Ioan. Maior. & aliorum, de qua latè egimus sup. lip. 2. cap. 7. & 10. cum sequentibus, & aliæ etiam causæ intervenerint, propter quas iustis bellis puniri potuerunt, ut in eodem libro probavimus, non debet novum aut insolens iudicati, si eos captivitatis, & servitutis legibus subijciamus: cùm **[sect. 4]** ex communi omnium gentium iure descendat, ut naturalem illam libertatem amittant quicunque bello, & armis subacti sunt, & ut capti in potestatem, & servitutem victorum redigantur, qui cùm eos occidere potuissent, iustius multo eorumdem operis, & ministerijs uti, & ad hoc custodire, & servare potuerunt. Propter **[sect. 5]** quod servi, non tam à serviendo, quàm à servando, appellari cœperunt & **[sect. 6]** ipsa servitus definitur, constitutio iuris gentium, quâ quis dominio alieno contra naturam subijcitur, dict. l. manumissiones, versic. *Sed posteà quàm,* & dict. l.

libertas, versic. *Servitus,* l. pupilli 239. §. 1. D. de verborum significatione, §. ius autem, gentium, institut. de iure natur. §. servitus, & § servi autem, instit. de iur. person. cap. si quis servum 1. & 2. 17. quæst. 4. dict. l. 1. tit. 21. par. 4.
Circa quarum rationem, & interpretationem, & de origine, causis, & differentijs servitutis, & **[sect. 7]** quòd non sit contra aliquod expressum præceptum, aut prohibitionem iuris naturalis, latè ultra ordinarios in his locis, scribit Div. Augustin. lib. 19. de Civitat. Dei cap. 15. & sequentibus, D. Isidor. lib. 5. Etymol. capo. 27. Clemens Alexandr. & eius additionator Gentian. Hervetus lib. 2. Strom. cap. 8. & lib. 4. cap. 2 Alexand. ab Alexandro lib. 3. Genial. cap. 20. ubi Tiraquel. idem Tiraq. de iure constit. limitat. 30. Covarr. in regula peccatum, 2. par. §. 11. ex numer. 2. Sotus lib. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 4. Menchaca controvers. illust. cap. 9. Forcat. dialog. 26. & in rub. D. de servit. ex num. 4. Corras. in eâdem rub. ex num. 13. Connan. dict. lib. 2. comment. cap. 1. 2. & 3. Vaconius dict. cap. 12. Anton. Roscius lib. 2. memorab. iur. cap. 8. numer. 80 Claudius Cotereus lib. 2. de iure milit. cap. 24. Petr. Gregor. lib. 6. de Repub. cap. 12. & lib. 11. Syntag. capit. 1. per totum, Simancas in Cathol. instit. titul. 61. de servis, Rævard. lib. 1. var. cap. 9. idem Rævard. & Petr. Faber in l. quod attinet, & in l. libertas 122. D. de regul. iur. lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 35. & lib. 3. cap 16. Hieronym. Savarus in notis ad carmin. Sidon. Apollin. pag. 36. Ioan. Fungerus in Etymol. verb. *Servus,* pag. 1069. Bañez, & reliqui Theologi post Divum Thom. in 2. 2. q. 40. art. 1. Michaël Salon in eâd. 2. 2. quæst. 3. de domin. art. 1. per totum, Cardinal. Bellarmin. tom. 1. controvers. lib. 3. de laicis cap. 7. Navarrus in cap. ita quorundam, de Iudæis, notabili 11. gloss. penult. numer. 12. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 32. & 33. Salas de legib. disput. 2. sect. 5. Lessius in eodem tractat. lib. 2. cap. 5. dub. 4. Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 2. sect. 3. numer. 16. & quæst. 9. & sequentib. Vazquez in 1. 2. disp. 157. cap. 4. & novissimè Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom 1. cap. 1. num. 6. & 8. Mag. Marquez in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 2. ubi **[sect. 8]** adversus Bodinum, servitutem iustis bellis inductam licitam & utilem esse eleganter ostendit. Et huc respiciens **[sect. 9]** Cyrus apud Xenoph. lib. 3. dicebat: *Apud omnes homines peculiarem legem esse ut capta hostium civitate, victoribus cedant & capita, & in civitate opes,* & Horatius epistol. 16. in fine:

Vendere cùm possis, captivum occidere noli,
Serviet utiliter, sine pascat durus aretǵque
[728] *Naviget ac medijs hiemet mercator in undis,*
Annonæ prosit, portet frumenta, penusǵque.

Vnde **[sect. 10]** Græcè servi *Sosiæ,* quasi servari, & liberati dicebantur, ut constat ex notis ad Terent. in princip. & Festus Pompeius de verb. sign. pag. 201. adagium **[sect. 11]** illud: *Quot servi, tot hostes,* conversis verbis legendum esse, inquit: *Quot hostes, tot servi,* nimirum, quòd ad serviendum servarentur.
Secvndò, ad eandem Indorum servitutem generaliter inducendam, expendi potest opinio Menchacæ d. lib. 1. controvers. illust. cap. 9. num. 14. & seqq. ubi communem Doctorum traditionem reprehendens, quæ solùm ex iustis bellis captivitatis ac servitutis iura concedit, affirmare audet, **[sect. 12]** idem ius ex iniustis etiam acquiri, cùm leges, de hac re loquentes, nullum inter bellum iustum, aut iniustum discrimen constituant, & ubi ad prælium ventum est, victi victoribus ex communi omnium gentium consuetudine subijciantur, ut duriora, atque immitiora damna vitarentur, nempè neces, cruentaǵque captivorum dilaniatio, quæ non minus in bello iniusto, quàm iusto timeri possent, si mancipia capientium non fierent. Ad

quod probandum, ultra illud Cyri, quod suprà retulimus, considerari potest **[sect. 13]** generale illud axioma, quod habetur 1. Petr. 2. & refertut à Salone sup. col. 350: *A quo quis superatur, eius servus est,* & conducunt verba D. Augustini lib. 3. de liber. arbitr. cap. 10. ubi **[sect. 14]** servitutes hominum, ferè instar pecudum, admissas esse inquit, æquitatíque consonum putat, ut qui aliquem ceperit, ei dominetur, sic etenim habet: *Nam & illud appensum est æquitatis examine, ut nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi male suadendo subiecerat. Iniquam enim erat, ut ei, quam ceperat, non dominaretur.* Et **[sect. 15]** cùm bellum ex utraque parte iustum invenire, vix possibile sit, ut advertit idem Mencha. sup. num. 15. & disputat Sotus lib. 5. de iust. & iur. q. 1. art. 7. Covarruv. in. dict. reg. peccatum, 2. par. §. 10. num. 6. & alij, quos insrà num. 76. citamus, si suprà dictum discrimen admitteretur, ex nullo ferè unquam bello capti ab uno ex victoribus, iniustam causam fovente, servi effici **[sect. 16]** possent, quod nusquam militaris usus admisit, l. 1. D. de Senat. ibi: *Quod nusquam relatum est, nec usquam receptum.*

Tertiò **[sect. 17]** facit, quia etiam citra belli causam servitutis iura exerceri posse videntur, quotiescunque quis hominem capit, cum quo suis nulla sunt hospitij, neque amicitiæ fœdera, qualitercunque in eius potestatem pervenerit, ut docet **[sect. 18]** Pomponius in l. postliminij 5. §. 1. D. de captivis, cuius hæc sunt verba: *In pace quoque postliminium datum est. Nam si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt, quod autem ex nostro ad illos pervenit, illorum fit: & liber homo ab eis captus, fit servus eorum. Idemque est, si ab illis ad nos aliquid perveniat. Hoc quoque igitur casu postliminium datum est:* quem textum ita generaliter intelligit, & elegantem appellat Covarr. in dict. reg. peccatum, 2 par. §. 11. num. 8. versic. *Imò & Romani,* dicens, **[sect. 19]** Romanos ius captivitatis, & postliminij etiam cum ijs observandum constituisse, qui nec latrones, nec pyratæ, nec hostes publici essent, modò cum eis nullam amicitiam, nullum hospitij ius contraxissent: & sequitur Pet. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 15. num. 2. Et **[sect. 20]** ad Indos nostros, cum quibus nobis olim nulla neque amicitia, imò neque cognitio erat, specialiter accommodat Petr. Bellinus in tract. de bello, & re militari, 2. par. tit. 12. num. 5. qui est in 16. tom. tract. ubi sic scriptum reliquit: *Meritò igitur Hispani Indos illos Occidentales ab Orbe nostro divisos, & Græcis, ac Latinis incognitos, periculosa, atque audaci navigatione nostro avo inventos, auspicijs quidem Hispanicis, & Ferdinandi,* **[729]** *atque Isabellæ Regum, demumque Caroli V. huius nominis Cæsaris, ac Regis, opera tamen, & labore Italici viri Christophori Columbi Ianuensis, meritò inquam Hispani Indos illos in servitutem trahebant, lege illa postliminij ita concedente.* Maximè cum prædicti Indi infideles essent, quos per **[sect. 21]** consequens Christianorum hostes esse constat ex l. fin. & ibi Bald. C. de capt. adeò ut in Ecclesia capi possint, ut per Oldrad. cons. 54. & per Franc. Aretin. in auth. navigia, C. de furtis.

Qvartò, nonnulli eâ consideratione moventur, quòd cùm Barbari isti ex illis hominibus essent quibus **[sect. 22]** naturam stannum dumtaxat infudisse, nihil autem auri, vel argenti, tradit Plato lib. 3. de Repub. col. penult. relatus à Matienzo in Dialogo Relat. 5. part. cap. 4. num. 10. cui convenit Aristot. lib. 1. Polit. cap. 3. in fin. Et à **[sect. 23]** Nostris exculti fuerint, & insigni eo beneficio affecti, ut in veri Dei cognitionem, & Evangelij lucem venirent, non fuit multum, ut in præmium sibi eos servos efficerent, quemadmodum **[sect. 24]** in Æthiopum captivitate contingit, quæ à Lusitanis frequentatur, quam hoc titulo & colore, à quibusdam defendi testatur Sotus in 4. dist. 5. q. un. art. 10. pag. 270. Salon sup. col. 352. vers. *Nec valet,* Molina qui se ita accepisse ab Æthiopum mercatoribus, inquit de iust. & iure, tract. 2.

disp. 34. col. 167. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 10. & diximus sup. lib. 2. cap. 7. numer. 69. & 70. Quibus **[sect. 25]** addo Plinium lib. 15. cap. 1. ubi de miserabili sorte loquens, quâ gens Cauchorum in suis provincijs utitur, subdit: *Et hæ gentes si vincantur hodie à populo Romano, servire se dicunt. Ita est profecto, multis fortuna parcit, in pœnam,* & Claudian. carm. 43. in 3: *Nunquam libertas gratior ulla Est sub Rege Pio.*

Præsertim cùm multi ex his infidelibus, qui Nostrorum mancipium & servitutem deducebantur, in **[sect. 26]** eos rebellassent, apostatassent, vel citra aliquam bellorum iniuriam ab alijs Indis emerentur, ac permutarentur; qui cùm inter se intestinis, ut plurimum, bellis arderent, quos ex hostibus capiebant, Hispanis vendebant, aut permutabant, vel se ipsos, ob pretium participandum, venundari patiebantur. In quibus saltem, & in illis, qui ab his fuissent procreati, dubium non est, quin Nostri iustum titulum iure gentium acquirerent, Levitic. cap. 25. Exod. 21. & 22. d. l. ex hoc iure, dict. §. ius autem gentium, & dict. §. servitus, & §. servi, instit. de iure person. cum similibus suprà relatis, iunctâ l. alienatio 67. D. de contrahend. empt. l. traditio cum alijs, D. de acquir. rer. dom.

Quâ etiam **[sect. 27]** ratione dictorum Æthiopum, & Iapponiorum venditio, servitus, ac commercium, quod inter nos usitatissimum est, à viris pijs & doctis defendi, & excusari solet, ut constat ex Navarro in Manuali cap. 23. num. 96. ubi ita inquit: *Quæritur autem hìc novè, an peccent, cum obligatione restituendi, ementes Æthiopes, Indos, vel alios delatos ex suis terris in alias? Respondeo, quòd non: si sciuunt, aut probabiliter credunt, eos fuisse ex se, vel ab alijs cum consensu eorum venditos, vel in bello iusto captos, aliàs secus.* Et idem in effectu sentit Molina ubi sup. disp. 33. & seqq. & Rebell. dict. lib. 1. de obligat. iust. q. 9. & seqq. & licèt sub dubio Fr. Thom. à Mercado in sum. contract. cap. 20. Non **[sect. 28]** enim videtur, quòd Hispani dum eiusmodi servos emunt, teneantur, nimis anxiè inquirere, & indagare qualiter, aut quo iure in venditorum servitutem devenerint, cùm ipsi quantumvis Barbari suas leges, & consuetudines habeant, quibus **[sect. 29]** tam in bello, quàm in pace reguntur, l. omnes populi, D. de iust. & iure, & nostrarum legum auctoritate non censeantur, neque earum laqueis innodentur, ut post Bart. num. 24. docent communiter scribentes in l. cunctos populos, C. de summ. Trinit. & in nostris terminis, Indorum servitium **[730]** desendens, quos *Yanaconas* vocamus, adversus Navarr. Molinam sup. defendit Dom. Petr. Bejaranus Advocatus quondam facundissimus, & posteà Argentinæ Cancellariæ Senator dignissimus in quodam manuscripto prædicti argumenti libello, circa finem.

Et manifestiùs probari potest **[sect. 30]** ex auctoritate iuris Divini, quæ extat Exod. 12. & refertur à Gratiano in c. 1. dist. 7. ubi videmus, non extraneos modò, verùm & ipsos Hebræos ab extraneis fortè captos, & posteà alijs Hebræis venditos, iustam servitutem servire, nec nisi post tempus ibi relatum manumitti posse. Qui locus potest optimè ad huius rei confirmationem expendi: nam **[sect. 31]** & aliam similem legis veteris auctoritatem in iudicialibus allegat Rom. Pontifex in cap. 1. de iniurijs, & in cap. afferte, de præsumpt. & alibi sæpè.

Et quòd auctoritas Scripturæ possit allegari ad litium decisionem, tenet Abbas num. 4. per text. ibi in cap. 1. de officio deleg. eo tamen moderamine, & distinctione, quam doctè tradit Covarruv. lib. 1. var. cap. 17. num. 1. in his scilicet, quæ iudicialia fuerunt, quatenus à lege positiva approbata sunt, & in moralibus, quatenus à Christo Domino in lege Evangelica, & a natura instituta, non tamen ex auctoritate veteris legis, ut benè explicat Sotus lib. 2. de iust. & iure, art. 4. conclus. 2. Petr. de Aragon in 2. 2. q. 87. art. 1. & Ioan. de Salas de

legib. disp. 23. per totam, ubi ponunt discrimen inter præcepta cæremonialia, & iudicialia illius veteris legis, post d. Thom. 2. 2. quæst. 37. art. 1. & in 1. 2. q. 104. art. 3.
Et conducunt **[sect. 32]** alia, quæ de ijs, qui se vendunt ad pretium participandum, & de alijs verijs titulis servitutem legitimam inducentibus tradunt I. C. in l. 1. & 4 D. de liberali causa, l. non ideo, l. si ministerium, C. eod. l. & servorum, l. homo liber, D. de stat. hom. Iustinian. in §. penult. instit. de iure person. D. Antonin. in summ. 3. par. tit. 3. §. 5. Sylvester, & Angelus in summ. verb. *Servitus,* & latè Ludov. Molina dict. 1. tomo de iust. & iur. tract. 2. disp. 36. vers. *Tertius titulus,* col. 160. & sequentib.
Sed his **[sect. 33]** non obstantibus, contraria sententia ut verior, & longè securior amplectenda est. Nam cùm ratio, ob quam istis Barbaris, & infidelibus Christiani Principes dominari possint, **[sect. 34]** eorum conversionem, ac meliorem gubernationem respiciat, ut constat ex his, quæ lib. 2. cap. 9. & alibi sæpè retulimus. Et hoc idem in concessione Alexandri Sexti expressè, atque enixè cautum reperiatur, ubi Reges nostros pijssimos, & per consequens vassallos ab eis missos hortatur, ut pro ipsorum Indorum conversione, & salute, omni conatu, studio, & diligentia invigilent, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundendo, apertè consequitur, in antiqua, & naturali sua libertate relinquendos esse: nam **[sect. 35]** suavitas magis ad Fidei receptionem, & perfectionem conducit, ut latiùs probavi dict. lib. 2. cpa. 14. ex num. 39. & cap. 17. num. 88. cum seqq. & secundùm doctrinam Aristotel. D. Thomæ, & Augustini, & aliorum plurium, quam etiam adduxi eodem lib. 2. cap. 8. num. 119. & sequentibus, & cap. 9. num. 22. prælatio, quæ inducitur ob maiorem subditorum utilitatem, non tam dominantium augmentum, quàm dominandorum commodum respicere debet.
Et idem eruditè observat Michaël Salon in dict. 2. 2. q. 3. de dom. art. 1. col. 348. & melius Covarr. in dict. reg. peccatum, 2. par. §. 11. num. 5. versic. *Hæc tamen,* ubi ad hoc refert elegantissima verba Ioan. Driedoni de libert. Christian. lib. 1. pag. 8. Ubi docet prædictum dominium à coacta & vili subiectione, & servitute abesse debere, & cum gaudio, cordisque lætitia voluntarijs obsequijs exercendum esse,**[731]** quemadmodum & iusti Præsides nunc imperant, non cupiditate dominandi, sed officio consulendi, & dirigendi. Quo **[sect. 36]** fit, ut idem D. Thom. in 1. 2. quæst. 105. art. 1. ad 2. meritò eos Principes notet, qui populos ditioni suæ recenter adiectos, non tanquam filios amore paterno, sed tanquam privignos, & advenas vitricali, sive novercali odio prosequi solent. **[sect. 37]** Victores quippè cum victis (nisi contumaces & refractarij sint) clementer, & leniter agere debent, & ne victoriæ gloria, sævitiæ maculâ obfuscetur:

Vna gerat bellum manus, pacem altera reddat.

Quia, ut præclarè inquit **[sect. 38]** Ammian. Marcellin *Perniciosi isti ferociæ status mitigandi sunt: omninoque cogitandum est, non illum vinci hostem solum, qui cadit in acie armis oppressus & viribus, sed multò tutius etiam tuba tacente, sub iugum mitti voluntarium, qui ipsa re sensit, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices victori deesse.* Quem locum, & plura alia in hanc rem optimè expendit Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellor. eventib. pag. mihi 459. & seqq. Pet. Fab. d. lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 24. & Pat. Franc. Suarez in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. ex num. 6. & disp. 5. sect. 5. num. 1. & seqq. ubi quòd ex præcepto charitatis tenemur, non odisse inimicos.
Et est videndus D. August. ad Bonifac. epist. 207. relatus in **[sect. 39]** cap. noli 23. q. 1. ubi bellatores monet, ut sint etiam in bellando pacifici, utque eos, quos expugnant, ad pacis utilitatem vincendo perducant: & posteà subdit: *Itaque hostem pugnantem necessitas*

perimat, non voluntas; sicut rebellanti, & resistenti violentia redditur; ita **[sect. 40]** *victo, vel capto misericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.*
Quod præcipuè servandum est ijs, qui Fidei, & Religionis Christianæ susceptæ, vel suscipiendæ causâ nobis adiecti sunt: cùm **[sect. 41]** hi statim velut filij, & vassalli legitimi fiant, iuxta ea, quæ tradit Clem. Alexandrinus, & eius additionator lib. 1. Stromat. cap. ult. pag. 383. neque liceat amplius illis tanquam servis, aut iumentis uti, ut idem Clemens ostendit lib. 3. Pædagogi cap. 11. ex D. Paul. ad Colossens. 4. ubi ita dominis præcepit: *Domini, quod iustum est, & æquum servis præstate, scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo:* & certè, ut benè ibîdem subiungit Gentian. Hervetus ex eod. D. Paul. ad Colos. 3. & ad Galat. 2. cùm ibi est novus homo, novus, inquam, qui in baptismo veterem exuit hominem, non sit masculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber: sed omnia, & in omnibus Christvs, & omnes unum simus in Christo, **[sect. 42]** æquum est, ut domini se mitius non tantum in subditos, verùm & in servos gerant, recordantes, quòd & servi, & domini unum, & eundem habent Dominum, Atque huc etiam **[sect. 43]** referri potest illud Matth. cap. 17: *Ergo liberi sunt filij,* quod latè explicans Lessius lib. 4. de iustitia & iure, cap. 2. dub. 5. inquit, quòd **[sect. 44]** Fidei susceptione mediante, à quintuplici servitute liberamur. Primò, à servitute peccati. Secundò, à tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti. Tertio, à servitute concupiscentiæ, cui gratiâ destituti serviebamus. Quartò, à servitute legis moralis. Quintò, à servitute legis veteris, præsertim cæremonialis, cuius iugum erat valdè grave, & quasi importabile, ut constat ex verbis D. Petr. Act. 15.
Quapropter D. Augustin. lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 19. relatus à Mornacio in l. iustissimè, de ædil. edict. *Non oportere, inquit, Christianum* **[sect. 45]** *sic possidere servum, quomodo equum aut argentum, quanquam fieri possit, ut maiore pretio valeat equus, quàm servus, & multò magis aliquod aurum, vel argentum: hominem enim homo tanquam semetipsum diligere debet.* Et Pat. Ferdin.**[732]** Rebellus lib. 18. de oblig. iust. quæst. 23. sect. 5. utiliter resolvit, Romanum Pontificem **[sect. 46]** non solùm posse favore Fidei legem ferre, sed imò ut ferat expedire, ut quicunque ex infidelitate ad Fidem Christi conversus, & baptizatus fuerit, omni humanâ servitute fiat liber. Quod **[sect. 47]** pro Iudæis à pluribus Romanis Pontificibus iamdudum sancitum esse, ostendimus sup. lib. 2. cap. 10. ex numer. 73. & cap. 17. num. 3. & satis **[sect. 48]** constat ex Extravag. 2. de Iudæis in communibus, ubi Papa statuit, eos molestandos non esse, nec suis bonis privandos, præcipitque Rectoribus, & singulis officialibus, ne ullam illis molestiam inferant, nec ab alijs inferri permittant, sed ipsos ab iniurijs & molestijs protegant, & defendant: ut sic de servitute ad libertatem transijsse percipiant, nec redire prætextu mendicitatis horribilis ad dimissam perfidiam compellantur, quæ allicere debent Iudæos ad Fidem Christianam sumendam. Quamvis **[sect. 49]** hoc parum servari tradat, & iustè doleat Petr. Surd. in tract. de sententijs provision. art. 3. gloss. ult. vers. *Decimo quartò.* Quia ex usurpatione tyrannorum, & Principum, in quorum territorijs convertuntur, omnibus bonis spoliari solent, & multis iniurijs, & ludibrijs affici; quod in causa esse inquit, ut pauci convertantur; necnon etiam **[sect. 50]** ut qui de novo ad Fidem nostram conversi sunt, miserabilium personarum numero haberi soleant, eorumque privilegijs uti debeant, ex doctrina Innocent. in cap. Iudæi, de Iudæis, Barbat. in cap. significantibus, de offic. deleg. in fine, & Palac. Rubeus in cap. per vestras, notab. 2. numer. 11.
Et generaliter, quoscunque Servos, quos Esclavos dicimus, Romæ Baptismum suscipientes, & ad conservatores urbis pro petenda libertate confugientes, eâ ex antiqua eiusdem urbis

consuetudine donari solitos, apertè constat ex constitutionibus Pauli III. & alijs Rom. P P. quas refert Pet. Matthæus in sua summa, pag. 536. ubi illam consuetudinem reintegrari & observari iubent.

Quam sententiam iuvat etiam, quòd cùm Indi subacti Christiani sint, imò & ad eum finem subigantur, ut Christianam Religionem recipiant, servi effici nullatenus possunt. Nam **[sect. 51]** recepta iam, communi omnium Christianorum iure, consuetudo introduxit, ut Christiani à Christianis capti, servi non esficiantur: cùm omnes sub uno Crucis signo militent, unicamque Rempublicam constituant, & eiusdem Dei urbis cives, & participes sint, atque adeò inter eos legis Corneliæ, & postliminij fictiones non observantur, ut docent Bartol. & reliqui communiter scribentes in l. hostes, D. de captivis, Abbas Panorm. & alij in cap. sicut 3. de iur. iurand. Ioan. de Terrarubea contra Rebell. tractat. 1. artic. 10. versic. *Decimaseptima conclusio,* fol. 93. coi. 4. & plures alij, quod refert, & sequitur Covar. in dict. regul. peccatum 2. par. §. 11. numer. 6. Boërius decis. 178. Lælius Zechi. de Princip. lib. 1. cap. 5. numer. 4. pag. 90. Petr. Vinsfeldi de iniur. cap. 8. quæst. 2. conclus. 10. pag. 550. Anton. Costanus var. quæst. iur. cap. 4. ex num. 20. Petr. Matthæus ubi sup. pag. 537. Salon dict. art. 1. col. 350. versic. *Circa hanc ultimam,* Bañez dict. 2. 2. quæst. 40. artic. 1. dub. 12. in princip. Victoria de iure belli, numer. 42. Pat. Franc. Suarez in tract. de legib. lib. 2. cap. 20. num. 8. pag. 115. & in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. ex num. 13. Pat. Salas in tract. de legib. disp. 2. sect. 3. num. 22. & disp. 20. sect. 3. num. 12. P. Molina de iustitia & iure, tract. 2. disput. 33. col. 158. & disp. 117. col. 461. Ioseph. Gonçalez var. quæst. cap. 38. num. 40. Calistus Remirez de lege Regia Arag. §. 30. num. 56. Simon Maiolus dict. colloq. 2. de bellor. event. pag. 28. & 430. Marquez in dict. lib. 1. cap. 2. & novissimè Ægid. Bened. in. l.**[733]** ex hoc iure, de iust. & iure, tom. 1. cap. 1. num. 7. & sequenti, quod in Gallia ita observatur, ut non solùm ibi nulli homines servi efficiantur, verùm ubi semel eius finibus exteræ gentis servus pedem intulerit, ex peculiaribus eius legibus, liber constituatur, ut docet Bodinus lib. 1. de Republica capit. 5. Rebell. de obligat. iust. lib. 1. q. 13. n. 7. & Anton. Mornacius in l. vetus, quæst. 75. D. de usufr. Et **[sect. 52]** hunc morem Christianos in servitute non detinendi, sed acceptâ interdum pecuniâ aliquâ, quasi in capientium præmium, facilè dimittendi, iustissimum & sanctissimum esse agnoscunt DD. suprà citati, quamvis eum damnet Balduinus in §. servi autem, n. 12. & 13. inst. de iure person.

Sed ne longè petitis argumentis, & emendicatis, quod aiunt, suffragijs uti videamur, in **[sect. 53]** nostrorum Indorum specie, omnimodam eorum libertatem agnoscunt, & defendunt Episcop. Chiapens. in tract. comprob. suprem. dom. Ind. fol. 74. & in tractat. de las Encomiendas, ratione II. Petr. Malferitus in cons. 769. apud Mandell. lib. 4. numer. 25. & 101. Victoria passim in 1. relect. de Ind. insulan. num. 23. in fine, & relect. 2. num. 6. & ult. Banez in 2. 2. q. 10 art. 10. per totum, & præcipuè col. 534. vers. *Ex his sequitur,* Salon ubi sup. col. 551. vers. *Ex his sequitur,* Gregor. Lop. in. l. 5. tit. 14. part. 3 verb. *Que si el señor,* Molina dict. tract. 2. disput. 35. & disp. 106. in fine, Rebellus d. lib. 18. quæst. 23. sect. 5. Ioan. Matienzus in l. 12. tit. 19. lib. 5. Recop. gloss. 1. numer. 3. Fr. Eman. Roder. in quæst. Regular. 2. tom. q. 99. art. 4. Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarchia Indiana lib. 5. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. Hieron. Benzo, & eius additionat. lib. 4. histor. Americæ cap. 17. & 18. Matienzus & Azevedus in l. 12. tit. 10. lib. 5. Recop. idem Azeved. in l. 8. tit. 9. lib. 3. Recop. & elegantissimus Pat. Ioseph. Acosta de procuran. Ind. salute, lib. 2. cap. 7. pag. 235. ubi ita concludit: *Atque illud tanquam totius actæ causæ firmamentum*

adijcimus, quòd cùm in omnibus Regnis Indiarum tam multa prælia commissa sint, & tot nationes subactæ, nullum tamen genus Indorum servituti subiecit Regia lex, quin potius Indos omnes & liberos esse, & suis rebus liberè uti declaravit, gravissimis pœnis propositis, ijs, qui veluti iure belli captos sibi manciparent.

Quod etiam Nos, aliud agentes, tetigimus & probavimus suprà lib. 2. cap. 8. num. 78. & cap. 9. num. 17. & 74. ubi inter alia meminimus **[sect. 54]** piæ illius, & elegantis Pauli III. R. P. decisionis, quâ Indos omnes utriusque Indiæ, Orientalis scilicet, & Occidentalis veros homines esse, declaravit, & licèt extra Christi Fidem existerent, libertate tamen ac rerum suarum dominio privatos, & privandos non esse, sed esse verè liberos, & non servos, & ad Fidem Christianam verbi Dei prædicatione, & exemplo bonæ viæ invitandos esse, ac secus quidquid fieri contigerit, irritum & inane.

Quod ut melius impleri posset, & aliæ simul iussiones Regum nostrorum ad eundem finem tendentes, huius rei curam & executionem Illustriss. Cardinali Taveræ Archiep. Tolet. his pijssimis verbis iniunxit: *Paulus Papa III. &c. Dilecte fili noster, salutem & Apostolicam benedictionem. Pastorale officium erga oves nobis cœlitus creditas, solerti studio exercentes sicut earum perditione affligimur, ita promotione lætemur, & non solùm illorum bona opera laudamus, sed ut votivis perfruantur eventibus Apostolicæ meditationis curas diffusius interponimus. Ad nostrum siquidem pervenit auditum, quòd Charissimus in Christo filius noster Carolus Rom. Imperator semper Augustus, qui etiam Castellæ, & Legionis Rex existit, ad reprimendos eos, qui cupiditate æstuantes, contra humanum genus inhumanum gerunt animum, publico edicto omnibus sibi subiectis prohibuit, ne quisquam Occidentales, aut Meridionales Indos in servitutem redigere, aut eos bonis suis privare***[734]** *præsumat. Nos igitur attendentes Indos ipsos, licèt extra gremium Ecclesiæ existant, non tamen sua libertate, aut rerum suarum dominio privatos, vel privandos esse, & cùm homines, ideoque fidei & salutis capaces sint, non servitute delendos, sed prædicationibus, & exemplis ad vitam invitandos fore, ac propterea etiam Nos talium impiorum tam nefarios ausus reprimere; & ne iniurijs, & damnis exasperati, ad Christi Fidem amplectendam duriores efficiantur, providere cupientes. Circumspectioni tuæ, de cuius rectitudine, providentia, pietate, & experientia in his, & alijs specialem in Domino fiduciam obtinemus, per præsentes committimus, & mandamus, quatenus per te, vel alium, seu alios, præfatis Indis omnibus in præmissis efficacis defensionis præsidio assistens, universis & singulis cuiuscunque dignitatis, status, conditionis, gradus, & excellentiæ existentibus sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, si secus fecerint, ipso facto incurrenda, à qua non nisi à Nobis, vel Romano Pontifice pro tempore existente, præterquàm in mortis articulo constituti, & satisfactione prævia absolvi nequeant, districtius inhibeas, ne præfatos Indos quomodolibet in servitutem redigere, aut eos bonis suis spoliare, quoquomodo præsumant: ac contrà non parentes ad declarationem incursus excommunicationis huiusmodi, ac ulteriora procedas, & alia in præmissis, & circa ea necessaria, seu quomodolibet opportuna statuas, ordines, & disponas, prout prudentiæ, probitati, & religioni tuæ videbitur expedire. Super quibus tibi plenam & liberam facultatem concedimus per præsentes, in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque. Dat. Romæ apud S. Pet. sub annulo Piscatoris die* xxiij. *Maij,* m. d. xxxvij. *Pontificatus nostri anno tertio. Blosius.*

Et idem sensisse, ac iussisse **[sect. 55]** videtur Clemens IIX. dum in alio Brevi Apostolico, ad has provincias misso, sic exorditur: *Nos igitur etiam ad partes à Curia Romana longo terrarum, mariumque intervallo distantes, aciem nostræ Maiestatis reflectentes, ac Christi fideles illarum partium, tanquam teneros novæ plantationis palmites suavi mansuetudinis imbre irrigare volentes.*

Sed in hoc dici vix **[sect. 56]** potest, quantum Regum Catholicorum cura, piusque & solicitus labor splendeat, cùm tam vivi, quàm morientes nihil prius, aut antiquius habuerint, quàm Indorum spirituali & temporali saluti consulere, & eorum audaciam compescere, qui illos in servitutem, quovis colore quæsito, ducere præsumebant. Quod satis ostendit clausula testamenti Elisabethæ Reginæ Catholicæ, & enixæ iussiones, quas in cap. præcedenti ex numer. 28. congessimus, & plurimæ aliæ, quarum luculentam narrationem facit Anton. de Herrera in dict. histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 7. 11. & 12. & lib. 7. cap. 12. & decad. 2. lib. 1. cap. 3. ex quibus constat, summo semper studio curasse, & omnibus Ducibus, Gubernatoribus, ac militibus sub gravissimis pœnis in mandatis & instructionibus præcepisse, ut Indos in sua naturali libertate relinquerent, eodemque iure, ac cæteros ipsorum Regum vassallos censerent; serioque **[sect. 57]** & nimis asperè Christophoro Columbi excessum reprehendisse, quòd trecentos Indos ex insula Sancti Dominici in Hispaniam miserat, & inter amicos, tanquàm servos, per procuratores suos distribui mandaverat, eosque in patriam reduci & libertate donari sub mortis interminatione iussisse.

Posteà quoque, cùm **[sect. 58]** sub Imperatore, ac Rege nostro Carolo Quinto, petulantes aliqui milites quàm plures Barbaros ex diversis insulis caperent, & in alias traductos, tanquàm servos, imò verius tanquam pecudes venderent, & auro, margaritisque legendis, metallis fodiendis, & alijs laboriosis operibus mancipatos, absumerent: aliæ plurimæ, & severissimæ**[[735]]** leges editæ sunt, quibus omnes generaliter Indi suæ libertati restitui, in eaque tueri iubentur, causis, & rationibus, quæ in contrarium prætexebantur, insuper habitis. Quarum legum, & ordinationum curam ac pietatem meritò referunt, & extollunt Acosta, Molina, Rebellus, & alij Auctores suprà relati, easque his commentarijs inserere, non gravarer, nisi omnes ferè iam typis excussæ reperirentur in 4. vol. sched. ex pag. 361. ad 381. ubi etiam Indos Brasilienses, vel ex India Orientali ad has Occidentales adductos, aut Maurorum infectione perversos, eodem iure censendos esse præcipitur.

Historiam verò earumdem legum, & crebras, ac singulis fermè diebus repetitas, ad eas ferendas, & efficaciùs exequendas consultationes, passim, ultra alios, in suis decadibus narrat, & colligit Anton. de Herrera in d. hist. gener. Ind. decad. 3. lib. 9. cap. 2. & lib. 10. cap. 10. & decad. 4. lib. 4. cap. 3. & 10. lib. 5. cap. 2. lib. 6. cap. 9. lib. 9. cap. 14. lib. 10. cap. 5. & alibi sæpè.

Et licèt **[sect. 59]** aliquando bellum geri, & servitutis iure uti permissum fuerit adversus nonnullos Indos Canibales, Caribes, & Chichimecas vocatos, & adversus alios, qui nimis Barbari, & rebelles esse dicebantur, vel antropophagi, aut omnino efferati, & inhospitales, Regibus, Regijsque Consiliarijs, sinistris quibusdam relationibus deceptis, verius quàm informatis, ut refert idem Herrera decad. 1. lib. 6. cap. 10. lib. 8. cap. 12. lib. 9. cap. 13. lib. 10. cap. 16. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. ultim. lib. 10. cap. 5. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. & decad. 4. lib. 7. cap. 6. Postmodum tamen securius, & congruentius visum fuit, ut prædictis permissionibus non obstantibus, hi quoque Indi naturali suæ libertati restituerentur, & suavioribus, quibus fieri possit, medijs ad Christi caulas, & voluntariam nostrorum Regum obedientiam adducerentur, ut constat ex l. 21. Indiar. quam refert, & laudat Matienzus in l. 12. titul. 10. lib. 5. Recop. gloss. 1. num. 3. & ex alijs plurimis, quæ habentur in dict. 4. vol. schedul.

Etenim, **[sect. 60]** etsi inficiandum non sit, aliquando Indos apostatas, contumaces, & nostris insidiantes, aut rebellantes, bello puniri, & servitutis iugo compesci posse, ut de Indis

Chilensibus, & alijs diximus suprà hoc libro cap. 4. num. 6. & sequentibus. Cùm tamen **[sect. 61]** primis illis temporibus nimis à Ducibus & militibus in capiendis, & vendendis quovis colore Indis, excessum fuisset, ut probat, & plorat Episcop. Chiapensis in peculiari tractat. de Indis, qui effecti sunt servi, & Anton. de Herrera decad. 1. lib. 8. cap. 9. sanctè, & prudenter omnes indistinctè propter dubium libertate donari nostri Reges statuerunt, ut benè considerat idem Episcopus Chiapens. & Molina de iustitia & iure, dict. tractat. 2. q. 35. in princip. ubi adducit simile **[sect. 62]** de filijs parvulis Granatensium rebellium, qui à Pijssimo Rege nostro Philipo II. liberi etiam declarati sunt propter opinionum varietate, licèt eidem Auctori verè servos esse probabilius videatur, in quo eandem historiam referens, contrariam sententiam, & sic dictos parvulos liberos esse, alijs relatis, probat, & sequitur Mag. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 12. col. 1122.

Et facit **[sect. 63]** quod in simili casu de mercatore gregis Æthiopoum, qui dubitat, an aliqui ex illis iustè servi essecti sint, nec potest eos ab alijs distinguere, tradit Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 10. sect. 1. num. 4. vers. *Addunt aliqui.*

Est enim **[sect. 64]** libertas res inæstimabilis, ac proptereà cunctis rebus favorabilior, & cui semper in dubijs causis deferre tenemur, l. libertas, l. quoties dubia, D. de regul. iur. l. lege Iuliâ, D. de **[736]** manum. testam. l. inter pares, D. de re iud. §. fin. instit. quibus ex caus. manum. licet, cap. licèt, de coniug. serv. cap. fin. de sent. & re iud. Vnde **[sect. 65]** libertatis favore multa contra communes iuris regulas statuta sunt, §. fin. instit. de donat. & eius datio pia, & meritoria censetur, l. 1. versic. *Sin autem,* & ibi Bald. C. de com. servo. cum pluribsu alijs, quæ congerit Tiraquel. de privileg. piæ causæ in præfat. versic. *Limita quod dictum est,* & privileg. 9. in fine, Menchaca de success. progressu, lib. 3. §. 27. num. 18.

Nihilque **[sect. 66]** gratius eâ præstari potest, cùm in quacunque fortuna hominem beet, & eius privatio mortalitati comparetur, l. Paulus, §. 1. D. de fideicomm. libert. 1. servitutem, D. de regulis iur. ubi Petr. Faber, & Rævard. l. qui mortui, D. de verbor. signif. & Lucas de Pena Quintiliani locum adducens in l. 1. C. ne quis liber invitus, actum Reipub. gerere cogatur, lib. 11. cui simile est aliud D. Ambros. lib. 3. off. cap. 14. dum servitutem liberis omni supplicio graviorem esse inquit.

Quo **[sect. 67]** etiam ex fonte haurire, & defendere facilè possumus, prædictarum legum, sive schedularum, & ordinationum Regiarum praxim, dum iubent, omnes generaliter Indos de plano, ac levato (quod aiunt) velo, seu breviter, & summariè in libertate constituendos esse, quamvis ia figura, & quasi possessione servitutis reperiantur, si domini illicò iusto, & legitimo bello se eos habuisse non demonstraverint, quibus hoc in casu probationis onus iniungitur. Sic enim earum verba habent, & præcipuè legis anni 1543. & epistolæ anni 1545. missæ ad Regiam Cancellariam insulæ Hispaniolæ, & alterius anni 1548. & schedulæ anni 1553. missæ ad Cancellariam Mexicanam, quæ extant dict. 4. tom. pag. 370. & sequentibus: *Ordenamos i mandamos, que las Audiencias de las nuestras Indias, llamadas las partes, sin tela de juizio, sumaria i brevemente so la verdad sabida, pongan en libertad à los Indios que se huvieren hecho esclavos contra razon i derecho, i contra las provisiones, è instrucciones por Nos dadas, si las personas que los tuvieren por esclavos no mostraren titulo como los tienen, i possen legitimamente: i la orden que cerca de ello debeis tener, es, que en lo que toca à los esclavos hechos por via de guerra, ante todas cosas, sin esperar mas probança, ni aver otro mas titulo, sin embargo de qualquier possession que aya de servidumbre, ni que estèn errados, pronuncieis por libres todas las mugeres de qualquier edad, i todos los varones niños que eran de catorze años abaxo al tiempo que los tomaron, que se ayan tomado en qualquier guerra, entradas, ò rancherias, que se ayan*

hecho en tierra de Indios, amigos, ò enemigos, porque estos no se pudieron hazer esclavos, aunque fuesse por ocasion de rebelion. I a los que se huvieren hecho esclavos en guerra, que no sean de los susodichos, si el posseedor no probare, que el Indio que tiene por esclavo fue avido en guerra iusta, i que se guardò i cumplio en ella las diligencias i forma dada por Nos, darlosheis por libres, aunque no se pruebe por los Indios cosa alguna, por manera que cargueis la probança al posseedor, i no al Indio, aunque estèn herrados, i tengan carta de compra, ò otros titulos de posseedores de ellos, porque estos tales por las presunciones que tienen de libertad en su favor, son libres, como vassallos nuestros, &c. Et idem seriò, graviterque præcipitur in ordination. anni 1563. datis huic Regiæ Cancellariæ Limensi, & alijs Indiarum, capit. 70. ibi: *Procurando, que los dichos Indios sean mui bien tratados, è instruidos en nuestra santa Fè Catholica, i como vassallos nuestros libres, que este hade ser su principal cuidado, i de lo que principalmente hemos de tomar cuenta, i en que mas nos han de servir.*

Etenim **[sect. 68]** licèt regulariter ij, qui in possessione, & statu servitutis mo-**[737]**rantur, servi iudicari debeant, l. moveor, C. de servis exportan. Illisque ad libertatem proclamare volentibus, eius probandæ necessitas iucumbat, l. liberis 7. §. fin. D. de liber. caus. l. non ideò in fine, C. eod. l. vis eius, C. de probat. l. 27. titul. 14. part. 7. cum alijs traditis ab Azone in summa, C. ubi causa stat. ubi hoc firmiter tenendum dicit. Vbi tamen qui ita possidentur, facto potius quàm iure, & per vim, ac dolum se in servitutem deductos, & detentos allegant, atque queruntur, possessor quoque, sive detentor suæ possessionis titulos, & causas probare tenetur, ne aliàs fraudem suam fateri videatur, ut eisdem illis iuribus admonemur: quibus consonat text. in l. filius in fine, l. circa eum, l. si quis, D. de probat. & l. eam quæ, C. de liberali causa: quia ut tradit Bartol. in dict. l. liberis, §. fin. post glos. ibi verb. *Dolo malo,* & Paul. de Castro in l. ad probationem, la 2. C. de probat. possessio **[sect. 69]** vitiosa non relevat quem ab onere probationis, l. sive possidetis, C. de probat. optimus text. in cap. ad decimas, de restitut. spoliat. melior textus, & in quo hæc praxis magis quàm in superioribus, declaratur, **[sect. 70]** in l. 5. titul. 14. part. 3. ubi Gregor. Lupus, verb. *Que si el señor,* ita in nostris terminis notabiliter inquit: *Et ex hoc patet iustitia illius legis editæ contra tenentes Indos in possessione servitutis, quæ pronuntiata fuit anno 1543. in oppido de Madrid, licèt prius data Barchinonæ anno proximo præcedenti.*

Et idem in similibus casibus resolvit Otalora de nobil. cap. 2. 2. par. 3. partis principal. num. 4. Fulvius Pacianus de probation. lib. 2. cap. 19. à num. 1. & num. 9. & Zevallus pract. comm. tom. 4. quæst. 900. à num. 121. Maximè quando contra possidentem extat iuris naturalis **[sect. 71]** constitutio, quæ omnes homines liberos, ut diximus, fecit, & nisi peculiari aliquo, & iusto titulo in servitutem devenisse probetur, eos in primitivo illo, & naturali statu manêre præsumit, ut pluribus probat Bursatus cons. 8. num. 17. & cons. 46. num. 23. lib. 1. Tiber. Decianus cons. 33. num. 50. & 53. vol. 1. & latè Mascard. de probation. vol. 2. conclus. 977.

Qvibvs ita suppositis, & probatis, parum aut nihil obstabunt argumenta, quæ in contrarium pro Indorum servitute perpendimus. Nam ad primum respondetur, fatendo quidem ex iustis, & legitimis bellis servitutem induci, **[sect. 72]** Indos tamen nunquam, aut rarò eâ intentione, & iustificatione impetitos fuisse, ut capti servitutis iugo submitti deberent, cùm potius, ut sæpè diximus, & probavimus, pro eorum commodo, & utilitate Catholicorum Regum expeditiones ordinarentur, & eorum barbaries aut hebetudo non sufficeret, ut in numero servorum civilium haberi possent, ut præter alios tradit Victoria dict. relect. 1. de Indis, num. 23. in fine, & in 2. relect. num. ultim. Neque etiam **[sect. 73]** si aliquando in Hispanos

irruisse, aut rebellasse prætexatur. Tali enim in casu, ut inquit idem Victoria in dict. 2. relect. num. 6. liceret quidem Hispanis se defendere & servato moderamine inculpatæ tutelæ, aggredientes, aut rebellantes compescere, non tamen alia belli iura in eos exercêre, quæ diversa esse debent adversus homines verè noxios, & iniurios, & adversus innocentes, & ignorantes, & iusto aliquo timore, vel terrore, sibi caventes. Sicut etiam aliter vitandum est scandalum Pharisæorum, aliter pusillorum, & infirmorum. Et quia **[sect. 74]** nunquam potest iustum esse bellum, ubi nulla eo digna præcessit iniuria, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 4. art. 1. & latè Pat. Suarez in tract. de charit. tract. 3. disp. 13. sect. 4. à num. 1.

Secvndò **[sect. 75]** non obstat secundum argumentum ex opinione Men-**[738]**chacæ deductum, qui etiam ex iniusto bello iustam captivitatem induci posse, contendit. Nam hæc sententia manifestè convincitur ex iuribus, & auctoribus suprà num. 6. citatis. Nec eam iuvat, quod Menchaca supponit, bellum scilicet ex utraque parte iustum dari non posse. Nam **[sect. 76]** licèt id quoad veritatem procedat, opinione tamen hominum, quæ ex proprijs affectionibus suas iniurias metitur, benè potest utrimque iustis, vel saltem apparentibus rationibus decertari, ut præclarè docet Victoria in relect. de iure belli, num. 32. & sequentibus, Covar. dict. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 6. Sotus lib. 5. de iust. & iur. quæst. 1. art. 7. Gregor. de Valencia tom. 3. Comment. Theol. disput. 3. quæst. 16. de bello, punct. 2. vers. *Nonò certum* est, & Pat. Suarez ubi sup. sect. 6. ex num. 1. & Mag. Marquez in Gubernat. Christ. pag. 313. Vnde qui nullam veram, aut saltem verosimilem, ac probabilem causam ex sua parte habet, iustè bellare non poterit, & longè minus tali bello captos sibi servos efficere.

Præterquàm quòd ut daremus simpliciter, ex quovis bello etiam iniusto captivitatem induci posse: id **[sect. 77]** tamen procederet, si auctoritate Principis, superiorem non recognoscentis, tale bellum indictum esset, & forma ab ipso tradita in bellando servata fuisset. Quod omnino in quovis bello inferendo desideratur, ut constat ex l. 1. C. ut armor. usus lib. 11. cap. quid culpatur 23. quæst. 1. cap. 1. 23. quæst. 2. Bart. in l. hostes num. 9. D. de captivis, Doct. communiter, præcipuè Paul. Castrens. Iason. & Fortun. Garcia in dict. l. manumissiones, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Andr. de Isernia in titul. quæ fuit prima causa benef. amitt. §. item si inter cætera, Petr. Bellin. in tract. de re militari 1. part. tit. 5. & 2. part. titul. 12. Franc. Arias in tract. de bello, & eius iustitia, num. 58. & seqq. Covar. dict. reg. peccatum 2. par. §. 11. num. 8. vers. *At hæ leges,* eod. Menchac. dict. lib. 1. controvers. cap. 9. num. 15. Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Victoria in relect. de iure belli, numer. 53. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. vers. *Dubitatur quartò,* col. 1182. optimè Molina, qui alios allegat d. tract. 2. de iust. & iure, disput. 100. & seqq. Camillus Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. ex num. 3. & num. 98. & sequentib. & novissimè D. Melchior de Valencia illust. tract. iur. tract. 2. cap. 5. num. 16. Vnde **[sect. 78]** antiquâ Augustali lege ita cavebatur: *Si quis privatim sine publico scito pacem bellumve fecerit, capitale esto.* Reiǵque **[sect. 79]** Maiestatis dicuntur, qui invito, aut inconsulto Principe, quovis modo audent bellum inferre, ut dixi in c. præcedenti n. 90.

Quapropter cùm ad debellandos Indos Principis auctoritas, & licentia regulariter non intervenerit, sed imò contrarium sæpèsæpius edixerint, ut passim probavimus, **[sect. 80]** non potuerunt ex eiusmodi bellis in legitimam servitutem deduci, non magis, quàm si à pyratis, aut latrunculis caperentur, l. postliminium, §. à pyratis, l. hostes 24. l. latrones 27. D. de captivis, l. hostes, D. de verb. sign. l. qui à latronibus, D. de testam. cum alijs, quæ tradit

Bellinus dict. tit. 12. num. 6. Covar. dict. num. 8. vers. *Ipse denique,* Gregor. Lop. Madera lib. singul. animad. cap. 18. num. 4. Alber. Gentilis tract. de legation. lib. 2. cap. 9.
Et hic **[sect. 81]** meritò dixit Baldus in cap. 1. hîc finitur lex Conradi num. 6. in usib. feudor. iniusta bella esse manifesta latrocinia: & magis in terminis Pat. Molina ubi supra, disputat. 101. Quod etiam ubi **[sect. 82]** bellum iustum, & legitimum est, si tamen milites contra expressam, aut præsumptam voluntatem supremi Principis, qui bellum indixit, aut Ducum, à quibus reguntur, etiam dum sunt **[739]** in ipso bello, aliquid excedunt, & audent, utíque sine legitima auctoritate id efficere iudicantur, ac proinde peccatum committunt, & ad restitutionem damnorum, quæ dederunt, tenentur, iuxta distinctiones quas ibîdem subiungit, apponens exemplum in excessu belli Lusitanici sub Albano Duce. Et idem in specie servitutis ipsorum Indorum, de quibus tractamus, concludit Episcop. de Chiapa in dict. tract. de Indis servis effectis, fol. 2.
Ad tertivm verò argumentum, **[sect. 83]** quod ex l. postliminij 5. §. in pace, D. de captivis, & Petri Bellini opinione deduximus, facilè respondetur, Pomponij verba, ad tuendam Indorum servitutem, nullo modo conducere. Nam **[sect. 84]** quamvis citra bellum, & hostilem causam, extraneas gentes capi posse, & servos fieri tradat; intelligi tamen debet de ijs, qui nobis inimici erant, & semper ad nocendum parati, licèt actu adversus eos bellum non exerceretur, **[sect. 85]** neque hostes verè appellari possent, quia non erat eis solemni more bellum indictum, iuxta dict. l. hostes 24. eodem tit. & l. hostes 118. & l. quos nos hostes 234. D. de verb. signific. l. 7. tit. 33. part. 7. Et ea **[sect. 86]** quæ de clarigatione, & belli apud Romanos indicendi formâ tradunt Alciatus, Brechæus, Fornerius, Rebuf. & Gœddæus ibîdem, Brissonius lib. 2. select. cap. 6. & 7. Alexan. ab Alexand. lib. 1. genial. cap. 12. & Petr. Gregor. lib. 19. Syntagmat. cap. 12. D. Valencia ubi suprà num. 17. & 18.
Et hoc est quod ad interpretationem eiusdem textus adnotare voluit Accursius ibîdem, verb. *Hospitium,* quem sequuntur Odofredus, Alberic. & alij, & idem Albericus post Ioan. Fabr. in l. cùm cognatum, C. de ingen. manumissis. Cæterùm si Pomponio proponeretur gens aliqua, quæ nec usquam nobis infesta fuit, nec esse cogitabat, qualis hæc Indorum esse comperitur, dubitandum non est, quin contrarium respondisset. Nam **[sect. 87]** sola ratio, quòd gens illa extranea esset, & nullo nobis fœdere, aut amicitiâ coniuncta, sufficiens esse non poterat, ad capiendos, & servos efficiendos illos, qui ex ea natione ad nos securi, & pacifici bonâ fide adventassent, cùm natura ipsa inter omnes homines cognationem, & necessitudinem quandam constituat: & consequenter alios alijs insidiari nefas sit, l. ut vim, D. de iust. & iure, cum alijs, quæ congessi sup. lib. 2. cap. 13. num. 12. & 85. Præsertim cùm eodem naturali iure dictante, hominibus per regiones quantumvis extraneas & remotas peregrinandi iussit, eoque citra iniuriam privari non possint, ut plenè etiam observavi eod. lib. 2. cap. 20. num. 34. & sequentibus.
Et eodem modo respondêre possumus ad text. in l. mulier 6. D. eodem titul. de captivis, ubi mulierem a latrunculis exteræ gentis captam, & iure commercij venditam, verè servam effectam, & postliminij ius in ea observari Pomponius ostendit, quamvis aliter explicet Valencia ubi sup. num. 12.
Quibus adijcio, quòd quamvis admitteremus casu aliquo, verum, & iustum esse posse illud Pomponij responsum, simpliciter, & absolutè prolatum: intelligendum planè esset in extero capto dum vadit ad extraneos: **[sect. 88]** non autem in extraneis, alieno Orbe quæsitis, & in proprijs laribus quietè, & securè degentibus, inopinatisque nostrorum classibus impetitis: quales fuisse constat hos Indos, de quibus tractamus: hi enim ob id tantùm quòd extranei

essent, nullo iure, aut ratione servi effici possent: prout **[sect. 89]** tandem agnoscit Pet. Bellinus dict. titul. 12. subijciens, hac fortè de causa motos Reges Hispaniæ, pro Christiana pietate, quam summè colunt, iussisse, illas gentes, si Christo initiarentur, suis legibus liberas vivere. Quibus anteà**[740]** nobis, nec de nomine cognitis, nihil nec nos, nec Romani ipsi (si eorum tempore detegerentur) imputare possent, cur ad offerendam amicitiam, percutiendum fœdus, & ius hospitij ineundum non accessissent. Quæ **[sect. 90]** singula qualiter à Romanis peragerentur, pulchre ad interpretationem, & illustrationem illius textus (quem Accursius hac in parte non intellexit) observat Guillelmus Budæus in annot. posteriorib. ad Pandect. pag. mihi 194. & sequent. Pet. Heigius miscell. q. 1. p. q. 11. Renat. Choppin. de doman. Franciæ lib. 3. tit. 26. à num. 19. & plures alij relati per Sebastian. Nævium in sistemat. iur. ad eand. l. 5. & ad l. non dubito 7. eod. tit. de captivis, & diximus aliqua sup. lib. 2. cap. 15. num. 17.

Denique **[sect. 91]** quarto argumento ex similitudine Æthiopum servorum deducto, respondeo, magnum quidem bonum Barbaris istis in Fidei, & aliarum rerum communicatione ab Hispanis collatum fuisse, hoc tamen servitutis irrogatione pensari non debere, quæ directo eidem bono repugnat. Nam **[sect. 92]** quamvis certum sit, eos, qui iure gentium verè sunt servi, per baptismi susceptionem iure Civili, vel Canonico inspecto, nequaquam liberos effici, cap. si quis servum 1. & 2. 17. q. 4. Cæsar Vrsilis in addit. ad Afflict. decis. 151. num. 9. Baeza de inope debit. capit. 17. num 31. & 32. Brun. à Sole in quæstion. legalib. quæst. 17. num. 35. & quæst. 18. per tot. Decius cons 130. de pœna temporali loquens, Tiraquel. de pœn. temp. causa 25. Pacianus de probation. lib. 2. cap. 14. num. 20. & Calist. Remirez de lege Regia, §. 32. num. 14. Eos **[sect. 93]** tamen qui naturâ suâ liberi sunt, Sacramentum illud fortius in sua libertate confirmat. Quod Deus vult semper liberè recipi, & suavibus atque opportunis medijs ac modis tractari, non verò per captivitatem, aut deceptionem, ut sup. nu, 35. & seqq. latius consideravimus.

Vnde meritò post Victoriam, Sotum, & alios, concludit Michaël Salon in 2. 2. 1. tom. quæst. 3. de domin. art. 1. col. 351. vers. *Ex his sequitur,* & col. seq. non aliter **[sect. 94]** Indos, & Æthiopes, qui à Lusitanis & Hispanis capiuntur, servos effici posse, quàm si volentibus Evangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant, & ut resistentibus prædicationi Evangelicæ bellum inferatur: vel si ipsi existentes maiores viginti quinque annorum, se ipsos suâ sponte vendant, vel filios suos compulsi necessitate. Quod idem probat etiam Domin. Bañez in 2. 2. quæst 10. art. 10. col. 524. vers. *Ex his sequitur,* ubi ne resistentiam quidem admittit, si posteà Barbari resipiscant, quia hoc bellum cederet in scandalum Evangelij recipiendi. Et magis dissertè Ludov. Molina dict. tract. 2. disput. 106. in fine, ubi ait, **[sect. 95]** quòd quando bellum infertur, ad liberandum, & subveniedum innocentibus, ut in nostro casu, & ob bonum eorum, non autem ad recuperandum aliquid proprium, neque ad vindicandum propriam iniuriam, non plus fas est bellantibus de bonis adversariorum sibi sumere, & usurpare, quàm expensas belli, & recompensationem iniuriarum, & damnorum, si quæ ab adversarijs inter bellandum acceperunt reliqua verò debentur ijs, in quorum gratiam pugnatur.

Neque magis hoc servitutis ius respectu illorum Indorum iustificabitur, quos aliqui iure emptionis se possidere dicebant, eò quòd vel ipsi se vendidissent, vel ab alijs, qui eos bellis iustis ceperant, venditi essent. Nam etsi verum sit, his modis legitimam servitutem induci, ut probant iura in argumento relata **[sect. 96]** in his tamen Indiarum Occidentalium provincijs nunquam, aut rarò eiusmodi bella, & iura servitutis exercebantur, ut benè probat

Episcop. Chiapens. in d. tract. de Indis servis effectis, licèt Indorum mangones hos & alios colores prætexerent, ad eos **[741]** capiendos, sive furandos, & servorum more vendendos, aut possidendos, atque ex alijs provincijs in alias transportandos. Quas cautelas, & damna ex illis sequuta figillatim enumerat, & reprehendit Chiapens. ubi sup. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 8. cap. 9.
Estque **[sect. 97]** eis simile, quod de Phœnicibus in Hispaniæ nostræ historijs comperimus apud Florianum lib. 2. cap. 11. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 15. §. 5. qui non solùm ab ea aurum, & argentum, & pretiosa alia furati sunt, **[sect. 98]** quibus Tyrus, ipsorum Phœnicum Metropolis, ditissima, & potentissima inter reliquas Orbis nationes eo tempore habita fuit, ut constat ex Isaîa cap. 23. Exechiel cap. 26. & sequentib. Oseæ cap. 9. Verùm incautos quoque Hispanos, varijs technis, & simulationibus furabantur, & Phœniciam, aliasque provincias deductos tanquàm servos vilissimos distrahebant. Vnde **[sect. 99]** à Tago, insigni, & aurifero Hispaniæ fluvio, Tagormæ, sive Thogormæ nomen manasse, putat Dom. Gregor. Lop. Madera in Monarch. Hisp. cap. 3. fol. 19. cuius mentionem fecit Ezechiel dict. cap. 27. dum inquit: *De domo Thogormæ equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum.* Sed quoniam Thogormæ nomen Hispaniæ non convenit, sed cuidam Phrygiæ Asiæ Minoris provinciæ, ut docent interpretes super cap. 10. Genes. Ioseph. lib. 1. antiquit. cap. 6. & Pontanus ubi suprà, congruentius, imò expressius de ea accipi poterunt verba, **[sect. 100]** quæ idem Propheta statim subnectit: *Græcia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui, mancipia, & vasa ærea adduxerunt populo tuo,* certum est namque *Thubal,* appellationem, pro Hispania in sacris litteris, & in alijs antiquis auctoribus usurpari, ut diximus sub. lib. 1. cap. 15. num. 51.
Porrò, **[sect. 101]** qui ita homine liberos capiunt, aut rapiunt, eorum iustam servitutem non adipisci, sed gravissimum plagij crimè committere, eiusque pœnis tenêri, apertè constat ex Deuter. cap. 24. l. 1. & per totum, D. &c. ad. leg. Flav. de plagiarijs, l. 22. tit. 14. par. 7. Alciato lib. 1. Parerg. cap. 13. **[sect. 102]** Qui multum laborat in exponendis verbis l. ult. C. ad leg. Flav. de plagiar. quæ sibi contraria esse videntur; sed rectè ex C. Theodos. restituuntur à Duaren. lin. 2. disput. cap. 20. ubi aliqua de eodem delicto commemorat, & plura Iul. Clar. & Baiard in prax. crim. §. fin. q. 68. verb. *Plagiarius,* Menoch. de arbitrar. casu 536. & Pet. Gregor. lib. 36. Syntag. cap. 31.
Et ut concederemus, aliqua bella, & servitutis iura inter hos Indos Occidentales cognita, & usitata **[sect. 103]** fuisse, ut inter Mexicanos usitari solita, tradit Chiapa ubi suprà, fol. 10. Anton. de Herrera decad. 3. lib. 4. cap. 17. in fine & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Indiana lib. 14. cap. 15. & feqq. Adhuc **[sect. 104]** tamen ut idem Chiapa prosequitur, multum dubitari posset, an Indi à nostris hoc colore possessi, servi esse deberent, cùm sibi de illorum bellorum iustificatione non satis constaret: maximè postquàm omnes ad Fidem conversi sunt: **[sect. 105]** cùm ea restitui soleant, quæ modo, vel tempore infidelitatis illicitè acquisita erant, ut dicimus in habente plures uxores, & in usurario cap. gaudemus de divortijs, cap. post miserabilem de usuris, cap. Iudæi de consecr. dist. 4. cap. 1. & per tot. dist. 11. & 12. & tractat optimè D. Augustinus lib. 19. de Civit. Dei, cap. 17. & 19. Tenemur **[sect. 106]** quippe Christiani ex præcepto Divino ad tollendas, & evitandas malas leges infidelium, vel saltem ad non operandum, secundùm eas, ne videamur, illas approbare, ut inquit D. Paul. 1. ad Corinth. cap. 8. & ad Rom. 10. D. Thom. 2. 2. quæst. 124. art. 5. & quæst. 3. art. 2. Et **[sect. 107]** qui à latronibus comparasse so-**[742]**liti sunt, latrones iudicari solent, l.

incivile, C. de furtis ibi: *Cavete igitur cautius negotiari, ne non tam in damna huiusmodi sed & criminis suspicionem incidatis.*
Qvibvs etiam rationibus **[sect. 108]** difficilem, & cœnosam, milleque scrupulis plenam reputat Lud. Molina dict. tract 2. disput. 35. & 36. Æthiopum mancipiorum nundinationem, quæ à Lusitanis plurimum frequentatur, dicentibus, se illos ab alijs Æthiopibus emisse, qui inter se intestinis bellis digladiantur. Additque, paucos ex mangonibus visos esse, quibus hæc negotiatio profecerit, & plura infortunia non adduxerit, quamvis nimis quæstuosa videatur: **[sect. 109]** ementes tamen ab illis in utroque foro securos esse, modò non sciant, vel dubitent, quòd illi servi, qui sibi venduntur, sunt iniustè, & illicitis modis quæsiti. Quod idem tandem post longam disputationem resolvunt Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 2. articul. 2. Ledesmius in 2. 2. quæst. 18. articul. 1. dub. 11. post secundam conclusionem, & novissimè August. Barbosa in Pastorali, 1. part. titul. 3. cap. 2. num. 37. Maximè si verum est, ut fama fert, quod iocalibus ad naves usque pelliciuntur, & ad nos, velint nolint, exportantur, vel quòd plurimi parvo pretio comparantur, quod etiam efficit servitutem iniustam. Nam ad hoc, **[sect. 110]** ut quis possit effici servus in perpetuum, debet pretium esse æquale servituti, ut per Navar. in Manuali cap. 23. num. 95. & Molinam disput. 33. col. 163. Quibus consentit Mercatus lib 2. de contract. cap. 20. & Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 10. sect. 1 & 2. Vbi ex num. 23. cum Molina dict. disput. 35. conclus. 1. & 3. de illis **[sect. 111]** mancipijs agere incipit, quæ ex India Orinentali adducuntur: & concludit, iustè ibi à mercatoribus, & ubique emi, si ex illis Regnis sint, quibus cum bellum iustum Lusitani gerunt, & eodem belli tempore exportentur. Iapponienses autem, aut Sinas servos effici non posse, idque sæpè Regijs Lusitaniæ ordinationibus cautum, nisi fortè se ipsos, aut filios suos causâ famis, vel urgentis necessitatis vendiderint, quod sæpè facere solent.
Quæ omnia notatu dignissima censeo, **[sect. 112]** propterea quòd hisce ultimis annis plurimæ lites à dictis Orientalis Indiæ mancipijs ad libertatem pro clamantibus in hoc Regio Limano Conventu institutæ sunt, & variantibus iudicum sententijs terminatæ. Quidam enim eos statim liberos declarabant, illarum schedularum seriem ac tenorem sequuti, quarum sup. ex num. 56. meminimus, & **[sect. 113]** cuiusdam epistolæ Caroli V. Imper. ann. 1550. ad Prætorium insulæ S. Dominici missæ, quæ habetur in 4. tom. sched. impres. pag. 373. & expressè iubet, ne aliqui Indi servi in his Occidentalibus regionibus efficiantur, etiam si ad eas ex Orientalibus adsportentur, his verbis: *Nos tenemos mandado, que no se hagan esclavos ningunos Indios en sus tierras, i ansi no avemos de permitir, ni dar lugar a que Indios algunos lo sean, sino libres, aunque sean de la demarcacion del serenissimo Rei de Portugal.* Et alterius ann. 1570. ad Proregem Mexicanum, & Michaëlem Legaspium Philippinarum gubernatorem directæ, eod. tom pag. 374. Quæ etiam in Indis illis in regionibus Machometis perfidiâ deceptis, idem servandum esse, his verbis edicit: *Estareis advertido, que si los tales Moros son de su nacion, i naturaleza Moros, i vinieren a dogmatizar su secta Mahometica, ò a hazer guerra a vosotros ò a los Indios, que estan a Nos sujectos, ò a nuestro Real servicio, los podreis hazer esclavos: mas a los que fueren Indios, i huvieren tomado la secta de Mahoma, no los hareis esclavos por ninguna via, ni manera que sea, sino procurareis de los convertir***[743]** *i persuadir por buenos i licitos medios a nuestra santa Fè Catolica.*
Alij verò iudices cùm **[sect. 114]** viderent leges Castellani, & Lusitani Regni diversas esse, & utrumque proprijs suis ordinationibus & consuetudinibus gubernari, licèt iam sub eodem Rege esse cœperit, non audebant facilè pro Orientalium Indorum libertate sententiam ferre, si eorum possessores iustos, & legitimos titulos exhiberent, iuxta illarum regionum praxim, &

consuetudinem Episcoporum, & Regiorum Auditorum auctoritate munitos. Neque prædictis schedulis horum servorum ius olim & nunc in Orientali India, & in Lusitania & Nova Hispania servatum, temerè immutandum esse dicebant, l. minimè, D. de legibus, l. si quando, C. de inoff. testam.
In quo opinionum, & argumentorum conflictu, Ego **[sect. 115]** Imperatoris consilium sequutus in l. si aviam, C. de ingen. manum. *Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres,* per litteras de hac quæstione consului præstantissimum, & eruditissimum virum Dom. D. Antonium de Morga, Quitensis nunc Senatus meritissimum Præsidem, qui in Philippinis insulis, & alijs adiacentibus, pluribus annis Gubernatoris officio functus, quæ ibîdem cum his mancipijs Orientalibus servarentur, melius, & penitius intelligere poterat. Qui mihi, ultimæ opinioni adhærens, respondit, aliquas esse Orientalis Indiæ provincias Maurorum, ut plurimùm, colluvione, & infectione permixtas, Iavos nempe, Malaios, Bengalas, Macazares, Buzarates, Endes, & similes, cum quibus Lusitani iustis, & legitimis bellis quotidie decertant. Et mancipia, quæ in illis capiuntur, Lusitanis legibus, & Conciliorum Provincialium declarationibus capientibus cedere, & ab eis vendi, atque ab emptoribus ubique legitimè possideri, dummodo iustæ captivitatis titulos habeant, iuxta formam ab eisdem Concilijs præscriptam; cum alijs verò Regnis, seu provincijs, Lusitanis fœdere iunctis, illorumque, ut dicunt, in armis, socijs, utpote Cambaya, Pegù, & quibusdam alijs, servitutis iura neutiquam exerceri: neque **[sect. 116]** etiam cum Sinis, & Iapponiensibus, nisi fortè istorum aliqui se, aut filios suos propter famem, aut aliam urgentem necessitatem, ob pretium participandum voluntariè vendiderint; quod patrijs eorum legibus ac moribus licitum, & usitatum est: quo tamen in casu perpetuæ servituti non mancipantur, sed temporali famulitio, eatenus duraturo, quatenus ad acceptum pretium compensandum, iudicibus, qui de hoc inquirunt, sufficiens esse videbitur.

CAPVT IIX. et vltimvm. *In quo Auctor volumen alterum de peculiari Indiarum iure, sive de iusta earum gubernatione promittit: & quid in eo tractare intendat, Laconica brevitate recenset. Et Parænesim sive admonitionem subnectit adversus eos, qui miseros Indos iniurijs, & molestijs afficiunt.*

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 *Gubernationem Indiarum, quæ contingunt, Auctor in altero volumine edere parat.*

2 *Fas est opere in longo, somnum obrepere.*

3 *Gustus emptorem vocat.*

4 *Auctor tractatum gubernationis Indiarum quinque libris divisum habet, & quid in illis agere intendat, breviter aperit.*

5 *Auctoris parænesis, sive admonitio pro Indis diligenter in Fide instruendis, & humaniter pertractandis.*

6 *Fidei propagatio in suavitate, non in atrocitate consistit, ut & patria potestas.*

7 *Conversorum primordia blandis refovenda sunt modis.*

8 *Iugum Christi suave est, ex D. Matth. cap. 11. & Psal. 33.*

9 *Indi si post Christianam Religionem susceptam gravius opprimantur, eius suavitatem non credent.*

10 *Deuteron. locus cap. 28. pro Indorum querimonijs expenditur.*

[744] 11 *Indi hodie peiore conditione esse videntur, quàm Iudæi olim in Ægypti captivitate.*

12 *Iudæi in Ægypto graviter vexati fuerunt.*

13 *Iudæorum captivitas in Ægypto 85. annis duravit, & in ea valdè multiplicati sunt.*

14 *Iudæorum multiplicationem in medijs laboribus Ægypti in rubo Moysis Deus significavit.*

15 *Indi brevi tempore valdè diminuti reperiuntur, & quid cum Daniele, & D. Paulo de suis miserijs dicere possint?*

16 *Ieremiæ verba lamentat. 5. ad Indorum ærumnas accommodantur.*

17 *Christiani labores, & iniurias, quæ Indis inferuntur, potius inse suscipere, quàm in illis permittere deberent.*

18 *Fidei meditatio quietum, & vacuum ab alijs curis animum desiderat.*

19 *Labores, & onera, qui alijs imponunt, & ipsi ea non tangunt, in Evangelio reprehenduntur.*

20 *Pax citra ullum scandalum promittitur diligentibus legem Dei, Psalm. 118.*

21 *D. Paulus multa in se passum dicit, pro lege Dei promulganda.*

22 *Regis gentium iura, & conditiones, quas refert Scriptura 1. Reg. 8. ea, quæ cum Indis fiunt, demonstrare videntur.*

23 *Regis Tyranni effigies, & mores referuntur 1. Reg. 24. Boni autem & iusti Deuter. 17. 14.*

24 *Lignum fumigans, quod Deus Isaiæ 42. & Matth. 12. non extingui præcipit, Gentiles recenter conversos significat.*

25 *Indos destruunt multi, qui struere deberent: & quid de illis cum Isaia, & Davide, & Christo Dom. Math. 23. dicere possint?*

26 *Excessus, qui in Indos fiunt, quibus potissimum debeant imputari?*

27 *Inferiorum ordinum culpæ ad desides Rectores referuntur.*

28 *Prælati, & Magistratus monentur, ut pro Indorum defensione laborent.*

29 *Iustitiæ in studio omnis Regum ac Magistratuum cura esse debet.*

30 *D. Bernardus in quo laudet quendam Eborensem Archiepiscopum?*

31 *Pax, quæ erga Indos exercetur, non debet cum bello de crudelitate certare.*

32 *Legum humanarum pœnas si fortè effugiant ij, qui Indos affligunt, Dei oculum & supplicium non effugient.*

33 *Deus omnia vigilanter attendit, & humilium iniurias vidit, & punit.*

34 *Iniurias, Indis factas, Deus miraculosè aliquando vindicavit.*

35 *Divitiæ iniusto Indorum sudore partæ, dominis exitio sunt.*

36 *Adagia Aurum Tolosanum, & Equus Seianus, quid significent?*

37 *Proverb. locus 12. 27. & 13. 11. de divitijs iniustè partis, exponitur.*

38 *Peccata iniuriæ humilibus factæ, non solùm privatorum, verùm & multorum Regnorum cladem attulerunt.*

39 *Hispaniæ Regnum ob peccata aliquoties punitum legitur.*

40 *Regnorum fœlicitas ut duret, requiritur eadem virtus, & prudentia in conservando, quæ in acquirendo, ex Polybio.*

41 *Deum Auctor precatur, ut nobis misertus, Hispanorum, & Indorum Rempub. iuvet, & societ.*

[745] Haec hactenus habui, quæ de Indiarum iusta inquisitione, acquisitione, & retentione dissererem. Nunc **[sect. 1]** autem ex ordine ad ea, quæ earumdem gubernationem concernunt, transitum facere, nostra properabat oratio. Sed **[sect. 2]** quoniam fas est in longo opere somnum obrepere, huiusque voluminis moles nimis excrevit, & amphora exijt urceolus, quem initio mente conceperam: opportunum duxi, hîc paulisper calamum continêre, & **[sect. 3]** quæ in illo clauduntur disputationes, prius quasi gustandas dare, iuxta illud Vlyssis apud Euripidem in Cyclope, qui cum Sileno vinum venditurus esset, ita eum alloquitur:

Vin tu prius gustare quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita convenit; nam gustus emptorem vocat.

Ac posteà renovatis viribus arduas, & non minus utiles, quàm peculiares eiusdem Indiarum iuris quæstiones, separato volumine (si Deus nobis hæc otia fecerit) in lucem emittere. Quod nunc **[sect. 4]** in privatis schedis quinque libris divisum habemus.

In Qvorvm primo de statu, & conditione Indorum agere destinamus, & an, & quatenus oneribus, & servitijs adstringi possint, quæ vicissim subire coguntur in Hispanorum famulatu, ædificijs publicis, agrorum culturâ, pascendis, & custodiendis pecudum & armentorum gregibus, gynæcijs, sive textrinis, & lanificijs vulgò, *Obrajes,* angarijs, & parangarijs, cursu publico, veredis, & paraveredis, metallis, & eorum effosione & operatione, & quæ tributa præstare teneantur, & qualiter ea dividantur, taxentur, & exigantur. Et demum quantum oporteat, eos in certa municipia, & politicam, ac sociabilem vivendi formam reducere; idololatriæ, ebrietati, & alijs eorum vitijs occurrere: bonis gubernatoribus, vulgò *Curacas, ò Caziques,* providêre. Et quæ sit istorum potestas, & qualis successio: & de privilegijs, quibus Indi, tanquàm rustici, aut minores, & omni respectu miserabiles personæ fruuntur.

Secvndo verò libro de commendis, sive feudis Indorum exactam, & peculiarem tractationem inimus; earum nomen, originem, & rationem tradentes: & quid iuris in illis acquirant Patroni, sive Commendatarij, & de pensionibus, quæ super eis constitui solent. Quis commendas, & sub quibus legibus, & conditionibus possit conferre: quibusve personis conferri valeant, & qui in illis præferri debeant, si de anterioritate schedularum, vel de meritis certent: vel alter à Rege provisus cum altero prius à Prorege investito concurrat. An pluribus eadem commenda assignari possit, & in ea ius accrescendi, vel non decrescendi admittatur. An commendæ à possessoribus vendi, alienari, permutari, vel renuntiari possint.

Et an pater gaudeat usufructu commendæ, quæ filio, in eius sacris constituto, conceditur. Quando, & quomodo in commendis Indorum ius successionis inductum fuerit, & in quibus conveniat, vel differat cum successione primogeniorum. An filij illegitimi, vel legitimati, filiæ, uxores, sponsæ, mariti in eisdem succedant: & de tertia, vel quarta vita, quæ in Nova Hispania conceditur: & de prohibita plurium commendarum cumulatione. De oneribus, quæ commendatarij subire tenentur, iuramento, militia, & residentia, quam facere debent; & quando ab ijs excusentur: & qualis eorum solicitudo esse debeat in spirituali, & temporali Indorum sibi commendatorum salute curanda. Et denique de earundem commendarum extinctione, & ad Regiam coronam devolutione: & an eas deinceps in perpetuum dari conveniat. Et de litibus & quæstionibus, quæ tam super **[746]** commendarum possessione, & spolijs, quàm super proprietate oriri solent; & apud quos sint iudices agitandæ, & de meritorum, sive servitiorum informatione, & consultatione, quæ ad eas, & alia Ecclesiastica, vel civilia harum regionum commoda, Regijs ordinationibus fieri iubetur.

Tertivs verò liber de rebus Ecclesiasticis, & earum gubernatione, Regioque patronatu tractabit, & quibus is rationibus fulciatur; quanti à nostris Regibus æstimetur ac commendetur: & quo iure, & onere decimas huius Novi Orbis sibi præsumant. Quam enixa, & assidua eorum cura fuerit in Ecclesijs Indiarum erigendis, dotandis, & promovendis. Qualiter Archiepiscopos, Episcopos, & alios Præbendarios præsentent, & alios Hispanorum, aut Indorum beneficiarios sæculares, vel regulares: & de aliquibus dubijs, quæ in eorum receptione, & novorum Episcopatuum divisione contingere solent. An hodie expediens sit, doctrinas Indorum regularibus adimi: & quatenus ij iurisdictioni, & visitationi Prælatorum sæcularium subijciantur. De dignioribus, & indigenis, atque in idiomate Indorum magis peritis anteferendis: De iurisdictione Episcoporum, & Archiepiscoporum in subditos; & de Brevi Gregorij XIII. quo nova prosequendis appellationibus forma præscribitur. De Ecclesijs ædificandis & reparandis, & quibus expensis id faciendum sit. De decimis, & primitijs, & usu, & iure quartæ Canonicæ & funeralis, & aliarum oblationum. De Inquisitorum & Commissariorum Bullæ Curciatæ tribunali, ac iurisdictione, & aliarum Bullarum retentione. De Religiosorum Vicarijs generalibus, Visitatoribus, & conservatoribus. Et an, & quando sæculares Magistratus Clericos, vel Religiosos seditiosos ab his provincijs expellere possint?

Liber quartus de gubernatione sæculari tractabit, & specialiter Prætorum Gubernatorum Fiscalium criminum quæstorum, Auditorum Cancellariarum, Proregum, supremi Consilij Indiarum, & omnium denique tam maiorum, quàm minorum Magistratuum officium, potestatem, & iurisdictionem prosequetur, qui eidem gubernationi præpositi sunt, & multas utiles quæstiones subiunget, quæ in eorum recusatione, visitatione & rerum gerendarum expeditione occurrere solent. Et peculiariter de iudice aget, qui colligendis defunctorum intestatorum bonis designatur: & de schedulis, quæ districtè prohibent Regios Auditores, ministros, & illorum liberos in suis provincijs negotiari, vel matrimonia contrahere. Ac tandem de proprio, & veluti municipali iure, que res Indicæ gubernantur, & per Regias schedulas, provisiones, ordinationes, & epistolas expeditur: & quando rescriptum Principis, ad unam provinciam missum, in alijs servandum sit.

Qvintvs denique liber de Regalibus, sive Regio Indiarum fisco, & eius iuribus, & reditibus sermonem instituet. In quo sigillatim de huius Novi Orbis diuitijs agemus: De tributis, & vectigalibus, & duobus decimarum novenis, quæ in eo Regi penduntur: De pœnis Cameræ, & commissis mercium prohibitarum, vel in registris non professarum ad fiscum spectantibus. De auro, & argento, alijsque metallis, smaragdis, margatitis, salinis, argento

vivo, thesauris, & monumentis, & quota horum pars ad fiscum pertineat. De mercatura, & mercatoribus Indiarum, eorumque iudicibus, sive consulibus, & varijs quæstionibus, quæ circa eorum iurisdictionem, & mercatorum stylum quotidie nascuntur. De alio rei dominicæ membro, quod ex venditionibus & renuntiationibus officiorum colligitur. Circa quod plurimæ, utilissimæ que quæstiones excitantur, & resolvuntur. Et de iudicibus, sive officarijs Re-**[747]**gijs, qui in his partibus rei dominicæ exigendæ, &, administrandæ præficiuntur, eorumque munere, potestate, iurisdictione, & rationum redditione. Et ustimò de alijs maioribus computatoribus, sive rationalibus noviter constitutis, & de eorum tribunali, officio & iurisdictione.

Interim **[sect. 5]** verò dum hæc ultimam manum recipiunt, & exoptatam lucem respiciunt, non potui non Regem nostrum Potentissimum, & Christianissimum summis votis, ac precibus exorare, ut quâ solet curâ, & pietate Indorum conversioni, & conservationi provideat, paternis hac in re, & avitis ac proavitis vestigijs insistens, idoneosque & fideles tanti operis administros in spiritualibus & temporalibus eligens, quos etiam, & reliquos pariter Hispanos, aut alienigenas, qui in his regionibus commorantur, moneo, atque obtestor, ut se cum eisdem Indis humanè, & suaviter gerant, & ab iniurijs, molestijs, & vexationibus, quæ miseris illis inferri solent, abstineant, prædicationis, ac propagationis Fidei ministerium super omnes divitias attendentes, & procurantes; quam **[sect. 6]** certum est non in atrocitate, sed in suavitate, & pietate consistere, ut de patria potestate loquens dixit I. C. in l. Divus, D. ad. leg. Pomp. de parricid. & Nos pluribus suprá lib. c. cap. 17. & cap. 9. num. 21. & 22. Primordia **[sect. 7]** enim conversorum, ut D. Isidor. inquit lib. 2. sent. cap. 8. & D. Gregor. lib. 24. moral. cap. 7. blandis resovenda sunt modis, ne si ab asperitate incipient, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conversum sine lenitate erudit, exasperare potius, quàm corrigere novit. **[sect. 8]** Iugum quippe Christi suave est, & onus eius leve, ut habetur Matth. cap. 11. in sine, eaque propter ibîdem subiungitur: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite ad me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Et Psal. 33. & 1 Petri 2: *Gustate & videte, quoniam suavis st Dominus: Beatus vir, qui sperat in eo.* Quod **[sect. 9]** Indi haudquaquam credere poterunt, si post susceptam Christianam Religionem, maioribus, ac gravioribus oneribus, & laboribus, quàm olim sub infidelibus dominis opprimantur. Quin potius vereri possumus, ne in se ipsis experiri, & in nos contorquere valeant **[sect. 10]** verba illa Deuteron. cap. 28: *Servies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus in fame, & siti, & nuditate, & omni penuria: & ponet iugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & de extremæ terræ finibus in similitudinem Aquilæ volantis cum impetu; cuius linguam intelligere non possis, gentem procacissimam, quæ non deferat seni, nec misereatur parvuli.*

Etenim **[sect. 11]** peiori hodie, & duriori conditione Indi ab iniustis aliquibus, & sævis hominibus tractari reperiuntur, quàm olim Iudæi, dum in Ægypto captivi fuerunt; de quibus inquit Philo. lib. 1. de vita Moysis: **[sect. 12]** *Quasi belli iure captivos, aut emptos de lapide cogebat eos ad opera servilia.* Et strictiùs Scriptura Exodi cap. q. 1. : *Ad amaritudinem perducebant eos operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur: oderantque filios Israël Ægyptij, & affligebant illudentes eis, &c.* Nam **[sect. 13]** in Iudæis videmus, non obstantibus laboribus, & miserijs illius captivitatis, quæ octuaginta quinque annis durasse dicitur, ut probat Pererius in comment. sup. Exod. cap. 5. disput. 6. supra modum auctos, & multiplicatos fuisse: Vnde dicit Scriptura Exodi dict. cap. 1: *Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & crescebant;* ita ut sexcenta

millia hominum exierint de Ægypto præter pueros, & fœminas. Et hoc est quod **[sect. 14]** Deus inter alia voluit significare in rubo, ubi Moysi apparuit, qui ar-**[748]**debat, & non consumebatur, ut communiter Doctores exponunt Exodi 3. & Ioseph. lib. 2. antiquit. Iudaic. cap. 12. Indi **[sect. 15]** verò, eodem sermé tempore, ut plurimum deleti, & extincti sunt, ita ut Deo possint dicere, quod Danielis 3. Iudæorum nomine legitur: *Domine, imminuti sumus plusquàm omnes gentes: sumusque humiles in universa terra hodie.* Et illud Martialis in Distichis:

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum, Imbelles damæ; quid nisi præda sumus?

Vel cum D. Paulo 2. Corinth. 1. *Supra modum gravati sumus, supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.* **[sect. 16]** Aut cum Ierem. lamentat. 5: *Recordare Domine, quid acciderit nobis: intuere, & respice opprobrium nostrum: hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos, pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparavimus, cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies.*

Quæ omnia **[sect. 17]** Christiani, qui se Evangelij ministros, & præcones vocant, non solùm ab Indis, quantum possibile sibi esset, arcêre, verùm & in se ipsis potius suscipere serventi Charitate debuissent, ne quod illis scandalum in Fidei susceptione, aut impedimentum in eius progressu, & meditatione generaretur: quæ **[sect. 18]** corporis requiem, & vacuum ab alijs curis, & anxietatibus animum, absque dubio desiderat, iuxta illud psal. 45: *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus,* quod ita exponit D. Augustin. in Psalm. 70. fol. 310. col. 2. tom. 8. Et ne in illud inciderent, **[sect. 19]** quod Matthæ. cap. 23. reprehenditur: *Alligant autem onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Sed potius omnes ore uno **[sect. 20]** Davidicum carmen occinere possent, psalm. 118. *pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Vel **[sect. 21]** cum Divo Paulo 2. Corinth. 11. 29: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Certè enim idem Paul. 1. Corinth. 4. se prædicationis causâ non alijs labores intulisse, sed in se ipso gravissimè passum, his verbis ostendit: *Vsque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.*

Et **[sect. 22]** licèt 1. Reg. cap. 8. cùm Israëlitæ à Samuele Regem sibi dari petijssent, qui more gentium, & nationum sibi imperaret, hoc ius illius futurum Scriptura recenseat: *Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis, sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis. Servos etiam vestros, & ancillas, & invenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opera suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi, & clamabitis in die illa à facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petijstis vobis Regem.* Quæ omnia similia ijs esse videntur, quæ à malis Christianis passim cum Indis pauperibus siunt.

Eo **[sect. 23]** tamen in loco de Rege Tyranno & iniquo tractatur, eiusque mores effigiantur, ut boni, & iusti Principes quid vitare debeant, animadvertant. Quorum exemplum, ubi non à populo, sed à Deo electi sunt, prædi-**[749]**ctis in omnibus contrarium, apponitur in eod. Deuter. cap. 17. num. 14. & sequent. ut præclarè admonuit D. Gregor. lib. 4. cap. 1. in 1.

Reg. cap. 8. Isernia in proœm. feud. tit. de Capit. qui curiam vend. Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. part. consider. 24. regal. 162. & seq. & consider. 35. verf. *Quid autem,* Petr. Gregor. lib. 7. de Repub. cap. 19. pag. 491. Basilius Pontius var. disput. 1. part. relect. 1. de mutatione monetæ, pag. 506. & Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 16. pag. 87.

Væ igitur illis, per quos eiusmodi iniuriæ, & scandala Indis irrogantur. Et **[sect. 24]** lignum fumigans, quod iuxta verbum Isaiæ cap. 42. & Matth. cap. 12. posuit Dominus in manibus eorum, ne extingueretur, in cinerem converterunt. Lignum namque illud D. Hierony. in quæst. Aglasiæ, quæst. 2. circa fin. populum de gentibus congregatum exponit, qui extincto legis naturalis ardore, fumi amarissimi, & qui noxius oculis est, tenebrosæque caliginis involvebatur erroribus, quem Deus non extingui voluit, sed de parva scintilla, & penè moriente, maxima suscitari incendia ita ut arderet igne Domini Salvatoris, quem venit mittere super terram, & in omnibus ardere desiderat: Quod, **[sect. 25]** videant multi, an cum Indis sua ex parte curaverint? vel potius de illus sint, de quibus inquit Isaîas *c.* 48. num. 17: *Venerunt structores tui, destruentes te,* avaritiâ nimirum, & sævitiâ suâ Indos ita prementes, ut iusté miseri illi dicere possint illud Psal. 68. in princ. & Exod. 9. num. 25. & 31: *Intraverunt aquæ usque ad animam meam, & tempestas demersit me, & grando confregit lignum, cùm iam folliculos germinaret.* Et ut occasio exteris gentibus præbeatur, nostrum in convertendis infidelibus zelum calumniandi, ut diximus sup. lib. 1. cap. 16. num. 94. sequent. & lib. 2. cap. 17. num. 76. & hoc lib. 3. cap. 6. ex num. 5. & illud Christi Dom. apud Matthæ. cap. 23. obijciendi: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cùm fuerit facuts, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos.*

In qvibvs planè **[sect. 26]** acriter, & exactè non corrigendis, emendandis atque puniendis, licèt omnes in culpa simus: illi tamen preæcipue, qui Ecclesastici sunt, & Prælati, & Indorum curæ ac protectioni præpositi. Etenim **[sect. 27]** ut benè cum D. Leone in epist. 86. ad Nicetam, quæ habetur in c. inferioribus, 86. dist. advertit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salut. c 16. inferiorum ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quàm ad desides, negligentesque Rectores, qui multam sæpè nutriunt pestilentiam, dum austeriorem dissimulant adhibere medicinam. Nullumque remedium sperare licebit, cum inde pernicies proficiscitur, unde salus maximè petebatur. Quocirca **[sect. 28]** eos iterum moneo, ut super commissum sibi gregem diligenter invigilent, & prædictis iniurijs, dolis, ac sceleribus, quibus Indi turbantur, & affliguntur, providenter occurrant, quo loco virus insideat pervestigantes, ferroque resecantes, imò & igni, si opus esse censuerint; cùm in lethali, profundoque ulcere severiora medicamenta tutiora sint, & in hac cura præcipua Regum, ac Magistratuum vis, auctoritasque consistat, **[sect. 29]** ut præclarè docet Ossorius lib. 4. de Reg. inst. *In studium* (inquiens) *iustitiæ omnes Regis curæ, & cogitationes, omnes labores, atque vigiliæ, omnia denique studia consumenda sunt.* Et de quodam Eborensi Archiepiscopo **[sect. 30]** scribit & laudat B. Bernardus epistol. 95. sic inquiens: *Maximè claruit zelus iustitiæ, eminuit, & invaluit Sacerdotis vigor, in defensionibus videlicet pauperum, & pauperum, quibus non erat adiutor.*

Caveant igitur omnes, & Indorum conditionem miserti, eos deinceps **[750]** humané & suaviter tractent, ne **[sect. 31]** pax, quæ erga illos exercetur, cum bello de crudelitate certate, & vincere videatur, ut aliud agens dixit D. Augustin. lib. 3. de civit. Dei c. 28. ¶ Quod si **[sect. 32]** fortè leges ac pœnas à Regibus nostris circa hoc pié, & prudenter latas, & severé statutas, parum verentur, vel per locorum distantiam, aut Magistratuum incuriam effugerint: sciant

tamen pervigilem, atque insomnem Dei Omnipotentis oculum, cui nihil non, quantumlibet occultum sit, patere potest, effugere non posse, ut alias dicitur in illa condemnatoria sententia in iudices ab Imperator. Leone, & Alexan. pronuntiata, quam Constant. Harmenop. in initio sui promptuarij, & Monach. tract, de arbitrar. præfixerunt. Is enim, etsi ab insipientibus circa cœli cardines perambulare, nec nostra considerare credatur, ut habetur Psal. 13. & Iob. 2. 14. Omnia **[sect. 33]** vigilanter attendit, & iniurias humilibus, atque imbecillis illatas, certâ semper, quamvis interdum serâ, punitione compescit. Vnde in Eccles. 4. scriptum reliquit: *Vidi calumnias, quæ sub cœlo geruntur, & lachrymas innocentum, & neminem consolatorem, neque posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilijs destitutos; & laudavi magis mortuos, quàm viventes, & fœliciores utroque iudicavi, qui necdum natus est.* Et Exod. cap. 3: *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto & clamorem eius audivi, propter duritiam eorum, qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius descendi, ut liberem eum.* Et aptissimé ad institutum, de quo agimus, Genes. 15: *Subijcient eos servituti & affligent quadrigentis annis: verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego iudicabo.*

Quod **[sect. 34]** sæpé factum his in Regnis videmus, cùm gravissimis, ac miraculosis supplicijs à Deo plures puniti legantur, qui Indis damnosi, & iniurij fuerunt, ut constat ex historijs relatis a Iosepho Acosta lib. 3. de proc. Ind. salute cap. 9. & Fr. August. Davila in histor. Mexican. lib. 1. cap. 102. pag. 393.

Et **[sect. 35]** vel ipsæ divitiæ, quas iniusto Indorum sudore, & alijs malis artibus acquirunt, eis exitio fuerint, ac brevi tempore evanuerint, **[sect. 36]** ut ipse Acosta ibîdem notavit, & de Auro Tolosano, & Equo Seiano, quorum possessio dominis exitialis fuit, antiqui per proverbium dixerunt, ut refert Aul. Gellius lib. 3. noct. Attic. cap. 9. Erasm. sive Ald. Manutius in adagijs, & Martin Delrio in adag. sacr. tom. 2. adag. 187. pag. 190. ubi eodem sensu exponit illud **[sect. 37]** Proverb. 12. 27: *Non inveniet fraudulentus lucrum, & substantia hominis erit auri pretium.* Quasi dicat, per fraudem comparata, prius peribunt, quàm qui comparavit partis uti frui queat: si utatur, erunt illi damno, & cap. 13. vers. 11. *Substantia festinata minuetur.* Vbi Septuaginta, & Chaldæa Paraphrasis: *Opulentiam iniquitate possessoris acquisitam,* interpretantur.

Circa quod plura ex Græcis Poëtis congerit Stobæus sermon. 8. 92. & 95. P. Iustus Gaillardus de instit. histor. cap. 1. & idem Martin Delrio ubi sup. Et Nos multa etiam congessimus sup. lib. 2. cap. 13. num. 51. & sequent. non solùm **[sect. 38]** de privatorum hominum, verùmetiam de magnorum Regnorum punitione, subversione, vel translatione ob similia peccata, & iniustitias, quæ cum Indis communiter in his regionibus frequentantur. In quarum mutationum exemplis referendis, multus est Salvianus in libris de providentia Dei, ubi lib. 7. de **[sect. 39]** vitijs Hispanorum agit, ob quæ Vvandalorum cladem meruerunt: & est videndus Rodericus Archiep. Toletanus lib. 3. capit. 16. ubi de Arabum invasione pertractans, sic inquit: *Tanta igitur temporibus facinorum alluvio inundavit, ut ferè Gothorum strenuitas, quæ consueverat Regnis, & gentibus imperare, in vitiorum altitudine iam submersa, omnibus abomi-***[751]***nationibus subiaceret. Et quoniam humani generis inimicus, humano generi non desinit invidere, seminavit in potestate superbiam, in religione accidiam, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignaviam, adeò, ut sicut populus, sic & Sacerdos, sicut impij, sic & Princeps. Alluvione ergo voluptatum in tota Hispania inundante. Vitiza Principe maiestatis oculos provocante, repleta est terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam suam, & qui optimus quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe: &* Polybius lib. 1. histor. ubi quærens, quare Hispaniæ amissæ suerint à Carthaginensibus, inquit: **[sect. 40]** *Atverò illud clarum,*

testatumque exemplis est, quod homines adsequantur fœlicitatem benignitate in alios, & bona de se opinione, ijdem cum adepti, quæ voluerant ad iniurias, & impotentiam in imperijs delabuntur, fit meritissimé, ut unà cum imperantium mutatione, ipsi subditi se, & affectus mutent.
Neque omitti debent plura alia quæ de eosdem supplicijs & mutationibus, solitâ elegantiâ scripsit Iust. Lipsius lib. 1. de constantia cap. 16. & lib. 2. cap. 13. cum seqq. ubi cap. 22. graviter plorat ingentes Indorum vastationes in vasto hoc & attrito altero Orbe, primis illis temporibus factas: *Quem vidisse (inquit) magnum sit, non dicam vicisse:* de quarum relatione & excusatione egimus etiam sup. hoc lib. cap. 6. num. 20. & seqq.
Sed **[sect. 41]** Deus hoc à nobis omen avertat, & Hispanorum pariter ac Indorum causam, & sortem misertus, utramque Rempublicam iuvet, & societ, atque à peccatis, iniurijs, & scandalis liberam, in sua sancta Fide, & Religione conservet, ut secundùm Divum Paulum Ephes. 4. in Ecclesia

Catholica sint unum corpus, & unus

spiritus, sicut vocati sunt in una

spe vocationis suæ.

Amen.

(.?.)

[[752]]

[[753]] INDEX RERVM, SENTENTIARVM, LEGVM, CAPITVM, ET LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR, EXPLICANTVR, AVT ILLVSTRANTVR.

Prior numerus librum, Secundus caput, Tertius capitis numerum signat.

A

ABacvch per aera ab Angelo ductus, & etiam Philippus Diaconus, 1.14.44.

Abassia, & Abyssinorum imperium hodie est in Africa; & an olim in Asia, & intra Indiam fuerit? 1.1.36.

Abdias babylonius quis, & quando vixerit, & de fide historiæ Apostolorum, quæ eius nomine circumsertur 1.1.38.

Abdiæ Prophetæ vaticinium obscurum exponitur, & ad conversionem Novi Orbis per Hispanos factam accommodatur, 1.15.29.

Abortum qui violenter facit, lege Corneliâ punitur, 1.12.88.

Abraham dum Isaac filium sacrificare voluit qualiter excusetur? 2.12.80.

Abraham in liberationem Lot iustè quinque Reges Amorrhæos percussit, 2.15.10.

Abraham, pro vindicando Rege Salem, & alijs suis confœderatis, rectè pugnasse dicitur, 3.4.28.

Abraham, dum fuit hospes in Ægypto, viros, & Sara fœminas in lege Dei instituit, 2.20.48.

Abrahamum, aliquando idololatram fuisse, aliqui tradunt, qui ab alijs reprobantur, remisivè, 2.14.107.

Abrahamum cur Deus peregrinum esse voluerit? 1.16.25.

Abundans cautela non solet nocêre, 3.1.60.

Abyssinorum de rebus qui scribunt, 1.3. 49.

Abyssinorum Reges ad Pontificem Romanum, & Lusitaniæ Regem legatio, 1.3.43.

Accursius in iuris glossis pauca de suo habet, 2.1.14.

Achaz Hebræorum Rex filium immolavit idolo inimicorum suorum, 2.14.85.

Acquisitio Novi Orbis si iusta est, iustior erit retentio, 3.1.1.

Acquisitio à principio nulla, tanquam facta per forensem, ex postfacto convalidatur, si forensis civis fiat, 3.4.44.

Acquisitionis, & retentionis Novi Orbis iura, & titulos multi Doctores varijis in locis examinant, qui numerantur, 2.1.39.

Actio & passio, & datio & acceptio in eodem subiecto esse nequeunt, 2.21.6. Et quando hoc fallit, num. 10.

Actionem cui damus, multo magis exceptionem, 3.1.4.

Actus semper denominari solet à principali eius Auctore, 2.24.101.

Actus perfecti, & absoluti per impedimentum superveniens non vitiantur, 3.2.58.

Actus non tribuitur exequenti, sed ordinanti, 3.6.79.

Actus, ut magis valeat, quàm pereat, interpretatio sumenda est, 3.1.38.

Actum si quis propriâ auctoritate possit expedire, & iudicem adeat, an sibi præiudicet, & ad viam facti redire prohibeatur? 3.1.55. & 64.

Adagium Neptuni, sive maris filij, quid significet? 1.8.7.

Adagium non ultra Gadira, sive quæ ultra Gades inaccessa, explicatur, & exornatur, 1.11.52.

Adagium, quo, illotis manibus, aut pedibus **[[754]]** aliquid agere veramur, quid significet, & unde sumatur? 1.1.8.

Adagium *Quot servi,* tot hostes, qualiter invertat Festus Pompeius, 3.7.11.

Adagia *Aurum* Tolosanum, & *Equus Seianus* quid significent, 3.8.36.

Adam fuit sapientissimus, & eloquentissimus. 2.8.17.

Adam idem significat Hebraicè, quod Latinè homo: & cur ita vocatus? 1.9.5.

Adam fuit Auctor totius generis humani, 1.9.4.

Adami inter filios, & descendentes qualiter Orbis dividi cœperit, 1.9.7.

Adami ad formationem Deus terram ex quatuor mundi partibus sumpsisse dicitur, & quare? 1.9.6.

Adami ossa in arca servavit Noë, & qualiter illa inter filios cum Orbe divisit? 1.9.13.

Admirali, sive Almirantis dignitas quæ? & de vocis etymologia, 1.5.23.

Adriani IV. memorandum diploma de concessione Regni Hiberniæ ad litteram recensentur, 1.24.27.

Adrianus Imperator Antinoo Ganymedi suo divinos honores indulsit, 2.14.55.

Adrianus Imperator ad Eufratem tantùm pervenit, 1.3.11.

Adulatores sibi, & ijs, quibus adulantur, damnosi sunt, 2.1.52.

Ædificiorum, & aliorum ingentium operum, quæ olim Indi fecerunt, plura hodie vestigia manent, quæ remissivè recensentur, 2.12.7.

Aëris elementum est commune omnium, & nihilominus habemus ius in cœlo, quod est supra nostras domos vel sundos, 3.3.43.

Ægidius Gonçalez Davila Regius Chronista laudatur, & qualiter Ovidij carmina ad Hispaniæ Imperium detorqueat? 1.16.67.

Ægidus Benedictus, & Seraphinus Freitas Lusitani, qualiter novissimé respondeant argumentis Incogniti? 2.1.50. & 3.3.30.

AEginetæ putabant se ex somicis homines factos, 1.9.23.

AEgypti regio olim occubatur mari Mediterraneo, & qualiter detecta? 1.4.20.

AEgyptij fuerunt idololatriæ magistri: & de multis ridendis, & contemnendis rebus, quas adorabant, 2.14.98.

AEgyptij nautas alloqui non dignabantur, 1.16.14.

AEliani optimus locus exponitur, ubi Novum Orbem depingere videtur, 1.12.50. Sed reijcitur, num 56.

AElius pertinax Imperator quidquid in Italia, aut alibi incultum, & desertum erat, occupantibus concessit, 2.6.94.

AEmiliani expeditio in Indiarum Orientalem parum proficua, 1.3.12.

AEmilij Probi elegans locus pro retentione Indiarum expenditur, 3.5.32.

AEquum est ut si habes bonum propter me, ut & ego habeam propter te, 3.4.27.

AEthiopem de albare adagium, & alia de Æthiopibus remissivè 1.10.53.

AEthiopes, & Indi, & eorum liberi nunquam mutant colorem, etsi ad frigidas regiones transferantur, 1.10.46.

AEthiopes servos qui emunt, quando in conscientia securi sint, 3.7.109.

AEthiopes si quis gregatim mercatus sit, & dubitet de iusta captivitate aliquorum & qui illi sint, distinguere nequeat, omnes liberos dimittere debet, 3.7.63.

AEthiopum, qui à Lusitanis adsportantur servitus multis alijs bonis compensantur, quæ eâ mediante accipiunt, 2.7.69.

AEthiopum captivitas qua ratione ab aliquibus defendatur, 3.7.24. & 27. & 108.

AEthiopum servorum venditio, & negotiatio difficilis, & periculosa videtur Molinæ, & alijs. 3.7.108.

AEthiopia Maurorum cur à Virgilio, & Lucano dicatur iacere extra sydera, 1.12.88.

AEthiopia ubi, & unde dicta? Et quòd sit duplex, 1.1.39.

AEthiopiæ flumina, de quibus Isaîas, & Sophonias quid significent? 1.15.54.

AEthiopiæ Africanæ partem antiquis incognitam habitat Abyssinorum Imperator, vulgò dictus Presbyter Ioannes, 1.3.44.

Africanorum, & Sodomorum scelera qualiter Dei iram excitaverint, cum Salviano, 2.13.57.

Afri, sive Carthaginenses Astartem Deam, idest Consiliariam, valdè colebant, 3.2.15.

Afros, Gallos, & Hispanos inter Barbaros collocat Cicero, 2.8.44.

Afrorum vitia vitijs Indorum longe maiora verbis Salviani connumerantur, 2.14.58.

Agrariæ legis effectus, quamvis iniustos, ob maiora damna vitanda, Populus Romanus toleravit, ex D. Augustino, 3.5.33.

Agri deserti præscriptio quomodo, & quo tempore currat? 2.6.106.

Agri deserti novis possessoribus & cultoribus post biennij lapsum in perpetuum applicantur, 2.6.103. Et quare? 105.

Agrorum desertorum nomine, qui ad culturam redigebantur, decima pars fructuum Reipublicæ pendebatur, 2.6.95.

[[755]] Agros, & rura habitantes ubique hebetiores sunt, 2.8.88.

Agros desertos qui invadit, & colit, non incidit in pœnam legis cùm querebatur, & l. si quis in tantam, C. unde vi, 2.6.104.

Alani Copi sententia & verba de omnimoda ignoratione Novi Orbis apud antiquos, 1.11.6.

Alanus Copus satetur, post Orbis conditionem, & incarnationis beneficium, nullum illustrius reperiri conversione Novi Orbis, 1.16.70.

Alanus Copus titulum, quem Reges Hispaniæ in utraque India habent, multum extollit, tanquam â Deo concessum, 2.2.37.

Albani ultra centum numerare nesciebant in reliquis, quæ ad urbanitatem, & culturam pertinebant, prorsus ignari, 2.8.98.

Alexander VI. qualiter sedaverit controversiam inter Castellæ, & Lusitaniæ Reges super Novi Orbis partitione subortam, 1.6. 69. & 2.24.18.

Alexand. III. qua de causa Venetis mare Adriaticum concessisse narretur, 3.3.34.

Alexand. VI. R. P. Regibus Castellæ, & eorum successoribus retentionem Novi Orbis donavit, 3.1.12.

Alexan. VI Indiarum concessione Hispaniæ Regibus factam intrepidè, & indistinctè probat Pet. Malferitus, 2.23.65.

Alexand. VI. non solùm administrationem, sed etiam plenum dominium Novi Orbis Regibus Catholicis indulsit, cum onere, ut Indorum conversionem curarent, 2.24.19.

Alexand. VI. ex sententia Episcopi Chiapensis, Acostæ, Caietani, Soti, Victoriæ, Cordubæ, Bellarmin. Bañez, Valenciæ, Molinæ, & aliorum, quorum dicta specialiter ponderantur, solùm concessit Regibus Catholicis curam conversionis, & protectionem Indorum Novi Orbis, 2.23.5.

Alexan. VI sequutus fuit opinionem eorum, qui Pontifici tribuunt temporalem dominationem in Regnis, & bonis infidelium, 2.24.21.

Alexandri VI. donatio à calumnijs invidorum defenditur, 2.25.1.

Alexand. VI. concessio necessariò cum omnimoda iurisdictione, & dominatione intelligi debuit, 3.1.26.

Alexan. VI. R. P. Bulla concessionis Indiarum, earundem debellationem, & conquisitionem permittit, ad meliorem, Fidei prædicationem, & propagationem 2.16.44.

Alexan. VI. bulla etsi non faciat mentionem consultationis Cardinalium, credendum tamen est, eam intervenisse, 2.24. 99.

Alexan. VI. Bullam, & concessionem erroris notâ suggillat Gregorius de Valencia, 2.23.6.

Alexan. VI. ingens gaudium ob detectionem Novi Orbis accepit, & qualiter primis, & secundis litteris eius conquisitionem Regibus Catholicis concesserit, 2.24.15.

Alexan. VI. donationem hæreticus quidam umbratilem appellat, 2.23.12.

Alexan. VI. vitia, si qua habuit, ingenti bono & dono detectionis Indiarum Novi Orbis pensantur, 2.24.24.

Alexander Magnus quousque Indiarum Orientalium pervenit, 1.2.19.

Alexan. Magnus lætatus est audiens, de se loqui Danielis Prophetiam de eversione Imperij Persarum, 1.15.65.

Alexander Magnus plorabat, audiens, plures mundos esse, quòd ne unum quidem subegisset, 1.4.44.

Alexandri Magni bella, magna latrocinia vocantur a D. Augustino, 2.6.56.

Alienatio, vel infeudatio quorumlibet bonorum, etiam Ecclesiasticorum, à Regibus, Principibus, vel Prelatis iuxta consuetudinem facta, impediri non debet, 2.24.91.

Alienatio à minore nulliter facta confirmatur, si post legitimam ætatem eam ratam habuerit, 3.4.46.

Alienum si quis bona fide accepit à non domino, illud tenetur vero domino restituere, si posteà sciat, alienum esse, 3.2.49.

B. Aloysius Beltranus prædicavit, & multa fecit miracula in Novo Regno Granatæ, 1.6.41.

B. Aloysius Bertrandus, Martinus â Valencia & alij Novi Orbis prædicatores habuerunt donum linguarum, 2.5.9.

B. Fr. Aloysij Bertrandi miraculum in cuiusdam dæmonis expulsione, 2.4.92.

Alphonsus Aragonum Rex cur de manu Pontificis Romani Regni coronam accipere noluerit? 3.1.83.

Alphonsus Aragoniæ Rex Barbaros non homines, sed homones cum Ennio appellabat, 2.7.15.

Alphons. Aragon. Regis dictum notabile, 2.8.115.

Alphonsus X. Castellæ, & Legionis Rex â Deo punitus dicitur, quod eius opera reprehenderit, 1.8.58.

Alphonsus Lusitaniæ Rex quid in Africæ & Indiæ conquisitione præstiterit, 1.3.23.

[[756]] Alphonsus Ojeda magis quâm Americus Novi Orbis inventor dici debuisset, 1.4.9.

Alphonsus Alburquercius Nilum in Arabicum sinum divertere tentavit, & sic totam Æguptum in Turcarum odium sterilem reddere, 1.8.80.

Alphonsus Carrança I. C. eximius citatur, & laudatur, 1.2.15. & alibi.

Alvarus Nunius Cabeça de Vaca, & eius socij ad Floridam naufragium facientes, multa miracula in ægrorum curatione patrarunt, 2.5.22.

Ambrosius Catherinus vocat nimis simplices, & adulatores Papæ eos qui illum totius Orbis Dominum faciunt, 2.23.4.

D. Ambrosij locus insignis Indorum conversionem quodammodo vaticinantis, 1.14.75.

D. Ambrosij locus refertur, eos notantes, qui maris sinus sibi applicare, aut acquirere cupiunt, 3.3.29.

Amentibus quæcunque pietatis opera conferenda sunt, 2.9.46.

America dicitur quarta pars Orbis, & est maior tribus alijs anteá detectis, 1.4.52.

Americæ Septentrionalis regiones innumeræ, 1.6.34.

Americæ, & Indiarum Occidentalium appellatione Auctor utetur, quamvis impropria sit, 1.4.58.

Americæ nomen salsò impositum fuit Orbi Novo, â Columbo reperto, 1.4. 5

Americæ Septentrionalis provinciæ Estotilandia, Terra Laboratoris, & Norumberga, 1.6.19.

Americæ historiæ libri novem voluminibus comprehensi, & ab hæreticis publicati, cum cautione legendi sunt, 1.5.48.

Americanos à Carthaginensibus procedere aliqui putant, & quare? 1.12.49.

Americus ob rei nauticæ peritiam à Regibus Castellæ, & Lusitaniæ invitatur, 1.4.12.

Americus Vesputius quis, & qua arte sibi Novi Orbis detectionem adrogaverit? 1.4.6.

Americi fraus & impostura à Columbo coram Regio Senatu convincitur, 1.4.8.

Americi sraudem plures Auctores aperiunt, 1.4.10.

Amicus nemo invitus fieri debet, 2.17. 21.

Ammiani Marcellini elegans locus expenditur, 3.7.38.

Ammonitis, & Moabitis templo Domini interdictum fuit, quia Dei populum fatigatum itinere non foverunt, 2.20.61.

Amorrhæi, & cæteri Palæstini gravissima peccata committebant: ob quæ tamen citra præceptum Domini debellari non possent, 2.14.57.

Ammorrhæorum iniquitates quando completæ dicantur in Scriptura, 2.13.65.

Amorrhæorum & Chananæorum templa & idola cur Deus ab Israelitis subverti præceperit, 2.14.115.

Amorrhæos, & Chananæos Deus timidissimos reddidit, ut terram eorum Israelitæ faciliùs occupare possent, 2.4.70.

Anacharsis Apophthegma, 2.8.25.

Anastasij Germonij verba expenduntur, circa modum, quo Pontifices uti solent potestate temporali, 2.24.7.

Anastasij Germonij & Franc. Vargas notabilia verba referuntur circa magnam Pontificis potestatem in concedendis quibuslibet infidelium provincias, 2.23.137.

Andreæ de Isernia, de Siciliæ Regno loquentis, doctrina discutitur, 3.1.67.

Angelus apparuit Indo sacrificando, 2. 12.98.

Angli in Fidei Catholicæ receptione Hispanis, & Gallis se antiquiores esse contendunt, 2.17.55.

Angliæ Reges anulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt, 2.25.32.

Angliæ Regnum ratione hæresis & schismatis à Pio Quinto, & Sixto Quinto, Philippo XI. Hispaniæ Regi adiudicatum est, 2.22.58.

Anglicus quidam Doctor qualiter Papam alloqueretur, 2.23.84.

Animarum conversionis cura præcipuè spectat ad Summum Pontificem, 2.25.44.

Animarum convertendarum zelus Deo gratissimus est, & in quibus potissimum eminere debeat? 2.16.31.

Animarum salus cunctis rebus præfertur. 35.38.

Animæ inauxiliatæ in sacra Pagina cur dicantur filij â parentibus immolati? 2.12. 77.

Animalia post diluvium in insulis denuò creata fuisse opinatur D. Augustinus, quod reijcitur, 1.9.53.

Animalia imperfecta, & insecta benè possunt generari ex putrefactione, 1.9.38.

Animalia perfecta, & præsertim homo, non possunt nasci nisi ex semine parentum, 1.9.40.

Animalia in sacrificijs interfecta, extracto iam corde, mugire, & respirare contigit, 2.12.97.

[[757]] Animalia durante statu innocentiæ linguam Hebræam quodammodo intellexisse, imò & locuta fuisse, quidam fabulantur, 1.9.52.

Animalia domestica, & fera qualiter post diluvium ad insulas longinquas transierint, anceps est quæstio, 1.9.50.

Animalibus perfectis non minus quàm hominibus, via in Novum Orbem quærenda est, quia etiam diluvio perierunt, 1.9.49.

Animalium Novi Orbis mira fœcunditas, 1.7.34.

Animalium quadrupedum tria tantùm, vel quinque genera erant in Hispaniola ante Hispanorum adventum, eaque minutissima, nunc plurimis, & magnis scatet, 1.7. 35.

Animantia omnia qualiter adducta fuerint coram Adam, ut eis nomina imponeret, & coram Noë, ut ea in arcam includeret, 1.9.51.

Annian Fretum ultra Promontorium Mendocinum dividit Indiam Orientalem, 1.10.25.

Anni tempora cur ita Deus ordinaverit, ut inter Hyemem, & Æstum, Veris, & Autumni benignitas interveniat, 2.3.70.

Antarcticus Polus solet vocari Meridionalis & Australis, & cur? 1.1.20.

Antecedentia probat qui ad ulteriora procedit, 2.21.4.

Anthæi proceritas excedebat sexaginta cubitos, 1.2.14.

Anti-Christus idola auferet, 2.12.117.

Anti-Christo obviam iri per conversionem factam ab Hispanis in Indijs Orientalibus, & Occidentalibus, Genebrardus, & Maluenda affirmant, 1.16.86.

Antigonus expressè docuit, bella iniusta inferentes iustitiæ amatores esse non posse, 2.6.60.

Antiliæ insulæ quæ, & ubi? Et qui Antiliani? 1.4.2. & 9.

Antiochus tentavit expeditionem in Indiam Orientalem, 1.2.23.

Antipodes esse qui olim ridebant, hodie magis ridendi sunt, 1.11.27.

Antipodes negavit D. August. & alij Ecclesiæ Patres, quia ad eas regiones transijsse per Oceanum Adami posteros impossibile iudicarunt, 1.11.48.

Antipodes Hispanis, & alijs Europeis sunt plures regions Novi Orbis remissivè, 1.11.26.

Antipodes, sive Antictones esse, multi Auctores constantissimè negarunt, & de horum nominum etymologia, 1.11.25.

Antipodes esse plures ex antiquis affirmarunt, 1.11.33.

Antipodes esse, licèt aliqui ex antiquis agnoverint: ignorabant tamen regiones eorum, & alterius generis mortalium esse putabant, 1.12.70.

Antipodes esse, qui olim agnoverunt, putabant, alterius generis esse, & aditum ad eos non dari propter calorem Torridæ Zonæ, 1.11.34.

Antipodum, & Novi Orbis inventio instar omnium inventorum valet, 1.12.17.

Antiqua semper sunt obscura, & leviores probationes exigunt, 1.9.33.

Antiqui cognoverunt Indiam Orientalem, Æthiopiam, & Trapobanam, 1.2.29.

Antisthenes Athenienses, domi semper manentes, qualiter exprobraverit, 1.16.26.

D. Antoninus iurisdictionem Papæ, ad puniendos, & deponendos infideles, violantes legem naturæ, ut rem indubitatam agnoscit, 2.23.60.

Antonius Herrera multa passim prodit de barbarie, & feritate Indorum Occidentalium, 2.7.35.

Antonius de Rosellis hæreticos vocare audet eos, qui dicunt, imperium pendere ab Ecclesia, 2.22.12.

Domin. D. Antonius à Morga Quitensis Cancellariæ Præses laudatur, 1.6.65.

Rever. Pat. M. F. Antonius Perecius Benedictinus laudatur, 2.7.10.

Antonius Scappus probat opinionem Hostiensis, si infideles dominium Ecclesiæ recognoscere nolint, 2.10.11.

Antonius Possevinus apertè sentit, hodie inter Indos consideratâ eorum feritate, varietate, & distantiâ, Apostolicum prædicandi modum servari non posse, 2. 18.9.

Antonij Possevini gravissima, & elegantissima verba expenduntur, quibus probat, in inquisitione, & acquisitione Novi Orbis divinum impulsum adfuisse, 2.3.19. & 20.

F. Antonij à Corduba notabilia verba expenduntur, de casibus tractantia, in quibus adversus Indos pugnari legitimè potest, 3.4.14.

Antonij Cordubensis sententia de modo conversionis Indorum, 2.18.10.

Dom. D. Ant. Pichardus Vinuesa Primarius Salmant. & Pincianus Senator laudatur. 2.25.65.

Anton. Monarcius circa obtentionem, & retentionem Regni Navarræ multa con-**[[758]]**tra historiæ Fidem commentus est, 2.20. 65.

Antropophagiæ vitium monstrosum, & detestabile est, 2.12.43.

Appellare ad Papam à sentenijs iudicum, vel Principum sæcularium, an, & quando liceat, 2.23.164.

Appellatio ad Papam non fit in causis temporalibus, ex consuetudine totius Christianismi, 2.23.46.

Apes imitari debent, qui libros legunt, & scribunt, 2.1.3.

Apocalypsis cap. 2. verba exponuntur cum D. Augustino, & Baronio, 2.23.156.

Apostolica Sedes solita eft infidelium provincias Principibus Christianis conquirendas, & possidendas concedere, 2.23.130.

Apostolicæ Sedis potestas in infinitum pro meliori Ecclesiæ statu ampliari potest, 2.24.55.

Apostolici muneris ratio, ius quoque regendi, & gubernandi animas complecti videtur, 2.9.56.

Apostolicum modum in prædicando observare, ubi illud commodè fieri potest, congruentissimum est, 2.19.2.

Apostoli unde ita dicti, & qundo, & ad quid à Christo delecti, 1.14.6.

Apostoli non tantum sapientibus, verum & Barbaris ac ferocissimis nationibus prædicarunt, 2.8.83.

Apostoli olim inter nationes non minus feras & Barbaras, quàm Indorum, soli & inermes prædicarunt, 2.19.21.

Apostoli, in quorum locum prædicatores succedunt, qualiter à Christo missi, & instructi fuerint ad prædicandum, 2.17.46.

Apostoli triginta & octo annis, & ut aliqui intendunt, undecim tantum post Christi mortem, in universis mundi partibus prædicarunt, 1.14.14.

Apostoli alios septuaginta duos comites ad predicandum elegerunt: & an hi propriè Apostoli vocari possint: & cur eo numero electi? 1.14.24.

Apostoli, & sancti, in die iudicij cum Christo sedebunt, iudicantes duodecim tribus Israel, 1.15.32.

Apostoli brevissimo tempore totum Orbem prædicando penetrarunt, 1.14. 7 & 11.

Apostoli & præsertim D. Bartholomæus Indiam Orientalem prædicando lustrarunt, 1.2.30.

Apostoli Christo, & eius beatissimæ Matri cedunt, cum alijs verò Sanctis temerè comparantur, 1.14.123.

Apostoli ad prædicandum Evangelium quas provincias, & qualiter sortiti sint? 1. 14.8.

Apostoli cur dicti fuerint sagittæ volantes, Psal. 127. & Zachar. 9. & quadrigæ Abac. 3? 1.14.18.

Apostoli nubibus ducti in transitu Beatæ Mariæ miraculosè momento temporis ex diversis mundi partibus convenerunt, 1.14.45.

Apostoli totius Orbis prædicatores dici potuerunt, 1.14.87.

Apostoli magis virtutibus, quàm miraculis Orbem converterunt, 2.19.27.

Apostoli ex præcepto Domini Lucæ 3. & Matthæ. 10. solùm sponte audire volentibus Fidem annuntiasse videntur, 2.20. 17.

Apostoli proprias, & distinctas provincias sortiti sunt, & unusquisque, D. Paulo excepto, in sua duntaxat prædicavit, 2.25. 49.

Apostoli non cogendo, sed docendo, non terrendo, sed patiendo Ecclesiam plantarunt, & dilatarunt, 2.17.52.

Apostoli pulverem excutiendo de pedibus ubi ab aliqua rebelli civitate exibant, eam anathematizabant, 2.20.22.

Apostoli & alij sancti solo verbo, flatu, aut Crucis signo idola etiam ærea confringebant, 2.20.95.

Apostoli dicti sunt nubes velocissimæ, & cœli & pedes Domini, & quare, 1.14.19.

Apostolos potuisse celerrimè per miraculum ad prædicandum in remotissimas regiones deduci, pluribus exemplis ostenditur, 1.14.43.

Apostolos Dominus multis donis, & gratijs insignivit ratione prædicationis, 1.14.42.

Apostolos per totum Orbem Evangelium prædicasse, Scripturæ, & Auctores, qui docent, qualiter exponendi, 1.14.76. & 79.

Apostolos per universum Orbem Evangelij lucem disseminasse, multi opinantur, 1.14.2.

Apostolorum tempore solâ patientiâ, & humilitate voluit Christus mundum convertere, 2.16.88.

Apostolorum aliquem in Regionibus Novi Orbis prædicasse, nullo certo testimonio, aut vestigio comprobari potest, 1.14.80.

Apostolorum, qui in Novo Orbe quondam prædicarunt, quædam vestigia hodie reperiri aliqui tradunt, 1.14.57.

Apostolorum tempore Ecclesia in multis suo iure non utebatur, 2.20.20.

Apostolorum temporibus, imò & nostris,**[[759]]** Fides Christi in toto Orbe prædicata non est, 1.14.68. & 70. & 71.

Aquæ sub terra, & flumina reperiuntur, 1.7.76.

Aquæ magna vis subitò ex terræ visceribus erupit in provincial Chumbivilcas, 1. 7.75.

Aquila Romanorum signum quando & quare biceps portari cœperit, 1.12.103.

Aquilonares regions plurimæ, in quibus Sol rarò, vel nunquam apparet, 1.1.68.

Arabes Sabæi, & Homeritæ Indi vocantur, 1.1.46.

Arabum quidam nimis barbari, alij nimis sapientes, & politici sunt, 2.9.6.

Aragoniæ quidam Reges feudum olim Ecclesiæ pietatis ergò promiserunt, & qualiter illud sublatum fuerit, 3.1.82.

Araucanorum exercitus, qui Hispanos in Vrbe Imperiali Regni Chilensis Occidere tentabat, ad conspectum B. Virginis retrocessit, 2.4.54.

Arbores, quæ ex una parte uno semestri, ex alia alio virent, & fructus producunt, & huius rei ratio, 1.7.42.

Arbores, & serpentes cur olim pro Dijs ab aliquibus gentibus colerentur, 2.14.106.

Arborum, & arundinum Novi Orbis ingens magnitudo: & quædam in peru, quæ Venetem domat, 1.7.31. & 33.

Architectus qualiter se habeat in domus dispositione, & constructione 2.16.57.

Arctico sub Polo sunt plures Regiones habitatæ: & sub Antarctico alias reperiendas esse, verisimile est, 1.10.27.

Arequipæ urbis Peruanæ descriptio, 1.6. 52.

Argentea urbs, sive de los Charcas, ò la Plata, & eius Cancellariæ districtus describitur, 1.6.55.

Argentei fluminis in Regione, origuara prænuntiavit incolis adventum Hispanorum, & novæ Religionis prædicationem, 2. 2.62.

Argonautarum fabulam qui tractaverint, 1.12.84.

Argumenum sumi non potest de iuribus concessionis Regni Siciliæ ad concessionem Novi Orbis, 3.1. 70

Argumentum à solitis, consuetis fieri tunc efficacius est, cùm antiquioribus & gravioribus exemplaribus nititur, 2.24. 82

Argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo resultat absonus intellectus, vel aliorum iurium correctio, 2.19.38.

Argumentum ab usu, & observatione Ecclesiæ validissimum est, 2.24.78.

Argumentum quod sumitur ex auctoritatibus & exemplis Christi, vel Apostolorum, aut ex antiquo Ecclesiæ usu, & traditione urgentissimum est, 2.17.56.

Arica urbs, & eius portus pertinet ad Cancellariam Limensem, non ad Argenteam, ut tradit Herrera, 1.6.54.

Arietis machinam invenit Carthago, & posteà eius oblita, stupuit contra se per Romanos admotam, 1.12.7.

Aristoteles, dum dixit homines Barbaros & servos venari posse, forsitan Alexandro Magno assentari voluit, 2.8.124.

Aristotelis ad infernum damnati doctrina legibus, & moribus Christianis prævalêre non debet, 2.8.123.

Aristotelis doctrinam, Barbaros naturâ servos esse tradentis, plurimi Auctores explicant, qui recensentur, 2.7.54.

Aristotelis sententia, quâ docet, Barbaros naturâ servos esse, qualiter accipienda sit, 2.8.117.

Aristotelis sententia de Barbaris natura servis, quo pacto in Indis secundæ classis practicari debeat, 2.9.23. & qualiter in tertiæ, num. 25.

Aristotelis elegans doctrina de cognoscendis divinis impulsibus, & inspirationibus, 2.3.46.

Aristotelis locus de insulis â Carthaginensibus detectis, â multis accipitur pro Novo Orbe, 1.12.48. qui reijcitur, num. 53.

Aristotelis, sive Theophrasti liber de mirabilibus auditionibus fabulosus est, 1.12. 54.

Arma non servant modum ex Seneca, 3. 5.45.

Arma quibus Christiani milites & prædicatores in conversione Indorum uti debent, qualia fint, 2.19.19.

Armis non debet sapiens uti, nisi cùm alia remedia non proficiunt, 2.16. 5

Armis, & bellis tunc rectè uti possumus, & debemus, ubi aliter iustitia, nec securitas consequi potest, cum Cassiodoro, Polybio, Chrysost. & alijs 34.16.

Arnaldi de Villanova hæretica opinio, qui hominem dixit, & tentavit fieri posse per artem Alchimiæ, & Magiam naturalem, 1.9.41.

Arnobij elegans locus de suavitate legis Christi, & pace per illam in Orbem allata perpenditur, 2.17.86.

Arnobius graviter, & meritò excandet in **[[760]]** eos, qui homines immolant, & ex ijs cibos capiunt, 2.12.73.

Asa Rex cur notetur in sacra Pagina, 3. 3.22.

Asa matrem suam Maacham ob idololatriam Regno privavit, 2.13.29.

Asia sola dimidium Orbis olim cogniti continebat, 1.1.25.

Asiæ præcipuæ provinciæ Phrygia, Misia, Caria, & Lydia nimis barbaræ erant: & plura adagia hoc denotantia, 2.8.36.

Asiongaber portus, ubi & quod ex eo solvere non oporteret classes Salomonis, si ad Novum hunc Orbem navigarent, 1. 13.26.

Assyriorum, & Lydiorum obscœnus mos in virginibus maritandis, 2.14.67.

Astrolabij inventum, & utilitas, 1.12. 41.

Asturianorum barbaros mores refert Ammianus Marcellinus, 2.8.46.

Assuerus laudatur in sacra Pagina propter Consiliarios, quos semper secum habebat, 3.2.11.

Atabaliba Peruanorum Imperator immensas divitias pro sua libertate promisit, 3.6.12.

Atabaliba Peruanorum Rex quid respondisse dicatur legatis Caroli V. Imperatoris, ei Alexandri VI. donationem intimantibus, 2.23.11.

Atahualpa, sive Atabaliba Tyrannus Peru bello capitur, & temerè occiditur, 1. 5.45.

Athanasij notabilis historia, prophetia de Templis Paganorum lege Constantini claudendis 2.19.79.

Athanasij baptismus qualiter factus fuerit, 2.18.58.

Athenienses se terrigenas esse iactabant, & cur Cicadas capillis intexerent, 1.9.25.

Athenienses, minoribus, qui biennio non peregrinassent, rerum suarum administratione interdicebant, 1.16.27.

Atlantica insula quæ? & platonis de ea narratio mirabilis, 1.4.14.

Atlanticam Platonis, quidam Novum Orbem esse putant, 1.12.47. Sed reijciuntur, num. 52

Atlanticæ insulæ narratio Platonis fabulosa esse probatur, 1.4.29.

Atlanticæ appellatio non benè convenit Orbi Novo, 1.4.28.

Atlantem Lybicum primum naves fabricasse testatur Clemens Alexandrinus, 1.11.71.

Atlanticus mons, & Atlantidis insula ubi, & unde dicantur, 1.4.35.

Atlas Rex Africæ antiquissimus, & fabulæ de eo, 1.4.36.

Auctor cur in primo libro Historicum, & Cosmographum egerit, 2.1.1.

Auctor cur non vereatur Hispaniæ gloriam extollere, 1.16.3.

Auctor sperat, se aliquid in titulis acquisitionis Novi Orbis congerendis, & illustrandis præstiturum, 2.1.46.

Auctor nunquam intendit aliorum scriptorum dicta supprimere, aut pro suis venditare, 2.1.11.

Auctor quid in hoc opera ultra alios præstiterit, eruditorum iudicio relinquit, 3.6.1.

Auctor non intendit absolutè excusare excessus, & turbines bellorum olim Indis illatorum, 3.6.25.

Auctor dolet, quòd per quatuordecim annos in Limensi Senatu tam longè a Curia Regia inservire iussus fuerit: & quare hoc opus scribere cœperit, 1.6.48.

Auctor cur laboraverit in congerendis & exponendis prophetijs, quæ Novi Orbis possessionem, & conversionem Hispanis prænuntiant, 1.15.63.

Auctor in dubio servitutis Indorum Orient. consuluit Domin. D. Anton. à Morga Præsidem Quitensem. Et quid ille responderit, 3.7.115.

Auctor pictæ Poësis qualiter exponat symbolum Caroli V. *Plus ultra,* 1.4.45.

Auctor libri, cui titulus: *Mare liberum,* latè & liberè in Alexan. VI. donationem debacchatur: & quàm iustè idem liber prohibitus sit, 2.23.13.

Auctor tractum gubernationis Indiarum quinque libris divisum habet, & quid in illis agere intendat, breviter aperit, 3. 8.4.

Auctoris Parænesis, sive admonitio pro Indis diligenter in Fide instruendis, & humaniter pertractandis, 3.8.5.

Auctoris tractatio in libro secundo circa quid versari debeat, & qualiter instituenda, 2.1.4. & 50.

Auctores recensentur, qui expendunt, & extollunt potentiam, latitudinem, & divitias Regni Hispani, 1.16.44.

Auctores recensentur qui agunt de regione Ophira, & eam Indiæ Orientali tribuunt, 1.13.30.

[[761]] Auctores referuntur, qui Orbis Novi detectionem & conversionem in sacris Scripturis insinuari tradunt, 1.15.2.

Auctores, qui laudant, & extollunt Novi Orbis ad Fidem conversionem, 1.16. 72.

Auctores plures congeruntur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt, 2.7.18.

Auctores plurimi referuntur, qui bellum permittunt contra Indos, & alios infideles Prædicatores recipere, & Fidem audire nolentes, & maximè ubi eam impediunt, 2.20.3.

Auctores recensentur, qui summè laudant Hispanos ob detectionem, & conversionem Novi Orbis, 1.16.8.

Auctores plures referuntur, qui exempla adducunt Regnorum ambitiosè, & per bella captorum, 2.6.45.

Auctores Philosophi, Theologi, & Iurisperiti qui tractant de gentium, imperiorum, & dominiorum distinctione, 2.6. 74.

Auctores recensentur, qui generaliter tractant de dominio infidelium: & an ab illis auferri possit, 2.1.19.

Auctores plurimi referuntur, qui agunt de excessu dæmonum, & defectu Oraculorum in Novo Orbe post adventum Hispanorum, 2.4.86.

Auctores recensentur, qui agunt de materia tituli C. de omni agro deserto, lib. 11.2.6. 107

Auctores recensentur, qui narrant, & extollunt miraculosum incrementum Christianitatis Novi Orbis, 2.4.25.

Auctores citantur, qui hunc titulum barbarismi, & feritatis Indorum probare videntur, 2.7.2.

Auctores, qui agunt de linea, quæ ducta fuit iussu Alex. VI ad assignandos limites Lusitanis, Castellanis, 1.6.73.

Auctores plurimi recensentur, qui Novum Orbem veteribus cognitunt dicunt, 1.12.2.

Auctores, qui tenent Orbis Novi nullam antiquis notitiam fuisse, latè recensentur, 1.11.2.

Auctores plurimi recensentur, qui de Zonis Orbis scribunt, 1.11.38.

Auctores plurimi referuntur, qui disputant, an & quando liceat Tyrannum privata auctoritate interficere, 2.14.50.

Auctores recensentur, qui Indos Occidentales terrestri itinere ad eas regiones pervenisse dicunt, 1.10.5.

Auctores plurimi recensentur, qui agunt de cruentis sacrificijs Indorum, 2.12.55.

Auctores plurimi recensentur qui de iustitia punitionis, & debellationis hæreticorum latissimè disputant, 2.19.51.

Auctores, qui nullam omnino vim, nec armorum terrorem in conversione infidelium admittunt, securiorem opinionem sequuntur, & qualiter argumentis contrariæ respondeant, 2.19.5.

Auctores plures citantur, qui temporalem iurisdictionem Pontifici negant in terris Imperij, vel aliorum Principum sæcularium, 2.22.10.

Auctores multi citantur, qui agunt de varijs valdè feris ac fœdis variorum gentium moribus, & ritibus, 2.14.69.

Auctores plurimi recensentur, qui de idololatria diversarum nationum latisssimè agunt, 2.14.109.

Auctores enumerantur, qui agunt de miraculis Sanctæ Crucis in Novo Orbe, 2.5. 15.

Auctores plurimi utriusque Scholæ citantur, qui indistinctè utrumque gladium Pontifici tribuunt, 2.22.19.

Auctores recensentur, qui specialiter probant, Indos ob solum vitium infidelitatis debellari potuisse, 2.10.12.

Auctores plurimi pro opinione citantur, quæ solam indirectam temporalem iurisdictionem Pontifici tribuit, 2.22.45.

Auctores plurimi referuntur, qui ridiculum esse probant, asserere, Imperatorem totius Orbis Dominum fuisse aut esse, 2. 21.45.

Auctores innumeri adducuntur, qui idololatriæ crimen exaggerant, 2.12.111.

Auctores plures citantur, qui de vitijs Indorum latissimè tractant, 2.12.24.

Auctores plurimi recensentur, qui specialiter de Indis agentes, eos ob idololatriam, & crimina contra naturam debellari posse docuerunt, 2.12.3.

Auctores plurimi referuntur, qui cum Innocent. tenent, ob solam infidelitatem suis bonis privari non posse, 2.10.40.

Auctores plurimi recensentur, qui generaliter affirmant, licitè debellari posse infideles non servantes legem naturæ, 2.12.2.

Auctores plures adducuntur, qui negant, infidelibus ob solam barbariem bellum inferri posse, 2.8.2.

Auctores plurimi recensentur, qui agunt de naturali servitute Barbarorum ab Aristotele considerata, 2.8.121.

[[762]] Auctores plures citantur, qui temporale dominium, saltem excellenter, & habitualiter in Christo concedunt, 2.23.94.

Auctores, qui, ad Fidem introducendam, vim aliquam permittunt, qualiter sunt accipiendi, & defendendi, 2.19.1.

Auctores plurimi recensentur, qui varias historias congerunt Regum à Romanis Pontificibus temporaliter punitorum, & depositorum, 2.22.56.

Auctores plurimi referuntur, & expenduntur, qui Papæ dominium, & iurisdictionem etiam in provincijs, & Regnis infidelium agnoscunt, 2.23.53.

Auctores plurimi ex Theologis, & Iuristis recensentur, qui indistinctè tenent, filios parvulos infidelium invitis parentibus baptizari non debere, 2.17.24.

Auctores plurimi referuntur, qui titulum debellationis Indorum, ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam admittere nolunt, 2.14.3.

Auctores plurimi referuntur, qui Regum Hispaniæ ab imperio omnimodam exemptionem defendunt, 2.21.71.

Auctores plurimi recensentur, qui subversiones, & mutationes Regnorum peccatis attribuunt, 2.13.53.

Auctores plurimi referuntur, qui ex professo, vel etiam obiter agunt de historia Indiarum Occidentalium, 1.5.47.

Auctores plurimi citantur, qui agunt de varijs idolis Indorum, 2.12.103.

Auctores recensentur, qui plura miracula in Novo Orbe facta commemorant, 2. 5.5.

Auctores antiqui, qui de India Orientali scripserunt, in multis fallunt, 1.2.8.

Auctores plurimi recensentur, qui de rebus & historijs Indæ Orientalis scripserunt, 1.3.47.

Auctores recensentur, qui plura exempla & testimonia adducunt de prosperitate bellorum, & auxilijs cœlestibus à Deo Catholicis datis, 2.4.38.

Auctorum operosa nomenclatura proponitur, qui de iustitia acquisitionis Novi Orbis ex professò, vel perfunctoriè tractarunt, 2.1.20. & 39.

Auctorum verba peculiariter recensentur, qui ob defensionem Innocentium, infideles debellari posse concedunt, 2.15.5.

Auctorum sententiæ recensentur, & expenduntur, qui Indos omnino barbaros, & feros debellari, & suis imperijs spoliari posse concedunt, 2.9.26.

Auctorum nomina, & verba recensentur qui Indis secundæ classis semel ad Fidem conversis Regum Catholicorum supremam saltem dominationem concedunt, 2. 9.20.

Auctoritas D. Pauli 1. Corinth. 5: *De his qui foris sunt,* multis solutionibus, & expositionibus illustratur, 2.15.46.

D. Augustinus miram potentiam Pontificis Romani eleganter exaggerat, 2.23. 81.

D. Augustinus eleganti paraphrasi ostendit, Regnum Christi non esse de hoc mundo, 2.23.41.

D. Augustinus scribit, se hominibus monstrosis, oculos in pectore habentibus, prædicasse, 2.8.84.

D. Augustin. putavit Australes regiones non habitari, & quare, 1.9.20.

D. Augustini locus expenditur, 1.11. 23.

D. Augustini elegantissima verba sermone 6. de verb. Domini referuntur, & perpenduntur, 2.14.28.

D. Augustini locus in serm. 6. de puero Centurionis exponitur, 2.15.50.

D. Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Basilij, Bernardi, & Theophylacti loca expenduntur, temporale dominium Christi negantia, 2.23.31.

D. Augustini, & Cypriani loca de punitione idololatrarum, qualiter accipienda, 2.14.118.

D. Augustini, & Concilij Illiberitani loca, quæ idola confringi prohibent, qualiter explicari debeant, 2.20.94.

Augustus Cæsar statim post Christum natum se Dominum appellari vetuit, & quare, 2.21.56.

Augustus Cæsar qualiter curaverit peculiarem descriptionem, & relationem totius Orbis habere, 1.7.19.

Avis nimis peregrina, & prodigiosa Motezumæ adducitur, 2.2.56.

Avitus declamator Novum Orbem non agnovit, sed potius apertè negavit, 1.12. 72.

Aviti elegantissima verba, quibus Alexandrum hortatur, ne novas terras ultra Oceanum quærat, 1.12.73.

Aurelianus Imperator, licèt Ethnicus, Romani Pontificis dignitatem agnovit, 2. 22.60.

Auris Batava proverbium unde, 2.8.33.

Aurei Velleris Ordinis Equestris origo, 1.12.85.

[[763]] *Aurum* Indiæ Orientalis dicebatur Parvaijm, & erat probatissimum, 1.13.33.

Aurum Phaz, sive Ophaz, & aliæ eius appellationes in Scriptura, remissivè, 1. 13.41.

Aurum esse Hispanorum Deum, Indi existimarunt, & de festis ei hac de causa à quodam Regulo Cubæ factis, 3.6.8.

Aurum retibus expiscari in Panamensi provincia publicavit Bacchalaureus Encisus, 1.6.36. & 3.5.9.

Aurum omina scindit, & superat, 3.6. 18.

Aurum bella, & alia plura scelera, & damna in mundum invexit ex Virgilio, & alijs Poëtis, 3.6.19.

Australis plaga sub nomine maris solet denotari in sacris Litteris, & quare, 1.8. 19.

Australem Zonam, & gentes sub ea habitantes à nobis agnosci non posse, multi putarunt, 1.11.36.

Australes mundi plagas aquis omnino tegi multi ex veteribus opinabantur, & quare, 1.1.19.

Australes, & Occidentales regiones ultra Oceanum inhabitatas esse multi ex antiquis putarunt, & quare, 1.11.22.

Austriaca familia varijs occasionibus varia regna, quibus hodie fruitur, coadunavit, 3.4.50.

Austriaca domus, ob Religionis curam, tot meruit incrementa: & quid eius insignia significent, 1.16.93.

Austriaca domus, & familia augeri cœpit, quando Turcarum Imperium initium habuit, 1.16.83.

Auxilium miseris denegare, turpe semper reputatum est, & talionis pœna punitum, 2.13.88.

B

Babyloniæ Reges populum Dei ex Divina providientia, & consilio captivum duxerunt, & nihilominus in eo facto peccarunt, 2.6.3.

Bacchus in Orientalem Indiam penetravit, 1.2.17.

Baiecetes Turcarum Imperator qualiter succensuerit expulsionem Iudæorum per Reges Catholicos factam, 2.16.117.

Baldi notabilis doctrina refertur circa concessionem terrarum infidelium, 2.23. 131.

Balduinus notatur, dum iniustè damnat morem non effciendi servos eos, qui in bellis Christianorum capiuntur, 3.7.52.

Baptismus, licèt parvulis infidelium, parentibus invitis conferri non debeat: semel tamen collatus valet, & tenet, & amplius parentibus tradendi non sunt, 2.17.40.

Baptismus est ianua, quâ Ecclesiam ingredimur & Christi, & Ecclesiæ membra efficimur, 2.23.22.

Bap. Fulgosij verba expenduntur de Pontificum in Reges & Imp. potestate & auctoritate, 2.22.64.

Baptismus à parvulis Iudæorum, vel aliorum infidelium inter se invicem factus, validus erit, etiam si per ludum fiat, cum intentione tamen baptizandi, 2.18.57.

Baptismum si quis omnino invitus, & coactus recipiat, an si posteâ metu cessante per longum tempus non contradicat, verè Christianus, & baptizatus censeri debeat, 2.18.59.

Baptismi Character non imprimatur, ubi quis ad illum recipiendum per vim, & metum absolutè compellitur, 2.17.4.

Baptismi Sacramentum homines liberos fortius in sua libertate confirmat, 3.7. 93.

Baptismi & aliorum Sacramentorum susceptio plura miracula in Novo Orbe causavit, & Auctores qui de eis agunt, 2.5.36.

Barbaria Provincia, quæ hodie dicitur *Berberia,* unde sic dicta, remissivè, 2.7.4.

Barbaries & feritas Indorum, absolutem considerata, non præbet iustum, & sufficientem titulum ad eos debellandos, & spoliandos, 2.8.1.

Barbaries & feritas antiqua Indorum Occidentalium cuiusdam Poëtæ carminibus explicatur, 2.7.51.

Barbariem, & feritatem Indorum iustum titulum præbere videri, ut bello domari, & suis imperijs privari possint, 2.7.1.

Barbarus ita nemo est ut quasdam evidentes de Fide credenda persuasiones percipere nequeat, 2.18.70.

Barbarus nominis etymologia, 2.7.6.

Barbarus nomen varias habet significationes, 2.7.3.

Barbari homines ex sententia Aristotelis, & aliorum servi sunt, & ad serviendum nati, & cogi possunt, ut prudentibus pareant, 2.7.52.

Barbari, & impoliti hominess brutis æqui parantur, & sub eorum appellatione in Scriptura, & alijs auctoribus designantur, 2.7.13.

[[764]] Barbari nominis commune diffinitionem non ineptè notat Ioan. Boterus, 2.8. 23.

Barbari ab Alexandro victi beatiores fuerunt secundùm Plutarchum, quàm qui eum effugerunt, 2.7.68.

Barbari ad historias retinendas parum idonei sunt, 1.14.93.

Barbari propriè dicuntur, qui ingenio nimis obtuso, & fero sunt, & à naturalis rationis regulis deviant, 2.7.5.

Barbari, ut bruta, furioso impetu ducuntur ad ea, quæ appetunt, 2.7.7.

Barbaris ex sententia Alphonsi à Castro iustè bellum infertur, si sufficienter moniti, suos errores non deponant, 2.16.4.

Barbaris natura necessitas inest, ut à sapientioribus regantur; qui tamen Barbarorum commodis magis quàm suis prospicere debent, 2.8.119.

Barbaris cum veri homines sint, ius gentium servari debet, & dominiorum distinctio eo introducta, 2.8.9.

Barbaros quosdam, qui ex consuetudine homines immolabant, impunitos reliquerunt Romani ex Plutarcho, 2.14.73.

Barbaros posse ut feras venari, & occidi, quomodo, & quando intelligendum sit? 2. 8.122.

Barbaros servos effici eorum, a quibus excoluntur, aliqui putant, 3.7.23.

Barbaricarij dicebantur qui vestibus Phrygio more, aut pictis, & auratis utebantur, 2. 8.39.

Barbas, & pilos non solùm Indi, sed plures aliæ nationes expilant, 2.8.109.

D. Bartholomæus Evangelium Matthæi in Indiam tulit, & Indicè transtulit, 1.2. 31.

D. Bartholomæus prædicavit in India Citeriori, 1.1.52.

Bartholomæus de las Casas in sæculo manens, & posteà Ordinem Prædicatorum professus & Episcopus creatus, pro Indorum libertate, & utilitate anxiè laboravit, 2.1. 22. & 26. & alia de eo, verbo *Chiapensis*, & verb. *Episcop. Chiapensis.*

Bartoli doctrina refertur, & probatur, qui Pontifici tribuit facultatem concedendi terras, & insulas infidelium, 2.23.52.

Basilius Pontius Legionensis Augustinianus laudatur, 1.12.3.

Fr. Basilius Pontius Legionensis qualiter tractet argumentum de Prophetis annuntiantibus conversionem Novi Orbis? 1.15.56.

Batavi, qui hodie Hollandi dicuntur, olim nimis truces, & agrestes reputabantur, 2.8.32.

Batavorum sex militares naves anno 1615. fretum Magallanicum transierunt, & cum nostris bis navale certamen ineuntes, primò victices, secundò victæ perierunt, 1.8. 41.

Batuecorum Hispaniæ notabilis historia, 1.9.36.

Bavariæ Duces Religiosissimi, & Sedis Apostolicæ devotissimi sunt, 2.22.29.

Bellarminus Cardinalis illustrissimus seipsum retractare videtur, & in inspectâ Bullâ Alex. VI. plenum dominium Novi Orbis concessum esse agnoscit, 2.24.22.

Bellarminus, & alij gravissimi Theologi, quibs terminis explicent iurisdictionem temporalem, quam Rom. Pontifex in sæculares Principes habet? 2.22.47.

Belluæ pro catulis suis defendendis usque ad mortem pugnant, 2.12.78.

Bellum non requirit præviam monitionem, ubi infertur Turcis, Hæreticis, & alijs Fidei hostibus, 2.1.5.18.

Bellum nunquam potest esse iustum, ubi nulla præcessit iniuria, 3.7.74.

Bellum licèt non verè probabiliter tamen ex utraque parte iustum esse potest, 3.7.76.

Bellum ut legitimum sit, non solùm iustitiam causæ, sed etiam Principis licentiam, & auctoritatem requirit, 3.7.77.

Bellum quacunque ex causa, & pia præsertim illatum, regulariter monitio præcedere debet, 2.15.16.

Bellum, quod suscipitur pro defendendis innocentibus, & tollendis humanis sacrificijs, monitio præcedere debet, 2.15.12.

Bellum ubi infertur pro defensione Innocentium, & immolandorum, mitissimè quantum fieri potest, exercendum est, 2.15.19.

Bellum iustè moveri potest contra eos, qui suis Principibus non obediunt, & multo magis contra rebelles Deo, 2.16.25.

Bellum suscipientes pro defendendis innocentibus, quid ab illis recipere, aut exigere possint ex opinione Pat. Molinæ 2. 15.23.

Bellum iustum non solũm infertur pro defensione propria, sed etiam pro liberandis innocentibus etiam auxilium nostrum non postulantibus, 2.1.5.9.

Bellum, & armorum terrorem inter Indos Fidem introduxisse, qualiter intelligendum sit, 2.18.24.

[[765]] Bellum à Christianis contra Turcas licitè moveri non posse, fuit hæresis Lutheri, & Erasmi, quæ reprobatur, 2.1.9.37.

Bellum, & eius damna multoties cohibere non potest Princeps ipse, qui illud incepit ex Sallust. 3.6.46.

Bellum ex utraque parte iustum reperiri, vix possibile est, 3.7.15. & 76.

Bellum dicitur per antiphrasim, quasi minime Bellum, & alia eius etymologia ex Cassiodoro, 3.3.25.

Bellum punitivum propriè ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, & inter subditos exercetur, 214.6.

Bellum ut sit iustum, debet esse defensivum, vindicativum aut punitivum, 2.1.4.4.

Bellum ut iustum sit, quibus ex causis, & quâ intentione inferri debeat, 2.6.52.

Bellum rectè videtur inferri Indis, qui monti, desistere nolunt à vitijs contra naturam, 2.13.2.

Bellum pro Fide, aut contra excommunicatos qualiter fieri posse dicat Franc. Arias? 2.16.67.

Bellum ubi iustum est, benè possunt Christiani, scandalo cessante, cum infidelibus, & pro infidelibus militare, 3.4.23.

Bella iniusta secundùm Baldum sunt manifesta latrocinia, 3.7.81.

Bella ubi inferuntur ob bonum, & defensionem alicuius, quid defendens sumere possit, 3.7.95.

Bella, quæ iustè, & legitimè inferuntur, probari debent, & ius acquistionis victoribus præbent, 2.6.50.

Bella ob nullam omnino causam movere licere hæresis est, à multis pijs & doctis viris damnata, 2.6.49.

Bella licita dicuntur ea, per quæ victis consulitur, & pictatis, & iustitiæ observatio procurator, 2.7.64. & 2.13.10.

Bella suscipere pro terris, aut rebus inutilibus operæpretium non esse, Herodotus scribit, 1.16.111.

Bella non nisi cum magno consilio indicenda & ineunda esse, multis probatur, 3. 2.19.

Bella sociorum, & consœderatorum causâ inita legitima sunt, 3.4.19.

Bella, quæ Reges Religionis tuendæ, aut propagandæ causâ suscipiunt, valde pia, & laudabilia iudicantur, 2.16.63.

Bella quemadmodum iusta censeri solent si à Deo, ita si à Pontifice præcipiantur, 2. 231.28.

Bella semper plura damna, & calamitates adducunt, 3.6.42.

Bella per Hispanos Indis illata ut plurimum legitima fuerunt, 218.20.

Bella per Constantinum, & alios Christianos Principes adversus infideles non ob id solum gesta fuerunt, ut Fidem reciperent, sed ex alijs causis, quæ referuntur, 2.19. 70.

Bella ab Alexan. Magno, & Romanis ampliandi Imperij cupiditate innocentibus illata non laudantur nec laudari potuerunt à D. Augustino, & alijs, 2.8.125.

Bella apud Romanos quibus cæremonijs denuntiarentur, remissivè, 3.7.86.

Bella iniusta, & per solam violentiam islata nullo iure probantur, neque legitimum dominium præstant, & Auctores, qui de hoc agunt, 2.6.51.

Belli iusti, & legitimi indicti si quis ordines excedat, ad restitutionem tenetur, 3.7.82.

Belli in ipso conflictu quæ capiuntur, qualiter dividantur, 2.6.38.

Belli propositum quod esse debeat? 2. 15.21.

Belli contra infideles suscipiendi auctoritas maximè penes Pontificem residet, 2. 23.55.

Belli causa ubi iusta est, pugnæ exitus malus esse non potest, 3.2.23.

Bellis iustis, & ad Dei vocationem, & exaltationem susceptis, semper ipse exitus fœlices concedit, 2.4.40.

Bellicam artem secundum naturam acquisitivam esse, Plato, Aristot. & alij Philosophi tradunt, 2.6.24.

Bello capta capientium fiunt, etiam inspecto iure Divino, ex doctrina divi Ambrosij, 2.6.26.

Bello capta qualiter dividantur, & plures Auctores, qui de hoc agunt, 2.6.35.

Bello ab hostibus capta communi omnium gentium iure capientium fiunt, & plurimi Auctores qui de hoc articulo agunt, 2.6.23.

Bello publicè indicto parta an, & quando restitui debeant, si illud iniustum fuisse constiterit? 3.2.48.

Bellorum strepitus, & strages non præstat congruum medium prædicationi, & conversioni Barbarorum, 2.8.128.

[[766]] Bellorum damna multa sunt, & graviora quàmquæ ex litibus privatorum oriri possunt, 3.3.24.

Benedictionem, & promissionem dilatationis imperij factam Ecclesiæ à Prophetis, posse etiam intelligi de Regibus Hispaniæ, docet Didacus Valdesius, 2.2. 39.

Benedictus Ægidius Lusitan. respondet libro Maris liberi, 2.1.51.

Benesicia, quæ Barbaris in Fidei prædicatione impenduntur, servitutis irrogatione pensanda non sunt, 3.7.91.

Beneficio nos iuvari oportet, non decipi, 2.24.48.

Beodos Hispanè, cur ebrios appellemus? 2.8.35.

D. Bernardus in quo laudet quemdam Eborensem Archiepiscopum? 3.8.30.

D. Bernard. benè concedit Papæ secularem iurisdictionem, monet tamen, ut eam per alios exerceat, 2.23.165.

D. Bernard. temporalem iurisdictionem Regibus terræ relinquendam docet, & alienam à Romano Pontifice vocat, 2.23. 49.

D. Bernardi verba expenduntur pro supremo dominio Christi in Ecclesiam translato, 2.10.21.

D. Bernardi elegans locus pro dominio Christi perpenditur, 2. 23 93.

D. Bernardi verba elegantissima de dignitate Pontificis, 2.23.80.

Bezaar lapis & eius inventio, & virtus, 1.7.37.

Blaschi Nonij de Balboa laudes, & historia, 1.5.27.

Blasius Robles de Salzedo citatur & laudatur, 2.7.19.

Blasphemia vera, & propria requiritur, ut infideles ob eam puniri possint, 2.14. 111.

Blasphemia, quæ in idololatria inest, qualis sit, & quòd ob eam tantum infideles debellari non possint, 2.14.110.

Blasphemiæ ratione possunt Christiani infidelibus bellum indicere, 2. 13 40.

Blasphemiæ peccatum gravissimum est, & de eius pœnis, 2.13.41.

Bodini opinio damnatur, qui nunquam servitutem licitam, vel utilem esse contendit 3.7.8. Vide alia infra verbo *Ioan. Bodinus.*

Boetij carmina referuntur, in quibus hominum, & belluarum discrimen apponit, 2. 7.26.

Boetiorum ruditas, & crassities tanta olim fuit, ut in proverbium abierit, 2.8. 34.

Bombardæ, & scopleti magno terrori Indis fuerunt, 2.7.44.

Bona non solùm bonis dantur à Deo, sed malis etiam, & interdum magis quàm bonis, & quare? Ex sententia D. August. 2.10. 60.

Bona inferioris ordinis restituenda non sunt cum iactura superioris, 3.5.36.

Bona non sunt opera, quæ non innituntur Fidei fundamento, 2.10.36.

Bona fides requiritur etiam in præscriptione immemoriali, 3.3.78.

Bonæ fidei possessor est etiam ille qui habet conscientiam dubiam, 3.3.80.

Bonum, & rectum excedere, nullatenus licet, etiam propter salutem alterius, 2.14. 14.

Bonum opus ut exercere, ita & iuvare bonum est, etiam si quis pro eo mercedem accipiat, 3.4.25.

Bonifacius IIX. Magnam partem Extravag. Unam sanctam ex dictis D. Augustini, & Bernardi desumpsit, 2.23.121.

Brachmanes Indorum Philosophi ex Iudæis descendebant, 1. 2 24.

Brasilia provincia qualiter à Caprali detecta, & Sanctæ Crucis dicta, 1.3.32.

Brasiliæ regionis descriptio, detectio, & historia, 1.6.59.

Brasiliæ provincia appellatur Sanctæ Crucis, & quare? & quàm iniustè hoc nomen vulgus pro Brasilia mutaverit, 1.4. 40.

Brasilienses, Æthiopes, & aliæ gentes Orientales hodie edunt carnes humanas, 2. 14.63.

Brasilienses conservant memoriam prædicationis Divi Thomæ, 1.14.60.

Brasiliæ urbs ab Hollandis nuper intercepta, qualiter à nostris fuerit recuperata? 2.25.88.

Brevis est, qui non dicit plus quàm oportet, & inita tractatio desiderat, 1.1.4.

Britanni, & Poloni carnes humanas edere solebant, 2. 14 62.

Britanni præ cæteris corpora radebant, & glasto inficiebant, 2.8.111.

Bruta animalia nihil habent rationis, aut prudentiæ, ut falsò quidam existimarunt, 2.7.9.

Bruta an loqui possint, vel humanum sermonem intelligere? remissivè, 2.7. 11.

[[767]] Brutis propriè non dicitur inferri vis, & iniuria, 2.7.12.

Bulla Alexandri VI. quâ Regibus Catholicis Novum Orbem concessit, ad litteram refertur, 2.24.16.

Bullam Alexan. VI. quâ Novum Orbem Regibus Catholicis donavit qui referant, & laudent, 2.24.17.

Bullæ Alexan. VI. verba nihil Sedi Apostolicæ in provincijs Novi Orbis nomine feudi, vel alio reservant, 3.1.42.

Bullæ sæpè expediri solent sub solo nomine Papæ, quamvis Cardinales ad earum expeditionem consilium, consensum præstiterint, 2.24.100.

Burgundiones propter Hunnorum incursiones Christo se devoverunt, 2.18.29.

Busiris infamis habitus, & graviter ab Hercule punitus dicitur, quòd hospites Iovi immolaret, 2.12.65.

Busiris in aris, quas hospitibus paravit, mactatus fuit, ex Claudiano, 2.12.67.

Busiris cur dicatur illaudatus, & monstris dignus apud Virgil. & Statium, 2.12.66.

Busiridis aræ adagium quid significet? 2. 12.68.

C

Cæsarion, filius Cæsaris, & Cleopatræ, in Indiam missus, 1.3.13.

Caietanus putat nullo Scripturæ loco concludi, omnem terram esse habitabilem, 1.11.24.

Cain Adæ filius materialem civitatem ædificavit, 2.8.18.

Calamitatum, & suppliciorum imminentium Deus prius homines monet, ut resipiscant, 2.2.44.

Calistus Remirez supremam potestatem Papæ in temporalibus etiam ad infideles extendit, 2.23.62.

Calixti III. Bullæ verba expenduntur, 2. 24.37.

Calixti III. & Nicolai V. Bullæ de concessione Indiarum Orientalium Lusitanis facta referuntur, 2.24.29.

Calumnia eorum depellitur, qui Hispaniæ Reges avaritiæ notant, 1.16.99.

Calumnias excitat virtus, & à viris probis contemnendæ sunt, 1.6.39.

Cancellaria, & Metropolis insulæ sancti Dominici quid comprehendat, 1.6.18.

Cancellariæ Limensis districtus, 1.6.49.

Changiocham Tartarorum Regi, & exercitui eius dicitur mare miraculosum novem pedum transitum aperuisse, 2.4.34.

Canibales, & Caribes Indi, præ alijs, humanis carnibus vescebantur, 2.12.35. & 38.

Canibalorum insulæ quæ, & cur ita dictæ 1.6.15.

Cantic. cap. 4. de Austro perslante, & aromatibus fluentibus, intelligitur de conversione Indorum, 2.2.34.

Cantic. cap. 8. vers. 8: *Soror nostra parvula est, &c.* explicatur, & ad gentes Novi Orbis recèns conversas accommodatur, 1.15.37.

Cap. licet 18. de regular. & cap. duæ sunt 19. q. 2. expenduntur, 2.3.35.

Cap. contra Christianos de hæret. lib. 6. expenditur, & illustratur, 2.18.55.

Cap. ego Ludovicus dist. 63. exponitur, 2.22.38.

Cap. debet, & cap. vult, 23. q. 4. ubi D. Augustinus docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonum, qualiter sit explicandum? 2.18.39.

Cap. vides, 23. q. 6. & cap. quid facit, 23. q. 4. & alia similia expenduntur, 2.16.104.

Cap. in Archiepiscopatu de raptorib. explicatur, 2.15.40.

Cap. iam verò, 23. q. 6. illustratur, 2.18. 47.

Cap. dispar. 23. q. 8. inducitur, & expenditur pro iustitia belli contra infideles, qui Fidem sibi prædicatam recipere nolunt, 2. 18.80.

Cap. dispar. 23. q. 8. explicatur, 2.19.35. 38. & 41.

Cap. dispar. 23. q. 8. & cap. militare, 23. q. 1. exornantur, 2.6.53.

Cap. audacter, 18.8. q. 1. & cap. ex merito, 6. q. 1. exornantur, 2.11.15.

Cap. quid in omnibus, 32. q. 7. expenditur, 2.10.29.

Cap. quæritur 22. q. 2. & cap. si nulla 23. q. 8. expenduntur, 2.18.5.

Cap. ad Fidem 23. q. 1. cap. si sinceri, dist. 46. & cap. sicut de Iudæis, perpenduntur, & illustrantur, 2. 17 6.

Cap. qui nos 23. q. 1. cap. 1.23. q. 6. cap. displicet 24. q. 3. ubi D. Augustin. agit de coactione D. Pauli, perpenduntur & exornantur, 2.16.102.

Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet, 23. q. 4. in quibus D. Augustinus de differentia status, & potestatis Ecclesiæ, ponderantur, & illustrantur, 2.16.84. & seqq.

[[768]] Cap. displicet, 23. q. 4. & cap. 1.23. q. 6. expenduntur, 2.16.96.

Cap. de Iudæis 45. dist. & alia Conciliorum decreta, quæ Iudæos invitos baptizari vetant, commemorantur, 2.17.8.

Cap. de Iudæis 45. dist. perpenditur, & illustratur, 2.18.54.

Cap. de Iudæis, vers. *Qui autem,* 45. dist. expenditur, 3.5.9.

Cap. 1. dist. 7. & Exodi auctoritas, cap. 12. Ponderatur, 3.7.30.

Cap. noli 23. q. 1. ponderatur, & illustratur, 3.7.39.

Cap. quidam autem 45. dist. explicatur, 2.17.49.

Cap. solitæ de maiorit. & obed. exornatur, 2.11.30.

Cap. solitæ de maioritate, & obed., & Lucæ 22: *Ecce duo gladij,* expenduntur, 2.21. 16. & 40.

Cap. solitæ de maiorit. & obed. explicatur, 2.23.117.

Cap. solitæ de maior. & obed. cap. per venerabilem, cap. causam quæ, qui filij sint legit. cap. novit de iudic. & cap. tuam de ordin. cognit. cap. si duobus, §. denique de appellat. perpenduntur, 2.23.45.

Cap. per venerabilem, qui filij sint legit. ponderatur, & illustratur, 2.23.118.

Cap. per venerabilem, vers. *Quod autem,* qui filij sint legit. expenditur, & illustratur, 2.24.73.

Cap. offerebatur, 32. q. 7. exponitut, 2. 20.40.

Cap. si Ecclesia, cap. duo ista, 23. q. 4. & cap. quod sicut de elect. explicantur, 2.16. 29.

Cap. 1.1. dist. explicatur, 2.20.71. & 75.

Cap. maiores de baptism. ponderatur, & illustratur, 2.19.59.

Cap. ult. 23. q. 2. exornatur, 2.20.59.

Cap. Episcopus nullum de consecrat. dist. 1. illustratur, 2.20.6.

Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet. 23. q. 4. verâ expositione donantur, 2.19.43. & 53.

Cap. si non ex Fidei, 23. q. 4. expenditur ubi D. Gregorius valdè commendat bella à Gennadio pro Religione dilatanda suscepta, 2.16.78.

Cap. convenior 23. q. 8. cap. inter hæc, 33. q. 2. cap. imperium, dist. 10. expenduntur, 2.27.47.

Cap. 1. dist. 21. cap. omnes 22. dist. & alia similia expenduntur, 2.23.116.

Cap. si non ex Fidei 23. q. 4. verâ explicatione donatur, 2.19.32.

Cap. quo iure, & cap. quoniam 8. dist. expenduntur, 2.23.43.

Cap. in memoriam, 3. dist. cap. 2. dist. 10. cap. generali 25. q. 1. expenduntur, 2.22. 36.

Cap. cùm ad unum, & cap. duo sunt, dist. 96. & cap. nos si incompetenter, 2. q. 7. ponderantur, & illustrantur, 2.23.44.

Cap. turbatur, 1. q. 1. explicatur, 2.13. 72.

Cap. remittuntur, vers. *Per scientes,* 23. q. 3. expenditur, & illustratur, & cap. sequent. num. 26.2.10.70.

Cap. charitas 5. de pœnit. dist. 5. explicatur & exornatur, 2.13.83.

Cap. ea vindicta, cap. mali 23. q. 4. & cap.

Dominus noster 23. q. 2. expenduntur, & illustrantur, 2.13.46.

Cap. Dominus noster 23. q. 2. expenditur & illustratur, 2.2.26.

Cap. Dominus noster 23. q. 2. expenditur, 3.4.15.

Cap. Dominus 23. q. 2. explicatur, & illustratur, 2.6.55.

Cap. flagitia 32. q. 7. expenditur, 2.13. 11.

Cap. si non audieris 23. q. 5. explicatur, 2.13.34.

Cap. fortitudo, cap. non inferenda 23. q. 3. exornantur, 2.3.15.

Cap. qui vult, & cap. non invenitur, 23. 3. illustrantur, 2.1.13.27.

Cap. qui potest 23. q. 5. perpenditur, 2. 13.17.

Cap si de rebus, & cap. quemadmodum 23. q. 3. exponuntur, & exornantur, 2. 13 53.

Cap. si de rebus 23. q. 3. verâ interpretatione donatur, 2.11.46.

Cap. si de rebus, & cap. quemadmodum 23. q. 3. expenditur, & exornatur, 2.10. 26.

Cap. non est, & cap. Regum officium, 23. q. 5. illustratur, 2.13.21.

Cap. si is qui 23. q. 4. illustratur, 2.13. 48.

Cap. non frustra, & cap. Regnum 23. q. 2. explicantur, 2.10.68.

Cap. in apibus 7. q. 1. verâ expositione donatur, 2.21.58.

Cap. futuram 12. q. 1. & cap. in apibus, 7. q. 1. expenduntur, 2.21.25.

Cap. omne 28. q. 1. & cap. quoniam omne, & cap. ultimo de prescrip. explicantur, 2.11.54.

[[769]] Cap. schismatici 23. q. 6. explicatur, 2. 19.55.

Cap. novit de iudicijs historia, & explicatio remissivè, 2.23.171.

Cap. Adrianus, dist. 63 exponitur, 2.22. 34. Et falsam historiam continêre ostenditur, num 39.

Cap. vides 23. q. 6. & cap. quid faciet. 23. q. 4. explicantur, 2.19.64.

Cap. Princeps 23. q. 5. & similia exornantur, 2.25.6.

Cap. si quis præpropera, dist. 50. expenditur, 2.3.40.

Cap. veniens de præscrip. & l. si mulier, §. fin. de eo quod met. caus. cum similibus explicantur, 3.1.54. & 61.

Cap. post electionem de concess. præben. explicatur, 3.1.57.

Cap. indecorum de ætat. & qualit. ordin. illustratur, 2.7.87.

Cap. per venerabilem qui filij sint legit. expenditur, 3.2.26.

Cap. 1.23. q. 8. & cap. pudenda 24. q. 1. expenduntur, 3.5.30.

Cap. quanto de divortijs expenditur, & illustratur, 3.5.11.

Cap. his itaque 6. dist. explicatur, 2.11. 17.

Cap. quia propter, vers. *Nisi,* de elect. exornatur, 2.3.9.

Cap. Abbate sanè de re iudic. lib. 6. expenditur, & illustratur, 2.23.135.

Cap. in novo 21. dist. illustratur, 1.14.25.

Cap. cùm ex iniuncto 12. de hæretic. explicatur, 2.3.7. & 3.7.

Cap. ita Dominus 19. dist. & cap. fundamenta de elect. in 6. exornantur, 1.14.10.

Cap. 17. Actor. Apost exponitur, & illustratur, 1.9.3.

Captivitas etiam citra belli causam exerceri posse videtur, 3.7.17.

Captivitatem iustam etiam ex iniustis bellis oriri posse putat Menchaca, 3.7.12. Contrarium, num. 75.

Captivi in sepulchris virorum fortium à Romanis necari solebant, 2.14.80.

Captivi Christiani possunt licitè fugere à Saracenis, à quibus iniustè capti sunt: & secum bona eorum adsportare, 2.11.45.

Captum ab hostibus possum etiam invitum redimere, & debet contractum servare, 2.13.97.

Cardinalis Baronius Monarchiam spiritualem Regum Siciliæ vehementer execratur, 3.1.76.

Cardinalis Baronij scriptis contra Monarchiam Siculam plures satisfaciunt, & Regijs edictis intercipi iussa sunt, 3.1.77.

Cardinales unde dicti? & alia de eorum origine, & dignitate remissivè, 3.2. 28.

Cardinalium consilium, ut Papa necessariò petere debeat, nullâ consuetudine induci potest, & quare? 2.24.103.

Cardinalium prudentia, & in omni scientia peritia commendatur, 3.2.27.

Caretæ Reguli Terræfirmæ notabile dictum, 2.4.76.

Caribes, Canibales, Chichimeci, & Chontales omnium ferissimi, & barbarissimi sunt, 2.7.41.

Carmina quædam, Indiarum Orientalium inquisitionem suadentia, Vlyssipone confecta sunt, antiquitatem simulantia, 1. 12.101.

Carmina Sibyllæ, & Sedulij Paschalis in detestationem idololatriæ, 1.12.120.

Carnes humanas palato gratissimas dicebant Brasilij, & querebantur quòd baptizatorum non tanti saporis essent, 2.14. 64.

Carnibus quibuslibet vesci magis ferarum quàm hominum esse, dicebat Pythagoras, 1.12.45.

Carnibus humanis, obsidionum necessitate urgente, plures gentes usæ sunt, 2.12.49.

Carnium humanarum convivia plures gentes exercuerunt. 2.14.61.

Carnium humanarum esum nullis necessitatis prætextu excusari posse, tradit Valerius Maximus, 2.12.50.

Carolus Magnus qua de causa Longobardis bellum intulerit, 2. 19 71.

Carolus Magnus plura bella movit adversus infideles idololatras hortatu Adriani Romani Pontificis, 2.16.110.

Caroli Magni historia mirabilis, dum fossam ex Rheno in Ararim facere voluit, 1.8. 60.

Carolus V. Imperator. Licentiato Figueroæ, & alijs, plurimum Indorum causas, & patrocinium commendavit, 3.6.31.

Carolus V. Imper. cur. symbolum columnarum Herculis cum inscriptione, *Plus ultra* assumpserit. 1.4.43.

Carol. V. Imper. multa pro salute, libertate & conversione Indorum pijssimè sanxit, 2.8.78.

Caroli V. epitaphia, 1.4.49.

Caroli V. Imper. protestatio de exemptione Regni Hispaniæ ab Imperio tuenda, 2.21.74.

[[770]] Caroli V. virtus, & Religio eius fortunam prosperam fecerunt, 1.4.48.

Caroli V. laudes, & egregia facinora remissivè, 1.4.50.

Caroli V. Imperator. symbolum, & præstantius trophæum ex detectione Novi Orbis, 1.16.65.

Caroli V. Imperator. temporibus multis modis & pœnis Indorum libertati consultum fuit, 3.7.58.

Caroli V. Imperator. epistola quædam ad Reges & gentes Novi Orbis missa perpenditur, 1.14.96.

Carolum V. Imperator. totius mundi imperium consequi potuisse, si oblatâ sibi occasione uti sciret, Campanela testatur, 3. 4.52.

Carolinæ insulæ Indi qualiter infantes suis idolis sacrificarent? 2.12.57.

Carpocrationarum, sive Gnosticorum Hæreticorum nefanda flagitia, 2.14.5.

Carthaginenses, & generaliter reliqui Africani qualiter filios suos Saturno Immolarent? 2.14.76.

Carthaginenses olim per Atlanticum nàvigasse dicuntur, 1.12.28.

Cassaneus videtur agnoscere præcedentiam Regum Hispaniæ, 1.16.49.

Caspiæ, & caucasiæ portæ, & famigeratum illarum opus, 1.8.77.

Castellus à Bobadilla tribuit victorias Hispanorum in Novo Orbe militari eorum disciplinæ, 2.4.59.

Casus ubi accidit à Principe non prævisus, omnia, quæ ipse posset facere, potest is qui eius vices habet, 2.24.56.

Cataphrigarum hæreticorum Eucharistia ex farina infantium sanguine mixta, conficiebatur, 2.12.92.

Catholica dicta est Ecclesia Dei ab ipsis Apostolis, & quid hoc nomen significet? 1.14.47.

Catholicus esse debet, qui multitudini præficiatur, 3.5.20.

Catholici videntur licitè auferre posse bona infidelium, 2.10.24.

Catholici Reges Ferdinan. & Elisabeth qualiter Roman. Pontific. certiorem fecerint detectionis Novi Orbis, & illius conversionem & conquisitionem expostulaverint? 2.24.14.

Catholicorum titulus quando ab Ecclesia Hispaniæ Regibus dari cœperit? 2. 25.27.

Catonis disthica, quæ circumferuntur, cuius fuerint? 2.12.72.

Causa Dei non debet esse peioris conditionis, quàm hominum, 2.16.26.

Causa iustior, & potentior prævalet, & attendi debet, 3.6.102.

Causa pugnandi si bona est, pugnæ exitus malus esse non potest, 2 4.42.

Causa, quæ prodest, ubi concurrit cum ea, quæ nocet, illa attendi debet, non hæc, 3.6.103.

Causa ubi requiritur tanquam fundamentum iurisdicationis, necessariò discuti, & præcedere debet, 2.24.3.

Causa confirmans ubi supervenit, actus initio nullus convalidatur, 3.4.47.

Causæ plurimæ, & urgentissimæ intervenerunt ad concedendam conquisitionem Novi Orbis, 2.24.11.

Censurarum rigor, & vigor abrogari, & enervari solet per contrariam consuetudinem, 2.25.77.

Cessante causâ non cessat effectus, quando dispositio effectum suum iam sortita fuit, 3.2.57.

Centenaria præscriptio est potentior quâm immemoralis, 3.3.73.

Cham cur effectus fuerit servus fratrum suorum? 2.7.59.

Cham cur destitutus fuerit paternâ benedictione: & Chanaam eius filius cur maledictus? 1.10.47.

Charitas est proprium Christianorum bonum, 2.16.30.

Charitas perfecta foras mittit timorem; 2.17.69.

Charitas unicuique secundùm eius conditionem est impendenda, 2.11.8.

Charitas, quæ erga proximum haberi videtur, etiam Iudæis, & infidelibus impendenda est, 2.9.73.

Charitas aurum optimum, Dei Verbum argentum præstantissimum, 3.6.15.

Charitas nulla maior Indis barbaris impendi potuit, quàm illos ad bonos mores & Fidem convertere, & Christianis Rectoribus gubernare, 2.. 74.

Chiapa provincia, eius descriptio, 1. 6.28.

Chiapensis Episcopus reprehenditur à Petro Malferito, 3.1.17. & alia de eo infrà verb. *Episcop. Chiapensis.*

Chichimeci, Caribes & Canibales Indi sæpè debellari, servi fieri iussi sunt, 3.4.7.

Chile in Regno in Valle Cauten repertæ sunt figuræ aquilarum bicipitum, 1.12. 97. & 102.

[[771]] Chilensis Regni descriptio, & Cancellaria, & incolarum robur, & superbia, 1.6. 60.

Chilenses Indos iustè hodie bello comprimi, & servos fieri posse, multi opinantur, & quid circa hoc diversis temporibus ordinatum fuerit? 3.4.8. & 12.

Chilenses quo pacto potuerint effigiare aquilas bicipites? 1.12.102.

Christiana professio non ideo bona, & divina esse desinit, quod aliqui inter Christianos vitiosi, & peccatores existant, 2. 3.58.

Christiani Scriptores non deberent opinionem Hostiensis veneno afficere, 2. 11.3.

Christiani quomodo servos possidere, eisque uti debeant, ex Divo Augustino, 3. 7.45.

Christiani à Christianis in bellis quantumvis iustis capti ex generali consuetudine servi non fiunt, 3.7.51.

Christiani labores, & iniurias, quæ Indis inferuntur, potiùs in se suscipere, quàm in illis permittere deberent, 3.8.17.

Christiani nullum peccatum committunt, infideles in bello iusto adiuvando, 3.4.24.

Christiani regulariter se infidelium actibus, & bellis immiscere non debent, 3. 4.20.

Christiani sancti Thomæ in India quales? 1.2.43.

Christiani, præcipuè Pontifices, & Reges debent Dei honorem tueri, 2.13.43.

Christiani etiam cùm iustis bellis operam navant, mites, & temperati esse debent, 3.6.23.

Christianorum fœx quod facit, non est spectandum, sed quod boni Christiani, ex Divo August. 3.6.104.

Christianos quosdam accusat D. Paulus quòd simul cum Christo idola colerent, 2. 14.108.

Christophorus Columbus & socij quot, & quantos labores ope Divinâ superaverint in detectione Novi Orbis, 2.3.24.

Christophorus Columbus, ut insulas, sic etiam continentem Novi Orbis primus aperuit, 1.47.

Christophorus Columbus habuit in somno mirandam visionem de brevi conspectu terræ Novi Orbis, 2.3.25.

Christophorus Columbus ubi primum detexit insulam Hispaniolam, Ophiram se reperisse iactabat, 1.13.5.

Christophori Columbi pia oratio, & protestatio, ubi primam Novi Orbis insulam detexit, 1.16.101.

Christophori Columbi cum Fr. Builo Catelano contentio, super modo, quo Indos adigi conveniebat, 3.6.59.

Christophori Columbi constantia in proponenda, & exequenda navigatione, & detectione Novi Orbis, miraculum ingens à plurimis iudicatur, 2.4. 30.

Christophoro Columbo quid primum Reges Catholici circa Indorum curam dederint in mandatis? 3.4.28.

Christophorum Columbum ad detegendum Novum Orbem Divinam spem, & impulsum sive inspirationem habuisse ex testimonijs Bozij, & aliorum latè probatur; & quod fuit ad hoc afflatus, & electus à Deo, 2.3.23. & 31.

Christoph. Columbus Vide alia infrà verbo *Columbus.*

Christus Dominus plurimos suâ trium annorum prædicatione convertit, 1.14.5.

Christus Dominus, D. Paulus, & alij suam missionem, & prædicationem ex miraculis comprobabant, 2.3.38.

Christus Dominus in cœlum ascensurus pedum vestigia petræ impressa reliquit, 1. 14.62.

Christus mortuus est, ut filios Dei dispersos congregaret in unum, 1.15.53.

Christus ascendens in cœlum præceptum propagandi Evangelij tanquam ultimum & omnino servandum, & implendum Apostolis iniunxit, 2.16.35.

Christus Regnum suum temporale Ecclesiæ, & Pontifici communicavit, 2.23. 104.

Christus, & Ecclesia unum corpus, & unam vocem constituunt, & insignis ad id D. Augustini locus, 2.23.108.

Christus Dominus in quantum homo, non habuit temporalem totius mundi dominationem ex communi multorum sententia, 2.23.25. qui referuntur, numer. 30.

Christus Beato Petro terreni simul, & cœlestis Regni iura concessit, 2.11. 29.

Christus in quantum homo an, & qualiter omnipotens dici potuerit? 2.23.102.

Christus paupertatem in se, & Apostolis affectavit, & eâ solâ mundum vincere voluit, 2.23.152.

[[772]] Christus iussit, tributa Cæsari solvi, Principibus obediri, & materiali gladio uti noluit, 2.23.39.

Christus Lucæ 12. cur noluerit esse iudex inter fratres de hæreditate certantes? 2.23.150.

Christus noluit exercere officium divisoris inter fratres, 2.23.27.

Christus Dominus omnium creaturarum Rex constitutus fuit, 2.10.14.

Christus Dominus aliquibus in casibus temporalem iurisdictionem exercuit, 2.23. 147.

Christus, se Regem appellari, sæpè passus est, 2.23.149.

Christus post resurrectionem magis plenè, & absolutè vocari potuit Dominus temporalis totius mundi, 2.23.158.

Christus ut homo ex sententia magis vera, & probabili saltem habuit dominium excellentiæ ex dono unionis sibi à Patre concessum, 2.23.91.

Christus Dominus quantâ diligentiâ miserit D. Thomam, & Bartholomæum, ad prædicandum Indis Orientalibus, 2.8. 74.

Christus non venit iudicare, sed salvare mundum, 2.14.38.

Christus, & Apostoli paucarum rerum dominium habuisse dicuntur, 2.23. 29.

Christus post Resurrectionem D. Petro Clavium potestatem, & Ecclesiæ ovium curam commisit, 2.23.159.

Christus Dominus non abstulit dominia hominum, etiam peccatorum, & tyrannorum, 2.23.38.

Christus non transtulit in Ecclesiam, & eius Vicarium ea, quæ sibi excellenter, sive eminenter concessa fuerunt, 2.23. 35.

Christus Dominus Petro, & eius successoribus gentibusque fidelibus sui Sacerdotij, & Imperij potestatem communicavit, 2.10.16.

Christus Dominus, Apostoli, & D. Vincent. Ferrer. unâ linguâ loquentes à varijs diversarum linguarum populis intelligebantur: & idem accidit aliquibus Concionatoribus Novi Orbis, 2.5.10.

Christum in quantum hominem temporale dominium habuisse, verius est, quamvis eo uti noluerit, 2.23.146.

Christum etiam in quantum hominem totius Orbis temporale dominium habuisse, plurimi ex Sanctis Patribus generaliter & magis communiter docent, 2. 23.89.

Christi lex, & Fides in mansuetudine, & suavitate prædicationis differt à lege Mahometi, 2.17.74. & verba Divi Vincentij circa hoc, num. 78.

Christi, & Ecclesiæ idem est Regnum, 2. 23.105.

Christi præceptum de Fide vbique prædicanda quomodo implendum sit? 2.16. 12.

Christi Domini fœlicissimus adventus plurima bona mundo attulit, & Sibyllæ carmina de hoc, 1.11.46.

Christi post adventum idololatriam cessaturam, omnes ferè Prophetæ prænuntiarunt, quorum plura loca expenduntur, 2. 13.35.

Christi post adventum omnis Principatus & iurisdictio ad fideles transferri cœpit, 2.10.13.

Christi dominatio temporalis non solùm creationis, verùm & redemptionis titulo nititur, 2.23.103.

Christi legem annuntiantes charitate niti debent, 2.17.68.

Christi omnis actio nostra est institutio, 2.17.45.

Christi Fidem in Novo Orbe iam olim prædicatam plures affirmant, 1.14.1. & 3.

Christi promissiones Apostolis factæ etiam in eorum successoribus verificari possunt secundùm Augustin. 1.14.89.

Christi mortem doluisse, & sub Panis nomine dæmones Gentibus annuntiasse, ex notabili historia Plutarchi, & aliorum, 1.14. 42.

Christi vaticinium de consummatione ventura post universalem Evangelij prædicationem, plurimi exponunt de excidio & consummatione materialis Ierusalem, 1.14.12.

Christo omnia subiecit Pater, præter se ipsum, ex D. Paulo 1. Corinth. 5.2.23. 99.

Christo ut homini excellens quoddam dominium temporale quidam ex dono, sive virtute unionis attribuunt, 2.23. 34.

D. Chrysostomi verba expenduntur, quibus super omnia curandam esse infidelium conversionem, enixè suadet, 2.16.34. & 36.

D. Chrysostomi elegantia verba circa immunitatem legatorum expenduntur, 2. 20.28.

[[773]] D. Chrysostomus sibi contrarius videtur in tempore, quo universalis Evangelij prædicatio implenda est, 1.14.72.

D. Chrysost. locus de signis boni Prædicatoris, 2.17.98.

Chuquiabo urbs, alio nomine *la Paz,* describitur, 1.6.57.

Chus apud Hebræos, quas regiones comprehendat? 1.15.55.

Chus filius primogenitus Cham fuit nigerrimus, & Æthiopum auctor, 1.10.48.

Cicadæ semper manent in loco ubi natæ sunt, & de adagio: *Cicadis operti,* quid significet, 1.9.26.

Ciceronis, Ovidij, Virgilij, & Pauli Orosij elegantissima loca expenduntur, littorum commune refugium, & hospitalitatatis officium iuri naturali tribuentia, 2. 20.37.

Ciceronis, Suetonij, & Senecæ loca explicantur, & emendantur, 1.13.39.

Ciceronis locus expenditur, ubi hominum & belluarum discrimen eleganter proponit, 2.7.22.

Ciceronis locus libro ult. de finibus emendatu, 2.13.86.

Cimmerij populi, & Cimmeriæ tenebræ, 1.1.71.

Cineas qualiter Pyrrhum, bella iniusta solâ inani gloriâ moventem, dissuaserit, 2 6. 59.

Cinis ad torrentis modum fluxit in Arequipa, 1.7.73.

Circuncelliones vocat Augustinus eos, qui passim infidelium idôla frangunt, 2.20. 90.

Civis unus non habet potestatem puniendi alium, quamvis vitiosum, 2.1.4.8.

Classes plures mittuntur ad indias Novi Orbis, & quare? 1.15.59.

Clavium traditio est signum pleni, & absoluti dominij, 2.23.125.

Clausula testamenti Elisabethæ Reginæ Catholicæ, de Indorum conversione, & tuitione enixè agens, refertur, 3.6.30.

Clausula, Ex certa scientia quid præsupponat, & operetur in Bullis Pontificum, 2. 24.105.

Clausulâ, De plenitudine potestatis, nunquam uti solet Pontifex, nisi cum causæ cognitione, & plenâ negotij informatione, 2. 24.106.

Clavus ferreus quo pacto pervenire potuerit ad fodinas Caxatambi, & lapidibus eorum includi? 1.12.105.

Clavus ferreus antiquus repertus lapidi cuidam iuclusus dicitur in argentis fodinis de Caxatambo, 1.12.98. & 105.

Clemens IIX. Indos tanquam tenellos Fidei palmites suavi mansuetudinis imbre rigari præcipit, 3.7.55.

D. Clemens Romanus sub mundis trans Oceanum, Antipodes significare voluit, secundùm Originem, 1.12.74.

D. Clementis Romani verba de mundis, qui sunt trans Oceanum, multi pro Novo Orbe accipiunt, 1.12.65. Et respondetur, num. 74.

D. Clementis Alexandrini elegans locus expenditur, 2.14.42. & alter num. 45.

Clementis Alexand. insignis locus expenditur, 1.14.21.

Clementis Alexand. elegans locus ad suadendam Christianorum mansuetudinem ponderatur, 3.6.24.

D. Clementis epistolæ ad Corinthios auctoritas, 1.12.66.

Cleopatra ab Augusto fugiens voluit aperire fossam sive Euripum mari Rubris, 1. 8.71.

Cloacarum Vrbis Romæ opus ingens, & admirandum, 1.8.78.

Coactio infidelium ad Fidem, Christianæ Religioni adversatur, 2.17.48.

Coactio infidelium ad Fidem, etiam si vi indirectâ fiat, reprobata est, 2.19. 65

Coactio indirecta ad Fidem non est per se & intrinsecè mala, 2.18.22.

Cogi quodammodo dicitur, qui importunis precibus suadetur, 2.19.59.

Coloris, & Crispaturæ Æthiopum causam Soli tribuit Theodectes, 1.10.43.

Coloris Indorum, & Æthiopum causæ, 1.10.39.

Coloris hominum causas non pendere ex temperie soli, aut cœli, sed ex habitudine aut similitudine parentum, multi opinantur, & quibus rationibus, 1.10.45.

Colossus Rhodius Christi adventu dissipatus fuit, 2.13.37.

Columbus cum primitijs insularum, quas detegit, ad Reges Catholicos, redijt, 1.5. 21.

Columbus à Regibus Catholicis honoratur, & remuneratur, 1.5.22.

Columbus putavit Paradisum voluptatis in Novo Orbe inveniri, 1.7.7.

Columbus graviter reprehensus fuit à Regibus Catholicis, quòd Indos quosdam tanquam servos in Hispaniam misit, 3.7.57.

[[774]] Columbus plures insulas detegit, & pro Hispaniæ Regibus possessionem earum apprehendit, 1.5.20.

Columbus repetit navigationem in Indiam, & plures alias insulas detegit, & eius obitus, 1.5.24.

Columbus à quodam hospite, naufragium passo, Novi Orbis notitiam accepisse dicitur, 1.5.6.

Columbus qualiter Angliæ, Lusitaniæ, & Castellæ Reges adierit pro detectione Novi Orbis, 1.5.14.

Columbus tandem à Regibus Catholicis ad Orbem Novum inquirendum mandatur, & de eius classi, & commeatu, 1.5. 15.

Columbus quibus argumentis ductus fuèrit ad detegendum Novum Orbem? 1.5.5.

Columbum Senecæ auctoritate inter alia ductum, ad Novum Orbem, quærendum multi opinantur, 1.12.68.

Columbi prima laus in detectione Novi Orbis, & eius patria, & mores, 1.5.4.

Columbi historia de ovo apud convivas, 1.5.25.

Columbi prima navigatio, & eius labores, & effectus, 1.5.19.

Columbi inventoris Novi Orbis mentionem reperiri apud Isaîam affirmat Thom. Bozius, 1.15.42.

Columbus vide alia sup. verb. *Christophorus.*

Comes Lemorum excellentissimus laudatur, & eximia eius cura in petendis descriptionibus, & relationibus Novi Orbis, 1.7. 17.

Commendas Indorum, quâ ratione continuandas censuerit Fr. Alphonsus â Castro, 1.3.34.

Commercia, & armorum transportatio cum Barbaris, & infidelibis prohibentur, ubi aliquod damnum timetur, 2.25.69.

Commercia innoxia qui negant, iure gentium inspecto, puniri possunt, 2.20.34.

Commercia cum Indis infidelibus bonâ fide, & secundum iuris naturalis principia institui, qualiter Regis nostri curarunt? 2. 20.52.

Commercia, ut inter homines diversarum nationum essent, Deus non omnia ubique nasci permisit, ex D. Chrysostom. 2. 20.54.

Commercium de iure gentium inter omnes commune esse videtur, 2.25.38.

Commercium non est commune, ubi ab alijs prius legitimè præventum est, 2.25.63.

Commerciorum, & hospitalitatis usus summopere conducit ad Fidem propagandam, 2.20.46.

Communio semper rixas & discordias producit, 2.6.70. & 73. & 2.25.55.

Communionis Sacramentalis privatio, quæ pœna olim esset, remissivè, 2.16. 92.

Communionem rerum omnium, qui in Republica utilem esse putant, reprehenduntur, 2.25.61.

Concesso aliquo negotio, non solùm necessaria & præcisa concedi videntur, sed & quæ ad illud commodiùs, vel faciliùs exequendum conducunt, 3.1.34. & 36.

Concilium Basiliense an fuerit approbatum, 2.20.8.

Concilium Basiliense quid statuerit circa Iudæos cogendos ad audiendam prædicationem Fidei, 2.20.7.

Concilium Illiberitanum exponitur, 2. 14.94.

Concilij Illiberitani locus expenditur, ubi martyrij palmam eis denegat, qui occiduntur propter subversionem Idolorum, 2. 20.91.

Concilij Illiberitani, & Carthaginensis Canones referuntur de tollendis & dividendis templis, & Idolis Paganorum, 2. 20 89.

Concilij Trident. sess. 6. de iustific. canon. 7. exponitur, 2.11.51.

Concilij Arausicani locus expenditur, 2. 10.34.

Concilium Toletanum 17. cap. 8. agens de baptismo parvulorum, ex nostris, servis, vel ancillis natorum, expenditur, 2.17. 35.

Concilium Toletanum, quod induxit iuramentum de Iudæis expellendis, à multis laudatur, 2.16.115.

Concilio Toletano IV. factum Sisebuti circa conversionem Iudæorum reprobanti, ipsum Sisebutum intersuisse, docet Episcopus Palentinus qui reprobatur, 2.19. 82.

Concionatores Indorum eis aperire debent prophetias, quæ eorum conversionem ab antiquo prædixerunt, 1.15.64.

Conditionem victoriæ, & spoliationis hostium expectare, nullam turpitudinem continet, 2.23.134.

Confessionis peccatorum præceptum ex eo colligit Ecclesia, quòd Christus potestatem peccata remittendi Apostolis dedit, 2.20.14.

[[775]] *Conquisitores* Novi Orbis semper pacti sunt, provincias à se detectas & subiugatas Ragum Hispaniæ Imperio, veluti eorum procuratores, acquisituros, 2.6. 30.

Consensus superveniens purgat metum, aut tyrannidem præcedentem, 3.4.35.

Consequens qui vult, vult & antecedens, 2.20.13.

Consequentia hæc non semper valet: Hoc potuit Christus in quantum homo, ergo & eius Vicarius, 2.23.36.

Consequenti concesso tam in spiritualibus, quàm in temporalibus actionibus ea omnia concessa videntur, sine quibus ad illud perveniri non potest, 2.16.53.

Consilia, & Consiliarij Regum Hispaniæ alia totius Orbis excedunt, 3.2.7.

Consilia, & Consliarij Principum, & plura de eorum necessitate, utilitate, dignitate & qualitate remissivè, 3.5.

Consilium Regium Indiarum semper Indorum damnis, & opressionibus obviam ire curavit, 3.6.39.

Consilium peritorum in omni re gravi, & dubia sumendum esse, multis iuribus comprobatur, 3.2.4.

Consilij utilitas magna, 3.2.10.

Consilio maturo legitimè facta, posteà in dubium vocari non debent, quia ex eo resultat veluti exceptio rei iudicatæ, 3.2. 41.

Constantinus Magnus unum ex clavis Crucis Christi in fræno equi sui posuit, 2. 17.88.

Constantin. Magnus Imperator cur ensem resignaverit in manibus Pontificis, 2. 10.18.

Constantinus, & alij Imperatores pluribus præmijs, & pœnis, infidelibus ad Fidem profitendam adduxerunt, 2.16. 108.

Constantini Magni Imperatoris conversio ob belli causam facta fuit, 2.18.31.

Constantini Augusti donatio Ecclesiæ facta pluribus comprobatur, 2. 22 5.

Constitutiones Nicolai III. & Gregorij XIII. expenduntur, quæ certis diebus Iudæos ad Fidei prædicationem audiendam convenire præcipiunt, 2.20.5.

Consuetudo immemorabilis, ut terræ zerbidæ fiant occupantium servari debet, 2.6.100.

Consuetudo decennalis est interpretativa legum, privilegiorum, & scripturarum, 3.1.25.

Consuetudo etíam irrationabiliter, & cum peccato introducta, excusat à pœnis, & censuris legis contrariæ, 2.14.72. & 24. 81.

Consuetudo ex communi Pontificum concessione, & stylo desumpta, in similibus causis ius, & formam inducit, 2.24.71.

Consuetudo quæ recepit aliquam opinionem, licèt minus communem, servanda, & sequenda est, 3.2.45.

Consuetudo non excusat ab implemento præceptorum naturalium, & eò est peior, quò diuturnior, 2.13.74.

Consuetudinis, & observantiæ auctoritas etiam in alienationis materia plurimum operatur, 2.24.90.

Consuetum fieri, non dicitur arbitrarium, sed necessarium, 2.24.80.

Consummatio, de qua Christus apud Matth. de extrema mundi destructione accipienda est, 1.14.70.

Continuatio, & conservatio alicuius rei est magis naturalis, quàm nova acquisitio, 3.1.9.

Contumelia, & Impudentia pro Deabus ab Atheniensibus colebantur, 2.14.103.

Conversio Novi Orbis, ubi in antiquo hæresis dominabatur, carminibus celebrata, 1.16.87.

Conversio coacta D. Pauli humanis regulis metiri non debet, 2.19.60.

Conversio ad Fidem, seu Fidei receptio, per aliquam vim indirectam, vel causativam elicita, non est reprobanda, 2.16.103.

Conversio infidelium per vim causativam facta, magnum fructum saltem in eorum filijs, & posteris operabitur, qui voluntariè Fidem recipient, 2.16.107.

Conversionis Indorum cursus, & progressus semper Regibus Catholicis maximè in votis fuit, 2.4.24.

Conversioni Indorum Novi Orbis, divitiæ, quæ apud illos reperiuntur, illecebras præbent: & loca Scripturæ, quæ hoc indicare videntur, 1.15.40. & 58.

Conversionem Indorum, & Fidei exaltationem, & dilatationem, ut ante omnia curarent Duces ad Novum Orbem missi, semper in mandatis habuerunt, 1.16.102. & 100.

Conversionem Indorum arte, & interdum vi aliquâ adiuvandam videtur ostendi in cap. 8. Cantic. 1.15.39.

Conversionem aliorum nemo curare debet, si se exponat periculo peccandi, 2.19. 12.

[[776]] Conversionem, sive receptionem Fidei, per vim extortam, damnosam, & illicitam esse, plurimi Auctores tradunt, qui recensentur, 2.17.9.

Conversi de novo ad Fidem miserabilium personarum numero habentur, privilegijs utuntur, 3.7.50.

Conversorum primordia blandis refovenda sunt modis, 3.8.7.

Correlativorum uno concesso, alterum concedi nec esse est, 2.20.13.

Corybantes ac Curetes ex monte Ida prodijsse fabulantur, 1.9.24.

Cosmetæ ancillæ quæ, & cur dictæ? 1.1. 13.

Credentes citò leves sunt corde, 2.4.13.

Credulitas probabilis habet vim tituli, 3.2.61.

Creta insula qualiter dividit Europam, Asiam, & Africam? 1.8.24.

Crocoton dæmon se mulieribus in Hispaniola miscebat, & ex eo nati bicornes erant, 2.12.107.

Cruces in suis agris odio Hispanorum defodiunt Indi Hispaniolæ, & fruges ibi natæ Crucis signum habuerunt, 2.5.19.

Cruces, & aliqua alia signa mysteriorum Fidei in Novo Orbe repertæ dicuntur, 1. 14.56.

Crucifixi imaginis inventæ in ruinis urbis Goæ historia, 1.14.64.

Crucis insulæ Hispaniolæ notabilis, & miraculosa historia, 2.5.16.

Crucis sanctæ laudes & effectus mirabiles ex D. Ioanne Damasceno, 2.5.13.

Crucis à Magallano in insula Zebu positæ, & alterius provinciæ Nicaraguæ miracula, 2.5.18.

Crucis Maliapuræ à D. Thoma erectæ miracula, 1.2.41.

Crucis Christi frusta, quæ præciduntur, statim in ea succrescunt: & idem contigit in Cruce Hispaniolæ, 2.5.17.

Crucis signu semper fuit dæmonijs terrificum, 2.4.84.

Crucis forma quid significaret ex sententia D. Hierony. & Lactan. Firmiani, 1.15. 16.

Crucis signo plures provinciæ Novi Orbis vocatæ, & plura miracula in illis edita sunt, 1.15.46.

Crucis Christi signo plura miracula in Novo Orbe operata sunt, 2.5.12. & in India Orientali, num. 14.

Crucis invocatione, & adoratione ingentem pluviam Indis impetrat miles quidam facinorosus in provincia Sanctæ Crucis de la Sierra, 2.5.23.

Crucis de Carabuco miracula remissivè. 2.5.28.

Crucis de Carabuco, quæ hodie apud Peruanos religiosissimè colitur, historia, 1.14. 63.

Crux de Carabuco, ab Hispanis fabricata fuit, 1.14.91.

Crux Christi annuntiavit conversionem, & redemptionem totius Orbis, 1.15.15.

Cubagua, & Margarita insulæ describuntur, 1.6.17.

Cubæ insulæ incolæ historiam Noë, & Filiorum eius narrabant, 1.10.38.

Cubæ insulæ descriptio, 1.6.12.

Cumanensium Sacerdotum ritus, in dæmonibus consulendis, 2.4.90.

Cupiditas est omnium malorum radix iuxta sententiam D. Pauli 1. ad Timoth. 6. 3.6.6.

Cupiditatis vitium, & non Religionis zelum, Hispanos ad Novum Orbem perduxisse, aliqui cavillantur, 3.6.5. & 1.16. 95.

Cura cui competit de spiritualibus, temporalia, quæ ad ea ordinantur, disponere potest, 2.16.51.

Curlantia provincia Septentrionalis in Regno Poloniæ habet gentes Indis Occidentalibus simillimas, 1.10.24.

Curmacurialis, & Steelsius in ecstasi multa de gloria, & inferno viderunt, 2.5. 42.

Cuzco urbs Peruana, Incarum olim Regia, describitur, & laudatur, 1.6.53.

Cuzquensi in urbe Hispani, numero pauci, ab innumeris Indis obsessi, & graviter impetiti, B. Virginis præsentissimo auxilio liberantur, 2.4.53.

Cyrus apud Xenophontem, & Horatius quid de hominum captivitate sentiant? 3. 7.9.

Cyrus Persarum Rex quare, & qualiter Gangem diviserit? 1.8.83.

D

Dæmon Indos excæcabat, & Divinos honores, & ritus æmulabatur, 2.12.106.

Dæmon non potest alicui vires supra naturales contra alios concedere, 2.4.74.

Dæmon sæpè compellitur à Deo veritatem dicere, 2.2.50.

Dæmones post adventum Hispanorum [[777]] in Novo Orbe ab oraculis, & illusionibus cessarunt, quibus anteà Indos fallebant, 2. 4.83.

Dæmonum expulsio, & oraclorum defectus fuit in primitiva Ecclesia signum veræ Fidei, & Divinæ vocationis ad eam, 2. 4.81.

Damna & iniurias Indis ab Hispanis illatas qui recenseant, & succenseant? 3.6. 22.

Damna omnia Indis illata insolentiæ, & avaritiæ militum tribuit Ioan. Boterus, cuius verba referuntur, 3.6.38.

Damni occasionem dans, etiam ex levissima causa, ad damnum tenetur, 3.6. 82.

Damnum debet refici ab ijs, quorum contemplatione causatur, 3.6.84.

Dantes Poëta Florentinus scripsit librum pro Imperij Monarchia, 2.22.11.

Dantes Poëta quare fuerit de hæresi post mortem damnatus, 2.22.25.

Dare verbum, significat dominium transferre, 2.11.41.

David, ob derisos legatos, intulit bellum Ammonitis, 2.20.29.

David Psal. 64. prænuntiasse videtur miracula, quæ in conversione Novi Orbis facienda erant, 2.5.4.

Deiparæ imaginem ex altari, ubi eam Cortesius collocaverat, Indi nullo modo deturbare potuerunt, & conantes, cœlestibus supplicijs puniti sunt, 2.5.35.

Delicta in Deum, & homines commissa, etiam in hoc sæculo ab hominibus puniri debent, 2.15.43.

Delictum dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non haberet, 2.15.39.

Descriptiones, & relationes rerum, & locorum Novi Orbis semper fieri iussæ sunt, 1.7.16.

Desertarum insularum, & regionum habitatio, & cultura est unum ex signis, sive argumentis excellentiæ Christianæ Religionis secundùm Thom. Bozium, 2.6.84.

Deus solus mortis, & mutationis est expers, 2.2.20.

Deus, & Natura idem sunt, 1.7.61.

Deus non secundùm armorum potentiam, sed prout sibi placet, dat dignis victoriam, 2.4.41.

Deus iustè potest omnes gentes, etiam innocentes, perdere: imò & Beatos damnare posset, si id sibi placêret, 2.2.29.

Deus propter tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam plura Regna subvertit, 2.13.51. & sequentibus.

Deus omnium rerum est Auctor, & moderator, 2.2.1.

Deus sæpè promittit bona temporalia servientibus ei, 2.18.42.

Deus cur comparetur figulo, & creatura luto ab Isaîa, & D. Paulo, 2.2.30.

Deus omnium Regnorum arbitrium in sua manu habet, 2.2.3.

Deus aliquando victorias concedit non tam ob merita vincentium, quàm ob peccata eorum qui debellantur, 2.6.5.

Deus non solùm præest rebus omnibus, sed & interest, & inest, 2.2.2.

Deus solet magnarum rerum fundamento multò antè iacêre, 1.15. 51

Deus se eorum gloriam, & potentiam aucturum promisit, qui suam augeri curaverint, 1.16.90.

Deus etiam opera super naturalia faciens; consuetas naturæ leges, quatenus potest; tuetur, 2.3.67.

Deus ad pia opera, & sibi placitura gerenda, non eligit, nec iuvat Principes avaros, sed pios, & religiosos, 1.16.107.

Deus suaviter omnia disposuit, 2.3.69.

Deus ex tenui principio res magnas operari & deducere suos suis ipsorum manibus sternit, 2.4.67.

Deus Hispanorum vires, & animos auxit, & Indis terrorem immisit, 2.4.68.

Deus omnia vigilanter attendit, & humilium iniurias videt, & punit, 3.8.33.

Deus sæpè solet per media humana, & aliquando humilia & infirma, res magnas, & sanctas perficere, 2.3.61. & 64.

Deus summâ providentiâ disposuit Hispanorum Regum, & hominum militarium & Religiosorum animos, ad conversionem Nove Orbis, 2.3.62.

Deus semper res novas & magnas novis & magnis miraculis iuvat, ex insigni loco D. Augustini, 2.4.2.

Deus Indos magis politos & robustos inter se bellis intestinis divisit, ut â nostris faciliùs subigi possent, 2.4.66.

Deus miracula necessaria in novo Orbe non prætermisit, quamvis in illis edendis parcissimus sit, 2.4.1.

Deus & Natura nihil frustra operantur, 2.24.59.

Deus ex peccatis hominum multa bona operari, & dirigere solet. 2.11.13.

Deus non offenditur si homines arte, & industriâ naturæ defectus supplêre, & suis **[[778]]** usibus aptare conentur, 1.8.69.

Deus est ultimus finis hominis, 2.13.78.

Deus fecit nos, non ipsi nos, 2.8.10.

Deus licèt possit quoslibet impios, & infideles punire: homines tamen ob hanc solam causam eos debellare, & deprædari non prossunt, 2.11.49.

Deus semper ubi Fidem suam propagari voluit, media, & tempora pacifica elegit, 2.17.79.

Deus occulto suo iudicio Indos varijs calamitatibus affligere solet, 3.6.66.

Deus semper occasiones idololatriæ vitare curavit, 2.12.121.

Deus non lætatur, sed potius offenditur humanis victimis, & quibus gaudeat ex D. Clemente, & Catone, 2.12.71.

Deus peccata, & iniurias contra se factas facilè, si vult, vindicare potest, prout sæpissimè fecit, 2.14.19.

Deus non indiget mendacijs hominum ex Iob, & D. Paulo, 2.18.72.

Deus res, quas condidit, suos cursus agere sinit, 2.19.61.

Deus semper vult, ut infidelium conversio suæ divinæ dispositioni, & non humanis medijs tribuatur, 2.19.44.

Deus sæpissimè facultatem debellandi & puniendi idololatras concessisse comperitur, 2.13.23.

Deus animas hominum multis modis invitat, etiam stupefaciendo, ex D. Thom. 2.19. 63

Dei summa providentia intervenit in Novi Orbis conversione Regibus Hispaniæ, potiùs quàm alijs concedenda, & quare? 2.25.12.

Dei imago est homo benefaciens, 2.13. 87.

Dei iudicia pro virili sequi, & imitari debemus, 2.13.50.

Dei facta nobis exemplaria esse debent, 2.13.4.

Dei auctoritate quæ fiunt, omni scrupulo, & virio carent, 2.11.43.

Dei veri cognitio res maxima, & obscurissima est, 2.15.31.

Dei vindicta lenta, sed certa, 2.13.61.

Dei Providentià, & dispositione etiam si aliqui puniantur, & suis Regnis spolientur: non tamen ob id â culpa excusantur punientes, vel spoliantes, 2.6.2.

Dei gratiâ se regnare dicunt aliqui Reges, & Duces, ut ostendant, se nullum alium superiorem in terris agnoscere, & plurimi Auctores qui de hoc tractant, 2.2.6.

Deo proximus ille habetur, qui eius maiestatem vindicat, 2.16.27.

Deo non placent servitia coacta, & hilarem datorem diligit, 2.19.46.

Deo vocanti, & impellenti reluctari periculosum est, 2.3.45.

Deo actore, & ductore quæ fiunt, iniusta censeri non possunt, 2.2.25.

Deum auctor precatur, ut nobis misertus, Hispanorum, & Indorum Rempublicam iuvet, & societ, 3.8.41.

Deum tentare, vel miracula expectare nemo debet, dum humanâ, & rationabili viâ incedere potest, 2.18.4.

Deum verum, & immediatum imperij & temporalis iurisdictionis Auctorem quidam constituunt, 2.22.8.

Deum in doctrinis, & in insulis maris glorificat, qui Fidem per varias, & remotas Orbis plagas extendit, 2.16.33.

Deum fuisse mutatum, aut aliam nunc formam prædicationis quâm olim exerceri velle, credendum non est, 2.17.58.

Deum aliquem esse, cuius providentiâ regatur hoc omne quod cernimus, nemo ignorare potest: & Auctores plurimi, qui de hoc argumento tractant, 2.13.76.

Dij, sive idola diversarum nationum qualia, 2.14.100.

Deorum in numerum relati fuerunt plures apud antiquos ob aliqua commoda, & beneficia, quæ invenerunt, 1.16.36.

Deuteronomij 2. vers. 25. verba expenduntur, 2.4.71.

Deuteron. locus, cap. 28. pro Indorum querimonijs expenditur, 3.8.10.

Deuteron. loca cap. 12. & 20. expenduntur, & explicantur, 2.13.24.

Deuteron. locus cap. 20. de civitatibus procul positis explicatur, 2.14.116.

Diabolus est Dei simia, & sæpè gentibus, arrogando sibi cultum divinum, illudit, 1.14.94.

Didacus flores de Valdes mittitur ad ostium freti Magallanici muniendum, & incolendum, 1.8.45.

Dom. D. Didacus Fernandez de Cordoba excellentissimus Regni Peruani Prorex laudatur, 2.25.86.

Diœceses & Parochiæ distinctos limites habent, 2.25.50.

Diem unum Calendarij cur amiserint nautæ navis Victoriæ, 1.5.40.

Diluvium universale Noe, etiam Indos Novi Orbis, si tunc aliqui erant, delevit. 1.9.17.

[[779]] Diluvij generalis aliquam notitiam Indi Occidentales habuisse videntur, 1.9.18.

Diogenis locus in mutationem rerum, 2. 2.2.16.

Diomedes cur sibi Vlyssem in socium apud Homerum deposcat? 2.9.38.

Dionysij Alexandrini elegans locus de insulis Hesperidis ab Hispanis iam olim habitatis expenditur, 1.9.64.

Dispensatio Pontificis necessaria est ad matrimonium inter Catholicam, & hæreticum, & hæc non nisi cessante periculo perversionis, & magnis alijs causis intervenientibus, concedi solet, 3.5.15.

Dissimilibus non conversari salutare est, 2.19.89.

Divina voluntas, ubi certa est, plenissimum titulum Regnorum inducit, 2.6.1.

Divina sapientia laudatur ob Religionem & alia plura bona, quæ Novo Orbi ita brevi, & facilè communicavit, 2.3.59.

Divinam in legem, vel naturalem quæ committuntur peccata, in omnium iniuriam tendunt, 2.3.7.

Divinatio viris prudentibus familiaris quæ sit? 1.12.77.

Divinitatis gloriam Romulo, Baccho, Orpheo, Amphioni, Mercurio, & alijs communicavit antiquitas, quòd Sylvestres homines civiles, & politicos fecerint, & carmina Horatij ad hoc, 1.16.41.

Divitiæ iniusto indorum sudore partæ dominis exitio sunt, 3.8.35.

Divitiæ Orbis Novi maximæ sunt, & cur à Deo ibîdem servatæ videantur? 1.15. 58.

Divitias Novi Orbis nimis extollit Maiolus, 3.6.11.

Divitijs & thesauris Salomonis qui alios aliorum Regum æquare volunt, stultitiæ notantur, 1.13.66.

Doctrina moralis vocatur in l. 13. tit. 2. lib. 3. ordinam. sapientiorum gubernatio, & dominatio, 2.9.36.

Doctrina Dei, Verbum Divinum, & Evangelium appellatur, quia ex annuntiatione, & auditione dependet, 2.20.12.

Doli præsumptionem contra se habet iudex, qui utitur remedijs duris, ubi blanda sufficerent, 2.15.15.

Domiciani superbia in titulis Dei, & Domini affectandis, 2.21.54.

Dominatio suprema Regis Catholici respectu Indorum, qui noviter ad Fidem Catholicam conversi sunt, qualis esse debeat? 2.9.21.

Dominatio quæ conceditur Principibus Christianis in Barbaros infideles ob Fidei receptionem à coacta, & vili subiectione, ac servitute aliena esse debet, 3.7.34.

Dominatio unius hominis super alterum non fuit ex iure naturali, 2.11.5.

Dominicus â Soto quid scripserit, & scribere promisit de iuribus acquisitionis Indiarum, & de ratione promulgandi Evangelij? 2.1.34.

Dominia rerum à naturali possessionè cœperunt, 2.6.12.

Dominia temporalia cùm Papa mutat, vel aufert, ea ad Dominum dominorum reducit, & ius gentium potius conservare studet, quàm frangere, 2.24.10.

Dominia, & imperia licèt infideles habere possint, ea tamen illis Romanus Pontifex adimere potest, 2.11.6.

Dominia rerum, & provinciarum inspecto naturali, & gentium iure infidelibus æquè ac fidelibus competunt, 2.10.48. & à 58 & etiam iure Divino ibidem num. 66. & 67.

Dominium plenum Indiarum virtute concessionis Alexandri VI. semper sibi Hispaniæ Reges tribui censuerunt, 3.1.20.

Dominium verum rerum suarum habent infantes, pupilli, & furiosi, 2.8.118.

Dominium Imperatorum, & Principum qualiter distinguat Bart. & alij? 2.21.66.

Dominij eft capax solùm naturalis, & intellectualis creatura, 2.8.3.

Dominij fundamentum aliqui erroneè in gratia, & charitate constituunt, & inde peccatores eo privati tradunt, 2.10.54.

Dominio temporali qualiter Christus Dominus usus fuerit? 2.29.92.

Dominiorum, & provinciarum distinctio ab aliquibus iure divino constituta esse dicitur, 2.6.75.

Dominus in dubio præsumitur ignorare excessus, & delicta suorum famulorum, 3. 6.110.

Dominus tenêri solet de factis, & delictis famulorum, & ministrorum, quos alicui negotio præposuit, maximè si viles sint; 3.6.80. & 83. & 107.

Dominus de excessibus, & delictis famulorum, & ministrorum regulariter non tenetur, 3.6.106.

Domini appellatio terroris magis quàm reverentiæ esse videtur, 2.21.55.

Domini se mitius habêre debent cum servis ad Fidem conversis, 3.7.42.

Domino absenti, ignoranti, vel alias im-**[[780]]**pedire non valenti, non imputantur ministrorum suorum delicta, 3.6.109.

Dona dantur à Spiritu Sancto ad perficiendas virtutes, 2.6.6.

Donatio in dubio potius præsumitur quâm feudum, 3.1.44.

Dubijs in causis vel opinionibus post factum, quæ possessori favet, sequenda est, 3. 1.11.

Ducatus Burgundiæ veri successores sunt nostri Reges Catholici, 1.12.86.

E

Ecclesia verè dicitur Apostolica, & Catholica, quamvis post Apostolorum prædicationem auctior in dies, & universalior evadat, 1.14.85. & 86.

Ecclesia sancta Dei dicitur Apostolica, & Catholica, & quare? 1.14.46.

Ecclesia quantenus tolerare soleat ritus infidelium, 2.14.71.

Ecclesia, summâ Dei providentiâ ita disponente, ubi in aliqua regione deficit, in alijs augetur, 1.16.82.

Ecclesia post conversionem Novi Orbis verè dicitur vitis abundans, & filios habêre in circuitu mensæ, 1.16.73.

Ecclesia Dei semper habet, & habebit potestatem, & continuationem miraculorum, & est unum de præcipuis eius signis, 2.4.7.

Ecclesia non solùm eft expers erroris in articulis Fidei, sed etiam ubi de concernentibus ad mores universales decernit, 2.24. 62.

Ecclesia Romana, si quod olim ius habuit in Regna Hispaniæ, iam illud amisit, & quare? 3.1.81.

Ecclesia ius habet tuendi, & defendendi suos prædicatores, 2.20.31.

Ecclesia potest iustè ex sententia Divi Thomæ infideles meritò suæ infidelitatis iure dominij, & prælationis supra fideles privare, 2.10.73.

Ecclesia hodie cum magis aucta sit, multa facere potest, quæ olim non expedirent, 2.11.23.

Ecclesia eft tutrix iustitiæ, & contra eam fieri aliquid non permittit, 2.24.51.

Ecclesia errare non potest, 2.11.10.

Ecclesia qualiter directè, aut indirectè pœnâ excommunicationis, & alijs infideles punire possit, 2.15.47.

Ecclesia est fundamentum, & columna veritatis, 2.25.2.

Ecclesia nec decipere, nec decipi potest, 2.24.61.

Ecclesia nunquam consuevit, parvulos infidelium parentibus invitis baptizare, 2.17. 25.

Ecclesia ius habet ubique prædicandi, & impedientes removendi, & puniendi, 2. 20.4.

Ecclesia Monarchiam propriam constituit, quæ dicitur Regnum Apostolorum, 2. 23.169.

Ecclesia nunquam reperitur, infideles nolentes per vim sibi subiecisse, vel ad Fidem coëgisse, 2.17.57.

Ecclesia, licèt hodie maiorem auctoritatem, & potestatem habeat, quàm anteà, non tamen eâ utitur adversus simplices infideles, quietè, & pacificè degentes, 2.19.42.

Ecclesia potest licitè bellum indicere contra eos, qui ei transitum impedierint ad recuperationem Terræ sanctæ, 2.20.62.

Ecclesia nunquam videtur concessisse fidelibus potestatem cogendi infideles ad Fidem, aut eos propter Fidem debellandi, 2.17.43.

Ecclesia, & eius alumni possunt, & debent, Fidem per totum Orbem disseminare, 2.16.11.

Ecclesia hodie cùm maiorem potestatem, & auctoritatem habeat, quâm olim, maiori etiam vi contra infideles procedere potest, 2.16.81. & 90.

Ecclesia sicut potest cogere infideles sibi subditos ad audiendam, Fidem, ita & non subditos, 2.20.19.

Ecclesia sancta Dei Sponsa est, 2.23.106.

Ecclesia cur sæpius usa non fuerit iurisdictione, quam habet in infideles, 2.15.51.

Ecclesia hodie, quia maiores vires habet, non tolerat ritus infidelium, quos olim tolerabat, 2.16.87.

Ecclesiam posse dispensare cum Monachis in voto castitatis, ut matrimonium contrahant, ex eo quòd id pluries fecit, probant Caietanus, & alij, 2.24.75.

Ecclesiæ primitivæ Dei, signum, & argumentum fuit, facilis, & suavis multiplicatio credentium, 2.4.19.

Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles, 2.23.21.

Ecclesiæ, & Fidei Christianæ veritas probari solet ex fœlicitate bellorum, quæ pro eius defensione, ant extensione suscepta sunt, & auxilijs de cœlo per miraculum missis, 2.4.36.

[[781]] Ecclesiæ primitivæ, & prædicationis Apostolicæ fundamenta Deus multis miraculis communivit, 2.4.3.

Ecclesiæ, & Fidei bonum, quæ generaliter respiciunt, cæteris præferuntur, quæ specialiter quibusdam utilia sunt, 2.25.64.

Ecclesiæ plures tempore Apostolorum Deiparæ erectæ, 1.14.32.

Ecclesiæ, nunquam defuturæ oracula quomodo impleantur? 1.16.81.

Ecclesiæ Catholicæ dominatio supra infideles in Sara, & Agar significatur, 2.10. 19.

Ecclesiæ communicavit Christus potestatem temporalem, quam habuit, etiam si excellenter in eo consideretur, & quare? 2. 23.153.

Ecclesiæ contra frequentem, usum disputare, insolentissima insania est, secundùm D. Augustin. 2.24.72.

Ecclesiæ gubernatio perfectè ordinata non esset, si Pontifici omnes Principes non subessent, 2.23.111.

Ecclesiæ, & eius Pontificis summa, & universalis potestas debet intelligi in spiritualibus, 2.11.37.

Ecclesiæ auctoritatem, & iurisdictionem temporalem augeri, convenientissimum est, 2.22.62.

Ecclesiæ porta nulli est claudenda, qui ex Fide spontanea baptismum petat, 2.8.59. & 80.

Ecclesiæ, quæ nondum constructa est, benè potest donari, collatâ conditione in tempus quo iam fuerit ædificata, 2.23.136.

Ecclesiæ auctoritas, & potestas post Constantinum maior esse cœpit, & magis publicè, & liberè exerceri, 2.19.53.

Ecclesiæ Dei omnes gentes promissæ sunt: non tamen omnes homines omnium gentium, 2.19.16.

Ecclesiastes locus cap. 2. vers. 11. exponitur, 2.24.95.

Ecclesiastes locus, cap. 10: *Væ tibi terræ cuius Rex puer est,* explicatur 2.9.54.

Ecclesiast. cap. 8. vers. 9. explicatur, 2.12. 16.

Ecclesiastica disciplina, & religio non potest secura esse inter Indos sine sæculari dominatione, 3.1.27.

Ecclesiastici regulariter, se militaribus expeditionibus immiscere non debent, 2. 25.4.

Eclypsis Lunaris observatione qualiter Indos deluserit Columbus? 2.7.48.

Eclypsi Lunæ Indos â Columbo deceptos mirum non est, cùm idem fermè militibus Romanis acciderit, 2.

Educatio recta, & continuata doctrina quoslibet homines, quantumvis barbaros, cultos, & politicos reddere valet, 2.8.91.

Effigies antiquissimæ hominum, habitum Apostolorum referentium, in Novo Orbe inveniuntur, 1.14.59.

Electio Romani Pontificis, & aliorum Prælatorum, quæ per inspirationem fit, unde descendat? 2.3.8.

Eliachim fuit typus Romani Pontificis, 2.23.124.

Elisabetha Angliæ Regina Regis Catholicci Philippi II. inter omnes Christianos Principes præstantiam agnovit, 1.16.30.

Elisabetha Regina Catholica, Indis alioqui pijssima, vehementer in illos excandescebat, qui humanibus carnibus vescebantur, 2.12.52.

Elisij Campi, & Beatorum Sedes in Hispaniæ finibus esse putabantur, secundùm Homerum, & alios, 1.11.65.

Emanuel Rex globum Sphæricum suis insignibus addidit, 1.3.55.

Emanuel Rex Lusitaniæ plures classes in Indiam Orientalem misit, 1.3.29.

Emanuel Rex Lusitanorum scripsit historiam Indiarum Occidentalium, 1.3.48.

Emanuelis Lusitaniæ Regis cura conversionis Indorum, & pia legatio ad Leonem X. P. M. 1.3.60.

Encisus Bacchalarius aurum in provincia Diarenis retibus piscari publicavit, 3.6.9. & 1.6.36.

Epigrama de Novo Orbe Hispaniæ Regibus à Deo meritissimè oblato, 1.16.113.

D. Epiphanius quibus verbis explicet Regiam dignitatem in Ecclesiam simul cum Sacerdotio translatam, 2.23.157.

Episcopi Chiapensis notabilia verba referuntur de viribus tituli, qui ex Pontificia concessione descendit, 2.23.70.

Episcopi Chiapensis tractatus de iure Indiarum, & præcipuè confessionarium, cur colligi iussi fuerunt? 2.1.24.

Episcopus Chiapensis quos libros, seu tractatus de Indorum materijs ediderit? 2. 1.23. & 25.

Episcopus de Chiapa omnium primus de iure acquisitionis Indiarum disputare cœpit, & plurima de eius vita, & virtutibus, & Auctores, qui de eis agunt, 2.1.21. & 27. & alia de eo sup. verb. *Bartholomæus,* & verb. *Chiapensis.*

Epistola Fr. Iuliani Garcesij Episcopi **[[782]]** Tlaxcalensis ad Summum Pontificem Paulum III. pro Indorum defensione, piè & eleganter scripta, ad litteram ponitur, 2. 8.56.

Epitaphia antiqua, quæ Hispaniæ oras terrarum ultimas faciunt, 1.11.61.

Equos & Hispanos eis insedentes Indi unum corpus esse putarunt; & qualiter hùc errorem agnoverint? 2.7.43.

Erato una inter Musas à novis inventis nomen accepit, 1.12.12.

Error in cognitione, & cultu veri Dei & Fidei invencibili ignorantiâ aliquando in infideles excusatur, 2.15.29.

Esau idem significat quod ignorans, 2. 7.61.

Esdræ locus exponitur, 1.9.68.

Esdræ liber quartus ab Ecclesia non est receptus, licèt non sit reprobatus, 1.9.74.

Ethnici etiam, imperij fœlicitatem in Religionis cura constituebant, 1.16.91.

Evangelicæ Fidei prædicatæ in Novo Orbe aliqua testimonia, & vestigia reperiri videntur, 1.14.52. & 55.

Evangelistarum loca, de missione Apostolorum loquentia, cum D. Hierony. Ambrosio, & alijs explicantur, 2.17.47.

Evangelium ipsum secundùm differenriam temporum varia præcepta dedit circa conversionem infidelium, 2.16.94.

Evangelium ex præcepto Domini omnibus indistinctè gentibus, & nationibus prædicari iubetur, 2.8.58.

Evangelij, & Ecclesiæ per omnem Orbem dilatationem multi ex Prophetis annuntiarunt, 2.16.14.

Evangelij lex homines non ad bellum & sanguinis effusionem inflammat, sed potius ad pacem adducit, 2.17.85.

Evangelij propagatio inter Indos facienda, desiderabat, eos alicui Principi Christiano submitti, 2.24.12.

Evangelij progressum tempore Apostolorum Baronius & alij diligenter scribunt, 1.14.31.

Evangelij propagationem inter Gentiles faciendam, multis vaticinijs, & carminibus Sibyllarum, Deus prædixit, 2.2.48.

Evangelij per Apostolos prædicati apud Indos Novi Orbis vestigia, quæ quidam commendant, alij vanissima esse docent. 1. 14.90.

Evangelij prædicationem ante finem mundi non perficiendam Origenes, Augustin. & alij plurimi docent, 1.14.71.

Evangelij prædicatio non fit per solam famam, & rumorem adventus & Fidei Christi, sed per illustrationem, & suasionem Gentilium, ad eam capessendam, 1.14.84.

Eucharistia evolare ex manibus Sacerdotis, & in os devotæ cuiusdam Indæ ingredi visa est, 2.5. 40

Eucharistiæ Sacramentum ubicunque in Novo Orbe consecratum fuit, statim dæmones fugavit, 2.4.87.

Eudoxij Gnidi ingens navigatio, 1.5. 10.

Eventus regulariter tribui solet causæ proximæ, immediatæ: & quando hoc fallit, 3.6.78.

D. Eulogij testimonium de pietate bellorum contra impios, & infideles expenditur, 2.16.75.

Europa nihil esse videtur comparatione habitâ ad Indias Occidentales, 1.4.53.

Europam cæteris mundi partibus præponit Boterus, 1.7.20.

Europam insulam facere quidam Imperatores voluerunt: & cur ab incepto destiterint, 1.8.63.

Euthymenes Massiliensis olim Atlanticum navigavit, 1.12.29.

Excessus punitur, etiam si aliàs actus esset permissus, 3.6.76.

Excessus, qui Indos fiunt, quibus potissimum debeant imputari, 3.8.26.

Excessus & abusus rerum earum utilitatem non tollit, 3.6.105.

Excommunicandus aliàs, excommunicari non debet, si de scandalo timeatur, 2.17. 65.

Excommunicatio ut liget, necessarium est, quod authenticè promulgata sit, & quòd non possit invincibiliter ignorari, 2.25.73.

Excommunicatio ut licitè, & validè ferri possit, quæ requirantur? 2.25.72.

Excommunicationis pœna contra extraneos transeuntes, vel navigantes ad Indias, omnibus nota est, 2.25.74.

Excommunicationis censura, quæ imponitur in Bulla Alexandri VI. transeuntibus ad Novum Orbem, vel eius maria navigantibus sine licentia Regum Catholicorum, iusta est, & legitima, 2.25.71.

Exempla sanctorum Patrum in iudicando sequi debemus, 2.24.68.

Exempla supremorum iudicum, & tribunalium multum attendi, & venerari debent, 2.24.67.

Exempla pauca reperiri possunt in causis iudicialibus, quæ in omnibus circunstantijs similia sint, 2.24.66.

[[783]] Exemplis non est iudicandum, sed legibus, & quare? 2.24.65.

Extraneas gentes, ob id solum, quòd nobiscum fœdus non habeant, servas efficere non possumus, 3.6.84. & 87.

Extraneorum quælibet commercia, & negotiationes, etiam per interpositas personas in Novo Orbe prohibentur, 2.25. 79.

Extravag. 2. de Iudæis inter communes, explicatur, 3.7.48.

Extravag. meruit de privileg. edita per Clementem V. an in aliquo derogaverit Extravag. unam sanctam? 2.23.126.

Extravag. unam sanctam de maior. & obed. latè explicatur, & exornatur, 2.23. 119.

Extravag. cùm inter nonnullos, & quia quorumdam, & exijt qui seminat, de verb. signif. explicantur, 2.23.151.

Ezechielis locus cap. 27. illustratur, 2.9. 34.

Ezechielis verba cap. 27. ibi: *Thubal* & *Mosoch,* de Hispania accipiuntur, 3.7.100.

F

Fabula notabilis à Platone relata de dominiorum, & provinciarum distributione, 2.6.76.

Facilius aliquid retinetur, quàm de novo inducitur, 3.1.2. & 7.

Facilius aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur, 3.1.8.

Facta multa ab hominibus improbari solent, quæ Dei testimonio approbantur, & laudantur secundùm D. Augustin. 2.3.6.

Famæ in templo non dedicantur improba monumenta, 1.4.38.

Fas est lex Divina, 2.20.76.

Fas est opera in longo somnum obrepere, 3.8.2.

Fati, sortunæ, & sortis nomine Ethnici Dei absolutam voluntatem significare volebant, 2.2.18.

Fecisse non tam videntur, qui iussis parent, quàm qui iubent, 2.6.32.

Fœminæ legatum licitè relinqui potest sub conditione, si ingrediatur religionem, 2.18.43.

Fœnum abscissum quintâ die ad cubitum crescit, 1.7.25.

Ferarum nomen cur impositum sit brutis animantibus? 2.7.8.

Feræ, & pisces licèt iure gentium capientium fiant: fallit tamen ubi capiuntur in loco ab alio præscripto, vel legitimé possesso, 2.25.66.

§. Feræ, instit. de rer. divis. expenditur, 2.6.87.

Ferdinan. Davalos Marchio Piscariæ milites Marti simul & Christo servire difficile reputabat, 3.6.55.

P. Ferdinan. Rebellus in conquisitione Indiarum Orientalium per Lusitanos facta, multum probat titulum primæ occupationis, 2.6.11.

Ferdinan. V. Hispaniæ Rex cognomento Catholicus Tribunal Inquisitionis instituit, & ei ipsos etiam Hispaniæ Reges subiectos, esse voluit, 3.1. 92

Ferdinan. Cortesius in Mexicana provincia imbrem desideratissimum Indis oratione ad Crucem habitâ impetrat. 2.5.26.

Ferdinan. Cortesius crudelissimus fuit in Indos, quos humanis carnibus vesci comperiebat, 2.12.53.

Ferdinan. Cortesius natus fuit eodem anno & die, quo Mexici plusquàm octuaginta hominum millia immolata fuerunt, 2. 12. 100

Ferdinan. Cortesius exiguâ valdé Hispanorum militum manu plurimas victorias reportavit, Mothezumam cepit, & totius Novæ Hispaniæ imperium adeptus est, 2. 4.46.

Ferdinan. Corresius natus fuit eodem anno quo Martin. Lutherus, 1.5.33.

Ferdinan. Cortesij patria, & qualiter sortitus, & expertus fuit patrocinium D. Petri, 1.5.32.

Ferdin. Cortesij honores, præmia, & obitus, 1.5.34.

Ferdinan. Cortesij laudes, & qualiter Novæ Hispaniæ Regna detexit, subegit? 1.5.29.

Ferdinan. Cortesij præclarum facinus in navibus perforandis, 1.5. 30

Ferdinando Cortesio multum pacifica Indorum conversio, & tutela præcipitur, 3.6.32.

Ferdinandum Cortesium eques quidam apud Argeriam derisisse narratur, quod putaret, se cum Indis pugnare, 2.4.62.

Ferdinandus Magallanius in Zebu insula Regis nepôtem, & plures alios infirmos aquâ baptismali sanavit, 2.5.37.

Ferdinandi Magallani laudes, & historia in detegendo freto Magallanico, 1.5.35.

Ferias extra ordinem terræmotuum causâ indicebant Romani, & qualiter? 1.7.67.

[[784]] Feriæ repentinæ, & extraordinariæ, quæ? 1.7.68.

Ferro abscindenda sunt vulnera, quæ medicinæ fomentum non recipiunt, 3.4.17.

Feuda omnia remissivè narrantur, quæ Hispaniæ Reges, & alij totius Orbis Ecclesiæ persolvunt, 3.1.79.

Feudalis causæ cognitio, & iurisdictio, feudi domino competit etiam contra personas Ecclesiasticas, 2.23.172.

Feudum quod persolvitur Ecclesiæ pro Regno Siciliæ, Neapolis, & Corsicæ nihil officit eorumdem Regnorum Monarchiæ, & supremæ dominationi, 3.1.72.

Feudum non inducitur, ubi donationis, & concessionis principalis verba absoluta sunt, & illud non reservant, 3.1.43.

Feudum qui ab altero habet, & recognoscit, etiam si sit supremus Princeps, ab eo super feudalibus debet iudicari, & quare? 2.23.173.

Fidelis fœmina licitè convenit de matrimonio contrahendo cum infideli, eâ conditione, si fiat Christianus, 2.18.45.

Fidelis & salvus solâ naturâ nemo esse potest, nisi ei Divini Verbi splendor affulgeat, ex sententia D. Clementis Alexandrini, 2.10.80.

Fidelis cum infideli nulla potest esse societas, 3.5.17.

Fideles Christi ob persecutionem Iudæorum in varias Orbis partes dispersi, eum prædicarunt, 1.14.26.

Fides naturam superat, 2.4.10.

Fides, vel auctoritas Sacra ubi ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona. 2.6.7.

Fides, & Evangelium Christi miraculosè, & per ipsorum etiam Oraculorum prædictiones propagatum fuit, 1.14.38.

Fides non potest à Christianis extendi, nec ab infidelibus audiri, nisi plures prædicatores ad hoc mittantur, sufficienti, auxilio muniti, 2.16.20.

Fides, & Religio Christiana inter Indos ob varias rationes sine aliquo militari apparatu, & terrore prædicari, & conservari potuisse non videtur, 2.16.43.

Fides suadenda est, non imperanda ex D. Bernardo, Athanas. Ambrosio, & Chrysostomo, 21.7.14.

Fides est medium simpliciter necessarium ad salutem animarum, 2.16.18.

Fides ratione naturali non est demonstrabilis, & requirit spontaneam voluntatem divinitus per gratiam motam, 2.17.18.

Fides Catholica solâ mansuetudine, & veritatis energiâ vicit mundum, 2.17.75.

Fides semper spontanea esse debet, 2. 19.45.

Fides Christi sicut neque per vim, ita nec per mendacium, aut fallaciam introducenda, & suadenda est, 2.18.71.

Fides nostra quia in aliquibus Indiarum partibus more Apostolico peædicata non fuit, plura mala contigerunt, & Hispani ab exteris notati sunt, 2.17.76.

Fides solùm apud Christianos pro Religione accipitur: proprié tamen sœdera, & dictorum, promissorumque constantiam significat, 2.16.69.

Fidem semel etiam minus religiosé, & voluntarié receptam, & professam, deserere non licet, 2.18.53.

Fidem per metum, & armorum terrorem inducere, & propagare, quamvis licitum esset, adhuc tamen his medijs uti non expediret, 2.17.60.

Fidem inter Indos quantumvis barbaros, & remotos esse dilatandam, multis vaticinijs prædictum fuit, 2.16. 16

Fidem audire qui cogitur, non ob hoc ad eam credendam, & recipiendam compellitur, 2.20.18.

Fidem definiunt B. Basilius, & Clemens Alexandr. ut sit assensio indubitata ad ea, quæ audiuntur, 2.20.11.

Fidem qui impediunt, blasphemant, aut deludunt, absque dubio puniri, aut debellari possunt, 2.20.81.

Fidem, & eius mysteria levioribus & sutilibus argumentis etiam inter barbaros prædicare, & suadêre non licet, alijs solidioribus omissis, 2.18.69.

Fidem qui simulant, cùm eam veré non receperint, immane sacrilegium admittunt & qui eos ad id compellunt, 2.17.73.

Fidei doctrina sine auditu esse non potest, ex D. Paulo ad Rom. 10.2.20. 10

Fidei susceptione mediante, à quintuplici servitute liberamur, 3.7.44.

Fidei propagandæ causâ infidelibus bellum indici posse, multi opinnantur, quorum dicta sigillatim expenduntur, 2.16. 1

Fidei ingens & indesinens propagatio, est unum ex signis veræ Ecclesiæ Dei, 2. 16. 15

Fidei meditatio quietum, & vacuum ab alijs curis animum desiderat, 3.8.18.

Fidei prædicationi, & suasioni nihil magis officere potest, quàm bellum, & violentia, 2.17.67.

[[785]] Fidei, & propagationis Evangelicæ quàm brevis, & universalis fuerit progressus ex Theodoreto, Iust. Beda, & alijs, 1. 14.30.

Fidei in propagatione qui se plus vi, & armis, quàm suavitate, & patientiâ profuturos putant, graviter errant, 2.17. 92.

Fidei, & Ecclesiæ propagationem Deus multoties bellis, & alijs ærumnis mediantibus ordinavit, 2.18.25.

Fidei receptio voluntariè facta post bella quæ ad eam directò ordinata non sunt, violenta appellari non potest, 2.18.21.

Fidei prædicationem, & propagationem quamvis Christiani curare teneantur, non tamen debent hac causà Apostolicos prædicandi canones transilire, 2.19.6.

Fidei in negotio, inter Barbaros, & protervos levem aliquam compulsionem, & severitatem salutarem admittit D. August. & alij, quorum verba referuntur, 2. 19. 4.

Fidei, & Religionis introducendæ negotium non ubique eodem modo tractandum, 2.16.3.

Fidei Christianæ Deus tribuit, ut montes transferre possit, 2.4.8.

Fidei prædicationem qui audire nolunt, ei resistere videntur, 2.20.15.

Fidei mysteria an, & quatenus evidenter credibilia sint? 2.4.14.

Fidei prædicatio continet etiam prædicationem pœnitentiæ, 2.14.35.

Fidei propagation in suavitate, non in atrocitate consistit, ut & patria potestas, 3.8.6.

Fideicommissa, commendationesque morientium naturali iure, & pudore implementum expostulant, 2.16.38.

Fieri multa prohibentur, quæ facta tenent, 3.1.2.

Filij parvuli Iudæorum, & aliorum infidelium, etiam nobis subditorum, invitis parentibus baptizari non debent, & quare? 2. 17.23.

Filij parvuli Iudæorum, ubi parentes longè ab eis absunt, possunt citra eorum voluntatem baptizari, 2.17.33.

Filij parvuli Hæreticorum, vel in extremo vitæ periculo constituti, benè possunt invitis parentibus baptizari, 2.17.39.

Filij familias ex lege duodecim Tab. sacra & religionem parentum sequi debent, 2.17.28.

Filij infidelium mentis capaces benè possunt, si ipsi velint, invitis parentibus baptizari, 2.17.37.

Filij baptizati, â partum infidelium potestate liberantur, 3.5.12.

Filij parvuli servorum nostrorum an parentibus invitis baptizari possint, 2.17. 34.

Filij sub patria potestate constituti cur in sacris paternis esse dicerentur, 2.17. 29.

Filijs Israël qualiter præceperit Dominus Amorrhæis, & alijs idololatris bellum inserre? 2.13.25.

Filios sexcentos ex se genuit quidam Rex Indus, alius 650. alius 325.2.12. 26.

Filios parvulos servorum nostrorum an liceat alienare, ut siant Christiani? remissivé, 2.17.36.

Filios proprios idolis sacrificare semper Deo insestissimum fuit, & pluribus locis Sacræ Scripturæ prohibitum, 2.12. 75.

Finis terræ promontorium Hispaniæ i Regno Galleciæ, 1.11.58.

Finis bonus non iustificat actum, nisi per iusta media exequatur, 2.19.8. & 3.5. 74.

Finis ultimi cura ad quem pertinet, subijciuntur reliqui, qui curam habent finium antecedentium, 2.23.154.

Finis sanctas, & rectus ubi consequitur, non multum curare solemus de medijs, 2. 16.56. & 3.6.92. & 97.

Finis prior est intentione, & intellectione, licét posterior in executione, 2.16.55.

Finis curam qui habet, licét possit disponere media, intelligitur de medijs permissis, & ad illuim finem proportionatis, 2.19.18.

Finis contemplatione omne agens operatur, & dicitur causa causarum, 3.6.98.

Finem ad aliquem quæ sunt instituta, secundùm ea, quæ ille exigit ordinari, extendi debent, 2.16.54.

Fines sæculorum, de quibus D. Paul. agit, 1. Corinth. 10. iam devenerunt, 2.16.82.

Florida provincia, & eius descriptio, & historiæ, 1.6.23.

Flumina Novi Orbis mirabilia, 1.7.15.

Fontei, & Thuani carmina de novis antiquis. 1.12.8.

Fortuitò quæ apud nos fieri videntur, Dei consilio reguntur, 1.12.19.

Fortuna multis parcit in pœnam ex Plinio, 3.7.25.

[[786]] Fortuna adversus imperia, & civitates idem ius habet, quod adversus imperantes, 2.2.13.

Fortunæ casibus omnia mundi bona, & Regna etiam tunc cùm maximè florèt, subiecta esse, 2.2.69.

Forum alienum sortitur quis ratione delicti, 2.15.38.

Fossam, quam ex Rubro mari ad Nilum cœpit Sesostris, posteà alij per fecerunt, & qualis ea fuerit? 1.8.70.

Fossam magnam in Gallia ad navigandum ex Rhodano in Ararim, Mossellam, & Rhenum usque ad Oceanum facere voluit Lucius Verus, 1.8.72.

Franciscus Primus Galliæ Rex, quid adiecerit symbolo Caroli V. *Plus ultra,* 1. 4.46.

Franciscum Primum Galliæ Regem multi reprehendunt, quòd Turcam in auxilium vocaverit. 3.4.21.

Francis. Petrarchæ carmina expenduntur de laudibus Regis Syphacis, 1.16. 47

Francis. Vatablus in insula Hispaniola, & in Peru, & Mexico constituit Ophir, 1.13.6.

Fr. Francisc. â Victoria doctas relectiones scripsit de Indis insulanis, sive de veris, & affecataris titulis dominationis eorum, 2.1.37.

Francisc. Vallesius insignis Medicus, & Philosophus quid senserit de hominum per universum Orbem disseminatinoe? 1. 10.16.

Francisc. Vallesius sentit Orbis Novi habitationem nullâ memoriâ vel historiâ ante Columbum, cognitam, 1.11.5.

Francis. à Vargas aliqua tradit pro tuenda acquisitione Novi Orbis, & refert se longiora commentaria de hac quæstione edidisse, quæ auctor non vidit, 2.1.33.

S. Francis. Xaverius qualiter, & quare vestem mutaverit in christiana apud Indos expeditione? 2.1.8. 66

S. Francis. Xaverius modo & fructu suæ prædicationis utile, & recens dedit nostris temporibus Apostolicæ imitationis exemplar, 19.22.

S. Francis. Xaverius quam anxiè pro Fide propaganda, & animabus Indorum convertendis, laboraverit, & laborari ab omnibus debere censuerit, 2.16.39.

S. Francis. Xaverius solus plures homines ad Fidem convertit, & baptizavit, quàm hæretici omnes ad suas sectas perduxerunt, 2.4.23.

B. Francisc. Xaxerius habuit donum linguarum, 2.5.8.

B. Francisc. Xaverij in convertendis Orientalibus Indis labores, & in vita, & post mortem miracula, & quàm iustè fuerit in numerum Divorum relatus, 1.3.58.

P. Francisc. Coello ex quæstorio Limensi Societatis Iesu Presbyter admodum religiosus eruditus laudatur, 2.23.7.

P. Francisc. Suarez apertè affirmat, bellum indici posse infidelibus ad tollenda hominum sacrificia, innocentes defendendos, 2.15.11.

P. Francisc. Suarez Prædicatores Indorum cum præsidio, & exercitu sufficienti, mitti posse, resolvit, 2.18.14.

Francisc. Pizarrus miraculosas victorias in Peruani Regni conquisitione habuit: & qualiter Atahualpam eius Tyrannum superavit? 2.4.47.

Franc. Pizarri laudes, historia in detectione, & subactione Regni Peruani, 1.5. 43.

Francisc. Draque Angli ad Magallani cum fretum, & alias provincias Novi Orbis expeditiones, & eius obitus, 1.8.37.

Francisc. Almeidæ, & Alphonsi Alburquercij egregia facinora, 1.3.34.

Dom. Doctor. Francisc. Carrascus del Saz Senator Panamensis laudatur. 1.7.71.

Dom. D. Francis. Valverdi de Mercado Præses, & Gubernator Panamensis laudatur, 1.6.38.

Dom. d. Franc. de Alfaro Senator Limensis meritissimus laudatur, 2.2.7.

Franci cum Alemanis bella suscepturi, Religionem Christianam profiteri cœperunt, 2.18.30.

Franjas, & franjones, Hispanæ voces unde orginem ducant? 2.8.42.

Fretum non esse ad terram Magallanicam, sed mare apertum insulis disiunctum multi opinantur, 1.8.43.

Fretum aliud, quo uterque Oceanus coniungatur, versus Polum Arcticum esse, nonnulli opinantur, & in vastissima regione Floridæ reperiendum, 1.8.46.

Fretum novum ultra Magallanicum, anno 1619. â fratribus Nodalibus supremi Indiarum Senatus iussu quæsitum, & inventum fuit, & eius descriptio, 1.8.42.

Licent. Frias de Albornoz seripsit tractatum parum constantem de conversione, & debellatione Indorum, 2.1.30.

Fructus tres quot annis redduntur in aliquibus provincijs Novi Orbis, & aliæ **[[787]]** plures fruges intra decimum, aut vigesimum diem maturescunt, 1.7.27.

Frumenti bis mille grana ex una arista in Novo Orbe, & spicas ad brachij magnitudinem, 1.7.26.

Frumentum Hispanum mature scit intra duos menses in aliquibus regionibus Novi Orbis: & Indicum bis in anno meritur, & centuplum reddit, 1.7.28.

Frustra precibus impetrat quis, quod proprio iure habet, 3.1.52.

Fundamentum ubi est erroneum aut vitiosum, omnia corruunt, 3.6.4.

Fundi, qui apparent, nunquam fuisse culti, præsumuntur nullius in bonis fuisse, & occupantis fiunt, 2.6.89

Fures nocturnos, & agrestes quatenus quis possit propriâ auctoritate punire? 2. 15.37.

Furiosi ex lege 12. tabul. administratione & veluti dominio rerum suarum privabantur, 2.9.51.

Furiosi, & amentes non solùm suarum rerum administratione continêri possunt, 2. 9.65.

G

Gades sumitur pro ultimo termino Occidentis, 1.11.54.

Gades nomen terminum seu finem significat, 1.11.57.

Gadire verbum, & adagium; *Non ultra Gadira,* quid? 1.1.64.

Galli, Franci, Gremani, Britanni, & alij populi Septentrionales, homines immolabant, 2.14.89. Et quomodo? 92.

Galli voluerunt Orbem Novum appellare, Franciam Antarcticam, 1.4.37.

Galliæ Reges ad Navarræ Regnum semper aspirant, 2.20.68.

Galliæ Reges multum detrectant Papam in temporalibus recognoscere, & de iuramento, & lege ab eis super hoc articulo lata, 2.22.16.

Galliæ Reges ratione imperij quod olim habuerunt, dicuntur Christianissimi, 2.25. 26.

Ganges Fluvius celebratissimus, qui & in Scriptura Phison à Paradiso exiens, 1.1. 34.

Garcilassus Inca scripsit commentarios de origine, & Imperio Incarum, & quid sentiat de nomine Perù? 1.13.48.

P. Gaspar Sanctij opinio reijcitur, 1.15. 24.

Genebrardus agovit Hispanorum opus esse expugnare Infideles, & Paganos, 2.25. 22.

Genebrardus, & Bodinus notantur dum obtentionem Regni Navarræ temerè calumniantur, 2.20.64.

Genebrardi testimonium, & consideratio de initio conversionis Novi Orbis, 1.16. 76.

Gello Sicilliæ Tyrannus, sub comminatione belli, Carthaginensibus hominum sacrificia interdixit, 2.12.83.

Genesis locus cap. 1. vers. 24. de. productione animalium exponitur, 1.9.54.

Genes. 49. Isai. 9. & Apocalyps. 19. verba explicantur, quibus Christi temporale Regnum asseritur, 2.23.97.

Genitivus iuxta subiectam materiam aliquando solam possessionem, vel determinatione, significat, 2.11.26.

Genadius Exarchus Africæ quis fuerit, quo tempore vixerit, & qualiter sæpius â Divo Gregorio laudari meruerit? 2.16. 79.

Gens nulla reperitur, quæ certam sui originem, & Regni rationem, & successionem reddere possit, præter Hebræam, 2.2.11.

Gentes qualiter Deus vocaverit ad Ecclesiam? ex sentenia Thomæ Bozij, & aliorum, 2.16.97.

Gentium plura examina repentè ex regionibus Aquilonaribus exierunt, & bellis Orbem turbarunt, 1.12.82.

Gentium, urbium, & imperiorum separatio, & constitutio ante, & post diluvium quomodo cœperit? 2.6.71.

Gentiles veritatem dogmatum Fidei magis ex rebus & exemplis, quam ex verbis iudicare solent, 2.17.95.

Geographi regiones magis nobiles, quamvis remotiores pro confinibus ponere solent, 1.1.44.

Germani, & aliæ quamplures nationes Septentrionales olim non minus feræ, & barbaræ, quàm Indi Occidentales fuisse perhibentur, 2.8.28.

Germani cur sumpserint pro insigni Aquilam bicipitem? 1.12.104.

Gersonem tanquam adulatorem Papæ cur notet Almainus? 2.22.46.

Gesta auctore Deo, vel eius Vicario convenientissima iudicanda sunt, 2.24. 60.

[[788]] *Getuli* nigri sunt, & ore putidi, unde salem semper in eo portare solent, 1.10. 50.

Gigantes an vi magicâ nasci possint? 1. 2.15.

Gigantes nostrâ ætate reperti apud Canibales, & fretum Magallanicum, 1.2. 13.

Gigantes an hodie sint, vel olim fuerint in Orientali India, in alijs regionibus, & plura de illis remissivè 1.2.11.

Gigantes in Novo Orbe viguisse, & hodie vigere aliqui tradunt, latè de eis, 1. 10.54.

Ginesij Sepulvedæ libri de iustis causis belli Indorum, cur à Regio Consilio intercipi iussi fuerunt? 2.1.29.

Gladiatores Romæ unde originem habuerint? & cur bustuarij dicti? 2.14.81.

Gladiatorum spectacula crudelissima erant, & Traianus uno munere decem millia gladiatorum populo exhibuit, 2. 14.82.

Gladij duo Christo ab Apostolis oblati quid designarint secundùm D. Bernardum, & alios? 2.23.166.

Gladium spiritualem, & materialem Ecclesiæ competere, quibus rationibus Bonifacius IIX. evincat, 2.23.120.

Globosa figura, sive forma, perfectissima est, 1.11.14.

Gloria eximia sæpius fortunæ, quâm virtutis est beneficium, 1.4.47.

Gloria maior ex arduis, & difficilibus comparatur, 2.1.6.

Gloria virtutem comitari debet, & eius veluti umbra esse, 1.16.7.

Gloriosum victoriæ genus videtur, quod ex testimonio adversariorum elicitur, ex Claud. Mamertino, 3.3.13.

Goa urbs, Imperij Lusitanici in Oriente sedes, quando capta? 1.3.35.

Goropius Beccanus audaciæ, & levitatis notatur, 1.12.59.

Gotifredus Viterbiensis, Auctor antiquus, universalem, & temporalem Ecclesiæ iurisdictionem agnoscit, 2.22. 23.

Gothi cur nomen, & gloriam Romani Imperij abolere desierint? 2.7.75.

Gothorum, & aliarum nationum barbararum bella, incursiones eisdem, & alijs gentibus multis aditum ad Fidem disposuerunt, 2.18.27.

Granadilla frutex Novi Orbis flore, & folijs omnia signa passionis Christi repræsentat, & plures, qui de hoc scripsêre, 1.14.66.

Granatensium rebellium filij parvuli, propter dubium circa eorum servitutem exortum, liberi declarati sunt, 3.7. 62.

Græci, pueri dicti fuerunt, quia res antiqua ignorabant, 1.9.34.

Græci Philosophi, & Poëtæ, plurima ab alijs dicta, pro suis venditarunt, 2.1. 16.

Græci omnes nationes Barbaras, & Barbariam appellebant, 2.8.26.

D. Gregorius Thaumaturgus, & alij Sancti Viri multoties montes de uno loco in alium miraculosè transtulerunt, 2. 4.9.

Gregorius Lupus Alexandri VI. donationem validam esse recenset, & prout iacet accipendam, 2.23.67.

Gregor. Lopez laudatur, & qualiter scripserit de iuribus dominationis Indiarum, refertur, 2.1.38.

D. Gregor. qualiter aliquos Prælatos monuerit, & reprehenderit, qui Iudæos, etiam Christianis contumeliosos puniebant, & Fidem profiteri cogebant 2.17.7.

Gregorij XIII constitutio expenditur, quæ casus enumerat, in quibus Iudæi, & alij infideles per quæstores Fidei puniri possunt, 2.20.83.

Guancavelica oppidum argenti vivi fodinis nobile ubi? 1.6.51.

Guatemalensis provinciæ descriptio, & Cancellaria, 1.6.27.

Gubernare alios non debet, qui se ipsum regere nescit, 2.9.61.

Gubernationem Indiarum quæ contingunt, Auctor in altero volumine edere parat, 3.8.1.

Gubernator ubi non est, populus corruet, 2.9.68.

Guillermi Benedicti notabilia verba referuntur de laude bellorum contra infideles, & idololatras, 2.16.64.

Gundisalvi Fernandez de Oviedo historia Indiarum Occidentalium laudatur, 1.5.49.

Gustus emptorem vocat, 3.8.3.

H

Habacuch verba cap. 23. expenduntur, 2.13.62.

Hæretici multum Hispanorum gloriam in **[[789]]** conversione Novi Orbis evacuare conantur, 1.16.97.

Hæretici multum dolent, quòd Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica, 1.14. 48.

Hæretici negant, potuisse Pontificem à conquisitione, & conversione Novi Orbis alios Reges excludere, 2.25.36.

Hæretici, & sctarij contumeliosi & procaces sunt, ubi cum Catholicis certant, 2. 1.49.

Hæretici Deo valde exosi sunt, & à Fidei propagatione semper exclusi, 2.25. 17.

Hæretici vocem Catholicam in Ecclesia ferre non possunt, 2.25.28.

Hæretici non solùm puniri, verùm si opus fuerit, aperto Marte ab Ecclesia debellari, & funditus deleri possunt, 2.19. 50.

Hæretici, & Apostatæ à Catholicis puniri, & spoliari possunt, 2.11.47.

Hæretici dicti Apostolici, & Vvaldenses, sive Pauperes de Lugduno, qui fuerint? 2.10.55.

Hæretici, & Schismatici Saracenis, & cæteris infidelibus, imò & lupis deteriores sunt, & magis puniendi, 2.19.52.

Hæretici aliqui falsò tenuerunt, delicta non esse à Magistratibus punienda, 2.15. 44.

Hæretici labruscas potius, quàm veras vites novis Ecclesiæ plantationibus inserunt, 2.25.18.

Hæretici passim rident, & mordent Alexandri VI. concessionem, 2.23.10.

Hæretici negantes in Ecclesia esse potestatem concedendi Iubilæos, & Indulgentias, & Sanctos esse invocandos, ex contrario & communi eiusdem Ecclesiæ usu convincuntur, 2.24.74.

Hæretici solùm valent ad corrumpendas, & perimendas animas, non ad salvandas, 2.25.19.

Hæreticorum omnes conatus circa Novum Orbem turbandum, & occupandum hactenus evanuerunt, 2.25.15.

Hæreticorum deliria notanda sunt, ut illis respondeatur, 2.23.14.

Hæreticos cur omnibus infidelibus deteriores esse dicat D. Hieronymus? 2.25. 20.

Hæreticos, & Schismaticos, & Apostatas non posse ab Ecclesia puniri, aliqui censuerunt, quorum error convincitur, & damnatur, 2.19.47. & seqq.

Hæreticos, & Schismaticos hodie flammis, & alijs supplicijs punit Ecclesia, cùm olim communione privaret, 2.16. 91.

Hannonis navigationes parum fidei habuerunt, & proverbium de eis, 1.12. 35.

Hannonis navigatio similis fuisse dicitur tertiæ Columbi, 1.12.27.

Hebræi quâm varia idola coluerint? 2. 14.101.

Henricus de Gandavo utramque iurisdictionem Papæ concedit, & spiritualem Architectonicam facit, 2.23.59.

Henricus Quartus, Galliæ Rex, qualiter Ecclesiæ auctoritatem, & temporalem iurisdictionem agnoverit, 2.22. 31.

Henricus Lusitaniæ Infans habuit expressam, & repetitam revelationem, ut navigationem, & conquisitionem Indiarum Occidentalium prosequeretur, 2. 3.17.

Henricus Portugalliæ Infans plures insulas adinvenit, 1.3.16.

Henricus Infans insulas à se detectas & detegendas Lusitanis Regibus donavit, 1. 3.21.

Heraclij Imperatoris Constantinopolitani notabilis historia refertur, ob quam omnes Iudæos sui imperij baptizari coëgit, & ut in Hispania, & Gallia cogerentur, curavit, 2.19.80.

Heraclius, Sisebutus, & Dagobertus Iudæos omnes, in suis Regnis degentes, baptismum recipere coëgerunt, 2.18.34.

Herciscundi appellantur, qui inter duas opiniones contrarias, mediam eligunt, 2. 22.41.

Hercules columnas Gadibus fixit, tanquam illic esset suprema Orbis meta, 1.11. 55.

Herculis Gaditanum fretum iniecto aggere claudere voluit, 1.8.73.

Herculis qualiter Scyllæ, & Caribdis scopulos sustulerit, & ingentia alia, utiliaque opera alibi fecerit, 1.8.75.

Herculis expeditio in Indiam Orientalem, 1.2.18.

Herculis & Alexandri expeditiones in Indiam Orientalem, 1.3.6.

Heroes & sapientes antique ad scientiam consequendam peregrinabantur, 1.16. 22.

Herodoti elegantissima verba adversus eos, qui iniusta bella inferunt, 2.6.57.

[[790]] *Hesperia* dicta fuit Hispania, litteris transpositis a nomine *Sepharad* secundùm Montanum, 1.15.36.

Hesperi nomine, à quo Hesperia dicta Græci totum Occidentem appellabant, 1. 11.60.

Hesperides insulas à Floridensibus primum coli cœptas, opinatur Herrera, 1.9. 66.

Hesperides insulæ propriè, & verè sunt illæ, quas vocamus *de Barlovento,* licèt aliqui eas confundant cum Gorgadis, aut Fortunatis, 1.9.62.

Hesperidum horti, quamvis circa Hispaniam positi, ab antiquis ignorabantur, & quare? 1.11.66.

Hesperus quo tempore in Hispania regnavit, 1.9.61.

Hesperus nomen dedit insulis Hesperidis, & Hesperiæ, & Hortis Hesperidum, & Hespero stellæ; & de his aliqua remissivè, 1.9.63.

Hiberniæ Regnum Adrianus IV. Henrico II. Angliæ Regi subiugandum, & convertendum concessit, 2.24.26.

Hieronymus Zevallos laudatur, & qualiter scripserit de iustitia acquisitionis, & retentionis Novi Orbis? 2.1.43.

Hierony. Benzo in sua historia Novi Orbis ingens odium Hispanorum ostendit, 1. 16.96.

Hierony. Badesij epigramma refertur de Martyribus Novi Orbis, 2.5.49.

D. Hilarius annuntiasse videtur conversionem Antipodum, & regionum Novi Orbis 1.15.14.

D. Hilarij verba elegantissima de Ecclesia in persecutionibus florescente, 1. 16.85.

Hiram Rex ostendit Salomonis ministris navigationem longiorem, & sibi resarvavit aliam breviorem, & utiliorem, 1. 13.61.

Hispana gens plures barbaras, & efferatas nationes excoluit, quàm reliquæ mundi, 2.7.78.

Hispanam gentem ob eximiam curam dilatandæ Fidei inter varias Indorum nationes, multum laudat Thom. Bozius, 2. 4.27.

Hispanæ Coronæ iure postliminij unitas fuisse Indiarum Regiones, olim ab Hespero eius Rege possessas, 1.9.60.

Hispania varia nomina olim habuit, & inter alia Sepharad, remissivè, 1.15. 34.

Hispania olim dicebatur Thubalia, sive Pania, quod significat universa, quasi in vaticinium eius magnæ Monarchi, 1.15.12. & 51.

Hispania ab Africa, & Sicilia ab Italia maris interruptione separatæ, 1.4. 17.

Hispania olim angustissimo maris freto distabat ab Africa, imò & cum illa continuabatur, 1.8.74.

Hispania tota, & præsertim provincia Bœtica dicitur Occidens Occidentis, & id significare eius antiqua nomina Sepharad, & Spania, 1.11.59.

Hispania non minus laudari solet ab exteris, quàm a proprijs 1.16. 4

Hispania & Hispaniæ Reges summam laudem merentur ob solam detectionem, & conversionem Novi Orbis, 1.16. 5

Hispaniam summum imperium Orbis habituram vaticinij in modum proponit Iustus Lipsius 2.2.22.

Hispaniæ laudes, & excellentiæ, 1.7. 21

Hispaniæ Reges deputati videntur ad Fidem defendendam, & extendendam, 2. 25.21.

Hispaniæ Regibus concessa videtur eadem benedictio, quæ Ecclesiæ tribuitur per David, & Isaîam, 1.15.11.

Hispaniæ Reges verius quàm Persæ de dominatione totius Orbis gloriari possunt, 1.16. 59

Hispaniæ in bellis contra Mauros susceptis omnia miraculla contigerunt, quæ olim Deus Israëlitis indulsit, 2.4.39.

Hispaniæ Reges titulum dominationis Novi Orbis ex promissione, & concessione Divina habêre videntur, 2.2.23. & 31.

Hispaniæ Reges præ cæteris potentiâ, & commoditatibus pollent ad Novi Orbis regiones conquirendas, & convertendas, 2.25.10.

Hispaniæ Reges demptâ Fidei causâ, Pontificem in temporalibus non recognoscunt, 3.1.85.

Hispaniæ Regnum, ob peccate aliquoties punitum legitur, 3.8.39.

Hispaniæ Regnum ab antiquis Gothis Ecclesiæ Romanæ quoad dominium directum concessum suisse, aliqui tradunt, 3.1. 80.

Hispaniæ Reges neque Imperatorem Romanum, neque ullum alium in temporalibus superiorem agnoscunt, 2.21.70.

[[791]] Hispaniæ Reges olim peculiare iuramentum præstabant, de Iudæis suis Regnis non permittendis, 2.16.114.

Hispaniæ Regibus, & nationi aliqui detrahunt, quod magis avaritiæ quàm Religionis zelo Novi Orbis detectioni, & conversioni insudaverint, 1.16.95. & 36.5.

Hispaniola insula armentis abundant, & ingentem coriorum copiam in Hispaniam mittit, 1.7.36.

Hispani Duces, qui Novum Orbem detexerunt, laude dignissimi sunt, 1.5.1.

Hispani Reges, & homines præ cæteris zelo, puritate, & cultu Christianæ Religionis flagrare noscuntur, 2.25.13.

Hispani non potuerunt sine ope, & vocatione Divina ita facilè, & breviter Novum Orbem detegere, & convertere, 2.4. 18.

Hispani Mauroum invasionem per mare fugientes, tempore Regis Roderici, ad provincias Novæ Hispaniæ appulisse dicuntur, ubi Cruces posteà repertæ sunt, 1.9. 46.

Hispani dicuntur Salvati, & Savatores apud Isaîam, & quare? 1.15.47.

Hispani cur ab Indis Peruanis dicti fuerint Viracochæ? 2.7.50. & 12.22.

Hispani ab Indis immortales habiti, & Solis filij reputati sunt, 2.7.49.

Hispani ab antiquo bellicosi, & navigationum, & rerum navalium studiosi fuerunt, 1.16.11.

Hispani longè superant Romanos in bonis, quæ subactis à se Indis, communicarunt, 2.7.76.

Hispani suis navigationibus omnes alias antiquorum superarunt, 1.16.32.

Hispani olim Hiberi dicebantur, 1.9. 65.

Hispani vehementer commoti sunt, ubi crudelia Indorum sacrificia conspexerunt, 2.12.95.

Hispani Imperji encomia cum Virgilio & Claudiano, 1.16.60.

Hispani Divino beneficio, & quasi per miraculum ea omnia in detegendo, & subigendo Orbe Novo consecuti videntur, quæ adulatoriè de suo Traiano Plinius recenset, 2.4.35.

Hispani ab aliquibus Indis contra alios sibi infectos in auxilium vocati, rectè militare, & belli spolijs potiri valuerunt, 3. 4.18.

Hispani semper fuerunt hostibus perhumani, 2.20.45.

Hispani ad Novum orbem sine licentia transeuntes non incurrunt censuram Bullæ Alexandri VI. & quare? 2.25. 76.

Hispani â multis Auctoribus excusantur de crudelitatibus, quas olim in Indos exercuisse dicuntur, 3.6.57. & 2.16.46.

Hispani iniusté videntur alios navigatione maris Indici prohibere, 2.25.40. & 3. 3.70.

Hispani post Fidem Christi receptam veram, & politicam nobilitatem assecuti sunt, 2.8.67.

Hispani omnium primi Novum Orbem detexerunt, & occuparunt. 2.6.9.

Hispani proper auri cupiditatem crudeliter Indos tractasse, ac feré delesse dicuntur, 3.6.21.

Hispani olim capilorum longitudine oblectabantur, illos ut leonis iubam, sine ullo artisicio quatiebant, 2.8. 108.

Hispanis maxima laus debetur ob inventionem Novi Orbis, & tot bona, & commoda hominibus inde consecuta, 1. 16.37.

Hispanis adimi non potest, vera gloria primæ detectionis Novi Orbis, 1.12. 69.

Hispanis Novum Orbem quærentibus, & convertentibus aliqui cupiditatem, & curiositatem, & damna Indis illata obijciunt, 2.3.39.

Hispanis scriptoribus falsò imponit Bodinus, quòd dixerint, Reges nostros ratione Indiarum esse feudatarios Ecclesiæ, 3. 1.45.

Hispanis accommodari potest, quod olim Titus-Livius de Romanis in Africam traijcientibus scriptum reliquit, 3. 6.13.

Hispanorum gloria, & pietas in detegendo, & convertendo Novo Orbe non obscuratur ex avaritia, & maleficijs aliquorum militum, 2.3.57.

Hispanorum Regum maiestatem, & potentiam Deus auxit, quòd ipsi Divinam augeri, & ad Indos extendi curarunt, 1.16. 88.

Hispanorum Regum imperium circumdat totum Orbem, 1.16.54.

Hispanorum avaritiæ & cupiditatis, initio detectionis Indiarum aliqua exempla referuntur, 3.6.7.

Hispanorum quorundam quanta esset olim ruditas, & spurcities, 2.8.107.

[[792]] Hispanorum gloriæ nihil detrahitur ex eo quòd plures Novi Orbis victorias cœlesti auxilio, vel miraculosè partas dicamus, 2.4.77.

Hispanorum diligentia plures Christo nationes dedit, quàm omnes aliæ simul, 1. 16.69.

Hispanorum cura effectum esse, ut hodie omnibus horis, & locis Deo sacræ preces fundantur, piè considerat, & evidenter probat Thom. Bozius, 1.16.74.

Hispanorum opus esse videtur, Mauros, & Turcas profligare, & Indos convertere, 1.16.77.

Hispanos antiquos tanquam agrestes, & inhumanos notat Strabo, & Trogus Pompe. & quare 22.45. & 65.

Hispanos antiquos humanis victimis in sacrificijs uti solitos plures scribunt, 2.14. 93.

Hispanos milites divitarum desiderio in expeditionibus Indicis permoveri, mirandum non est, 3.6.16.

Hispanos saltantes Indi vehementer mirabantur, 2.7.46.

Hispanos excusat Thom. Bozius, & Calistus Remirez, quòd aliquando in Indos sævierint, quoniam ob feritatem eorum aliter ad Fidem, & meliorem vivendi normam reduci non poterant, 2.16. 46 & 49. & 3.5.57.

Hispani vel Hispaniæ Reges Vide alia in verbo *Reges Hispaniæ*.

Historia mirabilis, & peculiaris D. Iacobi pro Hispanis pugnantibus apud Cintiam Novæ Hispaniæ oppidum, cùm ab Indis maximopere premerentur, 2.4.50.

Hollandorum classis, quæ anno 1624. ad oras Regni Peruani pervenit, quem exitum habuerit? 2.25.85. & de altera anni 1615. 1.8.41.

Hollandorum, & aliorum hæreticorum relationes de rebus à suis in provincijs, & navigationibus Indiarum gestis, cautè legendæ sunt, & quare? 1.8.41. & 2.25.87.

Hollandi falsò se victores evasisse in expeditione Limana & Brasiliensi confingunt, 2.25.87.

Homerus cur in Hispania peregrinatus fuerit? 1.16.23.

Homo dicitur parvus mundus, quia de natura omnium creaturarum mundi participat, & quomodo? 2.17.17.

Homo ob excellentiam mentis, & rationis cæterorum animalium dominus à Deo constitutus fuit, 2.7.55.

Homo cætera potest nollens, credere non nisi volens, proverbialis sententia Divi Augustini, 2.17.12.

Homo hominem vel solâ humanitatis ratione iuvare debet, & ad bonum dirigere, 2.13.12. & 85.

Homo ille verè dicitur esse humanus, qui alios hospitio excipit, ex D. August. 2. 20 56.

Homo homini præstat, 2.9.5.

Homo non potest generari per magiam dæmoniacam, neque ex coitu cum aliquo bruto animali: & historiæ, quæ contrarium produnt, qualiter accipiendæ, remissivè, 1. 9.42.

Homini imputari non debet, quâ formâ, regione, vel docilitate nascatur, 2.8.11.

Hominis primi de ortu, & creatione variè Philosophi sentiebant, 1.9.1.

Homine ex uno, & eius coniuge quot liberi procreari possint spatio 210. annorum? 1.10.11.

Homines multoties Dei causam agunt, dum suam se agere putant, 2.3.63.

Homines quo pacto ad urbes, & sociabilem ac politicum vivendi modum reduci cœperint, cum Cicerone & alijs, 2.8.20.

Homines, quantumvis sylvestres & monstrosi si lumen aliquod rationis habent, doceri & excoli possunt, 2.8.8.

Homines ad dissentiendum & variè opinandum faciles sunt, 2.14.1. & 2.25.52.

Homines barbari, & ignorantes semper pueri sunt, & ut tales tractandi, 2.9.53.

Homines ex natura Soli vel Cœli, sub quo nascuntur, animi, & corporis temperiem ut plurimum sumunt, 2.8.12.

Homines hominibus ex lege naturæ consulere debent, ex Cicerone, & alijs, 2.13. 85.

Homines initio mundi sylvestrem vitam egisse, & sermonis usum non habuisse, quidam falsò affirmarunt, 2.8.16.

Homines cur Deus voluerit toti Orbi dominari? 2.10.51.

Homines licèt alicubi multum barbari, sylvestres, & corpore deformes reperiantur, si tamen habent aliquem intellectum inter creatures rationales computari debent, 2.8.4. & 6.

Homines sumus quodammodo omnium rerum sinis, 2.10.52.

Homines barbari, & indocti appellatione hominum digni non videntur, & lignis, ac lapidibus comparantur, 2.7.23. & 25.

[[793]] Homines omnes ab Adamo originem ducunt, 1.9.2.

Homines beatissimè in Novo Orbe vivere possent, si pecunijs congerendis non inhiarent, 1.7.12.

Homines non solo adspectu, aut formâ, sed ex ratione potius iudicandi sunt, quæ eos Deo similes, & aliorum animalium dominos reddit, 2.7.16.

Homines veri reperiuntur, qui sylvas, & antra habitantes brutis assimilantur, sed rectè instituti, rationales evadunt, 1.10.19.

Homines sylvestres, & omnino bruti reperiuntur in aliquibus locis, 1.10.18.

Homines qualiter sub Noë, & post confusionem linguarum divisi fuerint? 1.9.9.

Homines non omnia simul Iupiter docuit, 1.12.11.

Homines varios colores habêre non est ita mirandum, quàm ex Æthiopibus albos nasci, vel ex contrario, 1.10.40.

Homines in monte Zantone Indiæ Orientalis, quà vergit ad Orientem nascuntur albi, quà ad Occidentem nigerrimi, & de quodam homine bicolore, 1.10.42.

Hominum quibusdam natura stannum duntaxat infudit ex Platone, 3.7.22.

Hominum immolatio præceptis legigis naturalis repugnat, 2.12.62.

Hominum monstrosorum variæ species connumerantur, 2.8.7.

Hominum per Orbem disseminatio magis frequens, & ordinaria terrestri itinere, aut brevi maris traiecto facta est, 1.10.6.

Honduras, & Costa Rica provinciæ, 1. 6.26.

Honorati Fassitelli, & alterius Poëtæ carmina, Hispanorum avaritiam notantia, 1. 16.98.

Hospes, qui Columbo Novi Orbis notitiam dedit, cuius nationis fuerit? 1.5.7.

Hospites olim simul & doctores erant ex Luciano, & alijs, 2.20.47.

Hospitalitatis, & promiscui commercij usus sæpè in sacra Pagina commendatur, 2. 20.38.

Hospitalitatis, & commerciorum utilitatem & necessitatem plures Auctores tractant, qui referuntur, 2.20.44.

Hospitalitatis virtutem diffinit, & commendat Clemens Alexandrinus, 2.20.41.

Hosius Cordubensis qualiter Imperatorum, & Pontificum potestatem distinguat? 2.23.48.

Hostiensis fuit Divini, & Humani iuris peritissimus, alia de eius laudibus, & auctoritate, 2.10.3.

Hostiensis opinio videtur aliquibus in errorem Vvaldensium incidere, 2.10.57.

Hostiensis opinio, quæ infidelibus dominium adimit, debet intelligi de Saracenis, 2.11.36.

Hostiensis opinio ab Ecclesia recipitur, & practicatur secundùm Martam, & alios, 2.11.2.

Hostia, & victima quid significent? & de horum nominum etymologia, 2.14.86.

Hostis ignarus consilium exequitur Dei, 2.3.66.

Hostes, antiqui omnes alienos, & peregrinos homines appellabant, & reputabant 2.20.73.

Hostes veri non sunt, quibus solemni modo bellum indictum non est, 3.7.85.

Hostium terras, aut bona ante victoriam dividere, imprudentiæ tribui solet, 2.23. 133.

Huaynacapac Peruanorum Imperator â debellandis quibusdam Indis abstinuit, quòd nimis spurci, & squalidi erant, 2.8.105.

Humanis carnibus vesci Barbarum, & Scythicum esse tradit Strabo, 2.12. 48

Humanitatis, & pietatis officium exigit, ut proximis in periculo positis etiam invitis auxilium feramus, 2.13.95.

Humanum genus ubi augeri cœpit, & in varias regiones dividi, multi homines sylvestrem, & erraticam vitam egerunt, 2. 8.19.

Humanum genus imperijs regi debet, 2. 9. 66

Humanum genus semper dilatationi, & propagationi studuit, & qualiter paulatim omnes Orbis Regiones, & insulas etiam longè positas occuparit, 1.10.13.

Hunni, & Gothi in alio veluti Orbe ignoto habitare dicebantur, 1.12.92.

Hyporborei, & Riphæi montes ubi sint? & unde dicantur? 1.12.60. & 62.

I

Iacob sapientiæ meritò prælatus fuit fratri seniori, 2.7.60.

D. Iacobus Hispanorum Patronus multoties pro eis contra Mauros pugnare visus est 2.4. 48

D. Iacobus sæpissimè Hispanorum partes defendere visus est in bellis, quæ cum Indis Novi Orbis, & etiam cum Orientalibus habuerunt, ideò in illis Regioni-**[[794]]**bus religiosissimè veneratur, 2.4.49.

D. Iacobum Hiberniam adijsse, & in ea prædicasse narratur, 1.14.36.

D. Iacobi Apostoli adventus, & prædicatio Hispaniæ, licèt ab aliquibus male negetur, à plurimis alijs rectè defenditur, qui recensentur, 1.14.34.

P. Iacobi Gordoni, verba de occisione Regis Galliæ Henrici III. 2.14.51.

Iacobi Pontani scrupulus ineptus reijcitur, 1.4.56.

Iacobi Christopolitani opinio reijcitur, 1.14.82.

Iacobi Mainoldi verba de pleno dominio Indiarum recensentur, lib. 2. cap. 24. num. 20.

Iamaica insula describitur, 1.6.11.

Iani Boissardi carmina de laudibus conversionis Novi Orbis, 1.16.71.

Iani Templum clausum fuit tempore Nativitatis Christi, quod non nisi in summa pace claudi solebat, 2.17.81.

Iapheti filios, insularum incolas fuisse, quo sensu in Sacra Scriptura dicatur? 1.9. 16.

Iaponensium insulæ Christi cultum agnoscunt, & legationes varias ad Romanos Pontifices miserunt,. 1.15.50.

Iavæ maioris & minoris, & Iaponij sive Iaponis mentio fieri videtur ab Isaîa, 1.15. 49.

Iberi, Cantabri, & Gallæci quibus olim moribus fuerint? 2.8.47.

Idola plura Christi adventu corruerunt, & ob mutuerunt, 2.13.36.

Idolum Moloch, & Baal quale? & alia plurima, quæ Hebræi colerunt, eis humano sanguine litantes, 2.14.75.

Idolum unde dictum? 2.12.115.

Idololatra omins, Hæreticus est censendus, 2.12.113.

Idololatras qui punientes laudantur, de subditis intelligendi sunt, 2.14.119.

Idololatria maius crimen est, quàm Blasphemia, 2.13.39.

Idololatria excæcavit maxima ex parte Indorum ingenia, sicut & aliorum, qui eam secuti sunt, 2.8.89.

Idololatria appellatur à Iob iniquitas maxima, & de alijs varijs nominibus, quibus in eam invehitur sacra Pagina, 2.12. 119.

Idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est gravior infidelitate, 2.12. 116.

Idololatria semel extincta, an iterum sub finem mundi reditura? 2.12.118.

Idololatriam compescere quilibet tenetur, si id sacere possit, 2.13.22.

Idolatriam qui extirparunt, Reges plurimum laudantur in sacra Pagina, 2.13.26.

Idololatriæ in Sacra Scriptura punitæ exempla, quatenus imitanda sint? 2.14. 112.

Idololatriæ scelus semper Deo valdé in sensum, & multus supplicijs punitum fuit: & plurima alia de eius nomine, differentijs & effectibus remissivé 2.12.109.

Idololatriæ vanitas hebetudinem mentis significat, 2.12.108.

Idololatriæ crimen ignorantiâ non excusatur, 2.12.114.

Idololatriæ ad flagitium obstupescunt Cœli, & portæ eius desolantur, 2.12. 110

Idololatræ, & Pagani nullam unquam habuerunt iurisdictionem, 2.10.7.

Idololatræ pet ignorantiam non excusantur 2.13.77.

Iectan secumdùm Montanum nomen dedit provinciæ Iucatan, 1.13.12.

Iectan, aut Iobab, & Ophir ad Provincias Novi Orbis numquam pervenerunt, 1. 13.55.

Iephte factum dum propriam filiam ex voto immolavit, an & qualiter a peccato excusetur? 2.12.81.

Ieremiæ locus cap. 22. vers. 3. de Regno Ieconiæ loquens, perpenditur, 2.23.26. & 32.

Ieremiæ verba cap. 6. & 18. expenduntur, 2.2.46.

Ieremiæ vaticinium cap. 1: *Ecce constitui te, &c.* de Pontifice Romano omnes Patres accipiunt, & eius interpretatio, 2.23. 114.

Ieremiæ verba lamentat. 5. ad Indorum ærumnas accommodantur, 3.8.16.

Ieroboan peccavit avertendo populum à Roboan, quamvis Deus id præordinavit, 2. 6.4.

Ierusalem destructio quo tempore contigit? 1.14.13.

Ierosolymis iuxta templum effœminatorum ædiculæ structæ fuerunt, 2.14.56.

S. Ignatius Martyr quid senserit de unitate Ecclesiæ Catholicæ? 1.14.49.

B. Ignatius qualiter Pontificis potestatem cæteris præferat, 2.23.82.

B. Ignatius à Loyola plura pie, & docté notavit de utraque potestate Pontificis in epistola ad Regem Abyssinorum, 2.23. 123.

[[795]] B. Ignatij à Loyola eximius zelus conversionis Indorum Orientalium, & pijssimæ litteræ, quas super hoc ad Abyssinorum Regem scripsit, 1.3.59.

B. Ignatium à Loyola, & eius Societatem videtur Deus contra Lutherum, & eius sequaces præparasse, 1.16.84.

Ignorantia iuris dubij excusat, ubi diligens & studiofa eius inquisitio præcessit, 3. 2.47.

Ignorantia invincibilis non admittitur in puris, ac primis præceptis naturalibus, & exempla eorum, 2.13.71.

Ignorantiâ non videntur excusari posse Indi, qui contra legem naturæ peccabant, 2.13.67.

Ignorantia aliqua invincibilis iuris naturalis dari potest, 2.14.34.

Ignorantia invincibilis an possit admitti in ijs, quæ fidei non sunt, 2.10.78.

Ignorantes secundùm Platonem, & Aristotelem sequi debent, & prudentes ducere, ac dominari, 3.5.5.

Ignoto Deo Ara ab Atheniensibus, & Romanis erecta, & quare? 1.14.41.

Imaginum Sacrarum usum improbant Sectarij contra quos plurimi ex Catholicis scripserunt, 1.14.65.

Imbrem, & alia bona miraculosè consequuntur aliqui Religiosi viri in Nova Hispania per invocationem Sanctæ Crucis, 2. 5.27.

Imilcis uxor Annibalis qualiter queratur de sacrificio filij sui apud Silium Italicum, 2.19.69.

Immunitate Ecclesiasticâ gaudet, qui in aëre supra cœmeterium ex fenestra pendens, apprehensus est, 3.3.44.

Imperator secundùm Senecam omnia habet in Imperio, in patrimonio propria, 2. 21.67.

Imperatoriæ concessionis titulus ad iustificandam Indiarum conquisitionem à quibusdam expenditur, 2.21.1.

Imperator Carolus V. fuit simul Hispaniæ Rex, & qualiter Indiarum acquisitionem probasse, & confirmasse videatur? 2. 21.2.

Imperator qui Ecclesiæ Romanæ non præstat auxilium, est periurus, & schismaticus, 3.1.88.

Imperator non potest disponere de bonis subditorum, nisi ex magna causa, & cum congrua satisfactione, 2.21.62.

Imperator Romanus secundùm veriorem, & receptiorem sententiam de rebus, & Regnis infidelium disponere non potest, 2.21.38.

Imperator Romanus an habeat potestatem disponendi de bonis, & provincijs infidelium, 2.21.14.38. & 60.

Imperator Romanus in multis iuribus totius mundi Dominus dicitur, 2.21.18.

Imperator Romanus nunquam fuit totius Orbis Dominus, & hoc multis ipsorum Imperatorum legibus comprobari, 2.21. 43.

Imperatoris potestatem circa terras & provincias infidelium concedendas Abbas, & alij pleniorem quàm Pontificis faciunt, 2.21.17.

Imperatoris Romani auctoritas, & iurisdictio, quamvis maxima sit, non extenditur ultra terras Imperij, 2.21.39.

Imperatorem Romanum de terris, & provincijs infidelium disponere posse ex quibus, & â quibus probetur, 2.21.32. & 34.

Imperatorem esse mundi Dominum iura, & Auctores qui dicunt, qualiter intelligi debeant? 2.21.49.

Imperatorem esse Dominum rerum singularium ubilibet existentium Hostiens. & alij opinantur, 2.21.35.

Imperatorem Solem mundi, rerum omnium Dominum, caput, & fontem, & dispensatorem omnium Regnorum, & dignitatum quidam esse dicunt, & quòd totum Orbem habet pro territorio, 2.21.37.

Imperatorem non esse Orbis Dominum affirmare contra Evangelium, & forte hæreticum esse Bart. & alij dixerunt, 2.21.31.

Imperatores coronantur à Romano Pontifice, & ei peculiare iuramentum præstare tenentur, 3.1.87.

Imperatores, & Principes sæculares dedignari non debent Pontifici subijci, 2.22. 59.

Imperatores Romani superbè se Deos, & Dominos Orbis appellari faciebant, & divinos honores usurpabant, 2.21.53.

Imperatorum & Regum exempla plura, qui Romanæ Ecclesiæ maximam reverentiam, & obedientiam habuerunt, remissivè, 2.22.32.

Imperatorum, & Regum potestas, & iurisdictio, quantumvis ampla, & absoluta sit, non extenditur ad non subditos, 2.21.61.

Imperatorum antiqua consuetudo fuit aliquas columnas, vel alia monumenta erigere in extremis locis ad quæ pervenissent, 1.11.56.

[[796]] Imperialis fortuna omnes alias supereminet, 2.21.20.

Imperia, & Regna temporalia ab Ecclesia non pendere plures affirmant, 2.22.7.

Imperia ad tyrannos, crudeles, & impios aliquando Deus transferre solet, in punitionem peccatorum, 2.11.14. & 18.

Imperia, & Regna diversa commodius per diversos Principes, quàm per unum gubernantur, 2.21.42.

Imperia, & Regna mundi ferè omnia bello parta sunt, 2.6.43.

Imperia, & Regna etiam per viam aut tyrannidem parta, cursu temporis & voluntario populorum consensu confirmantur, 3.5.36.

Imperia, & dominia illa tantùm legitima sunt, quæ à Deo dantur, vel ab Ecclesia confirmantur, 2.11.11.

Imperia non magis stare, vel augeri possunt fine Religione, quàm homines sine uxorum consorcio, 1.16.92.

Imperij, & iurisdictionis propriæ terminos excedere etiam charitatis, aut pietatis ratione non licet, 2.14.13.

Imperij Hispani Monarchia verè pertingit terminus Solis Orientis, & Occidentis, & excedit distantiam, quæ est inter Cœlum & Terram, 1.16.56.

Imperium quandò licitè auferri possit infidelibus ob defensionem innocentium debellatis? 2.15.24.

Imperium potest Summus Pontifex, si velit, de Germanis ad Hispanos transferre, 2.22.21.

Imperium ut inter animalia valentioribus, & robustioribus sui generis datur, ita etiam inter homines, victores & potentiores victis imperare debere, quidam docuerunt, 2.6.47.

Imperiorum, & Regnorum mutationes, & casus, qui Lunæ, & Stellis tribuunt, graviter errant, 2.2.17.

Impossibile fuisse ostenditur, Hispanos tot, ac tam fœlices victorias in Novo Orbe habuisse, nisi Divinâ voluntate, & miraculosis auxilijs iuvarentur, 2.4. 60.

Imposturæ plures fiunt sub prætextu antiquitatis, 1.12.106.

Improbis, & Barbaris hominibus melius est servire, quàm dominari, ex D. August. 2. 7.65.

Impulsus inspirationis Divinæ sive revelationis magna est via, & de plurimis auctoribus, qui hoc latissimè tractant, 2.3.2.

Inca Yupanqui, cur Chilenses subigere suo imperio desierit, 2.8.106.

Incognitus auctor Maris liberi argumento Menchacæ nimis exsultat, 3.3.12.

Incrementa regulariter habere non solent, quæ illicitè incipiunt, 3.4.99.

Inda quædam, quia peccata gravia in confessione celaverat, graviter à dæmone vexata, & afflicta fuit, 2.5.44.

India quæ ab Abdia dicitur prima, est eadem quæ citerior, & quid contineat? 1. 1.51.

India dicitur utraque Æthiopia Asiana, & Africana, 1.1.49.

India etiam vocatur Ægyptus superior, & cur? 1.1.48.

Indiam vocat Curtius omnem terram, quam alluit mare Rubrum, 1.1.47.

India versus Ætiopiam est illa quæ citerior dici solet, & quid comprehendat? 1. 1.45.

India Citerior dicitur, etiam fortunata & beata, & Æthiopiæ adhærens, 1.1.53.

India quam Abdias Babylonius tertiam vocat, est eadem, quæ alijs ulterior, sive extra Gangem dicitur, 1.1.60.

India ulterior est pars extrema mundi, & ideò dicitur finem facere, & Indico Oceano claudi, 1.1.62.

India ulterior cur dicatur Abdiæ tenebrarum regionem gerere, 1.1.65.

India iacet in Asia, & in sacris Litteris dicitur Evilath, & cur? 1.1.27.

India dicitur Regio Orientalis Asiæ ab Indo fluminæ, quod eam alluit, vel ab Indo atnepote Noë, 1.1.28.

India intra Gangem per Septentrionalem partem non multum distat à Medis, 1. 1.55.

India quæ Abdiæ dicitur secunda, est illa quæ alijs dicitur interior, sive intra Gangem, & eius situs, 1.1.54.

Indiæ divisio tradita ab Abdia Babylonio defenditur, & late exponitur, 1.1.42.

Indiæ ulterioris sive extra Gangem Geographia, & quod amplissimum Sinarum Regnum complectitur, 1.1.61.

Indiæ quæ dicuntur *del Poniente* quales, 1.6.62.

India Asiæ cur dicatur Orientalis? & de eius situ, & Geographia, 1.1.31.

India Orientalis tota dicitur ab aliquibus magna Ætiopia, & cur? 1.1.50.

India Orientalis est terrarium principium, & dextera mundi manus, 1.2.6.

Indiam Orientalem novo, & obscuro **[[797]]** modo dividit Abdias Babylonius, 1.1.37.

Indiam Orientalem fuisse olim coniunctam Occidentali, Auctor quidam scribit, 1.10.32.

Indiæ Orientalis commercium, & negotiatio semper fuit quæstuosa, 1.3.52. Indiæ Orientalis divisio à Paulo Veneto tradita reprobatur, 1.1.35.

Indiæ Orientalis magnitudo immensa pluribus demonstratur, 1.1.32.

Indiæ Orientalis divitiæ admirabiles, 1. 3.53.

Indiæ Orientales olim cognitæ, & à quibus lustratæ, 1.2.16. & 29.

Indiæ Orientalis fœlicitas, & plura in ea naturæ miracula ex Plinio, Isidoro & alijs, 1.2.4.

Indiæ Orientalis monstra, quæ à Plinio & alijs recensentur, fabulosa sunt? 1.2.7.

Indiæ Orientales trahunt originem ab Ophir, & Hevila, & sunt ditissimæ, 1.13.32.

Indiæ Orientales non satis antiquis cognitæ, 1.3.1.

Indiæ Orientalis divisio varia reperitur apud Auctores, 1.1.33.

Indiæ Orientalis titulum Regibus Lusitaniæ ex Divina approbatione, & quasi concessione competere docet Pater Rebellus, & idem procedit in Occidentalibus, 2.2.40.

Indiarum Orientalium divitiæ, & excellentiæ, & Auctores, qui de eis agunt, 1. 2.3.

Indiarum Orientalium navigatio à quibus olim tentata? 1.2.27.

India Occidentalis secundùm Ortelium potius debuit dici Amazonia, vel Orelania, 1.4.3.

Indiæ Occidentales cur ita dictæ? 1.4.1.

Indiæ Occidentales vocantur ab aliquibus Orbis Carolinus, & quare? 1.4.4.

Indiæ Occidentales Hispaniæ Regibus utilissimæ, 1.5.17.

Indiæ Occidentalis expeditiones fieri cœperunt à Regibus Catholicis post Maurorum ex tota Hispania expulsionem, 1. 16.78.

Indiæ Occientales si hodie à Regibus nostris relinquerentur, aut restituerentur, multa damna, & absurda resultarent, 3.5. 35.

Indiarum Occidentalium super iusta retentione amplius iam disputare non licet, 3.2.43.

Indiarum Occidentalium iusta retentio pluribus titulis confirmatur, 3.4.1.

Indiarum Occidentalium missio, detectio, & conversio à Deo esse probatur, ex dæmonum, & idolorum expulsione & ruina, 2.4.82.

Indiarum Occidentalium acquisitionis disputatio multis difficilis visa est, 2.1.5.

Indiarum Occidentalium provincias Regno Castellæ, & Legionis annexas esse debere, & ab eo nullo tempore separandas pluribus schedulis, & provisionibus declaravit, & promisit Imperator Carolus V. 2.21.5.

Indias Occidentales vocavit Columbus provincias à se repertas, ut earum divitias significaret, 1.4.4.

Indias Occidentales aliqui Athlanticam vocant, 1.4.13.

Indiarum Occidentalium Vide plura alia in verbo *Orbis novus,* & verb. *Novus Orbis,* & verb. *America.*

Indicas mulieres aprinos dentes habêre, & centum vicibus parere quidam referunt, 1.2.9.

Indi Mexicani quibus picturis pro litteris uterentur? & plura de eorum artibus, & ingenio, 2.8.70.

Indi Occidentales à Tubali, & Hispanis originem ducunt, secundùm Maluend. 1.9.57.

Indi in Novo Orbe reperti, unde originem ducant? difficilis quæstio, 1.9.15. & 19.

Indi nil nisi somnia, & fabulas meras narrant de sua origine, & propagatione, & earum plures referuntur, 1.9.21.

Indi Novi Orbis maximè perterriti sunt ad primum Hispanorum adventum, & Fidei inter eos promulgationem, 1.15.61.

Indi Orientales, & Occidentales ad Fidem conversi Deo valdè grati, & multis benedictionibus repleti sunt: 1.15.62.

Indi Orientales longævi, & de quodam nostri temporis, qui 335. annos excessit, 1. 2.10.

Indi Occidentales in omnibus ferè similes sunt Orientalibus, 1.10.33.

Indi Orientales possunt procedere ex filijs Sem, aut Iaphet, & etiam ex filijs Cham, secundùm Torniellum, 1.10.34.

Indi cur non sint ita nigri, & crispi sicut Æthiopes? 1.10.44.

Indi Orientales, & Occidentales quem colorem communiter habeant? 1.10.37. & 52.

Indi innumeri brevissimo tempore Fi-**[[798]]**dem, & Baptismum receperunt Mexici, & in alijs Novi Orbis provincijs, 2.4.20.

Indi Occidentales nullas litteras habuerunt, & quibus modis, & nodis historias suas conservarent, & annos computarent? 1.9.31.

Indi Occidentales an servi capientium effici possent? olim dubitatum fuit, 3.7.1.

Indi Occidentales, exceptis Mexicanis, rarò servitute bello captorum utebantur, 3.7.96. & 103.

Indi barbas sibi expilabant, corpora pingebant, ægrotos deserebant, & ab humanis, & politicis moribus abhorrebant, 2. 7.40.

Indi omnes Occidentales ut plurimùm antropophagi erant, etiam Mexicani, Brasilienses, & Peruani, 2.12.38. & 39.

Indi rebelles, apostatæ, vel se ipsos voluntariè vendentes servi fieri possunt, 3.7. 26. & 60.

Indi Rebelles, Caribes, Canibales, & alij nimis efferati, etsi aliquando servi effici iussi fuerint, posteà tamen hoc abrogatum fuit, & quare? 3.7.59. & 61.

Indi inter alia durissima, quæ a suis Regibus patiebantur servilibus semper, & laboriosis operibus exerceri solebant, ne usquam requiescere possent, 2.16.6.

Indi adeò erant dediti sodomiæ, ut pediconis imaginem pro amuleto gestarent, 2.12.30.

Indi Peruani fassi sunt ob tyrannidem Atahualpæ se à Deo sub iugum Hispanorum missos, 2.12.21.

Indi omnes plurima, & fœdissima peccata contra legem naturalem committebant, 2.12.23.

Indi omnes nunquam aut rarò eâ intentione, aut iustificatione debellati sunt, ut servi effici potuerint, 3.7.72.

Indi rebelles quo pacto compescendi & puniendi sint? 3.7.73.

Indi etiam ob defensionem innocentum, quos in sacrificijs immolabant, debellari posse non videntur, & quare? 2.14.70.

Indi insulæ Hispaniolæ, & Cubæ, & alij ob ruditatem, & memoriæ defectum nihil, aut parum in disciplina Ecclesiastica proficiebant, 2.7.36.

Indi qui nunc sunt, fortunatiores antiquis dici possunt, 2.7.67.

Indi ex doctrina Ioan. Maioris & aliorum, prius comprimendi sunt, ut fides inter eos seminari possit, 2.16.2.

Indi insulæ Hispaniolæ habuerunt notabile oraculum de Hispanorum adventu, 2.2.49.

Indi ex bellis sine licentia Principis illatis, non magis servi effici potuerunt, quàm si à Pyratis vel latronibus caperentur, 3.7. 80.

Indi alieno Orbe reperti, non pertinent ad Pomponij responsum, 3.7.88.

Indi, & Æthiopes quales, & quando servi effici potuerint? 3.7.94.

Indi etiam si venditi dicantur ab alijs Indis, qui eos bello ceperunt, vel quia ipsi se vendiderint, servi esse non possunt, 3.7.104.

Indi ad suam conversionem non tam indigent miraculis, quàm bonis, & prudentibus Prædicatoribus, 2.3.50.

Indi Novi Orbis, & reliqua animalia, quæ in eo reperta sunt, ad eum pervenire potuerunt terrestri, vel brevi navali itinere, & quomodo? 1.10.3.

Indi Novi Orbis quo sensu dici potuerunt ab Isaîa, convulsi, dilacerati, conculcati, terribiles, & expectantes, 1.15.27.

Indi Occidentales cur minores fructus fecerint in Fide, quàm aliæ nationes, quibus olim annuntiatum fuit Evangelium? 1. 15.38.

Indi anteâ Barbari, & efferi, hodie Hispanorum curâ, Religione, & bonis moribus atque artibus admodum pollent, 2.7. 77.

Indi etiam sub proprijs Regibus constituti, ab illorum imperio eximi potuerunt, 2.7.84.

Indi si post Christianam Religionem susceptam graviùs opprimantur, eius suavitatem non credent, 3.8.9.

Indi, supposito quòd naturâ servi essent, iustè suis imperijs, & bonis spoliari posse videntur. 2.7.80.

Indi Occidentales ut plurimùm Barbari, sylvestres, & belluis ferè similes erant, 2. 7.27.

Indi plures in montibus, & speluncis se abdebant, ne ad Christi doctrinam suaderentur, 2.7.37.

Indi hodie peiori conditione esse videntur, quàm Iudæi olim in Ægypti captivitate, 3.8.11.

Indi Novi Orbis si fortè olim lucem aliquam Evangelij habuerunt, eam prorsus suis vitijs, vel barbarie obscurarunt, 1.14. 95.

Indi brevi tempore valdè diminuti reperiuntur, & quid cum Daniele, & D. Paulo de suis miserijs dicere possint? 3.8.15.

[[799]] Indi qualiter humanas carnes condirent, & asservarent, & mirabantur quòd eis non vesceremur, 2.12.37.

Indi videntur damnum pati ex eo quòd alij præter Hispanos ad eos accedere prohibentur, 2.25.41.

Indi si fortem invenissent, & occupassent terras ab Hispanis anteà possessas, earum domini non efficerentur, 2.6.65.

Indi cuiusdam notabilis, & miraculosa historia & conversio, qui in faciem Crucifixi imaginis expuere ausus fuit, 2.5.30.

Indi multò antè quàm Hispani provincias Novi Orbis invenerunt, & occuparunt, ac per consequens veri illarum domini effecti videntur, 2.6.64.

Indi aliqui reperti sunt, qui ultra quinque numerare nesciebant, 2.7.32.

Indi ante adventum Hispanorum omnino infideles erant, 2.10.1.

Indi plures ex fœlicitate, & prosperitate Hispanorum in bellis, Deum verum pro illis stare agnoverunt, 2.4.75.

Indi cuiusdam Mexicani Baptismus, & qualiter eius susceptione fuerit à dæmonis unguibus liberatus? 2.5.39.

Indi rebelles, vel apostatæ efficiuntur de dominio Papæ, aut Principis qui eorum conversioni intendit, 3.4.3.

Indi si, ut oportet, in fide instruantur, fortè non minores fructus quàm Hispani præstabunt, 2.8.68.

Indi, & alij infideles an possint debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam? 2.12.1.

Indi qui hodie dicuntur Occidentales quomodo olim appellarentur? 1.4.2.

Indi, & alij infideles non videntur iustè debellari posse ob esum carnium humanarum, & alia peccata contra naturam, 2. 14.52.

Indi Novæ Hispaniæ exosum habuerunt nomen Christianorum propter damna, quæ ab aliquibus eorum acceperant, 2.17.71.

Indi nulli in Novo Orbe reperti sunt, qui omnino lumine rationis careant, aut monstrosas formas habeant, 2.9.2.

Indi iuvari, & à suis miserijs, & peccatis erui debuerunt, quamvis nostrum auxilium non peterent, & suâ forte contenti viverent, 2.13.89. & 92.

Indi nullo modo belluarum numero haberi debent, 2.9.1.

Indi non potuerunt tyrannidi cruentis sacrificijs, alijs damnis, quæ olim patiebantur, consentire, 1.13.93.

Indi quamvis extranei & remoti ad cognitionem veri Dei, & observantiam legis naturalis ab Hispanis perduci debuerunt, 2.13.80.

Indi non Solem tantùm, & Stellas, sed vilissima quæque & spurcissima animalia, & dæmonem sub varijs, & horrendis formis sibi apparentem adorabant, 2.12.102.

Indi iam ferre non valebant cruenta sacrificia, quæ à suis Regibus, & Sacerdotibus patrio more fiebant, & ideò fidem nostram facilius receperunt, 2.12.94.

Indi omnino Barbari, efferati iustè coërceri, & imperio privari possunt, 2.9.64.

Indi in consessionibus Sacramentalibus & alijs ad Dei cultum pertinentibus qualiter se habeant? 2.8.71.

Indi maiores, quò magis feri, & vitiosi sunt, eò magis ad Fidem suaderi debent, 2.8.64.

Indi Mexicani, alij quàm faciles sint ad Fidem audiendam, & recipiendam? 2. 8.75.

Indi non videntur iustè debellari posse ex causa defensionis, vindicationis, aut punitionis, 2.14.5.

Indi Occidentales ad tres classes optimè, ubi de eorum capacitate agitur, rediguntur a Ioseph. Acosta, & alijs, 2.9.8.

Indi possunt dicere multis ex nostris illud Iob, cap. 15: *Ergo vos estis soli homines, &c,* 2.8.54.

Indi alij ab alijs in plurimis, & plurimum differunt, 2.9.4.

Indi navigia Hispanorum valde mirati sunt, 2.7.42.

Indi tertiæ classis illi vocantur, qui sylvestrem & omnino feram, & barbaram vitam agabant, quorum plures nationes recensentur, 2.9.11.

Indi voluntate suâ Regum Hispaniæ dominium admisisse videntur, 3.4.33.

Indi etiam illi qui magis politici reperti sunt, nostrorum comparatione eo tempore barbari appellari potuerunt, 2.9.3.

Indi secundæ classis vocari possunt Mexicani, Peruani, & alij ex provincijs Novæ Hispaniæ, 2.9.10.

Indi semel conversi, suæ gubernationi relinqui non debent, quare? 3.5.4.

Indi Zelani Simiæ dentem adorant, 2. 14.107.

Indi si puniri possunt pro peccatis contra naturam commissis, pro omnibus puniri posse videntur, 2.14.31.

Indi secundæ classis ob solam barbariem **[[800]]** non possunt debellari, & spoliari, 2.9.16.

Indi plurimi proprios filios, aut parentes epulantur, 2.12.41.

Indi si suæ potestati ac gubernationi relinquantur, facilè in Apostasiam, & antiqua crimina prolabentur, 3.5.7.

Indi primæ classis prætextu sui Barbarismi licitè debellari non possunt, 2.9.13.

Indi cuiusdam miraculosa ultio, quòd in Templo Christianorum cum uxore rem habuit, 2.5.29.

Indi filios procreabant, & incrassabant, ut posteà illis vescerentur, 2.12.42.

Indi Mexicani, & Peruani compti, & politici erant, 2.8.104.

Indi nullâ ignorantiâ excusari possunt, si prædicatores & legatos ad se pacificè missos interficiant, 2.20.32.

Indi non possunt congruenter in fide edoceri, si diversarum nationum gentes hoc ministerio fungerentur, 2.25.53.

Indi, & alij infideles Christi fidem odio habebunt & blasphemabunt, & apostatabunt: si violenter prædicetur, & introducatur, 2.17.70.

Indi qualiter se erga senes, & ægrotos haberent? 2.12.40.

Indi, quantumvis Barbari, non sunt obliti à Deo, qui æqualiter omnium Pater, & Redemptor est, 2.8.82.

Indi Novi Orbis an procedant ab Isaachar quinto filio Iacob? 1.9.76.

Indi cuiusdum immolati mirabilis casus, 2.12.96.

Indi qui ob eam tantùm causam baptismum recipiunt, ut suis Regibus placeant, vel eos imitentur, an sint verè Christiani? 2.18.60.

Indi omnes Occidentales summoperè idololatriæ dediti erant, 2.12.101.

Indi Orientales olim in Germaniam naufragio delati, 1.2.28.

Indi Orientales Ierosolymis convenerunt in Pentecosthe, 1.2.25.

Indi Orientales Romam olim venerunt, & umbras suas mirabantur, 1.2.26.

Indi quamplures non adeò timidi, & inermes erant, ut quidam generaliter tradunt, 2.4.65.

Indi Orientales nunquam bellum alijs moverunt, & rarò susceperunt, 1.3.14.

Indi, nostrorum comparatione, pusillanimes sunt, 2.4.63.

Indi septem Occidentales, in portatili cymba tempestate in Gallium delati, & eorum descriptio, 1.5.13.

Indi Novi Orbis, secundùm plures, procedunt ex incolis insulæ Atlanticæ, quod reijcitur, licèt valdè probetur à Iusto Lipsio, 1.9.56.

Indis ob plures causas potuit bellum legitimè inferri, 3.4.2. & 13.

Indis Chiriguanensibus legitimà bellum inferri potest, secundùm Matienz. & quare? 3.4.6.

Indis ipsis multa & insignia commoda attulit Novi Orbis detectio ab Hispanis facta, 1.16.40.

Indis quantumvis barbaris non denegavit Deus lumen rationis naturalis, 2.13. 69.

Indis cum Chilensibus nihil per blanditiem profecit P. Ludovicus Valdivia, 3. 4.11.

Indis, quæ imputantur scelera, aliæ plures nationes commiserunt, quæ tamen ob ea debellatæ non leguntur, 2.14.53.

Indis tertiæ classis, hoc est omnino Barbaris, & sylvestribus, omnimoda coactio, iurisdictio, & gubernatio Regibus Catholicis competit, 2.9.24.

Indis ob fidem recipiendam, vel ex alijs causis, quæ gravissimæ, & urgentissimæ non essent, nunquam Reges nostri iniurias fieri permiserunt, 2.18.18.

Indis succenseri non potest, quòd primo adspectu Hispanos, & eorum equos, navigia, litteras, & alia inventa mirati sunt, 2. 8.92.

Indis gravissima damna inferunt, & intulerunt, qui eos esse incapaces affirmant, 2.8.62.

Indis Novi Orbis nullatenus fuisse annuntiatum Evangelium usque ad Hispanorum adventum plurimi tradunt, quorum dicta recensentur, 1.14.73.

Indis si ob barbaram & sylvestrem vitam bellum inferre liceret, idem licuisse dicendum esset in alijs plurimis nationibus, quæ olim non minus barbaræ fuerunt, 2.8.15.

Indorum Orientalium servitus, aut libertas non ex Regni Castellæ, sed Lusitaniæ legibus & ordinationibus iudicanda videtur, 3.7.114.

Indorum tyranni rarò in suis imperijs consenuerunt, 2.12.20.

Indorum omnium historiæ antiquæ parum fidei habêre possunt, 1.9.32.

Indorum, & aliorum infidelium conversio, si more, & modo Apostolico fieri potest, absque dubio utilior, & laudabilior erit, 2.18.1.

[[801]] Indorum Occidentalium barbaries, feritas, & rusticitas testimonijs plurimorum Auctorum comprobatur, 2.7.28.

Indorum traditiones in rebus antiquis parum fidei habêre debent, & quare? 1.14. 92.

Indorum conversionem quàm appositè, & opportunè Deus ordinavit tempore Regum Catholicorum, 2.3.28.

Indorum de litteris, & scriptura Hispanorum admiratio, & iudicium, 2.7. 45.

Indorum Novi Orbis ita facilis, & brevis ad Fidem conversio, vicem obtinet plurimorum miraculorum, ex Balthas. Chavasio, & alijs, 2.4.17.

Indorum de origine nihil certi affirmari potest, & quòd multis modis initium habêre potuerunt, 1.10.1.

Indorum eximiam, & insuperabilem barbariem, ac feritatem, & alia plurima animi, & corportis vitia coram Imper. Carolo V. Episcopus Darienis Fr. Thom. Ortizius, & alij vehementer exaggerarunt, 2 7.39.

Indorum mores, & proprietates, & in quibus Iudæis similes sint, 1.9.69.

Indorum simplicitas & barbaries multum aliquando Hispanis profuit, 2.7.47.

Indorum barbarie, & feritate suppositâ, iustum, & ipsis valde utile fuit, Hispanorum imperio gubernari, 2.7.66. & 79.

Indorum pro salute, & conservatione quæ statuuntur, eis plerumque nociva esse solent, quod eorum peccatis aliqui tribuunt, 3.6.68.

Indorum secundæ classis barbaries, & status exegit, ut plantatâ inter eos fide Reges nostri supremam eorum gubernationem acciperent, 2.9.19.

Indorum plurimi non ob sævitiam Hispanorum, sed pestiferis morbis, & alijs varijs causis perierunt, 3.6.63.

Indorum Sanctæ Crucis de la Sierra miraculosa conversio, 2.5.24.

Indorum vitia, & scelera summatim congeruntur, verbis Patris Iosephi Acostæ, 2. 13.1.

Indorum, & Hispanorum Respublica hodie una est, & mutuò se iuvat, 3.5. 25.

Indorum Novi Orbis conversio mediâ quadam viâ curanda fuit, 2.19.3.

Indorum ob maximas, & inveteratas iniquitates, & ut via aperiretur Evangelio, Deus Hispanorum victorias, & dominationem disposuit, 2.13.66.

Indorum sacrificia eo crudeliora erant, quòd etiam virgines, & infantes filios immolabant, 2.12.74.

Indorum, Mexicanorum, Peruanorum, & aliorum similium capacitas, & conditio magnum fructum in Fide Catholica, & politicis moribus, si benè instituantur, promittit, 2.9.18.

Indorum hebetudo, & rusticitas ex quo proveniat? 3.8.87.

Indorum, & Hispanorum Respublica ubi iuncta esse cœpit, eorum gubernatio multis de causis Regibus Hispanis concedi debuit, 2.9.30. & 42.

Indi primæ classis censeri possunt Sinenses, Iaponij, & alij Orientales, 2.9.9.

Indorum maior utilitas in externis mercibus comparandis non est considerabilis, respectu damnorum, quæ ex commercio extraneorum recipere possent, 2.25. 68.

Indorum natura, & differentia pœnitus animadversa fidei, & quarumlibet artium capaces reperti sunt, 2.8. 52.

Indorum capacitas & docilitas, & in fide suscepta pietas, & progressus multorum Scriptorum testimonijs, & argumentis confirmantur, 2.8.53.

Indorum proprij, & antiqui domini, cùm hodie non extent, possunt Reges nostri, extante præcipuè concessione Pontificis, eorum Regna possidere, 3.4.39.

Indorum Reges legitimè suo more creati ob solum tyrannidis vitium suis imperijs ab Hispanis privari potuisse non videntur, 2.14.46. & 48.

Indorum vitia, religionis & doctrinæ insinuatione, magis quàm armorum terrore tollenda fuerunt, 2.14.39.

Indorum primò detectorum færitas effecit, ut illis, & reliquis, multa damna inferrentur, & de omnibus in susceptione & progressu Fidei, & morum politicorum parum speraretur, 2.8.51.

Indorum ruditas, & barbaries multis rationibus excusantur, 2.8.69.

Indorum præcipua vitia aliquibus Regijs schedulis comprehenduntur, 2.12. 27.

Indorum barbaries, & ruditas miserationem potiùs quàm punitionem requirit, 2.8.85. & 90.

Indorum omnium Principes, & Reguli **[[802]]** tyranni erant, & quomodo? 2.12.4.

Indorum parvuli bonam, & suavem indolem habent, & Hispanis pueris dociliores, & frugaliores sunt, 2.8.57. & 63.

Indorum, & aliorum Barbarorum conversio, quia aliquâ coactione eget, refertur ad tertiam legationem Parabolæ D. Lucæ 2.16.98. & 100.

Indorum omnium crudelissima, & cruentissima hominum, & infantium sacrificia ex relatione Iosephi Acostæ, 2.12. 58.

Indorum prædicatores non peccant, si vestibus ornatioribus, & cibis lautioribus utantur, ut eos pluris Barbari æstiment, & sic meliùs ad Fidem alliciant, 1.18.65.

Indorum salus desperanda non est, quos iam Deus ad Evangelium vocare videtur, 2.19.23.

Indorum in Templis asservabantur, qui præposterâ libidine uterentur, 2.12.29.

Indorum Occidentalium debellationem, & spoliationem prætextu infidelitatis multi Auctores spicificè negant, 2.10. 46.

Indos voluntariè consensisse in tyrannides, sacrificia, & alia damna, quæ sub antiquis dominis patiebantur, falsum esse probatur.

Indos non esse veros homines, nec capaces fidei Christianæ aliqui falsò, & erroneè principio detectionis Novi Orbis disseminarunt, 2.8.50.

Indos servos effici non posse certior sententia est, & qui Auctores eam expressè sequantur, 3.7.33. & 53.

Indos qui omnino barbaros, & brutis similes affirmabant, de quibus intelligendi sunt? 2.9.12.

Indos qui incapaces esse dicunt, eos parum tractarunt, & agnoverunt, 2.8.61.

Indos primis illis temporibus pravi Duces, ac milites sub varijs, & iniustis coloribus captivabant, 3.7.61.

Indos destruunt multi, qui struere debent, & quid de illis cum Isaîa, & Davide dicere possint? 3.8.25.

Indos, & alios infideles debellari posse propter peccata contra naturam probabiliter affirmari potest, 2.15.26.

Indos non aliter potuisse ad Fidem converti, quàm si priùs domarentur & debellarentur, multi Auctores expressè testantur, 2.16.45.

Indos infideles Novi Orbis, & eorum Regna, & provincias potuisse ab Alex. VI. Regibus Catholicis dari, plurimi Auctores fatentur, 2.23.63. & 68.

Indos carnibus humanis vescentes Hispani occidere, & captivare solebant, 2.12. 51.

Indos brevi prorsus absumendos esse quidam vaticinati sunt, 3.6.67.

Indos hodie gratam, & ratam habêre Regum Hispaniæ dominationem multis probat Ioan. Matienz. 3.4.38.

Indos infideles vi præcisâ, & absolutâ per bellum, aut alio modo ad Fidem convertere nunquam Hispani voluerunt, nec cogitarunt, 2.18.16.

Indos Occidentales causâ fidei introducendæ, & propagandæ debellari non posse, qui specialiter tractent? 2.17.2.

Indos, qui barbari sunt, & agrestes, severitate salutari compelli posse in Ecclesiæ gremium intrare, 2.18.8.

Indos procedere ab ijs, qui datâ operâ, vel fortuitò ad regiones Novi Orbis olim navigarunt, multi opinantur, qui reijciuntur, 1.9.44. & 48.

Indos Novi Orbis quidam tradunt procedere à Phœnicibus, & Carthaginensibus, vel à Romanis, & alijs nationibus, remissivè, 1.9.55.

Indos omnes Occidentales barbaros, squalidos, & abiectissimos esse scribit Fr. Gregor. Garcia Dominican. 3.8.34.

Indos Occidentales ab Hesperio XII. Hispaniæ Rege, & Hispanis ab eo missis originem trahere putat Ovetus & alij, 1.9.59.

Indos suæ propagationis initia ignorare mirum non est, & quare? 1.9.35.

Indos Novi Orbis à Iudæis, à Salmanassare captis procedere, multi arbitrantur, & quare? 1.9.67. & 70. & reprobantur, num. 71.

Indos Occidentales ex terra primum, vel putri aliqua materia formatos, aliqui erroneè putarunt, 1.9.37.

Indos Occidentales originem ducere ex posteris Chami silij Noë aliqui tradunt, 1.10.35.

Indos olim nonnulli veros homines non esse, nec Fidei Christianæ capaces sibi persuaserunt, 2.7.38.

Indos quantumvis malos, & tyrannos, suis rebus spoliari non potuisse, multi asseverant, 3.6.70.

Indos hyssopo aliquando ab Hispanis Sacerdotibus baptizatos fuisse, an verum sit? 2.4.26.

[[803]] Indos Novi Orbis ex pluribus partibus ad eum transire potuisse, & maximè ex Orientalibus, aut Sinis, & Tartaris, 1.10. 30.

Indos Occidentales, sicuti & Orientales, ab Ophir genus ducere putat Arias Montanus & alij, 1.10.31.

Indus quidam invocato nomine *Virginis Mariæ* à fulmine liberatur, tribus alijs socijs eius ictu pereuntibus, 2.5.34.

Indus quidam Canibalis trecentum homines esitaverat, 2.12.36.

Indus Christianus, pro mortuo iam deploratus, surrexit, & plurima & miranda de vita futura narravit, 2.5.41.

Indus fluvius quot alios in se recipiat, & quot hostijs in Oceanum ingrediatur? 1. 1.30.

Indi fluminis magnitudo, & an & quatenus Gangem, & Nilum excedat? 1. 1.29.

Inducta ad augmentum non debent operari diminutionem, 3.1.59.

Infans homo est, & eius occisio lege Corneliâ vindicatur, 2.12.88.

Infantes ante septimum diem necari solebant, & cur eo tempore baptizari, & nomina sumere cœperint? 2.12.91.

Infantes in ludibrium passionis Christi sæpè Iudæi crucifixerunt, & de illo oppidi de la Guarda, & altero Vrbis Cæsar-Augustanæ, 2.20.85.

Infanticidia cur olim Christianis impicta? 2.12.93.

Inferior ratio debet servire fortiori, 2. 9.27.

Inferiorum Ordinum culpæ ad desides Rectores deferuntur, 3.8.27.

Infidelitas Deo maximè invisa est, 2.10. 35.

Infidelitas in ijs, quibus fides annuntiata non est, non habet rationem peccati, 2.10. 77.

Infidelitatis peccatum cæteris gravius reputatur, 2.10.28.

Infidelitatis peccatum gravissimum est, & quare? 2.16.19.

Infidelitatis tempore, quæ quis illicitè habuit, ea etiam Christianus effectus restituere debet, 3.7.105.

Infidelis licèt peccet baptismum ob pretium sibi datum recipiens, non tamen peccat ille, qui eum invitat, 2.18. 46.

Infidelis, qui amore alicuius puellæ fidelis ductus, simulatè se baptizari permisit, & cum ea matrimonium contraxit in baptismo, & matrimonio perseverare in foro contentioso cogendus erit, 2.18. 56.

Infideles priùs quàm debellentur, de suis erroribus admonendi sunt, 2.15.52.

Infideles rectè possunt privari dominio supra fideles, 2.11.60.

Infideles secundùm veriorem, & communiorem opinionem habent iura, & effectus patriæ potestatis, 2.17.27.

Infideles subditi vi indirectâ, & causativâ benè possunt ad Fidem deduci, 2. 18.38.

Infideles possunt pecunijs, donis, & muneribus ad Fidem allici, 2.18.40.

Infideles degentes in terris Christianorum licitè possunt secundùm sententiam aliquorum directè ad Fidem Christianorum compelli: quæ tamen non probatur, 2. 18.37.

Infideles licèt expugnari non possint, ut credere compeliantur, expugnati tamen, benè hortari possunt ad credendum, 2.18. 23.

Infideles si fidelibus transitum negent ad alias Provincias, in quibus prædicare velint, licitè possunt debellari, 2.20. 57.

Infideles quamvis Ecclesia non puniat, benè tamen punire potest, & debet Hæreticos, Schismaticos, & Apostatas, & quare? 2.19.48.

Infideles non solùm habent dominia & imperia ex permissione Dei, sed etiam ex eius concessione, & approbatione, 2. 11.39.

Infideles multa opera præstare possunt, quæ sint undecunque bona, 2.11.50.

Infideles non minus obligati sunt ad fidem sibi propositam recipiendam, quàm fideles ad eam prædicandam, & extendendam, 2.16.17.

Infideles, hodie etiam, magis virtutibus quàm signis Prædicatorum movebuntur, & quare? cum D. Chrysost. 2.19.28.

Infideles quamvis peccent non recipiendo fidem, non tamen possunt à fidelibus hoc prætextu puniri, 2.19.10.

Infideles subditi Principibus Christianis, absque dubio compelli possunt ad deserendam idololatriam, & alia vitia contra naturam, 2.15.3.

Infideles, qui nihil de vera fide audierunt, qualiter excusentur? 2.16.22.

Infideles nullo modo ob fidem propa-**[[804]]**gandam, & recipiendam debellari, aut compelli posse, plurimi Auctores sentiunt, quorum dicta latè expenduntur, 2.17.1.

Infideles licitè possunt ad Fidem per efficacem, & importunam etiam suasionem compelli, 2.19.57.

Infideles debellari licitè possunt, maximè si intervenerit auctoritas Papæ, 2. 10.4.

Infideles ad fidem audiendam compelli posse negat Sotus, Valencia, & alij ex eo quòd ad eam recipiendam compelli non possunt, 2.20.16.

Infideles apud Christianos degentes Ecclesia suaviter tractari præcipit, & quare? 2.11.28.

Infideles etiam ad Ecclesiæ gubernationem spectant, 2.23.115. & 141.

Infideles, Iudæi, & Idololatræ non habent verum dominium, & eorum bona pertinent ad Ecclesiam, quæ ratione publicæ utilitatis potest illos privare iure suo, quia illa habent ut peculium, 2.23. 54.

Infideles ob solam infidelitatem, & idololatriam ad iudicium Ecclesiæ pertinêre plures tradunt, 2.23.139.

Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt, 3.6.21. & 2.10.5.

Infideles, & Barbari suis legibus tam in pace, quàm in bello reguntur, & nostrarum laqueis non innodantur, 3.7.29.

Infideles ubi convertuntur ad Fidem filij Dei, & liberi fiunt, unumq́ue in Ecclesia, & in Christo cum cæteris fidelibus corpus constituunt, ex D. Paul. & Clement. Alexand. 3.7.41.

Infideles per Papam in quibus causis puniri, & iudicari possint, ex sententia Covarruviæ, & aliorum, 2.23.3.

Infideles cùm extra ovile Christi reperiantur, nullum legitimum dominium, neque iurisdictionem habere possunt, 2.10. 17.

Infideles & Saraceni crimen sodomiæ committentes puniri possunt à Principe Ecclesiastico, 2.15.41.

Infideles, apostatæ, rebelles, vel Fidem impedientes iustè debellari possunt, 3.4.13.

Infideles sibi subditos à suis Regnis, & dominijs Princeps Christianus ex iustis tantùm causis expellere potest, 2.19.78.

Infideles ob peccata contra naturam subijciuntur punitioni cuiuslibet Principis Christiani, 2.15.34.

Infideles ob solam infidelitatem suis Regnis, & dominijs privari non posse multis rationibus, & auctoritatibus suadetur, 2. 10.41.

Infideles quamvis cogi non possint ad Fidem recipiendam, cogi tamen possunt ad eam audiendam, & eius prædicationem, & propagationem non impediendam, 2. 20.1.

Infideles non debent habêre fideles sibi subiectos hodie auctâ Ecclesiæ potestate, sed potiùs ex converso, 2.10.38. & 40.

Infideles debellari possunt ob immolationem, aut comestionem hominum, quamvis ij, qui immolantur, aut eduntur sint delinquentes, & aliàs ad mortem damnati, 2. 15.8.

Infideles idololatræ qualiter convincendi, sive expugnandi sint, iuxta glossam Interlinealem, 2.14.117.

Infideles, qui ipsi baptizari nolunt, an suaderi possint, ut filios suos offerant baptizandos? 2.17.42.

Infideles non posse debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam multi Doctores affirmant, 2.14.2.

Infideles omnes indistinctè debellari possunt, si tyrannidem exercent, & innocentes opprimunt, vel sacrificant, aut edunt, 2.15.4.

Infideles nobis non subiecti idololatriæ causâ non videntur posse puniri, aut debellari, 2.14.96.

Infideles corrigere tenemur, non solùm ut fidem recipiant, verùm ut à peccatis contra naturam desistant, 2.13.84.

Infideles ob solum vitium infidelitatis verum dominium suarum rerum & provinciarum non habêre, & licitè eis spoliari posse Hostiens. & alij plurimi, & gravissimi Doctores scribunt, 2.10.2.

Infideles plures ab Hispanis in Novo Orbe ad Fidem redacti sunt, quâm in Europa tota per hæreticos ab ea alienati, 2. 25.16.

Infideles ubi puniri, & debellari posse dicimus ob peccata contra naturam, intelligendum est de his quæ committunt postquàm moniti sunt, ut ab illis desistant, non de præteritis, 2.15.53.

Infideles nobis non subiecti dubium est an propter solam idololatriam debellari possint? 2.15.2.

Infideles convertendi cura præcipua tangit Romanum Pontificem, & Christia-**[[805]]**nos Reges ac Principes, 2.16.40.

Infideles licèt de præsenti turbentur, vel indignentur ob id quòd eos compellamus ad observandam legem naturæ, perseverandum tamen est propter spem boni futuri, 2.15.55.

Infideles ex sententia D. Augustini, & Clement. non videntur habere posse veram Rempublicam, neque bona, 2.10.27.

Infideles sunt servi, & filij ancillæ, & sic dominij incapaces, 2.10.20.

Infideles qui, & quando privari possint dominio quod habent supra fideles? 2.11. 55. & 58.

Infideles gravioribus pensionibus, & tributis onerari possunt, ut ad Fidem alliciantur, 2.16.106.

Infideles non tenentur Fidem sibi prædicatam credere, nisi rationibus, aut miraculis convincantur, 2.4.12.

Infidelibus quibus, & quando bellum licitè inferri possit? 2.19.34.

Infidelibus ut ad Fidem alliciantur, blandiendum, non irascendum, multis Sanctorum testimonijs probatur, 2.17.93.

Infidelibus vitam donare eâ conditione si baptizentur, usu receptum est, 2.18. 44.

Infidelibus, & impijs iure Divino dominia, & imperia concedi videntur, eisque parendum esse, docemur, 2.10.61. & 67.

Infideles, qui nihil de Fide audierunt, infidelitatem negativam inculpabilem habent, 2.17.61.

Infidelibus Fidem prædicare & peccata eorum velle punire contraria videntur, 2.14.37.

Infidelibus quando pacem dare, aut fœdera cum illis inire possimus, etiam inconsulto Romano Pontifice, 3.4.31.

Infidelibus semel conversis, si apostasiæ crimen timetur, potest Papa Principes fideles assignare, 3.5.8.

Infidelium extra Ecclesiam positorum peccata divino iudicio punienda relinquuntur, 2.14.22.

Infidelium malas leges vitare, vel emendare Christiani tenentur, 3.7.107.

Infidelium respectu Christus Petro, & eius successoribus solam curam prædicationis præcepisse videtur, 2.33.18.

Infidelium Regna ad Fideles iusta ex causa auctoritare Pontificis transferri possunt, 2.11.7.

Infidelium provincias non solùm ubi anteâ Christianorum fuerunt, sed etiam noviter repertas, & nunquam à Catholicis occupatas Pontifex concedere potest sub ea conditione, si capiantur, 2.23.132.

Infidelium bona sine causa Papa non tollit, 2.4.5.

Infidelium omnia opera, qui peccata esse dicunt, qualiter accipiendi sint? 2.11. 52.

Infidelium provincias à quovis Principe Christiano, etiam sine licentia Pontificis, converti, & subiugari posse multi tradunt, 3.1.51.

Infidelium etiam nobis subditorum ritus tolerandi sunt, si Christianæ Religioni non adversentur, 2.14.30.

Infidelium opera omnia ideò peccata esse dicuntur, quia in Deum non referuntur, 2.10.33.

Infidelium, maximè Indorum, templa, & idola, an & quando liceat Christianis Prædicatoribus, qui inter eos ambulant, destruere, & demoliri? 2.20.87. & 92.

Infidelium personæ, & bona ex sententia multorum non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus Papæ subduntur, 2.23.16.

Infidelium omnes actiones esse peccata concludere videtur D. August. & alij sancti Patres, & Gregor. Ariminens. 2.10. 32.

Ingenia hominum melius suavi, & facili fræno reguntur, ex Seneca, 2.17. 89.

Ingenia hominum miserijs, & calamitatibus stolida fiunt, 2.8.86.

Inimicos etiam diligere, & iuvare debemus, cùm sint naturæ nostræ participes, 2. 13. 82

Iniqui apud D. Paulum sumuntur pro infidelibus, & Sancti pro fidelibus, 2. 10 31.

Initia rerum magnarum solent esse minima, 1.5.18.

Initio quod nullum, vel vitiosum est, tractu temporis non firmatur, 3.3.40. & quando hoc fallat, num. 43.

Iniuriam, & peccatum alterius, qui non excusat, cùm possit, tam est in vitio, quàm ille qui facit, 2.13.16.

Iniuriæ sunt quibus gratiæ debentur, 2. 7.70.

Iniurias Indis factas Deus miraculosè aliquando vindicavit, 3.8.34.

Innocentes per accidens in bello iustis **[[806]]** de causis suscepto sine peccato occiduntur, 2.15.22.

Innocentius IV. noluit sua commentaria iuris decisivè auctoritatem habere, 2. 10.43.

Innocentij nobilis doctrina in materia acquirendæ iurisdictionis expenditur, 2.25. 87.

Innocentij IV. auctoritas qualis, & quanta sit? 2.10.42.

Innocentius etiam sentire videtur infideles ad Papæ iurisdictionem pertinere, 2.10.22.

Innocentij sententia verior, & communior videtur, 2.11.35.

Innocentij opinio reiecta esse ab aliquibus videtur, & quod ipse sibi contrarius fuerit, 2.11.4.

Inquisitores causarum Fidei non puniunt infideles non baptizatos, sed eos tantum, qui a fide semel professa recesserunt, 2.19. 49.

Insipientes, & ebrij comparatio, & quòd illis servitus convenit, & libertas recidenda est, 2.9.70.

Insipientiam deteriorem servitute esse quibus rationibus probet D. Ambros. 2.7. 62.

Inspiratio detectionis & conversionis Novi Orbis non destituitur Scripturæ, & miraculorum auctoritate, ut Victoria putavit, 2.3.47.

Inspirationes, & missiones, quæ divinæ esse creduntur, multoties sunt diabolicæ, & sallaces, 2.3.33.

Inspirationes, & revelationes non sunt respiciendæ, quando circa res graves, sanctas, & utiles interveniunt, 2.3.43.

Insula Sancti Laurentij quando reperta? 1.3.36.

Insula de la Trinidad describitur, 1.6. 16.

§. Insula instit. de rerum divis. exornatur, 1.4.32.

Insula Sancti Ioannis de Puerto Rico, sive Borriquena describitur, 1.6.14.

Insula septem urbium dicitur reperta, & habitata a septem Episcopis, & Hispanis Maurorum classem fugientibus, 1.9. 47.

Insularum Iaponij, Lequij, Bornei, Iavarum, & Philippinarum detectio, & magnitudo, 1.3.45.

Insulas, & terræ tractus plures mare submergere solet, & alias etiam detegere, 1.4.16.

Insulas maris cur hîc, atque illîc Deus collocaverit ab initio mundi, 1.10.8.

Insulæ Sancti Dominici, sive Hispaniolæ descriptio, & nominis error, 1.6.10.

Insulæ plures diluvij tempore enatæ, & immutatæ: posteà verò rarò, 1.4.31.

Insulæ de Arguin, & *de Cabo Verde* repertæ, 1.3.19.

Insulæ nomen quid propriè significet, & unde dicatur? 1.8.22.

Insulæ *de Cabo Verde* an eædem ac Fortunatæ, 1.3.20.

Insulæ Oceani Atlantici ab Hispanis detectæ innumerabiles sunt, & aliquæ amplissimæ, & opulentissimæ, 1.6.9.

Insulæ de Fernan Pò, Anni Boni, Sancti Thomæ, & aliæ quando repertæ? 1.3.24.

Insulæ Salomonis quæ, & quando detectæ? 1.6.66.

Insulæ plures hodie reperiuntur in mari Atlantico, 1.4.30.

Insulæ dictæ, *Iardin de la Reina, & los Lucayos* describuntur, 1.6.13.

Insulæ *de Cabo Verde,* quas Hesperides aliqui vocant, & insula D. Thomæ sub Æquinoctiali vacuæ, & desertæ à Lusitanis inventæ sunt, 2.6.83. & aliæ num. 85.

Insulæ maris, & quæ posteà in illis ædificantur primo invenientium, & occupantium fiunt, 2.6.19.

Insulæ maris dominium licèt primó occupanti quæratur, suprema autem eius iurisdictio ei competit, qui in illo mari imperium habet, 2.6.21.

In insulis Dei sapientiam elucere cur dixerit August. 1.10.9.

Integrum est iudicium quod plurimorum sententijs confirmatur: 3.2.31.

Intellectus rei gerendæ aptior ille dicitur, qui magis conducit, ad meliorem, & faciliorem executionem rei de qua agitur, 3.1.33.

Intentio recta in bellis semper requiritur, & laudatur, 2.19.33.

Intentio bona non excusat eum, qui illicita facit, 2.19.9.

Inveniendis inventa non obstant, secundùm Bald. 1.12.15.

Inventa de novo plurima, & utilissima omnibus sæculis leguntur, & aliqua eorum exempla, 1.12.16.

Inventionis primæ titulus solus non sufficit ad rem aliquam acquirendam, nisi eius etiam apprehensio, & occupatio sequatur, 2.6.17.

Inventionis, & occupationis primæ titu-**[[807]]**lus licèt prosit Hispanis ad provincias Novi Orbis, quas ab Indis possessas, cultas, & habitatas invenerunt, proderit tamen quoad desertas, & vacuas, 2.6.80.

Invidi, & novatores Indiarum retentionem mordent, quorum calumniæ referuntur, & refelluntur, 3.6.2. & sequentibus.

Invidia gloriæ, & virtutis comes, semper præclara aliorum facinora calumniatur, 1.16.94.

Invito beneficium non confertur, 2.13. 90.

Invitos etiam, ac nolentes servare pulcherrimum est opus ex Seneca, & Cassiodoro, 2.13.99.

D. Ioannes Evangelista Templum Dianæ Ephesinæ solâ oratione destruxit, 2.20. 96.

D. Ioannem in India Orientali prædicasse aliqui tradunt, 1.2.37.

D. Ioan. locus: *Pasce oves meas,* exponitur cum Innocen. Roffens. Leont. Bernar. Theophyl. & alijs, quorum verba citantur, 2.23.141. & 142.

B. Fr. Ioannes à Sancto Francisco, & Frat. Hieronymus de Mendieta linguam Mexicanam repentè, & nullo studio adhibito assecuti, & locuti sunt. 2.5.11.

B. Fr. Ioannis à Sancto Francisco notabilis historia circa cuiusdam dæmonis expulsionem, 2.4.93.

Excellentissimus Dominus ac Domin. Ioannes de Mendoça & Luna, Montium Clarorum Marchio laudatur, 3.1. 78.

Dom. Licentiat. Ioannes Ortizius Cervantes Regij Fisci Patronus meritissimus in Cancellaria novi Regni Granatensis laudatur, 2.9.63.

Dom Licentiat. Ioannes Ortizius Cervantes in Conventu novi Regni Granatensis fisci Patronus librum peculiarem de supremis Consilijs Regum Hispaniæ edere parat, 3.2.9.

Dom. Ioannes â Sancta Cruce Senator Panamensis laudatur, & eius infœlix mors, 1.7.48.

Pat. Ioannes Mariana laudatur, & à reprehensione Fr. Ioan. à Ponte defenditur, 2.8.49.

Pat. Ioannis Marianæ elegantissima verba de agrestibus & feris moribus Hispanorum antiquorum, 2.8.48.

Pat. Ioannis Pinedæ iudicium de Regione Ophira, 1.13.17.

Pat. Ioannis de Salas summarium in indice parum cautè scriptum notatur, 2. 23.8.

D. Ioannis 2.3. verba explicantur, 2.5. 47.

Ioan Baptista Valençuela in explicatione loci Ciceronis de bello pro fide suscipiendo notatur, 2.16.68.

Ioannes Azorius, & alij qualiter distinguant in articulo debellationis Indorum, & infidelium ob peccata contra naturam, 2.15.28.

Ioannes Metellus deridet eos, qui volunt inter Indos sine armis prædicare, & historiam circa hoc enarrat, 2.18.6.

Ioan. Baptista Ramusius notatur, 1.5.2.

Ioannes del Caño Canonicus Salmant. laudatur, 1.14.4.

Ioannes Boterus plura de Indorum Occidentalium barbarie, & incapacitate recenset, 2.7.31.

Ioannes Boterus ob licentiam militum in destruendis idolis Indorum eosdem Indos faciliùs ad nostram Religionem adductos tradit, & quare? 2.20.98.

Ioannes Boterus quid sentiat de ingenio Indorum, & de modo conversionis eorum? 2.16.48.

Ioannes Bodinus agnoscit plenum dominium Indiarum Occidentalium ab Alexand. VI. Regibus Hispaniæ concessum, 3.1.39.

Ioannes Bodinus pluribus Regibus sine causa supremam dominationem negare solet, 3.1.41. Vide alia supr. verb. *Bodinus.*

Ioannes Matienzus quos libros ediderit, & qualiter referat se in uno eorum de Indorum debellatione defendenda latè tractare? 2.1.35.

Ioannes Matienzus scripsit librum Hispano sermone de moderatione Regni Peru, & quid de eo Auctor censeat? 2.1.36.

Ioannes Fernandez a Velasco Excellentissimus Castellæ Comestabilis laudatur, 1.14.35.

Ioannes II. Rex Lusitaniæ mittit legatos in Indiam ad quærendum Præti. Iannem, 1.3.28.

Ioannes II. Lusitaniæ Rex mittit exploratores navigationis in Indiam, 1.3. 27.

Ioannes II. Rex Lusitaniæ multum profecit in navigationibus Indiæ Orientalis 1.3.25.

Ioannis III. Lusitaniæ Regis elegantissima, & pijssima epistola ad eius in India proregem, 1.3.61.PRSS

Ioannes Lupus de Palacios Rubios fecit generalem quandam requisitionem, sive protestationem, quâ Indis præcipuè intimabatur, ut Romani Pontificis obedientiam, & potestatem agnoscerent, 2.24.31.

Ioannes Lupus de Palacios Rubios peculiarem tractatum fecit de insulis maris Oceani, 2.23.64.

Ioanni Sebastiano à Cano honores, & insignia à Cæsare conceduntur, 1.5.41.

Ioannis Sebastiani à Cano, & sociorum reditus in Hispaniam cum nave victoria post universum Orbem circumdatum, 1.5. 39.

Ioannis Hus error, affirmantis imperium non pendere ab Ecclesia, in Concilio Constantiensi damnatur fuit, 2.22.27.

Ioannis Lerij Burgundi levis coniectura de origine Indorum Occidentalium, 1. 10.36.

Ioannis Ginesij à Sepulveda vita, & scripta, præsertim quæ de iustitia debellationis Indiarum vulgavit, 2.1.28.

Ioannis Voerthusij notanda verba de inventione Novi Orbis, 1.16.9.

Iob cap. 28. prænuntiasse videtur detectionem, & conversionem Novi Orbis, & proponitur eius brevis paraphrasis, & expositio, 1.15.62.

Iob locus cap. 34. de Regno Hypocritæ explicatur, 2.11.16.

Iob locus cap. 15. vers. 19. explicatur, 2. 20.70.

Iob verba cap. 15. vers. 10. explicantur, 2.12.15.

Iobab filius Iectan videtur incoluisse Regionem Paria, 1.13.11.

Iosaphat consulto Domino pugnavit contra Regem Moab in auxilium Regis Ioram, 3.4.29.

Ioseph qui fidelis erat, totam Ægyptum Pharaoni infideli tributariam fecit, & in eo non peccavit, 2.10.64.

Ioseph Acosta quæ axilia, quasve militares expeditiones admittat, ut Fides tutò inter Barbaros prædicari possit? 2.18.12.

Ioseph Acosta putat habitatores Novi Orbis non esse valdè antiquos, & ab hominibus sylvestribus propagatos, & id qualiliter accipiendum? 1.10.17.

Ioseph Acosta, Abraham Ortelius, Maluenda, & alij meritò mirantur hunc Novum Orbem adeò magnum, & divitem antiquos tot sæculis latuisse, 1.11.3.

Iosephi Acostæ de Indorum Occidentalium ruditate, & feritate iudicium, 2.7.29.

Iosephi Acostæ scripta laudantur, 2.1.40.

Iosephi Acostæ elegans testimonium expenditur de causis difficultatis, aut impossibilitatis prædicandi Apostolico modo inter Indos, 2.18.7.

Isaachar, & eius posteris, quæ pater Iacob prædixit, Indis omnino convenire videntur, 1.9.77.

Isaachar Tribus terram optimam Cananææ possedit, & Asinum pro insigni sui vexilli portavit, 1.9.78.

Isabella Roderici solo Crucis signo plures Cortesij milites sanavit, in Mexicano bello graviter saucios, 2.5.20.

Isaias Propheta vocatur Apostolus & Evangelista, & eius scriptura multa continet Sacramenta, 1.15.18.

Isaîæ locus cap. 60. & aliaque loquuntur de dominio Christi, qualiter accipienda? 2. 11.38.

Isaîæ locus expenditur, & exornatur, 1. 8.82.

Isaîæ Vaticinium cap. 60. exponitur, & conversionem Novi Orbis prænuntiasse probatur, 1.15.41.

Isaîæ locus cap. 16. vers. 4. explicatur, 2. 12.17.

Isaîæ prophetiæ cap. 43. & 51. pro conversione Novi Orbis considerantur, 1.15. 10.

Isaîæ locus difficillimus ex cap. 18: *Væ terræ cymbalo alarum,* &c. latè explicatur, & elegans eius Paraphrasis, 1.15.20. & 25.

Isaîæ prophetia cap. 23.35. & 39. de locorum desertorum habitatione & cultura, in Ecclesia Novi Orbis impleta est, 2.6.86.

Isaîæ vaticinium ex cap. 66. expenditur. & de conversione Novi Orbis per Hispanos facienda explicatur, maximè secundùm editionem Vulgatæ, 1.15.43. & 48.

D. Isidorus Hispalensis, qui floruit temporibus Sisebuti, eius factum etiam tunc prudentioribus non fuisse probatum affirmat, 2.19.84.

D. Isidorus divinæ legi tribuere videtur innoxij transitus concessionem, 2.20.75.

D. Isidorus Antipodes fabulosos appellat. 1.11.30.

D. Isidorus, & Augustinus qualiter bellum iustum definiant? 2.6.54.

D. Isidorus quid senserit de facto Sisebu-**[[809]]**ti Iudæos sui Regni baptizari cogentis, 2. 18.35.

Israëlitæ quibus rationibus potuerunt debellare, spoliare Amorrhæos, Chananæos, & alios, 1.14.114.

Isthmus Panamensis utrumque Oceanum dividens Leucas septem habet, 1.8.48.

Isthmus Panamensis ut persodiatur, & canali per eum aperto uterque Oceanus communicetur, sæpê tractatum est, & an id possibile sit? 1.8.50.

Isthmi lapides, quem Gnidij perfodere tentarunt, in fodientium oculos resilibant, & quid Oraculum responderit, 1.8.59.

Isthmum Panamensem, aut alium aperire ad utrumque Oceanum communicandum, si id loci natura permitteret, utilissimum esset, 1.8.68.

Isthmum perfodere adagium, eos notat, qui frustrà aliquid moliuntur, 1.8.54.

Isthmum Peloponnesi inter mare Ægeum, & Ionium frustra perfodere multi tentarunt, 1.8.52.

Iucatana provincia non habet nomen à Iectan, & unde? & qualiter illud habere Hispanorum tempore cœperit? 1.13.56.

Iucataniæ provinciæ descriptio, 1.6.24.

Iucatanenses vaticinium habuerunt, homines Crucis vexillum, & vaccas secum afferentes, eorum dominaturos, 2.2.60.

Iudas Machabæus urbem Ephren debellavit, quia transitum sibi dare nolebant: Machab, 1.5.2.20. 60.

Iudæi plures olim in Hispaniam transmigrarunt, 1.15.31.

Iudæi in Ægypto graviter vexati fuerunt, 3.8.12.

Iudæi servi sunt Christianorum licèt ex pietate sustineantur in libertate, 2.10.6.

Iudæi, & infideles habent bona, ut peculium, & inde eis licitè auferri possunt à Christianis, 2.10.9.

Iudæi cuiusdam Vitriaij notabilis historia refertur, filium suum in furnum immittentis, quia cum Christianis agebat, 2.20. 86.

Iudæi plura detestanda exempla in odium, & blasphemiam Christi, & Christianorum ubique ediderunt, 2.20.84.

Iudæi decem Tribuum non videntur in Americam pervenire potuisse, & quare? 1. 9.73.

Iudæi etiam ubi tolerantur, non sunt per vim ad Fidem cogendi, imò neque facilè admittendi, 2.17.3.

Iudæi Ægyptiorum bona citra peccatum abstulerunt, & exportarunt, 2.10.25. & 11. 42. & 44.

Iudæi, Pagani quietè degentes non debent molestari, neque suis bonis spoliari, 2.10.73.

Iudæi à Christianis habitu distingui debent, 2.18.51.

Iudæi Sepharadij qui, & quare dicerentur? 1.15.35.

Iudæi decem Tribuum capti â Salmanasare ubi hodie consistant, & cur clausi dicantur? & alia de eis, 1.9.72.

Iudæi quibus exemplis filiorum immolationes defendebant? 2.12.79.

Iudæi, & alij infideles an, & quando bonis privari, & â terris Christianorum licitè expelli possint, si baptismum non receperint, 2.18.52.

Iudæi, & alij infideles subditi possunt tributis, oneribus, & alijs servitijs gravioribus, non tamen insolitis, premi, & honoribus, & privilegijs privari, ut ad baptismum recipiendum alliciantur, 2.18.48.

Iudæis non debet servari æquitas, 2.18. 50.

Iudæis conversis multum favent Romani Pontifices. 3.7.47.

Iudæis, qui convertuntur multæ iniuriæ â tyrannis fiunt & damna, quæ inde proveniunt, 3.7.49.

Iudæis in provincijs Christianorum habitantibus, licitè mandari potest, ut Prædicatores Fidei admittant, & audiant, 2. 20.2.

Iudæos per totum Orbem dispergi cur Deus ordinaverit? 1.15.66.

Iudæos qualiter Sisebutus Rex Hispaniæ, & Dagobertus Galliæ, & plures alij Reges à suis Regnis, si baptizari nollent, eiecerint? 2.16.1.12.

Iudæos à suis Regnis non tantùm Reges Christiani, verùm & Tiberius Imperator exulare iussit, 1.1.113.

Iudæos, & infideles inter Christianos morari periculosum est, 2.19.87. & 94.

Iudæorum captivitas in Ægypto 85. annis duravit, & in ea valdè multiplicati sunt, 3.8.13.

Iudæorum multiplicationem in medijs laboribus Ægypti in rubo Moysis Deus significavit, 3.8.14.

Iudex quando possit uti manu militari? 2. 15.14.

Iudex ubi desicit, & in mora periculum **[[810]]** inest, omnis homo iudex & miles est adversus latrones, & facinorosos, 2.15.36.

Iudicem qui quærit, debet eum eligere Catholicum, 2.10.8.

Iudicium à principio nullum ex iure superveniente interdum firmari solet, 3.4.45.

Indicium proprium, non alienum, considerandum est in ijs, quæ pertinent ad bonam fidem,. 3.2.60.

Iugum Christi suave ex eis D. Matth. cap. 11. & psal. 33.3.7.8.

Fr. Iulianus Garces Tlaxcalensis Episcopus laudatur, 2.8.55.

Iulij Cæsaris locus lib. 5. de bello Gallico exponitur, & emendatur, 2.8.113.

Iulius III. specialiter sanxit ne parvuli infidelium à parentibus auferrentur, vel eis invitis baptizarentur, 2.17.26.

Iurisdictio temporalis regulariter distincta est à spirituali, & una alteram iuvare debet, 2.23.161.

Iurisdictionem qualiter quis acquirat, eam exercens in loco, quem non constat esse de alterius iurisdictione? 60.

Iurisdictio Papæ spiritualis subordinat sibi temporalem Regum, & Principum, 2. 22.51.

Iurisdictionis Pontificiæ in spiritualibus, & temporalibus differentia, 2.22.42.

Iurisdictionem temporalem esse omninò distinctam à spirituali qualiter intelligendum sit? 2.22.48.

Iurisdictionem temporalem Eccelesiæ tentans auferre, in sua iniquitate confunditur, 2.22.22.

Iurisdictionem nullam temporalem extra terras Ecclesiæ Pontificem Romanum exercêre posse multi asseverant, 2.22.6.

Iurisdictionem nemo habet extra suum territorium, 2.14.10. & 21.39.

Ius quæsitum difficiliùs tollitur, quàm quærendum, 3.1.5.

Ius proprium, & gratia, ac privilegium quando ad idem tendunt, benè possunt concurrere; cumulari, 3.1.56.

Ius naturale, & gentium omnibus nationibus commune est, & æquale, 2.6.66.

Ius naturale non mutatur, nec commune esse desinit, etiam si aliquæ gentes barbaræ eius transgressores non puniant, 2.20. 79.

Ius gentium quibus nominibus designetur à varijs Auctoribus? 2.6.68.

Ius divinum, quod est ex gratia, non tollit humanum, quod est ex naturali ratione, 2.10.53.

Ius Divinum immutabile, & invariabile est, 2.6.77.

Ius in mari, vel alio loco publico longâ possessione quæsitum, interim durat, dum quis eo uti non desinit, 3.3.66.

Iure gentium introductæ sunt divisiones hominum, provinciarum, Regnorum, & dominiorum, & quare? 2.6.69.

Iuris Divini præceptum est aliorum bona, & possessiones non concupiscere, 2.6. 78.

Iuri gentium ea tribui possunt, quæ etiam iure civili inducta, ab alijs gentibus communiter recepta fuerunt, 3.3.15.

Iura plura citantur, quæ adducunt exempla Imperatorum, & Regum, qui à Pontificibus privati, aut puniti sunt, 2.22.55.

Iura quæ docent potestatem temporalem ab spirituali distingui, non negant quin utraque in Pontifice dari possit, 2.23.162.

Iuribus quæ Papæ negare videntur potestatem temporalem, qualiter responderi possit remissivè, 2.23.170.

Iusta tantum quæ sunt à Deo mandari, & procedere credendum est, 2.3.41.

Iustè possidet, qui auctore legitimo iudice possidet, 2.54.33.

Iustè possidet, qui auctoritate iuris aliquid possidet, 3.2.25.

Iustinianus Imperator se ipsum laudat ob bella, quæ pro Religione amplianda suscepit, 2.16.76.

Iustinianus Imperator paganos, & hæreticos ex suo Imperio eiecit, 2.16.111.

Iustitiam bellorum, quæ inter se Barbari & infideles gerunt, Christiani anxiè indagare non debent, 3.7.28.

Iustitiæ in studio omnis Regum ac Magistratuum cura esse debet, 3.8.29.

Iusti Lipsij peculiaris sententia de debellatione Barbarorum infidelium, 2.15.7.

Iusti Lipsij elegantissima verba de rerum, ac Regnorum mutationibus expenduntur, 2.2.21.

Iusti Lipsij elegantissima verba de Dei vindicta referuntur, 2.13.63.

Iustus Lipsius optimè tradit nullâ re magis mores componi, quàm Religione, 2.14. 44.

Iustus Lipsius quid senserit de notitia Novi Orbis? 2.12.3.

Iustus Lipsius graviter refert, & plorat vastationem Novi Orbis, 3.8.40.

Iustus Lipsius indistinctè probare videtur bellum, quod infertur barbaris, à nostra religione abhorrentibus, 2.16.71.

[[811]] *Iustus* Heurnius scripsisse dicitur librum de legatione Evangelica ad Indos capessenda, quem Auctor non vidit, 2.1.41.

Iuvenalis locus expenditur de vana idololatria Ægyptiorum, 2.14.99.

Iuvenalis, & Ovidij loca expenduntur de esu carnium agentia, 2.12.46.

L

Labor maior impendi debet ubi maior utilitas speratur, 2.1.7.

Labor suus unucuique prodesse debet, 2. 22.3.

Laborem nemo suscipit si utilitatis, & commodi alicuius spem non habeat, 1.16. 112.

Labores, & onera qui alijs imponunt, & ipsi ea non tangunt, in Evangelio reprehenduntur, 3.8.19.

Lacedæmonij, Derinoxeni, quasi fallentes hospites, dicebantur, 2.20.51.

Lacedæmonijs furta impunita erant, sed non ideò furtum desinit esse contra ius naturale omnium gentium, 2.20.80.

Lacones, Sinæ, & aliæ nationes suos cives peregrinari vetabant. 2.14.43.

Lactantius Firmianus multum invehitur contra eos, qui antipodes esse affirmabant, 1.11.28.

Lanctantij Firmiani elegantissima verba de effectibus veræ Religionis, 2.14. 43.

Lanzerus Peruanus Miles, Crucis signo ægris, & saucijs adhibito, magnas curationes exercuit, 2.5.21.

Lapides intra, multa miranda reperta sunt, & exempla remissivè, 1.12.106.

Lapidei globi admodum rotundi reperiuntur in insula Cuba, qui ad ænea tormenta proficiunt, 1.7.39.

Latini barbari, & Italia Barbaria dicitur à Plauto, 2.8.27.

Latro est qui a latronibus comparare solet, 3.7.107.

Dom. *D. Laurentius* Ramirez de Prado Regij Consilij Indiarum Senator laudatur, 1.10.21. & 3.2.6.

Legati cur Sancti dicerentur? 2.20.26.

Legatis iniuria facta, censetur fieri Principibus, à quibus mittuntur, 2.20.30.

Legatos etiam ab hostibus missos audire, & benevolè tractare omnes gentes naturali iure tenentur, 2.20.25.

Legitimum dici non debet, nisi quod de iure, & legibus venit, 2.6.48.

Lege veteri in dubijs causis Summorum Sacerdotum iudicium exquirebatur, 3.2.25.

Leges, & præcepta Regum ubi longè absunt, facilè contemnuntur, & hoc in Indijs contigisse ex Eman. Roder. Acost. & alijs, quorum verba referuntur, 3.6.40.

Leges inter arma non exaudiuntur, 3.44.

Leges quantumvis iustæ improborum temeritate violantur, 3.6.37.

Leges quibus Imperatores Romani Hæreticos, & infideles adigebant, B. Augustinus valdè commendat, 2.16. 109

Leges quas Constantinus, Theodosius, & alij Imperatores contra paganos, & eorum sacrificia tulerunt, de infidelibus eisdem Impp. subditis accipiendæ sunt, 2. 19.72.

Leges ut quis in aliquo loco dare possit, eius dominus esse debet, 3.3.47.

Leges Rhodiæ, & aliæ de mari, & rebus ad mare & navigationes pertinentes a diversis Principibus latæ, arguunt eos in ipso mari imperium habere, 3.3.49.

Leges Imperatorum Romanorum allegare, & sequi an & quatenus in Regnis Hispaniæ licitum sit? 2.21.77.

Leges & schedulæ Regiæ, quæ omnes Indos statim liberos iudicari iubent, & in possidentes probandæ legitimæ servitutis necessitatem transmittunt, quâ ratione nitantur, 3.7.67.

Legis veteris exempla admiranda interdum potiùs quàm sequenda, 2.14.113.

Legem ferre Summus Pont. potest, & expedit, ut conversi ad fidem ab omni humana servitute liberi fiant, 3.7.46.

Legis veteris auctoritates an, & quando à Christianis possint allegari ad decisionem causarum? 3.7.31.

Legis antiquæ præcepta de puniendis idololatris post Christi adventum magis stringunt, 2.13.33.

Legis antiquæ privata bella prohibentis verba referuntur, 3.7.78.

Legum humanarum pœnas si fortè effugiant ij, qui Indos affligunt, Dei oculum, & supplicium non effugient, 3.8.32.

Lestrigones Antropophagi erant, & ideò striges eo nomine dictæ, 2.14.60.

Lex divina nullâ hominum conditione, aut consuetudine abrogari potest, 2.20. 78.

Lex divina & naturalis omnibus hominibus intrinsecùs à Deo communicata vi-**[[812]]**detur ex D. Paul. August. & Cassian. 2. 13.70.

Lex etiam si corrigatur, rationes tamen eius æternæ, & immutabiles sunt, 2.23. 127.

Lex magis domina est rerum nostrarum, quàm nos ipsi, 3.2.56.

Lex naturalis est lumen rationis humanæ naturâ ipsâ omnium hominum mentibus insitum, 2.13.68.

Lex dubia, quæ â consuetudine aliquam interpretationem accepit, ita servanda est, licèt posteà constet alium eius sensum fuisse, 3.2.45.

Lex Christi maximam libertatem, & suavitatem in sua introductione requirit, 2. 17.90.

Lex Titia, §. Seia, D. de auro, & argent. dum loquitur de signo Dei, illustratur, 1.15. 45.

Lex ut vim, D. de iust. & iur. exornatur, 2.6.52.

Lex urbana 166 D. de verb. signif. emendatur cum Cuiac. 1.14.17.

Lex relegatorum 7. §. est quoddam, D. de interdict. & releg. illustratur & emendatur, 1.4.24.

Lex fluminum 24. §. Servius, D. de dam. infect. & l. Marcius, D. locat. conciliantur, & illustrantur, 1.7.60.

Lex plurima, D. de orig. iur. exornatur, 1.1.6.

Lex sic eveniet, D. de adult. l. homo liber, D. de acquir. rer. dom. l. ultim. C. de legit. tut. expenduntur, & exornantur, 2.7. 86.

Lex in Orbe 17. D. de ijs qui sunt sui, illustratur, 1.14.77.

Lex 3. C. de vet. num. potest. & l. 1. C. de oblat. vot. de nummis obrizatis loquentes explicantur, & emendantur, 1.13.35.

Lex 5. C. de suscep. & arcar. l. 2. C. de metall. ubi habetur mentio obrizæ, emendantur, 1.3.40.

Lex si captivus 20. §. expulsis, D. de captiv. explicatur, & illustratur, 2.6.36.

Lex ex hoc iure, D. de iust. & iur. & similes illustrantur, 2.6.72.

Lex cùm pater 69. §. dulcissimis, D. de legat. 2. exornatur, 2.6.73.

Lex in pecudum, D. de usur. l. iustissimè de ædilit. edict. & §. in pecudum, inst. de rer. divis. exornantur, 2.7.19. & 55.

Lex 1. §. ius naturale, & §. ius gentium cum simil. perpenditur, & illustr. 2.6.67.

Lex quod servus, D. de stipul. serv. & l. si usumfructum, D. de liber. caus. exornantur, 2.7.83.

Lex ultim. C. de emancip. liber. illustratur, 2.7.71.

Lex tutorem, §. 22. D. de his, quæ ut indign. & similes expenduntur, & illustrantur, 2.21.8.

Lex si quisquam de divers. & tempor. præscrip. & l. sanè si maris, D. de iniur. explicantur, 3.3.63.

Lex in Orbe de stat. homin. & l. Roma. ad municipal. & aliæ similes illustrantur, 2. 21.22. & 50.

Lex Lucius, D. de evict. l. 5. §. si fortè, D. de reivendicat. explicantur, 2.21. 63.

Lex 1. & similes, C. ne Christian. mancip. explicantur, & illustrantur, 2.11.56.

Lex de quibus, D. de legibus, l. 1. C. quæ sit long. consuet. & similes exornantur, 2. 24.85.

Lex 3. D. ne quid in loc. publ. exponitur, 2.21.68.

Lex si quis necandi, penult. C. ad l. Cornel. de sicar. exponitur ex mente Rævar. contra Cuiac. 2.12.87.

Lex ut vim, D. de iust. & iur. & l. non tantum de appell. & similes exornantur, 2.13. 13.

Lex benè à Zenone, C. de quadrien. præscrip. explicatur, 2.21.36. & 64.

Lex nemo 43. de reg. iur. & similes explicantur, 3.1.66.

Lex quod si nolit, §. qui mancipia, D. de ædilit. edict. illustratur, 2.8.13.

Lex quoties 67. D. de reg. iur. explicatur, & illustratur, 3.1.31.

Lex forma, §. fin. de censib. & aliæ similes explicantur, 3.1.58.

Lex sancimus 17. C. de sacros. Eccle. expenditur, & illustratur, 3.5.39.

Lex ultim. C. de fideicom. l. hac consultissima, C. de testamen. expenduntur, 3.2. 30.

Lex 1. D. de usucap. & l. ult. D. pro suo illustrantur, 3.3.5.

Lex 4. vers. *Non tamen,* D. de alienat. indic. & aliæ, quæ de litium execratione agunt, referuntur, & illustrantur, 3.3.8.

Lex ultim. C. ad leg. Flav. de plagiar. remissivè explicatur, 3.7.102.

Lex 1. C. ne Christian. mancip. hæretic. vel Iudæ. &c. cum similib. illustratur, & explicatur, 3.5.19.

Lex ultim. D. de usucap. explicatur, & concordatur cum l. si quisquam, D. de di-**[[813]]**vers. & tempor. præscript. 3.3.65.

Lex Christianis 6. C. de Pagan. expenditur, 2.10.72. & cap. 11.27.

Lex postliminium, §. filius, D. de captiv. illustratur, 3.6.50.

Lex postliminij 5. §. 1. & lex mulier 6. D. de captiv. expenditur, & declaratur, 3. 7. 18 & 83. & seqq.

Lex non tantum, D. de appellat. & l. addictos, C. eod. exornantur, 2.13.96.

Lex ultim. D. de usu, & habit. perpenditur, & illustratur, 2.13.91.

Lex inter artifices 31. D. de solut. exornatur, 2.9.7.

Lex 1. C. de excusat. artific. lib. 10. l. 1. C. de privil. Scholast. lib. 12. & l. 1. de fabri cens. in Cod. Theodosiano expenduntur, 2.8.40.

Lex in quæstione, §. minori, C. de sent. pass. expenditur, 2.9.62.

Lex unic. C. de gladiator. lib. 11. quâ gladiatorum spectacula prohibita sunt, declaratur, & illustratur, 2.14.83.

Lex deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, expenditur, 2.21.19. & rursus latiùs explicatur, num. 52. & in illis verbis: *Lex autem maris,* 3.3.46.

Lex 3. D. de offic. Præsid. expenditur, & illustrantur, 3.4.5.

Lex 2. C. quan. & quib. quar. pars deb. lib. 10. exornatur, 2.25.60.

L. ultim. D. de legat. & l. sanctum de rer. divis. explicantur, 2.20.27.

L. 1. 2. & aliæ, C. de pagan. explicantur, 2.20.82. & 88.

L. patre furioso de his, qui sunt sui, vel alie, iur. & aliæ similes illustrantur, 3.1.3.

L. 1. C. de pagan. illustratur, 2.19.75.

L. 1. C quan. lic. unicui. sui. iud. se vindic. expenditur, & exornatur, 2.15.35.

L. metum 9. §. sed licet, D. quod met. caus. ponderatur, & illustratur, 3.4.26.

L. quicunque & aliæ plures tit. C. de omn. agro deser. lib. 11. explicantur, 2.6.102.

L. iniuriarum, §. si quis, D. de iniur. & §. littorum, inst. de rer. divis. cum similib. illustrantur, 2.20.36.

L. 68. tit. 4. part. 1. explicatur, 2.3.53.

L. 21. tit. 5. part. 1. explicatur, 2.3.10.

L. 35. titul. 2. part. 3. quæ vocat amicos Dei eos, qui illius inimicos quomodolibet occidunt, perpenditur & illustratur, 2. 13.47.

L. 10. tit. 1. part. 2. quæ apponit definitionem tyranni, illustratur, 2.12.10.

L. 5. tit. 14. part. 3. & verba Gregor. Lopez ibîd. ponderantur, & explicantur, 3.7. 70.

L. 1. & 2. tit. 1. part. 2. illustratur, 2.22.9.

L. 2. tit. 23. part. 2. explicatur, 2.19.40.

L. 2. tit. 23. part. 2. primam causam iusti belli in eo constituit, quod pro amplianda Fide, & Religione suscipitur, 2.16.77.

L. 8. tit. 1. lib. 6. Recopil. exponitur, 2. 21.75.

L. 1. 2. & aliæ tit. 8. lib. 7. Recop. quæ de piscatione & venatione agunt, declarantur, 3.3.69.

Libera quæ sunt transeunt in ius occupantium, 2.6.15.

Liberum arbitrium Deus hominibus dedit, & in eo ipsorum conversionem, vel damnationem reliquit, 2.17.20.

Liberum aliquem relinqui ad malè faciendum potiùs est imperfectio, quàm libertas, 2.9.71.

Liberi esse homines omnes præsumuntur, & in naturali statu manêre, 3.7.71.

Libertas naturali iure inspecto omnibus competit, 3.6.3.

Libertas inæstimabilis, & favorabilis est, & pro ea in dubio pronuntiandum, 3. 7.64.

Libertatis datio pia, & meritoria censetur, eiusque favore multa contra communes iuris regulas statuta sunt 2.7.65.

Libertate nihil gratius præstari potest, & eius privatio omni supplicio gravior censetur, & morti comparatur, 3.7.66.

Librum suum quis illum appellare potest, in quo aliorum dicta benè, & distinctè congessit, etsi de suo nihil adijciat, 2.1.13.

Lignum quoddam Novi Orbis noctu lucem emittit, 1.7.32.

Lignum fumigans, quod Deus Isaîæ 42. & Matth. 12. non extingui præcipit, Gentiles recenter conversos significat, 3.7. 24.

Limensis Vrbis, quæ aliâs Regum civitas dicitur, descriptio, & laudes, & utriusque nominis causæ, 1.6.46.

Linea Meridionalis qualiter Orbem dividat? 1.6.70.

Linguarum variarum locutio, & intellectio fuit donum Dei Apostolis concessum, 2.5.6.

Linguarum donum, & miraculum multis Novi Orbis Prædicatoribus concessum fuit, 2.5.7.

Linguarum varietas, & ignorantia veros prædicatores Fidei à conversione Indorum terrêre non debet, 2.19.25.

[[814]] *Litterarum* usu non solùm Indi Occidentales, verùm & Orientales, & aliæ nationes caruerunt, 2.8.95.

Lis, & controversia inter Reges Castellæ & Lusitaniæ super terminis Indiarum unde orta, & qualiter composita? 1.6.68.

Lis inter Lusitaniæ & Castellæ Reges orta super terminis Indiarum à Romano Pontifice ex eorum compromisso sedata fuit, 3.1.48.

Lites minui, & finiri maximè expedit Reip. propter earum damna & dispendia, 3.3.7.

Littora maris, quæ iure gentium communia sunt, quo respectu populi Romani esse dicantur, 2.21.69.

Littorum appulsum, & suarum provinciarum hospitium, qui peregrinis iniustè denegant, iniuriarum tenentur, & contra omnes leges humanitatis peccare censentur, 2.20.35.

Lyræ, sive Citharæ inventio qualiter cœperit? 1.12.21.

Loca deserta, & inculta hodie etiam primò occupantium fiunt, 2.6.88.

Loca, quæ non constat per aliquem fuisse occupata & culta, nullius in bonis censeri & occupantis fieri censuit Aretinus, etiam si iaceant intra territorium alicuius civitatis, vel Principis: sed contraria opinio magis verior, & receptior est, 2 6.90.

Locorum desertorum, & zerbidorum alienatio facilior est, quâm aliroum, 2.6. 101.

Locrenses res novas horrebant, 1.16. 13.

Longa non sunt, quibus nihil demi potest, 1.2.1.

Lot, & Abraham, quia hospitales erant, Angelos hospitio recipere meruerunt, ex D. Paulo 13. ad Hebræos 2: 2.20. & 39.

Lotharius Cæsar Romæ pictus inspicitur, à Pontifice Imperij coronam recipiens, 2.22.30.

Lucani locus exponitur, 2.14.90.

Lucani locus expenditur, 2.21.47.

Luciani sabula de quadam navigatione à se in novas regiones facta narratur, & ridetur, 1.12.55.

Lucianus qualiter eos laudet, qui alienis scriptis uti sciunt? 2.1.18.

Lucius Marinæus Siculus debili argumento tribuit Romanis Novi Orbis detectionem, 1.12.96. & 99.

Lucra honesta appellat Cassiodorus ea per quæ nemo læditur, nec suis bonis exuitur, 2.6.79.

Lucretij carmina referuntur de statu, & conditione hominum antiquorum tractantia, 2.8.21.

Lucretij carmina referuntur adversus eos qui mundum rotundum esse putabant, 1.11. 10.

Lucretius vanos, & stolidos vocat eos, qui Antipodes agnoscunt, 1.11.29.

Mag. Fr. *Ludovicus* Legionensis qualiter exponat tres vocationes, seu legationes Parabolæ Divi Lucæ, 1.16.99.

Ludovicus Legionensis graviter exprimit feritatem, barbariem, & incultos mores Indorum Occidentalium, 2.7.30.

Ludovicus Cabrera Regius Chronista laudatur, 1.6.77.

Ludovicus Barbarus Imperator legem condidit contra asserentes Imperium pendere ab Ecclesia, 2.22.13.

R. P. Ludovici de Valdivia Societatis Iesu zelus, & cura pro Indis Chilensibus à bello offensivo defendendis, 3.4.9.

P. Ludovici Molinæ opinio notatur, qui indistinctè nullam Rempublicam tenêri peregrinos recipere docet, 2.20.55.

Ludovici Barbari Imperatoris gesta omnia contra Ecclesiam damnata sunt, 2.22. 26.

Ludovici XII. Galliæ Regis apophtegma refertur, 3.6.54.

Ludovicus Pius renuntiavit privilegio eligendi Pontificem, 2.22.37.

Lupercalibus in festis qualiter fœminæ verberarentur? 2.14.66.

Lusitaniæ Regum Ecclesiæ feudetarium esse, plures affirmant, & quare? 3.1.84.

Lusitaniæ Reges quibus titulis usi sunt post Indiæ Orientalis acquisitionem? 1.3. 54.

Lusitaniæ Reges cur à Deo Orientalis Indiæ titulis ornari meruerint? 1.3.56.

Lusitaniæ Reges primam curam expeditionum Indiæ in propagatione Evangelij collocarunt, 1.3.57.

Lusitani ob fidem sibi fractam, vel iniurias ab Indis Orientalibus illatas, plures eorum regiones debellarunt, 3.4.8.

Lusitani Reges Indiæ Orientalis opes & commercia in se transtulerunt, 1.3.51.

Lusitani magis quàm reliqui Orientalem Indiam perlustrarunt, 1.3.4.

Lusitani semper cum despectu, & superbia de Castellanis loqui solebant, 1.6.75.

Lusitani D. Thomam Apostolum in In-**[[815]]**dia ut patronum agnoscunt, & venerantur, 1.2.42.

Lusitanorum navigationis in Indiam Orientalem initia, 1.3.15.

Lusitanorum virtus, & constantia in navigationibus, & expeditionibus Indiæ Orientalis à multis extollitur, 1.3.50.

Lusitanorum laudes ob navigationem & acquisitionem Indiæ Orientalis, 1.3.5.

Lusitanorum Regum sanctas ordinationes qualiter, & quare in Indijs Orientalibus elusas fuisse tradat Maffæius? 3.6. 41.

Lusitanorum navigationes ad Indiam Orientalem Isaîæ vaticinio prænuntiatæ videntur, 1.15.21.

Lusitanorum gloria, & triumphus ob detectam, & subiugatam Indiam Orientalem carminibus venustissimis celebratur, 1.3. 62.

M

Machabæi qualiter petierint auxilium à Romanis, 3.4.30.

Machiavelli impium dogma damnatur tradentis Religionis curam Imperiorum incrementis officere, 1.16.89.

Macrobij elegans locus expenditur, 2. 1.17.

Madera insulæ detectio, & magnitudo, 1.3.18.

Magallani socij ad Moluccas perveniunt, & diverso itinere in Hispaniam perveniunt, 1.5.38.

Magallanica terra vastissima, & necdum satis detecta, 1.6.61.

Magallanicum fretum quando, & quomodo detectum? 1.5.36.

Magallanicum fretum quando, & qualiter ex parte maris *del Sur,* lustraverint, & transierint Ioannes Ladrillerus, Petrus Sarmientus, & Ferdinandus Lamerus, 1.8. 44.

Magallanus quid fecerit in insula Zebu, & qualiter occisus? 1.5.37.

Magallanus cur de aperiendo freto tractaverit? 1.6.71.

Magallanus aperuit fretum diu desideratum, quo uterque Oceanus adiri posset, 1. 8.35.

Magi olim vocabantur Reges, idest sapientes, & quare? 2.9.33.

Magnates non excusantur â restitutione damnorum, quæ famuli inferunt eorum potentiâ confissi, 3.6.81.

Magnes lapis fortuitò repertus, 1.12. 20.

Magnes cur semper Septentrionem requirat? remissivè, 1.11.81.

Magnetis proprietates mirandæ, & unde ei nomen? remissivè, 1.11.80.

Magnetis usum sunt qui veteribus tribuant, 1.12.31. & 42.

Magnetis novum, & mirum experimentum, 1.11.82.

Magnetica acus, & eius præcisa necessitas ad navigationes per altum ineundas, 1.11.73.

Magneticâ acu multi etiam utuntur in terrestribus itineribus, & de montibus Magneticis, qui attrahunt ad se navigia, quibus ferrum inest, 1.11.83.

Magneticæ acus usum veteribus omnino fuisse ignoratum probatur, 1.12.42.

Magneticæ acus inventum extollitur, & quòd priscis ignoratum fuit, 1.11.77.

Magneticæ acus nullum extat nomen apud antiquos, 1.12.45.

Magneticæ acus inventor quis, & de eius commodis, & usibus remissivè ad plures Auctores, 1.11.79.

Magneticæ pixidi Novi Orbis detectio debetur, 1.12.43.

Magnos in magnis occupari decet, 2.1. 45.

Maguei arbor Novi Orbis ad innumera deservit. 1.7.33.

Mahometani quando primùm ad Indiam Orientalem accesserint? 1.3.3.

Maiestatis læsæ tenentur, qui sine licentia Principis bellum movent, & etiam in hostes, & alienos grassantur, 3.5.90. & iterum, 3.7.79.

Maioratus institutio dubia ex consuetudine, & modo succedendi in eo recipit interpretationem, 3.1.24.

Maioratus possessor, qui rem eius alienavit, de consilio sapientis excusatur, & an alienatio valeat? 3.2.33.

Maiorum actus, & mores pro lege accipiuntur, 2.24.69.

Maius nihil accidit à mundi constitutione, quàm Novi Orbis detectio ex sententia Fr. Luis Legionensis, 1.16.39.

Malabaricum bellum cum Calecuti regulo cur cœptum? 1 3.33.

Malaca Vrbs, & eius expugnatio, 1.3. 37.

Mala fides supervenies post præscriptionem legitimè completam non nocet, 3.2.53.

[[816]] Mala non sunt facienda, quamvis inde eveniant bona, 2.8.127.

Mali sunt prohibendi à malo, & cogendi ab bonum, 2.13.44.

Malorum interventio, bonis aliorum operibus nocêre non debet, 3.6.100.

Malos qui punit, & percutit in eo quod mali sunt, Deo gratissimus est, 2.16.28.

Malum cum sine punitione perserverat, augetur, 2.15.54.

Malucarum sive Molucarum insularum descriptio, & qualiter ad Castellæ terminos pertineant? 1.6.63.

Mancipia, quæ ex India Orientali adducuntur, quando verè servire debeant? 3.6. 111. & 116.

Mandans, vel permittens delictum fieri, illud facere videtur, etiam si mandatarius excedat, 3.6.77.

Mandatum qui habet ad quæcunque necessaria, ad utilia etiam habere videtur, 3.1. 35.

Mandati fines, aut limites non videur excedere, qui ea facti, quæ dominus faceret, si præsens essent, 2.24.57.

Manilij Poëtæ elegantissima carmina de Imperiorum mutatione, 2.2.15.

Manilij locus elegans de Orbis rotunditate, 1.11.17.

Manumissionis alapæ, & iniuriæ fœlices vocantur à Claudiano, 2.7.71.

D. Marci locus exponitur cap. ultim. & quando ille suam Evangelicam historiam scripserit? 1.14.15.

Marcus Antonius Imper. qualiter consilia peteret, & admitteret ex Iulio Capitolino, 3.2.16.

Marcus Paulus Venetus totum pœnè Orbem iustravit, 1.3.2.

Mare ad Polum Antarticum maximè diffunditur, sed terræ tamen magna spatia relinquit contra opinionem antiquorum Philosophorum, 1.8.16.

Mare non fecit Deus ad navigandum secundùm sententiam D. Ambrosij, 1.16. 19.

Mare in universum multò plus occupat huius Globi inferioris, quàm terra, 1.8. 18.

Mare Septentrionale navigare non ita mirum, ac Oceanum Occidentale, 1.12. 93.

Mare cur periculis plenum fecerit Deus? 1.16.20.

Mare ultra Groenlandiam unius diei cursu fertur innavigabile, 1.12.94.

Mare dicitur Tharsis, quasi egenum, & eiectum, 1.8.6.

Mare unum si alij pronum sit, & interiacentis terræ impedimentum auferatur, in illud influet, 1.8.65.

Mare nihil bonum producit secundùm Plat. & Homer. & dicitur quasi amarum, & ab Ægyptijs pernicies vocatur, 1.8.5.

Mare, & aqua marina Regem, & Regias opes significant, 1.8.13.

Mare liberum titulus est cuiusdam libri ab hæreticis editi contra iura acquisitionis, & retentionis Indiarum, 2.1.48.

Mare Pamphylium portentoso naturæ miraculo recessisse, & siccum iter præbuisse dicitur, Alexandro Magno contra Persas exercitum ducenti, 2.4.33.

Mare utrum connumerari debeat inter bona, vel inter mala, 1.8.4.

Mare *del Sur,* sive Australe dicitur etiam mare Pacificum, & quare? 1.8.29.

Mare *del Sur* cur adeò tranquillum sit & de maris fluxibus, & refluxibus, & eorum causis remissivè, 1.8.30.

Mare Gramineum reperit Columbus in prima navigatione: & an id manserit ex reliquijs Atlanticæ? 1.4.27.

Mare etiam in prono ultra littus non potest excurrere, 1.8.64.

Mare universum non solùm navigabile, sed de facto etiam antiquitus navigatum, 1. 12.26.

Mare an sit inferius, vel depressius terrâ? remissivè, 1.8.67.

Mare nullis a quis augetur, etiam si aliud mare in illud influat, 1.8.66.

Mare *del Sur,* nostrorum primus detexit & conspexit Balboa, & iter ad illud aperuit, 1.5.28.

Mare diversas appelationes habet pro varietate provinciarum, quas alluit, sed unum tamen est 1.8.31. & 3.3.38.

Mare Mediterraneum cur ita dicatur? & cur etiam magnum vocetur? cur Oceanus maior & re verâ magnus, imò & maximus sit? 1.8.33.

Mare venit sub nomine territorij, 3.3. E 7.

Mare sæpè sumit nomen à Terris finitimis, & oportet in eo delicta cohibêre, 3. 3.38.

Mare & maris littora hodie ex communi totius Orbis usu in dominio & iure Principum esse videntur, 3.3.50.

Maria omnia innavigabilia olim Atlantica dicebantur, 1.11.68.

[[817]] Maria ferè omnia navigabilia sunt, 1. 8.10.

Maria omnia inter se mutuò perforata sunt, & cum Oceano varijs modis communicantur, & quid in Hyrcano, Caspio, Mediterraneo, & Rubro, 1.8.32.

Mari ille imperare videtur, qui in continenti proxima imperium habet, 2.6.22. & 3.3.35.

Maris plurima bona, & commoda recensentur, 1.8.8.

Maris, vel alterius loci publici possessioni longo tempore præscriptæ qui insistit, alterum eodem iure uti prohibet, 3.3.67.

Maris mentio in Scriptura sacra ponitur pro loco pleno thesauris, & inter benedictiones habitare loca martima, & commercijs opportuna, 1.8.14.

Maris & littorum, usus, & navigatio cuilibet communis & libera esse videtur, 3.3. 28. & 57.

Maris, ut terræ ius, cum prohibitione navigationis exterorum, per Pontificem nostris Regibus concedi potuit, 3.3.31.

Maris, & littorum proprietas, licèt in universum à nemine occupari, vel acquiri possit, eorum tamen protectio pertinet ad Principes, quorum territorijs adiacent, 3.3.35.

Maris varios sinus vel tractus proprio iure sibi privativè vendicant plures Principes & Resp. liberæ, qui referuntur, 3. 3.36.

Maris iurisdictio an etiam ad loca remota extendatur? 3.3.41.

Maris sicut & aridæ confines assignari possunt, & an proprius pertinentiæ vocentur? 3.3.42.

Maris dominium non pertinere ad Imperatorem ridiculum est, secundùm Alciat. 3.3.48.

Maris imperium in Romanis agnoscit Virg. Claud. & alij, 3.3.51.

Maris primum dominum Minoëm facit Strabo, & Diodorus Neptunum, & quare? 3.3.54.

Maria Magdalena cur unguento unxerit pedes Domini? 1.14.20.

Beatissima Virgo Maria Hispanis sæpè in Novo Orbe præliantibus opem tulit, & præsertim cùm Mexici obsessi essent, 2. 4.51.

Beatissimæ Virginis Mariae imago, & devotio plura miracula in Novo Orbe fecit, 2.5.32.

Marinæi figmentum de numismate Augusti Cæsaris in mineralibus Novi Orbis reperto, à multis exploditur, & qualiter ibi esse potuerit? 1.12.99.

Marius filias suas dijs Averruncanis immolavit, 2.14.84.

Doct. *Marta* piaculum esse dicit dubitare de debellatione infidelium ob peccata contra naturam, 2.15.27.

Doct. Marta scripsit latè de dominio infidelium & Indorum, & Roman. Pontific. potestate super eos, 2.1.42.

Doct. Marta graviter invehitur contra negantes absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & eorum argumentis respondet, 2.23.56.

Martialis epigram. 34. lib. 14. cui titulus: *Falx ex ense,* explicatur, 2.17.84.

Martialis epigram. de Ceruleis Britannis agens, exponitur, 2.8.112.

Martinus V. Nicolaus V. & Calistus III. & alij Romani Pontif. Lusitaniæ Regibus, ut Regna infidelium debellare, & occupare possent, concesserunt, 2.24.28.

B. Fr. Martinus Valencia Franciscanus, & socij innumerabiles Indos converterunt & baptizarunt, 2.4.22.

Marquardus de Susanis specialiter egit de iurib. acquisitionis Novi Orbis, 2.1.32.

Marquardus de susanis plenam dominationem Indiarum nostris Regibus tribuit, 3.1.18.

Marquardus hæresim sapere inquit Alexandri VI. donationi contradicere, 2.23.66.

Martyres plures fuisse in Novo Orbe probatur, 2.5.48.

Martyrum confessio, & passio est unum ex signis veræ Fidei, & Ecclesiæ Dei, 2.5.46.

Martyram sanguis, & Sanctorum patientia & afflictiones Ecclesiæ Dei semina fuerunt, 2.17.53.

Masculæ Veneris usus apud omnes ferè Indos frequentabatur, 2.12.28.

Mathatias idololatram interfecit, 2.13.30.

Matthæi verba cap. 17: *Ergo liberi sunt filij,* explicantur, 3.7.43.

Matthæi verba cap. 10: *Neque audierit sermones vestros,* qualiter exponantur? 2. 20.21.

D. Matthæi locus cap. 24. vers. 14. exponitur & illustratur, 1.14.69.

D. Matthæi cap. 24. *A quatuor ventis colliget eos,* exponitur cum D. August. & Palacios, 1.15.17.

B. Pat. Matthæus Riccius vestem ornatiorem sumpsit, cùm, inter Sinas prædicare voluit, 2.18.67.

[[818]] *Mater* si fidelis fit, & pater infidelis, sufficit consensus matris, ut filius etiam invito patre baptizare possit, 2.17.38.

Matres non habent filios in potestate, 2. 17.31.

Matrimonia coacta difficiles exitus generare solent, 2.17.72.

Matrimonium inter Catholicam, & Hæreticum qualiter, & quare prohibitum sit? 3.5.14. & 16.

Matrimonium quod fieri tractabatur inter Serenissimam Mariam, Hispaniæ Infantem, & Carolum Regis Angliæ filium, quibus rationibus dilatum fuerit, 3.5.13.

Mauri, sive Morisci ultimò ab Hispania per Philippum III. expulsi, quot fuerint? & historia huius expulsionis, remissivè, 2.19.93.

Media omnia licita excogitare, & exequi oportet, per quæ Barbari facilius ad Fidem deveniant, 2.18.63.

Media, regio Asiæ, & eius Geographia, 1.1.40.

Media in sacra Pagina quas nationes comprehendat? 1.1.59.

Medi sunt populi Thraciæ in finibus Europæ, 1.1.41.

Medi etiam à Parthis victi ipsi nomen dederunt, 1.1.57.

Medorum Imperium Abdiæ Babylonij & Artabani tempore latissimum fuisse, 1. 57.

Medorum nomine non tam illorum Provincia, quàm Imperium denotatur, 1.1. 56.

Mœcenatis notabile consilium ad Augustum Cæsarem circa Religionem extendendam, & peregrinarum Religionum sectatores debellandos, 2.16.73.

D. Melchior de Valencia citatur & laudatur, 2.6.23.

Meletides toto ingenij captu vix ad quinque numerare potuit, 2.8.100.

Memoria eorum, qui pro Republica præclarum aliquod facinus gesserunt, semper commendari debet, & quare? 1.5.3.

Mendacium, quantumvis leve, dicere non licet pro totius mundi conservatione, 2. 14.15.

Menti humanæ totius animi Regnum à natura tribuitur, 2.9.44.

Mentis infirmitas semper in iure sublevatur, 2.9.43.

Mentis languor damnum in bonis solet afferre, 2.9.45.

Mercatores extranei, & peregrini benè possunt ingressu, & commercio rostrarum provinciarum prohiberi, 2.25.67.

Meridies, sive Meridionalis mundi plaga quæ, & cur ita dicta? 1.1.19.

Meridionales omnes gentes timidæ sunt, Septentrionales verò animosiores, & robustiores, 2.4.64.

Metallis, & lapidibus pretiosis abundat Novus Orbis, 1.7.38.

Mexicani homines nimis albos servabant, & mirabantur, 1.10.41.

Mexicani litterarum loco picturis utebantur, 2.8.96.

Mexicani quatuor sæculis ante adventum Hispanorum, illius vaticinium habuerunt, & à maioribus in posteros derivarunt, 2.2. 59.

Mexicanæ urbis, & regionis descriptio, & laudes, & Cancellaria, & Metropolis, 1.6.32.

Mexici prædixit adventum, & dominationem Hispanorum quidam captivus, qui de more sacrificabatur, 2.2.52.

Mexici ante adventum Hispanorum homines armatos, flebiles voces, cometes, igneos globos, & alia ostenta apparuisse, 2.2.53.

Mexici urbis nomen, unde mutuatum? 1.13.54.

Mexici duo idolorum millia colebantur, 2.12.104.

Mexici plerumque mille homines singulis diebus immolabantur, & aliquando quinque mille, & quot annis plusquàm septuaginta millia, 2.12.56.

Mexicum urbs, dicta fuit anteà *Tenuchtitlan,* utriusque nominis etymologia, 1. 6.33.

Michaël Salon nunquam dixit, Reges nostros Novum Orbem tyrannicè possidêre, 2.23.9.

B. Fr. Michaël Benavides, Archiepiscopus de Manila, qualiter dolêret de modo conversionis Indorum? 2.17.77.

Michaëlis Hospitalis elegantia carmina de damno bellorum adducuntur, 3.6.47.

Migrationes, Coloniæ varianum nationum, & Auctores plurimi, qui de illis scribunt, 1.10.20.

Miles, qui miraculum fecit, posteà furcæ damnatus fuit, 2.5.25.

Milites Hispani in Indijs aliquando iustis ex causis in Barbaros sævierunt, 3.5.56.

Milites, si aliquod damnum popularibus faciant, magister militum illud reficere debet, 3.6.88.

[[819]] Milites vix pij esse possunt, 3.6.43.

Milites voluntarios vult Deus, 2.17. 16.

Milites Hispani, quibus rationibus suam adversus Indos sævitiam excusare solebant, 3.6.60.

Milites Hispani duodecim in insula Hispaniola fugarunt duo millia incolarum, 2. 4.45.

Milites tredecim, qui cum Pizarro manserunt in insula Gorgona, privilegijs honestantur, 1.5.44.

Militaris disciplina à Romanis maximè observabatur, 3.6.49.

Militari usu, etiam capti in iusto bello ut servi detinentur, 3.7.16.

Ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt, 3.6.101.

Ministri si idonei fuerint, etiam hodie Apostolico more prædicando, multum inter Barbaras nationes proficient, 2.19.20.

Miracula ostendunt favorem, inclinationem, & vocationem Divinam, cum Lipsio, 2.5.1.

Miracula plura, & specialia Novi Orbis congeruntur, & ostenditur idem in eius conversione contigisse, quod in primitiva Ecclesia, 2.5.2.

Miracula non defuerunt hoc sæculo prædicantibus inter Indos, 2.19.29.

Miracula vera, & proficua nunquam fiunt ab Hæreticis, Magis, & Diabolis, neque fient ab Anti-Christo, sed quædam tantùm illusiones, & præstigia, 2.3.55.

Miracula plurima, quæ olim præcesserunt in Fidei prædicatione, efficiunt, ut hodie plura passim fieri, necesse non sit, 2.3.56.

Miracula ut plurimum Deus per viros bonos, & sanctos operatur, 2.3.51.

Miracula rara esse debent, & cur in Novi Orbis conversione pauca intervenerunt? 2.3.49. & 52.

Miracula aliquando fiunt à malis, & flagitiosis hominibus, & quare? 2.3.54.

Miracula plura operata in Novo Orbe per varios omnium ordinum Religiosos remissivè, & Auctores qui de illis scribunt, 2.5.45.

Miracula in Novi Orbis conversione Deum omisisse, credibile non est, cùm illis semper egeant tyrones in Fide, 2.4.11.

Miracula, & auxilia cœlestia in bellis nullibi magis frequentia fuerunt, quàm in expeditionibus Hispanorum ad Novum Orbem, 2.4.43.

Miracula nulla vel pauca in detectione, acquisitione, & conversione Novi Orbis intervenisse, Victoria, & alij putarunt, 2. 3.35.

Miracula multa, & maxima in detectione, conversione, & acquisitione Orbis Novi intervenisse, latè probatur contra Victoriam & alios, 2.4.15.

Miracula Divina facilè ad exemplum humanarum actionum producenda non sunt, 2.6.8.

Miracula aperta, & repetita Ecclesiæ qui negat, maius ipse miraculum fecisse, dicetur, ex August. & alijs, 2.4.16.

Miracula tot, ac tanta cur Deus initio nascentis Ecclesiæ patraverit? ex August. & Gregor. 2.4.5.

Miracula si deficiant, rarò prædicantibus creditur, 2.4.4.

Miracula multa, & magna semper Deus edidit in conversione novarum provinciarum, & exempla Angliæ, Flandriæ, Hollandiæ, & aliarum, 2.4.6.

Miraculi instar videri debent præviæ dispositiones, quibus Deus ordinavit detectionem Novi Orbis, 2.4.28.

Miraculum, quod Mechoacani accidit Indo cuidam, confessionem paranti, 2.5.43.

Miraculum cuiusdam Apostoli, qui olim apud Peruanos prædicasse dicitur, 1.14. 58.

Miraculum illud magnum exsiccationis maris Rubri multa naturalia habuit, 2.3. 68.

Miraculum ingens, & notabile, quod initio detectionis Regni Peruani contigisse narratur, 2.4.55.

Miraculosa historia fœminæ cuiusdam Indæ, quæ baptismum suscipere usque ad mortis articulum recusaverat, 2.5.38.

Miraculosè quæ â Deo facta sunt, in exemplum, vel consequentiam adduci non debent, 2.19.60.

Miseri, & pauperes semper potentiorum iniurijs, & spolijs subiacent, ex Iuvenali, 3. 6.53.

Missiones, & inspirationes, quæ non confirmantur testimonijs scripturarum, vel miraculorum, non sunt securæ, 2.3.36.

Misteca in regione reperitur notabile præsagium adventus, & dominationis Hispanorum à dæmonibus editum, 2.2.61.

Mizraim filij deformes, 1.10.49.

Molucæ insulæ à Lusitanis, & Castellanis prætendebantur, & quare? 1.6.72.

Molucæ insulæ quales, & quando repertæ? 1.3.41.

[[820]] *Monarchia* Romanorum, & aliæ, quæ in Orbe maximæ fuerunt, per tyrannidem partæ sunt, 2.6.44.

Monarchia quælibet constat ex Divino cultu, sapientia Theologica, & potentia sæulari, 3.1.29.

Monarchiam Siculam in temporalibus, & spiritualibus qui afferant? 3.1.74.

Monarchicum Imperium omnium optimum & convenientissimum semper est iudicatum, 2.23.112.

Monitio canonica præcedens iustificat excommunicationem sequentem, 2.16.8.

Monitio, & suasio blanda punitionem præcedere debet, 2.16.6.

Monstra omnia hominum rationalium reformatis corporibus resurrectura sunt, 2.8.5.

Monstra plura, humanam effigiem referentia, reperta sunt tum terrestria, tum marina & aërea, qui de eis agunt? 2.7.21.

Montes ignivomi plures reperiuntur in Novo Orbe, Ætna, & Vesuvio mirabiliores, 1.7.55.

Mors quomodolibet contingens, mala dici non potest, si eam bona vita præcessit, 1.7.50.

Morti, senectuti, & paupertati Lacedæmonij sacrificabant, 2.14.104.

Motezuma simul centum quinquaginta uxores ex se gravidas habuit, 2.12.25.

Motezuma Monarcha Imperij Mexicani plura habuit oracula, & ostenta suæ calamitatis, & adventus, & dominationis Hispanorum, 2.2.54.55.56. & seqq.

Moyses bella gessit contra Amorrhæos ob denegationem transitus ad terram Promissionis, secundùm D. Augustin. & alios, 2.20.51.

Moysi cur denegatum in terram Promissionis ingredi? & cur eius sepulchrum occultum esse Deus voluerit? 2.12.123.

Moysis factum, Ægyptium propriâ auctoritate Occidentis qualiter à peccato excusetur? 2.3.14.

Moysis facinus, Ægyptium propriâ auctoritate occidentis, qui iniustè Iudæum vexabat qualiter excusetur? 2.13.19.

Moysis bella contra Amorrhæos, & alios ex sola Divinæ voluntatis observatione excusant August. Abulens. & alij, quorum loca expenduntur, 2.2.27.

Multa facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur, 2.17.41.

Multitudo ministrorum onerosa potiùs, quàm utilis esse solet, 2.25.58.

Multitudo ubi est, ibi & confusio, 2.85. 51.

Mundi æterna lex est, ut omnia in eo morti, & mutationi sint subiecta, 2.2.19.

Mundi nomen contractum ad inferiora elementa dividitur communiter in tres partes, Europam nempe, Asiam, & Africam. 1.1.23.

Mundi-climata, sive plagæ quæ, & quot? 1.1.15.

Mundi appellatio generaliter sumpta quid contineat, 1.1.10.

Mundos plures esse, qui affirmant, graviter errant, 1.12.75.

Mundus muliebris quid significet? 1. 1.14.

Mundus Græcè dicitur κοσμ, quod significat ornamentum, 1.1.12.

Mundum ex una tantùm parte cœlum, & terram habêre multi ex antiquis cum Epicùro opinabantur, alij cum Stoicis, & Peripateticis contrarium sentiebant, 1.11. 9. & 11.

Mundus puncti rationem obtinet, 1.6.1.

Mundus an dicatur à movendo, vel à munditie? 1.1.11.

Mundus quodammodo videtur auctus post Novi Orbis detectionem, licèt multa detegenda supersint. 1.6.3.

Mundus à Deo ex nihilo, sed pulcherrimus conditus, 1.1.9.

Munera maxima, clarissima naturæ fortuitò sæpè reperta sunt, & aliqua exempla, 1.12.18.

Mures in Ægypto qualiter generentur? 1.9.39.

Mures, & locustæ Peruanis nunquam visæ in adventu Hispanorum, eos prodigiosè infestarunt, 2.2.66.

Muri, quo Sinæ provincias suas à Tartaris dividunt, & tuentur, maxima, & penè incredibilis fabrica, 1.8.79.

N

Nabuchodrosorus, Idanthyrsus, & Cyrus ad Indiam Orientalem non pervenerunt, 1.3.9.

Nabuchodonosoris historia duo tempore Ecclesiæ designat, secundùm D. August. 2.16.85.

Nachodonosoris, & Cyri, quamvis infidelium, imperium in facris Litteris probari videtur, 2.10.63.

Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum tyramnorum imperium iniustum fuit, & cur â Deo permissum? 2.11.12.

Natio nulla ita hebes, & barbara est, cui permitti possit, ut Deum saltem generaliter non agnoscat, & revereatur, 2.13. 75.

Natio nulla est, ex qua aliqui non sint prædestinati, 2.19.15.

Nationem cœlo, & solo fœlicem sortiri, gloriosum est, 2.8.14.

Nationes plures corpora ad effectus varios pingunt, aut tingunt, 2.8.110.

Nationes plures ab Imperio Romano liberas tam de iure, quàm de facto extitisse, verius est, 2.21.44.

Nationes omnes multa quotidie peccata propter avaritiam committunt, præsertim in expeditionibus militaribus, 3.6.62.

Nationes aliquæ remissivè referuntur, quæ hospites, & peregrinos admittere prohibent, 2.20.50.

Nationes quædam naturâ imberbes, 2. 8.116.

Nationes aliæ alijs semper barbaræ visæ sunt, 2.8.24.

Nationes diversæ aliæ alijs oppositæ sunt, 2.25.56.

Nationes plurimæ barbaræ etiam hodie reperiuntur, quarum comparatione paucæ sunt quæ politicè vivunt, 2.8.22.

Natura varias quotidie formas edere conatur, 2.7.20.

Natura, & ratio hominis, quæ est fundamentum dominij, etiam in peccatoribus reperitur, 2.10.59.

Naturale est, magis nova, quâm magna mirari, 2.8.94.

Naturalis ratio non patitur, alterum cum alterius iactura locupletari, 2.8.126. *Navarræ* Regnum tum alijs causis, tum ratione transitus denegati, iustè à Ferdinando Rege Catholico captum fuit, 2. 20.63.

Navarræ Regnum Iulius II. Ioanni ut schismatico ademit, & Regibus Catholicis occupandum concessit, 2.22.57. Navarrensis Regni restitutionem quo argumento excuset Navarrus? 3.5.28.

Doct. Navarrus testatur, se nunquam scripsisse contra iustitiam obtentionem Regni Navarræ, 2.20.66.

Naufragium horrendum, & miserandum, quod Indica classis circa Habanam passa est quintâ die Septemb. ann. 1622: 1.7.52.

Navigandi peritia veterum cum nostra comparari nequit, 1.12.33. & 1.11.78.

Navigantes insanire, aut mori cupere, aut mendicos esse, aliqui dixerunt, 1.16. 17.

Navigantes nublio, aut procelloso tempore syderum observatione se iuvare non poterant, 1.11.75.

Navigatio, & navis apud Oneirocriticos bona portendit, 1.8.12.

Navigatio quem olim progressum habuerit, cum Claudiano, 1.12.30.

Navigatio maris Indici iustè à nostris Regibus prohiberi potest alijs nationibus, 3.3.70.

Navigationis in detestationem plura, remissivè, 1.16.18.

Navigationis, & commercij navalis utilitas expenditur, 1.8.9.

Navigationis aliquam peritiam, & certitudinem ex syderum observatione Phœnices nacti fuerunt, 1.11.74.

Navigationes, & peregrinationes Hispanorum in Novo Orbe admiratione dignissimæ sunt, 1.16.10.

Navigationes, & navigantes ac peregrinantes multis nationibus exossi, 1.16.12. Navigationis antiquorum longissimæ, remissivè, 1.9.45.

Navigationes in Novum Orbem repetuntur, 1.5.26.

Navigationes mirandæ Battavorum per mare Graciale, remissivè, 1.12.95.

Navigationes tantùm littorales priscos exercuisse, qui affirment? 1.12.36.37. 38. & 40.

Navigationes sine remis veteres nunquam exercebant, 1.12.39.

Navigationes per altum antiquitus in usu fuisse, quidam tradunt, & earum exempla, 1.12.25. & seqq.

Navigationes per altum olim incognitæ erant, 1.11.69.

Navigationes admirandæ fortuitò factæ, 1.5.8.

Navigationes per altum raræ olim, & portenti loco habitæ, 1.12.34.

Navigationum usus utilissimus, 1.16. 31.

Navigationes longissimæ aliquorum ad Polum Antarcticum, 1.6.8.

Navigationum priorum ad Novum Orbem audacia, & pericula carminibus exprimuntur, 1.16.33.

Navis ex India vi ventorum in Germaniæ portum delata, 1.5.12.

Navis Victoriæ laudes, & memoria, 1.5. 42.

[[822]] Navium, & navigationis inventio, & usus à Noë temporibus initium accepit, 1. 11.70. & 3.3.55.

Navium forma, Astrolabium, & alia nautica instrumenta, quibus hodie utimur, ab antiquis ignorabantur, 1.11.72.

Naves Papyraceæ quæ, & ubi? 1.15. 26.

Naves in altissimis montibus, & longè à mari positis aliquando repertæ sunt, 1. 12.107.

Naves Commendatoris Loaysæ, & Episcopi Placentini post Magalianum, fretum ab eo inventum transierunt, 1.8.36.

Naves qui duces perforaverint, aut incenderint, & qui equos, aut scalas ademerint, ut milites animosius pugnarent? 1. 5.31.

Navigia & merces extraneorum, quæ in mari, vel portubus Novi Orbis reperiuntur, apprehendi, & confiscari iubentur, 2.25.80.

Nauta ille, qui dicitur, Columbo notitiam Orbis Novi prævidisse, ab Augelis delatus esse, ab aliquibus perhibetur, 2. 3.30.

Nautarum, & maritimorum hominum fera & improba natura est, & quare? 3.3. 39.

Nebulæ planorum Regni Peru, quas vocant *Garuas,* ad plura utiles sunt, 1.7. 44.

Nebulosa provincia in Regno Georgiorum, & eius mirabilis historia, 1.1.72.

Necessitate in extrema existenti quilibet tenetur opem ferre, 2.13.81.

Nechaus Rex Ægypti fossam ex Nilo ad Rubru mare fodere cœpit, in cuius opere 10020. Ægyptiorum perierunt, 1.8. 56.

Negligitur, quod communiter possidetur, 2.25.59.

Negatia pluribus commissa segnius expediuntur, 2.25.57.

Nemo potest venire ad Fidem, nisi Deus traxerit eum, Ioan. 6: 2.17.17.

Neptunum ob classem, quam per mare instituit, maris dominum antiquitas fabulatur, 3.3.54.

Nero irrisus fuit, quòd Isthmum Peloponessi perfodere voluit, 1.8.53.

Nicanor Rex Syriæ nunquam perficere potuit fossam, quam ex Caspio mari ad Euxinum ducere destinavit, 1.8.51.

Nicaraguæ provinciæ descriptio, 1.6. 25.

Nicolaus de Lyra, & alij inter iustas belli causas idololatriæ punitionem ponunt, 2.13.28.

Nicolao de Ovando summè iniungitur à Regibus Catholicis cura conversionis, & bonæ tractationis Indorum, 3.6. 29.

Nili origo nosci non potest ob æstum Torridæ Zonæ cum Lucano, 1.11.37.

Nili origo, & incrementum his ultimis temporibus à Lusitanis detecta, 1.12. 23.

Nili originis cognitio à veteribus frustra tentata, & impossibilis reputata, 1. 12.24.

Nobiles, qui in suo famulatu, vel satellitio habent homines sceleratos, ex delictis eorum tenentur, 3.6.87.

Noë, velut mundi hæres à Deo constitutus, qualiter Orbem inter filios divisit? 1.9.12.

Noë à veteribus sub Iani nomine colebatur, & quare etiam Consuvius, & Chaos mundi diceretur, 1.9.11.

Noë posteri brevi tempore nimis aucti, & sparsi sunt, 1.10.10.

Noë plus decem annis per Mediterraneum navigavit, posterorum suorum familias, seu Colonias invisens, 1.10. 12.

Noë posteri solùm tres antiquas Orbis partes dividisse, & habitasse leguntur, 1.9. 14.

Noë post diluvium constitutus fuit â Deo veluti parens cæterorum hominum, & qualiter illis provincias diviserit, 1.9.8.

Nomina qualiter provincijs novè detectis, aut subactis imponi soleant, 1.13. 53.

Nomina locorum, & provinciarum facilè inverti, & mutari solent, 1.13.9.

Nomina suarum urbium, & provinciarum solent duces ad extraneas à se detectas transferre, 1.6.30.

Nominum similitudo, aut affinitas ad alicuius rei identitatem probandam fallacissima est, 1.13.44.

Norte est nomen Belgicum, & significat Septentrionem, 1.8.26.

Nova quæque & repentè conspecta, quamvis pusilla sint, communiter admirationem incutiunt, & de cœlo missa credantur cum Seneca, & Tertull. 2.8.93.

Nova Francia, 1.6.21.

Nova multa videri, quæ iam olim in usu fuerunt, 1.12.6.

[[823]] Novarum rerum studium, & experimentum laudatur, 1.16.21.

Novæ Hispaniæ Indi magna ex parte duabus pestibus absumpti sunt, 3.6. 65.

Novæ Hispaniæ provinciæ descriptio, & cur ita dicta? 1.6.29.

Novæ terræ, & insulæ repertæ sunt in Oceano Septentrionali, 1.12.91.

Novæ Galleciæ, Mechoacan, Guaxacæ, & Tlascalæ provinciæ describuntur, & Cancellariam habent, 1.6.31.

Novellæ Theodos. & Valent. notabilia verba expenduntur, 2.16.61.

Novi Orbis temperies, & amœnitas describitur, & comparatur Tempe, aut campis Elisijs secundùm Acostam, 1.7. 11.

Novi Orbis scientiam habuisse qui & Antipodum, 1.12.63. Et respondentur, num. 70.

Novi Orbis incolas eosdem esse, ac Hyperboreos tradit Goropius, 1.12.51. Sed reijcitur num. 60.

Novi Orbis feracitas, & ubertas præfertur Asiæ, & Indiæ Oriental. secundùm Maiolum, 1.7.30.

Novi Orbis excellentias cur Auctor notare voluerit? 1.7.2.

Novi Orbis provinciæ, ut plurimum, amœnissimæ, & temperatissimæ sunt, 1. 7.3.

Novi Orbis arbores toto anno frondent, & virent, 1.7.29.

Novi Orbis ingens, & quæstuosa detectio ex parvis initijs processit, 1.5.16.

Novi Orbis regiones, & provinciæ non erant vacuæ, & desertæ quando ab Hispanis detectæ sunt, 2.6.63.

Novi Orbis conversio, per Hispanos facta, verè, & propriè annuntiata videri potest per Isaîam cap. 18. ut affirmant plures, quamvis aliqui refragentur, 1.15. 23.

Novi Orbis acquisitionis, & retentionis tituli à præstantissimis Hispaniæ I. C. tractari debuissent, 2.1.44.

Novi Orbis mentionem, & notitiam in sacris Litteris reperiri aliqui tradunt, 1.13.1.

Novi Orbis inventio, & conversio adumbrari debuit à Prophetis, cùm fuerit res ita notabilis, & ad progressum Evangelicæ historiæ maximè pertinens, 1.15.4.

Novi Orbis plures regiones titulo iusti belli Hispanorum Regum effectæ sunt, 2. 6.28.

Novi Orbis conquisitionem Divina providentia per Hispaniæ Reges factam agnoscit Benzonius: quoniam Indi aliter ad Evangelij doctrinam disponi non possent, 2.16.50.

Novi Orbis ad Fidem Catholicam conversio fieri cœpit, quando plures hæretici ab ea discedebant, 1.16.79.

Novi Orbis in acquisitione multa multi sanctè, & religiosè operati sunt, 3.6.99.

Novi Orbis imperium, & conversionem Hispanis Deus reservare, & concedere voluisse, multis prodigijs, & ostentis prædictum fuit, 2.2.41. & 47.

Novi Orbis detectionem, & acquisitionem divinitus fuisse operatam ex prævijs dispositionibus viri gravissimi coniecturantur, 2.3.26.

Novus Orbis ferè in omnibus antiquum excellit, 1.7.14.

Novus Orbis à multis insula esse dicitur, 1.8.21.

Novus Orbis aliquando antiquis cognitus, & posteà ignoratus, ac denuo à Columbo repertus, 1.12.5.

Novus Orbis intra breve spatium terræ habet varia temperamenta, 1.7.41.

Novus Orbis hodie excellentior est, cùm ultra proprios fructus, & animalia, quibus anteà abundabat, reliqua ab Hispanis allata possideat, & uberrimè reddat, 1.7.22.

Novum Orbem agnovisse videtur Lucian. Plutarch. & Avîtus, 1.12.64. & eis respondetur, num 71. & 72.

Novus Orbis. Vide alia verbo *India,* & verb. *Orbis Novus, & America.*

Novi Regni Granatensis descriptio, & Cancellaria, ac Metropolis, 1.6.40.

Novum nihil est hodie, quod antea non præcesserit, 1.12.4. & 10.

Novum nihil sub Sole proverbium, qualiter accipiatur? 1.12.12.

Numen aliquod superius esse, quo hæc inferiora regantur, nemo sanus negare potest, 2.15.30.

O

Obrizum aurum potest deduci ex voce Græca, quæ sincerum, & purum significat secundùm Plinium, vel à calore obradiante secundùm Hieron. & Isidor. 1.13.37.

Obrizum aurum secundùm plures dicitur quasi Ophirizeum, idest à regione Ophir deductum, 1.13.34.

Obrusa vox Latinis significat probationem,**[[824]]** vel expurgationem auri, & inde dicitur obrizum, 1.13.38.

Observantia subsecuta habetur pro lege, & de viribus, & effectibus observantiæ, 2. 24.84.

Observantia declaratoria non requirit præscriptionem, nec plures actus, 2.24.88.

Observantia interpretativa legum, aut privilegiorum magnam vim habet, 3.1.25.

Observatum quod diu fuit, censetur prius ita dispositum, & ordinatum fuisse, 2.24.86.

Occasio in tempore arrepta omnia ferè mundi Imperia peperit, 3.4.49.

Occasione diligenter utendum Politici docent, & eam Aquilæ similem Nicephor. facit, 3.4.51.

Occultator alienæ laudis furi par est, 1.5.3.

Occupationis primæ alicuius rei titulus omnibus alijs acquisitionis modis antiquior, & excellentior est secundùm Aristot. Cicer. & alios, 2.6.14.

Oceani navigatio ultra fretum Herculeum olim minus periculosa, & quare? 1.11.67.

Oceani utriusque commerica hodie quâ viâ ineantur, 1.8.47.

Oceani propria sedes est in Meridie, 1.8. 20.

Oceani etymologia, 1.8.1.

Oceanum innavigabilem esse veteres crediderunt, & loca Nazianz. Origen. & Cicer. 1.11.47.49. 50. & 51.

Oceanus Atlanticus, sive *del Norte,* qualiter coëat cum Oceano Australi, sive *del Sur.* 1.8.34.

Oceanus veteribus inaccessus post Columbi ad Novum Orbem navigationes miraculo quodam mitis, facilis, & navigabilis redditus esse videtur, 2.4.31.

Oceanus Atlanticus cur ita appelletur? 1.4.34.

Oceanus Australis, sive *del Sur* quis, & unde dicatur? 1.8.27.

Oceanus in sacra Pagina sumi solet pro fine totius Orbis, 1.11.53.

Oceanus terram cingit, non terra Oceanum, 1.8.2.

Oceanus terram omnem quasi insulam coronare, cingere, ambire, concludere, & circumfluere dicitur, 1.8.3.

Oceanus Atlanticus multis sæculis innavigabilis indicatus fuit, 1.4.26.

Oceanus Atlanticus quis & unde dicatur? & quare etiam Borealis, & *del Norte* dicatur? 1.8.25.

Oculi dum spectant læsos, læduntur & ipsi, ex Ovidio, 2.19.88.

Officia duo quando invicem coniunguntur, utrumque retinet iura sua, 2.21.11.

Oliverius Vandemort Battavus varijs fortunæ casibus iactatus, post traiectum fretum Magallanicum, in Amsterdamum redijt, & etiam Guilhelmus Schoaten. 1.8.40.

Oloberæ vestes, idest Olobrizæ, in Rub. & in l. temperent. C. de vest. olobr. quæ? & aliæ emendantur, 1.13.35.

Omne quod non est ex Fide, peccatum esse, qualiter accipiatur? 2.10.30.

Omnia suis conveniunt temporibus, 2. 11.24.

Omnibus quod nascitur, industriæ præmium est, 2.6.16.

Omnipotentiæ Divinæ nihil occultum est aut inaccessum, 1.14.67.

Opera plurima ingentia, & laboriosa hominum arte, & industriâ confecta remissivè, 1.8.76.

Opera Dei velle mutare, vel emendare piaculum est, 1.8.57.

Operis huius institutum proponitur, 1.1.1.

Operis deformitas non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis, 3. 6.96.

Ophira Regio ubinam esset, varijs opinionibus decertatur, quæ breviter referuntur, 1.13.27.

Ophiram qui in Novo Orbe constituunt, levissimis coniecturis ducuntur, 1.13.43.

Ophiram regionem qui in Novo Orbe constituunt, communiter à viris doctissimis reprobantur, 1.13.16.

Ophir Regio nullatenus pertinet ad Novum Orbem, 1.13.23.

Ophir Regio propriè pertinet ad Indias Orientales 1.13.29.

Ohir Regio secundùm Montanum, & alios est eadem cum Mexicana, & Peruana Novi Orbis, 1.13.4.

Opinio affirmativa, & negativa in articulo debellationis Indorum ob idololatriam, & vitia contra naturam, anceps, & problematica est, 2.15.1.

Opinio erronea aliquorum, qui Indos servos effici posse putarunt, plura damni generavit, 3.7.2.

Opinio Ioseph Acostæ, & Domin. Bañez examinatur, 2.15.20.

Opinio antiqua, & generalis habetur pro veritate, 3.2.46.

Opinio communis Doctorum, ab Ecclesia secuta, sufficit ad dandam iurisdictionem, licèt falsa sit, 3.2.39.

Opinio quæ magis favet Ecclesiæ, & piæ**[[825]]** causæ, in dubio sequenda est, 2.24.38.

Opinio, quæ absolutè imperium, & dominium infidelium negat, magis vera, & Catholica appellatur à Doct. Marta, & alijs, 2 10.10.

Opinio, quæ favet potestati clavium, prævalet non faventibus, 2.24.39.

Opinionem affirmativam in proposita temporalis potestatis Romani Pontificis quæstione Auctor, ut veriorem & communiorem, amplectitur, 2.23.50.

Opinionum aliquam probare non sufficit, nisi contrarijs satisfiat, 1.12.1.

Opinionum diversitas ubi adest, securè quis probabiliorem sequi potest, imò & probabilem, ut multi opinantur, 3.2.38.

Opiniones ubi sunt variæ vel dubiæ, post factum potest quis sequi eam quæ sibi favet, 3.1.11.

Oppidis ab ope mutua nomen inditum fuit, 2.9.41.

Oracula plura perpenduntur, quæ Christi Domini adventum, & Fidem gentibus annuntiasse videntur, 1.14.39.

Oracula idolorum, quæ gentibus Christi adventum annutiarunt, ab eis intellecta non fuerunt, 1.14.83.

Oracula aliqua recensentur, testantia, Christi adventu gentium idôla obmutuisse, 2.13.38.

Oratio, quam Ecclesia pro infidelibus facit, arguit, cos verum dominium non habêre, 2.11.9.

Orbis Novus ubi antiquo coniungi, aut proximus esse credatur, 1.10.22.

Orbis Novus supra Floridam creditur extendi ad Polum Arcticum usque ad Crotlandiam, Lappiam, & Noruegam, 1.10.23.

Orbis Novus ex parte Poli Antarctici ultra fretum Magallani plures Regiones nondum detectas habêre creditur, 1.10.26.

Orbis Novus per aliquam partem est antiquo coniunctus, aut vicinus, 1.10.2.

Orbis Novus per aliquam partem est antiquo coniunctus, aut vicinus, 1. 10 2.

Orbis Novus undique Oceano Atlantico, & Australi abluitur, & maritimis commoditatibus gaudet, 1.8.15.

Orbis Novus à multis vocantur Indiæ Occidentales, & quare? 1.4.51.

Orbis Novus an antiquis ullo modo cognitus fuerit? 1.11.1.

Orbis Novus dividitur communitur in duas peninsulas, tenui isthmo distinctas, & qualiter illæ appellentur, 1.6.6.

Orbis universus quot gradus, & leucas contineat; & quot Orbis Novus Indiarum Occidentalium, 1.4.55.

Orbis Novus videtur exprimere cordis figuram secundùm Acostam, 1.6.5.

Orbis Novi dominatio hodie à nostris Regibus sine peccato deseri non poterit, 3.5.2.

Orbis Novi iusta acquisitio, concurrente cum alijs titulis concessione Pontificis, in dubium vocari non potest, 2.24.13.

Orbis Novi conquisitio multis ac magnis consilijs præcedentibus inita fuit, 3.2.1.

Orbis Novi detectio, & conversio Prophetarum vaticinijs prænuntiata videtur, 1.15.1.

Orbis Novi detectio, & conversio ab Hispanis magis ob zelum Religionis, quàm ob divitiarum cupiditatem operata est, 2. 3.60.

Orbis Novi notitia si aliqua fuit apud antiquos, postea in totum evanuit, 1.11.4.

Orbis Novi peninsulæ Septentrionalis, & Meridionalis longitudo, & latitudo, quæ? secundùm vaarios Auctores, quorum dicta referuntur, 1.6.7.

Orbis Novi situs, divisio, & descriptio generaliter proponitur, & plures Auctores qui de ea agunt, recensentur, 1.6.4.

Orbis olim cogniti partes Europa scilicet, Asia, & Africa de pricipatu contedebant, 1.7.13.

Orbis partes antiqui quâ ratione diviserint? 1.1.24.

Orbis partium nomina unde? & situs provinciæ historia, mores, & excellentiæ, remissivè, 1.1.26.

Orbis universi partes, non tantùm peninsulæ, sed insulæ à veteribus dicebantur, 1. 8.23.

Orbis etymologia à rotunditate, 1.11. 16.

Orbem Deus subiecit rationabili creaturæ, 2.10.49.

Orbem terrarum qualiter dividat Gerar. Mercator, post Americæ detectionem, 1.4.54.

Orbem Novum pleno iure Catholicis Hispaniæ Regibus à Pontifice datum, qui tradant? 2.24.20.

Orbem Novum aliqui appellant terram Sanctæ Crucis, 1.4.39.

Orbem Novum non fuisse antiquis sæculis cognitum, plurimis argumentis Auctor evincit, 1.11.8.

Orbis Novus. Vide alia sup. verb. *America,* & verb. *Novus Orbis,* & verb. *India.*

Ordo principandi est beneficium naturæ ex sententia Aristot. 2.10.50.

[[826]] *Oriens,* & Occidens quid? 1.1.17.

Orientis, & Occidentis termini, & cœlià terra distantia in sacra Scriptura, & alijs Auctoribus hyperbolicè ponuntur, 1.16. 55.

Originem Regnorum inspiciendam esse, & vitiosam semper nocêre aliqui dicunt, & qualiter intelligendi sint? 3.4.41. & 42.

Ormucij Regnum in confinibus Persiæ à Lusitanis captum, & eius emporij celebritas, 1.3.46.

Ortus ab Occasu longius distat, quàm cœlum à terra, 1.16.57.

Othonis Frinsingensis dubitatio diluitur, dum quærit, an antiqua humiliatio, vel hodierna exaltatio Ecclesiæ magis conveniat? 2.22.63.

Ovasis, sive Oasis insula, & pœna deportationis in eam, 1.4.25.

Ovidij elegans locus, de insulis mari submersis, 1.4.18.

Ovidij carmina de Rom. Imperio loquentia, verius Hispano adaptari, 1.16.67.

Ovium nomine, quæ Petro à Christo commissæ sunt, fideles tantùm intelliguntur, 2. 23.17.

Ovium nomine apud D. Ioan. infideles etiam designantur, & qualiter ij ad Ecclesiam pertineant? 2.23.142.

Oves duæ in Novo Orbe intra decem annos quadraginta mille uni domino reddiderunt, 1.7.39.

P

Pagani in iure dicuntur quotquot à militia erant immunes, & liberi, 2.19.77.

Paganorum nomen unde? & quare olim Gentilibus datum fuerit, latè discutitur, 2. 19.76.

Panamæ, & Portusbelli urbes sunt veluti emporia commercij Americæ Septentrionalis, & habent Cancellariam, 1.6.37.

Panamensis provinciæ, sive Terræfirmæ descriptio, & cur dicta, *Castilla del ora,* 1. 6.35.

Panicus terror qualis esset? & plura de eo, 2.4.72.

Pannonicarum legionum mirabilis casus ex Lunæ eclypsi contingens verbis Cornelij Taciti recensetur, 2.8.103.

Papania Motezumæ Soror mortua revixit. & ei suum interitum, & Hispanorum adventum prænuntiavit, 2.2.57.

Papa ut pastor debet omnia, quæ impediunt Fidei conservationem, & progressum submovêre, 3.5.24.

Papa est velut præcipuus motor conversionis infidelium: & Reges sunt velut organa, & instrumenta, 2.25.46.

Papa, etiam cùm utitur plenitudine potestatis, Cardinalium consilium requirere debet, 2.24.93.

Papa maior est administratione Paulo, & contra eum rectè dispensare potest in ijs, quæ Fidei non sunt, 2.11.25.

Papæ auctoritas maior est, quàm Sanctorum, 2.24.70.

Papa quod aliquid inutiliter, aut frustratoriè faciat, asserere, temerarium est, 2.24. 58.

Papa ex sententia D. Pauli etiam Angelos iudicabit, & hoc qualiter accipiatur? 2. 23.78.

Papa diverso modo officio suo uti debet inter fideles, & inter infideles, 2.23.19.

Papa omnes mortales habet subditos, & est omnia, & super omnia, 2.10.23.

Papa, & Collegium Cardinalium etiam in ijs, quæ ad mores pertinent, errare posse non videntur, 3.2.36.

Papa appellatur Imperator, & Princeps Principum, & culmen omnium dignitatu, 2.24.50.

Papa, vel quilibet alius Princeps supremus non possunt auferre, nec mutare dominia iure gentium quæsita, sine iusta causa, 2.24.4.

Papa est iudex Principum non recognoscentium superiorem, maximè ratione peccati, 2.22.52.

Papa quod unus fecit, & multò magis, quod plures facere consueverunt, probare debemus, 2.24.70.

Papa non nisi ex iusta, & gravi causa exercêre solet, & debet potestatem temporalem quam habet super Reges, & Principes etiam infideles, 2.24.2. & 6.

Papa est totius Orbis Monarcha, causa causarum, omnia, & super omnia, 2.23. 74.

Papa quod approbat, vel reprobat, omnes sequi tenentur, 2.24.25.

Papa regulariter, etiam in temporalibus, habet auctoritatem, Imperatores verò, & Reges potestatem, & exercitium, 2. 23.167.

Papa potest pro arbitrio suo disponere modum, formam conversionis infidelium, 2.25.45.

[[827]] Papa quod facit, videtur facere ut Deus, 2.23.76. & 24.64.

Papa recusari non potest, nec ab eius sententia appellari, 2.24.63.

Papa ubi gladio materiali uti opus est, illum non suâ sed aliorum Principum fidelium manu exercere debet, 2. 24 44.

Papa fecit, ergo potuit, valet consequentia, 3.3.32.

Papa est fons iustitæ, & in eo inest summa perfectio, & sapientia, 2.24.42.

Papa, si nolit, non tenetur de necessitate Cardinalium consilium petere, 2.24. 102.

Papa ex sententia D. Thomæ utriusque potestatis apicem tenet, 2.23.122.

Papa ex opinione Scoti Vicarius est Christi etiam in quantum fuit Dominus mundi, 2.23.109.

Papa potest Princeps apostatantes privare dominio, quod habent supra fideles, 3. 5.21.

Papa tanquam Vicarius Christi non solùm terræ, sed maris etiam concedendi potestatem habet, 3.3.31.

Papa est præcipuus Cæsar, & Princeps Regum terræ, & supra omnem iurisdictionem, 2.22.53.

Papa etiam ubi solus aliquid statuit in genere morum pro universa Ecclesia, errare non potest, 3.2.37.

Papam non habêre iurisdictionem temporalem nisi indirectè, & in ordine ad spiritualia, multi opinantur, 2.22.40.

Papam posse temporalem dominationem, & iurisdictionem in Regnis infidelium exercêre, inde multi probant, quòd sæpius eâ usus sit, 2.24.76.

Papæ iurisdictionem temporalem in toto Orbe nullibi probari, plures affirmant, 2.23.15.

Papæ de potestate, & dignitate varij extant tractatus, & encomia, 2.23.73.

Papæ auctoritas non potest peccatum permittere, neque ab eo excusare, 3.6.73.

Papæ potestatem in dubium vocare, sacrilegij instar esse videtur, 2.23.72.

Papæ facta in dubium vocari non debent, 2.24.52.

Papæ contra supremam potestatem nulla currit præscriptio, 2.24.104.

Papæ nullus potest dicere, cur ita facis? 2.23.75.

Papæ auctoritati, & potestati detrahere, iniustum est, 2.24.53.

Papæ pro sententijs, & declarationibus semper præsumendum est, 2.24.41.

Papæ, & Pontificis nominis etymologia, 2.23.85.

Papæ qui negant exercitium temporalis iurisdictionis vel imperium ab Ecclesia pendere, hæretici â multis censentur, 2.22. 24.

Papæ qui mentitur, Deo mentiri videtur, 2.23.77.

Papæ decisionibus & declarationibus stare debemus, licèt totus mundus sentiat contra eum, 2.24.43.

Papæ una sola sententia, & declaratio generaliter prolata facit ius in similibus causis, 2.24.36.

Papæ potestarem non extendi ad infideles, qui nunquam de Ecclesiæ gremio fuerunt, multi Doctores tenent, qui latissimè recensentur, 2.23.2.

Papæ nomen olim inferioribus etiam Episcopis applicari solitum, quando proprium Pontificis Romani fieri cœperit? 2.23.86.

Papæ nullam omnino iurisdictionem temporalem hæretici concedunt, qui damnantur, & convincuntur, 2.22.4.

Papæ subesse non minuit ius superioritatis, & ipse omnem, quam habet Ecclesia, transfert in Regnis, quæ in feudum concedit, 3.1.73.

Papæ. Vidæ alia verb. *Pontifex,* & verb. *Romanus Pontifex.*

Parabola Evangelij Lucæ 14. de patre familias, non solùm vocantis, sed etiam compellentis designat coactionem, quâ Ecclesia hodie uti potest in conversione infidelium, 2.16.95.

Parabola Patrisfamilias invitantis ad nuptias & intrare compellentis, quos ultimo loco vocaverat, multifariè cum sanctis Patribus explicatur, 2.19.54.

Paradisus voluptatis in Orientali India positus dicitur, 1.2.5.

Paradisus terrenalis creditur fuisse in insula Zeilan, 1.3.40.

Paradisi locus ubi sit, incertum est, & Deus occultum esse voluit, 1.7.10.

Paradisi locum sub æquatore positum, multi senserunt, 1.7.8.

Paramus iustam causam, & prudentum arbitrio discussam requirit ad exercitium temporalis iurisdictionis Papæ, 2. 24 8.

Parthia olim generale nomen erat, & universas ferè nationes Asiæ denotabat, 1. 2.35.

Paruaijm dictio an verè in Scriptu-**[[828]]**ra reperiatur, & quid significet, 1.13. 45.

Paruaijm dictio, quâ utitur sacra Pagina, est dualis, & duplex Peru significare videtur, 1.13.8.

Parvuli, & furiosi nihil à servis differre videntur, iuxta sententiam D. Pauli, 2. 9.50.

Pascere in sacra Scriptura sæpè idem significat, quod gubernare, 2.23.143.

Pater filio venerandum quoddam simulacrum videri debet, 2.17.30.

Pater infidelis, si velit occidere filium parvulum, ne baptizetur, quilibet ei resistere potest, 2.13.14.

Pater infidelis si moriatur, an possit eius filius parvulus baptizari invitâ matre, vel invitis tutoribus? & quid si adsit avus paternus? 2.17.32.

Patria propria unicuique præstantior alijs videtur, 1.16.1.

Patriæ amor quàm dulcis, & potens sit? 1.16.2.

Patriam interdum negligere expedit, ut sapientiam quis possit acquirere, cum Cassiodoro, & Lipsio, 1.16.28.

Paulini carmina de laude, & finibus Regni Hispani propheticè scripta videntur, 1.16.61.

Paulus Orosius explicatur, dum infames escas humanæ carnis esum appellat. 2. 12.47.

P. Paulus Ioseph ab Arriaga Societatis Iesu laudatur, & eius exitus refertur, 1.7.53.

Paulus III. Roman. Pontific. pijssimam constitutionem edidit pro capacitate, & libertate Indorum, cuius littera refertur, 2.8.77. & 79.

Pauli III. rescriptum pro libertate Indorum expenditur, 3.7.54.

Pauli III. Bulla Indis quamvis infidelibus sua bona conservanda esse statuit, 2. 10.47.

Pauli III. Motus proprius expenditur circa bona, & tractationem Iudæorum, & infidelium, qui ad Fidem convertuntur, 2. 10.74.

Pauli Burgensis prædictio de conversione Novi Orbis, 1.15.30.

D. Pauli ad Roman. 14. locus: *Omne quod non est ex Fide, &c.* explicatur, 2. 11.53.

D. Pauli ad Roman. 14. locus expenditur, 2.14.17.

D. Paulus ad Roman. 1. dignos morte dicit eos, qui idololatriam non vindicant, 2.13.31.

D. Pauli locus ad Romanos 10: *Quomodo credent, nisi audiant? &c.* exponitur, 2.10.79.

D. Pauli locus ad Roman, 10. expenditur, 2.16.21.

D. Paul. ad Roman. 28. & in alijs locis de Divina inspiratione tractantibus expenditur, 2.3.4.

D. Pauli locus ad Timot. & Ierem. 1. 24. de instantia prædicationis Fidei expenditur, 2.19.58.

D. Pauli series, & paraphrasis epist. 1. ad Corinth. proponitur, 2.15.48.

D. Pauli locus 1. Corinth. cap. 6. explicatur, 2.10.39.

D. Pauli locus 1. Corinth. 5: *De ijs qui foris sunt,* explicatur, 2.23.140.

D. Pauli locus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare?* de infidelibus exponitur a D. Hieronymo, Anselmo, Athanas. Thoma, & alijs, 2.14.21. 23. & 27.

D. Paul. 1. Corinth. 5. & ad Thessalon. 4: *De ijs qui foris sunt,* idest, infidelibus, iudicare vetat, 1.17.47.

D. Pauli, & alia Scripturæ loca, quæ Dominis & Principibus infidelibus obediendum esse dicunt, qualiter accipiantur? 2.11.22.

D. Paul. ad Galat. 4. dum inquit, eos, qui ad novam legem pertinent, filios liberæ esse, qualiter accipiatur? 2.17.19.

D. Paulus ad Ecclesiam Dei venire coactus est, & plus cæteris in ea profuit, 2.16. 101.

D. Paulus ad Hebræos 6. vers. 7. qualiter Christi dominium insinuare videtur? 2.23. 96.

D. Paulus ad Philipp. 1. vers. 18. quid senserit, dum ait, se gaudêre, sive per veritatem, sive per occasionem Christus anuntietur. 2.18.36.

D. Paulus 1. Corinth. 5. nullam omnino iurisdictionem Ecclesiæ adversus infideles concedere videtur, 2.23.20.

D. Paulus quo tempore scripserit epistolas ad Roman. & Colossenses? 1.14.9.

D. Paulus in Hispania prædicavit, & D. Petrus, 1.14.37.

D. Paulus in multis Orbis partibus Evangelium annuntiavit, 1.14.27.

D. Paulus multa in se passum dicit, pro lege Dei promulganda, 3.7.21.

Pax summa erat in toto Orbe tempore **[[829]]** Nativitatis Christi, & ad hoc prophetiæ aliquæ Oseæ, Michææ, & Isaîæ expenduntur, 2.17.80.

Pax non potest placêre ijs, quibus immodica cupiditas est, 3.6.20.

Pax citra ullum scandalum promittitur diligentibus legem Dei, Psam. 118.3.8.20.

Pax, quæ erga Indos exercetur, non debet cum bello de crudelitate certare, 3.8.31.

Pax inter Principes, quantumvis pios & Christianos, conservari non posset, si promiscuè in eandem conversionem, & conquisitionem intenderent, 2.25.47.

Pacis descriptio ab Isaîa tradita de gladijs, & lanceis in vomeres, & faices conversis elegantissima est, & alijs locis similibus exornatur, 2.17.83.

Peccare quis potest faciendo bonâ intentione rem limitam, quæ sibi non competit, aut in ea excedendo, 3.6.75.

Peccata & iniuriæ hominibus factæ non solùm privatorum, verùm & multorum Regnorum cladem attulerunt, 3.8.38.

Peccata videntur clamorem habêre, quo Deum ad punitionem vocant, 2.13.58.

Peccata numerantur, quæ Deus acerbissimè punire solet, etiam si ea usque ad certam metam, vel periodum dissimulaverit, cum Benedicto Pererio, 2.13.64.

Peccata contra naturam qui extirpant, Deo servire videntur, 2.13.9.

Peccata omnia legi, sive rationi naturali repugnant, & sic contra naturam esse videntur, 2.14.32.

Peccata, quæ in Dei iniuriam, & contemptum tendunt, non possumus impunita relinquere, 2.13.49.

Peccatum, si quod fuit in primis ad Indos expeditionibus, Regibus nostris imputari non debet, 3.6.26.

Peccatum quantumvis veniale quis committere non debet, etiam propter lucrandas omnes animas mundi, 2.19.13.

Pecuniæ obediunt omnia, 3.6.17.

Pedonis carmina elegantissima apud Senecam, Oceanum mundi finem esse tradentis, 1.12.79.

Pegussiani, & Sianitæ dicuntur à cane quodam, cum muliere rem habente originem ducere, 1.9.43.

Pegusij dicuntur trahere originem à Iudæis, damnatis à Salomone ad Ophirinas auri fodinas, 1.13.31.

Pœna tolerabilior est, vivere non posse, quàm scire, 2.7.24.

Pœna sine culpa esse non potest, 2.10.76.

Pœna omnis non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum, 2.15.57.

Pœnarum, & suppliciorum impositio quo fine & intentione fieri debeat? 2.15. 56.

Pepecornus Iudæus conversus multa flagitia admisit, & carmina de eo Vlrichi ab Huten, 2.19.95.

Peponum insulæ Hispaniolæ mira fertilitas, 1.7.24.

Peregrinationum utilitas maxima esse solet remissivè, 1.16.26.

Perfectum est, quod ex omnibus suis partibus constat, 1.1.5.

Pericula undique hominibus imminent, ut Deum timeant, 1.7.77.

Permittimus quod non approbamus, aliudque est præcipere, aliud permittere, 2.11.21.

Persarum Reges nihil sine consilio sapientum faciebant, 3.2.12.

Persarum Reges aquam, & terram ex omnibus fluvijs, & provincijs ærario suo inferri iubebant, ut Imperij sui magnitudinem ostenderent, 1.16.58.

Persecutio Christianorum, Ierosolymis facta, causa fuit, ut faciliùs per totum Orbem Evangelium diffunderetur, 2.18.26.

Persona una, quæ habet duas, vel plures dignitates distinctas, vices diversarum personarum gerere potest, 2.21.7. Et exempla huius doctrinæ, num. 9.

Personæ duæ quando repræsentantur in eodem subiecto, una potest iuvare alteram, 2.21.12.

Peru, vel Piru nominis variæ causæ, sive etymologiæ referuntur, 1.13.47.49. 50. 51. & 52.

Peru, vel Piru nomen novum est in his Regionibus Occidentalibus, & quas comprehendat? 1.13.46.

Peru in Regno plura nomina reperiuntur affinia nomini Ophir, 1.13.10.

Peru, vel Piru vox, multis videtur eadem cum *Ophir,* aut certè maximè cum illa colludere, 1.13.7.

Peruana in Regione non reperiuntur ea, quæ ex Ophira ad Salomonem asportabantur, 1.13.24.

Peruani Indi, etiam post Incarum imperium utebantur sacrificijs hominum, virginum, & infantium, præsertim in Regum inauguratione, aut sepultura, 2.12.59.

Peruani Regni descriptio, & longitudo, 1.6.42.

Peruani Indi omnes se Regum nostro-**[[830]]**rum dominationi subiacêre velle, publicis instrumentis testati sunt, 3.4.34.

Peruani Regni planities, vulsò: *Los llanos del Peru,* olim erant mare, 1.4.21.

Peruani chordis versicoloribus multis modis distinctis pro litteris utebantur, & Arithmeticam suo modo peritissimè callebant, 2.8.97.

Peruano in Regno multa vaticinia, prodigia, & ostenta, Hispanorum adventum, & dominationem prænuntiarunt, & quæ illa? 2.2.65.

Petitio sola gratiæ, aut privilegij non inducit proprij iuris renuntiationem, 3. 1.63.

Petrus Malferitus securè defendit Roman. Pontificem posse pleno iure Christianis concedere terram infidelium, 3.1.16.

Petrus Malferitus scripsit responsum Apologeticum pro iustitia debellationis Indorum, 2.1.31.

Petrus Candia unus ex socijs Francisci Pizarri Crucis signo Tumbecinorum insidias & ferocissimum leonem, & tigrim superavit, 2.4.57.

Petrus Alvarez Capralis ingentem classem in Indiam ducit, 1.3.31.

Petrus Fernandez de Quiros scripsit latissima commentaria de suis navigationibus in insulas Salomonis, & alijs perigrinationibus, quæ Auctori communicavit eius filius D. Franciscus de Quiros insignis Mathematicus, & Cosmographus, 1.6.67.

Lic. Petrus Ruiz Bejaranus Regius Senator in Argentina Cancellaria laudatur, 1.9.75.

Lic. Petrus Fernan. Navarrete Regius Secretarius citatur, & laudatur, 2.19.93. & alibi.

Petrus Gilkenius Menchacæ opinionem exprofesso impugnat, & damnat. 3. 3.17.

B. Fr. Petrus à Corduba qualiter dæmonem apud Cumanenses convicerit, & eiecerit? 2.4.91.

B. Fr. Petrus a Corduba, & eius socius miraculosè ab Indorum insidijs liberantur, & mare crucibus innixi traijciunt, 2.5.31.

Excellentiss. Dom. D. Petrus â Toleto Villæ-francæ Marchio laudatur, & magnanimum eius factum, & dictum coram Rege Galliæ super Navarræ obtentione, & defensione refertur, 2.20. 69

D. Petrus Chrysolog. omnem Christi potestatem & dominationem in Ecclesiam translatam fatetur, 2.23.110.

D. Petrus qualiter miserit Martialem, & socios ad prædicandum in Germaniam, & D. Gregorius Melitum, Augustinum, & Ioannem in Angliam? 2.17.54.

Petrus Bellinus, Indos Occidentales servos effici potuisse, opinatur, 3.7.2. Contrarium, num. 89.

D. Petr. Pantoja de Ayala citatur, & laudatur, 1.14.81. & 2.13.41.

Petr. Martyris verba de laude, & utilitate inventionis Novi Orbis expenduntur, 1.16.38.

Petri Blesiensis insignis locus pro excellentia Romanæ Sedis in utroque gladio consideratur, 2.23.83.

Pharon insula qualiter à mari relicta? 1. 4.22.

Phez Regnum apud Arabes unde dictum? 1.13.42.

Philastrius appellat hæreticos eos, qui terræ motus adscribunt causis naturalibus, & non peculiari Dei iussioni, & indignationi, 1.7.64.

Philippinarum insularum descriptio, & Cancellaria, 1.6.64.

Philippi II. Regis Catholici pijssimum dictum circa conversionem Indorum, 1. 16.106.

Philippi IV. Regis, ac Domini nostri zelus, & pietas commendatur, & qualiter initio regnandi treguas cum rebellibus solverit? 2.25.83.

Philippus III. Rex noster pijssimus, & invictissimus laudatur, ob expulsas à suis Regnis Maurorum reliquias, 2.19. 92.

Philippus Pulcher Galliæ Rex impudentes contentiones habuit cum Bonifacio VIII. eum in temporalibus recognoscere nolens, 2.22.15.

Philippi Pulchri superbia per Extravag. unam sanctam, correcta fuit, 2.22.28.

Philosophicis argumentis non est deferendum plus, quâm oculis, 1.11.42.

Phinees cùm Zambri interfecit, non peccavit, & quare? 2.3.15.

Phœnices unde dicti secundùm Aristot. 1.13. 63

Phœnices olim, ultra alias divitias Hispaniæ, Hispanos furabantur, & in alijs provincijs ut servos vendebant, 3.7.97.

Photius reprehendit D. Clementem, quòd putavit terram reperiri ultra Oceanum, & Phœnicem avem veram esse, 1.11.21.

Phryges per Anthonomasiam barbari dicti fuerunt, 2.8.37.

[[831]] *Phrygiones* dicti, qui vestibus auro intextis utebantur, 2.8.41.

Phut tertiogenitus Cham quales liberos genuerit? 1.10.51.

Piacularis, piatrix, vel expiatrix hostia quæ esset? 2.12.90.

Piaculi nomen variè sumitur, sed propriùs refertur ad infantum crudelissima sacrificia, 2.12.89.

Picus Mirandulanus publicè Romæ defendit Zonam Torridam inhabitabilem esse, 1.11.40.

Pietas in Deum, & Ecclesiam est præcipuum Regnorum fundamentum, 2.22. 33.

Pietati, & gloriæ Hispanorum Regum non detrahit, quòd divitijs in Novo Orbe repertis utantur, 1.16.109.

Pilatum, tanquam Præsidem Imperatoris Romani, legitimam iudicandi Christum potestatem habuisse, Anton. de Rosellis affirmat, sed malè, 2.21.28.

Pineda Franciscanus non satis iustè â Fr. Ioanne à Ponte notatus, 1.13.22.

Piscandi, & venandi ius an, & qualiter in locis iure gentium communibus quæri possit, & alijs prohiberi? 3.3.68.

Pius Quintus statuit, ut omnes Indi ad legem naturalem servandam compellerentur, 2.13.5.

Plagiarij sunt, qui homines liberos rapiunt, & vendunt, & quibus pœnis subdantur, 3.7.101.

Plato sex causas dominandi alijs eleganter constituit, & inter eas ignorantiam subiectorum respectu prudentiorum constituit, 2.9.29.

Plato dicebat, tunc Respublicas beatas esse futuras, cùm â sapientioribus regerentur, 2.9.37.

Plato quo sensu dixerit, Deos singulatim Orbis regiones sortitos fuisse? 1.9. 10.

Platonis narrationem de insula Atlantica multi veram esse opinantur, 1.4.15.

Plauti versoriam aliqui acum magneticam fuisse putant, 1.12.32. & 46.

Plinius qualiter aperiat ineffabilem rationem, quâ elementa inter se colligata sunt? 1.11.18.

Plinij, & Boëtij gravis reprehensio adversus eos, qui pro huius exigui mundi occupatione laborant, 1.6.2.

Pluribus remedijs, defensionibus, aut actionibus quando quis uti possit? 3.1.65.

Plutarchi, & Luciani narrationes, quibus videntur Orbem Novum denotare, fabulosæ sunt, 1.12.71.

Pluviæ nullæ in Planis Regni Perù, & quare? 1.7.43.

Pluit nunquam in montibus Hyrcaniæ, & in alijs Regionibus, 1.7.45.

Pontifex Romanus de omnibus Regnis, etiam ab infidelibus possessis, ex iusta causa disponere potest, 2.23.51.

Pontifex Roman. habet potestatem in infideles peccantes contra naturam, 2.13.3. Pontifex Roman. ex sententia D. Bernardi se in temporalibus Principum sæcularium negotijs immiscere non debet, 2. 14.16.

Pontifex Roman. supremam universalem in spiritualibus & temporalibus iurisdictionem & dominationem habet ex multorum sententia, 2.22.17.

Pontifex Summus ubi aliquid magnum, & insolitum facit, admirari potiùs, quàm notare debemus, 2.24.54.

Pontifex Summus dubia, & ardua negotia nunquam expedire solet sine consilio Cardinalium, & aliorum peritissimorum virorum, 2.24.92.

Pontifex Summus per se ipsum provincias Novi Orbis conquirere & convertere non potuit, nec debuit & quare? 2.25.3.

Pontifex Summus an sit totiùs mundi supremus Monarcha in spiritualibus, & temporalibus? ardua est, & antiqua quæstio, 2.22.2.

Pontifex non solùm infideles, verùm neque fideles debellare potest propter peccata legi naturali contraria, 2.14.33.

Pontifex appelatur totius mundi Dominus, 2.22.20.

Pontifex, exigente fine supernaturali, Imperatores, Reges, & Principes gladio etiam temporali coërcere potest, qui tunc veriùs ratione finis, spiritualis appellari poterit, 2.22.43.

Pontifex est Dei Vicarius, vel Deus vivus in terris, 2.23.71.

Pontifex Romanus repræsentat personam Noë & Christi, qui habuerunt possessionem & dominium maris, 3.3.33.

Pontifex potest infidelium conversionem, & conquisitionem Principibus sæcularibus non solùm committere, sed & præcipere, 2.25.8.

Pontifex potest in dubijs opinionibus declarare quæ sit verior, & sequenda, 2. 24.40.

Pontifex gladium materialem habet nu-**[[832]]**tu, Imperator iussu, miles usu, ex D. Bernard. 2.25.7.

Pontifex an possit de provincijs infidelium disponere, iterum in disputationem adducitur, 2.23.1.

Pontificis Romani eligendi, & Sedis Apostolicæ ordinandæ auctoritas qualiter data fuerit Carolo Magno? 2.22.35.

Pontificis Romani decretorum certitudinem qualiter expresserit Salomon? 2.24. 96.

Pontificis Romani eligendi potestas aliquando Imperatori commissa dicitur, 2. 22.14. & 35.

Pontificis auctoritas, & potestas non potest esse maior quâm Christi, cuius Vicarius est, 2.23.23.

Pontificis auctoritate bellum iustè moveri potest adversus infideles, & in eo capta licitè retinentur, 2.23.129.

Pontificis concessione multum innixi fuerunt Reges Catholici, ad occupanda, & possidenda Regna Indiarum, 2.24.30.

Pontificis prohibitione interveniente non est licitum in alienis terris prædicare, 2. 25.62.

Pontificis universalis potestas in temporalibus multis iuribus comprobatur, 2. 23.113.

Pontificis temporalis potestas qualiter à Catholicis auctoribus accipiatur? 2.24.1.

Pontificis temporalem potestatem nullo certo testimonio niti, falsum est, 2.23. 138.

Pontificem Tertullianus Regem sæculi appellat, & Ecclesia omnia mundi regna ei tradita canit, 2.23.79.

Pontificem Romanum esse verum caput universalis Ecclesiæ, ex eiusdem communi observatione colligitur, 2.24.77.

Pontifices Romani sæpesæpius concessisse reperiuntur terras infidelium Principibus Christianis cum onere conversionis, 2.24.25.

Pontifices Romani, olim sub Ethnicis Imperatoribus constituti, potestate suâ plenè non utebantur, 2.16.89. Pontifices Summi sæpè gladio temporali adversus sæculares Principes uti reperiuntur, 2.22.54.

Pontifices Summi qualiter olim iusiurandum præstarent, de petendo in rebus arduis Cardinalium consilio, 2.24.94.

Pontifices ipsi spiritualem potestatem à temporali sæpè secernunt, & illam tantùm sibi competere tradunt, 2.23.42.

Pontifices, & Prinicipes superiores omnia iura in scrinio pectoris habere dicuntur, propter consilia peritorum, quos semper secum habere solent, 2.24.97.

Pontifices, etsi haberent temporalem iurisdictionem, eâ uti non deberent, 2. 23 73.

Pontificis sacri apud omnes ferè gentes etiam temporalia gubernarunt, 2.23. 87.

Pontificum Romanorum dexteritatem, & certitudinem in declarandis rebus dubijs, multis probat, & extollit Thom. Bozius, 2.24.98.

Pontificia dignitas reliquas supereminet, 2.24.49.

Pontificiæ concessionis titulus in quæstionem deducitur, 2.22.1.

Pontificiæ concessionis titulum hæretici in dubium vocare nituntur, 3.6.72.

Pontifex. Vide alia verb. *Papa,* & verb. *Romanus Pontifex.*

Pontus Euxinus olim Axenos, idest, inhospitalis dictus, posteà se navigantibus hospitalem, & piacidum præbuit, 2. 4.32.

Populus, qui habet facultatem Magistratus sibi creandi, debet illâ privari, si malè ea uti cœperit, 2.9.59.

Populi, qui se alicui Principi superiori in clientelam vel protectionem dant, liberi esse non desinunt, nisi aliter convenerint, 3.1.37.

Populis semper præficiendi sunt Rectores sapientes, & cur? 2.7.63.

Portugalliæ Regnum quo iure, & modo consolidatum fuerit cum Regno Castellæ, cuius feudum olim fuerat? 1.6.76.

Portugalliæ Regnum Castellæ iungi maximè conveniens fuit, ut cessarent contentiones de terminis Indiarum, 1.6.74.

Possessio vitiosa non relevat quem ab onere probationis, 3.7.69.

Possessio subsequens est titulorum interpretativa, & declarat, quid venit in concessione, 3.1.23.

Possessione ex antiqua alicuius territorij, vel castri quidquid intra illud est terrarum, vel locurum, ad castri dominum pertinêre videtur, 2.6.91.

Possessor in dubio potiùs debet sibi ipsi favêre quàm dissuadêre, 3.3.81.

Potentia nulla, scelere quæsita, potest esse diuturna, 2.12.18.

Potestas, ad quam pertinet finis, potest etiam curare, & disponere de medijs, 2.16.52.

[[833]] Potestas temporalis à Christo in Ecclesiam translata, non fuit nuda & inefficax, 2.23.155.

Potestas Ecclesiastica quòd sit una in universo Orbe, non sequitur idem dicendum de temporali, & quare? 2.21.41.

Potosi montis argentei divitias Hispanis à Deo servatas, vox cœlitus emissa prædixit, 2.2.67.

Potosi mons argentei fodinis celeberrimus, & oppidum ingens iuxta illum, 1. 6.56.

Praxis est vera legum interpres, 2.24. 83.

Praxis, & experientia quotidiana ostendit, Apostolicum prædicandi modum inter Indos exactè servari non posse, 2.18.2. & seqq.

Præda quælibet post exitum belli capta publicari solet, 2.6.37.

Præda capti Atahualpæ quanta fuerit, & inter quos distributa? 1.5.46.

Prædarum dividendarum varij modi, & mores, remissivè, 2.6.39.

Prædicandi per totum Orbem præceptum, quod Ecclesiæ Christus iniunxit, inutile esset, si non posset ad audiendum infideles compellere, 2.20.9.

Prædicationem, quæ minis, & verberibus fit, novam, & inauditam vocat D. Gregorius, 2.17.50.

Prædicationis munus iniungere, & provincias ad illud obeundum assignare, propriè ad Roman. Pontific. pertinet, 3.1. 49.

Prædicationis Christi Domini, & D. Ioannis Baptistæ propositum, quod fuerit? 2.14.36.

Prædicationis Evangelicæ munus per se habet annexam curam, & protectionem Indorum absque alia concessione Pontificis, 3.1.14.

Prædicator Indorum an licitè possit maiorem sanctimoniam, quàm reverâ habeat, simulare, ut eos melius convertat, 2.18.68.

Prædicatores Apostolici quibus virtutibus eminêre debeant? remissivè, 2.17.97.

Prædicatores Fidei quantum moveant ad benè vivendum ex D. Petro, Paul. Hieronym. Chrysostom. & alijs, qui referuntur, 2.17.96.

Prædicatores Indorum ut ornatiori cultu incedant, & musicis instrumentis utantur, Regiæ schedulæ monent, 2.18. 64.

Prædicatores, qui non procedunt more, mansuetudine, & humilitate Apostolorum, qualiter reprehendat D. Chrysost. & Ambros. 2.17.51.

Prædicatores sunt legati Christi Domini, ex D. Paulo 2. Corinth. 5. & ad Ephes. 5: 2.20.24.

Prædicatores nostri temporis cur in virtutibus & miraculis non sint paris potentiæ cum antiquis, 2.16.83.

Prædicatores ut sint tuti inter Barbaros, de quorum conversione agunt, benè secum aliquos milites ducere, & arces munitas extruere possunt ex sententia Ioan. Maioris, & aliorum, 2.18.11.

Prædicatorum bona & exemplaris vita plus movet infideles ad Fidem amplectendam, quàm vis, & metus armorum, 2. 17.94.

Prædicatoribus Fidei certissimum auxilium Deus Isaîæ 55. & Psal. 67. promittit, 2.19.24.

Præcepta naturalia primæ classis non admittunt ignorantiæ excusationem, 2.15. 33.

Præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelium semper, & ubique pro viribus impleri debet, 2.18.3.

Præceptum de prædicanda Fide non obligat ad transgrediendum aliud, quo insontes puniri, & debellari vetantur, 2. 19.11.

Præceptum Divinum curandi animarum conversionem, præfertur alijs, quæ à iure gentium dimanant, 2.25.65.

Præfationes inutiles, & verbosos commentarios facere, stultum est, 1.1.2.

Præfationum utilium necessitas, & laudatio, 1.1.6.

Prælatio quæ inducitur ob utilitatem subditorum, magis his, quâm illis utilis, & proficua esse debet, cum D. Thom. & Augustino, 2.9.22.

Prælati, & Magistratus monentur, ut pro Indorum defensione laborent, 3.8.28.

Prælatus quomodo possit venire adversus contractum, quem ipse fecit suæ Ecclesiæ damnosum, 2.21.13.

Præoccupatio loci communis per Principem facta, ei dominium tribuit, 3.3. 61.

Præscriptio quando, & quatenus impium præsidium, & improba temporis allegatio vocetur, 3.2.51.

Præscriptio triginta, vel quadraginta annorum titulum non requirit, 3.2.62.

[[834]] Præscriptio longi, vel longissimi temporis bonâ fide perfecta, omnem repetitionem excludit, 3.2.50. & 53.

Præscriptione completâ, res præscripta ampliùs aliena dici non potest, 3.2.54.

Præscriptio aliquando sumitur pro usucapione & acquisitione, frequentius pro exceptione, & retentione, 3.3.1. & 2.

Præscriptionis variæ definitiones remissivè, 3.3.3.

Præscriptio non est contra æquitatem naturalem, 3.3.6.

Præscriptionem de iure civili esse, & ideò inter supremos Principes locum habere non posse opinatur Menchaca, qui reprobatur, 3.3.10.

Præscriptio iuris gentium hodie dici potest, cùm omnes nationes eâ utantur, 3.3. 14. & 17.

Præscriptio attentâ materiâ iuris gentium est, & ideò ius per eam quæsitum à Principe tolli non potest, 3.3.16.

Præscriptionem contra & inter supremos Principes dari posse plura iura demonstrant, 3.3.18.

Præscriptio habet vim pacti, & privilegij, & constituti, & habetur pro veritate, & operatur plures alios effectus, 3.3.20. & 76.

Præscriptionis iure & esfectus inter nullos magis observari convenit, quàm inter supremos Principes, & quare? 3.3.21. & 23.

Præscriptio longi temporis sufficiens videtur ad obtinenda loca iure gentium publica vel communia, 3.3.62.

Præscriptio 30. vel 40. annorum cum titulo concessionis Pontificiæ sufficit ad quærendum ius maris Indici, 3.3.71.

Præscriptio Imperij & navigationis Indiarum non solùm est quadrigenaria, sed plus quàm centenaria, & immemorialis, 3. 3.72.

Præscriptio immemorialis est sufficiens ad acquirendum non solùm, sed & dominium maris, & littorum publicorum, 3. 3.74.

Præscriptio immemorialis nunquam censetur exclusa, 3.3.77.

Præsumendum est pro ijs, quæ diu in Ecclesia Dei agitata sunt, 2.24.79.

Primò invenientes, & occupantes res aliquas mobiles, vel immobiles naturali iure earum domini fiunt, 2.6.13.

Primum locum in scribendo qui assequi non potest, non ideò intenti sui proventum continêre debet, ex Cicer. 2.1.47.

Princeps nullus, etiam Papa & Imperator, in alienis Regnis temporalem iurisdictionem exercêre non postest, 2.14.7. & 18.

Princeps non potest in perpetuum alienare Regale ius sibi competens in bonis, quæ bello capiuntur, 2.6.42.

Princeps supremus ultra immobilia debet habêre quintam partem moventium prædarum, & semoventium, quæ bello capiuntur, 2.6.40.

Princeps omnis potest, & debet subditos suos defendere, 3.4.4.

Princeps non punitur, ubi timetur de scandalo, 2.17.64.

Princeps rectus, & iustus magis subditorum commodis, quàm proprijs studet, & qualiter à tyranno differat? 2.12.11.

Princeps quilibet potestatem habet in eos, qui sibi politicè subsunt, ut quæ sibi expedire videbitur, custodiant, etiam si diversæ Religionis sint, 2.19.73.

Princeps non peccat, qui secutus consilium sapientum aliquid facit lege humanâ prohibitum, vel etiam iniustum, 2.3. 35.

Princeps infidelium etiam sibi subditorum bono sine causa auferre non potest, 2. 10.45.

Princeps graviter punire debet milites, qui absque eius licentia bella, vel damna inferunt, 2.5.89.

Princeps fidelis respectu infidelis sibi non subditi perinde se habet, ac privatus cum altero privato, 2.14.47.

Princeps quilibet Christianus, datâ sibi opportunitate, potest compellere infideles ad servanda naturæ præcepta, 2.13.6.

Princeps concesso castro, concedere videtur ius, quod habet in mari, & in aquis, ex doctrina Innocentij, 3.3.40.

Principis omnia esse, qualiter intelligendum sit? 2.21.65.

Principis auctoritate, qui contrahunt, vel aliquid recipiunt, decipi non debent, 2. 24.47.

Principes, quia graviùs quàm subditi peccant, graviùs puniendi sunt, 3.5.23.

Principes omnes Christiani curare debent Fidei propagationem, 2.25.37.

Principes Christiani Dei, & Ecclesiæ ministri sunt, 2.25.5.

Principes sunt ministri, & vindices Dei contra eos, qui malè agunt, vel eius nomen, & Fidem recipere nolunt, 2.16. 24.

[[835]] Principes licèt sint Divinæ legis, & Fidei custodes, illam tamen debitis modis tueri debent, non autem illicitis, & violentis, 2.19.14.

Principes, qui populis recentur quæsitis parum affecti sunt, D. Thom. reprehendit, 3.7.36.

Excellentissimus Dominus Princeps Esquillacensis Peruanus Prorex laudatur, 3. 4.12.

Principes supremi non ligantur iure civili, sed tantùm naturali, aut gentium, 3. 3.11.

Principes suis pactis ligantur, & eorum contractus habent vim legis, 3.3.19.

Principes melius faciunt, ubi ratione potius, & iure quàm armis & bellis suas lites componunt, 3.3.26.

Principes supremi possunt exercêre Imperium, & collectas, & vectigalia imponere in mari & portubus sui territorij, 3.3.35.

Principes supremi interdictis non indigent ad iura sua retinenda vel recuperanda, cùm ipsi sibi ius dicant, 3.3.64.

Principum peccata perniciosissima sunt, præsertim in materia Fidei, 3.5.22.

Principum auctoritas, & exemplum, multum inter infideles barbaros prodest ad eorum faciliorem conversionem, 2.18. 61.

Principium dimidium totius, 1.1.7.

Principia in omnia negotia longè absunt à perfectione, 3.6.93.

Principia sinistra sæpè ad fœlices exitus perveniunt, 3.6.5.

Privilegia nobilitatis, & exemptionis, quæ Imperator ut Imperator concedit, ultra terras Imperij non extenduntur, 2. 21.76.

Problematicè disputari potest in quæstione de infidelibus ob solam infidelitatè debellandis, 2.11.1.

Procopius Gazæus quasi contra Fidem esse inquit, Antipodes dari, 1.11.31.

Procopij Gazæi notabilis locus terram in aquis subsistere, & infra nos nullam esse putantis, 1.11.20.

Procopij elegaris locus expenditur de excessibus militum Romanorum, 3.6.52.

S. Procopij, Fœlicis, & aliorum plurium insignia miracula in subvertendis idôlis infidelium referuntur, 2.20.97.

Procuratores vel executores si duo aut plures insolidum fuerint nominati, qui præoccupaverit solus agit, 3.3.59.

Prodigia, & ostenta plura notanda, quæ Mexicani habuerunt de adventu, & dominatione Hispanorum, & Auctores, qui de illis scribunt, 2.2.51.

Prohiberi quis potest, ne accedat ad locum in quo timetur, quòd iniuriosus vel tumultuosus existet, 2.25.69.

Promissio Levitic. cap. 26. in Hispanis in Novo Orbe præliantibus impleta fuit, 2. 4.44.

Promontorium sacrum, idest, *el Cabo de san Vicente,* Orbis ultimum dicitur Straboni, 1.11.62.

Promontorium Ganariæ quando superatum, & Tormentosum, & Bonæ Spei dictum? 1.3.26.

Prophetiæ procedunt ex inspiratione Divina, & absque ea etiam aperiri non possunt, 1.15.8.

Prophetarum vaticinia licèt sub magna verborum obscuritate, omnia includunt, quæ ad futuræ Ecclesiæ historiam pertinent, & antequam eveniant, à nobis intelligi nequeunt, 1.15.6.

Prorex Peruanus per plus mille leucas suam gubernationem extendit, 1.6.47.

Prosperi Aquitanici elegantissima carmina de cognitione Dei, 2.13.79.

Protectio in Regnibus significat, sive importat iurisdictionem, 3.1.38.

Protestatio facta à Columbo, & alijs ubi primùm novas provincias occupabant, 2.6.31.

Protestatio, sue requisitio, quæ ordinata fuit ad Indos ad Fidem suadendos, & quòd eius auctor fuit Doct. de Palacios Rubios, 2.16.10.

Proverb. locus 12.27. & 13.11. de divitijs iniustè partis exponitur, 3.8.37.

Proverb. locus cap. 24: *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, &c.* explicatur, 2.13.18.

Proverb. locus cap. 26. exponitur cum D. Ambros. 2.9.69.

Proverb. locus cap. 8. ibi: *Tyranni per me tenent terram,* explicatur, 2.11.19.

Proverb. locus de consilijs bellorum exponitur, 3.2.18.

Proverbium: *Ad agnatos deducatur,* unde originem sumpserit, 2.9.52.

Provincia unaquæque abundat in sensu suo, & habet pecusiares conditiones & affectiones, 2.25.54.

Provinciæ *de Sancta Cruz de la Sierra, Tucuman, & Paraguay* describuntur, 1.6. 58.

Provinciæ noviter repertæ, aut subactæ**[[836]]** à Duce aut exploratore nomen sumere solent, 1.4.42.

Provinciæ, & loca aliqua Novi Orbis deserta reperta sunt ab Hispanis, 2.6.81.

Prudentia caret, qui quod cœlesti virtute vaccum est, humanis consilijs explêre intendit, 2.19.26.

Prudentij carmina expenduntur, 1.14. 29. & 51.

Prussis Boleslaus pepercit sub conditione, ut Fidem acciperent, 2.18.33.

Psalm. 2. versus expenditur, 2.10.62.

Psal. 2.23. & 28. pro dominio temporali Christi expenduntur, 2.23.95.

Psal. 3. expositio, & illustratio de conversione Novi Orbis ex verbis D. Hilarij, 1. 15.13.

Psal. 8. in illis verbis: *Oves, & boves, &c.* expositio, 2.10.15.

Psal. 59. versus expenditur, 2.2.45.

Psal. 18. versus, & D. Pauli locus ad Roman. 10. exponitur, & illustratur, 1.14.8.

Psalm. 64. verba notanter expenduntur pro vaticinio conversionis Novi Orbis, 1. 15.57.

Psal. 64. versus, qui de Gentibus signis Dei turbandis loquitur, de Indis Novi Orbis accipitur, 2.2.68.

Psalm. 71. verba expenduntur, & ad Novi Orbis conversionem, & subiugationem per Hispaniæ Reges faciendam trahuntur, 1.15.9.

Psalm. 77. & 79. versus exponitur, 2. 23.145.

Pal. 81. Eccles. cap. 17. & Iob 29. verba expenduntur, de oppressorum liberatione tractantia, 2.13.20.

Psal. 33. vers. 12. exponitur, 2.17.15.

Psal. 32. & Isai. cap. 27. ad ignominias, & angustias, quas Iudæi hodie ubique patiuntur, respiciunt, 2.18.4.

Ptolemæus Ægypti Rex qualiter ab Indo naufrago navigationem Indiæ Orientalis edoctus suerit? 1.5.9.

Pulvis pyrius, sive tormentarius, vulgò *Polvora,* reperitur à natura creatus in provincia Quatemallan, 1.7.40.

Pulveris pedum iactatio aduersus aliquam civitatem erat signum bellum indicentis, & eius eversionem minantis, 2.20. 23.

Puniri aliquando quis, & re suâ privari potest sine culpa sua, non tamen sine causa, 2.11.32.

Pupillorum, furiosorum, minorum, aut prodigorum tutelam, vel curam suscipere inter præcipua opera charitatis connumeratur, 2.9.47.

Purperæ inventio cum Cassiodoro, 1. 12.22.

Pyratæ ex ore Pontificis quotannis excommunicantur, 2.25.82.

Pyratæ sunt, qui suis navigijs maria, vel littora Novi Orbis infestant, & de pœnis pyratarum, 2.25.81.

Pyramides, & Mausolea Ægyptiorum, & lateres à populo Israëlitico facti tyrannidem & crudelitatem iubentium, & eximium laborem ædificantium ostendunt, 2. 12.8.

Pythagoras non solùm ab humanis, verùm ab aliorum animalium carnibus, abstinendum docebat, 2.12.44.

Q

Quicalcoati vir prudens Novæ Hispaniæ incolis priscis temporibus Hispanorum adventum, & dominationem prædixit, 2. 2.58.

Quintiliani elegans locus expenditur in detesationem humanorum sacrificiorum, 2.12.70.

Quitensis urbs & provincia describitur, 1.6.43.

R

Ratione qui excellunt, dominatione excellere debent, 2.9.28. & 35.

Rationis forma in vi appetitiva solet imprimi ex actibus noluntarijs, 2.16.105.

Ratum qui habet delictum, vel excessum ab alijs commissum, qualiter teneatur? 3. 6.86.

Regale ius est habere quintam partem moventium & semoventium bello captorum, 2.6.41.

Regere qui se ipsos non valent, alios regere non debent, 2.7.85.

Regina Sabà ex relatione, & vocibus avium habuit notitiam Salomonis, 1.14. 45.

Regio, in qua iuxta Æthiopiam Asia, & Africa iungebantur, & alia Narbonensis Polybij tempore lustratæ non erant, 1. 10.29.

Regio quædam est ultra Lapones perpetuâ caligine oppressa, ubi Pygmæi reperiuntur, 1.1.70.

[[837]] Regiones plurimæ admodum temperatæ, & habitabiles reperiuntur sub linea Æquinoctiali, contra veterum opinionem, 1.7.9.

Regna terrena Deus etiam impijs concedere solet, 2.10.69.

Regna transferri ob iniustitiam, & peccata, pluribus Scripturæ locis probatur, quorum præcipua perpenduntur, 2.13.52. & 54.

Regna qua de causa introducta fuerint? 2.9.40.

Regna, & Imperia eò magis augentur, quò magis Sedi Apostolicæ subijciuntur, 2.22.61.

Regna omnia, & Imperia mediatè ab Ecclesia derivari, plurimi docent, 2.22.18.

Regna sine virtutibus instabilia tradit Seneca, 2.13.56.

Regna suas ætates habent, sicut homines, & internas causas pereundi, 2.2.14.

Regna, & Imperia omnia cur Deus caduca, & instabilia esse voluerit? 2.2.8.

Regna, & Imperia omnia immediatè à Deo proveniunt, & pendent, & plurima iura, & Auctores, qui de hoc tractant, 2.2.4.

Regni, aut Imperij hæreditarij, vel alio modo quæsiti gubernationi si non sit aptus is, qui ilud habere cœpit, qualiter provideri debeat? 2.9.58.

Regni ad legitimam occupationem sufficit, quòd plures, vel præcipuæ eius provinciæ iusto aliquo titulo occupari possint, 3.4.48.

Regni Var incolæ, navigantes à ferendo testimonio repellunt, 1.16.16.

Regnorum mutationes, & declinationes non proveniunt ex vi Astrorum, sed peccatorum, 2.13.59.

Regnorum iam diu constitutorum origo repetenda, & discutienda non est, 2.6.46. & 3.2.44.

Regnorum fœlicitas ut duret, requiritur eadem virtus, & prudentia in conservando, quæ in acquirendo, ex Polybio, 3.8.40.

Regnorum innumeri casus, & mutationes remissivè adducuntur, & plurimi Auctores, qui de hoc agunt, latissimè recensentur, 2.2.10.

Regnorum calamitates, & mutationes solet semper Deus prodigijs, & portentis ostendere, quod plurimis exemplis, & Auctoribus remissivè probatur, 2.2.42. Et quæ sit causa, num. 43.

Regnum Siciliæ olim fuit de patrimonio Ecciesiæ, & posteà varijs Principibus in feudum dari cœpit, 3.1.69.

Regnum unum, etiam iniustè occupatum, restitui non debet cum notabili aliorum Regnorum, & statuum iactura, 3.5.26.

Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit, 2.23. 148. & 160. & 28.33. & 41.

Regnum gentium apud Aggæum Proph. cap. 2. de Romano intelligit, 2.21.27.

Regnum temporale Christi non solùm inter Hebræos, sed generale totius Orbis fuit, 2.23.98.

Regnum nullum reperitur, quod tot provincias patefecerit, & lustraverit, ac Hispanum, 1.16.34.

Regnum nullum fuit ab initio mundi, quod cum hodierna Hispaniæ Monarchia comparari possit, 1.16.43.

Regnum Navarræ restitui nunquam Reges nostri suis testamentis iusserunt, ut perperam Mornacius affirmat, 2.20.67.

Regnum à gente in gentem potest transferre Deus cum causa, & sine causa, 2. 2.9.

Regnum, vel provincia, quæ accessoriè alteri unitur, & incorporatur, eisdem iuribus, & privilegijs gaudet, eisdemque legibus gubernatur, 3.1.46.

Regula iurisgentium, quæ primò invenientibus, & occupantibus dominia rerum concedit, qualiter sit accipienda? 2.6.62.

Regula de concessione antecedentis ad positionem consequentis fallit, quando hoc sine illo exerceri potest, 2.19.30.

Reguli cuiusdam insulæ Cubæ notabilis, & miraculosa historia & victoria ob solam invocationem Virginis Mariae, 2.5.33.

Relativum quis vel qui, aliquando restrictivè, aliquando declarativè, & generaliter ponitur, 2.19.39.

Religio Imperari non potest, quia voluntaria esse debet, & nemo cogitur, ut credat invitus, ex Lactan. Cassiod. & alijs, 2.17.13.

Religio Christiana quàm potens sit ad hominum barbariem, feritatem, & vitia tollenda, 2.14.41.

Religio vera ut plantetur inter Indos, multum expedit eis priùs idôla tollere, 2. 20.93.

Religionem propriam defendere, & pro ea contra alias bella suscipere, communis omnium gentium natura, & conditio esse videtur Ciceroni, cuius verba referuntur, 2.16.74.

Religionem, & pietatem servare est fulcrum Imperiorum, 2.13.60.

Religionis vanæ prætextu multoties **[[838]]** gravia peccata fiunt, 2.14.95.

Religionis conservandæ ratio multum præponderat, 3.5.37.

Religionis favor, & ampliatio est causa causarum, & omnibus rebus præponitur, 2.11.33.

Religionis negotium non est omnibus temporibus & locis eodem modo tractandum, 2.16.47.

Religionis observatio, & amplificatio, est summum hominum bonum, & Regnorum fulcrum, & præcipua Regum, & Imperatorum cura, 2.16.59.

Remedijs severioribus uti non debet Princeps, nisi prius alia tentaverit, ex Seneca, & alijs, 2.16.7.

Remedijs severioribus nemo uti debet priùs quàm mitiora experiatur, 2.15.13.

Repetere, aut transcribere, quæ ab alijs benè tractata sunt, otiosum est, 1.7.1.

Repetitionis, & prolixitatis vitium fugiendum, 2.2.32.

Requisitionis, sive protestationis forma refertur, quæ Indis olim intimari iubebatur, 2.24.32.

Res imperiosa est timor, 2.19.68.

Res, & personæ minorum, & furiosorum multis periculis, & captionibus expositæ sunt, 2.9.48.

Res eisdem modis amittuntur, quibus acquiruntur, 2.6.98.

Res omnes suas mutationes habent, & quæ cecidêre resurgunt, secundùm Horatium, 1.12.9.

Res suas qui pro derelicto habet, eas primò occupanti donare videtur, 2.6.97.

Rerum suarum dominio abutens, ipso privari meretur, 2.9.60.

Rebus arduis & strenuis immortale nomen debetur, 1.16.6.

Rem suam potest quilibet ad alium transferre, 2.2.24.

Rem alterius etiam si quis à prædone capiat, legitimus eius dominus non efficitur, 3.6.71.

Respublica una non acquirit potestatem in aliam sibi non subditam ratione scelerum, quæ in ea committuntur, 2.14.9.

Respublica quælibet benè constituta debet omnia cum consilio sapientum expedire, 3.2.13.

Respublica aliqua si vergat ad idololatriam vel innocentes afficiat iniuriâ, quilibet ei adversari potest, 2.13.8.

Restitutionis in materia multa tolerantur, quæ corrigi non possunt, 3.5.31.

Restitutionem rerum alienarum quando excuset necessitas, vel difficultas? 3.5.27.

Retentio Novi Orbis hodie secundum omnes sine scrupulo, & difficultate procedit, 3.5.1.

Retentionis, & conservationis causa favorabilis est, 3.1.6.

Revelatione, aut inspiratione Divinâ mediante quæ fiunt, non subiacent regulis ordinarijs, 2.3.3. & 12.

Rex, qui semel iustitiam belli exactè discussit, iustè retinet, quæ in ea cœpit, 3. 2.40.

Rex, qui simul est Dux, consideratur in his, quæ facit ratione Ducatus, tanquam Dux, & non ut Rex, 2.21.13.

Rex insipiens perdet populum suum, & qualis ille, tales populi eius, 2.9.63.

Rex insulæ de Tydore voluntariè Imperium suum Hispanis reliquit, se ita à Deo monitum dicens, 2.2.64.

Rex fundat suam intentionem in omnibus terris, quæ in suo Regno desertæ, & incultæ reperiuntur, 2.6.93.

Regis dignitas consistit in multitudine, potentiâ, & divitijs gentium, quibus dominatur, 1.16.46.

Regis fisco, aut demanio cedunt terræ omnes, quæ à vassallis bello quæruntur, etiam si bella vassallorum expensis fiant, 2.6.34.

Regis gentium iura, & conditiones, quas refert Scriptura, 1. Reg. 8. ea quæ cum Indis fiunt, demonstrare videntur, 3.8.22.

Regis tyranni effigies, & mores referuntur 1. Reg. 24. Boni autem, & iusti Deuter. 17. 14: 3.8.23.

Reges, & Principes supremi licèt personaliter bellis non intersint, quæ à suis vassallis geruntur, eorum tamen terrarum, quæ ab illis conquiruntur, dominium acquirunt, 2.6.29.

Reges liberi in suis Regnis potentius, & antiquius ius habent, quàm Imperator in Imperio, 2.21.73.

Reges Pastores populorum sæpè appellantur, 2.23.144.

Reges potentes potenter Fidem introducere debent, 2.16.66.

Reges Divinæ potentiæ famulari debent, ad Dei cultum maximè dilatandum, ex Valerio, & D. Augustin. 2.16.72.

Reges infideles ut plurimùm tyrannicè dominantur, 2.12.11.

Reges omnes & Imperatores cur in suis titulis scribant, se Dei gratiâ regnare, 2.2.5.

[[839]] Reges Indorum præsertim Peruani, & Mexicani quàm tyrannicè, & crudeliter vassallos suos vexarent, & gubernarent, 2.12.5.

Reges Siciliæ ex concessione Pontificis spiritualium cognitionem tanquam Sedis Apostolicæ legatos se habere prætendunt, 3.1.75.

Reges Galliæ, & Angliæ habere dicuntur virtutem curandi strumas, 2.25.31.

Reges Galliæ, & Angliæ cur à Deo vocati non fuerint ad Novi Orbis conquisitionem, & conversionem? 2.25.14.

Reges Castellæ, & Lusitaniæ ob conquisitionem Indiarum plures simultates habuerunt, 2.25.48.

Reges Catholici Ferdin. & Elisabeth Iudæos & Mauros ab Hispania expellentes iustissimis rationibus moti sunt, & eis vim directam non intulerunt, 2.19.86. & 90.

Reges Cathol. Ferdinan. & Elisabeth Divinâ inspiratione, & afflatu tentasse detectionem Novi Orbis, plures Auctores tradunt, 2.3.18. & 29.

Reges Cathol. Hispaniæ Ferdin. & Elisabeth, & Emanuel Lusitaniæ qualiter Iudæos, & Mauros à suis Regnis eiecerint? 2.16.116.

Reges Catholici per conversionem Novi Orbis plus Ecclesiæ dederunt, quàm Hæretici adimere conati sunt, 1.16.80.

Reges Catholici quo tempore Columbum miserunt ad quærendum Novum Orbem, divitiarum, quæ in eo repertæ sunt, notitiam non habebant, 1.16.108.

Reges Catholici plurimas leges, & cautiones fecerunt, pro Indorum omnimoda libertate asserenda, & tuenda, 3.7.56.

Reges Catholici, si divitiarum tantùm amore in Indicis expeditionibus adducerentur, intra ipsa Hispaniæ Regna non minores thesauros invenire possent, 1.16.103.

Reges Catholici iustiùs quàm Neptunus se maris Oceani dominos vocare possent, & quare? 3.3.56.

Reges Catholici obligati erant ad recipiendam gubernationem Indorum, 2.9.55.

Reges Catholici summo studio curarunt, & curant, ut Indi priùs moneantur, quàm puniantur, 2.16.9.

Regibus Catholicis potiùs quâm alijs conversio & conquisitio Novi Orbis ab Ecclesia committi debuit, & quare? 2.25.9.

Regum Catholicorum in audiendo, & iuvando Columbo mansuetudo, & liberalitas miraculosa videtur, 2.4.29.

Reges Catholici Hispaniæ non tantùm ex charitate, sed ex obligatione iustitiæ tenentur, Fidem inter Indos pro viribus propagare, & conservare, 2.16.42.

Reges Catholici Hispaniæ gaudent virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum, 2.25.30.

Reges Catholicos Hispaniæ videri electos, & vocatos à Deo ad reducendos, & gubernandos populos Indorum, sicut olim Moysis ad reducendum, & gubernandum populum Israëliticum, Camill. Borrellus apertè testatur, 2.2.38.

Reges Catholicos Hispaniæ semper piè, ac providè ea omnia ordinasse, quæ ad bonam conversionem, & tractationem Indorum conveniebant, multis ostenditur, 3.6.27.

Reges nostri ad modum Architecti omnia necessaria ad Indorum meliorem conversionem disposuerunt, 2.16.58.

Reges nostri nunquam permiserunt Indos secundæ classis debellari, vel servos fieri, 2.9.17.

Reges nostri semper bonam fidem habuerunt in Novi Orbis acquisitione, etiam si aliqui eius causas posteâ in dubium revocaverint, 3.2.59.

Reges nostri non solùm potuerunt, sed omnino debuerunt, Barbarorum à se detectorum, & conversorum gubernationem accipere, 2.9.72.

Reges nostri, & supremum Indiarum Consilium semper ea media fovent, & amplexantur, quæ Indis favorabiliora, & mitiora videntur, 3.4.10.

Reges nostri ad conquisitionem Indiarum faciendam, Summum Pontificem consuluerunt, 3.2.24.

Reges nostri hodie ex sententia multorum non solùm iustè retinêre possunt India Occidentales, verùm & rebellantes denuò subiugare, 3.5.29.

Reges nostri semper optimos Duces, ac probatos ministros ad Novum Orbem mittere procurarunt, 3.6.108.

Reges nostri absque ullo scrupulo retinent provincias Novi Orbis, cùm ad eas conquirendas tot consilia exquisierint, 3.2.29.

Reges nostri quid semper sanxerint, & cupierint in debellationibus Indorum? 2. 15.25.

Reges nostros ab iniurijs Indis illatis plures Auctores excusant, 3.6.36.

Regibus nostris Catholicis non solùm **[[840]]** cura conversionis Indorum, sed plena eorum dominatio ab Alexandro VI. concessa fuit, 3.1.13.

Regum nostrorum iustitia à calumnijs hæreticorum facilè vindicatur, 3.6. 91.

Reges Hispaniæ res arduas non nisi maximo consilio adhibito aggrediuntur, 3.2.2.

Reges Hispaniæ nunquam ullum feudum Ecclesiæ ratione Indiarum persolverunt, neque Ecclesia illud exegit, 3. 1.47.

Reges Hispaniæ, licèt eis subiaceat omne quod volunt, voluntatem tamen suam semper legi & rationi submittunt, 3.2.3.

Reges Hispaniæ non præiudicarunt iuri suo, Pontificem adeundo, 3.1.53.

Reges Hispaniæ cur Sedis Apostoliciæ benedictionem, aut concessionem, ad Novum Orbem conquirendum, expostulaverint? 3.1.50.

Reges Hispaniæ omnes alios in suis consiliarijs exhibendis, & remunerandis excedunt, 3.2.8.

Reges Hispaniæ, & alij, qui liberi dicuntur, minus dependent ab Ecclesia, quàm Imperator, 3.1.86.

Reges Hispaniæ propriâ auctoritate possunt bellum indicere, sed rarò id faciunt, inconsulto Pontifice Romano, 3.2.21.

Reges Hispaniæ si (quod absit) Hæretici fuerint, ex lege in Concilio Toletano lata, deponi iubentur, 3.1.91.

Reges Hispaniæ in bellis, quæ gerunt, â Deo iuvantur, & quare? 3.2.22.

Reges Hispaniæ non tenentur præstare speciale fidelitatis iuramentum Romano Pontifici, licèt tempore coronationis iurent, se Ecclesiam pro virili defensuros, 3.1.89.

Reges Hispaniæ per legatos obedientiam piè præstare solent Pontificibus noviter creatis, 3.1.90.

Reges Hispaniæ, datâ voluntariâ Indorum electione, Indias Occidentales legitimè retinent, 3.4.37.

Reges Hispaniæ Indos omnes, etiam impensè barbaros, summâ charitate prosequuti sunt, & liberos esse iusserunt, 2.9.75.

Reges Hispaniæ ius navigationis maris Oceani cum aliorum prohibitione legitimè præscriptum habent, 3.3.70.

Reges nostri semper bonam fidem habuerunt in conquisitione, & retentione Imperij Indiarum, 3.3.79.

Reges Hispaniæ etiam nolentes invitandi essent ab Ecclesia ad Novi Orbis conversionem, 2.25.24.

Reges Hispaniæ, & alij in temporalibus superiorem non recognoscunt, 2.22.49.

Reges Hispaniæ sacro oleo tempore coronationis inungi solent, 2.25.34.

Reges Hispaniæ etiam habent virtutem curandi strumas, ut Reges Galliæ, & Angliæ, 2.25.33.

Reges Hispaniæ in bellis ineundis, & rebus Religionis tractandis maximo consilio ducuntur, 3.2.17. & 20.

Reges Hispaniæ iam pridem Christianissimorum nomine gaudent, 2.25.25.

Reges Hispaniæ, & alij quilibet, qui superiorem non recognoscunt, in suo Regno sunt Monarchæ & Imperatores, 2.21.72.

Reges Hispaniæ quoad Indiarum Occidentalium Regna esse feudatorios Ecclesiæ Bodinus & Marta testantur, qui reprobantur, 3.1.40.

Reges Hispaniæ curam conuersionis Indorum sibi à Sede Apostolica demandatam, qualiter exercêre debeant, 2.19.17.

Reges Hispaniæ non possunt facilè scribere, aut numerare omnes titulos suorum Regnorum, aut Provinciarum, 1.16.64.

Reges Hispaniæ, & eorum vassalli magnam laudem merentur, ob curam dilatandæ Fidei Catolicæ per Novum Orbem, 2.16.23.

Reges Hispaniæ appellantur Orthodoxi, & defensores Fidei, 2.25.29.

Reges Hispaniæ quot Regna, & provincias in utroque Orbe possideant, remissivè, 1.16.51.

Reges Hispaniæ semper ardentissimè Indorum conversionem curarunt, & omni lucro præposuerunt, 1.16.100. & 104.

Reges Hispaniæ ad Novum Orbem inquirendum, & subiugandum, Divino impulsu, & revelatione ducti videntur, 2.3.1. & 16.

Regibus Hispaniæ inter reliquos primus locus debetur, & quare? & qui Auctores de hoc tractent? 1.16.45. & 48.

Regum Hispaniæ Imperium maius est quàm Sinensium, & Romanorum, 1.16.52.

Regum Hispaniæ præcipua gloria ex cura conversionis Novi Orbis, 1.16.68.

Regum Hispaniæ dignitas, & maiestas ob Indiarum acquisitionem, temerè ab aliquibus calumniatur, 2.1.8.

Regum Hispaniæ Maiestas, & potentia valde aucta est ex accessione Novi Orbis, 1.16.42.

[[841]] Regum Hispaniæ. Vide alia sup. verb. *Hispaniæ Reges.*

Regum creandorum præcipua causa quæ fuerit? 2.21.59.

Regibus qui non parent, nec politicè vivunt, sordidi esse censentur, & Belial in sacris Litteris appellantur, 2.9.67.

Regibus Indorum gubernatio relinqui non potuit, cùm eisdem vitijs, quibus Indi cæteri laborarent, 2.9.57.

Regum eligendorum inter varias formas illa usitatior fuit, ut ex prudentioribus, & sapientioribus eligeretur, 2.9.32.

Regum Christianorum summam fœlicitatem in dilatatione, & exaltatione cultus Divini collocat D. August. 2.16.41.

Regum exemptio, & libertas in temporalibus qualiter intelligi debeat? 2.22.50.

Regum, & Ducum mos antiquus fuit ex provincijs subactis titulos, & nomina sumere.

Rhodos, & Delos insulæ repentè ex marinis fluctibus emerserunt, 1.4.19.

Richardi Achini Angli expeditio ad fretum Magallanicum, & qualiter captus fuerit? 1.8.39.

Riphæos & Hyperboreos montes incolentium mira fœlicitas, & salubritas, 1.12.61.

Ritus infidelium non esse ab Ecclesia tolerandos ex doctrina D. Thom. qualiter accipiendum sit? 2.14.29.

Ritus infidelium aliquando tolerat Ecclesia maioris mali, vel scandali vitandi causâ, 2.17.66.

Rodericus Sanctius Episcopus Zamorensis apertè tribuit Papæ universalem potestatem in spiritualibus, & temporalibus, & eam pluribus Scripturæ locis confirmat, 2. 23.61.

Roma communis sedes, & patria omnium gentium sæpè appellatur, 2.21.23.

Roma latiùs multò extendit Imperium suum Religione Divinâ, quàm dominatione terrenâ, 2.21.48.

Romanam urbem ob reliquias idololatriæ tot cladibus fuisse punitam, plurimi tradunt, 2.13.32.

Romanæ urbis in excidio sub Alarico multa contigisse narrat Sozomenus, Indorum vastationi similia, 3.6.69.

Romanæ urbis, & Orbis appellatio synonima erant, & quare? 2.21.21.

Romanæ Sedis cura quanta esse debeat in procuranda Indorum conversione, & Fidei dilatatione, 2.8.72.

Romani qualiter captivitatis, & postliminij ius exercuerint? 3.6.19.

Romani qualiter hospitij, & confœderationis iura cum provincijs inirent? remissivè, 3.7.90.

Romani cur finxerunt currum Cybeles à leonibus trahi? 1.16.30.

Romani erant valdè hospitales, & qualiter Iovem Genium sive Hospitalem colerent? 2.20.43.

Romani qualiter disponebant notitiam utriusque Imperij? 1.7.18.

Romani, & alij crediderunt à Deucalione lapides in homines versos, 1.9.22.

Romani milites non solùm hostibus, verùm & socijs ac confœderatis multa damna, & iniurias inferebant, 3.6.51.

Romani etiam olim hominum immolationes exercebant, 2.14.77.

Romani qualiter consilia exquirerent, & Deum Consum, sive Consiliarium celebrarent? 3.2.14.

Romani antiqui maximè idololatræ fuerunt, & plusquàm triginta Deorum, sive potiùs dæmoniorum millia coluerunt, 2. 14.97.

Romani maximas turpitudines in suis Deis, & eorum festis admittebant, 2.14. 65.

Romani frequenter se ipsos occidebant, vel occidendos vendebant, 2.14.87.

Romani fœdera, & conventiones etiam cum hostibus initas religiosissimè observabant, 2.16.70.

Romani adversæ fortunæ, pallori, febri, & rubigini peculiaria templa, & sacrificia erexerunt, 2.14.105.

Romani multum laudantur ob gentes barbaras, & efferas, quas bellis domuerunt, & politicas reddiderunt, 2.7.72.

Romani, tempore mortis Christi Domini, per totum Orbem dominabantur, & ita fuit facilior eius prædicatio, 1.14.28.

Romani ob curam, & cultum Religionis ad summum tanti Imperij fastigium pervenisse dicuntur, 2.16.62.

Romani Imperium suum dilatarunt, socios & fœderatos iuvando, & alias provincias aliarum provinciarum robore subigendo, 3.4.32.

Romani sui Imperij augmentum ob bonos mores, & leges, quibus subditos gubernabant & excolebant, meruisse dicuntur, 2.7.73.

Romani Imperij variæ mutationes, & translationes referuntur, 2.21.29.

Romani Imperij per totum Orbem dominatio pluribus Scripturæ locis probatur,**[[842]]** & præcipuè Lucæ 2. & 20. Matth. 22. Marci. 12. & Ioan. 19: 2.21.26.

Romanorum Imperium legitimum, & Dei permissione quæsitum, & ab Ecclesia approbatum fuisse, plures affirmant, 2.7.74.

Romanorum Monarchia fuit amplissima omnium, & tamen viginti, & pluribus partibus ab Hispania hodie superatur, 1. 16.53.

Romanorum Monarchia, sicut aliæ, cecidit, quamvis se æternam futuram iactaret, 2.2.12.

Romanorum mos in bellis per Feciales indicendis, & denuntiandis, 2.15.17.

Romanorum bella, & imperium vi, & iniuriâ magis, quàm iure, & ratione constitisse, plurimi tradunt, 2.8.129.

Romanos omnem ferè Orbem subiugasse Polybius scribit, 2.21.24. Qui notatur, num. 46.

Romani Imperatores triumphantes corpora minio illinire solebant, 2.8.114.

Romanos Imperatores, etiam hodie, Imperio ad Germanos translato, multi totius Orbis Dominos, aut saltem universales moderatores appellant, 2.21.30.

Romanus Pontifex est velut Comestabilis exercitus Dei, & Prædicatorum Verbi Divini, 2.8.76.

Romanus Pontifex benè potest concedere plenum ius ad terras infidelium, 3.1.15.

Romani Pontificis in electione, quæ formæ & solemnia servari soleant? remissivè, 2.3.11.

Romani Pontifices qualiter concesserint Lusitaniæ Regibus exquisitionem, & acquisitionem Orientalium Indiarum? 1.3.22.

Romanus Pontifex. Vide alia sup. verb. *Papa,* & verb. *Pontifex.*

Rusticitatis excusatio non admittitur in his, quæ naturali ratione suadentur, 2.13. 73.

Rutilius Benzonius, & alij referuntur, qui plenum dominium Novi Orbis agnoscunt, 3.1.19.

Rutilij Benzonij verba gravissima expenduntur, quibus latè probavit, Divini consilij, & impulsus argumenta in detectione, & conversione Novi Orbis, 2.3. 27.

S

Sebæa regio cur dicatur finis terræ? 1. 1.63.

Sacerdos Summus Hebræorum terram Promissionis partiebatur: & quid mundi effigies in eius superhumerali contexta significaret? 2.23.88.

Sacerdos quidam solus baptizavit septies centena Indorum millia, 2.4.21.

Sacerdotes Indorum qualiter olim ieiunabant, suis idolis sacrificabant? 2.12. 105.

Sacerdotes in Indijs maximè ab incolis reverentur, & quare? 2.4.89.

Sacræ Scripturæ exempla, quæ à communibus Theologiæ regulis exorbitant, veneranda sunt, non imitanda, 2.19.62.

Sacrificia hominum non Christianis tantùm, verùm & Ethnicis execrabilia videbantur, 2.12.63.

Sacrificia humanarum victimarum, non videntur naturali iure prohibita, cùm eis olim omnes ferè mundi nationes usæ reperiantur, 2.14.74.

Sacrificia varia, & hominum mactationes horrendæ ab Indis exercebantur, 2. 12.54.

Sacrilegium magis quàm sacrum appellat Curtius puerorum immolationes, 2.12. 84.

Salomon, & Iosaphat classes mittere solebant in regionem Ophir, & quare? 1. 13.2.

Salomonem habuisse cognitionem peculiarem Novi Orbis, nullo certo argumento probari potest, 1.13.58.

Salomon, quamvis sapientissimus, didicit navigationem Tharsis, & Ophir à servis Regis Hiram, 1.13.59.

Salomon fuit cumulandarum divitiarum studiosissimus, 1.13.15.

Salomon fuit omnium mortalium sapientissimus, & non videtur Orbem Novum ignorare potuisse, 1.13.14.

Salomonem navigationem longam, & difficilem ob Novi Orbis divitias instituisse, credibile non est, relictâ Indiâ Orientali ditiori & viciniori, 1.13.25.

Salomonis divitiæ, & thesauri incomparabiles fuerunt, 1.13.65.

Salomonis vigiles erant Gigantes, & hodie Regis Sinarum, 1.2.12.

Samsoni vires Deus miraculosè restituit, & auxit, ut de Phylisthæis vindictam sumeret, 2.4.69.

Samsonis factum, dum se, & Phylisthæos in Templo occidit, ex Divina inspiratione, aut missione, â peccato excusatur, 2. 3.13.

[[843]] *Sancta* quæ sunt, sanctè tractari debent, 2.19.7.

Sancti Patres non solùm laudarunt, sed suaserunt leges Imperatorum de Templis idola, & infideles expelli iubentes, 2.20. 88.

Sanguis innocentum iniquè effusus clamat, à proximis auxilium petens, 2.15.6.

Sapientiæ locus cap. 12. vers. 5. & 6. expenditur & exponitur, 2.12.76.

Sapientiæ locus cap. 12. vers. 12. explicatur & exornatur, 2.2.28.

Sapientiæ locus cap. 16. vers. 10. expenditur, 2.12.14.

Sapientes solos verâ libertate gaudêre, & insipientes eorum servos esse, graviter ostendit D. Ambrosius, 2.7.58.

Sapientum consilia qui inquirit, & sequitur, in utroque foro excusatur, 3.2.32.

Sara Angelis paravit subcineritios panes, & Cleobuli filia paternorum hospitum pedes lavit, 2.20.42.

Saraceni, alij infideles, qui sunt hostes Fidei, & occupant Provincias Christianorum, semper debellari possunt, 2.19.36. Et etiam si non occupent, 2.23.129.

Saracenis etiam ob solam infidelitatem iustè bellum inferri non potest, ex sententia Pontificis in cap. dispar, 23. q. 8: 2. 10.75.

Saracenos bestias appellavit Oldradus, 2.7.14.

Satanica est vox eorum, qui Indos incapaces faciunt salutis æternæ, & quo fine introducta? 2.8.60.

Saturni in memoriam, Gentiles, filios suos immolare solebant: id tamen variè punitum fuit, 2.12.82.

Saul fuit electus per extortam à Deo voluntatem, 2.11.15.

Saxones, Bohemi, Slavini, & Rugiani qualiter occasione bellorum ad Fidem pervenerint, 2.18.32.

Saxonum, & Hungarorum prisca feritas, & barbaries, 2.8.29.

Scandala maxima ex bellis ratione Fidei suscipiendæ illatis orirentur, 2.17.62.

Scandali vitandi ratione plura excusari debent, quæ alioqui legitimè fierent, 2.17. 63.

Scandinavia Germaniæ insula, quia magna erat, vocabatur ab antiquis, alter Orbis, & etiam Trapobana, 1.4.57.

Schedula Regia de solvendis inducijs cum Hollandis refertur, 2.25.84.

Schedula novissima triremium pœnâ damnat eos, qui ad Novum Orbem sine licentia transierunt, 2.25.78.

Schedula, sive epistola elegans Caroli V. refertur & illustratur, commercia cum Indis, & hospitalitatis iura requirens, 2.20. 53.

Schedula Regia ad litteram recensetur, quæ vivos famulos, aut uxores cum mortuis Indis tumulari prohibet, 2.12.61.

Schedula quædam Philippi II. refertur, quæ iniurias Indis illatas graviter dolet, & à Regum nostrorum mente & voluntate valdè alienas esse demonstrat, 3.6. 34.

Schedulæ aliquæ Regiæ expenduntur, quibus iubetur, ut in prædicatione, & conversione Indorum Apostolico more procedatur, 2.17.59.

Schedulæ Regis Philippi III. expenduntur, quæ Indorum prædicationem omnino Evangelico modo fieri iubent, 3.6.35.

Schedulæ, & instructiones plures remissivè congeruntur, de cura conversionis, & defensionis Indorum, multa piè, & utiliter præcipientes, 3.6.33.

Schedulæ plures Regiæ expenduntur, quibus opinio Ioannis Maioris in modo prædicationis Indorum probatur, 2.18.15.

Schedulæ, & instructiones plures Regiæ referuntur, quæ violentias, & iniurias Indis illatas graviter puniri iusserunt, 2.18. 19.

Schedulæ plures citantur, & expenduntur, quæ Indorum debellationem permittunt, si prædicatores non recipiant, aut alijs modis malitiosè Fidei propagationem impediant, 2.20.33.

Schedulæ Regiæ referuntur, quæ prohibent Indos etiam Orientales in his Occidentalibus servos fieri, quamvis Mauri esse dicantur, 3.7.113.

Schedulis plurimis alienigenæ omnes, atque etiam Hispani sine Regis licentia ad Novum Orbem transire prohibentur, 2. 25.75.

Schedulis, & instructionibus Regijs semper cautum fuit, ut Indi quâ maximâ fieri posset suavitate, & humanitate ad Fidem allicerentur, 2.18.17.

Schedulis pluribus cautum est, ut prædicatores Indorum eorum Principes, & Gubernatores ante omnia sibi gratos reddere curent, 2.18.62.

Scriptores librorum omnibus disciplinis uti debent, 2.1.2.

Scriptorum priorum laus posterioribus **[[844]]** quoque iustè aliquando debetur, 2.1.12.

Scriptura Sacra sæpè utitur hyperbolicis & alijs figuratis loquendi modis, 2.21.51.

Scriptura Sacra sæpè utitur vulgaribus loquendi formis, 1.14.78.

Scriptura Divina ampla est, & mysterijs abundans, 1.15.3.

Scripturæ sacræ plura loca expenduntur ad probandum veram dominationem, & iurisdictionem infidelium, 2.11.40.

Scripturæ plura testimonia, quæ Deum laudandum omni loco, & ab omnibus gentibus dicunt, hodie impleta sunt post conversionem Novi Orbis, 1.16.75.

Scripturæ loca, quibus Deus impijs honorum amissionem, & Imperiorum translationem comminatur, qualiter accipienda sint? 2.11.48.

Scytharum quanta fuerit olim ruditas, & barbaries? 2.8.30.

Scythas cur Horatius profugos, & campestres appellat? 2.8.31.

Sedulij Paschalis Hymnus expenditur, in Epiphania ab Ecclesia cantari solitus, 2. 23.40.

Semiramis Indicum bellum frustra tentavit, 1.3.7.

Senatusconsultum laudatur, quo hominum immolationes à Romanis prohibitæ sunt, 2.12.64.

Seneca Philosophus scripsit tragœdiam Medææ, & in ea vaticinari videtur de Novi Orbis detectione, 1.12.67. & 76.

Seneca quo sensu, modo Novos Orbes detegendos esse prædixit? 2.12.76.

Seneca non secus ac cæteri sui temporis Philosophi, Oceanum finem Orbis esse putabat, 1.12.78.

Seneca in Medæa non loquitur de regionibus Occidentalibus, quales sunt Novi Orbis, sed de Septentrionalibus, 1.12.89.

Senecæ elegans locus refertur, & ad Hispanorum in Orbem Novum adventum accommodatur, 3.6.14.

Senecæ locus de latrocinijs Alexandri Magni expenditur, & emendatur, 2.6.58.

Senecæ quoddam quasi vaticinium navigationis ad Indias, 1.7.11.

Senecæ locus alter, quo prænuntiasse videtur detectionem huius Novi Orbis, 1.12. 81.

Sententia à iudice legitimo lata tribuit dominium, 2.24.34.

Sententia, & opinio Papæ prævalet opinionibus omnium Episcoporum, 2.24.44. & 46.

Sententiæ Victoriæ, Soti, Gregorij Lopez, Matienzo, Bañez, Cordabæ, Acostæ, Molinæ, & aliorum circa iustam retentionem Novi Orbis sigillatim expenduntur, 3.5.3.

Sententijs, & declarationibus Papæ non est negandum, quod alijs inferiorum iudicum concedi solet, 2.24.35.

Sephar mons nihil habet commune cum Andibus Peruanis, 1.13.57.

Sepharad nomen apud Hebræos Hispaniam significat, 1.15.33.

Sephar mons dicitur idem cum montibus, *Andes del Pirù,* qui sunt totius Orbis longissimi, 1.13.13.

Septentrionalis pars cur etiam Aquilonaris dicatur? 1.1.21.

Septentrionalis mundi plaga, quæ? & cur ita dicta? 1.1.18.

Septentrionales nationes plurimæ, & qui de illis scripserunt, 1.10.28.

D. *Seraphinus* Freitas Lusitanus laudatur, & eius tractatus contra alterum Maris liberi. 2.1.50. & 3.3.30.

Sermo idem ubi duas sententias exprimit, ea sumitur, quæ rei gerendæ aptior est, 3.1.30.

Serpentem æneum à Moyse in deserto levatum cur contriverit Ezechias? 2.12.122.

Sertorius qualiter deluserit Hispanos cervâ fatidicâ? 2.8.66.

Servius quid sentiat de Antipodibus, & eorum cum nostris communicatione? 1.11.44.

Servus Christianus liberatur à dominio domini Iudæi, vel infidelis, 3.5.18.

Servus quis eius fit, à quo superatur, 3. 7.13.

Servus quis ut in perpetuum effici possit, debet pretium servituti æquale esse, 3. 7.110.

Servi non tam à serviendo, quàm à servando dicuntur, 3.7.5.

Servi Græcè *Sosiæ* dicuntur, quasi servati, 3.7.10.

Servi nihil proprium habere possunt, 2. 7.81.

Servi sine domino, & pro derelictis habiti à quocunque occupari possunt, 2.7.82.

Servorum Indiæ Orientalis occasione plures lites in Limano Senatu exortæ sunt, & varijs, ac contrarijs sententijs terminatæ, & de earum fundamentis, 3.7.112.

Servi per Fidei & Baptismi susceptionem liberi non siunt, 3.7.92.

Servitus communi omnium gentium iure ex iustis bellis induci cœpit, & quare? 3.6.4.

Servitus non est contra aliquod expres-**[[845]]**sum præceptum iuris naturalis, 3.7.7.

Servitutis diffinitio, & qui de eius origine, causis, & differentijs scripserint, 3.7.6.

Servitutis in possessione qui morantur, regulariter pro verè servis haberi debent: & quando hoc limitetur, 3.7.68.

Servitutem Barbarorum quomodo explicet D. Thomas? & an à naturali, vel à gentium iure originem ducat? 2.8.120.

Servitutem nasci in manu imprudentis, quomodo dicatur, Prover. 1. & 26: 2.7.57.

Servitutes hominum instar pecudum admissas, & locus D. August. 3.7.14.

Sesostris Ægyptiorum Rex ultra Gangem processit, 1.2.20.

Sesostris superba monumenta, quæ in India reliquisse dicitur, 1.2.21.

Sesostris, & alij cessarunt, mare Rubrum in Nilum ducere, ne terra Ægypti inundaretur, 1.8.62.

Sesostris Ægypti, & Tharco Æthiopiæ Rex nunquam Indiam viderunt, 1.3.8.

Sesoseris crudelitas in Reges victos, & trophœa inverecunda, 1.2.22.

§. Si adversus inst. de nuptijs illustratur, 1.9.30.

Siciliæ Reges nullum in temporalibus superiorem agnoscunt, 3.1.71.

Siciliæ in Regno quod ius habent hodie Romani Pontifices secundùm Iserniam, 3. 1.68.

Siculi Flacci locus refertur, & emendatur, 2.14.12.

Signa plura, quæ ostendunt, opus, manum, & impulsum Divinum intervenisse in detectione, & conversione Novi Orbis, 2.3.21.

Signi nomine, sub quo Isaîas gentes congregandas, & convertendas dicit, intelligitur signum Crucis, 1.15.44.

Sileni narrationem de Novo Orbe à Theopompo relatam, ut meram, & nugatoriam fabulam accepit Ælianus, & Tertullianus, 1.12.57.

Simonia est aliquid dare, vel pacisci expressè pro rebus spiritualibus, vel ut quis ingrediatur Religionem, aut si detur in vim modi, vel conditionis, 2.18.41.

Simonides quid responderit Hieroni roganti de Deo, & eius natura? 2.15.32.

Simulacrorum cultus extrema impietas, & stultitia omnibus maior appellatur, 2. 12.112.

Sinæ, aut Iapponienses servi effici non possunt, nisi ubi se, aut filios suos vendunt, & tunc temporaliter serviunt, 3.7.116.

Sinæ non admittunt exterorum commercia & ideò, Fides apud eos difficile propagatur, 2.20.49.

Sinarum Regnum quà spectat Tartaros est Borealissimum, & frigidissimum, 1.1.73.

Sinarum latissimum, & ditissimum Regnum & quando à Lusitanis lustratum, 1.3.42.

Sinensis cuiusdam Doctoris dictum, 2.9.15.

Sinenses putant, se cæteris mortalibus, prudentiâ, sapientiâ, & artium subtilitate antecellere, 2.9.14.

Sisebutus Hispaniæ Rex, & Dagobertus Galliæ, an præcisè, vel causativè Iudæos sui Regni ad baptismum recipiendum coëgerint? 2.19.79.

Sisebuti actionem tanquam iniustam Concilium Toletanum IV. pro parte rescidit, & plures alij Auctores apertè damnant, 2. 19.81.83. & 85.

Societatis Iesv Religiosi, & aliorum Ordinum Prædicantes apud Indos Evangelium prædicantes, dicuntur esse Angeli veloces, & nubes volantes, de quibus loquitur Isaîas, 1.15.22.

Socrates, & Ruffinus convincuntur, dum tradunt, nullum ex Apostolis in Indis ulteriore prædicasse, 1.2.34.

Sodomia antonomaticè appellatur peccatum contra naturam, 2.12.32.

Sodomiæ vitium Iudæis, & Romanis olim frequentissimum fuit, 2.14.54.

Sodomiæ peccatum quàm execrandum, & detestabile sit, 2.12.31.

Sodomitarum quorundam Indorum provinciæ Esquaraguæ notabilis punitio, & historia, 2.12.33.

Solis, & Lunæ similitudo qualiter applicetur potestati Pontificiæ, & Regiæ? 2.23. 168.

Solitum dicitur quid ex sola una vice, 2. 24.89.

Sophala auri fodinis abundat, & ibi extare dicuntur libri ostendentes, quòd Salomon ad eas suas classes mittebat, 1.13.28.

Sophoniæ Prophetia cap. ult. agere videtur de conversione Novi Orbis, 1.15.52.

Speculator fatetur, se ex aliorum velleribus telam suam ordiri, 2.1.15.

Spiritus, iuxta Verbum Domini, sunt probandi, an à Deo sint? 2.3.34. & 44.

Spiritus Sanctus dona sua partitur, ut vult, 2.5.3.

Sponsæ negandum non est, quod sponso conceditur, 2.23.107.

Spurij cur dicantur terræ filij, Gigantum fratres, & Favonij? 1.9.29.

Stanislai Ossij ingens encomium de Fi-**[[846]]**de, & Religione Hispanorum, 2.25.23.PRSS

Status & Religionis tuendæ ratio efficit, ut infideles iam baptizatos à suis Regnis Princeps expellere possit, 2.19.91.

Status spiritualis non potest benè conservari sine temporali, 3.1.28.

Statuta, quæ inventos cum armis puniri iubent, an etiam apprehensionem requirant? 2.6.18.

Statutum, quod prohibet acquisitionem, non prohibet acquisitorum retentionem, 3.1.10.

Statutum loquens contra ingredientem possessionem, non habet locum contra retinentem, & quare? 3.1.11.

Stulti, & Barbari sapientioribus, & politioribus subijci debent, 2.7.56.

Stulti secundùm D. August. meliùs viverent, si sapientum servi essent, 3.5.6.

Stulti non debent esse melioris conditionis, quàm sapientes, 2.9.31.

Suavitas multum conducit ad Fidei receptionem, 3.7.35.

Subditi debent famam, & honorem dominorum sicut vitam tueri, 2.1.9.

Subditos contra proprium Regem rebelliantes quilibet etiam extraneus coërcere potest, 2.13.42.

Subrogatus non potest esse majoris potentiæ, quàm is in cuius locum subrogatur, 2.23.24.

Successus fœlices rerum omnium, & maximè bellorum semper Deo à viris, & Ducibus pijs, & prudentibus tribuuntur, 2.4.78.

Suetonij locus in Octavio perpenditur, 2.14.78.

Sumatra insula, & an eadem quæ Trapobana, vel Aurea Chersonessus, 1.3.38.

Summus Pontifex secundùm Baldum est iudex ordinarius totius mundi, & concurrit cum quolibet ordinario, 2.23.163.

Summum Pontificem rectè potuisse alios Reges præter Catholicos ab Indiarum conquisitione excludere, verior sententia est, & qui eam probent, 2.25.43.

Superbia execrabilis Aiacis, Capanei, Micentij, & aliorum, qui à se ipsis victorias sperabant, 2.4.79.

Supervacua dicere satius est, quàm omittere necessaria, 1.2.2.

Sur nomen est Belgicum, aut Gallicum, & significat ventum Australem, 1.8.28.

Sibyllarum carmina à Virgilio relata commodè Hispaniæ Regibus applicantur, 2.2.36.

Sibyllæ agnoverunt Dominum, & Regnum Christi, 2.23.100.

Sibyllina oracula ante eventum rei, quam designant, benè explicari non possunt, 1.15.7.

Symbolum, quod in Ticinensi Academia positum fuit, ad ostendendam latitudinem, & magnitudinem Imperij Hispani, 1.16. 66. Et aliud Vlyssippone, num. 67.

D. *Simeon* Stilites fulmine percussus interijt, 1.7.51.

Syrtes Lybiæ quid sint, & unde procedant? cum Luciano, 1.4.23.

T

Tacubano in monte apud urbem Mexicum Templum B. Virginis extructum fuit, & quare? 2.4.52.

Targomæ sive Thorgomæ nomen apud Ezechiel, cap. 27. quid significet? 3.6.99.

Tartarum, ubi defunctorum animas mitti credebant, in ultimis Hispaniæ oris, tanquam in extrema totius Orbis regione, antiqui collocabant, 1.11.64.

Tartarorum nomen, & Imperium quando extendi cœperit? 1.1.66.

Tartessus urbs Hispaniæ olium ditissima, & fœlicissima, 1.13.21.

Tartessus Bœticæ urbs eadem ac Gades, 1.11.63.

Tauri, Cretenses, Thessali, & alij humanis victimis utebantur, 2.14.88.

Tellus eadem non parit omnia, sicut nec mare, 1.7.5.

Templum Ierosolymitanum Salomonis Barbari etiam, & hostes reverebantur, 1.13.68.

Templum Salomonis cùm Crassus expilavit, aurum præ copia plus dimidio viluit, 1.13.69.

Templi Ierosolymitani sumptus, & divitiæ omnem admirationem excedunt, & aliqua de eo, 1.13.67.

Templi ab Argonautis constructi, & per oraculum Virgini Mariae sacrari iussi, notabilis historia refertur, 1.14.40.

Tempus est rerum omnium inventor, & magister, 1.12.14.

Temporibus suis omnia conveniunt, & secundùm eorum veritatem statuta quoque humana varianda, & accommodanda sunt, 2.16.93.

Tenebrarum regio dicitur quædam provincia in finibus Tartarorum, 1.1.69.

Tenebrarum regio dicitur pars Septentrionalis, & cur? 1.1.67.

Terceræ insulæ quando detectæ? 1.3.17.

Terra à mari vix unquam distat plus mille leucis Hispanis, 1.8.17.

[[847]] Terra omnium communis mater est, & esse debet secundùm Apollonium, 2.25.42.

Terra cur dicta à Græcis *ιβορρόποι*, 1. 11.13.

Terra in medio cœlestis globi pendens quomodo sustineatur? 1.11.15.

Terra constituta est à Deo in medio globi cœlestis, & duas superficies habet, 1.11.12.

Terra *de Bacallaos,* quæ? & cur ita dicta? & à quo detecta? 1.6.20.

Terram, & alia elementa cur post diluvium Deus minus perfecta reliquerit? 2.12.124.

Terram Deus stabilem, & immotam esse voluit, 1.7.63.

Terras desertas, & incultas ex consuetudine in multis Castellæ partibus acquirit is, qui primo eas occupat, & ad culturam redigit, 2.6.99.

Terras ita Deus disposuit, ut facilè homines de alijs ad alias transire possent, cùm iusserit, eos Orbem replere, 1.10.7.

Terrarum primariæ plagæ etsi vastissimo mari dividantur, alicubi tamen coniunctæ, vel valdè proximæ sunt, & quomodo? 1.10.4.

Terræ elementum inæquale, & cum aliquibus defectibus etiam ante diluvium à Deo creatum fuit, & quare? 1.7.4.

Terræ defectus Deus induxit ad cohibendam idololatriam secundum Theodoretum, 1.7.6.

Terræ filius dictus fuit Saturnus, & quare? de usu, & significatione adagij, *Terrefilius,* 1.9.28.

Terræ pars quædam corruit circa oppidum Ango Ango, & per sesquileucam aquæ instar profluxit, 1.7.74.

Terræ, & provinciæ, quæ à prioribus dominis deseruntur, occupantis fiunt, 2.6.96.

Terræ omnes, sive sint zerbidæ & incultæ, sive montuosæ, ad Regem in dubio spectare censentur, 2.6.92.

Terræmotus etsi ex naturalibus causis contingere possit, semper tamen Dei iræ, & indignationi tribuendus est, 1.7.62.

Terræmotus solent esse frequentes in Novo Orbe: & aliqui referuntur, 1.7.46.

Terræmotus, & tempestates Novi Orbis magna ex parte cessarunt post Christi Fidem in eo receptam, 2.4.88.

Terræmotus ne damnum inferant, quæ verba foribus, & parietibus scribere oporteat? 1.7.70.

Terræmotus notabilis urbis Arequipæ, & eructatio in montis ignivomi, qui circa eam erat, 1.77.2.

Terræmotus Regni Chilensis vehementissimus, 1.7.47.

Terræmotus Neptuno attributi, & quare? 1.7.57.

Terræmotus aliqui ex I. C. vi Divinæ tribuunt, alij vi naturali, & de eorum concordia, 1.7.60.

Terræmotus causæ, & eorum præcipuè, qui contingunt in oris maritimis, 1.7.56.

Terræmotus qui non timent, stupidi sunt, & sensus expertes secundùm Aristot. 1.7.78.

Terræmotus notabiles, qui in varijs Orbis partibus contigerunt, remissivè, 1.7.58.

Terræmotus ratione aliquæ votivæ feriæ Limæ indictæ, 1.7.69.

Terræmotibus plura gravia delicta Deus vindicavit, 1.7.66.

Terræmotum semper ut rem prodigiosam & Divinam acceperunt Romani, 1.7.65.

Terræmotuum causas aliqui ignivomis montibus tribuunt, 1.7.54.

Terræmotuum mentionem & considerationem etiam habuerunt. I. C. 1.7.59.

Terrigenas se esse plures nationes gloriabantur, 1.9.27.

Territorium quid sit, & unde dicatur? 2. 14.11.

Terror Divinus etiam fortes, & strenuos fugat, 2.4.73.

Tertullianus, & Lactantius graviter dolebant suo tempore sacrificia infantium durare, 2.12.86.

Tertulliani elegans locus refertur de his, quæ à Deo veluti invito permittuntur, & non approbantur, 2.11.20.

Tertulliaui de eâdem propagatione hominum duo loca elegantissima proferuntur, 1. 10.15.

Tertulliani locus perpenditur, quo Fidem Catholicam suâ ætate etiam in provincijs, & insulis ignotis prædicatam tradit, 1.14.53.

Testatorum morientium ultima verba fideicommissa vocantur, & magis hæredes obligare videntur, 2.16.37.

Testis dictum valet, dicentis, Titium ligna amputasse, quamvis Titius id per alium fecerit, 2.6.33.

Thaletis Milesiij apophthegma, 1.12.13.

Tharsis idem esse cum Thartesso plures opinantur, & in Hispaniæ Bæticis oris constituunt: alij verò negant hoc 1.13.20.

Tharsis nomine in sacra Pagina quænam regio designetur? 1.13.19.

Tharsis, & Ophir provinciæ, & navigationes earum diversæ erant, 1.13.18.

Tharsis & Ophir navigatio à Salomone inita, an esset eadem, vel diversa, 1.13.3. & 18.

D. *Theodoretus* qualiter exponat locum **[[848]]** D. Pauli Coloss. 4: *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt,* 2.14.25.

Theodori de Bri notabilia verba referuntur, quibus Hispanorum excessus excusat, 3.6.61.

Theodosius Imperator Religionis curam & augmentum filijs suis, moriens, præ omnibus commendavit, 2.16.60.

Theodosius Imperat. auxilijs cœlestibus victoriam reportavit, & carmina Claudiani de hoc, 2.4.37.

Theophili Antiocheni elegantissima verba de hominum propagatione, 1.10.14.

Theopompus quis fuerit? 1.12.58.

Theutates erat Gallis Mercurius, & Mars Hæsus, 2.14.91.

Thomas Candisch Anglus fœliciter fretum Magallanicum transijt, & in patriam opimis spolijs onustus reversus est, 1.8.38.

Thomas Bozius Eugubinus laudatur, qui tradit, nec tenue quidem nomen Novi Orbis ad maiores nostros pervenisse, 1.11.7.

Thom. Bozius Eugubinus constantissimè defendit absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & hanc sententiam communem Theologorum appellat, 2.23.57.

Thom. Bozius eleganter loquitur de modo & ratione usus temporalis potestatis Romani Pontificis, 2.24.9.

Thom. Bozius passim agnoscit per Bullam Alexandri VI. plenum dominium Indiarum Regibus Catholicis datum fuisse, & dari potuisse, 2.24.23.

Thom. Bozius hæreticos esse docet eos, qui Christo ut homini temporalium dominium non concedunt, 2.23.90.

Thom. Bozius Alexandri VI. donationem multis rationibus defendit, 2.23.69.

Thom. Bozius Eugubinus Indorum Occidentalium barbariem, & incultos, ac feros mores sæpissimè exaggerat, 2.7.33.

Thom. Bozius securè admittit concessionem Novi Orbis â Deo Hispaniæ Regibus factam, ob zelum Religionis, & alias virtutes, 2.2.33. & 35.

Thom. Bozius, Ioan. Boterus, Rutil. Benzon. & alij agnoscunt Spiritus Sancti afflatum in Alexandro VI. dum concessit Indiam Oriental. & Occident. Regibus Lusitaniæ, & Castellæ magis quàm alijs, 2.3.22.

Thom. Bozij elegantissima verba referuntur, pro excusanda Hispanorum adversus aliquos Indos asperitate, 3.6.58.

Fr. Thom. à Iesv præsidia militaria concedit ad frænandos Indos, & Prædicatores tuendos, 2.18.13.

D. Thom. etiam apud Sinas, & Brasilienses prædicavit, 1.2.33. & 1.14.54. & 60.

D. Thom. maximos in prædicatione Indiæ interioris progressus fecit, & illis Apostolus meritò vocatur, 1.2.32.

D. Thomæ prædicationis in India interiori multa vestigia nostris temporibus reperta, 1.2.36.

D. Thomæ Apostoli pedum vestigia, scopulo impressa, ostendunt Brasilienses, 1.14.61.

D. Thom. miraculum insigne apud Indos, 1.2.39.

D. Thomæ corpus Maliapuræ inventum, & eius miracula, 1.2.38.

D. Thomæ vaticinum de Lusitanorum adventu ad Indos Orientales, 1.2.40. & 44.

D. Thomæ verba notabilia adducuntur pro asserenda temporali dominatione Pontificis, 2.23.58.

D. Thomæ verba difficilia qualiter accipi debeant? 2.1.59.

Don Thomas Tamaio de Vargas Regius Historiographus citatur, & laudatur, 1.6. 59. & 2.25.89.

Thraces ad quatuor usque numerare didicerunt, 2.8.99.

Thubal filius Iaphet, & nepos Noë omnium primus in Hispaniam venit, 1.9.58.

Thubalia propriè, & verè dicitur Hispania, & quare? 1.15.51.

Thule insula ubi? & plura de ea remissivè, 1.12.90.

Tibia Barbara quæ? 2.8.38.

Titulus primæ inventionis, & occupationis Novi Orbis parum sufficiens iudicatur à Victoria & Gregorio Lopez, 2.6.61.

Titulum nullum allegare melius est, quàm invalidum, aut defectuosum, 3.2.52.

Titulus Divini impulsus, sive revelationis in detectione, & conversione Novi Orbis à Victoriæ impugnationibus defenditur, 2. 3.42.

Titulus præcedens talis præsumitur, qualem præsens possessio demonstrat, 3.1.22.

Titulus primæ inventionis, & occupationis iuvat Hispanorum Regum causam in dominatione Novi Orbis: eiusque meminerunt Victoria, & Gregor. Lopez, 2.6.10.

Titulus quilibet putativos, & illegitimus sufficit in præscriptione longissimi temporis, quamvis posteà de eius errore constet, 3.2.63.

Tituli à primordio posterior formatur eventus, 3.1.21.

Tituli superbi, quos sibi sumit Turcarum Imperator, & alij Reges Gentiles remissivè, 1.16.63.

[[849]] Titulos plures cumulare, ad ius suum magis ac magis confirmandum nemo prohibetur, 3.1.61.

Titus Imperator victoriam à se de Iudæa partam in Deum omnino retulit, qui suis manibus Iudæos punire voluit, 2.4.80.

Tobias reddi iussit hœdum à Gentilibus captum, ne furti reus efficeretur, 2.10.65.

Tolerantia Ecclesiæ circa dominia, & imperia infidelium qualiter procedat? 2.11.31.

Traianus habuit in votis expeditionem in Indiam, 1.3.10.

Transire verbum, hostiles grassationes aliquando significat, 2.20.74.

Transitus per alienas provincias ubi necessarius, & innoxius est, nullo iure negari potest, 2.20. 72

Trapobanæ insulæ certior notitia quando, & qualiter à Romanis habita? 1.5.11.

Trapobanenses quâ industriâ in navigando uterentur, 1.12.44.

Tributa pro aëre, & pro umbra aliqui Imperatores exegerunt, 3.3.45.

Trident. Synodus sess. 14. declarat, Ecclesiam non iudicare de non baptizatis, 2.14.26.

Trident. Synodus, quæ infideles ad Ecclesiæ iudicium spectare negat, qualiter accipiatur? 2.15.49.

Traianus Bocalinus Novi Orbis detectionem imprudenter irridet, 1.16.96.

Truxilli urbis Peruanæ descriptio, & ingens terræmotus, 1.6.45.

Tumpiz, sive *Tumbez,* Oppidum Regni Peruani, Indorum tempore, erat nobilissimum, & munitissimum, 2.4.56.

Turcæ cur imponant leviora tributa Abyssinis, in terram sanctam Religionis causâ venientibus, 1.8.81.

Turcæ, & aliæ nationes quàm feros, & fœdos mores hodie habeant, & olim habuerint, 2.14.68.

Turcarum barbaries, & morum feritas maxima est, & fuit, 2.8.43.

Tutela, & cura cur à iure inventa sit? 2.9. 39

Tutela est munus publicum, & de tutorum potestate, & dominatione, 2.9.49.

Tiberius in Africa graviter punivit Sacerdotes Saturni, qui ei infantes immolabant, 2.12.85.

Tiberius, & Trajanus ægrè ferebant, se Dominos appellari, 2.21.57.

Tyranni pauci suâ morte pereunt, vel ad posteros suos Regna transmittunt, cum Iuvenali, & Æliano, 2.12.19.

Tyranni citò pereunt, & Regnorum brevi amissione, & translatione puniuntur, 2.12.13.

Tyranni ex cursu temporis, & diuturna populorum tolerantia, & concessione efficiuntur veri, & legitimi Reges, 3.4.36.

Tyrannis quàm grave peccatum sit? 2. 12.12.

Tyrannorum vitia, & proprietates quæ? 2. 12.9.

Tyrannum iusto titulo regnantem nemo privatâ auctoritate occidere, vel spoliare potest, 2.14.49.

Tyrus Phœnicum Metropolis ditissima fuit, 3.7.98.

Tyrij olim se iactabant maris dominos, & quare? & locus Ezechiel cap. 27: 3.3.52.

Tyrij, & Phœnices fuerunt olim præstantissimi in arte navigandi, 1.13.62.

Tyrij diu servarunt epistolas Salomonis, & Regis Hiram, quæ agebant de navigationibus in Tharsis, & Ophir, 1.13.60.

Tyria maria proverbium quid significet, & unde originem traxerit? 1.13.64. & 3.3.53.

V

Vacca una octingentos aureos domino vigenti annis reddidit. 1.7.37.

Væ, sive *Veh.* dictio quid in Scriptura significet, 1.15.28.

Vasci Gamæ Lusitani fœlicissimæ navigationes, & expeditiones in Indiam, 1.3.30.

Vassalli qualiter iurent defendere vitam, & honorem domini, 2.1.10.

Vassallos à dominis crudeliter habitos, etiam auxilium non petentes, debet Princeps liberare, & ab eorum iurisdictione eximere, 2.13.98.

Vaticinia ostendentia conversionem Novi Orbis passim reperiri videntur, in Isaîa, Ierem. & alijs locis sacræ Scripturæ, 1.15.19.

Vaticinia aliqua Prophetarum referuntur, quibus Ecclesiæ de remotis gentibus magnum incrementum promittitur, 2.8.73. & 81.

Vaticinium notabile adventus Hispanorum, quod Rex Tydore se habuisse, illis significavit, 2.2.63.

Vaticinium de temporali Regno Christi, qualiter acceperit Iosephus Iudæus? 2.23.99.

Vbertas incredibilis fructuum, & frugum Novi Orbis, 1.7.23.

Vbique dictio quid significet? 1.14.16.

Velle eius est, qui potest & nolle, & aliorum Imperio non obsequitur, 2.19.67.

Velle credere est munus animæ, & ad id nemo cogi potest, nec debet, 2.17.11.

Venatoriam bellicæ artis partem concedit Calcagninus adversus Barbaros, qui feros mores deponere nolunt, 2.7.53.

[[850]] *Vendere* quis se ipsum potest ob pretium participandum, 3.7.32.

Veneti quibus cæremonijs sibi quotannis in die Ascensionis mare despondeant, 3.3.34.

Venetorum Respublica se iactat ex Alexand. III. concessione maris Adriatici dominam esse & an hæc concessio certa sit? ibid.

Veneti præscriptione immemoriali defendunt dominium & gabellas maris Adriatici, 3.3.75.

Venetorum Respublica semper libera fuit, & quare? 2.6.20.

Venti præcipui, & Cardinales dicti, qui sint? 1.1.16.

Ventorum plurium nomina, situs, & differentiæ remissivè, 1.1.22.

Verbum Domini non esse alligatum, quo sensu scribat D. Paulus, 2.16.13.

Verbo utendum ut nummo, cui publica forma sit, 1.4.59.

Verborum proprietati derogat ususcommunis loquendi, 1.4.60.

Verbis, qui abundant, in rerum substantia deficiunt, 1.1.3.

Vergere verbum quid significet apud Geographos? 1.1.43.

Veritas etsi obscuretur, tandem tamen emergit, 1.4.11.

Versoriam capere apud Plautum significat, dar, o tomar la buelta, 1.12.46.

Vestibus ornatis semper honos maior deferri solet, 2.18.67.

Vettones Hispaniæ populi olim Romanos ambulantes valdè mirati sunt, 2.8.101.

Viæ plurimæ quæsitæ sunt, quibus Oceani Atlantici ad Australe facilior transitus aperiatur, & quæ illæ? 1.8.49.

Vicario Christi directè non fuit concessa potestas super non baptizatis, 2.14.24.

Victimam involuntariam, vel reluctantem à sacrificijs reijciebant Romani, 2.17.22.

Victi semper solent à victoribus calcari, & spoliari, 3.6.48.

Victo, vel capto misericordia debetur, in quo pacis perturbatio non timetur, 3.7.40.

Victores cum victis qualiter se habere debeant, 3.7.37.

Victoria inter præcipua genera rerum acquirendarum à Cicerone connumeratur, 2.6. 25

Victorias de Indis ab Hispanis partas quidam mali ex eo extenuant, quòd Indi Barbari, inermes, & pusillanimi essent, 2.4.61.

Victorias ferè omnes, quæ ab Hispanis in Novo Orbe partæ sunt, cœlestibus auxilijs tribuunt plurimi, & grauissimi Auctores, qui de illis scripserunt, 2.4.58.

P. Mag. Victoria putat non esse securum titulum Divinæ revelationis, & quare? 2. 3.32.

Victoriæ & Molinæ verba referuntur de iusta occupatione insularum, & provinciarum desertarum Novi Orbis, 2.6.82.

Victimas humanas Mexicanorum Deo odiosas esse, & brevi desituras, ingenti miraculo ostensum fuit, 2.12.99.

Vincentius Liriens. optimè exponit causam, cur Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica, 1.14.50.

S. Vincentij Ferrer vaticinium de Orbis prædicatione per Religiosos diversarum Ordinum efficienda, & perficienda, 1.14.74.

Vindicta Magistratuum est vindicta Dei, 2.15.45.

Vindicta, quæ tandit ad peccantium correctionem, est actus misericordiæ, 2.13.45.

Vindictam scelerum Deo relinquendam esse quo modo, & sensu in Deuteron. & apud D. Paul. dicatur, 2.15.42. & seqq.

Vindictam peccatorum, quæ contra Maiestatem Divinam committuntur, sibi relinquendam Dominus tradit, 2.14.20.

Viracochas cur dicantur Hispani ab Indis Peruanis? 2.7.50. & 12.22.

Virgilius Episcopus Saleburg. reprehensus fuit, quòd Antipodes dari pro concione dixit, 1.11.32.

Virgilius, quod de dominio, seu Regno Christi Sibyllæ prænuntiarunt, ad Augustum Cæsarem adulatoriè traduxit, 2.23.101.

Virgilius 1. Æneidos exponitur, 2.20.77.

Virgilij carmina exponuntur, 2.14.79.

Virgilij carmina de excessu Oraculorum accommodantur, 2.4.85.

Virgilij carmina de Templo Iani claudendo expenduntur, 2.17.82.

Virgilij locus 9. Æneid. expenditur, 2.6. 27.

Virgilij locus Æneid. 6. exponitur contra Iustum Lipsium, 1.12.87.

Virgilij elegans naufragij, & procellæ descriptio, 1.11.76.

Virgilij vaticinium, quod trahi potest ad detectionem Novi Orbis, 1.12.83.

Virginia provincia ab Anglis occupatur, & eius descriptio, 1.6.22.

Virginius suam filiam necavit, quòd in eius persona Appius iuris observantiam non custodivit, 2.24.8.

B. Virginis *del Pilar* Cæsar-Augustanæ urbis ad D. Iacobum apparitio, & Templi ibîdem ab eo constructi, historia refertur, & comprobatur, 1.14.33.

[[851]] *Viro* gravi, & fidedigno qui credit, securus est, 3.2.34.

Vis, & metus multum minuunt de voluntario, imò consensum excludunt, 2.17.91.

Vim, & metum longè abesse debêre à conversione Iudæorum, & aliorum infidelium, etiam Christianis subditorum, passim admonent sancti Patres, 2.17.5.

Vitæ alterius, imò nec propriæ, nemo est Dominus, nisi ad custodiendam illam, 2.13.94.

Vlysses, ob peregrinationum labores, ab Homero laudatur, 1.16.24.

Vnctionis ius passim omnes Reges Christiani sibi usurpant, 2.25.35.

Vocationes, & inspirationes Divinæ multis modis contingunt, & confirmantur, neque semper miraculis egent, 2.3.48.

Vocationibus Divinis parêre, aut non parêre Deus in nostra voluntate reliquit, 2. 17.10.

Voluntas prorsus libera non reperitur in eo, qui etiam causativè aut conditionatè ad baptismum compellitur. Et quatenus voluntas coacta voluntas sit? 2.19.66.

Voluntas non minus declaratur rebus, & factis, quàm verbis, 2.21.3.

Voluntate ex mera quod dependet, ex eâdem adimi potest, 2.11.34.

Voluntatem liberam qualiter diffiniat D. Augustinus? 2.19.69.

Vrbano II. Roman. Pontific. orationem probello contra infideles habente, audita fuit vox de cœlo, quæ illud approbavit, 2. 16.65.

Vrbem totam incendisse dicitur, qui eius partibus ignem iniecit, qui crescendo, & serpendo, eam absumpsit, 1.14.86.

Vrbes *Piura, & Paita* quales? 1.6.44.

Vrbes *Chichapoyas, Mayobamba, Leon de Guanueo, & Guamanga* describantur, 1. 6.50.

Vsucapio à Cicerone, & I. C. appellatur funis lirium, 3.3.4.

Vtilia quæ alicui sint reperire, magnam laudem meretur, ex Aristot. 1.16.35.

Vtilitatis publicæ, & Religionis augendæ ratio plura, contra ordinarias iuris regulas operari solet, 2.21.33.

Vtilitatis specie obiecta, omnes natura etiam ad pia, & honestta magis accendimur, 1.16.110.

Vtilitati infidelium magis quam suæ intendere debet, qui eorum conversionem curat, 2.9.22.

Vvaldesium heresis, quæ peccatores dominium rerum suarum non habêre dicebat, in Concilio Constant. damnata fuit, 2. 10.56.

Vxor fidelis quando à viro infideli separari possit, 3.5.10.

Vxorem conversam potest Papa eximere â potestate mariti infidelis, 2.11.57.

Vxores, & famulos vivos simul eum defunctis regulis sepeliebant Peruani, 2.12.60.

X

Xerxes frustrà pontem navium in mari facere tentavit, ut Asiam Europæ coniungeret, 1.8.55.

Z

Zachariæ locus cap. 14: *Quod super frænum equi est sanctum Domino,* explicatur, 2.17.87.

Zeilan insula detegitur, & eius ubertas, & an sit Trapobana? 1.3.39.

Zelus extendendæ Christianæ Religionis tunc laudari debet, cùm eiusdem Religionis præcepta non frangit, 2.19.31.

Zelum purum, & ardentem Reg. Cathol. in conversione Novi Orbis plurimi Auctores adversus calumnias Hæreticorum defendunt, & extollunt, 1.16.105.

Zenu in fluvio auri glebæ gallinacci ovi magnitudine retibus expiscari solent, 3. 5.10.

Zigantes, Asri, Hyperborei, Æthiopes, Daci, & Sarmatæ varijs coloribus corpora pingebant, 2.8.116.

Zonam Torridam esse impertransibilem, & inhabitabilem hodie etiam aliqui nimis supinè scribunt, 1.11.39.

Zonas tres anteà inhabitabiles, post Christi adventum habitabiles factas piè probare nititur Thomas Bozius, 1.11. 45.

Zonas quinque, quibus terra dividur, qualiter describat Cicero, Psin. & alij, 1. 11.35. & 38.

Zonas omnes habitabiles esse, & Torridam placidissimam, hodie certissimis experimentis compertum est, & Auctores, qui de hoc agunt, 1.14.41. & 43.

[[852]] MATRITI, Ex Officina Francisci Martinez, Anno cIↃ IↃc xx ix.